BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
12
1 H
14

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

Digitized by Google

Digitized by Google

L. ANNÆI SENECAE PHILOSOPHI:

ET M. ANNAEI SENECÆ RHETORIS QVAE EXTANT OPERA;

Ad veterum exemplarium fidem caſtigata: Græcis lacunis, quibus ſuperiores Editiones ſcatebant, expletis: Ac illuſtrata COMMENTARIIS *ſelectioribus &* LOCIS COMMVNIBVS *ex vtroque Seneca factis; quorum Auctores citantur pagina ſequenti.*

Tertia Editio, recenſita & aucta Scholijs FED. MORELLI, Profeſſoris Reg.

PARISIS,

Excud. P. CHEVALIER, via Iacobæa, ſub ſigno D. Petri.

M. DC. XIX.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

19-1-H-14

SENECARVM SCRIPTA

ILLVSTRARVNT.

M. ANTONIVS MVRETVS.
NICOLAVS FABER I. C.
FRANC. IVRETVS.
DIONYSIVS GOTHOFREDVS.
FLORENS CHRISTIANVS.
FED. MORELLVS.
} *Galli.*

DES. ERASMVS.
IVSTVS LIPSIVS.
IANVS GRVTERVS.
ANDREAS SCHOTTVS ANTVERPIEN.
} *Belgæ.*

FREDENAND. NON. PINCIANVS. } *Hiſpani* } *hic Complut. ille*
I. PETREIVS TOLETANVS. } *Salmant. Rhetor.*

B. RHENANVS. *Saleſtadienſis.*
HADRIANVS IVNIVS. *Hornanus.*
IOANNES OPSOPOEVS. *Germanus.*

ORDO LIBRORVM SENECÆ PHILOSOPHI, QVO SCRIPTI FVERVNT.

Conſolatio ad Marciam.
Conſolatio ad Heluiam.
Conſolatio ad Polybium.
Epigrammata.
De Ira.
In ſapientem non cadere iniuriam.
Cum mundus prouidentia regatur, quare multa mala bonis viris accidant.
De tranquillitate animi.
Ἀποκολοκύντωσις.
De Clementia.
De Beata vita.
De Breuitate vitæ
De Beneficijs.
Epiſtolæ.
Quæſtiones naturales.

Digitized by Google

ILLVSTRISSIMO D.D. CARDINALI RVPIFOLCATIO, MAGNO FRANCIÆ ELEMOSYNARIO.

PETRVS CHEVALIER TYPOGRAPHVS Lutetianus Senecam dedicat.

INTER eruditione præſtantes viros, qui peculiari ſtudio ſanandis veterum ſcriptorum vulneribus, hoc eſt, mendis, operam ponunt, atq; inter emendatiores Typographos, velut certamen fuit, quis illorum amplioribus commentarijs, ſelectioribus notis velut rei litterariæ mundo & gemmis, purius Senecam illuſtraret. Iſtorum verò, quis typis nitidioribus, caſtigatioribuſque ederet, in quo certamine, ab vtriſque fœliciter & glorioſè fuit inſudatum, tamen vt poſteriores curæ ſunt limatiores, & tabulæ quantumuis poliſſimæ, defixius inhærendo, aliquid addi poteſt, quod fortè incuria & penicilli volubilitas prætermiſit, ſic auſim mihi polliceri nec aliorum labori inuidens nec mihi blandiens, hánc meam editionem, commentariorum cumulo & delectu, & typorum munditie emaculata, vt plurimum cæteris antiſtare. At noſter Seneca, ſic ſolito cultior, dum lucem affectat, prò recepto more & vſu, vindicem & aſſertorem poſtulat, & cum vel in gentilitatis caligine, in ethnica diſciplina, locutione & ſcriptione morum probitatem incredibilem teſtatus ſit (ita vt Chriſtianæ veritatis lux, in Euripo & ſalo mundi ſolum illi defuiſſe videatur, vt à ſacris doctoribus hoc virtuti ſuæ poſitum elogium legitur) nemo certè inter tot Antiſtites purpuratos, aliaſque tot micantes Cleri Gallicani lucernas, nemo oculis meis limpidior illuxit, quàm tu (Ampliſſime Cardinalis) cuius aui, proaui, ad ſummos principes ortum & gentem referunt, cui non ambitus, non honorum prurigo, non aulica fauentia, ſed mera & infucata probitas, rerum diuinarum perfecta ſcientia, purpuram & galerum incogitanti detulerunt, cui nuper Rex Chriſtian. Noſocomiorum, Xenodochiorum, curam & regimen ſupremum demandauit, cum vix alius exiſteret, qui in hoc munere defungendo, Perronium omnibus numeris adæquaret, à quo egeni, valetudine affecti, & ſtipe mendicata duriter victitantes, facti cenſus profligati ab improbis poſſeſſoribus, & mala vſucapione ſuffurati, vindicias expectant, vt tandem helluones iſti bolum è faucibus regerant, cum ſit iniuſtum, vt quæ fideles viri, ſeu fœminæ pro redemptione animæ, Deo conſecrarunt, vt iterum in ſæcularem ſeruitutem redigantur, vtque Elemoſyna vnius, ſit peccatum alterius, huiuſcemodi enim canone, in ſacrarum opum expilatores hæc cenſio torquetur, *Eſurientium panis eſt, quem comeditis, nudorum indumentum quod recluditis.* Sed ne longiori Epiſtola, te pijs iſtis operibus occupatum, inæquali laudum tuarum præconio detineam; opto & obſecro Deum Opt. Max. vt te longæuum ſeruet his turbidis temporibus, quibus, quamplurimos tibi perſimiles, ad regni iactati tranquilitatem paccandam & firmandam eſſe conuenit.

Canone ſicut hic LVII. diſtinct.

IN LIBROS L. ANNÆI SENECAE PHILOSOPHI

PRÆFATIO N. FABRI SENATORIS.

INTER tot tantóſque viros, qui in omni ſcientiarum diſciplinarúmque genere excelluerunt, quorum quidem ſcripta ad nos peruenerunt, neſcio an vllus extiterit, cuius è re noſtra, totiúſque generis humani magis fuerit, monumenta ingenij ſalua ſanáque perdurasse, quàm L. Annæi Senecæ. Nam cum inter omnes diſciplinas philoſophia primum ſibi locum iure vindicet: ea autem vera & germana philoſophia ſit, quæ nos quàm optimos, & quantum humana patitur imbecillitas, beatiſsimæ illius naturæ, cuius ipſa munus eſt, ſimillimos efficit: in tanto vero ſectarum numero, nulla ſit, quæ id amplius luculentiúſque præſtet, quæque ad noſtrum dogma propius accedat Stoicorum ſchola; nos ea ſcripta, quæ tam pręclaram & egregiam doctrinam continent, tanto pluris æſtimare par eſt, quanto maiorem & vberiorem fructum ab ijs, quàm ab vllis alijs percipere, aut ſperare poſſumus. Atque vtinam tanta nobis id genus ſcriptorum copia ſuppeteret, vt quę pręferre ac ſectari deberemus, diu deliberandum eſſet. Verum cùm iam præter Epicteti pauca, ſola hæc Senecæ nobis reliqua ſint, gratiſsimo illo delectu fruſtrati ſumus. Et tamen habenda gratia vetuſtati quæ cum Zenonem, Carneadem, Cleanthem, Brutum, Fabianum, cæteráque illa Stoicæ ſcholæ decora interciperet, ac perderet, in optimum ſcriptorem minus aliquanto iniurioſa fuit. Nec enim optimum vel cum bona Græcorum gratia dicere verebor hunc, de quo Plutarchus li φιλοσοφίας ἀπάσης Ἀφροδίτη καὶ λύρα, nunquam Latinis ingenijs nimis indulgens, ſi Petrarchæ credimus, ſic iudicauit, in ijs quæ ad mores pertinent, neminem ex Græcis exſtitiſſe, quem cum hoc conferre poſſet. Ex Latinis etiam, qui illi minimum tribuunt, facile in eius ſcriptis copioſum ingenium, multam rerum cognitionem, egregiámque vitiorum inſectationem laudant, pluréſque & claras ſententias, multáque morum gratia legenda agnoſcunt. Quorum admiratione ducti ſancti patres, Tertullianus, Lactantius, Hieronymus, Auguſtinus, cum propter rerum quæ in his tractantur pondus, ſententiarum quibus explicantur grauitatem: tum etiam propter conuenientiam, coniunctionémque doctrinæ cum ſua, pars Chriſtianum eſſe, alij à regione Chriſtiana non abhorrere cenſuerunt. Nec vero grande illud & excellens ingenium, quod veriſsimo elogio princeps omnis eruditionis à principe & ipſo eiuſdem laudis audiuit, vna gloriæ materia contineri potuit: ſed per omnes diſciplinas verſatus, omne fere ſtudiorum tractauit genus. Quæ tamen eius ſuperſunt præter naturales quæſtiones, pauculos verſus, & ἀποκολοκύντωσιν, omnia ad mores pertinent, reliqua interciderunt. Et ne quidem quæcumque ab eo de moribus vulgata ſunt, iniuriam temporis effugere potuerunt. Nam Quinctilianus dialogos ſcripſiſſe prodidit: quos ad moralem Philoſophiam ſpectaſſe indicio eſt ille De ſuperſtitione, cuius Diomedes Grammaticus ſuæ artis libro primo meminit. In quo quàm libere, quamque fortiter & tantum non

Chriſtianè

Digitized by Google

Chriſtiane contra portenta illa religionum quæ iam diu inualuerant, diſſeruerit, præter inſignia illius dialogi fragmenta, quæ decimo & vndecimo capitibus libri ſexti de Ciuitate Dei B. Auguſtinus inſeruit, Tertullianus in Apologetico probat, cuius verba, quia etiam nunc in editione Pamelij magnæ lectionis, exactæque diligentiæ Theologi corrupta exſtant, ſubijciam, vt in libro P. Pithoei ſummæ eruditionis, doctrinæ, morúmque ſanctitatis viri leguntur. O impię, *inquit*, voces, ô ſacrilega conuicia. infrendite, inſpumate, ijdem eſtis qui Senecam aliquem pluribus & amarioribus de veſtra religione perorantem non reprehendiſtis. *Sed & quæ ipſum fortuitorum nomine ad tolerantiam doloris & mortis adhortantia atque animantia ſcripſiſſe teſtatur Tertullianus, in dialogi formam compoſita fuiſſe, illa de remedijs fortuitorum ad Gallionem quæ extant, ex iſtis proculdubio fortuitis excerpta, ſatis indicant. quorum nollem titulum in Romana editione, & hac ipſa quæ Romanam in L. Seneca ad vnguem expreſſit, mutatum, & inſcribi tantum Excerpta. Sic enim titulus potius concipi debuit.* EXCERPTA EX FORTVITIS AD GALLIONEM. *Sed ad rem. Librorum etiam Senecæ* De officijs *idem ille Grammaticus Diomedes,* De matrimonio *B. Hieronymus primo aduerſus Iouinianum, itémque* Exhortationum *Lactantius frequentiſſime in diuinarum inſtitutionum opere meminerunt. Quin & ipſe Seneca epiſt.* CVIII. *totam Philoſophiam moralem vno ſe opere complexum ſcribit. Locum quia non vſquequaque in hac editione ſanus eſt, vt in meis libris habetur, tranſcribam.* Id de quo quæris, *inquit*, ex ijs eſt quæ ſcire tantum eo vt ſcias, pertinet. Sed nihilominus quia pertinaciter properas, nec vis expectare libros, quos cum maximo ordine, continentes totam moralem Philoſophiæ partem, te ſtatim expediam illud prius, *&c. Hi ſunt fortaſſe quos idem Lactantius lib.* VI. *libros moralis Philoſophiæ vocat.* De prouidentia *etiam compoſuiſſe quædam, ex his quæ habentur ſtatim initio tractatus, Cum mundus prouidentia regatur, quare multa mala bonis viris accidunt: &* De immatura morte, *ex eiuſdem Lactantij primo libro diuinarum inſtitutionum clarum eſt. ſed an opere ſeparato, non liquet. Quæ omnia interiiſſe magno Philoſophiæ damno, ſed grauiore vetuſtatis inuidia, nemo eſt qui non ſentiat. De natura vero multa & præclara vulgaſſe conſtat. Ipſe cap.* IV. *lib.* VI. *Naturalium quæſtionum, iuuenem adhuc ſe de terræ motu librum edidiſſe teſtis eſt. Caſſiodorus in Aſtronomiæ compendio libri Senecæ* De forma mundi *mentionem facit, in quo videtur formæ mundi rotundæ rationes reddidiſſe. Item & Boëtius in collectione de Geometria, ſi non potius ea collectio excerpta ex Caſſiodoro cenſenda ſit, quàm germanum Boëtij opus. Alia præterea vulgaſſe ad naturalem Philoſophiam ſpectantia, quorum ne nomen quidem exſtat, argumento illa eſſe poſſunt, quæ Plinius cap.* LIII. *lib* IX. *de ætate murenarum Vedij Pollionis, & lib.* XXXVI. *de marmoribus & lapidibus ſe à Seneca ſumpſiſſe fatetur. Ad hæc commentationem etiam* De ſitu Indiæ, *in qua eius vrbes, amnes populóſque enumerauerat: &* De ſitu, & ſacris Ægyptiorum *compoſuit. vtriuſque auctoritate Seruius vtitur in lib.* VI. *&* IX. *Æneid. alterius idem Plinius cap.* XVII. *lib.* VI. *Præter Philoſophicos libros multa alia tum proſa oratione, tum numeris compoſuit. Sub Caio enim præcipuè cauſis agendis foróque vocauit, & maxime, vt ait Suetonius, placuit, immo exitio pæne ei fuit eloquentia, parumque abfuit, quin à Caio ob hoc ſolum occideretur, quòd apud eum cauſam aliquam diſertiſſime egiſſet. ſubdítque Dio lib.* LIX. Τοσοῦτον μὲν οὖν ἀποθανεῖν κελεύσας ἀφῆκε, γυναικί τινι ὧν ἐχρῆτο πιστεύσας, ὅτι φθόῃ τε ἔχοιτο κακῶς, καὶ οὐκ ἐς μακρὰν τελευτήσοι. *Quo tempore declamationes, & præfationes, quas non vno loco laudat Quinctilianus, emiſiſſe eum veriſimile eſt. Quædam etiam de arte dicendi ſcripſiſſe videtur. Nam quod idem Quinctilianus cap.* II. *lib.* IX. *profert à Seneca eleganter dictum,*

Digitized by Google

Iurare patronorum non eſſe, ſed teſtium, *ex quibuſdam eloquentiæ præceptionibus deſumptum probabile eſt. Nerone vero rerum potiente, quamuis maioribus imperij negotijs occupatus nullas amplius cauſas egerit, nihilominus tamen exercendæ & publicandæ facundiæ occaſionem principis non exercitata in dicendo adoleſcentia præbuit quandoquidem laudationem Claudij, quam in eius funere pronunciauit, & orationes, quas ad Prætorianos, Senatúmque habuit, à Seneca compoſitas Tacitus refert. Hanc vero ad Senatum optimam imperandi rationem ita ex ſapientiæ præceptis exprimentem* ὥστε *inquit Dio,* καὶ ἐς ἀργυρέαν στήλην ἐγγραφῆναι, καὶ ἐν ταῖς νέαις τῶν ἀεὶ ὑπάτων ἀρχαῖς ἀναγινώσκεσθαι ψηφισθῆναι· καὶ οἱ μὲν ἐκ τούτων, ὡς καὶ κατὰ συγγραφήν τινα καλῶς ἀρχθησόμενοι προσεδοκήσαντο. *Pleraſque alias etiam, quibus clementiam ſuam Nero obſtringebat, Seneca teſtificando quàm honeſta præciperet, inquit idem ille Tacitus, voce principis vulgauit: quarum tamen ne veſtigium quidem permanſit. Nam quæ apud Tacitum Seneca ad Neronem habetur, non magis eius eſt, quàm ad illam reſponſio Neronis. Quinetiam ſi quæ maioris momenti ad Senatum mittebantur epiſtolæ, eas ipſe dictauit, & in vulgum emiſſas, & publicatas, ex eo apparet, quòd Quinctilianus cap.* V. *lib.* VIII. *Senecam laudat in ſcripto, quod Nero ad Senatum miſit occiſa matre, cum ſe periclitatum videri vellet. Addit & Xiphilinus,* καὶ τῶν βασιλίδων καὶ ἐξελευθέρων ἐγκώμια συντιθέναι. *& fortaßis Græcus homo in litteris Latinis parum exercitatus, conſolationes ad Marciam & Polybium eo nomine intellexit Epiſtolarum etiam libros edidit ad familiares, ex quibus pleraſque ad Cæſonium Maximum fuiſſe non male quis colliget ex Epigrammate* XLIV. *lib.* VII. *Martialis, quod ad Ouidium tale eſt:*

> Facundi Senecæ potens amicus,
> Caro proximus, aut prior Sereno,
> Hic eſt maximus ille, quem frequenti
> Felix littera pagina ſalutat.

Cuius Maximi idem Seneca meminit Epiſtola ad Lucilium LXXXVII. Ego, *inquit,* & Maximus meus biduum iam beatiſſimum agimus. *Hunc etiam Maximum Cæſonium in exilium Senecam fuiſſe ſecutum idem Martialis Epigrammate* XLIII. *eiuſdem libri innuere videtur ad Ouidium Cæſonii in exilio comitem, quod ei tanquam Piſonianæ coniurationis conſcio indictum à Nerone fuerat. Illud enim Epigramma ſic concludit:*

> Audiet hoc præſens, venturaque turba fuiſſe
> Illi te, Senecæ quod fuit ille ſuo.

Sunt qui putent hiſtorias compoſuiſſe, illúdque quod vulgo L. Annæo Floro adſcribitur hiſtoriæ Romanæ breuiarium, huic tribuunt, ſed leuißimo argumento. Quamuis enim diuiſio illa ætatum imperij Romani, cuius auctorem Senecam Lactantius ait, in illo Flori libello reperiatur, potuit tamen in aliquo ſuorum operum Philoſophicorum hæc dixiſſe, vnde Florus deſumpſerit. Iſidorus etiam Originum primo contractis Tironis, Perſannij Philargij, & Aquilæ Mæcenatis liberti notis alias addidiſſe, opúſque in quinque notarum milia effeciſſe prodit: cuiuſmodi in Regia, & præclari Senatoris Claudij Puteani, aliorumque bibliothecis exemplaria cuiuſdam libri exſtant L. Senecæ adſcriptis, cum hac epigrafe, L. Annæi Senecæ liber notarum numero quinque milia. *Quę poemata compoſuerit, non conſtat. tantum apud Tacitum legitur, obiectum ei apud Neronem carmina crebrius factitare, poſtquam Neroni amor eorum eueniſſet. Et certè paucula eius quæ ſuperſunt Epigrammata, alia etiam compoſuiſſe oſtendunt. Tragœdię quæ ſolæ ex Latinis ſuperant, aliquando ei tributæ ſunt. Verum Sidonius Apollinaris contra eſt, qui alium Senecam tragicum à Neronis præceptore facit. Et certè Octauia noſtri Senecæ eſſe non poteſt. Manifeſtum faciunt multa: ſed ea præcipuè,*

Digitized by Google

cipuè, quæ Agrippinæ vmbra loquitur,

Veniet dies, tempuſque, quo reddat ſuis
Animam nocentem ſceleribus, iugulum hoſtibus
Deſertus & deſtructus, & cunctis egens:

& nutrix Poppææ, Cæſari iuncta es tuo
Tæda iugali, quem tuus cepit decor,
Et culpa Senecæ.

quæ de ſe ſeu vera vel falſa non ſcripſiſſet Seneca: illa vero quæ de Neronis exitio vaticinatur Agrippina, viuo illo non niſi ab Apolline ſcribi potuerunt. Præterea Terentianus Maurus cum de verſu paſtorali tractans, ſcribit,

In tragicis iunxere choris hunc ſępe diſerti
Annęus Seneca, & Pomponius ante Secundus,

ſatis oſtendit Senecam tragœdiarum ſcriptorem, noſtro Senecæ, quem Pomponio Secundo poetæ Tragico æqualem fuiſſe à Tacito didicimus, ætate poſteriorem vixiſſe. Huic tamen Quinctilianus cap. 11. lib. IX. diſerte tribuit Medeam tragœdiam inter eas editam, quæ L. Senecæ iuniori adſcribuntur, homeſtichiumque quod in ea legitur huius noſtri Senecæ eſſe dicit. Interrogamus, *inquit,* aut inuidię gratia, vt Medea apud Senecam:

Quas peti terras iubes?

nec dubium eſt quin hunc ipſum intelligat Philoſophum. Nam cum huius vnius in reliquo ſuo opere meminerit, ſi eo loco alium animo deſignaßet, exactißimus ſcriptor aliquam diſtinctionis notam, qua cognoſceretur quem intelligeret, adpoſuiſſet. de quo tamen acutiorem Criticorum iudicium expectamus. Sanè verius eſt, vt ἐν παρόδῳ hoc dicam, quod doctiſsimis viris placet, hoc tragœdiarum corpus non vnius eſſe ingenij. Nam Medea ceteris purior & floridior, Agamemnon, Troas, Hercules furens, ſententiarum frequentiam, breuitatem, declamatoriámque argutiam captant. ſcholámque magis redolent. Quid quòd in ſolo Oedipi choro Bucolicos verſus exſtare obſeruauimus, quibus Senecam tragicum ſæpe in ſuis choris vſum Terentianus dixit? Sunt quidem in Medea Hexametri, ſed omnes vno excepto Heroici: vt difficillimum ſit pronuntiare cui adſignari debeant. Et hæc de libris Senecæ, qui interciderunt Qui autem vetuſtatis iniuriam effugerunt, quemadmodum milites ex magna & cruenta clade fugientes, incompoſiti ad nos peruenerunt, pleriſque etiam mutili & imperfecti Quid cuiq; deſit, aptius nobis aliquando ſuo quoque loco oſtendetur. Interim, quod primum duces ſolent, palantes & vagos colligere, in numeróſque & ordines digerere, conabimur. Fere libri ordine diſponuntur, vel ratione materiæ, quæ in his tractatur, vel temporis, quo editi ſunt, & emiſſi. Materiæ ratio in ijs quæ ſuperſunt Senecæ haberi non poteſt, quæ nullam inter ſe connexitatem habet. temporis ergo, quo ſcripti ſunt, quantum vel certis probationibus, vel coniecturis aſſequi poterimus, rationem ſequemur. Conſolatio ad Marciam prima occurrit, quæ ſub Caligula *ſcripta videtur. dico videri, quia de ea aliquid certi ſtatui non poteſt. Cur tamen ita ſentiam, ratio eſt, quòd Tiberij Imperatoris in ea conſolatione pietatem erga matrem, captata potius quàm oblata occaſione laudat, quem tamen in ceteris ſuis ſcriptis ſub Claudio, vel Nerone editis libere perſtrinxit. Nec id facit vt Marciæ gratiam demereatur, quam non propitijs auribus laudes eius audiſſe par eſt, cuius crudelitate patre orbata fuerat. Facit igitur vt tempori, imperantique inſeruiat, cuius offenſionem verebatur. Leuior fortaſſe eſt ea coniectura, ſed fortioribus hac in re deficimur, Certius eſt quod de conſolatione ad Heluiam ſequitur, quam initio ſui exilij, i. anno primo Imperij Claudij compoſitam eſſe ex eius lectione dignoſcimus. Imperij vero* Claudiani *initio in exilium miſſum, Dio teſtis eſt, qui primum hoc Meſſallinæ*

in principatu malum facinus recenſet, quod Iuliam Germanici filiam in exilium miſerit, ἐγκλήματα αὐτῇ ἄλλα τε καὶ μοιχείας παρασκευάσασα. ἐφ' ᾗ καὶ ὁ Σενέκας ὁ Ἀνναῖος ἔφυγε. *quaſi vero tantum propudium cuiquam ex animo adulterium obijcere potuerit, & non color quæſitus fuerit, quo nobilem mulierem, domuſque Germanici fautorem Senecam euerteret. Eiuſdem temporis eſt fere conſolatio ad Polybium, quæ in exilio ſcripta eſt, initio expeditionis Britannicæ. Id cognoſcere licet ex his verbis quæ in ea habentur:* Sidus hoc, *inquit de Claudio,* quod præcipitato in profundum, & demerſo in tenebras orbi refulſit, ſemper luceat. Hic Germaniam pacet, Britanniam aperiat, & patrios triumphos ducat & nouos *nondum igitur apparuerat, quam tamen conſtat aggreſſum imperij ſui anno ſecundo. Hinc etiam deprehendere licet mendum vel lapſum apud antiquum ſcriptorem in Iuuenalis Satyram* V. Hic *(inquit de Seneca)* ſub Claudio, quaſi conſcius adulteriorum Iuliæ Germanici filiæ, in Corſicam relegatus, poſt triennium reuocatus eſt. *Legendum enim*, poſt octennium *ſiquidem nono demum anno* Claudij, *cæſa Meſſallina, reuocatus eſt. Epigrammata etiam quæ huic editioni adiuncta ſunt, in exilio ſcripta ſeſe ipſa clamãt.* Ordine procedit ludus de morte Claudij, *quem* ἀποκολοκύντωσιν, ὥσπερ τινὰ ἀπαθανάτισιν, *initio ſtatim imperij Neronis vulgatus: niſi fortaſſe aliquis libros* De ira, In ſapientem non cadere iniuriam, *&* Cum mundus prouidentia regatur, quare multa mala bonis viris accidant, *&* De tranquillitate animi, *velit huic interſtitio temporis, quod ab eius reditu ad mortem vſque Claudij fluxit, tribuere: de quibus tamen niſi quòd poſt Caij cædem editi ſunt, nihil liquido affirmare auſim. Ludum proxime ſequuti ſunt* De Clementia *libri. hos enim decimo nono ætatis Neronis anno conſcriptos auctor indicat cap.* IX. *lib.* I *eius operis: cuius anni menſe quarto imperium Nero ſuſcepit.* De beata vita *poſt primum quadriennium Neronis ſcriptus eſt, cum ſcilicet auctoritate & dignitate cunctos prætergreſſus, immenſiſque auctus principis liberalitate diuitijs, ab inimicis accuſari cœpit, quaſi contra ſectæ præcepta ter millies ſeſtertium intra quadriennium regiæ amicitiæ congeſſiſſet, laxius opulentiuſque habitaret, lautius atque ſplendidius cenaret ac viueret, quàm deceret modeſtiam & frugalitatem profeſſum. Hæ enim, vt inquit Tacitus, fuerunt Suillij, & aliorum improborum hominum de eo voces, à quibus Dio in hiſtoriam ſuam transtulit, in inſtrumento eum domeſtico* πεντακοσίους τρίποδας κεδρίνου ξύλου, ἐλεφαντόποδας ἴσους καὶ ὁμοίους *habuiſſe, quibus cenaret. Quæ ſibi à maliuolis obiecta illo libro De beata vita diluit à cap.* XVII *ad* XXVIII. *docétque ſemper in ſummos viros confictum, quòd contra præcepta viuerent, ſe nec ſapientem eſſe, nec tantum de ſe promittere, ſibi ſufficere ſi malis, iiſque à quibus criminaretur, melior euaderet. diuitias tamen bonæ menti non officere, meliuſque apud ſapientes & bonos, quàm apud malos & ſtultos habitare. Hæc qui non intellexerunt Senecam de ſe dicere, fœde locum inſignem cap* XXVII. *illius libri, quod adhuc animaduerſum non eſt, corruperunt. Is ita habet.* Quare hic Philoſophus laxius habitat? quare hic lautius cenat? papulas obſeruatis alienas, obſiti plurimis vlceribus. Hoc tale eſt, quale ſi quis pulcherrimorum corporum næuos, aut verrucas derideat, quem fœda ſcabies depaſcitur. Obijcite Platoni quòd petierit pecuniam, Ariſtoteli quòd acceperit, Democrito quòd neglexerit, Epicuro quòd conſumpſerit, mihi ipſi Alcibiadem, & Phædrum obiectate. *quo loci quid hæc poſtrema verba ſibi velint, non video. Qui hæc curari nolunt, aiunt à Socrate, quem paulo ſuperius loquentem finxit, dici. Sed quid Alcibiades & Phædrus ad diuitias? Præterea à Socrate non dici vel hinc notum, quòd magnificentior habitatio, aut ſumptuoſior cena nunquam Socrati obiecta eſt: nec Seneca adeò vel hiſtoriæ, vel artis dicendi inſcius, vt eum induceret Ariſtotelis tanto minoris, & Epicuri ſexaginta demum annis poſt obductam cicutam nati exem-*

pla

Digitized by Google

exempla referentem, de quo ne cogitare quidem potuit. Et ſane omnes ante annum CIↃ. IↃ. XXXVII. *editiones locum ita exprimunt,* mihi ipſi alicubi ad ſe, & Phædrum obiectate. *ex qua lectione, quæ vulgo habetur, effecta eſt. Tres manuſcripti codices legunt,* alicubi eſſem & pedrum *vnus plane,* alicubi eſſem & prædium, *quod ſolum purum putum arbitror. Per aſſem enim & prædium ſuas opes ſignificando extenuat, quas maxime in fœnore & prædijs conſtitiſſe apud antiquos certum eſt: & ipſe auctor ſuas in his rebus ſitas in oratione ad Neronem apud Tacitum refert.* Vbi eſt, *inquit,* animus ille modicis contentus? Tales hortos inſtruit, & per hæc ſuburbana incedit, & tantis agrorum ſpatijs, tam lato fœnore exuberat, *&c. ne ampliorem manifeſte veræ lectionis probationem requiret, qui diligẽtius totum eum locum penſitarit. Nos reliqua perſequamur. An ſuccedat liber* De breuitate vitæ, *quæſtionis eſt. mihi ita videtur. Pompeio enim Paullino dictus eſt vectigalium publicorum præpoſito, Pompeiæ Paullinæ vxoris, quam ante aliquot annos duxerat, patri fortaſſe vel fratri. De ea enim intelligo, quod* ἐπιφανέστατον γάμον γαμῆσαι *noſtrum Senecam circa illud tempus Dio retulit. Id autem oſtendunt quæ ad Paullinum cap.* XVIII. *eius libri diriguntur.* Tu, *inquit,* orbis terrarum rationes adminiſtras tam abſtinenter quàm alienas, tam diligenter quàm tuas, tam religioſe quàm publicas. in officio amorem conſequeris, in quo odium vitare difficile eſt. *Hæc non niſi de vectigalibus, quæ aptiſſime terrarum orbis rationes vocat, intelligi poſſunt, quorum cum L. Piſone & Ducennio Gemino ei cura extra ordinem demandata fuerat. Nam quæ de frumento publico ſubijcit, ad frumentum quod ex decumanis agris vectigalis nomine percipiebatur, refero. quin etiam tribus illis conſularibus iniunctam vna cum vectigalibus annonæ curam, nihil impedit: immo Tacitus id dicere videtur, qui narrationi de publico frumento vetuſtate corrupto frumentarijſque nauibus partim igne fortuito, partim tempeſtate perditis, quaſi ijs damnis obuiam itum in poſterum ſignificare vellet tres illos conſulares vectigalibus præpoſitos ſubiunxit. Præterea toto eo libro id agit, vt doceat hanc vnam eſſe vitæ extendendæ rationem, quam omnes breuiſſimam queruntur, ſi ceteris rebus omiſſis publicis priuatiſque, quas vel vanas, vel exitioſas, etiam quæ tutiſſimæ videntur, exitus probat, omnem ætatem ſapientiæ ſtudijs impendamus, nobiſque ipſis viuamus. huic vni curæ Paullinum relictis publicis, quibus detinebatur, negotijs, incumbere hortatur. Hæc maximè cum ipſius Senecæ vitæ conditione, quæ tum fuit cum tres illi conſulares vectigalibus præfecti ſunt, congruunt, nempe aliquot poſt menſibus, quàm ſuas opes, quibus in inuidiam apud Neronem trahebatur, reſignare voluit, commeatu non impetrato: commutatis tamen prioris potentiæ inſtitutis, prohibitis ſalutantium cœtibus, philoſophiæ ſtudijs domi, vel proximis vrbi locis, quamdiu Romæ Nero aderat, ſe continens. Hæc aſſerte Tacitus: in eòque vitæ inſtituto perſeueraſſe ad vltimum vſque diem non obſcure refert. Quo magis miror, vt id in tranſitu dicam, quibus rationibus, aut coniecturis ducti eum P. Mario, & L. Aſinio conſulibus quidam ſufficiant cum Trebellio Maximo, cum quo licet conſul fuerit, non tamen eo anno arbitror. Quod autem in eodem libro habetur, modo cum Caius Cæſar perijt, intra paucos, ſeptem ſcilicet vel octo dies, adfuiſſe vltimum malorum etiam obſeſſis, alimentorum egeſtatem,* ἐν πλάτει *accipiendum eſt, cum* XXII. *anni inter Caij necem & hoc tempus quod in manu eſt, effluxerint. Sic enim & cap.* XXX. *&* XXXI. *lib.* IV. *de Beneficijs, de conſulatu Cinnæ & Mamerici Scauri loquitur tanquam de re modo geſta, & tantum non præſenti, quos tamen conſtat triginta & quadraginta annis ante illorum librorum editionem conſules fuiſſe: & epiſt.* XLIX. *iam Senex* Modo, *inquit,* apud Socionem puer ſedi, modo cauſas agere cœpi, *&c. Superſunt* Epiſtolæ, *&* Quæſtiones naturales *vltimi excellentis ingenij fetus, eiuſdem cum libro de breuitate vitæ, temporis vel etiam*

Digitized by Google

poſterioris. In Epiſtolis paßim rerum humanarum varietatem perpetuámque inconſtantiam exagitat, honorum, diuitiarum, cęterorúmque, quæ vulgo ſectamur, dubium euentum, ſæpe etiam aſſecuto exitioſum. Vbique egeſtatis, exilij, mortiſque contemptum inculcat, ſolidámque eam ſecuritatem eſſe, quam quiſque in ſe reponit, docet. quam tamen difficile ſit aſſequi, niſi vnius animi ratio habeatur, cetera vt ſuperflua reſcindantur, totúſque qui eam adipiſci nititur, in ſe contrahatur. Hæc ſcribere erubuiſſet in ſummo rerum negotiorumque faſtigio, & clarißima imperij Romani luce verſans, cuius non minus quàm Imperatoris moderator erat: non, inquam, ad amicum, cui interiora quoque nota erant, ſcripſiſſet, niſi re ipſa præſtitiſſet, & exemplo ſuo vera eſſe comprobaſſet. Ad hoc autem præſcriptum vitam eum ſuam inſtituiſſe, poſtquam inuidioſas eius diuitias Nero recuſauit, ſupra diximus: quarum etſi poßeßionem ſpecie retinuit, animo tamen depoſuit, curamque earum & vſum abiecit. Denique Epiſtola XXCIII. XXCVII. & CXXIII. *talem vitam ſuam deſcribit, nempe ſolitariam & parcißimam, qualem Tacitus hoc tempore egiße retulit. Nam florentibus & lætis rebus contentus fuiße vno vehiculo, mulione excalceato, mulis macris & ſtrigoſis, pane gregario, vel aliquando nullo, caricis pro pulmento, nemo perſuadebit, cum ſibi tum luxum obiectum ipſe fateatur. Quinetiam ſi quid expreßius & ſtrictius de tempore quo illæ Epiſtolæ ſcriptæ ſunt, definiendum eſt, vltimis menſibus conſulatus Reguli & Ruſi, & anno proxime ſequente, Lecanio & Licinio Conſulibus, omnes mißas arbitror. Et ſane intra annum vnum editas eße ex earum lectione manifeſtum eſt, temporiſque conſecutio, quæ in ijs deprehenditur, oſtendit. Decima octaua Decembri menſe ſcripta eſt,* XXIII. *initio veris, quod malignum, & inuerſo tempeſtatis ordine frigidum queritur.* LXVII. *vero ad eiuſdem veris finem. Eiuſdem autem eße veris peruerſi & præpoſteri, probant quæ initio eius Epiſtolæ leguntur.* Vt à communibus, *inquit,* initium faciam, vt aperire ſe cœpit: ſed iam inclinatum in æſtatem, quo tempore calere debebat, intepuit. nec adhuc illi fides eſt: ſæpe enim in hyemem reuoluitur. Vis ſcire quàm dubium adhuc ſit? nondum me committo frigidæ, adhuc rigorem eius infringo. *Male in ceteris editionibus, vt obiter hanc maculam eluam,* nondum me committo frigido veri. *& in hac editione,* frigido aëri; *frigidam enim aquam intelligit, qua pro balneo quotidie vtebatur. Teſtis Plinius lib.* XXIX. *natural. hiſt. vnde ſe ipſe pſychrolutam, & frigidæ cultorem non vno loco vocat. Sed ad rem. Epiſtolam octuageſimam ſeptimam, Iunio menſe in Iulium vergente dedit, cum eßet in Scipionis villa in agro Linternino ſita, quam tunc temporis Vetulenus Ægialus libertinus colebat. Centeſimam vigeſimam tertiam autumni initio, vt inde appareat intra anni nec integri ſpatium omnes editas. Eum autem eße annum quem diximus. hinc noſcere eſt, quòd in Campania, nempe Neapoli, Pompeijs, Baijs, Cumis, Puteolis, & in Linternino agro omnes à quinquageſima ad octuageſimam ſeptimam datæ ſunt: in quæ loca Senecam iuiße in comitatu Principis, in quo ſemper retentus eſt, intelligo; cum Nero ſcenarum publicarum deſiderio, in quibus vocem oſtentaret, tantam infamiam Romæ auſpicari veritus, Lecanio & Licinio Coſſ. Neapolim profectus eſt, vbi ſuam vocem primum publicam fecit: & hinc Beneuentum, Achaiam cogitans, vnde tamen ſtatim mutato conſilio in vrbem rediji, & cum eo Seneca. Inde, vel ex proximis vrbi villis, Albano nempe, & Nomentano, ceteras poſt octuageſimam ſeptimam epiſtolas mißas exiſtimo. Præterea epiſtola nonageſima prima Lugdunenſem coloniam fortuito igne exuſtam deplorat. quod eo anno accidiße credendum eſt, cum proxime ſequenti, quo ipſe Seneca occiſus, Neronem quadragies ſeſtertio Lugdunenſem cladem ſolatum retulerit Tacitus: nec eiuſmodi ſolatia diu poſt acceptas clades differri ſolita ex hiſtorijs obſeruatum ſit. Seneca in eadem illa epiſtola*

centeſimum

centeſimum eius coloniæ annum fuiſſe ab origine ſua cum exuſta eſt, ſcribit. Sed nec inter auctores conſtat quo anno deducta fuerit. Euſebius enim anno vltimo centeſimæ decimæ octauæ Olympiadis deductam indicare videtur: nec ita exacte illius coloniæ annos Seneca definire voluit, quinetiam quod excurreret, intelligeretur. Is autem centeſimus eius vrbis & ſextus annus ad Dionis calculum fuit, qui exſtructam Hirtio & Panſa Coſſ. prodit. Eiuſdem ſunt temporis libri naturalium quæſtionum. Firmiſſimum argumentum eſt, quod in præfatione libri ſexti, terræ motum, quo Pompeiorum magna pars proruit Memmio & Verginio Rufo Coſſ. Nonis Februarijs, deſcribit. in quo tamen à Tacito diſſentit, qui præcedenti anno narrat. Ceteros, qui huc vſque ei adſcripti ſunt, in nullo numero ponimus, indignos qui tanto auctori tribuantur. De Controuerſijs & Suaſorijs *non loquor, in quibus patri ſuus hæres iure ſucceſſiſſe videbatur.* Declamationum *vero* libri decem *excerpta eſſe Controuerſiarum alibi docuimus. Epiſtolas ad Paullum dico, quæ non magis eximium noſtri auctoris ingenium ſapiunt, quàm reſponſiones ad illas Deo plenum τὸ θεοφόρον Paulli ſtilum: ideòque à doctis non magis pro Senecæ germanis agnoſcuntur, quàm reſponſiones ab Eccleſia pro Paullinis antiquæ ſunt: & ante Auguſtini, Hieronymique ætatem, ſed non noſtro demum ſæculo eiuſmodi ſuppoſitiones occœperunt. De paupertate cento ex epiſtolis, quem Iuriſconſulti eſſe reſponderent eius qui concinnauit. De remedijs fortuitorum excerptum eſſe ſupra diximus ex fortuitorum dialogis. De virtutibus eſt Martini Braccarenſis Epiſcopi, qui Canones Orientalium conciliorum in Hiſpaniam attulit, ſecundæque Braccarenſi ſynodo approbauit ſub Theodomiro Gallecia rege, cui Myro ſucceſſit, ad quem ille liber. Et hæc fortaſſe nimis multa de libris Senecæ. Nam quæ de ſtilo eius, & dicendi charactere hìc addi poſſent, Quinctilianus olim, & noſtro ſæculo Eraſmus ad calumniam vſque excuſſerunt. Hæc, vt ad intelligentiam operum Senecæ fortaſſis non efficient, ita magni in litteris & diſerti viri, qui ea recenſenda ſuſceperat, & fere adfecerat, deſiderium excitabunt: à quo eadem ornatoria, & omni ex parte meliora, ni morte præuerſus fuiſſet, habituri eramus. Huic nos in præclaro curriculo fati malignitate deficienti, non ignaros alioqui quam difficile ſit poſt Roſcium in orcheſtra placere, & Vanum ἰλίου κλαίοντες λόχον ἄπλειν, ſuccenturiari, & iniuriæ publicæ, quantum in nobis fuit, intercedere, cum grauiſſimi & ſanctiſſimi ſcriptoris amor, tum amicorum ornatiſſimorum virorum, quibus omnia volumus, ac debemus, expoſtulationes impulerunt. A libris Senecæ, quos Muretus recognouit, manum in hac editione abſtinuimus. Quamuis enim in ijs quædam deprehenderimus, quæ acutum properantis iudicium effugerunt, dum varijs afflictus morbis, non longe à vitæ creta abeſſe ſe ſentit, (hoc enim amicis per litteras ſignificauit) opúſque premente fato vrget: addere tamen quicquam, vel immutare viſum non eſt, vt ſaltem puri puti ex eius recenſione exſtarent. meliúſque & commodius ſeparato Prætermiſſorum in L. Senecam opere, quod ſub manu eſt, indicari, & adnotari poſſe cenſuimus. Quo, ſi hæc grata tibi, optime Lector, & accepta perſpexerimus, nos, Deo dante & perficiente, breui te impertiemus.*

Digitized by Google

PAVLLO V. PONTIFICI
OPT. MAX.

BEATISSIME PATER.

A Longinquis Belgarum oris ſtilo & affectu Romam venio, & ſacris tuis pedibus aduoluor duo allaturus, Gratulationem & Donum. Illam, cum omni Chriſtiano orbe, qui in auſpicijs noui Pontificatus exſultat, & talem ſibi datum in fluctibus & procellis his rerum, voce, geſtu, animo triumphat. Audierant fata duorum Pontificum, nec longo temporum interuallo diuiſa, & dolebant: ſed tui renunciatione allatâ, vidiſſes ſubitâ luce vultus illuſtres, & mutaſſe lacrimas in gaudia, an & gaudia in lacrimas dicam? Certè in multis ea vis fuit, & meritò. nam ſecunda illa fama virtutum tuarum iam antè ſic inualuerat, vt ſuffragia quidem ſacri Collegij apicem huius honoris contulerint, ſed vota omnium deſtinarint. Rara felicitas, iudicijs dignitatem poſſidere, antequam infulis præferre: & cenſeri Pontificem, nondum eſſe. O magna vis virtutis! & ô occultum in animis præſagium, qui eò vocabant, quò Deus & merita iam ducebant! Deus, inquam. nam electio tua, quid niſi palàm diuina fuit? Non enim deliberatione longâ, nec ſuffragiorum moroſâ trutinâ Pontificatus delatus eſt, ſed impetu & veriùs inſtinctu impoſitus; & vna ac conſentiens vox, quid vocem dico? neque ea exſpectata eſt, ſed procurſus & adoratio talem fecit. Agnoſco in rebus humanis vim & regimen Numinis, ſed præſertim in arduis; & quos ſibi proximos conſtituit, clariore quâdam notâ eligit, tuetur, fouet. Te fecit. quem? à naturâ, à doctrinâ, ab vſu eximium; & ſanctimoniâ, caſtitate, benignitate, prudentiâ, quid verba facio? ab omni virtute ſic conſpicuum, vt publica vox ſit & confeſſio, talem eſſe debere qui à populis adoretur. Ergo iure gratulamur, & nos etiam Belgæ propriâ quâdam cauſsâ. Ecce iactamur, ac penè mergimur, fluctibus armorum ſimul & errorum: ſpes nobis eſt, & preces porrigimus, ô adiuua vtere auctoritate tuâ & Principum, ac funeſta hæc arma poni iube, quæ inualeſcunt in exitium Europæ. Cuius exiguus quidem, ſed potens & magni in omnes partes momenti, angulus ſumus: & vt hîc facies rerum erit, vereor & prædico (da veniam) in pleraque finitimâ Europâ erit. Non vocamus ad ſeuera, ſed ad mitia conſilia: Pacem, Pacem ingeminamus, & ſuaue illud nomen, quod non niſi belluæ adſpernantur. Gratulationem igitur vides, BEATISSIME PATER, *ſed donum etiam nunc meum offerro & reuelo. En,* ANNÆVM SENECAM, *laudatiſſimum inter omnes veteres ſcriptorem, & virtutis ſtudio penè Chriſtianum (ita noſtri cenſuerunt) emendatum variè & illuſtratum damus, & deponimus ad ſacros tuos pedes. Libens* ROMAM *venit, quid mirum eſt? in vetus ſuum domicilium & ſedem. Ad* PAVLLVM: *quidni faciat? ad olim etiam familiarem & amicum. Nam Apoſtolorum ille alter quod hunc complexus ſit, & ipſe illum; etſi è ſcriptis huius parùm liquidò conſtat, tamen conſenſu ſuadent credere priſci illi noſtri & ſancti Patres. Suſcipe igitur ô ſumme Antiſtes, & Virtutis atque Honeſti vnicum præconem, tu qui illa habes & colis, amplectere, & bono generis humani (audacter dicam) famam & lucem illi circumda. Tui hoc arbitrij eſt. qui attollere & deprimere potes, quem Europa, Aſia, Africa, quem America & ipſe nouus orbis ſuſpiciunt, & ab oraculo tuo ſolliciti omnes pendent. Nos certè,* BEATISSIME PATER, *& affectu iam, quod dixi, congeniculamus; felices, ſi præſentibus id liceret! Louanij, v. Kalend. Iulias,* ∞. IↃCV. I. LIPSIVS.

DESIDERII

DESIDERII ERASMI ROTERODAMI DE LVCIO ANNÆO SENECA IVDICIVM, CVIVS IN SVPERIORE PRÆFATIONE MENTIO FACTA EST.

VT SENECAM tam prodigioſe deprauatum haberemus, præter illas vulgares cauſas, incuriam inſcitiamque ſcribarum, temeritatem ſciolorum mutantium, quicquid non aſſequuntur, ſeorſum duas potiſſimum fuiſſe perſpicio. Prior eſt ipſa Senecæ phraſis, quæ quoniam nuſquam non affectat declamatorias argutias, interdum vſque ad ęnigmatis obſcuritatem, præſertim cum accedat orationis conciſæ parumque compoſitæ abruptum, vt facillimus, ita periculoſus erat lapſus, vel minus eruditis, vel oſcitantibus. qua de re mox plura nobis dicentur. Altera, quod hunc ſcriptorem priſci Chriſtiani ſibi ſtudio quodā vindicarunt, ac propemodum pro ortodoxo ſunt amplexi: partim ob præceptorum ſanctitatem, quam in huius libris animaduerterunt: partim commendatione libelli, qui continet epiſtolas aliquot vltro citroque inter Paulum Apoſtolum & Senecam miſſas, mendaci quidem titulo: ſed in rebus humanis mirum eſt, quantum interdum habeat momenti fictum ac friuolum nugamentum. Non enim belli tantum, iuxta prouerbium, ſed totius vitæ mortalium multa ſunt inania. Iam quum ſemper vulgo nihil ſoleat eſſe leuius, quo ſeculum illud habeat homines ad pietatem proniores, magis credulos, minuſque ſuſpicioſos: hoc facilius erat illis fuco pietates imponere. Nec parum acceſſit illi fauoris ex D. Hieronymi commendatione, qui Senecam recenſuit in Catalogo ſanctorum: quanquam in eo Catalogo commemorantur aliquot non admodū probatæ ſanctitatis, velut Nouatianus & Donatus hæretici. Ita factum eſt, vt ob religionis amorem faſtiditis ethnicorum litteris, politioribus diſciplinis, linguis, & antiquitatis peritia, Senecæ libros & priuatim ſibi legerent, & publice iuuentuti prælegerent homines, infantes, ac vix ſemigrammatici, tantum aſperſi rudis illius & inconditæ philoſophiæ ſomnio verius quam cognitione, qui profeſſionem auſpicabantur ab explicatione quatuor cauſarum, materialis, formalis, efficientis, & finalis. Deinde pręfati epiſtolam eſſe moralis philoſophię, diuidebant eam in duas partes principales, & rurſus harum ſingulas in tres aut

Digitized by Google

quatuor minus principales. His fumis ingreſſi, quum ventum eſſet in medium, ſi qua vox occurriſſet inuſitatior, ſi quod ſchema, ſi qua ad auctores non vulgares alluſio, ſi quid græcitatis, ſi quid veteris hiſtoriæ, breuiter ſi quid omnino retruſioris eruditionis, quum harum rerum nihil didiciſſent quibus pæne ad oſtentationis vitium ſcatet Seneca, neceſſe erat, vt aut mera portenta comminiſcerentur, aut mutarent ſcripturam. Quid ni? αἰσχρὸν γὰρ σιωπᾶν vbi cathedram conſcenderis: & inſcitiam profiteri non conuenit ei, qui pileo tituloque magiſtri artium celebris eſt. Vix dictu credibile quantam hic impietatem commiſſam deprehenderim. Eundem locum interim adeo varie corruptum, & tam impudenter mutatum offendimus, vt nullum verbum nec inter deprauatores, nec cum germana lectione, quam in peruetuſtis exemplaribus inuenimus, côueniret. Itaque dum quod ſemel deprauatum eſt, alius ſimili temeritate nititur emendare, rurſum alius atque alius ſubinde nouat aliquid, fit mendum inemendabile, vt nulla iam quamuis eruditi hominis diuinatio poſſit opitulari. Nam quod ſcribarum inſcitia committitur habet aliqua germanæ ſcripturæ veſtigia, quæ ſagacibus ingenijs præbent aliquam veri coniecturam: quemadmodum in his quæ ex notulis excipientium, aut ex dictantis voce non æqualiter ad omnium aures perlata vitia ſunt, locus aliquis relictus eſt eruditorum coniecturæ. Solebât enim profeſſores dictare ſcribendum, quod erant enarraturi. His nô omnes erant æque vicini, & diuerſa eſt nationum pronunciatio, nec ſemper articulata lingua eſt pronuncianti. Hinc euenit, vt *contantius* ſcriberetur pro *conſtantius*, & *alea* pro *area*. Similiter notularum varietas dabat anſam erroris. Attamen illud debemus Chriſtianorum ſtudio, quod cum tot clariſſimi ſcriptores interciderint, Seneca nobis magna ex parte ſuperſit: ſi tamen hoc eſt ſupereſſe. Cæterum illis non aſſentior, qui certant Senecam facere Chriſtianum, Nicodemo ſimilem: qui quum nullum habeant argumentum probabile, præter epiſtolas, quas docebimus à ſtudioſo quopiam fuiſſe confictas, nullum prorſus habent argumentum, niſi quod ſub eodem Cæſare vixerunt Romæ. Certe cum non alius de contemnenda morte ſcripſerit vnquam, vel ſæpius, vel fortius, qui conuenit adeo fuiſſe meticuloſum, vt ne in ſcriptis quidem extrema ſenecta proditis vſquã ſubindicarit ſuam profeſſionem: tam cautum, nihil ſuboleuerit Neroni, qui quum illum decreuiſſet è medio tollere, & cauſas commentitias prætexeret, Chriſtianiſſimi crimen non obiecit. Sed quorſum attinet hoc commentum? An vt libros illius Chriſtianis hominibus commendent? Equidem arbitror magis in rem eſſe lectoris, vt Senecæ libros legat, velut hominis ignari noſtrę religionis. Etenim ſi legas illum vt paganum, ſcripſit Chriſtiane: ſi vt Chriſtianum, ſcripſit paganice. Quum autem in illo ſint plurima quæ ſegnitiem noſtram põſſint ad virtutis ſtudium accendere, habebunt eadem acriores aculeos, ſi cogitemus ab ethnico profecta. Apud illos enim ſunt quædam ita dicta geſtave, vt iuxta Chriſtianam quidem philoſophiam vehementer ſint improbanda, præ ſe ferant tamen mirã virtutis indolem: velut illud Socratis, *Hoc vnum ſcio, quod nihil ſcio*, quum ſit abſurde dictum, tamen exprobrat nobis noſtram arrogantiam. Et Lucretiæ factû, quum ſit optimo iure deteſtabile, nobis tamen commendat pudicitiæ ſtudium: & hoc efficacius commendat, quod exemplum ab ethnica femina profectum ſit. Itaq; quod ad

Digitized by Google

ad mores attinet, maiore fructu legetur Seneca, ſi legatur, vt, quemadmodum fuit, paganus. Nam & Chriſtiane dicta vehementius afficient: & ſecus dicta, minus lædent. Cęterum quod ad eruditionem aut eloquentiam pertinet, cum iudicio delectuque legendum eſſe Senecam, iam olim admonuit Quinctilianus, tanta æquitate temperans ſuam de illo cenſuram, vt nec perſonæ ſtudio laudet improbanda, nec odio damnet quæ laudem promerentur. Proinde fortaſſis non ab re fuerit, ſi ſtudioſę iuuentutis paucis indicem, quæ ſint in hoc auctore fugienda, quæ ſequenda. Primum habet voces ſuas, velut in hoc affectatas vt diſſimilis ſit Ciceroni: quanquam hoc illi cum Quinctiliano Plinijſque commune, & haud ſcio an cum toto illo ſæculo, quod Ciceronis, velut argenteum aureo ſucceſſit. Huius rei pauca ſubijciam exempla, vt lector ex his conijciat cætera. Pronomine reciproco *ſui, ſibi, ſe*, frequenter durius vtitur. *Tanquam*, pene ſemper vſurpat pro *velut*, ſiue, *vt ſi*, quando vult exemplum ſubijcere. Aliquoties dicit *æque quam*, pro *æque atque*. *Cum* gaudet addere ſuperlatiuis, *quam*, quod ſciam, nunquam vt: *cum maxime*, pro *quam maxime*. *Aduerſus* pro *erga* frequenter vſurpat in bonam partem: vt *gratus aduerſus deos*. In hac ſermonis forma. *Non modo contemnit homines, ſed deos negligit*, vix vnquam addit coniunctionem, *Sed & deos: ſed deos quoque*. Hæc atque his ſimilia, non reprehendo, nec damno: tantum indico non eſſe Tulliani candoris. Quinctilianus libro decimo tribuit illi ſtyli vſum, quod in nullo ſcribendi genere non eſſet verſatus: tribuit ingenium facile & copioſum: tribuit ſtudium; & plurimarum rerum cognitionem: fatetur illum abundare multis & præclaris ſententijs: probat libertatem in vitijs hominum inſectandis, addens illius libros & ad mores formandos conducibiles eſſe. In ſumma, fatetur in illius libris eſſe multa: quæ non ſolum probari debeant, verumetiam admirationem mereantur. Sed ex aduerſo detrahit illi Philoſophiæ exactam cognitionem, adimit iudicium de ſeipſo, quod illi corruperat humanum vitium philautia: qui nęuus nonnumquam in doctis ac bonis viris reperitur, ſed quem abunde multis penſent virtutibus. Nam id ſubindicat, quum ait: *Si non omnia ſua amaſſet*. Ac mox, *Velles*, inquit, *eum ſuo ingenio dixiſſe, alieno iudicio*. Parum ęquus iudex Seneca fuiſſe videtur aliorum ſcriptorum. quod hiſce verbis ſignificauit Fabius: *Quem non equidem omnino conabar excutere, ſed potioribus præferri non ſinebam, quos ille non deſtiterat inceſſere: quum diuerſi ſibi conſcius generis, placere ſe in dicendo poſſe, in quibus illi placerent, diffideret*. Quod ad phraſim attinet, putat, in eo corrupta eſſe pleraque, quę hoc plus officiant, quod abundant dulcibus vitijs: nominatim illud taxat, quod pondera rerum minutiſſimis ſententijs frangat. & alibi, ni fallor, notat in eo conciſum & abruptum dicendi genus. Candorem in illo deſideraſſe videtur & Suetonius, in Nerone Claudio ſcribens hunc in modum: *Liberales diſciplinas omnes fere puer attigit: ſed à philoſophia eum mater auertit, monens imperaturo contrariam eſſe: à cognitione veterum oratorum Seneca præceptor, quod diutius in admiratione ſui detineret*. At idem in Caligula, Senecæ videtur tribuere lene comptumque dicendi genus, ita loquens de Cæſare: *Lenius comptiuſque ſcribendi genus, adeo contemnens, vt Senecam tum maxime placentem, commiſſiones meras componere, & arenam ſine calce diceret*. Quum Seneca ſit affectibus tragicis vehemens, miror cur Suetonio videatur eſſe lenior: vt ne de ſermonis cultu

diſputemus. At his etiam liberius in Senecam deſtomachatur Aulus Gellius noctium Atticarum libro duodecimo, capite ſecundo. Poſtea quam enim retuliſſet aliorum de Seneca iudicium: quorum alij cenſerent illius libros prorſus indignos qui legantur, quod eius oratio protrita videatur ac vulgaris, res atq; ſententiæ, aut inepto inaniquc impetu ſint, aut leui quaſique dicaci argutia, eruditio vernacula ac plebeia, nihil ex veterum ſcriptis habens neque gratiæ, neque dignitatis: alij paulo æquiores, ſermonis elegantiam magna ex parte illi detraherent, rerum vero cognitionem non adimerent, in vitijs autem obiurgandis, ſeueritatem grauitatemque non inuenuſtam comprobarent: nominatim Senecæ iudicium, de Cicerone multa cum libertate reprehendit, vſque eo incandeſcens, vt illum appellet nugatorem hominem: moxque ſubijcit: ſed iam verborum Senecæ piget, hæc tamen inepti & inſipidi & inſulſi hominis ioca non prætetibo. Denique ſic claudit cenſuram: Dignus ſane Seneca videatur lectione ac ſtudio adoleſcentium. Mox vt arguat inter male dicta Senecæ, quæ plura videri vult quam bene dicta eſſe quędam quę probare poſſis, vnicam duntaxat profert ſententiam hanc, *Quid refert quantum habeas? multo illud plus eſt, quod non habes:* etiam ſi non videtur hoc Senecæ dictum, ſed Publij Mimi, quum ſit verſus trochaicus tetrameter catalecticus. In hoc Gellij iudicio, neque nihil eſt, neque vera tamen ſunt omnia. Æquior in húc eſt Cornelius Tacitus, qui cum integritatem conſtantiamque hominis cum cęteris rerum ſcriptoribus prędicet, orationis etiam cultum tribuit: dicendi genus ad delectationem verius, quam ad ſeueritatem comparatum excuſat hoc nomine, quod vir prudens quum perſpiceret ferum adoleſcentis ingenium per philoſophiæ præcepta ad virtutis amorem non poſſe flecti, ſuauioribus amœnioribuſq; ſtuduerit illud vel emolliri, vel occupare. Hinc factum eſt, vt Nero pangendis carminibus præcelluerit, quum orationibus à Seneca compoſitis ſeſe venditaret. Inter omnes virtutes, quas & multas & eximias in Senecæ ſcriptis eſſe fatetur Quinctilianus, nulla potior, quam quod lectorem miris aculeis ad honeſti ſtudium inflammet, ab humilibus curis ac ſordidis voluptatibus auocet. Quod quum ſit optimum, quid refert qua phraſi id efficias? quanquam ipſa quoque talis eſt, vt eruditiſſimo ſæculo fuerit inter præcipuos: tãtum abeſt vt hiſce temporibus poſſit faſtidiri. Neque tamen nihil habent veri, quę doctiſſimi ſcriptores de illo pronunciarunt. Fuit alienorum ingeniorum parum candidus cenſor. Subinde ludit in Græculos, & interdum abſque cauſa: neque fere refert ex probatis auctoribus, quod non conetur conuellere, quaſi turpe ſit, cuiquam omnino aſſentiri. Quoties autem ingeniorum & eloquentię cenſuram ſumpſit, quod potiſſimum facit in libris Declamationum, quàm multos inceſſit petulantius, alijs tribuens fatuas ſententias, alijs inſanas, alijs ſtultas, ſalibus plus ſatis dicacibus, parumq; dignis viro graui, ludens in pleroſque? Quæ res ſpeciem habet animi parum alienę laudi fauentis, & ſuę nimium indulgentis. Quanquam hic eſt ferme morbus ac faſtidium eruditorum omnium, vt vix exiſtat aliquis tam abſolutus, vt alteri per omnia ſatisfaciat: niſi longa temporis præſcriptio, ſummota iudicandi libertate, religione quadam animos omnium occupauit. Naſonem aliquoties parum amanter attingit, quod indulſerit ingenio ſuo vitiaque ſua diligere maluerit quam corrigere. Quod iudicium videtur &

Quin-

Quinctiliano placuiſſe, qui putat ex illius Medea colligi poſſe, quantum præſtare potuiſſet, niſi maluiſſet indulgere ingenio ſuo quam temperare. Atqui Seneca magis indulget ingenio ſuo in oratione proſa, ac ſerijs argumentis, quam Ouidius in poëmatibus, pleriſque ludicris. Alicubi deſiderat in illo grauitatem rebus dignam, velut in deſcriptione diluuij Deucalionei: alias offenditur copia, quod deſinere neſciat. Nonnunquam obijcit, quod ſententiam aliquam mutuetur à Porcio Latrone: quaſi talem non poſſit ex ſe comminiſci, aut quaſi non poſſit fieri, vt duobus eadem ſententia veniat in mentem. Nec Virgilio parcit interim: nec Ciceroni: quæ tamen res conducit ſtudijs, ſi fiat æquis iudicijs, ac citra petulantiam. Iam hoc ipſum quod in Seneca cum primis laudatur, corruptum eſt. Inſectatur mores hominum libere ſalſeque, ſed non ſemper in loco, interdum immodice, tum aliquoties affectatius, hiſque modis, vt non ita multum abſit à ſcurrilitate: quædam vitia ſic deſcribit, dum inſectatur, vt videatur ridere potius quam odiſſe, vtque doceat magis quam deteſtetur. Sunt enim quædam eius generis, vt ea depinxiſſe, ſit vel docere, vel irritare. Qualis eſt obſcœniſſimus excurſus in primo libro Quæſtionum naturalium, de ſpeculorum vſu. Iam quum Declamationum libros ſcribat ad filios ſuos, Senecam, Melam, & Nouatum, tamen admiſcet quædam, quæ vir verecundis vix auderet, etiam præfatus honorem auribus, proloqui, nedum pater apud liberos. Et habet quidem hæc in mores publicos dicacitas voluptatis aliquid, ſed parum liberalis, ni pudoris habeatur ratio: nec quicquam procliuius, quam in his diſertum eſſe. Vnde fit, vt hodie quoque Eccleſiaſtæ quidam, ſi de rebus ſacris dicendum ſit, elingues, in hoc argumento ſint linguaciſſimi. Quin vbique plurimus videtur iocorum affectator, etiam in rebus maxime ſerijs: in quibus optarim illum aliquanto longius abeſſe ab inepția, obſcœnitate, vitioque ſcurrilitatis ac petulantiæ. Eſt omnino liberale quoddam iocandi genus, eſt & perpetua quædam orationis iucunditas, quæ virum bonum non dedeceat, ſi in loco adhibeatur: at in Seneca ſæpe cachinnos ſentias potius quam riſum. Nec omnino temere eſt, quod de ſententijs illius quæritur Fabius, quas nuſquam non affectat. Itaque fit, vt dum omnia per ſententias conatur dicere, quanquam ſunt plurimæ quibus nihil poſſit eſſe felicius, tamen intercurrant aliquot duræ, frigidæ, & ineptæ. Idem vſuuenit in captandis epiphonematibus & argutijs, quæ frequenter apud hunc in verbis ſitæ ſunt potius quam in rebus, vnde neceſſe eſt frigidiores eſſe nonnumquam & obſcuras. Quod genus eſt illud ex prima ſtatim ad Lucilium epiſtola: *Quædam tempora ſurripiuntur nobis, quædam ſubducuntur, quædam effluunt.* Sed & illud quod mox idem ſubiungit: *Magna vitæ pars elabitur male agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus.* Neque nihil peccat in petendis affectibus, quos alij docendo præparant, ſuoque tractant loco. Nam paſſim agitare affectus adeo non probatum eſt à doctis, vt quidam affectus in totum ſubmouerint, velut officientes iudicio. At hos Seneca vbiuis & in ipſo ſtatim initio ſtimulat verius quam mouet, & in his maxime tragicos, quæ Græci πάθη vocant. Itaque quoties in grandes materias incidit, puta de vniuerſo, de natura deorum, de Stoico ſapiente, de terræ motu, de fulmine, de diluuio, de fine mundi, de contemptu mortis, de motibus ſpontaneis, veluti ſuum nactus

campum, videtur, oſtentare grandiloquentiam ſuam, & neſcio quid tragicum ſpirare. Horum vitiorum bonam partem probabile eſt illi ex palæſtra declamatoria hæſiſſe, in qua pæne detriuit ætatem. Nam & Quinctilianus fatetur, hoc exercitamenti genus, quum vtiliter repertum eſſet ad abſoluēdam eloquentiam, tamen neſcio quo pacto factum, vt multum inuexerit corruptelæ. Quum enim illic captaretur applauſus auditorum, ea quiſque curabat adferre, non quæ eſſent optima, ſed quæ placerent maxime. Nec illic temere applaudebatur ab ocioſis ac faſtidioſis, niſi ſententijs argute dictis, ſchematibus & epiphonematibus, & ſi quid eſſet aut nouum, aut immodicum. Communia, quanquam optima, faſtidiebantur: nec raro quæ peſſime dicta fuerant, ijs frequentiſſime applaudebatur. Ita diſceſſum eſt ab illo ſimplici ac naturali dicendi genere, quod omnibus antefertur, vel hoc nomine, quod fide commendatur. Quid autem eſt oratio culta ſine fide, niſi cantio probe modulata? Hinc eſt quod queritur Quinctilianus, quoſdam vitia ſua, quibus in declamando aſſueuerant, in forum & ad ſerias actiones detuliſſe, reorum graui periculo, dum patronus mauult cauſam perdere, quam iocum aut ſchema, nonnumquam cum riſu quoque iudicum & coronæ. Talia quædam & Seneca retulit in libros, velut hęc quę diximus: tum fictiones illas palam falſas, quibus frequenter vtitur. *Video quid velis, Poſthac pendebo de vultu tuo, Quanquam Nouatus frontem contraxit.* Quin & in perſonis fingendis ac mutandis interdum tam ſubtilis eſt, vt hinc etiam obſcuritas oriatur: dubiteſque nonnunquam an ipſe loquatur, an is, aduerſus quem agit, an aliqua tertia perſona. Non quod hęc non fiant ab alijs, ſed parcius, ſed mollius, ſed magis perſpicue. Multus eſt & in dialogiſmis, dum his aut illis perſonis ſuum affingit ſermonem, quæ res & ad copiam, & ad delectationem, & ad vehemētiam confert: non quod hoc faciat infeliciter, ſed quod frequentius & declamatorie, hoc eſt, ad voluptatem magis, quam ad ſerium vſum cauſæ propoſitæ. Caligulæ Cæſaris iudicium contemni poterat, vt hominis parum integræ mentis, & qui Virgilij ac Titi Liuij ſtatuas conatus ſit è bibliothecis ſubmouere: niſi & Fabius hoc notaſſet, & ipſa res propemodum loqueretur. Deſideres enim fere in huius ſcripturis ordinem & compoſitionem. Habet autem argumentū omne ſuſceptum, initium, progreſſum & finem. Primum enim tractari ſolet, quid ſit. Id explicatur diuiſione, cuius partes digeruntur in ordinem: & in quaque tractanda ordo quidam eſt, dum ea primum tractantur, quæ proxime attinent ad rei ſubſtantiam, deinde ea quæ accidunt, tum ſi qua cognata ſunt aut contraria, mox quæ hinc proficiſcuntur, commoda vel incommoda. Denique quibus rationibus hæc parentur, ſeruentur, augeantur, aut contra, deuitentur, depellantur, aut minuantur, vt totus liber corporis inſtar ſit, conſtans ex membris decenter collatis: id quod in Ariſtotele mireris, in Seneca deſideres. Nec enim ſemper proponit ac diuidit, & ſi id fecit, non proſequitur quod propoſuit, ſed ad omnem occaſionem excurrit, mox ſubinde veluti de nouo orditūr. Raro vtitur tranſitionibus, quod in docendo plurimum lucis adfert: nonnunquam & circa finem operis incipit diuidere: eſt vbi oblitus ſui repetit eadem. Quæ res declarat, illum vel ex declamatorijs exercitamentis traxiſſe hoc vitij, vel, quod vero propius eſt, non præmeditatum acceſſiſſe ad ſcribendum: nec tam iudicium rationemque ſequutum,

quam

Digitized by Google

quam impetum ingenij. Non enim incedit illius oratio, ſed fertur magis, ſalitque potius quam ingreditur, id quidem quod ad ſententias attinet. Iam quod pertinet ad verborum compoſitionem, perparcus eſt in adhibendis coniunctionibus, quæ ſunt velut orationis nerui. Gaudet enim aſyndetis: quod interdum magis facit ad dictionis vehemétiam, ſeu verius argutiam. Neque raro contextus ſermonis talis eſt, vt dubites vtro referendum ſit membrum, ad ſuperiora ne, an ad ſequentia. Submoleſtum eſt interdum in eodem diuerſe dicendi ſtudium: veluti quod Mar. Tullius illud Platonis ἕκαστος ἡμῶν οὐχ αὑτῷ μόνον γέγονεν, eleganter reddidit, *Nemo noſtrum ſibi tantum naſcitur*: ne ſimiliter diceret, maluit deterius dicere, *Nemo ſibi contigit.* Quæ verba, vt ingenue quod ſentio dicam, nunquam intellecturus eram, niſi ex tenore ſermonis cóiectaſſem, illum æmulari voluiſſe Platonis ſententiam. Sit ſane copiæ laus, eadem aliter dicere: quid laudis habet, vt aliter dicas, male dicere? Quid quod carpendi libidine frequenter eadem committit, quæ reprehendit in alijs? Notat in quodam voces aliquot ſordidas, in quibus ſunt ſpongia, laterna, pulegium, acetum: miriſque ſalibus exagitat, quod quidam inter declamandum quæſierat. Cur teſta ſi cadat, frangatur, ſpongia ſi cadat, non frangatur: quum ipſe in vna epiſtola tot inſulciat voces ſordidiores, vniuerſam balnei ſuppellectilem ac functionem inibi natis vocabulis explicás. Qui minus autem liceat teſtam appellare teſtam, aut ſpongiam ſpongiam, ſi res poſtulet quam ficum vocare ficum, & fabam dicere fabam? Libenter iocatur in argutias ſophiſticas, & philoſophorum ſubtiles magis quam neceſſarias quæſtiunculas, & huiuſmodi tricis ſæpe nimium diu moratur lectorem: ſed ita, vt facile appareat eſſe verum, quod notat Quinctilianus, illum in philoſophia parum diligenter fuiſſe verſatum. Eſt enim artificis, ſcire illa ridere, quæ non ſine ingenio traduntur à ſophiſtis, & à Socrate faceti ſſime diridentur. Quorſum autem attinet, Chryſippeis illis rogariunculis totas explere paginas? An ſapiens ſapienti poſſit prodeſſe. An ſapienti dari poſſit beneficium à dijs. An virtutes ſint animalia. An ſingulæ virtutes ſint ſingula animalia, an vnum ſit vniuerſale. An ſeruare patrem ſit animal. Huiuſmodi nænias quum frequenter inculcet vſque ad tędium, tamen ſubinde damnat. Quid autem opus eſt facere quippiam in hoc ipſum, vt factum reprehendas? Quod alicubi quædam ex auctoribus perperam refert, ſic excuſat Quinctilianus, vt dicat illum deceptum eorum fiducia, quibus ſoleret quædam inquirenda mandare. Huius generis aliquot loca notata ſunt ab eruditis. Alicubi citat ex Ouidio, quod eſt in Tibullo. Hęc eo commemorantur à nobis, non vt deterreamus lectoris ſtudium, ſed vt maiore cum fructu legatur vir tot eximijs virtutibus commendabilis. Addam quod mihi nonnunquam ſubolebat in illo, vt diximus, declamatoria quædam affectio, vt alicubi deſideres ſimplex illud & naturale. Vnde Neronis mater, quum filio vellet mouere inuidiam, iactabat imperium Burro & Senecæ commiſſum eſſe: quorum Burrum appellabat vilem ac truncam manum, Senecam exulem, & linguam profeſſoriam. Ingenio facili verſatilique fuiſſe colligitur hinc, quod in diuerſis argumentis ſtilum exercuit pari propemodum ſucceſſu: quod nec Ciceroni, nec Virgilio contigit. Nam Tacitus commemorat illius poëmata: de quibus ſentiens, incertum. Nam Tragœdiarum opus eruditi quidam malunt Senecę filio tribuere, quam

huic: ſunt qui fratri Senecæ aſcribant. Ex prima tragœdia verſus aliquot refert: *Duc me parens ſummique dominator poli*, &c. Quanquam mihi videtur opus hoc Tragœdiarum non eſſe vnius hominis. Certe ex ludicro libello de morte Claudij, conijcere licet illum haudquaquam iratis Muſis & Apolline verſatum in hoc ſtudij genere. Tametſi Fabius exiſtimat, eam rem obſtitiſſe Senecę, quominus in vno quopiam excelleret, quod in omnibus argumentis verſaretur. Id enim ſuſpicor eſſe quod ſcribit: *Si parum concupiſſet.* Certe Tacitus declarat hinc illi conflatam inuidiam, quod occupans omnia, nihil alijs laudis relinquere videretur. Commemorat Tacitus & orationes eiuſdem, quę à nobis deſiderantur: niſi forte ſentit has quas habemus conſolatorias, vnam ad Marciam, alteram ad Polybium acephalon, tertiam ad Albinam, ſiue, vt in alijs reperitur, Elbiam matrem: quas tamen libros dixeris citius quam orationes. Indicat idem alias quaſdam orationes vulgo fuiſſe iactatas Neronis quidem nomine, ſed à Seneca compoſitas. Nec has opinor commemorat inter illius opera. Vnicam ex Cornelio Tacito huic adiecimus editioni, breuem quidem illam, ſed elegantem, planeque Senecę phraſim referentem. Vtinam extarent & illa quę moriturus dictauit. Nam ea Taciti temporibus habebantur in manibus. Commemorat & dialogos eius, quorum & Fabius meminit. Horum nihil extat, pręter vnicum breuem, cui quidam titulum fecerunt Senſus & rationis: qui an illius ſit, neſcio, certe mutilatum habemus & conſarcinatum. Diuus Hieronymus aduerſus Iouinianum citat Senecæ librum de matrimonio. Ipſe in naturalibus quæſtionibus indicat ſe iuuenem ſcripſiſſe librum de terræ motu. Edidit opus de ſuperſtitioſis ritibus colentium deos. Nam & Auguſtinus in opere de Ciuitate Dei, libri ſexti capite quinto, multa hinc recenſet. Epiſtolas commemorat cum Fabio Tacitus, quas ſcripſit ad imitationem Platonis, ſed ad vnum omnes, videlicet Lucium Balbum Siciliæ præſidem: quod argumentum ſibi propoſuiſſe videtur, vt ingenio ſuo indulgeret. Nullum enim liberius. Nam quidquid vel audieris, vel legeris, vel in ſomnis occurrerit, epiſtolæ fit argumentum: deinde licet ordiri vnde velis, tranſire quo velis, finire quum velis: ſed interim abeſt illud, quod eſt in aliorum epiſtolis grauiſſimum, quæ vere & ex re ſcribuntur. Alioqui poteramus & nos ex prouerbijs ſingulis ſingulas facere epiſtolas: Iam an hoc opus habeamus integrum, neſcio: certe verba Senecę, quæ multa recenſet Gellius ex vigeſimo ſecundo libro epiſtolarum, nuſquam in illius ſcriptis inueniuntur. Et tamen eſt in eo libro quædam epiſtola, cuius initium, *Quare quibuſdam temporibus*, in qua taxat quorundam κακοζηλίαν & ſtili vitia. Ex hac, vt conijcio, aliquis Ciceroni beneuolens ſuſtulit eum locum, quo debacchatur in illius eloquentiam. Ex omnibus porro Senecæ monumentis, nullum mea ſententia magis ſtudiorum referebat integrum extare, quam libros Declamationum: quos fuiſſe multos, declarat Epitome, quam habemus. Plurimum enim contuliſſet & ad inueniendum & ad iudicandum.

I. LIPSI

Digitized by Google

IVSTI LIPSI

PRO NOTIS SVIS AD L. ANNAEVM SENECAM PRÆSCRIPTIO, AC INTRODVCTIO LECTORIS.

AEDIFICIVM enim vides: via munienda eſt, vt adeas, & me & Senecam cum fructu legas. Duo dicam: & Quid à me *hic factum, &* Quid à te *velim: da aurium, ſiue oculorum leuem operam, diſces quæ ex vſu ſit ſciuiſſe. De me primum, pro copia ingenij aut iudicij iſta præſtitiſſe. Primo,*

Senecæ Contextum, *& ipſa verba, quam emendatiſſima dediſſe: ſecutum meos aut alienos libros veteres: quos diligenter comparaui, & iudicio ex ijs elegi, aut reieci. Adiumentum mihi in eo à quatuor eruditis viris, qui præiuerunt: Eraſmo, Pinciano, Mureto, Grutero. Eraſmo, qui primus manum & limam Senecæ admouit: & ſæpe vtilem aut expolientem, eſt fatendum. Neque enim virum celebrem audio optantem, Ne ille vmquam eum attigiſſet! Malignum votum eſt, & ab affectu, non à iudicio emiſſum. Ego aliter, & verius, enuncio: Niſi ille præueniſſet, & explanaſſet; ſalebras & aſpera fuiſſe, ad quæ etiamnunc fortaſſis adhæreamus. Sed alter ab eo Ferdinandus Pincianus eſt: vir, vt verbo dicam, germanæ Criticæ exemplar: cui maximam partem ſanum Senecam, meo quidem ſuffragio, tranſcribas. Bonis in Hiſpania libris, & bene eſt vſus: non præceps, non præpes, acutus tamen, & ſagacitate ac modeſtia pari. Sed ille in ſolo textu emendando fuit: ſenſa non attigit, neque aliter illuſtrauit. Excepit igitur M. Antonius Muretus, elegantis ingenij & iudicij vir, & adſpirauit ad vtramque hanc palmam. Totum Senecam dedit, & aut emendatum à ſe voluit, aut illuſtratum. Voluit, cauſſa duplici vix fecit: & quia labor eum & inſtantia in talibus (virum nouimus) non ſequebatur; & quia mors aſſecuta eſt, & filum hoc operis præcidit. Bona tamen & laudabilia multa ſunt, vnum non attollas, imo non toleres, quod fidenter nimis ſæpe contra libros reſcribit, & Senecam non eorum fide, ſed ſuo ſenſu, facit loquentem. Ah, apage. & honos ſit ſcriptoribus priſcis, & religio etiam ſcripturæ priſcæ: à qua, ſi cum libuit abimus, quid puri aut germani mox erit? Ianum Gruterum noſtrum hoc mouit, vt ipſe ſuccederet, & Senecam iterum cum libris priſcis & chirographis conferret: quod fecit induſtrie & ſic perfecte, vt nimius videri quibuſdam aut μικρολόγος poſſit. Non mihi, qui in Critico amo ſedulitatem & fidem: & hanc etiam in Grutero operam, quod aliorum paſſim Notas aut Interpretationes adiecit. Vſui mihi fuit, in-*

genue fateor: & amo virum è mea olim diſciplina, nunc & docendo factum. Quid autem ego, poſt hos omnes? Quod cæpi dicere, indicio ex ijs ſelegi, & meam etiam operam inſpectionemque addidi, & Textum totum reformaui. Non cito paſſim libros, fateor: quid opus eſt? ſemel hic moneo & clamo, quidquid eſt, ab ijs eſſe. Pauca ſane à coniectura noſtra: niſi ſicubi ea ita clara eſt, vt peruicacia ſit dubitare. Reliquas, nec paucas aut improbas, magis viſum fuit, Notis inſerere arbitrandas.

Alterum, quod à me proprie imputo, eſt Interpunctio, *& ſenſuum verborumque* Diſtinctio: *quæ ſic confuſa aut indecora antea in Seneca, vt negem in alio ſcriptore fuiſſe. Quam minuta pleraque, & interciſa, quam diuulſa, aut pendula? Vere erat, quod Caligula obijciebat (ſi tamen hoc ſenſu)* Arena ſine calce. *Nos ordinauimus, coniunximus, diſiunximus, vt res erat: & præter lucem ſententiæ, quam largiter infudimus, faciem eloquentiæ reddidimus, vberis illius & profluentis. Nam hæc ei fuit:* Iudicium *noſtrum vide. Tertio,*

Argumenta *etiam libris ſcriptiſque ſingulis præpoſui, & in breuiario quodam Ordinem ac materiam dedi. Hoc quam vſui lectori ſit, & quam appoſita introductio, ipſe dicet: ego tantum, difficile mihi fuiſſe, & ſupra quam aliquis credat. Intricatus enim & multiplex Seneca, & parum ſæpe (libere dicendum eſt) compoſitus aut digeſtus. Siue copia rerum hoc fecit, quas accumulauit; ſiue Stoico quodam more fortaſſe, materiem & opus parum ab initio ordinauit. Vtcumque eſt, culpam hanc agnoſco: nec niſi ijs titulis velo. Quarto,*

Notas Perpetuas *addidi: atque vno tenore perduxi, ad opus Epiſtolarum. In ijs ſubſtiti aut defeci, fateor: & valetudo manum de tabula coegit. In loco moneo, & videbis. Sed in prioribus vſque eo diligentiam & ſtilum extendi, vt etiam minora quædam, & ſemidoctis obuia non neglexerim: quid ita? quia Senecam producere, & vulgi manibus inſerere, votum mihi fuit: ideoque conſilium, vulgo etiam hæc adaptare. Qui paucis & doctis modo ſcribunt, an non famam ſuam magis, quam fructum Lectoris ſpectant? Iſtum ego & ſcio quædam ſæpe tranſiri, aut ſeponi, vt minora, in quibus & Varrones noſtri hæreant, cum diſquiruntur. Itaque nihil in pompam. Notæ iſtæ dabunt: Senecæ ſeruient, & illum illuſtrem, non me volent. Breues etiam ſunt: quia ad externa aut aliena non diffundor. Si quid rituum aut hiſtoriæ veteris occurret, ſigno magis quam explico: quid enim iſta ad Senecam proprie? cuius ſententiam ſi capis, boni & legitimi Scholiaſtæ munus impleui. Atqui iuuat & pulchrum eſt ritus illos diſcere, & antiquitatem luſtrare. Pulchrum, ſed in loco: quid iſta ad Philoſophiam, quæ hic tractatur? Qui autem ſimul omnia volunt & affectant, pulcherrime cum Polybio guloſis, & imminentibus conuiuarum, comparantur.* καὶ γὰρ ἐκεῖνοι πάντων ἀπογευόμενοι τῶν παρακειμένων οὐδὲ κατὰ τὸ παρὸν οὐδενὸς ἀληθινῶς ἀπολαύουσι τῶν βρωμάτων, οὔτ' εἰς τὸ μέλλον ὠφέλιμον ἐξ αὐτῶν τὴν ἀνάδοσιν καὶ

Lib. III. τροφὴν κομίζονται: Nam & illi omnia, quę appoſita ſunt, guſtantes, neque in præſentia vere fruuntur vllo ciborum, neque in poſterum digerunt ſatis, aut vtiliter ijs nutriuntur: *plane hic ſimile. voluptatis gratia deguſtant & libant varia; & ſine alio fructu (Senecæ verbis)* omnia curſim & properantes tranſmittunt. *Itaque vetus meum conſilium magis magiſque ſedet, quo inſtitueram* Facem Hiſtoricam, *tum &* Ritualium *libros ſcribere, & in eos congerere, quidquid eſſet in moribus ritibuſque priſcis obſcurum. Et facem quidem cæpi accendere: in quam grandiores illos ritus,* De Sacerdotibus, De Magiſtratibus, de Ludis, De Militia, De Nuptijs, De Funeribus, *& qui tales volebam includere: in Ritualium autem libros, minores, & ſingulos ſuis verbis ac litterarum quodam ordine expli-*

plicandos. Sicut Lexica quædam verborum vtiliter habemus: ſic hæc rerum vole-bam eſſe. Vt ecce, in Seneca occurrunt, Abdicatio, Acta, Admiſſio, Adoratio, Aſſeſſor, Atrienſis: *Iterumque*, Balnea, Baſilica, Boleti: &, Calda: Caldarium, Canuſinati *ſerui*, Caricæ *anno nouo*, Ceroma, Ceſtus: *& vno verbo, quidquid ritum antiquum tangit aut alludit; in iſto libro, & ſua quodque littera, haberes teſtibus exempliſque firmatum aut illuſtratum. Quid opus in ſingulis auctoribus perſequi, quæ omnium fere communia ſunt? Itaque & communis hic quidam velut Commentarius eſſet, Latinorum, Græcorum, Poëtarum, Oratorum, Hiſtoricorum, Philoſophorum, Miſcellorum. Hæc, inquam, inſtitueram, & materiem ab annis* XXV. *iam paraueram: diſponere & extruere ætas, & magis valetudo, me vetent. O vtile tamen opus! ô quis emulatur, & ſuſcipit! trado facem, & vna gloriam, quæ cum litteris lucebit & viuet. Sed de noſtra nunc re: breuis igitur fui, nec vagus aut ſuperuacuus: exemplo quidem veterum, quotquot Græci aut Latini Scholiaſtæ extant. Iamnuper hæc profluentia cœpit: parum ſæpe decora, fatendum eſt, cum aut palam* * περίεργοι *ſunt, & quod dicitur,* * λύκου πτερὰ ζητοῦσι, *aut inepti, & vt aliquid nouæ obſeruationis infarciant*, galeam tibiæ, ocream capiti inducunt. *Atqui* Philoſophica *etiam, inquies, parce, & ſtillicidium de ſitula, donas. In Notis, agnoſco: ſed alibi nonne affatim, & pleno ſinu, à me factum? Profudi, quidquid eius opus erat, in tribus* Manuductionis, *totidem* Phyſiologiæ *libris: totidem* Ethicorum *reſtant, ſi Deus expolire & conſummare dabit. Atque eos libros ſic inſtitui, vt quamquam à capite ſectam ſenſuſque Stoicos ordine exſequar, nihil tamen inſeram, quod proprie non ſit Senecæ illuſtrando. Inquire, videbis: & vna totum hoc opus probabis, ſi tibi, cum Homero quidem* * ——— σαόφρων κραδίη, καὶ θυμὸς ἀγήνωρ. *Nam quibus alterum abeſt volente me à libris iis abſint. Hæc ſimiſcere* Notis *ipſis voluiſſem, & ſuis quæque locis inſpergere, quam floridæ magis & vberes fuiſſent! Conſidera, & maciem earum alibi ſic excuſa: Nam ego rem tuam inſpexi: è qua magis fuit, ſemel & vno gradu, quam per ambages aut ſaltuatim, in Porticum illam induci. En habes, quæ præſtiti: ſequitur,*

*Nimii.
*Lupi alas quærunt.
*Pectus prudens, animuſque virilis.

Quid te *pariter velim: à quo pauca etiam eo exactum, ſiue rogatum. Primum, vt quamquam pleraque omnia Senecæ vtilia, & ad vitam; tamen quæ maxime talia, eligas; & ea ad mentem ſæpius referas & ad manum. Inter libros eminent, me iudice, iſti* Duæ Conſolationes, De Prouidentia, De Clementia, De Tranquillitate, De Conſtantia, De Breuitate vitæ, De vita beata. *Sunt & libri* De Ira *inter bonos, item* De Beneficiis: *ſed in partibus ſpinas ſuas aut faſtidia habent: alioqui & pulcherrimos ac diuinos locos. In* Epiſtolis *ſimile quarum quædam (Argumenta mea ſtatim dicent) vtiliſſimæ: & aliæ in argutiis, aut ſi res dicenda eſt, ineptiis occupantur.*

Secundo, vt Philoſophi, non Grammatici oculis iſta legas. id eſt, rem, non verba cogites: & quamquam ea ducunt, ſplendida ſæpe & magnifica, ab illa tamen non abducant. Sicut boni canes, non pellem extremam leuiter ſtringunt, ſed ipſam feram prehendunt & mordent: ſic te oportet in ſenſus, non in circumdata verba intentum, eos captare. Atquin aliquid etiam eſt, vbi adhæreas. Vide an Notæ transferent: ſi non, ipſe te transfer. Sicut in via, ſi ſalebra aut lama obiecta ſit, tranſire quidem tentas: ſin profundius eſt, nec licet, non ſtas ſtupidus, ſed circumis leuiter, & iter tuum pergis: ita hic. Tenta & conare ſemel iterumque capere: non capis? abi. Tertio, vt

Senec.

Exceptas habeas, & ſelectas aliquas ſententias, ſiue locos, quas apud te ſæpe agites, & in animo reuoluas. Cui vſui alioqui lecta? vt concitemur fortaſſe, dum legimus mox calor abeat, & iidem ſimus: non aliter quam ſpectatores in theatris. Imo vero adhæreant illa, noſtra fiant, id eſt concoquantur. Non prodeſt cibus, *ait Seneca*, nec corpori accedit, qui ſtatim ſumptus emittitur. *Sedeant igitur in*
Epiſt. II. *animo fideliter: nec ſicut vnguentorum aliquis odor, ſtatim ad aërem diſſipentur. Huc te decet, aut trahet potius, adiunctus Epictetus, quem lege, & Enchiridium quidem eius ediſce. Poſtrema denique eſt precatio mea, ſiue etiam deprecatio. Illa, vt grata acceptaque habeas quæ feci; hæc, ne culpes nimis aut ſuccenſeas, ſi quid omiſi aut deliqui. Ætatem meam vide fatiſcentem, valetudinem iam feſſam; labores aſſiduos & ſcripta, quæ etiam huic operæ interuenerunt: durus es, niſi veniam, non dicam largiris, ſed offers. Quod ſi quis meliora etiam afferet, faciat: vellem tamen apponi meis (& ex vſu publico eſſet) non opponi: ego certe me non opponam, & Democriti illud aureum imbibi,* * Νόμῳ, ϗ ἄρχοντι, ϗ σοφωτέρῳ εἴκειν. *Vale, & aliis ſcriptis meis frui te, iſtis vti, meum eſt votum.*

*Legi, Magiſtratui, & Sapientiori ſubmitti.

IVDICIVM

IVSTI LIPSI

IVDICIVM SVPER L. ANNÆO SENECA PHIOSOPHO EIVSQVE SCRIPTIS.

LAVDAVIMVS hunc auctorem * alibi, & dotes ac bona eius diffudimus: ſed ad *Iudicium* nunc minus, & qui aduerſantur audiemus, & EX ANIMI SENTENTIA tabellam dimittemus. Video inter veteres, tres fuiſſe qui ex profeſſo culparunt, Caligulam, Fabium, Agellium: qua cauſſa, aut fine, videamus. De Caligula, Suetonius: *Ex profeſſo in Manud. I. cap. XVIII.

Lenius comptiuſque ſcribendi genus adeo contempſit, vt Senecam tum maxime placentem, Commiſſiones meras componere; & Arenam eſſe ſine calce, diceret. Cap. LIII.

Caligulæ hoc iudicium eſt: nempe illius, qui *cogitauit etiam de Homeri carminibus abolendis:* itemque *Virgilij & T. Liuij ſcriptis, ex omnibus bibliothecis amouendis.* En hominem, cui bona ſcilicet placeant: & quo arbitro Seneca ſtet, vel cadat. Quid tamen in dicterijs illis voluit? *Commiſſiones componere,* id eſt, pompæ tantum & theatris apta ſcribere: quæ florem & fucum magis, quam robur & veritatem haberent. Sunt enim *Commiſſiones,* cum inter ſe ingenia committuntur, pro palma: ἀγωνίσματα Græcis ἐς ἐπίδειξιν. Hoc eo ſpectat, quod vt Suetonius dixit, *comptum & lene* illud dicendi genus Caligula odiſſet. Et de *comptu,* in Seneca eſt, fatemur: de *lenitate,* mihi non videtur, in iſtis quidem Philoſophis, vbi robur magis eſt, & acrimonia: fortaſſe aliter in Orationibus, de quibus proprie Caligula fortaſſe cenſebat. Sed alterum, quale eſt? *Arenam ſine calce.* An quod minuta commatia, & ſenſus iaceret, parum inter ſe deuincta? quod diffueret oratio eius, nec hæreret? An etiam, quod longus & ſine fine eſſet: ſicut ſtadium vel circus (nam id quoque Arena) ſine meta? Poſſis vtrouis ducere: & de priore, mox in Fabio viderimus: de altero, certum eſt vberem & copioſum in rebus verbiſque eſſe, eidem etiam Fabio aſſertum. Atque hunc igitur audiamus: non per conuicia, ſed iudicio, vt apparet, & conſilio arbitrantem, Ait, lib. x. Sueton. cap. XXXIV.

Ex induſtria Senecam in omni genere eloquentiæ verſatum diſtuli, propter vulgatam falſo de me opinionem, qua damnare eum, & inuiſum quoque habere ſum creditus. Quod accidit mihi, dum corruptum, & omnibus vitijs fractum dicendi genus, reuocare ad ſeueriora iudicia contendo: tum autem ſolus fere hic in manibus adoleſcentium fuit, quem non equidem omnino conabar excutere, ſed potioribus præferri non ſinebam. quos ille non deſtiterat inceſſere: cum diuerſi ſibi conſcius generis, placere ſe in dicendo poſſe ijs, quibus illi placerent, diffideret. Amabant autem eum magis, quam imitabantur, tantumque ab illo defluebant, quantum ille ab antiquis deſcenderat. Foret enim optandum, pares, aut ſaltem proximos illi viro fieri: ſed placebat propter ſola vitia, & ad ea ſe quiſque dirigebat effingenda, quæ poterat. Deinde cum ſe iactaret eodem modo dicere, Senecam infamabat: cuius & multæ alioquin, & magnæ virtutes fuerunt, ingenium facile &

copioſum, plurimum ſtudij, & multa rerum cognitio, in qua tamen aliquando ab ijs quibus inquirenda quædam mandabat, deceptus eſt. Tractauit etiam omnem ferme ſtudiorum materiam. nam & orationes eius, & poëmata, & epiſtolæ, & dialogi feruntur. In philoſophia parum diligens, egregius tamen vitiorum inſectator fuit, multæ in eo claræque ſententiæ, multa etiam morum gratia legenda, ſed in eloquendo corrupta pleraque, atque eo pernicioſiora, quod abundant dulcibus vitijs. Velles eum ſuo ingenio dixiſſe, alieno iudicio. Nam ſi aliqua contempſiſſet, ſi parum concupiſſet, ſi non omnia ſua amaſſet, ſi rerum pondera minutiſſimis ſententijs non fregiſſet: conſenſu potius eruditorum, quam puerorum amore comprobaretur. Verum ſic quoque iam robuſtis, & ſeueriore genere ſatis firmis, legendus vel ideo, quod exercere poteſt vtrumque iudicium. Multa enim, vt dixi, probanda in eo, multa etiam admiranda ſunt: eligere modo curæ ſit, quod vtinam ipſe feciſſet! Digna enim fuit illa natura, quæ meliora vellet, quæ quod voluit, effecit.

Iſta Fabius. quem boni rectique plurimum iudicij cenſorem agere, libens fateor: niſi ſicubi affectus abducit, quod hic vereor factum. Ipſe non diſſimulat, ſparſam de ſe opinionem, iniquiorem Senecæ eſſe: & ego hercules agnoſco. Tamen vel ſic bona de Seneca, quædam alia dicit: & penſitemus. Ait. *In omni genere eloquentiæ verſatum.*] Magna & vera laus eſt: verſa & proſa valuit, omne ſtudiorum argumentum fere tractauit. Pergit: *Ingenium facile, & copioſum.*] Agnoſcimus: & de Facilitate, quis non inter legendum videt, fluere omnia è pleno pectore, & inexhauſto illo ingenij fonte? Ipſe de ſe: *Qualis ſermo meus eſſet, ſi vna ſederemus aut ambularemus, Illaboratus & Facilis, tales eſſe Epiſtolas meas volo.* De Epiſtolis hoc ſignate. Atqui ea ſunt, quæ curam & tractationem habuiſſe, inter omnia ſcripta, videantur. Iam de *Copia*, inuentiones illæ tam variæ & diſpares, in vna re Moralium, dicent. Quot libri ſunt, quot etiam fuerunt? Et inter omnia ſimilia, nihil idem: imo vix ſententiam aut imaginem reperias iteratam. Mirabiliter, ſiquis inquiret: & tale exemplum alibi requiret. Iterum Fabius: *Plurimum ſtudij.*] Quod me dat in ſtuporem. In aula, in coniugio, in illo genere vitæ, familia, opibus, occupationibus, potuiſſe in libris ſcriptiſque ſic eſſe. Sed ipſe pertinax & intempeſtiuum ſuum ſtudium non celat, ſcribitque Lucilio ſuo: *Nullus mihi per otium dies exit: partem noctium ſtudijs vindico. Non vaco ſomno, ſed ſuccumbo: & oculos vigilia fatigatos cadenteſque in opere detineo. Seceſſi non tantum ab hominibus, ſed à rebus: & primum à meis. Poſterorum negotium ago: illis aliqua, quæ poſſint prodeſſe conſcribo. Salutares admonitiones, velut medicamentorum vtilium compoſitiones, litteris mando.* En virum diligentem ſtudiorum, & noſtri! quis non amet pariter, nobis ſic natum & occupatum? Verba ea repete & examina, quiſquis es: pudebit vel ſpargere, vel audire calumniam, in generis humani ſic amantem. Studium autem illud niſi tale fuiſſet; vnde tot iſtæc opera quæ habemus, & non habemus? Voluptati, ſomno, vitæ detraxit: quod nobis impendit. Pergit etiam Fabius: *Multa rerum cognitio.*] Vides Polymathiam, quam nouelli iudices fruſtra detractum eunt. At Fabius candide donat, & magnus ille Plinius, qui *Principem eruditionis*, inuidendo elogio, appellat. Et quis detraher, qui varia in omni materie ſcripta eius videt, aut cogitat? In poëſi plurima fuerunt: exſtat Medea tragœdia, & gloriæ,

Epiſt. LXXV.

Epiſt. VIII.

ſufficit

ſufficit aut palmæ, in hoc quidem genere ſcriptorum. Quid oratoria eius, hiſtorica, philoſophica, miſcella? Omnia enim tractauit, non ſolum tetigit: atque etiam *Dialogos* ſcripſit (vt hic Fabius) quo argumento neſcio, & deſiderabile tamen mihi hoc opus. At vna etiam Satyra in Claudium exſtat: quam varie docta, arguta, venuſta? nec Venus aut Lepor aliquid addant. Sed porro etiam Fabius *Egregius vitiorum inſectator.*] Sane fuit, & vel nimium hac parte aliquis dicat, aut potius iam dixit. Mihi tamen non videtur. aut nimius etiam Epictetus, qui vel acrius ea inſectatur. Cynicum hoc fuit, deſtringere paſſim & defricare: Stoici tenuerunt, etſi modeſtius, & in ſcriptis magis quam ſermone, vſurparunt. Quis autem in philoſopho damnet, vitia inſequi, pellere; virtutes aduocare, inducere? proprium illorum opus eſt, aut debet. Ceterum noſter hac parte merito à Fabio attollitur, acer & calidus inſectator, & hoſtis toto animi ſenſu. Vide ſtimulos & ictus ſententiarum, cum hoc agit: vide inſurgentem, & pæne dicam ardeſcentem. Simplicius de Epicteti acrimonia: *Qui ab ea non excitatur, eum non niſi apud inferiorum tribunalia corrigendum.* De noſtro veriſſime vſurpem. ſenſum boni honeſtique non habet, quem eo non impellit. At ipſe, inquiunt, hæc non ſenſit. Non ſenſit? da qui ſimulat, & ſic ſcribit. Sophocles olim vere:

——ἄνδρα γὰρ καλῶς
Πράσσοντ' ἀνάγκη χρηστὰ κερδαίνειν ἔπη:

——*virum eſt opus*
Bene facientem, verba conſequi bona.

Eſt opus. & è fonte puro, pura; è ſordido, ſordida & maculantia aliqua manare. Neque abnuo, ſimulari iſta poſſe, & ſolere: ſed ſic, vt frigus & remiſſio appareat, & vno verbo, animi diſſenſio & pugna. Amplius *Multæ in eo claræque ſententiæ.*] Hoc vnice iactamus, & parem ei in Græcia au Latio non damus. quid parem? vix propinquum. Atque eæ ſententiæ acres, argutæ, penetrantes ſunt: & quod caput, ſalutares. Vnus libellus, vna epiſtola eius dabit, quod ſatis ſit vitæ formandæ, aut corrigendæ, ſiquis medenti ſe donat. Deniq; Fabius: *Multa probanda, multa etiam admiranda ſunt.*] Quid hoc eſt? cenſorem, an laudatorem induximus? adhuc talis fuit: & ex animi ſenſu, contra animum pæne fuit. Venite, audite, qui Fabium nobis obducitis: ego plura aut maiora non dixerim, qui Senecam produco. Eſt *probabilis*, eſt *admirabilis* in multis: quid vltra volumus? nam vbique talem eſſe, conditio hæc hominis non capit. Sunt igitur & culpæ, ſiue Vitia: atque ea ab eodem Fabio (nam ego ordine excerpam) audiamus. Primum eſt, *quod antiquos inceſſerit, diuerſi conſcius ſibi generis.*] Hoc caput, hic fons eſt Fabianæ reprehenſionis: qui veteris eloquentiæ (nec immerito) amator, reuocare eam, & nimium æui ſui comptum, & fractum dicendi genus emendare conabatur. Qui autem tuebantur, Senecam auctorem aut ducem præferebant: ideoque & hunc repellit, aut inuadit. Ait, *veteres inceſſiſſe:* nec falſo. minime antiquarius Seneca & epiſtolæ iſtæ (vbi iudicia talia inſpergit) docent. Imo adeo abhorret, vt vix alium quam Virgilium è poëtis aduocet, aut Publium: raro vetuſtioris æui aut ſtili quemquã. Proprium aliquod & ſuum genus habuit: vt ſolent iſta vel cum ętatibus mutari, vel pro ingenio atque animo cuiuſque formari. Quis Ciceronem Graccho aut Catoni ſimilem dicat, aut velit? Nec illi Senecam, aut Plinium: ſed nec

Digitized by Google

Tacitum. nam & iſte cauſſas egit, & orationes ſcripſit. Tamen, puro ſinceroque iudicio, laudanda in ſtilo & eloquio hi poſteriores etiã habent. Quid de Symmacho dicam, quem multi bonique iam olim mirantur? tantum etiam ab illis abiuit, quantum illi à Cicerone. Vt in vultibus noſtris, ſic in ſtilo diuerſitas: & laudabiles etiam formæ, non ſunt, vt ſic dicam, vniformes. At enim multa Senecæ *in eloquendo*, ait Fabius, *corrupta.*] Ab hac cauſſa, quam dixi, à cultu & flore nimio: denique etiam, quod *rerum pondera minutiſſimis ſententijs fregit.*] Ita enim idem addit: neque abnuo, crebras & minutas iſtas ſententias interuenire. Sed pondera etiam rerum frangere? hoc nego, in iſtis quidem philoſophicis libris, qui exſtant. Augent magis, & intendunt. Stoicorum hoc proprium fuit, non gladijs, ſed pugiunculis, rem gerere: & breui & accincto ſermone eſſe. Docui * alibi: & vel Epictetus, qui ſupereſt, dicet. Imo vero in philoſophia mire hoc decere videtur: aliud in Oratoria fateor, de qua proprie Fabium cenſere mihi liquet. Et tamen, vt reuelata fronte & pectore agam, non etiam abnuo interdum Sententiolas interuenire, frigidas aut inani argutia: & quas exire magis, quam ferire dicam. Sed paucæ ſunt iſtæ: & meliorum numerus obũbrat. Sed culpat etiam Fabius, vt *in Philoſophia parum diligentem.*] Quid hoc eſt? aut de qua parte loqui eum putem? Logica? non, opinor, tractauit Naturali? quædam in ea ſunt, & nominatim libri VII. *Quæſtionum*: ſed illi vero ita exacti, curioſi, ſubtiles, vt ipſa Ariſtotelea prouocent, aut vincant. De Morali igitur? nugæ, regnum hic inter omnes tenet. Sed Fabij mentem ego hanc arbitror, non inquiſiſſe nimis aut penetraſſe in interiora Philoſophiæ; externa hac populari, & velut medicante, contentum. Quod fateor: & ipſe noſter ſæpe hunc ſenſum & finem ſuum prodit, vtilia magis quam ſubtilia ſequi. Prodit, & mihi probat: atq; vtinam operati omnes Philoſophię huc eant! Vltimum eſt, *Pleraque corrupta in eo eſſe.*] Quod ad eloquentiam iterum ſpectat, non illam puram, ſimplicem, & antiquam. Iam faſſi ſumus & prædiximus: *oratio* eius (Taciti verbis) *multum cultus prætulit.* quare? cauſſa duplici: *vt fuit illi viro amœnum ingenium, & temporis eius auribus accommodatum.* Ecce, prior cauſſa ab ingenio & indole eſt, culta & amœna, facili & copioſa: altera ab æui moribus & ſenſibus, cui oratio fere ſe aptat. Noſter veriſſime: *Quemadmodum vniuſcuiuſque actio dicenti ſimilis eſt; ſic genus dicendi imitatur publicos mores.* Corruptio igitur iſta, non niſi in cultu nimio: & quid valde damnes? ipſe Fabius fatetur, *abundare eum dulcibus vitijs.* Sane dulcibus: & capiuntur, ſcio, iſti ipſi qui carpunt. Sed ad Fabium ſatis: tertius aſſurgat, & agat Agellius, qui ſic ſcribit: *De Annæo Seneca partim exiſtimant, vt de ſcriptore minime vtili, cuius libros attingere nullum precium operæ ſit: quod oratio eius vulgaris videatur & protrita; res atque ſententiæ aut inepto inanique impetu ſint, aut vt leui & quaſi dicaci argutia; eruditio autem vernacula & plebeia, nihilque ex veterum ſcriptis habens neque gratiæ, neque dignitatis. Alij vero, elegantiæ quidem in verbis parum eſſe, non inficias eunt; ſed & rerum, quas dicat, ſcientiam doctrinamque ei non deeſſe dicunt; & in vitijs morum obiurgandis ſeueritatem grauitatemque non inuenuſtam.* Duæ partes ſunt. prior ex profeſſo hoſtilis, nec iudicium ſed odium adfert. Ait, *ſcriptorem minime vtilem.*] Tune? quin vnica eius epiſtola magis talis, quam agelli tui omnes fructus. *Attingere libros nullum operæ pretium.*] Non vobis illis, ſiqui

*1. Manud. Diſſ. XIV.

Epiſt. CXIV.

Digitized by Google

ſiqui logodædali tantum eſtis, & in vna lingua polienda occupati. Deinde, *Oratio eius Vulgaris & protrita.*] Quid poteſt vanius? alij nimium cultum obijciunt? hic nullum. An iudicium eſt, modum tenuiſſe? *Res & ſententia inepto inanique ſonitu.*] Tua, ita me Deus, omnia hæc verba: ſed non tua: alijs neſcio quibus tribuis; mox mitiora, & vero magis confinia adiungis, Eaipſa tamen tenuem & macram, vt ſic dicam, laudem, habent: notam autem animi tui ab hoc ſcriptore auerſi, à quo & ſtilo nimium diuertis. Hęc cauſſa repudij, quæ quiſq; amat & habet, amari ab alijs vult; & odit diſſentientes. Audi ſemel Agelli, tu nil niſi veteres Comicos, & Latij puritatem ſectaris, & exprimis (fatendum eſt:) noſter in via alta & alia, in cothurno eſt: ne reuoca ad tuum ſoccum. Denique in te, & omnes iſtos caniculas genus ſcribendi & materiem videamus: nihil pro ea melius fortaſſe potuit, aptiuſque philoſophatur, animos & mores format, excitat à formidine, à luxu & faſtu reprimit: hæc omnia fortiter & calide agenda ſunt, & oratio talis adhibenda. An non fecit? Ciceronem in eo genere confer, ſtagnũ dices: hunc autem flumen rapidum, quod lectorem ſecum trahit. Satis, ſatis. ego Senecam vniuerſe, admiratione magis quam laude proſequendum arbitror: in partibus aliquid eſſe quod cenſeas, aut cui ſuccenſeas, non nego. Sane decidit interdum, aut à ſe mutat. vt in iocis aut dictis, quam ineptus alibi, ſiue affectatus eſt? in laudibus aut vituperijs, ſine modo? exordia, aut tranſitus, longinqua, aut comica? incuria etiam in hiſtoriis? inquiſitiones aut diſſertationes in Philoſophia, ſed & philologia, tenues? ſunt enim iſta, ſed pauca: & meliorum ſtatim interuentu ita penſantur, vt momentum ad deprimendum non habeant, in hac iudicij lance. Itaque ſententiam pro te, Seneca, audacter ferimus: in Philoſophia, & præſertim Morali eius parte, viciſti qui fuerunt, qui erunt: accipe palmam, non magis quam Herculi clauam (omnes omnia faciant) extorquendam. In ipſa eloquentia, duæ virtutes eximiæ: Copia in breuitate, Vehementia in facilitate. De Copia, bonus iudex & ſagax ſtatim agnoſcit, & * Fabius vt peculiarem virtutem etiam alibi adſignat: *Copiam Senecæ, vires Africani, maturitatem Afri.* Vt ridere merito ſit illos, qui ſiccum & aridum nobis dicunt. At de Vehementia, ego eius miror: & eſt tota oratio fere accincta, intenta, & robur in ea & acrimonia, qua vel ad Demoſthenem ſe iactet. *δεινότης* quæ mirabilem illum oratorem facit, cum iſto certe ei communis eſt, itemque numeri illi viriles. Vnde autem: niſi ab animo tali? & *Pectus eſt* (pulcherrimo ſenſu Fabius) *quod diſertos facit, &* VIS MENTIS. Iudica ſic bone Lector, & bono tuo (ſpondeo, reſpondeo) Senecam ama.

* Lib. xii. cap. xii.

VITA L. ANNÆI SENECÆ A I. LIPSIO DESCRIPTA.

De patria, & parentibus.

CAPVT PRIMVM.

VIRORVM illuſtrium vitam prodere, vetus inſtitutum: & quorum ingenia, ſcripta, aut facta miramur, iuuat alia noſſe, quę adheſerunt. De Seneca igitur, quatenus poteſt, dicam: & colligam ac diſponam, ex ipſo & varijs ſcriptoribus, quod huc facit. Patriam ei Cordubam fuiſſe conſtat, veterem florentemque in Hiſpania Bætica coloniam: atque adeo in ijs regionibus primam. Strabo aperte: Πλεῖστον δὲ Κόρδυβα ηὔξηται, Μαρκέλλου κτίσμα, καὶ δόξῃ καὶ δυνάμει,
Lib. iii. καὶ ἡ τῶν Γαδιτανῶν πόλις. ἡ μὲν διὰ τὰς ναυτιλίας καὶ διὰ τὸ προσθέσθαι ῥωμαίοις κατὰ συμμαχίας. ἡ δὲ, χώρας ἀρετῇ καὶ μεγέθει, προσλαμβάνοντος καὶ τοῦ ποταμοῦ βαίτιος μέγα μέρος: *Plurimum inter Hiſpaniæ Bæticæ vrbes Corduba aucta eſt, Marcelli opus, gloria & potentia: itemque Gaditana vrbs. Hæc quidem ob nauigationes, & Romanorum ſocietates, illa vero, ob regionis bonitatem, & amplitudinem, Bæti etiam fluuio multum huc conferente.* Laudat, & ſimul veterem oſtendit, *Marcelli opus*. Cuius? Prętoris, an Conſulis? Nam Prætor Hiſpaniam
Lib. xliii. obtinuit M. Marcellus, ex Liuio, anno Vrbis DLXXXV. etſi in pace & otio, vt videtur. eoque magis inclinem, coloniam ab hoc deductam, fortaſſe & opidum auctum ornatumque. Neque enim nouum plane conditum, vel Silius dixerit: qui iam tempore Annibalis Cordubam nominauit. Ad illum igitur magis, quam ad Conſulem Marcellum retulerim, qui anno DCI. Hiſpaniæ præfuit, ſed *citeriori*, vt eſt in Epitome, & ex Appiano colligas: atque ibi re feliciter geſta, triumphauit de Celtiberis. Itaque nihil ei tunc fuit cum Bætica, aut Corduba noſtra: quæ eſt in Hiſpania vlteriore. Addit porro amplius Strabo: ᾤκησάν τε ἐξ ἀρχῆς ῥωμαίων τε καὶ ἐπιχωρίων ἐπίλεκτοι ἄνδρες. καὶ δὴ καὶ πρώτην ἀποικίαν εἰς τούσδε τοὺς τόπους ἔστειλαν ῥωμαῖοι: *Habitarunt hanc Cordubam ab initio ſelecti Romanorum, & indigenarum: atque adeo primam hanc in ea loca coloniam miſerunt*
Lib. iii. c. 1. *Romani.* Nota, de Selecti·. Ita enim fuit: eoque obtinuiſſe poſtea credam, vt *Colonia Patritia* diceretur. Plinius aperte: *Corduba, colonia Patricia cognominata.* Et in Auguſti nummis, PERMISSV CÆSARIS AVGVSTI. caput eius: tum parte altera, COLONIA. PATRICIA. Cui titulo cauſſam dediſſe arbitror, quod ſplendida & diues, Patres ac Senatores etiam rei Romanæ daret. Nam iam Auguſti æuo, ex prouincijs paſſim in Senatum legebantur Sed ait & Strabo, *primam coloniam eo miſſam:* quod caute lege. Nam *Carteia*, in eadem Bætica, iam ante colonia deducta, à L. Canuleio Prętore: ſed quia ex parum honeſtis, *Libertinorum* appellata fuit. Leges in Liuio, initio libri XLIII. Tueri tamen Strabonem poſſis fortaſſe & debeas: quod non miſſi coloni illi Roma aut ex Italia, ſed ibi nati ex militibus Romanis & fæminis Hiſpanis, permittente Senatu, hybridæ iſti libertate donati ſint, & in colonia collocati. At Strabo *miſſam primam* diſerte ſcripſit. Satis de Corduba: atque hæc patria fuit. qui parentes? E gente *Annæa* fuiſſe liquet: cui, ominis cauſſa, ab annis videtur nomen factum: reſpondetque cognomen *Senecæ*, item ominis boni Ita enim ego opinor primo inditum: etſi Iſidorus, *eum qui primus ita dictus ſit, canum fuiſſe natum*, arbitretur. Sane *Seneca*, vel vt veteres, *Senic·*, (eſt enim à *Sene, Senicis.*) γερόντιον ſignificat, vt *Senecio*. Videatur Nonius, in *Senica*. Addo, quod in alia etiam gente reperio hoc cognomen, vt in *Accia*, lapide priſco: *M. Accio. Seneca ..... Manlio Planta* II. *virg. Quinq.* Sitne autem ſtirpis Hiſpanæ gens Annæa, an in coloniam ex Italia miſſa, haud adfirmem: illud tantum, Equeſtrem etiam
Lib. xiv. fuiſſe. Ita Seneca ipſe de ſe, apud Tacitum: *Egone equeſtri & prouinciali loco ortus, proceribus*

rlbus ciuitatis adnumerer? inter nobiles, & longa decora præferentes, nouitas mea enituit? Pater igitur, fortaſſe & auus, inter Equites: neque vltra. Nam de *Nouitate* ſua mox ſubiungit, non facturus, ſiqui maiorum ad honores perueniſſent. Pater autem à ſe ſcriptiſque ſuis etiam notus, *L. Annæus Seneca*: quem *Declamatoris* agnomine (in hoc genere excelluit) à filio fere diſtinguunt. Exſtant non ipſius, ſed alienæ ab eo digeſtæ Declamationes: quas Præloquijs, aut interloquijs diſtinxit: & vel ſic comte atque amœnum ingenium ſuum ſatis oſtendit. Vxorem habuit *Elbiam*, item Hiſpanam aut Hiſpanienſem, magni animi atque ingenij fæminam, vt filius eam (in Conſolatione ad ipſam) ſatis deſcripſit. Pater, Auguſti temporibus, Romam venit, & ſecuta mox vxor cum liberis, cumque ipſo hoc Seneca noſtro, adhuc tenello. Diu ibi in gratia & fama vixit, rem fecit: & ad vltima Tiberij cenſeo ætatem produxiſſe. Inducit me, quod Seianianæ coniurationis mentio eſt in eius libris, & alia quæ huc ſpectant. Omitto, & ad filium tranſeo, de quo propoſui.

De ipſo L. Annæo Seneca, eiuſque fratribus: vbi natus, & quando Romam delatus.

Cap. II.

IS natus Cordubæ, & puer inde Romam tranſlatus: quod ita indicat ipſe, vbi materteram laudat. *Illius manibus in vrbem perlatus ſum, illius pio maternoque nutritio, per longum tempus æger, conualui.* Si manibus perlatus, puerili in ætate oportet fuiſſe. & vides languiſſe tunc etiam, & opera curaque eiuſdem focillatum. Hoc ego eueniſſe colligo decimoquinto, aut circiter anno, ante Auguſti exceſſum: argumento ab adoleſcentia Senecæ in Tiberij æuo, mox dicendo. Ergo nec pater diu ante Romam migrauit. Fratres duos habuit, neq; vllas ſorores. ex verbis eius ad matrem: *Cariſſimum virum, ex quo trium liberorum mater eras, extuliſti.* Hi tres autem, M. Annæus Nouatus, L. An. Seneca, L. Annæus Mela fuerunt: nati ordine, quo recitaui. Hoc ex controuerſiarum inſcriptionibus liquet, vbi ſic, etſi cognominibus ſolis, recenſentur. Maximus autem fratrum nomen mox mutauit, & in Iunij Gallionis tranſijt, ab eo adoptatus. Qui Gallio Senecæ patri in Declamationibus aliquoties nominatur, & *Noſter* ei dicitur: ſiue à communi patria, Hiſpania, ſiue ab amicitia, quæ cum eo fuit. An & neceſſitudo aut cognatio? neſcio, ſuſpicor tamen ob hanc adoptionem. Eſt autem ille *Gallio*, qui *Pater*, Quinctiliano agnominatur, itemque Tacito, ſexto Annalium. Noſter autem iſte adoptiuus in Euſebiano Chronico, *Iunius Anneus Gallio, frater Senecæ, & egregius declamator*, dicitur: an duplici illo gentis nomine (quod tamen veteribus rarum, imo non fuit) vt notet in quam adoptionē iuit, & in qua natura fuit? Apparet, ſi recta eſt nomenclatura aut ſcriptura. Eſt ille, ad quem libros *De Ira* noſter ſcripſit & miſit, quem in ijs *Nouatum* appellat: at eundem, inſcriptione *De vita beata, Gallionem fratrem*, itemque in Epiſtolis, *Dominum ſuum Gallionem*, honeſte, vt fratrem ſcilicet ſeniorem. Sed obſerua igitur, non adaptatum videri, quo tempore libri *De ira* ſcripti, id eſt Caio viuo: poſtea denique, & tunc cognomen mutaſſe. At frater minimus, Annæus Mela eſt, Tacito, Dioni, & Euſebio nominatus, qui eques tantum Romanus (nam prior ille Senator fuit) Lucanum filium genuit, *grande adiumentum* (ait Tacitus) *claritudinis*. Atque hi igitur tres fratres, de quibus Martialis capiendus:

Et docti Senecæ ter numeranda domus.

Doctum vocat, illum Declamatorem: triplicem domum, tres filios familiaſque dictas.

Conſol. ad Helu. cap. xvi.

Ad Helu. cap. ii.

Adoleſcentia eius, præceptores, & ſtudia.

Cap. III.

PVER igitur Romam venit, atque ibi, in optimis artibus, optimum ingenium adoleuit. *Adoleſcentia* eius in *Tiberij principatum incidit*, vt ipſe fatetur: idque eo tempore, quo *aliena ſacra mouebantur*. Is fuit annus Tiberij quintus, Vrbis conditæ

Epiſt. cviii.

Lib. II. Annal. in fin. DCCLXXII: quod ex Tacito eſt manifeſtum, qui *ſacra Ægyptiaca & Iudaica pulſa*, eo anno ſcribit. Itaque Seneca tunc plenam adoleſcentiam egerit, viginti aut vigintiduorum annorum. Nam ætatem grandiuſculam ſub ipſo Auguſto habuiſſe, ex eo liquet, quod cometam, ſiue flammam, ante exceſſum eius obſeruauerit, de quo prodit: I. Quæſt. cap. I. *Vidimus ante Diui Auguſti exceſſum ſimile prodigium*: nec plane pueris talia curioſe adnotentur. Præceptorem in eloquentia habuit ipſum patrem, opinor: atque id Controuerſiarum libri & Præfationes dicunt. Cur autem non optimus ſenex, qui alios ducebat & docebat, ſuos in hac via dirigeret? Fecit, & duos egregie diſertos reliquit, Gallionem, & noſtrum: nam de Mela nihil legi. Ille eſt Gallio, quem à ſuauitate eloquij Statius commendat.

> *Hoc plus, quam Senecam dediſſe terris,*
> *Et dulcem generaſſe Gallionem.*

Sonante & tinniente quadam eloquentia fuiſſe, auctor libelli De cauſſis corruptæ eloquentiæ oſtendit: qui commemorat, *tinnitus Gallionis*. Si tamen huius, non patris. At noſter, præter eloquentiam, philoſophiæ magno impetu ſe dedit, & Virtus elegantiſſimum ingenium rapuit, etſi patre renitente. Ipſe non ſemel oſtendit, auerſum eum à Philoſophia fuiſſe, vxorem & ſe auertiſſe: imo odiſſe, palam alibi ſcribit. Ardor tamen filij vicit, & inſignes ac ſerios eius æui Philoſophos aſſiduus audiuit: nominatim, Epiſt. XLIX. *Attalum* Stoicum, *Sotionem* eiuſdem ſectæ, etſi Pythagoriſſare etiam viſus, itemque *Papirium Fabianum*: quos & nominat identidem, ac grata memoria laudat. Sotioni quidem puer etiam operam dedit, ſcribitque: *Modo apud Sotionem puer ſedi*. Sed & *Demetrium Cynicum* admiratus eſt, & coluit: ſæpe cum eo item grandior & iam in Aula, *Vide Epiſtol. XLIX. domi foriſque verſatus. Nam & in via ac peregrinatione habebat. Iſte ad honeſta impetus: ſed pater tamen fregit, & foro ac * cauſſis interim mancipauit. Quas diu actitaſſe eum apparet, & Caij etiam temporibus, magna eloquij gratia & fama. Sane ſcripta vlla Philoſophica ante id æui non exſtant.

Honores, & ciuilis vita.

CAP. IV.

ATQVE idem pater latum clauum ſumere etiam ſuaſit, honorum candidatum. Conſol. ad Helu. cap. XVI. Itaque Quæſturam primo geſſit, in qua adipiſcenda ſuffragium materteræ ſuæ agnoſcit. *Illa*, inquit, *pro Quæſtura mea gratiam ſuam extendit, & quæ ne ſermonis quidem, aut claræ ſalutationis, ſuſtinuit audaciam, pro me vicit indulgentia verecundiam*. Quid fæminę hæc fuerit, & quo marito, in Notis meis ibi diſces. Sed quando Quæſturam geſſerit, haud liquido ſcio: ætas non abnuit, vt ſub Tiberio: potuit & ſub Caio, neque libet definire. Illud magis, Pręturam ſtatim ab exſilio geſſiſſe, Agrippina faciente. Ita enim XII. Annal. Tacitus: *Agrippina veniam exſilij pro Annæo Seneca, ſimul Præturam impetrat* (à marito) *lætum in publicum rata, ob claritudinem ſtudiorum eius, vtque Domitij pueritia tali magiſtro adoleſceret, & conſilijs eiuſdem ad ſpem dominationis vteretur*. Vides, Prætorem ſtatim deſignatum: & laudes doteſque, quas Tacitus candide adiungit. Vulgi beniuolentia eo facto conciliabatur, quia iam vulgo in ore & gratia Seneca, *ob claritudinem ſtudiorum*, denique *tali* & tanto *magiſtro* volebat Domitium ſuum creſcere, itemque *conſilijs eius* (nota ciuilem prudentiam) ad parandum Principatum, ſed & regendum, niti. Ergo Prætor anno Vrbis DCCCII. fuit: numquid poſtea & Conſul? Affirmant libri legum, ad S C. Trebellianum. vt Vlpianus: *Temporibus Neronis, octauo Kal. Septembres, Annæo Seneca & Trebellio Maximo* COSS. *factum eſt S C.* Idem in Iuſtiniani II. Inſtitutionum ſcriptum. Qui autem Faſtos nobis concinnarunt, faciunt hos Conſules ſuffectos (nam ordinarij non fuerunt) anno Vrbis DCCCXV: quod eſſet, anno & paucis menſibus ante Senecæ mortem. Aliquis de tota re dubitet fortaſſe. quia Auſonius Gratiarum actione palam: *Diues Seneca, nec tamen Conſul*: itemque nec ipſe Seneca meminit vſquam huius honoris, etſi Epiſtolas pleraſque tunc ſcripſit. Reſpondeo, de Auſonio, intelligendum Ordinarium conſulatum videri: de ipſo noſtro, ſilentium non eſſe negationem. Sed hoc etiam addo, non videri bene digeſſiſſe Faſtorum concinnatores: ne- Annal. XIV. que illo anno profecto fuit. Nam ecce ſtatim initio anni, Tacitus memorat refrige-

ratam

Digitized by Google

ratam eius apud Neronem gratiam, & calumniatores varie vellicaſſe: atque ipſum animoſa oratione Principem acceſſiſſe, commeatum petentem, & opes ſuas refundentem. Non admiſit quidem Nero: ſed tamen Seneca ab eo tempore (addit Cornelius) *inſtituta prioris potentiæ commutat, prohibet cœtus ſalutantium, vitat comitantes, rarus per vrbem, quaſi valetudine infenſa, aut ſapientiæ ſtudiis domi attineretur.* Hæc non ſunt pro nouo conſule, aut etiam candidato: & mors eius non diu poſt ſecuta vetat aſſentiri. Quid tamen mouit viros doctos ſic ſuſpicari? Quod Tacitus illo anno *S C. factum* ſcribit, *ne ſimulata adoptio in vlla parte muneris publici iuuaret, ac ne vſurpandis quidem hereditatibus prodeſſet.* Sed profecto nihil hoc ad Trebellianum illud: alio ſpectat, ſiquis priora etiam illa in Tacito legit. Itaque fuiſſe equidem Conſulem conſentio, ſed alio & priore tempore: nec certo deſignem. At perpetuus ille eius honos, Principis doctorem moderatoremque fuiſſe: optimi ſane, quamdiu huius conſilijs monitiſque ſe dedit. Tacitus non celat, & duos nominat, quibus vtiliter Princeps ſe permiſit. *Ibatur in cædes, niſi Afranius Burrus, & Annæus Seneca, ſe obiectiſſent. Hi rectores imperatoriæ iuuentæ, & pari in ſocietate potentiæ concordes, diuerſa arte ex æquo pollebant. Burrus militaribus curis, & ſeueritate morum: Seneca præceptis eloquentiæ, & comitate honeſta: iuuantes inuicem, quo facilius lubricam Principis ætatem, ſi virtutem aſpernaretur, voluptatibus conceſſis retinerent.* O laudabilem conatum, & conſenſum! Conſenſum, qui nimis rarus in Aulis, vbi quiſque ita eminere fere vult, vt alium nolit. Sed ad Senecam:

Priuata vita, vxores, liberi, exſilium.

Cap. V.

ILLE in publico ecquid aliud geſſerit, haud ſcio: priuatim reperio, aut certe colligo, in Ægypto adoleſcentem fuiſſe, occaſione quod auunculus Præfectus ibi eſſet. Conſol. ad Helu. cap. xxi. Nam ſcribit de matertera, ad matrem: *Exemplum tibi ſuum, cuius ipſe ſpectator fui narrabit.* Spectator? ergo in nauigatione ea adfuit (de qua ibi) cum ex Ægypto matertera rediret. Et quomodo, niſi ipſe etiam ex Ægypto? Plane ita fuit: & hæc cauſa, cur pluſcula de ipſa Ægypto, & Nilo, curioſe libris (preſertim Quæſtionum Naturalium) inſpergat. Fortaſſis & ex Ægypto ad Indiæ oras iuit, per mare rubrum: atque ita de India commentari voluit, Plinio ſcriptum. Lib. vi. cap. xvii. Sed Romæ iam, vxorem duxit: quam, non eſt proditum, habuiſſe tamen, liberi euincunt. Nam ipſe *Marcum blandiſſimum puerum*, multa laude & affectu commemorat, ad *Heluiam* matrem: neque ambigendum quin filius ſit. Vel carmen eius doceat, vbi inter vota:

Sic dulci Marcus qui nunc ſermone fritinnit,
Facundo patruos prouocet ore duos.

Nam vt illos audiam, qui ad *Marcum Lucanum* hoc referunt, ratio non videtur. Atqui mentionem prioris vxoris non facit. Non in his libris, fateor: quid tum? nec Annæi etiam Melæ fratris nominatim. non ergo habuit? Etſi videndum, an non de priore vxore capias iſta: *Harpaſten, vxoris meæ fatuam, ſcis hereditarium onus in familia mea remanſiſſe.* Epiſt. l. Vix enim eſt vt de Paullina ſic loquatur, & ſentiat: imò onus relegat ad defunctam, vxorem, à qua penes heredem cum alia familia manſit. Sed clarius etiam alibi: *Cum ſublatum eſt lumen, & vxor moris mei iam conſcia conticuit.* Quæ vxor? illa prior. iii. De Ira. nam libri de Ira, Caio adhuc viuo, videntur ſcripti, in loco nobis doctum. At Paullinam poſt exſilium denique duxit, nobilem fœminam: quæ, inquam, iam ſeni nupſit, & potenti in aula. Quod ipſum Dio quoque, aut quiſquis ille apud Dionem fuit, obijciendum Senecæ putauit: nempe quod ætate grauis iuuenculam illam duxiſſet. Talis vterque fuit, & ipſe Seneca prodit. *Hoc ego Paullinæ meæ dixi, quæ mihi valetudinem meam commendat, Venit mihi in mentem, in hoc ſene & adoleſcentem eſſe, cui parcitur.* Adoleſcentem? Epiſt. civ. ipſam Paullinam. Sane amans ea viri, vt ibi pluribus iactitat: nec falſo, & in morte eius oſtendit, cui ſuam (quod in ipſa fuit) iuit iunctum. Poſtea videbimus. Atque iſtæ vxores: & alia vita quieta, & fere ſine offenſa, excipio grandem illum exſilij caſum. Nam ſub Claudio, primo imperij eius anno, cum *Iulia* Germanici accuſata adulterij eſſet (Dij Deæque, à Meſſallina!) & ipſa extorris eſt acta, & quaſi inter adulteros Seneca, in Corſicam relegatus. Verane culpa fuerit, non dicam: nolim, & Tacitus

Senec.

fortaſſe mecum. qui, vbi de exſilio: *Seneca infenſus Claudio, memoria iniuriæ credebatur.* Nota, *iniuria*: ergo hæc ei facta. Et ſane quis alias accuſationes impudiciſſimi illius ſcorti (Meſſallinam dico) & damnationes huius obnoxiæ pecudis (Claudij) ignorat? Neque enim aliquid mali fere, niſi bonis & inſontibus, ſunt machinati. Vixit in exſilio annos circiter octo, & fortiter, imo, vt ipſe ait, feliciter vixit, optimis ſtudijs meditationibuſque intentus. Ita enim ad matrem: *Inter eas res beatum ſe eſſe, quæ ſolent miſeros facere*: & pulcherrime deinde (vide, ſodes) philoſophatur. Addit in extremo, & aſ-

Cap. iv. ſurgit: *Qualem me cogites, accipe: lætum & alacrem, velut optimis rebus. Sunt autem optimæ, cum animus omnis cogitationis expers, vacat operibus ſuis, & modo ſe leuioribus ſtudijs oblectat, modo ad conſiderandam ſui vniuerſique naturam, veri auidus inſurgit.* O hominem, ô verba honeſta! quæ imitari Octauiæ tragœdiæ auctor (non enim ipſe: apage.) voluit, his verſibus, in perſona Senecæ:

Melius latebam, procul ab inuidiæ malis
Remotus, inter Corſici rupes maris.
Vbi liber animus, & ſui iuris, mihi.
Semper vacabat, ſtudia recolenti mea.
O quam iuuabat (quo nihil maius parens
Natura genuit, operis immenſi artifex)
Cælum intueri, Solis & currus ſacros!

Hæc meliora, veriora etiam, quam quæ in Conſolatione ad Polybium abiecte nimis & demiſſe ſcribuntur: & an à noſtro Seneca? Dubitare non ſemel ſubiit, & pæne abdicare. Quomodocumque, homo fuit: & illud certe ſcriptum non niſi inimici protraxerunt, & publicarunt: fortaſſe & macularunt. Sed notes in Senecæ ſupra verbis, *Leuioribus etiam ibi ſtudijs ſe oblectaſſe*: quæ Poëtica cenſeo: & exſtat in ijs *Medea*: quam in exſilio ſcriptam, quo tempore Claudius Britanniam ſubegit, mihi pene certum: atque adeo argumentum illud elegit de Iaſone, vt aliquid inſpergeret ſcilicet de Oceano ſubacto. Sane verſus illi in Choro quo, niſi ad Claudium, ſpectant?

Parcite ô diui, veniam precamur,
Viuat vt tutus, mare qui ſubegit. Iterumque:
Iam ſatis diui mare vindicaſtis,
Parcite diuo.

Quod item ad Claudium, etſi viuum: & Deos Deo vult parcere, poëtica adulatione.

Opes eius, villæ, agri, fænus.

Cap. VI.

SED ab exſilio reuerſus ſtatim in ſplendore iterum fuit, opum iamtunc, & ante Aulam, largus. Nam pater eas reliquerat, nec omnes ſuæ induſtriæ aut fortunæ

Cap. ii. debet. Ipſe ad matrem: *Tu filiafamilias locupletibus filijs vltro contuliſti.* Liberalitatem eius laudat, eo magis quod in *locupletes*, vt ait, nec ſane egentes. Hæc ante Aulam: at in ipſa ingentes opes quæſiuit, ſiue potius venientes vltro admiſit. Pleraſque enim ex Principis munificentia habuit: atque ipſe ita ad Neronem, in Tacito noſtro. *Tu,*

Lib. iv. inquit, *gratiam immenſam, innumeram pecuniam dediſti: adeo vt plerumque intra me ipſe voluam, Vbi eſt animus ille modicis contentus? Tales hortos inſtruit, & per hæc ſuburbana incedit, & tantis agrorum ſpatijs, & tam lato fænore exuberat?* Nota Hortos, Villas, Agros, Fænus, omnia laxe & vbertim. Vis iterum Taciti verba, ſed ab alieno ore & ſenſu? *Calumnia-*

xiv. Annal. *tores,* inquit, *variis criminationibus Senecam adoriuntur, tanquam ingentes, & priuatum ſupra modum euectas opes, adhuc augeret: quodque ſtudia ciuium in ſe verteret: hortorum quoque amœnitate, & villarum magnificentia quaſi Principem ſupergrederetur.* Et Suillius, apud eundem, modum etiam opum expreſſit: *Qua ſapientia, quibus Philoſophorum præceptis,*

Lib. xiii. *intra quadriennium regiæ amicitiæ, ter millies* HSS. *parauiſſet? Romæ teſtamenta & orbos, velut indagine eius capi: Italiam & prouincias, immenſo fænore hauriri.* Is modus nobis eſſet, *ſeptuagieſquinquies centena millia Philippicorum.* Opes pœne regiæ, fateor: ſed de malis artibus, & captatura, quod adiungit, adſpernamur. Habuit ante cenſum magnum, vt dixi: & in copioſa illa Aula, & ampla re Romana, quid mirum ſi auxit? Sed ait etiam,

Italiam

Italiam & Prouincias fœnore eius hauriri. Significat, fœnebrem varijs locis pecuniam ha-
buiſſe: & ſuſpicor etiam in Ægypto. Id ex epiſtola, qua ſcribit naues Alexandrinas Ep LXXVII.
ſubito aduenisse, omnes concurriſſe in portum aut litus: *at ego*, inquit, *in hoc om-
nium diſcurſu, magnam ex pigritia mea ſenſi voluptatem, quod epiſtolas meorum accepturus, non
properaui ſcire, quis illic eſſet rerum mearum ſtatus, quid afferrent. Olim iam nec perit mihi quid-
quam, nec acquiritur.* Habuit ibi ſuos (nempe actores, aut procuratores) & res eius age-
batur: ergo in pecunia aliqua grandi, aut & agris. Nam trans mare poſſediſſe, vt illa
ætas & copia erat, nihil nouum. Enimuero Dio inter cauſſas etiam Britannici belli
recenſet, quod *Seneca cum quadringenties* HS S. (ſunt decies centena millia Philippico-
rum) *magno fœnore Britannis credidiſſet, vniuerſam illam pecuniam vno tempore repetebat.* An
vere hoc, neſcio: vbique enim infenſus, & ex profeſſo hoſtis, eſt noſtro: tamen à ve-
ro non abit, etiam illic pecuniam habuiſſe. Quid iam hortos, & Villas? plures habuit
& cum vario inſtructo. Iuuenalis attigit: —— *Senecæ prædiuitis hortos.* Sed & ipſe vil-
las ſuas commemorat *Nomentanam, Albanam,* itemque *Baianam*: & habuit ſane plures.
Sed & Domum in vrbe, quæ nomen apud poſteros tenuit; locatque *Senecæ domum, in
regione* x. P. Victor. Iam & ſuppellex inuidiam habuit, obijcitque Dio πεντακοσίας τρί-
ποδας κεδρίνου ξύλου, ἐλεφαντόποδας, ἴσας καὶ ὁμοίας: *quingentas menſas è cedro, cum eburneis pe-
dibus, ſimiles omnes & æquales.* Magnum hoc fuit, ſi verum (nam ita ſemper in Dionis
obiectionibus cauendum eſt:) magnum, tot illas menſas habuiſſe, quarum vna aliqua
taxari vel latifundij æſtimatione ſolet. Sed non tam lectas aut raras fuiſſe has oportet:
quid ſi nec fuiſſe? Non, quin moris, lautis & luxurioſis habere. ita enim & Martialis de
quodam: Li. IX. epig. XXIII.

> *Et Mauri Libycis centum ſtant dentibus orbes,*
> *Et crepat in noſtris aurea lamna toris.*

Nam in magnis conuiuijs, ſingulis ſuas menſas anteponebant (alibi adnotandum) &
hoc fine ſic plures habebant. Non, inquam, eo nego aut dubito. ſed quia ipſus Seneca
tangit & caſtigat hanc inſaniam ſæpius: etiam in Aula & ſenex, libris de Beneficijs,
quos tunc ſcripſit. Quid, quod in illo De Tranquillitate (ſub initium) palam negat
placere ſibi menſas varietate maculatum conſpicuas, nec ſolere vti? Mira hæc impudentia,
in re conſpicua & eius æui oculis obiecta, palam ſic diſſimulare, aut mentiri. Non arbi-
tror: & magis Dionem? aut cui Dio partes has adſignat. Nam ex oratione aliqua aduer-
ſaria hæc videri, * alibi adnotaui: atque obiter ibi diuitiarum crimen dilui, legendum *I. Manud.
ſi quis volet. Sed magis ipſum Senecam legat, qui ſub hoc tempus *De vita beata* librum Diſſ. XVIII.
edidit: in quo ſcopum habet aduerſus criminantes ſe tueri. O elegantem, ô ſapientem li-
bellum! & calumniam hoc ipſo caram, quod fuerit huic eliciendo.

Mores, & primum abſtinentia, veritas, ſanctitas pietaſque.

Cap. VII.

SED Mores ipſi etiam hoc de Opibus refutant: & vſum ijs clamant, non abuſum.
Quid enim in faſtum, luxum, pompam? doceant, & ſilemus. In cibos fortaſſe, &
lautitiam? Audiamus ipſum, in publico profitentem: *Ego cum Attalum audirem in vi-
tia, in errores, in mala uitæ perorantem, ſæpe miſertus ſum generis humani, & illum ſublimem* Epiſt. CVIII.
*altioremque humano faſtigio credidi. Cum cæperat voluptates noſtras traducere, laudare caſtum
corpus, ſobriam menſam, puram mentem: non tantũ ab illicitis voluptatibus, ſed etiam ſuperua-
cuis, libebat circumſcribere gulam & ventrem. Inde mihi quædam permanſere Lucili. magno enim
ad omnia impetu veneram: deinde ad ciuilem vitam reductus, ex bene cœptis pauca ſeruaui. Inde
oſtreis boletiſq; in omnem vitam renunciatum eſt: inde in omnem vitam vnguento abſtinemus:
inde vino caret ſtomachus: inde in omnem vitam balneum fugimus.* Quæ talis alibi frugalitas, I. Manud.
an quo nomine appellanda? Et ſcripſi de ea in Laudatione Senecæ: ne hic iteremus. Diſſ. XIX.
Iam reliqua etiam vita ſeria & ſeuera. Non corrupit eum Aula, nec ad familiare & co-
gnatum pæne vitium Adulationem flexit. Minime. ipſe ad Neronem *Diutius morari
me hic patere, non vt blandiar auribus tuis: nec enim mihi hic mos eſt: maluerim veris offendere,
quam placere adulando.* Etiam moriturus, apud Tacitum, referri iubet Principi: *Non ſibi* II. de Clem.
promptum in adulationes ingenium: idq; nulli magis gnarum, quã Neroni, qui ſæpius libertatem

Senec.

xv. Annal. *Senecæ, quam ſeruitium expertus eſſet.* Amplius, quæ morum vitæque exactio, & examen? iii. de Ira. Iterum ipſe: *Vtor hac poteſtate, & quotidie apud me cauſſam dico. Cum ſublatum è conſpectu lumen eſt, & conticuit vxor moris iam mei cõſcia, totum diem mecum ſcrutor, facta ac dicta mea remetior. Nihil mihi abſcondo, nihil tranſeo: quare enim quidquam ex erroribus meis timeam, cum poſſim dicere, Vide ne iſtud amplius facias, nunc tibi ignoſco?* Poteſt maius aut clarius ſtudium elucere Virtutis? Denique & pietas in Deum & ſubmiſſio, quoties apparet? Vnum Epiſt. xcvi. excerptum poſuero: *Si quid credis mihi, intimos affectus meos tibi cum maxime det, ego: in omnibus quæ aſpera videntur & dura, ſic formatus ſum. non pareo Deo, ſed aſſentior: ex animo illum, non quia neceſſe eſt, ſequor. Nihil vmquam mihi incidet, quod triſtis excipiam, quod malo vultu: nullum tributum inuitus conferam.* Et plura ſunt talia, in *Manuductione*, aut *Phyſiologia*, à nobis notata. Imo tam claræ quædam pietatis, vt Tertullianus & priſci *Noſtrum* appellent, Concilia, ipſa quædam auctoritate eius (in Fragmentis poſui) vtantur. Atq; adeo Otho Friſingenſis aſſerat: *L. Senecam non tam Philoſophum, quam Chriſtianum dicen-* xv. Annal. *dum.* Atque ob has eminentes virtutes, etiam illo æuo, ingens de eo opinio, & vel Imperio deſtinabant. Tacitus aperte hoc agitatum ſcribit: *vt traderetur imperium Senecæ, quaſi inſonti, claritudine virtutum ad ſummum faſtigium delecto.* O Roma, non manebat te hæc felicitas, nec Deus ſic reſpexit! Alioqui,

Libera ſi dentur populo ſuffragia, quis tam
Iuuen. Sat. x. *Perditus, vt dubitet Senecam præferre Neroni?*

At enim de veris virtutibus eius quidam dubitant, & verba hæc ac ſcenam fuiſſe. An igitur in morte fidem non fecit, quam omnia humana in leui haberet, quam Deo ſe præberet?

Mors eius, fortis, conſtans, è Tacito narrata.

CAP. VIII.

ET de ea commodum videamus: vnde autem potius, quam è fidiſſimo ſcriptorum Tacito hauriemus? Verba eius ecce habes:

Sequitur cædes Annæi Senecæ lætiſſima principi, non quia coniurationis manifeſtum compererat, ſed vt ferro graſſaretur, quando venenum non proceſſerat. Solus quippe Natalis, & hactenus prompſit: miſſum ſe ad ægrotum Senecam vt viſeret conquerereturque, cur Piſonem aditu arceret: melius fore ſi amicitiam familiari congreſſu exercuiſſent. Et reſpõdiſſe Senecam, ſermones mutuos & crebra colloquia neutri conducere: ceterum ſalutem ſuam incolumitate Piſonis inniti. Hæc ferre Granius Siluanus tribunus prætoriæ cohortis, & an dicta Natalis, ſuaque reſponſa noſceret, percontari Senecam iubetur. Is, forte an prudens, ad eum diem ex Campania remeauerat, quartumque apud lapidem ſuburbano rure ſubſtiterat. Illo propinqua veſpera tribunus venit, & villam globus militum ſepſit. Tum ipſi cum Pompeia Paullina vxore & amicis duobus epulanti mandata Imperatoris edidit. Seneca miſſum ad ſe Natalem, conqueſtumque nomine Piſonis quod viſendo eo prohiberetur, ſe ratione valetudinis & amore quietis, excuſauiſſe reſpondit. Cur ſalutem priuati hominis incolumitati ſuæ anteferret, cauſſam non habuiſſe, nec ſibi promptũ in adulationes ingenium: idque nulli magis gnarum quam Neroni, qui ſæpius libertatẽ Senecæ, quam ſeruitium expertus eſſet. Vbi hæc à tribuno relata ſunt, Poppæa & Tigellino coram, quod erat ſæuienti Principi intimum conſiliorum, interrogat, an Seneca voluntariam mortem pararet. Tum tribunus nulla pauoris ſigna, nihil triſte in verbis eius aut vultu deprehenſum confirmauit. Ergo regredi & indicere mortem iubetur. Tradit Fabius Ruſticus, non eo quo venerat itinere reditum, ſed flexiſſe ad Feniam præfectum, & expoſitis Cæſaris iuſſis, an obtemperaret interrogauiſſe: monitumque ab eo, vt exſequeretur, fatali omnium ignauia. Nam & Siluanus inter coniuratos erat, augebatque ſcelera in quorum vltionem conſenſerat. Voci tamen & aſpectui pepercit. Intromiſitque ad Senecam vnum ex centurionibus, qui neceſſitatem vltimam denunciaret. Ille interritus poſcit teſtamenti tabulas: ac denegante centurione, conuerſus ad amicos, quando meritis eorum referre gratiam prohiberetur, quod vnum iam tamen & pulcherrimum habebat, imaginem vitæ ſuæ relinquere teſtatur, cuius ſi memores eſſent, bonarum artium famam tam conſtantis amicitiæ laturos. Simul lacrymas eorum, modo ſermone, modo intentior in modum coercentis, ad firmitudi-
,, *nem reuocat, rogitans: Vbi præcepta ſapientiæ? vbi tot per annos meditata ratio aduerſum immi-*
,, *nentia? Cui enim ignaram fuiſſe ſæuitiam Neronis? neque aliud ſupereſſe poſt matrem fratremq;*

interfectos,

vt educatoris præceptoriſq; necem adijceret. Vbi hæc atque talia velut in commune diſſeruit, complectitur vxorem. & paululum aduerſus præſentem formidinem mollitus, rogat oratq; temperare dolori, ne æternum ſuſciperet, ſed in contemplatione vitæ per virtutem actæ, deſiderium mariti ſolatijs honeſtis toleraret. Illa contra, ſibi quoque deſtinatam mortem adſeuerat, manumque percuſſoris expoſcit. Tum Seneca gloriæ eius non aduerſus, ſimul amore, ne ſibi vnice dilectam ad iniurias relinqueret: Vitæ, inquit, delinimenta monſtraueram tibi, tu mortis decus mauis. non inuidebo exemplo. Sit huius tam fortis exitus conſtantia penes vtroſque par, claritudinis plus in tuo fine. Poſt quæ, eodem ictu brachia ferro exſoluunt. Seneca, quoniam ſenile corpus & paruo victu tenuatum, lenta effugia ſanguini præbebat, crurum quoque & poplitum venas abrumpit. Sæuiſque cruciatibus defeſſus, ne dolore ſuo animum vxoris infringeret, atq; ipſe viſendo eius tormenta, ad impatientiam delaberetur, ſuadet in aliud cubiculum abſcederet. Et nouiſſimo quoque momento ſuppeditante eloquentia aduocatis ſcriptoribus, pleraque tradidit, quæ in vulgus edita eius verbis inuertere ſuperſedeo. At Nero nullo in Paullinam proprio odio, ac ne gliſceret inuidia crudelitatis, inhiberi mortem imperat. Hortantibus militibus, ſerui libertique obligant brachia, premunt ſanguinem, incertum an ignara. Nam vt eſt vulgus ad deteriora promptum, non defuere qui crederent, donec implacabilem Neronem timuerit, famam ſociatæ cum marito mortis petiuiſſe, deinde oblata mitiore ſpe, blandimentis vitæ euictam: cui addidit paucos poſtea annos laudabili in maritum memoria, & ore ac membris in eum pallorem albentibus, vt oſtentui eſſet, multum vitalis ſpiritus egeſtum. Seneca interim durante tractu, & lenitudine mortis, Statium Annæum diu ſibi amicitiæ fide & arte medicinæ probatum, orat prouiſum pridem venenũ, quo damnati publico Athenienſium iudicio extinguerentur, properet: allatumque hauſit fruſtra, frigidis iam artubus & clauſo corpore aduerſum vim veneni. poſtremo ſtagnum calidæ aquæ introijt, reſpergens proximos ſeruorum, addita voce, Libare ſe liquorem illum Ioui liberatori. Ex in balneo illatus, & vapore eius exanimatus, ſine vllo funeris ſolenni crematur. Ita codicillis præſcripſerat, cum etiamtum prædiues & præpotens, ſupremis ſuis conſuleret.

Hæc Tacitus: neque pigebit inſiſtere leuiter, & examinare, aut illuſtrare. Ait, *lætiſſimam Principi hanc cædem.*] Iamdiu enim grauabatur boni rectique hunc doctorem, & reuerentiæ illud frænum (quod vel inuito inhærebat) ſemel excutere voluit, eo ſublato. Tamen aliter iurauerat, vt Suetonius prodidit: *Senecam*, inquit, *præceptorem ad necem compulit, quamuis ſæpe commeatum petenti, boniſque cedenti, perſancte iuraſſet, ſuſpectum ſe fruſtra, periturumque potius, quam nociturum ei.* Iurauit, id eſt Deos quoque illuſit. Ait, *Quando venenum non proceſſerat.*] Tentauerat enim, & ita idem Tacitus ſupra: *Tradidere quidam venenum Senecæ per libertum ipſius Cleonicum paratum, iuſſu Neronis; vitatumque à Seneca, proditione liberti, ſeu propria formidine, dum ſimplici victu, & agreſtibus pomis, ac ſi ſitis admoneret, profluente aqua vitam tolerat.* Pergit, *An prudens.*] Quaſi gnarus coniurationis, & diei deſtinatæ. Item, *Ex Campania remeauerat.*] E villa aliqua ibi ſua. Et ſane ibi ante obitum ſæpe in ſeceſſu vixit, & pleraſque Epiſtolarum ad Lucilium ſcripſit. *Quartumque apud lapidem.*] In villa item aliqua ſua. An Nomentana? Hoc Xicho Polentinus ſcripſit, ſed mera, puto, coniectura. Neque Tacitus admittit, qui de *quarto lapide* ab vrbe prodit: atqui Nomentum vel *duodecimum* diſtat. *Nulla pauoris ſigna.*] En dignam Philoſopho, & quidem Stoico, mortem: quam & ſequentia deprædicant. *Imaginem vitæ ſuæ.*] Obſecro, ſi fœdus Seneca, vt Dio voluit, hæcne de vita ſua, in clauſula diceret? amicos ſcilicet, & arbitros eius cotidie, ſic falleret? *Modo ſermone.*] Leniter, & vt in alloquijs. *Aduerſus præſentem formidinem mollitus.*] Non reſcribo temere: tamen ambigat aliquis: an non *mollitam*, & ad vxorem referatur. Sequentia videntur inducere, cum rogat temperaret dolori, & quæ iungit. *Vitæ, inquit, delinimenta.*] Hæc & pleraque alia, ſunt ipſa Senecæ, aut certe ſimilia: quia exſtabant vulgata, vt mox dicet. *Senile corpus.*] Meo calculo LXIII. aut quatuor annorum. Neque vltra fuiſſe, Neronis illa ad Senecam euincunt, non diu ante prolata, apud Tacitum: *Verum & tibi valida ætas, rebuſque & fructui rerum ſufficiens*: quæ de ſeniore haud vere dicas. *Aduocatis ſcriptoribus.*] O virum, ô animi robur! in ipſa etiam morte dictare, quod poſteros iuuaret. Neque enim ambigendum, talia fuiſſe, ac conſtantiæ & ſapientiæ mera præcepta. Argumentum, quod *in vulgus edita*: haud futurum, niſi præclara aliqua eſſent. Et quia edita, Tacitus omiſit. O improuide factum! & nobis quoque cygnæas illas voces audire vel leui aure eſſet: *Stagnum calidæ aquæ.*] Solium, & tunc primum calida vſus, cum non vltra vſurus. *Balneo illatus.*] Laconico & ſicco, vt opinor. Nam vapore & acrimonia caloris, exanimatum oſtendit. *Cum etiam tum prædiues & præpotens.*] Aliquid eſt, in quo Tacitus carpere videtur: nec

Eodem lib.

Digitized by Google

ſatis tamen capio. Tacitum funus voluit, & ſolennia eius vetuit: ſed quomodo in eo *ſupremis ſuis conſuluit?* An ne teſtamentum Nero rumperet? qui fortaſſe heres in parte magnâ ſcriptus, & nolebat ſibi per impendia aliquid perire. An in eo parcimoniam Senecæ tangit? ſed verba examinata non huc eunt. Alius videbit.

Corpus, morbi, forma.

Cap. IX.

Conſo. ad Helu. cap. xvi. Epiſt. liv. FINIVI, niſi placet de Corpore aliquid addi: & iuuat magnorum ingeniorum etiam habitacula, vt ſic dicam, nouiſſe. Corpore igitur à pueritiâ infirmo fuit. Ipſe de materterâ, poſtquam in vrbem perlatus eſſet: *Illius pio maternoque nutricio*, PER LONGVM TEMPVS *æger, conualui*. Et in epiſtolâ quâdam. *Longum mihi commeatum valetudo dederat, repente inuaſit. Quo genere? inquies. Prorſus meritò interrogas: adeò nullum mihi ignotum eſt. Vni tamen morbo quaſi aſſignatus ſum: quem quare Græco nomine appellem, neſ-* Aſthma. *cio: ſatis enim aptè dici* * *Suſpirium poteſt.* Et mox addit: OMNIA *corporis aut incommoda, aut pericula, per me tranſierunt.* Vide ſenem bene exercitatum! qui etiam adoleſcens *Deſtillationibus* vexatus fuit, & per eas videbatur ad tabem ire. Ipſe iterum: Epiſtol. lxxviii. *Vexari te deſtillationibus crebris ac febriculis, eo moleſtius mihi eſt, quia expertus ſum hoc genus morbi, quod inter initia contempſi. Poterat adhuc adoleſcentia iniurias ferre, & ſe aduerſus morbos contumaciter gerere: deinde ſuccubui, & eo perductus ſum, vt ipſe deſtillarem. Ad ſummam maciem deductus, ſæpè impetum cepi abrumpendæ vitæ: patris me indulgentiſſimi ſenectus retinuit.* Satis clare ſcribit de macie ſuâ, & marcore: nec mirum Caligulæ ſic à fæmina perſuaſum. Scribit enim Dio, *cùm cauſſam quandam in Senatu egregie & feliciter Seneca egiſſet, liuore ſuffuſum illum Principem, qui ſolus videri eloquens volebat, cogitaſſe de Seneca tollendo: & feciſſet, niſi vna è concubinis admonuiſſet. Fruſtrà mortem parari tam morituro: tabe quippe laborare*, Credidit, & ſaluti ea res Senecę fuit. Adeo verum eſt, quod ipſe (an huc adſpiciens?) ſcripſit: *Multorum mortem diſtulit morbus, & ſaluti illis fuit, videri perire.* Ceterum corpore ſicco & exhauſto ad extremum fuit: quid mirum vel à morbis, vel magis à ſtudijs? Et Tacitus etiam tertiam cauſſam adiungit: *Corpus paruo victu tenuatum.* Neque id for-Epiſt. xlv. moſum fuiſſe, indicare videtur ipſe Seneca alibi: *Quòd libros meos petis, non magis ideo diſertum me puto, quàm formoſum, ſi imaginem meam peteres.* Tangit, non fuiſſe: & imago quę Epiſtol. civ. à Fuluio quidem Vrſino prodita eſt, non pręfert dignum illo animo vultum. Ceterum, Lib. iii. corpus etſi tenue, firmabat exercitijs durioribus: vt cultu agri, & foſſione vinearum: cap. vii. Epiſt. cxii. cuius meminit in Epiſtola quadam, & Quęſtionibus Naturalibus: vbi *diligentem vinearum foſſorem* ſe appellat: itemque vniuerſe hortorum. quod *artificium* etiam *ſuum* dicit.

Libri, qui non exſtant.

Cap. X.

DE Corpore tantum eſt: nec ab eo nobis fructus: ab animo maximi, & per Indicem videamus. Scripta enim eius exſtant multa, plura non exſtant: & hęc, quod eruere potui, hic dabo. Perierunt igitur, primum.

VERSVS *eius & poemata*, quos certum eſt vbertim ſcripſiſſe. Ipſe in exſilio feciſſe oſten-Lib. xiv. dit. & Tacitus, iam etiam ſeniorem, & in Aula. Ita enim inuidi calumniantur apud Neronem: *Obijciebant etiam, eloquentiæ laudem vni ſibi adſciſcere, & Carmina crebrius factitare, poſtquàm Neroni amor eorum veniſſet.*

ORATIONES, ſiue cauſſarum Actiones egit multas & illuſtres, atque in ipſo Senatu: vt omittam quas Principi ſcripſit, in Senatu item recitandas. Neque dubito *Edicta* ad populum, & *Epiſtolas* grauiores ab illo conſcriptas, aut dictatas; quorum omnium leuis memoria ſupereſt, & tulit, vt ſolet, æuum.

DE TERRÆ MOTV liber, quem iuuenem ſe ſcripſiſſe ipſe teſtatur vi. Nat. Quęſt. cap. iv. Non deſideres, quia eamdem materiam, in iiſdem Quęſtionibus, retractauit.

De matri-

Digitized by Google

DE MATRIMONIO. Fueritne liber, an Epiſtola, neſcio: ſed citat Hieronymus adu. Iouinian. lib. I.

HISTORIA, aut compendium: ex Lactantij VII. cap. XV.

DE SVPERSTITIONE liber, haud dubie inter ſapientes. Laudat & excerpit quædam Auguſtinus VI. De Ciuit. Meminit & Tertullianus in Apologetico.

DIALOGI. quos Fabius nominat, nec vltrà.

MORALIVM libri. Lactantius citat lib. II. cap. II. atque alibi, & ipſemet noſter epiſt. CVI. initio, & epiſt. CIX. Scripſit in extremo, vt inibi apparet: ô inſigne opus, & lugeo interreptum.

EXHORTATIONVM libri. Plures enim fuerunt, è Lactantio, & Fragmenta noſtra vide. Hoc ipſum quis non inter egregia operum cenſebit reponendum? Sunt alia, ſed quæ incertò adhuc referas: vt *Notarum* libros, qui patris magis fuerunt. Item *De Cauſſis*. Ita enim ſcriptor innominatus Rerum Britanniæ: *Seneca De cauſſis. commemorat, Catonem oratoris officium definientem dixiſſe, Orator eſt vir bonus dicendi peritus.* Sed is quoque Patrem ſpectat, & ſunt Controuerſiarum libri: in quorum primo, Præfatione ipſâ, hoc Catonis reperies ibi citatum. Siquid me etiam fugit, in Fragmentis reperies: etſi minora non tam effugiunt, quam patior elabi.

Sed heus, EPISTOLAS ad *Diuum Paulum* non memoramus? Quæ nunc ſunt, non ſunt tanti: imò certum eſt eiuſdem auctoris, & Pauli & Senecæ, illas eſſe, & compoſitas à ſemidocto in ludibrium noſtrum. Tentat Latinè loqui, quiſquis auctor fuit. Ergo inter ſe non ſcripſerunt? [a] Hieronymus, [b] Auguſtinus: atque etiam antiquior vtroque [c] Linus Pontifex, aſſerunt, & paſſiua opinio olim fuit. Atque adeo [d] Io. Sariſberienſis fortiter, *Deſipere videntur, qui non venerantur eum, quem Apoſtolicam familiaritatem meruiſſe conſtat.* Itaque reijcere hoc totum & calcare non auſim: fuerint aliquę, ſed aliç: ſi iſtę, requiro iudicium optimorum Patrum. Sed quid alij etiam de Seneca, videamus.

a De ſcriptoribus Eccleſ.
b Epi. LIII. ad Maced. & VI. De ciuit. cap X.
c De paſſione Diui Pauli.
d Lib VIII. Polycrat. cap. XIII.

Digitized by Google

DE L. ANNÆO SENECA VETERVM AVCTORVM LOCI.

Euſebius in Chronologia.

I. Olymp. ccxi. L. ANNÆVS Seneca Cordubenſis, præceptor Neronis, & patruus Lucani Poëtæ, inciſione venarum, & veneni hauſtu perijt.

B. Hieronymus de ſcriptoribus Eccleſiaſticis.

II. L. Annæus Seneca Cordubenſis, Socionis Stoici diſcipulus, & patruus Lucani Poëtæ, continentiſſimæ vitæ fuit: quem non ponerem in Catalogo ſanctorum, niſi me illæ epiſtolæ prouocarent quæ leguntur à plurimis Pauli ad Senecam, & Senecæ ad Paulum, in quibus, cum eſſet Neronis magiſter, & illius temporis potentiſſimus, optare ſe dicit, *eius eſſe loci apud ſuos, cuius ſit Paulus apud Chriſtianos.* Hic ante biennium quam Petrus & Paulus coronarentur martyrio, à Nerone interfectus eſt.

Commentarius antiquus in Iuuenalis Satyr. v. *verſu.* cix.

A Seneca.] Hic ſub Claudio quaſi conſcius adulteriorum Iuliæ Germanici filiæ, in Corſicam relegatus, poſt triennium reuocatus eſt. qui etſi magno deſiderio Athenas intenderet, ab Agrippina tamen erudiendo Neroni in palatium adductus, ſæuum immanemque natum & ſenſit cito & mitigauit: inter familiares ſolitus dicere, *Non fore ſæuo illi leoni, quin, guſtato ſemel hominis cruore, ingenita redeat ſæuitia.* Huic poſtremo, quod habitus eſſet inter conſcios coniurationis Piſonianæ, Nero per Tribunum vltimam neceſſitatem denunciauit. Hic interritus, amicorum animos, quibus iam eius caſus lacrymas exciuerat, ad firmitudinem reuocauit, rogitans: *Vbi præcepta ſapientiæ? vbi tot per annos meditata ratio aduerſus imminentia? cui præterea ignara fuerit Neronis ſæuitia? neque aliud ſupereſſe poſt matremque fratremque interfectos, quam vt educatoris præceptoriſque necem adijceret.* Deinde ſibi venas præſecans, crurumque venas abrumpens, & durante tractu lentitudineque mortis, hauſto veneno, poſtremo calidæ aquæ ſtagnum introiens, exanimatus eſt.

Tacitus lib. xv. *Annalium. Cuius verba in vita data & explicata ſunt.*

Cetera qua ad Seneca vitam pertinent, videre potes apud eumdem auctorem lib. xi. xii. xiii. xiv. & xv. *Annalium: ſed & apud Dionem lib. vlt. Suetonium & Xiphilinum in Nerone, Plutarchum* περὶ ἀοργησίας *& in vita Othonis.*

ELOGIA AVCTORVM DE L. ANNÆO SENECA.

L. Iunius Moderatus Columella, lib. III. *de re ruſt. cap.* III.

I. SED Nomentana regio nunc celeberrima fama eſt illuſtris, & præcipue quam poſſidet Seneca VIR EXCELLENTIS INGENII ATQVE DOCTRINÆ, cuius in prædijs vinearum iugera ſingula culleos octonos reddidiſſe plerumque compertum eſt.

M. Fabius Quinctilianus cap. x. *lib.* XII.

II. In his etiam quos ipſi vidimus, COPIAM SENECÆ, vires Africani, maturitatem Afri reperimus.

Tacitus Annalium lib. XII.

III. At Agrippina, ne malis tantum facinoribus noteſceret, veniam exſilij pro Annæo Seneca, ſimul præturam impetrat, lætum in publicum rata, ob CLARITVDINEM STVDIORVM EIVS, vtque Domitij pueritia TALI MAGISTRO adoleſceret, & conſilijs eiuſdem ad ſpem dominationis vteretur.

Quam-

Digitized by Google

Lib. XIII.

Quamquam oratio compoſita à Seneca MVLTVM CVLTVS præferret, vt fuit illi viro INGENIVM AMOENVM, & temporis illius auribus accommodatum. IV.

Eodem libro.

Burrum tamen & Senecam MVLTARVM RERVM EXPERIENTIA COGNITOS. V.

Plinius cap. IV. *lib.* XIV.

Nouiſſime Annæo Seneca PRINCIPE TVM ERVDITIONIS, ac potentiæ, quæ poſtremo nimia ruit ſuper ipſum, minime vtique miratore inanium. VI.

Plinius Iunior epiſt. III. *lib.* V. *de his qui doctrina & moribus inſignes amatoria luſerunt.*

Sed ego verear ne me non ſatis deceat quod decuit M. Tullium, C. Caluum, Aſinium Pollionem, M. Meſſalam. Q. Hortenſium, M. Brutum, &c. Annæum Senecam, &c. VII.

Franciſcus Petrarcha epiſt. ad Annæum Senecam.

Plutarchus (inquit) ſiquidem Græcus homo, & Traiani principis magiſter, ſuos claros viros noſtris conferens, cum Platoni & Ariſtoteli, quorum primum diuinum, ſecundum dæmonium Græci vocant, Marcum Varronem, Homero Virgilium, Demoſtheni Marcum Tullium obieciſſet, auſus eſt ad poſtremum & ducum controuerſiam mouere, nec eum tanti ſaltem veneratio diſcipuli continuit. IN VNO SANE SVORVM IMPARIA PRORSVS INGENIA NON ERVBVIT CONFITERI, quod quem tibi ex æquo in moralibus præceptis obijcerent, non haberent. VIII.

Idem epiſtola contra Gallum.

Et cum Tullio Senecam pono, de quo Plutarchus magnus vir & Græcus vltro fatetur, NVLLVM IN GRÆCIA FVISSE, QVI SIBI IN MORALIBVS POSSIT COMPARARI. IX.

Fronto orator apud Ioh. Saliſberienſem Policrat. lib. VIII.

Seneca tantus vtique, quem Fronto ſecundum quoſdam nepos Plutarchi aſſerit, *ſic vniuerſos exterminate errores, vt aurea videatur ſæcula reformare, & Deos ab humano genere exſulantes, eius opera reuocatos, hominibus contracta ſocietate miſceri.* X.

Dio lib. LIX.

Ὁ δὲ δὴ Σενέκας ὁ Ἀνναῖος Λούκιος ὁ πάντας μὲν τοὺς καθ' ἑαυτὸν Ῥωμαίους, πολλοὺς δὲ καὶ ἄλλους σοφίᾳ ὑπεράρας, διεφθάρη παρ' ὀλίγον μήτ' ἀδικήσας τι, μήτε δόξας, ὅτι δίκην τινὰ ἐν τῷ συνεδρίῳ παρόντος αὐτοῦ τοῦ Γαΐου καλῶς εἶπε: *Annæus Seneca, qui* OMNES SVI ÆVI ROMANOS, *multos vero & alios* SAPIENTIA ANTEIVIT, *propemodum periit: etſi nihil admiſiſſet vel ſuſpicione leui, ſed quia cauſam quamdam in Senatu, præſente Caio, diſerte egerat.* XI.

Xiphilinus in Nerone.

Ἐδυσχέραινον δέ τι Σενέκας καὶ ὁ Βῦρος, φρονιμώτατοί τε ἅμα καὶ δυνατώτατοι τῶν περὶ τὸν Νέρωνα ὄντες, &c. *Ægre tulerunt Seneca & Burrus, prudentiſſimi ſimul & potentiſſimi eorum qui Neroni aderant.* XII.

Iuuenalis Satyra V.

Nemo petit modicis quæ mittebantur amicis XIII.
A Seneca, quæ Piſo Bonus, quæ Cotta ſolebat
Largiri. (∴)

Satyra VIII.

——Quis tam
Perditus, vt dubitet Senecam præferre Neroni? XIV.

Satyra IX. (∴)

Temporibus diris igitur iuſſuque Neronis XV.
Longinum, & magnos Senecæ prædiuitis hortos
Clauſit, & egregias Lateranorum obſidet ædes
Tota cohors. (∴)

Martialis lib. VII. *ad Ouidium.* XVI.

Facundi Senecæ potens amicus.

Idem lib. XII. XVII.

Non es, crede mihi, bonus. quid ergo? (∴)
Verum loquar, optimus malorum.
Piſones, Senecaſque, Memmioſque,
Et Criſpos mihi redde, ſed priores:
Fies protinus vltimus bonorum.

Senec.

Digitized by Google

Tertullianus de Anima, cap. XX.

XVIII. Seneca, SÆPE NOSTER.

Auſonius in gratiarum actione pro Conſulatu ſuo, ad Gratianum Imperatorem.

XIX. Diues Seneca. non tamen Conſul.

Sidonius Apollinaris ad Felicem.

XX.
Non quod Corduba præpotens alumnis
Facundum ciet, hic putes legendum,
Quorum vnus colit hiſpidum Platona,
Incaſſumque ſuum monet Neronem.

Cetera elogia inter Fragmenta reperies.

NOTÆ I. LIPSI IN VETERVM de L. A. Seneca Auctorum locos.

EIVS ESSE LOCI APVD SVOS.] Hoc in adſimulatis illis epiſtolis adumbratum exſtat: *Nam qui meus apud te locus, qui tuus velim vt meus.* Balbuties eſt, fueritque: *qui tuus apud tuos locus, velim vt meus.*

III. SENSIT CITO, ET MITIGAVIT.] Pro mente Scholiaſtæ videbatur: *& indicauit*: Nam ſequentia ſic volunt.

VBI PRÆCEPTA SAPIENTIÆ?] Sunt è Tacito ſumpta, an ex ipſis Senecæ verbis? quæ vulgo tradita Tacitus ſcribit.

IN ELOGIA L. A. SENECÆ.

I. NOMENTANA REGIO.] Vbi prædium & vineæ Senecæ: epiſt. CIV. & CX.

VIII. PLVTARCHVS SIQVIDEM GRÆCVS.] Vnde hæc Petrarcha, neſcio: in hodierno Plutarcho non puto legi. Bis quidem nominat Senecam: ſed ſine laudatione alia aut elogio. Semel libello De non iraſcendo: *Ideo*, inquit, *cum Nero tabernaculum quoddam octangulum, forma & pretio eximium confici iuſſiſſet: Seneca ad eum, Oſtendiſti pauperem teipſum. nam ſi hoc amiſeris, talem non reparabis. Et ita euenit, cum nauis ſubmerſa eſſet, perijt & tabernaculum: quod Nero tamen moderatius tulit, memor Senecæ admonitionis.* Iterum in Galba, vbi de Othone: *Otho vtebatur familiariter Seneca, cuius opera & monitu miſſus eſt à Cæſare proprætore in Luſitaniam.* Attende obiter. generoſa illa poſtea mors Othonis, ab hac conſuetudine & præceptis Senecæ profecto fuit. Aliquid, etſi molli, ex forti amicitia adhæſit. Hactenus in Plutarcho reperio: cetera fide Petrarchæ nituntur.

FRAGMENTA

FRAGMENTA EX LIBRIS SENECÆ QVI INTERVENERVNT.

Quinctilianus cap.III. lib.VIII.

NOSTRI *autem in iungendo, aut deriuando paullum aliquid auſi, vix in hoc ſatis recipiuntur. Nam memini iuuenis admodum inter Pomponium & Senecam etiam præfationibus eſſe tractatum, an* gradus eliminat *apud Attium, in tragœdia dici oportuiſſet.* I.

Cap. v. eiuſdem libri.

Facit quaſdam ſententias ſola geminatio, qualis eſt Seneca in eo ſcripto, quod Nero ad Senatum miſit occiſa matre, cum ſe periclitatum videri vellet: Saluum me eſſe adhuc nec credo, nec gaudeo. II.

Cap. II. lib. IX.

Noui vero, & præcipue declamatores, audacius, nec mehercules ſine motu quodam imaginantur, vt Seneca in controuerſia, cuius ſumma eſt, quod pater filium & nouercam, inducente altero filio, in adulterio deprehenſos occidit: Duc: ſequor, accipe hanc ſenilem manum, & quocumque vis imprime. *Et paullo poſt:* Aſpice, *inquit*, quod diu non credidiſti. Ego vero non video, nox oboritur, & craſſa caligo. *Habet hæc figura manifeſtius aliquid. Non enim narrari res, ſed agi videtur.* III.

Ibidem.

Nam in totum iurare, niſi vbi neceſſe eſt, graui viro parum conuenit. Et eſt à Seneca dictum eleganter, Non patronorum hoc eſſe, ſed teſtium. IV.

Plinius Nat. Hiſt. lib. VI. cap. XVII.

Seneca etiam apud nos tanta Indiæ commentatione, LX. amnes eius prodidit. gentes duodeuiginti centumque. *Par labor ſit montes enumerare,* V.

Cap. LIII. lib. IX.

AEui piſcium memorandum nuper exemplum accepimus. Pauſilypum villa eſt Campaniæ, haud procul Neapoli. in ea in Cæſaris piſcinis à Pollione Vedio coniectum piſcem, ſexageſimum poſt annum exſpiraſſe ſcribit Annæus Seneca, *duobus alijs æqualibus eius ex eodem genere, etiam tunc viuentibus.* VI.

Suetonius Tiberij cap. LXXIII.

Seneca eum (*Tiberium*) ſcribit, intellecta defectione, exemptum anulum, quaſi alicui traditurum, parumper tenuiſſe: dein rurſus aptaſſe digito, *&c.* VII.

A. Gellius cap. II. lib. XII. Noct. Atticarum.

Seneca in lib. XXII. *Epiſtolarum moralium quas ad Lucilium compoſuit, deridiculos verſus Q. Ennium de Cethego antiquo viro feciſſe hos dicit:* VIII.

—— Dictus ollis popularibus olim,
Qui tum viuebant homines, atque æuum agitabant,
Flos delibatus populi & ſuadæ medulla.

Ac deinde ſcribit de iiſdem verſibus verba hæc: Admiror eloquentiſſimos viros, & deditos Ennio, pro optimis ridicula laudaſſe. Cicero certe inter bonos eius verſus & hos refert. *Atque id etiam de Cicerone dicit* Non miror, *inquit*, fuiſſe qui hos verſus ſcriberet, cum fuerit qui laudaret: niſi forte Cicero ſummus orator agebat cauſam ſuam, & volebat hos verſus videri bonos. Paullo poſt. Apud ipſum quoque, *inquit Seneca*, Ciceronem inuenies etiam in proſa oratione quædam, ex quibus intelligas illum non perdidiſſe operam, quod Ennium legit. *Ponit deinde quæ apud Ciceronem reprehendat, quaſi Enniana, quod ita ſcripſerit in libris de republica, Vt Menelao Laconi fuit ſuauiloquens iucunditas, & quod alio in loco dixerit, Breuiloquentiam in dicendô colat.* Deinde: Non fuit, *inquit Seneca*, Ciceronis hoc vitium, ſed temporis. neceſſe erat hæc dici, cum illa legerentur. *Deinde adſcribit, Ciceronem hæc ipſa interpoſuiſſe ad effugiendam infamiam nimis laſciuæ orationis & nitidæ. De Virgilio quoque eodem in loco verba hæc ponit:* Virgilius quoque noſter non ex alia cauſſa duros quoſdã verſus, & enormes, & aliquid ſupra menſuram trahentes interpoſuit, quam vt Ennianus populus agnoſceret in nouo carmine antiquitatis aliquid. Addit non multo poſt ex Seneca. Quidam ſunt tam magni ſenſus Q. Ennij,

vt licet ſcripti ſint inter hircoſos, poſſint tamen inter vnguentatos placere. *Et cum reprehendiſſet verſus, quos ſupra de Cethego poſuimus,* Qui huiuſmodi, *inquit*, verſus amant, liceat ſibi eoſdem admirari & Soterici lectos. *Auaeas tamen commemorari ac referri pauca quædam quæ ipſe idem Seneca bene dixerit: quale eſt illud quod in hominem auarum & auidum & pecuniæ ſitientem dixit,* Quid enim refert quantum habeas? multo illud plus eſt quod non habes.

Tertullianus de Anima, cap. XLII.

IX. *Multo coactius Seneca:* Poſt mortem, *ait*, omnia finiuntur, etiam ipſa.

Lactantius diuinarum inſtitutionum, lib. I. cap. IV.

X. *Annæus quoque Seneca, qui ex Romanis vel acerrimus Stoicus fuit, quam ſæpe ſummũ Deum merita laude proſequitur? Nam cum de immatura morte diſſereret,* Non intelligis, *inquit*, auctoritatem, ac maieſtatem iudicis tui? Rector is orbis terrarum, cælique & deorum omnium Deus: à quo iſta numina, quæ ſingula adoramus & colimus, ſuſpenſa ſunt? *Item in exhortationibus:* Hic, cum prima fundamenta molis pulcherrimæ iaceret, & hoc ordiretur, quo neque maius quicquam nouit natura, nec melius, vt omnia ſub ducibus ſuis irent, quamuis ipſe per totum ſe corpus intenderat, tamen miniſtros regni ſui deos genuit. *Et quam multa alia de Deo* NOSTRIS SIMILIA *locutus eſt? quæ nunc differo, quod alijs locis opportuniora ſunt.*

Cap. VII.

XI. *Et eſt illud verum, quod dixiſſe in Exhortationibus Senecam ſupra retuli,* genuiſſe regni ſui miniſtros Deum.

Eodem cap. VII.

XII. *Quod Seneca* VIR ACVTVS *in exhortationibus ſuis vidit.* Nos, *inquit*, aliunde pendemus. Itaque ad aliquem reſpicimus, cui quod eſt optimum in nobis, debeamus. Alius nos edidit, alius inſtruxit: Deus ipſe ſe fecit.

Eiuſdem lib. cap. XVI.

XIII. *Non illepide Seneca, in libris moralis philoſophiæ,* Quid ergo eſt, *inquit*, quare apud poëtas ſalaciſſimus Iupiter deſierit liberos tollere? Vtrum ſexagenarius factus eſt, & illi lex Papia fibulam impoſuit? an impetrauit ius trium liberorum? an tandem illi venit in mentem, Ab alio exſpectes, alteri quod feceris? & timet, ne quis ſibi faciat, quod ipſe Saturno?

Libri II. cap. II.

XIV. *Recte igitur Seneca in libris Moralibus:* Simulacra, *inquit*, deorum venerantur, illis ſupplicant genu poſito, illa adorant: illis per totum aſſident diem, aut adſtant: illis ſtipem iaciunt, victimas cædunt: & cum hæc tantopere ſuſpiciant, fabros, qui illa fecere, contemnunt.

Eiuſdem lib. cap IV.

XV. *Merito igitur etiam ſenum ſtultitiam Seneca deridet.* Non, *inquit*, bis pueri ſumus (vt vulgo dicitur) ſed ſemper. Verum hoc intereſt, quod maiora nos ludimus.

Cap. IX.

XVI. *Melius igitur Seneca, omnium Stoicorum acutiſſimus, qui vidit nihil aliud eſſe Naturam, quam Deum.* Ergo, *inquit*, Deum non laudabimus, cui naturalis eſt virtus? Nec enim illam didicit ex vllo. Immo laudabimus. quamuis enim naturalis illi ſit, ſibi illam dedit, quoniam Deus ipſe natura eſt.

Lib. III. cap. XV.

XVII. *Eodem ductus errore Seneca (quis enim veram viam teneret, errante Cicerone?)* Philoſophia, *inquit*, nihil aliud eſt, quam recta viuendi ratio: vel, honeſte viuendi ſcientia: vel, ars rectæ vitæ agendæ. Non errabimus, ſi dixerimus philoſophiam eſſe legem bene honeſteque viuendi. Et qui dixerit illam regulam vitæ, ſuum illi nomen reddiderit.

Ibidem.

XVIII. *Idem Seneca in exhortationibus:* Plerique, *inquit*, Philoſophorum tales ſunt, vt ſint diſerti in conuicium ſuum, quos ſi audias in auaritiam, in libidinem, in ambitionem perorantes, profeſſionis indicium putes: adeo redundant in ipſos maledicta in publicum miſſa, quos non aliter intueri decet, quam medicos, quorum tituli remedia habent, pyxides venena.

Ibidem.

XIX. Faciet ſapiens, *inquit idem Seneca*, etiam quæ non probabit, vt etiam ad maiora tranſitum inueniat: nec relinquet bonos mores, ſed tempori aptabit: & quibus alij vtuntur in gloriam, aut voluptatem, vtetur agendæ rei cauſſa. Et paullo poſt: Omnia quæ luxurioſi faciunt, quæque imperiti, faciet & ſapiens, ſed non eodem modo, eodemque propoſito.

Cap. XVI. eiuſdem libri.

XX. *Et Seneca:* Nondum ſunt, *inquit*, mille anni, ex quo initia ſapientiæ nota ſunt. *Multis ergo ſæculis humanum genus ſine ratione vixit.*

Cap. XXIII.

XXI. *Fuiſſe Seneca inter Stoicos ait,* qui deliberaret, vtrumne Soli quoque ſuos populos daret, *inepte ſcilicet, qui dubitauerit.*

Cap. XXV.

Digitized by Google

Cap. xxv.

Platonem quidem redemiſſe Aniceris quidam traditur ſeſtertijs VIII. *Itaque inſectatus eſt conuicijs redemptorem Seneca, quod paruo Platonem æſtimauerit.* XXII.

Lib. v. cap. IX.

Qui volent ſcire omnia, Senecæ libros in manus ſumant, qui MORVM VITIORVMQVE PVBLICORVM ET DESCRIPTOR VERISSIMVS, ET ACCVSATOR ACCERRIMVS *fuit.* XXIII.

Eiuſdem libri cap. XIV.

Recte igitur Seneca, incongruentiam hominibus obiectans, ait: Summa virtus illis videtur magnus animus. & ijdem eum, qui contemnit mortem, pro furioſo habent. quod eſt vtique ſummæ peruerſitatis. XXIV.

Lib. VI. cap. XVII.

Item Seneca in libris Moralis philoſophiæ dicentis: Hic eſt ille homo honeſtus, non apice, purpuraue, non lictorum inſignis miniſterio, ſed nulla re minor: qui cum mortem in vicino videt, non ſic perturbatur, tamquam rem nouam viderit: qui ſiue toto corpore tormenta patienda ſunt, ſiue flamma ore recipienda eſt, ſiue extendendæ per patibulum manus, non quærit quid patiatur, ſed quam bene. *Qui autem Deum colit, hæc patitur, nec timet.* XXV.

Cap. XXIV. lib. VI.

Nec lucrari ſe quiſquam putet, ſi delicti conſcium non habebit. ſcit enim illa omnia, in cuius conſpectu viuimus: nec ſi vniuerſos homines, celare poſſumus cui nihil abſconditum, nihil poteſt eſſe ſecretum: quod Exhortationes ſuas Seneca mirabili ſententia terminauit, Magnum, *inquit,* neſcio quid, maiuſque quam cogitari poteſt, numen eſt. cui viuendo operam damus, huic nos approbemus. Nihil prodeſt incluſam eſſe conſcientiam: patemus Deo. *Quid verius dici poteſt ab eo qui Deum noſſet, quam dictum eſt ab homine veræ religionis ignaro?* XXVI.

Ibidem.

Idem in eiuſdem operis primo: Quid agis? *inquit.* quid machinaris? quid abſcondis? Cuſtos te tuus ſequitur. Alium tibi peregrinatio ſubduxit, alium mors, alium valetudo: hæret hic, quo carere numquam potes. Quid locum abditum legis, & arbitros remoues? Putas tibi contigiſſe, vt oculos omnium effugias? Demens, quid tibi prodeſt non habere conſcium, habenti conſcientiam? XXVII.

Eiuſdem, cap. XXV.

Quanto melius & verius Seneca? Vultiſne vos, *inquit,* Deum cogitare magnum & placidum, & maieſtate leni verendum? amicum, & ſemper in proximo? non immolationibus & ſanguine multo colendum: quæ enim ex trucidatione immerentium voluptas eſt? ſed mente pura, bono honeſtoque propoſito? Non templa illi, congeſtis in altitudinem ſaxis, ſtruenda ſunt: in ſuo cuique conſecrandus eſt pectore. XXVIII.

Lib. VII. cap. XV.

Non inſcite Seneca Romanæ vrbis tempora diſtribuit in ætates. Primam enim dixit infantiam ſub rege Romulo fuiſſe, à quo & genita, & quaſi educata ſit Roma: deinde pueritiam ſub ceteris regibus, à quibus & aucta ſit, & diſciplinis pluribus, inſtitutiſque formata: at vero Tarquinio regnante cum iam quaſi adulta eſſe cœpiſſet, ſeruitium non tuliſſe, & reiecto ſuperbæ dominationis iugo, maluiſſe legibus obtemperare, quam regibus: cumque eſſet adoleſcentia eius fine Punici belli terminata, tum denique confirmatis viribus cœpiſſe iuueneſcere. Sublata enim Carthagine, quæ tam diu æmula Imperij fuit, manus ſuas in totum orbem terra marique porrexit? donec regibus cunctis, & nationibus imperio ſubiugatis, cum iam bellorum materia deficeret, viribus ſuis male vteretur, quibus ſe ipſa confecit. Hæc fuit prima eius ſenectus, cum bellis lacerata ciuilibus, atque inteſtino malo preſſa, rurſus ad regimen ſingularis imperij recidit, quaſi ad alteram infantiam reuoluta. Amiſſa enim libertate, quam Bruto duce & auctore defenderat, ita conſenuit, tamquam ſuſtentare ſe ipſa non valeret, niſi adminiculo regentium niteretur. XXIX.

B. Hieronymus aduerſus Iouinianum libro primo.

Claudia virgo Veſtalis, cum in ſuſpicionem veniſſet ſtupri, & ſimulacrum matris Idææ in vado Tyberis hæreret, ad comprobandam pudicitiam ſuam fertur cingulo duxiſſe nauem, quam multa millia hominum trahere nequiuerant. Melius tamen, *inquit Lucani poetæ patruus,* cum illa eſſet actum, ſi hoc quod euenit, ornamentum potius exploratæ fuiſſet pudicitiæ, quam dubiæ patrocinium. XXX.

Eodem libro.

Scripſerunt Ariſtoteles, & Plutarchus, & NOSTER SENECA *de matrimonio libros, ex quibus & ſuperiora nonnulla ſunt, & iſta quæ ſubijcimus.* Amor, formæ obliuio eſt, & inſaniæ XXXI.

Senec.

Digitized by Google

proximus, fœdum minimeque conueniens animo ſoſpiti vitium, turbat conſilia, altos & generoſos ſpiritus frangit, à magnis cogitationibus ad humillimas detrahit: querulos, iracundos, temerarios, dure imperioſos, ſeruiliter blandos, omnibus inutiles, ipſi nouiſſime amori, facit. Nam cum fruendi cupiditate inſatiabili flagrat, plura tempora ſuſpicionibus, lacrymis, conqueſtionibus perdit, odium ſui facit, & ipſe nouiſſime ſibi odio eſt. Paullo infra.

XXXII. *Refert præterea Seneca*, cognouiſſe ſe quendam ornatum hominem, qui exiturus in publicum, faſcia vxoris pectus colligabat, & ne puncto quidem horæ præſentia eius carere poterat, potionemque nullam niſi alterius tactam labris, vir & vxor hauriebant: alia deinceps non minus inepta facientes, in quæ improuida vis ardentis affectus erumpebat. In fine.

XXXIII. Nam quid, *ait Seneca*, de viris pauperibus dicam? quorum in nomen mariti, ad eludendas leges quæ contra cælibes ſunt, pars magna conducitur. Quomodo poteſt regere mores, & præcipere caſtitatem, & mariti auctoritatem tueri, qui nupſit?

B. Auguſtinus de ciuitate Dei lib. VI. cap. X.

XXXIV. *Libertas ſane quæ huic defuit, ne iſtam vrbanam theologiam theatricæ ſimillimam, aperte ſicut illam reprehendere auderet, Annæo Senecæ, quem nonnullis indicijs inuenimus Apoſtolorum noſtrorum claruiſſe temporibus, non quidem ex toto, verum ex aliqua parte non defuit. Affuit enim ſcribenti, viuenti defuit. Nam in eo libro quem contra ſuperſtitiones condidit, multo copioſius ac vehementius reprehendit ipſe ciuilem iſtam & vrbanam theologiam, quam Varro theatricam atque fabuloſam. Cum enim de ſimulacris ageret,* Sacros, *inquit*, immortales, inuiolabileſque deos in materia viliſſima atque immobili dedicant. Habitus illis hominum, ferarumque, & piſcium, quidam vero mixtos ex diuerſis corporibus induunt. Numina vocant, quæ ſi ſpiritu accepto ſubito occurrerent, monſtra haberentur. *Deinde aliquanto poſt, cum theologiam naturalem prædicans, quorumdam philoſophorum ſententias digeſſiſſet, oppoſuit ſibi quæſtionem, & ait:* Hoc loco dicet aliquis. Credam ego cælum & terram deos eſſe, & ſupra lunam alios, infra alios? Ego feram aut Platonem, aut Peripateticum Stratonem, quorum alter fecit Deum ſine corpore, alter ſine animo? *Et ad hoc reſpondens*, Quid tandem? *inquit*: veriora tibi videntur T. Tatij, aut Romuli, aut Tulli Hoſtilij ſomnia? Cluacinam T. Tatius dedicauit deam, Picum Tiberinumque Romulus, Hoſtilius Pauorem atque Pallorem, teterrimos hominum affectus: quorum alter mentis territæ motus eſt, alter corporis. ne morbus quidem, ſed color. Hæc numina potius credes, & cælo recipies? *De ipſis vero ritibus crudeliter turpibus, quam libere ſcripſit?* Ille, *inquit*, viriles ſibi partes amputat, ille lacertos ſecat. Vbi iratos deos timent, qui ſic propitios habere merentur? dij autem nullo ipſi debent coli genere, ſi & hoc volunt. Tantus eſt perturbatæ mentis & ſedibus ſuis pulſæ furor, vt ſic dij placentur, quemadmodum ne homines quidem ſæuiunt. Teterrimi, & in fabulas traditæ crudelitatis tyranni, lacerauerunt aliquorum membra, neminem ſua lacerari iuſſerunt. In regiæ libidinis voluptatem caſtrati ſunt quidam, ſed nemo ſibi ne vir eſſet, iubente domino, manus intulit. Se ipſi in templis contrucidant, vulneribus ſuis ac ſanguine ſupplicant. Si cui intueri vacet quæ faciunt, quæque patiuntur: inueniet tam indecora honeſtis, tam indigna liberis, tam diſſimilia ſanis, vt nemo fuerit dubitaturus furere eos, ſi cum paucioribus furerent: nunc ſanitatis patrocinium eſt, inſanientium turba. *Iam illa quæ in ipſo Capitolio fieri ſolere commemorat, & intrepide omnino coarguit, quis credat niſi ab irridentibus aut furentibus fieri? Nam cum in Sacris Ægyptijs Oſirim lugeri perditum, mox autem de inuento magnum eſſe gaudium deriſiſſet; cum perditio eius inuentioque fingatur, dolor tamen ille atque lætitia, ab eis qui nihil perdiderunt, nihilque inuenerunt, veraciter exprimatur:* Huic tamen, *inquit*, furori certum tempus eſt. Tolerabile eſt, ſemel in anno inſanire. In Capitolium perueni, pudebit publicatæ dementiæ, quod ſibi vanus furor attribuit, officij. Alius numina Deo ſubijcit, alius horas Ioui nunciat, alius lictor eſt, alius vnctor qui vano motu brachiorum imitatur vngentem. Sunt quæ Iunoni ac Mineruæ capillos diſponant, longe à templo non tantum à ſimulachro ſtantes digitos mouent ornantium modo. Sunt quæ ſpeculum teneant, ſunt quæ ad vadimonia ſua deos aduocent: ſunt qui libellos offerant, & illos cauſſam ſuam doceant. Doctus Archimimus ſenex iam decrepitus, quotidie in Capitolio mimum agebat, quaſi dij libenter ſpectarent, quem homines deſierant. Omne illic artificum genus, operantium dijs immortalibus, deſidet. *Et paullo poſt*: Hi tamen, *inquit*, etiamſi ſuperuacuum vſum, non turpem nec infamem Deo promittunt: ſedent quædam

Digitized by Google

dam in Capitolio, quę ſe à Ioue amari putant: nec Iunonis quidem, ſi credere poëtis velis, iracundiſſimæ reſpectu terrentur. *Hanc libertatem Varro non habuit, tantummodo poeticam theologiam reprehendere auſus eſt, ciuilem non auſus eſt, quam iſte concidit. Sed ſi verum attendamus, deteriora ſunt templa, vbi hæc aguntur, quam theatra, vbi finguntur. Vnde in his ſacris ciuilis theologiæ has partes potius elegit Seneca ſapienti, vt eas in animi religione non habeat, ſed in actibus fingat. Ait enim*: Quæ omnia ſapiens ſeruabit tanquam legibus iuſſa, non tamquam dijs grata. *Et paullo poſt*: Quid quod & matrimonia, *inquit*, deorum iungimus, & ne pie quidem, fratrum ſcilicet & ſororum? Bellonam Marti collocamus: Vulcano Venerem: Neptuno Salaciam: quoſdam tamen cœlibes relinquimus, quaſi conditio defecerit; præſertim cum quędam viduę ſint, vt Populonia, vel Fulgora, & diua Rumina, quibus non miror petitorem defuiſſe. Omnem iſtam ignobilem deorum turbam, quam longo æuo, longa ſuperſtitio congeſſit, ſic, *inquit*, adorabimus, vt meminerimus, cultum eius magis ad morem, quam ad rem pertinere *Nec leges ergo illæ, nec mos, in ciuili theologia id inſtituerunt, quod diis gratum eſſet, vel ad rem pertineret: ſed iſte, quem Philoſophi quaſi liberum fecerunt: tamen quia* ILLVSTRIS POPVLI ROMANI SENATOR *erat, colebat quod reprehendebat, agebat quod arguebat, quod culpabat adorabat.*

Cap. XI. de eodem Seneca.

Hic inter alias ciuilis theologiæ ſuperſtitiones reprehendit etiam ſacramenta Iudæorum, & maxime ſabbata: inutiliter id eos facere affirmans, quod per illos ſingulos ſeptem interpoſitos dies ſeptimam fere partem ætatis ſuæ perdant vacando, & multa in tempore vrgentia non agendo lædantur. *Chriſtianos tamen iamtunc Iudæis inimiciſſimos, in neutram partem commemorare auſus eſt: ne vel laudaret contra ſuæ patriæ veterem conſuetudinem, vel reprehenderet contra propriam forſitan voluntatem.* XXXV.

Ibidem.

De illis ſane Iudæis cum loqueretur, ait: Cum interim vſque eo ſceleratiſſimæ gentis conſuetudo conualuit, vt per omnes iam terras recepta ſit: victi victoribus leges dederunt. *Mirabatur hæc dicens, & quid diuinitus ageretur, ignorans. Subiecit plane ſententiam, qua ſignificaret, quid de illorum ſacramentorum ratione ſentiret. Ait enim*: Illi tamen cauſſas ritus ſui nouerunt, & maior pars populi facit, quod cur faciat, ignorat. XXXVI.

Scriptor vitæ P. Virgilij Maronis.

Seneca tradidit, Iulium Montanum poetam ſolitum dicere, inuolaturum ſe quædam Virgilio, ſi & vocem poſſet, & os, & hypocriſin. eoſdem enim verſus, eo pronunciante, bene ſonare, ſine illo, inareſcere quaſi mutos. XXXVII.

Seruius in VI. Æneid.

Seneca ſcripſit de ſitu & ſacris Ægyptiorum. hic dicit, circa Sienem extremam Ægypti partem eſſe locum, quem Philas, hoc eſt Amicas vocant. ideo quod illic eſt placata ab Ægyptijs Iſis, quibus iraſcebatur, quod membra mariti Oſiridis non inueniebat, quem frater Typhon occiderat. Quæ inuenta poſtea cum ſepelire vellet, elegit vicinæ paludis tutiſſimum locum, quem ad tranſitum conſtat eſſe difficilem. limoſa enim eſt & papyris referta. XXXVIII.

Idem Seruius in IX. Æneid.

Ganges fluuius Indiæ eſt, qui ſecundum Senecam in ſitu Indiæ nouem alueis fluit, *ſecundum Melonem ſeptem: qui tamen & ipſe commemorat nonnullos dicere, quod tribus alueis fluat.* XXXIX.

Priſcianus lib. VII.

Seneca Ouidium ſequens: Gauſapa ſi ſumpſit, gauſapa ſumpta proba. XL.

Concilium Turonenſe II. Can. XV.

Aliqui Laici, dum diuerſa perpetrant adulteria, hoc quod de ſe ſciunt, in alijs ſuſpicantur, *ſicut ait Seneca*, peſſimum in eo vitium eſſe, qui in id quo inſanit, ceteros putat furere. XLI.

Senec.

NOTÆ I. LIPSI IN FRAGMENTA SENECÆ.

II. NEC CREDO, NEC GAVDEO.] *Nec credo, ob magnitudinem ſcilicet & præſentiam periculi: nec gaudeo, ob pietatem, quia mater molita eſt, & in eam debui inſurgere ad amoliendum.*

III. SENECA IN CONTROVERSIA.] *Dubitet, ſit noſter iſte, an pater.*

V. TENTATA INDIÆ COMMENTATIONE.] *Itaque regiones deſcripſit, aut & hiſtoriam ſcripſit, vt apparet. Adde Fragmentum* VII. & XXIX. & XXXVIII. & XXXIX.

IX. TERTVLLIANVS DE ANIMA.] *Citabant aliud ex eodem, cap.* XX. *vt Fragmentum: atque extat* IV. *De Benefic. cap.* VI. *totidem verbis. Sed & ſequens ſententia alibi in Epiſtolis, niſi memoria fallit.*

XII. DEVS IPSE SE FECIT.] *Condito nempe mundo, qui eſt Deus Stoicus. Aliquid pro hoc ſenſu in Phyſiolog.* I. *Diſſert.* VII. *vide & hunc locum, ſis, adde.*

XXII. REDEMISSE ANICERIS SESTERCIIS OCTO.] *Iuſtiſſime, vt neutro genere accipias* octona ſeſtertia, *id eſt,* Philippicos ducentos. *Sunt enim ipſa* viginti minæ, *quibus veniſſe eum Laertius ſcripſit: etſi alij augent ad* triginta.

XXIV. IDEM EVM, QVI CONTEMNIT MORTEM.] *De Peripateticis ſermo, qui abhorrent mortem ſpontaneam.*

XXV. NON APICE, PVRPVRAVE.] *Apice, ſacerdotum.*

XXVI. MAGNVM NESCIO QVID.] *Mirifica ſententia, & merito Lactantio laudata. Sed nota, quod clauſerit Exhortationes Senecæ: ſicut & eadem Phyſiologiam noſtram, de diuinis.*

XXIX. NON INSCITE SENECA.] *Hæc ad* Flori Hiſtoriam, *quæ exſtant, referunt, & colligunt* Senecam *cognomento fuiſſe. Non puto huc facere, & res inſpecta dicet: quia alia in Floro diuiſio, alijſque finibus ætates terminantur. Confer, agnoſces. Ergo verius, ipſius Senecæ ſcriptum hoc fuiſſe: & Florum imitando decerpſiſſe.*

XXXIII. QVI NVPSIT?] *Nempe pauperculus ille, vmbratilis maritus. Qui nubere dicitur aſpere, quoniam in leges & manum venit, facturus quod iubetur, & obnoxius vt fœmina.*

XXXIV. *Pulcherrima hæc Fragmenta explicata à me toto cap.* XVIII *libri* II. *Electorum.*

XXXVI. VICTI VICTORIBVS LEGES DEDERVNT.] *Rutilius:*

Atque vtinam numquam Iudæa ſubacta fuiſſet,
Pompeij bellis, imperioque Titi!
Latius exciſæ peſtis contagia ſerpunt,
Victoreſque ſuos natio victa premit.

Vbi etſi Iudæi nominantur, certum Chriſtianos maxime intelligi: ſicut & in Seneca ipſo.

XXXVIII. DE SITV ET SACRIS.] *An et ipſam Ægyptum ergo deſcripſit? niſi legis,* de ritu. *Tamen et ſtatim, Fragm. proximo,* de ſitu Indiæ.

XL. GAVSAPA SI SVMPSIT.] *Eſt ipſe Ouidij verſus, lib.* II. *de Arte. Ergo hoc vult, Senecam non verſum ſcripſiſſe, ſed illo exemplo* Gauſapa *extuliſſe.*

L. ANNÆI

Digitized by Google

L. ANNÆI SENECÆ
AD AEBVCIVM LIBERALEM
DE BENEFICIIS LIBER PRIMVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

H*OS libros inter Philoſophiæ vltimos pono, & ſi frontem anteà tenuerunt. Sed res ita eſt, ſi tempus ſpectes: & ſcripti omnino ſunt ſub Nerone, poſt Claudij mortem. Argumentum certum, quòd ſine libri primi contemptim admodum de Claudio, &* futile eius iudicium *traducit: non facturus vmquam illo viuo. Libri boni ſunt, ſed mehercule in ordine & tractatu confuſi: quem vix eſt vel adnitentem expedire. Tamen, vt poſſumus. Primus liber exordium habet & querelam de ingratitudine, quæ crebra eſt, & inter vitia tamen magna. Ideò de beneficijs ſe ſcripturum,* Quæ vis eorum, & Proprietas *ſit? Hæc vſque ad Cap.* v. *Tum definit, Beneficium non in materie, ſed animo tribuentis eſſe: & ab eo pendendum. Diducit per exempla, & argumenta, vſque ad Cap.* XI. *Ibi duo membra dicendorum proponit,* Quæ Beneficia danda, & Quemadmodum? *Prius exſequitur ad finem libri: alterum differt in ſequentem.*

CAPVT PRIMVM.

INTER multos ac varios errores temerè viuentium inconſultéque, nihil propemodum, vir optime Liberalis, dixerim 1 nocentius, quàm quòd beneficia nec dare ſcimus, nec accipere. Sequitur enim vt malè collata, malè debeantur. de quibus non redditis, ſerò querimur: iſta enim perierant, cùm darentur. Nec mirum eſt, inter plurima maximáque vitia nullum eſſe frequentius, quàm ingrati animi. Id euenite ex pluribus cauſis video. prima, quòd non eligimus dignos, quibus tribuamus: ſed 2 nomina facturi, diligenter in patrimonium & 3 vaſa debitoris inquirimus: ſemina in ſolum effetum & ſterile non ſpargimus: beneficia ſine vllo delectu magis proiicimus, quàm damus. Nec facilè dixerim, vtrum turpius ſit inficiari, an repetere beneficium. Id enim genus huius crediti eſt, ex quo tantum recipiendum ſit, quantum vltrò refertur: 4 decoquere verò fœdiſſimum ob hoc ipſum, quia non opus eſt ad liberandum fidem facultatibus, 5 ſed animo. reddit enim beneficium, qui libenter debet. Sed cùm ſit in ipſis crimen, qui ne confeſſione quidem grati ſunt, in nobis quoque eſt. Multos experimur ingratos, plures facimus: quia aliàs graues exprobratores exactoréſque ſumus, 6 aliàs leues, & quos paullo pòſt muneris ſui pœniteat; aliàs queruli, & 7 minima momenta calumniantes. Ita gratiam omnem corrumpimus, non tantùm poſtquam dedimus beneficia, ſed dum damus. Quis enim noſtrûm contentus fuit, aut leuiter rogari, aut ſemel? quis non, cùm aliquid à ſe peti ſuſpicatus eſt, 8 frontem adduxit, vultum auertit, occupationes ſimulauit, longis ſermonibus, & de induſtriâ non inuenientibus exitum, occaſionem petendi abſtulit, & variis artibus properantes neceſſitates eluſit? 9 In anguſto vero comprehenſus, aut diſtulit, 10 id eſt, timidè negauit; aut promiſit, ſed difficulter, ſed ſubductis ſuperciliis, ſed malignis & 11 vix exeuntibus verbis? Nemo autem

Digitized by Google

libenter debet, quod non accepit, ſed expreſſit. Gratus eſſe aduerſus eum quiſquam poteſt, qui beneficium aut 12 ſuperbè iniecit, aut iratus impegit, aut fatigatus, vt moleſtiâ careret, dedit? Errat, ſi quis ſperat reſponſurum ſibi, quem dilatione laſſauit, exſpectatione torſit. Eodē animo beneficium debetur, quo datur: & ideo non eſt negligenter dandum. Sibi enim quis debet, quod 13 à neſciente accepit. Nec tardè quidem: quia cùm in omni officio magni æſtimetur dantis voluntas, qui tardè fecit, diu noluit. Vtique non contumelioſè. nam cùm ita naturâ comparatum ſit, vt 14 altiùs iniuriæ quàm merita deſcendant, & illa citò defluant, has tenax memoria cuſtodiat: quid exſpectat qui offendit, dum obligat? Satis aduerſus illum gratus eſt, ſi quis 15 beneficio eius ignoſcit. Non eſt autem quòd tardiores faciat ad bene merendum, turba ingratorum. Nam primùm (vt dixi) nos illam augemus: deinde ne deos quidem immortales ab hac tam 16 effuſa benignitate ſacrilegi, negligentéſque eorum, deterrent. Vtuntur naturâ ſuâ, & cuncta, interque illa ipſos munerum ſuorum malos interpretes, iuuant. Hos ſequamur duces, quantum humana imbecillitas patitur: demus beneficia, non fœneremus. Dignus eſt decipi, qui de recipiendo cogitauit, cùm daret. At malè ceſſit. Et liberi, & coniuges ſpem fefellerunt: tamen & educamus, & ducimus. adeóque aduerſus experimenta pertinaces ſumus, vt bella victi, & naufragi maria repetamus. Quanto magis permanere in dandis beneficijs decet? quæ ſi quis non dat quia non recipit. dedit vt reciperet, bonámque ingratorum facit cauſam: quibus ita demum turpe eſt non reddere, 17 ſi & licet. Quàm multi indigni luce ſunt? & tamen dies oritur. Quàm multi, quòd nati ſunt, queruntur? tamen natura ſobolem nouam gignit, ipſóſque qui non fuiſſe mallent, eſſe patitur. Hoc & magni animi & boni proprium eſt, non fructum beneficiorum ſequi, ſed ipſa, & poſt malos quoque bonum quærere. Quid magnifici erat multis prodeſſe, ſi nemo deciperet? nunc eſt virtus, dare beneficia: non vtique reditura, quorum à viro egregio ſtatim fructus perceptus eſt. Adeò quidem iſta res fugare nos, & pigriores ad rem pulcherrimam facere non debet; vt ſi ſpes mihi præcidatur gratum hominem reperiendi, malim non recipere beneficia, 18 quàm non dare. Quia qui non dat, vitium ingrati antecedit. Dicam quod ſentio. qui beneficium non reddit, magis peccat; 19 qui non dat, citiùs.

II. 20 *Beneficia in vulgus cùm largiri inſtitueris,*
Perdenda ſunt multa, vt ſemel ponas benè.

In priore verſu vtrumque reprehendas. nam nec in vulgus effundenda ſunt; & nullius rei, minimè beneficiorum, honeſta largitio eſt. quibus ſi 21 detraxeris iudicium, deſinunt eſſe beneficia: in aliud quodlibet incidunt nomen. Sequens ſenſus mirificus eſt, qui vno benè poſito beneficio, multorum amiſſorum damna ſolatur. Vide, oro te, ne hoc & verius ſit, & magnitudini bene facientis aptius, vt illum hortemur ad danda, etiam ſi nullum benè poſiturus eſt. Illud enim falſum eſt, *Perdenda ſunt multa.* Nullum perit. quia qui perdit, computauerat. Beneficiorum ſimplex ratio eſt: tantùm 22 erogantur. ſi reddet aliquid, lucrum eſt: ſi non reddet, damnum non eſt. Ego illud dedi, vt darem. nemo beneficia 23 in Kalēdario ſcribit: nec auarus exactor ad horam & diem appellat. Numquam illa vir bonus cogitat, niſi admonitus à reddente: alioquin in formam 24 crediti tranſeunt. Turpis fœneratio eſt, beneficium expenſum ferre. Qualiſcunque priorum euentus eſt, perſeuera in alios conferre. melius apud ingratos iacebunt: quos aut pudor, aut occaſio, 25 aut imitatio aliquando gratos poterit efficere. Ne ceſſaueris: opus tuum perage, & partes boni viri exſequere. 26 Alium re, alium fide, alium gratiâ, alium conſilio, alium præceptis ſalubribus adiuua.

III. Officia etiam feræ ſentiunt: nec vllum tam immanſuetum animal eſt, quod non cura mitiget, & in amorem ſui vertat. Leonum ora à magiſtris impunè tractantur: elephantorum feritatem vſque in ſeruile obſequium 27 demeretur cibus. Adeò etiam quæ extra intellectum atque æſtimationem beneficij ſunt poſita, aſſiduitas tamen meriti pertinacis euincit. Ingratus eſt aduerſus vnum beneficium? aduerſus alterum non erit. duorum oblitus eſt? tertium etiam eorum quæ exciderunt, memoriam reducet. 28 Is perdit, qui citò ſe perdidiſſe credit. At qui inſtat, & onerat priora ſequentibus, etiam ex duro & immemori pectore gratiam extundit. Non audebit aduerſus multa oculos attollere. quocumque ſe vertit, memoriam ſuam fugiens, ibi te videat: beneficijs tuis illum cinge. Quorum quæ vis, quæ ve proprietas ſit, dicam, ſi prius illa, quæ ad rem non pertinent, tranſilire mihi permiſeris. 29 Non dicam quare tres Gratiæ, & quare ſorores ſint, & quare manibus implexis, quare ridentes, iuuenes, & virgines, ſolutæque ac pellucida veſte? Alij quidem videri volunt vnam eſſe, quæ det beneficium: alteram, quæ accipiat: tertiam, quæ reddat. 30 Alij tria beneficiorum genera, promerentium,

Digitized by Google

reddentium, ſimul & accipientium reddentiúmque. Sed vtrumlibet, ex iſtis iudicauerim: quid iſta nos iuuat ſcientia? Quid ille 31 conſertis manibus in ſe redeuntium chorus? Ob hoc, quia ordo beneficij per manus tranſeuntis, nihilominus ad dantem reuertitur, & totius ſpeciem perdit, ſi vſquam interruptus eſt: pulcherrimus, ſi cohæſit, & vices ſeruauit. Ideo ridentes: quia promerentium vultus hilares ſunt, quales ſolent eſſe qui dant, vel accipiunt beneficia. Iuuenes: quia non debet beneficiorum memoria ſeneſcere. 32 Virgines: quia incorrupta ſunt, & ſincera, & omnibus ſancta. 33 In quibus nihil eſſe alligati decet, nec 34 adſcripti: ſolutis itaque tunicis vtuntur. Pellucidis autem; quia beneficia 35 conſpici volunt. Sit aliquis vſque eò Græcis mancipatus, vt hæc dicat neceſſaria: nemo tamen erit qui etiam illud ad rem iudicet pertinere, quæ nomina illis Heſiodus impoſuerit. 36 Aglaian maximam natu appellauit, mediam Euphroſynen, tertiam Thalian. Horum nominum 37 interpretationem, & prout cuique viſum eſt, deflectit, & ad rationem aliquam conatur perducere: cùm Heſiodus puellis ſuis, quod voluit nomen impoſuerit. Itaque 38 Homerus vni mutauit, Paſithean appellauit, & 39 in matrimonium produxit, vt ſcias illas Veſtales non eſſe. Inueniam alium poëtam, apud quem præcingantur, & ſpiſſis 40 aut Phryxianis prodeant. Ergo & Mercurius vnà ſtat: non quia beneficia 41 oratio commendat, ſed quia pictori ita viſum eſt. Chryſippus quoque, penes quem ſubtile illud acumen eſt, & in imam penetrans veritatem, qui rei agendæ cauſſa loquitur, & verbis non vltrà, quàm ad intellectum ſatis eſt, vtitur, totum librum ſuum his ineptiis replet: ita vt de ratione dandi, accipiendi, reddendíque beneficij pauca admodum dicat: nec his fabulas, ſed hæc fabulis inſerit. Nam præter iſta quæ 42 Hecaton tranſcribit, treis Chryſippus gratias ait Iouis & 43 Eurynomes filias eſſe. 44 ætate autem minores quàm Horas, ſed meliuſcula facie, & ideò Veneri datas comites. Matris quoque nomen ad rem iudicat pertinere. Eurynomen enim dictam, quia latè 45 patentis matrimonij ſit, beneficia diuidere: tanquam matri poſt filias ſoleat nomen imponi, aut poëtæ vera nomina reddant. Quemadmodum 46 nomenclatori memoriæ loco audacia eſt: & cuicumque nomen non poteſt reddere, imponit: ita poëtæ non putant ad rem pertinere, verum dicere, ſed aut neceſſitate coacti, aut decore corrupti, id quæque vocari iubent, quod bellè facit ad verſum. Nec illis fraudi eſt, ſi aliud quid 47 in cenſum detulerunt: proximus enim poëta ſuum illa ferre nomen iubet. Hoc vt ſcias ita eſſe, ecce Thalia, de qua cùm maximè agitur, apud Heſiodum 48 Charis eſt, apud Homerum 49 Muſa.

Sed ne faciam, quod reprehendo, omnia iſta, quæ ita extra rem ſunt, vt nec circa rem quidem ſint, relinquam. Tu modo nos tuere, ſi quis mihi obiiciet, quod Chryſippum 50 in ordinem coëgerim, magnum mehercule virum, ſed tamen Græcum, cuius 51 acumen nimis tenue retunditur, & in ſe ſæpe replicatur: etiam cum agere aliquid videtur, pungit, non perforat. Hoc vero quod acumen eſt? De beneficijs dicendum eſt, & ordinanda res, quæ maximè ſocietatem humanam alligat: danda lex vitæ, ne ſub ſpecie benignitatis inconſulta facilitas placeat; ne liberalitatem, quam nec deeſſe oportet, nec ſuperfluere, hæc ipſa obſeruatio reſtringat, dum temperat: docendi ſunt libenter accipere, libenter reddere, & magnum ipſis certamen proponere, eos quibus obligati ſunt, re animóque non tantùm æquare, ſed vincere. quia qui referre gratiam debet, nunquam conſequitur, niſi præceſſit. hi docendi ſunt nihil imputare: illi plus debere. Ad hanc honeſtiſſimam contentionem, beneficijs beneficia vincendi, ſic nos adhortatur Chryſippus, vt dicat verendum eſſe, ne quia Charites Iouis filiæ ſunt, parum ſe gratè gerere, ſacrilegium ſit, & tam bellis puellis fiat iniuria. Tu me aliquid eorum doce, per quæ beneficentior, gratiorque aduerſus bene merentes fiam, per quæ obligantium, obligatorumque animi certent, vt qui præſtiterint, 52 obliuiſcantur, pertinax ſit memoria debentium. Iſtæ vero ineptiæ poëtis relinquantur: quibus aures oblectare propoſitum eſt, & dulcem fabulam nectere. At qui ingenia ſanare, & fidem in rebus humanis retinere, memoriam officiorum ingerere animis volunt, ſerio loquantur, & magnis viribus agant: niſi forte exiſtimas, leui ac fabuloſo ſermone, & anilibus argumentis, prohiberi poſſe rem pernicioſiſſimam, beneficiorum 53 nouas tabulas. IV.

Sed quemadmodum ſuperuacua tranſcurram, ita exponam neceſſe eſt, hoc primum nobis eſſe dicendum quid accepto beneficio debeamus. Debere enim dicit ſe alius pecuniam quam accepit, alius conſulatum, alius ſacerdotium, alius prouinciam. Iſta autem ſunt meritorum ſigna, non merita. Non poteſt beneficium manu tangi: 54 animo cernitur. multum intereſt inter materiam beneficij, & beneficium. Itaque nec aurum, nec argentum, nec quidquam eorum quæ 55 à proximis accipiuntur, beneficium V.

eſt, ſed ipſa tribuentis voluntas. Imperiti autem id, quod oculis incurrit, & quod tradi-
tur poſſidentque, ſolum notant:contra, illud quod in re carum atque pretioſum eſt,par-
uipendunt. Hæc quæ tenemus, quæ aſpicimus, in quibus cupiditas noſtra hæret,caduca
ſunt:auferre ea nobis & fortuna, & iniuria poteſt: beneficium vero etiam amiſſo eo
quod datum eſt, durat. Eſt enim recte factum, quod irritum nulla vis efficit. Amicum
à piratis redemi: hunc alius hoſtis excepit, & in carcerem condidit. non beneficium,
ſed vſum beneficij mei ſuſtulit. Ex naufragio alicui raptos, vel ex incendio liberos red-
didi: hos vel morbus, vel aliqua fortuita iniuria eripuit: manet etiam ſine illis, quod
in illis datum eſt. Omnia itaque, quæ falſum beneficij nomen vſurpant, miniſteria ſunt,
per quæ ſe voluntas amica explicat. Hoc quoque in alijs rebus euenit, vt alibi ſit ſpecies
rei, alibi ipſa res. Imperator aliquem 56 torquibus, murali, & ciuica donat. quid
habet 57 per ſe corona pretioſum? quid 58 prætexta? quid 59 faſces? quid 60
tribunal, & 61 currus? nihil horum honor eſt, ſed honoris inſigne. Sic non eſt benefi-
VI. cium id quod ſub oculos venit, ſed beneficij veſtigium & nota. Quid eſt ergo be-
neficium? 62 Beneuola actio tribuens gaudium, capienſque tribuendo, in id quod fa-
cit prona, & ſponte ſua parata. Itaque non quid fiat aut quid detur, refert, ſed qua mente.
Quia beneficium non in eo quod fit aut datur, conſiſtit, ſed in ipſo dantis aut facientis
animo. Magnum autem eſſe inter iſta diſcrimen, vel ex hoc intelligas licet, quod bene-
ficium vtique bonum eſt: id autem quod fit aut datur, nec bonum nec malum eſt.
63 Animus eſt qui parua extollit, ſordida illuſtrat, magna & in pretio habita deho-
neſtat: ipſa, quæ appetuntur, neutram naturam habent, nec boni, nec mali. id refert,
quò illa rector animus impellat, à quo forma datur rebus. Non eſt ergo beneficium ip-
ſum, quod numeratur, aut traditur. ſicut nec in victimis quidem, 64 licet opimæ
ſint, 65 auroque præfulgeant, deorum eſt honos; ſed 66 pia ac recta voluntate vene-
rantium. Itaque boni etiam farre 67 ac fitilla religioſi ſunt; mali rurſus non effugiunt
impietatem quamuis aras ſanguine multo cruentauerint. Si beneficia in rebus, non
VII. in ipſa benefaciendi voluntate conſiſterent, eo maiora eſſent, quo maiora ſunt, quæ ac-
cepimus. id autem falſum eſt. nonnunquam enim magis nos obligat, qui dedit parua
magnificè: qui *Regum æquauit opes animo:* qui exiguum tribuit, ſed libenter: qui pau-
pertatis ſuæ oblitus eſt, dum meam reſpicit: qui non voluntatem tantùm iuuandi ha-
buit ſed cupiditatem: qui accipere ſe putauit beneficium, cum daret: qui dedit tam-
quam non recepturus, recepit tanquam non dediſſet: qui occaſionem, qua prodeſſet,
68 & occupauit & quæſiuit. Contra ingrata ſunt (vt dixi) licet re ac ſpecie magna vi-
deantur, quæ danti aut extorquentur, aut 69 excidunt: multoque gratius venit, quod
facili, quam quod plena manu datur. Exiguum eſt quod in me contulit, ſed amplius
non potuit. At hoc quod dedit, magnum eſt: ſed dubitauit, ſed diſtulit, ſed cum daret
gemuit, ſed ſuperbè dedit, ſed 70 circumtulit, & placere non ei, cui præſtabat, voluit.
VIII. 71 ambitioni dedit, non mihi. Socrati cum multa multi pro ſuis quiſque facultati-
bus offerrent: Æſchines pauper auditor, *Nihil*, inquit, *dignum te quod dare tibi poſſim, inue-
nio: & 72 hoc vno modo pauperem me eſſe ſentio. Itaque dono tibi quod vnum habeo, Me ipſum.
Hoc munus rogo qualecumque eſt, boni conſulas, cogiteſque alios cum multum tibi darent, 73 plus
ſibi reliquiſſe.* Cui Socrates: *Quid ni tu*, inquit, *mihi magnum munus dederis, niſi forte paruo
te æſtimas? Habebo itaque curæ, vt te meliorem tibi reddam quàm accepi.* Vicit Æſchines hoc
munere Alcibiadis 74 parem diuitijs animum, & omnem iuuenum opulentorum mu-
IX. munificentiam. Vides quomodo animus inueniat liberalitatis materiam, etiam inter
anguſtias? Videtur mihi dixiſſe: *Nihil egiſti fortuna, quod me pauperem eſſe voluiſti: expediam
nihilominus dignum huic viro munus: & quia de tuo non poſſum, de meo dabo.* Neque eſt quod
exiſtimes illum vilem ſibi fuiſſe, 75 qui pretium ſe ſui fecit: ingenioſus adoleſcens in-
uenit, quemadmodum Socratem 76 ſibi daret. Non quāti quæque ſint, ſed à quali den-
* tur, perſpiciendum. 77* Callidus non difficilem aditum prębet immodica cupientibus:
ſpeſque improbas, nihil re adiuturus, verbis fouet. At eius 78 peior eſt opinio, qui
lingua aſper, vultu grauis, cum inuidia fortunam ſuam explicauit. 79 Colunt enim, de-
* teſtanturque felicem, & ſi potuerint, eadem facturi, odere facientem. 80* Coniugibus
alienis nec clam, ſed apertè quidam 81 ludibrio habitis, ſuas alijs permiſcere. Ruſticus,
inhumanus, ac 82 maleuolus, & inter matronas abominandæ conditionis eſt, ſi quis
coniugem 83 in ſella proſtare vetuit, & vulgo admiſſis inſpectoribus vehi 84 vndique
perſpicuam. Si quis nulla ſe amica fecit inſignem, nec alienæ vxori 85 æmulum præſtat
hunc matronæ humilem, & ſordidæ libidinis, & 86 ancillariolum vocant. Hinc
decentiſſimum 87 ſponſaliorum genus, adulterium: & in conſenſu 88 vidui cæli-

Digitized by Google

nemo vxorem duxit, niſi 89 qui abduxit. Iam rapta ſpargere, ſparſa 90 pari auaritia
recolligere certant: 91 nihil penſi habere, paupertatem alienam contemnere, 92 ſuam
timere, nullum aliud vereri malum, 93 pacem iniuriis perturbare, imbecilliores vi ac
metu premere. Nam prouincias ſpoliari, & 94 nummarium tribunal, audita vtrim-
que 95 licitatione, alteri addici, non mirum: quando 96 quæ emeris vendere, gen-
tium ius eſt. Sed longius nos impetus euehit, prouocante materia. Itaque ſic fi- x.
niamus, ne in noſtro ſæculo culpa ſubſidat. Hoc maiores noſtri queſti ſunt, hoc nos que-
rimur; hoc poſteri noſtri querentur, euerſos eſſe mores, regnare nequitiam, in deterius
res humanas & in omne nefas labi. At iſta ſtant loco eodem, ſtabuntque, paullulum
dumtaxat vltro aut citro mota, vt fluctus: quos æſtus accedens longius extulit, recedens
interiore littorum veſtigio tenuit. Nunc in adulteria magis, quam in alia peccabitur,
97 abrumpetque frænos pudicitia: nunc conuiuiorum vigebit furor, & fœdiſſimum
patrimoniorum exitium culina: nunc cultus corporum nimius & formæ cura, præ ſe
ferens animi deformitatem: nunc in petulantiam & audaciam erumpet male diſpen-
ſata libertas: nunc in crudelitatem priuatam ac publicam ibitur, bellorumque ciuilium
inſaniam, qua omne ſanctum ac ſacrum profanetur. Habebitur aliquando ebrietati ho-
nor, & plurimum meri cepiſſe virtus erit. Non exſpectant vno loco vitia: ſed mobilia
& inter ſe diſſentientia tumultuantur, pellunt inuicem, fuganturque. Ceterum idem
ſemper de nobis pronuntiare debebimus, malos eſſe nos, malos fuiſſe, inuitus adiiciam,
& futuros eſſe. Erunt homicidæ, tyranni, fures, adulteri, raptores, ſacrilegi, prodito-
res: infra iſta omnia ingratus eſt, niſi quod 98 omnia iſta ab ingrato animo ſunt, ſine
quo vix vllum magnum facinus accreuit. Hoc tu caue tamquam maximum crimen, ne
admittas: ignoſce tamquam leuiſſimo, ſi admiſſum eſt. Hæc eſt enim iniuriæ ſumma.
Beneficium perdidiſti. Saluum eſt tibi ex illo, quod eſt optimum: dediſti. Quemadmo-
dum autem curandum, vt in eos potiſſimum beneficia conferamus, qui gratè reſponſuri
erunt: ita 99 quædam, etiam ſi de illis male ſperabitur, faciemus, tribuemuſque, non
ſolum ſi iudicabimus ingratos fore, ſed ſi ſciemus fuiſſe. Tamquam ſi filios alicui reſti-
tuere potero, magno periculo liberatos, ſine vllo meo 100 incommodo, non dubita-
bo. Dignum, etiam impendio ſanguinis mei tuebor, & in partem diſcriminis veniam:
indignum, ſi eripere latronibus potero, clamore ſublato, ſalutarem vocem homini non
pigebit emittere. Sequitur vt dicamus, quæ beneficia danda ſint, & quemadmo- xi.
dum. Primo demus neceſſaria, deinde vtilia, deinde iucunda vtique manſura. Incipien-
dum eſt autem à neceſſariis. aliter enim ad animum peruenit, quod vitam continet: ali-
ter quod exornat, aut inſtruit. Poteſt in eo aliquis faſtidioſus eſſe æſtimator, quo facile
cariturus eſt, de quo dicere licet: *Recipe, non deſidero. meo contentus ſum.* 101 interim non
reddere tantum libet quod acceperis, ſed abiicere. Ex his quæ neceſſaria ſunt, quædam
primum obtinent locum, ſine quibus non poſſumus viuere; quædam ſecundum, ſine
quibus non debemus; quædam tertium, ſine quibus nolumus. Prima huius notæ ſunt,
hoſtium manibus eripi, & tyrannicæ iræ, & proſcriptioni, aliis periculis quæ varia &
incerta humanam vitam obſident. Quidquid horum diſcuſſerimus, quo maius ac terri-
bilius erit, hoc maiorem inibimus gratiam. Subit enim cogitatio, quantis ſint liberati
malis: & 102 lenocinium eſt muneri, antecedens metus. Nec tamen ideo debemus
tardius quemquam ſeruare, quàm poſſumus: vt muneri noſtro timor 103 imponat
pondus. Proxima ab his ſunt, ſine quibus poſſumus quidem viuere, ſed vt mors potior
ſit: tamquam libertas, & pudicitia, & mens bona. Poſt hæc habebimus coniunctione,
ac ſanguine, vſuque, & conſuetudine longa, cara: vt liberos, coniuges, penates, cetera-
que quæ vſque eo animus ſibi applicuit, vt ab illis, quàm à vita diuelli grauius exiſti-
met. Subſequuntur vtilia, quorum varia & lata materia eſt. Hic erit pecunia non ſuper-
fluens, ſed ad ſanum modum habendi parata: hic erit honor, & proceſſus ad altiora ten-
dentium: nec enim vtilius quidquam eſt, quàm ſibi vtilem fieri. Iam cetera ex abun-
danti veniunt, delicatos factura. In his ſequemur, vt opportunitate grata ſint, vt non
vulgaria, quæque aut pauci habuerint, aut pauci intra hanc ætatem habent, 104 aut
quæ etiam ſi natura pretioſa non ſunt, tempore aut loco fiant. Videamus quid oblatum
maxime 105 voluptati futurum ſit; quid frequenter occurſurum habenti, vt toties
nobiſcum, quoties cum illo ſit. Vtique cauebimus, ne munera ſuperuacua mittamus:
vt fœminæ aut ſeni arma venatoria, aut ruſtico libros, aut ſtudiis ac litteris dedito retia.
Æque ex contrario circumſpiciemus, ne dum grata mittere volumus, ſuum cuique mor-
bum exprobratura mittamus: ſicut ebrioſo vina, & valetudinario medicamenta. Male-
dictum enim incipit eſſe, non munus, in quo vitium accipientis agnoſcitur.

Digitized by Google

XII. Si arbitrium dandi penes nos eſt, præcipuè manſura quæremus, vt quàm minimè mortale munus ſit. Pauci enim ſunt tam grati, vt quod acceperint, etiam ſi non vident, cogitent. Ingratis quoque memoria cum ipſo munere incurrit: vbi ante oculos eſt & obliuiſci ſui non ſinit, ſed auctorem ſuum ingerit & inculcat. Eo quidem magis duratura quæramus, quia numquam admonere debemus: ipſæ res euaneſcentem memoriam excitent. Libentius donabo 106 argentum factum, quàm ſignatum: libentius ſtatuas, quàm veſtem, & quod vſus breuis deterat. Apud paucos poſt rem manet gratia: plures ſunt apud quos non diutius in animo ſunt donata, quàm in vſu. Ergo ſi fieri poteſt, conſumi munus meum nolo: exſtet, hæreat amico meo, & conuiuat. Nemo tam ſtultus eſt, vt monendus ſit, ne cui gladiatores aut 107 venationem iam munere edito mittat, & veſtimenta æſtiua bruma, hiberna 108 ſolſtitio. Sit in beneficio ſenſus communis, tempus, locum, perſonas obſeruet: quia 109 momentis quædam grata & ingrata ſunt. Quanto acceptius eſt, ſi id damus, quod quis non habet, quàm cuius copia abundat? quod diu quærit, nec inuenit, quàm quod vbique viſurus eſt? Munera non tam pretioſa, quàm rara & exquiſita ſint, quæ etiam apud diuitem ſui locum faciant: ſicut gregalia quoque poma, etiam poſt paucos dies itura in faſtidium, delectant, ſi prouenere maturius. Illa quoque non erunt ſine honore, quæ aut nemo illis alius dedit, aut nos nulli alij.

XIII. Alexandro Macedoni, cum victor Orientis, amicos ſupra humana tolleret, 110 Corinthij per legatos gratulati ſunt, & ciuitate illum ſua donauerunt. Cum riſiſſet Alexander hoc officij genus, vnus ex legatis: *Nulli*, inquit, *ciuitatem vmquam dedimus alij, quàm tibi & Herculi.* Libens accepit delatum honorem, & legatos inuitatione aliaque humanitate proſecutus, cogitauit, non qui ſibi ciuitatem darent, ſed cui dediſſent. Et homo gloriæ deditus, cuius nec naturam nec modum nouerat, 111 Herculis Liberique veſtigia ſequens, ac ne ibi quidem reſiſtens vbi illa defecerant, ad ſocium honoris ſui reſpexit à dantibus: tamquam cælum, quod mente vaniſſima complectebatur, teneret, quia Herculi æquabatur. Quid enim illi ſimile habebat væſanus adoleſcens, cui pro virtute erat felix temeritas? Hercules nihil ſibi vicit: orbem terrarum tranſiuit, non concupiſcendo, ſed vindicando. Quid vinceret malorum hoſtis, bonorum vindex, terrarum mariſque pacator? At hic 112 à pueritia latro, gentiumque vaſtator, 113 tam hoſtium pernicies, quàm amicorum, qui ſummum bonum duceret, terrori eſſe cunctis mortalibus? oblitus, non ferociſſima tantùm, ſed ignauiſſima quoque animalia 114 timeri, ob virus malum.

XIV. Ad propoſitum nunc reuertamur. Beneficium quod 115 quibuſlibet datur, nulli gratú eſt. Nemo ſe 116 ſtabularij aut cauponis hoſpitem iudicat, nec conuiuam 117 dantis epulum, vbi dici poteſt: *Quid enim in me contulit?* Nempe hoc quod in illum, & vix bene notum ſibi, & in illum etiam inimicum ac turpiſſimum hominem. Nunquid enim me dignum iudicauit? 118 morbo ſuo morem geſſit. Quod voles gratum eſſe, rarum effice: quis patitur ſibi 119 imputari vulgaria? Nemo hæc ita interpretetur, tãquam reducam liberalitatem, & frænis arctioribus reprimam. Illa verò, in quantum libet, exeat: ſed eat, non erret. Licet ita largiri, vt vnuſquiſque etiam ſi cum multis accepit, in populo ſe eſſe non putet. nemo non habeat aliquam familiarem notam, per quam 120 ſperet ſe propiùs admiſſum. Dicat, Accepi idem quod ille, ſed vltrò, Accepi quod ille: ſed ego intra breue tempus cùm ille diu meruiſſet. Sunt qui idem habeant: ſed non eiſdem verbis datum, non eadem comitate tribuentis. Ille accepit, cùm rogaſſet: ego, cùm rogarer. Ille accepit: ſed facile redditurus, ſed cuius ſenectus & liberorum orbitas magna promittebat: mihi plus dedit: quamuis idem dederit, quia ſine ſpe recipiendi dedit. 121 Quemadmodum meretrix ita inter multos ſe diuidit, vt nemo non aliquod ſignum familiaris animi ferat: ita qui beneficia ſua amabilia vult eſſe, excogitet, quomodo & multi obligentur, & tamen ſinguli habeant aliquid, quo ſe ceteris præferant. Ego vero beneficijs non obiiciam moras: quæ quo plura maioraque fuerint plus afferent laudis. Adſit tamen iudicium. neque enim cordi eſſe cuiquam poſſunt, forte ac temere data. Quare ſi quis exiſtimat nos, cùm iſta præcipimus, benignitatis fines 122 introrſus referre, & illi minus laxum limitem aperire; næ perperam monitiones noſtras exaudit. Quam enim virtutem magis veneramur? cui magis ſtimulos addimus? quibúſve tam conuenit hæc adhortatio, 123 quàm nobis, ſocietatem humani generis ſancientibus?

XV. Quid ergo eſt? cum ſit nulla honeſta vis animi, etiam ſi à recta voluntate incepit, niſi quam virtutem modus fecit, veto liberalitatem 124 nepotari. Tunc iuuat accepiſſe beneficium, & 125 ſupinis quidem manibus, vbi illud ratio ad dignos perducit: non quod quilibet caſus & conſilij indigens impetus defert: quod oſtentare libet, & 126 inſcribere ſibi. Beneficia tu vocas, quorum auctorem fateri pudet? At illa quanto gratiora

ſunt, quantoque in partem interiorem animi numquam exitura deſcendunt: cum delectant, cogitantem magis à quo, quàm quid acceperis? 127 Criſpus Paſſienus ſolebat dicere, quorumdam ſe iudicium malle, quàm beneficium: quorumdam beneficium malle, quàm iudicium. & ſubiiciebat exempla: *Malo*, aiebat, 128 *diui Auguſti iudicium: malo* 129 *Claudij beneficium.* Ego vero nullius puto expetendum eſſe beneficium, cuius vile iudicium eſt. Quid ergo? Non erat accipiendum à Claudio quod dabatur? erat: ſed 130 ſicut à Fortuna, quam ſcires ſtatim poſſe malam fieri. Quid ergo iſta inter ſe mixta diuidimus? Non eſt beneficium, cui deeſt pars optima datum eſſe iudicio. Alioquin pecunia ingens ſi non ratione, nec recta voluntate donata eſt, non magis beneficium eſt, quàm theſaurus. Multa ſunt autem, quæ oportet accipere, 131 nec debere.

COMMENTARIA VARIORVM AVCTORVM in Senecæ de Beneficiis, Librum primum.

IVSTVS LIPSIVS.

CAP. I. 1. Nocentius.] *Pro quo alij* peius, *alij* fœdius *edunt. At in ſcriptis nihil horum: vt appareat coniectanea hæc, non germana eſſe. Meus liber:* dixerim ſubeſſe tantum errorem: *ſed nec id purum fortaſſe.*

2. Nomina facturi.] *Obligaturi aliquem, vt ij qui æs credunt. Aſconius:* Nomina tituli debitorum: *quia nempe in Codice vel Kalendario annotabant,* Seio tot HS. Lucio tantum dedi.

3. Vaſa debitoris.] *Inſtrumentum, ſupellectilem, & quidquid non eſt ſoli. Inde* Vaſa conclamare, *in caſtris: &* Vaſarium, *pecunia quæ Præſidibus ad domeſticum inſtrumentum. Græci ita laxè etiam τὰ σκεύη.*

4. Decoquere.] *Alij libri,* de quo queri, *malè. Decoquere valet, fidem nolle aut non poſſe liberare, foro cedere. Inde metaphora ad ingratos ex profeſſo in beneficiis. Vide* IV. *De Benefic. cap.* XVII. *& epiſt.* LXXXI.

5. Sed animo.] *Cicero iam antè:* Gratiam & qui refert, habet, & qui habet, eo ipſo quod habet refert: *bellè & acutè.*

6. Aliàs leues.] *Columella:* Multi beneficia, quæ in amicos contulerunt, leuitate deſtruunt.

7. Minima momenta.] *Occaſionum aut temporum, quibus videantur potuiſſe reddere.*

8. Frontem adduxit.] *In triſtitia aut faſtidio facimus, & corrugamus. Inde homines* adducti, *graues, ſeueri, triſtes. Adde infra lib.* IV. *cap.* XXXI. *lib.* VI. *cap.* VII. *In hoc genus Martialis.*

Durum eſt Sexte negare, cùm rogeris:
Quanto durius, antequam rogeris?

9. In anguſto.] *Vbi elabi aut eludere non eſſet.*

10. Id eſt, timide.] *Benè. nam cauſſam dilationis exprimit, quæ eſt vt in præſenti amoliatur, non vt poſtea præſtet. In eos quoque ille Hiſpanus:*

Inquiris, dubitas, cunctaris, téque diebus
Méque decem crucias: iam rogo, Phœbe, nega.

11. Vix exeuntibus.] *Quod ſignum animi imprompti. At Tiberius hîc contra. qui* compoſitus aliàs, & velut eluctantium verborum, ſolutiùs promptiuſque eloquebatur, quoties ſubueniret. *Tacitus,* IV. *Annal.*

12. Superbè iniecit.] *Libri ſcripti,* abiecit: *ego vellem,* obiecit.

13. A neſciente.] *Rectè. vnus tamen meus,* & à neciente: *ex quo, vt à neſc. facias. Vulgati:* quod à neglegente, *nec malè.*

14. Altius iniuriæ.] *Herodianus in Pertinacis Oratione:* καὶ τὰ μὲν δεινὰ τῶν ἔργων ἀεὶ μνημονεύεται. τὸ δὲ λυπῆσαν δυσεξάλειπτον· τὰ δὲ χρηστά, ἅμα τῇ ἀπολαύσει, καὶ τὴν περὶ αὐτῶν μνήμην συναφανίζει: Iniuriarum, ſi quæ factę ſunt, ſemper eſt memoria; & quidquid oſtendit, ægrè eximitur aut obliteratur: at beneficiorum, vnà cum ipſo fructu vſuque, memoria perit. *Plautus:*

—— ita ſunt iſti diuites.
Si quid benè feceris, leuior pluma eſt gratia:
Si quid peccatum eſt, plumbeas iras gerunt.

Tacitus & cauſſam vtrique affectioni aſſignat, IV. *Annal.* Procliuius eſt iniuriæ, quàm beneficio, vicem exſoluere. quia gratia oneri, vltio in quæſtu habetur. *Dio Caſſius, & aliam cauſſam, lib.* XLVI. Non eodem modo aduerſus eos qui benè, & qui malè fecerũt, homines afficiuntur, ſed iræ atque iniurię vel inuiti reminiſcuntur; beneficij & gratiæ vltro obliuiſcuntur. Atque iſtud quidem, quod dedignantur videri beneficio affecti, tamquam minores: illud autem, quod ignauiæ ſuſpicionem de ſe præbere videantur, niſi malum malè factoribus reponant.

15. Beneficio eius ignoſcit.] *Nempe contumelioſo, & quod odium magis quàm gratiam mereatur.*

16. Effuſa benignitate.] *Libri ſcripti aliquot,* neceſſitate. *Otioſam vocem non arbitror, tenueri mque & ipſam, ſed mutatam:* effuſa nec ceſſante benignitate. *Duo enim in diuinis beneficiis laudanda. & quod larga, & quod aſſidua.*

17. Si & licet.] *Nam vera gratitudinis lex, legem non habere. Voluntaria tota eſt: & ſi tu adſtringis & repoſcis, iam beneficij gratia ac decor periit, ingratitudinis autem infamia. Hanc enim ſolam habet: atque ideò habet, quia non neceſſitatem, aut pœnam. Hæc adde, illa abit.*

18. Quam non dare.] *Animosè. ſed & Epicuri illius, etſi omnia vtilitate metientis, hoc ſcitum eſt:* Non ſolum honeſtius, ſed iucundius eſſe, beneficia dare, quàm accipere. *Plutarchus in libello,* Cum Principe eſſe philoſoph.

19. Qui non dat, citius.] *Benè. Muretum ne quis audiat eiicientem, aut in* Attius, *mutantem: quaſi ſequentes illius ſint verſus. Optimè, inquam, illud ſic diſtinctum, & pro Senecæ mente, iſta: Peccare vtrumque, & qui non dat, & qui non reddit: ſed hunc ampliùs, illum citius. Iſte quia obligatus, peccat, ille, quia non obligat. modo igitur iſte plus peccat, ille tempore priùs citiùſque, & vt prædixit,* vitium ingrati antecedit.

CAP. II. 20. Beneficia in vulgus.] *Ad aliam partem ſenſumque tranſilit potiùs, quam tranſit: & alibi id facit. alioqui ſuſpicere de leui hiatu.*

21. Detraxeris iudicium.] *Valerius:* Liberalitatis duo ſunt maximè probabiles fontes, verum Iudi-

cium, & honeſta Beniuolentia. nam cum ab his oritur, tunc demum ei ratio conſtat.

22. Erogantur.] *A mea coniectura eſt. Libri,* erogatur. *ſingulariter: ex quo Muretus,* eroga tu, *imperando. Sententia noſtra liquet: Beneficia, inquit, pura ſunt, ſimplicia, aſpectum alium non habent: erogantur & dantur tantùm.*

23. In Kalendario.] *Libro, in quo nomina, & pecunia fœnebris, quam Kalendis ſolent ponere: atque illinc vſuras ordiri. Alibi dicimus.*

24. Crediti tranſeunt.] *Mei libri,* credendi tranſit. *Legam,* credentis tranſit: *ad hominem ipſum referendo.*

25. Aut imitatio.] *Vt aliorum exemplo, quos gratos vident, grati fiant. Gruterus tamen malebat* incitatio: *ego vero* inuitatio. *Exigere non licet; inuitare ad gratitudinem, licet & iuuat.*

26. Alium re.] *Breuiter partitur benefaciendi modos aut vias. quos vberius, ſed ferè eoſdem ex Platone, Diogenes Laertius.* Beneficentia, *inquit,* quadrifariam exercetur: Opibus, Corporibus, Diſciplinis, Sermonibus. Opibus, cum egenos pecuniis aut alia re iuuamus; Corporibus, cum iniuria affectos tuemur aut vindicamus; Diſciplinis, cum docemus, medemur, aut arte aliqua ornamus; Sermonibus, cùm in iudicio defendimus, ſolamur aut tale. *Pulchra ſunt, & gemina his noſtris.*

CAP. III. 27. Demeretur cibus.] *Nam capti fame domantur, & efferentem deinde cibum amant, audiuntque. Plinium, Aelianum vide.*

28. Is perdit.] *In hanc, & vicinas ſententias, Plinius lib.* III. *epiſt.* IV. Eſt ita natura comparatum, vt antiquiora beneficia ſubuertas, niſi illa poſterioribus cumules. Nam quamlibet ſæpe obligati, ſiquid vnum neges, hoc ſolum meminerunt, quod negatum eſt. *Publius Mimographus callidè:*

Beneficium ſæpe dare, docere eſt reddere.

29. Num dicam quare.] *Feci è libris, in quibus tamen eſt* Nunc. *ſed ſententia connexa, vt praiui, & interrogatione elata, ipſa ſe probat.*

30. Alij tria beneficiorum.] *Adde & aliam interpretationem, nec illepidam è Phornuto:* His quidem duæ numero gratiæ dicuntur, his vero tres. duæ quidem, quod hos auſpicari beneficium eſt neceſſe, hos vero vices reponere. Tres autem, quandoquidem non recte fuerit, illum, cui remuneratum eſt, bene meritum gradum ſiſtere; ſed iterum eſt beneficium parandum, vt ſine intermiſſione id fiat.

31. Conſertis manibus.] *Ita pingunt, & ſculpunt. eóque Horatius:* Segneſque nodum ſoluere Gratias, *dixit.*

32. Virgines, quia incorrupta.] *Aliam etiam cauſſam Socratis dictum ſuggerit, quod in Stobæo:* Cum quendam videret paſſim, & ſine dilectu, beneficia largientem: κακῶς, εἶπεν, ἀπόλοιο, ὅτι τὰς Χάριτας, παρθένους οὔσας, πόρνας ἐποίησας: Male ſit tibi, inquit, qui Gratias virgines, ſcorta feciſti. *Nam hæc ſcilicet ſe vulgo vulgant: etſi in Virginibus haud plane reſpondet.*

33. In quibus.] *Hæc ſeparanda erant, & fecimus. neque enim ad* Virgines, *ſed ad* Veſtes *referenda.*

34. Adſcripti.] *Mei ſic libri. interpreterque, legem aut conditionem iis non apponi; libera eſſe, nec tabellis ſeruitutis adſtringi. Ita idem* III. *libro infra, cap.* XX. *de ſeruis:* Corpora enim obnoxia ſunt, & adſcripta dominis: mens quidem eſt ſui iuris. *Vt enim* Addicti, *ſic &* Adſcripti. *Vulgo* adſtricti *tamen eſt: etiam probè.*

35. Conſpici volunt.] *Non tam cum dantur (hoc ſtatim abnuit, & vetat) ſed cum redduntur. itemque ab accipiente, cuius eſt ea propalare. Sunt igitur ideo* pellucidis tunicis, *conſpicuæ, & quaſi nudæ, vt à poetis item dicuntur. Cauſſa & alia ingenioſè à Phornuto:* Introducuntur nudæ, vt cum nullam habeant poſſeſſionem, ſubminiſtrare quædam poſſint, & prorſus vtiliter largiri. *Vult dicere, etiam pauperes ac nudos, poſſe bene facere.*

36. Aglaian maximam.] *Nihil verius, & Gruterus probè aſſeruit. Nam Heſiodus, quem ipſe adſpexit, ita palam.*

Τρεῖς δέ οἱ Εὐρυνόμη Χάριτας τέκε καλλιπαρήους,
Ἀγλαΐην, καὶ Εὐφροσύνην, Θαλίην τ' ἐρατεινήν:
Treſq; Ioui Eurynome Charitas enixa venuſtas,
Aglaiamque, atque Euphroſynen, Thaliamque placentem.

Eadem nomina in Apollodori Bibliotheca, Plutarcho, aliiſque.

37. Interpretationem.] *Quæ talis in Plutarchi libello, ſupra dicto:* Nihil perinde eſt lætitiæ gignendæ, ac beneficentia. ideóque ſapiens fuit, qui nomina Gratiis impoſuit, Aglaiæ, Euphroſynes, & Thaliæ. *Phornutus paria: ſed & hoc addit,* ipſas Charitas vulgariter appellatas ἀπὸ τῆς χαρᾶς, id eſt à gaudio. *Liceatne & mihi μυθολογίζειν? Putem* Aglaiam *dici à ſplendore, quia talis eſt primus ille, qui donat; alteram,* Euphroſynem, *gaudium notare accipientis, tertiam* Thaliam, *quæ germinat ſcilicet & fructificat ad referendum.*

38. Homerus Paſithean.] *Sunt verſus in Iliad.* ξ.

Ἀλλ' ἴθ' ἐγὼ δέ κέ τοι Χαρίτων μίαν ὁπλοτεράων
Δώσω ὀπυιέμεναι, καὶ σὴν κεκλῆσθαι ἄκοιτιν,
Πασιθέην,
Verum age, ego Charitum iuuenem vnam conciliabo
Vxorem tibi, connubiali & fœdere iungam,
Paſitheam.

Ita Iuno ibi ad Somnum, ô quàm ſcitè & appoſitè! quid enim magis gratum gratioſumque hominibus, quàm ille Diuus? ergo & Gratia vxor ei adſit. Sed quare Paſitheam *indigetat?* Διὰ τὸ, *ait Euſtathius,* πανταχοῦ θεῖν, καὶ μὴ κεκρύφθαι τὴν χάριν: quia quaquauerſus diſcurrit, nec Gratia occultatur. *Phyſica etiam cauſſa addatur. quia Somnus ad omnes venit, eiuſque vxor.*

39. In matrimonium.] *Somni, vt iam dixi, ſed &* Charitem *dedit nuptui idem poeta Iliad.* Σ.

—— Χάρις λιπαροκρήδεμνος
Καλή, τὴν ὤπυιε περικλυτὸς ἀμφιγυήεις:
—— Charis velata decore,
Pulchra, cui coniux Vulcanus, claudus vtrimq;.

Et quare Vulcanus? quod gratioſa ſint mechanica opera, *ait Phornutus.*

40. Aut Phryxianis.] *A Phryxæo vellere tractum vult lumen æui noſtri Turnebus: quia villoſa tales veſtis. Hodie retento nomine,* Friſe *vocamus Celtæ, & Belgæ. Alij hic* Phrygianis *malũt, quaſi à Phrygibus, qui primi (apud Plinium)* acu facere inuenerunt. *Sed de craſsis veſtibus, non de pictis hîc eſt ſermo. Tu adi Turnebũ lib.* XXXIII. *Aduerſar.*

41. Oratio commendat.] *Libri ſcripti, & editi ante Muretum,* ratio commendat vel oratio. *Neque ego reiecerim alterutrum: quia vtrumque Mercurio à Græcis tribuitur, vna voce λόγῳ. In beneficio autem prima Ratio requiritur, ſiue Iudicium: deinde & Oratio benigna & comis. De iſta, Plutarchus in libello.* De audiendo: Ἀλλὰ καὶ τὸν Ἑρμῆν ταῖς Χάρισιν οἱ παλαιοὶ συνκαθίδρυσαν, ὡς μάλιστα τοῦ λόγου τὸ ἐπίχαρι καὶ προσφιλὲς ἀπαιτοῦντες: Mercurium Gratiis priſci illi aſſociarunt, quod oratio maxime gratioſum illud & amabile deſiderat: *etſi alioſorſum paullo ipſe ducit. Magis pro Seneca hic ſenſu, ipſe Seneca, infra libro* II. *cap.* III. *Vide.*

42. Hecaton tranſſcribit.] *Sic lege, cũ manuſcriptis. Significat Hecatonem multa mutuatum eſſe, atque adeo*

verbatim pene tranſcripſiſſe è Chryſippo.

43. Eurynomes.] *Quæ vt Heſiodus ait,*

Ὠκεανοῦ κούρη, πολυήρατον εἶδος ἔχουσα:

Oceani proles, votiua prædita forma.

44. Ætate minores.] *Hoc quoque pater talium Heſiodus. qui* Horas *iam ante genitas* ex Ioue & Themi *fingit.*

45. Patentis matrimonij.] *Libris, & viris doctis hoc dedi: qui pertendunt* Matrimonium *ea facie, qua* Patrimonium *dici. Eſto igitur, & ſic explica. In re quidem, Phornutus accedit:* beneficentiores quodammodo eſſe, aut debere eſſe, quibus magnæ tributæ ſunt ſortes. *Quidni ſunt?* καὶ τί ὄφελος (*Ariſtotelis verba* VIII. *Nicomachiorum, cap.* 1.) τῆς τοιαύτης εὐετηρίας, ἀφαιρεθείσης εὐεργεσίας; & quis vſus diuitiarum & abundantiæ, ſublata beneficentia?

46. Nomenclatori.] *Munus ordinarium, ſiue officium, apud diuites. Sæpe autem ioco ludóque erant, cùm memoria fallente nomina aliqua dictarent, prompta ſemper audacia. Noſter in epiſt.* XXVII. Nemo vetulus nomenclator, qui nomina non reddit, ſed imponit, tam perperam tribus, quàm ille Troianos & Achiuos, perſalutabat.

47. Incenſum.] *A Romano ritu. quiſque ciuis, nomen, ætatem, opes in cenſuales tabulas deferebant: atque ea vera, & iurati. Itaque ludens, Parùm refert, inquit, ſi aliud nomen proprium verumque habent: nec poetæ id aſpiciunt, ſed quod facit ad verſum. Eadem locutio in epiſt.* XCV.

48. Charis eſt.] *Verſibus iam datis,* Thalia *inter Charitas cenſetur.*

49. Muſa.] *Thalia inter Muſas nouem, & vulgo etiam habetur.*

CAP. IV. 50. In ordinem.] *Tullio, aliiſque crebra phraſis, vel à militia, vel à magiſtratibus ducta. Inter milites, ſunt extra vel ſupra ordines, Legati, Tribuni, & tales: ij cogi in ordinem videntur, cùm ius iis demitur, pareſque habentur gregariis. Simile in magiſtratu. qui eminet, nec eſt in vulgi claſſe vel ordine: quo compellitur, ſi auctoritas eius ſpernitur aut violatur.*

51. Acumen nimis tenue.] *Adhæſit hæc culpa Chryſippo, & curioſa ſubtilitate virilem & maſculam illam ſectam (Stoicorum dico) eneruauit. Vis argumentum? Diog. Laert.* trecenta vndecim volumina ſolius partis Logicæ reliquit. *Adeo ille diſſerere magis docuit, quàm viuere.*

52. Obliuiſcantur.] *Vetus monitum, & quod Chiloni tribuitur. Eius nomine, Auſonius ita verſibus comprehendit:*

Tu benè ſi quid facias, non meminiſſe fas eſt:
Quæ benè facta accipias, perpetuo memento.

53. Nouas tabulas.] *Id eſt, obliuionem vel potius abolitionem beneficiorum, & nequid debeamus. Sumptum à re nummaria, in qua* Nouæ tabulæ, χρεῶν ἀποκοπαὶ *bonis Gloſſis explicantur: id eſt, reſectio & expunctio debitorum. Cùm enim pares rationes, & nulla reliqua, itur ad Nouas tabulas conficiendas. Simile in epiſt.* LXXXI. *& infrà. De Benef.* VII. *cap.* X.

CAP. V. 54. Animo cernitur.] *Acutè ſic Muretus. nam vetus omnis lectio,* geritur. *Quod defendi videatur iſtis è libro* II. *cap.* XXXIV. Non eſt quod exſpectes, vt ſolutionem tibi oſtendam: res inter animos geritur.

55. A proximis.] *Imò vero & à longinquis. An fuit,* aperto ſinu? *an quod Grutero placitum,* pro maximis, *an propius erit,* quæ pro ſummis? *Nam illa particula,* à, *libris ſanè deeſt.*

56. Torquibus.] *Aureis. de quibus, aliiſque hîc militaribus donis, liber* V. *Militiæ noſtræ dicet.*

57. Per ſe corona.] *Nihil. nam è quercu eſt.*

58. Prætexta.] *Inſigne magiſtratuum.*

59. Faſces.] *Item magiſtratuum, vel poteſtatum.*

60. Tribunal.] *Prætoris, aut Proconſulis.*

61. Currus.] *Triumphalis.*

CAP. VI. 62. Beneuola actio.] *Repete Valerij verba:* Liberalitatis duo fontes, verum Iudicium, & honeſta Beniuolentia. *Sed quare* honeſta? *ne ad fœdum amorem & volentiam eas. Salluſtius eodem facit:* Nemo munificus habebatur, niſi pariter volens.

63. Animus eſt.] *In Phornuto, vetus hoc verbum:* Munerum animus optimus.

64. Licet opimæ.] *Feſtus:* Hoſtiæ opimæ, præcipuæ, pingues.

65. Auróque præfulgeant.] *Nempe in cornibus & fronte. Mos Homero notus, in Odyſſ.* γ.

Τὴν (βοῦν) τοι ἐγὼ ῥέξω χρυσὸν κέρασι περιχεύας:

Hanc (*bouem*) tibi ego faciam, circumdans cornibus aurum.

Tangit & alibi: ſicut Ouidius,

—— inductáque cornibus aurum
Victima.

Virgilius:

Et ſtatuam ante aras aurata fronte iuuencum:

In lapide, Votis XX. *alibus:*

VOTA. FAVENTINVS. BIS. DENI. CONCIPIT. ORBIS.
VT. MACTET. REPETENS. AVRATA. FRONTE. IVVENCOS.

Liuius XXV. Apollini boue aurato, & capris duabus albis auratis. *A quo redargui Plinius videtur, lib.* XXXIII. *cap.* III. Deorum honori in ſacris nihil aliud excogitatum, quàm vt auratis cornibus hoſtiæ, maiores dumtaxat, immolarentur. *Atqui* capræ, *non inter maiores.*

66. Pia ac recta.] *Plinius in Panegyrico:* Animaduerto enim etiam deos, non tam accuratis adorātium precibus; quàm innocentia & ſanctitate lætari: gratioremque exiſtimari, qui delubris eorum puram caſtámque mentem, quàm qui meditatum carmen intulerit. *Nos ibi plura.*

67. Ac Fitilla.] *Non amat Seneca obſoletas voces, fateor, ſed hanc mutare religio vetabat, in qua vſurpabant. Et libri ſanè habent plerique,* ficillâ. *Teneamus igitur, niſi quis eligit,* fritillâ: *vt in Arnobio, lib.* VII. Quid fritilla, quid frumen? *Vide Feſtum in* Muries, *vbi* olla fritilis: *Nonium in* Exfit.

CAP. VII. 68. Et occupauit.] *Præuenit, aut præuertit.*

69. Excidunt.] *Eſt quod Capite* I. *dixit,* vt à neſciente dari.

70. Circumtulit.] *Oſtentauit, vt in pompâ.*

71. Ambitioni dedit.] *Suo morbo.*

CAP. VIII. 72. Hoc vno modo.] *Quia aliàs nil quæro, nil deſidero: ſed dum tibi aliquid quæro, diſco quod neſciebam, multa mihi abeſſe.*

73. Plus ſibi reliq.] *At ego qui nihil habeo, vnum quod habeo donans, nihil mihi ſeruo.*

74. Parem diuitiis.] *Largum vt ipſæ.*

CAP. IX. 75. Qui pretium.] *Malo, cum libris, illud,* qui *ablegari. Acutius ita efferetur:* Non ideo ſe parui fecit, *quia donauit: ſed magni potius, quia nullum dignum ſe donum, extra ſe, repperit. Petronij hoc de Roma, aſſimilat:* Ipſa ſui merces erat. *Flori:* Miſera reſpublica in exitium ſuum merces erat.

76. Sibi daret.] *Se dando, Socratem ita ſuum fecit, vt illi inſtruendo vacaret: atque ita eum ſibi quaſi mancipauit.*

77. Callidus non.] *Defectum odoror. & fuit de iis qui donaturi, fallunt. Alter, inquit, benigne reſpondet, & ducit, non donat: alter aſpere, & oſtendit opes, non communicat.*

Digitized by Google

78. Peior opinio.] *Pincianus:* At is peior, opinor: *Sed ſonet, non ſanat: & eſt omnino hiatus, vt dixi.*

79. Colunt enim.] *Epiſtola* XLII. *par ſententia. Vide.*

80.* Coniugibus alienis.] *Neque iſta ſatis nexa ſunt: quid enim ad tam dicta? Eſt excurſio ſiue παρέκβασις in æui ſui mores: ſed cui alia occaſio, & caput fuit.*

81. Ludibrio habitis.] *Mitius ita dicunt: ſicut ueneriari*, ludere, & παίζειν *Græci. Ludibrio igitur habentur quibus illuditur. vt Suetonius, de Tiberio:* Solitus matronarum capitibus illudere. *Tacitus de Nerone:* Illuſiſſe eum pueritiæ Britannici.

82. Maleuolus.] *Libri plerique priſci*, mali moris. *Ego teneam: aut certe*, male morus. *male ſtultus.*

83. In ſella.] *Qua matronæ vehebantur, ſiue cathedra. Dixi affatim* I. *Elector. Cap. de* Lectica.

84. Vndique perſpicuam.] *Et ſella aperta, & ipſa Cois illis vel carbaſinis parum tecta. Noſter infra:* Vt matronæ noſtræ, ne adulteris quidem plus ſui in cubiculo, quàm in publico oſtendant. *Et alibi:* Quam in ſella patente circumlatam, populus ab omni parte, æquè ac maritus inſpexerit.

85. Æmulum præſtat.] *Quo magis ſcilicet ametur. Nam vbi riualitas, affectus increſcit: tum etiam concurritur, quaſi ad latens aliquod bonum. Noſter infra lib.* III. *cap.* XVI. Eò ventum eſt, vt nulla virum habeat, niſi vt irritet adulterum. *In Cicerone etiam* Æmulus *eo ſenſu:* Licet eum ſolus ames, me æmulum non habebis. *Libri tamen aliquot ſcripti*, anulum.

86. Ancillariolum.] *Ancillarum amoribus deditum. Martialis:*

Ancillariolum tua te vocat vxor, & ipſa
Lecticariola eſt: eſtis Alauda pares.

87. Sponſaliorum genus.] *Initium & gradus ad matrimonium, & quaſi ſponſalia adulterium.*

88. Vidui cælibatus.] *Mutuo vtrimque conſenſu & fœdere, ſoluunt coniugium diuertendo: tum liberi ſcilicet, iunguntur.*

89. Qui abduxit.] *Palam ducit, quam à marito, per adulterium, clam iam abduxerat: Potes & interpretari,* abductam *per diuortium. Nec diſplicuit aliquando:* niſi quam duxit. *vt in verbo ludat: quod inter obſcæna etiam eſſe ſcimus. Sed non muto.*

90. Pari auaritia.] *Quomodo par auaritia ſparſioni? imo diſſimillima. Ex libris ſcriptis totum hoc legas:* Iam rapta ſpargere, ſparſa rapaci auaritia colligere. *Nam in iis eſt:* ſparſa erat agri auaritia. *Ouidiana ſunt:*

Quærere vt abſumant, abſumpta requirere certant.

91. Nihil penſi.] *A Salluſtio dicas, in Catilinario:* Rapere, conſumere, ſua paruipendere, aliena cupere, nihil penſi neque moderati habere.

92. Suam timere.] *Meus liber:* ſuamque timere, quàm vllum aliud vereri malum. *Legam*, quam vllum aliud vere malum. *Paupertatem, opinione malum, magis timent; quam probrum, re malum. Tacitus ſimile, de Marcello:* Morum haud ſpernendus habebatur, niſi quod paupertatem extremum malorum credebat. *Quidam etiam libri breuius:* ſuam, quàm vllum aliud vereri malum. *Neque id male. vtrobique autem,* magis, *intelligendum: vt priſci loqui ſolent.*

93. Pacem iniurijs.] *Vulgo hæc corrupta ſententia eſt, pacem publicam iniurijs aut rapinis Præſidum turbari, & populos per ſe quietos agi in arma.*

94. Nummarium tribunal.] *Cicero in Verrem:* Ecquod Romæ iudicium tam diſſolutum, tam nummarium fore putaſti? *corruptum, & in quo nummi ac nundinatio verſantur.*

95. Licitatione.] *Vt in auctione, vtra pars plus daret.*

96. Quæ emeris.] *Poeta Hiſpanus:*

Nam quod emas, poſſis dicere iure tuum.

CAP. X. 97. Abrumpetque frænos.] *De eodem ſexu, eadem metaphora Propertius:*

Vt ſemel impoſiti rupiſtis fræna pudoris.

98. Omnia iſta ab ingrato.] *Ea mente Publius:*

Dixeris maledicta cuncta, cum ingratum hominem dixeris.

Auſonius:

Ingrato homine terra peius nil creat.

Denique Plautus.

Pol quidem, meo animo, ingrato homine nihil impenſius.

99. Quædam etiam.] *Nempe obuia, & facilia. ex Tullij præcepto pari:* Quidquid ſine detrimento poſſit commodari, tribuendum eſſe vel ignoto. ex quo ſunt illa communia; Non prohibere aqua profluente, Pati ab igne capere ignem.

100. Incommodo.] *Abeſt conſenſus librit. ego ſcribo:* magno periculo liberandos, ſine vllo meo, non dubitabo. *Poſſit & vtraque voce iunctim ſcribi, & clarius:* magno periculo liberandos, liberatos ſine vllo meo.

CAP. XI. 101. Interim non reddere.] *Valet* interdum.

102. Lenocinium eſt.] *Commendatio, quod gratiam dat & ornatum.*

103. Imponat pondus.] *Grauius auctiuſque faciat.*

104. Aut quæ etiam.] *Supplenda ex libris:* Habent, aut hoc modo; quæ etiamſi. *Rara videntur, inquit, quæ vel pauci habent, vel non hoc modo habent: id eſt, forma, magnitudine, alijs qualitatibus, quæ in æſtimatione rerum variè ſpectantur. Vt, margaretæ communes ſatis: ſed non tali pondere, candore, orbe. Idem in animalibus, aliiſque.*

105. Voluptati futurum.] *Nam, vt Plautus,*

—— nullum beneficium
Eſſe duco id, quod, quoi facias, non placet.

CAP. XII. 106. Argentum factum.] *In vaſis, ſtatuis, ornamentis: quod manet. At* Signatum, *in Pecunia, diſſipatur & abit.*

107. Venationem.] *Ipſas feras accipe, venatu captas, & venatui item (Romanum illum dico) aptas. Liuius lib.* XXV. Dux Philomenes erat, cum ſolito captæ venationis onere: *id eſt, cum apro, vt Polybius:* grandi beſtia, *vt mox ipſe Liuius. Spartianus in Hadriano:* Venationem ſemper cum amicis participauit. *Frontinus* III. *Stratag.* Venationi quoque (*ita lege*) & pecoribus quidam inſuerunt litteras. *Sidonius lib.* IV. Venatu vtitur, nec vtitur venatione. *Gloſſæ Iuuenalis:*

—— feſtinat ad illam,
Quam primam rupto prædam guſtauerit ouo:

id eſt, *inquit*, ad venationem, vnde nutrita eſt. *Gallorum idiotiſmus idem habet.*

108. Solſtitio.] *Æſtiuum accipe. vt fere veteres, quoties* Brumale *non adijciebant.*

109. Momentis quædam.] *Temporum aut occaſionum. Valerius:* Dono autem ipſi gratiam magnitudo quidem ſua, ſed efficaciorem aliquanto oportunitas conciliat.

CAP. XIII. 110. Corinthij.] *In Plutarcho,* Megarenſes *id feciſſe leguntur.*

111. Herculis.] *Idem infra* VII. *cap.* III. Alexander, quem per Liberi Herculiſque veſtigia felix temeritas egit: *ſed per prioris illius magis. Vide Senecam patrem Suaſoria* I.

112. A pueritia.] *Ab anno* XVI. *ſcribunt militiæ & imperijs à patre admotum; ſi tamen e a Pueritia.*

113. Tam hoſtium.] *Senſus & vſus volebant,* tam

Digitized by Google

amicorum quàm hoſtium: *ſed ex metatheſis neſcio quomodo crebra, & penè aſſidua, noſtra eſt. Exempla in Fabro 1. Semeſtr.*

114. Timeri ob virus.] *Idem de Ira, 11. cap. XI.* Nec hoc ſapientis dici velim, quod feræ quoque telum eſt, timeri.

CAP. XIV. 115. Quibus libet datur.] *Cicero 11. De offi.* Multi multa faciunt, temeritate quadam, ſine iudicio vel modo, in omnes; vel repentino quodam impetu animi, quaſi vento, incitati. quæ beneficia æque magna habenda non ſunt, atque ea quæ iudicio, conſideratè, conſtanterque delata ſunt. *Adde finem huiuſce Capitis.*

116. Stabularij.] *Diuerſitoris, πανδοχεύς, vt Gloſſæ explicant. Qui enim viantes ipſos, atque animalia eorum excipit, quia ibi ſtant & manent,* Stabularius. *Ipſe locus,* Stabulum. *Apuleius:* Pretio manſionis ſtabulario perſoluto. *Feſtus:* Proſedas, meretrices Plautus appellat, quod ante ſtabula ſedeant: *nempe hæc diuerſoria & cauponas, quod etiam hodie. Inde &* Proſtibula: *nec ad pecuaria ſtabula referas.*

117. Dantis epulum.] *Nempe publicum, nam in priuato aliud eſt, & obligamur.*

118. Morbo ſuo.] *Neque olim, neque nunc probo, quidquid me vellicent. At enim* Morbus *vitium eſt, & inueteratus affectus, Stoica lingua. Scimus, & aliud me doceant: ſed quid hic de vitio, ſodes, niſi ſi mores, legeſque in vitio? Nam ijs obtemperabant, qui epulum in Capitolio, vel in foro & publico dabant. Itaque inclinabam legere, neque muto,* moribus morem geſſit. *Tamen quiſque pro ſe: præimus, non trahimus.*

119. Imputari vulgaria?] *Abeſt,* vulgaria *libris: neque ego deſiderem.*

120. Speret ſe.] *Putet, opinetur: vt ſæpe huius ſequentiſque æui ſcriptores.*

121. Quemadmodum meretrix.] *Pulchrè. & ſunt hæc ab Ennio, aut fallor. Ille quidem eadem:*

——— quaſi in choro pila.
Ludens, datatim dat ſe & communem facit.
Alium tenet, alij annuitat, alij manus.
Eſt occupata, at alij peruellit pedem.
Alij dat annulum, * ſpectaculum: labris
Alium inuocat; cum alio cantat; attamen
Alij dat digito litteras.

Scitè, nec poteſt ſupra.

122. Introrſus referre.] *Et quod ſequitur, arctare ac minuere.*

123. Quam nobis.] *Stoicis. nam Epicurei diuellebant, ad ſua priuatim commoda quidque referentes.*

CAP. XV. 124. Nepotari.] *Nepotes imitari, profundere, dilapidare. Tertullianus:* Ariſtippus in purpura nepotatur. *Inde &* Nepotatus, *ipſa actio, Suetonio & Plinio.*

125. Supinis quidem.] *Expanſis promptiſque.*

126. Inſcribere ſibi.] *Se auctorem profiteri.*

127. Criſpus Paſſienus.] *Qui Neroni vitricus, Agrippinæ alter maritus: amœni ingenij, oriſque diſerti. Vide noſtra ad XII. Annal. Taciti.*

128. Diui Auguſti.] *Conſiderati & prudētis Principis.*

129. Claudij.] *Fatui & mori.*

130. Sicut à Fort.] *Id eſt, ſicut cæca illa Dea indignis digniſque ſæpe dat, & mox eripit: ita cenſere de Claudio licebat, capere, ſed mox fortaſſe capiendum.*

131. Nec debere.] *Nec pro iis obligari.*

M. A. MVRETVS.

CAP. I. INTER varios.] *Magna hominum pars caſu potius, quàm ratione aut conſilio viuere videtur, & nullo certo fine ſibi propoſito, huc atque illuc vagari: Cum tamen & res ipſa clamet, & ſapientiſsimi homines, Iſocrates in epiſtola ad Iaſonis liberos, Ariſtoteles libro primo ad Nicomachum, & alij iampridem monuerint, vitam plenam errorum ac perturbationum fore, niſi habeamus certum aliquid quò tendamus, & ad quod omnia dirigamus. Et hoc eſt, quod poeta ſatyricus exclamat:*

Eſt aliquid, quò tendis, & in quod dirigis arcum:
An paſſim ſequeris coruos teſtaque lutoque?

Non igitur mirum eſt, vitam temere inconſulteque viuentium multis ac variis erroribus agitari: quorum nullum nocentiorem eſſe ait Seneca, quàm quod beneficia neque dare ſcimus, neque accipere. Beneficiorum enim viciſsitudine vita maximè continetur.

Iſta enim perierant.] *Qui Latini ſermonis periti intelligenteſque ſunt, quos quotidie pauciores eſſe quàm credideram, animaduerto, facile ſentiunt, vocem* Iſta *huic loco non conuenire: Vetus liber meus habet* Iſtum enim. *Lego,* Iam tum enim.

Nomina facturi.] *Pecuniam fœneraturi.*

Vaſa.] *τὰ σκεύη, ita vocantur bona omnia quæ non ſunt ſoli.*

Inquirimus.] *Melius in quibuſdam veteribus libris,* anquirimus.

De quo queri reuera.] *Iampridem docui legendum,* decoquere vero.

Reddit enim beneficium qui libenter debet.] *id eſt, qui cum alia ratione gratiam referre non poſſit, voluntate ſaltem & confeſsione gratus eſt. Pertinet huc nobilis ille Ciceronis locus ex oratione pro Plancio:* Diſſimilis eſt pecuniæ debitio & gratiæ. Nam qui pecuniam diſſoluit, ſtatim non habet id quod reddidit: qui autem debet, æs retinet alienum. Gratiam autem, & qui refert, habet: & qui habet, eo ipſo quod habet, refert. *De quo diſputantur quædam apud Agellium capite quarto libri primi.*

Multos experimur ingratos.] *Deprehendimus. cum tamen eius rei nulla in nobis culpa ſit. Sed plures facimus ipſi.*

Exprobratores exactoreſque.] *Beneficium autem qui ſine cauſa exprobrat, quod beneficium fuerat, iniuriam facit: qui exigit, oſtendit, non beneficium fuiſſe, ſed creditum.*

Aliàs leues.] *Et ſic oſtendimus, nos, id quod fecimus, feciſſe ἀπερισκέπτως.*

Aliàs queruli.] *φιλαίτιοι, μεμψίμοιροι, & ſtatim quiritantes atque ingratum vocantes, ſi is qui nobis gratiam debet, vllam vel leuiſſimam bene de nobis merendi occaſionem prætermiſerit.*

Aut leuiter rogari, aut ſemel?] *Vetus autem dictum eſt, nihil carius emi, quàm quod precibus emendum eſt.*

Suſpicatus eſt.] *Eleganter in hoc hominum genus Martialis:*

Durum eſt Sexte negare cum rogeris:
Quanto durius antequam rogeris.

Aut diſtulit, aut timide negauit.] *Legendum è libro vetere.* Aut diſtulit, id eſt timidè negauit. *Etenim qui differt, genere quodam negat, ſed apertè negare non audet. Sæpe autem ingenui homines apertè ac ſimpliciter negantem facilius ferent. Martialis:*

Mutua te centum ſeſtertia Phœbe rogaui,
Cum mihi dixiſſes: Exigis ergo nihil.
Inquiris, dubitas, cunctaris: méque diebus
Téque decem crucias. Iam, rogo, Phœbe nega.

idem:

Primum eſt, vt præſtes, ſi quid te Cinna rogabo:
Illud deinde ſequens, vt cito Cinna neges.

* Ita reperi in v. cod. vulgo, expectandum à labris.

Digitized by Google

Diligo præſtatem: non odi Cinna negantem.
Sed tu nec præſtas, nec cito Cinna negas.

A nolente.] *Legendum,* à neglegente.

Ab hac tam effuſa liberalitate.] *Liber vetus,* benignitate.

Cunctanterque illos ipſos.] *Ineptus aliquis locum hunc de induſtria deprauarit neceſſe eſt. Rectiſsime enim erat in alijs,* Et cuncta, interque illa ipſos.

Quibus turpe eſt.] *Emenda ex vetere libro,* Quibus ita demum turpe eſt non reddere, ſi & licet.

Ipſoſque qui non fuiſſe mallent, eſſe patitur.] *Puto, ſublata negatione, legendum,* Ipſoſque qui fuiſſe mallent. *Fuiſſe autem eſt, amplius non eſſe, perijſſe: vt in illo,* fuimus Troes, fuit Ilium. *& in illo Plautino,* Ita tibi penè fuit Phroneſium. *Sic quos ſignificare volebant mortuos, vixiſſe dicebant.*

Tunc eſt virtus.] *Alij,* Nunc eſt virtus. *quod non damno. Meus liber vetus habet,* Hæc eſt virtus.

Qui beneficium non reddit, non magis peccat, quàm qui non dat citius.] *Vox* citius *redundat, & ſententiam corrumpit. Neque enim hic de beneficio citius aut ſerius dando, ſed ſimpliciter de dando reddendoque agitur. Aut igitur delenda eſt, aut quod magis puto, pro* citius *legendum* Attius: *Vt duos verſus, quos ſtatim ſubijcit, Attij eſſe intelligamus.*

CAP. II. In priore verſu.] *Ariſtoteles libro primo Rhetoricorum de ſententiarum vſu diſputans, tradit, nobiles & vulgo celebratas ſententias interdum euertendas & confutandas eſſe: quod veteres & ſæpe & eleganter factitarunt: noſtra ætas, vt alia, ita hoc quoque vel exercitationis vel ornamenti genus neglexit: poſtquam, vt bene viuendi, ſic bene dicendi præcepta tenere quàm exercere malumus. Sic Cicero reprehendit verſum illum Euripidis, quo vitam humanam fortuna, non ſapientia regi dixerat: ſic præceptum Biantis, vt ita amaremus, tanquam oſuri: ita odiſſemus, tanquam amaturi. Sic Sophocles principio Trachiniarum illam Solonis ſententiam, non poſſe ante mortem cuiuſque de felicitate aut infelicitate ipſius liquido iudicari. Sic Plutarchus illam Epicuri, ita viuendum eſſe ſapienti, vt lateret: aliaſque permultas. Sic Seneca plurimas: vt hoc loco verſus, vt mea quidem opinio fert, Attij, qui tamen ad beneficentiam cohortari videbantur.*

Illud enim.] *Legendum ex vetere libro,* Illud etiam.

Tantum eroga.] *Ex eodem,* Tantum eroga tu: *vnde alij fecerant,* erogatur.

Creditorem appellat.] *Iampridem monui, capite primo libri duodecimi Variarum lectionum, legendum hîc* debitorem. *neque cuiquam dubium puto eſſe, quin ita legendum ſit.*

Alioqui formam.] *Liber vetus.* Alioquin in formam. *quæ recta ſcriptura eſt.*

Salutaribus.] *Idem liber,* ſalubribus. *Sed hæc, quæ neque de ſententia, neque de orationis elegantia quidquam mutant, multa me de induſtria omiſſurum eſſe profiteor. Perſequantur hæc, qui grandes libros conſcribere amant. Ego mea omnia cuperem in vnam paginam poſſe concludere.*

CAP. III. Memoriam ſuam fugiens.] *Idem liber,* memoriam tui.

Virgines.] *Alia olim ratione iocans dixi, apud quendam, qui nemini vnquam gratiam reddebat, verè virgines eſſe Gratias: nihil enim parere.*

Παρθένοι αἱ παρὰ σοὶ χάριτες· τίκτουσι γὰρ οὐδέν.
Αὐτὰρ ἐγὼ στείρας καὶ ἀχαρίτους χάριτας.

Et ſpiſſis prodeant.] *Legendum,* Et ſpiſſis auro Phrygianis prodeant: *monui pridem capite 1. libri 12. Variarum lectionum.*

Non quia beneficia ratio commendat vel oratio.] *Legendum,* Non quia beneficia oratio commendat. *cætera delenda. Error natus aut ex varietate ſcripturæ, aut ex baſcauntia librarij. Conſimilia multa indicaui capite 16. lib. 15. Variar. lectionum.*

Si aliquid in cenſum detulerunt.] *Lege,* ſi aliud quid. *Deferre autem in cenſum, idem eſt, quod deducere in cēſum, apud iuris auctores, l. 64. D. de adquir. re. dominio.*

CAP. IV. Et magnum ipſis certamen.] *Pro* ipſis, *liber vetus habet* ipſi. *Mutandus ordo literarum, vt legamus* ſibi.

Ad hanc honeſtiſſimam contentionem.] *Reſpexerit fortaſſe ad illud Heſiodi, ἀγαθὴ δ' ἔρις ἥδε βροτοῖσιν.*

Parum ſe gratè.] *Vide quæ ſcripſi libro 12. Variar. lectionum.*

Beneficiorum nouas tabulas.] *Vt quicunque beneficia quamlibet magna ac multa acceperunt, nihil debere ſe putent.*

CAP. V. Hoc primum nobis eſſe diſcendum.] *Totum illud,* nobis eſſe diſcendum, *delendum videtur. In alijs* dicendum, *æquè male.*

Non poteſt beneficium manu tangi, ſed animo geritur.] *Lege,* Non poteſt beneficium manu tangi, animo cernitur.

Amiſſo eo per quod datum eſt.] *Articulus* per *abeſt à vetere libro.*

CAP. VI. Farre ac fitilla.] *Ita legendū, non vt ante me,* farre ac fictili; *docui iampridem in Varijs lectionibus, & extitit tamen poſtea vnus ex iſtis, qui, vt ſcurræ olim ſana, ita ipſi aliena ſcripta ventris cauſa circumeunt, qui hoc ſublegere ſibique vindicare voluerit. Mirabilem & miſerabilem animi & paruitatem & prauitatem.*

CAP. VIII. Æſchines pauper auditor.] *Cuius pater botulis & iſitijs faciendis victitaret.*

CAP. IX. Non quanta quæque ſunt.] *Lege,* Non quanti quæque ſint.

Coniugibus alienis.] *Non eſt dubium, quin hoc loco multa deſint. Neque ſcriptor vllus eſt, in quo plures ac fœdiores lacunæ, quàm in Seneca, reperiantur. Origo mali hæc fuit. Deſcribebatur fere ab hominibus pijs & religioſis, qui ad populum ſacras conciones habebant: ad quas magno eis vſui erat, propter ſententias crebras, acutas, efficaces, & magnam partem cum religione noſtra congruentes. Vt autem alijs grauioribus ſtudijs occupati, deſcribebant non totos ſemper libros, ſed excerpta potius quædam, quæ ita continuabant inter ſe, ac ſi apud ipſum quoque Senecam continuata legerentur: cum tamen multa ſæpe omiſſa eſſent. Hoc ego ex multorum vetuſtorum Senecæ codicum inter ſe collatione ita manifeſtò deprehendi, vt liquidò confirmare poſſe videar.*

In cella proſtare.] *Vehebantur enim per vrbem ita tenuibus ac pellucidis veſtibus indutæ, vt prope totæ paterent. Horatius:* Cois tibi cernere pene eſt. Vt nudam.

Ancillariolum.] *Ancillarum amoribus deditum. Sic apud Martialem* mulier infantaria, *quæ delectatur infantibus;* Et quod mireris magis, infantaria non eſt. *Tale eſt apud Capitolinum,* mulierarius. *apud Martialem* mulier lecticariola, *quæ ſeruis lecticarijs faciebat copiam ſui.*

In conſenſu.] *Alij libri,* conceſſu.

Iam rapta ſpargere.] *Ouidius:*

Quærere vt abſumant, abſumpta requirere certant.
Atque ipſæ vitijs ſunt alimenta vices.

CAP. X. Habebitur aliquando ebrietati honor.] *Hoc quidem iam imperante Tiberio contigerat: de quo Suetonius:* Poſtea princeps in ipſa publicorum morum correctione cum Pomponio Flacco & L. Piſone noctem continuumque biduum epulando potandóque

Digitized by Google

potandóq; conſumpſit: quorũ alteri Syriam prouinciam, alteri præfecturã vrbis confeſtim detulit, codicillis quoq; iucundiſſimos & omnium horarũ amicos profeſſus. & paulo poſt: Ignotiſſimũ quæſturæ cãdidatum nobiliſſimis antepoſuit, ob epotam in conuiuio, propinante ſe, vini amphoram.

CAP. XII. Poſt rẽ manet.] Antea ineptè legebatur, Poſt remanet. Sed ego talia emendanda puto, oſtentanda non puto. Puſilli animi eſt tanta in his rebus ἀκριβολογία.

CAP. XIII. Corinthij.] Memoriæ lapſus. Non enim hoc de Corinthiis, ſed de Megarenſibus proditum eſt: & ita legitur in excerptis quibuſdam è Plutarcho: ὡς φασὶν Ἀλεξάνδρῳ πολιτείαν Μεγαρεῖς ψηφίσασθαι· τοῦ δὲ εἰς γέλωτα θεμένου τὴν σπουδὴν αὐτῶν, εἰπεῖν ἐκείνους, ὅτι μόνῳ πρότερον τὴν πολιτείαν Ἡρακλεῖ, καὶ μετ' ἐκεῖνον αὐτῷ ψηφίσαιντο· τὸν δὲ θαυμάσαντα δέξασθαι, τὸ τίμιον ἐν τῷ σπανίῳ ποιούμενον.

CAP. XIV. Etiam inimicũ.] Ita mutare auſus ſum in ambigua veteris libri ſcriptura: cũ antea legeretur inimicũ.

Morbo ſuo morẽ geſſit.] Integer locus eſt: quẽ tamen quidã, emendandi ſpecie, per ipſum non ſtetit, quin deprauaret. Morbos vocabant vitioſas animi affectiones. Catullus:

Quodcunque agit, renidet. hunc habet morbum.

Vide quæ ſcripſi capite ſecundo lib. 12. Variar. lect.

FER. PINCIANVS.

CAP. I. LVCII Annæi Senecæ ad Ebutium Liberalem, &c.] Docuimus in Plinianis annotationibus ſcribendum eſſe Annæi per diphthongum in penultima, ex auctoritate Terentiani Grammatici: Annæus Seneca, & Pomponius ante ſecundus.

Sibi enim quiſque debet, quod à neſciente accepit.] Beneficium poſſe à neſciente dari, negat libro ſexto Seneca, adiecta ratione. Item libro nono Controuerſiarum: Beneficium, inquit, eſt, quod totum eius cauſa præſtatur, in quem confertur. Proinde probo lectionem quorundam codicum, qui non legunt hîc neſciente, ſed negligente. Quam videntur confirmare verba ſtatim ante præcedentia, & ideo non eſt negligenter dandum. Et infra lib. 2. nam qui negligens eſt in accipiendo, quum omne beneficium recẽs placeat, quid faciet quum prima eius voluptas refrixit? Videtur appellare Seneca negligenter dare aut accipere beneficium, non alacri & læto animo vtrumque facere.

Vtuntur natura ſua, & cũcta, interque illos ipſos munerum ſuorum malos interpretes iuuant.] Scribendum reor. Vtuntur natura ſua. Cunctanturque. Illos ipſos munerum ſuorum, &c.

Quibus turpe eſt non reddere. Scilicet quàm multi indigni ſunt luce.] Scribe, quibus turpe eſt non reddere ſi licet. Quam multi indigni ſunt luce, ex vetere lectione.

Qui beneficium non reddit, non magis peccat, quàm qui non dat citius.] Caſtigo Qui beneficium non reddit, magis peccat. Qui non dat, citius. Nam in exemplaribus diui Franciſci Salmanticenſis & publicæ eius vrbis Academiæ ſecunda negatio non deſideratur omnino. Præter quã putamus nos particulam quam remouendam, vt ſenſus fiat perſpicuus & tanto auctore dignus.

CAP. II. Tantum erogatur.] Verior quorumdam codicum lectio Tantum eroga.

CAP. III. Sed vtrumlibet ex iſtis iudicauerim.] Corrige, ſed vtrumlibet ex iſtis iudica verum, ex correctiſſimo exemplari cœnobij diuorũ Facundi & Primitiui.

Æglen maximam natu appellauerit.] Caſtiga appellauit, ex vetere lectione.

Prout cuique viſum eſt conuenire, deflectit.] Verbum conuenire ſuperuacaneum eſt, exemplari Facundi & Primitiui.

Paſithoan appellauit.] Scribendam Paſithean, non Paſithoan: ex Homero quartodecimo Iliados, & vetere lectione.

Non quia beneficia ratio cõmendat, vel oratio.] Poſtrema duo verba vel oratio, aduentitia putamus, ab aliquo ſtudioſo in margine libri ſui ſcripta, adnotãte ſic in aliis exẽplaribus haberi, poſtea per incuriam librariorum in contextum relata. Cuiuſmodi vitia non pauca tum in aliis, tum in hoc præcipuè autore admiſſa ſunt, negotium non mediocre eius ſtudioſis exhibentia.

CAP. V. Nam præter iſta quæ Hecaton ſcripſit.] Vetus lectio tranſcribit agnoſcit, non ſcribit. Hecatonis autẽ teſtimonio ſæpe aliàs Seneca vtitur, & plerique alij autores, vt dubitandum non ſit de integritate eius dictionis.

Debere enim dicit ſe.] Eſt ſcriptus codex, in quo non habetur dicit, ſed putat.

Amiſſo eo per quod datum eſt.] Particula per ſuperflua, ſi veteri lectioni credimus. quod confirmant verba ſequentia: Manet etiam ſine illis, quod in illos datum eſt. vbi etiam corrigendum arbitramur, quod in illis datum eſt.

Quid habet per ſe corona pretioſum?] Exemplar diui Franciſci ſpecioſum legit, non pretioſum, & vt ſentio, rectius. Indicant id verba paulo ante præcedentia, vt alicubi ſit ſpecies rei, alicubi ipſa res.

CAP. VI. Itaque boni etiam farre ac fictili religioſi ſunt.] Nullus ex ſcriptis codicibus, fictili agnoſcit, ſed partim ficiola, partim ficilla. Exemplar Facundi & Primitiui minus deprauate; fitilla. Caſtigo, fritilla. Genus id erat pultis ſacrificiis familiare.

CAP. VIII. Alcibiadis parem diuitiis animum.] Legendum puto, Alcibiadem pari diuitiis animo. Vel ſic: Alcibiadis compara diuitiis animum.

Qui ſe precium ſui fecit.] Vetus lectio: Pretium ſui ſe fecit.

Difficilem aditum præbet.] Quædam ſcripta exemplaria addũt negationem, non difficilem aditũ præbet.

CAP. IX. Speſque improbas nihil ſe adiuturis verbis fouet.] Caſtiga, Speſque improbas nihil re adiuturus verbis fouet: ex eiſdem.

At eius peior eſt opinio, qui lingua aſper.] Sũt codices qui legunt, At peior opinio: ſi lingua aſper, Scribendum exiſtimo, At peior opinor, qui lingua aſper.

Nec clam, ſed aperte quidem ludibrio habitis.] Scribendum per tranſpoſitionem verbi quidem: nec clam quidẽ, ſed aperte ludibrio habitis: ex ſcripta lectione.

Inhumanus ac maliuolus.] Eadem. inurbanus, mali moris.

Indecentiſſimum ſponſaliorum genus eſt.] Corrigendum reor, Hinc decentiſſimum ſponſaliorum genus eſt: vel ſic, Inde decentiſſimum ſponſaliorum genus eſt.

Niſi qui abduxit iã raptam. Agros ſpargere, auaritiam recolligere certãt.] Vetuſta lectio, niſi qui abduxit. Iam rapta ſpargere, Sparſa erant, agri auaritia recolligere certant. Vt poſſit forte pari, non agri, ſcribi. Cæterum hunc locum, ſicuti pleraque alia huius operis, in medium relinquemus, vt ingenioſus lector pro captu ingenij ſui aut emendet, aut in meliore ſtatu reponat.

CAP. X. Præ ſe ferens animi deformitatem.] Scribe, corpore præ ſe ferens animi deformitatem, ex eadem.

Sine vllo meo incommodo.] Veteres codices non agnoſcunt verbum incommodo: ſed partim legunt, ſine vllo meo: partim ſine vllo meo merito.

CAP. XI. Iam cætera ex abundanti veniunt.] Particula Iam in nonnullis exemplaribus deſideratur: & pro verbo ſequemur, quod mox paulo habetur videamus legunt, non ſequemur.

Digitized by Google

Vt totiens nobiſcum ſit, quotiens cum illo ſit.] *Scribe* vt totiens nobiſcum , quotiens cum illo ſit, *ex vetere lectione.*

CAP. XII. Eo quidem magis duratura quæramus.] *In quibuſdam codicibus*, Eoque magis duratura quæramus. *In exemplari meo domeſtico, Gallicana manu ſcripto*, Et eo quidem magis,&c.

Apud paucos poſt remanet gratia.] *Caſtigandum putamus contra omnia exemplaria* , Apud paucos poſt rem manet gratia.

Sic in beneficio ſenſus cõmunis.] *Lego* Sit.*nõ* Sic.

Tempus, locum obſeruet, perſonas.] *Præpoſterè locatæ dictiones, Lege*, Tempus,locum,perſonas obſeruet : *ex codice cœnobij D.Franciſci Salmanticenſis antiquiſsimo & emendatiſsimo ac plane venerandæ fidei.*

CAP.XIII.Vbi illa defecerãt.]*Fideliorem lectionẽ ducimus*,Vbi illi defecerant:*hoc eſt,Hercules,& Liber.*

CAP.XIV. Nulli gratum eſt.] *Quædam exempla*- nulli datum eſt.

Morbo ſuo morem geſſit.]*In quibuſdam codicibus*, Minime. morbo ſuo morem geſſit.

Illa enim in quantumlibet exeat.] *Omnis antiqua lectio :* Illa vero in quantumlibet exeat.

Ille accepit,quum rogaſſet;ego,quum rogarer.] *Quædam exẽplaria*, Ille accepit,quum rogaſſet:ego, quum non rogarem. *Alia*, Ille accepit quum rogaſſet, ego non rogaui.

Næ perperã monitiones noſtras exaudi.] *Exemplar Academiæ Salmanticenſis*, Ne perperam monitiones noſtras exaudiat.

CAP.XV.Nõ quod quilibet caſus.]*Dictio* quod *expungenda ex vetere lectione.Alioqui legendũ erat inuerſo ordine* , qnod non quilibet caſus.

Et quorũdam beneficium male quàm iudicium.] *Coniunctio & delenda eſt, ex eadem.*

Quid ergo iſta inter ſe mixta diuidimus ?] *Diſtincte ſcribendum*, Quid ergo ? iſta inter ſe, &c.

ERASMVS ROTERODAMVS.

CAP.II. N*Vllum perdit.*] Senſus obſcurior eſt. poteſt enim accipi : Nullum beneficium perit:quia qui putat aliquod periiſſe,is cõputauerat, & iam non erat beneficiũ. Poteſt & ſic intelligi. Qui perdidit, hoc ipſum computauerat, aliqua peritura. Veluti qui ſementẽ facit, nõ queritur ſe perdere aliquot grana,quum hoc nõ expectarit, vt omnia prouenirent. Liber manu deſcriptus habebat,*Nullum perdit,qui perdit,non computauerat.* Atque huius lectionis erit arguta ſententia, ſi tollas verbum *perdit : Nullum perdit qui non computauerat.* Hoc enim perdimus,quod decedit rationi noſtræ,at beneficia non ſupputantur.Aut ſi tollas particulam *non:Nullum perdit qui perdit computauerat*, hoc eſt, qui hoc ipſum computauerat , quædam peritura. Sed prior ſenſus mihi magis arridet. Non dubitem affirmare , quamlibet reclamantibus exemplaribus, *redit* à Seneca fuiſſe ſcriptum, non *reddet.* Nam fructus proprie redire dicitur: vnde & reditus dicti, cenſus annui.

CAP.III.*Græcis mãcipatus.*]Editiones ſuperiores habebant, *Gratiis mancipatus.* quæ lectio fuerat vtcunque tolerabilis, ſi quemadmodũ codex manu deſcriptus habebat legamus *emãcipatus:*quaſi dicat alienus à Gratiis. Sed arbitror germanam eſſe lectionem,*mancipatus Græcis*,ſiue *Gratis*, pro addictus Græcis:vt quicquid ab illis proditum fuerit,miretur.Siquidem hæc veterum Græcorum commẽta ſunt,quæ Seneca cõtemnit, ſed petulantius quam pro merito.Quid enim erat hic,quod exiſtimaret tot ſalibus exagitandum ? niſi forte totam poëſin putat irridẽdam,quæ philoſophiæ dogmata fabularum inuolucris iuuenum animis commendauit. Hunc ineptum, & carpendi libidinem, ne dicam petulantiam, eruditi notarunt in hoc ſcriptore.

Et ſpiſsis,aut phiſcianis prodeant.]Sic habebãt priores editiones. *Aut phiſsianis*,è ſpatio marginis ſuſpicor in contextum fuiſſe relatũ : quod nimium crebro factũ in auctoribus comperi. Codex manu deſcriptus habebat *ſpiſſatis :* quod mihi magis probatur. Alluſit enim ad id quod paulo ante dixerat de pellucidis tunicis ac ſolutis. Solutis enim opponit pręcinctas,& pellucidis ſpiſſatas.Quod enim ſpiſſatum eſt,minime pellucet. Notat opinor veſtes, quę pilis extãtibus hirſutę ſunt:aut hoc gen⁹,quod nunc vulgo dicunt *vilutes*, quo lanæ per ſe coactæ veſtẽ faciunt,& ſi addatur acetum,ferro reſiſtunt, imo etiam ignibus.Meminit Plinius libro octauo, capite quadrageſimo octauo. Vidimus & ipſi pueri, veſtes floccis, aut pannis multiplicatis ſpiſſatas in vſu fuiſſe. Erant qui haberent *phryxianis.*

Late patentis̃ patrimonij.] Superiores editiones habebant,*Late patẽtis matrimonij.* Verum id reclamantibus licet exẽplaribus, mutare non dubitauimus. Scribam fefellit paulo ante facta matris mentio. At Seneca reſpexit ad Eurynomen,quæ à ſpatioſis paſcuis dicta eſt Græcis, quaſi Latine dicas latipaſcuam. Vocem autem Græcam velut interpretans Seneca, *Late*, inquit, *patentis.* Olim autem diuitiæ potiſſimum in pecoribus erant : & facultates patrimonium dicimus, matrimonium non dicimus.

Et cuicũque nomen non poteſt reddere imponit.]Hic aliquis velut interpretans adiecerat hæc verba, *aliud loco nominis proprij.* Ea velut adulterina expunximus, maxime quod nõ habeãtur in codice manu deſcripto,& officiunt argutiæ ſenſus. Reddit nomẽ,qui meminit,ac pronunciat impoſitũ,qui nouũ fingit.

CAP.IV.*Putemus certe paruum ingerere ſacrilegium.*] Si diuinare licet, forte ſcriptum erat à Seneca, *vt putemus cõtra partem graue ſacrilegium,ſi tam,&c.* Quæ diuinatio mihi potiſſimum arridet , vt pote quæ non multum recedit à ſcripturæ prioris veſtigiis, & ſenſum habet argutum : *certe* vertitur in *contra*, *paruum* in *patrem*, ſiue *parentem*, & *ingerere* in *grauem*, niſi mauis *ingeri.* Et enim qui volunt Charitas eſſe filias Iouis,putant graue ſacrilegium etiam in partem committi, ſi filiabus fiat iniuria.

CAP.XV. *Veto liberalitatem tecum potiri.*] Sic habebat prior editio. E veſtigiis tamen vetuſti codicis reſtituimus *nepotari* , à nepote dicto verbo , quemadmodum ab helluone dicimus helluari , à iuuene iuuenari : ſentit autem,beneficium nõ eſſe dandũ ei qui nequiter profuſurus ſit quod dederis.

IOANNES OPSOPOEVS.

CAP.I. L. Annæi Senecæ ad Æbucium.] Scribendum, ÆBVTIVM. ſic enim lapides,& Græci Α'ιβούτιος.

In anguſto vero comprehenſus.] Manuſcriptus codex Cl.Puteani, *compreſſus*,priſco more ſcribẽdi pro *cõprenſus.ſic* Cess.pro *Cenſoribus* Coss. pro *Conſulibus.* Tibullus l. II.*Oſcula compreſsis auribus eripiet*, pro *Comprenſis*,vt annotat doctiſſimus Scaliger.

CAP.III.Inueniam alium Poëtã,&c.] Turneb. Aduerſar.li.xxiv.cap.xix. Seneca.ſcribit. *Inueniam alium poetam apud quem pręcingantur,& ſpiſsis aut phryxianis prodeant.* ſunt autem phryxianæ veſtes, quæ phryxæi velleris criſpos & eminentes villos imitãtur.Franc.Modius in Nouantiquis lectionibus,

Digitized by Google

epiſt.xxix. Primo lib. de Beneficijs. vulgo iſta leguntur: *Inueniam alium poetam apud quē præcinguntur, & ſpiſsis prodeant.* optime: ſi libri veteres in hanc lectionē conſentirēt: ſed & Eraſmus quoque ſcriptū reliquit, in omnibus quos ipſe viderit, aut *ſpiſsis phiſſanis*, aut certe *Phryxianis*, perſcriptum extare: & ipſe mihi teſtis ſum non aliter in m.ſ. membranaceo codice, quo ab abbate S. Stephani Vvirzeburgi vſus ſum, reperiri. conſiderandum igitur an forte legi debeat: *Inueniam alium poetam apud quē præcingantur, & ſpiſsis Phrygianis* (ſeu, quod malim, vt diuerſa ſint tunicarū genera, *Phrygianis ve*) *prodeāt.* acu pictæ ſanè veſtes & murice auroque intertextæ, quales erant Phrygianæ, mire huc cōueniunt. Vt autem *ſpiſsis* & *Phrygianis* abſolute dixit, ſubintelligendo *τῷ tunicis*: ſic apud Trogi abbreuiatorē *lugubribus* quoque per ſe poſitum inuenias. Idem epiſt.cxxxiii. Me iudice Turnebus recte *Phryxianis* illud in m. ſſ. libris à nobis quoque repertum amplectitur, addito quid & vnde ſint *Phryxianæ*.

Quia late patentis Matrimonij ſit.] Quædā editiones habebant *Patrimonij*. non rectè reſcribēdum eſt *matrimonij*, vt in veteribus editionibus habetur. Iuriſ. Cuiac. in notis ad lib. 11. Inſtit. Du. Iuſt. Patrimoniū, bona paterna ſignificat: matrimonium, bona materna. Senec. lib. 1. de Beneficijs, cap. 3. *quia latè patentis matrimonij ſit*, &c. qui tamen locus ab Eraſmo deprauatus. nā & apud Sueton. Tranquillum & Val. Maximum ita matrimoniū accipi alij quidā adnotarunt, & D. Auguſt. ſerm. clxxxv. *Ibāt*, inquit, *ad paſsiones obliuiſcentes patrimonia & matrimonia ſua.* Sic in gloſſis *fratrimonium* pro bonis fraternis. Hactenus Cuiacius.

Si aliud quid in cenſum detulerunt:] Superiorum editionum lectio eſt, *ſi aliquid in ſenſum detulerunt.* Doctiſſimus Nicotius probat, *ſi aliquid inſulſum detulerunt.* quod Herodianus initio librorum ſuorum ſimile quid de hiſtoricis referat his verbis: Ἐπιμελήθησαν σεμνοῦ τε καὶ εὐφημίας, θαῤῥοῦντες, ὅτι εἴ τι καὶ μυθῶδες λέγοιεν, τὸ μὲν ἡδὺ τῆς ἀκροάσεως αὐτοὶ καρπώσονται, τὸ δὲ ἀκριβὲς τῆς ἐξετάσεως οὐκ ἐλεγχθήσεται, Mureti lectio, *ſi aliud quid in cenſum detulerunt*, confirmatur ſimili phraſi epiſtolæ xcv. *Hæc omnia æſtimatorem deſiderant, quanti quidque in cenſum deferendum ſit.*

CAP. V. Quæ à proximis accipiūtur.] Modius ep. xxix. Membranæ, *quæ proxemis accipiuntur*, referunt. ego putabā legendū, *quæ pro xenijs accipiuntur*: moris certe fuiſſe, vt xenia quæ prioribus tēporibus precio non ita cara erant, poſterioribus maxima & tenuiores plane exhaurientia mitterentur, ex hiſtoriis paſſim conſtat. Hæc Modius. at Puteani codex ſcriptus diſerte præfert, *quæ à proximis accipiuntur*, vulgatis editionibus congruenter.

CAP. VI. Itaque boni etiā farre ac fitillâ religioſi ſunt.] Modius epiſt. eadē. *Itaque boni etiā farre ac fictili religioſi ſunt*, &c. nō ambigo, quin vera ſit hæc lectio, cum Cicero primo paradoxōn & alij alibi ita locuti ſint: ſed tamen celādum nō putaui in membranis diſerte *fricolis* pro *fictili* exſtare: vnde quod proximum eſt, *friuolis* faciebam, quæ Feſto vaſa fictilia quaſſa ſunt, & à I. C quoque pro tenuiſſima & viliſſima ſupellectili poni videntur in leg. ſolutum ff. de pig. actione. cum ait: *Non enim credibile eſt hoc conueniſſe, vt ad vniuerſam penſionem inſulæ, friuola mea teneantur.* quid quod Satyricus quoque his ea quæ Græcis χύτρεια ſunt, intellexiſſe videtur, ibi: *iam friuola transfert Vcalegon.* & alibi: *Et ne teneā, Romanorum omnia regum Friuola.* Et Epiſt. cxxxiii. Eo loco, quo editiones præferunt, *Itaque boni etiam farre ac fictili religioſi ſunt*: quod *fricolis* pro *fictili* in mēbranis quibuſdam reperiſſem, forte an ſcribēdum cōieci, *farre ac friuolis religioſi ſunt.* Et mox: Pro meo quoque placeat Mureti *fitilla*, Arnobij præſertim ſcriptoris doctiſſimi locis duobus teſtimonio inter pultes ſacras, queis res diuina fieret, olim in vſu, niſi eò inclinarē, vt, Ciceronis potiſſimū ſimili loquendi genere permotus, vulgatā lectionē retinendam cenſerem. Hæc Modius. At vulgatam lectionem *fictili*, nullus ſcriptorum codicum agnoſcit, lectio Mureti *fitilla* propius ab iis eſt. ſic enim potius quàm fritilla, vt volunt Pincianus & Scaliger à *Frit*, ἰδίως, deriuans, ſcribendum præter Arnobiū docet Plinius nat. hiſt. lib. xviii. cap. viii. *Et hodie* (ait) *ſacra priſca atque natalium pulte fitilla conficiuntur.*

Et omnem iuuenum opulentorum munificentiam.] Hanc lectionem confirmat Puteani codex, M.S. Quædam editiones habent. *Et omnium iuuenum opulentorum munificentiam.*

Ac maleuolus.] Mauult doctiſſimus Lipſius Elect. 1. cap. xix. ex ſuo veteri, *& mali moris.*

CAP. IX. *Iam rapta ſpargere, ſparſa pari auaritia recolligere certāt.* Hęc verba è Romana editione excluſa, in noſtrā iterū recepimus: quia in omnibus tam impreſſis quàm ſcriptis libris, licet mēdoſa, leguntur. Modius epiſt. xxix. ait ſe inueniſſe in ſuo m.ſ. *Iā rapta ſpargere, rapta erāt, agri auaritia recolligere certāt. Nihil* &c. ex quibus putat fieri poſſe. *Iam rapta ſpargere: ſparſa pari auaritia recolligere: nihil perſi habere*, &c. Similis periodus eſt apud Salluſtium. Senecæ verbis turbādis fuit in primis verbū *certant*. quod ego huc manaſſe mihi perſuadeo ex verſu illo tritiſſimo.

Quærere vt abſumant, abſumpta requirere certant.

ad marginem forte huius loci ab aliquo ſtudioſo, vt fit, adſcripto. Hæc ille.

Tam hoſtium pernicies quam amicorū.] P. Faber Semeſtrium lib. 1. cap. xxiii. vbi de naturali & artificioſo vocabulorū *tam* & *quàm* ordine: Seneca, *Tam hoſtium pernicies quàm amicorū*, ait pro *Tam amicorum pernicies quàm hoſtium.* quippe cum apud Iulianum Imperat. ita Iulius Cęſar de ipſo Alexādro loquatur: ὁ δὲ πρὸς τοὺς πολεμίους οὐδὲ τὸν εἴλων ἀπείχετο.

CAP. XIV. Morbo ſuo morem geſſit.] Lipſ. Electorū lib. 1. ca. x. Quare hic de morbo: Nō paulo melius & acutius legeris. *Moribus morem geſſit.* atque ita ſpōdeo Senecā ſcripſiſſe. Malim etiā ſcribi, *in illū etiam inimicum*, non *inimicum* Sic ille: poſterius quidem bene, non item prius. nā vulgata ſcriptura firmatur m.ſſ. conſenſu, & modo loquendi Senecæ familiari. Epiſt. lxix. *Non eſt autem, quod iſtam curam imputes mihi: morbo enim tuo daturus eras*, &c. Lib. 1. Nat. quæſt. ca. xvi. *Inueniam quemadmodum morbo meo imponam & ſatisfaciam.*

GRVTERVS ET IVRETVS.
Ex Cap. 1.

Iſta enim perierunt cum darentur.] *Statim enim* non inuenuſte poſſet reponi, vt, *ſtatim*, opponatur præcedenti vocabulo *ſero*. Grut.

Sed nomina facturi.] De nominibus, hoc eſt fœneratitijs cautionibus, vide Briſſoniū lib. 2. de verb. ſignific. & lib. 6. de formulis. Item Gul. Fornerium, ad l. 6. de verb. ſign.

Id enim genus huius credıti eſt.] Vide Gruterum lib. 6. Suſpicionum. cap. 11.

Ad liberandum fidem facultatibus.] Steph. epiſt. 10. ad Dalech *facultate* legi mallet, quod abſurdum ſit cogitare Senecā de opibus loqui, cū plurima ſint

Digitized by Google

beneficia, quæ vt, qui accipit, nihil eorum accipit quę opes vocantur, ita qui reddit, nihil tale reddit.

Aut fatigatus, vt m.c. dedit?] Iubet me neſcio quæ illex libido reponere, *cedit*, & ſi publicæ lectioni omnia faueant manu exarata exempl. Grut.

Sibi enim quiſque debet quod à nolente accepit.] vet. codex *quod à neceſſitate acc.*

Quam multi indigni luce ſunt? & tamen dies oritur.] Adde ex veteri cod. doctiſſimi viri Fr. Iureti, *tamen his dies oritur.*

Non fructũ beneficiorũ ſequi, ſed ipſa.] v. c. *ſed tempora.*

Tunc eſt virtus.] v. c. *hinc eſt virtus.*

EX CAP. II.

Nullius rei, minime beneficiorum honeſta largitio eſt.] Nihil mutemus. nam frequentiſſimum eſt huic noſtro coniungere duo negatiua. Grut.

Si reddet aliquid lucrum eſt, ſi non reddet, damnum non eſt.] Gruterus *ſi redit*, item, *ſi non redit*, legendum putat, & originem mendi veniſſe ex autographo quodam litteris Longobardicis ſcripto, quibus littera E, ſæpe ſupplet vicem, I, vt & alij codices antiqui ſcribere conſueuerunt.

Creditorẽ appellat.] gruterus vocẽ, *creditorẽ*, expungit, & quid ſit appellare docet in fine l. 3. c. 7. de benef.

Expenſum ferre.] v. c. *referre.*

EX CAP. III.

Manibus implexis.] De nodo Gratiarum ad hunc locum egregia quædam habet Adr. Turnebus lib. 19. c. 29. & lib. 36. c. 11. Aduerſariorum.

Si cohæſit.] Scribatur, cohæret. nam in Naz. codice eſt, cohęrit, quod alij ceperũt pro cohęſit, cum tamen R. & S. Longobardica ſcriptura non diſtinguantur, & I. ac E. promiſcua ſit vſurpatio. Grut.

Nihil eſſe alligati decet, nec aſtricti.] v. c. *nec aſcripti*, quomodo loquetur infra lib. 3. de ben. cap. 10. *Corpora obnoxia ſunt & aſcripta dominis.*

Vſque eo Græcis mancipatus.] Placet lectio v. c. *Gratijs mancipatus.* Sane Eraſm. etiam falſus eſt ſe reperiſſe in ſuis m. ſſ. *Gratijs emancipatus*, quod ille interpretatus eſt, à Gratijs alienus. Sed mutaſſet ſententiam ſi cogitaſſet vocem *emancipatus*, idẽ prorſus valere ac *mancipatus*, ſeu addictus. Ipſemet Sen. Epiſt. 45. *Non enim me cuiquam emancipaui:* ita enim inueni in vetuſto lib. Alij auctores ea voce pari ſenſu vtuntur. Hor. Epod. od. 9. *emancipatus fœminæ.* & Symmachus lib. 1. Epiſt. 12. *Totum me inquies emancipauit ſibi cura Prætorij.* ſic enim ibi v. c. quare iam reponatur ea dictio. Iuretus.

Mediam Euphroſynem.] v. c. *Euphroſynam*, quod probari debet. veteres enim ſimilia nomina efferre ſolebant, vt *Circam, Dircam, Penelopam, Paſiphaam*, pro quo vulgo paſſim Circẽ, Dircẽ, &c. qua de re alibi dictum eſt fide & auctoritate m. ſſ. codicũ. Iuretus.

In matrimonium produxit vt ſcias illas Veſtales non eſſe virgines.] Locus hic faceſſit negotium nonnullis: mihi arridet ſcriptura v. c. *& in matrimonio produxit, vt ſcias illas non eſſe virgines Veſt.* De hac locutione *in matrimonio produxit*, dicetur infra. Iuretus.

Fr. Iuretus, *& ſpiſsis amphrixianis prodeant.*] reperiſſe aſſerit in v. c. illique videri particulam, *an*, ſeparari debere, vt idem valeat quod iſtę, aut, vel, ſiue, quomodo non ſemel vſurpatus à priſcis ſcriptoribus, vt in tit. Valentiniani Nouella, *De homicidio caſu, an voluntate facto.* Itaque quod in quibuſdam libris legitur *aut phrixianis*, arbitratur à gloſa fluxiſſe, vt & alia multa.

Et ſpiſsis auro Phrygianis prodeãt.] *ſpiſsis aut Phryxianis* magis arridet. Et quidẽ Phrixianæ veſtes ſunt quæ Phryxæi velleris criſpos & eminentes villos imitãtur, Sic Pl. lib. 8. cap. 48. *togas raſas Phryxianaſque.*

Nomenclator.] ſic appellatur qui nomina fere ſingulorũ tenet, eaque pro re nata domino ſuggerit. De officio eius plura ſcies ſi conferas Senecæ loca quæ ſunt lib. 6. c. 33. de benef. Epiſt. 19. & 27. l. de tranq. vitæ c. 12. Conſule præterea de hoc genere hominum Philippum Beroaldum ad Suet. in Aug. c. 19. & Carolum Sigonium lib. 2. de iudicijs c. 30.

Aliud quid in cenſum detulerunt.] Pete intellectum à L. 64. ff. de acq. rer. dom. à Sigonio l. 1. c. 14. de ant. iure ciuium Rom. & Pamelio ad lib. Tertulliani de præſcript. adu. Hæretic. c. 32.

EX CAP. IIII.

Beneficiorum nouas tabulas.] Lux fiet huic loco ab Epiſt. 81. *Animus ſapientis vbi paria maleficijs merita ſunt, deſinit quidem debere, ſed non deſinet velle debere: Et hoc facit quod qui poſt tabulas nouas ſoluunt.* Sic autem appellabãtur, quibus publicè propoſitis æs alienũ obæratis remittebatur aut condonabatur. Meminit Cic. lib. 2. Offic. & 2. Catilin. & Epiſt. vlt. l. 5. ad Att. Cæſar in princ. lib. 3. de bello ciuili. Salluſtius in coniu. Catil. Quinctilianus Declam. 336. Suetonius in Iulio, cap. 42. & alij. Grut. 17.

EX CAP. V.

Quæ à proximis accipiuntur.] Gruterus ſuſpicatur legendum, *quæ pro maximis accipiuntur*, quod Ep. 74. pro eo quod legitur hodie: *Niſi omnia velut minuta contempſerit, quæ pro maximis vulgus optat*, viderit in Palat. ſecundo *quæ proximis vulgus optat.*

Et tunica donat.] v. c. *& tunica donat.*

EX CAP. VIII.

Et hoc modo pauperem.] Certè *omnimodo*, magis fecerit ad exprimendam egeſtatem. Grut.

EX CAP. IX.

In ſella proſtare.] Bene monet Lipſius lib. 1. elect. c. 19. carpi hic in fœminis ſellam apertam, quia velamenta ſcilicet magis ad ſexus illius pudorem: vnde & noſter alibi, *Non quam margaritæ ſuffocent, quam in patente ſella circumlatam per vrbem, populus ab omni parte æquè ac maritus inſpexerit.*

Nummarium tribunal.] Intelliguntur iudices, iudiciumque nummis corruptum, longè aliter quam apud I. Ctos, quibus cauſa nummaria, iudiciumque nummarium, quando de pecunia diſceptatur. *Sic nummarium iudicium* dicit Cic. 5. Verr. Suetonius in Domitia. *nummarios iudices, & nummarios ſacerdotes.* Hieronym. Hæc ex Beroaldo ad Tranquillum, & Læuino Torrentio. Gruterus.

EX CAP. X.

Habebitur aliquando ebrietati honor, & plurimum meri cepiſſe virtus erit.] In v. c. *plurimum lucri cepiſſe.* Vnde ſuſpicio eſt latitare hic vitium, & quandam vocem mutatam fuiſſe, quæ cibi ingluuiẽ denotaret. *nam ebrietas & merum*, eadem ſunt. Videtur autem voluiſſe loqui de nimio cibo, vt potu fortaſſe non male, *plurimum lurconi.* Simili modo dixit ep. 47. *Eſt ille pluſquam capit, & ingenti auiditate onerat diſtentum ventrem.* & epiſt. 84. *Quæ gloria eſt capere multum?*

EX CAP. XII.

Munere iam edito.] Ex hoc loco colligitur venationẽ comprehenſam ſub muneris nomine, vt & ex pluribus alijs diuerſorum auctorum, qui notantur à P. Fabro, & Lipſio Saturn. ſermonũ lib. 1. c. 7. Gr.

Sunt qui idem habeant.] v. c. *Sint qui &c.*

EX CAP. XIIII.

Stabularij.] Ij ſunt qui ſtabulum exercent, tectoque viatores excipiunt. nam ſtabulũ etiam ad hominum manſionem conſtitutum diuerſorium ſignificat: vide Briſſonium lib. 17. de verb. ſign.

Digitized by Google

L. ANNÆI SENECÆ AD AEBVCIVM LIBERALEM DE BENEFICIIS LIBER II.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

A*SSVMIT & repetit alterum membrum*, Quemadmodum beneficia danda? *Varia dat præcepta: vt* Libenter, Cito, Sine dubitatione. *Quædam* Palam, *quædam in* ſecreto. *Sed omnia tamen ſine ſuperbia, aut iactatione. Deinde,* Quæ nocitura, non dare, *nec ſi petant: non item* Turpia, *& infamiæ futura. Denique* Perſonæ æſtimandæ, *& qui dat, & qui accipit: vt decora ſint vtrique. Pars altera libri, Ipſe* Accipiens *quomodo ſe gerat?* A quibus *capiat, &* Quomodo? *imprimis* Grate. *Ex occaſione*, quid faciat ingratos? Superbia, Auaritia, Inuidia. *Pluribus deinde de* Gratitudine, *eamque conſtare voluntate, vbi res deficit.*

CAPVT PRIMVM.

INSPICIAMVS, Liberalis virorum optime, id quod ex 1 priore parte adhuc ſupereſt, Quemadmodum dandum ſit beneficium: cuius rei expeditiſſimam videor monſtraturus viam. Sic demus, quomodo vellemus accipere. ante omnia libenter, cito, ſine vlla dubitatione. Ingratum eſt beneficium, quod diu inter manus dantis hæſit, quod quis ægre dimittere viſus eſt; & ſic tamquam ſibi præriperet. Etiam ſi quid moræ interuenit, euitemus omni modo, ne deliberaſſe videamur. Proximus eſt à negante, qui dubitauit, nullamque meretur gratiam. Nam cum in beneficio iucundiſſima ſit tribuenti voluntas; qui nolentem ſe tribuiſſe ipſa cunctatione teſtatus eſt, non dedit, ſed 2 aduerſus ducentem male retinuit. Multi autem ſunt, quos liberales facit frontis infirmitas. Gratiſſima ſunt beneficia, parata, facile 3 occurrentia, vbi nulla mora fuit, niſi in accipientis verecundia. Primum eſt antecedere deſiderium cuiuſque: proximum ſequi. Illud melius, occupare antequam rogemur: quia cum homini probo ad rogandum 4 os concurrat, & ſuffundatur rubor, qui hoc tormentum remittit, multiplicat munus ſuum. 5
Non tulit gratis, qui cum rogaſſet, accepit. Quoniam quidem, vt maioribus noſtris, grauiſſimis viris, viſum eſt, nulla res carius conſtat, quam quæ precibus empta eſt. Vota homines parcius facerent, ſi palam facienda eſſent. adeo etiam deos, quibus honeſtiſſime ſupplicamus, tacite malumus & intra noſmetipſos precari.

Moleſtum verbum eſt, oneroſum, & demiſſo vultu dicendum, *Rogo*. Huius facienda II.
eſt gratia amico, & quicumque, quem amicum ſis promerendo facturus. Properet licet: ſero beneficium dedit, qui roganti dedit. Ideo diuinanda cuiuſque voluntas, & cum intellecta eſt, neceſſitate grauiſſima rogandi liberanda eſt. Illud beneficium iucundum, victurumque in animo ſciat, quod obuiam venit. Si non contingit præuenire, plura rogantis verba intercidamus, ne rogati videamur: ſed certiores facti, ſtatim promittamus, facturoſque nos etiam antequam interpellamur, ipſa feſtinatione approbemus. Quemadmodum in ægris opportunitas cibi ſalutaris eſt, & aqua tempeſtiuè data remedij locum obtinuit: ita quamuis leue & vulgare beneficium ſit, ſi præſto fuerit, ſi proximam quamque horam non perdidit, multum ſibi adijcit, gratiamque pretioſi, ſed lenti & diu cogitati muneris vincit. Qui tam parate fecit, non eſt dubium, quin libenter faciat. Itaque lætus facit, & induit ſibi animi ſui vultum.

Ingentia quorumdam beneficia ſilentium aut loquendi tarditas, imitata grauita- III.
tem & triſtitiam corrupit, cum promitterent vultu negantium. Quanto melius, adiicere bona verba rebus bonis, & prædicatione humana benignaque commendare quæ præſtes? vt ille ſe caſtiget, quod tardior in rogando fuit. Adiicias licet familiarem querelam: *Iraſcor tibi, quod cum aliquid deſideraſſes, non olim ſcire me voluiſti, quod tam diligenter rogaſti, quòd quemquam adhibuiſti. Ego verò gratulor mihi: quòd experiri animum meum libuit: poſtea quidquid deſiderabis, tuo iure exiges. Semel ruſticitati tuæ ignoſcitur.*

Sic efficies, vt animum tuum pluris æſtimet, quàm illud quidquid eſt, ad quod peten-
dum venerat. Tunc eſt ſumma virtus tribuentis, tunc benignitas, vbi ille qui diceſſit,
dicet ſibi: *Magnum hodie lucrum feci, malo quòd illum talem inueni, quàm ſi multiplicatum hoc ad*
IV. *me alia via perueniſſet. Huic eius animo numquam parem referam gratiam.* At ple-
rique ſunt, qui beneficia aſperitate verborum, & ſupercilio in odium adducunt, eo ſer-
mone vſi, ea ſuperbia, vt impetraſſe pœniteat. Aliæ deinde poſt rem promiſſam ſequũtur
moræ. nihil autem eſt acerbius, quam vbi 6 quoque cum impetraſti, rogandum eſt.
Repræſentanda ſunt beneficia: quæ à quibuſdam accipere difficilius eſt, quàm impetra-
re. Hic rogandus eſt vt admoneat; ille, 7 vt ſumat. Sic vnum munus per multorum
teritur manus, ex quo gratię minimum apud promittentem remanet: quia auctori detra-
hit, quiſquis poſt illum rogandus eſt. Hæc itaque curæ habebis, ſi gratè æſtimari quæ
præſtabis voles, vt beneficia tua illibata, vt integra ad eos, quibus promiſſa ſunt, perue-
niant, 8 ſine vlla, quod aiunt, deductione. Nemo illa intercipiat, nemo detineat:
nemo in eo quod daturus es, gratiam ſuam facere poteſt, vt non tuam minuat.

V. Nihil æquè amarum, quàm diu pendêre. Æquiore quidam animo ferunt 9 præ-
cidi ſpem ſuam, quàm trahi. Pleriſque autem hoc vitium eſt, ambitione praua diffe-
rendi promiſſa, 10 ne minor ſit rogantium turba. Quales regiæ potentiæ miniſtri
ſunt, quos delectat ſuperbiæ ſuæ longum ſpectaculum: minuſque ſe iudicant poſſe, niſi
diu multumque ſingulis, quid poſſint, oſtentent. Nihil confeſtim, nihil ſemel faciunt.
iniuriæ illorum præcipites, lenta beneficia ſunt. Quare veriſſimum exiſtima, quod ille
Comicus dixit:

----- *Quid? tu non intelligis,*

Tantum te gratiæ demere, quantum moræ adijcis? Inde illæ voces, quas ingenuus dolor expri-
mit: *Fac, ſi quid facis:* & *Nihil eſt tanti: malo mihi iam neges*: vbi in tædium adductus animus
incipit beneficium odiſſe, dum exſpectat. 11 Poteſt ob id ingratus eſſe. Quemadmodum
acerbiſſima crudelitas eſt, quæ trahit pænam: & miſericordiæ genus eſt, 12 citò occidere
(quia tormentum vltimum finem ſui ſecum affert; quod antecedit tempus, maxima
venturi ſupplicij pars eſt:) ita maior eſt muneris gratia, quo minùs diu pependit. Eſt
enim bonarum etiam rerum ſolicita expectatio. & cum plurima beneficia remedium
alicuius rei afferant; qui aut diutius torqueri patitur, quem protinus poteſt liberare,
aut gaudere tardius, beneficio ſuo 13 manus affert. Omnis benignitas properat, &
proprium eſt libenter facientis, cito facere. Qui tarde, & diem de die extrahens pro-
fuit, non ex animo fecit. Ita duas res maximas perdidit, & tempus, & argumentum
VI. amicæ voluntatis. tarde velle, nolentis eſt. In omni negotio. Liberalis, non mi-
nima portio eſt: quomodo quidque aut dicatur, aut fiat. multum celeritas fecit, mul-
tum abſtulit mora. Sicut in telis eadem ferri vis eſt: ſed infinitum intereſt, vtrum ex-
cuſſo lacerto torqueantur, an remiſſa manu effluant. gladius idem & ſtringit, & trans-
forat: quàm 14 preſſo articulo venerit, refert: idem eſt quod datur; ſed intereſt quo-
modo detur. Quàm dulce, quàm pretioſum eſt, ſi gratias ſibi agi non eſt paſſus, qui
dedit: ſi dediſſe, dum dat, oblitus eſt! nam corripere eum, cui cum maxime aliquid
præſtes, dementia eſt, & inſerere contumeliam meritis. Itaque non ſunt exaſperanda
beneficia, nec quidquam illis triſte miſcendum. Etiam ſi quid erit, de quo velis admo-
VII. nere, aliud tempus eligito. Fabius Verrucoſus beneficium ab homine duro
aſpere datum, *Panem* 15 *lapidoſum* vocabat; quem eſurienti accipere neceſſarium ſit,
eſſe acerbum. Tiberius Cæſar rogatus 16 à nepote 17 M. Allio prætorio, vt æri
alieno ſuccurreret: edere illum ſibi nomina creditorum iuſſit. Hoc non eſt donare, ſed
creditores conuocare. Cum edita eſſent, ſcripſit, 18 *nepoti iuſſiſſe ſe pecuniam ſolui.*
adiecta contumelioſa admonitione, effecit, vt nec æs alienum haberet, nec beneficium.
Liberauit illum à creditoribus, ſibi non obligauit. Aliquid Tiberius ſecutus eſt. puto
noluit plures eſſe, qui idem rogaturi concurrerent. iſta fortaſſe efficax ratio fuerit,
ad hominum improbas cupiditates pudore reprimendas: beneficium vero danti,
VIII. tota alia ſequenda eſt via. 19 Omni genere quod des, quo ſit acceptius, ador-
nandum eſt. Hoc vero non eſt beneficium dare, 20 reprehendere eſt. Et vt in tran-
ſitu de hac quoque parte dicam quid ſentiam, ne Principi quidem ſatis decorum eſt, do-
nare ignominiæ cauſſa. Tametſi inquietudinem Tiberius, nec hoc quidem modo, quo
putabat, potuit effugere. Nam aliquot poſtea, qui idem rogarent, inuenti ſunt. omnes
iuſſit reddere in ſenatu æris alieni cauſſas, & ita illis certas ſummas dedit. Non eſt illud
liberalitas: cenſura eſt, 21 auxilium eſt, Principale tributum eſt. Beneficiũ non eſt, cuius
ſine rubore meminiſſe non poſſum. Ad iudicem miſſus ſum. vt impetrarē, cauſſam dixi.

Digitized by Google

Præcipiunt itaque omnes auctores ſapientiæ, quædam beneficia palàm danda, quæ- IX.
dam ſecretò. Palàm.quæ conſequi glorioſum eſt: vt militaria dona,& honores,& quid-
quid aliud notitia pulchrius fit. Rurſus quæ non 22 producunt,nec honeſtiorem fa-
ciunt,ſed occurrunt infirmitati,egeſtati,ignominiæ, tacitè danda ſunt: vt nota ſint ſolis,
quibus proſunt. Interdum & ipſe qui iuuatur, fallendus eſt: vt habeat, nec à quo acce-
perit, ſciat. 23 Arceſilaus, vt aiunt, 24 amico pauperi, & paupertatem ſuàm
diſſimulanti,ægro autem,& ne hoc quidem confitenti deeſſe ſibi in ſumptum ad neceſſa- X.
rios vſus,cum eiàm ſuccurrendum iudicaſſet;puluino eius ignorantis ſacculum ſubiecit,
vt homo 25 inutiliter verecundus,quod deſiderabat,inueniret potius quàm acciperet.
Quid ergo? ille neſciet à quo acceperit? Primum neſciat, ſi hoc ipſum beneficij pars eſt.
deinde multa alia faciam, multa tribuam, per quæ intelligat & illius auctorem. Denique
ille neſciet accepiſſe ſe: ego ſciam me dediſſe. Parum eſt, inquis. Parum, ſi fœnerare co-
gitas: ſed ſi dare 26 quo genere accipienti maximè profuturum erit, dabis. contentus
eris te teſte. Alioquin non benefacere delectat,ſed videri benefeciſſe. Volo,inquis,ſciat:
debitorem quæris. Volo vtique ſciat: quid, ſi illi vtilius eſt neſcire? ſi honeſtius, ſi gra-
tius? non in aliam partem abibis? Volo ſciat: ita tu hominem non ſeruabis in tenebris?
Non nego, quoties patitur res, percipiendum gaudium ex accipientis voluntate: ſin ad-
iuuari illum & oportet, & pudet; ſi quod præſtamus, offendit, niſi abſconditur: benefi-
cium 27 in acta non mitto. Quid? ego illi ſum indicaturus me dediſſe: cùm inter pri-
ma præcepta ac maximè neceſſaria ſit, ne vmquam 28 exprobrem, imò ne admoneam
quidem? Hæc enim beneficij inter duos lex eſt. alter ſtatim obliuiſci debet dati, alter ac-
cepti numquam. Lacerat animum & premit frequens meritorum commemoratio.

Libet exclamare, 29 quod ille triumuirali proſcriptione ſeruatus à quodam Cæ- XI.
ſaris amico exclamauit,cùm ſuperbiam eius ferre non poſſet: *Redde me Cæſari*. Quouſque
dices: *Ego te ſeruaui, ego te eripui morti?* iſtud ſi meo arbitrio memini, vita eſt; ſi tuo, mors
eſt. Nihil tibi debeo,ſi me ſeruaſti, vt haberes,quem oſtenderes. Quouſque me circum-
ducis? quouſque obliuiſci fortunæ meæ non ſinis? ſemel in triumpho ductus eſſem. Non
eſt dicendum,quid tribuerimus.qui admonet, 30 repetit. Non eſt inſtandum, non eſt
31 memoriæ reuocandum: niſi vt aliud dando, prioris admoneas. Ne aliis quidem nar-
rare debemus. qui dedit beneficium, taceat: narret, qui accepit. Dicetur enim, quod illi
vbique iactanti beneficium ſuum: *Num negabis*, inquit, *te recepiſſe?* & cum reſpondiſſet,
Quando? 32 *Sæpe quidem*, inquit, *& multis locis: id eſt, quoties & vbicumque narraſti*. 33
Quid opus eſt te loqui? quid alienum occupare officium? Eſt qui iſtud facere honeſtius
poſſit: quo narrante, & hoc laudabitur, quod ipſe non narras. Ingratum me iudicas, ſi
iſtud te tacente, nemo ſciturus eſt? Quod adeo non eſt committendum, vt etiam ſi quis
coram nobis narrabit, ei reſpondendum ſit: *Digniſſimus quidem ille eſt maioribus beneficiis,*
quæ ego magis velle me ſcio præſtare, quam poſſe. Et hæc ipſa non 34 verniliter, nec ea figu-
ra, qua quidam reiiciunt, quæ magis ad ſe volunt attrahere: deinde adiicienda omnis
humanitas. Perdet agricola quod ſparſit, ſi labores ſuos deſtituet in ſemine. Multa cura
ſata perducuntur ad ſegetem. nihil in fructum peruenit, quod non à primo vſque ad ex-
tremum æqualis cultura proſequitur: eadem beneficiorum eſt conditio. Nunquid vlla
maiora poſſunt eſſe, quam quæ in liberos patres conferunt? 35 Nec tamen tuta ſunt,
ſi in infantia deſerantur, niſi longa pietas munus ſuum nutriat. Eadem ceterorum bene-
ficiorum conditio eſt: niſi illa adiuueris, perdes. parum eſt dediſſe, fouenda ſunt. Si gra-
tos vis habere quos obligas, non tantùm des oportet beneficia, ſed ames. Præcipue, vt
dixi, parcamus auribus. admonitio tædium facit, exprobratio odium. Nihil æque in be-
neficio dando vitandum eſt, quam ſuperbia. Quid opus arrogantia vultus? quid tumore
verborum? ipſa res te extollit. Detrahenda eſt inanis iactatio: res loquentur, nobis ta-
centibus. Non tantùm ingratum, ſed inuiſum eſt beneficium, ſuperbe datum.

36 Cæſar dedit vitam 37 Pompeio Pœnno, ſi dat, qui non aufert: deinde abſoluto XII.
& agenti gratias, porrexit oſculandum ſiniſtrum pedem. Qui excuſant, & negant id in-
ſolentiæ cauſſa factum: aiunt 38 ſocculum auratum, imo aureum margaritis diſtin-
ctum, oſtendere eum voluiſſe. Ita prorſus: quid hic contumelioſum eſt, ſi vir conſularis
aurum & margaritas oſculatus eſt; & alioquin 39 nullam partem in corpore eius electu-
rus, quam purius oſcularetur? Homo natus in hoc, vt mores liberæ ciuitatis 40 Perſi-
ca ſeruitute mutaret, parum iudicauit, ſi ſenator ſenex, 41 ſummis vſus honoribus, 42
in conſpectu principum ſupplex ſibi, eo more iacuiſſet, quo victi hoſtes victoribus ia-
cuere: inuenit aliquid infra genua, quo libertatem detruderet. Non hoc eſt rempub.
calcare? 43 & quidem, dicet aliquis (nam poteſt ad rem pertinere) ſiniſtro pede. Parum

Digitized by Google

enim fœde furioſeque inſolens fuerat, qui de capite conſularis viri 44 ſoccatus audie-
XIII. bat, niſi in os ſenatoris ingeſſiſſet imperator 45 pigros ſuos. O ſuperbia magnæ fortunæ! O ſtultiſſimum malum! vt à te nihil accipere iuuat? vt omne beneficium in iniuriam conuertis? vt te omnia nimia delectant? vt te omnia dedecent? quoque altius te ſubleuaſti, hoc depreſſior es, oſtendiſque 46 te non agnoſcere iſta bona, quibus tantum inflaris. Quidquid das, corrumpis. Libet itaque interrogare, quid tantopere te 47 ſuſtinet, quid vultum habitumque oris peruertat, vt malis habere 48 perſonam: quam faciem? Iucunda ſunt, quæ humana fronte, certe leni, placidàque tribuuntur: quæ cum daret mihi ſuperior, non exultauit ſupra me, ſed quàm potuit, benigniſſimus fuit, deſcenditque 49 in æquum, & detraxit muneri ſuo pompam. obſeruauit idoneum tempus, vt in occaſione potius, quam in neceſſitate ſuccurreret. Vno modo iſtis perſuadebimus, ne beneficia ſua inſolentia perdant, ſi oſtenderimus non ideo videri maiora, quo tumultuoſius data ſunt: ne ipſos quidem ob id cuiquam poſſe maiores videri. vanam eſſe ſuperbiæ ma-
XIV. gnitudinem, & quæ in odium etiam amanda perducat. Sunt 50 quædam nocitura impetrantibus: quæ non dare, ſed negare, beneficium eſt. Æſtimabimus itaque vtilitatem potius, quam voluntatem petentium. Sæpe enim noxia concupiſcimus; nec diſpicere quam pernicioſa ſint licet: quia iudicium interpellat affectus. ſed cum ſubſedit cupiditas, cum impetus ille flagrantis animi, qui conſilium fugat, cecidit; deteſtamur pernicioſos malorum munerum auctores. Vt frigidam ægris negamus, & lugentibus ac ſibi iratis ferrum, aut amentibus quidquid contra ſe vſurus ardor petit: ſic ea, quæ nocitura ſunt impenſe ac ſubmiſſe, nonnumquam etiam miſerabiliter rogantibus, perſeuerabimus non dare. Tum initia beneficiorum ſuorum ſpectare, tum etiam exitus decet: & ea dare quæ non tantum accipere, ſed etiam accepiſſe delectet. Multi ſunt qui dicant: *Scio hoc illi non profuturum ſed quid faciam? rogat, reſiſtere precibus eius non poſſum. Viderit de ſe, non de me, queretur.* Falſum eſt: imo de te, & merito quidem: cum ad mentem bonam redierit, cum 51 acceſſio illa quæ animum inflammabat, ſe remiſerit. Quid ni eum oderit, à quo in damnum ac periculum ſuum adiutus eſt? Exorari in perniciem rogantium, ſæua bonitas eſt. Quemadmodum pulcherrimum opus eſt, 52 etiam inuitos nolenteſque ſeruare: ita rogantibus peſtifera largiri blandum & affabile odium eſt. Beneficium demus, quod vſu magis ac magis placeat, quod numquam in malum vertat. Pecuniam non dabo, quam numeraturum adulteræ ſciam: ne in ſocietate turpis facti aut conſilij inueniar. Si potero, reuocabo: ſin minùs, non adiuuabo ſcelus. Siue illum ira, quò non debebat, impellit, ſiue ambitionis calor abducit 53 à tutis: non committam, vt poſſit quandoque dicere. *Ille amando me occidit.* Sæpe nihil intereſt inter amicorum munera, & 54 hoſtium vota. Quidquid illi accidere optant, in id horum intempeſtiua indulgentia impellit, atque inſtruit. Quid autem turpius, quàm (quod euenit frequentiſſimè) vt nihil interſit
XV. inter odium, & beneficium? Numquam, in turpitudinem noſtram reditura, tribuamus. Cùm ſumma amicitiæ ſit, amicum ſibi æquare; vtrique ſimul conſulendum eſt. Dabo egenti: ſed vt ipſe non egeam. ſuccurram perituro: ſed vt ipſe non peream. niſi ſi futurus ero magni hominis, aut 55 magnæ rei merces. Nullum beneficium dabo, quod turpiter peterem. Nec exiguum dilatabo, nec magna pro paruis accipi patiar. Nam vt qui quod dedit, 56 imputat, gratiam deſtruit: ita qui quantum det, oſtendit, 57 munus ſuum commendat, non exprobrat. Reſpiciēdæ ſunt cuique facultates ſuæ, vireſque: ne aut plus præſtemus, quàm poſſumus, aut minus. Æſtimanda eſt eius perſona, cui damus. quędam enim minora ſunt, quàm vt exire à magnis viris debeant: quædam accipiente minora ſunt. Vtriuſque itaque perſonam confer: & idipſum, inter illas, quod donabis, examina, numquid aut danti graue ſit, aut paucum: numquid rurſus qui accepturus eſt, aut fa-
XVI. ſtidiat, aut non capiat. Vrbem cuidam Alexander donabat 58 væſanus, & qui nihil animo non grande conciperet. cùm ille cui donabatur, ſeipſe menſus, tanti muneris inuidiam refugiſſet, dicens non conuenire fortunæ ſuæ: *Non quæro,* inquit, *quid te accipere deceat, ſed quid me dare.* Animoſa vox videtur, & regia: cùm ſit ſtultiſſima. Nihil enim per ſe quemquam decet: refert quid, cui, quando, quare, vbi, & cetera, ſine quibus facti ratio non conſtabit. Tumidiſſimum animal! ſi illum accipere hoc non decet, nec te dare. Habeatur perſonarum ac dignitatum proportio: & cum ſit vbique virtutis modus, æque peccat quod excedit, quam quod deficit. Liceat iſtud ſanè tibi, & te in tantum fortuna ſuſtulerit, vt 59 congiaria tua vrbes ſint: quas quanto maioris animi fuit non capere, quā 60 ſpargere? eſt tamen aliquis minor, quam vt 61 in ſinu eius condēda ſit ciuitas.
XVII. 62 Ab Antigono Cynicus petiit talentum. reſpondit, plus eſſe, quam quod Cynicus petere deberet. Repulſus petit denarium. reſpondit, minus eſſe, quam quod regem

Digitized by Google

deceret dare. Turpiſſima eſt eiuſmodi cauillatio. Inuenit quomodo neutrum daret. in denario regem, in talento Cynicum reſpexit: cum poſſet & denarium tamquam Cynico dare, & talentum tamquam rex. Vt ſit aliquid maius, quam quod Cynicus accipiat; nihil tam exiguum eſt, quod non honeſtè regis humanitas tribuat. 63 * Si me interrogas, probo. eſt enim intolerabilis res, poſcere nummos, & contemnere. 64 Indixiſti pecuniæ odium: hoc profeſſus es. hanc perſonam induiſti: agenda eſt. Iniquiſſimum eſt, te pecuniam ſub gloria egeſtatis acquirere. Aſpicienda ergo non minus ſua cuique perſona eſt, quam eius de quo iuuando quis cogitat. Volo Chryſippi noſtri vti ſimilitudine 65 de pilæ luſu: quam cadere non eſt dubium, aut mittentis 66 vitio, aut accipientis. Tunc curſum ſuum ſeruat, vbi inter manus vtriuſque, apte ab vtroque & iactata & excepta verſatur. neceſſe eſt autem luſor bonus, aliter illam colluſori longo, aliter breui mittat. Eadem beneficij ratio eſt. niſi vtrique perſonæ, dantis & accipientis, aptatur: nec ab hoc exibit, nec ad illum perueniet, vt debet. Si cum exercitato & docto negotium eſt, audacius pilam mittemus. vtcumque enim venerit, manus illam expedita & agilis repercutiet. Si cum tirone & indocto: non tam rigide, nec tam excuſſe, ſed languidius, & in ipſam eius dirigentes manum, remiſſe occurremus. Idem faciendum eſt in beneficijs. quoſdam 67 doceamus, & ſatis iudicemus, 68 ſi conantur, ſi audent, ſi volunt. Facimus autem plerumque ingratos, & vt ſint, fauemus: tamquam ita demum magna ſint beneficia noſtra, ſi gratia illis referri non potuit: vt malignis luſoribus propoſitum eſt, colluſorem 69 traducere, cum damno ſcilicet ipſius luſus, qui non poteſt, niſi conſentitur, extendi. Multi ſunt tam prauæ naturę, vt malint perdere quæ præſtiterunt, quam videri recepiſſe, ſuperbi & imputatores. Quanto melius, quantoque humanius id agere, vt illi quoque partes ſuæ conſtent, & fauere; vt gratia ſibi referri poſſit, benigne omnia interpretari; gratias agentem, non aliter quam ſi referat, audire; præbere ſe facilem, ad hoc, vt quem obligauit, etiam exſolui velit? Male audire ſolet fœnerator, ſi acerbe exigit: æque ſi in recipiendo tardus ac difficilis moras quærit: beneficium tam recipiendum eſt, quam non exigendum. Optimus ille, qui dedit facile, numquam exegit: reddi gauiſus eſt, bona fide quid præſtitiſſet, oblitus, qui accipientis animo recepit.

Quidam non tantum dant beneficium ſuperbe, ſed etiam accipiunt: quod non eſt committendum. Iam enim tran- XVII.
ſeamus 70 ad alteram partem, tractaturi quomodo ſe gerere homines in accipiendis beneficijs debeant. Quodcumque ex duobus conſtat officium, tantumdem ab vtroque exigit. Qualis pater eſſe debeat, cùm inſpexeris? ſcies non minus operis illic ſupereſſe, vt diſpicias, qualem eſſe oporteat filium. ſunt aliquæ partes mariti, ſed non minores vxoris. Inuicem iſta quantum exigunt, præſtant, & parem deſiderant regulam: quæ, vt ait Hecaton, difficilis eſt. Omne enim honeſtum in arduo eſt, etiam quod vicinum honeſto eſt. non enim tantum fieri debet, ſed ratione fieri. Hac duce, per totam 71 viam eundum eſt. minima maximaque ex huius conſilio gerenda ſunt: quomodo hæc ſuaſerit, dandum. Hæc autem hoc primum cenſebit, non ab omnibus accipiendum. A quibus ergo accipiemus? Vt breuiter tibi reſpondeam: ab his, quibus dediſſe 72 vellemus. 73 Num etiam maiore dilectu quærendus eſt, cui debeamus, quam cui præſtemus? nam vt non ſequantur vlla incommoda (ſequuntur autem plurima) graue tamen tormentum eſt debere, cui nolis. Contra, iucundiſſimum eſt ab eo accepiſſe beneficium, quem amare etiam 74 poſt iniuriam 75 poſſis. Illud vero homini verecundo & probo miſerrimum eſt, ſi eum amare oportet, quem non iuuat. 76 Toties admoneam neceſſe eſt, non loqui me de ſapientibus, quos quidquid oportet, & iuuat; qui animum in poteſtate habent, & 77 legem ſibi, quam volunt, dicunt, & quam dixerunt, ſeruāt: ſed de imperfectis hominibus, honeſta ſequi volentibus, quorum affectus ſæpe 78 contumaciter parent. Itaque eligendus eſt, à quo beneficium accipiam. Et quidem diligentius quærendus beneficij, quam pecuniæ creditor. Huic enim reddendum eſt, quantum accepi: & ſi reddidi, ſolutus ſum ac liber. at illi plus ſoluendum eſt: & nihilominus etiam relata gratia, 79 cohæremus. Debeo enim, cùm reddidi, rurſus incipere: 80 * monetque amicitia non recipere indignum. Sic eſt beneficiorum quidem ſacratiſſimum ius, ex quo amicitia oritur. Non ſemper, inquit, mihi licet dicere, Nolo: aliquando beneficium accipiendum eſt & 81 inuito. Dat tyrannus crudelis & iracundus: qui munus ſuum faſtidire te, iniuriam iudicaturus eſt. non accipiam? Eodem loco pone latronem & piratam, quo regem animum latronis ac piratæ habentem. quid faciam? parum dignus eſt, cui debeam. Cum eligendum dico cui debeas, 82 vim maiorem & metum excipio: quibus adhibitis, electio perit. Si liberum eſt tibi, ſi arbitrij tui eſt, vtrum velis, an non; id apud te ipſe perpendes. ſi neceſſitas tollit arbitrium; ſcies te non accipere, ſed parere. Nemo id accipiendo obligatur,

Digitized by Google

quod illi repudiare non licuit. Si vis ſcire, an velim; effice, vt poſſim nolle. Vitam tamen
tibi dedit. non refert quid ſit, quod datur, niſi à volente volenti detur. & ſeruaſti me, non
ideo ſeruator es. Venenum aliquando pro remedio fuit. non ideo numeratur inter ſalu-
xix. bria. Quædam proſunt, nec obligant. 83 Tuber quidam tyranni gladio diui-
ſit, qui ad eum occidendum venerat: non ideò illi tyrannus gratias egit, quòd rem
quam medicorum manus reformidauerant, nocendo ſanauit. Vides non eſſe magnum
in ipſa re momentum? quoniam non videtur dediſſe beneficium, qui malo animo pro-
fuit. Caſus enim beneficium eſt, hominis iniuria. 84 Leonem in amphitheatro ſpe-
ctauimus, qui vnum è beſtiariis agnitum, cùm quondam eius fuiſſet magiſter, protexit
ab impetu beſtiarum. Num ergo eſt beneficium, feræ auxilium? minimè: quia nec vo-
luit facere, nec benefaciendi animo fecit. Quo loco feram poſui, tyrannum pone. Et hic
vitam dedit, & illa: nec hic, nec illa beneficium. quia non eſt beneficium, accipere cogi.
non eſt beneficium, debere, cui nolis. Ante des oportet mihi arbitrium mei, deinde be-
xx. neficium. Diſputari de M. Bruto ſolet, an debuerit accipere à D. Iulio vitam,
cum occidendum eum iudicaret. Quam rationem in occidendo ſecutus ſit, alias tracta-
bimus. Mihi enim, cum vir magnus fuerit in aliis, in hac re videtur vehementer erraſſe,
nec ex inſtitutione Stoica 85 ſe geſſiſſe: qui aut regis nomen extimuit, cum opti-
mus ciuitatis ſtatus ſub rege iuſto ſit; aut ibi ſperauit libertatem futuram, vbi tam ma-
gnum præmium erat & imperandi, & 86 ſeruiendi; aut exiſtimauit ciuitatem in prio-
rem formam poſſe reuocari, amiſſis priſtinis 87 moribus: futuramque ibi æqualita-
tem ciuilis iuris, & ſtatutas ſuo loco leges, vbi viderat tot millia hominum pugnantia,
non an ſeruirent, 88 ſed vtri. Quanta vero illum aut rerum naturæ, aut vrbis ſuæ te-
nuit obliuio, qui vno interempto, defuturum credidit alium, qui idem vellet: cum Tar-
quinius eſſet inuentus, poſt 89 tot reges ferro ac fulminibus occiſos? Sed vitam ac-
cipere debuit: ob hoc tamen non habere illum parentis loco, qui in ius dandi beneficij
iniuria venerat. Non enim ſeruauit is, qui non interfecit? nec beneficium dedit, ſed
xxi. 90 miſſionem. Illud magis venire in diſputationem poteſt aliquam, quid
faciendum ſit captiuo, cui redemptionis pretium homo proſtituti corporis & 91 in-
famis ore promittit? Patiar me ab impuro ſeruari? ſeruatus deinde, quam illi gratiam
referam? Viuam cum obſcœno? non viuam cum redemptore? Quid ergo pla-
ceat, dicam. Etiam ab aliquo tali accipiam pecuniam, quam pro capite dependam: ac-
cipiam autem tanquam creditum, non tamquam beneficium. Soluam illi pecuniam: &
ſi occaſio fuerit ſeruandi, periclitantem ſeruabo: in amicitiam, quæ ſimiles iungit, non
deſcendam. nec ſeruatoris illum loco numerabo, ſed fœneratoris: cui ſciam redden-
dum quod accepi. Eſt aliquis dignus, à quo beneficium accipiam: ſed danti no-
citurum eſt. ideo non accipiam, quia ille paratus eſt mihi cum incommodo, aut etiam
periculo ſuo prodeſſe. Defenſurus eſt me reum: ſed illo patrocinio, regem ſibi eſt fa-
cturus inimicum. Inimicus ſim, ſi cum ille pro me periclitari velit, ego, quod facilius eſt,
non facio, vt ſine illo pericliter. Ineptum & friuolum hoc Hecaton ponit exemplum
Arceſilai, quem ait à filiofamilias oblatam pecuniam non accepiſſe, ne ille patrem ſor-
didum offenderet. Quid fecit laude dignum? quod furtum non recepit? quod maluit
non accipere, quàm reddere? quæ eſt enim alienam rem non accipere moderatio? Si
exemplo magni animi opus eſt, vtamur 92 Græcini Iulij viri egregij, quem C. Cæſar
occidit ob hoc vnum, quod melior vir erat, quam eſſe quemquam tyranno expediret.
Is cum ab amicis conferentibus ad impenſam 93 ludorum pecunias acciperet, ma-
gnam 94 pecuniam à Fabio 95 Perſico miſſam non accepit. Et obiurgantibus his,
qui non æſtimabant mittentem, ſed miſſa, quod repudiaſſet: *Ego*, inquit, *ab eo beneficium
accipiam, à quo 96 propinationem accepturus non ſim?* Cumque illi 97 Rebilus conſu-
laris, homo eiuſdem infamiæ, maiorem ſummam miſiſſet, inſtaretque, vt accipi iuberet:
Rogo, inquit, *ignoſcas: nam & à 98 Perſico non accepi.* Vtrum hoc munera accipere eſt, an
xxii. 99 ſenatum legere? Cum accipiendum iudicauerimus, hilares accipiamus,
profitentes gaudium: & id danti manifeſtum ſit, vt fructum præſentem capiat. Iuſta
enim cauſſa lætitiæ eſt, lætum amicum videre: iuſtior, feciſſe. Gratè ad nos perueniſſe in-
dicemus, effuſis affectibus: quod non ipſo tantum audiente, ſed vbique teſtemur. Qui
xxiii. gratè beneficium accepit, primam eius 100 penſionem ſoluit. Sunt quidam,
qui nolunt niſi ſecreto accipere: teſtem beneficij & conſcium vitant: quos ſcias licet
male cogitare. Quomodo danti in tantum producenda notitia eſt muneris ſui, in quan-
tum delectatura eſt eum, cui datur; ita accipienti adhibenda 101 concio eſt. Quod pu-
det debere, ne acceperis. Quidam furtiue agunt gratias, & in angulo, & ad aurem. Non

Digitized by Google

eſt iſta verecundia, ſed inficiandi genus. Ingratus eſt, qui, remotis arbitris, agit gratias.
Quidam 102 nolunt nomina ſecum fieri, nec interponi 103 pararios, nec ſigna-
tores aduocari, nec chirographum dare: idem faciunt, qui dant operam, vt beneficium
in ipſos collatum, quam ignotiſſimum ſit. Verentur palam ferre, vt ſua potius virtu-
te, quam alieno adiutorio conſecuti dicantur. Rariores in eorum 104 officijs ſunt,
quibus vitam, aut dignitatem debent: & dum opinionem clientium timent, grauiorem
ſubeunt ingratorum. Alij peſſime loquuntur de optime meritis. Tutius eſt quoſ- xxiv.
dam offendere, quam demeruiſſe, argumentum nihil debentium, 105 odio quærunt.
Atqui nihil magis præſtandum eſt, quam vt memoria nobis meritorum hæreat, quæ
ſubinde reficienda eſt: quia nec referre poteſt gratiam, niſi qui meminit; & qui memi-
nit, iam refert. Nec delicate accipiendum eſt, nec ſubmiſſe & humiliter. Nam qui negli-
gens eſt in accipiendo, cum omne beneficium recens placeat; quid faciet, cum prima eius
voluntas refrixerit? Alius accepit faſtidioſe, tanquam qui dicat: *Non quidem mihi opus eſt:
ſed quia tam valde vis, faciam tibi mei poteſtatem.* Alius ſupine, vt dubium præſtanti relin-
quat, an ſenſerit: alius vix labra diduxit, & ingratior, quam ſi tacuiſſet, fuit. Loquen-
dum pro magnitudine rei impenſius, & illa adijcienda: *Plures quam putas, obligaſti.* Nemo
enim non gaudet beneficium ſuum latius patere. *Neſcis quid mihi præſtiteris: ſed ſcire te opor-
tet, quantò plus ſit quam æſtimas.* Statim gratus eſt, qui ſe onerat. *Nunquam tibi gratiam re-
ferre potero: illud certe non deſinam vbique confiteri, me referre non poſſe.* Nullo magis xxv.
Cæſarem Auguſtum demeruit, & ad alia impetranda facilem ſibi reddidit 106 Fur-
nius, quam quod, cum patri Antonianas partes ſecuto veniam impetraſſet, dixit: *Hanc
vnam Cæſar habeo* 107 *iniuriam tuam. effeciſti vt viuerem, & morerer ingratus.* Quid eſt tam
grati animi, quam nullo modo ſibi ſatisfacere? quã nec ad ſpem quidem exæquandi vm-
quam beneficij accedere? His atque huiuſmodi vocibus id agamus, vt voluntas non là-
teat, ſed aperiatur, vt luceat. Verba ceſſent licet. ſi quẽadmodum debemus, affecti ſumus,
conſcientia eminebit in vultu. Qui gratus futurus eſt, ſtatim dum accepit, de reddendo
cogitat. Chryſippus quidem dicit, illum velut in certamen curſus compoſitum, & 108
carceribus incluſum, operiri debere ſuum tempus, ad quod velut dato 109 ſigno pro-
ſiliat. Et quidem magna illi celeritate opus eſt, magna contentione, vt conſequatur 110
antecedentem. Videndum eſt nunc, quid maxime faciat ingratos. Aut nimius xxvi.
ſui 111 ſuſpectus, & inſitum mortalitati vitium, ſe ſuaque mirandi: aut auiditas, aut
inuidia. Incipiamus à primo. Nemo non benignus eſt ſui iudex. inde eſt, vt omnia me-
ruiſſe ſe exiſtimet, & 112 in ſolutum accipiat: nec ſatis ſuo pretio ſe æſtimatum 113
putet. *Hoc mihi dedit, ſed quam ſero, ſed poſt quot labores? quanto conſequi plura potuiſſem, ſi illum,
aut illum, aut me colere maluiſſem? non hoc ſperaueram. In turbam coniectus ſum.* 114 *tam exi-
guo dignum me iudicauit. honeſtius* 115 *præteriri fuit.* Cn. Lentulus 116 augur, di- xxvii.
uitiarum maximum exemplum, antequam illum 117 libertini pauperem facerent (hic
118 quater millies ſeſtertium ſuum vidit, proprie dixi: nihil enim amplius quam vidit)
ingenij fuit 119 tam ſterilis, quam puſilli. Cum enim eſſet auariſſimus, nummos citius
emittebat, quam verba: tanta illi inopia erat ſermonis. Hic cum omnia incrementa ſua
D. Auguſto deberet, ad quem attulerat paupertatem, 120 ſub honore nobilitatis labo-
rantem; princeps iam ciuitatis, & pecunia, & 121 gratia, ſubinde Auguſto ſolebat queri,
dicens, *A ſtudijs ſe abductum. Nihil tantum in ſe congeſtum eſſe, quantum perdidiſſet, relicta elo-
quentia.* At illi inter alia hoc quoque diuus Auguſtus præſtiterat, quod illum deriſu ac la-
bore irrito liberauerat. Non patitur auiditas quemquam eſſe gratum, numquam enim
improbæ ſpei, quod datur, ſatis eſt. Eo maiora cupimus, quo maiora venerunt: multoque
concitatior eſt auaritia, in magnarum opum congeſtu 122 collocata. vt flammæ infini-
to acrior vis eſt, quo ex maiore incendio emicuit. Æque ambitio non patitur quemquam
in ea menſura honorum conquieſcere, quæ quondam eius fuit 123 impudens votum.
Nemo agit de tribunatu gratias: ſed queritur, quod non eſt ad præturam vſque perdu-
ctus. nec hæc grata eſt, ſi deeſt conſulatus. nec hic quidem 124 ſatiat, ſi vnus eſt. Vltra ſe
cupiditas porrigit, & felicitatem ſuam non intelligit: quia non 125 vnde venerit, reſpi-
cit, ſed quo tendat. Omnibus his vehementius & importunius malum eſt inuidia, quæ
nos inquietat, dum comparat. Hoc mihi præſtitit: ſed illi plus, ſed illi maturius: & xxviii.
deinde nullius cauſſam agit, contra omnes 126 ſibi fauet. Quanto eſt ſimplicius, quanto
pudentius, beneficium acceptum augere: ſcire neminem tanti ab alio, quanti à ſeipſo æſti-
mari? Plus accipere debuiſſem. ſed illi facile non fuit plus dare, in multos diuidenda libe-
ralitas erat. Hoc initium eſt. boni conſulamus, & animum eius, grate excipiendo, euoce-
mus. Parum fecit; ſed ſæpius faciet. illum mihi prætulit; & me multis. ille non eſt mihi par

Digitized by Google

virtutibus,nec officijs;ſed habuit ſuam 127 Venerem.Querēdo non efficiam,vt maio-
ribus dignus ſim, ſed vt datis indignus. Plura illis hominibus turpiſſimis data ſunt. quid
ad rem? quam raro fortuna iudicat? Quotidie querimur,malos eſſe felices.ſæpe quæ agel-
los peſſimi cuiuſque tranſierat,optimorum virorum ſegetem grando percuſſit. Fert ſor-
tem ſuam quiſque , vt in ceteris rebus , ita in amicitijs. Nullum eſt tam plenum benefi-
cium,quod non vellicare malignitas poſſit:nullum tam anguſtum , quod non bonus in-
terpres extendat. Numquam deerunt cauſſæ querendi, ſi beneficia à 128 deteriore par-
te ſpectaueris. Vide quam iniqui ſint diuinorum munerum æſtimatores , etiam
xxix. quidam 129 profeſſi ſapientiam. Queruntur,quod non magnitudine corporum æque-
mus elephantes , velocitate ceruos , leuitate aues , impetu tauros: quod ſolidior ſit cutis
beluis, decentior damis , denſior vrſis,mollior fibris : quod ſagacitate nos narium canes
vincant,quod acie luminum aquilæ, ſpatio ætatis corui, multa animalia 130 nandi faci-
litate. Et cum quædam ne coire quidem in idem natura patiatur , vt velocitatem corpo-
rum & vires pares animalibus: ex diuerſis ac diſſidentibus bonis hominem non eſſe com-
poſitum,iniuriam vocant:& in negligentes noſtri deos querimoniam iaciunt,quod non
bona valetudo & 131 vitiis inexpugnabilis data ſit,quod nō futuri ſcientia. Vix ſibi tem-
perant,quin eouſque impudentiæ prouehantur,vt naturam oderint, quod infra deos ſu-
mus,quod non in æquo illis ſtetimus. Quanto ſatius eſt ad contemplationem tot tanto-
rumque beneficiorum reuerti,& agere gratias, quod nos in hoc pulcherrimo domicilio
voluerunt 132 ſecundas ſortiri,quod terrenis præfecerunt? Aliquis ea animalia compa-
rat nobis,quorum poteſtas penes nos eſt? Quidquid nobis negatum eſt,dari non potuit.
Proinde quiſquis es iniquus æſtimator ſortis humanæ,cogita quanta nobis tribuerit pa-
rens noſter,quanto valentiora animalia ſub iugum miſerimus , quanto velociora conſe-
quamur: quam nihil ſit mortale, non 133 ſub ictu noſtro poſitum. Tot virtutes accepi-
mus,tot artes,animum denique, cui nihil non eodem quo intendit momento peruiū eſt,
134 ſideribus velociorem,quorum poſt multa ſæcula futuros curſus antecedit.tātum de-
nique frugum,tantum opum,tantum rerum aliarum ſuper alias aceruatarum.Circumeas
licet cuncta:& quia nihil totum inuenies,quod eſſe te malles.ex omnibus ſingula excer-
pas,quæ tibi dari 135 velles. Ita bene æſtimata naturæ indulgentia, 136 confitearis ne-
ceſſe eſt, in delicijs te illi fuiſſe.Ita eſt: cariſſimos nos habuerunt dij immortales, habent-
que.& qui maximus tribui honos potuit,ab ipſis proximos,collocauerunt.Magna acce-
xxx. pimus,maiora non 137 cepimus. Hæc,mi Liberalis,neceſſaria credidi, vt dicerē, &
quia loquendum aliquid de magnis beneficijs erat , cum de minutis loqueremur, & quia
inde manat etiam in cetera,huius deteſtabilis vitij audacia. Cui enim reſpondebit grate,
quod munus exiſtimabit magnum,aut reddendum, qui ſumma beneficia ſpernit? Cui ſa-
lutem , cui ſpiritum debebit , qui vitam accepiſſe ſe à dijs 138 negat, quam quotidie ab
illis petit? Quicumque ergo gratos eſſe docet,& hominum cauſſam agit,& deorū:quibus
nullius rei indigentibus,poſitis extra deſiderium , referre nihilominus gratiā poſſumus.
Non eſt, quod quiſquam excuſationem mētis ingratæ ab infirmitate atque inopia petat,
& dicat: *Quid enim faciam,& quomodo?quando ſuperioribus,dominiſque rerū omniū gratiam re-
feram?* Referre facile eſt,ſi auarus es ſine 139 impendio:ſi iners,ſine 140 opera. Eodem
quidem momento,quo obligatus es,ſi vis,cum quolibet 141 paria feciſti: quoniam qui
xxxi. libenter beneficium accepit, reddidit. Hoc ex paradoxis Stoicæ ſectæ minimè mira-
bile, vt mea fert opinio, aut credibile eſt,eum qui libenter accepit beneficium,reddidiſ-
ſe. Nam cùm omnia ad animum referamus, fecit quiſque quantum voluit.& cùm pietas,
fides, iuſtitia, omnis denique virtus intra ſe perfecta ſit; etiam illi 142 manum exerere
non licuit , gratus quoque poteſt eſſe homo voluntate. Quotiens propoſuit,quiſque
conſequitur , capit operis ſui fructum. Qui beneficium dat, quid proponit ? prodeſſe ei
cui dat, & voluptati ſibi eſſe. Si quod voluit,effecit , peruenitque ad me animus eius , ac
mutuo gaudio affecit ; tulit quod petiit. Non enim ſibi inuicem aliquid reddi voluit : aut
non fuit beneficium, ſed negotiatio. Benè nauigauit , qui quem deſtinauit portum , te-
nuit : teli iactus certæ manus peregit officium , ſi petita percuſſit : beneficium qui dat,
vult excipi. grate habet quod voluit , ſi bene acceptum eſt. Sed ſperauit emolumentum
aliquod.non fuit hoc beneficium,cuius proprium eſt,nihil de reditu cogitare. Quod ac-
cipiebam,ſi eo animo accepi quo dabatur,reddidi. Alioquin peſſima optimæ rei condi-
tio eſt : vt gratus ſim, ad fortunam 143 mittor. Si illa inuita reſpondere non poſſum,
ſufficit animus animo. Quid ergo? non quidquid potero,& faciam , & reddam? tempo-
rum rerumque occaſionem ſequar , & eius implere ſinum cupiam , à quo aliquid accepi?
ſed malo loco beneficium eſt,niſi & 144 excuſſis manibus eſſe grato licet.

Digitized by Google

Quia accepit, inquit, beneficium, licet animo benigniſſimo acceperit, non conſum- XXXII.
mauit officium ſuum. reſtat enim pars reddendi. Sicut in luſu eſt aliquid, 145 pilam
ſcitè ac diligenter excipere; ſed non dicitur bonus luſor, niſi qui aptè & expeditè remi-
ſit, quam exceperat. Exemplum hoc diſſimile eſt. quare? quia huius rei laus in corporis
motu eſt, & in agilitate, non in animo. explicari itaque totum debet, de quo oculis iudi-
catur. Nec tamen ideò non bonum luſorem dicam, qui pilam, vt oportebat, excepit, ſi per
ipſum mora, quò minùs remitteret, non fuit. Sed quamuis, inquit, arti ludentis nihil
deſit, quia partem quidem fecit, ſed & partem quam non fecit, poteſt facere: ludus tamen
ipſe imperfectus eſt: qui conſummatur vicibus mittendi ac remittendi. Nolo diutius
hoc refellere. exiſtimemus ita eſſe: deſit aliquid luſui, non luſori. ſic & in hoc de quo diſ-
putamus, deeſt aliquid rei datæ, cui 146 par alia debetur, non 147 animo. Qui ani-
mum parem ſibi nactus eſt, quantum in illo eſt, quod voluit, effecit.

Beneficium mihi dedit. accepi non aliter, quàm ipſe accipi voluit. Iam habet, quod XXXIII.
petit: & quod vnum petit, ego gratus ſum. Poſt hæc vſus mei reſtat: & aliquod ex homi-
ne grato commodum. hæc non imperfecti officij reliqua pars eſt; ſed perfecti 148 ac-
ceſſio. Facit Phidias ſtatuam: alius eſt fructus artis, alius artificij. artis eſt, feciſſe quod vo-
luit: artificij, feciſſe cum fructu. Perfecit opus ſuum Phidias, etiamſi non vendidit. Tri-
plex eſt illi fructus operis ſui. vnus conſcientię: nunc abſoluto opere percepit. alter famę.
tertius vtilitatis: quem allatura eſt aut gratia, aut venditio, aut aliqua commoditas. Sic
beneficij fructus primus ille eſt, conſcientiæ. Hunc percepit, qui quo voluit, munus ſuum
pertulit. Secundus eſt famæ. tertius eorum, quæ præſtari inuicem poſſunt. Itaque cum
benignè acceptum eſt beneficium, is qui dedit, gratiam quidem iam recepit, mercedem
nondum. Debeo itaque quod extra beneficium eſt, ipſum quidem bene accipiendo per-
ſolui. Quid ergo? inquit, retulit gratiam, qui nihil fecit? 149 Plurimum fecit, XXXIV.
bono animo bonum 150 retulit: & quod eſt amicitiæ, ex æquo. 151 Poſt deinde ali-
ter beneficium, aliter creditum ſoluitur. Non eſt quod exſpectes, vt ſolutionem tibi
oſtendam. res inter animos geritur. Quod dico, non videbitur durum, quamuis primò
contra opinionem pugnes tuam, ſi te 152 commodaueris mihi, & cogitaueris res eſſe
plures, quàm verba. Ingens copia eſt rerum ſine nomine, quas non proprijs appellatio-
nibus notamus, ſed alienis commodatiſque. Pedem & noſtrum dicimus, & lecti, & 153
veli, & carminis: canem, & venaticum, & marinum, & ſidus. Quia non ſufficimus, vt ſin-
gulis ſingula aſſignemus: quotiens opus eſt, mutuamur. Fortitudo eſt virtus, pericula
iuſta contemnens: aut ſcientia periculorum repellendorum, excipiendorum, prouo-
candorum. Dicimus tamen & gladiatorem fortem virum, & ſeruum nequam, quem
in contemptum mortis temeritas impulit. Parſimonia eſt ſcientia vitandi ſumptus ſu-
peruacuos: aut ars re familiari moderatè vtendi: 154 parciſſimum tamen hominem
vocamus puſilli animi & contracti; cùm infinitum interſit, inter modum & anguſtias.
Hæc alia ſunt natura: ſed effecit inopia ſermonis, vt & hunc & illum parcum vocemus;
vt & ille fortis dicatur cum ratione fortuita deſpiciens, & hic ſine ratione in pericula
excurrens. Sic beneficium, eſt & actio, vt diximus beneficia, & ipſum quod datur per
illam actionem: vt pecunia, domus, prætexta. Vnum vtrique nomen eſt: vis quidem ac
poteſtas longè alia. Itaque attende. iam intelliges, nihil me, quod opinio tua re- XXXV.
fugiat, dicere. Illi beneficio quod actio perficit, relata gratia eſt, ſi illud beneuolè exci-
pimus: illud alterum quod re continetur, nondum reddidimus, & volumus reddere. Vo-
luntati voluntate ſatisfecimus, rei rem debemus. Itaque quamuis retuliſſe illum gra-
tiam dicamus, qui beneficium libenter accepit; iubemus tamen aliquid ſimile ei quod
accepit, reddere. A conſuetudine quædam quæ dicimus, abhorrēt: deinde alia via 155 ad
conſuetudinem redeunt. Negamus 156 iniuriam accipere ſapientem: & tamen qui
illum pugno percuſſerit, iniuriarum damnabitur. Negamus rem 157 ſtulti eſſe: & ta-
men eum qui rem aliquam ſtulto ſurripuerit, furti condemnabimus. Inſanire omnes 158
ſtultos dicimus: nec tamen omnes curamus helleboro. his ipſis quos vocamus inſanos, &
159 ſuffragium & 160 iuriſdictionem committimus. Sic dicimus eum qui beneficium
bono animo accepit, gratiam retuliſſe: nihilominus illum in ære alieno relinquimus, gra-
tiam relaturum, etiam cum reddiderit. Exhortatio eſt illa, non infitiatio beneficij.
Ne timeamus, néve intolerabili ſarcina depreſſi deficiamus animo. Bona mihi dona-
ta ſunt, & fama defenſa, 161 detractæ ſordes, ſpiritus, 162 & libertas potior ſpiritu;
& quomodo referre gratiam potero? quando ille veniet dies, quo illi animum meum
oſtendam? hic ipſe eſt, quo ille ſuum oſtendit. Excipe beneficium, amplexare, gau-
de: non quòd accipias, ſed quòd 163 reddas, debiturus ſis. Non adibis tam magnæ

rei periculum, vt caſus ingratum facere te poſſit. Nullas tibi proponam difficultates, ne deſpondeas animo, ne laborum ac longæ ſeruitutis exſpectatione deficias. non differo te: de præſentibus fiat. Numquam eris gratus, niſi ſtatim es. Quid ergo facies? non arma ſumenda ſunt: & fortaſſe erunt. non maria emetienda: fortaſſe etiam ventis minantibus ſolues. vis reddere beneficium? benigne accipe, retuliſti gratiam: non vt ſoluiſſe te putes, ſed vt ſecurior debeas.

COMMENTARIA VARIORVM AVCTORVM.

I. LIPSIVS.

CAP. I. 1. Priore parte.] *Quam incolauit. Cap. XI. libri I.*

2. Aduerſus ducentem.] *Ab eo qui funem trahit, alio male renitente.*

3. Occurentia.] *Publiana illa ſententia:* Bis eſt gratum, quod opus eſt vltro ſi offeras.

4. Os concurrat.] *Alij volunt* corruat: *cur autem? proprium huic ingenuo vitio verbum eſt, & è re ſumptum. Qui molliore ſumus, ipſum hoc experimur, os coire & ægrè diduci. Itaque & Fabius eo verbo. lib. III.* Eſt alius concurſus oris, & cum verbis ſuis colluctatio. *Seneca epiſt. XI.* Lingua titubat, labra concurrunt.

5. Non tulit gratis.] *Apuleius:* Non enim leui mercede emit, qui precatur: aut paruum pretium accipit, qui rogatur.

CAP. IV. 6. Quoque cum impetr.] *A me eſt, cùm in libris inueniſſem,* quoque quod impetr. *Sententia vulgo hæret.*

7. Vt ſumat.] *Non diſplicet, & fit ita apud magnates: munus ab alio tibi traditur, nec hauris ex ipſo fonte. Ergo Diſpenſator, aut talis, rogãdus vt pro te ſumat. Tamen libri ferè veteres,* vt conſummet: *quod eſſet, finem & ſummam manum muneri imponat. Sed prius magis arridet.*

8. Sine deductione.] *Oſtendit inter formulas fuiſſe. & lego in marmore Hiſpanienſi:* Signum Panthei. Teſtamẽto. Fieri. Ponique. Ex. argenti. libris. C. Sine. vlla. deductione. iuſſit. *Iterum:* Heredes. ſine. vlla. deductione. XX. Poſuere. *Valet igitur, vt nihil de ſumma detrahatur.*

CAP. V. 9. Præcidi ſpem.] *In hoc genus Martialis:*

Primum eſt vt præſtes, ſiquid te Cinna rogabo:
Illud deinde ſequens, vt cito Cinna neges.
Diligo præſtantem, non odi Cinna negantem:
At tu nec præſtas, nec cito Cinna negas.

10. Ne minor ſit.] *Eſt & cauſa alia, quam Plinius Panegyrico tangit: quod* beneficijs ſuis commendationem ex difficultate captant.

11. Poteſt ob id.] *A Mureto ea lectio, ſiue potius Eraſmo. At mei,* gratus, *non* ingratus *ſtatim habent. Diſtinctione iuuanda & eliciẽda ſententia eſt iſta:* Malo mihi iam neges. Vbi in tæd. ad. animus, in c. b. o. dum exſpectat: poteſt ob id gratus eſſe? *An, inquit, gratus animus ob id beneficium eſſe poteſt, quod mora in odium traxit?*

12. Cito occidere.] *Tyrannum ſciebant. vt Tiberius cuidam* procanti pœnæ maturitatem, Nondum, inquit, tecum in gratiam redij. *Et Caius Caligula,* non temere in quemquam, niſi crebris & minutis ictibus animaduerti paſſus eſt, perpetuo notoque iam præcepto: Ita feri, vt ſentiat ſe mori. *Vtrumque in Suetonio. Adde Lucani:*

----moremque nefandæ
Dirum ſæuitiæ, pereuntis parcere morti.

13. Manus affert.] *Intellige, occidit, perdit. Notum, quid ſit* manus ſibi afferre: *atque inde, huc tranſlatum.*

CAP. VI. 14. Preſſo articulo.] *Manu forti, & adacta: Contra eſt,* molli articulo. *Fabius lib. II.* Gladiatorem vehemẽtis impetus, excipit aduerſarij mollis articulus. *Nec diſsimile quod in Cicerone:* Molli brachio, *&* Leui. *quæ omnia à re militari aut gladiatoria.*

CAP. VII. 15. Lapidoſum.] *Is eſt, qui in lapidem duratus.*

16. A nepote.] *Putarim maiuſcula littera inſigniendum,* Nepote: *& cognomen fuiſſe huius viri.*

17. M. Allio.] *Meus liber opt.* Alco: *in alijs* Ælio. *Ceterum ipſe Tacito, aut Suetonio, non nominatur: res tangitur in plures Senatorum. Ille his verbis:* Propertio Celeri decies H S. largitus eſt. tentantes eadem, probare cauſſam Senatui iuſſit: cupidine ſeueritatis, in his etiam quæ rectè faceret, acerbus. Vnde ceteri ſilentium & paupertatem, confeſſioni & beneficio præpoſuère. *At Suetonio iſtis:* Paucorum Senatorum inopia ſuſtentata, ne pluribus opem ferret, negauit ſe ſubuenturum, niſi Senatui iuſtas neceſſitatum cauſſas probaſſent.

18. Nepoti.] *Iterum maiuſcula, & in eo ſcomma. Videbatur nomen edere, & vitium exprobrauit.* Nepotes, *ἄσωτοι:* luxurioſæ vitæ homines (*ait Feſtus*) quod non magis his rei ſuæ familiaris cura eſt, quàm iis quibus pater auuſque viuunt.

CAP. VIII. 19. Omni genere.] *Valet, omni modo, & ratione. Iuriſconſulti crebriuſcule, & noſter mox, I. X.*

20. Reprehendere.] *Aſſentior Pinciano legenti,* deprehendere: *detegere vitia latentia & efferre.*

21. Auxilium eſt.] *Gentero noſtro viſum, cũ negatione immiſſa legere:* Non eſt illud liberalitas, cenſura eſt; non auxilium eſt. principale tributũ eſt. *vt antitheta iſta haud indecore concurrant. Tributum autem Principale, quia velut ab inuito tribuitur in aliorum neceſſitates.*

CAP. IX. 22. Producunt.] *Promouent, attollunt. Inde* Producta *Stoicorum.*

CAP. X. 23. Arceſilaus.] *Crantoris diſcipulus, & qui mediæ Academiæ auctor fuit.*

24. Amico pauperi.] *Cteſibium nominat Laertius: & dictum addit, cum pecunia inuenta eſſet, Ἀρκεσιλάου τὸ παίγνιον:* Arceſilai hic ludus. *At Plutarchus in libello,* Quomodo Adulator ab Amico noſcendus: *diſertè* Appelli Chio *hoc tribuit: & cetera conſonat, niſi quod dictum effert, Ἀρκεσιλάου τοῦτο τὸ κλέμμα:* Arceſilai hoc furtum.

25. Inutiliter verecundus.] *Homericum eſt: Αἰδὼς δ' οὐκ ἀγαθὴ κεχρημένῳ ἀνδρὶ παρεῖναι:*

Nec pudor vtilis eſt, homini qui pauperi adhæret.

26. Quo genere.] *Quo modo. vt ſupra cap.* VIII.

27. In acta.] *Id eſt, non publico, non poſteritati trado. Acta conſici ſolent rerum memorabilium vel in populo, vel Senatu atque ea per certos huic curæ homines deſcribi: tum publicari. Itaque prouerbij ſpecie dictum,* In acta mittere: *& plura ego ad Annalem IV. Taciti.*

Digitized by Google

28. Exprobrē.] *Tullij idem monitum, in Lælio:* Odioſum eſt genus hominum, officia exprobrantium. quæ meminiſſe debet is, in quem collata ſunt; non commemorare, qui cōtulit. *Sanè ea res odium gignit, & maxime apud Principes, Tacitus* IV. *Hiſt.* Neque deerat ipſe arrogantia vocare offenſas, nimius commemorandis quæ meruiſſet.

CAP. XI. 29. Quod ille.] *Quis, ignoro: ſed plures ſic ſeruati.*

30. Repetit.] *Totidem pene verbis ante eum Publius:* Beneficium dediſſe qui dicit, petit.

31. Memoriæ reuocandum.] *Alij libri,* memoria reuocanda: *at meus,* renouanda. *quod probem.*

32. Sæpe quidem.] *Acutum reſponſum. fructum beneficij percepiſti in tua iactantia. Non eſt opus me dependere, tu tibi à te ſoluiſti.*

33. Quid opus te loqui?] *Non opus. & argute in iſtos Martialis:*

Quæ mihi præſtiteris memini, ſemperq; tenebo.
Cur igitur taceo Poſtume? tu loqueris.
Non belle faciunt quædam duo. ſufficit vnus
Huic operi: ſi vis vt loquar, ipſe tace.

34. Vernilıter.] *Blande & cum adulatione, ſine animi tamen ſenſu. Vox à* Vernis, *id eſt ſeruulis, qui ſere blandiuntur. inde* Vernilis, *πολιτικὸς in Gloſsis priſcis: πολιτικὸς autem iiſdem,* Ciuilis, Vrbanus. *Vernilitas eodem ſenſu in Seneca, epiſt.* XCIV. *In Tacit.* II. *Hiſt. vbi noſtri libri de Vitellio,* Quamuis odium humilibus blāditiis velaret: *video Robertum Stephanum legiſſe,* vernilibus blanditiis. *Apte profecto, ſi è membranis.*

35. Nec tamen tuta.] *Pincianus iubet, & parent alij,* Hæc tamen irrita. *Ego nihil mutem.*

CAP. XII. 36. Cæſar.] *Omnino literula addenda,* C. Cæſar: Caligulam *notat.*

37. Pompeio Penno.] *Cetera mihi ignotus, an tamen idem, qui poſtea fame ab eo mori coactus, homo opulens & locuples, ſupra pleroſque ſui æui? de quo Seneca idem, De Tranquill. cap.* XI.

38. Socculum auratum.] *Plinius* XXXVII. *cap.* II. Tolerabiliorem tamē fecit (*Pompeius Magnus*) cauſam Caij Principis, qui, ſuper omnia muliebria, ſocculos induebat è margaritis. *Quidni igitur & auratos?*

39. Nullam partem.] *Significat ſuperum inferumque impurum fuiſſe.*

40. Perſica ſeruitute.] *Quia Perſæ valde obnoxij ſuis regibus. & inde Cicero:* Regnum non modo Romano homini; ſed nec Perſæ quidem cuiquam tolerabile. *Et vero in hac iſ ſare certum, Perſas regibus ſuis* manus pedeſque oſculatos: & humi ſtratos ſeruiliter adoraſſe.

41. Summis v. ſ. hon.] *Ita Pincianus & Muretus, ex coniectura. Mihi placebat,* ſummis honoribus, *abſolutè dictum. At ecce apud me duo libri,* ſummiſſimis *clare præferunt: an non ſeruandum, & Comico illo more dictum, vt* ipſiſſimus?

42. In cōſpectu Principum.] *Accipio procerū & populi primorū, id eſt Senatorum: & aliquoties ita Seneca. At Gruterus malit,* in cōſpectu p. r. *id eſſet,* populi Rom.

43. Et quidē.] *Iſta à Mureto, & hominis cauſſa tenui: ſed credo mea, puro iudicio, meliora:* & quidem (licet aliquis non putet ad rem pertinere) ſiniſtro pede? Nā *in eo argutatur. non ſolū pedem præbuit, quod turpe, baſiandum ſed quod turpius indigniuſque, ſiniſtrum. At quod hic eſt* R. P. *poſsis etiam.* Rom. populum *explicare.*

44. Soccatus.] *Inſolens hoc Romanis. & Cicero Verri grauiter obiecit, quod* ſoleatus in publico ſtetiſſet. Nā *domi dumtaxat ſoleæ: in publico, & certe cum iudicia obibant, calceati togatique erant. Fœdius autem Caius, qui in muliebri etiam ſocco hæc patrabat.*

45. Pigros ſuos.] *Sen. etiam vidie, verbum ſine exemplo eſt: videturq; ita pedes, aut ſordes circa pedes, notare. Io. Meurſius, vir doctus,* epigros *vellet, & claues interpretari, qui calces ſuppacti vel impacti. In Auguſtino ea vox,* Lignum ligno per ſubſcudes, epigros, clauos, & glutem bituminis, non poteſt adhærere. *Sed & Iſidoro,* XIX. Epigri & claui ſunt, quibus lignum ligno adhæret. *Pincianus autem,* pictos ſoccos: *Libri non mutant, niſi quod vnus meus* pigtos.

CAP. XIII. 46. Te non agnoſcere.] *Libri ſcripti,* tibi nōn: *& quidam,* adagnoſcere. *Suſpecta mihi: ſed tantum.*

47. Supinet.] *Alij* reſupinet, *nec male. Habitus autem ille ſuperborum, caput attollere, pectus proiicere: quod eſt, ſeſe ſupinare, ἢ ὑπτιάζειν.*

48. Perſonam.] *Hiſtrioniam, & alienam.*

49. In æquum.] *Ex alto deſcendit, ſe ſubmiſit, & velut parem geſsit.*

CAP. XIV. 50. Quædam nocitura.] *Tacitus* XV. *Annal.* Plura ſæpe peccantur, dum demeremur, quam dum offendimus.

51. Acceſſio.] *Alij libri,* accenſio. *Illud teneo, & eſt inuaſio morbi & παροξυσμός. A febribus ductum.*

52. Etiam inuitos.] *Negat Horatius:*

Inuitum qui ſeruat, idem facit occidenti:

ſed in re alia. nempe ijs, qui mori conſilio & decreto volunt (priſco illo more) nec ſunt interpellandi.

53. A tutis.] *Placet. nam in præceps, certe anceps, ambitio impellit. At libri aliter: & eſt in meis,* abducit acutis, non à ſemetipſo vires inferri patiar, nec committam. *Alij porro:* acutis. Si nullum malum vires à ſemetipſa patiar, nec committam. *Quid hic eſt? vlcus, aut vlcera. neque ego nunc Machaon.*

54. Hoſtium vota.] *Euripides.*

[illegible] οὐδὲν ἔχθρας διαφέρει:

Volentia importuna, ab odio haud diſſidet.

CAP. XV. 55. Magnæ rei merces.] *Vel perire paratus ſum, ſi impendo me in rem hominemque magnum, vnius exitio redimendum.*

56. Imputat.] *Inſcribit, & in rationibus expenſi ponit.*

57. Munus ſuum commendat.] *Ita negatione eiecta, & mox poſita legendum, ſenſu liquido.*

CAP. XVI. 58. Vælanus.] *Nuſquam noſter pronus in hunc regem: quem reuera vulgus & fortuna magis, quam prudentes & ratio attollunt.*

59. Congiaria.] *Scripti aliquot,* congia: *ſed eodem cadit, atque illud receptius. Pro quouis munere accipiunt. vt noſter Conſol. ad Marciam, cap.* XXII. Seianus patrem tuum clienti ſuo congiarium dedit: *crebrius tamen, ſunt Principum dona publice, in plebem.*

60. Spargere.] *Effuſe dilargiri. & alluſum ad fortuitas in theatris ſparſiones.*

61. In ſinu.] *Ad eaſdem ſparſiones referam. nam ſinu teſſeras & munuſcula excipiebant.* Condenda *autem, ambigue: ſiue vt ædifices, ſiue vt reponas & occultes.*

CAP. XVII. 62. Ab Antigono.] *In Plutarchi Apophthegmatis ita:* Θρασύλλῳ τῷ κυνικῷ δραχμὴν αἰτοῦντι, Ἀλλ' οὐ βασιλικόν, ἔφη, τὸ δόμα. τοῦ δὲ εἰπόντος, Οὐκοῦν τάλαντόν δός μοι, Ἀλλ' οὐ κυνικόν, ἔφη, τὸ λῆμμα: Thraſyllo Cynico drachmam ab eo petente, Regium nō eſt, inquit, hoc dare. Illo igitur ſubiiciente, Da talentū. Non eſt Cynicum, inquit, accipere. *Quæ Græce magis belle cadunt.*

63.* Si me.] *Videtur aliqua diſſertatiuncula fuiſſe (quæ periit) ſuper hoc facto. Subiicit nunc, Si me quoque interrogas, ſum inter probantes.*

64. Indixiſti.] *Ad Cynicos proprie, nō ad omnes Philoſophos. De iſtis autē æruſcatoribus, & poſcinummiis, pulchre Herodes apud Agell. lib.* IX. *cap.* II. *& Lucianus pluriſariā.*

Digitized by Google

65. De pilæ luſu.] *Quæ placuit & Plutarcho, libello de Socratis dæmonio: etſi Chryſippo non ſuſcripſit. ἡ χάρις, inquit, οὐχ ἧττον δεῖται τοῦ λαμβάνοντος, ἢ τοῦ διδόντος ἐξ ἀμφοῖν τελειοῦται πρὸς τὸ καλὸν, ὁ δὲ μὴ δεξάμενος, ὥσπερ σφαῖραν εὖ φερομένην, κατήσχυνεν ἀτελῆ πεσοῦσαν:* Beneficium non minus deſiderat accipientem, quam dantem, & ex vtriſque perficitur, honeſtumque tangit. Qui autem non excipit, ſicut pilam recte delatam & directam, dehoneſtat beneficium, cadens & finem ſuum non aſſecutum.

66. Vitio.] *Probum eſt tamen libri,* ſtudio, *aut* dubio.

67. Doceamus.] *Capere beneficia.*

68. Si conantur.] *Grati eſſe, bene excipere.*

69. Traducere.] *Ludibrio exponere.*

CAP. XVIII. 70. Ad alteram.] *Antea* aliam. *ego hoc recepi è meis. quia hæc reuera ſecunda pars: & hactenus pergit, quod è priore ſupererat.*

71. Viam.] *Hanc beneficiorum viam. Tamen libri,* vitam: *nimis etiam verè: ac Ratio dux & domina eſſe debet totius vitæ.*

72. Vellemus.] *A diuinatione Mureti mera eſt. nam libri omnes,* videamur. *quod commentè H. Stephano videbatur, non mihi: & vellem ex eo,* voneamus, *vel,* gaudeamus.

73. Num etiam.] *Ita ſcripſi, & interrogando acui, præeuntibus meis libris. Alij,* Nam etiam: *quod reiiciunt ſequentia, quibus huic interrogatione reſpondetur.*

74. Poſt iniuriam.] *Nam bonus bonum, etiam læſus ab eo, amat.*

75. Poſſis.] *Ab hoc verbo, in ſcriptis meis iſta inſeruntur:* vbi amicitiam alicui iucundam eam fecit & inſtam. *Quæ ſanè haud abiicienda, nec inſuper habenda ſunt: imo à me concinnanda.* vbi amicitiam, alioqui iucundam, iam fecit & iuſtam. *Acutè. ſuaue à viro bono accipere, quem ames vel accepta iniuria: nunc magis, vbi amicitiam ante iucundam tantum, & ſine beneficij vinculo, nunc iam te obligauit, fecit & iuſtam. Porro & Pincianus & Gruterus hæc in ſuis repererunt: niſi quod in quibuſdam pro, eam, ſcriptum habent* cauſa: *item probe.* Cauſa *fecit iuſtam, nempe beneficium.*

76. Toties.] *Vbi vel ſemel ante, ô Seneca? non in his libris: aut partes eæ (quod poteſt) deſunt. Sed verius, alibi monitũ eſſe: & hoc diſcrimen Sapientum inculcatũ. Quod ſequitur,* Quidquid oportet: *explicatur à me, in epiſt.* CIV.

77. Legem.] *Vitæ, & actionum. qui Decreta ſua firma & immota habent.*

78. Contumaciter.] *Parent quidem, ſed rebelles. obluctantur & repugnant.*

79. Cohæremus.] *Solutione facta, non ſoluimur: quia manet animi & voluntatis illud vinculum, quod beneficio increuerit.*

80.* Monetque.] *Mureto locus vitiatus videtur: & quiuis dicet. Libri tamen haud valde mutant, niſi quod:* manetque, *& paullo poſt:* Sic ne in beneficiorũ. *Mihi ſedet legere:* rurſus incipere. Nam & quo (*valet,* quomodo) in amicitiam non reciperem indignum; ſic nec in beneficiorum quidem. *Vide, & inquire: Senecæ mens ea eſt, & verba. Adhærent & adſpiciunt ſuperiorem illam clauſulam:* Et quidem diligentius quære. b. q. pec. creditor. *cui cetera, quaſi parentheſi, ſubiciuntur vel inſeruntur: nam hæc ἀναλογία: quare diligentius?* Nam & quomodo, *&c.*

81. Inuito.] *Contra vulgatam, imo & Iuris regulam,* Inuito beneficium non datur. *Lactantius:* Non eſt beneficium, quod ingeritur reluctanti. *Imo &* beneficiorum hæc eſt ſumma, (*Plinius Panegyrico*) ſi illis & non vti licet. *Atqui hic exceptio: ſed ita, vt Beneficia ea eſſe non dicas, ſed Imperia.*

82. Vim maiorem.] *θεῖον βίαν, ſiue:* Diuinam vim interpretantur Plinius, & Iuriſconſulti, nempe illam cæleſtem: adde & regiam, quæ accidit.

CAP. XIX. 83. Tuber.] *Hoc de Pheræo Iaſone Cicero ita extulit* III. *de Nat. Deor. ſententia plane, qua Seneca:* Nec prodeſſe Pheræo Iaſoni voluit is, qui gladio vomicam eius aperuit, quam ſanare medici non poterant. Multi enim etiam cum obeſſe vellent, profuerũt; & cum prodeſſe, obfuerunt. *Cum Cicerone, Valerius* I. *cap.* VIII. *At Plutarchus, De vtilitate ex inimicis cap. Promethèo Theſſalo tribuit, in his verbis: ὥσπερ γὰρ ὁ τὸν Θεσσαλὸν Προμηθέα κτεῖναι διανοηθεὶς, ἔπαισε τῷ ξίφει τὸ φῦμα, καὶ διεῖλεν οὕτως ὥστε σωθῆναι τὸν ἄνθρωπον:* vt enim is, qui Theſſalum Promethea interficere moliens, gladio percuſſit vomicam eius, & ſic aperuit vt homo ſanaretur: Ita ſæpe contumelia ab inimico, malum animi latens curat.

84. Leonem.] *Potuit idem ille eſſe, imo meo animo fuit, quem Appion Pliſtonices vidiſſe apud Agellium narrat, in ſeruo Androclo, lib.* V. *cap.* XIV. *Nam ætas conuenit, & Appion ille ſub Tiberio.*

CAP. XX. 85. Se geſſiſſe.] *At libri ſcripti editique antea,* ſe egiſſe. *& cur ineptum voluni? dederim ex media illa ætate ſcriptorum vitiata exempla.*

86. Seruiendi.] *Ad miniſtros vel fautores tyrannidis refer, qui euchebantur.*

87. Moribus.] *Hoc rectè. libertas & æquitas habitare ægre poterant inter ambitũ, auaritiam, luxum; & cauſſam horum omnium, opes.*

88. Sed vtri.] *Hæc vera lectio, nec Muretus ingerat ſuum,* cui. *Vnus è ſcriptis meis, & Gruteri item, habet: ſed & diu notarat Agricola Rodolfus. Pompeium & Iulium notat: quorum vterque, alio prætexto, de imperio certabat. Cicero non ſemel ad Atticum. & Seneca epiſt.* XIV. Quid tibi vis M. Cato? iam non agitur de libertate. olim peſſumdata eſt. quæritur vtrum Cæſar, an Pōpeius poſſideat Rempublicam. *Lucanus ipſo verbo Senecæ:*

——quærunt, vter imperet orbi.

89. Tot reges.] *Tres ferro, vnus fulmine perierunt.*

90. Miſſionem.] *A re gladiatoria. Mittitur, qui liberatur. Pugna* ſine miſſione: *cùm neceſſum eſt cadere aut cædi. Ego* II. *Saturn.*

CAP. XXI. 91. Infamis ore.] *Meus,* infamis repromittit. *Nec abnuo exempla tamē ſubiungi, de infamia oris: itaque teneatur. etſi illud communiter dictum, magis ad theſim facit.*

92. Græcini Iulij.] *De quo in Taciti Agricola ſcripſi, atque ibi laudatur: alibi etiam à noſtro Seneca, vt epiſt.* XXIX.

93. Ludorum.] *Vetus ita mos. quia largiter effundendum in voluptates illas populi; paſſim amici, imo & prouinciæ, conferebant.*

94. Pecuniam.] *Poteſt abeſſe.*

95. Perſico.] *Paullus Fabius Perſicus, Conſul fuit ſub Tiberio, anno* DCCLXXXVI. *Quare* Perſicus? *à rege Perſe, opinor, memoria victoriæ eius ab Æmilio Paullo partæ: è qua gente hic fuit, etſi maiores adoptione tranſlati in Fabiam. Clarus igitur, ſed ô fœdus! Adi & noſtrum lib.* IV. *infrà, cap.* XXX.

96. Propinationem.] *Vox abeſt à meis: at hæc, aut ſimilis fuit. Nam ſententia perbella eſt, & è qua Martiali iocus:*

Quod nulli calicem tuum propinas,
Humane facis Herme non ſuperbe.

97. Rebilus.] *Fuit vnus ſub Iulio Cæſare Conſul, etiam alius ſub Auguſto, ſed in magiſtratu mortuus. Hic tertius, quando & quis, neſcio. Et per me ſane pereat homo Oſcus, aut lateat.*

98. Perſico.] *Tangit Rebilum. ſignificans, nec ab illo pari tuo in infamia, ſed nobiliori ſtirpe, accepi: minus à te.*

99. Senatum.] *Hæc germana habeo, contra Pincianum. quidni fide librorum, & decore ſententiæ? Non hoc eſt, inquit, munera capere; ſed dantes examinare, quaſi ſi Senatum legas, in quem ſcilicet non niſi probos puroſque admittas.*

CAP. XXII. 100. Penſionem.] *Solutionem, certis temporibus diuiſam & diſpenſatam.*

CAP. XXIII. 101. Concio.] *Populus & turba, vt omnes ſciunt. Noſter I. De Clem.* O vocem in concionem omnium mortalium mittendam! *Male, qui* cautio *ſufficiunt.*

102. Nolunt.] *Ego vellem, cum quibuſdam libris,* volunt: *ſententia iſta. Sicut quidam volunt pecuniam mutuam capere, & debere; nec tamen ſolennia obligationum & cautionū adhiberi: ita iſti beneficiarij, qui accipere, nec ſciri.*

103. Pararios.] *Conciliatores, proxenetas. Vide infra lib. III. cap. XV.*

104. Officijs.] *Salutatione, deductione, & iſtis: quæ præſtabant obnoxij, aut clientes.*

CAP. XXIV. 105. Odio.] *Quod fit præſertim in magnis beneficijs, & quæ grauant capientem. Tacitus IV. Annal.* Beneficia vſque eo læta ſunt, donec exſolui poſſe videntur: vbi multum anteuenere, pro gratia odium redditur. *De ijſdem Curtius:* Quædam imo beneficia odimus: *& vitam, & hæc ſumma, nemo libens alteri debet.*

CAP. XXV. 106. Furnius.] Caius *prænomine, qui Conſul fuit anno* DCCXXXVI. *At pater eius, item* Caius, *inter Conſulares relatus ab Auguſto, quia deſignatus non inierat, anno* DCCXXIII.

107. Iniuriam.] *Callidiſſime dictum. In ſummo beneficio, iniuria tua mixta eſt: quia ingratum me feciſti, nec ſum ſoluendo.*

108. Carceribus.] *A Circo ſumptum.*

109. Signo.] *Mappa. nam ea miſſa à Prætore aut Conſule, è carceribus effundebantur.*

110. Antecedentem.] *Benefactorem. qui tempore præiuit: & manet in imagine de Curſu. nam difficile conſequi diu præeuntem.*

CAP. XXVI. 111. Suſpectus.] *Probe. at libri tamen fere,* ſuſpectum. *Ferri poſſet, vt* Prætextus, *&* Prætextum.

112. In ſolutum.] *Id eſt, quaſi non datum, ſed debitum. non fiat cum eo nomen, ſed expungatur.*

113. Putet.] *Subdūt mei libri,* Nec dicat. Hoc m.d. *Omnino recte & germane, ſi diſtinguas:* Nec dicat, Hoc mihi dedit; ſed, Quā ſerò? ſed, Poſt quot labores? *Verba nempe exprimit horum calumniantium: qui non benigne ſibi dicunt,* Hoc dedit: *ſed illa alia;* Quam ſero?

114. Tam exiguo.] *Libri,* tamquam. *Vellem,* tamne? *interrogando.*

115. Præteriri.] *In numero ſapientium non fuiſſe. Aſpectum ad Senatores qui* Præteriti *dicuntur, cum non lecti. Sed & in repulſa ab honoribus, hoc verbum.*

CAP. XXVII. 116. Augur.] *De viro iſto dixi ad IV. Annal. Taciti. Opes ei exitio fuere. quod ita Suetonius, Tib. cap. XLIX.* Cn. Lentulum Augurem, cui cenſus maximus fuit, angore & metu ad faſtidium vitæ egit, & vt nequo, niſi ipſo, herede moreretur.

117. Libertini paup.] *Ergo illi (notabis) plus etiam poſſederunt: præſertim ſub Claudio, quem obiter tangit, libertis ſuis addicto.*

118. Quater millies.] *Sunt ipſa* centies centena millia, *ſiue* decem milliones *Philippicorum: noſtra æſtimatione.*

119. Tam ſterilis.] *Pinciani & mei libri:* Ingenij fuit ſterilis, tam puſilli quam animi. *Ego teneam, ſed copulam libens inſeram:* & tam puſilli. *Ingenio, & animo iuxta puſillus, vt mox oſtendit: nec eſt, cur hæc vexentur, aut vexent.*

120. Sub honore.] *Alij libri,* onere. *quod ſunt qui arripiant: ego non muto. & vere laborat magis paupertas ſub honore & luce nobilitatis: quia condigne ſe ea & maioribus non poteſt gerere.*

121. Gratia.] *Mirum, in homine tam parui ingenij, animi, oris. Sed gratia hæc à nummis. quibus ditem*

---- decorat Suadela Venuſque.

122. Collocata.] *Abeſt à meis & poteſt.*

123. Impudēs vot.] *Quo peruenire, cum paruus obſcuruſque eſſet, nec ſine impudentia vouiſſet: At nunc aſſecutus, iterum altiora atque altiora: & quid deinde? caſum. Simillimus locus de Ira III. cap. XXXI.*

124. Satiat.] *A Pinciani coniectura proba. nam libri,* faciat.

125. Vnde venerit.] *Idem alibi noſter:* Habet hoc vitium omnis ambitio, non reſpicit. *Manilius:* Nec quod habet, numerat; tantum quod non habet, optat.

CAP. XXVIII. 126. Sibi fauet.] *Non diiudicat merita, ſed ſe præferendam cenſet.*

127. Venerem. *Suam Gratiam, ſuum illicium. Plinius de Appelle, lib. XXXV. cap. X.* Cum eadem ætate eſſent maximi pictores; collaudatis omnibus, deeſſe ijs vnam illam Venerem dicebat, quam Græci Charita vocant. *Cui autem illa fauet & adeſt, ij felices & imperabiles. vnde Sulla, qui Latinis cognomen* Felicis *habet, Græcis* ἐπαφρόδιτος *inſcriptus,* Venuſtus.

128. Deteriore.] *Quæ deficiunt, aut vincuntur; non ea quæ vincunt.*

CAP. XXIX. 129. Profeſſi ſap.] *Credo Epicureos maxime notari, apud quos eiuſmodi querelæ. Plinium vide lib. VII. initio, Lucretium lib. V. Sed & in Plutarchi, de Fortuna, hæc comparatio: tamen hominum etiam prælatio, à conſilio & ratione. Ariſtoteles damnat & reiicit iſtos, qui hominem ceteris animantibus poſtponunt, lib. IV. De Partib. animal. cap. X. ſed pulchre & diffuſe Xenophon lib. IV. de Factis & dictis Socrat. item Cicero II. de Natura deor.*

130. Nandi facil.] *Libri ſcripti,* felicitate. *Itaque ariolabar olim,* diuinandi felicitate: *quia natura duce multa præſagiunt, tempeſtates, hiemes, ruinas alia. Sequitur etiam mox de* futuri ſcientia. *Tamen ariolabar fortaſſe, & tutius incluſque non abire à vulgata. Plinius enim in illa querela:* Alia pernicitatem vſurpare, alia præpetes volatus, alias vires, alia nare.

131. Vitijs.] *Pincianus ita correxit: cum eſſet* virtus. *quod ego cum libris teneam, & ad corporis virtutem ſiue robur transferam, quod ea non ſimus indomita & inuicta. Alterum tamen etiam acutum, quærentium, quod non valetudo inter vitia, libidinem & intemperantiam, ſit firma.*

132. Secundas.] *Ex libris magis eſſet,* ſecunda. *Sed illud communius,* Primas ſecundaſque ſortiri, agere: *& intelligimus* partes.

133. Sub ictu.] *Valet ſubiectum nobis & obnoxium: quod tangere, quod ferire poſſimus. Contra eſt, quod VII. De Benefic.* Deum extra ictum ſua diuinitas poſuit.

134. Sideribus vel.] *Cogitatione, qua nil celerius. Itaque pulchre Homerus, Odyſſ. H.* τῶν νέες ὠκεῖαι, ὡσεὶ πτερὸν ἠὲ νόημα: Quorum naues celeres, ſicut ala auium, vel cogitatio.

135. Velles.] *Vellem ego interrogatione totum hoc efferri: & mens ea Senecæ, Itane, inquit, quia vnum aliquod totum eſſe noles, ius tibi cenſeas ſingula optima excerpendi?*

136. Confitearis.] *Mei codices voculam antepenunt, vt* confit. *Fuerit,* tu te confit.

137. Cepimus.] *Anguſti oris corporiſque vaſcula.*

CAP. XXX. 138. Negat.] *Epicuri aſſecla. qui Deos à cura noſtri remouet, caſui & atomis omnia permittit.*

139. Impendio.] *Vt nihil dones.*

140. Opera.] *Vt nihil facias.*

141. Paria feciſti.] *Crebrum in Seneca, Plinius, Iuriſconſultis. valet, rationibus redditis, reliqua nulla eſſe: quod & Pariare dicunt.*

CAP. XXXI. 142. Manum exer.] *Actiones ſuas fungi, operari.*

143. Mittor.] *Optime, nec audio qui*, nitor. *Mitti ad Fortunam dicit gratum futurum, qui ab ea opes & externa petenda, quæ refundat: Atqui ea non in noſtra poteſtate: ab illa pendent: nulla autem virtus ab illa: ergo nec gratitudo.*

144. Excuſſis.] *Vacuis. non apertis ſolum, ſed motis & excuſsis. Clauſæ autem eædem aliquid continent, & ferunt.*

CAP. XXXII. 145. Pilam ſcite.] *Meus opt.* pilam iacere ac dil.

146. Par alia.] *Res ſimilis, vt exæquet in beneficio. Non video, cur offendat Criticos.*

147. Animo. qui.] *Mihi potior diſtinctio hæc:* non animo, qui animum parem ſibi nactus eſt. Quantum in illo eſt, &c. *Ita enim argutatur (vero verbo vtor, & poterant hæc à materia abeſſe:) Rei aliquid deeſt, cui alia non relata; animo nihil deeſt, cui animum iam repoſui. Atqui ab eo beneficium, & in eo gratitudo.*

CAP. XXXIII. 148. Acceſſio.] *In eo tota iniectiunculæ huius ſolutio. Beneficium & gratia, in ſolo animo: ſi quid rei acceſſit, acceſſit tantum. Et tamen debet, ſi poteſt: at iſtud acceſſorium, non gratia proprie, ſed merces eſt.*

CAP. XXXIV. 149. Plurimum.] *Ne abeamus à libris, qui* Primum: *& diſtinctione innuimus.* Primum, fecit. bono animo bonum retulit. *Duplex eſt reſpõſio. Nihil ne fecit? imo fecit. quid? animũ animo rependit. Deinde, alia ſolutio in beneficio, quam creduo: & quæ ſubdit.*

150. Retulit.] *Libri omnes*, obtulit. *& recte, quaſi ipſum animum pretium ei obtulit & porrexit.*

151. Poſt deinde.] *Mihi hæc ſana. & Comicum eſt* Poſtinde, Poſtdeinde: *eadem cum ſimplicibus.*

152. Commodaueris.] *Commodum volentemque præbueris.*

153. Veli.] *Pars vtraque inferior veli, vbi funibus diſtenditur,* Pes *dicitur: & quidem pro lateribus, Dexter aut Siniſter. Lucanus* v.

----- & flexo nauita cornu
Obliquat læuo pede carbaſa.

Catullus:

—— ſiue vtrumque Iupiter
Simul ſecundus incidiſſet in pedem.

Ita & Græcis πῦς. Cetera exempla ſunt.

154. Parciſſimum.] *Plinius lib.* XXII. *cap.* XXIV. Homines animi humilis & præparci, quos illi (*Græci*) dixere micropſychos.

CAP. XXXV. 155. Ad conſuetud.] *De iiſdem Stoicis, de Conſtant. ſapientis, cap.* III. Ita ſublato alte ſupercilio, in eadem quæ ceteri deſcenditis, mutatis rerum nominibus.

156. Iniuriam.] *Hæc libello iã dicto proprie exſequitur.*

157. Stulti.] *Nam* omnia ſapientis eſſe, *iã definiuerant Cynici, vt Diogenes Laertius in Diogene: & tenuerunt Stoici. quod ita in Zenone idem:* Καὶ σοφοὺς δὲ πάντα εἶναι. δεδωκέναι γὰρ αὐτοῖς παντελῆ ἐξουσίαν τὸν νόμον· τῶν δὲ φαύλων εἶναι τινὰ λέγεται, ὃν τρόπον καὶ τῶν ἀδίκων, ἄλλως μὲν τῆς πόλεως, ἄλλως τῶν χρωμένων σαθρῶς: Sapientum eſſe omnia. plenam enim perfectamque poteſtatem à lege (*primam illa & communem*) ijs datam. Malorum autem & ſtultorum quædam dicuntur eſſe. ſicut & iniuſtorũ, aliter quidẽ ciuitatis, aliter vtentiũ dicimus. *Vide me Manuduct.* III. *Diſſertat.* XI.

158 Stultos.] *Vocem hanc fruſtra ſuſpectam habent. Eſt ipſum Stoicorum ſcitum:* πάντας τοὺς ἄφρονας μαίνεσθαι: Omnes ſtultos inſanire: *Cicero in Paradoxis, Diog. in Zenone, Horat.* II. *Sat.* III. *Vide item Manud.* III. *Diſſ.* XX.

159. Suffragium.] *In Comitiis.*

160. Iuriſdictionem.] *In Magiſtratibus. Hæc Plutarcho abſona viſa libello* De communibus notionibus, *ſub initium. vide.*

161. Detractæ ſordes.] *In reatu. id eſt, liberaui eum in iudicio & defendi. Veſtem mutare feci. quam ſordidam ſumebant rei, & capillo atque alio cultu ſqualebant. Simile lib.* IV. *infra, cap.* XII.

162. Et libertas.] *Defenſa ſcilicet, verbo non proximo, ſed vlteriore repetito.*

163. Reddas debiturus.] *Id eſt, animo reddas, & paria facias: in re & mercede reliquator ſis. Meus liber,* debiturusque: *nec id male.*

M. A. MVRETVS.

CAP. I. OPtimum eſt.] *Lego* Primum eſt. *atque ita legendum, oſtendit id quod ſubiungitur:* Proximum ſequi.

Os concurrat.] *Fruſtra quidam emendare conati, legendum putarunt* corruat. *Concurrere os, & confundi pro eodem dicitur. Concurrit igitur os iis quibus multo ſanguine concurrente ſuffunditur, quaſi natura ipſa obtendente velum quoddam pudoris.*

CAP. V. Potes ob id ingratus eſſe?] *Lego,* Poteſt. *vt neget Seneca poſſe quemquam ob tale beneficium, cuius lõga expectatione tortus eſt, ingratum videri, etiam ſi nullam pro eo gratiam referat. Quis enim, quod tortus ſit, gratiam ſe debere vllam putet?*

Aut gaudere beneficio ſuo tardius.] *Lege,* Qui aut diutius torqueri patitur, quem protinus poteſt liberare, aut gaudere tardius, beneficio ſuo manus affert. *Manus autem beneficio ſuo afferre eleganter dicitur is qui ipſemet beneficij ſui gratiam extinguit.*

CAP. VI. Sed infinitum intereſt.] *Male antea legebatur,* in infinitum.

CAP. VII. A nepote M. Allio.] *Nepotem vocat decoctorem, vt in illo Horatiano,*

----- ventres lamma candente nepotum
Diceret vrendos. -----

Quod autem hîc refertur ad id videlicet tempus pertinet, quo Tiberius paucorum ſenatorum inopiam ſubleuauit. Qua de re ita Suetonius: Paucorum ſenatorum inopia ſuſtentata, ne pluribus opem ferret, negauit ſe aliis ſubuenturum, niſi ſenatui iuſtas neceſſitatum cauſas probaſſent. *Meminit & Tacitus lib.* 2. *quorum tamen neuter id quod hîc de Allio dicitur, narrat.*

CAP. XI. Arceſilaus.] *Apellem Chium fuiſſe, quem hoc modo Arceſilaus adiuuit, è Plutarcho didicimus, qui hanc ipſam hiſtoriolam exponit enucleatius in commentario, quo docet quomodo quis adulatorem internoſcere poſſit ab amico.*

Quid? Ego illi.] *Alij,* Quidni ego illi. *quæ tantula deprauatio totam Senecæ ſententiam peruertebat.*

CAP. X. Qui dedit beneficium, taceat: narret qui accepit.] *Hac de re feſtiuiſſimum extat epigramma Martialis:*

Quę mihi præſtiteris, memini, ſemperq; tenebo.
Cur igitur taceo Poſtume? tu loqueris.
Incipio quoties alicui tua dona referre,
Protinus exclamat: Dixerat ipſe mihi.
Non belle quædam faciunt duo. ſufficit vnus
Huic operi. ſi vis vt loquar, ipſe tace.
Crede mihi. quamuis ingentia Poſtume dones.
Auctoris pereunt garrulitate ſui.

CAP. XII. Nec tamen tuta ſunt.] *Alij libri,* Hæc tamen irrita ſunt.

Cæſar.] *Lege,* C. Cæſar. *ita autem ferè ſemper vocat Caligulam. & ſtatim,* Penno *legendum non* Pœno.

Digitized by Google

Perſica ſeruitute.] *Hoc enim honoris genus Perſæ regibus ſuis deferebant. Sic apud Xenophontem quidam κατακύσα τῷ Κύρῳ τὰς χεῖρας καὶ τὰς πόδας.*

Submiſſis honoribus.] *Inepte. Lege, vt in alijs,* ſummis vſus honoribus.

Pigros ſuos.] *Vide Turnebum cap.30. lib.9. aduerſariorum.*

CAP.XVII. Ab Antigono.] *Aliquanto hoc venuſtius extulit Plutarchus in apophthegmatis, ſi modo liber Plutarchi eſt.*
Θεραπεύων τῷ Κυνικοῦ δραχμὴν αἰτήσαντος αὐτὸν, ἀλλ' οὐ βασιλικὸν, εἶπε, τὸ δῶρον. τοῦ δὲ εἰπόντος οὐκοῦν τάλαντον δός μοι, ἀλλ' οὐ Κυνικὸν ἔφη, τὸ λῆμμα.

CAP. XVIII. Ab ijs quibus dediſſe videamur.] *Legendum puto*, Ab ijs quibus dediſſe vellemus.

Moneatque amicitia.] *Locus vitiatus videtur.*

CAP.XIX. Tuber quidam tyranni.] *Cicero lib.3. de natura deorũ:* Nec enim Herculi Deianira nocere voluit cum ei tunicam ſanguine Centauri tinctam dedit: nec prodeſſe Phæreo Iaſoni, is qui gladio vomicam eius aperuit, quam medici ſanare non poterant. *Narrat & Valerius libro primo.*

Se geſſiſſe.] *Inepte in alijs,* ſe egiſſe.

CAP.XX. Non an ſeruirent, ſed cui.] *Nec enim pugnabant pro libertate, cuius iam ſpes omnis præciſa erat: ſed quod alij Pompeio, alij Cæſari ſeruire mallent. Ita autem cenſui iampridem emendandum hunc locum, cum in vetere libro repperiſſem:* Non an ſeruirent ſerui. *Alij poſtea eandem quidem ſententiam effecerunt, ſed nimium quantum à veteris ſcripturæ veſtigijs receſſerunt.*

CAP. XXI. Propinationem.] *Aſſines enim erat illi vitio, quod in Herme quodam ſignificat Martialis his verſibus.*

Quod nulli calicem tuum propinas,
Humane facis Herme, non ſuperbe.

CAP.XXVII. Antequam illum libertini pauperem facerent.] *Amare dictum in Claudium, ſub quo libertinorum immenſæ opes fuerunt.*

CAP.XXIX. Bona valetudo & vitijs inexpugnabilis.] *Quam neque cibi ac potionis, neque rerum venerearum intemperantia expugnare poſſit. Antea ineptiſſime legebatur,* Et virtus inexpugnabilis.

Maiora non cepimus.] *Id eſt, maiorum capaces non fuimus. Venuſtiſſimam ſententiam deformarant, qui ſcripſerant,* Maiora non debuimus.

CAP.XXX. Si iners, ſine opera.] *Hanc quoque corruperant, vna voce detracta, hoc modo,* ſi iners opera.

FER. PINCIANVS.

CAP.I. SI ſic demus, quomodo vellemus accipere.] *Antiqua exemplaria*, Sic demus. quomodo vellemus accipere.

Et ſic dare, tanquam ſi ſibi raperet.] *In eadem ſuperſlua particula* ſi. *Nam legendum eſſe* eriperetur, *non* raperet, *alij ante me annotarunt. Codices alij*, tanquam ſibi eriperet.

Proximus eſt autem neganti qui dubitauit.] *In eadem*, Proximus eſt autem à negante qui dubitauit.

Sed aduerſus ducentem male retinuit.] *Tria illa verba* ſed aduerſus ducentem. *non agnoſcunt nonnulla exemplaria.*

Parata, facile occurrentia, vbi nulla mora fuit.] *Scribe,* Parata, facilia occurrentia, vbi nulla interuenit mora: *ex vetere lectione.*

Os concurrat, & ſuffundatur rubor.] *Eadem,* os concurrat, & ſuffundatur rubore. *Scribendum exiſtimo contra fidem omnium exemplarium.* os corruat, *non* os concurrat: *vt verba etiam mox paulo ſequentia indicant,* Moleſtum verbum eſt, oneroſum, & demiſſo vultu dicendum, Rogo.

Quoniam quidem, vt maioribus noſtris, grauiſſimis viris, viſum eſt.] *Duo illa verba,* grauiſſimis viris, *in exemplaribus aliquot non leguntur. Et ſcribo,* Quãdoquidem, *non* quoniam quidem, *frequentiſſima in hoc autore menda.*

CAP.III. Tacite malimus & intra nos precari.] *Vetus lectio.* tacite malumus & intra nos metipſos precari.

Vt illum caſtiges, quod tardior in rogãdo fuit.] *Eadem,* vt ille ſe caſtiget, quod tardior in te rogando fuit.

Quam ſi multiplicatum hoc ad me, de quo loquebar, alia via perueniſſet.] *Verba illa,* de quo loquebar, *non ſunt Senecæ: ſi fidem adhibemus ſcriptis codicibus.*

CAP.IV. Quam vbi quod impetraſti, rogãdum eſt.] *Exemplar diui Franciſci*, quàm vbi quid impetraſti rogandum eſſe.

Vt beneficia tua illibata & integra.] *Scribe,* vt beneficia tua illibata, vt integra: *ex vetere lectione.*

CAP.V. Potes ob id ingratus eſſe.] *Caſtiga*, poteſt ob id gratus eſſe: *ex eadem.*

Eſt enim bonarum etiam rerum ſolicita expectatio.] *Scribo,* Eſt enim bonarum etiã rerum ſollicitis expectatio grauis, *ex eadem.*

Aut gaudere beneficio ſuo tardius, manus affert.] *Legendum permutato ordine*, aut gaudere tardius, beneficio ſuo manus affert: *ex eadem.*

Et proprium eſt libenter facientis, cito facere.] *In exemplaribus diuæ Mariæ & diui Franciſci vrbis Salmanticenſis aliter hæc verba leguntur:* & proprium eſt benefacientis, libenter & cito facere.

Qui tarde dedit, & diem extrahens profuit.] *Quidam codices,* Qui tarde & diem de die extrahens profuit. *Alij,* Qui tarde fecit, diu noluit, & qui de die diem extrahens profuit.

CAP.VI. Sed in infinitum intereſt.] *Præpoſitio in ſupervacanea eſt, ex vetere lectione.*

Etiam ſi quid erit de quo velis admonere.] *Breuior ſcripta lectio,* etiam ſi quid velis admonere.

CAP. VII. Vt æri alieno ſuccurreret.] *Variant exemplaria. Quædam legunt*, vt ære alieno grauato ei ſuccurreret. *Alia,* vt æri alieno eius ſuccurreret.

Sed creditores conuocare.] *In quibuſdam codicibus* onerare *legitur*, *non* conuocare, *vt legendum forte ſit,* ſed credito exonerare. *Subijcit enim paulo poſt,* Liberauit illum à creditoribus, ſibi non obligauit.

CAP.VIII. Reprehendere eſt, vt in tranſitu de hac quoque parte dicam.] *Corrigo*, deprehendere eſt. Et vt in tranſitu de hac quoque parte dicam, *ex vetere lectione.*

CAP.X. Et ne hoc quidem confitenti, deeſſe ſibi in ſumptum ad neceſſarios vſus.] *Puto ſcribendum,* & ne ſic quidem cõfitenti, deeſſe ſibi in ſumptum, *cætera. vt ſit* in ſumptus, *quod analoma Græci vocant. Poſſet etiam legi*, & ne hic quidem confitenti, *hoc eſt, in morbo.*

CAP.XI. Puluino eius ignoranti ſacculum ſubiecit.] *Scribe* ignorantis, *non* ignoranti, *ex ſcripta lectione.*

Ego ſciam me dediſſe.] *Feſtiniorem reddes orationem, ſi inuerſis dictionibus legas,* ego ſciam dediſſe me.

Non eſt memoriæ reuocandum.] *Corrige,* non eſt memoria renouanda, *ex vetere lectione.*

Niſi vt aliud dando prioris admoneas.] *Scribendum,* niſi vbi aliud dãdo prioris admoneas, *ex eadẽ.*

Et hoc laudabitur, quod ipſe non narras.] *Sunt codices,in quibus* narrabitur,*legas, non* laudabitur : *lepidiore ſic & efficaciore ſenſu.*

Quæ ego magis velle me ſcio præſtare, quam poſſe.] *Variant exemplaria. Quædam legunt,*ego magis velle me ſcio præſtare quam præſtitiſſe. *Alia ſic,* ſed & ego magis velle me ſcio omnia illi præſtare quam adhuc præſtitiſſe.

Multa cura ſata producuntur ad ſegetem.] Perducuntur *ſcribendum , non* producuntur, *ex vetere lectione.*

Nec tamen tuta ſunt.] *Emenda.* Hæc tamen irrita ſunt, *ex eadem.*

Sed vt ames.] *Delenda particula* vt,*ex eadem.*

Detrahenda eſt inanis iactatio.] *Sunt exemplaria,in quibus legitur* , Detrahenda eſt inanis manus iactatio.

CAP.XII. Cæſar dedit vitam.] *Scribe,* C. Cæſar dedit vitam:*ex ſcripta lectione.*

Porrexit ad oſculandum ſiniſtrum pedem.] *Particula* ad *non habetur in eadem.*

Qui excuſant eum , negant id inſolentiæ cauſa factum.] *Quædam exemplaria* , Qui excuſant & negant id,&c.*Alia breuius* , Qui excuſant in inſolentiæ cauſa factum.

Si ſenator ſenex ſubmiſſis honoribus.] *Scribendum forte,*ſi ſenator ſenex ſummis vſus honoribus.

Pigros ſuos.] *Quid ſi legas* pictos ſoccos? *Nam ſoccos muliebres picturis variari,nemo neſcit. Et vſum C. Cæſarem muliebribus ſoccis,Tranquillus in eius vita prodit.*

Et omne beneficium in iniuriam conuertis.] *Lege,*vt omne beneficium,&c.*ex vetere lectione.*

CAP.XIII. Vno modo perſuadebimus ne beneficia inſolentia perdant.] *Scribendum* , vno modo iſtis perſuadebimus , ne beneficia ſua inſolentia perdant:*ex eadem.*

Quæ tumultuoſius data ſunt.] Quo,*non* quæ,*eadem.*

Vt frigida ægris negamus.] Frigidum *legendum, non* frigida:*ex exemplari Facundi & Primitiui.*

CAP.XIV. Et merito, quum ad mentẽ bonã redierit.]*Deeſt dictio,*quidem: & merito quidẽ quum ad mentem bonam redierit : *ex vetere lectione.*

Quod numquam in malum vertatur.] *Eadem* vertat *agnoſcit , non* vertatur. *vt illud* , hoc illi quod nec bene vertat, *cætera. & mox paulo* adiuuabo, *non* iuuabo,*legitur.*

Siue ambitionis calor abducit à tutis : non committam.] *Exemplar diui Franciſci fidelius hunc locum legit quam reliqua quæ hactenus ad manus meas venerint:* ſiue ambitionis calor abducit à tutis,non à ſemetipſo vim ſibi inferri patiar,nec committam,&c.

CAP.XV. Ita qui quantum det, oſtendit, munus ſuum non commendat,ſed exprobrat.] *Scribe per minorem* , ita qui quantum det, oſtendit, munus ſuum commendat,non exprobrat.*ex vetere lectione.*

Tecum inter illa quæ donabis, examina.] *Sic prior editio.Corrige* , & ipſum inter illas quod donabis examina : *ex eadem.*

CAP. XVI. Et cum regia ſit, eſt ſtultiſſima.] *Antiquus codex,*& tamẽ regia , quum ſit ſtultiſſima.

Perſonarum ac dignitatum proportio.] Ratio *legitur in exemplari diuorum Facundi & Primitiui* , *non* proportio.

CAP.XVII. Nihil tam exiguum eſt, quod non honeſte regis humanitas tribuat.] *Quædam exemplaria* , Nã nihil tam exiguum eſt,quod non honeſtet regia humanitas.

Aut mittentis ſtudio.] *Duo ſcripta exemplaria* dubio,*agnoſcunt. non* ſtudio. *Quid ſi legas* deuio?

Vt malignis curſoribus propoſitum eſt.] Luſoribus,*non* curſoribus,*antiqua lectio.*

Per totam viam eundum eſt.] Vitam *lege* , *non* viam : *ex eadem.*

CAP.XVIII. Subſequuntur autem plurima.] Sequuntur *eadem,non* ſubſequuntur.

Etiam poſt iniuriam poſſis.] *In ſcriptis quibuſdam codicibus poſt hæc verba ſequitur* , vbi amicitia iucundam alicui eam fecit & iuſtam. *In alijs* , vbi amicitiam alicui iucundam cauſa fecit & iuſtam.

Honeſtam vitam ſequi volentibus.]*Scribe,*honeſta ſequi volentibus,*ex vetere lectione.*

CAP.XIX. Tyrannum pone.] *Si ſic legas* , *ſenſus non procedit. Vide itaque an* tyrannicidam *placeat legi pro* tyrannum.

CAP.XXI. Venire in diſputationem poteſt aliquando.]*Scribe* aliquam , *non* aliquando, *ex vetuſtis exemplaribus.*

Et infamis repromittit.] *Caſtiga,* & infamis ore promittit:*Ex exemplari Facundi & Primitiui. Loquitur enim, vt paulo poſt apparet , de illis quorum teterrima libido, vt Lactantius inquit, nec capiti quidem parcit.*

Viuam cum obſcœno ? non viuam cum redemptore? *Scribendum reor,* Viuam cum obſcœno ? Nõ. Viuam cum redemptore? Non. *partim ex vetere lectione,partim ex coniectura.*

CAP.XXII. Quem Cæſar occidit.]*Corrige.*quem C. Cæſar occidit,*ex vetere lectione.*

CAP.XXIII. Vtrum hæc munera accipere eſt, an ſenatum legere?] *Hæc verba inuectitia ſunt, vt arbitror, & aliunde in Senecæ contextum irrepſerunt. Certe in exemplari bibliothecæ diuæ Mariæ non habentur omnino.*

Ita accipienti adhibenda concio eſt.] *Exemplar Gymnaſij Salmanticenſis,*conſcio,*legit, non* concio. *reputem legendum in totum ſic* , ita accipienti adhibendus conſcius eſt. *dixerat enim paulo ante* , teſtem beneficij & conſcium vitant.

Quidam nolunt nomina ſecum fieri.]*Scribendum reor* volunt,*potius quàm* nolunt.

Quibus iam ante dignitatem debent.] Quibus vitam aut dignitatem debent, *codex diui Franciſci.*

CAP.XXIV. Quia nec referre poteſt gratiam, niſi qui meminit : *Adde ex eodem* , & qui meminit, eam refert.

Non mihi opus eſt:]*Lege,*non quidem mihi opus eſt:*ex vetuſtis exemplaribus. Nec adduci poſſum vt credam,Senecæ eſſe verba illa quæ ſtatim ante habentur,* tanquam qui dicat,*ſed gloſſema.*

CAP. XXV. Nec ad ſpem quidem exequendi vnquã beneficij accedere.]*Lege,*quàm nec ad ſpem quidem exæquandi vnquam beneficij accedere,*ex eiſdem.*

His atque eiuſmodi vocibus agamus.] *Scribendum ex eiſdem* , His atque eiuſmodi vocibus id agamus.

CAP.XXVI. Nec ſatis pro ſuo precio æſtimatum putet.]*Caſtiga,* nec ſatis ſuo precio ſe æſtimatum putet.*ex eiſdem.*

CAP. XXVII. Ingenij fuit ſterilis tam puſilli quàm animi.] *Sic prior editio.quam lectionẽ agnoſcunt antiqua omnia exẽplaria. Cuius loco ſubſtituendã puto inuerſo verborum ordine,* ingenij fuit tam ſterilis quàm puſilli animi.

Deriſum à labore irrito liberauerat.]*Vetus lectio:* deriſu ac labore irrito liberauerat.

Nec hoc quidem faciet, ſi vnus eſt vltra ſe, Cupiditas ſe porrigit.] *Scribendum* , Nec hic quidem

Digitized by Google

faciat, ſi vnus eſt. Vltra ſe cupiditas porrigit, *ex eadem.*

CAP. XXVIII. Quanto eſt ſimplius, quanto purius.] *Eadem* prudentius *agnoſcit, non* purius. *vt forte commodior lectio ſit* pudentius.

CAP. XXIX. Et quidem profeſſi ſapientiam queruntur, quod nõ magnitudine corporis æquemus elephantes,] *Lego per minorem*, etiam quidam profeſſi ſapientiam. *Deinde ſcribe per maiorem*: Queruntur quod non magnitudine corporum æquemus elephantos, *partim ex vetere lectione, partim ex coniectura.*

Multa animalia nandi facilitate.] *Expende, an ſit commodior lectio* facilitate *quàm* felicitate.

Pares animalibus habeamus.] *Hæc verba in nullo antiquorum exemplarium habentur.*

Et in negligentes noſtri deos querimoniam iaciunt.] *Scribe*, & negligentes noſtri deos. *Reliqua deſiderantur in vetere lectione.*

Quod non bona valetudo & virtus inexpugnabilis.] Vitijs *eadem, non* virtus *agnoſcit.*

Voluerunt ſecula ſortiri. *Eadem* ſecunda *agnoſcit, non* ſecula. *Legendum puto* ſecundas : *vt paulo poſt*, ab ipſis proximos nos collocauerunt. *Et libro tertio de Ira*: Optimum iudicauit quicquid dixiſſet ſequi, & ſecundas agere.

Quanto velociora aſſequamur.] Conſequamur *vetus lectio, non* aſſequamur.

Magna accepimus, maiora non debuimus.] *Scribendum*, Magna accepimus, maiora non cepimus: *ex eadem : vt ſit exornatio paronomaſia, ſiue annominatio, literarum detractione.*

CAP. XXX. Hæc mihi liberalis.] *Lege*, Hæc, mi Liberalis, *ex eadem.*

Etiam inter cætera.] Etiam in cætera, *exemplar ſcholarum Salmanticenſium.*

Ab infirmitate atque inopia eruat.] Petat, *non* eruat, *vetus lectio.*

CAP. XXXI. Referre gratiam facile eſt.] *Superuacaneum eſt verbum* gratiam, *ex eadem.*

Prodeſſe ei cui dat ex voluntate, ſupra eſt.] *Caſtiga*, Prodeſſe ei cui dat & voluptate ſibi eſſe, *ex eadem.*

Peruenitque ad me animus eius.] *Scribendum arbitror.* munus, *non* animus.

Nihil de reditu cogitare.] *Scribe per duplex* d, redditu, *vel contra omnia Exemplaria.*

Non quicquid porero, & faciam, & reddam.] *Corrigendum arbitror*: Non quicquid potero faciam vt reddam.

Licet animo benigniſſimo acciperet.] *Scribe* acceperit, *non* acciperet, *ex vetere lectione.*

CAP. XXXII. Et expedite remiſit quam acceperat.] *Legendum puto* exceperat, *nõ* acceperat. *Nam præceſſerat paulo ante*, pilam iacere, & diligenter excipere: *& ſequitur*, qui pilam vt oportebat excepit.

Ludus per ſe imperfectus eſt.] *Corrige*, tamen luſus ipſe imperfectus eſt: *ex vetuſta lectione.*

Ergo gratus ſum.] *Emendatiores codices*, ego gratus ſum.

CAP. XXXIII. Perfecit opus ſuum, etiam ſi non vendidit.] *Deeſt dictio* Phidias. Perfecit opus ſuum Phidias, *&c. ex eiſdem.*

Fructus primus ille cõſcientiæ.] *Deeſt verbum ſubſtantiuum* eſt, fructus primus ille eſt conſcientiæ, *ex eiſdem.*

Secundus eſt & famæ, & eorum, quæ præſtari inuicem poſſunt.] *Legendum reor*, Secundus eſt famæ. Tertius eorum quæ præſtari inuicem poſſunt. *vt paria ſint imaginis membra. Erroris cauſam fuiſſe opinor ſimilitudinem ternarij numeri, per compendium ſcripti in exemplaribus antiquis, cum figura qua in eiſdem effigiatur coniunctio* &.

Itaque quum benigne acceptum eſt, beneficium eſt. Qui dedit gratiam quidem iam recepit.] *Caſtigandum puto* : Itaque quum benigne acceptum eſt beneficium, is qui dedit, *&c.*

CAP. XXXIV. Primum fecit. Bono animo bonum obtulit:] *Exemplar Facundi & Primitiui* Plurimum *legit, non* primum. *&* retulit *mallem legeres quàm* obtulit.

Poſt deinde.] *Legendum exiſtimo*, Poſt diuide.

Res eſſe magis quàm verba.] *Caſtiga*, plures res eſſe quàm verba, *ex exemplari ſcholarum Salmanticenſ.*

Sed aliunde commodatis, quia pedem & noſtrum dicimus.] *Corrigendum*, ſed alienis, commodatiſque. Pedem & noſtrum dicimus, *ex vetere lectione.*

Fortitudo eſt pericula iuſta contemnens:] *Scribe*, Fortitudo eſt virtus pericula iuſta contemnens, *ex eadem.*

Vt & ille fortis dicatur.] *Sunt codices in quibus particula* vt *non habetur.*

Sic beneficium eſt, & actio dicitur beneficij.] *Sic prior editio. Quidam codices*, Sic beneficium eſt, & actio vt diximus bona. *Alij*, & actio vt diximus beneficia.

CAP. XXXV. Inſanire omnes ſcilicet ſtultos dicimus:] *Verbum* ſcilicet *deſideratur in ſcriptis codicibus.*

Gratiam relaturum, etiam quum reddiderit.] Etiam quum retulit, *ijdem præferunt. Scribendum puto* etiam cum retulerit.

Ne intolerabili ſarcina depreſſi deficiamus: Animo bono mihi donata ſunt.] *Scribendum reor*, ne intolerabili ſarcina depreſſi deficiamus animo. Bona mihi donata ſunt.

Spiritus, & libertas potior ſpiritu.] *Reſtituendus forte hic deprauatiſſimus locus ſic*, Spiritu & libertate potior, *vt ſuperuacanea ſit dictio vltima* ſpiritu: *adiecta fortaſſe ab aliquo qui putauit* potior *comparandi eſſe nomen, non verbum.*

Non vt ſoluiſſe te putes.] Non vt ſolutum te putes, *exemplaria diuæ Mariæ & diui Franciſci.*

ERASMVS ROTERODAMVS.

CAP. I. MALE *renuit.*] Codex manuſcriptus habet *rennuit ducentem* dixit, precibus trahentem : & male renuit qui victus improbitate rogantis parum conſtanter negat.

CAP. IV. *In eo quod daturus es.*] opinor legendum. Agit enim de his, per quos datur beneficium : qui dum eius gratiam ad ſe trahunt, gratiam danti debitam minuunt.

CAP. VI. *Potes ob id ingratus eſſe.*] Codex ſcriptus habebat, *Poteſt ei ob id iam gratus eſſe.* Fortaſſe *poteſt* recte legeris. Sentit beneficio ſic dato, nullam deberi gratiam : itaque ingratus eſſe non poteſt qui accipit.

Manus adfert.] Sententia eſt : Vt occidit, qui remedium non adhibet in tempore : ita manus adfert, hoc eſt interficit, qui beneficium ſero dat, quo poterat ſeruari cui dandum erat.

CAP. XI. *Sed inuiſum eſt.*] Prior editio habebat *iniuſtum eſt.* Sed *inuiſum*, quod ex codice manuſcripto reſtituimus, argutiæ pluſculum habet ingra-

Digitized by Google

tum eſt, quod non delectat: inuiſum eſt, quod odimus.

CAP. XVI. *Vt coniugia tua vrbes ſint.*] Pro *coniugia*, repoſuimus *congiaria*, quæ dicuntur munera principum. Nam vox *coniugia* nihil facit.

CAP. XX. *Non inſeruirent ſeruitutem.*] Poteſt duabus ſyllabis ſuccurri, ſi legas, *pugnantia, viri: non, an ſeruirent ſeruitutem.* Nam & Pompeius & Cæſar pariter ambiebant dominatū: & idem accidit quum Octauius inſtrueretur aduerſum Antonium.

Qui vnius dandi beneficij iniuria venerat.] Ex figuris corruptæ ſcripturæ deprehendi legendum, *in ius:* vt ſit *ἀνάκλασις* in duabus vocibus. *ius* & *iniuria*. Cæſar habebat ius dandi vitam: ſed hoc ius per iniuriam vſurparat.

CAP. XXVI. *Aut nimium ſui ſuſpectum.*] Superior editio, Codex manu deſcriptus habebat, *ſuſpectos*. Hinc germanam lectionem reſtituimus, *nimius ſui ſuſpectus*: vt *ſuſpectus* ſit à *ſuſpicio*, quod eſt admiror, non à *ſuſpicor*.

CAP. XXVII. *Ingenij fuit tam ſterilis, quam animi.*] *Sterilis ingenij* dicit, ob tarditatem: *ſterilis animi*, ob ingratitudinem.

CAP. XXIX. *Ne coire quidem in id natura patiatur.*] Pro *in id*, ſcribendum arbitror *in idem*: & hæc verba, *pares animalibus*, non erant in deſcripto codice, nec videntur ad ſenſum facere. Sentit enim hic vix natura poſſe coniungi, vt idem animal & velocitate præcellat, & viribus.

CAP. XXXI. *Etiam ſi ille manum exercere noluit.*] Ad eum modum habebat vetus lectio. Codex manu ſcriptus habebat, *illi manum exercere non licuit.* Nec dubium quin *exerere* ſit legendum: ſi per fortunam non licuit virtuti manum exerere, tamen prompta voluntas gratum facit. Codex deſcriptus habebat, *homo*, pro *homini*. Vnde ſuſpicor, vtramque vocem fuiſſe poſitam: *Gratus poteſt homo etiam homini eſſe voluntate.* Nam nemo dubitat, quin Deo ſufficiat bona voluntas.

IOANNES OPSOPOEVS.

CAP. I. ET ſic tanquam ſibi præriperet.] Puteani, ſc. liquido præfert, *& ſic dare tanquam ſibi eriperetur*, &c.

Proximus eſt à negante qui dub. nullamque meretur gratiam.] Idem Puteani codex ſic habet, *Proximus eſt à negante, qui dubitauit, nullamque meruit gratiam.*

Parata facile occurrentia, vbi nulla mora fuit.] Idem Puteani M.S. *parata, facilia, occurentia, vbi nulla mora fuerit, niſi* &c.

Os concurrat.] Sic lib. 3. de Ira, *Non defuerunt miſero verba, non os concurrit.* Epiſt. xi. *lingua titubat, labra concurrunt.* Quinctillianus cap. iii. lib. xi. *Eſt alij concuſſus oris & cum verbis ſuis colluctatio.*

CAP. II. Neceſſ. gra. rog. lib.] Sic M. ſ. *neceſſ. grauiſſima rogandi liberan.* & paulo poſt *ſi præſto fuit.* iterum. *Qui tarde & diem de die extrahens profuit.*

Si tuo mors eſt.] M. ſ. *ſi tuo mors nihil*, &c. omiſſo altero *eſt*.

CAP. XI. Verniliter.] M. ſ. *vernaliter*. Nonius Marcellus cap. 1. *Vernaliter pro adulterè, à vernis, quibus hæc vincendi ars eſt. Cæcilius venatore: Credo, nimis tandem hoc fit vernaliter.* Alibi tamen apud Senecam *vernilitas* legitur, & apud Quinctillianum cap. xi. lib. 1. inſtit. orat. *ſeruili vernilitate imbuti*. vt ne *verniliter* quidem improbari debeat.

CAP. XXII. Non hoc eſt Remp. calcare? &c.] Lipſius Electorum lib. 1. cap. x. Seneca lib. II. de beneficiis cap. 12. *Non hoc eſt remp. calcare? Equidem dicit aliquis: Non poteſt ad rem pertinere, ſiniſtro pede.* Cedo, quis Palæmon hæc capiet? Sed acutam ſententiam vera emendatione eruo ego, *Non hoc eſt remp. calcare, & quidem (licet aliquis non putet ad rem pertinere) ſiniſtro pede?* Argutatur non inſolens. Non ſolum, inquit, pedem oſculandum præbuit, ſed quod fœdius, ſiniſtrum. Ex *dicit*, feci *licet*, non abnuentibus aliquot libris, qui *linget*. & *licuet*, referunt: & pro *poteſt*, ſcripſi *putet*.

Qui excuſant & negant id.] Turnebus Aduerſar. lib. 9. cap. xxx. Vt cothurnus, ſic & ſoccus Romanum non videtur fuiſſe calceamentum, ſed Græcum: vtroque autem Romani vtebantur in palliatis commediis & tragœdijs. itaque homini dabatur vitio ſoccum geſtaſſe: atque vna etiam hæc nota Caio principi inuritur, vt in exoticum alienumque cultum, & Romanis hominibus inſolitum demigranti. vnde à Seneca ſcribitur II. de Benefic. cap. 12. *Qui excuſant eum, negant id inſolentiæ cauſa factum: aiunt ſocculum auratum, imo aureum margaritis diſtinctum oſtendere eum voluiſſe.* Ibidem apertius, *parum enim ſi de furioſeque inſolens fuerat. qui de capite conſularis viri ſoccatus audiebat, niſi in os ſenatoris ingeſſiſſet imperator pigros ſuos.* indignum facinus videri vult Seneca ſediſſe in iudicio calceatū ſoccis Imperatorem, vt non vſitatis publice nec forenſibus, ſed alienigenis & domi, vt & ſyntheſis ſolebat, ſumendis: nec fortaſſe tam exterum calceamentum intellexit, & reprehendit Seneca, quam parum virile muliebreque: ſocci enim Romæ mulierum videntur fuiſſe. Suetonius in Vitellio, cap. 2. *a Meſſalina petijt vt ſibi pedes præberet excalceandos, detractumque ſocculum dextrum inter togam tunicasque geſtauit aſſidue.* Illud animaduertendum, quos appellet pigros Seneca: & mihi videtur ioculari vocabulo pedes appellare. cum enim illi quocunque nos ferant, in deſidibus & pigris officio videntur deeſſe ſuo quadam ingnauia, & pigri pigros & ſegnes reddere, vt in ſtrenuis & gnauis contra videntur gnaui & ſtrenui eſſe & prompti ac parati ad viam. Hæc Turnebus.

CAP. XXIII. Ita accipienti adhibenda concio eſt.] Videtur legendum, *ita accipienti adhibenda cautio eſt.* Eo enim ſpectant ſequentia, *Quod pudet debere ne acceperis.*

M. ſ. *agunt gratias, & in angulo, & in aurem.*] Sic Seneca pater lib. II. contr. 1. *acta in aurem legere*, & Martialis *in aurem laudare*.

CAP. XXVIII. Ille non eſt mihi par virtutibus nec officijs, ſed habuit ſuam venerem.] Turnebus Aduerſar. lib. IX. cap. xxx. Venerem non tantum amoribus præfuiſſe exiſtimatum fuit, ſed etiam hominum commendationi & conciliationi, vt facilius aliquid impetrarent ab aliquo, & in amicitiam influerent, & gratiam emererentur. *Ille*, inquit Seneca, *non eſt mihi par virtutibus nec officijs, ſed habuit ſuam venerem.* hoc valet, ſed ei fauit Venus, quæ gratiam quandam ei commendauit, qua placuit, & facile beneficium impetrauit. Vt & apud Flaccum lib. 1. epiſt. vi. *Et bene nummatum decorat Suadela Venusque.* ſunt enim hæc duarum dearum nomina, quæ facile homines, quibus fauent, ſuis muneribus beneuolentiæ & amicitiæ aliorum tradunt. Quiſpiam explicabit fortaſſe *ſuam Venerem*, ſuam venuſtatem & gratiam, neque præterea quicquam eſſe quærendum putabit, quam interpretationem, vt non condemno, ita alteram me-

Digitized by Google

lorem puto. dij enim noſtri dicuntur eſſe, qui nobis fauent: vt apud Maronem XII. Æneid.

Sin noſtrum annuerit nobis victoria Martem.
----nec dij texere Cupentum
Æneæ veniente ſui----

qui ſcilicet ei propitij erant fauebantque.

CAP. XXIX. Multa animalia nandi facilitate.] Superiores editiones habent, *multa animalia nandi felicitate.* Lipſius lib. II. epiſt. x. Quæ vero felicitas in nando? Vereor vt decurtata vox ſit legendumque *diminandi.* Approbat ipſe Seneca, qui ſtatim adiungit, *futuri ſcientia.*

Et vires pares animalibus:] Modius epiſt. XXIX. Conuenit noſtro libro cum veteribus & ſcriptis Eraſmi Pincianique exemplaribus in eo, quòd primum illa, *pares animalibus habeamus*: deinde iſta, *querimoniam faciunt*, ab illo abſunt: qui etiam *ac diſſidentibus*, pro *accidentibus*, & *vitiis*, pro *& virtus* refert. Vnde totum locum ita conſtituebam: *Et cum quædam nec coire in idem natura patiatur: vt velocitatem corporum, & vires: ex diuerſis ac diſſidentibus bonis hominem non eſſe compoſitum, iniuriam vocant, & negligentes noſtri deos, quod non bona valetudo etiam vitiis inexpugnabilis data ſit: quod non futuri ſcientia. leniter* mutaui *deſidentibus*, in *diſſidentibus* poſtulante ſententia: quæ etiam Senecæ ſua non conſtabit, ſi *& virtus* pro *& vitiis*, retineatur. nullus hic virtuti locus vbi illud dicitur: homines libidine & vino diffluentes conuicium diis facere, quod non in ſumma hac intemperantia etiam bona ſemper valetudine fruantur.

CAP. XXX. Ab infirmitate atque inopia petat atque dicat.] Priores editiones referunt, *inopia eruat* (pro quo in ora librorum *petat*) *& dicat.* In Romana neque *eruat*, neque *petat* reperitur. Repoſui poſtremum ex ſcripti codicis fide.

CAP. XXXI. Ad fortunam mittor.] M. ſc. *ad fortunam nitor.* & paulo poſt. *& actio, vt diximus beneficia, & ipſum q. d. p. ſl. actionem: vt pecunia, vt domus, vt prætexta.* Et hanc particulæ *vt* geminationem in ſuis quoq; mẽbranis obſeruauit Modius ep. XXIX.

GRVTERVS ET IVRETVS.

Ex Cap. I.

SED *aduerſus ducentem male retinuit.*] Vide hunc locum dilucide explicatum apud Grut. lib. 21. Suſp. c. 5.

Os concurrat.] Os concurrit cum contrahitur, quod plerumque fit vbi in magno pudore verſamur, hucque crediderim facere illa verba Senecæ epiſt. 106. *Vide an affectus vultus nobis mutent, an faciem diffundant, an ruborem moueant, an fugent ſanguinem.*

Et ſuffundatur rubor.] Repone ex v. c. *& ſuffundat rubor.* nõ enim dubium eſt, quin germana & elegãs ſit ſcriptura, quam alij temere nimium mutarãt, quia non obſeruarant actiua verba à priſcis auctoribus paſſiue poni, & contra. Sen. non ſemel ita locutus eſt, vt deprehendi ex collatione priſcarum membranarum. Locos notare iuuabit. Lib. 2. de benef. cap. 14. *quod nunquam in malum vertat,* epiſt. 29. *non deſinent, ſed intermittent.* epiſt. 50. *cum hoſtilia in portis tela vibrarent.* & epiſt. 53. *ſi quemadmodum laudet aſpexeris,* epiſt. 73. *rediget ad liquidum.* lib. 3. natur. quæſt. cap. 11. *ſæpe motu terrarum itinera turbant.* Ita plane priſci codices, ſed in editionibus vulgatis interpolata ſunt omnia. Iuretus.

Ex Cap. II.

Huius facienda eſt gratia amico.] Non damno communem hanc lect. tantum moneo ſcribi in v. c. *faciendum eſt,* quod probum & antiquum cenſeri debet, ſi modo, *gratiam,* legas. nam eo modo dixit Seneca, *faciendum eſt gratiam amico,* quo Iuriſconſultus ait, *ſequendum eſt Iuliani ſententiam,* in l. 12. ff. de captiu. & *à capite rationem reddendum.* in l. 19. ff. de neg. geſt. & *permittendum eſt actionem,* in l. 45. ff. ſolu. matrim. Ita M. Tullius dixit, *ſibi rem præſidio ſperant futurum.* de quo A. Gellius, l. 1. cap. 7. Hæc Iuretus.

Ex Cap. III.

Commendare quæ præſes. Vt illum caſtiges quod tardior in rogando fuit, adiicias licet. Integer in ſpeciẽ locus, at non etiam integer: audacter quamuis legerim diſtinxerimque: *quæ præſtes vt ille ſe caſtiget quod tardior in rogando fuit. Adiicias, &c.* ita quippe nulla fere littera minus in. ſſ. Pinc. & Palat. tres item Naz. & Colom. ſunt quę verba dantis, qui vult à ſemetipſo petitor pœnas exigat, quod tardius rogauerit, citius alioquin impetraturus. ſic inf. c 14. *Viderit, de ſe, non de me queretur.* Tam inſignem locum miror hactenus medicorum latuiſſe curioſos oculos, manuſque exitioſas. Grut.

Huic animo.] Melius maxima pars m. ſſ. *Huic eius animo.*

Ex Cap. IIII.

Repræſentanda ſunt beneficia.] v. c. *Reprehendenda ſunt.*

Ex Cap. V.

Nihil æque amarum quam diu pendere.] Quædam non aliena ab hoc loco P. Faber ad ea verba, *Quod pendet non eſt pro eo quaſi ſit,* l. 169. de reg. iur.

Qui tarde dedit, & diu extrahẽs profuit.] Quoniam libera eſt ſuſpicio cuius, ſuſpicor proximum vero: *Qui diem de die extrahens profuit, non ex animo fecit.* Reiectis aliis, etiam voce illa, *tarde,* quæ in caſcis membranis non extat: tamquam ea nata fuerit ex marginali nota. pro tali ſane habeo illam gnomen: *Qui tarde fecit, diu noluit,* alibi dum ipſam, ni fallor, vſurpat auctor noſter. Grut.

Ex Cap. VI.

Edere illum ſibi nomina creditorum.] Vide hunc locum apud Iac. Ræuardum in cõm. ad l. 26. de diuerſ. reg iur. qui non ingenioſe eum applicat propoſito ſuo. Grut.

Ex Cap. VII.

Et inſerere contumeliam meritis.] v. c. *& inſerre contumeliam.*

Ex Cap. VIII.

Reprehendere eſt: vt in tranſitu, &c.] Mihi venit in mentem *dependere eſt.* quod hic magis conuenire euincunt præcedentia. nam idem eſt quod ſoluere. epiſt. 20. *pro me dependet Epicurus.* & lib. 5. de benef. *pro ingratis dependere,* vt & alibi ſæpius. Grut.

Omnes iuſſit reddere in ſenatu æris alieni cauſas.] *In ſenatum* legit Gruterus, & adfert nonnulla de hoc ipſo facto Tiberij ex lib. 1. Annal. Taciti, quæ annotauit Lipſ.

Ad iudicem miſſus ſum.] Notat Ręuardus ad l. 102. ff. de reg. iur. intelligendum hic per *iudicem,* non iudicem datum, ſed prætorem vel præſidem, eum adi.

Ex Cap. X.

Lacerat animum.] Auctiore ſcriptura in v. c. *Peſſimum eſt ſi lacerat animum.*

Ex Cap. XI.

Quæ magis ad ſe volunt attrahere.] Rectius in v. c. *quæ magis attrahere cupiunt.*

Nec tamen tuta ſunt ſi infantia differantur.] Omnino exiſtimo reponendum ex v. c. *nec tamen rata ſunt.* Ad

quam ſcripturam accedit quod alij notarunt in quibuſdam libris eſſe: *hæc tamen irrita ſunt.* Vox autem, *rata* mirifice huc quadrat & ſolemnis eſt, eo modo dixit Martial. lib. 10. epigr. 34.

Dij tibi dent quicquid Princeps Traiane mereris,
Et rata perpetuo quæ tribuere velint.

Hæc Iuretus.

Ex Cap. xii.

Oſculari ſiniſtrum pedem.] notat idem de Maximino iuniore Iulius Capitolinus: *In ſalutationibus ſuperbiſſimus, adeo vt manum porrigeret, & genua ſibi pateretur oſculari: nonnunquam etiam pedes. quod nunquam paſſus eſt ſenior Maximus, qui dicebat, Dij prohibeant vt quiſquam ingenuorum pedibus meis oſculum figat.* Plin. in Traiano laudat quod hæc non fecerit: *Non tu civium amplexus ad pedes tuos deprimis, nec oſculum manu reddis.* Vide Lipſium in fine cap. 6. lib. 1. elector.

Vt mores liberæ ciuitatis.] v. c. *vt leges.*

Submiſſis honoribus.] de ea locutione vide cap. 3. lib 24. Suſpicion. Grute. vbi interpretatur hunc locum contra Pinciani & Lipſij opinionem.

Supplex ſibi, eo more iacuiſſet, quo victi hoſtes victoribus iacuere.] gloſſema illud ſuperfluum vult tolli Iuretus, & ex fide v. c. caſtigari, *ſupplex more victorum hoſtium iacuiſſet.*

Ex Cap. xiiii.

Sic ea quæ nocitura ſunt.] v. c. *Sic omnium quæ nocitura ſunt.*

Tum initia beneficiorum.] recte v. c. *Cum initia beneficiorum.*

Etiam inuitos nolenteſque ſeruare.] Pulchra quædam, quæ huc faciunt, pete à P. Fab. comment. ad tit. de reg. iur. l. 69.

Ex Cap. xvi.

Nihil animo.] v. c. *nihil omnino.* Iuretus.

Et cum ſit vbique virtutis modus.] additur in v. c. *Et cum ſit vbique virtus, modus, & medium.*

Ex Cap. xvii.

Cauillatio.] P. Faber ad l. 65. ff. de reg. iu. *cauillationem* hic interpretatur facetias, iocum & ſales, vti & apud Cic. lib. 2. de orat. Suetonium in Veſpaſiano cap. 3. & Tito. ca. 8. &c.

Poſcere nummos & contemnere.] Appoſite multa ad hæc P. Faber, ad l. 1. ff. de iuſtit. & iure. Marq. & Freherus lib. 1. Parerg. c. 1.

Ex Cap. xviii.

Vim maiorem ac metum.] tu quiſquis es, ſi inſignia multa ad hunc locum ſcire aues, adi laborioſum P. Fabri comment. ad l. 116. de reg. iur. nec inſuper habe quod ad eandem legem Ræuardus.

Si neceſſitas tollit arbitrium.] de hoc etiam erudita admodum Faber ad l. 169. ff. de reg. iur.

Nec interponi pararios.] ſic olim vocabantur quorum interuentu negotia conciliabantur, quique nominum faciendorum vel cuiuſlibet alterius negotij gerendi cauſa operam ſuam accommodabant, alio nomine dici poſſunt proxenetæ. Briſſ. libr. 14. de verb. ſign. horum meminit. At Pararios Ræuardus lib. 3. c. 1. Varior. eos præciſe intelligit quos Plaut. actuarios, Scæuola librarios, Vlpianus vero tabelliones appellarunt.

Ex Cap. xxiiii.

Accipit faſtidioſe.] Egregia quædam ad hunc locum Fr. Duarenus lib. 1. de iure accreſcendi cap. 3. item ad leg. 38. ff. de leg. 1.

Ex Cap. xxvii.

Cn. Lentulus augur.] De eodem Suetonius in Tiberio, cap. 49. *Cn. Lentulum Augurem, cui cenſus maximus fuit, angore & metu ad faſtidium vitæ egit, &c.* vide locum, & ibid. Beroald. & Torrent. item Lipſ. ad lib. 4. Ann. Taciti. ex eo enim loco Suetonij recte colligit huic homini nullos fuiſſe liberos ſuperſtites. Grut.

Ex Cap. xxviii.

Sed habuit ſuam Venerem.] Valet, fauit ei Venus, quæ gratiam quandam ei accommodauit, qua placuit & facile beneficium impetrauit, vt eſt apud Flacc. l. 1. epig. 6. *Et bene nummatum decorat ſuadela Venuſque.* diſcimus ergo *Venerem* non tantum amoribus præeſſe exiſtimatam fuiſſe, ſed etiam hominum commendationi & conciliationi, vt facilius aliquid impetrarent ab aliquo & in amicitiam influerent gratiamque mererentur. quiſpiam explicabit fortaſſe, *ſuam venerem.* ſuam venuſtatem & gratiam, nec præterea quicquam eſſe quærendum putabit. quam interpretationem vt non condemno, ita alteram meliorem puto. Dij enim *noſtri* dicuntur eſſe qui nobis fauent. vt apud Maron. 12. Æneid. *Sin noſtrum annuerit nobis victoria Martem*, hæc Turnebus lib. 9. aduerſ. c. 30.

Ex Cap. xxx.

Cum quolibet paria feciſti.] paria facere, eſt rationibus redditis reliqua plane exſoluere, vel eo nomine ſatisfacere: exempla appoſita pete à Budeo. l. 1. Parerg. c. 24. Briſſ. lib. 14. de verb. ſign. locutionem eandem iterat noſter plus centies. Grut.

Ex Cap. xxxi.

Vt gratus ſim ad fortunam mittor. Si illa inuita reſpondere non poſſum, ſufficit animus animo.] pro *inuita* legitur in v. c. *muta*: quod non diſplicet, vt videatur alludi ad morem conſulendi deos in rebus anxijs, qui ſæpe obmuteſcebant. Deinde pro *ſufficit*, idem v. c. *ſufficiat.* hæc Iuretus.

L. ANNÆI

Digitized by Google

L. ANNÆI SENECÆ
AD AEBVCIVM LIBERALEM
DE BENEFICIIS LIBER III.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

AGIT de Ingratis. qui illi ſint & an puniendi, aut ad iudicem vocandi accurata diſputatione negat: & addit, pœnam ijs in Odio & infamia eſſe, atque Animo ipſo. Deinde ex occaſione, an Dominus in ſeruum gratus eſſe debeat, an ab illo Beneficium accipiat, adfirmat, & hoc vberiùs, quia creber tunc ſeruorum vſus. Adnectit, An filius patri det Beneficium, diſputat in vtramque, ſed affirmantem affirmat.

CAPVT PRIMVM.

NON referre beneficijs gratiam, & eſt turpe, & apud omnes habetur, Æbuci Liberalis. Ideò de ingratis etiam ingrati queruntur: cùm interim hoc omnibus hæreat, quod omnibus diſplicet: adeoque in contrarium itur, vt quoſdam habeamus infeſtiſſimos non poſt beneficia tantùm, ſed propter beneficia. Hoc prauitate naturæ accidere quibuſdam, non negauerim: pluribus, quia memoriam tempus interpoſitum ſubduxit. Nam quæ recentia apud illos viguerunt, ea interiecto ſpatio obſoleſcunt. De quibus fuiſſe mihi tecum 1 diſputationem ſcio, cùm tu illos non ingratos vocares, ſed oblitos: tamquam ea res ingratum excuſet, quæ facit. 2 An quia hoc accidit alicui, non ſit ingratus: cum hoc non accidat, niſi ingrato? Multa ſunt genera ingratorum, vt furum, homicidarum: quorum vna culpa eſt, ceterum in partibus varietas magna. Ingratus eſt, qui beneficium accepiſſe ſe negat, quod accepit: ingratus eſt, qui diſſimulat: ingratus, qui non reddit: 3 ingratiſſimus omnium, qui oblitus eſt. Illi enim ſi non ſoluunt, tamen debent: & exſtat apud illos veſtigium certè meritorum, intra malam conſcientiam concluſorum: & aliquando ad referendam gratiam conuerti ex aliqua cauſſa poſſunt, ſi illos pudor admonuerit, ſi ſubita honeſtæ rei cupiditas; qualis ſolet ad tempus etiam in malis pectoribus exſurgere: ſi inuitauerit facilis occaſio: hic numquam fieri gratus poteſt, cui totum beneficium elapſum eſt. Et vtrum tu peiorem vocas apud quem gratia beneficij intercidit, an apud quem etiam memoria? 4 Vitioſi oculi ſunt, qui lucem reformidant: cæci, qui non vident. & parentes ſuos non amare, impietas eſt: non agnoſcere, inſania. Quis tam ingratus eſt, quàm qui quod in prima parte animi poſitum eſſe debuit, & ſemper occurrere, ita ſepoluit & abiecit, vt in ignorantiam verteretur? apparet illum non ſæpe de reddendo cogitaſſe, cui obrepſit obliuio. Denique ad reddendam gratiam, & 5 virtute opus eſt, & 6 II.
tempore, & 7 facultate, & adſpirante fortuna. Qui meminit, ſine impendio gratus eſt. Hoc quod non operam exigit, non opes, non felicitatem, qui non præſtat; nullum habet, quo lateat, patrocinium. Numquam enim voluit gratus eſſe, qui beneficium tam longe proiecit, vt extra conſpectum ſuum poneret. Quemadmodum quæ 8 in vſu ſunt, & manum quotidie tactumque patiuntur, numquam periculum ſitus adeunt: illa quæ ad oculos non reuocantur, ſed extra conuerſationem, vt ſuperuacua iacuerunt, ſordes ipſa colligunt vetuſtate: ita quidquid frequens cogitatio exercet ac renouat, memoriæ numquam ſubducitur, quæ nihil perdit, niſi ad quod non ſæpe reſpexit.

Præter hanc cauſſam, aliæ quoque ſunt, quæ nobis merita nonnumquam maxima 9 III.
velant. Prima omnium ac potiſſima, quod nouis ſemper cupiditatibus occupati, non quid habeamus, ſed quid petamus, inſpicimus: non in id 10 quod eſt, ſed 11 quod appetitur, intenti. Quidquid enim domi eſt, vile eſt. Sequitur autem, vt vbi quod acceperis, leue nouorum cupiditas fecit, auctor quoque eorum non ſit in pretio. Amauimus aliquem & ſuſpeximus, & 12 fundatum ab illo ſtatum noſtrum profeſſi ſumus, quàm diu nobis placebant ea quæ conſecuti ſumus: deinde irrumpit animum aliorum admiratio, & ad ea impetus factus eſt, vti mortalibus mos eſt, ex magnis maiora cupiendi: protinus excidit, quidquid antè apud nos beneficium vocabatur. nec ea intuemur, quæ nos alij

Digitized by Google

præpoſuêre,ſed ea ſola quę fortuna pręcedentium oſtentat. Non poteſt autem quiſquam
& inuidere,& gratias agere: quia inuidere,querentis & mœſti eſt: gratias agere,gauden-
tis. Deinde,quia nemo noſtrum nouit,niſi id tempus, quod cum maxime tranſit, ad præ-
terita rari animum retorquent. Sic fit, vt præceptores, eorumque beneficia intercidant:
quia totam pueritiam reliquimus. ſic fit, vt in adoleſcentiam noſtram collata pereant:
quia ipſa numquam retractantur. Nemo quod fuit: tamquam in præterito, ſed tamquam
IV. in perdito ponit: ideoque caduca memoria eſt, futuro imminentium. Hoc loco
reddendum eſt Epicuro 13 teſtimonium, qui aſſiduè queritur, quod aduerſus præterita
ſimus ingrati, quod quæcumque percepimus bona, non in memoriam reducamus, nec
inter voluptates numeremus: cum 14 certior nulla ſit voluptas, quàm quæ iam 15 eripi
non poteſt. Præſentia bona nondum tota in ſolido ſunt, poteſt illa caſus aliquis incidere:
futura pendent, & incerta ſunt: quod præteriit, inter tuta ſepoſitum eſt. Quomodo ergo
gratus quiſquam eſſe aduerſus beneficia poteſt, qui omnem vitam ſuam tranſilit? Præ-
ſentium 16 intuitus, ac præteritorum memoria gratum facit: memoriæ minimum tri-
V. buit, quiſquis ſpei plurimum. Quemadmodum, mi Liberalis, quædam res ſemel
perceptæ hærent; quædam vt ſcias, non eſt ſatis didiciſſe (intercidit enim eorum ſcientia,
niſi 17 continuetur) Geometriam dico, & 18 ſublimium curſum, & ſi qua alia propter
ſubtilitatem lubrica ſunt: ita beneficia quædam magnitudo non patitur excidere, quæ-
dam minora, ſed numero pluria, & temporibus diuerſa effluunt. Quia (vt dixi) non ſub-
inde illa tractamus, nec libenter quid cuique debeamus, recognoſcimus. Audi voces pe-
tentium. nemo non victuram ſemper in animo ſuo memoriam dixit: nemo non deditum
19 ſe & deuotum profeſſus eſt, & ſi quod aliud humilius verbum, quo ſe oppigneraret.
inuenit. Poſt exiguum tempus, iidem illi verba priora, quaſi ſordida & parum libera,
euitant: perueniunt deinde eò, quò, vt ego exiſtimo, peſſimus quiſque atque ingratiſſi-
mus peruenit, vt obliuiſcantur. Adeò enim ingratus eſt, qui oblitus eſt vti gratus ſit,
VI. cui beneficium in mentem venit. Hoc tam inuiſum vitium, an impunitum
eſſe debeat, quæritur: & an hæc lex, quæ 20 in ſcholis exercetur etiam in ciuitate po-
nenda ſit, qua 21 ingrati datur actio. Quæ videtur 22 æqua omnibus. quid ni? cum
vrbes quoque vrbibus, quæ præſtitere exprobrent, & 23 maioribus collata, à poſteris
exigant. Noſtri maiores, maximi illi viri, ab hoſtibus tantum 24 res repetierunt: bene-
ficia magno animo dabant, magno perdebant. Excepta 25 Macedonum gente, non eſt
26 in vlla data aduerſus ingratum actio. Magnumque hoc argumentum, dandam non
fuiſſe: quia aduerſus maleficium omne 27 conſenſimus. & homicidij, veneficij, parrici-
dij, violatarum religionum, aliubi atque aliubi diuerſa pœna eſt; ſed vbique aliqua. Hoc
frequentiſſimum crimen nuſquam punitur, vbique improbatur. Neque abſoluimus illud:
ſed cum difficilis eſſet incertæ rei æſtimatio, 28 tantum odio damnauimus, & inter ea
VII. reliquimus, quæ ad vindices deos mittimus. Rationes autem multæ mihi occurrunt,
propter quas crimen hoc in legem cadere non debeat. Primum omnium, pars optima be-
neficij periit, ſi actio ſicut 29 certæ pecuniæ, aut ex conducto, & locato datur. Hoc enim
ſpecioſiſſimum eſt, quod dedimus vel perdituri: quod totum permiſimus accipien-
tium arbitrio. 30 Si appello, ſi ad iudicem voco, incipit non beneficium eſſe, ſed
creditum. Deinde, cum res honeſtiſſima ſit, referre gratiam, deſinit eſſe honeſta, ſi neceſ-
ſaria eſt. non enim magis laudabit quiſquam gratum hominem, quam eum qui depo-
ſitum reddidit, aut quod debebat, 31 citra iudicium ſoluit. Ita duas res, quibus in
vita humana nihil pulchrius eſt, corrumpimus, gratum 32 animum, & beneficium.
Quid enim aut in hoc magnificum eſt, ſi beneficium non dat, ſed commodat? aut in
illo qui reddit, non quia vult, ſed quia neceſſe eſt? Non eſt glorioſa res, gratum eſſe:
niſi tutum eſt, ingratum fuiſſe. Adijce nunc, quod huic vni legi 33 omnia fora vix ſuf-
ficient. Quis erit qui non agat? quis, cum quo non agatur? omnes 34 ſua extollunt,
omnes etiam minima, quæ in alios contulere, dilatant. Præterea quæcumque in cogni-
tionem cadunt, comprehendi poſſunt, & non dare infinitam licentiam iudici. Ideo me-
lior videtur conditio 35 cauſſæ bonæ, ſi ad iudicem, quam ſi ad arbitrum mittitur: quia
illum 36 formula includit, & certos, quos non excedat, terminos ponit; huius libera,
& nullis aſtricta vinculis religio, & detrahere aliquid poteſt, & adiicere, & ſententiam
ſuam non prout lex aut iuſtitia ſuadet, ſed prout humanitas & miſericordia impulit, re-
gere. Ingrati actio non erat iudicem alligatura, ſed regno liberrimo poſitura. 37 Quid
ſit enim beneficium, non conſtat: deinde quantumcumque ſit, refert quam benigne il-
lud interpretetur iudex. Quid ſit ingratus, nulla lex monſtrat. Sæpe & 38 qui reddidit
quod accepit ingratus eſt: & qui non reddidit, gratus. De quibuſdam etiam imperitus

Digitized by Google

iudex 39 dimittere tabellam poteſt: vbi 40 feciſſe, aut non feciſſe pronunciandum eſt,
41 vbi prolatis 42 cautionibus, cõtrouerſia tollitur. Vbi vero inter diſputãtes ratio ius
dicit, ibi animi coniectura capienda eſt: vbi id, de quo ſola ſapientia decernit, in contro-
uerſiam incidit, non poteſt ad hæc ſumi iudex ex turba 43 ſelectorum, quam 44 cen-
ſus in 45 album, & 46 equeſtris hereditas miſit. Itaque non hæc parum ido- viii.
nea res viſa eſt, quæ deduceretur ad iudicem, ſed nemo huic rei ſatis idoneus iudex in-
uentus eſt: quod non admiraberis, ſi excuſſeris, quid habiturus fuerit difficultatis, quiſ-
quis in eiuſmodi reum 47 exiſſet. Donauit aliquis magnam pecuniam: ſed diues, ſed
non ſenſurus impendium. Donauit alius: ſed toto patrimonio 48 ceſſurus. Summa ea-
dem eſt: beneficium idem non eſt. Etiam nunc adijce. Hic pecuniam pro 49 addicto de-
pendit: ſed cum illam domo protuliſſet. ille dedit eandem: ſed mutuam ſumpſit, aut roga-
uit, & ſe obligari 50 ingenti merito paſſus eſt. Eodem exiſtimas loco eſſe illum, qui be-
neficium ex facili largitus eſt: & hunc, qui accepit, vt daret. Tempore quædam magna
fiunt, non ſumma. Beneficium eſt donata 51 poſſeſſio, cuius fertilitas laxare poſſit anno-
nam: beneficium eſt, vnus in fame panis. Beneficium eſt, donare regiones, per quas 52
multa flumina & nauigabilia decurrant: beneficium eſt, arentibus ſiti, & vix ſpiritum per
ſiccas fauces ducentibus, monſtrare fontem. Quis inter ſe iſta comparabit? quis expen-
det? difficilis eſt ſententia, quæ non rem, ſed vim rei quærit. Eadem licet ſint, aliter data
53 non idem pendent. Dedit mihi hic beneficium: ſed non libenter, ſed dediſſe ſe que-
ſtus eſt, ſed ſuperbius me quam ſolebat, aſpexit: ſed tam tarde dedit, vt plus præſtiturus
fuerit, ſi cito negaſſet. Horum quomodo iudex inibit æſtimationem, cum ſermo, & dubi-
tatio, & vultus meriti gratiam deſtruant? Quid quod quædam beneficia vocantur, ix.
quia 54 nimis concupiſcuntur: quædam non ſunt ex hac vulgari nota, ſed maiora,
etiam ſi minus apparent? Beneficium vocas, dediſſe potentis populi ciuitatem, 55 in
quatuordecim gradus deduxiſſe, & defendiſſe capitis reum: quid vtilia 56 ſuaſiſſe? quid
retinuiſſe, ne in ſcelus rueret? quid gladium excuſſiſſe morituro? quid efficacibus reme-
dijs refocillaſſe lugentem, & quos 57 deſiderabat volentem ſequi, ad vitæ conſilium re-
duxiſſe? quid aſſediſſe ægro, & cum valetudo eius ac ſalus 58 momentis conſtaret, ex-
cepiſſe idonea cibo tempora, & 59 cadentes venas vino refeciſſe, & medicum adduxiſ-
ſe morienti? Hæc quis æſtimabit? quis 60 ſimilibus beneficijs iubebit beneficia penſa-
ri? Donauit tibi domum: ſed ego tuam ſupra te 61 ruere prædixi. Dedit tibi patrimo-
nium: ſed ego naufrago tabulam. Pugnauit pro te, & vulnera excepit: at ego vitam tibi
62 ſilentio dedi. Cum aliter beneficium detur, aliter reddatur, paria facere difficile eſt.

Dies præterea beneficio reddendo non dicitur, ſicut pecuniæ creditæ. Itaque poteſt, x.
qui nondum reddidit, reddere. Dic enim, intra quod tempus deprehendetur ingratus?
maxima beneficia probationem non habent: ſæpe intra tacitam duorum conſcientiam
latent. An hoc inducimus, vt ne demus beneficia ſine teſte? Quam deinde pœnam ingra-
tis conſtituamus? vnam omnibus, cum diſparia beneficia ſint? an inæqualem, & pro cuiuſ-
que beneficio maiorem, aut minorem? Age, 63 intra pecuniam verſabitur taxatio: quid
quod quædam beneficia vitæ ſunt, & maiora vita? His quæ pronunciabitur pœna? 64
minor beneficio? iniqua eſt. par & capitalis? quid inhumanius, quàm cruentos eſſe bene-
ficiorum exitus? Quædam, inquit, 65 priuilegia parentibus data ſunt. quomo- xi.
do horum extra ordinem habita ratio eſt, ſic aliorum quoque beneficiorum haberi debet.
Parentum conditionem ſacrauimus, quia expediebat liberos tolli: ſollicitandi ad hunc
laborem erant, incertam adituri fortunam. Non poterat illis dici, quod beneficia danti-
bus dicitur: *Cui des, elige ipſe tecum, Si deceptus es, 66 quære dignum, adiuua.* In liberis tollen-
dis, nihil iudicio tollentium licet: tota res voti eſt. Itaque vt æquiore animo adirent 67
aleam, danda illis aliqua poteſtas fuit. Deinde alia conditio eſt parentum, qui beneficia,
quibus dederunt, dant nihilominus 68 daturique ſunt: nec eſt periculum, ne dediſſe
ſe 69 illis mentiantur. In ceteris quæri debet, non tantùm an receperint, ſed an dede-
rint. Horum in confeſſo merita ſunt: & quia vtile eſt iuuentuti regi, impoſuimus illi
quaſi domeſticos 70 magiſtratus, ſub quorum cuſtodia contineretur. Deinde om-
nium parentum vnum erat beneficium: itaque æſtimari ſemel potuit, alia diuerſa ſunt,
diſſimilia, infinitis inter ſe interuallis diſtantia: itaque ſub nullam regulam cadere potue-
runt. cum æquius eſſet omnia relinqui, quam omnia æquari.

Quædam magno dantibus conſtant: quædam accipientibus magna ſunt, ſed gratuita xii.
tribuentibus: quædam amicis data ſunt, quædam ignotis. Plus eſt, quamuis idem detur, ſi
ei detur quem noſſe 71 à tuo beneficio incipis. Hic auxilia tribuit, ille ornamenta, ille
ſolatia. Inuenies, qui nihil putet eſſe iucundius, nihil maius, quàm habere in quo calami-

Digitized by Google

tas 72 acquieſcat: inuenies rurſus, qui 73 dignitati ſuæ, quàm ſecuritati, conſuli malit: eſt qui plus ei debere ſe iudicet, per quem 74 tutior eſt, quàm ei per quem honeſtior. Proinde iſta maiora aut minora erunt, prout fuerit iudex, aut ad hæc, aut ad illa, 75 inclinatus animo. Præterea creditorem mihi ipſe eligo: beneficium ſæpe ab eo accipio, à quo nolo, & aliquando ignorans obligor. Quid facies? ingratum vocabis eum, cui beneficium inſcio, &, ſi ſciuiſſet, non accepturo, impoſitum eſt: non vocabis eum, qui vtcumque acceptum non reddidit? XIII. Aliquis dedit mihi beneficium, ſed idem poſteà 76 fecit iniuriam. Vtrum vno munere ad patientiam omnium iniuriarum aſtringor: an perinde erit, ac ſi gratiam retulerim, quia beneficium ſuum ipſe inſequenti iniuria reſcidit? Quomodo deinde æſtimabis; vtrum plus ſit quod accepit, an in quo læſus eſt? Dies me deficiet, omnes difficultates perſequi 77 tentantem. Tardiores, inquit, ad beneficia danda facimus, non vindicando data, nec inficiatores eorum afficiendo pœna. Sed illud quoque tibi econtrariò occurrat. multo tardiores futuros ad accipienda beneficia, ſi periculum cauſſæ dicendæ adituri erunt, & innocentiam ſollicitiori habituri loco. Deinde, erimus per hoc ipſi quoque ad danda tardiores. nemo enim libenter dat inuitis: ſed quicumque ad benefaciendum bonitate inuitatus eſt, & ipſa pulchritudine rei, etiam libentius dabit, nihil debituris niſi quod volent. Minuitur enim gloria eius officij, cui diligenter 78 cautum eſt. XIV. Deinde, pauciora erunt beneficia? ſed veriora. quid autem mali eſt, inhiberi beneficiorum temeritatem? Hoc enim ipſum ſecuti ſunt, qui nullam legem huic conſtituerunt: vt circumſpectius donaremus, circumſpectius eligeremus eos, in quos merita conferrentur. Etiam atque etiam cui des, conſidera: nulla actio rei, nulla repetitio. Erras, ſi exiſtimas ſuccurſurum tibi iudicem. Nulla lex te in integrum 79 reſtituet: ſolam accipientis fidem ſpecta. Hoc modo beneficia auctoritatem ſuam tenent, & magnifica ſunt: pollues illa, ſi materiam litium feceris. Æquiſſima vox eſt, & ius gentium præ ſe ferens, *Redde quod debes.* Hæc turpiſſima eſt in beneficio, *Redde.* Quid reddet? 80 vitam, inquam, debet, dignitatem, ſecuritatem, ſanitatem. reddi maxima quæque non poſſunt. Aut pro his, inquit, aliquid quod tanti ſit. Hoc eſt quod dicebam, interituram tantæ rei dignitatem, ſi beneficium 81 mercem facimus. Non eſt incitandus animus ad auaritiam, ad querelas, ad diſcordiam: ſua ſponte in iſta fertur. Quantum poſſumus, reſiſtamus, & quærenti occaſiones, amputemus.

XV. Vtinam quidem perſuadere poſſemus, vt pecunias creditas tantum à volentibus acciperent! vtinam nulla 82 ſtipulatio emptorem venditori obligaret! nec pacta conuentaque impreſſis ſignis 83 cuſtodirentur! fides potius illa ſeruaret, & æquum colens animus! Sed neceſſaria optimis prætulerunt, & cogere fidem, quàm ſpectare 84 malunt. Adhibentur 85 ab vtraque parte teſtes. ille per tabulas 86 plurium nomina, interpoſitis 87 parariis, facit: ille non eſt 88 interrogatione contentus, niſi 89 rem manu ſua tenuit. O turpem humano generi fraudis ac nequitiæ publicæ confeſſionem! annulis noſtris plus, quàm animis creditur. In quid iſti viri 90 ornati adhibiti ſunt? 91 in quid imprimunt ſigna? nempe ne ille neget accepiſſe ſe, quod accepit. Hos incorruptos viros, & vindices veritatis exiſtimas? at his ipſis ſtatim 92 non aliter pecuniæ committentur. Ita non honeſtius erat à quibuſdam fidem falli, quàm ab omnibus perfidiam timeri? Hoc vnum deeſt auaritiæ, vt beneficia ſine ſponſore non demus. Generoſi animi & magnifici eſt, iuuare & prodeſſe. qui dat beneficia, deos imitatur: qui repetit, fœneratores. Quid 93 illos dum 94 vindicamus, in 95 turbam ſordidiſſimam redigimus? XVI. Plures, inquit, ingrati erunt, ſi nulla aduerſus ingratum datur actio. Imo potius, pauciores: quia maiore delectu dabuntur beneficia. Deinde non expedit notum omnibus fieri, quam multi ingrati ſint. pudorem enim rei tollet 96 multitudo peccantium, & deſinet eſſe probri loco, commune maledictum. Numquid iam vlla repudio erubeſcit, poſtquam illuſtres quædam ac nobiles fœminæ, 97 non conſulum numero, ſed maritorum annos ſuos computant? & 98 exeunt matrimonij cauſſa, 99 nubunt repudij? Tam diu iſtud timebatur, quam diu rarum erat. quia vero nulla ſine diuortio 100 acta ſunt; quod ſæpe audiebant, facere didicerunt. Numquid iam vllus adulterij pudor eſt, poſtquam eo ventum eſt, vt nulla virum habeat, niſi vt adulterum 101 irritet? argumentum eſt deformitatis, pudicitia. Quam inuenies tam miſeram, tam ſordidam, vt illi ſatis ſit 102 vnum adulterorum par? niſi ſingulis diuiſit horas, & non ſufficit dies omnibus? 103 niſi ad alium geſtata eſt, apud alium manſit? 104 Infrunita & 105 antiqua eſt, quæ neſciat, matrimonium vocari, 106 vnius adulterium. Quemadmodum horum delictorum iam euanuit pudor, poſtquam res latius euagata eſt: ita ingratos plures efficies, & 107 audaciores, 108 ſi numerare ſe cœperint.

Digitized by Google

109 Quid ergo? impunitus erit ingratus? Quid ergo? impunitus erit impius? quid XVII.
malignus? quid auarus? quid impotens? quid crudelis? Impunita tu credis eſſe, quæ in-
uiſa ſunt? aut vllum ſupplicium grauius exiſtimas 110 publico odio? Pœna eſt, quod
non audet ab vllo beneficium accipere, quod non audet vlli dare, quod omnium deſigna-
tur oculis, aut deſignari ſe iudicat: quod intellectum optimæ rei ac dulciſſimæ amiſit. An
tu infelicem vocas, qui caret 111 acie oculorum, cuius aures morbus obſtruxit: non vo-
cas miſerum eum, qui ſenſum beneficiorum amiſit? Teſtes ingratorum omnium deos
metuit, vrit illum & angit intercepti beneficij conſcientia: denique ſatis hæc ipſa pœna
magna eſt, quod rei (vt dicebam) iucundiſſimæ fructum non percipit. At quem iuuat ac-
cepiſſe, æquali perpetuaque voluptate fruitur: & animum eius à quo accepit, non rem in-
tuens, gaudet. Gratum hominem ſemper beneficium delectat, ingratum ſemel. Compa-
rari autem poteſt vtriuſque vita. cum alter triſtis ſit & ſolicitus, qualis eſſe inficiator, ac
fraudulentus ſolet; apud quem non parentum qui debet, honor eſt, non 112 educatoris,
non præceptorum: alter lætus, hilaris, occaſionem referendæ gratiæ exſpectans, & ex hoc
ipſo affectu gaudium grande percipiens; nec quærens quomodo 113 decoquat, ſed
quemadmodum plenius vberiuſque reſpondeat; non ſolum parentibus & amicis, ſed hu-
milioribus quoque perſonis. Nam etiam ſi à ſeruo ſuo beneficium accepit, æſtimat non à
quo, ſed quid acceperit. Quamquam quæritur à quibuſdam, ſicut ab Hecatone, XVIII.
an beneficium dare ſeruus domino poſſit? Sunt enim qui ita 114 diſtinguant: Quædam
beneficia eſſe, quædam officia, quædam miniſteria. Beneficium eſſe, quod alienus det:
alienus eſt, qui potuit ſine reprehenſione ceſſare. Officium eſſe filij, vxoris, & earum per-
ſonarum, quas 115 neceſſitudo ſuſcitat, & ferre opem iubet. Miniſterium eſſe ſerui,
quem conditio ſua eo loco poſuit, vt nihil eorum quæ præſtat, 116 imputet ſuperiori.
117 * Propterea ſeruos qui negat dare aliquando beneficium, ignarus eſt iuris humani.
refert enim cuius animi ſit, qui præſtat, non cuius ſtatus. Nulli præcluſa virtus eſt, om-
nibus patet, omnes admittit, omnes inuitat, ingenuos, libertinos, ſeruos, reges, & exu-
les. non eligit domum, nec cenſum; nudo homine contenta eſt. Quid enim erat tuti ad-
uerſus repentina, quid animus magnum promitteret ſibi, ſi 118 certam virtutem fortu-
na mutaret? Si non dat beneficium ſeruus domino; nec regi 119 quiſquam ſuo, nec duci
ſuo miles. Quid enim intereſt, quali quis teneatur imperio, ſi ſummo tenetur? Nam ſi
ſeruo, quo minus in nomen meriti perueniat, neceſſitas obeſt, & patiendi vltima timor:
idem iſtud obſtabit, & ei qui regem habet, & ei qui ducem: quoniam quamquam ſub 120
diſpari titulo, paria in illos licent. Atqui dant regibus ſuis, dant imperatoribus beneficia:
ergo & dominis. Poteſt ſeruus iuſtus eſſe, poteſt fortis, poteſt magnanimus: ergo & be-
neficium dare poteſt. Nam & hoc virtutis eſt. adeoque dominis ſerui beneficia poſſunt
dare, vt ipſos ſæpe 121 beneficia ſua fecerint. Non eſt dubium, an ſeruus beneficium da-
re poſſit cuilibet: quare ergo non & domino ſuo poſſit? Quia non poteſt, inquit, XIX.
creditor domini ſui fieri, ſi pecuniam illi dederit. Alioqui quotidie dominum ſuum obli-
gat: peregrinantem ſequitur, ægro miniſtrat, & labore ſummo colit. Omnia tamen iſta,
quæ alio præſtante beneficia dicerentur, præſtante ſeruo miniſteria ſunt. Beneficium
enim id eſt, quod quis dedit, cum illi liceret & non dare: ſeruus autem non habet 122
negandi poteſtatem: ita non præſtat, ſed paret, nec id ſe feciſſe iactat, quod non facere
non potuit. Etiam ſub iſta lege vincam, & eo perducam ſeruum, vt in multa liber ſit. In-
terim dic mihi, ſi tibi oſtendero aliquem ſeruum pro ſalute domini ſui, ſine reſpectu ſuæ
dimicantem & confoſſum vulneribus, reliquias tamen ſanguinis ab ipſis vitalibus fun-
dentem, & vt ille effugiendi tempus habeat, moram ſua morte quærentem: hunc tu ne-
gabis beneficium dediſſe, quia ſeruus eſt? Si tibi oſtendero aliquem, vt ſecreta domini
prodat, nulla tyranni pollicitatione corruptum, nullis territum minis, nullis cruciati-
bus victum, auertiſſe quantum potuerit, ſuſpiciones quærentis, & impendiſſe ſpiritum
fidei: hunc tu negabis beneficium domino dediſſe, quia ſeruus eſt? Vide ne eo magis
ſit, quo rarius eſt exemplum virtutis in ſeruis: eoque gratius, quod cum fere inuiſa im-
peria ſint, & omnis neceſſitas grauis, commune ſeruitutis odium, in aliquo domini cari-
tas vicit. Ita non ideo beneficium non eſt, quia à ſeruo profectum eſt: ſed ideo maius,
quia deterrere ab illo nec ſeruitus quidem potuit. Errat, ſi quis exiſtimat ſeruitutem XX.
in totum hominem deſcendere: pars melior eius excepta eſt. Corpora obnoxia ſunt, &
123 adſcripta dominis: mens quidem ſui iuris. quæ adeo libera & vaga eſt, vt ne ab hoc
quidem carcere cui incluſa eſt, teneri queat, quo minus impetu ſuo vtatur, & ingentia
agat, & in infinitum 124 comes cæleſtibus exeat. Corpus itaque eſt, quod domino
fortuna tradidit. Hoc emit, hoc vendit: interior illa pars 125 mancipio dari non poteſt.

Digitized by Google

Ab hac quidquid venit, liberum eſt. non enim aut nos omnia iubere poſſumus, aut in
omnia ſerui parere coguntur: contra rempublicam imperata non facient, nulli ſceleri
xxi. manus commodabunt. Quædam ſunt quæ leges nec iubent, nec vetant facere: in
his ſeruus materiam beneficij habet. Quamdium præſtatur, quod à ſeruis exigi ſolet, mi-
niſterium eſt: vbi plus quam quod ſeruo neceſſe eſt, beneficium. Vbi in 126 affectum
amici tranſit, deſinit vocari miniſterium. Eſt aliquid, quod dominus præſtare ſeruo de-
beat, vt 127 cibaria, 128 veſtiarium: nemo hoc dixit beneficium. At indulſit, li-
beralius educauit, 129 artes quibus erudiuntur ingenui, tradidit: beneficium eſt.
Idem, è contrario, fit in perſona ſerui. Quidquid eſt quod ſeruilis officij formulam ex-
cedit, quod non ex imperio, ſed ex voluntate præſtatur, beneficium eſt: ſi modo 130
tantum eſt, vt hoc vocari potuerit, quolibet alio præſtante.
xxii. Seruus (vt placet Chryſippo) perpetuus 131 mercenarius eſt. Quemadmodum ille
beneficium dat, vbi plus præſtat quam quod 132 operis locauit: ſic ſeruus vbi beneuo-
lentia erga dominum fortunæ ſuæ modum tranſit, & altius aliquid auſus, quod etiam 133
felicius nato decori eſſet, & ſpem domini anteceſſit, beneficium eſt intra domum inuen-
tum. An æquum tibi videtur, quibus, ſi minus debito faciant, iraſcimur: non haberi gra-
tiam, ſi plus debito ſolitoque fecerint? Vis ſcire, quando non ſit beneficium? vbi dici po-
teſt; 134 Quid ſi nollet? Vbi vero id præſtat, quod nolle licuit, voluiſſe laudandum eſt.
Inter ſe contraria ſunt, beneficium & iniuria. Poteſt dare beneficium domino, ſi à domi-
no iniuriam poteſt accipere: atqui de iniuriis dominorum in ſeruos: 135 qui audiat,
poſitus eſt, qui & ſæuitiam & libidinem, & in præbendis ad victum neceſſariis auaritiam
compeſcat. Quid ergo? Beneficium dominus à ſeruo accipit? imo homo ab homine.
Denique quod in illius poteſtate fuit, fecit: beneficium domino dedit: ne à ſeruo accepe-
ris, 136 in tua poteſtate eſt. Quis autem tantus eſt, quem non fortuna indigere etiam in-
fimis cogat? Multa iam beneficiorum exempla referam, & diſſimilia, & quædam inter ſe
137 contraria. Dedit aliquis domino ſuo vitam, dedit mortem, ſeruauit periturum: &
hoc ſi parum eſt 138 pereundo ſeruauit. alius mortem domini 139 adiuuit, alius 140
xxiii. decepit. Claudius Quadrigarius in duodeuiceſimo annalium tradidit, cum obſi-
deretur 141 Adrumentum, & iam ad ſummam deſperationem ventum eſſet, duos ſer-
uos ad hoſtem transfugiſſe, & 142 operæ pretium feciſſe. 143 Deinde vrbe capta,
paſſim diſcurrente victore, illos per nota itinera ad domum in qua ſeruierant, præcucur-
riſſe, & dominam ſuam ante ſe egiſſe: & quærentibus quænam eſſet, dominam, & qui-
dem crudeliſſimam 144 ad ſupplicium ab ipſis duci, profeſſos eſſe. Eductam deinde ex-
tra muros, ſumma cura celaſſe, donec hoſtilis ira conſideret. deinde, vt ſatiatus miles 145
ad Romanos mores cito rediit: illos quoque ad ſuos rediſſe, & dominam ſibi ipſos de-
diſſe. Manumiſit vtrumque è veſtigio illa: nec indignata eſt ab his ſe vitam accepiſſe, in
quos vitæ neciſque poteſtatem habuiſſet. Potuit ſibi hoc vel magis gratulari. Aliter
enim ſeruata, munus notæ & vulgaris clementiæ habuiſſet: ſic ſeruata, nobilis fabula, &
exemplum 146 duarum vrbium fuit. In tanta confuſione captæ ciuitatis, cum ſibi quiſ-
que conſuleret, omnes ab illa præter transfugas fugerunt. At hi, vt oſtenderent quo ani-
mo facta eſſet prior illa tranſitio, à victoribus ad captiuam transfugerunt, perſonam 147
parricidarum ferentes. quod in illo beneficio maximum fuit, tanti iudicauerunt, ne [illegible]
mina occideretur, videri dominam occidiſſe. Non eſt, mihi crede, 148 non eſt di[illegible]
ſeruilis animi, egregium factum fama ſceleris emiſſe. C. Vettius, prætor Marſorum, du-
cebatur ad Romanum 149 imperatorem. Seruus eius gladium militi ipſi, à quo trahe-
batur, eduxit, & primum dominum occidit: deinde *Tempus eſt*, inquit, *me & mihi conſu-
lere*: *iam dominum manumiſi*: atque ita ſe vno ictu tranſiecit. Da mihi quemquam, qui ma-
xxiv. gnificentius dominum ſeruarit. Corfinium Cæſar obſidebat: tenebatur incluſus
Domitius. Imperauit medico, eidemque 150 ſeruo ſuo, vt ſibi 151 venenum daret. Cùm
tergiuerſantem videret: *Quid cunctaris*, inquit, *tamquam tua in poteſtate totum iſtud ſit? mor-
tem rogo* 152 *armatus*. Tum ille promiſit, & medicamentum innoxium bibendum illi de-
dit: quo cum ſopitus eſſet, acceſſit ad filium eius: *Iube me*, inquit, *aduerſari, dum ex euentu
intelligis, an venenum patri tuo dederim*. Vixit Domitius, & ſeruatus à Cæſare eſt: prior ta-
xxv. men illum ſeruus ſeruauerat. Bello ciuili, proſcriptum dominum ſeruus abſcon-
dit: & cum 153 anulos eius ſibi aptaſſet, ac veſtem induiſſet, ſpeculatoribus occurrit:
nihil ſe deprecari, quo minus imperata peragerent, dixit: & deinde ceruicem porrexit.
Quanti viri eſt, pro domino eo tempore mori velle, quo erat 154 rara fides dominum
mori nolle? in publica crudelitate mitem inueniri, in publica perfidia fidelem? cum præ-
mia proditionis ingentia oſtendantur, præmium fidei, mortem concupiſcere?

Digitized by Google

Noſtri ſæculi exempla non prætaribo. Sub Tiberio Cæſare fuit accuſandi frequens & xxvi.
pene publica rabies, quæ omni ciuili 155 bello grauius togatam ciuitatem confecit.
Excipiebatur ebriorum ſermo, ſimplicitas iocantium. nihil erat tutum: omnis ſæuiendi
placebat occaſio. Nec iam reorum exſpectabatur euentus, cum eſſet 156 vnus. Cœ-
nabat Paulus prætorius in conuiuio quodam, imaginem Tiberij Cæſaris habens, 157
ectypam, & eminente gemma Rem ineptiſſimam fecero, ſi nunc 158 verba quæſiero,
quemadmodum dicam illum matellam ſumpſiſſe. Quod factum, ſimul & 159 Maro,
ex notis illius temporis veſtigatoribus, notauit. At ſeruus eius cui nectebantur inſidiæ,
ei ebrio anulum extraxit. & cum Maro conuiuas teſtaretur, admotam eſſe 160 imagi-
nem obſcœnis, & iam 161 ſubſcriptionem componeret: oſtendit in 162 manu ſua
ſeruus anulum. Si quis hunc ſeruum vocat, & illum 163 conuiuam vocabit.
Sub diuo Auguſto nondum hominibus verba ſua periculoſa erant, iam moleſta. Rur- xxvii.
ſus, vir ordinis ſenatorij, inter cænam optauerat, ne Cæſar ſaluus rediret ex ea 164 pe-
regrinatione quam parabat: & adiecerat, *Idem omnes &* 165 *tauros & vitulos optare.* Fue-
runt qui illa diligenter audirent. Vt primum diluxit, ſeruus qui cænanti 166 ad pedes
ſteterat, narrat quæ inter cænam ebrius dixiſſet. hortatur, vt Cæſarem occupet, atque ip-
ſe ſe deferat. Vſus conſilio, 167 deſcendenti Cæſari occurrit. & cum 168 malam
mentem habuiſſe ſe pridie iuraſſet, id vt 169 in ſe & filios ſuos recideret, optauit: &
Cæſarem, vt ignoſceret ſibi rediretque in gratiam ſecum, rogauit. Cum dixiſſet ſe Cæſar
facere: *Nemo,* inquit, *credet te mecum in gratiam rediſſe, niſi aliquid mihi donaueris*: petitque
non faſtidiendam à propitio ſummam: & impetrauit. Cæſar ait, 170 *Mea cauſſa dabo
operam, ne vnquam tibi iraſcar.* Honeſtè Cæſar, quòd ignouit, quod liberalitatem clemen-
tiæ adiecit. Quicumque hoc audiuerit exemplum, neceſſe eſt Cæſarem laudet, ſed cum
ſeruum ante laudauerit. Num exſpectas, vt tibi narrem manumiſſum, qui hoc fecerat? nec
tamen gratis. pecuniam pro libertate eius Cæſar numerauerat. Poſt tot exempla xxviii.
num eſt dubium, quin beneficium aliquando à ſeruo dominus accipiat? Quare potius
perſona rem minuat, quam perſonam res ipſa cohoneſtet? Eadem omnibus principia, ea-
demque origo. nemo altero nobilior, niſi cui rectius ingenium, & artibus bonis aptius.
Qui imagines 171 in atrio exponunt, & nomina familiæ ſuæ lõgo ordine, ac multis 172
ſtẽmatum illigata flexuris, in parte 173 prima ædium collocant: noti magis, quam nobi-
les ſunt. Vnus omnium parens 174 mundus eſt: ſiue per ſplendidos, ſiue per ſordidos
gradus, ad hunc prima cuiuſque origo perducitur. Nõ eſt, quod te iſti decipiãt: 175 qui
cum maiores ſuos recenſent, vbicumque 186 defecit nomen illuſtre, illico Deum fin-
gunt. Neminem deſpexeris, etiam ſi circa illum obſoleta ſunt nomina, & parum indul-
gente adiuta fortuna. 177 Siue libertini ante vos habentur, ſiue ſerui, ſiue 178 exte-
rarum gentium homines: erigite audacter animos, & quidquid in medio ſordidi iacet,
tranſilite. exſpectat vos 179 in ſummo 180 magna nobilitas. Quid ſuperbia in tãn-
tam vanitatem attollimur, vt beneficia à ſeruis indignemur accipere, & ſortem eorum
ſpectemus, obliti meritorum? Seruum tu quemquam vocas, libidinis & gulæ ſeruus, &
adulteræ, imò adulterarum commune mancipium? Seruum vocas 181 quemquam tu?
Quo tandem ab iſtis 182 gerulis raperis, 173 cubile iſtud tuum circumferentibus?
quo te penulati iſti 184 in militum & quidem non vulgarem cultum ſubornati? quo,
inquam, te iſti efferunt? ad oſtium alicuius 185 oſtiarij, ad hortos alicuius, 186 ne or-
dinarium quidem habentis officium. Et deinde negas tibi beneficium à ſeruo tuo poſſe
dari, cui oſculum alieni ſerui beneficium eſt. Quæ eſt tanta animi diſcordia? eodem tem-
pore ſeruos deſpicis: & colis. Imperioſus intra limen atque impotens, humilis foris: &
tam contemptus, quàm contemnens. Neque enim vlli magis abiiciunt animos, quàm
qui improbe tollunt: nullique ad calcandos alios paratiores, quàm qui contumelias face-
re, accipiendo didicerunt. Dicenda hæc fuerunt, ad contundendam inſolentiam xxix.
hominum ex fortuna pendentium, vindicandumque ius beneficij dandi à ſeruis, vt à fi-
liis quoque vindicaretur. Quæritur enim, an aliquando liberi maiora beneficia dare pa-
rentibus ſuis poſſint, quàm acceperint? Illud conceditur, multos filios maiores poten-
tioreſque extitiſſe, quàm parentes ſuos: æque & illud, meliores fuiſſe. Quod ſi conſtat,
poteſt fieri, vt meliora tribuerint: cum & fortuna illis maior eſſet, & melior voluntas.
quidquid, inquit, eſt, quod dat patri filius, vtique minus eſt: quia hanc ipſam dandi facul-
tatem patri debet. Ita numquam beneficio eius vincitur, 187 cuius beneficium eſt ip-
ſum, quod vincitur. Primum, quædam initium ab aliis trahunt, & tamen initiis ſuis ma-
iora ſunt. nec ideo aliquid non eſt maius eo à quo cœpit: quia non potuiſſet in tantum
procedere, niſi cœpiſſet. Nulla non res principia ſua magno gradu tranſit. Semina,

omnium rerum cauſſa ſunt: tamen minimæ partes ſunt eorum quæ gignunt. Adſpice
Rhenum, adſpice Euphratem, omnes denique inclytos amnes: quid ſunt, ſi illos illic vn-
de effluunt, æſtimes? Quidquid eſt quo timentur, quo nominantur, in proceſſu parauerunt.
Tolle radicem, nemora non ſurgent; nec tanti montes veſtientur. Adſpice trabes,
ſiue proceritatem æſtimes, altiſſimas, ſiue craſſitudinem ſpatiumque ramorum, latiſſime
fuſas: quantulum eſt his comparatum illud, quod radix tenui fibra complectitur? Inni-
tuntur fundamentis ſuis templa, & illa vrbis mœnia: tamen quæ in firmamentum totius
operis iacta ſunt; latent. Idem in ceteris euenit: principia ſua ſemper ſequens magnitudo
obruit. Non potuiſſem quidquam conſequi, niſi parentum beneficium anteceſſiſſet: ſed
non ideo quidquid cōſecutus ſum, minus eſt eo, ſine quo conſecutus non eſſem. Niſi me
nutrix aluiſſet infantem, nihil eorum quæ cōſilio ac manu gero, facere potuiſſem, nec in
hanc emergere nominis claritatem, quam ciuili ac militari induſtria merui: numquid
tamen ideo, maximis operibus præferes nutricis officium? At quid intereſt, cum æquè
ſine patris beneficio, quàm ſine nutricis, non potuerim ad vlteriora procedere?

xxx. Quod ſi initio meo, quidquid iam poſſum, debeo: cogita nō eſſe initium mei patrem, ne
auum quidem. Semper enim erit vlterius aliquid, ex quo originis proximæ origo deſ-
cendat. Atqui nemo dicit me plus debere ignotis, & vltra memoriam poſitis maiori-
bus, quam patri: plus autem debeo, ſi hoc ipſum quod genuit me pater meus, maioribus
ſuis debet. 188 Quidquid præſtiti patri, etiam ſi magnum eſt, infra æſtimationem pa-
terni muneris eſt: quia nō eſſem, ſi non genuiſſet. Iſto modo, etiam ſi quis patrem meum
ægrum ac moriturum ſanauerit, nihil præſtare ei potero, quod non beneficio eius minus
ſit. non enim genuiſſet me pater, ni ſanatus eſſet. Sed vide, ne illud 189 verius ſit æſti-
mari, an id quod potui, & id quod feci, meum ſit, mearum virium, meæ voluntatis. Illud
quod natus ſum, per ſe intuere quale ſit: animaduertes exiguum & incertum, & boni
malique communem materiam. ſine dubio primum ad omnia gradum: ſed non ideo ma-
iorem omnibus, quia primum. Seruaui patrem, & ad ſummam prouexi dignitatem, &
principem vrbis ſuæ feci: nec tantum rebus à me geſtis nobilitaui, ſed ipſi quoque ge-
rendarum ingentem ac facilem, nec tutam minus, quàm glorioſam dedi materiam. Ho-
nores, opes, quidquid humanos ad ſe animos rapit, congeſſi: & cum ſupra omnes ſtarem,
infra illum ſteti. Dic nunc, hoc ipſum, quod iſta potuiſti, patris munus eſt. Reſpondebo
tibi. Eſt prorſus, ſi ad iſta faciēda naſci ſatis eſt. ſed ad ſi bene viuendū minima portio eſt
viuere, & id tribuiſti quod cum feris mihi & animalibus quibuſdam minimis, quibuſ-
dam etiam fœdiſſimis commune eſt; noli tibi aſſerere, quod non ex tuis beneficiis, 190
etiamſi non ſine tuis, oritur. Puta me vitam pro vita reddidiſſe. Sic quoque munus tuum
vici, cum ego dederim ſentienti, ſentiens me dare: cum vitam tibi non 191 voluptatis
meæ cauſſa, aut certe per voluptatem dederim: cum tanto maius ſit retinere ſpiritū, quàm
xxxi. accipere, quanto leuius 192 mori ante mortis metum. Ego vitam dedi ſtatim
illa vſuro: tu neſcituro, an viuerem. ego vitam dedi mortem timenti; tu vitam dediſti, vt
mori poſſem. ego vitam tibi dedi conſummatam, perfectam: tu me expertem rationis ge-
nuiſti, 193 onus alienum. Vis ſcire, quàm non ſit magnum beneficium, vitam ſic dare?
194 ſi expoſuiſſes, nempe iniuria erat genuiſſe. Quo quidem colligo, minimum eſſe be-
neficium, patris matriſque concubitum: niſi acceſſerint alia, quæ proſequerentur hoc
initium muneris, & aliis officiis ratum facerent. Non eſt bonum viuere, ſed bene viuere.
At bene viuo: ſed potui & male. ita hoc tantùm eſt tuum, quod viuo. Si vitam imputas
mihi per ſe, nudam, egentem conſilij, & id vt magnum bonum iactas: cogita te mihi im-
putare muſcarum ac vermium bonum. Deinde, vt nihil aliud dicam, quàm bonis artibus
me ſtuduiſſe, vt curſum ad rectum iter vitæ dirigerem: in ipſo beneficio tuo, maius
quàm quod dederas, recepiſti. Tu enim me mihi rudem & imperitum dediſti: ego tibi
xxxii. filium, qualem genuiſſe gauderes. Aluit me pater. ſi idem præſto, plus reddo:
quia non tantum ali ſe, ſed à filio ali gaudet, & maiorem ex animo meo, quam ex ipſa re,
percipit voluptatem. Illius alimenta ad corpus tantum meum peruenerunt. Quid ſi quis
intantum proceſſit, vt aut eloquentia per gentes enoteſceret, aut iuſtitia, aut bellicis re-
bus, & patri quoque ingentem circumfunderet famam, tenebraſque natalium ſuorum
clara luce diſcuteret: non inæſtimabile in parentes ſuos beneficium contulit? An quiſ-
quam Ariſtonem & Gryllum, niſi propter Xenophontem ac Platonem filios noſſet? So-
phroniſcum Socrates exſpirare non patitur. Ceteros enumerare longum eſt, qui viuunt
ob nullam cauſſam aliam, quam quod illos liberorum eximia virtus tradidit poſteris.
Vtrum maius beneficium dedit M. Agrippæ pater, ne poſt Agrippam quidem 195 no-
tus: an patri dedit Agrippa, 196 nauali corona inſignis, vnicum adeptus inter dona

Digitized by Google

militaria decus? qui tot in vrbe maxima opera excitauit, quæ & priorem magnificentiam 197 vincerent, & nulla poſtea vincerentur? Vtrum Octauius maius vllum beneficium dedit filio, an patri diuus Auguſtus, quamuis illum 198 vmbra adoptiui patris abſcondit? Quantam cepiſſet voluptatem, ſi illum, poſt debellata arma ciuilia, vidiſſet ſecuræ paci præſidentem, non agnoſcens bonum ſuum, ne ſatis credens, quoties reſpexiſſet ad ſe, potuiſſe illum virum in domo ſua naſci? Quid nunc ceteros perſequar, quos iam conſumpſiſſet obliuio, niſi illos filiorum gloria è tenebris eruiſſet, & adhuc in luce retineret? Deinde non quærimus, num quis filius patri maiora beneficia reddiderit, quam à patre acceperat: ſed an poſſit aliquis maiora reddere. Etiamſi quæ retuli exempla nondum ſatisfaciunt, nec beneficia parentum ſuorum 199 ſupermicant: capit tamen hoc natura, quod nondum vlla ætas tulit. Si ſingula paternorum meritorum magnitudinem exuperare non poſſunt, plura in vnum congeſta ſuperabunt. Seruauit 200 in XXXIII.
prælio patrem Scipio, & 201 prætextatus in hoſtes 202 equum concitauit: parum eſt, quod vt perueniret ad patrem, tot pericula 203 maximos duces cum maxime prementia contempſit, tot oppoſitas difficultates; quod ad primam pugnam exiturus tiro per veteranorum corpora cucurrit; quod annos ſuos tranſiliuit. Adijce, vt idem patrem reum defendat, & conſpirationi inimicorum potentium eripiat: vt alterum illi conſulatum, ac tertium, aliosque honores etiam conſularibus concupiſcendos congerat, vt pauperi raptas belli iure opes tradat, & quod eſt militarib. viris ſpecioſiſſimum, diuitem illum ſpoliis etiam hoſtilibus faciat. Si adhuc parum eſt, adijce vt prouincias & extraordinaria imperia continuet: adijce vt dirutis maximis vrbibus, Romani imperij ſine æmulo ad ortus occaſusque venturi defenſor & conditor, maiorem nobilitatem nobili viro adijciat. 204 Dic Scipionis patrem: haud dubium eſt, quin generandi vulgare beneficium vicerit eximia pietas & virtus, ipſi vrbi neſcio, vtrum maius præſidium afferens, an decus. Deinde, ſi hoc parum eſt, finge aliquem tormenta patris diſcuſſiſſe, finge in ſe tranſtuliſſe. XXXIV.
Licet tibi in quantum velis extendere beneficia filij, cum paternum munus & ſimplex ſit, & facile, 205 nec danti voluntarium. Quid neceſſe eſt multis? dedit etiam, quibus dediſſe ſe neſcit. In quo 206 conſortem habet, in quo ſpectauit 207 legem patriam, 208 præmia patrum, domus ac familiæ perpetuitatem, omnia potius quam eum cui dabat. Quid ſi quis ſapientiam conſecutus, hanc patri tradiderit, etiam nunc diſputabimus, an maius aliquid dederit quam acceperat: cum vitam beatam patri reddiderit, acceperit tantum vitam? Sed patris, inquit, beneficium eſt, quidquid facis, quidquid præſtare illi potes. Et præceptoris mei, quod 209 inſtitutis liberalibus profeci. Ipſos tamen qui tradiderunt illa, tranſcendimus: vtique eos, qui prima elementa docuerunt. Et quamuis ſine illis nemo quidquam aſſequi poſſet, non tamen quantumcumque quis aſſecutus eſt, infra illos eſt. multum, inter prima, ac maxima intereſt. nec ideo prima maximorum inſtar ſunt, quia ſine primis maxima eſſe non poſſunt.

Iam tempus eſt quædam ex 210 noſtra (vt ita dicam) moneta 211 proferri. Qui id XXXV.
beneficium dedit, quo eſt aliquid melius, poteſt vinci: pater dedit filio vitam, eſt autem aliquid vita melius: ita pater vinci poteſt, quia dedit beneficium, quo eſt aliquid melius. Etiamnum, qui dedit alicui vitam, ſi ſemel & iterum liberatus eſt mortis periculo, maius accepit beneficium, quam dedit: pater autem vitam dedit: poteſt ergo, ſi ſæpius periculo mortis liberatus à filio fuerit, maius beneficium accipere, quam dedit. Qui beneficium accepit, maius accepit, quo magis eo indiget: magis autem indiget vita qui viuit, quam qui natus non eſt, vt qui ne indigere quidem omnino poſſit: maius ergo beneficium accipit pater, ſi vitam à filio accepit, quam filius à patre, quod natus eſt. Patris beneficia vinci à filiis beneficiis non poſſunt. quare? quia vitam accepit à patre: quam niſi accepiſſet, nulla dare beneficia potuiſſet. Hoc commune eſt patri cum omnibus, qui vitam dederunt alicui. non potuiſſent enim referre gratiam, niſi vitam accepiſſent. Ergo nec medico in majus gratia referri poteſt. ſolet enim & medicus vitam dare: nec nautæ ſi naufragum ſuſtulit. Atqui & horum & aliorum, qui aliquo modo nobis vitam dederunt, beneficia vinci poſſunt: ergo & patrum poſſunt. Si quis mihi beneficium dedit, quod multorum beneficiis adiuuandum eſſet, ego autem beneficium illi dedi, quod nullius adiutorio egeret, maius dedi quam accepi: pater filio vitam dedit perituram, niſi multa acceſſiſſent, quæ illam tuerentur. filius patri ſi dedit vitam, dedit eam, quæ nullius deſideraret auxilium, in hoc, vt permaneret: ergo maius beneficium accepit à filio pater, qui vitam accepit, quam ipſe illi dederat. Hæc non deſtruunt paren- XXXVI.
tum venerationem, nec deteriores illis liberos faciunt, imo etiam meliores. natura enim glorioſa eſt virtus, & anteire priores cupit. alacrior erit pietas, ſi ad reddenda be-

Digitized by Google

neficia cum vincendi ſpe venerit. Id ſi patribus idem 212 volentibus contigerit (quoniam pleraque ſunt, in quibus noſtro bono vincimur:) vnde certamen tam optabile, vnde tantã felicitatem parentibus, vt fateantur ſeipſos filiorum beneficiis impares? Niſi hoc ita iudicamus, excuſationem damus liberis: & illos ſegniores ad referendam gratiam facimus, quibus ſtimulos adijcere debemus, & dicere, Hoc agite optimi iuuenes. poſita eſt inter parentes ac liberos honeſta contentio, dederint maiora, an receperint. Non ideo vicerunt, quia occupauerunt, ſumite modo animum, qualem decet, & deficere nolite, vt 213 vincatis optantes. Nec deſunt tam pulchro certamini duces, qui ad ſimilia vos cohortentur, ac per veſtigia ſua ire ad victoriam ſæpe iam partam ex parenti-

XXXVII. bus, iubeant. Vicit Æneas patrem. ipſe eius in infantia leue tutumque geſtamen, grauem ſenio, per media hoſtium agmina, & per cadentis circa ſe vrbis ruinas ferens, cum complexus ſacra ac penates deos religioſus ſenex non ſimplici vadentem ſarcina premeret: tulit illum per ignes, &, quid non pietas poteſt? pertulit, colendumque inter conditores Romani imperij poſuit. Vicere 214 Siculi iuuenes, cum Ætna maiore vi peragitata, in vrbes, in agros, in magnam inſulæ partem effudiſſet incendium, vexerunt parentes ſuos. 215 Diſſediſſe creditum eſt ignes, & vtrimque flamma recedente limitem adapertum, per quem tranſcurrerent iuuenes digniſſimi, qui magna tuto auderent. 216 Vicit Antigonus: qui cum ingenti prælio ſuperaſſet hoſtem, præmium belli ad patrem tranſtulit, & imperim illi Cypri tradidit. Hoc eſt regnum, nolle regnare, cum poſſis. Vicit patrem, imperioſum quidem, T. 217 Manlius: qui cum 218 ad tempus relegatus eſſet à patre, ob adoleſcentiam brutam ac hebetem, ad tribunum plebis, qui patri ſuo dixerat diem, venit: petitoque tempore, quod ille dederat, ſperans fore proditorem parentis inuiſi (& bene meruiſſe ſe de iuuene credebat, cuius exſilium pro grauiſſimo crimine inter alia Manlio obiiciebat) nactus adoleſcens ſecretum, ſtringit occultatum ſinu ferrum, &, *Niſi iuras*, inquit, *te diem patri remiſſurum, hoc te gladio transfodiam. In tua poteſtate eſt,* 219 *vtro modo pater meus accuſatorem non habeat.* Iurauit tribunus: nec fefellit, & cauſſam accuſationis remiſſæ concioni reddidit. Nulli alij licuit impune tribunum in or-

XXXVIII. dinem redigere. Alia ex aliis exempla ſubeunt eorum, qui parentes ſuos periculis eripuerunt, qui ex infimo ad ſummum protulerunt, & è plebe aceruoque ignobili numquam tacendos ſęculis dederunt. Nulla vi verborum, nulla ingenij facultate exprimi poteſt, quantum opus ſit, quam laudabile, quamque numquam à memoria hominum exiturum poſſe 220 hoc dicere: Parentibus meis parui, ceſſi: imperio eorum, ſiue æquum, ſiue iniquum fuit, obſequentem ſubmiſſumque me præbui: ad hoc vnum contumax fui, ne beneficiis vincerer. Certate obſecro vos, & fuſi quoque reſtituite aciem. Felices, qui vicerint: felices, qui vincentur. Quid eo adoleſcente præclarius, qui ſibi ipſi dicere potuerit, neque enim fas eſt alteri dicere: Patrem meum beneficiis vici? Quid eo fortunatius ſene, qui omnibus vbique prædicabit, à filio ſuo ſe beneficiis victum? Quid autem eſt felicius, quam 221 ſibi cedere?

COMMENTARIA VARIORVM AVCTORVM in librum tertium Senecæ de Beneficijs.

I. LIPSIVS.

CAP. I. 1. Diſputationem.] *Et hanc & plures, libris ſequentibus, parum neceſſarias miſcet. adeo incurrit in eam, quam ſæpe tangit, otioſitatem.*

2. An quia.] *Mihi hic lux eſt, & dicit: Ideone qui oblitus eſt excuſetur, vt non ingratus; cum nemo obliuiſci poſſit, niſi ingratus?*

3. Ingratiſſimus.] *Deprimit infra omnes oblitum. At mihi (bona tua venia, doctor) aliter videtur. Aut magnum eſt beneficium, aut exiguum, quod accepi. ſi iſtud, obliuiſci poſſum, fateor, ſed nec in paruo magnum peccare: ſi illud qui poſſum? Diſſimulatio hæc potius ſit, aut negatio: nec notabilis beneficij obliuio facile ſurrepat. Ita, ſi hæc examinas, in [illegible] magis, quam in ſeriam diſputationem ibunt.*

4. Vitioſi oc.] *Hæc vetus & libraria ſcriptura eſt, pro quibus Muretus* luſcitioſi oculi. *Cur recepta & bona damnemus? Porro comparatio ſimilis in Plutarcho de Atheis, & Superſtitioſis. cum illos nihil, iſtos prauè videntibus aſſimilat: & ideo illos palam deteriores eſſe.*

CAP. II. 5. Virtute.] *Ipſa gratitudine, & illa amici animi reſponſione.*

6. Tempore.] *Quod occaſionem donet.*

7. Facultate.] *Opibus viribuſque.*

8. In vſu.] *Vtenſilia.*

CAP. III. 9. Velant.] *Obducunt, aut ſubducunt.*

10. Quod eſt.] *Iam adeſt, & tenetur.*

11. Quod appetitur.] *Semper Tantali, ſemper in nouas cupidines inhiantes.*

12. Fundatum.] *Debere nos illi incrementa & dignitatem.*

CAP. IV. 13. Teſtimonium.] *Iudicij & ſententiæ bonæ.*

14. Certior nulla.] *Vide cap. VI. De vita beata.*

Digitized by Google

15.Eripi non pot.] *Præteritum enim tempus eſt*, in quod fortuna ius perdidit, quod in nullius arbitrium reduci poteſt.*De Breu.vitæ, cap.* x.

16.Intuitus.] *Credo hæc ſana eſſe. nam hoc vnum docet diffuſe, futurorum ſpem ingratos facere: contra, gratos eſſe aut fore, qui præſentia & præterita intuentur. Vide priora. Attamen Pincianus, & alij hic innouant, à me non audiendi.*

CAP.V.17.Continuetur.] *Mei libri*, contineant. *ex quo verius putem*, continuent.

18.Sublimium curſ.] *Aſtronomiam.*

19.Se & deuot.] *Meus liber*: deditum, ſed deuotum. *Non ſatis, inquit, habent* Deditos *ſe dicere, ſed malunt* Deuotos. *Iampridem monui de hac* Deuotionis *formula lib.*v.*cap.*VIII.*Antiquor. Lectionum.*

CAP.VI.20.In Scholis.] *Declamatorijs.*

21.Ingrati actio.] *Vide Senecam patrem lib.* IX. *Controuerſ.*I.*ipſo Themate.*

22.Æqua.] *Æquitatem habere.*

23. Maioribus.] *Libri*, maiores. *itaque bene etiam Gruterus*: & in maiores.

24.Res repetierunt.] *Nota formula & ritus, per Feciales res repetendi: & ſi negarentur, bellum indicendi. Significat, Romanos non ab amicis, res aut beneficia collata repetijſſe, vlla actione: ſed tantum ab hoſtibus. Loci emendatio Mureto inſcribenda. nam antea* æs repetierunt. *Meus liber proxime verum*, es rep.

25.Macedonum.] *Omnes libri. At nuſquam id legas hodie: an ideo fuit? Potuit & noſter erraſſe, ac gentem pro gente ſuppoſuiſſe. Viri docti tamen conſentiunt, vel* Perſarum. *hic reſcribere vel* Medorum, *quia Xenophon atque alij tradunt, Ingrati iudicium & pœnam Perſis fuiſſe. Medi autem Perſis finitimi, & pro ijs etiam vſurpati. Vide, ſi lubet, Muretum* XII. *Varia. cap.* III. *Tamen & Philippus Macedo (quod pro vulgata aliquid) ingrati hoſpitis frontem ſtigmate inuſſit: infra libro* IV.*cap.*XXXVII.

26.In vlla.] *Non quidem* ἁπλῶς *& vniuerſe* in Ingratos: *ſed fuit Athenis*, in liberos ingratos, *conceſſa parentibus: Romæ, in* libertos ingratos, *patronis.*

27.Conſenſimus.] *Naturæ quodam inſtinctu, quæ ea præſertim maleficia coercet aut punit, quæ ſocietatem hanc conuellunt.*

28.Tantum odio.] *Vt mendacium, & eiuſmodi crimina, quæ frequentia diſſuadet puniri.*

CAP.VII.29.Certæ pecuniæ.] *In ſtipulatione, aut ſyngrapha, expreſſæ.*

30.Si appello.] *Flagito, & poſco priuatim: deinde ad iudicem, quod ſequitur.*

31.Citra iudicium.] *Mei libri*, extra iudicem: *nec video, cur damnem.*

32.Animum.] *Scripti*, hominem. *quod Pincianus retinet, & mox* beneficium *item legit. Admittam; & ſequentia verba faciunt*, in hoc ſi b.dat: *&*, illo qui reddit. *quæ omnia ad hominem ipſum talem referenda.*

33.Omnia fora.] *Quæ tũc trina. De Ira libro* II.*cap.*IX.

34.Sua extol.] *Ariſtoteles Ethic. Nicom. hoc vitium aperit*: οἱ μὲν γὰρ παθόντες, τοιαῦτά φασι λαβεῖν τῶν εὐεργετῶν, ἃ μικρὰ ἦν ἐκείνοις, καὶ ἐξῆν παρ᾽ ἑτέρων λαβεῖν, πάντα σμικρύνοντες· οἱ δ᾽ ἀνάπαλιν, τὰ μέγιστα παρ᾽ αὐτοῖς, καὶ ἃ παρ᾽ ἄλλων οὐκ ἦν, καὶ ἐν κινδύνοις, ἢ τοιαύταις χρείαις: Qui enim affecti beneficio ſunt, dicunt ſe à benefactoribus talia accepiſſe, quæ parua ipſis erant, & licebat ab aliis capere, omnia extenuantes. econtra qui fecerunt, quæ maxima apud ipſos, & quæ ab aliis non erat capere, item in periculis, aut eiuſmodi opportunitate dediſſe. *Ita ille lib.* VIII. *cap.* XIII. *& alterum etiam vitium Extenuantium addit.*

35.Cauſſæ bonæ.] *Firmæ, & bene inſtructæ. in ambiguis itur ad arbitrum: imo vbi res vacillat, ab ipſo iudice ad illum flectunt. Hoc Cicero dictum voluit, pro Roſcio Comœdo*: Ceteri cum ad iudicem cauſſam labefactari animaduertunt, ad arbitrum confugiunt: hic ab arbitro ad iudicem venire eſt auſus.

36.Formula includ.] *Cicero ibidem.* Iudicium eſt certæ pecuniæ: Arbitrium, incertæ. Ad iudicium hoc modo venimus, vt aut totam litem obtineamus, aut amittamus: ad Arbitrium, vt neque nihil, neque tantum; quantum poſtulauimus, conſequamur. Eius rei ipſa verba Formulæ teſtimonio ſunt quid eſt in Iudicio? directũ, aſperum, ſimplex: Si paret HS. ꟾↃↃↃ.dari oportere. hic niſi planum facit HS. ꟾↃↃↃ. ad libellum ſibi deberi, cauſſam perdit. Quid eſt in Arbitrio? mite, moderatum. Quantum æquius, melius, id dari. *Noſter lib.*II.*de Clem.cap.vlt.* Clementia liberum arbitrium habet, non ſub Formula, ſed ex æquo & bono iudicat.

37.Quid ſit.] *Imo vero id conſtat, & definitum eſt: ſed* Quod (*ita legerim*) *id eſt, quale & quantum, non conſtat.*

38.Qui reddidit.] *Re, non animo, eſt gratus.*

39.Dimittere tabellam.] *An magis*, demittere? *in ciſtam, vt ſolet. Tamen & vulgatum interpreter*, Dimittere, *effari, & promulgare. Sane ſolent ex tabella iudices ſententiam proferre, quod eſt notum. Sed & qui inter plures tabellam fert, dimittit eam cum à ſe tradit Quæſitori. Dixit Portius Latro* Ferre tabellam, VII.*Controu.*VIII. Iudex quam tulit tabellam de reo, reuocare non poteſt: quæſitor non mutabit pronunciationem.

40.Feciſſe.] *Alluſum ad ſolemnia iudicum verba*, Feciſſe videri.

41.Vbi prolatis.] *Verius cenſui, quàm* ibi.

42. Cautionibus.] *Scripturæ ipſæ dicuntur, quibus debitor creditori cauet, ſeque obſtringit.*

43.Selectorum.] *Eſt quidem agnomen Decuriæ vnius iudicialis (apud Plinium* XXXIII.*cap.*III.) *ſed etiam aliter commune nomen ijs, qui ex omnibus Decurijs, quotannis ſorte ducti, ſolent iudicare. Inſcriptio vetus*: Iudex Selectus ex v. Decurijs. *Neque aliter Horatius*: Vnum ex iudicibus Selectis obiiciebat. *Ouidius.*

Non bene Selecti iudicis arca patet. *Atque ita hic Seneca.*

44.Cenſus.] *Clarum eſt. queriturque Plinius, Præfatione lib.*XIV.iudicem fieri ſenſu. *Latro apud Senecam Controu.* I. *libri* II. Cenſu iudex in foro legitur. *Ouidius.*

----dat cenſus honores,
Inde grauis iudex, inde ſeuerus eques.

45.Album.] *Tabulam ſiue indicem, vbi iudices ſcripti.*

46.Equeſtris.] *Ea erat* quadringentorum HS. *id eſt, Philippicum decies mille. Nam is cenſus equeſter. Pincianus alias ſagaciſſimus, obeſa hic nare, cum reſcribit*: & equeſter ordo.

CAP.VIII.47.Exiſſet.] *Sorte lectus veniſſet. In vrnam coniecta nomina, ſorte ducta, exibant.*

48.C ũrus.] *Mira beneficentia, totum patrimonium dare: imo rara aut nulla eſt, ſed ponitur in exemplum.*

49.Addicto.] *Quem iudex creditori addixit, ob debitũ.*

50.Ingenti merito.] *Illius, à quo ſumpſit.*

51.Poſſeſſio.] *Ager ipſe aut fundus.*

52.Multa flumina.] *Meus*, magna: *quod præferam. Tantæ autem olim opes, vt & hæc donari potuerint: de quibus epiſt.*LXXXIX.*in fine, & De Tranquill.cap.* XI.

53.Non idem pendent.] *Non idem pondus pretiumque habebunt.*

CAP.IX.54.Nimis concup.] *Non pro ſententia verba, ſi examinas. Meus opt. codex*, minus. *Ex eo vere faciebam*: quia eminus conſpiciuntur. *Quædam, inquit,*

Digitized by Google

beneficia conſpicua, & in oculos vel procul ſe ingerunt: quædam aliter, & quamquam magna, minus apparent.

55. In quatuordecim.] *Id eſt, equitem feciſſe. Rem à ſigno dat intelligi: quia ſoli equites ſpectabant in* XIV.

56. Suaſilie.] *Priora, conſpicua illa ſunt; ſequentia, ſequentis & obſcurioris illius notæ.*

57. Deſiderabat.] *Vxorem, liberos, amicos, iam præmortuos.*

58. Momētis.] *Obſeruatione & captatione temporum.*

59. Cadentes.] *Languentes, & minus tumidas: ſpiritibus defectas. Epiſt.* XCV. vino fulcire venas cadentes. *Adde de Ira, lib.* III. *cap.* IX.

60. Similibus.] *Imo,* diſſimilibus: *quod meus & alij veteres quidam. Nam hoc agitur, vt talia beneficia aliis paribus, ſed non iiſdem, penſentur: pretio, inquam, paribus, non re ſimilibus.*

61. Ruere.] *Quod Romæ crebrum: & ideo aptè inter exempla.*

62. Silentio.] *Te non accuſando, cum rogarer, aut torquerer. Siue, te non indicando, cum hoſtis inſequeretur.*

CAP. X. 63. Intra pec.] *Vltra pecuniam æſtimatio non fiet.*

64. Minor.] *Scilicet pecuniaria.*

CAP. XI. 65. Priuilegia par.] *Nam illi repetunt à liberis, & ingratos damnant, & alimenta etiam poſcunt.*

66. Quære.] *Ita mei libri, & rectè, ſed vellem etiam vocula extracta, quæ in ſequenti capite latuit:* quærere, dein dignum adiuua: *vel,* de hinc. *Querela tibi ſuper, non actio: caue in poſterum, & gratis dignisque confer.*

67. Aleam.] *Incertum, quomodo caſuram, bonos an malos habituri liberos eſſent.*

68. Daturique ſunt.] *Mei libri ſine copula. Vtrumuis rectè, ſignificat perpes eſſe in parentibus, & fore hoc benefaciendi ſtudium.*

69. Illis.] *Liberis.*

70. Magiſtratus.] *Quia reuera omne imperium illis in prolem, Romano iure, etiam vitæ & necis.*

CAP. XII. 71. A tuo beneficio.] *Nempe antea ignotum. beneficio applicas tibi & iungis vltro.*

72. Acquieſcat.] *Tria quæ præmiſit, in exemplis repetit: ſed ordine inuerſo. à poſtremo orditur: atque hoc ad* Solatia *ſpectat.*

73. Dignitati.] *Ad* Ornamenta.

74. Tutior.] *Ad* Auxilia.

75. Inclinatus.] *Ipſe pluris faciet Ornamenta, Auxilia, vel ſolatia.*

CAP. XIII. 76. Fecit iniur.] *De hac re ex profeſſo epiſt.* LXXXI. *Vide.*

77. Tentantem.] *Ex vno meo libro,* interpretantem: *nec ſpreuerim. Facit enim. proponit nodos, interpretatur & ſoluit.*

78. Cautum eſt.] *Cui conditiones adſcriptæ, præmia & fructus in certo.*

CAP. XIV. 79. Reſtituet.] *Ex iure. quod ſuccurrit ea ratione & formula minoribus, aut enormiter læſis, deceptiſue.*

80. Vitam inquam.] *Ex meis libris.* [illegible] quam debet. *Finis deinde commatij interrogatione* [illegible]*atur,* ſanitatem?

81. Mercem.] *Quod erit, ſi pretium illi ponimus, ſi taxamus.*

CAP. XV. 82. Stipulatio.] *Quæ & ipſa conceptis verbis olim in emptionibus adhibita. Plauti Comœdiæ docent.*

83. Cuſtodirentur.] *In tabulis.*

84. Malunt.] *Sequela & numerus periodi,* maluerunt, *mallet.*

85. Ab vtraque.] *In rem vtriuſque partis; vt illi cautum ſit, hic ne circumuentus.*

86. Plurium nomina.] *Iac. Rænardus explicat, quia* plurium, qui adhibebantur, teſtium nominibus chirographum ſignabatur. *Ego acceperim quaſi eſſet,* plura nomina: *id eſt, cum pluribus contrahit, & nomina facit. Facit, inquam, nomina plurium, quos vel principales habet, vel ſponſores. An & legi poſſet,* plurimùm? *id eſſet, plerumque per tabulas contrahit: at alius pignora item capit.*

87. Parariis.] *Supra eadem vox in hac re, lib.* II. *cap.* XXIII. *Et eſt in veteri quodam Lexico, μεσίτης: id eſt,* interuentor, proxeneta. *Nomen non à* pariando, *ſed à parando videtur: quia parant vtrimque animos, & coniungunt. Alij (vt Rænardus) explicant* tabelliones, actuarios: *quibus vt minus aſſentiar, facit Seneca epiſt.* CXX. Nolo per interceſſorem mutueris. *Sane eſt hic ipſe Pararius.*

88. Interrogatione.] *Stipulatione.*

89. Rem.] *Libri aliquot* reum. *ſed* rem *tenemus, & pignus ἐνέχυρον interpretamur. Aliquis, inquit, ita diffidit, vt nullæ tabulæ aut ſponſiones ſatiſdent: ſed rem tenere manu voluit, & in poteſtate habere pignus.*

90. Ornati.] *E dignioribus ciuium: ordinis Equeſtris, aut & Senatorij. Claſſici teſtes.*

91. In quid.] *Meus opt. codex:* hi, inquit: *quod omnino ſeruem, ſed abſque interrogatione, vt legas,* hi, inquit, imprimunt ſigna. *Eſt enim velut dialogiſmus, & hoc ei reſpondetur. Sequentia deinde, iterum Senecæ.*

92. Non aliter.] *Quorum fide niteris, nec iis in re ſimili fidem habes. aliorum ſignis, & tabulis obſtringis.*

93. Illos.] *Beneficia dantes.*

94. Vindicamus.] *Tutos ſecuroſque eſſe volumus.*

95. Turbam ſord.] *Gregem fœneratorum.*

CAP. XVI. 96. Multitudo.] *Noſter de Clem.* I. *cap.* XXII. Facit enim conſuetudinem peccandi, multitudo peccantium; & minùs grauis nota eſt, quam turba damnatorum leuat. *Vide ibi alia huius ſententiæ.*

97. Non conſulum.] *Quaſi tot maritos, quot annos numerent. Iuuenalis:*

> Sic creſcit numerus. ſic fiunt octo mariti,
> Quinque per Autumnos.

Plures etiam illa apud Martialem, quæ penè tot quot dies:

> Aut minus, aut certè vix iam vigeſima lux eſt,
> Et nubit decimo iam Teleſina viro.

Diuortiis quidem modum Auguſtus impoſuerat (in Suetonio:) ſed, vt videmus, libido & licentia vicerant: atque vt Tertullianus ait, Repudium iam votum erat, quaſi matrimonij fructus: *Apologet. cap.* VI.

98. Exeunt.] *A viro, quem habent; ab vno coniugio noui cauſſa.*

99. Nubunt.] *Amarè dictum. finis coniugij eſt, iungi: hæ habent, ſolui.*

100. Acta.] *Nam in acta referebantur, vt rata & legitima eſſent: quod docui in* V. *Ann. Taciti.*

101. Irritet.] *Qui incitatur ſcilicet eo ipſo, quod non licet. Habere vult, quam alter habet: ipſe per iniuriam, ille per legem. Praua libido hoc habet. vt libidinum magiſter poeta:*

> Quod licet, ingratum eſt: quod non licet, acrius vrit.

Iterum:

> Quidquid ſeruatur, cupimus magis, ipſaque furem
> Præda vocat.

Martialis iocoſum exemplum:

> Mæchus es Aufidiæ, qui vir Ceruine fuiſti;
> Riualis fuerat qui tuus, ille vir eſt.
> Cur aliena placet tibi, quæ tua non placet vxor?
> Numquid ſecurus non potes hoc facere?

102. Vnum adulterorū.] *Hem, bona verba. Itane tunc mores?*

Digitized by Google

mores? ſed attolli quædam ab eo in his ſalibus, declamatorio more, ſcimus.

103. Niſi ad alium.] Hæc caliginoſa ſunt. diſtinctio dederit aliquam, ſi forte, lucem: niſi ſingulis diuiſit horas? & non ſufficit dies omnibus. niſi ad alium. Explico, niſi in ſella geſtata eſt ad vnum adulterum, ſed obiter vidit; apud alium diutius manſit. Ita quaſi curſim adulteros obibat, & viſebat. Sed libri tamen conſenſu habent; apud alium, & noſtra iſta lectio eſt à Mureto. An aliud latet? nam meus liber, geſta eſt, non geſtata: voluiſſem, comeſſata eſt, ſi faueret ſcriptura: nunc coronam ego offero, alius capiti imponat.

104. Infrunita.] Inſulſa, fatua. dico De Vita beata, cap. XXIII.

105. Antiqua.] Priſcis & exoletis moribus. ruſtica aliqua, & Sabina.

106. Vnius adult.] Non mutem quod eſt in libris, vnum adulterium. Pro hoc more Martialis illa vxor, de qua ipſe:

Vt mœchum patiar rogat vxor, Galle, ſed vnum.
Huic ego non oculos eruo Galle duos?

107. Audaciores.] Libri, auctiores, ſed malim editum. Nam audaciam à numero ſumpturi erant.

108. Si numerare.] In ſimili re, ipſis verbis vtitur De Clem. I. cap. XXIV. Apparuit quantum periculum immineret, ſi ſerui noſtri numerare nos cœpiſſent.

CAP. XVII. 109. Quid ergo?] Hoc capiendum, quaſi reſponſio & relatio ad illud prius. Obiiciebas ille, Quid ergo? ingrati impuniti? μιμῶν reſpondet, Quid ergo nónne & impij impuniti ſunt, & alij?

110. Publico odio.] Apud Ciceronem loci ſimiles, in Clodium, Piſonem, Antonium. Et reuera, animo in quo ſcintilla honeſti, & ſenſus famæ, nihil triſtius aut acerbius odio & deteſtatione communi.

111. Acie ocul.] Cicero De aruſp. reſp. in Clodium: An tibi luminis obeſſet cæcitas plus, quàm libidinis? ne id quidem ſentis, conniuētes illos oculos abaui tui magis optandos fuiſſe, quàm hos flagrantes ſororis? Certe mentis illa cæcitas, vltimum ſuppliciorum.

112. Educatoris.] Potius, educatorum.

113. Decoquat.] Fidem non ſoluat, rem creditori minuat & abſumat.

CAP. XVIII. 114. Diſtinguant.] Pulchre, & notabiliter.

115. Neceſſitudo.] Feſti nota huc facit: Neceſſarios eſſe, vt Gallus Ælius ait, qui aut Cognati, aut adfines, & in quos neceſſaria Officia cōferuntur, præter ceteros. Ille duos gradus Neceſſitudinis, tertium etiā Corn. Fronto facit, Meritorum. Neceſſitudo, inquit, eſt vel ſanguinis, vel meritorum, cum præceptoribus, cum amicis.

116. Imputet.] In rationibus eius ponat. poſſit inſcribere, vel expenſum referre.

117.* Propterea.] Libri ſcripti, prætereà. Neque illud, aut hoc, apte nectitur prioribus, & omnino aliquid deeſt. nempe pars illa prior, qua diſputatur, An ſeruus beneficium domino conferat? Seneca nunc ait, & poſt rationem vnam alteramve, hanc etiam addit. Ergo recte, Prætereà.

118. Certam.] In ſe ſtabilem, ſe contentam & nixam.

119. Quiſquam ſuo.] Si ſcriptum, quiſquam ſubditus; ἐμφατικωτέρα magis & expreſſa ſententia eſſet.

120. Diſpari tit.] Non enim ſerui, ſed ſubditi aut milites dicuntur: & tamen ius vitæ neciſque in illos habent, Rex aut Imperator.

121. Beneficia ſua.] Ego non damno, imo recte & argute dicitur: ſicut illud, Beneficia ſua amare. id eſt, Beneficiarios ſuos, & de quibus bene meritus fuerit. Priſci tamen libri, beneficij ſui: nec id male. Suetonius Tiberio. Senec.

per quoſdam beneficij ſui centuriones. Iterum Claudio: Commeatus à Senatu peti ſolitos, beneficij ſui fecit. Prius tamen illud ἐμφατικώτερον, & impreſſius dicetur.

CAP. XIX. 122. Negandi pot.] Imo nec voluntatem, nec perſonam aut caput habet: iuris ciuilis quidem inuentiunculis & phraſibus.

CAP. XX. 123. Adſcripta.] Addicta dominis. emptionum tabulis mancipata.

124. Comes cæl.] Sidera ſequatur, aut præeat. Ad mentem & cogitationem referendum. Adde ſupra, lib. II. cap. XXIX.

125. Mancipio.] Iuris verbum. quod proprietatem, dominium, & quaſi ea quæ manu capiuntur tenenturque, notat.

CAP. XXI. 126. Affectum.] Quo proprie conſtat beneficium.

127. Cibaria.] Dimenſa ſua, & Iuſta.

128 Veſtiarium.] Pecuniam, quæ pro veſte datur. Adde cap. VIII. De Tranquill.

129. Artes.] Quod multi fecere. & ab iis dominis Plautus, Terentius, Epictetus ipſe manaunt.

130. Tantum.] Nec enim minima præſtatio, beneficium.

CAP. XXII. 131. Mercenarius.] Qui operas mercede locat, μισθωτός, μισθοφόρος. Duo genera: ſunt liberi, ſunt ſerui. Hic de liberis capiendum. ſed vt illi, aiebat Chryſippus, operas ſuas in diem, aut tempus, locant: ſic de ſeruis ſentiendum, liberos eſſe, dūtaxat perpetua nobis opera obſtrictos. De ipſis Mercenariis ſeruis, infra lib. VI. cap. V.

132. Operis.] Atqui dominus opus locat, mercenarius conducit. Itaque cum in libris operas exſtet: haud inuitus Mureto aſſentiar legenti, quam ad quod operas locauit.

133. Felicius nato.] Libero, ingenuo, nobili.

134. Quid ſi nollet?] Herile & minax verbum: cui adhæret, & intelligi datur: cogam, malo doctus faciet.

135. Qui audiat.] Præfectus vrbis. opinor ab ipſo Auguſto eſſe: & ſi Hadriano tribuitur, quod ſeruos à dominis vetuit occidi, eoſque iuſſit damnari per iudices, ſi digni eſſent. Ita Spartianus in eius vita. Nempe retulit, aut roborauit & ampliauit ius illud vetus. Nam & addidit, Ne lenoni aut laniſtæ venderentur, cauſſa non præſtita.

136. In tua pot.] Callide. nam innuit, fac liberum, manumitte.

137. Contraria.] Vt vitam & mortem dare, quæ ſubiungit.

138. Pereundo.] Sua vita, eius redemit.

139. Adiuuit.] Vt C. Vettij ſeruus, de quo infra.

140. Decepit.] Vt L. Domitij, de quo item infra.

CAP. XXIII. 141. Adrumetum.] Mureti lectio: nam priſca omnis Grumentum. Atque iſtud in Italia in Lucanis eſſe Liuius, Florus, Appianus, Ptolomæus dicunt. Quid, quod Macrobius in hoc ipſo facto, ita nominat? Sed impulit Muretum mutare, credo, quod mox de Romano milite ſequitur. Quid ergo? nonne bello Punico hoſtilia multa Italiæ loca, & in eo præſertim tractu? itaque ego teneam.

142. Operæ pret.] Sunt ipſa Claudij verba, non ambigo. Pretium operæ, id eſt, condignam mercedem labore & periculo ſuo cepiſſe. Ita Liuius initio operis: Facturuſne operæpretium ſim.

143. Deinde.] Credam verius diſtingui, & antiqua compoſitione: operæpretium feciſſe deinde. Vrbe capta.

144. Ad ſupplicium.] Eadem Macrobius, I. Saturn. cap. XI.

145. Ad Rom. mores.] Mites & modeſtos.

146. Duarum vrbium.] Quarum? Grumenti, &

Romæ, ait Gruterus: quia vtraque potuit æmulari. Sed cur non plurimum etiam vrbium? cur non orbis? Muretus ait librum aliquem (fide hoc eius ſtet) duarum, *habuiſſe tantum: itaque ex eo faciendum prorſus,* dominarum. *Hoc ita placuit, vt & in textum receperit: ſed profectò eiciendum. Quod exemplum hic dominabus? quia ne vna ſeruata? quid inuentum? ſeruorum tota laus eſt, vt ſcimus. Ego vero conicio, & mihi certe approbo, fuiſſe:* exemplum duraturum. *Nihil à ſcriptura abeo: ſenſum ipſum Senecæ tango. Illa, inquit, ſic ſeruata, nobile & ſcriptis ſæculiſque conſecratum exemplum eſt.*

147. Parricidarum.] *Quaſi dominam ad ſupplicium raperent.*

148. Non eſt.] *Libri mei:* non dico. *Omnino lego:* non, dico, eſt. *Illa inſertio & repetitio, valde affirmant.*

149. Imperatorem.] *Mei libri*, imperium. *& meo animo ſic lege. Ducebatur (nota phraſi) ad mortem, ad ſupplicium ducebatur autem, ad iuſſum Romanum. Eueniſſe hoc ſcias Sociali bello Italico: in quo vel præcipui perduellium, Marſi.*

CAP. XXIV. 150. Seruo.] *Nam diu medicina Romæ apud libertos aut ſeruos, vt ingenuis parum digna. Iulius Cæſar primus decus addidit,* & ciuitate eos donauit: *qui liberi nempe, & exteri eſſent. Auguſtus deinde, in honorem Antonij Muſæ, immunitatem.*

151. Venenum.] *Vide Plinium lib.* VII. *cap.* LIII. *Suetonium in Nerone, cap.* III. *qui tamen paullo aliter referunt. at conſentit cum Seneca magis Plutarchus, in Cæſare.*

152. Armatus.] *Quaſi dicat iam nunc inferre eam mihi tibique poſſum. Arma ecce, & gladius.*

CAP. XXV. 153. Anulos.] *In Appiano* IV. *Ciuil. in Valerio* VI. *cap.* VIII. *in Macrobio. Anulos autem veſtemque ſumit, tanquam ingenuus & Senator: vt ſic pro hero ſe approbaret.*

154. Rara fides.] *Quidni rara? nam præmijs inducebantur, ad dominos prodendos vel occidendos. & qui feciſſet ac caput retuliſſet,* præmium capiebat libertatem, & dena millia drachmarum, itemque ciuitatem: *Appianus.*

CAP. XXVI. 155. Bello grauius.] *Tacitus non ſemel oſtendit & queritur,* pacem quouis bellò ſæuiorem.

156. Vnus]. *Exitialis omnibus; & accuſari, damnari erat.*

157. Ectypam.] *Meus liber,* ectypa, *diſerte: vt ad gemmã ipſam referatur. Plinius* XXXVII. Hæ ſunt gemmæ, quę ad ectypas ſculpturas aptantur. *Ectypa igitur gemma, expreſſa & effigiata.*

158. Verba quæ ſ.] *Ne ſordidis ſcilicet illis & communibus vtar,* matulam ſumere.

159. Maro.] *Qui Tacito tamen non nominatur, quod ſciam.*

160. Imaginem obſc.] *Tamquam in eo Impietas, & læſa maieſtas, quod ſacra Principis imago ad partes pudendas miſſet. O flebiles ineptias! de quibus Suetonius Tiberij cap.* LVIII. Capitale fuiſſe, circa Auguſti ſimulachrũ ſeruum cecidiſſe, veſtẽ mutaſſe, nummo vel anulo effigiem impreſſam latrinæ aut lupanari intuliſſe. *Quin Philoſtratus narrat,* dãnatum quemdam, quod ſeruum verberaſſet, qui Denarium cum effigie Cæſaris apud ſe habebat.

161. Subſcriptionem.] *Non eo ſenſu, quo Aſconius in Diuinatione notat,* Subſcriptores *ſecundarios quoſdam accuſatores, & ſocios, præcipui illius eſſe: ſed hic ipſam accuſationem notat: quia qui deferebant, libello id faciebant, atque ei ſubſcribebant. Eo ſenſu noſter in Ludo, de morte Claudij:* Poſtulat nomen eius recipi, edit ſubſcriptionem. *Vide & Briſſonij Lexicum, in verbo ſubſcribere.*

162. Manu ſua.] *Ergo non Domini fuiſſe: & falſum Maronem arguebat.*

163. Conuiuam.] *Maronem indignum eo nomine, qui cædes & accuſationes ibi machinabatur.*

CAP. XXVII. 164. Peregrinatione quam.] *Verbum hic meus liber inſerit,* peregrinatione ille.

165. Tauros.] *Iocoſe. quia ijs periculum ab immolatione: & grandi numero peribant, cum ſaluus ille rediſſet. Similis iocus in Ammiani* XXV. *de Iuliano:* Æſtimabatur, ſi rediſſet de Parthis, boues iam defuturos. Marci illius ſimilis Cæſaris, in quem id accepimus dictum: Οἱ λευκοὶ βόες Μάρκῳ τῷ Καίσαρι· Ἂν σὺ νικήσῃς, ἡμεῖς ἀπωλόμεθα: Albi boues Marco Cæſari. Si tu viceris, nos perijmus.

166. Ad pedes.] *Domini, atque etiam lecti, ſi ille imus iaceret. Si medius, aut ſummus; tum ad latus poſticum lecti ſtetiſſe, ad iacentium pedes, opinandum: id eſt pene dominum. Martialis inde iocus:*

Omnia cum retro pueris obſonia dones,
Cur non menſa tibi ponitur Apedibus?

167. Deſcendenti.] *E palatio in forum.*

168. Malam ment.] *Solennia verba in ſatisfactione. Tibullus:* Et ſe iurabit mente fuiſſe mala: *id eſt parum ſua & ſana.*

169. In ſe & filios.] *Superſtitio in votis aut imprecatione. ſi irrita eſſe non poſſent; tunc in ſe ea potius reuocabant, aut in alium deriuabant. Tibullus:*

Et mala ſi qua tibi dixit dementia noſtra,
Ignoſcas. capiti ſint precor illa meo.

Noſter lib. IV. *Infra, cap.* XXXI. Si quid mali dixi, mihi & capiti meo.

170. Mea cauſſa.] *Facetè. Nam ego luere debeo tuam vicem, & pecuniam à me dare. Qui lædunt, mulctari ſolent, ego, qui lædor.*

CAP. XXVIII. 171. In atrio.] *Romanus ritus, quem fusè explicaui.* 1. *Elect. cap.* XXIX.

172. Stemmatum.] *Plinius* XXXV. *cap.* II. Stemmata vero lineis diſcurrebant ad imagines pictas. *Erant minores, & rotundæ imagines, quæ ad latera adſita genus illius maternum, aut & propinquos notabant: illius inquam præcipui, cuius imago. Statius:*

Non tibi clara quidẽ ſenior placidiſſime gentis
Linea, nec proauis demiſſum ſtemma.

173. Prima.] *In atrio, vbi ſalutatores & clientes excipiebantur. Ideò ibi, omnibus aduentoribus oſtentui.*

174. Mundus.] *Cælum. nam Stoicâ ſententia, ex illo animæ, & e ſideribus. Seneca epiſt.* XLIV. *in hac ipſa re:* Omnes, ſi ad primam originem reuocentur, à diis ſunt.

175. Qui eum.] *Ita continuaui, & in parte ſententiam iuui, ex libris.*

176. Defecit.] *Hic Apollo me deſerit. Libri fere habent:* vbicumque nomen illuſtre fecit illo dominum fingunt. *Meus,* domimia: *vnus atque alter,* illo Deum fugiunt, *aut* fulgiunt. *Mihi non diſpliceat,* vbicumque nomen illuſtre defecit, in loco Deum fingunt: *aut* Deum fulciunt. *Quaſi dicat quid iſti vani ſe iactant, & Deum alios auctorem originis inculcant: cum omnes à Diis ſimus? Defecit autem nomen illuſtre, in capite & origine: quam ſitè ſolent ad deos referre.*

177. Siue libertini.] *Ita diſpunximus, & vos (auctore meo libro) non nos ſcripſimus: ac ſententiæ dedimus lucem.*

178. Exterarum.] *Id eſt, O vos, ſiue libertinis geniti, ſiue ſerui, ſiue & peregrini: attollite animos, & cælum auctorem cogitate.*

179. In ſummo.] *In prima origine.*

180. Magna nobil.] *Quæ? illa cæleſtis.*

181 Quemquam tu?] *Addidi à meo libro: & repetitio illa acris eſt, & pungit.*

Digitized by Google

182. Gerulis.] *Lecticariis, qui humeris ferebant.*

183. Cubile.] *Lecticam. nam in ea iacebant, & cubabant.*

184. In militum.] *Nam Pænula militum veſtis. & quidem honeſtiorum paulo, colore ruſo. Martialis:*

Roma magis fuſcis, veſtitur Gallia rufis,
Et placet hic pueris militibuſque color.

Vide nos, I. & Elector. cap. de Lectica: & ſi de militum punicea veſte plura etiam ſint dicenda, in loco.

185. Oſtiarij.] *Viliſſimi ſerui, ſed cui ob potentem dominum, vel placentem dominam, vt molles aditus habeas, adularis.*

186. Ne ordinar.] *Iterum de ſeruo, & quidem vili: qui* Vicarius *alterius eſſet. Nam* Ordinarij *primi ſerui, Vide epiſt.* cx.

CAP. XXIX. 187. Cuius benef.] *Vinci beneficio à patre manauit, quia ipſe qui vincit, id eſt, filius, à patre.*

CAP. XXX. 188. Quicquid præſt.] *Sunt verba aduerſarij, & ita capienda.*

189. Verius.] *Æquius.*

190. Etiamſi non.] *Pro his verbis, libri ſcripti:* ſed etiam ſine tuis. *Quæ lectio falſam ſententiam habet: ſed reformari molliter poteſt,* ſed & non.

191. Voluptatis.] *Vti parentes.*

192. Mori.] *Acutè extenuat beneficium paternum, & ſuum auget. Sicut leuius eſt mori, priuſquam timeas mori, nempe in infantia aut pueritia; ſic maius æſtimandum retinere aliquem in vita cuius ſenſum iam habet, quàm dare eam non ſentienti.*

CAP. XXXI. 193. Onus alien.] *Scilicet matris, quæ in vtero geſtauit.*

194. Si expos.] *Argumentatur. Sola genitura haud multum, quia ſi poſt eam expoſuiſſes (crebrum illo æuo) verterat hoc ipſum beneficium in iniuriam: non ergo per ſe maximum eſt, cui opes, educatio, & alia accedant.*

CAP. XXXII. 195. Notus.] *De hac ignobilitate Agrippæ, Seneca pater lib.* II. *Controuerſ.* IV.

196. Nauali.] *E roſtris nauium concinnata: quam duo mortalium M. Varro, & Agrippa acceperunt. Plinius* XVI. *cap.* IV.

197. Vincerent.] *Nota de operibus Agrippæ, eorumque inuicto ſplendore.*

198. Vmbra adopt.] *Iulij Cæſaris. Ad altas arbores aſpectum, quæ magnitudine minores tegunt & inumbrant.*

199. Supermicant.] *Veteres codices,* Superiniciunt.

CAP. XXXIII. 200. In prælio.] *Ad Ticinum flumen, cum Annibale. Liuius* XXI. *Valerius, & alij: Plinij error eſt, lib.* XVI. *cap.* IV. *qui ad Trebiam ſcribit.*

201. Prætextatus.] Iam pubeſcens, *vt Liuius loquitur:* vix dum annos puerilitatis egreſſus, *vt Valerius.*

202. Equum.] *Nam totum prælium illud equeſtre.*

203. Maximos.] *Intelligit patrem ipſum Scipionem, & Romanos duces, qui premebantur, & (ſi licet dicere) cedebant, id eſt fugiebant.*

204. Dic. Scip.] *Pone nunc & adfer Scipionis illius patrem: quid præ his erit?*

CAP. XXXIV. 205. Nec danti.] *Imo vero voluntarium, obuio & communi ſenſu. Itaque libri,* ſed danti. *Tota periodus confuſa & tenebroſa, ſic reſtituenda:* & facile. Sed volũtarium. Quid neceſſe eſt? ille multis dederit, e.q.d.ſ. neſcit. *Infertur obiectio. At enim voluntas paterna emicuit in te gignendo. Reſpondet: quid eſt opus? poteſt & ſine tali certa voluntate homo gigni, & ipſe in alijs fæminis genuerit.*

206. Conſortem.] *Vxorem. nec ſine ea genuit, aut ſibi vni hoc beneficium inſcribit.*

207. Legem.] *Quæ iuſſit ducere.*

208. Præmia.] *Data ab antiquo patribus: honores, antéceſſiones; & talia. quæ poſtea lex Iulia & Papia in immenſum auxerunt.*

209. Inſtitutis.] *Haud mutem. aliquis tamen diuinet,* in ſtudiis.

CAP. XXXV. 210. Noſtra non.] *Stoica? an tua propria, ô Seneca? Credo illum hæc à ſe promere: priora ab Hecatone aut Chryſippo fuerunt.*

211. Proferri.] *Poſt hæc verba meus liber opt.* Siquid melius vita eſt, & à patre ſola vita datur, poteſt beneficiis à filio vinci pater. *Tum deinde reliqua: nec ego vt ſpuria damnem, & ſi tamen iterari poſt videntur.*

CAP. XXXVI.] *In planam viam redit Seneca, ex illa ſcrupuloſa & ſpinoſa.*

212. Volentibus.] *Omiſſa vox eſt, quæ in libris pleriſque,* legibuſque. *Duas fuiſſe,* volentibus lætiſque, *vel etiam* libentibuſque.

213. Vincatis optantes.] *Ita legendum. Claudianus.*

Adſpice, completur votum, iam natus adæquat
Te meritis, & quod magis eſt optabile, vincit.

CAP. XXXVII. 214. Siculi.] *De quibus Strabo, Valerius, Solinus, Ælianus. Catanęos fuiſſe conſentiunt, in nominibus variant. Claudiani etiam de ijs epigramma eſt:*

Adſpice ſudantes venerando pondere fratres,
Diuino meritos ſemper honore coli.
Iuſta quibus rapidæ ceſſit reuerentia flammæ,
Et mirata vagas reppulit Ætna faces.

Et plura, quæ in ſtatuas illorum æneas ſcripſit. Vocat ipſe, Amphinomum *&* Anapum.

215. Diſſediſſe.] *Melius veteres,* diſceſſiſſe: *vel & melius mei libri* deceſſiſſe, *quaſi per honorem & reuerentiam, viam dediſſe.*

216. Vicit Antigonus.] *Vbi hoc ſcriptum? aut quis iſte Antigonus, qui patri regnum Cypri tradidit? In re & nomine illuſtri ſunt tenebræ: & an Senecæ error eſt, an exſcriptoris culpa? Pro re quidem legendum:* Vicit Antigoni F. *id eſt* filius. *Ita enim hiſtoria. Demetrius Antigoni filius, ingenti prælio Ptolomæum regem vicit: & ſtatim à victoria Cyprum inuaſit, & occupauit. atque hanc, & naues, & milites, apparatus hoſtiles patri tradidit: qui tunc denique* Regis *nomen aſſumpſit, & tenuit. Vide Plutarchum in Demetrio, & Diodorum lib.* XX.

217. Manlius.] *Cicero* III. *De offic. Liuius lib.* VII. *Valerius* V. *cap.* IV.

218. Ad tempus.] *Ego atque alij hæſimus. ſed cum in meo codice nunc reperiam,* cum ante ad tempus; *nihil ambigo legere,* ante id tempus: *nempe diei dictæ, & rei iam narrandæ.*

219. Vero modo.] *Sine iuratus (quod poſco) abſiſtas? ſine hoc gladio traiectus æternum ſileas.*

CAP. XXXVIII. 220. Hoc dicere.] *Quod Leſbonicus ille, apud Plautum:*

Semper ego, vſque ad hanc ætatem, ab ineunte adoleſcentia,
Tuis ſeruiui ſeruitutem imperiis & præceptis, pater.
Pro ingenio, ego me liberum eſſe ratus ſum; pro imperio, tuum.

221. Sibi cedere.] *Quaſi filius, alter ſit ille. Non nolim tamen,* ſic cedere. *At meus liber,* ibi occidere, *quaſi in pugna illa cadere.*

M. A. MVRETVS.

CAP. I. Vitioſi oculi ſunt, qui lucem reformidant: cæci, qui non vident.] *Vox* oculi *abeſt à libro vetere: & ita ſcriptum eſt* Vitioſi, *vt aliquid craſum eſſe appareat. Cæcos quoque oculos nuſquã alibi legi. Puto igitur totum hunc locum ita legẽdum eſſe,* Luſcitioſi ſunt qui lucem reformidant, cæci qui non vident.

CAP.VI. Ab hoſtibus tantum res repetierunt.] *Ineptiſſime legebant alij.* Ab hoſtibus tãtum æs petierunt. *Res repeti ſolitas per fæciales, antequam cuiquam populo bellum indiceretur, norunt, quicumque primoribus labris hiſtoriam Romanam attigerunt.*

Excepta Medorum gente.] *Ita hunc locum emendandum eſſe docui cap.3.lib.12. variarum lectionum.*

Gratum hominem.] *Legendum puto,* gratum animum.

CAP.VII. Præterea quæcumque.] *Huic loco quomodo medicina facienda ſit, alij fortaſſis acutiores videbũt. mihi nihil, quod ſatis placeat, in mentem venit.*

Ex turba ſelectorum.] *Ita vocabantur decuriæ quædam iudicum: quos prætor ad res iudicandas ſelegerat: Horatius.*

Vnum ex iudicibus ſelectis obiiciebat.

Erant & aliæ decuriæ Nongẽtorum, & tribunorum ærarij. Vide Plinium cap.2.lib.33.

CAP.VIII. Exiſſet.] *Sorte ductus eſſet. Coniiciebantur enim in vrnam iudicum nomina: deinde, qui exierant, iudicabant.*

CAP.XVI. Pudorẽ enim rei.] *Pertinet huc dictum Platon. in Archibium,* ὅτι ἐπιδέδωκεν ἐν τῇ πόλει πολὺ μέρος τῆς ἀναιδείας *[Greek partly illegible]*

Infrunita & antiqua eſt.] *Infrunita, eſt inſulſa. Sic in libro de vita beata:* Alterum infruniti animi eſt, alterum timidi & puſilli. *Sic in Sacris litteris:* Animo irreuerenti & infrunito ne tradas me domine. *Legitur hæc vox & apud Macrobium. Antiquam quoque dicit ſimplicem, minime malam,* εὐήθη.

CAP.XVIII. Quamquam quæritur.] *Totam hanc diſputationem de ſeruis, num dominis beneficia tribuere poſſint, partim ex hoc Senecæ loco, partim ex Epiſt.47. partim ex Valerio conſarcinatam Macrobius libro primo Saturnaliorum pro ſua venditauit. Sed & ex Agellio & è Plutarchi Sympoſiacis tam multa, nullo pudore, in ſeptimum librum Saturnaliorum ſuorum tranſtulit, vt appareat eum factitaſſe eandem artem, quam pleriquę hoc ſæculo factitant, qui ita humani à ſe nihil alienum putant, vt alienis æque vtantur ac ſuis.*

CAP.XX. Propterea ſeruos.] *Ita legendum, non, vt in aliis,* Præterea.

CAP.XXII. Pars melior eius excepta eſt.] *Libera eſt. Vocabulum ſumptum à diuiſione agrorum, in qua excepta & ſubceſiua dicebãtur, quę nemini adtributa & adſignata erant: ideoque dominum non habebant.*

Quam quod operis locauit.] *Atqui dominus opus, mercenarius operas locat: Puto igitur legendum,* Quam ad quod operas locauit.

CAP. XXIII. Drumentum.] *Macrobius,* Grumentum. *Male vterque. lege,* Adrumentum. *Nomen eſt vrbis in Africa.*

Exemplum duarum vrbium fuit.] *Quarum quæſo, duarum vrbium? An ſtultum eſt id quærere, quod inueſtigari non poteſt? Itaque qui hoc viderent nihil eſſe, fecerunt.* Exemplum Grumentinæ vrbis fuit. *Sed neque hi locum correxerunt, &, quod quidem in ipſis fuit viam ceteris ad eum corrigẽdum obſtruxerunt. Neque tamen quidquam emendatu facilius fuit, ſi paulo attentius conſideraſſent. Vetus enim liber illud* vrbium *non habuit: ſed hoc tantummodo,* exemplum duarum fuit: *ex quo facile videri poteſt, ſcriptum fuiſſe vſitato compendio* exemplum duarum fuit: *id eſt, exemplum dominarum fuit. Potuit enim ceteras dominas exemplo ſuo admonere, ne ſæuitiam & crudelitatem in ſeruos exercerent.*

Cluentius prætor Marſorum.] *Hic à Macrobio in vulgatis libris ita vocatur. Sed in vetere Macrobio probi & eruditi viri Herculis Cioſani* C. Vettius *dicitur. quod & verum puto.*

In publica crudelitate mitem.] *Alij omnes,* item, *vnius litterulæ detractione venuſtatem ſententiæ corrumpentes.*

CAP.XXVI. Exculptam.] *Liber vetus,* ectupam: *quo nihil rectius.* ἔκτυπον.

Subſcriptionem.] *Ita plane legendum, non* proſcriptionem. *Subſcriptores qui dicerentur, e diuinatione Ciceronis & ex Aſconio notum eſt.*

CAP.XXVII. Seruus qui cœnanti ad pedes ſteterat.] *De hac conſuetudine dixi quædam capite ſexto libri decimi ſexti Variarum lectionum.*

Id vt in ſe & filios ſuos recidere.] *De hac quoque dixi cap.4.lib.12.*

CAP. XXVIII. Vbicumque defecit.] *Alij partim* fecit *legebant, partim* fulcit. *Vtrumque inepte. Sed talia multa piget in cenſum deferre.*

FERNANDVS PINCIANVS.

CAP.I. HÆc prauitate naturę accidere.] Hoc, *non* hæc, *præfert vetus lectio.*

An quia hoc accidat alicui.] Aut, *non* an, *eadem legit.*

CAP.II. Niſi ad quod ſæpe non reſpexit.] *Scribe,* niſi ad quod non ſæpe reſpexit, *ex eadem.*

CAP. III. Merita nonnunquam maxime velant.] Maxima, *non* maxime, *eadem.*

Prima ac omnium potiſſima.] *Eadem,* Prima omnium ac potentiſſima.

Sed quod appetitur intenti.] *Scribe,* ſed in id quod appetimus intenti, *ex exemplari diui Franciſci.*

Inuidere, & gratias agere.] *Scribe,* & inuidere, & gratias agere, *ex eadem.*

CAP. IV. Quomodo gratus quiſquam eſſe aduerſus beneficia poteſt, qui omnem vitam ſuam tranſtulit? Præſentium intuitus, ac præteritorum memoria gratum facit. Memoriæ minimum tribuit, quiſquis ſpei plurimum.] *Vetus lectio particulam* ergo *addit.* Quomodo ergo gratus quiſquam. *cætera item correctiora & antiquiora exemplaria* futurorum *legunt, non* præteritorum. *Quapropter adducor vt locum hunc ambuſtum & mutilatum ſic reſarciam, non auſim dicere reſtituam:* Quomodo ergo gratus quiſquam eſſe aduerſus beneficia poteſt, qui omnem vitam ſuam tranſtulit præſentium intuitu, ſpe futurorum: Memoria gratum facit. Memoriæ minimum tribuit, quiſquis ſpei plurimum.

CAP.V. Niſi contineatur.] *Aliqui ſcripti codices,* niſi continuetur.

Quid cuiq; debeamus cognoſcimus.] Recognoſcimus *legendũ, non* cognoſcimus, *ex vetere lectione.*

Adeo tamen ingratus eſt.] *Corrige.* Adeo enim ingratus eſt, *ex eadem.*

CAP. VI. Et à maioribus collata à poſteris exigant.] *Eadem,* maiores *legit. non* à maioribus. *Puto ſcribendum,* Et maioribus collata à poſteris. exigũt.

Ab hoſtibus tantum expetierunt beneficia. magno animo dabant, magno perdebant.] *Corrige,* ab hoſtibus tantum æs petierunt. Beneficia magno animo dabant, magno perdebant. *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

CAP.VII. Aut ex conducto, aut ex locato.] *Vetus lectio,* aut ex conducto & locato. *cui lectioni fauent Iuriſconſulti: apud quos habetur titulus de locatione & conductione.*

Non magis laudabit quiſquam.] *Deeſt coniunctio* enim. non enim magis laudabit quiſquã, *ex eadem.*

Gratum hominem, & beneficium.] *Corrigo,* gratũ hominem & beneficum, *contra omnia exemplaria.*

Digitized by Google

Si ad iudicem quam ad arbitrum mittitur.] *Legendum ex codice Facundi & Primitiui*, Si ad iudicem, quàm ſi ad arbitrum mittitur.

Et equeſtris hæreditas miſit.] *Quid ſi legas?* & equeſter ordo tranſmiſit. *Aut ſic.* quem cenſus in album equeſtris ordinis miſit. *Nam teſte præter alios Aſconio Pediano in orationem pro M. Scauro, iudicia aliquando penes equeſtrem ordinem fuerunt.*

CAP. IX. Et cum valetudo eius ac ſalus momentis conſtaret, excepiſſe idonea cibi tempora.] *Duo verba* ac ſalus, *non habentur in pleriſque exemplaribus, &* cibo *legitur, non* cibi: *in omni ſcripta lectione.*

CAP. X. An hoc indicimus, vt nunc demus beneficia ſine teſte?] *Corrige*, an hoc inducimus, vt nõ demus beneficia ſine teſte? *ex eadem.*

Inæquales & pro cuiuſque beneficio.] *Scribendum ex eadem:* An inæqualem & pro cuiuſque beneficio.

CAP. XI. Sollicitandi ad hunc laborem erunt.] *Emenda* erant, *ex eadem.*

Si deceptus es, quære, dignum adiuua.] *Quædam exemplaria*, Si deceptus es quærere, dignum adiuua. *Legendum reor*, Si deceptus es, quære re dignum. Adiuua.

Quibus dederunt, nihilominus daturi ſunt.] *Lege*, quibus dederunt, dant nihilominus, daturiq; ſunt: *ex codice ſcholarum Salmenticenſium.*

CAP. XII. Quædam excipientibus magna ſunt.] *Idem codex* accipientibus *habet, non* excipientibus.

Quem noſſe à beneficio incipis.] *Scribe*, quem noſſe à beneficio tuo incipis: *ex antiqua lectione.*

Qui dignitati ſuæ quàm ſecuritati ſuæ conſuli malit.] *Legendum*, qui dignitati ſuæ quàm ſecuritati conſuli malit, *ex eadem.*

Beneficium ſæpe ab ipſo accipio à quo nolo.] *Corrige*, ab eo accipio à quo nolo, *ex eadem.*

CAP. XIII. An in quo læſus eſt?] *Caſtigandũ puto*, an id quo læſus eſt?

Erimus per hæc ipſi quoque.] *Legendum* hoc, *non* hæc. *Et paulo poſt* inuitis *pro* inuitus: *ex ſcripta lectione.*

Niſi quod volunt.] *Scribo*, niſi quod volent, *ex eadem.*

CAP. XIV. In quos merita conferuntur.] *Legendum puto*, conferrentur, *non* conferuntur.

Et quærenti occaſiones amputemus.] *Mallem legeres*, & quærendi occaſiones amputemus.

CAP. XV. Itaque non honeſtius erat.] *Vetus lectio*, Ita non honeſtius erat.

CAP. XVI. Niſi apud alium geſtata eſt, apud aliũ manſit?] *Diſpice an legendum ſit* pranſit, *potius quàm* manſit. *Nam ſæpenumero duas has res geſtari & prandere, coniungit Seneca.*

Matrimonium vocari vnum adulterum.] *Scribe* adulterium: *non* adulterum: *ex vetere lectione. & mallem legeres* vnius *quàm* vnum.

CAP. XVII. Non educatoris.] *Emendatius, vt ſentio, quædam exemplaria*, nõ educatorum. *Nam præceſſit* parentum *& ſequitur* præceptorum.

CAP. XVIII. Dare aliquando beneficium.] *Deeſt dictio*, domino. dare aliquãdo domino beneficium, *ex exemplaribus ſcriptis.*

Quid enim animus magnus promitteret ſibi, ſi certam virtutem fortuna mutaret?] Magnum, *non* magnus, *quidam codices. Alij*, magni. *Et conſidera, an ſit probatior lectio* cenſu, *quàm* certam. *Dixit enim paulo ante.* non elegit domum, nec cenſum.

CAP. XIX. Et labore ſummo colit.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, eius laborem ſummo colit. *Puto caſtigandum* eius laborem ſuo tollit.

CAP. XXI. Sine reſpectu dimicantem.] *Idem* ſine reſpectu ſui dimicantem. *Lego* ſuæ; *non* ſui.

Quàm quod ſeruo neceſſe eſt, beneficium.] *Lege*, quàm quod ſeruo neceſſe eſt, beneficium eſt, *ex vetere lectione.*

Eſt aliquid quod dominus pręſtare ſeruo debeat, vt cibarium, veſtiarium.] *Eadem*, eſt aliquid quod dominus præſtare ſeruo ſuo debeat, vt cibaria, veſtiarium.

CAP. XXII. Quàm quod operis locauit?] *Omnis antiqua lectio* operas *agnoſcit, non* operis.

CAP. XXIII. Claudius Quadrigarius in ſecundo & viceſimo Annalium tradit, quod quum obſideretur Drumentum.] *Corrige*, Claudius Quadrigarius in duodeuiceſimo Annalium tradit, Cum obſideretur Grumentum, *ex eadem. Grumentinos autem populos eſſe in Italia Lucaniæ regionis, notum eſt ex Plinio & reliquis.*

Et exemplum duarum vrbium fuit.] *Caſtigo*, & exemplum Grumentinæ vrbis fuit: *ex eadem: in qua quum eſſet vitioſe ſcriptum* Drumen *per compendium, vt ſolet fieri, nõ percipiens imperitus librarius quid eſſet* Drumen, *ſubſtituit* duarum. *Vera enim lectio erat*, Grumen vrbis, *hoc eſt Grumentinæ vrbis. Meminit hiſtoriæ Macrobius etiam primo Saturnaliorum.*

Non eſt, mihi crede, non eſt.] *Eadem*, Non eſt, mihi crede, non dico.

Atenus prætor Marſorum.] *Codices nonnulli* Vectenus, *non* Atenus *præferunt. Sed vtroque modo vitioſe legitur. Macrobius enim primo Saturnaliorum docet ſcribendum eſſe* Cluentius, *non* Vectenus, *ſiue* Atenus. Cluentium, *inquit*, Pelignum Italicenſem, comprehenſum à cohortibus ſuis, ne Pompeio traderetur, ſeruus eius occidit, ac ſe, ne domino ſuperſtes fieret, interemit.

CAP. XXIV. Cum tergiuerſantem eũ videret.] *Dele pronomen* eum, *ex vetere lectione.*

CAP. XXVII. Petitque nõ faſtidiendam & propitio ſummam.] *Quidam codices emendacius:* Petitq; ne faſtidiendam à propitio ſummam.

Honeſte Cæſar quod ignouit.] *Vetus lectio*, Honeſte Cæſar fecit, quod ignouit.

In parte prima ædium collocant.] Summa *non* prima, *eadem agnoſcit.*

CAP. XXVIII. Vbicũque fecit nomen illuſtre, illo Domini fugiant.] *Sic prior editio. Locus eſt corruptiſſimus. correxerunt alij* fulſit, *pro* fecit. *recte. Nos putamus legendum loco illorum verborum* illo Domini fugiunt, illud domi pingunt. *Nam & in antiquo quodam exemplari* fingunt *legitur, non* fugiunt.

Siue libertini ante nos habentur.] *Legendum forte*, Siue libertini autem nobis aui.

CAP. XXIX. Et tam contemptus quàm cõtemnis.] *Sunt exemplaria in quibus coniunctio* &, *deſideratur, & non* contemnis *legatur, ſed* contemnens.

Illud conceditur.] *Scribe.* Iſtud conceditur: *ex vetere lectione.*

Cuius beneficium eſt ipſum quod vincit.] *Legendum* vincitur, *non*, vincit, *ex eadem.*

Maius eo quod cœpit.] *Codex Facundi & Primitiui:* maius eo quo cępit. *Scribendum puto*, maius eo à quo cœpit.

Tantum quæ in firmamẽtum totius operis.] *Scribendum*, tamen, *non*, tantum, *ex vetere lectione.*

Cum ęque ſine patris beneficio, quã ſine nutricis fomento non potuerim, &c.] *Verbum* fomento *non habetur in vllo antiquo exemplari. Exiſtimoque ſcribendum inuerſo dictionum ordine ſic:* cum æque ſine nutricis beneficio, quàm ſine patris non potuerim, *&c.*

Digitized by Google

CAP. XXX. Atqui nemo dicitur plus debere ignotis.] *Ex vetere lectione ſcribo*, Atqui nemo dicet me plus debere ignotis.

Maioribus ſuis debet.] *Verbum* ſuis *in codice Facundi & Primitiui non habetur: & puto ſcribendum* debeo. *non* debet.

Non enim genuiſſet me pater, ni ſanatus eſſet.] *Duo exemplaria, Diui Franciſci alterum, alterum diuę Mariæ alter:* Non enim genuiſſet me pater meus, niſi beneficio eius ſanatus eſſet.

An id quod potuit, & id quod fecit, meum ſit.] *Legendum videtur contra omnia exemplaria*, An id quod potui, & id quod feci, meum ſit.

Per ſe intuere quale ſit.] *Legendum reor*, prorſus intuere quale ſit.

Sed non ideo maiorem omnibus, quia primum eſt.] *Veteres codices.* Sed non ideo magis eſt omnibus quia primum eſt.

Quicquid humanus ad ſe animus rapit.] *Caſtiga*, quicquid humanos ad ſe animos rapit. *ex eiſdem.*

Reſpondebo tibi & prorſus.] *Scribe*, Reſpondebo tibi. Eſt prorſus, *ex eiſdem.*

Sed ſi ad bene viuendum minima portio eſt.] *Quidam codices* benefaciendum *habent, non* bene viuendum.

Quod non ex tuis beneficiis, ſed etiam ſine tuis oritur.] *Corrige*, quod non ex tuis beneficiis, etiam ſi non ſine tuis oritur, *ex ſcripta lectione.*

Aut per voluptatem dederim.] *Eadem*, aut certe per voluptatem dederim.

CAP. XXXI. Si expoſuiſſes, nempe iniuria erat genuiſſe.] *Eadem.* Expoſuiſſe eſt, nempe, *&c.* emendo expoſuiſſes. Nempe iniuria erat genuiſſe.

Ita tamen hoc eſt tuum, quod viuo.] *Corrigēdum.* Ita hoc tantum eſt tuum, quod viuo, *ex eadem.*

Ipſo beneficio maius quàm quod dederas, recepiſti.] *Scribe.* In ipſo beneficio tuo maius quā quod dederas, recepiſti: *ex eadem. In quibuſdam codicibus non habetur verbum* quod. *In aliis ſic legas*, ſi bene viuo in ipſo beneficio, *&c.*

CAP. XXXII. Quātam accepiſſet voluptatem.] Cepiſſet *eadem habet, non* accepiſſet.

CAP. XXXIII. Cum maxime premētia.] *Eadem*, tot eum cum maxime prementia.

Haud dubium eſt.] *Aduerbium* haud *non habetur in vetere lectione.*

CAP. XXXIV. Nec danti voluntarium] *In eadem.* ſed danti voluntarium. *Legendum forte*, ſed & danti voluntarium.

Quid neceſſe eſt multis? dedit etiam quibus dediſſe ſe neſcit.] *Scribe*, quod neceſſe eſt ille multis dederit, etiam quibus dediſſe ſe neſcit, *ex eadem.*

CAP. XXXV. Iam tēpus eſt quædam ex noſtra, vt ita dicam, moneta primo ferri.] *Eadem.* Iam tempus eſt, vt ex noſtra, vt ita dicam, moneta aliquid proferamus.

Poteſt autem ſi ſæpius periculo mortis liberatus.] *Eadem*, poteſt ergo, ſi ſæpius à periculo mortis liberatus.

Eo quod natus eſt.] *In exemplari Facundi & Primitiui deſideratur verbum* eo.

Patris beneficia vinci.] *In quibuſdam codicibus.* Quid inquit? Patris beneficia vinci, *&c.*

Quàm illi dederat.] *Scribe*, quàm ipſe illi dedit, *ex vetere lectione.*

CAP. XXXVI. Natura enim glorioſa virtus.] *Deeſt in fine verbum* eſt. Natura enim glorioſa virtus eſt, *ex eadem.*

Niſi hic ita iudicamus.] *Scribe* hoc *non* hic, *ex eadē.*

Poſita eſt inter parentes ac liberos.] *Legendum eſt.* Propoſita eſt, *&c. Ex eadem.*

Ipſe, cuius infantia leue tutumque geſtamen.] *In eadem non* cuius *habetur, ſed* eius. *vt putem legendum:* Ipſe eius in infantia leue tutumque geſtamen.

Qui cum ante tempus relegatus eſſet.] *Verbum* ante *ſupernacaneum eſt, ex eadem.*

CAP. XXXVIII. Proditorem parentis inuiti.] *Quid ſi legas* inuiſi, *non* inuiti. *aut certe*, proditorem parentis in lite?

Siue iniquum fuit.] *Scribe*, ſiue iniquum fuit, ac durum, *ex eadem.*

ERASMVS ROTERODAMVS.

CAP. VIII. Q*Viſquis in einſmodi regnum exiſſet, &c.*] Vnus codex manu deſcriptus, pro *regnum*, habebat, *reum.* Vnde cōiicio fuiſſe ſcriptum à Seneca, *Quiſquis in einſmodi reum exiſſet:* vt *einſmodi* ſit neutri generis, & ad cauſas referatur, non ad hominem. Qui pararet quempiam agere reum ingratitudinis, vix inueniret argumenta quibus probaret quod intēderet. Hinc coniectari poteſt, quāto plus difficultatis habiturus eſſet iudex, de vtriuſque animo pronuntiaturus.

Non idem pendent.] Aut *pendunt* legendum eſt, aut *pendent* erit à *pendere*, futuri temporis verbum.

CAP. XXVII. *Iam moleſta.*] Nondum erant periculoſa, quum iam eſſent moleſta.

CAP. XXVIII. *Vbicumque fecit nomen illuſtre, &c.*] Hic locus variabat in exemplaribus. Nonnulli ſic habebāt, *illo Dominum fugiunt.* Alij, *illo Deum fugiunt.* Rurſus alij. *Dominum fingunt.* Ex his diuinare licet, fuiſſe ſcriptum: *vbi quemque nomen fecit illuſtrem, illico Deum fingūt.* Nec diſplicet *vbicumque*, ſi legas *illuſtrē:* nec *illuſtre*, diſplicet, ſi ſubaudias *aliquis.* Niſi forte pro *fecit*, legēdum eſt *ſtetit.* Notat illos, qui tument nobilitate maiorum, ac ſibi dij videntur, non homines, reliquoſque faſtidiunt.

IOANNES OPSOPOEVS.

CAP. III. QVidquid enim.] M. ſ. *vileſcit*, pro *vile eſt.* Poſtea in vet. codice *extra iudicem* legitur, vt doctiſſimus Cl. Puteanus in impreſſo ſuo libro notauit.

CAP. IX. Eadem licet.] Vet. codicis ordo planior, *Eadem ſint licet, &c.*

CAP. X. In quatuordecim.] *Gradus*, gloſſema eſt, ideoque expungēdum. de quo monuit me ſummi iudicij & integritatis vir Cl. Puteanus. Et illud in veteri libro abeſſe aduertit Modius epiſt. xxix. Rē notam innuebat, non exprimebat vulgata loquēdi conſuetudo. Cicero II. Philippica. *Sediſti in quatuordecim, cum eſſet lege Roſcia decoctoribus certus locus conſtitutus.* Suetonius in Iulio Cæſare, *ſeſſum in quatuordecim ex ſcena per orcheſtram tranſiit.* & Seneca iterum epiſt. XLIIII. *At mehercules multis quatuordecim ſunt clauſi.* ſic enim expreſſe præferunt omnes m. ſſ. *non quatuordecim gradus*, vt vulgo.

CAP. XII. An inæqualem.] Puteanus ex vet. cod. legit, *An in æqualem, &c.* quod & Pinciani libri agnoſcunt.

CAP. XV. Proinde iſta.] M. ſc. *Proinde iſta aut maiora aut min.*

CAP. XVI. Nec pacta.] Turnebus Aduerſar. lib. XVI. ca. v. Pactum eſt ex parte ſtipulantium: conuētum, cum quę pepigerunt promiſſa ſunt, de hiſque eſt conuentum: hac de cauſa *pacta conuenta*, & *pacta*

Digitized by Google

conuentaque legimus : antecedit enim pactum, ſequitur conuentum. Seneca hoc loco.

Poſtquam illuſtres.] V.Cl.P.Faber.lib.II.Semeſtriũ c.XXIII.legit, *illuſtres quidem ac nobiles, &c.* non *quadam.*

Si numerare.] M.ſc. *ſi numerari cœperint.* & poſt *dare aliquando beneficium domino, ign.*

CAP. XXIII. Cum obſideretur.] Hic & in Mureti notis, ſcribe *Adrumeton.* Ἀδρύμητον Græcis.

CAP. XXIV. Et medicamentum.] M.ſ. habet, *& medicamentum ſoporiferum illi dedit.* Sed hoc olet gloſſam, ex ſequentibus Senecæ verbis, & Plutarcho concinnatam, qui ait Domitium, ὡς ὑπνωτικὸν ἢ θανάσιμον πεπωκέναι.

CAP. XXVIII. Poſt tox.] Modius epiſt. LXXXV. Plane emendandum : *Poſt tot exempla non dubium eſt quin beneficium aliquando à ſeruo dominus accipiat?*

Eademque origo.] M. ſc. abſque copula encliticа, *eadem origo.*

Quo inquam te,] Lipſius Elect. I. cap. XIX. Pro *efferunt*, lego *ferunt*, Cubile (ait) vocat lecticam: Gerulos, lecticarios ſeruos. in collo enim, ſiue in humeris ſeruorum, lectica.

CAP. XXXVII. Vicere Siculi.] Scaliger annotationibus in Cornelij Seueri Ætnam : De fratrum Cataneorum nominibus varia apud ſcriptores opinio, aliis Philonomum & Calliam vocantibus: alijs Anapiam & Amphinomum : quibuſdam etiã Æmanthiam & Critonem. Cuius hiſtoriæ plurimi meminerunt. Strabo, Pauſanias Phocicis, Val. Maximus, Solinus, Ælianus, Martialis, alij. Sed omnium maxime Claudianus : qui eos egregio carmine celebrauit. cuius initium.

Aſpice ſudantes venerando pondere fratres,
Diuino meritos ſemper honore coli.
Iuſta quibus rapidæ ceſſit reuerentia flammæ:
Et mirata vagas reppulit Ætna faces:
Complexi manibus fultos ceruice parentes
Attollunt vultus, accelerantque gradus.

Meminit & Auſonius in Catina de clar. vrbib. Locus, in quo eorum erant ſtatuæ, in quas id carmen ſcripſit Claudianus, vocabatur ab indigenis εὐσεβῶν χῶρος.

Qui cum ad tempus.] Lipſius Elect. II. cap. XV. Nil temere hic mutem, ambigam tamen an non, *ad campos relegatus*, ſicut in Suetonio, *in agros* : quia libri veteres vacillant, & quidam, *ante tempus.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

Ex Cap. I.

E*T apud omnes habetur.*] additur in v.c. *habetur in vſu.*

Ex Cap. V.

Nemo non deditum ſe & deuotum.] traductus hic mos in gratiis habendis ab antiqua adulationis formula, qua ſolebãt cum in ſermonibus ad Imp. tum in operibus quæ in honorem eorum ponebant faciebantve, ſemper illud ſolemne addere: DEVOTVS NVMINI MAIESTATIQ. EORVM. Plena exemplorum monimenta, quæ non inutiliter requiras ab I. Lipſio lib. 5. c. 8. Ant. lect. & Briſſ. lib. 8. de formulis & ſolemnibus populi Rom. verbis.

Ex Cap. VI.

Aduerſus ingratum actio.] Adducit hunc locum & ſimilibus illuſtrat F. Duarenus ad tit. de re iudicata l. qui cum ſe. 10.

Homicidij, veneficij &c. alibi atque alibi diuerſa pœna eſt, &c.] Lege ad hunc locum proba quædam P. Fabri lib. 2. Semeſt. c. 2. circa finem.

Ex Cap. VII.

Quod dedimus vel perdidimus.] Quædam ad hunc locum bonæ perfecto monetæ adfert Duarenus ad tit. de condict. indebi. cap. 6.

Index dimittere tabellam poteſt.] de hoc more egregia quædam Ræuardus in lib. Pro tribunalium, quæ non adduco deſtitutus codice, tu lector viſe ſi habes. Grut.

Vbi feciſſe aut non feciſſe pronuntiandum.] Vtitur huius loci autoritate Duar. lib. I. cap. 41. diſput. anniuerſ. agens de iuris & facti quæſtionibus. eum vide, nam exempla addit per quæ huic textui lux.

Iudex & turba ſelectorum.] quid fuerint recte ediſſerunt Budæus ad l. muner. paragraph. defenſores ff. de muneribus. Turnebus lib. 20. c. 16. Ræuardus lib. 3. variorum, & lib. Pro tribunal. Cuiacius lib. 21. Obſeruat.

Quem cenſus in album & equeſtris hæreditas miſit.] Album hic tabula eſt in qua iudicum nomina ſecundum cuiuſque ordinem deſcripta, cuius vt meminit Suet. in Claud. cap. 16. in Domitiano cap. 8 indicat l. II. de verb. ſign. Briſſ. plura inuenies apud Corraſium lib. 4. c. 6. Miſcel. iuris ciuil. Ceterum quod hic de cenſu ſiue hereditate equeſtri Seneca prodit, idem & Ouidius libro 7. Eleg. 7. Amorum.

Curia pauperibus clauſa eſt, dat cenſus honores,
Inde grauis iudex, inde ſeuerus eques.

Queriturque Plin. lib. 14. in præfatione, *Senatorem cenſu legi, iudicem fieri cenſu.* iterum lib. 33. cap. I. *quod antea militares equi nomen dederant, hoc nunc pecunias iudices tribuere:* nam putat Budæus Plin. *pecunias iudices* appellare, propter quadraginta HS. qui cenſus erat equeſtris, de quo non inepta Sig. lib. 2. c. 3. de antiquo iure ciu. Rom. accuratiora vero Hotoman lib. de re nummar. Hæc cum ita ſe habeant, non audiemus Pinc. qui huius iuris antiqui Romanorum ignorantia, coniecit legẽdum, & equeſter ordo miſit. Grut.

Ex Cap. VIII.

Pecuniam pro addicto dependit.] Fuerunt addicti, qui cum ſoluendo non eſſent, creditoribus addicebantur, nec ſeruitute eorum liberabantur, niſi debitis quocunque modo perſolutis. de eorum conditione Ræuardus cap. 8. lib. ſing. ad leg. 12. tab.

Ex Cap. IX.

In quatuordecim gradus deduxiſſet.] De his equitum ſedibus vide accuratiſſima omnia apud P. Fabr. l. 2. c. 6. Semeſt. Torrentium ad Suetonij Neronem. cap. 11. item Lipſ. lib. de Amphitheatro, cap. 14.

Momentis conſtaret.] Gothofr. legit *momentis mutaret*, vel *mutaretur.* cum non dubitem quin ita inuenerit in membranis. placet mihi illud *mutaret*, vt tamen habeatur patiendi ſignificatu, quemadmodum dixi l. 25. cap. 4. Suſpic. Grut.

Ex Cap. X.

Sicut pecuniæ creditæ.] hunc locum allegat Cuiacius in Paratitlis in lib. 4. Cod. Iuſt. tit. 2. vt probet non modo Iureconſ. ſed alienos etiam auctores *rem creditam* plerumque referre ad ſolam mutui cauſam.

Ex Cap. XIII.

Periculum cauſæ dicendæ.] v. c. *dicundæ*, eo modo quo alij auctores dicunt, *iuri dicundo.*

Minuitur enim gloria eius officij, cui diligenter cautum eſt.] v. c. *minuitur enim gratiæ vis officio cui diligenter cautum eſt.*

Digitized by Google

Ex Cap. xiv.

Æquiſsima vox eſt & ius gentiū præ ſe ferens.] æquum & bonum à iure gentium interdum ſeparari, interdum vero cum eo copulari, diſce à P. Fabro ad tit. de reg. iur. l. 90.

Non eſt incitandus animus ad auaritiam.] v. c. *non eſt irritandus*. quæ vox efficacior, eaque frequēter vtitur Seneca: ſic enim inf. lib. 3. c. 16. *vt adulterum irritet:* & lib. 7. cap. 2. *nec cupiditates irritari*. Idem epiſt. 36. *Alios in aliud irritat*. & epiſt. 114. *Specie alicuius rei irritatum eſt*. Iuretus.

Ex Cap xv.

Ille per tabulas plurium nomina interpoſitis, &c.] Dubium non ſit Ræuardo lib. 3. c. 1. variorum, quin de illa obligatione hic ſentiat Seneca, quæ olim fieri nominibus dicebatur, idemque videri Hotoma. colligamus ex eius annotat. in lib. 3. Inſtit. qualis autem illa ſit obligatio, ab ijſdem petatur. plura enim ſunt quam vt commode deſcribantur: nec per omnia idem ſentiunt. videatur & Marq. Freherus lib. 1. cap. 11. parerg.

Imprimunt ſigna.] de his ſignatoribus elegantia quędam Duarenus lib. 1. cap. 10. diſput. anniu. Ræu. d. loco. Briſſonius lib. 6. de formulis.

Ex Cap. xvi.

Nubunt repudij.] contra legem Iul. (inquit P. Faber lib. 2. cap. 23. Semeſt.) qua non modo adulterium, ſed dotalis prędij ſine voluntate vxoris, alienatio, immo ipſum quoque diuortium coërcitum fuit: nam diuortiis modum ab Aug. impoſitum, cum matrimoniorum crebra mutatione vim legis Iuliæ de maritandis ordinibus eludi ſentiret, Suetonius tradit in Octauio cap. 34. vide Dionem lib. 54. & Briſſonium lib. ſingulari ad l. Iuliam de adult.

Tamdiu iſtud timebatur.] v. c. doctiſſimi Iureti, *Tamdiu ius timebatur.*

Quia vero nulla ſine diuortio acta ſunt.] ita aperte Naz. fidiſſimus codex & Pal. ſec. at Iureconſultus quidam emendare ſe dicit: *Quia vero multorum ſane diuortia audita ſunt.* non melius Medæa Peliam recoxit. priorem ſcripturam tueor Suſpic. lib. 26. c. 4. mecumque adeo probat qui multorum inſtar tibicinū, I. Lipſ. ad l. 5. Ann. Taciti. Suggeritq; porro alterum exemplum, quod arguat non minus diuortia in publica acta relata fuiſſe quā matrimonia. Extat id apud Cælium ad Cic. *Paula Valerij, ſoror Triarij, diuortium ſine cauſa fecit, nuptura eſt D. Bruto: nondum retulerat:* locus hercle qui mihī ſatis liquidus, quare indicinæ vicem dabo alterum locum Suet. in Caligula cap. 36. *Quibuſdam abſentium maritorum nomine repudium, miſit, iuſsitque in acta referri.* quidpote clarius? quidpote firmius? nam nihil hic pro inuſitato Tranquillus quam quod mōſtrum iſtud pro legitimo volebat haberi diuortio, quod tale eſſe nec poterat nec debebat. Grut.

Antiquata eſt.] vera lectio *& antiqua eſt*, quod notauit Muretus, & ita reperi in v. c. Vox illa ſignificat aliquando ſimplicem & rudem, ac fere in contemptū vertit. Sic apud Cicer. orat. pro Sex. Roſcio: *Homines antiqui* (ait) *qui ex ſua natura cæteros fingerent.* Tale illud eſt eiuſdem Sen. epi. 87. *Hæc in antiquorum numerum reijciuntur, &c.* Iuretus.

Ex Cap. xviii.

Quas neceſsitudo ſuſcitat.] citat hæc ad l. 19. ff. de reg. Iu. Ræuardus apud quem videbis quænam perſonæ appellentur *neceſſariæ*.

Ignarus eſt iuris humani.] quid eo velit Seneca, vide apud Duarenum tit. de iuſt. & iure cap. 5.

Ex Cap. xix.

Cum illi liceret non dare.] alioqui ſi quæ cauſa vel naturalis pudor ſubſit, non tam donatio quam debiti ſolutio cenſetur. l. 25. paragraph. conſuluit, de petit. hered. l. 19. paragraph. ſi quis ſeruo. l. penult. de donat. l. 5. ff. de ritu nupt. vide Forneriū ad hūc locum in comment. ad l. 194. de verb. ſign.

Seruus non habet negandi poteſtatem.] Vide ſelecta quædam ad huius loci intellectū apud P. Fabrum ad l. 4. & l. 82. de reg. iuris.

Ex Cap. xx.

Et in infinitum comes.] *in* abeſt à v. c. recte. Sic enim ſolet Sen. vt ſup. lib. 2. c. 34. *Cum infinitum interſit*, & c. 67. *ſed infinitum intereſt*. ita enim habet idem v. c. Iuretus.

Corpus itaque eſt, quod domino fortuna tradidit.] de hoc præclara multa Connanus. lib. 2. c. 2. comm. iur. ciu.

Hoc emitur, hoc venditur.] prætulerim omnium ætatum lectionem, omniumque etiam membranarum *hoc emit, hoc vendit*. vt ad dominum reſpiciat.

Aut in omnia ſerui parere coguntur.] vide tu mihi P. Fabrum ad l. 157. ff. de reg. iur.

Ex Cap. xxii.

Perpetuus mercenarius eſt.] Mutuare his lucem ab Duareno ad tit. de ſeruitutibus.

De iniurijs dominorum in ſeruos qui audiat poſitus eſt.] Hinc probe argumentatur Hotoman. ad tit. Inſt. qui ſunt ſui vel alieni iuris, non licuiſſe dominis etiam ante D. Antonini cōſtitutionem ſupra modum ſine iuſta cauſa in ſeruos animaduertere: cum tamen ius herile, quod antèa latius erat, anguſtioribus circumſcripſiſſe terminis, primumque conſtituiſſe, vt non magis ſuum ſeruū quam alienum interficere ius eſſet. Verum tu cum conſule, & adiunge, ſi ſapis, amuſſitata quæ affert ad iſtum Senecæ locum Connanus lib. 2. cap. 2. comment. iur. ciu.

Exempla referam & diſsimilia.] addit v. c. *& ſimilia & diſsimilia.*

Ex Cap. xxiii.

Claudius Quadrigarius. Additur in v. c. *Gaius Cl. Quadrigarius.*

In duo & viceſimo Annal.] in aliis editionibus *in ſecundo & viceſimo*. at optimè v. c. *in duodeuiceſimo*. Eo modo idem Sen. dixit *duodeuiceſimū*, lib. 1, de Clem. c. 9. & *duodeuiginti* li. 1. de breu. vitæ. c. 13. de qua phraſi Nonius Marcell. & Gellius lib. 5. c. 4. qui etiam citat hunc Quadrigarium in *vndeuiceſimo*, lib. 13. c. 28. Iur.

Illos per nota itinera ad domū in qua ſerui erant præcucurriſſe, & dominam ſuam ante ſe egiſſe.] Vereor ne hic lateat gloſſema, & melius ſit legere ſtrictiore verborum compendio, vt in v. c. *illos ad notam domum præcucurriſſe, dominamque eduxiſſe.* Iuretus.

Ex Cap. xxiiii.

Imperauit medico eidemque ſeruo.] Sic eſt, Romæ medicina diu, vt ingenuo homine indigna, neglecta & ad ſeruos libertinoſque ablegata eſt. eos certe ſolos medicinam factitaſſe, pluribus exemplis demonſtrat Briſſ. lib. 2. cap. 3. Select. ex iure ciu. antiq. Requirantur & Parerga Marq. Freheri lib. 2. cap. 16.

Mortem rogo armatus.] v. c. *mortem quæro armatus*, quod forte aptius. nam paulo ante dixit, imperaſſe ſibi dari venenum.

Medicamentum.] v. c. *medicament*

Ex Cap. xxvii.

Nemo inquit credet, te mecum in gratiam rediſſe.] ſi

Digitized by Google

mei arbitrij foret, quinque poſtremas voces funditus eradicauerim tanquam ab exſcriptoris gloſſemate hic propagatas. certe in excerptis Pal. pr. tantum eſt: *Nemo, inquit, crederet hoc, niſi, &c.* Grut.

Pecuniam pro eius libertate Cæſar numerauit.] Auribus meis fatua hæc lectio. quid? vt Cæſar pecuniã pro eo ſeruo? non credo. quid ergo? reducendam manu pictorum lectionem: *Cæſar numerauerat*, vt ſcilicet reſpiciat ad ſummam quam Ruſo donauerat Cæſar. eã quippe nõ habuiſſet abſque ſerui opera.

Ex Cap. XXVIII.

Ab iſtis gerulis raperis.] Lecticarios ſeruos intelligit. in collo enim ſiue in humeris ſeruorum lectica. Seneca epi. 80. *Idem de iſtis omnibus dicas, quos ſupra capita hominum ſupraque turbam delicatos lectica ſuſpendit.* Plin. in Paneg. *illos ergo humeri ceruiceſque ſeruorum ſuper ora noſtra: te fama, te gloria, te ciuium pietas, te libertas ſuper ipſos principes vehunt.* vnde & *Succollandi* verbum Suetonio natum: hæc Lipſius lib. 1. c. 19. Elect.

Quo te penulati iſti in militum quidem non vulgarem cultum ſubornati?] Loquitur de lecticariis, quos ait militariter cultos, quia pænula veſtis etiam militaris. vide Lipſium lib. 1. Elect. cap. 25.

Ne ordinarium quidem habentis officium.] Ad iſtæc Briſſ. lib. 13. de verb. ſign. Ordinarij ſerui in l. 25. paragraph. Prætor ff. de iniuriis. accipiendi ſunt, qui certum aliquod miniſterium officiumve in familia exercent, mediaſtiniſque aduerſi ſiunt, qui nullo certo muneri deſeruiunt, eoque ſenſu *ordinarium officium*, ſeruile hic dixit Seneca. alias ordinarij vicariis opponuntur l. 17. l. 18. l. 19. ff. de pec. l. 5. paragraph. 1. ff. de tribut. &c.

Eodem tempore.] v. c. *eadem hora.*

Intra limen.] v. c. *intus limen.*

Ex Cap. XXIX.

Cum æque ſine nutricis beneficio: quam ſine patris non potuerim.] Ita Pinciani textus & Mureti, vterque perperam, nam legi debet ex fide m. ſſ. *Cum æque ſine patris beneficio quam ſine nutricis non pot.* quarum dictionum ordinem minime interuertiſſent ſi veniſſet in mentem genus iſtud loquendi perfamiliare auctori noſtro, quod & notaui ad cap. lib. 23. Suſpic. Grut.

Ex Cap. XXX.

Sed non ideo maiorem omnibus quia primum.] Palat. ſec. tert. & Col. vulgatam fouent lectionem, tantum poſt *primum* addunt vocem *eſt*. Et ſic etiam emendatum videtur in Naz. cum tamen prius fuiſſet: *maiorem omnibus quia primus eſt.* quod an germanum ſit auctoris, iudicent doctiores. ego ſane ſuſpicor. Grut.

Ex Cap. XXXIII.

Tot maximos duces cum maxime prementia.] repone ex v. c. *tot maximos duces, tela cum maxime prementia.*

Ex Cap. XXXIV.

In quo ſpectauit legem patriam, præmia patrum, &c.] Viſita omnino Fr. Duarenum l. 1. c. 40. diſp. anniuerſ. reperies apud eum quę huc proprie facient.

Ex Cap. XXXV.

Noſtra moneta.] Notat Stephanus lib. 1. cap. 1. Prood. ſignificari his verbis quædam ſumpta ex Stoicorum doctrina, & verum eſt. Grut.

Ex Cap. XXXVII.

Vicere Siculi iuuenes.] hi ſunt Amphinomus & Anapias, de quibus certatim poëtæ & hiſtorici aliique, multa quoq; Lud. Cęlius l. 11. c. 17. lect. ant.

Qui cum ad tempus relegatus eſſet à patre.] Lipſ. l. 2. elect. cap. 15. nihil hic temere mutauit, ambigit tamen an non reſcribi debeat *cum ad campos*, quia libri v. vacillent. & quidam *cum ante ad tempus*, inter quos Naz. & Colon. Pat. tert. quidam, inter quos Pal. ſec. *cum ante tempus*. ego inhærens ductibus litterarum, ex veteri illa lect. *ante tempus*, non inuita forte Minerua fingebam: *qui cum ante in rus relegatus*, quam hariolationem examinent acutiores. eandem hiſtor. narrat Cic. lib. 3. de off. Val. max. l. 6. cap. 9. Aur. Victor cap. 28. de viris illuſt. Hinc interim obſeruandum (monente P. Fabro l. 2. cap. 5. Semeſtr.) Romanis in more poſitum non tantum ſeruos & libertos in agros ad opus publicum faciendum priuatim ablegare, atque hoc tanquam exilio ſupplicioque domeſtico caſtigare, ſed etiam liberos ſuos. De ſeruis & libertis vide Cuiacium lib. 10. obſeruat. cap. 33. & Fabr. d. loco. De liberis pœnæ cauſa rus relegatis à parentibus exemplum habetur in Roſcio Amerino, de quo videatur Ciceronis oratio, in qua Erucio accuſatori reſpondet illud obiicienti. Grut.

In ordinem redigere.] Notandum eſt quod habet v. c. *in ordine*: Sane videas eam locutionem frequẽtem eſſe auctori, ſi modo credatur libris antiquis. Exempla proferre non inutile erit. Supra lib. 1. de benef. c. 3. *in matrimonio produxit.* li. 2. c. 11. *in triumpho ductus eſſem*, lib. 6. c. 34. *in ſenſu recondendus.* Item li. 1. de Clem. cap. 18. *quod in homine licere.* & lib. 2. de Clem. cap. 1. *in medio adduxit.* & mox *vocem in concione mittendam.* Idem epiſt. 9. *in vinculis coniecto.* epi. 66. *in loco ſtili ſermo ſucceſſit.* epiſt. 69. *in conſpectu eius venerunt.* epiſt. 71. *in conſpectu adoleſcentiæ meæ reductus.* epiſt. 81. *in huius ipſius rei contentione transfert.* Idẽ lib. 4. Controuerſ. 1. *in conuiuio puderet venire.* Hæc vt dixi, ita concepta ſunt in vetuſtis membranis & aliquot editionibus, vt fruſtra quidam Neoterici tentant ſcripturam mutare. Itaque non dubium eſt quin veteres auctores iunxerint præpoſitionem *in* vel cum accuſandi vel cum auferendi caſu, contra quam hodie vulgati Grammaticorum canones, cuius rei exempla plurima in libris aliorum auct. deprehenſa ex collatione m. ſſ. collegit dudum Giſanius in ſuo indice ad Lucretium, quæ curioſus inde repetet. Contrario vſu Cicero dixit, *in prædonum poteſtatem fuiſſe.* & Plautus, *in mentem fuit*, apud A. Gellium l. 1. c. 7. hæc Iuretus.

Digitized by Google

L. ANNÆI SENECÆ
AD AEBVCIVM LIBERALEM
DE BENEFICIIS LIBER IIII.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

*A*RGVTA *fere tractat, ſed vtilibus (vt ſemper) mixtis. Quærit, an Beneficium & Gratia per ſe expetenda? aſſerit, contra Epicureos, qui omnia fructu metiebantur. Inter alia hoc argumento, quod etiam Dij dant Beneficia: quod ipſum illos negantes vbertim docet. Obiectiones deinde remouet, quæ vtilitatem verſari in Beneficiis docere videantur. Tum ad Gratiam venit, & oſtendit eam quoque referendam ſolius Honeſti, non Vtilis, adſpectu. Tum quærit, An quem ſcias ingratum futurum, beneficium ſit dandum? diſtinguit, & partim ait, partim negat.*

CAPVT PRIMVM.

EX omnibus quæ tractauimus, Æbuci Liberalis, poteſt videri nihil tam neceſ-
ſarium, aut magis (vt ait Saluſtius) cum cura dicendum, quam quod in ma-
nibus eſt: An beneficium dare, & inuicem gratiam referre, per ſe res expe-
tendæ ſint? 1 Inueniuntur qui honeſta in mercedem colant, quibuſque
non placeat virtus gratuita: quæ nihil habet in ſe magnificum, ſi quidquam
habet vænale. Quid enim eſt turpius, quam aliquem computare, 2 quanti vir bonus
ſit: cum virtus nec lucro inuitetur, nec abſterreatur damno, adeoque neminem ſpe ac
pollicitatione corrumpat. vt contra in ſe 3 impendere iubeat, ac ſæpius in 4 vltro tri-
butis ſit? Calcatis vtilitatibus ad illam eundum eſt, quocunque vocauit, quocunque mi-
ſit, ſine reſpectu rei familiaris: interdum etiam, ſine vlla ſanguinis ſui parſimonia vaden-
dum, nec vnquam imperium eius detrectandum. Quid conſequar, inquit, ſi hoc fortiter,
ſi hoc grate fecero, 5 quod feceris? Nihil tibi extra promittitur: ſi quid forte obuenerit
commodi, inter acceſſiones numerabis. Rerum honeſtarum pretium, in ipſis eſt. Si hone-
ſtum per ſe expetendum eſt. beneficium autem honeſtum eſt, non poteſt alia eius condi-
tio eſſe, cum eadem natura ſit. Per ſe autem expetendum eſſe honeſtum, ſæpe & abunde
II. probatum eſt. In hac parte nobis pugna eſt cum Epicureorum delicata & vmbra-
tica turba in conuiuio ſuo philoſophantium: apud quos virtus voluptatum miniſtra eſt.
Illis paret, illis deſeruit, illas ſupra ſe videt. Non eſt, inquit, 6 voluptas ſine virtute. Sed
quare ante virtutem eſt? De ordine putas diſputationem eſſe? de re tota, & de poteſtate
eius ambigitur. non eſt virtus, ſi ſequi poteſt. Primæ partes eius ſunt. ducere debet, impe-
rare, ſummo loco ſtare: tu illam iubes 7 ſignum petere. Quid, inquit, tua refert? & ego, ſi-
ne virtute, nego beatam vitam poſſe conſtare. Ipſam voluptatem, quam ſequor, cui me 8
mancipaui, remota illa, improbo & damno. de hoc vno diſputatur, vtrum virtus ſummi
boni cauſſa ſit, an ipſa ſummum bonum. 9 Vt hoc vnum quæratur, ordinis tantum exi-
ſtimas mutationem? iſta vero confuſio eſt & manifeſta cæcitas, primis poſtrema præferre.
Non indignor, quod pòſt voluptatem ponitur virtus, ſed quod omnino cum voluptate
confertur. Contemptrix eius & hoſtis eſt, & longiſſime ab illa reſiliens, labori ac dolori
familiarior, virilibus incommodis, 10 quam iſti effæminato bono 11 inferenda.

III. Hæc, Liberalis, dicenda fuerunt, quia beneficium (de quo nunc agitur) dare, virtutis
eſt, & turpiſſimum id cauſſa vllius alterius rei dare, quam vt datum ſit. Nam ſi recipiendi
ſpe tribueremus, locupletiſſimo cuique, non digniſſimo, daremus: nunc vero diuiti 12
importuno pauperem præferimus. non eſt beneficium quod fortunam ſpectat. Præterea,
ſi vt prodeſſemus, ſola nos inuitaret vtilitas, minime beneficia diſtribuere deberent, qui
facillime poſſent, locupletes, & potentes, & reges, aliena ope non indigentes. Dij vero
tot munera, quæ ſine intermiſſione diebus ac noctibus 13 fundunt, non darent. in om-
nia enim illis natura ſua ſufficit, plenoſque & tutos, & inuiolabiles præſtat. Nulli ergo
beneficium dabunt, ſi vna dandi cauſſa eſt, ſe intueri ac commodum ſuum. Iſtud non eſt
beneficium; ſed fœnus: circumſpicere, non vbi optime ponas, ſed vbi quæſtuoſiſſime

Digitized by Google

habeas, vnde facillime tollas. Quod cum longe à diis remotum ſit, ſequitur vt liberales
ſint. nã ſi vna beneficij dãdi cauſſa ſit vtilitas, nulla autẽ ex nobis vtilitas deo ſperanda eſt,
nulla deo dandi beneficij cauſſa eſt. Scio quid hoc loco reſpondeatur. Itaque non IV.
dat Deus beneficia, ſed ſecurus & negligens noſtri, auerſus à mundo, aliud agit, aut (quæ
maxima Epicuro felicitas videtur) 14 nihil agit, nec magis illum 15 beneficia, quam
iniuriæ tangunt. Hoc qui dicit, 16 non exaudit precantium voces, & vndique ſubla-
tis in cælum manibus vota facientium, priuata ac publica. Quod profecto non fieret, nec
in hunc furorem 17 omnes mortales conſenſiſſent, alloquendi ſurda numina, & inef-
ficaces deos: niſi noſſent illorum beneficia nunc vltro oblata, nunc orantibus data, ma-
gna, tempeſtiua, ingentes minas interuentu ſuo ſoluentia. Quis eſt autem tam miſer, tam
neglectus, quis tam 18 duro fato, & in pœnam genitus, vt non tantam deorum muni-
ficentiam ſenſerit? Ipſos illos complorantes ſortem ſuam, & querulos circumſpice. inue-
nies non ex toto beneficiorum cæleſtium expertes: neminem eſſe, ad quem non aliquid
ex illo benigniſſimo fonte manauerit. Parum autem id, quod naſcentibus ex æquo diſtri-
buitur? Vt quæ ſequuntur, inæquali diſpenſata menſura, tranſeamus, parum dedit natura,
cum 19 ſe dedit? Non dat Deus beneficia. Vnde ergo iſta quæ poſſides? quæ V.
das? quæ negas? quæ ſeruas? quæ rapis? vnde hæc innumerabilia, oculos, aureis, animum
mulcentia? vnde illa luxuriam quoque inſtruens copia? Neque enim neceſſitatibus tan-
tummodo noſtris prouiſum eſt: vſque 20 in delicias amamur. Tot arbuſta, non vno
modo frugifera, tot herbæ ſalutares, tot varietates ciborum, per totum annum digeſtæ,
vt inerti quoque 21 fortuita terræ alimenta præberent. Iam animalia omnis generis,
alia 22 in ſicco ſolidoque, alia in 23 humido innaſcentia, alia per 24 ſublime di-
miſſa: vt omnis rerum naturæ pars tributum aliquod nobis conferret. Flumina hęc amœ-
niſſimis flexibus campos cingentia, illa præbitura commerciis viam, vaſto & nauigabili
curſu vadentia: ex quibus quædam ſtatis diebus mirabile 25 incrementum trahunt, vt
anhela & feruẽti ſubiecta cælo loca ſubita vis æſtiui torrentis irriget. Quid 26 medica-
torum torrentium venæ? quid in ipſis littoribus aquarum calentium exundatio?

----- 27 *Te Lari maxime, teque*
Fluctibus, & fremitu aſſurgens Benace marino.

Si pauca quis tibi donaſſet iugera, accepiſſe te diceres beneficium; immenſa terrarum VI.
late patentium ſpatia, negas eſſe beneficium? Si pecuniam tibi aliquis donauerit, & arcam
tuam (quoniam id tibi magnum videtur) impleuerit, beneficium vocabis: tot metalla de-
fodit, tot flumina emiſit 28 in aëra, ſuper quæ decurrunt 29 ſola aurum vehentia;
argenti, æris, ferri immane pondus omnibus locis obrutum, cuius inueſtigandi tibi fa-
cultatem dedit, ac latentium diuitiarum in ſumma terra 30 ſigna diſpoſuit: negas te ac-
cepiſſe beneficium? Si domus tibi donetur, in qua marmoris aliquid reſplendeat: & 31
tectum nitidius, auro aut coloribus ſparſum, non mediocre munus vocabis: ingens tibi
domicilium, ſine vllo 32 incendij aut ruinæ metu ſtruxit, in quo vides non tenues 33
cruſtas, & ipſa qua ſecantur 34 lamina graciliores, ſed integras lapidis pretiſiſſimi mo-
les, ſed totas variæ diſtinctæque materiæ, cuius tu paruula fruſta miraris, 35 tectum
vero aliter nocte, aliter interdiu fulgens: negas te 36 vllum munus accepiſſe? Et cum
iſta quæ habes magno æſtimes, quod eſt ingrati hominis, nulli debere te iudicas? Vnde
tibi iſtum quem trahis ſpiritum? vnde iſtam, per quã actus vitæ tuæ diſponis, atque ordi-
nas, lucem? vnde ſanguinem, cuius curſu vitalis continetur calor? vnde iſta palatum tuum
ſaporibus exquiſitis vltra ſatietatem laceſſentia? vnde hæc irritamenta iam laſſæ volupta-
tis? vnde iſta quies, in qua putreſcis, ac marces? Nonne ſi gratus es, dices,

----- *Deus nobis hæc otia fecit:*
Namque erit ille mihi ſemper Deus. illius aram
Sæpe tener noſtris ab ouilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boues, vt cernis, & ipſum
Ludere quæ vellem, calamo permiſit agreſti.

Ille Deus eſt, non qui paucas boues, ſed qui per totum orbem armenta dimiſit, qui gregi-
bus vbique paſſim vagantibus pabulum præſtat, qui paſcua hibernis æſtiua ſubſtituit, qui
non calamo tantum cantare, & agreſte atque inconditum carmen ad 37 aliquam tan-
tum 38 oblectationem modulari docuit, ſed tot artes, tot vocum varietates, tot ſonos,
alios ſpiritu noſtro, alios externo, cantus edituros, commentus eſt. Neque enim noſtra
iſta, quæ inuenimus, dixeris: non magis, quam quod creſcimus, quam quod ad conſtitu-
tum temporum ſua corpori officia reſpondent. Nunc puerilium dentium lapſus, nunc
39 adſurgentem iam ætatem, & in robuſtiorem gradum tranſeuntem pubertas, &

Digitized by Google

vltimus 40 ille dies fugienti vitæ terminum ponens. Inſita ſunt nobis omnium æta-
tum,omniumque artium ſemina,magiſterque ex occulto Deus 41 producit ingenia.
vii. Natura, inquit, hæc mihi præſtat. Non intelligis te, cum hoc dicis, mutare nomen
Deo? Quid enim aliud eſt natura, 42 quam Deus,& diuina ratio, toti mundo & par-
tibus eius inſerta? Quoties voles,tibi licet aliter hunc auctorem rerum 43 noſtrarum
compellare. & Iouem illum optimum ac maximum rite dices, & 44 tonantem, &
ſtatorem: qui non (vt hiſtorici tradiderunt) ex eo quod poſt votum ſuſceptum, acies
Romanorum fugientium ſtetit, ſed quod ſtant beneficio eius omnia, ſtator, 45 ſtabi-
litorque eſt, hunc eumdem & fatum ſi dixeris, non mentieris. nam cum fatum nil aliud
ſit, quam ſeries implexa cauſarum, ille eſt prima omnium cauſſa, ex qua ceteræ pendent.
Quæcumque voles illi nomina proprie aptabis, vim aliquam effectumque cæleſtium
rerum continentia. Tot appellationes eius poſſunt eſſe, quot munera.
viii. Hunc & Liberum patrem, & Herculem, ac Mercurium 46 noſtri putant. Libe-
rum patrem: quia omnium parens ſit, quod 47 ab eo primum inuenta 48 ſeminum
vis eſt, 49 conſultura per voluptatem. Herculem: quia vis eius inuicta ſit, quandoque
laſſata fuerit operibus editis, 50 in ignem receſſura. Mercurium: quia 51 ratio penes
illum eſt, 52 numeruſque, & ordo, & ſcientia. Quocumque te flexeris, ibi illum vide-
bis occurrentem tibi. nihil ab illo vacat: opus ſuum implet. Ergo nihil agis ingratiſſime
mortalium, qui te negas Deo debere, ſed naturæ. quia nec natura ſine Deo eſt, nec Deus
ſine natura: ſed idem eſt vtrumque, 53 nec diſtat. Officium ſi quod à Seneca accepiſſes,
Annæo te diceres debere, vel Lucio: non creditorem mutares, ſed nomen; quoniam ſiue
prænomen eius, ſiue nomen dixiſſes, ſiue cognomen, idem tamen ille eſſet. Sic hunc na-
turam voca, fatum, fortunam: omnia eiuſdem Dei nomina ſunt, varie vtentis ſua poteſta-
te. Et iuſtitia, probitas, prudentia, fortitudo, frugalitas, vnius animi bona ſunt: quidquid
ix. horum tibi placuit, animus placet. Sed ne in aliam diſputationem ex obliquo
abeam, plurima beneficia ac maxima in nos Deus confert, ſine ſpe recipiendi: quoniam
nec ille collato eget, nec nos ei quidquam conferre poſſumus. Ergo beneficium per ſe
expetenda res eſt. vna ſpectatur in eo accipientis vtilitas: ad hanc accedamus, ſepoſitis
commodis noſtris. Dicitis, inquit, diligenter eligendos quibus beneficia demus: quia nec
agricolę quidem ſemina arenis committunt. 54 Quod ſi verum eſt, noſtrã vtilitatem in
beneficiis dandis ſequimur, quẽadmodum in arando ſerendoque; neq; enim ſerere, per
ſe res expetenda eſt. Præterea, quæritis cui dandum ſit beneficium: quod non eſſet facien-
dum, ſi per ſe beneficium dare, expetenda res eſſet. quocumque loco, & quocumque
* modo daretur, beneficium erat. 55 * Honeſtum propter nullam aliam cauſſam, quam
propter ipſum, ſequimur. Tamen etſi nihil aliud ſequendum eſt, quærimus quid facia-
mus, & quando, & quemadmodum: per hæc enim conſtat. Itaque cum eligo cui dem
beneficium, id ago, vt beneficium ſit: quia ſi turpi datur, nec honeſtum eſſe poteſt, nec
x. beneficium. Depoſitum reddere, per ſe res expetenda eſt: non tamen ſemper
reddam, nec quolibet loco, nec quolibet tempore. aliquando nihil intereſt, vtrum infi-
tier, 56 an palam reddam. Intuebor vtilitatem eius, cui redditurus ſum, & nociturum
illi depoſitum negabo. Idem in beneficio faciam. videbo quando dem, cui dem, quemad-
modum, quare. Nihil enim ſine ratione faciendum eſt. non eſt autem beneficium, niſi
quod ratione datur: quoniam ratio, omnis honeſti comes eſt. Quam ſæpe hominum,
donationem ſuam inconſultam obiurgantium, hanc audimus vocem, *Mallem perdidiſſe,*
57 *quam illi dediſſe?* Turpiſſimum genus damni eſt, inconſulta donatio: multoque gra-
uius male dediſſe beneficium, quam non recepiſſe. Aliena enim culpa eſt, quod non rece-
pimus: quod cui daremus non eligimus, noſtra. In electione nihil minus, quam
hoc quod tu exiſtimas, ſpectabo, à quo recepturus ſim. eligo enim eum qui gra-
tus, non qui redditurus ſit. Sæpe autem & non redditurus, gratus eſt; & ingratus,
qui reddidit. Ad animum tendit æſtimatio mea. Ideo locupletem, ſed indignum
præteribo: pauperi viro bono dabo. Erit enim in ſumma inopia gratus: & cum omnia
illi deerunt, ſupererit animus. Non lucrum ex beneficio capto, non voluptatem,
non gloriam. vni placere contentus, in hoc dabo, vt quod oportet faciam: quod
oportet autem, non eſt ſine electione: quæ qualis futura ſit, interrogas?
xi. Eligam virum integrum, ſimplicem, memorem, gratum, alieni abſtinentem, ſui
non auarè tenacem, beneuolum. Hunc vero cum elegero, licet nihil illi fortuna tri-
buat, quo referre gratiam poſſit, ex ſententia res geſta erit. Si vtilitas me & ſordida
computatio liberalem facit, ſi nulli proſum, niſi vt inuicem ille mihi proſit: non dabo
beneficiũ proficiſcenti in diuerſas longinquaſque regiones, non dabo abfuturo ſemper,
non

Digitized by Google

non dabo ſic affecto, vt ſpes ei nulla ſit conualeſcendi, non dabo ipſe deficiens: non enim
habeo tempus recipiendi. Atqui vt ſcias, rem per ſe expetendam eſſe, benefacere; aduenis
modo in noſtrum delatis portum, & ſtatim abituris, ſuccurrimus. Ignoto naufrago
nauem, qua reuehatur, & damus & 58 inſtruimus. Diſcedit ille, vix ſatis noto ſalutis
auctore, & numquam amplius in conſpectum noſtrum reuerſurus, debitores nobis
deos 59 delegat, precaturque vt illi pro ſe gratiam referant: interim nos iuuat ſte-
rilis beneficij conſcientia. Quid cum ipſo vitæ in fine conſtitimus, cum teſtamentum
ordinamus, non beneficia nobis nihil profutura diuidimus? quantum temporis conſu-
mitur, quamdiu ſecreto agitur, quantum & quibus demus? Quid enim intereſt, quibus
demus, à nullo recepturi? Atqui numquam diligentius damus, numquam magis iu-
dicia noſtra torquemus, quàm vbi remotis vtilitatibus, ſolum ante oculos honeſtum
ſtetit: tamdiu officiorum mali iudices, quamdiu illa deprauat ſpes ac metus, ac inertiſſi-
mum vitium, voluptas. Vbi mors intercluſit omnia, & ad ferendam ſententiam incorru-
ptum 60 iudicem miſit, quærimus digniſſimos, quibus noſtra tradamus: nec quid-
quam cura ſanctiore componimus, quàm quod ad nos non pertinet.

Et mehercule tunc magna voluptas ſubit cogitantem, *Hunc ego locupletiorem faciam:* XII.
huius dignitati adiectis opibus, aliquid ſplendoris aſſundam. Si non damus beneficia, niſi re-
cepturi, inteſtatis moriendum ſit. Dicitis, inquit, beneficium 61 creditum inſolubile
eſſe: creditum autem non eſt res per ſe expetenda. Cùm creditum dicimus, imagine &
tranſlatione vtimur. Sic & legem, iuſti iniuſtique regulam eſſe: & regula non eſt res per
ſe expetenda. Ad hæc verba demonſtrandæ rei cauſſa deſcendimus. Cum dico creditum,
intelligitur tamquam creditum. Vis ſcire? adiicio inſolubile, cùm creditum nullum non
ſolui aut poſſit, aut debeat. Adeò beneficium vtilitatis cauſſa dandum non eſt, vt ſæpe,
quemadmodum dixi, cum damno, ac periculo dandum ſit. Sic latronibus circumuentum
defendo, vt tuto tranſire permittatur: reum gratia laborantem tutor, & hominum po-
tentium factionem in me conuerto, quas illi 62 detraxero ſordes, ſub accuſatori-
bus iiſdem fortaſſe 63 ſumpturus, cum abire in partem alteram poſſim, & ſecurus ſpe-
ctare aliena certamina: ſpondeo pro iudicato, & 64 ſuſpenſum amici bonis libellum
65 deiicio, creditoribus eius me obligaturus: vt poſſim ſeruare proſcriptum, ipſe
proſcriptionis periculum adeo. Nemo Tuſculanum aut Tiburtinum emere paratus,
ſalubritatis cauſſa, & æſtiui ſeceſſus, 66 quoto anno empturus ſit diſputat, cum eme-
rit, 67 tuendum eſt. Eadem in beneficiis ratio eſt. nam cum interrogaueris, quid red-
dat, reſpondebo, bonam conſcientiam. Quid reddit beneficium? dic tu mihi, quid red-
dat iuſtitia, quid innocentia, quid magnitudo animi, quid pudicitia, quid temperantia, ſi
quidquam præter ipſas 68 petis. Mundus in quid 69 inceſſum abſoluit? in XIII.
quid 70 ſol diem extendit & contrahit? omnia iſta beneficia ſunt: fiunt enim nobis pro-
futura. Quomodo mundi officium eſt, circumagere 71 rerum ordinem, quomodo ſolis
loca mutare, ex quibus oriatur, in quæ cedat, & hæc ſalutaria nobis facere ſine præmio: ita
viri officium eſt inter alia, & beneficium dare Quare ergo dat? ne non det, ne occaſionem
benefaciendi perdat. Vobis voluptas eſt, 72 inerti otio aſſuefacere corpuſculum, &
ſecuritatem ſoporis ſimillimam appetere, & ſub denſa 73 vmbra latitare, tenerrimiſque
cogitationibus, quas tranquillitatem vocatis, animi marcentis oblectare torporem, &
cibis potionibuſque intra hortorum latebram corpora ignauia pallentia ſaginare: nobis
voluptas eſt, dare beneficia vel laborioſa, dum aliorum labores leuent: vel periculoſa,
dum alios à periculis extrahant: vel rationes noſtras aggrauatura, dum aliorum neceſſi-
tates & anguſtias laxent. Quid mea intereſt, an recipiam beneficia? etiam cùm recepero,
danda ſunt. Beneficium, eius commodum ſpectat cui præſtatur, non noſtrum: alioquin
nobis, non illi, damus. Itaque multa, quæ ſummam vtilitatem aliis afferunt, pretio
gratiam perdunt. Mercator vrbibus prodeſt, medicus ægris, 74 mango vænalibus:
ſed omnes iſti, 75 quia ad alienum commodum pro ſuo veniunt, non obligant eos
quibus proſunt. Non eſt beneficium quod in quæſtum mittitur. Hoc dabo, XIV.
hoc recipiam: auctio eſt. Non dicam pudicam, quæ amatorem vt incenderet repulit: quæ
aut 76 legem, aut virum timuit. vt ait Ouidius:

Quæ quia non licuit, non dedit, illa dedit.

Non immerito in numerum peccantium refertur, quæ pudicitiam timori præſtitit,
& 77 non ſibi. eodem modo qui beneficium vt reciperet dedit, non dedit. Ergo & nos
beneficium damus animalibus, quæ aut vſui, aut alimento futura nutrimus? beneficium
damus arbuſtis quæ colimus, ne ſiccitate, aut immoti & neglecti ſoli duritia, laborent?

Digitized by Google

Nemo ad agrum colendum ex 78 æquo & bono venit nec ad vllam rem, 79 cuius extra ipſam fructus eſt. Ad beneficium dandum non adducit cogitatio auara, nec ſordida, ſed humana, liberalis, cupiens dare etiam cum dederit, & augere nouis ac recentib. vetera: & non habens propoſitum, quanto ei qui præſtat bono futura ſit: alioquin humile eſt, ſine laude, ſine gloria, prodeſſe, quia expedit. Quin magnifici eſt, ſe amare, ſibi parcere, ſibi acquirere? Ab omnibus iſtis vera beneficij dandi cupido auocat: ad detrimentum, 80 iniecta manu, trahit, & vtilitates relinquit, ipſo benefaciendi opere lætiſſima.

XV. Numquid dubium eſt, quin contraria ſit beneficio iniuria? Quomodo iniuriam facere, per ſe vitanda ac fugienda res eſt: ſic beneficium dare, per ſe expetenda. illic turpitudo, contra omnia præmia in ſcelus hortantia, valet: ad hoc inuitat honeſti per ſe efficax ſpecies. Non mentiar, ſi dixero, neminem non 81 amare beneficia ſua, neminem non ita compoſitum animo, vt libentius eum videat, in quem multa congeſſit: cui non cauſſa ſit iterum dandi beneficij, ſemel dediſſe. quod non accideret, niſi nos ipſa delectarent beneficia. Quàm ſæpe dicentem audias: *Non ſuſtineo illum deſerere, cui dedi vitam, quem è periculo eripui. Rogat me vt cauſſam ſuam contra homines gratioſos agam. Nolo ſed quid faciam? iam illi ſemel, iterumque aſſui.* Non vides ineſſe iſti rei propriam quamdam vim, quæ nos beneficia dare cogit? primum quia oportet, deinde quia dedimus. Cui initio ratio non fuiſſet præſtandi, aliquid ei præſtamus ob hoc, quia præſtitimus. Adeoque nos ad beneficia non impellit vtilitas, vt & inutilia tueri ac fouere perſeueremus, ſola beneficij caritate: cui etiam infeliciter dato, indulgere, tam naturale, quam 82 liberis prauis.

XVI. Iidem iſti gratiam referre ipſos fatentur, non quia honeſtum eſt, ſed quia vtile. quod non eſſe ita, minore opera probandum eſt. Quia quibus argumentis collegimus beneficium dare, per ſe rem expetendam eſſe, iiſdem etiam hoc colligemus. 83 Fixum eſt illud, à quo in cetera probationes noſtræ exeunt, honeſtum ob nullam aliam cauſſam, quam quia honeſtum ſit coli. Quis ergo controuerſiam facere audebit, an gratum eſſe, honeſtum ſit? Quis non ingratum deteſtetur hominem ſibi ipſi inutilem? Quid autem cum tibi narratur de eo, qui aduerſus ſumma beneficia amici ſui ingratus eſt, quomodo id fers? vtrum tamquam rem turpem fecerit, an tamquam vtilem rem ſibi & profuturam omiſerit? Puto, nequam hominem exiſtimas: cui pœna, 84 non cui curatore opus ſit. quod nõ accideret, niſi gratum eſſe, per ſe expetendum, honeſtumque eſſet. Alia fortaſſe minus dignitatem ſuam præferunt, & an ſint honeſta, interprete egent: hoc expoſitum eſt, pulchriuſque, quam vt ſplendor eius dubie ac parum luceat. Quid tam laudabile, quid tam æqualiter in omnium 85 animos receptum, quam referre bene meritis gratiam?

XVII. Ad hoc, dic mihi, quæ cauſſa nos perducit? Lucrum? quod qui non contemnit, ingratus eſt. Ambitio? & quæ iactatio? eſt ſoluiſſe, quod debebas? Metus? nullus ingrato. huic enim vni rei non poſuimus legem, tamquam ſatis natura cauiſſet. Quomodo nulla lex amare parentes, indulgere liberis iubet: ſuperuacuum eſt enim, in quod imus, impelli. quemadmodum nemo in amorem ſui cohortandus eſt, quem cum naſcitur trahit: ita ne ad hoc quidem, vt honeſta per ſe petat. Placet ſuapte natura: adeoque gratioſa virtus eſt, vt inſitum ſit etiam malis probare meliora. Quis eſt, qui non beneficus videri velit? qui non inter ſcelera & iniurias opinionem bonitatis affectet? qui non ipſis quæ impotentiſſime fecit, ſpeciem aliquam induat recti? velit quoque & ijs videri beneficium dediſſe, quos læſit? 86 Gratias itaque agi ſibi ab his, quos afflixere, patiuntur: bonoſque ſe ac liberales fingunt, quia præſtare non poſſunt. Quod non facerent, niſi illos honeſti & per ſe expetendi amor cogeret moribus ſuis opinionem contrariam quærere, & nequitiam abdere; cuius fructus concupiſcitur, ipſa verò odio pudorique eſt: nec quiſquam tantum à naturali lege deſciuit, & hominem exuit, vt 87 animi cauſſa malus ſit. Dic enim cuilibet ex iſtis, qui rapto viuunt, an ad illa quæ latrocinijs & furtis conſequuntur malint ratione bona peruenire? Optabit ille, cui graſſari & 88 tranſeuntes percutere quæſtus eſt, potius illa inuenire, quam eripere. Neminem reperies, qui non nequitiæ præmijs, ſine nequitia, frui malit. Maximum hoc habemus naturæ meritum, quod virtus in omnium animos lumen ſuum 89 præmittit: etiam qui non ſequuntur illam, vident.

XVIII. Vt ſcias, per ſe expetendam eſſe grati animi affectionem, per ſe fugienda res eſt ingratum eſſe: quoniam nihil æque concordiam humani generis diſſociat ac diſtrahit, quam hoc vitium. Nam quo alio tuti ſumus, quam quod mutuis iuuamur officijs? hoc vno inſtructior vita, contraque incurſiones ſubitas munitior eſt, beneficiorum commercio. Fac nos ſingulos; quid ſumus? præda animalium & victimæ, ac viliſſimus & facillimus ſanguis. Quoniam ceteris animalibus in tutelam ſui ſatis virium eſt. Quæcumque vaga naſcuntur, & actura vitam ſegregem, armata ſunt: hominem imbecillitas

Digitized by Google

cingit: non vnguium vis, non dentium, terribilem ceteris fecit: nudum & infirmum,
ſocietas munit. Duas res dedit, quæ illum 90 obnoxium ceteris, validiſſimum facerent,
rationem & ſocietatem. Itaque qui par eſſe nulli poſſet, ſi diduceretur, rerum potitur.
Societas illi dominium omnium animalium dedit: ſocietas terris genitum, in alienæ
naturæ tranſmiſit imperium, & dominari etiam in mari iuſſit. Hæc morborum impetus
arcuit, ſenectuti adminicula proſpexit, ſolatia contra dolores dedit: hæc fortes nos
facit, quod licet contra fortunam 91 aduocare. Hanc tolle: & vnitatem generis humani,
qua vita ſuſtinetur, ſcindes. tolletur autem, ſi efficies, vt ingratus animus non per ſe
vitandus ſit, ſed quia aliud illi timendum eſt. Quam multi ſunt enim, quibus ingratis
eſſe tuto licet? denique ingratum voco, quiſquis metu gratus eſt.

Deos nemo ſanus 92 timet. Furor eſt enim metuere ſalutaria: nec quiſquam amat, xix.
quos timet. Tu denique Epicure Deum inermem facis. omnia illi tela, omnem detraxiſti
potentiam, & ne cuiquam metuendus eſſet, proieciſti ipſum extra 93 metum.
Hunc igitur ſeptum ingenti quodam & inexplicabili 94 muro diuiſumque à contactu
& à conſpectu mortalium, non habes quare verearis: nulla illi nec tribuendi, nec nocendi
materia eſt. In medio 95 interuallo 96 huius & alterius cæli deſertus, ſine animali,
ſine homine, ſine re, ruinas, mundorum ſupra ſe circaque ſe cadentium euitat, non
exaudiens vota, nec noſtri curioſus. Atqui hunc vis videri colere, non aliter quam parentem,
grato, vt opinor, animo: aut ſi non vis videri gratus, quia nullum habes illius
beneficium, ſed te atomi & iſtæ 97 micæ tuæ fortè ac temere conglobauerunt, cur colis?
Propter maieſtatem, inquis, eius eximiam, ſingularemque naturam. Vt concedam
tibi nempe hoc facis nulla ſpe, nullo pretio inductus. Eſt ergo aliquid per ſe expetendum,
cuius te ipſa dignitas ducit: id eſt honeſtum. Quid eſt autem honeſtius, quam gratum
eſſe? huius virtutis materia tam late patet, quam vita. Sed ineſt, inquit, huic xx.
bono etiam vtilitas aliqua, cui enim virtuti non ineſt? ſed id propter ſe expeti dicitur,
quod quamuis habeat aliqua extra ſe commoda, ſepoſitis quoque illis ac remotis, placet.
Prodeſt gratũ eſſe: ero tamen gratus, etiam ſi noceat. Qui gratus eſt, quid ſequitur? vt hæc
res illi alios amicos, alia beneficia conciliet? Quid ergo ſi quis ſibi offenſas concitaturus
eſt? ſi quis intelligit, adeo per hoc ſe nihil conſecuturum, vt multa etiam ex repoſito
acquiſitoque perdenda ſint: num libens in detrimenta deſcendet? Ingratus eſt, qui in referenda
gratia 98 ſecundum datum videt, qui ſperat cum reddit. Ingratum voco,
qui ægro aſſidet, quia teſtamentum facturus eſt, cui de hereditate, aut de legato vacat
cogitare. Faciat licet omnia, quæ facere bonus amicus & memor officij debet, ſi animo
eius obuerſatur ſpes, 99 ſi captator eſt, & 100 hamum iacit: 101 vt aues, quæ laceratione
corporum aluntur, laſſa morbo pecora, & caſura è proximo ſpeculantur, ita
hic imminet morti, & circa cadauer volat. Gratus animus ipſa virtute propoſiti xxi.
ſui capitur. Vis ſcire hoc ita eſſe, nec illum vtilitate corrumpi? Duo ſunt genera grati hominis.
dicitur gratus, qui aliquid pro eo quod acceperat, reddit. hic fortaſſe oſtentare ſe
poteſt: habet quod iactet, quod proferat. dicitur gratus, qui bono animo accepit beneficium,
bono debet. Hic intra conſcientiam cluſus eſt. quæ illi contingere poteſt vtilitas
ex affectu latenti? Atqui hic etiam ſi vltrà facere nihil poteſt, gratus eſt: amat, debet,
referre gratiam cupit. Quidquid vltra deſideras, non ipſi deeſt. Artifex eſt etiam, cui ad
exercendam artem inſtrumenta non ſupetunt: nec minus canendi peritus, cuius vocem
exaudiri fremitus obſtrepentium non ſinit. Volo referre gratiam. poſt hoc aliquid ſupereſt
mihi, non vt gratus, ſed vt 102 ſolutus ſim. Sæpe enim & qui gratiam retulit,
ingratus eſt: & qui non retulit, gratus. Nam vt omnium aliarum virtutum, ita huius, ad
animum tota æſtimatio redit. hic ſi in officio eſt, quidquid defuit, fortuna peccat. Quomodo
eſt diſertus etiam qui tacet, fortis etiam qui compreſſis manibus, vel & alligatis:
quomodo gubernator etiam qui in ſicco eſt, quia conſummatæ ſcientiæ nihil deeſt, etiam
ſi quid obſtat quo minus ſe vtatur: ita gratus eſt, etiam qui vult tantum, nec habet
huius voluntatis ſuæ vllum alium, quam ſe teſtem. Imo amplius adiiciam. eſt aliquando
gratus, etiam qui ingratus videtur, quem mala interpres opinio in contrarium
traducit. Hic quid aliud ſequitur, quam ipſam conſcientiam? quæ etiam obruta delectat,
quæ concioni ac famæ reclamat, & in ſe omnia reponit, & cum ingentem ex altera
parte turbam contra ſentientium aſpexit, non numerat ſuffragia, ſed 103 vna ſententia
vincit. Si vero bonam fidem perfidiæ ſuppliciis affici videt, non 104 deſcendit è faſtigio,
ſed ſupra pœnam ſuam conſiſtit. Habeo, inquit, quod volui, quod petij. Non xxii.
pœnitet, nec pœnitebit, nec vlla iniquitate me eo fortuna perducet, vt hanc vocem
105 audiam. *Quid mihi volui? quid mihi nunc prodeſt bona voluntas?* Prodeſt & in equuleo,

Digitized by Google

prodeſt & in igne. qui ſi ſingulis membris admoueatur, & paullatim viuum corpus circumeat: licet ipſum 106 corpus plenum bona conſcientia ſtillet: placebit illi ignis, per quem bona fides collucebit. Nunc quoque illud argumentum, quamuis dictum iam, reducatur. Quid eſt quare grati velimus eſſe, cum morimur? quare ſingulorum perpendamus officia? quare id agamus, in omnem vitam noſtram memoria decurrente, ne cuius officij videamur obliti? Nihil iam ſupereſt, quo ſpes porrigatur. in illo tamen 107 cardine poſiti, abire è rebus humanis quam gratiſſimi volumus. Eſt videlicet magna in ipſo opere merces rei, & ad alliciendas mentes hominum ingens honeſti potentia, cuius pulchritudo animos circumfundit, & delinitos admiratione luminis ac fulgoris ſui rapit. At multa hinc commoda oriuntur. Et tutior eſt vita melioribus, 108 amorque & 109 ſecundum bonorum iudicium, ætaſque 110 ſecurior, quam innocentia, quam grata mens proſequitur. Fuiſſet enim iniquiſſima rerum natura, ſi hoc tantum bonum miſerum, & anceps, & ſterile feciſſet. Sed illud intuere, an ad iſtam virtutem, quæ ſæpe tuto ac facili aditur, etiam per ſaxa, & rupes, & feris ac ſerpentibus obſeſſum

XXIII. iter, fueris iturus. Non ideo per ſe non eſt expetendum, cui aliquid extra quoque emolumenti adhæret. fere enim pulcherrima quæque, multis & aduenticijs comitata ſunt dotibus: ſed illas trahunt, ipſa præcedunt. Num dubium eſt, quin hoc humani generis domicilium, circuitus ſolis ac lunæ, vicibus ſuis 111 temperet? quin alterius calore alantur corpora, terræ relaxentur, immodici humores comprimantur, alligantis omnia hyemis triſtitia frangatur: alterius tepore efficaci & penetrabili rigetur 112 maturitas frugum? quin ad huius curſum 113 fecunditas humana reſpondeat? quin ille annum obſeruabilem fecerit circumactu ſuo: hæc menſem, minoribus ſe ſpatijs flectens? Vt tamen detrahas iſta, nõ erat ipſe ſol idoneum oculis ſpectaculum, dignuſque adorari: ſi tantum præteriret? non erat digna ſuſpectu luna, etiam ſi otioſum ſidus tranſcurreret? Ipſe 114 mundus quoties per noctem ignes ſuos fudit, & tantum ſtellarum innumerabilium refulſit, quem non intentum in ſe tenet? quis ſibi illa, tunc cum miratur, prodeſſe cogitat? Adſpice iſta 115 tacito ſuperne cælo labentia quemadmodum velocitatem ſuam ſub ſpecie ſtantis atque immoti operis abſcondant. Quantum iſta nocte, quàm tu in numerum ac diſcrimen dierum obſeruas, agitur? quanta rerum turba ſub hoc ſilentio euoluitur? quantam fatorum ſeriem certus 116 limes 117 adducit? Iſta quæ tu non aliter, quam in decorem ſparſa conſideras, ſingula in opere ſunt. Nec enim eſt, quod exiſtimes ſeptem ſola diſcurrere, cetera hærere paucorum motu comprehendimus: innumerabiles vero, longiuſque à conſpectu noſtro ſeducti 118 dij, eunt, redeuntque. Et ex his qui oculos noſtros patiuntur, plerique 119 obſcuro gradu pergunt, & per occultum aguntur. Quid ergo? non caperis tantæ molis aſpectu, etiam ſi te non re-

XXIV. gat, non cuſtodiat, non foueat, generetque, ac ſpiritu ſuo erigat? Quemadmodum hæc cum primum vſum habeant, & neceſſaria 120 vitaliaque ſint, maieſtas tamen eorum totam mentem occupat: ita omnis virtus, & in primis illa grati animi, multum quidem præſtat, ſed non vult ob hoc diligi: amplius quiddam in ſe habet, nec ſatis ab eo intelligitur, à quo inter vtilia numeratur. Gratus eſt, quia expedit? ergo & quantum expedit. Non recipit ſordidum virtus amatorem: 121 ſoluto ad illam ſinu veniendum eſt. ingratus hoc cogitat: *Volebam gratiam referre, ſed timeo impenſam, timeo periculum, vereor offenſam: faciam potius, quod expedit.* Non poteſt eadem ratio & gratum facere, & ingratum. Vt diuerſa illorum opera, ita inter ſe diuerſa propoſita ſunt. Ille ingratus eſt, quamuis non oporteat, quia expedit: hic gratus eſt, quamuis non expediat, quia oportet.

XXV. Propoſitum eſt nobis 122 ſecundum rerum naturam viuere, & deorum exemplum ſequi: dij autem quodcumque faciunt, in eo nihil præter ipſam faciendi rationem ſequuntur. niſi forte exiſtimas illos fructum operum ſuorum ex fumo extorum, & turis odore percipere. Vide quanta quotidie moliantur, quanta diſtribuant, quantis terras fructibus impleant, quam opportunis & in omnes oras ferentibus ventis maria permoueant, quantis imbribus repente deiectis ſolum molliant, venaſque fontium arentes reintegrent, & infuſo per occulta nutrimento renouẽt. Omnia iſta ſine mercede, ſine vllo ad ipſos perueniente commodo faciunt. Hæc quoque noſtra ratio, ſi exemplari ab ſuo non aberrat, ſeruet, ne ad res honeſtas conducta veniat. Pudeat vllum venale eſſe bene-

XXVI. ficium: gratuitos habemus deos. Si deos, inquit, imitaris, da & ingratis beneficia. Nã & ſceleratis ſol oritur, & piratis patẽt maria. 123 Hoc loco interrogant, an vir bonus daturus ſit beneficiũ ingrato, ſciẽs ingratũ eſſe? Permitte mihi aliquid interloqui, ne interrogatione inſidioſa capiamur. Duos ex conſtitutione Stoica accipe ingratos. alter ingratus, quia 124 ſtultus eſt. Stultus, etiã malus eſt: qui malus eſt, 125 nullo vitio caret:

Digitized by Google

ergo & ingratus eſt. Sic omnes malos dicimus, intemperantes, auaros, luxurioſos, malignos: non quia iſta omnia ſingulis magna & nota vitia ſint, ſed quia eſſe poſſint: & ſunt, etiamſi latent. Alter eſt ingratus, qui à vulgo dicitur, in hoc vitium natura pronus & propenſus. Illi ingrato, qui ſic hac culpa non caret, quomodo nulla caret, dabit beneficium vir bonus. nulli enim dare poterit, ſi tales homines ſubmouerit. Huic ingrato, qui beneficiorum fraudator eſt, & in hanc partem procubuit animo, non magis dabit beneficium, quam decoctori pecuniam credet; aut depoſitum committet ei, qui iam pluribus abnegauit. Timidus dicitur aliquis, quia ſtultus eſt: & hoc quidem malos ſequitur, quos indiſcreta & vniuerſa vitia circumſtant. dicitur timidus proprie, natura etiam ad inanes ſonos pauidus. Stultus omnia vitia habet, ſed non in omnia natura pronus eſt. alius in auaritiam, alius in luxuriam, alius in petulantiam inclinantur.

Itaque errant illi, qui interrogant Stoicos: Quid ergo? Achilles timidus eſt? Quid xxvii.
ergo? Ariſtides, cui iuſticia nomen dedit, iniuſtus eſt? Quid ergo? & Fabius, qui conctando reſtituit rem, temerarius eſt? Quid ergo? Decius mortem timet? Mucius proditor eſt? Camillus deſertor? Non hoc dicimus, ſic omnia vitia eſſe in omnibus, quomodo in quibuſdam ſingula eminent: ſed malum ac ſtultum nullo vitio vacare. nec audacem quidem timoris abſoluimus: nec prodigum quidem auaritia liberamus. Quomodo homo omnes ſenſus habet, nec ideo tamen omnes homines aciem habent Lynceo ſimilem: ſic qui ſtultus eſt, non tam acria & concitata habet omnia, quam quidam quædam. Omnia in omnibus vitia ſunt: ſed non omnia in ſingulis exſtant. Hunc natura ad auaritiam impellit: hic libidini, hic vino deditus eſt: aut ſi nundum deditus, ita formatus, vt in hoc illum mores ſui ferant. Itaque vt ad propoſitum reuertar, nemo non ingratus eſt, qui malus eſt: habet enim omnia nequitiæ ſemina: tamen proprie ingratus appellatur, qui ad hoc vitium vergit. huic ergo beneficium non dabo. Quomodo male filiæ conſulit, qui illam contumelioſo & ſæpe 126 repudiato collocauit: quomodo malus pater familias habebitur, qui 127 negotiorum geſtorum damnato, patrimonij ſui curam mandauerit: quomodo dementiſſime teſtabitur, qui tutorem filio reliquerit, pupillorum ſpoliatorem: ſic peſſime beneficia dare dicetur, quicumque ingratos eligit, in quos peritura conferat. 128 Dij quoque, inquit, multa ingratis tribuunt. Sed illa bo- xxviii.
nis parauerant: contingunt autem etiam malis, quia ſeparari non poſſunt. Satius eſt autem, prodeſſe etiam malis propter bonos, quam bonis deeſſe propter malos. Ita, quæ refers, diem, ſolem, hyemis ætatiſque curſus, & media veris autumnique temperamenta, imbres, & fontium hauſtus, ventorum ſtatos flatus, pro vniuerſis inuenerunt: & excerpere ſingulos non potuerunt. Rex honores dignis dat, 129 congiarium & indignis: 130 Frumentum publicum tã fur quam periurus & adulter accipiunt, &, ſine delectu morum, quiſquis 131 ciuis eſt. cum aliquid eſt, quod tamquam ciui non tamquam bono datur, ex æquo boni ac mali ferũt. Deus quoque quædã in vniuerſum humano generi dedit, à quibus excluditur nemo. nec enim poterat fieri, vt ventus bonis viris ſecundus eſſet, cõtrarius malis: cõmune autem bonum erat patere commercium maris, & regnum humani generis relaxari. Nec poterat lex caſuris imbribus dici, ne in malorum improborumque rura defluerent. Quædam in medio ponuntur. tam bonis quàm malis conduntur vrbes: monumenta ingeniorum, & ad indignos peruentura, publicauit editio: medicina & ſceleratis opem 132 miniſtrat. Compoſitiones remediorum ſalutarium nemo ſuppreſſit, ne ſanarentur indigni. In his exige cenſuram, & perſonarum æſtimationem, quæ ſeparatim tamquam digno dantur: non in his, quæ promiſcuè turbam admittunt. Multum enim refert, vtrum aliquem non excludas, an eligas. 133 Ius fori omnibus dicitur: pace etiam homicidæ fruuntur: ſua repetunt, etiam qui aliena rapuerunt. Percuſſores, & domi ferrum exercentes, murus ab hoſte defendit: legum præſidio, qui plurimum in illas peccauerunt, proteguntur. Quædam non poterant certis contingere, niſi vniuerſis darentur. Non eſt itaque quod de iſtis diſputes, ad quæ 134 publice inuitati ſumus: illud quod iudicio meo ad aliquem peruenire debet, ei quem ingratum ſciam, non dabo.

Ergo, inquit, nec conſilium deliberanti dabis ingrato, nec aquam haurire permittes, xxix.
nec viam erranti monſtrabis? an hæc quidem facies, ſed nihil donabis? Diſtinguam iſtud: certe tentabo 135 diſtinguere. Beneficium, eſt opera vtilis: ſed non omnis opera vtilis, beneficium eſt. Quædam enim tam exigua ſunt, vt beneficij nomen non occupent. Duæ res coire debent, quæ beneficium efficiant. Primum, rei magnitudo. quædam enim ſunt infra huius nominis menſuram. Quis beneficium dixit, quadram panis, aut ſtipem æris abiecti, aut ignis accendendi factam poteſtatem? & interdum iſta plus proſunt, quam maxima: ſed tamen vilitas ſua illis, etiam vbi tempore facta ſunt neceſſa-

ria, detrahit pretium. Deinde quod potiſſimum eſt, oportet accedat: vt eius cauſſa faciam,
ad quem volebam peruenire beneficium: dignumque cum iudicem, & libens id tri-
buam, percipienſque ex munere meo gaudium. quorum nihil eſt in iſtis, de quibus lo-
quebamur. Non enim tanquam dignis illa tribuimus, ſed negligenter tamquam parua:
xxx. & non homini damus, ſed 136 humanitati. Aliquando daturum me etiam in-
dignis quædam non negauerim, in honorem aliorum: ſicut in petendis honoribus quoſ-
dam turpiſſimos nobilitas induſtriis, ſed 137 nouis prætulit. Non ſine ratione, ſacra
eſt magnarum virtutum memoria: & eſſe plures bonos iuuat, ſi gratia bonorum non
cum ipſis cadat. 138 Ciceronem filium 139 quæ res conſulem fecit, niſi pater? 140
Cinnam nuper quæ res ad conſulatum recepit ex hoſtium caſtris? quæ 141 Sextum
Pompeium, 142 alioſque Pompeios, niſi vnius viri magnitudo? tanta quidem, vt ſatis
alte omnes ſuos etiam ruina eius attolleret. Quid nuper 143 Fabium Perſicum, cuius
oſculum 144 etiam impuri vitabant, ſacerdotem non in vno collegio, fecit, niſi Ver-
rucoſi, & Allobrogici, & illi trecenti, qui hoſtium incurſioni pro rep. vnam domum ob-
iecerant? Hoc debemus virtutibus, vt non præſentes ſolum illas, ſed etiam ablatas è con-
ſpectu colamus. Quomodo illæ id egerunt, vt non in vnam ætatem prodeſſent, ſed bene-
ficia ſua etiam poſt ipſas relinquerent: ita & nos non vna ætate grati ſumus. Hic magnos
viros genuit, dignus eſt beneficiis, qualiſcumque eſt, dignos dedit. Hic egregiis maiori-
bus ortus eſt, qualiſcumque eſt, ſub vmbra ſuorum lateat. Vt loca ſordida repercuſſu ſo-
xxxi. lis illuſtrantur, ita inertes maiorum ſuorum luce reſplendeant. 145 Excuſare
hoc loco, mi Liberalis, deos volo. Interdum enim ſolemus dicere: Quid ſibi voluit pro-
uidentia, quæ 146 Aridæum regno impoſuit? Illi putas hoc datum? patri eius datum
eſt, & fratri. Quare 147 C. Cæſarem orbi terrarum præfecit, hominem humani ſangui-
nis auidiſſimum, quem non aliter fluere in conſpectu ſuo iubebat, quàm ſi ore exceptu-
rus eſſet? Quid ergo tu illi hoc datum exiſtimas? patri eius 148 Germanico datum, da-
tum 149 auo, 150 proauoque, & ante hos aliis non minus claris viris, etiam ſi priuati
pareſque aliis vitam exegerunt. 151 Quid tu, cum Mamercum Scaurum Cos. faceres,
ignorabas ancillarum ſuarum menſtruum ore illum hiante exceptare? Numquid enim
ipſe diſſimulabat? numquid purus videri volebat? Referam dictum tibi eius in ſe, quod
circumferri memini, & ipſo præſente laudari. Pollioni Aſinio iacenti, obſcæno verbo
vſus, dixerat ſe facturum id quod pati malebat. & cum Pollionis attractiorem vidiſſet
frontem: *Quidquid*, inquit, *mali dixi, mihi & capiti meo.* Hoc dictum ſuum ipſe narrabat.
Hominem tam palam obſcænum, ad faſces, & ad tribunal admiſiſti? nempe dum veterem
illum Scaurum, 152 ſenatus principem cogitas, indigne fers ſobolem eius iacere.
xxxii. 153 Deos videre eſt, vt alios indulgentius tractent, propter parentes auoſque, alios
propter futuram nepotum pronepotumque, ac longe ſequentium poſterorum indolem.
Nota eſt enim illis operis ſui ſeries. omnium illis rerum per manus ſuas iturarum ſcien-
tia 154 in aperto ſemper eſt: nobis ex abdito ſubit. & quæ repentina putamus, illis pro-
uiſa veniunt ac familiaria. Sint hi reges, quia maiores eorum non fuerunt, 155 quia pro
ſummo imperio habuerunt iuſtitiam, abſtinentiam, quia non remp. ſibi, ſed ſe reip. dica-
uerunt. Regent hi, quia vir bonus 156 quidam proauus eorum fuit: qui animum ſu-
pra fortunam geſſit, qui in diſſentione ciuili, quoniam ita expediebat reip. vinci quam
vincere maluit. Referri illi gratia tam longo ſpatio non potuit. in illius reſpectum iſte
populo præſideat: non quia ſcit aut poteſt, ſed quia alius pro eo meruit. Hic corpore de-
formis eſt, adſpectu fœdus, & ornamenta ſua 157 traducturus. iam me homines accuſa-
bunt, cęcum & temerarium dicent, neſcientem quo loco, quæ ſummis ac excellentiſſimis
debentur, ponam. At ego ſcio, alij me iſtud dare, alij olim debitum ſoluere. Vnde iſti
norunt illum quemdam, gloriæ ſequentis fugaciſſimum, eo vultu ad pericula euntem,
quo alij ex periculo redeunt? nunquam bonum ſuum à publico diſtinguentem? Vbi in-
quis, iſte, aut 158 quis eſt? apud me iſtæ expenſorum acceptorumque rationes 159 diſ-
punguntur. Ego quid cui debeam, ſcio. aliis poſt longam diem repono, aliis 160 in ante-
xxxiii. ceſſum: ac prout occaſio, & reip. meę facultas tulit. Ingrato ergo aliquãdo quædã,
ſed non propter ipſum dabo. Quid ſi, inquit, neſcis, vtrum gratus ſit, an ingratus? exſpe-
ctabis donec ſcias, an dandi beneficij tempus non amittes? Exſpectare longum eſt. nam
(vt Plato ait) difficilis humani animi coniectura eſt: non exſpectare, temerarium eſt.
Huic reſpondebimus, numquam exſpectare nos certiſſimam rerum comprehenſionem:
quoniam in arduo eſt veri exploratio: ſed ea ire, qua ducit veri ſimilitudo. Omne hac via
procedit officium. ſic ſerimus, ſic nauigamus, ſic militamus, ſic vxores ducimus, ſic libe-
ros tollimus: cum omnium horum incertus ſit euentus. Ad ea accedimus, de quibus

Digitized by Google

bene ſperandum eſſe credimus. Quis enim pollicetur ſerenti prouentum, nauiganti por-
tum, militanti victoriam, marito pudicam vxorem, patri pios liberos? Sequimur 161
qua ratio, nō qua veritas trahit. Exſpecta, vt niſi bene ceſſura nō facias, & niſi cōperta ve-
ritate nihil moueris: relicto omni actu vita cōſiſtit. Dū veriſſimilia me in hoc aut in illud
impellant, 162 163 non verebor beneficium dare ei, quem veriſimile erit gratum eſſe.

Multa, inquit, interuenient, per quæ & malus pro bono ſurrepat, & bonus pro malo
diſpliceat. fallaces enim ſunt rerum ſpecies, quibus credimus. Quis negat? ſed nihil aliud XXXIV.
inuenio, per quod cogitationem regam. His veritas mihi veſtigiis ſequenda eſt. certiora
non habeo. Hæc vt quam diligentiſſime æſtimem, operam dabo, nec cito illis aſſentiar.
Sic enim in prælio poteſt accidere, vt telum meum in commilitonem manus dirigat,
aliquo errore decepta; & hoſti, tamquam meo, parcam. ſed hoc & raro accidet, & nōn vi-
tio meo: cui propoſitum eſt hoſtem ferire, ciuem defendere. Si ſciam ingratum eſſe, non
dabo beneficium. At obrepſit, at impoſuit. nulla hic culpa tribuentis eſt: quia tam-
quam grato dedi. Si promiſeris, inquit, te daturum beneficium, & poſtea ingratum eſſe
ſcieris, dabis, an non? Si facis, ſciens peccas: das enim cui non debes. ſi negas, & hoc mo-
do peccas, quia non das ei, cui promiſiſti. 164 Secta veſtra hoc loco titubat, & illud
ſuperbum promiſſum, 165 numquam ſapientem facti ſui pænitere, nec vmquam
emendare quod fecerit, nec mutare conſilium. Non mutat ſapiens conſilium, omnibus
his manentibus quę erant, cum ſumeret. Ideo numquam illum pœnitentia ſubit: quia
nihil melius illo tempore fieri potuit, quàm quod factū eſt: nihil melius conſtitui, quam
quod conſtitutum eſt. Ceterum ad omnia cum exceptione veniet, ſi nihil inciderit quod
impediat: ideo omnia illi ſuccedere dicimus, & nihil contra opinionem accidere, quia
præſumit animo, poſſe aliquid interuenire, quod deſtinata prohibeat. Imprudentium
iſta fiducia eſt, fortunam ſibi ſpondere: ſapiens vtramque partem eius cogitat. ſcit quan-
tum liceat errori, quam incerta ſint humana, quàm multa conſiliis obſtent. ancipitem re-
rum ac lubricam ſortem ſuſpenſus ſequitur, & conſiliis certis incertos euentus. Exce-
ptio autem, ſine qua nihil deſtinat, nihil aggreditur, & hic illum tuetur. Promiſi
beneficium, niſi ſi quid incidiſſet, quare non deberem dare. Quid enim, ſi quod illi pol- XXXV.
licitus ſum, patria 166 ſibi me dare iuſſerit? Si lex lata erit, ne id quiſquam faciat, quod
ego me amico meo facturum promiſeram? Promiſi tibi filiam 167 in matrimonium.
poſtea 168 peregrinus apparuiſti: non eſt mihi cum extraneo connubium. Eadem lex
me defendit, quæ vetat. Tunc fidem fallam, tunc inconſtantiæ crimen audiam, ſi cum
omnia eadem ſint, quæ erant promittente me, non præſtitero promiſſum. alioquin quid-
quid mutatur, libertatem facit de integro conſulendi, & meam fidem liberat. Promiſi
aduocationem: poſtea apparuit per illam cauſſam præiudicium in patrem meum quæri.
promiſi me peregrè vna exiturum: ſed iter infeſtari latrociniis nunciatur. 169 in rem
præſentem venturus fui: ſed æger filius, ſed puerpera vxor tenet. Omnia eſſe debent ea-
dem, quæ fuerunt cum promitterem, vt promittentis fidem teneas. Quæ autem maior
fieri mutatio poteſt, quam ſi te malum virum & ingratum comperi? quod tamquam di-
gno dabam, indigno negabo, & iraſcendi quoque cauſſam habebo deceptus.

Inſpiciam tamen, & quantum ſit de quo agitur: dabit mihi conſilium promiſſæ rei mo-
dus. Si exiguum eſt, dabo: non quia dignus es, ſed quia promiſi. nec tamquam munus XXXVI.
dabo, ſed verba mea redimam, & 170 aurem mihi peruellam: damno caſtigabo pro-
mittendi temeritatem. Ecce vt doleat, vt poſtea conſideratius loquaris: quod dicere ſo-
lemus, 171 linguarium dabo. Si maius erit, non committam (quemadmodum Mæce-
nas ait) vt 172 ſeſtertio centies obiurgandus ſim. Inter ſeſe enim vtrumque compa-
rabo. Eſt aliquid, in eo quod promiſeris, perſeuerare. eſt rurſus multum in eo, ne indigno
beneficium des. Hoc tamen quantum ſit, attendendum. ſi leue, conniueamus: ſi vero ma-
gno mihi aut detrimento, aut rubori futurum, malo ſemel excuſare, quare negauerim,
quam ſemper, quare dederim. Totum, inquam, in eo eſt, 173 quanti promiſſi mei ver-
ba taxentur. Non tantum quod temere promiſi, retinebo, ſed quod non recte dedi, repe-
tam. Demens eſt, qui fidem præſtat errori. Philippus Macedonum rex habe-
bat militem manu fortem, cuius in multis expeditionibus vtilem expertus operam, ſub- XXXVII.
inde ex præda aliquid illi virtutis cauſſa donauerat, & hominem venalis animæ crebris
174 auctoramentis accendebat. Hic naufragus in poſſeſſiones cuiuſdam Macedonis
expulſus eſt, quod vt Macedoni illi nunciatum eſt, accucurrit, ſpiritum eius recollegit,
in villam illum ſuam tranſtulit, lectulo ſuo ceſſit, 175 affectum ſemianimemque recrea-
uit, diebus triginta impenſa ſua curauit, refecit, viatico inſtruxit, ſubinde dicentem:
Gratiam tibi referam. videre tantum mihi imperatorem meum contingat. Narrauit Philippo

Digitized by Google

naufragium ſuum, auxilium tacuit, & protinus petiit, vt ſibi prædia cuiuſdam donaret.
Ille quidem erat hoſpes eius, is ipſe, à quo receptus erat, à quo ſanatus. Multa interim
reges, in bello præſertim, opertis oculis donant. non ſufficit homo iuſtus vnus tot arma-
tis cupiditatibus. non poteſt quiſquam eodem tempore & bonum virum, & bonum du-
cem agere. Quomodo tot millia hominum inſatiabilia ſatiabuntur? quid habebunt, ſi
ſuum quiſque habuerit? Hoc Philippus ſibi dixit, cum illum induci in bona quæ pete-
bat iuſſit. Expulſus bonis ſuis ille, non vt ruſticus iniuriam tacitus tulit, contentus quod
nō & ipſe 176 donatus eſſet: ſed Philippo epiſtolam ſtrictā ac liberam ſcripſit: qua ac-
cepta ita exarſit, vt ſtatim 177 Pauſaniæ mandaret, bona priori domino reſtitueret.
ceterum improbiſſimo militi, ingratiſſimo hoſpiti, auidiſſimo naufrago, 178 ſtigmata
inſcriberet, ingratum hoſpitem teſtantia. Dignus quidem fuit, cui non inſcriberentur il-
læ litteræ, ſed inſculperentur, qui hoſpitem ſuum, nudo & naufrago ſimilem, in id in quo
iacuerat ipſe litus expulerat. Sed videbimus, quis modus pœnæ ſeruandus fuerit: auſe-
rendum vtique fuit, quod ſummo ſcelere inuaſerat. Quis autem pœna eius moueretur,
XXXVIII. qui id commiſerat, propter quod nemo 179 miſerari miſeros poſſet? Dabit
tibi Philippus quia promiſit, etiam ſi non debet, etiam ſi iniuriam, etiam ſi ſcelus facturus
eſt, etiam ſi vno facto præcluſurus eſt naufragis litora? Non eſt leuitas, à cognito & dam-
nato errore diſcedere: & ingenue fatendum eſt: *Aliud putaui: deceptus ſum.* Hæc vero ſu-
perbæ ſtultitiæ perſeuerantia eſt: *Quod ſemel dixi, qualecumque eſt, fixum ratumque ſit.* Non
eſt turpe, cum re mutare conſilium. Age, ſi Philippus poſſeſſorem illum eorum litorum
reliquiſſet, quæ naufragio ceperat, nonne omnibus miſeris aqua & igni interdixerat? Po-
tius eſt, inquit, intra fines regni mei, te litteras iſtas 180 oculis inſcribendas, duriſſima
fronte circumferre. oſtende quam ſacra res ſit menſa hoſpitalis. præbe in facie tua legen-
dum iſtud decretum, quo cauetur, ne miſeros tecto iuuare capitale ſit. Magis iſta conſti-
XXXIX. tutio ſic erit rata, quam ſi illam 181 in æs incidiſſem. Quare ergo, inquit, Zeno
veſter cum quingentos denarios mutuos cuidam promiſiſſet, & illum parum 182 ido-
neum comperiſſet, amicis ſuadentibus ne daret, perſeuerauit credere, quia promiſerat?
Primum alia conditio eſt in credito, alia in beneficio. Pecuniæ, etiam male creditæ exa-
ctio eſt. & appellare debitorem ad diem poſſum, & ſi foro ceſſerit, 183 portionem fe-
ram. beneficium & totum perit, & ſtatim. Præterea hoc mali viri eſt, illud mali patriſfa-
miliæ. Deinde ne Zeno quidem, ſi maior fuiſſet ſumma, credere perſeueraſſet. Quingen-
ti denarij ſint. Illud quod dici ſolet, in morbo conſumat. 184 fuit tanti, non reuocare
promiſſum ſuum. Ad cœnam quia promiſi, ibo, etiam ſi frigus erit: non quidem, ſi niues
cadent. Surgam ad ſponſalia, quia promiſi: quamuis non concoxerim: ſed non, ſi febrici-
tauero. Sponſum 185 deſcendam, quia promiſi: ſed non ſi ſpondere 186 in incertum
iubebis, ſi 187 fiſco obligabis. Subeſt, inquam, tacita exceptio, ſi potero, ſi debebo, ſi
hæc ita erunt. Effice, vt idem ſtatus ſit, cum exigitur, qui fuit cum promitterem. deſtitue-
re leuitas non erit, ſi aliquid interuenit noui. Quid miraris, cum conditio promittentis
mutata ſit, mutatum eſſe conſilium? eadem mihi omnia præſta: & idem ſum. Vadimo-
nium promittimus, tamen deſeritur. Non in omnes datur actio. 188 deſerentem vis
XL. maior excuſat. Idem etiam illa in quæſtione reſponſum exiſtima, an omni modo
referenda ſit gratia, & an beneficium vtique reddendum ſit. Animum præſtare gratum
debeo: ceterum aliquando me referre gratiam non patitur mea infelicitas, aliquando fe-
licitas eius cui debeo. Quid enim regi, quid pauper diuiti reddam? vtique cum quidam
recipere beneficium, iniuriam iudicent, & beneficia ſubinde alijs beneficiis onerent.
Quid amplius in horum perſonam poſſum, quam velle? nec enim ideo beneficium no-
uum reijcere debeo, quia nondum prius reddidi. 189 Accipiam tam libenter, quam
dabitur: & præbebo me amico meo exercendæ bonitatis ſuæ capacem materiam. Qui
noua accipere non vult, acceptis offenditur. Non refero gratiam. quid ad rem? non eſt per
me mora, ſi aut occaſio mihi deeſt, aut facultas. Ille præſtitit mihi nempe cum occaſio-
nem haberet, cum facultatem. Vtrum bonus vir eſt, an malus? apud bonum virum, bo-
nam cauſſam habeo: apud malum, non ago. Ne illud quidem exiſtimo faciendum, vt re-
ferre gratiam, etiam inuitis his quibus refertur, properemus, & inſtemus cedentibus.
Non eſt referre gratiam, quod volens acceperis, nolenti reddere. Quidam, cum aliquod
illis miſſum eſt munuſculum, ſubinde aliud intempeſtiue remittunt, & nihil ſe debere te-
ſtantur. 190 Reijciendi genus eſt, protinus aliud inuicem mittere, & munus munere
expungere. Aliquando & non reddam beneficium cum poſſim, quando plus mihi detra-
cturus ero, quam illi collaturus: ille non erit ſenſurus vllam acceſſionem recepto eo,
quo reddito, mihi multum abſceſſurum erit. Qui feſtinat vtique reddere, non habet

Digitized by Google

animum grati hominis,ſed debitoris. Et breuiter dicam qui nimis cito cupit ſoluere,inuitus debet: qui inuitus debet, ingratus eſt.

COMMENTARIA VARIORVM AVCTORVM
in librum quartum Senecæ de Beneficijs.
I. LIPSIVS.

CAP.I.1.Inueniuntur.] Epicurei.
2. Quanti.] Quo pretio virtutem ſequatur. quaſi non ipſa ſui pretium.
3. Impendere.] Non accipere ab ea,ſed dare. damno ſæpius (externa ſi ſpectes) iacturæque ſit.
4. Vltrotributis.] Sunt impendia in publica opera & locationes, vt ea ſarta tecta redemptores tali pretio habeant. Hoc quia non capitur, vt in Tributis,ſed ipſa Reſpublica mancipibus vltro dat:factum, vt Vltrotributa dicerentur. Vide Turnebum 1. Aduerſ. cap.XXIX. Sententia igitur,ex alluſione: Virtus adeo lucrum & tributa non accipit, vt ſæpius eroget, & ſit quaſi inter Vltrotributa. Simile in epiſt.CXIII. Me iuſtum eſſe gratis oportet. parum eſt:adhuc illud perſuadeat ſibi; Me in hac pulcherrimam virtutem vltro etiam impendere iuuet.
5. Quod feceris.] Factum ipſum, facti merces.
CAP. II. 6. Voluptas ſine.] Diſſertatio eadem, De vit.beat.cap.IX.X.XI.XII. Vide.
7. Signum petere.] A militia, in qua Tribuni minoreſque duces à ſummo Imperatore id petunt: excubiarum ſcilicet teſſeram. Vide ſſis Milit.noſtram libro V.
8. Mancipaui.] Totum, & quaſi mancipio,dedi. Nam Epicurei in ea, & ob eam,viuunt. Statim, diſputari, non diſputatur, libri mei habent: & feras, vt ſint Epicurei etiam illius verba.
9. Vt hoc vnum.] Seneca iam reſponſio.
10. Quam iſti.] Ellipſis crebra, vt illud Magis intelligatur. Ita autem ſcripti.
11. Inſerenda.] E libris aliquot legas. effæminato bono. Inſeranda hæc, Liberalis, fuerunt: quibus abeſt τὸ,dicenda.
CAP. III.12. Importuno.] Ambigo an non,diuiti, oportuno, Nos vero,inquit, pauperem antehabemus in beneficio ſæpe diuiti homini,aut oportuno: id eſt,commodo, & qui vſui eſſe poſſit. Oportunus, ἐπιτήδειος. Tamen Importuno, etiam id eſt,petenti & vrgenti.
13. Fundunt.] E diuite & pleno ſinu: an & ad theatrales ſparſiones aſpectum?
CAP. IV. 14. Nihil agit.] Noſter, Ludo de morte Claudij: Ἐπικούρειος θεὸς οὔτ' αὐτὸς πρᾶγμα ἔχει, οὔτ' ἄλλοις παρέχει: Epicureus Deus neque ipſe negotium habet, neque alijs exhibet. Cicero 1. De Legib. Epicurus in primo capite libri optimi (Canonem intelligit) ſcripſit, Nihil curare Deum, nec ſui, nec alieni. Auſonius,ex ea mente:

Quod eſt beatum,morte & æterna carens,
Nec ſibi parit negotium,nec alteri.

Dat & cauſſam Epicurus,in epiſtola ad Herodotum. Οὐ γὰρ συμφωνοῦσι πραγματεῖαι, καὶ φροντίδες καὶ ὀργαὶ, καὶ χάριτες μακαριότητι, ἀλλ' ἀσθενείᾳ, καὶ φόβῳ καὶ προσδεήσει τῶν πλησίον ταῦτα γίνεται: Non enim conueniunt actiones, & curæ, & iræ, & gratiæ, ſummæ beatitudini; ſed infirmitatis hæc ſunt. & metus, & indigentiæ aliorum.
15. Beneficia.] Lucretius.

Nec bene pro meritis capitur, neque tangitur ira.

16. Non exaudit.] Videbatur robuſtius,num exaudit: interrogando.

17. Omnes mortales.] Planè omnes,etiam iſti à nouo nuper orbe. grande argumentum in hanc impietatem.
18. Duro fato.] Dijs aduerſis natus,& in miſerias. Petronius: Hunc adoleſcentem.quem vides,malo fato natus eſt.
19. Se dedit.] Vtendam, fruendamque. Adſpicimus eam, paſcimur ab ea, & varie oblectamur. Natura hic,Mundus.
CAP. V. 20. In delitias.] Id eſt, vt matrum inſtar, etiam delicate nos habeat.
21. Fortuita.] Obuia, ſponte nata.
22. In ſicco.] Terreſtria.
23. Humido.] Piſces.
24. Sublime.] Aues.
25. Incrementum.] Vt Nilus, & quidam alij. Vide Nat. Quæſt.III.cap.XXVI.
26. Medicatorum.] In quibus ſulphur,alumen,ferrum, nitrum, bitumen: aut vis talium ac ſpiritus. Vide Nat. Quæſt.III.cap.XX.item de Prouid.cap. II.
27. Te lari.] Hæc non cohærent. & omnino aliquid deeſt;ac poſt flumina de lacubus cum dixiſſet, hæc Virgiliana deinde inſeruit.
CAP. VI.28. In aera.] Meus,in archa.nihil præ vulgata eruo.
29. Sola aurum.] Putant hæc mutila: ego ſana ſarta habeo, & intelligo: Flumina aurum vehere,ſuper quæ ſola decurrunt. Et veriſſimum eſt. Tagus olim, Pactolus, hodie flumina Noui orbis, aurum in arenis ſuis ſuperne vehunt.
30. Signa.] Et terræ colore,atque alia quæ metallorum leguli obſeruant.
31. Tectum.] Interius accipe, lacunar ipſum. Nam de coloribus quæ iungit,in extimo tecto vix conueniunt.
32. Incendij.] Imponis Seneca.hæc omnia, cælum, terra,mundus in ignem,ex Stoica ſententia, receſſura. Tu ſæpe & iamnunc cap.VIII.
33. Cruſtas.] Quibus parietes tegebant, & ornabant. Quod Cariæ inuentum fuiſſe, Plinius ambigue prodit lib. XXXV.cap.VI.
34. Lamina graciliores.] Tenuiores ſua ſerra. Nota de hac gracilitate.
35. Tectum.] Cælum ipſum.
36. Vllum.] Mei,nullum:græcanico more.
37. Aliquam tantum.] Diu eſt, cùm emendaui, aliquantam:& palam accedit meus liber.
38. Oblectationem.] Mei alijque, obſeruationem. cur rejicias? Obſeruatio eſt,& leges in modulando: ſed paucæ & leues in paſtorio calamo inflando.
39. Adſurgentem.] Concinnius, adſurgente iam ætate:& mox, tranſeunte.
40. Ille dies.] Ferri poſſit,nec ſententia quidquam peccat. At libri alio ducunt, qui ille deus ſurgenti iuuentæ:aut vt meliores,meique, ille Deus. Dentem, dico,ingerit Seneca (nam certe ita ſcripſit) illum, qui iuuentam ſinit,& ad viriles ſtatoſque annos ducit: Ij Genuini ſunt duo, Latinis ſic dicti, ſiue Maxillares: Græcis κραντῆρες, σωφρονιστῆρες, γόμφιοι. Plinius de iſtis, lib. XI. cap.XXXVII. Homini nouiſſimi, qui Genuini, vocantur, circiter vigeſimum annum gignuntur. Quod ille ex Ariſtotele, II. De Hiſt.anim cap.IV. ſumpſit. At Hippocrates producit paullo magis terminum, & naſci ait ἐν τῷ τετάρτῳ

ἑβδομάδι: in quarta hebdomade annorum. Ad mentem igitur Senecæ hæc obſeruatio, & ipſa Græca verba. quia κρατῆρας dicunt, παρὰ τὸ κραίνειν τὴν νεότητα: ab eo quod perficiant iuuentam; ſiue σωφρονιστῆρας, quaſi prudentes, quod adoleſcentiam tunc deſinant, & in virilem maturitatem tranſire.

41. Producit ingenia.] Videbatur legendum, ingenita. Sed cum Tertullianus quoque hunc locum ita laudet, De Anima, cap. xx. nil muto, nus. Producit igitur ingenia, ex ſeminibus ſcilicet inſitis, & occultis per infantiam, quæ ſunt & intellectus. Ita enim ibi ille doctor: & me, ſodes, Vide III. Phyſiol. Diſſert. VII.

CAP. VII. 42. Quam Deus.] Idem lib. II. Quæſt. Nat. cap. XLV. Vis illum Naturam vocare? non peccabis. Adde huic rei cetera. Plinius fine cap. VII. li. I. Per quæ declaratur Naturæ potentia, idque eſſe, quod Deum vocamus. Nos in Phyſiol. I. Diſſertat. V.

43. Noſtrarum.] Falsò. an tantum rerum noſtrarum auctor? omnium. Libri vett. naturarum: rectum erit, mutato numero, naturæ. Natura rerum, in communi ſermone, hoc totum.

44. Tonantem.] Quod Græca etiam voce receptum eſſe, docent lapides, in quibus legi Ioui Brontonti.

45. Stabilitorque.] Sic libri ſidi. & eſt duntaxat explicatio prioris cognominis, non ipſum.

CAP. VIII. 46. Noſtri.] Stoici. qui placebant ſibi in his talibus, & mythica illa ſiue fabuloſa ad myſtica & arcana ſubtiliter aptabant. Damnem? haud prorſus: imo Homero auſim dicere mentem hanc fuiſſe. At de re, ipſa hæc aut ſimilia vnius Dei nomina, interpretata reperies in Zenone Diogenis Laertii: qui hoc recenſet, vt dogma ſectæ & ſcitum. Vide me Phyſiol. I. Diſſertat. IX. Eſt & Orphei verſus:

Εἷς Ζεύς, εἷς ἀΐδης, εἷς ἥλιος, εἷς Διόνυσος:

Iupiter eſt idem Pluto, Sol, & Dionyſus.

47. Ab eo.] Nuſquam hæc verba in membranis. Ablegari poſſunt; at ſequens primùm, non infeliciter reformari, per eum.

48. Seminum.] Nulla ea vox in meis. & an non ita ſcripſerit? quod per eũ inuenta vis. Quæ vis? quã Arnobius explicat: feruentia numina vim vomuere Lucilij: ipſum dico hoc humanum ſemen, & vim genitalem. Si remotius videtur, mancat: et ſi tẽtam etiam legere: quod per eum iuuentæ vis. Alludat ad Liberum, qui ipſe iuuenis ſemper. Ceterum de hac interpretatione Auguſtinus, VI. de Ciuit. Liberum à liberamento appellatum volunt, quod mares in coëundo, per eius beneficium emiſſis ſeminibus, liberentur. & ob hoc virilem eam partem in eius templo poni. Imo illinc & Thyrſi, & plura quæ volens omitto.

49. Conſultura.] Vſui futura, etſi plenius eſſet, poſteritati, propagationi, aut tale. Nam cui alioqui conſulet?

50. In ignem.] Stoica mundi conflagratio, & illa decantata ἐκπύρωσις. Comparat cum Hercule, quia & is, monti Oeta ſolutus in ignem.

51. Ratio.] Itemque Oratio: ſed non hæc ſine illa, id eſt Mente.

52. Numeruſque.] Placet. & auctores habeo, qui menſuras, pondera, numeros huic inuentori tribuant. Meus tamen liber, noſtriſque, hic præfert.

53. Nec diſtat.] Legunt iunctim alij, nec diſtat officio.

CAP. IX. 54. Quod ſi verum eſt.] Hæc verba miror eiecta, cum & libri optimi ſuggerant, & ſententia clamoſe poſcat.

55.* Honeſtum.] Notam appoſui, & mihi hæc deſecta. Hactenus cum obiectio: nunc reſponſio, ſed ad ſecundam, non primam inuectionem. Conſidera.

CAP. X. 56. An palam.] Malim tranſponi, palam, an.

57. Quam illi dediſſe.] Gloſſema ſapiunt.

CAP. XI. 58. Inſtruimus.] Armamentis, & viatico.

59. Delegat.] Frequens Iuris verbum. & ſignificat pro ſe vicarium dare qui ſoluat. Vide infrà VII. De benef. cap. XIX. Epiſt. XVIII. XXVII. & pluries. Hoc iſtud, Symmachus imitatur lib. VI. Ago gratias, & meam vicem, quia ſoluendo par non ſum, cæleſtibus delego virtutibus.

60. Iudicem.] Noſipſos, ſed ab affectibus iam purgatos. Miſit autem, iudiciale & comitiale verbum. Mittere in conſilium, in ſuffragium. quis mittit? quæſitor.

CAP. XII. 61. Creditum inſol.] Quia ſemper obligamur, & cum ſoluimus, debemus.

62. Detraxero ſord.] Eadem ſuprà phraſis, lib. II. cap. vlt. Dixi.

63. Sumpturus.] In me tranſlaturus. quia ij qui illum, me vindicem, vt ſolet, incurrent. Igitur ego accuſabor, ego in ſordibus & ſqualore ero.

64. Suſpenſum.] Solet tabella ſiue, vt hic, libellus ſuſpendi rebus venalibus: etiam nunc vſitatum. Si quis ergo latitabat, fruſtrabatur, aut fraudabat; omiſſo homine, rem perſequebantur, & domos, fundos, venalia ſic proponebant. Ait ſuſpenſum: in alto & conſpicuo. atque ita Suetonius, de Claudio. cap. IX. Lege prædiatoria, vænalem pependiſſe. Quid? ipſum? non: ſed metonymia decora, res eius. Talem libellum Titulum Tibullus dixit:

----ſedes iubeat ſi vendere auitas,

Ite ſub imperium ſub titulumque lares.

65. Deiicio.] A Cicerone lux, & ipſi à Seneca, in ea pro Quinctio: Libellos Sex. Aſtenus procurator P. Quinctij deiicit. Solet, vbi quis defenſorem ſe profiteatur, imo ſi opus, ſponſorem ſolutoremque.

66. Quoto anno.] Si vera ſententia. qui emere Tuſculanum ſalubritatis cauſſa vult, non prorogat nec diſputat, quando? ſtatim emit, & vbi emit, tuetur atque inſtaurat: ita in beneficiis, da, & dando iterum iterumque, tuere. Sed non nego, ſuſpecta mihi dicta verba. cur de anno? cur non de fructu potius, quod illatio huius ſimilitudinis poſcit? Nam negat rogandum, Quid reddat? An ſunt, quota empturus: nempe vſura aut, quoto nummo. An etiam, quoto anno diſputat? vt reliqua ſint è gloſſemate. Certe comparatio (alius cogitet) tale vellet.

67. Tuendum.] Nec id ſuperuacue additur. nam vt emiſſe ſatis non eſt, impendia facienda in tuitionem & ſarta tecta: ſic in beneficiis, ſiue ſpe fructus danda; & data, aliis etiam impendiis tuenda. Hoc poſterius exſequitur, cap. XV. vbi concludit ipſo iſto verbo, etiam inutilia beneficia tuenda ac fouenda eſſe.

68. Petis.] Meus liber & alij quidam, non petis: ex quo acute Modius, quid temperantia? ſi quidquam præter ipſas petis, non petis.

CAP. XIII. 69. Inceſſum.] Noſter codex, inceſſu, aut, viceſſu. Omnino cum eodem Modio ſcribendum, vices ſuas. Mundum vocat cælum, vt ſæpe. quod vicibus volui & reuolui, nemo neſcit.

70. Sol diem.] Eadem aut ſimilia iſtis Epictetus: Sicut ſol preces aut blandimenta non exſpectat, vt exoriatur: ſed ſtatim fulget, & ab omnibus ſalutatur: ſic tu nec plauſus expecta, nec ſtrepitus vel laudes vt benefacias, ſed ſponte benefacias. & pariter ac ſol carus eris. Hæc in Stobæo, de Magiſtratu.

71. Rerum ordinem.] Aſtra illa, & ortum atque interitum variare, quæ ab iis pendent.

72. Inerti otio.] Hæc ita in meo: voluptates eſt inertis otij facere corpuſculum: & quibuſdam Gruteri libris, Faciam, voluptas eſt, inertis otij

Digitized by Google

iacere corpuſc. *Aly*, inerti otio ſarcire.

73. Vmbra.] *Hortorum, vel arborum.*

Propter aquæ riuos, ſub ramis arboris altæ.

74. Mango væn.] *Quos comit, ornat, format. Mango autem proprie,* κυνοτρόφος, canum educator & altor, *vt in eruditis Gloſſis: ſed longius tractum, & puerorum* altores & negotiatores, *ſic dicti.*

75. Quia ad.] *Potius,* qui ad.

CAP. XIV. 76. Legem.] *Iuliam.*

77. Non ſibi.] *Id eſt, quæ non ſua cauſſa nec conſcientiæ pudica fuit, ſed legi aut famæ.*

78. Æquo &.] *Significat, non amore æqui honeſtique agrum & armenta coli: nec aliam rem, vt addit.*

79. Cuius extra.] *Quæ nempe fructum aliquem, præter ſe, habet ac donat. Vt, agrum, bouem colo, paſco: quare? ob ipſum? neutrum: ſed illum, ob ſegetem; hunc ob operas. Ergo extra ipſos, fructus eorum eſt.*

80. Iniecta.] *Ritu iuris veteris, in vindicando vel aſſerendo, manus iniectio erat. Tibullus:*

Et dicam meus eſt, iniiciamque manus.

Cicero alibi:

Veritas ad ſe, iniecta manu, vocat.

CAP. XV. 81. Amare benef.] *Ariſtoteles de hoc affectu, toto cap. VII. libri IX. Ethic. ad Nicom. & cauſſas inquirit. Vide pulchra. Tetigit & Claudianus argute:*

----- meritiſque ſuis obnoxia virtus,

Quos ſeruauit, amat.

82. Liberis.] *Ariſtoteles loco dicto, vult nos* affici erga beneficia, vt artifices erga opus; poëtas erga verſus.

CAP. XVI. 83. Fixum eſt.] *Siue magis,* eſto. *Mox etiam,* ſibiipſi vtilem: *non* inutilem.

84. Non curatore.] *Homines nequam ſua diſperdunt, ideoque bonis interdicti curatorem accipiunt. At hic de alia nequitia, & quæ pœnam magis, quam curam requirat.*

85. Animos.] *Meus hæc ſcribit,* in omnium ad omnes receptos. *Puto fuiſſe,* tam æqualiter ad omnes receptum. *Reliqua verba, ab hæſitantia, recepta & geminata ſunt.*

CAP. XVII. 86. Gratias.] *Exemplum in Taciti Agricola, quem cum Domitianus proconſulatu priuaſſet:* agi ſibi gratias paſſus eſt, nec erubuit beneficij inuidia.

87. Animi cauſſa.] *Non audiendus Pincianus, qui* inani cauſſa, *diuinat. Animi cauſſa, Latinis valet, per iocum, per voluptatem, animi recreandi cauſſa. Plautus:* Præterea aliquantum animi cauſſa, in delicijs diſperdidit. *Cæſar.* VII. *Gallic.* Quid Romanos in illis munitionibus, animine cauſſa cottidie exerceri putatis?

88. Tranſeuntes.] *Pro hac voce, mei libri* peruenire *habent. nihil eruo.*

89. Præmittit.] *Alias,* permittit: *nec male.*

CAP. XVIII. 90. Obnoxium.] *Ab Eraſmi coniectura eſt, nam libris abeſt fere illud,* ceteris. *Meus habet:* obnoxio validiſſimum, *& aliquot Gruteri. Facto,* ex obnoxio validiſſimum: *neque aliter ſuit. Obnoxius, qui alteri quaſi ſubiectus, eius verens, & ab eo pendens. Talis per ſe homo: ſed duo illi, ex metuente fecerunt metuendum.*

91. Aduocare.] *Aduocare alios in auxilium, & ſolatium? an* Aduocare *metaphoricos dictum, ſtare & cauſſam agere? Ita de Clem.* I. *cap.* IX. Adeo nihil facilius potes, quam contra Cæſarem aduocare? *Sed quid, inquies, ſocietas contra fortunam; vel quia rationibus & exemplis mutuo docemus? vel quia, vt dixi, auxilia ſiue ſolatia inuicem poſcimus, & impetramus.*

CAP. XIX. 92. Timet.] *Epiſt.* CXXIII. Superſtitio error inſanus eſt. amandos timet; quos colit, violat.

93. Metum.] *Ita omnis ſcripta lectio. ex quo faciebam,* metam. *Extra limitem eum abiecisti, inquit, & extra mundi hoc ſpatium, vt nihil ei cum mundo eſſet. Lib.* VII. *infra:* Alius diis obijcit neglegentiam noſtri, alius illos extra mundum ſuum proijcit. *Iterum epiſt.* XC. Non de ea philoſophia loquor, quæ ciuem extra patriam poſuit, extra mundum deos. *Itaque bene pro ſententia hic legit & edidit Muretus,* extra mundum: *ſed nos religioſe ſcripturam ſectati ſumus.*

94. Muro.] *Vallo totius mundi.*

95. Interuallo.] *Quod ipſe Epicurus* μετακόσμια, *Cicero aliique* Intermundium *reddiderunt: nempe ſpatium inter mundos. Quinctilianus, li.* VII. *c.* IV. Epicurus Deo humanam formam, locumq; inter mundos dedit.

96. Huius & alter.] *Imo plurium calorum, quia infinitos ille Mundos conſtituebat.*

97. Micæ.] *Ita vertit Atomos, ex quibus non corpus hoc ſolum, ſed ipſa anima Epicuro. Vide epiſtolam eius ad Herodotum, in Laertio.*

CAP. XX. 98. Secundum datum.] *Alterum ſequenſque donum.*

99. Si captator.] *Aſſentior Grutero, particulam,* ſi, *deleuti.*

100. Hamum.] *Plinius.* Nonne vt regum, ita Cæſarum munera, illitos cibis hamos, opertos præda laqueos æmulabantur? *Idem in Epiſtolis* Hamata munera, *eodem ſenſu.*

101. Vt aues.] *Vultures & corui. Appoſita imago & eadem vtitur epiſt.* XCV. Vultur eſt, cadauer expectat. *Vide.*

CAP. XXI. 102. Solutus.] *Arguta hæc diſtinctio animo grati ſumus, re ſoluimus.*

103. Vna ſent.] *Sua.*

104. Deſcendit.] *Non ſubmittit ſe, nec deiicitur.*

CAP. XXII. 105. Audiam.] *Potius,* audiat: *nempe ipſa Fortuna.*

106. Corpus.] *Redundat.*

107. Cardine.] *Vbi ſalus & vita vertitur. An magis alluſum ad agrorum cardines ſiue limites, quia ſequitur de* abeundo? *Ita eſſet, in extremo limite illo poſiti.*

108. Amorque.] *Hæc omnia id eſt ſeptena circiter verba ordine, reddidi contextui ex meis libris: nec auſim hercules delere. Germana videntur & pura.*

109. Secundum.] *Fauens, propitium. vt,* ſecũda fama.

110. Securior.] *Atqui iam prætuli,* tutior. *Dubito.*

CAP. XXIII. 111. Temperet.] *De ea temperie caloris humoriſque, quam duo hæc aſtra conciliant, & ſic generent ac producant; præter alios, Ariſtoteles* IV. *De generat. animal. cap. vlt.*

111. Maturitas.] *Nam tepido humore ſuo reſoluit, & quaſi putrefacit: omitto, quod creſcere faciat, & ad augmentum venire. Cicero. de Nat. deor.* II. Multaque ab ea (*Luna*) manãt & fluunt, quibus & animantes alantur, augeſcantque: & pubeſcant, maturitatemque aſſequantur, quæ oriuntur è terra.

113. Fœcunditas hum.] *Ad Lunares menſes partuum ratio reſpondet.*

114. Mundus.] *Cælum.*

115. Tacito.] *At mei libri,* tanto ſuperne cœtu. *puto vere. Magnus ibi cœtus in ſuperiore cælo aſtrorum, & ſine numero numerus.*

116. Limes.] *Zodiacum dicit. per quem errantia ſidera feruntur: & ex eorum poſitu hæc inferiora, ipſiſque hominum ingenia & mores formari, Chaldæi cenſuerunt.*

117. Adducit.] *Veteres,* educit.

118. Dij eunt.] *Stoicum eſt. qui ſidera faciebant Deos. Nos in Phyſiol.* II. *Diſſ.* XIV.

119. Obſcuro gradu.] *Quem obſeruatio nondum comprehendit. moueri videmus, quo modo aut lege, neſcimus.*

Digitized by Google

CAP.XXIV. 120. Vitaliaque.] *Vitam dent, & ad tuenidam eam faciant.*

121. Soluto.] *Aperto, ad damnum parato.*

CAP.XXV. 122. Secundum rer.] *Perpetuum dogma Stoicum, τέλος εἶναι τὸ ὁμολογουμένως τῇ φύσει ζῆν:* Finem eſſe conuenienter naturæ viuere. *Vide Manud. II. Diſſert. XIV.*

CAP.XXVI. 123. Hoc loco.] *Differt reſpondere ad obiectiunculam, alia interſerit. ad illam autem, cap. XXVIII.*

124. Stultus.] *Opponunt Sapienti. & Stoica ſua lingua omnem malum, & omne vulgus, ſic appellant. Conſentire cum hoc dogmate (vt multis aliis) Sophocles videtur:*

----- ἡ δὲ μωρία
Μάλιστ' ἀδελφὴ τῆς πονηρίας ἔφυ:
-----verum Amentia
Soror videtur maxime eſſe Malitiæ.

125. Nullo vitio.] *Plutarchus De commun. notion. contra Stoicos, cap. XI ὅτι πάντας ἐπίσης κακοὺς, καὶ ἀδίκους, καὶ ἀπίστους, καὶ ἄφρονας τοὺς μὴ σοφοὺς ἀποφαίνοντα:* quod omnes ex æquo malos, & iniuſtos, & infidos, & dementes ſtatuunt, qui non ſunt ſapientes. *Imo etiam τοὺς προκόπτοντας, ſiue* proficientes, *id eſt ſeipſos habent in eadem claſſe. Nos plene in Manud. III. Diſſ. XX.*

CAP. XXVII. 126. Repudiato.] *De viro, cui vxor repudium miſit. & ita Marcellus Iuriſconſultus, aliique. Cauſſa autem repudij præit, quod* contumelioſus, *& male tractationis damnandus.*

127. Negot. geſt.] *Titulus in Digeſtis & Codice,* De negotiis geſtis. *Sunt, qui res liteſque alienas adminiſtrant: & in eos hæc actio, ſi mala ſua aut fide.*

CAP. XXVIII. 128. Dij quoque.] *Hæc nunc ad obiectiunculam, ſupra poſitam tantum. Pulchra autem, ita me Deus & philoſophia.*

129. Congiarium.] *A congio, quæ liquidorum menſura. Solent autem antiquitus dari in populum tot olei congii, aut vini. Inde nomen ductum longius, ad quaſuis, etiam pecuniæ, donationes: ſed maxime Principum, aut publicas.*

130. Frumentum.] *Quod in vna rebnum, ſingulari numero, Romæ dabatur è publico, in plebem tenuiorem. Scripſi affatim I. Elector. & nuper in admirandis.*

131. Ciuis eſt.] *Vet. ita libri, & apta ſententia: quia extraneis non dabatur, nemo admittebatur peregrinus. Tamen alij teſtantur in ſuis legi,* inciſus eſt. *Quod cum Grutero haud ſpernam: ſirmetque Plinius, in Panegyrico:* Omnes tamen antequam te viderent, recipi, incidi iuſſiſti, vt iaminde ab infantia parentem publicum munere educationis, experirentur. *Apparet igitur inſcriptos, imo vero inciſos ſiue inſculptos in tabulis. Vincianus autem legi Volebat,* quiſquis incenſu eſt: *nec male. quia* recenſus *fieri ſolet (ita Suetonius appellat, & identidem purgari ex tabulæ, aliique ſuffici.*

132. Miniſtrat.] *Mei & quidam alij,* monſtrat.

133. Ius fori] *Libri,* ius & fori: *& quibuſdam vox,* omnibus, *abeſt. Itaque Claudius Puteanus Senator acute:* Ius & fori dicitur.

134. Publice iunit.] *Vt ad Solem, æſtatem, imbres, fontes: & quæ alia beneficia Natura in publico & promiſcuè offert.*

CAP. XXIX. 135. Diſtinguere.] *Poſſit abeſſe.*

136. Humanitati.] *Ex Ariſtotelis dicto hauſtũ. qui culpatus, quod improbo aliquid dediſſet, Οὐ τῷ ἀνθρώπῳ ἔδωκα, ἀλλὰ τῷ ἀνθρωπίνῳ. Ipſa verba Seneca reddidit: at Herodes Atticus apud Agellium, pulchrè immutauit in ſe pari:* Demus, *inquit,* huic aliquid æris, cuicuimodi eſt, tanquam homines, non tanquam homini.

CAP. XXX. 137. Nouis.] *Ita dicti Romanis, qui à ſe cœperunt, quique lucem & imagines maiorum non haberent. Vno verbo, qui in vetere fama & notitia non eſſent.*

138. Ciceronem f.] *Quem deuicto ſtatim Antonio collegam in Conſulatu Auguſtus cepit. Quid? Ciceroni defuncto hoc tribuens, an & ſic Antonio inſultans? Rem ipſam in Plutarcho habes, Appiano, Plinio libro XXII. cap. VI. & Dione, actis anni DCCXXIV. ex quo item diſcas, ſuffectum duntaxat Conſulem fuiſſe, idque in extrema parte anni.*

139. Quæ res.] *Nam virtutes omnes aberant: ſtupor & vitia aderant. Seneca pater in Suaſoria vltima:* Homo qui nihil ex paterno ingenio habuit, præter vrbanitatem. *Scriptor vetus, apud Sidonium, lib. VII. epiſt. XIV.* Filium M. Ciceronis populus Romanus non agnoſcebat loquentem. *Præterea ebrioſus ad ſummum: de quo Plinius, aliique.*

140. Cinnam.] *Qui & ipſe Cn. Pompeij, ex filia, nepos. Vide de Clem. I. cap. IX. Fuit vero iſte* Cn. Cornelius Cinna Magnus, *ordinarius Conſul anno vrbis* DCCLVIII.

141. Sext. Pompeium.] *Quem igitur? illum notum ac famoſum Cnei filium? vix opinor. deſignatus enim Conſul fuit, pace cum eo à Triumuiris facta, anno* DCCXV. *ſed deſignatus tantum, & bello mox coorto victus atque interfectus. Itaque magis eſt intellige* Sex. Pompeium Sex. F. *qui conſul fuit anno* DCCXVIII. *Quo nomine & alius item Conſul cum Sex. Apuleio, anno quo Auguſtus obijt,* DCCLXVII.

142. Alioſque Pomp.] *Non ſane filios illius Magni ne crees: ſed gentis eiuſdem, ſi non familiæ. vt vnum è tam dictis, &* Cn. Pompeium, *qui inter ſuffectos Conſules anno* DCCXXIII. *fragmentis Capitolinis. Sed & poſteà, ſub Tiberio alij. Nam* duæ aut tres fuere *(ipſe Paterculus dubitat)* Pompeiorum familiæ: *omnes tamen eius nominis prouecti, ob vnum illud nomen, vt hic noſter.*

143. Fabium Perſ.] *Dixi aliquid ſupra, lib. II. cap.* XXI. *Adde ad iſta, Iuuenalis verſus:*

Cur Allobrogicis, & magna gaudeat arâ,
Natus in Herculeo Fabius lare:

& quæ de mollitie eius deinde addit. Nam hunc tangit.

144. Etiam impuri.] *Satis audacter hæc & plura, è mera coniectura, edidit Muretus. Scripti quidam,* etiam impediret viri vota boni. *Meorum vnus,* etiam impodici deuitabam. *ex quo faciebam,* etiam impudici deuitabant. *Quid ſi, vt* podicem, deuitabant? *vt diſcrimen inter fœdam fœtidamque illam partem non faciat, & os hoc ſpurcum? Poſſes ex altera ſcriptura:* cuius oſculi, etiam impudici, virus vitabant. *Ipſi obſcœni & impudicitiam profeſſi, vt ſic illud oris fugiebant.*

CAP. XXXI. 145. Excuſare.] *Etſi pleraq; laudabilia & notanda in noſtro: tamen hic locus inter eximios, & ſapientia alterna cum Cap. ſequenti.*

146. Aridæum.] *Libri* exarcludeum. *ſed habeamus pro vero editum: & fuit Aridæus frater Alexandri Magni, matre impari.*

147. C. Cæſarem.] *Caligulam, verè natum ad reliquias Romani ſanguinis hauriendas.*

148. Germanico.] *Magno ſimul & amabili viro: cui vitam & imperium, dij non dederunt, ne Romanis iterum darent.*

149. Auo.] *Druſo Germanico, Tiberij fratri. quem Tacitus appellat,* breues & infauſtos populi Romani amores.

150. Proauoque.] *Tib. Claudio, Liuiæ marito priori: qui tamen fama aut factis non nimis illuſtris. Sed magis eſt, communiter* Proauum *intelligi, ſiue* Proauos *(& eo numero legi hic mallem) Claudiæ gentis.*

151. Quid tu.] *Hæc directio ſermonis non ad ipſum Liberalem: ſed ad Prouidentiã eſt: eius hæc opera. niſi aliquis,* Quid tum *legit, & mox,* faceret, *aliaque pariter mutat. Sed de ipſo homine, Tacitus breuiter VI. Annal.* Mamercus Scaurus, inſignis nobilitate & orandis cauſſis,

vita

vita probroſus. *Certè probroſus: ſed etiamne eloquens? Ita, & laudat iterum ab ea parte Tacitus* III. *Annal.* Scaurus oratorum ea ætate vberrimus erat. *Seneca pater li.*I.*Contron.* Scaurus non tantum diſertiſſimus homo, ſed venuſtiſſimus. *Et ex profeſſo præfatione libri Decimi. At de* impuritate *eius, etiam Tertullianus comminiſcit, de Pallio: ipſe autem ſub Tiberio, etſi alio crimine, periit, &* familia Scaurorum in eo eſt exſtincta. *Suaſoria* II.

152. Senatus Principem.] *De quo Cicero, Aſconius, alij.*

CAP. XXXII. 153. Deos videre eſt.] *A Mureto commutatum, contra omnes libros. in quibus conſenſu,* Deos veriſimile eſt. *Forte.* Deos tueris? ſimile eſt vt. *Ita ſupra,* Deos excuſare volo. *Vel lege:* Deos videre ſimiliter eſt.

154. In aperto.] *Ita ſane. omnia tempora in præſenti.*

155. Quia pro.] *Cum Grutero,* qui. *& mox,* qui non remp.

156. Quidam.] *Liber meus addit,* quidam ante, *& ſequens ſtatim,* qui, *omittit. Legatur;* qui iam antè p.e. fuit, animum.

157. Traducturus.] *Deriſui expoſiturus, in ore populi vilia facturus. Vt in Iuuenali:*

—— in qua ſe traducebat Vlyſſes
Ancipitem.

Eodem:

Squallentes traducit auos. *ibi Scholiaſtes:* Dedecorat parentes ſuos. *Martialis:*

Rideris, multoque magis traduceris Afer.

A traductionibus per fora & theatra noxiorum: quod Polybius & Græci παραδειγματίζειν dicunt, oſtẽtui exponere.

158. Quis eſt.] *Veteres ſubdunt,* vnde vos ſcitis? *ſine vt meus,* vnde nos ſcitis? *Quæ Muretus deletum it, aliorum aſſenſu, non meo. Ego immutatum:* aut quis eſt, vnde? neſcitis. apud me iſtæ. *Quæritis, vbi, quis, vnde (ſic ſolet de ignotis:) vos neſcitis, at mihi hæc liquent.*

159. Diſpunguntur.] *A re nummaria verbum. &* Diſpungit, *qui per puncta rationum it, confert, pariatque:* Expungit, *autem, qui paribus factis, nomina delet.*

160. In antecellum.] *Mei,* in antecellum eſt, *vocula adiecta. Item à nummulariis, & ſignificat, compendio ſermonis, antequam dies ceſſus ſit ſoluere: occupare, & antevenire. Noſter cum alibi, tum epiſt.* VII *atque ibi ego. Mox forte,* rei meæ.

CAP. XXXIII. 161. Qua ratio.] *Quod ratione afferente & iudicante futurum videtur: non quod liquido futurum conſtet.*

162. Non verebor.] Nihil: *præſertim in bonis. Menandri præceptum congruit:*

Ὅταν τι πράττῃς ὅσιον, ἀγαθὴν ἐλπίδα
Πρόβαλλε σαυτῷ, τοῦτο γινώσκων, ὅτι
Τόλμῃ δικαίᾳ καὶ θεὸς συλλαμβάνει:
Vbi agere honeſti inſtitis aut quidquam boni,
Propone ſpem menti bonam; certus Deum
Conatibus iuſtis tuis fore adiuuam.

163. Non verebor.] *Scripti abeunt:* non verè beneficium dabo. *Vellem,* numero beneficium dabo: *id eſt, ſtatim, ſine alia mora. Si diſplicet hoc Comicum;* non temere b. dabo.

CAP. XXXIV. 164. Secta veſtra.] *Quis ſuppoſuit? nam ſcripti & editi,* Conſcientia, *non* Secta. *ex quo Mureto placebat,* Scientia: *alij,* Conſtitutio. *At verum erit,* Conſtantia. *nam de ea agitur, & Stoico iſto dogmate, quod Sapiens in decretis ſuis nihil mutet. Res clara eſt: & mox quoque Seneca purgat* inconſtantiæ crimen.

165. Numquam ſap.] *Quod manat ex illo capite,* μὴ δοξάσειν τὸν σοφόν, τουτέστι ψευδεῖ μὴ συγκατατίθεσθαι μηδενί: Non opinaturum ſapientem, hoc eſt falſo nulli acceſſurum. *Itaque decreta eius omnia vera & firma ſunt: eoque nec mutationi, nec pœnitentiæ ſubiecta. Vide Manud.* III. *Diſſert.* VIII.

CAP. XXXV. 166. Sibi me.] *Scripti,* ſibi non. *Legendum,* nos.

167. In matrimonium.] *Mirum in optimo meo legi,* in verum, *vel* nerum, *ambigua littera. Suſpicor,* nurum. *Nam parentes ita inter ſe (Plautus docebit) contrahebant. An,* in torum?

168. Peregrinus.] *Et tu & tuus filius. At coniugium, Romanis legibus, inter ciues tantum eſt.*

169. In rem pr.] *Coram adfuturus ipſe. A Iuriſconſultis eſt. & noſter vſurpat ſæpius: aliáque exempla Briſſonius* XIV. *De verb. ſign. dabit.*

CAP. XXXVI. 170. Aurem peru.] *Id eſt, ipſe me admonebo: ad cautionem in poſterum adhortabor. Nam aurem vellere, commonefacientis eſt, & memoriam item excitantis. Plinius.* Eſt in aure ima memoriæ locus, quam tangentes anteſtamur. *Virgilius:* Cynthius aurem Vellit, & admonuit. *Noſter iterum lib.* V *infra, cap.* VII. *& epiſt.* XCIV.

171. Linguarium.] *Meus ſelectior liber,* linguari iuri. *An quid latet? an vulgatæ adhæremus, & cum Mureto explicamus, multam dependam & quaſi vectigal, pro lingua temere locuta? Nam* Linguarium *ita appoſite, vt* Vaſarium, Hordearium, Calcearium, Cerarium: *quod pro vaſis, hordeo, calceis, cera datur. Ipſis verbis ſententia ea affirmatur,* Damno caſtigabo: *&,* Verba mea redimam.

172. Seſtertio centies.] *Sic in Conſolatione ad Heluiã:* Quorum Pantomimæ ſeſtertio decies nubunt: *& in Tacito atque aliis, crebro. Miror, omiſſam eam vocem in editione Romana. Argute Mecænas, nolle ſe obiurgari tanto impendio, id eſt rebus ipſis non verbis. Reddat nobis* CCL. M. *Philipp.*

173. Quanti promiſſi.] *Id eſt, magna an parua promiſerim: quæ ſumma & impendium è verbis meis ſurgat. Statim etiam,* qui fidem præſtat errori *eligendum, cum libris priſcis: & ſignificat non præſtãdam fidem, vbi eſt error.*

CAP. XXXVII. 174. Auctoramentis.] *Donis, præmiis. Nos in* II. *Saturn.*

175. Affectum.] *Mei libri* afflictum, ſemiuiuumque.

176. Donatus.] *In ſeruitutem.*

177. Pauſaniæ.] *An qui poſtea eum occidit?*

178. Stigmata.] *Inuſtas fronti notas, de quibus affatim* II. *Elector.*

179. Miſerari miſeros.] *Placet, & ſequentia illa ſtabiliunt:* Nonne omnibus miſeris aqua & igni interdixerat? *Item:* Vno facto præcluſurus eſt naufragis litora. *Tamen ſcripti plerique,* miſereri miſericors: *quod ipſum haud improbum.*

CAP. XXXVIII. 180. Oculis.] *Quid? ipſis oculis inſcriptæ notæ? nec potuit, nec ſolet. In fronte duntaxat, aut facie: id eſt ſupra, aut circa oculos. An fuit,* foculis? *non quod ipſis propriè foculis inſcriptæ, ſed ferro quod canduerat in illis. Talis dictio Columellæ:*

Deletura quoque eſt fronti data ſigna focorum.

An magis verum, ocius? *quod eſſet, ſtatim & ſub hoc meo adſpectu inſcribendas.*

181. In æs.] *Quod in legibus receptum: & eo reſpicit.*

CAP. XXXIX. 182. Idoneum.] *Pro eo qui ſufficiat, & ſit ſoluendo: quomodo & Iuriſconſulti.*

183. Portionem.] *Et hodie ita ius: & olim actione Tributoria, aut quaſi Seruiana, perſequebantur.*

184. Fuit tanti.] *Pulchre. quaſi dicat. vel hoc impendio emere debui promiſſi fidem.*

185. Deſcendam.] *Quia in foro & ad tribunal publicæ illæ ſponſiones.*

Senec.

G

186. In incertum.] *Summa non expreſſa, quod cautiores merito fugiunt.*

187. Fiſco.] *Cuius graues leges, an priuilegia.* & cauſſa eius, niſi ſub bono Principe, numquam mala eſt, *ait Vlpinus.*

188. Deferentem.] *Legerim diſtinxerimque:* Non in omnes datur actio deferentes; vis maior excuſat.

CAP. XL. 189. Accipiam.] *Homeri olim conſilio:*

——οὐ γὰρ κατ᾽ ἐπαινετὰ θεῶν δῶρα:

——non etenim pulchrum ſit ſpernere dona.

190. Reijciendi genus eſt.] *Meus,* Reijciendi ſunt pignus. *Certo ſunt:* reijciendi ſumpti genus, *poſtrema voce compendio ſcripta.*

M. ANTONIVS MVRETVS.

CAP. I. IN vltro tributis?] *Fateor me non ſatis intelligere, quæ ſint vltro tributa. Neque mihi vllo modo ſatisfaciunt quæ de eis ſcripſit Turnebus capite viceſimo nono libri primi aduerſariorum.*

CAP. V. Amamur.] *Nemo non videt, quanto hoc melius ſit, quàm quod antea legebatur,* armamur.

CAP. IX. Quibus beneficia demus.] *Male alij,* debeamus.

Præterea quæritis beneficium.] *Locus deprauatus. Fortaſſis legendum:* Præterea quæritis quomodo detis beneficium?

Propter ipſum.] *Inepte emendarant,* propter vſum.

Turpiſſimum genus damni.] *Sic liber vetus. Inſulſe antea.* Turpiſſimum genus dandi.

CAP. X. Sic enim & legem dicimus.] *Alij,* ſcimus. *Vtrum melius ſit, dubitaturum neminem arbitror.*

CAP. XII. Suſpenſum amici bonis libellum deijcio.] *Hoc faciebant, qui à ſe amicum abſentem defendi profitebantur. Cicero pro Quintio:* Libellos Sex. Alfenus procurator P. Quintij, familiaris & propinquus Sex. Næuij, deijcit.

CAP. XIV. Iniecta manu.] *Verbum iuris, quo ſignificatur prehenſio & vindicatio pro domino.*

CAP. XV. Vt libentius eum videat.] *Corrumpebant ſententiam huius loci, qui interijciebant negationem.*

CAP. XVII. Superuacuum eſt enim, in quod natura imus, impelli.] *Fœde in alijs libris deprauatus erat hic locus: cum ita legeretur,* Superuacuum eſt, inquit, in naturæ ius impelli, *Hæc non libens adnumero: ſed interdum tamen id facere cogor, ne quis maleuolus pauca me præſtitiſſe dicat.*

CAP. XVIII. Viliſſimus & facillimus ſanguis.] *In vetere erat,* biliſſimus. *Vnde iſti belli emendatores fecerant,* belliſſimus.

CAP. XIX. Proiecisti ipſum extra mundum.] *Inepte in alijs,* extra metum. *In intermundijs deorum ſedem eſſe dicebat Epicurus.*

CAP. XXII. Et tutior eſt vita.] *Comprehenſionem hanc iam ante deprauatam ab alijs magis etiam deprauauit Eraſmus, qui vtinam à Seneca abſtinuiſſet manus. Minore negotio pleraque reſtituerentur.*

CAP. XXX. Ciceronem filium.] *Ciceronem filium cum Augusto conſulem fuiſſe auctor eſt Plutarchus:* ἐπὶ γοῦν τῆς τύχης κατηγγελμένην Ἀντωνίου ... τοῦ Καίσαρος τὸν υἱόν.

CAP. XXXI. Aridæum] *Male in alijs* Arrhidæum. *frater fuit Alexandri magni, ſed ignobili matre ortus.*

Mamercum Scaurum.] *Inſignis & abominanda hominis turpitudo. Merito igitur Tacitus eum opprobrium maiorum vocat.*

CAP. XXXII. Vnde vos ſcitis.] *Vetus liber,* Vnde iſti nos: *Delenda omnia. Librarius per errorem redierat ad id quod paulo anteceſſit.* Vnde iſti norunt. *Deinde animaduerſo errore, non deleuit tamen ea quæ fruſtra geminauerat.*

CAP. XXXIV. Conſcientia noſtra.] *Legendum,* Scientia veſtra. *Inducit autem, ſuo more, quendam aduerſus Stoicos loquentem.*

CAP. XXXV. Eadem lex.] *Sic melius, quam, vt antea,* Eadem res.

CAP. XXXVI. Aurem mihi peruellam.] *Ipſe me admonebo, vt poſtea cautior ſim, minuſque facilis ad promittendum, Virgilius,*

——Cynthius aurem

Vellit & admonuit.——

Hic ipſe libro ſequenti, Sine tu, loquar mecum: &, Ego mihi aurem peruellam.

Linguarium dabo.] *Non probari mihi quod Turnebus de hac voce ſenſit, ſimulque quo modo eam intelligendam putem, ſcripſi capite quinto libri xij. Variarum lectionum.*

Demens eſt qui fidem præſtat errori.] *Vox* fidem *abeſt à veteribus libris. Legendum videtur,* Demens eſt, qui perſtat in errore.

FERNANDVS PINCIANVS.

CAP. I. CVM virtutem nec lucrum inuitet, nec abſterreat damnũ.] *Vetus lectio,* Cum virtus nec lucro inuitet, nec abſterreat damno. *Poſſet legi,* Cum virtus nec lucro inuitetur, nec abſterreatur damno.

Vt cuncta in ſe impendere iubeat.] *Scribendum,* Vt contra in ſe impendere iubeat, *ex eadem.*

In vltro tributis ſit.] *Exemplar diui Franciſci,* multis tributis ſit.

CAP. II. Diſputationem eſſe oportet de re tota.] *Quidam codices,* Diſputatio eſt de re tota: *Et perpende an pro verbo quod ſequitur,* poteſtate, *ſubſtituendum ſit* parte. *Sequitur enim mox paulo:* Primæ partes eius ſunt.

CAP. III. Si vna beneficij dandi cauſſa ſit vtilitas.] *Antiqua lectio,* Nam ſi vna beneficij dandi cauſa ſit dandi vtilitas. *Alij codices,* dati vtilitas. *lego* dantis vtilitas.

CAP. IV. Itaque non dat Deus beneficia.] *Conſidera an legendum ſit,* Vtique non dat Deus beneficia.

Vota facientibus priuata geri ac publica.] *Verbum* geri, *expungendum ex vetuſta lectione.*

Niſi noſcerent illorum beneficia nunc oblata.] *Scribe,* niſi noſcerent illorum vera beneficia nunc vltro oblata, *ex eadem.*

Quis eſt itaque tam miſer.] *Legendum,* Quis eſt autem tam miſer, *ex eadem.*

Parum autem id quod naſcentibus.] *Deſideratur ex eadem verbum* eſt. Parum autem eſt id quod naſcentibus.

CAP. V. Vſque in delicias armamur.] *Corrige,* vſque in delicias amamur, *ex eadem.*

Illa præbitura commercia via vaſta & nauigabili curſu vadentia.] *Caſtiga,* Illa præbitura cõmercia mari, vaſto & nauigabili curſu vadentia, *ex eadem.*

Statis diebus.] *Quædam exemplaria* æſtatis diebus.

Vt anhela & feruenti ſubiecta cœlo loca.] Arida *habet eadem, non* anhela.

CAP. VI. In aera ſuper quæ decurrunt ſola auri vehentia.] *Præpoſitio* in *non habetur in exemplari Facundi & Primitiui: vt putem reliqua ſic fere reſtitui poſſe:* arenas ſuper quas decurrunt ſolidi auri vehentia. *Tanto magis quod eandem ſententiam repetitam inuenies in libro de Conſolatione ad Marciam.*

Digitized by Google

Ille Deus non eſt, qui paucas boues.] *Præpoſtero ordine ſcripta verba. Lege*, Ille Deus eſt, non qui paucas boues: *ex vetere lectione.*

CAP. VII. Effectumque cœleſtium.] *Eadem*, Effectumque cœleſtium rerum.

CAP. VIII. Nec diſtat officium.] *Lege*, nec diſtant officio, *ex eadem.*

Fortunam que.] *Particula* que *ſuperuacanea eſt; ex eadem Alioqui ſcribendum erat* fortunamve.

Sed ne aliam diſputationem ex obliquo habeam.] *Emendo contra omnia exemplaria*, Sed ne in aliam diſputationem ex obliquo abeam.

CAP. IX. Quocunque modo & quocunque loco daretur.] *Scribe*, Quæ quocunque loco & quocunque modo daretur, *ex vetere lectione.*

Vtrum inficier, an palam reddam.] *Eadem*, Vtrum inficier, an parum reddam.

CAP. X. Quàm hoc quod exiſtimas.] *Codices nonnulli*, quam hoc quod tu æſtimas.

Ingratus qui reddidit.] *Vetus lectio*, Et ingratus qui reddidit.

CAP. XI. Sui non auarum, non tenacem.] *Eadem* ſui non auare tenacem.

Hunc vero cum elegero.] Hunc ego cum elegero, *eadem.*

Si latronibus circumuentum defendo.] *Scribe*, Sic latronibus, &c. *ex eadem.*

CAP. XII. Nemo Tuſculanum atque Tybertinum.] *Emendatiores codices*, Nemo Tuſculanum aut Tyburtinum.

CAP. XIII. Inertis otij facere crepuſculum.] *Legendum forte*, inerti ocio aſſuefacere corpuſculum.

Nobis voluptas eſt.] *Antiquum exemplar*, virilis nobis voluptas eſt.

CAP. XV. Alioquin nobis illud damus.] *Codices aliquot*, Alioquin nobis, non illi damus.

CAP. XVI. Tam naturale quam liberis prauis.] *Vetus lectio* tam naturale eſt quam liberis paruis.

Iiſdem etiam hoc collegimus,] *Scribe*, ijſdem etiam hoc colligemus, *ex eadem.*

Quomodo id fecerit.] *Expende an legendum ſit*, Quomodo id feres?

Et profuturam commiſerit?] *In eadem* omiſerit *habetur, non* commiſerit.

CAP. XVII. Superuacuum eſt, inquit, in naturæ ius impelli.] *Quædam exemplaria*, Superuacuum eſt enim in quod natura imus, impelli. *Alia breuius.* Superuacuum eſt, in quod imus, impelli.

Placet ſuapte natura, adeoque gratioſa virtus eſt.] Placent ſuapte natura. Adeoque gratioſa virtus eſt, *ex vetere lectione.*

Speciem aliam induat recti. Velit quoque his videri beneficium dediſſe.] *Sunt codices qui* inducat *præferant, non* induat. *Poſtrema autem verba omnes ſic legunt:* Velit quoque etiam his videri, *&c.*

Vt animi cauſa malus ſit.] *Exemplaria quædam enim legunt non* animi: *vt forte ſcribendum ſit* mani.

Dic ergo cuilibet ex iſtis.] *Scribo*, Dic enim cuilibet ex illis, *ex vetere lectione.*

CAP. XVIII. Quæ illum obnoxio quolibet validiſſimum facerent.] *Sic prior editio. Expende, an legendum ſit*, quæ illum à noxio quamlibet valido ſecurum facerent.

Societas terras gentium in alienæ, *&c.*] *Caſtiga*, Societas terris gentium in alienæ, *&c. ex exemplari ſcholarum Salmant.*

Sed quia aliud illi timendum eſt.] *Lege*, ſed quia aliquid illi timendum eſt, *ex vetere lectione.*

CAP. XIX. Proiceciſti ipſum metum.] *Eadem* proieciſti illum extra metum.

Eſt aliquid per ſe expetendum.] *Eadem.* Eſt ergo aliquid per ſe expetendum.

CAP. XX. Ex appoſito acquiſitoque.] Repoſito, *non* appoſito *eadem.*

Lapſa morbo pecora.] *Quidam codices* laxa. *Alij melius* laſſa. *Nullus* lapſa.

CAP. XXI. Bono dedit.] *Vetus lectio*, bono debet.

Hic intra conſcientiam occluſus eſt.] Cluſus, *non* occluſus, *eadem.*

Atque hic etiam ſi.] Atqui *legendum videtur, non* Atque.

Quicquid defuit, fortuna peccat.] Deficit, *non* defuit, *codices nonnulli.*

CAP. XXII. In contrarium tradidit.] In contrarium vertit, *alia exemplaria.*

Licet ipſum corpus plenum bona conſcientia ſtillet.] *Exemplaria nonnulla*, Bene conſcio homini ſi cor bonum plenum bona conſcientia ſtillet.

Per quem bona fides collucebit.] *Vetus lectio*, Per quem bona conſcientia lucebit.

Nunc quoque illud argumentum, quamuis dictum, iam reducatur.] *Eadem.* Nunc illud quoque argumentum ſupra dictum reducatur. *Alij codices.* Nunc illud quoque argumentum quamuis ductum reducatur.

Quæ ſæpe tuto ac facili datur.] *Corrigendum reor*, quæ ſæpe tuta ac facili additur: *vt ſubintelligatur* via *Græco more. Nam & in exemplari Facundi & Primitiui*, tuta *ſcriptum eſt, non* tuto.

CAP. XXIII. Num dubium eſt.] *Vetus lectio.* Non dubium eſt.

Minoribus ſphæræ ſpaciis flectens.] *Eadem*, minoribus ſe ſpatiis flectens.

Aſpice iſta tanto ſuperne cœtu labentia.] *Scribendum fortaſſe*, Aſpice iſta tacito ſuperne cœlo labentia, *vt quod libenter facit Seneca, oblata occaſione, ac nonnunquam captata, alludat ad Vergilianum verſum:* Sidera cuncta notat tacito labentia cœlo: *præſertim quod mox paulo ſubijcit.* Quanta rerum turba ſub hoc ſilentio euoluitur.

In numerum ac diſcrimen demum obſeruas.] dierum, *non* demum. *præferunt antiquiſsima exemplaria diui Franciſci & ſcholarum Salmanticenſium. Nec mutandam eam dictionem cenſeo. Nam rudibus & imperitis non præſtat alium nox vſum, quam quietis, diſcriminis, ac numeri, & ſpatio temporis, & dierum connumeratione.*

Certus limes adducit?] Educet, *non* adducit. *vetus lectio.*

Et neceſſaria vitaliaque ſint.] Vtilia *quidam præferunt codices, non* vitalia.

CAP. XXIV. Ita omnis illa virtus & imprimis grati animi.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Ita omnis virtus illa & imprimis grati animi. *Scribendum puto*, ita omnis virtus, & imprimis illa grati animi.

CAP. XXV. Nihil præter ipſam faciendi rationem.] *Eadem*, quid præter ipſam faciēdi rationem.

CAP. XXVI. Alter ingratus, quia ſtultus eſt. Qui ſtultus, etiam malus eſt.] *Corrige*, Alter eſt ingratus, quia ſtultus eſt. Stultus etiam malus eſt. *ex veteri lectione.*

In hoc vitium natura pronus & propenſus.] *Scribe*, in hoc vitium natura propenſus, *reliqua ſuperfluunt. ex eadem.*

Qui hac culpa non caret.] *Legendum*, qui ſi hac culpa non caret. *ex eadem.*

Qui beneficiorum defraudator eſt.] *Particula* de *ſuperuacanea eſt: ex eadem. Notandumque mox infra in*

dictione coctori, *deſiderari eandem particulam quæ hic redundat: vt euidens ſit, hic ſcribendum fuiſſe,* fraudator, *illic vero* decoctori. *Cuiuſmodi portẽta numeroſiſſima admittere ſolet librariorum imperitia, trãſpoſitis tum ſyllabis, tum dictionibus, nonnumquam etiam integris verſibus.*

Et ob hoc quidem malos ſequitur.] *Exemplar Facundi & Primitiui,* Et hoc malus ſequitur. *Exemplar diui Franciſci.* Et ob hoc quia malos ſequitur.

CAP. XXVII. Tam acria & cõcitata habet omnia.] *Deeſſe exiſtimo negationem contra omnium codicum fidem, vt ſcribendum videatur,* non tam acria & concitata habet omnia.

CAP. XXVIII. Sanctius eſt autem.] Satius *legito, non* Sanctius, *ex vetere lectione.*

Et media veris autumnique tempora.] Temperamenta *eadem agnoſcit, non* tempora.

Quiſquis ciuis eſt: cum aliquid eſt, quod tãquam ciuis.] *Caſtiga,* quiſquis ciuis eſt. Quicquid aliud eſt quod tamquam ciui. *Cæterum pro verbo illo* ciuis, *in omnibus ſcriptis codicibus habetur* inciſus: *vt putem legendum altero ex duobus modis, aut* in cenſu *aut* cenſus.

Deus quoque quædam in vniuerſum humano generi dedit.] *Lege ex vetere lectione,* Deus quoque quædam munera vniuerſo humano generi dedit.

Medicina & ſceleratis opem miniſtrat.] Monſtrat *eadem habet, non* miniſtrat.

Non his quæ promiſcue turbam admittũt.] *Deeſt præpoſitio* in, non in his quæ promiſcue, *&c. ex eadẽ.*

Ius fori omnibus dicitur.] *Eadem,* Ius & fori dicitur.

Quædam non poterant ceteris contingere.] *Mallem legeres* certis, *quàm* cæteris.

CAP. XXIX. Interdum iſta plus proſunt.] *Deeſt coniunctio* &, *quæ non parum leporis addit orationi.* Et interdum iſta plus proſunt, *ex eadem.*

CAP. XXX. Quoſdam turpiſſimos vtilitas, alios nobilitas induſtriis prætulit.] *Scribendum,* quoſdam turpiſſimos nobilitas induſtriis prætulit, *reliqua ſuperfluunt, ex eadem.*

Non ſine ratione ſacra eſt magnarum virtutum memoria.] *Ea diſtinctione ſcribendum puto, vt tria illa verba* non ſine ratione, *ad præcedentia pertineant, adſtipulante etiam exemplari ſcholarum Salmant.*

Et etiam plures bonos iuuat.] Et eſſe plures bonos iuuat, *vetus lectio.*

Ciceronem filium quæ res conſulem fecit?] Ciceronis, *non* Ciceronem, *eadem.*

Tanta quidem.] Tanta quondam, *eadem.*

Cuius oſculum etiam impediret viri vota boni.] *Varie in variis legitur exemplaribus, in nullo recte. Poſſet non obſcure ſic forte legi:* cuius oſculum etiam impuri viri vitabant. *De hoc Fabio Perſico, homine obſcæni oris, habita ſuperius mentio.*

Quomodo illæ id egerunt.] *Lege.* Quomodo illi iidẽ egerunt, *ex vetere lectione. Et mox* ipſos, *non* ipſas.

CAP. XXXI. Referam hoc dictum eius in ſe.] *Pronomen* hoc *non habetur in eadem.*

Pollioni Annio iacenti.] *Corrigendum arbitror,* Pollioni Aſinio iacenti.

Cogitaſſet, indigne fert ſobolẽ eius iacere.] *Vetus lectio,* cogitas, indigne fers ſobolem eius iacere.

CAP. XXXII. Animum ſupra fortunam geſſit.] *Eadem,* qui animum ſupra fortunam geſſit.

Referre illis gratiam.] *Scribe,* Referri illis gratia, *ex eadem.*

Alio me iſtud dare. Alio olim debitum ſoluere.] *Legendum vtrobique* alij, *non* alio, *ex eadem.*

CAP. XXXIII. Ingrato ego aliquãdo quædam.] Ergo *eadem, non* ego.

CAP. XXXIV. Conſcientia noſtra hoc loco titubat.] Veſtra *legendum, non* noſtra, *ex eadem.*

CAP. XXXV. Patria ſibi me dare iuſſerit.] *Codices quidam,* patria ſibi non dare iuſſerit.

Non eſt mihi cum extraneo connubium.] Externo *vetus lectio, non* extraneo.

CAP. XXXVI. Ignatium dabo.] Linguariũ *omnis antiqua lectio: quo nomine appellatur fortaſſe à Seneca tenue illud lignum, quo blaſphemorum linguæ coërceri ſolent.*

CAP. XXXVII. A quo receptus. à quo ſanatus.] *Scribe,* à quo receptus erat, à quo ſanatus, *ex eadem.*

Non ſufficit homo iuſtus.] *Quidam codices.* Non ſufficit homo iuſtus vnus.

Vt bona priori domino reſtitueret.] *Verbum* vt *deſideratur in exemplari Facundi & Primitiui.*

CAP. XXXIX. Effice vt idem ſit cum exigitur, qui fuit cum promitteret. Deſtituere leuitas non erit.] *Scribo,* Effice vt idem ſtatus ſit, quum exigis, qui fuit cum promitterem, deſtituere leuitas erit. *ex vetere lectione.*

CAP. XL. Quid enim regi, quid pauperi, quid diuiti reddam?] *Emendandum reor.* Quid enim regi, quid principi, quid diuiti reddam? *ex conſuetudine loquendi Senecæ, qui duas dictiones,* reges *&* principes, *frequenter copulat, vt in quinto:* A principibus dico, à regibus. *& mox paulo:* Reges & principes dixi, quibus tamen poteſt opera nauari.

Quãdo plus mihi detracturus ero.] *Scribe.* Quando? ſi plus mihi detracturus ero, *ex vetere lectione.*

Qui feſtinat vtique reddere.] *Corrige.* Qui feſtinat itaque reddere, *ex eadem, & ſi ſint codices qui legant* qui feſtinat reddere, non habet animum vtique grati hominis.

ERASMVS ROTERODAMVS.

CAP. XVIII. *Illum obnoxio quolibet validiſſimum, &c.*] Vnus codex manu ſcriptus habebat, *ceteris obnoxium:* alter non habebat, *quolibet:* hinc germanam ſcripturam coniectauimus, *illum ceteris obnoxium, validiſſimum facerent.* Sentit enim hominem vt inermem, ceteris omnibus expoſitum iniuriis, ſola ratione & ſocietate tutum eſſe.

CAP. XXII. *At multa hinc commoda oriuntur, & tutior eſt vita melioribus, amatque, & ſecundum bonorum iudicium, atque ſecurior.*] Sic habebat editio prior: quam nemo dubitat eſſe mendoſam. Itaque quum non ſuffragarentur exemplaria, germanam, ni fallor, lectionem ita reſtituimus: *At multa hinc commoda oriuntur: & tutior eſt vita melioribus, atque ſecundum bonorum iudicium, etiam ſecurior. At,* enim conuenit obiicienti ex aduerſo. *Et tutior,* eſt reſpondentis idẽ accidere in omni genere virtutis. *Securior* autem refertur ad *tutior.* Poteſt enim eſſe tuta vita, quæ non ſit ſecura. Porro boni magis ſpectant ſecurum, quam tutum: eo ſpectat quod addit, ſecundum bonorum iudicium. Securitas enim non naſcitur niſi ex bona conſcientia.

CAP. XXIII. *Quantum iſta nocte, quantum in numerum ac diſcrimen dominum obſeruas. Igitur quanta, &c.*] Sic habebat ſuperior editio. Omnes codices deſcripti, pro *igitur,* habebant *agitur,* & recte: *dominum,* pro *demum,* non recte. Reſtituimus hunc in modum: *Quantum iſta nocte, quam tu in numerum ac diſcrimen demum obſeruas, agitur? Quanta rerum, &c. Demum,* dixit pro *tantum.* Senſus eſt: Tu tantum obſeruas numerum ac diſcrimen ſtellarum noctu lucentium: quid agant, non attendis.

CAP. XXXII. *Deos veriſimile eſt.*] Conſentiebant

Digitized by Google

exemplaria. At ſermo eſt imperfectus, ni repetas ex ſuperioribus, *cogitare.* aut *indigne* ferre.

Rationes diſpunguntur.] Codex manu deſcriptus, & alter vetuſtiſſimus, habebat, *diſpunguntur.* Loquitur enim de ſoluendo quod debetur. Magis autem mihi placet, *rei priuatæ meæ*, quam *reipublicæ.* Iam enim ad perſonam hominis rediit.

CAP. XXXV. *Vt promittentis fidem teneam.*] In vetuſtiſſimis exemplaribus erat *teneas.* Dicitur autem ab eo qui promiſit, ad illũ cui promiſſio facta eſt. Ille tenet fidem tuam, qui te habet obligatum.

IOANNES OPSOPOEVS.

CAP. I. CVm virtus nec lucro inuitetur.] Turnebus Aduerſar. lib. 1. cap. xxv. Liuius lib. xxxix. ita ſcribit: *Vectigalia ſummis pretiis, vltrotributa infimis locauerunt.* vbi ambigi video, quid iſta inter ſe differant: eadem enim ſi eſſent, iiſdem pretiis locata oportuit: ſed vectigalia omnibus nota confido, vltro tributorum ignoratio ſententiæ cognitioni officit. Ego vltrotributa eſſe puto, impenſas & attributiones publicorum faciendorum, & ſartorum tectorum præſtandorum, mancipibus & redemptoribus certa mercede locatorum. ita vectigalia, quibus reditus & fructus populi Romani conſtabat, quantum potuerunt, cẽſores auxerunt: vltrotributa, quibus impenſæ ſumptuſque, & erogationes pecuniæ publicæ ex ærario hauriebãtur, quantum potuerunt, pretiis diminuerunt, & ad minimam ſummam perduxerunt. huic autem noſtræ ſentẽtiæ, ſi adſtipulator quæritur, præſto Plutarchus erit, in Cat. Cenſor. Nam de eadem cenſura Liuium ſecutus ita ſcribit: ἐκόλουσε δὲ τὰς μισθώσεις τῶν τελωνιῶν, τὰ δὲ τῶν ἐργολαβιῶν ἐπὶ τὰς ἐσχάτας συνῆγε τιμάς. Itaque iſtud lib. XLIII. *Qui publica vectigalia, aut vltrotributa conduxiſſent:* in eandem ſententiam accipiendum etiam arbitror. Quocirca eleganter à Seneca lib. IV. cap. 1. de Beneficiis ſcriptum eſt: *Cum virtutem, nec lucrum inuitet, nec damnum abſterreat, adeoque neminem ſpe ac pollicitatione corrumpat, vt cuncta in ſe impendere iubeat, ac ſæpius in vltrotributis ſit.* ſignificat enim ſumptum magnum, impenſaſque virtutis cauſa ſæpe eſſe faciendas.

Quid conſequar inquit ſi hoc fortiter, &c.] Modius epiſt. LXXXV. Senecæ locus eſt initio ſtatim libri quarti eius operis quod de Beneficiis inſcribitur: *Quid conſequar, inquit, ſi hoc fortiter, ſi hoc grate fecero: Quod ſi feceris, nihil tibi extra promittitur. ſi quid forte obuenerit commodi, inter acceſſiones numerabis.* quem ego interpolatum à bonis fratribus ſi non certo ſtatuam, Senecæ iniuriam fecero. numquam grauiſſimus & doctiſſimus ſcriptor iſta ita dixiſſet. & ſuſpicor ab illo ſcriptum, cum in membranis D. Stephani cœnobij, quod Vvirzeburgi eſt, pro iſtis, *quod ſi feceris,* reperiatur *quid feceris:* ſuſpicor, inquam, totum hoc ita legendum: *Quid conſequar, inquit, ſi hoc fortiter, ſi hoc grate* (minus bene cõiiciunt quidam mutandum hoc in *gratis*) *fecero? quid? nihil tibi extra promittitur.* Hæc ille. Sed Romana lectio luce clarior eſt.

Non indignor quod poſt voluptatem ponitur virtus, &c.] Modius eadem epiſt. Ex manuſcripto codice hæc ita conſtituenda arbitror: *Non indignor quod poſt voluptatem ponitur virtus, ſed quod omnino cum voluptate confertur contemtrix eius & hoſtis, & longiſſime ab illa reſiliens, labori ac dolori familiarior, virilibus incommodis quam iſti effeminato bono. Inſerenda hæc in Liberales, fuerunt, &c.* feſellit interpolatores quod *vi* familiarior ad ſequentia trahi non poſſe putabant. ad proximum igitur *referendi* confugerunt; additis de ſuo, vt ſunt in hanc partem ſuo more & modo liberales, vocibus *eſt*, *magis*, & *dicenda*, quas ego aliam ſibi ſedem quærere iubeo.

CAP. VI. Carmen ad aliquam tantum oblectationem.] Lipſius epiſt. x. lib. II. Non negabis verum eſſe, *ad aliquantam oblectationem.*

Effectumque rerum cæleſtium rerum continentia.] Ita habet ſcriptus Puteani liber.

CAP. VIII. Sed idem eſt vtrumque, nec diſtat.] Modius epiſt. LXXXV. Latine ne dicatur, officium accipere, dubito; atque vt hoc neſcio, ita illud indicio membranarum ſcio corrigendum hic: *ſed idem eſt vtrumque; nec diſtat officio. Si quid à Seneca, &c.*

Puteani codex eodem modo legit & diſtinguit, niſi quod particula *nec* mihi deſit.

Ibidem ita legit Modius, ſuppletque ex veteri libro Herbipolenſi: *Dixeris, inquit, diligenter eligendos quibus beneficia debeamus, quia ne agricolæ quidem ſemina harenis committant. Quod ſi verum eſt, vtilitatem, &c.*

CAP. X. Videbo quando dem, cui dem.] Ordo m. ſc. commodior videtur, *Videbo cui dem, quando dem.*

Turpiſſimum genus damni eſt.] Priores editiones *genus dandi* habent. Romana ſubſtituit *genus perdendi*: contra mentem Mureti, vt nota indicio eſt. Libri ſcripti Mureti, Puteani, & Modij, *genus damni* exhibent: quorum auctoritate id in hanc editionem receptum eſt.

CAP. XI. Alieni abſtinentem, ſui non auare tenacem.] Modius epiſt. LXXXV. Aliis aliud, mihi ſcripta lectio placebat impenſius, quæ referebat; *alieni abſtinentem, ſui non auare tenacem.* vt medium inter auarum & prodigum innuat. Non abſimilis eſt ſcriptura M. ſc. Puteani: *Eligam virum bonum, integrum, ſimplicem, memorem, gratum, alieni abſtinentem, ſui non auare tenacem, beniuolum.*

Non dabo beneficium proficiſcenti in diuerſas longinquaſque, &c.] Modij membranæ vno *non dabo* omiſſo, concipiunt: *non dabo beneficium proficiſcenti in diuerſas longinquaſque regiones à futuro ſemper, non dabo, &c.*

Debitores nobis de re delegat.] Turnebus Aduerſ. lib. XII. cap. IX. *Debitores,* inquit Seneca, *nobis deos derogat, precaturque vt illi pro gratiam ſe referant.* ego haud dubitem quin Seneca ſcripſerit, *debitores nobis deos delegat.* delegat enim debitorẽ, qui alium pro ſe qui ſoluat, ſubſtituit. quod verbum familiare Iuriſconſultis cum ſit, & eorum ſermone Seneca libros ſuos ſæpe ornet, deniq; hoc verbum ſententia non poſtulet tantum, verum etiam flagitet, cur non audacter ſecundum ipſum decernimus & cauſam damus?

Ac inertiſſimum vitium.] optime: non incertiſſimum vt habebat Mureti editio. Forte, *ac inertiſſimum vitium.*

Suſpenſis bonis.] Turnebus ibidem: Suſpenſa bona dixit Seneca, quæ venalia pendent in tabula proſcripta, vt Tranquillus in Claud. cap. IX. *Lege prædiatoria in vacuum pependerit.* Senecæ verba ſunt, *& ſuſpenſis amici bonis libellum deiicio, creditoribus eius me obligaturus.* Deiicere autem libellos is ſolebat, qui creditoribus ſe obligare paratus erat, vel ſoluere parabat, vel denique eum cuius bona proſcribebantur, defendere volebat. Cicero pro Quintio, *Libellos Sex. Alphenus procurator P. Quintij familiaris & propinquus Sex. Neuij deiecit.*

Digitized by Google

CAP.XII. Quid reddit beneficium? Dic tu, &c.] Modius epi.LXXXV. In ſcripto codice legitur: *Quid reddit beneficium? D.t.m.q.r.t.q.m.a.q.p.q.t. ſi quidquam præter ipſas non petis? In quid mundus vices ſuas abſoluit? In quid ſol, &c.* recte quoad poſtrema: minus recte, quoad illa, *præter i ſas non petis*, ſed vbi pedum vitia ſit, via. manifeſte enim legendum: *quid temperantia? ſi quidquam præter ipſas, ipſas non petit.* repetit quod ſæpe dixerat, honeſtum propter ſeipſum ſolum expetendum, atque hoc qui non facerent, non virtutes, etiamſi alioqui viderentur, ſectari; ſed aliquam ex eis vtilitatem.

Supervacuum eſt enim, in quod imus, impelli.] Hanc lectionem confirmat. M.ſc.

Quemadmodum nemo in amorem ſui cohortandus eſt, quem cum naſcitur trahit.] Modius epiſt. LXXXV. Membranæ mutant: *quemadmodum naſcitur, trahit:* vnde forte faciendum, *quem adeo dum naſcitur trahit.*

CAP. XIX. Proieciſti ipſum extra metum.] Lipſius Elect. II. cap. IX. *præceciſti ipſum extra metum.* In verbulo pauxillum mendum, grande in ſententia. Inuoluitur enim mens Epicuri, & ſimul reprehenſionis acumen. quod vtrumque apparebit, ſi ſcribas, *extra metam.* Nempe ita ſenſit ſenex ille ab horto, (ex Lucretio & Laertio id clarum) Deum non tangi rebus humanis, non iis curare: atque vt id pronius ſuaſu eſſet, poſuit eum ſuo quodam & proprio loco. non ſupra ſolum, ſed extra mundum. Seneca impiam hanc ſententiam iterum tangit lib. VII. infra: *Alius diis obijcit negligentiam noſtri, alius iniquitatem, alius illos extra mundum ſuum proijcit.* Vbi eodem etiam proijciendi verbo vſus, quod parum apte hic de metu. At in metæ verbo appoſita etiam metaphora, quaſi extra limitem omnem huius ſtadij & finem.

CAP. XXIII. Quam tu in numerum ac diſcrimen dierum obſeruas.] Turnebus aduerſ. lib. XII. cap. IX. *In numerum & diſcrimen dierum* equidem legere malim, quam quomodo placet viro ſane doctiſſimo, hic tamen mihi non nominando, vbi reprehenditur.

CAP. XXVIII. Ius fori omnibus dicitur.] Vetus lectio, *Ius & fori dicitur.* Vnde Cl. Puteanus eo quo præſtat ingenij acumine & iudicio cenſet legendum, *Ius & fori dicitur.* & pro *etiam.*

CAP. XXX. Quid nuper Fabium Perſicũ.] Turnebus paulo ante citato libro & capite: Fabius Perſicus, quem impuriſſimum & obſcœniſſimum omnium mortalium deſcribit Seneca, & perpetuis inurit ſtigmatis, is plane eſt quem Iuuenalis perſtrinxit Satyra VIII. cum ſcripſit:

Cur Allobrogicis & magna gaudeat ara,
Natus in Herculeo Fabius lare, ſi cupidus, ſi
Vanus, & Euganea quantumuis mollior agna:
Si tenerum attritus Catinenſi pumice lumbum,
Squalentes traducit auos, emptorque veneni
Frangenda miſeram funeſtat imagine gentem?

Statim, Lipſius epiſt. X. lib. II. Seneca ſcriptus qui apud me, *Oſculum etiam impudici deuotabam.* Forte, *etiam impudici deuitabant.* Notat hominem opicum, & capitis ſui prodigum: Simile eſt illud Suetonij de Q. Rhemmio: *quem flagraſſe ait vſque ad infamiam oris, dicteriíque non infacceto notatum cuiuſdam, qui cum in turba oſculum ſibi ingerentem, quanquam refugiens, deuitare non poſſet, Vis tu, inquit, magiſter quotiens feſtinantem aliquem vides, abligurire?* Atque eadem quæ Lipſij, coniectura eſt. Puteani clariſſimi, vetere codice hanc ſcripturam repræſentante, *cuius oſculum etiam impudici deuotant boni.*

CAP. XXXII. Hic corpore deformis eſt aſp. fœdus & ornamenta ſua traducturus.] Sic Iuuenalis Satyra vndecima,

---- Nec enim loricam poſcit Achillis
Therſites, in qua ſe transducebat Vlyſſes.

Ego quid cui debeam ſcio.] Turnebus lib. XII. Aduerſar. cap. IX. Vt aliquid in ſolutum dari dicimus, ita eleganter dicimus, dari in anteceſſum: quod quidem eſt, dari & ſolui antequam deberi incipiat, aut peti poſſit, quod nos ante manum dari dicere conſueuimus. Eo genere dicendi aliquoties Seneca vtitur & Iuriſconſulti, nos vero libri quarti loco contenti erimus. *Ego*, inquit, *quid cui debeam ſcio: alijs poſt longum diem repono, alijs in anteceſſum aut prout occaſio & rei facultas tulit,* id eſt, alijs etiam antequam debeam ſoluo.

CAP. XXXIII. Et niſi comperta veritate nihil moueris.] P. Faber comment. ad tit. de reg. iuris, ad l. CXIV. legit *Niſi comperta veritate ſi nihil moueris, relicto omni actu vita conſiſtit.* M.ſc. Puteani habet, *ſic relicta omni actu vita conſiſtit.*

CAP. XXXIIII. Si facis, ſciens peccas.] Rectius videtur ita diſtingui: quam *ſi facis, ſciens peccas.*

Secta veſtra hoc loco titubat.] A quo ſit iſtud *Secta*, incertũ. Muretus voluerat *Scientia* legi. Vulgati libri habent *Conſcientia.* Si quid mutandum eſſet, mallem *Conſtitutio.* Hæc enim vox frequens eſt Senecæ. Supra cap. XXVI. huius libri: *Duos ex conſtitutione Stoica accipe ingratos.* Lib. V. cap. XIII. *Nec hoc ex noſtra conſtitutione tantum.*

CAP. XXXV. Cum promitterem.] M. ſc. legit *promitteres*, quod probum facit ſequens *teneas.*

Idem auctius.] *ſi te malum virum comperi & ingratum, quem prius bonum & gratum putabam?*

CAP. XXXVI. Non quia dignus es.] M.ſc. *quia dignus eſt, non es*, & mox: *verba mea redimam*, vt ſuperiores editiones.

Linguarium dabo.] Turnebus lib. XII. Aduerſar. cap. IX. *Linguarium* hic appellat Seneca tanquam linguarum thecam & repoſitorium, in quo ſe dicit linguam conditurum, ne temere promittat. natum eſt hoc verbum è ioculari vulgi ſermone, quo & nos plerumque iocantes vtimur. At Muretus variarum lectionum lib. XII. cap. V. longe aliter eam vocem accipit: neque dubitat, quin *linguarium* ſit id quod pro lingua, quæ temere locuta eſt, penditur. Ipſum vide.

Demens eſt qui fidem præſtat errori.] M. ſc. vt & impreſſi codices. Quædam editiones habent. *Demens eſt qui perſtat in errore.*

CAP. XXXIX. Etſi foro ceſſerit.] Turnebus lib. XVI. Aduerſar. cap. V. Foro cedere non aliud eſſe videtur, quàm æris alieni cauſa in forum non ventitare, & creditoribus non ſoluere, quod genus ceſſionis erat. Itaque inter creditores bona diuidebantur. Seneca: *& appellare debitorem ad diem poſſum, & ſi foro ceſſerit, portionem feram.* id tamen de argentariis præcipue dici ſolebat, qui menſam in foro habebant. Et cap. IX. lib. XII. Hæc verba Senecæ ad eam actionem pertinent, quam Iuriſconſulti tributoriam vocant, qua creditores pro portione de peculio ſerui capiunt, & ad eam, quæ quaſi Seruiana vocatur.

Quingenti denarij.] Idem ibidem: *Quingenti denarij ſunt: illud, quod dici ſolet, in morbo conſumat:* verba ſunt hominũ male precantium illis, quibus de ſuo aliquid erogauere ingratis, aut improbis ſoluere

Digitized by Google

coacti ſunt: hac, inquiunt pecunia non ſanus & valens fruatur, ſed valetudinarius in morbo vtatur.

CAP. XL. Spondere in incertum.] Idem lib. xvi. Aduerſar. c. ix. *Spondere in incertum* apud Senecam, eſt non in certam nummorum ſummam, ſed quantumcumque quis debeat fide ſua iubere: quæ periculoſiſſima ſponſio erat.

Cum poſſim, quando plus mihi.] M.ſc cum hac diſtinctione legit, *poſſim. Quando? Si plus mihi*, &c. quomodo etiam Pincianus in ſuis fuiſſe teſtatur.

GRVTERVS ET IVRETVS.
Cap. I.

ET *ſæpius in vltro tributis ſit.*] Recta lectio: quamque vetuſta confirmant exempl. ne itaque audiat quiſquam librum Pinc. in quo *in multis tributis*, eadem vox etiam apud Varr. Liuium lib. 9. & 43. Ant. Auguſt. *vltro tributa* dicta ait operum publicorum, quæ Cenſores locabãt redemptoribus, vel vt ædificarent, vel vt ſarta recta conſeruarent, ſumptum & impenſam: atque ita fuiſſe appellata, quod cum quinto quoque anno ab omnibus tributa ſoluerentur Cenſoribus, ij vice verſa redemptoribus tamquam tributum penderent. Senſus igitur huius loci eſt, tantum abeſſe vt virtus ſpe alicuius præmij quemquam corrumpat, vt etiam velit impendi cuncta in ſeipſam ab eo qui eius eſt cultor, ac ſæpius inter vltro tributa computari poſſit. Huic metaphoræ fauent quæ habemus in fine epiſt. 113. *Hoc ante omnia ſibi quiſque perſuadeat, me iuſtum eſſe gratis oportet. parum eſt: adhuc illud perſuadeat ſibi: Me in hanc pulcherrimam virtutem vltro etiam impendere iuuat.* De vltrotributis vide Turn. l. 1. ca. 25. Aduerſ. & Car. Sigonium lib. 2. cap. 4. de antiquo iure ciu. Rom.

Ex Cap. VI.

Ad aliquam tantum oblectationem modulari docuit.] v.c. *ad aliquam tamen oblectat.* bene, nam illud, *tantum*, repetitum eſt ex ſuperiori linea, error natus ex hoc compendio, *tamen*, quod in vtrumque ſępe degenerat. Iuretus.

Ad conſtitutum tempus ſua corpori officia reſpondent.] v. c. *ad conſtitutum temporum.* Sic idem Sen. lib. de breu. vitæ, cap. 16. *Spectaculi & voluptatis expectatur conſtitutum.* Ea phraſis Tac. & aliis frequentiſſima eſt. Iuret.

Ex Cap. VII.

Statibiſque eſt.] Briſſonius lib. 1. de formulis videtur hoc loco legiſſe *Statibiliorque eſt*: ſic enim citat ex Senecæ lib. 4. de benef. adiungitque D. Auguſtinum lib. 7. de ciu. Dei cap. 7. & ita ſane, ne quid diſſimulem habent omnia manu exarata exemplaria.

Ex Cap. VIII.

Conſultura per voluptatem.] v.c. Iureti habet, *& conſumpta per volupt.*

Ex Cap. X.

Hanc audimus vocem.] v.c. *exaudimus.*

Ex Cap. XII.

Reum gratia laborantem.] Ad hoc notat quidam: id eſt oppreſſum. *Laborare* tamen *gratia* & *gratia opprimi* multum differunt. *laborat* cui illa oneri eſt: opprimitur qui ei non eſt ferendo, ideoque ſuccumbit. quid ergo? gratia preſſum reddere decuiſſet. ſic noſter intra l. 6. c. 8. *quoſdam ipſa quos premebat potentia eripuit, &c.* potentia enim & gratia idem. ſignificatque hæc copiam plurimorum amicorum, vt patet ex Ciceronis orat. pro Quinctio, ad quam vide Hotomanni commentarium: plura enim affert ea de re exempla.

Spondeo pro iudicato, & ſuſpenſum amici bonis libellum deiicio.] v.c. *ſi ſpondeo pro iudicato & ſuſpenſit.*

Suſpenſum amici bonis libellum.] De libellis in celeberrimis vrbis locis propoſitis, creditore latitante, vide Briſſ. l. 6. de formulis. Turneb. li. 12. cap. 9. Adu. Ræuardum li. Protribunalium, & Torrentium in Suetonij Claudium cap. 9.

Ex Cap. XIII.

Commodum ſpectat.] v. *exſpectat.*

Mango venalibus.] iterum noſter ep. 80. *Detrahis veſtimenta venalibus, ne qua vitia corporis lateant.* Venalium nomen quemadmodum Quinct. li. 8. cap. 1. ſcribit, cum commune ſit omnibus rebus, quæ mercis numero habentur, tamen peculiariter ſeruis nouitiis tribuitur. Vide Briſſonium li. 19. de verb. ſignific. & Fornerium ad l. 207. de verb. ſig.

Ex Cap. XVI.

Puto nequam hominem exiſtimas.] Arbitratur Ræuard. ad l. 129. de reg. iur. Senecam reſpexiſſe ad formulam illam, qua interdicebatur prodigo bonorum ſuorum adminiſtratio, extatque apud Iul. Paulum lib. 3. tit. 6. Sentent. *Quando tu bona paterna auitaque nequitia tua diſperdis, liberoſque tuos ad egeſtatem perducis, ob eam rem tibi ære commercioque interdico.* vis verbi eius ex Donato petatur, vel Gellio.

Ex Cap. XVIII.

Si ſeduceretur.] v.c. *ſi per ſe niteretur.*

Ex Cap. XXII.

Abire rebus humanis quam gratiſſimi volumus.] Nonnulla ad hũc locum exquiſita inuenies apud Fabr. ad l. 12. ff. de reg. iuris.

Ex Cap. XXIII.

Sparſa conſideras.] v.c. *ſparſim.*

Innumerabiles vero.] v.c. *Inenumerabiles.*

Ex Cap. XXVI.

Alter ingratus eſt, quia ſtultus eſt. Stultus etiam malus eſt.] Auctior eſt ſcriptura v.c. *Alter ingratus eſt, quia ſtultus, alter quia malus eſt: Stultus enim malus eſt. Quia malus eſt, nullo vitio caret.* Iuretus.

Luxurioſos, malignos.] vox, *malignos* deeſt in v. c. & videturocioſe conflata ex præcedenti. *malos.*

Ex Cap. XXVII.

Pupillorum ſpoliatorem.] Vide quomodo iſtud inſtituto ſuo accommodet Briſſonius lib. 7. de formulis, vbi ei de tutoribus ſermo.

Ex Cap. XXXI.

Mamercum Scaurum.] Vide de hoc homine Tacit. li. 6. Ann. & ibi Lipſij commentarium. multa quoque apud Pamelium in annotat. ad Tertullian. de Pallio. adi & ſuaſoriam ſecundam. Admonendus eſt autem lector in v.c. Iureti *Mamertum* legi, quomodo apud Sidonium Apollinarem, qui vulgo *Mamercus* Epiſcopus editur, in quibuſdam v.c. *Mamertus.*

Attractiorem vidiſſet frontem.] v.c. *contractiorem.*

Quicquid mali dixi, mihi & capiti meo.] Mos quondam obtinebat, vt ſi cui imprudenti maledictum excidiſſet, quod alterius animum offendiſſet, aut ſi quid cui imprecatus eſſet, cuius ſibi gratiam veniamque dari poſtularet, in caput ſuum recidere precaretur ea, quæ alij euenire optauerat, exempla require ab Briſſonio li. 1. de formulis. Eo hic alludit impurus iſte: ſed alludit tantum. nam quid ſibi velit diſce ab Torrentij Comment. in Suetonij cap. 22. Cæſare, item cap. 45. Tiberio. Grut.

Ex Cap. xxxii.

In defenſione ciuili.] v.c. *in diſceptatione ciuili.*

Vinci quam vincere malunt.] placet quod eſt in v.c. *mori quam vincere malunt.*

Apud me iſta expenſorum acceptorumque rationes diſpungentur.] Nummulariorum verba & eorum qui circa Kalendarium. de quibus nihil poſſum melius quam Budæus ad l. ſi prior ff. qui potior. in pign. hab. Briſſonius lib. 4. de verb. ſign. item lib. 6. de form. Ræuardus lib. 3. Varior. cap. 9. & Pamelius in lib. Tertull. aduerſus Iudæos cap. 9.

Et reip. meæ.] v.c. Iureti, *& res meæ.*

Ex Cap. xxxiii.

Vt Plato ait.] v.c. *Platon.* quæ ſcriptura multis aliis locis extat in vetuſtis membranis.

Sequimur qua ratio, non qua veritas trahit.] vocabulum *ratio* id hic ſignificat, quod ratiocinatione noſtra colligimus: quæ certe immenſum abire poteſt à veritate, poſſumus enim ratiocinari, Ille alius gratus fuit, ergo & mihi erit. hanc rationem ſequendam ait Seneca, etſi veritati, quæ nobis in occulto eſt, nec quam præſcire poſſimus, aliud quid ſubſit: eum nempe ingratum fore. Hæc Simo Vlricus Piſtoris Germaniæ ſuæ ſubnaſcens flos.

Expecta vt niſi, &c.] Lego & diſpungo hunc locum cum v.c. *Expecta vt niſi bene ceſſura non facias, & niſi comperta veritate: nihil moueris: Relicta omni actu vita conſiſtet. Cum veriſimilia me in hoc aut illud impellant, non vereor beneficium dabo quam veriſimile erit gratum eſſe. Iuretus.*

Ex Cap. xxxiv.

Et hoſti tanquam meo parcam.] Adde ex v.c. Iureti, *tanquam ciui meo.*

Cum exceptione veniet ſi nihil inciderit.] v.c. *Cum hac exceptione veniet, ſi nihil acciderit.*

Partem eius cogitat.] v.c. *ſpectat.*

Sortem ſuſpenſus ſequitur,] v.c. *ſortem nouit, ſuſpenſus ſequitur.* Iuretus.

Ex Cap. xxxv.

Cum extraneo connubium.] v.c. cum *externo contubernium.*

In rem præſentem ventum.] In rem præſentem olim veniebant, cum locum oculo ac digito deſignare volebant, de quo more exempla multa habebis apud Bud. in l. 2. ff. de orig. iu. Briſſonium lib. 14. de verbor. ſign. Hic tamen Senecam loqui de aduocato, qui alioqui in iudicio patrocinium clienti erat præſtiturus, monet Ianus Langlæus Ocij Semeſtris l. 1. cap. 2.

Ex Cap. xxxvii.

Sed Philippo Epiſtolam ſtrictam ac liberam ſcripſit.] Aliter in v.c. *ſed perpulchre epiſtolam ſcripſit*, quæ ſcriptura forraſſe non eſt contemnenda. nam alibi Seneca non ſemel ita locutus eſt, vt cum, *pulchre hominem agnoſcere*, dixit li. 5. de benef. c. 24. & li. 7. c. 5. *cum pulcherrime quid à nobis dicatur intelligat.*

Stigmata inſcribere.] id eſt plura verba quæ crimen continerent cauſſamque notæ, Petronius: *Implent Eumolpus frontem ingentibus litteris, & notum Fugitiuorum epigramma per totam faciem liberali manu duxit.* vide Lipſium li. 2. Elect. cap. 15.

In id in quo iacuerat.] v.c. *in id quo iacuerat.*

Ex Cap. xxxviii.

Aqua & igni interdixerat?] Vide multa ad hunc locum Fornerij ad l. 44. de verb. ſign.

In æs incidiſſem.] Vti fieri alias ſolebat lege iam perlata. de hoc more plura apud Ant. Auguſt. lib. de legibus cap. 16. & Briſſonium lib. 3. de formulis.

Ex Cap. xxxix.

Si foro ceſſerit.] Hęc verba ad eam actionem, quam Iuriſconſulti tributoriam vocant, qua creditores pro portione de peculio ſerui capiunt, & ad eam quæ quaſi Seruiana vocatur. Ceterum *foro cedere* præcipue dici ſolebant argentarij, cum copiam ſui in foro non faciebant, fraudandorum eorum cauſa qui pecunias apud menſam ſuam depoſitas habebant. l. ſi hominem. §. quoties ff. Depoſiti.

Non in omnes datur actio: deferentem vis maior, &c.] hoc eſt, vim maiorem excuſationi eſſe quibuſcunque non ſiſtentibus ſe iudicio promiſſa, ſtatutaque die. quid ſit autem vis maior. pete ex Briſſonio lib. 19. de verb. ſign.

Digitized by Google

L. ANNÆI SENECÆ AD AEBVCIVM LIBERALEM DE BENEFICIIS LIBER V.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

ABSOLVTIS *duabus præcipuis partibus*, Quomodo dandum Benficium, Quomodo accipiendum: *tranſire ſe dicit ad quædam non tam in ipſa materie, quam ex ipſa, & vicina ac connexa. Quæſtiunculas ſubſerit, primo iſtam: An turpe Beneficiis vinci? negat vinci poſſe, & parem ſemper eſſe, qui grate meminit, qui cupit animo referre, ſi re non poteſt. Quæſtiuncula ſecunda: An aliquis ſibi beneficium donet? item negat, & in vtramque tamen partem argutatur. Tertia quæſtiuncula. An aliquis ingratus Stoice dici poſſit? ait, & docet. Quarta, An non omnes ingrati ſint? minime, etſi plurimos fatetur. Deinde ex adtextu. Quouſque, & an alius pro alio obligemur? vt filius pro patre, & talia. Diſtinctione reſpondet, & magis negat. Quinta Quæſtiuncula; An triſte beneficium, & inuito etiam dari poſſit? poteſt. Vltima denique: An repeti Beneficium poſſit?*

CAPVT PRIMVM.

IN prioribus libris videbar conſummaſſe propoſitum, cum tractaſſem, quemadmodum dandum eſſet beneficium, & quemadmodum accipiendum. hi enim ſunt huius officij fines. Quidquid vltra moror, non ſeruio materiæ, ſed indulgeo: quæ quo ducit, ſequendum eſt, non quo inuitat. Subinde enim naſcetur, quod laceſſat aliqua dulcedine animum, magis non neceſſarium, quam ſuperuacuum. Verum quia 1 ita vis, perſeueremus, peractis quæ rem continebant, ſcrutari etiam ea quæ ſunt his connexa, verum non cohærentia: quæ quiſquis diligenter inſpicit, nec facit operæ prætium, nec tamen perdit operam. Tibi autem 2 homini natura optimo, & ad beneficia propenſo, Liberalis Æbuci, nulla eorum laudatio ſatisfacit. Neminem vmquam vidi tam benignum, etiam leuiſſimorum officiorum æſtimatorem. Iam bonitas tua eouſque prolapſa eſt, vt tibi dari putes beneficium, quod vlli datur. paratus es, ne quem beneficij pœniteat, pro ingratis 3 dependere. Ipſe vſque eo abes ab omni iactatione, vſque eo ſtatim exonerare cupis quos obligas, vt quidquid in aliquem confers, velis videri 4 non præſtare, ſed reddere. Ideoque plenius ad te ſic data reuertuntur. nam fere ſequuntur beneficia non repoſcentem: & vt 5 gloria fugientes magis ac magis ſequitur, ita fructus beneficiorum gratius reſpondet illis, per quos etiam eſſe ingratis licet. Per te vero non eſt mora, quo minus beneficia qui acceperunt, 6 vltro repetant: nec recuſabis conferre alia, & 7 ſuppreſſis diſſimulatiſque plura ac maiora adijcere. Propoſitum optimi viri, & ingentis 8 animi eſt, tam diu ferre ingratum, donec feceris gratum. Nec te iſta ratio decipiet. ſuccumbunt vitia virtutibus, ſi illa 9 non cito odiſſe properaueris.

Illud vtique vnice tibi placet, velut magnifice dictum: *Turpe eſt beneficiis vinci.* quod II.
an ſit verum, non immerito quæri ſolet: longeque aliud eſt, quam mente concipis. Numquam enim in rerum honeſtarum certamine ſuperari, turpe eſt: dummodo arma non proijcias, & victus quoque velis vincere. Non omnes ad bonum propoſitum eaſdem afferunt vires, eaſdem facultates, eandem fortunam: quæ optimorum quoque conſiliorum, 10 dumtaxat exitus, temperat. 11 Voluntas ipſa rectum petens, laudanda eſt, etiam ſi illam alius gradu velociori anteceſſit. non vt in certaminibus, ad ſpectaculum editis, meliorem palma declarat: quamquam in illis quoque ſæpe deteriorem prætulit caſus. Vbi de officio agitur, quod vterque à ſua parte eſſe quam pleniſſimum cupit, ſi alter plus potuit, & ad manum habuit materiam ſufficientem animo ſuo, ſi illi, quantum conatus eſt, fortuna permiſit; alter autem voluntate par eſt, etiam ſi minora quam accepit reddidit, aut omnino non reddidit, ſed vult reddere, & toto in hoc intentus eſt animo: hic non magis victus eſt, quem qui in armis moritur. quam occidere facilius hoſtis potuit, quam auertere. 12 Quod turpe exiſtimas, id accidere viro bono non poteſt, vt

vincatur, numquam enim ſuccumbet, numquam 13 renunciabit. ad vltimum vſque
diem vitæ ſtabit paratus, & in hac 14 ſtatione morietur: magna ſe accepiſſe præ ſe fe-
III. rens,paria voluiſſe. 15 Lacedæmonij vetant ſuos 16 pancratio aut ceſtu decer-
nere,vbi inferiorem oſtendit victi confeſſio. Curſor 17 metam prior contingit: velo-
citate alium,non animo,anteceſſit.Luctator 18 ter abiectus,perdidit palmam, non tra-
didit. Cum inuictos eſſe Lacedæmonij ciues ſuos magno æſtimarent,ab his certaminibus
remouerunt,in quibus victorem facit non iudex, non per ſe ipſe exitus, ſed 19 vox ce-
dentis, & 20 tradere iubentis. Hoc quod illi in ciuibus ſuis cuſtodiunt, virtus ac bona
voluntas omnibus præſtat, ne vnquam vincantur: quoniam quidem etiam 21 inter ſu-
perātia animus inuictus eſt.Ideo nemo trecentos Fabios victos dicit,ſed occiſos.Et Re-
gulus captus eſt à Pœnis, non victus: & quiſquis alius ſæuientis fortunæ vi ac pondere
oppreſſus,non ſubmittit animum.In beneficiis idem eſt.plura aliquis accepit,maiora,fre-
quentiora:non tamen victus eſt. Beneficia fortaſſe beneficiis victa ſunt,ſi inter ſe data &
accepta cōputes:ſi dantē & accipiētem comparaueris,quorum animi & per ſe æſtiman-
di ſunt,penes neutrum erit palma.Solet enim fieri, vt etiam cum alter multis vulneribus
confoſſus eſt, alter leuiter quidem ſaucius, pares exiſſe dicantur, quamuis alter videatur
IV. inferior. Ergo nemo vinci poteſt beneficiis:ſi ſcit debere,ſi vult referre, 22 ſi quod
rebus non poteſt,animo æquat.Hic,quam diu in hoc permanet,quam diu tenet volunta-
tem; gratum animum ſignis 23 approbat: quid intereſt, ab vtra parte munuſcula plura
numerentur? Tu multa dare potes: at ego tantum accipere poſſum, tecum ſtat fortuna:
mecum bona voluntas. tamen tam par tibi ſum,quam multis armatiſſimis nudi,aut leui-
ter armati.Nemo itaq. beneficiis vincitur:quia tam gratus eſt quiſque,quam voluit.Nam
ſi turpe eſt beneficiis vinci,non oportet à præpotentibus viris accipere beneficium, qui-
bus gratiam referre non poſſis. A principibus dico,à regibus: quos eo loco fortuna po-
ſuit, ex quo largiri multa poſſent, pauca admodum & imparia datis recepturi. Reges &
principes dixi, quibus tamen poteſt opera nauari, & quorum illa excellens potentia per
animorum 24 conſenſum miniſteriumque conſtat. Sunt quidam extra omnem ſubdu-
cti cupiditatem, qui vix vllis humanis deſideriis continguntur: quibus nihil poteſt præ-
ſtare ipſa fortuna. Neceſſe eſt à Socrate beneficio vincar: neceſſe eſt à Diogene, qui per
medias Macedonum gazas nudus inceſſit, calcatis regiis opibus. 25 Nonne ille tunc
merito & ſibi & ceteris, quibus ad diſpiciendam veritatem non erat offuſa caligo, ſupra
eum eminere viſus eſt,infra quem omnia iacebant? Multo potentior, multo locupletior
fuit, omnia tunc poſſidente Alexandro. plus enim erat, quod hic nollet accipere, quam
V. quod ille poſſet dare. Non eſt turpe ab his vinci, neque enim minus fortis ſum, ſi
cum inuulnerabili me hoſte committis:nec ideo ignis minus vrere poteſt, ſi in materiam
incidit inuiolabilem flammis: nec ideo ferrum ſecandi vim perdidit, ſi non recipiens
ictum lapis ſolidus,inuictæque aduerſus dura naturæ diuidendus eſt. Idem tibi de homi-
ne grato reſpondeo. Non turpiter vincitur beneficiis, ſi ab his obligatus eſt ad quos aut
fortunæ magnitudo,aut eximia 26 virtus aditum redituris ad ſe beneficiis clauſit. A pa-
rentibus fere vincimur. nam tam diu illos 27 odio habemus, quam diu graues iudica-
mus, & quam diu beneficia illorum non intelligimus. Cum iam ætas aliquid prudentiæ
collegit, & apparere cœpit, propter illa ipſa eos amari à nobis debere, propter quæ non
amabantur,admonitiones,ſeueritatem,& inconſultæ adoleſcentiæ diligentē cuſtodiam,
rapiuntur 28 nobis. Paucos vſque ad verum fructum à liberis percipiendum perduxit
ætas: ceteri liberos 29 onere ſenſerunt. Non eſt tamen turpe,vinci beneficiis à parente.
quidni non ſit turpe,cum à nullo turpe ſit? Quibuſdam enim & pares,& impares ſumus.
pares animo,quem ſolum illi exigunt, quem nos ſolum promittimus: impares fortuna,
quæ ſi cui obſtitit quo minus referret gratiam,nō ideo illi tamquam victo erubeſcendum
eſt. Non eſt turpe,non conſequi,dummodo ſequaris. Sæpe neceſſe eſt,ante alia beneficia
petamus, quam priora reddidimus. Nec ideo non petimus, aut turpiter petimus, quia
non reddituri debebimus: quia non per nos erit mora, quo minus gratiſſimi ſimus. Sed
interueniet aliquid extrinſecus, quod prohibeat. nos tamen nec vincemur animo, nec
VI. turpiter his rebus ſuperabimur,quæ non ſunt in noſtra poteſtate. Alexander Ma-
cedonum rex gloriari ſolebat, à nullo ſe beneficiis victum. Non eſt quod nimius animi
Macedonas,& Græcos,& Caras,& Perſas,& nationes diſtrictas 30 ſine exercitu ſuſpi-
ciat:ne hoc ſibi præſtitiſſe regnum à Thraciæ angulo porrectum vſque ad litus incogniti
maris, iudicet. Eadem re gloriari Socrates potuit, eadem Diogenes, à quo victus eſt.
Quidni victus ſit illo die, quo homo ſupra menſuram humanæ ſuperbiæ tumens, vidit
aliquem,cui nec dare quidquam poſſet,nec eripere? 31 Archelaus rex Socratem rogauit,

Digitized by Google

vt ad ſe veniret. dixiſſe Socrates traditur, *Nolle ſe ad eum venire, à quo acciperet beneficia, cum reddere illi paria non poſſet.* Primum, in ipſius poteſtate erat, non accipere: deinde ipſe dare beneficium prior incipiebat. Veniebat enim rogatus, & id dabat, quod vtique ille non erat Socrati redditurus. 32 Etiamnum Archelaus daturus erat aurum & argentum, recepturus contemptum auri & argenti. Non poterat ergo Archelao referre Socrates gratiam? & quid tantum erat accepturus, quantum dabat, ſi oſtendiſſet hominem vitæ ac mortis peritum, vtriuſque 33 fines tenentem? Si regem, in luce media errantem, ad rerum naturam admiſiſſet, vſque eo eius ignarum, vt quo die ſolis defectio fuit, regiam clauderet, & filium (quod in luctu ac rebus aduerſis 34 moris eſt) tonderet? Quantum fuiſſet beneficium, ſi timentem è latebris ſuis extraxiſſet, & bonum animum habere iuſſiſſet, dicens: Non eſt iſta ſolis defectio, ſed duorum ſiderum coitus, cum luna humiliori currens via, infra ipſum ſolem, orbem ſuum poſuit, & illum obiectu ſui abſcondit: quæ modo partes eius exiguas, ſi in tranſcurſu ſtrinxit, obducit; modo plus tegit, ſi maiorem partem ſui obiecit; modo excludit totius adſpectum, ſi recto libramento inter ſolem terraſque media ſucceſſit? Sed iam iſta ſidera huc & illo diducet velocitas ſua. iam recipient diem terræ, & hic ibit ordo per ſæcula: quæ diſpoſitos ac prædictos dies habent, quibus ſol intercurſu lunæ vetetur omnes radios effundere. Paullum exſpecta. iam emerget, iam iſtam velut nubem relinquet, iam exſolutus impedimentis, lucem ſuam libere mittet. Socrates parem gratiam Archelao referre non poſſet, ſi illum docuiſſet regnare? parum ſcilicet magnum beneficium à Socrate accipiebat, ſi vllum 35 dare potuiſſet Socrati? Quare ergo hoc Socrates dixit? Vt facetus, & cuius per figuras ſermo procedere ſolitus erat, deriſor omnium, maxime potentium, maluit illi 36 vafre negare, quam contumaciter ac ſuperbe. Dixit ſe nolle beneficia ab eo accipere, cui non poſſet paria reddere. Timuit fortaſſe, ne cogeretur accipere quæ nollet: timuit, ne quid indignum Socrate acciperet. Dicet aliquis: Negaret, ſi nollet. Sed inſtigaſſet in ſe regem inſolentem, & omnia ſua magno æſtimari volentem. Nihil ad rem pertinet, vtrum dare aliquid regi nolis, an accipere à rege: in æquo vtramque ponit repulſam. & ſuperbo faſtidiri acerbius eſt, quam non timeri. Vis ſcire, quid vere noluerit? Noluit ire ad voluntariam 37 ſeruitutem is, cuius 38 libertatem ciuitas libera ferre non potuit. Satis (vt exiſtimo) hanc VII.
partem tractauimus, an turpe eſſet beneficiis vinci: quod qui quærit, ſcit non ſolere homines ſibi ipſis beneficium dare. manifeſtum enim fuiſſet, non eſſe turpe à ſeipſo vinci. Atqui apud Stoicos quoſdam & de hoc ambigitur, an poſſit aliquis ſibi beneficium dare? an debeat referre ſibi gratiam? quod vt videretur quærendum, illa fecerunt. Solemus dicere, *Gratias mihi ago*, & *De nullo queri poſſum alio, quam de me*: *Ego mihi iraſcor*, &, *Ego à me pœnas exigam*, &, *Odi me*, multa præterea huiuſmodi, per quæ vnuſquiſque de ſe, tamquam de altero loquitur. Si nocere, inquit, mihi poſſum: quare non & beneficia mihi dare poſſum? Præterea quæ ſi in alium contuliſſem, beneficia vocarentur: quare ſi in me contuli, non ſint? Quod ſi ab altero accepiſſem, deberem: quare ſi mihi ipſe dedi, non debeam? Quare ſim aduerſus me ingratus, quod non minus turpe eſt, quam in ſe ſordidum eſſe, & in ſe durum ac ſæuum, & ſui negligentem? Tam alieni corporis leno male audit, quam ſui. Nempe reprehenditur aſſentator, & aliena ſubſequens verba, paratus ad falſa laudator: non minus placens ſibi, & ſe ſuſpiciens, &, vt ita dicam, aſſentator ſuus. Vitia non tantum cum foris peccant, inuiſa ſunt, ſed cum in ſe retorquentur. Quem magis admiraberis, quam qui imperat ſibi, quam qui ſe habet in poteſtate? Gentes facilius eſt barbaras, impatienteſque alieni arbitrij, regere, quam animum ſuum continere, & 39 tradere ſibi. Plato, inquit, agit Socrati gratias, quod ab illo didicit: quare Socrates non agat, quod ipſe ſe docuit? M. Cato ait: *Quod tibi* 40 *deeſt*, 41 *à teipſo mutuare.* quare donare mihi non poſſum, ſi commodare poſſum? Innumerabilia ſunt, in quibus conſuetudo nos 42 diuidit. Dicere ſolemus: *Sine tu, loquar mecum*: &, *Ego mihi aurem peruellam.* Quæ ſi vera ſunt, quemadmodum aliquis ſibi iraſci debet, ſic & gratias agere: quomodo obiurgare ſe, ſic & laudare: quomodo damno ſibi eſſe, ſic & lucro poteſt. Iniuria & beneficium, contraria ſunt. ſi de aliquo dicimus, *iniuriam ſibi fecit*: poterimus dicere, *Beneficium ſibi dedit.*

43 Nemo ſibi debet: natura prius eſt, vt quis debeat, deinde vt gratiam referat. debitor non eſt ſine creditore, non magis quam maritus ſine vxore, aut ſine filio pater. Aliquis dare debet, vt aliquis accipiat: non eſt dare, nec recipere, in dexteram manum de ſiniſtra transferre. Quomodo nemo ſe portat, quamuis corpus ſuum moueat & transferat: quomodo nemo, quamuis pro ſe dixerit, 44 affuiſſe ſibi dicitur, nec ſtatuam ſibi tamquam 45 patrono ponit: quomodo ſi æger cum cura ſua conualuit, mercedem à ſe non exigit: ſic in omni negotio, etiam cum 46 aliquis probe fecerit, non tamen de- VIII.

Digitized by Google

bebit referre gratiam ſibi, quia non habebit, 47 cui referat. Vt concedam aliquem dare ſibi beneficium: dum dat, & recipit. vt concedam aliquem à ſe accipere beneficium; dum accipit, reddit. Domi (quod aiunt) 48 verſura fit. & velut 49 luſorium nomen ſtatim tranſit. Neque enim alius dat quam qui accipit, ſed vnus atque idem. Hoc verbum DEBERE, non habet niſi inter duos locum: quomodo ergo in vno conſiſtit, qui ſe obligando liberat? Vt in orbe ac pila nihil eſt imum, nihil ſummum, nihil extremum, nihil primum, 50 quia motu ordo mutatur, & quę ſequebantur præcedunt, & quæ occidebant oriuntur, omnia quomodocumque ierint, in idem reuertuntur: ita in nomine exiſtima fieri. cum illum in multa mutaueris, vnus eſt. Cecidit ſe: iniuriarum cum quo agat, non habet. alligauit & clauſit: de vi non tenetur. beneficium ſibi dedit: protinus danti reddidit. Rerum natura nihil dicitur perdere, quia quidquid illi auellitur, ad illam 51 redit: nec perire quidquam poteſt, quod quo excidat non habet, ſed eodem reuoluitur vnde diſcedit. Quid ſimile, inquit, habet hoc exemplum propoſitæ quæſtioni? dicam. Puta te ingratum eſſe, non peribit beneficium: habet illud, qui dedit, puta te recipere nolle: apud te eſt, antequam redditur. Non potes quidquam amittere: quia quod detrahitur, nihilominus tibi acquiritur. Intra te ipſum orbis agitur. accipiendo das, dando accipis.

ix. Beneficium, inquit, ſibi dare oportet: ergo & referre gratiam oportet. Primum illud falſum eſt, ex quo pendent ſequentia. Nemo enim ſibi beneficium dat, ſed naturæ ſuæ paret, à qua ad caritatem ſui compoſitus eſt: vnde illi ſumma cura eſt nocitura vitandi, profutura appetendi. Itaque nec liberalis eſt, qui ſibi donat: nec clemens, qui ſibi ignoſcit: nec miſericors, qui malis ſuis tangitur. Quod aliis præſtare liberalitas eſt, clementia, miſericordia: ſibi præſtare, natura eſt. Beneficium res voluntaria eſt: at prodeſſe ſibi, 52 neceſſarium eſt. Quo quis plura beneficia dedit, beneficentior eſt. Quis vnquam laudatus eſt, quod ſibiipſi fuiſſet auxilio? quod ſe eripuiſſet latronibus? nemo ſibi beneficium dat, non magis quam hoſpitium: nemo ſibi donat, non magis quam credit. Si dat ſibi quiſque beneficium, ſemper dat, ſine intermiſſione dat: inire beneficiorum ſuorum nō poteſt numerum. Quomodo ergo gratiam referet, cum per hoc ipſum, quo gratiam refert, beneficium det? Quomodo enim diſcernere poterit, vtrum det ſibi beneficium, an reddat, cum intra eumdem hominem res geratur? Liberaui me periculo: beneficium mihi dedi. iterum me periculo libero: do beneficium, an reddo? Deinde vt primum illud concedam, dare nos beneficium nobis: quod ſequitur non concedam. nam etiam ſi damus, non debemus. quare? quia ſtatim recipimus. Accipere beneficium nos oportet, deinde debere, deinde referre. Debendi locus non eſt, quia ſine vlla mora recipimus. Dat nemo, niſi alteri: debet nemo, niſi alteri: reddit nemo, niſi alteri. Id intra vnum non poteſt fieri,

x. quod toties duos exigit. Beneficium eſt, præſtitiſſe aliquid vtiliter. verbum autem *Præſtitiſſe*, ad alios ſpectat. Nūquid non demens videbitur, qui aliquid vendidiſſe ſibi ſe dicet? quia venditio alienatio eſt, & rei ſuæ, iuriſque ſui, in alium 53 trāſlatio. Atqui quemadmodum vendere, ſic dare aliquid, à ſe dimitterre eſt, & id quod tenueris, habendum alteri tradere. Quod ſi eſt, beneficium nemo ſibi dedit: quia nemo dat ſibi 54 aliquid. Duo contraria in vnum coëunt, vt idem ſit dare, & accipere. Sed etiamnum multum intereſt, inter dare, & accipere. quidni? cum ex diuerſo iſta verba poſita ſint. atqui ſi quis ſibi beneficium dat; nihil intereſt inter dare & accipere. 55 Paullo ante dicebam, quædam ad alios pertinere & ſic eſſe formata, vt tota ſignificatio illorum diſcedat à nobis. Frater ſum, ſed alterius. nemo eſt enim ſuus frater. Par ſum, ſed alicui. quis eſt enim par ſibi? quod comparatur, ſine altero non intelligitur: quod iungitur, ſine altero non eſt. Si & quod datur, ſine altero non eſt: & beneficium ſine altero non eſt. Id ex ipſo vocabulo apparet, in quo hoc continetur, bene feciſſe. Nemo autem ſibi benefacit, non magis quam ſibi fauet, quam ſuarum partium eſt. Diutius hoc & pluribus exemplis licet proſequi. quidni? cum inter ea ſit habendum beneficium, quæ ſecundam perſonam deſiderant. Quædam cum ſint honeſta, pulcherrima, ſummæ virtutis, niſi cum altero non habent locum. Laudatur, & inter maxima humani generis bona, fides 56 colitur. num quis

xi. ergo dicitur ſibi fidem præſtitiſſe? Venio nunc ad 57 vltimam partem. Qui gratiam refert, aliquid debet impendere: ſicut qui ſoluit pecuniam: nihil autem impendit, qui gratiam ſibi refert, non magis quam conſequitur, qui beneficium à ſe accepit. Beneficium & gratiæ relatio, vltro citroque ire debent: intra vnum hominem non eſt viciſſitudo. Qui ergo gratiam refert, inuicem prodeſt ei, à quo conſecutus eſt aliquid: qui ſibi gratiam refert, cui prodeſt? ſibi. Et quis non alio loco relationem gratiæ, alio beneficium cogitat? Qui gratiam ſibi refert, ſibi prodeſt. & quis vnquam ingratus hoc noluit facere? imo quis non ingratus fuit, vt hoc faceret? Si gratias, inquit, nobis

agere

Digitized by Google

agere debemus,& gratiam referre debemus. Dicimus autem, *Ago gratias mihi, quod illam uxorem nolui ducere,& cum illo non contraxi ſocietatem.* Cum hoc dicimus, laudamus nos: vt factum noſtrum comprobemus, gratias agentium verbis abutimur. Beneficium eſt quod poteſt, & cum datum eſt, non reddi: qui ſibi beneficium dat, non poteſt non recipere, quod dedit: ergo non eſt beneficium. Alio tempore beneficium accipitur, alio redditur. In beneficio hoc eſt probabile,& ſuſpiciendum, quod alteri vt aliquis prodeſſet, vtilitatis interim ſuæ oblitus eſt: quod alteri dedit, ablaturus ſibi. hoc non facit. qui beneficium ſibi dat. Beneficium dare, ſocialis res eſt, aliquem conciliat, aliquem obligat: ſibi dare, non eſt ſocialis res, neminem conciliat, neminem obligat, neminem in ſpem inducit, vt dicat: Hic homo colendus eſt. illi beneficium dedit: dabit & mihi. Beneficium eſt, quod quis non ſua cauſſa dat, ſed eius cui dat: is qui ſibi beneficium dat, ſua cauſſa dat: non eſt ergo beneficium. Videor tibi iam illud, quod in principio dixeram, mentitus? XXII.
Dicis me abeſſe ab eo qui 58 operæpretium facit; imo totam operam bona fide perdere? Exſpecta. etiam hoc verius dices, ſimul ac te ad has latebras perduxero: à quibus cum euaſeris, nihil amplius aſſecutus eris, quam vt eas difficultates effugias, in quas licuit non deſcendere. Quid enim boni eſt nodos operoſe 59 ſoluere, quos ipſe vt ſolueres, feceris? Sed quemadmodum quædam in oblectamentum ac iocum ſic alligantur, vt eorum ſolutio imperito difficilis ſit: quæ ille qui implicuit, ſine vllo negotio ſeparat; quia commiſſuras eorum 60 & moras nouit: & nihilominus illa habent aliquam voluptatem. tentant enim acumen animorum & intentionem excitant: ita hæc quæ videntur callida & inſidioſa, ſecuritatem, torporem ac ſegnitiem ingeniis auferunt, quibus modo tempus in quo vagentur, ſternendus eſt, modo 61 ſcabri aliquid & confragoſi obijciendum per quod erepant,& ſollicite veſtigium faciant. Dicitur nemo ingratus eſſe. id ſic colligitur. Beneficium eſt quod prodeſt; prodeſſe autem nemo homini malo poteſt, vt dicitis Stoici: ergo beneficium non accipit malus: itaque nec ingratus eſt. Etiamnum, beneficium honeſta & probabilis res eſt. Apud malum nulli honeſtæ rei aut probabili locus eſt: ergo nec beneficio: quod ſi accipere non poteſt, nec reddere quidem debet. & ideo non fit ingratus. Etiamnum, vt dicitis: Bonus vir omnia recte facit: ſi omnia recte facit, ingratus eſſe non poteſt. Bonus beneficium reddit; malus non accipit. quod ſi eſt, nec bonus quiſquam ingratus eſt, nec malus. ita ingratus in rerum natura eſt nomen, & hoc inane. Vnum eſt apud nos bonum, honeſtum. id peruenire ad malum non poteſt: deſinit enim malus eſſe, ſi ad illum virtus intrauerit. Quamdiu autem malus eſt, nemo illi dare beneficium poteſt: quia bona malaque diſſentiunt, nec in vnum eunt. Ideo nemo illi prodeſt: quia quidquid ad illum peruenit, id prauo vſu corrumpit. Quemadmodum ſtomachus morbo vitiatus,& colligens bilem: quoſcumque accepit cibos mutat,& omne alimentum in cauſſam doloris trahit: ita animus cæcus, quidquid illi commiſeris, id onus ſuum,& perniciem, & occaſionem miſeriæ facit. Feliciſſimis itaque opulentiſſimiſque plurimum æſtus ſubeſt, minuſque ſe inueniunt, quo in maiorem materiam inciderunt, qua fluctuarentur. Ergo nihil poteſt ad malos peruenire, quod proſit: imo nihil quod non noceat. Quæcumque enim illis contigerunt, in naturam ſuam vertunt, & extra ſpecioſa, profuturaque ſi meliori darentur, illis peſtifera ſunt. Ideo nec beneficium dare poſſunt: quoniam nemo poteſt, quod non habet, dare: 62 hic benefaciendi voluntate caret. Sed quamuis hæc ita ſint, accipere tamen malus poteſt, quæ benefi- XXIII.
ciis ſimilia ſint: quibus non redditis, ingratus erit. Sunt animi bona, ſunt corporis, ſunt fortunæ. Illa animi bona, à ſtulto ac malo ſubmouentur: ad hæc admittitur, quæ & accipere poteſt,& debet reddere,& ſi non reddit, ingratus eſt. Nec hoc ex noſtra conſtitutione tantum. Peripatetici quoque, qui felicitatis humanæ 63 longe lateque terminos ponunt, aiunt, minuta peruenire beneficia ad malos. hæc qui non reddit, ingratus eſt. Nobis itaque beneficia eſſe non placet, quæ non ſunt animum factura meliorem: 64 commoda tamen illa eſſe,& expetenda, non negamus. Hæc & viro bono dare malus poteſt,& accipere à bono: vt pecuniam, veſtem, honores,& vitam. quæ ſi non reddet, in ingrati nomen incidet. At quomodo ingratum vocas, eo non reddito, quod negas eſſe beneficium? Quædam etiam ſi vera non ſint, propter ſimilitudinem eodem vocabulo comprehenſa ſunt. Sic 65 pyxidem,& argenteam & auream dicimus. ſic illiteratum, non ex toto rudem, ſed ad litteras altiores non perductum ſic qui male veſtitum & pānoſum vidit, nudum ſe vidiſſe dicit. Beneficia iſta non ſunt: habent tamen beneficij ſpeciem. Quomodo iſta ſunt tamquam beneficia: ſic & ille tamquam ingratus eſt, nō ingratus. Falſum eſt. quia illa beneficia,& qui dat appellat,& qui accipit. Ita & qui veri beneficij ſpecie fefellit, tam ingratus eſt, quam veneficus, qui 66 ſoporem cum venenū crederet, miſcuit.

Digitized by Google

xiv. Cleanthes vehementius agit. Licet, inquit, beneficium non ſit quod accipit, ipſe tamen ingratus eſt: quia non fuit redditurus, etiam ſi accepiſſet. Sic latro eſt, etiam antequam manus inquinet: quia ad occidendum iam armatus eſt, & habet ſpoliandi atque interficiendi voluntatem. Exercetur & aperitur opere nequitia, non incipit. Ipſum quod accepit, beneficium non erat, ſed vocabatur. Sacrilegi dant pœnas, quamuis nemo vſque 67 ad deos manus porrigat. Quomodo, inquit, aduerſus malum ingratus eſt quiſquam, cum malo dari beneficium non poſſit? Ea ſcilicet ratione, quia accepit ab illo aliquid ex his, quæ apud imperitos bona ſunt: quorum ſi malis copia eſt, ipſe quoque in ſimili materia gratus eſſe debebit: & illa qualiacumque ſunt, cum pro bonis acceperit, pro bonis reddere. 68 Æs alienum habere dicitur, & qui aureos debet, & qui corium forma publica percuſſum, quale apud 69 Lacedæmonios fuit, quod vſum numeratæ pecuniæ præſtat.

xv. Quo genere obligatus es, hoc fidem exſolue. Quid ſint beneficia, an & in hanc ſordidam humilemque materiam deduci magnitudo nominis clari debeat; ad vos non pertinet: 70 ad alios ſpectat verum. Vos ad ſpeciem veri componite animum: & dum honeſtum dicitis, quidquid eſt id, quod nomine honeſti iactatur, id colite. Quomodo, inquit, nemo per vos ingratus eſt, ſic rurſus omnes ingrati ſunt. Nam (vt dicitis) omnes ſtulti mali ſunt: qui autem habet vitium vnum, 71 habet omnia: omnes autem ſtulti & mali ſunt. omnes ergo ingrati ſunt Quid ergo? non vndique humano generi conuicium fit? non publica querela eſt, beneficia 72 periſſe, & pauciſſimos eſſe, qui de benemerentibus non inuicem peſſime mereantur? Nec eſt quod hanc tantum noſtram murmurationem putes. pro peſſimo prauoque numerantium, quidquid citra recti formulam 73 cecidit. Ecce 74 neſcio, quæ non ex philoſophorum domo clam, ſed ex medio conuentu, populos genteſque damnatura vox mittitur:

----- Non hoſpes ab hoſpite tutus,
Non ſocer à genero. fratrum quoque gratia rara eſt:
Imminet exitio vir coniugis, illa mariti.

Hoc iam amplius eſt. beneficia in ſcelus verſa ſunt: & ſanguini eorum non parcitur, pro quibus ſanguis fundendus eſt. Gladio ac venenis beneficia ſequimur: ipſi patriæ manus afferre, & 75 faſcibus ſuis illam premere, potentia ac dignitas eſt. Humili ſe ac depreſſo loco putat ſtare, quiſquis non ſupra rempublicam ſtetit. Accepti ab illa exercitus in ipſam conuertuntur, & imperatoria 76 concio eſt, Pugnate contra coniuges, pugnate contra liberos. aras, focos, penates armis inceſſite. Qui ne triumphaturi quidem intrare vrbem 77 iniuſſu ſenatus deberetis, quibuſque exercitum victorem reducentibus curia 78 extra muros præberetur: nunc ciuibus cæſis, perfuſi cruore cognato, vrbem 79 ſubreptis intrate vexillis. Obmuteſcat inter militaria ſigna libertas, & ille victor, pacatorque gentium populus, remotis procul bellis, omni terrore compreſſo, intra muros obſeſſus, 80 aquilas ſuas horreat.

xvi. Ingratus eſt Coriolanus: ſero & poſt ſceleris pœnitentiam pius. poſuit arma, ſed in medio parricidio poſuit. Ingratus Catilina. parum eſt illi capere patriam, niſi euerterit, niſi 81 Allobrogum in illam cohortes immiſerit, & trans Alpes accitus hoſtis, vetera & ingenita odia ſatiauerit, ac diu debitas 82 inferias 83 Gallicis buſtis duces Romani perſoluerint. Ingratus C. Marius, ad conſulatum 84 à caliga perductus: qui niſi Cimbricis cædibus Romana funera æquauerit, niſi ciuilis exitij & trucidationis non tantum 85 dederit ſignum, ſed 86 ipſe ſignum fuerit, parum 87 mutatam ac repoſitam in priorem locum fortunam ſuam ſentiet. Ingratus L. Sulla: qui patriam durioribus remediis quam pericula erãt, ſanauit. qui cum à Præneſtina arce, vſque ad Collinam portam 88 per ſanguinem humanum inceſſiſſet, alia edidit in vrbe prælia, alias cedes: 89 legiones duas, quod crudele eſt, poſt victoriam; quod nefas, poſt fidem, 90 in angulum congeſtas cõtrucidauit, & proſcriptionem commentus eſt: dij magni! vt qui ciuem Romanum occidiſſet, impunitatem, & 91 pecuniam, tantumnon 92 ciuicam acciperet. Ingratus Cn. Pompeius: qui pro tribus conſulatibus, pro triumphis tribus, pro tot honoribus, quos ex maxima parte 93 immaturus inuaſerat, hanc gratiam reipublicæ reddidit, vt in poſſeſſionem eius 94 alios quoque induceret, quaſi potentiæ ſuæ detracturus inuidiam, ſi quod nulli licere debebat, pluribus licuiſſet: dum extraordinaria concupiſcit imperia, dum prouincias, vt 95 eligat, 96 diſtribuit, dum ita 97 triumuiris remp. diuidit, vt tamen in ſua domo duæ partes eſſent, eo redegit populum Rom. vt ſaluus eſſe non poſſet, niſi beneficio 98 ſeruitutis. Ingratus ipſe Pompeij hoſtis ac victor, qui à Gallia Germaniaque bellum in vrbem circumegit, & ille plebicola, ille popularis, 99 caſtra in circo Flaminio poſuit, propius quã 100 Porſenæ fuerant. Tẽperauit quidem ius crudelitatemq; victoriæ. quod dicere ſolebat, præſtitit:

Digitized by Google

neminem occidit 101 niſi armatum. Quid ergo eſt? Ceteri arma cruentius exercuerunt, ſatiati tamen aliquando 102 abiecerunt: hic gladium cito condidit, numquam 103 poſuit. Ingratus Antonius in dictatorem ſuum, quem 104 iure cæſum pronuntiauit, interfectoreſque eius in prouincias & imperia dimiſit, patriam vero proſcriptionibus, incurſionibus, bellis laceratam, poſt tot mala, deſtinauit 105 ne Romanis quidem regibus: vt quæ Achæis, Rhodiis, & pleriſque vrbibus claris ius integrum, libertatem que cum immunitate reddiderat, ipſa tributum 107 ſpadonibus penderet.

Deficiet dies, enumerantem ingratos, vſque in vltima patriæ exitia. Æque immenſum erit, ſi percurrere cœpero, ipſa reſpublica quam ingrata in optimos ac deuotiſſimos ſibi fuerit: quamque non minus ſæpe peccauerit, quam in ipſam peccatum eſt. 107 Camillum in exſilium miſit: Scipionem 108 dimiſit. exſulauit poſt Catilinam Cicero, diruti eius penates, bona direpta, factum quidquid victor Catilina feciſſet. 109 Rutilius innocentiæ pretium tulit 110 in Aſia latere: Catoni populus Romanus 111 præturam negauit, conſulatum 112 pernegauit. Ingrati publice ſumus. Se quiſque interroget; nemo non aliquem queritur ingratum. Atqui non poteſt fieri, vt omnes querantur, niſi querendum eſt 113 de omnibus. Omnes ergo ingrati ſunt. Tantum? & 114 cupidi omnes, & maligni omnes, & timidi omnes, illi in primis qui videntur audaces. Adijce, & ambitioſi omnes ſunt, & impij omnes. Sed non eſt quod iraſcaris. ignoſce illis: omnes inſaniunt. Nolo te ad incerta reuocare, vt dicam, Quam ingrata ſit iuuentus, 115 vide. Quis non patri ſuo ſupremum diem, vt innocens ſit, optat? vt moderatus, 116 exſpectat? vt pius, cogitat? Quotus quiſque vxoris optimæ mortem timet, vt non 117 computet? Cui rogo litigatori defenſo, tam magni beneficij, 118 vltra res proximas, memoria durauit? Illud in cōfeſſo eſt. quis ſine querela moritur? quis extremo die dicere audet: XVII.

Vixi, & quem dederat curſum fortuna, peregi?

quis non recuſans, quis non gemens exit? Atqui hoc ingrati eſt, non eſſe contentum 119 præfato tempore. Semper pauci dies erunt, ſi illos numeraueris. Cogita, non eſſe ſummum bonum in tempore. quantumcumque eſt, boni conſule. Vt prorogetur tibi dies mortis, nihil proficit ad felicitatem: quoniam mora non fit beatior vita, ſed longior. Quanto ſatius eſt, gratum aduerſus perceptas voluptates, non aliorum annos cōputare, ſed ſuos benigne æſtimare, & in lucro ponere? Hoc me dignum iudicauit Deus? hoc ſatis eſt. Potuit plus? ſed hoc quoque beneficium eſt. Grati ſimus aduerſus deos, grati aduerſus homines, grati aduerſus eos qui nobis aliquid præſtiterunt; grati etiam aduerſus eos qui noſtris præſtiterunt. In infinitum, inquis, me obligas, cum dicis, & noſtris. itaque pone aliquem finem. Qui filio beneficium dat, vt dicis, & patri eius dat. 120 Primum vnde, quo quæro. Deinde illud vtique mihi determinari volo, ſi & patri beneficium datur, numquid & fratri? numquid & patruo? numquid auo? numquid vxori & ſocero? Dic mihi, vbi debeam deſinere: quouſque perſonarum feriem ſequar. Si agrum tuum coluero, tibi beneficium dedero: ſi domum tuam ardentem reſtinxero, aut ne cadat excepero, tibi beneficium non dabo? Si ſeruum tuum ſeruauero, tibi imputabo: ſi filium tuum ſeruauero, non habebis beneficium meum? XVIII.

Diſſimilia ponis exempla: quia qui agrum meum colit, agro beneficium non dat, ſed mihi: & qui domum meam, quo minus ruat fulcit, præſtat mihi. ipſa enim domus ſine ſenſu eſt. Debitorem me habet, quia nullum habet. Et qui agrum meum colit, non illum, ſed me demereri vult. Idem de ſeruo dicam mei mancipij res eſt, mihi ſeruatur: ideo ego pro illo debeo. Filius ipſe beneficij capax eſt. itaque ille accipit: ego beneficio lætor. contingor, non obligor. Velim tamen, tu qui debere non putas, reſpondeas mihi: filij bona valetudo, felicitas, patrimonium pertinet ad patrem? felicior futurus eſt, ſi ſalſum habuerit filium: infelicior, ſi amiſerit? Quid ergo? qui & felicior fit à me, & infelicitatis maximæ periculo liberatur, non accipit beneficium? Non, inquit: quædam enim in alios conferuntur, ſed ad nos vſque permanant: ab eo autem exigi quidque debet, in quem confertur: ſicut pecunia ab eo petitur, cui credita eſt, quamuis ad me illa aliquo modo venerit. Nullum beneficium eſt, cuius commodum non & proximos tangat, nōnumquam etiam longius poſitos. Non quæritur, quo beneficium ab eo cui datum eſt, transferatur, ſed vbi primò collocetur. à reo tibi ipſo & à capite repetitio eſt. Quid ergo? oro te, nō dicis, filium mihi donaſti, & ſi hic periſſet, victurus non fui? pro eius vita beneficium non debes, cuius vitam tuæ præfers? Etiamnum cum filium tuum ſeruaui, ad genua procumbis, diis vota ſoluis, tamquam ipſe ſeruatus. Illæ voces exeunt tibi: *Nihil intereſt,* 121 *mea an me ſeruaueris. duos ſeruaſti: imo me magis.* Quare iſta dicis, ſi nō accipis beneficiū? quia & ſi filius meus pecuniā mutuā ſumpſerit, creditori numerabo, non tamen ego debuero. XIX.

quia etſi filius meus in adulterio deprehenſus erit, erubeſcam, non ideo ego ero adulter. Dico me tibi obligatum pro filio: non quia ſum, ſed quia volo me offerre tibi debitorem voluntarium. At peruenit ad me ſumma ex incolumitate eius voluptas, ſumma vtilitas, & orbitatis grauiſſimum vulnus effugi. Non quæritur nunc, an profueris mihi, ſed an beneficium dederis. prodeſt enim & animal, & lapis, & herba: nec tamen beneficium dant, quod numquam datur, niſi à volente. Tu autem non vis patri, ſed filio dare: & interim, ne noſti quidem patrem. Itaque cum dixeris, Patri ergo beneficium non dedi, filium eius ſeruando? contra oppone, Patri ergo beneficium dedi, quem non noui, quem non cogitaui? Et quid, quod aliquando euenit, vt patrem oderis, filium ſerues: beneficium ei videberis dediſſe, cui tunc inimiciſſimus eras, cum dares? Sed vt dialogorum altercatione ſepoſita, tamquam iuriſconſultus 122 reſpondeam, mens ſpectanda eſt dantis. beneficium ei dedit, cui datum voluit. Sicut ſi in patris honorem fecit, pater accepit beneficium: ſic pater beneficio in filium collato non obligatur, etiam ſi fruitur. Si tamen occaſionem habuerit, volet & ipſe præſtare aliquid, non tanquam ſoluendi neceſſitatem habeat, ſed tamquam incipiendi cauſſam. Repeti à patre beneficium non debet: ſi quid pro hoc benigne facit, iuſtus, non gratus eſt. Nam illud finiri non poteſt: ſi patri do beneficium, & matri, & auo, & auunculo, & liberis, & affinibus, & amicis, & ſeruis, & patriæ. Vbi ergo beneficium incipit ſtare? Sorites enim ille inexplebilis ſubit: cui difficile eſt modum imponere, quia paullatim ſurrepit, & non deſinit ſerpere. Illud ſolet quæri: Fratres duo diſſident. ſi alterum ſeruo, an dem beneficium, ei qui fratrem inuiſum non periſſe moleſte laturus eſt? Non eſt dubium, quin beneficium ſit etiam inuito prodeſſe: ſicut non dedit beneficium, qui inuitus profuit.

xx. Beneficium, inquit, vocas, quo ille offenditur, quo torquetur? Multa beneficia 123 triſtem frontem & aſperam habent, quemadmodum ſecare & vrere vt ſanes, & vinculis coërcere. Non eſt ſpectandum an doleat quis beneficio accepto: ſed an gaudere debeat. Non eſt malus denarius, quem barbarus & ignarus formæ publicæ reiecit. Beneficium & odit, & accepit: ſi modo id prodeſt, ſi is qui dabat, vt prodeſſet dedit. nihil refert an bonam rem malo animo quis accipiat. Agedum, hoc in contrarium verte. Odit fratrem ſuum, quem illi expedit habere. hunc occidi. non eſt beneficium, quamuis ille dicat eſſe, & gaudeat. Inſidioſiſſime nocet, cui gratiæ aguntur pro iniuria. 124 Video. Prodeſt aliqua res, & ideo beneficium eſt: nocet, & ideo non eſt beneficium. Ecce, quod nec proſit, nec noceat, dabo: & tamen beneficium eſt. Patrem alicuius in ſolitudine exanimem inueni, corpus eius ſepeliui. nec illi profui (quid enim illius intererat, quo genere dilaberetur?) nec filio. quid enim per hoc commodi acceſſit illi? Dicam quid conſecutus ſit: officio ſollenni & neceſſario per me functus eſt. Præſtiti patri eius, quod ipſe præſtare voluiſſet, necnon & debuiſſet. Hoc tamen ita beneficium eſt, ſi non miſericordiæ & humanitati dedi, vt quodlibet cadauer abſconderem: ſed ſi corpus agnoui, ſi filio tunc hoc præſtare me cogitaui. At ſi terram ignoto 125 mortuo inieci, nullum habeo huius officij debitorem, 126 in publicum humanus. Dicet aliquis, Quid tantopere quæris, cui dederis beneficium, tamquam repetiturus aliquando? Sunt qui numquam iudicant eſſe repetendum, & has cauſſas afferunt. Indignus, etiam repetenti non reddet: dignus, ipſe per ſe referet. Præterea ſi bono viro dediſti, exſpecta: ne iniuriam illi facias appellando, tamquam non fuiſſet ſua ſponte redditurus. ſi malo viro 127 dediſti, fer. Beneficium 128 verbo ne corruperis, creditum faciendo. Præterea, lex quod non iuſſit repeti, vetuit. Vera ſunt iſta. quam diu me nihil vrget, quam diu fortuna nihil cogit, 129 petam potius beneficium quam repetam: ſed ſi de ſalute liberorum agitur, ſi in periculum vxor deducitur, ſi patriæ ſalus ac libertas mittit me etiam quo ire nollem, imperabo pudori meo, & teſtabor omnia me feciſſe, ne opus eſſet mihi auxilio hominis ingrati. nouiſſime recipiendi beneficij neceſſitas, repetendi verecundiam vincet. Deinde, cum bono viro beneficium do, ſic do, tamquam numquam repetiturus, niſi neceſſe fuerit.

xxi. Sed lex, inquit, non permittendo exigere, vetuit. Multa legem non habent, nec actionem: ad quæ conſuetudo vitæ humanæ, lege omni valentior, dat aditum. Nulla lex iubet amicorum ſecreta non eloqui, 130 nulla lex fidem etiam inimico præſtare. Quæ lex ad id præſtandum nos quod alicui 131 promiſimus, alligat? Querar tamen cum eo qui arcanum ſermonem non continuerit, & fidem datam, nec ſeruatam, indignabor. Sed ex beneficio, inquit, creditum facis. Minime. non enim exigo, ſed repeto: & ne repeto quidem, ſed admoneo. Ne vltima quidem neceſſitas in hoc aget, vt ad eum veniam, cum quo diu mihi 132 luctandum ſit. Qui tam ingratus eſt, vt illi non ſit ſatis admoneri, eum tranſibo, nec dignum iudicabo, qui gratus eſſe cogatur. Quo-

Digitized by Google

modo fœnerator quoſdam debitores non appellat, quos ſcit decoxiſſe, & in quorum pu-
dorem nihil ſupereſt, quod pereat: ſic ego quoſdam ingratos palam ac pertinaciter
præteribo, nec ab vllo beneficium repetam, niſi à quo non ablaturus ero, ſed receptu-
rus. Multi ſunt, qui nec negare ſciant, quod acceperunt, nec referre: qui nec XXII.
tam boni ſunt quam grati, nec tam mali quam ingrati, ſegnes & tardi, lenta nomina, non
mala. Hos ego non appellabo, ſed commonefaciam, & ad officium aliud agentes edu-
cam, qui ſtatim mihi ſic reſpondebunt: *Ignoſce, non mehercule ſciui hoc te deſiderare, alioquin
vltro obtuliſſem. Rogo ne me ingratum exiſtimes. memini quid mihi præſtiteris.* Hos ego quare
dubitem, & ſibi meliores & mihi facere? Quemcumque potuero, peccare prohibebo,
multo magis amicum, & ne peccet, & ne in me potiſſimum peccet. Alterum illi benefi-
cium do, ſi illum ingratum eſſe non patior: nec dure illi exprobrabo quæ præſtiti, ſed
quam potero molliſſime, vt poteſtatem referendæ gratiæ faciam, renouabo memoriam
eius, & petam beneficium: ipſe me repetere intelliget. Aliquando vtar verbis duriori-
bus, ſi emendari illum ſperauero poſſe. nam deploratum propter hoc quoque non exa-
gitabo, ne ex ingrato inimicum faciam. Quod ſi admonitionis quoque 133 ſuggilla-
tionem ingratis remittimus, ſegniores ad reddenda beneficia faciemus. Quoſdam vero
ſanabiles & qui fieri boni poſſunt, ſi quid illos momorderit, perire patiemur admoni-
tione ſublata? qua & pater filium aliquando correxit, & vxor maritum 134 aberran-
tem ad ſe reduxit, & amicus languentem amici fidem erexit. Quidam vt ex- XXIII.
pergiſcantur, non feriendi, ſed commouendi ſunt: eodem modo quorumdam ad refe-
rendam gratiam fides non ceſſat, ſed languet. hanc peruellamus. Noli munus tuum in in-
iuriam vertere. iniuria eſt enim, ſi in hoc non repetis, vt ingratus ſim. Quid ſi ignoro,
quid deſideres? quid ſi occupationibus diſtrictus, & in alia vocatus, occaſionem non
obſeruaui? oſtende mihi quid poſſim, quid velis. Quare deſperas, antequam tentas? qua-
re properas & beneficium, & amicum, perdere? Vnde ſcis nolim, an ignorem an animus,
an facultas deſit mihi? experire. Admonebo ergo, non amare, non palam, ſine conuicio:
ſic, vt 135 ſe rediſſe in memoriam, non reduci putet. Cauſſam dicebat apud di- XXIV.
uum Iulium ex veteranis quidam, paullo violentior aduerſus 136 vicinos ſuos, &
cauſſa premebatur. *Meminiſti*, inquit, *Imperator in Hiſpania talum te torſiſſe, 137 circa Su-
cronem?* Cum Cæſar meminiſſe ſe dixiſſet: 138 *Meminiſti quoque*, inquit, *ſub quadam arbo-
re minimum vmbræ ſpargente, cum velles reſidere feruentiſſimo ſole, & eſſet aſperrimus locus, in quo
ex rupibus acutis, vnica illa arbor eruperat, quemdam ex commilitonibus 139 penulam ſuam ſub-
ſtrauiſſe?* Cum dixiſſet Cæſar: *Quid ni meminerim? & quidem ſiti confectus, quia 140 impe-
ditus ire ad fontem proximum non poteram, repere manibus volebam, niſi commilito, homo fortis ac
ſtrenuus, aquam mihi in galea ſua attuliſſet. Potes ergo*, inquit, *Imperator agnoſcere illum homi-
nem, aut illam galeam?* Cæſar ait, ſe non poſſe galeam agnoſcere, hominem pulchre poſſe:
& adiecit, puto ob hoc iratus, quod ſe à 141 cognitione media ad veterem fabulam
adduceret: *Tu vtique ille non es. Merito*, inquit, *Cæſar me non agnoſcis. nam cum hoc factum eſt,
integer eram, poſtea ad Mundam in acie oculus mihi effoſſus eſt, & in capite 142 lecta oſſa. Nec
galeam illam ſi videres, agnoſceres: machæra enim Hiſpana diuiſa eſt.* Vetuit illi exhiberi nego-
tium Cæſar: & agellos, in quibus 143 vicinalis via, cauſſa rixæ ac litium fuerat, militi
ſuo donauit. Quid ergo non repeteret beneficium ab imperatore, cuius memo- XXV.
riam multitudo rerum confuderat? quem fortuna 144 ingens, exercitus diſponentem,
non patiebatur ſingulis militibus occurrere? Non eſt hoc repetere beneficium, ſed reſu-
mere bono loco poſitum, & paratum: ad quod tamen vt ſumatur, manus porrigenda eſt.
Repetam itaque, quia hoc aut neceſſitate facturus ero, aut illius cauſſa, à quo repetam.
Tiberius Cæſar inter 145 initia dicenti cuidam, *Meminiſti*, antequam plures notas fa-
miliaritatis veteris proferret: *Non memini*, inquit, *quid fuerim.* Ab hoc nedum eſſet repe-
tendum beneficium, 146 optanda erat obliuio. Aduerſabatur omnium amicorum &
æqualium notitiam, & illam ſolam præſentem fortunam ſuam adſpici, illam ſolam cogi-
tari ac narrari volebat: inquiſitorem habebat, veterem amicum. Magis tempeſtiue repe-
tendum eſt beneficium, quam petendum. Adhibenda verborum moderatio, vt nec in-
gratus poſſit diſſimulare. Tacendum & expectandum, ſi inter ſapientes viueremus: & ta-
men ſapientibus quoque indicare melius fuiſſet, quid rerum noſtrarum ſtatus poſceret.
Deos, quorum notitiam nulla res effugit, rogamus: & illos vota non exorant, ſed admo-
nent. 147 Dijs quoque, inquam, Homericus ille 148 ſacerdos allegat officia, & aras
religioſe cultas, quo obſequētes faciat: 149 & parent. Moneri velle ac poſſe, 150 ſecū-
da virtus eſt. Huc illuc frænis leniter motis flectendus eſt animus, 151 paucis ſui rector
optimus. proximi ſunt, qui admoniti in viam redeunt. His non eſt dux detrahendus.

Digitized by Google

Opertis oculis ineſt acies, ſed ſine vſu, quam lumen 152 à diis immiſſum ad miniſteria ſua euocat. Inſtrumenta ceſſant, niſi illa in opus ſuum artifex mouerit. Ineſt interim animis voluntas bona: ſed torpet, modo deliciis ac ſitu, modo officij inſcitia. Hanc vtilem facere debemus: nec irati relinquere in vitio, ſed vt magiſtri puerorum diſcentium patienter ferre offenſationes memoriæ labentis. Quæ, quemadmodum ſubiecto vno aut altero verbo, ad contextum reddendæ orationis adducta eſt, ſic ad referendam gratiam admonitione reuocanda eſt.

COMMENTARIA VARIORVM AVCTORVM in librum quintum Senecæ de Beneficijs.

I. LIPSIVS.

CAP. I. 1. Ita vis.] *Poetarum more. nempè tu vis, & facis cum velle.*

2. Homini.] *Meus,* hominum: *& magis laudet.*

3. Dependere.] *Pendet è prioribus. quia tibi inſcribis & imputas aliis benefacta, ſequitur vt gratus pro iis ſis, & ſoluas, id eſt dependas*

4. Non præſtare.] *Non dare, ſed ſoluere iam pro accepto.*

5. Gloria fug.] *Liuius:* Adeo ſpreta in tēpore gloria, interdū cumulatior redit. *Noſter in epiſt.* Gloria vmbra virtutis eſt, etiam inuitos comitabitur.

6. Vltro repetant.] *Agunt qui ſunt rei.*

7. Suppreſſit.] *Meus,* ſuſpenſis. *haud malè, ſed tum quoque velim,* diſſimulatiue, *diſiungendo, non copulando.*

8. Animi.] *Idem liber,* cauſe. *quid lateat, neſcio. nam vulgata per quidem bona videtur.*

9. Non cito.] *A Mureto eſt. nam editi hactenus* concito odiſſe. *Et ſententiam haud improbam efficit; niſi quòd vocula* cito *redundat, nec aptè cum* properandi *verbo texetur. Alij quidam ſcripti,* quàm cito adiſſe: *alij,* odiſſe: *at meo vox ea nulla eſt, ſcribiturque:* quam cito properaueris.

CAP. II. 10. Dumtaxat.] *Ad ſequens verbum referes, nihil in conſilia ipſa poteſt, nec mutat quin bona, talia ſint: ſed tantùm meneuius. Et ſi vel vox ſuſpecta. meus diuiſim ſcribebat,* dum taxat: *aliquo etiam ſenſu.*

11. Voluntas.] *Aſſidet hoc Apuleij:* Omnibus bonis in rebus conatus in laude, effectus in caſu eſt.

12. Quod turpe.] *In meis,* Quod ipſe. *Et ita eſt. ad Liberalem refertur, de quo paulo antè:* longè aliud eſt, quam mente concipis. *In eo igitur erras, inquit, quod exiſtimas virum bonum beneficiis vinci.*

13. Renunciabit.] *Conditioni huic, aut amico certamini.*

14. Statione.] *A militia. in qua nefas ſtationem & excubias deſerere.*

CAP. III. 15. Lacedæmonij.] *Ex decreto ſiue rhetrâ Lycurgi. An ea ol.mnit Romanorum hoc temporè? vix videtur, ex Propertio, & Philoſtrato: at tu vide Turnebum* XXVII. *Aduerſ. cap.* VIII. *Petrum Fabrum lib.* 1. *Agoniſtic. cap.* XII. *&* IX.

16. Pancratio.] *Pugilatus eſt, & gloſſis antiquis,* πυγμαχικὸς, pugil, pugillator: *ſed cum diſcrimine à Ceſtu. Quod & Seneca hìc innuit, & ſeorſim ponit: itemque Propertius:*

Et patitur duro vulnera pancratio:
Nunc ligat ad ceſtum gaudentia brachia loris.

Pācratiaſtes igitur eſt, qui nudis manibus pugniſque, nexus miſcet, ſed & pedibus ac toto corpore certat. Inde nomen Græcis, quòd viribus & omni robore aduocato: ſicut & eoſdem παμμάχους *vocāt. Imò & Lucta huic certamini mixta. At Ceſtus, ſimplicius, & ſi grauius, pugnat. Nam is manus obarmat (ſunt enim Ceſtus ſegmenta lorea, grauia, bullis ſiue nodis e ferro, ære, plumbo interſtincta) & pondere illo caput, genas, collum aduerſarij aut pectus quatit.*

17. Metam.] *Pleraque ſcripta lectio* Cretam: *& ita vocabant. vide epiſt.* CVIII.

18. Ter abiectus.] *Suidas, in verbo* τριαχθῆναι.

19. Vox cedentis.] *Diſertè de Voce. & Plutarchus hoc voluit, cùm in iſta re cauſſam reddit prohibitionis eius Lycurgi (in Laconicis)* ὅπως μηδεὶς αὐτῶν πονῶν ἀπειπεῖν ἐθίζηται: nequis aſſueſceret in laboribus deſpondere animum & voce id fateri.

20. Tradere.] *Manu porrecta id ſignificantis. nam ea conſeſſionis, & prælationis illius nota. Plutarchus in Lycurgo:* ea ſola certaminum permiſiſſe ciuibus, ἐν οἷς χεὶρ οὐκ ἀνατείνεται: in quibus manus non protenditur. *ad hanc nempe conſeſſionem, Prouerbium innotuit,* Manum dare.

21. Inter ſuperan.] *Ex iſtis Pincianus arguté faciebat:* in ter ſuperatis, *quia de Luctatore ter abiecto præmiſit. Sed Senecæ verba nunc de Spartano toto inſtituto, non de Lucta ſunt. Meus liber,* intus ſuperantiam. *Certum mihi reſcribere:* intus ſuperati animus. *hoc ſenſu, Hominis etiam ſuperati animus intus inuictus eſt.*

CAP. IV. 22. Si quod.] *Meus.* quidē. *Lego,* Si quem, *meliore ſenſu.*

23. Approbat.] *Ex eodem meo,* approbandi. *Signis, id eſt rebus externis: atque omnino ſic legendum.*

24. Conſenſum.] *Politicum dictum Liuius* II. Vires imperij in conſenſu obedientium ſunt.

25. Nonne ille.] *Scripti.* O nè. *quod planè verum eſt, exclamandi particula, & altera aſſirmandi. Meus,* Omne refert.

CAP. V. 26. Virtus.] *Vt de Socrate & Diogene dictum.*

27. Odio.] *Ea vox abeſt à ſcriptis libris. nec mirari conuenit, ſed fortiter relegare. Deprauat ſententiam. quæ germana eſt, Parentes tandiu in vita habemus, atque iis fruimur; quādiu in adoleſcentia eos ferè grauamus. Vbi firmior ætas firmius iudicium dedit; tunc abeunt, & moriuntur. Itaque grati non ſumus, quia cùm poſſumus, non intelligimus: cùm hoc, & volumus, ſerum eſt, & iam fuerunt.*

28. Nobis.] *Meus,* à nobis.

29. Onere.] *Non beneficio. Educandi, monendi, dirigendi labores habuère: fructum, niſi in tacita ſpe & gaudio vix vllum.*

CAP. VI. 30. Sine exercitu.] *An hoc vult, ligatas obnoxiaſque fuiſſe, etiam ſine exercitu, ſolo metu & viri gloria attonitas? An placebit reſcribi,* ſuo exercitu?

31. Archelaus.] *Macedonum rex fuit, qui in venatione ex vulnere fortuito obijt, ipſo anno quo Socrates. Diodorus lib.* XIV. *De ipſa re, breuiter Diogenes:* Aſpernatus eſt magno animo Archelaum Macedonem Scopam Cranonium, & Eurylochum Lariſſæum, cùm nec

pecunias ab iis miſſas accepit, nec ipſe ad eos ire voluit.

32. Etiamnum.] *Ea vocula interrogatione efferenda eſt:* Etiamnum? Archelaus, *&c. Valet, Eſt-ne amplius? Addone etiam?*

33. Fines.] *Quatenus, & quomodo, vincere ac mori oporteret.*

34. Moris eſt.] *Græcis quidem. nam Romanis contra.*

35. Dare.] *Id eſt, ipſum illud beneficium erat capere, tanto viro dare.*

36. Vafre.] *Cur non cum libris,* naſutè?

37. Seruitutem.] *Noti Sophoclis verſus:*

Ὅστις δὲ πρὸς τύραννον ἐμπορεύεται,
Κείνου 'στὶ δοῦλος, κἂν ἐλεύθερος μόλῃ:
Ad regias qui conferet domos gradum,
Fit ſeruus iſtic, liber etſi acceſſerat.

38. Libertatem.] *In monendo, & corripiendo. Atque eam veram cauſſam odij, & ex eo mortis, produnt.*

CAP. VII. 39. Tradere ſibi.] *Vt ſit ſuæ poteſtatis, non ſeruiat affectibus, aut corpori ancilletur.*

40. Deeſt.] *Meus,* deerit.

41. A teipſo.] *Optimè acutè dici, Para à te ipſo patientiam. careas, nec appetas.*

42. Diuidit.] *Ex vno duos facit.*

CAP. VIII. 43. Nemo ſibi.] *Caput hîc nouum feci. nam res tota alia, & orditur iam refutare. Abruptè ſatis, fateor, ſi tamen hæc plena.*

44. Affuiſſe.] *Patrocinio vel aduocatione iuuiſſe. Fori verbum eſt. Ouidius.*

Munera det diues, ius qui profitebitur, adſit.

45. Patrono.] *Quod liberti, aut clientes (ad iſtos hîc ſpectat) ſolenniter ſolent: & baſes cum eiuſmodi titulis multæ exſtant.*

46. Aliquis probe.] *Vetus ſcriptio:* aliquid prodeſſe ſibi: *quod ego fecerim,* aliquid probe ſibi fecerit.

47. Cui referat.] *Meus,* quo referat. *quod hominem locumque diuerſum magis notat.*

48. Verſura.] *Verſuram facere, ait Donatus,* eſt creditorem mutare, & fœnus fœnore diſſoluere. *Domi autem ea fit, cùm vt ſuprà dictum, à nobis ipſis mutuamur. Vide epiſt.* XIX.

49. Luſorium.] *Inane, nec verum. Ita arma* luſoria, *quæ veris & decretorijs opponuntur. ita* Spectaculum non fidele, & luſorium. *epiſt.* LXXIX.

50. Quia motu.] *Meus negationem inſerit,* quia neque motu. *& res ita habet: dixitque clarè,* nihil primum eſſe, nihil extremum. *Opinione tamen noſtra tale aliquid poteſt: ac vide Ariſtotelem, ſi vis, II. de Cælo, cap. II.*

51. Redit.] *Amiſſa forma, in aliam: & æterna materia prima. Vide epiſt.* XXXVI.

CAP. IX. 52. Neceſſarium.] *Eo modo, quo neceſſaria dicuntur.* οὕτως ἔχοντα καὶ πεφυκότα: ita ſe habentia, & ſic nata. *Ariſtoteles I. De part. Animal. cap. I. Adde cap. V. lib. V. Metaph.*

CAP. X. 53. Tranſlatio.] *Legitima definitio, & Imperatoriæ illi conſonans:* Alienatio eſt omnis actus, per quem dominium transfertur.

54. Aliquid.] *Perplacet Gruteri correctio:* dat ſibi. Alioqui duo contraria.

55. Paullo ante.] *Initio Capitis:* Præſtitiſſe; ad alios ſpectat.

56. Colitur.] *Liuius libro* IX. *de Romanis:* Apud quos iuxta diuinas religiones Fides colitur. *Et habuit Romæ iam à Numa ſacrarium, aut templum.*

CAP. XI. 57. Vltimam.] *An* alteram? *Intellegit hoc quod obiectum erat (initio cap.* IX.) Beneficium ſibi dare poteſt, ergo & referre gratiam. *Prius membrum de Beneficio, refutauit: nunc hoc alterum, de Gratia.*

CAP. XII. 58. Operæpretium.] *Alludit ad verba primi capitis, atque ipſa repetit. Vide.*

59. Soluere.] *Ariſtippi in iis lepidum dictum:* Proponēte quodam captiunculam, & vt ſolueret vrgente: O fatue, inquit, quid opus ſoluere, quod etiam ligatum exibet negotium?

60. Et moras.] *Vulgo,* mores. *Illud aptius, & tamen aptius vellem. An ſuis,* ex more?

61. Scabri.] *Eſt à Pinciano. at libri omnes* crebri. *valde fallor, aut* creperi *ſunt.*

62. Hic benef.] *Sententia redditur, ſic, ſcribendo.*

CAP. XIII. 63. Longe lateque.] *Nam & corporis ac fortunæ bona ad Summum bonum admittunt.*

64. Commoda.] Εὐχρηστα *Stoicorum voce: de quibus in Manud.* II. *Diſſert.* XXIII.

65. Pyxidem.] *Contra vim verbi, quia* πύξις *Græcis eſt* ἀπὸ τοῦ πύξου: *Latinè* Buxidem *dicas, à* Buxo. *Atqui à ligno metalla abeunt.*

66. Soporem.] *Medicamentum ſoporiſicum,* ὑπνωτικὸν, *vt ille Domitij medicus ſuprà, lib.* III. *cap.* XXIII. *dedit. Ita Gloſſæ* Soporem, κάρωσιν *exponunt: id eſt,* ſoporationem: *& Seneca epiſtola* LXXXIII. Nec ſopore ſumpto, dormiturum.

CAP. XIV. 67. Ad Deos.] *Meus,* ad cælos: *& verum eſt. De ſententia, vide infra, libro* VII. *cap.* VII. *& De conſt. ſap. cap.* IV.

67. Æs alien.] *Quia olim pecunia omnis in ære. vox igitur recentia, etſi argentum & aurum ſucceſſit.*

69. Lacedæmonios.] *Nicolaus Damaſcenus:* νομίσματι χρῶνται σκυτίνῳ: nummo vtuntur coriaceo.

CAP. XV. 70. Ad alios.] *Meus, & plerique ſcripti:* in alios quæritur verum. *Sententia quidem eſt. vos viles & è turba. vos ſtulti, fruſtra de vero beneficio quæritis, eius non capaces: ad ſpeciem & imaginem eius ite. veritas alijs quæritur.*

71. Habet omnia.] *Suprà, lib.* IV. *cap.* XXVI.

72. Periſſe.] *Catulli querela:*

Omnia ſunt ingrata, nihil feciſſe benigne eſt.

Homeri iam olim: Odyſſ. Δ.

----οὐδέ τις ἐστὶ χάρις μετόπισθ' εὐεργέων:
----nec vlla eſt gratia poſt benefacta.

73. Cecidit.] Occidit, *meus liber.*

74. Neſcio quæ.] *Idem ille,* neſcio quemdam, qui non. *& paullo poſt,* clamat, *pro* clàm. *Legam:* Ecce neſcio, quem, qui non è philoſophorum domo clamat, ſed. *Enimuero illud* clam, *quod à Mureto eſt, non placet: nec enim Philoſophi muſſantes loquuntur, ſed palàm & liberè conuicium moribus faciunt. Itaque ſi eius cetera lectio tenenda, tamen hîc faciam,* è phil. domuncula. *Id enim genus anguſtius & vilius ferè habitant.*

75. Faſcibus ſuis.] *Magiſtratibus & imperiis ab illis datis. Ad Marium, Sullam, Cæſarem pertinet.*

76. Conſcio eſt.] *Qualis illa Cæſaris, apud Lucanum:*

Tollite iam pridem victricia, tollite ſigna:
Viribus vtendum eſt, quas fecimus. arma tenēti
Omnia dat, qui iuſta negat.

Sed reſponſio deinde Lælij pulchra, & planè pro Senecæ mente. Vide.

77. Iniuſſu.] *Nam Senatus primum dabatur triumphaturo, in æde Bellonæ: atque ibi rebus expoſitis, ille fiebat auctor. Populus autem propriè* iubebat, *Senatus* decernebat. *Itaque hîc de* Iniuſſu, *non nimis ex formula. De ſolo tamen Senatu Seneca, pro more ſui aut ſuperioris æui, ſub Principibus. nā olim, etiā inuito Senatu, populus ſæpe dedit.*

78. Extra muros.] *Nec enim fas intrare vrbem cum imperio, ſine auctoritate.*

79. Subrectis.] *Vt in acie & pugna.*

80. Aquilas.] *Legiones ſuas.*

CAP. XVI. 81. Allobrogum.] *Quos in ſocietatem ſolicitauit.*

Digitized by Google

82. Inferias.] *De more, quia ſuſo hoſtili ſanguine placare mortuos ſolent: idque ad ſepulcbrum.*

83. Gallicis Buſtis.] *Locus ita Romæ dictus, vbi cæſi conditique à Camillo Galli. Liuius:* Media vrbe, qua nûc Buſta Gallorum ſunt. *Varro:* Is locus, ad Buſta Gallica. quod Roma recuperata, Gallorum oſſa, qui poſſederant vrbem, ibi coaceruata ac conſepta.

84. A caliga.] *Id eſt, à gregario milite, & ab imis ordinibus. Nam eorum* caliga: & caligati *inde milites. Meus tamen* Gallica: *ſed malè. Lapis vetus:* OMNIBVS. OFFICIIS. IN. CALIGA. FVNCTO.

85. Dederit ſig.] *In militia: cùm teſſeram eundi Romam, & trucidandi dedit.*

86. Ipſe ſignum.] *An quia eius adſpectu mouebatur, & miſerum vindicabant? An potiùs, quia tacitum ſignum geſtu, & à ſe dabat: vt videlicet interficerentur, quibuſcumque manus oſculum negaſſet? Florus li.* III. Ancarius, ipſo vidente Mario, confoſſus eſt, quia ſcilicet fatalem illam manum non porrexerat ſalutanti. *Aug.* III. *De Ciu.* In ipſius autem Marij oculis continuo feriebantur, quibus ſalutãtibus dextram porrigere noluiſſet. *Plutarchus in Mario:* Quoſcumque ſalutãtes, neque affatus eſſet, neq; reſalutaſſet complexuſve eſſet, hoc ipſum *ſignũ* erat interficiendi eos in viis.

87. Mutatam.] *Libri ſcripti omnes,* multatam. *quod tamen haud approbem, etſi placitum Pinciano.*

88. Per ſang.] *Quia ad Præneſte, & mox ad vrbem, pugnas aliquot pugnauit, & vicit cum magna cæde.*

89. Legiones duas.] *Idem noſter,* Septem millia hominum. *De Clem.* I. *cap.* XII. *Vide.*

90. In angulum.] *In ouile, quod erat in campo Martio. Alij, vt Florus, in* villam publicam.

91. Pecuniam.] *Duo talenta, Plutarchus: id eſt,* mille ducentos *Philippæos.*

92. Ciuicam.] *Ludit, aut mordet. Quid ſupereſt, niſi vt Ciuica donentur,* Ob ciues *non* ſeruatos, *ſed necatos?*

93. Immaturus.] *Ne Senatoria quidem ætate: & bis triumphauit (Plinius lib.* VII.*) adhuc eques Romanus. Annos* XXIII. *natus res gerere cœpit, a ciuili bello Sullæ adiũctus.*

94. Alios.] *M. Craſſum, & C. Cæſarem, Triumuirali potentia inter ipſos conſtituta.*

95. Eligat.] *Sicut elegit Hiſpanias & Africam.*

96. Diſtribuit.] *Cæſari Gallias & Illyricum. Craſſo Syriam.*

97. Triumuiris.] *Gruterus, ex vno codice,* dũ ita cum tertio remp. diu. *Id eſt, inquit, cum M. Craſſo: nam duæ partes in eius domo, quia & ſocer eius Iulius Cæſar, iam in domo. Acute omnino, ſed libri alij* Triumuiris *retinent: parum apte, quia ipſe etiam Triumuir. Ergo legerim:* dum ita Triumuir r. d. *Ipſe Triumuir diuidit aliis; & reuera ſolus plus duobus tenuit, potuitque.*

98. Seruitutis.] *Tacitus* I. *Annal.* Diſcordantis patriæ non aliud remedium fuiſſe, quam ſi ab vno regeretur.

99. Caſtra.] *Satis inuidioſe. nemo (quos legerim) ita ſcripſit: ne Lucanus quidem, ex profeſſo Cæſaris, & Cæſarum adeo, hoſtis. Ille* traxiſſe quidem agmina *dicit, ſed* non armata, & pacis habentia vultum. *Ipſe Cæſar de ſe,* I. *Ciuil.* Milites in proxima municipia deductos *ſcribit,* ſeſe ad vrbem profectum. *Quod non conuenit cum his Senecę caſtris, & quidem in* Circo Flaminio: *Cur tamen ibi? Quia extra vrbem Senatum primo habuit Cæſar (more Imperatorum) in Apollinis templo. & iuxta, ille Circus. Probabile autem, Cæſarem aliquos milites, etſi togatos fortaſſe, ſecum eo traxiſſe, præſidij cauſſa: quod nunc Seneca attollit.*

100. Porſenæ.] *Qui in Ianiculo caſtra habuit.*

101. Niſi arm.] *Velleius:* Neminem, niſi acie conſumptum ciuem, patria deſiderauit.

102. Abiecerunt.] *Vt Sulla.*

103. Poſuit.] *Ius ſibi ſemper educendi ſeruauit, perpetua illa Dictatura.*

104. Iure cæſum.] *Id vero voce aut ſcito Antonius numquam fecit: imo palam pro eo, vt primum copia fuit, pugnauit. Hactenus ſubmiſit ſe neceſſitati & rerum fluxui, vt Obliuionem & veniam præteritorum pateretur induci. At Seneca, declamatorio illo more, hoc interpretatur, probaſſe necem Iulianam; quia ſtatim vltus non fuiſſet, quia cum ipſis coniuratis fœdus aliquod percuſſiſſet.*

105. Ne Romanis.] *Nempe ſua Cleopatræ.*

106. Spadonibus.] *Qui apud reginam potentes. Horatius:*

> Romanus, eheu poſteri negabitis,
> Emancipatus fœminæ,
> Fert vallum & arma miles, & ſpadonibus
> Seruire rugoſis poteſt.

CAP. XVII. 107. Camillum.] *Ipſa hæc exẽpla Valerius, lib.* V. *cap.* III. *retulit,* ingrati Senatus, & populi.

108. Dimiſit.] *Quod mollius eſt, quam* miſit: *valetque, paſſa eſt ire, aut certe in eo manere. Notum eſt de ſeceſſu Scipionis in Literniũ ſuum, atq; ibi neglectum à ciuibus obiiſſe.*

109. Rutilius.] *De quo ſæpe noſter. In exſilium iniuſte miſſus damnatuſque ab equitibus, in eo perſeuerauit. Vide de Prouid. cap.* III.

110. In Aſia.] *Smyrnæ.*

111. Præturam.] *Prælato etiam illi Vatinio. Semel autem negauit, anno ſequenti dedit.*

112. Pernegauit.] *Cur ſic loqueris? nam ſemel dumtaxat petiit, inſtante ciuili bello: nec niſi ſemel igitur populus negauit. Vult hoc tamen, quod Prætura mox delata fuit, at non Conſulatus: atque ita quaſi perpetuum negatus.*

113. De omnibus.] *Sententiæ acumen hoc eſt. Omnes queruntur: ſinguli autem fere de ſingulis, certe diuerſis: ergo omnes ingrati, quod querela ea euincit.*

114. Cupidi omnes.] *Hæc & ſequentia Stoicæ altitudinis, & illius Paradoxi,* Omnia vitia in omnibus eſſe: *Manud.* III. *Diſſ.* XX.

115. Vide.] *Iſta vox abeſt meo libro, ſcribitque anteriora:* Quã ingrata vite ſit iuuentus. *Poſſes:* Quam ingrata vide ſit i. *Sed verius,* Quam ingrata, videlis, iuuẽtus. *Libri alij ob voculam iſtam Comicam valde turbant.*

116. Exſpectat.] *Iocus ille notus, apud Quinctilianum: cum pater obiecisſet filio,* Quod mortẽ ſuam exſpectaret: Ego vero non exſpecto, *inquit: Pater arguiſſime,* Imo rogo exſpectes.

117. Computet.] *Id eſt, ſimul de morte & de lucello cogitet: quod à diuitis vxoris morte exſpectet. In mixta autem cogitatione, dolens, vt ſic dicam, gaudet.*

118. Vltra res.] *Res ſimpliciter lites, &* actus rerum. *Ita* res prolatæ *dicuntur, cũ feriæ forum habent. Iam ſententia eſt: Nemo litigator meminit patrocinij, poſt vnas ferias: non extendit memoriam vltra actum proximum rerũ.*

119. Præfato.] *Mihi melior librorum noſtrorum ſcriptio,* præſtito. *Id autem genus Ingrati etiam Lucretius damnat; & ſunt hæc à ſchola Epicuri.*

> Deinde animi ingratam naturam paſcere ſemper,
> Atque explere bonis rebus, ſatiareque numquam:

& plura in hanc ſententiam lib. III.

CAP. XVIII. 120. Primum vnde, quo.] *Id eſſet, vnde incipis, quouſque progrederis? Meus tamen & quidam libri,* Primum de quo: *minus plene.*

CAP. XIX. 121. Mea an me.] *Imo intereſt, ſi late ad alia refers: malimque,* meum an me.

122. Reſpondeam.] *Non diſputem vltra aut dubitem, ſed velut de iure, certum reſpondeam.*

CAP. XX. 123. Triſtem frontem.] *Speciem & aſpectum. Tacitus,* In frontem pulchra. *Valerius,* In fronte beata.

Digitized by Google

124. Video.] *Dialogiſmus eſt, & interpoſita perſona. Si non, legas:* Vides?

125. Mortuo inieci.] *Ita moris & religionis, vt vel tranſeuntes inijcerent deſerto terram. Horatius.*

----licebit Iniecto ter puluere curras.

Quinctilianus Declamat. v. Ignotis cadaueribus humum congerimus, & inſepultum corpus nulla feſtinatio tam rapida tranſcurrit, vt non quantulocumque veneretur aggeſtu.

126. In publicum.] *Naturæ & humanitati hoc tribuens.*

127. Dediſti, fer.] *Scripti,* dediſti flectere. *ex quo veriſsime Eraſmus,* plectere: *pœnas imprudentiæ lue.*

128. Verbo ne.] *Ipſo illo* Repetendi: *quod exactionem, & ex debito, ſonat. Poſſet legi,* vero.

129. Petam potius.] *Placet & eſt ſententia, comiter potius quaſi beneficium petam, quam vt datum repetam. Argutia eadem infra, cap.* XXII. Renouabo memoriam eius, & petam beneficium, ipſe me repetere intelliget. *Item, cap.* XXV. Magis tempeſtiue repetendum eſt beneficium, quam petendum. *Pincianus tamen è quibuſdam libris hic legebat,* Prætercam potius.

CAP. XXI. 130. Nulla lex fidem.] *Iuriſconſultus:* Graue eſt fidem fallere, quã ſeruari natura æquum eſt. *Ergo prima ea & inſita, non hæc ſecundaria & ſcripta lex ſancit.*

131. Promiſimus.] *Nudis verbis, ſine ſtipulatione. nam cum hac, aliter eſt.*

132. Luctandum.] *Altercatione exprimendum beneficium.*

CAP. XXII. 133. Suggillationem.] *A corpore ſumptum. eſt* ὑπωπιασμὸς, *nota & liuore verbere.*

134. Aberrantem.] *A ſuo. in vagis amoribus abnoctantem.*

CAP. XXIII. 135. Se rediſſe.] *Forte,* redire.

CAP. XXIV. 136. Vicinos ſuos.] *Vt ſolent feroces illi, aut & diuites, qui terminos aſſidue promouebant.*

137. Circa Sucronem.] *Bello Hiſpanienſi euenisſe debuit: etſi in ſcriptoribus illis hodie ſiletur.*

138. Meminiſti quoque.] *Pleraque ſcripta lectio,* meminiſti equidem: *& decorum in ſermone militari. Atque illud* Equidem, *alijs etiam perſonis iungi ſolet.*

139. Penulam.] *Quæ in militum & itinerantium vſu.*

140. Impeditus.] *Pede læſus, & deuinctus. Sed ego non nollem,* quia pedibus.

141. Cognitione.] *Proprium verbum, vbi Principes aut maiores magiſtratus, extra ordinem rem noſcunt & arbitrantur. Suetonius Claudio:* Negantem cognitionis, ſed ordinarij iuris rem eſſe.

142. Lecta oſſa.] *Alluſum, vel luſum in lectione oſſium funebri. De Prouid. cap.* III. Remedij cauſſa quibuſdam & radi oſſa, & legi. *Adde Conſol. ad Marc. cap.* XXII.

143. Vicinalis.] *Hyginus definit,* quæ à vico ad vicum ducit: *in vſum nempe viciniæ. vt Liuio libro* XXI. lintres ad vicinalem vſum. *Pinciano cur viſum legere,* vicina ſilua, *non equidem video.*

CAP. XXV. 144. Ingens, exercitus.] *Vellem,* ingentes exercitus.

145. Initia.] *Principatus ſui.*

146. Optanda erat obliu.] *Nam memoria cum periculo, & prouior læſiſſe. Plinius Panegyrico:* Quorum votũ ante fuerat, vt memoriæ Principis elaberentur.

147. Dijs quoque.] *Apollini.*

148. Sacerdos.] *Chryſes. Homerus iſta, in Iliade prima.*

149. Et parent.] *Meus liber,* & parcere. *qui fuerit, neſcio:* parare *quidem dij non belle aut decore dicuntur.*

150. Secunda virtus.] *Quæ ergo prima? Meus item liber alijque,* ſecula. *Si autem hic* ſecunda: *quomodo ſtatim,* proximi ſunt? *Interpolata hæc habeo aut defecta.*

151. Paucis ſui.] *Scripti:* paucis animus, ſui rector optimus. *Breui monito animus in viam ducendus, qui ſe alioqui optime reget. Sed & vulgata expeditur: Animus monito flectendus, qui apud paucos ſe regit.*

152. A dijs.] *Verum puto,* radijs.

M. ANTONIVS MVRETVS.

CAP. I. IN ſuperioribus libris.] *Opinor legendum,* Quattuor ſuperioribus libris. *Sed illud* Quatuor, *ita ſcriptum fuiſſe, IV. inde datã errori cauſam.*

Dependere.] *Soluere. Inde Actio de bene depenſo.*

Si illa concito odiſſe properaueris.] *Nihil velim temere affirmare. Sed pro* cõcito, *legendum putẽ,* non cito.

CAP. II. Aut omnino non reddidit.] *Alij,* aut omnia. *Sed hæc veterum librorum ſcriptura, eſt & quidem perſpicue melior.*

CAP. IV. Si ſcit debere.] *Particulam (ſi) alij omnes omiſerant, & locum male diſtinxerant.*

CAP. VI. Alexander Macedonum rex.] *Eadem gloriatio Scipionis:*

Cui nemo ciuis neque hoſtis
Quiuit pro factis reddere operæpretium.

CAP. X. Id ex ipſo vocabulo apparet.] *Male alij* Idem, *pro* Id ex.

Quidni? cum inter ea.] *In alijs.* Quid? cum inter ea. *quomodo deprauatur ſententia.*

CAP. XIII. Illa à ſtulto ac malo ſubmouentur.] *Voces duas ab alijs interiectas deleui, vt redundantes.*

Commoda & expectanda.] εὔχρηστα καὶ προηγμένα. *Voces Stoicorum propriæ.*

CAP. XIV. Cui tamen etſi malus eſt.] *De hac voce ſcripſi capite* XVIIJ. *libri* XI. *Var. lect.*

CAP. XV. Ad alios ſpectat verum.] *In alijs omnibus editionibus ita deformatus erat hic locus, vt non intelligeretur.*

Non ex philoſophorum domo clamat.] *Cum in vetere libro ſcriptum viderem* clamet, *auſus ſum vnam litteram addere, & edendum curaui,* clam, ſat: *neque dum me illius mutationis piget.*

CAP. XVI. Romana funera.] *Ita melius iudicaui, quàm, vt vulgo editum erat,* omnia funera. *Paulo poſt etiam, vbi legebatur* exilij. *malui* exitij.

Durioribus remedijs quàm pericula erant.] *Videtur reſpexiſſe ad illum apud Græcos nobilem verſum:*

Τὸ φάρμακόν σε τῆς νόσου μεῖζον ποιεῖ.

CAP. XVII. Vltra res proximas.] *Ita dicit res, vt cum dicimus res prolatas, aut ad res redire.*

Præfato tempore.] προειμαρμένῳ, *ab eadem enim origine eſt fatum.*

CAP. XX. At ſi terram ignoto mortuo inieci.] *Hoc inter præcipua humanitatis officia numerabant. Virgilius:* aut tu mihi terram Iniice. *Horatius:* Licebit, iniecto ter puluere curras.

Si malo viro dediſti, flerem.] *Sunt qui legant,* Si malo viro dediſti, flerem, *quo nihil ſtultius. Quando enim cuiquam auctor eſſet Seneca, vt fleret? Ego, extritis tribus litteris, lego,* Si malo viro dediſti, fer.

Ne eſſet mihi opus auxilio hominis ingrati?] *Alij omnes omiſerant vocem* opus.

CAP. XXI. Ne vltima quidem neceſſitas.] *Male alij,* Nam vltima quoque.

FERNANDVS PINCIANVS.

CAP. I. MAgis non ſuperuacuum, quam neceſſarium.] *Ita præfert maior pars exẽplarium. Sed ſunt etiam quæ inuerſo ordine legant,* magis

non neceſſarium, quam ſuperuacuum, *quæ lectio videtur mihi probatior, quia ſequitur eodem ordine*, nec facit operæ pretium, nec perdit operam.

Propoſitum optimi viri, & ingentis animi eſt.] *Verbum* eſt *in emendatioribus exemplaribus deſideratur: adiicienda que altera coniunctio* &, *vt ſit:* Propoſitum & optimi viri, & ingentis animi.

CAP. II. Ex toto in hoc intentus animo.] *Scribe*, & toto in hoc intentus animo, *ex vetere lectione*.

CAP. III. Velocitate illũ, non animo anteceſſit.] Alium *puto, non* illum, *legendum*.

Quoniam quidem inter ſuperantia animus inuictus eſt.] *Corrigendum reor* Quandoquidem inter ſuperatis animus inuictus eſt. *Adducunt me vt ſic emendem, verba non multo ante præcedentia*, Luctator ter abiectus perdidit palmam, non tradidit. *& veteres codices non* Quoniam quidem *habent*, *ſed* Quandoquidem.

CAP. IV. Quibus nihil poteſt pręſtare fortuna.] *Vetus lectio*, quibus nihil poteſt præſtare ipſa fortuna.

CAP. V. Rapiuntur à nobis.] *Præpoſitio* à *ſuperuacanea eſt, ex eadem*.

Nos tamen nec vincemur animo, nec turpiter his rebus ſuperabimur.] *Quædam exemplaria:* Nos tamen non vincemur (animo enim res geritur) nec turpiter, *&c.*

CAP. VI. Vt facetus.] Vir facetus. *Vetus lectio*.

CAP. VII. Quare Socrates non agat, quod ipſe ſe docuit?] *Antiquum exemplar*, quare Socrates non agat ſibi quod Platonem docuit?

M. Cato ait:] *Vide an legendum ſit*, Hecaton ait, *cuius teſtimonio ſubinde vti Senecam, iam à principio teſtati ſumus.*

CAP. VIII. Natura ſibi dedit.] *Hæc verba in correctioribus deſiderantur.*

Etiam cum aliquis probe fecerit.] *Tolerabilior lectio exemplaris ſcholarum Salmenticenſium*, etiam cum aliquid prodeſſe ſibi fecerit.

Quod excedat, non habet.] *Exemplar vetuſtum*, quo excidat. *In altero*, excidat.

Quid ſimile, inquit, habet hoc exemplum huic propoſitæ quæſtioni?] *Verbum* huic *deſideratur in vetere lectione.*

CAP. IX. Nemo ſibi beneficium dat, non magis quàm hoſpitium. Nemo ſibi donat, non magis quàm credit.] *Scripti codices.* Nemo ſibi beneficium dat, non magis quàm credit, *reliqua ſuperfluunt.*

Quando ergo gratiam referet.] *Lege.* Quomodo ergo gratiam referet, *ex eiſdem.*

CAP. X. Iuriſque ſui in alium tranſlatio.] *Scribe*, iuriſque in ea ſui in alium tranſlatio, *ex eiſdem.*

Sed etiamnum multum intereſt inter dare & accipere.] *Sunt exemplaria, in quibus hæc omnino verba deſiderentur. Sunt alia in quibus deeſt primum tantum verbum*, ſed.

Frater ſum alterius.] *Vetus lectio*, Frater ſum, ſed alterius. *Confirmant hanc lectionem verba ſequentia*, Par ſum, ſed alicui.

Quid? cum inter ea ſit habendum beneficium.] *Codices nonnulli.* Quidni? cum inter ea, *&c.*

Niſi cum altero non habent locum.] Niſi in altero non habent locum, *vetus lectio.*

CAP. XI. Illi beneficium dedi.] *Scribe* dedit, *non* dedi, *ex eadem.*

CAP. XII. Dicis me abeſſe ab eo qui operæpretium facit.] *Puto corrigendum.* Quod dicis? Me abiiſſe ab eo qui operæprecium facit.

Expecta etiam hoc.] *Conſidera an ſit probatior lectio.* Expecta etiam nunc.

Crebri aliquid & confragoſi.] *Scribendum fortaſſe*, ſcabri, *non* crebri.

Hic benefaciendi voluntate caret.] *Scribendum puto*, huic benefaciendi, *&c.*

CAP. XIII. Quæ accipere poteſt.] *Lege*, quæ & accipere poteſt, *ex vetere lectione.*

Non hoc ex noſtra conſtitutione.] Nec hoc ex noſtra conſtitutione, *eadem.*

Ita qui viri boni ſpem fefellit.] *Exemplaria diui Franciſci & ſcholaſticum*, Ita & qui veri beneficij ſpeciem fefellit.

CAP. XIV. Cleanthes vehementius ait.] *Vetus lectio*, Cleanthes vehementius agit.

Qui ad occidendum.] *Scribe ex eadem*, quia ad occidendum.

Quamuis nemo vſque ad eos manus porrigat.] *Videtur legendum*, vſque ad deos.

Ea ſcilicet ratione, quia accipiet ab illo aliquid ex his quę apud imperitos ſunt: cui tamen & ſi malus eſt.] *Vetuſta exemplaria*, ea ſcilicet ratione, qua accipiet ab illo aliquid ex his quæ apud imperitos ſunt quorum & ſi malis copia eſt. *Legẽdum arbitror*, accepit, *non* accipiet. *Et putamus deeſſe verbum* bona, *vt ſcribatur*, ex his quæ apud imperitos bona ſunt. *Quæ lectio videtur probari verbis ſequẽtibus*, & illa qualiacumque ſunt, cum pro bonis receperit, pro donis reddere.

CAP. XV. Sed alios ſpectat.] *Eadem*, in alios quæritur.

Ecce neſcio quænam.] *Particula* nam *delenda, ex eiſdem.*

CAP. XVI. Trans Alpes accitus hoſtis.] *Lege*, & trans Alpes accitus hoſtis, *ex eiſdem.*

Parum mutatam.] *Scribendum*, parum mulctatam, *ex eiſdem.*

Et pecuniam, tantum non ciuicam.] *Legendum puto ordine præpoſtero*, pecuniam, & tantum non ciuicam: *vt ſubintelligas* coronam.

Eo redegit R. P. vt ſaluus eſſe non poſſet.] *Pro duobus elementis*, R. P. *non accipio* rempublicam, *ſed* Romanum populum: *quia ſubdit*, ſaluus eſſe non poſſet. *Aut ſi* rempublicam *intelligas*, ſalua, *non* ſaluus, *neceſſe eſt legas, vt alij ante me adnotarunt.*

Ingratus eſſe Pompeij hoſtis ac victor à Gallia Germaniaque.] Ingratus ipſe Pompeij hoſtis ac victor C. Iulius Cæſar, qui à Gallia Germaniaque: *vetus lectio.*

Neminem occidit niſi armatum.] *Legendum reor*, odit, *non* occidit: *quandoquidem verbum eius fuit*, Armatus ſit oportet quem oderim.

Proſcriptionibus, incurſionibus, bellis laceratam.] *Verbum* incurſionibus *non habetur in vetere lectione.*

Niſi querendum eſt de omnibus.] *Legendum arbitror*, niſi querendum eſſet de omnibus.

CAP. XVII. Vt dicam, quàm ingrata ſit vide iuuentus.] *Caſtigandum putamus*, vtique quàm ingrata ſit iuuentus vide.

Vt non computet?] *Multum venuſtatis energiæque conciliat orationi coniunctio* &, *quam agnoſcunt antiqua exemplaria*, vt non & computet.

Vt prolongetur tibi dies mortis.] Vt prorogetur tibi dies mortis, *eadem.*

De quo vado ad quem currit.] *Sic prior editio. Legendum puto*, de quo vſque ad quem currit. *quod ex verbis quæ infra ſequuntur, apparet. In nonnullis tamen exemplaribus verbum* vado *non habetur, ſed tantum legitur*, de quo ad quem currit.

Digitized by Google

CAP. XIX. Sic pater beneficio in filiũ collato.] *Scribendum opinor ſeſe, non ſic.*

CAP. XX. Beneficium odit & accepit.] *Lego,* beneficium & odit & accepit, *ex vetere lectione.*

Hunc occidi.] *Lege,* Hunc ego occidi, *ex eadem.*

Nullum in hoc habeo huius beneficij debitorem in publicum. Humanus dicit aliquis.] *Corrigendum reor,* nullum in hoc huius officij debitorem, niſi publicum humanum. Dicet aliquis.

Indignus etiam repetenti non reddet. Dignus etiam per ſe referet.] *Vetus lectio.* Indignus etiam repetenti non reddet. Dignus ipſe per ſe referet.

Petam potius beneficium quàm repetam.] *Scribe,* prætereain: *non* petam, *ex eadem. vt paſſi paulo,* Sic ego quoſdam ingratos palam ac pertinaces prętereibo.

CAP. XXI. Cum quo diu mihi luctandum ſit. Quis tam ingratus eſt, vt illi.] *Scribe per maiorem, vt ſit initium ſenſus ſequentis,* Cum quo diu mihi luctandum ſit, qui tam ingratus eſt, vt illi non ſit ſatis admoneri, eum tranſibo, *ex eadem.*

CAP. XXII. Si quid illos remordetet.] *Scribendum* momorderit, *non* remorderet, *ex eadem.*

CAP. XXIII. Ad ferendam gratiam.] Referendam *eadem, non* ferendam.

CAP. XXIV. Ex veteranis quidam paulo violentior.] *Scribendum puto,* ex veteranis quidam Publius Militio. *ſic enim vocabatur hic miles, vt conſtabit paulo poſt.*

Quendam ex commilitonibus penulam.] *Legendum & hic reor,* quendam P. Militionem, *& reliqua.*

Et quidem ſiti confectus, qui impeditus.] Equidem, *non* & quidem, *vetus agnoſcit lectio.* Eadem quia *legit, non* qui.

Niſi commilito, homo fortis.] *Exemplar ſcholarum Salman.* niſi pro militio homo fortis. *Corrigendum vt ante teſtatus ſum,* niſi P. Militio homo fortis.

Nam galeam illam ſi videres, agnoſceres.] *Vetus lectio.* Nec galeam illam ſi videris, agnoſces.

Machæra enim Iſponia diuiſa eſt.] *Exemplar diui Franciſci* Hiſpania *legit, non* Iſponia, *vt videatur ſcribendum* Hiſpanica.

Et agellos in quibus vicinalis via cauſa rixæ ac litium fuerat.] *Legendum forte* vicina ſylua, *non* vicinalis via.

Militi ſuo donauit.] *Exemplar ſcholaſticum,* milito ſuo donauit. *Scribendum, vt dixi,* Militioni ſuo donauit.

CAP. XXV. Optanda erat obliuio.] *Legendum reor,* obtendebat obliuionem.

Melius fuiſſet quid rerum noſtrarum ſtatus poſceret.] *Quidam codices,* bonum eſt quid rerum noſtrarum ſtatus poſcat.

Paucis animus ſui rector optimus.] *Deeſt verbum* mouetur, *ſiue* monetur, *ex nonnullis exemplaribus:* Paucis animus ſui rector optimus mouetur.

Opertis oculis ineſt acies, ſed ſine viſu.] *Vetus lectio,* Opertis oculis eadem eſt acies, ſed ſine viſu.

Quod lumen à diis immiſſum ad miniſteria ſua vocat.] *Eadem* quam *agnoſcit, non* quod: *&* euocat, *ſiue* aduocat, *non* vocat: *vt putem ſcribendum ſit,* quem lumen ab his emiſſum ad miniſteria ſua euocat.

ERASMVS ROTERODAMVS.

CAP. XIII. SIe paropſidem.] Tres vetuſti codices habebant *pyxidem.* πυξὶς enim Græcis à πύξου dicitur, quod ex buxo fieret. Vnde falsò pyxidem argenteam aureamve dicimus.

CAP. XXIV. *Cui tamen & ſi malus eſt, ipſe quoque, &c.*] Duo vetuſtiſſimi codices habebant, *quorum ſi malis copia eſt, ipſe quoque, &c.* Mihi videtur deeſſe vocula, *quæ apud illos bona ſunt:* niſi forte reddidit Græcam figuram, τὰ παρ᾽ αὐτῶν, quod modo explicuit, *quorum illis copia eſt,* quæ verba dubito num ab interprete ſint adiecta, & hinc variatam ſcripturã.

CAP. XX. *Si malo viro dediſti, flere: Beneficium veto ne corrumpas, &c.*] In vetuſtiſſimo codice, & altero pro *flere,* erat *flectere:* in Longobardico, pro *veto, verbo,* diuino fuiſſe ſcriptum: *Si malo viro dediſti, plectere. Beneficium vero, ſiue verbo ne corrumpas.* hoc eſt, da pœnas, qui male collocaris: nec ideo beneficio commutes nomen. Aut ita: *Beneficium malo viro dediſti, flere:* vt *re* referatur ad *verbo.* Re ſis triſtis, non mutato rei nomine. Aut *flerem.* nomen rei ne corruperis.

CAP. XXV. *Ab hoc quam diu non eſſet repetendum, &c.*] Pro *quam diu,* Longobardicus codex habebat *qui ni.* Opinor legendum, *Ab hoc quidem non eſſet repetendum beneficium, Optanda erat obliuio.* Nec diſplicet ſi *ni,* vertas in *ne: quid, ne eſſet repetendum beneficium, optanda erat obliuio?*

IOANNES OPSOPOEVS.

CAP. V. QVo minus gratiſſimus.] M. ſc. & v. ſequente, *non tamen non vincemur, animo enim res regitur, nec turpiter, &c.*

CAP. VI. Modus excludit totius aſpectum] Turnebus cap. v. Aduerſar. lib. xvi. Libramentum rectum pro perpẽdiculo poſuit Seneca ſane quam eleganter. Eius verba ſunt, *modo excluſit totius aſpectum, ſi recto libramento inter ſolem terraſque ſucceſſit,* id eſt, ad perpendiculum inter vtrunque interpoſita fuit.

Vt facetus.] In ſcripto Puteani codice eſt, *vir facetus.*

CAP. XXXIII. Vnde ſcis nolim an ignorem?] In eodem, *vnde ſcis an nolim.*

CAP. XXXIV. Nec galeam illam ſi videres.] Io. Brodæus Miſcellaneorum lib. I. cap. xI. *Nam galeam illam ſi videres, agnoſceres. machæra enim Hiſpanis diuiſa eſt:* Seneca libro de Beneficiis quinto, circa finem. Ego, *machæra enim Hiſpanica,* reſtituendum arbitror. Polybius lib. vI. ἅμα δὲ τῷ θυρεῷ μάχαιραν, ταύτην δὲ ἀεὶ τῶν δεξιῶν φέρει μερῶν. καλοῦσι δ᾽ αὐτὴν Ἰβηρικήν. ἔχει δ᾽ αὕτη κέντημα διάφορον, καὶ καταφορὰν ἐξ ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν βιαίαν, διὰ τὸ τὸ ὀβελίσκον αὐτῆς ἰσχυρὸν καὶ μόνιμον εἶναι. Liuius: *Poſtea quam gladio Hiſpanienſi detruncata corpora.*

CAP. XXXV. Animus, paucis ſui rector optimus.] M. ſc. *paucis animus ſui rector optimus monetur.*

GRVTERVS ET IVRETVS.
Ex Cap. v.

QVam priora reddidimus.] v. c. *reddiderimus.*

Sed interueniet aliquid.] bene v. c. *etſi interueniet aliq.*

Nec ex vincemur animo, nec turpiter.] omnino reponi debet v. c. *nec vincemur. Animo enim res agitur nec turpiter. Iuretus.*

Ex Cap. vi.

Et filium (quod in luctu ac rebus aduerſis moris eſt) tonderet.] de quo more Plutarchus lib. de ſuperſtitione. dicebaturq; tonſura lugubris quaſi ἐν χρῷ κουρά. plura Alexander ab Alex. lib. 3. Gen. dierum ca. 7. Iunius cap. 5. lib. de coma. N. Hotomanus cap. 16. lib. ſingularis Obſeruationum quæ ad ver. nupt. rit. pert. Torrentius ad cap. 5. Suet. Caligulæ.

Digitized by Google

Naſutè negare quàm contumaciter ac ſuperbe.] v.c. *naſute negare q. c. ac ſuperbe*, vbi illud, *naſute*, placet. quomodo Seneca pater dixit, Suaſoria 1. *naſus Atticus*. & Suaſo. vlt. *homo naſutiſſimus diſſimulatus*. Iuretus.

Negaſſet ſi nollet.] v.c. *ſi vellet.*

Ex Cap. vii.

Plato inquit.] v.c. *Platon*, vt ſup. lib. 4. de benef. c. 33. & alibi ſæpius.

Quare Socrates non agat.] v.c. *ſibi non agat.*

Ex Cap. x.

Inter dare & accipere.] v.c. *inter dantem & accipientē.*

Nemo eſt enim ſuus frater.] Explicat Cuiacius tit. de hæred. qual. & diff. Inſtit. lib. 2. refertque Fornerius tit. de verb. ſign. ad l. 120.

Ex Cap. xi.

Qui gratiam ſibi refert, ſibi prodeſt.] non eſt in mſſ. vox *ſibi* quæ priori cernitur loco.

Ex Cap. xii.

Ita animus cæcus.] v.c. pro *cæcus*, habet, *malus*. vnde ſuſpicio latere hic mendum, & ab auctore poſitam dictionem paullo remotiorem, cuius interpretādæ cauſſa, gloſſographus quiſpiam, illas duas, *cæcus*, & *malus*, addiderit. Sed quæ dictio? *ſcæuus*, vt quidem coniicio, quæ proprie hic conuenit, & quæ multis auctorum locis ſæpe deprauata fuit. hæc Iuretus.

Ex Cap. xiv.

Corium forma publica percuſſum.] de eo vide Hotomanum lib. de re nummaria, cap. De forma & nota publica nummorum.

Ex Cap. xv.

Ad cōſulatum à caliga perductus.] Innuit fuiſſe prius gregarium militem. Caliga enim, vt l. 48. inquit Dio στρατιώτικὸν ὑπόδημα. clare Suetonius in Caligula cap. 9. *Caligulæ nomen à caſtrenſi ioco traxit, quia manipulari habitu inter milites educabatur.* vbi conſule Beroaldum & Torrentium: nec non etiam Lipſium ad lib. 1. Ann. Taciti.

Ex Cap. xvi.

Vt qua Achæis Rhodus.] quomodo ex iſto Senecæ loco verba hiſtoricorū, agentium de Rhodiis, exponenda ſint, enucleat P. Faber ad l. 106. de reg. iu.

Ex Cap. xxi.

Multa legem non habent nec actionem.] vt hæc tibi lector palam fiant: ecce delego commentarios Duareni in tit. de pactis. Rcuardi vero ad l. 24. ff. de reg. iu. Fornerij denique ad lib. 9. §. quod ſi, ff. de verb. ſign.

Quod alicui promiſimus alligat?] rem & ſententiam horum verborum multis enodat Duarenus in tit. 3. de in litem iurando. iterum lib. 2. cap. 8. diſput. anniuerſ.

Ex Cap. xxiv.

Quidam paulo violentior.] v. codex *vehementior*. Sic idem lib. de breu. vitæ cap. 6. *Vir acer & vehemens.*

Talum te torſiſſe.] v.c. *talum extorſiſſe te.*

Cum velles reſidere.] melius multo v.c. Iureti habet *conſidere.*

Repere manibus volebam.] vox, *manibus* plane abeſt à v.c. Iureti.

Es in capite lecta oſſa.] quædam editio *electa oſſa*. in veteri autem codice Iureti *fracta ſunt oſſa.*

Machæra enim Hiſpana.] optime v.c. *Hiſpania*. Fallūtur qui mutare & ſubſtituere tentant *Hiſpanica*. nā ea locutione dictum eſt, qua, *prouincia Hiſpania* ab eodem Seneca in procemio li. 10. controu. & *mulier Gallia* à Salluſtio apud Nonnium Marcellum, c. 8. de mutata declinatione. & *terra Italia* ab A. Gellio li. 6. c. 6. ſic apud Auſonium vbi editiones habent: *Imprecer ex merito quid non tibi Ibera tellus?* veteres meæ membranæ habent *Iberia*. Iuretus.

In quibus vicinalis via.] de vicinalibus viis multa præclara Briſſonius li. 19. de verb. ſign. at hic *via vicinalis* ea eſt quę vel ex vicis vel in vicos ducit, quomodo & accipitur Frontino lib. 2. de Aquæ ductibus. item Iuſtiniano in §. item ſi putator. Inſt. de lege Aquillia. videatur ibidem Theophilus & Cuiacius.

Ex Cap. xxv.

Quem fortuna ingens exercitus diſponentem non patiebatur.] recte legit Iuretus ex v.c. *ingentes exercitus.*

Quam lumen à Diis immiſſum ad miniſteria ſua euocat.] locus hic hactenus fuit conclamatus. Sed iam ſalutare remedium adferam ex v.c. cuius ex ſcriptura probiſſima eſt: *quia lumen à Diis immiſſum à miniſteriis ſuis euocatur.* Iuretus.

Ferre offenſationes.] v.c. *offenſiones.*

L. ANNÆI

Digitized by Google

L. ANNÆI SENECÆ AD AEBVCIVM LIBERALEM DE BENEFICIIS LIBER VI.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

ITERVM *Quæſtiunculæ, Chryſippeo quodam more. Prima, An Beneficium eripi poſſit? variè diſſerit, claudit tamen vſum eius eripi poſſe, non ipſum. Secunda. An debeamus ei, qui vel inuitus profuit, vel ignarus? negat. Tertia, An ei, qui ſua cauſſa nobis profuit? ſi tantum ſua, abnuit: ſi & mea: admittit. Exempla & argutias miſcet. Quarta, an fas incommodi aliquid alteri optare, vt gratiam poſſis referre? non eſt, & damnat. Aliam viam aperit referendæ gratiæ etiam felicibus, etiam Regibus, per conſilia, monita, doctrinam.*

CAPVT PRIMVM.

QVAEDAM, Liberalis virorum optime, exercendi tantum ingenij cauſſa I.
quæruntur, & ſemper 1 extra viam iacent: quædam & dum quæruntur,
oblectamento ſunt, & quæſita vſui. omnium tibi copiam faciam. tu illa, vt
cumque tibi viſum erit, aut peragi iubeto, aut 2 ad explicandum ludo-
rum ordinem induci. 3 His quoque ſi abire protinus iuſſeris, nonnihil
actum erit. nam etiam quod diſcere ſuperuacuum eſt, prodeſt cognoſcere. 4 Ex vultu
igitur tuo pendebo, prout ille ſuaſerit mihi: alia detinebo diutius, alia 5 expellam & 6
capite agam.

An beneficium eripi poſſit, quæſitum eſt. Quidam negant poſſe. non enim res eſt, ſed II.
actio: quomodo aliud eſt munus, aliud ipſa donatio: aliud qui nauigat, aliud ipſa nauiga-
tio. Et quamuis æger non ſit ſine morbo, non tamen idem eſt æger & morbus: ita aliud
eſt beneficium ipſum, aliud quod ad vnumquemque noſtrum beneficio peruenit. Illud
incorporale eſt, irritum non fit: materia illius huc & illuc iactatur, & dominum mutat.
Itaque cum eripis, ipſa rerum natura reuocare quod dedit non poteſt. Beneficia ſua 7 in-
terrumpit, non reſcindit. Qui moritur, tamen vixit: qui amiſit oculos, tamen vidit. Quæ
ad nos peruenerunt, ne ſint effici poteſt: ne fuerint, non poteſt. pars autem beneficij &
quidem certiſſima eſt, quæ fuit. Nonnunquam vſu beneficij longiore 8 prohibemur,
beneficium quidem ipſum non eraditur. Licet omnes in hoc vires ſuas natura aduocet,
9 retro illi agere ſe non licet. Poteſt eripi domus, & pecunia; & mancipium, & quid-
quid eſt, in quo hæſit beneficij nomen: ipſum verò ſtabile & immotum eſt. Nulla vis ef-
ficiet, ne hic dederit, ne ille acceperit. Egregie mihi videtur M. Antonius apud III.
10 Rabirium poëtam, cùm fortunam ſuam tranſeuntem 11 alio videbat, & ſibi nihil
relictum, præter ius mortis, id quoque, ſi cito occupauerit, exclamare: *Hoc habeo,* 12 *quod-
cumque dedi.* O quantum habere potuit, ſi voluiſſet! Hæ ſunt diuitiæ certæ, in quacumque
ſortis humanæ leuitate, vno loco permanſuræ quæ quo maiores fuerint, hoc minorem
habebunt inuidiam. Quid tamquam tuo parcis? 13 Procurator es. Omnia iſta quæ vos
tumidos, & ſupra humana elatos, obliuiſci cogunt veſtræ fragilitatis, quæ ferreis clau-
ſtris cuſtoditis armati, quæ 14 ex alieno ſanguine rapta veſtro defenditis; propter quæ
claſſes cruentaturas maria deducitis; propter quæ quaſſatis vrbes, ignari, quantum telo-
rum in 15 aduerſos fortuna comparet; propter quæ ruptis toties 16 affinitatis, 17
amicitiæ, collegij fœderibus, inter contendentes duos terrarum orbis 18 eliſus eſt;
non ſunt veſtra, in depoſiti 19 cauſſa ſunt, iam iamque ad alium dominum ſpectantia,
aut hoſtis illa, aut 20 hoſtilis animi ſucceſſor, inuadet. Quæris quomodo illa tua
facias? donando. Conſule ergo rebus tuis, & certam tibi earum atque inexpugnabi-
lem poſſeſſionem para: honeſtiores illas non ſolum, ſed tutiores facturus. illud
quod ſuſpicis, quo te diuitem ac potentem putas quamdiu poſſides, ſub nomine
ſordido iacet. Domus eſt, ſeruus eſt, nummi ſunt: cum donaſti, beneficium
eſt.

IV. Fateris, inquit, nos aliquando beneficium non debere ei, à quo accepimus: ergo ereptum eſt. Multa ſunt propter quæ beneficium debere deſinimus: non quia ablatum, ſed quia corruptum eſt. Aliquis reum me defendit: ſed vxorem meam per vim ſtupro violauit. Non abſtulit beneficium, ſed opponendo illi parem iniuriam, ſoluit me debito: & ſi plus læſit, quàm ante profuerat, non tantum gratia exſtinguitur, ſed vlciſcendi querendique libertas fit, vbi in comparatione beneficij præponderauit iniuria. ita non aufertur beneficium, ſed vincitur. Quid? non tam duri quidam, & tam ſcelerati patres ſunt, vt illos auerſari & 21 eiurare ius faſque ſit? Numquid ergo illi abſtulerunt, 22 quæ dederant? minimè: ſed impietas ſequentium temporum, commendationem omnis prioris officij ſuſtulit. Non beneficium tollitur, ſed beneficij gratia: & efficitur, non ne habeam, ſed ne debeam. Tamquam pecuniam aliquis mihi credidit: ſed domum meam incendit, penſatum eſt creditum damno: nec reddidi illi, nec tamen debeo. Eodem modo & hic. qui aliquid benigne aduerſus me fecit, aliquid liberaliter, ſed poſteà multa ſuperbe, contumelioſe, crudeliter: eo loco me poſuit, vt perinde liber aduerſus eum ſim, quaſi non accepiſſem. 23 vim beneficiis ſuis attulit. Colonum ſuum non 24 tenet, quamuis 25 tabellis manentibus, qui ſegetem eius proculcauit, qui ſuccidit arbuſta: non quia recepit quod pepigerat, ſed quia ne reciperet, effecit. Sic debitori ſuo creditor ſæpe damnatur, vbi plus ex alia 26 cauſſa abſtulit, quàm ex credito petit. Non tantum inter creditorem & debitorem iudex ſedet qui dicat, Pecuniam credidiſti. Quid ergo? pecus abegiſti, ſeruum eius occidiſti, 27 agellum quem non emeras, poſſides: æſtimatione facta, debitor diſcede, qui creditor veneras. Inter beneficia quoque & iniurias 28 ratio confertur. Sæpe, inquam, beneficium manet, nec debetur, ſi ſecuta eſt dantem pœnitentia, ſi miſerum ſe dixit, quod dediſſet, ſi cum daret, ſuſpirauit, vultum 29 obduxit, perdere ſe credidit, non donare: ſi ſua cauſſa, aut certè non mea dedit: ſi non deſijt inſultare, gloriari, & vbique iactare, & acerbum munus ſuum facere. Manet itaque beneficium, quamuis non debeatur: ſicuti quædam pecuniæ, de quibus ius creditori 30 non dicitur, debentur, ſed non exiguntur.

V. Dediſti beneficium: iniuriam poſtea feciſti: & beneficio gratia debetur, & iniuriæ vltio. Nec ego illi gratiam debeo, nec ille mihi pœnam: alter ab altero 31 abſoluitur. Cum dicimus, Beneficium illi reddidi: non hoc dicimus, illud nos quod acceperamus reddidiſſe, ſed aliud pro illo. Reddere enim eſt, 32 rem pro re dare. Quidni? cum omnis ſolutio non idem reddat, ſed 33 tantumdem. Nam & pecuniam dicimur reddidiſſe, quamuis numerauimus pro argenteis aureos, quamuis non interuenerint nummi, ſed 34 delegatione & verbis perfecta ſolutio ſit. Videris mihi dicere: Perdis operam. Quorſum enim pertinet ſcire me, an maneat quod non debetur? Iuriſconſultorum iſtæ acutæ ineptiæ ſunt, qui 35 hereditatem negant 36 vſucapi poſſe: ſed ea quæ in hereditate ſunt: tamquam quidquam aliud ſit hereditas, quàm ea quæ in hereditate ſunt. Illud mihi potiùs diſtingue, quod poteſt ad rem pertinere, cum idem homo beneficium mihi dedit, & poſtea fecit iniuriam, vtrum & beneficium illi reddere debeam, & me ab illo nihilominus vindicare, ac veluti duobus nominibus ſeparatim reſpondere: an alterum alteri 37 contribuere, & nihil negotij habere, vt beneficium iniuria tollatur, beneficio iniuria. Illud enim video in foro fieri. quid in veſtra ſchola iuris ſit, vos ſciatis. 38 Separantur actiones, & de eo quod agimus, de eodem nobiſcum agitur. 39 Non confunditur 40 formula. ſi qui apud me pecuniam depoſuerit, idem mihi poſteà furtum fecerit, & ego cum illo furti agam, & ille mecum depoſiti.

VI. Quæ propoſuiſti, mi Liberalis, exempla, certis legibus continentur, quas neceſſe eſt ſequi: lex legi non miſcetur. Vtraque ſua via it: depoſitum habet ſuam actionem propriam, tam mehercule quam furtum. Beneficium nulli legi ſubiectum eſt: me arbitro vtitur. licet me comparare inter ſe quantum profuerit mihi quiſque, aut quantum nocuerit: tum pronunciare, vtrum plus debeatur mihi, an debeam. In illis nihil eſt noſtræ poteſtatis: eundum eſt, qua 41 ducimur. In beneficio tota poteſtas mea eſt: ego itaque iudico illa, non ſeparo, nec diduco, ſed iniurias ac beneficia ad eumdem iudicem mitto. Alioquin iubes me eodem tempore amare & odiſſe, queri & gratias agere: quod natura non recipit. Potius comparatione facta inter ſe beneficij & iniuriæ, videbo an etiam 42 vltro mihi debeatur. Quomodo ſi quis ſcriptis noſtris, alios ſuperne 43 imprimat verſus, priores litteras non tollit, ſed abſcondit: ſic beneficium ſuperueniens 44 iniuria apparere non patitur.

VII. Vultus tuus, 45 cui regendum me tradidi, colligit 46 rugas, & attrahit frontem, quaſi longius exeam. Videris mihi dicere.

47 *Quo tantum mihi dexter abis? huc dirige curſum.*
Littus ama.----

Digitized by Google

48 Non poſſum magis. Itaque ſi huic ſatisfactum exiſtimas, illo tranſeamus, an ei debeatur aliquid qui nobis inuitus profuit. Hoc apertius potui dicere, niſi propoſitio deberet eſſe confuſior, vt diſtinctio ſtatim ſubſecuta oſtenderet vtrumque quæri, an ei deberemus, qui nobis, dum non vult, profuit; & an ei, qui dum neſcit. Nam ſi quis coactus aliquid boni fecit, quin nos non obliget, manifeſtius eſt, quam vt vlla in hoc verba impendenda ſint. Et hæc quæſtio facile expeditur, & ſi qua ſimilis huic moueri poteſt, ſi totiens illo cogitationem noſtram conuerterimus. Beneficium nullum eſt, niſi quod ad nos primum aliqua 49 cogitatio defert, deinde 50 amica & benigna. Itaque nec fluminibus gratias agimus, quamuis aut magna nauigia patiantur, & ad ſubuehendas copias largo ac perenni alueo currant, aut piſcoſa & amœna pinguibus aruis interfluant: nec quiſquam Nilo beneficium debere ſe iudicat, non magis quam odium, ſi immodicus ſuperfluxit, tardeque receſſit: nec ventus beneficium dat, licet lenis & ſecundus adſpiret: nec vtilis & ſalubris cibus. Nam qui beneficium mihi daturus eſt, debet non tantum prodeſſe, ſed velle. Ideo nec mutis animalibus quidquam debetur: & quam multos è periculo velocitas equi rapuit? nec arboribus: & quam multos æſtu laborantes, ramorum opacitas texit? Quid autem intereſt, vtrum mihi qui 51 neſcit, profuerit, an qui ſcire 52 non potuit? cum vtrique velle defuerit. Quid autem intereſt, vtrum me iubeas naui, aut vehiculo, aut lanceæ debere beneficium: an ei qui æque quam iſta propoſitum benefaciendi nullum habuit, ſed profuit caſu?

Beneficium aliquis neſciens accipit, nemo à neſciente. Quomodo VIII. multos fortuita ſanant, nec ideo remedia ſunt, & in flumen alicui cecidiſſe 53 frigore magno, cauſſa ſanitatis fuit: quomodo quorumdam, 54 flagellis quartana diſcuſſa eſt, & metus repentinus animum 55 in aliam curam auertendo ſuſpectas horas fefellit: nec ideo quidquam horum etiamſi ſaluti fuit, 56 ſalutare eſt: ſic quidam nobis proſunt, dum nolunt, imo quia nolunt: non tamen ideo illis beneficium debemus. Quid ſi pernicioſa illorum conſilia fortuna deflexit in melius? an exiſtimas me debere ei quidquam, cuius manus cum me peteret, percuſſit hoſtem meum, qui nocuiſſet, niſi erraſſet? Sæpe 57 teſtis dum aperte peierat, etiam veris teſtibus abrogauit fidem, & reum velut factione circumuentum miſerabilem reddidit. Quoſdam ipſa, quæ premebat, 58 potentia eripuit: & iudices quem damnaturi erant 59 cauſſa damnare gratia noluerunt. Non tamen hi beneficium dederunt, quamuis profuerint. quia telum quo miſſum ſit, non quo peruenerit, quæritur: & beneficium ab iniuria diſtinguit, non euentus, ſed animus. Aduerſarius meus dum contraria dicit, & iudicem ſuperbia offendit, & 60 vnum teſtem temere dimittit, cauſſam meam erexit. Non quæro an pro me errauerit, quia contra me voluit.

Nempe vt gratus ſim, velle debeo idem IX. facere quod ille. vt beneficium daret, velle debuit. Nam quid eſt iniquius homine, qui eum odit, à quo in turba calcatus, aut reſperſus, aut quo nollet, impulſus eſt? At quid eſt aliud, quod illum querelæ eximat, cum in re ſit iniuria, quam 61 neſciſſe quid faceret? Eadem res efficit, ne hic beneficium dederit, ne ille iniuriam fecerit. & amicum & inimicum voluntas facit. Quam multos militiæ 62 morbus eripuit? quoſdam ne ad ruinam domus ſuæ occurrerent, inimicus vadimonio tenuit: ne in piratarum manus peruenirent, quidam naufragio conſecuti ſunt. Nec his tamen beneficium debemus: quoniam extra ſenſum officij caſus eſt: nec inimico cuius nos lis exercuit, dum vexat ac detinet. Non eſt beneficium, niſi quod à bona voluntate proficiſcitur, niſi illud agnoſcit, qui dedit. Profuit aliquis mihi dum neſcit: nihil illi debeo. profuit cum vellet nocere: 63 imitabor ipſum.

Ad primum illum reuertamur. vt gratiam referam, X. aliquid 64 facere me vis: ipſe vt beneficium mihi daret, nihil fecit. Vt 65 ad alterum tranſeamus, vis me huic gratiam referre, vt quod à nolente accepi, volens reddam. Nam quid de tertio loquar, qui ab iniuria in beneficium delapſus eſt? Vt beneficium tibi debeam, parum eſt 66 voluiſſe te dare: vt non debeam, ſatis eſt, noluiſſe. Beneficium enim voluntas 67 nuda non efficit: ſed quod beneficium 68 non eſſet, ſi optimæ ac pleniſſimæ voluntati fortuna deeſſet, id æque beneficium non eſt, niſi fortunam voluntas anteceſſit. Non enim profuiſſe te mihi oportet, vt ob hoc tibi obliger, ſed ex deſtinato profuiſſe.

Cleanthes exemplo eiuſmodi vtitur: Ad quærendum, inquit, & XI. accerſendum ex Academia Platonem, duos pueros miſi. alter totam porticum perſcrutatus eſt, alia quoque loca in quibus illum inueniri poſſe ſperabat, percurrit, & domum non minus laſſus quam 69 irritus rediit: alter apud proximum 70 circulatorem reſedit, & dum vagus atque erro 71 vernaculis congregatur & ludit, tranſeuntē Platonem, quem non quæſierat, inuenit. Illum, inquit, laudabimus puerum, qui, quantum in ſe erat,

quod iuſſus eſt fecit: hunc, feliciter inertem, caſtigabimus. Voluntas eſt, quæ apud nos ponit officium: cuius vide quæ conditio ſit, vt me debito obſtringat. Parum eſt illi velle, niſi profuit: parum eſt profuiſſe, niſi voluit. Putà enim aliquem donare voluiſſe, nec donaſſe. animum quidem eius habeo, ſed beneficium non habeo: quod conſummat & res, & animus. Quemadmodum ei qui voluit mihi pecuniam credere, ſed non credidit, nihil debeo: ita ei qui voluit mihi beneficium dare, ſed non potuit, amicus quidem ero, ſed non obligatus. Et volam illi aliquid præſtare: nam & ille voluit mihi. ceterum ſi benigniore fortuna vſus præſtitero, beneficium dedero, non gratiam retulero. Ille mihi gratiam debebit referre: huic initium à me 72 fiet numerandi.

XII. Intelligo iam quid velis quærere. non opus eſt te dicere: 73 vultus tuus loquitur. Si quis ſua cauſſa nobis profuit, ei-ne, inquis, debetur aliquid? hoc enim ſæpe te conquerentem audio, quod quædam quæ homines ſibi præſtant, 74 aliis imputant. Dicam, mi Liberalis: ſed prius hanc quæſtiunculam diuidam, & rem æquam ab iniqua ſeparabo. Multum enim intereſt, vtrum aliquis beneficium nobis det ſua cauſſa, an noſtra: an ſua & noſtra. Ille qui totus ad ſe ſpectat, & nobis prodeſt, quia aliter ſibi prodeſſe non poteſt: eo loco mihi eſt, quo qui pecori ſuo hibernum & æſtiuum pabulum proſpicit; eo loco, quo qui captiuos ſuos, vt commodius væneant, paſcit, & opimos boues ſaginat ac defricat; quo 75 laniſta, qui 76 familiam ſuam ſumma cura exercet, atque ornat. Multum (vt ait Cleanthes) à beneficio diſtat negotiatio.

XIII. Rurſus non ſum tam iniquus, vt nihil ei debeam, qui cum mihi vtilis eſſet, fuit & ſibi. Non enim exigo, vt ſine reſpectu ſui mihi conſulat. imo etiam opto, vt beneficium mihi datum, vel magis danti profuerit: dummodo id qui dabat, duos intuens dederit, & inter me ſeque diuiſerit. Licet id ipſe ex maiore parte poſſideat, ſi modo me in conſortium admiſit, ſi duos cogitauit: ingratus ſum, non ſolum iniuſtus, niſi gaudeo hoc illi profuiſſe, quod proderat mihi. Summæ malignitatis eſt, non vocare beneficium, niſi quod dantem aliquo incommodo affecit. Aliter illi, qui beneficium dat ſua cauſſa, reſpondebo. Quare potius te mihi profuiſſe dices, quàm me tibi? Puta, inquit, aliter fieri non poſſe me magiſtratum, quam ſi decem captos ciues ex magno captiuorum numero redemero: nihil debebis mihi, cum te ſeruitute ac vinculis liberauero? atqui mea id cauſſa faciam. Aduerſus hoc reſpondeo. Aliquid iſtic tua cauſſa facis, aliquid mea. Tua, quod redimis: mea, quod eligis. tibi enim ad vtilitatem tuam ſatis eſt, quoſlibet redemiſſe. Itaque debeo, non quod redimis me, ſed quod eligis. poteras enim & alterius redemptione idem conſequi, quod mea. Vtilitatem mei partiris mecum, & me in beneficium recipis, duobus profuturum. Præfers me aliis: hoc totum mea cauſſa facis. Itaque ſi Prætorem te factura eſſet decem captiuorum redemptio, decem autem ſoli captiui eſſemus, nemo quidquam tibi deberet ex nobis; quia nihil haberes, quod cuiquam imputares, à tua vtilitate ſeductum. Non ſum iniquus beneficij interpres: nec deſidero illud mihi tantum dari, ſed & tibi.

XIV. Quid ergo, inquit, ſi in ſortem nomina veſtra conijci iuſſiſſem, & tuum nomen inter redimendos exiſſet, nihil deberes mihi? imo deberem, ſed exiguum. Quid ſit hoc, dicam. Aliquid mea cauſſa facis, quod me ad fortunam redemptionis admittis. quod nomen meum exiit, ſorti debeo: quod exire potuit, tibi. Aditum mihi ad beneficium tuum dediſti, cuius maiorem partem fortunæ debeo: ſed hoc ipſum tibi, quod fortunæ debere potui. Illos ex toto præteribo, quorum 77 mercenarium beneficium eſt. quod qui dat, nō computat cui, ſed quanti daturus ſit, quod vndique 78 in ſe conuerſum eſt. Vendit mihi aliquis frumentum. viuere non poſſum, niſi emero: ſed non debeo vitam, quia emi. Nec quàm neceſſarium fuerit, æſtimo, ſine quo victurus non fui: ſed 79 quàm gratuitum, quod non habuiſſem, niſi emiſſem in quo inuehendo mercator non cogitauit quantum auxilij allaturus eſſet mihi, ſed quantum lucri ſibi. Quod emi, non debeo.

XV. Iſto modo, inquit, ne medico quidquam debere te, niſi mercedulam dices: nec præceptori, quia aliquid numeraueris. atqui omnium horum apud nos magna caritas, magna reuerentia eſt. Aduerſus hoc reſpondetur, quædam pluris eſſe, quàm emuntur. Emis à medico rem inæſtimabilem, vitam ac valetudinem bonam: à bonarum artium præceptore ſtudia liberalia, & animi cultum. Itaque his non rei pretium, ſed operæ ſoluitur, quod deſeruiunt, quod à rebus ſuis auocati nobis vacant. mercedem non meriti, ſed occupationis ſuę ferunt. Aliud tamen dici poteſt verius, quod ſtatim ponam, ſi prius quomodo iſtud refelli poſſit, oſtendero. Quædam, inquit, pluris ſunt quàm vænierunt, & ob hoc aliquid mihi extra pro illis, quamuis empta ſint, debes. Primum, quid intereſt quanti ſint, cum de pretio, inter ementem & vendentem conuenerit? Deinde non væniit illud ſuo pretio, 80 ſed tuo. Pluris eſt, inquit, quàm væniit. Sed pluris vænire non potuit: pretium autē cuiuſque rei 81 pro tempore eſt. Cum bene

Digitized by Google

iſta laudaueris: tanti ſunt, quanto pluris vænire non poſſunt. præterea nihil venditori debet, qui 82 bene emit. Deinde etiam ſi pluris iſta ſunt, non tamen vllum iſtic tuum munus eſt, vt non 83 ex vſu effectúve, ſed ex conſuetudine & 84 annona æſtimetur. Quod tu pretium ponis traiicienti maria, & per medios fluctus, cum è terræ conſpectu receſſit, certam ſecanti viam, & proſpicienti futuras tempeſtates, & ſecuris omnibus iubenti ſubito vela ſtringi, armamenta demitti, paratos ad incurſum procellæ & repentinum impetum ſtare? huic tamen tantæ rei præmium 85 vectura perſoluit. Quanti æſtimas in ſolitudine hoſpitium, in imbre tectum, in frigore balneum, aut ignem? ſcio tamen quanti iſta conſecutus diuerſorium ſubeam. Quantum nobis præſtat, qui labentem domum 86 ſuſcipit? & agentem ex imo 87 rimas 88 inſulam, incredibili arte ſuſpendit? certo tamen & leui pretio fultura conducitur. Murus nos ab hoſtibus tutos, & a ſubitis latronum incurſionibus præſtat. notum eſt tamen, illas turres, pro ſecuritate publica propugnacula habituras, excitaturus faber, quid in diem mereat. Infini- XVI.
tum erit, ſi latius exempla conquiram, quibus appareat, paruo magna conſtare. Quid ergo? quare medico & præceptori plus quiddam debeo, nec aduerſus illos mercede 89 defungor? Quia ex medico ac præceptore in amicum tranſeunt, & nos non arte quam vendunt, obligant, ſed benigna & familiari voluntate. Itaque medico, qui nihil amplius quam 90 manum tangit, & me inter eos, quos 91 perambulat, ponit, ſine vllo 92 affectu facienda vitandave præcipiens, nihil amplius debeo: quia me non tamquam amicum vidit, ſed tamquam 93 imperatorem. Ne præceptorem quidem habeo cur venerer, ſi me in grege diſcipulorum habuit, ſi non putauit dignum propria & peculiari cura, ſi numquam in me direxit animum: & cum in medium effunderet, quæ ſciebat, 94 non didici, ſed excepi. Quid ergo eſt, quare iſtis debeatur multum? non quia pluris eſt quod vendiderunt quam emimus, ſed quia nobiſipſis aliquid præſtiterunt. Ille 95 plus impendit, quam medico neceſſe eſt: pro me, non pro 96 fama artis extimuit: non fuit contentus remedia monſtrare, ſed 97 admouit. Interea ſolicitus aſſedit, ad 98 ſuſpecta tempora occurrit: nullum miniſterium oneri illi, nullum 99 faſtidio fuit. Gemitus meos non ſecurus 100 excepit. in turba 101 multorum inuocantium, ego illi potiſſima 102 cura fui. tantum aliis vacauit, quantum mea valetudo permiſerat. Huic ego non tamquam medico, ſed tamquam amico, obligatus ſum. Alter rurſus in docendo, & laborem & tædium tulit, præter illa quæ præcipientibus in commune dicuntur, aliqua inſtillauit ac tradidit, hortando bonam indolem erexit, & modo laudibus fecit animum, modo admonitionibus diſcuſſit deſidiam. Tum ingeniũ latens & pigrum, iniecta (vt ita dicam manu, 103 extraxit; nec quæ ſciebat, maligne diſpenſauit, quo diutius eſſet neceſſarius, ſed cupiit, ſi poſſet, vniuerſa 104 transfundere. Ingratus ſum, niſi illum inter gratiſſimas 105 neceſſitudines diligo. Sordidiſſimorum quoque artificiorum XVII.
106 inſtitoribus ſupra conſtitutum aliquid 107 adiecimus, ſi nobis 108 opera illorum enixior viſa eſt: & gubernatori, & opifici viliſſimæ mercis, & in diem ſe locanti 109 corollarium aſperſimus. In optimis vero artibus quæ vitam aut 110 conſeruant, aut 111 excolunt, qui nihil ſe plus exiſtimat debere, quam pepigit, ingratus eſt. Adijce, quod talium ſtudiorum traditio 112 miſcet animos. hoc cum factum eſt, tam medico quam præceptori pretium operæ ſoluitur, animi debetur. Plato cum flumen naue XVIII.
tranſiſſet, nec ab illo quidquam 113 portitor exegiſſet, honori hoc ſuo datum credens, dixit 114 poſitum illi eſſe apud Platonem officium. Deinde paulo poſt, cum alium atque alium gratis eadem tranſueheret ſedulitate, negauit illi iam apud Platonem poſitum officium. Nam vt tibi debeam aliquid, pro eo quod præſtas debes non tantum mihi præſtare, ſed tamquam mihi. non potes ob id quemquam 115 appellare, quod 116 ſpargis in populum. Quid ergo? nihil debetur pro hoc? Nihil tamquam ab vno, cum omnibus ſoluam, quod tibi cum omnibus debeo. Negas, inquit, vllum dare beneficium XIX.
eum, qui me gratuita naue per flumen Padum tulit? nego. aliquid boni facit, beneficium non dat. Facit enim ſua cauſſa, aut vtique non mea. Ad ſummam, ne ipſe quidem ſe mihi beneficiũ iudicat dare: ſed aut reip. aut viciniæ, aut ambitioni ſuę præſtat: & pro hoc aliud quoddã commodum exſpectat, quam quod à ſingulis recepturus eſt. Quid ergo, inquit, ſi Princeps ciuitatem dederit 117 omnibus Gallis, ſi 118 immunitatem Hiſpanis, nihil hoc nomine ſinguli debebunt? Quidni debeant? debebunt autem non tãquam proprium beneficium, ſed tamquam publici partem. Nullam, inquit, habuit cogitationem mei. Illo tẽpore, quo vniuerſis proderat, noluit mihi proprie ciuitatem dare: nec in me direxit animũ. Ita quare ei debeã qui me ſibi non 119 ſubſtituit, cũ facturus eſſet quod fecit? Primũ cũ cogitauit Gallis omnibus prodeſſe, & mihi cogitauit prodeſſe, erã enim Gallus: & me,

etiam ſi non mea: publica tamen 102 nota comprehendit. Deinde ego quoque illi non tamquam proprium debebo, ſed quomodo vnus è populo: non tamquam pro me ſol-
XX. uam, ſed tamquam pro patria 121 conferam. Si quis patriæ meæ pecuniam credat, non dicam me illius debitorem, nec hoc æs alienum profitebor aut 122 candidatus 123 aut reus: ad exſoluendum tamen hoc, portionem meam dabo. Sic iſtius muneris quod vniuerſis datur, debitorem me nego: quia mihi dedit quidem, ſed non propter me: & mihi quidem, ſed neſciens an mihi daret: nihilominus aliquid mihi dependendum ſciam, quia ad me quoque circuitu longo peruenit. Propter me factum debet eſſe, quod me obliget. Iſto, inquit, modo, nec Lunæ nec Soli quidquam debes: non enim propter te mouentur. Sed cum in hoc moueantur, vt vniuerſa conſeruent, & pro me mouentur: vniuerſorum enim pars ſum. Adijce nunc, quod noſtra & horum conditio, diſſimilis eſt. Nam qui mihi prodeſt, vt per me proſit & ſibi, non dedit beneficium: quia me inſtrumentum vtilitatis ſuæ fecit. Sol autem & Luna etiam ſi nobis proſunt, non in hoc tamen pro-
XXI. ſunt, vt per nos proſint ſibi. quid enim nos illis conferre poſſumus? Sciam, inquit, Solem ac Lunam nobis velle prodeſſe, ſi nolle potuerint. illis autem non licet non moueri. ad ſummam, conſiſtant, & opus ſuum intermittant. Hoc vide quot modis refellatur. Non ideo minus vult, qui non poteſt nolle. imo magnum argumentum eſt firmæ voluntatis, ne mutare quidem poſſe. 124 Vir bonus non poteſt non facere, quod facit: non enim erit bonus, niſi fecerit. ergo nec bonus vir beneficium dat, quia facit quod debet. non poteſt autem non facere quod debet. Præterea multum intereſt, vtrum dicas, Non poteſt hoc non facere, quia cogitur: an, Non poteſt nolle. Nam ſi neceſſe eſt illi facere, non debeo ipſi beneficium, ſed cogenti. Si neceſſe eſt illi velle ob hoc, quia nihil habet melius quod velit, ipſe ſe cogit. Ita quod tamquam coacto non deberem, tamquam cogenti debeo. Deſinant, inquit, velle. Hoc loco tibi occurrat, Quis tam demens eſt, vt eam neget voluntatem eſſe, cui non eſt periculum deſinendi, vertendique ſe in contrarium: cùm ex diuerſo nemo æquè videri debeat velle, quàm cuius voluntas vſque eo certa eſt, vt æterna ſit? An ſi is quoque vult, qui poteſt ſtatim nolle, is non videbitur velle, in
XXII. cuius naturam non cadit nolle? Agedum, inquit, ſi poſſunt, reſiſtant. Hoc dicis, Omnia iſta ingentibus 125 interuallis diducta, & in cuſtodiam vniuerſi diſpoſita, ſtationes ſuas deſerant, ſubita confuſione rerum ſidera ſideribus incurrant, & rupta rerum concordia in ruinam diuina labantur, contextuſque velocitatis citatiſſimæ, in 126 tot ſæcula promiſſas vices in medio itinere deſtituat, & quæ nunc eunt alternis redeúntque opportunis 127 libramentis, mundum ex æquo temperantia, repentino concrementur 128 incendio, & ex tanta varietate ſoluantur, atque eant in vnum omnia. Ignis cuncta poſſideat, quem deinde pigra nox occupet, & profunda vorago 129 tot deos ſorbeat. Eſt tanti, vt tu coarguaris, iſta 130 concidere? Proſunt tibi etiam inuito, eúnt-
XXIII. que iſta tua cauſſa: etiamſi 131 maior illis alia, ac prior cauſſa eſt. Adijce nunc, quod non externa cogunt Deos, ſed ſua illis 132 in legem æterna voluntas eſt. ſtatuerunt, quæ 133 non mutarent. Itaque non poſſunt videri facturi aliquid, 134 quamuis nolint: quia quidquid deſinere non poſſunt, perſeuerare voluerunt: nec vmquam primi conſilij Deos pœnitet. Sine dubio 135 ſtare illis & deſciſcere in contrarium, non licet: ſed non ideo, quia vis ſua illos in propoſito tenet, 136 ex imbecillitate permanent: ſed quia non licet ab optimis aberrare, & ſic ire decretum eſt. In prima autem illa 137 conſtitutione, cum vniuerſa diſponerent, etiam noſtra viderunt, rationemque hominis habuerunt. Itaque non poſſunt videri ſua tantum cauſſa decurrere, & explicare opus ſuum: quia pars operis ſumus & nos. Debemus ergo & Soli & Lunæ, & cæteris cæleſtibus beneficium: quia etiamſi 138 potiora illis ſunt, in quæ oriuntur, nos tamen in maiora ituri iuuant. Adijce quod deſtinato iuuant. ideoque obligati ſumus, qui non in beneficium ignorantium incidimus; ſed hæc quæ accipimus, accepturos ſcierunt: & quamquam maius illis propoſitum ſit, maiorque actus ſui fructus, quam ſeruare mortalia: tamen in noſtras quoque vtilitates à principio rerum præmiſſa mens eſt, & is ordo mundo datus, vt appareat curam noſtri non inter vltima habitam. Debemus parentibus noſtris pietatem. & multi non vt gignerent, coierunt. Dij non poſſunt videri neſciſſe, quid effecturi eſſent, cum omnibus alimenta protinus, & 139 auxilia prouiderint: nec eos per negligentiam genuere, quibus tam multa genuerant. Cogitauit enim nos ante 140 natura, quam fecit: nec tam leue opus ſumus, vt illi potuerimus 141 excidere. Vide quantum nobis permiſerit, quam 142 non intra homines, humani imperij conditio ſit. vide inquantum corporibus vagari liceat, quæ non coercuit 143 fine terrarum, ſed omnem in partem ſui miſit. vide, animi quantum audeant, quemadmodum ſoli aut nouerint deos,

Digitized by Google

144 aut quærant, & mente in altum data diuina 145 comitentur. Scias, non eſſe ho-
minem 146 tumultuarium & incogitatum opus. Inter maxima rerum ſuarum, natu-
ra nihil habet quo magis glorietur, aut certe 147 cui glorietur. Quantus iſte furor eſt,
148 controuerſiam dijs muneris ſui facere? Quomodo aduerſus eos hic erit gratus, qui-
bus gratia referri 149 ſine impendio non poteſt, qui negat ab his accepiſſe ſe, à quibus
150 cum maxime accipit, qui & ſemper daturi ſunt, numquam recepturi? Quanta au-
tem peruerſitas, ob hoc alicui non debere, quia etiam infitianti benignus eſt: & continua-
tionem ipſam, ſeriemque beneficij, argumentum vocare neceſſario dantis? *Nolo ſibi ha-
beat. quis illum rogat?* & omnes alias impudentis animi voces his adſtrue. Non ideo de te
minus meretur, is, cuius liberalitas ad te etiam dum negas peruenit: cuiuſque beneficio-
rum, vel hoc maximum, quod 151 etiam querenti daturus eſt. Non vides, XXIV.
quemadmodum teneram liberorum infantiam parentes ad ſalubrium rerum patientiam
cogant? Flentium corpora, ac repugnantium, diligenti cura fouent: & ne membra liber-
tas immatura detorqueat, in rectum exitura 152 conſtringunt: & mox liberalia ſtudia
inculcant, adhibito 153 timore nolentibus. 154 Al vltimum audacem 155 iuuentam
frugalitati, pudori, moribus bonis, ſi parum ſequitur, 156 coactam applicant. 157
Adoleſcentibus quoque, ac iam 158 potentibus ſui, 159 remedia metu aut intempe-
rantia reijciunt, vis adhibetur ac ſeruitus. Itaque beneficiorum maxima ſunt, quæ à pa-
rentibus accipimus, dum aut 160 neſcimus 161 aut nolumus. His ingratis, & XXV.
repudiantibus beneficia, non quia nolunt, ſed ne debeant, ſimiles ſunt ex diuerſo nimis
grati: qui aliquid incommodi precari ſolent his quibus obligati ſunt, aliquid aduerſi, in
quo affectum memorem accepti beneficij approbent. An hoc recte faciant, & pia volun-
tate, quæritur: quorum animus ſimillimus eſt prauo amore flagrantibus, qui amicæ ſuæ
optant exſilium, vt deſertam fugientemque comitentur: optant inopiam, vt magis deſi-
deranti donent: optant morbum, vt aſſideant: & quidquid inimicus optaret, amentes vo-
uent. Fere idem itaque exitus eſt odij, & amoris inſani. Tale quiddam & his accidit, qui
amicis incommoda optant, quæ detrahant, & ad beneficium iniuria veniunt: cum ſatius
ſit vel ceſſare, quam per ſcelus officio locum quærere. Quid ſi gubernator à dijs tempe-
ſtates infeſtiſſimas, & procellas petat, vt gratior ars ſua periculo fiat? quid ſi imperator
deos oret, vt magna vis hoſtium circumfuſa caſtris, foſſas ſubito impetu compleat, &
vallum trepidante exercitu 162 conuellat, & in ipſis 163 portis infeſta ſigna conſti-
tuat, quo maiore cum gloria rebus lapſis profligatiſque ſuccurrat? Omnes iſti beneficia
ſua deteſtabili via ducunt, qui deos contra eum aduocant, cui ipſi 164 affuturi ſunt, &
ante illos ſterni, quam erigi volunt. Inhumana iſta, & peruerſe grati animi natura eſt,
contra eum optare, cui honeſte deeſſe non poſſis. Non nocet illi votum meum, XXVI.
inquit, quia ſimul opto & periculum, & remedium. Hoc dicis, non nihil te peccare, ſed
minus quam ſi ſine remedio periculum optares. Nequitia eſt, vt extrahas, mergere; euer-
tere, vt ſuſcites; vt emittas, includere. Non eſt beneficium, 165 iniuriæ finis: nec vm-
quam id detraxiſſe meritum eſt, quod ipſe qui detraxit, intulerat. Non vulneres me malo,
quam ſanes. potes inire gratiam, ſi quia vulneratus ſum, ſanas: non, ſi vulneras, vt ſanan-
dus ſim. Numquam cicatrix, niſi 166 collata vulneri, placuit? quod ita coiſſe gaudemus,
vt non fuiſſe mallemus. Si hoc ei optares, cuius nullum beneficium haberes, inhuma-
num erat votum: quanto inhumanius ei optas, cui beneficium debes? Simul, in- XXVII.
quit, vt poſſim ferre illi opem, precor. Primum, vt te in media parte voti tui 167 occu-
pem, iam ingratus es. nondum audio quid illi velis præſtare: ſcio quid illum velis pati.
Sollicitudinem illi & metum, & maius aliquod imprecaris malum. optas vt ope indi-
geat: hoc contra illum eſt. optas vt tua indigeat ope: hoc pro te eſt. non ſuccurrere vis illi,
ſed ſoluere. Qui ſic properat, ipſe 168 ſolui vult, non ſoluere. Ita quod vnum in vo-
to tuo honeſtum videri poterat, turpe & ingratum eſt, nolle debere. optas enim, non vt
tu facultatem habeas referendæ gratiæ, ſed vt ille neceſſitatem implorandæ. Superiorem
te facis, & quod nefas eſt, bene meritum 169 ad pedes tuos mittis. quanto ſatius eſt,
honeſta voluntate debere, quam per malam rationem ſoluere? Si infitiareris quod acce-
peras, minus peccares. nihil enim niſi quod dederat, amitteret: nunc vis illum ſubijci tibi
iactura rerum ſuarum, & ſtatus mutatione in id deuocari, vt infra 170 beneficia ſua 171
iaceat. Gratum te reputabo? coram eo, cui prodeſſe vis, opta. Votum tu iſtud vocas, quod
inter gratum & inimicum poteſt 172 diuidi? quod non dubites aduerſarium & hoſtem
feciſſe, ſi extrema taceantur? Hoſtes quoque optauerunt capere quaſdam vrbes, vt ſerua-
rent: & vincere quoſdam, vt ignoſcerent. nec ideo non hoſtilia vota: in quibus, quod
mitiſſimum eſt, poſt crudelitatem venit. Denique qualia eſſe iudicas vota, quæ nemo tibi

Digitized by Google

minus volet, quam is pro quo fiunt, ſuccedere? peſſime cum eo agis, cui vis à dijs noceri,
à te ſuccurri: inique cum ipſis dijs. Illis enim duriſſimas partes imponis, tibi humanas.
vt tu proſis, dij nocebunt? Si accuſatorem ſubmitteres, quem deinde remoueres, ſi ali-
qua illum lite implicares, quam ſubinde diſcuteres, nemo de tuo ſcelere dubitaret: quid
intereſt, vtrum iſtud fraude tentetur, an voto? niſi quod 173 potentiores illi aduerſarios
quæris. Non eſt quod dicas: Quam enim illi iniuriam facio? Votum tuum aut 174 ſu-
peruacuum eſt, aut 175 iniurioſum: imo iniurioſum, etiamſi irritum. Quidquid non
efficis, 176 Dei munus eſt: 177 iniuria vero quidquid optas. Sat eſt. tibi non aliter
XXVIII. debemus iraſci, quam ſi feceris. Si vota, inquit, valuiſſent, & in hoc valuiſſent,
vt tutus eſſes. Primum, certum mihi optas periculum ſub incerto auxilio. deinde vtrum-
que certum puta: quod nocet, prius eſt. Præterea, tu conditionem voti tui noſti; me tem-
peſtas occupauit, portus ac præſidij dubium. Quantum exiſtimas tormẽtum, etiamſi ac-
cepero, eguiſſe? etiamſi ſeruatus fuero, trepidaſſe? etiamſi abſolutus fuero, cauſſam dixiſ-
ſe? Nullius metus tam gratus eſt finis, vt non gratior ſit ſolida & inconcuſſa ſecuritas.
Opta, vt reddere mihi beneficium poſſis, cùm opus erit, non vt opus ſit. Si eſſet in tua po-
XXIX. teſtate quod optas, 178 ipſe feciſſes. Quanto hoc honeſtius votum eſt? Opto
in eo ſtatu ſit, quo ſemper beneficia diſtribuat, numquam deſideret. 179 Sequatur il-
lum materia, qua tam benigne vtitur largiendo iuuandoque, vt numquam illi ſit dando-
rum beneficiorum inopia, datorum pœnitentia. Naturam per ſe pronam ad humanita-
tem, ad miſericordiam, & clementiam, irritet ac prouocet turba gratorum: quos illi &
habere contingat, nec 180 experiri neceſſe ſit. Ipſe nulli implacabilis ſit, ipſi nemo 181
placandus. tam æquali in eum fortuna indulgentia perſeueret, vt nemo in illum poſſit eſ-
ſe, niſi conſcientia gratus. Quanto hæc iuſtiora vota ſunt, quæ te in vllam occaſionem
differunt, ſed gratum ſtatim 182 faciunt? Quid enim prohibet referre gratiam proſpe-
ris rebus? quàm multa ſunt, per quæ quidquid debemus, reddere etiam felicibus poſſu-
mus? fidele conſilium, aſſidua conuerſatio, ſermo comis, & ſine adulatione iucundus; au-
res, ſi deliberare velit 183 diligentes, 184 tutæ, ſi credere; conuictus familiaritas.
Neminem tam altè ſecunda poſuerunt, vt non illi eo magis 185 amicus deſit, quia ni-
XXX. hil abſit. Iſta triſtis, & omni voto ſubmouenda occaſio, ac procul repellenda. vt
gratus eſſe poſſis, 186 iratis dijs opus eſt? Nec ex hoc quidem peccare te intelligis,
quod melius cum eo agitur, cui ingratus es? Propone in animo tuo carcerem, vincula,
ſordes, ſeruitutem, bellum, egeſtatem: hæ ſunt occaſiones tui voti. ſi quis tecum contra-
xit, per iſta 187 dimittitur. Quin potius eum potentem eſſe velis, cui plurimum debes,
& beatum? Quid enim (vt dixi) vetat, te referre etiam ſumma felicitate præditis gra-
tiam? cuius plena tibi occurret & varia materia. Quid? tu neſcis debitum etiam locuple-
tibus ſolui? Nec te inuitum 188 diſtringam: Omnia ſanè excluſerit opulenta felici-
tas; monſtrabo tibi, cuius rei inopia laborent magna faſtigia, quid omnia poſſidentibus
deſit. Scilicet ille, qui verum dicat, & hominem inter mentientes ſtupentem, ipſaque
conſuetudine pro rectis 189 blanda audiendi, ad ignorantiam veri perductum, vindi-
cet à conſenſu concentuque falſorum. Non vides quemadmodum illos in præceps agat
exſtincta 190 libertas, & fides in obſequium ſeruile ſubmiſſa, dum nemo 191 ex ani-
mi ſui ſententia ſuadet, diſſuadetque, ſed adulandi 192 certamen eſt, & vnum amicorum
omnium officium, vna contentio, quis blandiſſime fallat? Ignorauere vires ſuas, & dum
ſe tam magnos quam audiunt, credunt, 193 attraxere ſuperuacua, & in diſcrimen rerum
omnium peruentura bella: vtilem & neceſſariam rupere concordiam: ſecuti iram, quam
nemo reuocabat, multorum ſanguinem hauſerunt fuſuri nouiſſime ſuum, 194 dum vin-
dicant inexplorata pro certis, flectique nõ minus exiſtimant turpe quàm vinci, & perpe-
tua credunt, quæ in ſummum perducta maxime nutant. Ingentia ſuper ſe ac ſuos regna
fregerunt, nec intellexerunt, in illa ſcena, & vanis & cito diffluentibus bonis refulgente,
ex eo tempore ipſos nihil non aduerſi exſpectare debuiſſe, ex quo nihil veri audire po-
XXXI. tuerunt. Cum bellum Græciæ indiceret Xerxes, animum tumentem, oblitumque
quàm caducis confideret, nemo non impulit. Alius aiebat, non laturos nuncium belli,
& ad primam aduentus famam, terga verſuros: alius, nihil eſſe dubij, quin illa mole non
vinci ſolum Græcia, ſed 195 obrui poſſet: magis verendum, ne vacuas deſertaſque vr-
bes inuenirent, & profugis hoſtibus vaſtæ ſolitudines relinquerentur, non habituris,
vbi tantas vires exercere poſſent. Alius, illi vix rerum naturam ſufficere, anguſta eſſe
claſſibus maria, militi caſtra, explicandis equeſtribus copiis campeſtria vix patere, 196
cælum ſatis ad emittenda omni manu tela. Cùm in hunc modum multa vndique iacta-
rentur, quæ hominem nimia æſtimatione ſui furentem concitarent, 197 Demaratus

Digitized by Google

Lacedæmonius ſolus dixit; ipſam illam qua ſibi placeret multitudinem, indigeſtam &
grauem, metuendam eſſe ducenti: 198 non enim vires, ſed pondus habere: immodi-
ca numquam regi poſſe; nec diu durare, quidquid regi non poteſt. In primo, inquit, ſta-
tim monte Lacones obiecti, dabunt tibi ſui experimentum. Tot iſta gentium millia 199
trecenti morabuntur, hærebunt in veſtigio fixi, & commiſſas ſibi anguſtias tuebuntur,
& corporibus obſtruent. tota illos Aſia non mouebit loco. tantas minas belli, & pænè to-
tius generis humani ruentis impetum, pauciſſimi ſuſtinebunt. Cum te 200 mutatis le-
gibus ſuis natura 201 tranſmiſerit, in ſemita hærebis, & æſtimabis futura damna, cùm
putaueris quanti Thermopilarum anguſta conſtiterint. Scies te fugari poſſe, cum ſcieris
poſſe retineri. Cedent quidem tibi pluribus locis, velut torrentis modo ablati, cuius cum
magno terrore prima vis defluit: deinde hinc atque 202 illinc coorientur, & 203 tuis
te viribus prement. Verum eſt quod dicitur, maiorem belli apparatum eſſe, quam qui re-
cipi ab his regionibus poſſit, quas oppugnare conſtituis. Sed hæc res contra nos eſt: ob
hoc ipſum te Græcia vincet, quia non capit. vti toto te non potes. Præterea, quæ vna re-
bus ſalus eſt, occurrere ad primos rerum impetus, & inclinatis opem ferre non poteris,
nec fulcire ac firmare labantia. Multo ante vinceris, quam victum eſſe te ſentias. Cete-
rum non eſt, quod exercitum tuum ob hoc ſuſtineri putes non poſſe, quia numerus eius
duci quoque ignotus eſt. Nihil tam magnum eſt, quod perire non poſſit: cui naſcitur in
perniciem, vt alia quieſcant, ex ipſa magnitudine ſua cauſſa. Acciderunt quæ Demara-
tus prædixerat. Diuina atque humana impellentem, & 204 mutantem quidquid obſti-
terat, trecenti ſtare iuſſerunt: ſtratuſque per totam paſſim Græciam Xerxes intellexit,
quantum ab exercitu turba diſtaret. Itaque Xerxes pudore, quam damno miſerior, De-
marato gratias egit, quod ſolus ſibi verum dixiſſet, & permiſit petere quod vellet: petit
ille, vt Sardes 205 maximam Aſiæ ciuitatem curru vectus intraret, 206 rectam ca-
pite tiaram gerens. id ſolis datum regibus. Dignus fuerat præmio, antequam peteret: ſed
quam miſerabilis gens, in qua nemo fuit, qui verum diceret regi, niſi qui 207 non di-
cebat ſibi? Diuus Auguſtus filiam 208 intra pudicitiæ maledictum impudi- XXXII.
cam 209 relegauit, & flagitia Principalis domus in publicum 210 emiſit: admiſſos
211 gregatim adulteros, pererratam nocturnis 212 comeſſationibus ciuitatem, fo-
rum ipſum ac 213 roſtra, ex quibus pater legem de adulteriis tulerat, filiæ in ſtupra pla-
cuiſſe, quotidianum 214 ad Marſyam concurſum: cum ex adultera in 215 quæſtuariam
verſa, ius omnis licentiæ ſub 216 ignoto adultero peteret. 217 Hæc tam vindicanda
Principi quàm tacenda (quia quarumdam rerum turpitudo etiam 218 ad vindicantem
redit) parum potens iræ publicauerat. Deinde cum, interpoſito tempore, in locum iræ
ſubiiſſet 219 verecundia, gemens, quod non illa ſilentio preſſiſſet, quæ tamdiu neſcie-
rat, 220 donec loqui turpe eſſet, ſæpe exclamauit. *Horum mihi nihil accidiſſet, ſi aut Agrip-
pa, aut Mecænas vixiſſet.* Adeo tot habenti millia hominum, duos reparare difficile eſt. Cæ-
ſæ ſunt legiones; & protinus ſcriptæ. fracta claſſis; & intra paucos dies natauit noua. ſæui-
tum eſt in opera publica ignibus; ſurrexerunt meliora conſumptis: tota vita, Agrippæ &
Mecænatis 221 vacauit locus. Quid putem? defuiſſe ſimiles qui aſſumerentur, an ipſius
vitium fuiſſe, qui maluit 222 queri, quam 223 quærere? Non eſt quod exiſtimemus,
Agrippam & Mecænatem ſolitos illi vera dicere: qui ſi vixiſſent, inter diſſimulantes fuiſ-
ſent. Regalis ingenij mos eſt, in præſentium contumeliam, amiſſa laudare, & his virtutem
dare vera dicendi, à quibus iam audiendi periculum non eſt. Sed vt me ad pro- XXXIII.
poſitum reducam, vides quam facile ſit, gratiam referre felicibus, & in ſummo humana-
rum opum poſitis. Dic illis non quod volunt audire, ſed quod odiſſe 224 ſemper vo-
lent: plenas aures adulationibus, aliquando vera vox intret: da conſilium vtile. Quæris,
quid felici præſtare poſſis? effice, ne felicitati ſuæ credat: vt ſciat illam multis & fidis ma-
nibus continendam. Parum in illum contuleris, ſi illi ſemel ſtultam fiduciam permanſu-
ræ ſemper potentiæ excuſſeris, docueriſque mobilia eſſe quę dedit caſus & maiore curſu
fugere quam veniunt: nec his portionibus, quibus ad ſumma peruentum eſt, retro iri?
ſæpe inter fortunam maximam & vltimam 225 nihil intereſſe? Neſcis quantum ſit
pretium amicitiæ, ſi non intelligis multum te ei daturum, cui dederis amicum, rem non
domibus tantum, ſed ſeculis raram: quæ non alibi magis deeſt, 226 quam vbi credi-
tur abundare. Quid? iſtos tu 227 libros, quos vix nomenclatorum complectitur aut
memoria, aut manus, amicorum exiſtimas eſſe? Non ſunt iſti amici, qui agmine magno
228 ianuam pulſant, qui in primas & ſecundas 229 admiſſiones digeruntur. Conſue-
tudo iſta vetus eſt regibus, regeſque ſimulantibus, 230 populum amicorum deſcribere.
Eſt proprium ſuperbiæ, 231 magno æſtimare introitum, ac tactum ſui luminis, pro ho-

Digitized by Google

nore dare, vt oſtio ſuo propius 232 aſſideas, vt gradum prior intra domum ponas, in qua
xxxiv. deinceps multa ſunt oſtia, quæ receptos quoque excludunt. Apud nos primi omnium 233 C. Gracchus & mox Liuius Druſus inſtituerunt ſegregare turbam ſuam, & alios 234 in ſecretum recipere, alios 235 cum pluribus, alios 236 cum vniuerſis. Habuerunt itaque iſti amicos primos, habuerunt & ſecundos, 237 numquam veros. Amicum vocas, cuius 238 diſponitur ſalutatio? aut poteſt huius tibi patere fides, qui per fores 239 maligne apertas non intrat, ſed illabitur? Huic peruenire vſque ad 240 diſtringendam libertatem licet, cuius vulgare & publicum verbũ & promiſcuum ignotis, 241 Ave, non niſi ſuo ordine emittitur? Ad quemcumque itaque iſtorum veneris, quorum ſalutatio vrbem 242 concutit, ſcito etiam ſi animaduerteris obſeſſos ingenti frequentia 243 vicos, & commeantium in 244 vtramque partem cateruis itinera compreſſa, tamen venire te in locum hominibus plenũ, amicis vacuum. In pectore amicus, non 245 in atrio quæritur. illo recipiendus eſt, illic retinẽdus, & in ſenſus recondendus. Hoc doce, gratus es. Male de te exiſtimas, ſi inutilis es, niſi afflicto; ſi rebus bonis ſuperuacuus. Quemadmodũ te & in dubijs, & in aduerſis, & in lætis ſapienter geris, vt dubia prudenter tractes, aduerſa fortiter, læta moderate: ita in omnia vtilem te amico exhibere potes. Aduerſa eius ſi nec deſerueris, nec optaueris, multa nihilominus, vt non optes, in tanta varietate, quæ tibi materiam exercendæ fidei præbeant, incident. Quemadmodum qui optat diuitias alicui in hoc, vt illarum partem ipſe ferat, quamuis pro illo videatur optare, ſibi proſpicit: ſic qui optat amico aliquam neceſſitatem, quam adiutorio ſuo fideque diſcutiat; quod eſt ingrati, ſe illi 246 præfert, & tanti æſtimat illum miſerum eſſe, vt ipſe gratus ſit, & ob hoc ipſum ingratus eſt. Exonerare enim ſe vult, & vt graui ſarcina liberare. Multum intereſt, vtrum properes referre gratiam, vt reddas beneficium; an, vt ne debeas. Qui reddere vult, illius ſe commodo aptabit, & idoneum illi venire tempus volet: qui nihil aliud quam ipſe liberari vult, quacumque ad hoc cupiet peruenire, quod eſt
xxxv. peſſimæ voluntatis. Iſta, inquam, nimia feſtinatio ingrati eſt. id apertius exprimere non poſſum, quam ſi repetiuero quod dixi. Non vis reddere acceptum beneficium, ſed effugere. Hoc dicere videris, Quando iſto carebo? quocumque modo mihi laborandum eſt, ne iſti obligatus ſim. Si optares vt illi ſolueres de ſuo, multum abeſſe videreris à grato: hoc quod optas, iniquius eſt. Exſecraris enim illum, & caput 247 ſanctum tibi, dira imprecatione defigis. Nemo, vt exiſtimo, de immanitate animi tui dubitaret, ſi aperte illi paupertatem, ſi captiuitatem, ſi famem ac 248 metum imprecareris. At quid intereſt, vtrum vox iſta tua ſit, 249 an votum? 250 Sanus aliquid horum opta. I nunc, & hoc eſſe grati puta, quod ne ingratus quidẽ faceret, qui modo non vſque in 251 odium, ſed
xxxvi. tantum ad infitiationem beneficij perueniret. Quis pium dicet Æneam, ſi patriam capi voluerit, vt captiuitate patrem eripiat? Quis 252 Siculos iuuenes, vt bona liberis exempla monſtrarent, ſi optauerunt vt Ætna immenſa ignium vi ſupra ſolitum ardens, 253 daret ipſis occaſionem exhibendæ pietatis, ex medio parentibus incendio raptis? Nihil debet Scipioni Roma, ſi Punicum bellum vt finiret, 254 perſeuerare maluit: nihil Decijs quod morte patriam ſeruauerunt, ſi prius optauerant, vt deuotioni fortiſſimæ locum vltima rerum neceſſitas faceret. Grauiſſima infamia eſt medici, 255 opus quærere. Multi quos auxerant morbos, & irritauerant, vt maiore gloria ſanarent, non potuerunt
xxxvii. diſcutere, aut cum magna miſerorum vexatione vicerunt. 256 Calliſtratum aiunt, ita certe Hecaton auctor eſt, cum in exſilium iret, in quod multos ſimul cum illo 257 ſeditioſa ciuitas & intemperanter libera expulerat, optante quodam, vt Athenienſibus neceſſitas reſtituendi exſules eſſet, 258 abominatum talem reditum. 259 Rutilius noſter animoſius. cum enim quidam illum conſolaretur, & diceret inſtare arma 260 ciuilia: breui futurum, vt omnes exſules reuerterentur: *Quid tibi*, inquit, *mali feci vt mihi peiorem reditum, quam exitum optares? Malo, vt patria exſilio meo 261 erubeſcat, quam reditu 262 mæreat.* Non eſt iſtud exſilium. cuius neminem non magis, quam damnatum, pudet. Quemadmodum illi ſeruauerunt bonorum ciuium officium, qui reddi ſibi penates ſuos noluerunt clade communi, quia ſatius erat duos 263 vnico malo affici, quam omnes publico: ita non ſeruat grati hominis affectum, qui bene de ſe merentem difficultatibus vult opprimi, quas ipſe ſubmoueat: qui etiam ſi bene cogitat, male precatur. Ne in 264 patrocinium quidem, nedum in gloriam eſt, incendium extinxiſſe quod feceris.
xxxviii. In quibuſdam 265 ciuitatibus impium votũ ſceleris vicem tenuit. Demades certe Athenis, eum qui neceſſaria funeribus venditabat, damnauit, cum probaſſet magnum lucrum optaſſe: quod contingere illi ſine multorum morte non poterat. Quæri tamen ſolet an merito damnatus ſit. Fortaſſe optauit, non vt multis venderet, ſed vt care: vt paruo ſibi

Digitized by Google

conſtarent, quæ venditurus eſſet. Cum conſtet negotiatio ex empto & vendito, quare
votum eius in vnam partem trahis, cum lucrum ex vtraque ſit? Præterea omnes licet,
qui in iſta negotiatione ſunt, damnes: omnes enim idem volunt, idem intra ſe optant.
Magnam hominum partem damnabis. cui enim non ex alieno incommodo lucrum? Mi-
les bellum optat. agricolam annonæ caritas erigit. 266 eloquentiæ exoptat pretium li-
tium numerus. medicis 267 grauis annus in quæſtu eſt. inſtitores 268 delicatarum
mercium iuuentus corrupta locupletat. nulla tempeſtate, nullo igne lædantur tecta: iace-
bit opera fabrilis. 269 Vnius votum deprehenſum eſt, omnium ſimile eſt. An tu 270
Arruntium, & 271 Aterium, & ceteros qui 272 captandorum teſtamentorum artem
profeſſi ſunt, non putas eadem habere, quæ 273 deſignatores & 274 libitinarios, vota?
Illi tamen quorum mortes optẽt, neſciunt: hi familiariſſimum quemque, ex quo propter
amicitiam 275 ſpei plurimum eſt, mori cupiunt. Illorum 276 damno nemo viuit: hos
quiſquis 277 differt, 278 exhaurit. Optant ergo, non tantum vt accipiant, quod tur-
pi ſeruitute meruerunt, ſed etiam vt tributo graui liberentur. Non eſt itaque dubiũ, quin
hi magis quod damnatum eſt in 279 vno, optent: quibus quiſquis morte profuturus eſt,
vita nocet. Omnium tamen iſtorum tam nota ſunt vota, quam impunita. Denique ſe
quiſque conſulat, & in ſecretum pectoris ſui recedat, & inſpiciat quid tacitus optauerit.
quam multa ſunt vota, quæ etiam ſibi fateri pudet! quam pauca, quæ facere coram teſte
poſſimus!

Sed non quidquid reprehendendum, etiam 280 damnandum eſt: XXXIX.
ſicut hoc votũ amici, quod in manibus eſt, male vtentis 281 bona voluntate, & in id 282
incidentis, quod euitat. nam dum gratum animum feſtinat oſtendere, ingratus eſt. Hic,
ait, in poteſtatem meam recidat, gratiam meam deſideret, ſine me ſaluus, honeſtus, tutus
eſſe non poſſit. tam miſer ſit, vt illi 283 beneficij loco ſit, quidquid redditur. 284 Hæc
diis audientibus. Circumueniant illum domeſticæ inſidiæ, quas ego poſſim ſolus oppri-
mere. inſtet potens inimicus & grauis, infeſta turba nec inermis, & creditor vrgeat & ac-
cuſator.

Vide quam ſis æquus, horum optares nihil, ſi tibi beneficium non dediſ- XL.
ſet. Vt alia taceam, quę grauiora committis, peſſima pro optimis referendo, hoc certe de-
linquis, quod non exſpectas ſuum cuiuſque rei tempus: quod æque peccat, qui non ſequi-
tur, quam qui antecedit. Quomodo non ſemper beneficium recipiendum eſt, ſic non vti-
que reddendum. Si mihi non deſideranti redderes, ingratus eſſes: quanto ingratior es,
qui deſiderare me cogis? Exſpecta. quare 285 ſubſidere apud te munus meum non vis?
quare obligatum moleſte fers? quare, quaſi cum acerbo fœneratore, 286 ſignare ratio-
nem parem properas? Quid mihi negotium quæris? quid in me 287 deos immittis?
quomodo exigeres, qui ſic reddis?

Ante omnia ergo, Liberalis, hoc diſcamus, be- XLI.
neficia ſecure debere, & occaſiones reddendorum obſeruare, non 288 manu facere:
hanc ipſam cupiditatem primo quoque tempore liberandi ſe, meminerimus ingrati eſſe.
Nemo enim libenter reddit, quod 289 inuitus debet: & quod apud ſe non vult eſſe,
onus iudicat eſſe, non munus. Quanto melius ac iuſtius, in promptu habere merita ami-
corum: & offerre, non ingerere, nec obæratum ſe iudicare? quoniam beneficium com-
mune vinculum eſt, & inter ſe duos alligat. Dic, Nihil moror, 290 quo minus tuum re-
uertatur ad te: opto hilaris accipias. ſi neceſſitas alterutri noſtrum imminet, fatoque quo-
dam datum eſt, vt aut tu cogaris beneficium recipere, aut ego accipere, det potius qui ſo-
let. Ego paratus ſum: *Nulla mora in Turno.* oſtendam hunc animum, cùm primum tempus
aduenerit: interim dij 291 teſtes ſunt.

Soleo, mi Liberalis, notare hunc in te affe- XLII.
ctum, & quaſi 292 manu prendere, verentis & æſtuantis, ne in vllo officio ſis tardior.
Non decet gratum animum ſolicitudo, ſed contra, ſumma fiducia ſui: & ex conſcientia
veri amoris, dimiſſa omnis anxietas. Tam cum vitio eſt, 293 recipere quod non debes,
quam non dare quod debes. hoc beneficij primum dati ſit ius, vt recipiendi tempus eli-
gat, qui dedit. At vereor, ne homines de me 294 ſequius loquantur. Male agit, qui 295
famæ, non conſcientiæ gratus eſt. Duos iſtius rei iudices habes: 296 te, quem non potes
fallere; & illum, quẽ potes. Quid ergo, ſi nulla interuenerit occaſio? ſemper debebo? De-
bebis: ſed palam debebis, ſed libenter debebis, ſed cum magna voluptate apud te depoſi-
tum intueberis. Pœnitet accepti beneficij, quem nondum redditi piget. quare qui tibi di-
gnus viſus eſt, à quo acciperes, indignus videatur, cui debeas?

In magnis erro- XLIII.
ribus ſunt, qui ingentis animi credunt, proferre, donare, plurium 297 ſinum ac do-
mum replere: cum iſta interdum non magnus animus faciat, ſed magna fortuna. Neſciũt,
quanto maius ac difficilius interim ſit capere, quam fundere. Nam vt nihil alteri detra-
ham, quoniam 298 vtrumque vbi ex virtute ſit, par eſt: non minoris eſt animi benefi-
cium debere, quam dare. eo quidem operoſius hoc quam illud, quo maiore diligentia

Digitized by Google

cuſtodiuntur accepta, quam dantur. Ideo non eſt trepidandum, quam cito 299 reponamus, nec 300 properandum intempeſtiue: quia æque delinquit, qui ad referendam gratiam properat tempore alieno, quam qui ſuo ceſſat. Poſitum eſt illi apud me nec illius nomine, nec meo timeo. bene illi cautum eſt. non poteſt hoc beneficium perdere, niſi mecum: imo ne mecum quidem. Egi illi gratias, id eſt, retuli. Qui nimis de beneficio reddendo cogitat, nimis cogitare alterum de recipiendo putat. Præſtet ſe in vtrumque facilem: ſi vult recipere beneficium, referamus, reddamuſque læti. illud apud nos cuſtodiri mauult, quid theſaurum eius eruimus? quid cuſtodiam recuſamus? dignus eſt, cui vtrum volet, liceat. Opinionem quidem & famam eo loco habeamus, tamquam non 301 ducere, ſed 302 ſequi debeat.

COMMENTARIA VARIORVM AVCTORVM in librum ſextum Senecæ de Beneficijs.

I. LIPSIVS.

CAP. I. 1. Extra vitam.] *Vſum in ipſa non habent: diſſeruntur ingenij cauſſa tantum. Muretus,* viam voluit: *præter rem & libros.*

2. Ad explicandum.] *Moris, vt in theatra aut amphiteatra, ante commiſſionem ludorum, ipſi actores aut paria inducerentur populo oſtentati, & velut in pompa: quod hodieque ſcænici noſtri ſeruant. Vide Saturnalia noſtra, II. cap. XVIII. Itaque meus Senecæ: Aut iube me hæc abſoluere, & perficere: aut, vt in ludis, inducere tantùm & oſtentare. Hunc locum velim Saturnalibus meis additum, loco dicto: valde eo facit.*

3. His quoque.] *Ex meo & Pinciani:* Quia his.

4. Ex vultu.] *Vultúne abſentis? ineptiæ, & poetarum imitamenta.*

5. Expellam.] *Ex hoc theatro, ſi abire iubes.*

6. Capite agam.] *Has voces Muretus capitis damnauerat, eieceratque: male. Quidam ſcripti,* & ea perite agam. *Sed illud perplacet, & quædam horum, inquit, ipſoſque homines pellam, & capite prehenſos trudam. Ita ſolet, vbi præcipitamus. Contra eſt,* Capite ſiſtere, *in Plauto.*

CAP. II. 7. Interrumpit.] *Curſum ſiſtit.*

8. Prohibemur.] *Pro ſententia magis,* prohibemus.

9. Retro illi.] *Communi ſententia, qua præterita reuocare nec Deos poſſe cenſent.*

CAP. III. 10. Rabirium.] *Qui bella ciuica videtur ſcripſiſſe, & laudat Ouidius:*

---- magnique Rabirius oris.

Velleius: Noſtri æui eminent principes carminum, Virgilius Rabiriuſque.

11. Alio.] *Ad Auguſtum.*

12. Quodcumque dedi.] *Similes alibi voces. Illa Alphonſi, regis Aragonum, eximia roganti,* Quid ſeruaret ſibi, qui tam multa multis donaret? ea ipſa, quæ dono, *inquit Martialis.*

Extra fortunam eſt, quidquid donatur amicis;
Quas dederis, ſolas ſemper habebis opes.

Meus igitur Antonij, Hoc vnum habeo, quod non habeo: dedi & depoſui apud alios.

13. Procurator.] *Cuius? Fortunæ: nec es in rebus tuis.*

14. Ex alieno.] *E cædibus & bellis. videntur enim ea ſpolia ex ſanguine ipſo lecta. Si tamen abſit præpoſitio,* ex, *feram: eſpéque, quæ alij ſanguine & vita ſua parauerunt, vos iiſdem tuemini & tenetis.*

15. Aduerſos.] *ipſos obſidentes.*

16. Affinitatis.] *Ad Cæſarem & Pompeium ſpectat: quia hic illi gener.*

17. Amicitiæ collegij.] *Ad M. Antonium & Auguſtum. Diu amici, collegæ in Triumuiratu & Conſulatu: ſed & iidem affines, cùm Octauiam vxorem haberet Antonius, illius ſororem.*

18. Eliſus.] *Fractus & quaſſus. vt ſolet, vbi quid inter duos premitur.*

19. Cauſſa.] *Iure & conditione depoſiti cenſentur.*

20. Hoſtilis.] *Acuta lectio, quaſi ab hoſte ſæpe vix differat hæres. At ex meo libro:* aut hoſtis ſucceſſoris anni inuadent. *Sed illud melius.*

CAP. IV. 21. Eiurare.] *Eiurat, qui iurat aliquid ſibi non eſſe. Ita* bonam copiam eiurare: *ſe eam non habere* bonam ſpem eiurare, *in Seneca De Vit. beat. cap. XXVI. nec eam ſibi eſſe. Ergo hic,* eiurare parentes, *non agnoſcere, nec pro talibus habere.*

22. Quæ dederāt.] *Vitam, educationem, alia beneficia.*

23. Vim benef.] *Quaſi dicat, ea occidit, interfecit.*

24. Tenet.] *Obligatum obſtrictúmque habet.*

25. Tabellis.] *Fundi elocati.*

26. Cauſſa.] *Prætextu & titulo.*

27. Agellum.] *Meus atque alij,* argentum, quod. *quidni teneam? Argentum factum intelligit, ad menſam & miniſterium.*

28. Ratio conf.] *Quod fit, cum vtrimque accepta & expenſa examinantur, & diſpunguntur.*

29. Obduxit.] *Meus* abduxit, *Grutero aſſentior* abduxit *reponenti. De eo verbo nos ad Tacitum: & eſt triſtitiæ aut ſeueritatis nota. vt contrà, dilatatio & diffuſio, in benignitate.*

30. Non dicitur.] *Quiane contra legem, puta fænebrem, data? an quia pupillo, filio familias, aut perſonæ cum qua in iudicio non conſiſtas? an denique, quia exceptione creditor repellitur? Nam vt Iuriſconſultus ait,* deſinit eſſe debitor, qui nactus eſt exceptionem iuſtam. *Deſinit, inquam, eſſe intellectu ac poteſtate iuris, quia efficaciter ab eo non exigitur? reipſa tamen eſt, & nomen non amittit. Quo poſteriore ſenſu Seneca,* deberi, ſed non exigi, *hic ſcripſit.*

CAP. V. 31. Abſoluitur.] *Fortaſſe,* abſoluimur.

32. Rem pro re.] *Explicatio magis, quàm etymologia eſt. ſicut* Fides, *quia fit quod dicitur. Stoici autem in hiſce notationibus crebri, aut nimij: quod Cicero, aliique obſeruant.*

33. Tantumdem.] *Non idem corpus, ſed vel aliud eiuſdem generis, vel pretium.*

34. Delegatione.] *Supra explicauimus, eſſe cum ab alio creditori ſoluimus, & nomen aliquod noſtrum illi transſcribimus.*

35. Hereditatem.] *Agmine Iuriſconſulti noſtri in Senecam hic eunt. Et eſt vero diſcrimē, nec ſuperuacuum, in Hereditate & Rebus. Nam illa ius quoddam incorporale eſt;*

iſta

Digitized by Google

iſta corpora,ſicut Beneficium diſtinctum,ipſo Seneca auctore,à re quæ donatur. Tamen & Hereditatis voce, ipſas res ſæpe Latini appellarunt. vt vel Cicero cum definit, Hereditatem pecuniam eſſe,quæ alicuius morte ad alium perueniret. *Hoc ſenſu, rectè Seneca.*

36. Vſucapi.] *Temporum ſpatio alterius fieri, idque vtendo.*

37. Contribuere.] *Iungere,vnire, miſcere. Sic* Contribui legatum ceteris,*in Pandectis:item* Contributa bona: *& in Liuio & Cæſare* contributi populi *dicuntur, qui aliis adiuncti, & formulæ eorum facti. Facit huc quod Modeſtinus definit* Compenſationem, debiti & crediti inter ſe contributionem: *id eſt, confuſionem, & vt neutrum exſtet.*

38. Separantur.] *Etiamnum verba Liberalis quærentis, ne erres: & Seneca demum cap. ſequenti reſpondet.*

39. Non confunditur.] *Veriſſime ita P. Faber, negatione addita, & ſecuti ſumus. Vult enim omnino & hoc agit, non confundi nec contribui.*

40. Formula.] *Actio,ſiue eius titulus.*

CAP. VI. 41. Ducimur.] *A lege.*

42. Vltro.] *Mira vis in hac vocula, nec facilè exprimenda. Valet.* Inſuper, Amplius etiam, *vndè: & plus aliquid in exemplis obſeruandum, quàm interpretandum.*

43. Imprimat.] *In ceratis tabellis.*

44. Iniuria.] *Ita libri priſci,& ſententia exigit planiſſime. quam alio deflexerant,qui iniuriam ſcribebant, contra totam hanc Senecæ diſſertionem.*

CAP. VII. 45. Cui regendũ.] *Supra,cap. I.* Ex vultu igitur tuo pendebo. *Nam facit ſe quaſi cum Liberali præſenti diſputare, & inuicem illi ſermonis dat partes, vt cap. v. & poſtea. Et ſi tota hæc ſcena parum fortaſſe decora, certè non grauis eſt.*

46. Rugas.] *Quod fit, vbi quid diſplicet aut tædet.*

47. Quo tantũ.] *E Virgilio,in certamine nauali,lib. v.*

48. Non poſſum.] *Reſpondet Seneca, quam maxime lego litus,altum diſputationum vito. Et vides, quàm breuiter dixerim.*

49. Cogitatio.] *Vt conſultum ſpontaneumque non fortuitum ſit.*

50. Amica.] *Volens, & cum propoſito benefaciendi.*

51. Neſcit.] *Ad hominem.*

52. Non potuit.] *Ad animantes, aut inanima.*

CAP. VIII. 53. Frigore.] *Quod febres potuit diſcutere: ſicut perfuſio aquæ rigentis poſt balneum.*

54. Flagellis.] *An quia ater & lentus ille humor incaluit, & motu item diſſipatus eſt?*

55. In aliam.] *Quaſi non vacauerit ei, vacare morbo. Sed vera cauſſa, quod magnus ille metus humores & corpus mouet: ideoque & morbi legem frangit aut turbat.*

56. Salutare.] *Sua vi & natura: ſed* συμβεβηκότως *& caſu.*

57. Teſtis.] *Libri omnes,* hoſtis: *& iſtud vulgatum,eſt ab Agricola. Fucatur aliquis ſcripturam. quaſi dicat, hoſtis & aduerſarius noſter, hoſtilis animi notus teſtis.*

58. Potentia.] *Accuſatorum.*

59. Cauſſa.] *Meus & alij ſcripti,* cauſſæ *quod eligam, & mox* gratię. *At de re,exemplum in Valerio,de L. Cotta, quem certis criminibus accuſatum à Scipione Æmiliano, & conuictum, tamen iudices abſoluere maluerunt.* quia homines ſapientiſſimi verebantur, inquit, ne præcipuæ accuſatoris amplitudini damnatio eius donata exiſtimaretur.

60. Vnum teſtem.] *Sententia eſſet,quod fiſus aliis teſtibus,vnum dimiſiſſet,quaſi iam ſuperfluum & vacantem,re cõfecta. Sed magis adhæſerim ſcriptæ lectioni,* & in vnum teſtem: *quod interpretor, cauſſam temere adeo creditam & collocatam in vno teſte: cum plures habere potuiſſet. ſed per ſuperbiam noluit, & ſibi atq; vni illi putauit credẽdum.*

CAP. IX. 61. Neſciſſe.] *In hanc rẽ Phocylides pulchrè:*

Ὅστις ἑκὼν ἀδικεῖ, κακὸς ἀνήρ· ἀλλ᾽ ὅς ἀνάγκῃ,
Οὐκ ἐρέω τὸ τέλος κείνου δ᾽ ἐλέγχει ἕκαστον:

Quiſquis ſponte nocet, vir is improbus. at qui nolens,
Non idem dicam. mens,quæ diſcriminat, eſto.

Liuius: Mentem peccare, non corpus: & vnde conſilium abſuerit, culpam abeſſe.

62. Morbus.] *Sonticus,qui excuſat ne citati ad nomen reſpondeant.*

63. Imitabor.] *Voluntatem eamdem ſeruauero, nocere potius tentabo, eius exemplo.*

CAP. X. 64. Facere me.] *Breuius iſta in meo codice:* aliquid meum vis; cum ipſe v.b.m.d. nihil fecerit. *Germana puto.*

65. Ad alterum.] *Nam tria genera, quibus non obligamur,etſi benefecerint. Primi,qui nihil à ſe contulerunt: alteri,qui nolentes iuuerunt; tertij, qui nocere volentes.*

66. Voluiſſe te.] *Res enim ſequi debeat. at contra eſt in altero membro: etiamſi res adſit, cùm voluntas abeſt, nihil debeo.*

67. Nuda.] *Mera ac ſola.*

68. Non eſſet.] *Rectè. Eraſmum nemo audiat,qui tollit negantem particulam, ex diametro Senecæ aduerſus. Res mihi clara eſt. Nuda,inquit, voluntas beneficium non efficit. & ſicut illa à Fortuna deſtituta id non confert, ita nec ille cui Fortuna fauit, niſi voluntas præiuit.*

CAP. XI. 69. Irritus.] *Quidam libri* iratus: *malè.* Irritus *laboris ſui & conatus. nihil effecit quærendo.*

70. Circulatorem.] *Agyrtam Græci. qui circulos hominum congregant: & faciunt. Vide epiſt.* XXIX.

71. Vernaculis.] *Seruis eiuſdem populi aut vrbis, & propriè domeſticis. Capitolinus in Macrino:* In vernaculis vel aulicis tam impius,tam aſper, vt ſerui illum ſui non Macrinum dicerent, ſed Macellinum. *Id genus,lepidi plerumque aut dicaces. adeo Martialis:* Vernaculorum dicta, ſordidum dentem. *Ammianus* XVII. Iulianum appellantes loquacem talpam, hiſtrionem Græcum,& huic congruentia plurima atque vernacula iactantes. *Itaque non nimis diſpliceat in Suetonio retineri, Vitelly cap.* XIV. Nullis tamen infenſior quàm vernaculis, & mathematicis: *dicentibus iſtis, & prædicentibus.*

72. Fiet numerandi.] *Commatium hoc ſine idoneo ſenſu ita editur.* Mens, à me fiet gratiæ. *quod fortaſſe probum eſt, certè in ſenſum probum. ille mihi gratiam debebit referre; ego initium & cauſſam eius dedero. Sed quia libris aliis* Numerandi *verbum, per me mutetur in* munerandi: *& verus item ſenſus,* Qui mihi benè voluit tantum, ſi ego ei benè fecero; ille mihi gratiam debet, non ego reddidi, imò à me initium factum eſt muneris & beneficij. *Vtroui modo ſcribas, reſcribe etiam* hinc. *pro huic, initio membri.* Hinc, *id eſt ab iſta parte.*

CAP. XII. 73. Vultus.] *Velut cum præſenti, vt ſuprà, cap.* VII.

74. Aliis imp.] *Sua cauſſa, ſuique commodi, faciunt; & alteri, quaſi beneficium, inſeribunt. Sibi datum, in alterius rationibus ponunt.*

75. Laniſta.] *Dicitur non ſolum doctor &* ἐπιστάτης μονομάχων; *ſed qui alit & quæſtus cauſſa habet,* ὁ ἐλαστής, μονομαχοτρόφος, *vt Gloſſa. Vide me in Saturnal. I. cap.* XV.

76. Familiam.] *Gregem gladiatorum & manum. ſed quia ſerui, & quidem infimi,* Familiæ *nomine vulgo cenſebantur. Ego in iiſdem libris.*

CAP. XIV. 77. Mercenarium.] *Mercedem & præmium ſpectans.*

78. In ſe conuerſ.] *Vnum ſe ſpectat, foras & ad alios non tendit.*

79. Quam gratuitum.] *Meus liber,* ſed ingratum

Digitized by Google

mihi. *An facimus*, ſed an gratum mihi. q. n. h. niſi emiſſem? *cum interrogatione. Etſi*, gratuitum, *temerè non mutem.*

CAP.XV.80.Sed tuo.] *Quanti tu æſtimaſti.*

81.Pro tempore.] *Atque ideò variat: vt iudicia aut cupiditas hominum, ſiue & copia aut inopia mercium fuit.*

82.Bene emit.] *Id eſt, vili emit. lucri fecit. Ciceronis iocus:* Quo melius emptum (*id eſt vilius*) ſciatis, Tertia deducta eſt.

83.Ex vſu.] *Id eſt, pro magnitudine vſus, quem mihi præſtant.*

84.Annona.] *Prout ea intepuit, aut eſt accenſa.*

85.Vectura.] *Naulum.*

86.Suſcipit.] *Tignis & fulturis.*

87.Rimas.] *Meus*, ruinas. *nec ſpernas. Sed rimas non moueo: & ſuſpendi vult ſuperiora domus, donec ima inſtaurata & firmata.*

88.Inſulam.] *Domum cænaculariam, in qua tenuiores ferè & inquilini habitabant. συνοικίαν.*

CAP.XVI. 89. Defungor.] *Liberor, munus impleo.*

90.Manum.] *Venas ſiue arterias obiter explorat.*

91.Perambulat.] *Viſit tantum, atque abit.*

92.Affectu.] *Cum frigore quodam, & ex lege ac more.*

93.Imperatorem.] *Non mutem. nam & ægri dicebantur imperare medicis (qui tunc non digniſſimæ ſortis) quos aduocabant ſcilicet, & puto, annua mercede obſtrictos habebant. Alfenus lege* XXVI. *De Libert.* Medicus quod putaret multo plures imperantes ſibi habiturum: *id eſt patronos, & qui opera eius ægri vterentur. Varro* I. *de R. R.* Coloni habent anniuerſarios vicinos quibus imperent, medicos, fullones, fabros: *qui ad nutum ſint præſto, ob annuum illud ſalarium. Tamen Muretus mallet:* non tamquam amicus, ſed tamquam Imperator. *Nam imperare etiam medicorum. vt in noſtro De Ira* I. *cap.* XVI. Si intraſſem valetudinarium exercitatus & ſciens, non idem imperaſſem omnibus per diuerſa ægrotantibus. *Terentius in perſona medici:* Quod iuſſi dare bibere, & quantum imperaui, date. *Et ſanè pro Seneca fortaſſe magis hæc lectio, vt ad ipſum medicum referatur volentem & amicum, quæ pars prima in beneficio. Nam ita paullo antè:* Ex medico & præceptore, in amicum tranſeunt. *& infrà:* Non tamquam medico, ſed amico, obligatus ſum. *Sed & ex priore idem aut ſimilis ſenſus.*

94.Non didici.] *Quaſi illo abijciente magis, quàm porrigente. Itaque ſuſtuli, inquit, non ſumpſi.*

95.Plus impendit.] *Meus & Pinciani codices*, magis pependit: *vt ad ſolicitudinem referatur, & animum anxium in curando. Sed vulgatum etiam approbum*, Plus impendit, *operæ temporiſque.*

96.Fama artis.] *Vt ſæpe. ne malè audirent medici, ne ipſe imperitior haberetur, abſque ſucceſſu.*

97.Admouit.] *Sua manu. In meo tamen libro:* ſed admonuit.

98.Suſpecta.] *Cùm vis morbi ſolet ingruere, vel cùm criſis eſſet.*

99.Faſtidio.] *Vt quædam ſordida, & ſenſibus moleſta.*

100.Excepit.] *Meus & alij*, audiuit.

101.Multorum.] *Addit idem voculam*, infirmorum inuoc.

102.Cura fui.] *Scripti omnes*, curatio. *cur mutarunt?*

103.Extraxit.] *In lucem produxit. audere, tentare, videre, & adſpici fecit.*

104.Transfundere.] *Omnem ſcientiam ſimul in me deriuare. O pulchræ optimi doctoris notæ!*

105.Neceſſitudines.] *Neceſſarios.*

CAP.XVII. 106.Inſtitoribus.] *Qui merces vendunt, emúntve. qui tabernis præpoſiti, ἐργαστηριάρχαι. Ouidius:*

Inſtitor ad dominam veniet diſcinctus emacem.

Noſter hoc ipſo libro, cap. XXXVIII. Inſtitores delicatarum mercium.

107.Adiecimus.] *Nos domini, qui tabernæ præpoſuimus, dedimus aliquid ſupra mercedem, quam pacti eramus. Nam ad emptores, non commodè hoc referas, nec ex more.*

108.Opera.] *Diligentior & impenſior in re mea facienda, in plurimi vendendo*

109.Corollarium.] *Auctarium, ἐπίμετρον. Varro de L. L.* Manupretium, à manibus & pretio. Corollarium, ſi additum præterquam quod debitum eius vocabulum fictum à corollis, quod hæ cum placuerant actores, in ſcæna dari ſolitæ. *Sueton. Auguſt. cap.* XLV. Corollaria & præmia alienis quoque ludis de ſuo offerebat. *Cicero in Verr.* Vt ad fructus illos arationum, corollarium hoc nummorum accederet.

110.Conſeruant.] *Vt medicina.*

111.Excolunt.] *Vt litteratura.*

112.Miſcet.] *Inter ſe iungit, amicitiam conciliat. Admodum verè dictum.*

CAP.XVIII. 113. Portitor.] *πορθμεὺς, qui traijcit & tranſportat.*

114. Poſitum.] *Seruatum ibi, reconditum in animo, reſumendum ab eo cum vellet.*

115.Appellare.] *Quaſi debitorem.*

116.Spargis.] *Vt in ludis ſolet.*

CAP.XIX.117.Omnibus Gallis.] *Alludit ad ipſum eius aui factum. nam Claudius Galliæ Comatæ plenam ciuitatem, id eſt cum iure ſuffragij dedit. Tacit.* XI. *Annal.*

118.Immunitatem.] *A tributis.*

119. Subſtituit.] *Me non habuit animi conſilijque ſui ſcopum. Non propoſuit aut ſuppoſuit in mente talem.*

120.Nota.] *Gentis nomine.*

121.Conferam.] *Propriè vbi plures donant. Inde formula*, Ex ære collato.

CAP.XX.122.Candidatus.] *Nec miror, ſi candidati magiſtratuum æs ſuum & alienum profeſſi ſint: quare? vt liqueret cenſum Senatorium eos habere, qui ad magiſtratus, & publicum illum ſplendorem, quærebatur.*

123.Aut reus.] *Sed qua cauſſa rei igitur profeſſi? an non omnes, ſed Repetundarum, Peculatus, aut criminum, in quibus pecuniaria res agebatur? Itaque ibi videndum, quid in ſuo ære, quid in alieno haberent: & inde ſæpe in culpam aut innocentiam argumenta. Sed & opus deducere æs alienum, vt litis æſtimatio deinde ſolueretur. Mihi hoc in mente: melius promenti, acceptor ero. Sed heus, ſuccurrit. an non illa ſententia:* Neque extra iudicium, neque in iudicio (*ſiquis trahat*) *fatebor me illius debitorem. Extra iudicium, cum in candida mea ero: ſiue in ſordida, reus.*

CAP.XXI.124.Vir bonus.] *Diſſimile eſt. nam poteſt deſinere bonus eſſe. ſed hoc quoque ſi licet è ſublimitate illa, ex arrogantia Stoica, qui* Hominē Deo parem: Iouem plus non poſſe, quam virum bonum, *& hæc talia iactabant.*

CAP.XXII.125.Interuallis.] *Quæ inter cælos & ſidera iuſta ſunt.*

126. Tot ſæcula.] *Nec enim immortalem mundum Stoici faciunt.*

127.Libramentis.] *Quod Sol remotior, quod Luna vicinior; quod ille ardore diurno, hæc humore nocturno, in vicem temperant.*

128.Incendio.] *Stoicorum ἐκπύρωσιν.*

129.Tot deos.] Nam Chryſippus & Cleanthes, *Plutarchus ait*, cęlum, terram, aërem, mare dijs compleuerunt, & neminem tamen ex tam multis immortalem reliquerunt, excepto vno Ioue. Imo ceteros omnes natos eſſe, & interituros, ex ignis vi. *Vide nos Phyſiol.* II. *Diſſ.* XXII.

Digitized by Google

130. Concidere?] *Secutus ſum libros, & Gruteri noſtri coniecturam: niſi quod interrogatione animaduerim. Eſtne, inquit, & condignum ſcilicet præmium, ad te arguendum, vt iſta omnia collabantur & inanẽ?* Nam hoc optas, *& obijcis: Si poſſunt velle deſinant. Atquin, ò homo, non deſinent: proſunt tibi, proderuntque vel inuito.*

131. Maior illis.] *Lex illa vniuerſi, & conſeruatio rerum.*

CAP. XXIII. 132. In legem.] *Quid aptius altiuſque dici poteſt? legite hæc, qui animo tales eſtis.*

133. Non mutarent.] *Nam vt 1. Quæſt. Natur.* Maieſtatis deminutio eſt, & confeſſio erroris mutanda feciſſe. Neceſſe eſt ei eadem placeant, cui niſi optima placere non poſſunt.

134. Quamuis nolint.] *Clarius,* quaſi vt nolint. *Iidem (in Quæſtion.) Seneca:* Nec ob hoc minus liber aut potens eſt: ipſe eſt enim neceſſitas ſua.

135. Stare.] *Male vocula expulerant: libri aſſerunt & ſenſus. Sidera quieſcere non poſſunt etſi tu voles: neque item in contrarium aut diuerſum exorbitare.*

136. Ex imbecillitate.] *Mei libri,* in imbecill. *Puto ipſi,* nec imbecillitate: *ex ſyllaba prioris voculæ.*

137. Conſtitutione.] *Qua prima? cuiuſque mundi, cum renaſcuntur (Stoico ſenſu:) an illa apud Iouem ab æterno?*

138. Potiora illis.] *Sic ſtatim:* Maius illis propoſitum, maiorq; actus ſui fructus, quam ſeruare mortalia. *De Ira* II. *ca.* XXVII. Non enim nos cauſſa mundo ſumus. nimis nos ſuſpicimus. ſi digni nobis videmur, propter quos tanta moueantur. *Et eſt Stoicum dogma,* Mundum factum Deorum hominumque cauſſa.

139. Auxilia.] *E libris eſt. vulgo,* & vtilia.

140. Natura quam.] *Id eſt, Deus.*

141. Excidere.] *Fortuito & quaſi per caſum naſci. Dum aliud opus ſtruit, nos præter opus obiter genuit. An* excidere *etiam, elabi eius mente, interpretemur? non ſumus tam leuis res, vt extra curam cogitationemque poſuerit.*

142. Non intra homines.] *Imo & ad animantes ceteras pertinet, quibus iugum nempe damus.*

143. Fine terrarum.] *Sine, quia maria ſulcamus, in aerem vehiculis aut fumibus tollimur; ſine, quia oculos etiam mittimus in ipſum cælum; ſine denique quia nulli glebæ affixis quaquauerſus licet ire.*

144. Aut quærant.] *Pulchre. & hoc ipſum diuinæ mentis ſignum, quod ſemper imus ad diuina.*

145. Comitentur.] *Siderum nempe curſum. Vide lib.* II. *ſupra, cap.* XXIX. *lib.* III. *cap.* XX.

146. Tumultuarium.] *Epicuri deſipiens dogma, à fortuito atomorum concurſu nos formantis.*

147. Cui glorietur.] *O acute & vere! Vide De Vit. beat. (ex vulgata diſtinctione) cap.* XXXII.

148. Controuerſiam.] *In dubium vocare Dei beneficia, & ſint ne vere talia, atque à voluntate.*

149. Sine impendio.] *Nempe aduerſus homines. quibus reddi gratia ſine re non poteſt.*

150. Cum maxime.] *Poſſit & legi:* cum maxima accepit, & ſemper.

151. Etiam quærenti.] *Querulo & increpanti. At Pincianus,* non quærenti: *id eſt, dolenti.*

CAP. XXIV. 152. Conſtringunt.] *Faſceis, & in cunis.*

153. Timore.] *A virga & ferula.*

154. Ad vltimum.] *Quomodo, ſi de adoleſcentia mox ſubiungit? an forte,* adultorum?

155. Iuuentam.] *Ideo adoleſcentiæ hic præponit (contra ætatum ſeriem:) quia de animi & morum formatione agit, atque opportune ſtudiis adiunxit.*

156. Coactam.] *Vi patriæ poteſtatis, metu Abdicationis.*

157. Adoleſcentibus.] *De Adultis dixit. at etiam, inquit, cum adoleſcunt, vis & imperium adhibemur.*

158. Potentibus ſui.] *Sumpta virili Toga, quæ ideo* Libera *dicta, cum cuſtos & pædagogus remoti.*

159. Remedia.] *Ad corporis morbos refer. nam de animi, iam præiuit.*

160. Neſcimus.] *In infantia & pueritia.*

161. Aut nolumus.] *In adoleſcentia & iuuenta.*

CAP. XXV. 162. Conuellat.] *Nam ſtipitibus interpoſitis ſiebat. vnde hæc phraſis. Lib.* V. *De Milit. Rom. dixi.*

163. Portis.] *Caſtrorum. quæ quatuor erant.*

164. Affuturi.] *Defenſuri.*

CAP. XXVI. 165. Iniuriæ finis.] *Deſinere iniuriam eſſe.*

166. Collata vulneri.] *Id eſt, per ſe non placet. ſed comparatione placet. Malo, quam vulnus.*

CAP. XXVII. 167. Occupem.] *Voto nondum plene prolato, præueniam.*

168. Solui vult.] *Ita me Deus, acutiſſimè. Significat, illi graue eſt beneficium, & liberari ſtatim vult: nec tam gratus eſſe, quam expeditus.*

169. Ad pedes.] *Vt ſupplex tibi ſit.*

170. Beneficia ſua.] *Pro hominibus acceperim, & iis quibus benefecit. Ante notauimus, ſic vſurpari.*

171. Iaceat.] *Ad pedes, vt præmiſit.*

172. Diuidi.] *Quia prior pars hoſtilis eſt, altera amica.*

173. Potentiores.] *Ipſos deos, quos voto conuenis.*

174. Superuacuum.] *Si non ſuccedit, non auditur.*

175. Iniurioſum.] *Si auditur, cum noxa ſcilicet coniunctum.*

176. Dei munus.] *Qui te benignior, parcit, nec exaudit.*

177. Iniuria.] *In animo tuo, & ipſa illa conceptione voti.*

CAP. XXVIII. 178. Ipſe feciſſes.] *Ipſe in diſcrimen me adduxiſſes, ipſe læſiſſes, deieciſſes: vt ſcilicet auxilio eſſes. Ergo ſcelus admiſiſſes, vt gratus deinde eſſes? Nam certè qui optat, cupit; cui cupit, fecerit ſi poſſit.*

CAP. XXIX. 179. Sequatur.] *Facilis ei ſit, habeat, nec vnquam deſtituat.*

180. Experiro.] *Ipſe auxiliatur, ille auxilij numquam egeat.*

181. Placandus.] *Nemini ſupplicare debeat, nullius iram mitigare.*

182. Faciunt.] *Optimo illo, & tam propenſo animo.*

183. Diligentes.] *Ad audiendum, & mox ſuadendum.*

184. Tutæ.] *Ad continendum, ſi quid arcani depoſuit.*

185. Amicus deſit.] *Quia ſemper* magnæ fortunæ *(Velleij dictum)* comes adulatio: *& veritas ac candor apud felices potentéſque vix habitant.*

CAP. XXX. 186. Iratis diis.] *Vt noceant.*

187. Dimittitur.] *Si quis vinculo aliquo tecũ hæret, per hæc liberatur. Iſta enim ei optas, vt ſoluere aut ſolui poſſis.*

188. Diſtringam.] *Illigatum tenebo.*

189. Blanda audiendi.] *Tacitus de hoc genere:* Quorum aures ita formatæ, vt nil niſi iucundum, & læſurum, accipiant. *Ideo Diogenes,* Adulationem, melleum eſſe laqueum.

190. Libertas.] *Amicorum & familiarium. qua apud eum nefas vti.*

191. Ex animi.] *Formula vetus, qua ſignificabant puriter, liberè, & ex interiore ſenſu dici.*

192. Certamen eſt.] *Quod vetus illud dictum expreſſit, ab iſto aut proximo æuo:* Omnis Romanus adulatione corrumpitur, aut corrumpit.

193. Attraxere.] *Vltro aduocarunt & arceſſiuerunt bella.*

194. Dum vindicant.] *Miror quid illud ſit, quod in meis libris additur. in altero quidem,* dum hoc ſæpe iudiſſe vindicant: *altero opt.* dum hac ſpecie indiſti vindicant. *Numquid,* hac ſpecie iuſti?

Digitized by Google

CAP.XXXI.195.Obrui.] *In tota hac narratiuncula Declamatorij floſculi ſparſi. iſte vnus, & olim Claudij Sabini, qui in huius argumenti Suaſoria:* Non vincent nos, ſed obruent, *pronunciari à Spartanis facit.*

196.Cælum.] *Aerem.*

197.Demaratus.] *Olim rex Spartæ, & tunc exſul.*

198.Non vires.] *Liuius ſimiliter:* Eſſe impedimentum maius, quàm auxilium.

199.Trecenti.] *Mira prædictio Demarati. & quomodo hæc tam diſtincta, niſi poſt factum, fieri potuerunt? Sed iſta quoque ex declamantium licentia, donemus.*

200.Mutatis leg.] *Declamator in Suaſoria* II. Maria, terráſque, rerum Natura ſtatione mutauit ſua. moriamur trecenti, vt hic primum inuenerit, quod mutare non poſſit. *Vides Mutandi verbum in hac re placuiſſe, quia nempe è terra mare, è mari terram fecit. Herodotum vide.*

201.Tranſmiſerit.] *In Græciam, conſtrato Helleſponto.*

202. Illic coorientur.] *Mei libri iterum hic voces inferunt. alter,* illinc ſimilis naſcentur coorientur: *alter opt.* à ſimilis naſcentur. *Quid hoc eſt? an* apibus ſimiles naſcentur? ὥστε ἴδια εἶναι μελισσῶν ἀδύνατον.

203.Tuis te vir.] *Quas explicare non poteris. quæ ſe inuoluerit aut obtererent.*

204 Mutantem.] *Senſu, quo ſuprà.*

205.Maximam Aſiæ.] *In Lydia ſita eſt, & Strabonis etiam æuo magna.*

206. Rectam capite.] *Quam &* Citarim *appellant. De hoc ritu Plutarchus in Artaxerxe, Xenophon* II. *Anabaſ. Sed Suidas optimè, & noſtram hanc rem ſimul tangit ex Phylarchi Hiſtor.* XI. Tiara, *inquit,* ornatus capitis, quã ſoli reges rectam ferebant apud Perſas, duces autẽ, inclinatam. Demaratus autem Lacedæmonius, qui cum Xerxe Athenas venit, ob ſucceſſum aliquem lætiorem rege ei permittente peteret quod vellet, petiit in recta tiara Sardes inuehi.

207.Non dicebat.] *Ego hoc teneam, etſi meis libris negatio abeſt. Sententia, Nemo è Perſis & indigenis regi verum dixit, ſolus hic homo externus, cuius res non agebatur. Nihil ei ex victoria aut clade accedebat, decedebátve. Non ergo ſibi dicebat, id eſt in rem cõmodum ſuum. Tamen libri ſine negatione, vt dixi: & interpreter,* Qui ſibi dicebat, *alijs non auditurıs. Itaque nec videbatur ijs dicere.*

CAP.XXXII. 208. Intra Pudic.] *Non capio, alius viderit. quidam libri,* vltra: *atque omnino ego legam,* vltra impudicitiæ. *id eſt, adeo impudicam, vt hoc maledictum commune flagitia eius excederent. Plus erat, quam impudica.*

209.Relegauit.] *In Pandateriam inſulam primo, mox Rheginorum oppido clauſit.*

210.Emiſit.] *Suetonius:* De filia, abſens, ac libello per Quæſtorem recitato, notum Senatui fecit.

211.Gregatim.] *Sunt ex ipſa accuſatione, ſine præſcriptione Auguſti. Gregatim autem, quod non ſingulos, ſed per greges & claſſes admitteret. O propudium!*

212.Comeſſationibus.] *Cum hic atque illic apud amatores ſuos luxuriaretur.*

213.Roſtra.] *Ibi quoque, haud dubiè, lectulis ſtratis comeſſabunda, & quod ſequitur.*

214.Ad Marſyam.] *Cuius ſtatua in foro erat, & ad eam tribunal. Itaque coronare Marſyam victores ſolent, & qui cauſſas tenuiſſent. At hæc mulierecula, libidinum coronas, & pugnarum numeros, imponebat. Plinius* XXI. *cap.* III. Apud nos exemplum licentiæ huius non eſt aliud, quàm filia D. Auguſti, cuius luxuria noctibus coronatum Marſyam, litteræ illius Dei gemunt. *Quibus poſtremis legerim,* litteræ illius degemunt. *Qui Deum ad Auguſtum refert, errat: & iam de* Diuo *præceſſit. ſed nec audiendus mihi, qui reſcribit. At de Senecæ loco, non negauerim coronas eas ſimpliciter ad conuiuiales referri poſſe, quas abiens ipſa & comeſſatores Marſyæ impoſuerint: nam & id ſædum, teſtari ibi conuiuatos eſſe.*

215.Quæſtuariam.] *Fecit ne ergo, quod Meſſalina, ſimilis aut gemina mulier?*

Excepit blanda intrantes, atque æra popoſcit.

216.Ignoto.] *Qui nec ipſam, quem nec ipſa noſſet.*

217.Hæc tam.] *Ita rectè, abſque negatione. vindicanda ſanè hæc erant, ſed & tacenda. ex Germanorum moribus Taciti effato:* Scelera oſtendi oportere, dum puniuntur; flagitia abſcondi.

218.Ad vindicantem.] *Maximè hunc, & patrem.*

219. Verecundia.] *Pudor è domeſtico flagitio.*

220.Donec loqui.] *Cùm iam in ſummo, & ſine remedio eſſent.*

221.Vacauit.] *Imo Criſpus Salluſtius,* incolumi Mecænate proximus, mox præcipuus cui ſecreta Principum inniterentur. *Tac.* III. *Annal. ſed nomen, aut gratiam fortaſſe parem non habuit.*

222.Quæri.] *Se non habere.*

223.Quærere.] *Vt haberet.*

CAP.XXXIII. 224. Semper volent.] *Quod æternum inuabit, vt ſolent bona & recta conſilia aut monita. Contra in adulatione. Critias:*

Ὅστις δὲ τοῖς φίλοισι πάντα πρὸς χάριν
Πράσσων ὁμιλεῖ, τὴν παραυτίχ' ἡδονὴν
Ἔχθραν κατέστησ' εἰς τὸν ὕστερον χρόνον:
Quicumque amicis, gratiæ cauſſa, omnia:
Dicit facitque; is ille præſens gaudium
Permutat odio, in poſterum tempus, graui.

225. Nihil inter.] *Noſter de Tranquill.* Horæ momentum intereſt, inter ſolium & aliena genua.

226.Quam vbi.] *Apud diuites & felices: quorum res & fortuna, non ipſi amantur.*

227.Libros.] *Nota morem. amicos & clientes, nominatim atque ordine, in libros digerebant nomenclatores, vt meminiſſe & nominare poſſint, ac domino ſuggerere. Epiſt.* LXVIII. Digerere in litteram ſenes orbos.

228.Ianuam.] *Manè ſalutaturi.*

229.Admiſſiones.] *Solent pro dignitatum diſcrimine amicos aut clientes diuidere. Honeſtiores primos ad ſalutationem admittere: tum alios, tertioſque. Probabile & in iis libris, de quibus ante, deſcriptos ita fuiſſe. Lampridius in Alexandro:* Moderationis tantæ fuit, vt amicos non ſolùm primi ac ſecundi loci, ſed etiam inferioris, ægrotantes viſeret. *Quamquam ille fortaſſe de locis Senatoriis & Equeſtribus accipiendus. Tiberius amicos etiam in tres claſſes deſcripſit, quod apud Suetonium cap.* XLVI. *vide. Ergo* primæ admiſſionis, *erant honeſtiores & quaſi interiores amici. de quibus & Seneca de Clem.* I. *cap.* X. Totam cohortem primam interioris admiſſionis. *Ab hoc more* Admiſſionales, & officium Admiſſionis: *de quibus ego ad* VI. *Annal. Taciti.*

230.Populum.] *Cœtum & turbam ita dicunt. In Manilio:* Aërei populi, *de auibus. In eodem:*

——populos exponere captos, *de piſcibus. In Apuleio:* ſepedum populorum vndæ, *de formicis. In Columella:* Duo populi coniungi debent, *de apibus. Denique in Floro:* populus virorum. *ita igitur & hîc* populus amicorum: *ſicut item Homero & Græcis* ἔθνος. *In Sidonio ſatis audacter:* Scelerum populus, *id eſt copia peccatorum.*

231. Magno æſtimare.] *Imò & Oſtiarij vendebant. Vide De conſt. ſap. cap.* XIV.

232.Aſſideas.] *Atque ibi exſpectes,* Donec Bithyno libeat vigilare tyranno. *Vide epiſt.* XCV. *& alibi.*

CAP.XXXIV.233.C.Gracchus.] *Nempe iſti plebicolæ, qui in agno agmine obſidebantur.*

234. In ſecretum.] *In cubiculum interius.*

235. Cum pluribus.] *In aliud, atrio proximum.*

236. Cum vniuerſis.] *In ipſo atrio, vbi communiter ſalutabant.*

237. Numquam.] *Fortaſſe,* numquid.

238. Diſponitur.] *Loco ſuo, & vice.*

239. Maligne.] *Ægrè & faſtidiosè à ſuperbo oſtiario.*

240. Diſtringendam.] *Soluendam, laxandam libertatem: quam metus & reuerentia retinet, ac velut clauſam habet. Hoc ſenſu* Deſtrigendam *mallem.*

241. Aue.] *Vulgo receptum in his ſalutationibus. Martialis:* Et matutinum portat ineptus Aue.

242. Concutit.] *Monet & quatit, quia vndique ad eos commeſſet.*

243. Vicos.] *Vbi exſpectant aditum excluſi, & atrio non capiente.*

244. Vtramque part.] *Quæne vtrimque ad ædes veniunt? an qui ab iis abeunt, adeuntque? id eſt, qui prorſus & in ſua commeant. an etiam de iis accipis, qui fortuito tranſeunt, vias anguſtas ab hac obſidione eſſe? Ceterum de copia, Virgilius.*

Si non ingentem, foribus domus alta ſuperbis,
Mane ſalutantum totis vomit ædibus vndam.

245. In atrio.] *Idem epiſt.* XIX. Errat, qui amicum in atrio quærit, in conuiuio probat.

246. Præfert.] *Quia vult vt opis ſuæ ſit egens, ab eo pendeat.*

CAP. XXXV. 247. Sanctum.] *Ob beneficia.*

248. Metum.] *Ita libri conſenſu. tamen Pincianus* mortem *vellet; & ſagaciter Gruterus,* letum. *Ego nentrum etiam probo. nam quomodo gratus ſit (in eo hæc tractatiuncula) ſi mors hominem occupet? Periclitari optat, non perire: & vt auxilii ſui egeat. non poteſt, ſi obit.* Metum *igitur teneamus, grandem aliquem, & à grandibus, ſi voles.*

249. An votum.] *Libri turbant: ac meus & quidam,* Aliquid intereſt, vtrum vox ipſa ſit voti tui. *Sed, meo iudicio, turbant. nam vulgata optima. ſi voce palam imprecatus eris, inimicus & ſ. enus eſſes; quid autem intereſt an ore, an animo hoc facias?* Vox *igitur, aperta;* votum, *tacitum, ſed Deo notum.*

250. Sanus.] *Meus:* Sanius aliquid, oro, opta: *ſed & hic vulgatam præfero. ſanus, inquit, nihil horum tibi optes. deſipias mentis, ſi facias: cur igitur alteri, quod non tibi?*

251. Odium.] *Qui non hoſtis ex profeſſo factus eſſet.*

CAP. XXXVI. 252. Siculos.] *De quibus lib.* III. *extremo, ſupra.*

253. Daret.] *In libro meo aliiſque,* daretur ipſis occaſio. *recte, ſi ſupra legas,* ardente.

254. Perſeuerare.] *Duraret, donec ipſe idoneus magiſtratibus & imperiis.*

255. Opus quær.] *Vt aut ægri, aut magis ægri ſint. Quod tamen vulgo medicis lepide obiicit, & ſubſannat Philemon:*

Τίς οὗτος; ἰατρός. ὡς κακῶς ἔχει
Ἅπας ἰατρός, ἂν κακῶς μηδεὶς ἔχῃ;
Quis iſte porro? medicus. o quam ſeſe habet
Medicus male omnis, nemo ſi male ſeſe habet!

CAP. XXXVII. 256. Calliſtratum.] *Oratorem eximium, & qui Demoſthenem, actione ſua de Oropo, ad eloquentiæ ſtudium excitauit. Exſilii & damnationis eius ipſe Demoſthenes commeminit, oratione aduerſus Polyclem.*

25 . Seditioſa.] *Athenæ.*

258. Abominatum.] *Ne ea neceſſitas patriæ incideret.*

259. Rutilius.] *De quo ſupra, lib.* V. *cap.* XVII.

260. Ciuilia.] *Sullana.*

261. Erubeſcat.] *Quæ innocentem eiecit.*

262. Mæreat.] *In publica calamitate.*

263. Vnico.] *A Pinciano eſt. at libri omnes,* iniquo. *Fortaſſe,* inique malo a. q. omnes publice.

264. Patrocinium.] *Ne excuſat quidem & patrocinatur, adeo non laudatur.*

CAP. XXXVIII. 265. Ciuitatibus.] *De Athenis adiungit, cur Romam ſuam omittit? in qua* Claudiam, inſontem crimine, impium votum ſubuertit, *vt Valerius loquitur, & narrat lib.* VIII. *cap.* I. *Suetonius Tiber. cap.* II. *Agellius, alii.*

266. Eloquentiæ.] *Hæc mire, & pro arbitrio (quam ſæpe antè!) inuerterat Muretus. Iſta vulgata & vetus editio eſt. nec mei diſcrepãt, niſi quod tranſpoſita voce:* Eloquentiæ pretium exoptat. *Fecerim,* exoptatur. *Poſſis etiam,* Eloquentia pretium exoptat, litium numerum.

267. Grauis.] *Qui morbus nos grauat.*

268. Delicatar. merc.] *Serui, Coæ veſtis, vnguentorum, margaritarum.*

269. Vnius.] *Quem Demades damnauit.*

270. Arruntium.] *De quo ad Tacitum.*

271. Aterium.] *Siue* Haterium, *qui ipſe è Tacito notus.*

272. Captandorum.] *Hoc genus Romæ crebrum, &* Captatores *dicebantur, quia ſimiles venantibus, prædam ſectabantur & lucrum. Orbis & ſenibus adhærebant, obſequiis, officiis, munuſculis alliciebant: omnia vno fine, vt in fine teſtamenti pars eſſent. Martialis:*

Scis te captari, ſcis hunc qui captat, auarum,
Et ſcis quid captet, quid Mariane velit.

Iſti iidem, Heredipetæ: *& ſuauiter ab Horatio artificium deſcribitur, ſatyra* V. *lib.* II. *Quid à Petronio? ſuauiſſime, in ſenis ſui Eumolpi perſona, qui Crotonem venerat. in qua vrbe, inquit,* homines omnes in duas partes diuiſi. Nam aut Captantur, aut captant. Videbitis, *inquit,* oppidum tamquam in peſtilẽtia campos. in quibus nihil aliud eſt, niſi cadauera quæ lacerantur, aut corui qui lacerant. *Atque iſti* Corui, *ſiue &* Vulturii, *ſunt Captatores. Cui lubet ridere, (nihil enim in vlla Comœdia bellius) ipſum adito. Sed quid tu hic, Seneca, in Arruntium & Haterium? ſobrius culpæ culpant. Ecce Suillius apud Tacitum:* Romæ teſtamenta, & orbos, velut indagine eius capi. *Sed Suillius dixerit: gratiæ & potentiæ eius aliquid datum, hoc credo.*

273. Deſignatores.] *Qui funera conſtabantur, diſponebant, ordinabant. Horatius:*

—— cùm ficus prima calorque,
Deſignatorem decorat lictoribus atris.

Scripſi cap. XV. *de Amphitheatro.*

274. Libitinarios.] *Libitina cognomen Veneris. & auctor Dionyſius, Seru. Tullium regem, cum ſcire numerum naſcentium, morientium, in viros tranſeuntium vellet, inſtituiſſe ſingulis tẽplum, in quod nummum aliquem inferrent, atque ita numeratum iri deſcriberentúrque. Vt, naſcentes, in Iunonis Lucinæ; morientes, in Veneris Libitinæ; puberes, & qui virilem togam ſumerent, in Iuuentæ. Hinc manauit, vt ea dea funeribus præeſſe crederetur, atque inibi, quidquid ad ea, curaretur.* Libitinarii *ergo, qui* Libitinam *(vt Valerius lib.* V. *cap.* II.*)* exercebant, *qui funera efferenda conducebant, & cetera in hunc apparatum. Gloſſis,* Libitinarius *ἐνταφιαστής, ſiue Funerator. item ἐνταφιοπώλης, qui vendit quæ ad funus. Ipſa* Libitina, *ἐντάφιον, funus. Inde Horatio:* Effugere Libitinam. *Pro officio, Liuius:* In vrbe peſtilentia tanta, vt Libitina tunc vix ſufficeret. *In Aſconii, pro Milone legas:* Faſces ex lecto Libitinæ raptos, allatos ad domum Scipionis & Hypſæi: *ac capiam de faſcibus Deſignatorum, qui illic aſſeruati. Non lictores iis dat Horatius.*

275. Spei plur.] *At libri ſcripti,* rei plurimum. *Pincianus legebat,* cum quo propter rem amicitiæ plurimum eſt: *nec inſulsè.*

Digitized by Google

276. Damno.] *Nihil enim ijs tollitur, etſi non additur.*

277. Differt.] *Spem illorum morte, non cito implet.*

278. Exhaurit.] *Quia munera aſſidue mittunt, & vt tributa pendunt.*

279. Vno.] *Iterum, illo Atheníenſi.*

CAP. XXXIX. 280. Damnandum.] *Sententia indicis, exemplo illius Demadis.*

281. Bona vol.] *Referendi gratiam.*

282. Incidentis.] *In ingratitudinem, quam properat effugere improbo voto.*

283. Beneficij.] *Non gratiæ tantum: neque ſoluar ego ſolum, ſed obligem.*

284. Hæc diis.] *Peſſime omiſſa erat hæc clauſula, quæ in ſcriptis. Hæc tu, inquit, ſi non palam & hominibus, at diis audientibus voues.*

CAP. XL. 285. Subſidere.] *Hærere & remanere.*

286. Signare.] *Signantur rationes, cum finiuntur; cum bene diſpunctæ, & pares factæ, comprobantur. Imo ipſa illa verba videntur ſubſcripſiſſe in Codicis paginis,* Par ratio.

287. Deos immittis.] *Votis tuis hoſtes factos.*

CAP. XLI. 288. Manu facere.] *Id eſt, non quærere & opera noſtra arceſſere. Phraſis perfrequens Senecæ, & iam Conſol. ad Marc. cap. XIX. alibi explicata.*

289. Inuitus.] *Nihil mutandum. Inuitus debet, qui adſtrictum ſe ægre fert, qui non vult munus apud ſe reſidere. at idem, inquit, nec libenter reddit, id eſt, nec hilari promptoque animo. quippe quem non habet. Indignanti propior, & quaſi recuſanti munus, regerit potius quàm reddit.*

290. Quo minus.] *Melior ac planior mei libri ſcriptio:* quomodo munus reuertatur ad te: *etſi illud:* quomodo, *compendio ſcribitur: & mallem,* quando.

291. Teſtes ſunt.] *Bene Gruterus,* ſunto.

CAP. XLII. 292. Manu prend.] *De rebus quæ certæ ſunt, & quas velut manu tangimus & tenemus. Seneca De Tranq. cap. I.* Quædam vitia in aperto poſita, quæ manu prenderem.

293. Recipere quod.] *Ego hanc ſententiolam non capio. Recipienti debetur, quomodo debet? Mihi ex mente Senecæ videbatur:* reddere cùm non debes. *Certe de tempore reddendi agitur, vt in verbis ante, & mox ſequentibus: non de indebito, aut debito. An ſic places,* recipere quomodo non debes, quam dare quomodo non debes?

294. Sequius.] *Deterius, ſiniſterius. In libris ſcriptis adduntur voculæ,* id eſt obliquius aut malè, vel iniuſte: *quæ palam interpretamenta ſunt. Varro:* Non modo abſens quidquam de te ſequius cogitabit, ſed etiam ruminabitur humanitatem. *Liuius:* Inuitus, quod ſequius ſit, de meis ciuibus loquor.

295. Famæ.] *Ad ſummam. eius cauſſa & adſpectu.*

296. Te, quem non.] *Ex ſcripto meo hæc breuius:* Illum quem non potes fallere, & quem potes. *Quem non potes, nempe te & animum; quem potes, populum.*

CAP. XLIII. 297. Sinum.] *Ita enim mos, togæ ſinum expandere, & in eum recipere donata. Sinum implere, minoribus donis, aut pecunia: domum, ornamentis, alioque inſtructu.*

289. Vtrumque.] *Longè aliter meus:* quoniam vtrumlibet virtute par eſt: *breuius & caſtigatius. Vt enim paria Stoicis ita & virtutes: neque creſcit bonum, aut decreſcit. Dogma ipſum ita habet:* πάντα τὰ ἀγαθὰ ἴσα εἶναι καὶ πᾶν ἀγαθὸν ἐπ᾽ ἄκρον εἶναι αἱρετὸν. καὶ μήτε ἄνεσιν καὶ μήτε ἐπίτασιν δέχεσθαι. Omnia bona paria eſſe, & omne bonum in ſummo deſiderabile. neque remiſſionem aut intenſionem ſuſcipere. *Nos in Manuduct.* III. *Diſſert.* IV.

299. Reponamus.] *Vicem reddamus. Iuuenalis:*

——— numquámne reponam?

300. Properandum.] *Libri fere ſcripti,* procurandum: *optime Gruterus,* procurrendum. *Metaphora eſt. non nimis citò excundum, & priuſquam aperti carceres.*

301. Ducere.] *Præire, & nos ad eam adſuefacere.*

302. Sequi.] *Ex bene factis, bona erit: ſi non ſtatim, tardius; ſi non apud omnes, ſaltem peritos & bonos.*

M. A. MVRETVS.

CAP. I. Extra viam.] *Ita vetus liber, non, vt vulgo,* Extra vitam.

CAP. II. Ne fuerint non poteſt.] Μόνου γὰρ αὐτοῦ καὶ θεὸς στερίσκεται,

Ἀγένητα ποιεῖν ἅσσ᾽ ἂν ᾖ πεπραγμένα, *ait Agatho.*

CAP. III. Hoc habeo quodcumque dedi.] *Egregia vox, ad quam illuſtrandam valde pertinent ea quæ Cyrus & feciſſe & dixiſſe narratur libro octauo παιδείας, vt Crœſum doceret, optime pecunias apud amicos deponi: neque vllos eis tutiores ac fideliores eſſe theſauros. ſed & Alexandri Magni quiddam ſimile memoratur: & Alfonſus Siciliæ Rex interrogatus quid ſeruaret ſibi, qui tam multis tam multa donaret, Ea, inquit, ipſa quæ dono, cætera enim in meorum numero non habeo. Extat & ſcitum in primis & elegans in eandem ſententiam Martialis Epigramma:*

Callidus effracta nummos fur auferet arca.
  Proſternet patrios impia flamma lares.
Debitor vſuram pariter ſortemque negabit.
  Non reddet ſterilis ſemina iacta ſeges.
Diſpenſatorem fallax ſpoliabit amica.
  Mercibus extructas obruet vnda rates.
Extra fortunam eſt, quicquid donatur amicis.
  Quas dederis, ſolas ſemper habebis opes.

CAP. IV. Qui creditor veneras.] *Poſt hæc verba in alijs omnibus editionibus ſequebantur hæc,* inter beneficia quoque & iniurias ratio confert. *quæ leuiter emendata, & mota loco non ſuo, paulo inferius in ſuam ſedem reſtitui. Dici autem non poteſt, quam multa in optimis quibuſque ſcriptoribus huius generis peccata ſint.*

CAP. V. Reddere enim eſt rem pro re dare.] *Subfrigida vocabuli notatio: quales frequentiſſimæ ſunt apud Stoicos, & Stoicorum hac in re imitatores veteres Romanos Iuriſconſultos. Talis eſt & illa Ciceronis, fidem ex eo dictam, quia fiat quod dictum eſt: illæ Iuriſconſultorum, teſtamentum, quod ſit teſtatio mentis: & mutuum, quod fiat ex meo tuum: & ſimiles.*

Delegatione.] *Delegare dicitur, qui pro ſe alium debitorem volenti creditori ſubſtituit. Verbis autem perfectam ſolutionem vocare videtur acceptilationem.*

Acutæ ineptiæ.] *Inepte acutus hoc loco videri Seneca ipſe poſſet, ſi hæc ex perſona ſua diceret. Nec enim ignotum eſſe cuiquam qui ius ciuile primoribus labris attigerit. poteſt, aliud eſſe hereditatem, aliud res hereditarias: eamque non ineptam & futilem, ſed veram & vtilem eſſe diſtinctionem. Neque ſane eius eſt qui beneficium à re quæ tribuitur, tam acute diſtinguat, non eodem acumine videre, à rebus hereditarijs differre ac diſtingui hereditatem: Sed Liberalem loquentem inducit, qui, vt homo neque in iure ciuili, neque in philoſophia valde exercitatus, & hanc & illam diſtinctionem vt nimis ſubtiliter excogitatam, & in verbis tantum, vt ipſe quidem putabat, poſitam, reijciebat.*

Contribuere.] *Hæ ſunt, quæ compenſationes dicuntur. Modeſtinus: Compenſatio eſt debiti & crediti inter ſe contributio. l. I. De compenſ.*

CAP. VII. Vultus tuus.] *Eruditus aliquis hoc loco notam appoſuerat ex Quintiliano his verbis:* Notat hoc Quintilianus, quod ex conſuetudine ſcholæ declamatoriæ fingimus interdum manifeſto falſa facit

Digitized by Google

hoc & alias frequenter Seneca. *Quam notam cum valde probarem, prætermittendam non eſſe ratus ſum. locus Quintiliani eſt cap. 1. lib.* VI.

CAP. VIII. Vnum teſtem temere dimittit.] *Id eſt, vnus teſtis ſponte gratiam facit, cauſæ ſuæ minimum fidus. Pincianus locum hunc corruperat.*

CAP. XII. Quædam homines ſibi præſtant, aliis imputant.] *Hoc eſt, quod vere negat Pamphilus Terentianus ingenui hominis eſſe: ideoque id ſe facere nolle profitetur.*

Ego, Charine, neutiquam eſſe id officium ingenui puto,
Cum is nil promereat, poſtulare id gratiæ appone ſibi.

CAP. XVI. Quos perambulat.] *Proprie locutus eſt. nam & inde* περιοδευταὶ *dicuntur medici, qui perambulant vrbem, ægrotorum curandi gratia. Alij ſunt quos circumforaneos Cicero vocat.*

Sed tamquam imperatorem.] *Putaui olim legendum,* non tamquam amicus, ſed tamquam imperator. *Nam iubere & imperare verba ſunt medicis vſitata. Terentius:*

Quod iuſſi ei dare bibere & quantum imperaui,
Date. *& paulopoſt.*
Non imperabat coram, quid facto opus eſſet puerperæ.

Vbi autem ægroti medicis quorum vtuntur opera, imperare dicantur, non ſane facile reperias. Vnus quod ſciam locus eſt Alfeni. de operis libertorũ, vbi ita legitur. Medicus quod putaret, ſi liberti ſui medicinã non facerent, multo plures imperantes ſibi habiturum, poſtulabat. vt ſequerentur ſe, neque opus facerent. *Quo ex vno loco quod Franciſcus Duarenus colligit inualuiſſe hanc loquendi conſuetudinem apud auctores Latinos, vt medici mei ego imperator dicar, crederem, ſi teſtes in eam rem aliquos produceret. Nunc illi tantum Alfeni loco nititur, & hoc Senecæ: quem & ſi homo eruditus Pincianus affirmat in omnibus vetuſtis libris eodem modo vt editus eſt legi; ego tamen vnum habeo, quo me donauit vir probus & eruditus, mihique inſigniter carus, Antonius Conſtantius, in quo ſine vlla litturæ ſuſpicione ita legitur:* quia me non tamquam amicum, ſed tamquam quemlibet alium vidit. *Quæ ſcriptura non ſane reijcienda eſt.* quemlibet *enim alium dicit,* τὸν τυχόντα, ἕνα τῶν πολλῶν.

CAP. XXIII. Non ſecurus excipit.] *Ita idem ille liber melius, quam vt in alijs,* audiuit.

CAP. XXV. Et alia vtilia.] *Ab alijs libris vocum ſimilitudo vltimam extruſerat.*

Quorum animus ſimilis eſt prauo amore flagrantibus.] *Tales eſſe & eos qui flagitioſo puerorũ amore flagrant, oſtendit & Socrates apud Platonem in Phædro: cupere enim, eos quos amant, & animo eſſe remiſſo ac diffluenti, atque auerſo ab omni honeſtate: & corpore languido atque effeminato, & bonis externis parum commode inſtructos, vt eos ſibi obnoxios habeant. Itaque concludit pueros non ſecus amari ab eiuſmodi impuris hominibus, quam agnos à lupis.* Ὡς λύκοι ἄρνα φιλεῦσ', ὡς παῖδα φιλεῦσιν ἐρασταί.

Ipſe ſolui.] *Male antea in alijs,* ipſum ſolui.

CAP. XXVII. Cum bellum Græciæ indiceret Xerxes.] *Hanc hiſtoriam elegantiſſime exponit Herodotus lib.* VII.

CAP. XXXI. Rectam capite tiaram gerens.] *Quod hic dicitur, id ſolis regibus licuiſſe, teſtatur & Xenophon lib. 2. anabaſeos.*

Niſi qui non dicebat ſibi.] *Fateor me non perſpicere, quid ſit, quod Demaratus negatur ſibi verum dixiſſe. Nam quod quidam exponunt* ſibi, *id eſt, cõmodo ſuo, nugas agunt. In libro Conſtantiniano totus hic locus ita legitur:* Quàm miſerabilis gens, in qua vix vnus inuentus eſt, qui verum regi diceret. *Quæ ſcriptura plane perſpicua, eſt fortaſsis etiam vera.*

CAP. XXXII. Quotidianum ad Marſyam concurſum.] *Marſyæ ſtatuam in foro fuiſſe notũ eſt, & haud procul ab ea agi ſolitas cauſas. Eam interdum coronabant, qui dicendo placuerant, & diſerti viſi, popularem plauſum tulerant. At Iulia eam coronari iubebat ab ijs quos in illa nocturna palæſtra valentiſſimos colluctatores experta eſſet. Eam filiæ turpitudinem, aliaſque eiuſdem generis Auguſt. epiſt. complexus, eam epiſtolam per quæſtorem in ſenatu recitari abſente ſe voluit. Ea de re Plinij verba ſunt lib.* XXI. *cap.* III. Apud nos exemplum licentię huius non eſt aliud, quàm filia D. Aug. cuius luxuria noctibus coronatum Marſyam, litteræ illius Dei gemũt. *Quem Plinij locum emendatione egere arbitratus eſt Læuinus Torrent. lib. 2. commentariorum in Suetonium, legendũque hoc modo,* Litteræ illius deſcribunt. *Ego autem, quod bona venia viri optimi & eruditiſſimi, mihique amiciſſimi dictũ ſit, vulgatam ſcripturam retinendam arbitror, multorum ipſam quoque veterum codicum teſtimonio fultam. Deum enim, vocat Auguſtum ipſum,* [illegible]. *Sic de eodem lib.* VII. *cap.* XLV. In ſumma Deus ille, cælumq; neſcio adeptus magis an meritus, herede hoſtis ſui filio exceſſit. *Eius litteras dicit gemere, quod ita dolenter ſcriptæ erant, vt ingemiſcere quodammodo viderentur.*

CAP. XXXIII. Primi omnium C. Gracchus.] *In alijs omiſſum prænomen hiſtoriam dubiam relinquebat.*

CAP. XXXIV. Aue.] *Liber vetus* Habe. *& conſtat ex Quintiliano, eam illorum temporum & ſcribendi & pronuntiandi conſuetudinem fuiſſe.*

CAP. XXXVIII. Eloquentiæ exceptat pretium litium numerus.] *Locus manifeſto corruptus. Liber vetus ſic habet:* Eloquens exceptat pretium litium numeros. *Vt fortaſſe legendum ſit,* Eloquens captat pretium ex litium numero.

Ex quo propter amicitiam rei plurimum eſt.] *Pincianus:* Cum quo propter rem amicitiæ plurimum eſt. *Ego pro* rei, *lego* ſpei, *cetera retineo.*

CAP. XLIII. Quoniam vtrumque vbi ex virtute fit, par eſt.] *Stoici, vt omnia peccata, ſic omnia recte facta paria eſſe dicebant: neque maiorem eſſe fortitudinem vulneribus pro patria excipiendis, quam in morſu pulicis fortiter ferendo: neque maiorem temperantiam; ſi quis à virgine formoſa, & in ipſo ætatis flore conſtituta, quàm ſi ab informi & rapulari vetula abſtineret: dum vtrumque ex virtute fieret. Auctor Plutarchus.*

FERNANDVS PINCIANVS.

CAP. I. HIs quoque ſi abire protinus iuſſeris.] *Vetus lectio,* In his quoq; ſi abire protinus iuſſeris. *Fideliorem lectionem arbitror.* Quin his quoque ſi abire protinus iuſſeris.

Prodeſt cognoſcere.] Agnoſcere *eadem non* cognoſcere.

Et ea perire agam.] *Eadem,* ea perire agam. *Corrigendum reor* alia peragam. *Præceſſit enim paulo ante,* aut peragi iubeto. *vt ſint tria membra:* Alia detinebo, Alia expellam, Alia peragam.

CAP. II. Materia illius huc & illuc iactatur.] *Eadem:* Materia vero eius huc & illuc iactatur.

CAP. III. Apud Rapirium poëtam.] *Scribendum,* Rabirium, *non* Rapirium. *Fuit enim C. Rabirius poeta Epicus, de quo Quint.* 10. *meminit, & Ouid.* 4. *de Ponto:* Cum foret & Marſus magnique Rabirius oris.

Quæ ex alieno ſanguine rapta.] *Puto præpoſitionem* ex *aduentitiam eſſe.*

Digitized by Google

Quomodo illa tua facias? dono dando.] *Sic quidam præferunt codices. Sed magis arridet aliorum lectio, in quibus* donando *ſcriptum eſt, non* dono dando. *Confirmant eam verba ſequentia,* cum donaſti, beneficium eſt. *in quibus tamen verbis ſuperfluit dictio* cum, *ex codice nuper mihi allato Pincia patria mea ex cœnobio diui Pauli.*

CAP. IV. Beneficium dare deſinimus.] Beneficium debere deſinimus, *vetus lectio.*

Quid non tam duri quidam etiam ſcelerati patres ſunt, vt illos auerſari & euitare ius faſque ſit.] *Lego,* quid non tam duri quidam & tam ſcelerati patres ſunt, vt illos auerti & eiurare ius faſque ſit, *ex eadem.*

Tamquam pecuniam aliquis mihi crediti.] *Verbum* tamquam *non habetur in quibuſdam codicibus.*

Quam quod eſt crediti.] *Lege,* quam quod ex crediti cauſa petit, *ex eadem.*

Inter beneficia quoq; & iniurias ratio confert.] *Legendum puto* confertur, *non* confert. *Cæterum verba hæc alieno loco poſita opinamur, & locanda ante ea quæ aliquanto poſt ſequuntur:* Dediſti beneficium, iniuriam poſtea feciſti. *Illud autem quod mox ante legitur.* Argentum quod non emeras, *mihi non probatur, & ſi ita omnia præferant exemplaria. Pro meliore lectione duxerim,* Agellum quem non emeras.

Sæpe etiam beneficium manet.] Sæpe inquam beneficium manet: *duo fideliſſima exemplaria. In aliis non habetur dictio* etiam.

CAP. V. Acutæ ineptiæ ſunt.] *Quid ſi legas?* argutæ, *non* acutæ. *Vel ſic,* argutiæ ineptæ ſunt.

CAP. VI. Vtraque ſua via habet actionem propriam tam mehercule quam depoſitum, quā furtum.] *Corrige,* vtraque ſua via it. Depoſitum habet ſuam actionem propriam tam mehercule quàm furtum, *ex vetere lectione.*

An etiam vltro debeatur.] *Sunt codices in quibus legitur,* an mihi vltra debeatur.

Sic beneficium ſuperueniens iniuriam apparere non patitur.] *Exemplar diui Pauli* iniuria *legit, non* iniuriam, *recte.*

CAP. VII. Quo tādem mihi dexter abis?] *Scribe.* Quo tantum mihi dexter abis? *ex 5. Æneidos, & vetuſtis codicibus.*

CAP. VIII. Et in flumen alicui cecidiſſe frigore magno.] *Lego contra omnia exemplaria.* fragore, *non* frigore.

Et vnum teſtem temere dimittit.] *Scribe,* & in vnum teſtem temere dimittit: *ex vetere lectione. cæterum erratum eſſe in ordine verborum exiſtimamus, legendumque ad hūc modum:* Aduerſarius meus dum contraria dicit, & in vnum teſtem temerè dimittit iudicem ſuperbia offendit, & cauſam meam erexit.

CAP. IX. At quid eſt aliud, quo illum querelæ eximat.] *Vetus lectio:* At quicquid eſt aliud, &c. *Corrigendum puto:* At qui quid eſt aliud, &c.

CAP. X. Ad primum illud reuertamur.] *Scribe,* Ad primum illum reuertamur. *ex exemplari ſcholaſtico.* Repetuntur enim tria genera hominum quibus nihil debetur, & ſi beneficium conferant.

Vt debeam, non ſatis eſt voluiſſe.] *Emendo,* vt non debeam, ſatis eſt noluiſſe, *ex vetere lectione.*

CAP. XII. Non opus te dicere.] Non opus eſt te dicere *eadem.*

CAP. XIII. Quare potius te mihi profuiſſe dices.] *Eadem.* Vſus me quare potius te mihi, &c.

Aduerſus hoc reſpondebo. Aliquid iſtius tua cauſa facis, aliquid mea. Tua quod redimis me. tibi enim ad vtilitatem tuam ſatis eſt.] *Caſtigo:* Aduerſus hoc reſpondeo. Aliquid iſtic tua cauſa facis. aliquid mea. Tua quod redimis: mea, quod eligis. tibi enim ad vtilitatem tuam, *& reliqua ex exemplari diui Franciſci.*

Idem conſequi quod vtilitatem rei partiris mecum.] *Corrige,* idem conſequi quod mea. Vtilitatem rei partiris mecum. *ex omni vetere lectione.*

CAP. XIV. Sed quam ingratum quod non habuiſſem, niſi emiſſem.] *Scribendum forte,* ſed quam gratuitum, quod non habuiſſem, niſi emiſſem.

CAP. XV. Cum è terræ conſpectu receſſit. Certam ſecanti viam.] *Corrige,* cum ætherè conſpectu receſſit certam ſecanti viam, *ex vetere lectione.*

CAP. XVI. Quia me non tamquam amicum vidit, ſed tamquam imperatorem.] *Sic quidem omnia quæ hactenus legerim, habent exemplaria. Opinor autem corrigendum alterutro ex duobus modis. Aut ſic:* quia me non tamquam amicum vidit, ſed tamquam inuocatorem. *Accerſere enim medicum, inuocare appellat Seneca paulo poſt, his verbis:* In turba multorum inuocantium ego illi potiſſima curatio fui. *Aut certe* emptorem *legas pro* imperatorem, *ex ipſius etiam Ciceronis verbis, quæ mox paulo ſequuntur:* Non quia pluris eſt quod viderunt, quàm emimus.

Ille plus impendit.] *Quidam codices,* ille magis perpendit. *Alij* ille magis pependit.

In docendo & laborem & tædium tulit.] *Exemplaria aliquot,* in docendo me & laborem & tædium tulit.

Iniecta (vt ita dicam) manu.] *Breuius quidam codices,* iniecta dicam manu.

Sed cupit, ſi poſſet.] *Scribe,* ſed cuperet, ſi poſſet, *ex vetere lectione.*

CAP. XVIII. Quid ergo nihil tibi debetur pro hoc tamquam ab vno, niſi cum omnibus ſoluam, quod tibi cum omnibus debet.] *Scribo.* Quid ergo; nihil debetur pro hoc? Tamquam ab vno, nihil. Cum omnibus ſoluam, &c. *ex eadem.*

CAP. XIX. Nihil hoc nomine debebunt?] *Lege,* nihil hoc nomine ſinguli debebunt, *ex eadem.*

Deinde ego quoque illi non tamquam proprium debebo, ſed cōmune munus ex populo, non tamquam pro me ſoluam.] *Exemplar diūi Pauli breuius:* Deinde ego quoque illi non tamquam pro me ſoluam, ſed tamquam pro patria conferam. *cætera ſuperfluunt. Alioqui legendum erat:* Deinde ego quoque illi non tamquam proprium debebo, ſed quomodo vnus è populo. Non tamquam pro me ſoluam, ſed, *reliqua.*

CAP. XX. Nec ex hoc æs alienum profitebor.] *Præpoſitio* ex *delenda ex vetere lectione.*

Quia dedit quidem.] *Lege,* quia mihi dedit quidem, *ex eadem.*

CAP. XXI. Ergo magnum argumentum eſt firmæ voluntatis, ne mutari quidem poſſe.] *Eadem,* Ergo maximum argumentum eſt firmæ voluntatis, ne mutari quidem poſſe.

Itaque quod tamquam coacto non deberem.] *Scribe* Ita, *non* itaque, *ex eadem.*

Inter tot ſæcula promiſſas vices.] *Scribe,* in tot ſæcula promiſſas vices, *ex eadem.*

CAP. XXII. Sit tanti vt tu coarguaris.] *Lege,* eſt tanti vt tu coarguaris, *ex eadem. Sequitur confeſtim.*

Poſſunt tibi etiam inuito.] *Scribendum reor,* primo ſunt tibi etiam inuito.

CAP. XXIII. In imbecillitate permanent.] Ex imbecillitate permanent, *legendum ex vetere lectione.*

Nos tamen in maiora ituri iuuant.] Itura, *non* ituri, *eadem.*

Digitized by Google

Quam non intra homines tantum.] *Verbum* tantum *expungendum, ex exemplaribus diui Franciſci & ſcholarum Salmant.*

Quæ cohercuit fine terrarum.] *Scribe,* quæ non coherc-f.t. *ex vetere lectione.*

Quis negat ab his accepiſſe à quibus cum maxime accepit.] *Scribe per minorem, vt ad ſuperiora referas:* qui negat accepiſſe ſe à quibus cum maxime accipit, *ex eadem.*

Et omnes alias impudentis animi voces aſtruat.] *Eadem* aſtrue *legit. non* aſtruat.

CAP. XXIV. Vel hoc maximum quod etiam quærenti daturus eſt.] *Corrige,* vel hoc maximum eſt quod etiam non quærenti daturus eſt, *ex eadem. Quidam tamen codices legunt,* quod etiam quærenti daturus eſt.

Coaptant & applicant.] *Caſtiga,* coactam applicant, *ex eadem.*

Ius adhibetur ac ſeruitus.] Vis adhibetur aut ſeruitus, *quidam codices.*

CAP. XXV. Fere idem itaque exitus eſt.] *Inuertendus verborum ordo, legendumque,* fere itaque idem exitus eſt, *ex vetere lectione.*

CAP. XXVI. Non nocet illi votum meum inquit.] *Eadem,* Non nocet inquit illi votum meum.

Vt poſſem ferre illi opem.] Poſſim *videtur legendum, non* Poſſem.

Vt ope indigeat.] *Scribe,* optas vt ope indigeat, *ex vetere lectione.*

CAP. XXVII. Sed vt ille neceſſitatem implorandæ. Superiorem te facis.] *Deeſt ex omnibus ſcriptis exemplaribus dictio* rei, *vt ſit* implorandæ rei. *Quædam etiam exemplaria legunt,* Eo voto ſuperiorem te facis.

Si inficiareris quod acceperis.] *Legendum,* quod acceperas, *ex eiſdem.*

Sed quos illi & habere contingat.] *Verbum* Sed, *non habetur in eiſdem.*

CAP. XXIX. Tutæ ſecretæ.] *Prior editio & omnes ſcripti codices* tutæ ſic credere *agnoſcunt. Quam lectionem veram genuinamque ducimus, ſi pro illa particula* ſic, *remota litera* c, *legatur* ſi: *vt accipiatur* credere, *pro* committere.

CAP. XXX. Iſta tam triſtis eſt.] Ita *non* iſta, *vetus lectio, vt forte legendum ſit:* Ita tua triſtis eſt.

Et omni voto ſubmouenda occaſio.] *Exemplar diui Franciſci,* optio *præfert, non* occaſio: *vt ſit forte ſcribendum* optio.

Vindicet à conſenſu contemptuque falſorum.] *Exemplar diui Franciſci,* Vindicet cum cõſenſu contemptuque falſorum. *Scribendum forte.* cum ſenſu contemptuque falſorum.

Attraxere ſuperuacua.] *Quidam codices,* attraxere vires ſuas ad ſuperuacua.

CAP. XXXI. Super ſe ac ſua regna fregerunt.] Super ſe ac ſuos regna fregerunt: *vetus lectio.*

Non laturos nuncios belli.] Nuncium, *non* nuncios, *eadem.*

Vix patere cœlum ſagittis ad emittenda omnia manu tela.] Satis, *non* ſagittis. *in eadem habetur.*

Et emiſſas ſibi anguſtias.] Commiſſas, *pro* emiſſas, *recte emendatum ex omnibus ſcriptis exemplaribus. Illud tamen ſciendum* commiſſas *hoc loco non ſignificare adeo anguſtas, vt ſeſe contingant, ſed Lacedæmonum fidei fortitudinique ad tuendum concreditas. Æmilius Probus in vita Themiſtoclis,* Huius conſilium pleriſque ciuitatibus diſplicebat: & in terra dimicari magis placebat. Itaque miſſi ſunt delecti cum Leonida Lacedæmoniorum rege, qui Thermopilas occuparent, longiuſque barbaros progredi non paterentur. *Idem ſignificare videtur Herodotus ſeptimo hiſtoriarum ſcribens, cum multi eſſent alij ſua quiſque ciuitatis duces, imperij tamen ſummam penes Leonidem fuiſſe. Sed apertiſſime omnium Valerius Maximus lib. 3. capite de fortitudine, de Leonida loquens: Cæterum perfidia, inquit, & ſcelere incolarum eius regionis, & loci opportunitate, qua plurimum adiuuabatur ſpoliatus, occidere dimicans, quam aſſignatam ſibi à patria ſtationem deſerere maluit.*

Velut torrentis modo ablati.] *Quidam codices* mole, *non* modo.

Deinde hinc atque illinc coorientur.] *Commodior lectio eſt* adorientur, *quam* coorientur.

Stratuſque per totam Græciam paſſim Xerces.] *Quidam codices ordine inuerſo,* Stratuſque per totam paſſim Græciam Xerces.

CAP. XXXII. Hæc tam vindicanda principi quam tacenda.] *In nonnullis exemplaribus,* Hæc non tam vindicanda principi quam tacenda.

Solitos illi vera dicere.] *Mallem legeres,* ſolos illi vera dicere.

CAP. XXXIV. Alios vniuerſos habuerunt.] *Scribe ex vetere lectione;* alios cum vniuerſis. Habuerunt. *vt verbum* Habuerunt *ad ſequentia pertineat. Proinde verba quæ ſequuntur;*

Itaque iſti amicos primos habuerunt & ſecundos.] *ſic legenda erunt:* Habuerunt itaque iſti amicos primos. Habuerunt & ſecundos.

Numquam veros.] *Expende, an commodior ſit lectio,* neutros veros: *& ſi duriuſcula ſit correctio.*

Aduerſa eius ſi nec deſerueris.] *Scribe,* ſi aduerſa eius non deſerueris, *ex vetere lectione, & ſi ſint codices in quibus habeatur,* Aduerſa eius nec deſerueris.

Et tanti exiſtimat illum miſerum eſſe.] Æſtimat, *non* exiſtimat, *maior exemplarium pars.*

An vt ne debeas.] *Particula* vt *ſuperuacanea eſt ex quibuſdam exemplaribus: quæ paulo poſt* aptabit *legunt, non* aptauit.

Si famem ac metum imprecareris.] *Scribendum reor contra omnia exemplaria* mortem, *non* metum.

CAP. XXXV. Vtrum vox iſta tua an ſit voti tui? Sanius aliquid horum opta.] *Vetus lectio:* Vtrum vox iſta ſit voti tui. Sanius enim aliquid horum opta. *Caſtigandum puto,* Vtrum vox iſta ſit voti tui, ſi animus ei aliquid horum optat.

CAP. XXXVI. Vt bona liberis exempla monſtrarent, ſi optauerunt.] *Errorem eſſe exiſtimo in ordine verborum: legendumque,* ſi vt bona liberis exempla monſtrarent, optauerunt, &c.

Vt Ætna immenſa ignium ſupra ſolitum ardens, daretur ipſis occaſio.] *Corrige,* vt Ætna immenſa ignium vi ſupra ſolitum ardens, daret ipſis occaſionem: *ex vetere lectione.*

Grauiſſima infamia eſt medici opus quærere. Multi quos auxerant morbos & reuocauerant.] *Eadem ſic habet,* Grauiſſima infamia eſt medici, opus quærere medici. Multi quos auxerant morbos & irritauerant.

CAP. XXXVII. Quia ſatius erat duos iniquo malo affici.] *Perpende an legendum ſit* vnico, *non* iniquo. *Quædam tamen exemplaria* vno *præferunt. & aliquanto poſt* votum *legendum, non* notum: *ex omni antiqua lectione.*

CAP. XXXVIII. Demades Athenis certe.] *Ita prior editio. Legendum permutato verborum ordine,* Demades certe Athenis, *ex eadem.*

Ex alieno commodo lucrum.] *Scribe,* Ex alieno incommodo lucrum, *ex eadem.*

Digitized by Google

Miles bellum optat in gloriam. Agricolam annonæ caritas erigit.] *Emendandum reor*, Miles bellum optat. In gloriam agricolam annonæ caritas erigit.

Eloquentiæ precium exoptat litium numerus.] *Quid ſi legas?* Eloquentiæ principes exoptant litium numerum.

Illi quorum mortes optent neſciunt.] *Scribe*, Illi tamen quorum mortes optent neſciunt, *ex vetere lectione.*

Ex quo propter amicitiam rei plurimum eſt.] *Locum depravatiſſimum ſic reſtituendum reor*, cum quo propter rem amicitiæ plurimum eſt.

Omnium tamen iſtorum vota ſunt impunita.] *Vetus lectio omnis*, Omnium tamen iſtorum tam nota ſint vota, quam impunita.

CAP. XXXIX. Quod in manibus eſt,] *Legendum forte*, quod immane eſt: *quia aliquanto ante*, Nemo, *inquit*, vt exiſtimo de immanitate animi tui dubitaret, ſi aperte illi paupertatem, &c.

Et in id incidentis, quod euitat.] *Deeſt verbum* vitium, *Ex quibuſdam exemplaribus*, & in id incidentis vitium quod euitat.

Reſignare rationem parem properas.] Signare, *non* reſignare, *vetus lectio.*

CAP. XL. Quo minus tuum reuertatur.] *Exemplar d. ni Pauli*, quo minus tuum reuertatur ad te.

CAP. XLI. Nulla mora inter nos eſt.] *Corrige*, nulla mora in Turno eſt. *Nam initium eſt Virgiliani verſus ex 12. Æneidos circa initia:*

> Nulla mora in Turno. nil eſt quod dicta retractent
> Ignaui Æneadæ. -----

adſtipulante etiam vetere lectione.

CAP. XLII. Nec decet gratum animum.] Non decet gratum animum, *eadem.*

Dimiſſa eſt omnis anxietas.] *Verbum* eſt *non habetur in vllo vetuſto codice.*

Duo iſtius rei iudices habes, illum quem potes.] *Vetus lectio*, Duos iſtius rei iudices habes, illum quem non potes, & quem potes.

Proferre dona.] *Eadem*, proferre, donare.

CAP. XLIII. Nec procurandum intempeſtiue:] *Corrigendum puto*, nec properandum intempeſtiue: *quia ſequitur ſtatim:*

Qui ad referendam gratiam ſuo tempore ceſſat, quam qui alieno properat.] *Quem locum crediderim legendum eſſe mutato verborum ordine, hoc pacto*: qui ad referendam gratiam properat tempore alieno quam qui ſuo ceſſat.

Præſtat eſſe in vtrumque facilem:] Præſtat ſe in vtrumque facilem, *vetus lectio.*

Quid theſaurum eius eripimus?] *Eadem* quid theſaurum eius eruimus? *Et ſi ſunt exemplaria, vbi legatur*, qui cuſtodiam recuſamus.

Tanquam non ducere, ſed ſequi debeat.] *Codices quidam*, tanquam quæ nõ ducere, ſed ſequi debeat.

ERASMVS ROTERODAMVS.

CAP. X. S*Ed quod beneficium non eſſet.*] Conſentiebant tres diuerſi codices, & in his Longobardicus: quanquam mihi non quæ vox in prioribus editionibus non erat, videtur ſupereſſe. Sic enim ratiocinatur Seneca: Si in beneficio tantum poteſt voluntas, vt debeamus ei cuius promptiſſimæ iuuandi voluntati fortuna defuit: è contrario beneficium illi non debebimus, cui ſuppetijt fortuna, ſed voluntas non anteceſſit.

CAP. XVI. *Modo laudibus affecit animum.*] Longobardicus habebat, *fecit animum*: hoc eſt, animauit ad ſtudia. Et elegans eſt facere animos.

CAP. XIX. *Sed commune munus ex populo.*] Ita ſuperiores editiones, & conſentiebat Longobardicus. Nos tamen non veriti ſumus reponere, *vnus è populo*: retulit enim illud Græcum εἷς τῶν πολλῶν.

CAP. XXIII. *In maiora ituros iuuant.*] Longobardicus habebat, *in maiora ituri*: vt referatur ad ſolem & lunam.

CAP. XXIX. *Aut res ſi deliberare velit, diligentes, tu te ſic credere.*] Nos repoſuimus, *aures, ſi deliberare velit, diligentes, tutæ, ſecretæ.* Diligentes, vt attendant: tutæ, ne prodant: ſecretæ, ne ſpargant in vulgus.

CAP. XXXII. *Intra impudicitia maledictum.*] Longobardicus habebat *vltra*. Verum vt *intra* legamus, faciunt quæ ſequuntur, *in publicum emiſit.* Quanquam ſi legas *vltra*, ſenſus eſt tolerabilis: non ſolum laborabat infamia, ſed in propatulo res erat.

CAP. XXXIV. *Hunc peruenire vſque ad diſtrigendam.*] Prior editio ſic habebat. *Hunc peruenire vſque ad diſtribuendam libertatem licet, cuius vulgare, & publicum verbum & promiſcuum: Ignotus non niſi ſuo ordine emittitur.* Exemplar peruetuſtum pro *hunc*, habebat *huic*: poſt *ignotus*, habebat *habe.* Iam nationibus quibuſdam peculiare eſt, pro *b*, ſonare *v* conſonantem: & Germanicum eſt, aſpirare nonnunquam & tenues. ita factum eſt, vt pro *aue*, ſcriptum ſit *habe.* Ad hunc itaque modum ſinceram ſcripturam repoſuimus: *Huic peruenire vſque ad diſtringendam libertatem licet, cuius vulgare & publicum verbum & promiſcuum ignotis, Aue, non niſi ſuo ordine emittitur?* Diſtringere libertatem, dixit, pro expromere, quemadmodum diſtringimus gladium. Amicitiæ proprium eſt, liberas mutuo voces emittere. Quando autem amicus ille ſalutator audebit libertatem hanc exercere in amicum, cui non licet verbum *Aue*, quod vulgo ignotus dicit ignoto, niſi ſuo ordine emittere?

CAP. XXXV. *Vtrum vox iſta ſit voti tui. Sanius aliquid horum opta.*] Ita ſuperior editio, nec ſuffragabantur exemplaria. Itaque diuinauimus fuiſſe ſcriptum. *Vtrum vox iſta tua ſit, an voti tui: Sanus aliquid horum opta.* Senſus eſt: fortaſſe non imprecaris talia amico: ſed quid refert quum optes? Sanus aliquid tale opta tibi. Hinc coniecta, quam immaniter optes amico.

IOANNES OPSOPOEVS.

CAP. III. P*Ropter quæ ruptis toties affinitatis, amicitiæ, collegij fœderibus.*] Vet. c. Philippi Roberti Iureconſulti Diuiſionenſis habet, *ruptis totiens compagimbus affinitatis*, vt in ſcheda ab humaniſſimo viro Iac. Gilloto ad me miſſa conſignauit doctiſſ. Iuretus.

CAP. V. *Iuriſconſultorum iſtæ acutæ ineptiæ ſunt.*] Cuiacius videatur ſub finem comment. Ad Africanum tractat. IIII.

Non confunditur formula.] P. Faber comment. ad leg. XLVI. tit. de diuer. reg. iuris, putat abnutiue legendum. *Non confunditur formula.* Mureti editio habet *Confunditur formula*, negatione abiecta.

CAP. X. *Sed ex deſtinato profuiſſe.*] M. ſc. omiſſa *ex* particula habet, *ſed deſtinato profuiſſe.* Sic cap. XXIII. abſque illa. *Ac ſi ce quod deſtinato iuuant.*

CAP. XII. An ſua & noſtra.] *An & ſua & noſtra.* M. ſc. Item mox. *nec medico quicquam te debere, niſi.*

CAP. XVI. Sed tamquam imperatorem.] Nun-

Digitized by Google

quam mihi ſatiſfecit vox *imperatorem.* Nec credere poſſum ægros à Seneca medicorum imperatores nominari, quos alibi medicorum genua tangere dicit. Et ſi ita eſſet, æque id nominis amico ægro competeret, atque cuiuis alij: & iaceret omnino auctoris ſententia. Vidēdum igitur an non legi debeat, *qui me non tanquam amicum vidit, ſed tanquam intemperantem.* Ad eos namque qui ſe vino vel cibo ingurgitarunt, accerſitus medicus manum tangit, inediam vnius atque alterius diei imperat, nulla de re alia ſollicitus, quia certus illos facile ad ſe redituros, cum crapulam exhalarint. Coniecturę huius fulcrum pono locum è libro. Quod in ſapientem non cadat iniuria, cap. XIII. vbi Seneca de ſapiente cum medico comparato ait: *quos nō aliter videt quam ægros intemperantes.* Mutationis anſam forte librarius inde ſumſit, quod ſupra lib. IV. cap. XXXVII. ſcripſerat; *videre tantum mihi imperatorem meum contingat.*

CAP. XVII. Artificiorum inſtitoribus.] M.ſc. & cuſi codices, *inſtitutoribus*, pro *inſtitoribus*.

CAP. XXV. Cum ſatius ſit ceſſare.] M.ſc. recte. Sic cap. XXXVII. *quia ſatius erat duos vnico malo affici, quam omnes publico.*

CAP. XXXIV. Nunquam veros.] Editiones ante Romanam, *nunquam veros.* Lipſius comment. ad VI. Annal. Taciti, legit *nunquid veros?* interrogatione ſententia erecta.

Aue non niſi ſuo ordine emittitur.] Cuiacius Obſeruat. cap. XV. lib. I. Seneca, Habe *Non niſi ſuo ordine emittitur.* Sic enim habent veteres codices, Eraſmo teſte, qui tamen, vti fecit, improbare id ac reiicere non debuit: nam & hanc rationem ſcribendi probaſſe Quinctilianus videtur, lib. I. cap. X. *multum, inquit, eſt litteratus qui ſine aſpiratione & producta ſyllaba ſalutauit.* AVETE. *Recta eſt hæc via: quis negat? ſed alia eſt mollior & magis trita.*

Et in ſenſus recondendus.] Membranæ Puteani ita referunt. Simili phraſi ait Seneca epiſt. VII. *Iſta condenda in animum ſunt.* & mox. *potes, ſi aduerſa eius nec deſerueris, nec optaueris. Multa nihilominus, vt non optes, in tent.* & 23. *patrem eriperet.*

CAP. XXXVIII. Eloquentiæ exoptat pretium litium numerus.] Vulgo legitur, *Eloquentiæ exceptat pretium litium numerus:* P. Faber, comment. ad l. 206. tit. de reg. iur. duplicem proponit coniecturam. Vel *Eloquentiam expectat pretium litium numerus.* vel, *Eloquentiam expectat pret. lit. numerum.* Alia item eſt Pinciani, alia Mureti. Sed nulla ſatiſfacit.

CAP. XLIII. Aterium.] Scribendum cum aſpiratione, vt apud Senecam patrem. *Haterium.*

Sinum ac domum replere.] Ita legitur in veteribus editionibus.

Ideo non eſt trepidandum, quam cito reponamus, &c.] P. Faber Semeſtrium lib. I. c. XXIII. Seneca more ſuo ita ſcripſerat in l. VI. de Beneficijs: *Ideo non eſt trepidandum, quam cito reponamus, nec properandum intempeſtiue, quia æque delinquit qui ad referendam gratiam ſuo tempore ceſſat, quā qui alieno properat.* Quam ob rem non poſſum non improbare, quod vir alioqui doctus, qui caſtigationes ad Senecam edidit, ſed eius figurę immemor, quam in ſcribendo vſurpare Seneca conſueuerat, verborum ordinem ſic immutauit; vt naturalem potius quàm artificioſum, ſequutus, & ſola coniectura, nullius veteris libri auctoritate nixus, reponēdum curaret id quod paſſim excuſis in libris hodie legitur: *Æque delinquit qui ad referendam gratiam properat tempore alieno, quam qui ſuo ceſſat.* Ergo apud Senecam auctore me reſtituatur vetus lectio.

GRVTERVS ET IVRETVS.

Ex Cap. I.

Viſum erit.] v.c. *fuerit.*

Ex Cap. III.

Id quoque ſi cito occupauerit.] *Idque ſi cito* emendat Gruterus, vt innuat ne ius quidem liberæ mortis futurum Antonio, id aliquantulum differat occupare.

Conſule ergo.] v.c. *confer ergo.*

Ex Cap. IIII.

Æſtimatione facta.] Ex hoc Vlpianique loco qui eſt l. 10. §. 2. de compenſ. perſpicuum eſſe ait Ræuardus, in iis etiam, quæ ex maleficiis oriuntur actionibus, locum fuiſſe compenſationi. vide de hac re Duarenum l. 7. ff. ſolu. matrim. quem tamen impugnat Ferretius ad l. 29. de verb. ſign.

Ex Cap. V.

Quamuis numerauimus.] v.c. *numerauerimus.*

Sed delegatione & verbis.] Delegare eſt vice ſua alium reum creditori dare, vel cui iuſſerit. l. 11. ff. de nouat. & delegat.

Confunditur formula ſi apud.] P. Faber ad l. 46. de reg. iur. abnutiue legendum putat *non confunditur.* Vide eum.

Ex Cap. XI.

Apud proximum circulatorem reſedit.] Circulatores, qui ſerpentes, ſimias circunferunt & proponunt, l. vlt. ff. de extraord. crim. vtitur hoc verbo etiam Aſinius Pollio in Epiſt. ad Cic. lib. 10. & Tertullianus lib. de præſcr. adu. hæret. c. 43. & cap. 23. Apol. adu. gent.

Tranſeuntem Platonem.] v.c. *Platona.* quomodo dixit *Idomenea.* & *Pythoclea*, Epiſt. 21. & *Neſida*, Epiſt. 54. & *Orphea*, Epiſt. 88. & *Promethea* lib. 5. declam. 5. ſic enim ibi v.c. Iuretus.

Ex Cap. XII.

Eo loco quo quis captiuos.] verba illa, *eo loco*, bene deſunt in v.c. nam repetita ſunt ex proxima ſuperiore linea. Iuretus.

Laniſta qui familiam.] qui fuerint *Laniſtæ* petatur ex Fabro lib. 2. Semeſt. cap. 10. & Lipſio lib. 1. Satur. ſerm. cap. 15.

Ex Cap. XV.

Mercedulam.] v.c. *mercedulas.*

Non vacuis illud ſuo precio ſed tuo.] Explicat hoc ipſum, vt alia huius capitis, Fornerius ad l. 164. §. habere. l. 192. ff. de verb. ſign.

Ex Cap. XVI.

Sed tanquam imperatorem.] Hic locus mirè torſit omnes, quorum notas legere cuiuis facile eſt. Sane nemo acutior exiſtimabit ægros à Seneca vocari medicorum Imperatores, cum alibi dicat, *genua medicorum tangi ab ægris*, lib. de bre. vitæ. c. 8. quod ab imperio longe alienum eſt. Itaque in vetuſtis codicibus varia huius loci ſcriptura offenditur. Priſcæ autem membranæ quibus vſus ſum habent, *ſed tanquam ægrum*, abiecta ſcilicet voce, *Imperatorem:* quæ tamen vix eſt vt temere multis antiquis libris hæreat. Quare ſuſpicio eſt, pro *Imperatorem*, legendum potius *imploratorem*, vt ex varietate lectionum hanc vnam elicere liceat, *ſed tanquam ægrum imploratorem.* Firmatur verbis proxime ſequentibus, cum pariter dicit *ægros inuocantes.* Hæc acutiſſimus Iuretus.

Valetudo permiſerat.] v.c. *permiſit.*

Quæ præcipientibus in commune dicuntur.] v.c. *quæ à præceptoribus in commune dicuntur.*

Ex Cap. XX.

Aut candidatus aut reus.] Sic mſſ. omnes, ſed quid?

Digitized by Google

an candidati, magiſtratum inituri æs alienum profiteri ſolebant? ita videtur Ræuardo ex huius loci auctoritate comm. de reg. iu. l. 165. & vtroſque id tacere coactos, vult quoque Pamelius in lib. 5. adu. Marcio. cap. 1. Tertull.

Ex Cap. xxii.

Iſta tibi concedere poſſunt etiam inuito.] ſuſpicor totum hunc locum ſic emendandum: *Eſt tanti vt coarguaris, iſta concidere. Proſunt tibi etiam, &c.* vt *concidere*, referatur ad hanc cælorum machinam. Grut.

Ex Cap. xxv.

Officio locum quærere.] v. c. *officij locum quærere.*

Ex Cap. xxvii.

Bene meritum ad pedes.] v. c. Iureti, *beneficij meritum ad pedes.*

Et ſtatus mutatione in id deuocari vt infra beneficia ſua taceat.] v. c. *vel ſtatus mutatione in id denotare vt infra beneficia tua taceat*, quæ ſcriptura videtur aptior: nam denotare poſitum puto in deteriorem partem pro quadam nota afficere, & dedecus inurere. Iuretus.

Ex Cap. xxx.

A conſenſu contentuque falſorum.] v. c. *à conſenſu contemtuque f.* quod magis placet. Iuretus.

Ex Cap. xxxi.

Xerxes.] v. c. *Xerſes*, vt ſæpe alibi.

Statuſque per totam paſſim Græciam Xerxes.] v. c. Iureti, *Strataque per totam Aſiam paſſim multitudine ſua Xerſes intellexit.*

Ex Cap. xxxii.

Relegauit.] Adducit hanc ex Seneca fabulam Briſſonius lib. ad L. Iul. de adul. additque conſimilem de eadem Iulia narrationem ex Vellej lib. poſter.

Quotidianum ad Marſiam concurſum.] Ad Marſiam quod ſpectat, ſtatua erat in celeberrima fori parte. forum autem Rom. ea ætate nocturnis ſtupris infame. itaque videtur Iulia hæc forum illud noctu frequentaſſe, & ad ſtatuam eius Marſiæ ignotis admiſſariis promiſcue libidinem ſuam impleſſe. ne hoc ſolum, ſed quemadmodum milites exauctorati arma ſua ad Martis, gladiatores rude donati ad Herculis ponebant, ita etiam hæc Marſiæ illi, non eloquentiæ, vt alij, ſed libidinis ſuæ coronas contuliſſe. vide Plin. de hac re. lib. 21. cap. 3. Lipſium lib. 3. antiq. lect. & ad lib. 1. Ann. Tac. Item Torrentium ad Suet. Aug.

Interpoſito tempore.] v. c. *interpoſito longo tempore.*

Ex Cap. xxxiii.

Parum in illum contuleris.] v. c. Iureti, *parumne contuleris.* quæ ſcriptura aperte melior eſt.

Ex Cap. xxxiv.

In primas & ſecundas admiſſiones.] Habebant antiquitus plures amicorum cohortes & quaſi gradus viri ſummates, de quibus plura Lipſius ad lib. 6. Ann. Taciti.

Vrbem concutit.] v. c. *concitat.*

Et in ſenſus recondendus.] de qua locutione ſup. Iuretus ad lib. 3. de ben.

Ex Cap. xxxvii.

Qui etiam ſi bene cogitat,] v. c. *qui etiam ſi beneficium optat.*

Ex Cap. xxxviii.

Quæ deſignatores.] De deſignatoribus vide plurima apud Budæum ad l. 4. de his qui notantur infamia. Lipſium cap. 15. lib. de Amphit. Douſam li. 4. c. 1. Plaut. explan.

Et libitinarios.] de hoc contempto grege vide nonnulla apud Val. Max. lib. 5. c. 2. quę Philoſopho lucem dabunt. Adde etiam Budæum ad l. Quicumque, ff. de inſtit. act.

Ex Cap. xliii.

Plurium ſinum ac domum replere.] viſe Fabrum li. 1. Semeſt. cap. 22. ex quo auries ad huius loci explanationem, non pænitenda.

Nec properandum intempeſtiue.] v. c. *nec percurrendum.*

Sed ſequi debeat.] v. c. *debeatur.* quod fortaſſe dictum eſt eo more quo apud veteres patiendi verba pro actiuis poſita notat Gellius. lib. 18. cap. 12.

L. ANNÆI

L. ANNÆI SENECÆ AD AEBVCIVM LIBERALEM DE BENEFICIIS LIBER VII.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

S*IMILIA prioribus, Quæſtiunculæ,& ſubtilibus vtilia tamen mixta. Illud principio ſerium. coercendam curioſitatem, & nimiam ſciendi cupidinem: animum potius ad mores & virtutem,id eſt Sapientiam mittendum. Ex verbi deinde occaſione Quæſtio, An aliquis donare Sapienti poſſit, cum eius ſint omnia? ait poſſe, quia animo quidem, non vſu tamen omnia poſſidet. Altera, An qui tentauit reddere beneficium, reddiderit? ita: ſed tamen iterum iterumque conandum docet. Tertia, An quod à viro bono acceperis, eidem iam malo reddes? Reddes, ſed cum cautione, ne illa quibus male, & in ſuam alienamve noxam vtatur. Quarta, Numquid obliuiſci datorem beneficij ſui oporteat? Nō omnino. & poſſe tenere memoria ait, imo & interdum exigere. Vltima, Quomodo ferendi Ingrati? placido animo, manſueto, magno.*

CAPVT PRIMVM.

BONVM, mi Liberalis, habeas animum volo:

1 *In manibus terræ! Non hic te carmine longo,*
Atque per ambages & longa exorſa tenebo.

Reliqua hic liber cogit: & exhauſta materia, circumſpicio, non quid dicam, ſed quid non dixerim Boni tamen conſules quidquid ſupereſt, cum tibi ſuperfuerit. Si voluiſſem 2 lenocinari mihi, debuit paullatim 3 opus creſcere, & ea pars in finem reſeruari, quam quilibet etiam ſatiatus appeteret. Sed quidquid maxime neceſſarium erat, in primum ſtatim congeſſi: nunc ſi quid effugit, recolligo. Nec mehercule, ſi me interrogas, nimis ad rem exiſtimo pertinere, vbi dicta ſint quæ regunt mores, perſequi cetera, non in remedium animi, ſed in exercitationem ingenij inuenta. Egregie enim hoc dicere 4 Demetrius Cynicus, vir meo iudicio magnus, etiam ſi maximis comparetur, ſolet: *Plus prodeſſe. ſi pauca præcepta ſapientiæ teneas, ſed illa in promptu tibi & in vſu ſint, quam ſi multa quidem didiceris, ſed illa non habeas* 5 *ad manum.* Quemadmodū, inquit, magnus luctator eſt, non qui omnes 6 numeros 7 nexuſque perdidicit, quorum vſus 8 ſub aduerſario rarus eſt, ſed qui in vno ſe aut altero bene & diligenter exercuit, & eorū occaſiones intentus exſpectat: nec enim refert, quā multa ſciat, ſi ſcit quantum victoriæ ſatis eſt: ſic in hoc ſtudio multa delectant, pauca 9 vincunt. Licet neſcias, quæ ratio Oceanum 10 effundat ac reuocet: quare ſeptimus quiſq; annus ætati 11 ſignum imprimat: quare latitudo porticus ex remoto ſpectantibus, non ſeruet proportionem ſuam, ſed vltima 12 in anguſtias coeant, & columnarum nouiſſima interualla iungātur: quid ſit, quod geminorum conceptum ſeparet, partum iungat. vtrum 13 vnus cōcubitus ſpargatur in duos, an toties concepti ſint. cur pariter natis 14 fata diuerſa ſint, maximiſq; rerum ſpatijs diſtent, quorum inter ortus 15 minimū intereſt. Non multū tibi nocebit tranſiſſe, quæ nec licet ſcire, nec prodeſt. Inuoluta veritas 16 in alto latet. Nec de malignitate naturæ queri poſſumus: quia nullius rei difficilis inuentio eſt, niſi cuius hic vnus inuētæ fructus eſt, 17 inueniſſe. Quidquid nos meliores beatoſq; facturum eſt, aut in aperto, aut in 18 proximo poſuit. Si animus fortuita contēpſit, ſi ſe ſupra metū ſuſtulit, nec auida ſpe infinita complectitur, ſed didicit 19 à ſe petere diuitias: ſi deorum hominumq; formidinē eiecit, & ſcit 20 non multum eſſe ab homine timendum, à Deo 21 nihil: ſi contemptor omnium, quibus torquetur vita, dum ornatur, eo perductus eſt, vt illi liqueat, mortem nūllius mali eſſe materiam, multorum finem: ſi animū virtuti cōſecrauit, & quacumq; vocat illa, planum putat: ſi ſociale animal eſt, & in cōmune genitus, mundum vt vnā domum ſpectat, & conſcientiam ſuam dijs aperit, ſemperque tamquam in publico viuit: ſi ſe magis veritus quā alios, ſubductus illis tempeſtatibus, in ſolido ac ſereno ſtetit: conſummauit ſcientiam vtilem, atque neceſſariam. reliqua oblectamenta otij ſunt. Licet enim iam in tutum retracto animo, ad hæc quoque excurrere, cultum, non robur, ingenijs afferentia.

II. Hæc Demetrius noſter vtraque manu tenere 22 proficientem iubet, hæc nuſquam dimittere, imo affigere & 23 partem ſui facere, eoque quotidiana meditatione perduci, vt ſua ſponte occurrant 24 ſalutaria, & vbique ac ſtatim deſiderata præſto ſint: & ſine mora vlla veniat illa turpis honeſtique diſtinctio, ſciatque 25 nec malum eſſe vllum niſi turpe, nec bonum niſi honeſtum. Hac regula vitæ opera 26 diſtribuat: ad hanc legem & agat cuncta, & exigat: miſerrimoſque mortalium iudicet, in quantiſcumque opibus reſulgebunt, ventri ac libidini deditos, quorum animus inerti otio torpet. Dicat ipſe ſibi: Voluptas fragilis eſt & breuis: 27 faſtidit obiecta: quo auidius hauſta eſt, citius 28 in contrarium recidens, cuius ſubinde neceſſe eſt aut 29 pœniteat, aut 30 pudeat. In qua nihil eſt aut magnificum, aut quod naturam hominis, dijs proximi, deceat. res humilis, membrorum turpium ac vilium miniſterio veniens exitu fœda. Iſta eſt voluptas & homine & viro digna non implere corpus, nec ſaginare, nec cupiditates irritare, quarum tutiſſima eſt quies: ſed perturbatione carere, & ea 31 quæ hominum inter ſe rixantium ambitus concutit, & ea quæ intolerabilis ex alto venit, vbi de dijs 32 famæ creditum eſt, 33 vitiiſque illos noſtris æſtimauimus. Hanc voluptatem æqualem, intrepidam, numquam ſenſuram ſui tædium, percipit hic quem deformamus cum maxime: qui, vt ita dicam, 34 diuini iuris atque 35 humani peritus, 36 præſentibus gaudet, ex futuro non pendet. nihil enim firmi habet, qui in incerta propenſus eſt. Magnis itaque curis exemptus, & diſtorquentibus mentem, nihil ſperat aut cupit, nec ſe mittit 37 in dubium, ſuo contentus. Nec illum exiſtimes paruo eſſe contentum. 38 omnia illius ſunt. non ſic, quemadmodum Alexandri fuerunt: cui, quamquam in littore 39 maris rubri ſteterat, plus deerat quàm qua venerat. illius ne ea quidem erant, quæ tenebat, aut vicerat, cùm in Oceano Oneſicritus 40 præfectus claſſibus præmiſſus explorator erraret, & bella in ignoto mari quæreret. Non ſatis apparebat inopem eſſe, qui 41 extra naturæ terminos arma proferret? qui ſe in profundum, inexploratum & immenſum, auiditate cæca prorſus immitteret? Quid intereſt, quot eripuerit regna, quot dederit, quantum terrarum tributo premat? tantum illi deeſt, quantum cupit.

III. Nec hoc Alexandri tantum vitium fuit, quem per Liberi Herculiſque veſtigia felix temeritas egit, ſed omnium quos fortuna 42 irritauit implendo. Cyrum & Cambyſen, & totum regni Perſici ſtemma percenſe. Quem inuenies, cui modum imperij 43 ſatietas fecerit? qui non vitam in aliqua vlterius procedendi cogitatione finierit? Nec id mirum eſt. quidquid cupiditati contigit, penitus hauritur & conditur: nec intereſt, quantum in id quod inexplebile eſt, congeras. Vnus eſt ſapiens, cuius omnia ſunt, nec ex difficili 44 tuenda. Non habet mittendos trans maria 45 legatos, nec metenda 46 in ripis hoſtilibus caſtra, non opportunis caſtellis diſponenda præſidia, non opus eſt legione, nec equeſtribus turmis. Quemadmodum dij immortales regnum inermes regunt, & illis rerum ſuarum ex edito tranquilloque tutela eſt: ita hic officia ſua, quamuis latiſſimè pateant, ſine tumultu obit: & omne humanum genus, potentiſſimus eius optimuſque, infra ſe videt. Derideas licet: ingentis ſpiritus res eſt, cum Orientem Occidentémque luſtraueris animo, quo etiam remota & 47 ſolitudinibus intercluſa penetrantur, cum tot animalia, tâtam copiam rerum, quas natura beatiſſime fundit, aſpexeris, emittere hanc Dei vocem: Hæc omnia 48 mea ſunt. Sic fit, vt nihil cupiat: quia nihil eſt 49 extra omnia.

IV. Hoc ipſum, 50 inquis, volui. teneo te: volo, videre quomodo ex his laqueis, in quos tua ſponte decidiſti, expliceris. Dic mihi. quemadmodum poteſt aliquis donare ſapienti, ſi omnia ſapientis ſunt? nam id quoque quod illi donat, ipſius eſt. Itaque non poteſt dari beneficium ſapienti: cui quidquid datur, de ſuo datur. atqui dicitis, ſapienti poſſe donari. Idem autem me ſcito, & de amicis interrogare. Omnia dicitis illis eſſe communia: ergo nemo quidquam amico donare poteſt: donat enim illi communia. 51 Nihil prohibet aliquid & ſapientis eſſe, & eius qui poſſidet, cui datum & ſignatum eſt. Iure ciuili 52 omnia regis ſunt: & tamen illa quorum ad regem pertinet vniuerſa poſſeſſio, in ſingulos dominos 53 deſcripta ſunt, & vnaquæque res habet poſſeſſorem ſuum. Itaque dare regi & domum, & mancipium, & pecuniam poſſumus: nec donare illi de ſuo dicimur. Ad reges enim poteſtas omnium pertinet, ad ſingulos proprietas. Fines Athenienſium aut Campanorum vocamus, quos deinde inter ſe vicini priuata terminatione diſtinguunt. & totus ager huius aut illius reipublicæ eſt: pars deinde ſuo domino quęque cenſetur. ideoque donare agros noſtros reip. poſſumus, quamuis illius eſſe dicantur: quia aliter illius ſunt, aliter mei. Numquid dubium eſt, quin ſeruus 54 cum peculio, domini ſit? dat tamen domino ſuo munus. Non enim ideo nihil habet ſeruus, quia non eſt habiturus, ſi dominus illum habere noluerit: nec ideo non eſt

Digitized by Google

munus, cum volens dedit, quia potuit eripi, etiamſi noluiſſet. * 55 Quemadmodum probemus omnia (nunc enim omnia ſapientis eſſe, inter nos conuenit) illud quod quæritur colligendum eſt, quomodo liberalitatis materia aduerſus eum ſuperſit, cuius vniuerſa eſſe conceſſimus. Omnia patris ſunt, quæ in 56 liberorum manu ſunt: quis tamen neſcit, donare aliquid & filium patri? Omnia deorum ſunt: tamen diis poſuimus donum, & 57 ſtipem iecimus. Non ideo quod habeo, meum non eſt, ſi tuum eſt: poteſt enim idem eſſe meum & tuum. Is, inquis, cuius proſtitutæ ſunt, leno eſt: omnia autem ſapientis ſunt, inter omnia autem & proſtitutæ ſunt: ergo & proſtitutæ ſapientis ſunt. leno autem eſt, cuius proſtitutæ ſunt: ergo ſapiens eſt leno. Sic illum vetant emere. dicunt enim: Nemo rem ſuam emit: omnia autem ſapientis ſunt: ergo ſapiens nihil emit. Sic vetant & mutuum ſumere, quia nemo vſuram pro pecunia ſua pendit. Innumerabilia ſunt, per quæ 58 cauillantur, cùm pulcherrimè, quid à nobis, dicatur, intelligant.

Enimuero ſic omnia ſapientis eſſe dico, vt nihilominus proprium quiſque in rebus ſuis dominium habeat: quemadmodum ſub optimo rege, omnia rex imperio poſſidet, ſinguli dominio. Tempus iſtius probandæ rei veniet. interim hoc huic quæſtioni ſat eſt, id quod aliter ſapientis, aliter meum eſt, me poſſe donare ſapienti. Nec mirum eſt, aliquid ei cuius eſt totum, poſſe donari. Conduxi domum à te. in hac aliquid tuum, aliquid meum. res tua eſt: vſus rei tuæ, meus eſt. Itaque nec fructus tanges, colono tuo prohibente, quamuis tua in poſſeſſione naſcantur: & ſi annona carior fuerit, aut fames. V.

Heu fruſtra magnum alterius ſpectabis aceruum.

in tuo natum, in tuo poſitum, in horrea iturum tua. Nec conductum meum, quamquam ſis dominus, intrabis: nec ſeruum tuum, 59 mercenarium meum abduces: & abs te rhedam ſi conduxero, beneficium accipies, ſi tibi in vehiculo tuo ſedere permiſero. Vides ergo poſſe fieri, vt aliquis accipiendo quod ſuum eſt, munus accipiat.

In omnibus iſtis quæ modo retuli, vterque eiuſdem rei dominus eſt. quomodo? quia alter rei dominus eſt, alter vſus. Libros dicimus eſſe Ciceronis: eoſdem 60 Dorus librarius ſuos vocat: & vtrumque verum eſt. alter illos tamquam auctor ſibi, alter tamquam 61 emptor aſſerit: ac rectè vtriuſque dicuntur eſſe. Vtriuſque enim ſunt: ſed non eodem modo. ſic poteſt T. Liuius à Doro accipere, aut emere libros ſuos. Poſſum donare ſapienti, quod 62 viritim meum eſt, licet illius ſint omnia. Nam cum regio more cuncta 63 conſcientia poſſideat, ſingularum autem rerum in vnumquemque proprietas ſit ſparſa: & accipere munus, & debere, & emere, & conducere poteſt. Cæſar omnia habet, 64 fiſcus eius priuata tantum, ac ſua: & vniuerſa 65 in imperio eius ſunt, in patrimonio propria. Quid eius ſit, quid non ſit, ſine diminutione imperij 66 quæritur. nam id quoque quod tamquam alienum abiudicatur, aliter illius eſt. Sic ſapiens vniuerſa animo poſſidet, iure ac dominio ſua. VI.

Bion modo omnes ſacrilegos argumentis eſſe colligit, modo neminem. Cum omnes 67 de ſaxo deiecturus eſt, dicit: Quiſquis id quod deorum eſt, ſuſtulit & conſumpſit, atque in vſum ſuum vertit, ſacrilegus eſt: omnia autem deorum ſunt: quod quiſque ergo tollit, deorũ tollit, quorum omnia ſunt: ergo quiſquis tollit aliquid, ſacrilegus eſt. Deinde cum effringi tẽpla, & expilari impune Capitoliũ iubet: dicit, Nullum ſacrilegium eſſe. quia quidquid ſublatum eſt ex eo loco qui deorum erat, in eum transfertur locum, qui deorum eſt. Hic reſpondetur: Omnia quidẽ deorum eſſe, ſed non omnia diis dicata. In his obſeruari ſacrilegium, quæ religio numini adſcripſit. Sic & totum mundum deorum eſſe immortalium templum, ſolum quidem amplitudine illorum ac magnificentia dignum: & tamen à ſacris profana diſcerni, & non omnia 68 licere in angulo; cui nomen 69 fani impoſitum eſt, quæ ſub cælo & conſpectu ſiderum licent. Iniuriam ſacrilegus Deo quidem 70 non poteſt facere, quem 71 extra ictum ſua diuinitas poſuit: ſed tamen punitur, quia tamquam Deo fecit. Opinio illum noſtra, 72 ac ſua, obligat pœnæ. Quomodo ergo ſacrilegus videtur, qui aliquid aufert ſacri, etſi quocumque tranſtulit, quod ſurripuerat, intra terminos eſt mundi: ſic & ſapienti furtum poteſt fieri. Aufertur enim illi, non ex his quæ vniuerſa habet, ſed ex his quibus dominus inſcriptus eſt, quæ 73 viritim ei ſeruiunt. Illam alteram poſſeſſionem agnoſcet, hanc nollet habere, etſi poterit: emitteretque illam vocem, quam 74 Romanus Imperator emiſit, cum illi ob virtutem & bene geſtam Rempub. tantum agri decerneretur, quantum arando vno die circuire potuiſſet: *Non eſt*, inquit, *vobis eo opus ciue: cui plus opus ſit, quam vni ciui.* Quanto maioris viri putas, reſpuiſſe hoc munus, quam meruiſſe? multi enim fines aliis abſtulerunt, ſibi nemo conſtituit. VII.

Ergo cum animum ſapientis intuemur, potentem omnium, & per vniuerſa dimiſſum, omnia illius eſſe dicimus: cum ad hoc ius 75 quotidianum, ſi ita res tulerit, 76 capite VIII.

cenſebitur. Multum intereſt poſſeſſio eius animi magnitudine æſtimetur, an cenſu. hæc
vniuerſa, 77 habere; de quibus loqueris, abominabitur. Non referam tibi Socratem,
Chryſippum, Zenonem, & ceteros magnos quidem viros, maiores tamen, quia 78 in
laudem vetuſtorum 79 inuidia non obſtat. Paullo ante Demetrium retuli: quem mi-
hi videtur rerum natura, noſtris tuliſſe temporibus, vt oſtenderet, nec illum à nobis cor-
rumpi, nec nos ab illo 80 corripi poſſe: virum exactæ (licet neget ipſe) ſapientiæ,
firmæque in his quæ propoſuit conſtantiæ: eloquentiæ vero eius quæ res fortiſſimas de-
ceat, non concinnatæ, nec in verba ſollicitæ, ſed ingenti animo, prout impetus tulit, res
ſuas proſequentis. Huic non dubito, quin prouidentia & talem vitam, & talem dicendi
facultatem dederit, ne aut exemplum ſæculo noſtro, aut conuicium deeſſet.

IX. Demetrio ſi res noſtras aliquis deorum poſſidendas velit tradere ſub lege certa, ne
liceat 81 donare, affirmauerim repudiaturum, dicturumque: Ego vero me ad iſtud in-
extricabile pondus non alligo, nec in altam fæcem rerum hunc 82 expeditum homi-
nem demitto. Quid ad me defers 83 populorum omnium mala? quæ nec daturus qui-
dem acciperem: quoniam multa video, quæ me donare 84 non deceat. Volo ſub con-
ſpectu meo ponere, quæ gentium oculos regumque perſtringunt? volo intueri 85 pre-
tia ſanguinis, animarumque veſtrarum? Prima mihi luxuriæ ſpolia propone: ſiue illa vis
per ordinem expandere, ſiue (vt eſt melius) in vnum aceruum dare. Video elaboratā ſcru-
puloſa diſtinctione 86 teſtudinem, & fœdiſſimorum pigerrimorumque animalium, te-
ſtas ingentibus pretiis emptas, in quibus ipſa illa quæ placet 87 varietas 88 ſubditis
medicamentis, in ſimilitudinem veri coloratur. Video iſtic 89 menſas, & æſtimatum li-
gnū 90 ſenatoris cenſu, eo pretioſius, quo illud in plures 91 nodos, arboris infelicitas
torſit. Video iſtic 92 cryſtallina, quorum 93 accendit 94 fragilitas pretium. omnium
enim rerum voluptas apud imperitos, ipſo quo fugare debet 95 periculo creſcit. Video
murrhina pocula. parūm ſcilicet luxuria magno furit, niſi quod vomant, capacibus gēmis
inter ſe 96 propinarent. Video vniones, non ſingulos ſingulis auribus comparatos: iam
enim exercitatæ aures oneri ferendo ſunt: iunguntur inter ſe, & inſuper 97 alij binis ſu-
perponūtur. nō ſatis muliebris inſania viros ſubiecerat, niſi bina ac terna patrimonia au-
ribus ſingulis pependiſſent. Video ſericas veſtes, ſi veſtes vocandæ ſunt, in quibus nihil
eſt quo defendi 98 aut corpus, aut denique pudor poſſit: quibus ſumptis mulier parum
99 liquido 100 nudam ſe non eſſe, iurabit. Hæc ingenti ſumma, ab 101 ignotis etiam
ad commercium gentibus accerſuntur, vt matronæ noſtræ, ne adulteris quidem plus ſui
X. in cubiculo, quàm in publico oſtendant. Quid agis auaritia? quot rerum caritate au-
rum tuum victum eſt? omnia iſta quæ retuli, in maiore honore pretioque ſunt. Nunc vo-
lo tuas opes recognoſcere, laminas 102 vtriuſque materiæ, ad quas cupiditas noſtra ca-
ligat. At mehercule terra, quæ quidquid vtile futurum nobis erat protulit, iſta 103
defodit & merſit, & vt noxijs rebus ac malo gentium in medium prodituris, toto pon-
dere incubuit. Video ferrum ex iiſdem tenebris eſſe prolatum, quibus aurum & argen-
tum: ne aut inſtrumentum in cædes mutuas deeſſet, 104 aut pretium. Et adhuc iſta
aliquam materiam habent: eſt in quo errorem oculorum animus ſubſequi poſſit: video
iſtic 105 diplomata, & 106 ſyngraphas, & 107 cautiones, vacua habendi 108
ſimulacra, vmbras quaſdam auaritiæ laborantis, per quas decipiant animum, inanium
opinione gaudentem. Quid enim iſta ſunt? quid fœnus, & 109 Kalendarium, & vſura,
niſi humanæ cupiditatis 110 extra naturam quæſita nomina? Poſſum de rerum natura
queri, quod aurum argentumque non interius abſconderit, quod non illis maius, quam
quod detrahi poſſet, pondus iniecerit. Quid ſunt iſtæ 111 tabulæ, quid computationes,
& 112 vænale tempus, & 113 ſanguinolentæ 114 centeſimæ? voluntaria mala ex con-
ſtitutione noſtra pendentia, in quibus nihil eſt, quod ſubijci oculis, quod teneri manu
poſſit, inanis auaritiæ ſomnia. O miſerum, ſi quem delectat ſui patrimonij 115 liber ma-
gnus, & vaſta ſpatia terrarum colenda per 116 vinctos, & immenſi greges 117 pecorum
per prouincias ac regna paſcendi, & 118 familia bellicoſis nationibus maior, & ædificia
priuata 119 laxitatem vrbium magnarum vincentia: Cum bene iſta, per quæ diuitias ſuas
diſpoſuit ac fudit, circumſpexerit, ſuperbumque ſe fecerit, ſi quidquid habet, ei quod
cupit comparet, pauper eſt. Dimitte me, & illis 120 diuitijs meis redde. Ego regnum ſa-
XI. pientiæ noui, magnum, ſecurum. Ego ſic omnia habeo, vt 121 omnium ſint. Itaque
cum C. Cæſar illi 122 ducenta donaret, ridens reiecit, ne dignam quidem ſummam iudi-
cans, qua non accepta gloriaretur. Dij deęque, quam pauxillo illum animū aut honorare
voluit, aut 123 corrumpere! Reddendum egregio viro teſtimonium eſt. 124 Ingentē rem
ab illo dici audiui, cum miraretur dementiam eius, quod ſe putaſſet tanti poſſe mutari.

Digitized by Google

Si 125 *tentare*, inquit, *me conſtituerat, toto illi fui experiendus* 126 *imperio.*

Sapienti ergo donari aliquid poteſt, etiam ſi ſapientis omnia ſunt: æque nihil prohibet, XII.
cum omnia amicis dicamus eſſe communia, aliquid amico donari. Non enim mihi ſic
cũ amico cõmunia omnia ſunt, quomodo cum ſocio, vt pars mea ſit pars illius: ſed quo-
modo patri matrique communes liberi ſunt: quibus cum duo ſunt, non ſinguli ſingulos
habent, ſed ſinguli binos. Primum omnium iam efficiam, vt quiſquis eſt iſte, qui me in
ſocietatem vocat, ſciat ſe nihil mecum habere commune. Quare? quia hoc conſortium
ſolum 127 inter ſapientes eſt, inter quos amicitia eſt. ceteri non magis amici ſunt, quam
ſocij. Deinde pluribus modis communia ſunt. 128 Equeſtria omnium equitum Roma-
norum ſunt. in illis tamen locus meus fit proprius, quem occupaui. hoc ſi cui 129 ceſſi,
quamuis illi communi re ceſſerim, tamen aliquid dediſſe videor. Quædam quorumdam
ſub certa conditione ſunt. habeo in equeſtribus locum, non vt vendam, non vt locem,
non vt habitem: in hoc tantum, vt ſpectem. Propterea non mentiar, ſi dicam me habere
in equeſtribus locum: ſed cum in theatrum veni, ſi plena ſunt equeſtria, & iure habeo lo-
cum illic, quia ſedere eſt mihi liberum: & non habeo, quia ab his, cum quibus ius mihi
loci commune eſt, occupatus eſt. Idem inter amicos puta fieri. Quidquid habet amicus,
commune eſt nobis: ſed illius proprium eſt, qui tenet. vti, illo nolente, non poſſum. De-
rides me, inquis. Si quod amici eſt, meum eſt, liceat mihi vendere. Non licet. nam nec
equeſtria: & tamen communia tibi cum ceteris equitibus ſunt. Non eſt argumentum,
ideo aliquid tuum non eſſe, quia vendere non potes, quia conſumere, quia mutare in de-
terius aut melius non potes. Tuum enim eſt, etiam quod ſub lege certa tuum eſt. 130
Accepi, ſed certe non minus habes. 131 Ne te traham longius, Beneficium ma- XIII.
ius eſſe non poteſt: ea per quæ beneficium datur, poſſent eſſe maiora, & plura, 132 in
quæ ſe beneuolentia effundat, & ſic ſibi indulgeat, quemadmodum amantes ſolent: quo-
rum plura oſcula, & complexus arctiores, non augent amorem, ſed exercent. Hæc quo-
que, quæ venit quæſtio, 133 profligata eſt 134 in prioribus: itaque breuiter perſtrin-
getur. Poſſunt enim in hanc, quæ data ſunt alijs, argumenta transferri. Quæritur, an qui
omnia fecit, vt beneficium redderet, reddiderit. Vt ſcias, inquit, illum non reddidiſſe,
omnia fecit, vt redderet. Apparet ergo, non eſſe id factum, cuius faciendi occaſionem
non habuit. Vt creditori ſuo pecuniam nõ ſoluit is, qui vt ſolueret, vbique quæſiuit, nec
inuenit. Quædam eius conditionis ſunt, vt effectum præſtare debeant: quibuſdam pro
effectu eſt, omnia attentaſſe, vt efficerent. Si omnia fecit vt ſanaret, peregit medicus par-
tes ſuas: etiam damnato reo, oratori conſtat eloquentiæ officium, ſi omni 135 arte vſus
eſt. Laus 136 imperatori etiam victo, & duci redditur, ſi & prudentia, & induſtria, &
fortitudo muneribus ſuis functa eſt. Omnia fecit, vt beneficium redderet: obſtitit illi
felicitas tua. Nihil incidit durius, quod veram amicitiam experiretur. Locupleti donare
non potuit, ſano aſſidere, felici ſuccurrere: gratiam retulit, etiam ſi tu beneficium non re-
cepiſti. Præterea huic intentus ſemper, & huius rei tempus operiens, qui in hoc multum
curæ, multum ſedulitatis impendit, plus laborauit, quàm cui cito referre gratiam conti-
git. Debitoris exemplum diſſimile eſt: cui parum eſt pecuniam quæſiſſe, niſi XIV.
ſoluit. Illic enim ſtat acerbus ſuper caput creditor, qui nullum diem 137 gratis
occidere patiatur, hic benigniſſimus, qui cum te viderit concurſantem & ſollicitum
atque anxium, dicat: *mitte hanc de pectore curam.* Deſine tibi moleſtus 138 inſta-
re. omnia à te habeo. Iniuriam mihi facis, ſi me quidquam amplius deſiderare iudi-
cas. Pleniſſime ad me peruenit animus tuus. Dic, inquit, mihi. reddidiſſe beneficium di-
ceres illum, ſi gratiam retuliſſet. Eodem ergo loco eſt, qui reddidit, & qui non red-
didit. Contra, nunc illud pone, ſi oblitus eſſet accepti beneficij, ſi ne tentaſſet quidem
gratus eſſe, negares illum gratiam retuliſſe? At hic diebus noctibuſque ſe laſſauit, & om-
nibus alijs renunciauit officiis, huic vni imminens, & 139 operatus, ne qua ſe fu-
geret occaſio. Eodem ergo loco erunt, ille qui curam referendæ gratiæ abiecit, & hic qui
numquam ab illa receſſit? iniquus es, ſi rem à me exigis, cum videas animum non de-
fuiſſe. Ad ſummam, puta, cum captus eſſes, me pecuniam mutuatum, rebus meis in ſecu-
ritatem creditoris 140 oppoſitis, nauigaſſe hieme iam ſæua, per infeſta latrociniis
littora, emenſum quidquid periculi afferre poteſt etiam pacatum mare: peragratis om-
nibus ſolitudinibus, cum quos nemo non fugiebat ego quærerem, tandem ad piratas
perueni: & iam te alius redemerat. negabis me gratiam retuliſſe? etiamſi in illa nauigatio-
ne pecuniam, quam ſaluti tuæ contraxeram, naufragus perdidi, etiam vbi in vincula quæ
detrahere tibi volui, ipſe incidi: negabis me retuliſſe gratiã? At mehercule Athenienſes,
Harmodiũ & Ariſtogitonẽ, 141 tyrãnicidas vocãt: & Mucij manus in hoſtili ara relicta,

inſtar occiſi Porſenæ fuit: & ſemper contra fortunam luctata virtus, etiam citra effectum
propoſiti operis, enituit. Plus præſtitit, qui fugientes occaſiones ſecutus eſt, & alias atque
alias captauit, per quæ referre gratiam poſſet, quam is quem, ſine vllo ſudore, gratum pri-
XV. ma fecit occaſio. Duas, inquit, res ille tibi præſtitit, voluntatem, & rem: tu quo-
que illi duas debes. Merito iſtud diceres ei, qui tibi reddidit voluntatem otioſam: 142
huic vero, qui & vult, & conatur, & nihil intentatum relinquit, 143 non potes dicere.
vtrumque enim præſtat, quantum in ſe eſt. Deinde, non ſemper numero numerus æquan-
dus eſt: aliquando vna res pro duabus valet. Itaque in locum rei ſuccedit tam propenſa
voluntas, & cupida reddendi. Quod ſi animus ſine re, ad referendam gratiam non valet:
nemo aduerſus deos gratus eſt, in quos voluntas ſola confertur. Dijs, inquit, nihil aliud
præſtare poſſumus. Sed ſi huic quoque, cui referre gratiam debeo, nihil aliud præſtare
poſſum: quid eſt, quare non eo aduerſus hominem gratus ſim, quo nihil amplius in deos
XVI. confero? Si tamen quid ſentiam quæris, & vis 144 ſignare reſponſum: hic be-
neficium recepiſſe ſe iudicet: ille ſe ſciat non reddidiſſe. Hic illum dimittat: ille ſe teneat.
hic dicat, Habeo: ille reſpondeat, Debeo. In omni quæſtione propoſitum ſit nobis bo-
num publicum. præcludendæ ſunt excuſationes ingratis, ad quas refugere poſſint, & ſub
quibus infitiationem ſuam tegere. Omnia feci: fac etiam nunc. Quid tu tam impruden-
tes iudicas maiores noſtros fuiſſe, vt non intelligerent iniquiſſimum eſſe, eodem loco
haberi eum qui pecuniam, quam à creditore acceperat, libidine aut alea abſumpſit, &
eum qui incendio, aut latrocinio, aut aliquo caſu triſtiore, aliena cum ſuis perdidit? nul-
lam excuſationem receperunt, vt homines ſcirent fidem vtique præſtandam. Satius enim
erat à paucis etiam iuſtam excuſationem non accipi, quam ab omnibus aliquam tentari.
Omnia feciſti vt redderes. Hoc illi ſatis ſit: tibi parum. Nam quemadmodum, ille ſi eni-
xam & ſedulam operam tranſire 145 pro irrita patitur, cui gratia referatur indignus eſt:
ita tu ingratus es, niſi ei qui voluntatem bonam in ſolutum accepit, eo libentius debes,
quia dimitteris. Non rapias hoc nec 146 teſteris: occaſiones reddendi nihilominus
quæras. Redde illi, quia repetit; huic, quia remittit: illi, quia malus; huic, quia non malus.
Ideoque non eſt, quod ad te hanc quæſtionem iudices pertinere: an quod beneficium
quis à ſapiente acceperit, reddere debeat, ſi ille deſinit eſſe ſapiens, & in malum verſus eſt.
Redderes enim & depoſitum, quod à ſapiente accepiſſes: & etiam malo, redderes credi-
tum: quid eſt, cur non & beneficium? Quia mutatus eſt ille, te mutat? Quid? ſi quid à ſa-
no accepiſſes, ægro non redderes: cùm plus ſemper imbecillo amico debeamus? & hic
æger eſt animo: adiuuetur, feratur. ſtultitia, morbus eſt animi. Diſtinguendum hoc, quo
XVII. magis intelligatur, exiſtimo. Duo ſunt beneficia: vnum, quod dare niſi ſapiens
ſapienti non poteſt: hoc eſt abſolutum & verum beneficium. alterum, vulgare, plebeium,
cuius inter nos 147 imperitos commercium eſt. De hoc non eſt dubium, quin illi qua-
liſcumque eſt debeam reddere, ſiue homicida, ſiue fur, ſiue adulter, euaſit. Habent ſcelera
leges ſuas, melius iſtos iudex, quàm ingratus emendat. nemo te malum, quia eſt, faciat.
Malo beneficium proijciam, bono reddam, huic, quia debeo; illi, ne debeam.
XVIII. De altero beneficij genere dubitatur, quod ſi accipere non potui niſi ſapiens, ne redde-
re quidem niſi ſapienti poſſum. Puta enim me reddere: ille non poteſt recipere: non eſt
iam huius rei capax. ſcientiam vtendi perdidit. Quid ſi me remittere manco pilam iu-
beas? ſtultum eſt dare alicui, quod accipere non poſſit. Vt reſpondere 148 ab vltimo
incipiam: Non dabo illi, quod accipere non poterit: reddam, etiam ſi accipere non pote-
rit. Obligare enim non poſſum, niſi accipientem: liberari tantum, ſi reddo poſſum. Ille
XIX. vti illo non poterit? viderit. penes illum erit culpa, non penes me. Reddere eſt,
inquit, accepturo tradidiſſe. Quid enim ſi cui vinum debeas, & hoc ille infundere reticu-
lo iubeat, aut cribro: reddidiſſe te dices, aut reddere voles, quod dum redditur, inter duos
perit? Reddere, eſt id quod debeas, ei cuius eſt, volenti dare. hoc vnum mihi præſtan-
dum eſt. Vt quidem habeat, quod à me accepit, iam vlterioris eſt curæ. Non 149 tute-
lam illi, ſed fidem debeo: multoque ſatius eſt, illum non habere, quàm me non reddere.
Et creditori ſtatim in 150 macellum laturo, quod accepit, reddam. etiam ſi mihi adul-
teram cui numerem, delegauerit, ſoluam: & ſi nummos quos accipiet, in ſinum ſuum
diſcinctus fundet, dabo. Reddendum enim mihi eſt: non ſeruandum, cum reddidero,
aut tuendum. Beneficij accepti, non redditi cuſtodiam debeo. Dum apud me eſt, ſaluum
ſit. ceterum licet accipientis manibus effluat, dandum eſt repoſcenti. Reddam bono,
cum expediet; malo, cum petet. Tale, inquit, beneficium, quale accepiſti, non illi potes
reddere. Accepiſti enim à ſapiente: ſtulto reddis. 151 Imo reddo illi, quale nunc po-
teſt accipere: nec per me fit deterius, ſed per illum, id quod accepi, reddam. Cui

Digitized by Google

ſi ad ſapientiam redierit, reddam quale accepi: dum in malis eſt, reddam quale ab illo
poteſt accipi. Quid, inquit, ſi non tantum malus factus eſt, ſed ferus, ſed immanis,
qualis 152 Apollodorus, aut Phalaris? & huic beneficium, quod acceperas, reddes.
Mutationem ſapientis tantam natura non patitur. nam in peſſima ab optimis lapſus, ne-
ceſſe eſt etiam in malo veſtigia boni teneat. Numquam in tantum virtus extingui-
tur, vt non certiores 153 animo notas imprimat, quam vt illas eradat vlla mutatio.
Feræ inter nos educatæ cum in ſiluas eruperunt, aliquid manſuetudinis priſtinæ reti-
nent: tantumque à placidiſſimis abſunt; quantum à veris feris & numquam humanam
manum paſſis. Nemo in ſummam nequitiam incidit, qui vmquam hæſit ſapientiæ.
altius infectus eſt, quam vt ex toto elui, & tranſire in colorem alium poſſit. Dein-
de interrogo, vtrum iſte ferus ſit animo tantum, an & in perniciem publicam ex-
currat? Propoſuiſti enim mihi Apollodorum & Phalarin tyrannum, quorum ſi na-
turam habet intra ſe malus, quidni ego iſti beneficium ſuum reddam, ne quid mi-
hi cum eo ſit iuris amplius? Si vero ſanguine humano non tantum gaudet & paſci-
tur, ſed & ſuppliciis omnium ætatum crudelitatem inſatiabilem exercet, nec ira, ſed
auiditate quadam ſæuiendi furit, ſi 154 in ore parentum filios iugulat, ſi non conten-
tus ſimplici morte, 155 diſtorquet, nec vrit ſolum perituros, ſed 156 excoquit, 157
ſi ara eius cruore ſemper recenti madet: 158 parum eſt huic beneficium non reddere.
Quicquid erat, quo mihi cohæreret, 159 interciſa iuris humani ſocietas abſcidit. Si
præſtitiſſet quidem mihi aliquid, ſed arma patriæ meæ inferret: quidquid meruerat, per-
didiſſet, & referre illi gratiam ſcelus haberetur. ſi non patriam meam impugnat, ſed
ſuæ grauis eſt, & ſepoſitus à mea gente, ſuam exagitat: abſcidit nihilominus illum
tanta prauitas animi. etiam ſi non inimicum, inuiſum mihi efficit: priorque mihi ac
potior eius officij ratio eſt, quod humano generi, quàm quod vni homini debeo.

Sed quamuis hoc ita ſit, & ex eo tempore omnia mihi in illum ſint libera; ex quo, cor- xx.
rumpendo fas omne, vt nihil in eum nefas eſſet, effecerit: illum mihi ſeruandum modum
credam, vt ſi beneficium illi meum neque vires maiores daturum eſt in exitium commu-
ne, nec confirmaturum quas habet, id autem erit, quod illi reddi ſine pernicie publica
poſſit, reddam. Seruabo filium eius infantem. quid hoc beneficium obeſt cuiquam eo-
rum, quos crudelitas eius lacerat? pecuniam quæ ſatellitem ſtipendio teneat, non ſubmi-
niſtrabo. Si marmora & veſtes deſiderabit, nihil oberit cuiquam id quo luxuria eius in-
ſtruitur: militem & arma non ſuggeram. Si pro magno petet munere 160 artifices ſcæ-
næ, & ſcorta, & quæ feritatem eius 161 emolliant, libens offeram. Cui triremes & 162
ceraſtas non mitterem, 163 luſorias & 164 cubiculatas, & alia ludibria regum in ma-
ri laſciuientium mittam. Et ſi ex toto eius ſanitas deſperata fuerit, 165 eadem manu be-
neficium omnibus dabo, illi reddam: quando ingeniis talibus vitæ exitus remedium eſt:
optimumque eſt obire ei, qui ad ſe numquam rediturus eſt. Sed hæc rara nequitia eſt, &
ſemper portenti loco habita, ſicut hiatus terræ, & de cauernis maris 166 ignium eru-
ptio. Itaque ab illa recedamus: de his loquamur, quæ deteſtamur ſine horrore. Huic ho-
mini malo, quem inuenire in quolibet foro poſſum, quem 167 ſinguli timent, reddam
beneficium, quod accepi. Non oportet mihi nequitiam eius prodeſſe, quod 168 in me
non eſt, redeat domum bonus an malus. 169 Quàm diligenter iſtud excuterem, ſi non
redderem, ſed darem: Hic locus fabulam poſcit. Pythagoricus quidam emerat xxi.
à ſutore 170 phæcaſia, 171 rem magnam, non præſentibus nummis. Poſt aliquot dies
venit ad tabernam redditurus: & cum clauſam diu pulſaret, fuit qui diceret: *Quid perdis
operam tuam? ſutor ille quem quæris, elatus, combuſtus eſt. Quod nobis fortaſſe moleſtum eſt, qui in
æternum noſtros amittimus*: 172 *tibi minimè, qui ſcis futurum, vt* 173 *renaſcatur*. iocatus in
Pythagoricum. At philoſophus noſter, treis aut quatuor denarios (non inuita manu) do-
mum retulit, ſubinde concutiens. Deinde cum reprehendiſſet hanc ſuam non reddendi
tacitam voluptatem, intelligens arriſiſſe ſibi illud lucellum, redit ad eandem tabernam,
& ait: *Ille tibi viuit. tu redde, quod debes*. Deinde per cloſtrum, qua ſe commiſſura laxauerat,
quatuor denarios in tabernam inſeruit, ac miſit, 174 pœnas à ſe exigens improbæ cu-
piditatis, ne alieno aſſueſceret. Quod debes, quære cui reddas: & ſi nemo poſcet, xxii.
ipſe te appella. Malus an bonus ſit, ad te non pertinet. Redde & 175 accuſa, non oblitus,
quemadmodum inter vos officia diuiſa ſunt. illi obliuio imperata eſt, tibi meminiſſe
mandauimus. Errat tamen, ſi quis exiſtimat, cum dicimus eum qui beneficium dedit,
obliuiſci oportere, excutere nos illi memoriam rei præſertim honeſtiſſimæ. quædam
præcipimus 176 vltra modum, vt ad verum & ſuum redeant. Cum dicimus, Memi-
niſſe non debet: hoc volumus intelligi, prædicare non debet, nec iactare, nec grauis

Digitized by Google

eſſe. Quidam enim beneficium quod dederunt, omnibus 177 circulis narrant. hoc ſo-
brij loquuntur, hoc ebrij non continent: hoc ignotis ingerunt, hoc amicis commit-
tunt. Vt hæc nimia & exprobratrix memoria ſubſideret, obliuiſci eum qui dedit, iuſſi-
XXIII. mus, & plus imperando quam præſtari poterat, ſilentium ſuaſimus. Quoties
parum fiduciæ eſt in his quibus imperas, amplius eſt exigendum quam ſatis eſt, vt præ-
ſtetur quantum ſatis eſt. In hoc omnis hyperbole extenditur, vt ad verum mendacio ve-
niat. Itaque qui dixit,

Qui candore niues anteirent, curſibus auras:

quod non poterat fieri, dixit: vt crederetur quantum plurimum poſſet. Et qui dixit,

His immobilior ſcopulis, violentior amne:

ne hoc quidem ſe perſuaſurum putauit, aliquem tam immobilem eſſe, quàm ſcopulum.
Numquam tantum ſperat hyperbola, quantum audet: ſed incredibilia affirmat, vt ad
credibilia perueniat. Cum dicimus, Qui beneficiũ dedit, obliuiſcatur: hoc dicimus, ſimi-
lis ſit oblito: memoria eius non appareat, nec 178 incurrat. Cum dicimus, beneficium
repeti non oportere, non ex toto repetitionem tollimus: ſæpe enim opus eſt malis exa-
ctore, etiam bonis admonitore. Quid ergo? occaſionem ignoranti non oſtendam? ne-
ceſſitates illi meas non detegam, quare neſciſſe ſe aut mentiatur, aut 179 doleat? Inter-
ueniat aliquando admonitio, ſed verecunda, quæ non poſcat, nec in ius vocet.
XXIV. Socrates amicis audientibus: *Emiſſem*, inquit, *pallium, ſi nummos haberem*. Neminem po-
poſcit, omnes admonuit. à quo acciperet, 180 ambitus fuit. Quid ni eſſet? Quantulum
enim erat, quod Socrates accipiebat? at multum erat, commeruiſſe, à quo Socrates acci-
peret. Non illos caſtigare mollius potuit, Emiſſem, inquit, pallium, ſi nummos haberem.
Poſt hæc quiſquis properauerit, ſero dat. iam Socrati defuit. Propter acerbos exactores,
XXV. repetere prohibemus: non vt numquam fiat, ſed vt parcè. Ariſtippus aliquando
delectatus vnguento: 181 *Male*, inquit, *iſtis*, 182 *effœminatis eueniat, qui rem tam bellam in-
famauerunt*. Idem dicendum eſt: Male iſtis improbis & importunis beneficiorum ſuorum
183 quadruplatoribus eueniat, qui tam bellam admonitionem inter amicos ſuſtule-
runt. Ego tamen vtar hoc iure amicitiæ, & beneficium ab eo repetam, 184 à quo petiſ-
ſem: qui alterius beneficij loco accepturus eſt, potuiſſe reddere. Numquam, ne querens
quidem, dicam:

-------Eiectum littore egentem
Excepi, & regni demens in parte locaui.

Non eſt iſta admonitio, non! conuicium eſt. Hoc eſt in odium beneficia perducere: hoc
eſt efficere, vt ingratum eſſe, aut 185 liceat, 186 aut iuuet. Satis, abundéque eſt, ſub-
miſſis & familiaribus verbis, memoriam reuocare.

Si benè quid de te merui. fuit aut tibi quidquam
Dulce meum.

XXVI. Ille inuicem dicat: Quid ni merueris? eiectum littore egentem excepiſti. Sed
nihil, inquit, profecimus: diſſimulat, oblitus eſt. quid facere debeam? Quæris rem maxi-
me neceſſariam, & in qua hanc materiam conſummari decet, quemadmodum ingrati fe-
rendi ſint? Placido animo, manſueto, magno. Numquam te tam inhumanus, & imme-
mor, & ingratus, offendat, vt non tamen dediſſe delectet. Numquam in has voces iniuria
impellat: Vellem non feciſſe. Beneficij tui etiam 187 infelicitas placeat. Semper illum
188 pœnitebit, ſi te ne nunc quidem pænitet. Non eſt, quod indigneris tamquam ali-
quid noui acciderit: magis mirari deberes, ſi non accidiſſet. Alium labor, alium impenſa
deterret: alium periculum, alium turpis verecundia, ne dum reddit, fateatur accepiſſe:
alium ignorantia officij, alium pigritia, alium occupatio. Adſpice, quemadmodum im-
menſæ hominum cupiditates hient ſemper, & poſcant: non miraberis ibi neminem red-
dere, vbi nemo ſatis accipit. Quis eſt iſtorum tam firmæ mentis ac ſolidæ, vt tuto apud
eum beneficia deponas? Alius libidine inſanit, alius abdomini ſeruit, alius lucri totus eſt,
cuius ſummam 189 non vinces: alius inuidia laborat, alius cæca ambitione, & in gla-
dios ruente. Adijce torporem mentis ac ſenium, & huic contrariam inquieti pectoris
agitationem, tumultuſque perpetuos. adijce æſtimationem ſui nimiam & tumorem, 190
ob quæ contemnendus eſt, inſolentem. Quid contumaciam in peruerſa nitentium, quid
leuitatem ſemper alio tranſilientem loquar? Huc accedat temeritas præceps, & numquam
fidele conſilium 191 daturus timor, & mille errores, quibus voluimur: audacia ti-
midiſſimorum, diſcordia familiariſſimorum, & publicum malum, incertiſſimis fidere,
faſtidire poſſeſſa, optare 192 quæ conſequi poſſe ſpes non fuit.
XXVII. Inter affectus inquietiſſimos, rem 193 quietiſſimam, fidem quæris? Si tibi vitæ noſtræ

Digitized by Google

vera imago ſuccurret, videberis tibi videre 194 captæ cum maximè ciuitatis faciem, in qua, omiſſo pudoris rectique reſpectu, 195 vires in conſilio ſunt, velut 196 ſigno ad permiſcenda omnia dato. Non igni, non ferro abſtinetur: ſoluta legibus ſcelera ſunt: nec 197 religio quidem, quæ inter arma hoſtilia ſupplices texit, vllum impedimentum eſt ruentium in prædam. Hic ex priuato, hic ex publico, hic ex profano, hic ſacro rapit: hic effringit, hic tranſilit, hic non contentus 198 anguſto itinere, ipſa quibus arcetur, 199 euertit, & in lucrum ruina venit Hic 200 ſine cæde populatur, hic ſpolia 201 cruenta manu geſtat. nemo non fert aliquid ex altero. In hac auiditate generis humani, næ tu nimis fortunæ communis oblitus es, qui quæris inter rapientes 202 referentem. Si indignaris ingratos eſſe: indignare luxurioſos, indignare auaros, indignare impudicos, indignare ægros deformes, ſenes pallidos. Eſt iſtud graue vitium, eſt intolerabile, & quod diſſociet homines, quod concordiam, qua imbecillitas noſtra fulcitur, ſcindat ac diſſipet: ſed vſque eo vulgare eſt, vt illud nec qui queritur quidem effugerit.

Cogita tecum, an quibuſcumque debuiſti, gratiam retuleris, an nullum vm- XXVIII.
quam apud te perierit officium, an omnium te beneficiorum memoria comitetur. Videbis quæ puero data ſunt, ante adoleſcentiam elapſa: quæ in iuuenem collata ſunt, non perduraſſe in ſenectutem. Quædam 203 perdidimus, quædam 204 proiecimus, quædam è conſpectu noſtro paullatim 205 exierunt: à quibuſdam oculos 206 auertimus. Vt excuſem tibi imbecillitatem tuam, in primis fragilis eſt memoria, & rerum turbæ non ſufficit. neceſſe eſt quantum recipit, emittat, & antiquiſſima recentiſſimis obruat. Sic factum eſt, vt minima apud te nutricis eſſet auctoritas: quia beneficium eius 207 longius ætas ſequens poſuit. ſic factum eſt, vt præceptoris tibi non eſſet vlla veneratio: ſic euenit, vt circa conſularia occupato comitia, aut 208 ſacerdotiorum candidato, quæſturæ 209 ſuffragator excideret. Fortaſſe vitium, de quo quereris, ſi te diligenter excuſſeris, in ſinu inuenies. Inique publico iraſceris crimini, 210 ſtulte tuo. vt abſoluaris, 211 ignoſce. Meliorem illum facies ferendo, vtique peiorem exprobrando. non eſt, quod frontem eius indures: ſine, ſi quid eſt pudoris reſidui, ſeruet. Sæpe 212 dubiam verecundiam, vox conuiciantis clarior, 213 rupit. nemo id eſſe, quod etiam videtur, timet. 214 deprehenſus pudor amittitur.

Perdidi beneficium. Numquid XXIX.
quæ 215 conſecrauimus perdidiſſe nos dicimus? Inter conſecrata beneficium eſt, etiam ſi male reſpondit, bene collocatum. Non eſt ille, qualem ſperauimus. Scimus nos quales fuimus, ei diſſimiles. damnum tunc factum, nunc 216 apparuit. Ingratus non ſine noſtro 217 pudore protrahitur: quoniam quidem querela amiſſi beneficij, non bene dati ſignum eſt. Quantum poſſumus, cauſſam eius apud nos agamus: fortaſſe non potuit, fortaſſe ignorauit: fortaſſe facturus eſt. Quædam nomina bona, lentus ac ſapiens creditor fecit, qui ſuſtinuit, ac mora fouit. Idem nobis faciendum: 218 nutriamus fidem languidam.

Perdidi beneficium. Stulte, non noſti de- XXX.
trimenti tui tempora. perdidiſti, ſed cum dares: nunc palam factum eſt. Etiam in his quæ videntur 219 in perdito, moderatio plurimum profuit. Vt corporum, ita animorum molliter vitia tractanda ſunt. ſæpe quod 220 explicauit mora, pertinacia trahentis abruptum eſt. Quid opus eſt maledictis? quid querelis? quid inſectatione? quare illum liberas? quare dimittis? Si ingratus eſt, iam nihil debet. Quæ ratio eſt, exacerbare eum [illegible]
quem magna contuleris, vt ex amico dubio fiat non dubius inimicus, & patrocinium [illegible]
noſtra 221 infamia quærat? Nec deſit qui dicat: Neſcio quid eſt, quod cum [illegible]
tantum debuit, ferre non potuit. ſubeſt aliquid. Nemo non ſuperioris dignitatem [illegible]
quærendo, etiam ſi non inquinauit, 222 aſperſit: nec quiſquam fingere contra- XXXI.
tus eſt leuia, cum 223 magnitudine mendacij fidem quærat. Quanto [illegible]
melior via, qua ſeruatur illi 224 ſpecies amicitiæ, & ſi reuerti ad ſanitatem [illegible]
etiam amicitia? Vincit malos pertinax bonitas: nec quiſquam tam duri [illegible] ad-
uerſus diligenda animi eſt, vt etiam 225 vi tractus bonos non amet: quibus hoc quo-
que cœpit debere, quod 226 impunè non ſoluit. Ad illa itaque cogitationes tuas fle-
cte. Non eſt mihi relata gratia, quid faciam? quod dij omnium rerum optimi aucto-
res: qui beneficia 227 ignorantibus dare incipiunt, 228 *ingratis perſeuerant.* Alius
illis obiicit 229 negligentiam noſtri, alius 230 iniquitatem: *alius illos* 231 *extra mun-*
dum ſuum proiicit, & ignauos, hebeteſque 232 ſine luce, *ſine vllo opere deſtituit.* Alius
ſolem cui debemus, quod inter laborē [illegible] *mq; tempus diuiſimus, quod non tenebris*
immerſi confuſionem ætern[illegible] *od annū curſu ſuo temperat,* & corpo-
ra alit, ſata euocat, percoc[illegible] 234 *fortuitorū igniū* globū,
[illegible] *re optimorū* parētum,
& quiduis potius [illegible]

qui maledictis ſuorum infantium arrident, non ceſſant dij beneficia congerere, de beneficiorum auctore dubitantibus: ſed æquali tenore bona ſua per gentes populoſque diſtribuunt, vnam potentiam ſortiti, prodeſſe. Spargunt opportunis imbribus terras, maria flatu mouent, ſiderum curſu notant tempora, hiemes æſtateſque interuentu lenioris ſpiritus molliunt: errorem labentium animorum placidi ac propitij ferunt. Imitemur illos. demus, etiam ſi multa in irritum data ſint: demus nihilominus aliis, demus ipſis, apud quos iactura facta eſt. Neminem ab excitanda domo ruinas deterruit: & cum penates ignis abſumpſit, fundamenta tepente adhuc area ponimus, & vrbes 236
hauſtas ſæpius eodem ſolo condimus. Adeo ad bonas ſpes pertinax animus eſt. Terra marique humana opera ceſſarent, niſi male cadentia iterum tentare libuiſſet.

XXXII. Ingratus eſt. non mihi fecit iniuriam, ſed ſibi: ego beneficio meo, cum darem, vſus ſum. nec ideo pigrius dabo, ſed diligentius. quod in hoc perdidi, ab aliis recipiam. Sed huic ipſi beneficium dabo iterum, & tamquam bonus agricola, cura cultuque ſterilitatem ſoli vincam. Periit mihi beneficium: 237 iſte omnibus. Non eſt magni animi, dare & perdere. hoc eſt magni animi, perdere & dare.

COMMENTARIA VARIORVM AVCTORVM
in librum ſeptimum Senecæ de Beneficijs.

I. LIPSIVS.

CAP. I. 1. In manibus.] *A nauigantibus iam portum terramque tangimus.*

2. Lenocinari.] *Illecebras & lenocinia mihi circumdare. gratioſum venuſtumque me reddere.*

3. Opus creſcere.] *Ita ſolent & rethores, & qui auribus animiſque ſe aptant: paullatim ſurgere, & ex aurora ſolem dare.*

4. Demetrius.] *Inter aſtra eius æui, non ſolum ſtellas: ſi Senecæ fides, vbique laudanti. Vt mox, cap.* VII. *& epiſt.* XX. *item* LXII. *& ſæpius.*

5. Ad manum.] *Prompta vt exerceas & vtare.* Notabile *dictum: qui legis, attende. Sperne hæc varia, & Sæpè vana: pauca & vtilia diſce, & vt facias diſce. Ariſtippus conſonat:* Σεμνυνομένου τινὸς ἐπὶ πολυμαθείᾳ, ἔφη, ὥσπερ οὐχ οἱ τὰ πλεῖστα ἐσθίοντες καὶ γυμναζόμενοι ὑγιαίνουσι μᾶλλον τῶν τὰ δέοντα προσφερομένων, οὕτως οὐχ οἱ πολλὰ, ἀλλ' οἱ χρήσιμα ἀναγινώσκοντες, εἰσὶ σπουδαῖοι: Quodam gloriante ob multiplicem doctrinam, Sicut, inquit, non ij qui plurimum comedunt aut exercentur, melius valent iis qui modica & neceſſaria adſumunt: ita nec qui multa, ſed qui vtilia legunt diſcuntque, ſtudioſi & eruditi ſunt. *Heraclitus hoc ipſum neruoſe & breuiter:* πολυμαθίη νόον ἔχειν οὐ διδάσκει: mentem multiſciam habere non docet. *Non docet? non, quibus opus ad vitam, tranquillitatem, felicitatem.*

6. Numeros.] *Palaſtræ verbum, in motibus illis & formatione flexuque membrorum. Quinctilianus lib.* XII. Et vt Palæſtrici doctores, illos quos Numeros vocant (*Male quidam libri* Neruos) non idcirco diſcentibus tradunt, vt his omnibus in ipſo luctandi certamine vtantur: ſed vt ſubſit copia illa, ex qua vnum aut alterum, cuius ſe occaſio dederit, efficiant. *Quæ apta ſane etiam ad Demetrij ſenſum. Iuuenalis, de fœmina ad palum ſe exercente;* Atque omnes implet numeros. *Ibi Scholiaſtes priſcus:* Hoc eſt, vniuerſa efficit dictata. vt tantum currat in exercitio, quantum gladiator. *Corrigo,* aut tantum curat. *Valerius lib.* VIII. *cap.* III. Motuſque omnes (*ita veteres*) ac numeros defenſionis fortiter exſecuta. *Inde prouerbium,* omnibus numeris perfectus. *& ſimilia, quæ idem ille Valerius ſæpe iterat.*

7. Nexuſque.] *In lucta, Lucanus:*

Conſeruere manus & multo brachia nexu.

Dicunt aliter Nodos, & Ligaturas.

8. Sub aduerſario.] *In ipſa pugna: at bene ſub doctore, & in ludo.*

9. Vincunt.] *Rem conficiunt. affectus & vitia domãt.*

10. Eſtundat ac.] *Fluentem & refluentem faciat, ſlatu boris.*

11. Signum impr.] *Quo ſenſu? vt reuera corpori aliquod ſignum ſit, & velut tranſitus nota? ſicut anno* VII. *dentes cadunt, & naſcuntur: bis ſeptimo, pubertas erumpit: ter ſeptimo, genæ veſtiuntur: quater ſeptimo, gemini (ſupra dictum) emergũt. In Philone quidem tale aliquid diſtincte eſt legere, De opificio mundi: vide. An hoc placet, ſeptimo quoque anno mutari hominem, & ſignum ætatis imprimi, noua nomenclatura? Vt ad primum Septenarium* Infans; *inde ad alterum,* Puer; *ad tertium,* Adoleſcens; *ad quartum,* Iuuenis; *quintum,* Vir; *ſextum,* Maturus *vel* Grauis; *ſeptimum,* Senex; *atque inde* Decrepitus. *Iſto autem ſenſu, melius in Seneca* ætatis ſignum: *quod etiam eſt in quibuſdam libris. An denique ad gradus vel* κλιμακτῆρας *ætatum adſpexit? in quibus antiquitus proditum, ſeptimo quoque anno, mutationem aut diſcrimen euenire: & magis, cum is cum nouenario concurrit, anno ſexageſimotertio. Itaque ſignum imprimit, morbi, vel periculi, vel mutationis.*

12. In anguſtias.] *Lucretius idem quærit, lib.* IV.

Porticus æquali quamuis eſt denique ductu,
Stanſque in perpetuum paribus ſuffulta columnis
Longa; tamen parte ab ſumma cum tota videtur,
Paullatim trahit anguſti faſtigia coni:

ſed ipſe quoque inter obſcura & ignorata, quod ad cauſam, mox habet. Non item Optici hodie. nam aiunt ſemper in lineis parallelis, longius ductis, remotiora coire & anguſtari, ob baſes minores quo longiores, lineaſque quę paullatim concurrunt. Adde noſtrum, Quæſt. Nat. I. *cap.* III.

13. Vnus cõcubitus.] *Ita ſane. & Hippocrates effatur,* τὰ δίδυμα ἀφ' ἑνὸς λαγνεύματος γίνεται, geminos ab vno opere Venereo fieri. *Argumentum in canibus, quæ vno coitu multiplicem fœtum edunt: in mulieribus ipſis, quæ & hoc fatebũtur: denique in tempore partus, quod idem. Cauſſa, quia plures ſinus vel reductiones in matrice; quæ vbi ſciſſo ſemine implentur & retinent, plures mox partus.*

14. Fata diuerſa.] *Quidni? nam & formatio diuerſa. quia & ſi ex vno ſemine; diuiditur id tamen, & plus minuſve, craſſius, tenuius, in hanc illamve partem illabitur: atque ita in materia & qualitatibus diſcrimen. Sed & in tempore diſcrimen. Idem Hippocrates:* Οὐ γὰρ ἐς ἅπαξ χωρέει ἡ γονὴ, ἀλλὰ καὶ ἐς δὶς καὶ τρὶς ἀπολεγόμενα: Non enim ſimul ſemelque ſemen peruenit, ſed bis terque euomitur & exit, *quaſi per ictus.*

15. Minimum intereſt.] *Noſtro ſenſu. ſed motione ipſa cæli, & citata illa vertigine, permultum: ſi tamen ad aſtricas cauſſas placet ire.*

16. In alto.] *Ad puteum Democriti alludit, in quo veritatem demerſit.*

17. Inueniſſe.] *Id eſt, per quam meliores aut prudentiores non reddimur; tantum, ſcitiores.*

18. Proximo.] *Iuxta apertum, non diu quærendum.*

19. A ſe petere.] *A ſuo animo qui paucis contentus, diues eſt.*

20. Non multum.] *Quid, præter mortem? & cum ea metus tui finis.*

21. Nihil.] *Stoice, quia nolunt Deum vindicare, aut nocere.*

CAP. II. 22. Proficientem.] *Ita vocant Stoici, eum qui in via ad Sapientiam eſt, qui iam promouet aliquid & profecit. Nos in Manuduct. II. Diſſ. IX.*

23. Partem ſui.] *Animo induere, vt adhæreant: agnata videantur.*

24. Salutaria.] *Decreta iſta ac* δόγματα.

25. Nec malum.] *Capitalis diſtinctio, & cardo Sapientiæ. Nihil bonum, niſi honeſtum: & contra, id eſt, Sola virtus bona, ſolum Vitium malum. In Manuduct. II. Diſſert. XX.*

26. Diſtribuat.] *Quidquid videt, audit, iſta metiatur & cenſeat.*

27. Faſtidit.] *Meus, & alij quidam,* faſtidio obiecta. *probo.*

28. In contrar.] *Dolorem, qui aut vt comes adhæret, aut vt proles ex ea naſcitur.*

29. Pæniteat.] *In luxu & ganea.*

30. Pudeat.] *Et hoc & illud, in libidine.*

31. Quę hominũ.] *Duplicem perturbationem hic facit: à terra, & à cælo. Illam, quæ ex opibus, honoribus, ſpe metuq; (vt verbo dicam) rerum humanarum. Iſtam, quæ à ſuperſtitione, & praua de diis opinione. de qua addit.*

32. Famæ cred.] *Quæ facit illos vltores. vindices fulmine armat, apud inferos etiam tortores collocat: & talia, quæ Sophi iſti rident.*

33. Vitiiſque illos noſtris.] *Quia nos vltionis cupidi, quia nos male facientibus reponimus: & plura talium affectuum.*

34. Diuini.] *Quomodo dij colendi.*

35. Humani.] *Quid homines deceat, quid ſibi aliiſque debeat:*

36. Præſentibus.] *Horatius:* Lætus in præſens animus, quod vltra eſt Oderit curare.

37. In dubium.] *Incerta non appetit. incerta, dum quærit; incerta, dum habet.*

38. Omnia il.] *Stoico paradoxo, de quo Manud. III. Diſſ. XI.*

39. Maris rubri.] *Non de ſinu Arabico ſiue Ægyptio cepcris (parum ſit eo veniſſe, & longius omnino iuit:) ſed de mari Indico. quod* Rubrum *aut antiquis dictum, oſtendi in admirandis.*

40. Præfectus.] *Vna cum Nearcho.*

41. Extra naturæ.] *Quaſi cum terris Natura deſineret, & Oceanus ignotus & immotus, caligo & chaos deinde haberent. Hæc Declamatores, ex communi tunc opinione. vt in Suaſoria I. ad Alexandrum:* Iidem ſint termini & regni tui, & mundi. *Alius:* Tempus eſt Alexandrum cum orbe & cum ſole deſinere. *quaſi vltra igitur nec ſol, nec orbis. Poeta etiam Pedo, de Germanico Oceano:*

----- ruit ipſe dies, orbemque relictum
Vltima perpetuis claudit natura tenebris.

CAP. III. 42. Irritauit.] *Cupidinem magis elicuit, indulgendo.*

43. Satietas.] *Proprie. id eſt, quod ſatis haberent.*

44. Tuenda.] *Sine cura, ſine impendio habenda.*

45. Legatos.] *More ſui æui, Legatos Conſulares, qui legionibus prouinciiſque præſint. Nec enim hic de Legatis communibus, & qui mandata ferunt.*

46. In ripis.] *Iterum Romano ritu, in terminis imperij caſtra & caſtella erant, ad ripas Eufratis, Danubij, Rheni.*

47. Solitudinibus.] *Quæ ſub Zona frigida, ſiue torrida, vt ipſi putabant: & quos hodierna inſpectio refutauit.*

48. Mea ſunt.] *Vſu, viſu ſæpe: cum id non poteſt, cogitatione & animo, qui ſcit ſibi hæc facta. Nos Manud. III. Diſſ. XI.*

49. Extra omnia.] *Omnia autem ſua cenſet.*

CAP. IV. 50. In quis.] *Argute & feliciter ad rem applicat, à qua videbatur abire.*

51. Nihil.] *Seneca iam reſpondet.*

52. Omnia regis.] *Poteſtate & imperio, vt dicet.*

53. Deſcripta.] *Diſtributa. Horatius:*

Sedeſque deſcriptas piorum.

54. Cum peculio.] *Peculium eſt, quod ſeruus vel ex diario comparſit, vel dono accepit. Id eius eſt, domino conniuente, & more fauente.*

55. Quemadmodum.] *Hæc inconnexa, & fortaſſe traiecta ſunt. Contemnius paullo:* Quemadmodum perhibemus (*ita malim, quam* probemus) omnia ſapientis eſſe (nunc enim inter nos conueniat:) illud quod quæritur: *Scripſi* conueniat, *& verius puto quam* conuenit.

56. Liberorum.] *Qui ipſi manu nondum ſint miſſi.*

57. Stipem.] *Varro:* Diis cum theſauris aſſem dant, ſtipem dicunt. *Plura ego ad Taciti* XIV. *Annalem.*

58. Cauillantur.] *Quod Græcis* σοφίσματα, *Latinis* Cauillus, Calumnia, Captio, Captendula.

CAP. V. 59. Mercenarium.] *Qui operas mihi locat præbetque in dies, menſes, annos. Atque eo tempore meus eſt, te vel inuito.*

CAP. VI. 60. Dorus librarius.] *Bibliopolæ nomen,* & Librarius *igitur non ſolum qui ſcribit, ſed vendit. Sequentia hoc aſſerunt: &* Libraria *in Agellio, taberna venalium librorum.*

61. Emptor.] *Emit enim, ſed vendendos.*

62. Viritim.] *In meum caput tranſſcriptum.*

63. Conſcientia.] *Omiſit ſiue eiecit Muretus, imperioſe. Quid ſi bona vox eſt? & ſignificat regis omnia eſſe, eumque poſſidere animo & tacito cenſu. Quid ſi mutanda etiam? quod Eraſmus voluit, fecitque* communia. *Meus liber* conſcia *ſcribit, ſed cum apice, qui compendium ſcripturæ notat.*

64. Fiſcus.] *Ita enim dicebant principis bona propria, & ab Ærario ſecernebant. Plinius Panegyrico:* At fortaſſe non eadem ſeueritate Fiſcum, qua Ærarium cohibes. imo tanto maiore, quo plus tibi licere de tuo, quam de publico, credis.

65. In imperio.] *Ita idem Plinius:* Ecquid Cæſar non ſuum videat? tandemque imperium Principis, quam patrimonium maius eſt. Multa enim ex patrimonio refert in imperium, quæ priores Principes occuparant, non vt ipſi fruantur, ſed nequis alius.

Digitized by Google

66. Quæritur.] *Nam ſub bono Principe, vt idem ille inquit*, dicitur Actori atque etiam Procuratori tuo, In ius veni, ſequere ad tribunal. *Et mox :* Sors & vrna fiſco iudicem aſſignant.

CAP. VII. 67. De ſaxo.] *Tarpeio, Romano ritu. nam id ſupplicium in magnis ſceleribus.*

68. Licere.] *Fœda, impura.*

69. Fani.] *Ab eo*, quod Pontifices in ſacrando fati ſint finem : *vel potius* fines, *in Varronis* v. *de L.L. Ille igitur angulus & ſecreta pars, cui fines fando dicti*, *Fanum.*

70. Non poteſt.] *Supra lib.* v. *cap.* XIV. *De conſtant. ſap. cap.* IV.

71. Extra ictum.] *Vt tangi lædire non poſſit.*

72. Ac ſua.] *Nam & ipſe ſit, atque vt Deo poſita aufert.*

73. Viritim.] *Malè* viciſſim. *Supra cap.* VI. Quod viritim meum eſt.

74. Romanus Imp.] *Quis hic eſt?* Horatius Cocles, *ait Muretus & toto capite aſſerit* XVIII. *Libri* XIX. *Variar. Lectionum. Nam illi, ob ſtrenuam in ponte Sublicio operam populus Romanus* tantum agri dedit, quantum vno die circumaraſſet. *Hoc ita Liuius, Dionyſius, Plinius : neque factum negamus, ſed huc facere non perſuademur. Primum,* miles *ille Cocles fuit, non* Romanus Imperator, *vt Seneca : deinde, accepit præmium, non refutauit, vt item ex Seneca : tertio, quis hic modus ſupra ciues alios, aut quid minus vno iugere potuit? In numero, inquam, nulla comparatio aut diuerſitas: quam fuiſſe oportet, aut Senecæ illa frigida, aut nihil eſſe. Ego arbitror hæc ſpectare M. Curium illum, paupertate nobilem : & Valerium do auctorem.* Decretis, *inquit*, à Senatu ſeptem iugeribus agri populo, ſibi autem quinquaginta, popularis aſſignationis modum nō exceſſit: parum idoneum reip. ciuem exiſtimans, qui eo, quod reliquis tribueretur, non eſſet contentus. *Quid clarius, aut aptius? Eadem Plinius:* M. Curij nota concio eſt, perniciosum intelligi ciuem, cui ſeptem iugera non eſſent ſatis. *Enimuero iampridem* bina iugera *aſſignari ſolita* (*Varro, & idem Plinius :*) *ſed nunc in victoria de Pyrrho, & multo terrarum adiecto, largiores ſint in populum & in ducem. Nihil hic ſcrupuli, niſi in Seneca fortè ſequentibus verbis, ſcribentis :* tantum agri decretum, quantum circuire vno die arando potuiſſet. *Atque non niſi iugerum vnum, vno die aratur : & inde nomen* (*Varro, Plinius, alij*) quod vno iugo boum, in die, exarari poſſet. *Vbi ergo illa* ſeptena, *imò* quinquagena? *Ambigo, non in re aut homine, ſed in Senecæ ſcriptione, ſatin ea ab intento & hoc agente fuerit. Sanè ſi de* Iugero *vno accipis, palam falſum eum fuiſſe affirmandum eſt : ſed quid ſi plura etiam ipſe dicit? Nam ait,* circuire: *quod accipi poteſt, non de reciprocatione illa in arando, ſed de ambitu: & vt tantum agri, quantum bobus, vno ſulco, circumduxiſſet. Ita ſanè illa* quinquaginta *circumarauerit, aut vltra. In Valerio quidem nihil erroris eſſe, cum Plinius, tum & res mihi dicit. ac bellè omnino decretum, cum alij* ſeptena *haberent, vt ipſe* ſepties ſeptena: *quæ ſunt* XLIX. *iugera: ſed Valerius ſcilicet rotundè fecit extulitque,* quinquaginta. *Si quis certiora, docet.*

CAP. VIII. 75. Cotidianum.] *Quo vtimur, & quo Meum Tuum dicimus.*

76. Capite.] *Accipiam, ſtatu & conditione ſua cenſebitur. Aſpicit autem ad Cenſuales tabulas, in quibus virtim ſinguli, & eorum opes, deſcriptæ. Itaque tunc, inquit, non tantas ei opes dabo: ſed communi & ciuili iure, cenſum capitis eius inſpiciam, & pro eo æſtimabo.*

77. Habere.] *Tuo illo poſſeſſionis ſenſu.*

78. In laudem.] *Dicit, magnos viros fuiſſe: ſed auo quoque maiores factos, & quia benignior in tales fama. At vi*tiis ea obſtat: etſi ſunt & magni hodie, vt ecce Demetrius.

79. Inuidia.] *Salluſtius.* Viuos interdum fortuna, ſæpe inuidia fatigat. vbi anima naturæ ceſſit, demptis obtrectatoribus, ipſa ſe virtus magis magiſque extollit. *Propertius.*

Omnia poſt obitum fingit maiora vetuſtas,
Maius ab exſequiis nomen in ora venit.

80. Corripi.] *Sunt qui legant,* corrigi. *At mihi non placet. Fruſtrà enim aut ſtultè Natura hominē gignat oſtenditque, à quo corrigi non poſſimus. Imò contrà melius eſſet, & ex officio benigni Dei. Mihi vetus coniectura ſedet,* & nos ab illo corripi. *Ideò genitus eſt, vt exemplum ſæculo non deeſſet incorrupti viri; & item vitiorum acris inſectatoris. Vocum conſonantia ita melior, in* corrumpi, *&* corripi : *denique firmat omnino clauſula:* Prouidentiam ei & talem vitam, & talem facultatem dediſſe, ne aut exemplum ſæculo, aut cōuitium deeſſet. *Conuitium profectò in correptione eſt: & propriè ita Cynici ſolent, cuius hic ſectæ. Vide de iſto ipſo conuiciante aut oblatrante* (*ita loquuntur*) *Suetoniū Veſpaſ. cap.* XIII. *& Neronis cap.* XXXIX.

CAP. IX. 81. Donare.] *Atque ita exonerare ſe, & amoliri.*

82. Expeditum.] *Quod eſt in paupertate. Apuleius:* Prorſus ad viuendum, velut ad natandum, is melior, qui onere liberior.

83. Populor. om.] *Quæ omnes & ſingulos exagitant: quid hæc in vnum collecta mihi premendo offers?*

84. Non deceat.] *Vt luxuriæ, libidinis, aut & deliciarum inſtrumenta.*

85. Pretia ſang.] *Quibus ſanguinem & animam impenditis.*

86. Teſtudinem.] *Quâ lectos, & repoſitoria maximè ornabant Plinius* IX. Teſtudinum putamina ſecare in laminas, lectóſque & repoſitoria iis veſtire, Caruilius Pollio inſtituit. *Vtebantur marinis, & maxime Indicis. Iuuenalis:*

Qualis in Oceani fluctu teſtudo nataret,
Clarum Troiugenis factura ac nobile fulcrum.

Fulcrum *lecti. Lucianus in Aſino : κλίνη ἦν μεγάλη ἀπὸ χελώνης ἰνδικῆς : Vertit Apuleius:* Lectus Indica teſtudine pellucidus. *Ex eius verbo nota lucem & ſplendorem inſuiſſe. quod & iſta Martialis :*

Gemmantes prima fulgent teſtudine lecti.

Etſi intelligere etiam liceat Gemmas *inſertas fuiſſe. Ita enſim Philo, τρίκλινα καὶ τρίκλινα χελώνης ἢ ἐλέφαντος κατεσκευασμένας, καὶ πολυτελεστέρας ὕλης· ὧν τὰ πλεῖστα λιθοκόλλητα:* Tricliniares lecti & Stibadia teſtudine aut ebore adornata, & meliore etiam materia : atque ea pleraque gemmata.

87. Varietas.] *Ita Clemens Alexandrinus : χελώνας πεποικιλμένας κοίτας:* teſtudine variegatos lectos. *Nam miſcellum & inſititium opus fuit, vt hodie oſſicula in lignum affabrè iniungunt. Hoc paullo antè Seneca,* Scrupuloſam diſtinctionem *dixit.*

88. Subditis.] *Alij* ſublitis. *non muto. De ſenſu, quid? an ex Plinij iſtis eliciimus,* XVI. *cap.* XLIII. Excogitatæ ſunt & ligni bracteæ. Teſtudo in hoc ſecta. nuperque portentoſis ingeniis, Principatu Neronis, inuentum vt pigmentis perderet ſe, pluriſque væniret imitata lignum. *Vult pigmentis factum, vt teſtudo colorem amitteret, & in ligni ſpeciem iret. Nam addit:* Sic lectis pretia quæruntur. ſic terebinthum vinci iubent, ſic citrum pretioſius fieri, ſic acer deſpici. Modo luxuria vero fuerat contenta ligno, iam lignum etiam è teſtudine facit. *Hoc autem factum, ſiue colorata ipſa teſtudine : ſiue ſegmentis eius tenuibus colore alio ſuppoſito* (*hic* ſubdito) *qui perluceret : vt fit ſcilicet in vitro, aut tali materie.*

89. Menſas.] *E citro. Petronius :*

—ecce

---- ecce Afris eruta terris.

Citrea menſa, greges ſeruorum, oſtrumque renidens.

* *Mauretania adferebantur. vide Plinium* XIII. *cap.*XV.

90.Senat.cenſu.] *Ita planiſſimè, è Tertulliano,& ſine hyperbole. De Pallio:* M. Tullius quingentis millibus nummum orbem citri emit: bis tantum Aſinius Gallus numerat. *Illud* bis tantum *facit* Decies H S. *id eſt* XXV. millia Philippæorum, *qui Senatorum ab Auguſto cenſus. O prodigia! Petronij iſta ipſa mens, ſed à nobis emendandi, poſt dictos verſus:*

Ponitur ac maculis imitatur vilibus aurum,
Quæ ſenſim trahat. hoc ſterile ac malè nobile lignum
Ebria turba mero circumuenit.

Lego: Quod cenſum trahat. *Redit ad indignationem ſuper citro. & ecce ponitur aliquid, inquit, & maculis aurum prouocat, quod totum cenſum auferat & abſumat. An etiam legas,* Ponitur, ac maculis mutatur vilibus aurum? *vt velit aurum ſepoſitum & ſpretum præ citro? tum autem inde ſum cetera:* Quod cenſum trahat, hoc ſterile, *&c. Supra aurum fuiſſe, etiam Martialis:*

Accipe felices, Atlantica munera, ſiluas.
Aurea qui dederit dona, minora dabit.

91.Nodos.] *Quæ pars nodoſa* maculas *illas facit Petronio nominatas, & de quibus libro De Tranquill. cap.*I.

92.Cryſtallina.] *Vide De Ira* III.*cap.*XL.

93.Accendit.] *Sic* Incendia annonæ, *augmenta & intentiones Latini dicunt.*

94.Fragilitas.] *Eadem Plinius* XXXIII. *initio:* Cryſtallina ex eadem terra effodimus, quibus pretium faceret ipſa fragilitas.

95.Periculo.] *Aptè & hoc Plinius:* Hoc argumentum opum, hæc vera luxuriæ gloria exiſtimata eſt, habere quod poſſit ſtatim totum perire.

96.Propinarent.] *Ab Eraſmo eſt, quod fatetur. Quid libri? conſenſu,* pronuntiarent, *aut* pronuntiauerint. *quomodo & meus, niſi quod ambiguum relinquat,* per, *an* pro, *ſcripſerit. Ego fecerim,* permutarint, *vel* permutauerint: *atque ita fuit, Alternant inter ſe pocula & potiones.*

97.Alij binis.] *Ita quaterni fierent. etſi communiter & decore vnus binis ſuperponebatur. Plinius:* Hos digitis ſuſpēdere, ac binos & ternos auribus, fœminarum gloria eſt. *Id* tribaccam *vocat Petronius:* Quo margarita cara, tribacca, Indica? *Et profectò magis eſt, vt Senecæ quoque is ſenſus. alij ſinguli ſuperponuntur binis: quod palam docent ſequentia verba,* bina ac terna patrimonia. *Singulas enim vult cenſum & patrimonium efficere. De ea re Tertullianus, de Habitu muliebri:* Breuiſſimis loculis patrimonium grande profertur. vno lino decies H S. inſeritur. ſaltus & inſulas tenera ceruix fert. graciles aurium cutes Kalendarium expendunt. *Quid mirum?* centies HS. *imo & ſexcenties vnam margaritam æſtimatam in Plinio legas: id eſt, ſupra* auri millionem. *Adde De conſtant. ſap. cap.*XIV.

98. Aut corpus.] *Simile noſter, epiſtola* XC. Telas, quibus veſtis nihil celātura conficitur, in qua non dico nullum corpori auxilium, ſed nullum pudori eſt.

99.Liquido.] *Clarè & certò. Ouidius:*

Scis tamen, & liquido iuratus dicere poſſes.

100.Nudam.] *Corpore per eas veſtes apparente. Ideo* pellucidas *dixere, &* collucentes. *Vide Epiſt.*XC.

101.Ignotis.] *Seruis.*

* Vt matronæ.] *Talis apud Patrem Senecam ſenſus Controu.*7.*li.*2. Vt adultera tenui veſte perſpicua ſit: & nihil in corpore vxoris ſuæ plus maritus quam quilibet alienus agnouerit.

CAP.X.102.Vtriuſque.] *Auri & argenti.*

103.Defodit.] *Plinij querela grauis & adſimilis, proæmio libri* XXXIII. *Item noſter Epiſt.* XCIV. Aurum & argentum, propter iſta numquam pacem agens ferrum, quaſi malè nobis committerentur, natura abſcondit.

104.Aut pretium.] *Nam ob aurum cædes.*

---- nec bella fuerunt.

Faginus adſtabat cum ſcyphus ante dapes.

105.Diplomata.] *Principalium donationum aut beneficiorum.*

106.Syngraphas.] *Priuatorum nominum.*

107.Cautiones.] *Scripturas obligationeſque ſub chirographo.*

108.Simulacra.] *Quid enim iis, præter apices literarum, habes? reipſa, inquo, habes, plus tamen vi & poteſtate.*

109.Kalendarium.] *Liber fœnebris, in quo vſuræ deſcriptæ per Kalendas. Vide Epiſt.*LXXXVII.

110.Extra naturam.] *Non enim ipſa produxit: auaritia & habendi ſtudium inuenit.*

111.Tabulæ.] *Contractuum.*

112.Venalem.] *Quia gratuita pecunia non datur, ſed ob tempus & moram pretium, id eſt Vſura. Itaque pro tempore ſoluitur, & ipſa illa mora emitur.*

113.Sanguinolentæ.] *Quæ ſanguinem & vitam miſerorum ſecum trahunt. cruentæ vſuræ.*

114.Centeſimæ.] *Vſuræ inter duriſſimas, & quæ centeſimo menſe (vnde nomen) ſortem æquant. Ita enim olim per Kalendas ſine menſes numerabant. At nobis ſunt duodeni annui nummi, è centum. Vide Epiſt.*CXVIII.

115.Liber.] *Codex, aut Kalendarium.*

116.Vinctos.] *Per compeditos, & ergaſtularios; vt tunc mos habebat. de quo ego ex profeſſo* II. *Elector. cap.*XV.

117.Pecorum.] *Ad iſtos, qui Pecuariam exercebant.*

118.Familia.] *Obſecro, nota ad Romanorum opes, & numerum ſeruorum. Colligi & firmaui in Admirandis, ſed hunc locum nimis vellem adiectum. Numerus autem ſeruorum, inquit, ſuperat totas gentes quaſdam militares. Nonne igitur plura millia? Sed fallor, aut ad Spartanos alluſum: qui haud ita numeroſi.*

119.Laxitatem vrb.] *Notabile & iſtud. adde alterum Senecæ locum Epiſt.* XC. *vbi diſertè item,* Domus inſtar vrbium.

120.Diuitiis meis.] *A Natura & Sapientia datis.*

121.Omnium.] *Quiſque ſuum poſſideat, teneat: ego animo omnia vſurpem, cogitatione luſtrem, opinione fruar & poſſideam.*

CAP.XI. 122. Ducenta.] Quinque millia *Philippicorum.*

123.Corrumpere.] *Ad opum & pecuniæ amorem poſſeſſionemque traducere: à ſapientia auertere.*

124.Ingentem rem.] *Ineptè ſi quid indico. Facio & aſſero,* Ingenti ore.

125.Tentare.] *Periculum roboris & conſtantiæ meæ facere.*

126.Imperio.] *Quaſi dicat, nec dato quidem illo, ſe ceſſurum illis decretis & vita.*

CAP.XII.127.Inter ſap.] *Soli ſapientes inter ſe amici, Stoico dogmate: reliqui hoſtes, etiamſi parentes, liberi, agnati ſint. Diogenes in Zenone:* πολίτας, καὶ φίλους, καὶ οἰκείους, καὶ ἐλευθέρους, τοὺς σπουδαίους μόνον. *Nos in Manud.* III. *Diſſ.*XVI.

128.Equeſtria.] *Gradus quatuordecim, in quibus ij ſpectant & ſedent.*

129.Ceſſi.] *Cum iam in Spectaculo aſſediſſem. Ciceronis* III. *de Finibus huc faciunt:* Quemadmodum theatrum cùm commune ſit, rectè tamen dici poteſt eius eſſe locum, quem quiſque occuparit: ſic in vrbe mundóve commune non aduerſatur ius, quo minus ſuum quidque cuiuſque ſit.

130.Accepi.] *Aut nulla, aut manca hic ſententia. quam egregiè ſupplet meus codex :* Accipi poteſt, ſed certè. *Accipi aut occupari locus ille communis poteſt, ſed nihilominus tuus manet : & alias iſ ſe iterum occupabis.*

CAP.XIII.131.Ne te trah.] *Benè & penſiculatè Muretus monuit, defectum hic eſſe. Alia enim diſputatio, & An beneficia beneficiis ſint maiora ? Negat eſſe, ex Stoæ decreto, Omnia rectè facta & κατορθώματα paria cenſentium.*

132.In quæ ſe.] *Scripti quidam,* in quæ ſunt qui beniuol. *Meus,* inique ſunt qui ben. *Puto fuiſſe,* in quæ ſe vndique beniuolentia.

133.Profligata.] *Affecta iam, & penè confecta.*

134.In prior.] *Lib.II.cap.XXXI. & deinceps.*

135.Arte.] *At in meo & aliis pleriſque ſcriptis,* ſi omni iure : *nec damnem. Si omnia attulit, quæ ad ius cauſſæ.*

136.Imperatori.] *Fortaſſe* imperatoria etiam victo duci. *vt tautologiam fugiamus.*

CAP.XIV.137.Gratis.] *Sine vſura.*

138.Inſtare.] *Teipſum vrgere & premere.*

139. Operatus.] *Malè & contra libros ſubſtituerant,* opperiens. *Operari alicui rei, eſt operam ei dare, & intendere. Lucretius :*

Et quibus in rebus conſuerunt eſſe operati.

Noſter De Breuit. VII.cap.XII. Diſcendis canticis operati.

140. Oppoſitis.] *Propriè. in pignore & hypotheca ſic loquuntur. Catullus :*

Furi, villula noſtra non ad Auſtri
Flatus oppoſita eſt, nec ad Fauoni,
Verum ad millia quindecim & ducentos,
O ventum horribilem, atque peſtilentem !

Terentius :

Ager oppoſitus eſt pignori, ob decem minas.

141.Tyrannicidas.] *Etſi, vt Valerius ait, dumtaxat* tyrannide liberare conati ſunt. *Thucydides rem exſequitur lib.VI. & tyranni fratrem ab iis occiſum narrat, Hipparchum : ipſum tyrannum, Hippiam, triennio etiam poſt imperaſſe. Fama tamen obtinuit, ipſum tyrannum cæſum: quod idem lib.I. ſcribit, & paſſim Græci vulgant. At noſter hic cum Thucydide ſentit.*

CAP. XV. 142. Huic vero.] *Libri ſcripti referunt,* Huic vero debes, qui. *at meus optimè :* huic non debes, & qui vult, & qui conatur, *Opponit alteram partem: Illi merito diceres, qui ignauus; huic non debes, qui omnia facit.*

143. Non potes dicere.] *Gloſſematium eſt, & meus indicat, qui,* ſcilicet non potes dicere : *ea ipſa primore voce ſcholion notificans.*

CAP.XVI.144.Signare.] *Pro more Iuriſprudentium, qui tunc obtinuit. Antiquitus conſulebantur tantum, nec reſponſa ſignabant : apud Pomponium, De origine iuris. Poſtea (ſub Auguſto aut circa) obtinuit, vt auctoritatis fideique cauſſa ſubſcriberent.*

145.Pro irrita.] *Pro nulla, aut fruſtratoria. nihil ei adſcribit aut tribuit.*

146.Teſteris.] *In animo, aut apud alios. Ecce, liberatus ſum : ille me dimittit.*

CAP.XVII.147.Imperitos.] *Ita mollius appellant, non ſapientes : alias, ſua lingua* Stultos.

CAP.XVIII.148.Ab vltimo.] *Obiectionis verba iſtis,* Accipere non poſſit.

CAP.XIX. 149.Tutelam.] *Ne res pereat iam reddita.*

150. Macellum.] *Nepoti alicui, qui pecuniam apud macellarios, ganeæ ſuæ cauſſa, relinquet.*

151. Imo reddo.] *Eſt à Mureto. libri ſcripti,* Non reddo : *ex quo Eraſmus diſtinctione legebat :* Non. reddo illi. *Pincianus,* Nunc reddo. *In meo veritas :* Nam reddo.

152.Apollodorus.] *Nominat iterum noſter II. de Ira, cap.IV. Vide.*

153.Animo.] *Incluſam feritatem habeat, nec factis adhuc oſtendat. Eſt quod mox aliis verbis :* intra ſe malus.

154. In ore.] *Incoram, ſpectantibus iis. Tacitus III. Hiſt.* Iulianus ad Vitellium perductus, in ore eius iugulatur.

155.Diſtorquet.] *Per tormenta necat.*

156.Excoquit.] *Lento igne vſtulat.*

157. Si ara eius.] *Hoc ad Caligulam aliquem fortaſſe referri poſſet. ſicut idem noſter De Tranquill.cap.XIV.* Nec iam procul erat tumulus, in quo Cæſari Deo noſtro cottidianum fiebat ſacrũ. *Sed non placet. de communi, imo extera tyrannide, Seneca hic agit. Scripti libri,* Si ars eius eſt cruor, & ſemper. *Optimè Gruterus,* Si arx eius cruore ſemper recenti. *ſed interpretando diuertit ad rupem Tarpeiam : non ſequor. Imo tyrannorum propriæ arces, & in iis intellego patratas cædes.*

158.Parum eſt.] *Quaſi dicat, imo maleficium dandũ eſt.*

159.Interciſa.] *Exuit enim hominem ipſe, & à cœtu noſtro ſe remouit.*

CAP. XX.160. Artifices.] *Hiſtriones, mimos. Ita enim vocabant id genus, Græcorum exemplo, qui τεχνίτας διονύσου, & ſimpliciter τεχνίτας. Suetonius Iulij, ca.LXXXIV.* Tibicines, & ſcænici artifices. *Ammianus XXVIII.* Scænarij artifices : *& plura exempla. Vnum in Suetonij Veſpaſiano corrigendum; cap. XVII.* Præſtantes poëtas, necnon & artifices coëmit : item coloſſi refectorem inſigni congiario magnaque mercede donauit. *Quid eſt* coëmere, *in hunc ſenſum? Scio quid magni Critici ab vlteriore antiquitate de* Emptiuo milite, *id eſt mercenario petant : ſed meo animo non ſatis dant. Quin lego:* artifices ſcænæ, item coloſſi : *& ſequentia affirmabunt.*

161.Emolliant.] *Laſciuire enim præſtat, quàm ſæuire: & huc ſe tyranni potius vertant.*

162.Ceraſtas.] *Mureti eſt : qui addit, nauibus impoſita nomina ab animalibus,* Priſtes, Tigres, Cẽtauros, Cercuros: *atque ita* Ceraſtas. *Quæ vera, ſed in ſingulis nauibus: non in genere aut ſpecie aliqua, de qua hic ſentit. Verius,* æratas *legi: quod iamolim monuit Io.Brodæus. Nam æratæ naues, roſtratæ ſiue bellicæ: quas negat tyranno, robur & ſubſidium, mittendas.* Ceratas *ſignis retinet, quia cera illini naues etiam ſolent : nihil pro re dicit.*

163.Luſorias.] *Aptas ad luſus & vagationes in mari quieto. Epiſt.IV.* Vbi luſerunt nauigia, ſorbẽtur. *Ætas ſequens* Luſorias *etiam pro bellicis & excubitoriis nauibus dixit: ſed tamen minoribus, & quibus diſcurrere & explorare conatus hoſtiles ſolent.*

164. Cubiculatas.] *Grandes, ad regum diuerſoria membris ſuis inſtructas, inſtar alicuius domus.* Thalamegos *Græca voce: & deſcriptas aliquot prodigioſas in Athenæo habes.*

165.Eadem manu.] *Id eſt, interficiam eum vel hac manu: & hoc ipſum erit reddere ei beneficium, vniuerſis autem dare. Quomodo quia tolli eum è vita, qui a tam malè vitur, eius intereſt: item plurium, quibus iniurias, ſtupra, cædes infert.*

166.Igniũ erup.] *E mari & aquis. Vide de Prouid.c.I.*

167.Singuli.] *Non vniuerſi. qui publicè noxius non eſt.*

168.In me non eſt.] *Omnino pro Senecæ mente ſic legi vt in meo & quibuſdam,* prodeſſe. quod meum nõ eſt, redeat ad Dominum, bonus ſit an malus. *Ego, inquit, debeo. quid refert bono, an malo? debeo: & quod igitur alienum iſt, ad illum redeat qualemcumque.*

169.Quam diligenter.] *Veteres,* Quid : *lego,* Quin.

CAP.XXI.170. Phæcaſia.] *Genus calceamenti Græcanici. Epiſt.*XX. Puto quędam eſſe, quæ decent. Phæcaſiatum palliatumque. *Iuuenalis :*

Digitized by Google

Phæcaſianorum vetera ornamenta deorum. *vbi* Phæcaſiatorum *vellem: niſi Pythæana editio alio duceret, quæ* Hæc Aſianorum: *& ad Aſiæ populos ac templa adſtringit. Appianus, Plutarchus, Heſychius etiam nominant.*

171. Rem magnam.] *Cenſui olim gloſſema eſſe, ad ignotam vocem. An magis placet vrbanè & ioco hoc inſertum? rem ſcilicet magnam. In Colonienſi editione, ſæpe bona,* rem non magnam: *ex quo aliquis,* re non magna. *Ideo, inquit, non præſenti pecunia, quia res ei non magna, nec in bulga ſemper nummi.*

172. Tibi minime.] *Hoc inter morologa, vt ſic appellem, Senecæ fuerit, qui inſerit à ſuo ſenſu, quæ non potuere in alienum ita cadere. Quomodo ille neſcio quis, ſi fuit ſubito hunc Pythagoricum eſſe? Et ſi ſciuerit; iocus certè non ſubitus, ſed arceſſitus.*

173. Renaſcatur.] *Ex illa decantata Pythagoræ μετεμψυχώσει: qua animas migrare in corpora cenſuit, & ſic iterum iterumque naſci.*

174. Pœnas à ſe.] *Quare pœnas, aut quas? nempe denario vno plus ſoluit, cum antea fortaſſe tres daturus eſſet. Itaque velut pro mora aut dubitatione ſua hoc dependit.*

CAP. XXII. 175. Accuſa.] *Quem? illum, quia malus eſt? vt ſimul & reddas, & pœnas admonitione beneficium? An ipſum te? quod tamdiu diſtuleris, nec citius reddideris?*

176. Vltra modum.] *Vt ligna curuamus, ſed correctum.*

177. Circulis.] *Conuentibus hominum, ſtationibus: quæ ferè circulares ſunt.*

CAP. XXIII. 178. Incurtat.] *Vbique ſe ingerat.*

179. Doleat.] *Si verè neſciunt.*

CAP. XXIV. 180. Ambitus.] *Ambitio, deſiderium, pugna.*

CAP. XXV. 181. Male, inquit.] *Hæc dictio eius plenior in Diogene.* Πρὸς Χαρώνδαν εἰπόντα, τίς ὁ μεμυρισμένος; Ἐγώ, φησιν, ὁ κακοδαίμων, καὶ ἐμοῦ κακοδαιμονέστερος ὁ περσῶν βασιλεύς. Ἀλλ᾽ ὅρα μὴ ἴδιον τῶν ἄλλων ζώων παρὰ τοῦτο τι ἐλαττοῦται, οὕτως οὐδ᾽ οἱ ἄνθρωποι. κακῶς κακοὶ δ᾽ ἀπόλοιντο οἱ κίναιδοι, οἵ τινες καλὸν ἡμῶν διάσμμα διαβάλλουσι: Ad Charondam dicentem, Quis hic vnguentatus? Ego, inquit, miſer, & me miſerior Perſarum rex. Sed vide, ne vt ceteræ animantes propterea nihilo deteriores fiunt, non item homo. Malè autem mali cinædi pereant, qui bellum nobis vnguentum infamarunt.

182. Effeminatis.] *Cinædis, in Græco. & obliquè perſtrinxit Charondam, opinor, qui rogabat.*

183. Quadruplatoribus.] *Quadruplatores, accuſatores ſunt lucri cauſſa, & ſectantes quartam ex lege. Quia ij intenti in prædam, & accuſabant ſimul & poſcebant: vocat argute* beneficiorum quadruplatores, *qui importune exigunt, & niſi affatim repoſiti, accuſant.*

184. A quo petiſſem.] *A viro bono, & amico.*

185. Liceat.] *Scripti omnes,* libeat. *Tamen illud melius. & diuiſim dicit,* aut liceat: *nempe in exprobrantem, & beneficio ſuo manus, vt ipſe loquitur alibi, afferentem.*

186. Aut iuuet.] *In animo delectet, talem fallere ſic inhiantem.*

CAP. XXVI. 187. Infelicitas.] *Mala & infelix locatio.*

188. Pœnitebit.] *Acutè. tua iſta benignitas tam firma, in æternum ruborem & pudorem eum dabit.*

189. Non vinces.] *Quis ſenſus? non vinces & explebis improbam eius cupiditatem? verba non dicunt, aut infirmiter dicunt: imo ipſa infirma & manca ſunt. Libri ſcripti, & meus:* cuius ſummam non vinces ſpectat. *Vera lectio, non vices: id eſt, alius totus in lucro eſt, cuius cum nullum aut numerum, non ambitionem & redditionem ſpectat. Vices facere non vult in beneficiis, ſed capere tantum. Quod ſi vulgata tenetur (nec auctore numquam:) tum oportet tamen voce auctius ſcribere:* nō vinces. peccat alius inuidia, laborat alius cæca. *Sed ſperne.*

190. Ob quæ cont.] *In iſtis ſis inſoleſcentem, & ſe irantem, ob quæ deſpicere magis ius erat & deaſtimare. Nonne in vanis, imo & prauis, plerique ſe attollunt?*

191. Daturus.] *Ea vox abeſt meo libro, & rectè. Arguties breuiuſque eſt,* Timor, conſilium infidele, *ſiue Conſultor infidelis: atque is ſenſus.*

192. Quæ conſequi.] *Alibi vitium tangit, faſtidij & cōtemptus in rebus, quas antea in magnis habuimus, & improbè penè optabamus. Itaque nihil ego muto. Quidam tamen libri:* optare quæ conſequi, *voce inſerta. At mihi ea lectio friget.*

CAP. XXVII. 193. Quietiſſimam.] *Quæ reuera eſt à conſtantia, & leuitas ei aduerſa.*

194. Captæ.] *Pulchra imago. acerba, fateor, ſed noſter vitiis non palpatur, verum inſultat.*

195. Vires.] *Quiſque, quantum poteſt, tantum audet & facit.*

196. Signo.] *Vt in oppido capto, tuba canere ſolet: & tum ad id ſignum miles diſcurrere.*

197. Religio.] *Sacra apud hoſtes ſæpe, & inſulæ prælatæ, aut templa occupata, eos ſedarunt vel arcuerunt: non ita in ciuili hac prædatione, vbi numen & iuſiurandum calcatur.*

198. Anguſto itinere.] *Per foramen aut feneſtram intrandi.*

199. Euertit.] *Muros & ædes ſubuertit.*

200. Sine cæde.] *Togati vulturij.*

201. Cruenta.] *Venefici, ſicarij, & id genus.*

202. Referentem.] *Ita legendum. & iam à querela ad rem ſuam redit. Ecce, inquit, vti publica hæc rapina eſt, & omnes auidi quærere & prædari: quis tu es, qui grates quæris, id eſt reportantes? Auferre omnes volunt, non referre.*

CAP. XXVIII. 203. Perdidimus.] *Exciderunt nobis.*

204. Proiecimus.] *Vltro aſpernati, & obliti ſumus.*

205. Exierunt.] *Tempore ſe ſubduxerunt.*

206. Auertimus.] *Quaſi à grauibus, & faſtidientes ea videre.*

207. Longius.] *Remouit à te. progreſſu ætatis ſeiunctior es ab eo factus.*

208. Sacerdotiorum.] *Nec enim vnum vni tantum, plura cumulabantur.*

209. Suffragator.] *Adiutor, qui vocem ſuam & alienam commodauit, conciliauit.*

210. Stulte.] *Quis enim ſe inclamat in publico, aut iurgat?*

211. Ignoſce.] *Tu aliis, vt alij tibi. dando veniam, merere.*

212. Dubiam ver.] *Mediam inter pudere & depudere.*

213. Rupit.] *Totam in impudentiam vertit. frena ei laxauit.*

214. Deprehenſus.] *Enallage. id eſt, cum ij qui pudent, deprehenſi ſunt. Clarius eſſet:* Deprehenſis. *Iuuenalis in hanc rem:*

----nihil eſt audacius illis
Deprehenſis. iram atque animos à crimine ſumunt. *Atque in illo ſexu maximè id elucet.*

CAP. XXIX. 215. Conſecrauimus.] *In templo dijs ſuſpendimus.*

216. Apparuit.] *Ne nunc indignare. vetus iactura eſt. etſi iam emerſit & ſe oſtendit. Libri tamen ſcripti confuſius:*

Digitized by Google

eſſe. Quidam enim beneficium quod dederunt, omnibus 177 circulis narrant. hoc ſobrij loquuntur, hoc ebrij non continent: hoc ignotis ingerunt, hoc amicis committunt. Vt hæc nimia & exprobratrix memoria ſubſideret, obliuiſci eum qui dedit, iuſſimus, & plus imperando quam præſtari poterat, ſilentium ſuaſimus.

XXIII. Quoties parum fiduciæ eſt in his quibus imperas, amplius eſt exigendum quam ſatis eſt, vt præſtetur quantum ſatis eſt. In hoc omnis hyperbole extenditur, vt ad verum mendacio veniat. Itaque qui dixit,

Qui candore niues anteirent, curſibus auras:

quod non poterat fieri, dixit: vt crederetur quantum plurimum poſſet. Et qui dixit,

His immobilior ſcopulis, violentior amne:

ne hoc quidem ſe perſuaſurum putauit, aliquem tam immobilem eſſe, quàm ſcopulum. Numquam tantum ſperat hyperbola, quantum audet: ſed incredibilia affirmat, vt ad credibilia perueniat. Cum dicimus, Qui beneficiũ dedit, obliuiſcatur: hoc dicimus, ſimilis ſit oblito: memoria eius non appareat, nec 178 incurrat. Cum dicimus, beneficium repeti non oportere, non ex toto repetitionem tollimus: ſæpe enim opus eſt malis exactore, etiam bonis admonitore. Quid ergo? occaſionem ignoranti non oſtendam? neceſſitates illi meas non detegam, quare neſciſſe ſe aut mentiatur, aut 179 doleat? Interueniat aliquando admonitio, ſed verecunda, quæ non poſcat, nec in ius vocet.

XXIV. Socrates amicis audientibus: *Emiſſem*, inquit, *pallium, ſi nummos haberem.* Neminem poſcit, omnes admonuit. à quo acciperet, 180 ambitus fuit. Quid ni eſſet? Quantulum enim erat, quod Socrates accipiebat? at multum erat, commeruiſſe, à quo Socrates acciperet. Non illos caſtigare mollius potuit, Emiſſem, inquit, pallium, ſi nummos haberem. Poſt hæc quiſquis properauerit, ſero dat. iam Socrati defuit. Propter acerbos exactores, repetere prohibemus: non vt numquam fiat, ſed vt parcè.

XXV. Ariſtippus aliquando delectatus vnguento: 181 *Male*, inquit, *iſtis*, 182 *effeminatis eueniat, qui rem tam bellam infamauerunt.* Idem dicendum eſt: Male iſtis improbis & importunis beneficiorum ſuorum 183 quadruplatoribus eueniat, qui tam bellam admonitionem inter amicos ſuſtulerunt. Ego tamen vtar hoc iure amicitiæ, & beneficium ab eo repetam, 184 à quo petiſſem: qui alterius beneficij loco accepturus eſt, potuiſſe reddere. Numquam, ne querens quidem, dicam:

------- Eiectum littore egentem
Excepi, & regni demens in parte locaui.

Non eſt iſta admonitio, non! conuicium eſt. Hoc eſt in odium beneficia perducere: hoc eſt efficere, vt ingratum eſſe, aut 185 liceat, 186 aut iuuet. Satis, abundéque eſt, ſubmiſſis & familiaribus verbis, memoriam reuocare.

Si benè quid de te merui, fuit aut tibi quidquam
Dulce meum.

XXVI. Ille inuicem dicat: Quid ni merueris? eiectum littore egentem excepiſti. Sed nihil, inquit, profecimus: diſſimulat, oblitus eſt. quid facere debeam? Quæris rem maxime neceſſariam, & in qua hanc materiam conſummari decet, quemadmodum ingrati ferendi ſint? Placido animo, manſueto, magno. Numquam te tam inhumanus, & immemor, & ingratus, offendat, vt non tamen dediſſe delectet. Numquam in has voces iniuria impellat: Vellem non feciſſe. Beneficij tui etiam 187 infelicitas placeat. Semper illum 188 pœnitebit, ſi te ne nunc quidem pœnitet. Non eſt, quod indigneris tamquam aliquid noui acciderit: magis mirari deberes, ſi non accidiſſet. Alium labor, alium impenſa deterret: alium periculum, alium turpis verecundia, ne dum reddit, fateatur accepiſſe: alium ignorantia officij, alium pigritia, alium occupatio. Adſpice, quemadmodum immenſæ hominum cupiditates hient ſemper, & poſcant: non miraberis ibi neminem reddere, vbi nemo ſatis accipit. Quis eſt iſtorum tam firmæ mentis ac ſolidæ, vt tuto apud eum beneficia deponas? Alius libidine inſanit, alius abdomini ſeruit, alius lucri totus eſt, cuius ſummam 189 non vinces: alius inuidia laborat, alius cæca ambitione, & in gladios ruente. Adijce torporem mentis ac ſenium, & huic contrariam inquieti pectoris agitationem, tumultuſque perpetuos. adijce æſtimationem ſui nimiam & tumorem, 190 ob quæ contemnendus eſt, inſolentem. Quid contumaciam in peruerſa nitentium, quid leuitatem ſemper alio tranſilientem loquar? Huc accedat temeritas præceps, & numquam fidele conſilium 191 daturus timor, & mille errores, quibus voluimur: audacia timidiſſimorum, diſcordia familiariſſimorum, & publicum malum, incertiſſimis fidere, faſtidire poſſeſſa, optare 192 quæ conſequi poſſe ſpes non fuit.

XXVII. Inter affectus inquietiſſimos, rem 193 quietiſſimam, fidem quæris? Si tibi vitæ noſtræ

Digitized by Google

vera imago ſuccurret, videberis tibi videre 194 captæ cum maximè ciuitatis faciem,
in qua, omiſſo pudoris rectique reſpectu, 195 vires in conſilio ſunt, velut 196 ſigno
ad permiſcenda omnia dato. Non igni, non ferro abſtinetur: ſoluta legibus ſcelera ſunt:
nec 197 religio quidem, quæ inter arma hoſtilia ſupplices texit, vllum impedimen-
tum eſt ruentium in prædam. Hic ex priuato, hic ex publico, hic ex profano, hic ſacro
rapit: hic effringit, hic tranſilit, hic non contentus 198 anguſto itinere, ipſa quibus
arcetur, 199 euertit, & in lucrum ruina venit Hic 200 ſine cæde populatur, hic ſpo-
lia 201 cruenta manu geſtat. nemo non fert aliquid ex altero. In hac auiditate generis
humani, næ tu nimis fortunæ communis oblitus es, qui quæris inter rapientes 202 re-
ferentem. Si indignaris ingratos eſſe: indignare luxurioſos, indignare auaros, indignare
impudicos, indignare ægros deformes, ſenes pallidos. Eſt iſtud graue vitium, eſt into-
lerabile, & quod diſſociet homines, quod concordiam, qua imbecillitas noſtra fulcitur,
ſcindat ac diſſipet: ſed vſque eo vulgare eſt, vt illud nec qui queritur quidem effugerit.

Cogita tecum, an quibuſcumque debuiſti, gratiam retuleris, an nullum vm- xxviii.
quam apud te perierit officium, an omnium te beneficiorum memoria comitetur. Vide-
bis, quæ puero data ſunt, ante adoleſcentiam elapſa: quæ in iuuenem collata ſunt, non
perduraſſe in ſenectutem. Quædam 203 perdidimus, quædam 204 proiecimus,
quædam è conſpectu noſtro paullatim 205 exierunt: à quibuſdam oculos 206 auer-
timus. Vt excuſem tibi imbecillitatem tuam, in primis fragilis eſt memoria, & rerum
turbæ non ſufficit. neceſſe eſt quantum recipit, emittat, & antiquiſſima recentiſſimis ob-
ruat. Sic factum eſt, vt minima apud te nutricis eſſet auctoritas: quia beneficium eius 207
longius ætas ſequens poſuit. ſic factum eſt, vt præceptoris tibi non eſſet vlla veneratio:
ſic euenit, vt circa conſularia occupato comitia, aut 208 ſacerdotiorum candidato,
quæſturæ 209 ſuffragator excideret. Fortaſſe vitium, de quo quereris, ſi te diligenter
excuſſeris, in ſinu inuenies. Inique publico iraſceris crimini, 210 ſtulte tuo. vt abſol-
uaris, 211 ignoſce. Meliorem illum facies ferendo, vtique peiorem exprobrando.
non eſt, quod frontem eius indures: ſine, ſi quid eſt pudoris reſidui, ſeruet. Sæpe 212 du-
biam verecundiam, vox conuiciantis clarior, 213 rupit. nemo id eſſe, quod etiam vide-
tur, timet. 214 deprehenſus pudor amittitur. Perdidi beneficium. Numquid xxix.
quæ 215 conſecrauimus perdidiſſe nos dicimus? Inter conſecrata beneficium eſt,
etiam ſi male reſpondit, bene collocatum. Non eſt ille, qualem ſperauimus. Sci-
mus nos quales fuimus, ei diſſimiles. damnum tunc factum, nunc 216 apparuit.
Ingratus non ſine noſtro 217 pudore protrahitur: quoniam quidem querela amiſſi
beneficij, non bene dati ſignum eſt. Quantum poſſumus, cauſſam eius apud nos aga-
mus: fortaſſe non potuit, fortaſſe ignorauit: fortaſſe facturus eſt. Quædam nomina bo-
na, lentus ac ſapiens creditor fecit, qui ſuſtinuit, ac mora fouit. Idem nobis faciendum:
218 nutriamus fidem languidam. Perdidi beneficium. Stulte, non noſti de- xxx.
trimenti tui tempora. perdidiſti, ſed cum dares: nunc palam factum eſt. Etiam in his quæ
videntur 219 in perdito, moderatio plurimum profuit. Vt corporum, ita animorum
molliter vitia tractanda ſunt. ſæpe quod 220 explicauit mora, pertinacia trahentis ab-
ruptum eſt. Quid opus eſt maledictis? quid querelis? quid inſectatione? quare illum li-
beras? quare dimittis? Si ingratus eſt, iam nihil debet. Quæ ratio eſt, exacerbare eum, in
quem magna contuleris, vt ex amico dubio fiat non dubius inimicus, & patrocinium ſibi
noſtra 221 infamia quærat? Nec deſit qui dicat: Neſcio quid eſt, quod eum, cui
tantum debuit, ferre non potuit. ſubeſt aliquid. Nemo non ſuperioris dignitatem
quærendo, etiam ſi non inquinauit, 222 aſperſit: nec quiſquam fingere conten-
tus eſt leuia, cum 223 magnitudine mendacij fidem quærat. Quanto illa xxxi.
melior via, qua ſeruatur illi 224 ſpecies amicitiæ, & ſi reuerti ad ſanitatem velit,
etiam amicitia? Vincit malos pertinax bonitas: nec quiſquam tam duri infeſtique ad-
uerſus diligenda animi eſt, vt etiam 225 vi tractus bonos non amet: quibus hoc quo-
que cœpit debere, quod 226 impunè non ſoluit. Ad illa itaque cogitationes tuas fle-
cte. Non eſt mihi relata gratia, quid faciam? quod dij omnium rerum optimi aucto-
res: qui beneficia 227 ignorantibus dare incipiunt, 228 ingratis perſeuerant. Alius
illis obiicit 229 negligentiam noſtri, alius 230 iniquitatem: alius illos 231 extra mun-
dum ſuum proiicit, & ignauos, hebeteſque 232 ſine luce, ſine vllo opere deſtituit. Alius
ſolem cui debemus, quod inter laborē quietemq; tempus diuiſimus, quod non tenebris
immerſi confuſionem æternę noctis effugimus, quod annū curſu ſuo temperat, & corpo-
ra alit, ſata euocat, percoquit fructus, 233 ſaxū aliquod, aut 234 fortuitorū igniū globū,
& quiduis potius quā 235 deum appellat. Nihilominus tamen more optimorū parētum,

Digitized by Google

qui maledictis ſuorum infantium arrident, non ceſſant dij beneficia congerere, de beneficiorum auctore dubitantibus: ſed æquali tenore bona ſua per gentes populoſque diſtribuunt, vnam potentiam ſortiti, prodeſſe. Spargunt opportunis imbribus terras, maria flatu mouent, ſiderum curſu notant tempora, hiemes æſtateſque interuentu lenioris ſpiritus molliunt: errorem labentium animorum placidi ac propitij ferunt. Imitemur illos. demus, etiam ſi multa in irritum data ſint: demus nihilominus aliis, demus ipſis, apud quos iactura facta eſt. Neminem ab excitanda domo ruinas deterruit: & cum penates ignis abſumpſit, fundamenta tepente adhuc area ponimus, & vrbes 236
hauſtas ſæpius eodem ſolo condimus. Adeo ad bonas ſpes pertinax animus eſt. Terra marique humana opera ceſſarent, niſi male cadentia iterum tentare libuiſſet.

XXXII. Ingratus eſt. non mihi fecit iniuriam, ſed ſibi: ego beneficio meo, cum darem, vſus ſum. nec ideo pigrius dabo, ſed diligentius. quod in hoc perdidi, ab aliis recipiam. Sed huic ipſi beneficium dabo iterum, & tamquam bonus agricola, cura cultuque ſterilitatem ſoli vincam. Periit mihi beneficium: 237 iſte omnibus. Non eſt magni animi, dare & perdere. hoc eſt magni animi, perdere & dare.

COMMENTARIA VARIORVM AVCTORVM in librum ſeptimum Senecæ de Beneficijs.

I. LIPSIVS.

CAP. I. 1. In manibus.] *A nauigantibus iam portum terramque tangimus.*

2. Lenocinari.] *Illecebras & lenocinia mihi circumdare. gratioſum venuſtumque me reddere.*

3. Opus creſcere.] *Ita ſolent & rethores, & qui auribus animiſque ſe aptant: paullatim ſurgere, & ex aurora ſolem dare.*

4. Demetrius.] *Inter aſtra eius æui, non ſolum ſtellas: ſi Senecæ fides, vbique laudanti. Vt mox, cap.* VII. *& epiſt.* XX. *item* LXII. *& ſæpius.*

5. Ad manum.] *Prompta vt exerceas & vtare.* Notabile *dictum: qui legis, attende. Sperne hæc varia, & Sæpè vana: pauca & vtilia diſce, & vt facias diſce. Ariſtippus conſonat:* Σεμνυνομένου τινὸς ἐπὶ πολυμαθίᾳ, ἔφη, Ὥσπερ οὐχ οἱ τὰ πλεῖστα ἐσθίοντες καὶ γυμναζόμενοι ὑγιαίνουσι μᾶλλον τῶν τὰ δέοντα προσφερομένων, οὕτως οὐχ οἱ πολλὰ, ἀλλ' οἱ χρήσιμα ἀναγινώσκοντες, εἰσὶ σπουδαῖοι: Quodam glorianre ob multiplicem doctrinam, Sicut, inquit, non ij qui plurimum comedunt aut exercentur, melius valent iis qui modica & neceſſaria adſumunt: ita nec qui multa, ſed qui vtilia legunt diſcuntque, ſtudioſi & eruditi ſunt. *Heraclitus hoc ipſum neruoſe & breuiter:* πολυμαθίη νόον ἔχειν οὐ διδάσκει: mentem multiſciam habere non docet. *Non docet? non, quibus opus ad vitam, tranquillitatem, felicitatem.*

6. Numeros.] *Palæſtræ verbum, in motibus illis & formatione flexuque membrorum. Quinctillianus lib.* XII. Et vt Palæſtrici doctores, illos quos Numeros vocant (*Male quidam libri* Neruos) non idcirco diſcentibus tradunt, vt his omnibus in ipſo luctandi certamine vtantur: ſed vt ſubſit copia illa, ex qua vnum aut alterum, cuius ſe occaſio dederit, efficiant. *Quæ apta ſane etiam ad Demetrij ſenſum. Iuuenalis, de fæmina ad palum ſe exercente;* Atque omnes implet numeros. *Ibi Scholiaſtes priſcus:* Hoc eſt, vniuerſa efficit dictata. vt tantum currat in exercitio, quantum gladiator. *Corrigo,* aut tantum curat. *Valerius lib.* VIII. *cap.* III. Motuſque omnes (*ita veteres*) ac numeros defenſionis fortiter exſecuta. *Inde prouerbium,* omnibus numeris perfectus. *& ſimilia, quæ idem ille Valerius ſæpe iterat.*

7. Nexuſque.] *In lucta, Lucanus:*

Conſeruere manus & multo brachia nexu.

Dicunt aliter Nodos, *&* Ligaturas.

8. Sub aduerſario.] *In ipſa pugna: at bene ſub doctore, & in ludo.*

9. Vincunt.] *Rem conficiunt. affectus & vitia domãt.*

10. Effundat ac.] *Fluentem & refluentem faciat, ſtatis horis.*

11. Signum impr.] *Quo ſenſu? vt reuera corpori aliquod ſignum ſit, & velut tranſitus nota? ſicut anno* VII. *dentes cadunt, & naſcuntur: bis ſeptimo, pubertas erumpit: ter ſeptimo, genæ veſtiuntur: quater ſeptimo, gemini (ſupra dictum) emergũt. In Philone quidem tale aliquid diſtincte eſt legere, De opificio mundi: vide. An hoc placet, ſeptimo quoque anno mutari, hominem, & ſignum ætatis imprimi, noua nomenclatura? Vt ad primum Septenarium* Infans; *inde ad alterum,* Puer; *ad tertium,* Adoleſcens; *ad quartum,* Iuuenis; *quintum,* Vir; *ſextum,* Maturus *vel* Grauis; *ſeptimum,* Senex; *atque inde* Decrepitus. *Iſto autem ſenſu, melius in Seneca* ætatis ſignum: *quod etiam eſt in quibuſdam libris. An denique ad gradus vel* κλιμακτῆρας *ætatum adſpexit? in quibus antiquitus proditum, ſeptimo quoque anno, mutationem aut diſcrimen euenire: & magis, cum is cum nouenario concurrit, anno ſexageſimotertio. Itaque ſignum imprimit, morbi, vel periculi, vel mutationis.*

12. In anguſtias.] *Lucretius idem quærit, lib.* IV.

Porticus æquali quamuis eſt denique ducta,
Stanſque in perpetuum paribus ſuffulta columnis
Longa; tamen parte ab ſumma cum tota videtur,
Paullatim trahit anguſti faſtigia coni:

ſed ipſe quoque inter obſcura & ignorata, quod ad cauſam, mox habet. Non item Optici hodie. nam aiunt ſemper in lineis parallelis, longius ductis. remotiora coire & anguſtari, ob baſes minores quo longiores, lineaſque quę paullatim concurrunt. Adde noſtrum, Quæſt. Nat. I. cap. III.

13. Vnus cõcubitus.] *Ita ſane. & Hippocrates effatur,* τὰ δίδυμα ἀφ' ἑνὸς λαγνεύματος γίνεται, geminos ab vno opere Venereo fieri. *Argumentum in canibus, quæ vno coitu multiplicem fœtum edunt: in mulieribus ipſis, quæ & hoc fatebũtur: denique in tempore partus, quod idem. Cauſſa, quia plures ſinus vel reductiones in matrice; quæ vbi ſciſſo ſemine implentur & retinent, plures mox partus.*

Digitized by Google

14.Fata diuerſa.] *Quidni? nam & formatio diuerſa. quia & ſi ex vno ſemine; dimiditur id tamen, & plus minuſve, craſſius, tenuius, in hanc illamve partem illabitur: atque ita in materia & qualitatibus diſcrimen. Sed & in tempore diſcrimen. Idem Hippocrates:* Οὐ γὰρ ἐς ἅπαξ χωρέει ἡ γονή, ἀλλὰ καὶ ἐς δὶς καὶ τρὶς ἀποσ[illegible]: Non enim ſimul ſemelque ſemen peruenit, ſed bis terque euomitur & exit, *quaſi per ictus.*

15.Minimum intereſt.] *Noſtro ſenſu. ſed motione ipſa cæli, & citata illa vertigine, permultum: ſi tamen ad aſtricas cauſſas placet ire.*

16.In alto.] *Ad puteum Democriti alludit, in quo veritatem demerſit.*

17.Inueniſſe.] *Id eſt, per quam meliores aut prudentiores non reddimur; tantum, ſcitiores.*

18.Proximo.] *Iuxta apertum, non diu quærendum.*

19. A ſe petere.] *A ſuo animo qui paucis contentus, diues eſt.*

20.Non multum.] *Quid, præter mortem? & eum ea metus tui finis.*

21.Nihil.] *Stoice, quia nolunt Deum vindicare, aut nocere.*

CAP.II. 22. Proficientem.] *Ita vocant Stoici, eum qui in via ad Sapientiam eſt, qui iam promouit aliquid & profecit. Nos in Manuduct.* II. *Diſſ.* IX.

23.Partem ſui.] *Animo induere, vt adhæreant: agnata videantur.*

24.Salutaria.] *Decreta iſta ac δόγματα.*

25.Nec malum.] *Capitalis diſtinctio, & cardo Sapientiæ. Nihil bonum, niſi honeſtum: & contra, id eſt, Sola virtus bona, ſolum Vitium malum. In Manuduct.* II. *Diſſert.* XX.

26.Diſtribuat.] *Quidquid videt, audit, iſta metiatur & cenſeat.*

27.Faſtidit.] *Meus, & alij quidam,* faſtidio obiecta. *probo.*

28.In contrar.] *Dolorem, qui aut vt comes adhæret, aut vt proles ex ea naſcitur.*

29.Pæniteat.] *In luxu & ganea.*

30.Pudeat.] *Et hoc & illud, in libidine.*

31.Quę hominũ.] *Duplicem perturbationem hic facit: à terra, & à cælo. Illam, quæ ex opibus, honoribus, ſpe metuq; (vt verbo dicam) rerum humanarum. Iſtam, quæ à ſuperſtitione, & praua de diis opinione. de qua addit.*

32.Famæ cred.] *Quæ facit illos vltores. vindices fulmine armat, apud inferos etiam tortores collocat: & talia, quæ Sophi iſti rident.*

33.Vitiiſque illos noſtris.] *Quia nos vltionis cupidi, quia nos male facientibus reponimus: & plura talium affectuum.*

34.Diuini.] *Quomodo dij colendi.*

35.Humani.] *Quid homines deceat, quid ſibi aliiſque debeat:*

36.Præſentibus.] *Horatius:* Lætus in præſens animus, quod vltra eſt Oderit curare.

37.In dubium.] *Incerta non appetit. incerta, dum quærit; incerta, dum habet.*

38.Omnia il.] *Stoico paradoxo, de quo Manud.* III. *Diſſ.* XI.

39.Maris rubri.] *Non de ſinu Arabico ſiue Ægyptio ceperis (parum ſit eo veniſſe, & longius omnino iuit:) ſed de mari Indico. quod* Rubrum *aut antiquis dictum, oſtendi in admirandis.*

40.Præfectus.] *Vna cum Nearcho.*

41.Extra naturæ.] *Quaſi cum terris Natura deſineret, & Oceanus ignotus & immotus, caligo & chaos deinde haberent. Hæc Declamatores, ex communi tunc opinione. vt in Suaſoria* I. *ad Alexandrum:* Iidem ſint termini & regni tui, & mundi. *Alius:* Tempus eſt Alexandrum cum orbe & cum ſole deſinere. *quaſi vltra igitur nec ſol, nec orbis. Poeta etiam Pedo, de Germanico Oceano:*

----- ruit ipſe dies, orbemque relictum
Vltima perpetuis claudit natura tenebris.

CAP. III. 42. Irritauit.] *Cupidinem magis elicuit, indulgendo.*

43.Satietas.] *Proprie. id eſt, quod ſatis haberent.*

44.Tuenda.] *Sine cura, ſine impendio habenda.*

45.Legatos.] *More ſui æui, Legatos Conſulares, qui legionibus prouinciiſque præſint. Nec eum hic de Legatis communibus, & qui mandata ferunt.*

46.In ripis.] *Iterum Romano ritu, in terminis imperij caſtra & caſtella erant, ad ripas Eufratis, Danubij, Rheni.*

47.Solitudinibus.] *Quæ ſub Zona frigida, ſiue torrida, vt ipſi putabant: & quos hodierna inſpectio refutauit.*

48.Mea ſunt.] *Vſu, viſu ſæpe: cum id non poteſt, cogitatione & animo, qui ſi it ſibi hæc ſacta. Nos Manud.* III. *Diſſ.* XI.

49.Extra omnia.] *Omnia autem ſua cenſet.*

CAP.IV. 50.In quis.] *Argute & feliciter ad rem applicat, à qua videbatur abire.*

51.Nihil.] *Seneca iam reſpondet.*

52.Omnia regis.] *Poteſtate & imperio, vt dicet.*

53.Deſcripta.] *Diſtributa. Horatius:*

Sedeſque deſcriptas piorum.

54.Cum peculio.] *Peculium eſt, quod ſeruus vel ex diario comparſit, vel dono accepit. Id eius eſt, domino conniuente, & more fauente.*

55. Quemadmodum.] *Hæc inconnexa, & fortaſſe traiecta ſunt. Concinnius paullo:* Quemadmodum perhibemus (*ita malim, quam* probemus) omnia ſapientis eſſe (nunc enim inter nos conueniat:) illud quod quæritur: *Scripſi* conueniat, *& verius puto quam* conuenit.

56.Liberorum.] *Qui ipſi manu nondum ſint miſſi.*

57.Stipem.] *Varro:* Diis cum theſauris aſſem dant, ſtipem dicunt. *Plura ego ad Taciti* XIV. *Annalem.*

58.Cauillantur.] *Quod Græcis σόφισμα, Latinis* Cauillus, Calumnia, Captio, Captendula.

CAP.V. 59.Mercenarium.] *Qui operas mihi locat præbetque in dies, menſes, annos. Atque eo tempore meus eſt, te vel inuito.*

CAP.VI. 60.Dorus librarius.] *Bibliopolæ nomen,* & Librarius *igitur non ſolum qui ſcribit, ſed vendit. Sequentia hoc aſſerunt: &* Libraria *in Agellio, taberna venalium librorum.*

61.Emptor.] *Emit enim, ſed vendendos.*

62.Viritim.] *In meum caput transſcriptum.*

63.Conſcientia.] *Omiſit ſiue eiecit Muretus, imperioſe. Quid ſi bona vox eſt? & ſignificat regis omnia eſſe, eumque poſſidere animo & tacito cenſu. Quid ſi mutanda etiam? quod Eraſmus voluit, fecitque* communia. *Meus liber* conſcia *ſcribit, ſed cum apice, qui compendium ſcripturæ notat.*

64.Fiſcus.] *Ita enim dicebant principis bona propria, & ab Ærario ſecernebant. Plinius Panegyrico:* At fortaſſe non eadem ſeueritate Fiſcum, qua Ærarium cohibes. imo tanto maiore, quo plus tibi licere de tuo, quam de publico, credis.

65. In imperio.] *Ita idem Plinius:* Ecquid Cæſar non ſuum videat? tandemque imperium Principis, quam patrimonium maius eſt. Multa enim ex patrimonio refert in imperium, quæ priores Principes occuparant, non vt ipſi fruantur, ſed nequis alius.

Digitized by Google

66. Quæritur.] *Nam ſub bono Principe, vt idem ille inquit*, dicitur Actori atque etiam Procuratori tuo, In ius veni, ſequere ad tribunal. *Et mox*: Sors & vrna fiſco iudicem aſſignant.

CAP. VII. 67. De ſaxo.] *Tarpeio, Romano ritu. nam id ſupplicium in magnis ſceleribus.*

68. Licere.] *Fœda, impura.*

69. Fani.] *Ab eo*, quod Pontifices in ſacrando fati ſint finem: *vel potius* fines, *in Varronis* v. *de L. L. Ille igitur angulus & ſecreta pars, cui fines fando dicti, Fanum.*

70. Non poteſt.] *Supra lib.* v. *cap.* xiv. *De conſtant. ſap. cap.* iv.

71. Extra ictum.] *Vt tangi lædive non poſſit.*

72. Ac ſua.] *Nam & ipſe ſcit, atque vt Deo poſita aufert.*

73. Viritim.] *Malè* viciſſim. *Supra cap.* vi. Quod viritim meum eſt.

74. Romanus Imp.] *Quis hic eſt?* Horatius Cocles, *an Muretus & toto capite aſſerit* xviii. *Libri* xix. *Variar. Lectionum. Nam illi, ob ſtrenuam in ponte Sublicio operam populus Romanus* tantum agri dedit, quantum vno die circumaraſſet. *Hoc ita Liuius, Dionyſius, Plinius: neque factum negamus, ſed huc facere non perſuademur. Primum*, miles *ille Cocles fuit, non* Romanus Imperator, *vt Seneca: deinde, accepit præmium, non refutauit, vt item ex Seneca: tertio, quis hic modus ſupra ciues alios, aut quid minus vno iugere potuit? In numero, inquam, nulla comparatio aut diuerſitas: quam fuiſſe oportet, aut Senecæ illa frigida, aut nihil eſſe. Ego arbitror hæc ſpectare M. Curium illum, paupertate nobilem: & Valerium do auctorem.* Decretis, *inquit*, à Senatu ſeptem iugeribus agri populo, ſibi autem quinquaginta, popularis aſſignationis modum nō exceſſit: parum idoneum reip. ciuem exiſtimans, qui eo, quod reliquis tribueretur, non eſſet contentus. *Quid clarius, aut aptius? Eadem Plinius:* M. Curij nota concio eſt, pernicioſum intelligi ciuem, cui ſeptem iugera non eſſent ſatis. *Enimuero iampridem* bina iugera *aſſignari ſolita (Varro, & idem Plinius:) ſed nunc in victoria de Pyrrho, & multo terrarum adiecto, largiores ſint in populum & in ducem. Nihil hic ſcrupuli, niſi in Seneca fortè ſequentibus verbis, ſcribentis:* tantum agri decretum, quantum circuire vno die arando potuiſſet. *Atque non niſi iugerum vnum, vno die aratur: & inde nomen (Varro, Plinius, alij)* quod vno iugo boum, in die, exarari poſſet. *Vbi ergo illa* ſeptena, *imò* quinquagena? *Ambigo, non in re aut homine, ſed in Senecæ ſcriptione, ſitne ea ab intento & hoc agente fuerit. Sanè ſi de* Iugero *vno accipis, palam falſum eum fuiſſe affirmandum eſt: ſed quid ſi plura etiam ipſe dixit? Nam ait*, circuire: *quod accipi poteſt, non de reciprocatione illa in arando, ſed de ambitu: & vt tantum agri, quantum bobus, vno ſulco, circumduxiſſet. Ita ſanè ille* quinquaginta *circumarauerit, aut vltra. In Valerio quidem nihil erroris eſſe, cum Plinius, tum & res mihi dicit. ac bellè omnino decretum, cum alij* ſeptena *haberent, vt ipſe* ſepties ſeptena: *quæ ſunt* xlix. *iugera: ſed Valerius feliciter rotundè fecit extulitque*, quinquaginta. *Si quis certiora, donet.*

CAP. VIII. 75. Cotidianum.] *Quo vtimur, & quo Meum Tuum dicimus.*

76. Capite.] *Accipiam, ſtatu & conditione ſua cenſebitur. Aſpicit autem ad Cenſuales tabulas, in quibus viritim ſinguli, & eorum opes, deſcriptæ. Itaque tunc, inquit, non tantas ei opes dabo: ſed communi & ciuili iure, cenſum capitis eius inſpiciam, & pro eo æſtimabo.*

77. Habere.] *Tuo illo poſſeſſionis ſenſu.*

78. In laudem.] *Dicit, magnos viros fuiſſe: ſed æuo quoque maiores factos, & quia benignior in tales fama. At vitiis ea obſtat: etſi ſunt & magni hodie, vt ecce Demetrius.*

79. Inuidia.] *Salluſtius.* Viuos interdum fortuna, ſæpe inuidia fatigat. vbi anima naturæ ceſſit, demptis obtrectatoribus, ipſa ſe virtus magis magiſque extollit. *Propertius.*

Omnia poſt obitum fingit maiora vetuſtas,
Maius ab exſequiis nomen in ora venit.

80. Corripi.] *Sunt qui legant*, corrigi. *At mihi non placet. Fruſtrà enim aut ſtultè Natura hominē gignat oſtentetque, à quo corrigi non poſſimus. Imò contrà melius eſſet, & ex officio benigni Dei. Mihi vetus coniectura ſedet*, & nos ab illo corripi. *Ideò genitus eſt, vt exemplum ſæculo non deeſſet incorrupti viri; & item vitiorum acris inſectatoris. Vocum conſonantia ita melior, in* corrumpi, & corripi: *denique firmat omnino clauſula:* Prouidentiam ei & talem vitam, & talem facultatem dediſſe, ne aut exemplum ſæculo, aut cōuitium deeſſet. *Conuitium profectò in correptione eſt: & propriè ita Cynici ſolent, cuius hic ſectæ. Vide de iſto ipſo conuiciante aut oblatrante (ita loquuntur) Suetoniū Veſpaſ. cap.* xiii. & *Neronis cap.* xxxix.

CAP. IX. 81. Donare.] *Atque ita exonerare ſe, & amoliri.*

82. Expeditum.] *Quod eſt in paupertate. Apuleius:* Prorſus ad viuendum, velut ad natandum, is melior, qui onere liberior.

83. Populor. om.] *Quæ omnes & ſingulos exagitant: quid hæc in vnum collecta mihi premendo offers?*

84. Non deceat.] *Vt luxuriæ, libidinis, aut & deliciarum inſtrumenta.*

85. Pretia ſang.] *Quibus ſanguinem & animam impenditis.*

86. Teſtudinem.] *Quâ lectos, & repoſitoria maximè ornabant Plinius* ix. Teſtudinum putamina ſecare in laminas, lectóſque & repoſitoria iis veſtire, Caruilius Pollio inſtituit. *Vtebantur marinis, & maxime Indicis. Iuuenalis:*

Qualis in Oceani fluctu teſtudo nataret,
Clarum Troiugenis factura ac nobile fulcrum.

Fulcrum *lecti. Lucianus in Aſino*: κλίνη ἦν μεγάλη ἀπὸ χελώνης Ἰνδικῆς: *Vertit Apuleius:* Lectus Indica teſtudine pellucidus. *Ex eius verbo nota lucem & ſplendorem infuiſſe. quod & iſta Martialis:*

Gemmantes prima fulgent teſtudine lecti.

Etſi intelligere etiam liceat Gemmas *inſertas fuiſſe. Ita enſim Philo*, ποικίλα καὶ πολυτελῆ χελώνης ἢ ἐλέφαντος κατεσκευασμένας, καὶ τιμαλφεστέρας ὕλης· ὧν τὰ πλεῖστα λιθοκόλλητα: Tricliniares lecti & Stibadia teſtudine aut ebore adornata, & meliore etiam materia: atque ea pleraque gemmata.

87. Varietas.] *Ita Clemens Alexandrinus*: χελώναις πεποικιλμένας κλίνας: teſtudine variegatos lectos. *Nam miſcellum & inſitiuum opus fuit, vt hodie oſſicula in lignum affabrè immungunt. Hoc paullo antè Seneca*, Scrupuloſam diſtinctionem *dixit.*

88. Subditis.] *Alij* ſublitis. *non muto. De ſenſu, quid? an ex Plinij iſtis eliciimus*, xvi. *cap.* xliii. Excogitatæ ſunt & ligni bracteæ. Teſtudo in hoc ſecta. nuperque portentoſis ingeniis, Principatu Neronis, inuentum vt pigmentis perderet ſe, pluriſque væniret imitata lignum. *Vult pigmentis factum, vt teſtudo colorem amitteret, & in ligni ſpeciem iret. Nam addit:* Sic lectis pretia quæruntur. ſic terebinthum vinci iubent, ſic citrum pretioſius fieri, ſic acer deſpici. Modo luxuria vero fuerat contenta ligno, iam lignum etiam è teſtudine facit. *Hoc autem factum, ſiue colorata ipſa teſtudine: ſiue ſegmentis eius tenuibus colore alio ſuppoſito (hic* ſubdito*) qui perluceret: vt fit ſcilicet in vitro, aut tali materie.*

89. Menſas.] *E citro. Petronius:*

—ecce

---- ecce Afris eruta terris.
Citrea menſa, greges ſeruorum, oſtrumque renidens.

Mauretania adferebantur. vide Plinium XIII. *cap.* XV.

90. Senat. cenſu.] *Ita planiſſimè, è Tertulliano, & ſine hyperbole. De Pallio:* M. Tullius quingentis millibus nummum orbem citri emit: bis tantum Aſinius Gallus numerat. *Illud* bis tantum *facit* Decies HS. *id eſt* XXV. millia Philippæorum, *qui Senatorum ab Auguſto cenſus. O prodigia! Petronij iſta ipſa mens, ſed à nobis emendandi, poſt dictos verſus:*

Ponitur ac maculis imitatur vilibus aurum,
Quæ ſenſim trahat. hoc ſterile ac malè nobile lignum
Ebria turba mero circumuenit.

Lego: Quod cenſum trahat. *Redit ad indignationem ſuper citro. & ecce ponitur aliquid, inquit, & maculis aurum prouocat, quod totum cenſum auferat & abſumat. An etiam legas,* Ponitur, ac maculis mutatur vilibus aurum? *vt velit aurum ſepoſitum & ſpretum præ citro? tum autem inde cætera:* Quod cenſum trahat, hoc ſterile, *&c. Supra aurum fuiſſe, etiam Martialis:*

Accipe felices, Atlantica munera, ſiluas.
Aurea qui dederit dona, minora dabit.

91. Nodos.] *Quæ pars nodoſa* maculas *illas facit Petronio nominatas, & de quibus libro De Tranquill. cap.* I.

92. Cryſtallina.] *Vide De Ira* III. *cap.* XL.

93. Accendit.] *Sic* Incendia annonæ, *augmenta & intentiones Latini dicunt.*

94. Fragilitas.] *Eadem Plinius* XXXIII. *initio:* Cryſtallina ex eadem terra effodimus, quibus pretium faceret ipſa fragilitas.

95. Periculo.] *Aptè & hoc Plinius:* Hoc argumentum opum, hæc vera luxuriæ gloria exiſtimata eſt, habere quod poſſit ſtatim totum perire.

96. Propinarent.] *Ab Eraſmo eſt, quod fatetur. Quid libri? conſenſu,* pronuntiarent, *aut* pronuntiauerint. *quomodo & meus, niſi quod ambiguum relinquat,* per, *an* pro, *ſcripſerit. Ego fecerim,* permutarint, *vel* permutauerint: *atque ita fuit, Alternant inter ſe pocula & potiones.*

97. Alij binis.] *Ita quaterni fierent. etſi communiter & decore vnus binis ſuperponebatur. Plinius:* Hos digitis ſuſpēdere, ac binos & ternos auribus, fœminarum gloria eſt. *Id* tribaccam *vocat Petronius:* Quo margarita cara, tribacca, Indica? *Et profectò magis eſt, vt Senecæ quoque is ſenſus. alij ſinguli ſuperponuntur binis: quod palam docent ſequentia verba,* bina ac terna patrimonia. *Singulas enim vult cenſum & patrimonium efficere. De ea re Tertullianus, de Habitu muliebri:* Breuiſſimis loculis patrimonium grande profertur. vno lino decies HS. inſeritur. ſaltus & inſulas tenera ceruix fert. graciles aurium cutes Kalendarium expendunt. *Quid mirum?* centies HS. *imo &* ſexcenties *vnam margaritam æſtimatam in Plinio legas: id eſt, ſupra* auri millionem. *Adde De conſtant. ſap. cap.* XIV.

98. Aut corpus.] *Simile noſter, epiſtola* XC. Telas, quibus veſtis nihil celatura conficitur, in qua non dico nullum corpori auxilium, ſed nullum pudori eſt.

99. Liquido.] *Clarè & certò. Ouidius:*

Scis tamen, & liquido iuratus dicere poſſes.

100. Nudam.] *Corpore per eas veſtes apparente. Ideo* pellucidas *dixere, &* collucentes. *Vide Epiſt.* XC.

101. Ignotis.] *Scribus.*

* Vt matronæ.] *Talis apud Patrem Senecam ſenſus Contrsurvey.* 7. *li.* 2. Vt adultera tenui veſte perſpicua ſit: & nihil in corpore vxoris ſuæ plus maritus quam quilibet alienus agnouerit.

CAP. X. 102. Vtriuſque.] *Auri & argenti.*

103. Defodit.] *Plinij querela grauis & aſſidua, in procemio libri* XXXIII. *Item noſter Epiſt.* XCIV. Aurum & argentum, propter iſta numquam pacem agens ferrum, quaſi malè nobis committerentur, natura abſcondit.

104. Aut pretium.] *Nam ob aurum cædes.*

---- nec bella fuerunt.
Faginus adſtabat cum ſcyphus ante dapes.

105. Diplomata.] *Principalium donationum aut beneficiorum.*

106. Syngraphas.] *Priuatorum nominum.*

107. Cautiones.] *Scripturas obligationeſque ſub chirographo.*

108. Simulacra.] *Quid enim iis, præter apices litterarum, habes? ipſa, dico, habes, plus tamen vi & poteſtate.*

109. Kalendarium.] *Liber fœnebris, in quo vſuræ deſcriptæ per Kalendas. Vide Epiſt.* LXXXVII.

110. Extra naturam.] *Non enim ipſa produxit: auaritia & habendi ſtudium inuenit.*

111. Tabulæ.] *Contractuum.*

112. Venalem.] *Quia gratuita pecunia non datur, ſed ob tempus & moram pretium, id eſt Vſura. Itaque pro tempore ſoluitur, & ipſa illa mora emitur.*

113. Sanguinolentæ.] *Quæ ſanguinem & vitam miſerorum ſecum trahunt. crudeles vſuræ.*

114. Centeſimæ.] *Vſuræ inter duriſſimas, & quæ centeſimo menſe (vnde nomen) ſortem æquant. Ita enim olim per Kalendas ſiue menſes numerabant. At nobis ſunt duodeni annui nummi, è centum. Vide Epiſt.* CXVIII.

115. Liber.] *Codex, aut Kalendarium.*

116. Vinctos.] *Per compeditos, & ergaſtularios; vt tunc mos habebat. de quo ego ex profeſſo* II. *Elector. cap.* XV.

117. Pecorum.] *Ad iſtos, qui Pecuariam exercebant.*

118. Familia.] *Obſecro, nota ad Romanorum opes, & numerum ſeruorum. Colligi & firmari in Admirandis, ſed hunc locum nimis vellem adiectum. Numerus autem ſeruorum, inquit, ſuperat totas gentes quaſdam militares. Nonne igitur plura millia? Sed fallor, aut ad Spartanos alluſum: qui haud ita numeroſi.*

119. Laxitatem vrb.] *Notabile & iſtud. adde alterum Senecæ locum Epiſt.* XC. *vbi diſertè item,* Domus inſtar vrbium.

120. Diuitiis meis.] *A Natura & Sapientia datis.*

121. Omnium.] *Quiſque ſuum poſſideat, teneat: ego animo omnia vſurpem, cogitatione luſtrem, opinione fruar & poſſideam.*

CAP. XI. 122. Ducenta.] Quinque millia *Philippicorum.*

123. Corrumpere.] *Ad opum & pecuniæ amorem poſſeſſionemque traducere: à ſapientia auertere.*

124. Ingentem rem.] *Ineptè ſiquid indico. Facio & aſſero,* Ingenti ore.

125. Tentare.] *Periculum roboris & conſtantiæ meæ facere.*

126. Imperio.] *Quaſi dicat, nec dato quidem illo, ſe ceſſurum illis decretis & vita.*

CAP. XII. 127. Inter ſap.] *Soli ſapientes inter ſe amici, Stoico dogmate: reliqui hoſtes, etiamſi parentes, liberi, agnati ſint. Diogenes in Zenone:* πολίτας, καὶ φίλους, καὶ οἰκείους, καὶ ἐλευθέρους, τοὺς σπουδαίους μόνον. *Nos in Manud.* III. *Diſſ.* XVI.

128. Equeſtria.] *Gradus quatuordecim, in quibus ij ſpectant & ſedent.*

129. Ceſſi.] *Cùm iam in Spectaculo aſſediſſem. Ciceronis* III. *de Finibus huc faciunt:* Quemadmodum theatrum cùm commune ſit, rectè tamen dici poteſt eius eſſe locum, quem quiſque occuparit: ſic in vrbe mundóve communi non aduerſatur ius, quo minus ſuum quidque cuiuſque ſit.

130. Accepi.] *Aut nulla, aut manca hic ſententia. quam egregiè ſupplet meus codex:* Accipi poteſt, ſed certè. *Accipi aut occupari locus ille communis poteſt, ſed nihilominus tuus manet: & alias tu ſe iterum occupabis.*

CAP. XIII. 131. Ne te trah.] *Benè & penſiculatè Muretus monuit, defectum hic eſſe. Alia enim diſputatio, & An beneficia beneficiis ſint maiora? Negat eſſe, ex Stoæ decreto, Omnia rectè facta & κατορθώματα paria cenſentium.*

132. In quæ ſe.] *Scripti quidam,* in quæ ſunt qui beniuol. *Meus,* inique ſunt qui ben. *Puto fuiſſe,* in quæ ſe vndique beniuolentia.

133. Profligata.] *Affecta iam, & penè confecta.*

134. In prior.] *Lib. II. cap. XXXI. & deinceps.*

135. Arte.] *At in meo & aliis pleriſque ſcriptis,* ſi omni iure: *nec damnem. Si omnia attulit, quæ ad ius cauſſæ.*

136. Imperatori.] *Fortaſſe* imperatoria etiam victo duci. *vt tautologiam fugiamus.*

CAP. XIV. 137. Gratis.] *Sine vſura.*

138. Inſtare.] *Teipſum vrgere & premere.*

139. Operatus.] *Malè & contra libros ſubſtituerant,* oppericns. *Operari alicui rei, eſt operam ei dare, & intendere. Lucretius:*

Et quibus in rebus conſuerunt eſſe operati.

Noſter De Breuit. VII. cap. XII. Diſcendis canticis operati.

140. Oppoſitis.] *Propriè. in pignore & hypotheca ſic loquuntur. Catullus:*

Furi, villula noſtra non ad Auſtri
Flatus oppoſita eſt, nec ad Fauoni,
Verum ad millia quindecim & ducentos,
O ventum horribilem, atque peſtilentem!

Terentius:

Ager oppoſitus eſt pignori, ob decem minas.

141. Tyrannicidas.] *Etſi, vt Valerius ait, dumtaxat* tyrannide liberare conati ſunt. *Thucydides rem exſequitur lib. VI. & tyranni fratrem ab iis occiſum narrat, Hipparchum: ipſum tyrannum, Hippiam, triennio etiam poſt imperaſſe. Fama tamen obtinuit, ipſum tyrannum cæſum: quod idem lib. I. ſcribit, & paſſim Græci vulgant. At noſter hic cum Thucydide ſenſit.*

CAP. XV. 142. Huic vero.] *Libri ſcripti referunt,* Huic vero debes, qui. *at meus optimè:* huic non debes, & qui vult, & qui conatur, *Opponit alteram partem: Illi merito diceres, qui ignauus; huic non debes, qui omnia facit.*

143. Non potes dicere.] *Gloſſematium eſt, & meus indicat, qui,* ſcilicet non potes dicere: *ea ipſa primore voce ſcholion notificans.*

CAP. XVI. 144. Signare.] *Pro more Iuriſprudentium, qui tunc obtinuit. Antiquitus conſulebantur tantum, nec reſponſa ſignabant: apud Pomponium, De origine iuris. Poſtea (ſub Auguſto aut circa) obtinuit, vt auctoritatis fideique cauſſa ſubſcriberent.*

145. Pro irrita.] *Pro nulla, aut fruſtratoria. nihil ei adſcribit aut tribuit.*

146. Teſteris.] *In animo, aut apud alios. Ecce, liberatus ſum: ille me dimiſit.*

CAP. XVII. 147. Imperitos.] *Ita mollius appellant, non ſapientes: alias, ſua lingua* Stultos.

CAP. XVIII. 148. Ab vltimo.] *Obiectionis verbis iſtis,* Accipere non poſſit.

CAP. XIX. 149. Tutelam.] *Ne res pereat iam reddita.*

150. Macellum.] *Nepoti alicui, qui pecuniam apud macellarios, ganeæ ſuæ cauſſa, relinquet.*

151. Imo reddo.] *Eſt à Mureto. libri ſcripti,* Non reddo: *ex quo Eraſmus diſtinctione legebat:* Non. reddo illi. *Pincianus,* Nunc reddo. *In meo veritas:* Nam reddo.

152. Apollodorus.] *Nominat iterum noſter II. de Ira, cap. IV. Vide.*

153. Animo.] *Incluſam feritatem habeat, nec factis adhuc oſtendat. Eſt quod mox aliis verbis:* intra ſe malus.

154. In ore.] *Incoram, ſpectantibus iis. Tacitus III. Hiſt.* Iulianus ad Vitellium perductus, in ore eius iugulatur.

155. Diſtorquet.] *Per tormenta necat.*

156. Excoquit.] *Lento igne vſtulat.*

157. Si ara eius.] *Hoc ad Caligulam aliquem fortaſſe referri poſſet. ſicut idem noſter De Tranquill. cap. XIV.* Nec iam procul erat tumulus, in quo Cæſari Deo noſtro cottidianum fiebat ſacrū. *Sed non placet. de communi, imo extera tyrannide, Seneca hic agit. Scripti libri,* Si ars eius eſt cruor, & ſemper. *Optimè Gruterus,* Si arx eius cruore ſemper recenti. *ſed interpretando diuertit ad rupem Tarpeiam: non ſequor. Imo tyrannorum propriæ arces, & in iis intellego patratas cædes.*

158. Parum eſt.] *Quaſi dicat, imo maleficium dandū eſt.*

159. Interciſa.] *Exuit enim hominem ipſe, & à cœtu noſtro ſe remouit.*

CAP. XX. 160. Artifices.] *Hiſtriones, mimos. Ita enim vocabant id genus, Græcorum exemplo, qui τεχνίτας Διονύσου, & ſimpliciter τεχνίτας. Suetonius Iulio, ca. LXXXIV.* Tibicines, & ſcænici artifices. *Ammianus XXVIII.* Scænarij artifices: *& plura exempla. Vnum in Suetonij Veſpaſiano corrigendum, cap. XVII.* Præſtantes poëtas, necnon & artifices coëmit: item coloſſi refectorem inſigni congiario magnaque mercede donauit. *Quid eſt* coëmere, *in hunc ſenſum? Scio quid magni Critici ab vlteriore antiquitate de* Emptiuo milite, *id eſt mercenario petant: ſed meo animo non ſatis dant. Quin lego:* artifices ſcænæ, item coloſſi: *& ſequentia affirmabunt.*

161. Emolliant.] *Laſciuire enim præſtat, quàm ſæuire: & huc ſe tyranni potius vertant.*

162. Ceraſtas.] *Mureti eſt: qui addit, nauibus impoſita nomina ab animalibus,* Priſtes, Tigres, Cētauros, Cercuros: *atque ita* Ceraſtas. *Quæ vera, ſed in ſingulis nauibus: nō in genere aut ſpecie aliqua, de qua hic ſenſit. Veteres,* æratas *legi: quod iamolim monuit Io. Brodæus. Nam æratæ naues, roſtratæ ſiue bellicæ: quas negat tyranno, robur & ſubſidium, mittendas.* Ceratas *ſi quis retinet, quia cera illini naues etiam ſolent: nihil pro re dicit.*

163. Luſorias.] *Aptas ad luſus & vagationes in mari quieto. Epiſt. LI.* Vbi luſerunt nauigia, ſorbētur. *Ætas ſequens* Luſorias *etiam pro bellicis & excubitoriis nauibus dixit: ſed tamen minoribus, & quibus diſcurrere & explorare conatus hoſtiles ſolent.*

164. Cubiculatas.] *Grandes, ad regum diuerſoria membris ſuis inſtructas, inſtar alicuius domus.* Thalamegos *Græca voce: & deſcriptas aliquot prodigioſas in Athenæo habes.*

165. Eadem manu.] *Id eſt, interficiam eum vel hac manu: & hoc ipſum erit reddere ei beneficium, muneriſue autem dare. Quomodo quia tolli eum è vita, qui tam malè vtitur, eius intereſt: item plurium, quibus iniurias, ſtupra, cædes infert.*

166. Igniū erup.] *E mari & aquis. Vide de Prouid. c. I.*

167. Singuli.] *Non vniuerſi. qui publicè noxius non eſt.*

168. In me non eſt.] *Omnino pro Senecæ mente ſit legi vt in meo & quibuſdam,* prodeſſe. quod meum nō eſt, redeat ad Dominum, bonus ſit an malus. *Ego, inquit, debeo. quid refert bono, an malo? debeo: & quod igitur alienum eſt, ad illum redeat qualemcumque.*

169. Quam diligenter.] *Veteres,* Quid: *lego,* Quin.

CAP. XXI. 170. Phæcaſia.] *Genus calceamenti Græcanici. Epiſt. XX.* Puto quędam eſſe, quæ decent. Phæcaſiatum palliatumque. *Iuuenalis:*

Digitized by Google

Phæcaſianorum vetera ornamenta deorum. *vbi* Phæcaſiatorum *vellem: niſi Pythæana editio alio duceret, quæ* Hæc Aſianorum *: & ad Aſiæ populos ac templa adſtringit. Appianus, Plutarchus, Heſychius etiam nominant.*

171. Rem magnam.] *Cenſui olim gloſſema eſſe, ad ignotam vocem. An magis placet vrbane & ioco hoc inſertum? rem ſcilicet magnam. In Colonienſi editione, ſæpe bona,* rem non magnam : *ex quo aliquis,* re non magna. *Ideo, inquit, non præſenti pecunia, quia res ei non magna, nec in bulga ſemper nummi.*

172. Tibi minime.] *Hoc inter morologa, vt ſic appellem, Senecæ fuerit. qui inſerit à ſuo ſenſu, quæ non potuere in alternum ita cadere. Quomodo ille neſcio quis, ſi tuit ſubito hunc Pythagoricum eſſe? Et ſi inerit; iocus certè non ſubitus, ſed arceſſitus.*

173. Renaſcatur.] *Ex illa decantata Pythagoræ μετεμψυχώσει: qua animas migrare in corpora cenſuit, & ſic iterum iterumque naſci.*

174. Pœnas à ſe.] *Quare pœnas, aut quas? nempe denario vno plus ſoluit, cum antea fortaſſe tres daturus eſſet. Itaque velut pro mora aut dubitatione ſua hoc dependit.*

CAP. XXII. 175. Accuſa.] *Quem? illum, quia malus eſt? vt ſimul & reddas, & pœnas admonitione beneficium? An ipſum te? quod tamdiu diſtuleris, nec cuius reddideris?*

176. Vltra modum.] *Vt ligna incuruamus, ſed correctius.*

177. Circulis.] *Conuentibus hominum, ſtationibus: quæ ferè circulares ſunt.*

CAP. XXIII. 178. Incurrat.] *Vbique ſe ingerat.*

179. Doleat.] *Si verè neſciunt.*

CAP. XXIV. 180. Ambitus.] *Ambitio, deſiderium, pugna.*

CAP. XXV. 181. Male, inquit.] *Hæc dictio eius plenior in Diogene.* Πρὸς χαιρώνδαν εἰπόντα, τίς ὁ μεμυρισμένος; Ἐγώ, φησιν, ὁ κακοδαίμων, κ' ἐμοῦ κακοδαιμονέστερος ὁ περσῶν βασιλεύς. Ἀλλ᾽ ὅρα μὴ ἰδίᾳ τῶν ἄλλων ζώων παρὰ τοῦτο τι ἐλαττοῦται, οὕτως οὐδ᾽ οἱ ἄνθρωποι. κακοὶ κακῶς δ᾽ ἀπόλοιντο οἱ κίναιδοι, οἵ τινες καλὸν ἡμῶν διάσμα διαβάλλουσι : Ad Charondam dicentem, Quis hic vnguentatus? Ego, inquit, miſer, & me miſerior Perſarum rex. Sed vide, ne vt cæteræ animantes propterea nihilo deteriores fiunt, non item homo. Malè autem mali cinædi pereant, qui bellum nobis vnguentum infamarunt.

182. Effeminatis.] *Cinædis, in Græco. & obliquè perſtrinxit Charondam, opinor, qui rogabat.*

183. Quadruplatoribus.] *Quadruplatores, accuſatores ſunt lucri cauſſa, & ſpectantes quartam ex lege. Quia y intenti in prædam, & accuſabant ſimul & poſcebant: vocat argute* beneficiorum quadruplatores, *qui importune exigunt, & niſi affatim reponis, accuſant.*

184. A quo petiſſem.] *A viro bono, & amico.*

185. Liceat.] *Scripti omnes,* libeat. *Tamen illud melius. & dimiſſum dicit,* aut liceat : *nempe in exprobrantem, & beneficio ſuo manus, vt ipſe loquitur alibi, afferentem.*

186. Aut iuuet.] *In animo delectet, talem fallere ſic inhiantem.*

CAP. XXVI. 187. Infelicitas.] *Mala & infelix locatio.*

188. Pœnitebit.] *Acutè. tua iſta benignitas tam firma, in æternum ruborem & pudorem eum dabit.*

189. Non vinces.] *Quis ſenſus? non vinces & explebis improbam eius cupiditatem? verba non dicunt, aut infirmiter dicunt: imo ipſa infirma & manca ſunt. Libri ſcripti, & meus :* cuius ſummam non vinces ſpectat. *Vera lectio,* non vinces: *id eſt, alius totus in lucro eſt, cuius cum vllum aut numerum, non ambitionem & redditionem ſpectat. Vices facere non vult in beneficiis, ſed capere tantum. Quod ſi vulgata tenetur (me auctore numquam:) tum oportent tamen voce auctius ſcribere:* nõ vinces. peccat alius inuidia, laborat alius cæca. *Sed ſperne.*

190. Ob quæ cont.] *In ipſiſis inſoleſcentem, & ſpirantem, ob quæ deſpicere magis ius erat & deceſt, mare. Nonne in vanis, imo & prauis, plerique ſe attollunt?*

191. Daturus.] *Ea vox abeſt meo libro, & recte. Argutius breuiuſque eſt,* Timor, conſilium infidele, *ſine Conſultor infidelis : atque is ſenſus.*

192. Quæ conſequi.] *Alibi vitium tangit, faſtidij & contemptus in rebus, quas antea in magnis habuimus, & improbè pænè optabamus. Itaque nihil ego mutem. Quidam tamen libri:* optare quæ conſequi, *voce inſerta. At mihi ea lectio friget.*

CAP. XXVII. 193. Quietiſſimam.] *Quæ reuera eſt à conſtantia, & lenitas ei adueiſa.*

194. Captæ.] *Pulchra imago. acerba, fateor, ſed noſter vitiis non palpatur, verum inſultat.*

195. Vires.] *Quiſque, quantum poteſt, tantum audet & facit.*

196. Signo.] *Vt in oppido capto, tuba canere ſolet : & tum ad id ſignum miles diſcurrere.*

197. Religio.] *Sacra apud hoſtes ſæpe, & inſulæ prælatæ, aut templa occupata, eos ſedarunt vel arcuerunt : non ita in ciuili hac prædatione, vbi numen & iuſiurandum calcatur.*

198. Anguſto itinere.] *Per foramen aut feneſtram intrandi.*

199. Euertit.] *Muros & ædes ſubuertit.*

200. Sine cæde.] *Togati vulturij.*

201. Cruenta.] *Venefici, ſicarij, & id genus.*

202. Referentem.] *Ita legendum. & iam à querela ad rem ſuam redit. Ecce, inquit, vti publica hæc rapina eſt, & omnes auidi quærere & prædari : quis tu es, qui gratos quæris, id eſt reportantes? Auferre omnes volunt, non referre.*

CAP. XXVIII. 203. Perdidimus.] *Exciderunt nobis.*

204. Proiecimus.] *Vltro aſpernati, & obliti ſumus.*

205. Exierunt.] *Tempore ſe ſubduxerunt.*

206. Auertimus.] *Quaſi à grauibus, & faſtidientes ea videre.*

207. Longius.] *Remouit à te. progreſſu ætatis ſeiunctior es ab eo factus.*

208. Sacerdotiorum.] *Nec enim vnum vni tantum, plura cumulabantur.*

209. Suffragator.] *Adiutor, qui vocem ſuam & alienam commodauit, conciliauit.*

210. Stulte.] *Quis enim ſe inclamat in publico, aut iurgat?*

211. Ignoſce.] *Tu aliis, vt alij tibi. dando veniam, merere.*

212. Dubiam ver.] *Mediam inter pudere & depudere.*

213. Rupit.] *Totam in impudentiam vertit. fræna ei laxauit.*

214. Deprehenſus.] *Enallage. id eſt, cum ij qui pudent, deprehenſi ſunt. Clarius eſſet :* Deprehenſis. *Iuuenalis in hanc rem :*

----nihil eſt audacius illis
Deprehenſis. iram atque animos à crimine ſumunt.

Atque in illo ſexu maximè id elucet.

CAP. XXIX. 215. Conſecrauimus.] *In templo dijs ſuſpendimus.*

216. Apparuit.] *Ne nunc indignare. vetus iactura eſt. etſi iam emerſit & ſe oſtendit. Libri tamen ſcripti confuſius:*

Digitized by Google

Damnum nunc, tūc factum, apparuit. *Mente eadem. quæ & mox exprimuntur:* Stulte non noſti detrimenti tui tempora. perdidiſti, ſed cum dares.

217. Pudore.] *Imo honore & clarore, ſi Plinio fides, in Panegyrico:* Nam liberalitatem iucundiorem debitor gratus, clariorem ingratus facit. *Vtrumque verum. & celebratur bonitas, cui malitia impoſuit: & tacitus tamen pudor eſt, in animo decepto.*

218. Nutriamus.] *Benignitate. non exaſperemus & abrumpamus ferocia.*

CAP. XXX. 219. In perdito.] *In cauſſa perditi atque amiſſi.*

220. Explicauit.] *A re intricata aut illigata. quam patientia (in muliercularum filamentis videmus) explicuit & diſſoluit: calor aut violenta tractio abrupit.*

221. Infamia.] *Quam iracundia aut conuitia faciunt.*

222. Aſperſit.] *Vt in omni calumnia, etiamſi vulnus coit, apparet cicatrix.*

223. Magnitudine.] *Atroci aliquo mendacio, quod eo ipſo fidem habeat, quia vix habet. Quis enim inopinata illa temere fingeret?*

CAP. XXXI. 224. Species.] *Alij libri,* ſpes: *ſed illud præfero. Tacitus de Mæcenate:* Speciem magis in amicitia Principis, quàm vim tenuit.

225. Vi tractus.] *Vnde hæc lectio, neſcio. Muretus fatetur* vitiatus *legi: nec emendationem in promptu ſibi eſſe. Libri ſcripti,* iniuriatus: *meus,* iniuriatos: *Colonienſis editio,* iniuriam. *Ego legerim,* vt etiam in iniuria bonos. *Senſus, nemo ita prauus, & virtutis hoſtis, vt non amet eos qui etiam in iniuria boni ſunt.* Nam tale hæc, *ecce ingratus ſum, lædo, beneficium nec refero nec agnoſco: at ille perſeuerat benè velle bene facere. quis non amet talem non ſolum poſt, ſed in iniuria, bonum?*

226. Impune.] *Cui etiam hoc noui beneficij acceſſit, quod ingratitudo eius toleretur, imo transmittatur.*

227. Ignorantibus.] *In prima ætate infantiæ aut pueritiæ.*

228. Ingratis.] *Grandioribus, & cum iam ſenſum eorum habemus, aut certe debemus.*

229. Neglegentiam.] *Quod res humanas non curent.*

230. Iniquitatem.] *Quod mala bonis, bona malis ſuggerant.*

231. Extra mundum.] *Vt Epicurus. ſupra libr.* IV. *cap.* XIX.

232. Sine luce.] *In illo inani, inter mundos.*

233. Saxum.] *Anaxagoræ delirium, qui μύδρον διάπυρον dicebat eſſe Solem, καὶ μείζω τῆς Πελοποννήσου:* Saxum & globum igneum, & maiorem Peloponneſo. *Ita in Diogene vertendum. & bene Suidas, οὗτος ὁ φιλόσοφος τὸν ἥλιον μύδρον ἔλεγεν εἶναι διάπυρον, τουτέστι, πεπυρωμένον λίθον:* Iſte Philoſophus (*Anaxagoras*) dixit ſolem eſſe mydrum ignitum, id eſt lapidem talem. *Plutarchus in Lyſandro, ſtatuere eum facit τὰ ἄστρα λιθώδη καὶ βαρέα,* ſidera lapidea & grauia. *Plura ibi vide; nec iis igitur qui μύδρον,* ferrum *hic vertunt, accede. Ad hanc rem Claudiani verſus faciunt, De Conſul. Mallij.*

----- hic ſemper lapſuræ pondera terræ
Conatur rapido cæli fulcire rotatu:
Accenditque diem præirupti turbine ſaxi.

Ad Anaxagoram. qui diem accenſam motu rapido ſaxi, id eſt ſui Solis.

234. Fortuitorum.] *Qui ignes aſſiduè confluunt, & conueniunt. Epicuri ſententia, in Lucretio:*

Aut quia conueniunt ignes, & ſemina multa.
Confluere ardoris conſueuerunt tempore certo,
Quæ faciunt ſolis noua ſemper lumina gigni.

Plutarchus II. *de Plac. Phil. oſtendit Xenophanis hoc idem fuiſſe. Quædam ego,* II. *Phyſiol. Diſſ.* XII.

235. Deum.] *Stoicis enim talis, atque omnia ſidera. Pythagoræ ipſum vetuſtum dogma: ἥλιόν τε καὶ σελήνην, καὶ τοὺς ἄλλους ἀστέρας, εἶναι θεούς:* Solem, Lunam, & alia aſtra, Deos eſſe. *Quid vetuſtior eo Triſmegiſtus Hermes? ὁ ἥλιος θεῶν μέγιστος τῶν κατ' οὐρανὸν θεῶν, ᾧ πάντες εἴκουσιν οἱ οὐράνιοι θεοί, ὡσανεὶ βασιλεῖ τινι καὶ δυνάστῃ:* Sol Deorum cæleſtium maximus, cui reliqui Dij cedunt, tamquam regi & principi.

236. Hauſtas.] *Terræmotu, & continuatione hiatu.*

CAP. XXXII. 237. Iſte omnibus.] *Quia bonæ ſi negis, imo bonæ ſpei eſſe deſiit. inter deſperatos eſt.*

M. A. MVRETVS.

CAP. I. NOn ſeruet portionem ſuam.] *Fortaſſis legendum* proportionem.

CAP. II. Proficientem.] *τὸν προκόπτοντα, propria vox Stoicæ diſciplinæ.*

Quem deformamus.] *Deformare eſt ἀποτυποῦν. Vtitur hoc verbo & Cicero eodem ſenſu.*

CAP. IV. Inter nos conuenit.] *Alij ineptè,* Inter duos conuenit.

CAP. VII. Romanus Imperator.] *Vide quæ ſcripſi cap.* XVII. *lib.* XIX. *Variarum lectionum.*

CAP. XII. Equeſtria.] *Ita vocat quatuordecim illos gradus, in quibus ſpectandi cauſa ſedere niſi equitibus Romanis lege Roſcia non licebat.*

CAP. XIII. Ne te traham longius.] *Perſpicuum eſt multa hoc loco deeſſe: in quibus hoc diſputabatur, poſſetne beneficium aliud alio maius eſſe. Concludit autem Seneca conuenienter diſciplinæ Stoicorum, beneficia quidem ipſa neque maiora neque minora eſſe poſſe: paria enim ſunt omnia κατορθώματα, ſed materiam beneficij poſſe eſſe aut maiorem aut minorem.*

CAP. XIV. Athenienſes Harmodium & Ariſtogitonem tyrannicidas vocant.] *Quamquam non tyrannum ipſum, ſed tantum fratrem illius interfecerunt. Vide Thucydidem lib.* VI.

Immo reddo illi.] *Locum hunc, vt alios ſane quam multos, deprauauerat Eraſmus.*

CAP. XIX. Apollodorus aut Phalaris.] *Hos coniungit etiam lib.* II. *de Ira. Et Phalaris quidem vulgo notus eſt: Apollodorus non item. Meminit illius Plutarchus in commentario quo docet, Philoſophum vel maxime cum principibus viris diſputare debere, his verbis: τοὺς δ' Ἀπολλοδώρους καὶ Φαλάριδας, καὶ Διονυσίους εἴ τις καὶ συνιδεῖν ἀποτροπιάζεται, ἐχθαίρει, καὶ ἀποστρέφεται. Meminit & Suidas vbi de Hieronymo tyranno diſſerit, quo ait neque Phalarin, neque Apollodorum, neque alium fuiſſe vllum tyrannum ſæuiorem.*

Si ara eius eſt cruor & ſemper recenti madet.] *Non dubito quin legendum ſit,* Si ara eius cruore ſemper recenti madet. *Sed tamen quia coniectura tantum fretus ita iudico, aliorum iudicium facere malui.*

CAP. XX. Cui triremes & ceraſtas.] *Ita plane legendum, non vt antea,* ceratas. *Multis nauibus de nominibus animalium imponebant nomina, ceraſtas, priſtes, tigres, centauros, cercuros, alia eiuſmodi.*

Cubiculatas.] *Ita expreſſit thalamegos. Suetonius Græcam appellationem retinere maluit.*

Eadem manu beneficium omnibus dabo, illi reddam.] *Hoc dicit: eum interficiam. Conſceleratis enim hominibus duo tantum bona contingere poſſe docet Plato: vt aut corrigantur, aut moriantur. Illis ſi, vt boni eſſe incipiant: hoc, vt peccare deſinant.*

CAP. XXI. Phæcaſia.] *Genus calceamenti ruſtici. Heſychius.*

Per cloſtrum.] *Per ſeram. Cloſtrum ſiu clauſtrum à claudendo, vt hauſtrum ab hauriendo. Plautus:*

Digitized by Google

Bene vale anime mi: nam ſonitum & crepitum
claustrorum audio.

Virgilius:

Illi indignantes magno cum murmure montis
Circum clauſtra fremunt.

Hoc enim dicit, eos fremere circa ipſos obices portarum, ſi qua èxitus detur, erumpere cupientes.

CAP. XXV. Non eſt iſta admonitio, non: conuicium eſt.] *Sic Cicero:* Non ſunt hæc ab indulgentia noſtra, non habent radices ſuas.] *Alij inepte ſcripſerunt,* Immo.

CAP. XXXI. Vt etiam vitiatus.] *Corrupta vox, quam quomodo emendem, non habeo.*

Saxum aliquod.] *Anaxagoræ ea ſtultitia fuit, qui dicebat ſolem eſſe μύδρον διάπυρον.*

Fortuitorum ignium globum.] *Epicuri deliramentum, conuenire ignes, & ardoris ſemina, Quæ faciunt ſolis noua ſemper lumina gigni. Lucretius libro quinto.*

FERNANDVS PINCIANVS.

CAP. I. Reliquias hic liber cogit. Exhauſta materia circumſpicio.] *Vetus lectio,* Reliqua hic liber cogit, & exhauſta materia circumſpicio.

In primum ſtatum congeſſi:] *Legendum* ſtatim, *non* ſtatum, *ex eadem.*

Pauca manent.] *In quibuſdam codicibus,* pauca viuunt. *In alijs,* pauca iuuant.

Ætati ſignum imprimat:] *Exemplar diui Franciſci,* ætatis *præfert, non* ætati.

CAP. II. Et columnarum nouiſſime interualla iungantur:] *Legendum reor* nouiſſima, *non* nouiſſime.

Si ſe ſupra metum ſuſtulit & poſuit.] *Poſtrema duo verba,* & poſuit, *non habentur in vetere lectione.*

Voluptas fragilis & breuis faſtidit obiecta:] *Eadem,* Voluptas fragilis eſt, breuis, faſtidit obiecta. *Quidam codices,* faſtidio obiecta.

Cuius ſubinde neceſſe eſt pœniteat.] *Legendum ex eadem,* cuius ſubinde neceſſe eſt aut pœniteat, aut pudeat.

CAP. III. Qui maxime, vt ita dicam, diuini iuris atque humani peritus.] *Exemplaria quædam,* quàm maxime *legunt, non* qui maxime: *vt putem legendum eſſe,* cum maxime.

Quantum in id quod inexplebile eſt congeras.] *Vetus lectio,* quantum eo quod inexplebile eſt congeras.

CAP. IV. Nihil prohibet aliquid eſſe & eius qui poſſidet, & eius cui datum & aſſignatum eſt.] *Corrigendum,* Nihil prohibet aliquid & ſapientis eſſe, & eius qui poſſidet, cui datum & aſſignatum eſt, *ex eadem.*

Et totus ager aut vllius R. P. eſt.] *Exemplar diui Pauli Pinciani,* & totus ager illius R. P. eſt.

Cuius vniuerſa eſſe contendimus.] *Veteres codices* conceſſimus, *non* contendimus, *habent.*

CAP. V. Tua in poſſeſſione naſcantur:] *Hoc exornationis genus aliorum eſt autorum, non Senecæ: proinde legendum, vt in eiſdem habetur,* in tua poſſeſſione naſcantur.

CAP. VI. At recte vtrinſque dicuntur eſſe.] *Pro minorem ijdem,* ac recte vtriuſque dicuntur eſſe.

CAP. VII. Quæ viritim ei ſeruiunt.] Viciſſim, *non* viritim, *ſunt exemplaria quæ legant.*

CAP. IX. Per ordinem pandere.] Per ordinem expandere, *vetus lectio.*

Ipſa illa quæ placet varietas.] *Quædam exemplaria* veritas, *non* varietas.

Iam enim exercitatæ aures oneri ferendo ſunt.] *Nonnulli codices verbum* aures *non agnoſcunt. Nam paulo ante præceſſit* auribus.

CAP. X. Video iſtic diplomata.] Iſta, *non* iſtic, *quædam exemplaria.*

CAP. XI. Itaque cum Cæſar illi ducenta talenta donaret.] *Scribendum reor:* Itaque cum C. Cæſar, *&c. vt mox paulo liquebit.*

Pauxillo illum animum.] Puſillo. *non* Pauxillo, *vetus lectio.*

Cum miraretur dementiam eius.] *Exemplar ſcholarum,* Cum miraretur Caij dementiam.

CAP. XII. Quibus cum duo ſint.] *Quidam codices,* quibuſcunque duo ſunt.

In illis tantum locus meus ſit proprius quem occupaui.] Tamen *legendum, non* tantum, *ex vetere lectione.*

CAP. XIII. Vti hoc nolente non poſſum.] *Eadem,* vti his illo nolente non poſſum.

CAP. XIV. Quo veram amicitiam experiretur.] *Aut ſcribendum erit,* quo veram amicitiam experireris: *aut certe,* quod veram amicitiam experiretur: *vt præfert exemplar Pincianum.*

Hic benigniſſimus, qui te, cum curſantem & ſollicitum atque anxium viderit.] *Scribe,* Hic benigniſſimus, qui cum viderit te concurſantem & ſolicitum: *ex vetere lectione.*

Si gratiam retuliſſet.] *Exemplar ſcholarum,* ſic gratiam retuliſſe. *Legẽdum puto,* ſi ſic gratiam retuliſſet.

Contra illud pone.] *Scribe,* Contra nunc illud pone, *ex vetere lectione.*

Rebus meis in ſecuritatem creditoris oppoſitis.] *In quibuſdam codicibus* appoſitis, *non* oppoſitis, *ſcriptum eſt. Mallem legeres* depoſitis.

CAP. XV. Etiam ſi in illa nauigatione, *& mox ſtatim,* Etiam vbi in vincula.] *Exemplar ſcholarum,* etiam niſi in illa nauigatione, etiam niſi in vincula.

Huic vere debes & qui vult, & qui conatur, & nihil intentatum relinquit, ſed non potes dicere.] *Verba aliquot ſuperuacanea faciunt, vt ſenſus vix cohæreat. Legendum exiſtimo ſic:* Huic vero qui vult, & qui conatur, & nihil intentatum relinquit, non potes dicere.

CAP. XVI. Hic dicat, Habeo: ille reſpondeat, Non habeo.] *Vetuſta exemplaria:* Hic dicat, Habeo: ille reſpondeat, Debeo. *Quam lectionem approbant verba ſequẽtia,* ita tu ingratus es, niſi ei qui voluntatem bonam in ſolutum accepit, eo libentius debes, quia dimitteris.

Hoc illi ſatis. tibi parum.] *Scribe,* Hoc illi ſatis ſit. Tibi parum. *ex eiſdem.*

CAP. XVII. Inter nos & imperitos.] *Delenda coniunctio* &, *ex eiſdem.*

Malo beneficium proijciam, bono reddã. Huic, quia debeo, illi, ne debeam.] *Longe aliter in exemplari Pinciano:* Malo beneficium projici à bono quàm non reddi etiam malo. Reddam huic, quia debeo: illi ne debeam.

CAP. XIX. Vt quidam debeat quod à me accepit. Iam vlterioris eſt curæ.] *Ita prior editio. Corrigendum arbitror,* vt cuſtodiam debeam eius quod à me accepit, iam vlterioris eſt curæ. *Nam ſequitur mox paulo:* Beneficij accepti, non redditi cuſtodiam debeo.

Non. Reddo illi quale nunc poteſt accipere: *Sic habent omnia exemplaria, ſed corrupte. Legendum arbitror,* Nunc reddo illi, *&c.*

Intra ſe malus.] *Verbum* ſe *ſuperuacaneum eſt, ex vetere lectione.*

Digitized by Google

CAP. XX. Omnia mihi in illum bona ſint libera.] *Etiam hoc loco verbum* bona *redundat, ex eadem.*

Cui tritemes & ceratas non mitterem.] *In exemplari diui Franciſci, non* triremes *habetur, ſed* Tyrrhenicas. *Item puto* cecyras *reponendum, ſiue* cercuros, *pro,* ceratas, *ex Plinij 7. hiſtoriæ naturalis, cap. 55.*

Quamquam ingeniis talibus.] *Ita præferunt vetuſta omnia exemplaria. ſed puto caſtigandum,* Namque ingeniis talibus.

Optimum eſt obire ei.] *Lege ex vetere lectione,* Optimumque eſt obire ei.

Quod in me non eſt, redeat domum bonus malus.] *Vetuſta exemplaria,* quod meum non eſt, redeat ad dominum, bonus ſit an malus.

Quàm diligenter iſtud excuterē.] *Verbum,* Quàm *ſupernacaneum videtur. Aut certe legendum: eſt* Quid ni? Diligenter iſtud excuterem.

CAP. XXI. At philoſophus noſter.] *Exemplar ſcholarum Salmanticenſium.* At Pythagoricus noſter.

CAP. XXII. Ad te non pertinet.] *In quibuſdam exemplaribus poſt hæc verba ſequitur protinus:* Non enim tibi debet eius prodeſſe malignitas.

Quemadmodum inter nos officia diuiſa ſunt.] *Scribendum puto* inter vos, *non* inter nos.

Quæ ideo præcipimus vltra modum, vt ad verſum ſuum redeant.] *Vetus lectio:* Quæ ideo petimus vltra modum, vt ad verum & ſuum redeant. *Quæ lectio videtur confirmari verbis quæ paulo poſt ſequuntur:* In hoc omnis hyperbole extenditur, vt ad verum mendacio veniat. *Cæterum libentius legerem:* Quædam petimus, *ſiue* Quædam præcipimus (*ſunt enim exemplaria, quæ* præcepimus *agnoſcant*) *quàm.* Quæ ideo petimus.

CAP. XXIII. In hoc omnis hyperbole excedit.] *Vetus omnis lectio* extenditur *agnoſcit, non* excedit.

Itaque ille cum dixit.] *Eadem,* Itaque ille qui dixit. *Quidam tamen codices.* Itaque iſte qui dixit.

CAP. XXVI. Occaſionem ignorant non oſtendam?] *Exemplar diui Franciſci,* occaſionem ignoranti: illi non oſtendam?

Tam firmæ voluntatis.] Tam firmæ mentis, *vetus lectio.*

Semper aliquo tranſilientem.] Alio, *non* aliquo, *legendum putauerim.*

Quibus voluimur.] *Quidam codices,* in quibus voluimur.

Quæ conſequi poſſe ſpes non fuit.] *In nonnullis exemplaribus,* Optare quæ conſequi poſſe ſpes non fuit.

CAP. XXVII. Captæ quàm maxime ciuitatis faciem.] *Ita prior editio. Scribendum* cum maxime: *ex vetere lectione, & Senecæ conſuetudine.*

Ipſa quibus arcetur.] *Exemplar Franciſcanum,* arctatur *non* arcetur: *& forte rectius, quia præceſſit,* anguſto itinere.

CAP. XXVIII. Ante beneficiorum memoria comitetur.] *Corrige,* an omnium te beneficiorum memoria comitetur, *ex vetere lectione.*

CAP. XXIX. Simus quales fuimus nos.] *Scribendum inciſo ordine,* Simus nos quales fuimus, *ex eadem.*

Damnum non tunc factum apparuit.] *Exemplar diui Pauli nimus corrupte,* Damnum nunc tunc factum apparuit. *Legendum puto, mutato dictionum ordine,* Damnum tunc factum nunc apparuit. *Quam ſententiam repetit aliis verbis paulo poſt:* Stulte, non noſti detrimenti tui tempora: perdidiſti, ſed cùm dares.

CAP. XXXI. Qui beneficia ignoranti dare incipiunt.] *Sunt exemplaria in quibus* ignorati *habetur non* ignoranti.

Saxum aliquod.] *Exemplar Franciſcanum,* ſaxum aliquod ignitum.

CAP. XXXII. Non eſt magni animi, beneficium dare & perdere.] *Verbum* beneficium *non agnoſcunt plerique codices.*

ERASMVS ROTERODAMVS.

CAP. XIX. NOn *reddo illi, quale nunc poteſt accipere.*] Diſtinctio torſit me; legendum, *Non reddo,* &c. vt *non* ſit improbantis argumentum. quaſi dicat: non eſt ita. Imo reddo, quale poteſt accipere.

CAP. XXIII. *A quo acciperet, ambiguus fuit.*] Longobardicus codex habebat, *ambiguus fuit:* & recte. ſentit enim, Socratis amicos inter ſe contendiſſe, quis daret.

Non ne multū erat eum meruiſſe, à quo, &c.] Sic prior editio. Longobardicus habebat, *eum fuiſſe.* quæ lectio non eſt abſurda. hoc eſt, talem eſſe virum, vt Socrates ab eo dignaretur accipere. Alioqui probabile eſt, *emeruiſſe,* verſum in *eum meruiſſe.*

IOANNES OPSOPOEVS.

CAP. I. ANnus ætati ſignum.] In m. ſc. eſt, *annus ætati ſignum.*

CAP. VII. Nullum ſacrilegium.] M. ſc. *nullum ſacrilegum eſſe.* quos oppoſitionis lex requirit. prius enim omnes ſacrilegos eſſe collegerat: modo neminem.

CAP. VIII. Nec nos.] Lipſius in comment. ad XVI. Ann. Taciti: Pro *nec nos,* omnino ſcribo, *& nos.* ita enim concludit Seneca, *ne aut exemplum ſæculo, aut conuicium deeſſet.*

CAP. IX. Senatoris ſenſu.] M. ſc. *ſenatorio cenſu.*

Superponuntur.] Aliæ editiones legunt *ſupponuntur.* Lipſius comment. ad III. Ann. Taciti dubitat, an *ſuppanguntur* ſubſtituendum ſit.

CAP. XI. Ducenta donaret.] Quædam editiones habent, *ducenta talenta donaret.*

CAP. XX. Cetaſtas.] Turnebus Aduerſar. libr. XXVIII. cap. XXIII. In Seneca haud equidem dubitem emendare *æratas,* pro *ceratas,* cum ait: *Cui triremes & ceratas non mitterem, luſorias & cubiculatas, & alia ludibria regum in mari laſciuientium.* In veteri libro *his ſeratas* reperi. *æratas* defendo, quæ æreo roſtro armatæ ſunt. Brodæus, Miſcelian. libr. IV. cap. XIII. Roſtratæ naues, quas Græci χαλκεμβόλους & χαλκήρεις vocitant, vnde dictæ ſint, nemo eſt vel mediocriter litteris imbutus, qui ignoret: earum autem nauium roſtra quia ex ære fiebant, æratæ etiam nominabantur. Cæſar. *interim L. Naſidius ab Cn. Pompeio cum claſſe nauium ſedecim in quibus paucæ erant æratæ.* Virgilius lib. IX. licet heroicis temporibus nullæ tales eſſent.

Quæ prius æratæ ſteterant ad littora puppes.

Ceratæ vero naues à quibuſdam dicuntur, quaſi cera & ebore, citroque, id eſt vermiculo pictæ: quos libr. XXX. in eam adduxit opinionem Plinius. Non ſum neſcius, Troianis ſæculis pictas etiam fuiſſe naues: ſiquidem eas μιλτοπαρῄους vocat Homerus. Monſtrat & hoc Herodotus libro tertio. Hoc in præſentia aſſeuero, ceratas, quaſi cera picceque ſimul confuſis oblitas à plerique appellari:

Digitized by Google

licet repugnent clari grammatici. Ouidius Metamorph.xi.

Iamque labant cunei, ſpoliataque tegmine ceræ
Rima patet. ——

Idem lib. de remed. amor.ii.

Nec ſatis vna tenet ceratas anchora puppes.

Seneca lib.de Beneficiis vii. *Cui triremes & ceratas mitterem.* Mihi ſane (ne mentiar) *æratas* non diſplicuiſſet : nihil tamen immuto. Græci quoque κηρὸν pro eadem ceræ piciſque mixtura accipiunt. Lucianus in dialogo Mercurij & Charontis : τὸ κηρὸν ὡς ἐπιπλάσαι τοῦ σκαφιδίου τὸ ἀνεῳγός. Conſule lib.xvi.cap.xii.Plinium. Hactenus Brudæus. Mox iterum Turnebus cap. xxv. lib. xxiiii. Aduerſar. Apud Vegetium cap.xxiii.lib.iiii.quæ ſunt luſoriæ naues, in controuerſiam venit. Ego eo nomine interpretor naues, quas in Danubio aduerſus Barbaros Romani in excubijs habebant, quæ huc & illuc diſcurſare ſolebant. nam ludere nauis dicitur, quæ huc & illuc velut laſciuia quadam currit, Seneca epiſt.iv. *vbi naues luſerunt, hauriuntur.* ſic autem etiam potius vocatæ ſunt, quod ludicræ triremibus & æratis comparatæ viderentur, & tanquam ad luſum haberentur.

CAP.XXI. Phæcaſia.] Lipſius Elect.i.cap. xxvi. *Phæcaſia*, inquit Seneca, *rem magnam*. Quare rem magnam ? nos ſcimus ita appellari Græcanicos calceos, & pretium eorum non plus tribus denariis, vt ſtatim addit. Dico ego gloſſema eſſe imperiti alicuius Macci, ad *Phæcaſia* vocem, quam ille non magis intellexit quam Milphio Pœnulum Plauti.

CAP.XXII. Quod debes quære cui reddas.] M. ſc. non male, *Sic tu quod debes, quære cui reddas*, & mox *extenditur*, pro *excedit*.

CAP. XXXI. Pinciano conſentit Puteani codex legenti, *tam firmæ mentis ac ſolidæ*.

Vt etiam vi tractus.] Priores editiones referunt, *vt, etiam vitiatus* Muretus licet corruptam vocem quomodo emendet, ſe non habere profeſſus ſit : tamen qui editioni Romanæ præfuerunt, *vt etiam vi tractus*, repoſuerunt : qua auctoritate, neſcio. Puteani membranæ hanc exhibent ſcripturam, *vt etiam iniuriatus*.

GRVTERVS ET IVRETVS.

Ex Cap. I.

Reliquias hic liber cogit.] emendo ex v. c. *reliqua.* nam *reliqua* abſolute poſuit more aliorum auctorum, pro debitis reſtantibus ex potiore ſumma non ſoluta. Iuretus.

Demetrius Cynicus.] effuſus vbique in eo laudando noſter, de eo vide Lipſium ad Taciti lib. 16. An. extremo.

Inuoluta veritas in alto latet] v.c. *inuoluta ratio.*

Aut in proximo poſuit. Si animus] aliquot verba, quæ deſunt in aliorum editionibus, proponam fide v.c. qui ſic habet: *aut in proximo poſuit. Et ideo licet ſapiens neſciat naturas omnium rerum, ſcit tamen nec malum eſſe niſi turpe, nec bonum niſi honeſtum. Si animus, &c.* Et quidem videtur ſana eſſe lectio, nam ſtatim proximo cap. 2. dicit: *Et ſine mora illi veniat illa turpis honeſtique diſtinctio.* vbi vox, *illa*, plane referri debet ad eam clauſulam, *Scit tamen, &c.* Iuretus.

Ex Cap. II.

Statque nec malum eſſe vllum niſi turpe, nec bonum niſi honeſtum.] Hæc vero plane ſuperflua & temere repetita, ex illa clauſula proxime præcedentis capitis, ſcilicet: *ſcit tamen nec malum, &c.* Iuretus.

Ex Cap. III.

Nec equeſtribus turmis] in v.c. Iureti, *nec equitum tribus turmis*: ſic Auſonius in Grypho: *tres equitum turmæ.*

Vt nihil cupiat] v.c. *aut nihil ſapiens cupiat.*

Ex Cap. IIII.

Omnia patris ſunt quæ in liberorum manu] Accommodat hæc propoſito ſuo Ræuardus ad l. 93. de reg. iur. tu eum conſule.

Ex Cap. V.

Nec ſeruum tuum mercenarium meum abduces] Mercenarij appellabantur qui operas ſuas mercede locabant. l. 1. §. ſi filius fa. ff. de vi & vi arm. l. 5. §. ſi quid ſeruus, ff. quemad. ſeru. amitt. Plerunque autem ita ſeruos alienos, quorum conductis operis vtebantur, vocabant. Saluianus li. 5. de vero Dei iudicio, ad finem : *Illorum more dominorum nobiſcum barbari agunt, qui mancipia obſequiis ſuis non neceſſaria mercedibus promerendis locant.*

Ex Cap. VII.

Romanus imperator] v.c. *Corenius Imperator.*

Multi enim imperatores] poſtrema vox plane abeſt à v.c. & ex gloſſa manaſſe videtur. Iuretus.

Ex Cap. VIII.

Capite cenſebitur] aliter & rectius v. c. Iureti, habet enim, *capite cenſus ſcribatur.*

Ex Cap. IX.

Luxuriæ ſpolia] v.c. *luxuriei.*

In ſimilitudinem veri] v. c. *in ſpeciem veri.*

Murrhina pocula] ex gemma ſolis calore denſata confici ſolita, Plinius lib. 37. cap. 2. tradit. vide de iis Briſſonium lib. 1. de verb. ſign.

Ex Cap. X.

Vaſta ſpatia terrarum colenda per vinctos] alligatis mancipiis rura fere omnia colebant antiqui, de quibus vide Briſſonium lib. 2. ſel. antiq. cap. 9. & Lipſium lib. 2. Elect. cap. 15.

Ex Cap. XI.

Ducenta donares] v.c. *ducenta talenta donares.*

Ex Cap. XVI.

Et vis ſignare reſponſum] reſpexit author ad morem veterem. priſcis enim temporibus reſponſa ſua non ſignabant Iuriſconſulti, ſed plerunque Iudicibus ipſi, ſcribebant, aut teſtabantur qui illos conſulebant. poſtea inualuit vt reſponſa ſignata darentur. de quo vide Briſſonium lib. 3. de formulis, in fine.

Ex Cap. XVIII.

Ille vti non poterit, viderit] v. c. *quomodo accipiat, viderit.* Iuretus.

Ex Cap. XIX.

Si ara eius cruore ſemper recenti madet.] Suſpicor legendum, *ſi arx eius cruore ſemper, &c.* ex dubiis literis cod. Naz. arcemque capio pro rupe Tarpeia, vnde homines deiiciebantur. Grut. vide eum lib. 27. c. 9. Suſp.

Ex Cap. XXI.

A ſutore Phæcaſia] v.c. Iureti *à ſculptore phecaſiam.*

Et cum clauſam diu præſtaret] v. c. *& cum ad clauſam.*

Sutor ille] v.c. *Sculptor ille.*

Tres aut quatuor] hæc tria verba plane abſunt à v.c.

Quatuor denarios in tabernam] vox, *quatuor*, etiam abeſt à v.c.

Ex Cap. XXVI.

Tam firmæ voluntatis ac ſolidæ] v. c. Iureti habet, *tam tutæ mentis & ſolidæ.*

Digitized by Google

Alius lucroſus eſt.] In ora vulgati cuiuſdam libri, *lucri totus*, ſed valde placet quod habet v. c. *lucricoſus*, nec dubito quin ita ſcripſerit Seneca, qui hominem lucri cupidum ex nomine exprimere voluit. At *lucroſus* aliud ſignificat Latinis. *Lucricoſum* autem eodem modo dixit quo *tenebricoſam domum* Epiſt. 51. ſic enim ibi habet eadem vetus membrana: Sed & *verticoſus*, & *ventricoſus*, aliaque huius generis nomina latine dici nemo ignorat. Iuretus.

Ambitione & in gladios ruente] rectius v. c. Iureti, *ambitione in gladios ruit.*

Ob quæ contemnendus eſt, inſolentem] v. c. *ab quo contemnendus eſt inſolens.*

Semper alio tranſilientẽ] v. c. *ſemper aliqua tranſilientem.*

Errores quibus voluimus] bene v. c. Iureti, *quibus inuoluimus.*

Ex Cap. xxxi.

Vt etiam vitiatus bonos non amet] Præclaram ſententiam vna dictio valde obſcurat & corrumpit: nam illud, *vitiatus*, parum conuenit, cuius loco alter quidam codex habet, *iniuriatus*, pro quo in editione Mureti editum eſt, *vi tractus*, ex ſola ſuſpicione ſcilicet. In hac repugnantia liceat etiam mihi diuinare legi poſſe, *etiam inuitus*. Sane mens auctoris id poſtulat, nec longius petita eſt caſtigatio. Iuretus.

Sata euocat] v. c. *reuocat.*

Digitized by Google

IVSTVS LIPSIVS.

DE EPISTOLIS L. ANNAEI SENECAE QVARE, QVANDO, ET AD quem ſcriptæ.

EPISTOLAS *has ita ſcripſit,& inſcripſit:non quia veræ ſint & aſſidue ſic miſſæ: non ego arbitror: ſed placuit titulus & ratio ſcribendi libera, in qua incipias,deſinas cùm lubet;inſeras,varies, vt lubet; neque adſtringeris ad ordinem aut materiem certam. Eſt velut ſilua quædam rerum, & miſcellanea argumenta:etſi Philoſophiæ tamen finibus clauſa. Ego cenſeo Senecam hæc obiter & carptim ſcripſiſſe,per interualla,vt quidque meditatus erat,aut incidebat,inter ambulandum, exercendum,in horto,in domo,in lecto. Quando enim illud ingenium quieuerit? Sunt igitur quotidiani conceptus, ſiue* μελετήματα*: ſed ita me Deus, pulchra, vtilia,alti animi atque honeſti. Quin tamen & veræ quædam Epiſtolæ interuenerint, haud fortiter eo negatum, ſed quædam. Hoc vel argumento temporis adſtruas, quo ſunt ſcriptæ. Omnes enim intra biennium,vt facile ex ipſis colligas:conſulatu Memmij Reguli & Virginij Rufi,itemque Lecanij & Licinij:id eſt,haud longe ante eius mortem. Meminit in epiſtola* XCI. Lugdunenſis coloniæ exuſtæ, *& deplorat: atqui clades ea illis extremis Conſulibus incidiſſe videtur,cùm Tacitus ſcribat* Neronem ſolatum cladem Lugdunenſem quadragies HS *anno ſequenti. Neque enim iſta remedia differri diu ſolent. Sed & ipſe Seneca non vno loco oſtendit, Epiſtolas has in ſenio ſuo ſcriptas. Scripſit autem ad Lucilium: & quis ille? Origine humilis,induſtria emerſit, & ad equeſtrem ordinem,tum ad Procurationem Siciliæ peruenit. Diſces ex his epiſtolis, ſi obſerues. Ingenium illuſtre fuiſſe videtur, litteris & poëticæ etiam amicum: iiſque dotibus Senecæ carum. Laudat mirifice eum, etſi colore quodam & figurate, libri* IIII. *Natural. Quæſt.initio,quos ipſos libros ei inſcripſit. Oſtendit ibi ſub Caio potuiſſe, ſub Claudio: fidem eius commendat, inuictum muneribus animum,alia digna lectu, ſiquis virum noſſe cupit. In his etiam Epiſtolis, à iuuentute ſe ei amicum fuiſſe ſignificat, & ætatem perſeueraſſe. Alia de viro non poſſum, nec cognomen quidem eius eruere. Nam quod quidam* Iuniorem *appellant? inducti loco Senecæ (epiſt.*XXV.) Iuniores? quid refert? non dinumerantur anni: *puer videt, quàm ſit puerile. Ad ætatem ea, non appellationem ſpectant. Paullo igitur minor Seneca fuit, tamen & ipſe ſenex,argumento epiſtolæ nonageſimæ ſextæ. Satis, ſi addidero,diuidi à quibuſdam has epiſtolas in libros: & olim ſic fuit. Agellius palam citat* librum XXII. Epiſtolarum: *& ſcripti codices diuidunt, ſed diuerſe. Seneca ipſe tangere & ingerere videtur,in epiſtola* XXXIII. Deſideras his quoque epiſtolis, ſicut prioribus,adſcribi aliquas voces noſtrorum. *Diuidit à prioribus:quid niſi à libro priore contentis?*

Digitized by Google

L. ANNÆI SENECÆ AD LVCILIVM EPISTOLÆ.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

TEMPORIS æſtimationem & vſum Lucilio commendat: non differri debere, non elabi, non male poni.

EPISTOLA PRIMA.

ITA fac, mi Lucili: 1 vindica te tibi, & tempus quod adhuc aut 2 auferebatur, aut 3 ſurripiebatur, aut 4 excidebat, collige & ſerua. Perſuade tibi ſic eſſe, vt ſcribo. quædam tempora 5 eripiuntur nobis, quædam 6 ſubducuntur, quædam 7 effluunt. Turpiſſima tamen eſt iactura, quæ per negligentiam venit: & ſi volueris attendere, magna vitæ pars elabitur 8 male agentibus, maxima 9 nihil agentibus, 10 tota aliud agentibus. Quem mihi dabis, qui aliquod pretium tempori ponat? qui diem æſtimet? qui intelligat ſe quotidie mori? In hoc enim fallimur, quod mortem 11 proſpicimus: magna pars eius iam præterijt. quidquid ætatis retro eſt, mors tenet. Fac ergo, mi Lucili, quod facere te ſcribis, omnes horas complectere: ſic fiet, vt minus 12 ex craſtino pendeas, ſi hodierno manum inieceris. Dum differtur vita, tranſcurrit. Omnia, mi Lucili, aliena ſunt: tempus tantum noſtrum eſt. In huius rei vnius fugacis ac lubricæ poſſeſſionem natura nos miſit, ex qua 13 nos expellit quicumque vult. Sed tanta ſtultitia mortalium eſt, vt quæ minima & viliſſima ſunt, certe reparabilia, 14 imputari ſibi, cum impetrauere, patiantur: nemo ſe iudicet quidquam debere, qui tempus accepit. cum interim hoc vnum eſt, quod ne gratus quidem poteſt reddere. Interrogabis fortaſſe, quid ego faciam, qui tibi iſta præcipio? Fatebor ingenue: quod apud luxurioſum, ſed diligentem, euenit, ratio mihi conſtat 15 impenſæ. Non poſſum dicere, me nihil perdere: ſed quid perdam, & quare, & quemadmodum, dicam: cauſas paupertatis meæ reddam. Sic euenit mihi, quod pleriſque 16 non ſuo vitio ad inopiam redactis: omnes ignoſcunt, nemo ſuccurrit. Quid ergo eſt? non puto pauperem, cui quantulumcumque ſupereſt, 17 ſat eſt. Tu tamen malo ſerues tua, & 18 bono tempore vti incipias. Nam, vt viſum eſt maioribus noſtris: *Sera parſimonia* 19 *in fundo eſt*. Non enim tantum minimum in imo, ſed 20 peſſimum remanet.

COMMENTARIA VARIORVM AVTHORVM in Senecæ Epiſtolas.

I. LIPSIVS.

VINDICA TE.] *In libertatem. cur? tibi te aſſere, nec alijs viue aut ſerui.*

2. Auferebatur.] *A potentioribus, per officia & cultum.*

3. Surripiebatur.] *A noſtra ſortis, per blanditias & ſermones. Amici, fures temporum.*

4. Excidebat.] *Tua neglegentia & omiſſione. De Vit. beat. cap.* XXXII. Non multum accepit homo temporis, etiamſi illud totum ſibi vindicat. cui licet nihil facilitate eripi, nihil neglegentia patiatur excidere; tamen ad immortalium cognitionem nimis mortalis eſt.

5. Eripiuntur.] *Reſpondet τῷ* Auferebatur.

6. Subducuntur.] *Idem quod,* Surripiebatur.

7. Effluunt.] *Explicat illud* Excidebat.

8. Male agentib.] *In luxu, libidine, vitiis.*

9. Nihil agent.] *In otio, ignauia: & maxime ſomno.*

10. Tota aliud.] *Aliud agunt, qui occupati non vbi oportet. Vtrius nos vocabat; externa & vana quærimus, & hoc agimus tota vita.*

11. Proſpicimus.] *Quidam libri,* Quaſi procul eſſe conſpicimus: *falſo, & ab ignorantia acutioris dicti. Mortem quaſi inſtantem & futuram habemus: atqui iam in parte venit & fuit. Quomodo? à quo die nati ſumus, morimur: &, vt ipſe epiſt.* XXIV. non repente in mortem incidimus, ſed minutatim procedimus. *Plura ibi vide.*

12 Ex craſtino:] *Sic De Breu. vit. cap.* IX. Maximum viuendi impedimentum eſt exſpectatio, quæ ex craſtino pendet.

13. Nos expellit.] *Improbe. quis nolentem eo ſpoliet, vel*

Digitized by Google

Falæ⟨n⟩, vel Nero? Mennarÿ libri, ex qua expellitur: *quod audio, hoc ſenſu: Solus ille poſſeſſione hac eiicitur, qui vit non vult: qui patitur eripi, ſurripi, elabi. Nec male aliÿ* non expellit: *negando.*

14. Imputari.] *Quaſi magna beneficia.*

15. Impenſæ.] *Mei, expenſæ. Senſus. Male pono tempus, ſed ſcio me male ponere ſicut laxi patres familias expendunt, ſed ratio expenſæ etiam ſine ratione iis conſtat. Medelæ propior ſum, quia noui morbum.*

16. Non ſuo vitio.] *Sed temporum aut fortunæ. Indicat callide, in Aula ſibi tempus perire.*

17. Sat eſt.] *Numquam ſero reditur ad bonam mentem.*

18. Bono tempore.] *Ætate bona, & valida.*

19. In fundo.] *Viſum & Heſiodo iam olim:*

—δειλὴ δ' ἐνὶ πυθμένι φειδώ:

—in fundo parcere ſerum eſt. *Significat Senecа, vetus Romanum etiam verbum eſſe.*

20. Peſſimum.] *Epiſt.* CVIII. Quemadmodum ex amphora primum, quod eſt ſinceriſſimum, effluit, grauiſſimum quoque turbidumque ſubſidit: ſic in ætate noſtra, quod eſt optimum, primum eſt.

MVRETVS.

ITA fac mihi Lucili.] *Antiqui breues quaſdam ſententias, quibus multum ſapientiæ paucis verbis adſtrictum contineretur, ad Deum referebant auctorem. Eiuſmodi fuerunt,* Noſce te ipſum: Deum ſequere: Ne quid nimis: *eiuſdemque generis aliæ. Fuit & hæc in nobiliſſimis atque omnium ſermone celebratiſſimis,* Tempori parce. *Mentio eius apud Ciceronem libro tertio de finibus, apud hunc noſtrum epiſtola, vt à me quidem numerantur, nonageſima quarta: vt ab aliis, nonageſima quinta: apud Clementem Alexandrinum ſtromate primo: apud Stobæum λό. ψ γ. & alios. Et quod ait princeps medicorum, vitam eſſe breuem, artem vero longam, non de medendi modo arte, ſed & de ſapientia, quæ viuendi ars eſt, multo etiam verius dici poteſt. Zenonis eſt, nulla re ita nos egere, vt tempore. Nos autem ridicule de vitæ breuitate querimur: partem eius multo maximam ſine fructu effluere patimur. & cum mortem nobis imminere ſentimus, ſi quis ſe triduum aut quatriduum ad vitam nobis adiecturum profiteatur, omnia dare ac profundere parati ſumus: cum ſæpe integros menſes atque annos ita nobis eripi paſſi ſimus, vt ſi ex pleno ac redundanti & ſuperfluenti aliquid nulli pretij largiremur. At Theophraſtus ſυνεχῶς ἔλεγε, πολυτελὲς ἀνάλωμα εἶναι τὸν χρόνον. Hoc igitur ſapientiſſimum præceptum hac prima epiſtola pertractat & Lucilio commendat Seneca.*

Aut auferebatur.] *ab amicis potentioribus, qui, omnibus omiſſis, quaſi pro imperio operam ſibi dari volunt.*

Aut ſurripiebatur.] *Clanculum, quaſi quæ ex inſidiis.*

Aut excidebat.] *Per incuriam ac negligentiam tuam.*

Perſuade tibi.] *Eandem ſententiam mutato tantum orationis genere repetit, vt altius in animo infigat.*

Male agentibus.] *vt ea quæ aleæ, quæ libidini, quæ ventri atque abdomini, quæ ſectandis potentioribus datur.*

Nihil agentibus,] *vt euenit iis qui otio atque ignauia marcent.*

Aliud agentibus,] *negligenter ac languide omnia tractantibus, & quiduis potius cogitantibus, quam id quod agunt.*

Mortem proſpicimus,] *tanquam procul diſtantem: cum tamen illa aſſidue, ſupra caput immineat.*

Manum inieceris,] *Verbum iuris. vt & id, quo ſtatim vtitur.* In poſſeſſionem mittere.

Dum differtur vita, tranſcurrit,] Ἡμεῖς ὁπότε ἀρχόμεθα ζῆν, τότε ἀποθνήσκομεν, *dixiſſe fertur Theophraſtus. Et hoc eſt, quod, & ſi longe alio ſenſu, dixit Martialis.*

Sera nimis vita eſt craſtina, viue hodie.

Horatius autem vere & ſerio:

Sapere aude:
Incipe. viuendi qui recte prorogat horam,
Ruſticus expectat, dum defluat amnis, at ille
Labitur & labetur in omne volubilis æuum.

Cum impetrauere.] *Multo hoc melius, quam quod antea legebatur,* cum periere.

Cui quantulumcumque ſupereſt, ſat eſt.] *Quamuis igitur mihi, ætate iam ad ſenium inclinata, ſupereſſe non multum poteſt: pauper tamen mihi non videor, cum id ipſum quod ſupereſt; quantulum eſt, mihi ſatis eſſe ducam.*

Bono tempore.] *mature.*

Sera parſimonia.] *Heſiodeum eſt: δειλὴ δ' ἐνὶ πυθμένι φειδώ.*

Non enim tantum minimum,] *Citantur ex Antiphane verſus quidam, quibus ait vitam noſtram ſimilem eſſe vini. vbi enim paulum ſupereſt, aceſcere.*

Σφόδρ' ἐστὶ ἡμῶν ὁ βίος οἴνῳ προσφερής.
Ὅταν ᾖ τὸ λοιπὸν μικρὸν, ὄξος γίνεται.

Hic noſter epiſtola centeſima octaua. Meliora præteruolant: deteriora ſuccedunt. quemadmodum ex amphora primum quod eſt ſinceriſſimum effluit, grauiſſimum quodque turbidumque ſubſidit: ſic in ætate noſtra quod eſt optimum, primum eſt.

PINCIANVS.

QVod mortem proſpicimus.] *Codices nonnulli,* quod mortem procul eſſe coniicimus.

In huius rei nimis fugacis ac lubricæ poſſeſſionem.] *Vetus omnis lectio non habet* nimis, *ſed* vnius, *quod & rectius, quia ſequitur,* Cum interim hoc vnum eſt, &c.

Ex qua expellit quemcumque vult.] *Prior editio,* ex qua expellitur quicumque vult. *Exemplar Scholaſticum,* Ex qua nemo expellitur niſi quicunque vult.

Et tanta ſtultitia mortalium eſt.] *Scribe,* Sed tanta ſtultitia mortalium eſt, *ex eadem.*

Imputari ſibi cum periere, patiuntur:] *Caſtigatiſſima quædam exemplaria* impetrauere *agnoſcunt, non* periere.

Quid eſt?] *Scribe,* Quid ergo eſt? *ex vetere lectione.*

ERASMVS.

ERipiuntur.] *Eripiuntur quæ vi tolluntur: ſubducuntur, quæ clam. Pro* eripiuntur, *quidam codices habebant* ſurripiuntur.

Quod mortem proſpicimus.] *Proſpicimus ventura, & quæ procul abſunt. At non iam magna ex parte à tergo eſt. Aliquis non intelligens aſtutiam, addidit,* non proſpicimus.

Ex qua expellitur quicunque vult.] *Argutius eſt quod habebat codex vetuſtus,* ex qua expellit quemcumque vult. *Natura miſit in hanc poſſeſſionem, ſed hac lege, vt ſit exeundum quandocunque vult ipſa.*

OPSOPOEVS.

OMnes quos habui ſcripti codices, duo Puteani, tertius Nicotij, & quartus Ambianus, conſentiunt in hac ſcriptura ſine dubio vera. & ſi volueris attendere, maxima vitæ pars elabitur male agentibus, magna nihil agentibus, tota vita aliud agentibus. *Huius periodi explicationem vide apud Alciatum Parergon Iuris lib.* IV. *cap.* XIIII.

In optimo Puteani codice ſupra hæc verba mortem proſpicimus, *explicationis cauſa ſcriptum erat,* quaſi

procul eſſe coniicimus. *Poſtea* mi *abeſt à tribus m.ſſ.*

Alter Puteani codex optimæ fidei, ex qua non expellitur quicumque vult: *ceteri non ita bene*, ex qua expellit quencunque vult: *vnus*, quicunque vult.

Omnes m. ſſ. Et tanta ſtult. *non* Sed *idem* dicere nihil perdere. *&* *mox*. Sed euenit mihi. *&* incipies.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

CORPORIS quietem approbat, ſed & animi in vna aliqua re aut ſtudio. Damnat curioſulos, qui per varios auctores & ſcripta diſcurrunt: pauca bonáque potius legere, & iis immorari ſuadet: Excerpendum ſemper aliquid. & animo inſerendum: à ſuo exemplo, qui ſenſum tunc Epicuri egregium, de Paupertate.

EPIST. II.

EX his quæ mihi ſcribis, & ex his quæ audio, bonam ſpem de te concipio. non diſcurris, nec locorum mutationibus inquietaris. Ægri animi iſta iactatio eſt. Primum argumentum 1 compoſitæ mentis exiſtimo, poſſe conſiſtere, & ſecum morari. Illud autem vide, ne iſta lectio multorum auctorum, & omnis generis voluminum, habeat aliquid vagum & inſtabile. Certis ingeniis immorari & innutriri oportet, ſi velis aliquid trahere, quod in animo fideliter ſedeat. 2 Nuſquam eſt, qui vbique eſt. In peregrinatione vitam agentibus hoc euenit, vt multa hoſpitia habeant, nullas amicitias. Idem accidat neceſſe eſt iis qui nullius ſe ingenio familiariter applicant, ſed omnia curſim & properantes tranſmittunt. Non prodeſt 3 cibus, nec corpori accedit, qui ſtatim ſumptus emittitur. Nihil æquè ſanitatem impedit, quam remediorum crebra mutatio. Non venit vulnus ad cicatricem, in quo crebro medicamenta tentantur. Non conualeſcit planta quæ ſæpe transfertur. nihil tam vtile eſt, quod in tranſitu proſit. 4 Diſtrahit animum librorum multitudo. Itaque cum legere non poſſis quantum habueris, ſat eſt habere quantum legas. Sed modo, inquis, hunc librum euoluere volo, modo illum. Faſtidientis ſtomachi eſt, multa deguſtare: quæ vbi varia ſunt & diuerſa, inquinant, non alunt. Probatos itaque ſemper lege: & ſi quando ad alios 5 diuertere libuerit ad priores redi. Aliquid quotidie aduerſus paupertatem, aliquid aduerſus mortem auxilij compara, nec minus aduerſus ceteras peſtes. Et cum multa percurreris, vnum excerpe, quod illo die 6 concoquas. Hoc ipſe quoque facio: ex pluribus quæ lego, aliquid apprehendo. Hodiernum hoc eſt, quod apud Epicurum nactus ſum. ſoleo enim & in aliena caſtra tranſire, non tamquam trāſfuga, ſed tamquam explorator. *Honeſta*, inquit, *res eſt læta paupertas*. Illa vero non eſt paupertas, ſi læta eſt. Cui enim cum paupertate bene conuenit, diues eſt. Non qui parum habet, ſed qui plus cupit, pauper eſt. Quid enim refert, quantum illi in arca, quantum in horreis iaceat, quantum paſcat, aut fœneret, ſi alieno imminet, ſi non acquiſita, ſed acquirenda computat? Quis ſit diuitiarum modus, quæris? Primus, habere 7 quod neceſſe eſt; proximus, 8 quod ſat eſt.

IVSTVS LIPSIVS.

1. COmpoſitæ mentis.] ὁ γὰρ ἀστεῖος, *ait Philo in Abrahamo*, ἀπραγμοσύνης ζηλωτὴς ὢν γεγονώς, ἀναχωρεῖ καὶ μόνωσιν ἀσπάζεται, λανθάνειν τοὺς πολλοὺς ἀξιῶν, οὐ διὰ μισανθρωπίαν· φιλάνθρωπος γὰρ, εἰ καί τις ἄλλος. ἀλλὰ διὰ τὸ ἀποβεβλῆσθαι κακίαν, ἣν ὁ πολὺς ὄχλος ἀσπάζεται, χαίρων μὲν ἐφ' οἷς στένειν ἄξιον, λυπούμενος δ' ἐφ' οἷς γεγηθέναι καλόν. Quia vir bonus vitæ quietæ amator, ſeceſſum quærit & ſolitudinem, latere cupiens, non odio hominum: eſt enim, ſi quis alius, eorum amans: ſed quia fugit & proculcat vitia, quibus vulgus delectatur, gaudere ſolitum iis quæ dolenda ſunt, & dolere iis quæ gaudenda.

2. Nuſquam eſt.] *Martialis*: Quiſquis vbique habitat Næuole, nuſquam habitat.

3. Cibus.] *Tali imagine Epictetus in iſtos, qui* cùm bucceam dimittere non poſſint, volumina ementes, iniicere & deuorare conantur. *Arrian. Diſſ.* I. *cap.* XXVI. *Et Polybius pulcherrimè, lib.* III. *iſtos librarios belluones æquiparat* τοῖς λίχνοις τῶν δειπνούντων: catillonibus & guloſis conuiuis. qui, *inquit*, appoſitos cibos variè & carptim delibantes, neque in præſentia voluptatem ſolidam, neque fructum aut alimoniam in poſterum ferunt.

4. Diſtrahit animum.] *Quidam m. ſſ.* Diſtringit librorum multitudo: *fortaſſe verè. Id eſt, deſtinet & ligat.*

5. Diuertere, *Alij*, tranſire.

6. Concoquas.] *Bene, vt hæreat in te cibi. ſed libri ſere,* excoquas: *vnde ego*, excolas, *vellem.*

7. Quod neceſſe eſt.] *Quod natura requirit: & vt viuere poſſis.*

8. Quod ſat eſt.] *Quod humanitas requirit, & vt commodè viuere poſſis. Lucilius in hac re argutè:*

Nam ſi, quod ſatis eſt homini, id ſatis eſſe potiſſet,
Hoc ſat erat: nunc cum hoc non eſt, qui credimus porro.
Diuitias vllas animum mi explere potiſſe?

Cui quod ſatis eſt, ſatis non eſt, nihil ei ſatis erit.

MVRETVS.

Digitized by Google

MVRETVS.

Ex iis quæ mihi ſcribis.] *Quidam ſunt qui vno loco diutius conſiſtere non poſſunt: & crebram locorum mutationem ad curas ac moleſtias animi deponẽdas vtilem eſſe opinantur. Eos notat principio huius Epiſtolæ: & Lucilio, quod ex eo numero non ſit, gratulatur. Prope autem idem argumentum eſt Epiſt. xxviij. Tum etiam in ratione ſtudiorum, illum per varios ſcriptores circumcurſationem reprehendit: ſatiuſque eſſe docet, paucos, ſed eoſdem optimos ac probatiſſimos deligere, quos ſæpe relegendo in ſuccum ac ſanguinem conuertas tuum. Addit ad extremum elegans dictum Epicuri, quod eo die apud illum notauerat.*

PINCIANVS.

Bene compoſitæ mentis.] *Verbum* bene *non habetur in eadem.*

Quæ vbi varia ſunt & diuerſa, coinquinant.] *Eadem* inquinant *agnoſcit, non* coinquinant.

Et ſi quando ad alios diuerti libuerit.] Diuertere, *non* diuerti, *exemplar Scholaſticum. Exemplar Pincianum, & pleraque alia,* tranſire.

OPSOPOEVS.

TRes *m.ſſ.* ſcribis, & ex his. *Poſtea,* illud autem vide, *priores editiones & omnes m.ſſ.* *M.ſſ.* exigentibus *pro* agentibus. *Poſtea tres,* nihil tam vtile eſt vt in tranſitu proſit. *mox omnes,* Diſtringit librorum multitudo.

Tres diuerti, *vnus* deuerti, *Poſtea, quatuor.* quæ legi. *in tribus deeſt particula* enim: *in Nicotiano tota periodus,* Cui enim *vſque ad* diues eſt: *legitur vero in omnibus epiſtola* 4.

Nihil æque ſanitatem impedit.] *v. c.* nihil tam æque ſan. imp.

Diſtrahit animum librorum multitudo.] *v. c.* diſtringit, *& deſuper ſatis priſca manu additum erat. i.* diſtrahit. *vt inde liqueat gloſam hactenus præualuiſſe. Reducendum igitur verbum* diſtringit, *maximè cum illud familiare ſit authori, quod exemplis probari non eſt inutile, vt ſimul loci reſtituantur, qui in vulgatis aliorum editionibus ſæpe corrupti ſunt, vt Epiſt.* 66. rem diſtrictam & operoſam: *ſic enim ibi idem v. c. vulgo* diſtractam. *Et Epiſt.* 123. epulis in multa pericula diſtrictis, *vbi quidam legunt* diſcretis. *Et Epiſt.* 105. vbique quo diſtringatur inueniet. *nam quod ibi in ora cuiuſdam editionis Lugdunenſis additur alias legi,* quo diſtrahatur, *ſpurium eſt. Idem lib. de breuit. vitæ cap.* 6. quando diſtrictus animus. *& cap.* 10. illis diſtrictis in multa. *& cap.* 14. variis cupiditatibus diſtricta vrbe. *Iuretus.*

Et cum percurreris.] *bene v. c.* percurreris.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

MALE & temerè ſæpe Amicos dici, qui re non ſunt. Siquis talis, omnia illi fidendum, & communicandum eſſe, tamquam alteri nobis. Timidi & ſubducti arguuntur; ſed & creduli nimis, atque aperti. Medium optimum.

EPIST. III.

EPISTOLAS ad me perferendas tradidiſti, vt ſcribis, amico tuo. Deinde admones me, ne omnia cum eo ad te pertinentia communicem, quia nec ſoleas ipſe quidem hoc facere. Ita eadem epiſtola illum & dixiſti amicum, & negaſti. Itaque ſic priore illo verbo 1 quaſi publico vſus es, & ſic illum amicum vocaſti, quomodo omnes candidatos, 2 bonos viros dicimus; quomodo obuios, ſi nomen non ſuccurrit, 3 dominos ſalutamus. 4 Hoc abierit. Sed ſi aliquem amicum exiſtimas, cui non tantumdem credis quantum tibi, vehementer erras, & non ſatis noſti vim veræ amicitiæ. Tu vero omnia cum amico delibera, ſed 5 de ipſo prius. Poſt amicitiam credendum eſt, ante amicitiam iudicandum. Iſti vero præpoſtere officia permiſcent, qui contra præcepta 6 Theophraſti, cum amauerint, iudicant; & non amant, cum iudicauerint. Diu cogita, an tibi in amicitiam aliquis recipiendus ſit: cum placuerit fieri, toto illum pectore admitte: 7 tam audacter cum illo loquere, quàm tecum. Tu quidem ita viue, vt 8 nihil committas, niſi quod committere etiam inimico poſſis: ſed quia interueniunt quædam, quæ conſuetudo fecit arcana, cum amico omnes curas, omnes cogitationes tuas miſce. 9 Fidelem ſi putaueris, facies. Nam multi fallere docuerunt, dum timent falli: & aliis ius peccandi ſuſpicando fecerunt. Quid eſt ergo, quare vlla verba coram amico retraham? quid eſt, quare me coram illo non putem ſolum? Quidam quæ tantum amicis committenda ſunt, obuiis narrant, & in quaſlibet aures, quidquid illos vrit, exonerant: quidam rurſus etiam cariſſimorum conſcientiam reformidant, &, ſi poſſent, ne ſibi quidem credituri, interius premunt omne ſecretum. Neutrum faciendum eſt. vtrumque enim vitium eſt, & 10 omnibus credere, & nulli: ſed alterum honeſtius dixerim vitium, alterum tutius. Sic vtroſque reprehendas, & eos qui ſemper inquieti ſunt, & eos qui ſemper quieſcunt. Nam illa tumultu gaudens, non eſt induſtria, ſed exagitatæ mentis concurſatio: & hæc non eſt quies, quæ motum omnem moleſtiam iudicat, ſed diſſolutio & languor. Itaque hoc quod apud 11 Pomponium legi, animo tuo mandabitur. *Quidam adeò in latebras refugerunt, vt putent in turbido eſſe quidquid in luce eſt.* Inter ſe iſta miſcenda ſunt, & quieſcenti agendum, & agenti quieſcendum eſt. Cum rerum natura delibera. illa dicet tibi, ſe & diem feciſſe & noctem.

Digitized by Google

IVSTVS LIPSIVS.

1. QVaſi publico.] *Senſu & more vulgi. de quo & Plutarchus.* IV. *Quaſt. Conuiual. initio.* Amicum accipere hic oportet non ſtrictim & Sophiſticè, illum immutabilem & firmum, ſed communi modo, Beniuolum.

2. Bonos viros.] *Mos fuit, vt qui in Senatu (vbi ſub Principibus ſuffragia) candidatum produceret.* Bonum *vel* Optimum virum *diceret. Veſtigium eius in Plinij Panegyrico:* Faciebas ergo, cùm diceres Optimos, *Nos odorati ſumus, atque ibi notauimus: vide.*

3. Dominos.] *Martialis:*

Cum te non noſſem, Dominum regemque vocabam.

4. Hoc abierit.] *Abſunt ea duo verba optimo meo, & quibuſdam libris. Si retines, valent. hoc miſſum fecerim, ne acrius inquiram aut carpam. Alij legunt,* Hac abierit: *hac via & modo excuſetur.*

5. De ipſo.] *Sidonius:* Eſt enim cõſuetudinis meæ, vt eligam ante, poſt diligam.

6. Theophraſti.] *Plutarchus, De fraterno amore:* Θεόφραστος ἔλεγε, ὅτι οὐ φιλοῦντα δεῖ κρίνειν, ἀλλὰ κρίναντα φιλεῖν: Theophraſtus dixit, non amantem iudicare; ſed cum iudicaueris, amare oportere. *Sic & Sidonius:* Namque vt ſodalis tibi deuinctior fierem, iudicaui.

7. Tam audacter.] *Hoc negant iſti à ciuili prudentia. vt Publius:* Ita crede amico, ne ſit inimico locus. *Vt Sophocles.*

—— ἔς τε τὸν φίλον
Τοσαῦθ' ὑπουργῶν ὠφελεῖν βουλήσομαι,
Ὡς αἰὲν οὐ μενοῦντα· τοῖς πολλοῖσι γὰρ,
Βροτῶν ἄπιστος ἔσθ' ἑταιρείας λιμήν:
——amico ego velim
Sic credere atque commodare, vt neutiquam
Semper futuro. nam profectò plurimis
Sodalitatis portus infidus fuit.

8. Nihil committas.] *Libri omnes inſita voce,* nihil tibi committas. *Conſcio fuiſſe,* nihil tibi conſciſcas.

9. Fidelem.] *Liuius:* Vult ſibi quiſque credi, & habita fides ipſam obligat fidem. *Plutarchus Preceptis connubialibus;* ποιεῖ γὰρ καὶ τὸ πιστεύειν δοκεῖν πιστεύεσθαι, καὶ τὸ φιλεῖν φιλεῖσθαι: Fit enim vt ſi fidas, fides tibi redhabeatur; & amere, ſi ames.

10. Omnibus credere.] *Heſiodeum eſt:*

Πίστεις δ' ἄρ τοι ὁμῶς καὶ ἀπιστίαι ὤλεσαν ἄνδρας:
Ipſa fides homines, & diffidentia perdit.

nempe, cùm ſine modo. Temperandæ ſunt.

11. Pomponium.] *Poetam Tragicum hoc nomine ſcio, ſed & alios. At iſta non olent poetam: eſtque in meo lib. opt.* Pompeium philoſophum.

MVRETVS.

EPiſtolas.] *Familiariter reprehendit Lucilium, quod amici nomine ita vſus eſſet, vt vulgus ſolet: docetq; eum demum eſſe vere ac proprie amicum, quicum omnia noſtra æque ac nobiſcum communicare poſſumus: cum tamen vulgo omnes quibuſcum aliqua nobis vel leuis intercedit neceſſitudo, amicos vocare ſoleamus. Hanc quoq; duplicem huius nominis acceptionem Socrates notans dicere interdum ſolebat,* ὦ φίλοι, οὐδεὶς φίλος.

Dominos.] *Vſitata iam tum erat illa cõſuetudo Dominos vocandi, quos colerent, aut quorum nomina non ſuccurrerent. Idq; potentiores ambiebant, vt domini à tenuioribus vocarentur: & niſi id fieret, moleſtè ferebant.*

Martialis:

Mane ſalutaui vero te nomine, caſu:
Nec dixi dominum Cæciliane meum:
Quanti libertas conſtet mihi tanta requiris?
Centum quadrantes abſtulit illa mihi.

Idem:

Cum te non noſſem dominum regemque vocabam.

Idem:

Cum voco te dominũ, noli tibi Cinna placere.
Sæpe etiam ſeruum ſic reſaluto meum.

Seneca Epiſt. CIV. Illud mihi in ore erat domini mei Gallionis, *Notum eſt & Epigramma Græcum non ſane valde boni poetæ Pallada:*

Ἢν ὁ φίλος τι λάβῃ, δέσποτα φέρτατ' ἀκούει·
Ἢν δὲ λάβῃ μηδέν, τὸ φέρτερ' εἶπε μόνον.
Εἶτα γὰρ καὶ ταῦτα τὰ ῥήματα· αὐτὰρ ἔγωγε
Οὐκ ἐθέλω δέσποτ' οὐ γὰρ ἔχω δέσποτας.

Errat & ille.] *Vſque ad illa verba,* Tu vero omnia, *delenda ſunt quæ interiecta ſunt omnia, vt inuecta huc ex epiſt.* XIX.

Theophraſti.] *Cuius eſt,* ὅτι δεῖ κρίναντα φιλεῖν, ἀλλ' οὐ φιλοῦντα κρίνειν.

Multi fallere docuerunt, dum timent falli.] *Pertinet huc illud Liuianum:* Vult ſibi quiſque credi: & habita fides, ipſam plerumque obligat fidem.

PINCIANVS.

ILla dicet tibi ſe & diem feciſſe, & noctem.] *In quibuſdam codicibus,* Illa dicet tibi, & diem feciſſe ſe & noctem. *In aliis,* Illa dicet tibi, ſe & diem feciſſe, ſe & noctem.

OPSOPOEVS.

MOdius Epiſt. II. *Vnica littera immutata, & vocali prima in locum quartæ ſubſtituta, Senecæ ſua locutionis elegantia conſtabit, legendo,* hac abierit. *quod valet, hac via, hac ratione, hoc modo excuſari dictum tuum poteſt. Huic Modij coniecturæ fere accedit ſcriptura* Nicotiani *codicis,* ac habierit, *Seneca Epiſt.* X. *ſimiliter dicit:* vide quo iudicium meum abeat. *Et cap.* XIJ. *conſol. ad Martiam,* iſtud inter res nondum iudicatas abeat. *ita enim v. c. non* habeatur. *Ambianus & Puteani duo habent,* Hoc aberit.

Errat & ille, qui amicum in atrio quærit, in conuiuio probat.] *Abſunt à Romana editione. Iuſſerat quidem ea deleri Muretus vna cum ſequenti periodo: ſed operæ male obtemperarunt. In hac editione denuo illa recipimus, & quæ præter rem hîc ex epiſt.* XIX. *inculcata ſunt, notulis duabus incluſimus. Omnes noſtri manuſcripti ea agnoſcunt, Nicotiano excepto, qui periodum* Nullum, *&c. plane non habet.*

In omnibus m. ſſ. habetur præpoſtero: *vt ſubaudiatur quæ in vno ſuperſcripta eſt vox* ordine.

M. ſſ. duo, Quid eſt? Quare ergo vlla verba, *&c. Nicotianus,* Quid eſt quare ergo, vlla verba, *&c. Vnus Puteani, iſque optimus,* Quid eſt ergo, quare vlla verba, *&c.*

Vox tuo *abeſt ab omnibus codicibus ſcriptis.*

Quomodo obuios ſi nomen non ſuccurrit dominos ſalutamus.] *Huc referẽdum illud Martialis,* cum te non noſſem dominum regemque vocabam. *De hac voce, Domini, quomodo in vſu fuerit, vide Torrent. in Suet. Aug. Cap.* 53. *item Claudio* 39. *Lipſium in lib.* 2. *Ann. Tac. Briſſonium lib.* 8. *de form.*

Cui non tantumdem credis.] *quædam ad iſta probæ moneta Fornerius in l.* 223. *S. amicos D. de verb. ſign.*

Quicquid illos vrit.] *ſic ſæpe loquuntur auctores. Sym.*

lib.5.epi.64. Externos quoque & memorati viri neſcios cauſæ vrit indignitas. *Horat.lib.1.Epiſt.10.dicit calceum anguſtiorem* pedem vrere. *& Liuius li.7.*bello vrere. *Plura Iuretus ad lib.5.Epiſtolarum Symmachi.*

ARGVMENTVM I. LIPSI IN EPIS. IV.

HORTATVR ad perſeuerandum in Philoſophia: à qua in ſerium & grauem, ac verè virum tranſſcribatur. Ceteros, pueros eſſe: timere non timenda. vt Mortem imprimis. Atqui hanc finem malorum eſſe, & impetu aut deſperatione multos contempſiſſe: cur non ratione? Vitam ergo non amandam & cottidie cogitandum: quàm ex variis leuibuſque cauſſis mors veniat, Emblema dein ex Epicuro, de veris Diuitiis.

EPIST. IV.

PERSEVERA vt cœpiſti, & quantum potes propera: quo diutius frui emendato animo & compoſito poſſis. Frueris quidem etiam dum emendas, etiam dum componis: alia tamen illa voluptas eſt, quæ percipitur ex contemplatione mentis ab omni labe puræ & ſplendidæ. Tenes vtique memoria, quantum ſenſeris gaudium, cum 1 prætexta poſita, ſumpſiſti virilem togam, & 2 in forum deductus es: maius exſpecta, cum puerilem animum depoſueris, & te 3 in viros philoſophia tranſſcripſerit. Adhuc enim non pueritia in nobis, ſed, quod eſt grauius, 4 puerilitas remanet: & hoc quidem peius eſt, quod auctoritatem habemus ſenum, vitia puerorum: nec puerorum tantum, ſed infantium. Illi leuia, hi falſa formidant: nos vtraque. 5 Profice modo, & intelliges, quædam ideo minus timenda, quia multum 6 metus afferunt. Nullum 7 magnum malum, quod extremum eſt. Mors ad te venit. timenda erat, ſi tecum eſſe poſſet: neceſſe eſt, aut non perueniat, aut pertranſeat. Difficile eſt, inquis, animum perducere ad contemptum animæ. Non vides, quàm ex friuolis cauſſis contemnatur? Alius ante amicæ fores laqueo pependit; alius ſe præcipitauit à tecto, ne dominum ſtomachantem diutius audiret; alius, ne reduceretur è fuga, ferrum adegit in viſcera. Non putas virtutem hoc effecturam, quod efficit nimia formido? Nulli poteſt ſecura vita contingere, qui de producenda nimis cogitat: qui inter magna bona multos conſules numerat. Hoc quotidie meditare, vt poſſis æquo animo vitam relinquere: quàm multi ſic complectuntur & tenent, quomodo qui à torrente rapiuntur, ſpinas & aſpera. Plerique inter mortis metum, & vitæ tormenta, miſeri fluctuant: & 8 viuere nolunt, & mori neſciunt. Fac itaque tibi iucundam vitam, omnem pro illa ſollicitudinem deponendo. Nullum bonum iuuat habentem, niſi ad cuius amiſſionem præparatus eſt animus. Nullius autem rei 9 facilior amiſſio eſt, quàm quæ deſiderari amiſſa non poteſt. Ergo aduerſus omnia quæ accidere poſſunt etiam potentiſſimis, adhortare te & indura. De Pompeij capite 10 pupillus, & 11 ſpado tulere ſententiam: de Craſſo crudelis & inſolens Parthus. Caius Cæſar iuſſit 12 Lepidum 13 Decimo tribuno præbere ceruicem: ipſe Chæreæ præſtitit. Neminem eo fortuna prouexit, vt non tantum illi minaretur, quantum permiſerat. Noli huic tranquillitati confidere. momento mare vertitur: 14 eodem die, vbi 15 luſerunt nauigia, ſorbentur. Cogita poſſe latronem & hoſtem admouere iugulo tuo gladium, vt poteſtas maior abſit, nemo non ſeruus habet in te vitæ neciſque arbitrium. Ita dico, 16 quiſquis vitam ſuam contempſit, tuæ dominus eſt. recognoſce exemplum eorum, qui domeſticis inſidiis, perierunt, aut aperta vi, aut dolo: & intelliges, non pauciores ſeruorum ira cecidiſſe, quàm regum. Quid ad te itaque, quam potens ſit quem times, cum id propter quod times, nemo non poſſit? At ſi forte in manus hoſtium incideris, victor te duci iubebit, 17 eo nempe quo duceris. Quid te ipſe decipis, & hoc nunc primum, quod olim patiebaris, intelligis? Ita dico, ex quo natus es, duceris. Hæc & huiuſmodi verſanda in animo ſunt, ſi volumus illam vltimam horam placidi exſpectare: cuius metus omnes alias inquietas facit. Sed vt epiſtolæ finem imponam, accipe quod hodierno die mihi placuit. & hoc quoque ex alienis 18 hortulis ſumptum eſt. *Magnæ diuitiæ ſunt, 19 lege naturæ compoſita paupertas.* Lex autem illa naturæ, ſcis quos nobis terminos ſtatuit? Non eſurire, non ſitire, non algere. Vt famem ſitimque depellas, non eſt neceſſe ſuperbis aſſidere liminibus, nec ſupercilium graue, & contumelioſam etiam 20 humanitatem pati: non eſt neceſſe maria tentare, nec ſequi caſtra. Parabile eſt quod natura deſiderat, & expoſitum: ad ſuperuacua ſudatur. illa ſunt quæ 21 togam conterunt, quæ nos ſeneſcere 22 ſub tentorio cogunt, quæ in 23 aliena littora impingunt. Ad manum eſt, quod ſatis eſt.

Digitized by Google

I. LIPSIVS.

1. PRætexta.] *Quæ puerorum ſcilicet, ad annum pubertatis aut circa.*

2. In forum.] *Tirocinij die, quo parentes & amici ſolemniter eo deducebant, auſpicij cauſſa, & velut ad res nunc aptum.*

3. In viros.] *Diogenes Cynicus*, præcone in Olympiis proclamante, Dioxippus viros vicit: Imo iſte mancipia, inquit, ego viros. *Laertius. Ego aliquid Manud. II. Diſſ. I.*

4. Pueritas.] *Tale De conſt. ſap. cap.* XII.

5. Profice modo.] *In ſapientiæ ſtudio, & rerum dilectu. At alij*, proſpice: *nec id male. Intende aciem, & longius vide.*

6. Metus afferunt.] *Muretus*, auferunt: *ſed ſententia, dum planam facere vult, parum arguta aut recta. Teneo cum libris*, afferunt: *ſenſu. quadam non timeas, quia nimium timeas: id eſt mortem. Nam ita hanc times, vt timorem extremum: ſi autem, nonne metu tam omni vindicat?*

7. Magnum malum.] *Vox*, malum *ſcriptis abeſt, ſententia tamen deeſt.*

8. Viuere nolunt.] *Epicteti increpatio:* Θαυμαστοὶ ἄνθρωποι, μήτε ζῆν θέλοντες, μήτε ἀποθνήσκειν: Mirifici homines, nec viuere nec mori vultis.

9. Facilior amiſſio.] *Boetius adſpexit:* Perexile bonum eſt, quod æquo animo feratur amiſſum.

10. Pupillus.] *Rex Ægypti, puer & ſub tutela.*

11. Spado.] *Potinus Eunuchus, regis & rerum potens.*

12. Lepidum.] *Illum cognatum ſuum, & Druſillæ ſororis maritum. Coniurationis crimine damnauit, de quo Sueton. Calig. cap.* XXIV. *ego in Comm. ad* XIV. *Annal. Taciti.*

13. Decimo.] *Scripti*, Dextro. *Parum de nomine, ſed Tribuni igitur ipſi hon: ſtiores puniebant, occidebant.*

14. Eodem die.] *Quibuſdam*, die, *abeſt: & poſſis ad* momentum *referre.*

15. Luſerunt.] *In tranquillitate, ſecuræ & vagæ.*

16. Quiſquis vitam.] *Tragicus:* Contempſit omnes ille, qui mortem prius. *Iuſtinus:* Nihil eſt difficile perſuadere, perſuaſis mori.

17. Eo nempe.] *Sunt Senecæ, velut reſpondentis: Ducat inquis. quid tum, aut quolibet quo ab ipſa Natura cottidie, id eſt ad mortem. Vt tyrannus non faciat, nonne ipſa? nonne per te illuc ibis?*

18. Hortulis.] *Epicuri.*

19. Lege naturæ.] *Adde de Vit. beat. cap.* XIII.

20. Humanitatem.] *In ipſis conuiuiis, aut ſermonibus, aut & donis, ſuperbe ſe gerunt, contemnunt aut illudunt. Quidam libri*, humilitatem. *male.*

21. Togam conterunt.] *In officiis ciuilibus, ſalutatione, deductione: vbi clientuli iſti ſemper togati. Vidi, qui* contexunt *legerent, caeulos.*

22. Sub tentorio.] *In militia vt rem faciamus.*

23. Aliena littora.] *Longinquas & trans mare terras, eodem fine. Ad mercatores ſpectat.*

MVRETVS.

PErſeuera.] *Monet, vt vrgeat ſtudium Philoſophiæ: aſſueſaciatque ſe ad contemptum & mortis, & rerum in vita ſuperuacanearum.*

In viros.] *Ita legendum ex vetere libro, non, vt ante, in* virum. *In viros autem tranſcribebantur, qui incipiebant per ſe cenſeri, iamque res ſuas liberè tractare atque adminiſtrare poterant. Id Athenis vocabant* ἐγγραφῆναι γραμματεῖον. *de quo ita Harpocration:* ἐνεγράφησαν γραμματεῖον ὁ ἐπεγράφοντο οἱ παῖδες τῆς πόλεως, ὡς ἤδη ἄξια τὰ πατρῷα κτᾶσθαι.

Illi leuia, hi falſa formidant: nos vtraque.] *Lucretius.*

> Nam veluti pueri trepidant, atque omnia cæcis
> In tenebris metuunt: Sic nos in luce timemus
> Interdum nihilo quæ ſunt metuenda magis, quā
> Quę pueri in tenebris pauitant finguntq; futura.

Profice modo.] προκόπτειν ἀεὶ. *Ita melius, quam vt antea*, Proſpice.

Lepidum.] *Qui aduerſus ipſum aut coniurarat, aut coniuraſſe inſimulabatur: vt colligo ex his Suetonij verbis:* Reliquas ſorores nec cupiditate tanta, nec dignatione dilexit: vt quas ſæpe exoletis ſuis proſtrauit. quo facilius eas in cauſa Æmilij Lepidi condemnauit, quaſi adulteras, & inſidiarum aduerſus ſe conſcias.

Duci.] *verbum* duci *interdum ſimpliciter poni pro eo* quod *eſt* ad mortem duci, *tam pridem docui lib. I. commentariorum in Catilinarias. Ita autem eo frequentiſſime vtitur Seneca. Huius igitur loci ſententia eſt, etiam ſi hoſtis nos in ſuam poteſtatem perductos duci iubeat, non alio tamen duci iuſſurum quam quo natura ipſa nos ducit. Quod in extremo huius epiſtolæ legebatur,* Cui cum paupertate bene conuenit, diues eſt, *tralatum huc erat ex epiſt.* II. *Itaque hinc deleri iuſſi.*

OPSOPOEVS.

INuerſo ordine m. ſſ. etiam dum emendas, etiam dum componis. *Statim: Tres non habent*, in nobis. *M. ſſ.* Profice modo: intelliges: *& proxime*, Nullum magnum quod extremum eſt.

Recte m. ſſ. aut tranſeat. *item*, ad contemptionem animæ *quod poſtremum agnoſcunt quoque Modij membranæ, vt indicat Epiſt.* II.

Modius Ep. CXXX. Alius ſe præcipitauit à tecto, &c. *Melius aberit præpoſitio, nec eſt in membranis Dominicanorum Herbipolenſium. ſic dixit Horatius:*

> Hic ſe præcipitem tecto dedit, ille flagellis
> Ad mortem cæſus.

At noſtri codices conſtanter repræſentant è tecto.

Rectiſſime legitur in m. ſſ. tam noſtris quam Herbipolenſibus (in II. *epiſtola Modij)* qui aqua torrente rapiuntur, ſpinas, &c. *ad imitationem Virgilij* X. *Æneidos.*

> —— torrentis aquæ vel turbinis atri
> More furens.

Sic torrens vnda *dicitur apud eundem Virgilium, & noſtrum Senecam lib. de beata vita, cap.* XIV. torrens curſus. *Natural. quæſt.* III. *cap.* XXVII. torrens impetus *epiſt.* XXIII.

M. ſſ. Nullum bonum adiuuat habentem. *& mox*, quæ incidere poſſunt.

Modius epiſt. II. *Malunt ſcripti libri omnes:* De Pompeij capite puſio & ſpado tulere ſententiam. *quod quale ſit, ipſi viderint. Sic ille. At noſtri liquido; raſerunt receptam lectionem.*

Bene videtur emendaſſe Muretus, momento mare vertitur. *Sed nec vulgata lectio* euertitur, *manuſcriptorum conſenſu firmata, male habet Virg.* I. *Æn.* Diſiecitque rates, euertitque æquora ventis.

Copula &, *non eſt in m. ſſ. Mox iidem legunt*, Aut ſi forte.

M. ſſ. ſine aſpiratione ortulis. *quod ab etymo propius eſt. & ſtatuat.*

M. ſſ. & oppoſitum, *in excerptis legitur*, Parabile eſt quod natura deſiderat & cito apponitur.

Facilior amiſſio eſt.] *vnus v. c.* fœlicior.

Pupillus & ſpado.] *v. c.* puſillus & ſp.

Digitized by Google

ARGVMENTVM I. LIPSI.

ARCET ab oſtentatione Philoſophiæ, & ne cultu notabilem aut victu ſe faciat. Non ſpernere vulgi omnia, ſed modice adhibere, & citra vitium. Sordes abdicat: ad Naturæ legem nos vocat. Clauſula eſt, ex Hecatone, de Spei & Metus coniunctione. Liberum ab altero eſſe, qui alteram poſuit: obnoxium vtrique, qui vni.

EPIST. V.

QVod pertinaciter ſtudes, & omnibus omiſſis, hoc vnum agis, vt te quotidie meliorem facias, & probo & gaudeo: nec tantum hortor, vt perſeueres, ſed etiam rogo. Illud autem te admoneo, ne eorum more qui non proficere, ſed 1 conſpici cupiunt, facias aliqua, quæ in 2 habitu tuo, aut 3 genere vitæ notabilia ſint. 4 Aſperum cultum, & 5 intonſum caput, & negligentiorem barbam, & indictum 6 argento odium, & 7 cubile humi poſitum, & quidquid aliud ambitionem 8 peruerſa via ſequitur, deuita. Satis ipſum nomen philoſophiæ, etiam ſi modeſte tractetur, inuidioſum eſt. Quid ſi nos hominum conſuetudini cœperimus excerpere? Intus omnia diſſimilia ſint: 9 frons noſtra populo conueniat. Non 10 ſplendeat toga: ne 11 ſordeat quidē. non habeamus argentum, in quod ſolidi 12 auri cælatura deſcenderit: ſed non putemus frugalitatis indicium auro argentoque caruiſſe. Id agamus, vt meliorem vitam ſequamur quam vulgus non vt contrariam: alioqui quos emendari volumus, fugamus, & à nobis auertimus. Illud quoque efficimus, vt nihil imitari velint noſtri, dum timent ne imitanda ſint omnia. Hoc primum philoſophia promittit, 13 ſenſum communem, humanitatem & congregationem: 14 à qua profeſſione 15 diſſimilitudo ſeparabit. Videamus ne iſta, per quæ admirationem parare volumus, ridicula & odioſa ſint. Nempe propoſitum noſtrum eſt, 16 ſecundum naturam viuere. Hoc contra naturam eſt, torquere corpus ſuum, & faciles odiſſe munditias, & ſqualorem appetere, & cibis non tantum vilibus vti, ſed tætris & horridis. Quemadmodum 17 delicatas res deſiderare, luxuriæ eſt: ita vſitatas & non magno parabiles fugere, dementiæ eſt. Frugalitatē exigit philoſophia, non pœnam: poteſt autē eſſe non incompta frugalitas. Hic mihi modus placet. Temperetur vita inter bonos mores & publicos: 18 ſuſpiciant omnes vitam noſtrā, ſed & 19 agnoſcant. Quid ergo? Eadem faciemus, quæ cæteri? nihil inter nos & illos intererit? plurimum. Diſſimiles eſſe nos vulgo ſciat, qui inſpexerit propius. qui domum intrauerit, nos potius miretur, quàm ſuppellectilē noſtram. Magnus ille eſt, qui fictilibus ſic vtitur, quemadmodum argento: nec ille minor eſt, qui 20 ſic argento vtitur, quemadmodum fictilibus. Infirmi animi eſt, pati non poſſe diuitias. Sed vt huius quoque diei lucellum tecum communicem, apud 21 Hecatonem noſtrum inueni, cupiditatum finem, etiam ad timoris remedia proficere. 22 *Deſines*, inquit, *timere, ſi ſperare deſieris.* Dices, quomodo iſta tam diuerſa pariter ſunt? Ita eſt, mi Lucili: cum videantur diſſidere coniuncta ſunt. Quemadmodum eadem catena 23 & cuſtodiam & militem 24 copulat: ſic iſta quæ tam diſſimilia ſunt, pariter incedunt. Spem metus ſequitur. Nec miror iſta ſic ire. vtrumque pendentis animi eſt, vtrumque futuri exſpectatione ſoliciti. Maxima autem vtriuſque cauſſa eſt, quod non ad præſentia aptamur, ſed cogitationes in longinqua præmittimus. Itaque prouidentia, maximum bonum conditionis humanæ, in malum verſa eſt. Feræ pericula quæ vident, fugiunt; cum effugere, ſecuræ ſunt: nos & venturo torquemur, & præterito. Multa bona noſtra nobis nocent. timoris enim tormentum memoria reducit, prouidentia anticipat. Nemo tantum præſentibus miſer eſt.

IVSTVS LIPSIVS.

1. COnſpici cupiunt.] *Contra hoc genus multa Epictetus in Diſſert. lib.* IV. *cap.* VIII. *multa, inquam, iſtis gemella.*

2. Habitu.] *Veſte aut corporis cultu.*

3. Genere vitæ.] *Miniſterio, ſuppellectile, menſa.*

4. Aſperum cultum.] *Veſtem hirtam aut ſordentem.*

5. Intonſum.] *Philoſophorum tunc habitu: idemque in barba. quam aut neglegenter, aut nec tondebant.*

6. Argento odium.] *Quod ijdem renuebant fictilibus contenti.*

7. Cubile humi.] *Siue ipſe lectus in terra, ſiue minus exſtructus. Nam diuitum thori alti; aliorum humiles & depreſſi.*

8. Peruerſa via.] *Qua ad gloriam, ſunt non eundo.*

9. Frons noſtra.] *Obuia & exterior omnis iſta facies.*

10. Splendeat.] *Nitida, recens lota, & pexa: vt in elegantibus.*

Digitized by Google

11. Sordeat.] *Alba. quod ſatis ſit. Vide de Tranquill. c. I.*

12. Auri cælatura.] *Emblema, ſiue Latinis* Inſerta.

13. Senſum communem.] *Non in decretis animi, ſed in externo rerum vſu.*

14. A qua profeſſione.] *Id eſt, ab eo quod philoſophia promittit: iam dictum. Alij,* profeſſionis. *quod ſit, A ſocietate & congregatione ſeparat, diſſimilis profeſſio.*

15. Diſſimilitudo.] *Si abimus à* ſenſu communi, congregatione, *& talibus.*

16. Secundum naturam.] *Commune philoſophorum axioma. De Vit. beat. cap.* III. *&* VIII. *item Epiſt.* XLI. *in fine.*

17. Delicatas res.] *Meus liber:* Quemadmodum petere delicatos cibos, luxurioſi eſt, ita vſitatos & non magno paratos fugere.

18. Suſpiciant.] *Taciti venerentur, vt bonam.*

19. Agnoſcant.] *Vt non aliam prorſus, nec ſupra hominem.*

20. Sic argẽto.] *Ariſtippi ea mens. qui increpanti quod perdicem quinquaginta drachmis emiſſet: &* Tu, *inquit,* iſtam obolo non emeres? *Annuente,* Mihi autem, *ait,* quinquaginta drachmæ ſunt obolus.

21. Hecatonem noſtrum.] *Stoicum, Panætij diſcipulum, domo Rhodium.*

22. Deſines timere.] *Nam ſuſpenſus hic alter ab altero affectus: Ariſtoteles* II. *Rhet. ad Theod. cap.* V. *In Tragico alibi:* Qui nil poteſt ſperare, deſperet nihil.

23. Et cuſtodiam.] *Ipſum qui cuſtoditur, reum & in noxa. Epiſt.* LXX. *&* LXXVIII.

24. Copulat.] *Manlius, tales cuſtodes facit qui ſub Andromeda nati, lib.* V.

Vinctorum dominus, ſociuſq; in parte catenę,
Interdum pœnis innoxia corpora ſeruat.

Eſt hæc Militaris cuſtodia, & honeſtior: de qua nos ad Tacit. III. *Annal. plenè.*

MVRETVS.

QVod pertinaciter ſtudes.] *Reprehendit conſuetudinem quorundam, qui vt ſe Philoſophiæ deditos eſſe, vel oſtenderent, vel perſuaderent, intonſo capillo, impexa barba, adducto ſupercilio, incultu & ſordibus, & aſperitate vitæ inſignes eſſe cupiebant. Cuius generis ne noſtris quidem temporibus exempla deſunt. Irridet & Horatius quoſdam, qui eodem prope modo poetarum nomen aucupabantur.*

Nanciſcetur enim nomen pretiumque poëtæ,
Si tribus Anticyris caput inſanabile, numquam
Tonſori Licino commiſerit.

Addit in extremo quaſi pro corollario, elegantem ſententiam Hecatonis de naturali quadam metus & ſpei coniunctione.

Conſpici.] *Conſpicui eſſe, & differre à ceteris notabili aliquo diſcrimine. Hi ſunt qui in ſacris litteris dicuntur facere omnia πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις.*

Cubile humi poſitum.] *χαμευνίαν.*

Ambitionem peruerſa via ſequitur.] *Non enim ſapientia ſolum, ſed ſæpius etiam ambitio ſub ſordido pallio latet, neque vlli homines ſitientiores gloriæ ſunt, quam qui eam, fugientium ſpecie, perſequuntur. Inde Plato Diogeni Cynico, qui ſe Platonis faſtum calcare diceret, Calcas, inquit, ſed alio faſtu. Et Ariſtoteles ſordidum ac neglectum Lacedæmoniorum veſtitum ad arrogantiam refert. De dicto Hecatonis quod ſequitur, pluribus verbis diſputaui cap.* VI. *lib.* XII. *variarum lectionum.*

PINCIANVS.

FVgamus & à nobis auertimus.] *Scribe inuerſo ordine,* Fugamus à nobis & auertimus, *ex vetere lectione.*

ERASMVS.

A Qua profeſſione nos diſſimilitudo ſeparabit.] *Non dubium quin legendum ſit,* profeſſionis diſſimilitudo. *A qua congregatione, diſſimilitudo profeſſionis ſeparabit. Vult enim eos intus habere philoſophiam, non profiteri. Quod hic præcipit de Philoſophis, mire quadrat in monachos.*

Sed non agnoſcant.] *Argutius eſt, quod habebat codex vetuſtus,* ſed agnoſcant. *Suſpicimus etiam aliena, ſed agnoſcimus noſtra, quæ & ipſi præſtare queamus.*

OPSOPOEVS.

M*ſſ.* Euita. *& poſtea,* fugamus à nobis, & auertimus.

M.ſſ. vno conſenſu, A qua profeſſione diſſimilitudo nos ſeparabit. *atque ita quoque in ſuis libris legi teſtatur Modius Epiſt.* CXXX. *Mox iterum conſtans noſtrorum lectio,* odioſa ſint.

Verbum eſt *non habet optimus Puteani codex. Eiuſmodi particulis interpolatores ſæpius Senecam locupletarunt.*

Turneb. cap. VIII. *l.* 5. *aduerſ. Cuſtodia ſæpe eſt reus, qui cuſtoditur, aut in carcere, aut à militibus ſeruatur. Seneca:* Quemadmodũ eadem catena & cuſtodiam & militem copulat. *Itaque miror Seru. in* IX. *Æneid. hæc ſcribere:* nam vt hi qui cuſtodiuntur, cuſtodiæ dicantur vſurpatum eſt: vnde male in vſu, cuſtodiæ audiuntur. *Nam cuſtodias à magiſtratu audiri, elegantiſſime dici ex eo quem protuli Senecæ loco non eſt obſcurum. Vide quæ, de cuſtodia doctiſſime ſcripſit Lipſius comment. ad* III. *An. Taciti: & Modius epiſt.* II. *Nouantique.*

Delicatas res deſiderare luxuriæ eſt.] *v. c. Iuretì,* deſiderare delicias res luxuriæ eſt.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

PROFICERE ſe in Philoſophia; & argumentum eſſe, quod vitia ſua agnoſcat. Velle ſe cum eo, vt vero amico, omnia communicare, quæ ſint vtilia: idque proprium ſapientis. Conſuetudinem bonorum valde efficacem, & ſupra ipſa præcepta videri: quod exemplo Philoſophorum aliquot docet.

EPIST. VI.

INTELLIGO, Lucili, non emendari me tantum, ſed 1 transfigurari: nec hoc promitto iam aut ſpero, nihil in me ſupereſſe, quod mutandum ſit. Quidni multa habeam quæ debeant 2 corrigi, quæ 3 extenuari, quæ 4 attolli? Et hoc ipſum argumentum eſt in melius tranſlati animi, quod vitia ſua, quæ adhuc ignorabat, videt. 5
Quibuſdam ægris gratulatio fit, cum ſeipſi ægros eſſe ſenſerunt. Cuperem itaque tecum

communicare tam ſubitam mei mutationem: tunc amicitiæ noſtræ certiorem fiduciam habere cœpiſſem, 6 illius veræ, quam non ſpes, non timor, 7 non vtilitatis ſuæ cura diuellit: illius, cum qua homines moriuntur, & pro qua moriuntur. Multos tibi dabo, qui 8 non amico, ſed 9 amicitia caruerunt. Hoc non poteſt accidere, cum animos in ſocietatem honeſta cupiendi par voluntas trahit. Quidni non poſſit? Sciunt enim ipſos omnia habere communia, & quidem magis aduerſa. Concipere animo non potes, quantum momenti afferre mihi ſingulos dies videam. Mitte, inquis, & nobis iſta, quæ tam efficacia expertus es. Ego vero cupio iſta omnia in te transfundere, & in hoc gaudeo aliquid diſcere, 10 vt doceam: nec me vlla res delectabit, licet eximia ſit & ſalutaris, quam mihi vni ſciturus ſim. Si cum hac exceptione detur ſapientia, vt illam incluſam teneam, nec enunciem, reiiciam. Nullius boni, ſine ſocio, iucunda poſſeſſio eſt. Mittam itaque ipſos tibi libros: & ne multum operę impendas, dum paſſim profutura ſectaris, imponam 11 notas, vt ad ea ipſa protinus quæ probo & miror, accedas. Plus tamen tibi & viua vox & conuictus, quàm oratio, proderit. in rem præſentem venias oportet. Primum quia homines amplius oculis quam auribus credūt; deinde quia longum iter eſt per præcepta, breue & efficax per exempla. Zenonem Cleanthes non expreſſiſſet, ſi eum tantummodo audiſſet. vitæ eius interfuit, ſecreta perſpexit, obſeruauit illum, 12 an ex formula ſua viueret. Plato & 13 Ariſtoteles, & omnis 14 in diuerſum itura ſapientium turba, plus 15 ex moribus, quam ex verbis Socratis traxit. 16 Metrodorum, & 17 Hermachum, & 18 Polyænum, magnos viros non ſchola Epicuri; ſed contubernium fecit. Nec in hoc te acceſſo tantum, vt proficias, ſed vt proſis. plurimum enim alter alteri conferemus. Interim quia diurnam tibi mercedulam debeo, quid me hodie apud Hecatonem delectauerit, dicam. *Quæris*, inquit, *quid profecerim? Amicus eſſe mihi* 19 *cœpi*. Multum profecit. numquam erit ſolus. 20 Qui ſibi amicus eſt, ſcito hunc amicum omnibus eſſe.

I. LIPSIVS.

1. TRansfigurari.] *In alium habitum hominemque ire. Epiſt.* XCIV. Qui facienda & vitanda percepit, nondum ſapiens eſt, niſi in ea, quæ didicit, animus eius transfiguratus eſt. *Itaque mutatio hæc ſiue, μετασχηματισμὸς, animorum eſt hominiſque interni.*

2. Corrigi.] *Praua & curua. alij,* colligi *è libris quibuſdam eligunt: nempe ſparſa, inquiunt, & diſſoluta.*

3. Extenuari.] *Vbi tumidi affectus.*

4. Attolli.] *Vbi viles & depreſſi.*

5. Quibuſdam ægris.] *Vt in lethargo: vt in melancholia, vbi inſani maxime ſibi ſani.*

6. Illius veræ.] *Noſtræ & Stoicæ.*

7. Non vtilitatis.] *Quæ eſt Epicuri amicitia.*

8. Non amico.] *Vulgari, de quo Epiſt.* III.

9. Amicitia.] *Fructu ipſo qui ex amico capitur, dum caſtigat, monet, communicat.*

10. Vt doceam.] *Stoicus ſenſus. Ita Cato apud Ciceronem,* III. *De Fin.* Impellimur natura vt prodeſſe velimus, imprimiſque docendo rationibuſque prudentiæ tradentis. Itaque non facile eſt inuenire, qui quod ſciat ipſe, non tradat alteri.

11. Notas.] *Cuiuſmodi in margine ſolent olim & nunc poni, Laudis vel Culpæ.*

12. An ex formula.] *Meus & meliores,* vt ex formula: *quod eſſet, ideo obſeruauit, vt viuere poſſet ad eius normam. Nam* ſuum *ſic vſurpari, non nouum. Malim tamen,* vtrum ex.

13. Ariſtoteles.] *Error aut calor ſcriptionis eſt. ille adeo non conuixit Socrati, nec vidit quidem. Nam obiit Socrates primo anno Olympiadis* XCV. *vt plerique, ſiue vt Diodorus,* XCVII. *Atquin Ariſtoteles natus eſt anno primo Olympiadis* XCIX. *id eſt, ſeptem poſt eum annis: quod præter Laërtium, Dionyſius, Agellius, & Euſebius tradiderunt: quomodo ergo in conuictu ei fuerit? Scio Ammonium in vita Ariſtotelis tradere* de tribus annis, *quos cum Socrate egerit, & quod* vigeſimo deinde ad Platonem venerit: *ſed ſupino errore, & calculus annorum ipſe Ammonij refellit.*

14. In diuerſum.] *Nam plures ſectæ, velut aquarum diuortia, ab illo capite factæ.*

15. Ex moribus.] *De ea re ita Xenophon, libr.* IV. *de Socr.* Οὕτω δὲ Σωκράτης ἦν ἐν παντὶ πράγματι, καὶ πάντα τρόπον, ὠφέλιμος, ὥστε τῷ σκοπουμένῳ τοῦτο, καὶ εἰ μετρίως αἰσθανομένῳ φανερὸν εἶναι, ὅτι οὐδὲν ὠφελιμώτερον ἦν τοῦ Σωκράτει συνεῖναι, καὶ μετ' ἐκείνου διατρίβειν ὁπουοῦν πράγματι: Ita autem Socrates erat in omni re & omnimodis, vtilis, vt attendenti & vel modice intelligenti liqueret, nihil vtilius fieri poſſe, quam illi adeſſe, cum eo verſari, vbicumque, & in re quacumque. *ac plura addit.*

16. Metrodorum.] *Duo fuerunt hoc nomine Epicuri diſcipuli. prior* Metrodorus Stratonicenſis, *qui tamen ab illo ad Carneadem defecit: alter,* Athenienſis, *qui perſeuerauit, & libris etiam pluribus diſciplinam propagauit. Hunc intellegit.*

17. Hermachum.] *Hic eſt* Hermachus, Agemarchi filius, Mitylenæus, *qui in ſchola & diatriba Epicuro ſucceſſit. Diogenes.*

18. Polyænum.] *Athenodori filium, Lampſacenum: item inter diſcipulos. & ſi ante Epicurum obiit, vt ex eius Teſtamento colligas.*

19. Cœpi.] *Ea vox abeſt ſcriptis pleriſque.*

20. Qui ſibi amicus eſt.] *Et hæc verba item deſunt: ſed deſunt. Ex Stoico dogmate manat, qui ſe amat, id eſt bonum ſapientemque facit, hunc & alios ſic amare.*

Nec ſibi, ſed toti genitum ſe credere mundo.

MVRETVS.

INtelligo Lucili.] *Gratulatur ſibi apud Lucilium, quod ſe quotidie progreſſus ad virtutem aliquos facere ſentiat: qua de re extat perelegans commentarius Plutarchi. Tum docet intimam & adſiduam bonorum conſuetudinem multo eſſe omnibus præceptis efficaciorem.*

Quibuſdam ægris.] *Nonnunquam enim ita deiecta ac*

proſtratæ ſunt vires, vt ægrotus ipſe ægrotare ſe non ſentiat: quo nihil letalius. Tunc igitur ſpes aliqua ſalutis affulget, cum qui ita affectus erit, morbum ſuum ſentire incipit.

In diuerſum itura.] *Ab eo enim proſeminatæ ſunt philoſophorum quaſi familiæ: & vt ex Appennini iugo fluminum, ſic ex varijs eius multiplicibuſque ſermonibus ſapientum diuortia extiterunt. vt eſt apud Ciceronem libro tertio de Oratore.*

Plus ex moribus, quam ex verbis Socratis.] *Ariſtides quidem vel ex ipſo aſpectu ac contactu Socratis mirificam ſe quandam vtilitatem percipere ſolitum eſſe profitetur his verbis:* Ego enim, ô Socrates, nihil vnquam à te didici, vt & ipſe noſti. proficiebam autem, quoties tecum vna eram, etiam ſi tantum vna in domo eſſemus, quanquam non in eodem cubiculo: magis tamen, ſi quando in eodem etiam cubiculo. Et tum quoque magis, ſi in te dicentem intuerer, quam ſi oculos aliam vllam in partem dirigerem: multo autem maxime ac plurimum proficiebam, ſi quando proxime te ſederem, tangeremque te, & hærerem tibi. *Hæc vt potui, expreſſi è Platonis Theage in extremo.*

PINCIANVS.

OBſeruauit illum an ex formula ſua viueret.] *Quidam codices*, obſeruauit vt ex formula ſua viueret.

Quid me apud Hecatonem delectauerit.] *Deſideratur dicto* hodie, *ex omni vetere lectione.* Quid me hodie, &c.

OPSOPOEVS.

MODIVS *epiſt.* 11. *Scribe,* Quidni multa habeam quæ debeant colligi, quæ extenuari, quæ attolli? *Sparſa & diſſoluta colliguntur, tumida & grandia extenuantur, abiecta & demiſſa attolluntur. ſæpeque adeo ita loquitur Seneca. Modio adſtipulantur omnes noſtræ membranæ.*

Tres m.ſſ. cum ipſos ægros ſe eſſe ſenſerunt. *vnde recte Nicotianus,* cum ipſi ægros ſe eſſe ſenſerunt.

Delenda vox cum, *ſcriptis libris approbantibus.*

Iamdudum monuerat Brodæus cap. vlt. lib. 1. *de Miſcell.* Hermachum *legendum eſſe, de quo mentionem facit in Epicuro Laertius, & Cicero in libris de finibus bonorum & malorum.*

Verbum cœpi, *ex Gloſſemate natum eſſe comprobant m.ſſ. Mox duo Puteani codices legunt,* Multum proficit. Numquam erit ſolus. Scito hunc amicum omnibus eſſe. *Eodem modo Nicotianus & Ambianus: niſi quod* qui *adijciunt* proficit qui numquam, &c. *At quæ proxima ſunt verba.* Qui ſibi amicus eſt, *neque in ſcriptis, neque in cuſis exemplaribus leguntur.*

Scripti omnes, exiſtimes, *&*, Nondum illi tuto committeris. *Tres.* Ego certe confitebor.

Plato.] *v.c.* Platon, *vt iam ſupra.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

PROFICIENTI turbam vitandam, & vitia ab ea trahi: vitanda item ſpectacula, & maxime cruenta. Neque publice recitandum, aut diſſerendum, apud diſſimiles. Pluris ſit, inquit, vnus alterque auditor bonus, aut etiam nullus.

EPIST. VII.

QVid tibi vitandum præcipue exiſtimes, quæris? turbam. Nondum enim illi te tuto committeris. Ego certe confiteor imbecillitatem meam. Numquam mores quos extuli, refero. Aliquid ex eo quod compoſui, turbatur: aliquid ex his quæ fugaui, redit. Quod ægris euenit, quos longa imbecillitas vſque eo affecit, vt numquam ſine offenſa proferantur, hoc accidit nobis, quorum animi ex longo morbo reficiuntur. Inimica eſt multorum conuerſatio. Nemo non aliquod nobis vitium 1 aut commendat, aut 2 imprimit, aut neſcientibus 3 allinit. Vtique quo maior eſt populus cui commiſcemur, hoc periculi plus eſt. Nihil vero eſt tam damnoſum bonis moribus, quam in aliquo ſpectaculo deſidere. Tunc enim per voluptatem facilius vitia ſurrepunt. Quid me exiſtimas dicere? auarior redeo, ambitioſior, luxurioſior? imo vero crudelior & inhumanior, quia inter homines fui. Caſu in 4 meridianum ſpectaculum incidi, luſus exſpectans, & ſales, & aliquid laxamenti, quo hominum oculi ab humano 5 cruore acquieſcant. Contra eſt, quidquid ante pugnatum eſt, miſericordia fuit. Nunc omiſſis nugis, mera homicidia ſunt: 6 nihil habent quo tegantur: ad ictum totis corporibus expoſiti, numquam fruſtra 7 manum mittunt. Hoc plerique 8 ordinarijs paribus & 9 poſtulaticiis præferunt. Quid ni præferant? non galea, non ſcuto repellitur ferrum. Quo munimenta? quo gladij artes? Omnia iſta mortis moræ ſunt. Mane leonibus & vrſis homines, meridie ſpectatoribus ſuis obijciuntur. Interfectores 10 interfecturis iubentur obijci, & victorem in aliam detinent cædem. exitus pugnantium mors eſt: 11 ferro & igne res geritur. Hæc fiunt, dum 12 vacat arena. Sed latrocinium fecit aliquis: 13 quid ergo meruit? vt 14 ſuſpendatur. Occidit hominem. qui occidit, ille meruit vt hoc pateretur: tu quid meruiſti miſer, vt hoc ſpectes? Occide, 15 vre, verbera. 16 Quare tam timide incurrit in ferrum? quare parum audacter occidit? quare parum libenter moritur? 17 Plagis aguntur in vulnera, & mutuos ictus nudis & obuijs pectoribus excipiunt. Intermiſſum eſt ſpectaculum? interim iugulantur homines, ne nihil agatur. Age ne hoc quidem

Digitized by Google

intelligitis, 18 mala exempla in eos redundare qui faciunt? Agite diis immortalibus gratias, quod 19 eum docetis eſſe crudelem, qui non poteſt diſcere. Subducendus populo eſt tener animus, & parum tenax recti: facile tranſitur ad plures. Socrati, Catoni, & Lælio excutere mentem ſuam diſſimilis multitudo potuiſſet: adeo nemo noſtrum, qui 20 cum maxime concinnamus ingenium, ferre impetum vitiorum tam magno comitatu venientium poteſt. Vnum exemplum aut luxuriæ, aut auaritiæ, multum mali facit: conuictor delicatus paullatim eneruat & emollit: vicinus diues cupiditatem irritat: malignus comes quamuis candido & ſimplici, 21 rubiginem ſuam affricuit: quid tu accidere 22 his credis, in quos publice factus eſt impetus? Neceſſe eſt aut imiteris, 23 aut oderis. Vtrumque autem deuitandum eſt: ne vel ſimilis malis fias, quia multi ſunt: neve inimicus multis, quia diſſimiles ſunt. Recede in teipſum quantum potes. cum his verſare, qui te meliorem facturi ſunt: illos admitte, quos tu potes facere meliores. Mutuo iſta fiunt, & homines dum docent, diſcunt. Non eſt ergo quod te gloria publicandi ingenij producat in medium, vt 24 recitare iſtis velis, aut diſputare: quod facere te vellem, ſi haberes iſti populo 25 idoneam mentem. Nemo eſt, qui intelligere te poſſit. Aliquis fortaſſe vnus aut alter incidet: & hic ipſe formandus tibi erit, inſtituenduſque ad intellectum tui. Cui ergo, inquis, iſta didici? non eſt quod timeas, ne operam perdideris, ſi tibi didiciſti. Sed ne mihi ſoli hodie didicerim, communicabo tecum quæ occurrerunt mihi egregie dicta circa eumdem fere ſenſum tria: ex quibus vnum hæc epiſtola indebitum ſoluet, duo 27 in anteceſſum accipe. Democritus ait: *Vnus mihi pro populo eſt, & populus pro vno.* Bene & ille quiſquis fuit (ambigitur enim de auctore) cum quæreretur ab illo, quo tanta diligentia artis ſpectaret ad pauciſſimos peruenturæ? *Satis ſunt*, inquit, *mihi pauci, ſatis eſt vnus, ſatis eſt nullus.* Egregie hoc tertium. Epicurus cum vni ex conſortibus ſtudiorum ſuorum ſcriberet: *Hæc*, inquit, *ego non multis, ſed tibi: ſatis enim magnum alter alteri theatrum ſumus.* Iſta mi Lucili, condenda in animum ſunt, vt contemnas voluptatem, ex plurium aſſenſione venientem. Multi te laudant. Ecquid habes cur placeas tibi, ſi is es quem multi intelligunt? introrſus bona tua ſpectent.

IVSTVS LIPSIVS.

1. AVt commendat.] *Exemplo.*

2. Imprimit.] *Sermone.*

3. Allinit.] *Conuerſatione.*

4. Meridianum.] *In arena duplex ſpectaculum, Matutinum & Meridianum. Ibi cum beſtiis; nunc qui reliqui, inter ſe depugnabant. Me vide* II. *Saturnal.*

5. Cruore.] *Qui mane affatim effuſus.*

6. Nihil habent.] *Epiſt.* xcv. Homo ſacra res, homo, iam per luſum & iocum occiditur: & quem erudiri ad accipienda inferendaque vulnera nefas erat, is iam nudus inermiſque producitur ſatiſque ſpectaculi in homine mors eſt.

7. Manum mittunt.] *Ad ictum. De manibus gladiatoriis, nos quoque in Saturn.*

8. Ordinarijs.] *Qui legitimo tempore, loco, & apparatu inducuntur. qui proprie & primo gladiatores ſunt. At iſti, velut vicarij quidam & ſubito ſuffecti, minus artis aut pompæ habebant.*

9. Poſtulaticijs.] *Plus etiam quàm Ordinarijs. nam iſti ſepoſiti quidam, & velut Principales erant: quos populo poſcenti, per gratiam indulgebant.*

10. Interfecturis.] *Scripti*, interfectis: *ſed ſententia ita poſcit. A libris Muretus abiuit qui*, inter ſe, *fecit.*

11. Ferro & igne.] *Ferro, quo occidunt: igne, quo in cædem agunt ſtatim.* Occide, vre.

12. Vacat arena.] *A legitimo & ordinario ſpectaculo, matutino. Statim:* Intermiſſum eſt ſpectaculum.

13. Qnid ergo meruit?] *Malim*, Quid ergo? meruit, vt.

14. Suſpendatur.] *In cruce. nam hoc latronibus deſtinatum ſupplicium. Tamen pro mente hic magis fortaſſe*, meruit, vt ſic perdatur?

15. Vre, verbera.] *Vre facibus, aut candenti ferro; verbera, flagris. Adi epiſt.* xxxvii. *& nos in Saturn.*

16. Quare tam timide.] *Voces & affectus populi. qui ſic in Cicerone:* In gladiatoriis pugnis timidos, & ſupplices, & vt viuere liceat obſecrãtes, odiſſe ſolemus. *In noſtro de Ira* I. Quid gladiatoribus quare populus iraſcitur, & tam inique, vt iniuriam putet, quod non libenter pereunt? Contemni ſe iudicat, & vultu, geſtu, ardore, de ſpectatore in aduerſarium vertitur.

17. Plagis.] *Verberibus, vt ſupra.*

18. Mala exempla.] *Qui tam libenter occiditis, non timetis à potentiore occidi?*

19. Eum docetis.] *Manifeſto hoc ad Neronem. & in eius clementiæ laudem, blande nec tamen falſo (ſub initia quidem imperij) hic inſertum.*

20. Cum maxime concinnamus.] *In via & profectu ſumus ad bonam mentem, nondum habemus: fingimus & formamus. His talibus quam vitanda turba docet & Epicteti Diſſertatio, lib.* II. *cap.* XVI.

21. Rubiginem ſuam.] *Quam* Æruginem *Horatius dixit. Epictetus:* Ἀμήχανον τὸν συναναστρεφόμενον τῷ ἠσβολωμένῳ, μὴ καὶ αὐτὸν ἀπολαῦσαι τῆς ἀσβόλης: Fieri non poteſt, quin qui verſetur & adhæreat fuligine tincto, & ipſe fuliginem ab eo participet.

22. His credis.] *Nihil autem, etſi libri plerique*, his moribus credis: *non mala item ſententia. Quantum periculi ab iis moribus vitijſque eſt, in quæ publice conſenſum? Sed melior aptiorque è vulgata. ſi vnus alterve conuictor corrumpit, aut deijcit, quomodo ij ſtabunt, qui à toto populo petuntur? quod iis euenit, qui turbæ ſe committunt.*

23. Aut oderis.] *Quidam liber*, odiaris. *quod verbi non ſperno: ſed hic locum non habere ſequentia docent.*

24. Recitare.] *Tua ſcripta in publico, vt olim ſolet.*

25. Idoneam mentem.] *Aliqui*, mercem.

26. In anteceſſum.] *Vox à foro & argentarijs. ſignificat in ante ſolui, & priuſquam dies ceſſit. Gloſſæ:* Anteceſſum: *πρόχρειαν. vult eſſe, dare vel accipere εἰς πρόχρειαν: quod Latinus*, Prerogare, *vel* Præcipere. *Quinctilianus Declamat.* Quod apud mercatores ſolet, in anteceſ-

ſum dedi. *Florus* III. Marius & Carbo, deſperata victoria, & ne inulti petirent, in anteceſſum ſanguine Senatus ſibi parentabant. *Eas enim duas voces, è fido codice, nos Floro redonamus. Vtitur & noſter, epiſt.* CXVIII. *initio, De Benefic.* IIII. *capite* XXXII.

MVRETVS.

QVid tibi vitandum.] *Monet vitandam eſſe turbam, vitanda ſpectacula, vitandum denique conſuetudinem etiam ſingulorum, præterquam eorum qui nos meliores efficere, aut meliores à nobis effici poſſunt.*

Interfectores interfectis iubentur obiici.] *Magnum videlicet periculum erat, ne qui mane interfecti erant, meridie reſurgerent pugnaturi aduerſus interfectores ſuos. Vetus liber habebat,* interfectis. *Delent quattuor poſtremas litteras, vt eſſet,* inter ſe.

Sed latrocinium fecit aliquis.] *Non enim ferè ſolebant exhiberi, ac produci, niſi qui ſcelere aliquo mortem meriti eſſent.*

Quare tam timide.] *Solebat populus eos gladiatores odiſſe, eiſque iraſci, qui parum animoſe ferrum reciperent, mortique parum libenter occurrerent. Cicero pro Milone:* Etenim ſi in gladiatoriis pugnis & in infimi generis hominum conditione atque fortuna timidos & ſupplices, & vt viuere liceat obſecrantes etiam odiſſe ſolemus, fortes & animoſos, & ſe acriter ipſi morti offerentes, ſeruare cupimus, eorumque nos magis miſeret, qui noſtram miſericordiam non requirunt, quam qui illam efflagitant, quanto hoc magis in fortiſſimis ciuibus facere debemus?

Plagis.] *Id eſt, aut quidam, ictibus. Ineptiſſime. Plagis enim, id eſt, ictibus agebantur in vulnera cum eſſent, qui timidos ac refugientes ſequerentur à tergo, ac verberarent, cogerentque etiam inuitos ruere in ferrum.*

Mala exempla.] *Principes enim talibus ſpectaculis docentur crudelitatem, quam in nos poſtea exerceant.*

Eum docetis eſſe crudelem.] *Neronem dicere videtur, qui primis temporibus longiſſime aberat ab omni crudelitate.*

Vnus mihi pro populo.] εἷς ἐμοὶ μύριοι.

PINCIANVS.

QVorum animi ex longo morbo inficiuntur.] *Eadem*, reficiuntur *præfert, non*, inficiuntur.

Omnia iſta mortes meræ ſunt.] *Lego ex eadem*, omnia iſta mortis moræ ſunt.

Interfectores interfectis iubentur obiici.] *Exemplar ſcholaſticum* interfecturis *habet non* interfectis.

Vnum exemplum aut luxuriæ, aut auaritiæ.] *Prior coniunctio* aut *ſuperfluit, ex vetere lectione.*

Non eſt quod te gloria publicandi ingenij.] *Adde verbum* ergo. Non eſt ergo, &c. *ex eadem.*

Si tibi didiciſti.] *Scribe*, Tibi didiciſti. *vt ſuperfluat particula, ſi, ex eadem.*

ERASMVS.

ORdinariis patribus.] *Quidam habebant* partibus, paribus *legendum arbitror. Loquitur de paribus gladiatorum. Hæc autem verba*, vt in expeditione, *videntur adiecta ab enarratore quopiam.*

OPSOPOEVS.

M.ſſ. vſque eo adfecit, vt nuſquam ſine offenſa, &c. *conſentiunt quoque membranæ Modij epiſt.* XXXVI.

Copula, eſt, *non agnoſcitur à m.ſſ. tribus.*

De meridianis ſpectaculis & gladiatoribus lege Turnebi cap. XIX. *lib.* XXVII. *Aduerſ. P. Fabri Semeſt. lib.* I. *cap.* VI *Lipſii Saturnal. ſerm. lib.* II. *cap.* XV.

De ordinarijs paribus & poſtulaticiis vide Cælium Rhodig. lect. antiq. cap. X. *lib.* XI. *& Lipſium Sat. ſerm. lib.* II. *cap.* XVI.

M.ſſ. Interfectores interfectis iubent obiici. *Lipſius cap.* XV. *lib.* II. *Saturnal. ſermonum emendat,* Interfectores interfecturis iubentur obiici. *Et ſic in antiquo exemplari haberi monuit Pincianus.*

Omnes, Plagis agitur in vulnera. Mutuos, *&c.* duo, excipiant.

Senſus ipſe vna cum libris ſcriptis & impreſſis requirit, vt legamus, Quid tu accidere his moribus credis, *&c. in Romana editione male vna dictione locũ mutilarũt.*

Recte Nicot. codex. Recede in te ipſe qu. *Sic epiſt.* XXV. in te ipſe ſecede. *Mox* Ergo *abeſt à m.ſſ.*

M.ſſ. omnes habent, idoneam mercem, *& poſt, non habent* inquis.

Interfectis iubentur obiici.] *v.c.* Interfecturis.

Excutere mentem ſuam.] *bene v.c.* excutere morem ſuum. *Iuretus.*

Cum his verſare.] *v.c.* cum his conuerſare.

Ne mihi ſoli didicerim.] *v.c.* profecerim, *quod magis amplector: nam hoc verbum vſitatum Senecæ vt ſupra, Epiſtola* 4. Profice modo & intelliges. *ſic enim ibi v.c. non vt vulgo*, Proſpice. *Et Epiſtola* 35. Dum mihi proficis. *Et paulo poſt* profice, & ante omnia hoc cura. *Et mox*, Iſtud ſapienti perfecto contingit, aliquatenus & proficienti prouectoque. *Idem l.* 7. *de benef. cap.* 2. tenere proficientem iubet. *hæc doctiſſimus Iuretus.*

Ecquid habes.] *v.c.* Et quid, *cuius generis exempla dudum obſeruata ab Ob. Giſanio in indice ad Lucretium.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

PENDET à priore epiſtola, & eſt velut obiectio. Quid? vitare me vis turbam, & populum? atqui Stoici tui docent rebus accedere, in rebus mori. Reſpondet, non otium ſe ſuadere, ſed receſſum, à ſuo exemplo: qui relictis aliis, Sapientiæ vacat, & præcepta eius ſcriptis propagat. Hoc operum maximum, & pulcherrimum eſſe. Denique inſerta ab Epicuro, Libertatem veram à Philoſophia dari.

EPIST. VIII.

TV me, inquis, vitare turbam iubes, ſecedere, & conſcientia eſſe contentum: vbi illa præcepta veſtra, quæ imperant 1 in actu mori? Quid? ego tibi videor 2 interim ſedere? in hoc me recondidi, & fores clauſi, vt prodeſſe pluribus poſſim. Nullus mihi per otium dies exit: partem noctium ſtudiis vindico: non vaco ſomno, ſed ſuccumbo, & oculos vigilia fatigatos, cadenteſque, in opere detineo. Seceſſi non tantum ab hominibus, ſed

Digitized by Google

etiam à rebus, & primum à meis. Poſterorum negotium ago: illis aliqua quæ poſſint prodeſſe, conſcribo: ſalutares admonitiones, velut medicamentorum vtilium compoſitiones, litteris mando, eſſe illas efficaces in meis vlceribus expertus: quæ etiam ſi perſanata non ſunt, ſerpere deſierunt. Rectum iter, quod ſero cognoui, & laſſus errando, aliis monſtro. Clamo, Vitate quæcumque vulgo placent, quæ caſus attribuit: ad omne fortuitum bonum, 3 ſuſpicioſi pauidique ſubſiſtite. Et fera, & piſcis, ſpe aliqua oblectāte decipitur. Munera iſta fortunæ putatis? 4 inſidiæ ſunt. Quiſquis noſtrum tutam agere vitam volet, quantum plurimum poteſt, iſta 5 viſcata beneficia deuitet: in quibus hoc quoque miſerrimi fallimur, habere nos putamus, 6 habemur. In præcipitia curſus iſte deducit: huius eminentis vitæ exitus cadere eſt. Deinde ne reſiſtere quidem licet, cùm cœpit tranſuerſos agere felicitas. 7 Aut ſaltem rectis, aut temet frueris *. Qui hoc faciunt, non euertit fortuna, 8 ſed cernulat & allidit. Hanc ergo ſanam & ſalubrem formam vitæ tenere memento, vt corpori tantum indulgeas, quantum bonæ valetudini ſatis eſt. Durius tractandum eſt, ne animo male pareat: cibus famem ſedet, potio ſitim exſtinguat, veſtis arceat frigus, domus munimentum ſit aduerſus infeſta corpori. Hanc vtrum ceſpes erexerit, an 9 varius lapis gentis alienæ, nihil intereſt: ſcito hominē tam bene culmo; quā 10 auro tegi. Contemne omnia, quæ ſuperuacuus labor velut ornamentum ac decus ponit. cogita in te, præter animum, nihil eſſe mirabile: cui magno nihil magnum eſt. Si hoc mecum, ſi hoc cum poſteris loquor, non videor tibi plus prodeſſe, quam cum ad vadimonium aduocatus deſcenderem, aut tabulis teſtamenti annulum imprimerem, aut in ſenatu 11 candidato vocem & manum commodarem? Mihi crede qui nihil agere videntur, maiora agunt, humana diuinaque ſimul tractant. Sed iam finis faciendus, & aliquid, vt inſtitui, pro hac epiſtola dependendum. id de meo non fiet. adhuc Epicurum 12 replicamus, cuius hanc vocem hodierno die legi. *Philoſophiæ ſeruias oportet, vt tibi contingat* 13 *vera libertas.* Non differtur 14 in diem, qui ſe illi ſubiecit & tradidit. 15 ſtatim circumagitur. hoc enim ipſum philoſophiæ ſeruire, libertas eſt. Poteſt fieri, vt me interroges, quare ab Epicuro tam multa bene dicta referam potius quam noſtrorum. quid eſt tamen, quare tu iſtas Epicuri voces putes eſſe, non publicas: Quam multa poëtæ dicunt, quæ à philoſophis aut dicta ſunt aut dicenda? Non attingam tragicos aut togatas noſtras: habent enim hæ quoque aliquid ſeueritatis, & ſunt inter comœdias & tragœdias mediæ: quantum diſertiſſimorum verſuum inter mimos iacet? quam multa Publij, non 16 excalceatis, ſed 17 cothurnatis dicenda ſunt? Vnum eius verſum, qui ad philoſophiā pertinet, & ad hanc partem quæ modo fuit in manibus, referam, quo negat fortuita in noſtris habenda.

Alienum eſt omne, quidquid optando venit.

Hunc verſum à te dici non paullo melius, & adſtrictius, memini:

Non eſt tuum, fortuna quod fecit tuum.

Illud etiamnum melius dictum à te non præteribo.

Dari bonum quod potuit, auferri poteſt.

Hoc non imputo in ſolutum. de tuo tibi.

I. LIPSIVS.

1. IN actu mori.] *Noſter, in Fragmēto quod vitæ beatæ adhæſit*: Quid agis Seneca? deſeris partes. certe Stoici veſtri dicunt, Vſque ad vltimum vitæ finem in actu erimus.

2. Interim ſedere.] *Deſidere, & otioſus eſſe. Suum exēplum obijcienti reponit. Vis videre etiam in ſeceſſu actionem, & in otio negotium eſſe? en me & ſtudia mea. Libri tamen plerique*: Quod ego tibi videor interim ſuadere, in hoc.

3. Suſpicioſi.] *Nequid, ſpecie boni, mali lateat.*

4. Inſidiæ ſunt.] *Martialis lib. IV. in captatorem*: Qui poteſt inſidias, dona vocare, tuas.

5. Viſcata Beneficia.] *Quæ qui tangit, obhæret. Plinius lib. IX. epiſt.* XXX. Qui iis potiſſimum donant, qui donare maxime poſſunt. quos ego viſcatis hamatiſque muneribus non ſua promere puto, ſed aliena corripere.

6. Habemur.] *Noſter epiſt.* CXIX. Sic diuitias habent, quomodo habere dicimur febrem, cùm illa nos habeat. *De Vit. beat. cap.* XXII. Ad poſtremum, diuitiæ meæ ſunt, tu diuitiarum es. *Valerius*: Proculdubio hic non poſſedit diuitias, ſed à diuitiis poſſeſſus eſt. *Bionis vetus dictum, in auarum*: Οὐχ οὗτος, ἔφη, τὴν οὐσίαν κέκτηται, ἀλλ' ἡ οὐσία τοῦτον: Non iſte bona poſſidet, ſed bona ipſum. *Bona igitur ſententia: ſed libri tamen noſtri*, fallimur, habere nos putamus, hæremus, *& ad viſcum atque aues referri poßit, quæ prædam tenere ſe putant, tenentur.*

7. Aut rectis.] *Muretus vulgauit*, Aut rectus ſta aut ſemel fuge. qui hoc faciunt, non euertit. *Sed nos ſcripturam veterem, noſtrique optimi libri præferre maluimus, in loco hercules corrupto, quid ſi defecto? Quidam ſcripti, pro* fructis, *habent* fruere: *alij*, fuere. *Ego non attollo hunc locum, imo depono.*

8. Sed cernulat.] *Ergo minus hoc eſt quam* Euertere, *quod præiuit: an maius? Sane qui cernuum ſe abijcit, præcipitat, & quod hic addit*, allidit. Cernulat *autem in Gloſſario explicatur* κυβιστᾷ: *in caput ſe iacit pronum*: *&* Cernuus, κυβιστητής, *quia ita ſolent per luſum id genus. Solinus, de Trigide*: Notātur frequentiſſime, in

littore,irrita rabie:cernuari: *cum aſſequi raptores fœtus ſui non poſſunt. Apuleius* 1. Corpus exanimatum in flumen pæne cernuat. *Varro apud Nonium:* Pelles bubulas oleo perſulas percurrebant, ibique cernuabant. *Prudentius.*

Cernuat ora ſenex barbatus,& oſcula figit.

*Seruius in hoc Virgilij lib.*x.incumbit cernuus armo: In eam partem,qua cernimus, prolapſum *interpretatur.*

9.Varius lapis.] *Marmor varij coloris.*

10.Auro.] *In laquearibus.*

11.Candidato.] *Hoc eſt, quod in eodem argumento noſter,De tranquill.cap.*III. *dixit*, Extrahere candidatos. *Verba:* Nec enim is ſolus reip.prodeſt, qui candidatos extrahit,& tuetur reos. *adde cetera. Quia enim quaſi latentes*,voce & manu, *vt hic ſcribitur, producit & oſtendit*: Extrahere *ibi ſcripſit. Plinius Panegyrico:* Quippe cum orationi oculos, vocem, manum commodares:*in eadem re candidatorum. Nam vt idem Plinus fatetur (lib.*III.*epiſt.*xx.*) cum iam comitia per Principem in Senatu haberentur*, exceſſerant manifeſtis illis apertiſque ſuffragiis licentiam concionum. Non tempus loquendi,non tacendi modeſtia,non denique ſedendi dignitas cuſtodiebatur. Procurrebant omnes cum ſuis candidatis: *& plura, quæ addit.*

12.Replicamus.] *Vt ſolet in vertendo & voluendo libros. Ita meus & meliores: alij* complicamus; *vulgo*, compilamus.

13.Vera libertas.] *Quæ ea ſit,vide epiſt.* LXXV. *in extrema.*

14.In diem.] *Vt vulgo ſolet in ſeruis: qui non ſunt liberi, niſi poſt annorum ſeruitutem.*

15. Statim circumagitur.] *Ad Romanum ritum, quo manumiſſi, manu capiti impoſita, in orbem vertebantur,Perſius:*

Verterit hunc dominus,momento temporis exit
Marcus Dama.

Horatius:

---quibus vna Quiritem
Vertigo facit.

Ritus, qui ſignificabat liberos iam eſſe, huc illuc ire poſſe, quo vellent.

16.Excalceatis.] *Quod in mimis & comœdiis, qui ſocco non cothurno vtebantur.*

17.Cothurnatis.] *Tragicis, quorum altiores hi calcei, vt magis ſublimes & auguſtæ eſſent regum aut principum illæ perſonæ. Noſter epiſt.* LXXVI. Vt cothurnati,ſimul exierunt, excalceantur & redeunt ad ſtaturam ſuam.

MVRETVS.

TV me inquis.] *Videri poterat Seneca diſciplinæ ſuæ conditoribus contraria docere, cum Lucilio auctor eſſet, vt ſe à rebus agendis abduceret, vitaretque omnium prope conſuetudinem: otiumque ac ſolitudinem amaret. Zeno enim & Chryſippus & ceteri Stoicorum duces ſuadebant,capeſcendam eſſe rempubl. neque ſapiente eſſe in otio conteneſcendum. At Seneca neque ſe id ſibi conſilij capere ait, neque cuiquam dare, vt ſe deſidiæ atque ignauiæ tradat:tantum ne nos improborum,quæ maxima multitudo eſt,exempla tranſuerſos agant,ſecedendum eſſe,& excolendum in otio animum, omiſſa aliarum rerum omnium cura: intereaque commendanda ac conſignanda litteris ſapientiæ præcepta: quod qui faciunt, multo eorum vita humano generi fructuoſior eſt, quam ſi forenſibus negotijs intenti, leuium & nihil ad beatam vitam pertinentium rerum tractatione tempus omne conſumerent.*

Quid?ego tibi videor interim ſedere?] *Inepte in alijs legebatur*, Quod ego tibi videor interim ſuadere. *Sed ego talia plerumque tacitus prætermitto. Quid enim lectoris intereſt ſcire, quis primus ita emendauerit? Relinquamus hæc adoleſcentulis, qui vnam aut alteram litteram corrigere, putant eſſe idem, quod olim vincere Olympia. Ego quæ ſcribo, non gloriolæ meæ cauſa ſcribo, ſed vtilitatis alienæ.*

Poſterorum negotium ago.] *quibus fortaſſe ſcripta mea profutura ſunt. Non minus autem, immo vero plus etiam, humano generi proſunt homines eruditi, qui in bibliothecas ſuas abditi, ſerunt, vt ait vetus poëta, arbores quæ alteri ſæculo proſunt, quam ſi, vulgi more, in tractandis haud magni momenti negotiis induſtriam ſuam exercerent. Qua de re ita ſcriptum eſt apud Vegetium libro ſecundo de re militari:* Cato ille maior, cum & armis inuictus eſſet, & exercitum ſæpe duxiſſet, plus ſe reip.credidit profuturum, ſi diſciplinam militarem conferret in litteras. Nam vnius ætatis ſunt quæ fortiter fiunt: quæ vero pro vtilitate publica ſcribuntur,æterna ſunt.

Suſpicioſi.] *Sunt qui è vetere libro legant*, ſubſidioſi. *Cum meus aperte haberet* ſuſpitioſi, *nihil mutandum cenſui.*

Inſidiæ ſunt.] *Hinc fortaſſe ſumpſerit Martialis:*

Qui potes inſidias dona vocare tuas.

Habemur.] *Talibus enim muneribus nos fortuna quaſi quibuſdam compedibus vinctos tenet.*

Aut rectis ſaltem aut temet fruere.] *Ita vulgati libri, nullo, vt opinor, idoneo ſenſu. Vnus è meis*, aut rectus ſtatim aut ſemel fugere. *Conieci legendum*, Aut rectus iſta aut ſemel fuge.

Cernuat.] *Quaſi ludentis in morem deijcit. In gloſſario eſt* Cernulat κυβιστᾷ. *Cernuare igitur, & cernulare idem. Tres voces, quæ paulo ſupra hæc legebantur*, Qui hoc faciunt, *non ſunt in veteribus libris.*

Circumagitur.] *Ritus quidam erat manumittendi. Perſius:*

Verterit hunc dominus,momento temporis exit
Marcus Dama.

PINCIANVS.

QVïſque noſtrum tutam agere vitam volet,] *Legendum* veſtrum, *non* noſtrum.

Quod habere nos putamus, hæremus.] *Corrige*, quod habere nos putamus. Habemur. *ex eadem.*

Hanc vtrum ceſpes erexerit.] *Quidam codices* extruxerit *legunt, non* erexerit.

Mihi crede, qui nihil agere videntur, maiora agunt, humana diuinaque tractant.] *Scribe*, Mihi crede,qui nihil vel minora agere videntur,maiora agunt,quia humana diuinaque ſimul tractãt,*ex vetere lectione.*

Adhuc Epicurum complicamus.] *Bona pars ſcriptorum codicum* replicamus *præfert, non* complicamus.

ERASMVS.

QVod habere nos putamus,hæremus.] *Pro habere, quidam habebant*, abire: *ſed mendoſe. Seneca alluſit ad Græcas voces* ἔχειν *eſt* habemus, ἔχεσθαι hæremus.

OPSOPOEVS.

A *Subſidio ſubſidioſum audacter formauit Seneca epiſt.* vij.ad omne fortuitum bonum ſubſidioſi, pauidique ſubſiſtite. *Ita inuenio in lib. N. Fabri,*

Digitized by Google

quem cum optimis codicibus ſcriptis contulit Scal. in Caſtigationibus Feſti.

M.ſſ. Quiſquis veſtrum: *& linea ſequenti* quod *deſit in tribus, Similis locutio eſt lib. 1. de ira cap. 7. de affectibus:* Habent, & non habentur. *Membranæ omnes hanc referunt ſcripturam:* Aut ſaltem, *(duo,* ſaltim, rectis, aut ſemel fuere. *(vnus* fruere) Non vertit fortuna, ſed cernulat, &c. *Male ergo in impreſſis tres hæ voces.* Qui hoc faciunt, *inculcatæ ſunt: vt quæ ſenſui officiant. Quid vero diſiunctiua illa oratio ſibi velit, hactenus laboratur. Omnia me fallunt, niſi Seneca reſpexit ad vulgatum adagium, cuius Cicero in altera ad Quinctum fratrem epiſtola his verbis meminit:* Cetera fuerunt in eadem epiſtola grauiora, quam vellem: ὀρθὰν τὰν ναῦν, *&* ἅπαξ θανεῖν *vt itaque hic, ita & illic elliptica verba erunt intelligenda. quaſi dicat Seneca, aut rectis velis curſum tenere oportet (nã quos tranſuerſos agit felicitas, ij reſiſtere nequeunt) aut ſemel ruere, hoc eſt perire.* Ruere *enim legendum eſt pro* fuere, *ſeu* fruere. *Et hoc ad præſtationem ſcribo. Seneca ipſe epiſt. lxxi.* Ne hoc quidem *(ait)* miſeræ reip. continget, ſemel ruere. *De altera Prouerbij parte, vt non auſim plane affirmare, ita non ... tum indico quod eſt epiſt. lxxxv.* Qui hoc potuit dicere, Neptune numquam hanc nauem, niſi rectam arti ſatisfecit. *Antiq. Put. cod. & Amb. legunt,* Cogita præter animum: *reliqui duo.* Cogitare præter animum. *Omnes m. ſſ.* id non de meo fiet. adhuc Epicurum complicamus.

Cuiacius Obſeruat. lib. v. cap. xiij. Circum agitur, *id eſt, fit liber, de quo manumiſsionis more vide illum citato loco: & Angelum Politianum Miſcell. cap. xcviij.*

M.ſſ. quæ philoſophis aut dicta ſunt, aut dicenda? Non atr. tragicos. nec togatas noſtras.

Brodæus Miſcell. lib. ij. cap. xviij. Cothurni tragica calceamenta ſunt ſubleuato altius ſubere, vt mimi priſcorum heroum in ſcena perſonas induentes, grandiores apparerent. Soccus vero humile eſt calceamentorum genus in modum crepidarum, comœdis proprium: qui fortaſſe Excalceati, cum tragicis hiſtrionibus collati, à Seneca epiſt. viij. appellantur: Quantum diſertiſſimorum verſuum inter mimos iacet? quam multa Publij non excalceatis, ſed cothurnatis dicẽda ſunt? *Idẽ epiſt. lxxvij.* Vt cothurnati ſimul exierunt, excalceantur, & ad ſtaturam ſuam redierunt. *Lucianus in Menippo:* καὶ καταβὰς ἀπὸ τῶν ἐμβατῶν, πένης καὶ ταπεινὸς περιέρχεται. *Nec ſcio an rectius per excalceatos, planipedes expoſuerimus, actores planis, id eſt nudis pedibus proſcenium introeuntes.*

Aut tabulis teſtamenti annulum imprimerem.] *rectè: nam teſtes annulo ſuo vel alieno, qui χαρακτῆρα haberet, ſignare debebant. l. ad teſtium. §. ſi quis ex teſtibus. ff. qui teſt. fac. poſſ. §. poſſunt autem. Inſt. de teſtam.*

Statim circumagitur.] *Apud veteres quoties manumittebant, alapa percuſſos circumagebant, & liberos confirmabant, vti commentatur Cornutus ad illud Perſii Satyr. 5.*

Quibus vna Quiritem.

Vertigo facit.

Meminere huius moris Appianus lib. 4. belli ciu. Arrianus in Epiſt. lib. 2. c. 1. & Claudianus lib. de 4. conſul. Honorij. De hoc Cuiacius lib. 5. Obſeruat. cap. 15. Briſſonius lib. 1. cap. 11 ſel. antiq. & Rauardus cap. 7. lib. de aut. prudent.

Hodierno die legi.] *vox,* die, *abeſt à v.c.*

Poteſt fieri vt me interroges?] *Duæ voces, vt me abſunt ab eodem v.c. Iuretus, & recte, à gloſa enim fluxiſſe videntur.*

Aliquid ſeueritatis.] *in vno v.c.* ſecuritatis, *forte legendum,* ſerietatis. *Iuretus.*

Argvmentvm I. Lipsi.

ITEM pars aut explicatio priorum. Sapientem non quærere homines, ſeipſo contentum. Quid ergo? non etiam amicum? Imò, ſed poteſt & ſine eo eſſe: poteſt amittere, & amiſſum reparare. In eo ipſo fructus & voluptas eſt, dum parat. An ergo ſua cauſſa vt Epicurei cenſent? Non, ſed potius alterius cui proſit, pro quo periclitetur, pro quo moriatur. Merces virtutis ipſa eſt. Fuſius deinde & ſubtilius, Quatenus ſe contentus, quatenus non ſit: & in verbis diſtinctiunculæ Stoicæ.

EPIST. IX.

AN merito reprehendat in quadam epiſtola Epicurus eos, qui dicunt ſapientem ſeipſo eſſe contentum, & propter hoc amico non indigere, deſideras ſcire. Hoc obijcitur 1 Stilponi ab Epicuro, & his quibus ſummum bonum viſum eſt 2 animus impatiens. In ambiguitatem incidendum eſt, ſi exprimere ἀπάθειαν vno verbo ſcite voluerimus, & Impatientiam dicere. Poterit enim contrarium ei, quod ſignificare volumus, intelligi. Nos enim eum volumus dicere, qui reſpuat omnis mali ſenſum: accipietur is, qui nullum poſſit ferre malum. Vide ergo, num ſatius ſit, aut 3 inuulnerabilem animum dicere, aut animum extra omnem patientiam poſitum. Hoc inter nos 4 & illos intereſt. Noſter ſapiens 5 vincit quidem incommodum omne, ſed ſentit: illorum, ne ſentit quidem. Illud nobis cum illis commune eſt, ſapientem 6 ſeipſo eſſe contentum: ſed tamen & amicum habere vult, & vicinum, & conturbernalem, quamuis ſibi ipſe ſufficiat. Vide quam ſit ſe contentus. aliquando ſui parte contentus eſt, ſi illi manum aut morbus, aut hoſtis inciderit. Si quis oculum caſus excuſſerit, reliquiæ illi ſuæ ſatisfacient: & erit imminuto corpore & amputato tam lætus, quam integro fuit. Quæ ſibi deſunt, non deſiderat: ſed non deeſſe mauult. Ita ſapiens ſe contentus eſt, non vt velit eſſe ſine amico, ſed vt poſſit: & hoc quod dico poſſit, tale eſt. amiſſum æquo animo fert: ſine amico quidẽ numquã erit, in ſua poteſtate habet, quã cito reparet. Quomodo ſi perdiderit Phidias ſtatuã, protinus alterã faciet: ſic & hic faciendarũ amicitiarũ artifex, ſubſtituet alium in locũ amiſſi. Quæris quomodo amicum cito facturus ſit? dicã, ſi illud mihi tecum cõuenerit, vt ſtatim

Digitized by Google

tibi ſoluam quod debeo,& quantum ad hanc epiſtolam, 7 paria faciamus. Hecaton ait: *Ego tibi monſtrabo* 8 *amatorium, ſine medicamento, ſine herba, ſine vllius veneficæ carmine.* 9 *Si vis amari, ama.* Habet autem non tantum amicitiæ vſus, veteris & certæ, magnam voluptatem, ſed etiam initium & comparatio nouæ. Quod intereſt inter metentem agricolam, & ſerentem: hoc inter eum qui parauit amicũ, & qui parat. 10 Attalus philoſophus dicere ſolebat, *Iucundius eſſe amicum facere, quàm habere:* quomodo artifici iucundius eſt pingere, quam pinxiſſe. Illa in opere ſuo occupata ſolicitudo, ingens oblectamentum habet in ipſa occupatione. Non æque delectatur, qui ab opere perfecto remouit manum. iam fructu artis ſuæ fruitur: ipſa fruebatur arte, cum pingeret. Fructuoſior eſt adoleſcentia liberorum, ſed infantia dulcior. Nunc ad propoſitum reuertamur. Sapiens etiamſi contentus eſt ſe, tamen habere amicum vult: ſi ob nihil aliud, vt exerceat amicitiam, ne tam magna virtus iaceat: non ob hoc quod 11 Epicurus dicebat in hac ipſa epiſtola, vt habeat qui ſibi ægro aſſideat, ſuccurrat in vincula conięcto, vel inopi: ſed vt habeat aliquem, cui ipſe ægro aſſideat, quem ipſum circumuentum hoſtili cuſtodia liberet. Qui ſe ſpectat; & propter hoc ad amicitiam venit, male cogitat: quemadmodum cœpit, ſic deſinet. Parauit amicum aduerſus vincula laturum opem: cum primum crepuerit catena, diſcedet. Hæ ſunt amicitiæ, 12 quas *Temporarias* populus appellat. Qui cauſſa vtilitatis aſſumptus eſt, tamdiu placebit, quamdiu vtilis fuerit. Hac re 13 fl[illegible]entes amicorum turba circumſedet, circa euerſos ingens ſolitudo eſt: & inde amici [illegible]nt, 14 vbi probantur. Hac re iſta tot nefaria exempla ſunt, aliorum metu relinquentium, aliorum metu prodentium. Neceſſe eſt initia inter ſe & exitus congruant. Qui amicus eſſe cœpit, quia expedit; placebit ei aliquod pretiũ contra amicitiam, ſi vllum in illa placet pretium præter ipſam. In quid amicum paro? vt habeam pro quo mori poſſim, vt habeam quem in exſilium ſequar, cuius me morti opponam & 15 impendam. Iſta quam tu deſcribis, 16 negotiatio eſt, non amicitia: quæ ad commodum accedit, quæ quid conſecutura ſit, ſpectat. Non dubie habet aliquid ſimile amicitiæ, affectus amantium: poſſis dicere illam eſſe inſanam amicitiam: numquid ergo quiſquam amat lucri cauſſa? numquid ambitionis aut gloriæ? Ipſe per ſe amor, omnium aliarum rerum negligens, animos in cupiditatem formæ, non ſine ſpe mutuæ caritatis, accendit. Quid ergo? ex honeſtiori cauſſa coit turpis affectus? Non agitur, inquis, nunc hoc, an amicitia propter ſe, an propter aliud ſit expetenda. nam ſi propter ſeipſam expetenda eſt, poteſt ad illam accedere, qui ſeipſo contentus eſt. Quomodo ergo ad illam accedit? quomodo ad rem pulcherrimam: non lucro captus, nec varietate fortunæ perterritus. Detrahit amicitiæ maieſtatem ſuam, qui illam 17 parat ad bonos caſus. Se contentus eſt ſapiens. Hoc, mi Lucili, perperam plerique interpretantur: ſapientem vndique ſubmouent, & 18 intra cutem ſuam cogunt. Diſtinguendum eſt autem, quid & quatenus vox iſta promittat. Se contentus eſt ſapiens, ad beate viuendum, non ad viuendum. Ad hoc enim multis illi rebus opus eſt; ad illud tantùm animo ſano, & erecto, & deſpiciente fortunam. Volo tibi 19 Chryſippi quoque diſtinctionem indicare. Ait ſapientem nulla re indigere, & tamen multis illi rebus opus eſſe: contra, ſtulto nulla re opus eſt, nulla enim re ſcit vti, ſed omnibus eget. Sapienti & manibus, & oculis, & multis ad quotidianum vſum neceſſariis opus eſt, ſed eget nulla re: egere enim, neceſſitatis eſt: nihil autem neceſſe ſapienti eſt. Ergo quamuis ſeipſo contentus ſit, amicis illi opus eſt. hos cupit habere quam plurimos, non vt beate viuat: viuet enim etiam ſine amicis beate. Summum bonum extrinſecus inſtrumenta non quærit, domi colitur: ex ſe totum eſt. incipit fortunæ eſſe ſubiectum, ſi quam partem ſui foris quærit. Qualis tamen futura eſt vita ſapientis, ſi ſine amicis relinquatur in cuſtodiam coniectus, vel in aliqua gente aliena deſtitutus, vel in nauigatione longa retentus, aut in deſertum littus eiectus? qualis eſt Iouis, cum 20 reſoluto mundo, & diis in vnum confuſis, paulliſper ceſſante natura, 21 acquieſcit ſibi, cogitationibus ſuis traditus. Tale quiddam ſapiens facit: in ſe reconditur, ſecum eſt: quamdiu quidem illi licet ſuo arbitrio res ſuas ordinare, ſe contentus eſt: & ducit vxorem, ſe contentus eſt: & liberos tollit, ſe contentus eſt: & tamen non viuet, ſi fuerit ſine homine victurus. Ad amicitiam fert illum nulla vtilitas ſua, ſed naturalis irritatio. nam vt aliarum nobis rerum innata dulcedo eſt, ſic amicitiæ. Quomodo ſolitudo in odio eſt, ſic in dulcedine appetitio ſocietatis. Quomodo hominem homini natura conciliat, ſic ineſt huic quoque rei ſtimulus, qui nos amicitiarum appetentes faciat. Nihilominus cum ſit amicorum amantiſſimus, cum illos ſibi comparet, ſæpe præferat: omne intra ſe bonum terminabit, & dicet quod Stilpon ille dixit, Stilpon quem Epicuri epiſtola inſequitur. Hic enim capta patria, amiſſis liberis, amiſſa vxore, cũ ex incẽdio publico ſolus,

& tamen beatus exiret, interroganti Demetrio, cui cognomen ab exitio vrbium Poliorcetes fuit, *Numquid perdidiſſet? Omnia*, inquit, *bona mea mecum ſunt.* Ecce vir fortis ac ſtrenuus. ipſam hoſtis ſui victoriam vicit. Nihil, inquit, perdidi. dubitare illum coegit, an viciſſet. Omnia mea mecum ſunt. Iuſtitia, virtus, temperantia, prudentia, hoc ipſum, nihil bonum putare quod eripi poſſit. Miramur animalia quædam, quæ per medios ignes ſine noxa corporum tranſeunt: quanto hic mirabilior vir, qui per ferrum & ruinas & ignes, illæſus & indemnis euaſit? Vides quanto facilius ſit totam gentem, quam vnum virum vincere? Hæc vox illi eſt communis cum Stoico. æquè & hic intacta bona per concrematas vrbes fert. Se enim ipſo contentus eſt, hoc felicitatem ſuam fine deſignat. Ne exiſtimes nos ſolos generoſa verba iactare: & ipſe Stilponis obiurgator Epicurus ſimilem illi vocem emiſit, quam tu boni conſule, etiam ſi hunc diem iam expunxi, *Si cui*, inquit, *ſua non videntur ampliſſima, licet totius mundi dominus ſit, tamen miſer eſt.* Vel ſi hoc modo tibi melius enunciari videtur: id enim agendum, vt non verbis ſeruiamus, ſed ſenſibus: *Miſer eſt, qui ſe non beatiſſimum iudicat, licet imperet mundo.* Vt ſcias autem hos ſenſus communes eſſe, natura ſcilicet dictante, apud poëtam comicum inuenies.

22 *Non eſt beatus, eſſe ſe qui non putat.*

Quid enim refert qualis ſtatus tuus ſit ſi tibi videtur malus? Quid ergo? inquis, ſi beatum ſe dixerit ille turpiter diues, & ille multorum dominus, ſed plurium ſeruus: beatus ſua ſententia fiet? Non quid dicat, ſed quid ſentiat, refert: nec quid vno die ſentiat, ſed quid aſſidue. Non eſt autem quod verearis, ne ad indignum res tanta perueniat. Niſi ſapienti ſua non placent. omnis ſtultitia laborat faſtidio ſui.

I. LIPSIVS.

1. STilponi.] *Cuius Zeno auditor fuit, & quædam ab eo hauſit.*

2. Animus impatiens.] *Quorum ſententia nimis rigida erat, Sapientem medijs in rebus neutram in partem moueri, aut inclinare. Id ἀδιαφορίαν vocabant, & in hac ſummum bonum eſſe. Vide me diffuſè ediſſerentem* III. *Manuduct. Diſſ.* VII.

3. Inuulnerabilem animum.] *Parum ſcitè exprimit, meo quidem ſenſu. Cur non* imperturbabilem animum *potius? cur non vno verbo (licet enim fingere)* imperturbationem?

4. Et illos.] *Megaricos, inter quos Stilpo.*

5. Vincit quidem.] *Senſum non adimunt Stoici, victoriam donant: vt noſter De Prouid. cap.* II. Nec hoc dico, non ſentit illa, ſed vincit. *Vide me loco dicto.*

6. Seipſo contentum.] *Magnificum dogma, & inter inopinata. De quo ego manud.* III. *Diſſert.* X.

7. Paria faciamus.] *Nihil reliqui ſit, neuter in alterius ære.*

8. Amatorium.] *Gloſſæ veteres explicant, φίλτρον. Idem Latini,* Venenum.

9. Si vis amari.] *Martialis hoc ipſum:*

----Marce vt ameris, ama.

10. Attalus.] *E Stoa, ſub Tiberio, philoſophus. de quo epiſt.* CVIII. *& alibi.*

11. Epicurus dicebat.] *Eius dogma, Amicitiam ob vſum fructumque eſſe. Verba in Laertio:* Εἶναι καὶ γίνεσθαι τὴν φιλίαν, διὰ τὰς χρείας: Eſſe & contrahi amicitiam, ob vſus. *Plutarchus, De amore in liberos.* Θαυμάζεται ἐν τοῖς θεάτροις ὁ εἰπών,

Μισθοῦ γὰρ ἄνθρωπον, τίς ἄνθρωπον φιλεῖ;

κατ᾽ Ἐπίκουρον, ὁ πατὴρ τὸν υἱόν, μήτηρ τὸ τέκνον, οἱ παῖδες τοὺς τεκόντας:

In theatris admirationi eſt, qui dicit,

Mercede nam quis hominis, hominem diligit?

Iuxta Epicurum, pater filium, mater prolem, ipſi liberi parentes. *Stoici contra, & hanc quoque virtutem, vt omnes, ſua cauſſa & pretio colendam. Cicero* III. *de Finib.* Minimè vero probatur huic diſciplinæ (*Stoicæ*) de qua loquor, aut amicitiam, aut Iuſtitiam, propter vtilitates adſciſci, aut probari. *Plura nos in Ethicis: & videſis Manuduct.* III. *Diſſert.* XVI.

12. Quas temporarias.] *Temporibus aptas, & cum iis manentes, abeuntes. Ita in Curtio,* Temporaria ingenia: *qui conſilia & ſeſe pro temporibus mutant.*

13. Florentes amicorum turba.] *Communis locus, ſed iſti nomine amici, non re audiunt. Euripides.*

Ὄνομα γάρ, ἔργον δ᾽ οὐκ ἔχουσιν οἱ φίλοι,
Οἱ μὴ ᾽πὶ ταῖσι συμφοραῖς ὄντες φίλοι,
Nomen quidem, ſed rem ipſam amici non habent,
Qui ſorte triſti non ſe amicos exhibent.

14. Vbi probantur.] *Libri priſci,* vnde probantur? *rectè vtrumnus. Ennius.*

Amicus certus in re incerta cernitur.

Lucretius:

Quo magis in dubiis homines ſpectare periclis
Conuenit, aduerſiſque in rebus noſcere qui ſint:

Exactio igitur & probatio Amici, in re triſti.

15. Impendam.] *Ipſe moriar. Ab hac cauſſa arguté Panegyriſtes, Theodoſio:* Humilis hæc virtus (*Amicitia*) dubiumque virtus iudicabatur, nec Palatiis digna, ſed periculis habebatur.

16. Negotiatio eſt. *Cicero* II. *De Nat. Deorum:* Amicitiam ſi ad fructum noſtrum referemus, non erit iſta Amicitia, ſed mercatura quædam vtilitatum ſuarum.

17. Parat ad bonos caſus.] *Sic libri: & ſententia bona, clara. Muretus vocem reiectum iuit, ediditque:* ad caſus, *nec malè, ſi tamen hoc Seneca.*

18. Intra cutem.] *Intra ſe Prouerbiale eſt: vt in Horatio,*

----quoniam in propria non pelle quieſſem.

Martiali:

---memento
Intra pelliculam cerdo manere tuam.

19. Chryſippi diſtinctionem.] *De qua ego Manuduct.* III. *Diſſ.* XI.

20. Reſoluto mundo.] *Per conflagrationem ſiue ἐκπύρωσιν Stoicam.*

21. Acquieſcit ſibi.] *Chryſippus aiebat,* Solum Iouem manere, omnium Deorum, poſt conflagrationem: ipſum autem recedere in Prouidentiã, atque

vna manere ambos in ſola Ætheris ſiue Ignis eſſentia. *Volebat nempe Iouem, cum Prouidentia, diſponere futura, & Mundum componere: nec ineptè. Vide me* II. *Phyſiol. Diſſ.* XXII.

22. Non eſt beatus.] *Aliquid ego* II. *Manuduct. Diſſert.* XVII.

Hactenus produxi, & vno tenore per viam iui: vereor vt deinceps ſic poſſim, æquabili induſtria & diſquiſitione. Quid vereor? imò non poſſum: ita aſſidui languores, & iamnuper acre illud morbi abiecerunt & abijciunt, vt ægrè ad hæc talia adſurgam. Confeſſio exprimitur: Eia valetudo cedo, en manum tollo.

MVRETVS.

AN meritò.] *Explicat quomodo ſapiens, etiam ſi ſe ipſo contentus ſit, amico tamen indigeat. Pro corollario addit, vt ſolet ſententiam Epicuri.*

Ἀπάθειαν.] *Vide quanto opere laboret homo diſertiſſimus, vt vnam vocem Græcam exprimat.* Ἀπάθεια *eſt ſtatus animi ad eam firmitatem ac duritiam perducti, vt ne ſentiat quidem ea quibus ceteri turbari ſolent. Sed ſi quis pro eo impatientiam, aut impatientem animum dixerit, periculum eſt, ne is intelligatur, qui nihil ferre ac tollerare poſſit: quod vel maximum vitium fuerit. Sic cum inæſtimabile vſitate dicatur, quod ita magnum eſt, vt æſtimari non queat: apud Ciceronem tamen Stoicorum placita Latine interpretantem, inæſtimabile eſt, quod nulli pretij eſt quod nulla æſtimatione dignum eſt.*

Si vis amari, ama.] *Videor alicubi legiſſe epigramma quoddam hoc argumento: cuius hæc clauſula eſt:* Marce vt ameris, ama. *Neque tamen vbi legerim memini. Non alienus hinc eſt Theocriti verſiculus.*

Στέργετε τοὺς φιλέοντας, ἵν' ἂν φιλέητε, φιλῆτε.

Quiſquis amatur, amet, vt & ipſe, vbi amarit, ametur.

Qui ſibi ægro adſideat.] *His enim & ſimilibus de cauſis amicos, ſapienti parandos monebat Epicurus. Horatius.*

At ſi aliquis caſus lecto te affixit, habes qui
Adſideat, fomenta paret, medicum roget, vt te
Suſcitet, ac reddat natis, cariſque propinquis.

Qui illam parat ad caſus.] *Id eſt, qui pro varietate caſuum modo amicus eſſe, modo ab amicitia recedere cogitat. Ita melius, quam vt in alijs libris,* ad bonos caſus.

Volo tibi Chryſippi.] *Vt quod hic ex Chryſippo adfertur, plane intelligatur: ſciendum eſt, non idem eſſe apud Stoicos egere & indigere, id eſt,* δεῖσθαι *&* ἐνδεῖσθαι. *Nam egere eum dicunt, qui ita caret aliqua re, vt angatur animo, & eius deſiderium ferre non poſſit. Indigere autem eum modo, qui caret re aliqua, qua vti ſcit, quæque vtilis eſſe ei poteſt. Hoc poſito, colligebant, ſapientem nulla re egere, quibuſdam indigere: ſtultum contra multis rebus egere, nulla indigere. Nam ſapienti quidem nihil abeſt, quod impotenter deſideret, aut cuius abſentiam non æquo animo ferat. quippe qui poſſit æquiſſimo animo etiam è vita, ſi ita res ferat, diſcedere. Indiget tamen interdum quibuſdam rebus. vt victu, vt veſtitu, ceteriſque eiuſdem generis, quibus, ſi eorum copia fuerit, recte vtetur.* μόνος γοῦν ἐκείνων χρείαν ἔχει. *Neque enim hoc Latine tam rotundè aut tam apte ad intelligendum exprimi poteſt. At ſtultus multis rebus perpetuo eget: inſatiabiles enim ſunt cupiditates: neque tamen vlla earum indiget: neque enim vlla re vti ſcit: neque quidquam ei eſt vtile. Hæc attigit vtcunque Cicero libro primo Tuſculanarum: ſed,* εἰ θέμις εἰπεῖν, *non pro cetera ſua elegantia & perſpicuitate dicendi. Plutarchus multo melius in libro de communibus notionibus aduerſus Stoicos: qui hæc irridet quidem, neque fortaſſis immerito, ſed efficit tamen, vt intelligantur.*

Qualis eſt Iouis.] *Stoici Iouem, ſeu naturam ac principium aliarum omnium rerum, ignem eſſe dicebant. cuius enim partem aliquam craſſiorem effectam, verti in animalem ac ſpirabilem naturam, ex eius porro denſioribus partibus, aquam, & ex aqua effici terram. ſtatis autem tēporibus omnia illa denuo inflammari & igneſcere: ita vt & animi & dij alij omnes interirent, Iupiter ſolus maneret, conuerſis in ſe omnibus. Hanc* ἐκπύρωσιν, *id eſt conflagrationem vocabant. Laertius in Zenone* ὃς δὴ *(de ſummo illo Deo loquitur)* ἄφθαρτός ἐστι καὶ ἀγέννητος, δημιουργὸς ὢν τῆς διακοσμήσεως, ἀναλίσκων εἰς ἑαυτὸν τὴν ἅπασαν οὐσίαν καὶ πάλιν ἐξ ἑαυτοῦ γεννῶν. *Exponitur idem & irridetur à Plutarcho in libro de communibus notionibus: & ab hoc noſtro ad ipſum finem conſolationis ad Marciam. Ait igitur, ſapientem ita victurum in ſolitudine, ſi res ferat, vt Iouem, exiguo illo tempore, quo conuerſis in ſe omnibus, paulisper à generatione ceſſat. Hāc opinionem ab Heraclito Stoici duxerant.*

Ad amicitiam.] *Epicurei aperte profitebantur, amicitias ſuo quemque commodo aut ſua voluptate metiri: ita vt ne filios quidem patribus caros eſſe dicerent, niſi propter voluptatem fructumve, quem ex eis aut caperent, aut ſe capturos eſſe ſperarent. Melius Stoici, non ſolum naturalem eſſe caritatem in filios, verum etiam hominem animal eſſe natura congregabile, & appetens ſocietatis: eſſeque hominem quemlibet natura alteri carum: atque ab ipſa natura cognationem quandam eſſe inter omnes nos conſtitutam. Gratuitam itaque eſſe bonorum & ſapientium amicitiam, non vlla mercede euocatam. Merito igitur ait Plutarchus, ad hunc verſum olim tota theatra exclamaſſe,*

Μισθοῦ γὰρ ἄνθρωπος τὶς ἄνθρωπον φιλεῖ.

Hominem vt amet, mercede quiſquam adducitur?

Sed ſi vera fatenda ſunt, laudantur in theatris, quæ domi negliguntur, hominumque magna pars hac in re Stoicos laudat, Epicurum ſequitur. Fuiſſe quoſdam & è Stoicis, qui hac quidem in re ab Epicuro non abhorrerent, oſtendit Cicer. lib. 2. de finibus. Sed locus ille Ciceronis mirifice deprauatus eſt: qui quomodo emendandus videatur, docui in iis, quos iampridem conſcriptos, propediem, ſi Deus volet, editurus ſum, Variarum lectionum libris.

Stilpon.] *Quod hic de Stilpone Zenonis Magiſtro dicitur, apud Laertium quoque his verbis relatum eſt:* ἀλλὰ καὶ Δημήτριος ὁ Ἀντιγόνου καταλαβὼν τὰ Μέγαρα, τήν τε οἰκίαν αὐτοῦ φυλαχθῆναι, καὶ πάντα τὰ ἁρπασθέντα προσέταξεν ἀποδοθῆναι. ὁ δὲ καὶ βουλομένῳ παρ' αὐτοῦ τῶν ἀπολωλότων ἀναγραφὴν λαβεῖν, ἔφη μηδὲν τῶν ἰδίων ἀπολωλέναι. παιδείαν γὰρ μηδένα ἐξενηνοχέναι, τόν τε λόγον ἔχειν καὶ τὴν ἐπιστήμην.

PINCIANVS.

VNo verbo cito voluerimus.] *Verbum* cito *aduentitium exiſtimo, & vel expungendum ex contextu, vel in locum eius ſubſtituendum* ſcito, *aut* ſcite.

Si quis oculum caſu excuſſerit.] *Scribe* caſus, *non* caſu, *vetus lectio.*

Et erit in minuto corpore & amputato tam lætus, quam in integro fuit.] *Quædam exemplaria,* & erit imminuto corpore & amputato tam lætus animus, quam integro fuit. *Alia ſic,* & erit imminuto corpore & amputato tam lætus, quam cum integer fuit.

Sed quę ſibi deſunt, num deſiderat? Non deeſſe mauult.] *Omnia ſcripta exemplaria pro particula illa* num, *legunt,* non *vt putem per tranſpoſitionem verborum ſcribendum ſic:* Quæ ſibi deſunt, non deſiderat, ſed non deeſſe mauult.

Habes autem non tantum amicitię vſum veteris, & certe magnam voluptatem, ſed etiam initium & comparationem nouæ.] *Caſtigo partim ex vetere*

lectione, partim ex coniectura: Habes autem non tantum vſu amicitiæ veteris & certe magnam voluptatem, ſed etiam initio & comparatione nouæ.

Sed habeat aliquem.] *Scribe per minorem ex eadem,* ſed vt habeat aliquem.

Qui ſe ſpectat, & propter hoc ad amicitiam venit.] *Quædam exemplaria,* & propter hoc amicitiam init. *Illud noſcendum in nonnullis exemplaribus hæc verba initium præbere epiſtolæ à ſuperiore diſtinctæ, cuius lemma eſt: Quomodo aliquis ſibi amicum faciat, & quod niſi ſapienti ſua non ſufficiunt ſiue placent.*

Quia cauſa vtilitatis aſſumptus eſt.] *Scribe,* Quæ cauſa vtilitatis aſſumpta eſt: *ex vetere lectione, vt referatur ad amicitiam.*

Et dicet quod Stilbon ille dixit.] *Lege,* Stilpon, *per* p, *non per* b: *ex Suida, Diogene, & reliquis.*

Etiam ſi hunc diem expunxi.] *Particula* ſi *ſuperuacanea, eſt & item paulo poſt dictio* bona: *ex vetere lectione.*

OPSOPOEVS.

M*SS. omittunt rationalem* enim, *ante* eum. *Paulo poſt, m. ſſ. legunt,* Illud nobis & illis commune eſt. *Statim idem,* aut hoſtis exciderit. *Poſtea M ſſ.* Sed quæ ſibi deſunt, non deſiderat: non deeſſe mauult: *Excuſa lectio eſt à Pinciano. Modius epiſt. xxxvi. legit ex ductu litterarum m. ſſ. librorum:* & vt quæ ſibi deſunt non deſiderat: ſed non deeſſe mauult, ita ſapiens, &c.

Scribit Modius epiſtola cxxx. membranas ſuas habere ſi nihil aliud, *&* non hoc quod Epicurus dicebat, *omiſſo vtroque loco τοῦ* ob. *at duo è noſtris codicibus, inter quos optimus, clarè hanc præpoſitionem priore loco exhibent, poſteriore vero omnes vno conſenſu,* non ad hoc quod dicebat Epicurus, *quamuis vt illic omitti non improbem, facit ſimilis loquendi formula epiſt. xxxv.* Si nihil aliud, ob hoc profice, vt amare diſcas.

M. ſſ. & priores editiones, quem ipſe circunue... *recte.*

Cum Pinciani libris facit optimus Puteani in feminino legens:

Quæ vtilitatis cauſa adſumpta eſt: *&c. Ambianus in neutro:* Quod vtilitatis cauſa aſſumptum eſt. tamd. pl. q. vtile fuerit. *ceteri ſtant ab excuſa lectione. Mox reijciunt omnes dictionem* ingens.

Delendum eſt alterum pretium, *membranis ſic iubentibus. quod ipſum à ſuis abeſſe notauit Modius epiſt. cxxx. Et ſtatim duo optimi,* In quid amicum paras.

Vulgata lectio non ſatisfacit, & libri ſcripti hic mutili ſunt, præter Ni. otianum, qui per quam belle locum ita ſarcit. Non agitur, inquis, nunc de hoc, an amicitia propter ſeipſam appetenda ſit. Immo vero nihil magis probandum eſt: nam ſi propter ſeipſam expetenda eſt. *&c, Atque hæc totidem verbis in altero Puteani codice ad oram antiquitatis diligentiſſimus P. Daniel manu ſua notauerat.*

Conſtanter omnes ſcripti, vt & ſuperiores editiones, agnoſcunt vocem bonos: parat ad bonos caſus. *Mallem eam in* nouos *commutare, quam in tanto librorum conſenſu demere.*

Scrib. eſt è tribus m. ſſ. nulla re egere. *& ita poſtulat Stoica: τὸ δεῖσθαι καὶ ἐνδεῖσθαι,* egere & indigere, *diſtinctio.*

Aduerſatiua ſed *abeſt ab omnibus m. ſſ.*

A vulgata lectione diſcedunt m. ſſ. Tres habent, Quomodo ſolitudo in odium eſt, & appetitio ſocietatis. Quomodo, &c. *quartus Ambianus,* Quomodo ſolitudo in odium, & appetitio ſocietatis hominem homini natura conciliat: ſic ineſt: *&c. Poſtea, nullus è m. ſſ. agnoſcit vocem,* temperantia.

Animum extra omnem patientiam poſitum.] *Animaduertendum* patientiam, *hic non habere conſuetam ſignificationem, ſed ſonare. c. τὸ πάσχειν, ſeu πεπονθέναι. Stephanus lib. 2. cap. 12. Prood.*

Si ob nihil aliud vt.] *v. c.* ſi ad nihil aliud, ad hoc vt, *Iuretus.*

Apud poëtam comicum] *Vox* poëtam *abeſt à v. c. non male.*

Argvmentvm I. Lipsi.

SOLITVDINEM bonam, ſed bonis aut progreſſis, eſſe: aliis aliam. Nam mali aut ſtulti maximè in ea peccant, remoto arbitro, & ſibi relicti. Obiter præceptiuncula de Votis: & nihil concipere, niſi quod palam poſſis nuncupare.

EPIST. X.

SIc eſt, non muto ſententiam. fuge multitudinem, fuge paucitatem, fuge etiam vnum. Non habeo cum quo te communicatum velim, & vide quo iudicium meum abeat: audeo te tibi credere. Crates, vt aiunt, huius ipſius [1] Stilponis auditor, cuius mentionem priori epiſtola feci, cum vidiſſet adoleſcentulum ſecreto ambulantem interrogauit, *Quid illic ſolus faceret? Mecum,* inquit, *loquor.* cui Crates: *Caue,* inquit, *rogo & diligenter attende, ne cum homine malo loquaris.* Lugentem timentemque cuſtodire ſolemus, ne ſolitudine male vtatur: nemo eſt [2] ex imprudentibus, qui relinqui ſibi debeat. Tunc mala conſilia agitant: tunc aut aliis, aut ipſis futura pericula ſtruunt. Tunc cupiditates improbas ordinant: tunc quidquid aut metu, aut pudore celabat, animus expromit: tunc audaciam acuit, libidinem irritat, iracundiam inſtigat. Denique, quod vnum ſolitudo habet commodum, nihil vlli committere, non timere indicem, perit ſtulto: ipſe ſe prodit. Vide itaque quid de te ſperem, imo quid ſpondeam mihi. ſpes enim incerti boni nomen eſt. non inuenio cum quo te malim eſſe, quam tecum. Repeto memoria, quam magno

Digitized by Google

animo quædam verba proicceris, quam roboris plena. gratulatus ſum protinus mihi, & dixi? 3 non à ſummis labris iſta venerunt: habent hæ voces fundamentum. iſte homo non eſt vnus è populo, ad ſalutem ſpectat. Sic loquere, ſic viue: vide ne te vlla res deprimat. Votorum tuorum veterum licet diis 4 gratiam facias: alia de integro ſuſcipe: 5 roga bonam mentem, bonam valetudinem animi, deinde corporis. Quid ni tu iſta vota ſæpe facias? audacter Deum roga, nil illum de alieno rogaturus. Sed vt more meo cum aliquo munuſculo epiſtolam mittam, verum eſt, quod apud 6 Athenodorum inueni: *Tunc ſcito eſſe te omnibus cupiditatibus ſolutum, cum eo perueneris, vt nihil Deum roges, niſi quod* 7 *rogare poſſis palam.* Nunc enim quanta dementia eſt hominum? turpiſſima vota diis inſuſurrant: ſi quis admouerit aurem, conticeſcent, & quod ſcire hominem nolunt, Deo narrant. Vide ergo ne hoc præcipi ſalubriter poſſit: Sic viue cum hominibus, tamquam Deus videat: ſic loquere cum Deo, tamquam homines audiant.

IVSTVS LIPSIVS.

ET tamen iterum poſt interuallum admoneo: ſed, vt prædixi, non ſic aſſiduam & intentam. Homini homo ignoſce.

1. Stilponis auditor.] *Auditor, ſed non aſſecla aut ſectarius: nam Diogenis Cynici fuit. Sed tanta Stilponis Venus in dicendo, vt pleroſque ſtudioſorum Megara ad ſe traxerit: inter eos Cratetem hunc, & Zenonem noſtrum. Laertius in Stilpone.*

2. Ex imprudentibus.] *Nam* vt mali tragœdi, *aut Epictetus*, ſoli canere non poſſunt, ſed cum pluribus. ſic quidam ſoli deambulare non poſſunt. *At bonus poteſt, & bonis cogitationibus meliorem ſe reddere. Ideo Antiſthenes interrogatus*, Quid ex Philoſophia feciſſet lucri? *τὸ δύνασθαι, ἔφη, ἑαυτῷ ὁμιλεῖν.* poſſe mecum loqui & verſari, *inquit.*

3. Non à ſummis labris.] *Sed à pectore & intimo ſenſu. Illud autem prius conuenit in eos, qui, vt Lucianus loquitur, ἀπ᾽ ἄκρου χείλους φιλοσοφοῦσι*: à ſummo labio philoſophantur: *ſiue vt Fauorinus dicebat, μέχρι τοῦ λέγειν, ἄνευ τοῦ πράττειν*: verborum tenus, factorum expertes. *Pulchre Epictetus, apud Arrianum,* III. *Diſſert.* XVI. *hos tales increpat:* Et quare, *inquit*, indocti in ſermonibus & perſuaſione efficaciores ſæpe, quam vos ſunt, ô Philoſophi? *Ὅτι ἐκεῖνοι μὲν τὰ σαπρὰ ταῦτα ἀπὸ δογμάτων λαλοῦσιν, ὑμεῖς δὲ τὰ κομψὰ ἀπὸ τῶν χειλῶν· διὰ τοῦτο ἄτονά ἐστι, καὶ νεκρά*: Quoniam illi ſordentia ſua ex decreto, & animi ſenſu, proferunt; vos autem iſta elegantia à labris. ideoque infirma ſunt, & mortua. *Nota opponi iſta, ἀπὸ δογμάτων, καὶ ἀπὸ χειλῶν.*

4. Gratiam facias.] *Remittas, non exigas. Epiſtola* XX. Hoc opta, omnia alia vota Deo remiſſurus.

5. Roga Bonam mentem.] *Id eſt Stoicæ*, Rectam, *ſiue* Perfectam *Rationem: Mentem benè eruditam & factam, iudicij ſanam. Ita Perſius, inter publica vota.*

Mens bona, Fama, Fides. hæc clarè, & vt audiat hoſpes.

Petronius:

At ne Bonam quidem Mentem, aut valetudinem petunt.

Iuuenalis:

Orandum eſt, vt ſit Mens ſana, in corpore ſano.

Propertius:

Mens Bona, ſi qua dea es, tua me in ſacraria condo.

6. Athenodorum.] *De quo ego Manuduct.* I. *Diſſert.* XII.

7. Rogare poſſis palam.] *Pulcherrimus hic locus. Mala, nocitura, aut infamia non pudet à Dijs petere; coram hominibus pudet. Idem noſter, De Benef.* VI. *cap.* XXXVIII. Quam multa ſunt vota, quæ etiam ſibi fateri pudet? quam pauca, quæ facere coram teſte poſſimus? *Idem de Benef.* II. *cap.* I. Vota homines parcius facerent, ſi palam facienda eſſent. adeò etiam Deos, quibus honeſtiſſimè ſupplicamus, tacitè malumus & intra nos precari.

Catullus:

---tacito ſuſpendit vota labello.

At contrà vir ſapiens,

---recti cuſtos, imitator honeſti,

Et nihil arcano qui roget ore Deos:

Vt Martialis de illo appoſitè, lib. I. *Adde & Horatium lib.* I. *epiſt.* XVI.

8. Turpiſſima vota.] *Perſius Sat.* II.

At bona pars procerum tacita libabit acerra.

Haud cuiuis promptum eſt, murmurque, humileſque ſuſurros

Tollere de templis, & aperto viuere voto.

Vulgus, atque adeò primi, tacitis votis ſacrificant, & intra ſe precati. quæ? turpia; moriatur ille, potiar illa, & quæ palam non audent. Plutarchus, de Defectu oraculorum: Apollinem alij de Theſauris, aut Hereditatibus, aut inceſtis Nuptiis conſulunt: vt planè refellatur Pythagoras, qui dixit, Homines, quando Deos adeunt, fieri meliores. Illi verò, quos animi morbos, coram viro grauiore aut ætate maturo, recondere & abnegare decebat; hos detectos & apertos ad Deum deferunt. *Opportunè de Pythagora: cuius etiam hoc fuit, μετὰ φωνῆς εὔχεσθαι.* Oportere clarè & vocaliter precari. *Clemens Alexandrinus* IV. *Strom. Τί τοίνυν οἱ Πυθαγόρειοι βουλόμενοι, μετὰ φωνῆς εὔχεσθαι κελεύουσι; Ἐμοὶ δοκεῖν, οὐχ ὅτι τὸ θεῖον ᾤοντο μὴ δύνασθαι τῶν ἠρέμα φθεγγομένων ἐπαΐειν, ἀλλ᾽ ὅτι δικαίας ἐβούλοντο εἶναι τὰς εὐχὰς, ἃς οὐκ ἄν τις αἰδεσθείη ποιεῖσθαι, πολλῶν συνειδότων*: Quid igitur Pythagorei volunt, clara voce precari iubentes? Meo iudicio, non quia Numen non poſſet audire tacitè aut ſubmiſsè precantes: ſed quia cenſebant iuſtas debere eſſe preces, & quas nemo vereretur palam concipere, multiſque conſciis. *Adſpicit huc Macrobius* I. *Saturn.* Præceptum eſt Philoſophiæ: Sic loquendum eſſe cum hominibus, tanquam Dij audiant; ſic cum Diis, tanquam homines audiant.

MVRETVS.

SIc eſt.] *Solitudinem proficientibus, neque ſatis adhuc confirmatis, vtilem eſſe: Stultis vt alia omnia, noxiam. Ad poſtremum addit pulcherrimum præceptum de iis quæ à Deo petenda ſunt.*

Turpiſſima vota.] *Hanc ipſam hominum ſtultitiam his verſibus exagitat Horatius:*

Digitized by Google

Vir bonus, omne forum quem ſpectat, & omne tribunal,
Quandocumq; deos vel porco, vel boue placat:
Iane pater, clare, clare cum dixit, Apollo,
Labra mouet metuens audiri, pulchra Lauerna
Da mihi fallere, da ſanctum iuſtumque videri:
Noctem peccatis, & fraudibus obiice nubem.

OPSOPOEVS.

O*Ptimus è m.ſſ.* quanti roboris. Gratulatus, *&c. duo*, quanti roboris plena. Grat.

M.ſſ. omnes, audacter Deum roga. Nihil illum de alieno rogaturus es. *Et poſtea optimus*, Deo inſuſurrant.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

BENE ſperare ſe de amico Lucilij, in quo plurimus pudor & rubor. Hunc aliquando à natura eſſe, nec vllis præceptis excuti: ac ſequi etiam Sapientem. Comparere item in malis interdum, & mali notam. Monitum deinde ſalutare Epicuri: Semper virum bonum repræſentare nobis, qui coërceat vt pædagogus. Velut illo præſente facere omnia, & loqui.

EPIST. XI.

LOCVTVS eſt mecum amicus tuus bonæ indolis: in quo quantum eſſet animi, quantum ingenij, quantum iam etiam profectus, ſermo primus oſtendit. Dedit enim nobis guſtum, ad quem reſpondebit: non enim ex præparato locutus eſt, ſed ſubito deprehenſus. Vbi ſe collegit, verecundiam, 1 bonum in adoleſcente ſignum, vix potuit excutere: adeò illi ex alto 2 ſuffuſus eſt rubor. Hic illum, quantum ſuſpicor, etiam cum ſe confirmauerit, & omnibus vitiis exuerit, ſapientem quoque ſequetur. Nulla enim ſapientia, naturalia corporis aut animi vitia ponuntur: quidquid infixum & ingenitum eſt, lenitur arte, non vincitur. Quibuſdam etiam conſtantiſſimis in cõſpectu populi ſudor erumpit, non aliter quàm fatigatis & æſtuantibus ſolet: quibuſdam tremunt genua dicturis: quorumdam dentes colliduntur, lingua titubat, labra concurrunt. Hæc nec diſciplina, nec vſus vnquam excutit: ſed natura vim ſuam exercet, & illos 3 vitij ſui etiam robuſtiſſimos admonet. Inter hæc & ruborem eſſe ſcio, qui grauiſſimis quoque viris ſubitus offunditur. Magis quidẽ in iuuenibus apparet, quibus & plus caloris eſt, & tenera frons: nihilominus veteranos & ſenes tangit. Quidam numquam magis, 4 quàm cùm erubuerint, timendi ſunt: quaſi omnem verecundiam effuderint. Sulla tunc erat violentiſſimus, cum faciem eius ſanguis inuaſerat. 5 Nihil erat mollius ore Pompeij. numquam non coram pluribus erubuit: vtique in concionibus. 6 Fabianum, cum in ſenatum teſtis eſſet inductus, erubuiſſe 7 memini: & hic mirè illum pudor decuit. Non accidit hoc ab infirmitate mentis, ſed à nouitate rei: quæ inexercitatos etſi non concutit, mouet, naturali in hoc facilitate corporis pronos. Nam vt quidam boni ſanguinis ſunt, ita quidam incitati & mobilis, & citò in os prodeuntis. Hæc, vt dixi, nulla ſapientia abigit: alioquin haberet rerum naturam ſub imperio, ſi omnia eraderet vitia. Quæcumque attribuit conditio naſcendi, & corporis temperatura, cum multum ſe diuque animus compoſuerit, hærebunt. Nihil horum vitari poteſt, non magis quàm accerſi. 8 Artifices ſcenici, qui imitantur affectus, qui metum & trepidationem exprimunt, qui triſtitiam repræſentant, hoc indicio imitantur verecundiam: deiiciunt vultum, verba ſùbmittunt, figunt in terram oculos & deprimunt, ruborem ſibi exprimere non poſſunt. nec prohibetur hic, nec adducitur. Nihil aduerſus hæc ſapientia promittit, nihil proficit: ſui iuris ſunt, iniuſſa veniunt, iniuſſa diſcedunt. 9 Iam clauſulam epiſtola poſcit: accipe, & quidem vtilem & ſalutarem, quam te affigere animo volo. *Aliquis* 10 *vir bonus nobis eligendus eſt, ac ſemper ante oculos habendus, vt ſic tamquam illo ſpectante viuamus, & omnia tamquam illo vidente faciamus.* Hoc, mi Lucili, Epicurus præcepit: cuſtodem nobis & pædagogum dedit: nec immerito. Magna pars peccatorum tollitur, ſi peccaturis teſtis adſiſtat. Aliquem habeat animus, quem vereatur, cuius auctoritate etiam ſecretum ſuum ſanctius faciat. O felicem illum, qui 11 non adſpectus tantum, ſed etiam cogitatus emendat! O felicem, qui ſic aliquem vereri poteſt, vt ad memoriam quoque eius ſe componat, atque ordinet! Qui ſic aliquem vereri poteſt, citò erit verendus. Elige itaque Catonem: ſi hic videtur tibi nimis rigidus, elige remiſſioris animi virum Lælium: elige eum, cuius tibi placuit & vita, & oratio, & 12 ipſius animum ante te ferens & vultus, illum ſemper tibi oſtende, vel cuſtodem vel exemplum. Opus eſt, inquam, aliquo, ad quem mores noſtri ſe ipſi exigant. Niſi ad regulam, praua non corriges.

IVSTVS LIPSIVS.

1. BOnum in adoleſcente.] *Et mihi ſemper laudatum.*

Αἰδομένων δ' ἀνδρῶν πλέονες σόοι, ἠὲ πέφανται:

Queis pudor eſt, plures ſunt ſalui, quam perierunt.

ait Sapientiæ fons Homerus. Et Symmachus: Quorum mens honeſta eſt, eorum imbecilla frons eſt.

2. Suffuſus eſt rubor.] *Signum & index Virtutis. Diogenes Cynicus olim, ἰδών ποτε μειράκιον ἐρυθριῶν, Θάῤῥει, ἔφη· τοιοῦτόν ἐστι τῆς ἀρετῆς τὸ χρῶμα,* cernens adoleſcentulum erubeſcentem, Confide, inquit: talis Virtutis eſt color. *Menander.*

Πᾶς ἐρυθριῶν γε χρηστὸς εἶναί μοι δοκεῖ.

Quiſquis erubeſcit, cenſeo hunc ego probum.

Catonis etiam dictum (in Plutarcho:) τῶν νέων μᾶλλον ἀγαπᾷν τοὺς ἐρυθριῶντας, ἢ τοὺς ὠχριῶντας: Adoleſcentium magis ſe amare erubeſcentes, quam expalleſcentes.

3. Vitij ſui.] *Nam tale etiam nimius pudor, ſiue Δυσωπία. Stoici igitur & verbis diſtinguebant, vt ſolent. Plutarchus, De nimia verecundia*: Οἱ Στωικοὶ καὶ τῷ ῥήματι τὸ αἰσχύνεσθαι καὶ δυσωπεῖσθαι τὸ αἰδεῖσθαι διῄρουν. Stoici & verbo ipſo Pudere, ab eo quod eſt Verecundari, diſtinxerunt. *Ergo illud in vitio, hoc laude: & ſi Latinis vix tale diſcrimen.*

4. Quam cum erubuerint.] *Sicut in Domitiano notatur à Tacito,* ſæuus ille vultus, & rubor, à quo ſe contra pudorem muniebat. *De eodem Plinius*: Pallor in corpore, in ore impudentia, multo rubore ſuffuſa. *Et hunc tacita aut aperta ira ſæpe facit: ideoque ſcite diſparat Sidonius, in ſuo Theoderico*: Lactea cutis iuuenili rubore ſuffunditur. namque hunc ille crebro colorem, non ira, ſed verecundia facit.

5. Nihil mollius ore Pompeij.] *De quo tamen Salluſtius*: Oris probi, animo inuerecundo: *indignante Lenæo liberto, & ſcriptis vindicante.*

6. Fabianum.] *Philoſophum & Rhetorem. vide epiſt. c.*

7. Memini.] *Vixit enim floruitque, adoleſcente Seneca, ſub Tiberio.*

8. Artificēs ſcenici.] *τεχνῖται Διονύσου Græcis: hiſtriones, & id genus. Vide* VII. *de Benef. cap.* XX.

9. Iam clauſulam.] *Meus bonus liber,* clauſam. *quidni eſſet, vt Summa, Summulas?*

10. Vir bonus eligēdus.] *Sub quo velut cuſtode viuas. Nimis ſalutare monitum: de quo in epiſt.* XXV. *& ego in Manud.* III. *Diſſ. vltima.*

11. Non aſpectus tantum.] *Bene ad ſententiam, non ad libros; qui omnes,* non actus: *quod eſſet, non actiones tantum, ſed cogitationes. Pro priore illa mente ſcriberem,* tactus: *quod notat ſcilicet præſentem. Et ſi quidam monent, in ſuis libris,* non præſens tantum, *legi. Sed de ipſa re, Plutarchus habet inter ſigna Profectus*: Si magnorum virorum memoria, in affectu aut perturbatione, ſtatim ſe repræſentet, & immotos nos conſeruet. *Xenophon Socrati hoc tribuit, lib.* IV. *Dict. & Factor.* ὅτι καὶ τὸ μεμνῆσθαι μὴ παρόντος, οὐ μικρὰ ὠφέλει τοὺς εἰωθότας τε αὐτῷ συνεῖναι, καὶ ἀποδεχομένους αὐτόν· quod etiam memoria abſentis plurimum iuuabat eos, qui verſari cum illo ſoliti, & ſermones eius accipere. *Euripidem huc ducas:*

Ἀλλ' ἓν ἔχει τι σχῆμα, κἂν ἀπῇ ὅμως
Ἀνὴρ ὁ χρηστὸς, δυστυχοῦντας ὠφελεῖν.

Speciem hoc habet, quod diſſitus quoque vir bonus,
Iuuare miſeros, & prodeſſe poſſiet.

12. Ipſius animum.] *Variant libri. Modius volebat*: ipſius ante ſe ferens animum vultus. *Ego probem, cum meo & quibuſdam*; ipſius animo ante te ferens vultus: *id eſt, eius vultus & imaginem animo preferens, ac proponens, quaſi præſentis. Alij tamen libri*: ipſe animum ante ſe ferens vultus: *id eſt, qui robur & virtutem vultu prætulit.*

MVRETVS.

LOcutus eſt.] *De amico quodam Lucilij bene ſperare ſe oſtendit: quem tamen ne tum quidem cum ad ſapientiam peruenerit, pudorem, qui in eo plurimus erat, depoſiturum eſſe cenſet: idque ei cum multis magnis viris eſſe commune. Addit in extremo præceptum Epicuri longe vtiliſſimum iis qui ſe ab omni turpitudine abducere cupiunt. Proponere eos ſibi debere magnum aliquem & ſpectatum virum, de quo ſemper cogitent, quem ſibi ſemper ante oculos ſuos ſubiiciant, quem intereſſe omnibus actionibus ſuis putent. Ita fore, vt nihil vel in ſolitudine faciant, quod non eo præſente facere auderent. Simile argumentum Epiſt.* XXV.

OPSOPOEVS.

PArticula enim *abeſt à ſcriptis omnibus. Mox legendum ex veteribus codicibus,* ſubitus effunditur.

Corrige, (ſcribit Modius epiſt. XXXVI.) Nihil horum vetari poteſt, non magis quam accerſi. *ſequitur enim*: nec prohibetur hic nec adducitur. *Modio ſubſcribunt Ambianus & Nicotianus codices. Poſtea, Recte legitur in tribus m. ſſ.* qui non præſens tantum, ſed etiam cogitatus emendat. *Idem enim hic volut Seneca, quod poſtremis* CII. *epiſt. verbis*: Scies magnorum virorum, non minus præſentia, eſſe vtilem memoriam.

Modius epiſt. CXXX. *Qui poteſt quis animum alterius ante ſe ferre? plane ſcribo legoque:* & ipſius ante ſe ferens animum vultus, *turbauit bonos viros inſolens illud* ipſius *antique pro* ipſe *poſitum, vt etiam pueri, qui modo Terentium vel à limine viderint, ſciunt. Hæc Modius. At duo Puteani codices clare præferunt,* & ipſe animum ante ſe ferens vultus. *in quorum altero manifeſto recentior interpolatoris manus agnoſcebatur, ſupra poſtremam pronominis* ipſe *vocalem, ius, ſupra ſe, te ſcribentis, poſt* ferens *copulam* & *interſerentis, & ex* vultus, *apice impoſito* vultum *facientis.*

Subitus offunditur.] *v.c. effunditur.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

FACETE de ſenectute ſua narrat, & in villa ſe eius admonitum. Admonitum autem ſine triſtitia: nec triſtem eam, imo iucundam eſſe, & vitiis minus oportunam. Omnem vitam breuem: ſed qualemcumque, vſu faciendam noſtram, & manum illi iniiciendam. Cottidie dicamus & cenſeamus, Vixi.

Digitized by Google

EPIST. XII.

QVOCVMQVE me verto, argumenta ſenectutis meæ video. Veneram in ſuburbanum meum, & querebar de impenſis ædificij dilabentis: ait villicus non eſſe negligentiæ ſuæ vitium: omnia ſe facere, ſed villam veterem eſſe. Hæc villa inter manus meas creuit. Quid mihi futurum eſt, ſi iam putria ſunt ætatis meæ ſaxa? Iratus illi. proximam occaſionem ſtomachandi arripio. Apparet, inquam, has platanos negligi. nullas habent frondes. quam nodoſi ſunt, & retorridi rami? quàm triſtes & ſqualidi trunci? Hoc non accideret, ſi quis has circumfoderet, ſi irrigaret. Iurat 1 per Genium meum, ſe omnia facere, in nulla re ceſſare curam ſuam: ſed illas vetulas eſſe. Quod inter nos ſit, ego illas poſueram, ego illarum primum videram folium. Conuerſus ad ianuam: Quis eſt, inquam, iſte decrepitus, & merito 2 ad oſtium admotus? foras enim ſpectat. Vnde iſtunc nactus es? quid te delectauit, alienum mortuum tollere? At ille, Non cognoſcis me? inquit. ego ſum Felicio, cui ſolebas 3 ſigillaria afferre: ego ſum Philoſiti villici filius, deliciolum tuum. 4 Profecto, inquam, iſte delirat. 5 Pupulus, etiam deliciolum meum factus eſt. Prorſus poteſt fieri. 6 dentes illi cummaxime cadunt. Debeo hoc ſuburbano meo, quod mihi 7 ſenectus mea, quocumque aduerteram, apparuit. Complectamur illam, & amemus: plena eſt voluptatis, ſi illa ſcias vti. Gratiſſima ſunt poma, 8 cum fugiunt: pueritiæ maximus in exitu decor eſt: deditos vino potatio extrema delectat, illa quæ mergit, quæ ebrietati ſummam manum imponit. Quod in ſe iucundiſſimum omnis voluptas habet, in finem ſui differt. iucundiſſima eſt ætas deuexa iam, non tamen præceps: & illam quoque in 9 extrema tegula ſtantem, iudico habere ſuas voluptates: aut hoc ipſum ſuccedit in locum voluptatum, nullis egere. Quam dulce eſt, cupiditates 10 fugaſſe ac reliquiſſe? Moleſtum eſt, inquis, mortem ante oculos habere. Primum iſta tam iuueni ante oculos debet eſſe, quam ſeni: non enim citamur 11 ex cenſu: deinde nemo tam ſenex eſt, 12 vt improbe vnum diem ſperet. Vnus autem dies, gradus eſt vitæ. tota ætas partibus conſtat, & orbes habet circumductos maiores minoribus. Eſt aliquis, qui omnes complectatur & cingat: hic pertinet à natali ad diem extremum. eſt alter, qui annos adoleſcentiæ excludit. eſt qui totam pueritiam ambitu ſuo adſtringit. eſt deinde ipſe annus, in ſe omnia continens tempora, quorum multiplicatione vita componitur. Menſis arctiore præcingitur circulo: anguſtiſſimum habet dies gyrum: ſed & hic ab initio ad exitum venit, ab ortu ad occaſum. Ideo Heracletus, cui cognomen Scotinon fecit orationis obſcuritas: *Vnus*, inquit, *dies par omni eſt*. Hoc alius aliter accepit: dixit enim parem eſſe horis: nec mentitur. Nam ſi dies tempus eſt vigintiquattuor horarum, neceſſe eſt omnes inter ſe dies pares eſſe: quia nox habet, quod dies perdidit. Alius ait, parem eſſe vnum diem omnibus ſimilitudine: nihil enim habet longiſſimi temporis ſpatium, quod non in vno die inuenias, lucem & noctem, & alternas mundi vices. 13 Planiora facit iſta nox alias, contractior, alias productior. Itaque 14 ſic ordinandus eſt dies omnis, tamquam 15 cogat agmen, & conſummet atque expleat vitam. 16 Pacuuius qui Syriam 17 vſu ſuam fecit, cum vino & illis funereis epulis 18 ſibi parentauerat, ſic in cubiculum ferebatur à cœna, vt inter plauſus exoletorum hoc ad ſymphoniam caneretur: 19 βεβίωκε. βεβίωκε. nullo non ſe die extulit. Hoc quod ille ex mala conſcientia faciebat, nos ex bona faciamus, & in ſomnum ituri, læti, hilareſque dicamus,

Vixi, & quem dederat curſum fortuna, peregi.

Craſtinum ſi adiecerit Deus, læti recipiamus. Ille beatiſſimus eſt & ſecurus ſui poſſeſſor, qui craſtinum ſine ſollicitudine exſpectat. Quiſquis dixit, Vixi, quotidie ad lucrum ſurgit. Sed iam debeo epiſtolam cludere. Sic, inquis, ſine vllo ad me peculio veniet? Noli timere: aliquid ſecum feret. quare aliquid dixi? multum. Quid enim hac voce præclarius, quam illi trado ad te perferendam? *Malum eſt in neceſſitate viuere, ſed in neceſſitate viuere, neceſſitas nulla eſt.* Quid ni nulla ſit? patent vndique ad libertatem viæ multæ, breues, faciles. Agamus Deo gratias, quod 20 nemo in vita teneri poteſt, calcare ipſas neceſſitates licet. Epicurus, inquis, dixit: quid tibi cum alieno? 21 Quod verum eſt, meum eſt. perſeuerabo Epicurum tibi ingerere: vt iſti qui in verba iurant, nec quid dicatur æſtimant, ſed à quo, ſciant, quæ optima ſunt, eſſe communia.

Digitized by Google

I. LIPSIVS.

1. PEr Genium meum.] *Libri fere,* Genium ſuum: *nec damnes. Vulgatum iurare, vel adiurare, per Salutem ſuam & Genium : quem interpretatur Chariſius,* τὴν ἰδίαν τύχην, cuiuſque Fortunam. *In Apuleio:* Per fortunas Genioſque veſtros. *Sed & per alterius Genium, præſertim Principis, aut Domini ſui: vt in Propertio,*

Exuitur, Geniumque meum proſtratus adorat.

Et plura exempla aliis iam notata.

2. Ad oſtium admotus.] *Alluſio ad ritum collocandi cadaueris. quod ſolet ad oſtium deponi, pedibus & facie foras verſis. Itaque ludit, & ait: Merito iſte ianitor eſt & oſtium ſeruat : nam mox ita locandus & efferendus. Virgilius adſpexit, lib.* VIII.

----- recipitque ad limina greſſum,
Corpus vbi exanimi poſitum Pallantis.

Plura ego I. *Elect. cap.* VI.

3. Sigillaria adferre.] *Dies poſt Saturnalia, itemque ipſa munera (quia ſigillis olim conſtabant) quæ pueris ſollenne offerre,* Sigillaria *dicta. Suetonius Claudij cap.* V. Quadraginta aureos in Saturnalia & Sigillaria miſiſſe: *atque ibi interpretes. Solent autem maiores minoribus fere mittere, & amatores amatis.*

4. Profecto inquam.] *Diuinabam,* perfecte.

5. Pupulus etiam.] *Eſt puer ſiue paruus pupus. & conuenit hic, quia faciebat ſe in deliciis luſibuſque Senecæ fuiſſe. Tamen veteres,* vetulus : *alij,* populus. *Lego autem,* & iam, *diuulſim.*

6. Dentes illi.] *Iocus iterum. nam & pueris ſeptuennibus dentes cadunt, itemque ſenibus. Noſter epiſt.* LXXXIII. *hac ipſa re ludens:* Erinus puer ait nos eamdem criſim habere : quia vtrique dentes cadunt.

7. Senectus mea.] *Non tam grauis, quam ἰσόχρονος facit. Vitam vide.*

8. Cum fugiunt.] *Iam cedentia ætati, & abeuntia. vt* Vinum fugiens.

9. Extrema tegula.] *Quaſi lapſui vicinam. Nam inſtabile ibi & ſuſpenſum veſtigium, in extremis dico tectis. Alij ad guttam adſpectum putant, quæ caſura adhuc ibi pendet. Sed ego veterem lectionem præferam, quæ eſt* regula. *Interpretor* lineam extremam, *quæ in Stadiis ſolita duci, curſui finis. Seneca noſter epiſt.* XLIX. Admoueri lineas ſentio : *atque ibi vide. Sane has lineas Græci etiam* γραμμὰς, *& Latini* Regulas *dicebant. Statius :*

Vt ruit, atque æquum ſummiſit regula limen.

Etiam Caſſiodorus III. *Variarum. Ait autem hic Seneca,* Stantem in extrema regula : *ſicut de Ira* I. *cap.* XI. Imperium in extremo ſtabat. *Et alibi :* In vltimo gradu poſitus.

10. Fugaſſe ac.] *Mei & Gruteriani,* fatigaſſe. *Omnino ita ſunt : in curſu ſcilicet manet : & ſenex in extrema linea, reliquit à tergo voluptates ac fatigauit.*

11. Ex cenſu.] *E tabulis cenſualibus, in quibus iuniores ſenioreſque notati, & cuiuſque adeo æuum. Talis autem citatio in Militia & Delectu obtinebat : at non, inquit, in morte.*

12. Vt improbe.] *Alij cum negatione,* vt non improbe. *Vulgatum eligam: & quiſque ſenex, ſalua fronte vnum diem ſperet: quid ſi annum cum Catone? Ita enim ille apud Ciceronem :* Nemo eſt tam ſenex, qui ſe annum non putet poſſe viuere.

13. Planiora.] *Quidam* Planeta : *at ſcripti fere,* plura, *itemque* non, *vbi,* nox *ſcribitur. Ego concinnam,* Plura facit iſta non alia alias contractior, alias productior. *Plures ſunt, inquit, dies, at non diuerſi: etiamſi ſpatio diſſident.*

14. Sic ordinandus dies.] *Horatij præceptum.*

Omnem crede diem tibi diluxiſſe ſupremum.

Muſonius : Οὐκ ἔςι τὴν ἐνεστηκυῖαν ἡμέραν καλῶς βιῶναι, μὴ προθέμενον αὐτὴν ὡς ἐσχάτην βιῶσαι : Non eſt præſentem diem bene tranſigere, niſi qui proponit velut vltimam illam tranſigere.

15. Cogat agmen.] *Bene, à militia. nam vltimi ſunt agminis coactores. Tamen bonus ille meus,* cogat alium.

16. Pacuuius.] *Quis iſte, quæro. Proprætorne Syriæ fuit? apparet, & quidem annos plures, ſub Tiberio : cui hoc proprium, continuare imperia. At nullum ego* Pacuuium *ſub eo Syriæ Præſidem, ſed* Pomponium, *cognomine* Flaccum *reperio. qui videtur ſtatim à Germanici morte Syriæ præfectus, tenuitque annos circiter tredecim.* Nam *obiit anno vrbis* DCCLXXXVI. *cepit, vt videtur,* DCCLXXIII. *Alium equidem illis annis non obſeruare memini, qui eam rexerit. At de morte huius, Tacitus* VI. *Annali,* Flacco Pomponio Syriæ proprætore defuncto, recitantur Cæſaris litteræ. *De electione, Suetonius Tiberij cap.* XLII. *Huic autem ſucceſſit mox L. Vitellius, & tenuit ad Caium: vt nec eſſe quidem alius potuerit, Tiberij principatu, plures illos annos, quam* Pomponius : *quem tamen non auſim in Seneca ſubſtituere. An ſi forte* Pacuuius *ille, non Præſes, ſed Procurator Cæſaris, ibi fuit?*

17. Vſu ſuam fecerat.] *Ob diuturnum ibi imperium, vt dixi, & moram.*

18. Sibi parentauerat.] *Alluſum ad conuiuia funerum, ſicut ab eodem epiſt.* CXXII. Non conuiuantur, ſed iuſta ſibi faciunt. *Et de Vit. beat. cap.* XI. Locus, in quo luxuriæ parentatur.

19. Βεβίωκε.] *E quibuſdam libris,* βεβίωται. *Cicero ad Atticum :* Homini non recta, ſed voluptaria quærenti, nonne βεβίωται? *id eſt,* Vita acta eſt?

20. Nemo in vita teneri.] *Tragicus :*

Eripere vitam nemo non homini poteſt,
At nemo mortem.

21. Quod verum eſt.] *Meus ille liber,* Quod ſecurum.

MVRETVS.

QVocumque me verto.] *Vrbaniſſime narrat, quemadmodum cum ad villam ſuam veniſſet, multa ſenectutis ſuæ argumenta deprehenderit. Addit vnumquemque noſtrum quotidie ad mortem paratum eſſe debere.*

Pueritiæ maximus in exitu decor eſt.] *Ideo Sappho Ouidiana ad Phaonem :*

O nec adhuc iuuenis, nec iam puer.

Sed & Homerus illam primæ lanuginis ætatem gratiſſimam eſſe ait.

Πρῶτον ὑπηνήτῃ, τοῦ περ χαριεστάτη ἥβη.

Ex cenſu.] *Ex ætate. in libris enim cenſualibus etiam ætas cuiuſque notabatur.*

Hæ ſunt quas παιδογραφίας *Modeſtinus vocat.*

Syriam vſu ſuam fecit.] *Cum diutiſſime ei præfuerit, ita volente Tiberio, qui vt quemque cuique prouinciæ præfecerat, ita fere ibi conſeneſcere cogebat.*

PINCIANVS.

QVod inter nos fit.] *Scribendum puto.* quid interim nobis ſit? *vt mox ante,* Quid mihi futurum eſt? *Nam vetus omnis lectio habet.* Quid inter nos ſit? *& paulo poſt,* primus *legendum, non* primum.

Ego ſum Philoſti villici filius.] *Exemplaria quædam* Philoſiti *legunt, alia* Philoſoti, *Mallem legeres* Philiſti : *quod Græcam magis refert indolem.*

Cupiditates fatigaſſe ac reliquiſſe.] Fugaſſe *quidam codices, non* fatigaſſe.

Vt non improbe vnum diem ſperet.] *Negatio* non *ſuperuacanea eſt, ex nonnullis exemplaribus.*

Hic pertinet à natali ad diem extremum.] *Codicum pars* pertingit *agnoſcit, non* pertinet.

Eſt deinde per ſe annus.] *Vetus lectio,* Eſt deinde ipſe annus.

Cui cognomen ſcotinon fecit orationis obſcuritas.] *Legendum reor* ſcotinu, *vt ſit genitiuus Græcus, non* ſcotinon.

Planeta facit iſta, non alias contractior, alias productior dies.] *Exemplaria quædam* Plura *habent, non* Planeta, *Alia* pluralitas. *Verbum autem* dies, *in cunctis deſideratur.*

Et illis funereis epulis ſe ſepeliſſet, & quaſi ſibi parentauerit.] *Vetus lectio breuior*, & illis funebribus epulis ſibi parentauerit. *reliqua ſuperuacanea ſunt.*

Quid ni nulla? ſi patent vndique ad libertatem viæ.] *Scribe,* Quid ni nulla ſit? Patent vndique ad libertatem viæ, *ex eadem.*

OPSOPOEVS.

M*.ſſ.* Quocumque me verti. *& ſequenti verſu,* Ait villicus mihi, non, &c.

Recte haberet Romana editio, Quod inter nos dictum ſit. *ſi modo* dictum *omiſiſſet, abeſt enim ab omnibus tam noſtris, quam Pinciani & Modij membranis. Poteſta. De ritu cadaueris ad ianuam, facie pedibuſque in publicum verſis collocandi vide Lipſ. Electorum lib. 1. cap. vi. vbi citato hoc Senecæ loco ita ſcribit: Locus hercule argutus? & cuius ſententia, quis neget, quin diſerte ad hunc ritum? Nam ait. Illum ſenem merito ad hoſtium admotum. quare? quia ludere ei viſum, & in officium hominis: hoſtiarius enim erat: & in ſenium. quaſi iam in extrema tegula ſtaret ſemimortuus, & ideo iure ad ianuam collocandus. Ait etiam, Foras illum ſpectare. quid, niſi alludens ad illum corporis mortui ſitum, foras & in publicum obuerſi? Interfuit profecto iuuentutis explicari eum locum: at ego addam etiam correctionem. Nam vbi vulgo,* Perfecte, inquam, delirat iſte vetulus, *lib. manuſſ. quos vidi,* iſte populus. *Non dubitabis ſcribere & interpungere,* Perfecte, inquam, delirat iſte: pupulus & iam deliciolum meum factus eſt, *Pupulus paruus pupus. Vera lectio, & venuſta præ vulgata. Hactenus Lipſius.*

M.ſſ. potio extrema *& poſtea, melior eorumdem lectio,* cupiditates fatigaſſe ac rel. *Statim omnes.* tam ſeni ante oculos debet eſſe quam iuueni. *cuius loquendi formulæ exempla plurima collegit P. Fab. Sem. 1. cap. xxiij.*

M.ſſ. Præcingitur circulo. *Mox iis conſentientibus delendum eſt nomen* Scotinon, *vtpote manifeſtum gloſſema: Idem notauit Modius epiſt.* cxxx. *Tres ſcripti Modij in citata epiſtola, & quatuor noſtri.* quod non & in vno die inuenias, lucem & noctem, & in alternas mundi vices. *At quæ ſequuntur, ita extant in noſtris:* Plura facit iſta non alias contractior, alias productior. Itaque, &c. *Ambianus; ro* non, *ſcriptum habet* nem. *& in ora libri ſcholium hoc,* Non plura facit, quo ad viciſſitudines alternas.

Notat ibidem Modius Pincianum, quod verba illa ſe ſepeliſſet *non recte omitti poſſe cenſere viſus ſit. Sed reuera è nota ſunt ad dictionem* parentauerit. *in quatuor manuſſ. ſincere ſcribitur,* cum vino & illis funebribus epulis ſibi parentauerit. parentauerat *ſcribendum, vt habent veteres editiones.*

In vett. codicibus ſcribitur bebiote. *in vno* bebiotæ. *quod Græcis Characteribus* βεβίωται *fecit. Quæ vera huius loci ſcriptura eſt, non vulgata,* βεβίωκα. *Iis enim acclamari ſolebat quibus vita iucunde tranſacta eſt. Cicero epiſt.* 11. *lib.* XII. *ad Atticum.* Verum ſi quæris, homini non recta, ſed voluptaria quærenti nonne βεβίωται: tu interea dormis. *Idem alibi,* Quare ſtomachor omnia, ſed mihi βεβίωται. viderint iuuenes. *Verſu eodem, Nicotianus liber habet,* ex mala conſuetudine fac. *Sed vulgatam lectionem ſtabilit non abſimilis de Diodoro locus lib. de beata vita cap.* XIX.

M.ſſ. in præſenti, ſecum fert. *& poſtea vnus,* iurarunt.

Et merito ad oſtium admotus? foras enim ſpectat.] *hoc dicit quod olim cadauer poſt efflatam animam cubiculo efferrent, & in veſtibulo ædium efferrent ad ianuam; hæc cæremonia addita vt corpus mortui foras ſpectaret, & facie pedibuſque eſſet in publicum verſis. Bene igitur Seneca ait illum ſenem* merito ad oſtium admotum, *ludens in officium hominis: oſtiarius enim erat, & in ſenium, quaſi iam in extrema tegula ſtaret ſemimortuus, & ideo iure ad ianuam collocandus, foras ſpectans. Vide Lipſium lib. 1. Elector. cap. 6.*

Cui ſolebas ſigillaria efferre.] *non tantum dies Saturnalibus adiecti,* ſigillaria, *ſed & ipſa munuſcula ſic vocabantur. de iis vide Suetonium in Claudio cap. 5. & 16. Nerone cap. 28. & ad eum Torrentium, Gellium lib. 2. ca. 3. lib. 5. cap. 4. Alex. ab Alex. lib. 3. cap. 4. Gen. dic.*

Philoſiti.] *v. c.* Philoſij.

Nemo in vita teneri poteſt.] *additur in v. c.* poteſt inuitus. *quod placet. Iuretus.*

Vt iſti qui in verba iurant.] *Iuriſiurandi in verba meminit Horatius, Ode 15. Epod. & Epiſt. 1. lib. 1. Tacit. lib. 1. hiſt. Briſſ. lib. 5. de form.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

FORMAT pulchre aduerſus fortuita, & robur donat. Maxime autem, ne futurorum metu angamur: incerta ea eſſe, & poſſe non euenire. Spe igitur omnem metum temperandum. Deinde illud robuſtius. Fac & præcipe ventura: à Deo ſunt, & in bonum.

EPIST. XIII.

MVLTVM tibi eſſe animi ſcio. nam etiam antequam 1 inſtrueres te præceptis ſalutaribus, & dura vincentibus, ſatis aduerſus fortunam placebas tibi: & multo magis, poſtquam cum illa conſeruiſti manum, vireſque expertus es tuas. quæ numquam certam dare fiduciam ſui poſſunt, niſi cum multæ difficultates hinc & illinc apparuerint, aliquando vero & propius acceſſerint. Sic verus ille animus, & in alienum non venturus arbitrium, probatur: hæc eius 2 obruſſa eſt. Non poteſt athleta magnos ſpiritus ad

Digitized by Google

certamen adferre, qui numquam 3 ſugillatus eſt. Ille 4 qui fudit ſanguinem ſuum, cuius dentes crepuerunt ſub pugno, ille qui ſupplantatus aduerſarium toto tulit corpore, nec proiecit animum proiectus, qui quoties cecidit contumacior reſurrexit, cum magna ſpe deſcendit ad pugnam. Ergo, vt ſimilitudinem iſtam proſequar, ſæpe iam fortuna ſupra te fuit: nec tamen tradidiſti te, ſed ſubſiliiſti, & acrior reſtitiſti. 5 multum enim adiicit ſibi virtus laceſſita. Tamen ſi tibi videtur, accipe à me auxilia quibus munire te poſſis. Plura ſunt, Lucili, quæ nos terrent, quam quæ premunt: & ſæpius opinione, quam re laboramus. Non loquor tecum Stoica lingua, ſed hac ſubmiſſiore. Nos enim dicimus, omnia iſta quæ gemitus mugituſque exprimunt, leuia eſſe, & contemnenda. Omittamus hæc magna verba, ſed, dij boni, vera: illud tibi præcipio, ne ſis miſer ante tempus: cum illa quæ velut imminentia expauiſti, fortaſſe numquam ventura ſint, certe nondum venerint. Quædam ergo nos magis torquent, quam debeant: quædam ante torquent, quam debeant: quædam torquent, cum omnino non debeant. Aut augemus dolorem, aut fingimus, aut præcipimus. Primum illud, quia res in controuerſia eſt, & 6 litem conteſtatam habemus, in præſentia differatur. Quod ego leue dixero, tu grauiſſimum eſſe contendes. ſcio alios inter flagella ridere, alios gemere ſub colapho. Poſteà videbimus, vtrum iſta ſuis viribus valeant, an imbecillitate noſtra: illud præſta mihi, vt quoties circumſteterint, qui tibi te miſerum eſſe perſuadeant, non quid audias, ſed quid ſentias cogites. & cum patientia tua deliberes, ac te ipſe interroges, qui tua optime noſti: Quid eſt quare iſti me complorent? quid eſt quod trepident, quod contagium quoque mei timeant, quaſi tranſilire calamitas poſſit? Eſt aliquid iſtic mali? an res iſta magis infamis eſt quam mala? Ipſe te interroga: Numquid ſine cauſa crucior, & mœreo, & quod non eſt malum facio? Quomodo, inquis, intelligam, vana ſint, an vera, quibus angor? Accipe huius rei regulam. Aut præſentibus torquemur, aut futuris, aut vtriſque. De præſentibus, facile eſt iudicium. ſi corpus tuum liberum eſt, ſanum eſt, nec vllus ex iniuria dolor eſt: videbimus quid futurum ſit, hodie nihil negotij habet. At enim futurum eſt. Primum diſpice, an certa argumenta ſint venturi mali. plerumque enim ſuſpicionibus laboramus, & illudit nobis illa, 7 quæ conficere bellum ſolet, fama: multo autem magis ſingulos conficit. Ita eſt, mi Lucili. cito 8 accedimus opinioni: non coarguimus illa, quæ nos in metum adducunt: nec excutimus, ſed trepidamus: & ſic vertimus terga, quemadmodum illi, quos puluis motus fuga pecorum, exuit caſtris, aut quos aliqua fabula ſine auctore ſparſa conterruit. Neſcio quomodo magis vana perturbant. vera enim modum ſuum habent: quidquid ex incerto venit, coniecturæ & licentiæ pauentis animi traditur. Nulli itaque tam pernicioſi, tam irreuocabiles, quam lymphatici metus ſunt. ceteri enim ſine ratione, hi ſine mente ſunt. Inquiramus itaque in rem diligenter. Veriſimile eſt, aliquid futurum mali? non ſtatim verum eſt. Quam multa non exſpectata venerunt, quam multa exſpectata numquam comparuerunt? Etiam ſi futurum eſt, quid iuuat dolori ſuo occurrere? ſatis cito dolebis, cum venerit: interim tibi meliora promitte. Quid facies lucri? tempus. Multa interuenient, quibus vicinum periculum vel prope admotum, aut ſubſiſtat, aut deſinat, aut in alienum caput tranſeat. Incendium ad fugam patuit: quoſdam molliter ruina depoſuit: aliquando gladius ab ipſa ceruice reuocatus eſt: aliquis carnifici ſuo ſuperſtes fuit. Habet etiam mala fortuna leuitatem. fortaſſe erit, fortaſſe non erit: interim dum non eſt, meliora propone. Nonnumquam nullis apparentibus ſignis, quæ mali aliquid pronuncient, animus ſibi falſas imagines fingit, aut verbum aliquod dubiæ ſignificationis detorquet in peius, aut maiorem ſibi offenſam proponit alicuius quam eſt, & cogitat non quantum iratus ille ſit, ſed quantum liceat irato. Nulla autem cauſſa vitæ eſt, nullus miſeriarum modus, ſi timetur quantum poteſt. Hic prudentia proſit, hic robore animi euidentem quoque metum reſpue: ſi minus, vitio vitium repelle, 9 ſpe metum tempera. Nihil tam certum eſt ex his quæ timentur, vt non certius ſit, & formidata ſubſidere, & ſperata decipere. Ergo & ſpem ac metum examina: & quoties incerta erunt omnia, tibi faue, crede quod mauis. ſi plures habebis ſententias metus; nihilominus in hanc partem potius inclina, & perturbare te deſine. Ac ſubinde hoc in animo volue, maiorem partem mortalium, cum illi nec ſit quidquam mali, nec pro certo futurum ſit, æſtuare ac diſcurrere. Nemo enim reſiſtit ſibi, cum cœperit impelli, nec timorem ſuum redigit ad verum. Nemo dicit, Vanus auctor eſt, vanus: aut finxit, aut credidit. Damus nos referentibus, expaueſcimus dubia pro certis, non ſeruamus modum rerum, ſtatim in timorem venit ſcrupulus. Pudet me ſic tecum loqui, & tam leuibus remediis te focillare. Alius dicat, Fortaſſe hoc non veniet: tu dic, Quid porro ſi veniet? Videbimus 10 vtrum veniet: fortaſſe pro me veniet, & mors iſta vitam honeſtabit.

Cicuta

Digitized by Google

Cicuta magnum [11] Socratem fecit: Catoni gladium aſſertorem libertatis extorque, magnam partem detraxeris gloriæ. Nimium diu te cohortor, cum tibi admonitione magis, quam exhortatione opus ſit. Non in diuerſum te à natura tua ducimus: natus es ad iſta quæ dicimus. Eo magis bonum tuum auge, & exorna. Sed iam finem epiſtolæ faciam, ſi illi ſignum ſuum impreſſero: id eſt, aliquam magnificam vocem perferendam ad te mandauero. *Inter cetera mala, hoc quoque habet ſtultitia proprium, ſemper incipit viuere.* Conſidera quid vox iſta ſignificet, Lucili virorum optime: & intelliges quam fœda ſit hominum leuitas, quotidie noua vitæ fundamenta ponentium, nouas ſpes etiam in exitu inchantium. Circumſpice tecum ſingulos. occurrent tibi ſenes, qui ſe cum maxime ad ambitionem, ad peregrinationes, ad negotiandum parent. Quid eſt autem turpius, quam ſenex viuere incipiens? Non adiicerem auctorem huic voci, niſi eſſet ſecretior, nec inter vulgata Epicuri dicta, quæ mihi [12] & laudare, & adoptare permiſi.

I. LIPSIVS.

1. INſtruerem te.] *Alij libri* inſtrueres te. *Velim,* inſtruerere.

2. Obruſſa eſt.] *Quidam libri,* Hæc eius probatio obtruſa eſt: *è quo poſsis,* probatio & obruſſa eſt, *Sed prius illud interpretatio videtur. neque enim aliud* Obruſſa (*Monetæ verbum*) *quam auri per ignem examen, & depurgatio. Suetonius* Nerone, *cap.* XLIV. *ibi Scholiaſtæ.*

3. Sugillatus eſt.] *Gloſſæ veteres;* ὑπωπιασθεὶς, Sugillatus. *Iterumque:* Sugillat, πλήσσει, ὑπώπια ποιεῖ: percutit, vibices facit. *Nam* ὑπώπια, *propriè ſub oculis, & in genis,* ἐκχυμώματα: *quæ pugilibus crebra ab ictu.*

4. Qui fudit ſanguinem.] *Priſci libri,* qui vidit: *recte. Noſter De Prouid. cap.* IV. Veteranus cruorem ſuum ſpectat, qui ſcit ſe ſæpe viciſſe poſt ſanguinem.

5. Multum adiicit ſibi.] *Creſcit, & vt vetus poëta,*
------ vireſcit vulnere virtus.

6. Litem conteſtatam.] *Nos Stoici cum Epicureis, aliiſque quibus Dolor eſt malum: at nobis Indifferens.*

7. Quæ conficere bellum.] *Ad Liuij hæc verba dicas adſpectum, libro* XXVII. Fama bellum conficit, & parua momenta in ſpem metumve impellunt animos.

8. Accedimus opinioni.] *Atque ita mala præcipimus, male. Bis terque enim ita miſeri: quod pulchre Diogenes, in Stobæo,* Πάντα μὲν τὰ δεινὰ πέφυκε μᾶλλον ἐκπλήττειν τοὺς προσδεχομένους, ἢ λυπεῖν τοὺς πειρασθέντας· ὁ δὲ φόβος ἐστὶ χαλεπὸς ὄντι, ὥστε πολλὰ ἤδη προέλαβον τὸ ἔργον: Omnia grauia magis percellere ſolent eos qui futura præcipiunt, quam qui iam patiuntur. Metus enim ita improbus eſt, vt multi quod venturum videtur, anticipent. *Euripides pariter:*

Ἡ πρὸ τοῦ μέλλοντ᾽ ἐκφοβεῖ καθ᾽ ἡμέραν,
Ὡς τοῦ γε πάσχειν τοὐπιὸν μεῖζον κακόν.
Quod eſt futurum, cotidie metus mouet,
Vt plus mali exſpectando, quam patiendo, ſit.

9. Spe metum tempera.] *Alterum alteri miſcendum eſt, vt præcipit ipſe epiſt.* CIV. *Sed & notabile,* Philoſophos fuiſſe, qui Elpiſtici Græcis ſunt appellati, qui vitam potiſſimum Spe contineri affirmabant: eaque abſciſſa, & oblectatione, quæ ex ea oritur, vitam non poſſe tolerari. *Videntur iſti Summum bonum in Spe poſuiſſe. Plutarchus hæc de iis, Quæſt. Conuiual.* IV. *cap.* IV.

10. Vtrum veniet.] *Quidam libri,* vter vincat: *alij,* vtrum vincat. *Tum ego legerem,* vtrum vincet: *me ſcilicet qui obſtabo.*

11. Socratem fecit.] *Libri fere:* confecit. *An forte rogando,* non fec[illegible]

12. Et laudare.] [illegible], adlaudare: *probe.*

MVRETVS.

MVltum tibi.] *Multa vtilia & ſalubria remedia proponit aduerſus metum earum rerum quæ opinione potius, quàm re formidabiles ſunt, quæque & accidere & non accidere poſſunt.*

Sed, dij boni, vera.] *Ita dictum. vt ab Ouidio.*
Oſcula, di magni, trans mare digna peti.

PINCIANVS.

CErte numquam venerint.] *Caſtigatior vetus lectio,* Certe nondum venerunt.

Quædam ergo nos magis torquēt.] *Eadem,* Quædam enim nos magis torquent.

Primum id quia res in controuerſia eſt.] Illud *legendum, non* id, *ex eadem.*

Satis cito dolebit, cum venerit.] Dolebis *legendum, ex eadem, non* dolebit.

Quid faciet lucri tempus.] *Scribe,* Quid facies lucri? Tempus, *ex eadem.*

Interim non eſt, meliora propone.] *Legendum,* Interim dum non eſt, meliora propone: *ex eadem.*

Si plures habebit ſententias metus.] Habebis, *antiqua lectio præfert, non* habebit. *Quædam etiam exemplaria* habes *legunt, non* habebit, *aut* habebis.

Cum illic, nec ſit quicquam mali.] Illi, *legendum, non* Illic, *ex eadem.*

Et tam leuibus tibi remediis refocillare.] *Eadem* focillare *agnoſcit, non* refocillare.

Videbimus vtrum veniet.] Videbimus vtrum vincat, *eadem.*

Et mors iſtam vitam honeſtabit.] *Eadem partim* iſta *legit, non* iſtam: *partim non habet omnino hoc verbum.*

Cicuta magnum Socratem confecit.] *Scribendum reor,* Cicuta magnum Socratem fecit.

Qui ſe quam maxime ad ambitionem parent.] *Vetus lectio,* cum maxime, *non* quam maxime, *Lego* tunc maxime.

ERASMVS.

HInc & illinc apparuerint. *Alij aliud habebant. Legendum,* apparuerint: *vt opponatur illi* propius accerſerint. *Apparent & quæ procul abſunt.*

Hæc eius probatio obſtruſa eſt.] *In aliis aliud erat æque deprauatum. Vetuſtius codex habebat,* Hæc eius obruſſa eſt, *Obruſſam aliquis interpretatus eſt* probatio, *& hanc vocem inſulſerunt in contextum. Obryzum autem aurum dicitur probatum. Forte ſcriptum erat*

obruſſatio, *pro* probatio. *Cuius linguæ vox ſit* obryzum, *ambigitur.*

OPSOPOEVS.

V*Eteres codices,* inte quam inſtrueres te. *quibus accedunt membranæ Modij epi.* cxxx. *Et mox, vno conſenſu exhibent,* Ille qui ſanguinem ſuum fudit. *Ambianus ſolum pro* fudit, *habet* fuſum vidit. *cap.* iv. *libri, Quare bonis viris mala accidant, cum ſit prouidentia ſcribit Seneca in eandem ſententiam*: Audaciter veteranus cruorem ſuum ſpectat, qui ſcit ſe ſæpe viciſſe poſt ſanguinem.

M.ſſ. Quædam ergo nos magis torquent quam debent.

Vnus, Inquiramus itaque in re diligenter: *duo,* in rem: *bene, ſic enim libri de beneficiis primi initio,* diligenter in patrimonium & vaſa debitoris inquirimus. *& Epiſt.* xxviij. Inquire in te.

Omnes ſcripti, periculum vt prope admotum, vt valet quamuis *ſic explicatur in codice Ambiano.*

quàm iratus ille ſit, *M.ſſ. & verſu ſequenti,* ſi timeretur. *quod ſi retineatur, paulo ante ſcribendum erit.* Cauſſa vitæ eſſet, *ex Ambiano.*

Tres codices, Vanus auctor eſt, vanus eſt: aut finxit, aut credidit.

Modius epiſt. cxxx. *teſtatur ſe ſic in membranis reperiſſe,* Pudet me ſic tecum loqui & tam lenibus te remediis focillare. Alius dicat, fortaſſe non veniet: tu dic. Quid porro ſi veniet videbimus vter vincat. *Ita etiam noſtræ, niſi quod* ibi *interiiciunt,* Pudet me ibi ſic tecum loqui. *Conſequenter legunt omnes,* Fortaſſe pro me venit, & mors iſta vitam honeſtabit. Cicuta à mag. Soc. confecit.

Sed ſubſiliiſti.] *v.c.* ſubſiluiſti.

Aut præcipimus.] *v.c. Ireti* præripimus.

Inquiramus itaque rem.] *v.c.* Inquiramus itaque in rem. *rectius. nam alibi ſic loquitur, quod alij iam notarunt, quibus iſta ſequentia addi poſſunt. Epiſt.* 32. Inquiro in te. *& lib.* 4. *declam.* 2. non inquiro in totum annū. *& l. cont.* 1. hactenus in te inquiri poteſt, *Iuretus.*

Socratem fecit.] *v.c.* confecit, *quod videtur rectius, vt conficere hoc loco idem valeat, quod perficere, & abſoluere omnibus numeris.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

PRVDENTISSIMA epiſtola. Monet corporis vitæque curam habendam, ſed non nimiam. Timeri autem corpori tria, Pauperiem, Morbos, Violentiam: maximè hanc vltimam, quæ à potentibus eſt, aut tyrannis. Vt non timeas, tria vitentur: Odium, Inuidia, Contemptus. Quomodo autem, Sapientia dicet: & breuiter ipſe.

EPIST. XIV.

FATEOR inſitam eſſe nobis corporis noſtri caritatem: fateor nos huius gerere tutelam: nec nego indulgendum illi, 1 ſeruiendum nego. Multis enim ſeruiet, qui corpori ſeruit, qui pro illo nimium timet, qui ad illud omnia refert. Sic gerere nos debemus, non tamquam propter corpus viuere debeamus, ſed tamquam non poſſimus ſine corpore. Huius nos nimius amor timoribus inquietat, ſolicitudinibus onerat, contumeliis obiicit. Honeſtum ei vile eſt, cui corpus nimis carum eſt. Agatur eius 2 diligentiſſimè cura: ita tamen, vt cum exiget ratio, cum dignitas, cum fides, mittendum in ignem ſit. Nihilominus, quantum poſſumus, euitemus incommoda quoque, non tantum pericula: & in tutum nos reducamus, excogitantes ſubinde, quibus poſſint timenda depelli. quorum tria, ni fallor, genera ſunt. Timetur inopia, timentur morbi, timentur quæ per vim potentioris eueniunt. Ex his omnibus nihil magis nos concutit, quàm quod ex aliena potentia impendet. Magno enim ſtrepitu & tumultu venit. Naturalia mala quæ retuli inopiæ atque morbi, ſilentio ſubeunt, nec oculis nec auribus quidquam terroris incutiunt: ingens alterius mali pompa eſt, ferrum circa ſe & ignes habet, & catenas, & 3
turbam ferarum, quam in viſcera immittat humana. Cogita hoc loco carcerem, & cruces, & eculeos, & vncum; & adactum per medium hominem, qui 4 per os emergat, ſtipitem; & diſtracta in diuerſum 5 actis curribus membra; illam 6 tunicam alimentis ignium & illitam & intextam; quidquid aliud, præter hæc, commenta ſæuitia eſt. Non eſt itaque mirum, ſi maximus huius rei timor eſt, cuius & varietas magna, & apparatus terribilis eſt. Nam quemadmodum plus agit tortor, quo plura inſtrumenta doloris expoſuit (ſpecie enim vincuntur, qui patientia reſtitiſſent:) ita ex his, quæ animos noſtros ſubigunt & domant, plus proficiunt, quæ habent quod oſtendant. Illæ peſtes non minus graues ſunt, famem dico & ſitim, & præcordiorum 7 ſuppurationes, & febrem viſcera ipſa torrentem: ſed latent. nihil habent quod intentent, quod præferant: hæc, vt magna bella, adſpectu paratúque vicerunt. Demus itaque operam, abſtineamus offenſis. Interdum populus eſt, quem timere debeamus; interdum, ſi ea ciuitatis diſciplina eſt, vt plurima per ſenatum tranſigantur, gratioſi in eo viri; interdum ſinguli, quibus poteſtas populi, & in populum data eſt. Hos omnes amicos habere; operoſum eſt. ſatis eſt inimicos non habere. Itaque ſapiens numquam potentium iras prouocabit; immo declinabit,

non aliter quam in nauigando procellam. Cum peteres Siciliam, traiecisti fretum. temerarius gubernator contempſit 8 Auſtri minas. ille eſt enim, qui Siculum pelagus exaſperet, & 9 in vertices cogat. 10 non ſiniſtrum petit littus, ſed id, 11 quo proprio Charybdis maria conuoluit. At ille cautior, peritos locorum rogat, qui æſtus ſit, quæ ſigna dent nubes, & longe ab illa regione verticibus infami curſum tenet. Idem facit ſapiens: nocituram potentiam vitat, hoc primum cauens, ne vitare videatur. Pars enim ſecuritatis & in hoc eſt, non ex profeſſo 12 eam petere: quia quæ quis fugit, damnat. Circumſpiciendum nobis eſt ergo, quomodo à vulgo tuti eſſe poſſimus. Primum 13 nihil inde concupiſcamus, vnde rixa eſt inter competitores: deinde nihil habeamus, quod cum magno emolumento inſidiantis eripi poſſit. quàm minimum ſit in corpore tuo ſpoliorum. Nemo ad humanum ſanguinem propter ipſum venit, aut admodum pauci: 14 plures computant, quam oderunt. Nudum latro tranſmittit: etiam in obſeſſa via pauperi pax eſt. Tria deinde ex præceptione veteri præſtanda ſunt, vt vitentur: Odium, Inuidia, Contemptus. Quomodo hoc fiat, ſapientia ſola monſtrabit. Difficile enim temperamentum eſt, verendumque, ne in contemptum nos inuidiæ timor transferat: nedum 15 calcari nolumus, videamur poſſe calcari. Multis timendi attulit cauſſas, timeri poſſe. Vndique nos reducamus, non minus contemni quàm ſuſpici nocet. Ad philoſophiam ergo confugiendum eſt. hæ litteræ non dico apud bonos ſed apud mediocriter malos, 16 inſularum loco ſunt. Nam forenſis eloquentia, & quæcumque alia populum mouent, aduerſarium habent: hæc quieta, & ſui negotij, contemni non poteſt: cui ab omnibus artibus, etiam apud peſſimos honor eſt. Numquam in tantum conualeſcet nequitia, numquam ſic contra virtutes coniurabitur, vt non philoſophiæ nomen venerabile & ſacrum maneat. Ceterum philoſophia ipſa tranquille modeſtéque tractanda eſt. Quid ergo, inquis? videbitur tibi M. Cato modeſte philoſophari, qui bellum ciuile ſententia ſua reprimit? qui furentium principum armis medius interuenit? qui aliis Pompeium offendentibus, aliis Cæſarem, ſimul laceſſit duos? Poteſt aliquis diſputare, an illo tempore capeſſenda fuerit ſapienti reſpublica. Quid tibi vis M. Cato? iam non agitur de libertate, olim peſſundata eſt: quæritur vtrum Cæſar, an Pompeius poſſideat rempublicam. Quid tibi cum iſta contentione? nullæ partes tuæ ſunt: dominus eligitur. 17 Quid tua, vter vincat? melior vincere non poteſt: poteſt eſſe peior, qui victus fuerit; non poteſt melior, qui vicerit. Vltimas partes attigi Catonis: ſed ne priores quidem anni fuerunt, qui ſapientem in illam 18 rapinam reipublicæ admitterent. Quid aliud quam vociferatus eſt Cato, & miſit irritas voces, cum modo per populi leuatus manus, & obrutus ſputis, 19 & portandus extra forum traheretur, modo è ſenatu in carcerem duceretur? Sed poſteà videbimus, an ſapienti opera perdenda ſit: interim ad hos te voco, qui à republica excluſi, ſeceſſerunt ad colendam vitam, & humano generi iura condenda, ſine vlla potentioris offenſa. Non conturbabit ſapiens publicos mores, nec populum in ſe vitæ nouitate conuertet. Quid ergo? vtique erit tutus, qui hoc propoſitum ſequetur? Promittere tibi hoc non magis poſſum, quam in homine temperante bonam valetudinem: & tamen facit temperantia bonam valetudinem. Perit aliqua nauis in portu: ſed tu quid accidere in medio maris credis? Quanto huic periculum paratius foret, multa agenti, molientique, cui ne otium quidem tutum eſt? Pereunt aliquando innocentes: quis negat? nocentes tamen ſæpius. Ars ei conſtat, qui 20 per ornamenta percuſſus eſt. Denique conſilium omnium rerum ſapiens, non exitum ſpectat. Initia in poteſtate noſtra ſunt: de euentu fortuna iudicat, cui de me 21 ſententiam non do. At aliquid vexationis affert, aliquid aduerſi. 22 non damnatur latro, cùm occidit. Nunc ad quotidianam ſtipem manum porrigis. aurea te ſtipe implebo. Et quia facta eſt auri mentio, accipe quemadmodum vſus fructuſque eius tibi eſſe gratior poſſit. *Is maximè diuitiis fruitur, qui minimè diuitiis indiget.* Ede, inquis, auctorem. Vt ſcias quam benigni ſimus, propoſitum eſt aliena laudare: Epicuri eſt, aut Metrodori, aut alicuius ex illa officina. Et quid intereſt, quis dixerit? omnibus dixit. Qui eget diuitiis, timet pro illis: nemo autem ſolicito bono fruitur. Adiicere illis aliquid ſtudet, dum de incremento cogitat: oblitus eſt vſus, rationes accipit, forum conterit, 23 Kalendarium verſat, fit ex domino procurator.

IVSTVS LIPSIVS.

1. SEruiendum nego.] *Nam vt Salluſtius*, Animi imperio, corporis ſeruitio magis vtimur. *Chryſippus autem (in Claudiano, De ſtatu animi, lib.* II. *cap.* IX.) ab ipſo penè in principio ſui operis, Animo dominãdi ius tribuit, corporis legem ſeruitutis imponit. *Scilicet hoc inter fundamẽta, Sapientiæ (Simplicius in Epictetum)* vt corpori mens imperet, & ſuper id ſeſe efferat: eoque non vt parte, ſed inſtrumẽto vtatur.

Qui aliter; ὁ πολὺς ἄνθρωπος, vulgaris homo eſt, ac verbo potiùs Homo, quàm reipſa.

2. Diligentiſſime cura.] *Nam ait Epictetus Diſſert. XI. libri* IV. ſi equum Natura tibi credidiſſet, non prorſus eum neglexiſſes. Ergo nunc etiam puta, corpus tibi tamquam equum eſſe traditum. Laua id, abſterge, facito ne quis auerſetur, ne quis abhorreat. *Et in ſumma, artifex eſtatile tibi redde, & ſerua hoc inſtrumentum.*

3. Turbam ferarum.] *Priſco ritu, quo homines beſtiis obiiciebant in Amphitheatris.*

4. Per os emergat.] *Quod Græci σκολοπίζειν dicunt, ſiue* Palo infigere: *familiare ſupplicium hodie Aſiaticis. Scripſi in de Cruce, lib.* I.

5. Actis curribus.] *non malè. nam ad Quadrigas aut currus alligare noxios etiam ſolent, & in diuerſum actis equis diſtrahere. De Metio notum. Tamen ſcripſi ferè,* cruribus. *Id quoque rectè. cùm homines arboribus curuatis innexos brachiis pedibuſque, tū in rectum iis dimiſſis, diſcerpunt. Scitis paſſim vſurpant, atque etiam Alexander in Darij interfectore.*

6. Tunicam alimentis.] *Hanc deſcribit Iſidorus, etſi malè* Culleum *appellet. At* tunicam fuiſſe ex ſparto, in modum crumenæ factam, & ſolitam liniri pice & bitumine. *Hanc miſeros illos induebant, & in ea ſic vſtulabant.* Moleſtam tunicam *vulgo appellabant: vt Martialis, lib.* X.

Nam cum dicatur, tunica præſente moleſta,
Vre manum: plus eſt dicere, Non facio.

Et Iuuenalis.

Auſi, quod liceat tunica punire moleſta.

Quidni moleſta, *in qua lento igne ſic ardebant? Tertullianus ad Martyres:* Iam & ad ignes quidam ſe auctorauerunt, vt certum ſpatium in tunica ardēte conficerent. *Sæuiter ludebāt hæc talia, & ſæpe cum argumento: vt ſi quis Herculem Oetæum repræſentaret. Idem Afer, in Apologetico:* Et qui viuus ardebat, Herculem induerat. *Alia etiam vſtulandi ratio in Amphitheatris, & cathedra ſerrea ignita, in qua collocabantur. O ingenia ſæuitiæ! Euſebius Cæſarienſis, de Attalo martyre, lib.* V. *cap.* I. ἐπὶ τῆς σιδηρᾶς ὑποτεθεὶς καθέδρας, καὶ ἀμβυνόμενος: in ferrea locatus eſt cathedra, & amburebatur. *Mox hoc inſtrumentum, aut ſimile,* τήγανον *appellat, quaſi ad* frigendum *&* torrendum.

7. Suppurationes.] *Plures libri,* ſuſpirationes. *An non* Aſthma *dictum volunt: quod ipſe epiſt.* LIV. Suſpirium *interpretatur? Et tentatum ſe eo genere morbi oſtendit; & nihil moleſtius adfirmat. Itaque poteſt hîc teneri, & intelligi: etſi* Suppurationes *etiam nota, & Græcorum* ἐμπυήσεις.

8. Auſtri minas.] *Vide Conſol. ad Marc. cap.* XVII.

9. In vertices cogat.] *Ea natura eius loci, &* Charybdim mare verticoſum *Plinius appellat. Vide infrà epiſt.* LXXIX.

10. Non ſiniſtrum.] *Vbi Scylla eſt, verſus Pelorum. Virgilius.*

Dextrum Scylla latus, læuum implacata Charybdis
Obſidet.

Quod ita eſt, Siciliæ reſpectu: & ſi quis ex ea ſoluat. At qui ex Italia, læuam *Scyllam habent,* dextram *Charybdim, ſi media vtrinſque, vt ſolent, nautæ tenent.*

11. Quo propior Charybdis.] *Obſerua de* temerario gubernatore *hæc dici, & qui* Auſtri minas, *ipſamque Charybdim contemnit. Itaque propiùs etiam ad eam ſe admouet. & quaſi prouocat pericula, vt quidam* potentium iras. *At cautior ille, inquit, minimè: & quæ ſequuntur.*

12. Eam petere.] *Libros ſecutus ſum potiùs, quam Muretum qui* eam fugere *vulgauit. Sententia ex illo eadem elicitur. non petendam palam ſecuritatem: quia ſic videmur fugere potentes (ſubducendo nos, & remouendo:) quod eſt tacitè eos damnare.*

13. Nihil inde concupiſcamus.] *Libri plerique,* nihil vnde concupiſcamus. Rixa eſt inter competitores. *Tolerabilius, quam quod vulgo, fateor: ſed quid tamen illud erit? Meus liber optime,* nihil idem. *Dele mox,* vnde.

14. Plures computant.] *Id eſt, lucrum ex eo facinore euenturum proponunt: & ideo magis, quàm odij ergo, ſuſcipiunt. Seneca De Benef.* V. Quotuſquiſque vxoris optimæ mortem timet, vt non computet? *Argute, vt non ſimul etiam de lucello, ab eius morte cogitet.*

15. Calcari nolumus.] *Aſſentior Modio,* calcare. *Timemus inuidiam, & magni eſſe ad opprimendum: ita ipſi mox opprimi opportuni.*

16. Inſularum loco.] *Dignitatum & honorum: Vide ad Heluiam, cap.* XIII.

17. Quid tua vter.] *Varie hic locus ſcribitur, atque interpolatur, vt ſolent acuta. Vera lectio mihi iſta:* Quid tua vter vincat? poteſt melior vincere, non poteſt non peior eſſe qui vicerit. *Ecce, inquit, duo ſunt, & vterque de imperio & potentia ſua certat, alio titulo. Poteſt ex his duobus melior videri (Pompeius ſcilicet) dum vincit, non poteſt dum vicit. Nam victor animum reſerabit, & ſucceſſus malitiam eliciet, adhuc repreſſam. Plane idem in Lucano Brutus, ad ipſum hunc Catonem, vbi diſſuadet pariter bello intereſſe:*

*-----quod ſi pro legibus arma
Ferre iuuat patriis, libertatémque tueri:
Nunc neque Pompeij Brutum, neque Cæſaris hoſtem,
Poſt bellum VICTORIS habes.

Libertatem & leges tueri, vterque præfert: ſed alter opprimet, qui vincet. Victor igitur tyrannus, & illi ego hoſtis.

18. Rapinam reip.] *Verè. nam hinc Cæſar, hinc Pompeius, Vatinius, Curio, alij diſtrahebant, diripiebant. Muretus tamen,* ruinam, *maluit, præter libros.*

19. Et portandus.] *Conſenſu ita libri, nec mutem. Traheretur, inquit, ſed portandus. nam trahi aut extrahi renuebat. Seneca De Conſtant. Sapientis, cap.* I. Quod Catoni diſſuaſuro legem toga in foro eſſet erepta, quodque à roſtris vſque ad arcum Fabianum per ſeditioſæ factionis manus tractus, voces improbas, & ſputa, & omnes alias contumelias pertuliſſet. *Illa & me vide.*

20. Per ornamenta.] *A gladiatoribus eſt: quorum arma ſic dicta. Ego in Saturnalibus,* II. *cap.* XVII.

21. Sententiam non do.] *Non permitto vt de me iudicet, ſed Ratio.*

22. Non damnatur.] *Quo hæc ſpectent, non video. Imo nec vera ſunt, & omnino damnatur latro cùm occidit. Putarim ſic hæc cum prioribus legenda.* At aliquid vexationis afferet, aliquid aduerſi. Non damnatur latro, niſi cùm occidit. *Futuri verbo legendum,* Afferet: *& hoc pro priore ſenſu. Fortaſſe aliquid aduerſi: ſed ne occupa aut damna, niſi cum factum. In meo libro erat:* Nam damnatur. *Si quis melius, donet.*

Kalendarium.] *Librum pecuniæ fœnebris, quæ per Kalendas exigebatur, ſoluebaturque. Vide Epiſt.* LXXXVII.

PINCIANVS.

ET turbam ferarum quam in viſcera condat humana.] *Sunt codices qui* ficarum *legant, non* ferarum.

Et cruces, & eculeos.] *Vetus lectio,* culeos, *non* eculeos.

Digitized by Google

Gratioſi timeantur in eo viri.] *Verbum* timeantur *non habetur in eadem.*

Qui Siculum pelagus interdum etiam plus quàm timere debeamus, exaſperet.] *Verba illa* interdum etiam plus quàm timere debeamus. *deſiderantur in eadem.*

Rixa eſt inter competitores.] *Lege,* vnde rixa eſt inter competitores, *ex eadem.*

Plures computant quam oderint.] *Sunt codices in quibus* occiderint *legatur, non* oderint. *Quid ſi legas?* plures compilant quàm occiderint.

Quid tum? alter vincere poteſt, melior vincere non poteſt. non poteſt eſſe peior qui victus fuerit, melior qui vicerit.] *Sunt exemplaria in quibus ſic legitur, vt retinuis. In alijs diuerſo modo.* Quid tu alter vincat. Poteſt melior vincere, non poteſt non peior eſſe qui vicerit. *In quibuſdam ita.* Quid tibi an alter vincat. Poteſt melior vincere: non poteſt non eſſe peior qui vincit. *quæ lectio videtur rectior, modo legatur, non* vincit, *ſed* vincitur, *& ſunt quædam exemplaria, vbi ſic habeatur:* Quid tu alter vincat. Poteſt melior vincere, non poteſt peior eſſe qui vicerit.

Et miſit iratas vos.] Irritas, *non* iratas, *omnis priſca lectio.*

Et portandus extra forum traheretur.] *Scribendum reor,* deportandus, *ſiue* exportandus, *non* & portandus.

An ſapienti opera perdenda ſit.] *Quidam codices,* an ſapientiora opera perpendenda ſit, *vt forte ita reſtitui poſſit,* à ſapienti opera P.R. impendenda ſit.

Sed tu quid accidere in medio mari credis?] *Scribendum ordine verborum permutato,* ſed quid tu accidere, *&c. ex vetere lectione.*

Propoſitum eſt aliena laudare.] *In quibuſdam codicibus,* dare, *legitur, non* laudare.

ERASMVS.

ALter vincere poteſt, &c.] *Hic locus mire variabat in exemplaribus, vetuſtus codex habebat,* Alter vincat, poteſt melior vincere, non poteſt non peior eſſe qui vicerit. *Alius,* poteſt, melior vincere, non poteſt peior eſſe qui vicerit. *Vetus lectio mihi magis arridet:* Alter vincere poteſt, melior non poteſt. *reliqua videntur adiecta ab interprete, nempe hæc:* Non poteſt eſſe peior qui victus fuerit. melior qui vicerit. *In hoc argutia eſt ſententiæ: Non refert vter vincat, quum ambo ſint æque mali: alter vincere poteſt, quia duo ſunt: melior non poteſt, quia neuter vir bonus.*

OPSOPOEVS.

SCripti codices, qui per os emergeret: *mox,* & in liſtam & textam, & quicquid, *&c. De his tormentis Io. Brodæus Miſcellan. lib. II. cap. IX.*

Verbum timeantur *abeſt ab omnibus m. ſſ. etiam Pincians & Mody. eſtque ex gloſſa. nam iſta* gratioſi in eo viri, *ex præcedentibus pendent.*

Nicoſtanus, & in vortices cogat. *iterum,* vorticibus, *vna cum Ambiano.*

M. ſſ. conſtanter, eam petere quia *ſit* eam *refertur ad ſecuritatem. alioqui ſenſus non procederet. Linea ſequenti, vera lectio è m. ſſ. reſtituenda eſt:* Primum nihil idem concupiſcamus. rixa eſt inter competitores. Deinde, *&c. Eandem agnoſcunt Mody membranæ, epiſt.* cxxx. *Vult idem rurſus ſcribi debere,* ne dum calcare nolumus. *Sed noſtra exemplaria non adſtipulantur: nec ſenſus permittit. hoc enim dicit Seneca,* Ne dum calcari nolumus, *id eſt, ne dum ſuſpici volumus,* videamur poſſe calcari, *hoc eſt contemni. Ideo ſtatim infert,* non minus contemni quam ſuſpici nocet.

M. ſſ. Aduerſarios, *Poſtea, non habent* ſua. *Paulo poſt, omnes,* Quid tu alter vincat. Poteſt melior vincere. Non poteſt non peior eſſe qui vicerit.

M. ſſ. & impreſsi alij, in illam rapinam reip.

M. ſſ. Et portandus extra forũ traheretur, *& poſtea* quam in homine temperanti.

Per ornamenta, *id eſt per arma, vt explicat Lipſius Saturn. II. cap. XVII.*

IVRETVS.

ET crucem & eculeos.] *De eculeo ſiue* equuleo *conſulatur Brodæus lib. 2. cap. 9. Miſcel. Turnebus lib. 15. cap. 16. Aduerſar. imprimis vero Sigonius lib. 3. de iudiciis cap. 18.*

Quibus poteſtas populi & in populum data eſt.] *hæc & præcedentia exponit Duarenus in tit. 4. de conſtit. Princip. cap. 1. item lib. 1. cap. 19. diſput. anniuerſ.*

Denique initium omnium rerum ſapiens, non exitum ſpectat.] *reduci debet ſcriptura v. c.* denique conſilium omnium, &c. *Sic Symmachus lib. 2. Epi. 28.* Argue vt vis rerum conſilia poſt exitum. *Et M. Tullius initio Orat. pro Rabirio Poſth. ſcribit,* nos plerumque facere vt conſilia euentis ponderemus. *Hæc Iuretus.*

Nunc ad quotidianam ſtipem manum porrigis aurea te ſtipe implebo.] *vox* ſtipe *plane abeſt à v. c. & ſane ſuperflua eſt & fruſtra repetita ex voce præcedente,* ſtipem. *Iuretus.*

Kalendarium verſat.] *Librum fœnebris pecuniæ creditæ ſignificat, in quo nomina ſcribebantur l. penult. ff. q. cert. pet. l. vlt. ff. de pec. &c. nomen ex eo deſcendit quod Kalendas olim fœnerari ſolerent, vnde Naſo lib. 2. de remed. Amor.*

Qui puteal, Ianumque timent, celeréſque Kalendas.

de iis Budæus ad l. tal. S. focer. ff. de iure dotium. Alciatus lib. 2. Parerg. cap. 23. Briſſ. lib. 3. de verbor. ſign. & lib. 6. de form. Pamelius in Tertull. lib. de cultu fœm.

ARGVMENTVM I. LIPSI IN EPIST. XV.

AD curam etiam corporis Exercitatio ſpectat: ſed hæc laborioſa, aut occupata non eſto. Facilis & breuis ſufficit: vt curſus, ſaltus, geſtatio, vocis intentio. Clauſula ab Epicuro, Ne vita in futurum feratur: præſentibus acquieſce.

EPIST. XV.

1. MOs antiquis fuit, vſque ad meam ſeruatus ætatem, primis epiſtolæ verbis adiicere: *Si vales, bene eſt.* Rectè 2 & nos dicimus: *Si philoſopharis, bene eſt.* Valere enim hoc demum eſt: ſine hoc, æger eſt animus. Corpus quoque etiam ſi magnas habet vires,

Digitized by Google

non aliter quàm furioſi aut phrenetici, validū eſt. Ergo hanc valetudinem præcipuę curá, deinde & illam ſecundam: quæ non magno tibi conſtabit, ſi volueris bene valere. Stulta eſt enim, mi Lucili, & minime conueniens litterato viro, occupatio exercendi lacertos, & dilatandi ceruicem, ac latera firmandi. Cum tibi feliciter 3 ſagina ceſſerit, & tori creuerint: nec vires vnquam opimi bouis, nec pondus æquabis. Adiice nunc, quod maiore corporis ſarcina animus eliditur, & minus agilis eſt. Itaque, quātum potes, circumſcribe corpus tuum, & animo locum laxa. multa ſequuntur incōmoda huic deditos curæ. Primum exercitationes, quarum labor ſpiritum exhaurit, & inhabilem intentioni ac ſtudiis acrioribus reddit: deinde, copia ciborum, 4 ſubtilitas animi impeditur. Accedunt peſſimæ notæ 5 mancipia in magiſterium recepta, homines 6 inter oleum & vinum occupati: quibus ad votum dies eſt actus, ſi bene deſudauerunt, ſi in locum eius quod effluxit, multum potionis alterius, 7 ieiuno gutture ingeſſerunt. Bibere & ſudare, 8 vita cardiaci eſt. Sunt exercitationes & faciles & breues, quæ corpus & 9 ſine mora laxent, & tempori parcant: cuius præcipua ratio habenda eſt. Curſus, & 10 cum aliquo pondere manus motæ, & ſaltus, vel ille qui corpus in altum leuat, vel ille qui in longum mittit, vel ille (vt ita dicam) 11 ſaliaris, aut (vt contumelioſius dicam) fullonius. Quodlibet ex his elige, 12 vſu fit facile. Quidquid facies, cito redi à corpore ad animum, illum diebus ac noctibus exerce. labore modico alitur ille. Hanc exercitationem non frigus, non æſtus impediet, ne ſenectus quidem. Id bonum cura, quod vetuſtate fit melius. Neque ego te iubeo ſemper imminere libro, aut pugillaribus. dandum & aliquod interuallum animo: ita tamen vt non reſoluatur, ſed remittatur. 13 Geſtatio & corpus concutit, & ſtudio non officit: poſſis legere, poſſis dictare, poſſis loqui, poſſis audire: quorum nihil nec ambulatio quidem vetat fieri. Nec tu intentionem vocis contempſeris: quam veto te 14 per gradus & certos modos attollere, deinde deprimere. Quod ſi velis deinde quemadmodum ambules diſcere, admittes iſtos, quos noua artificia 15 docuit fames: erit qui gradus tuos temperet, & buccas edentis obſeruet, & in tantum procedet, inquantum eius audaciam 16 patientiæ lenitate produxeris. Quid ergo? à clamore protinus & à ſumma contentione vox tua incipiet? Vſque adeo naturale eſt, paulatim incitari, vt litigantes quoque à ſermone incipiant, ad vociferationem tranſeant. nemo ſtatim, *Quiritium fidem* implorat. Ergo vtcumque tibi impetus animi ſuaſerit, modo vehementius fac vitiis conuicium, modo lentius, prout vox quoque te hortabitur & latus. 17 Modeſta, cum receperis illam reuocariſque, decendat, non decidat: moderatoris ſui temperamentum habeat, nec indocto & ruſtico 18 more deſæuiat. Non enim id agitur, vt exerceatur vox, ſed vt exerceat. Detraxi tibi non puſillum negocium: 19 mercedula, & munus gratum, ad hæc beneficia accedet. Ecce inſigne præceptum. *Stulti vita ingrata eſt, trepida eſt, tota in futurum fertur.* Quis hæc, inquis, dicit? Idem qui ſuprà. Quam tu nunc vitam dici exiſtimas ſtultam? 20 Babæ & Ixionis? Non ita eſt. noſtra dicitur: quos cæca cupiditas in nocitura, certe numquam ſatiatura, præcipitat: quibus ſi quid ſatis eſſe poſſet, fuiſſet: qui non cogitamus quàm iucundum ſit nihil poſcere, quàm magnificum ſit plenum eſſe, nec ex fortuna pendere. Subinde itaque, Lucili, quàm multa ſis conſecutus, recordare: cum adſpexeris quot te antecedant, 21 cogita quot ſequantur. Si vis gratus eſſe aduerſus deos, & aduerſus vitam tuam, cogita quàm multos anteceſſeris. Quid tibi cum ceteris? 22 te ipſe anteceſſiſti. finem conſtitue, quem tranſire ne poſſis quidem, ſi velis: diſcedent aliquando iſta inſidioſa bona, & ſperantibus meliora, quàm aſſecutis. Si quid in illis eſſet ſolidi, aliquando & implerent: nunc haurientium ſitim concitant, & 23 inuitant ſpecioſi apparatus. Quod futuri temporis incerta 24 ſors voluit, quare potius à fortuna impetrem, vt det, quàm à me, ne petam? Quare autem petam, oblitus fragilitatis humanæ? Congeram? in quid? laborem? ecce hic vltimus dies. vt non ſit, prope ab vltimo eſt.

IVSTVS LIPSIVS.

1. MOs antiquis.] *Plinius lib.1. Epi.*XI. Vel ſolum illud ſcribe, vnde priores incipere ſolebāt: Si vales, bene eſt, ego valeo.

2. Et nos dicimus.] *Malim*, dicemus.

3. Sagina ceſſerit.] *Nam athletæ certo victu vtebantur, corpori viribuſque augendis. De quo Hier. Mercurialis, medicus & amicus mihi inter primos adſatim li.1. de Arte Gymnaſtica, itemque Budæus ad Pandectas, & in Agoniſtico III. Petrus Faber.*

4. Subtilitas animi.] *Veriſsimè. & Ariſton ſcitè Athletas aſsimilabat τοῖς ἐν γυμνασίῳ κίοσι, ὁμοίως λιπαροῖς καὶ λιθίνοις*: columnis quæ ſunt in gymnaſio, pariter nitidos & ſaxeos: *id eſt ſine ſenſu. Magis etiam Diogenes Cynicus, qui ἐρωτηθεὶς διὰ τί οἱ ἀθληταὶ ἀναίσθητοί εἰσι, ἔφη, ὅτι κρέασιν ὑείοις καὶ βοείοις ἀνῳκοδόμηνται*: interrogatus, quare Athletæ ferè ſine ſenſu aut mente eſſent? Quia, inquit, ex ſuillis & bouillis carnibus conſtant: *acutè ad ſtuporem animalium alludens, & iis aptans, qui veſcebantur. Galenus etiam de Athletarum ſagina, & ab ea ſtupore, idem fatetur: additque,*

Digitized by Google

ὡς τοῦτο περὶ ἁπάντων χεδὸν ἀνθρώπων ᾄδεται, ὡς γαστὴρ ἡ παχεῖα τὸν νοῦν οὐ τίκτει λεπτόν: Hoc ab omnibus hominibus ferè decantatur, quòd venter pinguis mentem non gignit tenuem. *Verſum indicat prouerbialem:*

Παχεῖα γαστὴρ λεπτὸν οὐ τίκτει νόον.

5. Mancipia in magiſterium.] *Aliquot libri*, magiſtratum: *eodem ſenſu indicat Græculos magiſtros.*

6. Inter oleum & vinum.] *Vnguntur, & bibunt.*

7. Ieiuno gutture ingeſſerunt.] *E ſuis quidam:* multum potionis altius in ieiunum guttur regeſſerunt. *Nihil equidem immo. ſententiam autem vide & hauri, ex epiſt.* CXXII. & LXXXVIII.

8. Vita cardiaci eſt.] *Notum* καρδιακὰς *dici, in ore ſtomachi vitium, ab humore acri vellicante & rodente. Itaque Dioſcorides id dixit* στομάχου δηγμούς, *& Plinius interpretatus*, Stomachi roſiones. *Celſus* Cardiacum morbum *deſcribit, libro.* III. *cap.* XIX. nimiam imbecillitatem corporis, quod ſtomacho languente, immodico ſudore digeritur. *En tibi, de* ſudore. *De* potu, *in eodem:* imbecillitati iacentis vino ciboque ſuccurrendum, *& id ſæpius. Spectat eò & Iuuenalis, Sat.* V.

Ipſe capillato diffuſum Conſule potat,
Cardiaco numquam cyathum miſſurus amico.

Cardiaco, *cui medicina ſcilicet à tali vino.*

9. Sine mora laxent.] *Alij libri*, laſſent.

10. Cum aliquo pondere.] *Quo ſine Halterum etiam vſus in exercitiis. Vide epiſt.* LVI.

11. Saliaris.] *Sublatis pedibus, & alternantibus, identidem repetitus, quem Salij ſacerdotes in pompa & geſtatione Anciliorum vſurpabant: eumdemque ferè fullones.*

12. Vſu fit facile.] *Pinciani lectio vetus:* Quemlibet ex his elige, vſu rudem, facilem. *Quemlibet, nempe ſaltum: nec arte eum compone. Meus liber & quidam,* Quodlibet *retinent; & tum*, vſum facilem rudem. *Dubites an non*, vſu facile reddes: *& ſi Pinciano magis adhæream.*

13. Geſtatio.] *In eſſedo. de quo exercitij genere, & fructu, ſcripſi in epiſtola quadam (Centuria Miſcellanea, ad Abrah. Ortelium.*

14. Per gradus & certos modos.] *Vt phonaſci ſcilicet præſcribebant: quibus non alligat nos Seneca.* Gradus *autem in voce, adſcenſus deſcenſuſque, ſiue elatio, demiſſio. Fabius:* Ab ima ad ſummam vocem multi ſunt gradus. *At* Modi; *qualitatem magis ſpectant.*

15. Docuit fames.] *Satyricus hoc ipſum:*

Græculus eſuriens, in cælum, iuſſeris, ibit.

16. Patientiæ lenitate.] *Meus & quidam*, patientiæ credulitate. *Verum erit*, patientia & credulitate.

17. Modeſta cum receperis.] *Vox*, modeſta, *abeſt optimo libro: & ego expungam.*

18. More deſæuiat.] *Idem*, deſeruiet. *An fortè*, deferueat?

19. Mercedula & munus.] *Mira hic varietas. Alij libri*, mercedula & vnum Græcum. *Alij* mercedulæ & vnus Græcus. *Meus*, mercedula & minis gratus. *Putarim equidem iunctim hæc legenda:* Detraxi tibi non puſillum negotium mercedulæ, & vnius Græci. *Vel ex meo*, mercedulæ, & magiſtratus. Ad hæc beneficia accedet ecce inſigne præceptum. *De ſententia mihi penè liquet ſic eſſe. En, inquit, diſſertatiunculâ iſta commodaui tibi, & moleſtiam detraxi, quam? Mercedis, & Græculi magiſtri. Docui te ſine magiſtro, ſine ſtipendio exerceri. Aliter ſolebant. vt Plinij Panegyrico:* Cùm exercitationibus noſtris non veteranorum aliquis, ſed Græculus magiſter adſiſtit. *Ii* Progymnaſtæ *dicebantur, vt in epiſt.* LXXXIII. Exercitores *Plauto.*

20. Babæ & Ixionis?] *Meus*, Habæ & Iſionis? *Notæ fatuitatis homines ab illo æuo fuiſſe, eſt ſuſpicari.*

21. Cogita quod ſequantur.] *Sapiens, & cottidiani vſus, monitum. Non proſpice tantum, ſed reſpice. Phauorinus benè:* τὸ εὐθύμως διάγειν, χρὴ ἐν μὲν τοῖς ἀγαθοῖς ἀποβλέπειν εἰς τοὺς ἐλάττω κεκτημένους. ἐν δὲ τοῖς κακοῖς, εἰς τοὺς μᾶλλον δυστυχοῦντας: Eum qui tranquille volet agere, oportet in bonis quidem rebus adſpicere ad eos qui minora adſecuti ſunt; in malis, ad eos qui maiora. *Aliter plebeium ingenium.*

Nec quod habet, numerat, tantum quod non habet optat: *vt ait Manilius.*

22. Teipſe anteceſſiſti.] *Ex humili enim ſurrexiſti, è plebe eques factus, & nunc Cæſaris Procurator.*

23. Et inuitant ſpecioſi.] *Aliquot libri* imitantur ſpecioſos. *Neſcio an*, irritantur ſpecioſo apparatu. *Irritantur, nempe qui amant.*

24. Sors voluit.] *Libri plerique*, ſors induit.

MVRETVS.

INtentionem vocis.] *Hæc quoque inter vtilia exercitationis genera numeratur à medicis: de qua, ne per plures libros vagari neceſſe habeas, vide quæ ſcripſit ſummus medicus, mihique vetere amicitia coniunctiſſimus, Hieronymus Mercurialis libro ſexto artis gymnaſticæ.*

Per gradus.] *Intelligit eam, quam veteres vocabant minuritionem. Vide Plutarchi* ὑγιεινά.

Babæ & Ixionis.] *Homines fuiſſe dicuntur illis temporibus notæ fatuitatis.*

Si quid ſatis eſſe poſſet.] *Reſpexerit fortaſſis ad hos verſus Lucilij.*

Nam ſi quod ſatis eſt homini, id ſatis eſſe poteſſet,
Hoc ſat erat. nunc, cum hoc non eſt, qui credimus porro
Diuitias vllas animum mi explere poteſſe?

Cum aſpexeris quo te antecedant.] *Hoc quoque reprehendit Horatius, quod nemo auarus fortunas ſuas per ſe æſtimet.*

Neque ſe maiori pauperiorum
Turbæ comparet: hunc atque hunc ſuperare laboret.

Sapientiſſimè autem præcipiebat Phauorinus homini de bonis ſuis cogitanti, inſpiciendos eos qui minus bonorum haberent: de malis, eos quos plura & grauiora premerent. ita facile fore quemque ſua ſorte contentum. Verba ipſius hæc ſunt: τὸ εὐθύμως διάγειν χρὴ ἐν μὲν τοῖς ἀγαθοῖς ἀποβλέπειν εἰς τοὺς ἐλάττω ἀγαθὰ κεκτημένους, ἐν δὲ τοῖς κακοῖς εἰς τοὺς μᾶλλον δυστυχοῦντας.

PINCIANVS.

QVodlibet ex his elige, vſu ſit facile.] *Vetus lectio*, quemlibet ex his eligere vſu rudem facilem.

Imminere libro aut tabulis, aut pugillaribus.] *Verba illa* aut tabulis, *non habentur in eadem.*

Vt non reſoluatur, ſed vt remittatur.] *Scribe*, vt non reſoluatur, ſed remittatur, *ex eadem.*

Quod ſi velis deinde quemadmodum ambules diſcere.] *Scribendum cum diſtinctione*, Quod ſi velis. Deinde quemadmodum ambules diſcere. *Ita erit ſenſus apertior, & ſanet etiam vetus lectio.*

Fac in ciues conuitium.] *Plerique codices non legunt* in ciues, *ſed* vicinis, *Codices emendatiores*, vitiis.

In id valebit.] In id latus moleſta, *agnoſcit omnis vetus lectio, non* in id valebit.

Detraxit tibi non puſillum negotium mercedula & munus gratum, ad hæc beneficia accedet.] *Vitiatiſſimus eſt locus. Scripta exemplaria modo* vnum

Digitized by Google

Græcum *legunt. vbi ſcriptum eſt*, munus gratum, *modo* vnus Græcus, *vt forte ita legi poſſit:* Detraxit mihi non puſillum negocium mercedulæ vnus Græcus ad hæc beneficia accedens. *vt pro vno Græco, Epicurum accipias, à quo has ſententias Lucilio debitas mutuabatur Seneca.*

Te ipſum ipſe anteceſſiſti.] *Verbum* ipſum *ſuperfluit ex vetere lectione.*

Ecce hic vltimus dies.] *Scribe*, Ecce hic vltimus dies eſt, *ex eadem.*

ERASMVS.

PRout vox quoque te hortabitur in id valebit.] *In aliis erat* in id latus modeſta: *in alijs aliud. Nihil horum placet. Coniicio fuiſſe ſcriptũ* prout vox quoque hortatur & latus, modeſta *ſiue* moderata, *niſi malis*, moleſta: *Imperitus quiſpiam, qui ſuſpicatus eſt lateris mentionem abſurdè fieri, vbi de pronunciando agitur, corrupit ſcripturam.*

Habe & Ixionis.] *Vide num legendum ſit*, Babys & Ixionis: *vt intelligas Babyn Marſyæ fratrem, qui ipſum Apollinem ad canendi certamen euocauit: & Ixionem, qui nubem pro Iunone conſtuprauit. Scholium indicauit, Babam & Ixionem, fuiſſe duos Senecæ temporibus notæ fatuitatis homines. cui quantum tribuendum ſit neſcio.*

OPSOPOEVS.

M.*SS.* bene eſt. Ego valeo. Recte nos dicimus. *Poſtea, idem* ſubtilitas impeditur, *omiſſa voce animi. Modius epiſt. cxxvij. Nihil hic Pincianus (ait) aut ante Pincianum Eraſmus. Libri membranacei tamen, quibus ego vſus, referunt vno conſenſu:* ſi in locum eius quod effluxerit, multũ potionis altius in ieiunum guttur regeſſerunt. *Sic ille, at noſtri codices paulo diuerſius, & ni fallor rectius*, ſi in locum eius quod effluxit, multum potionis altius in ieiuno ituræ regeſſerunt. *Ex* ituræ, *à ſciolis factum eſt* gutture, *quod ex Ambiano codice deprehendo, qui illius vocis loco*, gutture *in ora natum habet.* In ieiuno, *nempe* inteſtino, *vt Græcis* νῆστις, *ſic latinis ieiunum, dicitur inteſtinum ordine à ventriculo ſecundum, inter* ἔκφυσιν *& gracilia inteſtina, antequam in anfractus conuoluantur, medium. Cornelius Celſus lib. 4. cap. 1. unde dictum ſcribit, quia nunquam quod accipit continet: ſed protinus in inferiores partes tranſmittit. Idem hila ſeu hilla veteribus appellabatur. Feſtus:* Hir, à quo diminutiue dicitur hilla, quam Græci dicunt νῆστιν, inteſtinum eſt, quod ieiunum vocant. *De hoc ergo accipiendus eſt Senecæ locus. Si quis tamen ad* ieiuno, *malit ſubaudire* corpore, *vel* ſtomacho: *patrocinii loco vti poterit epiſt. 122. verbis.* Iſti (*ait*) non videntur tibi cõtra naturam viuere qui ieiuni bibunt, qui vinum recipiunt inanibus venis, & ad cibum ebrij tranſeunt? Atqui frequens hoc adoleſcentium vitium eſt, qui vires excolunt. in ipſo pæne balnei limine, inter nudos bibunt, immo potant, vt ſudorẽ quem mouerunt potionibus crebris ac feruentibus, ſubinde diſtringãt. *Et confeſtim:* Merum illud delectat, quod non innatat cibo, quod libere penetrat ad neruos. Illa ebrietas iuuat, quæ in vacuum venit.

M. ſſ. laſſent *pro* laxent. *& poſt*, *partim* vſum rude facile, *partim*, vſu rude facile. *ex quo quid commodè elici poſſit, lector conſidera.*

M. ſſ. Dandum eſt al. *& poſtea*, ſed remittatur, *quod notauerat quoque Pincianus.*

M. ſſ. Admitte iſtos, *mox* patiẽtiæ crudelitate produxeris. *Et poſtea, ſic ſcribitur totus hic locus in membranis*, modo vehementius fac vicinis conuicium, modo lentius, pro vt vox te quoque hortabitur in id latus modeſt. Cum rec. il. r. q. deſe. n. decidat; mediatoris ſui habeat (*Ambiana*, medietatem oris ſui habeat) & hoc indocto & ruſtico more deſæuiat. Non enim id agimus, vt exerceatur, &c. *Et ſtatim*, Detraxit tibi non puſillum negotium mercedula, & vnum Grecum (*vna*, Græcus: *alia*, gratus) ad hæc beneficia accedat.

Recte m. ſſ. Stulta vita ingrata eſt, trepida, tota, &c. *Sequitur enim*, Quam tu nunc vitam dici exiſtimas ſtultam? *Mox idem ſcribunt* Iſionis, *non* Ixionis.

Qui corpus in altum leuat, vel ille qui in longum mittit.] *De hiſce ſaltandi generibus Mercurialis lib. 2. cap. 11. artis gymnaſticæ.*

Vel ille, vt ita dicam, Saliaris.] *De* Saliari ſaltu *actum mihi lib. 4. Suſpic. cap. 12. Gruterus.*

Fullonius.] *Varro lib. de ling. lat.* Apud fullonem veſtimentum cum cogitur, conciliari dicitur. *Vide ad hæc Scaligerum.*

Moderatoris ſui temperamentum.] *v. c.* mediatoris.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

PHILOSOPHIAM vitæ neceſſariam, ſed illam veram, eſſe: quæ in factis ſit, & profectu. Diſpone ab ea actiones & conſilia. Non obſtare, ſi Fatum ſit, aut Fortuna ſit: nam & illa docebit Deo parere, & Fortunam ac fortuita adſpernari. Clauſula item ab Epicuro: Secundum naturam qui viuit, diues: ſperne opinionem.

EPIST. XVI.

LIquere tibi hoc ſcio, Lucili, neminem poſſe beate viuere, ne tolerabiliter quidem, ſine ſapientiæ ſtudio: & beatam vitam 1 perfecta ſapientia effici, ceterum tolerabilem etiam inchoata. Sed hoc, quod liquet, firmandum, & altius quotidiana meditatione figendum eſt. Plus operis eſt in eo, vt propoſita cuſtodias, quàm vt honeſta proponas. Perſeuerandum eſt, & aſſiduo ſtudio robur addendum, donec 2 bona mens ſit, quod bona voluntas eſt. Itaque tibi apud me pluribus 3 verbis opus non eſt, aut affirmatis, aut tam longis: intelligo te multum profeciſſe. Quæ ſcribis, vnde veniant ſcio: non ſunt ficta, nec colorata. Dicam tamen quid ſentiam. iam de te ſpem habeo, nondum fiduciam. Tu quoque idem facias volo. non eſt quod tibi citò & facilè credas: excute te, & variè ſcrutare,

Digitized by Google

& obſerua. Illud ante omnia vide, vtrũ in philoſophiâ, an in ipſa vita profeceris. Non eſt philoſophia populare artificium, nec oſtentationi paratum: 4 non in verbis, ſed in rebus eſt. Nec in hoc adhibetur, vt aliqua oblectatione conſumatur dies, vt dematur otio nauſea: animum format & fabricat, vitam diſponit, actiones regit, agenda & omittenda demõſtrat, 5 ſedet ad gubernaculum; & per ancipitia fluctuantium dirigit curſum. ſine hac nemo ſecurus eſt. Innumerabilia accidunt ſingulis horis, quæ conſilium exigunt, quod ab hac petendum eſt: Dicet aliquis: Quid mihi prodeſt philoſophia, 6 ſi fatum eſt? quid prodeſt, ſi Deus rector eſt? quid prodeſt, 7 ſi caſus imperat? Nam & mutari certa nõ poſſunt, & nihil præparari poteſt aduerſus incerta: ſi aut conſilium meum Deus occupauit, decreuitque quid facerem, aut conſilio meo nil fortuna permittit. Quidquid eſt ex his, Lucili, vel ſi omnia hæc ſunt, philoſophandum eſt: ſiue nos inexorabili lege fata cõſtringunt, ſiue arbiter Deus vniuerſi cuncta diſponit, ſiue caſus res humanas ſine ordine impellit & iactat, philoſophia nos tueri debet. Hæc adhortabitur, vt Deo libẽter pareamus, vt fortunæ contumaciter reſiſtamus: hæc docebit vt Deum ſequaris, feras caſum. Sed non eſt nunc in hanc diſputationem tranſeundũ, quid ſit iuris noſtri, ſi prouidentia in imperio eſt, aut ſi fatorum ſeries illigatos trahit, aut ſi repentina, aut ſubita dominantur: illo nunc reuertor, vt te moneam & exhorter, ne patiaris animum tuum delabi & refrigeſcere. Conſtitue illum, & contine, vt habitus fiat quod eſt impetus. Iam ab initio, ſi bene te noui, circumſpexiſti ecquid hæc epiſtola munuſculi attulerit? excute illam, & inuenies. Non eſt quod mireris animum meum: adhuc de alieno liberalis ſum. Quare autem alienum dixi? quidquid bene dictum eſt ab vllo, meum eſt. Sic quoque quod ab Epicuro dictum eſt: *Si ad naturam viues, numquam eris pauper: ſi ad opinionem, numquam diues. Exiguum natura deſiderat, opinio immenſum.* Congeratur in te, quidquid multi locupletes poſſederunt: vltra priuatum pecuniæ modum fortuna te prouehat, auro tegat, purpura veſtiat, & eò deliciarum opumque perducat, vt terram marmoribus abſcondas, & non tantum habere tibi liceat; ſed calcare diuitias: accedant ſtatuæ & picturæ, & quidquid ars vlla luxuriæ laborauit: maiora cupere ab his diſces. Naturalia deſideria finita ſunt: ex falſa opinione naſcentia, vbi deſinant, non habent. nullus enim terminus falſo eſt. Via eunti aliquid extremum eſt: error immenſus eſt. Retrahe te à vanis: & cum voles ſcire, quod petis, vtrum naturalem habeat, an 8 cæcam cupiditatem, conſidera an poſſit alicubi conſiſtere. Si longe progreſſo, ſemper aliquid longius reſtat; ſcito id naturale non eſſe.

IVSTVS LIPSIVS.

1. PErfecta ſapientia.] *Optanda magis, quàm aſſequenda. Formant Stoici, non oſtendunt. Vide me ſuper his gradibus, Manud. II. Diſſert. VIII. & IX.*

II. Bona mens ſit.] *Quæ firma eſt, & fiduciam ſui habet: voluntas bona quidem Stoicis, ſed mutabilis. Itaque Bona Mens eſt, velle, ſcire, tenere Bona.*

3. Verbis opus non eſt.] *Commoda ſententia, ſed ab Eraſmo, qui verba iſta infarſit. Nam libri:* verbis haud affirmatis, nec tamen longis. *Meus,* verbis audax ſummatis, nec tamen longis. *Quidam:* verbis haud aſſumatis. *Quid lateat, me latet.*

4. Non in verbis.] *Non hercules. &* mendacium incongruens, atque ineptum eſt, non in pectore, ſed in labiis habere bonitatem, *ait Lactantius. Ne ergo.*—virtutem verba putes, vt Lucum ligna: *nec oblectationem ex philoſophia, ſed fructum para.*

5. Sedet ad gubernaculum.] *Ex meo libro,* ſed & gubernaculum eſt: *& ſi illud non muto.*

6. Si fatum eſt?] *Vt Stoici cenſebant.*

7. Si caſus imperat?] *Vt Epicurei.*

8. Cæcam cupidatem.] *Cui tria adiuncta, aiebat Ariſtoxenus Pythagoricus:* Ἀσχημοσύνην, ἀσυμμετρίαν, ἀκαιρίαν. Indecorum, Immodicum, Intempeſtiuum. *Adde iſtis Conſol. ad Helu. cap. XI.*

MVRETVS.

LIquere tibi.] *Animum non leuiter tingendum philoſophiæ præceptis, ſed penitus imbuendum. Diſſoluit deinde argumentum, quo quidam contendebant, ſiue fato adminiſtrarentur omnia, vt Stoici, ſeu caſu ac temere euenirent, vt Epicurei tradebant, inutilem eſſe philoſophiam. Poſtremo exponitur egregium dictum Epicuri de cupiditatibus terminandis.*

PINCIANVS.

COtidiana meditatione.] *Sunt codices qui legant, non* meditatione, *ſed* lectione.

Nec tamen longis.] Nec tam longis, *vetus lectio.*

Quod iam de te ſpem habeam, nondum fiduciam.] *Particula illa* iam *non habetur in quibuſdam codicibus. In aliis habetur, ſed deſideratur* quod.

Vt aliqua oblectatione conſumatur dies.] *Nonnulla exemplaria,* vt cum aliqua oblectatione conſumatur dies.

Si aut conſilium meum Deus occupauit.] Sed aut conſilium, *&c. quidam codices. & ſi tolerabilis etiam eſt prior lectio.*

Aut ſi repentina, aut ſubita dominantur.] *Vetus lectio,* aut ſi repentina vis & ſubita dominatur.

Si bene te noui, circumſpicies.] Circumſpexiſti *eadem, non* circumſpicies.

Retrahe à te vanis.] *Scribe,* Retrahe ergò te à vanis.

ERASMVS.

CEterum tolerabilem, etiam inchoata.] *Hunc locum non ſcriba quilibet, ſed eruditulus aliquis de-*

Digitized by Google

prauarat. Sic enim mutarat ſcripturam: cęterum nec tolerabilem, ſine ipſa etiam inchoari. *quum Seneca ſenſerit à ſapientia perfecta præſtari beatam vitam: ab inchoata, hoc eſt imperfecta, tolerabilem.*

OPSOPOEVS.

Q*Vod eſt in prioribus editionibus,* ceterũ tolerabilem, *agnoſcunt quoque m.ſſ. & poſtea, m.ſſ.* Itaque tibi apud me pluribus verbis, aut (*vel* haut) adfirmitatis, nec tam longis, intelligo te multum profeciſſe.

M.ſſ. vt cum aliqua ob. *Poſtea*, Incerta. Sed aut conſ. *Paulo poſt*, aut ſi repentina ac ſubita dominantur.

Ita ordinantur verba in m.ſſ. Contine illum & conſtitue.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

PHILOSOPHIAM autem non differendam, amplectandam omiſſis rebus. At pauper ero. Quid ſi hoc expetendum? expeditus philoſophaberis. Iam Natura pauca deſiderat: atque ea non deerunt. Clauſula, Cui paupertas grauis, etiam opes erunt: nam vitium eſt in animo.

EPIST. XVII.

PRoiice omnia iſta, ſi ſapis: imò vt ſapias: & ad bonam mentem magno curſu, ac totis viribus, tende. Si quid eſt quo teneris, aut expedi, aut incide. Moratur, inquis, me res familiaris. ſic illam diſponere volo, vt 1 ſufficere nihil agenti poſſit: ne aut paupertas mihi oneri ſit, aut ego alicui. Cum hæc dicis, non videris vim ac potentiam eius de quo cogitas boni noſſe: & ſummam quidem rei peruides, quantum philoſophia proſit; partes autem nondum ſatis ſubtiliter diſpicis. nec dum ſcis, quantum vbique nos adiuuet? quemadmodum & in maximis (2 vt Ciceronis vtar verbis) opituletur. & in minima deſcendat. Mihi crede, aduoca illam in conſilium: ſuadebit tibi, ne 3 ad calculos ſedeas. Nempe hoc queris, & hoc iſta dilatione vis conſequi, ne tibi paupertas timenda ſit. Quid ſi appetenda eſt? multis ad philoſophandum obſtitere diuitiæ: paupertas expedita eſt, ſecura eſt. 4 Cum claſſicum cecinit, ſcit non ſe peti: cum 5 aliqua conclamatio eſt, quomodo exeat, non quid efferat, quærit. Si nauigandum eſt, non perſtrepunt portus, nec vnius comitatu inquieta ſunt littora; non circunſtat illam turba ſeruorum, ad quos paſcendos tranſmarinarum regionum eſt optanda fertilitas. Facile eſt paſcere paucos ventres; & bene inſtitutos, & nihil aliud deſiderantes, quam impleri. Paruo fames conſtat, magno faſtidium. Paupertas contenta eſt deſideriis inſtantibus ſatisfacere. Quid eſt ergo, quare tu hanc recuſes contubernalem, cuius mores ſanus diues imitatur? Si vis vacare animo, aut pauper ſis oportet, aut pauperi ſimilis. Non poteſt ſtudium ſalutare fieri ſine frugalitatis cura: frugalitas autem, paupertas voluntaria eſt. Tolle itaque iſtas excuſationes: Quantum ſat eſt, nondum habeo: ſi ad illam ſummam peruenero, tunc me totum philoſophiæ dabo. Atqui nihil prius quam hoc parandum eſt, quod tu differs, & poſt cetera paras Ab hoc incipiendum eſt. Parare, inquis, vnde viuam, volo. 6 Simul & parare diſce. Si quid te vetat bene viuere, benè mori non vetat. Non eſt quod paupertas nos à Philoſophia reuocet, ne egeſtas quidem: toleranda eſt enim ad hoc properantibus vel fames, quam tolerauere quidam in obſidionibus. Et quod aliud erat illius patientiæ præmium, quàm in arbitrium non cadere victoris? quanto hoc maius eſt, quo promittitur perpetua libertas, nullius nec hominis, nec Dei timor? Et quidem vel eſurienti ad iſta veniendum eſt. Perpeſſi ſunt exercitus inopiam omnium rerum, vixerunt herbarum radicibus & 7 dictu fœdam tulerunt famem: hæc omnia paſſi ſunt pro regno (quò magis mireris) alieno: 8 dubitabit aliquis ferre paupertatem, vt animũ furoribus liberet? Non eſt ergo prius acquirendum. licet ad philoſophiam etiam ſine viatico peruenire. Ita eſt, cum omnia habueris, tunc & ſapientiam habere voles. Hæc erit vltimum vitę inſtrumentum, & (vt ita dicam) additamentum. Tu verò, ſiue aliquid habes, iam philoſophare: vnde enim ſcis, an iam nimis habeas? ſiue nihil, hoc prius quęre, quàm quidquam. At neceſſaria deerunt. Primum deeſſe non poterunt, quia natura minimum petit: naturæ autem ſe ſapiens accommodat. Sed ſi neceſſitates vltimæ inciderint, iamdudum 9 exiliet è vita, & moleſtus ſibi eſſe deſinet. Si verò exiguum fuerit & anguſtum, quo poſſit vita produci: id boni conſulet, nec vltra neceſſaria ſolicitus aut anxius, ventri & ſcapulis ſuum reddet, & occupationes diuitum, concurſationeſque ad diuitias euntium, ſecurus lætuſque ridebit, ac dicet: Quid in longum ipſe te differs? expectabiſne fœnoris quæſtum, aut ex merce compendium, aut tabulas beati ſenis, cum fieri poſſis ſtatim diues? Repræſentat opes ſapientia: quas cuicumque fecit ſuperuacuas, dedit. Hæc ad alios pertinent: tu locupletibus

Digitized by Google

propiores. 10 Sæculum muta,nimis habes.Ineſt omni ſæculo, quod ſat eſt. Poteram hoc loco epiſtolam claudere,niſi te male inſtituiſſem. 11 Reges Parthos non poteſt quiſquam ſalutare ſine munere,tibi valedicere non licet gratis. Quid iſtuc? ab Epicuro mutuum ſumam. *Multis paraſſe diuitias, non finis miſeriarum fuit, ſed mutatio.* Non hoc miror. non eſt enim in rebus vitium,ſed in ipſo animo. Illud quod paupertatem graue mi fecerat, & diuitias graues fecit. Quemadmodum nihil differt, vtrum ægrum in ligneo lecto,an in aureo colloces: quocumque illum tranſtuleris, morbum ſuum ſecum transfert: ſic nihil refert,vtrum animus æger in diuitiis,an in paupertate ponatur. malũ ſuum,illũ ſequitur.

I. LIPSIVS.

1. SVfficere nihil agenti.] *Quid? ergo philoſophia nihil agit? Sola aliquid,& plurimum: niſi ad externam tamen actionem hæc refers. At libri ferè*, ſufficere in hoc agenti. *ex quo rectè Gruterus*, vnum hoc agenti.

2. Vt Ciceronis vtar verbis.] *Vbi hoc ille? haud nunc commemini. An in Hortenſio, vbi ex profeſſo laudauit?*

3. Ad calculos.] *Ne computes, & victus potius, quam vitæ rationes diſponas.*

4. Cum claſſicum cecinit.] *Retuli ad morem, quo rei citabantur claſſico, ad* 11. *Annalem Taciti. Nunc magis eſt vt Grutero meo ſubſcribam, ad Claſſicum militare aptanti. Petronius:*

Cùm cecinere tubæ, iugulo ſtat diuite ferrum:
paupertas non petitur,& à ſe tuta eſt.

5. Aliqua conclamatio.] *Vt in igne, ruina, periculo.*

6. Simul & parare diſce.] *Vis parare? rationem parandi etiam diſce; vt viuere promptus ſis,& mori. Sic affecto nihil deerit: ſi enim deſit, ecce ianua, exi.*

7. Dictu fœdam.] *Alÿs placet*, fœdis. *nam libri ferè*, fœdius. *Alimenta autem fœda dictu, à quibus abhorremus, vt fœtida, vt cadauera etiam humana.*

8. Dubitabit aliquis.] *Pro toto hoc argumento, pulchrè Manilius:*

Quæremus lucrum naui, mortemque ſequemur
In prædas.pudeat tanto bona velle caduca.
Quid cælo dabimus? quantum eſt,quo væneat omne?
Impendendus homo eſt, Deus eſſe vt poſſit in ipſo.

Pulchra, inquam, hæc magis, an pia?

9. Exſiliet è vita.] *Morte ſponte ſumpta, vt Stoici quidem docebant. De quo ego Manuduct.* III. *Diſſert.* XXII.

10. Sæculum muta.] *Id eſt, antiqua exempla reſpice, luxui propiores.* Quoniam quidem, *vt ipſe ad Heluiam cap.* XII. *ait*, eò temporum prolapſa luxuria eſt, vt maius viaticum exſulum ſit, quam olim patrimonium principum fuit. *Bene ergo de* Sæculo: *ex quo qui* Sacculum *confuerunt, inconcinni mihi ſartores.*

11. Reges Parthos.] *Vide Ælianum* I. *Var. Hiſt. cap.* I. *Et exempla in Oriente plura ſunt. inter ea & Magorum, in noſtris Sacris: qui Chriſtum adoraturi, munera obtulerunt.*

MVRETVS.

PRoiice omnia iſta.] *Nihil eſſe cur Philoſophandi tempus differat paupertatis metu, quæ nõ modo incommodi nihil affert, ſed etiam commodo plerumque eſt verè atque ex animo philoſophari cupientibus.*

PINCIANVS.

VT ſufficere nihil agenti poſſit.] *Quædam exemplaria* officere, *pro* ſufficere *legunt, alia* vt ſufficere in hoc agenti poſſit. *Alia*, vt ſufficere hoc agenti poſſit.

Cum aliqua conclamatum eſt.] *Vetus lectio*, cum aliqua vi conclamatum eſt: *Scribendum reor*, cum alicubi conclamatum eſt.

Bene mori non vetat.] *Legendum* vetet, *non* vetat, *aliàs claudicabit ſenſus, & ſic præfert vetus lectio.*

Aut ex mercede compendium.] *Quidam codices*, aut ex merce compendium.

Illud quoque paupertatem nobis grauem fecerat.] *Verbum* quoque *tollendum ex vetere lectione.*

O P S O P OE V S.

M.SS. Cum aliqua conclamata eſt. *In excerptis, infra quæ vulgo de paupertate inſcribuntur, legitur*, cum aliquo conclamatum eſt. *Et poſtea Modius epiſt.* CXXVII. *dicit ſcrib. videri*, & dictu fœdis tulerunt famem. *Tres noſtri adſtipulantur omnino, quartus ex parte, in margine refert* fœdius, *vnde extrita vltima vocali facile fit* fœdis.

Ibidem Modius: in vno m. ſ. codice iſta. Id eſt omni ſacculo quod ſat eſt. *non comparebant: in duobus hoc modo legebantur*, Id eſt autem omnia ſæcula quæ ſata eſt. *Vnde ſuſpicabar gloſſemata hæc eſſe, legẽdumque eis omiſſis*: Hæc ad alios pertinent, tu locupletibus propior es. Sæculum muta, nimis habes, *redeamus, inquit, ad Fabriciorum & Curiorum tempora, immodice diues eris. Hæc ille. Libri quos inſpexi, habent.* id eſt, autem omnia (*vnus* omni) ſcio, quod ſat eſt. *Romana editio, & hæc Pariſina*, Saculum muta, nimis habes. Ineſt omni ſacculo, quod ſat eſt. *Hinc leui mutatione fiet*: Sæculum muta: nimis habes. Ineſt autem omni ſæculo quod ſat eſt. *Ex compẽdioſa ſcriptura*, ſci’m, *conſuerunt nobis* ſacculum.

M. ſſ. Nec hoc miror. *item*, paupertatem nobis grauem, *vt quoque in excerptis eſt pag.* 186. 20.

G R V T.

Ne ad calculos ſedeas.] *Sic epiſt.* 48. *dicit* ſedere ad album. *Calculi autem hic ſunt quibus numeramus vtimurque in computando, vt probaui contra quorumdam opinionem lib.* 19. *Suſpic. cap.* 10. *Gruterus.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

SAPIENTEM, in publica laſciuia, temperanter ſe gerere: & aut nihil aut parum ex moribus libare. Quomodocunque, vtile eſſe, certis diebus abſtinere, parcere, pauperes adſimilare. Præexercitatio eſt ad veram inopiam, ſi ea venit. Clauſula ab Epicuro: Ira inſaniæ aſſidet.

Digitized by Google

EPIST. XVIII.

1. DEcember eſt menſis,cum maximè ciuitas deſudat. Ius luxuriæ publicè datum eſt: ingenti apparatu ſonant omnia: tamquam quidquam inter Saturnalia interſit, & dies rerum agendarum. Adeò nihil intereſt, vt non videatur mihi erraſſe, qui dixit, 2
olim menſem Decembrem fuiſſe,nunc annum. Si te hic haberem,libenter tecum conferrem quid exiſtimares eſſe faciendum. vtrum nihil ex quotidiana conſuetudine mouendum;an, ne diſſidere videremur cum publicis moribus, & hilarius cœnandum & exuendam togam.Nam quod fieri niſi 3 in tumultu & triſti tempore ciuitatis non ſolebat,voluptatis cauſſa ac feſtorum dierum veſtem mutauimus. Si te bene noui, arbitri partibus functus,nec per omnia nos ſimiles eſſe 4 pilleatæ turbæ voluiſſes, nec per omnia diſſimiles:niſi forte his maxime diebus animo imperandum eſt, vt tunc voluptatibus ſolus abſtineat,cum in illas omnis turba procubuit. Certiſſimum argumentum firmitatis ſuæ capit,ſi ad blanda & in luxuriam trahentia 5 nec it, 6 nec abducitur. Hoc multo fortius eſt,ebrio ac vomitante populo,ſiccum ac ſobrium eſſe:illud temperatius,non excerpere ſe,nec inſigniri,nec miſceri omnibus:& eadem, ſed non eodem modo,facere. Licet enim ſine luxuria agere feſtum diem. Ceterum adeo mihi placet tentare animi tui firmitatem, vt ex præcepto magnorum virorum tibi quoque præcipiam: interponas aliquot dies,quibus cōtentus minimo ac viliſſimo cibo,dura atque horrida veſte,dicas tibi: Hoc eſt quod timebatur? In ipſa ſecuritate animus ad difficilia ſe præparet, & contra iniurias fortunæ inter beneficia firmetur. Miles in media pace 7 decurrit ſine vllo hoſte, 8 vallum iacit, & ſuperuacuo labore laſſatur,vt ſufficere neceſſario poſſit. Quem in ipſa re trepidare nolueris,ante rem exerce. Hoc ſecuti ſunt, qui omnibus menſibus paupertatem imitati,prope ad inopiam acceſſerunt, ne vmquam expauéſcerent,quod ſæpe didiciſſent. Non eſt nunc quod exiſtimes me ducere te 9 ad modicas cœnas & 10 pauperum cellas,& quidquid aliud eſt,per quod luxuria diuitiarum tædio ludit. 11 Grabatus ille verus ſit,& ſagum,& 12 panis durus ac ſordidus. Hoc triduo & quatriduo fer, interdum pluribus diebus:vt non luſus ſit, 13 ſed experimentum. Tunc mihi crede,Lucili,exultabis, 14 dupondio ſatur, & intelliges ad ſaturitatem non opus eſſe fortuna: hoc enim quod neceſſitati ſat eſt, debet etiam irata. Non eſt tamen quàre tu multum tibi facere videaris: facies enim quod multa millia ſeruorum, multa millia pauperum faciunt. Illo nomine te ſuſpice,quod facis non coactus. Tam facile erit tibi illud pati ſemper, quam aliquando experiri. Exerceamur 15 ad palum:& ne imparatos fortuna deprehendat,fiat nobis paupertas familiaris. Securius diuites erimus, ſi ſcierimus quam non ſit graue pauperes eſſe. Certos habebat dies ille magiſter voluptatis Epicurus, quibus maligne famem exſtingueret:viſurus an aliquid deeſſet ex plena & conſummata voluptate, vel quantum deeſſet,& an dignum, quod quis magno labore penſaret, hoc certe in his epiſtolis ait, quas ſcripſit, 16 Charino magiſtratu,ad Polyænum. Et quidem gloriatur, 17 non toto aſſe ſe paſci: Metrodorum, qui nondum tantum profecerit, toto. In hoc tu victu ſaturitatem non putas eſſe? Et voluptas eſt. Voluptas autem, non illa leuis & fugax, & ſubinde reficienda, ſed ſtabilis & certa. Non enim iucunda res eſt 18 aqua & polenta,aut fruſtum hordeacei panis: ſed ſumma voluptas eſt, poſſe capere etiam ex his voluptatem, & ad id ſe reduxiſſe, quod eripere nulla fortunæ iniquitas poſſit. Liberaliora ſunt 19 alimenta carceris: ſepoſitos ad capitale ſupplicium, non tam anguſtè qui occiſurus eſt,paſcit. Quanta eſt animi magnitudo,ad id ſua ſponte deſcendere, quod 20 nec ad extrema quidem redactis timendum ſit? hoc eſt præoccupare tela fortunæ. Incipe ergo,mi Lucili, ſequi horum conſuetudinem, & aliquos dies deſtina, quibus ſecedas à tuis rebus, minimoque te facias familiarem. Incipe cum paupertate habere commercium.

Aude hoſpes contemnere opes, & te quoque dignum
Finge Deo.----

Nemo alius eſt Deo dignus,quam qui opes contempſit. quarum poſſeſſione tibi non interdico: ſed efficere volo, vt illas intrepide poſſideas. quod vno conſequeris modo, ſi te etiam ſine illis beate victurum perſuaſeris tibi; ſi illas tanquam exituras ſemper adſpexeris. Sed iam incipiamus epiſtolam complicare. Prius, inquis, redde quod debes. 21 Delegabo tibi Epicurum. ab illo fiet numeratio. 22 *Immodica ira gignit inſaniam.* Hoc quam verum ſit, neceſſe eſt ſcias, cum habueris 23 & ſeruum,& inimicum. In omnes perſonas hic exardeſcit affectus, tam ex amore naſcitur, quam ex odio: non minus inter ſeria, quam inter luſus & iocos. Nec intereſt, ex quam magna cauſſa naſcatur, ſed in qualem

qualem perueniat animum. Sic ignis non refert quam magnus, ſed quo incidat. nam etiam maximum ſolida non receperunt: rurſus arida, & corripi facilia, ſcintillam quoque fouent vſque in incendium. Ita eſt, mi Lucili, ingentis iræ exitus, furor eſt: & ideo ira vitanda eſt, non moderationis cauſſa, ſed ſanitatis.

IVSTVS LIPSIVS.

1. DEcember eſt.] *Saturnalia tunc, Sigillaria, & ludi. Ego in Saturnalib.*

2. Olim menſem.] *Quiſquis ille, acute dixit. & pro luxu eius æui. Toto anno Saturnalia.*

3. In tumultu.] *Olim, cum ad Saga ibatur. Vide me* 1. *Saturn. cap.* 11.

4. Pilleatæ turbæ.] *Teneamus. nam pilleos Saturnalibus ſumebant. Ibidem docui. Quod alij,* pullatæ turbæ, *non habet hic locum, & contra libros eſt.*

5. Nec it.] *Sponte.*

6. Nec abducitur.] *Ab alijs, aut à turba.*

7. Decurrit.] *In armis per aliquot milliaria, exercitij genus. Vide Militiam noſtram lib.* v.

8. Vallum iacit.] *Et fert quoque, vt ibidem doctum.*

9. Ad modicas cœnas.] *A Mureto eſt: at ego maluiſſem,* ad medicas cœnas, *ſobrias, & ſanitati factas. Sed non ita libri præeunt, qui* admoueas cænas; *aut,* dicere moneas cænas, *fere habent. Itaque ingenioſe (quomodo ille aliter?) Ioſephus Scaliger, vt accepi:* ad monas cœnas *diuinabat, id eſt,* μόνας κοινὰς: *vt alluſio ſit & argutatio in nominibus, cum* cœna *Latinis dicta, quaſi* κοινὴ, *communis cibatio: &* μόνη *opponatur, cum ſoli & ſeorſim dapem ſumunt. Sed nec Turnebi improbum,* ad Timoneas cœnas. *De Timone notum, qui homines fugiebat & oderat, & ſolitarius agebat victitabatque. Igitur in prouerbio* Timoneæ cœnæ, *ſine conuiuio conuiuium. Vide Turnebum lib.* XXIV. *Aduerſar. cap.* XXXIII.

10. Pauperum cellas.] *Apparet igitur tunc quoque cænaculis aut diætis abſtinuiſſe, & in ſecreti aliqua & anguſta cella cænaſſe. Hoc atius tangere videtur:*

Mundæque, paruo ſub lare Pauperum,
Cœnæ, ſine aulæis & oſtro.
Sollicitam explicuere frontem.

Etſi ad alienas hoc ædes, & vere pauperum, magis ſit referre. De iſto autem diuitum ritu, Seneca ad Heluiam cap. XII. *vide.*

11. Grabatus ille verus.] *Alij* ferus. *Teneamus editum: ſit vere* grabatus, *id eſt vilis & viliorum lectus:* σκιμπόδιον.

12. Panis durus.] *Non recens, ſed ſiccus aut mucidus.*

13. Sed experimentum.] *Præceptum toti huic rei in Epicteto ſimile,* III. *Diſſert.* XIII. μελέτησόν ποτε διαγωγὴν ὡς ἄρρωστος, ἵνα ποθ' ὡς ὑγιαίνων διαγάγῃς. ἀσίτησον, ὑδροπότησον, ἀπόσχου ποτὲ παντάπασιν ὀρέξεως, ἵνα ποτὲ καὶ εὐλόγως ὀρεχθῇς: Meditare aliquando & vſurpa vitæ rationem, tanquam infirmus, vt recte valere etiam poſſis. Abſtine à cibis, aquam pota, aliquando omnem appetitum cohibe, vt mox etiam recte & rationabiliter poſſis appetere.

14. Dupondio ſatur.] *Duobus aſſibus. Recte ita Eraſmus, cum antea inſcriptus,* diſpendio.

15. Ad Palum.] *Quod genus palaria dictum: nos in Militia, lib.* v. *Hoc quoque Eraſmo inſcribatur: nam in libris, ad* paululum.

16. Charino Magiſtratu.] *More Græco,* Χαρίνου ἄρχοντος. *Ita enim annum & tempus illi notabant, vt Romani per Conſules. Hoc Muretus. At libri plures,* magiſtratui. *Tum eſſet, ſcriptam epiſtolam nomine* Charini magiſtratus, *ad Polyænum.*

17. Non toto aſſe ſe.] *Atqui* Timocrates ei obiecit, quod minam cottidie in cibos ſumeret: *ſcriptum Laërtio, Epicuri amatori, & reiectum. Nam alij plures,* viliſſimis & ſimpliciſſimis cibis vixiſſe. *Inuenio hæc eius verba in Stobæo:* Βρυάζω τῷ κατὰ τὸ σωμάτιον ἡδεῖ, ὕδατι καὶ ἄρτῳ χρώμενος. Καὶ προσπτύω ταῖς ἐκ πολυτελείας ἡδοναῖς, οὐ δι' αὐτάς, ἀλλὰ διὰ τὰ ἀκολουθοῦντα αὐταῖς δυσχερῆ: Plenus ſum & diffluo voluptate corpuſculi, idque Aqua & Pane vtens. Deſpuo autem ſumptuoſas voluptates, non ob ipſas, ſed incommoda quæ comitantur.

18. Aqua & polenta.] *Ipſa Epicuri verba, in epiſtola ad Menœceum:* καὶ μᾶζα καὶ ὕδωρ τὴν ἀκροτάτην ἀποδίδωσιν ἡδονὴν, ὅταν ἐνδέων τις αὐτὰ προσενέγκηται: Polenta & Aqua ſummam voluptatem præbent, ſiquis illa indigens ſumit. *Adde infra Epiſtolam.* cx.

19. Alimenta carceris.] *Nam certus modiuſque cibus captiuis, vti & ſeruis: idque, quia in dies finitus,* Diarium *dicebant. In Controuerſiis Senecæ, lib.* IX. Cum introductus eſſet ex carcere in Senatum, poſtulaturus vt diaria acciperet. *Salluſtius in oratione Lepidi:* Quinis modijs libertatem omnium æſtimauere. qui profecto non amplius poſſunt alimentis carceris. Namque vt illis exiguitate mors prohibetur, ſeneſcunt vires: ſic neque abſolui cura familiari tam parua re poſſis, & ignauiſſimi quique tenui iſta ſpe fruſtrantur. *Vides exigua fuiſſe hæc alimenta, & lege* XII. *tabul.* libram farris, in dies ſingulos.

20. Nec ad extrema quidem redactis.] *Liber meus & meliores,* nec extremis quidem decretis. *Et germana hæc ſcriptio: valetque, cum extrema decreta ſunt.*

21. Delegabo tibi Epicurum.] *Scriptiſere,* Delegabo te ad Epicurum. *Vitronis modo, ad* Delegationem *adſpectum, fori verbum: cum alium pro nobis debitorem, & vicariũ ſubſtituimus. Vide De Benef.* VI. *capite.* V.

22. Immodica ira.] *Imo* quidam è Sapientibus iram dixerunt breuem inſaniam. *Vide De Ira* I. *cap.* I.

23. Et ſeruum, & inimicum.] *Suſpecta hæc Muretus habet: nõ ego. Sentẽtia ſub Tiberio aliquo, aut tyrannis, vera & prompta. Serui accuſabant, calumniabãtur in occulto: & credebatur. Hoc iniquiſſimum, & legibus vetitũ, tamen illi admittebant: cum iuſta & magna indignatione eorum, quibus inuenïebat. Exempla in Tacito ſunt: & hic apparet, Lucilio idem eueniſſe, qui* inimicum *habuit, & quidem* ſeruum.

MVRETVS.

DEcember.] *Quomodo ſapientiæ ſtudio deditus gerere ſe debeat certis quibuſdam diebus, quibus totæ ciuitates, quaſi laxandorum animorum cauſa, publice inſaniunt: vt fiebat olim Romæ menſe Decembri, nunc parte quadam menſis Februarij. Addit, certos quoſdam dies ſumendos eſſe, quibus experiamur quomodo pauperiatem ferre poſſimus. Concludit poſtremo epiſtolam dicto quodam Epicuri de vicinitate iræ & inſaniæ.*

Ducere te ad modicas cœnas.] *Ita quidam veteres libri: Meus.* ducere te ad moneas cœnas. *Dubitaui num legendum ſit,* ad Timoneas cœnas. *Vt hoc nomine ſignificaret durum, aſperum, & ſolitarium victum, qualis fuiſſe dicitur Timonis, cum è maximis opibus ad ſummam inopiam redactus, & ab omnibus deſtitutus eſſet.*

Charino magiſtratu.] Χαρίνου ἄρχοντος. *Ita enim ſignificabant annum Athenienſes, ex nomine τοῦ ἐπωνύμου, vt Romani ex nomine Conſulum ordinariorum.*

Digitized by Google

Seruum & inimicum.] *Hæ voces mihi ſuſpectæ ſunt.*
Quo maxime ciuitas deſudat.] *Eadem*, quum maxime ciuitas deſudat.

PINCIANVS.

Grabbatus ille ferus ſit.] *Scribe*, Grabbatus ille verus ſit, *ex eadem.*

Incipe cum paupere habere commercium.] *Scribe*, paupertate, *non* paupere, *ex eadem.*

ERASMVS.

Grabbatus ferus ſit.] Pro *grabbatus ferus*, quidam habebat *verus*, forte *ferus* legendum, vt commendet vigiliam.

OPSOPOEVS.

Membranæ veteres, cum maxime ciuitas ſudat.
Priores editiones. non interſit. *Petrus Faber Semeſtrium lib.* 1. *cap.* 14. Pro non interſit, *reſtituendum* modo interſit: *ea quæ ſtatim ſubyciuntur, aperte probant:* Adeo, *inquit*, nihil intereſt, vt non videatur mihi erraſſe qui dixit, olim menſem Decemb. fuiſſe, nunc annum: *& quod Saturni menſem toto anno celebratum ab imperatore Claudio Seneca in Apocolocyntoſi ſcribit. Hæc P. Faber. Mod. epiſt.* 127. *Sine ſententia oratio eſt, tentant igitur quidam corrigere mutato τῷ* non *in* nunc, *leguntque*, tanquam quiddam inter Saturnalia nunc interſit, *at ego profiteor, cum illud* non *in tribus noſtris m. ſſ. codicibus non reperiatur, plane ſcribendum ex auctoritate eorundem*: December menſis eſt, quo cum maxime ciuitas deſudat, *&c.* tanquam quiddam inter Saturnalia interſit, & dies, *&c. Huic particulæ non relegationi fauent quoque noſtræ membranæ.*

M. ſſ. nec inſignire. *Poſtea duo.* diſcurrit. *ſed probum eſt* decurrit. *Milites enim cum in armis ordinem ſeruantes pleno paſſu incedebãt, aut currebant, decurrere dicebantur, vt docet Turnebus cap.* 8. *lib.* 5. *Aduerſ.*

Idem cap. 33. *lib.* 34. *Aduerſ. Senecæ locum emendabo, & explicabo, ſed deprauatam ſcripturam prius exhibebo.* Non eſt nunc quod exiſtimes me dicere, vt te admoueas ad cœnas & pauperum cellas. *Vetus liber ita deſcriptum hoc habet*, non eſt quod nunc exiſtimes me dicere Temœnas cœnas & pauperum cellas. *Puto verum eſſe* Timoneas, *à Timone, qui humanum genus exoſus erat, vitamque quandam ſubhumanam & feram ſequebatur, in cibiſque non modo vulgaribus, ſed etiam viliſsimis, & ab reliquis hominibus prope damnatis acquieſcebat. Hæc Turnebus. Quatuor noſtri clare habent*, me dicere temoneas cœnas. *Nec dubitandum eſt quin genuina ſit quam reſtituit Turnebus lectio. Strabo lib.* 17. *refert Antonium poſt Actiacam cladem ab amicis deſertum ſibi Timonis exemplo domicilium conſtruxiſſe, quod τιμώνειον appellaret. Copioſius vero Plutarchus in Antonio: vbi quæ de Timonis & Apemanti conuiuio verba leguntur, mire hunc Senecæ locum illuſtrant.* Καί ποτε (ait) τῆς τῶν χοῶν οὔσης ἑορτῆς, εἱστιῶντο καθ' αὑτοὺς οἱ δύο· τοῦ δ' Ἀπημάντου φήσαντος· ὡς καλὸν, ὦ Τίμων, τὸ συμπόσιον ἡμῶν, εἴγε σὺ ἔφη, μὴ παρῆς. *Timoneas itaque cœnas poſſumus interpretari ſolitarias, omni hominum conſortio excluſo, more Timonis, cui ne quidem cum Apemanto ſui ſimili conuiuium iucundum erat.*

Scripti quos vidi (ſcribit Mod. epiſt. 127.) *conſentiunt emendandum:* & intelliges ad ſecuritatem non opus eſſe fortuna. *tota præcedens epiſtola verſata in eo eſt, vt Lucilio, quem à philoſophia abſtinebat res familiaris, quam ita ſe prius diſponere velle dicebat, vt poſſet ſufficere nihil agenti, ac ſic animo otioſo, & de rebus ad vitam neceſſariis ſecuro ſtudiis daturum ſe promittebat, vt huic inquam Lucilio perſuaderet, poſſe iam tam cum de paupertate ſecurum hoc agere, atque hoc eſt quod iterum hic reperit. Bene Modius, & præter tres m. ſſ. atteſtantur Excerpta alibi & Seneca ipſe in hac epiſtola paulo ante*, In ipſa ſecuritate animus ad difficilia ſe præparet. *infra iterum*, Securius diuites erimus, &c.

M. ſſ. quarum poſſeſſionem tibi non interdico, *Excerpta*, poſſeſſiones.

GRVTERVS ET IVRETVS.

Qvod fieri niſi in luctu & triſti tempore, &c.] *Puta propter exercitus cladem, aut ſeditionem in vrbe, aut ob imperatoris primariaue alicuius perſonæ obitum, quod ipſum aſſerit quoque Plutarchus in Caeſ. & Cicer. poſt Lucanum, lib.* 2. *Pharſal.*

Plebeo tectus amictu.

Omnis honos: nullos comitata eſt purpura faſces. *de hoc vide Fabrum lib.* 2. *Semeſtr. cap.* 10.

Miles in media pace decurrit ſine vllo hoſte.] *Facit huc omnino quod Tertullianus lib. ad Martyres cap.* 3. *de militibus loquens*: Etiam in pace, labore & incommodis bellũ pati iam ediſcũt, in armis deambulando, cãpum decurrendo, foſſam moliẽdo, &c.

Grabatus ille verus ſit.] *v. e.* vilis ſit.

Exerceamur ad palum.] *De ea exercitatione vide Vegetium lib.* 1. *cap.* 11. *& ad eum Stewechius.*

Magiſter voluptatis.] *v. e.* voluptaris.

Animi magnitudo.] *v. e.* animi fortitudo.

Sequi horum conſuetudinem, & aliquos dies deſtina.] *v. e. Iureti*, ſequi horum ſimilitudinem, & aliq. d. deſtinare.

Solida non receperunt.] *v. e.* recipiunt.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

OMITTENDAS aut abijciendas occupationes, & otium captandum: ſed otium, non latebras. Monet ab aula, & ſplendore abire: quæ tumultus & fluctus ſuos habent. Clauſula ab eodem magiſtro: Vide quibuſcum menſa communices.

EPIST. XIX.

EXſulto quotiens epiſtolas tuas accipio. implent enim me bona ſpe: iam non promittunt de te, ſed ſpondent. Ita fac, oro atque obſecro: quid enim habeo melius, quod amicum rogem, quam quod 1 pro ipſo rogaturus ſum? ſi potes, ſubduc te iſtis occupationibus: ſi minus, eripe. Satis multum temporis ſparſimus, incipiamus in ſenectute 2
vaſa colligere. Numquid inuidioſum eſt? 3 in freto viximus, moriamur in portu. Neque

ego ſuaſerim tibi nomen ex otio petere,quod nec iactare debes, nec abſcondere. Numquam enim vſque eo te abigam, generis humani 4 furore damnato: vt latebram tibi aliquam parari & obliuionem velim. id age, vt otium tuum non emineat, ſed appareat. Deinde videbunt de iſto, quibus integra ſunt 5 & propria conſilia: an velint vitam per obſcurum tranſmittere. tibi liberum non eſt. In medium te protulit ingenij vigor, ſcriptorum elegantia, claræ & nobiles amicitiæ. Tanta notitia te inuaſit, vt ſi in extrema mergaris, ac penitus condaris, tamen priora te monſtrabunt. tenebras habere non potes: ſequetur priſtinæ lucis multum, quocumque fugeris. Quietem potes vindicare, ſine vllius odio, ſine deſiderio, aut morſu animi tui. Quid enim relinques, quod inuitus relictum à te poſſis cogitare? clientes? quorum nemo teipſum ſequitur, ſed aliquid ex te. Amicos? olim amicitia petebatur: nunc præda. Mutabunt teſtamenta deſtituti ſenes? migrabit ad aliud limen ſalutator? non poteſt paruo res magna conſtare. Æſtima vtrum te relinquere, an aliquid ex tuis malis. Vtinam tibi quidem ſeneſcere contigiſſet intra natalium tuorum modum, nec te in altum fortuna miſiſſet! Tulit te longe à conſpectu vitæ ſalubris rapida felicitas, prouincia & procuratio, & quidquid ab iſtis promittitur: maiora deinde officia te excipient, & ex aliis alia. Quis exitus erit? quid expectas, 6 donec deſinas? habere, quod cupias? Nunquam erit tempus. Qualem dicimus eſſe ſeriem cauſſarum, ex quibus nectitur fatum, talem & cupiditatem: altera ex fine alterius naſcitur. In eam demiſſus es vitam, quæ numquam tibi miſeriarum terminum ac ſeruitutis ipſa factura ſit. Subduc ceruicem iugo tritam, ſemel illam incidi, quam ſemper premi, ſatius eſt. Si te ad priuata retuleris, minora erunt omnia, ſed affatim implebunt; at nunc plurima & vndique ingeſta non ſatiant. Vtrum autem mauis, ex inopia ſaturitatem, an in copia famem? Et auida felicitas eſt, & alienæ auiditati expoſita. Quamdiu tibi ſatis nihil fuerit, 7 ipſe aliis non eris. Quomodo, inquis, exibo? vtcumque. Cogita quam multa temere pro pecunia, quam multa laborioſe pro honore tentaueris: aliquid & pro otio audendum eſt, aut in iſta ſolicitudine procurationum, & deinde vrbanorum officiorum, ſeneſcendum in tumultu, ac ſemper nouis fluctibus, quos effugere nulla modeſtia, nulla vitæ quiete contingit. Quid enim ad rem pertinet an tu quieſcere velis? fortuna tua non vult. Quid ſi illi etiam nunc permiſeris creſcere? quantum ad ſucceſſum acceſſerit, accedet ad metum. Volo tibi hoc loco referre dictum Mecænatis. 8 vera in ipſo eculeo docuit, *Ipſa enim altitudo 9 attonat ſumma.* Si quæris, in quo libro dixerit, in eo qui Prometheus inſcribitur. hoc voluit dicere, attonita habet ſumma. Eſt ergo tanti vlla potentia, vt ſit tibi 10 tam ebrius ſermo? Ingenioſus vir ille fuit, magnum exemplum Romanæ eloquentiæ daturus, niſi illum 11 eneruaſſet felicitas, imo caſtraſſet. Hic te exitus manet, niſi iam contrahis vela, niſi (quod ille 12 ſero voluit) terram leges. Poteram tecum & hac Mecænatis ſententia parem facere rationem: ſed mouebis mihi controuerſiam, ſi te noui, nec voles quod debeo, 13 in aſpero & probo accipere. Vt ſe res habet, ab Epicuro verſura facienda eſt. *Ante,* inquit, *circumſpiciendum eſt, cum quibus edas & bibas, quam quid edas & bibas. Nam* 14 *ſine amico viſceratio, leonis ac lupi vita eſt.* Hoc non continget tibi, niſi ſeceſſeris: alioquin habebis conuiuas, quos 15 ex turba ſalutantium nomenclator digeſſerit. Errat autem qui 16 amicum in atrio quærit, in conuiuio probat. Nullum habet maius malum occupatus homo, & 17 bonis ſuis obſeſſus, quàm quod amicos ſibi putat, quibus ipſe non eſt: quod beneficia ſua efficacia iudicat ad conciliandos amicos, cum quidam, quo plus debent, magis oderint. Leue æs alienum debitorem facit; 18 graue inimicum. Quid ergo? Beneficia non parant amicitias? parant, ſi accepturos licuit eligere; 19 ſi collata, non ſparſa ſunt. Itaque dum incipis eſſe mentis tuæ, interim hoc cõſilio ſapientum vtere. vt magis ad rem exiſtimes pertinere, 20 quis, quam quid acceperit.

I. LIPSIVS.

1. PRo ipſo rogaturus.] *Deos ſcilicet, in eius bonum.*

2. Vaſa colligere.] *Quod milites diſceſſuri, & caſtra mutaturi, faciunt.*

3. In freto] *Cui nomen à feruore:* quod in fretum, *ait Varro,* ſæpe concurrat æſtus, atque efferueſcat.

4. Furore damnato.] *Vt Timon ille Miſanthropus, & plures fecere.*

5. Et propria conſilia.] *Bene in meo,* & prima, *qui nondum ſcilicet genus vitæ ingreſſi, quibus omnia libera.*

6. Donec deſinas! habere.] *Iuncta malim legi,* deſinas habere, quod cupias? *Ita plenus opum honorumque ſis, vt habeas vltra quod cupias.*

7. Ipſe aliis non eris.] *Non ſufficies aliis. tu petes, & à te alij aſſiduè petent: quod ſemper in iſtis potentibus.*

8. Vera in ipſo eculeo.] *Placeat quorumdam librorum ſcriptio:* Mecænatis vera in ipſo eculeo elocuti. *Quomodo autem in* eculeo? *id eſt, dignitate & Aula, vbi aſſidua tormenta. Omnia potuit apud Auguſtum: nihil ei deſuit, præter hoc, quieſcere & ſecurum eſſe.*

9. Attonat ſumma.] *Percutit, & velut tonitru quatit. Ouidius.*

----Faunique bicornes

Numine contactas attonuere ſuo.

10. Tam ebrius ſermo.] *Non hic nimis, meo iudicio. ſ d & alibi Mecænatem huius culpæ arguit, & calamiſtrati vt ſic dicam, ſermonis. Vide epiſt.* CXIV.

11. Eneruaſſet felicitas.] *In epiſtola* XCII. *Habuit* (*Mecænas*) grande & virile ingenium, niſi ipſe illud diſcinxiſſet.

12. Sero voluit.] *Cum in frigore apud Auguſtum eſſet: cum vxor eius Terentia ſupra ipſum amata.*

13. In aſpero & probo.] *Muretus ſic edidit, & interpretatur: Aſperos nummos, recentes eſſe: veteres enim longo vſu ſolere deteri. vrbane igitur dictū Mecænatis, quaſi talem nummum eſſe ait: quem tamen non ſperat fore, vt Lucilius in ſolutum accipiat, ſed vetuſtiorem poſcat. Ego Hadriano Turnebo, imo ante eum Eraſmo, ſubſcripſerim legentibus:* Nec voles quod debeo, niſi in aſpero & probo accipere. *Voles, inquit, probam aſperamque philoſophiæ aliquam ſententiam, non mollem & fugientem hanc Mecænatis. De aſpero nummo multi dixerunt, capiuntque nouum, non detritum. Ego vel de veteri magis acceperim (ij enim probiores) ſed in theſauris aſſeruato & integro; vel de puri candidique argenti nummo, & cui minima mixtura æris aut plumbi, exque eo decoloratio. Certe in Gloſſis priſcis, δηνάριον λευκόν,* Aſperum *interpretatur. id eſt,* Nummus albus. *Iterumque,* Aſpritudo, candor. *Ita apud Nicetam, ἀσπρίζειν, eſt τὸ λευκαίνειν: & hodieque apud Turcas,* Aſpri, *nummuli ex argento.*

14. Sine amico viſceratio.] *Viſceratio, epulum cum carne. Vide epiſt.* LXXIII. *Dānat igitur μονοτροφίαν,* ſolitariam vitam & victum, *quam & Græci pro conuicio obijciebant. Alexis:*

> Ἐῤῥ' ἐς κόρακας μονοφάγε καὶ τοιχωρύχε.

Abi in malam rem ſoli epulo, & effractarie. *Pulcherrimè autem ille, quiſquis fuit, apud Romanos*: qui quo die ſolus cœnaſſet, dixit, Βεβρωκέναι, μὴ δεδειπνηκέναι ὡς τοῦ δείπνου κοινωνίαν καὶ φιλοφροσύνην ἐπιζητοῦντος ἀεὶ ἡδυσμένην: Ediſſe ſe, non cœnaſſe, tamquam cœna communionem ſemper & oblectantem requirat familiaritatem. *Hæc Plutarchus Quæſtion. Conuiual.* VII. *in præloquio. Et res ita eſt, optimeque Latinis* conuiuium: *iiſdemque* cœna, *quaſi κοινή.*

15. Ex turba ſalutantium.] *Quibus cœna, officiorum velut merces. Apparet autem à Nomenclatore, qui obſeruabat electos & Vocatori indicatos vel officioſos maximè, vel quorum ordo iam eſſet.*

16. Amicum in atrio.] *Vbi ſalutationes. Adde pro ſententia, De Benef.* VI. *cap.* XXXIV.

17. Bonis ſuis obſeſſus.] *Quæ non habet, ſed à quibus habetur, & velut cingitur clauditurque.*

18. Graue inimicum.] *Et idem in beneficiis,* quæ vſque eo læta ſunt, donec exſolui poſſe videantur; ſupra, odium pro gratia redditur.] *Tacitus alibi, & Seneca.*

19. Si collata.] *Iudicio donata, etſi quid in libri,* collocata: *bene etiam pro hoc ſenſu.*

20. Quis, quam quid.] *Non quantum: ſed cui dones.*

MVRETVS.

EXulto.] *Lucilio ſuadet, non vt in latebras & ſolitudinem, ſed vt relictis curis & inanibus honorum titulis, in otium ſe conferat.*

In ipſo equuleo.] *Id eſt, vt opinor, cum ipſa ſua felicitate torqueretur. Fortaſſis etiam in equuleo cum fuiſſe dicit toto illo triennio ante mortem, quo dormire numquam potuit.*

In aſpero & probo.] *Aſperi nummi ſunt recentes. veteres enim longo vſu deteri ac leuari ſolent. Vrbane igitur dictum Mecænatis, quod modo attulerat, quaſi nummum aſperum ac probum eſſe ait, quem tamen non ſperat fore, vt Lucilius in ſolutum accipiat: ſed aliquam vetuſtiorem ſententiam poſtulet pro ſoluto epiſtolæ epimetro. Subijcit igitur aliam ab Epicuro. Quod hic ſomniauit Eraſmus de Aſpero & Probo grammaticis, ita ineptum eſt, vt laboraturus ſit, ſi quis velit quidquam ineptius excogitare.*

PINCIANVS.

VTinam tibi quidem ſeneſcere contigiſſet.] *Verbum* quidem *non habetur in quibuſdam codicibus, nec male.*

Nunquam erit tempus.] *Scribe*, numquam erit tempus deſinendi, *ex vetere lectione.*

Minora erunt omnia, & affatim implebunt,] *Scribe,* ſed affatim implebunt, *non* & affatim implebunt, *ex eadem.*

Et auida felicitas eſt alienæ auiditati expoſita.] *Iteranda coniunctio, &, legendumque,* & auida felicitas eſt, & alienæ auiditati expoſita, *ex eadem.*

Quantum ad ſucceſſum acceſſerit, accedet & metus.] *Scri.* accedet ad metus, *non* accedet & metus, *ex eadem.*

ERASMVS.

IN aſpero & probo accipere.] *Conſidera lector, vtrum malis Aſperum & Probum grammaticos accipere, an addere voculam,* niſi in aſpero & probo: *vt ſit alluſio ad monetam. Nummus probus eſt, qui non peccat in materia: aſper, quum nondum eſt detritus vſu: ſiquidem moneta recens aſperitatem habet. Videntur eſſe verba forenſia, ſiue Iuriſconſultorum*: Nec voles quod debeo, niſi in aſpero & probo accipere.

OPSOPOEVS.

BEne in m.ſſ. quibus integra ſunt & prima conſilia. *Prima conſilia dicit, & integra, vbi nihil dum deliberatum eſt, & omnia libera ſunt, ita vt poſſis quam partem velis amplecti: qualia eorum ſunt qui nondum certum vitæ genus elegerunt. lib. 6. de beneficiis, cap. 23.* nec vnquam primi conſilij deos pœnitet. *Poſtea m.ſſ.* Tam (*Nicotianus* Iam, *quod rectum puto*) notitia te inuaſit, vt in extr.m.ac.p. recondaris, tamen priora monſtrabunt.

Scribe e m.ſſ. Subdue ceruicem iugo tritam. Semel, *&c. vſ. Tres m.ſſ.* Vera in ipſo eculeo edocuit. *Nicotianus,* Mecænatis vera in ipſo eculeo elocuti, *probe. In Ambiano apponitur hoc ſcholium*: Ponit eculeum pro dignitate torquente poſſidentem. *poſtea. Tres codices habent,* ad conciliandos animos *& linea ab hac altera, ſenſu aptius quod in m.ſſ. & prioribus editionibus eſt,* collocata, *nam locum, cuius in beneficiis dandis vna cum tempore & perſona eſt habenda ratio, includit: & rectius dictioni* ſparſa, *opponitur, quam* collata.

GRVTERVS ET IVRETVS.

INcipiamus in ſenectute vaſa colligere.] *Metaphora à re militari, cum caſtra mouenda erant,* vaſa colligi *dicebantur. vide plura exempla apud Briſſonium lib. 4. de formulis.*

Ac penitus condaris.] *bene v. c. Iureti* recondaris.

Digitized by Google

ARGVMENTVM I. LIPSI.

PHILOSOPHIAM in factis, non verbis eſſe: itaque ad illa eundum. Et conſtanter eundum. nam Sapientia, eſt conuenientia, & tenor vnus voluntatum, ac vitæ. Paupertas etiam non timenda: & diuitiæ, ſi aſſint, non amendæ. Iterum monitio, pauperem certis diebus agere, & imitari.

EPIST. XX.

SI vales, & te dignum putas qui aliquando fias tuus, gaudeo. mea enim gloria erit, ſi te iſtinc vbi ſine ſpe exeundi fluctuaris, extraxero. Illud autem, mi Lucili, te rogo atque hortor, vt philoſophiam in præcordia ima demittas, & experimentum tui profectus capias, non oratione, nec ſcripto: ſed animi firmitate, & cupiditatum deminutione. Verba rebus proba. Aliud propoſitum eſt declamantibus, & aſſenſionem coronæ captantibus, aliud his qui iuuenum & otioſorum aures diſputatione varia aut volubili detinent. 1 Facere docet philoſophia, non dicere: & hoc exigit, vt ad legem ſuam quiſque viuat, ne orationi vita diſſentiat. vt ipſa inter ſe vita vnius, ſine actionum diſſenſione, coloris ſit. Maximum hoc eſt, & officium ſapientiæ, & indicium, vt verbis opera concordent, vt & ipſe vbique par ſibi idemque ſit. Quis hoc præſtabit? pauci, aliqui tamen. Eſt difficile hoc: nec dico ſapientem ſemper vno iturum gradu, ſed vna via. Obſerua itaque, numquid veſtis tua domuſque diſſentiant: numquid in te liberalis ſis, in tuos ſordidus: numquid cœnes frugaliter, ædifices luxurioſe. Vnam ſemel ad quam viuas regulam prende, & ad hanc omnem vitam tuam exæqua. Quidam ſe domi contrahunt, dilatant foris, & extendunt. Vitium eſt hæc diuerſitas, & ſignum vacillantis animi, ac nondum habentis tenorem ſuum. Etiamnum dicam vnde ſit iſta inconſtantia, & diſſimilitudo rerum conſiliorúmque. Nemo proponit ſibi quid velit, nec ſi propoſuit, perſeuerat in eo, ſed tranſilit: nec tantum mutat, ſed redit, & in ea quæ deſeruit ac damnauit, reuoluitur. Itaque vt relinquam definitiones ſapientiæ veteres, & totum complectar humanæ vitæ modum, hac poſſum contentus eſſe: Quid eſt ſapientia? Semper 2 idem velle atque idem nolle. Licet illam exceptiunculam non adiicias, vt rectum ſit quod velis. Non poteſt cuiquam ſemper idem placere, niſi rectum. Neſciunt ergo homines quid velint, niſi illo momento, quo volunt. in totum, nulli velle, aut nolle decretum eſt. Variatur quotidie iudicium, & in contrarium vertitur: ac pleriſque agitur vita per luſum. Preme ergo quod cœpiſti: & fortaſſe perduceris aut ad ſummum, aut eo quod ſummum nondum eſſe 3 ſolus intelligas. Quid fiet, inquis, huic turbæ familiarium? Turba iſta cum à te paſci deſierit, ipſa ſe paſcet: aut quod tu beneficio tuo non potes ſcire, paupertatis ſcies. Illa veros certoſque amicos retinebit: diſcedet quiſquis non te, ſed aliud ſequebatur. Non eſt autem vel ob hoc vnum amanda paupertas, quod à quibus ameris, oſtendit? O quando ille veniet dies quo nemo in honorem tuum mentiatur! Huc ergo cogitationes tuæ tendant, hoc cura, hoc opta, omnia alia vota Deo remiſſurus, vt contentus ſis temetipſo & ex te naſcētibus bonis. Quæ poteſt eſſe felicitas Deo propior? Redige te ad parua, ex quibus cadere non poſſis: idque vt libentius facias, ad hoc pertinebit tributum epiſtolæ huius: quod ſtatim conferam. Inuideas licet: etiam nunc libenter pro me dependet Epicurus. 4 *Magnificentior (mihi crede) ſermo tuus in grabato videbitur & in panno non enim dicentur tantum illa, ſed probabuntur.* Ego certè aliter audio quæ dicit 5 Demetrius noſter, cum illum vidi nudum, 6 quanto minus quam ſtramentis incubantem? tunc enim non præceptor veri, ſed teſtis eſt. Quid ergo? non licet diuitias 7 in ſinu poſitas contemnere? Quid ni liceat? & ille ingentis animi eſt, qui illas circumfuſas ſibi multum diúque miratus, 8 quod ad ſe venerint, ridet, ſuáſque audit magis eſſe quàm ſentit. Multum eſt, non corrumpi diuitiarum contubernio. Magnus eſt ille qui in diuitiis pauper eſt: ſed ſecurior, qui caret diuitiis. Neſcio, inquis, quomodo iſte paupertatem laturus ſit, ſi in illam inciderit. Nec ego 9 Epicuri angelus ſcio, an pauper iſte contempturus ſit diuitias, ſi in illas inciderit. Itaque in vtroque mens æſtimanda eſt, incipiendúmque, an ille paupertati indulgeat, an hic diuitiis non indulgeat. Alioquin leue argumentum eſt bonæ voluntatis grabatus, aut pannus, niſi apparuit aliquem illa non neceſſitate pati, ſed male. Ceterum magnæ indolis eſt, ad iſta non properare tamquam ad meliora, ſed præparare tamquam ad facilia. Et ſunt, Lucili, facilia. cum vero multo ante meditatus acceſſeris, iucunda quoque. Ineſt enim illis,

Digitized by Google

ſine qua nihil eſt iucundum, ſecuritas. Neceſſarium ergo iudico id quod tibi ſcripſi magnos viros ſæpe feciſſe, aliquos dies interponere, quibus nos imaginaria paupertate exerceamus ad veram: quod eo magis faciendum eſt, quod deliciis permaduimus, & omnia dura ac difficilia iudicamus. 10 Potius excitandus è ſomno, & vellicandus eſt animus, admonendúſque naturam nobis minimum conſtituiſſe. Nemo naſcitur diues. quiſquis exit in lucem, iuſſus eſt 11 lacte & panno eſſe contentus. ab his initiis nos regna non capiunt.

IVSTVS LIPSIVS.

1. FAccere docet Philoſophia.] *In totam hanc rem præclara Epictetus* III. *Diſſert. cap.* XXI. Sicut ij, *inquit*, qui à ſtomacho laborant, cibum ſtatim eiiciunt: ſic qui præcepta nuda acceperunt, ſermone effundunt. At concoque potius, in ſuccum verte, & mutationem in mente factam oſtende. Ecce faber, qui peritus artis eſt, non obambulat clamitans, Audite me diſſerentem de re fabrili: ſed tacitus domum & tabernam cōducit, inſtruit, & operibus oſtendit ſe peritum. Tale tu fac. ede, bibe, vt decet. matrimoniū contrahe, liberos gigne, rempublicam gere, conuicium tolera, fer patrem, fratrem, vicinium iniquum: & talia nobis oſtende, vt verè te philoſophum cognoſcamus. *Vide plura.*

2. Idem velle atque.] *Hæc eſt Zenonis* ὁμολογία, *ſiue* conuenientia, *finis philoſophiæ. De qua ego vberius* II. *Manud. Diſſ.* XV.

3. Solus intelligas.] *Qui ſolus te noſti, & veram Sapientiam iam noſti.*

4. Magnificentior mihi crede.] *An hæc igitur verba Epicuri ſunt? debent, niſi defectus aliquis ſit: quod mihi videtur. Atque hæc Senecæ magis ſunt, poſt illa Epicuri, quæ deſiunt.*

5. Demetrius noſter.] *Ille nobilis tunc Cynicus, de quo alibi noſter, & de hac eius paupertate, De Vit. beat. cap.* XVIII.

6. Quanto minus quam ſtramentis.] *Significat tomento Circenſi incubuiſſe, fracto, & ſtramento diſſluente. Plinius lib.* XVIII. *de veteribus Romanis:* Quies ſomnuſque in ſtramentis erat. *Lib.* XXX. Tomenta Galliarum inuentum. Italię quidem mos etiamnunc durat in appellatione ſtramenti.

7. In ſinu poſitas.] *In quem aurum recipi ſolet, & condi. Poteſt & prouerbialiter intelligi, domi & in occulto poſitas.*

8. Quod ad ſe venerint.] *Non cupientem, nō æſtimantem. At meo eſt,* venerit. *ex quo legi poſſit,* cùm ad ſe venerit. *Aliquis etiam, inquit, diu eas in pretio habuit: ſed bonæ iam mentis & ſanus, ridet & ſpernit.*

9. Epicuri Angelus.] *Alij libri,* angelus, *quidam* æmulus. *Sed quocumque verba ea verſo, nec bona video, nec facio. Aſſentior Pinciano è ſuis legenti:* Neſcio, inquit Epicurus, an pauper. *Tu ais, neſcire quomodo diues ille paupertatem ferret? nec ego, an Epicurus, quomodo pauper tunc diuitias ſi obueniant. Mens eſt, quæ de vtroque decernat.*

10. Potius excitandus.] *Placeret,* ociùs.

11. Lacte & Panno.] *Simplici cibo, ſimplici tegmine. Nec* pane *tamen ſpreuerim, de grandiori iam ætate.*

MVRETVS.

SI vales.] *Re & vita, non verbis, philoſophandum: & contemnendam paupertatem ei qui ſerio philoſophari velit.*

Iuuenum otioſorum aures.] *Quis putaſſet quemquam vſque eo ſtultum fore, vt hoc loco, pro* otioſorum, *legeret* occiſorum? *& tamen ea ſcriptura omnes libros occuparat.*

PINCIANVS.

CVm illum inquit vidi nudum.] *Verbū,* inquit, *deſideratur in vetere lectione.*

Nec ſcio ego Epicuri angelus, ſi pauper, *&c.*] *Emenda,* nec ſcio, inquit Epicurus, ſi iſte pauper, *&c. ex eadem.*

Ineſt illis ſine qua nihil eſt, &c.] *Deeſt coniunctio* enim. *vt ſit,* Ineſt enim illis, &c. *ex eadem.*

Aliter audio quæ dicit Demetrius noſter, cum illum vidi nudum, quanto minus quam in ſtramētis incubantem.] *Ita prior editio. Alius codex habebat.* Ego certe aliter audio quod dicit Demetrius noſter, cùm illum vidi nudum. Alius, cum in ſtramentis vilibus incubantem. *Neutra caret ſcrupulo.*

OPSOPOEVS.

M. interpoſita copula, iuuenum & otioſorum.

M.ſſ. non adiicias, vt rectum ſit quod velis. Non poteſt enim cuiquam, &c. *& verſu.* 6. Ac, *pro* Itaque.

M.ſſ. Magnus ille qui in diuitiis pauper eſt. Neſcio, &c. *reliqua abſunt. Poſtea Quidam m. ſſ.* angelus, *quidam* æmulus *habent, & deinde. Rectius legetur, vt eſt in tribus m.ſſ.* præparari.

GRVTERVS ET IVRETVS.

DEfinitiones ſapientiæ veteres.] *v.c.* veteris.

Niſi apparuit.] *v.c.* Niſi apparuerit.

Ad iſta non properare.] *Rectior eſt ſcriptura v.c.* ad iſta non properare tanquam meliora, ſed præparari tanquam facilia. *Iuretus.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

VERVM ſplendorem à Philoſophia, non ab honoribus aut titulis eſſe. Dare illam nomen manſurum & famam, habenti, & adhærenti quoque. Emblema ab Epicuro: Vt diuitias augeas, cupiditates minue.

EPIST. XXI.

CVm iſtis negotium tibi eſſe iudicas, de quibus ſcripſeras? maximum negotium tecum habes: tu tibi moleſtus es. Quid velis, neſcis: melius probas honeſta, quàm ſequeris. vides vbi ſit poſita felicitas, ſed ad illam peruenire non audes. Quid ſit autem

Digitized by Google

quod te impediat, quia parum ipſe diſpicis, dicam. Magna hæc eſſe exiſtimas, quæ relicturus es: & cum propoſuiſti tibi illam ſecuritatem, ad quam tranſiturus es, retinet te huius vitę, à qua receſſurus es, fulgor, tamquam in ſordida & obſcura caſurum. Erras, Lucili: ex hac vita ad illam aſcenditur. Quod intereſt inter ſplendorem & lucem, cum hæc certam originem habeat ac ſuam, ille niteat alieno: hoc inter hanc vitam, & illam. Hæc, quia fulgore extrinſecus veniente percuſſa eſt, craſſam illi ſtatim vmbram faciet quiſquis obſtiterit: illa vero ſuo lumine illuſtris eſt. Studia te tua clarũ & nobilem efficient. Exemplum Epicuri referam. cum 1 Idomeneo ſcriberet, & illum à vita ſpecioſa ad fidelem ſtabilémque gloriam reuocaret, 2 rigidæ tunc potentiæ miniſtrum, & magna tractantem: *Si gloria*, inquit, *tangeris, notiorem te epiſtolæ meæ facient, quàm omnia iſta quæ colis, & propter quæ coleris.* Numquid ergo mentitus eſt? quis Idomenea noſſet, niſi Epicurus illum ſuis litteris 3 incidiſſet? Omnes illos 4 megiſtanas & ſatrapas, & regem ipſum, ex quo Idomenei titulus petebatur, obliuio alta ſuppreſſit. Nomen Attici perire Ciceronis epiſtolæ non ſinunt. nihil illi profuiſſet 5 gener Agrippa, & 6 Tiberius progener, & 7 Druſus Cæſar pronepos: inter tam magna nomina taceretur, niſi Cicero illum 8 applicuiſſet. Profunda ſupra nos altitudo temporis veniet, pauca ingenia caput exſerent, & in idem quandoque ſilentium abitura obliuioni reſiſtent, ac ſe diu vindicabunt. Quod Epicurus amico ſuo potuit promittere, hoc tibi promitto, Lucili. Habebo apud poſteros gratiam, 9 poſſum mecum duratura nomina educere. Virgilius noſter duobus memoriam æternam promiſit, & præſtat:

Fortunati ambo, ſi quid mea carmina poſſunt,
Nulla dies vmquam memori vos eximet æuo:
Dum domus Æneæ Capitoli immobile ſaxum
Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.

Quoſcumque in medium fortuna protulit, quicumque membra ac partes alienæ potentiæ fuerant, horum gratia viguit, domus frequentata eſt, dum ipſi ſteterunt: poſt ipſos cito memoria defecit. Ingeniorum creſcit dignatio: nec ipſis tãtum habetur, ſed quidquid illorum memoriæ adhæſit, excipitur. Ne gratis Idomeneus in epiſtolam meam venerit, ipſe eam de ſuo redimet. Ad hunc Epicurus illam nobilem ſententiam ſcripſit, qua hortatur vt Pythoclea locupletem non publica, nec ancipiti via faciat. 10 *Si vis*, inquit, *Pythoclea diuitem facere, non pecuniæ adiiciendum, ſed cupiditatibus detrahendum eſt.* Et apertior iſta ſententia eſt, quàm vt interpretanda ſit, & diſertior quàm vt adiuuanda. Hoc vnum te admoneo, ne iſtud tantum exiſtimes de diuitiis dictum: quocumque tranſtuleris, idem poterit. Si vis Pythoclea honeſtum facere, non honoribus adiiciendum eſt, ſed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea eſſe in perpetua voluptate, non voluptatibus adiiciendum eſt, ſed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea ſenem facere, & implere vitam, non annis adiiciendum eſt, ſed cupiditatibus detrahendum. Has voces non eſt quod Epicuri eſſe iudices, publicæ ſunt. Quod fieri in ſenatu ſolet, faciendum ego in philoſophia quoque exiſtimo. cum cenſuit aliquis, quod ex parte mihi placeat: iubeo illum 11 diuidere ſententiam, 12 & ſequor. Eo libentius Epicuri egregia dicta commemoro, vt iſtis qui ad illa confugient, ſpe mala inducti, qui 13 velamentum ſeipſos ſuorum vitiorum habituros exiſtimant, probem, quocumque ierint, honeſtè eſſe viuendum. Cum adierint hos hortulos, & inſcriptum hortulis, *Hoſpes hic bene manebis, hic ſummum bonum voluptas eſt:* paratus erit iſtius domicilij cuſtos, hoſpitalis, humanus; & te polenta excipiet, & aquam quoque large adminiſtrabit. & dicet: *Ecquid benè acceptus es?* Non irritant, inquam, hi hortuli famem, ſed exſtingunt: nec maiorem ipſis potionibus ſitim faciunt, ſed naturali & gratuito remedio ſedant. In hac voluptate conſenui. de his tecum deſideriis loquor, quæ 14 conſolationem non recipiunt, quibus dandum eſt aliquid vt deſinant. Nam de illis extraordinariis quæ licet differre, licet caſtigare & opprimere, hoc vnum commonefaciam, Iſta voluptas 15 non naturalis eſt, non neceſſaria: huic nihil debes, ſi quid impendis, voluntarium eſt. Venter 16 præcepta non audit, 17 poſcit, appellat. non eſt tamen moleſtus creditor, paruo dimittitur: ſi modo das illi 18 quod debes, non 19 quod potes.

IVSTVS LIPSIVS.

1. IDomeneo ſcriberet.] *Cui adulatum etiam eſſe, & identidem per epiſtolas laudaſſe, obiicitur apud Laertium, in vita Epicuri, initio. Idem in Athenæi lib.* VII. ὅτι τῆς γαστρὸς ἕνεκεν ἐκολάκευεν καὶ Ἰδομενέα καὶ Μητρόδωρον: quod ventris cauſſa bonus vir ille (*Epicurus*) adulatus ſit & Idomeneum & Metrodorum.

2. Rigidæ tunc Potentiæ.] *Iam olim emendabam, regiæ: & teneo. Fuit miniſter vel Lyſimachi, vel alterius tunc regis. Sic noſter iterum loquitur, De Benef.* II. *ca.* V. Quales regiæ potentiæ miniſtri ſunt.

3. Incidiſſet?] *Tamquam in adamante aut ære. At libri plerique,* indidiſſet: *verius.*

4. Megiſtanas.] *Magnates Suidas:* Μεγιστᾶνες, οἱ παρὰ βασιλέως περιβλεπτοι κατ' ἀξίαν: Megiſtanes conſpicui apud Regem, ob potentiam. *At Satrapæ, propriè regionum Præfecti.*

5. Gener Agrippa.] *Qui Pomponiam eius duxit.*

6. Tiberius progener.] *Qui Agrippinam, eius neptem. Cornelius Nepos in vita Attici, & Suetonius in Tiberio, cap.* VII.

7. Druſus Cæſar pronepos.] *Nempe Tiberij filius. Ibidem Suetonius.*

8. Applicuiſſet.] *Sibi & famæ iunxiſſet, inſeruiſſet. Muretus, præter omnes libros,* aperuiſſet: *temerè.*

9. Poſſum mecum.] *Potes ô noſter, & fama tua ac tuorum, quamdiu Romanæ litteræ, manebit.*

10. Si vis Pythoclea.] *Verba ipſa in Stobæi Serm.* XVII. *ſic exſtant.* Εἰ βούλει πλούσιόν τινα ποιῆσαι, μὴ χρημάτων προστίθει, τῆς δὲ ἐπιθυμίας ἀφαίρει: Si vis diuitem aliquem facere, non pecuniæ adiice, ſed cupiditatibus detrahe. *Mutauit Stobæus dictiunculam, & τινὰ ſcripſit, pro* Πυθοκλέα. *Fuit iſte Pythocles formoſus adoleſcens, & in quo malè Epicurus audiuit. quod præter Laertium, tangit Plutarchus aduerſus Colotem. Damnat enim Epicurum, qui* adoleſcentem octodecim annos natum, ita eximiè laudauerit, vt ſcriberet, Οὐκ εἶναι φύσιν ἐν ὅλῃ τῇ Ἑλλάδι ἀμείνω: Non eſſe indolem in tota Græcia meliorem. *Sed quod ad ſententiam, aurea eſt. quam Plato ſibi velit inſcribi, ſi verè Stobæus Serm.* X. Πλάτων πρὸς τὸν ἀεὶ ζητοῦντα χρηματίζεσθαι· ὦ πονηρὲ, εἶπε, μὴ πειρῶ τὴν κτῆσιν αὔξειν, ἀλλὰ τὴν ἐπιθυμίαν μειοῦν. Plato cuidam rei augendæ ſemper cupido, O improbe, inquit, ne ſtude poſſeſſiones augere, ſed cupiditates minuere. *Neque diſſonat illud Socratis: qui interrogatus,* πῶς ἂν γένοιτό τις πλούσιος: εἰ τῶν ἐπιθυμιῶν, ἔφη, πένης: Quomodo quis diues fieret? ſi cupidinum, inquit, inops. *Quod alibi tamen Cleanthi video adſcriptum.*

11. Diuidere ſententiam.] *De Vit. beata, cap.* III.

Et ſequor.] *Nempe ſic diuiſam, vnam eius partem.*

13. Velamentum ſeipſos.] *Mens & quidam,* velamenta ipſa: *rectè, aut clarius,* velamentum ipſa: *nempe illa,* dictæ.

14. Conſolationem.] *Id eſt, quæ verbis non lenias. qualia ſunt, naturalia & neceſſaria deſideria: quæ re explere debeas, ſed facili & parata.*

15. Non naturalis eſt.] *Abeſt negatio à ſcriptis: & poteſt, aut fortaſſe debet. Nam Epicurus* diuidebat Cupiditatum genera, (*ait Cicero* v. *Tuſ.*) non nimis fortaſſe ſubtiliter, vtiliter tamen. partim eſſe Naturales, & Neceſſarias; partim Naturales, & non Neceſſarias; partim Neutrum. Naturales, ſatiari penè nihilo; nec ſecundum genus, difficile ad potiendum; tertias, plane inanes, & eiiciendas funditus putauit. *Eadem diuiſio in Nemeſio, De Anima, cap.* XVIII. *qui* Voluptates triplices *ita facit.* Naturales ac Neceſſarias eſſe, ſine quibus vita non conſtat: vt alimenta, & veſtes. Naturales autem non Neceſſarias, quæ natura & lege honeſtæ ſunt, ſed carere iis licet. vt eſt coniugalis Concubitus: poſſum enim caſtus permanere. Neque Neceſſarias, neque Naturales: vt Ebrietas, Petulantia, Luxus. *Addit vir ille ſanctus:* Qui conuenienter Deo vult viuere, primas ſolas perſequetur: qui in ſecunda claſſe, poteſt & alteras, ſed modo & tempore: tertiæ autem omnino omnibus fugiendæ ſunt. *Iſta hic & alibi Senecæ lucem donent.*

16. Præcepta non audit.] *Cato apud Agellium:* Arduum ad ventrem verba facere, qui careat auribus.

17. Poſcit, appellat.] *Impudens & moleſtus creditor. Homerus:*

Οὐ γάρ τι στυγερῇ ἐπὶ γαστέρι κύντερον ἄλλο
Ἔπλετο, ἥ τ' ἐκέλευσεν ἕο μνήσασθαι ἀνάγκῃ.
Non eſt improbior res altera ventre moleſto;
Quiq; ſui inuitos etiam memores iubet eſſe.

18. Quod debes.] *Simplex aliquid.*

19. Quod potes.] *Lautum aut affluens, ſi tu ipſe talis.*

MVRETVS.

CVm iſtis.] *Non eſſe timendam obſcuritatem iis qui relictis ſpecioſis honorum titulis, ad philoſophandum ſe conferunt. Famam enim & duraturam ad poſteros gloriam nullare magis, quàm ſcriptis & familiaritate eruditorum hominum comparari. Adycit ex Epicuro, quanti momenti ſit in omnem vitam terminatas habere cupiditates.*

Si vis Pythoclea.] *Ipſa Epicuri verba hæc ſunt:* Εἰ βούλει πλούσιόν τινα ποιῆσαι, μὴ χρημάτων προστίθει, τῆς δὲ ἐπιθυμίας ἀφαίρει.

PINCIANVS.

SI litteris incidiſſet?] *Eadem partim legit* indidiſſet, *partim* indicaſſet, *non* incidiſſet.

Non irritant, inquit, hi hortuli famem.] *Verbum,* inquit, *deſideratur in quibuſdam exemplaribus.*

Omnes illos magiſtratus & ſatrapas.] *Ex vetuſtiſſimo codice repoſui,* Megiſtanas. *nam hoc verbo vſus eſt Suetonius: nos magnates ſiue primates dicimus.*

OPSOPOEVS.

OMnino legendum (*ſcribit Lipſius Ep.* 5. *li.* 5.) regiæ tunc potentiæ. *Idomeneus ille, miniſter regis. Pro Lipſio facit ſimilis formula lib.* 11. *de beneficiis, cap.* 5. Quales regiæ potentiæ miniſtri ſunt, &c. *Et Poſtea. In tribus ſcriptis codicibus legitur,* Habebo apud poſteros gratiam.

Vox honor *habetur in omnibus m. ſſ. & impreſſis nonnullis. Ea igitur reſtituta legendum,* nec ipſis tantum honor habetur. *Corruptus ſequens locus ex gemina lectionis commiſtione. vt m. ſſ. indicant, quorum duo ita habent,* cum adieritis audierit his hortulos & inſcriptum hortulis: *vnus* cum adieritis audieritis hos ortulos & inſcriptum ortulis. *Sincerior eſt Nicotianus codex,* Cum audierit his inſcriptum hortulis Hoſpes, &c. *Mox m. ſſ. omnes, vt deſinant. Poſtea è m. ſſ. reponendum,* Illud alterum, &c. *Idem poſtea.* Idomeneo quæ ſcribitur.

GRVTERVS ET IVRETVS.

IDomeneo.] *v. c. Iureti,* Idiomeneo, *& ita ſemper nominat.*

Omnes illos Megiſtanas.] *Megiſtanes Græcis ſunt viri ſummi ac proceres cuiuſque regni, quibus permiſſum vt cum regibus epularentur: quo vocabulo etiam vſus Tacitus, & Suetonius cap.* 5. *Caligulæ.*

Potentiæ fuerant.] *v. c.* fuerunt.

In Epiſtolam meam venerit.] *v. c. pro* meam, *habet* magnum. *quod videtur rectius, vt ſcilicet* magnum, *aduerbialiter ponatur. Iuretus.*

Bene acceptus es?] *v. c.* accepturus.

Iubeo illum diuidere ſententiam & ſequor.] *quoties ſententia ſua duas pluresve res quas complectebatur, eæ ſi non omnes probarentur, poſtulabatur vt diuideret, id eſt, vt de ſingulis rebus referretur. meminit iterum huius moris noſter lib. De vita beata. Briſſ.* 2. *de form. & Steph. lib.* 4. *Prood. cap.* 11.

Digitized by Google

ARGVMENTVM I. LIPSI.

FORTITER exeundum eſſe ab occupationibus, & ſoluendos laqueos aut rumpendos. Sed tamen opportunitas & εὐκαιρία expectetur: nec elabatur. Spernit deinde & abiicit ſplendores iſtos falſos. Tum ab Epicuro ſententia: Omnes exire pueros è vita: id eſt, vere eius ignaros.

EPIST. XXII.

IAM intelligis educendum eſſe te ex iſtis occupationibus, ſpecioſis & malis: ſed quomodo id conſequi poſſis, quæris. Quædam non niſi à præſente monſtrantur. Non poteſt medicus per epiſtolas cibi, aut balnei, tempus eligere: vena tangenda eſt. Vetus prouerbium eſt, *Gladiatorem in arena capere conſilium.* Aliquid aduerſarij vultus, aliquid manus mota, aliquid ipſa inclinatio corporis, intuentē monet. Quid fieri ſoleat, quid oporteat, in vniuerſum & mandari poteſt, & ſcribi: tale conſilium non tantum abſentibus, ſed etiam poſteris datur. illud alterum quando fieri debeat, aut quemadmodum, ex longinquo nemo ſuadebit: cum rebus ipſis deliberandum eſt. Non tantum præſentis, ſed vigilantis eſt, occaſionem obſeruare properantem. Itaque hanc circumſpice: hanc ſi videris, prende: & toto impetu, totis viribus id age, vt te iſtis officiis exuas. Et quidem quam ſententiam feram, attende. Cenſeo aut ex iſta vita tibi, aut è vita exeundum. Sed illud idem exiſtimo, leni eundum via: vt quod male implicuiſti, ſoluas potius quam abrumpas. dummodo, ſi alia ſoluendi ratio non erit, vel abrumpas. Nemo tam timidus eſt, vt malit ſemper pendere, quàm ſemel cadere. Interim, quod primum eſt, impedire te noli, contentus eſto negotiis, in quæ deſcendiſti, 1 vel quod videri mavis, incidiſti. Non eſt quod ad vlteriora nitaris. aut perdes excuſationem, & apparebit te non incidiſſe. Iſta enim quæ dici ſolent, falſa ſunt: Non potui aliter. Quid ſi nollem? neceſſe erat. Nulli neceſſe eſt, felicitatem curſu ſequi: eſt aliquid, etiam ſi non repugnare, ſubſiſtere, nec inſtare 2 fortunæ ferenti. Numquid offenderis, ſi in conſilium non venio tantum, ſed aduoco? & quidem prudentiores quàm ipſe ſum, ad quos ſoleo referre, ſi quid delibero. Epicuri epiſtolam ad hanc rem pertinentem legi, Idomeneo quæ ſcribitur. quem rogat, vt quantum poteſt fugiat & properet, antequam aliqua vis maior interueniat, & auferat libertatem recedendi. Idem tamen ſubiicit, nihil eſſe tentandum, niſi cum apte poterit tempeſtiuéque tentari: ſed cum illud tempus diu captatum venerit, exſiliendum ait. Dormitare de fuga cogitantem vetat, & ſperat etiam ex difficillimis ſalutarem exitum: ſi nec properemus ante tempus, nec ceſſemus in tempore. Puto nunc & Stoicam ſententiam quæris. non eſt quod quiſquam illos apud te temeritatis infamet: cautiores quàm fortiores ſunt. Exſpectas forſitan, vt tibi hæc dicantur? Turpe eſt cedere oneri: luctare cum officio, quod ſemel recepiſti. Non eſt vir fortis & ſtrenuus, qui laborem fugit: verum ibi creſcit illi animus, ipſa rerum difficultate. Dicentur tibi iſta, ſi operæpretium habebit perſeuerantia, ſi nihil indignum bono viro faciendum patiendúmve erit: alioquin ſordido ſe & contumelioſo labore non conteret, nec in negotiis erit negotij cauſſa. Ne illud quidem, quod exiſtimas eum facturum, faciet, vt ambitioſis rebus implicitus, earum ſemper æſtus ferat. Sed cum viderit breuia in quibus volutatur, incerta, ancipitia. repetet pedem, nec vertet terga, ſed ſenſim recedet in tutum. Facile eſt autem, mi Lucili, occupationes euadere, ſi occupationum pretia contempſeris. illa ſunt, quæ nos morantur & detinent. Quid ergo? tam longas ſpes relinquam? ab ipſa meſſe diſcedam? nudum erit latus? incomitata lectica? atrium vacuum? Ab his ergo inuiti homines recedunt, & mercedem miſeriarum amant, ipſas execrantur. Sic de ambitione, quomodo de amica queruntur: id eſt, ſi verum affectum eorum inſpicias, non oderunt, ſed litigant. Excute iſtos, qui quæ cupiere, deplorant, & de earum rerum loquuntur fuga, quibus carere non poſſunt: videbis voluntariam eſſe illis in eo moram, quod ægre ferre ipſos & miſere, loquuntur. Ita eſt, mi Lucili, paucos ſeruitus, plures ſeruitutem tenent. Sed ſi deponere illam in animo eſt, & libertas bona fide placuit: in hoc autem vnum 3 aduocationem petis, vt ſine perpetua ſolicitudine id tibi facere contingat: quidni te tota cohors Stoicorum probatura ſit? Omnes Zenones & Chryſippi moderata, & honeſta, & vera ſuadebunt. Sed ſi propter hoc tergiuerſaris, vt circumſpicias, quantum feras tecum, & quam magna pecunia inſtruas otium: numquam exitum inuenies. Nemo cum ſarcinis enatat. Emerge ad meliorem vitam, propitiis diis: ſed non ſic, quo modo iſtis propitij ſunt, quibus bono ac benigno vultu mala

Digitized by Google

magnifica tribuerunt: ab 4 hoc vno excuſati, quod iſta quæ vrunt, quæ excruciant, optantibus data ſunt. Iam imprimebam epiſtolæ ſignum: reſoluenda eſt, vt cum ſolenni ad te munuſculo veniat,& aliquam magnificam vocem ſecum ferat,& ecce occurrit mihi neſcio vtrum verior,an eloquentior.cuius?inquis. Epicuri. Adhuc enim 5 alienas ſarcinas adorno. ***Nemo non ita exit è vita,tamquam modo intrauerit.*** Quemcumque vis occupa, adoleſcentem,ſenem,medium:inuenies æquè timidum mortis, æque inſcium vitę. nemo quidquam habet facti.in futurum enim noſtra diſtulimus. Nihil me magis in iſta voce delectat,quam quod exprobratur ſenibus infantia. Nemo,inquit,aliter,quam quomodo natus eſt,exit è vita. Falſum eſt, peiores morimur, quàm naſcimur. Noſtrum iſtud, non naturæ vitium eſt. illa de nobis conqueri debet, & dicere: Quid hoc eſt? ſine cupiditatibus vos genui,ſine timoribus,ſine ſuperſtitione,ſine perfidia, ceteriſque peſtibus. quales intraſtis,exite.Percepit ſapientiam,ſi quis tam ſecurus moritur,quàm naſcitur.Nunc vero trepidamus,cum periculum acceſſit:non animus nobis,non color conſtat:lacrimæ nihil profuturæ cadunt. Quid eſt turpius, quàm in ipſo limine ſecuritatis eſſe ſolicitum? Cauſſa autem hæc eſt, quod inanes omnium bonorum ſumus, 6 quorum in fine vitæ deſiderio laboramus.Non enim apud nos pars eius vlla ſubſedit.tranſmiſſa eſt,& effluxit. Nemo quam bene viuat, ſed quàm diu, curat: cùm omnibus poſſit contingere, vt bene viuant; vt diu, nulli.

I. LIPSIVS.

1. VEl quod videri mauis.] *Olim memini, vulgo contaminata,emendare: & ſic meus optimus liber, niſi quod ſcribit,* vel quia.

2. Fortunæ ferenti.] *A vento ſecundante metaphora: ſimillima in Statio.*II.*Thebaid.*

----- Quantumque ferentem
Fortunam virtute domas.

*Vterque vult, modum etiam fauenti & efferenti fortunæ, poni: & contrahi vela,dum ventus à puppi implet.Vide De Vit.beat.cap.*XXII.

3. Aduocationem petis.] *Moram interponis.Vide ad Marciam.cap.*X.

4. Hoc vno excuſati.] *Veteres omnes,*ad hoc vnum. *Si mutamus, velim* ab hoc vno.

5. Alienas ſarcinas.] *Dubito an* alienis.*Meas ſarcinas inſtruo, rebus alienis. vt Epiſt.*XVI. Adhuc de alieno liberalis ſum.

6. Quorum in fine.] *Membranæ meliores:* cum in fine.*Legam:* quod in fine vitæ,vitæ deſideriis laboramus: *voce repetita.*

MVRETVS.

IAm intelligis.] *Quomodo expedire & explicare ſe debeat is, qui multorum negotiorum procuratione diſtrictus eſt, cum ſe ad philoſophiam conferre meditatur.*

PINCIANVS.

ET quidem prudentiores quàm ipſe ſum; ad quos ſoleo deferre ſi quid delibero.] *Quidam codices* ſunt *legunt,non* ſum.*Alij diuerſo in totum modo, hoc pacto:* Equidem ad prudentiores quàm ipſe ſum ſoleo deferre, ſiquid delibero.

Id eſt ſi verum affectum eorum inſpicias.] *Exemplaria nonnulla,* & ſi verum affectum,*&c.*

Vitæ deſiderio laboramus.] Cum in fine vitæ deſiderio laboramus,*antiqua lectio.Corrigēdum exiſtimo,* quorum in fine vitæ deſiderio laboramus.

OPSOPOEVS.

LOco *horum* verum vbi, *ſcribitur* ibi *in vett. cod. noſtris & Modij,epi.*CXXVII.*& poſtea m.ſſ.* ſi occupationum pretia contempſeris, *& iterum cum vet. editionib. & Modij exēplaribus faciunt noſtra in hoc* queruntur:id eſt,ſi verum,&c.*Rurſus m.ſſ.* Sed ſi ponere,&c. *Poſtea tres,* ad hoc vnum excuſati. *Paulo inferius omnes,* quales intraſtis, exite. *Iterum. In omnibus m.ſſ. deeſt. copula* etiam, *neque Modij membranæ eam agnoſcunt.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

MONET verum gaudium quærere. quod illud? ſecurum, & ex vero Bono natum: Reliqua fallacia & fugacia ſunt, hoc ſolidum, & firmum: quia in ſolido ſitum, & animo, optima noſtri parte. Vno verbo, poſitum eſt in Conſcientia. Epicuri deinde dictum: Turpe & moleſtum, vitam ſemper inchoare: & inconſtantes damnantur.

EPIST. XXIII.

PVTAS me tibi ſcripturum, quam humane nobiſcum hiems egerit, quæ & remiſſa fuit, & breuis: quam malignum ver ſit, quam præpoſterum frigus, & alias ineptias verba quærentium. Ego vero aliquid, quod & mihi & tibi prodeſſe poſſit,ſcribam.Quid autem id erit;niſi vt te exhorter ad bonam mentem? Huius fundamentum quod ſit,quæris? ne gaudeas vanis. Fundamentum hoc eſſe dixi: 1 culmen eſt. Ad ſumma peruenit, qui ſcit quo gaudeat, qui felicitatem ſuam in aliena poteſtate non poſuit. Sollicitus

Digitized by Google

eſt, & incertus ſui, quem ſpes aliqua proritat: licet ad manum ſit, licet non ex difficili petatur, licet illum numquam ſperata deceperint. Hoc ante omnia fac, mi Lucili: 2 diſce gaudere. Exiſtimas me nunc detrahere tibi multas voluptates, qui fortuita ſubmoueo, qui ſpes, dulciſſima oblectamenta, deuitandas exiſtimo? imo contra. nolo tibi vnquam deeſſe lætitiam. volo illam tibi domi naſci: naſcitur, ſi modo intra teipſum ſit. Ceteræ hilaritates non implent pectus, ſed frontem remittunt, leues ſunt: niſi forte tu iudicas illum gaudere, qui ridet. Animus debet eſſe alacer & fidens, & ſuper omnia erectus. Mihi crede, res ſeuera eſt verum gaudium. An tu exiſtimas quemquam ſoluto vultu, &, vt iſti delicati loquuntur, 3 hilari oculo mortem contemnere? paupertati domum aperire? voluptates tenere ſub freno? meditari dolorum patientiam? Hæc qui apud ſe verſat, in magno gaudio eſt, ſed parum blando. In huius gaudij poſſeſſione eſſe te volo. numquam deficiet, cum ſemel vnde petatur, inueneris. Leuium metallorum fructus in ſummo eſt: illa opulentiſſima ſunt, quorum in alto latet vena, aſſidue plenius reſponſura fodienti. Hæc quibus delectatur vulgus, tenuem habent ac 4 perfuſoriam voluptatem: & quodcumque inuectitium gaudium eſt, fundamento caret. Hoc de quo loquor, ad quod te conor perducere, ſolidum eſt, & quod plus pateat introrſus. Fac oro te, Lucili cariſſime, quod vnum poteſt te præſtare felicem. diſiice & conculca iſta quæ extrinſecus ſplendent, quæ tibi promittuntur ab alio: ad verum bonum ſpecta, & de tuo gaude. Quid eſt autem hoc? de te ipſo, & tui optima parte. Corpuſculum quoque, etiam ſi nihil fieri ſine illo poteſt, magis neceſſariam rem crede, quam magnam. Vanas ſuggerit voluptates, breues, pœnitendas, ac niſi magna moderatione temperentur, in contrarium abituras. Ita dico, in præcipiti eſt voluptas, ad dolorem vergit, niſi modum teneat. modum autem tenere in eo difficile eſt, quod bonum eſſe credideris. Veri boni auiditas, tuta eſt. Quid ſit iſtud, interrogas, aut vnde ſubeat? dicam. Ex bona conſcientia, ex honeſtis conſiliis, ex rectis actionibus, ex contemptu fortuitorum, ex placido vitæ & continuo tenore vnam prementis viam. Nam illi qui ex aliis propoſitis in alia tranſiliunt, aut ne tranſiliunt quidem, ſed caſu quodam tranſmittuntur, quomodo habere quidquam certum manſurumve poſſunt, ſuſpenſi & vagi? Pauci ſunt, qui conſilio ſe ſuaque diſponant: ceteri eorum more 5 quæ fluminibus innatant, non eunt, ſed feruntur. Ex quibus alia lenior vnda detinuit, ac mollius vexit; alia vehementior rapuit; alia 6 proxime ripam, curſu langueſcente depoſuit; alia torrens impetus eiecit in mare. Ideo conſtituendum eſt, quid velimus, & in eo perſeuerandum. Hic eſt locus ſoluendi æris alieni. Poſſum enim vocem tibi 7 Epicuri tui reddere, & hanc epiſtolam liberare. *Moleſtum eſt ſemper vitam inchoare.* aut ſi hoc modo magis ſenſus poteſt exprimi: *Male viuunt qui ſemper viuere incipiunt.* Quare inquis? deſiderat enim explanationem iſta vox. Quia ſemper illis imperfecta vita eſt. non poteſt autem ſtare paratus ad mortem, qui modo incipit viuere. Id agendum eſt, vt ſatis vixerimus: nemo hoc putat, qui orditur cum maximè vitam. Non eſt quod exiſtimes, paucos eſſe hos. propemodum omnes ſunt. Quidam viuere tunc incipiunt, cum deſinendum eſt. ſi hoc iudicas mirum, adiiciam quod magis admireris: quidam ante viuere defecerunt, quam inciperent.

IVSTVS LIPSIVS.

1. CVlmen eſt.] *Naſcitur enim ex Sapientia, & eſt eius velut ſenectus.*

2. Diſce gaudere.] *De vero Gaudio, in quo ſemper eſt Sapiens, vide quæ hic faciunt, Manud.* III. *Diſſ.* V.

3. Hilari oculo.] *Quidam libri,* hilariculo. *quod ſane verbi pro delicatis iſtis & mollicellis videatur.*

4. Perfuſoriam.] *Non penetrantem, ſed exterius adſpergentē. Ita* perfuſorie dicere, *apud Iuriſconſultos leniter, & ſine attentione aut cura.* perfuſoriæ aſſertiones, *in Suetonij Domitiano, cap.* VIII. *Sic noſter epiſt.* CX. Si illa ſe non perfuderit, ſed infecerit. *Meus hic & quidam libri,* ſuperfuſoriam: *nec male.*

5. Quæ fluminibus.] *Ita Epictetus, apud Stobæum:* Vita, *inquit,* quæ à Fortuna pendet, rapido flumini ſimilis eſt turbulenta, cænoſa, impura. *Sed noſter dilatat pulcherrime, & adaptat.*

6. Proxime ripam.] *Meus & ſcripti,* proximæ ripæ. *Teneam: aut,* proxima ripa.

7. Epicuri tui.] *Ergo in iis caſtris Lucilius apparet: nec alia cauſſa fortaſſe toties huius dicta inculcat.*

MVRETVS.

PVtas me tibi ſcripturum.] *Solum ſapientem vero ac ſolido gaudio frui. Pleroſque homines ante viuere deſinere, quam inceperint.*

PINCIANVS.

EOrum more qui fluminibus innatant.] *Quidam codices,* eorum more quæ fluminibus innatant.

Ex quibus alios leuior vnda detinuit.] Alia, *non* alios, *idem. & mox infra vbique ita eſt corrigendum.*

Torrens impetus deiecit in mare.] Proiecit *in aliquibus legitur codicibus, non* deiecit. *Fidelior mihi videtur lectio,* deuexit.

OPSOPOEVS.

T*Res m. ſſ. optimæ fidei*, hilariculo, *in quorum vno inter* i *&* c *recenti manu* o *adiectum erat, quaſi* hilari oculo, *cũ vulgo legi deberet. Magis placet illud forma diminutiua, delicatorũ certe orationi infractæ & eneruatæ conuenientius. Talis enim hominibus eſt oratio, qualis vita, vt exemplis monſtratur à Seneca epiſt.* CXIV.

Malim, vt eſt in tribus ſcriptis, lenior vnda. *Vergilius.*
——— leni fluit agmine Tybris.
Et ſtatim, omnes habent, impetus in mare eiecit.

GRVTERVS ET IVRETVS.

AD ſumma peruenit.] *v. c.* ſummam, *quod valde arridet. Summam enim vocat rei abſolutam perfectionem, qua voce alibi ſæpe vtitur, vt,* ſumma beatæ vitæ, *Epiſt.* 44. *&* ſummam voti ſui inuenit, *Epiſt.* 67. *Alius locus pariter reſtitui debet, vt Epiſt.* 75. vltra ſummam non eſt locus. *ſic enim habet v. c. vulgo* ſummum. *Idem in proœmio lib.* 10. *contr.* ad ſummam euaſurus iuuenis. *ita etiam v. c. vulgo.* ſumma. *& lib.* 2. *de ben. cap.* 15. cum ſumma amicitiæ ſit amicum ſibi æquare, *ea eſt lectio v. c. non* ſumma amicitia, *vt paßim in excuſis. Eodem ſenſu Petronius Arbiter dixit*, ſummam Thucydidis. *hæc Iuretus.*

Meditari dolorum patientiam.] *v. c.* meditari de dolorum patientia.

Diſiice & conculca.] *v. c.* diſſice, *quæ vox antiqua eſt, & multis auctorum locis corrupta contra fidem m. ſſ. Iuretus.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

EPISTOLA inter bonas, pulchraſque. Hortatur non timere ventura, & ſi minentur: imo proponere ventura, & ſic ſe formare, examinando aut eleuando. Quid enim omnes iſti metus ſunt? vltimus eorum mors eſt: & ratione contemni. Magni viri fecerunt, e plebe & ſeruitiis fecerunt: cur tu non adſpires? Deme perſonam rebus. quod times, dolor eſt: quem muliercula in puerperio tulit. Denique in hæc natus es, iactari, dolere, mori: agnoſce ſortem. Tamen (Epicuri præcepio) nec opta mortem, nec time.

EPIST. XXIV.

SOLLICITVM te eſſe ſcribis de iudicij euentu, quod tibi furor inimici denunciat, & exiſtimas me ſuaſurum vt meliora tibiipſi proponas, & acquieſcas ſpei blandæ. Quid enim neceſſe eſt mala accerſere, & ſatis cito patienda cum venerint, præſumere, ac præſens tempus futuri metu perdere? 1 Eſt ſine dubio ſtultum, quia quandoque ſis futurus miſer, eſſe iam miſerum: ſed ego 2 alia te ad ſecuritatem via ducam. Si vis omnem ſolicitudinem exuere, quidquid vereris ne eueniat, euenturum vtique propone: & quodcumque illud eſt malum, tecum ipſe metire, ac 3 timorem tuum taxa. intelliges profecto aut 4 non magnum, aut non longum eſſe, quod metuis. nec diu exempla, quibus confirmeris, colligenda ſunt: omnis illa ætas tulit. In quamcumque partem rerum, 5 vel ciuilium, vel externarum, memoriam miſeris; occurrent tibi ingenia, aut 6 profectus, aut impetus magni. Numquid accidere tibi, ſi damneris poteſt durius, quam vt mittaris in exilium? vt ducaris in carcerem? numquid vltra quidquam timendum eſt vlli, quam vt vratur? quam 7 vt pereat? Singula iſta conſtitue. & contemptores eorum cita, qui non quærendi, ſed eligendi ſunt. Damnationem ſuam Rutilius ſic tulit, tamquam nihil illi moleſtum eſſet aliud, quam quod male iudicaretur. Exſilium 8 Metellus fortiter tulit, Rutilius etiam libenter. alter, vt rediret, Reipub. præſtitit: alter reditum ſuum 9 Sullæ negauit, cui nihil tunc negabatur. In carcere Socrates diſputauit, & exire (cum eſſent 10 qui promitterent fugam) noluit: remanſitque, vt duarum rerum grauiſſimarum hominibus metum demeret, mortis & carceris. Mucius ignibus manum impoſuit. Acerbum eſt vri: quanto acerbius ſi id te faciente patiaris? Vides hominem non eruditum, nec vllis præceptis contra mortem aut dolorem ſubornatum, militari tantum robore inſtructum, pœnas à ſe irriti conatus exigentem. ſpectator diſtillantis in hoſtili foculo dextræ ſtetit, nec ante remouit nudis oſſibus fluentem manum, quam ignis illi ab hoſte ſubductus eſt. Facere aliquid in illis caſtris felicius potuit, nihil fortius. Vide quanto acrior ſit ad occupanda pericula virtus, quam crudelitas ad irroganda. Facilius Porſena Mucio ignouit, quod voluerat occidere; quam ſibi Mucius, quod non occiderit. Decantatæ, inquis, in omnibus ſcholis fabulæ iſtæ ſunt. iam mihi, cum ad contemnendam mortem ventum fuerit, Catonem narrabis. Quid ni ego narrem, vltima illa nocte Platonis librum legentem, poſito ad caput gladio? duo hæc in rebus extremis inſtrumenta proſpexerat, alterum vt vellet mori, alterum vt poſſet. Compoſitis ergo rebus, 11 vtcumque componi fractæ atque vltimæ poterant; id agendum exiſtimauit, ne cui Catonem aut occidere liceret, aut ſeruare contingeret, & ſtricto gladio, quem vſque in illum diem ab omni cæde purum ſeruauerat: Nihil, inquit, egiſti

egiſti fortunâ omnibus conatibus meis obſtando. non pro mea adhuc, ſed pro patriæ libertate pugnaui. nec agebam tanta pertinacia, vt liber, ſed vt inter liberos viuerem: nunc quoniam deploratæ ſunt res generis humani, Cato deducatur in tutum. Impreſſit deinde mortiferum corpori vulnus: quo obligato à medicis, cum minus ſanguinis haberet, minus virium, animi idem, iam non tantum Cæſari, ſed ſibi iratus, nudas in vulnus manus egit, & generoſum illum contemptoremque omnis potentiæ ſpiritum non emiſit, ſed eiecit. Non in hoc exempla hæc nunc congero, vt ingenium exerceam, ſed vt te aduerſus id quod maxime terribile videtur, exhorter. Facilius autem exhortabor, ſi oſtendero, non tantum fortes viros hoc momentum efflandæ animæ contempſiſſe: ſed quoſdam ad alia ignauos, in hac re exæquaſſe animum fortiſſimorum. ſicut illum Cn. Pompeij ſocerum Scipionem, qui contrario in Africam vento relatus, cum teneri nauem ſuam videret ab hoſtibus, ferro ſe tranſuerberauit, & quærentibus vbi imperator eſſet: *Imperator*, inquit, *bene ſe habet*. Vox hæc illum parem maioribus fecit, & fatalem Scipionibus in Africa gloriam non eſt interrumpi paſſa. Multum fuit Carthaginem vincere, ſed amplius mortem. Imperator, inquit, bene ſe habet. An aliter debebat Imperator, 12 & quidem Catonis, mori? Non reuoco te ad hiſtorias, nec ex omnibus ſæculis contemptores mortis, qui ſunt plurimi, colligo: reſpice ad hæc noſtra tempora de quorum languore ac deliciis querimur. omnis ordinis homines ſuccurrent, omnis fortunæ, omnis ætatis, qui mala ſua morte præciderunt. Mihi crede, Lucili, adeo mors timenda non eſt, vt beneficio eius 13 nihil anteferendum ſit. Securus itaque inimici minas audi: & quamuis conſcientia tua tibi fiduciam faciat, tamen quia multa, extra cauſſam valent, & quod æquiſſimum eſt ſpera, & ad id te quod eſt iniquiſſimum, compara. Illud ante omnia memento, demere rebus tumultum, ac videre quid in quaque re ſit: ſcies nihil eſſe in iſtis terribile, niſi ipſum timorem. Quod vides accidere pueris, hoc nobis quoque maiuſculis pueris euenit. illi quos amant, quibus aſſueuerunt, cum quibus ludunt, ſi perſonatos vident, expaueſcunt. Non hominibus tantum, ſed & rebus perſona demenda eſt, & reddenda facies ſua. Quid mihi gladios & ignes oſtendis, & turbam carnificum circa te frementium? Tolle iſtam pompam ſub qua lates, & ſtultos territas. mors es, quam nuper ſeruus meus, quam ancilla contempſit. Quid tu rurſus mihi flagella & eculeos magno apparatu explicas? quid ſingulis articulis ſingula machinamenta, quibus extorqueantur, aptata, & mille alia inſtrumenta excarnificandi particulatim hominis? Pone iſta, quæ nos obſtupefaciunt: iube conticeſcere gemitus & exclamationes, & vocum inter lacerationem eliſarum acerbitatem. Nempe dolor eſt, quem podagricus ille contemnit, quem ſtomachicus ille in ipſis deliciis perfert, quem in puerperio puella perpetitur. Leuis eſt, ſi ferre poſſum: breuis eſt, ſi ferre non poſſum. Hæc in animo voluta, quæ ſæpe audiſti, ſæpe dixiſti: ſed an vere audieris, an vere dixeris, effectu proba. hoc enim turpiſſimum eſt, quod nobis obiici ſolet, verba nos philoſophiæ, non opera tractare. Quid tu? nunc primum tibi mortem imminere ſciſti, nunc exilium, nunc dolorem? in hæc natus es. Quidquid fieri poteſt, quaſi futurum cogitemus. Quod facere te moneo, ſcio certe feciſſe. Nunc admoneo, vt animum tuum non mergas in iſtam ſolicitudinem. hebetabitur enim, & minus habebit vigoris, cum exſurgendum erit. Abduc illum à priuata cauſſa ad publicam: dic mortale tibi & fragile corpuſculum eſſe, cui non ex iniuria tantum aut ex potentioris viribus denuntiabitur dolor, ſed ipſæ voluptates in tormenta vertuntur. Epulæ cruditatem afferunt, ebrietates neruorum torporem tremoremque: libidines pedum, manuum, articulorum omnium deprauationes. Pauper fiam? inter plures ero. Exſul fiam? ibi me natum putabo, quo mittar. Alligabor? quid enim? nunc ſolutus ſum? Ad hoc me natura graue corporis mei pondus adſtrinxit. Moriar? hoc dicis, deſinam ægrotare poſſe, deſinam alligari poſſe, deſinam mori poſſe. Non ſum tam ineptus, vt Epicuream cantilenam hoc loco perſequar, & dicam vanos eſſe inferorum metus, nec Ixionem rota volui, nec ſaxum humero Siſiphi trudi in aduerſum, nec 14 vllius viſcera & renaſci poſſe quotidie, & carpi. Nemo tam puer eſt, vt Cerberum timeat, & tenebras, & 15 laruarum habitum nudis oſſibus cohærentium. Mors nos aut conſumit, 16 aut emittit. Emiſſis meliora reſtant, onere detracto: conſumptis nihil reſtat. bona pariter malaque ſubmota ſunt. Permitte mihi referre hoc loco tuum verſum, ſi prius admonuero, vt te indices non aliis ſcripſiſſe iſta, ſed etiam tibi. Turpe eſt aliud loqui, aliud ſentire: quanto turpius, aliud ſcribere, aliud ſentire? Memini te illum locum aliquando tractaſſe, non repente nos in mortem incidere, ſed minutatim procedere.

17 Quotidie morimur, quotidie enim demitur aliqua pars vitæ: & tunc quoque cum creſcimus, vita decreſcit. Infantiam amiſimus, deinde pueritiam, deinde adoleſcentiam:

vſque ad heſternum, quidquid tranſiit temporis, periit. hunc ipſum quem agimus diem, cum morte diuidimus. Quemadmodum clepſydram non extremum ſtillicidium exhaurit, ſed quidquid ante defluxit: ſic vltima hora, qua eſſe deſinimus, non ſola mortem facit, ſed ſola conſummat. Tunc ad illam peruenimus, ſed diu venimus. Hęc cum deſcripſiſſes, quo ſoles ore, ſemper quidem magnus, numquam tamen acrior, quam vbi veritati commodas verba, dixiſti:

18 *Mors non vltima venit, quæ rapit vltima, mors eſt.*

Malo te legas, quam epiſtolam meam. apparebit enim tibi, hanc quam timemus mortem extremam eſſe, non ſolam. Video quo ſpectes. quęris quid huic epiſtolæ inſulſerim, quod dictum alicuius animoſum, quod præceptum vtile? Ex hac ipſa materia quæ in manibus fuit, mittetur aliquid. Obiurgat Epicurus non minus eos qui mortem cōcupiſcunt, quam eos qui timent, & ait: *Ridiculum eſt, currere ad mortem tædio vitæ, cum genere vitæ vt currendum eſſet ad mortem, effeceris.* Item alio loco dicit: Quid tam ridiculum, quam appetere mortem, cum vitam tibi inquietam feceris metu mortis? His adiicias & illud eiuſdem notæ licet, tantam hominum imprudentiam eſſe, imo dementiam, vt quidam 19 timore mortis cogantur ad mortem. Quidquid horum tractaueris, cōfirmabis animum, vel ad mortis, vel ad vitæ patientiam. In vtrumq; monendi ac firmandi ſumus: & ne nimis amemus vitam, & 20 ne nimis oderimus. 21 etiam cum ratio ſuadet finire, non timere, nec cum procurſu 22 capiendus eſt impetus. Vir fortis ac ſapiens non fugere debet è vita, ſed exire. Et ante omnia ille quoque vitetur affectus, qui multos occupauit, libido moriendi. Eſt enim, mi Lucili, vt ad alia, ſic etiam ad moriendum inconſulta animi inclinatio: quæ ſæpe generoſos atque acerrimæ indolis viros corripit, ſæpe ignauos iacenteſque. illi contemnunt vitam, hi grauantur. Quoſdam ſubit eadem faciendi videndique ſatietas, & vitæ non odium, ſed faſtidium: in quod prolabimur, ipſa 23 impellente philoſophia, dum dicimus: 24 *Quouſque eadem?* Nempe expergiſcar, dormiam, ſatiabor, eſuriam, algebo, æſtuabo: nullius rei finis eſt: ſed in orbem nexa ſunt omnia: fugiunt ac ſequuntur. Diem nox premit, dies noctem: æſtas in autumnum deſinit, autumno hiems inſtat, quæ vere compeſcitur: omnia tranſeunt, vt reuertantur. nihil noui video, nihil noui facio. Fit aliquando & huius rei nauſea. Multi ſunt, qui non acerbum iudicent viuere, ſed ſuperfluum.

I. LIPSIVS.

1. Eſt ſine dubio ſtultum.] *Similia de Timore non præcipiendo, epiſt.* XIII. *&* LXXIV. *atque alibi.*

2. Alia via.] *Plane contraria, vt omnia timeas. Hoc ipſum in epi.* LXXVIII. Omnem Fortunæ licentiam in oculis habe, tamquam quidquid poteſt facere, factura ſit. Quidquid exſpectatum eſt diu, leuius accidit. *Vere ſapientis vſurpatio & remedium: de quo ego in occaſione, Manud.* II. *Diſſ.* I.

3. Timorem taxa.] *Iudicio, quanti ſit, æſtima.*

4. Non magnum.] *Epicuri decantatum in dolore ſolatium. Infra ſtatim:* Leuis eſt, ſi ferre poſſum; breuis eſt, ſi ferre non poſſum. *Æſchylus:*

Θάρσει. πόνου γὰρ ἄκρον οὐκ ἔχει χρόνον.
Confide. tempus non habet ſummus dolor.

5. Vel ciuilium.] *Noſtrarum & Romanarum, quæ ad tuas cives.*

6. Profectus.] *In Sapientia. Reperies, inquit, aut qui iudicio & ratione, Sapientiæ nempe alumni, hæc contempſerint, vt Cato: aut qui impetu & nobilitate animi, vt Scipio.*

7. Vt pereat.] *Muretus vellet, (neſcio an ex libris) vt* pendeat? *Non ego. decreſcat enim oratio: & minus* pendere, *quam vri. Quod editum etiam eſt, libri noſtri manu ij omnes habent.*

8. Metellus.] *Eſt Q. Metellus Numidicus, victo Iugurtha dictus. qui Cenſor, & clariſſimus vir, cum iurare in leges Apuleij Saturnini Tr. pl. nollet, in exſilium miſſus, fortiter tulit; donec occiſo illo, precibus lacrimiſque filij præſertim, qui ob id* Pij *cognomen meruit, reſtitutus eſt. Cicero variis locis, Florus, Appianus, alij.*

9. Sullæ negauit.] *Noſter de Prouid. cap.* III. Rutilius Sullæ Dictatori ſolus aliquid negauit, & reuocatus non tantum retro ceſſit, ſed longius fugit. *Ouidius:*

Et graue magnanimi robur mirare Rutili,
Non vſi reditus conditione dati.

10. Qui promitterent fugam.] *Xenophon in Apologia:* Ἔπειτα τῶν ἑταίρων ἐκκλέψαι βουλομένων αὐτὸν, οὐκ ἐφείπετο, ἀλλὰ καὶ ἐπισκῶψαι ἐδόκει, ἐρόμενος, εἴ που εἰδεῖέν τι χωρίον ἔξω τῆς Ἀττικῆς, ἔνθα οὐ προσβατὸν θανάτῳ; Amicis furtim eripere illum volentibus, non paruit, imo & illuſit, interrogans, An alibi extra Atticam regionem noſſent, quo mors non aſpiraret?

11. Vtcumque composui.] *Meus liber,* vt tunc composui. *In tali ſcilicet ſtatu.*

12. Et quidem Catonis.] *Fortis illius viri Imperator, an non ipſe fortis? Nam toti exercitui Scipio præerat: Catone inter Legatos.*

13. Nihil anteferendum ſit.] *Dilutior ſententia, ſi attendes. Quid, quod libri conſenſu damnam, & verba inſerunt,* anteferendum timendumve ſit? *Omnes, inquam, olim editi & ſcripti. Si appellum hoc Muretus adhibuit: præſtabat medicinam. A me ea ſit:* nihil à te verendum timendumve ſit. *Adeo, mi Lucili, mors tibi non timenda, vt illa, nihil vereri aut timere, debeas. Mala aut metus ſola tollit.*

14. Vllius viſcera.] *De Tityo poetæ. & inter alios Lucretius, qui hæc talia abnuit, & ad moralem ſenſum vſquequem aptat, pro Epicuri doctrina lib.* III.

15. Laruale.] *Ita ſcripti libri: editi,* Laruarum. *Sed illud ad ipſos mortuos refert, qui pallantes, tenues, & laruales quædam vmbræ, vt Sidonius dixit.*

16. Aut emittit.] *Plures libri,* exuit. *nempe corpore iſto, & velamento. Vtroque autem modo, Mors nihil,*

aut nihil eſt. Si enim emittit, viuimus. *quo ſenſu Lucanus lib.* III.

Aut nihil eſt ſenſus animis à morte relictum,
Aut mors ipſa nihil.

Si conſumit, cum illa perimus. atque ita Senecæ Tragici valeat, Poſt mortem nihil eſt, ipſaq; mors nihil. *Quod autem hic Stoici, diximus* III. *Phyſiol. Diſſ.* XI.

17. Cottidie morimur.] *Seneca hoc ſæpe tractat & inculcat etiam Plutarchus, prorſus vt noſter, ſuggerente Mureto. In libro, De Ei in Delphis.* Nos, *inquit*, vnam mortem ridicule timemus, toties iam mortui, & morientes. Non enim ſolum, vt Heraclitus ait, Ignis mors aeris eſt generatio; & huius mors, Aquæ: ſed idipſum clarius in homine videas. Perit Virilis ætas Senio accedente, perit Iuuentus Virili ætate, Pueritia Iuuentute, Infantia per Pueritiam. Quin & heſternus dies in hodiernum occidit, & hodiernus craſtino morietur.

18. Mors non vltima.] *Ita omnes libri, ad Muretum: qui edidit,* Mors non vna: *verſu, inquit, & ſententia poſtulante. Ego contra poſtulem, vetera teneri: dele tamodo particula, ſed, quæ verſum, an verſus, turbat. Verſus enim Heroicus ita eſſe; poſſunt & bini Anapæſtici.*

Mors non vltima venit,
Quæ rapit vltima, mors eſt.

Non quæ venit, & iam præterijt, Mors eſt: ſed illa proprie, quæ rapit vltima, & nos aufert.

19. Timore mortis.] *Simile epiſt.* LXX. Stultitia eſt, timore mortis mori. *Ibi me vide.*

20. Ne nimis oderimus.] *Curtius lib.* V. Fortium virorum eſt, magis mortem contemnere, quam odiſſe vitam. Sæpe tædio laboris, ad vilitatem ſui compelluntur ignaui. At virtus nihil inexpertum omittit. Vltimum omnium mors eſt, ad quam non pigre ire, ſatis eſt.

21. Etiam cum ratio.] *Quod Stoici vol[illegible], & cauſſas eſſe ſumendæ interim mortis. De quo d[illegible] ego Manuduct.* III. *Diſſ.* XXII. *&* XXIII.

22. Capiendus eſt impetus.] *Plinius pariter, lib.* I. *epiſt.* XXII. Impetu quodam & inſtinctu currere ad mortem, commune cum multis: deliberare vero, & cauſſas eius expendere, vtque ſuaſerit ratio, vitæ mortiſque conſilium ſuſcipere vel ponere, ingentis eſt animi. *Adde Senecam epiſt.* XXX. *&* LV.

23. Impellente Philoſophia.] *Quæ re[illegible] vera non magni facit totum hoc viuere, & in eadem circulari. Lucretius lib.* III. *Naturam ipſam rerum loquentem facit:*

Nam tibi præterea, quod machiner inueniamque,
Quod placeat, nihil eſt: eadem ſunt omnia ſemper.
Si tibi non annis corpus iam marcet, & artus
Cōfecti languent; eadē tamen omnia reſtant,
Omnia ſi pergas viuendo vincere ſæcla.

24. Quouſque eadem?] *De Tranquill. cap.* II. Faſtidio illis cœpit eſſe vita, & ſubit illud rabidarum deliciarum, Quouſque eadem? *Vox vulgi ſunt, & iterum exprimit epiſt.* LXXXIX.

MVRETVS.

SOllicitum te eſſe ſcribis.] *Præclara epiſtola, qua Lucilio encutum iudicij cuiuſdam metuentis, primum oſtendit, quam ſtultum ſit, torquere ſe expectatione eius rei quæ an euentura ſit neſcias. Deinde oſtendit efficaciſſima remedia aduerſus ea omnia, quorum expectatione homines perterreſieri ſolent.*

Timorem tuum taxa.] *Æſtima, adhibito iudicio, quanti ſit id quod metuis.*

Quam vt pereat?] *Hic oſcitantia librariorum, omiſſæ ſunt aliquot voces. Legendum enim hoc modo:* Quam vt vratur? Quam vt pendeat?

Excarnificandi particulatim hominis?] *In aliis quibuſdam libris,* articulatim. *Vtra verior ſcriptura ſit, haud facile dixerim.*

Leuis eſt, ſi ferre poſſum.] *E narthecis Epicurum ſumptum. Si grauis, breuis: longus, ſi leuis. Epicurus autem ex illo Æſchyli ſumpſerat.*

Θάρσει. πόνου γὰρ ἄκρον οὐκ ἔχει χρόνον.

Confide. ſummus non habet tempus dolor.

Quotidie morimur.] *Sæpe tractatur hic locus à Seneca. Tractatur & à Plutarcho pereleganter in libro,* περὶ τοῦ ΕΙ τοῦ ἐν Δελφοῖς. *Cuius verba adſcribam.* ἀλλ' ἡμεῖς τὸν ἕνα φοβούμεθα γελοίως θάνατον, ἤδη τοσούτους τεθνηκότες, καὶ θνήσκοντες. οὐ γὰρ μόνον (ὡς Ἡράκλειτος ἔλεγε) πυρὸς θάνατος, ἀέρι γένεσις, καὶ ἀέρος θάνατος, ὕδατι γένεσις, ἀλλ' ἔτι σαφέστερον ἐπ' ἀνθρώπων ἴδοις ἄν· φθείρεται μὲν ἀκμάζων γινομένου γέροντος· ἐφθάρη δ' ὁ νέος εἰς τὸν ἀκμάζοντα, καὶ ὁ παῖς εἰς τὸν νέον, εἰς δὲ τὸν παῖδα τὸ νήπιον· ὅ τε χθὲς εἰς τὸν σήμερον τέθνηκε, ὁ δὲ σήμερον εἰς τὸν αὔριον ἀποθνήσκει.

Mors non vna venit.] *Alij,* Mors non vltima venit: *quomodo & ſententia corrumpebatur & verſus.*

Obiurgat Epicurus.] *Ab hac diſciplina fortaſſis duxit Martialis hoc præceptum:*

Summum ne metuas diem, nec optes.

Timore mortis cogantur ad mortem.] *Idem Martialis.*

Hoſtem dum fugeret, ſe Fannius ipſe peremit,
Hic, rogo, non furor eſt, ne moriare, mori?

Quouſque eadem?] *Hanc ipſe alibi vocem rabidarum deliciarum vocat. Sunt quos vitæ tædium ac faſtidium capiat: cum omnia perpetuo tamquam in orbem volui, & alia aliis ſuccedere videant. Varietatem requirere ſe aiunt: ſine qua moleſta & inſuauia ſunt omnia. Extat inter* τοὺς νεκρικοὺς *Samoſatenſis ſophiſtæ, dialogus quidam Chironis & Menippi, qui mihi valde videtur huc pertinere.*

Diem nox premit.] *Horatius.*

Truditur dies die:
Nouæque pergunt interire lunæ.

PINCIANVS.

NVnquid vltra quicquam corpori timendum eſt.] *Non* corpori, *ſed* illi *quidam præferunt codices: Alij fidelius,* vlli.

Vt beneficio eius nihil anteferendum.] *Deſunt tres dictiones ex omni vetere lectione, legendumque ita,* vt beneficio eius nihil anteferendum timendumve ſit.

Quod facere te moneo, ſed ſcio certe feciſſe.] *Particula* ſed *eradenda, ex eadem.*

Mors non aut conſumit, aut exuit.] *Exemplaria quædam non* exuit *habent, ſed* emittit: *cui lectioni fauet verbum ſtatim ſequens,* emiſſis.

Vel ad mortis, vel ad vitæ patientiam. At in vtrūque emonendi ac firmandi ſumus.] *Vetus lectio.* vel ad mortem, vel ad vitæ patientiam, aut in vtrumque. emonendi enim ac firmandi ſumus.

Sed non temere, nec cum procurſu capiendus eſt impetus.] *Particula* nec *deſideratur in quibuſdam codicibus: & quidem, vt ſentio, recte.*

OPSOPOEVS.

REcte *in m. ſſ.* tibi ipſe proponas. *Sic alibi frequenter. Epiſt.* 17. Clamo mihi ipſe, *& Paulo inferius.* quam vt vratur, quam vt pereat.

Interrogationis nota poſt gladio *ponenda eſt è m. ſſ.*

Digitized by Google

*M.ſſ.*æquaſſe: *& ſtatim*, cum teneri nauem ſuam vid:llet ab hoſtibus.

M.ſſ. Quid ſingulis art. ſing. m.q. ext. aptata. & nulle alia inſtrumenta ex c. particulatim homnus explicas, *nempe repetendum ἀπὸ κοινοῦ.*

*M.ſſ.*dolor. Ipſæ vol.. *Adiecta eſt particula* ſed *ab aliquo, propter præcedens* non tantum.

M.ſſ. Omnia ſic tranſeunt, vt reuertantur. Nihil noui facio, nihil noui video. Fit aliquando & huius rei nauſia. *Ionibus, ναυσία, ceteris ναυτία.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

ADeo mors timenda non eſt] *negatio abeſt à v.c. rectius & elegantius. Iuretus.*

Nec vllius viſcera & renaſci poſſe] *v.c.* nec Titij viſcera. *fabula hæc nota ex Virg. 6. Æ. & Naſone 4. Metam. Iuretus.*

Vbi veritati cōmodas verba] *v. c.* commendas.

Vitæ nō odium, ſed faſtidium] *vide vt hanc ſententiam explanatione ſua ornet P. Faber. lib. 1. Semeſt. cap. 10.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

PRAESCRIBIT de duobus amicis, iuuene & ſene, aliter atque aliter cum vtroque agendum: cum illo fortius, cum hoc remiſſius, ne deſperet. Ipſum Lucilium hortatur ad mediocritatem, aut paupertem: deinde (Epicuri voce) vt ſumat ſibi Pædagogum. Fac omnia, tamquam aliquis ſpectet.

EPIST. XXV.

QVOD ad duos amicos noſtros pertinet, diue rſa via eundum eſt. alterius enim vitia emendanda, alterius frangenda ſunt. Vtar lib ertate tota: non amo illum, niſi offendero. Quid ergo? inquis. quadragenarium pupillum cogitas ſub tutela tua continere? Reſpice ætatem eius iam duram & intractabilem. non potest reformari. tenera finguntur. An profecturus ſim neſcio: malo ſucceſſum mihi, quam fidem deeſſe. Nec deſperaueris, etiam diutinos ægros poſſe ſanari, ſi contra intemperantiam ſteteris, ſi multa inuitos & facere coegeris & pati. Nec de altero quidem ſatis fiduciæ habeo: excepto eo quod adhuc peccare erubeſcit. nutriendus eſt hic pudor: qui quamdiu in animo eius durauerit, aliquis erit bonæ ſpei locus. Cum hoc veterano, parcius agendum puto, ne in deſperationem ſui veniat: nec vllum tempus aggrediendi 1 melius fuit, quam hoc, dum interquieſcit, dum emendato ſimilis eſt. Aliis hæc intermiſſio eius impoſuit. mihi verba non dat: expecto cum magno fænore vitia reditura, quæ nunc ſcio ceſſare, 2 non deeſſe. Impendam huic rei dies: & vtrum poſſit aliquid agi, an non poſſit, experiar. Tu nobis te, vt facis, fortem præſta, & ſarcinas contrahe. Nihil ex his quæ habemus neceſſarium eſt. Ad legem naturæ reuertamur: diuitiæ paratæ ſunt. Aut gratuitum eſt quo egemus, aut vile. 3 Panem & aquam natura deſiderat. nemo ad hæc pauper eſt: intra quæ quiſquis deſiderium ſuum cluſit, 4 cum ipſo Ioue de felicitate contendat, vt ait Epicurus: cuius aliquam vocem huic epiſtolæ inuoluam. *Sic fac*, inquit, *omnia*, 5 *tamquam ſpectet aliquis.* Prodeſt ſine dubio, cuſtodem ſibi impoſuiſſe, & habere quem reſpicias, quem intereſſe cogitationibus tuis iudices. Hoc quidem longe magnificentius eſt, ſic viuere tamquam ſub alicuius boni viri, ac ſemper præſentis, oculis: ſed ego etiam hoc contentus ſum, vt ſic facias quæcumque facies, tamquam ſpectet aliquis. Omnia nobis mala ſolitudo perſuadet. Cum iam profeceris tantum, vt ſit tibi etiam tui reuerentia, licebit dimittas pædagogum: interim te aliquorum auctoritate cuſtodi. Aut Cato ille ſit, aut Scipio, aut Lælius, aut cuius interuentu perditi quoque homines vitia ſupprimerent; dum te efficis eum, coram quo peccare non audeas. Cum hæc effeceris, & aliqua cœperit apud te tui eſſe dignatio, incipiam tibi permittere: quod idem ſuadet Epicurus. Tunc præcipue in te ipſe ſecede, cum eſſe cogeris in turba. Diſſimilem te fieri multis oportet. dum tibi tutum nōn eſt à te recedere: circumſpice ſingulos. Nemo eſt, cui non ſatius ſit cum quolibet eſſe, quam ſecum. Tunc præcipue in te ipſe ſecede, cum eſſe cogeris in turba, ſi bonus vir, ſi quietus, ſi temperans es: alioquin in turbam tibi à te recedendum eſt. Iſtic enim malo viro 6 propius es.

IVSTVS LIPSIVS.

1. MElius fuit.] *Grutero aſſentior*, fuerit.

2. Non deeſſe.] *Malim*, deſiſſe.

3. Panem & aquam.] *Lucanus, poeta prorſum philoſophus:*

> Diſcite quam paruo liceat producere vitam,
> Et quantum Natura petat.
> —— ſatis eſt populis fluuiuſque Ceresque.

Euripides:

> Ἐπεὶ τί δεῖ βροτοῖσι, πλὴν δυοῖν μόνον,
> Δήμητρος ἀκτῆς, πώματός θ' ὑδρηχόου;
> Nam quid opus eſt mortalibus, niſi hęc duo,
> Cereriſque fruges, poculumque puræ aquæ?

4. Cum ipſo Ioue.] *Adi Epiſt.* cx. *vbi hæc Epicuri vox expreſſa.*

5. Tamquam ſpectet aliquis.] *Meus & plures ſcripti*, ſpectet Epicurus: *& ſcio germanum eſſe. Sunt ipſa*

Epicuri verba, ad aliquem è ſuis. quem iubet cupitque, velut ſe teſte & ſpectatore, viuere. At poſt ternas lineas non mutabis, & recte ibi, tamquam ſpectet aliquis. *Vide ſupra, epiſt.* XI.

6. Propius es.] *Quidam*, propior: *& ſententia eſt illa. quam & ex vulgata efficias, littera addita,* Iſtic enim à malo viro propius abes. *Prope abeſſe ab aliquo, Cicero & Seneca vſurpant, pro Vicinum eſſe. Ipſa autem res eſt, quæ ſupra epiſt.* x. Mecum loquor. Caue, inquit Crates, ne cum homine malo loquaris.

MVRETVS.

QVod ad duos amicos.] *Duorum Lucilij amicorum vnius adoleſcentis, alterius ſenioris, non idem ingenium eſſe ait, neque eandem rationem vtriuſque corrigendi. Tum ex Epicuri ſchola ſumit, quo cohortetur Lucilium, vt naturæ præſcripto parens, aſſueſcat paulo eſſe contentus. Addit ex eodem, omnia proficienti, tamquam ſub oculis grauis alicuius & ſeueri viri, agenda eſſe.*

Tenera finguntur.] *Horatius:*

Fingit equum tenera docilem ceruice magiſter.

& Plato ait iuuenes κηρίνους εἶναι.

Panem & aquam.] *Euripides.*

Ἐπεὶ τί δεῖ βροτοῖσι, πλὴν δυοῖν μόνον,

Δήμητρος ἀκτῆς, πώματος θ' ὑδρηχόου;

Cum ipſo Ioue.] *Sic epiſt.* cx. Habeamus aquam, habeamus polentam. Ioui ipſi de felicitate controuerſiam faciamus. *Epicurus ipſe apud Laërtium:* καὶ μᾶζα καὶ ὕδωρ τὴν ἀκροτάτην ἀποδίδωσιν ἡδονήν. *Stobæus* Ἐπίκουρος ὁ Γαργήττιος ἐκέκραγε λέγων· ᾧ ὀλίγον οὐχ ἱκανὸν, τούτῳ γε οὐδὲν ἱκανόν. ἔλεγε δ' ἑτοίμως ἔχειν καὶ τῷ Διὶ ὑπὲρ εὐδαιμονίας ἀγωνίζεσθαι, μᾶζαν ἔχων καὶ ὕδωρ.

PINCIANVS.

OMnia nobis mala ſolitudo perſuadet.] Vitia *legunt nonnulla exemplaria, non* mala.

OPSOPOEVS.

M*ſſ. conſtanter*, dum tibi tutum non ſit ad te recedere.

Verbum es *non reperitur in membranis, vt neque duo illa quæ in aliis editionibus ſunt*, vis eſſe: *quemadmodum Modius monuit epi.* 127. *Nouant. Delenda item copula* enim. *ex eiſdem.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

SENEM ſe eſſe, & tamen animo vigere. Fortiter de morte loquitur: quæ ſola, inquit, iudicat an aliquid ſit facti. Reliqua, verba ſunt: robur & virtus apparebit, cùm animam ages. Ab Epicuro clauſula: Diſce mortem meditari.

EPIST. XXVI.

MODO dicebam tibi, in conſpectu eſſe me ſenectutis: iam vereor, ne ſenectutem poſt me reliquerim. Aliud iam his annis[1], 2 certe huic corpori vocabulum conuenit: quoniam quidem Senectus, laſſæ ætatis, non fractæ nomen eſt. Inter decrepitos me numera, & extrema tangentes. Gratias tamen mihi apud te ago: non ſentio in animo ætatis iniuriam, cum ſentiam in corpore. tantum vitia, & vitiorum miniſteria ſenuerunt. 3 Viget animus, & gaudet non multum ſibi eſſe cum corpore: magnam oneris partem ſui depoſuit, exſultat, & mihi facit controuerſiam de ſenectute. hunc ait eſſe florem ſuum. Credamus illi. bono ſuo vtatur. Ire in cogitationem iuuat, & diſpicere, quid ex hac tranquillitate & modeſtia morum ſapientiæ debeam, quid ætati: & diligenter excutere, quæ non poſſim facere, 4 quæ nolim: poſſim ne aliquid, quod nolim. Nam ſi quid non poſſum, non poſſe me gaudeo. Quæ enim querela eſt, quod incommodum, ſi quod debet deſinere, defecit? Incommodum ſummum eſt, inquis, minui & deperire, &, vt proprie dicam, liqueſcere. Non enim ſubito impulſi ac proſtrati ſumus: carpimur. ſinguli dies aliquid ſubtrahunt viribus. Et quis exitus eſt melior, quam in finem ſuum, natura ſoluente, dilabi? Non quia aliquid mali eſt 5 ictus, & è vita repentinus exceſſus? ſed quia lenis hæc via eſt, 6 ſubduci. Ego certe, velut appropinquet experimentum, & ille laturus ſententiam de omnibus annis meis dies venerit, ita me obſeruo & alloquor: Nihil eſt, inquam, adhuc, quod aut rebus aut verbis exhibuimus. leuia ſunt iſta & fallacia pignora animi, multiſque inuoluta lenociniis: quid profecerim, morti crediturus ſum. Non timide itaque componor ad illum diem, quo remotis ſtrophis ac fucis, de me iudicaturus ſum, vtrum loquar fortia, an ſentiam: numquid ſimulatio fuerit & mimus, quidquid contra fortunam iactaui verborum contumaciam. Remoue exiſtimationem hominum. dubia ſemper eſt, & in partem vtramque diuiditur. Remoue ſtudia totam vitam tractata. mors de te pronuntiatura eſt. Ita dico, diſputationes & litterata colloquia, & ex præceptis ſapientium verba collecta, & eruditus ſermo, non oſtendunt verum robur animi. eſt enim oratio etiam timidiſſimis audax. quid egeris, tunc apparebit, cum animam ages. 7 Accipio conditionem. non reformido iudicium. Hæc mecum loquor: ſed tecum quoque me locutum puta. Iunior es, quid refert? non dinumerantur anni. Incertum eſt, quo te loco mors exſpectet. itaque tu illam omni loco exſpecta. Finire iam volebam: & manus ſpectabat ad clauſulam: ſed 8 conficienda ſunt ſacra: & huic epiſtolæ viaticum dandum eſt.

Puta me non dicere, vnde ſumpturus ſim mutuum: ſcis cuius arca vtar. Exſpecta puſillum, & 9 de domo fiet numeratio: interim commodabit Epicurus, qui ait: *Meditare vtrum commodius ſit, vel mortem tranſire ad nos, vel nos ad eam.* Hic patet ſenſus. Egregia res eſt, mortem condiſcere. Superuacuum forſitan putas id diſcere, quo ſemel vtendum eſt? hoc eſt ipſum, quare meditari debeamus. ſemper diſcendum eſt, quod an ſciamus, experiri non poſſumus. Meditare mortem. Qui hoc dicit, meditari libertatem iubet. qui mori didicit, ſeruire dedidicit. ſupra omnem potentiam eſt: certe extra omnem. Quid ad illum carcer, & cuſtodia, & clauſtra? 10 liberum oſtium habet. Vna eſt catena quæ nos alligatos tenet, amor vitæ: qui vt non eſt abiiciendus, ita minuendus eſt: vt ſi quando res exiget, nihil nos detineat, nec impediat, quo minus parati ſimus, quod quandoque faciendum eſt, ſtatim facere.

I. LIPSIVS.

1. MOdo dicebam tibi.] *Quando, aut vbi? Epiſt. XII. in ſimili ætatis, argumento, & augmento.*

2. Certe huic corpori.] *Abeſt vulgatis vocula,* certè? *at neceſſaria eſt, & quaſi corrigit & mitigat de prægrandi ætate, & potius valetudine ac corpore fracto ſenem ſe eſſe.*

3. Viget animus.] *Scriptis oſtendis, quibus nihil robuſtius. & ſimul illud Menandri affirmas:*

Εἰ τ' ἄλλ' ἀφαιρεῖ ὁ πολὺς εἰωθὼς χρόνος
Ἡμῶν, τό γε φρονεῖν ἀσφαλέστερον ποιεῖ:
Vt alia longus auferat nobis dies.
At ſapere & intelligere firmius facit.

4. Quæ nolim.] *Tricæ hic in libris, vix extricandæ. Meus:* quæ nolim perdere nec habituro aliquid ſi nolim quidquid non poſſe me gaudeo. *Eliciat aliquis:* quæ nolim. proderitne abituro aliquid, ſi nolim quidquid non poſſum, & gaudeo. *Iuuat quærere, inquit, quid Sapientiæ, quid Ætati adſcribam. Sunt quæ facere non poſſum: Ætatis eſt. ſunt quæ etiam nolo: Sapientiæ eſt. Proderitne autem mox abituro & morituro, ſi nolim quod non poſſum, & non poſſe gaudeo? Proderit. nam in Virtutem ita abit. Exempli gratia. à Venere ætas arcet: ſunt qui indignantur, & volunt: ſtultitia eſt. ſunt qui quod non poſſunt item nolint, & cum Sophocle gaudeant rabidam canem effugiſſe: Sapientia & Virtus eſt. Qui meliora à ſe aut libris habet, porrigat.*

5. Ictus, & è vita.] *Quidam,* citus, &c.

6. Subduci.] *Quod fit in ſenili morte, cum vt Sol aut lumen, paullatim ſubtrahimur extinguimurque. Epi. XXX.* Senectus leniter emittit, non repente auulſum vitæ, ſed minutatim ſubductum.

7. Accipio conditionem.] *Præſtitiſti magnanime ſenex: & conſtans hoc robur prætuliſti, & ſi in ſubita & indicta morte.*

8. Conficienda ſunt ſacra.] *Interpretor, Solēnia omnia adhibenda: nihil omittendum, velut in ſacris. Prouerbij vicem habet. At Mureti lectio,* conficienda ſunt ſagmata: *Mureti eſt: nec veſtigium in libris.*

9. De domo fiet.] *A me ipſo, & meis copiis, non ab alio. Nunc etiam mutuor, parum adhuc ipſe abundans aut inſtructus.*

10. Liberum oſtium.] *Sermo Stoicus, & identidem, vbi de morte ſubeunda vel ſumenda:* ἤνοικται ἡ θύρα: Aperta eſt ianua. *Exi, ſodes. Arrianus 1. Diſſ. IX. & alibi.*

MVRETVS.

MOdo dicebam tibi.] *Decrepitum iam eſſe ſe, non ſenem: & vigere tamen animo, neque vllo mortis metu teneri.*

PINCIANVS.

PRoſitne habituro aliquid, ſic quicquid nolim, quicquid non poſſim, non poſſe me gaudeo.] *Locus vitiatiſſimus, verbis partim redundantibus, partim deficientibus: nec in vllo alio maior exemplarium diſſonantia. diſcuſſis igitur, & diligenti cenſura perpenſis ſcriptorum codicum verbis, hanc lectionem elicio:* Proſitne habituro quę velim. Atqui ſi nolim, quicquid non poſſe me ſcio, gaudeo.

Quam in finem ſuum natura ſoluente dilabi.] *Vetus lectio* delabi, *non* dilabi.

Totam vitam tracta.] *Legendum cenſeo,* tota vita tractata. *Nam & exemplar Facundi & Primitiui* tractata *præfert, non* tracta.

Finire iam volebam.] *Fidelior vetus lectio.* Deſinere iam volebam.

Putas me non dicere vnde ſumpturus ſum mutuum.] Puta *ſcribendum, non* putas, *ex vetere lectione.*

Expecta me puſillum.] *Dictio* me *deſideratur in nonnullis exemplaribus.*

OPSOPOEVS.

ADdita voce lege, certè huic corpori vocabulum conuenit. *extat etiam in noſtris, quam Modij codicibus.*

Locus non ſatis à mendo liber. Referam veterum codicum ſcripturam, vt ingenij exercendi materiam habeant lectores. Sic igitur præ ſeferūt quæ non poſſim facere, quæ nolim prodeſſe habiturus, (*vnus* abiturus) atqui (*vnus* ad qui, *alius* ad quid) ſi nolim, quicquid non poſſe me gaudeo. *Ambianus in margine hanc habebat notatam:* quæ non poſſim facere & quæ facere nolim, proſit ne habituro vel abituro. atqui ſi nolim, &c.

Non diſplicet Nicotiani codicis lectio, Non quia aliquid malicitus & è vita repentinus exceſſus.

M. ſſ. de me iudicaturus ſum. *Et poſtea iidem,* ſtudia tota vita tracta: *vnus omnino* tractata. *quod rectum dico. Iubet Seneca ſtudia toto vitæ ſpatio tractata remouere, hoc eſt, diſputationes, litterata colloquia, & cetera quæ ipſe enarrat: quia inepta omnia ſint, præter vnicam mortem, ad experimentum de animi robore & conſtantia faciendum.*

Tres m. ſſ. Iuuenior es, *& ſic Modius in ſuis quoq; reperit. ea forma (ait epi. 127.) qua Calpurnius aliique* diuitior. Et paulo inferius. *m. ſſ. omnes.* Deſinere iam volebā.

GRVTERVS ET IVRETVS.

DE domo fiet numeratio] *ad huius loci intelligentiam vide multa apud Rauardum lib. 1. Variarum cap. 15. & Briſſ. lib. 6. de formulis.*

Digitized by Google

ARGVMENTVM I. LIPSI.

MONET, & excuſat. Quid enim? ipſe iam bonus, iam ſanus? Non ſum, inquit: ſed inter ægros, de communi malo, & remedio, tecum diſſero. Voluptates nocent, aut falſo iuuant: Virtus ſola ſolidum gaudium parit. Sed hanc tu adſume & habe: per alium non potes. Hiſtoriola de Caluiſio faceta. Epicuri dictum, Diuitiæ ſunt, naturalis paupertas.

EPIST. XXVII.

TV me, inquis, mones. iam enim te ipſe monuiſti, iam correxiſti? ideo aliorum emendationi vacas? Non ſum tam improbus, vt curationes æger obeam: ſed tamquam in eodem 1 valetudinario iaceam, de communi malo tecum colloquor, remedia communico. Sic itaque me audi, tamquam mecum loquar. in ſecretum te meum admitto; & te adhibito, 2 mecum exigo. Clamo mihi ipſe, Numera annos tuos: & pudebit eadem velle, quæ volueras puer, eadem parare. Hoc denique tibi 3 citra diem mortis præſta: moriantur ante te vitia. Dimitte iſtas voluptates turbidas, magno luendas. non venturæ tantum, ſed præteritæ nocent. Quemadmodum ſcelera etiam ſi non ſint deprehenſa cum fierent, ſolicitudo non cum ipſis abit, ita improbarum voluptatum, etiam poſt ipſas, pænitentia eſt. Non ſunt ſolidæ, non ſunt fideles. etiam ſi non nocent, fugiunt. Aliquod potius bonum manſurum circumſpice. nullum autem eſt, niſi quod animus ex ſe ſibi inuenit. Sola virtus 4 præſtat gaudium perpetuum, ſecurum: etiam ſi quid obſtat, nubium modo interuenit, quæ infra feruntur, nec vmquam diem vincunt. Quando ad hoc gaudium peruenire continget? non quidem ceſſatur adhuc, ſed 5 non feſtinatur. Multum reſtat operis, in quod ipſe neceſſe eſt vigiliam, ipſe laborē tuum impēdas, ſi effici cupis. 6 Delegationē res iſta non recipit. Aliud litterarū genus adiutorium admtitit. 7 Caluiſius Sabinus memoria noſtra fuit diues: & 8 patrimonium habebat libertini, & ingenium. Numquam vidi hominem 9 beatum indecentius. Huic memoria tam mala erat, vt illi modo nomen Vlixis excideret, modo Achillis, modo Priami: quos tam bene nouerat, 10 quam pædagogos noſtros nouimus. Nemo vetulus nomenclator, qui nomina non reddit, ſed imponit, 11 tam perperam tribus, quam ille Troianos & Achiuos perſalutabat. Nihilominus 12 eruditus volebat videri. Hanc itaque compendiariam excogitauit. magna ſumma emit ſeruos, vnum 13 qui Homerum teneret, alterum qui Heſiodum: nouem præterea Lyricis ſingulos aſſignauit. Magno emiſſe illum non eſt quod mireris. non inuenerat: faciendos locauit. Poſtquam hæc familia illi comparata eſt, cœpit conuiuas ſuos inquietare. Habebat 14 ad pedes hos, à quibus ſubinde cum peteret verſus, quos referret, ſæpe in 15 medio verſu excidebat. Suaſit illi ſatellius quadratus, ſtultorum diuitum 16 arroſor, & quod ſequitur, arriſor, & quod duobus his adiunctum eſt, deriſor, vt Grammaticos haberet 17 annalectas. Cum dixiſſet Sabinus, centenis milibus ſibi conſtare ſingulos ſeruos: Minoris, inquit, 18 totidem ſcrinia emiſſes. Ille tamen in ea opinione erat, vt putaret ſe ſcire, quod quiſquam in domo ſua ſciret. Idem Satellius illum hortari cœpit, vt luctaretur, hominem ægrum, pallidum, gracilem. Cum Sabinus reſpondiſſet, Et quomodo poſſum? vix viuo. Noli, obſecro te, inquit, iſtud dicere. non vides quam multos 19 ſeruos valentiſſimos habeas? Bona mens 20 nec commendatur, nec emitur: & puto, ſi venalis eſſet, non haberet emptorem. at mala quotidie emitur. Sed accipe iam quod debeo, & vale. *Diuitiæ ſunt, ad legem naturæ compoſita paupertas.* Hoc ſæpe dicit Epicurus, aliter atque aliter. Sed nunquam nimis dicitur, quod numquam ſatis diſcitur. Quibuſdam remedia monſtranda, quibuſdam inculcanda ſunt.

IVSTVS LIPSIVS.

1. VAletudinario.] *Gloſſæ priſcæ*, Valetudinarium, *ἰατρεῖον, διαιτητήριον: male valentium, & ſe curantium locus. Nominat auctor libelli De cauſſis corruptæ eloquentiæ, item Columella aliquoties. Videtur in ædibus diuitum fuiſſe, vbi numeroſa familia, talis locus. Adde noſtrum De Ira lib. I. cap. XVI.*

2. Mecum exigo.] *Expoſtulo. De Breuit. vit. cap. I.* Ariſtoteli cum rerum natura exigenti.

3. Citra diem.] *Plerique libri*, circa: *nec male.*

4. Præſtat gaudiū.] *De quo ego Manud. III. Diſſert. V.*

5. Non feſtinatur.] *Negationem Muretus abdicat ſententiæ formandæ, ſed præter libros. Ego legam:* Non quidem ceſſaturo adhuc, ſed feſtinaturo multum reſtat operis: in quod ipſe, *& clauſulæ reliqua. Quæris, quando peruenies? Multum operis reſtat, etiam feſtinaturo, quid ceſſaturo?*

6. Delegationem.] *A re nummaria. Æs hoc alienum alteri non delegabis ſoluendum, aut transcribes: à te facienda numeratio.*

7. Caluiſius Sabinus.] *Eſt ne ille, qui in Tacito VI.*

Digitized by Google

Annalium,ſub Tiberio accuſatus? Aceruatim ex eo Annius Pollio, Appius Silanus, Scauro Mamerco ſimul, ac Sabino Caluiſio maieſtais poſtulantur. *Sed dimiſſum oſtendit : &* Celſus vrbanæ cohortis Tribunus Appium ac Caluiſium diſcrimini exemit. *Tunc igitur dimiſſus, ſed à Caio Caligula poſt aliquot annis,reprehenſus:de quo Dio, libro* LIX. Caluiſius Sabinus inter primos Senatores, cum recens à Pannoniæ adminiſtratione rediiſſet, poſtulatus, morte ſpontanea damnationem anteuenit. *An hic iſte ſit, neſcio.ætas conuenit:fortaſſe obſtet, quod libertinus fuit, vt mox dicitur : etſi id quoque genus ſub Principibus ad ſummos honores euectis.*

8. Patrimonium habebat libertini.] *Ita hæc edenda,aut certe* libertinum.*quod magis probem:vt ſignificet non ipſum talem, ſed è talibus eſſe.Libri pro nobis. Sententia arguta,nec ſine ſcommate,quo Seneca inclinat.Habebat, inquit,opes magnas, vt ſolent nunc libertini : ſed & ingenium tale, id eſt humile, terreum, & quod ſaperet ſtirpem.*

9. Beatum indecentius.] *Vulgi, non ſapientum iudicio beatum,quod eſt diuitem. Nam illi,ait noſter,* Beatum appellant, ad quem pecunia magna confluxit: *epiſt.* XLV. *Indecenter igitur beatus, quia parum decore aut eleganter opibus vti poterat,bardus,blennus,frutex.*

10. Quam pædagogos.] *Muretus ad iſta:* Nos nempe, qui iam ſenes ſumus, quibus omnis pædagogorum memoria excidit. *Neſcio, an ſic Seneca. Quis enim tam madida memoria, cui pædagogus, tot annorum indiuiduus comes, exciderit? Meum tunc magis librum audiam* : quam pædagogos noſtros nouos nouimus. *Eam enim vocem inſerit:& certum, nouitios ignotos etiam eſſe.At mihi ſedebat :* modo Priami: & quos tam bene.*Ille,inquit, obliuiſcebatur omnium:etiam quos nouerat, vt pædagogos ſolemus.*

11. Tam perperam tribus.] *Macte Pinciane.tibi, an tuis libris,debemus. Acutum eſt:& nomenclator tribules ſalutabat aut reſalutabat, nomine Domini: vetulus aliquis praue,& pro Titio Seium.Noſtri codices:*tam properanter quam. *quod illuc ſane ducas,ſi diducas.*

12. Eruditus volebat videri.] *Et obtinebat : quidni? Veriſſime Euripides in Heraclidis :*

----οἰόμεϑα γὰρ
Τὸν εὐτυχοῦντα πάντ' ἐπίστασθαι σοφῶς.
----nam cenſemus hoc,
Qui diues eſt felixque, ſcire hunc omnia.

13. Qui Homerum.] *Saltem hoc bono iudicio,aut ſuggeſtione, quod primas huic primo daret.*

14. Ad pedes.] *Ad lecti fulcra, cum cœnaret:quos adſpicere,& innuere poſſet.*

15. Medio verſu.] *Facetius, & credo, verius eſt,* medio verbo : *quod priſci libri referunt. Tam infida memoria,vt deſtitueret in verbo, & totum non efferret.*

16. Arroſor.] *Meus,*abraſor:*quod eodem vadit.*

17. Analectas.] *Scite, & nimis argute.* Analecta *in conuiuiis,Græco verbo, reliquiæ, & quæ ſubleguntur aut colliguntur ſparſa. Suadebat igitur, habere Grammaticos ab hoc officio;qui reliqua eius, & quæ exciderent ei, & velut ab ore aut orbe deciderent;colligerent & collecta redderent,atque ita explerēt. Non poteſt venuſtius.Habes Grammaticos & litteratores, qui ſuggerunt velut cibum & ingerunt : ecce adde* Sublegulos, *qui elapſa tibi reponant.*

18. Totidem Scrinia.] *In quibus reponi libri & ſcripta ſolent. Id quoque igitur argute : Hi tibi, tamquam armaria & ſcrinia ſunt, à quibus auctores petas : cur non ipſa emiſti,minoris quidem,& quæ fidelius etiam aſſeruaſſent?*

19. Seruos valentiſſimos.] *Nam ſicut doctrinam ſeruorum, ſuam putabat:cur non item robur?*

20. Nec commendatur.] *Verius,* commodatur: *nec vſu,nec mancipio datur.*

MVRETVS.

TV me inquis mones.] *Ferendus non videtur, qui ea vitia in aliis reprehendit, quibus & ipſe obnoxius eſt,& vt Græci prouerbio dicunt,Aliis medetur,vlceribus ipſus ſcatens. Ne igitur in hanc reprehenſionem incurrat Seneca, ne ve nimium ſibi ſumat, ſi ſe iam à vitiis liberum profiteatur : ait ſe non vt medicum agere cum Lucilio : ſed cum eo de communibus morbis loqui,& remedia,ſi qua habet,cum illo communicare. Inſerit hiſtoriam longe iucundiſſimam de Caluiſio quodam Sabino:& ad finem addit ex more dictum Epicuri.*

Quam pædagogos noſtros nouimus.] *nos qui iam ſenes ſumus, quibus omnis pædagogorum memoria excidit.*

PINCIANVS.

HOc denique tibi circa diem mortis præſta.] *Aliquot codices*, Hoc denique tu tibi ante diē mortis præſta.

Dimitte iſtas voluptates turbidas magno leuandas.] *Scribendum puto* luendas *non* leuandas.

In quod ipſe neceſſe eſt vigiles, ipſe laborem tuum impendas.] *Caſtigatius vetuſta lectio*, vigiliam *habet, non* vigiles.

Tam properanter, quam ille Troianos & Achiuos perſalutabat.] *Sic prior editio. Corrigo ex exemplari Facundi & Primitiui*, tam perperam tribus quam ille Troianos, reliqua.

In medio verſu excidebat.] Verbo, *non* verſu, *eadem agnoſcit.*

Vt Grammaticos haberet analectos.] *Eadem* analectas,*habet,non* analectos. *quam lectionem etiam Rhodiginus agnoſcit.*

ERASMVS.

VT Grammaticos haberet analectos.] *Quidam habebat,*analetas,*alius* analectas : *quod magis arridet, vt intelligas eos, qui minutiſſima quæque colligunt ex authoribus. Nam ἀνάλεκτα dicuntur reliquiæ, decidentes è conuiuio.*

OPSOPOEVS.

TRes m. ſſ. *quemadmodum Pinciani codices*, vigiliam,*pro* vigiles.

In hac demum editione Caluiſius *ſcriptum eſt, veteribus codicibus ſic iubentibus, Tacito item lib.* 1. *Annalium adſtipulante,qui Caluiſii Sabini legati meminit:& Plutarcho in Galba. Sed & quod ſequitur, emendandum eſt, ſic namque m. ſſ.* & patrimonium habebat libertini & ingenium. *Conſentiunt quoque Modii codices, epiſt.*127. *Tum temporis exoſæ erant libertinorum immenſæ opes. has notat Seneca in Caluiſio,vt & ingenium ſtupidum ac ſeruile. Alibi exprobat libertinis balnea, & virguncularum ſpecula.*

Adiice vocem m. ſſ. & lege, tam perperam tribus, quam ille.*&c.mox iidem habent*, in medio verbo excidebat.

*Cælius Rhodiginus lib.*13.*lect.antiq. cap.* 31. *Apud Senecam ſi quis ſolicitius inquirat,quos-nam arbitremur dici Grammaticos analectas, eos ita nuncupari contenderim, qui lectione multa exercitati, memoria ſint firmiſſima & indubitata,vt quicquid vnquam legerint vel audierint,fere habeant ad manum & in numerato,quoniam ἀναλέγεσθαι*

Digitized by Google

ſignificet Græcè [illegible], id eſt firmiter tenere ac concipere. Vel quia memoriæ ſubſidium & ingenij domino eſſent futuri. Sicut analectides dicuntur, quibus ex xylino, vel quauis materia, tanquam puluillis conſtipant ſcapulas prominentes puellæ, vt videri habiliores poſſint. Quod Ouidianum carmen liquido comprobarit, quod ita habet:

Conueniunt tenues ſcapulis analectides altis,
Anguſtum circa faſcia pectus erat.

Analecta in Epigrammatario poëta ſunt reliquiæ ſub menſa, quæ quod colligi debeant, id ſunt ſortita nomen: quamuis etiam pro inſtrumentis ad idipſum deſtinatis quidam interpretari maluerint. Martialis:

Colligere longa turpe nec pudet dextra
Analecta, & quicquid canes reliquerunt.

Et alibi:

Otia ſed ſcopis nunc analecta dabunt.

Erant Athenis apodectæ, qui tributis, collationibus, & omnino vectigalibus præerant, quæque in iis ambigua forent iudicio diſcernebantur: iis ab excipiendo inditum videtur nomen. Sed & apodectaos vocabant, qui frumenta metirentur. Hoc ideo non tacui, ſi forte cui apodectas, *dici grammaticos, non* analectas, *arrideat magis. Hæc Caluus. Alciatus vero Parerg. l. 8. cap. 25. Quid ſint analecta, haud quaquam explicatu difficile eſt: vulgo enim Grammatici ſic interpretantur reliquias ſeu micas, aut oſſa quæ de menſa cadunt: vnde & Analectæ, ſerui, qui ſub menſa incuruati eas aſportabant: quod enim pretioſiora fierent pauimenta, ſerui collectis manu reliquiis, non ſcopis, ſed ſpongiis ea extergebant. Martialis:*

Otia ſed ſcopis nunc analecta dabunt.

Et enim [illegible], *diſperſa colligere, ſicut aniculæ faciunt, cum ſemina de aruis roſtro excerpunt. Hinc iocus apud Senecam epiſtola vigeſima ſeptima de Caluiſio Sabino in conuiuiis ſeruos literatos ad pedes habente, vt verſus quos referret illius memoriæ ſuggererent:* Suaſit, *inquit,* illi Satellius Quadratus ſtultorum diuitum arroſor, & quod ſequitur arriſor, vt Grammaticos haberet analectas, *id eſt qui ſub ſpecie colligendarum reliquiarum eſſent illi à memoria. Sic Alciatus. Turnebus Aduerſ. lib. 23. cap. 33. Quæſitum eſt qui ſint Grammatici analectæ. Quidam interpretantur doctiſſimos, qui omnia ad manum & in numerato habent: alij eos qui minutiſſima quæque colligunt ex auctoribus: ego neutris aſſentior: quid enim eſſet in eo ſenſu leporis & argutiæ? ego potius exiſtimem ſanna quadam deriſum Sabinum fuiſſe. vt enim analectæ ſerui dicebantur, qui reliquias cœnæ, aut ea quæ ceciderant de menſa, colligere ſolebant (ea autem analecta dicebantur) ſic cum ipſe Sabinus inter cœnandum in verſibus, quos ſubiectos referebat, ſubinde excideret. Quadratus feſtiue dixit, ei grammaticis analectis opus eſſe, qui colligerent eum cadentem, & verba quoque ei excidentia inter cœnam redderent. Sed & cum in ſcriniis libros reponere ſoleamus, & ſeruis, quos edicere memoriter poëtas aliquos iuſſerat, tanquam eorum poëtarum ſcriniis vteretur, ac de immani pretio eorum quereretur,* Minoris, *idem Quadratus,* totidem, inquit, ſcrinia emiſſes. *Hactenus Turnebus.*

Priores editiones, & vetera exemplaria, Bona mens nec commodatur, nec emitur.

GRVTERVS ET IVRETVS.

VT Grammaticos haberes analectas.] *Analectæ ſerui dicuntur qui reliquias cœnæ aut ea quæ ceciderunt de menſa, colligere ſolebant. quomodo autem hic locus explicetur, vide apud Alciatum lib. 8. Parerg. cap. 25. & Turneb. lib. 24. Aduerſ. cap. 33.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

LOCA mutata, animum non mutant. ipſe te debes. Tolle internam ægrimoniam, omnis locus bonus iucunduſque erit. Eligam tamen, ſi poſſum, quietiſſimum & minus turbis aut vitiis opportunum. Clauſula: Peccata tua noſce, iam es ſaluus.

EPIST. XXVIII.

HOc tibi ſoli putas accidiſſe, & admiraris quaſi rem nouam: quòd peregrinatione tam longa, & tot locorum varietatibus, non diſcuſſiſti triſtitiam grauitatemque mentis. Animum debes mutare, non cælum. Licet vaſtum traieceris mare, licet (vt ait Virgilius noſter) *terræque vrbeſque recedant*: ſequentur te, quocumque perueneris, vitia. Hoc idem cuidam querenti Socrates ait: *Quid miraris, nihil 1 peregrinationes prodeſſe, cùm te circumferas?* Premit te eadem cauſſa quæ expulit. Quid terrarum iuuare nouitas poteſt? quid cognitio vrbium, aut locorum? in irritum cedit iſta iactatio. Quæris quare te fuga iſta non adiuuet? tecum fugis. Onus animi deponendum eſt: 2 non ante tibi vllus placebit locus. Talem nunc eſſe habitum tuum cogita, qualem Virgilius noſter vatis inducit, iam concitatæ & inſtigatæ, multumque habentis in ſe ſpiritus non ſui:

Bacchatur vates, magnum ſi pectore poſſit
Excuſſiſſe Deum.------

Vadis huc & illuc, vt excutias inſidens pondus, quod ipſa iactatione incommodius fit. ſicut in naui onera immota minus vrgent: inæqualiter conuoluta, citius eam partem in quam incubuere demergunt. Quidquid facis, contra te facis, & motu ipſo noces tibi. ægrum enim concutis. At cùm iſtud exemeris malum, omnis mutatio loci iucunda fiet. In vltimas expellaris terras licebit, in quolibet barbariæ angulo colloceris: hoſpitalis tibi illa qualiſcumque ſedes erit. Magis quis veneris, quàm quò, intereſt: & ideò nulli loco addicere debemus animum. Cum hac perſuaſione viuendum eſt: Non ſum vni angulo natus: patria mea totus hic eſt mundus. Quod ſi liqueret tibi, non admirareris, nil adiuuari te regionum varietatibus, in quas ſubinde priorum tædio migras. Prima enim quæque

Digitized by Google

placuiſſet, ſi omnem tuam crederes. Non peregrinaris, ſed erras & ageris, ac locum ex loco mutas:cum illud quod quæris, 3 Bene viuere, omni loco poſitum ſit. Num quid tam turbidum fieri poteſt, quàm forum? ibi quoque licet quietè viuere,ſi neceſſe ſit. Sed ſi liceat diſponere ſe, conſpectum quoque & viciniam fori procul fugiam. nam vt loca grauia,etiam firmiſſimam valetudinem tentant: ita bonæ quoque menti, necdum adhuc perfectæ, & conualeſcenti, ſunt aliqua parum ſalubria. 4 Diſſentio ab his qui in fluctus medios eunt,& tumultuoſam probantes vitam,quotidie cum difficultatibus rerum, 5 magno animo colluctantur. Sapiens feret iſta, non eliget: & malet in pace eſſe,quàm in pugna. Non enim multum prodeſt vitia ſua proieciſſe, ſi cum alienis rixandum eſt. Triginta, inquis,tyranni Socratem circumſteterunt, nec potuerunt animum eius infringere. Quid intereſt,quot domini ſint?ſeruitus vna eſt.Hanc qui contempſerit, in quantalibet turba dominantium liber eſt.Tempus eſt deſinere,ſed ſi prius portorium ſoluero. 6 *Initium eſt ſalutis, notitia peccati.* Egregie mihi hoc dixiſſe videtur Epicurus. Nam qui peccare ſe neſcit,corrigi non vult.deprehendas te oportet,antequam emendes.Quidam vitiis gloriantur. Tu exiſtimas aliquid de remedio cogitare, qui mala ſua virtutum loco numerant? Ideò quantum potes,teipſe coargue.inquire in te:accuſatoris primum partibus fungere,deinde iudicis,nouiſſimè 7 deprecatoris. 8 aliquando te offende.

IVSTVS LIPSIVS.

1. PEregrinationes prodeſſe.] *Meus*,proſunt. *Fuiſſe potuit*, ſi proſunt.

2. Non ante tibi.] *Idem*, non aliter tibi.

3. Bene viuere.] *Horatius:*

---nauibus atque
Quadrigis petimus benè viuere.quod petis, hic eſt.
Eſt Vlubris: animus ſi te non deficit æquus.

4. Diſſentio ab his.] *Cuiuſmodi Cynici.*

5. Magno animo.] *Meus*, magno opere.

6. Initium eſt ſalutis.] *Ita Tertullianus*, Pœnitentiam (*hæc ex Notitia peccati, & adhæret*) humanæ ſalutis, quaſi Pharum *eſſe.*

7. Deprecatoris.] *Veniam à te pete, emendaturus.*

8. Aliquando te offende.] *Malim*, & offende. *Deprecare,inquit,& impetra: aliquando & pœnam, nec pœnitentiam tantum habe. A quo? ab ipſo te,qui iudicium hoc exerces. Spectant iſta ad Examen ſui, de quo ego aliquid Manuduct.III. Diſſert.vlt.*

MVRETVS.

HOc tibi ſoli.] *Nihil adiuuare mutatione regionum eos qui ſecum vitia ſua circumferunt. Hoc præceptum ſæpe inculcat Horatius. Addit in fine egregiam Epicuri ſententiam.*

Animum debes mutare,non cælum.] *Horatius:*

Cælum, non animum, mutant, qui trans mare currunt.

Græci hoc ſuauius: τὸν τόπον, ὀ τὸν τρόπον

Bene viuere,omni loco poſitum.] *Horatius:*

----nauibus atque
Quadrigis petimus bene viuere. quod petis, hic eſt.
Eſt Vlubris: animus ſi te non deficit æquus.

PINCIANVS.

MAgis quis venerit,quàm quo intereſt.] Veneris *eadem,non* venerit.

Inquire in te.] *Eadem* inquire te in te.

OPSOPOEVS.

DEeſt enim,*in ſcriptis omnibus.*

*M.ſſ.*te ipſe coargue:*Vt alias Seneca ſæpe.*

IVRETVS.

MAgno animo colluctantur.] *v.c.*eluctantur, *quod magis ſequor.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

MARCELINVM difficilem corrigi. Adſpernatur enim, & illudit: tamen non deſeram, & fortaſſe vel ſic peruincam. Sententia Epicuri, Ne ſtude populo placere: id eſt, multis.

EPIST. XXIX.

DE Marcellino noſtro quæris, & vis ſcire quid agat.Raro ad nos venit, nulla alia ex cauſſa,quàm quia audire verum timet à quo periculo iam abeſt.nulli enim niſi audituro dicendum eſt. Ideò de Diogene, nec minus de aliis Cynicis, qui libertate promiſcua vſi ſunt, & obuios quoſque monuerunt, dubitari ſolet, an hoc facere debuerint. Quid enim ſi quis ſurdos obiurget, aut natura morbove mutos? Quare, inquis, verbis parcam? gratuita ſunt. Non poſſum ſcire an ei profuturus ſim, quem admoneo: illud ſcio,alicui me profuturum,ſi multos admonuero. Spargenda eſt manus:non poteſt fieri, vt non aliquando ſuccedat,multa tentanti. Hoc,mi Lucili, non exiſtimo faciendum magno viro.diluitur eius auctoritas, nec habet apud eos ſatis ponderis, quos poſſet minus obſoleſacta corrigere. Sagittarius non aliquando ferire debet, ſed aliquando deerrare.

Digitized by Google

Non eſt ars, quę ad effectum caſu venit. Sapientia ars eſt. certum petat: eligat profecturos: ab his quos deſperauit, recedat: non tamen citò relinquat, ſed in ipſa deſperatione extrema remedia tentet. Marcellinum noſtrum ego nondum deſpero. etiamnum ſeruari poteſt: ſed ſi citò illi manus porrigitur. Eſt quidem periculum, ne porrigentem trahat. magna in illo ingenij vis eſt, ſed iam tendentis in prauum. Nihilominus adibo hoc periculum, & audebo illi mala ſua oſtēdere. Faciet quod ſolet, aduocabit illas facetias, quæ riſum euocare lugentibus poſſunt: & in ſe primum, deinde in nos iocabitur: omnia quæ dicturus ſum, occupabit. Scrutabitur ſcholas noſtras, & obiiciet philoſophis congiaria, amicas, gulam: oſtendet mihi alium in adulterio, alium in popina, alium in aula: oſtendet mihi lepidum philoſophum 1 Ariſtonem, qui 2 in geſtatione diſſerebat. hoc enim 3 ad edendas operas tempus acceperat. De cuius ſecta cum quæreretur, Scaurus ait: *Vtique* 4 *Peripateticus non eſt.* De eodem cum conſuleretur 5 Iulius Græcinus, vir egregius, quid ſentiret: *Non poſſum*, inquit, *tibi dicere. neſcio enim quid* 6 *de gradu faciat.* tamquam de eſſedario interrogaretur. Hos mihi 7 circulatores, qui philoſophiam honeſtius neglexiſſent, quàm vendunt, in faciem ingeret. Conſtitui tamen contumelias perpeti. moueat ille mihi riſum: ego fortaſſe illi lacrimas mouebo: aut, ſi ridere perſeuerabit, gaudebo, tamquam in malis, quod illi genus 8 inſaniæ hilare contigerit. Sed non eſt illa hilaritas longa. obſerua, videbis eoſdem intra exiguum tempus acerrimè ridere, & 9 acerrimè rabere. Propoſitum eſt aggredi illum, & oſtendere quanto pluris fuerit, cum multis 10 minoris videretur. Vitia eius etiam ſi non excidero, inhibebo. non deſinent, ſed intermittent: fortaſſe autem & deſinent, ſi intermittendi conſuetudinem fecerint. Non eſt hoc ipſum faſtidiendum. quoniam quidem grauiter affectis, ſanitatis loco eſt bona remiſſio. Dum me illi paro, tu interim qui potes, qui intelligis vnde quo euaſeris, & ex eo ſuſpicaris, 11 quouſque ſis euaſurus, compone mores tuos, attolle animum, aduerſus formidata conſiſte, numerare eos noli, qui tibi metum faciunt. Nonne videatur ſtultus, ſi quis multitudinem timeat eo loco, per quem tranſitus ſingulis eſt? æquè ad tuam mortem multis aditus non eſt, licet illam multi minentur. Sic iſtud natura diſpoſuit. ſpiritum tibi tam vnus eripiet, quàm vnus dedit. Si pudorem haberes, vltimam mihi penſionem remiſiſſes. Sed ne ego quidem me ſordidè geram 12 in fœnore æris alieni, & tibi quod debeo impingam. *Numquam volui populo placere. nam quæ ego ſcio, non probat populus; quæ probat populus, ego neſcio.* Quis hoc? inquis: tamquam neſcias cum imperem. Epicurus. Sed idem hoc omnes tibi ex omni domo conclamabunt, Peripatetici, Academici, Stoici, Cynici. Quis enim 13 placere poteſt populo, cui placet virtus? malis artibus popularis fauor quæritur: ſimilem te illis facias oportet. Non próbabunt, niſi agnouerint. Multo autem ad rem magis pertinet, qualis tibi videaris, quam qualis aliis. Conciliari niſi turpi ratione amor turpium non poteſt. Quid ergo illa laudata, & omnibus præferenda artibus rebuſque philoſophia præſtabit? ſcilicet vt malis tibi placere, quàm populo: vt æſtimes iudicia, non numeres: vt ſine metu deorum hominumque viuas: vt aut vincas mala, 14 aut finias. Ceterum ſi te videro celebrem ſecundis vocibus vulgi, ſi intrante te clamor, plauſus, & 15 pantomimica ornamenta obſtrepuerint, ſi tota ciuitate feminæ te puerique laudauerint: quid ni ego tui miſerear, cum ſciam 16 quæ via ad iſtum fauorem ferat?

IVSTVS LIPSIVS.

1. ARiſtonem.] *Plures hoc nomine fuerunt, & quidem Stoicus, Zenonis auditor: quem noſter aliquoties citat,* Chium *etiam patria facit. Valdè alius iſte, degener nominis & profeſſionis.*

2. In geſtatione.] *In eſſedo.*

3. Ad edendas operas.] *Quaſi de ſcænico, aut arenario loqueretur.*

4. Peripateticus non eſt.] *Sedebat enim non ambulabat.*

5. Iulius Græcinus.] *Quem eodem, quo hic elogio afficit. De Benefic. II. cap.* XXI. Si exemplo magni animi opus eſt, vtemur Græcini Iulij, viri egregij, quem C. Cæſar occidit. *Eſt ille Iulij Agricolæ pater*, ſtudio eloquentiæ ſapientiæque notus, *vt ait Tacitus: Agricolæ, qui ſocer Taciti ipſius fuit.*

6. De gradu faciat.] *Suſpicatus olim* (II. *Saturn. cap.* XII.) degradus *legendum*, *vt* retrogradus *item formamus: & ſanè quidam libri* degradu, *vnica dictione reſerunt. Seruemus tamen, & dictum Arenæ cenſeamus, vt illud* De genu pugnare: *in eodem Seneca, De Prouid. cap.* II. *Quin & Liuius lib.* XXXIV. De gradu conari. *Sententiam hic puto, Eſſedarios ſolitos etiam pedites pugnare, de curru ſubito delapſos. Neſcio igitur, aiebat, cuiuſmodi hic Eſſedarius (ad Geſtationem eius alluſum) quem numquam de gradu & inceſſu pugnantem vidi.*

7. Circulatores.] *Vox additur meo libro,* Circulatores ſophiſtas. *Porrò illi dicti, qui circulos & coronas populi cogunt, vernacula aut ſcurrilia dicta proferunt, præſtigias exhibent, aut alia plebeculæ miranda: Græcis* ἀγύρται, *pari cauſa.*

8. Inſaniæ hilare.] *Ab Eraſmo aut Agricola eſt: optimè veteres libri*, inſaniæ euitare. *Noſter de vit. beat. cap.* XI. Pleriſque contingit hilarem inſaniam inſanire, ac per riſum furere. *Neque igitur malè*, hilare, *hic legatur.*

9. Acerrime rabere.] *Ita & rabie agitari. Varro:* Quid blateras, quid rabis, quid vis tibi? *apud Ciceronem poeta vetus:*

Digitized by Google

Sed quid oculis rabere viſa eſt derepente ardentibus?

Bonum igitur hoc verbi: nec ineptè tamen Eraſmus, rudere: *quia & libri quidam,* rubere.

10. Minoris videretur.] *Ergo olim ſapientiæ & modeſtiæ deditus, poſtea ad vana, & vulgo maiora, iuit: ſi tamen hæc vera lectio. Nam meus, & quidam,* videbitur. *Quod ad futuram Sapientiam trahas. Docebo quàm hæc parua, illa magna.*

11. Quouſque ſis euaſurus.] *A ſumma (ſi licitum) Sapientiæ: nunc in via & profectu es.*

12. In fœnore æris.] *Meus & plures,* in fine. *quod veriſſimum habeo, & adprobant priora illa,* vltimam penſionem. *Quare autẽ* finis æris alieni? *quia ſcilicet finis libri: & videtur ſanè per libros diſtinxiſſe, vt initio dixi.*

13. Placere poteſt populo.] *Locus in philoſophia magnus, & magni vſus nihil velle, quod velit vulgus. Ita Diogenes Cynicus, cum aliquando theatrum iniret, aduerſus, & obnitens exeuntibus, rogatus* Quid faceret? Quod in omni vita, inquit, ſtudeo: *nempe aduerſus & diuerſus vobis eſſe. Atque idem (apud Stobæum, Serm. 111.) dicentibus,* Διογένην ἄφρονα εἶναι, Ἄφρων μὲν οὐκ εἰμί, ἀλλ' οὐ τὸν ὑμέτερον ἔχω: Diogenem amentem eſſe. Amẽs, inquit, non ſum, ſed eamdem vobis mentem non habeo. *Caput: Sapientiæ eſt aliter aſſici & iudicia vulgi inſta non habere. Itaque iterum magnus Diogenes,* πρὸς τὸν εἰπόντα, οἱ πολλοί σου καταγελῶσι, κἀκείνων τυχὸν, εἶπεν, οἱ ὄνοι. Ἀλλ' οὔτ' ἐκεῖνοι τῶν ὄνων ἐπιστρέφονται, οὔτ' ἐγὼ ἐκείνων: ad cũ qui diceret, Vulgus te irridet: Fortaſſe & illos aſini, inquit. Sed neque ipſi aſinos curãt aut attendunt, neque ego illos. *Sciti ſſimè. deteriores de melioribus non iudicant, ſed garriunt & præſumunt: non aliter quàm beſtiæ de nobis, nos de Diuis. Cum Pythagora ſtatuendum:* Φαῦλος κριτὴς παντὸς καλοῦ πράγματος ὄχλος, διόπερ ὧν ἂν τὸν ἔπαινον καταφρονεῖς, καὶ τὸν ψόγον καταφρόνει: Malus iudex omnis honeſti populus. Quorum igitur laudes haud æſtimes, contemne etiam vituperationes. *Quò ſpectat hoc eius monitum,* Per viam publicam non ire. *Non vt inceſſu viuemus, ſed vt ſenſu, & vita.*

14. Aut finias.] *Stoicum illud, Exi, ianua patet.*

15. Pantomimica ornamenta.] *Quibus Pantomimi in theatris aſſici ornarique ſolent. Nam fauor & plauſus illis, à vulgo quidem.*

16. Quæ via.] *Illa popularis, & vanarum malarumque artium.*

MVRETVS.

DE Marcellino noſtro.] *Marcellinum, hominem ingenioſum & vrbanum, non eſſe quidem facilem ad corrigendum: neque dum tamen ſe de illo omnem ſpem abieciſſe, & tentaturum omnia. Addit ad finem dictum Epicuri, non eſſe optandum philoſophanti, vt populo placeat.*

Ad edendas opetas.] *Quaſi de liberto, auctorato ve aliquo locutus eſt.*

Et acerrime rabere.] *Ita plane legendum, non, vt Eraſmus ineptè voluerat,* rudere. *De hoc autem verbo dixi capite 19. lib. 9. Variarum lectionum.*

Vnde quo.] ἐξ οἵων εἰς οἷα, *vt dicebat Iphicrates.*

Popularis fauor.] *Etiam in leuioribus artificiis placere populo, ſignum olim habitum eſſe* κακοτεχνίας, *ſcribit Athenæus.*

PINCIANVS.

ET in ipſa deſperatione extrema remedia tentet.] *Malim legere,* ſed in ipſa deſperatione, *&c.*

Acerrime arridere, & acerrime tabere.] *Pro* tabere, *quidam habebant* rabere, *quidam* rubere, *quidam* rabire, *Pro* rubere *puto, ſcribendum* rudere. *Luſit enim Seneca vocum affinitate, quæ eſt in ridere & rudere. Rident qui gaudent, rudunt irati. Vide illud Perſii.*

---Pecuaria rudere dicas.

OPSOPOEVS.

M.*SS.* non vlla alia ex cauſa quàm quod aud. *mox,* obuios monuerunt, *omiſſa dictione* quoque.

Optimus Puteani codex vnica dictione degradu. *Iuſt. Lipſius Saturn. lib. 11. cap. 12. cenſet* degradus *legendum.*

Veteres codices, quàm multis minoris videretur. *vnus* meroris *loco* minoris. *alius,* qui multi meroris videretur. *Verſu ſequenti malim quod eſt in m. ſſ.* ſed intermittent.

GRVTERVS ET IVRETVS.

AD edendas operas.] *Notat hic edere operas ſumi pro præſtare, vti & l. 9. l. 21. ff. de oper. libert. Briſſonius lib. 5. de verb. ſign.*

Tanquam de eſſedario interrogaretur.] *Eſſedarij ſunt qui ex eſſedo pugnant. tangit autem hunc locum P. Faber lib. 2. Semeſt. cap. 11. & Lipſius lib. 2. cap. 12. Saturn. Serm.*

Non deſinent, ſed intermittentur.] *Elegantius v. c.* intermittent. *quomodo ſolet loqui Seneca, de quo ſupra Iuretus ad cap. 1. lib. 2. de beneſic.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

MORTI parare nos debere, & robur in eam ſumere, ab exemplo Aufidij Baſſi: qui ſenex libenter audit de ea, & loquitur, & rationibus adſtruit, non timendam. Obiter iſtæ aliquæ.

EPIST. XXX.

1. BAſſum Aufidium, virum optimum, vidi quaſſum, ætati obluctantem. Sed iam plus illum degrauat, quàm quod poſſit attolli. Magno ſenectus & vniuerſo pondere incubuit. Scis illum ſemper infirmi corporis & exaucti fuiſſe: diu illud continuit, & vt verius dicam, 2 concinnauit. ſubitò defecit. Quemadmodum in naue quæ ſentinam trahit, vni rimæ aut alteri obſiſtitur: vbi plurimis locis laxari cœpit & cedere, ſuccurri non poteſt nauigio dehiſcenti: ita in ſenili corpore aliquatenus imbecillitas ſuſtineri & fulciri poteſt. vbi tamquam in putri ædificio omnis iunctura diducitur, & dum alia excipitur,

excipitur, alia diſcinditur: circumſpiciendum eſt, quomodo exeas. Baſſus tamen no-
ſter alacer animo eſt: 3 hoc philoſophia præſtat. in quocumque corporis habitu fortem,
in conſpectu mortis hilarem lætumque, nec deficientem, 4 quamuis deficiat. Magnus
gubernator & ſciſſo nauigat velo, & 5 ſi exarmauit, tamen reliquias nauigij aptat ad
curſum. Hoc facit Baſſus noſter: & eo animo vultuque, finem ſuum ſpectat, quo alienum
ſpectare, nimis ſecuri eſſe putares. Magna res eſt hæc, Lucili, & diu diſcenda, cùm ad-
ueniat hora illa ineuitabilis, æquo animo abire. Alia genera mortis, ſpei mixta ſunt. De-
ſinit morbus, incendium extinguitur, ruina quos videbatur oppreſſura 6 depoſuit; ma-
re quos hauſerat, eadem vi qua ſorbebat, eiecit incolumes; gladium miles ab ipſa peri-
turi ceruice reuocauit: nihil habet quod ſperet, quem ſenectus ducit ad mortem. huic
vni intercedi non poteſt. Nullo genere homines mollius moriuntur, ſed nec diutius.
Baſſus noſter videtur mihi 7 proſequi ſe, & 8 componere, & viuere tamquam ſuper-
ſtes ſibi, & ſapienter ferre 9 diſcidium ſui. Nam de morte multa loquitur, & id agit
ſedulò, vt nobis perſuadeat, ſi quid incommodi aut metus in hoc negotio eſt, morien-
tis vitium eſſe, non mortis: nec magis in ipſa quidquam eſſe moleſtiæ, quàm poſt ipſam.
Tam demens autem eſt qui timet quod non eſt paſſurus, quam qui timet quod non eſt
ſenſurus. An quiſquam hoc futurum credit, vt per quam nihil ſentitur, ea ſentiatur?
Ergo, inquit, mors adeò extra omne malum eſt, vt ſit extra omnem malorum metum.
Hæc ego ſcio & ſæpe dicta, & ſæpe dicenda. ſed neque cum legerem, æquè mihi pro-
fuerunt: neque cum audirem, his dicentibus, qui negabant timenda à quorum metu
aberant. Hic verò plurimum auctoritatis habuit, cum loqueretur de morte vicina. Di-
cam enim quid ſentiam. Puto etiam fortiorem eum eſſe, qui in ipſa morte eſt, quàm
qui circa mortem eſt. 10 Mors enim admota, etiam imperitis animum dedit, non vi-
tandi ineuitabilia. Sic gladiator tota pugna timidiſſimus 11 iugulum aduerſario præſtat,
& errantem gladium ſibi attemperat. At illa quæ in propinquo eſt, vtique ventura, deſi-
derat lentam animi firmitatem: quæ eſt rarior, nec poteſt niſi à ſapiente præſtari. Liben-
tiſſimè itaque illum audiebam, quaſi ferentem de morte ſententiam, & qualis eſſet eius
natura, velut propius inſpectæ, indicantem. Plus, vt puto, fidei haberet apud te, plus
ponderis, ſi quis reuixiſſet, & in morte nihil mali eſſe narraret expertus. Acceſſus mor-
tis quam perturbationem afferat, optimè hi tibi dicent, qui ſecundum illam ſteterunt,
qui venientem & viderunt, 12 & receperunt. Inter hos Baſſum licet numeres, qui nos
decipi noluit. is ait, tam ſtultum eſſe qui mortem timeat, quàm qui ſenectutem. Nam
quemadmodum ſenectus 13 adoleſcentiam ſequitur, ita mors ſenectutem. Viuere no-
luit qui mori non vult. Vita enim cum exceptione mortis data eſt: ad hanc itur: quam
ideò timere dementis eſt; quia certa expectantur, dubia metuuntur. Mors neceſſitatem
habet, æquam & inuictam. Quis queri poteſt, in ea conditione ſe eſſe, in qua nemo non
eſt? prima enim pars æquitatis, eſt æqualitas. Sed nunc ſuperuacuum eſt, naturæ cauſſam
agere: quæ non aliam voluit legem noſtram eſſe, quàm ſuam. quidquid compoſuit, re-
ſoluit: & quidquid reſoluit, componit iterum. Iam verò ſi cui contigit, vt illum ſene-
ctus leniter emitteret, non repentè auulſum vitæ, ſed 14 minutatim ſubductum, ne ille
gratias agere diis omnibus debet, quod ſatiatus ad requiem homini neceſſariam,
laſſo gratam, perductus eſt. Vides quoſdam optantes mortem, & quidem magis quàm
rogari ſolet vita. Neſcio vtros exiſtimem maiorem nobis animum dare: qui depoſcunt
mortem, an qui hilares eam quietique opperiuntur. quoniam illud ex rabie interdum,
ac repentina indignatione fit; hæc ex iudicio certò tranquillitas eſt. Venit aliquis
ad mortem iratus morti: venientem nemo hilaris excipit, niſi qui ſe ad illam diu
compoſuerat. Fateor ergo; ad hominem mihi carum, ex pluribus me cauſſis fre-
quentius veniſſe, vt ſcirem an illum toties eumdem inuenirem: numquid cum corpo-
ris viribus minueretur animi vigor. qui ſic creſcebat illi, quomodo manifeſtior notari
ſolet agitatorum lætitia, cum 15 ſeptimo ſpatio palmæ appropinquant. Dicebat qui-
dem ille Epicuri præceptis obſequens, primum ſperare ſe, nullum dolorem eſſe in illo
extremo anhelitu: ſi tamen eſſet, habere aliquantulum in ipſa breuitate ſolatij. Nullum
enim dolorem longum eſſe, qui magnus eſt. Ceterum ſuccurſurum ſibi etiam in ipſa
diſtractione animæ corporiſque, ſi cum cruciatu id fieret, poſt illum dolorem ſe dole-
re non poſſe. Non dubitare autem ſe, quin ſenilis anima in primis labris eſſet, 16 nec
magna vi diſtraheretur à corpore. Ignis qui valentem materiam occupauit, aqua, & in-
terdum ruina extinguendus eſt: ille qui alimentis deficitur, ſua ſponte ſubſidit. Libenter
hæc, mi Lucili, audio, non tamquam noua, ſed tamquam in rem præſentem perductus.
Quid ergo? non multos ſpectaui abrumpentes vitam? ego verò vidi: ſed plus momen-

Digitized by Google

ti apud me habent, qui ad mortem veniunt ſine odio vitæ, & admittunt illam, non attrahunt. Illud quidem aiebat tormentum noſtra nos ſentire opera, quod tunc trepidamus, cum propè à nobis eſſe credimus mortem. A quo enim non eſt, parata omnibus locis, omnibuſque momentis? Sed conſideremus, inquit, tunc cum aliqua cauſſa moriendi videtur accedere, quanto aliæ propiores ſint quæ non timentur. Hoſtis alicui mortẽ minabatur: hanc cruditas occupauit. Si diſtinguere voluerimus cauſſas metus noſtri, inueniemus alias eſſe, alias videri. Non mortem timemus, ſed cogitationem mortis: ab ipſa enim ſemper tantumdem abſumus. Ita ſi timenda mors eſt, ſemper timenda eſt. quod enim tempus morti exemptum eſt? Sed vereri debeo, ne tam longas epiſtolas peius quam mortem oderis: itaque finem facio. Tu tamen mortem vt numquam timeas, ſemper cogita.

IVSTVS LIPSIVS.

1. BAſſum Aufidium.] *Illum, opinor, qui Hiſtorias ſcripſit, & quidem belli Ciuilis. Colligas ex Suaſoria* VI. *apud Senecam. vbi eius de morte Ciceronis fragmentum. Sed &* belli Germanici *ſcripſiſſe, & in iis* Salluſtij velocitatem expreſſiſſe, *Fabius tradit. Plinius item minor nominat, & auunculum addit ſuum ſcripſiſſe* A fine Aufidij Baſſi (*vbi ille deſiit*) libros triginta vnum: *lib.* III. *epiſt.* V. *Deiſto igitur, an magis de ſilio eius, iam noſter.*

2. Concinnauit.] *Quaſi conſtruxit, & diffluens iunxit. In Plauto ea ſignificatio, & Gloſſis*: Συσκευάζομαι, Concinno.

Hoc philoſophia.] *Meus liber*, hunc philoſophia. *Nempe animum: & tunc continuando legerim*, præſtat in quocumque.

4. Quamuis deficiat.] *Scripti*, deficiatur. *Fortaſſe*: deficiat. Vt magnus.

5. Si exarmauit.] *Abſolutè ſic dictum: nec temerè mutem. Tamen libri vacillant, & quidam* exarmatur, *aut* exarmetur: *meorum vnus, vt & Eraſmi*, ſi exarmauerit eum tempeſtas. *Vulgatum ſi tenemus, patiendi tamen ſignificatione capiemus, vt in Conſol. ad Heluiam, cap. vlt.* Exarmata naui, naufragium ſuum ſpectantem. *Hoc eſt, amiſſis fractiſve rudentibus, anchoris, velis: quæ ſunt nauium armamenta.*

6. Depoſuit.] *Sine noxa, & velut manu collocauit. Simile in epiſt.* XIII. Incendium ad fugam patuit, quoſdam molliter ruina depoſuit.

7. Proſequi ſe.] *Tamquam in funere.*

8. Componere.] *In lectulo, aut rogo. Horatius*: Omnes compoſui felices.

9. Diſcidium ſui.] *A Mureto eſt, nec diſpliceat. Libri tamen omnes*, deſiderium. *quod item in mortuis valet quos ſuperſtites ſcilicet deſiderant. Omnis autem hic ſermo, tamquam Baſſus poſt Baſſum viuat.*

10. Mors enim admota.] *Pulcher hic locus, quem interpretetur & firmet ſimillimus Panegyrici, Theodoſio dicti*: Magno quidem, fateor, pectoribus humanis, atque adeò maximo, lux amori, interitus horrori eſt: ſed quatenus aut iſta optari poteſt, aut ille vitari. At ſi vltima ſupra caput ſteterit hora, & venerit dies numquam reuerſurus, ac ſe confeſſa mors fuerit: non timẽtur extrema, cum certa ſunt. Hinc reorum vſque ad damnationem metus: poſtea attonitus ſtupor, & ex deſperatione ſecuritas, & ad locum ſupplicij, carnifice non trahente, properatio. *Sunt diſerta, & cum his Annæi certantia.*

11. Iugulum aduerſario.] *De hoc ritu nos in Saturnalibus lib.* II.

12. Et receperunt.] *Si receperunt, quomodo narrabunt & dicent? Imò, credo, vult eos qui proximi fuerunt, & tamen ſe receperunt, nobis de ea loqui. Itaque ſic legam. Meus liber*, & reperunt: *poſſis igitur*, & repulerunt, *aut* reiecerunt. *Sed cum recogito, quid ſi vult mortem* receptam; *etſi non totam? animo etiam & fide receptam, ad eamque paratos eſſe?*

13. Adoleſcentiam ſequitur.] *Late, pro virili etiam ætate: vt ſæpe.*

14. Minutatim ſubductum.] *Supra hoc verbi, in eadem re, epiſt.* XXVI. *Pro ſenſu*, Alexis poëta comicus, cum quidam ſenem eum vidiſſet, & ægre incedentem, Quid agis? interrogauit. Ille autem κατὰ σχολὴν ἀποθνήσκω. Otioſe morior: *id eſt, paullatim illuc eo. Stobæus Serm.* CXV.

15. Septimo ſpatio.] *Notum in circo toties excurriſſe, & metam ambiuiſſe. Comparat autem & Iuncus (apud Stobæum, De Senectute) pulchre vitam cum Curſu aut nauigatione.* Senex enim emenſus hoc grande pelagus, iuſſu gubernatoris ad portum appellit, & naui exit: aut in Stadio alibi peracto certamine, & coronam adeptus, Agonibus valedicit. At iuuenis in medio velut mari non aſſecutus nauigationis terminum, quem votis toties deſtinarat obiit: aut in Stadio adhuc currens, lapſus eſt, & ſine corona eductus.

16. Nec magna vi.] *Non hercules, ac cum Sophocle*,

Σμικρὰ παλαιὰ σώματ᾽ εὐνάζει ῥοπή.

Pulſu leui iacent vetuſta corpora.

Sicut matura poma ſponte cadunt, cruda auelluntur: ſic in iuuene, aut ſene.

MVRETVS.

BAſſum Aufidum.] *Baſſum ſcribit, quaſſo quidem corpore, ſed firmo tamen animo, mortis appropinquantis metu nullo affici. Inde ſumpta occaſione, de contemptu mortis, & quomodo ſe quiſque ad eam parare debeat, diſſerit.*

Et componere.] *Verbum vſitatum in mortuis. Horatius*:

Omnes compoſui felices. nunc ego reſto.
Confice.

Septimo ſpatio.] *Septies enim currebant. Propertius*:
Septima quam metam triuerit ante rota.

PINCIANVS.

NEque cum audirem his dicentibus.] *Vetus lectio*, neque cum audirem ab his dicentibus.

Et ſi exarmauit.] *Quidam habebat annotatum*, & ſi exarmauerit eum tempeſtas. *Alioquin videtur* exarmare *poſitum neutraliter.*

ERASMVS.

INueniemus alias videri.] *Conſentiebant exemplaria. Videtur aliquid deeſſe: niſi hoc ſentit, diſcrimen non eſſe in re, ſed in opinione: Quidam habebat*, alias eſſe, alias videri.

Digitized by Google

OPSOPOEVS.

M.ſſ. Subito defecit. *ſtatim*, iunctura deducitur: *pars* diducitur.

M.ſſ. præſtat in conſpectu mortis hilarem. & in quocumque corporis habitu fortem lætumque, nec deficientem. quamuis deficiatur. *hoc poſtremum verbum notauit quoque Modius epiſt.* 70.

Huius iterum ac noſtri codices conſentiunt in lectionem oræ aliquot editionum aſſcriptam, & ſapienter ferre deſiderium ſui.

M.ſſ. cum ſuperioribus editionibus, quod non eſt paſſurus, quam qui timet quod non eſt ſenſurus.

M.ſſ. duabus vocul is adiectis, Hic vero plurimum apud me auctoritatis habuit. *& paulo poſt duabus detractis*, Puto fortiorem eum eſſe qui in ipſa morte eſt, quam qui circa mortem. Mors, &c.

Reſcribendum eſt indicantem, *vt habent aliæ editiones, & vetera exemplaria.*

M.ſſ. Prima autem pars, &c. *Et inferius iidem.* Venit aliquis ad mortem iratus morti. venientem nemo hilaris excipit. *quod & in ſuis libris eſſe Modius profitetur. epiſt.* 70.

Scripti omnes, Ego vero vidi.

GRVTERVS ET IVRETVS.

IVnctura dilabitur.] *Placet magis quod eſt in v.c.* diducitur: *nam hoc verbum frequens auctori eſt, vt infra Epiſt.* 54. diducimus illam in particulas. *& Epiſt.* 45. verborum ambiguitates diducere. *& Epiſt.* 50. morte vita diducitur. *& Epiſt.* 71. in particulas diducere. *& lib.* 1. *de Clem. cap.* 4. diduci alterum non poſſet ſine vtriuſque pernicie. *& lib.* 6. *nat. quæſt. cap.* 14. vi ſua diducat & diſſipet. *Itaque veriſimile eſt iſtud* dilabitur, *ex gloſſa irrepſiſſe. Iuretus.*

Quamuis deficiat.] *v. c.* deficiatur. *Sic paulo poſt*, qui alimentis (*ait*) deficitur. *Et Epiſt.* 42. fortunæ fauore deficitur. *& Epiſt.* 105. tanto tibi videberis defici, *ita enim habet v.c. non vt alij ſubſtituunt*, deficere. *Iuretus.*

Cum ſeptimo ſpatio palmæ appropinquant.] *Curulium ludorum curſum ſeptimo apud Romanos ſpatio pluribus ex locis docet Faber libro* 1. *cap.* 28. *Agoniſt.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

ET vota, & iudicia vulgi, ſpernendum: ad verum bonum eundum eſt. id autem, Scientia rerum, per quam vera & falſa noſcas; peritura & manſura. Exemplis illuſtrat.

EPIST. XXXI.

AGnoſco Lucilium meum, incipit quem promiſerat exhibere. ſequere illum impetum animi, quo ad optima quæque, calcatis popularibus bonis, ibas. Non deſidero maiorem melioremque te fieri, quam moliebaris. Fundamenta tua multum loci occupauerunt. tantum effice, quantum conatus es: & illa quæ tecum in animo tuliſti, tracta. Ad ſummam, ſapiens eris, ſi clauſeris aures, quibus ceram parum eſt obdere. Firmiori ſpiſſamento opus eſt, quam vſum in ſociis Vlixem ferunt. Illa vox quæ timebatur, erat blanda, non tamen publica: at hæc quæ timenda eſt, non ex vno ſcopulo, ſed ex omni terrarum parte circumſonat. Prætervehere itaque non vnum locum inſidioſa voluptate ſuſpectum, ſed omnes vrbes: ſurdum te amantiſſimis tui præſta. Bono animo male precantur: & ſi vis eſſe felix, deos ora, ne quid tibi ex his quæ optantur eueniat. Non ſunt iſta bona, quæ in te iſti volunt congeri: vnum bonum eſt, quod beatæ vitæ cauſſa & firmamentum eſt, 1 ſibi fidere. Hoc autem contingere non poteſt, niſi contemptus eſt labor, & in eorum numero habitus, quæ neque bona ſunt, neque mala. Fieri enim non poteſt, vt vna res modo mala ſit, modo bona: modo leuis & perferenda, modo expaueſcenda. Labor bonum non eſt. quid ergo eſt bonum? laboris 2 contemptio. Itaque in vanum operoſos culpauerim: rurſus ad honeſta nitentes, quanto magis incubuerint, minuſque ſibi 3 vinci ac ſtrigare permiſerint, admirabor & clamabo, 4 Tanto melior ſurge 5 & reſpira: & cliuum iſtum vno, ſi potes, ſpiritu exſupera. Generoſos animos labor nutrit. Non eſt ergo quod ex illo veteri voto parentum tuorum eligas, quid contingere tibi velis, quid optes: & 6 in totum iam per maxima acto viro turpe eſt, etiamnum deos fatigare. Quid votis opus eſt? fac te ipſe felicem. facies autem, ſi intellexeris bona eſſe, quibus admixta eſt virtus: turpia, quibus malitia coniuncta eſt. Quemadmodum ſine mixtura lucis nihil ſplendidum eſt: nihil atrum, niſi quod tenebras habet, aut aliquid in ſe traxit obſcuri: quemadmodum ſine adiutorio ignis, nihil calidum eſt, nihil ſine 7 aëre frigidum: ita honeſta & turpia virtutis & malitiæ ſocietas efficit. Quid ergo eſt bonum? 8 rerum ſcientia. Quid malum eſt? rerum imperitia. Ille prudens atque artifex, pro tempore, quæque 9 repellet aut eliget. Sed nec quæ repellit timet, nec miratur quæ eligit: ſi modo magnus illi & inuictus animus eſt. Submitti te ac deprimi veto. laborem ſi non recuſes, parum eſt; poſce. Quis ergo, inquis, labor friuolus & ſuperuacuus eſt? in quem humiles cauſſæ vocauerint. non eſt malus, non magis quam ille qui pulchris rebus impenditur: quoniā animi eſt ipſa tolerantia,

Digitized by Google

quæ ſe ad dura & aſpera hortatur, & dicit: Quid ceſſas? Non eſt viri, timere ſudorem. Huc & illuc accedat, vt perfecta virtus ſit, æqualitas ac tenor vitæ per omnia 10 conſonans ſibi: quod non poteſt eſſe, niſi rerum ſcientia contingat, & ars, per quam diuina & humana noſcantur. Hoc eſt ſummum bonum: quod ſi occupas, incipis deorum eſſe 11 ſocius, non ſupplex. Quomodo, inquis, iſto peruenitur? non per 12 Peninum Graiumve montem, nec per 13 deſerta Candauiæ: nec Syrtes tibi, nec Scylla aut Charybdis, adeundæ ſunt: 14 quæ tamen omnia tranſiſti procuratiunculæ pretio. Tutum iter eſt, iucundum eſt, ad quod natura te inſtruxit. Dedit tibi illa, quæ ſi non deſerueris, par Deo ſurges. Parem autem Deo pecunia non faciet: Deus nihil habet. 15 Prætexta non faciet: Deus nudus eſt. Fama non faciet, nec oſtentatio tui, & in populos nominis dimiſſa notitia: nemo nouit Deum. multi de illo male exiſtimant, & impune. Non turba ſeruorum, lecticam tuam per itinera vrbana ac peregrina portantium: Deus ille maximus potentiſſimuſque ipſe 16 vehit omnia. Ne forma quidem & vires beatum te facere poſſunt: nihil horum 17 non patitur vetuſtatem. Quærendum eſt ergo 18 quod non fiat in dies deterius, cui non poſſit obſtari. Quid hoc eſt? animus: ſed hic rectus, bonus, magnus. Quid aliud voces hunc, quam 19 Deum in humano corpore hoſpitantem? Hic animus tam in equitem Romanum, quam in libertinum, quam in ſeruum, poteſt cadere. Quid eſt eques Romanus, aut libertinus, aut ſeruus? Nomina 20 ex ambitione, aut 21 ex iniuria nata. Subſilire in cælum ex angulo licet: exſurge modo, & *te quoque dignum Finge Deo.* Finges autem non auro, non argento: non poteſt ex hac materia 22 imago Deo exprimi ſimilis. Cogita illos, 23 cum propitij eſſent, fictiles fuiſſe.

IVSTVS LIPSIVS.

1. Sibi fidere.] *A ſe pendere, & ex ſe naſcentibus bonis: externa omnia contemptui habere.*

2. Contemptio.] *Subiungit meus liber:* id eſt, non curare, cum oportet laborem ſubire. *Gloſſographi, an Senecæ ſint, ambigo: illius magis.*

3. Vinci ac ſtrigare.] *Puto germanum eſſe, etſi libri ſcre, vitia conſurgere. Quidam tamen ad illud procunt. Gulielmo Peliſſ. eo eruendum & adſcribendum. Eſt autem* Strigare, *militare verbum, de equis qui in Striga caſtrorum conſiſtunt, & quieſcunt. Inde longius ductum, & quoties vel in via interquieſcunt, ſtrigare eos dicunt.*

4. Tanto melior.] *Exclamandi laudandique formula, vt epiſt.* LXXI. Tanto melior, tanto felicior.

5. Et reſpira.] *Meus, & plures ſcripti,* inſpira: *at Ioſ. Scaliger,* reſtriga *vellet: vt adnexum ſit illi* Striga.

6. In totum iam.] *Variant libri. meus:* in totum per maxime apto. *Melius illo vulgato non occurrit.*

7. Aere frigidum.] *Stoicum dogma, Aerem primo frigidum eſſe. Vide me* II. *Phyſ. Diſſ.* XV.

8. Rerum ſcientia.] *Socraticum eſt.* ἓν ἔφη καὶ ἓν μόνον ἀγαθὸν εἶναι, τὴν ἐπιστήμην· καὶ ἓν μόνον κακὸν, τὴν ἀμαθίαν qui dicebat, & vnicum Bonum eſſe, Scientiam: & vnicum Malum, Inſcitiam: *Laertius in Socrate: & hinc omnino à Seneca adſpectum. Stoici retinebant dogma, qui vnice ſic definiebant,* τὰς μὲν ἀγνοίας τὰς κακίας, ὡς αἱ ἀρεταὶ ἐπιστῆμαι Eſſe. Vitia ignorantias illarum rerum, quarum ſcientiæ Virtutes ſint. *Inde* Docti & Rudes, *pro Bonis Maliſque, nos* II. *Manuduct. Diſſertat.* I. *Plura etiam in Ethicis.*

9. Repellet aut eliget.] Nec enim *ſtultam* ἀδιαφορίαν *cum Ariſtone inducunt Stoici, ſed ipſa Media diſcrimen ſuum habent, vt malis etiam quæ non velis. Ego diſſiſe, Manud.* II. *Diſſ.* XXII.

10. Conſonans ſibi.] *Alluſum ad Zenonis* ὁμολογίαν, *ſiue* Conuenientiam, *quam finem ſtatuebant. Vide Manuduct.* II. *Diſſ.* XV.

11. Socius, non ſupplex.] *Nam ſapiens ſcilicet par Deo: & quæ talia ſuperbe ac vane Porticenſes. Ponimus & refutamus, Manud.* III. *Diſſ.* XIV.

12. Peninum Graiumve.] *Ad Annibalis & Herculis tranſitus reſpexit.*

13. Deſerta Candauiæ.] *Montana pars Macedoniæ, quæ à Dyrrachio incipit,* Candauia *dicitur: eaque ſaltuoſa, & deſerta. Plinius,* Candauiæ mõtes *dixit libro* III. *cap.* XXIII. *& Strabo* ὄρος Κανδαουΐας, montem Candauiæ: *Lucanus,* Candauiæ ſaltus. *In Ptolomæi tabulis videbis: & ſunt qui diuidūt Macedoniam ab Illyrico. Strabo etiam ab alia cauſſa ea loca vaſta ac deſerta oſtendit, libro* VII. quod bellis & rebellionibus opida pleraque & habitationes diruta ſint, nec ad id æui reſtituta.

14. Quæ tamen omnia.] *Ergo & in prioribus locis alibi Procurator? id eſt, in Gallia aut Macedonia? dicas, ſi conſilio* omnia *noſter ſcripſit.*

15. Prætexta non faciet.] *Honos aut magiſtratus ad quem aſpiras: Nam de ambitioſis aut auaris eſt ſermo.*

16. Vehit omnia.] *Muretus notat Sacris noſtris conuenire:* Portans omnia verbo virtutis ſuæ. *Et ſane ipſe Auriga, ipſe Currus, vt ita dicam, eſt, quo machina hæc mundi vehitur, ac ſuſtentatur.*

17. Non patitur vetuſtatem.] *Recte. tempore pereunt, aut flaceſcunt. Sed & alio ſenſu libri quidam recte,* nihil horum patitur vetuſtatem, *ſine negatione: quod eſſet, nihil horum fert æuum aut ſubſiſtit.*

18. Quod non fiat in dies.] *Perplexitas hic librorum. Meus, & quidam:* quod non fiat in dies, cui non proſit obſtari. *Alij,* in dies eius quo non poſſit obſtari. *Alij,* eique non poſſit obſtari. *Certum vulgatam interpolatam eſſe: an ſic concinnandam?* quod non fiat indigens eius, quod non proſit optari. *Vel,* quo non fias indigens eius. *Significaret, interna & vera bona quærenda, ad quæ Votis non opus, ſed Voluntate, & ſunt in nobis. Sane initio epiſtolæ contra Vota dictum: & omnino tale hic fuit.*

19. Deum in humano.] *De has locutione & ſenſu, ego vbertim Manuduct.* II. *Diſſertat.* XIX. *item Phyſiol.* III. *Diſſert.* VIII.

20. Ex ambitione.] *Vt Eques, aut Senator.*

21. Ex iniuria.] *Vt libertinus aut ſeruus. Nam ab oppreſſione æqualium ſeruitus.*

22. Imago deo ſimilis.] *Atqui nos ſumus ſcilicet: nonne & hoc Chriſtiani dogmatis?*

23. Cum propitij eſſent.] *Vetere imperio, & paupertate: cum Roma moribus armiſque floreret. Nunc irati Dij videntur, & nos peſſimi peſſum paulatim imus.*

Digitized by Google

ERASMVS.

AGnoſco Lucilium meum.] *Solam virtutem bonum eſſe.*

Vinci ac ſtrigare.] *Strigare eſt dare aliquid ſpatij equis in ſuperando cliuo ad interquieſcendum ac recipiendum ſpiritum.*

Nihil ſine aëre frigidum.] *Hæc ſententia Stoicorum erat, omnium corporum aera frigidiſſimum eſſe. Vide Plutarchum* περὶ τοῦ πρώτου ψυχροῦ. *Balbus apud Ciceronem ſecundo de natura deorum:* Ipſe vero aër, qui natura eſt maxime frigidus, minime eſt expers caloris. *Quo in loco operæ pretium eſt cognoſcere Lambini temeritatem vel exempli cauſa, vt intelligatur, quantum ei fidei haberi debeat. Qui cum in omnibus libris conſtantiſſime ita ſcriptum videret, ignoraretque illam quam dico, Stoicorum ſententiam, deleta voce* frigidus, *ſubſtituit* humidus, *& in notis ſuis ita ſcripſit:* Sic legendum eſt, vel libris omnibus inuitis. *Mirum quin dixerit, Ipſo Cicerone inuito: aut ipſa veritate reclamante!* Non vt habent. frigidus. *Sunt qui negant, multum huic homini debere Ciceronem. Non enim hoc tantum loco, ſed innumerabilibus alijs eandem illi operam inuitis omnibus libris præſtitit.*

Laborem ſi non recuſes, parum eſt. poſce.] *Mirifici homines ſumus, quicumque corrigendis veterum libris operam damus. Quod damnamus in alijs, ipſi ſæpenumero admittimus. Ne longius abeamus, ego ipſe qui modo correctorem Ciceronis reprehendebã, eidem culpæ affinis deprehendor. Certe enim in omnibus, quos vidi libris ſcriptũ erat* Laborem ſi non recuſes, parum eſſe poſſe. *Vapulemus igitur ambo, ſi ambo deliquimus.*

Deus ille maximus potentiſſimuſque ipſe vehit omnia.] *Dicas hunc hominem legiſſe id quod de Deo in ſacris literis ſcriptum eſt.* Portans omnia verbo virtutis ſuæ.

PINCIANVS.

MInuſque ſibi vinci ac ſtringere permiſerint.] *Sic prior editio. Quædam exemplaria,* minuſque ſibi vitia.

Ille prudens atque artifex.] *Nonnulli codices* Prudens artifex *tantum legunt.* conſurgere permiſerint.

Laborem ſi non recuſes, parum eſt poſſe.] *Corrige,* laborem ſi non recuſes, parum eſt. Poſce, *ex vet. lect.*

Deum in humano corpore hoſpitem?] *Scribe,* Deum in humano corpore hoſpitantem, *ex eadem.*

OPSOPOEVS.

VErbi ſtrigare *ſignificationem explicat Turnebus Aduerſ. lib. 24. cap. 1.*

Tres m. ſſ. & inſpira, *Ioſ. Scaliger Caſtig. in Propert. lib. 4. legit,* & reſtriga. *Hodie (ait) male in libris* & inſpira. *Strigare equi dicuntur, quum interquieſcunt: à Striga loco, vbi hoc ſolent facere in exercitu. auctor Chariſius. Gloſſæ falſo legunt* Triga *Trigæ,* τόπος, ἔνθα ἵπποι γυμνάζονται. *Contrarium eſt* Reſtrigare. *Mox inferius, notat Muretus in omnibus, quos viderit, libris ſcriptum fuiſſe,* Laborem ſi non recuſes, parum eſt poſſe. *At noſtri clare eam quam ipſe edidit lectionem repræſentant, & ita emendandum monuerat Modius epiſtola 70.*

Idem Modius ibidem: Membranæ, non per Peninum Graium ve montem. *nempe* Pœninum *ſcribendum, accipiendumque de Pœninis Alpibus, quemadmodum per Graium quoque montem Alpes Graias ſignificari conſtat. Hæc ille. In Puteani codice optimæ notæ, plane eſt* per Fœninum.

M. ſſ. inſerta particula, Parem autem te Deo, &c. *Mox, in iiſdem ſcribitur,* Deum ille maximus. *quæ lectio Modio etiam epiſt. 70. concinnior videtur.*

M. ſſ. nihil horum patitur vetuſtatem. *recte. ea nempe loquendi formula, qua epiſt. 36. vinum non pati ætatem ait quod in dolio placuit.* κάλλος *(ait Iſocrates)* ἢ χρόνος ἀνάλωσεν, ἢ νόσος ἐμάρανε.

M. ſſ. Quærendum eſt quod non fiat in dies eius, quo (*Amitianus recenti manu* cuique) non poſſit obſtari. *Cetera quæ ſequuntur,* quo nil melius poſſit optari, *non extant in manuſcriptis. Modius ſuſpicatur aliquid latere vitij. Mihi videtur è geminæ lectionis annotatione propagatum: vt pars legerit,* Quærẽdum eſt quod non fiat deterius, quoi non poſſit obſtari: *pars loco poſtremi inciſi.* quo melius non poſſit optari. *Lector ſequatur quod volet.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

MInuſque ſibi vinci ac ſtrigare permiſerint.] *Strigare dicuntur equi quoties interquieſcunt. dictum à* ſtriga, *quod erat ſpatium turmarum in quo equi ſtringebantur. vide Turnebum lib. 24. cap. 1. Aduerſ. & Scaligerum in Parodiam Virgilij.*

Non per Apenninum Graiumue montem.] *Verior eſt lectio v. c.* non per Pæninum, *quæ vox facile hic degenerauit in alteram magis tritam & vulgatam. Plinius autem memorat Alpium fauces* Graias & Pæninas. *Cornelius Tacitus* Peninas Alpes, *qui etiam* Penina iuga, & Peninum iter *nuncupat. Quare in priſca & vulgata S. Mauritij paſſione ſcribitur:* In Gallias properans ad Alpium Penniarum aditum venit. *Mendoſum locum eſſe patet, pro* Peninarum. *Eius autem appellationis ratio, quia Hannibal Pœnus ea parte tranſierat. Hæc doctiſſimus Iuretus.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

LAVDAT Lucij ſolitudinem, & ſubductionem. Porro hortatur, nequis tempus eripiat, illud tam breue & fugax. Contemnat etiam vulgaria vota.

EPIST. XXXII.

INquiro in te, & ab omnibus ſciſcitor, qui ex iſta regione veniunt, quid agas, vbi & cum quibus moreris. Verba dare non potes. tecum ſum. Sic viue, tamquam quid facias auditurus ſim: imo tamquam viſurus. Quæris, quid me maxime ex his quæ de te audio, delectet? quod nihil audio: quod plerique ex his quos interrogo, neſciunt quid agas. Hoc eſt ſalutare, non conuerſari diſſimilibus, & diuerſa cupientibus. Habeo quidem fiduciam non poſſe 1 te torqueri, manſurumque in propoſito, etiam ſi ſolicitantium tur-

ba circumeat. Quid ergo eſt? non timeo ne immutent te, timeo ne impediant. Multum autem nocet & qui moratur, vtique in tanta breuitate vitæ: quam breuiorem inconſtantia facimus, aliud eius ſubinde atque aliud facientes initium. Diducimus illam in particulas ac lancinamus. Propera ergo Lucili cariſſime, & cogita, quantum celeritati additurus fueris, ſi à tergo hoſtis inſtaret, ſi equitem aduentare ſuſpicareris, ac fugientium premere veſtigia. Fit hoc. premeris. accelera, & euade. perduc te in tutum, & ſubinde conſidera, quàm pulchra res ſit conſummare vitam ante mortem, deinde exſpectare ſecurum reliquam temporis ſui partem: in poſſeſſione beatæ 2 vitæ poſitum: quæ beatior non fit, ſi longior. O quando videbis illud tempus quo ſcies tempus ad te non pertinere, quo tranquillus placiduſque eris, & craſtini negligens, & in ſumma tui ſatietate. Vis ſcire, quid ſit quod faciat homines auidos futuri? 3 Nemo ſibi contigit. Optauerunt vtique tibi alia parentes tui: ſed ego tibi contra, omnium eorum contemptum opto, quorum illi copiam. Vota illorum multos compilant, vt te locupletēt. quidquid ad te transferunt, alicui detrahendum eſt. Opto tibi tui facultatem, vt vagis cogitationibus agitata mens, tandem reſiſtat, & certa ſit: vt placeat ſibi, & intellectis veris bonis, quæ 4 ſimul intellecta ſunt, poſſidentur ætatis adiectione non egeat. Ille demum neceſſitates ſupergreſſus eſt, & exauctoratus ac liber, qui viuit vita peracta.

IVSTVS LIPSIVS.

1. TE torqueri.] *A recto in prauum.*

2. Vitæ poſitum.] *Quidam ſcripti*, vitæ ponit: *ego velim*, ponentem. *Sententia eſt. Nec ſapientem quidem vitam longam cupere, & diu eſſe in poſſeſſione Virtutis: quia Beatitudo tempore non creſcit. Eſt inter Stoica paradoxa, & explicaui Manuduct. III. Diſſert. III.*

3. Nemo ſibi contigit.] *Eraſmus in Adagijs cenſet, Senecam reſpicere ad illud tritum Platonis*, Neminem ſibi naſci. *Dij boni, quam diuerſi à noſtri mente! quæ eſt, Homines diſtrahi, varia & vana agitare, optare: neminem apud ſe eſſe, & ſe contentum. Hoc autem facit Sapiens, qui ſibi ſufficit. Eo ſenſu melius in ſcriptis*: nemo ſibi contingit: *præſenti tempore. Eſt autem ſimile, quod mox ſequitur*: Opto tibi tui facultatem: *vt tibi contingas, non alij & alia diripiant, ac potiantur.*

4. Simul intellecta ſunt.] *Nam in iudicio & habitu optimæ Mentis eſt Beatitudo: qui momento contingit, purgata & perfecta Ratione. Vide aliquid eadem Diſſert. III. in fine.*

PINCIANVS.

NOn conuerſari cum diſſimilibus.] *Præpoſitio* cum *in omni antiqua lectione deſideratur.*

Diducimus illam in particulas ac lancinamus.] *Eadem* laniamus *agnoſcit, non* lancinamus.

Nemo ſibi contigit.] Contingit *eadem, non* contigit.

OPSOPOEVS.

M. ſſ. *omiſſa præpoſitione* cum, non conuerſari diſſimilibus.

Torqueri *idem valet atque dimoueri à vita recta, in Nicotiano codice ſcribitur* detorqueri.

M. ſſ. non timeo ne mutent te: *iterum*, nocet etiam qui moratur.

M. ſſ. duo Nemo ſibi contingit. *& ſequenti tres*, ſed ego contra. *certe redundat alterum* tibi.

GRVTERVS ET IVRETVS.

DIducimus illam in particulas ac lancinamus.] laciniamus *ſcribendum oſtendit Gruterus lib. 7. Suſpic. c. 6.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

NEGAT ſententias aut chrias è Stoicis excerpendas. Primum, quia omnia plena talibus & denſa ſunt: deinde quia turpe, cum auctore ſemper loqui. Noſtra faciamus, & vita præferamus.

EPIST. XXXIII.

DEſideras his quoque epiſtolis, 1 ſicut prioribus, adſcribi aliquas voces 2 noſtrorum procerum. Non fuerunt circa floſculos occupati: totus contextus illorum virilis eſt. inæqualitatem ſcias eſſe, vbi quæ eminent, notabilia ſunt. Non eſt admirationi vna arbor, vbi in eamdem altitudinem tota ſilua ſurrexit. Eiuſmodi vocibus referta ſunt carmina, refertæ hiſtoriæ. Itaque nolo Epicuri illas eſſe exiſtimes: publicæ ſunt, & maxime noſtræ. Sed in illo magis annotantur, quia raræ interueniunt, quia 3 inſperatæ, quia mirum eſt aliquid fortiter dici ab homine mollitiem profeſſo. Ita enim plerique iudicant. apud me vero Epicurus eſt & fortis, licet 4 manuleatus ſit. Fortitudo, & induſtria, & ad bellum prompta mens, 5 tam in Perſas quam in 6 alte cinctos cadit. Non eſt ergo quod exigas 7 excerpta, & repetita: continuum eſt apud noſtros, quidquid apud alios excerpitur. Non habemus itaque 8 iſta odorifera, nec emptorem decipimus, nihil inuenturum cum intrauerit, præter illa quæ in fronte ſuſpenſa ſunt. Ipſis permittimus, vnde velint ſumere exemplar. Puta nos velle ſingulares ſententias ex turba ſeparare: cui

Digitized by Google

illas adſignabimus? Zenoni, an Cleanthi, an Chryſippo, an Panætio, an Poſidonio? Non ſumus ſub rege: ſibi quiſque ſe vindicat. apud iſtos quidquid dicit 9 Hermachus, quidquid 10 Metrodorus, 11 ad vnum refertur. Omnia quæ quiſquam in illo contubernio locutus eſt, vnius ductu & auſpiciis dicta ſunt. Non poſſumus, inquam, licet tentemus, ex tanta rerum æqualium copia, aliquid educere.

Pauperis eſt numerare pecus.

Quocumq; miſeris oculum, id tibi occurrit. quod eminere poſſet, niſi inter paria legeretur. Quare depone iſtam ſpem, poſſe te ſummatim deguſtare ingenia maximorum virorum: tota tibi inſpicienda ſunt, tota tractanda. Res geritur, & per lineamenta ſui ingenij opus nectitur, ex quo nihil ſubduci ſine ruina poteſt. Nec recuſo, quo minus ſingula mēbra, 12 dummodo in ipſo homine, conſideres. Non eſt formoſa, cuius crus laudatur aut brachium, ſed illa cuius vniuerſa facies admirationē ſingulis partibus abſtulit. Si tamen exegeris, non tam mendice tecum agam: ſed plena manu fiet. Ingens eorū turba eſt paſſim iacentium: ſumenda erunt, non colligenda. Non enim excidunt, ſed fluunt perpetua, & inter ſe connexa ſunt. Nec dubito, quin multum conferant rudibus adhuc, & 13 extrinſecus auſcultantibus. Facilius enim ſingula inſidunt circumſcripta, & carminis modo incluſa. Ideo pueris & ſententias ediſcendas damus, & has quas Græci 14 Chrias vocant: quia cōplecti eas puerilis animus poteſt: quia plus adhuc non capit certi profectus. Viro captare floſculos turpe eſt, & fulcire ſe notiſſimis & pauciſſimus vocibus, & memoria ſtare. Sibi iam innitatur. dicat iſta, non teneat. Turpe eſt enim ſeni aut proſpicienti ſenectutem, ex commentario ſapere. Hoc Zeno dixit. tu quid? Hoc Cleanthes. tu quid? quouſque 15 ſub alio moueris? & impera, & dic, quod memoriæ tradatur: aliquid & de tuo profer. Omnes itaque iſtos numquam auctores, ſemper interpretes, ſub aliena vmbra latentes, nihil puto habere generoſi, numquam auſos aliquando facere, quod diu didicerant. Memoriam in alienis exercuerunt. Aliud eſt, meminiſſe: aliud, ſcire. Meminiſſe, eſt rem commiſſam memoriæ cuſtodire. At contra ſcire, eſt & ſua facere quæque, nec ab exēplari pendere, & toties ad magiſtrum reſpicere. Hoc dicit Zeno, 16 hoc Cleanthes. Aliquid interſit inter te, & librum. quouſque diſces? iam & præcipe. Quid eſt, quare audiam, quod legere poſſum? Multum, inquit, viua vox facit. non quidem hæc, quæ alienis verbis commodatur, & 17 actuarij vice fungitur. Adiice nunc, quod iſti qui 18 numquam tutelæ ſuæ fiunt, primum in ea re ſequuntur priores, in qua nemo non à priore deſciuit: deinde in ea re ſequuntur, quæ adhuc quæritur. numquam autem inuenietur, ſi contenti fuerimus inuentis. Præterea qui alium ſequitur, nihil inuenit, imo nec quærit. Quid ergo? non ibo per priorum veſtigia? ego vero vtar via veteri: ſed ſi propiorem planioremque inuenero, hanc muniam. Qui ante nos iſta mouerunt, non domini noſtri, ſed duces ſunt. Patet omnibus veritas, nondum eſt occupata: multum ex illa etiam futuris relictum eſt.

IVSTVS LIPSIVS.

1. Sicut prioribus.] *Ergo abiunctæ ſunt, diſparatæ? apparet: & velut ex interuallo ſcriptas, aut libris potius diuiſas. Dixi in Prœloquio.*

2. Noſtrorum procerum.] *Stoicorum, ſicut antea Epicuri fere.*

3. Inſperatæ.] *Veteres,* inſpectæ, *aut* inſpectatæ. *Legerem,* inaſpectatæ.

4. Manuleatus ſit.] *Notum tunicas chirodotas, ſiue manicatas, mulierum aut mollium fuiſſe. Viri brachiis nudis incedebant. Virgilius itaque obiicit.*

Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitras.

Agellium li. VII. *c.* XII. *vide Similem in De Vit. beat. c.* XIII. Hoc eſt tale, quale vir fortis ſtola indutus. *Tale vel aſperius de Epicuro & aſſeclis, Arceſilaus. qui interrogatus,* Cur ex aliis ſectis ad Epicuream trāſirent multi, nemo ex illis ad alias? Nam, inquit, ex viris Galli fiunt (*euirati*) ex Gallis viri numquam.

5. Tam in Perſas.] *Qui fluxa & ſoluta veſte. ſed iidem militares. Ammianus* XXIII. Adeo autē diſſoluti ſunt, & artuum laxitate, vagoque inceſſu iactitantes ſe, vt effœminatos exiſtimes, cum ſint acerrimi bellatores.

6. Alte cinctos.] *Quod militū Romæ, item ſtrenuorum aut actuoſorum erat. Vtrumque habitum Horatius tangit:*

Malthinus tunicis demiſſis ambulat: eſt qui
Inguen ad obſcœnum ſubductis vſque facetus.

Alibi noſter, de Mecænate: Putes alte cinctum dixiſſe.

7. Excerpta & repetita.] *Intelligis ne* Repetita, *laudabilia & quæ ſolent lectione iterari; an quia etiam inter legendum ad ea diei ſolet,* Repete? *Hoc puto: & ſi* Repetita, *quaſi diuiſa & in locos ſuos partita, poſſis legere.*

8. Iſta odorifera.] *Licebat, & decebat, in textu poni vocem libris aliquot aſſertam,* oculiferia, *ſiue* ocliferia: *nam veritas ita eſt, & ſententia poſcit. Non habemus nos, inquit, vt in tabernis, expoſita quædam cum titulis, aut per ſe ſplendentia, quæ oculos feriunt, & tranſeuntes ad emendum alliciunt: non habemus: ſed pariter vbique decor & bonitas eſt. Vox autem aptè facta. quia talibus, vt ipſe loquitur (epi.* LXXXVIII.) imperitorum feriuntur oculi: *iterumque alibi:* Splendore imperitorum verberant oculos.

9. Hermachus.] *Succeſſor Epicuri in ſchola.*

10. Metrodorus.] *Inter nobiles eiuſdem amicos & diſcipulos.*

11. Ad vnum.] *Epicurum.*

12. Dummodo in ipſo.] *Putarem,* quomodo.

13. Extrinſecus auſcultantibus.] *Qui ad penetralia nondum admiſſi: alluſumque ad libros & auditores* ἐξωτερικούς.

14. Chrias vocant.] *Concinna aliqua Dicta, aut Facta.*

Vt, Crates dixit, Caue cum homine malo loquare. *Facti, vt:* Crates cum indoctum puerum vidiſſet, pædagogum eius percuſſit. *Vide Fabium lib.1.ca.*xv.

15. Sub alio moueris?] *Alieno nutu iuſſúque regeris?*

16. Hoc Cleanthes.] *Prorſus his gemina Epictetus apud Arrian. lib.*II. *Diſſ.* xix. Diodorus illa dixit, & Cleanthes, & Chryſippus: tu vero quid non in eo elaboraſti, vt Decretum aliquod tuum faceres? atque ita nihil à Grammatico differs. Quis fuit Hectoris pater? Priamus. Qui fratres? Alexander, & Deiphobus. Quæ mater? Hecuba. Hiſtoriam hanc accepi: à quo? ab Homero. Similis tu, qui conuiuas, cum vaniſſimus ſis, enumerādis ſcriptoribus, attonitos reddis. *Deinde etiā addit:* Age, Stoicum aliquis mihi oſtendat, ſi habetis. Vbi is? Nam qui Stoicos ſermunculos ediſſerant, mille dabitis: ſed volo Stoicum. Quis ergo is eſt? vt Phidiacam ſtatuam dicimus, ad artem Phidiæ exactè factam: ita illum mihi oſtendite, ad ea quæ profitemini dogmata expreſſum.

17. Actuarij vice.] *Ita dicuntur, qui Acta excipiunt & ſcribunt. Vide me ad Annalem Taciti* v. ſi lubet.

18. Numquam tutelæ ſuæ.] *Alieni ſemper arbitrij, vt pupilli.*

MVRETVS.

ODoriſera.] *Eſt qui legat* oculiſera, *idque ſe ex libro vetere facere dicat. Non damno.*

OPSOPOEVS.

L*Ipſius Elect. lib.1. cap.16. Nouum, ſed idoneum plane verbum ſuggerunt libri,* iſta oculiſera: *vel vt Modius noſter reperit,* ocliferia. *Germana lectio. Sic appellat ſignificanter, illa quæ ad ſpeciem in fronte tabernarum cum titulis exponunt: quæ incurrunt in tranſeuntium oculos, & emptorem alliciunt. Eiuſmodi, inquit, inuitamenta in noſtra ſecta Stoica non reperies. Hactenus Lipſius. Vide item epiſtolam Modij 70. Adſentiunt quoque duo è noſtris libris, quorum vnus Puteani,* ocliteria, *alter Io. Nicotij,* ocliferia *præfert.*

M.ſſ. abſque interrogatione, Puta nos velle ſing. ſent. ex turba ſeparare.

M.ſſ. & per lineamenta ſua ingenij opus nectitur. mox mulier *deſideratur in omnibus. Et inſertus in duobus interpungitur poſt* fluunt.

M.ſſ. Qui plus adhuc, *&c. vt referatur ad animum.*

Quatuor noſtri, nihil exiſtimo habere generoſi *vterumque,* Aliud autem eſt meminiſſe.

Proprium magis hic (ait Modius epi.70.) verbum membranaceum: quæ alienis verbis commodatur. *Nec noſtri codices aliter legunt.*

Scriptorum lectio eſt, Præterea qui aliud ſequitur, nihil inuenit, immo nec quærit.

M.ſſ. tres, ſed ſi priorem planioremque inuenero. *vnus* propiorem *habet pro* priorem. *quod iam olim aduertit vir clariſſ. P. Faber Semeſtrium lib.1. cap.10. ita ſcribens:* Priorem *reiiciendum eſſe Eraſmus vidit, & alicubi* apertiorem *legi ait, ipſe vero vel* potiorem *vel* proniorem *mauult. Ego* propiorem *ratione ad veritatem ductus nunc primum reſtituo: quæ ipſa patebat quidem omnibus, vt Senecæ verbum vſurpem, nondum erat occupata.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

IN ſperatæ.] *v.c.* inſuſpectatæ.

Licet manuleatus ſit.] *quis* manuleatus *dicatur, docebit te Gellius lib.7. cap.12.*

Nihil inuenturum cum intrauerit.] *v.c.* cum interuenerit.

Ab exemplari pendere.] *v.c. Iureti* ad exemplar pendere.

Alienis verbis commendatur.] *v.c.* cōmodatur, *quod aliis locis defendi poteſt: vt ſup. Epiſt.* 24. veritati commodas verba. *& Epiſt.*70. commodabit pœnæ ſuæ manum. *& Epiſt.*89. auaritiæ commodare digitos. Epiſt. 105. ſuis ſe commodat. *Iuretus.*

Et actuarij vice fungitur.] *ſic dicitur, qui acta Senatus excipiebat veloci ſtilo. de eo adi Beroaldum & Torrentium ad Suetonij Iulium. cap.55. Langlæum lib.7. cap.19. Otij Semeſtrij. Lipſium ad Ann. Taciti.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

GAVDERE ſe in profectu Lucilij, quia ab ipſo eſt: & ipſe eum formauit. Hortatur porro pergere, & ad ſummum.

EPIST. XXXIV.

CRESCO & exſulto, & diſcuſſa ſenectute recaleſco, quoties ex his quæ agis & ſcribis, intelligo quantum te ipſe (nam 1 turbam olim reliqueras) ſupergrederis. Si agricolam 2 arbor ad fructum perducta delectat, ſi paſtor ex fœtu gregis ſui capit voluptatem, ſi alumnum ſuum nemo aliter intuetur quàm vt adoleſcentiam illius ſuam iudicet: quid euenire credis his, qui ingenia educauerunt, & quæ tenera formauerūt, adulta ſubito vident? Aſſero te mihi. meum opus es. Ego cùm vidiſſem indolem tuam inieci manum, exhortatus ſum, addidi ſtimulos, nec lentè ire paſſus ſum, ſed ſubinde incitaui: & nunc idem facio. Sed iam currentem hortor, & inuicem hortantem. Quid, aliud, inquis, 3 adhuc volo? in hoc plurimum eſt. 4 Non ſic quomodo principia totius 5 operis dimidium occupare dicuntur, ita res animo conſtat: pars magna bonitatis eſt, velle fieri bonum. Scis quem dicam bonum? perfectum, abſolutum, quem malum facere nulla vis, nulla neceſſitas poſſit. Hunc in te proſpicio, ſi perſeueraueris & incubueris, & id egeris, vt omnia facta dictáque tua inter ſe congruant ac reſpondeant ſibi, & vna forma percuſſa ſint. Non eſt huiuſmodi animus in recto, cuius 6 acta diſcordant.

I. LIPSIVS.

1. TVrbam olim.] *Libri ſcripti*, turbam quam olim. *Lego*, turbam quidem olim.

2. Arbor ad fructum.] *Meus*, arbor fructum productura: *& bene.*

3. Adhuc volo?] *Vide ne diſtinctiuncula magis expedias.* Quid aliud, inquis, adhuc? volo. *Vt hæc Lucilij ſint: & quid vltra hortere, mi Seneca? iam volo. Et ſubdit: Multum hoc quidem eſſe, non tamen omnia.*

4. Non ſic quomodo.] *Quidam libri*, Nam ſic: *& melius.*

5. Operis dimidium.] *Notum adagium, & Horatio, in hac ipſa re expreſſum:* Dimidium facti qui cœpit habet: ſapere aude. *Velis, & incipe ſapere: dimidium rei erit. Nec enim totum: neque ſola voluntas ſufficit: ſed videndum vt recta ea ſit, quod ſine Scientia non aſſequitur. Itaque Seneca gradationem hanc facit:* Actio recta non erit, niſi Voluntas ſit recta: ab hac enim eſt actio. Rurſus voluntas non erit recta, niſi habitus animi rectus fuerit: ab hoc enim eſt voluntas. Habitus porro animi non erit, ſine Scientia: *quæ bona ſcilicet & Mala diſtinguit. Vide epiſt.* xcv.

6. Acta diſcordant.] *Nam Sapientis nota, ſemper idem velle & nolle. Itaque nihil opus addere,* cuius, dictis acta: *& ſi quidã hoc libri, nam pertinet ad ὁμολογίαν, de qua ſæpe.*

PINCIANVS.

ITaque pars magna bonitatis eſt velle fieri bonum.] *Verbum* itaque *redundat, ex eadem.*

Cuius acta diſcordant.] *Aliquot codices,* cuius dictis acta diſcordant.

OPSOPOEVS.

LEge, incitaui, *vt eſt in ſcriptis libris & excuſſis. Et mox, non diſplicet Nicotiani codicis lectio.* Quid aliud, inquis, adhuc volo? In hoc plurimum eſſe. *ſic aptius ſequentia quadrant, non ſatis ſcilicet eſſe bene vitam inchoaſſe & aliquouſque produxiſſe, niſi perſeueretur. Alioquin vulgata ſcriptura non adeo recte procedit, niſi cum Nicotiano exemplari legatur,* Nam ſic, *&c.*

M.ſſ. agnoſcunt particulam, Itaque, *quam tamen Pincianus ex vetere lectione abundare notat.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

QVantum te ipſe (nam turbam olim reliqueras) ſupergrederis.] *v.c.* ſupertegeras.

Nec commouetur quidem,] *Melius v.c. Iureti,* ne commouetur quidem.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

AMICVM illum ſibi optat, id eſt virum bonum. aliter enim amicus nemo eſt, etiamſi amat. Hoc ergo faciat, & imprimis diſcat CONVENIENTER *viuere, id eſt conſtanter, id eſt ſapienter.*

EPIST. XXXV.

CVM te tam obnixè rogo 1 vt ſtudeas, meum negotium ago. habere amicum volo: quod contingere mihi (niſi pergas excolere te, vt cœpiſti) 2 non poteſt. Nunc enim amas me, amicus non es. Quid ergo? hæc inter ſe diuerſa ſunt? imo diſſimilia. Qui amicus eſt, amat: qui amat, non vtique amicus eſt. Itaque amicitia 3 ſemper prodeſt: amor etiam aliquando nocet. Si nihil aliud, ob hoc profice, vt amare diſcas. Feſtina ergo, dum mihi proficis, ne iſtuc alteri didiceris. Ego quidem percipio iam fructum, cum mihi fingo vno nos animo futuros, & quidquid ætati meæ vigoris abſceſſit, id ad me ex tua, quamquam 4 non multum abeſt, rediturum: ſed tamen re quoque ipſa lætus eſſe volo. Venit ad nos ex his quos amamus, etiam abſentibus, gaudium: ſed id leue & euanidum. Conſpectus, & præſentia, & conuerſatio aliquid habet viuæ voluptatis: vtique ſi non tantum quem velis, ſed qualem velis videas. Affer itaque te mihi, 5 ingens munus: & quo magis inſtes, cogita me ſenem eſſe, te mortalem. Propera ad me, ſed ad te prius, profice, & ante omnia hoc cura, vt conſtes tibi. Quoties experiri voles, an aliquid actum ſit, obſerua an eadem velis hodie quæ heri. Mutatio voluntatis indicat animum natare alibi, atque 6 alibi apparere, prout tulit ventus. Non vagatur, quod eſt fixum & fundatum. Iſtud ſapienti perfecte contingit, aliquatenus & 7 proficienti prouectóque. Quid ergo intereſt? hic cõmouetur quidem, non tamen tranſit, ſed ſuo loco nutat: ille nec commouetur quidem.

I. LIPSIVS.

1. VT ſtudeas.] *Stoico ſenſu, Studeas: id eſt, philoſophiæ operam naues. Vide Manud.* II. *Diſſ.* I.

2. Non poteſt.] *Neque enim inter malos, aut inter diſſimiles, Amicitia.*

3. Semper prodeſt.] *Amicitia Bonum eſt: Boni autem Stoica definitio,* id quod prodeſt. *Manuduct.* II. *Diſſ.* XXI.

4. Non multum abeſt.] *Ergo & Lucilius inter ſenes, aut ſeneſcentes.*

5. Ingens munus.] *Ad vocem factúmque Æſchinis, qui ſe ipſe munus Socrati obtulit, vt gratus eſſet. Noſter* I. *De Benef. ca.* VIII.

6. Alibi apparere.] *Siue vt ij qui in naui, arbitrio ventorum, feruntur: ſiue vt inſulæ quædam in aquis vagantes: vt noſter Gruterus notat.*

7. Proficienti.] *De quibus gradibus ego in Manud.* II. *Diſſ.* IX.

MVRETVS.

PRopera ad me.] *In alijs,* Propterea ad me.

Digitized by Google

Coniecturam meam veterem libri veteris auctoritas comprobauit.

PINCIANVS.

SI tamen re quoque ipſa lætus eſſe volo.] *Vetus lectio,* Sed tamen re quoque, *&c.*

OPSOPOEVS.

IN *m. ſſ. reperio,* Cum te tam valde rogo. *Deinde paulo poſt, ſcribendum è duobus m. ſſ.* animum nutare, alibi atque aliubi apparere. *Sic in fine Epiſtolæ,* ſuo loco nutat.

Tres, Iſtud ſapienti perfecto contingit: *vnus,* Iſtud ſapienti perfectóque contingit.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

LAVDAT quemdam qui otio ſe admouit, à republica amouit: & vt contemnat vulgi voces. Pergat bonus eſſe, aut magis fieri; pergat & mortem aſpernari, idque ratione.

EPIST. XXXVI.

AMICVM tuum hortare, vt iſtos magno animo contemnat, qui illum obiurgant, quod vmbram & otium petierit, quod dignitatem ſuam deſtituerit; & cum plus conſequi poſſet, prætulerit quietem omnibus. Quàm vtiliter negotium ſuum geſſerit, quotidie illis oſtendet. Hi quibus inuidetur, 1 non deſinent tranſire. alij elidentur, alij cadẽt. Res eſt inquieta, felicitas: ipſa ſe exagitat, mouet cerebrum, non vno genere. Alios in aliud irritat: 2 hos in potentiam, illos in luxuriam: hos inflat, illos mollit, & totos reſoluit. 3 At bene aliquis illam fert: ſic, quomodo vinum. Itaque non eſt quod tibi iſti perſuadeant, eum eſſe felicem, qui 4 à multis obſidetur. ſic ad illum, quemadmodum ad lacũ, concutritur: quem 5 qui exhauriunt, & turbant, Nugatiorum & 6 inertem vocant. Scis quoſdam peruerſe loqui, & 7 ſignare contraria. 8 Felicem vocabant. quid ergo? erat? Ne illud quidem curo, quod quibuſdam nimis horridi animi videtur & tætrici. Ariſton aiebat, malle ſe adoleſcentem triſtem, quàm hilarem & amabilem turbæ. 9 Vinum enim fieri bonum, quod recens durum & aſperum viſum eſt: non pati ætatem, quod 10 in dolio placuit. Sine eum triſtem appellent, & inimicum proceſſibus ſuis. bene ſe dabit in vetuſtate ipſa triſtitia. perſeueret modo colere virtutẽ, perhibere liberalia ſtudia, non illa 11 quibus perfundi ſatis eſt, ſed hæc 12 quibus tingendus eſt animus. hoc eſt diſcendi tempus. Quid ergo? aliquod eſt, quo non ſit diſcendum? minime. ſed quemadmodum omnibus annis ſtudere honeſtum eſt: ita 13 non omnibus inſtitui. Turpis & ridicula res eſt, 14 elementarius ſenex. Iuueni parandum, ſeni vtendum eſt. Facies ergo rem vtiliſſimam tibi, ſi illum quàm optimũ feceris. Hæc aiunt beneficia eſſe expetenda tribuendáque, non dubie primæ ſortis, quæ tam prodeſt dare quàm accipere. Denique nihil illi iam liberi eſt: ſpopondit. minus autem turpe eſt creditori, quàm ſpei bonæ decoquere. Ad illud æs alienum ſoluendum, opus eſt negotianti nauigatione proſpera, agrum colenti vbertate eius quam colit terræ & cæli fauore: ille quod debet, ſola poteſt voluntate perſoluere. In mores fortuna ius non habet. Hos diſponat: vt quã tranquilliſſimus ille animus ad perfectum veniat. qui nec ablatum ſibi quidquam ſentit, nec adiectum, ſed in eodem habitu eſt, quocumque res cadunt. Cui ſiue aggerũtur vulgaria bona, ſupra res ſuas eminet: ſiue aliquid ex iſtis vel omnia caſus excuſſit, minor non fit. Si in Parthia natus eſſet, arcum infans ſtatim tenderet: ſi in Germania, protinus puer 15 tenerum haſtile vibraret: ſi auorum noſtrorum temporibus fuiſſet, 16 equitare, & hoſtem cominus percutere didiciſſet. Hæc ſingulis diſciplina gentis ſuæ ſuadet, & imperat. Quid ergo huic meditandum eſt? quod aduerſus omnia tela, quod aduerſus omne hoſtium genus benè facit, mortem contemnere: quæ quin habeat in ſe aliquid terribile, vt & animos noſtros (quos in amorẽ ſui natura formauit) offendat, nemo dubitat: nec eum neceſſe eſſet in id comparari & acui, in quod inſtinctu quodam voluntario iremus, ſicut ferũtur omnes ad conſeruationem ſui. Nemo diſcit, vt, ſi neceſſe fuerit, æquo animo in roſa iaceat: ſed in hoc duratur, vt tormentis non ſubmittat fidem: vt, ſi neceſſe fuerit, ſtans etiam aliquando ſaucius, pro vallo peruigilet, & ne pilo quidem incumbat. quia ſolet obrepere interim ſomnus in aliquod adminiculum reclinatis. Mors nullum habet incõmodum. Eſſe enim debet aliquid, cuius ſit incommodum. Quod ſi tanta cupiditas longioris æui te tenet, cogita nihil eorum quæ ab oculis abeunt, & 17 in rerum naturam, ex qua prodierunt ac mox proceſſura ſunt, reconduntur, conſumi. Deſinunt iſta, non pereunt. Et mors, quam pertimeſcimus ac recuſamus, intermittit vitam, non eripit, 18 veniet iterũ, qui nos in lucem reponat dies, quem multi

recuſarent, niſi oblitos reduceret. 19 Sed poſtea diligentius docebo, omnia quæ videntur perire, mutari. Æquo animo debet rediturus exire. Obſerua orbem rerũ in ſe remeantium: videbis in hoc mundo nihil exſtingui, ſed vicibus deſcendere ac reſurgere. Æſtas abit, ſed alter annus illam adducit! 20 hiems cecidit, referent illam ſui menſes: ſolem nox obruit, ſed ipſam ſtatim dies abiget. Stellarum iſte decurſus, quidquid præterierit, repetit: pars cæli leuatur aſſidue, pars mergitur. Deniq; finem faciam, ſi hoc vnum adiecero, nec infantes, nec pueros, nec mente lapſos, timere mortem: & eſſe turpiſſimum, ſi eam ſecuritatem nobis ratio non præſtat, ad quam ſtultitia perducit.

IVSTVS LIPSIVS.

1. NOn deſinent tranſire.] *Ab vno propoſito in aliud, mutare vitam & ſtatum. Sic fine epiſtolæ prioris;* Hic commouetur quidem, non tranſit.

2. Hos in potentiam.] *Malim,* in impotentiam.

3. At bene aliquis.] *Hæc clauſula obiectionem habet: Atqui ſunt etiam felices, qui temperant, nec abutuntur. Ita, inquit: ſed qui vt vino ea vtuntur, id eſt modico nec abundanti. Hoc dicere videtur: ſed plura fortaſſe dixiſſe, nec integra hæc aut plena.*

4. A multis obſidetur.] *Clientibus, ſalutatoribuſque.*

5. Qui exhauriunt.] *Aptiſſime. Reuera omnes illi officioſi aliquid petunt à potentibus, aut ſumunt: gratiam, pecuniam, alia quibus egent. Itaque exhauriunt: ſed & turbant, quia aſſidue inquietant.*

6. Inertem vocant.] *Illum amicum, philoſophiæ deditum. Vetus & hodiernum conuitium, in Bonæ Menti operatos.*

7. Signare contraria.] *Meus & quidam,* ſignificatione contraria: *quod item probum.*

8. Felicem vocabant.] *Ad hunc, noſtrum, cum in ambitione & ſplendore erat? an Cornelium Sullam intelligit?*

9. Vinum fieri bonum.] *Homines cum vino comparauit etiam Alexis Comicus:*

Ὁμοιότατος ἄνθρωπος οἴνῳ τὴν φύσιν,
Τρόπον τιν' ἐστί. τὸν γὰρ οἶνον τὸν νέον,
Πολλή γ' ἀνάγκη, καὶ τὸν ἄνδρ' ἀποζέσαι,
Πρώτιστον, ἀφυβρίσαι τ', ἀπανθήσαντα δὲ
Σκληρὸν γενέσθαι, καὶ καταστῆναι πάλιν,
Ἡδὺν δ' ἅπαντα τ' ἐπίλοιπον διατελεῖν:

Similis Vir eſt Vino, indole atque moribus.
Nam muſteum illud & nouum cùm conditur,
Deferueat primum eſt opus: ſic & Virum,
Cùm iuuenis eſt, exæſtuare; hunc ſobrium
Mox effici, & ſeueritate præditum:
Mitem inde fieri, & eſſe in æui reliquum.

At quod hic de Vino, ad Poma tranſiulit Attius, in Angellio XIII. *ca.* II. *Nam cùm Pacuuius dixiſſet,* Videri ſibi carmina eius duriora paullum & acerbiora. Ita eſt, inquit Attius: neque id ſanè me pænitet. Nam quod in pomis eſt, itidem aiunt eſſe in ingeniis, quæ dura & acerba naſcuntur, poſt fiunt mitia & iucunda: ſed quæ gignuntur ſtatim vieta & mollia, non matura mox fiunt, ſed putria.

10. In dolio placuit.] *Ex more veteri, qui vinũ nouellum doliis condebant: ſed mox vbi paullum defæcaſſet, defundebant in amphoras & cados. Proculus Ictus lib.* XV. *Tritic. vino & ol. leg.* In Dolia vina ea mente coniicimus, vt ex his poſtea in Amphoras & Cados defundamus. *Quia igitur id nouellum aut turbidum, elegantiores fugiebant bibere. & Cicero hac mente, in Bruto:* Num igitur, qui hoc ſentiat, ſi is potare velit, de Dolio ſibi hauriendum putet? *Obiicit & Piſoni, vt ſordido:* Panis & Vinum à propola, & de cupa. *quod idem eſt illi,* de Dolio.

11. Quibus perfundi.] *Vt ſunt amœniora iſta, vulgo Liberalia dicta.*

12. Quibus tingendus.] *Vt eſt Philoſophia: quæ ſola verè Liberale ſtudium: Epiſt.* LXXXVIII.

13. Non omnibus inſtitui.] *Pergere in Sapientiæ ſtudiis, omni ætate decet; non item incipere, & in rudimentis eſſe.*

14. Elementarius ſenex.] *Qui inter pueros elementa diſcit.*

15. Tenerum haſtile.] *Illorum verbo, Frameam.*

16. Equitare.] *Non quod omnes olim hoc Romani, ſed nobiliores, aut ſtirpe equeſtri: inter quos ſcilicet hic amicus Lucilij. Nam ceteri ad pedeſtrem militiam deſtinabantur.*

17. In rerum naturam.] *De Benef.* V. *cap.* VIII. Rerum natura nihil dicitur perdere, quia quidquid illi auellitur, ad illam redit. nec perire quidquam poteſt, quod quo excidat non habet, ſed eodem reuoluitur vnde diſcedit.

18. Veniet iterum.] *Hæc eſt non illa Pythagorica, ſed Stoica quædã παλιγγενεσία, ſiue (ita loquamur)* Renaſcentia: *tum poſt orbis Deflagrationem, & ſolennem ἐκπύρωσιν, iterum alius orbis & διακόσμησις, atque eadem & iidem reponentur. Vide me Phyſiol.* II. *Diſſ.* XXII. *Tangit & Lucretius hoc dogma, lib.* III.

Nec ſi materiam noſtram collegerit ætas
Poſt obitum, rurſumque redegerit, VT SIT A NVNC EST,
Atque iterum nobis fuerint data lumina vitæ:
Pertineat quidquam tamen ad nos id quoque factum.

19. Sed poſtea.] *Vbi? neſcio: non in his libris ex profeſſo.*

20. Hiems cecidit.] *An potius,* cedit.

MVRETVS.

AMicum tuum.] *Adoleſcẽs quidam Lucilij, vt videtur, hortatu ſeſe ad Philoſophiæ ſtudium cõtulerat: quo nomine reprehẽdebatur à multis: vt ſemper optima quæ plurimis diſplicent. Monet Lucilium, quemadmodum illum adducere debeat ad contemnendas eiuſmodi ſtultas reprehenſiones, & ad id quod ſuſcepit, vrgendum.*

Ariſton aiebat.] *Simillimum huic Attij poetæ dictum extat lib. xiij. noctium Atticarum, cap. xi.*

Perbibere.] *Verbum Horatianum.* Nunc perbibe puro
Pectore verba puer, nunc te melioribus offer.

Veniet iterum qui nos in lucem reponat dies.] *Stulta opinio, quæ tamen illis temporibus multorum animos occuparat. Sæpe fuiſſe nos in hac vita: ſed oblitos eſſe: redituros eoſdem poſt aliquot annorũ millia: ſed rurſus omnium oblitos: idque ſæpius factum eſſe, ſæpius factum iri. Hæc admonere nos debent, quantopere aberrent à vero homines ſummis ingeniis præditi, niſi aura eis diuinæ lucis affulſerit. Magna gratia præpotenti Deo, qui nos à talium errorum caligine, et ſilium liberauit.*

PINCIANVS.

DEnique illi iam mihi liberum eſt: Spopõdit.] *Vetus lectio.* Denique nihil illi iam liberum eſſe ſpopondit.

Nec neceſſe eſſet in id comparari.] *Scribe.* Nec enim opus eſſet, *&c. ex eadem.*

OPSOPOEVS.

TRes iterum, & ſignificare contraria, *& poſtea quatuor,* Denique nihil illi iam liberi eſt.

M.ſſ. Sed in eo habitu eſt quomodocumque res cedũt. *& inferius.* Nec enim opus eſſet in id comp. *Conſtanter omnes.* Eſſe enim debet aliquis, cuius ſit incommodum. *Et poſtea,* quicquid præteriit.

GRVTERVS ET IVRETVS.

ET ridicula res eſt.] *v.c.* ridiculoſa.

Nec eum neceſſe eſſet in id comparari & acui, in quod inſtinctu quodã voluntario iremus.] *Reducenda lectio v.c.* nec enim opus eſſet id vi comparari. *Oportuit enim duo ſibi contraria,* vim, *&* inſtinctum voluntarium. *Iuretus.*

Et in rerum naturam ex qua prodierunt, ac mox proceſſura ſunt.] *v. c.* & in rerum natura ex qua prodierunt, ac mox receſſura.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

PERSEVERANDVM in via & militia Sapientiæ eſſe. Ab hac ſalutem, felicitatem, libertatem pendere. Perueniri, & vinci, Ratione duce.

EPIST. XXXVII.

QVOD maximum vinculum eſt ad bonam mentem, promiſiſti virum bonum. Sacramento rogatus es. Deridebit, ſi quis tibi dixerit, mollem eſſe militiam & facilem. nolo te decipi. Eadem honeſtiſſimi huius, & illius 1 turpiſſimi auctoramenti, verba ſunt, 2 *vri, vinciri, ferroque necari.* Ab illis qui manus arenæ locant, & 3 edunt ac bibunt, quæ per ſanguinem reddant, cauetur vt iſta vel inuiti patiantur: à te, vt volens libenſque patiaris. Illis licet 4 arma ſubmittere, miſericordiam populi tentare: tu neque ſubmittes, nec vitam rogabis. recto tibi inuictoque moriendum eſt. Quid porro prodeſt, paucos dies aut annos lucrifacere? 5 Sine miſſione naſcimur. Quomodo ergo, inquis, me expediam? effugere non potes neceſſitates: potes vincere. 6 Fiat via, & hanc tibi viam dabit philoſophia. ad hanc te confer, ſi vis ſaluus eſſe, ſi ſecurus, ſi beatus: denique ſi vis eſſe, quod eſt maximum, liber. Hoc contingere aliter non poteſt. Humilis res eſt ſtultitia, abiecta, ſordida, ſeruilis, multis affectibus & ſæuiſſimis ſubiecta. Hos tam graues dominos, interdum alternis imperantes, interdum pariter, dimittit à te ſapientia, quæ ſola libertas eſt. 7 Vna ad hanc fert via, & quidem recta. non aberrabis: vade certo gradu. Si vis tibi omnia ſubiicere, te ſubiice rationi. multos reges, ſi ratio te rexerit. Ab illa diſces, quid & quemadmodum aggredi debeas: non incides rebus. Neminem mihi dabis, qui ſciat quomodo quod vult cœperit velle. non conſilio adductus vllo, ſed impetu impactus eſt. Non minus ſæpe fortuna in nos incurrit, quàm nos in illam. Turpe eſt non ire, ſed ferri: & ſubito in medio turbine rerum ſtupentem quærere: Huc ego quemadmodum veni?

I. LIPSIVS.

1. TVrpiſſimi auctoramenti.] *Gladiatorij. quo in verba Editoris aut Laniſtæ iurabant. Vide me* II. *Saturn. cap.* V.

2. Vri, vinciri.] *Ita libri, nec mutem. Petronius* : In verba Eumolpi ſacramentum iurauimus, vri, vinciri, verberari, ferroque necari, tamquam legitimi gladiatores. *Ipſus Seneca, Epiſt.* LXXI. Quid miraris, ſi vri, occidi, alligari iuuat? *Si lubet, dicto loco me vide.*

3. Edunt ac bibunt.] *In ſagina ſunt, ſed cuius exitus cruentus. Eo alluſum.*

4. Arma ſubmittere.] *Nos hoc & alia explicamus.* *Saturn.* II. *cap.* XXIII.

5. Sine miſſione.] *Id quoque à gladiatorio ritu. Aliquando mittebantur, aut ea ſpe pugnabant: aliquando, ſine ea, & ferro abſumendi. Nos diffuſè,* II. *Saturn. cap.* XXII.

6. Fiat via.] *Quidam,* Fit via. *id eſſet, ratione quadam & methodo. At Gruterus,* Fit via vi: *Virgiliano hemiſtichio.*

7. Vna ad hanc via.] *Nempe recta Rationis ductu, vt ſubiicit, per Sapientiam.*

MVRETVS.

VRi virgis ferroque necari.] *Verba erant eorum qui in magiſtrorum, id eſt, laniſtarum verba iurabant, ſeque eis auctorabant. Horatius :*

Quid refert, vri virgis ferroque necari?
Auctoratus eas.

PINCIANVS.

SAcramento ligatus es. Deridebit, ſi quis dixerit.] *Eadem non* ligatus *agnoſcit, ſed* rogatus, *vt ſit* rogatus, *pro* interrogatus. *Codex tamen Franciſcanus* decipit *legit, non* deridebit, *quod non diſplicet: quia paulo poſt ſequitur,* nolo te decipi.

OPSOPOEVS.

EX *Horatio ſubſtituit hæc verba Muretus,* vri virgis ferroque necari, *an libris conſentientibus, non indicat. Certe noſtri diſſident. & eum cuſis aliquot legunt,* vri, vinciri, ferroque necari. *Proba monſtrat iuramẽti,*

formula in Petronij Arbitri fragmentis: In verba Eumolpi ſacramentum iurauimus, vri, vinciri, verberari, ferroque necari, & quidquid aliud Eumolpus iuſſiſſet, tamquam legitimi gladiatores domino, corpora animoſque religioſiſſime addicimus. *Huc iterũ alludit Seneca Epiſt. lxxi.* Quid miraris, ſi vri, vulnerari, occidi, alligari iuuat? aliquando etiã libet.

Modius epiſt. lxx. In m. ſſ. illud vicibus *nullum eſt, neque quidquam eo opus. Virgilius etiam dixit:* Alternis dicetis, amant alterna Camœnæ.

Et ita noſtri præter Ambianum, in quo ſcribitur, alternatim imperantes. *Seneca iterum epiſt. lxxij.* hic deprimitur alternis & extollitur.

GRVTERVS ET IVRETVS.

SAcramento ligatus es.] *In nouiſſima editione Lugdunenſi, additur in ora alias legi*, ſacramente, *hoc inepte. Habet autem v. c.* ſacramento rogatus es, *quemadmodum etiam inf. Epiſt. lxvi. vbi vulgo eſt*, & velut ſacramento ligatus. *Idem v. c. refert*, rogatus es. *quæ ſcriptura proba eſt, & confirmari poteſt locis aliorum auctorum, qualis eſt iſte Seruij in illud Virgilij 2. Æneid.*

Sacrata reſoluere iura: vt non incidat (ait) in ſacramenti pœnam. Nam miles legibus ſacramentorum rogabatur, vt exiens ad bellum, iuraret ſe nihil contra remp. facturum, &c. *ita enim reperi in optimo manuſcripto codice P. Danielis. Hæc Iuretus.*

Turpiſſimi auctoramenti.] *duplex fuit genus gladiatorum* coacti & voluntarij, *de quibus Lipſius lib. 2. cap. 5. Saturnal. ſerm. P. Faber lib. 2. ca. 11. Semeſt. & Briſſ. lib. 8. de formulis.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

PRAECEPTA vtilia ad Sapientiam, magis quàm Diſſertationes ſæpe eſſe. Illa irrepere in animum, & ſeminis modo fructificare & diffundi.

EPIST. XXXVIII.

MERITO exigis, vt hoc inter nos epiſtolarum commercium frequentemus. Plurimum proficit ſermo, qui minutatim irrepſerit animo. Diſputationes præparatæ, & effuſæ audiente populo, plus habent ſtrepitus, minus familiaritatis. Philoſophia bonum conſilium eſt: conſilium nemo 1 clamore dat. Aliquando vtendum eſt & illis, vt ita dicam, concionibus; vbi qui dubitat, impellendus eſt: vbi verò non hoc agendum eſt, vt velit diſcere, ſed vt diſcat, ad hæc ſubmiſſiora verba veniendum eſt. Facilius intrant, ſed & hærent. nec enim multis opus eſt, ſed efficacibus. Seminis modo ſpargenda ſunt, quod quamuis ſit exiguum, cum occupauit idoneum locum, vires ſuas explicat, & ex minimo in maximos auctus diffunditur. Idẽ facit oratio non latè patet, ſi aſpicias: in opere creſcit. Pauca ſunt quæ dicuntur: ſed ſi illa animus benè exceperit, conualeſcunt & exſurgunt. Eadem eſt, inquam, præceptorum conditio, quæ ſeminum. multum efficiunt, & ſi anguſta ſunt: tantum, vt dixi, idonea mens rapiat illa, & in ſe trahat. Multa inuicem & ipſa generabit, & plus reddet, quam acceperit.

I. LIPSIVS.

1. CLamore dat.] *Non malè Muretus: tamen Muretus. Nam libri omnes,* clarè dat: *quod eſſet, clara & elata voce. Sanè mox exponit,* ſubmiſſiora verba.

PINCIANVS.

ET effuſæ audiente populo.] *Vellem legeres,* audienti, *non* audiente.

Idem facit ratio.] Oratio *ſcribe non,* ratio, *ex vetere lectione.*

OPSOPOEVS.

M*ſſ.* qui minutatim inrepit animo. *Et inferius,* Facilius intrant, & hærent.

In maximos auctus diffunditur. *habent noſtra & Modij exemplaria, epiſt. paulo ante citata.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

VARIE, & varios, in philoſophia ſcripſiſſe: excitari nos debere, & ardorem capere ab exemplo. Naturam eo ducere, quæ ad excelſa vocat: in quibus non eſt plebeia Felicitas, non item voluptas, quia aut fragilia ſunt, aut nocent.

EPIST. XXXIX.

1. COMMENTARIOS quos deſideras, 2 diligenter ornatos, & in anguſtum coactos, ego verò cõponam: ſed vide ne plus profectura ſit 3 oratio ordinaria, quam hæc quæ nunc 4 vulgo Breuiarium dicitur, olim cum Latinè loqueremur, Summarium vocabatur. 5 Illa res diſcenti magis neceſſaria eſt: 6 hæc ſcienti. illa enim docet,

hæc admonet. Sed vtriuſque rei tibi 7 copiam faciam. Tu à me, non eſt quód 8 illum aut illum exigas. qui 9 notorem dat, ignotus eſt. Scribam ego quod vis, ſed meo more. Interim multos habes, quorum ſcripta neſcio an 10 ſatis ordinent. Sume in manus indicem philoſophorum: hæc ipſa res 11 expergiſci te coget, ſi videris quàm multi tibi laborauerint; concupiſces & ipſe ex illis vnus eſſe. Habet enim hoc optimum in ſe generoſus animus, quod concitatur ad honeſta. Neminem excelſi ingenij virum humilia delectant & ſordida: magnarum rerum ſpecies ad ſe vocat & extollit. Quemadmodum flamma ſurgit in rectum, iacere ac deprimi non poteſt, non magis quàm quieſcere: ita noſter 12 animus in motu eſt, eò mobilior & actuoſior, quò vehementior fuerit. Sed felix qui ad meliora hunc impetum dedit: ponet ſe extra ius ditionemque fortunæ. ſecunda temperabit, aduerſa comminuet, & aliis admiranda deſpiciet. Magni animi eſt, magna contemnere, ac mediocria malle, quàm nimia. Illa enim vtilia 13 vitaliaque ſunt: at hæc, eò quòd ſuperfluunt, nocent. Sic ſegetem nimia ſternit vbertas: ſic rami onere franguntur: ſic ad maturitatem non peruenit nimia fœcunditas. Idem animis quoque euenit, quos immoderata felicitas rumpit: qua non tantum in aliorum iniuriam, ſed etiam in ſuam vtuntur. Quis hoſtis in quemquam tam contumelioſus fuit, quam in quoſdam voluptates ſuę ſunt? quorum impotentiæ atque inſanæ libidini ob hoc vnum poſſis ignoſcere, quod quæ fecere, patiuntur. Nec immerito hic illos furor vexat. neceſſe eſt in immenſum exeat cupiditas, quæ naturalem modum tranſiliit. Illa enim habet ſuum finem: inania, & ex libidine orta, ſine termino ſunt. Neceſſaria metitur vtilitas. ſuperuacua quo redigis? Voluptatibus itaque ſe mergunt, quibus in conſuetudinem adductis carere non poſſunt: & ob hoc miſerrimi ſunt, quod eo perueniunt, vt illis quę ſuperuacua fuerāt, facta ſint neceſſaria, ſeruiunt itaque voluptatibus, non fruuntur: & mala ſua, quod malorum vltimum eſt, amant. Tunc autem conſummata eſt infelicitas, vbi turpia non ſolum delectant, ſed etiam placent: & deſinit eſſe remedio locus, vbi quæ fuerant 14 vitia, mores ſunt.

I. LIPSIVS.

1. COmmentarios.] *Philoſophicos, vt coniicio: ſed breues, & ſummam continentes.*

2. Diligenter ornatos.] *Meliores libri*, ordinatos: *quos audio. Ordine & methodo ſcriptos, memoria & diſciplinæ adiuuandæ.*

3. Oratio ordinaria.] *Longa & tractata, quæ diſſerendi ſpeciem habet: quaque philoſophis vulgo in vſu.*

4. Vulgo Breuiarium.] *Vox bis ter in Suetonio, Plinio, aliis qui medij.*

5. Illa res.] *Ordinaria oratio.*

6. Hæc ſcienti.] *Breuiarium.*

7. Copiam faciam.] *Feciſtine? vtinam habeamus.*

8. Illum aut illum.] *Auctorem ſcilicet, quem laudem identidem atque aduocem, fidei cauſſa.*

9. Notorem dat.] *Noſter in ludo, de morte Claudij:* Siquis à me notorē petiſſet, te fui nominaturus, qui me optimè noſti. *Xenophon γνώστης dixit: adhiberi ſolet, vbi de ſtatu aut qualitate cuiuſpiam dubitatur. Dicit igitur Seneca, Mihi fidere & credere debebis: alium notorem ſiue cognitorem (vt Cicero) non dabo.*

10. Satis ordinent.] *Id eſt*, ordinata ſint, *& materiam diſponant.*

11. Expergiſci te coget.] *Me certè, cum vel Chryſippi tantum, vel Ariſtotelis librorum indices video.*

12. Animus in motu eſt.] *Vide Conſol. ad Heluiam, cap. VI.*

13. Vitaliaque ſunt.] *Manſura, vitam & æuum ferre poſſunt.*

14. Vitia, mores ſunt.] *Tacitus in Germania:* Nec corrumpere & corrūpi, Sæculum vocatur. *Ita enim prætexunt vulgo, Mores ſunt, Sic viuitur, Sæculum eſt.*

MVRETVS.

QVi notorem dat.] *Notorem dicit, quem vſitatius dicimus cognitorem. Petronius.* At ego ne mea quidem veſtimenta ab officio recepiſſem, niſi notorem dediſſem.

OPSOPOEVS.

M*Odius ibidem: verum eſt*, Commentarios quos deſideras diligenter ordinatos, *&c. Sequitur ſtatim*, Inter multos habes; quorum ſcripta neſcio an ſatis ordinent. *& ſequenti xl. Epiſt.* Nihil autem ordinatum eſt, quod præcipitatur & properat.

M.ſſ. ratio ordinaria, *non* oratio. *Et ſtatim ait*, Illa res diſcenti magis neceſſaria eſt, *id eſt illa ordinaria ratio commentariorum componendorum.*

M.ſſ. Habet enim hoc optimum in ſe generoſus animus.

Vulgata & ſcripta exemplaria, Illa enim vtilia vitaliaque ſunt: at hæc eo quo ſuperfluunt nocent. *Vox* vitalia *non videtur fuiſſe remouenda. Horatius Satyra 7. lib. 2.*

——Amicum
Mācipium domino, & frugi quod ſit ſatis, hoc eſt,
Vt vitale putes.

Proinde (ſcribit Turnebus Aduerſ. li. XVIII. cap. XXVII.) quaſi frugalitas nimia & attentio acrior ad rem diligentiaque noceat: & quamuis qui nequam & diſſoluti ſunt, perditi profligatique ſint, neque vita digni, quos ne ſalus quidem ipſa ſeruare poſſe videatur: cum contra viuere videantur & vitales eſſe, qui ſunt frugi & attenti: tamen nimia auiditate & auaritia & nimia parſimonia exitium ſæpe acerbum accerſitur. Simile eſt illud Lactantij lib. VI. Vnum eſt enim ſapientis & iuſti & vitalis viri opus, diuitias ſuas in ſola iuſtitia collocare. *Hactenus Turnebus.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

PRofectura ſit oratio.] *v. c. Iureti, rectius*, profutura ſit ratio.

Vulgo breuiarium dicitur.] *Eius vocis mentio apud Suetonium in Auguſto cap.161.Galba ca.12.Plinius li.18.* vt omnis culturæ quoddam breuiarium peragatur. *ſic* breuiariæ rationes *apud Scæuolam l. vlt. ff. de pecul.leg. Torrentius.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

HORTATVR ſcribere, quia ibi imago mentis. tum de Serapione; prompti & profuſi ſermonis quod negat Philoſophum decere. Grauis & tarda oratio magis intrat & deſcendit.

EPIST. XL.

QVOD frequenter mihi ſcribis,gratias ago.nam quo vno modo potes,te mihi oſtendis.Numquam epiſtolam tuam accipio,vt non protinus vnà ſimus.Si imagines nobis amicorum abſentium iucundæ ſunt, quæ memoriam renouant, & deſiderium abſentiæ, falſo atque inani ſolatio leuant: quanto iucundiores ſunt litteræ, quæ vera amici abſentis veſtigia,veras notas afferunt?Nam quod in conſpectu 1 dulciſſimum eſt, id amici manus epiſtolæ impreſſa præſtat,agnoſcere. Audiſſe te ſcribis, 2 Serapionem philoſophum, 3 cùm iſtuc applicuiſſet,ſolere magno curſu verba 4 conuoluere,quæ non effundit vna,ſed premit & vrget.plura enim veniũt,quàm quibus vox vna ſufficiat. Hoc non probo in philoſopho, cuius pronuntiatio quoque, ſicut vita, debet eſſe compoſita. nihil autem ordinatum eſt,quod præcipitatur & properat. Itaque òratio illa 5 apud Homerum concitata, & ſine intermiſſione in morem niuis ſuperueniens, oratori data eſt: at lenis & melle dulcior 6 ſeni profluit. Sic itaque habe,iſtam vim dicendi rapidam atque abundantem,aptiorem eſſe 7 circulanti,quàm agenti rem magnam ac ſeriam,docentique.æquè ſtillare illam nolo,quàm currere.nec 8 extendat aures,nec obruat.Nam illa quoque inopia & exilitas,minus intentum auditorem habet, tædio interruptæ tarditatis: facilius tamen inſidit quod expectatur, quam quod præteruolat. Denique tradere homines 9 diſcipulis præcepta dicuntur: non traditur,quod fugit. Adiice nunc,quod quæ veritati operam dat oratio,incompoſita debet eſſe & ſimplex. Hæc popularis nihil habet veri. mouere vult turbam,& inconſultas aures impetu rapere,tractandam ſe non præbet: aufertur. Quomodo autem regere poteſt, quæ regi non poteſt? Quid quod hæc oratio, quæ ſanandis mentibus adhibetur, deſcendere in nos debet? remedia non poſſunt, niſi immorentur. Multum præterea habet inanitatis, & vani: plus ſonat quam valet. Lenienda ſunt quæ me exterrent, compeſcenda quæ irritant; diſcutienda quæ fallunt: inhibenda luxuria, corripienda auaritia. Quid horum raptim poteſt fieri? quis medicus ægros in tranſitu curat? Quid quod ne voluptatem quidem vllam habet, talis verborum ſine delectu ruentium ſtrepitus? ſed vt pleraque quæ fieri poſſe non crederes, cognouiſſe ſatis eſt: ſic iſtos qui verba exercuerunt, abundè eſt ſemel audiſſe. Quid enim quis diſcere,quid imitari velit? quid de eorum animo iudicet, quorum oratio perturbata & 10 admiſſa eſt,nec poteſt reprimi? Quemadmodum per procliue currentium,non vbi viſum eſt,gradus ſiſtitur, ſed incitato corporis pondere ſe rapit,ac longius quam voluit effertur: ſic iſta dicendi celeritas nec in ſua poteſtate eſt, nec ſatis decora philoſophiæ.quæ ponere debet verba,non proiicere,& pedetentim procedere.Quid ergo? non aliquando & inſurget? Quid ni?ſed ſalua dignitate morum: quam violenta iſta 11 & nimia vis exuit. Habeat vires magnas, moderatas tamen: perennis ſit vnda, non torrens. Vix oratori permiſerim talem dicendi velocitatem,irreuocabilem,ac ſine lege vadētem. Quemadmodum enim iudex ſubſequi poterit, aliquando etiam imperitus ac rudis: tum quoque cum illum aut oſtentatio abſtulerit,aut 12 affectus impotens ſui? tantum feſtinet atque ingerat,quantum aures 13 pati poſſunt.Rectè ergo facies, ſi non videris iſtos, qui quantum dicant,non quemadmodum,quærunt: & ipſe malueris aliquando ſi neceſſe eſt,vel 14 iuxta P.Vinicium dicere.qui,cum quæreretur,quomodo diceret,Aſellius ait, *Tractim.*Nam 15 Geminus Varius ait: *Quomodo iſtum diſertum dicatis,neſcio:tria verba non poteſt iungere.* Quid ni malis tu ſic dicere,quomodo Vinicius? Aliquis tam inſulſus interuenerit, quam qui illi ſingula verba vellenti, tamquam dictaret, non diceret, ait: *Dic, vel numquam dicas.* 16 Nam Q.Haterij curſum ſuis temporibus oratoris celeberrimi,longè abeſſe ab homine ſano volo. Numquam dubitauit, numquam intermiſit: ſemel incipiebat, ſemel deſinebat. quædam tamen & nationibus puto magis aut minus conuenire. In Græcis hanc licentiam tuleris:nos etiam cum ſcribimus, 17 interpungere conſueuimus.

Cicero quoque noſter,à quo Romana 18 eloquentia exſtitit, 19 gradarius fuit. Romanus ſermo magis ſe circumſpicit,& æſtimat,& præbet æſtimãdum. Fabianus vir egregius & vita & ſcientia,& quod poſt iſta eſt, eloquentia quoque, diſputabat expeditè magis,quam concitatè: vt poſſes dicere,facilitatem eſſe illam, non celeritatem. Hanc ego in viro ſapiente recipio.non exigo, vt oratio eius ſine impedimẽto exeat: proferatur tamen malo, quàm profluat. Eò autem magis te deterreo ab iſto morbo, quòd nõ poteſt tibi iſta res contingere aliter, quàm 20 ſi te pudere deſierit. perfrices frontem oportet,& ipſe te non audias. Multa enim inobſeruatus ille curſus feret, quæ reprehendere velis. Non poteſt,in quã,tibi contingere res iſta,ſalua verecundia. Præterea exercitatione opus eſt quotidiana,& à rebus ſtudium transferendum eſt ad verba. Hæc autem etiam ſi aderunt,& poterunt ſine vllo tuo labore decurrere, tamen temperanda ſunt. nam quemadmodum ſapienti viro inceſſus modeſtior conuenit: ita oratio preſſa, non audax. Summa ergo ſummarum hæc erit: tardiloquum te eſſe iubeo.

IVSTVS LIPSIVS.

1. DVlciſſimum eſt.] *Nempe, Agnoſcere. Itaque diſtinctione ego iuui. Sicut oculis præſentem agnoſcimus, ſic abſentem ex impreſſa manu.*

2. Scrapionem.] *Quis philoſophaſter iſte fuerit, neſcio: niſi quod illo & ſequenti æuo tales fuere multi.*

3. Cum iſtuc aplic.] *In Siciliam, opinor. Itaque legam & diſtinguam:* Audiſſe te ſcribis Serapionem philoſophum, cũ iſtuc applicuiſſet: & ſolere magno. *Nunciarat enim Seneca, & iudicium quæſierat ſuper homine, quem audierat. Quod ſi vulgata tenes, ſententia eſſet, Audiſſe Lucilium, quod Serapio Romæ ſolitus eſſet verba ita facere.*

4. Conuoluere.] *Aptum eſt. quid tamen, quod libri conſenſu,* conuellere? *An fortè* conuerrere? *an* compellere?

5. Apud Homerum.] *De Vlyſſe, cui donat*

—— ἔπεα νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίῃσιν:

—— ſermonem niuibus hibernis adſimilantem.

quod de copia benè interpretatur Seneca, & densè verba cecidiſſe, vt niues.

6. Seni profluit.] *Neſtori, apud eumdem.*

7. Circulanti.] *Circulos facienti, & captanti: circulatori. Epiſt.* LXXXVIII. Appion, qui tota circulatus eſt Græcia. *Et epiſt.* LII. Communes locos voluunt, & in priuato circulantur.

8. Extendat aures.] *Quæ pendent & quaſi trahuntur à diu tracto verbo, aut ſenſu.*

9. Diſcipulis.] *Meus,* diſciplinis: *nec malè.*

10. Admiſſa eſt.] *Vt qui admitti ſolent. Tamen ſcripti,* immiſſa. *pari ſenſu.*

11. Et nimia vis.] *Quidam libri,* inimica vis: *poſsis,* inimica.

12. Affectus impotens.] *Scripti ferè,* effectus impetus ſui. *quod eſſet, ablatus impetu ſuo, & calore inſito.*

13. Pati poſſunt.] *Imo verò,* pati non poſſunt: *quod meus etiam liber.*

14. Iuxta P. Vinicium.] *Scriptis abeſt,* iuxta: *& fatetur Eraſmus addidiſſe. Legerim ergo ad libros:* velut P. Vinicius dicere.

15. Geminus Varius.] *Declamator etiã illo æuo notus.*

16. Nam Q. Haterij.] *Sic olim emendauimus. Canorus & profluens orator fuit, impetu non cura valuit: ideoq; eloquentia eius ſimul cum ipſo extincta. Tacitus lib.* IV. *& Seneca pater in controuerſiis. Hieronymus aduerſ. errores Ioan. Hieroſol. emendetur:* Q. Ateius (*imò* Haterius) qui ingenium in numerato habebat, vt ſine monitore tacere non poſſet: de quo egregiè Cæſar Auguſtus, Quintus, inquit, noſter ſufflaminandus eſt. *Quod dictum, rapidum curſum orationis eius bellè reſpexit.*

17. Interpungere conſueuimus.] *Notis poſt ſingula verba poſitis. Neque enim alia adhuc interpunctio vſurpata antiquis. Tractaui in epiſtola quadam ad Audeiantium.*

18. Eloquentia exſtitit.] *Libri:* exiliit, *vel,* exiluit. *Tenere poſsis, vel ſcribere,* exiuit.

19. Gradarius fuit.] *Non curſor: gradu iuit. De equis etiam dicitur. Lucilius:* Ipſe equus non formoſus, gradarius, optimus vector.

20. Si te pudere deſierit.] *Mallẽ,* ſi pudere deſieris.

MVRETVS.

QVod frequenter.] *De Serapione quodam pſeudophiloſopho ſcribi qui quaſi conciones habebat ad populum, in quibus nihil æque cauebat, quàm ne vſquam hæſitare atque inſiſtere videretur. Pronoluebat verba nuſquam interrupto impetu, non illud laborans, vt qui audiebant meliores fierent, ſed vt ipſe promptus in dicendo ac copioſus haberetur. Tale diſputandi genus ait circulatoribus magis quàm philoſophis conuenire. Huius ipſius vitij exempla, vel maxime, illuſtria notaui in quibuſdam maximarum rerum ad populum interpretibus: quorum oratio, quæ non compta ac calamiſtrata, ſed grauitatis, auctoritatis, maieſtatis ac ſanctimoniæ plena eſſe deberet, tota papauere ac ſeſamo ſparſa eſt, & ex mellitis verborum contexta globulis: ita vt ad eos, non tamquam ad vitæ magiſtros, aut vitiorum correctores, ſed tãquam ad comœdos aut hiſtriones eatur. Stant illi & cum frontem bis terve perfricuerunt, barbamq; permulſerunt, hiante & mirificum aliquid ac* [illegible] *expectante plebe, plebis autem nomine etiam quoſdã ex optime veſtitis cõprehendo, laxant habenas linguæ, & ſimiliter cadentia, ſimiliterque deſinentia concertantes, paria paribus, contraria contrariis opponentes, multa etiã ſemel ſuo ordine dicta, ſurſum verſum, aut alias variato ordine repetentes: eãque memoriam in re pueriliter oſtentantes, atq; hęc ſaltatricularum in morem, geſticulatoriis neq; vmquam quietis manibus, adiunãte argute multa, multa quibus riſum excitant, dicunt: numquam intermittunt ſibi aut auditoribus reſpirandi facultate permiſſa: quibus omnibus rebus admirationem imperitis, cordatis & intelligẽtibus nauſeam ac ſtomachum commouent. Hos igitur nouos Serapiones cuperem hanc epiſtolam cum cura legere, & inſpicere num cui vitio affines ſint eorum quæ hic à Seneca reprehenduntur. Profuerit eiſdem legere & ea quæ ſuper eadem re apud ſcriptorem noctium Atticarũ à Muſonio diſputantur: quæ & ipſa ſubiiciam.* Muſonium, *inquit,* philoſophum ſolitum dicere accepimus: Cũ philoſophus hortatur, monet, ſuadet, obiurgat, aliudve quid diſciplinarum diſſerit: tum qui audiunt, ſi de ſummo & ſoluto pectore obuias vulgataſque laudes effutiũt, ſi clamitant etiam, ſi geſtiunt, ſi vocum eius feſtiuitatibus, ſi modulis verborum, ſi quibuſdam quaſi fre-

Digitized by Google

quentamentis orationis mouentur, exagitantur, & geſtiunt: tum ſcias, & qui dicit, & qui audit fruſtra eſſe: neque illic philoſophum loqui, ſed tibicinem canere. Animus, inquit, audientis philoſophum, ſi quæ dicuntur, vtilia ac ſalubria ſunt, quęque & errorum atque vitiorum medicinas ferunt, laxamentum atq; otium prolixe laudandi non habet. Quiſquis ille eſt qui audit, niſi ille eſt plane deperditus, inter ipſam philoſophi orationem & perhorreſcat neceſſe eſt, & pudeat tacitus, & pæniteat, & gaudeat, & admiretur: varios adeo vultus diſparileſq; ſenſus gerat perinde vt eum conſcientiamque eius affecerit vtrarumq; animi partium aut ſincerarum, aut ægrarum philoſophi pertractatio.

Namque Echerij.] *Emendaui,* Namque Haterij. *De hoc autem vide præfationem patris Senecæ in quartum lib. Declamationum.*

Nos etiam cum ſcribimus.] *Omnia ſcribebant veteres iis litterarum formis, quas hodie maiuſculas vocamus. Neque vlla ferè erant inter ſingulas voces interualla. Punctis interiectis vocem à voce diſtinguebant, hoc modo,* QVAMQVAM. TE. MARCE. FILI.

PINCIANVS.

QVæ non effudit vna, ſed premit & vrget.] *Eadem,* quæ non effundit, imo premit & vrget. *Exemplar Pincianum notatum habet in margine, legẽdum eſſe,* quæ non effundit vna vox, ſed premit & vrget, *quam lectionem probo, quia ſubiicit ſtatim.* Plura enim veniunt, quam quibus vox vna ſufficiat.

A quo Romana eloquentia exiliuit.] *Quidam codices,* exiuit, *non* exiliuit.

OPSOPOEVS.

IVdices *abeſt à manuſcriptis. vnus habet.* ſcias aptiorem eſſe circulanti. *Vtrumq; verbum olet gloſſema. Niſi fallor, genuina fuit lectio periodi iſtius,* Sic itaque habe, vim iſtam dicendi rap. at. ab. ap. eſſe circulanti, quam agenti, &c.

Modij libri ſcripti pertinaciter, quam violenta iſta & inimica vis exuit. *ſed male. Noſtri conſtanter, vt in excuſis,* quam violenta iſta & nimia vis exuit: *& bene Senecæque menti congruenter. paulo ante dixerat verbis ſaltem commutatis,* vim dicendi rapidam atque abundantem.

M ſſ. aut effectus impetus ſui. *Mureti lectio non mala erit, ſi* affectus *ſcribas.*

Ita reperio in veteribus codicibus ſcriptum. Et ipſe maluerit, ſi neceſſe eſt, vel P. Vinicium dicere, qui itaque cum quęreretur, quomodo P. Vinicius diceret, *&c. Et poſtea,* tã inſulſus interuenerit, quam qui, *&c.*

Bene emendauit Muretus. Namque Haterij, *ſed plenius Lipſius in comment. ad Tacitum,* Nam Q. Haterij. *hoc ei nomen fuiſſe præter Tacitum teſtantur Seneca pater, & B. Hieron.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

MEmoriam renouant.] *v.c.* reuocant.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

O PVLCHRAM, altamque epiſtolam! Deum in nobis habitare, & bonum virum ſine eo nullum eſſe. Colamus ipſum, & animum, qui ab illo deſcendit. In eo propria noſtra bona ſunt: alia omnia aliena. Bonum autem, recta Ratio.

EPIST. XLI.

FAcis rem optimam, & tibi ſalutarem, ſi, vt ſcribis, perſeueras ire ad bonam mentem: quàm ſtultum eſt optare, cum poſſis 1 à te impetrare. Non ſunt ad cælum eleuandæ manus, nec exorandus æditũus, vt nos ad aures ſimulacri, quaſi magis exaudiri poſſimus, admittat: prope eſt à te Deus. tecum eſt. intus eſt. Ita dico, Lucili, 2 ſacer intra nos ſpiritus ſedet, malorum bonorumque noſtrorum obſeruator & cuſtos: hic prout à nobis tractatus eſt, 3 ita nos ipſe tractat. Bonus vir ſine Deo nemo eſt. An poteſt aliquis ſupra fortunam, niſi ab illo adiutus, exſurgere? ille dat conſilia magnifica, & erecta. In vnoquoque virorum bonorum (4 *Quis Deus incertum eſt*) *habitat Deus.* Si tibi occurrit vetuſtis arboribus & ſolitam altitudinem egreſſis 5 frequens lucus, & conſpectum cæli denſitate ramorum aliorum alios protegentium ſubmouens: illa proceritas ſiluæ, & ſecretum loci, & admiratio vmbræ, in aperto tam denſæ atque continuæ, fidem tibi numinis facit. Et 6 ſiquis ſpecus ſaxis penitus exeſis montem ſuſpenderit, non manufactus, ſed naturalibus cauſſis in tantam laxitatem excauatus: animum tuum quadam religionis ſuſpicione percutiet. Magnorum 7 fluminum capita veneramur: ſubita & ex abdito vaſti amnis eruptio aras habet. coluntur aquarum calentium fontes: & ſtagna quædam, vel opacitas vel immenſa altitudo ſacrauit. Si hominem videris interritum periculis, intactum cupiditatibus, inter aduerſa felicem, in mediis tempeſtatibus placidum, ex ſuperiore loco homines videntem, 8 ex æquo deos: non ſubibit te veneratio eius? non dices: iſta res maior eſt altiorque, quã vt credi ſimilis huic, in quo eſt, corpuſculo poſſit? Vis iſtuc diuina deſcendit. animum excellentem, moderatum, omnia tamquam minora tranſeuntem, quidquid timemus optamuſq; ridentem, cæleſtis potentia agitat. non poteſt res tãta ſine adminiculo numinis ſtare. Itaque maiore ſui parte illic eſt, vnde deſcendit. Quemadmodum radij ſolis contingunt quidem terram, ſed ibi ſunt vnde mittuntur: ſic animus

Digitized by Google

magnus & ſacer, & in hoc demiſſus vt propius diuina noſſemus, conuerſatur quidem nobiſcum, ſed hæret origini ſuæ. Illinc pendet: illuc ſpectat ac nititur: noſtris tamquam melior intereſt. Quis eſt ergo hic? animus qui nullo bono niſi ſuo nititur. Quid enim eſt ſtultius, quàm in homine aliena laudare? quid eo dementius, qui ea miratur, quæ in alium protinus transferri poſſint? Non faciunt meliorem equum aurei fræni. Aliter leo aurata iuba 9 demittitur, dum contractatur, & ad patientiam recipiendi 10 ornamenta cogitur fatigatus: aliter incultus, integri ſpiritus. Hic ſcilicet impetu acer, qualem illum eſſe natura voluit, ſpecioſus ex horrido, cuius hic decor eſt, non ſine timore adſpici, præfertur illi languido, & bracteato. Nemo gloriari niſi ſuo debet. Vitem laudamus, ſi fructu palmites onerat, ſi ipſa ad terram, pondere eorum quæ tulit, adminicula deducit. Num quis huic illam præferet vitem, cui aureæ vuæ, aurea folia dependent? Propria virtus eſt in vite, fertilitas. In homine quoque id laudandum eſt, quod ipſius eſt. Familiam formoſam habet, & domũ pulchram: multum ſerit, multum fœnerat. nihil horum in ipſo eſt, ſed circa ipſum. Lauda in ipſo, quod nec eripi poteſt, nec dari: quod proprium eſt hominis. Quæris quid ſit? Animus, & ratio in animo perfecta. Rationale enim animal eſt homo. conſummatur itaque eius bonum, ſi id adimpleuit cui naſcitur. Quid eſt autem quod ab illo ratio hæc exigit? rem facillimam, 11 ſecundum naturam ſuam viuere: ſed hanc difficilem facit communis inſania. In vitia alter alterum trudimus. quomodo autem ad ſalutem reuocari poſſunt, quos nemo retinet, populus impellit?

I. LIPSIVS.

1. ATe impetrare.] *A voluntate tua pendet. Velis eſſe bonus, eris: vt Stoici quidem cenſebant. Ita & Horatius:*

Hæc ſatis eſt orare Iouem, quæ donat & aufert;
Det vitam, det opes, æquum mi animum ipſe parabo.

2. Sacer intra nos.] *Animus ille ab æthere auulſus, pars Animæ mundi, id eſt Dei, & ipſe Deus. Vide Manud. II. Diſſ.* XIX. *& Phyſiol.* III.

3. Ita nos ipſe tractat.] *Si benè honeſtéque habuimus, habet: ſi æſtimauimus, faſtulimus, attollit. Negligit etiam, neglectus.*

4. Quis Deus.] *Ouidij in Metamorphoſi verſus.*

5. Frequens lucus.] *Plinius* XII. *cap.* I. Lucos, atque in iis ſilentia ipſa adoramus. *Plura ipſe ibi, & ego ad Germaniam Taciti.*

6. Siquis ſpecus.] *Tamquam & ibi ſedes numinum. Apuleius.* I. *Florid. inter adorata viatoribus.* Speluncam frondibus obumbratam.

7. Fluminum capita.] *Notaui & exemplis firmaui, ad Annalem Taciti* XIV.

8. Ex æquo Deos.] *Id eſt, qui homines ſuperat, Deos æquat. Gloriatio hæc Stoicorum crebra.*

9. Dimittitur.] *Meus & plures ſcripti ita referunt, & rectum habeo. Demittitur autem, quia ſubiicit ſe & animos deprimit, mox ornandus.*

10. Ornamenta.] *Quæ illa? monilia, aurum iubis inſperſum, & ſi quid tale.*

11. Secundum naturam.] *Explicaui Manuduct.* II. *Diſſ.* XVII.

MVRETVS.

FAcis rem optimam.] *In omnibus bonis viris quiddam ineſſe diuini. Hominem ſuis ac propriis bonis, non externis, æſtimandum eſſe.*

Quàm ſtultum eſt optare.] *Impietatis & ſtultitiæ plena hæc ſententia Stoicorum fuit. Audiebant ſummo omnium gentium conſenſu deos bonorum datores vocari. Ipſi autem præter virtutem, bonam mentẽ, rationem perfectam, & talia, nihil in bonis habendum eſſe ducebant, & ea diuinitus dari negabant. ſibi ea quemque ſuis viribus parare dicebant. Itaque ſi ſibi conſtare vellent, deos nullius boni datores eſſe dicerent, neceſſe erat. Dari quidem ab eis ea quæ ipſi præpoſita aut producta vocarent: opes, imperia, vires corporis, & ſimilia: vera bona non dari. Hac ſtultitia imbutus Horatius, ita cecinit:*

Hæc ſatis eſt orare Iouem. qui donat & aufert:
Det vitam, des opes: æquum mi animum ipſe parabo.

Immo vero, nugator, iſte æquus animus vel maximum Dei donum eſt, neque obtingere tibi niſi diuino beneficio poteſt. Nobis certum atque exploratum eſt, fontem eſſe omnium bonorum Deum. Hic ipſe philoſophus, tanta vis veritatis eſt, fatetur, paulo poſt, à Deo dari magnifica & erecta conſilia: neque poſſe quemquam, niſi ab eo adiutum, ſupra fortunam exſurgere.

Quis Deus incertum eſt.] *Verſus è Metamorphoſi Ouidiana.*

ERASMVS.

ALiter leo aurata iuba innititur.] *Ita prior editio. In aliis erat,* innititur, *in aliis,* dimittitur. *Forte legendum erat,* nitet. *Agit enim de decore natiuo.*

OPSOPOEVS.

P. *Faber Semeſtrium lib.* II. *cap.* 7. Pro nitet *(ait) quod Eraſmi eſt, non Senecæ,* dimittitur, *repono: quoniam hoc verbum in veteribus nonnullis, in aliis autem* innititur *(quod ab eo parum recedit, etſi corruptum eſt) legi, eiuſdem Eraſmi notæ fidem faciunt. Sed proba & recta eſt antiqua lectio: quam in integrum reſtituo: cum è caueis proprie dimiſſa & emiſſa dicantur animalia. Virgilius quidem de apibus.*

Hinc vbi iam emiſſum caueis ad ſidera cœli.

Hactenus Faber. Idem fere Modius epiſt. 70. *his verbis: Illud* nitet *ab Eraſmi coniectura eſt. qui & ipſe fatetur in omnibus libris aut* innititur, *aut* dimittitur *reperiri. quo magis inclino vt veram, aut pro vera habeam lectionem noſtrarum membranarum, quæ omnes* mittitur *præferunt, non ignotum theatris & venationibus vocabulum. Hæc Modius. Accedit item noſtrorum librorum conſenſus in voce mittitur.*

M.ſſ. Familiam formoſam habet, *&* v. 32. ſi id impleuit.

Digitized by Google

GRVTERVS ET IVRETVS.

AD aures ſimulachri.] *v. c.* aurem.

Magnorum fluminum capita veneramur.] *De his ceremoniis Plinius lib. 8. vbi Clitumni meminit.* Pons terminus ſacri prophanique: in ſuperiori parte nauigare tantum, infra etiam natare conceſſum. *imo in quibuſdam aquis nauigare etiam vetitum. idem lib. eodem de lacu Vadimonis:* Nulla in hoc nauis, ſacer enim eſt, &c.

Iuba nitet.] *Plane rectius in v. c. Iureti,* iuba mittitur.

In vitia alter alterum trudimus.] *In v. c.* alter alterni, *vnde videtur tollenda prima vox*, alter, *vt tantum legatur*, in vitia alterni trudimus, *quod elegantius eſt. Iuretus.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

NON cito credendum de viro bono: rem magnam eſſe. Quoſdam præferre, aut ſimulare; malos futuros, ſi ſit occaſio. Exemplo cuiuſdam docet. Tum non laborandum in externis; quæ incommoda, aut falſa commoda, habent.

EPIST. XLII.

IAm tibi iſte perſuaſit, ſe virum bonum eſſe. Atqui vir bonus tam cito nec fieri poteſt, nec intelligi. Scis quem nunc virum bonum dicam? huius 1 ſecundæ notæ. nam ille alter fortaſſe, 2 tamquam phœnix, ſemel anno quingenteſimo naſcitur: nec eſt mirum, 3 ex interuallo magna generari. Mediocria & in turbam naſcentia, ſæpe fortuna producit: eximia vero, ipſa raritate commendat. Sed iſte multum adhuc abeſt ab eo, quod profitetur: & ſi ſciret quid eſſet vir bonus, nondum ſe eſſe crederet: fortaſſe etiam fieri poſſe deſperaret. At male exiſtimat de malis. Hoc etiam mali faciunt. nec vlla maior pœna nequitiæ eſt, quam quod ſibi ac ſuis diſplicet. At odit eos qui ſubita & magna potentia impotenter vtuntur. Idem faciet, cum idem poterit. multorum, quia imbecilla ſunt, latent vitia: non minus auſura, cum illis vires ſuæ placuerint, quam illa quæ iam felicitas aperuit. Inſtrumenta illis explicandæ nequitiæ deſunt. Sic tuto ſerpens etiam peſtifera tractatur, dum riget frigore. non deſunt tunc illi venena, ſed torpent. Multorum crudelitas, & ambitio, & luxuria, vt paria peſſimis audeat, fortunæ fauore deficitur. eadem velle eos cognoſces: da poſſe, quantum volunt. Meminiſti, cum quemdam affirmares eſſe in tua poteſtate, dixiſſe me, volaticum eſſe ac leuem, & te non pedem eius tenere, ſed pennam. Mentitus ſum: 4 pluma tenebatur, quam remiſit & fugit. Scis 5 quos poſtea exhibuerit tibi ludos, quam multa in caput ſuum caſura tentauerit. Non videbat, ſe per aliorum pericula in ſuum ruere: non cogitabat, quam oneroſa eſſent quæ petebat, etiam ſi ſuperuacua non eſſent. Hoc itaque in his quæ affectamus, ad quæ labore magno contendimus, inſpicere debemus, aut nihil in illis commodi eſſe, aut plus incommodi. Quędam ſuperuacua ſunt, quædam tanti non ſunt. Sed hæc non prouidemus: & gratuita nobis videntur, quæ cariſſime conſtant. Ex eo licet ſtupor noſter appareat, quod ea ſola putamus emi, pro quibus pecuniam ſoluimus: & gratuita vocamus, pro quibus noſipſos impendimus. Quæ emere nollemus, ſi domus nobis noſtra pro illis eſſet danda, ſi amœnum aliquod fructuoſumve prædium: ad ea paratiſſimi ſumus peruenire cum ſolicitudine, cum periculo, cum iactura pudoris, & libertatis, & temporis. Adeo nihil eſt cuique ſe vilius. Idem itaque in omnibus conſiliis rebuſque faciamus, quod ſolemus facere, quoties ad inſtitorem alicuius mercis acceſſimus: videamus, hoc quod concupiſcimus, quanti deferatur. Sæpe 6 maximum pretium eſt, pro quo nullum datur. Multa poſſum tibi oſtendere, quæ acquiſita acceptaque, libertatem nobis extorſerunt. noſtri eſſemus, ſi iſta noſtra non eſſent. Hęc ergo tecum ipſe verſa, non ſolum vbi de incremento agetur, ſed etiam vbi de iactura. Hoc periturum eſt? nempe aduenticium fuit. tam facile ſine iſto viues, quam vixiſti. Si diu illud habuiſti, perdis poſtquam ſatiatus es: ſi non diu, perdis antequam aſſueſcas. Pecuniam minorem habebis? nempe & moleſtiam. gratiam minorem? nempe & inuidiam. Circumſpice iſta, quæ nos agunt in inſaniam, quæ cum plurimis lacrymis amittimus: ſcies non damnum in his moleſtum eſſe, ſed opinionem damni. Nemo illa periſſe ſentit, 7 ſed cogitat. 8 Qui ſe habet, nihil perdidit. ſed quoto cuique habere ſe contigit?

IVSTVS LIPSIVS.

1. SEcundæ notę.] *Proficientem, & nōdum in ſummo.*

2. Tamquam phœnix. *Rara hac auis veri Sapientis, aut nulla. Vide nos Manuduct. II. Differt. VIII.*

3. Ex interuallo.] *De conſtant. ſap. cap.* VII. Raro forſitan, magniſque ætatum interuallis inuenitur *ille Sapiens.*

4. Pluma tenebatur.] *Argute. nam pluma etiam minus, quam penna. Hæc in alis, & firmior: illa in toto corpore ſparſa, & leui uſu euellenda.*

5. Quos poſtea exhibuerit.] *Inimicus ille, opinor, de quo epiſt. XXIV. qui iudicium intentauit.*

6. Maximum pretium eſt.] *Nempe eius, quod affectamus. Tamen libri quidam,* maximi pretij: *apertius, meliuſque.*

7. Sed cogitat.] *Re carere poſſumus, opinio moleſtiam adfert.*

8. Qui ſe habet.] *In poteſtate: qui non eſt affectuum, aut opinionum.*

MVRETVS.

IAm tibi.] *Non facile credendum, quenquam virum bonum eſſe. Multis ad malefaciendum non animum deeſſe, ſed vires.*

PINCIANVS.

SEd etiam de iactura.] *Vetuſta lectio*, ſed etiam vbi de iactura.

Perdidiſti poſtquam ſatiatus es.] Perdis, *non* perdidiſti, *eadem habet recte. nam iteratur confeſtim idem verbum* Perdis.

OPSOPOEVS.

M*ſſ.* magna potentia impotenter vtuntur. *Eadem lectio eſt Mody membranarum citato loco.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

NON latere, quæ faciat: rumorem omnia perferre. Ergo viue, inquit, vt in publico. Quid ſi etiam lateas? animus tuus ſcit & videt.

EPIST. XLIII.

QVomodo hoc ad me peruenerit, quæris: quis mihi id te cogitare narrauerit, quod tu nulli narraueras? Is qui ſcit plurimum, rumor. Quid ergo, inquis, tantus ſum, vt poſſim excitare rumorem? non eſt quod te 1 ad hunc locum reſpiciens metiaris: ad iſtum reſpice, in quo moraris. Quidquid inter vicina eminet, magnum eſt illic, vbi eminet. Nam magnitudo non habet certum modum: comparatio illam aut tollit, aut deprimit. Nauis quæ in flumine magna eſt, in mari paruula eſt: gubernaculum quod naui alteri magnum, alteri exiguum eſt. Tu nunc in prouincia, licet contemnas ipſe te, magnus es: quid agas, quemadmodum cœnes, quemadmodum dormias, quæritur, ſcitur. Eo 2 tibi diligentius viuendum eſt. Tunc felicem te eſſe iudica, cum poteris in publico viuere, cum te parietes tui tegent, non abſcondent: quos plerumque circumdatos nobis iudicamus, non vt tutius viuamus, ſed vt peccemus occultius. Rem dicam, ex qua mores æſtimes noſtros, vix quemquam inuenies, qui poſſit aperto oſtio viuere. Ianitores conſcientia noſtra, non ſuperbia oppoſuit. Sic viuimus, vt deprehendi ſit, ſubito adſpici. Quid autem prodeſt recondere ſe, & oculos hominum aureſque vitare? Bona conſcientia turbam aduocat, mala etiam 3 in ſolitudine anxia atque ſolicita eſt. Si honeſta ſunt quæ facis, omnes ſciant: ſi turpia, quid refert neminem ſcire, cum tu ſcias? O te miſerum, ſi contemnis 4 hunc teſtem.

IVSTVS LIPSIVS.

1. AD hunc locum.] *Romam, vbi, foris aut in prouinciis magni parui obſcurique erant, in tanto lumine.*

2. Tibi diligentius.] *Scripti vocem inſerunt,* tibi dic diligentius. *Ego,* tibi dein diligentius: *aut,* tibi, dico, diligentius.

3. In ſolitudine anxia.] *Tertullianus:* Nullum maleficium ſine formidine eſt, quia nec ſine conſcientia ſui.

4. Hunc teſtem.] *Nam vt Polybius in fragmentis:* Οὐδεὶς οὕτως οὔτε μάρτυς ἐστὶ φοβερὸς, οὔτε κατήγορος, δεινὸς, ὡς ἡ σύνεσις, ἡ κατοικοῦσα ταῖς ἑκάστων ψυχαῖς: Nullus neque TESTIS tam formidabilis, neque iudex tam grauis, quam Conſcientia, quæ mentibus cuiuſque inſidet & inhabitat.

PINCIANVS.

GVbernaculum quod naui alteri magnum, alteri exiguum eſt.] *Scribendum ex eadem,* Gubernaculum quod alteri naui magnum eſt, alteri exiguum eſt.

Eo tibi diligentius viuendum eſt.] *Codex Franciſcanus addit compluſcula verba hoc pacto,* Quanto diligentius vita tua, pro honoris faſtigio quæritur, tanto tibi diligentius viuendum eſt.

OPSOPOEVS.

M*ſſ. abſque negatione.* Nam magnitudo habet certum modum, *nempe per ſe & ſine reſpectu alterius conſiderata. attamen magis placet cuſa lectio.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

PVLCRA epiſtola. Nemo ſe à ſtirpe contemnat, ſi ad Sapientiam, id eſt Virtutem venit. Hæc ſola nobilitat.

Digitized by Google

EPIST. XLIV.

ITerum tu mihi te puſillum facis, & dicis, malignius tecum egiſſe naturam prius, deinde fortunam? cùm poſſis te eximere vulgo, & ad felicitatem omnium maximam emergere. Si quid aliud eſt in philoſophia boni, hoc eſt, quod ſtemma non inſpicit. Omnes ſi ad primam originem reuocentur, 1 à diis ſunt. Eques Romanus es, & ad hunc ordinem tua te 2 perduxit induſtria: at mehercules multis 3 quatuordecim ſunt clauſi. Non omnes curia admittit: caſtra quoque, quos ad laborem & periculum recipiunt, 4 faſtidioſe legunt. Bona mens omnibus patet: omnes ad hoc ſumus nobiles. nec reiicit quemquam philoſophia, nec eligit: omnibus lucet. Patricius Socrates non fuit: Cleanthes aquam traxit, & rigando hortulo locauit manus: Platonem 5 non accepit nobilem philoſophia, ſed fecit. Quid eſt quare deſperes his te poſſe fieri parem? omnes hi 6 maiores tui ſunt, ſi te illis geris dignum. Geres autem, ſi hoc protinus tibi perſuaſeris, à nullo te nobilitate ſuperari. Omnibus nobis totidem ante nos ſunt. nullius non origo vltra memoriam iacet. 7 Plato ait: ***Neminem regem non ex ſeruu eſſe oriundum, neminem non ſeruum ex regibus.*** Omnia iſta longa varietas miſcuit, & ſurſum deorſum fortuna verſauit. Quis ergo generoſus? ad virtutem bene à natura compoſitus. Hoc vnum eſt intuendum. alioqui ſi ad vetera reuocas, nemo non inde eſt, 8 ante quod nihil eſt. A primo mundi ortu, vſque in hoc tempus, perduxit nos ex ſplendidis ſordidiſque alternata ſeries. Non facit nobilem 9 atriũ plenum fumoſis imaginibus. nemo in noſtram gloriam vixit: nec quod ante nos fuit, noſtrum eſt. 10 Animus facit nobilem: cui ex quacumque conditione ſupra fortunam licet ſurgere. Puta itaque te non eſſe equitem Romanum, ſed libertinum: potes hoc conſequi, vt ſolus ſis liber inter ingenuos. Quomodo? inquis. ſi mala bonaque non populo auctore diſtinxeris. Intuendum eſt, non vnde veniant, 11 ſed quo eant. Si quid eſt quod beatam vitam poteſt facere, id bonum eſt ſuo iure: deprauari enim in malum non poteſt. Quid eſt ergo, in quo erratur? cum omnes beatam vitam optent, quod inſtrumenta eius pro ipſa habent, & illam dum petunt, fugiunt. Nam cum ſumma beatæ vitæ ſit ſolida ſecuritas, & eius 12 inconcuſſa fiducia, ſolicitudinis colligunt cauſſas, & per inſidioſum iter vitæ non tantum ferunt ſarcinas, ſed trahunt. Ita longius ab effectu eius quod petunt, ſemper abſcedunt, & quo plus opetæ impendunt, hoc ſe magis impediunt, & feruntur retro. Quod euenit in labyrintho properantibus, ipſa illos velocitas implicat.

IVSTVS LIPSIVS.

1. ADiis ſunt.] *Decerpti ab æthere, ſæpius dictum & dicendum.*

2. Perduxit induſtria.] *Non natus es Eques, ſed factus. Cenſum induſtria quæſiſti, & ex eo dignitatem.*

3. Quattuordecim.] *Gradus in theatris, proprij & ſepoſiti Equitibus.*

4. Faſtidioſe legunt.] *Nam ætatem, genus, mores, cenſum etiam (olim quidem) inſpiciebant. Nos in Militia, lib.* 1.

5. Non accepit nobilem.] *Alij contra, & aſſenſu traditum, Platonem nobilem vtrimque fuiſſe, Apuleius De Dogmate Plat.* Ariſto ei fuiſſe pater dictus eſt: ceterum Perictione Glauci filia mater fuit. Et de vtroque nobilitas ſatis clara. Nam Ariſto pater, per Codrum, ab ipſo Neptuno originem duxit: ab Solone ſapientiſſimo maternus deſtinatus eſt ſanguis. *Hæc ipſa Laertius, atque alij, tradiderunt: & puer adeo,* aurum nobilitatis inſigne in auricula geſtauit, *ſcriptum eidem Apuleio. Quomodo non ergo nobilem accepit? ſed cape & adnua, non ſic nobilem celebremque.*

6. Maiores tui ſunt.] *At libris negatio additur,* non ſunt: *recte, ſi interrogando efferas.*

7. Plato ait.] *Vbi, alius dicet. Ego contra in eo legi:* Reges ex regibus oriundos, donec ad Iouem origo reuocetur; *Alcibiade primo. Vera tamen illa dictio: & periodos æui fortunæque ſi vides, cum hæc in orbem.*

8. Ante quod nihil eſt.] *An quia è cælo & aſtris ſumus, quæ prima in rebus? An verius, è primis principiis omnes, Deo & Materia?*

9. Atrium plenum.] *Romanus proprie mos, collocandi in tabulariis per atria imagines maiorum: atque ex iis nobilitas æſtimata. Aperui & ſerui 1. Elect. cap.* xxix.

10. Animus facit nobilem.] *Ita vero, ille altus, bonus, hanc laudem & titulum habet: vel Euripide iudice.*

—— ----τοὺς γὰρ ἀνδρείους φύσιν
Καὶ τοὺς δικαίους, τῶν κενῶν δοξασμάτων,
Κἂν ὦσι δούλων, εὐγενεστέρους λέγω:
------namque ab animo ſtrenuos,
Iuſtoſque, quamuis orti & è ſeruis ſient,
Stirpe anteire vulgo nobiles puto.

11. Sed Quo eant.] *Bionis hoc tale ad Antigonum:* O rex, ſagittariis ſi opus habes, non Vnde ſint interrogas, ſed ſcopum proponis, & qui tangunt, eligis: ſic & alios explora, non Vnde, ſed Quales ſint.

12. Inconcuſſa fiducia.] *Inter alta Stoicorum, & minus:* Sapientem ſibi fidere, ſecurum ſui eſſe.

PINCIANVS.

SI ad vetera te reuocas.] *Verbum te ſuperuacaneum eſt: ex vetere lectione.*

OPSOPOEVS.

T*Olle vocabulum* gradus, *ſcriptis omnibus annuentibus. Simile gloſſema ſupra notatum eſt lib. de Benefic. M.ſſ. omnes,* ſolida ſecuritas, *non* tranquillitas.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

NON multis libris, ſed bonis, ad Sapientiam opus. Veteres ſuperflua quædam, aut arguta, fruſtra ſcripſiſſe. Tum contra cauillos, & vocum captiones. Res, & earum diſcrimina quærenda: quis Beatus, & quòd vere Bonum?

EPIST. XLV.

LIbrorum iſtic inopiam eſſe quereris. Non refert quam multos, ſed quam bonos habeas. lectio certa prodeſt, varia delectat. Qui quo deſtinauit peruenire vult, vnam ſequatur viam, non per multas vagetur. non ire iſtud, ſed errare eſt. Vellem, inquis, magis libros mihi quam conſilium dares. Ego vero 1 quoſcumque habeo mittere paratus ſum, & totum horreum excutere: me quoque iſto ſi poſſem, transferrem, & niſi mature te finem officij ſperarem impetraturum, hanc ſenilem expeditionem indixiſſem mihi: nec me Charybdis, & Scylla, & 2 fabuloſum iſtud fretum deterrere potuiſſet. Tranſnataſſem iſta, non ſolum traieciſſem, dummodo te complecti poſſem, & præſens æſtimare quantum animo creuiſſes. Ceterum quod libros meos tibi mitti deſideras, non magis ideo me diſertum puto, quàm 3 formoſum putarem, ſi imaginem meam peteres. Indulgentiæ ſcio iſtud eſſe, non iudicij: & ſi modo iudicij eſt, indulgentia tibi impoſuit. Sed qualeſcumque ſunt, tu illos ſic lege, tanquam verum quæram adhuc, non ſciam, & contumaciter quæram. Non enim me cuiquam mancipaui, nullius nomen fero: multum magnorum virorum iudicio credo, aliquid & meo vindico. Nam illi quoque non inuenta, ſed quærenda nobis reliquerunt: & inueniſſent forſitan neceſſaria, niſi & 4 ſuperflua quæſiſſent. Multum illis temporis verborum cauillatio eripuit, & captioſæ diſputationes, quæ acumen irritum exercent. Nectimus nodos, & ambiguam ſignificationem verbis alligamus, deinde diſſoluimus. Tantum nobis vacat? iam viuere, iam mori ſcimus? Tota illo mente pergendum eſt, vbi prouideri debet, ne res nos, non verba, decipiant. Quid mihi vocum ſimilitudines diſtinguis, quibus nemo vmquam niſi dum diſputat, captus eſt? res fallunt. illas diſcerne. Pro bonis mala amplectimur: optamus contra id quod optauimus: pugnant vota noſtra cum votis, conſilia cum conſiliis. Adulatio quam ſimilis eſt amicitiæ? Non imitatur tantum illam, 5 ſed vincit, & præterit: apertis & propitiis auribus recipitur, & in præcordia ima deſcendit, eo ipſo gratioſa quo lædit. Doce quemadmodum hanc ſimilitudinem dignoſcere poſſim. venit ad me pro amico blandus inimicus: vitia nobis ſub virtutum nomine obrepunt: temeritas ſub titulo fortitudinis latet, moderatio vocatur ignauia: pro cauto timidus accipitur. In his magno periculo erratur: his certas notas imprime. Ceterum qui interrogatur, 6 an cornua habeat, non eſt tam ſtultus, 7 vt frontem ſuam tentet: nec rurſus tam ineptus aut hebes, vt non habere ſe neſciat, quod tu illi ſubtiliſſima collectione perſuaſeris. Sic iſta 8 ſine noxa decipiunt, quomodo 9 præſtigiatorum acetabula & calculi, in quibus fallacia ipſa delectat. Effice, vt quomodo fiat, intelligam: 10 perdidi vſum. Idem de iſtis captionibus dico: quo enim nomine potius ſophiſmata appellem? nec ignoranti nocent, nec ſcientem iuuant. Si vis vtique verborum ambiguitates diducere; hoc nos doce, beatum non eum eſſe, quem vulgus appellat, ad quem pecunia magna confluxit: ſed illum, cui bonum omne in animo eſt, erectum, & excelſum, & mirabilia calcantem. qui neminem videt, cum quo ſe commutatum velit: qui hominem ea ſola parte æſtimat, qua homo eſt: qui natura magiſtra vtitur, ad illius leges componitur, ſic viuit, quomodo illa præſcripſit: cui bona ſua nulla vis excutit: qui mala in bonum vertit, certus iudicij, inconcuſſus, intrepidus: quem aliqua vis mouet, nulla perturbat: quem fortuna, cum in eum quod habuit telum nocentiſſimum, vi maxima intorſit, pungit, non vulnerat, & hoc raro. Nam cetera eius tela, quibus genus humanum debellatur, grandinis more diſſultant: quæ incuſſa tectis, ſine vllo habitatoris incommodo crepitat, ac ſoluitur. Quid me detines in eo, quem tu ipſe 11 Pſeudomenon appellas, de quo 12 tantum librorum compoſitum eſt? Ecce tota mihi vita mentitur: hanc coargue, hanc ad verum, ſi acutus es, redige. Neceſſaria iudicat, quorum magna pars ſuperuacua eſt: etiam quæ non eſt ſuperuacua, nihil in ſe momenti habet in hoc, vt poſſit fortunatum beatumque præſtare. Non enim ſtatim bonum eſt, ſi quid neceſſarium eſt. Ac proijcimus bonum, ſi hoc nomen pani aut polentæ damus, & ceteris ſine quibus vita non ducitur. Quod bonum

Digitized by Google

eſt, vtique neceſſarium eſt: quod autem neceſſarium eſt, non ſtatim bonum eſt: quoniam quædam neceſſaria ſunt, eadem viliſſima. Nemo vſque eo dignitatem boni ignorat, vt illud ad hæc in diem vtilia demittat. Quid ergo? non eo potius curam transferes, vt oſtendas omnibus, magno temporis impendio quæri ſuperuacua: & multos tranſiſſe vitam, dum vitæ inſtrumenta conquirunt? Recognoſce ſingulos, & conſidera vniuerſos: nullius non vita ſpectat in craſtinum. Quid in hoc ſit mali, quæris? infinitum. non enim viuunt, ſed victuri ſunt: omnia differunt. Etiam ſi attenderemus, tamen nos vita præcurreret: nunc vero cunctantes quaſi aliena tranſcurrit, & vltimo die finitur, omni perit. Sed ne epiſtolæ modum excedam, quæ non debet ſiniſtram manum legentis implere: in alium diem hanc litem cum dialecticis differam, nimium ſubtilibus, & hoc ſolum curantibus, 13 non & hoc.

IVSTVS LIPSIVS.

1. Voſcumque habeo.] *Meos præſertim, & illos Lucilius petebat.*

2. Fabuloſum.] *Non falſum, ſed fabulis auctum. Sic* Hydaſpes fabuloſus, *in Horatio: de quo fama & fabula.*

3. Formoſum putarem.] *Non ergo videtur fuiſſe, in corpore quidem. nam animo, quid pulchrius?*

4. Superflua quæſiſſent.] *Cacoethes philoſophantium olim, nuper, hodie. Ipſi Stoici in hac culpa, ante omnes Chryſippus.*

5. Sed vincit.] *Plinius Panegyrico:* Ingenioſior eſt enim ad excogitandum ſimulatio veritate.

Vt qui conducti plorant in funere, dicunt
Ac faciunt prope plura dolentibus ex animo:

ait Horatius.

6. An cornua habeat.] *Eſt quem κεράτινον λόγον vocabant, quaſi* Cornutum ſermonem: *diciturque inueniſſe primus Eubulides Dialecticus, aut Diodorus.*

7. Vt frontem ſuam tentet.] *Imo vero fecit Diogenes Cynicus facetiſſime. nam* ratiocinatori tali, concludenti ipſum cornua habere, manu frontem tangens, Equidem, inquit, illa non video.

8. Sine noxa decipiunt.] *Vt in omni alio cauillo. Itaque Ariſtippus egregie, ad ſubtiliter differentem, & vincentem:* Ego, inquit, victus abeo, iucundius quam tu victor dormiturus.

9. Præſtigiatorum acetabula.] *Ludus eſt, vel manuum agilitas, hodieque in vſu, & pueris aut plebi in admiratione. Calculos ſiue nummos in menſa ponunt, deinde acetabulis (vaſculis aut pyxidibus) opertos tam dextre loco mouent, & transferunt, vt cum hic eſſe cenſeas, alibi compareant: & arte magica fieri arbitrere. Græci vocant ψηφοπαίκτας, quia ludunt calculis: vel & ψηφοκλέπτας, quia velut eos furantur. Gloſſæ:* Præſtigiator, ψηφοπαίκτης. *Suidas & ψηφολόγους dictos oſtendit, quem ea voce vide. At opportune notat Muretus, hanc comparationem ab Arceſilao eſſe, de quo Stobæus Serm.* LXXX. Ἀρκεσίλαος ὁ φιλόσοφος ἔφη, τοὺς διαλεκτικοὺς ἐοικέναι τοῖς ψηφοπαίκταις, οἵτινες χαριέντως παραλογίζονται: Arceſilaus philoſophus aiebat, Dialecticos ſimiles præſtigiatoribus calculariis, qui iucunde decipiunt.

10. Perdidi vſum.] *Neque enim delectant, iam nota.*

11. Pſeudomenon.] *Mentientem Cicero vertit.*

12. Tantum librorum.] *Fortaſſe & ab aliis, ſed certe à Chryſippo. Is ſolus ſcripſit,* περὶ τῆς εἰς τὸν ψευδόμενον εἰσαγωγῆς, α. περὶ τοῦ ψευδομένου, ϛ. περὶ τοῦ ψευδομένου λόγους, γ. πρὸς τοὺς φάσκοντας τὰ λήμματα ἔχειν ψευδῆ τοῦ ψευδομένου λόγου, α. *Sunt vndecim libri vnius Chryſippi: & an falſo Seneca,* tantum librorum? *Nam & alii, non ambigo, ſcripſere.*

13. Non & hoc.] *Muretus accipit,* Nihil aliud quam *ſpinoſos Syllogiſmos ex repugnantibus curantes: qui fere ſic confirmari ſolent:* Non & hoc, & illud. Hoc autem eſt: non illud igitur. *Ego vero aliter, Damnat, qui ſolam Dialecticam curant, non grauiora: & hanc vt ἔργον habent, non πάρεργον. Debebant, inquit, non hanc curare tantum, ſed & hanc: id eſt, in additamento, non in principali habere.*

MVRETVS.

Librorum.] *Libris non multis opus eſſe, ſed bonis. & in ſtudiis non ſubtilia quærenda eſſe, ſed vtilia.*

Præſtigiatorum acetabula & calculi.] *Hi ſunt quos Græci pſephopæctas vocant, frequentiſſimum etiam hodie circulatorum genus, qui celeritate quadam ac dexteritate manuum, è pluribus acetalubis, quæ in menſa exponunt, efficiunt, vt quos calculos ſub vno ab eis conditos putares, eo ſtatim ſub alio oſtendant: ita vt calculi illi ex vno acetabulo in aliud tranſiiſſe videantur. Quod autem Seneca cum eorum ludo dialecticorum argutas ineptias comparat, Arceſilai eſt. Is enim dicebat,* τοὺς διαλεκτικοὺς ἐοικέναι τοῖς οἵ τινες ψηφοπαίκταις χαριέντως παραλογίζονται. *Stobæus λόγῳ π.*

Perdidi vſum.] *Neque enim amplius delectat, cum, quomodo fiat, intelligimus.*

Et hoc ſolum curantibus, non & hoc.] *Id eſt, nihil fere aliud curantibus, quam moleſtiſſimos & ſpinoſiſſimos ſyllogiſmos ex repugnantibus: qui fere ita confirmari ſolent: Non & hoc & illud. Hoc autem eſt, non igitur illud.*

PINCIANVS.

Vellem, inquis, magis conſilium mihi quam libros dares.] *Locus manifeſte præpoſtere ſcriptus. Lego,* Vellem, inquis, magis libros mihi quam conſilium dares.

OPSOPOEVS.

M.ſſ. & quo plus operæ impenderunt, hoc ſe magis impediunt, feruntur retro.

M.ſſ. ſperarem impetraturum. *& ſtatim,* niſi & ſuperuacua quæſiſſent.

M.ſſ. probiore lectione & interpunctione, verbis illigamus, deinde diſſoluimus. Tantum nobis vacat, Iam viuere, iam mori ſcimus.

Voculæ hæ in eum. *non reperiuntur in m.ſſ.*

M.ſſ. tres, Quod bonum eſt, vtique neceſſarium eſt, quod neceſſarium eſt, non vtique bonum eſt: quoniam quidem neceſſaria ſunt quædam, eadem viliſſima.

GRVTERVS ET IVRETVS.

Tranſnataſſem iſta]. *v.c.* tranſnaſſem.

Vellem, inquis, magis libros mihi quam conſilium dares.] *Inuerſum ordinem aſſeuerat Gruterus,*

Digitized by Google

& ex fide m.ſſ. quatuor legendum: *magis conſilium mihi quam libros dares.*

Nec cuiquam mancipaui.] *bene v. c.* emancipaui, *quo verbo iam ſupra vſus lib. 1. de benef. cap. 3. vt ex v. c. ad eum locum notaui. Certe etiam ita ſe reperiſſe in omnibus ſuis m.ſſ. teſtatur Gruterus ad hunc locum, licet putet illud,* mancipaui, *magis retinendum. Iuretus.*

Quæ non debet ſiniſtram manum legentis implere.] *hoc referendum ad anguſtias & minutam libelli formam monet Lipſius cap. 1. Epiſt. inſtit.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

DE libro Lucilij iudicat, & laudat.

EPIST. XLVI.

LIbrum tuum quem mihi promiſeras, accepi, & tamquam lecturus 1 ex commodo adaperui, ac tantum deguſtare volui. Deinde blanditus eſt ipſe, vt procederem longius: qui quam diſertus fuerit, ex hoc intelligas licet. breuis mihi viſus eſt, cum eſſet nec mei, nec 2 tui temporis, ſed qui primo adſpectu 3 aut T. Liuij, 4 aut Epicuri poſſet videri. tanta autem dulcedine me tenuit & traxit, vt illum ſine vlla dilatione perlegerem. 5 Sol me inuitabat, 6 fames admonebat, 7 nubes minabantur: tamen exauſi totum. Non tantum delectatus, ſed gauiſus ſum. Quid ingenij iſte habuit? quid animi? dicerem, quid impetus? ſi interquieuiſſet, ſi interuallo ſurrexiſſet. Nunc non fuit impetus, ſed tenor, compoſitio 8 virilis & ſancta. Nihilominus interueniebat dulce illud, & loco lene. Grandis & rectus es. hoc te volo tenere, ſic ire. Fecit aliquid & materia. ideo eligenda eſt fertilis, quæ capiat ingenium, quæ excitet. De libro tuo plura ſcribam, cum illum retractauero: nunc vero parum mihi ſedet iudicium, tamquam audierim illa, non legerim. Sine me & inquirere. Non eſt quod verearis, verum audies. O te hominem felicem, quod nihil habes, propter quod quiſquam tibi 9 tam longe mentiatur! niſi quod etiam vbi cauſſa ſublata eſt, mentimur & conſuetudinis cauſſa.

IVSTVS LIPSIVS.

1. EX commodo.] *Vbi commodum eſſet.*

2. Tui temporis.] *Scripti fere,* corporis: *ſed illud teneam: Qui eſſet grandior, quam aut tuum aut meum tempus ferret ſcribere, ſiue legere.*

3. Aut T. Liuij.] *Multa enim ſcripſit abolita, etiam philoſophica. Et certe libri Hiſtoriarum nec ex quadrante exſtant.*

4. Aut Epicuri.] *Qui omnes philoſophos copia librorum vicit, etiam Chryſippum: Laertius.*

5. Sol me inuitabat.] *Vt poſito libro inambularem, aut me inſolarem, vngeremque.*

6. Fames admonebat.] *Item ponere, & cibum ſumere.*

7. Nubes minabantur.] *Poſtea inductæ, & ſuadebant exercere corpus, ante pluuiam.*

8. Virilis & ſancta.] *An etiam,* ſana.

9. Tam longe.] *In tua prouincia aliquid potes, hîc Romæ nihil.*

OPSOPOEVS.

DVlce illud, & loco lene.] *In quibuſdam erat,* leue. Loco *dixit, pro* in tempore. *Interueniebat lenitas, ſed in loco.*

Abeſt vero *à m. ſſ. in quibus poſtrema epiſtolæ clauſulæ ita concipitur,* niſi quod iam etiam vbi, cauſa ſublata eſt, mentimur conſuetudinis cauſa.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

FAMILIARITER cum ſeruis agendum, viuendumque. Peccatum in eo ſui æui, ex faſtu & faſtidio. Iudicio tamen, liberius aut ſeuerius, hos illoſque (pro indole & virtute cuiuſque) habendos.

EPIST. XLVII.

LIbenter ex his qui à te veniunt cognoui, familiariter te cum ſeruis tuis viuere. hoc prudentiam tuam, hoc 1 eruditionem decet. Serui ſunt? imo homines. Serui ſunt? imo contubernales. Serui ſunt? imo humiles amici. Serui ſunt? imo conſerui, ſi cogitaueris tantumdem in vtroſque licere fortunæ. Itaque rideo iſtos qui turpe exiſtimant cum ſeruo ſuo cœnare: quare? niſi quia ſuperbiſſima conſuetudo cœnanti domino ſtantium ſeruorum turbam circumdedit. Eſt ille plus quàm capit, & ingenti auiditate onerat diſtentum ventrem, ac deſuetum iam ventris officio, vt maiore opera omnia egerat, quàm ingeſſit: at infelicibus ſeruis 2 mouere labra, ne in hoc quidem, vt loquantur, licet. 3 virga murmur omne compeſcitur: & ne fortuita quidem verberibus excepta ſunt, 4 tuſſis, ſternutamentum, ſingultus: magno malo vlla voce 5 interpellatum ſilentium luitur: nocte tota ieiuni, mutique perſtant. Sic fit, vt iſti de domino loquãtur, quibus corã domino loqui

loqui non licet. At illi quibus non tantùm coram dominis, ſed cum ipſis erat ſermo, quorum os non conſuebatur, parati erant pro domino porrigere ceruicem, periculum imminens in caput ſuum auertere. In conuiuiis loquebantur, ſed in tormentis tacebant. Deinde eiuſdem arrogantiæ prouerbium iactatur: 6 *Totidem eſſe hoſtes, quot ſeruos.* Non habemus illos hoſtes, ſed facimus. Alia interim crudelia & inhumana prætereo, quod nec tamquam hominibus quidem, ſed tamquam iumentis abutimur: quod cum ad cœnandum diſcubuimus, alius 7 ſputa detergit, alius 8 reliquias temulentorum ſubditus colligit, alius pretioſas aues ſcindit: 9 pectus & clunes, ceteris ductibus circumferens eruditam manum, 10 in fruſta excutit. Infelix qui huic vni rei viuit, vt altilia decenter ſecet: niſi quod miſerior eſt, qui hoc voluptatis cauſſà docet, quam qui neceſſitatis, diſcit. Alius vini miniſter in 11 muliebrem modum ornatus, cum ætate luctatur. Non poteſt effugere pueritiam, ſed retrahitur. iamque 12 militari habitu glaber, 13 deſtrictis pilis, 14 aut penitus euulſis, tota nocte peruigilat: quam 15 inter ebrietatem domini ac libidinem diuidit, & in cubiculo vir, & in conuiuio puer eſt. Alius cui conuiuarum 16 cenſura permiſſa eſt, perſtat infelix, & exſpectat, quos adulatio, & intemperantia aut gulæ, aut linguæ, 17 reuocet in craſtinum. Adiice obſonatores, quibus dominici palati notitia ſubtilis eſt: qui ſciunt, cuius rei illum ſapor excitet, cuius delectet adſpectus, cuius nouitate nauſeabundus erigi poſſit, quid iam ipſa ſatietate faſtidiat, quid illo die eſuriat. Cum his cœnare non ſuſtinet, & maieſtatis ſuæ diminutionem putat, ad eamdem menſam cum ſeruo ſuo accedere. Dij melius, quod ex iſtis dominos habent. 18 Stare ante limen 19 Calliſti dominum ſuum vidi, & eum qui illi 20 impegerat titulum, qui inter 21 reiicula mancipia produxerat, aliis intrantibus excludi. Retulit illi gratiam ſeruus ille 22 in primam decuriam coniectus, in qua 23 vocem præco experitur, & ipſe illum inuicem 24 apologauit, & ipſe non iudicauit domo ſua dignum. Dominus Calliſtum vendidit: ſed 25 domino quàm multa Calliſtus? Vis tu cogitare iſtum quem ſeruum tuum vocas, 26 ex iiſdem ſeminibus ortum, eodem frui cælo, æquè ſpirare, æquè viuere, æquè mori? Tam tu illum ingenuum videre potes, quàm ille te ſeruum. 27 Mariana clade quàm multos ſplendidiſſime natos, 28 ſenatoriũ per militiam auſpicantes gradum, fortuna depreſſit? alium ex illis 29 paſtorem, alium cuſtodem caſæ fecit. Contemne nunc eius fortunæ hominem, in quam tranſire, dum contemnis, potes. Nolo in ingentem me locum immittere, & de vſu ſeruorum diſputare, in quos ſuperbiſſimi, crudeliſſimi, & contumelioſiſſimi ſumus. Hæc tamen præcepti mei ſumma eſt: Sic cum inferiore viuas, quemadmodum tecum ſuperiorem velles viuere. Quoties in mentem venerit, quantum tibi in ſeruum liceat: veniat in mentem, tantumdem in te domino tuo licere. At ego, inquis, nullum habeo dominum. 30 Bona ætas eſt. forſitan habebis. neſcis quâ ætate Hecuba ſeruire cœperit, quâ Crœſus, quâ Darij mater, 31 quâ Plato, quâ Diogenes? Viue cum ſeruo clementer. 32 comiter quoque & in ſermonem admitte, & in conſilium, & in conuictum. Hoc loco acclamabit mihi tota manus delicatorum: Nihil hac re humilius, nihil turpius. Hos ego eoſdem deprehendam, alienorum ſeruorum 33 oſculantes manum. Ne illud quidem videtis, quàm omnem inuidiam maiores noſtri dominis, omnem contumeliam ſeruis detraxerint? Dominum, 34 patremfamiliæ appellauerunt: ſeruos (quod etiam in mimis adhuc durat) familiares. Inſtituerunt diem feſtum, 35 quo non ſolum cum ſeruis domini veſcerentur, ſed quo vtique honores illis in domo gerere, 36 ius dicere permiſerunt, & domum puſillam rempublicam eſſe iudicauerunt. Quid ergo? omnes ſeruos admouebo menſæ meæ? non magis quàm omnes liberos. Erras, ſi exiſtimas me quoſdam quaſi ſordidioris operæ reiecturum, vt puta illum mulionem, & illum bubulcum: non miniſteriis illos æſtimabo, ſed moribus. Sibi quiſque dat mores: miniſteria caſus aſſignat. Quidam cœnent tecum, quia digni ſunt; quidam, vt ſint. Si quid enim in illis ex ſordida conuerſatione ſeruile eſt, honeſtiorum conuictus excutiet. Non eſt, mi Lucili, quod amicum tantum in foro & in curia quæras: ſi diligenter attenderis, & domi inuenies. Sæpe bona materia ceſſat ſine artifice. tenta, & experire. Quemadmodum ſtultus eſt, qui equum empturus, non ipſum inſpicit, ſed ſtratum eius ac frænos: ſic ſtultiſſimus eſt, qui hominem aut ex veſte, aut ex conditione, quæ veſtis modo nobis circumdata eſt, æſtimat. Seruus eſt? ſed fortaſſe liber animo. Seruus eſt? hoc illi nocebit? oſtende quis non ſit. Alius libidini ſeruit, alius auaritiæ, alius ambitioni; omnes timori. Dabo conſularem, 37 aniculæ ſeruientem; dabo 38 ancillulæ diuitem: oſtendam nobiliſſimos iuuenes 39 mancipia Pantomimorum. Nulla ſeruitus turpior eſt, quàm voluntaria. Quare non eſt quod faſtidioſe te deterreant, quo minus ſeruis tuis hilarem te præſtes, & non ſuperbè ſuperiorem. 40 Colant potius te quàm timeant.

Digitized by Google

Dicet nunc aliquis, me vocare 41 ad pileum ſeruos, & dominos de faſtigio ſuo deiicere: quod dixi, colant potius dominum, quàm timeant. Ita ne, inquit, prorſus colam tamquam clientes, tamquam ſalutatores? Hoc qui dixerit, obliuiſcetur, id dominis parum eſſe, quod Deo ſatis eſt, qui colitur & amatur. Non poteſt amor cum timore miſceri. Rectiſſime ergo te facere iudico, quod timeri à ſeruis tuis non vis, quod verborum caſtigatione vteris. Verberibus 42 multa admonentur. non quidquid nos offendit, & lædit. Sed ad rabiem cogunt venire delitiæ, vt quidquid non ex voluntate reſpondit, iram prouocet. 43 Regum nobis induimus animos. nam illi quoque obliti & virium ſuarum, & imbecillitatis alienæ, ſic excandeſcunt, ſic ſæuiunt, quaſi iniuriam acceperint: à cuius rei periculo illos fortunæ ſuæ magnitudo tutiſſimos præſtat. Nec hoc ignorant, ſed occaſionem nocendi 44 captant, querendo. acceperunt iniuriam, vt facerent. Diutius te morari nolo. non eſt enim tibi exhortatione opus. Hoc habent inter cetera boni mores: placent ſibi, & permanent. leuis eſt malitia, ſæpe mutatur: non in melius, ſed in aliud.

I. LIPSIVS.

1. ERuditionem decet.] *Nam Eruditio Stoicis dicitur, Sapientia. Notaui Manud.* II. *Differt.* I.

2. Mouere labra.] *Idem notat, & carpit, De Ira* III. *cap.* XXXV. Quid flagella media cœna petis, quod ſerui loquuntur? quod non eodem loco & turba concionis eſt, & ſilentium ſolitudinis? *Apud Perſis ſimile, Ammianus lib.* XXIII. Nec miniſtranti apud eos famulo, menſæque adſtanti, hiſcere vel loqui licet, vel ſpuere. ita proſtratis pellibus labra omnium vinciuntur.

3. Virga murmur.] *Et videtur fuiſſe Officij genus, qui intenderent, & loquentes coercerent. Quo exemplo poſtea apud Principes* Silentiarij *qui hanc reuerentiam ei præſtarent.*

4. Tuſſis, ſternutamentum.] *De Ira* II. *cap.* XXV. Quid eſt cur tuſſis alicuius, aut ſternutamentum, nos in rabiem agat?

Interpellatum.] *Quidam libri.* interpolatum, *item rectè.*

6. Totidem hoſtes.] *Iſta ſublegit Macrobius* I. *Satur. cap.* X. *de ipſo autem adagio Feſtus, in* Quot ſerui.

7. Sputa detergit.] *De Breuit. vit. cap.* XII. Quam curioſe infelices pueruli ebriorũ ſputa detergant.

8. Reliquias temulentorum.] *Analecta è cibis.*

9. Pectus & clunes.] *Nam hæ duæ partes in auibus expetitæ. Non diſpliceat tamen quorumdam librorum lectio:* Per pectus & clunes certis ductibus circumferens eruditam manum, fruſta excutit.

10. In fruſta excutit.] *De Breuit. vit. cap.* XII. Quanta arte ſcindantur aues in fruſta non enormia. *Atque hæc ſcilicet, ne manu tangerent, in orbem aut lancem ſubiectam excutiebant.*

11. Muliebrem modum.] *Comatos, & in veſte longa: eoſdémque calamiſtratos & comptulos. Apuleius:* Scitulè miniſtrantes pueri calamiſtrati, pulchrè intuſiati. *Ambroſius lib.* IV. *Epiſt. ad Irenæum:* Torquatos & calamiſtratos habent in miniſterio, ipſi promiſſa barba, illos remiſſa coma. *Atque iſti ferè erant à cyathis.*

12. Militari habitu.] *Forma tali, & ætate robuſta: an & veſtem notat? Nam iſti pueri in ruſa eſſe ſolent, vt & milites, alibi à me notatum.*

13. Deſtrictis pilis.] *Pſilothro aut reſina opinor. Tunc enim facile eos fricando, & manu admota, deſtringere. At libris tamen noſtris nulla ea vox eſt, ſed* retritis, *aut* tritis: *quod ego teneam, aut certè,* detritis: *ac ſignificat forcipe aut raſorio potius cultro pilos reciſos minutóſque. Quod ſolent & aduſtione præſtare. Cõfirmat quod ſequitur.*

14. Aut penitus euulſis.] *Nónne enim & pſilothro deſtricti penitus euelluntur? æquè ſane ac volſellis, quas ipſas adhibebant. Ceterum radi aut velli, mollibus iſtis in aſſiduo vſu, vt læues ſemper eſſent. Suetonius de Othone,* corpore vulſo fuiſſe, & faciem cottidie raſitaſſe. *Lucilij verſus.*

Rador, ſubuellor, deſquamor, pumicor, ornor: *à me quidem ſic legendus.*

15. Inter ebrietatem.] *Dicit totam noctem vigilare, ſed partitis miniſterijs. Priorem partem in conuiuio eſſe, ebrio domino cyathiſſantem: alteram in lecto, virum illi agentem. Vah pudor, non vltrà explico. Et tales nempe grandes iſti pueri, quos Achilles vocitabant, & in vtramque Venerem habebant.*

16. Cenſura permiſſa eſt.] *Vocator.*

17. Reuocet in craſtinum.] *De Adulatione, liquet: ea cauſſa iuſta reuocandi: ſed idémne in Linguæ aut Gulæ intemperantiâ contra dicas, tales non reuocatos. Niſi forte Vitioſos iſtos ipſa Vitia capiebant. Dubitaui legere:* reuocet, non reuocet in craſtinum. *Adulatio reuocet, non reuocent duo dicta.*

18. Stare ante limen.] *Vt clientulum, egreſſus expectantem. Simillimum de* Felicione *quodam ſui aut Epictetus,* I. *Differt.* XIX. Sutorẽ quemdam habuit Epaphroditus, quem vt nullius vſus aut frugis vendidit. At iſtum, bono ſuo dæmone, Cæſarianus aliquis emit, & Cæſaris ſutor eſt factus. Vidiſſes ſtatim, vt eum coluerit Epaphroditus. Quid agit optimus Felicio? Amo te. Deinde ſiquis noſtrum interrogaretur, Quid agit Epaphroditus? dicebatur, cum Felicione ſuper re quapiam deliberare.

19. Calliſti dominum.] *Hic præpotens libertus Claudianus fuit, & è Tacito, Suetonio, Dione notus.*

20. Impegerat titulum.] *Venales ſerui cum titulo ad pectus, qui, qualeſque eſſent: ex Ædilicio edicto. Dicit autem* Impactum titulum, *quaſi per contemptum, & notis fortaſſe inſignem. Nam addit, inter* reiicula mancipia *productum: vt prauum, & titulo non allaudante.*

21. Reiicula mancipia.] *Probamus & libri tamen* ridicula *conſtanter ſcribunt. Nec male, quia riſu & iocis excipi ſolent, ab ipſis etiam præconibus: vt in Apuleij* VIII. *diſces.*

22. In primam decuriam.] *Plures vnà venales: & videntur ſerie, ac per decurias (quidam libri* curias *vellent) producti. Vltimi autem, optimi reſeruati; viliſſimi in primo agmine expoſiti. Martialis idem oſtendit, ſed & caſulis aut cellis à mangone diſtinctas. lib.* IX,

Inſpexit molles pueros, oculiſque comedit,
Non hos, quos primæ proſtituere caſæ,
Sed quos arcanæ ſeruant tabulata cataſtæ:
Et quos non populus, nec mea turba videt.

23. Vocem præco experitur.] *Identidem clamando, nec emptorem reperiendo. Quod Apuleius ſibi eueniſſe, reiiculo item & ſubciſiuo, memorat lib.* VIII. Tunc præco

Digitized by Google

diruptis faucibus & rauca voce ſaucius, in meas fortunas ridiculos conſtruebat iocos.

24. Apologauit.] *Diſplicet Henrico Stephano, & velle:*, ablegauit. *At libri omnes ingerunt: & quidam explicant*, conuicio affecit *vel* notauit. *Ego putem vulgi verbum, ſed Græcanici fontis eſſe*, Ἀπολέγειν: *quod valet illis* reiicere, repudiare. *Ipſa vox retenta, ſed aliter paullo flexa. Ita dixerunt* Catamidiare, Aporiari, *& id genus alia.*

25. Domino quam multa.] *Ipſi domino aliquid à Cæſare petenti Calliſtus impetrauit, ſed non ſine pretio aut dono. Non diſpliceret etiam*, domini quàm multa: *vt notet vniuerſe potentiam Calliſti, & ſocordiam Claudij; ſub quo mancipia iſta omnia pro arbitrio ferebant, agebant.*

26. Ex iiſdem ſeminibus.] *Ipſa hæc Epictetus* I. *Diſſert.* XIII. Non recordaberis, qui ſis, & quibus imperes? nónne cognatis? nónne natura fratribus? nónne à Ioue oriundis?

27. Mariana clade.] *Liquet mihi legendum*, Variana. *Nam neque Marius tulit cladem à barbaris, ſed dedit. Nec ad ipſos Germanos referre potes, factos ab eo ſeruos: nam addit* Senatorium gradum auſpicatos, *quod certe Romanorum eſt, non Germanorum. Cape igitur de Quinctilij Vari clade, cum tribus legionibus ab Arminio caſi: atque in ea multi honeſti aut nobiles facti ſerui.*

28. Senatorium per militiam.] *Dixi in Militia lib.* II. *cap.* IX. *Tribunos Laticlauios fuiſſe, & primum hunc velut additum in curiam. Adde Epicteti locum lib.* III. *Diſſert.* XXVI. Si militauero, inquit, liberabor malis omnibus. Militat igitur, fert ea quæ ſeruus aliquis verbero: ac nihilo ſecius alteram tertiámque militiam poſtulat. Deinde cum ipſum Colophonem impoſuerit, & factus fuerit Ordinis Senatorij, tunc incipit ſeruus eſſe: cum in curiam ingreditur, pulcherrimam ſeruitutem ſeruit. *Diſce tresmilitias ſic militaſſe, id eſt ter Tribunos, ſiue per tres annos an ſemeſtria fuiſſe, & tum Senatores habitos, ex inſtituto Auguſti.*

29. Paſtorem] *Quis enim alius ſeruorum vſus inter barbaros? & de iis agit: ſpectátque eodem* de caſa, *quod adiungit. Non enim Palatia illic, nec mediaſtinis opus, aut atrienſibus.*

30. Bona ætas eſt.] *Iuuentus: vt Mala ætas, Senectus.*

31. Qua Plato.] *Quem Dionyſius, libertate eius offenſus, Polidi Lacedæmonio vendendum tradidit. quod fecit, & adductum in Æginam, Anniceri Cyrenaico viginti minis vendidit: qui illico tamen Athenas ad amicos liberum eum remiſit.*

32. Comiter quoque.] *Quidam libri*, in iter quoque.

33. Oſculantes manum.] *Quod ipſum ſeruorum erga dominos erat. Videſis me* II. *Elect. cap.* VI.

34. Patrem familiæ.] *Tertullianus*: Gratius eſt nomen pietatis, quàm poteſtatis: etiam familiæ magis patres, quàm domini vocantur.

35. Quo non ſolum.] *Quidam libri*, non quo ſolo: *& ita ſententia melior. Nam & alias cœnabant cum Dominis, ſed tunc de more, & ipſi velut Domini. Vide Saturnalia noſtra* I. *cap.* II.

36. Ius dicere.] *Quod etiam aliàs inter ipſos vſurpabant. Certè Plutarchus de Catone Cenſorio ſcribit*: Serui ſi qui capitalem fraudem admiſiſſe videbantur, de iis, ſi in iudicio conſeruorum capitis damnati fuiſſent, ſupplicium ſumebat.

37. Aniculæ ſeruientem.] *Quam captat, & heredipeta eſt.*

38. Ancillulæ diuitem.] *Amore eius corruptum.*

39. Mancipia Pantomimorum.] *Vide Quæſt. Nat.* VII. *cap. vlt.*

40. Colant potius te.] *Poeta vetus dixit:*

Malo vereri, quàm timeri me à meis.

41. Ad pileum.] *Ad libertatem.*

42. Multa admonentur.] *Puto*, muta: *& quæ ſermonis vſum ſenſumque non habent.*

43. Regum nobis induimus.] *De ira* II. *cap.* XXXI. Regis quiſque intra ſe habet animum, vt licentiam ſibi dari in alterum velit, in ſe nolit. *Muſonius*: Τί περισαλλόμεθα τυράννους, μακρῷ χείρονες αὐτῶν καθεστῶτες; καὶ γὰρ ὁμοίας αὐτοῖς ἔχομεν ὁρμάς, ἐν τοῖς οὐχ ὁμοίαις τύχαις: Cur tyrannos abiicimus & damnamus, ipſi longe iis deteriores? nam impetus affectuſque eoſdem habemus, etſi in diſſimili fortuna.

44. Captant, Querendo.] *Querelas ſtruunt iaciuntque, vt læſi: atque hoc ideò, vt lædant.*

MVRETVS.

Libenter.] *Reprehendit quorundam ſuperbiam in ſeruos: & Lucilium laudat, quod cum ſuis familiariter viuat. Multa ex hac epiſtola impudenter compilauit Macrobius libro primo Saturnaliorum. Quanto autem maiore odio digni ſunt, qui hodie ingenuis hominibus non aliter vtuntur ac ſeruis?*

Sic fit vt iſti de domino loquantur.] *Neque vllam maiorem voluptatem capiant, quàm cum eis abſentibus aut male dicunt, aut male precantur. Vt ille in vetere comœdia:*

μάλα γ᾽ ἐποπτεύειν δοκῶ,
Ὅταν καταράσωμαι λάθρα τῷ δεσπότῃ.

Totidem eſſe hoſtes, quot ſeruos.] *Catonis eſt.*

Calliſti.] *Hic Claudij libertus erat. Dominum autem dicit, non Claudium, ſed priorem.*

PINCIANVS.

Ex his qui ad te veniunt.] *Scribendum* à te, *non* ad te, *ex vetere lectione.*

Eruditam manum fruſtra excutit.] *Quidam codices*, eruditam manum in fruſtra excitat.

Tu tam illum ingenuum videre potes, quàm ille te ſeruum.] *Lege commutatis dictionibus*: Tam tu illum videre ingenuum potes, quàm ille te ſeruum: *ex vetuſtis exemplaribus.*

Itaque, inquit, prorſus colant.] *Scribe*, Ita, inquam, prorſus colant, *ex eiſdem.*

Verberibus multa admonentur.] *Vetus lectio.* verberibus multa amouētur. *Puto corrigendum*, verberum mulcta amouentur. *Quid ſi legas?* Verberibuc multa admonentur, *ſeu* amouentur.

Sic exardeſcunt, ſic ſæuiunt.] Sic excandeſcunt, ſic ſæuiunt, *eadem.*

Diutius te me morari nolo.] *Verbum* me *redundat, ex eadem.*

Et permanent.] *Coniunctio* & *non habetur in eadem.*

Fruſta excutit.] *Alius habebat*, in fruſta: alius fruſta *omiſſa præpoſitione. Opinor legendum*, erudita manu fruſta excutit. *quod & hodie faciunt aulicorum miniſtri in quadris panarijs.*

Seruus eſt, hoc illi non nocebit.] *Sic erat in quodam*: Seruus eſt, hoc illi, alij non nocebit, *ſed non admodum placet.*

Non quicquid nos offendit, & lædit, *&c.*] *Sic legebatur in quodam*: non quod nos offendant, quod lædant, ſed ad *&c.*

Digitized by Google

OPSOPOEVS.

M.ſſ. ſuperbiſſima conſuetudo cænanti domino ſtantium ſeruorum turbam circumdedit.

Vnus è noſtris, & ſcripti duo Modij, vlla voce interpolatum ſilentium. *quod Epiſt.* 58. *Nouant. hoc Curij teſtimonio probat*, Vincam tamen ſilentium, & ſi nihil aliud, certe gemitu interpollabo.

M.ſſ. quod cum ad cænandum diſcubuimus, & *inferius*, Mariana clade multos, *&c. omiſſa* quam *particula, & abſque interrogatione.*

Vnus In iter quoque & in ſermonem illum amitte, *duo*, Commitem (*vnus* Comiter) quoque & in ſermonem illum admitte.

M.ſſ. tres, non quo ſolo cum ſeruis domini veſcerentur, ſed quo vtique honores, *&c. Et ſic ex veteri ſuo libro, cum ſententiæ totius medicina legendum monuerat Lipſius Satur. lib. 1. cap. 11.*

En iterum duplex lectio vnius loco obtruſa: & error in ceteris editionibus ſimplex, in Romana geminatus. Fidem faciunt libri ſcripti ita hunc locum referentes: Seruus eſt. ſed fortaſſe liber animo. Seruus eſt. hoc illi nocebit? Oſtende quis non ſit. *Qui interrogationis notam & vim non animaduerterunt, aſſuta negatiua* non, *ſcripſerunt*, hoc illi non nocebit. *quæ ſcriptura in pleriſque impreſſionibus recepta eſt. at Ambianus codex fraudem omnino detegit. nam ſuper hæc verba*, hoc illi nocebit, *in interlineari diaſtemate ſcriptum habet*, alias non. *Hinc* aliis non *factum: & Eraſmus in quodam reperit*, hoc illi. aliis non nocebit. *Romana editio hoc poſtremo verbo iterato fecit*, hoc illi nocebit: aliis non nocebit. *Apagè hoc extremum ſcabies occupat. Hæc ideo pluribus, vt origine mendi indicata veritatem lectionis m. ſſ. codicum, à Modio nuper epiſt. 123. publicatæ, confirmarem.*

Ego ſic reſtituendum putarim (ſcribit P. Faber. Semeſt. 11. cap. 6.) Verberibus multi admonent. At non quidquid nos offendit, *&c. hoc ſenſu, Tu melius quam alij, Lucili, erga ſeruos te geris, quod eos increpas, illi verberant ob leuem offenſiunculam: etiamſi reuera læſi non fuerint: dum prædelicijs, iracundi animi rabiem compeſcere non poſſunt. Hæc ille. Tres noſtri*, Verberibus multa admouentur, *vnus* amouentur. *Quid ſi legas*, verberibus muta admouentur? *quaſi dicat, muta & bruta animantia verberibus coerceri & ad laborem impelli ſolent, ſerui non debent. homines enim ſunt, non iumenta.*

M.ſſ. tam noſtri quam Pinciani, ſic excandeſcunt & *ſtatim*, placent ſibi, permanent.

GRVTERVS ET IVRETVS.

Vt iſti de domino loquãtur.] *Senſus imperfectus eſt, quem implebis ſi leges*, obloquantur, *nam ita habet 5. c. Agratius autem ait*, obloqui, *eſſe obtrectatoris. quam vocem mens Senecæ palam hic deſiderat. Iuretus.*

Pretioſas aues ſcindit pectus & clunes certis ductibus circumferens eruditam manum in fruſta excutit.] *Aliam à multis ſententiam eliciens Gruterus, ſic reponit*: & pectus & clunes certis ductibus circumferens, erudita manu fruſta excitat. *vt ſcilicet voluerit Seneca, iſtos & pectore & clune inter carpendum, neſcio quam præ ſe tuliſſe geſticulationem.*

Et eum qui illi impegerat titulum.] *Hoc eo refert Briſſonius lib. 6. de formulis, quod olim titulum ſingulorum ſeruorum ſcribi, ita vt intelligi recte poſſet quid morbi vitij ve cuique eſſet, Ædiles curules edicto præceperant. cuius caput ad hãc rem pertinens citat Gellius lib. 4. cap. 2.*

Mariana clade quam multos.] *Ad hæc Lipſius ad lib. 1. Ann. Cladene Mariana? vbi iſta aut quando? nam C. ille Marius victor vbique, ſi memini, & fecit ſeruos, non dedit. quod de ea accipias, quam Germanis intulit, nugæ. An Germani Senatorium per militiam auſpicantur gradum? certiſſime reſcribendum*, Variana, *eamque intelligit, quæ contigit imperante Auguſto: & opportuno recentique exẽplo admonet, poſſe è ſumma fortuna labi ad imam.*

Oſculantes manum.] *Cum tamen hoc ſeruorum. Arrianus lib. 2. Diſſertat. cap.* 20. Tribunatum adeptus es? ecce obuij omnes gratulantur. alius oculos oſculatur, alius collum, ſerui manus. *Poſtea tamen inualuit vt & potentiorum manus oſculo libarentur, vt videre eſt apud Plutarchum in Catone: lege Hotomanum lib. ſingulari Obſeruat. quæ ad veterum ritum nupt. pertinent. cap. 11. & Lipſium lib. 2. c. 6. Elect.*

Dominum patrem familię.] *v. c.* patrem familias, *& infr. Epiſt.* 65. agamus bonum patrem familiæ, *idem v. c.* patrem familias.

Iram prouocet.] *v. c.* euocet, *quomodo dixit inf. Epiſt.* 49. deſiderium euocant, *& Epiſt.* 52. quem magnitudo rerum euocauerat. *Iuretus.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

Amicis eadem expedire, & alterum alteri vtilem eſſe. Tum contra captiunculas, & ſpinoſas ineptias. Quid facitis? quid luditis? de vita agitur: ſuccurre, & forma. De fortuna: contra eam da arma.

EPIST. XLVIII.

Ad epiſtolam quam mihi ex itinere miſiſti, tam longam, quàm ipſum iter fuit, poſteà reſcribam. Seducere me debeo, & quid ſuadeam, circumſpicere. Nam tu quoque qui conſulis, diu an conſuleres cogitaſti: quanto magis hoc mihi faciendum eſt, cùm longiore mora opus ſit, vt ſoluas quæſtionem, quàm vt proponas? Vtique cum 1 aliud tibi expediat, aliud mihi, iterum ego 2 tamquam Epicurus loquor. Mihi vero idem expedit, quod tibi: aut non ſum amicus, niſi quidquid agitur 3 ad te pertinens, meum eſt. Conſortium rerum omnium inter nos facit amicitia: nec ſecundi quidquam ſingulis eſt, nec aduerſi. 4 in commune viuitur. Nec poteſt quiſquam beate degere, qui ſe tantum intuetur, qui omnia ad vtilitates ſuas conuertit: alteri viuas oportet, ſi vis tibi viuere. Hæc ſocietas diligenter & ſancte obſeruanda eſt, quæ nos omnes omnibus miſcet, & iudicat aliquod eſſe commune ius generis humani. plurimũ ad illam

quoque (de qua loquebar) interiorem ſocietatem amicitiæ colendam proficit. Omnia enim cum amico communia habebit, qui multa cum homine. Hoc, Lucili virorum optime, mihi ab iſtis ſubtilibus præcipi malo, quid amico præſtare debeam, quid homini, quàm quot modis Amicus dicatur, & Homo quam multa ſignificet. In diuerſum ecce ſapientia & ſtultitia diſcedunt. cui accedo? in vtram ire partem iubes? 5 Illi homo pro amico eſt, 6 huic amicus non eſt pro homine: ille amicum ſibi parat, hic ſe amico: Tu mihi verba diſtorques, & ſyllabas digeris. Scilicet niſi interrogationes vaferrimas ſtruxero, & concluſione falſa à vero naſcens mendacium adſtrinxero, non potero à fugiendis petenda ſecernere. Pudet me. in re tam ſeria ſenes ludimus. Mus ſyllaba eſt: mus autem caſeum rodit: ſyllaba ergo caſeum rodit. Puta nunc me iſtud non poſſe ſoluere: quod mihi 7 ex iſta ſententia periculum imminet? quod incommodum? Sine dubio verendum eſt, nequando in muſcipula ſyllabas capiam, aut nequando ſi negligentior fuero, caſeum liber comedat. Niſi forte acutior eſt illa collectio: Mus ſyllaba eſt: ſyllaba autem caſeum non rodit: mus ergo caſeum non rodit. O pueriles ineptias! in hoc ſupercilia ſubduximus? in hoc barbam demiſimus? hoc eſt quod triſtes docemus & pallidi? Vis ſcire, quid philoſophia promittat generi humano? conſilium. Alium mors vocat, alium paupertas vrit, alium diuitiæ 8 vel alienæ torquent, 9 vel ſuæ: ille malam fortunam horret, hic ſe felicitati ſuæ 10 ſubducere cupit: hunc 11 homines male habent, 12 illum dij. Quid mihi 13 luſoria iſta proponis? non eſt iocandi locus. ad miſeros aduocatus es. Opem te laturum naufragis, captis, ægris, egentibus, intentæ ſecuri ſubiectum præſtantibus caput, pollicitus es: quo diuerteris? quid agis? hic cum quo ludis, timet. 14 Succurre, quiſquis eloquentior es, pereuntium pœnis. Omnes vndique ad te manus tendunt, perditæ vitæ, perituræque auxilium aliquod implorant, in te 15 ſpes opéſque ſunt. Rogant vt ex tanta illos volutatione extrahas, vt diſiectis & errantibus clarum 16 veritatis lumen oſtendas. Dic quid natura neceſſarium fecerit, quid ſuperuacuum; quàm faciles leges poſuerit; quàm iucunda ſit vita, quàm expedita, illas ſequentibus; quàm acerba & implicita eorum, qui opinioni plus quàm naturæ crediderunt. Quid iſtorum cupiditates demit? quid temperat? Vtinam tantum non prodeſſent! nocent. Hoc tibi, cum voles, manifeſtiſſimum faciam, & comminui & debilitari generoſam indolem, in iſtas argutias coniectam. Pudet dicere contra fortunam militaturis, quæ porrigant tela, quemadmodum illos ſubornent. Hac ad ſummum bonum itur? per iſtud philoſophiæ ſunt nigræ, & turpes, infaméſque etiam 17 ad album ſedentibus, exceptiones. Quid enim aliud agitis, cum eum quem interrogatis, ſcientes in fraudem inducitis, quàm vt 18 formula cecidiſſe videatur? Sed quemadmodum illum prætor, ſic hos philoſophia in integrum reſtituit. Quid diſceditis ab ingentibus promiſſis, & grandia locuti, effecturos vos, vt non magis auri fulgor, quàm gladij perſtringat oculos meos, vt ingenti conſtantia, & quod 19 omnes optant, & quod 20 omnes timent, calcem, ad Grammaticorum elementa deſcenditis? Quid dicitis? ſic itur ad aſtra? hoc enim eſt quod philoſophia mihi promittit, vt me parem Deo faciat: ad hoc inuitatus ſum, ad hoc veni. fidem præſta. Quantum potes ergo, mi Lucili, reduc te ab iſtis exceptionibus 21 & præſcriptionibus philoſophorum. Aperta decent & ſimplicia bonitatem. Etiam ſi multum ſupereſſet ætatis, parcè iam diſpenſandum erat, vt ſufficeret neceſſariis: nunc quæ dementia eſt, ſuperuacua diſcere in tanta temporis egeſtate?

IVSTVS LIPSIVS.

1. Aliud tibi expediat.] *Videtur de manſione in prouincia fuiſſe conſultatio: at Seneca maluiſſet redire, & adeſſe.*

2. Tamquam Epicurus.] *Pro eius ſenſu & dogmate. qui vtilitatibus amicitias metitur: atque ea alij aliæ. Adi Epiſt. ix.*

3. Ad te pertinens.] *Quidam ſcripti,* à te protinus.

4. In commune viuitur.] *Quod pulchre ita Ariſtoteles,* interrogatus. Quid eſſet Amicus? *μία ψυχὴ δύο σώμασιν ἐνοικοῦσα*: Vna anima duobus corporibus inhabitans.

5. Illi homo.] *Stoico illi.*

6. Huic amicus.] *Epicureo. qui nec ius aliquod commune ſe habere cenſet, ſed ad ſe vnum omnia refert.*

7. Ex iſta ſententia.] *Meus liber,* ſcientia. *Putarem,* inſcientia.

8. Vel alienæ torquent.] *Inuidia.*

9. Vel ſuæ.] *Quas non diſponit bene, aut diſpenſat. Item torquent, metu amittendi.*

10. Subducere cupit.] *Ferendæ impar.*

11. Homines male habent.] *Iraſcitur ijs, vt læſus.*

12. Illum dij.] *Qui cæleſtes incuſat.*

13. Luſoria iſta.] *Arma batuentium.*

14. Succurre, quiſquis eloquentior.] *Fide Eraſmi, ex vno codice recepta lectio: ſed nec ipſi proba. Scripti valde abeũt: è quibus noſter & plures:* ſuccurrere. Quidquid laqueati reſpondẽt in pœnis. *Quidam,* ſuccurre. quid eſt quod laqueati. *Concinnabam ego:* hic cum quo ludis, timet. ſuccurre. Quidquid illaqueatorum pendet in pœnis, omnes vndique ad te manus tendunt. *Ecce, tu laqueos verborum iocoſe nectis: at iſti miſeri vere illaqueati pendent in ſuis quiſque pœnis. hi omnes te ſpectant auxiliarem, & liberatorem.*

15. Spes opeſque ſunt.] *Salluſtianum eſt, de Mario:* Spes atque opes ciuitatis in illo ſitæ.

16. Veritatis lumen.] *Hoc promittunt philoſophi, & præſtant. Lucretius:*

----quique per artem
Fluctibus è tantis vitam, tantiſque tenebris,
In tam tranquillo, & tam clara luce locarunt.

Vtramque imaginem ibi habes, & Volutationis, *&* Luminis.

17. Ad album ſedentibus.] *Leguleijs, circa album Prætoris, & formulas occupatis.*

18. Formula cecidiſſe.] *Quod fit, cum actio aliter, apud alium, alio tempore, quam oportuit præſcriptumque eſt, inſtituitur. Iuriſconſulti iſta: & nos aliquid De Clem. II. cap. III.*

19. Omnes optant.] *Bona externa.*

20. Omnes timent.] *Mala eadem.*

21. Et præſcriptionibus.] *Ita & exceptiones dicuntur, quibus reus agentem repellit. Talia autem in Sophiſmatis, & ſcita quædam legeſque ad reyciendum & ſoluendum.*

MVRETVS.

AD Epiſtolam.] *Hanc epiſtolam lacerarant in duas: & poſterioris principium fecerant ab illis verbis.* Mus ſyllaba eſt. *ego rurſus membra diuulſa coniunxi.*

Alium paupertas vrit.] *In alijs,* Alium mors vocat, alium paupertas vrit. *Inepte, neque enim quidquam eſt, quod reſpondeat illi membro.* Alium mors vocat: *neque vero eſſe quidquam poteſt. Non enim vocat mors τὴν μ ῤ δ᾽ ἰ. ſed omnes ex æquo. Eſt autem operæ ſcire, quomodo locus hic corruptus fuerit: vt ſi qua ſimilia inciderint, facilius animaduertantur. Librarius, aliud agens, ita ſcripſerat:* Alium mors, alium paupertas vrit. *deinde cum videret, duas illas voces,* Alium mors, *vacare: neque tamen eas delere vellet, ſedulo enim cauebant, ne quid, quod ſcripſiſſent, delerent: addidit notulam, & ad marginem ſcripſit,* vacat. *quo ſignificaret, illud* Alium mors *vacare ac redundare. Secuti alij ſtultiores librarij non tantum duas illas ſuperuacaneas voces retinuerunt, ſed ex illo* vacat, *quod erat ad marginem, fecerunt* vocat. *Ita duplicatus & propagatus error. Peccata in hoc genere in ſcriptis veterum multa reperiet, ſi quis paulo attentius conſiderabit.*

PINCIANVS.

IN diuerſum. Ecce ſapientia & ſtultitia diſcedunt.] *Error in ordine. Lege per maiorem,* In diuerſum ecce ſapientia & ſtultitia diſcedunt, *ex eadem.*

Quod in re tam ſeria ſenes ludimus.] *Superfluit verbum* quod: *ex eadem. Illud notandum, in plerisque antiquorum exemplarium connecti hanc epiſtolam cum ſequente, & vnam eſſe, non duas.*

Fidem præſta quantum potes. Ergo mi Lucili reduc te ab iſtis exceptionibus.] *Erratum eſt in ordine & diſiunctione verborum. Corrige,* fidem præſta. Quantum potes ergo, mi Lucili, &c.

OPSOPOEVS.

PLACET *Nicotiani libri ſcriptura,* niſi quicquid agitur à te, protinus meum eſt. *In eodem deſit abnutiua particula* non, *verſu penultimo.*

M. ſſ. Succurre quicquid laqueati reſpondentium pœnis: *in margine vero duorum,* Succurre. quid quod laqueati reſpondent in pœnis. *Quid lateat, alij acutiores viderint.*

M. ſſ. omiſſo pronomine me, vt parem Deo faciat.

GRVTERVS ET IVRETVS.

EX iſta ſententia.] *v. c.* ſcientia.

Luſoria iſta proponis.] *in v. c.* componis: *quod verbum videtur aptius eſſe. Iuretus.*

Etiam ad album ſedentibus. *Album tabula erat dealbata. velut Theophilus in §. pœnales, Inſtit. de actionibus, ſcribit, albis litteris notata, in qua Prætores edicta ſua, quo omnibus innoteſcerent, actiones & interdicta proponebant, l. 2. §. eodem ff. de origi. iur. l. 7. & l. 9. ff. de Iuriſd. &c. Vide Briſſonium de verb. ſign.*

Quam vt formula cecidiſſe videatur.] Cadere forma *in vett. libris dicitur, qui non vt oportuit actionem inſtituit. Locus autem hic Senecæ facit, vt non 12. tabulis, ſed Prætoris edicto, plus petendo creditores cauſa cecidiſſe credat Ranardus lib. 3. c. 14. varior. vide eum ibidem, item lib. de autorit. prudent. cap. 2. Cuiacium & Hotomanum ad paragraph. 28. ſi quis agens. Inſtit. de actio. Briſſonium lib. 3. de verb. ſign. & Torrentium in Suetonij Claudium cap. 14.*

Perſtringat oculos.] *bene v. c.* præſtringat, *quomodo dixit inf. Epiſt. 72.* cedunt enim nimio ſplendore præſtricti. *& Epiſt. 3.* præſtrinxerit oculos meos, *& lib. 7. de benef. cap. 9.* quæ gentium oculos regemque præſtringunt. *Ita enim ibi quidam v. c.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

POMPEIORVM adſpectu, memoriam ſibi Lucilij renouatam. De breuitate & curſu Temporis: nihil longum aut vetus in eo eſſe. Obiter contra Dialecticos: & totum id genus proſpiciendos tantum.

EPIST. XLIX.

EST quidem, mi Lucili, ſupinus & negligens, qui in amici memoriam ab aliqua regione admonitus reducitur: tamen repoſitum in animo noſtro deſiderium loca interdum familiaria euocant, nec exſtinctam memoriam reddunt, ſed quieſcentem irritant. ſicut dolorem lugentium, etiam ſi mitigatus eſt tempore, aut ſeruuli, 1 familiaris admiſſio, aut veſtis, aut domus renouat. Ecce Campania, & maxime Neapolis, ad 2 Pompeiorum tuorum conſpectum, incredibile eſt, quam recens deſiderium tui fecerit. Totus mihi in oculis es, cum maxime à te diſcedo: video lacrimas combibentem, & affectibus tuis inter ipſam coercitionem exeuntibus non ſatis reſiſtentem. 3 modo amiſiſſe te videor. Quid enim non modo eſt, ſi recorderis? Modo 4 apud Sotionem philoſophum puer ſedi, modo cauſſas agere cœpi, modo deſij velle agere, modo deſij poſſe. Infinita eſt velocitas temporis, quæ magis apparet reſpicientibus. Nam ad præſentia

intentos fallit:adeo præcipitis fugæ tráſitus leuis eſt. Cauſſam huius rei quæris?quidquid temporis tranſiit, eodem loco eſt:pariter adſpicitur,vna iacet:omnia inde in profundum cadũt,& alioquin non poſſunt longa interualla eſſe in ea re,quæ tota breuis eſt. Punctum eſt quod viuimus, & adhuc puncto minus: ſed hoc minimum ſpecie quadam longioris ſpatij natura diuiſit. Aliud ex hoc infantiam fecit, aliud pueritiam, aliud adoleſcentiam, aliud inclinationem quamdam ab adoleſcentia ad ſenectutem,aliud ipſam ſenectutem. In quam anguſto,quot gradus poſuit? Modo te proſecutus ſum:& tamen hoc modo,ætatis noſtræ bona portio eſt: cuius breuitatem 5 aliquando futuram cogitemus. Non ſolebat mihi tam velox tempus videri. nunc incredibilis curſus apparet: ſiue quia 6 admoueri lineas ſentio, ſiue quia attendere cœpi & computare damnum meum. Eo magis vtiq; indignor, aliquos ex hoc tempore (quod ſufficere nec ad neceſſaria quidem poteſt, etiam ſi cuſtoditum diligentiſſime fuerit) in ſuperuacua maiorem partem erogare. Negat Cicero, ſi duplicetur ſibi ætas,habiturum ſe tempus quo legat Lyricos,eodem modo Dialecticos, Triſtius inepti ſunt.illi ex profeſſo laſciuiunt:hi agere ſeipſos aliquid exiſtimãt. Nec ego nego proſpicienda iſta: ſed proſpicienda tantum, & à limine ſalutanda, in hoc vnum,ne verba nobis dentur, & aliquid eſſe in illis magni ac ſecreti boni iudicemus. Quid te torques & maceras in ea quæſtione,quam ſubtilius eſt contempſiſſe,quã ſoluere? Securi eſt, & ex commodo migrantis, minuta conquirere. Cum hoſtis inſtat à tergo, & 7 mouere iuſſus eſt miles, excutit neceſſitas 8 quidquid pax otioſa collegerat. Non vacat mihi verba dubie cadentia conſectari, & vafritiam in illis meam experiri.

Adſpice qui coeant populi, quæ mœnia clauſis
Ferrum acuant portis.

Magno mihi animo ſtrepitus iſte belli circumſonantis exaudiendus eſt. Demẽs omnibus merito viderer, ſi cum ſaxa in munimentum murorum ſenes fœminæque congererent; cum iuuentus intra portas armata ſignum eruptionis exſpectaret, aut poſceret; cum hoſtilia in portis tela vibrarent,& ipſum ſolum ſuffoſionibus & cuniculis tremeret:ſederem otioſus,& eiuſmodi quæſtiunculas ponens. Quod non perdidiſti, habes: cornua autem non perdidiſti: cornua ergo habes: aliaque ad exemplum huius acutæ delirationis concinnata. Atque æque licet demens tibi videar,ſi iſtis impendero operã,& nunc obſideor. Tunc tamen periculum mihi obſeſſo externũ immineret,murus me ab hoſte ſecerneret: nunc mortifera mecũ ſunt. Nunc vaco ad iſtas ineptias. ingens negotium in manibus eſt. Quid agã? mors me ſequitur,fugit vita: aduerſus hæc me doce aliquid. effice ne ego mortem fugiam,vita 9 me non effugiat. Exhortare aduerſus difficilia,de æquanimitate: aduerſus ineuitabilia, anguſtias temporis mei laxa: doce non eſſe poſitum bonum vitæ in ſpatio eius,ſed in vſu: poſſe fieri,imo ſæpe fieri,vt qui diu vixit,parum vixerit. Dic mihi dormituro, Potes non expergiſci: dic experrecto, Potes non dormire amplius. Dic exeunti,Potes non reuerti:dic redeunti,Potes non exire. Erras,ſi in nauigatione tantum exiſtimas minimum eſſe, quo à morte vita diducitur: in omni loco æque tenue interuallum eſt. Non vbique ſe mors tam prope oſtendit: vbique tam prope eſt. Has tenebras diſcute:& facilius ea trades,ad quæ præparatus ſum. Dociles natura nos edidit,& rationem dedit imperfectam,ſed quæ perfici poſſet. De iuſtitia mihi,de pietate diſputa, de frugalitate, de pudicitia vtraque, & illa cui alieni corporis abſtinentia eſt, & hac cui ſui cura. Si me nolueris per deuia ducere, facilius ad id quo tendo, perueniam. Nam (vt ille 11 ait Tragicus) *Veritatis ſimplex oratio eſt.* Ideoque illam implicare non oportet. nec enim quidquam minus conuenit, quam ſubdola iſta calliditas, animis conantibus magna.

IVSTVS. LIPSIVS.

1. FAmiliaris admiſſio.] *Qui illius ſcilicet fuit, quem luges. Eo admiſſo & viſo, recrudeſcit dolor. Alij tamen libri,* admonitio.

2. Pompeiorum tuorum.] *Villam, opinor, in Pompeiano habebat. Vide initio epiſt.* LXX.

3. Modo amiſiſſe te.] *Ex eo loco in Siciliam euntem, Seneca proſequente. Ita enim infra:* Modo te proſecutus ſum.

4. Apud Sotionem.] *Aliquoties* Sotion *quidam citatur* De ſucceſſione philoſophorum, *à Laertio, Græce* Σωτίων: *non iſte, opinor. Citatur & Agellio, lib.* I. *cap.* VIII. *è* Peripatetica diſciplina: *& ſi male ibi libri quidam* Phocion. *Sed noſter iſte magis Pythagoricus fuiſſe videtur, ex epiſtola* CVIII. *De quo etiam Euſebius Chronico, extremis Auguſti annis:* Sotio philoſophus Alexandrinus,præceptor Senecæ,clarus habetur.

5. Aliquando futuram.] *In ſenio, & ſub exitum.*

6. Admoueri lineas.] *Vt in ſtadio, vbi curritur ad lineam, & iam tangimus. Duplex enim ibi linea, & à qua, & ad quam currebant:* καμπτῆρα *aut* γραμμὴν *Græci dixerunt. Varij meminerunt: & Euripides alluſit Antigona:*

----- ἐπ' ἄκραν ἥκομεν γραμμὴν κακῶν.

Deuenimus ſummam ad malorum lineam.

Iterum in Electra:

Μή μοι, τὸ πρῶτον βῆμ' ἐὰν δράμῃ καλῶς,
Νικᾶν δοκείτω τὴν δίκην, πρὶν ἂν πέλας
Γραμμῆς ἵκηται, καὶ τέλος κάμψῃ βίου·

Digitized by Google

Ne mihi, licet primum cucurrerit bene
Curſum, æſtimetur victor, ante lineam
Quam tangat, atque compleat vitę modum.

Sed & Pindarus in Pythiis, γραμμὴν vocat, quod antea τέρμα. Hoc ipſo adſpectu Horatius:

----- mors vltima linea rerum eſt.

Alij (vt Muretus) ad ludum calculorum referunt, vbi lineæ, & vltimam ἱερὰν ſiue ſacram volunt dictam. Eo cum alter calculos promouerat, ludus finiebatur. Fuerunt & in circo lineæ: ſed ad illas Stadiales mihi verius referri. Quod autem eſt, Admoueri lineas: *tale epiſt.* XXVI. Decrepitos, & extrema tangentes. *Etiam in Valerio. lib. 1. cap.* VII. Propioribus lineis admoueri.

7. Mouere iuſſus.] *Quidam libri,* induere: *quod de armis capias.*

8. Quidquid pax.] *Spolia & ſarcinulas.*

9. Me non effugiat.] *Si tempus aliud aut male agens perdo, effugit vita: ſi bene & vtiliter pono, nihil mihi perit.*

10. Minimum eſſe.] *Tabulam vnam:*

----- digitis à morte remotam
Quatuor.

11. Ait Tragicus.] *Euripides in Phœniſſis:*

Ἁπλοῦς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔφυ·
Eſt veritati ſermo ſimplex condecens.

MVRETVS.

Est quidam.] *In tanta breuitate vitæ, totum tempus omiſſis inutilibus, ad vtilia conferendum.*

Admoueri lineas.] *Id eſt, me ad finem ipſum propius accedere, ſumptum à ludo duodecim ſiue ſcriptorum, ſiue ſcrupорum. vbi enim alter colluſorum ad vltimam lineam, quæ & hiera, id eſt, ſacra, dicebatur, calculos ſuos promouerat, neceſſe erat ludum finiri: & eum vinci, cui iam quo proferret vlterius non erat. Quod ſi idem vtrique contigerat, dicebantur hieram facere: & tunc neutrius victoria erat. Ab eodem ludo ſumptum eſt illud Horatij.*

Mors vltima linea rerum eſt.

Plutarchus: τῷ νεωτέρῳ, ὥσπερ τὴν ἀφ' ἱερᾶς, ἐπάγουσι ἡμῖν τὸ γῆρας· *intelligit enim τὴν ψῆφον τὴν ἀφ' ἱερᾶς, γραμμῆς. In ludo aſtragalorum ἱερὰ γραμμὰ vocabatur media ex quinque: qua de re vide Pollucem lib. 9.*

Veritatis ſimplex oratio eſt.] *Euripideum:*

Ἁπλοῦς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔφυ.

PINCIANVS.

Avt ſeruuli familiaris amiſſio.] Admiſſio *crediderim legendum, potius quam* amiſſio.

Nobis ſatis reſiſtentem.] *Quædam exemplaria,* non ſatis reſiſtentem.

Ætatis noſtræ portio eſt.] *Scribe.* Ætatis noſtræ bona portio eſt, *ex vetere lectione.*

Aduerſus hæc me doce: aliquid affer, ne mortem fugiam.] *Corrigo,* aduerſus hæc me doce aliquid. Effice, ne mortem fugiam, *ex eadem.*

ERASMVS.

Svccurre, quid quod laqueati reſpondent in pœnis.] *In aliis erat.* Quiſquis eloquentiores in pœnis, quicquid laqueati reſpondentium pœnis, *Vnus codex Anglicus habebat,* quiſquis eloquentiores, pereuntium pœnis. *quod ſequuti ſumus: non quod per omnia ſatisfaciat, ſed quod minimum diſplicear. Si pro* reſpondet, *legas,* deſpondent, *pro* deſperant, *tolerabilis erit lectio.*

Vtinam tantum prodeſſent, quantum nocent.] *Rectius habebatur in quodam:* Vtinam tantum non prodeſſent, Nocent. *vim enim coniunctionum ſupplet pronuntiatio: poſt ſilentium acutiore voce accinitur.* Nocent.

OPSOPOEVS.

M. ſſ. Eo magis itaque indignor.

Quatuor m. ſſ. & vnus Modij epiſt. 122. eodem loco dialecticos, Triſtius inepti ſunt. *in Ambiano ante* triſtius, *interpolatum eſt* qui.

Aduerſus hoc me doce aliquid. Effice vt ego mortem non fugiam, &c. *ita omnino emendauit hunc locum Modius dicta epiſtola, & Pincianus ex parte.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

Qvid enim non modo eſt, ſi recordaris?] *v. c.* ſi recorderis.

Non vbique ſe mors tam prope oſtendit.] *bene v. c.* mors tantum prope eſt. *Iur.*

Argvmentvm I. LipsI.

CAECOS nos in vitiis eſſe, aut velamenta iis quærere. Agnoſcenda autem, & remedia quærenda. Vnde alioqui animi ſanitas? quæ etiam contingere vel inueteratis vitiis poteſt: quia ille facilis eſt flecti, & Natura ad bonum volat.

EPIST. L.

Epistolam tuam accepi poſt multos menſes, quam miſeras. ſuperuacuum itaque putaui, ab eo qui afferebat, quid ageres, quærere. Valde enim bonæ memoriæ eſt, ſi meminit: & tamen ſpero te ſic iam viuere, vt vbicumque eris, ſciam quid agas. Quid enim aliud agas, quam vt meliorem te ipſe quotidie facias, vt aliquid ex erroribus ponas, vt intelligas tua vitia eſſe, quæ putas rerum? Quædam enim locis & temporibus adſcribimus: at illa, quocumque tranſierimus, ſecutura ſunt. 1 Harpaſten, vxoris meæ fatuam, ſcis 2 hereditarium onus in domo mea remanſiſſe. Ipſe enim auerſiſſimus ab iſtis prodigiis ſum. ſi quando fatuo delectari volo, non eſt mihi longe quærendus: me rideo. Hæc fatua ſubito deſiit videre. Incredibilem tibi narro rem, ſed veram. neſcit eſſe ſe cæcam: ſubinde pedagogum ſuum rogat, vt migret, ait domum tenebroſam eſſe. Hoc quod

Digitized by Google

in illa ridemus, omnibus nobis accidere, liqueat tibi. nemo ſe auarum eſſe intelligit, nemo cupidum. Cæci tamen ducem quærunt: nos ſine duce erramus, & dicimus: Non ego ambitioſus ſum, ſed nemo aliter Romæ poteſt viuere. Non ego ſumptuoſus ſum, ſed vrbs ipſa magnas impenſas exigit. Non eſt meum vitium quod iracundus ſum, quod nondum conſtitui certum genus vitæ: adoleſcentia hæc facit. Quid nos decipimus? non eſt extrinſecus malum noſtrum: intra nos eſt, in viſceribus ipſis ſedet. Et ideo difficulter ad ſanitatem peruenimus, quia nos ægrotare neſcimus. Si curari cœperimus, quando tot morbos, tantaſve ægritudines diſcutiemus? Nunc vero ne quærimus quidem medicum: qui minus negotij haberet, ſi adhiberetur ad recens vitium, ſequerentur teneri & rudes animi, recta monſtrantem. nemo difficulter ad naturam reducitur, niſi qui ab illa defecit. Erubeſcimus diſcere bonam mentem. at mehercules turpe eſt magiſtrum 3 huius rei quærere. Illud deſperandum eſt, poſſe nobis caſu tantum bonum influere: laborandum eſt: &, vt verum dicam, ne labor quidem magnus eſt; ſi modo, vt dixi, ante animum noſtrum formare incipimus, & recorrigere, quam indureſcat prauitas eius. Sed nec indurata deſpero. Nihil eſt quod non expugnet pertinax opera, & intenta ac diligens cura. Robora in rectum, quamuis flexa, reuocabis: curuatas trabes 4 calor explicat; & aliter natæ, in id finguntur, quod vſus noſter exigit: quanto facilius animus accipit formam, flexibilis, & 5 omni humore obſequentior? 6 quid enim aliud eſt animus, quam 7 quodammodo ſe habens ſpiritus? vides autem tanto ſpiritum eſſe faciliorem omni alia materia, quanto tenuior eſt. Illud, mi Lucili, non eſt quod te impediat, quo minus de nobis bene ſperes, quod malitia iam nos tenet, quod diu in poſſeſſione noſtri eſt. Ad neminem ante bona mens venit, quam mala omnes præoccupati ſumus, virtutes diſcere, vitia dediſcere: ſed eo maiore animo ad emendationem noſtri debemus accedere, quod ſemel traditi boni perpetua poſſeſſio eſt. 8 Non dediſcitur virtus. Contraria enim mala in alieno hærent: ideo expelli & exturbari poſſunt: fideliter ſedent, quæ in locum ſuum veniunt. 9 Virtus ſecundum naturam eſt: vitia inimica & infeſta ſunt. Sed quemadmodum virtutes receptæ exire non poſſunt, faciliſque earum tutela eſt: ita initium ad illas eundi arduum. quia hoc primum imbecillæ mentis atque ægræ eſt, formidare inexperta. Itaque cogenda eſt mens, vt incipiat. Deinde non eſt acerba medicina: protinus enim delectat, dum ſanat. Aliorum remediorum poſt ſanitatem voluptas eſt: philoſophia pariter & ſalutaris & dulcis eſt.

I. LIPSIVS.

1. HArpaſten.] *ἁρπαστὸν bene ominatum nomen: quaſi bellula futura, & rapienda ab omnibus. vt ἁρπαστόν, pilæ genus, ea re dixerunt.*

2. Hereditarium onus.] *Hereditate, cum reliquis famulis, tranſmiſſum.*

3. Huius rei quærere.] *Negatio excidit, atque ex ſententia repono:* huius rei non quærere. *Pudet diſcere: pudere debebat non diſcere.* Nemo enim (*ait epiſt.* LII.) per ſe ſatis valet, vt emergat: oportet manum aliquis porrigat, aliquis educat. *Doctrina enim quæritur Virtus: illa ſine magiſtro non eſt. Stoicum dogma: de quo nos Manud. II. Diſſ. X.*

4. Calor explicat.] *Ligno ſciſſo, & ponderibus alioꝛſum ducto, ſubditus. Vaſcularij & nautæ cottidie faciunt.*

5. Omni humore.] *Non trabe aut robore tantum, ſed aere aut aqua, quibus nil flexibilius.*

6. Quid enim aliud.] *Quia de* humore *præmiſit: ecce ipſe Animus, inquit, eſt Aer: & ergo ductilis.*

7. Quodammodo ſe habens.] *Spiritus nempe talis: & vt Stoici, πνεῦμα θερμόν,* calidus ſpiritus. *Vide me Phyſiol. III. Diſſ. IX.*

8. Non dediſcitur.] *Stoicum eſt, Sapientem ſumme & ſemper beatum eſſe. Stabile illud Bonum non vi, non caſu excuti, aut minui: ſed nec creſcere. Videſis III. Manud. Diſſ. III.*

9. Virtus ſecundum Naturam.] *Vide iterum Manud. II. Diſſ. X.*

MVRETVS.

EPiſtolam tuam.] *Peccare in eo pleroſque homines, quod vitia ſua rebus adſcribunt. Tenera facilius quidem corrigi: ſed tamen inueterata quoque pertinaci ſtudio emendari, iuxta illud Horatij,*

> Inuidus, iracundus, iners, vinoſus, amator,
> Nemo adeo ferus eſt, vt nõ miteſcere poſſit,
> Si modo culturæ patientem commodet aurem.

Harpaſten.] *Simile quiddam notaui in amico quodam meo, homine eruditiſſimo: qui cum ætate (eſt enim octogenario maior) ſurdaſter effectus ſit, hoc tamen in ſe vitium non agnoſcit: ſed vere ac ſerio conqueritur, peſſimam conſuetudinem inualuiſſe: homines multo ſummiſſius loqui, quam ſolebant, ita vt videantur vereri ne intelligantur.*

Non dediſcitur.] *Dogma Stoicum, virtutem non amitti: de quo alio loco fortaſſis pluribus diſſeremus.*

ERASMVS.

NVnc vaco ad iſtas ineptias?] *Pro,* Nunc vaco, *rectius erat,* Non vaco. *Quamquã alterius lectionis idem eſt ſenſus, ſi legatur per interrogationem.*

OPSOPOEVS.

M.ſſ. *repetito verbo* ſum, Non ego ſumptuoſus ſum.

M.ſſ. Ideo depelli & exturbari poſſunt.

Digitized by Google

GRVTERVS ET IVRETVS.

AIt domum tenebroſam.] *repone ex v. c.* tenebricoſam, *qua voce vſus idem Seneca Epiſt.* 87. *vbi* tenebricoſum balneum *vocat. Sic Cicero* tenebricoſos ſenſus, & tenebricoſum tempus, dixit. *Et ipſe Seneca pari nomine* lucricoſum, *vt ſup. notaui ad lib.* 7. *De benef. cap.* 26. *Iuretus.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

DE Ætna aliquid, vberius de Baiis: & hac occaſione, in molles & luxui deditos. Hunc pellendum, & militandum eſſe: in quo? in voluptatem, in dolorem, alia. Hoc agentem, bonum in locis ſeriis ſanctiſque agere; vitare laſciua, aut peramœna.

EPIST. LI.

QVOMODO quiſque poteſt, mi Lucili: tu iſtic habes Ætnam, illum nobiliſſimum Siciliæ montem: quem quare dixerit Meſſalla vnicum, ſiue Valgius (apud vtrumque enim legi) non reperio. cum plurima loca euomant ignem, non tantum edita, quod crebrius euenit, videlicet quia ignis in altiſſimum effertur, ſed etiam iacētia. Nos vtcumque poſſumus, contenti ſumus Baiis: quas poſtero die, quam attigeram, reliqui. locum ob hoc deuitandum, cum habeat quaſdam naturales dotes, quia ſibi illum celebrandum luxuria deſumpſit. Quid ergo? vlli loco indicendum eſt odium? minime. ſed quemadmodum aliqua veſtis ſapienti ac probo viro magis conuenit quam alia, nec vllum colorem ille odit, ſed aliquem putat parum aptum eſſe frugalitatem profeſſo: ſic regio quoq; eſt, quam ſapiens vir, aut ad ſapientiam tendens, declinet, tamquam alienam bonis moribus. Itaque de ſeceſſu cogitans, numquam 1 Canopum eliget, quamuis neminem Canopus eſſe frugi vetet. Ne Baias quidem, diuerſorium vitiorum eſſe cœperunt. Illic ſibi plurimum luxuria permittit: illic tamquam aliqua licentia debeatur loco, magis ſoluitur. Non tantum corpori, ſed etiam moribus ſalubrem locum eligere debemus. Quemadmodum inter tortores habitare nolim, ſic nec inter popinas quidem. Videre ebrios per littora errantes, & comeſſationes nauigantium, & ſymphoniarum cantibus perſtrepentes lacus, & alia quæ velut ſoluta legibus luxuria, non tantum peccat, ſed publicat, quid neceſſe eſt? Id agere debemus, vt irritamenta vitiorum quam longiſſime profugiamus. Indurandus eſt animus, & à blandimentis voluptatum procul abſtrahendus. 2 Vna Hannibalem hiberna ſoluerunt: & indomitum illum niuibus atque Alpibus virum eneruauerunt fomenta Campaniæ. Armis vicit, vitiis victus eſt. 3 Nobis quoque militandum eſt: & quidem genere militiæ, quo numquam quies, numquam otium datur. Debellandæ ſunt in primis voluptates: quæ (4 vt vides) ſæua quoque ad ſe ingenia rapuerunt. Si quis ſibi propoſuerit, quantum operis aggreſſus ſit, ſciet nihil delicate, nihil molliter eſſe faciendum. Quid mihi cum iſtis calentibus ſtagnis? 5 quid cum ſudatoriis, in quæ ſiccus vapor 6 corpora exhauſturus includitur? Omnis ſudor per laborem exeat. Si faceremus, quod fecit Hannibal, vt interrupto curſu rerum, omiſſoque bello, fouendis corporibus operam daremus: nemo non intempeſtiuam deſidiam, victori quoque nedum vincenti periculoſam, merito reprehenderet. Minus nobis, quam illis Punica ſigna ſequentibus, licet: plus periculi reſtat cedentibus, plus operis etiam perſeuerantibus. Fortuna mecum bella gerit: non ſum imperata facturus. iugum non recipio, imo quod maiore virtute faciendum eſt, excutio: non emolliendus animus. Si voluptati ceſſero, cedendum eſt dolori, cedendum labori, cedendum eſt paupertati: idem ſibi in me iuris eſſe volet & ambitio, & ira? inter tot affectus diſtrahar, imo diſcerpar. 7 Libertas propoſita eſt: ad hoc præmium laboratur. Quæ ſit libertas, quæris? nulli rei ſeruire, nulli neceſſitati, nullis caſibus: fortunam 8 in æquum deducere. quo die intellexero 9 illam plus poſſe, nil poterit. Ego illam feram, cum in manu mors ſit? His cogitationibus intentum, loca ſeria ſanctaque eligere oportet. Effeminat animos amœnitas nimia! nec dubie aliquid ad corrumpendum vigorem poteſt regio. Quamlibet viam iumenta patiuntur, quorum durata in aſpero vngula eſt: in molli paluſtrique paſcuo ſaginata, cito ſubteruntur. Et fortior miles 10 ex confragoſo venit: ſegnis eſt vrbanus 11 & verna. Nullum laborem recuſant manus, quæ ad arma ab aratro transferuntur: in primo deficit puluere ille vnctus & nitidus. Seuerior loci diſciplina firmat ingenium, aptumque magnis conatibus reddit. Literni honeſtius Scipio, quam Baiis exſulabat. ruina eius non eſt tam molliter collocanda. Illi quoque, ad quos primos fortuna Romani populi publicas opes transtulit, C.

Digitized by Google

Marius, & Cn. Pompeius, 12 & Cæſar, exſtruxerunt quidem villas in regione Baiana, ſed illas impoſuerunt ſummis iugis montium. Videbatur hoc magis militare, ex edito ſpeculari late longeque ſubiecta. Adſpice quam poſitionem elegerunt, quibus ædificia excitauerunt locis, & qualia: ſcias non villas eſſe, ſed caſtra. Habitaturum tu putas vmquam fuiſſe 13 in Vtica Catonem vt prænauigantes adulteras dinumeraret, & adſpiceret tot genera cymbarum variis coloribus picta, & fluitantem toto lacu roſam, vt audiret canentium nocturna conuitia? nonne manere ille intra vallum maluiſſet, quod in vnam noctem 14 manu ſua duxiſſet? Quid ni malit, quiſquis vir eſt, ſomnum ſuum claſſico, quam ſymphonia rumpi? Sed ſatis diu cum Baiis litigauimus, numquam ſatis cum vitiis: quæ oro te, mi Lucili, perſequere ſine modo, ſine fine. nam illis quoque nec finis eſt, nec modus. Proiice quæcumque cor tuum laniant: quæ ſi aliter extrahi nequirent, cor ipſum cum illis reuellendum erat. Voluptates præcipue exturba, & inuiſiſſimas habe, latronum more, 15 quos Philetas Ægyptij vocant. in hoc 16 nos amplectuntur, vt ſtrangulent.

IVSTVS LIPSIVS.

1. CAnopum.] *Duodecim milliaribus ab Alexandria diſtantem*, impendio locum ſanis, & LÆTIS diuerſoriis extructum, *vt Ammianus loquitur. Sed & aeris ibi mira temperies & ſalubritas: Serapidis etiam celebre ſanum. Ab his cauſis delicati, religionis etiam ſpecie, celebrabant. & vt Strabo ait*, ſuper omnia memorabilis eſt turba eorum, qui ad feſtiuos illic dies, per foſſam, Alexandria nauigant. Quæ foſſa diebus ac noctibus nauicularum plena eſt, viros pariter ac mulieres vectantium, qui cantant ac tripudiant, cum extrema laſciuia atque impudentia. *Eſt & in prouerbio* Canopea luxuria: *neque iniuria inter infames Seneca habet.*

2. Vna Hannibalem.] *Sic legendum. Sola vna biberna: adeo periculoſum tale contubernium.*

3. Nobis quoque militandum.] *Epictetus* III. *Diſſertat.* XXIV. στρατεία τίς ἐστιν ὁ βίος ἑκάστου, καὶ αὕτη μακρὰ καὶ ποικίλη: Militia eſt vita cuiuſque, atque ea longa ac varia.

4. Vt vides.] *In Annibale, iam dicto.*

5. Quid cum ſudatoriis.] *Quæ Laconica vocant.*

6. Corpora exhauſturus.] *Epiſt.* CVIII. Decoquere corpus, atq; exinanire ſudoribus, inutile ſimul delicatúmque credimus.

7. Libertas propoſita.] *It enim inter fines fructuſque philoſophiæ. Et quæ libertas ea ſit, Epictetus cum alibi, tum toto Capite I. libri* IV. *Adde Senecam, epiſt.* LXXV. *in fine.*

8. In æquum deducere.] *Ne ſupra me ſtet, imperetque.*

9. Illam plus poſſe.] *Inepte, aut falſo. ſi plus poteſt, quomodo nihil poteſt? Quin tu lege:* illa me plus poſſe. *Simul, inquit, ii mihi ſenſus & mens, vt ſciam me plus poſſe (velim modo) quam fortunam: tunc exarmata eſt, nihil poteſt.*

10. Ex confragoſo.] *E ſaltibus & montanis, locis aſperis.*

11. Et verna.] *Domi & in vrbe natus, educatuſque.*

12. Et Cæſar.] *De cuius villa Baiana Tacitus* XIV. *Annal.* Viam Miſeni propter & villam Cæſaris, quæ ſubiectos ſinus EDITISSIMA proſpectat.

13. In Vtica.] *Certum eſt, hoc male edi. Nam de Vtica deliciis nec fama eſt, nec hic is locus, vbi de Baiis ſermo. Modius volebat,* In Vatiæ *nempe villa, quæ in his ſane locis. Sed ſcripta lectio omnis* inimica, *aut* in vnica, *aut* mimiaca, *aut denique* in numma. *at meus habet,* in ima. *Quid ſit, neſcio: niſi locum aliquem delicatum Baiis, & laſciuiæ factum. Dubitaui,* in mica, *legere: quod certe cum ſcriptura conuenit: & videntur ſic appellaſſe loca cænationum minuta, ſed elegantia & lautitiæ facta. Martialis.*

Mica vocor. quid ſim cernis, cænatio parua:
Ex me Cæſareum proſpicis ecce tholum.
Frange toros, pete vina, roſas cape, tingere nardo:
Ipſe iubet mortis dememiniſſe Deus.

Mica aurea *illa in Cælimontio fuit, (vt P. Victor locat:) vnde proſpectus in vicinum* Diui Claudij templum. *Itaque ait, viuendum genialiter eſſe: quoniam & Dij (Imperatores) moriantur: quidni homines? Si tamen* Mica *illa in Domitiani palatio, vt volunt (neque abnuo plures eo nomine fuiſſe:) tunc Flauiæ gentis templum magis accipiemus. Sed ait igitur* cænationem paruam *eſſe. vnde & nomen à Græco* μικκὸς, *quod Dores ita pro* μικρὸς. *Nunc ad Senecam, talis famoſa* Mica *Baiis fuerit: quo exemplo aliæ ſic ſtructæ, & dictæ. Sane lectio* Vtica. *eſt ex ipſa* Mica *formata: ſi diuidis litteram primorem.*

14. Manu ſua.] *Non ſolus quidem: ſed Imperatores, & ipſi olim manum operi admouebant. quod hic adſignificat.*

15. Quos Philetas Ægyptij.] *Qui tunc Græce loquebantur, & cœperunt ab imperio Macedonum. Nam talis ſane vox eſt, & priſcis vſurpata. vt Heſiodo in Operibus:*

Ὃς δὲ γυναικὶ πέποιθε, πέποιθ᾽ ὅγε φιλήτῃσι.
Quiſquis fœminæ habet fidem, habet fidem
& ille latroni.

Archilocho:

φιλήτῃ νύκτωρ ἐπὶ πόλιν πωλευμένῳ.
Fuii & latroni, qui per vrbem it noctibus.

Heſychius: φιλήτης, κλέπτης, λῃστής. Philetas, fur, latro. *Feſtus:* Pilare & Compilare, ſunt qui Græcæ originis putent. Græci enim fures, Piletas. *Æolice nempe* πιλητάς. *Adde, ſi vis, Euſtathium in Odyſſ.* γ. *& Iliad.* β.

16. Nos amplectuntur.] *Alludit ad etymon Græcæ vocis. nam* φιλεῖν *etiam oſculari eſt, & amplecti: quod quia latrones ſubdole faciunt, hinc nomen. Etſi alij ab* ὑφελεῖν *deriuent, à* Suſtollendo, *quaſi eſſet* ὑφελήτης. *Vide Euſtatium.*

MVRETVS.

QVomodo.] *Vitanda eſſe ea loca in quibus periculum eſt ne animi eneruentur, & effeminentur.*

Canopum.] *Et tota Ægyptus, & in ea præcipue Canopus omnium libidinum atque impuritatum domicilium fuit. Audiebantur illic noctes & dies turpiſſimi & obſcœniſſimi cantus virorum & mulierum, qui quaſi initiandi*

GRVTERVS ET IVRETVS.

Ait domum tenebroſam.] *repone ex v. c.* tenebricoſam, *qua voce vſus idem Seneca Epiſt.* 87. *vbi* tenebricoſum balneum *vocat. Sic Cicero* tenebricoſos ſenſus, *&*, tenebricoſum tempus, dixit. *Et ipſe Seneca pari nomine* lucricoſum, *vt ſup. notaui ad lib.* 7. *De benef. cap.* 26. *Iuretus.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

DE Ætna aliquid, vberius de Baiis: & hac occaſione, in molles & luxui deditos. Hunc pellendum, & militandum eſſe: in quo? in voluptatem, in dolorem, alia. Hoc agentem, bonum in locis ſeriis ſanctiſque agere; vitare laſciua, aut peramœna.

EPIST. LI.

QVOMODO quiſque poteſt, mi Lucili: tu iſtic habes Ætnam, illum nobiliſſimum Siciliæ montem: quem quare dixerit Meſſalla vnicum, ſiue Valgius (apud vtrumque enim legi) non reperio. cum plurima loca euomant ignem, non tantum edita, quod crebrius euenit, videlicet quia ignis in altiſſimum effertur, ſed etiam iacētia. Nos vtcumque poſſumus, contenti ſumus Baiis: quas poſtero die, quam attigeram, reliqui. locum ob hoc deuitandum, cum habeat quaſdam naturales dotes, quia ſibi illum celebrandum luxuria deſumpſit. Quid ergo? vlli loco indicendum eſt odium? minime. ſed quemadmodum aliqua veſtis ſapienti ac probo viro magis conuenit quam alia, nec vllum colorem ille odit, ſed aliquem putat parum aptum eſſe frugalitatem profeſſo: ſic regio quoq; eſt, quam ſapiens vir, aut ad ſapientiam tendens, declinet, tamquam alienam bonis moribus. Itaque de ſeceſſu cogitans, numquam 1 Canopum eliget, quamuis neminem Canopus eſſe frugi vetet. Ne Baias quidem, diuerſorium vitiorum eſſe cœperunt. Illic ſibi plurimum luxuria permittit: illic tamquam aliqua licentia debeatur loco, magis ſoluitur. Non tantum corpori, ſed etiam moribus ſalubrem locum eligere debemus. Quemadmodum inter tortores habitare nolim, ſic nec inter popinas quidem. Videre ebrios per litrora errantes, & comeſſationes nauigantium, & ſymphoniarum cantibus perſtrepentes lacus, & alia quæ velut ſoluta legibus luxuria, non tantum peccat, ſed publicat, quid neceſſe eſt? Id agere debemus, vt irritamenta vitiorum quam longiſſime profugiamus. Indurandus eſt animus, & à blandimentis voluptatum procul abſtrahendus. 2 Vna Hannibalem hiberna ſoluerunt: & indomitum illum niuibus atque Alpibus virum eneruauerunt fomenta Campaniæ. Armis vicit, vitiis victus eſt. 3 Nobis quoque militandum eſt: & quidem genere militiæ, quo numquam quies, numquam otium datur. Debellandæ ſunt in primis voluptates: quæ (4 vt vides) ſæua quoque ad ſe ingenia rapuerunt. Si quis ſibi propoſuerit, quantum operis aggreſſus ſit, ſciet nihil delicate, nihil molliter eſſe faciendum. Quid mihi cum iſtis calentibus ſtagnis? 5 quid cum ſudatoriis, in quæ ſiccus vapor 6 corpora exhauſturus includitur? Omnis ſudor per laborem exeat. Si faceremus, quod fecit Hannibal, vt interrupto curſu rerum, omiſſoque bello, fouendis corporibus operam daremus: nemo non intempeſtiuam deſidiam, victori quoque nedum vincenti periculoſam, merito reprehenderet. Minus nobis, quam illis Punica ſigna ſequentibus, licet: plus periculi reſtat cedentibus, plus operis etiam perſeuerantibus. Fortuna mecum bella gerit: non ſum imperata facturus. iugum non recipio, imo quod maiore virtute faciendum eſt, excutio: non emolliendus animus. Si voluptati ceſſero, cedendum eſt dolori, cedendum labori, cedendum eſt paupertati: idem ſibi in me iuris eſſe volet & ambitio, & ira? inter tot affectus diſtrahar, imo diſcerpar. 7 Libertas propoſita eſt: ad hoc præmium laboratur. Quæ ſit libertas, quæris? nulli rei ſeruire, nulli neceſſitati, nullis caſibus: fortunam 8 in æquum deducere. quo die intellexero 9 illam plus poſſe, nil poterit. Ego illam feram, cum in manu mors ſit? His cogitationibus intentum, loca ſeria ſanctaque eligere oportet. Effeminat animos amœnitas nimia! nec dubie aliquid ad corrumpendum vigorem poteſt regio. Quamlibet viam iumenta patiuntur, quorum durata in aſpero vngula eſt: in molli paluſtrique paſcuo ſaginata, cito ſubteruntur. Et fortior miles 10 ex confragoſo venit: ſegnis eſt vrbanus 11 & verna. Nullum laborem recuſant manus, quæ ad arma ab aratro transferuntur: in primo deficit puluere ille vnctus & nitidus. Seuerior loci diſciplina firmat ingenium, aptumque magnis conatibus reddit. Literni honeſtius Scipio, quam Baiis exſulabat. ruina eius non eſt tam molliter collocanda. Illi quoque, ad quos primos fortuna Romani populi publicas opes tranſtulit, C.

Digitized by Google

Marius,& Cn. Pompeius, 12 & Cæſar, exſtruxerunt quidem villas in regione Baiana, ſed illas impoſuerunt ſummis iugis montium. Videbatur hoc magis militare, ex edito ſpeculari late longeque ſubiecta. Adſpice quam poſitionem elegerunt, quibus ædificia excitauerunt locis, & qualia: ſcias non villas eſſe, ſed caſtra. Habitaturum tu putas vmquam fuiſſe 13 in Vtica Catonem vt prænauigantes adulteras dinumeraret,& adſpiceret tot genera cymbarum variis coloribus picta, & fluitantem toto lacu roſam,vt audiret canentium nocturna conuitia? nonne manere ille intra vallum maluiſſet, quod in vnam noctem 14 manu ſua duxiſſet? Quid ni malit, quiſquis vir eſt, ſomnum ſuum claſſico, quam ſymphonia rumpi? Sed ſatis diu cum Baiis litigauimus, numquam ſatis cum vitiis: quæ oro te, mi Lucili, perſequere ſine modo, ſine fine. nam illis quoque nec finis eſt, nec modus. Proiice quæcumque cor tuum laniant: quæ ſi aliter extrahi nequirent, cor ipſum cum illis reuellendum erat. Voluptates præcipue exturba, & inuiſiſſimas habe,latronum more, 15 quos Philetas Ægyptij vocant. in hoc 16 nos amplectuntur, vt ſtrangulent.

IVSTVS LIPSIVS.

1. CAnopum.] *Duodecim milliaribus ab Alexandria diſtantem,* impendio locum fanis,& LÆTIS diuerſoriis extructum, *vt Ammianus loquitur. Sed & aëris ibi mira temperies & ſalubritas: Serapidis etiam celebre fanum. Ab his cauſis delicati, religionis etiam ſpecie, celebrabant. & vt Strabo ait,* ſuper omnia memorabilis eſt turba eorum, qui ad feſtiuos illic dies, per foſſam, Alexandria nauigant. Quæ foſſa diebus ac noctibus nauicularum plena eſt, viros pariter ac mulieres vectantium, qui cantant ac tripudiant,cum extrema laſciuia atque impudentia. *Eſt & in prouerbio* Canopea luxuria: *neque iniuria inter infames Seneca habet.*

2. Vna Hannibalem.] *Sic legendum. Sola vna hiberna: adeo periculoſum tale contubernium.*

3. Nobis quoque militandum.] *Epictetus* III. *Diſſertat.* XXIV. στρατεία τίς ἐστιν ὁ βίος ἑκάστου, καὶ αὕτη μακρὰ καὶ ποικίλη: Militia eſt vita cuiuſque,atque ea longa ac varia.

4. Vt vides.] *In Annibale, iam dicto.*

5. Quid cum ſudatoriis.] *Quæ Laconica vocant.*

6. Corpora exhauſturus.] *Epiſt.* CVIII. Decoquere corpus, atq; exinanire ſudoribus, inutile ſimul delicatúmque credimus.

7. Libertas propoſita.] *Is enim inter fines fructuſque philoſophiæ. Et quæ libertas ea ſit, Epictetus cum alibi, tum toto Capite* 1. *libri* IV. *Adde Senecam, epiſt.* LXXV. *in fine.*

8. In æquum deducere.] *Ne ſupra me ſtet, imperetque.*

9. Illam plus poſſe.] *Inepte, aut falſo. ſi plus poteſt, quomodo nihil poteſt? Quin tu lege:* illa me plus poſſe. *Simul,inquit,is mihi ſenſus & mens,vt ſciam me plus poſſe (velim modo) quam fortunam: tunc exarmata eſt, nihil poteſt.*

10. Ex confragoſo.] *E ſaltibus & montanis, locis aſperis.*

11. Et verna.] *Domi & in vrbe natus, educatuſque.*

12. Et Cæſar.] *De cuius villa Baiana Tacitus* XIV. *Annal.* Viam Miſeni propter & villam Cæſaris, quæ ſubiectos ſinus EDITISSIMA proſpectat.

13. In Vtica.] *Certum eſt, hoc male edi. Nam de Vtica deliciis nec fama eſt, nec hic is locus, vbi de Baiis ſermo. Modius volebat,* In Vatiæ *nempe villa, quæ in his ſane locis. Sed ſcripta lectio omnis* inimica, *aut* in vnica, *aut* mimiaca, *aut denique* in numma. *at meus habet,* in ima. *Quid ſit, neſcio: niſi locum aliquem delicatum Baiis, & laſciuiæ factum. Dubitaui,* in mica, *legere: quod certe cum ſcriptura conuenit: & videntur ſic appellaſſe loca cænationum minuta, ſed elegantiæ & lautitiæ facta. Martialis.*

> Mica vocor. quid ſim cernis,cænatio parua:
> Ex me Cæſareum proſpicis ecce tholum.
> Frange toros, pete vina, roſas cape, tingere nardo:
> Ipſe iubet mortis dememiniſſe Deus.

Mica aurea *illa in Cælimontio fuit, (vt P. Victor locat:) vnde proſpectus in vicinum* Diui Claudij templum. *Itaque ait, viuendum genialiter eſſe: quoniam & Dij (Imperatores) moriantur: quidni homines? Si tamen* Mica *illa in Domitiani palatio, vt volunt (neque abnuo plures eo nomine fuiſſe:) tunc Flauiæ gentis templum magis accipiemus. Sed ait igitur* cænationem paruam *eſſe. vnde & nomen à Græco μικκὸς, quod Dores ita pro μικρὸς. Nunc ad Senecam, talis famoſa* Mica *Baiis fuerit: quo exemplo aliæ ſic ſtructæ, & dictæ. Sane lectio* Vtica. *eſt ex ipſa* Mica *formata: ſi diuidis litteram primorem.*

14. Manu ſua.] *Non ſolus quidem: ſed Imperatores, & ipſi olim manum operi admouebant. quod hic adſignificat.*

15. Quos Philetas Ægyptij.] *Qui tunc Græce loquebantur, & cœperunt ab imperio Macedonum. Nam talis ſane vox eſt, & priſcis vſurpata. vt Heſiodo in Operibus:*

> Ὃς δὲ γυναικὶ πέποιθε, πέποιθ᾽ ὅγε φιλήτῃσι.
> Quiſquis fœminæ habet fidem,habet fidem & ille latroni.

Archilocho:

> φιλήτῃ νύκτωρ περὶ πόλιν πωλευμένῳ.
> Furi & latroni, qui per vrbem it noctibus.

Heſychius: φιλήτης, κλέπτης, λῃστής. Philetas, fur, latro. *Feſtus:* Pilare & Compilare, ſunt qui Græcæ originis putent. Græci enim fures, Piletas. *Æolice nempe* πιλήτας. *Adde, ſi vis, Euſtathium in Odyſſ.* γ. *& Iliad.* β.

16. Nos amplectuntur.] *Alludit ad etymon Græcæ vocis. nam* φιλεῖν *etiam oſculari eſt, & amplecti: quod quia latrones ſubdole faciunt, hinc nomen. Et ſi alij ab* ὑφελεῖν *deriuent,* à Suſtollendo, *quaſi eſſet* ὑφελήτης. *Vide Euſtatium.*

MVRETVS.

QVomodo.] *Vitanda eſſe ea loca in quibus periculum eſt ne animi eneruentur, & effeminentur.*

Canopum.] *Et tota Ægyptus, & in ea præcipue Canopus omnium libidinum atque impuritatum domicilium fuit. Audiebantur illic noctes & dies turpiſſimi & obſcœniſſimi cantus virorum & mulierum, qui quaſi initiandi*

Digitized by Google

cauſa eo ex Alexandria per foſſam lintribus vehebantur. Strabo: Ἀπίστευτον δ' ἐστὶ τὸ τῶν πανηγυριζόντων ὄχλος, τῶν ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας κατιόντων τῇ διώρυγι. πᾶσα γὰρ ἡμέρα καὶ πᾶσα νὺξ πληθύει τῶν ἐν τοῖς πλοιαρίοις καταυλουμένων καὶ κατορχουμένων ἀνέδην μετὰ τῆς ἐσχάτης ἀκολασίας καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. *Canopum an Canobum dicas, nihil intereſt.*

Vim Hannibalis hiberna ſoluerunt.] *Ita conieci legendum: cum in aliis eſſet,* vina Hannibalem hiberna ſoluerunt.

Philetas.] *Quaſi tu dicas baſiatores. Male alij,* Philiſtas.

PINCIANVS.

AEtnam & illum nobiliſſimum Siciliæ montem.] *Coniunctio & ſuperuacanea eſt in pleriſque exemplaribus.*

Et aſpicere tot genera cymbarum.] *Verbum* aſpicere *deſideratur in vet. lectione: alioquin* aſpiceret *legendum erat.*

Quam ibi vnam noctem anxius ipſe duxiſſet.] *Scribendum.* quod in vna nocte manu ſua ipſe duxiſſet, *ex eadem. & paulo poſt* extirpa, *non* exturba, *legendum.*

ERASMVS.

EFfœminat animos, amœnitas, &c.] *Rectius habebatur:* Effœminat animos amœnitas nimia: nec dubie aliquid, &c.

In huius epiſtolæ medio, deerat huius epiſtolæ finis: tum aliæ duæ integræ, quarum poſterioris finis erat: Quid enim refert, &c.

OPSOPOEVS.

M*Vreti coniectura longius à vulgata aliarum editionum lectione recedit. Scopum tangunt membranæ noſtræ & Modij epi. 58. vno conſenſu legentes.* Vna Hannibalem hiberna ſoluerunt. *Emphaſis eſt in* vna.

Modius epiſt. 123. Correctio Pinciani, noſtrorum librorum auctoritate confirmata eſt, in quibus τὸ adſpiceret *etiam nullum erat, legebaturque pro illo* in Vtica, *quod ab illis videtur, qui Vticæ ſibi Catonem manus intuliſſe meminerant: aut* in vnica, *aut* Miniaca, *aut certè* inimica. *ex quo vt quid faciendum ſit, non temere affirmarim, ita leui coniectura ductus repoſuerim:* Habitaturum tu putas vnquam fuiſſe in Vaciæ Catonem, vt præter nauigantes adulteras dinumeraret, & tot genera cymbarum variis coloribus picta, & fluitantem toto lacu roſam, vt audiret canentium nocturna conuitia, nonne, &c. in Vaciæ *villa puta, de qua qui epiſtolam Senecæ 55. legerit, minus fortaſſe à me diſſidebit, fuit certè hæc eo ſitu, vt quæ hoc loco commemorantur, ex ea videri & audiri commode poſſent. neque video quomodo ex vulgata ſcriptura ſententia aliqua, tantum non contra mentem Senecæ elici poſſit. nam quod hoc dicas: Catonem potius vallo ſubitario ſalutem ſuam commiſſurum fuiſſe quam Vticæ mœnibus & propugnaculis incluſurum contra vim Cæſaris, ſi Vticæ neceſſe habuiſſet adulteras dinumerare, & alia grauitate ſua indigna videre, aliquid eſt: niſi de Scipione quoque antea dixiſſet, Liternum eum, quam Baias exſulij locum legiſſe, & in comparationem adduci videretur, perinde Catonem quoque potius intra vallum vna nocte à ſe excitatum manſurum fuiſſe, quam in villa ſplendida quidem, ſed tot illecebris obnoxia. de hac re ita cenſeo: etſi quo magis cogito, cuſa lectio excuſabilior mihi videatur. Hactenus Modius. Noſtri codices* inimica *referunt. in Ambiano ex ea voce interpolata factum eſt* in Vtica. *Sed ſcholium, ſi qua huic fides, adiectum,* ciuitas eſt vltra Baias aquas, *fauet Modij coniecturæ tritum ſatis Vticam in Africa ſitam fuiſſe, at Vaciæ villa (vt Seneca ait) Baias trans parietem habet. Abeſt item à noſtris verbum* aſpiceret.

M. ſſ. quidam, & ſine dubio recte, intra vallum maluiſſet, quod in vnam noctem manu ſua ipſe duxiſſet.

GRVTERVS ET IVRETVS.

IN Vtica Catonem] *mira varietas lectionum, quibus & iſta addatur eſſe in vno v. c.* in Ienica Cat.

Quos Pſtiliſtas Ægyptij] *v. c.* Philiſtas.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

VACILLARE nos in rectis: opus eſſe adiutorio, & directione. Alios autem aliis facilius duci formarique, vt natura eſt. Sed vt formeris, elige è priſcis, & è præſentibus. fuge tamen verboſos, ambitioſos, plauſum captantes.

EPIST. LII.

QVID eſt hoc, Lucili, quod nos aliò tendentes, aliò trahit, & eò vnde recedere cupimus, impellit? quid colluctatur cum animo noſtro, nec permittit nobis quidquam
ſemel velle? Fluctuamus inter varia conſilia: nihil libere volumus, nihil abſolute, nihil
ſemper. Stultitia, inquis, eſt: cui nihil conſtat, nihil diu placet. Sed quomodo, aut quando
nos ab illa reuellemus? Nemo per ſe ſatis valet: vt emergat, oportet manum aliquis porrigat, aliquis educat. Quoſdam ait Epicurus ad veritatem ſine vllius adiutorio contendere,
1 ex iis feciſſe ſibi ipſum viam. hos maxime laudat, quibus ex ſe impetus fuit, qui ſeipſos
protulerunt. quoſdam indigere ope aliena, non ituros ſi nemo præceſſerit, ſed bene ſecuturos, ex his Metrodorum ait eſſe. Egregium hoc quoque, ſed ſecundæ ſortis ingenium.
Nos ex illa prima nota non ſumus: bene nobiſcum agitur, ſi in hãc ſecundam recipimur.
Nec hunc quidem contempſeris hominem, qui alieno beneficio eſſe ſaluus poteſt: & hoc
multũ eſt, velle ſeruari. Præter hæc adhuc inuenies aliud genus hominum, ne ipſum quidem faſtidiendum, eorum qui cogi ad rectum compellique poſſunt: quibus nõ duce tantum opus ſit, ſed adiutore, & vt ita dicam, coactore. Hic tertius color eſt. Si quæris huius
exemplar,

exemplar, Hermachum ait Epicurus talem fuiſſe. Itaque 2 alteri magis gratulatur, 3 alterum magis ſuſpicit. Quamuis enim ad eumdem finem vterque peruenerit: tamen maior eſt laus, idem effeciſſe in difficiliore materia. Puta enim duo ædificia excitata eſſe, ambo paria, æque excelſa, æque magnifica: alterum dura area accepit, illic protinus opus creuit: alterius fundamenta laſſarunt, in mollem ac fluidam demiſſa humum: multumque laboris exhauſtum eſt, dum peruenitur ad ſolidum. Apparet in altero, quidquid factum eſt: alterius, magna pars & difficilior latet. Quædam ingenia facilia & expedita: quædam 4 manu (quod aiunt) facienda ſunt, & in fundamentis ſuis occupanda. Itaque ego illum feliciorem dixerim, qui nihil negotij ſecum habuit: hunc quidem de ſe melius meruiſſe, qui malignitatem naturæ ſuæ vicit, & ad ſapientiam ſe non perduxit, ſed extraxit. Hoc durum & laborioſum ingenium nobis datum, ſcias licet. imus per obſtantia. Itaque pugnemus, aliquorum inuocemus auxilium. Quem, inquis, inuocabo, hunc, aut illum? Tu vero etiam ad priores reuertere, qui vacant adiuuare nos poſſunt, non tantũ qui ſunt, ſed & qui fuerunt. Ex iis autem qui ſunt, eligamus non eos, qui verba magna celeritate præcipitant, & communes locos voluunt, & in priuato 5 circulantur: ſed eos qui vita docent, qui cum dixerint quid faciendũ ſit, probant faciendo: qui docent quid vitandum ſit, nec vnquam in eo, quod fugiendum dixerint, deprehenduntur. Eum elige adiutorem, quem magis admireris cum videris, quam cum audieris. Nec ideo te prohibuerim hos quoque audire, quibus cõſuetudo eſt admittere populum, ac diſſerere: ſi modo hoc propoſito in turbam prodeunt, vt meliores fiant faciantque meliores: ſi non ambitionis hoc cauſſa exercent. Quid enim turpius philoſophia captante clamores? Numquid æger laudat 6 medicum ſecantem? tacete, fauete, & præbete vos curationi. etiam ſi exclamaueritis, non aliter audiam, quam ſi ad tactum vitiorum veſtrorum ingemiſcatis. Teſtari vultis attendere vos, mouerique rerum magnitudine? ſane liceat. vt quidem iudicetis, & feratis de meliore ſuffragium; quid ni non permittam? Apud Pythagoram diſcipulis quinque annis tacendum erat. numquid ergo exiſtimas, ſtatim illis & loqui & laudare licuiſſe? Quanta autem dementia eius eſt, quem clamores imperitorum hilarem ex auditorio dimittunt? Quid lætaris, quod hominibus iis laudaris, quos non potes ipſe laudare? Diſſerebat populo Fabianus: ſed audiebatur modeſte. Erumpebat interdum magnus clamor laudantium: ſed quem magnitudo rerum euocauerat, non ſonus inoffenſæ ac molliter lapſæ orationis. Interſit aliquid inter clamorem theatri, & ſcholæ. eſt aliqua & laudandi licentia. Omnia rerum omnium, ſi obſeruentur, indicia ſunt: & argumentum morum ex minimis quoque licet capere. Impudicum & inceſſus oſtendit, & 7 manus mota, & vnũ interdum reſponſum, & 8 relatus ad caput digitus, & flexus oculorum. Improbum riſus, inſanum vultus habituſque demonſtrat. Illa enim in apertum per notas exeunt. Qualis quiſque ſit, ſcies, ſi quemadmodum laudetur, adſpexeris. Hinc atque illinc philoſopho 9 manus auditor intentat, & 10 ſuper ipſum caput mirantium turba conſiſtit. non laudatur ille nunc, ſi intelligas, ſed conclamatur. Relinquantur iſtæ voces illis artibus, quæ propoſitum habent placere populo: philoſophia adoretur. Permittendum erit aliquãdo iuuenibus, ſequi impetum animi. tunc autem hoc ex impetu facient, cum ſilentium ſibi imperare non poterunt. Talis laudatio aliquid exhortationis affert ipſis audientibus, & animos adoleſcentium exſtimulat. Ad rem cõmoueantur, non ad verba compoſita. alioqui nocet illis eloquentia, ſi non rerum cupiditatem facit, ſed ſui. Differam hoc in præſenti. deſiderat enim propriam & longam exſecutionem quemadmodum populo diſſerendum, quid ſibi apud populum permittendũ ſit, quid populo apud ſe. Damnum quidem feciſſe philoſophiam, non erit dubium, poſtquam 11 proſtituta eſt: ſed poteſt 12 in penetralibus ſuis oſtendi, ſi modo non 13 inſtitorem, ſed antiſtitem nacta eſt.

IVSTVS LIPSIVS.

1. EX iis ſc.] *Eſt à Pinciano quidem, ſed libri palam eo ducũt. Se autem Epicurus ponit inter αὐτοδιδάκτους. Cicero I. De Nat. Deor.* Gloriabatur, vt videmus in ſcriptis, ſe magiſtrum habuiſſe nullum. *Idem ex Laertio: etſi quidam, audiſſe Xenocratem.*

2. Alteri magis gratulatur.] *Metrodoro, qui benignam naturam ſortitus.*

3. Alterum magis.] *Hermachum.*

4. Manu facienda.] *Labore & opere. Vide Conſol. ad Marc. cap.* XIX.

5. Circulantur.] *Circulos faciunt, aut quærunt.*

6. Medicum ſecãtem?] *De tota hac re Epictetus Diſſert.* III. *cap.* XXIII. Solitus eſt dicere Rufus (*Muſonius:*) Si tantum habetis otij vt me laudetis, ego vero non dico. Itaque ſic dicebat, vt quiſque noſtrum qui aſſideret, putaret ſe ab aliquo illi delatum. Sic reprehendebat facta, ſic ob oculos cuiuſque mala ponebat. O viri, taberna modica eſt, philoſophi ſchola. Non oportet gaudentes exire, ſed mœrentes. *Ipſa hæc, paullo diffuſius, in Agellio, ſed eidem Muſonio refert accepta.* Muſonium, *inquit*, philoſophum ſolitum dicere accepimus:

Cum philoſophus hortatur, monet, ſuadet, obiurgat?tū qui audiunt, ſi de ſummo & ſoluto pectore obuias vulgataſque laudes effutiunt, ſi clamitant etiam, ſi geſtiunt, ſi vocū eius feſtiuitatibus, ſi modulis orationis mouentur, exagitātur, & geſtiunt: tum ſcias, & qui dicit, & qui audit, fruſtra eſſe: neque illic philoſophum loqui, ſed tibicinē canere. Animus, inquit, audientis philoſophum, ſi quæ dicuntur vtilia ac ſalubria ſunt, quęque errorum atque vitiorum medicinas ferunt, laxamentum atq; otium prolixe laudandi non habet. *Plutarchus etiam talia, De audiendo:* Voces, *inquit*, laudum non promiſcue vſurpandæ: & Epicurus in amicorum epiſtolis dū plauſus & fauores fieri ſibi prædicat, ſtomachum nobis facit. Sicut & illi, qui genere laudū offendūt: cum philoſopho acclamant, Acute, ſeni Scite vel Floride. Hi enim theatrales aut declamatorias voces ad philoſophos transferunt, & orationi caſtæ accōmodant laudationem meretricis. Itaque qui foris ſunt ambigunt, tibicinis, an citharœdi, an ſaltatoris alicuius ea ſit laudatio. *Hæc vberius retuli, quia ſequentibus fidem aut lucem addunt.*

7. Manus mota.] *In obſcœnam figuram, aut nimis alioqui molliter.*

8. Relatus ad caput digitus.] *Quo argumento Caluus Pompeium, vt mollem, perſtrinxit.*

Faſciola qui crura ligat, digito caput vno
Scalpit, quid credas hunc ſibi velle? virum.

Sumpſit ex eo Iuuenalis Sat. IX. Qui digito ſcalpūt vno caput. *Pompeium autem hoc* genuino quodam more feciſſe, *Ammianus excuſat, lib.* XVII. *Lucianus etiam effœminati hominis notam ponit,* τῷ δακτύλῳ ἄκρῳ τὴν κεφαλὴν κνᾶσθαι: ſummo digitulo caput ſcabere.

9. Manus auditor intentat.] *Quas admirans tollit, & plaudit.*

10. Super ipſum caput.] *Surgunt enim, vt ſui impotes, & manus ſuper eum ſedentem efferunt.*

11. Proſtituta eſt.] *In publicum ſic producta. cum omnibus locis, viis, foris, philoſophi diſſerant.*

12. In penetralibus.] *Scholis, aut & domibus.*

13. Inſtitorem.] *Qui venalem eum habet.*

PINCIANVS.

SEd quomodo nos aut quādo nos ab illa reuellemus?] *Poſterius pronomen* nos *redundat ex eadem. & bona pars exemplarium* reuellemur *legit, non* reuellemus.

Quoſdam ait Epicurus ad veritatem ſine vllius adiutorio exiſſe, feciſſe ſibi ipſos viam.] *Exemplar Facundi & Primitiui:* Quoſdam Epicurus ait ad veritatem contendere ſine vllius adiutorio. Ex ſe feciſſe ſibiipſis viam. *Quid ſi legas,* ex his ſe feciſſe ſibi ipſi viam. *Nam Epicurus gloriabatur, authore etiam Cicerone, nullo vſum fuiſſe præceptore. Tanto magis, quod ſecunda notæ exemplum attulit Metrodorum, tertiæ Hermachum; vt veriſimile ſit, primæ notæ exemplum non fuiſſe prætermiſſurum.*

Alterum puram aream accepit.] *Scribendum arbitror,* Alterum dura area accepit.

OPSOPOEVS.

LEge *m. ſſ.* qui ſe ipſi protulerunt. *& poſtea,* ſi in ſecundam recipimur.

M. ſſ. tres. alterum puram aream accepit, illic protinus opus creuit: alterum fundamenta laſſabunt (*vel* laxabunt) in mollem ac fluidam humum miſſa. *Bene, ſi* duram, & lapſabunda, *cum vulgo ſcribamus.*

M. ſſ. Hoc durum & laborioſum ingenium nobis datum ſcias licet.

M. ſſ. quod ab hominibus his laudatus es.

Modius epiſt. 58. *Legendum,* Tunc autem cum hoc ex impetu facient. *vt dicat impetu illi ſuo vti permitti in plauſu: dum ex animo, non ſimulatione ille proficiſcatur.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

NVmquid æger laudat medicum ſecantem.] *Notādum idcirco medicorum ignobilius fuiſſe munus, quod ipſimet manibus ſuis olim venas inciderent, medicamenta, vrerent, clyſteres, emplaſtra, collyria admouerent, iiſdemque omnibus, quibus hodie Chirurgi, partibus fungerentur, quod probatur tam è Iuriſconſultis, quam ex aliis à Briſſonio lib. 1. cap. 4. Select. antiqu.*

Si quemadmodum laudetur.] *optime v. c.* laudet. *cuius locutionis, quæ auctori familiaris eſt, exempla notata ſunt ſup. ad lib. 2. de benef. cap. 1. Iuret.*

Silentium ſibi imperare.] *v. c. Iuretii* impetrare.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

NAVIGATIONEM ſuam deſcribit, & iactationem in mari. Per occaſionem, in vita nos iactari, ſed vitia ſua paucos ſcire, aut fateri. Philoſophia docebit, excitabit: demus nos, pares Deo faciet.

EPIST. LIII.

QVID non poteſt mihi perſuaderi, cui perſuaſum eſt vt nauigarem? Solui mari languido. erat ſine dubio cælum graue ſordidis nubibus, quæ fere aut in aquam, aut in vētum reſoluuntur: ſed putaui tam pauca millia à 1 Parthenope tua vſque Puteolos ſurripi poſſe, quamuis dubio & impendente cælo. Itaque quo celerius euaderem, protinus, per altum 2 ad Neſida direxi, 3 præciſurus omnes ſinus. Cum iam eo proceſſiſſem, vt mea nihil intereſſet, vtrum irem, an redirem: primum 4 æqualitas illa, quæ 5 me corruperat, periit. nondum erat tempeſtas, ſed iam inclinatio maris, ac ſubinde crebrior fluctus. Cœpi gubernatorem rogare, vt me in aliquo littore exponeret. Aiebat ille, aſpera eſſe & importuoſa, nec quidquam ſe æque in tempeſtate timere, quam terram. Peius autem vexabar, quam vt periculum mihi ſuccurreret. Nauſea enim me, ſegnis hæc & 6 ſine exitu, torquebat: quæ bilem mouet, nec effundit. Inſtiti itaque gubernatori, & illum vellet nollet coegi vt peteret littus. Cuius vt viciniam attigimus, non exſpecto vt quidquam

ex præceptis, Virgilij fiat, *Obuertant pelago proras*---- aut anchora de prora iaciatur: ſed memor 7 artificij mei veteris, mitto me in mare, quomodo 8 pſychrolutam decet, 9 gauſapatus. Quæ putas me paſſum, dum 10 per aſpera erepo, dum viam quæro, dum facio? Intellexi, non immerito nautis terram timeri. Incredibilia ſunt, quæ tulerim: cum 11 me ferre non poſſem. Illud ſcito, Vlixem non fuiſſe tam 12 irato mari natum, vt vbique naufragia faceret. nauſeator erat, at ego quocumque nauigare debuero, 13 viceſimo anno perueniam. Vt primum ſtomachum (14 ſcis non cum mari nauſeam effugere) collegi, vt corpus 15 vnctione recreaui, occœpi mecum cogitare, quanta nos vitiorum noſtrorum ſequeretur obliuio, etiam corporalium, quæ ſubinde admonent ſui, nedum illorum quæ eo magis latent, quo maiora ſunt. Leuis aliquem motiuncula decipit: ſed cum creuerit, & vera febris exarſerit, etiam duro & 16 perpeſſitio 17 confeſſionem accepit. Pedes dolent, articuli punctiunculas ſentiunt: 18 adhuc diſſimulamus, & aut talum extorſiſſe nos dicimus, aut in exercitatione aliqua laboraſſe. Dubio & incipiente morbo, quæritur nomen: qui 19 talaria cœpit intendere, 20 & vtroſque pedes dextros fecit, neceſſe eſt podagram fateri. Contra euenit in iis morbis, quibus afficiuntur animi: quo quis peius ſe habet, minus ſentit. Non eſt quod mireris, Lucili cariſſime. Nam qui leuiter dormit, & ſpecies ſecundum quietem capit, aliquando dormire ſe dormiens cogitat: grauis ſomnus etiam ſomnia exſtinguit, animumque altius mergit, quam vt vti vllo intellectu ſinat. Quare vitia ſua nemo confitetur? quia etiam nunc in illis eſt. Somnium narrare, vigilantis eſt: & vitia ſua confiteri, ſanitatis indicium eſt. Expergiſcamur ergo, vt errores noſtros coarguere poſſimus. ſola autem nos philoſophia excitabit, ſola ſomnum excutiet grauem. Illi te totum dedica: dignus illa es; illa te digna eſt. ite in complexum alter alterius: omnibus aliis rebus te nega fortiter, aperte. Non eſt quod precario philoſopheris. Si æger eſſes, curam intermiſiſſes rei familiaris, & forenſia tibi negotia excidiſſent: nec quemquam tanti putares, cui 21 aduocatus in cauſſam deſcenderes: toto animo id ageres, vt quam primum morbo liberareris. Quid ergo? non & nunc idem facies? Omnia impedimenta dimitte, & vaca bonæ menti. nemo ad illam peruenit occupatus. Exercet philoſophia regnum ſuum: dat tempus, non accipit. 22 Non eſt res ſubciſiua: ordinaria eſt, domina eſt: adeſt, & iubet. Alexander 23 cuidam ciuitati, partem agrorum, & dimidium rerum omnium, promittenti. *Eo*, inquit, *propoſito veni in Aſiam, non vt id acciperem quod dediſſetis; ſed vt id haberetis, quod reliquiſſem.* Itidem philoſophia rebus omnibus: Non ſum id tempus acceptura, quod vobis ſuperfuerit: ſed id habebitis, 24 quod ipſa erogauero. Totam huc conuerte mentem, huic aſſide, hanc cole: ingens interuallum inter te & ceteros fiat. Omnes mortales multo antecedes, non multo te dij antecedent. 25 Quid inter te & illos interfuturum ſit, quæris? diutius erunt. At mehercule magni artificis eſt, clauſiſſe totum in exiguo. Tantum ſapienti ſua, quantum Deo omnis ætas patet. Eſt aliquid, quo ſapiens antecedat Deum. ille 26 naturæ beneficio, non ſuo ſapiens eſt: ecce res magna, habere imbecillitatem hominis, ſecuritatem Dei. Incredibilis vis philoſophiæ eſt, ad omnem fortuitam vim retundendam. Nullum telum in corpore eius ſedet: munita eſt ſolidaque. quædam defatigat, & velut leuia tela laxo 27 ſinu eludit, quædam diſcutit, & in eum vſque qui miſerat reſpuit.

IVSTVS LIPSIVS.

1. PArthenope tua.] *Dicas ergo illinc oriundum Lucilium.*

2. Ad Neſida.] *Quæ inſula eſt Campaniæ à Plinio adſcripta, inter Pauſilyppum & Puteolos. Meminit Cicero ad Atticum, Statius, alique.*

3. Præciſurus] *Compendium nauigandi facturus, & rectà Puteolos petiturus, curuatura omni ſinuum omiſſa. Itaque procul à terra, magis alto me commiſi.*

4. Æqualitas illa.] *Dubij cæli, neutro adhuc inclinati.*

5. Me corruperat.] *Induxerat nauigare, deiecerat de veteri propoſito: quod commune mihi cum M. Catone erat,* Mari non ire quo terra poſſem.

6. Sine exitu.] *Quam vomitus non releuaret.*

7. Artificij mei veteris.] *Ita epiſt.* LXXXIII. Ille tantus Pſychrolutes, qui Kalendis Ianuariis in Euripum ſaltabam. *Ibi vide.*

8. Pſychrolutam decet.] *Lauatorem in frigida.*

9. Gauſapatus.] *Qui in gymnaſiis exercebantur, itemque balneis, ij fere lodicula, aut gauſapina leuiter obuoluti erant, & circa verendas maxime partes. Sic Petronij Trimalcio, poſt balneum lectica imponitur,* coccinea gauſapa inuolutus. *Sic Auguſtus, Suetonij capite* LXXXIII. *de ambulabat* ſegeſtrio vel lodicula inuolutus. *Gauſapa autem hic ad manum, quia & nautis eorum vſus.*

10. Per aſpera erepo.] *Scripti,* eripior, *& poteſt ad ſeruos nautaſque referri, qui ſenem adiutabant, & exportabant.*

11. Me ferre non poſſem.] *Refer quo iam dixi, dum exportatur: vel ad nauſeam, cauſſam huius incommodi. quam ſi ferre potuiſſet, hæc vitabat.*

12. Irato mari.] *Bene. vbique habuit* Neptunum *infenſum, inter omnes Deos. Quid ita? Homeri figmentum commodum, quia Prudentia omnibus fere, excepto mari, moderatur aut imperat. Illic Vlyſſes impar.*

13. Viceſimo anno.] *Tanto ergo infelicior. nam ille non niſi Decennium iactatus.*

14. Scis non cum mari.] *Grutero adſentior, delendam negationem : aut quod malim, mutandam :* ſcis enim cum mari. *Res ita habet. mari relicto, illa deſerit.*

15. Vnctione recteaui.] *In ſole.*

16. Perpeſſitio.] ταλήτε, πολυτλήμων. *Epiſt.* CIV. Socratem perpeſſitium ſenem, per omnia aſpera iactatum.

17. Confeſſionem accepit.] *Libri plerique,* excipit: *nullus,* extorquet : *quod licenter Muretus ingeſſerat. Legam cum Agricola,* exprimit : *aut potius in prioribus addita litterula,* etiam à duro & perp. confeſſionem accipit. *Ludit in vocul is* Decipit, *quod præiuit, &* Accipit.

18. Adhuc diſſimulamus.] *Vera ſunt, & in amicis quibuſdam vidi. Lucianus eadem in Ocypode:*

> Ἅπας γὰρ αὑτὸν βουκολεῖ ψευδηγορῶν,
> Ὡς σκολοπισθεὶς, ἢ προσκόψας τοι βάσιν,
> Λέγει φίλοισι, μὴ φράζων τὴν αἰτίαν.
> Nam quiſque ſeſe paſcit his mendaciis,
> Quaſi alibi læſus aut curuatus ſit gradus:
> Et ſic amicis dictitans, cauſſam premit.

19. Talaria cœpit intendere.] *Tumoribus augere, quos ſollenniter podagra gignit. Talaria autem, partes circa talos.*

20. Et vtroſque pedes.] *In lectione perplexitas, non in ſenſu. Nam iſte quidem eſt : At ſimul vterque iam pes intumuit, abeunt mendacia, & podagram fatemur eſſe. Lucianus hoc ipſum :*

> Ἐπὰν δὲ καὶ τὸν ἕτερον ἀλγήσῃς πόδα,
> Στένεις δακρύεις. ἓν δέ σοι φράσαι θέλω,
> Τοῦτ' ἐς ἐκεῖνο, κἂν θέλῃς, κἂν μὴ θέλῃς.
> Vbi vero & alterum dolebis iam pedem,
> Flens ingemiſcis. at ego hoc vnum dixero,
> Hoc illud eſt, hoc podagra, nolis an velis.

Senſus igitur liquet, de vtroq; pede : *ſed quomodo* vterque pes dexter fit? *Quidam libri,* deſtros : *& quidam tranſpoſitis verbis,* vtroſque pedes fecit dextros. *Equidem nihil extrico. niſi placet diſiunctas male voces, & concinnari :* vtroſque pedes diſtorſerit : *vel,* detorſerit.

21. Aduocatus in cauſſam.] *Libri ſcripti,* aduocatus in remiſſione deſcenderes. *Quid? in remiſſione morbi? imo tunc poſſet. Legam,* aduocatus in rem ipſe deſcenderes. *Aduocati vel abſentes ſcripto aderant, vel in ipſa re præſentes. Hoc, inquit, iſtud ager non feceris.*

22. Non eſt res ſubciſiua.] *Non in ſecundis curis habenda: eſt res* ordinaria, *prima & ſollenniter facienda. Sicut* Ordinarius Conſul, *opponitur ac præponitur ſecundo illi, &* Suffecto.

23. Cuidam ciuitati.] *Ipſi Dario hoc reſponſum lego, in Curtij lib.* IV. *Qui cum obtuliſſet* Lydiam, Ioniam, Æolidem: *reſpondit,* Se cum tranſiret mare, non tāti belli exiguam hanc mercedem, ſed Perſepolim caput regni, vltimique Orientis oram imperio deſtinaſſe.

24. Quod ipſa erogauero.] *Eraſmi editio,* quod ipſa redegero, erogauero. *Quidam ſcripti* quod ipſa re egero, id eſt erogauero. *Non diſpliceat,* quod ipſa reiecero. *reliquis deletis.*

25. Quid inter te & illos.] *Tales vaniloquentias Stoicorum notamus, & vere notamus, Manuduct.* III. *Diſſert.* XIV.

26. Naturæ beneficio, non ſuo.] *A ſe Sapiens, ex induſtria.*

27. Sinu eludit.] *De leuibus telis prouerbiale fuit, Veſte repelli. Catullus:*

> Quare nos tela iſta tua euitamus amictu,
> At fixus noſtris tu dabis ſupplicium.

MVRETVS.

Memor artificij mei veteris.] *Solebat enim frigida lauari : & alicubi ait, ſe quot annis Kalendis Ianuarij ipſis ſolere in aquam virginem deſilire.*

Eſt aliquid quo ſapiens antecedat Deum.] *Impia & intolerabilis arrogantia Stoicorum: qui non ſatis eſſe ducebant ſapientem ſuum cum Deo ex æquo componere, niſi etiam anteponerent.*

ERASMVS.

Qui vt talaria cœperit intendere, &c.] *Pro,* talaria *erat* calcaria: *pro* fecierit, fecerit, *Nam Grāmaticorum filij negant,* ferio *habere præteriti vocem. Podagra vero ioco dicitur vtrumque pedem feciſſe dextrum: quod ſic æquaſſet, vt nihil intereſſet.*

OPSOPOEVS.

Priores editiones & m.ſſ. ad Neſida. *accuſatiui terminatione Græca, qua Seneca gaudet, ſic flectens* Pythoclea, Idomenea, Orphea. *Cicero* Neſidem *dixit, epiſt.1.lib.16.ad Atticum.* Nonis (*ait*) Quintil. veni in Puteolanum iens ad Brutum in Neſidem. *ſic enim emendat Lipſius Antiq. lect. lib.4.cap.19.*

M.ſſ. iacitur Memor artificij mei, vetus frigidæ cultor, mitto me in mare. *Sic etiam Modij codices præferunt, vt indicat epiſt.123. Huc ſpectat Plinius libro vndetrigeſimo nat. hiſt. ca.1.* Carmis Maſſilienſis frigida hibernis algoribus lauari perſuaſit. merſit ægros in lacus. Videbamus ſenes cōſulares vſque in oſtentationem rigentes. Qua de re extat etiam Annæi Senecæ aſtipulatio.

M.ſſ. cum prioribus editionibus, quem ſcis non cum mari nauſiam effugere.

Quid Muretum mouerit vt hæc caſtraret, neſcio. vellem monuiſſet. Ceteræ editiones certè habent, qui vt talaria cœperit intendere, & vtroſque dextros pedes fecerit, neceſſe, &c. *nec ſequius duo m.ſſ. niſi quod* qui vbi vt, cæpit. *& fecit referant. Ambianus aliquanto diuerſius, & (quia aliud iam non ſuppetit) forſan rectius,* qui vbi talaria cepit intendere, & vtroſque pedes infecit, neceſſe podagram fateri. *Egregie vero idem, quod hic Seneca, expreſſit Lucianus in Ocypode: his verſibus*

> Ἅπας γὰρ αὑτὸν βουκολεῖ ψευδηγορῶν,
> Ὡς σκολοπισθεὶς, ἢ προσκόψας τοι βάσιν,
> Λέγει φίλοισι, μὴ φράζων τὴν αἰτίαν.
> Ὃ μὴ λέγει γὰρ, ὡς δοκῶν λαθεῖν τινας,
> Χρόνος δὲ γ' ἕρπων μηνύει, κἂν μὴ θέλῃ.
> Καὶ τότε δαμασθεὶς, ὀνομάζεται με τίτερα,
> Πᾶσι θρίαμβος, ἐμβαστάζεται φίλοις.
> *id eſt :*
> Quilibet enim ſe decipit mendacio,
> Luxatum alicubi, aut grauiter alliſum pedem
> Dum dictitat, veramque cauſam ſupprimit.
> Quod enim ipſe celat, & latere alios cupit,
> Hoc tempus inuito arguit eo poſt tamen :
> Ac tum domitus, vtroq; nomine me vocans,
> Geſtatur ab amicis, triumphus omnibus.

Et poſtea, tunc demum podagram vocitari indicans, cum vtrumque pedem morbus torſerit, ita ludit :

> Ἐπὰν δὲ καὶ τὸν ἕτερον ἀλγήσῃς πόδα,
> Στένεις δακρύεις, ἓν δέ σοι φράσαι θέλω,
> Τοῦτ' ἐς ἐκεῖνο, κἂν θέλῃς, κἂν μὴ θέλῃς.
> Vbi vero & alterum pedem inuadet dolor,
> Flebis gemens. at dicere vnum tibi volo,
> Hoc illud eſt, nolis velis, hoc illud eſt.

Digitized by Google

M.ſſ. Grauis ſopor etiam ſomnia extinguit. *& inſernis* omnibus aliis rebus te nega. *& poſtea,* cui aduocatus in remiſſione deſcenderes.

M.ſſ. tela laxo ſinu eludit, *rectius quàm* excludit.

GRVTERVS ET IVRETVS.

PRæciſurus omnes ſinus.] *Ad horum intelligentiam adeas Galliæ Solem Budæum ad l. qui cum eo, ff. de re militari.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

SVSPIRIO ſe laboraſſe: atque ita de morte cogitaſſe. Non timendam, quia idem poſt eam quod antequam eramus, erit. Præparemur.

EPIST. LIV.

LONGVM mihi 1 commeatum deſiderat mala valetudo: repentè me inuaſit. Quo genere? quis. prorſus merito interrogas: adeò nullum mihi ignotũ eſt. Vni tamen morbo quaſi aſſignatus ſum: quem quare 2 Græco nomine appellem, neſcio. ſatis enim aptè dici ſuſpirium poteſt. Breuis autem valdè, & procellæ ſimilis, impetus eſt: intra horã ferè deſinit. Quis enim diu expirat? Omnia corporis aut incõmoda, aut pericula, per me tranſierunt: nullũ mihi videtur moleſtius. Quid ni? aliud enim quidquid eſt, ægrotare eſt: hoc, eſt animam agere. Itaque medici, hanc meditationem mortis vocant. 3 Facit aliquando ſpiritus ille, quod ſæpe conatus eſt. Hilarem me putas hæc tibi ſcribere, quia effugi? ſi hoc fine, quaſi bona valetudine delector: tã ridiculè facio, quàm ille, quiſquis ſe viciſſe putat, cum vadimonium diſtulit. Ego verò & in ipſa ſuffocatione nõ deſij cogitationibus lætis ac fortibus acquieſcere. Quid hoc eſt? inquam. tam ſæpe mors experitur me? faciat. at ego illam diu expertus ſum. Quando, inquis? antequam naſcerer. Mors eſt, non eſſe id quod antè fuit, ſed quale ſit, iam ſcio: 4 hoc erit poſt me, quod ante me fuit. Si quid in hac re tormenti eſt, neceſſe eſt, & fuiſſe antequam prodiremus in lucem: atqui nullam ſenſimus tunc vexationem. Rogo non ſtultiſſimum dicas, ſi quis exiſtimet lucernæ peius eſſe cum extincta eſt, quàm antequam accenderetur? nos quoque & accendimur, & exſtinguimur: medio illo tempore aliquid patimur. Vtrimque verò alta ſecuritas eſt. In hoc enim, mi Lucili, niſi fallor, erramus, quod mortem iudicamus ſequi: cum illa & præceſſerit, & ſecutura ſit. Quidquid ante nos fuit, mors eſt. Quid enim refert, vtrũ non incipias, an deſinas? vtriuſq; rei hic eſt effectus, non eſſe. His & huiuſmodi exhortationibus tacitis (nam verbis locus non erat) alloqui me non deſij: deinde paullatim ſuſpirium illud, quod eſſe iam anhelitus cœperat, interualla maiora fecit, & retardatum eſt, ac remãſit. Nec adhuc, quãuis deſierit, ex natura fluit ſpiritus. ſentio hæſitationem quãdam eius, & moram. Quomodo volet, dum modò non ex animo ſuſpirem. hoc tibi de me recipe: non trepidabo ad extrema: iam præparatus ſum: nihil cogito de die. Illum lauda & imitare, quẽ non piget mori,
5 cum iuuat viuere. Quæ enim virtus eſt, cũ eiiciaris, exire? tamen eſt & hic virtus. Eiicior quidem, ſed tamquam exeam. Et ideò nũquam eiicitur ſapiens: quia eiici, eſt inde expelli, vnde inuitus recedas. Nihil inuitus facit ſapiens. neceſſitatem effugit: quia vult quod ipſa coactura eſt.

I. LIPSIVS.

1. COmmeatum dederat.] *Olim ſic emendaui, cum libri,* comitatum. *Diu, inquit, dimiſerat me morbus, repentè eſt adortus & retraxit. Eſt ſumptum à re militari, in qua commeatus datur militi, id eſt venia cõmeandi, priuatæ rei, aut valetudinis cauſſa. Noſter de Ira* I. *ca.* XVI. Duci iuſſit eum, qui ex commeatu ſine commilitone redierat.

2. Græco nomine.] *Vtrum Ἆσθμα an Ὀρθόπνοιαν vult dictam? Nam plus aliquid quàm Aſthma, ſiue ſpirãdi difficultas, in hoc impetu eſt: & minus quàm Orthopnœa, in breuitate. Vide apud veterem amicum noſtrum, doctiſſimum Mercurialem, Variar.* VI. *cap.* XVI.

3. Facit enim.] *Malim,* faciet.

4. Hoc erit poſt me.] *Aliquoties hæc talia in Senecá, quaſi mors omnia tollat. Quo autem ſenſu, vide me Phyſiol.* III. *Diſſ.* XI.

5. Cum iuuat viuere.] *In iuuentute, aut bona ætate: at ego iam ſenex ſum.*

MVRETVS.

LOngum mihi.] *Ait ſe aſthmate, quo crebro laborabat, mortis admoneri: eam autem à ſe negligi.*

Antequam naſcerer.] *Sic & Seneca tragicus:*

Quæris, quo iaceas poſt obitum loco?
Quo non nata iacent.

Sed multo ſatius eſt timere mortem, quàm tam impia opinione metum ipſius diſcutere. Quid autem eſt, quod ſe hic Seneca innuit putare, nihil ex homine ſupereſſe poſt mortẽ: cum alibi tam aperte profiteatur, bonorum virorũ animos, morte obita, in cælum ferri, atq; illic beatiſſime viuere? Nimirum certum ac ſtabile eſſe nihil poteſt, niſi quod vero ac ſolido fundamento nititur: ideóque ſemper veterum philoſophorum, de Deo, de animorum immortalitate, & ſimilibus iudicia fluctuarunt. Socrates ipſe paulo poſt moriturus de

animorum immortalitate dubitabat. Magnum igitur in nos ac ſingulare beneficium Dei, qui harum rerum veritatem ipſius æternæ veritatis voce nobis patefacere dignatus eſt.

Illum tu lauda.] *Hæc non cohærent cum ſuperioribus: ita vt multa deeſſe conſtet.*

PINCIANVS.

ET huiuſmodi exhortationibus tacitis.] *Deeſt verbum* ſcilicet, *vt fit*, & huiuſmodi exhortationibus tacitis ſcilicet, *ex vetere lectione.*

Nihil cogito de die tuto.] *Scribendum* toto, *non* tuto, *ex eadem.*

OPSOPOEVS.

COmmeatum *pro* comitatum *primus ſcripſit Lipſius lib. 5 epiſt. 5. Commeatum dare (ait) honeſte ductum à re militari: ideſt, diu me moribus dimiſerat, nunc repente adortus.*

M. ſſ. hoc animam agere, & *mox*, Facit enim aliquando, &c.

Iidem. nihil cogito de die toto. Illum tu lauda, &c. *&* *ſtatim*, quod coactura eſt.

GRVTERVS ET IVRETVS.

DIci ſuſpirium poteſt.] *Anhelitus hanc difficultatem grauiſſimam, quam Græci* ὀρθόπνοιαν *vocant, primus Seneca latino hoc ſermone donauit, quo deinde etiam in brutis vſi veterinarij medici. de eo autem morbo plura vide ad hunc locum pertinentia apud Mercurial. li. 6. c. 16. varia lect.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

DE Vatiæ villa, & de ipſo Vatia: tum de bono maloque otio. Item amicos animo adeſſe poſſe, & debere.

EPIST. LV.

AGESTATIONE cum maximè venio, non minus fatigatus, quàm ſi tantum ambulaſſem, quantum ſedi. labor eſt enim, & diu ferri: ac neſcio an eò maior, quia contra naturam eſt: quæ pedes dedit, vt per nos ambularemus; oculos, vt per nos videremus. Debilitatem nobis indixere deliciæ: & quod diu noluimus, poſſe deſiuimus. Mihi tamen neceſſarium erat concutere corpus, vt ſiue bilis inſederat faucibus, diſcuteretur; ſiue ipſe ex aliqua cauſſa ſpiritus denſior erat, extenuaret illum iactatio. quam profuiſſe mihi ſenſi. Ideò diutius vehi perſeueraui, inuitante ipſo littore, quod inter Cumas & Seruilij Vatiæ villam curuatur, & hinc mari, 2 illinc lacu, velut anguſtum iter clauditur. Erat enim 3 à recenti tempeſtate ſpiſſius. Fluctus autem illud (vt ſcis) frequens & concitatus exæquat: longior tranquillitas ſoluit, cum arenis, quæ humore alligantur, ſuccus abſceſſit. Ex conſuetudine tamen mea circumſpicere cœpi, an aliquid illic inuenirem, quod mihi bono poſſet eſſe: & direxi oculos in villam, quæ aliquando Vatiæ fuit. In hac ille prætorius diues; nulla alia re quam otio notus, conſenuit, & ob hoc vnum felix habebatur. Nam quoties aliquos amicitia 4 Aſinij Galli, quoties 5 Seiani odium, 6 deinde amor merſerat, (æquè enim offendiſſe illum, quam amaſſe, periculoſum fuit) exclamabant homines: *O Vatia 7 ſolus ſcis viuere.* At ille latere ſciebat, non viuere. multum autem intereſt, vtrum vita tua otioſa ſit, an ignaua. Numquam aliter hanc villam Vatia viuo præteribam, quam vt dicerem: *Vatia hic ſitus eſt.* Sed adeo, mi Lucili, philoſophia ſacrum quiddam eſt, & venerabile, vt etiam ſi quid illi ſimile eſt, mendacio placeat. Otioſum enim hominem, ſeductum exiſtimat vulgus, & ſecurum, & ſe contentum, ſibique viuentem: quorum nihil vlli contingere, niſi ſapienti, poteſt. Ille quidem nulla re ſollicitus ſcit ſibi viuere. ille enim (quod eſt primum) ſcit viuere. Nam qui res & homines fugit, quem cupiditatum ſuarum infelicitas relegauit, qui alios feliciores videre non potuit, qui velut timidum atque iners animal, metu oblituit, ille ſibi non viuit, ſed (quod eſt turpiſſimum) ventri, ſomno, libidini. Non continuò ſibi viuit, qui nemini. Adeo tamen magna res eſt conſtantia, & in propoſito ſuo perſeuerantia, vt habeat auctoritatem inertia quoque pertinax. De ipſa villa nihil poſſum tibi certi ſcribere, frontem enim eius tantum noui, & expoſita: quæ oſtendit etiam tranſeuntibus. Speluncæ ſunt duæ magni operis, laxo atrio 8 pares, manufactæ: quarum altera ſolem non recipit, altera vſque in occidentem tenet. 9 Platanona medius riuus, & à mari & ab Acheruſio lacu receptus, 10 Euripi modo diuidit, alendis piſcibus (etiam ſi aſſiduo exhauritur) ſufficiens. Sed illi, cum mare patet, parcitur: cum tempeſtas piſcatoribus dedit ferias, manus ad parata porrigitur. Hoc tamen eſt commodiſſimum in villa, quod Baiias 11 trans parietem habet: incommodis illarum caret, voluptatibus fruitur. Has laudes eius ipſe noui: eſſe villam totius anni credo. Occurrit enim Fauonio, & illum adeo excipit, vt Baiis neget. Non ſtultè videtur elegiſſe hunc locum Vatia, in quem otium ſuum pigrum iam & ſenile conferret. Sed non multum ad tranquillitatem locus confert: animus eſt, qui commendat omnia. Vidi ego in villa hilari & amœna mæſtos, vidi in media ſolitudine occupatis ſimiles. Quare non eſt quod exiſtimes, ideo parum benè compoſitum eſſe te, quod in Campania non es. quare

Digitized by Google

autem non es: hucuſque cogitationes tuas mitte. Conuerſari cum amicis abſentibus licet: & quidem quoties velis, quamdiu velis. magis hac voluptate, quæ maxima eſt, fruimur, dum abſumus. Præſentia enim nos delicatos facit: & quia aliquando vna loquimur, ambulamus, cum conſidemus, cum diducti ſumus, nihil de his quos modo vidimus, cogitamus. & ideo æquo animo ferre debemus abſentiam, quia nemo non multum etiam præſentibus abeſt. Pone hic primum noctes ſeparatas: deinde occupationes vtrinque diuerſas, deinde ſtudia ſecreta, ſuburbanas profectiones: videbis non multum eſſe, quod nobis peregrinatio eripiat. Amicus animo poſſidendus eſt. hic autem numquam abeſt: quemcumque vult, quotidie videt. Itaque mecum ſtude, mecum cœna, mecum ambula. In anguſto viuerimus, ſi quidquam eſſet cogitationibus clauſum. Video te, mi Lucili, cum maximè audio: adeo tecum ſum, vt dubitem, an incipiam non epiſtolas, 12 ſed codicillos tibi ſcribere.

IVSTVS LIPSIVS.

1. A Geſtatione.] *Qua in eſſedo vehi moris: & explicaui in epiſtola quadam ad Ortelium, Centur. Miſcell. Epiſt. XI.*

2. Illinc lacu.] *Lucrino.*

3. A recenti tempeſtate ſpiſſius.] *Ita ex melioribus libris. Firmius autem ſpiſſiuſque à tempeſtate: quia recenter atque arenas ligauerant. quod aliter in ſiccis, & diſſluunt.*

4. Aſinij Galli.] *Cui Tiberius offenſus, & diu in cuſtodia habitum inopia cibi interemit. Tacitus VI. Annalium.*

5. Seiani odium.] *Qui omnia apud Tiberium aliquandiu potuit: euexit, depreſſit, oppreſſit, quos voluit.*

6. Deinde amor.] *Quia illo iam inuiſo & occiſo, quoſcumque amicos habuerat Tiberius ferè ſuſtulit.*

7. Solus ſcis viuere.] *Procul ſcilicet à Ioue & fulmine.*

8. Pares manufactæ.] *Ita Muretus. At libri ſcripti:* magni operis, cuius laxo atrio paries manufactus. *Legam,* cuius laxo atrio pares, manuſactæ. *Sunt, inquit, magni* operis: *ergo non natiuæ. vt olim cenſui: deinde in modum magni atrij factæ, & cuius illi pares, etſi ſic manu cauatæ & factæ.*

9. Platanona.] *Solent enim ſiluæ id genus arborum haberi, vmbræ tantum cauſſa Martialis:*

Daphnonas, Platanonas, & aërias cypariſſos.

10. Euripi modo.] *Quos ipſos in hortis & villis habebant manufactos.*

11. Trans parietem.] *Qui villam cingit.*

12. Sed codicillos.] *Mitti ſolitos ad præſentes. Dixi in Epiſtolica inſtitutione.*

PINCIANVS.

DEbilitatem nobis induxere deliciæ.] Indixere, *non* induxere, *eadem.*

Amicitiæ Aſinij Galli.] *Scribe* amicitia, *non* amicitiæ, *ex eadem.*

Et altera vſque in Occidentem tenet.] *Coniunctio* & *ſupernacanea eſt, ex eadem: &* tenetur, *non* tenet, *legunt pleraque exemplaria. Quid ſi legas?* torretur *non* tenetur.

Prata bona medius riuus diuidit.] *Prior editio:* Prata noua medius riuus diuidit. *Exemplar facundi & Primuini:* Platanos medius riuus diuidit. *Exemplar Franciſcanum:* Plata noua medius riuus diuidit. *Lego,* Platanona medius riuus diuidit.

Manus ad parata porrigitur.] *Quidam codices* priuata, *non parata.*

Vt Baias neget.] Baiis, *non* Baias, *ſcribendum ex vetere lectione.*

Animus eſt qui ſibi commendat omnia.] *Verbum* ſibi *deſideratur in emendatioribus exemplaribus.*

OPSOPOEVS.

M. *SS.* Erat enim à recenti tempeſtate ſpiſſum. *Integerrimus ſenator Cl. Puteanus legit,* æque enim odiſſe illum, quàm amaſſe, periculoſum fuit.

Puteani codex, cuius laxo atrio paries manufacta: Æquarum, *&c. Nicotianus,* cuius laxo atrio pares manufactæ, quarum, *&c. At doctiſſ. Lipſius electorum 1. cap. 16. Lego (ait)* laxo atrio pares manufactis. *Speluncas enim natiuas fuiſſe vult, ſed tam eleganti ingenio loci, vt prouocare poſſent omnes manufactas.*

M. ſſ. omnes tenetur *pro* torretur. *à ſole ſcilicet, vt habet ſcholium Ambiani.*

M. ſſ. ipſe noui: eſſe illam totius anni credo. *Hinc fecit Lipſius,* eſſe villam, *loco iam citato.*

Modius epiſt. 132. Paullo plenius membranæ abbatiæ S. Stephani: animus eſt, qui ſibi omnia commendet. *ita etiam noſtræ. quamuis verbum* ſibi *in emendatioribus Pinciani exemplaribus deſideretur.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

SIue bilis inſederat faucibus.] *Excutit hunc locum illuſtratque medicorum princeps Mercurialis lib. 6. de arte gymnaſtica cap. 10.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

MENTEM compoſitam, vacare ſibi & ſtudijs, etiam in turba. Suo exemplo docet. Magis optandum internum ſilentium, & pacem. Inertia porrò mala, & ea cupidinum mater.

EPIST. LVI.

PEREAM, ſi eſt tam neceſſarium, quàm videtur, ſilentium in ſtudia ſepoſito. Ecce varius clamor vndique me circumſonat: 1 ſupra ipſum balneum habito. Propone nunc tibi omnia genera vocum, quæ in odium poſſunt aures adducere: cum fortiores

Digitized by Google

exercentur, & 2 manus plumbo graues iactant, cum aut laborant, aut laborantem imitantur, gemitus audio: quoties retentum ſpiritum remiſerunt, ſibilos, & acerbiſſimas reſpirationes: cum in 3 alipten inertem, & hac plebeia vnctione contentum incidi, audio crepitum illiſæ manus humeris: quæ prout plana peruenit, aut concaua, ita ſonum mutat. Si verò 4 pilicrepus ſuperuenerit, & 5 numerare cœperit 6 pilas, actum eſt. Adiice nunc 7 ſcordalum, & furem deprehenſum, & illum cui 8 vox ſua in balneo placet. Adiice nunc eos, qui in piſcinam cum ingenti impulſæ aquæ ſono ſaliunt. Præter iſtos, quorum ſi nihil aliud, 9 rectæ voces ſunt, 10 alipilum cogita, tenuem & ſtridulam vocem, quò ſit notabilior, ſubinde exprimentem, nec vnquam tacentem, niſi dum vellit alas, & 11 alium pro ſe clamare cogit. Iam 12 libarij varias exclamationes, & 13 botularium, & 14 cruſtularium, & omnes popinarum inſtitores, mercem ſua quadam & inſignita modulatione vendentes. O te, inquis, ferreum, aut ſurdum, cui mens inter clamores tam varios, tam diſſonos, conſtat! cum 15 Chryſippum noſtrum aſſidua ſalutatio perducat ad mortem. At mehercules, ego iſtum fremitum non magis curo, quàm fluctum aut deiectum aquæ. Quamuis audiam 16 cuidam genti hanc vnam fuiſſe cauſſam, vrbem ſuam transferendi, quia fragorem Nili cadentis ferre non potuit. Magis mihi vox auocare videtur, quàm crepitus. Illa enim animum abducit, hic tantum aures implet, ac verberat. In iis quæ me ſine auocatione circumſtrepunt, 17 eſſedas tranſcurrentes pono, & fabrum inquilinum, & ferrarium vicinum, aut hunc qui 18 ad metam ſudantem 19 tabulas experitur & tibias, nec cantat, ſed exclamat. Etiam moleſtior eſt mihi ſonus, qui intermittitur ſubinde, quàm qui continuatur. Sed iam me ſic ad omnia iſta duraui, vt audire 20 vel pauſarium poſſim, voce acerbiſſima remigibus modos dantem. Animum enim cogo ſibi intentum eſſe, nec auocari ad externa. Omnia licet foris reſonent; dum intus nihil tumultus ſit, dum inter ſe non rixentur cupiditas & timor, dum auaritia luxuriaque non diſſideant, nec altera alteram vexet. Nam quid prodeſt totius regionis ſilentium, ſi affectus fremunt?

21 *Omnia noctis erant, placida compoſita quiete.*

Falſum eſt, nulla placida quies eſt, niſi quam ratio compoſuit. nox exhibet moleſtiam, non tollit, & ſolicitudines mutat. Nam dormientium quoque inſomnia tam turbulenta ſunt, quam dies. 22 Illa tranquillitas vera eſt, in quam bona mens explicatur. Adſpice illum, cui ſomnus laxæ domus ſilentio quæritur: cuius aures ne quis agitet ſonus, omnis ſeruorum turba conticuit, & ſuſpenſum accedentium propius veſtigium ponitur. Huc nempe verſatur atque illuc, ſomnum inter ægritudines leuem captans, quæ non audit, audiſſe ſe queritur. Quid in cauſſa putas eſſe? animus illi obſtrepit: hic placandus eſt, huius compeſcenda eſt ſeditio: quem non eſt quod exiſtimes placidum, ſi iacet corpus. Interdum quies inquieta eſt. Et ideò ad rerum actus excitandi, ac tractatione bonarum artium occupandi ſumus, quoties nos malè habet inertia ſui impatiens. Magni imperatores cum malè parere militem vident, aliquo labore compeſcunt, & expeditionibus detinent. numquam vacat laſciuire diſtrictis: nihilque tam certum eſt quam otij vitia negotio diſcuti. Sæpe videmur tædio rerum ciuilium, & infelicis atque ingratæ 23 ſtationis pœnitentia, ſeceſſiſſe: tamen in illa latebra, in quam nos timor & laſſitudo coniecit, interdum recrudeſcit ambitio. Non enim exciſa deſijt, ſed fatigata, aut etiam abiecta, rebus parum ſibi cedentibus. Idem de luxuria dico, quæ videtur aliquando ceſſiſſe: deinde frugalitatem profeſſos ſollicitat, atque in media parſimonia voluptates non damnatas, ſed relictas petit: & quidem eò vehementius, quò occultius. Omnia enim vitia in aperto leuiora ſunt: morbi quoque tunc ad ſanitatem inclinant, cum ex abdito erumpunt, ac vim ſuam proferunt. Et auaritiam itaque, & ambitionem, & cetera mala mentis humanæ, tunc pernicioſiſſima ſcias eſſe, cum ſimulata ſanitate ſubſidunt. Otioſi videmur, & non ſumus. Nam ſi bona fide ſumus, ſi receptui cecinimus, ſi ſpecioſa contemſimus, vt paulo ante dicebam, nulla res nos auocabit, nullus hominum auiumque concentus interrumpet cogitationes bonas, ſolidaſque & iam certas. Leue illud ingenium, nec ſe adhuc reduxit introrſus, quod ad vocem 24 ex accidenti erigitur. Habet intus aliquid ſolicitudinis, & concepti pauoris, quod illum curioſum facit, vt ait Virgilius noſter:

Et me, quem dudum non vlla iniecta mouebant
Tela, nec aduerſo glomerati ex agmine Graij,
Nunc omnes terrent auræ, ſonus excitat omnis
Suſpenſum, & pariter comitique onerique timentem.

Prior ille ſapiens eſt, quem non tela vibrantia, non arietata inter ſe arma agminis denſi, non vrbis impulſæ fragor territat: hic alter imperitus eſt, rebus ſuis timet, ad omnem

Digitized by Google

crepitum expaueſcens, quem vna quælibet vox pro fremitu accepta deiecit, quem motus leuiſſimi exanimant. Timidum illum ſarcinæ faciunt. Quemcumque ex iſtis felicibus elegeris, multa trahentibus, multa portantibus, videbis illum *comitique onerique timentem.* Tunc ergo te ſcito eſſe compoſitum, cum ad te nullus clamor pertinebit: cum te nulla vox tibi excutiet: non ſi blandietur, non ſi minabitur, non ſi inani ſono varia circumſtrepet. Quid ergo? non aliquando commodius eſt, carere conuicio? fateor. Itaque ego ex hoc loco migrabo: experiri & exercere me volui. Quid neceſſe eſt diutius torqueri: cum tam facile remedium Vlixes ſociis etiam aduerſus Sirenas dederit, & inuenerit?

IVSTVS LIPSIVS.

1. SVpra ipſum balneum.] *Baiis, non Romæ. Nam hic et laxior & aptior domus. Ibi, in diuerſorio.*

2. Manus plumbo graues.] *Halteres notat, quibus & ad ſaltandum vſi, ſeque velut librandum; & iiſdem ſed grauioribus ad exercendum, & ſine magno motu ſudorem euocandum, ſublatis depreſſiſque manibus, aut huc illuc iactatis. Erant autem iſtæ maſſæ plumbeæ, in circuli dimidiati, aut & aliam formam: ἁλτῆρες Græcis à primo vſu dicti,* παρὰ τὸ ἅλλεσθαι, à ſaltando. *Iuuenalis Sat. VI.*

Cùm laſſata graui ceciderunt brachia maſſa.

Scholiaſtes ibi: Halteras dicit, quibus vtuntur athletæ cum exercent. quaſi plumbeis ponderibus exerceatur. *Martialis.*

Quid pereunt ſtulto fortes haltere lacerti?
Exercet melius vinea foſſa viros.

3. Alipten.] *Vnctorem.*

4. Pilicrepus.] *Gloſſæ Iſidori:* Pilicrepus, qui pila ludit. *In veteri lapide:* Ego ſum, ouantes conuenire. pilicrepi. *Et mox:* Vrſumque canite voce concordi ſenem, Hilarem, iocoſum, pilicrepum, ſcholaſticum. *Ergo ad pilas luſorias hoc referendum: non cum Cælios, aliiſque, ad pilas fornacarias, id eſt glomos quoſdam pice illitos, quos in hypocauſta coniiciebant, igni alendo. Certum autem, pilas crepare ac ſonitum edere, cùm datatim luditur, & decidunt: maximè in tabulatis, quibus tunc ludebant. Statius.*

Quid nunc ſtrata ſolo referam tabulata, crepantes
Auditura pilas? vbi languidus ignis inerrat.
Ædibus, & tenuem voluunt hypocauſta vaporem.

Neque enim ad pilas illas fornacarias hæc eunt: ſed tantum oſtendit, vbi Tabulata illa fuerint, nempe adſita Hypocauſto. Plinius lib. v. in ſua villa, Apodyterio ſuperponit ſphæriſterium. *At bella etiam interpretatio (quid aliter ab optimo, & doctiſſimo, elegantiſſimo viro? quem ego inter amicos vnicè amo æſtimoque) Marci Velſeri, qui ex lapide iam dicto obſeruat,* pila vitrea *Romanos luſitaſſe: quæ certè lapſæ crepabant, & diſſiliebant. Initium lapidis:*

VRSVS TOGATVS VITREA QVI PRIMVS PILA
LVSI DECENTER CVM MEIS LVSORIBVS
LAVDANTE POPVLO MAXIMIS CLAMORIBVS
THERMIS TRAIANI THERMIS AGRIPPÆ ET TITI.

Sed an ad Senecam nunc iſta, hæreo: quia Vrſus primum *ſe luſiſſe dicit: & quidem in thermis* Traiani. *Ergo poſt Senecæ æuum hæc inuentio, & inter nouitias fuit. Obſerua tamen ibi, thermis & balneis (vt hic) luſiſſe.*

5. Numerare cœperit.] *Id eſt, tot pilarum, ſine caſu, iactus: quod & hodie fit in pila, vt Petronius appellat, ſparſiua. Etſi Petronius oſtendit, etiam deciduas numeraſſe adſtantes, ſed id nouo more & per delicias Trimalcionis. De illo enim:* Notauimus etiam res nouas. nam duo ſpadones in diuerſa parte circuli ſtabant, quorum alter matellam tenebat argenteam; alter numerabat pilas, non has quidem, quæ inter manus luſu expellente vibrabant, ſed eas quæ in terram decidebant. *Viri ibi docti putant, hunc numeratorem* Pilicrepum *dictum: quod non tam Seneca, quàm lapis & Iſidorus refellunt.*

6. Pilas.] *Explicaui. ſed Turnebus,* plus *mallet, cum quibuſdam libris: & tunc ſcilicet, cùm plures, quàm eſſent, manus aut vices numeraret, magnos excitatos clamores. Non audio. nec noſtrum quidem Hadrianum Iunium, qui* Pilos, *legit, item cum ſuffragio aliquot librorum: & explicat* Pilicrepum, *qui pilos cum forficularum crepitu (quod & hodie) truncat, & adnumerat.*

7. Scordalum.] *Plures libri.* Sordalum. *ſed illa vox in Iſidoro, & explicatur:* Scordalus, ferox: *eſt & in Petronio,* Reddiraque ſcordalo vice, *Noſter iterum vtitur epiſt.* LXXXIII. Tillius Cimber & nimius erat in vino, & ſcordalus. *Quod aſſidet interpretationi Iſidori, ſignificatque hominem in vino ferocculum & liberioris linguæ fuiſſe. Plebeia vox, & inter vulgi conuicia: cuius originem à Græco σκὼρ (quod* oletum *aut* merdam *notat) aliqui petunt, alij à σκορόδῳ ſiue* allio, *quaſi fœtidum dicas.*

8. Vox ſua in balneo.] *Cantillabant illic, recitabant etiam. Nam, vt Horatius:*

Suaue locus voci reſonat concluſus.

9. Rectæ voces.] *Non factæ, aut fractæ.*

10. Alipilum.] *Inſcriptio vetus:* M. OCTAVIVS. PRIMIGENIVS ALIPILVS A. TRITONE. *Gloſſæ:* Alipilarius δρωπακιστής. *Nempe ille, qui aut dropace (vnguento è pice) pilos alarum euellit, aut & volſellis. Iuuenalis de puero verè puero:*

---- nec vellendas iam præbuit alas.

11. Alium pro ſe clamare.] *Eum, cuius alas immodeſtè vellit: ideoque dolorem excitat. Hoc ad Volſellas magis ſpectat.*

12. Libarij.] *Qui liba venum proclamat.*

13. Botularium.] *Qui botulos aut botellos, quorum duo genera: vel ex ouis, & nucleis, cepa ac porro, & pluribus apud Apicium lib. II. cap. v. vel ex ſanguinis viſcerumque infarctis, in Tertulliano & Feſto. Græcis à diſtentione, id genus eſt φύσκος.*

14. Cruſtularium.] *Seneca epiſt.* XCIX. Solamur cruſtulo pueros. *Horatius.*

----pueris dant cruſtula blandi
Doctores.

Fruſtum panis benè cocti, leuiter melliti. Video teſtamentis aliquoties iuſſum dari. vt in lapide priſco quidam, NATALI. SVO. PERPETVO. DARI. MVNICIPIB. ET. INCOL. ET. MVLIERIB. NVPTIS. CRVSTVL. P. I. MVLSI. HEMIN. *id eſt,* cruſtuli pondo vnum. mulſi heminam. *In alio.* VT. EX. BO. VECTIGALE. QVOTANNIS. COLONIS. MVLSVM. ET. CRVSTVM. NATALI. CÆSARIS. AVGVSTI. DARETVR.

15. Chryſippum noſtrum.] *Quem? illum nobilem Græcum? atqui ſalutationū ille mos non ſic ſollennis Græcis.* Neque noſtrum *dixiſſet ſic familiariter, præſertim cum Lucilius in aliis caſtris. Meus liber,* Criſippum: *ne-*

Digitized by Google

que dubito legere Criſpum, *magnum Senecæ amicum: ad quem & Epigrammma ſcriptum.*

16. Cuidam genti.] *Vide Quæſt. Nat.* IIII. *cap.* II.

17. Eſſedas.] *Nam & ſic efferebant. Iornandes*: Curribus falcatis, quos more vulgari Eſſedas vocant. *Gloſſæ*: Eſſeda, baſtarna: *Si diſplicet, poſſis,* eſſedis, *legere.*

18. Ad metam ſudantem.] *Fuit quidem hoc cognomento in regione Vrbis quarta, apud Victorem & Notitiam imperij: ſed & Baijs fuiſſe oportet, vbi hæc ſcripta. Dio tradidit lib.* XLVIII. ſimulacrum Calypſus ibi ſudaſſe, cum portus ab Agrippa ſtrueretur: *an id Metæ tali impoſitum, & inde cognomen?*

19. Tabulas experitur.] *Sic ſcripti libri: quid tamen velit ea vox, neſcio; neque aptè cum* Tibiis *dicas iungi. An fortaſſe,* fabula ſe experitur & tibia? *id eſſet, experimentum ſui capit in ſabula agenda ad tibiam. Itaque ſequitur,* non cantat, ſed exclamat: *quod ſanè ad ipſum virum, non inſtrumenta illa referas. At Muretus edidit,* tubas experitur: *ſed è mera Pinciani coniectura. quam etiam lectionem verba ea dicta damnant. Quod ſi tamen de tuba fuit, legam* ὑποκορισμῶς: tabula ſe experitur. *Nā & nobiles viri tubæ & tibiæ operam daban; atque etiam, vt apparet, cum cantu. Vidi adnotatum, in vetere codice legi,* ſcapulas: *tum conarer,* ſcabillo ſe experitur: *quod genus inſtrumenti cum Tibia etiam Suetonius iungit, Calig. cap.* LV.

20. Vel pauſarium.] Portiſculus *Vel* Hortator (*Græcis* κελευστής) *dictus: quia & pergendi, &* pauſandi, *modos remigibus daret. Ouidius*:

----& qui REQVIEMQVE, modumque
Voce nautis, animorum HORTATOR
Epopeus.

21 Omnia noctis.] *Verſus Varronis. quem cum altero habes apud Senecam patrem, lib.* VII. *Controu.* I.

22. Illa tranquillitas.] *Zeno (apud Plutarchum, Quomodo cognoſcas te profeciſſe) ait*, ex inſomniis ſuum quemque proceſſum poſſe ſentire: ſi videlicet non turbida aut turpia ea ſint, ſed alta tranquillitate compoſita, imagines & animi motus hilariores habeant. *Sunt ipſa hæc, & priora, Senecæ.*

23. Stationis.] *Officij & muneris. à militia ductum.*

24 Ex accidenti.] *Plures libri,* & accidentia.

25. Varia circumſtrepet.] *Alias,* vana.

MVRETVS.

PEream.] *Nimis delicatos eſſe, qui, niſi in altiſſimo ſilentio, operam ſtudijs poſſe à ſe dari negant. Interdum autem non tam externa nobis, quam ipſum ſibi animum obſtrepere, cui niſi pacato ac compoſito vera contingere tranquillitas non poteſt.*

Pilicrepus.] *Qui pilas crepat, aut crepante pila luſitat: quod facere ſolebant paulo ante balneum, vel dum hypocauſta & ſudationes caleſcerent: qui ſi plures, quam eſſent, manus & vices numerarat, maximus excitabatur clamor ab aduerſarijs. Ita Turnebus cap. 4. lib. 7. aduerſariorum. At Mercurialis pilicrepos fuiſſe ait qui ſphæris piee oblitis curabant, ne ignis balneorum extingueretur,* ὑπὸ χω.

Scordalum.] *Vide Turnebum eo ipſo, quem modo citaui loco.*

Furem.] *Balneariuм.*

Alipilum.] *Eum qui alas vellit ac depilat.*

Alium pro ſe.] *Eum qui vellit alas.*

Cum Chryſippum noſtrum.] *Tales videlicet ſalutatores fuiſſe oportet, quales Seboſum & Arrium deſcribit Cicero libro ſecundo epiſtolarum ad Atticum.*

Cuidam genti.] *Vide hunc ipſum capite 2. lib. 4. naturalium quæſtionum.*

Metam ſudantem.] *In decima regione vrbis erat: quam vocabant templum Pacis.*

PINCIANVS.

CVm in aliquem inertem, & hac plebeia functione contentum incidi.] *Scribendum exiſtimo alipten, non* aliquem: *&* vnctione *codex meus familiaris habet, non* functione. *De alipte Iuuenalis: cuius verba mire cum verbis Senecæ congruunt.*

Si vero pellicrepus ſuperuenerit.] Pelicerpus, *non* pellicrepus, *legunt duo antiqua & correctiſſima exemplaria, vt ſit qui pilos euellit.*

Et ſerrarium vicinum.] Ferrarium *eadem, non* ſerrarium.

Tabulas experitur & tibias.] *Legendum forte non* tabulas, *ſed* tubas.

Animum non cogo ſibi intentum eſſe.] *Scribe,* Animum enim cogo ſibi intentum eſſe, *ex vetere lectione.*

Et ideo ad rerum actus exercitandi.] *Legendum ex eadem* excitandi, *non* exercitandi.

Ad vocem ex accidenti erigitur.] *Eadem*, ad vocem & accidentia erigitur.

Arietata in arma agminis denſi.] Inter, *non* in, *eadem.*

Et carere conuicio?] *Quidam codices* conuictu, *non* conuitio.

Et experiri & exercere me volens.] *Prior coniunctio* & *redundat. &* volui *lego, non* volens, *vtrumque ex vetere lectione.*

ERASMVS.

SI vero pelicrepus ſuperuenerit.] *Quidam habebat.* pellicrepus. *Cælius Rodiginus putat legendum eſſe,* pilicrepus: *& quod adfert probabile eſt, lib. 30. cap. 19. Mox pro* pilos, *putat legendum* pilas. *Nam à pila dictum exiſtimat* pilicrepus, *non à pilo.*

Adiice nunc ſordalum.] *Scholium quoddam indicabat, ſordalum dici, qui ſordes efferret è balneo, aut qui ſordidaret balneum. Huic commentulo quantum tribuendum ſit, neſcio. Omnino ſignificat, aliquem moleſtum lauantibus, quandoquidem mox adijcit ſui em deprehenſum. Forte balneari verbo* ſcordalus *dicebatur, qui oleret allium quaſi* ſcorodalus. *Sic vſurpare videtur epiſtola 84. quanquam Græcis* Σκῶρ *ſonat ſtercus. Sed probabilius eſt, vt mutata litterula legamus* ſcordylum, *ſiue* ſcordulum: *vt conuicium ſit in hominem ingrati odoris, poſteaquam incaluit: quod accidit piſci ſcordulo.*

Alipedum.] *Cælius contendit legendum* alipilum: *inde ductum, quòd vellat pilos alarum. Reperies eodem loco, quem mox indicaui.*

Iam librare.] *Sic habebant quidam: alij,* liberi: *alij aliud. ſed probabilius eſt quod diuinat Cælius,* libarij, *pro his qui liba vendunt: quemadmodum & botularium dixit, qui botulos, id eſt farciminis genus, vendebat: & cruſtularium, qui cruſtula vendebat.*

OPSOPOEVS.

TVrnebus *cap. 4. lib. 7. Aduerſ. Extra controuerſiam eſſe reor, legendum eſſe,* quoties retentum ſpiritum remiſerunt: *non vt irrepſit in omnia volumina,* recentem: *ſed & mox,* & hac plebeia vnctione contentum: *non vt vulgo* functione *percrebuit. Statim m. ſſ. omnes,* cum in aliquem inertem. *Loco* aliquem *ſuſfice* aliptem, *nec vtrumque, vt in editione Romana, tolera. De alipte Iuuenalis Satyra. 6.*

Callidus & criſtæ digitos impreſſit aliptes.
Ac ſummum dominæ femur exclamare coegit.

Lud. Cælius antiq. lect. lib. 30. cap. 19. Epiſt. eſt Senecæ, in qua tumultuoſa balneorũ luxuria notatur. Si vero pelicrepus(*inquit*) ſuperuenit, & numerare cœpit pilas, actum eſt. *Quid ſibi hic pelicrepus velit, non video: verum certiſſima ducor coniectura, vt pelicrepum arbitrer legendum, cumque intelligam, qui pilas hoc eſt ſphæras aut glomos pice illitos in ignem balneorum ſiue vaporarij conijceret, ſiculi forte reſtingueretur. In hanc ſententiam vt pedibus eam, Papinius facit Syluarum primo, in balneo Etruſci:*

Quid nunc ſtrata ſolo referam tabulata, crepantes
Auditura pilas, vbi languidus ignis inerrat
Ædibus, & tenuem voluunt hypocauſta vaporem?

Meminit huiuſmodi pilarum, vt opinor, & architectus Vitruuius libro quinto: Suſpenſuræ caldariorum ita ſunt faciendæ, vt primum ſeſquipedalibus tegulis ſolum ſternatur inclinatum ad hypocauſtum, vti pila quum immittatur, non poſſit intus reſiſtere: ſed rurſus redeat ad præfurnium, ipſa per ſe ita flamma facilius peruagabitur ſub ſuſpenſione. *Dominus vero Papinij expoſitor, ita locum eum enarrat:* Quid nunc(*inquit*) ego narrem tibi tabulata, quæ in ſublimi parte ædium ſunt, quo deſinunt vaporaria, habentia in vertice pilam concauam, quo peruenit flamma ignis in imo ardentis, ſed languida & tenuis: vt domus ita tepeat, non autẽ æſtuet: *Hæc ſententia an congruat, iudicent volentes. Nos quod varia ſuggerit lectio pro captu ingenij in lucem promimus: ſicut & illud quod obſeruatum doctiſſimis eſt, inter eos qui corporis curam agunt, recenſeri tonſores, balneatores, pilicrepos, alipilos, mediaſtinos, mangones, aliptas ſeu pædotribas ciniflones arcularios, propolas, pigmentarios coronarios, coſmetas, & id genus alios. Hæc Rhodiginus. Turnebus, Aduerſ. cap. 4. lib. 7. Quis tandem eſt pilicrepus, quem Seneca ait ſi ſuperuenerit & plus numerare cæperit, actum eſſe? ſic etiam in eo lego, non* pelicrepus, *nec* pilas. *eum interpretantur in hoc labore exeuntendi & emendandi voces abſtruſas in auctoribus primi homines ſubſellij, qui pilas in vaporarium conijciat. à quibus diſſentio, atque eum interpretor, qui pilas crepat, aut pila crepitante luſerit (nam pila trepitum facit) quod facere ſolebant paulo ante balneum, vel dum hypocauſta & ſudationes caleſcerent. Martialis lib. 14. epig. 163.*

Redde pilam, ſonat æs thermarum: ludere pergis?
Virgine vis ſola lotus abire domum.

quo etiam ſenſu illud Pap. l. 1. Sil. in baln. Etruſc. accipio:

Quid nunc ſtrata ſolo referam tabulata crepantes
Auditura pilas, vbi languidus ignis inerrat
Ædibus, & tenuem voluunt hypocauſta vaporem?

In mittenda autem & remittenda pila, cum pilicrepus plures quam eſſent manus & vices numerarat, maximus excitabatur clamor ab aduerſariis. Hactenus Turnebus. Atque huic quidem quod ad plus *attinet, fauet Nicotianus* codex, & numerare cœperit plus, *ſcriptum habens: at Puteani membranæ vocali addita,* pilus, *vt etiam Ambiana.*

Turnebus ibidem: Subijcit Seneca, adiice nunc ſordalum & furem deprehenſum. *Epiſt. 73. ſcordalum appellat, quam veriorem ſcripturam eſſe reor.* Tullius, *inquit,* Cimber & nimius erat in vino, & ſcordalus. *ſcordalum interpretor velut ſcorodalum, id eſt hominem alliatum, & illum e ſqualore q; fœdũ & ſordidum & impurum, vt de quodam ſeruo apud Plautum in Moſtell. Sc.* exi à culina, *dicitur,* Germana illuuies oboluiſti allium. *Talis enim cum balnea inibat, & in elegantes lautoſque inciderat, magno clamore & vociferatione excipiebatur: niſi forte ab immunditia & ſætore excrementorum alui nomen habet. hoc verbum etiam extat in v. c. Memmij Petronio,* ego autem nactus occaſionem ● indictæ, Eumolpum excludo, reddit atque ſcordalo vice, ſine æmulo ſcilicet & cella vtor & nocte. *vt tamen verum fatear, ſcordalus in Petronio ſcribitur, vt exiſtimo, perperam. Eſt & hodie Græcis ſcordalus morbus in oculis equorum, in angulo creſcente caruncula. Hæc Turnebus.*

Cælius antiqua. lect. lib. 30. cap. 19. Expuncto inutili verbo, pro alipedum, *lege* alipilum, *id eſt, alarum pilos vellentem. quod auctoris ſententiæ mire congruit.*

Turnebus citato loco: Lego mox. Iam libarij varias exclamationes. *ſic vocatur qui liba vendit. Cælius item libro & capite dictis: Sed & mox Seneca confluentem ad balnea inſtitorum & cuiuſque viliſſimi turbam enarrans:* Iam librarij, *inquit*, varias exclamationes, & botularium, & diſtillarium, & omnes popinarum inſtitores, mercem ſuam quadam & inſignita modulatione vendentes. *Hic mendum irrepſit in verbum vnum, reliqua perobſcura ſunt. Nam vbi* librarij *ſcribitur modo, legerim libentius,* libarij, *à vendendis libis: de quibus in Faſtis Ouidius, ita vt vna modo litera pereat extrita. De botulario vero, vt noſtro beneficio perneſcant & hoc ſtudioſi iuuenes, intelligo verbo illo venditores confectoreſque botulorum. ea erant farcimina, Feſto tradente: de quibus & Apicius, quiſquis is eſt:* Botellum ſic facies, ex oui vitellis coctis, nucleis pineis cõciſis, cepem addes, porrum conciſum, thus crudum, miſcebis piper minutum, & ſic inteſtinum farcies, adiicies liquamen, & vinum, ſicque coquas. *Erat quidem botulus menſis omnibus gratus, ſed in Saturnalibus celebrabatur præcipue, dum ex eo corona fieret pulti. Propterea libro quinto Valerius Martialis, forma tamen diminuta,*

Et pultem niueam premens botellus.

Sed & in diſtichis idem poeta ſic cecinit:

Qui venit botulus medio tibi tempore brumæ,
Saturni ſeptem venerat ante dies.

Supereſt apud Senecam verbum non admodum vulgo notum, quod eſt diſtillarius. *Scimus quidem à Latinis ferè diſtillationes dici, quæ à Græcis coryzæ, branchi, catarrhi vocentur. Quamuis hæc apud illos differant: quum ſit coryza, dum pituita tantum nares obſidet, grauedo Latine dicta, ſicut Celſus meminit: catharrus vero qui fluxio dici valet, quum fauces palatumque: at branchos, quum & guttur & arteria corripitur: ob quod & artericum quandoque, vt Paulus ſcribit, vitium id appellant. Omnia tamen hæc Hippocrates etiam coryzas vocat. Cæterum expoſitio hæc ad Senecæ ſenſum parum facit. Proinde ſciendum, diſtillationem quandoque pro liquamine capi, quo vtimur ad inſtinctus, ſiue, vt Græce dicam, embammata. Hinc Seneca ſcite admodum & docte diſtillarium vocauit, qui id genus concinnaret diſtraheretque, quem inſignita modulatione merces ſuas vendere ſcribit: qui mos adhuc paſſim ſeruatur in vrbibus. Hæc Cælius, non incongrue cetera, modo à voce di*ſtillarius *ſibi cauiſſet. Sed via euntis (ait Seneca) aliquid extremum eſt, error immenſus eſt. Nata eſt illa ex altera quam m. ſſ. nonnulli præferunt,* cluſtularius. *Hodie recte legitur in excuſis* cruſtularius.

M. ſſ. mercem ſuam quadam & inſignita modulatione vendentes. *vnus omittit coniunctionem, &c.*

M. ſſ. cui mẽs inter tot clamores, tam varios, &c.

Meta ſudans, vt dicit Eutropius, locus vbi experiebantur iuuenes velocitatem ſuam. Hoc ſcholium eſt Ambiani codicis. In quarta vrbis regione illã fuiſſe ſignificat P. Victor.

Digitized by Google

*M.ſſ.*Etiam nunc moleſtior eſt mihi ſonus.

Modius epiſt. 58.*m.ſſ.*aut etiam ab irata.*puto rectum*, abiurata. *qui mos pleriſque hodieque vſque adeo, vt non tantum quidam ſpe ſua fruſtrati ambitionem in poſterum omnem,ſed & vitam communem eiurent.Hæc ille.Sed noſtri luculenter eam impreſſit*, aut etiam abiecta: *Nicotianus tamen*, obruta.

M. ſſ.conſentiunt cum Pinciani lectione, ad vocem & accidentia erigitur.

*M.ſſ.*vana circumſtrepet.*Et ſtatim*, migrabo. Experiri & exercere, &c.

GRVTERVS ET IVRETVS.

CVm in aliptem inertem.] *Aliptarum munus tangit Cicero lib.1.epiſt.ad Lentulum*: Vellem non ſolum ſalutis meæ, quemadmodum medici : ſed etiam vt aliptæ,virium & coloris rationē habuiſſent : *de hiſce digna lectu multa Fornerius ad l.*203.*§. quid autem ſſ.de verb.ſign.*

Et furem deprehenſum.]De balneario fure *velim adeas Alciatum lib.* 2. *cap.*33. *Parerg. P. Victorium lib.Varior.Cuiacium ad ſententias Iulij Pauli.Langlæum lib.*8.*cap.* 2. *Otij ſemeſt. Douſam præcid. ad Arbitrum lib.*2.*cap.*2.*& Freherum lib.*2.*cap.*12.*Parerg.*

Iam librarij varias exclamationes.] *Ita ſe legere, non* librarius *teſtatur Cælius Rhodiginus lib.*30.*ſelect. antiq.cap.*19.*vide Turnebum lib.*7.*Aduerſ.c.*4.*& Mercurialem lib.*1.*artis gymnaſt.c.*12.*qui totum fere hoc caput explicat.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

DE crypta Neapolitana,& ibi horrore. tum primos motus in poteſtate non eſſe.Aliquid de animi tenuitate, & celeritate.

EPIST. LVII.

CVm Baijs deberem Neapolim repetere, facile credidi tempeſtatem eſſe,ne 1 iterum nauem experirer. ſed tantum luti tota via fuit, vt poſſem videri 2 nihilominus nauigaſſe. Totum 3 athletarum fatum mihi illo die perpetiendum fuit. à ceromate nos haphe excepit, in 4 Crypta Neapolitana. Nihil illo carcere longius, 5 nihil illis faucibus obſcurius,quæ nobis præſtant,non vt per tenebras videamus,ſed vt ipſas. Ceterum etiam ſi locus haberet lucem,puluis auferet,in aperto quoque res grauis & moleſta : quid illic, vbi in ſe volutatur, & cum ſine vllo ſpiramento ſit incluſus, in ipſos à quibus excitatus eſt recidit?Duo incommoda inter ſe contraria ſimul pertulimus eadem via, eodem die, & luto & puluere laborauimus. Aliquid tamen mihi illa obſcuritas,quod cogitarem dedit. ſenſi quemdam ictum animi, & ſine metu mutationem, quam inſolitæ rei nouitas ſimul ac fœditas fecerat. Non deme nunc tecum loquor, qui multum ab homine tolerabili, nedum à perfecto abſum, ſed de illo in quem ius fortuna perdidit : huius quoque ferietur animus, 6 mutabitur color. Quædam enim, mi Lucili, nulla virtus effugere poteſt: admonet illam natura mortalitatis ſuæ. Itaque & vultum adducet ad triſtitiam,& inhorreſcet ad ſubita,& caligabit, ſi vaſtam altitudinem in crepidine eius conſtitutus deſpexerit. Non eſt hic timor, ſed naturalis affectio inexpugnabilis rationi. Itaque fortes quidam, & paratiſſimi fundere ſuum ſanguinem, alienum videre non poſſunt : quidam ad vulneris noui, quidam ad veteris & purulenti tractationem inſpectationémque concidunt, & liquuntur animo : alij gladium facilius recipiunt, quam vident. Senſi ergo (vt dicebam) quamdam non quidem perturbationem,ſed mutationem : rurſus, ad primum conſpectum redditæ lucis, alacritas incogitata rediit & iniuſſa. Illud deinde mecum loqui cœpi, quam inepte quædam magis ac minus timeremus, cum omnium idem finis eſſet. Quid enim intereſt,vtrum ſupra aliquem 7 vigiliarium ruat,an mons ? nil inuenies. Erunt tamen qui hanc ruinam magis timeant,quamuis vtraque mortifera æque ſit. Adeo non effectus, ſed efficientia timor ſpectat. Nunc me putas de Stoicis dicere, qui exiſtimant 8 animam hominis magno pondere extriti 9 permeare non poſſe, & ſtatim ſpargi,quia non fuerit illi exitus liber: ego vero non facio. qui hoc dicunt, videntur mihi errare. Quemadmodum flamma non poteſt opprimi : nam circa id diffugit, quo vrgetur: quemadmodum aër verbere aut ictu non læditur, nec ſcinditur quidem, ſed circa id cui ceſſit refunditur : ſic animus qui ex tenuiſſimo conſtat, deprehendi non poteſt, nec 10 intra corpus affligi : ſed beneficio ſubtilitatis ſuæ, per ipſa quibus premitur, erumpit. Quomodo fulmini, etiam cum latiſſime percuſſit ac fulſit, per exiguum foramen eſt reditus : ſic animo, qui adhuc tenuior eſt igne, per omne corpus fuga eſt. Itaque de illo quærendum eſt, an poſſit immortalis eſſe ? hoc quidem certum habe, ſi ſuperſtes eſt corpori, propter hoc illum nullo genere poſſe perire, 11 propter quod non perit : quoniam nulla immortalitas cum exceptione eſt, nec quidquam noxium æterno eſt.

Digitized by Google

I. LIPSIVS.

1. ITerum nauem experirer.] *Tam infeliciter, quam ſupra, epiſt.* LIII.

2. Nihilominus nauigaſſe.] *In eſſedo videlicet: via madida & inæquali, nutante identidem illo, ac quaſi natante. Simili metaphora, de hac ipſa via, Statius Syluarum* IV.

Nutabat cruce pendula viator,
Rodebátque rotas maligna tellus,
Et plebs in medijs Latina campis
Horrebat mala NAVIGATIONIS.

Emenda ibidem ex meo libro, Sorbebátque rotas.

3. Athletarum fatum.] *Quorum eſt* ceromate *perfundi, &* haphe *deinde inſpergi. Mihi ſimile: qui in via prima luto & liquore, velut craſſo ceromate, delibutus ſum: deinde in crypta: arenis, & puluere, vt haphe perſperſus.*

Crypta Neapolitana.] *Quæ perfoſſo monte Pauſilypo (incertum, quo magni operis auctore) recta Neapolim ducit:* multorum ſtadiorum longitudine, *ait Strabo, atque vt hodie dimenſio eſt,* paſſuum circiter mille. *Alioqui ſuper ipſum montem eundum ſit, ambitu magno, & via ardua.*

5. Nihil faucibus obſcurius.] *Fauces anguſti tranſitus etiam vocabantur: ne quis de aditu capiat, qui certe illuſtris. Obſcuritas autem hic, tempore Senecæ, & denſæ tenebræ, vt oſtendit: non æque Strabonis, id eſt Tiberij. qui diſertim ſcribit,* τὰ φῶτα ἐκ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὄρους, πολλαχόθεν ἐκκοπεισῶν θυρίδων, διὰ βάθους πολλοῦ κατάγεται. lumen è ſuperficie montis, plurifariam feneſtellis inciſis, per multam altitudinem demitti. *Oportuit hæc luminaria obſtructa quo aut neglecta fuiſſe, ſi tam denſæ tunc tenebræ. Quod idem fuit ad tempora Alphonſi primi Aragonum regis: qui prouincia ea ſubdita, viam iſtam & fauces aperuit, complanauit, duas feneſtras incidit, quæ lumen in mediam ſpeluncam obliquum funderent: vt hodieque comparent.*

6. Mutabitur color.] *De tota hac re, pulchre Stoiculus quiſpiam apud Agellium lib.* XIX. *cap.* I. *& nos Manud.* III. *Diſſ.* VII.

7. Vigiliarium ruat.] *Locus & ſpeluca, in qua Vigiles; vt Valetudinarium, Spoliarium, Viuarium. Sed ſuper lectione ambigo, & meus liber,* Iugularium *præfert. Suſpicabar aliquando,* Tigillarium *an,* vigilem atrium.

8. Animam hominis.] *De hoc Stoico ſenſu ſcripſi Phyſiol.* III. *Diſſ.* XI.

9. Permeare non poſſe.] *Eſt Pinciani coniectura. ſed bella & blandiens. Libris ſcribitur,* permanere: *neque damnes aut ſi, in* permanere *aptiſſime mutes.*

10. Intra corpus affligi.] *Velim,* effligi.

11. Propter quod non perit.] *Vni meorum abeſt vox,* propter: *& relegem libenter, aut mutem in* propterea. *Non diſpliceat etiam:* per quod hoc perit. *Hoc, id eſt corpus.*

MVRETVS.

ACeromate nos haphe excepit.] *Vtrumque ab athletis ſumpſit. Ceroma vnguentum eſt è cera: haphe, puluis quo inſpergebantur luctaturi.*

PINCIANVS.

ET tamen luti nota via fuit.] *Eadem,* Sed tantum luti tota via fuit.

Non vt nos per tenebras videamus.] *Pronomen* nos *non habetur in eadem.*

Itaque & vultum adducet ad triſtitiam.] *Caſtiorem lectionem putamus* abducet *quam* adducet.

Vigiliarium ruat, an mons.] *Vetus lectio,* vigilarium, *non* vigiliarium.

Adeo non effectus, ſed efficientiam timor ſpectat.] *Sunt exemplaria quæ non* efficientiam, *ſed* efficaciam *præferunt. Opinor ſcriptum fuiſſe,* adeo non effectum, ſed effectus cauſam timor ſpectat. *Deinde librariorum inſcitia duas dictiones in vnam coaluiſſe, ſcilicet* effectus cauſam, *in* efficaciam *ſiue* efficientiam.

Permanere non poſſe.] *Corrigendum reor,* permeare non poſſe. *Sequitur enim,* quia non fuerit illi exitus liber.

ERASMVS.

VEl pauſarium.] *Pauſarium ipſe interpretatur, qui voce temperat impetum remigantium. Notatum eſt ab eruditis & hoc in Seneca, quod à vocabulis ſordidioribus interdum non abſtinuerit. Quo de genere videntur ex his eſſe quædam.*

OPSOPOEVS.

REctius *m. ſſ.* excitatus *pro* incitatus. *Iidem breuius poſtea.* Quædam enim, mi Lucili, nulla effugere virtus poteſt.

M. ſſ. magis aut minus. *Et mox duo,* vigiliarium ruat, aut mons. Nihil inuenies. *omiſſis duabus dictionibus,* an turris. *vt ſuſpicer gloſſema eſſe* vigiliarium *explicare volentis. de duarum enim rerum ſaltem ruina auctorem loqui ſequentia probant. Videtur autem vigiliarium turris ſeu ſpecula editis locis inædificata, in qua vigiles excubare ſolent. Sic Spoliarium, viuarium, valetudinarium locorum nomina ſunt.*

Locus non conſtare videtur. M. ſſ. habent, propter illum nullo genere poſſe, propter quod non perit. *Ambiunus inter* genere & poſſe, *interſerit* mori: *manus tamen recentior eſt. Si quid audendum eſt, legam, perire illum nullo genere poſſe, propter quod hoc perit. illum* intelligo animum, *hoc* corpus.

GRVTERVS ET IVRETVS.

ACeromate nos haphe excepit.] *Huic loco lucem tibi dabit P. Faber. lib. 3. Agoniſt. cap. 22.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

VERBA quædam nupera, deſita nunc eſſe. tranſit ad Phyſica, & quotuplex τὸ ὄν, *ex Platone. Aptat ad Ethica, & nihil hic idem, aut firmum, eſſe. Tum ſubtilitates quem vſum habere poſſint? & hunc ex omni re captandum. Adnectit de ſenectute, & morte, neutram optandam, aut recuſandam.*

EPIST. LVIII.

QVanta verborum nobis 1 paupertas, imo egeſtas ſit, numquam magis quam hodierno die intellexi. Mille res inciderunt, cum forte de Platone loqueremur, quæ nomina deſiderarent, nec haberent: quædam vero cum habuiſſent, faſtidio noſtro perdi-

diſſent. Quis autem ferat in egeſtate faſt iium? Hunc quem Græci œſtrum vocant, pecora peragentem, & totis ſaltibus diſſipantem, aſilum noſtri vocabant. hoc Virgilio licet credas:

Et lucum Silari iuxta illicibuſque virentem
Plurimus Alburnum volitans, cui nomen aſilo
Romanum eſt, œſtrum Græci vertere vocantes,
Aſper, acerba ſonans quo tota exterrita ſiluis
Diffugiunt armenta.------

2 Puto intelligi iſtud verbum interiſſe. Nec te longe differam; quædam ſimplicia in vſu erant, ſicut *cernere ferro* inter ſe dicebant. Idem Virgilius hoc probabit tibi:

-----Stupet ipſe Latinus,
Ingentis genitos diuerſis partibus orbis,
Inter ſe coiſſe viros, & cernere ferro.

quod nunc decernere dicimus: ſimplicis illius verbi vſus amiſſus eſt. Dicebant antiqui, *ſi iuſſo*, id eſt, ſi iuſſero. Hoc nolo mihi credas: 3 ſed fide Virgilio:

Cetera qua iuſſo, mecum manus inferat arma.

Non id ago nunc hac diligentia, vt oſtendam quantum tempus apud grammaticum perdiderim: ſed vt ex hoc intelligas, quantum apud Ennium & Attium, verborum ſitus occupauerit: cum apud hunc quoque, qui quotidie excutitur, aliqua nobis ſubducta ſint. Quid, inquis, ſibi iſta vult præparatio? quo ſpectat? Non celabo te. cupio, ſi fieri poteſt propitiis auribus tuis, 4 Eſſentiam dicere: ſin minus, dicam & iratis. 5 Ciceronem auctorem huius verbi habeo, puto locupletem. ſi recentiorem quæris; 6 Fabianum, diſertum & elegantem, orationis, etiam ad noſtrum faſtidium, nitidæ. Quid enim fiet, mi Lucili? quomodo dicetur οὐσία res neceſſaria, 7 naturam continens, fundamentum omnium? Rogo itaque permittas mihi hoc verbo vti. nihilominus dabo operam, vt ius à te datum parciſſime exerceam: fortaſſe contentus ero mihi licere. Quid proderit facilitas tua, cum ecce id nullo modo Latine exprimere poſſim, propter quod linguæ noſtræ conuicium feci? Magis damnabis anguſtias Romanas, ſi ſcieris vnam ſyllabam eſſe, quam mutare non poſſim. Quæ hæc ſit quæris: τὸ ὄν. Duri tibi videbor ingenij: in medio poſitum, poſſe ſic transferri, vt dicam, Quod eſt. Sed multum intereſſe video. cogor verbum pro vocabulo ponere: ſed id ſi neceſſe eſt, ponam. Quod eſt, Sex modis hoc à Platone dici, amicus noſter homo eruditiſſimus hodierno die dicebat. Omnes tibi exponam, ſi ante indicauero, eſſe aliquod genus, eſſe & ſpeciem. Nunc enim primum illud genus quærimus, ex quo ceteræ ſpecies ſuſpenſæ ſunt, à quo naſcitur omnis diuiſio, quo vniuerſa comprehenſa ſunt. Inuenietur autem, ſi cœperimus ſingula retro legere. ſic enim perducemur ad primum. Homo ſpecies eſt, vt Ariſtoteles ait: equus ſpecies eſt, canis ſpecies. ergo commune aliquod quærendum eſt his omnibus vinculum, quod illa complectatur, & ſub ſe habeat. Hoc quid eſt? animal. Ergo genus eſſe cœpit omnium horum quæ modo retuli, hominis, equi, canis, animal. Sed ſunt quædam, quæ animam habent, nec ſunt animalia. placet enim ſatis & arbuſtis animam ineſſe. itaque & viuere illa, & mori dicimus. Ergo animantia ſuperiorem tenebunt locum, quia animalia in hac forma ſunt, & ſata. Quædam anima carent, vt ſaxa. itaque aliquid erit animantibus antiquius, ſcilicet corpus. hoc ſic diuidam, vt dicam corpora omnia aut animata eſſe, aut inanimantia. Etiamnum eſt aliquid ſuperius, quam corpus. Dicimus enim quædam corporalia eſſe, quædam incorporalia. Quid ergo erit ex quo hæc diducantur? illud cui nomen modo parum proprium impoſuimus, Quod eſt. Sic enim in ſpecies ſecabitur, vt dicamus: Quod eſt, aut corporale eſt, aut incorporale. Hoc ergo genus eſt primum & antiquiſſimum, &, vt ita dicam, generale: cetera genera quidem ſunt, ſed ſpecialia, tamquam 8 homo genus eſt. Habet enim in ſe nationum ſpecies, Græcos, Romanos, Parthos, colorum, albos, nigros, flauos: habet ſingulos, Catonem, Ciceronem, Lucretium. Itaque qua multa continet, in genus cadit: qua ſub alio eſt, in ſpeciem. Illud genus, Quod eſt generale, ſupra ſe nihil habet. Initium rerum eſt. omnia ſub illo ſunt. Stoici volunt ſuperponere huic etiam aliud genus magis principale: de quo ſtatim dicam, ſi prius illud genus, de quo locutus ſum, merito primum poni docuero, cum ſit rerum omnium capax. Quod eſt, in has ſpecies diuido, vt ſint corporalia, aut incorporalia. Nihil tertium eſt. Corpus quomodo diuido? vt dicam, aut animantia ſunt, aut inanimantia. Rurſus animantia quemadmodum diuido? vt dicam. quædam animum habent, quædam tantum animam: aut ſic: quædam impetum habent, incedunt, tranſeunt: quædam ſolo affixa, radicibus aluntur & creſcunt.

Digitized by Google

Rurſus animalia in quas ſpecies ſeco? aut mortalia ſunt, aut immortalia. Primum genus Stoicis quibuſdam 9 videtur, Quid: ſed quare videatur, ſubiiciam. In rerum (inquiunt) natura quædam ſunt, quædam non ſunt. Et hæc autem quæ non ſunt, rerum natura complectitur, quæ animo ſuccurrunt, tamquam Centauri, Gigantes, & quidquid aliud falſa cogitatione formatum, habere aliquam imaginem cœpit, quamuis non habeat ſubſtantiam. Nunc ad id quod tibi promiſi, reuertor, quomodo quæcumque ſunt, 10 in ſex modos Plato partiatur. Primum illud Quod eſt, nec viſu, nec tactu, nec vllo ſenſu comprehenditur: cogitabile eſt. quod generaliter eſt: tamquam homo generalis ſub oculos non venit, ſed ſpecialis venit, vt Cicero & Cato. Animal non videtur, ſed cogitatur: videtur autem ſpecies eius, equus & canis. Secundum ex his quæ ſunt, ponit Plato, quod eminet & exſuperat omnia. Hoc ait per excellentiam eſſe. vt poëta communiter dicitur. omnibus enim verſus facientibus hoc nomen eſt. ſed iam apud Græcos in vnius notam ceſſit. Homerum intelligas, cum audieris poëtam. Quid ergo hoc eſt? Deus, ſcilicet maior ac potentior cunctis. Tertium genus eſt eorum quæ proprie ſunt: innumerabilia hæc ſunt, ſed extra noſtrum poſita conſpectum. Quæ ſunt, interrogas? propria Platonis ſuppellex eſt. 11 Ideas vocat, ex quibus omnia, quęcumque videmus, fiunt: & ad quas cuncta formantur. Hæ immortales, immutabiles, inuiolabiles ſunt. Quid ſit Idea, id eſt, quid Platoni eſſe videatur, audi. Idea eſt eorum, quæ natura fiunt, exemplar æternum. Adijciam definitioni interpretationem, quo tibi res apertior fiat. Volo imaginem tuam facere. exemplar picturæ te habeo, ex quo capit aliquem habitum mens, quem operi ſuo imponat. Ita illa quæ me docet & inſtruit facies, à qua petitur imitatio, Idea eſt. Talia ergo exemplaria infinite habet natura rerum, hominum, piſcium, arborum: ad quæ, quodcumque fieri ab illa debet, exprimitur. Quartum locum habet εἶδος. Quid ſit hoc εἶδος, attendas oportet: & Platoni imputes, non mihi, hanc rerum difficultatem. nulla eſt autem ſine difficultate ſubtilitas. Paulo ante pictoris imagine vtebar. ille cum reddere Virgilium coloribus vellet, ipſum intuebatur: Idea erat Virgilij facies, futuri operis exemplar: ex hac quod artifex trahit, & operi ſuo impoſuit, εἶδος eſt. Quid interſit, quæris? alterum exemplar eſt, alterum forma ab exemplari ſumpta, & operi impoſita. alteram artifex imitatur, alteram facit. Habet aliquam faciem ſtatua: hæc eſt Idos. habet aliquam faciem exemplar ipſum, quod intuens opifex, ſtatuam figurauit: hæc Idea eſt. Etiamnum aliam deſideras diſtinctionem? Idos in opere eſt: Idea extra opus: nec tantum extra opus eſt, ſed ante opus. Quintum genus eſt eorum, quæ communiter ſunt. hæc incipiunt ad nos pertinere: hic ſunt omnia, homines, pecora, res. Sextum genus eorum eſt, quæ quaſi ſunt, tamquam inane, tamquam tempus. Quæcumque videmus ac tangimus, Plato in illis non numerat, quæ eſſe proprie putat. Fluunt enim, & aſſidua diminutione atque adiectione ſunt. Nemo noſtrum idem eſt in ſenectute, qui fuit iuuenis. nemo eſt mane, qui fuit pridie. Corpora noſtra rapiuntur fluminum more. quidquid vides, currit cum tempore. nihil ex his quæ videmus, manet. Ego ipſe dum loquor mutari iſta, mutatus ſum. Hoc eſt 12 quod ait Heraclitus: *In idem flumen bis non deſcendimus.* Manet idem fluminis nomen, aqua tranſmiſſa eſt. Hoc in amne manifeſtius eſt, quàm in homine. ſed nos quoque non minus velox curſus prætereuehit: & ideo admiror dementiam noſtram, quod tantopere amamus rem fugaciſſimam, corpus, timemuſque ne quando moriamur: cum omne momentum, mors prioris habitus ſit. Vis tu timere, ne ſemel fiat quod quotidie fit? De homine dixi, fluida materia & caduca, & omnibus obnoxia caſibus: mundus quoque, æterna res & inuicta, mutatur, nec idem manet. Quamuis enim omnia in ſe habeat quæ habuit, aliter habet quàm habuit, ordinem mutat. Quid, inquis, iſta ſubtilitas mihi proderit? ſi me interrogas, nihil. Sed quemadmodum ille cælator oculos diu intentos ac fatigatos remittit atque auocat, &, vt dici ſolet, paſcit: ſic nos animum aliquando debemus relaxare, & quibuſdam oblectamentis reficere. ſed ipſa oblectamenta opera ſint: ex his quoque, ſi obſeruaueris, ſumes quod poſſit fieri ſalutare. Hoc ego, mi Lucili, ſoleo facere: 13 ex omni natione, etiam ſi à philoſophia longiſſime auerſa eſt, eruere aliquid conor, & vtile efficere. Quid de iſtis capiam, quæ modo tractauimus, remotis à reformatione morum? quomodo meliorem me facere Ideæ Platonicæ poſſunt? quid ex iſtis traham, quod cupiditates meas comprimat? Vel hoc ipſum, quod omnia iſta quæ ſenſibus ſeruiunt, quæ nos accendunt & irritant, negat Plato ex iis eſſe quæ vere ſint. Igitur iſta imaginaria ſunt, & ad tempus aliquam faciem ferunt: nihil horum ſtabile, nec ſolidum eſt. & nos tamen cupimus tãquam aut ſemper futura, aut ſemper habituri. Imbecilli fluidique per interualla cõſiſtimus: mittamus animum ad illa,

Digitized by Google

quæ æterna ſunt. miremur in ſublimi volitantes rerum omnium formas! Deumque inter illa verſantem, & prouidentem, quemadmodum quæ immortalia facere non potuit, quia materia prohibebat, defendat à morte, ac ratione vitium corporis vincat. Manent enim cuncta, non quia æterna ſunt, ſed quia defenduntur cura regentis. Immortalia tutore non egent: hæc conſeruat artifex, fragilitatem materiæ vi ſua vincens. Contemnamus omnia, quæ adeo pretioſa non ſunt, vt an ſint omnino, dubium ſit. Illud ſimul cogitemus, ſi mundum ipſum non minus mortalem, quàm nos ſumus, prouidentia periculis eximit, poſſe tamen aliquatenus noſtra quoque prouidentia longiorem prorogari huic corpuſculo moram, ſi voluptates, quibus pars maior perit, potuerimus regere & coercere. Plato ipſe ad ſenectutem ſe diligentia pertulit. Erat quidem corpus validum ac forte ſortitus, & illi nomen 14 latitudo pectoris fecerat: ſed nauigationes ac pericula multum detraxerunt viribus: parſimonia tamen, & eorum quæ auiditatem euocant, modus, & diligens ſui tutela, perduxit illum ad ſenectutem, multis prohibentibus cauſſis. Nam hoc ſcis, puto, Platoni diligentiæ ſuæ beneficio contigiſſe, quod 15 natali ſuo deceſſit, & 16 annum vnum atque octogeſimum impleuit, 17 ſine vlla deductione. Ideo Magi, qui forte Athenis erant, immolauerunt defuncto, amplioris fuiſſe ſortis quàm humanæ rati, quia conſummaſſet perfectiſſimum numerum, quem nouem nouies multiplicata componunt. Non dubito, quin paratus eſſet paucos dies ex iſta ſumma, & ſacrificium, remittere. Poteſt frugalitas producere ſenectutem; quam vt non puto concupiſcendam, ita ne recuſandam quidem. Iucundum eſt eſſe ſecum quam diutiſſime, cum quis ſe dignum quo frueretur, effecit. Itaque de iſto 18 feremus ſententiam, an oporteat faſtidere ſenectutis extrema, & finem non operiri, ſed manu facere. Propè eſt à timente, qui fatum ſegnis exſpectat: ſicut ille vltrà modum deditus vino eſt, qui amphoram exſiccat, & fæcem quoque exſorbet. De hoc tamen quæremus, pars ſumma vitæ, 19 vtrum fæx vitæ hæc ſit, an liquidiſſimum ac puriſſimum quiddam: ſi modo mens ſine iniuria eſt, & integri ſenſus animum iuuant, nec defectum & præmortuum corpus eſt. Plurimum enim refert, vitam aliquis extendat, 20 an mortem. At ſi inutile miniſteriis eſt corpus, quid ni oporteat educere animum laborantem? & fortaſſe paullo ante quàm debet, faciendum eſt, ne cum fieri debeat, facere non poſſis: & cum maius periculum ſit male viuendi, quàm cito moriendi, ſtultus eſt qui non exigui temporis mercede, magnæ rei aleam redimit. Paucos longiſſima ſenectus ad mortem ſine iniuria pertulit. multis iners vita ſine vſu iacuit ſui. 21 Quanto deinde crudelius iudicas, aliquid ex vita perdidiſſe, quamuis finienda? Noli me inuitus audire, tamquam ad te iam pertineat iſta ſententia: ſed quid dicam æſtima. Non relinquam ſenectutem, ſi me totum mihi reſeruabit: totum autem ab illa parte meliore. At ſi cœperit concutere mentem, ſi partes eius conuellere, ſi mihi non vitam reliquerit, ſed animam: proſiliam 22 ex ædificio putrido ac ruenti. Morbum morte non fugiam, dumtaxat ſanabilem, nec officientem animo: non afferam mihi manus propter dolorem. ſic mori, vinci eſt. Hunc tamen ſi ſciero perpetuo mihi eſſe patiendum: exibo non propter ipſum, ſed quia impedimento mihi futurus eſt ad omne, propter quod viuitur. Imbecillus eſt & ignauus, qui propter dolorem moritur: ſtultus, qui doloris cauſſa viuit. Sed in longum exeo. eſt præterea materia 23 quæ ducere diem poſſit. Et quomodo finem vitæ imponere poterit, qui epiſtolæ non poteſt? Vale ergo: quod libentius quàm 24 mortes meras lecturus es.

I. LIPSIVS.

1. PAupertas imo egeſtas.] *Plus igitur hoc eſt: & Pauperes eſſe res poteſt, qua nō egeas. Plinius lib.* IV. *epiſt.* Inopia, ac potius vt Lucretius ait, hac egeſtate patrij ſermonis. *Noſter epiſt.* XVII. Non eſt quod paupertas nos à philoſophia reuocet, nec egeſtas quidem.

2. Puto intelligi.] *Sine*, intelligis.

3. Sed fide.] *Alij*, fideli: *fortaſſe*, fido.

4. Eſſentiam dicere.] *Optime ita Muretus, cùm in libris eſſet*, quid ſentiam.

5. Ciceronem auctorem.] *Sidonius*: Lecturus es hîc nouum verbum Eſſentiam: ſed ſcias hoc ipſum dixiſſe Ciceronem.

6. Fabianum.] *Quem intelligit Fabius*; Vſiam, quam Flauius Eſſentiam vocat. *Nomen ei fuit*, Ser. Flauius Papirius Fabianus.

7. Naturam continens.] *Omnia enim ex Vſia: quæ eſt proprie Stoicis, Deus & Materia.*

8. Homo genus eſt.] *Atqui ſupra Species erat, ſed ex Ariſtotele: hic Logicam Chryſippi ſequi cum probabile eſt, hodie videndam.*

9. Videtur, Quid.] *Ita lego, cum libris ſit ambigue*, Quid, *vel* Quod: *ſed illud præfero. Muretus in vno etiam reperiſſe ait*, Quiddam. *Græce dixerunt indubie*, τὸ τί. *Pincianus ſententiam loci primus peruidit, & breuiter poſuit: Stoicis aliud aliquod genus* Ente *ſuperius eſſe, nempe* Quod: *ita enim ipſe legit.* Id *igitur ijs diuiditur, in vere* Ens, *&* Non ens. *Vere, vt omnia quæ in rerum natura ſunt:* Non ens, *vt ſunt Centauri, Chimeræ, & quæ in mente ſola ſubſiſtunt.*

Digitized by Google

10. In ſex modos Plato] *Primò quidem in duos: atque ita in Timæo, & Sophiſta τὸ ὂν diuidit. Apuleius ex illo: τὰς οὐσίας,* quas Eſſentias dicimus, duas eſſe ait: per quas cuncta gignantur, Munduſque ipſe. Quarum vna cogitatione ſola concipitur; altera ſenſibus ſubiici poteſt. Prior illa verè eſſe memoratur: hanc vero non eſſe poſſumus dicere. Et primæ quidem eſſentiæ primum Deum eſſe, & Mentem, Formaſque rerum & Animam: ſecundæ, omnia quæ informantur, quæque gignuntur, & quæ ab Subſtantiæ ſuperioris exemplo originem ducunt. *Hæc ita vniuerſ. in Platone: ſed diſtinctius noſter in ſex modos partitur. Primum eſt,* Ens *νοητὸν,* intelligibile: *vt Animal. Secundum, excellentiſſimum Ens, & cauſa Entium,* Deus. *Tertium,* Idéa. *Quartum ipſa Εἶδος ſiue* Species. *Quintum, quæ ſenſibus ſubiecta, id eſt,* corpora. *Sextum, quæ* quaſi ſunt, *vt inane,* Tempus.

11. Ideas vocat.] *De his ego aliquid Phyſiol. II Diſſert. III.*

12 Quod ait Heraclitus.] *Plato in Cratylo: λέγει πυ Ἡράκλειτος, ὅτι πάντα ῥεῖ, καὶ οὐδὲν μένει· καὶ ποταμοῦ ῥοῇ ἀπεικάζων τὰ ὄντα, λέγει, ὡς δὶς ἐς τὸν αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἂν ἐμβαίης:* Ait Heraclitus, omnia fluere, nec quidquam manere. & cum fluuij curſu iſta quæ ſunt comparans, addit, quod nec in idem flumen bis poſſis ingredi. *Idem in Empirico legas, III. Hypotheſeon.*

13. Ex omni natione.] *Sic libri, & interpreteris, ex omni genere hominum aut ſecta. Muretus mallet,* tractatione: *eſt in ora quorumdam librorum,* oratione, *quod mihi præplaceat.*

14. Latitudo pectoris.] *Apuleius:* Platoni habitudo corporis cognomentum dedit, namque Ariſtocles prius nominatus. *πλατὺς Græcis,* latus.

15. Natali ſuo.] *Qui fuit menſis Thargelionis ſeptimus dies, Plutarcho auctore Quæſt. Conuiu. VIII. Quæſt. I. & Laertio.*

16. Annum vnum atque octogeſimum impleuit.] *Conuenit cum Athenæo, qui ad* annum LXXXII. perueniſſe *prodidi, libro V. Item Cenſorino, qui ait* Magnos viros non prius vita exceſſiſſe, quam ad annum illum octogeſimum & vnum peruenerint: in quo Plato finem vitæ & legitimum eſſe exiſtimauit, & habuit. *Idem Suidas: at Neanthes apud Laertium annos* LXXXIIII. *adſcribit.*

17. Sine vlla deductione.] *Iuſto calculo. quippe obijt ipſo natali ſuo: ergo expleuit, nec plus minus fuit. Formularis ſermo eſt in ratiocinijs. Vide De Benef. II. cap. IV.*

18. Feremus ſententiam.] *Quid hic Stoici aut Seneca, edifferui Manuduct. III. Diſſert.* XXII.

19. Vtrum fæx vitæ hæc ſit.] *Ita poëta ille Comicus apud Stobæum:*

> Σαπρὸς γὰρ τ' ἐστιν ὁ βίος ἡμῶν οἴνῳ προσφερής,
> Ὅταν ᾖ τὸ λοιπὸν μικρὸν, ὄξος γίνεται;
> Hæc vita vino ſimilis admodum cluet,
> Cum paullulum ſuperſit, eſt fæx atque acor.

20. An mortem.] *Quia vita ſcilicet non eſt, in miſeriis maliſque, ſine ſpe, ager.*

21. Quanto deinde crudelius.] *Verba aduerſæ ſententiæ, non debere finiri.*

22. Ex ædificio putrido.] *Stobæus Serm.* CXVIII. *Gorgiæ Leontino hoc adſcribit.* qui ſenex interrogatus, ecquid libens moreretur? *μάλιστα, εἶπεν. ὥσπερ γὰρ ἐκ σαπροῦ καὶ ῥέοντος οἰκιδίου ἀσμένως ἀπαλλάττομαι:* Maxime, inquit. nam, vt ex putri & diffluente domuncula, non inuitus abeo.

23. Quæ ducere diem.] *Id eſt, vbi hæc materies & diſputatio, & vel diem traxerit. Alij explicant.* materiam in nobis eſſe, quæ mortem differre poſſit: *ſubtiliter magis, quàm vere.*

24. Mortes meras.] *Quas epiſtola hæc vltima habet, & ſanat. Ingratum verbum deſino, & in illud Valetudinis muto. Olim ſic ego: mutant quidam, &* mortis moras *probant. mihi improbe.*

MVRETVS.

QVanta verborum.] *Primum oſtendit magnam eſſe Latini ſermonis egeſtatem. Deinde docet eos inepte facere, qui linguam per ſe inopem contrahere potius, quam amplificare, nituntur. Tum ingreditur ad id ex quo ei huius conqueſtionis nata occaſio eſt: & Platonica quædam de ente, de eſſentia, de genere, ac ſpecie & idea explicans, oſtendit, multa noua vocabula neceſſario procudenda eſſe ei qui de philoſophia Latine diſſerere inſtituit. Poſtremo demonſtrat, ex iis quoque diſputationibus, quæ non alio referri ac dirigi quàm ad acuendum & exercendum ingenium videntur, aliquid tamen, quod ad inſtituendam vitam moreſque formandos pertineat, elici poſſe.*

Paupertas, imino egeſtas.] *Plus eſt egeſtas quam paupertas. Sic Epiſtola* 17. Non eſt quod paupertas nos à philoſophia reuocet, ne egeſtas quidem. *Martialis.*

Non eſt paupertas Neſtor habere nihil.

Lucretius.

Propter egeſtatem linguæ & rerum nouitatem.

Et cernere ferro.] *Hanc ſcripturam & agnoſcit & confirmat Seruius. Sunt tamen qui ex veteribus libris contendant legendum* decernere. *At Seruius poſteritatem hoc modo legere cœpiſſe ait. Et decipit, ſi quis plus tribuit vlli libro, qui hodie reperiatur, quàm aut Seruij teſtimonio, aut Senecæ.*

Eſſentiam dicere:] *Primus, vt opinor, hunc locum emendaui: cum ante me alij omnes nullo ſenſu legerent* quid ſentiam dicere. *Vide quæ ſcripſi capite vltimo lib. 15. Variarum lectionum.*

Etiam ad noſtrum faſtidium.] *Iam enim plerique nonnulla Ciceronis, vt parum nuda & parum expolita, faſtidiebant. Idque & ex multis Senecæ locis, & ex dialogo de oratoribus, qui Tacito tribuitur, facile perſpici poteſt.*

Vſia.] *Stulte putauit Perionius pro vſia dici poſſe naturam. Neque nego eſſe quædam, in quibus huic interpretationi locus eſſe poſſit. Sed certe aliter dicẽda eſt in diſputationibus philoſophicis οὐσία, & aliter φύσις. Neque ſatis aptum eſt, quod in ſcholis tritum eſt, ſubſtantia. Vbi enim hæc ſubtiliter diſtinguenda ſunt, aliud eſt ὕπαρξις, & aliud οὐσία, aliud εἶναι, aliud ὑπάρχειν. Subſtantia autem eſt ὕπαρξις. Denique οὐσία nullo modo melius Latine dici poteſt quam eſſentia.*

ΤΟ ΟΝ.] *Vt eſſentiæ, ſic entis nomine vti neceſſe habent, qui Latine philoſophari volunt. Neque vero ita defungi queunt, vt pro ente dicant id quod eſt: alioqui in magnas ſæpenumero ſe induent difficultates. Idẽ accidit iis qui poſſibile & impoſſibile dicere, ſaltem in diſputationibus philoſophicis, reformidant: cum Plato, Ariſtoteles, Epicurus, Zeno in lingua infinitis partibus copioſiore innumerabilia tamen vocabula fingere neceſſe habuerint. Et quidem, vt de meo ſenſu libere atque ingenue fatear, multa puto ab iſtis delicatis, in S. Thoma, in Ioanne Scoto, alijſque eiuſmodi eruditiſſimis hominibus irrideri, quæ & neceſſaria ſunt & talia, vt ſi quis ea vetuſtis illis temporibus protuliſſet, magnam ei gratiam omnes philoſophiæ ſtudioſi habituri fuiſſe videantur. Nos dum teneris auribus videri volumus, tenera nobis ac puerilia eſſe ingenia, neque veræ ac ſolidæ eruditionis capacia oſtendimus.*

Illud cui nomen.] *Facit ens genus, quod diuidatur in corporale, & incorporale. Accipit igitur ens pro eſſentia. Nam entis quidem longe aliæ ſunt & apud Platonem & apud Ariſtotelem diuiſiones.*

Digitized by Google

Hoc ergo genus eſt primum.] γενικώτατον. *at ſpeciale*, ὃ γένος ὂν εἶδος εἶναι δύναται. ὑπάλληλον *Peripatetici vocant.*

Homo genus eſt.] *Immo vero* εἶδος εἰδικώτατον. *Neque ſunt hæ diuerſæ hominum ſpecies, Græcus, Romanus, Parthus: aut albus, niger, flauus: neque ſinguli homines ſpecie, ſed numero tantum differunt. Ac fatendum eſt, eſſe in his Senecam paulo craſſiorem. Nondum valde manibus hominum terebantur Ariſtotelis ſcripta, è quibus ſolis accurata & exquiſita harum rerum tractatio peti poterat.*

Stoici volunt ſuperponere.] *Notandum eſt voluiſſe Stoicos, eſſe aliud quoddam genus ipſo ente ſuperius.*

Primum genus Stoicis quibuſdam videtur, ſed quare videatur, ſubiiciam.] *Poſt verbum* videtur, *deeſt nomen eius generis, quod quidam è Stoicis ipſo ente ſuperius eſſe volebant. Quodnam autem id fuiſſe dicemus? Diuinare difficile eſt. Neque ſane eiuſmodi res eſt, in qua peruestiganda torquere ſe quiſquam diutius debeat. Proponam tamen coniecturam meam, vt de ea ab alijs iudicetur. Suſpicor igitur, genus illud ente ſuperius fuiſſe* τὸ τί: *id eſt, aliquid: atque ita Stoicos illos dixiſſe: eſſe aliquid* ὄντως ὄν, *id eſt, quod reuera eſſet: aliquid autem, quod reuera quidem non eſſet, ſed animo tamẽ ac cogitatione informaretur: quales ſunt centauri, tragelaphi, chimeræ, & ſimilia. Diuidi igitur* τὸ τὶ καὶ εἰς τὸ ὄν, καὶ εἰς τὸ μὴ ὄν: *atque ita eſſe ſuperius: quoniam & entia complectitur & non entia. In hanc ſuſpicionem adducor ex loco quodam Platonis in Sophiſta, vbi quiddam ab hoc non valde abhorrens dicere videtur. Sed hæc coniectura modo eſt: de qua quiſque, vt volet iudicabit. Commodum hæc ſcripſeram, cum ad me, tanquam cælo delapſus, homo & nobilitate generis & multarum rerum cognitione, & virtute præſtans, Antonius Franciſcus Neapolites, Panormitanus, ſummus amicus meus, venit: quem ego hos totos octo annos non videram. Is poſt illa communia, quæ in amicis, quos longo interuallo videmus, vſitata ſunt: Affero, inquit, tibi libros veteres duos, in quibus pleraque Senecæ ſcripta ſunt: quibus tu, cui eius ſcriptoris editionem iam in manibus eſſe audio, arbitratu tuo vtaris licet. Tu vero, inquam, & ſi aduentus tuus mihi per ſe iucundiſſimus eſt, nihil, quo is gratior ac iucundior fieret, adferre potuiſti. Sed ſunt ne in eis epiſtolæ ad Luciliũ? Sunt, inquit. Quæſo igitur, inſpiciamus, ecquid tuus iſte liber adimere mihi moleſtiſſimum ſcrupulum, quo nũc cum maxime torqueor, poſſit. Nec mora, hunc ipſum locũ inſpeximus: eumque in veteribus illis membranis ita ſcriptum deprehendimus.* Primum genus Stoicis quibuſdam videtur quiddam, quare videatur, ſubiiciam. *quæ ſcriptura & perſpicue vera eſt, & coniecturam illam meam non abſurdam, neque alienam fuiſſe demonſtrat.*

Nunc ad id.] *Ait apud Platonem ens ſex modis dici. Vno modo ens eſt* τὸ νοητόν, *id eſt, quod ſub ſenſum non cadit, ſed mente tantum ac cogitatione comprehenditur. Secundo ens vocatur id quod ſupra alia omnia entia eſt.* ἐπέκεινα τοῦ ὄντος, ποιοῦν αὐτὸ τ' ἄλλα πάντα. *Id eſt, Deus. Solus enim Deus vere eſt* πηγὴ πάσης τῆς οὐσίας. *Itaque ipſe de ſe in libris diuinis:* Ego ſum qui ſum. *Tertio entia vocantur Ideæ. Quarto* τὰ εἴδη. *Quinto ea quæ etiam vulgo eſſe dicuntur: id eſt, ea quæ cernimus ac tangimus. Sexto ea quæ non ſunt, ſed quaſi ſunt, vt inane, vt tempus, vt motus. Hæc duo poſtrema genera non ſatis proprie eſſe dicuntur.*

Videtur autem ſpecies eius.] *Immo ne equus quidem aut canis videtur, ſed hic equus & hic canis.*

Poëta. ἐνδόξων τῶν ἀνθρώπων, τὰ φροντίσαντα τῶν ἐν τῷ γένει, τῷ τοῦ γένους προσαγορευομένῳ ὀνόματι. *Cicero in topicis:* Homerus, propter excellentiam, commune poëtarum nomen effecit apud Græcos ſuum. *Plutarchus in ſympoſiacis:* πολλῶν ὄντων ποιητῶν, ἵνα τὸν κράτιστον ἐξαιρέτως ποιητὴν καλοῦμεν.

Quæ proprie ſunt:] *Plato in Timæo ait ideas nunquam fieri, ſemper eſſe: corporea autem omnia nũquam eſſe, ſemper fieri.*

Omnia quæ fiunt.] *Liber vetus Siculus:* Omnia quæ videmus, fiunt.

Quodcumque fieri.] *Idem liber.* Quicquid fieri.

Ante opus.] *Idea eſt*, τὸ καθόλου τὸ πρὸ τῶν πολλῶν. εἶδος, τὸ καθόλου τὸ ἐπὶ πολλῶν.

In idem flumen.] *Plato Cratylo*, Λέγει πού Ἡράκλειτος, ὅτι πάντα ῥεῖ, καὶ οὐδὲν μένει. καὶ ποταμοῦ ῥοῇ ἀπεικάζων τὰ ὄντα, λέγει, ὡς δὶς ἐς τὸν αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἂν ἐμβαίης.

Vis tu timere.] *Liber Siculus.* Vis tu non timere: *quod mihi melius & bene Latine loquentium conſuetudinis congruentius videtur*

Inuenies.] *Liber Siculus* ſumes.

Ex omni vacatione.] *Puto legendum.* Ex omni tractatione.

A philoſophia.] *Morali. hanc enim* ἐξαίρετον, *philoſophiam vocant.*

Nihil horum ſtabile, nec ſolidum.] *Idem liber:* Nihil horum ſtabile, nihil ſolidum.

In ſublime.] *Idem*, in ſublimi.

Quia materia prohibebat.] *Impie ſtulta veterum opinio, Deum voluiſſe quidem à primo omnia immortalia facere, ſed non potuiſſe, propter materiæ vitium. Quaſi non, vt cetera omnia, ita materiam condiderit, ac procrearit Deus. Recte Lactantius:* Idem materiæ fictor eſt, qui & rerum materia conſtantium.

Contemnamus omnia.] *Primum præceptum, quod è ſuperiori diſputatione ducitur. Ea quibus homines vulgo ſuperbiunt, aurum, gemmæ, poſſeſſiones, non modo magni pretij non ſunt, ſed ne ſunt quidem: vt Platoni videtur. Contemnenda igitur ſunt: ſoláque immortalia & æterna curanda.*

Illud ſimul cogitemus.] *Alterum præceptum. Mundus per ſe caducus eſt: ſed Dei prouidentia conſeruatur. Ergo corpus quoque noſtrum, quod ſuapte natura fluxum fluidúmque eſt, adhibita cura & prouidentia aliquatenus conſeruari poteſt.*

Et illi nomen.] *Cum prius Ariſtocles auito nomine diceretur Platis græce, latus. Quod autem hic de Platone dicitur, eum ſibi vitam moderata viuendi ratione produxiſſe, idem fere de Herodico Selymbriano memoriæ proditum eſt & à Platone ipſo, & ab Ariſtotele, & à Plutarcho. Et Galenus quiddam de ſe non abſimile narrat. Eiuſdem rei luculentiſſimum maximéque commemorabile exemplum vidi olim Patauij, Aloiſium Cornelium Venetum, hominem ſplendidiſſimo genere natũ, eundémque amœniſſimo ingenio, & ſuauiſſimis moribus præditum: cuius etiam libellus extat de commodis quæ ex parca & moderata viuendi ratione capiuntur. Is cum anno fere quadrageſimo ita profligata valetudine eſſet, vt à medicis prope depoſitus ac deſperatus, mortem potius quàm vitam ad breue aliquod tempus ægre extracturus videretur, ita vitam inſtituere cœpit, vt cibum ad pondus, potum ad menſuram ſumeret, neque vnquam ne tantulo quidem modum quem ipſe ſibi præſcripſerat, excederet, modicis corporis exercitationibus vteretur, curas omnes procul ab ſe ablegaret, animum ſermonibus amicorum, aliiſque honeſtis oblectationibus hilararet: quibus rebus id conſecutus eſt, vt & morborum expers vixerit, & diu medicis ſuis ſuperſtes ad extremam ſenectutem peruenerit.*

Ex ædificio putrido ac ruenti.] *Sumptum, vt opinor, è dicto quodam Gorgiæ Leontini, de quo hæc leguntur:* Γοργίας ὁ ῥήτωρ ἤδη γηραιὸς ὑπάρχων, ἐρωτηθεὶς, εἰ ἡδέως ἀποθνήσκει, ἥκιστα, εἶπεν. ὥσπερ δὲ ἐκ σαπροῦ καὶ ῥέοντος οἰκιδίου, ἀσμένως ἀπαλλάττομαι.

Mortis meras.] *Id eſt meras de morte diſputationes, quales ſunt hæ meæ.* Mortis *eſt quarti caſus, numeri pluralis.*

Digitized by Google

PINCIANVS.

CIceronem autorem huius verbi habeo.] *Caſtigandum exiſtimo*, Ciceronem autorē vſiæ verbi habeo, *quod ſequentia monſtrant.*

Natura continens fundamentum omnium?] Naturam, *non* natura, *pleraque legunt exemplaria.*

Sed id ſi neceſſe eſt, ponam quod eſſet.] *Ex veteri lectione lege*, ſed ita neceſſe eſt, ponam quod eſt.

Eſſe aliquid genus & ſpeciem.] *Sic prior editio. Eadem.* Eſſe aliud genus, eſſe & ſpeciem.

Canis eſt ſpecies.] *Verbum* eſt *nō habetur in eadem.*

Quædam anima carent.] *Eadem*, ſed ſunt quædam quæ anima carent.

Primum genus Stoicis quibuſdam videtur: ſed quare videatur, ſubiiciam.] *Exemplar correctiſſimum Facūdi & Primitini, loco illius particulæ* ſed *habet* quod: *vt ſit legendum*, Primū genus Stoicis quibuſdam videtur quod. Quare videatur. ſubiiciam. *hoc ſenſu: Viſum eſſe Stoicis, primū genus non eſſe, quod eſt: quia natura complectatur, etiam quæ non ſunt: ſed tantum, quod.*

Quæ ſunt, interrogas? Proprie Plato Ideas vocat.] *Vetus lectio:* Quæ ſunt, interrogas? Propria Platonis ſuppellex eſt. Plato Ideas vocat.

Ex quibus omnia quæ ſunt fiunt.] *Secus eadem:* ex quibus omnia quæcumque videmus fiunt.

Eorum quæ naturaliter fiunt.] *Eadem*, eorum quæ natura ſunt.

Exemplar picturæ tuæ habeo.] *Scribe* te, *non* tuæ, *ex eadem.*

In idem flumen bis deſcendimus, & non deſcendimus.] *Bona pars exemplarium breuius:* In idem flumen bis deſcendimus. *vt putem legendum, addita negatione:* in idem flumen bis non deſcendimus. *Sententia Ariſtoteli & aliis memorata.*

Tamquam ſemper futura, ac ſemper habituri.] *Vetus lectio*, tamquam aut ſemper futura, aut ſemper habituri.

Hac ratione vitium corporis vincat.] *Scribe*, ac, *non* hac *ex eadem.*

Poteſt tamen aliquatenus noſtra quoque prouidentia prorogare huic corpuſculo moram.] *Scribendum reor*, poſſe tandem aliquatenus noſtra quoque prouidentia longiorem prorogari huic corpuſculo moram.

Vtrum fex vitæ hæc ſit.] *Scribe.* Vtrum ea fex ſit. *reliqua tollenda ex vetere lectione.*

ERASMVS.

AVt turris. non erat.] *Et hæ duæ voces officiunt ſenſui. Mox proximo, pro* efficientiam, *melius erat*, efficientia: *hoc eſt, ea quæ adferunt exitium.*

Mortis moras.] *pro* moras: *habebat* conſulta: *an recte vide.*

OPSOPOEVS.

M. *ſſ.* Eſt lucum Silari iuxta illicibuſque virentem pluribus, &c. *Virgiliani vero codices vulgati li. 3. Georg.* Eſt lucos Silari circa, illicibuſque virentem Plurimus, &c. *iidem mox*, oeſtron Graij vertere.

An e legebatur, ſed fideli Virgilio, *vt ita Seneca ſcripſerit (ait Modius epiſt. 132.) parum etiam illum nouit, cui id perſuaderi poterit omnino emendandū:* ſed fidem Virgilio: *volo, puta, te adhibere. Sic ille. Et ita m. ſſ. noſtri. Ambianus vero*, ſed fidem adhibe Virgilio.

Modius idem è ſuis libris legit, diſertum & orationis, &c. *Sed noſtri diſceſſionem faciunt, & eunt in correctionem Mureti.*

M. ſſ. eſſe aliquid genus, eſſe & ſpeciem. *& ſic S. Stephani membranæ quoque apud Modium epiſt. 58. Ambianus codex*, eſſe aliquid genus & ſpeciem.

M. ſſ. Homo ſp. eſt, vt Ariſt. ait, equus ſp. eſt, canis ſpecies eſt.

M. ſſ. Sed quædā anima carent. *Statim Modius epiſt. eadem: Legunt membranæ*, corpora omnia aut animalia eſſe, aut inanimalia: *& inferius*, aut animantia ſunt aut inanimantia, *quod vtrobique mihi quidem non diſplicet, vt enim hic fortunæ Gratiæ non agantur, ſatius tamen opinor Senecam ſuis verbis loquentem audire quàm alienis. Hactenus ille. Ac priori quidem loco adſtipulatur noſtrorum vnus, alius ex parte, legens*, corp. om. aut animalia eſſe aut inanima. *Poſteriori nullus, ſed omnes faciunt cum edita lectione.*

M. ſſ. tres. Primum genus Stoicis quibuſdam videtur. Quid quare videatur, ſubiiciam.

M. ſſ. ex quibus omnia quæcūque videmus, fiunt. *Et paulo poſt*, & in aſſidua diminutione, &c.

M. ſſ. partim, ſi obſeruaueris, ſumes, quod poſſit, &c. *partem* fames: *non autem*, inuenies.

Modius epiſt. 132. Vacatio *hoc loco poſitum pro vitæ genere, valde mihi ſuſpectum eſt, oletque barbariem: cenſeamque tum membranis noſtris ſcribendū*, ex omni natione, &c. *quod valet ex omni ſecta & genere hominum, ſic enim & Satyrographus:*

> Natio comœda eſt, rides? maiore cachinno
> Concutitur, &c.

Sic ille. Nec aliter noſter Seneca lib. 7. nat. quæſt. cap. 16. Et hoc in commune de tota natione, *hiſtoricorum ſcilicet. Et lib. 6. cap. 26.* Philoſophi quoque credula natio, dixerunt.

M. ſſ. in ſublimi volit. r. o. formas, Deumque inter illa verſantem, & hoc prouidentem. *vnus.* inter illas verſantem.

M. ſſ. vtrum ea hæc ſit. *Vnde recte Pincianus collegit legendum*, vtrum ea fæx ſit.

Lipſius epi. 5. lib. 5. Legendum mortes meras. *nam tota ante epiſtola de morte. Modius epi. 58. Legunt alij* mortes meas. *ſed nugæ meræ iſta ſunt: ſcribendum*, quod lubentius quàm mortes meras lecturus es. *ita etiam Muretus cenſuit. Ne tamen in eorum ſententiam eam, monet me præter conſtantem m. ſſ. auctoritatem ſcopus Senecæ, eo ſpectans, vt doceat vitam prouidētia noſtra & frugalitate extendi poſſe, nec mortem ob ſenectutem, morbū, vel dolorem accelerandam eſſe. Ab hac parte ſtant verba:* Illud ſimul cogitemus, ſi mundum ipſum non minus mortalem, quàm nos ſumus, prouidētia periculis eximit, poſſe aliquatenus noſtra quoque prouidētia longiorem prorogari huic corpulo morā, ſi voluptates, quibus pars maior perit, potuerimus regere & coërcere. *Et iterum in calce epiſtolæ:* Eſt præterea materia quæ ducere diem poſſit. *id eſt mortem differre. Libentius itaque* mortis moras, *quàm* mortes meras: *legerim. Vale etiam mortuis dicebatur. Seruius ex Varronis logiſtoricis ad Virgilij verſum*, Salue æternum mihi maxime Palla, Æternumque vale. *& alibi Donatus ad act. 4. ſc. 11. Terent.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

NEmo noſtrum idem eſt in ſenectute qui fuit iuuenis.] *Acuta quædam circa hunc locum Duarenus in tit. de iudiciis cap. 4.*

Quam mortis meras.] *Correctio hæc Lipſio debetur. Mortis autem vox quarti eſt caſus, numeri pluralis: ſic vocat acutas has de morte diſputationes.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

VOLVPTATIS & Gaudij diſcrimen: atque hoc honeſtum verbum eſſe. Laudat deinde ſtilum Lucilij, & philoſopho verba item non negligenda; amandas etiam parabolas atque imagines. Seriò autem non obiter philoſophandum eſſe: nec nobis ipſis citò placendum. quæ adulatio nos perdit.

EPIST. LIX.

MAGNAM ex epiſtola tua percepi voluptatem. permitte enim mihi vti verbis publicis; nec illa ad ſignificationem Stoicam reuoca. Vitium eſſe voluptatem credimus. Sit ſane: ponere tamen illam ſolemus, ad demonſtrandam animi hilarem affectionem. Scio, inquam, & voluptatem (ſi 1 ad noſtrum album verba dirigimus) rem infamem eſſe, & gaudium 2 niſi ſapienti non contingere. Eſt enim animi elatio, 3 ſuis bonis viribuſque fidentis. Vulgo tamen ſic loquimur, vt dicamus, magnum gaudium nos ex illius conſulatu, aut ex nuptiis, aut ex partu vxoris percepiſſe: quæ adeo non ſunt gaudia, vt ſæpe initia futuræ triſtitiæ ſint. Gaudio autem iunctum eſt, non deſinere, nec in contraria verti. Itaque cum dicit Virgilius noſter: *Et mala mentis Gaudia*; diſerte quidem dicit, ſed parum proprie: nullum enim malum gaudium eſt. Voluptatibus hoc nomen impoſuit, & quod voluit, expreſſit: ſignificauit enim homines, 4 malo ſuo lætos. tamen ego non immerito dixeram, cepiſſe me magnam ex epiſtola tua voluptatem. Quamuis enim 5 ex iuſta cauſa imperitus homo gaudeat, tamen affectum eius impotentem, & in diuerſa ſtatim inclinaturum, voluptatem voco, opinione falſi boni motam, immoderatam & immodicam. Sed vt ad propoſitum reuertar, audi quid me in epiſtola tua delectauerit. habes verba in poteſtate: non effert te oratio, nec longius quàm deſtinaſti, trahit. Multi ſunt, qui ad id quod non propoſuerant ſcribere, alicuius verbi decore placentis vocentur; quod tibi non euenit. preſſa ſunt omnia, & rei aptata. Loqueris quantum vis, & plus ſignificas quàm loqueris. Hoc maioris rei indicium eſt. apparet animum quoque nihil habere ſuperuacui, nihil tumidi. Inuenio tamen tranſlationes verborum, vt non temerarias, ita quæ periculum ſui fecerint. Inuenio imagines: quibus ſi quis nos vti vetat, & poëtis illas ſolis iudicat eſſe conceſſas, neminem mihi videtur ex antiquis legiſſe, apud quos nondum captabatur plauſibilis oratio. Illi qui ſimpliciter, & demonſtrandæ rei cauſſa eloquebantur, parabolis referti ſunt: quas exiſtimo neceſſarias, non ex eadem cauſſa qua poëtis, ſed vt imbecillitatis noſtræ adminicula ſint, & vt diſcentem & audientem in rem præſentem adducant. 6 Sextium ecce cum maxime lego, virum acrem, 7 Græcis verbis, Romanis moribus philoſophantem. mouit me imago ab illo poſita: ire 8 quadrato agmine exercitum, vbi hoſtis ab omni parte ſuſpectus eſt, pugnæ paratum. Idem, inquit, ſapiens facere debet: omnes virtutes ſuas vndique expandat, vt vbicumque infeſti aliquid oritur, illic parata præſidia ſint, & ad nutum regentis ſine tumultu reſpondeant. Quod in exercitibus his quos imperatores magni ordinant, fieri videmus, vt imperium ducis ſimul omnes copiæ ſentiant, ſic diſpoſitæ, vt 9 ſignum ab vno datum, peditem ſimul equitémque percurrat: hoc aliquanto magis neceſſarium eſſe nobis, Sextius ait. Illi enim ſæpe hoſtem timuere ſine cauſſa, tutiſſimumque illis iter, quod ſuſpectiſſimum fuit: nil ſtultitia pacatum habet. tam ſuperne illi metus eſt, quàm infrà. vtrumque trepidat latus. Sequuntur pericula & occurrunt, ad omnia pauet: imparata eſt, & ipſis terretur auxiliis. Sapiens autem, ad omnem incurſum munitus & intentus, non ſi paupertas, non ſi luctus non ſi ignominia, non ſi dolor impetum faciat, pedem referet. Interritus & contra illa ibit, & inter illa. Nos multa alligant, multa debilitant: diu in iſtis vitiis iacuimus. elui difficile eſt. non enim inquinati ſumus, ſed infecti. 10 Ne ab alia imagine ad aliam tranſeamus, hoc quæram, quod mecum ſæpe diſpicio, quid ita nos ſtultitia tam pertinaciter teneat? Primo quia non fortiter illam repellimus, nec toto ad ſalutem impetu nitimur: deinde, quia illa quæ à ſapientibus viris reperta ſunt, non ſatis credimus, nec apertis pectoribus haurimus, leuiterque tam magnæ rei inſiſtimus. Quemadmodum autem poteſt aliquis, quantum ſatis ſit, aduerſus vitia diſcere, qui 11 quantum à vitiis vacat, diſcit? Nemo noſtrum in altum deſcendit. ſumma tantum decerpſimus: & exiguum temporis impendiſſe philoſophiæ, ſatis abundéque occupatis fuit. Illud præcipue impedit, quod cito nobis placemus: ſi inuenimus qui nos bonos viros dicat, qui prudentes, qui ſanctos, agnoſcimus. Nec ſumus modica laudatione contenti: quidquid in nos adulatio ſine pudore congeſſit,

Digitized by Google

tamquam debitum prędimus: optimos nos eſſe, ſapientiſſimos affirmantibus aſſentimur, cum ſciamus 12 illos ſæpe mentiri. Adeoq; indulgemus nobis, vt laudari velimus in id, cui contraria cum maximè facimus. Mitiſſimum ille ſe in ipſis ſuppliciis audit, in rapinis liberaliſſimum, in ebrietatibus ac libidinibus temperatiſſimum. Sequitur itaque, vt ideò mutari nolimus, quia nos optimos eſſe credimus. Alexãder cum iam in India vagaretur, & gentes, ne finitimis quidem ſatis notas, bello vaſtaret, in 13 obſidione cuiuſdam vrbis dum circuit muros, & dum imbecilliſſima mœnium quærit, ſagitta ictus, 14 diu perſedere, & incœpta agere perſeuerauit. Deinde cum, repreſſo ſanguine, ſicci vulneris dolor creſceret, & crus equo ſuſpenſum paullatim obtorpuiſſet, coactus abſiſtere, 15 *Omnes*, inquit, *iurant me Iouis eſſe filium, ſed vulnus hoc hominem eſſe me clamat.* Idem nos faciamus: cum pro ſua quęque portione adulatio infatuat, dicamus: Vos quidem me dicitis prudentem eſſe: ego autem video quàm multa inutilia concupiſcam, nocitura optem. ne hoc quidem intelligo, quod animalibus ſatietas monſtrat, quis cibo debeat eſſe, quis potioni modus: quantum capiam, adhuc neſcio. Iam docebo, quẽadmodum intelligas te non eſſe ſapientem? Sapiens ille eſt, qui plenus gaudio, hilaris & placidus, inconcuſſus, 16 cum diis ex pari viuit. Nunc ipſe te conſule: ſi numquam mœſtus es, nulla ſpes animum tuum futuri expectatione ſollicitat, ſi per dies nocteſque par & æqualis animi tenor erecti & placentis ſibi eſt: perueniſti ad humani boni ſummam. Sed ſi appetis voluptates, & vndique, & omnes: ſcito tantum tibi ex ſapientia, quãtum ex gaudio, deeſſe. Ad hoc cupis peruenire, ſed erras, qui inter diuitias illuc venturum eſſe te ſperas. Inter honores gaudium, id eſt, inter ſolicitudines quæris? iſta quæ ſic petis, tamquam datura lætitiam ac voluptatem, cauſſæ dolorum ſunt. Omnes, inquam, illi tendunt ad gaudium: ſed vnde ſtabile magnumque conſequantur, ignorant. Ille ex conuiuiis & luxuria: ille ex ambitione, & circumfuſa clientium turba: ille ex amica: alius ex ſtudiorum liberalium vana oſtentatione, & nihil ſanantibus litteris. Omnes iſtos oblectamenta fallacia & breuia decipiunt: ſicut ebrietas, quæ vnius horæ hilarem inſaniam, longi temporis tædio penſat, ſicut plauſus & acclamationis ſecundæ fauor, qui magna ſolicitudine & partus eſt, & expiandus. Hoc ergo cogita, hunc eſſe ſapientiæ effectum, gaudij æqualitatem. Talis eſt ſapientis animus, 17 qualis mundi ſtatus ſuper Lunam. ſemper illic ſerenum eſt. Habes ergo, quare velis ſapiens eſſe: quia numquam ſine gaudio eſt. Gaudium hoc non naſcitur, niſi ex virtutum conſcientia. Non poteſt gaudere, niſi fortis, niſi iuſtus, niſi temperans. Quid ergo, inquis? ſtulti ac mali non gaudent? non magis, quàm prædam nacti leones. Cùm fatigauerunt ſe vino & libidinibus, cum illos nox 18 inter vina defecit, cum voluptates anguſto corpori vltra quam capiebat ingeſtæ ſuppurare cœperunt, tunc exclamant miſeri Virgilianum illum verſum:

Namque vt ſupremam falſa inter gaudia noctem
Egerimus, noſti.

Omnem luxurioſi noctem inter falſa gaudia, & quidem tamquam ſupremam, agunt. Illud gaudium, quod deos deorumque æmulos ſequitur, non interrumpitur, non deſinit: deſineret, ſi ſumptum eſſet aliunde. Sed quia non eſt alieni muneris, nec arbitrij quidem alieni. Quod non dedit fortuna, non eripit.

I. LIPSIVS.

1. AD noſtrum album.] *Stoicum. vt in noſtro foro & tribunali ſuper iis arbitramur.*

2. Niſi ſapienti.] *Super tota ac re ego vbertim Manud. III. Diſſ. V.*

3. Suis bonis viribuſque.] *In vno libro repperi,* ſuis bonis veriſque. *& valdè placeat. Nam Gaudium omne Stoicis ex ſola virtute oritur, & conſequitur ſummum illud bonum, & ſi boni pars non eſt. Si tamen* vires *retines, ad firmum fundatumque in virtute animi ſtatum referes.*

4. Malo ſuo lætos.] *Nam & lætitia inter mala, & apud malos eſt. Cicero Tuſcul. IV. Stoicè:* Atque vt confidere decet, timere non decet; ſic quidem gaudere decet, lætari non decet: quoniam docendi cauſſa à Gaudio Lætitiam diſtinguimus. *Muretus appoſitum Afranij verſum adducit,*

Gaudebit ſapiens, lætabuntur ceteri:

Afranij, an ſuum?

5. Ex iuſta cauſſa.] *Turbent aliquem ſcripti, qui,* ex homine iſta cauſſa. *Sed fuit ſcilicet*, ex honeſta cauſſa.

6. Sextium ecce.] *Q. Sextius fuere pater & filius, vterque philoſophiæ ſtudiis ſcriptiſque noti. Nominat & laudat ſæpe noſter: itemque Suetonius in vita Craſſitij:* Dimiſſa repentè ſchola tranſiit ad Q. Sextij ſectam. *Sectam enim & ipſe fecit, aut potius illam Pythagoræ renouauit: atque inter aſſeclas etiam Flauianum illum habuit (Seneca pater lib. III. Controu. in Præfat.) de quo ſupra dixi. Meminit eius Plinius, laudabili facto, & quale olim Democriti, in præuiſa olei caritate omne illud præſtinantis.* Hoc poſtea (*inquit Plinius libr.* XVIII. *cap.* XXVIII.) Sextius è Romanis ſapientiæ aſſectatoribus Athenis fecit, eadem ratione. *Plutarchus de illo aliud memorabile habet libello. Quomodo ſentias te proficere:* Quidam, *inquit*, relicta republica & negotiis, in medio philoſophiæ curſu hærent, aut corruunt, vt Romanus ille Sextius, quem memorant relictis honoribus & magiſtratibus, cauſſa philoſophię, cum rurſus angeretur & in principio ipſa doctrina of-

Digitized by Google

ſenderet, pænè ex naui in mare ſe præcipitaſſe deſperabũdum. *Ad honores natum vides: quod noſter item Seneca, epiſt.* XCVIII. Honores repulit pater Sextius, qui ita natus vt remp. deberet capeſſere, latum clauum, Diuo Iulio dante, non recepit. *Vide etiam Manud.* I. *Diſſ.* VI.

7. Græcis verbis.] *Nam vides Athenis multum egiſſe: ſed mores, inquit, Romanos habuit graues, conſtantes. Citat tamen Latina quædam Claudianus Mamertus* II. *De Anima, cap.* IX. *ſed ab ipſo fortaſſe verſa.*

8. Quadrato agmine.] *Explicaui De Militia, lib.* V.

9. Signum ab vno.] *In teſſera, aut verbo. Hæc quoque explicata in Militia.*

10. Ne ab alia imagine.] *Manet in illa militari, vbi capti* alligantur, tenentur.

11. Quantum à vitiis vacat.] *Sapientia ſtudium inter ſubſiciua habet.*

12. Illos ſæpe mentiri.] *Dilutum eſt, & velim,* illos ſpei mentiri. *quod eſſet, cum ſciamus hæc dari ſpei, quæ à nobis aliquid captant.*

13. Obſidione cuiuſdam vrbis.] *Vrbis* Mazagarum, *vt Curtius lib.* VIII. *appellat, & factum hoc denarrat. Idem lib.* IV. *Arrianus, qui* Maſſagas *dicit, &* leuiter Alexandrum in malleolo pedis percuſſum. *At Curtius* in ſura, *& grauius vulnus facit.*

14. Diu perſedere.] *Sic ferè ſcripti: ſed meus,* diu perdere: *ex quo ego,* pergere. *velim. Nam* perfodere *vix conuenit. quia pedes ibat, vt narrat Curtius, & læſus demum iuſsit equum admoueri. Alij quidem,* diu perſtitit ire: *ſed ex interpolatione.*

15. Omnes, inquit, iurant.] *Curtius effert:* Se quidẽ Iouis filium dici, ſed corporis ægri vitia ſentire.

16. Cũ diis ex pari.] *Id eſt, pariter & æqualiter viuit. Stoicum παράδοξον, de quo ſæpe iam monui, & vel ceci in Manud.* III. *Diſſ.* XIV.

17. Qualis mundi ſtatus.] *Meliores libri,* qualis mundus ſuper Lunam: *& credo interpolatum ab iis, qui neſciebant Cælum ipſum Mundum dici. De re, vide De Ira* III. *cap.* VI. *Scripſit & poeta, de ſapiente:*

Perpetuum nulla temeratus nube ſerenum.

18. Inter vina defecit.] *Alius,* inter vitia; *& præferam.*

MVRETVS.

MAgnam.] *Cum ſe ex epiſtola Lucilij magnam voluptatem cepiſſe dixiſſet per occaſionẽ exponit quid inter ſe gaudium & voluptas è Stoicorum præſcripto differant. Tum perſequitur id quod inſtituerat, oſtenditque quid ſe potiſsime in epiſtola Lucilij delectauerit. Ad extremum docet, qualis ſit vita ſapientis: quamque vnuſquiſque noſtrum ſincere de ſe iudicare & aſſentatoribus minime credere debeat.*

Gaudium niſi ſapienti non contingere.] *Hoc eſt quod dicebat Afranius.*

Gaudebit ſapiens, lætabuntur ceteri.

Tralationes verborum.] *Quid tralatio & imago interſit, petendum ex Ariſtotele lib.* 3. *rhetoricorum, è Demetrio περὶ ἑρμηνείας, Fabio, lib.* 8. *& aliis rhetoribus.*

Apud quos nondum captabatur.] *Ita vt conſtet eos illis vſos non eſſe ad petendum populi plauſum.*

Parabolis referti.] *Tales eſſe ſolebant Syrorum & Palæſtinorum ſermones: vt & S. Hieronymus monet, & res ipſa loquitur.*

PINCIANVS.

OPinione falſi boni immoderatam & immodicam.] *Legendum,* opinione falſi boni motam immoderatam & immodicam, *ex eadem.*

Inuenio tamen tralationes verborum, vt non temerarias, ita non indecoras. Itaque periculum ſui fecerint.] *Breuius pleriq; codices:* Inuenio tamen tralationes verborum, vt nõ temerarias, ita quæ non periculum ſui fecerint. *Alij ſic:* Inuenio tralationes verborum, vt non temerarias, ita quæ periculum ſui fecerint. *Et paulo poſt,* monet *ſcribe, non* mouit.

Namq; vt ſupremam falſa inter gaudia noctem egerimus. Noſti eos totam luxuriari noctem inter falſa gaudia. Et quidẽ tamquam ſupremum agũt.] *Lego,* Namque vt ſupremam falſa inter gaudia noctem egerimus noſti. Omnem luxurioſi noctem inter falſa gaudia, & quidem tamquam ſupremam agunt, *ex vetere lectione.*

ERASMVS.

SI ad noſtrum alunm.] *Pro* ad noſtrum aluum. *Rodulphus legendum putat,* ad noſtrum album: *vt intelligas ad iudicium Stoicorum. Et magnopere placet Rodulphi ſententia.*

OPSOPOEVS.

MOdius epi. 137. *Referunt membranæ altero miſſo:* vt non temerarias, ita quæ periculum ſui fecerint. *& profecto aut ita legendũ, aut hoc modo quo iam dicã:* vt non temerarias, vt nõ indecoras, ita quæ, &c. *Hæc ille. Noſtrorũ eadem varietas eſt quæ codicũ Pinciani.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

SI ad noſtrum album.] *Quin de Stoicorum albo intelligat minime dubitandum videtur Stephano, & ſane ſic eſt. Grut.*

Sequuntur pericula & occurrunt.] *Adducit hũc verſum Senecæ Fornerius ad l.* 110. *de verb. ſignif. vt eos compeſcat qui litem his mouent:* Sequeſter dictus ab eo quod occurrenti aut quaſi ſequenti eos qui contendunt, committitur: *quaſi videlicet, quis abſurde iſdem occurrere atque idem ſequi videatur cum in illis quæ coniunctum dicuntur, ordo nullus obſeruetur, nec quicquam vtrum prius poſterius-ve ſcribatur aut dicatur interſit. l.* 14. *quidam ff. de pecul. leg.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

VOTA vulgi ſpernenda: Naturam audiendam eſſe.

EPIST. LX.

QVEROR, litigo, iraſcor. Etiamnum optas quod tibi optauit nutrix tua, aut pædagogus, aut mater? Nondum intelligis, quantum mali optauerint? O quam inimica nobis ſint vota noſtrorum? eò quidem inimiciora, quò ceſſere felicius. Iam non admiror, ſi

Digitized by Google

omnia nos à prima pueritia mala ſequuntur: inter execrationes parẽtum creuimus. Exaudiant quoque dij noſtram pro votis 1 vocem gratuitam. Quouſque poſcemus aliquid deos, quaſi nondum ipſi alere nos poſſimus? Quàm diu ſationibus implebimus 2 magnarum vrbium campos? quàm diu nobis 3 populus metet? quàm diu 4 vnius menſæ frumentum multa nauigia, & quidem non ex vno mari, ſubuehent? Taurus pauciſſimorum iugerum paſcuis impletur: vna ſilua elephantis pluribus ſufficit: homo & terra paſcitur, & mari. Quid ergo? tam inſatiabilem nobis natura aluum dedit, cum tam modica corpora dediſſet, vt vaſtiſſimorum edaciſſimorumq; animalium auiditatem vinceremus? minimè. Quantulum eſt enim quod naturæ datur? paruo illa dimittitur. Non fames nobis ventris noſtri magno conſtat, ſed ambitio. Hos itaque (vt ait Salluſtius) *ventri obedientes* animalium loco numeremus, non hominum: quoſdam verò ne animalium quidem, ſed mortuorum. Viuit is, qui ſe vtitur: qui verò latitant & torpent, ſic in domo ſunt, tamquam 5
in conditiuo. Horum licet in limine ipſo nomen marmori inſcribas, mortem ſuam anteceſſerunt.

IVSTVS LIPSIVS.

1. VOcem gratuitam.] *Quæ mercedem non trahat: externa non poſcat.*

2. Magnarum vrbium campos.] *Notat latifundia, quæ priuati illi diuites tenebant, vel vrbibus ſufficitura.*

3. Populus metet.] *Tota natio aut prouincia aliqua meſſem nobis faciet.*

4. Vnius menſæ frumentum.] *Interpretor, vnius domini & domus, quæ familiam tantam habet. Legiones enim illæ ſeruorum, vt Plinius appellat, multum frumentum requirebant: & adde cottidianam hoſpitalem menſam. Hæc autem frumenta* non ex vno mari (*ſupero, inferoque*) *aduehebantur, nec ex vna regione. Seneca epiſt.* xxcix. Amnes, magnarum gentium termini, vſque ad oſtium à fonte veſtri ſunt. Latifundiis veſtris maria cinxiſtis, trans Hadrianum, & Ionium, Ægeumque veſter villicus regnat. *Qui autem hic* inſtrumentum, *aut* ſtrumentum *eodem ſenſu pro,* frumento *ſubſtituunt, & ad menſæ apparatum referunt; falluntur, veteris moris opumque ignari.*

5. In conditiuo.] *Sepulchro, vbi condimur: quod* Conditorium *Suetonio, & vtrique Plinio.*

6. Nomen marmori.] *Ritu ſepulchrorum,* Talis hic ſitus eſt.

MVRETVS.

QVeror.] *Et hanc & duas quæ proxime ſequuntur, puto non epiſtolas eſſe, ſed fragmenta epiſtolarum.*

OPSOPOEVS.

MOdius epiſt. 58. Manu exaratus:* Quam diu vnius menſæ ſtrumentum. *vt fortaſſe ſcripſerit Seneca inſtrumentum: apparatumque conuiuiorum intellexerit, qui fere peregrinis delicijs inſtruebatur, ipſe Seneca alibi, pleniſſimeque Petronius, omneſque certatim cum alij ſcriptores, tum in primis ſatyrographi. Et ita vnus è noſtris: ac ceteri* frumentum.

Duo m.ſſ. ceteris auctius, Viuit is qui multis vſui eſt. Viuit is qui ſe vtitur. Qui vero, &c. *& ſtatim omnes cum prioribus editionibus,* quomodo in conditiuo.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

EMENDARI & immutari ſtudeamus: mortem cogitemus, vt ſemper imminentem, & vtique venturam.

EPIST. LXI.

DEſinamvs quod voluimus velle. Ego certè id ago ſenex, non eadem velle, quæ puer volui. In hoc vnũ eunt dies, in hoc noctes: hoc opus meum eſt, hæc cogitatio, imponere veteribus malis finem. Id ago, vt mihi inſtar totius vitæ, ſit dies. Nec mehercules 1 tamquam vltimum rapio, ſed ſic illum adſpicio, tamquam eſſe vel vltimus poſſit. Hoc animo tibi hanc epiſtolam ſcribo, tamquam cum maximè ſcribentem mors euocatura ſit. Paratus exire ſum, & ideò 2 fruor vita: quia quàm diu futurum hoc ſit, 3 nõn nimis pendeo. Ante ſenectutem curaui, vt benè viuerem: in ſenectute, vt benè moriar. Benè autem mori, eſt libenter mori. Da operam, ne quid vmquã inuitus facias. quidquid neceſſe eſt, futurum eſt. Repugnanti, non volenti neceſſitas eſt: in volente neceſſitas non eſt. Ita dico, qui imperia libens excipit, partem acerbiſſimã ſeruitutis effugit. facere quod nolit. Non qui iuſſus aliquid facit, miſer eſt: ſed qui inuitus facit. Itaque ſic animum componamus, vt quidquid res exiget, id velimus: & in primis finem noſtri ſine triſtitia cogitemus. antè ad mortem, quam ad vitam, præparandi ſumus. Satis inſtructa vita eſt: 4 ſed nos inſtrumentorum eius auidi ſumus. Deeſſe nobis aliquid videtur, & ſemper videbitur. Vt ſatis vixerimus, nec anni nec dies facient, ſed animus. Vixi, Lucili cariſſime, quantum ſatis erat: mortem plenus exſpecto.

Digitized by Google

IVSTVS LIPSIVS.

1. TAmquam vltimum rapio.] *Et more vulgi voluptatibus me perfundo.*

2. Fruor vita.] *Securus & lætus.*

3. Non nimis pendeo.] *Sic veteres ferè, nec muto. Non anxius ſum, neque animi pendeo.*

4. Sed nos inſtrumentorum eius.] *Scripti*, inſtrumento eius. *Vellem*, inſtruendæ eius.

PINCIANVS.

QVia quamdiu futurum hoc ſit, non minus pendo.] *Quidam pro verbis illis*, non minus pendo, nemini pendo *legunt*. *Quid ſi ſcribas* : non animi pendeo, *vel certe*, minimi pendo.

ERASMVS.

EAdem velle.] *Pro* eadem velle, *erat* ne eadem velle videar.

Tamquam maxime ſcribentem.] *Pro* maxime, *erat* cum maxime.

OPSOPOEVS.

M*Odius epiſt.132. Elegantior & ſolentior Senecæ lectio ſcripta*, tamquam me cum maxime ſcribentem, &c.

Idem epi.58.M.ſſ. Repugnāti.inuolenti neceſſitas eſt:in volente neceſſitas non eſt. vt inuolens *dicatur, quemadmodum*, imparens, *quod valet non parens*, inobediens, improlis *aut* improlus, inicitur, *& ſimilia.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

HOMINES aut negotia non abſtare Bonæ menti. Laus Demetrij.

1 EPIST. LXII.

MENTIVNTVR, qui ſibi obſtare ad ſtudia liberalia turbam negotiorum videri volunt: ſimulant occupationes, & augent, & ipſi ſe occupant. Vaco, mi Lucili, vaco: & vbicumque ſum, meus ſum. Rebus enim non me trado, 2 ſed commodo: nec conſector perdendi temporis cauſſas: & quocumque conſtiti loco, ibi cogitationes meas tracto, & aliquid in animo ſalutare verſo. Cum me amicis dedi, non tamen mihi abduco: nec cum illis moror, quibus me tēpus aliquod congregauit, aut cauſſa 3 ex officio nata ciuili, ſed cum optimo quoq; ſum: ad illos, in quocumque loco, in quocumque ſæculo fuerint, animum meum mitto. Demetrium, virorum optimum, 4 mecum circumfero, & relictis 5 conchyliatis, cum illo ſeminudo loquor, illum admiror. Quid ni admirer? vidi nihil ei deeſſe. Contemnere omnia aliquis poteſt: omnia habere nemo poteſt. Breuiſſima ad diuitias, per contemptum diuitiarum, via eſt. Demetrius autem noſter ſic viuit, non tamquam contempſerit omnia, ſed tamquam aliis 6 habenda permiſerit.

I. LIPSIVS.

1. B*Reuicula hæc eſt, vt priores: nec tamen, cum Mureto, habeo pro laciniis aut fragmentis. Sunt cogitationes & μελετήματα Senecæ, quæ voluit* EPISTOLARVM *titulo venire in lucem.*

2. Sed commodo.] *Vſum mei, non mancipium, dono.*

3. Ex officio nata ciuili.] *Quod inter ciues, de more, vſurpatur. vt ire ad Nuptias, ad Togam virilem, ad Funera, ad Salutationes.*

4. Mecum circumfero.] *Pectore geſto.*

5. Conchyliatis.] *Qui in lacernis purpureis, aut togis purpuratis.*

6. Habenda permiſerit.] *Ipſe rex, & eorum dominus: ſed vſum aliis indulget.*

OPSOPOEVS.

M*.ſſ.* vbicumque ſum ibi meus ſum. *ſic ſtatim.* quocumque conſtiti loco, ibi cogitationes meas tracto.

M.ſſ. aut cauſa ex officio nata ciuili. *quod poſtremum vocabulum etiam ex vetuſto Moniouſii cod. manuſcripto repoſuit V.C.P. Faber, comment. ad l.2. tit. de diuerſis reg. iuris antiq.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

CONSOLATORIA ſuper morte amici, ſapiens & perpulchra.

EPIST. LXIII.

GRAVITER fers deceſſiſſe Flaccum, amicum tuum: plus tamen æquo dolere te nolo. Illud, vt non doleas, vix audebo exigere: & eſſe melius ſcio. Sed cui iſta firmitas animi continget, niſi iam multum ſupra fortunam elato? Illum quoque iſta res vellicabit, ſed tantum vellicabit. Nobis autem ignoſci poteſt, prolapſis ad lacrimas: ſi non nimiæ decurrerunt, ſi ipſi illas repreſſimus. Nec ſicci ſint oculi amiſſo amico, nec fluant. lacrimandum eſt, non plorandum. Duram tibi legem videor ponere? cùm poëtarum Græcorum

maximus,

maximus, ius flendi dederit 1 in vnum dumtaxat diem: 2 cum dixerit, etiam Nioben de cibo cogitaſſe. Quæris vnde ſint lamentationes, vnde immodici fletus? per lacrimas argumenta deſiderij quærimus: & dolorem non ſequimur, ſed oſtendimus. 3 Nemo triſtis ſibi eſt. O infelicem ſtultitiam! eſt aliqua & doloris ambitio. Quid ergo? inquis. obliuiſcar amici? Breuem illi apud te memoriam promittis, ſi cum dolore manſura eſt. Iam iſtam frontem ad riſum quælibet fortuita res transferet. Non differo in longius tempus, quo deſiderium omne mulcetur, quo etiam acerrimi luctus reſidunt: cum primum te obſeruare deſieris, imago iſta triſtitiæ diſcedet. Nunc ipſe 4 cuſtodis dolorem tuum, ſed cuſtodiendi quoque elabitur: eoque citius, quò eſt acrior, deſinit. Id agamus, vt iucunda fiat nobis amiſſorum recordatio. nemo libenter ad id redit, quod non ſine tormento cogitaturus eſt. Si tamen illud fieri neceſſe eſt, vt cum aliquo nobis morſu, amiſſorum quos amauimus nomen occurrat: hic quoque morſus habet ſuam voluptatem. Nam, vt dicere ſolebat 5 Attalus noſter; Sic amicorum defunctorum memoria iucunda eſt, quomodo poma quædam ſunt ſuauiter aſpera: quomodo in vino nimis veteri 6 ipſa nos amaritudo delectat: cum vero interuenit ſpatium, omne quod angebat extinguitur, & pura ad nos voluptas venit. Si illi credimus, amicos incolumes cogitare, melle ac placenta frui eſt: eorum qui fuerunt retractatio, non ſine acerbitate quadam iuuat. Quis autem negauerit, hęc acria quoque, & habentia auſteritatis aliquid, ſtomachum excitare? Ego non idem ſentio. mihi amicorum defunctorum cogitatio, dulcis ac blanda eſt. habui enim illos, tamquam amiſſurus: amiſi, 7 tamquam habeam. Fac ergo mi Lucili, quod tuam æquitatem decet. Deſine 8 beneficium Fortunæ malè interpretari. abſtulit, ſed dedit. Ideò amicis auidè fruamur, quia quamdiu contingere hoc poſſit, incertum eſt. Cogitemus quàm ſæpe illos reliquerimus, in aliquam peregrinationem longinquam exituri: quàm ſæpe eodem morantes loco, non viderimus: intelligemus, plus nos temporis perdidiſſe in viuis. Feras autem hos, qui cum negligentiſſimè amicos habeant, miſerrimè lugent: nec amant quemquam, niſi cum perdiderunt? Ideoque tunc effuſius mœrent, quia verentur, ne dubium ſit an amauerint: ſera indicia 9 affectus ſui quærunt. Si alios habemus amicos, malè de his & meremur, & exiſtimamus: quia parum valent in vnius elati ſolatium: ſi non habemus, maiorem ipſi nobis iniuriam fecimus, quàm à fortuna accepimus. Illa vnum abſtulit: nos quēquam non fecimus. Deinde 10 ne vnum quidem amauit, qui plus quàm vnum amare non potuit. Si quis deſpoliatus, amiſſa vnica tunica, complorare ſe malit, quàm circumſpicere quomodo frigus effugiat, & aliquid inueniat quo tegat ſcapulas, nōne tibi videatur ſtultiſſimus? Quem amabas, extuliſti: quære, quem ames. Satius eſt amicum reparare, quàm flere. Scio pertritū iam hoc eſſe, quod adiecturus ſum: non tamen ideò prætermittam, quia ab omnibus dictum eſt. Finem dolendi etiam qui conſilio non fecerat, tempore inuenit: turpiſſimum autem eſt in homine prudente remedium mœroris, laſſitudo mœrendi. Malo relinquas dolorem, quàm ab illo relinquaris. quamprimum id facere deſiſte, quod, etiamſi voles, diu facere non poteris. 11 Annum fœminis ad lugendū conſtituere maiores, non vt tam diu lugerent, ſed ne diutius: viris nullum legitimum tempus eſt, quia nullum honeſtum. Quam tamen mihi ex illis mulierculis dabis, vix retractis à rogo, vix à cadauere reuulſis; cui lacrimæ in totum menſem durauerint? Nulla res citius in odium venit, quam dolor: qui recens, conſolatorem inuenit, & aliquos ad ſe adducit: inueteratus verò deridetur. nec immeritò: aut enim ſimulatus, aut ſtultus eſt. Hæc tibi ſcribo, is qui 12 Annæum Serenum, cariſſimū mihi, tam immodicè fleui, vt (quod minimè velim) inter exempla ſim eorū quos dolor vicit. hodie tamen factum meum damno, & intelligo maximam mihi cauſſam ſic lugendi fuiſſe, quòd numquam cogitaueram, mori eum ante me poſſe. Hoc vnum mihi occurrebat, minorem eſſe, & multo minorem: tamquam ordinem fata ſeruarent. Itaque aſſiduè cogitemus, tam de noſtra quā omnium quos diligimus, mortalitate. Tunc ego dicere debui: Minor eſt Serenus meus: quid ad rem pertinet? poſt me mori debet, ſed ante me poteſt. quia non feci, imparatū ſubito fortuna percuſſit. Nunc cogito omnia & mortalia eſſe, & incerta lege mortalia. Hodie fieri poteſt, quidquid vmquam poteſt. Cogitemus ergo, Lucili cariſſime, citò nos eò peruenturos, quò illū peruenisse mœremus. Et fortaſſe (23 ſi modò ſapientum vera fama eſt, recipitque nos locus aliquis) quem putamus periſſe, præmiſſus eſt.

I. LIPSIVS.

1. IN vnum dumtaxat diem.] *Homerum intelligi certum eſt, & huc aduocari. Vbi autem hoc ille? vt puta in Iliad. τ. vbi Vlyſſes Achillem à nimio luctu abſterret: atque inter alia dicit,*

> Ἀλλὰ χρὴ τὸν μὲν καταθάπτειν ὅς κε θάνῃσι,
> Νηλέα θυμὸν ἔχοντας, ἐπ' ἤματι δακρύσαντας;
> Sed ſepelire decet defunctum, pectore forti
> Conſtantes, vnamq; diem fletu indulgentes.

2. Cum dixerit, etiam Nioben.] *Hoc non indidem, ſed ex Iliade vltima eſt. in qua Achilles ita Priamo lugẽti.*

-----νῦν δὲ μνησώμεθα δόρπου.
Καὶ γάρ τ' ἠΰκομος Νιόβη ἐμνήσατο σίτου,
Τῇ περ δώδεκα παῖδες ἐνὶ μεγάροισιν ὄλοντο.
-----nunc cænæ nos quoque demus.
Namque & pulchricomam Nioben cænaſſe putandum eſt,
Etſi bis ſenos, lugeret funera, natos.

3. Nemo triſtis ſibi.] *Tale, quod Martialis de Gellia:*

Amiſſum non flet, cum ſola eſt Gellia, patrem :
Siquis adeſt, iuſſæ proſiliunt lacrimæ.
Non dolet hic, quiſquis laudari, Gellia, quærit,
Ille dolet verè, qui ſine teſte dolet.

Sed ipſa hæc verba noſter iterat, epiſt. xcix. Plus oſtentatio doloris exigit, quàm dolor. Quotuſquiſque ſibi triſtis eſt? *& plura addit in hunc ſcænicum dolorem.*

4. Cuſtodis dolorem tuum.] *Idem ad Marciam, cap.* viii. Quoties aliud egeris, animus relaxabitur: nunc te ipſa cuſtodis.

5. Attalus noſter.] *Sæpe nominat, laudatque: & audiſſe eum alibi fatetur. Sed & hoc tribuit,* quòd Etruſcorum doctrinam Græca ſubtilitate miſcuerit : ii. *Quæſt. Nat. cap.* i. *Quid Seneca pater? magis virum notificat:* Attalus, *inquit,* Stoicus, qui ſolum vertit à Seiano circumſcriptus, magnæ vir eloquentiæ, ex philoſophis, quos noſtra ętas vidit, longè & ſubtiliſſimus, & facundiſſimus : *Suaſoria* ii.

6. Ipſa nos amaritudo.] *Catullus :* Ingere mi calices amariores. *Et eſt primo in vino veteraſcente δριμύτης quædam, vt Galenus appellat, id eſt* acritudo ; *denique poſtremò πικρότης,* amaritudo.

7. Tamquam habeam.] *Cogitatione enim fruor, & mihi repræſento.*

8. Beneficium Fortunæ.] *Nam & amici inter res externas ſunt: etſi non amicitia. Fortuna in illos ius habet. Itaque malè huic* Naturæ *ſubſtituunt, præter libros.*

9. Affectus ſui Quærunt.] *Ita & meus : tamen aliquot ſcripti auctius,* affectus ſui relinquunt, & quærunt. *Vacare alterum verbi videtur : niſi reſcribas,* relinquere quærunt.

10. Ne vnum quidem amauit.] *Quare? quia amicitia ſociabilis virtus eſt: nec, vt laſciuus ille amor, in vnum fertur.*

11. Annum Fœminis.] *Ita annum in quocumque alio luctu, annum, dico, communem : at illum Romuli decem menſium, in luctu viri. Dixi aliquid Conſol. ad Helu. c.* xv.

12. Annæum Serenũ.] *Cui de tranquillitate inſcripſit. Obiit autem præcipiti fato, de quo Plinius. lib.* xxii. Fungi familias nuper interemere, & conuiuia tota. Annæum Serenum, Præfectum Neronis Vigilum, & Tribunos, & Centuriones.

13. Simodò ſapientũ.] *Dubiè & trepidè ſuper immortalitate, vt aliis. Vide me Phyſiol.* iii. *Diſſ.* xi. *&* xiv.

MVRETVS.

MOleſte fers.] *Liber Sicilienſis pro his duabus vocibus habet,* Grauiter fero. *quod mihi ſine controuerſia melius videtur, & ſi librum illum citius habuiſſem, vtique ſcripturam illam ſequutus eſſem.*

Ipſa nos amaritudo delectat.] *Inde eſt illud Catulli,*

Miniſter vetuli puer Falerni,
Ingere mi calices amariores.

PINCIANVS.

DEſine beneficium naturæ male interpretari.] *Omnis antiqua lectio* fortunæ *agnoſcit, non* naturæ. *qua ſcriptura videtur confirmari verbis ſequentibus:* Maiorem ipſi nobis iniuriam fecimus, quàm à fortuna accepimus.

Quia ab hominibus dictum eſt.] Omnibus *lege, non* hominibus, *ex eadem.*

OPSOPOEVS.

M*ſſ. optimi,* Moleſte fero. *Quod ſequitur de vini amaritudine, explicatur à Brodeo Miſcellan. cap.* 3. *lib.* 1.

Fortunæ *reponendum eſt loco* naturæ. *illud agnoſcunt omnes tam noſtri, quam Pinciani codices, & iubet ita ratio. Amici enim inter fortunæ bona recẽſentur: & illorum poſſeſſio ac fruitio, fortunæ beneficium eſt, non naturæ. Liquet hoc ex ſequentibus :* ſi non habemus *(alios amicos ſc.)* maiorem ipſi nobis iniuriam fecimus, quam à fortuna accepimus. Illa vnum abſtulit: nos quemcũque *(ita m.ſſ.)* non fecimus. Quemcumq; *è ſuis codd. laudat etiam Modius epiſt.* 132. *vt quod magis ſententiam philoſophi explicet : quæ eſt, fato nobis erepto aliquo amico, vno quidem eius culpa nos priuari, at noſtrapte omnibus iis carere, quibus nos non inſinuauimus.*

Superiores editiones & m.ſſ. ne vnum quidem nimis amauit.

Interiit iſte Annæus fungorum eſu. Plinius nat. hiſt. lib 22. *c.* 23. *Fungi familias nuper interemere, & tota conuiuia, Annæum Serenum præfectum Neronis Vigilum, & Tribunos, & Centuriones.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

QVomodo in vino nimis veteri ipſa nos amaritudo delectat.] *vnde Catullus apud Gellium lib.* 7. *cap.* 20.

Miniſter vetuli puer Falerni,
Ingere mi calices amariores.

Plura Brodæus lib. 1. *cap.* 3. *Miſcellaneorum.*

Annum fœminis ad lugendum conſtituerunt maiores.] *hac de re multa apud Briſſonium lib. de iure Connub. item lib.* 10. *de verb. ſign. & Ræuardum li.* 1. *c.* 20. *Variorum.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

Q. SEXTII laudatio, & ipſius deinde Sapientiæ. Veteres eius auctores venerandos, & nos tamen poſſe adiicere.

EPIST. LXIV.

FVISTI heri nobiſcum. Potes queri, ſi heri tantum : ideo adieci, nobiſcum : mecum enim ſemper es. Interuenerant quidam amici, propter quos maior fumus fieret : non

Digitized by Google

hic qui erumpere ex lautiorum culinis, & 1 terrere vigiles ſolet: ſed hic modicus, qui hoſpites veniſſe ſignificaret. Varius nobis ſermo fuit, vt in conuiuio, nullam rem vſque ad exitum adducens, ſed aliunde alio tranſiliens. lectus eſt deinde liber Q. Sextij patris, magni, ſi quid mihi credis, viri, &, 2 licet negent Stoici. 3 Quantum in illo, dij boni, vigoris eſt, quantum animi? hoc non in omnibus philoſophis inuenies. Quorumdam ſcripta clarum habent tantum nomen: cetera exſanguia ſunt. Inſtituunt, diſputant, cauillantur: non faciunt animum, quia non habent. Cum legeris Sextium, dices: Viuit, viget, liber eſt, ſupra hominem eſt, dimittit me plenum ingentis fiduciæ. In quacumque poſitione mentis ſim, cum lego hunc (fatebor tibi) libet omnes caſus prouocare, libet exclamare; Quid ceſſas fortuna? congredere. paratum vides. Illius animum induo, qui quærit vbi ſe experiatur, vbi virtutem ſuam oſtendat:

Spumantemque dari pecora inter inertia votis
Optat aprum, aut fuluum deſcendere monte leonem.

Libet aliquid habere quod vincam, cuius patientia exercear. Nam hoc quoque egregium Sextius habet, quod & oſtendet tibi beatæ vitæ magnitudinem, & deſperationē eius non faciet. Scies, illam eſſe in excelſo, ſed volenti penetrabilem. hoc quidem virtus tibi ipſa præſtabit, vt illam admireris, & tamen ſperes. Mihi certe temporis multum auferre ſolet contemplatio ipſa ſapientiæ. non aliter illam intueor obſtupefactus, quam ipſum interim mundum, quem ſæpe tamquam ſpectator nouus video. Veneror itaque inuenta ſapientiæ, inuentoreſque: adire tamquam multorum hereditatem iuuat. Mihi iſta acquiſita, mihi laborata ſunt. Sed agamus bonum patrem familiæ: faciamus ampliora, quæ accepimus. maior iſta hereditas à me ad poſteros tranſeat. Multum adhuc reſtat operis, multumque reſtabit: nec vlli nato poſt mille ſæcula præcludetur occaſio, aliquid adhuc adiiciendi. Sed etiam ſi omnia à veteribus inuenta ſunt: hoc ſemper nouum erit, vſus, & inuentorum ab aliis ſcientia & diſpoſitio. Puta relicta nobis medicamenta, quibus ſanarentur oculi. non opus eſt mihi alia quærere: hæc tantum morbis & temporibus aptanda ſunt. Hoc aſperitas oculorum conleuatur. hoc palpebrarum craſſitudo tenuatur. hoc vis ſubita & humor auertitur hoc acuitur viſus. Teras iſta oportet, & eligas tempus, adhibeas ſingulis modum. Animi remedia inuenta ſunt ab antiquis: quomodo autem admoueantur, aut quando, noſtri operis eſt quærere. Multum egerunt qui ante nos fuerunt, ſed non peregerunt: ſuſpiciendi tamen ſunt, & 4 ritu deorum colendi. Quid ni ego magnorum virorum & imagines habeam, incitamenta animi, & natales celebrem? Quid ni illos honoris cauſſa ſemper appellem? Quam venerationem præceptoribus meis debeo, eamdem illis præceptoribus generis humani, à quibus tanti boni initia fluxerunt. Si conſulem videro aut prætorem, omnia quibus honor haberi ſolet, faciam: 5 equo deſiliam, 6 caput adaperiam, ſemita cedam. Quid ergo? Marcum Catonem vtrumque, & Lælium Sapientem, & Socratem cum Platone, & Zenonem, Cleanthemque, in animum meum ſine dignatione ſumma recipiam? Ego vero illos veneror, & tantis nominibus ſemper aſſurgo.

IVSTVS LIPSIVS.

1. Terrere vigiles.] *Tertullianus Apolog. capite* XXXVIII. Ad fumum cænæ Serapicæ ſparteoli excitabuntur: *id eſt vigiles, qui ſcilicet incendiis curabant.*

2. Licet negent Stoici.] *Quidam libri*, neget. *Ipſe aut alij negabant, & Pythagoricum inſcribebant: ſed ſententiis decretiſque Stoicus erat. Vide Manuduct.* 1. *Diſſert.* VI.

3. Quantum in illo.] *Hæc omnia de noſtro ſi accipis, eleganter & iuſte facis: nec potuit verius ſe deſcripſiſſe.*

4. Ritu deorum colendi.] *Lucretius:*

——nonne decebit
Hos homines numero diuum dignarier
eſſe?

5. Equo deſiliam.] *De hoc ritu dixi Elector.* 1. *cap.* XXI.

6. Caput adaperiam.] *Petaſo detracto, ſi habeam: vel veſtis lacinia, vt ſolent caput etiam tegere. Nam in vrbe pilleos non geſtabant. Fuſe dixi in libello extremo, De Amphitheatro.*

PINCIANVS.

Sed hæc tamen morbis & temporibus aptanda ſunt.] Modis *legendum, non* morbis. *ex eadem indicant id etiam verba authoris paulo poſt:* Teras iſta oportet, & eligas tempus, adhibeas ſingulis modum.

OPSOPOEVS.

Mſſ. Quantus in illo, di boni, vigor eſt. *Modius epiſt.* 58. *Non diſplicebat quod erat in S. Stephani libro veteri*, omnia quibus honor honori haberi ſolet, faciam. *vt honor loco poſteriore pro magiſtratu accipiatur ſolenni I.c. noſtri more. Idem noſtri tranſpoſita ſaltem vnica dictione*, om. q. honor haberi ſol. &c.

GRVTERVS ET IVRETVS.

Sed hic modicus, qui hoſpites veniſſe ſignificaret.] *In v. c.* ſignificet. *quod magis ſequ[illegible]. Sed moneo latitare hic vitium occultiſſimum, nec deprehendere*

potuiſſem ſine ſcriptura veteri, licet mendoſa. Priſcus codex habet hic medicus, *vnde coniicio Senecam ſcripſiſſe*, hic medius, *vt nomine* medij ignis, *deſignet moderatum honeſtumque ciborum apparatum, qui non ſit ex opiparis, nec ex vilioribus. nam etſi noui iſti hoſpites non aduenissent, non tamen propterea domi focus modicus deſinebat. Hæc autem* medicus, medius, & modicus, *ſæpe inuicem confunduntur in priſcis exemplaribus. Iuretus.*

Equo deſiliam.] *Clarum id ex Liuij, Valerij, Plutarchi hiſtoria de Q. Fabio: etiam ex Dione, apud quem lib. 36. Pompeius deſcendere ſibi equo Tigranem regem iuſſit per lictorem. petatur hac de re Lipſius lib. 1. Elect. cap. 23.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

PHYSIOLOGICA tractat, de Cauſſa & Materia. Quatenus vtilia, docet: ſi cum modo tractentur, & bono fine, id eſt vitæ. Attolli per hæc animum ad Deum, & Honeſtum.

EPIST. LXV.

HESTERNVM diem diuiſi cum mala valetudine, antemeridianum illa ſibi vindicauit, poſtmeridiano mihi ceſſit. Itaque lectione primum tentaui animum: deinde cum hanc recepiſſet, plus illi imperare auſus ſum, imo permittere. Aliquid ſcripſi, & quidem intentius, quam ſoleo, dum cum materia difficili contendo, & vinci nolo: donec interuenerunt amici, qui mihi vim afferrent, & tamquam ægrum intemperantem coërcerent. In locum ſtili ſermo ſucceſſit: ex quo eam partem ad te perferam, quæ in lite eſt. te 1 arbitrum adegimus: plus negotij habes quam exiſtimas. 2 Triplex cauſſa eſt. Dicunt, vt ſcis, Stoici noſtri, duo eſſe in rerum natura, ex quibus omnia fiant: 3 cauſſam & materiam. Materia iacet iners, res ad omnia parata, ceſſatura, ſi nemo moueat. Cauſſa autem, 4 id eſt ratio, materiam format, & quocumque vult verſat: ex illa varia opera producit. Eſſe debet ergo vnde aliquid fiat, deinde à quo fiat: hoc cauſſa eſt, illud materia. Omnis ars imitatio eſt naturæ: itaque quod de vniuerſo dicebam, ad hæc transfer, quæ ab homine facienda ſunt. Statua, & materiam habuit, quæ pateretur artificium: & artificem, qui materiæ daret faciem. Ergo in ſtatua materia æs fuit, cauſſa artifex. Eadem conditio rerum omnium eſt. ex eo conſtant quod fit, & ex eo quod facit. Stoicis placet 5 vnam cauſſam eſſe, id quod facit. 6 Cauſſam Ariſtoteles putat tribus modis dici. Prima, inquit, cauſſa eſt ipſa materia, ſine qua nihil poteſt effici. Secunda opifex. Tertia forma, quæ vnicuique operi imponitur, tamquam ſtatuæ. nam hanc Ariſtoteles Idos vocat. Quarta quoque, inquit, his accedit, propoſitum totius operis. Quid ſit hoc aperiam. Æs prima ſtatuæ cauſa eſt: numquam enim facta eſſet, niſi fuiſſet id ex quo ea funderetur, ducereturve. Secunda cauſſa artifex eſt: non potuiſſet enim æs illud in habitum ſtatuæ figurari, niſi acceſſiſſent peritæ manus. Tertia cauſſa eſt forma: neque enim ſtatua iſta Doryphoros aut Diadumenos vocaretur, niſi hæc illi eſſet impreſſa facies. Quarta cauſſa eſt; faciendi propoſitum: nam niſi hoc fuiſſet, facta non eſſet. Quid eſt propoſitum? quod inuitauit artificem, quod ille ſecutus fecit. Vel pecunia eſt hoc, ſi venditurus fabricauit: vel gloria, ſi laborauit in nomen: vel religio, ſi donum templo parauit. Ergo & hæc cauſſa eſt, propter quam fit. An non putas inter cauſſas facti operis numerandum, quo remoto factum non eſſet? His quintam Plato adiicit exemplar, quam 7 ipſe Ideam vocat: hoc eſt enim ad quod reſpiciens artifex, id quod deſtinabat, efficit. Nihil autem ad rem pertinet, vtrum foris habeat exemplar, ad quod referat oculos; an intus, quod ſibi ipſe concepit & poſuit. Hæc exemplaria rerum omnium Deus intra ſe habet, numeroſque vniuerſorum quæ agenda ſunt, & modos mente complexus eſt. plenus his figuris eſt, quas Plato Ideas appellat, immortales, immutabiles, infatigabiles. Itaque homines quidem pereunt: ipſa autem humanitas ad quam homo effingitur, permanet; & hominibus laborantibus, intereuntibus, illa nil patitur. 8 Quinque ergo cauſſæ ſunt, vt Plato dicit: Id ex quo, id à quo id quo, id ad quod, id propter quod. nouiſſime id quod ex his eſt. Tamquam in ſtatua (quia de hac loqui cœpimus.) Id ex quo, æs eſt: Id à quo, artifex eſt: Id quo, forma eſt, quæ aptatur illi: Id ad quod, exemplar eſt, quod imitatur is qui facit: Id propter quod, facientis propoſitum eſt. Id quod ex iſtis eſt, ipſa ſtatua. Hæc omnia mundus quoque (vt ait Plato) habet. Faciens, hic Deus eſt: Ex quo fit, hæc materia eſt: Forma, hæc eſt habitus, & ordo mundi quem videmus: Exemplar, ſcilicet ad quod Deus hanc magnitudinem operis pulcherrimi fecit: Propoſitum, propter quod fecit. Quæris, quid ſit propoſitum Deo? Bonitas, ita certe Plato ait. Quæ Deo faciendi mundum cauſſa fuit? bonus eſt, bono nulla cuiuſquam boni inuidia eſt. Fecit itaque quam optimum potuit. Fer ergo iudex ſententiam & prnouncia,

quis tibi veriſimillimum videatur dicere, non quis verum dicat. id enim tam ſupra nos eſt, quam ipſa veritas. Hæc quæ ab Ariſtotele & Platone ponitur turba cauſſarum, aut nimium multa, aut nimium pauca comprehendit. Nam ſi quocumque remoto quid effici non poteſt, id cauſſam iudicant eſſe faciendi, pauca dixerunt. Ponant inter cauſſas tempus. nihil ſine tempore poteſt fieri. Ponant locum. ſi non fuerit vbi fiat aliquid, ne fiet quidem. Ponant motum. nil ſine hoc nec fit nec perit: nulla ſine motu ars, nulla mutatio eſt. Sed nos nunc primam & generalem cauſſam quærimus. hæc ſimplex eſſe debet. nam & materia ſimplex eſt. Quærimus, quid ſit cauſſa: Ratio faciens, id eſt, Deus. Ita enim quæ nunc retuli, non ſunt multæ & ſingulæ cauſſæ, ſed ex vna pendēt, ex ea quæ facit. Formam dicis cauſſam eſſe: hanc imponit artifex operi. pars eſt, non cauſſa. Exemplar quoque non eſt cauſſa, ſed inſtrumētum cauſſæ neceſſarium. Sic neceſſarium eſt exemplar artifici, quomodo ſcalprum, quomodo lima. ſine his procedere ars non poteſt. non partes tamen hæc artis, aut cauſſæ ſunt. Propoſitum, inquit, artificis, propter quod ad faciendum aliquid accedit, cauſſa eſt. vt ſit cauſſa, non eſt efficiens cauſſa, ſed ſuperueniens. Hæ autem innumerabiles ſunt: nos de cauſſa quærimus generali. Illud vero non pro ſolita ipſis ſubtilitate dixerunt, totum mundum & conſummatum opus, cauſſam eſſe. multum enim intereſt inter opus, & cauſſam operis. Aut fer ſententiam: aut (quod facilius in eiuſmodi rebus eſt) 9 nega tibi liquere, & nos reuerti iube. Quid te, inquis, delectat tempus inter iſta conterere, quæ tibi nullum affectum eripiunt, nullam cupiditatem abigunt? Ego quidem priora illa ago ac tracto, quibus pacatur animus, & me prius ſcrutor: deinde hunc mundum. Ne hoc quidem tempus, vt exiſtimas, perdo. Iſta enim omnia ſi non cōcidantur, nec in hanc ſubtilitatem inutilem diſtrahantur attollunt & leuant animum, qui graui ſarcina preſſus, explicari cupit, & reuerti ad illa quorum fuit. Nam corpus hoc animi pondus ac pœna eſt: premente illo vrgetur, 10 in vinculis eſt, niſi acceſſit philoſophia; & illum reſpirare rerum naturæ ſpectaculo iuſſit, & à terrenis dimiſit ad diuina. Hæc libertas eius eſt, hæc euagatio: ſubducit interim ſe cuſtodiæ in qua tenetur, & cælo reficitur. Quemadmodum artifices ex alicuius rei ſubtilioris intentione, quæ oculos defatigat, ſi malignum & 11 precarium lumen habent, in publicum prodeunt, & in aliqua regione ad populi otium dedicata oculos libera luce delectant: ſic animus in hoc triſti & obſcuro domicilio cluſus, quoties poteſt, apertum petit, & in rerum naturæ contemplatione requieſcit. Sapiens aſſectatorque ſapientiæ adhæret quidem in corpore ſuo, ſed optima ſui parte abeſt, & cogitationes ſuas ad ſublimia intendit, & 12 velut ſacramento rogatus, hoc quod viuit ſtipendium putat: & ita formatus eſt, vt illi nec amor vitæ, nec odium ſit, patiturque mortalia, quamuis ſciat ampliora ſupereſſe. Interdices mihi inſpectione rerum naturæ, ac toto abductum rediges in partem? Ego non quæram, quæ ſint initia vniuerſorum, quis rerum formator, quis omnia in vna maſſa & materia inerti conuoluta diſcreuerit? Non quæram, quis ſit artifex huius mundi? qua ratione tanta magnitudo in legem & ordinem venerit? quis ſparſa collegerit, confuſa diſtinxerit, 13 in vna deformitate latentibus faciem diuiſerit? 14 vnde lux tanta fundatur? ignis ſit, an aliquid igne lucidius? Ego iſta non quæram? ego neſciam vnde deſcenderim? 15 ſemel hæc mihi videnda ſint, an ſæpe? Neſciam quo hinc iturus ſim? 16 quæ ſedes exſpectet animam, ſolutam legibus ſeruitutis humanæ? Vetas me cælo intereſſe, id eſt, iubes me viuere capite demiſſo? Maior ſum, & ad maiora genitus, quā vt mancipium ſim mei corporis: quod equidem non aliter adſpicio, quam vinculum aliquod libertati meæ circumdatum. Hoc itaque oppono fortunæ, in quo reſiſtat; nec per illud ad me vllum tranſire vulnus ſino. Quidquid in me poteſt iniuriam pati, hoc eſt in hoc obnoxio domicilio: animus liber habitat. numquam caro iſta compellet ad metum, numquam ad indignam bono ſimulationem, numquam in honorem huius corpuſculi mentiar. Cum viſum fuerit, diſtraham cum illo ſocietatem: & nunc tamen dum hæremus, non erimus æquis partibus ſocij: animus ad ſe omne ius ducet. Contemptus corporis ſui, certa libertas eſt. Vt ad propoſitum reuertar, huic libertati multum conferet & illa, de qua modo loquebamur, inſpectio. Nempe vniuerſa 17 ex materia & ex Deo conſtant: Deus iſta temperat, quæ circumfuſa rectorem ſequuntur, & ducem. Potentius autem eſt quod facit, quod eſt Deus, quam materia patiens Dei. Quem in hoc mundo locum Deus obtinet, hunc in homine animus: quod eſt illic materia, id nobis corpus eſt. Seruiant ergo deteriora melioribus: fortes ſimus aduerſus fortuita: non contremiſcamus iniurias, non vulnera, non vincula, non egeſtatem. Mors quid eſt? aut finis eſt, aut tranſitus. nec deſinere timeo; idem eſt enim quod non cœpiſſe: nec tranſire; quia nuſquam tam anguſte ero.

IVSTVS LIPSIVS.

1. ARbitrũ adegimus.] *Priſci libri*, adduximus. *vnde verius fortaſſe*, addiximus. *Briſſonium in Formulis vide.*

2. Triplex cauſſa eſt.] *Lis triplex eſt : ſiue in triplici cauſſa captus es addictuſque iudex.*

3. Cauſſam & Materiam.] *Explicaui partim Phyſiol.* I. *Diſſ.* IV. *partim lib.* II. *Diſſ* II.

4. Id eſt ratio.] *Sic Stoici loqui amant: quia velut Ratione Deus per Materiam diſcurrit, & operatur. Vide Conſol. ad Helu. cap.* VIII. *De Vit. beat. cap.* XXXII.

5. Vnam cauſſam eſſe.] *Deum, qui efficit: nam Materia patitur.*

6. Cauſſam Ariſtoteles.] *Quattuor genera facit* I. *Poſtphyſic. cap.* III. *&* II. *Phyſic. cap.* III. *Efficientem, Formalem, Materialem, Finalem.*

7. Ipſe Ideam vocat.] *Dixi Phyſiol.* II. *Diſſ.* III.

8. Quinque ergo cauſſæ, vt Plato.] *Plutarchus tamen breuius ex eius mente diuidit:* Platoni, *inquit*, Τριχῶς τὸ αἴτιον λέγεται· ὑφ' οὗ, ἐξ οὗ, πρὸς ὅ. κυριώτερον δ' ἡγεῖται τὸ ὑφ' οὗ. τοῦτο δ' εἶναι τὸ ποιοῦν, ὅ ἐστι νοῦς. tripliciter cauſſa dicitur, A quo, Ex quo, Ad quod. Proprie vero dixi maxime cenſet eã, A quo quæ eſt Efficiens, id eſt Mens. *Cum ſic diuidit, intelligit* Efficientem, Materialem, Finalem. *Tum autem* Exemplaris, & Formalis, *in* Efficiente *intelliguntur incluſæ.*

9. Nega tibi liquere.] *A Romano ritu, in re ambigua*, Non liquet *pronunciantium.*

10. In vinculis eſt.] *Ideo Græci corpus hoc* δέμας *vocant*, ὡς δεδεμένης ὑπ' αὐτοῦ τῆς ψυχῆς ἐνταῦθα παρὰ φύσιν: tamquam ligata hic ab ipſo anima, præter naturam.

11. Precarium lumen.] *Varie corruptum in libris: ſed hoc rectum eſt. Precarium autem lumen, modicum non iuſtum, & vt ſolent quæ precibus impetrantur.*

12 Velut ſacramento rogatus.] *Ita ſupra dictum*, Vitam militiam eſſe.

13. In vna deformitate.] *In chao.*

14. Vnde lux tanta.] *A Sole nimirum.*

15. Semel hæc mihi.] *Ad* παλιγγενεσίαν *Stoicam ſpectat, de qua ego Phyſiol.* II. *Diſſ.* XXI. *Fortaſſe & ad Pythagoricam, de qua item ego Phyſiol.* III. *Diſſ.* XII.

16. Quæ ſedes exſpectet.] *Aliqua ſublunaris, vt Stoici cenſent : ac vide me Phyſiol.* III. *Diſſ.* XIV.

17. Ex Materia & ex Deo.] *Non ſolũ à Deo, ſed ex Deo: & ſæpe ſic loquuntur. Quid ita? quia omnibus caloris & ignis aliquid inſitum, qui eſt ipſe Stoicis Deus, & omnia permanat.*

MVRETVS.

HEſternum.] *Diſputationem quãdam ſibi cum amicis fuiſſe de cauſis rerum, de quibus expoſitis ſententiis inter ſe diſſidentibus Platonis, Ariſtotelis, Stoicorum, Lucilium arbitrum facit.*

PINCIANVS.

ESſe debet ergo vnde aliquid fiat. Denique à quo fiat.] *Scribe*, Eſſe ergo debet vnde aliquid fiat. Deinde à quo fiat. *ex eadem.*

Nulla ſine motu ars, nulla mutatio eſt.] *In quibuſdam codicibus* imitatio *habetur, non* mutatio.

Ne hoc quidem tempus, vt exiſtimas, perdo.] *Lege*, Nec ego hoc quidem tempus, &c. *ex vetere lectione.*

Quemadmodum artifices ex alicuius rei ſubtilioris intentione, quæ oculos defatigat.] *Scribendum*, Quemadmodum artifices cum alicuius rei ſubtilioris intentione oculos, defatigant, *ex eadem. Quidam tamen codices non* intentione, *ſed* inſpectione *præferunt. Cui lectioni ſuffragantur verba, quæ non multo poſt habentur :* Interdices mihi inſpectionem rerum naturæ. *& paulo ante calcem :* Et illa, de qua modo loquebamur inſpectio.

Et velut ſacramento ligatus.] Rogatus, *non* ligatus, *eadem.*

An ſæpe naſcendum quo hinc iturus ſim.] *Legendum reor*, an ſæpe. Neſciam quo hinc iturus ſim?

Et nunc cum hæremus,] *vetus lectio*, & nunc tamen dum hæremus.

OPSOPOEVS.

PRobe tres m.ſſ. poſt meridiano mihi ceſſit. *vt alicui loco cedere dicimus, ita malam valetudinem ſibi poſtmeridiano tempore ceſſiſſe Seneca ſcribit.*

M.ſſ. tres, te arbitrum adduximus, *vnus* addiximus. *Lipſius Elect.* I. *cap.* 16. *Repone (aut) phraſin fori veteris*, te arbitrum adigimus. *quæ notatam ex Cicerone & Iis.*

M.ſſ. Putas inter cauſas facti operis eſſe numerandum.

M.ſſ. duo recte in accuſandi caſu, Faciẽtem, hic Deus eſt: *& deinde*, Formam, hæc, &c. *depẽdent enim à præcedentibus*, Hæc omnia mundus quoque habet.

Modius epiſt. 132. *Iſta* bona fecit, *inducere nos iubent membranæ S. Stephani, & alteræ Prædicatorum Herbipolenſium: & ſequitur ſane immediate*, fecit itaque quam optimum potuit. *noſtræ idem iubent.*

M.ſſ. duo, ſi malignũ & præclarum lumen habent. *Hæc duo coire non poterant, conciliarunt itaque adiectione negatiuæ* non : *in impreſſis quidem libris.* ſi malignum & non præclarum lumen habent: *in ſcripto vno autẽ*, ſi mal. & precl. lumen non habent. *Errorum labyrinthus eſt vbi ſemel à vero diſceſſeris. Hic ergo gradum ſiſtamus, & veritatis viam ab Ambiano codice indicatam ſequamur. Eccam, quæ nihil planius :* ſi malignum & precarium lumen habent.

Rectius duco, in vna deformitate iacentibus faciem diuiſerit, *è m. ſſ.*

Cuſa lectio eſt à Pinciano, at m.ſſ. an ſæpe naſcendum: quo, &c.

M. ſſ. 7. quam vinculum aliquod libertati meæ circundatum. *Iidem ſtatim.* Potentius autem eſt ac precioſius quod facit, &c.

GRVTERVS ET IVRETVS.

IN locum ſtili ſermo ſucceſſit.] *v. e.* in loco *cuius exempla notauit ſup. Iuretus ad lib. de benef.*

Homines quidem pereunt : ipſa autem humanitas, ad quam homo effingitur, permanet] *P. Faber li.* 2. *Semeſt. c.* 1. *obſeruat* humanitatem *hic notare ideam quandam hominis. quin & Stephanus lib.* 2. *Proodop. c. vlt. ait verbum hoc non id ſonare, quod paſſim apud Latinos eo ſignificatur, ſed id quod Græcis ſonat* ἀνθρωπότης: *atque eius adeo exemplar effictum.*

Non quis verum dicat,] *v. c. Iureti*, veriſſimum.

Nega tibi liquere, & nos reuerti iube.] *Solebant iudices in re ambigua & dubia ita ſe iudicandi neceſſitate expedire, ſi pronunciarent* ſibi non liquere. *l.* 13. *§. vlt. ff. de arbit. l.* 36. *ff. de re iud. Nec in publicis tantum, ſed in priuatis hanc pronunciandi formulam locum ſibi vindicaſſe arguit locus iſte Senecæ. Plura hac de re Briſſonius libr.* 10. *de verb. ſign. & lib.* 5. *de formulis.*

Digitized by Google

ARGVMENTVM I. LIPSI.

CLARANVM ſenem, ſed alacrem eſſe: eumdem corpore deformem, animo honeſtum. Non refert de caſa, in qua is habitet. Diſcrimen Bonorum Stoicis: & omnia paria eſſe. Quid ergo? idem Gaudium, & Patientia? idem quod ad Virtutem: non ad Materiam. Externa etiam, non dare Boni augmentum. Hæc diffuſe, piſtinEte, pulchre. O legamus, & aptemus!

EPIST. LXVI.

CLaranum condiſcipulum meum vidi, poſt multos annos 1 non puto exſpectas, vt adijciam ſenem: ſed mehercules viridem animo ac vigentem, & cum corpuſculo ſuo colluctantem. Inique enim ſe natura geſſit, & talem animum 2 male collocauit: aut fortaſſe voluit hoc ipſum nobis oſtendere, poſſe ingenium fortiſſimum ac beatiſſimum ſub qualibet cute latere. Vicit tamen omnia impedimenta: & ad cetera contemnenda à contemptu ſui venit. Errare mihi viſus eſt qui dixit:

Gratior eſt pulchro veniens è corpore, virtus.

nullo enim honeſtamento eget: ipſa & magnum ſui decus eſt, & 3 corpus ſuum conſecrat. Certe Claranum noſtrum cœpi intueri: 4 formoſus mihi videtur, & tam rectus corpore, quam eſt animo. Poteſt ex caſa vir magnus exire: poteſt & ex deformi humilique corpuſculo, formoſus animus ac magnus. Quoſdam itaque videtur mihi in hoc natura tales generare, vt approbet virtutem omni loco naſci. Si poſſet per ſe nudos edere animos, feciſſet. nunc quod amplius eſt, facit: quoſdam enim edit corporibus impeditos, ſed nihilominus perrumpentes obſtantia. Claranus mihi videtur in exemplar editus: vt ſcire poſſemus, non deformitate corporis fœdari animum, ſed pulchritudine animi corpus ornari. Quamuis autem pauciſſimos vna egerimus dies, tamen multi nobis ſermones fuerunt, quos ſubinde egeram, & ad te mittam Hoc primo die quæſitum eſt, quomodo poſſint paria bona eſſe, ſi 5 triplex eorum conditio eſt. Quædam (vt noſtris videtur) prima bona ſunt: tamquam gaudium, pax, ſalus patriæ. Quædam ſecunda, in materia infelici expreſſa: tamquam tormentorum patientia, & in morbo graui temperantia. Illa bona directo optamus nobis. hæc, ſi neceſſe erit. Sunt adhuc tertia: tamquam modeſtus inceſſus, & compoſitus, ac probus vultus, & conueniens prudenti viro geſtus. Quomodo iſta inter ſe paria eſſe poſſunt, cum alia optanda ſint, alia auerſanda? Si volumus iſta diſtinguere, ad primum reuertamur, & conſideremus id quale ſit. Animus intuens vera, peritus fugiendorum ac petendorum; non ex opinione, 6 ſed ex natura pretia rebus imponens, toti ſe inferens mundo, & in omnes eius actus contemplationem ſuam mittens, cogitationibus actionibuſque intentus, ex æquo magnus ac vehemens, aſperis blandiſque pariter inuictus, neutri ſe fortunæ ſubmittens, ſupra omnia quæ contingunt acciduntque eminens, pulcherrimus cum decore, cum viribus ſanus ac ſiccus, imperturbatus, intrepidus, quem nulla vis frangat, quem nec attollant fortuita, nec deprimant. Talis animi virtus eſt, hæc eius facies, ſi ſub vnum veniat adſpectum, & ſemel tota ſe oſtendat. Ceterum multæ eius ſpecies ſunt, quæ pro vitæ varietate & pro actionibus explicantur: nec minor fit aut maior ipſa. 7 Decreſcere enim ſummum bonum non poteſt, nec virtuti ire retro licet: ſed in alias atque alias qualitates conuertitur, ad rerum quas actura eſt habitum figurata. Quidquid attigit, in ſimilitudinem ſui adducit & tingit: actiones, amicitias, interdum domos totas, quas intrauit diſpoſuitque, condecorat: quidquid tractauit, id amabile, conſpicuum, mirabile facit. Itaque vis eius & magnitudo vltra non poteſt ſurgere, quando incrementum maximo non eſt. Nihil inuenies rectius recto, non magis quam verius vero, quam temperato temperatius. omnis in modo eſt virtus: modus certa menſura eſt. Conſtantia non habet quo procedat, non magis quam fiducia, aut veritas, aut fides. Quid accedere perfecto poteſt? nihil. aut perfectum non erat, cui acceſſit: ergo ne virtuti quidem, cui ſi quid adijci poteſt, defuit. Honeſtum quoque nullam acceſſionem recipit: honeſtum eſt enim propter illa quæ retuli. Quid porro decorum & iuſtum, & legitimum? non eiuſdem eſſe formæ putas, certis terminis comprehenſum? Creſcere poſſe, imperfectæ rei ſignum eſt: bonum omne in eaſdem cadit leges: iuncta eſt priuata & publica vtilitas, tam mehercules, quam inſeparabile eſt, laudandum petendumque. Ergo virtutes inter ſe pares ſunt, & opera virtutum, & omnes homines quibus illa contigere. Satorum vero animaliumque virtutes, cum mortales ſint, fragiles, caducæ-

Digitized by Google

que, & incertæ, exſiliunt reciduntque: & ideo non eodem pretio æſtimantur. Vna inducitur humanis virtutibus regula: vna enim eſt ratio recta, ſimplexque. Nihil eſt diuino diuinius, cæleſti cęleſtius. Mortalia eminent, cadunt, deteruntur, creſcunt, exhauriuntur, implentur: itaque illis in tam incerta ſorte inæqualitas eſt: diuinorum vna natura eſt. Ratio autem nihil aliud eſt, quam in corpus humanum pars diuini ſpiritus merſa. Si ratio diuina eſt, nullum autem bonum ſine ratione eſt, bonum omne diuinum eſt: nullum porro inter diuina diſcrimen eſt, ergo nec inter bona. Paria itaque ſunt gaudium, & fortis atque obſtinata tormentorum perpeſſio. in vtroque enim eadem eſt animi magnitudo: ſed in altero remiſſa, & laxa; in altero pugnax, & intenta. Quid? tu non putas, parem eſſe virtutem eius qui fortiter hoſtium mœnia expugnat, & eius qui obſidionem patientiſſime ſuſtinet? Et magnus Scipio, qui Numantiam claudit & comprimit, cogitque inuictas manus in exitium ipſas ſui verti: & magnus ille obſeſſorum animus, qui ſcit nihil eſſe clauſum, cui mors aperta eſt, & in complexu libertatis exſpirat. Æque reliqua quoque inter ſe paria ſunt, tranquillitas, ſimplicitas, liberalitas, conſtantia, æquanimitas, tolerantia: omnibus enim iſtis vna virtus ſubeſt, quæ animum rectum & indeclinabilem præſtat. Quid ergo? nihil intereſt inter gaudium, & dolorum inflexibilem patientiam? nihil, quantum ad ipſas virtutes: plurimum, quantum ad illa, in quibus virtus vtraque oſtenditur. In altero namque naturalis animi remiſſio ac laxitas: in altero, contra naturam dolor. Itaque media ſunt hæc, quæ plurimum interualli recipiunt. Virtus in vtraque par eſt: virtutem materia non mutat: nec peiorem facit dura & difficilis, nec meliorem hilaris & læta. Neceſſe eſt ergo æqualia ſint bona vtraque: quia nec hic poteſt ſe melius in hoc gaudio gerere, nec ille melius in illis cruciatibus. duo vero, quibus nihil fieri melius poteſt, paria ſunt. Nam ſi quæ extra virtutem poſita ſunt, aut minuere illam, aut augere poſſunt; deſinit vnum bonum eſſe, quod honeſtum eſt. Si hoc conceſſeris, omne honeſtum perit. Quare? dicam: quia nihil honeſtum eſt, quod ab inuito, quod à coacto fit. omne honeſtum voluntarium eſt. Admiſce illi pigritiam, querelam, tergiuerſationem, metum: quod habet in ſe optimum, perdidit, ſibi placere. Non poteſt honeſtum eſſe, quod non eſt liberum. nam quod timet ſeruit. Honeſtum omne ſecurum eſt, tranquillum eſt. ſi recuſat aliquid, ſi complorat, ſi malum iudicat, perturbationem recipit, & in magna diſcordia volutatur. Hinc enim ſpecies recti vocat, illinc ſuſpicio mali retrahit. Itaque qui honeſtè aliquid facturus eſt, quidquid opponitur, id etiam ſi incommodum putat, malum non putat: velut libens faciet. Omne honeſtum iniuſſum, incoactumque eſt, ſincerum, & nullo malo mixtum. Scio quid mihi hoc loco reſponderi poſſit. Hoc nobis perſuadere conaris, nihil intereſſe, vtrum aliquis in gaudio ſit, an 8 in equuleo iaceat. & tortorem ſuum laſſet. Poteram reſpondere 9 quod Epicurus ait, *Sapientem, ſi in Phalaridis tauro peruratur, exclamaturum: Dulce eſt, & ad me nil pertinet.* Quid miraris, ſi ego paria bona dico, vnius in conuiuio iacentis, alterius inter tormenta fortiſſimè ſtantis: cum (quod incredibilius eſt) dicat Epicurus, dulce eſſe torqueri? Et hic reſpondeo, plurimum intereſſe inter gaudium & dolorem. Si quæratur electio, 10 alterum petam, alterum vitabo. illud ſecundum naturam eſt, hoc contra. Quamdiu ſic æſtimantur, magno inter ſe diſſident ſpatio: cum vero ad virtutem ventum eſt, vtraque par eſt, & quæ per læta procedit, & quæ per triſtia. Nullum habent momentum vexatio & dolor, & quidquid aliud incommodi eſt: virtute enim obruitur. Quemadmodum minora lumina claritas ſolis obſcurat: ſic dolores, moleſtias, iniurias, virtus magnitudine ſua elidit atque opprimit; & quocumque affulſit, ibi quidquid ſine illa apparet, exſtinguitur: nec magis vllam portionem habent incommoda, cum in virtutem inciderint, quàm in mari nimbus. Hoc vt ſcias ita eſſe, ad omne pulchrum vir bonus ſine vlla cunctatione procurret. ſtet illic licet carnifex, ſtet tortor atque ignis, perſeuerabit: nec quid paſſurus, ſed quid facturus ſit, adſpiciet: & ſe honeſtæ rei tamquam bono viro credet. vtilem illam ſibi iudicabit, tutam, proſperam. Eumdem ergo locum habebit apud illum honeſta res, ſed triſtis atque aſpera, quem vir bonus, pauper, aut exſul, ac pallidus. Agedum pone ex alia parte virum bonum, diuitiis abundantem, ex altera nihil habentem, ſed in ſe omnia: vterque æque bonus vir erit, etiam ſi fortuna diſpari vtetur. Idem (vt dixi) in rebus iudicium eſt, quod in hominibus. ęque laudabilis eſt virtus in corpore valido ac libero poſita, quàm in morbido ac vincto. Ergo tua quoque virtus non magis laudabilis, ſi corpus illæſum tibi & integrum fortuna præſtiterit, quàm ſi ex aliqua parte mutilatum. alioqui hoc erit, ex ſeruorum habitu dominum æſtimare. Omnia enim iſta, in quæ dominium caſus exercet, ſeruilia ſunt, pecunia, & corpus, & honores: imbecilla, fluida, mortalia, poſſeſſionis

Digitized by Google

incertæ. Illa rurſus libera & inuicta opera virtutis. quæ non ideo magis appetenda ſunt ſi benignius à fortuna tractantur; nec minus, ſi aliqua rerum iniquitate premuntur. Quod amicitia in hominibus eſt, hoc in rebus appetitio eſt. Non, puto, magis amares virum bonum locupletem, quàm pauperem: nec robuſtum & lacertoſum, quàm gracilem, & languidi corporis: ergo ne rem quidem magis appetes hilarem ac pacatam, quàm diſtractam & operoſam. Et ſi hoc eſt, magis diliges ex duobus æque bonis viris, nitidum & vnctum; quàm puluerulentum & horrentem. deinde huc uſque peruenies, vt magis diligas integrum omnibus membris & illæſum, quàm debilem aut luſcum. Paullatim faſtidium tuum illo vſque procedet, vt ex duobus æque iuſtis ac prudentibus, comatum & criſpulum malis, quàm recaluaſtrum. Vbi par eſt in vtroque virtus, non comparet aliarum rerum inæqualitas: omnia enim alia non partes, ſed acceſſiones ſunt. Nã quis tam iniquam cenſuram inter ſuos agit, vt filium ſanum quàm ægrum magis diligat? procerumve & excelſum, quàm breuem & modicum? Fœtus ſuos non diſtinguunt feræ, & ſe in alimentum pariter omnium ſternunt. aues ex æquo partiuntur cibos. Vlixes ad Ithacæ ſuæ ſaxa ſic properat, quemadmodum Agamemnon ad Mycenarum nobiles muros. Nemo enim patriam, quia magna eſt, amat, ſed quia ſua. Quorſum hæc pertinent? vt ſcias, virtutem omnia opera ſua, velut fœtus ſuos, iiſdem oculis intueri, æque indulgere omnibus: & quidem impenſius, laborantibus. Quoniam quidem etiam parentum amor, magis 11 in ea quorum miſeretur, inclinat. Virtus quoque opera ſua quæ videt affici & premi, non magis amat, ſed parentum bonorum more, magis complectitur ac fouet. Quare non eſt vllum bonum altero maius? quia non eſt quidquam apto aptius, quia plano nihil eſt planius. Non potes dicere, Hoc magis par eſt alicui quàm illud: ergo nec honeſto honeſtius quidquam eſt. Quod ſi par omnium virtutum natura eſt, tria genera bonorum in æquo ſunt. Ita dico, in æquo eſt moderate gaudere, & moderate dolere: Lætitia illa non vincit hanc animi firmitatem, ſub tortore gemitus deuorantem. Illa bona optabilia ſunt, hęc mirabilia. vtraque nihilominus paria: quia quidquid incommodi eſt, velamento maioris boni tegitur. Quiſquis hæc imparia iudicat, ab ipſis virtutibus auertit oculos, & exteriora circumſpicit. Bona vera idem pendunt, idem patent: falſa multum habent vani. Itaque ſpecioſa & magna contra viſentibus, cum ad pondus reuocata ſunt, fallunt. Ita eſt, mi Lucili, quidquid vera ratio commendat, ſolidum & æternum eſt, firmat animum, attollitque, ſemper futurum in excelſo: illa quæ temere laudantur, & vulgi ſententia bona ſunt, inflant manibus lætos. Rurſus ea quæ timentur tamquam mala, iniiciunt formidinem mentibus, & illas non aliter, quam animalia ſpecies periculi, agitant. Vtraque res ergo ſine cauſſa animum & diffundit, & mordet: nec illa gaudio, nec hæc metu digna eſt: ſola ratio immutabilis & iudicij tenax eſt. non enim ſeruit, ſed imperat ſenſibus. Ratio rationi par eſt, ſicut rectum recto: ergo & virtus, quæ non aliud eſt quam recta ratio. Omnes virtutes rationes rectæ ſunt? ſi rectæ ſunt, & pares ſunt. Qualis ratio eſt, tales & actiones ſunt: ergo omnes pares ſunt. Nam cum ſimiles rationi ſint, ſimiles & inter ſe ſunt: pares autem actiones inter ſe eſſe dico, qua rectæ ſunt, & honeſtæ. Cæterum magna habebunt diſcrimina, variante materia: quæ modo latior eſt, modo anguſtior; modo illuſtris, modo ignobilis; modo ad multos pertinens, modo ad paucos. In omnibus tamen iſtis, id quod optimum eſt, par eſt: tamquam 12 viri boni, omnes pares ſunt, quà boni ſunt: ſed habent differentias ætatis: alius ſenior, alius iunior. habent corporis: alius formoſus, alius deformis eſt. habent fortunæ: ille diues, hic pauper eſt; ille gratioſus, potens, vrbibus notus & populis, ignotus hic pleriſque, & obſcurus. Sed per illud quod boni ſunt, pares ſunt. De bonis ac malis ſenſus non iudicat: quid vtile, ſcit; quid inutile, ignorat. Non poteſt ferre ſententiam, niſi in rem præſentem perductus eſt: nec futuri prouidus eſt, nec præteriti memor: quid ſit conſequens neſcit. Ex hoc autem rerum ordo ſerieſque contexitur, & vnitas vitæ in perfectum itura. Ratio ergo arbitra eſt bonorum ac malorum: aliena & externa pro vilibus habet: & ea quæ neque bona ſunt, neque mala, acceſſiones minimas ac leuiſſimas iudicat. omne illi bonum in animo eſt. Ceterum quædam prima exiſtimat, ad quæ ex propoſito venit, tamquam victoriam, bonos liberos, patriæ ſalutem: quædam ſecunda, quæ non apparent niſi in rebus aduerſis: tamquam æquo animo pati morbum magnum, exſilium: quædam media, quæ nihilo magis ſecundum naturam ſunt, quam contra naturam: tamquam prudenter ambulare, compoſite ſedere. Non enim minus ſecundum naturam eſt, ſedere, quàm aut ſtare, aut ambulare. Duo illa ſuperiora diuerſa ſunt. prima enim ſecundum naturam ſunt, gaudere liberorum pietate, patriæ incolumitate: ſecunda contra naturm ſunt, fortiter obſtare tormentis, & ſitim perpeti, morbo vrente præcordia. Quid ergo? aliquid contra

Digitized by Google

naturam bonum eſt? minime. ſed illud aliquando contra naturam eſt, in quo bonum illud exſiſtit. vulnerari enim, & ſubiecto igne tabeſcere, & aduerſa valetudine affligi, contra naturam eſt: ſed inter iſta ſeruare animum infatigabilem, ſecundum naturam eſt. Et, vt, quod volo, exprimam breuiter, materia boni aliquando contra naturam: at bonum numquam. quoniam bonum ſine ratione nullum eſt: ſequitur autem ratio naturam. 13
Quid eſt ergo ratio? naturæ imitatio. Quid eſt ſummum hominis bonum? ex naturæ voluntate ſe gerere. Non eſt, inquit, dubium, quin felicior pax ſit numquam laceſſita, quam multo reparata ſanguine. Non eſt dubium, inquit, quin felicior ſit inconcuſſa valetudo, quàm ex grauibus morbis & extrema minitantibus in tutum vi quadam & patientia educta. Eodem modo non erit dubium, quin maius bonum ſit gaudium, quàm obnoxius animus ad perpetiendos cruciatus vulnerum aut ignium. Minime: illa enim quæ fortuita ſunt, plurimum diſcriminis recipiunt: æſtimantur enim vtilitate ſumentium. Bonorum vnum propoſitum eſt, conſentire naturæ. hoc in omnibus par eſt. Cum alicuius in ſenatu ſententiam ſequimur, non poteſt dici: Ille magis aſſentitur, quàm ille: ab omnibus in eamdem ſententiam itur. idem de virtutibus dico: omnes naturæ aſſentiuntur. idem de bonis dico: omnia naturæ aſſentiuntur. Alter adoleſcens deceſſit, alter ſenex, aliquis præter hos infans, cui nihil amplius contigit, quàm proſpicere vitam: omnes hi æque fuere mortales, etiam ſi mors aliorum longius vitam paſſa eſt procedere, aliorum in medio flore præcidit, aliorum interrupit principia. Alius inter cœnandum ſolutus eſt, alterius continuata mors ſomno eſt, aliquem concubitus exſtinxit. his oppone ferro transfoſſos, aut exanimatos ſerpentum morſu, aut fractos ruina, aut per longam neruorum contractionem extortos minutatim: aliquorum melior dici, aliquorum peior poteſt exitus: mors quidem omnium par eſt. per quæ venit, diuerſa ſunt; id in quod deſinunt, vnum eſt. mors nulla maior aut minor eſt: habet enim eumdem in omnibus modum, finiſſe vitam. Idem tibi de bonis dico. hoc bonum inter meras voluptates eſt, hoc inter triſtia & acerba; illud fortunæ indulgentiam rexit, hoc violentiam domuit: vtrumque æque bonum eſt, quamuis illud plana emolliuerit, hoc aſpera. Idem finis omnium eſt. bona ſunt, laudanda ſunt, virtutem rationemque comitantur: virtus æquat inter ſe, quidquid agnoſcit. Nec eſt quod hoc inter noſtra placita mireris. apud Epicurum duo bona ſunt, ex quibus ſummum illud beatumque componitur: vt corpus ſine dolore ſit, animus ſine perturbatione. Hæc bona non creſcunt, ſi plena ſunt. quo enim creſcet, quod plenum eſt? Dolore corpus caret: quid ad hanc accedere indolentiam poteſt? Animus conſtat ſibi, & placidus eſt: quid accedere ad hanc tranquillitatem poteſt? Quemadmodum ſerenitas cæli non recipit maiorem adhuc claritatem, in ſinceriſſimum nitorem repurgata: ſic hominis corpus animumque curantis, & bonum ſuum ex vtroque nectentis, perfectus eſt ſtatus, & ſummam voti ſui inuenit, ſi nec æſtus animo eſt, nec dolor corpori. Si qua extra blandimenta contingunt, non augent ſummum bonum, ſed, vt ita dicam, condiunt & oblectant: abſolutum enim illud humanę naturę bonum corporis & animi pace contentum eſt. Dabo apud Epicurum tibi etiamnum ſimillimam huic noſtrę diuiſionem bonorum. Alia enim ſunt apud illum, quę malit contingere ſibi: vt corporis quietem ab omni incommodo liberam, & animi remiſſionem, bonorum ſuorum contemplatione gaudentis. Alia ſunt, quę quamuis nolit accidere, nihilominus & laudat & comprobat: tamquam illam, quam paullo antè dicebam, male valetudinis, & dolorum grauiſſimorum perpeſſionem. in qua Epicurus fuit illo ſummo ac fortunatiſſimo die ſuo: 14 ait enim ſe veſicę & exulcerati ventris tormenta tolerare, vlteriorem doloris acceſſionem non recipientia: eſſe nihilominus ſibi illum beatum diem. beatum autem agere, niſi qui eſt in ſummo bono, non poteſt. Ergo & apud Epicurum ſunt hæc bona, quę malles non experiri: ſed quia ita res tulit, & amplexanda & laudanda & exæquanda ſummis ſunt. Non poteſt dici, hoc non eſſe par maximis bonum, quod beatę vitę clauſulam impoſuit, cui Epicurus extrema voce gratias egit. Permitte mihi, mi Lucili virorum optime, aliquid audacius dicere. ſi vlla bona maiora eſſe aliis poſſent: hęc ego quę triſtia videntur, mollibus illis & delicatis prętuliſſem. Maius eſt enim perfringere difficilia, quàm lęta moderari. Eadem ratione fit, ſcio, vt aliquis felicitatem bene, & calamitatem fortiter ferat. Æque fortis eſſe poteſt, qui pro vallo ſecurus excubuit, nullis hoſtibus caſtra tentantibus: & qui ſuccisis poplitibus in genua ſe excepit, nec arma dimiſit. Macte virtute eſto, ſanguinolentis & ex acie redeuntibus dicitur. Itaque hęc magis laudauerim bona exercitata & fortia, & cum fortuna rixata. Ego dubitem, quin magis laudem truncam illam & retorridam manum Mucij, quàm cuiuſli-

Digitized by Google

bet fortiſſimi ſaluam? Stetit hoſtium flammarumque contemptor, & manum ſuam in hoſtili foculo diſtillantem perſpectauit, donec Porſenna, cuius pœnæ fauebat, gloriæ inuidit, & ignem inuito eripi iuſſit. Hoc bonum quidni inter prima numerem: tantoque maius putem, quàm illa ſecura & intentata fortunę? quanto rarius eſt hoſtem amiſſa manu viciſſe, quam armata? Quid ergo? inquis, hoc bonum tibi optabis? Quid-ni? hoc enim, niſi qui poteſt & optare, non poteſt facere. An potius optem, vt 15 malaciſſandos articulos exoletis meis porrigam? vt muliercula, aut aliquis in mulierculam ex viro verſus, digitulos meos ducat? Quid-ni ego feliciorem putem Mucium, qui ſic tractauit ignem, 16 quaſi illam manum 17 tractatori præſtitiſſet? In integrum reſtituit, quidquid errauerat. confecit bellum inermis ac mancus, & illa manu trunca 18 reges duos vicit.

I. LIPSIVS.

1. NOn puto exſpectas.] *Vel quia ipſe ſcis; vel quia præmiſi,* condiſcipulum. *Ergo ſenis ſenem.*

2. Male collocauit.] *Simile illi,* Ingenium Galbæ male habitat.

3. Corpus ſuum conſecrat.] *Quod eſt velut parui eius Dei templum.*

4. Formoſus mihi videtur.] *Itaque Platonici tales animo pulchros amabant.* Nec enim, *ait Apuleius,* deformitas corporis talem poterit abigere appetitum: ſed cum ipſa anima complacita eſt, homo totus adamatur.

5. Triplex eorum conditio.] *Vide, ſi lubet, Manud.* III. *Diſſert.* VI.

6. Sed ex natura.] *Id eſt recta ratione.*

7. Decreſcere ſummum bonum non poteſt.] *Nos aliquid Manuduct.* III. *Diſſert.* IV. *itémque* III. *& quod ſequitur, de* paritate virtutum, *ibi ex profeſſo.*

8. In equuleo iaceat.] *Cicero* V. *De Finibus*: Sit vir bonus cæcus, debilis, morbo grauiſſimo affectus, exſul, orbus, torqueatur in eculeo: quem hunc appellas Zeno? Beatum, inquit. Etiam beatiſſimum. Quippe, inquiet, cùm tam docuerim gradus iſtam rem non habere, quam virtutem, in qua ſit ipſum Beatum.

9. Quod Epicurus ait.] *Cicero* V. *Tuſcul.* Epicuro dicere licebit, Nullum ſapienti eſſe tempus, etſi vratur, torqueatur, ſecetur, quin poſſit exclamare, Quam pro nihilo puto? *denique etiam*, Beatam vitam in Phalaridis taurum deſcenſuram.

10. Alterum petam.] *Quod Stoicum in verbis diſcrimen eſt, inter adiaphora. Vide me Manuduct.* II. *Diſſert.* XXII.

11. In ea quorum miſeretur.] *Auctor Thebaidis.*

Quo cauſſa melior, ſorſque deterior trahit,
Inclinat animus, ſemper infirmo fauens.
Miſeros magis Fortuna conciliat ſuis.

Hæc ibi ipſa Iocaſta mater, inclinata in miſerũ Polynicem. Noſter Conſol. ad Helu. cap. vlt. Neceſſe eſt, cum omnia feceris, mater, cogitationes tuas ſubinde ad me recurrere, nec quemquam ex liberis frequentius tibi obuerſari: non quia alij minus cari ſint, ſed quia naturale eſt manum ſæpius referre ad id quod doleat.

12. Viri boni omnes pares.] *Id quod quoque inter Paradoxa Stoica, Sapientes inter ſe pares. Explanaui Manud.* III. *Diſſ.* III.

13. Quid eſt ergo Ratio?] *Hæc valde notanda, pro ſenſu præcipui dogmatis Stoicorum,* Naturam ſequi. *Quod equidem explicaui aliquot Diſſertationibus, Manud.* III.

14. Ait enim ſe veſicæ.] *Ipſa verba eius apud Laertium, ex epiſtola ad Idomeneum, hæc ſunt*: Cum ageremus vitæ beatum, & eumdem ſupremum diem, ſcribebamus hæc. Aderat autem veſicæ morbus & vrinę mittendę difficultas, & viſcerum affectiones tantæ, quæ magnitudinem vltrà non reciperent. Obſtabat tamen & repellebat hæc omnia animi in nobis gaudium, memoria rationum inuentorumque noſtrorum. *Adde Epiſt.* XCII.

15. Malaciſſandos articulos.] *Quidam libri,* malaxandos. *Vtrumuis rectum, & Græcienſe, imo Græcum. Dicunt enim μαλακίζειν, & μαλάσσειν,* emollire, lenire. *Plautus illud prius* molaciſſare *vſurpauit.*

16. Quaſi illam manum.] *Legerem,* quam ſi.

17. Tractatori præſtitiſſet.] *Ita dicti, quos in prioribus literis deſcripſit: qui manu artifice membra, & plurimum manus digitóſque, ducebant & leuiter trahebant. Martialis lib.* III.

Percurrit agili corpus arte tractatrix.

Deſcribit pulchrè Clearchus apud Athenæum, lib. VI. *in delicijs & mollitie Paphij cuiuſdam adoleſcentis.* Iacebat quidem ille, *inquit,* in lectulo: ſed ad pedes lecti ſedebat quiſpiam, qui eius pedes genibus ſuis impoſitos tenui panniculo confoueret. Quid autem præterea fecerit, vel ſilente me non obſcurum. Deinde alius ad ipſum lectum ſedens, *καὶ τοῦ παρειμένου τὴν χεῖρα τυγχάνοντος, ἐγκεχειρισμένως ταύτῃ καὶ προσαπτόμενος κατέψηχέ τι, καὶ τῶν δακτύλων ἕκαστον ἐν μέρει διαλαμβάνων, εἷλκέ τι καὶ ἐξέτεινεν, ὥς τι τὸν πρῶτον αὐτὸν ἐπονομάζοντα Σικύαν εὐστόχως εἰρηκέναι δοκεῖν*: cum adoleſcens manum ſuam velut languidam remiſiſſet, ille appropinquans ſe & huic accidens, demulcebat eam & contrectabat, digitorum ſingulos trahens & extendens per vices. ita vt qui primus illum Cucurbitam vocauit, ingenioſè & feliciter dixiſſe videatur. *Ecce verum tractatorem: & quare Cucurbitam? quòd vt illa trahit eutem & extendit, & tumentem leniter reddit, ſic iſte. Vetus aliquis ſcriptor, aut certe ex veteri Ioannes Sarisberienſis, hæc ſic narrat, vt ex Clearcho tranſlata dicas, lib.* III. *Polycratici, cap.* XIII. Cùm laſciuientis diuitis luxus libidini vota ſua præcingit, recumbentis pedes calamiſtratus comatulus excipit: & in aliorum conſpectu pedes, & ne plus dicam, teneris manibus tibias tractat. Chirotecatus enim inceſſit diutius, vt manus Soli ſubtractas emolliret, ad diuitis vſum. Deinde licentia paullum procedente totum corpus impudico tactu oberrans pruriginem ſcalpit, quam fecit, & ignes Veneris languentibus inflammat. *Finem hic etiam fœdæ tractationis habes: denique & manus tractatoris mollicellas, chirotecarum vſu à ſole defenſas.*

18. Reges duos vicit.] *Tarquinium exſulem, & Porſenam, quos ab obſidione remouit.*

MVRETVS.

CLaranum.] *Primum Clarani exemplo, qui & ſenex erat, & deformi ac diſtorto corpore, docet ſatis magnum eſſe ipſius per ſe virtutis decorem: neque eam aut pulcritudine corporis cohoneſtari, aut deformitate fœdari. Deinde exponit ſermonem quendam à ſe cum Clarano habitum: quomodo, cum triplex quædam bonorum diſtinctio*

Digitized by Google

ſit, bona tamen omnia ſint paria. Ad poſtremum, bona quædam, quæ vulgo minus optabilia videntur, ſibi ait viſum iri omnium maxime optabilia, ſi tale vllum in bonis diſcrimen eſſe poſſet.

Vt adiiciam ſenem.] *Hoc enim ſatis vel ex eo intelligi poteſt, quòd condiſcipuli fuimus.*

Male collocauit.] *Ita dictum, vt Galbæ ingenium male habitare.*

Quomodo poſſint paria bona eſſe.] *In aliis* tria bona eſſe. *Sed res ipſa clamat legendum eſſe* paria.

Ergo virtutes inter ſe pares ſunt.] *Virtus rectum eſt. Rectum non recipit incrementum. Ergo ne virtus quidem. Si virtus incrementum non recipit, ne ea quidem quæ à virtute manant. eſt autem illud. & hoc igitur. Quo fit vt recte facta omnia paria ſint. Stoica ſunt hæc: vt & peccata omnia paria eſſe.*

In equuleo taceat.] *Non indicet conſcios: nihil eorum prodat, propter quæ torquetur. Melius haud dubie, quam, vt in aliis,* iaceat.

In perfectum itura.] *Liber Sicilienſis,* per rectum itura: *quod melius puto.*

In quo bonum illud exiſtit.] *Idem liber.* conſiſtit.

Cum alicuius in Senatu ſententiam ſequimur.] *Idem liber.* Cum alicuius Senatus ſententiam ſequitur. *melius videtur.*

PINCIANVS.

GRatior eſt pulchro veniens è corpore virtus.] *Eadem,* Gratior & pulchro veniens in corpore virtus. *Bona tamen exemplarium pars ita habet, vt impreſſa lectio.*

In ſimilitudinem ſui adducit & cingit.] *Rectior lectio,* in ſimilitudinem ſui adducit & fingit.

Minuuntur, cadunt.] *Mallem legeres,* eminent, cadunt. *Nam & quæ ſequuntur, continuo per oppoſitum dicta ſunt,* deteruntur, creſcunt, exhauriuntur, implentur.

In exitum ipſas ſui verti:] Suum, *non* ſui, *omnis antiqua lectio.*

Libertas, conſtantia, æquanimitas.] Liberalitas, *non* libertas, *eadem.*

Inter gaudium & dolorem inflexibilemque patientiam?] *Exemplar Franciſcanum,* inter gaudium & dolorum inflexibilem patientiam.

Plurimum quantum ad illa.] *Vetus omnis lectio,* plurimum inter illa.

Naturalis animi remiſſio.] *Scribe,* naturalis eſt animi remiſſio.

Alterius in gaudio poſiti, alterius inter tormenta fortiſſime ſtantis?] *Exemplar peruetus & correctum,* vnius in conuiuio iacentis, alterius inter tormenta fortiſſime ſtantis.

Ergo tuam quoque virtutem non magis laudabilis.] *Scribe.* Ergo tua quoque virtus non magis laudabilis, *ex vetere lectione.*

Quàm breuem aut modicum.] *Lege,* quàm breuem & modicum, *ex eadem.*

Falſa multum habent vani.] *Scribendum,* Illa falſa multum habent vani, *ex eadem.*

Quàm multo reparata ſanguine.] *Caſtigandum cenſeo,* quàm multorum parta ſanguine.

Vi quadam & patientia educta.] *Exemplar Franciſcanum,* vi quadam patientiæ inducta.

Maiora eſſe aliis poſſunt.] *Idem exemplar* poſſent *agnoſcit, non* poſſunt.

Et vt calamitatem fortiter ferat.] *Particula* vt *redundat ex vetere lectione.*

Vt male laxandos articulos exoletis meis porrigam.] *Nonnulla exemplaria* laxandos *tantum habent: non* male laxandos: *Alia rectius,* malaxandos, *hoc eſt, molliendos: à verbo Græco tractum. Hoc melius quàm* malacizandos.

OPSOPOEVS.

M. ſſ. ad primum bonum reuertamur. *Paulo inferius. Modius epiſt.* 132. *Scribendum vt liquido liquet, & libri clamant,* toti ſe inſerens mundo. *Conſentiunt tres è noſtris.*

Ibidem: Conſentiunt membranæ omnes in Talis animus virtus eſt, &c. *& profecto aut meum me iudicium decipit, aut ita plane legendum. animus, inquit, aſperis blandiſque pariter inuictus, ſupra omnia quæ contingunt acciduntque, eminent, imperturbatus, intrepidus, quem nulla vis frangat, quem nec attollat fortuna, nec deprimat: hic ille talis animus eſt, decantata illa virtus, quæ oculis ſubiici alioqui nequit. Hactenus ille. cui ſuffragantur itidem omnes noſtræ. Senecæ epiſt.* 76. Ratio perfecta, virtus vocatur. *iterum,* Ratio explicita & recta, & ad naturæ voluntatem accommodata, vocatur virtus.

M. ſſ. honeſtum eſt enim propter illa quæ retuli. *& mox, Lege,* quibus illæ contigere, *ſc. virtute è tribus m. ſſ.*

M. ſſ. Mortalia minuuntur, cadunt, &c. *Recepta lectio Pinciani eſt.*

Abeſt a. m. ſſ. particula ſed. *& linea ab hinc quarta omnes legunt,* in exitium ipſas ſuum verti.

Omnes Pinciani & noſtri m. ſſ. ſimplicitas, liberalitas, conſtantia. *& inferius,* plurimum inter illa, in quibus *& cetera.*

Baſileenſes editiones, malum non putat, velut libens faciat. *m. ſſ. vero,* malum non putet, velit, libẽs faciat. *Nec ſunt iſta, vt in editione Romana, eradicanda. eis enim reſpondet quod ſequitur,* iniuſſum, incoactumque, ſincerum nullo malo mixtum.

Magis placet verbum duorum opt. m. ſſ. procurret, *quàm* percurret. *Epiſt.* 71. vt ad omnes caſus procurrerem. *Et paulo poſt omittitur* ergo.

M. ſſ. Ergo tuam quoque virtutem non magis laudabis, ſi corpus illæſum tibi & integrum] *vnus,* ſi corpus illiticum integrum, *alius,* ſi corpus illi tuum integrum: *alius denuo,* ſi corpus illibatum integrum fortuna præſtiterit, quàm ſi ex aliqua parte mutilatum mulctatum. *Et ſtatim.*

M. ſſ. tres, ſerua ſunt, *pro* ſeruilia ſunt.

Dele poſtremum eſt, *& paulo poſt lege,* hilarem ac pacatam, *membranis ita volentibus.*

Optimus Puteani codex, & vnitas vitæ perfectum itura. *Nicotianus integrius,* per rectum itura. *quo pacto legit Mureti liber Sicilienſis.*

Duo Puteani exemplaria.] Vt malaxandos articulos, &c.

GRVTERVS ET IVRETVS.

ET quæ per læta procedit, & quæ per triſtia.] *In v. c.* & quæ per lata procedit, & quæ per ſtricta, *quam ſcripturam non repudio, maxime cum paulo poſt ſubiiciat auctor:* Variante materia, quæ modo latior eſt, modo anguſtior. *Itaque videtur quodam gloſſemate interpolatus hic locus. Iuretus.*

Quam diſtractam & operoſam.] *Repone ex v. c.* diſtrictam: *de qua voce ſup. Iuretus ad Epiſt.* 2.

Quorſum hæc.] *v. c.* Quorſus.

Transfoſſos aut exanimatos ſerpentum morſu.] *v. c.* transfixos aut exan. ſerpentium m.

Ego

Ego non dubito quin magis laudem.] *Reſtituit Iuretus ex v. c.* Ego conduubitem quin m. *cum interrogationis nota.*

In integrum reſtituit, quicquid errauerat.] *Quod ad monendas actiones attinet, cum non videantur conſentire, qui errant, nibil mirum eſt reſtitutionem in integrum à Prætore indulgeri ob iuſtum errorem: cum in omnibus negocijs contrahendis, ſi error aliquis interuenerit, nihil valeat quod actum eſt, quia nihil ſit conſenſui tam contrarium, quam error, qui imperitiam detegit. l. ſi per errorem inf. de iuriſd. omn. iud. Hinc explicandum quod* μεταφρενῶς *hic dicit Seneca. P. Faber ad l. 116. ff. de reg. iur.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

POST Præfatiunculam Quæſtio, An omne bonum optabile? Ait, eſſe: etiam cuius materia in malis. Vt, fortiter vri, ægrotare, flagellari. Non ipſa vſtio, morbus, flagella; ſed illud, fortiter & patienter, inquit, eſt optabile. Deinde, Virtutes nexas eſſe: & vti vna, omnes. Sunt & hæc pulchra, fortis, germani Stoici.

EPIST. LXVII.

VT à communibus initium faciam, ver aperire ſe cœpit: ſed iam inclinatū in æſtatem, quo tempore calere debebat, intepuit: nec adhuc illi fides eſt. ſæpe enim in hiemem reuoluitur. Vis ſcire quàm dubium adhuc ſit? nondum me 1 committo frigidæ: adhuc 2 rigorem eius infringo. Hoc eſt, inquis, nec calidum, nec frigidum pati. Ita eſt, mi Lucili. iam ætas mea contenta eſt ſuo frigore: vix media regelatur æſtate. Itaque maior pars 3 in veſtimentis degitur. Ago gratias ſenectuti, quod me 4 lectulo affixit. Quid ni gratias illi hoc nomine agam? quidquid 5 debebam nolle, non poſſum. Cum libellis mihi plurimus ſermo eſt. ſi quando interueniunt epiſtolæ tuæ, tecum eſſe mihi videor: & ſic afficior animo, tamquam tibi non reſcribam, 6 ſed reſpondeam. Itaque & de hoc quod quæris, quaſi colloquar tecum: quale ſit, vna ſcrutabimur. Quæris an omne bonum optabile ſit. Si bonum eſt, inquis, fortiter torqueri, & magno animo vri, & patienter ægrotare, ſequitur vt iſta optabilia ſint. nihil autem video ex iſtis voto dignum. Neminem certe adhuc ſcio eo nomine votum ſoluiſſe, quod flagellis cæſus eſſet, aut podagra diſtortus, aut equuleo longior factus. 7 Diſtingue, mi Lucili, iſta: & intelliges eſſe in his aliquid optandum. Tormenta abeſſe à me velim: ſed ſi ſuſtinenda fuerint, vt me in illis fortiter, honeſte, animoſe geram, optabo. Quidni ego malim non incidere bellum! ſed ſi inciderit, vt vulnera, vt famem, & omnia quæ bellorum neceſſitas fert, generoſe feram, optabo. Non ſum tam demens, vt ægrotare cupiam: ſed ſi ægrotandum fuerit, vt nihil intemperanter, nihil effeminate faciam, optabo. Ita non incommoda optabilia ſunt, ſed virtus qua perferuntur incommoda. Quidam ex noſtris exiſtimant, omnino aſperorum fortem tolerantiam non eſſe optabilem, ſed nec abominandam quidem: quia voto purum bonum peti debet, & tranquillum, & extra moleſtiam poſitum. Ego diſſentio. Quare? primùm quia fieri non poteſt, vt aliqua res bona quidem ſit, ſed optabilis non ſit: deinde ſi virtus optabilis eſt, nullum autem ſine virtute bonum, & omne bonum optabile. Deinde etiam, ſi tormentorum fortis patientia optabilis non eſt: etiamnum interrogo, Nónne fortitudo optabilis eſt? atqui pericula contemnit & prouocat. Pulcherrima pars eius, maximéque mirabilis illa eſt, non cedere ignibus, obuiam ire vulneribus: interdum tela ne vitare quidem, ſed pectore excipere. Si fortitudo optabilis eſt; & tormenta patienter ferre optabile eſt: hoc enim, fortitudinis pars eſt: ſed ſepara iſta, vt dixi, nihil erit quod tibi faciat errorem. Non enim pati tormenta optabile eſt, ſed pati fortiter. Illud opto fortiter, quod eſt virtus. Quis tamen vmquam hoc ſibi optauit? Quædam vota aperta & profeſſa ſunt, cum particulatim fiunt: quædam latent, cum vno voto multa comprehenſa ſunt. Tamquam opto mihi vitam honeſtam: vita autem honeſta actionibus variis conſtat. In hac eſt 8 Reguli arca, Catonis ſciſſum manu ſua vulnus, Rutilij exſilium, calix venenatus qui Socratem tranſtulit è carcere in cælum. Ita cum optaui mihi vitam honeſtam, & hæc optaui, ſine quibus interdum honeſta non poteſt eſſe.

----- O terque quaterque beati,
Queis ante ora patrum, Troiæ ſub mœnibus altis
Contigit oppetere.

Quid intereſt, optes hoc alicui, an optabile fuiſſe fatearis? Decius ſe pro Rep. deuouit,

Digitized by Google

& in medios hoſtes concitato equo mortem petens irruit. Alter poſt hunc paternæ virtutis æmulus, 9 conceptis ſollennibus, 10 ac iam familiaribus verbis, in aciem confertiſſimam incurrit, de hoc ſollicitus tantum 11 vt litaret, optabilem rem putans bonam mortem. Dubitas ergo, an optimum ſit memorabilem mori, & in aliquo opere virtutis? Cum aliquis tormenta fortiter patitur, 12 omnibus virtutibus vtitur fortaſſe, cum vna in promptu ſit, & maxime appareat, patientia. ceterum illic eſt fortitudo: cuius patientia & perpeſſio, & tolerantia, rami ſunt. illic eſt prudentia, ſine qua nullum initur conſilium: quæ ſuadet quod effugere non poſſis, quam fortiſſime ferre. illic eſt conſtantia: quæ deiici loco non poteſt, & propoſitum nulla vi extorquente dimittit. illic eſt indiuiduus ille comitatus virtutum. Quidquid honeſte fit, vna virtus facit, ſed 13 de conſilij ſententia: quod autem ab omnibus virtutibus comprobatur, etiam ſi ab vna fieri videtur, optabile eſt. Quid? tu exiſtimas ea tantum optabilia eſſe, quæ per voluptatem & otium veniunt? quæ excipiuntur 14 foribus ornatis? Sunt quædam triſtes voluptates, ſunt quædam vota, quæ non gratulantium cœtu, ſed adorantium venerantiumque celebrantur. Ita tu non putas Regulum optaſſe, vt ad Pœnos perueniret? Indue magni viri animum, & ab opinionibus vulgi ſecede paullisper: cape quantam debes virtutis pulcherrimæ ac magnificentiſſimæ ſpeciem, quæ nobis non ſertis, ſed ſudore & ſanguine colenda eſt. Adſpice M. Catonem, ſacro illi pectori puriſſimas manus admouentem, & vulnera parum demiſſa laxantem. Vtrum illi tandem dicturus es, 15 *Vellem quæ velles*, &, *Moleſte fero?* an, 16 *Feliciter, quod agis?* Hoc loco mihi Demetrius noſter occurrit, qui vitam ſecuram, & ſine vllis fortunæ incurſionibus *mare mortuum* vocat. Nihil habere ad quod exciteris, ad quod te concites, cuius denunciatione & in curſu firmitatem animi tui tentes: ſed in otio inconcuſſo iacere, non eſt tranquillitas, 17 malacia eſt. Attalus Stoicus dicere ſolebat: *Malo me fortuna in caſtris ſuis, quam in delicijs habeat.* torqueor, ſed fortiter: bene eſt. occidor, ſed fortiter: bene eſt. Audi Epicurum, dicet, *Et dulce eſt.* Ego tam honeſtæ rei ac ſeueræ numquam 18 molle nomen imponam. Vror, ſed inuictus. Quid ni optabile ſit, non quod vrit me ignis, ſed quod non vincit? Nihil eſt virtute præſtantius, nihil pulchrius: & bonum eſt, & optabile, quidquid ex huius geritur imperio.

I. LIPSIVS.

1. COMMITTO frigidæ.] *Sic libri ſuadent legere, & monuit in paucis bonus doctuſque vir Nic. Faber. Significat, ſe frigida plane non vti, ad lauandum, vt ſolet: idque ob aeris adhuc intemperiem. Sed, inquit,* rigorem eius infringo. *quomodo? vel Sole admiſſo, vel tepida infuſa. Specta totum eo, quod balneis et lotione calida numquam vti ſolet, ſemper Pſychrolutes. Adi epiſt.* LXXXIII. *quæ ipſa hæc interpretatur.*

2. Rigorem eius infringo.] *Sic aliquot libri: ex quibus Pincianus malebat*, rigore eius infringor. *Poſſit aliquis*, ad hunc rigorem eius infringor.

3. In veſtimentis degitur.] *Volebat et hic Pincianus*, in ſtramentis, *aduerſantibus libris: nec audimus. Veſtimenta, ipſius lecti ſunt, vt in Propertio:*

Nunc queror in toto non ſidere pallia lecto.

& Terentio:

Huc eſt intro latus lectus, veſtimentis ſtratus eſt.

vt in ipſo Seneca, epiſt. LXXVIII. Eſt virtuti etiam in lectulo locus. non tantum arma & acies dant argumenta alacris animi; & in veſtimentis vir fortis apparet.

4. Lectulo affixit.] *Lucubratorio illi, non dormitorio. nam & hos veteres habebant: atque homines quieti, aut litteris operati, fere ſemper in lecto. Iuuenalis, de ijs:*

Eſt genus ignauum, quod lecto gaudet & vmbra.

Seneca epiſt. LXXII. Quædam ſunt, quæ poſſis & in ciſio ſcribere, quædam lectum & otiũ deſiderant.

5. Debebam nolle.] *Diſcurrere, ſalutare, tempus terere.*

6. Sed reſpondeam.] *Ore videlicet, vt ſi coram videam.*

7. Diſtingue, mi Lucili, iſta.] *Notat Muretus ex Ariſtotele, iſta ſecunda nota, dici* ἐξ ὑποθέσεως εὐκτά, ſub conditione optanda: *vt, ſi ægrotes, ſanari: & talia.*

8. Reguli arca.] *In qua clauis confixus ſtetit. De Prouid. cap.* III.

9. Conceptis ſollennibus.] *Formula enim deuouendi erat, Pontifice præeunte, quæ eſt in Liuij l.* VIII.

10. Ac iam familiabus.] *Non ignotis: itemque velut proprijs huic familiæ, quia pater vſurpauerat.*

11. Vt litaret.] *Non ſacrificaret ſe tantum, ſed Deos propitiaret. Mori certus, ſed ex ſalute publica mori optans. Nonnius Marcellus:* Sacrificare, eſt veniam petere: litare eſt propitiare, & votum impetrare.

12. Omnibus virtutibus vtitur.] *Nam Stoico ſcito, nexæ eæ inter ſe ſunt. Vide me Manuduct.* III. *Differt.* IV.

13. De conſilij ſententia.] *Ex forenſi formula. Nam Prætor aut Quæſitor pronuntiat, de conſilij ſententia.*

14. Floribus ornatis.] *Quæ in re læta, lauru & lucernis ſolent obduci. Multa olim ſuper hoc ritu ego* I. *Elector. cap.* III.

15. Vellem quæ velles.] *Ita in Plauto*, Velim vt velles Tranio: *in conſolatione, & cum affectu magis, quam effectu.*

16. Feliciter quod agis.] *Formula approbandi, & in re læta gratandi. Suetonius Claudij cap.* VII. *Domitiani* XIII.

17. Malacia eſt.] *Quæ in mari dicitur, cum ſtat ſine ventis & fere motu. Alludit autem ad mollitiem obiter, & langorem animi effeminati.*

18. Molle nomen.] *Vt eſt illud* Dulce *Epicuri.*

MVRETVS.

VTà communibus.] *Paucis quibuſdam ſenectutis ſuæ imbecillitate præmiſſis explicat quæſtionem, ſintne bona omnia optabilia: & ea quæ talia non videntur, talia tamen eſſe concludit.*

Quod me lectulo affixit.] *Sic apud Horatium:*

Aut alius caſus lecto te affixit.

Vbi cum quidam contra omnium librorum fidem legere vellet, afflixit: obiecto ſibi à me hoc Senecæ loco reſpondere auſus eſt, Senecam apud ſe tanti non eſſe. Ego hominis ſtultitiam riſu & ſilentio excepi.

Diſtingue, mi Lucili, iſta.] *Breuis & expedita mihi diſtinctio videtur ea quæ traditur ab Ariſtotele, libro ſeptimo politicorum: bona quædam ſimpliciter optabilia eſſe, quædam ἐξ ὑποθέσεως. Bonum & optabile ſimpliciter eſt, nullum facinoroſum eſſe in ciuitate: ſed ſi qui ſint: hoc poſito, bonum & optabile eſt, pœnas ab eis exigi. Sic non ægrotare, ſimpliciter bonum & optabile eſt: ſin aliter euenerit, morbum magno et forti animo ferre. Eadem ceterorum omnium ratio eſt.*

Vellem quæ velles.] *De hoc loco tradidi quædam iampridem capite octauo libri noni Variarum lectionum: quæ alij poſtea, credo, vt ſibi probari oſtenderent, venditarunt pro ſuis.*

PINCIANVS.

NONDVM me committo frigido veri.] *Exemplar Franciſcanum* aeri *legit, non* veri.

Adhuc vigor eſt eius in frigore.] *Corrigendum puto,* adhuc rigore eius infringor.

Itaque major pars in veſtimentis degitur.] *Scribendum reor, non* veſtimentis, *ſed* ſtramentis: *hoc eſt, in cubili. Sequitur enim,* quod me lectulo afflixit.

Quaſi colloquor tecum.] Colloquar, *non* colloquor, *vetus lectio.*

Omnium noſtrorum fortem tollerantiam.] *Scribe* tormentorum, *non* noſtrorum, *tum ex vetere lectione, tum quod ſubijcit,* tormentorum fortis patientia.

An feliciter, quod agis?] Quidem, *non* quod, *eadem.*

ERASMVS.

MALACIA eſt.] *Quod nos diuinauimus de malacia, idem annotarat Rodolphus: addens, Cæſarem in commentarijs belli Gallici, hac voce notare ſegnem & immotum maris torporem.*

OPSOPOEVS.

M.ſſ. in veſtimentis degitur. *Et Modius epiſt. 21. Ex membranis Dominicanorum, & omnibus omnino libris,* veſtimentis *repono pro* ſtramentis, *quod à coniectura Pinciani eſt, exiſtimantis nullum vſum veſtimentorum in lectulis, quorum ſtatim eſt mentio. Sed humanum quid paſſus eſt hic eruditiſſimus alioqui vir, Terentius. Heautontim. ſcena,* Ego me non tam aſtutam:

Eſt mihi vltimis conclaue in ædibus quoddam retro;

Huc eſt introlatus lectus, veſtimentis ſtratus eſt.

Niſi forte alia hac res: quod mihi tamen, vt adhuc eſt, perſuaderi non poteſt. Hactenus ille. Nec eſt quod longe abeamus. ipſe Seneca ſibi ſuam vindicat lectionem Epiſt. 78. Eſt, *inquit,* mihi crede, virtuti etiam in lectulo locus. Non tantum arma & acies dant argumenta alacris animi indomitique terroribus, & in veſtimentis vir fortis apparet.

M. ſſ. non agnoſcunt ſequentia, nec tamen ideo ſolummodo ferre tormenta optabile eſt. *Modius item ibidem Succinctius (ait) longe membrana,* Si fortitudo optabilis eſt, & tormenta patienter ferre optabile eſt. hoc enim fortitudinis pars eſt *plane concinne, vt ego arbitror. illa enim* nec tamen &c. *videntur à bono aliquo viro adſcripta, qui monere vellet. patienter ferre tormenta non ob hanc tantum, quam afferret philoſophus cauſſam, eſſe optabile, ſed ideo quoque quod homini Chriſtiano religionis cauſa quiduis fortiter perpeti, cœlum aperiat, & apud Deum eum gratioſum faciat.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

CONCEPTIS ſolennibus] *Certa plane fuiſſe & ſolennia verba, quibus Dictatores, Coſſ. Prætores ſeſe hoſtiumque legiones deuouebant, oſtendit Cicero libro ſecundo de natura Deorum, Plinius libro vigeſimo octauo capite ſecundo, & auctor de vir. illuſt. cap. 27. de P. Decio filio agens. Quibus autem verbis vterentur aperit Liuius lib. 8. & Briſſonius lib. 1. de formulis.*

Quæ excipiuntur foribus ornatæ.] *Hoc dicit quod in omni publica priuataque lætitia receptum, ianuam ornari lauro & lucernis. Tertullianus in Apolog.* Cur die læto non laureis poſtes adumbramus? nec lucernis diem infringimus &c. *Apuleius lib.* 4. *Metam.* Domus tota lauris obſita, tædis lucida ſtrepebat hymenæum. *Plura Lipſius lib. 1. cap. 3. Elect.*

Quæ nobis non fertis, ſed ſudore.] *Locus mutilus, quem ſuppleo fide v. c.* quæ nobis non ture nec fertis. *Iuretus.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

SVADET otium, ſed cum Philoſophia iunctum. Idipſum non iactandum eſſe. Et in eo de ſe, apud ſe, agendum: id eſt, vt in vitia inquiramus, emendemus. Denique hoc otium, ſuper aliorum negotia eſſe: quod magnæ reip. ſeruit.

EPIST. LXVIII.

CONSILIO tuo accedo: abſconde te in otio, ſed & otium tuum abſconde. Hoc te facturum, Stoicorum 1 etiamſi non præcepto, at exemplo licet ſcias: ſed ex præcepto quoque facies: id tibi, cum voles, approbabo. 2 Nec ad omnem Rempub.

Digitized by Google

mittimus, 3 nec ſemper, 4 nec ſine vllo fine. Præterea, cum ſapienti 5 Remp. ipſo dignam dedimus, id eſt, mundum: non eſt extra Remp. etiamſi ſeceſſerit. imo fortaſſe relicto vno angulo, in maiora atque ampliora tranſit, & cœlo impoſitus, intelligit 6 cum ſellam aut tribunal aſcenderat, 7 quam humili loco ſederit. Depono hoc apud te: numquam plus agere ſapientem, quam cum in conſpectum eius diuina atque humana venerunt. Nunc ad illud reuertor, quod ſuadere tibi cœperam, vt otium tuum ignotum ſit. Non eſt 8 quod inſcribas tibi philoſophiam. atque etiam aliud propoſito tuo nomen impone: valetudinem, & imbecillitatem vocato, & deſidiam. Gloriari otio, iners ambitio eſt. Animalia quædam, ne inueniri poſſint, veſtigia ſua circa cubile ipſum confundunt: idem tibi faciendum eſt. alioqui non deerunt qui perſequantur. Multi aperta tranſeunt, condita & obſtruſa rimantur. furem ſignata ſollicitant. vile videtur, quidquid patet: aperta 9 effractarius præterit. Hos mores habet populus, hos imperitiſſimus quiſque: in ſecreta irrumpere cupit. Optimum itaque eſt, non iactare otium ſuum. iactandi autem genus eſt, nimis latere, & a conſpectu hominum ſecedere. Ille Tarentum ſe abdidit, ille Neapoli incluſus eſt: ille multis annis non tranſit domus ſuæ limen. Conuocat turbam, quiſquis otio ſuo aliquam fabulam impoſuit. Cum ſeceſſeris, non eſt agendum hoc, vt de te homines loquantur, ſed vt ipſe tecum loquaris. Quid autem tecum loquaris? quod homines de aliis libentiſſime faciunt, de te apud te mala exiſtima. Aſſueſce & dicere verum, & audire. Id autem maxime tracta, quod in te eſſe infirmiſſimum ſenties. Nota habet quiſque ſui corporis vitia. itaque alius vomitu leuat ſtomachum, alius frequenti cibo fulcit, alius interpoſito ieiunio corpus exhaurit & purgat. Hi quorum pedes dolor repetit, aut vino aut balneo abſtinent: in cetera negligentes, huic à quo ſæpe infeſtantur, occurrunt. Sic in animo noſtro ſunt quaſi 10 cauſſariæ partes, quibus adhibenda curatio eſt. Quid in otio facio? vlcus meum curo. Si oſtenderem tibi pedem turgidum, liuidam manum, aut contracti cruris aridos neruos, permitteres mihi vno loco iacere, & fouere morbum meum: maius malum eſt hoc, quod non poſſum tibi oſtendere. In pectore collectio & vomica eſt. Nolo laudes, nolo dicas: O magnum virum! contempſit omnia, & damnatis humanæ vitæ furoribus fugit. Nihil damnaui, niſi me: non eſt, quod proficiendi cauſſa venire ad me velis. Erras, qui hinc aliquid auxilij ſperas. non medicus, ſed æger hic habitat. Malo illa, cum diſceſſeris, dicas: ego iſtum beatum hominem putabam, & eruditum: erexeram aures. deſtitutus ſum, nihil vidi, nihil audiui, quod concupiſcerem, ad quod reuerterer. Si hoc ſentis, ſi hoc loqueris, aliquid profectum eſt. Malo ignoſcas otio meo, quam inuideas. Otium, inquis, Seneca mihi commendas? ad Epicureas voces dilaberis. Otium tibi commendo, in quo maiora agas & pulchriora, quam quæ reliquiſti. Pulſare ſuperbas potentiorum fores 11 digerere in litteram ſenes orbos, plurimum in foro poſſe, inuidioſa potentia ac breuis eſt, &, ſi verum æſtimes, ſordida. Ille me gratia forenſi longe antecedit. ille ſtipendiis militaribus 12 & quæſita per hoc dignitate. ille clientum turba. huius turbæ par eſſe non poſſum, huius gratiæ. Tanti eſt ab hominibus vinci, dum à me fortuna vincatur. Vtinam quidem hoc propoſitum ſequi olim fuiſſet animus tibi! vtinam de vita beata non in conſpectu mortis ageremus! ſed nunc quoque non moremur. Multa enim, quæ ſuperuacua eſſe & inimica, credituri fuimus rationi, nunc experientiæ credimus. Quod facere ſolent qui ſerius exeunt, & volunt tempus celeritate reparare, calcar addamus. hæc ætas optime facit ad hæc ſtudia: iam deſpumauit, iam vitia primo feruore adoleſcentiæ indomita laſſauit: non multum ſupereſt, vt extinguat. Et quando inquis, tibi proderit iſtud, quod in exitu diſcis, aut in quam rem? in hanc 13 vt exeam melior. Non eſt tamen quod exiſtimes, vllam ætatem aptiorem eſſe ad bonam mentem, quam quæ ſe multis experimentis, longa ac frequenti rerum patientia domuit: quæ ad ſalutaria, mitigatis affectibus, venit. Hoc eſt huius boni tempus. quiſquis ſenex ad ſapientiam peruenis, 14 annis peruenit.

IVSTVS LIPSIVS.

1. ETIAMSI non præcepto.] *Ita de Vit. beat. cap.* XXVIII. Non quo miſerint me illi, ſed quo duxerint, ibo: *in hac ipſa re.*

2. Nec ad omnem remp.] *De Vit. beat. cap. vlt.* Negant noſtri ad quamlibet remp. acceſſurum ſapientem.

3. Nec ſemper.] *Nec omni tempore, & vt non aliud agat.*

4. Nec ſine vllo fine.] *Pauſa & quies in ſenectute eſto. Cum diu reip. id eſt aliys; etiam tibi vaces.*

5. Remp. ipſo dignam.] *Totum hoc argumentum ex profeſſo tractauit libello, qui cum Vita Beata coiuit, & cum ea legitur. Vide cap.* XXIX. XXX. *& ſequentia.*

6. Cum ſellam.] *Curulem in Magiſtratu.*

7. Quam humili loco.] *Reſpectu curæ, quam*

Digitized by Google

celo & mundo impendit. Muretus opportune profert Themiſty in hanc rem Epigrammation:

> Ἄντυγος αἰθερίης ὑπεράλμενος, εἰς πόθον ἦλθες
> Ἄντυγος ἀργυρέης. αἶσχος ἀπειρέσιον.
> Ἦσθα πάρος κρείσσων. ἀνέβης δ' ἔπειτα μέγα χείρων.
> Δεῦρ' ἀνάβηθι κάτω. νῦν γὰρ ἄνω κατέβης.

Quod ſubito vertimus:

> Ætherea in ſella poſitum te cura ſubiuit
> *Sellæ argentatæ. pro pudor & macula!
> Maior eras, humilis; minor es nunc, ſublimatus.
> Deſcēde, vt poſſis ſcandere nunc iterum.

Seſe alloquitur Themiſtius, à Iuliano Cæſare ad Conſulatum euectus, & à Sapientiæ ſtudio abductus.

8. Quod inſcribas tibi philoſophiam.] *Non debet. modeſte & ſine oſtentatione tractanda eſt. Ideo Socrates olim Antiſtheni, qui* pallium tritum & ſciſſum obuertebat, atque oſtendebat: Ὁρῶ σου, ἔφη, διὰ τοῦ τρίβωνος τὴν κενοδοξίαν: Video, inquit, per pallium tuam vanitatem. *Adde ſimilis argumenti in epiſt.* v *&* xiv. *&* xviii. *&* ciii.

9. Effractarius.] *Qui obſerata frāgunt & reſerant. Sidonius* Effractorem *vocat:* Scrinia tua manus effractorum arguta populabitur. *Iſidorus:* Apertularius, effractor. *Illud, quia operta aperit. Gloſſa.* Apertularius, διορυκτής.

10. Cauſſariæ partes.] *Cauſſarij in militia, qui cauſſam commeatus aut vacationis, valetudinem allegant. Inde Cauſſarij. pro ægris aut affectis: itemque*, in cauſa *eſſe, pro morbo. Nos in militia, & Mercurialis lib.* vi. *Variar. cap.* i. *Reſtitui Seneca hanc vocem. Conſol. ad Marciam cap.* xi. *vide.*

11. Digerere in litteram ſenes.] *Salutandi cauſſa, pugillares aut libros habebant, vbi litterarum ordine ſcripti potentes, diuites, orbi quorum gratiam aut opes captabant. De benefic.* vi. *cap.* xxxiii. Quid tu iſtos libros, quos vix nomenclatorum aut memoria aut manus complectitur, amicorum exiſtimas eſſe? Non ſunt iſti amici, qui magno agmine ianuam pulſant. *Quamquam illi libri proprie de Clientibus ſunt: ſed ſimile ſuadent in Patronis aut regibus iſtis fuiſſe.* Digeruntur *igitur* in litteram, *non* lineam *(vt quidam volunt:) quia quiſque in ſua tali legitur*, Annæus, Burrhus, Canius. *Quibuſdam libris*, in litteraturam: *ſenſu pari.*

12. Et quæſita per hoc dignitate.] *Vel Equeſtri, vel Senatoria: Nam et qui Primum pilum duxerant, Equites fiebant; et qui Tribunatu militum functi, Senatores. Supra, epiſt.* xlvii.

13. Vt exeam melior.] *Ad vocem Solonis, qui moriturus audire aliquid cupidus, et* Quo fine; *interrogatus:* Vt doctior, *inquit*, moriar.

14. Annis peruenit.] *Id eſt, beneficio annorum peruenit. ætati hoc debet.*

MVRETVS.

CONSILIO tuo.] *Sectandum quidem otium, ſed non oſtentandum.*

Etiam ſi non præcepto, at exemplo.] *Stoicorum enim principes, et ſi remp. ſapienti capeſcendum eſſe dicebant, ipſi tamen ad eam numquam acceſſerunt. Atque hoc nomine in primis eos reprehendit Plutarchus, quod eorum cum vita pugnet oratio.*

Nec ad omnem.] *Non enim ad eam quæ ita deprauata eſt, vt neque ſanari, neque corrigi queat.*

Nec ſemper.] *Dandum enim temporis aliquid etiam quieti et ſtudijs.*

Nec ſine vllo fine.] ὡς γὰρ ἀθλητικῆς, ἔστι καὶ πολιτικῆς παιδεία καταλύουσί τις ἔτι. *Romæ Senator à ſexageſimo anno non cogebatur, à ſeptuageſimo ne citabatur quidem. Et tum Plato, tum Ariſtoteles valde ſenibus mandanda ſacerdotia dicunt, vt non ſatis iam idoneis ad aliorum munerum procurationem. qua de re celebratus eſt apud Græcos verſiculus:*

> Ἔργα νέων, βουλαὶ δ' ἀνδρῶν, εὐχαὶ δὲ γερόντων.

Præterea.] *Sapiens mundum ipſum ſibi patriam eſſe ducit. Ergo ne tunc quidem cum in rerum cæleſtium contemplatione defixus eſt, à rep. ſua recedit: ſed tunc denique partem illius opimam & nobiliſſimam tractat.* **Nam tūc vehebantur in carpente argenteo*

Receſſerit.] *Liber vetus.*

Quam humili loco ſederit.] *Deſcendere videtur ſapiens, cum ſellam curulem conſcendit. omiſſa enim rerum ſublimium tractatione, ſe ad inferiora demittere cogitur. Hac de re extat pulcherrimum nobiliſſimi philoſophi Themiſty epigramma, quo, cum conſul ab impio Iuliano creatus eſſet, cohortatur ſeipſum, vt relictis vanis illis honorum inſignibus, conſcendat denuo ad ſtudium ſapientiæ. Deſcendiſſe enim ſe, cum in ſellam et tribunal conſcendiſſe viſus eſt.*

> Ἄντυγος αἰθερίης ὑπεράλμενος εἰς πόθον ἦλθες.
> Ἄντυγος ἀργυρέης αἶσχος ἀπειρέσιον.
> Ἦσθα πάρος κρείσσων. ἀνέβης δ' ἔπειτα μέγα χείρων.
> Δεῦρ' ἀνάβηθι κάτω· νῦν γὰρ ἄνω κατέβης.

Hoc tam pulchrum epigramma, qui tribuerunt Palladæ, nimis honorifice de inſulſi hominis ingenio indicarunt.

Quaſi cauſariæ partes.] *Ita dictum, vt cauſarios milites dixit Liuius.*

PINCIANVS.

SI non præcepto ad exemplum.] *Exemplar meum*, ſi non præcepto. at exemplo.

Depono hoc apud te.] Depone *quidam codices, non* depono.

Atque etiam aliud propoſito tuo nomen impone: valetudinem & imbecillitatem vocato deſidiam.] *Vetus lectio.* Atqui aliud propoſito tuo nomen impone. Valetudinem & imbecillitatem vocato & deſidiam.

Plus habeo gratiæ.] Habet *non* habeo, *in eadem inuenies. Illud notandum, putare me ordinem verborum hoc loco perturbatum haberi, legendaque eſſe omnia ad hunc modum:* Ille clientum turba, cuius turbæ par eſſe non poſſum, plus habet gratiæ. Eſt tanti ab hominibus vinci, dum à me fortuna vincatur.

Tanti eſt ab hominibus vinci.] *Inuerte dictiones:* Eſt tanti ab hominibus vinci: *ex vetere lectione: & ſi nonnulli codices præferant* omnibus, *non* hominibus.

Iam diſputauit, *Quid ſi legas*, Iam diſpumauit: *quia ſubdit*, primo feruore adoleſcentiæ: *eſt enim metaphora, ſumpta à muſto.*

Hoc eſt breuius huius boni tempus.] *Verbum* breuius, *non habetur in vetuſtis codicibus.*

OPSOPOEVS.

NECESSARIO *legendum eſt.* Non iactare otium ſuum. *Negligentia potius quam ſtudio vocem* otium *in Romana editione omiſſam puto.*

Delendum eſt poſterius tecum, *ex auctoritate m. ſſ. Mox iidem* hoc eſt huius boni tempus, *et ita Pincianus.*

Cum ſellam aut tribunal aſcenderit.] *De his Ranardus l. Pro trib. c.* 7.

Digitized by Google

GRVTERVS ET IVRETVS.

APERTA effractarius præterit.] *De his plurima lectu digna Langlæus lib. 8. cap. 3. Ocij Semeſt.*

Aſſueſce & dicere verum.] *v. c.* Aſſueſcas.

Quaſi cauſſariæ partes.] cauſarij *dicuntur tum ij qui leui qualibet de cauſa morbos incurrunt, tum qui aliquo pacto male habent. vide Mercurialem lib. 6. c. 1. Variar lect.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

LOCA non mutanda, ſed magis quieſcendum corpore, vt & animus poſſit. Hunc in ſalutari ſtudio defigendum, & quæ auocent vitanda.

EPIST. LVIII.

MVTARE te loca, & in alium de alio 1 tranſilire, nolo. Primum, quia tam frequens migratio, inſtabilis animi eſt. 2 coaleſcere otio non potes, niſi deſinas circumſpicere & errare. Vt animum poſſis continere, prius corporis tui fugam ſiſte. Deinde, plurimum remedia continuata proficiunt. interrumpenda non eſt quies, & vitæ prioris obliuio. Sine dediſcere oculos tuos: ſine aures aſſueſcere ſanioribus verbis. quoties proceſſeris in ipſo tranſitu aliqua quæ renouent cupiditates tuas, tibi occurrent. Quemadmodum ei, qui amorem exuere conatur, euitanda eſt omnis admonitio dilecti corporis: nihil enim facilius quam amor recrudeſcit: ita qui deponere vult deſideria rerum omnium, quarum cupiditate flagrauit, & oculos & aures ab his quæ reliquit, auertat. Cito rebellat affectus. quocumque ſe verterit, pretium aliquod præſens occupationis ſuæ adſpiciet. Nullum 3 ſine auctoramento malum eſt. Auaritia pecuniam promittit: luxuria multas ac varias voluptates: ambitio purpuram & plauſum, & ex hoc potentiam, & quidquid potentia poteſt. Mercede te vitia ſolicitant; hic tibi gratis viuendum eſt. Vix effici toto ſæculo poteſt, vt vitia tam longa licentia tumida ſubigantur, & iugum accipiant: nedum, ſi tam breue tempus interuallo diſcindimus. Vnam quamlibet rem vix ad perfectum adducit aſſidua vigilia & intentio. Si me quidem velis audire, hoc meditare. exerce te, vt mortem & excipias, & ſi ita res ſuadebit, accerſas. interest nihil, an illa ad nos veniat, an ad illam nos. Illud imperitiſsimi cuiuſque verbum, falſum eſſe tibi perſuade: *Bella res eſt*, 4 *mori ſua morte.* Illud præterea tecum licet cogites: Nemo 5 niſi ſuo die moritur. Nihil perdis ex tuo tempore. nam quod relinquis, alienum eſt.

I. LIPSIVS.

1. TRANSILIRE nolo.] *Meus & aliquot ſcripti, tranſire.*

2. Coaleſcere otio non potes.] *Vt enim ipſe alibi:* Non coaleſcit planta, quæ ſæpe transfertur.

3. Sine auctoramento.] *Sine mercede & pretio, quod ante dixit.*

4. Mori ſua morte.] *Ita Suetonius, de Iulianis percuſſoribus:* nemo amplius triennio ſuperuixit, neque ſua morte defunctus eſt. *Sua, id eſt ex natura communi lege, quam manu non facis. Opponitur mors* βιαιότερ, violenta.

5. Niſi ſuo die.] *Veriſſimum eſt. noſtro ratiocinio præmorimur; fati decreto morimur.*

PINCIANVS.

NEDVM ſi tam breue tempus per interualla diſcindimus.] *Exemplar antiquum*, nedum ſi tam breue temporis interuallum diſcindimus.

OPSOPOEVS.

M*ſſ. partim*, ſi tam breue tempus interuallum diſcidimus, *partim* interuallo diſcindimus, *partim*, diſcimus.

GRVTERVS ET IVRETVS.

AD perfectum reducit.] *v. c.* perducit.

An illa ad nos veniat.] an, *abeſt a v. c. Iureti, & recte.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

POMPEIIS ſe fuiſſe, & præteriti temporis admonitu, ſenſiſſe eius fugam. Mortem inſtare portum nempe iactationum. neque timendam, neque appetendam, aut ſumendam: niſi interdum, & quando? cum ratio, non impetus ſuadebit. Pluria & perpulchra in hunc ſenſum.

EPIST. LXX.

POST longum interuallum Pompeios tuos vidi. in conſpectum adoleſcentiæ meæ reductus ſum. quidquid illic iuuenis feceram, videbar mihi facere adhuc poſſe, & paulo ante feciſſe. Prænauigamus, mi Lucili, vitam, & quemadmodum in mari, vt ait Virgilius noſter,

---- *Terraque vrbeſque recedunt:*

ſic in hoc curſu rapidiſſimi temporis, primum pueritiam abſcondimus, deinde adoleſcentiam, deinde quidquid eſt illud inter iuuenem & ſenem medium, in vtriuſque confinio poſitum, deinde ipſius ſenectutis optimos annos. nouiſſime incipit oſtendi publicus finis generis humani. Scopulum eſſe illum putamus, dementiſſimi? 1 portus eſt, aliquando petendus, numquam recuſandus. In quem ſi quis intra primos annos delatus eſt, non magis queri debet, quam qui cito nauigauit. Alium enim, vt ſcis, venti ſegnes ludunt ac detinent, & tranquillitatis lentiſſimo tædio laſſant: alium pertinax flatus celerrime perfert. Idem euenire nobis puta. alios vita velociſſime adduxit, quo veniendum erat etiam cunctantibus: alios macerauit & coxit. quæ, vt ſcis, non ſemper retinenda eſt. 2 Non enim viuere bonum eſt, ſed bene viuere. Itaque ſapiens viuit, quantum debet, non quantum poteſt. Videbit vbi victurus ſit, cum quibus, quomodo, quid acturus. cogita ſemper, qualis vita, non quanta ſit. Si multa occurrunt moleſta, & tranquillitatem turbantia, 3 emittit ſe: nec hoc tantum in neceſſitate vltima facit, ſed cum primum illi cœperit ſuſpecta eſſe fortuna, diligenter circumſpicit numquid illo die deſinendum ſit. Nihil exiſtimat ſua referre, faciat finem, an accipiat? tardius fiat, an citius. non tamquam de magno detrimento timet. 4 Nemo multum ex ſtillicidio poteſt perdere. Citius mori, vel tardius, ad rem non pertinet: bene mori, aut male, ad rem pertinet. bene autem mori, eſt effugere male viuendi periculum. Itaque effęminatiſsimam vocem 5 illius Rhodii exiſtimo, qui cum in caueam coniectus eſſet à tyranno, & tamquam ferum aliquod animal aleretur, ſuadenti cuidam vt abſtineret cibo: *Omnia*, inquit, *homini, dum viuit, ſperanda ſunt.* Vt ſit hoc verum, non omni pretio vita emenda eſt. Quædam, licet magna, licet certa ſint, tamen ad illa turpi infirmitatis confeſſione non veniam. Ego cogitem, in eo qui viuit omnia poſſe fortunam, potius quam cogitem in eo qui ſcit mori, nihil poſſe fortunam? Aliquando tamen, etiam ſi certa mors inſtabit, & deſtinatum ſibi ſupplicium ſciet, non commodabit pœnæ ſuæ manum. Stultitia eſt, 6 timore mortis mori. venit qui occidat. Exſpecta. quid occupas? quare ſuſcipis alienæ crudelitatis procurationem? vtrum 7 inuides carnifici tuo, 8 an parcis? Socrates potuit abſtinentia finire vitam, & inedia potius quam veneno mori. 9 triginta tamen dies in carcere, & in exſpectatione mortis exegit: non hoc animo, tamquam omnia fieri poſſent, tamquam multas ſpes tam longum tempus reciperet, ſed vt præberet ſe legibus, vt fruendum amicis extremum Socratem daret. Quid erat ſtultius, quam mortem contemnere, venenum timere? 10 Scribonia grauis fœmina, amita 11 Druſi Libonis fuit, adoleſcentis tam ſtolidi, quam nobilis, 12 maiora ſperantis, quam aut 13 illo ſæculo quiſquam ſperare poterat, 14 aut ipſe vllo. cum æger à ſenatu in lectica relatus eſſet, non ſane 15 frequentibus exſequiis, (omnes enim neceſſarii 16 deſeruerant impie. iam non reum, ſed funus) habere cœpit conſiliũ, vtrum conſciſceret ſibi mortem, an exſpectaret. Cui Scribonia: *Quid te*, inquit, *delectat* 17 *alienum negotium agere?* 18 Non perſuaſit. manus ſibi attulit, nec ſine cauſſa. Nam poſt diem tertium aut quartum inimici moriturus arbitrio, ſi viuit, alienum negotium agit. Non poſſis itaque 19 de re in vniuerſum pronunciare, cum mortem vis externa denunciat, occupanda ſit, an exſpectanda. Multa enim ſunt, quæ in vtramque partem trahere poſſunt. Si altera mors cum tormento, altera ſimplex & facilis eſt, quid ni huic iniicienda ſit manus? Quemadmodum nauim eligam nauigaturus, & domum habita-

Digitized by Google

turus, ita mortem vtique qua ſum exiturus è vita. Præterea, quemadmodum non vtique melior eſt longior vita, ſic peior vtique mors longior. In nulla re magis, quam in morte, morem animo gerere debemus, exeat qua impetum cepit: ſiue ferrum appetit, ſiue laqueum, ſiue aliquam potionem venas occupantem, pergat, & vincula ſeruitutis abrumpat. Vitam & aliis approbare quiſque debet, mortem ſibi. optima eſt, quæ placet. Stulte hæc cogitantur: Aliquis dicet me parum fortiter feciſſe, aliquis nimis temere, aliquis fuiſſe aliquod genus mortis animoſius. Vis tu cogitare id in manibus eſſe conſilium, 20 ad quod fama non pertinet? hoc vnum intuere, vt te fortunæ quam celerrime eripias. Alioqui aderunt qui de facto tuo male exiſtiment. Inuenies etiam 21 profeſſos ſapientiam, qui vim afferendam vitæ ſuæ negent, & nefas iudicent ipſum interemptorem ſui fieri, exſpectandum eſſe exitum, quem natura decreuit. Hoc qui dicit, non videt ſe libertati viam claudere. 22 Nil melius æterna lex fecit, quam quod vnum introitum nobis ad vitam dedit, exitus multos. Ego exſpectem vel morbi crudelitatem, vel hominis, cum poſſim per media exire tormenta, & aduerſa diſcutere? Hoc eſt vnum, cur de vita non poſſimus queri: neminem tenet. Bono loco res humanæ ſunt, quod nemo niſi vitio ſuo miſer eſt. Placet? viue: non placet? licet eo reuerti vnde veniſti. Vt dolorem capitis leuares, ſanguinem ſæpe emiſiſti: ad extenuandum corpus vena percutitur: non opus eſt vaſto vulnere diuidere præcordia. 23 ſcalpello aperitur ad illam magnam libertatem via: & puncto ſecuritas conſtat. Quid ergo eſt, quod nos facit pigros, inerteſque? Nemo noſtrum cogitat, quandoque ſibi ex hoc domicilio exeundum. Sic veteres inquilinos indulgentia loci & conſuetudo, etiam inter iniurias detinet. Vis aduerſus hoc corpus liber eſſe? tamquam migraturus habita: propone tibi quandoque hoc contubernio carendum. fortior eris ad neceſſitatem exeundi. Sed quemadmodum ſuus finis veniet in mentem, omnia ſine fine concupiſcentibus? Nullius rei meditatio tam neceſſaria eſt. Alia enim exercentur fortaſſe in ſuperuacuum. aduerſus paupertatem præparatus eſt animus? permanſere diuitiæ. ad contemptum nos doloris armauimus? numquam à nobis exiget huius virtutis experimentum integri ac ſani felicitas corporis. vt fortiter amiſſorum deſideria pateremur, præcepimus nobis? omnes quos amabamus, ſuperſtites fortuna ſeruauit. Huius vnius rei vſum qui exigat dies, veniet. Non eſt quod exiſtimes, magnis tantum viris hoc robur fuiſſe, quo ſeruitutis humanæ clauſtra perrumperent. non eſt quod iudices, hoc fieri niſi à Catone non poſſe, qui quam ferro non emiſerat animam, 24 manu extraxit: cum viliſſimæ ſortis homines ingenti impetu in tutum euaſerint, cumque 25 commodo mori non licuiſſet, nec ad arbitrium ſuum inſtrumenta mortis eligere: obuia quæque rapuerunt, & quæ natura non erant noxia, vi ſua tela fecerunt. Nuper in ludo 26 beſtiariorum, vnus è Germanis, cum ad 27 matutina ſpectacula pararetur, ſeceſſit ad exonerandum corpus. nullum aliud illi dabatur ſine cuſtode ſecretum. ibi lignum id, quod ad emundanda obſcœna adhærente ſpongia poſitum eſt, totum in gulam farſit, & vi præcluſis faucibus ſpiritum eliſit. Hoc fuit morti contumeliam facere. ita prorſus. Parum munde, & parum decenter. Quid eſt ſtultius, quam faſtidioſe mori? O virum fortem! ô dignum, cui fati daretur electio! quam fortiter ille gladio vſus eſſet! quam animoſe in profundam ſe altitudinem maris, aut abſciſſæ rupis, immiſiſſet! Vndique deſtitutus inuenit, quemadmodum & mortem ſibi deberet, & telum: vt ſcias ad moriendum nihil aliud in mora eſſe, quam velle. Exiſtimetur de facto hominis acerrimi, vt cuique viſum erit, dum hoc conſtet, præferendam eſſe ſpurciſſimam mortem ſeruituti mundiſſimæ. Quoniam cœpi ſordidis exemplis vti; perſeuerabo. plus enim à ſe quiſque exiget, ſi viderit hanc rem etiam à contemptiſſimis poſſe contemni. Catones, Scipioneſque, & alios, quos audire cum admiratione conſueuimus, ſupra imitationem poſitos putamus: iam ego iſtam virtutem habere tam multa exempla in ludo beſtiario, quam in ducibus belli ciuilis oſtendam. Cum adueheretur nuper inter cuſtodias quidam ad matutinum 28 ſpectaculum miſſus, tamquam ſomno premente nutaret, caput vſque eo demiſit, donec radijs inſereret, & tamdiu ſe in ſedili ſuo tenuit, donec ceruicem circumactu rotæ frangeret. eodem vehiculo quo ad pœnam ferebatur, pœnam effugit. Nihil obſtat, erumpere & exire cupienti. 29 In aperto nos natura cuſtodit. Cui permittit neceſſitas ſua, circumſpiciat exitum mollem. cui ad manum plura ſunt, quæ per ſeſe afferat, is delectum agat, & qua potiſsimum liberetur conſideret: cui difficilis occaſio eſt, is proximam quamque pro optima arripiat, ſit licet inaudita, ſit noua. Non deerit ad mortem ingenium, cui non defuerit animus. Vides quemadmodum extrema quoque mancipia, vbi illi ſtimulos adegit dolor, excitentur, & intentiſsimas cuſtodias fallant? Ille vir magnus eſt, qui mortem ſibi non tantum

Digitized by Google

imperauit, ſed inuenit. Ex eodem tibi munere plura exempla promiſi. 30 Secundo Naumachiæ ſpectaculo, vnus è barbaris lanceam, quam in aduerſarios acceperat, totam iugulo ſuo immerſit. Quare, inquit, non omne tormentum, omne ludibrium iam dudum effugio? quare ego mortem armatus exſpecto? Tanto hoc ſpecioſius ſpectaculum fuit, quanto honeſtius mori diſcunt homines, quam occidere. Quid ergo? quod animi perditi noxioſique habent, non habebunt illi, quos aduerſus hos caſus inſtruxit longa meditatio, & magiſtra rerum omnium ratio? Illa nos docet, fati varios eſſe acceſſus, finem eumdem. nihil autem intereſſe, vnde incipiat 31 quod venit. Eadem illa ratio monet, vt, ſi licet, moriaris ſine dolore: ſin autem non poteſt, fac quemadmodum potes, & quidquid obuenerit ad vim adferendam tibi, inuadas. Iniurioſum eſt rapto viuere: at contra pulcherrimum, mori rapto.

I. LIPSIVS.

1. PORTVS eſt.] *Vitam cum mari conferri, & in eo agitatione, crebrum. Quies autem et portus, in morte. Vide Conſol. ad Polyb. cap.* XXVIII.

2. Non enim viuere bonum.] *Plutarchus Conſol. ad Apollon.* Modus enim vitæ, honeſtum; non temporis longinquitas eſt. *Itemq́, antea:* Non eſſe longiſſimam vitam optimam; ſed honeſtiſſimam. Neque enim qui plurimum cithara cecinit, aut orauit, aut nauem gubernauit, ſed qui optime, commendatur. *Adde epiſt.* XCIII.

3. Emittit ſe.] *Ex Stoico decreto. quibus probatur illa ἐξαγωγὴ & eductio è vita, ſi cauſſa non ſit vitæ. Diximus in Manud.* III. *Diſſert.* XXII.

4. Nemo multum ex ſtillicidio.] *Aptiſſima imago. Vita velut guttatim per horas & dies fluit: & mox deſinit: quid mali inquit, ſi paulo citius?*

5. Illius Rhodij.] *Teleſphori. qui à Lyſimacho in caueam coniectus. Vide de Ira lib.* III. *cap.* XVII.

6. Timore mortis mori.] *Supra epiſt.* XXIV. Tantam hominum imprudentiam eſſe: vt quidam timore mortis cogantur ad mortem. *Lucretius.*

Et ſæpe vſqueadeo, mortis formidine, vitæ
Percipit humanos odium lucisq; videndæ,
Vt ſibi conſciſcant mærenti pectore letum.

Arceſilaus apud Plutarchum Conſol. ad Apollonium: πολλοὶ διὰ τὴν εὐτέλειαν, καὶ τὴν πρὸς τὸν θάνατον διαβολήν, ἀποθνήσκουσιν ἵνα μὴ ἀποθάνωσιν· Multi ob vilitatem ingenij, & criminationes mortis moriuntur ne moriantur: *Nimirum, vt Diogenes aiebat,* ὁ φόβος οὕτω χαλεπὸς, ὥστε πολλοὶ ἤδη προέλαβον τὸ ἔργον· οἱ μὲν ἐν ταῖς χειμαζόμεναις, οὐ περιμείναντες καταδῦναι τὴν ναῦν, ἀλλὰ πρὸ τούτου ἑαυτοὺς ἀποσφάξαντες: adeo difficilis & mala res metus eſt, & multi anteceperint ipſum factum, id eſt id quod timebatur. Vt qui in naui tempeſtate iactantur & periclitantur, non exſpectato dum ea mergatur, ſeſe interficiunt. *Lucanus his conſonat.*

——multos in ſumma pericula miſit
Venturi timor ipſe mali.

7. Inuides carnifici.] *Ne gloriam tui interfecti habeat.*

8. An parcis?] *Ne interficiendi moleſtiam.*

9. Triginta dies.] *Poſt ipſam damnationem, quia* Delia feſta, *vt Xenophon ait,* interuenerunt. Ἀνάγκη, *inquit,* ἐγένετο αὐτῷ μετὰ τὴν κρίσιν τριάκοντα ἡμέρας βιῶναι, διὰ τὸ Δήλια μὲν ἐκείνου τοῦ μηνὸς εἶναι· τὸν δὲ νόμον μηδένα ἐᾶν δημοσίᾳ ἀποθνήσκειν, ἕως ἂν ἡ θεωρία ἐκ Δήλου ἐπανέλθῃ: Neceſſe illi fuit triginta dies poſt ſententiam, viuere, quia Delia feſta illo menſe erant. Lex autem non ſinebat publice quemquam tollere, niſi pompa è Delo rediiſſet. *Simile Romanis, non funeſtare dies feſtos & latos ſupplicijs.*

10. Scribonia grauis fœmina.] *Quondam Auguſti coniux: Tacitus* II. *Annal.*

11. Druſi Libonis.] *Cuius criminatio & mors, in eodem ſcriptore ibidem: at non hoc de Scribonia hic narratum.*

12. Maiora ſperantis.] *Imperium & res ſummas.*

13. Illo ſæculo.] *Tiberiano. cum ipſe Princeps intentus, & potentiæ ſuæ anxius.*

14. Aut ipſe vllo.] *Ne laxo quidem & libero. quia non illi ingenium ad eminendum.*

15. Frequentibus exſequijs.] *Cur hoc mutant? appellat enim ſtatim* funus: *& vt iam mortuus deducebatur. Volunt tamen,* obſequijs. *etiam docti.*

16. Deſeruerant impie.] *Non video cur illi impietatis ſic accuſentur, in iuſto à Principe metu, & ne fauiſſe viderentur. Malim,* impium.

17. Alienum negotium.] *Carnificis, cui deſtinaris.*

18. Non perſuaſit.] *Sic libri omnes, nec muto. Videtur enim mens Scriboniæ fuiſſe, ne mori præuerteret, & occuparet quod alius erat facturus. Et ſi aliorſum id vertit mox Seneca, & Druſi factum αὐτῶς probans, ait* alienum *etiam* negotium agere *qui alteri viuunt, & animam in manu eius poſitam trahunt. Alij tamen ediderunt ſublata negatione,* Perſuaſit: *moti, opinor, ſequentibus verbis.*

19. De re in vniuerſum pronuntiare.] *Lege noſtra, ſodes, ſuper ea tota, in Manud.* III. *Diſſert.* XXII.

20. Ad quod fama non pertinet.] *Nec enim ipſe eam auditurus es. atque eo ſenſu. non pertinet: pertinet tamen, ſi poſt te etiam de ea curas.*

21. Profeſſos ſapientiam.] *Peripateticos.*

22. Nil melius æterna lex.] *Haud diſſimile illud Tragici, in diuina Thebaide.*

Vbique mors eſt. optime hoc cauit Deus:
Eripere vitam nemo non homini poteſt,
At nemo mortem.

23. Scapello aperitur.] *Secta nimirum vena. quæ crebra via mortis Senecæ auo, & ipſius Senecæ fuit.*

24. Manu extraxit.] *De prouid. cap.* II. Animam, indignam quæ ferro contaminaretur, manu educit.

25. Commodo mori.] *Alij* cumque ſuo modo mori: *mihi non placitum. Certe non licuit ijs commode mori, qui aſſeruabantur inter cuſtodias, & incluſi.*

26. Beſtiariorum.] *Qui ad beſtias damnati, vel auctorati.*

27. Matutina ſpectacula.] *Supra, epiſt.* VII. *Similia autem exempla habes & in Symmacho libro* II. *epiſt.* XLVI.

28. Spectaculum miſſus.] *Miſſus aliunde, à Præſide prouinciæ. Suſpicabar aliquando,* Myſus: *vt ſupra* Germanus.

29. In aperto nos natura cuſtodit.] *Quaſi dicat. liberi ſumus, & natura in aperto, non in clauſo nos habet. Vita alligauit, ſed vinculis quæ, cum voles, & vt voles, rumpas.*

Digitized by Google

30.Secundo Naumachiæ ſpectaculo.] *Naumachiam bis Nero dedit: alteram intelligit. Toſſis & ad diem ſpectaculi alterum referre.*

31.Quod venit.] *Vide an non argutius,* quod finit: *& ſi alterum nec damno,& accipto, Nihil intereſſe vnde veniat, quod omnino venit.*

MVRETVS.

POST longum interuallum.] *Effluere vitam nobis non ſentientibus. Stultum eſſe, de vitæ breuitate conqueri. Mortem expectandam quidem æquo animo: ſed ſi res ita poſtulet, adſciſcendam, & interdum eligendum molliſſimum illius genus: interdum quodcunque ſe obtulerit, occupandam. Hoc poſtremum ex illa ſtulta Stoicorum ſapientia eſt, qua putabant multa euenire poſſe propter quæ ſapiens mortem ſibi conſciſcere deberet. Vellem, Seneca aut ab illa inſania abfuiſſet, aut ſaltem in ea commendanda parcior ac moderatior fuiſſet.*

Prænauigamus.] *In quibuſdam veteribus* Præternauigamus: *quod mihi quidem magis arridet.*

Abſcondimus.] *Nauticum verbum hoc quoque Virgil.*

Protinus aërias Phæacum abſcondimus arces.

Emittit ſe.] *Stoicum loquendi genus* ἐξάγειν ἑαυτὸν εὐλόγως ἐξαγωγή.

Stultitia eſt.] *Martialis:* Hic, rogo, non furor eſt, ne moriare, mori?

Scribonia.] *Hanc hiſtoriam accurate explicat Tacitus libro ſecundo annalium ab exceſſu D. Auguſti.*

PINCIANVS.

ET quemadmodum Virgilius noſter ait, in mari terræque vrbeſque recedunt.] *Erratum in ordine verborum. Lege:* Et quemadmodum in mari, vt ait Virgilius noſter, terræque vrbeſque recedunt: *ex vetere lectione.*

Stultitia eſt, timore mortis mori.] *Eadem addit compluſcula verba hoc pacto:* Si tibi commendaret, ſtultitia eſſet. Stultitia eſt, timore mortis mori.

Quam illo ſeculo quiſquam ſperare poterat. at ipſe quum æger à ſenatu, &c.] *Lego ex eadem,* quã illo ſeculo quiſquam ſperare poterat, aut ipſe vllo. *Quum æger* à ſenatu *&c.*

Non ſane frequentibus obſequijs.] *Exemplar Facundi & Primitini,* exſequijs *legit, non* obſequijs.

Vtrum conſciſceret mortem.] *Vetus lectio,* vtrum conſciſceret ſibi mortem.

Alia enim exercent fortaſſe in ſuperuacuum.] Exercentur *legendum, non* exercent, *ex eadem.*

Nunquam à nobis exiget huius virtutis experimentum.] *Scribo contra omnia exemplaria,* exegit, *non* exiget, *quia præcedit,* permanſere diuitiæ, *& ſequitur,* ſuperſtites fortuna ſeruauit.

Huius vnius rei vſum qui excitet dies veniet.] *Exemplar Franciſcanum* exigat, *habet, non* excitet, *rectiſſime, dixerat enim paulo ante,* nunquam à nobis exegit huius virtutis experimentum.

Cumque commodo mori non licuiſſet.] *Non* commodo, *ſed* quomodo, *omnia ſcripta exemplaria præferunt: vt putem omiſſum fuiſſe librariorum incuria verbum aliquod, neceſſarium ad complementum ſententiæ.*

Et in præcluſis faucibus ſpiritum eliſit.] *Prapoſito in ſupernacanea eſt, ex iiſdem.*

Triginta dies in carcere & in expectatione mortis exegit, propter Delia feſta. Xenophon libro 4. de Socrate: ὁμολογεῖται οὐδένα πω τῶν μνημονευομένων ἀνθρώπων κάλλιον θάνατον ἐνεγκεῖν. ἀνάγκη μὲν γὰρ ἐγένετο αὐτῷ μετὰ τὴν κρίσιν τριάκοντα ἡμέρας βιῶναι διὰ τὸ Δήλια μὲν ἐκείνου μηνὸς εἶναι, τὸν δὲ νόμον μηδένα ἐᾶν δημοσίᾳ ἀποθνήσκειν, ἕως ἂν ἡ θεωρία ἐκ Δήλου ἐπανέλθῃ.

GRVTERVS ET IVRETVS.

TRANQVILLITATIS lentiſſimo tædio.] *v.c.* lentiſſimæ.

Bene mori, aut male] *v.c.*

Triginta tamen dies in carcere) *propterea videlicet quod illo menſe Delia feſta peragerentur: lex vero non ſineret palam in quemquam animaduerti, antequam oraculi conſultores Delo reuerterentur. Xenophon lib. 4. quod animaduertit P. Faber lib. 2. Semeſt. cap. 9.*

Non ſane frequentibus obſequijs] *v.c.* exſequijs, *quam ſcripturam conſtanter retinere ſuos libros teſtantur Pincianus & Gruterus. Sane ſi quis paulo accuratius ſenſum autoris expendet, videbit illud,* exſequijs, *neſcio quid argutius ſonare. Nam ſtatim ſubiecit,* hunc Libonem non iam reum, ſed funus fuiſſe: *funeri autem* exſequiæ *aptius conueniunt quam* obſequia, *quæ proprie viuis debentur:* Frequentes *autem* exſequias *dicit, quod Ouidius in carmine de morte Pſittaci:*

Occidit, exſequias ite frequenter aues.

Ita enim ibi in veteri codice. hæc Iuretus.

Vſum qui exigat dies] *v.c. excitet.*

Cumque commodo mori non licuiſſet] *P. Faber lib. 1. Semeſt. cap. 4. ſcribit malle ſe:* cumque ſuo modo mori. *Ego ei ſubſcribo. Grut.*

Quam faſtidioſe mori] *v.c. Iureti* ſtudioſe.

Digitized by Google

ARGVMENTVM I. LIPSI.

SVMMVM Bonum in oculis habendum, eo ſingula conſilia vel actiones referendas. Quod igitur illud? vnum Honeſtum. Adulterant, qui Externa miſcent: quia in ſolo animo hæret. Deinde, Bona paria eſſe: & Contemptum à Claritate non differre, ſi vtrumque ex Honeſto. Catonem dat exemplum, & (ô pulchre!) dilatat. Mortem honeſtam à vita tali, non item differre: contra Academicos, qui gradus faciunt Beatitatis. Non eſſe, nec illam, nec Honeſtum intendi. Itaque in eculeo. Beatiſſimo eſſe licere. Itane? non pallebit, tremet, dolebit? Imo (à natura enim iſta:) ſed hæc omnia animi robore vincet. Nec tamen ſtatim omnes. diſcrimina ſunt inter Sapientes, aut Studioſos. Lege ſodes, attende, mirare.

EPIST. LXXI.

SVbinde me de rebus ſingulis conſulis, oblitus vaſto nos mari diuidi. cum magna pars conſilij ſit in tempore, neceſſe eſt euenire, vt de quibuſdam rebus tunc ad te perferatur ſententia mea, cum iam contraria potior eſt. Conſilia enim rebus aptantur: res noſtræ feruntur, imo voluuntur. Ergo conſilium ſub die naſci debet: & hoc quoque tardum eſt nimis: 1 ſub manu, quod aiunt, ſub manu naſcatur. Quemadmodum autem inueniatur, oſtendam. Quoties quid fugiendum ſit, aut quid petendum, voles ſcire: ad ſummum bonum, & propoſitum totius vitæ reſpice. Illi enim conſentire debet quidquid agimus. non diſponet ſingula, niſi cui iam vitæ ſuæ ſumma propoſita eſt. Nemo, quamuis paratos habeat colores, ſimilitudinem reddet, niſi iam conſtet quid velit pingere. Ideo peccamus, quia de partibus vitæ omnes deliberamus, de tota nemo deliberat. Scire debet quid petat ille, 2 qui ſagittam vult mittere: & tunc dirigere, & moderari manu telum. errant conſilia noſtra, quia non habent quo dirigantur. Ignoranti quem portum petat, nullus ſuus ventus eſt. Neceſſe eſt multum in vita noſtra caſus poſſit, quia viuimus caſu. Quibuſdam autem euenit, vt quædam ſcire ſe neſciant: quemadmodum quærimus ſæpe eos, cum quibus ſtamus: ita plerumque finem ſummi boni ignoramus appoſitum. nec multis verbis, nec circuitu longo, quid ſit ſummum bonum colliges: digito, vt ita dicam, demonſtrandum eſt, nec in multa ſpargendum. Quid enim ad rem pertinet, in particulas illud diducere, cum poſſis dicere: Summum bonum eſt, quod honeſtum eſt? & quod magis admireris, 3 Vnum bonum eſt, quod honeſtum eſt: cetera falſa & adulterina bona ſunt. Hæc ſi perſuaſeris tibi, & virtutem adamaueris (amare enim parum eſt) quidquid illa contigerit, id tibi, qualecunque aliis videbitur, fauſtum felixque erit: & torqueri, ſi modo iacueris ipſo torquente ſecurior: & ægrotare, ſi non maledixeris fortunæ, ſi non ceſſeris morbo. Omnia denique quæ ceteris videntur mala, & manſueſcent, & in bonum abibunt, ſi ſuper illa eminueris. Hoc liqueat, nihil eſſe bonum, niſi honeſtum: & omnia incommoda ſuo iure bona vocabuntur, quæ modo virtus honeſtauerit. Multis videmur maiora promittere, quam recipit humana conditio. non immerito. ad corpus enim reſpiciunt. reuertantur ad animum: iam hominem Deo metientur. Erige te, Lucili virorum optime, & relinque iſtum 4 ludum litterarium philoſophorum, qui rem magnificentiſſimam ad ſyllabas vocant, qui animum minuta docendo demittunt & conterunt: fies ſimilis illis, qui inuenerunt iſta, non qui docent, & id agunt vt philoſophia potius difficilis, quam magna videatur. Sequere illos, ſi quid apud te habeo auctoritatis. Socrates, qui totam philoſophiam reuocauit ad mores, & hanc ſummam dixit eſſe ſapientiam, bona malaque diſtinguere: *Vt ſis beatus*, inquit, *& te alicui ſtultum videri ſine.* Quiſquis volet, tibi contumeliam faciat, & iniuriam: tu tamen nihil patieris, ſi modo tecum erit virtus. Si vis, inquit, beatus eſſe, ſi fide bona vir bonus, ſine contemnat te aliquis. Hoc nemo præſtabit, niſi qui 6 omnia bona exæquauerit: quia nec bonum ſine honeſto eſt, & honeſtum in omnibus par eſt. Quid ergo? nihil intereſt inter præturam Catonis, & repulſam? nihil intereſt vtrum Pharſalica acie Cato vincatur, an vincat? hoc eius bonum, quo victis partibus non poteſt vinci, par erat illi bono, quo victor rediret in patriam, & componeret pacem? Quid-ni par ſit? eadem enim virtute & mala fortuna vincitur & ordinatur bona. virtus autem non poteſt maior aut minor fieri, Vnius ſtaturæ eſt. Sed Cn. Pompeius amittet exercitum: ſed illud pulcher-

Digitized by Google

rimum reip. 7. prętextum optimates, & prima acies Pompeianarum partium, ſenatus ferens arma, vno prælio profligabuntur: & tam magni ruina imperij, in totum diſſiliet orbem. aliqua pars eius in Ægypto, aliqua in Africa, aliqua in Hiſpania cadet. nę hoc quidem miſeræ reip. continget, ſemel ruere. Omnia licet fiant. Iubam in regno ſuo, non locorum notitia adiuuet, non popularium pro rege ſuo virtus obſtinatiſſima: Vticenſium quoque fides 8 malis fracta deficiat, & Scipionem in Africa nominis ſui fortuna deſtituat: olim prouiſum eſt, ne quid Cato detrimenti capiat. Victus eſt tamen. Et hoc numera inter repulſas Catonis. tam magno animo feret, aliquid ſibi ad victoriam, quam ad præturam obſtitiſſe. Quo die 9 repulſus eſt, luſit qua nocte periturus fuit, legit. eodem loco habuit prætura & 10 vita excedere. omnia quæ acciderent, ferenda eſſe perſuaſerat ſibi. Quid-ni ille mutationem Reip. forti & æquo pateretur animo? Quid enim mutationis periculo exceptum? non terra, non cælum, non totus hic rerum omnium contextus, quamuis Deo agente ducatur. 11 non ſemper tenebit hunc ordinem: ſed illum ex hoc curſu aliquis dies deiiciet. Certis eunt cuncta temporibus: naſci debent, creſcere, exſtingui. Quæcumque vides ſupra nos currere, & hæc quibus innixi atque impoſiti ſumus veluti ſolidiſſimis, carpentur ac deſinent. nulli non ſenectus ſua eſt. inæqualibus iſta ſpatiis eodem natura demittit. quidquid eſt, non erit, nec peribit, 12 ſed reſoluetur. Nobis ſolui, perire eſt, Proxima enim intuemur: ad vlteriora non proſpicit mens hebes, & quæ ſe corpori addixerit: alioqui fortius finem ſui ſuorumque pateretur, ſi ſperaret omnia illa ſic in vitam mortemque per vices ire, & compoſita diſſolui, diſſoluta componi. in hoc opere æternam artem cuncta temperantis Dei verti. Itaque Cato cum æuum animo percurrerit, dicet: Omne humanum genus, quodque eſt, quodque erit, morte damnatum eſt. omnes quæ vſquam rerum potiuntur vrbes, 13 quæque alienorum imperiorum magna ſunt decora, vbi fuerint, aliquando quæretur, & vario exitii genere tollentur. alias deſtruent bella, alias deſidia, paxque ad inertiam verſa conſumet, & magnis opibus exitioſa res luxus. Omnes hos fertiles campos 14 repentina maris inundatio abſcondet, aut in ſubitam cauernam conſidentis ſoli lapſus abducet. Quid eſt ergo, quare indigner, aut doleam, ſi exiguo momento publica fata pręcedo? magnus animus Deo pareat: & quidquid lex vniuerſi iubet, ſine cunctatione patiatur. Aut in meliorem emittitur vitam. lucidius tranquilliuſque 15 inter diuina manſurus: aut certe ſine vllo futurus incommodo, 16 naturæ ſuæ remiſcebitur, & reuertetur in totum. Non eſt ergo M. Catonis maius bonum honeſta vita, quam mors honeſta: quoniam 17 non intenditur virtus. 18 Idem eſſe dicebat Socrates veritatem & virtutẽ: quomodo illa non creſcit, ſic nec virtus quidem. habet numeros ſuos, plena eſt. Non eſt itaque quod mireris paria eſſe bona, & quæ ex propoſito ſunſenda ſunt, & quæ 19 ſubita res tulit. nam ſi hanc inæqualitatem receperis, vt fortiter torqueri in minoribus bonis numeres, numerabis etiã in malis: & infelicem Socratem dices in carcere, infelicem Catonem vulnera ſua animoſius quam fecerat, retractantem: calamitoſiſſimum omnium Regulum, fidei pœnas etiam hoſtibus ſeruatæ pendentem. Atqui nemo hoc dicere, ne ex molliſſimis quidem, auſus eſt. negant enim illum eſſe beatum, ſed tamen negant miſerum. Academici veteres beatum quidem eſſe etiam inter hos cruciatus fatentur, 20 ſed non ad perfectum, nec ad plenum: quod nullo modo poteſt recipi. Niſi beatus eſt, in ſummo bono non eſt. Quod ſummum bonum eſt, ſupra ſe gradum non habet: ſi modo illi virtus ineſt, ſi illam aduerſa non minuunt, ſi manet etiam comminuto corpore incolumis. manet autẽ. Virtutem enim intelligo animoſam & excelſam: quam incitat, quidquid infeſtat. Hunc animum quem ſæpe induunt generoſæ indolis iuuenes, quos alicuius honeſtæ rei pulchritudo percuſſit, vt omnia fortuita contemnant, profecto ſapientia infundet, & tradet: perſuadebit vnum bonum eſſe quod honeſtum. Hoc nec remitti nec intendi poſſe, non magis quam regulam, qua rectum probari ſolet. quam ſi flectes, quidquid ex illa mutaueris, iniuria eſt recti. Idem ergo de virtute dicemus: & hæc recta eſt. flexuram non recipit. rigida eſt: amplius intendi non poteſt. Hæc de omnibus rebus iudicat, de hac nulla. Si rectior ipſa non poteſt fieri, nec quæ ab illa quidem fiunt, alia aliis rectiora ſunt. huic enim neceſſe eſt reſpondeant, ita paria ſunt. Quid ergo? inquis, iacere in conuiuio, & torqueri, paria ſunt? Hoc mirum videtur tibi? illud licet magis admireris. Iacere in conuiuio, malum eſt: torqueri in equuleo, bonum eſt: ſi illud turpiter, hoc honeſte fit. bona iſta aut mala, non efficit materia, ſed virtus. hæc vbicumque apparuit, omnia eiuſdem menſuræ ac pretii ſunt. In oculos nunc mihi manus intentat illa, qui omnium animum æſtimat ex ſuo, quod dicam paria bona eſſe aduerſa fortiter portantis, & proſpera honeſte iudicantis: quod dicam paria bona eſſe eius qui triumphat, & eius qui ante

curruum

Digitized by Google

currum veh itur, inuictus animo. Non putant enim fieri, quidquid facere non poſſunt: ex infirmitate ſua de virtute ferunt ſententiam. Quid miraris, ſi vri, vulnerari, occidi, alligari iuuat? aliquando etiam libet. Luxurioſo fragilitas pœna eſt, pigro ſupplicij loco labor eſt, 21 delicatus miſeretur induſtrii, deſidioſo ſtudere torqueri eſt. Eodẽ modo hæc, ad quæ omnes imbecilli ſumus, dura atque intoleranda credimus, obliti quam multis tormentũ ſit vino carere, aut prima luce excitari. Non iſta difficilia ſunt natura, ſed nos fluidi & enerues. Magno animo de rebus magnis iudicandum eſt: alioqui videbitur illarum vitium eſſe, quod noſtrum eſt. Sic quædam rectiſſima, cum in aquam demiſſa ſunt, ſpeciẽ curui pręfractique viſentibus reddunt. Non tantum quid videas, ſed quemadmodum, refert. animus noſter ad vera proſpicienda caligat. Da mihi adoleſcẽtem incorruptum, & ingenio vegetum, dicet 22 fortunatiorem ſibi videri, qui omnia rerum aduerſarum onera rigida ceruice ſuſtollit, qui ſupra fortunam exſtat. Non mirum eſt, in trãquillitate non cõcuti: illud mirare, ibi extolli aliquem, vbi omnes deprimuntur; ibi ſtare, vbi omnes iacent. Quid eſt in tormentis, quid eſt in aliis quę aduerſa appellamus, mali? hoc, vt opinor, ſuccidere mentem, & incuruari, & ſuccumbere: quorũ nihil ſapienti viro poteſt euenire. Stat rectus ſub quolibet pondere. nulla illum res minorem facit, nihil illi eorum quæ ferenda ſunt, diſplicet. Nam quidquid cadere in hominem poteſt, in ſe cecidiſſe non queritur: vires ſuas nouit: ſcit ſe eſſe oneri ferendo. 23 Non educo ſapientem ex hominum numero, nec dolores ab illo, ſicut ab aliqua rupe nullum ſenſum admittente, ſubmoueo. memini ex duabus partibus illum eſſe compoſitum. Altera eſt irrationalis. hęc mordetur, vritur, dolet: altera rationalis. hæc inconcuſſas opiniones habet, intrepida eſt, & indomita. In hac poſitum eſt ſummum illud hominis bonum. quod, antequam impleatur, incerta mentis volutatio eſt: cum vero perfectum eſt, immota illa ſtabilitas eſt. Itaque 24 inchoatus, ad ſumma procedens, cultorque virtutis, etiamſi appropinquat perfecto bono, ſed ei nondum ſummam manum impoſuit, ibi interim ceſſabit, & remittet aliquid ex intentione mentis. nondum enim incerta tranſgreſſus eſt, etiam nunc verſatur in lubrico. beatus vero, & virtutis exactæ, tunc ſe maxime amat, cum fortiſſime expertus eſt: & metuenda ceteris, ſi alicuius honeſti officii pretia ſunt, non tantum fert, ſed amplexatur, multoque audire mauult. 15 Tanto melior, quam felicior. Venio nunc illo, quo me vocat exſpectatio tua. Ne extra rerum naturam vagari virtus noſtra videatur, & tremet ſapiens, & dolebit, & expalleſcet: hi enim omnes corporis ſenſus ſunt. Vbi ergo eſt origo calamitatis? vbi illud malum verum eſt? illic ſcilicet, ſi iſta animum detrahunt, ſi ad confeſſionem ſeruitutis adducunt, ſi illi 26 pœnitentiam ſui faciunt. Sapiens quidem vincit virtute fortunam. At multi profeſſi ſapientiam, leuiſſimis nonnumquam minis exterriti ſunt. Hoc loco noſtrum vitium eſt, qui quod dicitur de ſapiente, exigimus & à proficiente. Suadeo adhuc mihi iſta quæ laudo, nondum perſuadeo: etiamſi perſuaſiſſem, nondum tam parata haberem, aut tam exercitata, vt ad omnes caſus procurrerent. Quemadmodum lana quoſdam colores ſemel ducit, quoſdam niſi ſæpius macerata & recocta non perbibit: ſic alias diſciplinas ingenia cum accepere, protinus præſtant: hæc niſi altè deſcendit, & diu ſedit, animum non colorauit, ſed infecit, nihil ex his quæ promiſerat, præſtat. Citò hoc poteſt tradi, & pauciſſimis verbis, vnum bonum eſſe virtutem: nullum certè ſine virtute: & ipſam virtutem in parte noſtri meliore, id eſt, rationali poſitam. Quid erit hæc virtus? iudicium verum, & immotum: ab hoc enim impetus veniet mentis, ab hoc omnis ſpecies, quæ impetum mouet, redigetur ad liquidum. Huic iudicio conſentaneum erit, omnia quæ virtute contacta ſunt, & bona iudicare, & inter ſe paria. Corporum autem bona corporibus quidem bona ſunt, ſed in totum non ſunt bona. His 27 pretium quidem erit aliquod, ceterum dignitas non erit: magnis inter ſe interuallis diſtabunt, alia maiora, alia minora erunt. Et in ipſis ſapientiam ſectantibus 28 magna diſcrimina eſſe, fateamur neceſſe eſt. alius iam in tantum profecit: vt contra fortunam audeat attollere oculos, ſed non pertinaciter: cedunt enim nimio ſplendore præſtricti. alius in tantum, vt poſſit cum illa conferre vultum: ſi iam peruenit ad ſummum, 29 & fiduciæ plenus eſt. Imperfecta neceſſe eſt labent, & modò prodant, modò ſublabantur, aut ſuccidant. Sublabentur autem, niſi ire & niti perſeuerauerint: ſi quidquam ex ſtudio & fideli intentione laxauerint, retro eundum eſt. Nemo profectum ibi inuenit, vbi reliquerat. Inſtemus itaque, & perſeueremus. plus quàm profligauimus, reſtat: ſed magna pars eſt profectus, velle proficere. Huius rei conſcius mihi ſum: volo, & tota mente volo. Te quoque inſtinctum eſſe, & magno ad pulcherrima properare impetu video. Properemus. ita demum vita beneficium erit: alioqui mora eſt, & quidem turpis inter fœda verſantibus. Id agamus,

Digitized by Google

vt noſtrum omne tempus ſit. non erit autem, niſi prius nos noſtri eſſe cœperimus. Quando continget contemnere vtramque fortunam? quando continget omnibus oppreſſis affectibus, & ſub arbitrium adductis, hanc vocem emittere? Vici. Quem vicerim, quæris? Non Perſas, nec extrema Medorum, nec ſi quid vltra Dahas bellicoſum iacet: ſed auaritiam, ſed ambitionem, ſed metum mortis, qui victores gentium vicit.

IVSTVS LIPSIVS.

1. Svb manu, quod aiunt.] *Suetonius Auguſto:* Quò celerius ac ſub manu annunciari poſſet.

2. Qui ſagittam vult.] *Similis imago apud Ariſtotelem in hac ipſa re. 1. Ethic. Nicom. cap.* II. *Vide me in Manuduct.* II. *cap.* XIII.

3. Vnum bonum, quod honeſtum.] *Capitale Stoicum dogma, & fons reliquorum. Ego Manuduct.* II. *Diſſert.* XX.

4. Ludum litterarium philoſophorum.] *Faber ex codice ſcripto,* litterariorum: *at mihi ex meo placeat,* litteralium. *Philoſophi ſcilicet qui litteras curant, & Philoſophiam Philologiam reddunt.*

5. Qui inuenerunt.] *Socrati, Zenoni, talibus, vita philoſophis.*

6. Omnia bona exæquauerit.] *In læta aut triſti materie ea ſint. Supra, epiſt.* LXVI. *diffuſè.*

7. Prætextum, optimates.] *Suetonius Iulij cap.* XXX. Et prætextum quidem illi ciuilium armorum hoc fuit. *Pompeius autem Optimatum & reip. cauſſam agere videbatur, atque id ambitioni ſuæ prætexebat. Poſſis etiam accipere, Senatum velut prætextum veſtis & purpuram, in reliquo reip. corpore eſſe. Ita Epictetus* Virum bonum, purpuram in veſte *facit.*

8. Malis fracta deficiat.] *Meus & quidam,* malis paſſa & fracta deſinat. *Forte,* malis preſſa: *vel vt Gruterus noſter,* quaſſa.

9. Repulſus eſt, luſit.] *Pila quidem, & in publico. adeò nec puduit, nec doluit. Adde epiſt.* CIV.

10. Vita excedere.] *Quia de Prætura etiam, mallem* excidere.

11. Non ſemper tenebit.] *Refert Muretus ad id, quod Plato etiam ſcribit in Politico.* Solem & ſidera non eodem ſemper motu, ſed alio alias ferri: atque adeò vbi nunc occidit Sol, inde ortum olim eſſe. *Non refuto. ſimplicius tamen arbitror, ad Stoicam* ἐκπύρωσιν, *ſiue* conflagrationem *referre, cum omnia confuſa peribunt. Similis ſententiæ ſunt, quæ Conſol. ad Polyb. cap.* XXI. *legas.*

12. Sed reſoluetur.] *In prima principia, Ignem et Materiam.*

13. Quæque alienorum imperiorum.] *Tota ſententia eſt. tam vrbes quæ imperant, vt Roma aliqua, aut Carthago: & quæ imperantur, vt Corinthus, Syracuſæ, Athenæ; quæ tamen illis ipſis imperantibus decus & lumen afferunt. Nam clarum & magnificum eſt ſcilicet, tam magnis imperare. Sunt igitur decora alieni imperij.*

14. Repentina maris inundatio.] *Id quoque Stoicum. Cataclyſmo mundi partes perire, aut inuerti. Vide Phyſiol. lib.* II. *Diſſert.* XX.

15. Inter diuina manſurus.] *Inter aut iuxta ſidera. In Phyſiol.* II. *Diſſert.* XI.

16. Naturæ ſuæ reminiſcebitur.] *Sæpe ſic ambiguè de Anima, vtrum maneat, an ſtatim ad originem ſui, id eſt, ſidera recurrat. Nos loco dicto.*

17. Non intenditur Virtus.] *Stoicum dogma, Non creſcit, non minuitur. Vide Manud.* III. *Diſſert.* IV.

18. Idem eſſe Veritatem & Virtutem.] *Eo ſenſu, quòd Virtus ſit ſcientia: omnis autem ſcientia veritas. Plato non ipſum quidem Summum Bonum Veritatem eſſe, ſed ei adhærere: ſicut Soli lucem. Eſſe igitur* ἀγαθοειδῆ, *non ipſum* ἀγαθόν: *de Republ.* VI. *& antea* οὐδὲν οἰκειότερον σοφίᾳ τι ἀληθείας εἶναι: nihil affinius familiariuſque Sapientiæ, quàm Veritatem eſſe. *Denique* ἡγουμένης τῆς ἀληθείας, οὐκ ἄν ποτέ χορὸν αὐτῇ κακῶν ἀκολουθῆσαι: præeunte Veritate, numquam chorum vitiorum ſubſecuturum. *Plura talia elogia, quæ huc ſpectant.*

19. Subita res tulit.] *Caſus, non conſilium.*

20. Sed non ad perfectum.] *Diximus in Manuduct.* III. *Diſſert.* VI.

21. Delicatus miſeretur induſtrij.] *Non diſpliceat lectio, quæ è manuſcripto meo aliiſque eruitur:* delicatis miſeria eſt continentia, indoctis induſtria, deſidioſo ſtuderet. e.

22. Fortunatiorem ſibi videri.] *Paria in De Prouident. cap.* II.

23. Non educo ſapientem.] *Vide Manuduct.* III. *Diſſert.* VII.

24. Inchoatus, ad ſumma procedens.] *Eſt ille* Proficiens, *&* τυπούμενος, *cœptus formari & doceri, nondum doctus. Nos hæc diſcrimina in Manuduct.* II. *Diſſert.* IX.

25. Tanto melior.] *Sic epiſt.* XXXI. Tanto melior, ſurge & inſpira. *De Tranquill. cap. vlt.* Dicamus Tanto fortior, tanto felicior. *Quinctilianus:* Vnde illa laudatio: Tanto melior, nec ego intellexi. *Eſt igitur acclamandi laudandique formula.*

26. Pœnitentiam ſui faciunt.] *Si illi excutiunt decreta ſua: ſicut Bruto morituro, qui Virtutem accuſat, vt verba.*

27. Pretium erit aliquod] *Stoicè* ἀξία, dignatio. *Nam inter Adiaphora quoque diſcrimen, & alia æſtimationem, alia reiectionem habent. Manuduct.* II. *Diſſert.* XXII.

28. Magna diſcrimina eſſe.] *Explicaui Manud.* II. *Diſſert.* IX.

29. Et fiduciæ plenus eſt.] *Hæc ſi legenda, & diſtinguenda, vtiliter monui ibidem.*

MVRETVS.

Svbinde me.] *A certo iudicio de fine bonorum naſci certam regulam iudicandi in rebus ſingulis, quid petendum fugiendumve ſit. Virtutes omnes, itemque omnes actiones, quæ cum virtute coniunctæ ſunt, inter ſe pares eſſe, æque laudabiles, æque expetendas. Simul enim nullam eſſe acceſſionem, nec ſummum eſſe quod acceſſionem vllam recipiat.*

Non ſemper tenebit hunc ordinem.] *Plato in politico ait, cælum, ſolem, ſidera, non ſemper eodem modo, ſed interdum in has, interdum in contrarias partes moueri: atque adeo, vbi nunc occidit ſol, inde olim ortum eſſe, & vnde nunc oritur, ibi occidiſſe. Hæc opinio & Hipparchi nobilis mathematici fuit.*

Omnes hos fertiles campos.] *Hoc Ariſtoteleum eſt. vbi nunc eſt mare, aliquando continentem & fuiſſe & fore, ipſiuſque terræ faciem ac ſitum in temporis diuturnitate mutari. Et certe multa talium mutationum veſtigia extant.*

Digitized by Google

PINCIANVS.

ERgo Concilium ſub die naſci debet.] *Venuſtior lectio antiqui exemplaris* ſub diem, *quàm* ſub die.

Summum eſt, quod honeſtum eſt.] *Scribe*, Summum bonum eſt, quod honeſtum eſt, *ex omni antiqua lectione.*

Qui animum minuta docendo dimittunt.] *Legendum* demittunt, *non* dimittunt, *ex eadem.*

Et hanc ſummam dixit eſſe ſapientiam.] *Coniunctio & ſupernacanea eſt, vt reor, & verbum ſequens* inquit, *mutandum in* inquam. *Biſque idem admiſſus eſt error, niſi nos potius erramus.*

Eodem natura demittit.] *Omnis vetus lectio* dimittit.

Rigidari quidem amplius, intendi non poteſt] *Exemplaria pleraque cum impreſſa lectione*, rigidari *praferunt. Alia*, rigida eſt. *vt conſiderandum lectores habeant an ita legi commode poſſit:* Rigida eſſe amplius, non intendi poteſt.

Nec quæ illa quidem fiunt.] *Vetus lectio*, nec quæ ab illa quidem fiunt.

Qui ſupra fortunam extat.] *Scribe*, quàm qui ſupra fortunam extat, *ex eadem.*

Vbi ergo eſt origo calamitatis, vbi illud malum verum eſt?] *Scribendum*, Vbi ergo eſt calamitas? vbi illud veſtrum malum eſt? *ex codice antiquo.*

Si iſta animum detrahunt.] Diſtrahunt, *non* detrahunt, *in eodem habetur codice.*

Omnia quæ virtute contracta ſunt.] *Quadam exemplaria* contenta ſunt, *praferunt, non* contracta ſunt.

ERASMVS.

SCit ſe eſſe natum oneri ferendo.] *Ita vetus editio. In priſcis exemplaribus non habebatur* natum. *Ita dixit* eſſe oneri ferendo, *quemadmodum dicimus* eſt ſoluendo.

OPSOPOEVS.

M. SS. ſub diem naſci debet: & hoc quoque tardum eſt nimis: ſub manu quoque, ſub manu, quod aiunt, naſcatur. *Cl. Puteanus hanc mihi lectionem ſuppeditauit*, ſub die naſci debet: & hoc quod tardum eſt nimis, ſub manu, quod aiunt, naſcatur. *Cælius antiquarum lectionum cap. 32. lib. 30. adagio hoc*, Sub manu, *ſummam temporis celeritatem ſignificari docet ex Tranquillo in Auguſto, cuius verba ſunt*: Aerarium militare cum vectigalibus nouis conſtituit, & quo celerius ac ſub manu annunciari cognoſcique poſſet, quid in prouincia quaque gereretur, iuuenes primo modicis interuallis per militares vias, dehinc vehicula diſpoſuit.

P. Faber comment. ad l. 1. de iuſtit. & iur. pro litterarium, *reponit* litterariorum, *& paulopoſt* fias, *pro*, fies *ex manuſcripto Monionſij codice.*

M. ſſ. dimittunt à quo propius abeſt Pinciani *demittunt*, quam Mureti.

M. ſſ. quiſque volet tibi contumeliam faciat & iniuriam. Si quiſquis *legas, hic ordo erit*: faciat tibi contumeliam & iniuriam, quiſquis volet: *tu tamen nihil patieris.*

M. ſſ. ſi ſperaret omnia illa: ſic vitam mortemque per vices ire *& cætera. & ſtatim*, Itaque vt Cato, *&c.*

M. ſſ. alienorum imperiorum magna ſunt decora. *recte Euripides in Andromache*: Ἀνάνδρε γε χρῆμα Θεσσαλία πόλις.

M. ſſ. repentini maris inundatio. *ea ratione ſcilicet qua ſequitur* ſubitam cauernam.

M. ſſ. conciſius, non magis quam regulam, qua rectum probari ſolet, flectes. Quidquid, *&c.*

Modius epiſt. 21. In membranis quas vidi, non ſunt iſta quod dicam paria bona eſſe aduerſa fortiter portantis, & proſpera honeſta iudicantis. *& neſcio quomodo mihi hic abeſſe poſſe videntur, ſic tamen, vt temere nihil feciſſe aut pronũciaſſe videri velim, qui iudicium de hac re omne penes collegium muſicum eſſe cupio. Hactenus ille. Vnus è noſtris codicibus exhibet illa, cæteri hac tantum*, quod dicam paria bona eſſe honeſte iudicantis.

Idem ibidem: Quid eſt amabo aliud omnia rerum aduerſarum onera rigida ceruice ſuſtollere, quàm ſupra fortunam ſuam extare, omnino inſane. bene abeſt in ſcripto illud quàm, *quod inepti ſycophantæ alicuius elegantiſſimam hanc locutionem non intelligentis, ſtabiliendo loco, quem ruere alioqui exiſtimaret, commentitium fulcrum eſt. Ita Modius, & recte, conſentientibus etiam quatuor noſtris. Sed vellem ſtilo temperaſſet. Pincianus Senecæ obſtetrix, ex vetere lectione* quam *ſcribi iuſſerat.*

M. ſſ. vt hoc opinor. *forte an tranſpoſitis vocabulis*, hoc vt opinor. *Idem paulo poſt*, inchoatus, & ad ſumma procedens.

Aliæ editiones, tanto melior quam fortior. *Vnde Lipſius epiſt. v. Scito* tanto *monachale gloſſema eſſe, legendumque*, audire mauult melior quàm fortior. *Sed hæc diuinatio eſt. at Mureti correctio libris bonis fidiſque firmata. Senecam ipſum ſponſorem habet. Epiſt.* 31. ad honeſta nitentes, quanto magis incubuerint minuſque ſibi vinci ac ſtrigare permiſerint, admirabor, & clamabo, Tanto melior ſurge, & inſpira, *&c. Lib. de Tranquillitate animi, cap. vlt.* Laudemus toties dignum laudibus, & dicamus, Tanto fortior, tanto felicior. *Acclamandi formulæ ſunt cum laudatione coniunctę. Non abſimiles quæ ſparſim apud Senecam noſtrum leguntur, l. 6. natur. quaſt.* Vade fortiter, vade feliciter. *Epiſt.* 67. Feliciter quod agis. *Epiſt.* 66. Macte virtute eſto, ſanguinolentis & ex acie redeuntibus dicitur. *Ex alijs auctoribus collecta exempla ſuppeditat Lipſius Electorum lib. 1. cap.* 10.

Optimorum duorum m. ſſ. alter. Vbi origo calamitas: *alter*, Vbi ergo calamitas, *& hoc rectum eſſe indicauit Pincianus.*

M. ſſ. ſi iſta animum detrahunt. *Pincianus repoſuit* diſtrahunt. *Modius epiſt. 21. magis illud probat. poſſunt enim (ait) etiam ſapientis animum fortaſſe afficere varie hæ, de quibus agit, turbationes: ſed ſic, vt nihil pudendum in ſe admittat, aut vllo modo concidat maliſue ſuccumbat.*

Lege cum ſcriptis & impreſſis, & modo prodeant.

Modius epiſtola eadem: Nullus hic Dacis locus quare cum in ſcripto codice ſit Adahas, *lego*: Non Perſas, non extrema Medorum, nec ſi quid vltra Dahas bellicoſum iacet, *&c. ſunt enim Dahæ cum Sacis, Maſſagetis, alijs, interioris Aſiæ populi, Perſis quõdam tributarij: cum quibus poſtea à Magno, vt & alij multi, ſubiugati ſunt. Strabo, Curtius, & quis non? Feliciter, Modi. Puteani membrana optima liquido* Dahas: *reliquę vel* Adhas, *tranſpoſitis litteris, vel vna interiecta*, Dachas.

GRVTERVS ET IVRETVS.

SVb manu, quod aiunt, naſcatur.] *Docti iam teſtati ſunt ſe reperiſſe in ſuis m. ſſ.* ſub manu quoque, ſub manu, quod aiunt, naſcatur: *quemadmodum etiam inueni in v. c. nec dubitandum eſt quin ita ſcripſerit Seneca. Vbi, qui verba truncarunt tanquam ſuperflua, decepti ſunt, nec reſpexerunt repetita vt maiorem temporis celeritatem exprimeret. Similes verborum repetitiones extant in alijs auctoribus, ſed fere corrupte in vulgatis editionibus, quod alio loco notatum eſt. Iuretus.*

Et in bonum abibunt.] *v. c.* habebunt.

Diminuunt & conterunt.] *quidam v. c.* demittunt & conuertunt.

Quiſquis volet tibi contumeliam facere, faciat.] facere, *gloſſam ſapit, & rectiſſime abeſt à v. c. in quo etiamnon*, quiſquis, *ſed* quiſque, *ſcriptum eſt: quod ſanum eſſe nemo doctor dubitauerit. Nam priſci & optimi auctores ſic locuti. Alcinous in Epigram. de Virgilio:*

Longe erit à primo quiſque ſecundus erit.

Auſonius in carmine Iambico:

Pareto legi quiſque legem ſanxeris.] *Ita boni libri. Symmachus lib. 1. Epiſt. 52.* quiſque bonæ frugis eſt, in publicum commodum vindicatur. *Sid. Apollinaris & Prudentius ita pariter locuti, nec erat ratio cur in huius carmine quædam editio pro* quiſque, *ſemper apponeret* quiſquis, *contra fidem v.c. Iuretus.*

Naturæ ſuæ remiſcebitur.] *v. c.* ſi naturæ remiſcebitur.

Difficilia natura.] *v. c.* naturæ.

Et tremet ſapiens, & dolebit.] *In optimo v. c.* & tremebit, *quod licet nouum ac inſolens videri poſſit, tamen non temere reijciendum: nam Nonius Marcellus, cap. de mutat. coniugat. adnotauit veteres multa eiuſmodi verba inflexiſſe, vt,* expedibo, *pro,* expediam: audibo, *pro,* audiam: aperibo, *pro,* aperiam: dicebo, *pro,* dicam, *&*, reddebo, *pro* reddam. *Iuretus.*

Ad omnes caſus procurrerem.] *v. c.* procurrerent.

Redigetur ad liquidum.] *bene v. c.* rediget: *cuius locutionis exempla notata ſup. ad lib. 3. de benef cap. 37.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

DIFFERT petitionem Lucilij, ex occaſione, differri à nobis Boni ſtudium: malè huic vni, omiſſis alijs, vacandum eſt. Nihil incidere, quod impediat, Sapienti quidem: aliqua Proficienti. Diſcrimen inter vtroſque. Externa nec addere, nec demere Sapienti, ſemper ſe contento.

EPIST. LXXII.

QVod quæris à me, liquebat mihi, 1 ſic rem edidiceram: ſed diu non retentaui memoriam meam. Itaque non facilè me ſequitur. quod euenit libris 2 ſitu cohærentibus, hoc eueniſſe mihi ſentio: explicandus eſt animus, & quæcumque apud illum depoſita ſunt, ſubinde excuti debent, vt parata ſint quoties vſus exegerit. Ergo hoc in præſentia differamus: multum enim operæ, multum diligentiæ poſcit. Cum primum longiorem eodem loco ſperauero moram, tunc iſtud in manus ſumam. Quædam enim ſunt, quæ poſſis & 3 in ciſio ſcribere: quædam 4 lectum, & otium, & ſecretum deſiderant. ninilominus his quoque occupatis diebus agatur aliquid, & quidem totis. numquam enim non ſuccedent occupationes nouæ. ſerimus illas: itaque ex vna exeunt plures: deinde ipſi nobis dilationem damus. Cum hoc peregero, toto animo incumbam: & ſi hanc rem moleſtam compoſuero, ſtudio me dabo. Non cum vacaueris, philoſophandum eſt: omnia alia negligenda, vt huic aſſideamus, cui nullum tempus ſatis magnum eſt, etiam ſi à pueritia vſque ad longiſſimos humani æui terminos vita protenditur. Non multum refert, vtrum omittas philoſophiam, an intermittas. non enim vbi interrupta eſt manet, ſed eorum more, quæ intenta diſſiliunt, vſque ad initia ſua recurrit, quod à continuatione diſceſſit. Reſiſtendum eſt occupationibus: 5 nec explicandæ, ſed ſubmouendæ ſunt. tempus quidem nullum eſt parum idoneum ſtudio ſalutari. Atqui multi 6 inter illa non ſtudent, propter quæ ſtudendum. Incidet aliquid quod impediat? non equidem eum, cuius animus in omni negotio lætus atque alacer eſt. Imperfectis adhuc intercinditur lætitia: 7 ſapienti verò contexitur gaudium, nulla rumpitur cauſſa, nulla fortuna: ſemper & vbique tranquillum eſt. Non enim ex alieno pendet, nec fauorem fortunæ, aut hominis expectat: domeſtica illi felicitas eſt. exiret ex animo, ſi intraret. ibi naſcitur. Aliquando extrinſecus, quo admoneatur mortalitatis, interuenit: ſed id leue, & quod ſummam cutem ſtringat. Aliquo, inquam, incommodo afflatur: maximum eius illud bonum, eſt fixum. Ita dico, extrinſecus aliqua ſunt incommoda, velut in corpore interdum robuſto ſolidoque, eruptiones quædam puſtularum, & vlcuſcula: nullum in alto malum eſt. Hoc, inquam, intereſt inter 8 conſum-

Digitized by Google

matæ ſapientiæ virum, & alium procedentis: quod inter ſanum, & ex morbo graui ac diutino emergentem. cui ſanitatis loco eſt, leuior acceſſio. Hic, niſi attendit, ſubinde grauatur, & in eadem reuoluitur. Sapiens recidere non poteſt, 9 ne incidere quidem amplius. Corpori enim ad tempus bona valetudo eſt: quam medicus etiam ſi reddidit, non præſtat. ſæpe 10 ad eumdem quem aduocauerat, excitatur: animus ſemel in totum ſanatur. Dicam quomodo intelligas ſanum. ſi ſe ipſe contentus eſt, ſi confidit ſibi, ſi ſcit omnia vota mortalium, omnia beneficia quæ dantur petunturque, nullum in beata vita habere momentum. 11 Nam cui quid accedere poteſt, id imperfectum eſt: cui quid abſcedere poteſt, id imperpetuum eſt. cuius perpetua futura lętitia eſt, is ſuo gaudeat. Omnia autem quibus vulgus inhiat, vltro citroque fluunt. Nihil dat fortuna mancipio: ſed hæc quoque fortuita tunc delectant, cum illa ratio temperauit ac miſcuit. hæc eſt etiam quæ externa commendet, quorum auidus vſus ingratus eſt. Solebat Attalus hac imagine vti: Vidiſti aliquando canem miſſa à domino fruſta panis aut carnis aperto ore captantem? quidquid excepit, protinus integrum deuorat, & ſemper ad ſpem futuri hiat. Idem euenit nobis. quidquid expectantibus fortuna proiecit, id ſine vlla voluptate demittimus, ſtatim ad rapinam alterius erecti & attenti. Hoc ſapienti non euenit: plenus eſt etiam ſi quid obuenit, ſecurè excipit, ac reponit. lætitia fruitur maxima, continua, ſua. Habet aliquis bonam voluntatem, habet profectum, ſed cui multum deſit à ſummo? hic deprimitur alternis, & extollitur, ac modo in cœlum alleuatur, modo defertur ad terram. Imperitis ac rudibus, nullus præcipitationis finis eſt: in Epicureum illud chaos decidunt inane, ſine termino. 12 Adhuc eſt genus tertium eorum qui ſapientiæ alludunt: quam non quidem attigerunt, in conſpectu tamen, & vt ita dicam, 13 ſub ictu habent: hi non concutiuntur, ne defluunt quidem: nondum in ſicco, iam in portu ſunt. Ergo cum tam magna ſint inter ſummos imoſque diſcrimina, cum medios quoque ſequatur fructus ſuus, ſequatur ingens periculum ad deteriora redeundi: non debemus occupationibus indulgere. excludendæ ſunt: ſi ſemel intrauerint, in locum ſuum alias ſubſtituent. Principijs illarum obſtemus, melius non incipient, quam deſinent.

I. LIPSIVS.

1. SIc rem edidiſceram.] *Eraſmi lectio, nec longe nimis à libris. Muretus*, ſi reminiſcerer, *ſuo iure & more. Meus & aliquot ſcripti*: Si rem ædificarem per ſe, ſed non retractaui. *Fecerim:* liquebat mihi ſcire, modo ediſſerere (*vel* edicere) poſſem. ſed diu. *Quid? imo aliter*: liquebat mihi, ſi remeditari poſſem: *& rem attigi. Remeditari, vt reminiſci.*

2. Situ cohærentibus.] *Quod facile in illis voluminibus.*

3. In ciſio ſcribere.] *A Pinciani ſagacitate eſt, cum libri fere*, inſciſio. *Eſt autem ciſium vehiculi genus: & vult quadam per iter, aut geſtationem etiam ſcribi. Quis damnet? at quidam libri*, in circo: *nec id male. vbi omnia vocibus ſtrepunt, & auocatio multiplex eſt: atque aiunt ſic factitaſſe Iulium Cæſarem, qui* inter ſpectandum epiſtolis libelliſque legendis, aut reſcribendis, vacabat: *auctore Tranquillo.*

4. Lectum & otium.] *Quieti iſti & otioſi, non ſellis ſedebant olim, vt nos, ſed plurimum in lectulo erant, ſemi tamen recti. Ouidius:*

Non hæc in noſtris, vt quondam, ſcribimus hortis,
Nec conſuete meum lectule corpus habes.

Plinius lib. v. *epiſt.* Viſus eſt ſibi iacere in lectulo ſuo, compoſitus in habitum ſtudentis. *Adde ſupra, epiſt.* LXVII.

5. Nec explicandæ.] *Id eſt, non diſponenda per tempora, & digerenda ſunt: quod faciunt tamen homines ſerioſi.*

6. Inter illa non ſtudent.] *Inter vanitates, officia, triſtitias.* Studere *autem, eſt philoſophari Stoica lingua. Ego in Manud.* II. *Differt.* I.

7. Sapienti verò contexitur gaudiũ.] *Eſt dogma Porticus, Sapientem ſemper in gaudio eſſe, explicatum Manud.* III. *Differt.* V.

8. Conſummatæ ſapientiæ.] *Iterum hic diſcrimina perfecti Sapientis, & incboati, videnda plane Manuduct.* II. *Differt.* IX.

9. Ne incidere quidem.] *Argutatur in vocibus venuſte, Neque recidere in eumdem, nec incidere in alium.*

10. Ad eumdem quem aduocauerat.] *Senſum Muretus, opinor, ſecutus (nam libros minime) edidit:* quem excitauerat, aduocatur. *At ego leui mutatione libros tueor*: ad eumdem qui aduocauerat. *Idem qui antea vocauerat, reuocat, & redire in morbo redeunte iubet.* Excitatur *autem, ob ſubitam, aut intempeſtiuam, vel noctu vocationem.*

11. Nam cui quid accidere.) *Meus*, cui aliud (*alij*, aliquid) accidere poteſt: *certiſſime. Duo dicit. Sapiens in perpetuo gaudio & fiducia: quare? quia nihil accidere poteſt, quamuis turbidum, quod turbet. quare etiam? quia nihil decedere, quod minuat vel abrumpat. Itaque ſequentia legenda, vt edidi auctoribus libris.*

12. Adhuc eſt genus tertium.) *Et hæc explicam Manuduct.* III. *Differt.* IX.

13. Sub ictu habent.) *A ſagittarijs, qui emiſſuri telum ad ſcopum, & ſi nondum emiſerunt. Alij à gladiatoribus petunt, iam ferituris. Parum eſt. de ſenſu liquet, vel ex Seneca ſimilibus locis. De Benefic.* II. *cap.* XXIX. *De Vita beat. cap.* XII. *Ad Marciam, cap.* IX. *Adde hoc* Lucani:

——— quod nolles ſtare ſub ictu
Fortunæ, quo mundus erat Romanaque fata,
Coniux ſola fuit.

Ad Pompeium dicit, qui ſolam Corneliam extra bella habuit.

PINCIANVS.

LIquebat mihi ſi rem edicerem per ſe, ſed diu non retentauit memoriam meam.) *Exemplar Franciſcanum*, liquebat mihi, ſic rem edidiceram, ſed diu non retentaui memoriam meam.

Quædam enim ſunt, quæ poſſes & inciſe ſcribere.) *Codex Facundi & Primitiui non* inciſe, *legit. ſed* incirco. *Alij*, inciſio. *quam lectionem probo, eſt enim ciſium, genus vehiculi geſtatorij, auctore Nonio Marcello. Nec* poſſes, *legendum, ſed* poſſis.

Sapientis vero contexitur gaudium, nulla rumpitur fortuna) *Vetus lectio*, Sapientibus vero contexitur gaudium. Nulla rumpitur cauſa, nulla fortuna.

Aliquo, inquam, incommodo afflatur.) *Melior lectio*, aliquando, *quam* aliquo.

Hæc eſt etiam quæ æterna commendet.) *Veteres codices*, Hæc etiam eſt quæ externa commendet.

Ad rapinam alterius erecti & attoniti.] *In quibuſdam exemplaribus*, attenti *habetur*, *non* attoniti.

Quam non quidem attigerunt.] Contigerunt, *vetus omnis lectio*, *non* attigerunt.

Cum medios quoque ſequatur fructus ſuus] *Prior editio*, fluctus, *non* fructus. *quod non diſplicet: quia præceſſit*, iam in portu ſunt, *Scripti quoque codices eam lectionem agnoſcunt.*

OPSOPOEVS.

M. SS. tunc iſtud in manus ſumam. *Paulo poſt abeſt ab eis dictio* ſua.

Hac lectio diſſimilis eſt reliquis editionibus & ſcriptis libris. Illa legunt. Cui quid abſcedere non poteſt, id imperpetuum eſt: hi, cui aliquid abſcedere poteſt, id imperpetuum eſt, *vel* id perpetuum non eſt. *Modius epiſt.* 21. *Di deæque te quiſquis es, qui negatiuam hunc inſerciſti primus. qua ex oratione vera alioqui, falſa concludit. quid enim magis contra rem, quam cui aliquid abſcedere non poteſt, id imperpetuum, hoc eſt minime perpetuum eſſe? at tu dices te legiſſe diſiunctim*: id in perpetuum eſt, *hoc eſt æternum. vade quo dignus es. inepte, & Seneca ſuam relinque ſententiam, qui ſcripſit*: cui quid abſcedere poteſt, id imperpetuum eſt. *qua ratione inuenitur dixiſſe Tertullianus*, imbonitas, inodor: *Arnobius*, intactus: *Lucretius*, inambitioſus, indeceptus: *Ouid. Metamor. & alibi*, indeſertus, incallidus.

GRVTERVS ET IVRETVS.

M. SS. *tres*, & ſemper ad ſpem venturi hiat.

Quæ poſſis & incedendo ſcribere.] *v. c.* & inciſione ſcribere.

Sub ictu habent.] *A gladiatorum arte traductum videtur, qui ſub ictu habent aduerſarium, cum in ictum & nudum iam tam icturi ſunt. diciturque ſub ictu eſſe, qui ictui ſe alterius expoſuit. Et ab eamente Lactantius quoque forſan lib. 7. cap. 12. diu. inſtit.* Nec vim repellere poteſt, quia ſub aſpectum & ſub ictum venit. *hac Acidalius lect. Velleian. lib. 2.*

ERASMVS.

QVæ poſſis & inciſe ſcribere.] *In alijs erat*, incedendo ſcribere. *forte ſcriptum erat*, inceſſim ſcribere, *quemadmodum dicimus* curſim. *niſi* inciſe *dicitur ſcribi, quod ex internallo ſcribitur.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

PHILOSOPHOS non eſſe contumaces, Parere magis, & amare Principes, quam illos ambitioſos, aut Palatinos. Nam iſti appetunt, inuident, ſemper inquieti, & ſæpe irati. Illi autem, amant, quia in quiete ſub ijs ſunt; & tales ſunt, id eſt, bonarum mercium pleni. Imputant etiam hoc beneficium, & ſi pluribus contingat. Hortatur deinde aſſurgere ad Virtutem, id eſt Deum. Nam Sapientem (Stoica ſuperbia) vel illi parem.

EPIST. LXXII.

ERRARE mihi videntur, qui exiſtimant philoſophiæ fideliter deditos, 1 contumaces eſſe ac refractarios, & contemptores magiſtratuum ac regum, eorumve per quos publica adminiſtrantur. E contrario enim, nulli aduerſus illos gratiores ſunt: nec immerito. nullis enim plus præſtant, quàm quibus frui tranquillo otio licet. Itaque hi, 2 quibus ad propoſitum bene viuendi aditum confert ſecuritas publica, neceſſe eſt auctorem huius boni; vt parentem colant: multo quidem magis, quam illi inquieti, & 3 in medio poſiti; qui multa principibus debent, ſed 4 multa & imputant. quibus numquam tam plene occurrere vlla liberalitas poteſt, vt cupiditates illorum quæ creſcunt, dum implentur, exſatiet. Quiſquis autem de accipiendo cogitat, oblitus accepti eſt. nec vllum habet malum cupiditas maius quam quod ingrata eſt. 5 Adijce nunc, quod nemo eorum qui in republica verſantur, quos vincat, ſed à quibus vincatur, adſpicit: & illis non tam iucundum eſt, multos poſt ſe videre, quam graue, aliquem ante ſe. Habet hoc vitium omnis ambitio: non reſpicit. Nec ambitio tantum inſtabilis eſt, verum cupiditas omnis: quia 6 incipit ſemper à fine. At ille vir ſincerus ac purus, qui reliquit &

Digitized by Google

curiam, & forum, & omnem adminiſtrationem reip. vt ad ampliora ſecederet, diligit eos per quos hoc ei facere tuto licet, ſoluſque illis 7 gratuitum teſtimonium reddit, & magnam rem 8 neſcientibus debet. Quemadmodum præceptores ſuos veneratur ac ſuſpicit, quorum beneficio 9 illis ſe vitijs exuit: ſic & his, ſub quorum tutela poſitus exercet artes bonas. Verum alios quoq; rex viribus ſuis protegit. quis negat? Sed quemadmodum Neptuno plus debere ſe iudicat, ex his qui eadem tranquillitate vſi ſunt, qui plura & precioſiora illo mari vexit: & animoſius à mercatore, quam à vectore ſoluitur votum, & ex ipſis mercatoribus effuſius gratus eſt, qui odores ac purpuras & auro penſanda portabat, quam qui viliſſima quæque & ſaburræ loco futura congeſſerat: ſic huius pacis beneficium ad omnes pertinentis, altius ad eos peruenit, qui illa bene vtuntur. Multi enim ſunt ex his togatis, quibus pax operoſior bello eſt. An idem exiſtimas pro pace debere eos, qui illam ebrietati, aut libidini impendunt, aut alijs vitijs, quæ vel bello rumpenda ſunt? niſi forte tam iniquum putas eſſe ſapientem, vt nihil viritim ſe debere pro communibus bonis iudicet. Soli lunæque plurimum debeo: & non vni mihi oriuntur. anno, temperantique annum Deo, priuatim obligatus ſum: quamuis non in meum honorem deſcripta ſint. 10 Stulta auaritia mortalium poſſeſſionem proprietatemque diſcernit, nec quidquam ſuum credit eſſe, quod publicum eſt: at ille ſapiens nihil iudicat ſuum magis, quam cuius illi cum humano genere conſortium eſt. Nec enim eſſent iſta communia, niſi pars illorum pertineret ad ſingulos. ſocium efficit, etiam quod ex minima portione commune eſt. Adiice nunc, quod magna & vera bona non ſic diuiduntur, vt exiguum in ſingulos cadat: ad vnumquemque tota perueniunt. Ex congiario tantum ferunt homines, quantum in capita promiſſum eſt: epulum & 11 viſceratio, & ſi quid aliud capitur manu, diſcedit in partes: at hæc indiuidua bona, pax, & libertas, tam omnium tota, quam ſingulorum ſunt. Cogitat itaque ſapiens, per quem ſibi horum vſus fructuſque contingat, per quem non ad arma illum, nec ad ſeruandas vigilias, nec ad tuenda mœnia, & multiplex belli tributum publica neceſſitas vocet: agitque gubernatori ſuo gratias. Hoc docet philoſophia præcipue, bene debere beneficia, bene ſoluere. interdum autem ſolutio eſt ipſa confeſſio. Confitebitur ergo multum ſe debere ei, cuius adminiſtratione ac prouidentia contingit illi pingue otium, & arbitrium ſui temporis, & imperturbata publicis occupationibus quies.

O Melibœe, Deus nobis hæc otia fecit.
Namque erit ille mihi ſemper Deus.----

Si illa quoque otia multum auctori ſuo debent, quorum munus hoc maximum eſt:

Ille meas errare boues (vt cernis) & ipſum
Ludere quæ vellem, calamo permiſit agreſti:

quanti æſtimamus hoc otium, quod inter deos agitur, quod deos facit? Ita dico, Lucili, & te in cælum compendiario voco. Solebat Sextius dicere, 12 *Iouem plus non poſſe quam bonum virum.* Plura Iupiter habet, quæ præſtet hominibus: ſed inter duos bonos non eſt melior, qui locupletior. non magis, quam inter duos, quibus par ſcientia regendi gubernaculum eſt, meliorem dixeris, cui maius ſpecioſiuſque nauigium eſt. Iupiter quo antecedit virum bonum? diutius bonus eſt. Sapiens nihilo ſe minoris æſtimat, quod virtutes eius ſpatio breuiore clauduntur. Quemadmodum ex duobus ſapientibus, qui ſenior deceſſit, non eſt beatior eo, cuius intra pauciores annos terminata virtus eſt: ſic Deus non vincit ſapientem felicitate, etiamſi vincit ætate. non eſt virtus maior, quę longior. Iupiter omnia habet: ſed nempe alijs tradidit habenda. ad ipſum hic vnus vſus pertinet, quod vtendi etiam omnibus cauſſa eſt: ſapiens tam æquo animo omnia apud alios videt, contemnitque, quam Iupiter. & hoc ſe magis ſuſpicit, quod Iupiter vti illis non poteſt, ſapiens non vult. Credamus itaque Sextio, monſtranti pulcherrimum iter, & clamanti, *Hac itur ad aſtra*: hac, ſecundum frugalitatem; hac, ſecundum temperantiam; hac, ſecundum fortitudinem. Non ſunt dij faſtidioſi, non inuidi: admittunt, & aſcendentibus manum porrigunt. Miraris hominem ad deos ire? Deus ad homines venit, imo (quod propius eſt) 13 in homines venit. Nulla ſine Deo mens bona eſt. Semina in corporibus humanis diuina diſperſa ſunt. quæ ſi bonus cultor excipit, ſimilia origini prodeunt, & paria his ex quibus orta ſunt ſurgunt: ſi malus, non aliter quam humus ſterilis ac paluſtris, necat, ac deinde 14 creat purgamenta pro frugibus.

I. LIPSIVS.

1. Contumaces eſſe ac refractarios.] *Crebra obiectio in Stoicos, propter magnitudinem ſermonis atque animi, & quia terribilia calcabant. Epictetus* IV. *Diſſert. cap.* VII. At iſta verba contemptores legum efficiunt. Quæ vero verba legibus obedientiores reddunt? Lex non eſt, quæ fertur à ſtultis. & tamen vide quomodo ad illa etiam ſe

aptent & efficiant paratos. *Plura lege: & apud me, ſi lubet, Manuduct. I. Diſſert.* xv.

2. Quibus ad propoſitum bene viuendi aditum.] *Libri ſcripti fere*, quibus altum ad propoſitum bene viuendi confert: *meus & quidam*, quibus alterum. *Quod probem. nam primum aditum confert cuique voluntas ſua, & ſtudium; alterum hec publica ſecuritas, quia datur & licet.*

3. In medio poſiti.] *Non ſeducti, & à turba remoti, vt philoſophi.*

4. Multa & imputant.] *Quia officia & miniſteria Principibus exhibent, qui in actu. Nihil inſcribere poſſunt otioſi.*

5. Adiice nunc, quod.] *His ſimilia aut gemina vide* II. *De Benef. cap.* xxvii. *&* III. *De ira cap.* xxx. *&* xxxi.

6. Incipit ſemper à fine.] *Finis vnius, eſt initium alterius, Hoc cupitum habeo? aliud cupio, & fit ſeries infinita.*

7. Gratuitum teſtimonium.] *Mercede alia, aut priuato beneficio, non emptum.*

8. Neſcientibus debet.] *Quia nec ſciunt Principes aut intendunt, illi ſe hoc præſtare.*

9. Illis ſe vitiis exuit.] *Mureti eſt: è libris facius*, illis inuiis exiit. *Nam ſtulti ſemper extra viam, & errabundi: in recto & alto Sapiens.*

> Diſpicere vnde queat alios, paſſimque videre
> Errare, atque viam palantes quærere vitæ.

10. Stulta auaritia mortalium.] *Spectant ad Paradoxum illud, Omnia ſapientis eſſe: de quo nos Manuduct.* III. *Diſſert.* xi.

11. Viſceratio.] *Epiſt.* xix. Sine amico viſceratio, leonis ac lupi vita eſt. *Sed ibi de priuata viſceratione, cum ex ſacrificio, aut tali cauſſa, caro vberior, nec ſoli abſumenda, Hic de publica, cum Princeps aut magiſtratus daret. In epulis autem & ſacrificijs publicis etiam caro & talia, partibus diſtributa: quod Plutarchus argumentum priſcæ frugalitatis habet. Quæſt. Conuinal.* II. *cap. vlt.*

12. Iouem plus non poſſe.] *Vana ridenda. Vide hec omnia in Manuduct.* III. *Diſſertat.* xiv.

13. In omnes venit.] *Nam recta ratio in nobis, vt voluit, ipſa eius pars eſt.*

14. Creat purgamenta.] *Quidam ſcripti*, curat: *bono item ſenſu. Cum enim bonus cultor curare & educare fruges debeat; iſte curam purgamentis impendit, id eſt paleas, & ſtipulas (res externas) habet pro frugibus.*

PINCIANVS.

ANimoſius à mercatore quam à vectore.] *Adde coniunctionem* &, *vt ſit* & animoſius. &c. *ex eiſdem.*

OPSOPOEVS.

M*Iſſares*, pacis beneficium ad omnes pertinens. *vt ſupra*, repentini maris inundatio, *epiſt.* 71.

Vocula etiam *deſideratur in omnibus m. ſſ.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

HAbet hoc vitium omnis ambitio, non reſpicit.] *Ridicule quidam I. C. hic mauult*, non retroſpicit. *nam nihil aliud ſignificat ipſum* reſpicit. *noſter Ep.* 48. Infinita eſt velocitas temporis, quæ magis apparet reſpicientibus. *Item Epiſt.* 92. Hoc nos peſſimos facit quod nemo vitam ſuam reſpicit. quid facturi ſimus cogitamus: quid fecerimus non cogitamus. *iterum cap.* 10. *de breuit. vita*: occupatorum animi velut ſub iugo ſunt, flectere ſe & reſpicere non poſſunt. *& alibi frequenter.*

Quod ex minima portione commune eſt.] *Reperi in v. c. quod ex minimatione commune eſt. qua vox à me nondum lecta, fateor: ſed non video qua cauſa probari non poſſit*, minimatio. *cuius priſca vocis interpretanda gratia, videtur iam olim quiſpiam gloſſographus addidiſſe iſta duo.* minima portione, *qua deinde in textum irrepſerunt. vt alia pleraque huius generis. Iuretus.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

O PVLCHRA, ô honeſta Epiſtola! & de ipſo Honeſto, vnum illud re Bonum eſſe: cetera, opinione. Qui tuto, qui ſecure volet viuere, ſic ſentiat. Quid etiam? ſcutum in omnia fortuita promptum habeat, Deum ſequi. Obiectiunculis quibuſdam deinde reſpondet: poſtremo, vitam beatam, vt circulum eſſe; in paruo, in magno, perfectam: nihil addi, nihil detrahi ab Externis. Iterandum eſt ô pulchra, ô honeſta! qui mentem talem habes, fruere.

EPIST. LXXV.

EPiſtola tua delectauit me, & marcentem excitauit: 1 memoriam quoque meam, quæ iam mihi ſegnis ac lenta eſt, euocauit. Quid ni tu, mi Lucili, maximũ putes inſtrumentum beatæ vitæ hanc perſuaſionem, 2 vnum bonum eſſe, quod honeſtum eſt? Qui omne bonum honeſto circumſcripſit, 3 intra ſe felix eſt. nam qui alia bona iudicat, in fortunę venit poteſtatem, alieni arbitrij fit. Hic amiſſis liberis mœſtus, hic ſollicitus ægris, hic turpibus & aliquam paſſis infamiam triſtis. Illum videbis alienæ vxoris amore cruciari, 4 illum ſuę. Non deerit, quem repulſa diſtorqueat: erunt, quos honor ipſe vexet. Illa vero maxima eſt ex omni mortalium populo turba miſerorum, quã exſpectatio mortis exagitat, vndique impendens. 5 nihil enim eſt, vnde non ſubeat. Itaque vt in hoſtili regione verſantibus, huc & illuc circumſpiciendum eſt, & ad omnem

Digitized by Google

ſtrepitum circumagenda ceruix, niſi hic timor è pectore ejectus eſt, palpitantibus præcordijs viuitur. Occurrent acti in exſilium, & euoluti bonis: occurrent (quod genus egeſtatis grauiſſimum eſt) 6 in diuitijs inopes: occurrent naufragi, ſimiliave naufragis paſſi, quos aut 7 popularis ira, aut inuidia, pernicioſum optimis telum, inopinantes ſecuroſque diſiecit, procellæ more, quæ in ipſa ſereni fiducia ſolet emergere; aut 8 fulminis ſubiti, ad cuius ictum etiam vicina tremuerunt. Nam vt illic quiſquis ab igne propior ſtetit, percuſſo ſimilis obſtupuit: ſic in his per aliquam vim accidentibus, vnum calamitas opprimit, ceteros metus: paremque paſſis 9 triſtitiam facit, pati poſſe. Omniū animos mala aliena ac repentina ſollicitant. Quemadmodū aues, etiam inanis fundæ ſonus territat: ita nos non ad ictum tantum exagitamur, ſed ad crepitum. Non poteſt ergo quiſquam beatus eſſe, qui huic ſe opinioni credidit. non enim beatum eſt, niſi quod intrepidum. inter ſuſpecta male viuitur. Quiſquis ſe multum fortuitis dedit, ingentem ſibi materiam perturbationis, & inexplicabilem fecit: vna hæc via eſt ad tuta vadenti, & externa deſpicere, & honeſto contentum eſſe. Nam qui aliquid virtute melius putat, aut vllum præter illam bonum; ad hæc quæ à fortuna ſparguntur ſinum expandit, & ſollicitus 10 miſſilia eius exſpectat. Hanc imaginem animo tuo propone, ludos facere fortunam, & in hunc mortalium cœtum honores, diuitas, gratiam excutere: quorum alia inter diripientium manus ſciſſa ſunt, alia infida ſocietate diuiſa, alia magno detrimento eorum, in quos deuenerant, prenſa: ex quibus quædam aliud agentibus inciderunt, quædam quia nimis captabantur, amiſſa, & dum auide rapiuntur, excuſſa ſunt. Nulli vero, etiam cui rapina feliciter ceſſit, gaudium rapti durauit in poſterum. Itaque 11 prudentiſſimus quiſque, cum primum induci videt munuſcula, à theatro fugit, & ſcit magno parua conſtare. Nemo manum conſerit cum excedente: nemo exeuntem ferit: circa præmium rixa eſt. Idem in his euenit, quæ fortuna deſuper iactat. æſtuamus miſeri, diſtringimur, multas habere cupimus manus: modo in hunc, modo in illum reſpicimus: nimis tarde nobis mitti videntur, quæ cupiditates noſtras irritant, ad paucos peruentura, expectata omnibus. Ire obuiam cadentibus cupimus: gaudemus ſi quid inuaſimus, inuidentque alij, quos ſpes vana deluſit: vilem prædam magno aliquo incommodo luimus, 12 aut inde fallimur. Secedamus itaque ab iſtis ludis, & demus raptoribus locum. Illi ſpectent bona iſta pendentia, & ipſi magis pendeant. Quicumque beatus eſſe conſtituit, vnum eſſe bonum putet, quod honeſtum eſt. Nam ſi vllum aliud exiſtimat, primum male de prouidentia iudicat: quia multa incommoda iuſtis viris accidunt: & quia quidquid nobis dedit, breue eſt & exiguum, ſi compares mundi totius æuo. Ex hac deploratione naſcitur, vt ingrati diuinorum interpretes ſimus. querimur, quod non ſemper, & quod pauca nobis, & incerta, & abitura contingant. Inde eſt quod nec viuere, nec mori volumus. vitæ nos odium tenet, timor mortis. Nutat omne conſilium, nec implere nos vlla felicitas poteſt. Cauſſa autem eſt, quod non peruenimus ad illud bonum immenſum & inſuperabile, vbi neceſſe eſt reſiſtat voluntas noſtra, quia vltra ſummum non eſt locus. Quæris, quare virtus nullo egeat? præſentibus gaudet, non concupiſcit abſentia: nihil non illi magnum eſt, quia ſatis. Ab hoc diſcede iudicio: non pietas conſtabit, non fides: multa vtramque præſtare cupienti patienda ſunt, ex his quæ mala appellantur: multa impendenda ſunt ex his, quibus indulgemus tamquam bonis. Perit fortitudo, quæ periculum facere debet ſui: perit magnanimitas, quæ non poteſt eminere, niſi omnia velut minuta contempſerit, quæ pro maximis vulgus optat: perit gratia, & 13 relatio gratiæ æſtimatur labor, ſi quidquam pretioſius fide nouimus, ſi non optima ſpectamus. Sed vt illa præteream, aut iſta bona non ſunt quæ vocantur, aut homo felicior Deo eſt, quoniam quidem quæ parata nobis ſunt, non habet in vſu Deus: nec enim libido ad illum, nec epularum lautitia, nec opes, nec quidquam ex his hominem ineſcantibus, & vili voluptate ducentibus, pertinet. Ergo aut, quod incredibile eſt, bona Deo deſunt; aut hoc ipſum argumentum eſt, bona non eſſe quæ Deo deſunt. Adijce, quod multa quæ bona videri volunt animalibus quā homini pleniora contingunt. Illa cibo auidius vtūtur: Venere non æque fatigantur: virium illis maior eſt & æquabilior firmitas. ſequitur vt multo feliciora ſint homine. Nam ſine nequitia, ſine fraudibus degunt; fruuntur voluptatibus, quas & magis capiunt, & ex facili, ſine vllo pudoris aut pœnitentiæ metu. Conſidera tu itaque, an id bonum vocandum ſit, quo Deus ab homine vincitur. Summum bonum in animo conſtituamus. obſoleſcit, ſi ab optima noſtri parte ad peſſimam tranſit; & transfertur ad ſenſus, qui agiliores ſunt animalibus multis. Non eſt ſumma felicitatis noſtræ in carne ponenda. Bona illa ſunt vera, quæ ratio dat: ſolida ac ſempiterna, quæ cadere

Digitized by Google

non poſſunt, nec decreſcere quidem aut minui. cetera opinione bona ſunt: & nomen quidem habent commune cum veris, proprietas in illis boni non eſt. Itaque 14 commoda vocentur, &(vt noſtra lingua loquar) producta: ceterum ſciamus mancipia noſtra eſſe, non partes; & ſint apud nos, ſed ita vt meminerimus extra nos eſſe. Etiam ſi apud nos ſint, inter ſubjecta & humilia numerentur, propter quæ nemo ſe attollere debeat. quid enim ſtultius, quam aliquem eo ſibi placere, quod ipſe non fecit? Omnia iſta nobis accedant, non hæreant: vt ſi abducantur, ſine vlla noſtri laceratione diſcedant. Vtamur illis, non gloriemur: vtamur parce, tamquam depoſitis apud nos, & abituris. Quiſquis illa ſine ratione poſſedit, non diu tenuit. ipſa enim felicitas ſe niſi temperat, premit: ſi fugaciſſimis bonis credidit, cito deſeritur; & 15 vt non deſeratur, affligitur. Paucis deponere felicitatem molliter licuit: ceteri, cum his inter quæ eminuere, labuntur, & illos degrauant ipſa quæ extulerant. Ideo adhibebitur prudentia, quæ modum illis ac parſimoniam imponat. quoniam quidem licentia opes ſuas præcipitat, atque vrget: nec vmquam immodica durarunt, niſi illa moderatrix ratio compeſcuit. Hoc multarum tibi vrbium oſtendet euentus, quarum in ipſo flore luxurioſa imperia ceciderunt, & quidquid virtute erat partum, intemperantia corruit. Aduerſus hos caſus muniendi ſumus. nullus autem contra fortunam inexpugnabilis murus eſt: intus inſtruamur. Si illa pars tuta eſt, pulſari homo poteſt, capi non poteſt. Quod ſit hoc inſtrumentum, ſcire deſideras? nihil indignetur ſibi accidere, ſciatque illa ipſa quibus lædi videtur, ad conſeruationem vniuerſi pertinere, & ex his eſſe, quæ curſum mundi officiumque conſumant. 16 Placeat homini, quidquid Deo placuit: ob hoc ſeipſum ſuaque miretur, quod non poteſt vinci, quod mala ipſa ſub ſe tenet, quod ratione, qua valentius nihil eſt, caſum doloremque & iniuriam ſubigit. Ama rationem: huius te amor contra duriſſima armabit. Catulorum amor in venabula impingit feras, quas feritas & inconſultus impetus præſtat indomitas: iuuenilia nonnunquam ingenia cupido gloriæ in contemptum tam ferri, quam ignium, miſit: ſpecies quoſdam, atque vmbra virtutis in mortem voluntariam trudit: quanto his omnibus fortior ratio eſt, quanto conſtantior, tanto vehementior per metus ipſos & pericula exibit. Nihil agitis, inquit, quod negatis vllum eſſe aliud ab honeſto bonum. non faciet vos hæc munitio tutos à fortuna, & immunes. Dicitis enim inter bona eſſe liberos pios, & bene moratam patriam, & parentes bonos; horum pericula non poteſtis ſpectare ſecuri; perturbabit vos obſidio patriæ, liberorum mors, parentum ſeruitus. Quid aduerſus hos pro nobis reſponderi ſoleat, ponam: deinde tunc adjiciam, qui præterea reſpondendum putem. Alia conditio eſt in his, quæ ablata in locum ſuum aliquid incommodi ſubſtituunt: tamquam bona valetudo vitiata, in malam transfertur: acies oculorum exſtincta, cæcitate nos afficit: non tantum velocitas perit poplitibus inciſis, ſed debilitas pro illa ſubit. Hoc periculum non eſt in his, quæ paullo ante retulimus. quare? ſi amicum bonum amiſi, non eſt mihi pro illo perfidia patienda: nec ſi bonos liberos extuli, in illorum locum impietas ſuccedit. Deinde non amicorum ille aut liberorum interitus, ſed corporum eſt. Bonum autem vno modo perit, ſi in malum tranſit, quod natura non patitur: quia omnis virtus & opus omne virtutis incorruptum manet. Deinde, etiam ſi amici perierunt, etiam ſi probati reſpondenteſque voto patris liberi: eſt quod illorum expleat locum. Quid ſit, quæris? quod illos bonos fecerat, virtus. Hæc nihil vacare patitur loci: totum animum tenet, deſiderium omnium tollit: ſola ſatis eſt. Omnium enim bonorum vis & origo in ipſa eſt. Quid refert, an aqua decurrens intercipiatur atque abeat, ſi fons ex quo fluxerat, ſaluus eſt? Non dices vitam iuſtiorem ſaluis liberis, quam amiſſis, nec ordinatiorem, nec prudentiorem, nec honeſtiorem: ergo nec meliorem quidem. Non facit collectio amicorum ſapientiorem, non facit ſtultiorem detractio: ergo nec beatiorem, aut miſeriorem. quamdiu ſalua fuerit virtus, non ſenties quid abſceſſerit. Quid ergo? non eſt beatior & amicorum & liberorum turba ſuccinctus? Quid ni non ſit? Summum enim bonum nec infringitur, nec augetur: in ſuo modo permanet: vt cumque fortuna ſe geſſit, ſiue illi ſenectus longa contigit, ſiue circa ſenectutem finitus eſt, eadem menſura ſummi boni eſt, quamuis ætatis diuerſa ſit. Vtrum maiorem an minorem circulum ſcribas, ad ſpatium eius pertinet, non ad formam: licet alter diu manſerit, alterum ſtatim obduxeris, & in eum quo ſcriptus eſt 17 puluerem ſolueris, in eadem vterque forma fuit. Quod rectum eſt, nec magnitudine æſtimatur, nec numero, nec tempore: non magis produci, quam contrahi poteſt. 18 Honeſtam vitam ex centum annorum numero inquantum voles corripe, & in vnum diem coge: æque honeſta eſt. modo latius virtus funditur, regna, vrbes, prouincias temperat, fert leges, colit

Digitized by Google

amicitias, inter propinquos liberoſque diſpenſat officia: modo arcto fine circumdatur paupertatis, exſilij, orbitatis: non tamen minor eſt, ſi ex altiore faſtigio in priuatum, ex regio in humilem ſubducitur, ex publico & ſpatioſo iure in anguſtias domus vel anguli coit. Æque magna eſt, etiam ſi in ſe receſſit, vndique excluſa. nihilominus enim magni ſpiritus eſt & erecti, exactæ prudentiæ, indeclinabilis iuſtitiæ. Ergo æque beata eſt. beatum enim illud in vno loco poſitum eſt, in ipſa mente, ſtabile, grande, tranquillum: quod ſine ſcientia diuinorum humanorumque non poteſt effici. Sequitur illud, quod me reſponſurum eſſe dicebam: Non affligitur ſapiens liberorum amiſſione, non amicorum. eodem enim animo fert illorum mortem, quo ſuam expectat. non magis hanc timet, quam illam dolet. 19 Virtus enim conuenientia conſtat: omnia opera eius cum ipſa concordant, & congruunt: hæc concordia perit, ſi animus, quem excelſum oportet eſſe, luctu aut deſiderio ſubmittitur. Inhoneſta eſt omnis trepidatio & ſolicitudo, & in vllo actu pigritia. Honeſtum enim ſecurum & expeditum eſt, interritum eſt, in procinctu ſtat. Quid ergo? non aliquid 20 perturbationi ſimile patietur? non & color eius mutabitur, & vultus agitabitur, & artus refrigeſcent? & quidquid aliud, non ex imperio animi, ſed inconſulto quodam naturæ impetu geritur? Fateor: ſed permanebit illi perſuaſio eadem: nihil illorum malum eſſe, nec dignum, ad quod mens ſana deficiat. Omnia quæ facienda erunt, audacter facit & prompte. Hoc enim ſtultitiæ proprium quis non dixerit, ignaue & contumaciter facere quæ facit, & alio corpus impellere, alio animum, diſtrahique inter diuerſiſſimos motus? Iam propter illa ipſa, quibus extollit ſe miraturque, contempta eſt, & ne illa quidem quibus gloriatur, libenter facit. Si vero aliquod timetur malum, eo perinde, dum exſpectatur, quaſi veniſſet vrgetur: & quidquid ne patiatur timet, iam metu patitur. Quemadmodum in corporibus futuri langoris ſigna præcurrunt: quædam enim ſegnitia neruis ineſt, & ſine labore vllo laſſitudo & oſcitatio & horror membra percurrens: ſic infirmus animus, multo antequam opprimatur malis, quatitur, præſumit illa, & ante tempus cadit. Quid dementius autem, quam angi futuris, nec ſe tormento reſeruare, ſed accerſere ſibi miſerias, & admouere: quas optimum eſt differre, ſi diſcutere non poſſis? Vis ſcire, futuro neminem debere torqueri? quicumque audierit poſt quinquageſimum annum ſibi patienda ſupplicia, non perturbatur, niſi ſi medium ſpatium tranſilierit, & ſe 21 in illam ſæculo poſt futuram ſolicitudinem immiſerit. Eodem modo fit, vt animos libenter ægros, & captantes cauſſas doloris, vetera atque oblitterata contriſtent. & quæ præterierunt, & quæ futura ſunt, abſunt: neutra ſentimus. non eſt autem, niſi ex eo quod ſentias, dolor.

I. LIPSIVS.

1. MEmoriam quoque meam.] *Ergo illud fuit, quod ſupra epiſt.* LXXII. *quærebatur, & negabat ſe memoriam retentaſſe. Vide initium.*

2. Vnum bonum, quod honeſtum.] *Eſt certe maximum inſtrumentum, & radix (vt ego appellaui) omnium decretorum. Vide Manuduct.* II. *Diſſert.* XX.

3. Intra ſe felix.] *Caput primum Epicteti, in Pugillari:* Τῶν ὄντων τὰ μὲν ἐφ᾽ ἡμῖν, τὰ δ᾽ οὐκ ἐφ᾽ ἡμῖν. Quæ ſunt, alia in Nobis, alia non in Nobis: *& addit, illa in poteſtate noſtra eſſe, libera, & liberum efficere, id eſt Beatum. Beatitas igitur intra, nec extra quærenda eſt.*

4. Illum ſuæ.] *Nimio aut ſuſpicioſo (quod adhæret) amore. Mecænas aliquis in hac forte.*

5. Nihil enim eſt, vnde.] *Vbique mors eſt. ab homine, fera, domo, tegula, arbore, aqua, vento, aura: & quid excipiam? non ipſum te, qui eam times. Potes & manus tibi adferre.*

6. In diuitijs inopes.] *Auari.*

7. Popularis ira.] *Dic verum Seneca, & pro tuo æuo: Principis ira, aut odium.*

8. Fluminis ſubiti.] *Similis comparatio, & ſententia, in De Clement.* I. *cap.* VIII.

9. Triſtitiam facit, pati poſſe.] *O occulta, & vera! Nihil in tyrannide magis angit, quam quod ab exemplo timemus: & in vno læſo, lædi poſſe videmur, & ſuſpicamur.*

10. Miſſilia eius exſpectat.] *A ludis ſumptum, in quibus teſſerulæ ſpargi donorum indices, aut ipſa etiam dona ſolent. Quia ex alto mittebantur in ſorte capientes*, Miſſilia *dicta.*

11. Prudentiſſimus quiſque.] *Plebeia enim hæc oblectamenta, aut captura: honeſtiores ſpernebant.*

12. Aut inde fallimur.] *Corruptum. Fortaſſis,* auiditate fallimur: *aut,* auidique.

13. Relatio gratiæ æſtimatur.] *Cum Grutero meo libens ſic diſtinxi, & ſcripſi: etſi ex meo facias,* relatio gratiæ exiſtimatur labi. *Illud melius, veriuſque.*

14. Commoda vocentur.] *Quia aliquid commodant: Græcis* εὐχρηστεῖ. *Vide me diffuſe Manuduct.* III. *Diſſert.* XXII.

15. Vt non deſeratur, affligitur.] *Id eſt, ſi maneant opes & potentia, cadunt ſuper ipſum, & deijciunt. Tacitus:* Potentia, quæ nimia, poſtremo ruit ſuper ipſum.

16. Placeat homini.] *Vide paria Manuduct.* II. *Diſſert.* XVI. *Hic enim finis hominis, Naturam, id eſt, Deum ſequi.*

17. Puluerem ſolueris.] *Mathematici veteres, non*

creta in tabula, vt hodie, ſed radio in puluere ſcribebant: atque inde Ciceroni; puluis eruditus. *Perſius.*

Nec qui abaco numeros, & ſecto in puluere metas

Scit riſiſſe vafer.

Vbi Scholiaſtes: Geometræ conſueti ſunt in abaco, radio, id eſt aliquo ſtilo formas aliquas & menſuras in ſummo terræ annotare. *Bene de Abaco. nam hanc menſulam, ſiue tabulam habebant, in qua puluerem ſpargerent atque adequarent.*

18. Honeſtam vitam.] *Totum hoc argumenti pertractaui Manud.* II. *Diſſ.* II.

19. Virtus enim conuenientia conſtat.] *Exprimit Zenonis illam* ὁμολογίαν, *de qua Manuduct.* II. *Diſſert.* XV.

20. Perturbationi ſimile patitur.] *Vide epiſt.* LVII.

21. In illam ſæculo poſt futuram.] *Ergo Sæculum hic pro anno* trigeſimo *circiter, ſi vera lectio de* quinquageſimo anno.

PINCIANVS.

Illa vero maxima eſt ex omni mortalium populorum turba miſerorum.] *Emenda,* Illa vero maxima ex omni mortalium populo turba miſerorum, *ex eiſdem.*

Circa præmium rixa eſt.] Primum, *non* præmium, *eadem.*

Aliquos ſpes vana deluſit:] *Lege,* inuadendique aliquos ſpes vana deluſit, *ex eiſdem.*

Aut inde fallimur.] *Omnia quæ legerim exemplaria, ita habent, præter vnum Franciſcanum, in quo legitur:* aut decipimur, aut fallimur.

Quicumque beatum eſſe conſtituet.] *Vetus lectio,* Quicumque beatus eſſe conſtituet.

Et, vt lingua noſtra loquar, producta: *Coniunctio & non habetur in eadem.*

Niſi temperatur.] *Corrige,* niſi temperat, premit, *ex eadem.*

Ad conuerſationem vniuerſi pertinere.] *Scribe,* conſeruationem, *non* conuerſationem, *ex eadem.*

Quod negatis vllum eſſe aliud honeſto bonum.] *Legendum* quod negatis vllum eſſe aliud ab honeſto bonum. *alia exemplaria* quod negatis vllum eſſe aliud bonum quam honeſtum.

Quare ſi amicum bonum amiſi, *Si ſuſtinetur particula.* Quare, *per interrogationem legatur ſententia neceſſum erit, vt ſit reſponſio.* Si amicum bonum amiſi. *Sed in antiquiſſimo & correctiſſimo exemplari diui Franciſci, quod ſubinde aduoco, non habetur* Quare.

Quod ſi quæris.] *Scribendum per interrogationem,* Quid ſi quæris? *ex vetere lectione.*

Quod illos quoque bonos fecerat virtus.] *Lego,* quod illos bonos fecerat virtus, *ex eadem.*

Non facit collectio amici ſapientiorem.] Amicorum *lege, non* amici, *ex eadem.*

Siue circa ſenectutem finitus eſt,] Citra *legendum, non* circa, *ex codicibus Pinciani & Facundi ac Primitiui.*

Et nullo actu pigritia.] *Corrige,* & in nullo actu pigritia, *ex vetere lectione.*

OPSOPOEVS.

Hoc *ordine leguntur in m. ſſ. quæ ſequuntur,* vnū bonum eſſe, quod honeſtum eſt: Nam qui alia b. i. in f. v. p. al. ar. fit. Qui o. h. h. circ. intra ſe felix eſt.

M. ſſ. omnes, cum recedente, *& mox,* circa præmium rixa eſt. Primum *à Pinciano inductum omnes hactenus editiones occupauit in hac demum legitimo poſſeſſori ceſſit.*

Variant m. ſſ. Duo. Aliquo ſpes vana deluſit, *omiſſo,* inuadendique, *vnus,* inuidenteſque aliquos ſpes vana deluſit: *alius,* inuidēt quæ alij quos ſpes vana deluſit. *quod poſtremum magis placet.*

M. ſſ. ſi ab optima noſtri parte ad peſſimam tranſit. *M. ſſ.* vt ſi abducentur: *& poſtea,* Ipſa enim ſe felicitas, niſi temperatur, premit. *Et ſtatim,* Quare ſi amicum bonum amiſi.

Omittit, quoque, *Pincianus, ſed noſtri m. ſſ. conſtanter referunt,* quod illos quoque bonos &c.

M. ſſ. tres, vitam iuſtiorem, *pro* virum iuſtiorem, *vnus ſimpliciter,* iuſtiorem. *Et videntur duo illa ſupplementa* virum, *&* vitam, *aliunde eſſe. Sic abſolute conſeſtim.* Non facit collectio amicorum ſapientiorem.

Expunge poſterius eius, *membranis volentibus.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

Quiſquam beatus eſſe.] *v. c.* quiſque.

Hanc imaginem.] *adde ex v. c. Iureti,* hanc enim imaginem.

Nutat omne conſilium.] *v. c.* natat. *quomodo locutus ſup. Epiſt.* 35, mutatio voluntatis (*ait*) indicat animum natare alibi, atque alibi apparere. *Iuretus.*

Reſiſtat voluntas.] *v. c. ſiſtat.*

Vltra ſummum non eſt locus.] *v. c.* ſummam, *qua voce ſolet vti auctor, vt notatum ſup. ad epiſt.* 23.

Quæ pro maximis vulgus optat.] *v. c. Iureti,* quæ pro primis vulgus optat.

Perit gratia & relatio gratiæ. Æſtimatur labor, ſi.] *Videtur locus hic melius diſpungi & legi in v. c. Iureti qui habet* perit gratia & relatio gratiæ ſi timetur labor.

Ergo aut incredibile eſt.] *v. c.* credibile.

In animo conſtituamus.] *v. c.* contineamus.

Ad peſſima tranſit.] *v. c.* ad peſſimam.

In eum in quo ſcriptus eſt, puluerem ſolueris.] *Adoleſcentes olim, vt ad cæteras artes perdiſcendas libero quidem homine dignas, animum appellebant: ita Geometriæ plurimum operæ impendebant. Quare in gymnaſijs preſto ſemper erat abacus* puluere *conſperſus, in quo lineas virgula deſcriberent, ac figuras ducerent: quas commode ſi quid diſpliceret, aut immutarent, aut delerent: aliaque ratione deformarent: Hinc* puluis eruditus *pro mathematicis diſciplinis, à Cicerone li. de nat. deor.* 2. quia illum numquam eruditum puluerem attigiſtis, *plura Brodæus li.* 1. *c.* 1. *Miſcell.*

ARGV-

Digitized by Google

ARGVMENTVM I. LIPSI.

PHILOSOPHIAM verba non captare, nec tamen ingenio aut eloquio renunciare. Præcipuum eſt, ſit vita vt ſermo. Deinde, tentemus progredi: quoniam per gradus aſcenditur, & ſunt tres Proficientium claſſes.

EPIST. LXXV.

MINVS tibi accuratas à me epiſtolas mitti quereris. quis enim accurate loquitur, niſi qui vult putide loqui? Qualis ſermo meus eſſet, ſi vna ſederemus, aut ambularemus, illaboratus & facilis: tales eſſe epiſtolas meas volo, quæ nihil habeant acceſitum, nec fictum. Si fieri poſſet, quid ſentiam, oſtēdere quam loqui mallem. Etiam ſi diſputarem, nec ſupploderem pedem, nec manum iactarem, nec attollerem vocem: ſed iſta oratoribus reliquiſſem, contentus ſenſus meos ad te pertuliſſe, quos nec exornaſſem, nec abieciſſem. hoc vnum plane tibi approbare vellem, omnia me illa ſentire quæ dicerem: nec tantum ſentire, ſed amare. Aliter homines amicam, aliter liberos oſculantur: tamen in hoc quoque amplexu tam ſancto & moderato, ſatis apparet affectus. Non mehercules ieiuna eſſe & arida volo, quæ de rebus tam magnis dicentur: neque enim philoſophia 1 ingenio renunciat: multum tamen operæ impendi verbis non oportet. Hæc ſit propoſiti noſtri ſumma: quod ſentimus, loquamur; quod loquimur, ſentiamus. Concordet ſermo cum vita. ille promiſſum ſuum impleuit, qui & cum videas illum, & cum audias, idem eſt. Videbimus qualis ſit, quantus: 2 vnus ſit. Non delectent verba noſtra, ſed proſint. Si tamen contingere eloquentia non ſolicito poteſt, aut ſi parata eſt, aut paruo cōſtat, aſſit, & res pulcherrimas proſequatur. Sit talis, vt res potius quàm ſe oſtendat. Aliæ artes, ad ingenium totæ pertinent: hic animi negotium agitur. Non quærit æger medicum eloquentem, ſed ſanantem: ſed ſi ita competit, vt idem ille qui ſanare poteſt, comptè de his quæ facienda ſunt diſſerat, boni conſulet: non tamen erit, quare gratuletur ſibi, quod inciderit in medicum etiam diſertum. hoc enim tale eſt, quale ſi peritus gubernator etiam formoſus eſt. Quid aures meas ſcalpis? quid oblectas? aliud agitur. vrendus, ſecandus, abſtinendus ſum. Ad hæc adhibitus es: curare debes morbum veterem, grauem, publicum. Tantum negotij habes, quantum in peſtilentia medicus: circa verba occupatus es? iamdudum gaude, ſi ſufficis rebus. Quando multa diſces? quando quæ didiceris affiges tibi, ita vt excidere non poſſint? quando illa experieris? Non enim vt cetera memoriæ tradidiſſe ſatis eſt: in opere tentanda ſunt. Non eſt beatus qui ſcit illa, ſed qui facit. Quid ergo? 3 infra illum nulli gradus ſunt? ſtatim 4 ad ſapientiam præceps eſt? Non exiſtimo. Nam qui proficit, in numero quidem ſtultorum eſt, magno tamen interuallo ab illis diducitur: inter ipſos quoque proficientes, ſunt magna diſcrimina. 5 In tres claſſes (vt quibuſdam placet) diuiduntur: 6 primi ſunt, qui ſapientiam nondum habent, ſed iam in vicinia eius conſtiterunt. tamen etiam quod prope eſt, extra eſt. Qui ſint hi, quæris? qui omnes iam affectus ac vitia poſuerunt: quæ erant complectenda, didicerunt: ſed illis adhuc inexperta fiducia eſt. bonum ſuum nondum in vſu habent. Iam tamen in illa quæ fugerunt, recidere non poſſunt: iam ibi ſunt, vnde non eſt retro lapſus: ſed hoc illis de ſe nondum liquet, & quod in quadam epiſtola ſcripſiſſe me memini, ſcire ſe neſciunt. Iam contigit illis bono ſuo frui, nondum confidere. Quidam hoc proficientium genus, de quo locutus ſum, ita complectuntur, vt illos dicant iam effugiſſe morbos animi, affectus nondum, & adhuc in lubrico ſtare quia nemo ſit extra periculum malitiæ, niſi qui totam eam excuſſit. nemo autem illam excuſſit, niſi qui pro illa ſapientiam aſſumpſit. Quid 7 inter morbos animi interſit & affectus, ſæpe iam dixi: nunc quoque te admonebo. Morbi ſunt inueterata vitia, & dura: vt auaritia, vt ambitio nimia: poſtquam hæc animum implicuerunt, & perpetua eſſe mala eius cœperunt. Vt breuiter finiam, morbus eſt iudicium in prauo pertinax, tamquam valde expetenda ſint, quæ leuiter expetenda ſunt. vel, ſi mauis, ita finiamus: 8 Nimis imminere leuiter petendis, vel ex toto non petendis, aut in magno pretio habere in aliquo habenda, vel in nullo. Affectus ſunt, motus animi improbabiles, ſubiti & concitati: qui frequentes neglectique, fecere morbum. ſicut diſtillatio vna, nec adhuc in morem adducta, tuſſim facit; aſſidua & vetus, phthiſin. Itaque qui plurimum profecere, extra mor-

bos ſunt: affectus adhuc ſentiunt, perfecto proximi. Secundum genus eſt eorum, qui & maxima animi mala & affectus depoſuerunt, ſed ita vt non ſit illis ſecuritatis ſuæ certa poſſeſſio: poſſunt enim in eadem relabi. Tertium illud genus extra multa & magna vitia eſt, ſed non extra omnia. effugit auaritiam; ſed iram adhuc ſentit. iam non ſolicitatur libidine; ſed habet etiamnum ambitionem. iam non concupiſcit, ſed adhuc timet. & in ipſo metu ad quædam ſatis firmus eſt, quibuſdam cedit: mortem contemnit, dolorem reformidat. De hoc loco aliquid cogitemus: benè nobiſcum agetur, ſi in hunc admittimur numerum. Magna felicitate naturę, magnaque & aſſidua intentione ſtudij, ſecundus occupatur gradus: ſed nec hic quidem contemnendus eſt color tertius. Cogita quantum circa te videas malorum: adſpice, quam nullum ſit nefas ſine exemplo, quantum quotidie nequitia proficiat, quantum publicè priuatimque peccetur: intelliges ſatis nos conſequi, ſi inter peſſimos non ſumus: Ego vero, inquis, ſpero me poſſe & amplioris ordinis fieri. Optauerim hoc nobis magis, quàm promiſerim. prꝍoccupati ſumus: ad virtutem contendimus, inter vitia diſtricti: pudet dicere: honeſta colimus quantum vacat. At quàm grande prꝍmium nos exſpectat, ſi occupationes noſtras, & mala tenaciſſima, abrumpimus? Non cupiditas nos, non timor pellet: inagitati terroribus, incorrupti voluptatibus, nec mortem horrebimus, nec deos: ſciemus mortem malum non eſſe, deos malos non eſſe: 9 Tam imbecillum eſt, quod nocet, quàm cui nocetur: optima vi noxia carent. Exſpectant nos, ſi ex hac aliquando fæce in illud euadimus ſublime & excelſum, tranquillitas animi, & expulſis erroribus abſoluta libertas. Quęris, quæ ſit iſta? non homines timere, non deos: nec turpia velle, nec nimia: in ſeipſum habere maximam poteſtatem. Inæſtimabile bonum eſt, ſuum fieri.

I. LIPSIVS.

1. INgenio renunciat.] *Meus*, ingeniorum velut renunciat: *Quidam*, ingeniorum velut gelu renunciat. *Quid fuerit, non educo.*

2. Vnus ſit.] *Conuenientia ſit in vita. Epiſt.* cxx. Magnam rem puta, vnum hominē agere. *Vide ibi.*

3. Infra illum.] *Qui nempe ſcit & facit: id eſt, vere ſapientem.*

4. Ad ſapientiam.] *Placeat cum quibuſdam libris*, à ſapientia præceps: *quod interpretor, Quid igitur? præcipitium eſt ſtatim ab illa ſapientia? non eſt diſcrimen inter vicinos & longinquos?*

5. In tres claſſes.] *Nos in manuduct.* II. *Diſſert.* IX.

6. Primi ſunt qui ſapientiam.] *Hos Chryſippi verbis diſcribi video, apud Stobæum Serm.* CI. ὁ δ' ἐπ' ἄκρον προκόπτων, ἅπαντα πάντως ἀποδίδωσι τὰ καθήκοντα καὶ οὐδὲν παραλείπει. τὸν δὲ τούτου βίον οὐκ εἶναί πω φησὶν εὐδαίμονα, ἀλλ' ἐπιγενέσθαι αὐτῷ τὴν εὐδαιμονίαν, ὅταν αἱ μέσαι πράξεις αὗται προσλάβωσι τὸ βέβαιον καὶ ἑκτικόν, καὶ ἰδίαν πῆξίν τινα λάβωσιν: Qui in ſummo eſt Proficiens, omnia omnino officia præſtat, nihilque omittit. Tamen huius vitam ait *(Chryſippus, aut Zeno)* nondum beatam eſſe, ſed ſuperuenire Beatitudinem & accedere, cum mediæ iſtæ actiones conſtantiam, & habitum, & firmum fixumque aliquid fuerint nactæ. *Faciunt planè ad iſta Seneca, & meis illis in Manuductione licet iungas.*

7. Inter morbos animi.] *Cicero ſæpe confundit, & Morbos etiam affectus vocat: ſed noſtri diſparant, & ipſe ex eorum & Chryſippi (nominat enim) ſenſu*, IV. *Tuſculana*: Intelligatur igitur, Perturbationem *(Seneca, Affectum)* iactantibus ſe opinionibus incōſtanter & turbide, in motu eſſe ſemper: cum autem hic feruor concitatioque animi inueterauerit, & tamquam in venis medulliſque inſederit, tum exſiſtit & Morbus.

8. Nimis imminere leuiter petendis.] *Similis finitio in Laertio.* Νόσημα, ἐστὶν οἴησις σφόδρα δοκοῦντος αἱρετοῦ: Ægrotatio, eſt opinatio rei valde expetendæ. *Et ſi ille à* Morbo *etiam ſine* Ἀρρωστήματος *diſtinguit, Seneca hic neglectum. Nos in Ethicis videbimus.*

9. Tam imbecillū eſt quod nocet.] *Timere enim videtur. ideoque vel cauere, vel vlciſci.*

PINCIANVS.

MVltum tamen operis impendi verbis non oportet.] *Legendum* operæ, *non* operis, *ex eadem.*

Quid aures meas ſcalpis, quid oblectas? Aliud agitur. Vrendus, ſecandus, abſtinendus ſum.

Scabis, *non* ſcalpis. *&* abſcindendus, *non* abſtinendus, *in quibuſdam habetur exemplaribus.*

Poſtquam hæc animum implicuerunt, & perpetua eius mala eſſe cœperunt. *Nonnulli codices:* Hæc cum ſemel cœperunt animum, implicuerunt, & perpetua eius mala eſſe cœperunt.

Aſſidua & vetus ptyſin.] *Legendū reor*, phthiſin, *non* ptyſin, *& mox paulo* profecere, *non* præfecere.

Iam non ſollicitatur libidine. ſed tolerat enim nunc ambitionem.] *Sic prior editio. Corrigendum.* Iam non ſollicitatur libidine, etiam nunc ambitionem ſentit: *ex vetere lectione. & ſi quidam codices legant.* Iam nō ſollicitatur libidine, at etiam nunc ambitione.

Optima & noxa carentia expectant nos, ſi ex hac aliquando fece in illud euadimus ſublime & excelſum. Tranquillitas animi eſt expulſis erroribus abſoluta libertas.] *Scribe*, Optima noxa carent. Expecta nos, ſi ex hac fece in illud euadimus ſublime & excelſum, tranquillitas animi, & expulſis erroribus abſoluta libertas, *ex collatione & diligenti excuſione veterum codicum.*

OPSOPOEVS.

M.ſſ. proſequatur. Sit talis, &c. *aliquando integrius.*

Et noſtra. & Modij membrana (vt ſcribit Ep. 58.) referunt, ſtatim à ſapientia præceps eſt? Non, vt exiſtimo.

M.ſſ. Iam ibi ſunt, vnde non eſt retro lapſus.

E.m.ſſ. lego. Optima vt noxia carent. Expectant nos, &c.

GRVTERVS ET IVRETVS.

DEos malos non eſſe.] *v.c.* Deos maiores non eſſe, *vnde forte legendum*, Deos mali auctores non eſſe. *Iuretus.*

Digitized by Google

ARGVMENTVM I. LIPSI.

PHILOSOPHVM ſe audire, & ſcholam adire. Conqueritur de hominum incuria vel ignauia, qui alia diſcunt, philoſophari negligunt. Ne tu ſic, ô Lucili, propera, & Bonum diſce: quod Bonum? vnum illud Honeſtum. Et iterum argumentis euincit, tale eſſe; alia non eſſe. Laudibilis & ſapiens Epiſtola.

EPIST. LXXVI.

INIMICITIAS mihi denuncias, ſi quidquam ex his quæ quotidie facio, ignoraueris. Vide quam ſimpliciter tecum viuam: hoc quoque tibi committam. Philoſophum audio, & quidem quintum iam diem habeo, ex quo in ſcholam eo, & ab octaua diſputantem audio. 1 Bona, inquis, ætate. Quidni bona? quid autem ſtultius, quam quia diu non didiceris, non diſcere? Quid ergo? idem faciam, 2 quod troſſuli & iuuenes? Bene mecum agitur, ſi hoc vnum 3 ſenectutem meam dedecet. Omnis ætatis homines hæc ſchola admittit: in hac ſeneſcamus, 4 hanc vt iuuenes ſequamur. In theatrum ſenex ibo, & in circum deferar, & nullum par ſine me depugnabit: ad philoſophum ire erubeſcam? Tam diu diſcendum eſt, quam diu neſcias, &, ſi prouerbio credimus, 5 quam diu viuas. Nec vlli hoc rei magis conuenit, quam huic: tam diu diſcendum eſt quemadmodum viuas, quam diu viuis. Ego tamen hic aliquid & doceo. Quæris quid doceam? etiam ſeni eſſe diſcendum. Pudet autem me generis humani. Quoties ſcholam intraui (præter ipſum theatrum Neapolitanorum, vt ſcis, tranſeundum eſt, Metronactis petentibus domum) 6 illud quidem, fartum eſt: & hoc ingenti ſtudio, quis ſit 7 pithaules bonus, iudicatur. Habet tibicen quoque Græcus & præco concurſum: at in illo loco, in quo vir bonus diſcitur, pauciſſimi ſedent: & hi pleriſque videntur nihil boni negotij habere: quod agant: inepti & inertes vocantur. Mihi contingat iſte deriſus. æquo animo audienda ſunt imperitorum conuicia: & ad honeſta vadenti contemnendus eſt iſte contemptus. Perge, Lucili, & propera, ne tibi accidat quod mihi, vt ſenex diſcas: imo ideo magis propera, quoniam id nunc aggreſſus es, quod perdiſcere vix ſenex poſſis. Quantum, inquis, proficiam? 8 quantum tentaueris: Quid expectas? nulli ſapere caſu obtigit. Pecunia veniet vltro, honor offeretur, gratia ac dignitas fortaſſe ingerentur tibi: virtus in te non incidet, ne leui quidem opera, aut paruo labore 9 cognoſcitur: ſed eſt tanti laborare, omnia bona ſemel occupaturo. Vnum enim eſt bonum, quod honeſtum: in illis nihil inuenies veri, nihil certi, quæcumque famæ placent. Quare hoc vnum ſit bonum, quod honeſtum, dicam: quoniam me parum exſecutum priore epiſtola iudicas, magiſque hanc rem tibi laudatam quam probatam putas. Et vt in arctum, quæ dicta ſunt, contraham: omnia ſuo bono conſtant. vitem fertilitas commendat, ſapor vinum, velocitas ſeruum. Quare fortia dorſo iumenta ſint, quæris? quia eorum hic vnus eſt vſus, ſarcinam ferre. In carne ſagacitas prima eſt, ſi inueſtigare debet feras: curſus, ſi conſequi: audacia, ſi mordere & inuadere. Id in quoq; optimum eſt cui naſcitur, quo cenſetur. In homine optimum quid eſt? Ratio: hac antecedit animalia, 10 deos ſequitur. 11 Ratio ergo perfecta, propriũ hominis bonum eſt: cetera illi cum animalibus ſatiſq; communia ſunt. Valet? & leones. formoſus eſt? & pauones. velox eſt? & equi. non dico, in his omnibus vincitur. Non quæro quid in ſe maximũ habeat, ſed quid ſuum. Corpus habet? & arbores. habet impetum & motum voluntarium? & beſtiæ, & vermes. habet vocem? ſed quanto clariorem canes, acutiorem aquilæ, grauiorem tauri, dulciorem mobilioremq; luſciniæ? Quid in homine proprium? Ratio. hæc recta & conſummata, felicitatem hominis impleuit. Ergo ſi omnis res, cum bonũ ſuum perfecit, laudabilis eſt, & ad finem naturæ ſuæ peruenit, homini autem ſuum bonum ratio eſt, ſi hanc perfecit, laudabilis eſt, & finem naturæ ſuæ attigit. hæc ratio perfecta, virtus vocatur, eademq; honeſtum eſt. Id itaque vnum bonum eſt in homine, quod vnum hominis eſt. nunc enim non quærimus quid ſit bonum, ſed quod ſit hominis bonum. Si nullum aliud eſt hominis, quam ratio: hæc erit vnum eius bonum, ſed penſandum cum omnibus. Si ſit aliquis malus, puto improbabitur: ſi bonus, puto probabitur. Id ergo in homine proprium ſolumq; eſt, quo & probatur, & improbatur. Non dubitas, an hoc ſit bonum: dubitas, an ſolum bonum ſit. Si quis omnia alia habeat, va-

Digitized by Google

letudinem, diuitias, 12 imagines multas, 13 frequens atrium, ſed malus ex confeſſo ſit: improbabis illū. Item ſi quis nihil quidem illorū quæ retuli, habeat, deficiatur pecunia, clientū turba, nobilitate, & auorū proauorūq; ſerie, ſed ex confeſſo bonus ſit: probabis illū. Ergo eſt vnum bonū hominis: quod qui habet, etiam ſi alijs deſtituitur, laudandus eſt: qui non habet, in omniū aliorum copia damnatur ac reijcitur. Quæ conditio rerū: eadem & hominum eſt. Nauis bona dicitur, non quæ pretioſis coloribus picta eſt, nec cui 14 argenteū aut aureum roſtrum eſt, nec cuius 15 tutela ebore cælata eſt, nec quæ fiſcis ac opibus regijs preſſa eſt: ſed ſtabilis, & firma, & iuncturis aquam excludentibus ſpiſſa, ad ferendū incurſum maris ſolida, gubernaculo parens, velox, & 16 conſentiens vento. Gladiū bonū dices, non cui deauratus eſt baltheus, nec cui vagina gemmis diſtinguitur: ſed cui & ad ſecandū ſubtilis acies, & mucro munimentū omne rupturus. Regula non quam formoſa, ſed quam recta ſit, quæritur. Eo quodq; laudatur, cui cōparatur, quod illi proprium eſt. Ergo in homine quoque nihil ad rem pertinet, quantum aret, quantum fœneret, à quam multis ſalutetur, quam pretioſo incumbat lecto, quam pellucido poculo bibat, ſed quam bonus ſit: bonus autem eſt, ſi ratio explicita & recta eſt, & ad naturæ voluntatem accōmodata. Hæc vocatur virtus: hoc eſt honeſtum, & vnicum hominis bonum. Nam cum ſola ratio perficiat hominem, ſola ratio perfecta beatum fecit. hoc autem vnum hominis bonū eſt, quo vno beatus efficitur. Dicimus & illa bona eſſe, quæ à virtute profecta contactaq; ſunt, id eſt opera eius omnia. Sed ideo vnum ipſa bonum eſt, quia nullum ſine illa eſt. Si omne in animo bonum eſt; quidquid illum confirmat, extollit, amplificat, bonum eſt: validiorem autem animum, & excelſiorem, & ampliorem, facit virtus. nam cetera quæ cupiditates noſtras irritant, deprimunt quoque animum & labefaciunt: & cum videntur attollere, inflant, ac multa vanitate deludunt. Ergo vnum id bonum eſt, quo melior animus efficitur. Omnes actiones totius vitæ, honeſti ac turpis reſpecta, temperantur: ad hæc faciendi, & non faciendi, ratio dirigitur. Quid ſit hoc, dicam. Vir bonus quod honeſte ſe facturum putauerit, faciet, etiam ſi laborioſum erit: faciet, etiam ſi damnoſum erit: faciet, etiam ſi periculoſum erit. rurſus quod turpe erit, non faciet, etiam ſi pecuniam affert, etiam ſi voluptatem, etiam ſi potentiam. Ab honeſto nulla re deterrebitur, ad turpia nulla ſpe inuitabitur. Ergo ſi honeſtum vtique ſecuturus eſt, turpe itaque vitaturus: & in omni actu vitæ ſpectaturus hæc duo: nullum aliud bonum quam honeſtum, nec aliud malum quam turpe. Si vna indeprauata virtus eſt, & ſola permanet tenoris ſui, vnum eſt bonū virtus: cui iam accidere ne ſit bonum, non poteſt. Mutationis periculum effugit ſapientia. 17 Sapientia non eripitur, ſapientia in ſtultitiam non reuoluitur. Dixi, ſi forte meminiſti, concupita vulgo, & formidata, inconſulto impetu pleroſque calcaſſe. inuentus eſt 18 qui flammis imponeret manum: 19 cuius riſum non interrumperet tortor: qui in funere liberorum lacrimam non mitteret: qui morti intrepidus occurreret. amor, ira, cupiditas, pericula depopoſcerunt. Quod ſi hoc poteſt breuis obſtinatio animi aliquo ſtimulo excitata: quanto magis virtus quæ non ex impetu, nec ſubito, ſed æqualiter valet; cui perpetuum robur eſt? Sequitur, vt quæ ab inconſultis ſæpe contemnuntur, à ſapientibus ſemper, ea nec bona ſint, nec mala. Vnum ergo bonum ipſa virtus eſt, quæ inter hanc fortunam & illam ſuperba incedit, cum magno vtriuſque contemptu. Si hanc opinionem receperis, aliquid bonum eſſe præter honeſtum, nulla non virtus laborabit. nulla enim obtineri poterit, ſi quidquam extra ſe reſpexerit. Quod ſi eſt, rationi repugnat, ex qua virtutes ſunt; & veritati, quæ ſine ratione non eſt. quæcumq; autem opinio veritati repugnat, falſa eſt. Virum bonum concedas neceſſe eſt, ſummæ pietatis erga deos eſſe: itaque quidquid illi acciderit, æquo animo ſuſtinebit. ſciet enim id accidiſſe lege diuina, qua vniuerſa procedunt. Quod ſi eſt, vnum illi bonum erit, quod honeſtum: in hoc enim poſitum eſt & parere dijs, nec excandeſcere ad ſubita, nec deplorare ſortem ſuam, ſed patienter excipere fatum, & facere imperata. Si enim vllum aliud eſt bonum quam honeſtum, ſequetur nos auiditas vitæ, auiditas rerū vitam inſtruentium: quod eſt intolerabile, infinitum, vagum. Solum ergo bonum eſt honeſtum, cui modus eſt. Diximus, hominum futuram feliciorem vitam quam deorum, ſi ea bona ſunt, quorum nullus dijs vſus eſt, tamquam pecunia & honores. Adijce nunc, quod ſi modo ſolutæ corporibus animæ manent, felicior illis ſtatus reſtat, quam eſt dum merſantur in corpore. Atqui ſi iſta bona ſunt, quibus per corpora vtimur, emiſſis erit pejus: quod contra fidem eſt, feliciores eſſe liberis, & in vniuerſum datis, clauſas & obſeſſas. Illud quoque dixeram, ſi bona ſunt ea quæ tam homini contingunt, quam mutis animalibus, & muta animalia beatam vitam actura: quod fieri nullo modo poteſt. Omnia pro ho-

Digitized by Google

neſto patienda ſunt: quod non erat faciendũ, ſi eſſet vllum aliud bonũ, quam honeſtũ. Hæc quamuis latius exſecutus eſſem priore epiſtola, conſtrinxi. & breuiter percurri. Nũquam autem vera tibi opinio talis videbitur, niſi animum alleues, & teipſum interroges: ſi res exegerit, vt pro patria moriaris, & ſalutem omnium ciuium tua redimas, an porrecturus ſis ceruicem, non tantum patienter, ſed etiam libenter? Si hoc facturus es, nullum aliud bonum eſt. Omnia relinquis, vt hoc habeas. Vide, quanta vis honeſti ſit? Pro rep. morieris 20 etiam ſi ſtatim facturus hoc eris, cum ſcieris tibi eſſe faciendũ. 21 interdum ex re pulcherrima magnum gaudium etiam tempore breui ac exiguo capitur: & quamuis fructus operis peracti nullus ad defunctum exemptũq; rebus humanis pertineat, ipſa tamen contemplatio futuri operis iuuat: & vir fortis & iuſtus cum mortis ſuę prętia ante ſe poſuit, libertatem patrię, ſalutem omnium pro quibus dependit animam, in ſumma voluptate eſt, & periculo ſuo fruitur. Sed ille quoque, cui etiam hoc gaudium eripitur, quod tractatio operis maximum & vltimum præſtat, nihil cunctatus deſiliet in mortem, facere recte pieq; contentus. Oppone etiam nunc illi multa, quæ dehortentur. Dic, Factum tuum matura ſequetur obliuio, & parum grata exiſtimatio ciuiũ: reſpondebit tibi. Iſta omnia extra opus meum ſunt. ego ipſum contemplor: hoc eſſe honeſtum ſcio. Itaque quocumque ducit ac vocat, venio. Hoc ergo vnum bonũ eſt, quod non tantum perfectus animus, ſed generoſus quoque & indolis bonæ ſentit: cetera leuia ſunt, mutabilia. Itaque ſollicite poſſidentur, etiam ſi fauente fortuna in vnum congeſta ſunt: dominis ſuis incumbunt grauia, & illos ſemper premunt, aliquando & elidunt. Nemo ex iſtis quos purpuratos vides, felix eſt, non magis quam ex illis quibus ſceptrum & chlamidem 22 in ſcæna fabulæ aſſignant. cum præſente populo elati inceſſerunt, & cothurnati; ſimul exierunt, excalceantur, & ad ſtaturam ſuam redeunt. Nemo iſtorum, quos diuitiæ honoreſque in altiore faſtigio ponunt, magnus eſt. Quare ergo magnus videtur? 23 Cum baſi illum ſua metiris. Non eſt magnus pumilio, licet in monte conſtiterit: coloſſus magnitudinem ſuam ſeruabit, etiam ſi ſteterit in medio. Hoc laboramus errore: ſic nobis imponitur: quod neminem æſtimamus eo quo eſt, ſed adijcimus illi & ea, quibus adornatus eſt. Atqui cum voles veram hominis æſtimationem inire, & ſcire qualis ſit, nudum inſpice. ponat patrimonium, ponat honores, & alia fortunæ mendacia: corpus ipſum exuat: animum intuere, qualis quantuſque ſit, alieno an ſuo magnus. 24 ſi erectis oculis gladios micantes videt, & ſi ſcit ſua nihil intereſſe vtrum anima per os, an per iugulum exeat, beatum voca. Si cum illi denunciata ſunt corporis tormenta, & quæ caſu veniunt, & quæ potentioris iniuria, ſi vincula & exſilia & vanas humanarum formidines mentium, ſecurus audit, & dicit,

---- Non vlla laborum,
O virgo, noua mi facies inopinave ſurgit.
Omnia præcepi, atque animo mecum ipſe peregi.

Tu hodie iſta denuncias: ego ſemper denunciaui mihi, & hominem paraui ad humana. præcogitati mali mollis ictus venit. At ſtultis & fortunæ credentibus, omnis videtur noua rerum & inopinata facies. magna autem pars eſt apud imperitos mali, nouitas. Hoc vt ſcias, ea quæ putauerunt aſpera, cum aſſueuere, patiuntur. Ideo ſapiens aſſueſcit futuris malis: & quæ alij diu patiendo leuia faciunt, hic leuia facit diu cogitando. Audimus aliquando voces imperitorum, dicentium: Neſciebam hoc mihi reſtare. ſapiens ſcit ſibi omnia reſtate: quidquid factum eſt, dicit, Sciebam.

I. LIPSIVS.

1. BOna, inquis, ætate.] *Ridentis verba. & iuuenis ſcilicet diſcis.*

2. Quod troſſuli.] *Equites. in quo ordine tunc quia plerique iuuenes, & grandiores ad Latum clauum ſtatim veniebant; factum, vt & pro iuuenibus caperentur. Vide me* II. *Elector. cap.* 1. *Vtitur iterum Seneca, Epiſt.* LXXXVII.

3. Senectutem meam dedecet.] *Sim ſane ſenex Scholaſticus, & ridear: ſicut & in prouerbio erat,* Mittatur ſenex in ſcholam. *Vtinam non alia in me dedecora!*

4. Hanc, vt iuuenes, ſequamur.] *Scriptis abeſt omnibus illud,* hanc: *nec ſcio an Latine ſatis,* Sequi ſcholam. *Ex libris igitur argutius legam:* in hac ſeneſcamus, vt iuueneſcamus. *Seneſcamus in iſta Sapientia ſchola, vt alios animos, ſi non annos ſumamus, & in meliorem ſtatum renouemur.*

5. Quamdiu vitas.] *Plato in Amatoribus:* Τί οὖν ἐστι φιλοσοφῆσαι; τί δ' ἄλλο γε, ἢ κατὰ τὸν Σόλωνα; Σόλων γάρ που εἶπε.

Γηράσκω δ' αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος.

Καὶ ἐμοὶ δοκεῖ ἀεὶ οὕτω χρῆναι, ἕν γέ τι μανθάνειν τὸν μέλλοντα φιλοσοφήσειν, καὶ νεώτερον ὄντα καὶ πρεσβύτερον:

Quid igitur eſt philoſophari? Quid aliud, niſi illud Solonis? qui dixit,

Aſſidue addiſcens ad ſenium venio.

Et mihi ſic decere videtur, eum, qui philoſophus eſt futurus, aliquid ſemper diſcere, & iuuenem exſiſtentem & ſenem. *Talia in Lachete idem, & alibi: nos in Manuduct.* 1. *Diſſert.* 1.

6. Illud quidem farctum eſt.] *Plenum, ſtipatum.*

7. Pithaules bonus.] *Ita Græcis, qui doliolo, ſine cado canit. Nam & id genus inflatur modulate, ſicut Vtris.*

Digitized by Google

Qui autem iſtum, Aſcaulæ *Græcis, nobis* Vtricularij *dicti.*

8. Quantum tentaueris.] *Nam conatui effectus hic reſpondet, vt Stoicis viſum: & velis eſſe bonus, eris.*

9. Cognoſcitur.] *Diſcitur.*

10. Deos ſequitur.] *Bene, atque etiam belle, quia praiuit de anteceſſione, nunc de ſequela. At Claudius Puteanus, inter Galliæ decora, volebat,* Dijs æquatur: *pro ſolita inſolentia Stoicorum.*

11. Ratio ergo perfecta.] *Per doctrinam: & facta Naturam ſequi. At quæ hic de Animalibus, & ſingulis ſuas dotes aut tela eſſe; Phocyllides eadem.*

Ὅπλον ἑκάστῳ νεῖμε θεὸς, φύσιν ἠερόφοιτον,
Ὄρνισι μὲν, πολλὴν ταχύτητ᾽ ἀλκήν τι λέουσι,
Ταύροις δ᾽ αὐτοχύτοις κεράεσσι, κέντρα μελίσσαις,
Ἔμφυτον ἄλκαρ ἔδωκε. λόγος δ᾽ ἔρυμ᾽ ἀνθρώποισι.

Arma animantum cuique Deus dedit. alipotentes.
Aëra vti penetrent; fortes celeréſque leones,
Finxit, cornupetas tauros, & apes pungẽtes.
Sola homini Ratio telum eſt, munimen & vnum.

12. Imagines multas.] *Nobilitatem veterem.*

13. Frequens atrium.] *Clientibus & ſalutatoribus plenum.*

14. Argenteum aut aureum.] *Per luxum, nam ex ære aut ferro ſolet, ad vſum.*

15. Tutela ebore cælata.] *Tutela dicitur, locus in prora vbi dij tutelares, ſiue ipſe Deus Deáve, ſuus cuique nautæ tor. Silius:* Tutelæque Deum fluitant. *Feſtus, in Europâ: Alij eam à* Prædonibus raptam, & naue, cuius tutela effigiem tauri habuerit, in eam regionem eſſe delatam. *Ita hæc legenda vel ex Lactantio, qui de eadem re, lib. 1. cap.* xi. Rapuiſſe dicitur in aquila catamitum. poëticus color eſt: ſed aut per religionem (*ſcribe*, legionem) rapuit, cuius inſigne Aquila eſt; aut nauis in qua eſt impoſitus, tutelam habuit in aquila figuratam: ſicut taurum figuratum, cum rapuit Europam. *Satis, pro Seneca, de Tutela, quæ Græcis παράσημον, & Latinis etiam* Inſigne, *quia dignoſcebatur eo, & naui ferè nomen dabat. Tacitus* vi. *Annal.* Nec quiſquam, ariete ſacrificauerit, credito Phryxum vexiſſe: ſiue id animal, ſeu nauis inſigne fuit.

16. Conſentiens vento.] *Pinciani eſt, & perplacet. Libri tamen,* non ſentiens ventum: *deterius.*

17. Sapientia non eripitur.] *In libris hæc alia, & auctiora. Legas:* periculum effugit. Stultitia ad Sapientiam erepit, Sapientia in ſtultitiam non reuoluitur. *Sententia eſt, Stultos mutari poſſe, & paullatim (ideo* Erepere) *ac per gradus ad Sapientiam venire: non contrà. Nam Stoicorum ſapiens fixus in bono eſt.*

18. Qui flammis.] *Mucius Romanus.*

19. Cuius riſum.] *Seruus, qui in vindictam domini Aſdrubalem interfecerat.*

20. Etiamſi ſtatim.] *Ita lego, ſpreta negatione. ſignificat enim, etiam ſine alio fructu vel diutina cogitationis, id facturum aliquem eſſe.*

21. Interdum ex re.] *Pinciano aſſentior,* Interim.

21. In ſcæna fabulæ.] *Sæpe hæc vita cũ Mimo comparatur, & iuſte. Breuiter olim Socrates:* τῷ τῶν ἀπαιδεύτων βίῳ, καθάπερ ὑποκριτῇ, πολλὰ τύφου περιενδύματα ἐπίκειται: Vitæ indoctorum, tamquam hiſtrioni, multa faſtus indumenta circumpoſita ſunt. *Adde Ep.* xxv.

23. Cum Baſi illum ſua.] *Cum cothurno, quo incedit: cum opibus, quibus inſiſtit*

24. Si erectis oculis.] *Imo rectum,* rectis.

PINCIANVS.

ET quidem quintum iam diem habeo, ex quo in ſcholam eo.] *In nõnullis exemplaribus* equidem *habetur, non* & quidem. *ſed omnino ſuſpecta mihi tota hæc lectio: mallemque legeres ſic,* & quidem quintus iam dies abiit, ex quo in ſcholam eo. *etſi nullus antiquus codex faueat.*

Si hoc vnum ſenectutem meam decet.] *Scribendum reor* dedecet, *non* decet.

Metronactis petenti domum.] Petentibus, *non* petenti, *vetus lectio.*

Illud quidem factum eſt, & hoc ingenti ſtudio, quis ſit Pithaules, bonus iudicatur.] *Caſtiga:* Illud quidem ingenti ſtudio, quis ſit Pithaules, bonus iudicatur, *reliqua ſupervacanea ſunt. ex eadem.*

Honor afferetur.] *Caſtigatum exemplar,* offeretur *habet, non* afferetur.

Vnum eſt bonum quod honeſtum.] *Lege,* vnum enim eſt bonum quod honeſtum, *ex vetere lectione.*

Et vt in arctum quæ dicta ſunt contraham: *Particula* vt, *redundat, ex eadem.*

Quare fortia dorſo iumenta ſint, quæris?] Quàm *legendum non* quare, *ex eadem.*

Nec qui argenteum roſtrum eſt.] *Scribe,* nec cui argenteum, aut aureum roſtrum eſt: *ex eadem.*

Velox, & non ſentiens ventum.] *Expende an ſit aptior lectio,* velox & conſentiens vento.

Etiam ſi ſtatim facturus hoc eris.] *Lege,* etiam ſi non ſtatim facturus hoc eris, *ex vetere lectione.*

Interdum ex pulcherrima.] *Scribendum puto per maiorem.* Interim ex re pulcherrima.

Sed ille quoque.] *Lege per maiorem.* Sed & ille quoque, *ex vetere lectione.*

Et parum grate exiſtimatio ciuium reſpondebit tibi. Iſta omnia extra opus meum ſunt.] *Corrige,* parum grata exiſtimatio. Reſpondebit tibi. Iſta omnia extra opus meum ſunt. *ex eadem.*

Cum baſi illum ſua metire. paruus pumilio licet in monte conſtitet.] *Corrigendum ex eadem,* cum baſi illum ſua metiris. Non eſt magnus pumilio, licet in monte conſtiterit.

Sciebam hæc mihi reſtare.] *In quibuſdam codicibus notatum inueni in margine legendum eſſe,* Neſciebam, *non* Sciebam. *Sed poteſt tolerari* Sciebam, *ſi legatur per interrogationem ducentem ad negationem.*

ERASMVS.

QVis ſit? Pitaules] *In alijs erat,* quid ſit? *Nam ſubaudiendum eſt* quæris. *Non enim quæritur quis homo ſit: ſed quid rei, cuius gratia factus ſit concurſus. Et quum de hominis artificio percontamur, non dicimus:* Quis eſt: *ſed* Quid eſt? *& reſpondetur,* muſicus eſt.

Pitaules.] *In alijs erat* Pythtelaus, *forte legendum* Phyſaules, *ab inflandis tibijs.*

OPSOPOEVS.

OMnes ſcripti codices. In hoc ſeneſcamus, vt iuuenes ſequamur.

Recte omittitur hoc, *in Ambiano codice.*

Brodæus Miſcellan. lib. 11. cap. 13. Quando chorus canebat, choricis tibijs, id eſt choraulicis, artifex concinebat, in canticis autem Pyraulicis reſpondebat Diome-

Digitized by Google

des libro 3. Tu corrige Pithaulicis. *Seneca epiſtola* 76. Pithaules bonus iudicatur. *Grammatici* Phyſaules, *ab inflandis tibys, perperam caſtigant. Vopiſcus*: Choraulas centum, etiam pithaulas centum. *Gloſſographi. Pithaulas, quaſi tibys perſuadentes tibicines, indocte explicant. Nos Pithaulem aut eundem eſſe cum aſcaule, aut parum admodum differre indicamus, Latinéque vtricularium appellari. Tranquillus in Nerone Claudio, cap.* 54. Et choraulem & vtricularium. *Tibiam vero qua is vtitur, Pinam vocant Itali, nos Cornemuſam appellamus. Hæc Brodæus* [illegible] *muſicum inſtrumentum fuiſſe apparet ex Ariſt. vlt. problemate ſect.* 19. *Inde Pithaules qui calos eiuſmodi ſpiritu ad modulationem animabat. Varro*, Priuſquam in orcheſtra Pithaules inflet tibias, domi ſuæ ramices rumpit.

M. ſſ. cum prioribus editioribus, in quo vir bonus quæritur, in quo vir bonus diſcitur.

Modius epiſt. 21. ipſe contemptus, *habent membrana. & plus longe dicitur. Ambianus codex*, ipſe contemptor.

M. ſſ. cum prioribus editionibus, ne leui quidem opera aut paruo labore cognoſcitur.

Cl. Puteanus, bono publico natus, pro deo ſequitur, *ſufficit* dijs æquatur. *Acute, vt ſolet omnia, & Stoicorum paradoxis congruenter Epiſtola* 92. Si cui virtus animuſque in corpore præſens, hic Deos æquat. *Epiſto.* 31. Par Deo ſurges. *Libro quod in ſapientem non cadat iniuria, cap.* 8. Sapiens vicinus proximuſque dijs conſiſtit. excepta mortalitate ſimilis Deo. *Sexcenta alia ſunt in eandem ſententiam dicta. immo, quod magis omnibus inopinatum eſt, interdum ſapientem ſuum Deo præfert Seneca.*

Brodæus Miſcellan. lib. 1. *cap.* 10. *Tutela à Latinis nominatur Dei ſignum, prora impoſitum, naui nomen imponens. Sil.*

Tutelæque Deum fluitant.———

Ouidius Triſtium primo.

———Et pictos verberat vnda Deos
Nauis tutelam.

M. ſſ. velox, & non ſentiens ventum.

Vnus e. m. ſſ. cui iam accidere niſi bonum, non poteſt. Mutationis periculum effugit, Stultitia ſapientiam eripit. *Ceteri, niſi fallor, purius*: cui iam acc. ne ſit bonum, non poteſt: mut. per. effugit. Stultitia ad ſapientiam eripit, *vnus* erepit. *quod probo. Idem è ſuis notauit Modius epiſt.* 21.

Idem ibidem: *Membrana*, quam eſt, dum verſantur in corpore. *quod haud dubie melius eſt: animæ enim corpus quaſi tenebroſus & profundus quidam carcer eſt. communi omnium ſententia. At noſtra nihil mutant.*

Idem eadem epiſtola: *Scriptus codex:* magnus pumilio licet, *&c. vide an forte ſcribendum*: magnus pumilio non eſt, licet in monte conſtiterit. *ductus ſane litterarum tale quid ſuadet. Hæc Modius. Puteani optimus.* Non magnus pumilio. *Ambianus*, Magnus non eſt pumilio, &c.

M. ſſ. bene interſerta coniunctione, denuntiaui mihi, & hominem paraui ad humana.

M. ſſ. quæ putaueruut aſpera, fortium cum aſſueuere, patiuntur.

GRVTERVS ET IVRETVS.

INimicitias mihi denuntias.] *Solebant veteres; ſiqua graues inter eos inciderent ſimultates, amicitiam ſolemni quadam ratione renuntiare, & inimicitias præſentibus ſuperſtitibus profiteri. Exprimit euidenter Suetonius in Claudio: vbi de Germanico loquitur:* Ac non tam quidem vltra progreſſus, quam vt amicitiam ei renuntiaret, mandaret domeſticis vltionem ſi quid accideret. *de hoc ipſo Tacitus lib.* 6. *An.* Morem fuiſſe maioribus quoties dirimerent amicitias, interdicere domo, eumque finem gratiæ ponere. *Vide plura apud Ranardum lib.* 5. *cap.* 15. *Vario. Durantium lib.* 2. *cap.* 11. *Var. & Lipſium ad lib.* 2. *Ann. Taciti.*

Pithaules bonus.] *Turnebus lib.* 11. *Aduerſ. cap.* 25. Pithaulas capit *pro tibicinibus qui Pithia cantant. vide eum, & Brodæum lib.* 2. *Miſcel. cap.* 13.

Et præco concurſum.] *Nempe qui muſicis agonibus vicerant, ipſorum laudes publicè proclamabantur atque decantabantur à præconibus, qui præcones etiam deinde inter ſe decertabant, vt probatur ex Cicer. li.* 5. *epiſt.* 68. *quæ eſt ad Luceium. plura de hiſce P. F. lib.* 2. *c.* 14. *&* 15. *Agoniſticon.*

Imperitorum conuicia.] *v. c.* inſpectorum.

Contemnendus eſt iſte contemptus.] *Rectius. v. c. Jureti, eſt ipſe.*

Finem naturæ ſuæ attigit.] *v. c.* tetigit.

Nec cuius tutela ebore cælata eſt.] *Sic vocabāt Latini τὸ παράσημον, Dei ſignum proræ impoſitum, naui nomen imponens, vti ex Plutarcho in Conuiuio ſeptem Sapientum, & Luciano in Dial. cui titulus πλοῖον, ἢ εὐχαί, apparet, Silius*, Tutelæque Deum fluitant. *Ouidius* 1. *Triſtium.* Et pictos verberat vnda Deos. *Valerius Flaccus lib.* 1. Viſa coronatæ fulgens tutela carinæ. *Plura Brodæus l*[illegible]. 1. *cap.* 10. *Miſcell. Turnebus lib.* 19. *cap.* 2. *Aduerſ.*

Quam pretioſo incumbat lecto.] *v. c.* ſpecioſo.

Breuiter percurri.] *Bene v. c. Jureti*, percucurri.

Omnia relinquis.] *Addit v. c.* omnia enim relinquis.

Quocumque ducit ac vocant.] *v. c.* ducit aut vocat.

Paruus pumilio.] *v. c.* magnus pumilio, *quæ ſcriptura extat etiam in multis aliorum priſcis codicibus. Cum tamen mendoſa ſit, ſuſpicor auctorem ſcripſiſſe*, manus. *Sic enim Arnobius l. aduerſ. nationes poſuit vocem*, mannos, *pro* paruos. *Verba eius ſunt ex lib.* 3. *de dys loquens*: Nonnullos &c. mannos, longos, medios, macilentos, pingues, craſſos. *Ita habet vetuſtus codex Bibliothecæ Regiæ, vt me docuit clariſſimus I. C. Fr. Pithoeus. In vulgatis exemplaribus paſſim legitur*, nanos. *quod ex ignoratione priſcæ & raræ dictionis manaſſe credo. hæc doctiſſimus Iuretus.*

Digitized by Google

Argvmentvm I. Lipsi.

ET hæc inter bonas, vtileſque. Narrat obiter de Alexandrinis nauibus: aliis accurrentibus, ſe neglexiſſe. Quanti enim iſta, aut quamdiu? Senex ſum, abeo. Et aliquando ſponte abeundum, vt fecit Marcellinus. Tum contra metum mortis: rationeſque huius temnendæ.

EPIST. LXXVII.

1 SVbitò hodie nobis 2 Alexandrinæ naues apparuerunt, quæ præmitti ſolent & nunciare ſecuturæ claſſis aduentum. 3 tabellarias vocant. Gratus illarum Campaniæ adſpectus eſt. 4 omnis in pilis Puteolorum turba conſiſtit, & ex ipſo genere velorum Alexandrinas, quamuis in magna turba nauium, intelligit. Solis enim licet 5 ſupparum intendere, quod in alto omnes habent naues. Nulla enim res æque adiuuat curſum, quam ſumma pars veli: illinc maxime nauis vrgetur. Itaque quoties ventus increbuit, maiorque eſt quam expedit, antenna ſubmittitur. minus habet virium flatus ex humili. 6 Cum intrauere Capreas & 7 promontorium, ex quo

Alta procelloſo ſpeculatur vertice Pallas.

ceteræ velo iubentur eſſe contentæ: ſupparum Alexandrinarum inſigne eſt. In hoc omnium diſcurſu properantium ad litus, magnam ex pigritia mea ſenſi voluptatem, quod epiſtolas meorum accepturus, non properaui ſcire, quis illic eſſet 8 rerum mearum ſtatus, quid afferrent. Olim iam nec perit quidquam mihi, nec acquiritur. Hoc etiam ſi ſenex non eſſem, fuerat ſentiendum: nunc vero multo magis. quia quantulumcumque haberem, tamen plus iam mihi supereſſet viatici, quam viæ: præſertim cum eam viam ſimus ingreſſi, quam peragere non eſt neceſſe. Iter imperfectum erit, ſi in media parte, aut citra petitum locum ſteteris: vita non eſt imperfecta, ſi honeſta eſt. Vbicumq. deſines, ſi bene deſinis, tota eſt. Sæpe autem & fortiter deſinendum eſt, & non ex maximis cauſſis. nam nec hæ maximæ ſunt, quæ nos tenent. Tullius Marcellinus, quem optime noueras, adoleſcens quietus & ſcitò ſenex, morbo, & non inſanabili correptus, ſed longo & moleſto & multa imperante, cœpit deliberare de morte. conuocauit complures amicos. vnuſquiſque aut quia timidus erat, id illi ſuadebat, quod ſibi ſuaſiſſet: aut quia adulator & blandus, id conſilium dabat, quod deliberanti gratius fore ſuſpicabatur. Amicus noſter Stoicus, homo egregius, &, vt verbis illum quibus laudari dignus eſt, laudem, vir fortis ac ſtrenuus, videtur mihi optime illum cohortatum. Sic enim cœpit: *Noli, mi Marcelline, torqueri, tamquam de re magna deliberes. Non eſt res magna, viuere. omnes ſerui tui viuunt, omnia animalia: magnum eſt, honeſte mori, prudenter, fortiter. Cogita quamdiu iam idem facias. Cibus, ſomnus, libido: per hunc circulum curritur. Mori velle non tantum prudens, & fortis aut miſer, ſed etiam faſtidioſus poteſt.* Non opus erat ſuaſore illi, ſed adiutore. 9 ſerui parere nolebant. Primum detraxit illis metum, & indicauit tunc 10 familiam periculum adire, cum incertum eſſet, an mors domini voluntaria fuiſſet: alioquin tam mali exempli eſſe occidere dominum, quam prohibere. Deinde ipſum Marcellinum admonuit, non eſſe inhumanū, quemadmodum cœna peracta 11 reliquiæ circumſtantibus diuiduntur: ſic peracta vita aliquid porrigi his, qui totius vitæ miniſtri fuiſſent. Erat Marcellinus facilis animi, & liberalis, 12 etiam cum de ſuo fieret. Minutas itaque ſummulas diſtribuit flentibus ſeruis, & illos vltro conſolatus eſt. Non fuit illi opus ferro, non ſanguine: triduo abſtinuit, & in ipſo cubiculo 13 poni tabernaculum iuſſit. 14 Solium deinde illatum eſt, in quo diu iacuit, & calida ſubinde ſuffuſa, paullatim defecit: vt aiebat, non ſine quadam voluptate. quam afferre ſolet lenis diſſolutio, non inexperta nobis, quos aliquando liquit animus. In fabellam exceſſi, non ingratam tibi: exitum enim amici tui cognoſces, non difficilem, nec miſerum. Quamuis enim mortem ſibi conſciuerit, tamen molliſſime exceſſit, & vitæ elapſus eſt. Sed ne inutilis quidem hæc fabella fuerit. Sæpe enim talia exempla neceſſitas exigit. Sæpe debemus mori; nec volumus: morimur, nec volumus. Nemo tam imperitus eſt, vt neſciat ſibi quandoq; moriendū: tamen cum prope acceſſerit, tergiuerſatur, tremit, plorat. Nonne tibi videbitur ſtultiſſimus omnium, qui fleuerit quod 15 ante annos mille non vixerat? æque ſtultus eſt, qui flet, quod poſt annos mille non viuet. Hæc paria ſunt: non eris,

Digitized by Google

nec fuiſti. Vtrumque tempus alienum eſt. In hoc punctum coniectus es: quod vt extendas, quouſque extendes? Quid fles? quid optas? perdis operam.

Deſine fata Deum flecti ſperare precando.

rata & fixa ſunt, atque magna & æterna neceſſitate ducuntur. Eo ibis, quo omnia eunt. Quid tibi nouum eſt? ad hanc legem natus es: hoc patri tuo accidit, hoc matri, hoc maioribus, hoc omnibus ante te, hoc omnibus poſt te. Series inuicta, & nulla mutabilis ope, illigat ac trahit cuncta. Quantus te populus moriturorum ſequetur, quantus comitabitur? Fortior, vt opinor, eſſes, ſi multa millia tibi commorerentur. atqui multa millia hominũ & animalium 16 hoc ipſo momento, quo tu mori dubitas, animam varijs generibus emittunt. Tu autem non putabas te aliquando peruenturũ ad id, ad quod ſemper ibas? nullum ſine exitu iter eſt. Exempla nunc magnorum virorũ me tibi iudicas relaturũ? puerorum referam. 17 Lacon ille memoriæ traditur impubes adhuc, qui captus clamabat, *Non ſeruiam*, ſua illa Dorica lingua, & verbis fidem impoſuit. Vt primum iuſſus eſt fungi ſeruili & contumelioſo miniſterio: afferre enim vas obſcœnũ iubebatur: 18 illiſum parieti caput rupit. Tam prope libertas eſt: & ſeruit aliquis? Ita non ſic perire filium tuum malles, quam per inertiam ſenem fieri? Quid ergo eſt, cur perturberis, ſi mori fortiter etiã puerile eſt? Puta te nolle ſequi, duceris. Fac tui iuris quod alieni eſt. Non ſumes pueri ſpiritum, vt dicas. Non ſeruio? Infelix, ſeruis hominibus, ſeruis rebus, ſeruis vitæ. Nam vita, ſi moriendi virtus abeſt, ſeruitus eſt. Ecquid habes propter quod exſpectes? Voluptates quæ te morantur ac retinent, conſumpſiſti: 19 nulla tibi noua eſt: nulla non iam odioſa ipſa ſatietate. quis ſit vini, quis mulſi ſapor, ſcis: nihil intereſt, centum per veſicam tuam, an mille amphoræ tranſeant, 20 ſaccus es. quid ſapiat oſtreum, quid mullus, optime noſti. nihil tibi luxuria tua in futuros annos intactum reſeruauit. Atqui hæc ſunt, à quibus inuitus diuelleris. Quid eſt aliud quod tibi eripi doleas? Amicos & patriam? tanti enim illam putas, vt tardius cœnes? 21 ſolem quoq; ſi poſſes, extingueres. Quid enim vnquam feciſti luce dignum? confitere non curiæ te, non fori, non ipſius naturæ rerum deſiderio, tardiorem ad moriendum fieri. Inuitus relinquis macellum, 22 in quo nihil reliquiſti. Mortem times: at quomodo illam 23 media oblectatione contemnis? Viuere vis: ſcis enim. Mori times: quid porro iſta vita, non mors eſt? 24 Cæſar, cum illũ tranſeuntem per Latinã viam, vnus 25 ex cuſtodiatũ agmine, demiſſa vſq; in pectus vetere barba, rogaret mortem: 26 *Nunc enim*, inquit, *viuis?* Hoc iſtis reſpondendũ eſt, quibus 27 ſuccurſura mors eſt: Mori times. nunc enim, viuis? Sed ego, inquit, viuere volo, qui multa honeſte facio. inuitus relinquo officia vitæ, quibus fideliter & cũ induſtria fungor. Quid? tu neſcis vnũ eſſe ex vitæ officijs, & mori? Nullũ officiũ relinquis. non enim certus numerus quem debeas explere, finitur. Nulla vita eſt non breuis. nam ſi ad naturam rerũ reſpexeris, etiam Neſtoris & 28 Statiliæ breuis eſt: quæ inſcribi monumento ſuo iuſſit, annis ſe nonaginta nouem vixiſſe. Vides aniculã gloriari ſenectute longa. quis illã ferre potuiſſet, ſi contigiſſet centeſimũ implere? 29 Quomodo fabula, ſic vita: non quam diu, ſed quam bene acta ſit, refert. Nihil ad rem pertinet, quo loco deſinas. quocumque voles, deſine: tantum bonam clauſulam impone.

IVSTVS LIPSIVS.

1. SVbito hodie.] *Nihil cauſſa eſt, cur acuti hic ſimus, & S. V. B. legamus, interpretemurque ex formula*, Si vales bene. *Abnuunt libri, & mos eius aui.*

2. Alexandrinæ naues.] *Frumentaria: claſſis enim illa inſtituta ab Auguſto, vt ſatis docui 1. Elect. cap. de Frumentatione.*

3. Tabellarias vocant.] *Quia velut nuncij erant, aduentantis claſſis.*

4. Omnis in pilis.] *In ſaxeis molibus: quas Auguſtus, portui formando, ibi iecit. Ego ad Taciti Annal.* XIV.

5. Supparum intendere.] *Velum ſummo malo appenſum ſic vocabant: id eſt minuſculum velum, & quod in venti fauentia nautæ ſolent extendere. Lucanus optime:*

——— ſummaque tendens
Suppara, velorum perituras colligit auras.

Statius:

——— ſummis annectite ſuppara velis.

Manilius:

——— non inuehet vndis
Suppara, nec pelagus Xerxes ferietq; tegetq;:

etſi communiter ille, pro velis.

6. Cum intrauere Capreas.] *Quæ inſula, Tiberio adamata & inceſſa, interiacet: & mare medium inter Mineruæ promontorium habet.*

7. Promontorium, ex quo.] *Templum ibi Mineruæ, & periculum in flectendo, vt ſolet. Ideo ibi Deæ libabant. Statius:*

Prima ſalutauit Capreas, & margine dextro
Sparſit Tyrrhenæ Mareotica vina Mineruæ:

De ipſis iſtis Alexãdrinis nauibus, aut naui. Eſt iuxta Surrentũ, & à promontorio Miſeni, quod ſinu medio

Digitized by Google

*opponitur, diſtinctũ. Liuius de eo.li.*XL. Inter Duumuiros ita diuiſa tuenda maritima ora, vt promontorium iis Mineruæ velut cardo in medio eſſet: alter in dexteram partem, vſque ad Maſſiliam: alter læuam, ad Barium vſque tueretur.

8. Rerum mearum ſtatus.] *Nam pecuniam, fortaſſe & agros, in varijs prouincijs habebat: atque etiam actores.*

9. Serui parere nolebant.] *Vt dominum manu adiuuarent, & eaſdem apprimerent.*

10. Familiam periculum adire.] *Ex more veteri, & SC. Silaniano, quo tenebantur ſerui & liberti, qui ſub eodem tecto fuiſſent, domino interfecto. Nos ad Annal. Taciti* XIV. *de Pedanio Secundo ſic occiſo.*

11. Reliquiæ circumſtantibus.] *Seruis ad pedes, aut lectum, ſolent reliquias diuidere: ex Suetonij Galba, cap.* XXII. *Martiali, Athenæo, alijs.*

12. Etiam cum de ſuo.] *Quaſi nunc non de ſuo. haud vltra fruiturus, & hæc relinquens.*

13. Poni tabernaculum.] *An non lecticam dormitoriam? atqui ea in ipſo cubiculo de more erat. Potius ergo, tentorium aliquod inſtar balneoli, quo Solium & ipſe tegerentur.*

14. Solium.] *Balneariũ vas ſiue cupa, ad lauandum.*

15. Ante annos mille.] *Simile in Stobæi Eclogis Teles Pythagoreus magnus ſublimiſque vir, vt indicant fragmenta*: At ille non amplius erit. Nempe nec ante decem millia annorum fuit, nec Troicis temporibus, ſed nec proauorum tuorum.

16. Hoc ipſo momento.] *Pulchra contemplatio & vera. Totum orbem vide, notum, ignotum: multa millia omnibus momentis naſci: mori, certum eſt: & quoſdam eodem genere leti.*

17. Lacon ille.] *Plutarchus in Apopht. Laconicis.*

18. Illiſum parieti caput.] *Potuit alius eſſe ab illo Plutarchi: etſi reliqua conueniunt. ſed hic diſſonant, quod Plutarchus ſcribit*, præcipitem ſe ab alto dediſſe, & ſic obiiſſe.

19. Nulla tibi noua eſt.] *In ipſo hoc argumento Lucretius:*

Nec noua viuendo procuditur vlla voluptas.

20. Saccus es.] *Plures libri*, ſaccus eſt: *vt ad veſicam ipſam referas: placeatque. Alioqui & alluſum videri poteſt ad vini caſtrationem, quæ ſacco fiebat.*

21. Solem quoque.] *Vt citius canes, aut diutius dormias, ſtertaſque.*

22. In quo nihil reliquiſti.] *Coemiſti, quidquid ibi lautum aut rarum.*

23. Media oblectatione.] *Vel in venere, quæ accelerat; vel in gula, quæ conciliat. Tunc nec cogitas.*

24. Cæſar.] *C. Cæſar Caligula.*

25. Ex cuſtodiarũ agmine.] *Ex ipſis qui cuſtodiebantur, trahebãtur à Prætorianis militibus concatenati.*

26. Nunc enim, inquit, viuis?] *Argutũ eſt, et ſimile illi Similis dicto ſine ſcripto*, Tot annos egit, ſeptem dũtaxat vixit: *quaſi vita in miſerijs, nec vita ſit.*

27. Succurſura mors eſt.] *Liberatura à vitijs, à moleſtijs.*

28. Statiliæ breuis eſt.] *Quæ* ex nobili domo, Claudio Principe, nonagintanouem annos vixit, *Plinius* VII. *cap.* XLVIII.

29. Quomodo fabula.] *Epictetus*: Memento auctorem te eſſe fabulæ, qualem doctor eſſe voluit: ſi breuem, breuis; ſi longam, longæ. *Varro*: Non eos optimè vixiſſe, qui diutiſſimè, ſed qui modeſtiſſimè vixerint.

MVRETVS.

S.V.B. Hodie nobis.] *Ante male legebatur* Subito: *cuiuſmodi vitio etiam duo loci in epiſtolis ad Atticum laborbãt, iam pridem correcti ab Iacobo Bona fide Tholoſate: quamuis eam gloriolam alij ſibi poſtea iniuſte & inepte vindicauerunt. His autem notis ſignificabant id quod plerumque in principio epiſtolarum ponebatur*, Si vales, bene eſt.

Tunc familiam periculum adire.] *Id eſt, ſeruos qui ſub eodem tecto fuiſſent. Ex ſenat. conſulto Silaniano.*

Neſtoris.] *Qui vixit ad nonaginta annos: non, vt Latini putarunt, ad trecentos. γενεὰ interdum eſt annorum triginta.*

Statiliæ.] *Vide Plinium libri ſeptimi capite* 34.

PINCIANVS.

NOn enim certus numerus quem debeas explere, finitur.] *Emendandum reor*, Num enim certus numerus, &c. *vt ſit interrogatio.*

ERASMVS.

TAm mali exempli eſſet occidere dominum, quàm prohibere.] *Non dubium eſt, quin ordo ſit inuerſus, Senſus enim hũc poſtulat*: tam mali exempli eſſe prohibere dominum, quàm occidere. *Nimirum ſi conſtaret dominum nolle viuere, iuxta illud Flacci.*

Inuitum qui ſeruat, idem facit occidenti.

OPSOPOEVS.

S*Vppara (ſcribit Turnebus Aduerſariorum lib.21. cap.4.) non tam vela fuiſſe videntur, quam velorum quædam ſupplementa & ſummæ partes, quæ ſupra ipſa vela & antemnam expandebantur: quod, vt opinor, ſurſum pararentur. Lucanus lib.5.*

——ſummaque pandens

Suppara velorum perituras colligit auras,

Papinius 5. Sil.

——Vos ſummis annectite ſuppara velis.

Hæc Turnebus. Schedę Feſti: Supparum appellant dolonem, quod eſt velum minus in naui, vt acation, maius. Supparum autem dictum ait Sinnius Capito, velut ſeparatum quod ſit, disiunctumque à dolone interioris mali. *Scripti Senecæ libri habent* ſiparum. *Iſidorus*: Siparum, genus veli vnum pedem habens, quo iuuari ſolent nauigia in nauigatione, quoties vis venti langueſcit. De quo Lucanus.

——ſummaque tendens

Sipara velorum periturus colligit auras.

e *M.ſſ.* Alioquin tam mali exempli eſſe occidere dominum quàm prohibere. *P. Faber Semeſt. li.1.ca.23. vbi de naturali & artificioſi verborum* non tantum, ſed &, tam, quam, *& ſimilium ordine agit: Ceterum (ait) non modo Iuriſconſultis, verum etiam auctori grauiſſimo Senecæ, id loquendi genus perfamiliare fuiſſe reperio: quod qui non animaduerterunt, Deus bone, quàm fœde turpiterque lapſi ſunt, dum in emendandis, vt ipſi exiſtimarunt, at quemadmodum ipſe iudico, deprauandis Senecæ ſcriptis laborarunt. Equidem interpretis eruditiſſimi factum nec excuſare, ferre poſſum, qui teſtatur ſe apud Senecam horum verborum,* Alioquin tam mali exempli eſſet occidere dominum quàm prohibere, *ita ordinem immutaſſe contra probatorum & veterum codicum fidem, vt legatur in excuſis*, prohibere dominum quam occidere. *& ſi enim Senecæ ſententiam interpres omnino aſſecutus eſt, illum tamen loquendi morem non percepit, & ideo*

Digitized by Google

perperam optimi auctoris verba loco mouit, atque vt ex animi ſui ſenſu tranſpoſita ederentur curauit. Cur perperam? quia ſcilicet alibi haud infrequenter, vti diximus, ita loquitur Seneca. veluti cum ait epiſt. 117. Hæc nempe ſunt alimenta, quibus hic mundus adminiſtratur: aqua, terra, ſpiritus, Omnia iſta tam cauſa viuendi ſunt quàm viæ mortis. *voluit dicere, Omnia iſta tam vias eſſe mortis, quàm viuendi cauſas. Subijcit enim*, Itaque quamprimum moriar. Quamprimum iſtud quod eſſe vis? quę illi diem ponis? Citius fieri quàm optas, poteſt, *& paulo ante poſuerat*: Homo demens optas rem tuam. Ita quamprimum moriar. Fortaſſe inter has voces ſenex factus es. Alioqui quid in mora eſt? nemo te tenet, euade qua viſum eſt. Elige quamlibet rerum naturæ partem, qua tibi præberi exitum iubeas. *Non eſt abſimile genus loquendi, quod ab eodem auctore vſurpatur, vbi ait epiſt.* 55. Aeque enim offendiſſe illum quam amaſſe periculoſum fuit. *& alibi*: Aeque dignus eſt pœna qui ipſe vim adhibet, vt qui ab alio admota ad lucrum ſuum vtitur; *æque dignum eſſe pœna ſignificans eum, qui admota vi vtitur, ac eum qui adhibet, &c. Plura ſi deſideras exempla. ipſum conſule dicto loco.*

Modij (epiſt. 111.) *& noſtrę membranæ*, & calda ſubinde ſubfuſa: *& ſtatim inferius*, lenis diſſolutio, non inexperta nobis, *omiſſo τῷ* animi.

Vox ſibi *non apparet in exemplaribus veteribus.*

Editiones aliæ, Quantus te populus mortuorum ſequetur, *m.ſſ. tres*, moriturorum.

Plutarchus in Apophthegmat. Lacon. narrat Spartanum hunc puerum præcipitio ſibi mortem conſciuiſſe. Παῖς Σπαρτιάτης αἰχμαλωτισθεὶς ὑπ' Ἀντιγόνου τοῦ βασιλέως, καὶ πραθεὶς, τὰ μὲν ἄλλα πάντα ὑπήκοος ἦν τῷ πριαμένῳ, ὅσα ᾤετο προσήκειν ἐλευθέρῳ ποιεῖν, ὡς δὲ προσέταξεν ἀμίδα κομίζειν, οὐκ ἠνέσχετο, εἰπών. Οὐ δουλεύσω. ἐνισταμένου δ' ἐκείνου, ἀναβὰς ἐπὶ τὸν κέραμον καὶ εἰπών, ὄνησῃ τῆς ὠνῆς, Βαλεν ἑαυτὸν κάτω, καὶ ἐτελεύτα.

M.ſſ. ſolemq; , ſi poſſes, extingueres. *Lipſius ep.* 23. *l.* 3. *Concinnanda ſententia eſt*, vt tardius cœnes, ſolem quoque, ſi poſſes, extingueres. *Clarum.*

Vocem rerum *non exhibent antiqui libri. Deinde poſtea legunt, quibus fideliter & induſtrie fungor.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

SVpparum intendere.] Suppara *non tam vela fuiſſe videntur, quam velorum quadam ſupplementa & ſumma partes, quæ ſupra ipſa vela & antemnam expandebantur: quod (vt opinatur Turnebus lib.* 21. *cap.* 4. *Adu.) ſurſum pararentur. Lucanus lib.* 5.

Summaque pendens
Suppara velorum perituras colligit auras. *Papinius* 5. *Silu.*
———vos ſummis annectite ſuppara velis.

Præter Turnebum videatur & Scaliger in caſtigationibus ad Feſtum. Notat autem Iuretus in v. c. ſiparum, *vel* ſipparum, legi.

Et calida ſubinde ſuffuſa.] *melius in v.c.* & calda. *quam ſcripturam alijs locis offendi in priſcis membranis, vt Epiſt.* 83. vocatur parum calda, *& Ep.* 86. non videbatur maioribus noſtris caldum niſi obſcurum. *Idem lib.* 1. *de ira cap.* 12. ſi calda non bene præbeatur. *Sed & eodem modo ipſemet vocat* caldarium. *Epiſt.* 86. *vt etiam Vitruuius de Architect. li.* 5. *ca.* 10. *& lib* 8. *cap.* 2. *Quintilianus refert li.* 1. *ca.* 10. ab Auguſto emendatum fuiſſe. C. Cæſarem, quod maluiſſet càlidum dicere quam caldum: *non quia* calidum *Latinum non eſſet, ſed odioſum. Martialis,* Frigida non deerit, non deerit calda petenti. *hæc Iuretus.*

Lenis diſſolutio animi.] *Vox*, animi, *abeſt à v.c. Iureti, & rectè, nam repetita eſt ex primo ſequente, animus.*

Quos aliquandò liquit animus.] *Non improbo hanc vulgatam lectionem, velim tamen admonitum acutiorem lectorem, num probabile ſit Senecam potius ſcripſiſſe*, quis, *vel*, queis, *pro*, quibus. *Moneor quia eadem plane phraſi dixit lib.* 1. *de ira, cap.* 12. non flebit, nec liquetur animo: *nam ita habere quoſdam priſcos libros alij monuere, cuius loco nonnulli referunt*, linquetur. *Huc ſpectat illa adnotatio Feſti, Pomp* Liquetur (*ait*) labitur, fluit. *Quare illo loco Curtij Rufi*, linquentem reuocauit animum, *forte*, liquentem: *nam &* animi deliquium *non à* delinquo, *ſed* deliqueo, *dici nonnulli volunt. Iuretus.*

Quid tibi nouum eſt.] *v.c.* noui eſt.

Atqui hæc ſunt.] *v.c.* Atque, *quomodo non ſemel habet idem v.c. Iureti.*

Amicos & patriam?] *Melius in v.c. Iureti*, amicos eſſe patriæ.

Statiliæ breuis.] *v.c.* Satiæ breuis.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

DE morbis ſuis, etiam in iuuentute: & quid ſit ijs leuandis? Honeſta, inquit, ſtudia, itemque amici: ſed remediorum remedium, contemptus mortis. Eò vocat Lucilium: & contra Dolorem plura diſſerit, alta, animoſa, vera.

EPIST. LXXVIII.

VExari te diſtilationibus crebris ac febriculis, quæ longas diſtilationes & in conſuetudinem adductas ſequuntur, eò moleſtius mihi eſt, quia expertus ſum hoc genus valetudinis: quod inter initia contempſi. Poterat adhuc adoleſcentia iniurias ferre, & ſe aduerſus morbos contumaciter gerere: deinde ſuccubui, & eò perductus ſum, 1 vt ipſe diſtilarem. Ad ſummam maciem deductus, ſæpe impetum cepi abrumpendæ vitæ: patris me indulgentiſſimi ſenectus retinuit. Cogitaui eum, non quàm fortiter ego mori poſſem, ſed quam ille fortiter 2 deſiderare non poſſet. Itaque imperaui mihi vt viuerem. aliquando enim & viuere, fortiter facere eſt. Quæ mihi tunc fuerint ſolatio, dicam: ſi prius hoc dixero, hęc ipſa quibus acquieſcebam, medicinę vim habuiſſe. In re-

Digitized by Google

medium cedunt honeſta ſolatia: & quidquid animum erexit, etiam corpori prodeſt. Studia mihi noſtra ſaluti fuerunt. Philoſophiæ acceptum fero quod ſurrexi, quod conualui: illi vitam debeo, & 3 nihil illi minus debeo. Multum mihi contulerunt ad bonam valetudinem amici, quorum adhortationibus, vigilijs, ſermonibus alleuabar. Nihil æque, Lucili virorum optime, ægrum reficit atque adiuuat, quam amicorum affectus: nihil æque exſpectationem mortis ac metum ſurripit. Non iudicabam me, cum illos ſuperſtites relinquerem, mori: putabam, inquam, me victurum, non cum illis, ſed per illos: non effundere ſpiritum mihi videbar, ſed tradere. Hæc mihi dederunt voluntatem adiuuandi me, & patiendi omne tormentum. 4 alioqui miſerrimum eſt, cum animum moriendi projeceris, non habere viuendi. Ad hæc ergo remedia te confer. Medicus tibi quantum ambules, quantum exercearis, monſtrabit: ne indulgeas otio, ad quod vergit iners valetudo: vt legas clarius, & ſpiritum, cuius iter & receptaculum laborat, exerceas: vt nauiges, & viſcera molli iactatione concutias: quibus cibis vtaris: vinum quando virium cauſſa aduoces, quando intermittas, ne irritet & exaſperet tuſſim. Ego tibi illud præcipio, quod non tantum huius morbi, ſed totius vitæ remedium eſt: contemne mortem. Nihil triſte eſt, cum huius metum effugimus. Tria hæc in omni morbo grauia ſunt, metus mortis, dolor corporis, intermiſſio voluptatum. De morte, ſatis dictum eſt. hoc vnum dicam, non morbi hunc eſſe, ſed naturæ metum. multorum 5 mortem diſtulit morbus: & saluti illis fuit, videri perire. Morieris, non quia ægrotas, ſed quia viuis. Iſta te res & ſanatum manet. cum conualueris, non mortem, ſed valetudinem effugies. Ad illud nunc proprium incõmodum reuertamur. magnos cruciatus habet morbus: ſed hos tolerabiles interualla faciunt. Nam ſummi doloris intentio inuenit finem. Nemo poteſt valde dolere, & diu. ſic nos amantiſſima noſtri natura diſpoſuit, vt dolorem, aut tolerabilem, aut breuem faceret. Maximi dolores conſiſtunt in macerrimis corporis partibus: nerui, articuliq; & quidquid aliud exile eſt, acerrime ſæuit, cum in arcto vitia concepit. Sed cito hæ partes obſtupeſcunt, & ipſo dolore ſenſum doloris amittũt: ſiue quia ſpiritus naturali prohibitus curſu, & mutatus in pejus, vim ſuam qua viget, admonetq; nos, perdit: ſiue quia corruptus humor, cum deſijt habere quo confluat, ipſe ſe elidit, & his quæ nimis impleuit, excutit ſenſum. Sic podagra & chiragra, & omnis vertebrarum dolor, neruorumque interquieſcit, cum illa quæ torquebat, hebetauit: omnium iſtorum 6 prima verminatio vexat, impetus mora extinguitur, & finis dolendi eſt, obtorpuiſſe. Dentium, oculorum, aurium dolor ob hoc ipſum acutiſſimus eſt, quod inter anguſta corporis naſcitur: non minus mehercule, quam capitis ipſius. Sed quo incitatior eſt, eo citius in alienationem ſtuporemq; conuertitur. Hoc itaque ſolatium vaſti doloris eſt, quod neceſſe eſt deſinas illum ſentire, ſi nimis ſenſeris. Illud autem eſt quod imperitos in vexatione corporis male habet: non aſſueuerunt animo eſſe contenti: multum illis cum corpore fuit. Ideo vir magnus ac prudens animum deducit à corpore, & multum cum meliore & diuina parte verſatur: cum hac querula ac fragili, quantum neceſſe eſt. Sed moleſtum eſt, inquis, carere aſſuetis voluptatibus, abſtinere cibo, ſitire, eſurire. Hæc prima abſtinentia grauia ſunt: deinde cupiditas relangueſcit, ipſis per quæ cupimus fatigatis, ac deficientibus. Inde moroſus eſt ſtomachus: inde quorum fuit auiditas, odium eſt: deſideria ipſa moriuntur. Non eſt autem acerbum carere eo quod cupere deſieris. Adijce, quod nullus non intermittitur dolor, aut certe remittitur. Adijce, quod licet & cauere venturum, & obſiſtere imminenti remedijs. Nullus enim non ſigna præmittit, vtique qui ex ſolito reuertitur. Tolerabilis eſt morbi patientia, ſi contempſeris id quod extremum minatur. Noli mala tua facere tibi ipſi grauiora, & te querelis onerare: leuis dolor eſt, ſi nihil illi opinio adjecerit. Contra, ſi exhortari te cœperis, ac dicere, *Nihil eſt, aut certe exiguum eſt, duremus, iam deſinet*: leuem illum, dum putas, facies. Omnia ex opinione ſuſpenſa ſunt. non ambitio tantũ ad illam reſpicit, & luxuria, & auaritia: ad opinionem dolemus. Tam miſer eſt quiſque, quam credit. Detrahendas præteritorum dolorum conqueſtiones puto, & illa verba: *Nulli vmquam fuit peius. Quos cruciatus, quanta mala pertuli? nemo me ſurrecturum putauit. Quoties deploratus ſum à meis, quoties à medicis relictus? In equuleum impoſiti non ſic diſtrahuntur.* Etiam ſi ſunt vera iſta, tranſierunt. Quid iuuat præteritos dolores retractare, & miſerum eſſe, quia fueris? Quid, quod nemo non multum malis ſuis adijcit, & ſibi ipſe mentitur? Deinde quod acerbum fuit, retuliſſe iucundum eſt. naturale eſt, mali ſui fine gaudere. Circumcidenda ergo duo ſunt, & futuri timor, & veteris incommodi memoria: hoc ad me iam non pertinet, illud nondum. In ipſis poſitus difficultatibus dicat:

Forſan & hæc olim meminiſſe iuuabit.

Toto

Toto contra illum pugnet animo. vincetur, ſi ceſſerit: vincet, ſi ſe contra dolorem ſuum intenderit. Nunc hoc plerique faciunt, attrahunt in ſe ruinam, cui obſtandum eſt. iſtud quod premit, quod impendet, quod vrget, ſi ſubducere te cœperis, ſequetur & grauius incumbet: ſi contra ſteteris, & obniti volueris, repelletur. Athletæ quantum plagarum ore, quantum toto corpore excipiunt? ferunt tamen omne tormentum gloriæ cupiditate: nec tantum quia pugnant, iſta patiuntur, 7 ſed vt pugnent. exercitatio ipſa tormentum eſt. Nos quoque euincamus omnia, quorum præmium non corona, nec palma eſt, 8 nec tubicen prædicationi nominis noſtri ſilentium faciens: ſed virtus, & firmitas animi, & pax in ceterum parta, ſi ſemel in aliquo certamine debellata fortuna eſt. Dolorem grauem ſentio. Quid ni ſentias, ſi illum muliebriter tuleris? Quemadmodum perniciosior eſt hoſtis fugientibus, ſic omne fortuitum incommodum magis inſtat cedenti & auerſo. Sed graue eſt. quid? nos ad hoc fortes ſumus, vt leuia portemus? Vtrum vis, longum eſſe morbum, an concitatum & breuem? Si longus eſt, habet intercapedinem, dat refectioni locum; multum temporis donat. neceſſe eſt vt exſurgat, & deſinat. Breuis morbus ac præceps alterutrum faciet: aut exſtinguetur, aut exſtinguet. Quid autem intereſt, non ſit, an non ſim? in vtroque finis dolendi eſt. Illud quoque proderit ad alias cogitationes auertere animum, & à dolore diſcedere. Cogita quid honeſte, quid fortiter feceris: bonas partes tecum ipſe tracta: memoriam in ea quæ maxime miratus es, ſparge. tunc tibi fortiſſimus quiſque, & victor doloris, occurrat. Ille, qui dum varices exſecandas præberet, legere librum perſeuerauit. Ille, qui non deſijt ridere, cum ob hoc ipſum irati tortores omnia inſtrumenta crudelitatis experirentur. Non vincetur dolor ratione, qui victus eſt riſu? Quidquid vis, nunc licet dicas, diſtillationes, & vim continuæ tuſſis egerentem viſcerum partes, & febrem præcordia ipſa torrentem, & ſitim, & artus in diuerſum articulis exeuntibus tortos: plus eſt flamma, & equuleus, & lamina, & vulneribus ipſis intumeſcentibus, 9 quod illa renouaret & altius vrgeret impreſſum. inter hæc tamen aliquis non gemuit: parum eſt. non rogauit: parum eſt. non reſpondit: parum eſt. riſit, & quidem ex animo: vis tu poſt hoc 10 dolorem deridere? Sed nihil, inquit, agere ſinit morbus, qui me omnibus abduxit officijs. Corpus tuum valetudo tenet, non animum. Itaque curſoris moratur pedes, ſutoris ac fabri manus impediet. Si animus tibi eſſe in vſu ſolet; ſuadebis, docebis, audies, diſces, quæres, recordaberis. Quid porro? nihil agere te credis, ſi temperans æger ſis? oſtendes morbum poſſe ſuperari, vel certe ſuſtineri. Eſt, mihi crede, virtuti etiam in lectulo locus. Non tantum arma & acies dant argumenta alacris animi, indomitique terroribus; 11 & in veſtimentis vir fortis apparet. Habes quod agas. bene luctare cum morbo; ſi nihil te coegerit, ſi nihil exorauerit, inſigne prodis exemplum. O quam magna erat gloriæ materia, ſi ſpectaremur ægri! ipſe te ſpecta, ipſe te lauda. Præterea, duo ſunt genera voluptatum; corporales morbus inhibet, non tamen tollit, imo, ſi verum æſtimes; incitat. magis iuuat bibere ſitientem: gratior eſt eſurienti cibus. Quidquid ex abſtinentia contigit, auidius excipitur. Illas vero animi voluptates, quæ maiores certioreſq; ſunt, nemo medicus ægro negat. has quiſquis ſequitur, & bene intelligit, omnia ſenſuũ blandimenta contemnit. O infelicem ægrum! quare? quia non 12 vino niuem diluit: quia non rigorem potionis ſuæ, quam capaci ſcypho miſcuit, renouat 13 fracta inſuper glacie: quia non oſtrea illi Lucrina in ipſa menſa aperiuntur: quia non circa cænationem eius tumultus coquorum eſt, 14 ipſos cum obſonijs focos transferentium. hoc enim 15 iam luxuria commenta eſt. Ne quis intepeſcat cibus, ne quid 16 palato iam caloſo parum ferueat, cænam culina proſequitur. O infelicem ægrum! edet quantum concoquat. non iacebit in conſpectu 17 aper, vt vilis caro, à menſa relegatus, nec in repoſitorio eius 18 pectora auium, totas enim videre faſtidium eſt, congeſta ponentur. Quid tibi mali factum eſt? cænabis tamquam æger: imo aliquando tamquam ſanus. Sed omnia iſta facile perferemus, ſorbitionem, aquam calidam, & quidquid aliud intolerabile videtur delicatis & luxu fluentibus, magiſque animo quam corpore morbidis: tantum mortem deſinamus horrere. Deſinemus autem, ſi fines bonorum ac malorum cognouerimus: ita demum nec vita tædio erit, nec mors timori. Vitam enim occupare ſatietas ſui non poteſt, tot res varias, magnas, diuinas percenſentem: in odium illa ſui adducere ſolet iners otium. Rerum naturam peragranti, numquam in faſtidium veritas veniet: falſa ſatiabunt. Rurſus, ſi mors accedit & vocat, licet immatura ſit, licet mediam præcidat ætatem: perceptus longiſſime fructus eſt. cognita eſt illi ex magna parte natura, ſcit tempore honeſta non creſcere. His neceſſe eſt videri omnem vitam breuem, qui illam voluptatibus vanis, & ideo infinitis, metiuntur. His te cogitationibus recrea, & interim

Digitized by Google

epiſtolis noſtris vacando: veniet aliquod tempus, quod nos iterum iungat ac miſceat: quantumlibet ſit illud, longum faciet ſcientia vtendi. Nam, vt Poſidonius ait, 19 ***vnus dies hominum eruditorum plus patet, quam imperiti longiſſima ætas.*** Interim tene hoc mordicus. aduerſis non ſuccumbere, lætis non credere, omnem fortunæ licentiam in oculis habere: tamquam quidquid poteſt facere, factura ſit. Quidquid exſpectatum eſt diu, leuius accedit.

I. LIPSIVS.

1. VT ipſe diſtillarem.] *Liqueſcerem, & conſumerer. Fuerit id genus morbi, quo etiam ſub Caio laborauit, qui infenſus ei ob eloquentiam, occidere deſtinarat: ſed muliercula opera ſeruatus eſt, quæ affirmaret tabe eum laborare, nec diu poſſe viuere. ferrum ſupervacuum. Dio* LXIX.

2. Deſiderare non poſſet.] *Significat, patrem ſuum philoſophiæ alienum (quod alibi teſtatur) parum fortem ad tales caſus fuiſſe. Igitur negatio hic conuenit, & libri aſſerunt: Muretus tamen*, deſiderare me poſſet.

3. Nihil illi minus debeo.] *Quaſi dicat, hoc inter minima eius beneficia. Corpus enim ſpectat, reliqua animum.*

4. Alioqui miſerrimum eſt.] *Miſerum eſt, cum nolis mori, non omnia facere vt viuas.*

5. Mortem diſtulit morbus.] *In ipſo Seneca, iam dictum.*

6. Prima verminatio.] *Mortificatio prima, & velut pruritus doloris. Vtitur ea voce ſæpius: vide de Vit. beat. cap.* XVII.

7. Sed vt pugnent.] *Vt pugnæ idonei ſint, & exercitio præparentur. In ipſo autem exercitio hæc mala.*

8. Nec tubicen.] *Qui præcinebat, vt vox deinde Præconis ſuccederet, & victorem renunciaret.*

9. Quod illa renouaret.] *Quid intelligit? ferrum plagis immiſſum, ſaniendi, non explorandi cauſſa? videtur.*

10. Dolorem deridere?] *Mihi negatio inſerenda videatur*, dolorem non deridere? *Sed & ante vellem*, vis tuum poſt hoc: *minorem ſcilicet, nec cum tali comparandum.*

11. Et in veſtimentis.] *Dormitorijs, vel quibus in lecto tegeris. Supra, epiſt.* LXVII.

12. Vino niuem diluit.] *Dicas magis, vinum dilui niue. Sed ſic iterum loquitur* II. *De Ira, cap.* XXV. *neque niuatas potiones ſolum, ſed* niuem *ipſam* roſiſſe, *noſter ſcribit, epiſt.* XCV.

13. Fracta inſuper glacie.] *Seneca* IV. *Quæſt. Nat. cap. vlt.* Inde eſt, quod nec niue quidem contenti ſunt, ſed glaciem, velut certior illi ex ſolido rigor ſit, exquirunt.

14. Ipſos cum obſonijs focos.] *Epiſt.* XCV. Quid illa purulenta, & quæ tantum non ab ipſo igne in os transferuntur, iudicas ſine noxa in ipſis viſceribus extingui? *Et* IV *Quæſt. cap. vlt.* Ardentes boletos, & raptim condimento ſuo merſatos, demittunt pæne fumantes.

15. Iam luxuria commenta eſt.] *Non quin foculos ſiue ἐσχάρας, qui cum prunis transferrentur, iam antea habuerint Græci Romanique: ſed non ad boletos, & talem iſtum luxuria vſum.*

16. Palato iam calloſo.] *Quarto Quæſtion.* Emortuæ fauces, & occallatæ cibis ardentibus.

17. Aper, vt villis caro.] *De luxu in apris, quos totos apponebant; & denique ſatis habebant oſtendere, ſcripſi adfatim* IV. *Poliorcet. Dialogiſmo* I.

18. Pectora auium.] *Epiſt.* XLVII. *de captore:* Alius pretioſas aues ſcindit: pectus & clunes in fruſta excutit.

19. Vnus dies hominum eruditorum.] *Eruditorum, id eſt Sapientum, Stoica lingua. De ſenſu autem, ſimilis in Philone Iudæo, libro, Quis diuinor. oper. heres:* ὑπισχνεῖται δὲ τῷ τοιούτῳ ἄγειν εἰρήνην, καλὸν γῆρας, οὐ δήπου πολυχρόνιον, ἀλλὰ τὸ μετὰ φρονήσεως ζῆν. τὸ γὰρ εὐημερεῖν πολυετίας κρεῖττον, ὅσῳ καὶ βραχύτερον φῶς σκότους αἰωνίου. μίαν γὰρ ἡμέραν ὑγιεινῶς εἶπε προφήτης ἀνὴρ, βούλεσθαι βιῶναι μετ᾽ ἀρετῆς, ἢ μυρία ἔτη ἐν σκιᾷ τοῦ θανάτου. σκιὰν δὲ φαῦλον αἰνιττόμενος βίον: Pollicetur autẽ talem agenti pacem, bonam ſenectutem: id eſt, non longæuitatem, ſed vitam cum prudentia coniunctam. Nam vel diei felicitas multitudine annorum melior, quanto breuis aliqua lux tenebris æternis. Vnam enim diem, dixit ſalubriter vir propheta, malle ſe viuere cum virtute, quam multa millia annorum in vmbra mortis. Vmbram mortis, malam indicans vitam. *Hæc Philo, ex Moyſe & Dauide: iterúmque ipſe Dauid*: Melior eſt dies vna in atrijs tuis, ſuper millia.

MVRETVS.

VErminatio.] *Ita vocant primum quaſi morſum exorientis doloris.*

Nam, vt Poſidonius ait,] *Ex hoc dicto Poſidonij eſt, vt puto, quod ait Cicero quinto Tuſculanarũ, vnum diem bene & ex Philoſophiæ præceptis actum eſſe pene toti immortalitati anteponendum. Verius multo ante illos & magnificentius dixerat vates diuino ſpiritu afflatus.* Melior eſt dies vna in atrijs tuis ſuper millia.

PINCIANVS.

NOn minus mehercule quam capitis ipſius, ſed quo incitatior eſt.] *Vetus lectio.* Non minus mehercule quam capitis ipſius, ſi incitatio eſt.

Animum deducit à corpore,] Diducit *verior lectio quam* deducit.

Corpus tuum valitudo tenet,] *dictio* tuum *ſupervacanea eſt, ex vetere lectione. generalis eſt enim ſententia. Exemplar Facundi & Primitiui*, Corpus cum valide tenet. *& mox paulo* moratur, *ſcribe*, *non* morantur.

Quantumlibet ſit illud,] *Nonnulli codices*, quantulum licet ſit illud.

OPSOPOEVS.

MOdius *epiſtola* III. *Scriptus liber*, & aut legas clarius, & ſpiritũm cuius iter & receptaculum laborat, exerceas? aut nauiges, *& cætera. plane bene. ſi tantum pro* & aut legas, ſed aut legas legatur. *Sed de hoc ſilent noſtri. nec diſiunctiua oratio locum habet. Vocis intentionem medicus ſimul imperat, & nauigationem, quæ geſtationis ſpecies eſt, neque ſtudio officit. poſſis legere, poſſis dictare, poſſis loqui &c. vt eſt in epiſt.* 15.

M. ſ. partim, incitatior, *partim.* Sed ſi incitatior *partim.* Sed ſi incitatior eſt, in alienationem ſoporemque conuertitur. *nulli habent* eo citius.

Digitized by Google

M.ſſ. Tolerabilis eſt morbi patientia, *non* præſentia.

M.ſſ. cum hoc ipſum irati. *Germana Senecæ lectio. ſic enim (vt docet Modius epiſt. 111.) optimus Latinæ linguæ auctor, vel Cicerone & Cæſare teſtibus, Terentius Eunucho ſuo:*

Id equidem adueniens mecum ſtomachabar modo.

Et Phormione.

Eho an id ſuccenſes nunc illi.

Vtrobique enim id, *valet* ob id, *vt in noſtro* hoc, ob hoc.

GRVTERVS ET IVRETVS.

NOn aſſueuerunt animo eſſe contenti.] *v.c.* intenti.

Obſiſtere imminenti.] *v.c. Iureti addit,* morbo.

Ferunt tamen omne tormentum gloriæ cupiditate] *Eleganter Chryſoſtomus in ſerm. de manſuetudine,* Abſurdum eſt quod Athletæ in gymnicis agonibus & pulueribus verbera & vulnera ferunt, propter vanam gloriam, coronam nullius momenti ſpectantes: nos autem coronandi à Chriſto non imperamus iræ, non omnia fortiter toleramus. *Vide Ciceronem lib 2. & 5. Tuſcul. qu. ſed magis P. Fabrum lib. 2. cap. 13. Agoniſt.*

Alienis non gemuit,] *v. c.* ingemuit.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

DE Charibdi aliquid, Scylla, & Ætna. Tum, Sapientes inter ſe pares eſſe: & ad Sapientiam hortatur, etiamſi gloria non comitetur. Atqui comitabitur, vel poſt vitam. Bona.

EPIST. LXXIX.

EXSPECTO epiſtolas tuas, quibus mihi indices, circumitus Siciliæ totius quid tibi noui oſtenderit, & omnia de ipſa Charybdi certiora. Nam Scyllam 1 ſaxum eſſe, & quidem non terribile nauigantibus, optime ſcio: Charybdis an reſpondeat fabulis, perſcribi mihi deſidero. Et ſi forte obſeruaueris, (dignum eſt autem, vt obſerues) fac nos certiores, vtrum 3 vno tantum vento agatur in vortices, an omnis tempeſtas æque mare illud contorqueat: & an verum ſit, quidquid illo freti turbine arreptum eſt, per multa millia trahi conditum, & 4 circa Tauromenitanum litus emergere. Si hæc mihi perſcripſeris, tunc tibi audebo mandare, vt in honorem meum Ætnam quoque aſcendas: quam conſumi, & ſenſim ſubſidere, ex hoc colligunt, quod 5 aliquanto longius nauigantibus ſolebat oſtendi. Poſt hoc occidere, non quia montis altitudo deſedit, ſed quia ignis euanuit, & minus vehemens 6 ac largus effertur: ob eãdem cauſſam, fumo quoque per diem ſegniore. Neutrum autem incredibile eſt, nec montem qui deuoretur quotidie minui, nec ignem non manere eumdem: qui non ipſe ex ſe eſt, ſed in aliqua inferna valle conceptus exæſtuat, 7 & alibi paſcitur: in ipſo monte non alimentum habet, ſed viam. In Lycia regio notiſſima eſt, 8 Epheſtion incolæ vocant, perforatum pluribus locis ſolum, quod ſine vllo naſcentium damno ignis innoxius circuit. Læta itaque regio eſt, & herbida, nil flammis adurentibus, ſed tantum vi remiſſa ac languida refulgentibus. Sed reſeruemus iſta, tunc quæſituri, cum tu mihi ſcripſeris, quantum ab ipſo ore montis niues abſint, quas ne æſtas quidem ſoluit: adeo tutæ ſunt ab igne vicino. Non eſt autem, quod iſtam curam imputes mihi: 9 morbo enim tuo daturus eras, etiam ſi nemo mandaret tibi, donec Ætnam deſcribas in tuo carmine, & hunc ſolennem omnibus Poetis locum attingas. quem quo minus Ouidius tractaret; nihil obſtitit, quod iam Virgilius impleuerat: 10 ne Seuerum quidem Cornelium vterque deterruit. Omnibus præterea feliciter hic locus ſe dedit: & qui præceſſerant, non præripuiſſe mihi videntur quæ dici poterant, ſed aperuiſſe. Sed multum intereſt, vtrum ad conſumptam materiam, an ad ſubactam accedas: creſcit in dies, & inuenturis inuenta non obſtant. Præterea, condicio optima eſt vltimi. Parata verba inuenit, quæ aliter inſtructa nouam faciem habent: nec illis manus inijcit, tamquam alienis: ſunt enim publica. Iuriſconſulti negant, quidquam publicum vſucapi. Aut ego te non noui, aut Ætna tibi 11 ſaliuam mouet. Iam cupis grande aliquid, & par prioribus ſcribere. Plus enim ſperare modeſtia tibi tua non permittit: quæ tanta in te eſt, vt videaris mihi retracturus ingenij tui vires, ſi vincendi periculum ſit. tanta tibi priorum reuerentia eſt. Inter cetera, hoc habet boni ſapientia: nemo ab altero poteſt vinci, niſi dum aſcẽditur. dum ad ſummum perueneris, paria ſunt: non eſt incremento locus, ſtatur. Numquid ſol magnitudini ſuę adijcit? numquid luna vltra quam ſolet procedit? maria non creſcũt: mundus eumdem

Digitized by Google

habitum ac modum ſeruat, Extollere ſe, quæ iuſtam magnitudinem impleuere, non poſſunt. Quicumque fuerint ſapientes, 12 pares erunt & æquales. habebit vnuſquiſque ex his proprias dotes: alius erit affabilior, alius expeditior, alius promptior in eloquendo, alius facundior: illud de quo agitur, quod beatum facit, ęquale erit in omnibus. An Ætna tua poſſit ſublabi, & in ſe ruere, an hoc excelſum cacumen & conſpicuum per vaſti maris ſpatia detrahat aſſidua vis ignium, neſcio: virtutem non flamma, non ruina inferius adducet. Hęc vna maieſtas deprimi neſcit, nec proferri vltra, nec referri poteſt. Sic huius, vt cæleſtium, ſtata magnitudo eſt. Ad hanc nos conemur educere. iam multum operis effectum eſt, imo ſi verum fateri volo, non multum. Nec enim bonitas eſt, peſſimis eſſe meliorem. Quis oculis glorietur, qui ſuſpicentur diem? quibus ſol per caliginem ſplendet? licet contentus interim ſit effugiſſe tenebras, adhuc non fruitur bono lucis. Tunc animus noſter habebit quod gratuletur ſibi, cum emiſſis his tenebris, in quibus volutatur, non tenui viſu clara proſpexerit ſed totum diem admiſerit, & redditus cælo ſuo fuerit, cum receperit 13 locum, quem occupauit ſorte naſcendi. Surſum vocant illum initia ſua. Erit autem illic, etiam antequam hac cuſtodia exſoluatur, cum vitia deſiecerit, puruſque ac leuis in cogitationes diuinas emicuerit. Hoc nos oportet agere, Lucili cariſſime, in hoc ire impetu toto: licet pauci ſciant, licet nemo videat. Gloria, vmbra virtutis eſt: etiam inuitos comitabitur. Sed quemadmodum aliquando vmbra antecedit, aliquando ſequitur: ita gloria aliquando ante nos eſt, viſendamque ſe præbet, aliquando in auerſo eſt, maiorque quo ſerior, vbi inuidia receſſit. Quamdiu videbatur furere Democritus? vix recepit Socratem fama. Quamdiu Catonem ciuitas ignorauit? reſpuit: nec intellexit, niſi cum perdidit. Rutilij innocentia ac virtus lateret, niſi accepiſſet iniuriam: dum violatur, effulſit. Numquid non forti ſuæ gratias egit, & exſilium ſuum complexus eſt? De his loquor, quos illuſtrauit fortuna, dum vexat: quam multorum profectus in notitiam euaſere, poſt ipſos? quam multos fama non excepit, ſed eruit? Vides Epicurum, quantopere non tantum eruditiores, ſed hæc quoque imperitorum turba miretur. Hic ignotus ipſis Athenis fuit, circa quas delituerat. Multis itaque iam annis Metrodoro ſuo ſuperſtes, in quadam epiſtola, cum amicitiam ſuam & Metrodori, grata commemoratione cecini ſſet, hoc nouiſſime adiecit, *Nihil ſibi & Metrodoro inter bona tanta nocuiſſe, quod ipſos illa nobilis Græcia non ignotos ſolum habuiſſet, ſed pæne inauditos.* Numquid ergo non, poſtea quam eſſe deſierat, inuentus eſt? numquid non opinio eius emicuit? Hoc Metrodorus quoque in quadam epiſtola confitetur, *Se & Epicurum non ſatis emicuiſſe: ſed poſt, ſe & Epicurum magnum 14 paratumque nomen habituros apud eos qui voluiſſent per eadem ire veſtigia.* Nulla virtus latet: & latuiſſe, non ipſius eſt damnum. Veniet qui conditam, & ſæculi ſui malignitate compreſſam, dies publicet. Paucis natus eſt, qui populum ætatis ſuæ cogitat. Multa annorum millia, multa populorum ſuperuenient: ad illa reſpice. etiam ſi omnibus tecum viuentibus ſilentium liuor indixerit, venient qui ſine offenſa, ſine gratia iudicent. Si quod eſt pretium virtutis ex fama, nec hoc interit. Ad nos quidem nihil pertinebit poſterorum ſermo: tamen etiam non ſentientes colet, ac frequentabit. Nulli non virtus & viuo, & mortuo, retulit gratiam: ſi modo illam bona ſecutus eſt fide, ſi ſe non exornauit & pinxit, ſed idem fuit, 15 ſiue ex denuntiato videbatur, ſiue imparatus ac ſubito. Nihil ſimulatio proficit. paucis imponit leuiter extrinſecus inducta facies: veritas in omnem partem ſui ſemper eadem eſt. Quæ decipiunt, nihil habent ſolidi. Tenue eſt mendacium: perlucet, ſi diligenter inſpexeris.

I. LIPSIVS.

1. SAxum eſſe.] *Apud Seruium* III. *Æn.* Salluſtius Scyllam ſaxum eſſe dicit, ſimile formæ celebratæ procul viſentibus.

2. Et quidem non terribile.] *Ego hoc rectum cenſeo, nec accedo, qui* modo terribile, *ſupponunt: quaſi etiam nunc pro veteri fama eſſet. Non, inquam, accedo: nec res eſt tanta, aut fuit.*

3. Vno tantum vento.] *Quo illo? Auſtro. Vide Conſol. ad Marc. cap.* XVII. *& ſupra. epiſt.* XIV.

4. Circa Tauromenitanum.] *Satis diſſitum, ſed ventus nempe & fluctus eo ducunt. Seruius idem.* Nam ſorbet vniuerſa, quæ prehendit: & ſecundum Salluſtium, ea circa Tauromenitanum litus egerit. **Strabo, li.** VI. Demonſtratur ante Meſſanam profunditas quædam vaſta (Charybdis) in quam æſtus freti abducunt nauigia contorta, & abſorptorum fragmenta deuoluuntur ad litus Tauromenitanum.

5. Aliquanto longius.] *Ælianus Var. Hiſt. lib.* VIII *cap.* XI. τὴν γοῦν Αἴτνην φασὶν οἱ πλέοντες ἐξ ἱκανοῦ ὁρᾶν, ἧττον ἢ πρὸ τοῦ ἑωρᾶτο: Ætnam aiunt nauigantes è longinquo minus aſpici, quam antea ſolebat.

6. Ac largus effertur.] *Noſtri omnes ſic libri, & Gruteriani: tamen Mortuus eſſet*, ac largus efferuit.

7. Et alibi paſcitur.] *Scripti, & alij: recte. non ipſius montis viſceribus ſed interiora ſua pabula habet.*

8. Epheſtion incolæ.] *Scribe Hephaſtion,* Ἡφαίστιον, *quaſi* Vulcanium, *à re ipſa dictum. Plinius lib.* V. *cap.* XXVII. In Lycia mons Chimæra, noctibus flagrãs: Hephæſtiũ ciuitas, & ipſa ſæpe flagrantibus iugis.

Digitized by Google

9. Morbo enim tuo.] *Morbò animi ſic enim affectum & titillationem illam poeticam appellat.*

10 Ne Seuerum quidem Cornelium.] *Cui hodie opuſculum de Ætna adſeritur, quod exſtat.*

11. Saliuam mouet.] *Quod fit in ſubito appetitu cibi, aut obſonij. lingua & os humeſcunt, & ſumere allubeſcunt.*

12. Pares erunt & æquales.] *Nos in Manuduct. III. Diſſert. III.*

13. Locum quem occupauit.] *Nempe illum in cælo locum, vbi cum primo orbe fuit. Ex eo ſcintilla in terras deſilijt, animus noſter factus, eo rediturus.*

14. Paratumque nomen.] *Fortaſſe*, pacatumque: *extra calumnias & detractiones.*

15. Siue ex denunciato.]. *Qui mos hodieque inter magnates, præmittere & nunciare aduentum.*

PINCIANVS.

AN omnis tempeſtas atque mare illud contorqueat. [Æque, *non* atque, *vetus lectio. etſi quædam exemplaria legant*, an omnis tempeſtas atque flatus mare illud contorqueat.

Quicquid illo freti turbine.] *Sunt codices, in quibus non habeatur verbum* freti.

Quod aliquando longius nauigantibus ſoleat oſtendi.] *Scribe* ſolebat, *non* ſoleat, *ex vetere lectione.*

Fumo quoque per diem ſegnior.] *Legendum puto* ſegniore.

Foratum pluribus locis ſolum.] *Quædam exemplaria* perforatum *legunt. non* foratum.

Retractaturus ingenij tui vires.] Retracturus *omnis priſca lectio, non* retractaturus.

Detrahat aſſidua vis ignium.] *Expende an legendum ſit* deterat, *potius quam* detrahat.

Non ruinâ inferius adducet.] *Vetus lectio* abducet *agnoſcit, non* adducet.

Circa quas delituerat.] Apud quas delituerat, *emendatiores habent codices.*

Nunquid non opinio eius emicuit?] *Vetus lectio* enituit *habet, non* emicuit. *& paulo poſt* enituiſſe, *non* emicuiſſe.

Qui voluiſſent per eadem ire veſtigia.] *Addenda coniunctio* & *vt ſit*, & qui voluiſſent, *&c. ex eadem.*

ERASMVS.

NAm Scyllam, &c.] *Negatio videtur redundare*, & quidem terribile nauigantibus, *vt intelligamus hoc ſcire Senecam, Scyllam reſpondere fabulis. de Charybdi dubitare. Alioqui hæc vox*, & quidem, *augere ſolet, non excipere, aut imminuere. Quidam codex habebat.* Nam Scyllam quidem ſaxum eſſe, & quidem non terribile. na. *Unde dubito, num forte ſcriptum fuerit*, Scyllam quidem ſaxum eſſe, ſed equiti terribile, non nauigantibus: *vt intelligas hactenus Scyllam reſpondere fabulis.*

Nec ignem non manere eumdem.] *Quidam habebant*, nec ignem manere eundem. *Quamquam vtriuſque lectionis eſt idē ſenſus. Quale eſt illud Maronis:*

——— nec tales tangere curas.

Morbo enim tuo daturus eras, etiam ſi nemo quid mandaret tibi, donec Ætnam, *&c. Variabat lectio, ſed nihil arridebat. Si cui diſplicet vulgata, perpendat num ita legi poſſit*, Morbo enim tuo daturus, etiam ſi nemo: *vt hic per apoſiopeſin ſubaudias* roget. *Mox*: Quid? Mandem tibi, vt dum Ætnam deſcribis in tuo carmine, & hunc ſolemnem, *&c. Sentit enim, illum more Poetarum non omiſſurum in deſcriptione locum quem libenter tractent, qui facile ſplendeſcit.*

OPSOPOEVS.

P. *Faber Semeſt. lib. 1. cap. 14. pro* non terribile, *omnino legendum eſt* modo terribile, *qua voce id ſignificat Seneca. ſuis etiam temporibus Scyllam reſpondiſſe fabulis. & periculoſiſſimum fuiſſe nauigantibus: inde illud credo iactatum eſt*, incidit in Scyllam, *Sane Plinius lib. 3. natura. hiſt. cap. 8. in freto Siculo eſſe ſcopulum Scyllam, item Charybdim mare verticoſum, ambo clara ſæuitia teſtatur, & Seneca ipſe ad Lucilium epiſt.* 44. Nec me Charybdis & Scylla, & fabuloſum iſtud fretum deterrere potuiſſet. Tranſnataſſem iſta, non ſolum trajeciſſem, dummodo te complecti poſſem. *Itaque ratio caſtigationis eius manifeſta eſt. Ita quidem Faber, ſed libri vetuſti non reſpondent.*

M. ſſ. tres, dignum eſt autem quod obſerues. *Ac v. 11. ſcripti & editi priores*, ex hoc colligunt quidam.

Mod. epiſt. III. Quiſquam ne dubitabit, tantum non ex illis qui iurati ſemper & vbique dubitare, cui membranarum lectio prævulgata auro contra redimenda ſit, quæ habet: ſed quia ignis euanuit, & minus vehemens ac largus efferuit: *ſi quis hercule, ſi quis: huic ego mentis igniculos euanuiſſe iampridem contendo. Hæc ille. noſtri m. ſſ. aſſentiuntur vulgatæ lectioni.*

M. ſſ. tres, iam multum operis effecti eſt. *& ſtatim*, Quis oculis gloriatur, quis ſupplicetur diem, cui ſol, &c.

M. ſſ. hic manci ſunt, vnus tantum ita refert, ſe & Epicurum enituiſſe: ſed poſt ſe & Epicurum, magnum paratumque nomen habituros qui voluiſſent, &c.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

VVLGVS ad ſpectaculum & ad ſtadium, ſeſe ad ſtudium & animum iuiſſe. Hunc colendum, non corpus: & facile id eſſe, ſi Bona velis. Ad libertatem eundum; quod fit ſpretis calcatiſque cupidinibus. In eo veram felicitatem, non externo ſplendore eſſe. Bona.

EPIST. LXXX.

HOdierno die non tantum meo beneficio mihi vaco, ſed ſpectaculi: quod omnes moleſtos ad ſphæromachiam auocauit. Nemo irrumpit, nemo cogitationem

meam impedit: quæ hac ipſa fiducia procedit audacius. 2 Non crepuit ſubinde oſtium, 3 non alleuabatur velum: 4 licebit vni vadere, quod magis neceſſarium eſt per ſe eunti, & ſuam ſequenti viam. Non ergo ſequor priores? facio. ſed permitto mihi & inuenire aliquid, & mutare, & relinquere. Non ſeruio illis, ſed aſſentior. Magnum tamen verbum dixi, qui mihi ſilentium promittebam, & ſine interpellatore ſecretum: ecce ingens clamor ex ſtadio profertur, & me non excutit mihi, ſed in huius ipſius rei 5 contentionem transfert. Cogito mecum, quam multi corpora exerceant, quam ingenia pauci: quantus ad ſpectaculum non fidele & luſorium fiat concurſus, quanta ſit circa artes bonas ſolitudo: quam imbecilli animo ſint, quorum lacertos humeroſque miramur. Illud maxime reuoluo mecum. ſi corpus perduci exercitatione ad hanc patientiam poteſt, qua & pugnos pariter & calces 6 non vnius hominis ferat, qua 7 ſolem ardentiſſimum in feruentiſſimo puluere ſuſtinens aliquis, & ſanguine ſuo madens diem ducat: quanto facilius animus corroborari poſſit, vt fortunæ ictus inuictus excipiat, vt proiectus, vt conculcatus exurgat? Corpus enim multis eget rebus, vt valeat: animus ex ſe creſcit, ſe ipſe alit, ſe exercet. Illi multo cibo, multa potione opus eſt, 8 multo oleo, longa denique opera: tibi continget virtus ſine apparatu, ſine impenſa. Quidquid facere te poteſt bonum, tecum eſt. Quid tibi opus eſt vt ſis bonus? velle. Quid autem melius potes velle, quam eripere te huic ſeruituti, quæ omnes premit, quam mancipia quoque conditionis extremæ, & in his ſordibus nata, omni modo exuere conantur? 9 Peculium ſuum, quod comparauerunt ventre fraudato, 10 pro capite numerant: 11 tu non concupiſces quanticumque ad libertatem peruenire, qui te putas in illa natum? Quid ad arcam tuam reſpicis? emi non poteſt. Itaque 12 in tabellas vanum conijcitur nomen libertatis: quam nec qui emerunt habent, nec qui vendiderunt. Tibi des oportet iſtud bonum, à te petas. Libera te primum metu mortis: illa nobis primum iugum imponit: deinde metu paupertatis. Si vis ſcire quã nihil in illa mali ſit, compara inter ſe pauperum & diuitum vultus. Sæpius pauper, & fidelius ridet. nulla 13 ſollicitudo in alto eſt: etiam ſi qua incidit cura, velut nubes leuis tranſit. Horum qui felices vocantur, hilaritas ficta eſt, aut grauis & ſuppurata triſtitia: & quidem grauior, quia interdum non licet palam eſſe miſeros: ſed inter ærumnas cor ipſum exedentes, neceſſe eſt agere felicem. Sæpius hoc exemplo mihi vtendum eſt: nec enim vllo efficacius exprimitur hic 14 humanæ vitæ mimus, 15 qui nobis partes has, 16 quas male agamus, aſſignat. 17 Ille qui in ſcæna elatus incedit, & hæc reſupinus dicit.

> 18 *En impero Argis. 19 regna mihi liquit Pelops,*
> *Quà Ponto ab Helles atque ab Ionio mari,*
> *Vrgetur Iſthmos.*

ſeruus eſt, 20 quinque modios accipit, 21 & quinque denarios. Ille qui ſuperbus, atque impotens, & fiducia virium tumidus ait,

> *Quod niſi quieris Menela, hac dextra occides:*

22 diurnum accidit, 23 in cænaculo dormit. Idem de iſtis licet omnibus dicas, quos ſupra capita hominum, ſupráque turbam delicatos lectica ſuſpendit: omnium iſtorum perſonata felicitas eſt. Contemnes illos, ſi deſpoliaueris. 24 Equum empturus, ſolui iubes ſtratum, detrahis veſtimenta venalibus, ne qua vitia corporis lateant: hominem inuolutum æſtimas? Mangones, quidquid eſt quod diſpliceat, aliquo lenocinio abſcondunt. Itaque ementibus ornamenta ipſa ſuſpecta ſunt: ſiue crus alligatum, ſiue brachium adſpiceres, nudari iuberes, & ipſum tibi corpus oſtendi. Vides illum Scythiæ Sarmatiæve regem, inſigni capitis decorum? ſi vis illum æſtimare, totumque ſcire qualis ſit, 25 faſciam ſolue. 26 multum mali ſub illa latet. Quid de alijs loquor? ſi perpendere te voles, ſepone pecuniam, domum, dignitatem: intus te ipſe conſidera. Nunc qualis ſis, 27 alijs credis.

IVSTVS LIPSIVS.

1. AD Sphæromachiam.] *Libri vt ſolet in Græcis, variant. Quidam*, ad ſpheram mathemam: *alÿ*, ad ſpero in athema: *meus*, aſperam in ethnam. *Sphæromachia quidem nota eſt, pilaris luſus & certamen. Nominat Papinius in Siluis.* Sphæromachias ſpectamus, & pilaris luſio admittitur. *Ipſa enim Pila*, Sphæra *dicitur. atque ita Sidonius lib. 5. epiſt.* XVII. Sphæræ primus ego ſignifer fui: *& luſores*, Sphæriſtas *appellat Seneca; adfirmare etiam lectionem hanc videtur ſtatim, dum ait*, Spectaculum non fidele, & luſorium. *Lubricum enim, anceps, & luſus magis, quam certamen. Tamen Pincianus ille, iudicÿ bonus, ambigit, &* Sphyromachiam *legi mallet*: calcium & talorum pugnam. *Nam & eo alludens mox Seneca:* patientiam, qua pugnos pariter & calces non vnius hominis feras. *Ego memini puer Athi Hainoniæ certamen hoc ſollenne videre, quo mariti & iuuenes, proiecta in medium pila, pugnis calcibuſque de ea propellenda certabant, & ad talem locum (qui meta erat) prouehenda. Simile apud*

Digitized by Google

veteres? neſcio. Equidem ſimplicem hic Sphæromachiam fuiſſe, vix perſuadeor. Cur enim ad cottidianum tale ſpectaculum, & in balneis vſurpatum tota ciuitas concurreret? niſi ſi eximij aliqui ſphæriſtæ. Cur autem in Stadio *præberetur? nam de eo ſequitur: atque hic athletarum magis locus, & quæ ſubiungit, ad illos ducunt.* Ἐπέχω *igitur.*

2. Non crepuit ſubinde oſtium.] *An in aperiendo cum cardo vertitur? an etiam tunc moris oſtium digito vel manu percuti, ne inopinanti ſuperuenires?*

3. Non alleuabatur velum.] *Foribus cubiculi prætenſum: de quo ego pluſcula, ad Annalem Taciti* XIII: *Alleuabatur autem ab a Admiſſionalibus miniſtris quos Aimoinus lib.* II. *de Geſt. Franc. cap.* V. teneutes cortinam, *ab hoc more appellat.*

4. Licebit vni vadere.] *Quidam*, vno euadere: *plerique autem omnes*, vno, *vel* imo, *Probo vulgatum*; vel, vnum. *Sententia, licebit mihi ſoli incedere per cogitationes & ſtudia mea ire: quod expedit illi, qui ſectam non ſequitur.*

5. Contentionem transfert.] *Vt contendam & conferam hoc certamen cum ſtudio meliore. An placet cum quibuſdam libris*, contemplationem? *certè mihi.*

6. Non vnius hominis.] *Nam etſi paria ferè Athletarum pugnabant, tamen aliquando mixti aut per catervas: & vt id non fuerit, ordine alii poſt alios ſupponebantur. Ita vnus victor plures ſuſtinebat.*

7. Solem ardentiſſimum.] *Cicero*: Pugiles inexercitati, etiamſi pugnos & plagas ferre poſſint, Solem tamen ſæpe ferre non poſſunt.

8. Multo oleo.] *Hæc item ad athletas. quorum crebra vnctio, multi cibi, et ſagina.*

9. Peculium ſuum.] *Redimere ſe ære ſuo ſerui ſolent. Vide, ſi lubet, me ad Taciti* XIV. *Annall.*

10. Pro capite.] *Id eſt, pro libertate. Nam ſerui caput non habent.*

11. Tu non concupiſces.] *Paria iſtis Epictetus Diſſert.* IV. *cap.* 1. Pro iſta, quæ putatur libertas, alij ſe ſuſpendunt, alij ſe præcipitant: eſt etiam cum totæ vrbes perierunt: & tu ob veram, ob inſidiarum expertem, ob tutam libertatem nihil capias laboris? *Vera autem hæc libertas, quam intelligunt, eſt finis Philoſophiæ, ait Simplicius:* illa nimirum, in qua à parente & auctore Deo producti ſumus, vt neque formidemus quidquam, nec doleamus, neque vlli deteriori naturæ aut rei ſeruiamus. *Et huc ſpectat illud Paradoxum decretum*, Solum ſapientem liberum eſſe.

12. In tabellas vanum conijcitur.] *Manumiſſionis tabellas: quæ fidei cauſſa dabantur.*

13. Solicitudo in alto eſt.] *In imo & profundo corpore.*

14. Humanæ vitæ mimus.] *Augusti morituri quæſitum*, Ecquid hunc mimum vitæ ſatis commodè egiſſe videretur? *Enchiridium Epicteti, cap.* XXIII. *vide, & in illud Simplicium. In Anthologio:*

Σκηνὴ πᾶς ὁ βίος, καὶ παίγνιον. ἢ μάθε παίζειν,
Τὴν σπουδὴν μεταθεὶς, ἢ φέρε τὰς ὀδύνας.

Scena eſt hæc vita, & mimus. vel ludere diſce,
Seria poſtponens, vel cruciare miſer.

15. Qui nobis partes has.] *Teles Pythagoricus*: Δεῖ ὥσπερ τὸν ἀγαθὸν ὑποκριτὴν, ὅ τι ἂν ὁ ποιητὴς περιθῇ πρόσωπον, τοῦτο ἀγωνίζεσθαι καλῶς. οὕτω καὶ τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα ὅ, τι ἂν περιθῇ ἡ τύχη. καὶ γὰρ αὕτη, φησὶν ὁ Βίων, ὥσπερ ποιήτρια, ὅτε μὲν πρωτολόγου, ὅτε ὑστερολόγου περιτίθησι πρόσωπον, καὶ ὅτε μὲν βασιλέως, ὅτε δὲ ἀλήτου: Oportet, ſicut bonum hiſtrionem, quamcumque perſonam poëta impoſuerit, eam decorè exſequi & ſuſtinere: ſic & bonum virum, quamcumque Fortuna dederit. Nam & hæc, ait Bion, velut poëtria, aliquando primi, aliquando vltimi actoris perſonam imponit, eſt etiam cum regis, & aliàs mendici. *Laërtius etiam, in Zenone* Εἶναι γὰρ ὅμοιον τῷ ἀγαθῷ ὑποκριτῇ τὸν σοφόν, ὃς ἄν τε Θερσίτου, ἄν τε Ἀγαμέμνονος πρόσωπον ἀναλάβῃ, ἑκάτερον ὑποκρίνεται προσηκόντως: Eſſe bono hiſtrioni ſimilem Sapientem, qui ſiue Therſitæ, ſiue Agamemnonis perſonam acceperit, vtramque decenter exprimit & imitatur.

16. Quas male agamus.] *Noſtra culpa, et inſcitia. non illo ſic imponente. Vellet enim bene agi, & facit Sapiens.*

17. Ille qui in ſcena.] *Atreus, qui Pelopis filius & heres et quæ ſequuntur ſunt ex Attij Atreo.*

18. En Impero Argis.] *Mei libri*, Impero Argis, *ſine illa particula. Et gratius mihi eſſet*, Imperito Argis, *ſiue antiquè*, Imperitod.

19. Regina mihi liquit.] *In Fabio legitur*, ſceptra mihi.

20. Quinque modios accipit.] *Dimenſum & cibarium ſeruile, in menſes. Et ſi tamen in Donato ſcribitur:* Serui quaternos modios accipiebant frumenti in menſem. *Sed fieri poteſt, imo ſolet, vt honeſtiores pluſculum acciperent, ſicut iſti actores. Ego aliquid ſuper hac re* 1. *Elector cap. de Frumentat.*

21. Et quinque denarios.] *Septem denarios Lucianus vid tur agnoſcere, ſuo æuo. Sed hæc talia mutant. De modo iſto lucaris (ſic appellabant) ego ad* 1. *Annal. Taciti.*

22. Diurnum accipit.] *Diarium, & mercedulam.*

23. In cænaculo.] *Vbi tenuiores & inopes. Sic actor Plautinus, qui Iouem Amphitruonem refert, iocosè:*

Ego ſum ille Amphitruo, cuius ſeruus Soſia,
In ſuperiore qui habito cænaculo.

Tamen ſcripti ferè, centunculo, *aut* centululo; *meus*, cetulo. *Et de centunculo ſanè placeat: atque id ſtratum ſeruorum fuiſſe.*

24. Equum empturus.] *Horatij illud obuium.*

Regibus hic mos eſt, vbi equos mercantur, apertos
Inſpiciunt.

Macrobius 1. *Satur. cap.* XI. Quemadmodum ſtultus eſt, qui empturus equum, non ipſum inſpicit, ſed ſtratum eius & frænum: ſic eſt, qui hominem ex veſte, aut conditione, quæ modo veſtis nobis circumdata eſt, æſtimãdum putat. *Apuleius, De Deo Socratis*: Neque enim in emendis equis phaleras conſideramus, & balthei polimina inſpicimus, & ornatiſſimæ ceruicis diuitias contemplamur: ſed iſtis omnibus exuuijs amotis, equum ipſum nudum, & ſolum corpus eius & animum contuemur. *Socrates, in Stob. Serm.* 1. Οὔτε ἵππος εὐγενὴς κρίνοιτ' ἂν ὁ πολυτελῆ σκευὴν ἔχων, ἀλλ' ὁ τῇ φύσει λαμπρός. οὔτε ἀνὴρ σπουδαῖος, ὁ πλοῦτον ἔχων πολυτελῆ, ἀλλ' ὁ τὴν ψυχὴν γενναῖος: Neque equus generoſus iudicetur, qui ſtratum & inſtructum ſplendidum habeat, ſed qui natura ſit talis: ita nec vir honeſtus, qui multas & æſtimabiles opes habeat, ſed qui animo ſit præſtans.

25. Faſciam ſoluo.] *Id eſt, diadema inſigne regni. Nam hoc, non aliud quam Faſcia aut vitta capiti circumdata.*

26. Multum mali ſub illa.] *Regis cuiuſpiam dictum, ad mulierculam admirantem*: O mulier, hunc pannum humi iacentem non tollas, ſi ſcias quantum mali ſub eo lateat.

27. Alijs credis.] *Adulatoribus, & blandis hoſtibus.*

MVRETVS.

AD ſphæromachiam.] *De hoc ludo Statius in præfatione quarti ſiluarum.* Sed & Sphæromachias ſpectamus,& pilaris luſio admittitur.*Videat qui volet, Pollucem libro nono,aut potius Mercurialem.*

Non aleuatur velum.] *Velū dicit, quod cubiculorum foribus prætendi ſolet. Leuatur autem, cum omnibus patet aditus ad dominum. Inde eſt in libris iuris,* leuato velo, *quod ineptiſſimus quidam parœmiographus vt prouerbium accepit.*

Vni vadere.] *Certe libri veteres habent* vno. *ſed ego neutrum ſatis intelligo.*

Supparata.] σίπαρα.

En impero Argis.] *Atreus,vt opinor,in vetere tragœdia ita loquens inducebatur. Verſum autem hunc emendaui ex vetere libro Siculo. nam in ceteris erat acephalus.*

Quinque modios accepit & quinq; denarios.] *Puto hoc ſeruorum menſtruum demenſum fuiſſe.*

In cœnaculo.] *Ibi enim habitabant pauperes. Sic iocans Plautinus Iupiter ita de ſe ait.*

In ſuperiore qui habito cœnaculo.

Equum empturus ſolui iubes ſtratum.] *Si quis equum empturus,eum inſtratum tantum inſpiciat,nummos ſuos profundere,ſeque ipſe in laqueos inducere velle videtur. Diligenter enim inſpicienda ſunt ſingula partes,ne quid vitij lateat. Ideoque ita cecinit Horatius:*

Regibus hic mos eſt, vbi equos mercantur, apertos.
Inſpiciunt.

*At quidam, qui quaſi artem factitabat recta depravandi,*opertos,*non* apertos, *legere voluit. vt oſtenderet nihil eſſe tam ſtultum, quod ipſe, ſi ſemel adamaſſet, non pro recto ac vero defendere auderet.*

PINCIANVS.

AD ſphæromachiam auocauit.] *Scribendum arbitror* ſphyromachiam, *non* ſphæromachiam:*hoc eſt, calcium ſiue talorum pugnam:vt ſequentia videntur probare,* ſi corpus perduci exercitatione ad hanc patientiam poteſt, qua & pugnos pariter & calces non vnius hominis ferat.

Non alleuabatur velum.] Alleuabitur, *vetus lectio, non* alleuabatur.

Qui nobis partes quas male agamus aſſignat.] *Scribe,*qui nobis partes has,quas,*&c.ex eadem.*

Latius incedit,] *Scribendum reor* laxius, *non* latius.

Quod de alijs loquor.] *Emendatiora exemplaria,* Quid de alijs loquor? *vt ſit interrogatio.*

OSOPOEVS.

O*Rdo auribus gratior in m. ſſ.* ingenia quàm pauci, *Et inferius, deſit dictio* primum *in eyſdem.*

Huius verſus tumor notatur à Quinctiliano cap. 4. lib.9. Itaque(*ait*) vbi neceſſe eſt,affectamus etiam tumorem, qui ſpondæis atque iambis maxime continetur.

Hypero argus ſceptra mi liquit Pelops.

Sic quidem ſcribitur vulgo:ſed iamdudum monuit Turnebus Aduerſar.li 12. ca.11. è Seneca legendum.

En impero Argis, regna mi liquit Pelops.

At Lipſius epiſt. 5. lib. 5. verſus cauſa ſcribendum cenſet, Imperito Argis.

M.ſſ. ſeruus quinque modios accepit, *abſque verbo* eſt.

GRVTERVS ET IVRETVS.

AD ſphæromachiam auocauit. *Ita certo legendum,non* ſphyromachiam, *vti placet Pinciano: & vero non ego primus ille Aduocatus Philoſophi, ita etiam legendum ſenſit Beroaldus, Stephanus ep. ad Dalech.34.item P.Faber lib.1.cap.6. Agoniſt. quem videat curioſus lector.*

Non alleuatur velum.] *Intelligit velum quod prætendebatur foribus,de quo Suetonius in Claudio ca.10. & Iulius Pollux lib. 10. Id velum leuabatur in admiſſionibus vt patet ex iſto loco Senecæ, & Lampridio in Alexandro. Inde apud I.C.* cauſas cognoſcere leuato velo,*id eſt palam omnibus admiſſis lib.5. Cod. de naufragijs. Erant & alia* vela *in cœnationibus arcendi frigoris, itémque ornatus cauſa, de quibus noſter lib.4. Qu.nat. Tertullianus de habitu muliebri, Lipſius ad li. 13. An.Taciti.*

Quam ingenia pauci.] *Melius v.c. Iureti,* ingenia quam pauci.

Peculium ſuum quod comparauerant ventre fraudato.] *De hoc late Rauardus ad lib. 19. de reg.iur. Lipſius ad lib.14. Ann.Tac. Briſſonius li. 6. de form.*

Concupiſces quanticumque.] *v. c.* tanticumque.

In cœnaculo dormit.] *v.c.*centulo.*Sed & in Calepini Lexico his locus citatur,& paſſim habetur,* centunculo, *vt inde conſtet priſcas Senecæ editiones non aliter retuliſſe. Quare videndum eſt, num,* centunculo, *vera ſit lectio,& pro vilibus ſtragulis accipi debeat. hæc Iuretus.*

Obijcienda rumoribus.] *v.c. Iureti* obiicienda ſermonibus, *quomodo inf. epiſtola* 122. Luxurioſi vitam ſuam eſſe in ſermonibus dum viuunt, volunt.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

DE homine ingrato exordium: tum quæſtio, An grati eſſe debeamus aduerſus eum, qui antè iuuit, poſt nocuit? Subtiliter & diffuſe hoc diſputat, & varie diſtinguit.

EPIST. LXXXI.

QVERERIS incidiſſe te in hominem ingratum. Si hoc nunc primum, age aut fortunæ, aut diligentiæ tuæ gratias. Sed nihil facere hoc loco diligentia poteſt, niſi te malignum. Nam ſi hoc periculum vitare volueris, non dabis beneficia: ita ne apud

Digitized by Google

alium pereant, apud te peribunt. Non reſpondeant potius, quam non dentur: & poſt malam ſegetem ſerendum eſt. Sæpe quidquid perierat aſſidua infelicis ſoli ſterilitate, vnius anni reſtituit vbertas. Eſt tanti, vt gratum inuenias, experiri & ingratos. Nemo habet tam certam in beneficijs manum, vt non ſæpe fallatur: aberrent, vt aliquando hæreant. Poſt naufragium maria tentantur: fœneratorem 1 non fugat à foro decoctor. Cito inerti otio vita torpebit, ſi relinquendum eſt quidquid offendit. Te vero benigniorem hæc ipſa res faciat. nam cuius rei euentus incertus eſt, id, vt aliquando procedat, ſæpe tentandum eſt. Sed de iſto ſatis multa in ijs libris locuti ſumus, qui de Beneficijs inſcribuntur: illud magis quærendum videtur, quod 2 non ſatis (vt exiſtimo) explicatum eſt: An is qui profuit nobis, ſi poſtea nocuit, paria fecerit, & nos debito ſoluerit? Adijce ſi vis & illud: Multo plus poſtea nocuit, quam ante profuerat. Si rectam illam rigidi iudicis ſententiã quæris, alterum ab altero abſoluet, & dicet: Quamuis iniuria præponderet, tamen beneficijs donetur, quod ex iniuria ſupereſt. Plus nocuit? ſed prius profuit. itaque habeatur & temporis ratio. Iam illa manifeſtiora ſunt quam vt admoneri debeas, quærendum eſſe, quam libenter profuerit, quam inuitus nocuerit: quoniam animo & beneficia & iniuriæ conſtant. Nolui beneficium dare. victus ſum aut verecundia, aut inſtantis pertinacia, aut ſpe. Eo animo quidque debetur, quo datur: nec quantum ſit, ſed à quali profectum voluntate, perpenditur. Nunc coniectura tollatur. Et illud beneficium fuit, & hoc quod modum beneficij prioris exceſſit, iniuria eſt. Vir bonus vtroſque calculos ſic ponit, vt 3 ſe ipſe circumſcribat: beneficio adijcit, iniuriæ demit. Ille alter remiſſior iudex, quem eſſe me malo, iniuriæ obliuiſci debebit, officij meminiſſe. Hoc certe, inquit, iuſtitiæ conuenit, ſuum cuique reddere, beneficio gratiam, iniuriæ talionem, aut certe malam gratiam. Verum erit iſtud, cum alius iniuriam fecerit, alius beneficium dederit. nam ſi idem eſt, beneficio vis iniuriæ extinguitur. Nam cui, etiam ſi merita non anteceſſiſſent, oportebat ignoſci, poſt beneficia lædenti, plus quam venia debetur. Non pono vtrique par pretium: pluris æſtimo beneficium, quam iniuriam. Non omnes debere ſciunt grati beneficium. Poteſt etiam imprudens, & rudis, & vnus è turba, 5 vtique dum prope eſt ab accepto, reddere beneficium, 6 & penſare: ignorat autem 7 quantum debeat. Vni ſapienti notum eſt, quanti res quæque taxanda ſit. Nam ille de quo loquebar modo, ſtultus etiam ſi bonæ voluntatis eſt, aut minus quam debet, aut tempore, aut quo non debet loco, reddit: id quod referendum eſt, effundit, atque abijcit. Mira in quibuſdam rebus verborum proprietas eſt: & conſuetudo ſermonis antiqui quædam efficaciſſimis, & officia docentibus, notis ſignat. Sic certe ſolemus loqui: *Ille illi gratiam retulit.* Referre, eſt vltro quod debeas afferre. Non dicimus, *Gratiam reddidit.* Reddunt enim, & qui repoſcuntur, & qui inuiti, & qui vbilibet, & qui per alium. Non dicimus, *Repoſuit beneficium, aut ſoluit*: nullum enim nobis placuit, quod æri alieno conuenit, verbum. Referre, eſt ad eum à quo acceperis, ferre. Hæc vox ſignificat voluntariam relationem. Qui retulit, ipſe ſe appellauit. Sapiens omnia examinabit ſecum, quantum acceperit, à quo, quando, vbi, quemadmodum. Itaque negamus quemquam ſcire gratiam referre, niſi ſapientem. non magis quam beneficium dare quiſquam ſcit niſi ſapiens: hic ſcilicet, qui magis dato gaudet, quam alius accepto. Hoc aliquis inter illa numerat, quæ videmur inopinata omnibus dicere, παράδοξα Græci vocant: & ait, Nemo ergo ſcit præter ſapientem referre gratiã? ergo nec quod debet creditori ſuo, reponere quiſquam ſcit alius? nec cum emit aliquam rem, pretium venditori perſoluere? Sed ne nobis fiat inuidia; ſcito idem dicere Epicurum. Metrodorus certe, ait, *Solum ſapientem referre gratiam ſcire.* Deinde idem admiratur, cum dicimus, 8 *Solus ſapiens ſcit amare, ſolus ſapiens amicus eſt.* Atqui & amoris & amicitiæ pars eſt, referre gratiam: imo hoc magis vulgare eſt, & in plures cadit, quam vera amicitia. Deinde idem admiratur, quod dicimus fidem niſi in ſapiente non eſſe: tanquam non ipſe idem dicat. An tibi videtur fidem habere, qui referre gratiam neſcit? Deſinant itaque infamare nos, tanquam incredibilia iactantes: & ſciant apud ſapientem eſſe ipſa honeſta, apud vulgum ſimulacra rerum honeſtarum & effigies. Nemo referre gratiam ſcit, niſi ſapiens. Stultus quoque vtcumque ſit, & quemadmodum poteſt, referat: ſcientia illi potius, quam voluntas deſit. Velle non diſcitur. Sapiens inter ſe omnia comparabit. maius eius opus, aut minus fit (quamuis idem ſit) tempore, loco, cauſſa. Sæpe enim hoc non potuere diuitiæ in domum infuſæ, quod opportune dati mille denarij. Multum enim intereſt, donaueris, an ſuccurreris: ſeruauerit illum tua liberalitas, an inſtruxerit. Sæpe quod datur, exiguum eſt: quod ſequitur ex eo, magnum. Quantum autem exiſtimas intereſſe, vtrum aliquis 9 quod dederat, ſumpſerit, an beneficium acceperit, vt daret?

Digitized by Google

Sed ne in eadem, quæ 10 ſatis ſcrutati ſumus, reuoluamur; in hac comparatione beneficij & iniuriæ, vir bonus iudicabit quidem quod erit equiſſimum: ſed beneficio fauebit, in hanc erit partem procliuior. Plurimum autem momenti perſona ſolet afferre, in rebus eiuſmodi. Dediſti mihi beneficium in ſeruo, iniuriam feciſti in patre: ſeruaſti mihi filium, ſed patrem abſtuliſti. Alia deinceps, per quæ procedit omnis collatio, proſequetur: & ſi puſillum erit quod interſit, diſſimulabit. Etiam ſi multum fuerit, ſi id donari ſalua pietate ac fide poterit, remittet: id eſt, ſi ad ipſum tota pertinebit iniuria. Summa rei hæc eſt. facilis erit in commutando: patietur 11 plus imputari ſibi. inuitus beneficium per compenſationem iniuriæ ſoluet: in hanc partem inclinabit, huc verget, vt cupiat debere gratiam, cupiat referre. Errat enim, ſi quis beneficium libentius accipit, quam reddit. Quanto hilarior eſt qui ſoluit, quam qui mutuatur; tanto debet lætior eſſe, qui ſe maximo ære alieno accepti beneficij exonerat, quam qui accipiens cum maxime obligatur. Nam in hoc quoque falluntur ingrati, quod creditori quidem, præter ſortem, extra ordinem numerant: beneficiorum autem vſum eſſe gratuitum putant. Et illa creſcunt mora: tantoque plus ſoluendum eſt, quanto tardius. Ingratus eſt, qui beneficium reddit ſine vſura. Itaque huius quoque rei habebitur ratio, cum conferentur accepta & expenſa. Omnia facienda ſunt, vt quam gratiſſimi ſimus. noſtrum enim in hoc bonum, quemadmodum iuſtitia non eſt, vt vulgo creditur, ad alios pertinens; maxima pars eius in ſe redit. Nemo non cum alteri prodeſt, ſibi profuit. Non eo nomine dico, quod volet adiuuare adiutus, protegere defenſus, quod bonum exemplum circuitu ad facientem reuertitur: ſicut mala exempla recidunt in auctores, nec vlla miſeratio contingit his, qui patiuntur iniurias, quas poſſe fieri, faciendo docuerunt: ſed quod virtutum omnium pretium in ipſis eſt. Non enim exercentur ad præmium: recte facti, feciſſe merces eſt. Gratus ſum, non vt alijs mihi libentius præſtet, priori irritatus exemplo: ſed vt rem iucundiſſimam ac pulcherrimam faciam. Gratus ſum, non quia expedit, ſed quia iuuat. Hoc vt ſcias ita eſſe, ſi gratum eſſe non licebit, niſi vt videar ingratus, ſi reddere beneficium non aliter quam per ſpeciem iniuriæ potero; æquiſſimo animo ad honeſtum conſilium, per mediam infamiam, tendam. Nemo mihi videtur pluris æſtimare virtutem, nemo illi magis eſſe deuotus, quam qui boni viri famam perdidit, ne conſcientiam perderet. Itaque, vt dixi, maiore tuo, quam alterius bono gratus es. Illi enim vulgaris & quotidiana res contigit, recipere quod dederat: tibi magna, & ex beatiſſimo animi ſtatu profecta, gratum fuiſſe. Nam ſi malitia miſeros facit, virtus beatos, gratum autem eſſe virtus eſt: rem vſitatam reddidiſti, inæſtimabilem conſecutus es, conſcientiam grati: quæ niſi in animum diuinum, fortunatumque non peruenit. In contrarium autem huic affectum, ſumma infelicitas vrget. Nemo ſi ingratus eſt, non miſer erit: non differo illum, ſtatim miſer eſt. Itaque ingrati eſſe vitemus, non aliena cauſſa, ſed noſtra. Minimum ex nequitia leuiſſimumque ad alios redundat: quod peſſimum ex illa eſt, & (12 vt ita dicam) ſpiſſiſſimum, domi remanet, & premit habentem. quemadmodum Attalus noſter dicere ſolebat, *Malitia ipſa 13 maximam partem veneni ſui bibit.* Illud venenum quod ſerpentes in alienam perniciem proferunt, ſine ſua continent, non eſt huic ſimile: hoc, habentibus peſſimum eſt. Torquet ingratus ſe, & macerat: odit quæ accepit, quia redditurus eſt, & extenuat: iniurias vero dilatat atque auget. Quid autem eo miſerius, cui beneficia excidunt, hærent iniuriæ? At contrà ſapientia exornat omne beneficium, ac ſibi ipſa commendat, & ſe aſſidua eius commemoratione delectat. Malis vna voluptas eſt, & hæc breuis, dum accipiunt beneficia: ex quibus ſapienti longum gaudium manet, ac perenne. Non enim illum accipere, ſed accepiſſe delectat: quod immortale eſt, & aſſiduum. Illa contemnit quibus læſus eſt: nec obliuiſcitur per negligentiam, ſed volens. Non vertit omnia in peius: ſed nec quærit cui imputet caſum, & peccata hominum ad fortunam potius refert. Non calumniatur verba, nec vultus: quidquid accidit, benigne interpretando leuat: nec offenſæ potius, quam beneficij meminit. Quantum poteſt in priore ac meliore ſe memoria detinet; nec mutat animum aduerſus bene meritos, niſi multum malefacta præcedant, & manifeſtum etiam conniuenti diſcrimen eſt: tunc quoque in hoc dumtaxat, vt talis ſit poſt maiorem iniuriam, qualis ante beneficium. Nam cum beneficio par eſt iniuria, aliquid in animo beneuolentiæ remanet. Quemadmodum reus 14 ſententijs paribus abſoluitur, & ſemper aliquid dubium eſt, humanitas inclinat in melius: ſic animus ſapientis, vbi paria maleficijs merita ſunt, deſinet quidem debere, ſed non deſinet velle debere: & 15 hoc facit, quod qui poſt tabulas nouas ſoluunt. Nemo autem gratus eſſe poteſt, niſi contempſerit iſta, propter quæ vulgus inſanit. Si referre vis gratiam, & in exſilium eundum eſt,

Digitized by Google

& effundendus ſanguis, & ſuſcipienda egeſtas, & ipſa innocentia ſæpe maculanda, indigniſque obijcienda rumoribus. Non paruo ſibi conſtat homo gratus. Nihil carius æſtimamus quam beneficium, quamdiu petimus: nihil vilius cum accepimus. Quæris quid ſit, quod obliuionem acceptorum nobis faciat? cupiditas accipiendorum. cogitamus non quid impetratum, ſed quid impetrandum ſit. Abſtrahunt à recto diuitiæ, honores, potentia, & cetera, quæ opinione noſtra cara ſunt, pretio ſuo vilia. Neſcimus æſtimare res: de quibus non cum fama, ſed cum rerum natura deliberandum eſt. Nihil habent iſta magnificum, quo mentes in ſe noſtras trahant, præter hoc, quod mirari illa conſueuimus. Non enim quia concupiſcenda ſunt, laudantur; ſed concupiſcuntur, quia laudata ſunt: & cum ſingulorum error publicum fecerit, ſingulorum errorem facit publicus. Sed quemadmodum illa credimus, ſic & in hoc fidei populi credamus, nihil eſſe grato animo honeſtius. Omnes hoc vrbes, omnes etiam ex barbaris regionibus gentes conclamabunt: in hoc bonis maliſque conueniet. Erunt qui voluptates laudent, erunt qui labores malint: erunt qui dolorem maximum malum dicant, erunt qui ne malum quidem appellent: diuitias aliquis ad ſummum bonum admittet, alius illas dicet humanæ malo vitæ repertas: nihil eſſe eo locupletius, cui quod donet fortuna non inuenit. In tanta iudiciorum diuerſitate, referendam bene merentibus gratiam, omnes vno tibi, quod aiunt, ore affirmabunt: in hoc tam diſcors turba conſentiet, cum interim iniurias pro beneficijs reddimus. Et prima cauſſa eſt, cur quis ingratus ſit, ſi ſatis gratus eſſe non potuit. Eo perductus eſt furor, vt periculoſiſſima res ſit, beneficia in aliquem magna conferre. nam quia putat turpe non reddere, non vult eſſe, cui reddat. Tibi habe, quod accepiſti: non repeto, non exigo. profuiſſe tutum ſit. Nullum eſt odium perniciosius, quam ex beneficij violati pudore.

IVSTVS LIPSIVS.

1. NOn fugat à foro decoctor.] *Alij* Coactor, *referunt.* Coactor *quidem eſt, qui argentariorum aut fœneratorum vel qua, & ſummulas exigit, qui &* Collectarius *dicitur: ſed aptior* Decoctori *hic locus, an* Coctori? *nam meus & magis fidi libri,* tortor.

2. Non ſatis, vt exiſtimo.] *Attigit tamen lib.* III. *De Benef. cap.* XIII.

3. Se ipſe circumſcribat.] *Decipiat ſe, & vltro fallat in hoc calculo.*

4. Non omnes debere ſciunt grati.] *Librorum hæc ſcriptura eſt, Romanam ſuppoſititiam non moror. Lego tamen,* grate.

5. Vtique dum prope eſt.] *Id eſt, in recenti beneficio, quod nondum excidit. Nam vulgus vetuſtioris obliuiſcitur.*

6. Et penſare.] *Sententia eſt. poteſt par reddere ſed non paria facere: quia in beneficio non acceptum ſolum conſideratur, ſed animus, tempus, occaſio tua & mea.*

7. Quantum debeat.] *Alij*, pro re debeat: *meus*, quantum præbeat.

8. Solus ſapiens ſcit amare.] *Vide Manuduct.* III. *Diſſert.* XVI.

9. Quod dederat, ſumpſerit.] *Mirè intricant libri: & hæc Muretiana, præter ipſos. Mitto alios, meus*: Quantũ autem, exiſtimas, intereſt, vtrum aliquid quod dederat, vel quod præſtarat, ſumpſerit, an beneficium. *Alludunt alij, & Eraſmi quidam codices*, vtrum aliquis de rata quod præſtaret ſumpſerit. *Nos concinnamus*: exiſtimas, intereſt, vtrum aliquis de arca, vel quod præſto erat, ſumpſerit, an beneficium. *Veriſſime, opinor. Quid cenſes, inquit, intereſſe, vtrum aliquis de ſuo & ab arca, paratam pecuniam ſumpſerit: an vt poſſet benefacere, beneficium acceperit? id eſt, ipſe mutuum ſumptum, alteri dederit? De ſententia, nec ambigo; vix de ſcriptura.*

10. Satis ſcrutati ſumus.] *Libris De Beneficijs.*

11. Plus imputari ſibi.] *Plus ſibi deberi.*

12. Vt ita dicam, ſpiſſiſſimum.] *Suſpicatur Pincianus* peſſiſſimum: *& ita ſane quidam libri. Tamen non mutem. At cur igitur præfatur*, vt ita dicam? *non quia vox inuſitata, ſed quia metaphora audacior videri poſſit.*

13. Maximam partem veneni ſui.] *Pulcherrimè! Ita Hierax Pythagoricus*: Iniuria, *inquit*, & malitia ab auctore incipiens, in illum qui afficitur, redundat. Sed ipſum auctorem imprimis lædit, minus eum qui patitur. Ἐπὶ καὶ ἀπ᾽ αὐτῆ τὴν κίνησιν λαμβάνει, καὶ τὴν ἐπαύξησιν. ἐγειρομένη τοίνυν, τὸν τίκτοντα πρῶτον ἀνάπτει, καὶ πρὶν τεκεῖν ἐν ταῖς ὠδῖσι φλέγει, καὶ διιοῦσα λυμαίνεται, καὶ τῷ ἑαυτῆς ἰῷ χρώζει δυσχροίᾳ τῇ βαρείᾳ: Quoniam ab ipſo auctore & motum, & incrementum accipit. Excitata igitur, eum qui parit primùm apprehendit, & ante partum in ipſis nixibus conatibuſque adurit, & tranſiens lædit, & ſuo veneno tingit, colore peſſimo. *Et ſtatim.* Οὕτω καὶ πᾶς ἄδικος, αὐτὸς τῆς κακίας πρῶτος γεύεται, πρὶν εἰς ἄλλους ἀφεῖναι: Ita quiuis improbus prius malitiam ſuam ipſe bibit & deguſtat, priuſquam in alios emittat. *Dicas ex illo ſumpſiſſe noſtrum: quem etiam vide epiſt.* LXXXVII.

14. Sententijs paribus.] *Seneca pater Controuerſia* III. *lib.* I. *itemque prima, libri* III.

15. Hoc faciet, quod qui poſt tabulas.] *E Pinciani duobus libris hæc ſunt. & boni argui quæ ſenſus. Tamen meus auctior*: hoc facit, quod qui accepto quidem præſtauerat vſuram, vel huiuſmodi remittit, vel tabulas nouas ſoluit. *Alij aſſident: quid dicam, hæreo. A gloſſulis, aut interpolatione hæc omnia eſſe? vix probabile eſt. Tentabam obiter*: hoc faciet, quod qui accepto quod prærogauerat, vſuram vel eius modum remittit; vel, tabulis nouis, ſoluit. *Sed haud ſatis hæc ſententiæ applico.* Tabulas nouas *ſcimus eſſe, cum æs alienum remittitur, & noui igitur codices fiunt.*

MVRETVS.

DEcoctor.] *Ita vnus vetus liber, melius opinor, quam, vt alij,* coactor.

Vtique dum prope eſt ab accepto.] *Jta emendani, auctoribus duobus vetuſtis libris.*

Ignorat autem quantum debeat.] *Jta liber Antonij Conſtantini. at Siculus*, Ignorat autem quantum pro eo debeatur.

PINCIANVS.

FOeneratorem non fugat à foro coactor.] *Quædam exemplaria, non* coactor, *habent, ſed* tortor, *vt legendum putem*, coctor, *qui alias dicitur* decoctor.

Quamuis iniuriæ præponderent, tamen beneficijs donetur, cum quod iniuria ſupereſt, plus nocuit, ſed prius proficit.] *Scribendum per maiorem*, Quamuis iniuria præponderet: tamen beneficijs donetur, quod ex iniuria ſupereſt. Plus nocuit, ſed prius profuit, *ex vetere lectione.*

Vtique cum prope ſibi eſt, reddere beneficium, & penſare ab accepto.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Vtique dum prope ſibi eſt ab accepto, *reliqua ſuperfluunt.*

Quantum autem exiſtimas intereſſe, vtrum aliquis quod dederat, receperit, vel quod præſtauit ſumpſerit.] *Vetus lectio, & breuior, & correctior:* Quantum autem putas intereſſe, vtrum aliquis quod deerat, ſed quod præſtabat, ſumpſerat. *reliqua non habentur.*

Etiam ſi multum erit, ſed ſi id donati ſalua pietate ac fide poterit, remittet,] *Scribe per maiorem:* Etiamſi multum erit, etſi id donari, &c. *ex caſtigatiſſ. codice.*

Quam qui cum maxime obligatur.] *Lege ex exemplari diui Pauli Pinciani*, quam qui accipiens cum maxime obligatur.

Et illa creſcunt mora.] *Videtur ſcribendum.* At illa creſcunt mora.

Noſtrum enim hoc bonum quemadmodum iuſtitia non eſt, vt vulgo creditur, ad alios pertinens.] *Corrigendum reor, mutato verborum ordine:* Noſtrum enim hoc bonum eſt, non quemadmodum iuſtitia, vt vulgo creditur, ad alios pertinens.

Nec vlla miſeratio contingit his qui patiuntur iniurias.] *Legendum exiſtimo*, cum patiuntur, *non* qui patiuntur. *alias nullum elicies ſenſum.*

Nemo ſi ingratus eſt, non miſer erit, non differo illum, ſtatim miſer eſt.] *Corrigendum ex codice Franciſcano. reliquos enim deprauatos inuenio.* Nemo ſi ingratus eſt, miſer erit. Non differo illum. Statim miſer eſt.

Quod peſſimum ex illa eſt, & (vt dicam) ſpiſſiſſimum,] *Legendum reor* peſſiſſimum, *non* ſpiſſiſſimum, *formauit enim ſuperlatiuum à ſuperlatiuo, vt apud Græcos* primiſſimus, ipſiſſimus, &c.

Illud autem venenum.] *Verbum* autem *tollendum ex vetere lectione.*

Sed nec quærit cui imputet caſum,] *Dele verbum* ſed, *ex eadem.*

Et hoc facit, quod quid poſt tabulas accepto quidem præſtauerant vſuram. Vel hi remittunt, vel tabulas nouas ſoluunt.] *In duobus fideliſſimis exemplaribus Franciſcano & Facundi ac Primitiui, multa ex his verbis non habentur, ni fallor rectiſſime. Legitur in his ad hunc modum:* Et hoc facit, quod quid poſt tabulas nouas ſoluunt. *reliqua deſiderantur.*

Cogitamus non quid impetratum ſit, ſed quid petendum ſit.] *Scribe*, impetrandum, *non* petendum *exemplar diuæ Mariæ Salmenticenſis.*

Sic & in hoc quidem populo demus, *Vetuſtum exemplar*, Sic & hoc fidei populi credamus.

Quam me beneficij violati pudere.] *Sic plerique habent codices caſtigatiores*, quam beneficij oblati pudere.

OPSOPOEVS.

MOdius Epiſt. 120. *Corruptum eſſe locum res ipſa clamat: itaque neſcio qui adiecit in editione Baſilienſi, iſta,* & penſare ab accepto, *in quibuſdam libris non addi. quare putet fortaſſe etiam præcedentia iſta*, vtique dum prope ſibi eſt, reddere beneficium, *mutanda in* vtique dum probæ fidei eſt, reddere beneficium. *Ego ſcio iſta*, reddere beneficium, *ineptuli alicuius eſſe additamentum. neque enim aut in membranis noſtris, aut in exemplari Facundi & Primitiui, quo vſus Pincianus, reperitur non magis quam* & penſare *quod ſequitur: & in noſtris rurſum ſolis τὸ* pro re. *quibus omnibus conſideratis, ita totum hunc conſtituendum arbitror:* Non omnes grati ſciunt debere beneficium. Poſt etiam imprudens, & rudis, & vnus è turba, vtique dum probe eſt ab accepto: ignorat autem quantum debeat. Vni ſapienti notum eſt, quanti res quæque taxanda ſit: *Etiam vnus è multis, inquit, poteſt eſſe gratus quidem, recenti præſertim beneficio, ſcire autem quantum debeat non poteſt, quod hoc tantum in eum cadat, qui res ſingulas ſua æſtimatione metitur. Hæc Modius: & ita quidem duo manu exarati. Sed nec ſic locus perſanatus eſt. aliquid deeſſe innuit quod ſequitur,* Nam ille de quo loquebar modo, ſtultus. *cuius nulla in prioribus mentio, niſi ad imprudentem & rudem referas. quod vt non probem, in cauſa eſt copula* etiam. *cui enim copuletur, nihil præceſſit. Deinde quid dicemus imprudentiam poſſe: referre an debere beneficium? debere poſſe negat Seneca, quia rem quamque taxare neſciat. Si referre, vnde hoc verbum repetemus, ſiquidem id m.ſſ. non habent? Certe quomodo me vel ex hac ſcriptorum codicum, vel Mureti lectione expediam, non habeo. Expecto qui opem ferat deum aliquem, velut ex machina.*

M.ſſ. duo, Sapiens inter ſe omnia comparabit.

Variant ſcripti codices: quidam, vtrum aliquis quod dederat, ſed quod præſtabat, ſumpſerit: *vnus* vtrum aliquis quod dederat rata, ſed quod præſtat ſumpſerit? *alius*, ſeu quod præſtarat, *Neſcio an hic voluerit Seneca exprimere quod copioſius libro tertio de Beneficijs, capite octauo, his verbis:* Hic pecuniam pro addito dependit: ſed cum illam domo pertuliſſet. Ille dedit eandem: ſed mutuam ſumpſit, aut rogauit, & ſe obligari ingenti merito paſſus eſt. Eodem exiſtimas loco eſſe illum qui beneficium ex facili largitus eſt: & hunc qui accepit, vt daret?

Modius epiſtola paullo ante citata: Manu deſcriptus lib. Dominicanus. Itaque ingrati eſſe vitemus non cauſa aliena quam noſtra. *qua locutione Comicus dixit:* Tacita mulier bona eſt quam loquens, *& ad hoc exemplum ſexcenta alia. Hæc ille. Noſtri ſtant à vulgatis.*

Fabianus. & vt ita dicam peſſiſſimum. *quo pacto legendum ratus eſt Pincianus. Et poſtea m.ſſ.* ac ſibi ipſa commendat.

e M.ſſ. tres, ſic & hoc fidem populo credamus. *vnus* ſic & hoc fidei populi credamus.

Lipſius epiſtola vigeſima tertia libri tertij: Qui conuenit vt iniretur, quod irridet? Lego, quamuis iners.

ARGV-

ARGVMENTVM I. LIPSI.

CONTRA delicias, & mollem vitam, itemque otium ignauum. ſtudijs id dedicandum eſſe: & præſertim Philoſophiæ: quæ muniat contra metus, & externa omnia mala, contra ipſam mortem. Fruſtra in hanc nos argutijs aut Sophiſmatis armari, & obiter contra facientes. Mortem per ſe indifferentem eſſe: ſed talem, aut talem, honeſtam, & contra. Iterumque contra cauillatores, Bona.

EPIST. LXXXII.

DESII iam de te eſſe ſolicitus. Quem, inquis, deorum ſponſorem accepiſti? eum ſcilicet qui neminem fallit, animum, recti ac boni amatorem. In tuto pars tui melior eſt. poteſt fortuna tibi iniuriam facere: quod ad rem magis pertinet, non timeo ne tu facias tibi. I, qua cepiſti: & in iſto te vitæ habitu compone, placide, non molliter. Male tibi eſſe malo, quam molliter. Male nunc ſic accipe, quemadmodum à populo ſolet dici, dure, aſpere, laborioſe. Audire ſolemus ſic quorumdam vitam laudari, quibus inuidetur: *Molliter viuit.* hoc dicunt, malus eſt. Paullatim enim effœminatur animus, atq; in ſimilitudinem otij ſui & pigritiæ, in qua iacet, ſoluitur. Quid ergo? viro non vel obrigeſcere ſatius eſt? Deinde delicati timent mortem, cui vitam ſuam fecere ſimilem. Multum intereſt inter otium, & conditiuum. Quid ergo, inquis, non ſatius eſt vel ſic iacere, quam iſtis officiorum verticibus volutari? Vtraque res letalis eſt, & contractio, & torpor. Puto, ęque 1 qui in odoribus iacet, mortuus eſt, quam qui rapitur vnco. Otium ſine litteris mors eſt, & hominis viui ſepultura. Quid denique prodeſt ſeceſſiſſe, tanquam non trans maria nos ſolicitudinum cauſſæ perſequantur? Quæ latebra eſt, in quam non intret metus mortis? quæ tam munita & in altum ſubducta vitæ quies, quam non dolor territet? Quocumque te abdideris, mala humana circumſtrepent. Multa extra ſunt, quæ circumeunt nos, quo aut fallant, aut vrgeant: multa intus, quæ etiam in media ſolitudine exæſtuant. Philoſophia circumdanda eſt, 2 inexpugnabilis murus, quem fortuna multis machinis 3 laceſſitum non tranſit. In inſuperabili loco ſtat animus, qui externa deſeruit, & arce ſe ſua vindicat: infra illum omne telum cadit. Non habet, vt putamus, fortuna longas manus: neminem occupat, niſi hærentem ſibi. Itaque quantum poſſumus, ab illa reſiliamus: quod ſola præſtabit ſui naturæq; cognitio. Sciat quo iturus ſit, vnde ortus: quod illi bonum, quod malum ſit: quid petat, quid deuitet: quæ ſit illa ratio, quæ appetenda ac fugienda diſcernat, qua cupiditatum manſueſcit inſania, timorum ſæuitia compeſcitur. Hæc quidam putant ipſos etiam 4 ſine philoſophia repreſſiſſe: ſed cum ſecuros aliquis caſus expertus eſt, exprimitur ſera confeſſio. Magna verba excidunt, cum tortor popoſcit manum, cum mors propius acceſſit. Poſſis illi dicere: Facile prouocabas mala abſentia: ecce dolor, quem tolerabilem eſſe dicebas: ecce mors, quam contra multa animoſe locutus es: ſonant flagella, gladius micat:

Nunc animis opus Aenea, nunc pectore firmo.

Faciet autem illud firmum aſſidua meditatio: ſi non verba exercueris, ſed animum: ſi contra mortem te præparaueris: aduerſus quam non exhortabitur, nec attollet, qui cauillationibus tibi perſuadere tentauerit, mortem malum non eſſe. Libet enim, Lucili virorum optime, ridere ineptias Græcas, quas nondum, 5 quamuis mirer, excuſſi. Zeno noſter hac collectione vtitur: Nullum malum glorioſum eſt: mors autem glorioſa eſt: mors ergo non eſt malum. Profeciſti. liberatus ſum metu: poſt hæc, non dubitabo porrigere ceruicem. Non vis ſeuerius loqui, nec morituro riſum mouere? Non mehercule facile tibi dixerim, vtrum ineptior fuerit, qui ſe hac interrogatione iudicauit mortis metum extinguere: an qui hoc tanquam ad rem pertineret, conatus eſt ſoluere. Nam & ipſe interrogationem contrariam oppoſuit, ex eo natam, quod mortem inter Indifferentia ponimus, quæ ἀδιάφορα Græci vocant. Nihil, inquit, indifferens glorioſum eſt: mors autem glorioſum eſt: ergo mors non indifferens. Hæc interrogatio vides 6 vbi obrepat. mors non eſt glorioſa, ſed fortiter mori glorioſum eſt: & cum dicit, Indifferens nihil glorioſum eſt: concedo tibi ita, vt dicam, nihil glorioſum eſſe, niſi circa indifferentia: 7 Indifferentia autem eſſe dico, nec bona, nec mala, tanquam morbum, dolorem, paupertatem, exſilium, mortem: nihil horum per ſe glo-

Digitized by Google

rioſũ eſt, nihil tamen ſine his. Laudatur enim non paupertas, ſed is quem non ſubmittit, nec incuruat: laudatur non exſilium, 8 ſed qui hoc non doluit: laudatur non dolor, ſed ille quem nihil coegit dolor. Nemo mortem laudat, ſed eum cui mors ante abſtulit animum, quam conturbauit. Omnia iſta per ſe non ſunt honeſta, nec glorioſa: ſed quidquid virtus ex illis adijt, tractauitque, honeſtum & glorioſum facit. Illa in medio poſita ſunt: intereſt, 9 vtrum malacia illis an virtus manum admouerit: Mors enim illa, quæ in Catone glorioſa eſt, in Bruto ſtatim turpis eſt & erubeſcenda. 10 Hic eſt enim Brutus, qui cum periturus mortis moras quæreret, 11 ad exonerandum ventrem ſeceſſit, & euocatus ad mortem, iuſſuſque præbere ceruicem: *Præbebo*, inquit, *ita viuam.* Quæ dementia eſt fugere, cum retro ire non poſſis? Præbebo, inquit, ita viuam. pæne adiecit, vel ſub Antonio. O hominem dignum qui vitæ dederetur! Sed, vt cœperam dicere, vides ipſam mortem nec malum eſſe, nec bonum: Cato illa honeſtiſſime vſus eſt, turpiſſime Brutus. Omnis res, quod non habuit decus, virtute addita ſumit. Cubiculum lucidum dicimus: hoc idem obſcuriſſimum eſt nocte: dies illi lucem infundit, nox eripit. Sic iſtis quæ à nobis indifferentia ac media dicuntur, diuitijs, viribus, formæ, honoribus, regno: & contra, morti, exſilio, malæ valetudini, doloribus, quæq; alia, aut minus, aut magis pertimuimus: aut malitia, aut virtus dat boni vel mali nomen. Maſſa per ſe nec calida, nec frigida eſt. in fornacem coniecta concaluit: in aquam remiſſa refrixit. Mors honeſta eſt, per illud quod honeſtum eſt: id eſt virtus, & animus externa contemnens. Eſt & horum, Lucili, 12 quæ appellamus Media, grãde diſcrimen. Non enim ſic mors indifferens eſt, quomodo vtrum 13 capillos pares habeas, necne: mors inter illa eſt, quæ mala quidem non ſunt, tamen habent mali ſpeciem. Sui amor eſt, & permanendi conſeruandique ſe inſita voluntas, atque aſpernatio diſſolutionis: quia videtur multa nobis bona eripere, & nos ex hac cui aſſueuimus rerum copia educere. Illa quoq; res morti nos alienat, quod hæc iam nouimus: illa ad quæ tranſituri ſumus, neſcimus qualia ſint, & horremus ignota. Naturalis præterea tenebrarum metus eſt, in quas adductura mors creditur. Itaque etiamſi indifferens mors, non tamen inter ea eſt quæ facile negligi poſſint: magna exercitatione durandus eſt animus, vt conſpectum eius acceſſumq; patiatur. Mors contemni debet magis, quam ſolet. multa enim de illa credimus: multorum ingenijs certatum eſt, ad augendam eius infamiam. Deſcriptus eſt carcer infernus, & perpetua nocte oppreſſa regio, in qua ingens ianitor Orci:

Oſſa ſuper recubans antro semeſa cruento,
Aeternum, latrans exſangues territat vmbras.

Sed etiam cum perſuaſeris iſta fabulas eſſe, nec quidquam defunctis ſupereſſe quod timeăt, ſubit alius metus. 14 Æque enim timent ne apud inferos ſint, quam ne nuſquam. His aduerſantibus, quę nobis infudit longa perſuaſio, fortiter pati mortem, quid ni glorioſum ſit, & inter maxima opera mentis humanę quæ numquam ad virtutem exſurget; ſi mortem malum eſſe crediderit: exſurget, ſi putabit indifferens eſſe. Non recipit rerum natura, vt aliquis magno animo accedat ad id quod malum iudicat: pigre veniet, & cunctanter: non eſt autem glorioſum, quod ab inuito & tergiuerſante fit. nihil facit virtus, quia neceſſe eſt. Adijce nunc, quod nihil honeſte fit, niſi cui totus animus incubuit atq; affuit, cui nulla parte ſui repugnauit. Vbi autem ad malum acceditur, aut pejorum metu fit, aut ſpe bonorum, ad quæ peruenire tanti ſit deuorata vnius mali patientia. Diſſident inter ſe iudicia facientis. Hinc eſt, quod iubeat propoſita perficere: illinc, quod retrahat, & ab re ſuſpecta ac periculoſa fuget. Igitur in diuerſa diſtrahitur. Si hoc eſt, perit gloria. Virtus enim concordi animo decreta peragit: non timet quod facit.

Tu ne cede malis, ſed contra audentior ito,
Quam tua te Fortuna ſinet.

Non ibis audentior, ſi mala illa eſſe credideris. Eximendum hoc è pectore eſt: 15 alioquin hæſitabit imperium moratura ſuſpicio. trudetur in id, quod inuadendum eſt. Noſtri quidem videri volunt Zenonis interrogationem veram eſſe, fallacem autem alteram & falſam, quæ illi opponitur. Ego non redigo iſta ad legem Dialecticam, & ad illos artificij veternoſiſſimi nodos: totum genus iſtud exturbandum iudico, quo circumſcribi ſe qui interrogatur, exiſtimat, & ad confeſſionem perductus aliud reſpondet, aliud putat. Pro veritate ſimplicius agendum eſt: contra metum fortius. Hæc ipſa quæ voluuntur ab illis, 16 ſoluere malim & expendere, vt perſuadeam, non vt imponam. In aciem educturus exercitum, pro coniugibus ac liberis mortem obiturum, quomodo exhortabitur? Do tibi Fabios, totum Reipub. bellum in vnam transferentes domum. Laconas tibi oſtendo, in ipſis Thermopylarum anguſtijs poſitos, nec victoriam ſperan-

Digitized by Google

tes, nec reditum. ille locus illis ſepulchrum futurus eſt. Quemadmodum exhortaris, vt totius gentis ruinam, objectis corporibus excipiant, & vita potius quam loco cedant? Dices, Quod malum eſt, glorioſum non eſt: mors glorioſa eſt: mors ergo non malum? O efficacem concionem! Quis poſt hanc dubitet ſe infeſtis ingerere mucronibus, & ſtans mori? At ille Leonidas quam fortiter illos allocutus eſt? *Sic*, inquit, *commilitones prandete, tamquam apud inferos cænaturi.* Non in ore creuit cibus, non hæſit in faucibus, non elapſus eſt manibus? alacres illi & ad prandium promiſerunt, & ad cænam. Quid 17 dux ille Romanus, qui ad occupandum locum milites miſſos, cum per ingentem hoſtium exercitum ituri eſſent, ſic allocutus eſt? *Ire commilitones illo neceſſe eſt, vnde redire non eſt neceſſe.* Vides quam ſimplex & imperioſa virtus ſit. Quem mortalium circumſcriptiones veſtræ fortiorem facere, quem erectiorem poſſunt? Frangunt animum. qui numquam minus contrahendus eſt, & in minuta ac ſpinoſa cogendus, quam cum aliquid 18 grande componitur. Non trecentis, ſed omnibus mortalibus mortis timor detrahi debet: quomodo illos docebis malum non eſſe? quomodo opiniones totius æui, quibus protinus infantia imbuitur, euinces? quod auxilium inuenies? Quid dices imbecillitati humanæ? quid dices quo inflāmati in media pericula irruant? qua oratione hunc timendi conſenſum, quibus ingenij viribus obnixam contra te perſuaſionem humani generis auertes? verba mihi captioſa componis, & interrogatiunculas nectis. Magnis telis magna portenta feriuntur. Serpentem illam in Africa ſæuam, & Romanis legionibus bello ipſo terribiliorem, fruſtra ſagittis fundiſq; petierunt. Ne Python quidem vulnerabilis erat, cum ingens magnitudo pro vaſtitate corporis ſolida, ferrum, & quidquid humanæ torſerant manus, reijceret. 20 molaribus demum fracta ſaxis eſt: & aduerſus mortem tu tam minuta iacularis? ſubula leonem excipis? Acuta ſunt iſta quę dicis. Nihil eſt acutius ariſta. quædam inutilia & inefficacia, ipſa ſubtilitas reddit.

I. LIPSIVS.

1. QVi in odoribus iacet.] *Simile hoc prouerbiale, in Theognide*: Ἀσπάλαθοι ἢ τὸ ποιον ὅμοιον φρῦμα θανόντι.

2. Inexpugnabilis murus.] *Dixi aliquid Manuduct.* III. *Diſſert.* I.

3. Laceſſitum non tranſit.] *Meus*, non traxit: *quod eſſet, deiecit, euertit.*

4. Sine philoſophia repreſſiſſe.] *Neſcio an* reperiſſe *aptius, vt priora omnia complectatur.*

5. Quamuis mirer.] *Imo damnas, non miraris. Legebam olim*, quamuis iners. *Nunc melius arbitror, littera addita*: quamuis mirere. *Licet mireris, & tacitus carpas, nondum abieci.*

6. Vbi obrepat.] *Latenter imponat.*

7. Indifferentia autem eſſe dico.] *Nos fuſe Manuduct.* II. *Diſſert.* XXII.

8. Sed qui hoc non doluit.] *Meus, & quidam hic auctiores*: non doluit, quamuis iſſet: *quod & in Pinciani fuit. Lego*, quamuis eſſet.

9. Vtrum malacia illis.] *A Mureto eſt, & ſunt qui defendant. Mihi tamen certum libris credere, qui*, malitia *ſcribunt. Opponit enim virtuti, & eſt Græcorum* κακία.

10. Hic eſt enim Brutus.] *Decimus ille Brutus, qui à Mutina in Macedoniam fugam intendit, ſed perfidia hoſpitis captus in via & proditus eſt.*

11. Ad exonerandum ventrem.] *Seneca hoc fide nititur: nemo alius, quos hodie legimus, impegit. De Cn. Carbone hoc ſaltem Valerius lib.* IX. *cap.* XIII. qui tertio conſulatu ſuo, iuſſu Pompeij ad ſupplicium ductus, petijt à militibus demiſſe, vt ſibi aluum alleuiare, priuſquam expiraret, liceret: quo miſerrimæ lucis vſu diutius frueretur. *At idem de noſtro hic Bruto*: Exiguum & infelix momentum vitæ quanto dedecore emit? Nam à Furio comprehenſus, non ſolum ceruicem gladio ſubtraxit, verum etiam conſtantius eam præbere admonitus, ipſis his verbis iurauit: Ita viuam, dabo.

12. Quæ appellamus Media, grande diſcrimen.] *Executus ſum in Manuductione, loco dicto.*

13. Capillos pares.] *Hoc exemplo ſollenniter Stoici vtebantur, ex Laertio & Stobæo. Nihil autem intereſt ſcilicet pares an impares habeam.*

14. Æque enim timent.] *Eſt ſolita hyſterologia. & vult dictum: Æque timent, ne nuſquam ſint (id eſt, pereant) quam ne apud inferos.*

15. Alioquin hæſitabit imperium.] *Aſſentior Grutero*, hebetabit.

16. Soluere malim & expendere.] *Imo vero*, expandere: *& ita illud* voluuntur *intelligetur. Dialectici contrahunt & conuoluunt, Rhetores expandunt.*

17. Dux ille Romanus.] *Q. Caditius, opinor, qui* CCCC. *milites duxit in montem, imo in mortem, per medios hoſtium cuneos. Agellius, & Florus in primo bello Punico, etſi alius aliter virum appellat.*

18. Grande componitur.] *Meus*, componit.

19. Ne Python quidem.] *Meus, & quidam*, Nephitio: *ex quo ingenioſe P. Faber*, ne Pythio: *quaſi dicat, nec Apollo ille, qui Pythonem occidit, hanc laſerit. Sed profecto audacius & elatius hoc ſit: ac plane Eraſmo aſſentior*, ne pilo quidem. *Creſcit enim oratio, Non ſagitta, non funda lapides, non pili vehementior ictus potuit, ſed tormenta denique occiderunt.*

20. Molaribus demum fracta.] *Quos balliſta intorquebant. Valerium vide lib. primo, Oroſium, Agellium, Plinium.*

MVRETVS.

MAle mihi eſſe malo quam molliter] *Liber Siculus*, male tibi, *quod verius puto.*

Hoc dicunt, malus eſt.] *Ita veteres libri, quibus vſus ſum, non, vt alij*, mollis.

Vtraque res letalis eſt,] *alij* deteſtabilis. *Secutus ſum librum Conſtantini.*

Hic eſt enim Brutus,] *Ad D. Brutum hæc pertinere arbitror. qui, vt ait Velleius fugiens in hoſpitiis cuiuſdam nobilis viri, nomine Capeni, domo, ab ijs quos miſerat Antonius, iugulatus eſt. ad M. quidem Brutum pertinere nullo modo poſſunt.*

Multorum ingenijs.] *Plato quoque lib. 3. de rep. grauiter reprehendit poetas, quod talibus commentis mortem, ſatis ſuapte ſpote terribilem: terribiliorem etiam effecerint.*

Tu ne cede malis, ſed contra audentior ito.] *Addiderant hemeſtichium*, Quam tua te fortuna ſinet. *Sed hoc neque apud Virgilium, neque in veteribus Senecæ libris legitur, & plane ineptum eſt.*

PINCIANVS.

NVnc ſi excipe.] *Fidelius in quodam antiquo exemplari*, Nunc ſi accipe.

Inſuperabili loco ſtat animus,] *Scribe*, in inſuperabili loco ſtat animus, *ex vetere lectione.*

Laudatur non exilium, ſed qui hoc non doluit.] *Scribendum*, laudatur non exilium, ſed is qui patienter tulit, *ex eadem. Sunt tamen exemplaria, in quibus legitur*: Laudatur non exilium, ſed qui non doluit quamuis iſſet: *pro quo fortaſſe reponendum*, ſed qui non doluit cum exulaſſet.

Sed etiam cum perſuaſeris iſtas fabulas eſſe,] *Scribe* iſta, *non* iſtas, *ex exemplari correcto & priſco, & paulo ante* territat. *non* terreat, *habet vetus lectio.*

Et ab re ſuſpecta ac periculoſa fugiat.] *Malim legeres* fuget, *quam* fugiat.

Non ibis audacior, ſi mala illa eſſe credideris.] *Scribe*, audentior, *non* audacior. *repetit enim Virgilianum verbum, ſic etiam agnoſcente vetere lectione.*

Nec victoriam ſperant, nec reditum.] *Scribe* ſperantes, *non* ſperant, *ex caſtig. codice, in quo etiam* funditus *legitur paulo poſt, non* futurus.

Ne Python quidem vulnerabilis erat,] *Scribendum cenſeo*, nec Python quidem inuulnerabilis erat. *etſi arbitror hæc verba, Senecæ non eſſe, ſed ſtudioſi, Senecæ verba refellentis, exemplo Pythonis, qui fuerat ab Apolline ſagittis confectus. Quæ verba poſtea, per errorem à librarijs in ordinem contextus tracta fuerunt.*

ERASMVS.

NE Python quidem.] *Hæc verba non congruunt ſententiæ. legendum videtur*, ne pilo quidem; *aut*, ne pilis quidem: *vt intelligas, poſt ſagittas & fundas adhibita pila.*

OPSOPOEVS.

M*ſſ. in ſecunda perſona*, & cum dicis.

M. ſſ. Qui cum periturus mortis moras quæreret.

Modius epiſt. 120. Membranæ duabus dictionibus in vnam contractis legunt, vna littera leuiter immutata: vides ipſam mortem, &c. *& ita è noſtris Ambianus codex.*

Idem ibidem: In margine erat, His obſeruantibus. *vnde non difficile erat, etſi libri nulli monerent, facere*, His obſeruantibus: *quod valet* in oculos animumque incurrentibus. *Hactenus Modius. Mox m. ſſ. duo* offundit *exhibent pro* infudit.

In omnibus m. ſſ. quos contuli, & Virgilij exemplaribus quæ inſpexi, inuenitur hoc hemiſtichium, Quam tua te fortuna ſinat. *vt mirer Muretum, qui id ne quidem apud Virgilium extare in ſuis notis ſcriptum reliquit.*

Perperam proceſſerunt: *m. ſſ. recte* promiſerunt, *vidit Modius epiſt. 120. notatum eſt in annotationibus ad Senecam rhetorem. Comprobat Sabini venuſtus iocus apud Senecam patrem, ſuaſoria* 11. Ego illi ad prandium promiſiſſem, ad cœnam renuntiaſſem.

M. ſſ. & cetera editiones vno verbo auctius, Ire commilitones illo neceſſe eſt, vnde redire non eſt neceſſe, *& ſtatim*, circumſcriptiones veſtræ, *non* noſtræ.

Modius epiſt. 116. totum locum ex Herbipolenſi ſcripto codice ita legit: Serpentem illam in Africa ſæuam, & Romanis legionibus bello ipſo terribiliorem, fruſtra ſagittis fundiſque petierunt, ne pilo quidem vulnerabilis erat, &c. *vſus ſagittarum & fundarum eminus, pili cominus. quodque hic libri meliores ſexum mutant in ſerpente, alibi quoque notaui hiſtoricos*, anguis ſerpentis, *& ſimilium vocibus lubentius femininum genus tribuere, contra quam poëtæ facere ſolent, apud quos frequentius maſculino reperiuntur. Hæc Modius. Atque poſterius certum reddunt libri & exempla Senecæ epiſtola quadrageſima ſecunda*: Tuto ſerpens peſtifera tractatur. *& li. 1. de clementia.* Serpentes paruulæ fallunt &c. *poſterius vero incertum. nullibi enim* pilo, *ſed vt* Pithio, *vel* Phithio, *vel* Phytio.

M. ſſ. tres Progymmaſias. *quod facile tranſit in* Progymnaſtas. *Vt legendum docuit Muretus.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

TIment mortem.] *v.c.* morti.

In inſuperabili loco ſtat.] *Particula*, in, *abeſt optimè à v.c. Iureti.*

Contra quam.] *v.c.* quam contra.

Zeno noſter.] *v.c.* Zenon, *vt alibi ſæpe. Sic idem v.c ſolet ſcribere*, Platon, *pro quo vulgo* Plato, *Iur.*

Poſt hoc non dubitabo.] *v.c.* Poſthac, *qua voce non ſemel vtitur, vt ſup. epiſt.* 78. vis tu poſthoc dolorem deridere? *Idem lib. 1. de Clem. c. 9.* poſthoc detulit vltra. *ſic enim ibi quidam v. c. Et lib. de conſol. ad Alb. cap. vlt.* poſt hoc nemo miratur *Iur.*

Habuit decus.] *v.c. Iureti*, edecus. *Et cogitandum eſt, num veteres tales ſyllabas addiderint dictionibus, vt illarum vis augeretur.*

Nobis infundit longa.] *v.c.* offundit.

Totum Reip. bellum.] *v.c.* totum Romani populi bellum.

Thermopylarum anguſtijs.] *Tacere nec poſſum, nec debeo, varietatem ſcripturæ quam reperi in optimo v.c.* Thermopilatrij anguſtijs. *vox quidem rara, ſed quæ proba videtur, & digna quæ iam nunc primum reſtituatur. Iuretus.*

Quem erectiorem poſſunt.] *v. c.* exercitiorem: *ſed nihil muto, nam illa prior dictio frequens eſt auctori, vt cum dicit*, magnifica & erecta, *Epiſt.* 41. excelſum & erectum, *Epiſt.* 45. grandis & erectus, *Ep.* 46. *ita enim ibi quidam v.c. Et lib. 2. de Clem. c. 1.* Vegeta atque erecta. *Iuretus.*

Qua oratione hunc.] *v.c.* ratione.

Ne Python quidem vulnerabilis erat.] *Varie hic locus concipitur, & faceſſit negotium eruditis. Mihi valde arridet ſcriptura v.c. ne* Pythio: *vult enim indicare hyperbolica quadam figura tantum fuiſſe laboris in confodiendo iſto ſerpente Africæ, vt ne quidem ipſe Deus Pythius, ſi affuiſſet, ſuis ſagittis vulnerare potuiſſet. Nota fabula ſerpentis Pythonis. Itaque iam confirmatur coniectura magni viri P. Fabri, qui monuerat reponendum*, ne Pythio. *hæc Iuretus.*

Et aduerſus mortem tu tam minuta iacularis?] *Non diſplicet lectio v. c.* & aduerſus mortem totam minuta iacularis? *Iuretus.*

Digitized by Google

ARGVMENTVM I. LIPSI.

VIVENDVM, vt coram Deo inſpectore & arbitro. Adiungit de ſua tunc vita, temperantia, vigilantia. Iterum (vt priore epiſtola) contra ψιχολόγων, *& qui minutis ſermonibus aut cauillis Sapientiam eneruant. Docet ab ipſo Zenone, contra ebrietatem diſſerente. Atqui fortius clariuſque agendum: & exemplum præbet, & vitium illud damnat. Bona.*

EPIST. LXXXIII.

SINGVLOS dies tibi meos, & quidem totos, indicari iubes. Bene de me iudicas, ſi nihil eſſe in illis putas, quod abſcondam. Sic certe viuendum eſt, tamquam in conſpectu viuamus: ſic cogitandum, tamquam aliquis in pectus intimum inſpicere poſſit: & poteſt. Quid enim prodeſt ab homine aliquid eſſe ſecretum? 1 nihil Deo clauſum eſt. Intereſt animis noſtris, & cogitationibus medijs interuenit. Sic interuenit dico, 2 tanquam aliquando diſcedat. Faciam ergo quod iubes, & quid agam, & quo ordine, libenter tibi ſcribam. Obſeruabo me protinus: & quod eſt vtiliſſimum, diem meum recognoſcam. Hoc nos peſſimos facit, quod nemo vitam ſuam reſpicit. Quid facturi ſimus, cogitamus, & id raro. quid fecerimus, non cogitamus, atqui conſilium futuri ex præterito venit. Hodiernus dies ſolidus eſt. nemo ex illo quidquam mihi eripuit: totus inter ſtratum lectionemque diuiſus eſt. Minimum exercitationi corporis datum: & hoc nomine ago gratias ſenectuti. non magno mihi conſtat: cum me moui, laſſus ſum. Hic autem exercitationis, etiam fortiſſimis, finis eſt. 3 Progymnaſtas meos quæris? vnus mihi ſufficit 4 Earinus, puer (vt ſcis) amabilis: ſed mutabitur. Iam aliquem teneriorem quæro. Hic quidem ait, nos eamdem criſim habere, quia vtrique 5 dentes cadunt: ſed iam vix illum aſſequor currentem, & intra pauciſſimos dies non potero. vide quid exercitatio quotidiana proficiat. Cito magnum interuallum fit, inter duos itinere diuerſo euntes. eodem tempore ille aſcendit, ego deſcendo: nec ignoras, quanto ex his velocius alterum fiat. Mentitus ſum. iam enim ætas noſtra non deſcendit, ſed cadit. Quomodo tamen hodiernum certamen nobis ceſſerit, quæris? quod raro curſoribus euenit, 6 Hieran fecimus. Ab hac fatigatione magis, quam exercitatione, in frigidam deſcendi. hoc apud me vocatur parum calda. Ille tantus 7 Pſychrolutes, qui Kalendis Ianuarijs 8 in Euripum ſaltabam, 9 qui anno nouo quemadmodum legere, ſcribere, dicere aliquid, ſic auſpicabar 10 in Virginem deſilire: primum 11 ad Tiberim transtuli caſtra: deinde 12 ad hoc ſolium, quod cum fortiſſimus ſum, & omnia bona fide fiunt, ſol temperat. 13 non multum mihi ad balneum ſupereſt. 14 Panis deinde ſiccus, & 15 ſine menſa prandium: poſt quod non ſunt lauandæ manus. Dormio minimum. conſuetudinem meam noſti: breuiſſimo ſomno vtor, & 16 quaſi interiungo. Satis eſt mihi, vigilare deſijſſe. aliquando dormiſſe me ſcio, aliquando ſuſpicor. Ecce Circenſium obſtrepit clamor: ſubita aliqua & vniuerſa voce feriuntur aures meæ. nec cogitationem meam excutiunt, nec interrumpunt quidem. Fremitum patientiſſime fero: multæ voces, & in vnum confuſæ, pro fluctu mihi ſunt, aut vento ſiluam verberante, & ceteris ſine intellectu ſonantibus. Quid ergo eſt? hunc cui animum adiecerim, dicam. Supereſt ex heſterno mihi cogitatio, quid ſibi voluerint prudentiſſimi viri, qui rerum maximarum probationes leuiſſimas & perplexas fecerunt: quæ vt ſint veræ, mendacio tamen ſimiles ſunt. Vult nos ab ebrietate deterrere Zeno, vir maximus, huius ſectæ fortiſſimæ ac ſanctiſſimæ conditor. Audi ergo quemadmodum colligat, virum bonum non futurum ebrium. Ebrio ſecretum ſermonem nemo committit: viro autem bono committit: ergo vir bonus ebrius non erit. Quemadmodum oppoſita interrogatione ſimili derideatur, attende. Satis enim eſt, vnam ponere ex multis. Dormienti nemo ſecretum ſermonem committit: viro bono autem committit: ergo vir bonus non dormit. Quo vno modo poteſt, Poſidonius Zenonis noſtri cauſſam agit: ſed ne ſic quidem, vt exiſtimo, agi poteſt. Ait enim ebrium duobus modis dici: altero, cum aliquis vino grauis eſt, & impos ſui: altero, 17 ſi ſolet ebrius fieri, & huic obnoxius vitio eſt. Nunc à Zenone dici qui ſoleat fieri ebrius, non qui ſit. Huic autem neminem commiſſurum arcana, quæ per vinum eloqui poſſit. quod eſt falſum. Prima enim illa interrogatio cōplectitur eum qui eſt ebrius, non eum qui futurus eſt. Plurimum enim intereſſe cōcedes inter ebriun

& ebrioſum poteſt & qui ebrius eſt, tunc primum eſſe, nec habere hoc vitium: & qui ebrioſus eſt, ſæpe extra ebrietatem eſſe. Itaque id intelligo, quod ſignificari verbo iſto ſolet: præſertim cum ab homine diligentiam profeſſo ponatur, & verba examinante. Adijce nunc, quod ſi hoc intellexit Zeno, & nos intelligere voluit, ambiguitate verbi quæſiuit locum fraudi: quod faciendum non eſt, vbi veritas quæritur. Sed ſane hoc ſenſerit: quod ſequitur, falſum eſt, ei qui ſoleat ebrius fieri, non committi ſermonem ſecretum. Cogita enim quam multis militibus, non ſemper ſobrijs, & imperator, & tribunus, & centurio, tacenda mandauerit. De illa C. Cæſaris cæde, illius dico qui ſuperato Pompeio rempub. tenuit tam creditum eſt Tillio Cimbro, quam C. Caſſio. Caſſius tota vita aquam bibit: Tillius Cimber & nimius erat in vino, 18 & ſcordalus. In hanc rem iocatus eſt ipſe: *Ego,* inquit, 19 *quemquam feram, qui vinum ferre non poſſum?* Sibi quiſque nunc nominet eos, quibus ſcit & vinum male credi, & ſermonem bene. Vnum tamen exemplum quod occurrit mihi, referam, ne intercidat. Inſtruenda eſt enim vita exemplis illuſtribus. non ſemper confugiamus ad vetera. 20 L. Piſo, vrbis cuſtos, ebrius 21 ex quo ſemel factus eſt, fuit. maiorem partem noctis in conuiuio exigebat: vſq; in horam ſextam fere dormiebat: hoc erat eius matutinum. Officium tamen ſuum, quo tutela vrbis continebatur, diligentiſſime adminiſtrauit. Huic & diuus Auguſtus dedit ſecreta mandata, cum illum 22 præponeret Thraciæ, quam perdomuit: & Tiberius proficiſcens in Campaniam, cum multa in vrbe & ſuſpecta relinqueret & inuiſa. 23 Puto quia illi bene ceſſerat Piſonis ebrietas, poſtea 24 Coſſum fecit vrbis præfectum, virum grauem, moderatum, ſed merſum vino, & madentem: adeo, vt ex ſenatu aliquando, in quem è conuiuio venerat, oppreſſus inexcitabili ſomno, tolleretur. Huic tamen Tiberius multa ſua manu ſcripſit, quæ committenda ne miniſtris quidem ſuis iudicabat. Nullum Coſſo aut priuatum ſecretum, aut publicum elapſum eſt. Itaque declamationes iſtas de medio remoueamus: Non eſt animus in ſua poteſtate, ebrietate deuinctus. Quemadmodum muſto dolia ipſa rumpuntur, & omne quod in imo iacet, in ſummam partem vis caloris ejectat: ſic vino exæſtuante, quidquid in imo iacet abditum, effertur, & prodit in medium. Onerati mero, quemadmodum non continent cibum, vino redundante, ita ne ſecretum quidem: quod ſuum alienumq; eſt, pariter effundunt. Sed quamuis hoc ſoleat accidere, ita & illud ſolet, vt cum his quos ſcimus libentius bibere, 25 de rebus neceſſarijs deliberemus. Falſum eſt ergo hoc, quod patrocinij loco ponitur, ei qui ſoleat ebrius fieri, 26 non dari tacitum. Quanto ſatius eſt aperte accuſare ebrietatem, & vitia eius exponere? quæ etiam tolerabilis homo vitauerit, nedũ perfectus ac ſapiens. cui ſatis eſt ſitim exſtinguere: qui etiam ſi quando orta eſt hilaritas, aliena cauſſa producta longius, tamen citra ebrietatem reſiſtit. Nam de illo videbimus, 27 an ſapientis animus nimio vino turbetur, & faciat ebrijs ſolita. Interim ſi hoc colligere vis, virum bonum non debere ebrium fieri, cur ſyllogiſmis agis? dic quam turpe ſit, plus ſibi ingerere quam capiat, & ſtomachi ſui non noſſe menſuram: quam multa ebrij faciant, quibus ſobrij erubeſcant: nihil aliud eſſe ebrietatem, quam voluntariam inſaniã. Extende in plures dies illum ebrij habitum: numquid de furore dubitabis? nunc quoque non eſt minor, ſed breuior. Refer Alexandri Macedonis exemplum, qui Clitum cariſſimum ſibi ac fideliſſimum inter epulas transfodit: & intellecto facinore, mori voluit, 28 certe debuit. Omne vitium ebrietas, & incendit, & detegit: obſtantem malis conatibus verecundiam remouet. Plures enim pudore peccandi, quam bona voluntate, prohibitis abſtinent. Vbi poſſedit animum nimia vis vini, quidquid mali latebat, emergit. Non facit ebrietas vitia, ſed protrahit. tunc libidinoſus ne cubiculum quidem exſpectat, ſed cupiditatibus ſuis quantum petierint, ſine dilatione permittit: tunc impudicus morbum profitetur ac publicat: tunc petulans non linguam, non manum continet. Creſcit inſolenti ſuperbia, crudelitas ſæuo, malignitas liuido omne vitium 29 detegitur & prodit. Adijce illam ignorationem ſui, dubia & parum explanata verba, incertos oculos, gradum errantem, vertiginem capitis, recta ipſa mobilia velut aliquo turbine circumagente totam domum: ſtomachi tormenta, cum efferueſcit merum, ac viſcera ipſa diſtendit. Tunc tamen vtcumque tolerabile eſt, dum illi vis ſua eſt: quid cum ſomno vitiatur, & quæ ebrietas fuit, cruditas facta eſt? Cogita quas clades ediderit publica ebrietas. Hæc acerrimas gentes, bellicoſaſque, hoſtibus tradidit: hæc multorum annorum pertinaci bello defenſa mœnia patefecit: hæc contumaciſſimos, & iugum recuſantes, in alienum egit arbitrium: hæc inuictos acie mero domuit Alexandrum, cuius modo feci mentionem, tot itinera, tot prælia, tot hiemes, per quas, victa temporum locorumque difficultate, tranſierat, tot flumina ex ignoto cadentia,

Digitized by Google

tot maria tutum dimiſerunt: intempeſtantia bibendi, & ille 30 Herculaneus ac fatalis ſcyphus condidit. Quæ gloria eſt, capere multum? Cum penes te palma fuerit, & propinationes tuas ſtrati ſumno ac vomitantes recuſauerint, cum ſuperſtes toti conuiuio fueris, cum omnes viceris virtute magnifica, & nemo tam vini capax fuerit; vinceris à dolio. M. Antonium, magnum virum & ingenij nobilis, quæ alia res perdidit, & in externos mores ac vitia non Romana traiecit, quam ebrietas, 31 nec minor vino Cleopatræ amor? Hæc illum res hoſtem reipublicæ, hæc hoſtibus ſuis imparem reddidit, hæc crudelem fecit, cum 32 capita principum ciuitatis cœnanti referrentur, cum inter appáratiſſimas epulas luxuſque regales ora ac manus proſcriptorum recognoſceret, cum vino grauis, ſitiret tamen ſanguinem. 33 Intollerabile erat quod ebrius faciebat, etiam ſi ſobrius faceret: quanto intollerabilius, quod hæc in ipſa ebrietate faciebat? Fere vinolentiam crudelitas ſequitur. 34 violatur enim exaſperaturque ſanitas mentis. Quemadmodum difficiles faciunt oculos diutini morbi, etiam ad minimam radij ſolis offenſionem: ita ebrietates continuæ efferant animos. Nam cum ſæpe apud ſe non ſint, 35 conſuetudine inſaniæ durata vitia, vino concepta, etiam ſine illo valent. Dic ergo, quare ſapiens non debeat ebrius fieri. Deformitatem rei & importunitatem oſtende rebus, non verbis: quod facillimum eſt. Proba iſtas, quę voluptates vocantur, vbi tranſcenderint modum, pœnas eſſe. Nam ſi illud argumentaberis, 36 ſapientem multo vino inebriari, & retinere rectum tenorem, etiam ſi temulentus ſit: licet colligas, nec veneno poto moriturum, 37 nec ſopore ſumpto dormiturum, nec elleboro accepto quidquid in viſceribus hęrebit, 38 eiecturum, deiecturumque. Sed ſi tentantur pedes, lingua non conſtat: quid eſt, quare illum exiſtimes in parte ſobrium eſſe, in parte ebrium?

IVSTVS LIPSIVS.

1. Nihil Deo cluſum eſt.] *Efficax & pium dogma! quod Epictetus aliquoties inculcat. vt lib. II. Differt cap.* VIII. Dei ſtatua aut ſimulacro præſente, non auſis tale aliquid facere, qualia facis: ipſo autem Deo intrinſecus præſente, & omnia inſpiciente & audiente, non verecundaris hæc cogitare, hæc agere, ô ignare naturæ tuæ, & Dijs infeſte? *Iterum lib.* I. *cap.* 14. *cum præmiſiſſet Deum omnia intueri, omnibus adeſſe, magis quam Solem*: tamen, *inquit*, etiam cuſtodem cuique noſtrum addidit, & Genium curatorem. Cum igitur fores obduxeris, & tenebras intus feceris, ne ſuccurrat dicere, Solus ſum: non enim es: ſed Deus intus eſt, & Genius noſter, intus eſt. quibus quid opus illato lumine, vt videant quid facias? *Ille autem Genius, eſt habitans in nobis Deus, vt Seneca hic ſenſit: etſi de adſiſtente etiam capias vere.*

2. Tamquam aliquando diſcedat.] *Atqui non diſcedit: & dictum ſic excuſat. pro hoc ſenſu, melius interrogatione afferri.*

3. Progemnaſtas meos.] *Habebant priuatim iſtos, velut* Præexercitores, *qui docebant & ducebant.*

4. Earinus puer.] *Quaſi vernus & floridus: & tali nomine deliciæ etiam Domitiani. Tamen meus & plures ſcripti,* Farius. *quaſi à Faro & Ægyptio puer, vnde lepidi & amœni.*

5. Dentes cadunt.] *Supra Epiſt.* XII.

6. Hieran fecimus.] *Admota adhuc magis lux his verbis, quam illata. Fallor, aut vnus Polybij locus, eſt qui faciat, cum ſcribit libro* I. *de Pœnis & Romanis,* diu illos in Sicilia decertaſſe, neque malis victos, vt Fabius ait deſtitiſſe: ſed tantum, *inquit*, ὡς ἂν ἀπαθεῖς καὶ ἀήττητοί τινες ἄνδρες ἱερὸν ἐποιήσαντο στέφανον· velut indefeſſi & inuicti viri atque athletæ, ſacram coronam fecere. *Plane. quod hic noſter, dicit: eos paria feciſſe in certamine & vtrumque coronam demeruiſſe. neque cepiſſe. Credo enim moris fuiſſe, vt in victoria ambigua, & cum pares in meta: Deo corona ſacraretur, ideoque prouerbium.* ἱερὰν ποιεῖν, *nempe* τὸν στέφανον: *Quod noſter dixit,* ἱερὰν, *ad* coronam *adſpectans. Ita arbitror. alij ad* lineam ſacram *referunt, quæ (vt aiunt) in medio Stadio: vel in luſu calculorum. Aiunt, parum probant, aut huc aptant. Adde tamen ſi lubet, notata mihi epiſt.* XLIX.

7. Pſychrolutes.] *Hoc ſe nomine ſupra decorat, & iactat, epiſt.* LIII. *Idem de ſe Horatius* I. *epiſt.* XV.

——gelida cum perluor vnda
Per medium frigus.

8. In Euripum ſaltabam.] *Qui hortis & prætorijs, ex more erant. Foſſæ, & incilia cum aquis.*

9. Qui anno nouo.] *Moris, vt Kalendis Ianuarij quiſque artes ſuas aut opificia delibaret, auſpicij cauſa. Ita ego, inquit, tunc ſolenniter in frigidam deſiliebam. De more, videſis quæ ſcripſi ad Annalem Taciti* IV. *in verba* Druſum auſpicandi gratia tribunal ingreſſum.

10. In Virginem deſilire.] *Hanc ſignate nominat, quia frigida cumprimis: & ideo appetita Pſychrolutis. Martialis.*

Virgine vis ſola lotus abire domum.

Alibi, crudam Virginem *dicit.*

11. Ad Tiberim.] *Qui mitior Virgine, & egelidior.*

12. Ad hunc ſolium.] *Qui domi nunc vtor, aqua à Sole, ſi non ab igne, temperata.*

13. Non multum mihi ad balneum.] *Quo gloriatur in omnem vitam ſe abſtinuiſſe, epiſt.* CVIII.

14. Panis deinde ſiccus.] *Sine obſonio.*

15. Sine menſa prandium.] *Quod ſtans, & de manu ſumebat.*

16. Quaſi interiungo.] *Ita meliores libri, & eſt honeſta traductio ab aurigis. Vide de tranquil. cap.* XV. *Alij tamen,* interuigilio, *legunt & tuentur: faciant, in re coimus.*

17. Si ſolet ebrius fieri.] *Ita. ſi Græce* μέθυσον *dixit. in vtrumque ea vox valet. At vix Latinis: &* μεθυστικὸς *ſiue qui ſolet & gaudet,* Ebrioſus *dicitur.*

18. Et ſcordalus.] *Dixi epiſt.* LVI.

19. Quemquam feram.] *Supra me dominum. nempe Cæſarem.*

20. L. Piſo vrbis cuſtos.] *De quo Tacitus* VI. *Annalium, atque ego ibi: Suetonius Tiberij cap.* XLII.

21. Ex quo ſemel factus eſt.] *Ita ſcripti meliores.*

ſi recte; ſenſum puto, Poſt vnam illam ebrietatem, qua Præfectum vrbis fecit, placuit ſemper eſſe ebrium. vel etiam, Cum ſemel in die ebrius: ſemper erat, non deſiſtebat.

22. Præponeret Thraciæ.] *Hæc in Tacito, & meo Commentaria.*

23. Puto quia bene.] *Seiungenda à prioribus vt diſtinxi. non enim Coſſum præfecit iens in Campaniā Tiberius, ſed quinquennio circiter poſt, quod ex Annalibus, & morte Piſonis, clarum.*

24. Coſſum fecit.] *Coſſum Cornelium Cn. F. Lentulum, qui Conſul ſub Auguſto anno* DCCLII. *an filium eius, qui ſub Tiberio Conſul* DCCLXXVIII.

25. De rebus neceſſarijs deliberemus.] *Imo conſilia tunc non liberiora tantum, ſed meliora, in quibuſdam præſertim ingenijs. de quo Plutarchum lege Quæſt. Conuiu.* VII. *cap. vlt.*

26. Non dari tacitum.] *Senſus, non mandari aut credi ſecretum. Sed phraſis inſolentior. an forte,* non nudari tacitum.

27. An ſapientis animus.] *Stoicum enim dogma eſt, Non fieri ebrium. Vide Manud.* III. *Diſſert.* XVIII.

28. Certe debuit.] *Aſſumptum eſt è vetere mea coniectura. nam libri fere,* deliuit, *aut* diruit, *quidam,* decuit. *In quibuſdam &,* eruit: *ex quo bene etiam Gruterus* meruit.

29. Detegitur & prodit.] *In meo,* detexitur, *in alijs.* taxatur: *ex quo fecerim,* laxatur: *ſcilicet remoto omni verecundiæ repagulo aut freno.*

30. Herculaneus ſcyphus.] *Ita Plutarchus, in Alexandro:* quoſdam tradere, quod ſcypho Herculis epoto, ſtatim in morbum incidiſſet. *Quis autem ille? In Athenæi* XI. *leges.* Boëoticos primum magnos quoſdam argenteos ſcyphos feciſſe, quos Herculaneos vocāt, quia Hercules in Boëotia ſit vſus. *Idem ſcriptor in* XII. *oſtendit, ſcyphum eum libatorium fuiſſe, & in extrema menſa vſurpatum. Nam* Herculem epulandi cupidiſſimum fuiſſe: ideoque apud homines, eius exemplo, morem obtinuiſſe, vt libantes nihil in calice vini relinquant. *Adde ex Niceta Choniate, de Camatero Logotheta.* magnum edonem & bibonem fuiſſe, ſuperaſſe illos, in quorum manibus amphoræ, vt calices, verſabantur, ἢ τὸ σκύφον ἦχεν ἀεὶ ἐπιδείπνιον τὸ ἡράκλειον: & habebant ſemper poſt cœnam illum ſcyphum Herculaneum.

31. Nec minor vino, Cleopatræ.] *Putarem,* vini.

32. Capita principum.] *In proſcriptione, nominatim Ciceronis.*

33. Intolerabile erat, quod.] *Concinnaui olim:* Intolerabile erat, quod ebrius fieret: quanto intolerabilius. *Et libri ſcripti ſane huc ducunt. Sententia eſt, Turpe erat illum Triumuirum & reip. curatorem palam ebrium fieri: quid talia facere? At quidam libri quia habēt.* quod ebrius faceret (*vt meus:*) *poſſis legere.* ebrius iaceret.

34. Violatur enim.] *Libri,* vilatur, villatur, *meus.* vellatur. *ex quo Pincianus* belluatur, *ingenioſe faciebat. Ego ſuſpicor,* fellatur, *amareſcit & bileſcit, à felle. quod nouitium nobis verbum; ſed & alia in Seneca.*

35. Conſuetudine inſaniæ durata.] *Liber meus & quidam.* conſuetudo. *Lego:* Nam cum ſæpe apud ſe non ſint, conſuetudo inſaniæ durat, ac vitia vino concepta etiam ſ.i. valent. *Vera eius mens, & lectio. Sæpe per ebrietatem à ſe abeunt: & vt redeant, manet conſuetudo inſaniendi, ac vini vitia ſine vino.*

36. Sapientem multo vino.] *Vide Paradoxum iſtud, in Manuduct.* III. *Diſſert.* XVIII.

37. Nec ſopore ſumpto.] *Ita vocat ſoporiferum medicamen. vt Æmilius Probus in Dione. & noſter v. de Benefic.*

38. Eiecturum deiecturumque.] *Si vox altera non ſupereſt (nec puto) accipe,* Eiecturum *ſuperne,* Deiecturum *inferne. Vis vtraque helleboro.*

MVRETVS.

PRogymnaſios.] *Liber vetus meus* Progymnaſtos. *Vtraque vox mihi æque incognita. ſed legendum* Progymnaſtas. *Ita enim à Platone & Xenophonte vocari ſyngymnaſtas, id eſt, eos qui vna cum aliquo exercentur: auctor eſt Pollux.*

Hieram fecimus.] *Ad mediam in ſtadio lineam, quæ hiera dicebatur, ambo æque feſſi peruenimus: & ita neuter vicit.*

Pſychrolutes.] *Ita vocantur, qui frigida corpus abluunt.*

Kalendis Ianuarij.] *Quo tempore frigus maxime viget. ſed Kalendis Ianuarij, quo reliquo anno facere meditabantur, id quaſi ominis cauſa delibabant, Ouidius.*

Quiſque ſuas artes ob idem delibat agendo,
Nec plus quam ſolitum teſtificatur opus.

Ad Tiberim.] *Tanquam paulo minus frigidum, quam eſt aqua Virgo.*

Interiungo.] *Ita veteres libri, nō vt vulgati,* Interuigilo: *Interiungere autem dicuntur, qui ſub meridiem equos ſoluunt, vt interquieſcant. Horatius pro eodem dicituer diuidere.*

Hoc iter ignaui diuiſimus, altius ac nos
Præcinctis vnum.

Et ab eadem metaphora Varro diem diuidere, Seneca lib. 1. de tranquillitate vitæ. Quidam medio die interiunxerunt, & in pomeridianas horas aliquid leuioris operæ diſtulerunt. *Martialis.*

Interiungere quæris ad Camœnas.

Tillio Cimbro.] *Ita plane legendum, non, vt in alijs,* Illi Cimbro.

Scordalus.] *Hic locus manifeſto confutat illatam à Turnebo huius vocis expoſitionem.*

L. Piſo.] *Suetonius in Tiberio:* Poſtea princeps in ipſa publicorum morum correctione cum Pomponio Flacco & L. Piſone noctem continuúmque biduum epulando potandóque conſumpſit: quorum alteri Syriam prouinciam, alteri præfecturam vrbis confeſtim detulit. *De Thracia ab eo domita & diligentia in cuſtodienda vrbe Velleius libro ſecundo:* Atrox in Thracia bellum ortum, omnibus eius gentis nationibus in arma accenſis. L. Piſonis, quem hodiéque diligentiſſimum atque eundem leniſſimum ſecuritatis vrbanæ cuſtodem habemus, virtus compreſſit.

Certe debuit.] *Male in alijs* eruit.

PINCIANVS.

SIc interuenit dico, non tanquam aliquando diſcedat.] *Tolle negationem,* non *ex vetere lectione.*

Breuiſſimo ſomno vtor, & quaſi interuigilo.] *Eadem* interiungo *habet rectiſſime, non* interuigilo.

Sed ſane ſi hoc ſenſerit:] *Verbum* ſi *delendum, ex eadem.*

Tam creditum eſt illi Cymbro,] *Corrige,* tam creditum eſt Tullio Cymbro, *ex exemplari Franciſcano, & ex ipſo Seneca paulo poſt, prætereaque Suetonio, Appiano, Plutarcho, & alijs.*

Ebrius ex quo ſemel factus fuit.] *Codices correcti*

ebrius, ex quo ſemel factus eſt, fuit.

Extende in plures dies illum ebrij habitum.] *In quibuſdam exemplaribus verbum* dies *deſideratur, in quibuſdam pro eo* vires *ſuſtitutum leges.*

Et intellecto facinore, mori voluit. Certe eruit omne vitium ebrietas, & incendit, & detegit.] *Verba illa,* Certe eruit, *aliter habentur in vetere lectione. Quædam exemplaria,* Certe diruit, *Exemplar diuæ Mariæ,* Certe deliuit. *quæ lectio propius ad veritatem accedit. Scribendum enim puto per minorem, vt legatur coniunctim ad ſuperiora,* certe delituit: *& referatur ad Alexandrum, qui occiſo Clito, conſpectum hominum veritus, domi ſe multos dies continuit, ad confirmandum pudorem: autore Curtio.*

Vallatur enim, exaſperaturque ſanitas mentis.] *Exemplaria quædam* vallatur *agnoſcunt: vt habent impreſſi codices. Alia,* villatur. *Alia,* violatur, *Codex diuæ Mariæ Salmenticenſ.* bellatur, *vt fere adducar, legi poſſe* belluatur, *hoc eſt in belluæ naturam tranſit.*

Nam cum ſæpe apud ſe non ſunt, conſuetudine inſaniæ durata,] *Corrige,* Nam cum ſæpe apud ſe non ſint, vbi conſuetudo inſaniæ durata eſt, *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

ERASMVS.

Hieram fecimus.] *Apparet vehementiſſimum ac laborioſiſſimum curſum fuiſſe dictum* ἱερὸν, *vt ſubaudias* δρόμον: *quemadmodum & nautæ dicunt* ſacram anchoram: *& medici* ſacram doſin, ἱερὰν πικράν.

Nec ſopore ſumpto dormiturum.] *Ex exemplari feliciore repoſuimus* opio. *Opium enim copioſius ſumptum, lethalem affert ſomnum.*

OSOPOEVS.

Non diſpliceret perperas *ex Ambiano codice, ſi ceteri aſſentirent.* Perperos *interpretatur Nonius, indoctos ſtultos, rudeis & inſulſos.*

De hoc deridendi genere vide iuris conſultiſſimum Cuiacium lib. 17. Obſeruationum capite trigeſimo nono.

Optimus m.ſſ. cum vulgatis, & nos intelligere voluit. ceteri. noluit. *Optime (ſcribit Modius epiſt. 96. Nouantiq.) in poſterum enim eſt intelligi ita velle, vt verborum ambiguitate deceptos ex iiſdem refellere queant. notum olim artificium vati Delphico, & quot erant alibi vſquam tum.*

Pinciani, & duo Pateani exemplaria, ebrius ex quo ſemel factus eſt, fuit, *id eſt, (vt explicat Lipſius comment. ad 6. Annal. Taciti) poſt vnam illam ebrietatem, quæ tam bene ceſſerat, & cuius pretium præfecturam ipſam habebat, vt Plinius ſcribit lib. 14. nat. hiſt. cap. vltimo, & Suetonius Tib. cap. 42. ſemper placuit ei eſſe ebrium.*

M. ſſ. ſi quando hortata eſt hilaritas.

Iidem, illum ebrij habitum.

Scripta & impreſſa antehac exemplaria, ſed protrahit.

Lipſius Electorum 1. capite decimo ſexto: Hæc nulli rei, quæ emendo, Intolerabile erat quod ebrius fiebat: quanto intolerabilius, quod hæc ipſa in ebrietate faciebat? *Pr... mihi vnicus liber, in quo veſtigium non eſt peſſimarum vocum quas eieci. Sententia patet. Intolerabilis, in Antonio, & in Triumuiro reip. conſtituendæ, ebrietas: quãto intolerabilior in ebrietate crudelitas? Hæc Lipſius, cuius emendationem comprobant nunc tres m. ſſ.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

Farinus puer.] *v. c. Iureti.* Faruius, *alij codices aliter.*

Itinere diuerſo euntes.] *Vox* itinere, *plane deeſt in v. c. recte, nam,* diuerſo, *aduerbialiter poſuit. Id non ſatis obſeruatum fecit, vt gloſſographi addita dictione locum interpolarint. Iuretus.*

Auſpicabar in Virginem deſilire.] *Aquam quæ Romæ influeret omnium fere frigidiſſimam,* virginem *appellatam probatur ex Frontino lib. 1. de Aquæductibus.* Virgo appellata eſt quod quærentibus aquam militibus, puella virguncula venas quaſdam monſtrauit, quas ſecuti qui foderunt, ingentem aquæ modum inuenerunt: *de eadem alia multa Plinius lib. 31. ca. 3. Marlianus lib. 5. ca. 5. vrbis Romæ Topograph. Fabricius in Roma & alij plerique.*

Et quaſi interiungo] *vera lectio, confirmata fide omnium membranarum: ſic Martialis lib. 3. Epiſt. 67.* Exarſitque dies & hora laſſos Interiungit equos meridiana. *Iuretus.*

Quemadmodum difficiles faciunt oculos.] *v. c.* quemadmodum afficiunt oculos.

Nec opio ſumpto.] *Spuria lectio eſt, & rectiſſime noſter v. c.* nec ſopore ſumpto. *Confirmat idem Seneca lib. 5. de benef. cap. 13.* ſoporem cum venenum eſſe crederet, miſcuit: *ſic enim ibi vetuſti codices, cuius loco vulgati libri habent,* ſaporem, *vt etiam alij teſtati ſunt. Iuretus.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

STILVM lectionemque alternanda eſſe. Lecta autem, in ſuccum vnum vertenda, & noſtra facienda. Denique adhortatio ad Sapientiam. Bona & vtilia monita.

EPIST. LXXXIV.

ITINERA iſta quæ ſegnitiam mihi excutiunt, valetudini meæ prodeſſe iudico, & ſtudijs. Quare valetudinem adiuuent, vides: cum pigrum me, & negligentem corporis, litterarum amor faciat, aliena opera exerceor. Studijs quare proſint, indicabo. 2 A lectionibus receſſi. Sunt autem, vt exiſtimo, neceſſariæ primum, ne ſim me vno contentus: deinde, vt cum ab alijs quæſita cognouero, tum & de inuentis iudicem, & co-

Digitized by Google

gitem de inueniend[illegible]lit lectio ingenium: & ſtudio fatigatum, non ſine ſtudio tamen, reficit. Nec ſcribere tantum, nec tantum legere debemus. altera res contriſtabit, & vires exhauriet: de ſtilo dico: altera ſoluet ac diluet. Inuicem hoc illo commutandum eſt, & alterum altero temperandum: vt quidquid lectione collectum eſt, ſtilus redigat in corpus. 3 Apes (vt aiunt) debemus imitari, quæ vagantur, & flores ad mel faciendum idoneos carpunt: deinde quidquid attulere, diſponunt, ac per fauos digerunt: & vt Virgilius noſter ait,

------ liquentia mella
Stipant, & dulci diſtendunt nectare cellas.

De illis non ſatis conſtat, vtrum ſuccum ex floribus ducant, qui protinus mel ſit: an quæ collegerunt, in hunc ſaporem mixtura quadam, & proprietate ſpiritus ſui, mutent. Quibuſdam enim placet, non faciendi mellis ſcientiam eſſe illis, ſed colligendi. Aiunt inueniri apud Indos 4 mel in arundinum folijs, quod aut ros illius cæli, 5 aut ipſius arundinis humor dulcis & pinguior gignat. In noſtris quoque herbis vim eamdem, ſed minus manifeſtam & notabilem poni: quam perſequatur & contrahat animal huic rei genitum. Quidam exiſtimant, conditura & diſpoſitione in hanc qualitatem verti, quæ ex tenerrimis virentium florentiumque decerpſerint: non ſine quodam, vt ita dicam, fermento, quo in vnum diuerſa coaleſcunt. Sed ne ad aliud, quam de quo agitur, abducar, nos quoque apes debemus imitari, & quęcumque ex diuerſa lectione congeſſimus, ſeparare. melius enim diſtincta ſeruantur. Deinde adhibita ingenij noſtri cura & facultate, in vnum ſaporem varia illa libamenta confundere: vt etiam ſi apparuerit vnde ſumptum ſit, aliud tamen eſſe, quam vnde ſumptum eſt, appareat. quod in corpore noſtro videmus, ſine vlla opera noſtra, facere naturam. Alimenta quæ accepimus, quamdiu in ſua qualitate perdurant, & ſolida innatant ſtomacho, onera ſunt: at cum ex eo quod erant, mutata ſunt, tunc demum in vires & in ſanguinem tranſeunt. Idem in his, quibus aluntur ingenia, præſtemus: vt quæcumque hauſimus, non patiamur integra eſſe, ne aliena ſint. Concoquamus illa: alioquin in memoriam ibunt, non in ingenium. Aſſentiamur illis fideliter, & noſtra faciamus, vt vnum quiddam fiat ex multis: ſicut vnus numerus fit ex ſingulis, cum minores ſummas & diſſidentes computatio vna comprehendit. Hoc faciat animus noſter. omnia quibus eſt adiutus, abſcondat: ipſum tantum oſtendat, quod effecit. Etiamſi alicuius in te comparebit ſimilitudo, quem admiratio tibi altius fixerit: ſimilem eſſe te volo quomodo filium, non quomodo imaginem. Imago, res mortua eſt. Quid ergo? non intelligitur cuius imiteris orationem? cuius argumentationem? cuius ſententias? puto aliquando ne intelligi quidem poſſe, ſi magni viri. 6 nec enim omnibus, quæ ex quoque velut exemplaria traxit, formam ſuam impreſſit, & in vnitatem illam competant. Non vides quam multorum vocibus chorus conſtet? vnus tamen ex omnibus ſonus redditur. aliqua illic acuta eſt, aliqua grauis, aliqua media. accedunt viris fœminæ, interponuntur tibiæ: ſingulorum illic latent voces, omnium apparent. De choro dico, 7 quem veteres philoſophi nouerant. 8 In commiſſionibus noſtris plus cantorum eſt, quam in theatris olim ſpectatorum fuit. 9 cum omnes vias ordo canentium impleuit, & 10 cauea æneatoribus cincta eſt, & ex pulpito omne tibiarum genus organorumq; conſonuit, fit concentus ex diſſonis. Talem animum eſſe noſtrum volo, vt multæ in illo artes, multa præcepta ſint, multarum ætatum exempla, ſed in vnum conſpirata. Quomodo, inquis, hoc effici poterit? aſſidua intentione: ſi nihil egerimus, niſi ratione ſuadente. hanc ſi audire volueris, dicet tibi: Relinque iſta iamdudum, ad quæ diſcurritur. relinque diuitias, aut periculum poſſidentium, aut onus: relinque corporis atque animi voluptates: molliunt & eneruant. relinque ambitum: tumida res eſt, vana, ventoſa. nullum habet terminum tam ſolicita eſt, ne quem ante ſe videat, quam ne poſt ſe alium. laborat inuidia, & quidem duplici. Vides autem quam miſer ſit is cui inuidetur, ſi & inuidet? Intueris illas potentium domos, illa tumultuoſa, rixa ſalutantium, limina? multum habent contumeliarum, vt intres: plus, cum intraueris. Præteri iſtos gradus diuitum, & 11 magno aggeſtu ſuſpenſa veſtibula. 12 non in pręrupto tantum illic ſtabis, ſed in lubrico. Huc potius te ad ſapientiam dirige, tranquilliſſimaſq; res, & ſimul ampliſſimas, pete. Quęcumque videntur eminere in rebus humanis, quamuis puſilla ſint, & comparatione humillimorum exſtent, per difficiles tamen & arduos tramites adeuntur. Confragoſa in faſtigium dignitatis via eſt. At ſi conſcendere hunc verticem libet, cui ſe fortuna ſubmiſit: omnia quidem ſub te, quæ pro excelſiſſimis habentur, adſpicies, ſed tamen venies ad ſumma per planum.

Digitized by Google

I. LIPSIVS.

1. ALiena opera.] *Equorumqui in eſſedo vehunt, aut ſeruorum in ſella.*

2. A lectionibus receſſi.] *Imo cum quibuſdam libris*, non receſſi: *& ſequentia docent. Sequela etiam ſermonis & illatio poſtulat. Quare proſint ſtudijs? quia geſtatio legere non impedit, vel certe legentem audire. Itaque mens & aliquot ſcripti*, à lectoribus *habent*: *& ſtatim*, neceſſarij.

3. Apes, vt aiunt.] *Hæc omnia tranſcripſit Macrobius 1. Saturn. initio.*

4. Mel in arundinum folijs.] *Strabo lib.* xv. Εἴρηκε δὲ καὶ περὶ τῶν καλάμων ὅτι ποιῶσι μέλι, μελισσῶν μὴ οὐσῶν: Dicitur quod & ex arundinibus mel faciant, cum apes non habeant. *Intelligunt noſtrum iſtud* Saccharum, *Arabica voce dictum.*

5. Aut ipſius arundinis humor.] *Illa veritas eſt. Lucanus.*

Quique bibunt tenera dulces ab arundine ſuccos.

Nec coctura etiam ignota ijs fuit, ex Statio:

Et quas percoquit Ebuſia cannas.

6. Nec enim omnibus quæ.] *Turbant libri, & variant. Alij*, nec enim ex omnibus quæ ex quo velut exemplaria ſtruxit, formam: *mens*, nec enim ex omnibus quæ heco vel ex quo. *Ego faciebam*: nec enim omnibus, quæ velut exemplaria ſtruxit, ex æquo formam ſuam impreſſit, *traiectione aliqua vocum. De ſententia, vix ambigo eam eſſe. Ille magnus vir, inquit, cui ſimilem te velis, non vbique ſui ſimilis, nec eadem ſemper ſtili forma. Itaque ne poſſis quidem æqualiter referre inæqualem.*

7. Quem veteres philoſophi.] *Quid philoſophis cum choro? Mihi aut vox inſititia eſt, aut mutanda potius in* philodi. *Nam Græcis* φιλῳδοὶ, cantus amantes.

8. In commiſſionibus noſtris.] *Omnino ſic legendum: atque ita meus & meliores. Commiſſiones ludorum dici, ſatis notum eſt: & ſequentia Senecæ palam de ludis. At vidi qui pertinaciter* comeſſationes *retinẽt: quo argumento? quia in veterum conuiuijs inquiunt, cantores, & tibicines. & citharistæ. Aliud nos doceant. Illud oportebat, tanto numero, quanto ſpectatores in theatris fuiſſe. Id autem qui poteſt? & quæ cænatio ſic capax? Sequentia etiam refutant.*

9. Cum omnes vias] *Theatrorum. nam via inter cuneos, & præcinctiones. Vbique igitur (nota) ibi cantores diſpoſiti. Viæ autem quomodo ſint in triclinijs?*

10. Cauea æneatoribus.] *En, & hic theatrum. Tubicines autem ſollenniter in ludis, ad committendos, & finiendos. Vide me Satur.* 11. *cap.* XIX.

11. Magno aggeſtu ſuſpenſa eſt.] *Spoliorum aggeſtu, quæ affigi poſtibus ſolent.*

12. Non in prærupto tantum.] *Et alte ſtabis, vt cadere poſſis: & parum firmiter, vt labi.*

PINCIANVS.

ALectionibus receſſi.] *Scribe*, à lectione non receſſi. *ex codice Franciſcano. Cæteris cum impreſſis conuenit.*

Inuicem hoc illo commutandum eſt.] Commeandum. *non* commutandum. *omnis habet antiqua lectio.*

Et alterum altero temperandum.] *Maior codicum pars* reparandum *legit, non* temperandum.

Etiam ſi alicuius in te comparebit ſimilitudo.] *In correcto exemplari*, Quòd ſi alicuius, *& cætera rectius.*

Ne intelligi quidem poſſe, ſi magni viri:] *In nonnullis codicibus*, ne intelligi quidem poſſe, ſi magni viri ingenium eſt.

Nec enim omnibus quæ ex quoq; velut exemplaria traxit.] *Variant hic codices. Quidam legunt*, ex æquo, *non* ex quo. *Alij*, exemplari, *non* exemplaria. *Alij* ſtruxit *agnoſcunt, non* traxit. *Ex hac diſſonantia lectionum commodam aliquam excogitato ingenioſus lector.*

Vt vnitatem cum illa petant.] *Quædam exemplaria*, & in vnitatem illa computat.

Et cauea venatoribus cincta.] *Exemplar Facundi & Priminni non* venatoribus *legit, ſed* æneatoribus *pulcherrime.*

Quàm ne ſe poſt alium.] *Vetus lectio*. quàm ne alium poſt ſe. *Sunt tamen codices, in quibus verbum* alium *redundat.*

Si is cui inuidetur & inuidet.] *Coniunctio* ſi *ſupernacanea eſt, ex antiquo codice.*

Tranquilliſſimaſque res & ſimul ampliſſimas pete.] *Deeſt verbum* eius, tranquilliſſimaſque res eius & ſimul ampliſſimas pete, *ex vetere lectione.*

ERASMVS.

PVta aliquando ne intelligi quidẽ poſſe, ſi magni viri.] *Locus eſt deprauatus, nec ſubueniebant exẽplaria. Interim lectionẽ vtcunq; tibicine fulciemus, donec quod certum eſt, emerſerit. Opinor inuerſum ordinem, atque ita legendum.* Puto aliquando ne intelligi quidem poſſe, ſi magni viri: *vt hic ex ſuperioribus repetas argumentationem & ſententias. Deinde ſequitur*: Nec enim ex omnibus velut exemplaria traxit, ex quo formam ſuam impreſſit, vt in vnitatem illa competant. *Senſus hic eſt: Si magni viri orationem imiteris; non agnoſci cuius ſit ſententia, quam ille non collegerit ex quibuslibet, poſteaquam illis impreſſit ſuam formam, vt competant in vnitatem. Verum video tolerabilem lectionem, ſi pro*, ex quo, *legas* nec enim omnibus quæ ex quoque velut exemplaria traxit, *&c. Rurſus ſi legas* traxerit, *pro* traxit, *vt ſit ſenſus. Non omnibus impreſſit formam, quæ ex quo traxerit: hoc eſt, non addidit notam, qua liqueat, quid ex quo traxerit.* Et quare non impreſſit formam? vt illa competant in vnitatem. *In quodam exemplari, pro* traxit, *erat* ſtruxit: *tum Ennij nomen erat additum*, Magni viri Ennij.

OPSOPOEVS.

M. ſſ. Inuicem hoc & illo commeandum eſt. *Optimus codex*, nec aliena ſint. Concoquamus illa. *huic atteſtantur Modij ſcripta lectio ep. 116. Nouant.*

Nihil ſani eſt in m. ſſ. modo & inuitãtem illa competat, *modo*, & inuitatem illa competat, *modo* & in veritatem illa competat, *referentibus.*

Abeſt dictio ſonus *à tribus m. ſſ.*

Lipſius epiſtola 9. libri 3. quæſt. epiſt. Pax mi Seneca, qui credet? in vno conuiuio aliquo plus cantorũ, quàm olim ſpectatorum? impudens mendacium. Recte in manuſ. Senecæ Io. Latoni, In commiſſionibus. *& intelligit commiſſiones ludorum. patet ex ſequentibus. Quomodo hoc Pincianum fugerit, miror. Ita Lipſius. Vnus è noſtris*, commiſſionibus. *reliqui tres clare*, commiſſionibus.

Digitized by Google

GRVTERVS ET IVRETVS.

PIgrum me, & negligentem.] *Sequor quod habet v. c.* pigrum vix & neglig. *Iuretus.*

Hoc illo commutandum eſt] *v. c.* hoc & illo commeandum eſt, *& videtur vox eſſe proprior, & accommodatior ſenſui, quam illud vulgatum*, commutandum: *vt indicet ſtudioſum vti hac parte veluti quodam commeatu.* Commeatus *autem facultas eſt abeundi ad præſcriptum diem reuerſuro. Simili metaphora dixit Epiſt.* 54. à mala valetudine ſibi datum longum commeatum. *Iuretus.*

In commeſſationibus noſtris.] *Pax mi Seneca quis credet? in vno conuiuio aliquo plus cantorum, quam olim ſpectatorum? impudens mendacium. recte in m. ſſ. Io. Latomi,* In commiſſionibus, *& intelligit commiſſiones ludorum. patet ex ſequentibus. ſic Lipſius lib. 3. Epiſt. quæſt. 9.*

Et cauea æneatoribus cincta eſt.] *Nimirum in omnibus ludis, etiam ſcenicis, ſignum erat commiſſionis* tuba. æneatoreſque *hi, tubicines. ideo Apuleius* tubam terminalem *appellat, quia primitias & ludicra certaminis finiret terminaretque. Virgil.*

At tuba commiſſos medio canit aggere ludos.

Quintilianus in Gladiatore: Sonabant clangore ferali tubæ. *vide ea de re plura apud Lipſium lib. 2. Satur. ſer. c. 9.*

Et magno aggeſtu ſuſpenſa veſtibula.] *Veſtibulum locus inter fores ædium & viam, Aulo Gellio lib. 16. c. 5. Macrobio lib. 6. Saturn. cap. 8. idque pars domus lib. 1. Cod. de cuſtod. reor. l. 19. §. de veſtibulo ff. comm. diuid. Fornerius ad l. 245. de verb. ſignific.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

SOPHISMATA improbat, & à ſerijs ſtudijs ea arcet. Exempla quædam dat, ſed ad vtilia traducit, & contra Peripateticos, Sapientem vacare affectibus debere. Deinde, Beatam vitam ſibi ſufficere: vnam & æqualem eſſe, ſeu longam, ſeu breuem. Non etiam imminui ab externis, etſi mala, aut damna incurrant, & Sapientem omnibus bene vti. Bona, ſapiens. Epiſtola.

EPIST. LXXXV.

PEPERCERAM tibi, & quidquid nodoſi adhuc ſupererat, præterieram: contentus quaſi guſtum tibi dare eorum, quæ à noſtris dicuntur, vt probetur virtus ad explendam beatam vitam ſola ſatis efficax. Iubes me, quidquid eſt interrogationum, aut noſtrarum, aut ad traditionem noſtram excogitatarum, comprehendere: quod ſi facere voluero, non erit epiſtola, ſed liber. Illud toties teſtor, hoc me argumentorum genere non delectari. pudet in aciem deſcendere pro dijs hominibuſque ſuſceptam, 1 ſubula armatum. Qui prudens eſt, & temperans eſt: qui temperans eſt, & conſtans: qui conſtans eſt, & imperturbatus eſt: qui imperturbatus eſt, ſine triſtitia eſt: qui ſine triſtitia eſt, beatus eſt: ergo prudens beatus eſt, & prudentia ad beatam vitam ſatis eſt. Huic collectioni hoc modo Peripateticorum quidam reſpondent. vt imperturbatum, & conſtantem, & ſine triſtitia, ſic interpretantur, tamquam imperturbatus dicatur, qui raro perturbatur & modice, non qui numquam. Item ſine triſtitia eum dici aiunt, qui non eſt obnoxius triſtitiæ, nec frequens, nimiuſve in hoc vitio. Illud enim humanam naturam negare, alicuius animum immunem eſſe triſtitia: ſapientem non vinci mœrore, ceterum tangi: & cetera in hunc modum ſectæ ſuæ reſpondentia. 2 Non hi tollunt affectus, ſed temperant: quantulum autem ſapienti damus, ſi imbecillimis fortior eſt, & mœſtiſſimis lætior, & effrenatiſſimis moderatior, & humillimis maior? Quid ſi miretur 3 velocitatem ſuam Ladas, ad claudos debileſque reſpiciens?

> *Illa vel intactæ ſegetis per ſumma volaret*
> *Gramina, nec curſu teneras læſiſſet ariſtas,*
> *Vel mare per medium fluctu ſuſpenſa tumenti,*
> *Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.*

Hæc eſt pernicitas per ſe æſtimata, non quæ tardiſſimorum collatione laudatur. Quid ſi ſanum voces, leuiter febricitantem? non eſt bona valetudo, mediocritas morbi. Sic, inquit, ſapiens imperturbatus dicitur. 4 quomodo apyrina dicuntur, non quibus nulla ineſt duritia granorum, ſed quibus minor. Falſum eſt. Non enim diminutionem malorum in bono viro intelligo, ſed vacationem. nulla debent eſſe, non parua. Nam ſi vlla ſint, creſcent, & interim impedient. Quomodo oculos maior & perfecta ſuffuſio excæcat, ſic modica turbat. Si das aliquos affectus ſapienti, impar illis erit ratio, & velut torrente quodam auferetur: præſertim cum illi non vnum, ſed vniuerſum affectuum cœtum relinquis, cum quo colluctetur. Plus poteſt quamuis mediocrium turba, quam poſſet vnius magni violentia. Habet pecuniæ cupiditatem, ſed modicam: habet ambitionem,

tionem, ſed non concitatam: habet iracundiam, ſed placabilem: habet inconſtantiam, ſed minus vagam ac mobilem: habet libidinem, non inſaniam. Melius cum illo ageretur, qui vnum vitium integrum haberet, quam cum eo qui leuiora quidem, ſed omnia. Deinde nihil intereſt, quam magnus ſit affectus: quantuſcumque eſt, parere neſcit, conſilium non accipit. Quemadmodum rationi nullum animal obtemperat, non ferum, non domeſticum & mite; natura enim illorum eſt ſurda ſuadenti: ſic non ſequuntur, non audiunt affectus, quantulicumque ſint. Tigres, leoneſque, numquam feritatem exuunt, aliquando ſubmittunt: & cum minime exſpectaueris, exaſperatur toruitas mitigata. Numquam bona fide vitia manſueſcunt. Deinde ſi ratio proficit, ne incipient quidem affectus. ſi inuita ratione cœperint, inuita perſeuerabunt. Facilius eſt enim initia illorum prohibere, quam impetum regere. Falſa eſt itaq; iſta mediocritas & inutilis, eodemq; loco habenda, quo ſi quis diceret modice inſaniendum, modice ægrotandum. Sola virtus habet, non recipiunt animi mala, temperamentum: facilius ſuſtuleris illa, quam rexeris. Numquid dubium eſt, quin vitia mentis humanæ inueterata & dura, 5 quæ morbos vocamus, immoderata ſint: vt auaritia, vt crudelitas, vt impotentia, vt impietas? ergo immoderati ſunt & affectus: ab his enim ad illa tranſitur. Deinde ſi das aliquid iuris triſtitiæ, timori, cupiditati, ceteriſque motibus prauis, non erunt in noſtra poteſtate. Quare? quia extra nos ſunt, quibus irritantur. Itaque creſcunt, prout magnas habuerint minoreſve cauſſas, quibus concitantur. maior erit timor, ſi plus quo exterreatur, aut propius adſpexerit: acrior cupiditas, quo illam amplioris rei ſpes euocauerit. Si in noſtra poteſtate non eſt, an ſint affectus; ne illud quidem eſt, quanti ſint: ſi ipſis permiſiſti incipere, cum cauſſis ſuis creſcent, tantique erunt, quanti fient. Adijce nunc, quod iſta quantumuis exigua ſint, in maius excedunt. numquam pernicioſa ſeruant modum. Quamuis leuia initia morborum ſerpunt, & ægra corpora, minima interdum mergit acceſſio. Illud vero cuius dementiæ eſt credere, quarum rerum extra noſtrum arbitrium poſita principia ſunt, earum noſtri eſſe arbitrij terminos? Quomodo ad id finiendum ſatis valeo, ad quod prohibendum parum valui? cum facilius ſit excludere, quam admiſſa comprimere. Quidam ita diſtinxerunt, vt dicerent: Temperans ac prudens poſitione quidem mentis, & habitu tranquillus eſt, euentu non eſt. nam quantum ad habitum mentis ſuæ, non perturbatur, nec contriſtatur, nec timet: ſed multæ extrinſecus cauſſæ incidunt, quæ illi perturbationem afferant. Tale eſt quod volunt dicere: Iracundum quidem illum non eſſe, iraſci tamen aliquando: & timidum quidem non eſſe, timere tamen aliquando: id eſt, vitio timoris carere, affectu non carere. Quod ſi recipitur, vſu frequenti timor tranſit in vitium: & ira in animum admiſſa, habitum illum ira carentis animi retexit. Præterea, ſi non contemnit venientes extrinſecus cauſſas, & aliquid timet, cum fortiter eundum erit aduerſus tela, ignes, pro patria, legibus, libertate, cunctanter exibit, & animo recedente. Non cadit autem in ſapientem hæc diuerſitas mentis. Illud præterea iudico obſeruandum, ne duo quæ ſeparatim probanda ſunt, miſceamus. Per ſe enim colligitur, vnum bonum eſſe quod honeſtum: per ſe rurſus, ad vitam beatam ſatis eſſe virtutem. Si vnum bonum eſt quod honeſtum, omnes concedunt ad beatè viuendum ſufficere virtutem: è contrario non remittetur, ſi beatum ſola virtus facit, vnum bonum eſſe quod honeſtum eſt. Xenocrates & Speuſippus 6 putant beatum vel ſola virtute fieri poſſe: non tamen vnum bonum eſſe quod honeſtum eſt. Epicurus quoque iudicat, cum virtutem habeat, beatum eſſe, ſed ipſam virtutem non ſatis eſſe ad beatam vitam: quia beatum efficiat voluptas, quæ ex virtute eſt, non ipſa virtus. Inepta diſtinctio. Idem enim negat, vmquam virtutem eſſe ſine voluptate, ita ſi ei iuncta ſemper eſt, atque inſeparabilis, & ſola ſatis eſt: habet enim ſecum voluptatem, ſine qua non eſt, etiam cum ſola eſt. Illud autem abſurdum eſt, quod dicitur beatum quidem futurum vel ſola virtute; non futurum autem perfectè beatum: quod quemadmodum fieri poſſit, non reperio. Beata enim vita bonum in ſe perfectum habet, inexſuperabile: quod ſi eſt, perfectè beata eſt. Si deorum vita nihil habet maius aut melius: beata autem vita diuina eſt: nihil habet in quod amplius poſſit attolli. Præterea, ſi beata vita nullius eſt indigens, omnis beata vita perfecta eſt, eademq; eſt & beata, & beatiſſima. Numquid dubitas, quin beata vita ſummum bonum ſit? ergo ſi ſummum bonum habet, ſumme beata eſt. Quemadmodum ſummum adiectionem non recipit (quid enim ſupra ſummum erit?) ita ne beata quidem vita, quæ ſine ſummo bono non eſt. Quod ſi aliquem magis beatum induxeris, & multo magis innumerabilia diſcrimina ſummi boni facies: cum ſummum intelligam, quod ſupra ſe gradum non habet. Si eſt aliquis minus beatus quam alius, ſequitur vt hic alterius vitam beatioris magis concupiſcat quam

Digitized by Google

ſuam. beatus autem nihil ſuæ præfert. Vtrumlibet ex his incredibile eſt: aut aliquid beato reſtare, quod eſſe quam quod eſt malit: aut id illum non malle, quod illo melius eſt. Vtique enim quo prudentior eſt, hoc magis ſe ad id quod eſt optimum, extendet, & id omni modo conſequi cupiet. Quomodo autem beatus eſt, qui cupere etiamnum poteſt, imo qui debet? Dicam quid ſit, ex quo veniat hic error. Neſciunt beatam vitam vnam eſſe. in optimo illam ſtatu ponit qualitas ſua, non magnitudo. Itaque 7 in æquo eſt longa & breuis, diffuſa & anguſtior; in multa loca, multaſq; partes diſtributa, & in vnum coacta. Qui illã numero æſtimat, & menſura, & partibus; iam illi quod habet eximium, eripit. Quid autem eſt in beata vita eximium? quod plena eſt. Finis, vt puta, edendi bibendique ſatietas eſt: hic plus edit, ille minus: quid refert? vterque iam ſatur eſt. hic plus bibit, ille minus. quid refert? vterque non ſitit. Hic pluribus annis vixit, hic paucioribus: nihil intereſt ſi tam illum multi anni beatum fecerunt, quam hunc pauci. Ille quem tu minus beatum vocas, non eſt beatus: non poteſt nomen imminui. Qui fortis eſt, ſine timore eſt, qui ſine timore eſt, ſine triſtitia eſt, qui ſine triſtitia eſt, beatus eſt. Noſtrorum hæc interrogatio eſt. Aduerſus hanc ſic reſpondere conantur, falſam nos rem, & controuerſam pro confeſſa inducere, eum qui fortis eſt, ſine timore eſſe. Quid ergo? inquit. fortis imminentia mala non timebit? iſtud dementis alienatique, non fortis eſt. Ille vero, inquit, moderatiſſime timet, ſed in totum extra metum non eſt. Qui hæc dicunt, rurſus in idem reuoluuntur, vt illis virtutum loco ſint minora vitia. Nam qui timet quidem, ſed rarius & minus, non caret malitia, ſed leuiore vexatur. At enim dementem puto, qui mala imminentia non extimeſcit. Verum eſt quod dicis, ſi mala ſunt: ſed ſi ſcit mala illa non eſſe, & vnam tantum turpitudinem malum iudicat, debebit ſecure pericula adſpicere, & alijs timenda contemnere. aut ſi ſtulti & amentis eſt, mala non timere: quo quis prudentior eſt, hoc timebit magis. Vt vobis, inquit, videtur, præbebit ſe periculis fortis. Minime. non timebit illa, ſed vitabit: cautio illum decet. timor non decet. Quid ergo? inquis. mortem, vincula, ignes, alia tela fortunæ non timebit? Non: ſcit enim illa non eſſe mala, ſed videri: omnia iſta humanæ vitæ formidines putat. Deſcribe captiuitatem, verbera, catenas, egeſtatem, & membrorum lacerationes, vel per morbum, vel per iniuriam: & quidquid aliud attuleris, inter lymphaticos metus numerat. Iſta timidis timenda ſunt. An id exiſtimas malũ, ad quod aliquando noſtra ſponte veniendum eſt? Quæris quid ſit malum? Cedere his quæ mala vocantur, & illis libertatem ſuam dedere, pro qua cuncta patienda ſunt. Perit libertas niſi illa contemnimus, quæ nobis iugum imponunt. Non dubitarent quid conueniret forti viro, ſi ſcirent quid eſſet fortitudo. Non eſt enim inconſulta temeritas, nec periculorum amor, nec formidabilium appetitio: ſcientia eſt diſtinguendi quid ſit malum, & quid non ſit. Diligentiſſima in tutela ſui fortitudo eſt, & eadem patientiſſima eorum, quibus falſa ſpecies malorum eſt. Quid ergo, ſi ferrum intentatur ceruicibus viri fortis, ſi pars ſubinde alia atque alia ſuffoditur, ſi viſcera ſua in ſinu ſuo vidit, ſi ex interuallo, 8 quo magis tormenta ſentiat, repetitur, & per ſiccata viſcera recens demittitur ſanguis, non timere iſtum tu dices, non dolere? iſte vero dolet: ſenſum hominis nulla exuit virtus: ſed non timet. inuictus ex alto dolores ſuos ſpectat. Quæris quis tunc animus illi ſit? qui ęgrum amicum adhortantibus. Quod malum eſt, nocet: quod nocet, deteriorem facit: dolor & paupertas deteriorem non faciunt: ergo mala non ſunt. Falſum eſt, inquit, quod proponitur: non enim ſi quid nocet, etiam deteriorem facit. Tempeſtas & procella nocet gubernatori, non tamen illum deteriorem facit. Quidam Stoici ita aduerſus hoc reſpondent: Deteriorem fieri gubernatorem tempeſtate ac procella, quia non poſſit id quod propoſuit efficere, nec tenere curſum ſuum: deteriorem illum in arte ſua non fieri, in opere fieri. Quibus Peripateticus: Ergo, inquit, & ſapientem deteriorem faciet paupertas & dolor, & quidquid aliud tale fuerit: virtutem enim illi non eripiet, ſed opera eius impediet. Hoc recte diceretur, niſi diſſimilis eſſet gubernatoris conditio, & ſapientis. Huic enim propoſitum eſt in vita agenda, non vtique quod tentat efficere, ſed omnia recte facere: gubernatori propoſitum eſt vtique nauem in portum perducere. Artes miniſtræ ſunt: præſtare debent quod promittunt: ſapientia domina rectrixq; eſt. Artes ſeruiunt vitæ, ſapientia imperat. Ego aliter reſpondendum iudico, nec artem gubernatoris deteriorem vlla tempeſtate fieri, nec ipſam adminiſtrationem artis. Gubernator tibi non felicitatem promiſit, ſed vtilem operam, & nauis regendæ ſcientiam. hæc eò magis apparet, quò illi magis aliqua fortuita vis obſtitit. Qui hoc potuit dicere, 9 *Neptune numquam hanc nauem, niſi rectam*: arti ſatisfecit. tempeſtas non opus gubernatoris impedit, ſed ſucceſſum. Quid ergo? inquis. non nocet gubernatori ea res quæ illum tenere por-

Digitized by Google

tum vetat? quæ conatus eius irritos efficit? quæ aut refert illum, aut detinet, & exarmat? Non tamquam gubernatori, ſed tamquam nauiganti nocet. Alioquin gubernatoris artem adeo non impedit, vt oſtendat. tranquillo enim, vt aiunt, quilibet gubernator eſt. Nauigio iſta obſunt, non rectori eius, qua rector eſt. Duas perſonas habet gubernator: alteram communem cum omnibus qui eamdem conſcenderunt nauem, qua ipſe quoque vector eſt: alteram propriam, qua gubernator eſt. tempeſtas tamquam vectori nocet, non tamquam gubernatori. Deinde gubernatoris ars alienum bonum eſt; ad eos quos vehit, pertinet: quomodo medici ars ad eos quos curat: ſapientia commune bonum eſt, & eorum cum quibus viuit, & proprium ipſius. Itaque gubernatori fortaſſe nocetur, cuius miniſterium alijs promiſſum tempeſtate impeditur: ſapienti non nocetur à paupertate, non à dolore, non ab alijs tempeſtatibus vitæ. Non enim prohibentur opera eius omnia, ſed tantum ad alios pertinentia: ipſe ſemper in actu eſt, non in effectu. tunc maximus, cum illi fortuna ſe oppoſuit: tunc ipſius ſapientiæ negotium agit, quam diximus & alienum bonum eſſe, & ſuum. Præterea, ne alijs quidem tunc prodeſſe prohibetur, cum illum aliquæ neceſſitates premunt. Propter paupertatem 10 prohibetur docere, quemadmodum tractanda reſpublica ſit: at illud docet, quemadmodum tractanda ſit paupertas. per totam vitam opus eius extenditur. Ita nulla fortuna, nulla res, actus ſapientis excludit. Id enim ipſum agit, quo alia agere prohibetur. Ad vtroſque caſus aptus eſt: bonorum rector, & malorum victor. Sic, inquam, ſe exercuit, vt virtutem tam in ſecundis quam in aduerſis exhibeat: nec materiam eius, ſed ipſam intueatur. Itaque nec paupertas illum, nec dolor, nec quidquam aliud quod imperitos auertit & præcipites agit, prohibet. Tu illum premi putas malis? vtitur. Non ex ebore tantum Phidias ſciebat facere ſimulacra, faciebat ex ære: ſi marmor illi, ſi adhuc viliorem materiam obtuliſſes, feciſſet quale ex illa fieri optimum poſſet. Sic ſapiens virtutem, ſi licebit, in diuitijs explicabit; ſi minus, in paupertate: ſi poterit, in patria, ſi minus in exſilio: : ſi poterit, imperator; ſi minus, miles: ſi poterit, integer; ſi minus, debilis: quamcumque fortunam acceperit, aliquid ex illa memorabile efficiet. Certi ſunt domitores ferarum, qui ſæuiſſima animalia & ad occurſum 11 exterrentia hominem, docent pati iugum: nec aſperitatem excuſſiſſe contenti, 12 vſque in contubernium mitigant. Leonibus magiſter manum inſertat, 13 oſculatur tigrim ſuus cuſtos, elephantem minimus Æthiops iubet 14 ſubſidere in genua, & 15 ambulare per funem. Sic ſapiens eſt artifex domandi mala. Dolor, egeſtas, ignominia, carcer, exſilium, 16 vbicumque horrenda, cum ad hunc peruenere, manſueta ſunt.

IVSTVS LIPSIVS.

1. SVbula armatum.] *Tenui & ſubtili iſto arguiarum telo. Sic ſupra, epiſt.* LXXXII. Subulà leonem excipis.

2. Non his tollunt affectus.] *Adde De Ira* I. *ca.* VII. *&* VIII.

3. Velocitatem ſuam Ladas.] *Primus reſtitui, cùm ſcriberetur* laudans. *Ladas autem celebrata in adagium vſque velocitatis curſor.*

4. Quomodo apyrina dicuntur.] *Hæc ipſa ſunt in vetere ſcriptore Telete apud Stob. Serm.* CVI. *vbi diſputat hanc ipſam materiam.* περὶ ἀπαθείας, De Imperturbatione. Viſne igitur, *inquit*, vt quemadmodum malum Punicum ἀπύρηνον dicimus, & homines ἀτραχήλους καὶ ἀπλεύρους. (ſine collo, aut latere:) ita etiam indolentes, ac intrepidos? Nam ibi ſignificamus ἀπλεύρους, non ſimpliciter ſine coſtis aut lateribus, ſed breuibus ijs aut prauis: ſicut & Amentem dicimus & Exſenſum, non qui plane ijs caret, ſed qui talem mentem & ſenſus habet. An potius iſta credi ridiculum eſt? ſed quemadmodum innocens & impeccans dicitur, qui ab omni noxa & peccato purus eſt; ſic & indolens, & intrepidus, dicendus eſt, qui extra dolorem metúmque omnino ſit. *Adde ſi plura. Sed pro Seneca, vides vſitatum* Apyrinorum *exemplum hic fuiſſe. Sunt autem* Apyrina, *vel* Apyrena *(vtrumque Græcis)* Punica, quibus lignoſus nucleus abeſt, & candidior natura, & blandiores ſunt acini: *vt Plinius lib* XIII. *cap.* XIX. *& nominat iterum libro* XIII. *ca.* VI. *Quò ſimilitudo igitur pertineat, clarum: non nullos habere affectus, ſed rariores & mitiores, ſicut Punica illa nucleos.*

5. Quæ morbos vocamus.] *Supra epiſt.* LXXV.

6. Putant beatum vel ſola virtute.] *Non tamen beatiſſimũ: & in eo à Stoa diſſident, vt mox obſerues.*

7. In æquo eſt longa & breuis.] *In Manuduct.* III. *Diſſert.* III.

8. Quò magis tormenta ſentiat, repetitur.] *Eſt Arenæ verbum, & in gladiatoria ſollenne,* Repete: *id eſt, ingemina ictus, atque itera. Pincianus,* referitur: *non audio.*

9. Neptune numquam hanc nauem.] *Hoc ipſum in Telete, eodem argumento:* καλῶς τὸ τοῦ κυβερνήτου. Ἀλλ' ἔτι γε ὦ Πόσειδον ὀρθήν. οὕτω καὶ ἀνὴρ ἀγαθὸς εἴποι πρὸς τὴν τύχην, Ἀλλ' ἔτι ἄνδρα, καὶ οὐ βλᾶκα. Pulchrè hoc à gubernatore. Neptune tamen rectam. Ita & vir bonus compellat Fortunam, At virum tamen, non peponem. *Adde Senecam Conſol. ad Marc. cap.* VI.

10. Prohibetur docere.] *Factis nempe & vſu: quia ex cenſu ad rempublicam admittebantur. Non prohibetur ſcriptis: vt Zeno, Chryſippus, alij.*

11. Exterrentia hominem.] *Rectè ad ſenſum Muretus: quid ita tamen libri omnes,* expauentia? *Legam:* ad occurſum expauenti ea homine: *aut certè* expauefacientia, *ſit legendum.*

12. Vſque in contubernium.] *Vt vnà degant, ac verſentur.*

Digitized by Google

13. Oſculatur tigrim.] *Hæc talia in ludis publicè tunc exhibita & obſeruata.*

14. Subſidere in genua.] *Ad rectorem illum ceruice accipiendum.*

15. Ambulare per funem.] *Suetonius Galba, cap. VI. atque ibi Scholiaſta: nos in epiſtola ſuper Elephantis.*

16. Vbicumque horrenda.] *Quidam libri,* quæcumque: *fueris,* cuicumque.

MVRETVS.

PEperceram.] *Multa colligit, quibus Stoici probabant virtutem ſolam ſatis eſſe ad bene beatéque viuendum: & aliter ſentientium opiniones breuiter refutat. Multa de hac Stoicorum ſententia apud Ciceronem in libris de finibus & quinto Tuſculanarum leguntur. Sed exſtat & ſummi Peripatetici Alexandri Aphrodiſienſis eruditiſſimus commentariolus, in quo accurate aduerſus hanc glorioſam & magnificam Stoicorum ſententiam diſputatur.*

Guſtum dare.] *Loquendi genus eorum proprium, qui quæ eſui ac hibui ſunt, venalia habent. ea enim licitatoribus guſtanda dare conſueuerunt.* Euripides: γεῦμα τῶν αὐτῶν κακῶν.

Quidquid eſt interrogationum.] *Id eſt, ſyllogiſmorum. Qui enim ἐπιχειρηματικῶς diſputabant, vt mathematici, quaſi pro ſuo iure ſumebant ea ex quibus efficerent quod volebant: nihil laborantes, concederentur ſibi ab aduerſario, an minus. At qui dialectice, interrogabant, & iis vtebantur quæ ſibi conceſſa eſſent: vt perpetuo facit apud Platonem Socrates. Hodie cum verus dialectices vſus ab iis maxime ignoratur, qui eam docent, conſuetudo illa ſublata eſt. Sed ex eo interrogationes vocabant ſyllogiſmos dialecticos. Itaque Lucianus ſalſe, vt ſolet, irridens philoſophaſtrum quendam, qui aggreſſus hiſtoriam ſcribere, omnia ſyllogiſmis intexuerat, ita ſcribit:* ἐν τῇ ἀρχῇ μὲν γὰρ εὐθὺς ἐν τῷ προοιμίῳ ἐριβόλῳ συνηρώτησε τοὺς ἀναγνωσομένους. *& paulo poſt:* εἶτα κατὰ μικρὸν ἄλλους συλλογισμούς, εἶτα ἄλλους. καὶ ὅλως ἐν ἅπαντι σχήματι συνηρώτητο αὐτῷ τὸ προοίμιον.

Qui prudens eſt, & temperans eſt.] *Huiuſmodi ſunt, quæ breuia & conſectaria Stoicorum Cicer. vocat.*

Huic collectioni.] *Ad verbum expreſſit nomen* συλλογισμοῦ.

Ladas.] *Ineptiſſime alij* laudans. *Ladæ pernicitas celebrior eſt quàm vt de ea plura huc congeri debeant.*

Apyrina.] *Vide Plinium cap. 6. lib. 23. Sic & apoda dicuntur, non quod nullos omnino habeant pedes, ſed quod inſigniter paruos.*

Sed omnis plus poteſt quamuis mediocrium turba.] *Otioſæ voces,* ſed omnis. *Itaque eas deleui. In vetere libro erat,* ſed omnia. *Error librarij fuit, præpropere reſpicientis ad id quod paulo poſt ſequitur,* leuiora quidem, ſed omnia. *Sic erratum eſt apud Ciceronem libro quinto de finibus, in extremo: vbi vulgo ita legitur:* Quid ergo? aliter homines, aliter philoſophos loqui putas oportere? quanti quidque ſit, aliter doctos & indoctos. Sed cum conſtiterit inter doctos, quanti res quæque ſit, *& cetera. Omnino enim verba illa,* quanti quidque ſit, *per errorem tralata ſunt in locum ſuperiorem ex iis quæ paulo poſt ſequuntur,* quanti res quæq; ſit. *Itaque delenda ſunt.*

Plus poteſt quamuis mediocrium turba.] *Conuenit cum illo Homerico:*

Συμφερτὴ δ' ἀρετὴ πέλει ἀνδρῶν μάλα λυγρῶν.

Ægra corpora minima interdum mergit acceſſio.] *Non abſimile eſt, quod dixit Sophocles de corporibus ſenum.*

Σμικρὰ παλαιὰ σώματ' εὐνάζει ῥοπή.

Retexit.] *Texturam illius diſſoluit.*

Itaque in æquo eſt longa & breuis.] *Tam enim felix eſt qui punctum temporis felix eſt, quam qui ſeculum,* τὸ γὰρ ἀγαθὸν οὐ χρόνος αὔξει προσγινόμενος, ἀλλὰ κἂν ἀκαρές τις ὥρας γένηται φρόνιμος, οὐδενὶ πρὸς εὐδαιμονίαν ἀπολειφθήσεται τῶν τὸν αἰῶνα χρωμένων τῇ ἀρετῇ, καὶ μακαρίως ἐν αὐτῇ καταβιοῦντος

Neptune.] *Verba ſunt gubernatoris Rhodij, fatentis, nauim quidem, cui ipſe præerat, à Neptuno poſſe mergi: ſed ſe tamen vtique præſtiturum, ne id culpa ſua contigiſſe videatur.*

PINCIANVS.

QVod ſi ſanum voces leuiter febricitantem.] *Scribe,* Quid, *non* Quod, *ex eadem.*

Idem enim negat numquam virtutem eſſe ſine voluptate.] *Scribe* vnquam, *non* numquam, *ex eodem.*

Aut ſi ſtulti & amentis eſt, mala non timere.] *Scribendum per maiorem,* At ſi ſtulti & amentis eſt, *&c. ex eadem.*

Inter lymphaticos metus numera.] *Eadem* numerat *habet, non* numera.

Si ex interuallo, quo magis tormenta ſentiat, repetitur.] *Quid ſi legas:* refertur, *non* repetitur?

Et per ſiccata viſcera recens dimittitur ſanguis.] *Vetus lectio* exſiccata, ſiue aſſiccata, *Item exiſtimo legendum* demittitur, *non* dimittitur.

Non in effectu tunc maximus.] *Legendum per maiorem & abſque negatione,* In effectum tunc maximus, *ex eadem.*

Oſculatur tigrim ſuus cuſtos.] *In quibuſdam codicibus legitur,* oſculantur tigres ſuos cuſtodes.

Elephantem minimus & Æthiops iubet ſubſidere in genua.] *Dele coniunctionem* &. *paulo poſt addes illam vt ſic ibatur,* & ambulare per funem, *ex vetere lectione.*

Vbique horrenda, cùm ad hunc peruenere, manſura ſunt.] *Eadem:* Quæcumque horrenda ad hunc peruenere, manſueta ſunt.

ERASMVS.

QVomodo aprina dicuntur, *&c.*] *Repoſuimus* apyrina: *qua voce vſus eſt Plinius lib. 23. cap. 6.*

Argentea epitomia.] *Cælius Rhodiginus legendem putat,* epiſtomia.

OPSOPOEVS.

M.ſſ. imbecilliſſimis. *quæ ſupremi gradus forma vſitata eſt.*

Lipſius Electorum 1. capite decimoſexto: Noli dubitare quin ſcripſerit, velocitatem ſuam Ladas. *Ladæ curſoris prouerbio celebrata velocitas eſt. & per hanc vocem vide quàm acutior ſenſus.*

M.ſſ. duo, habet libidinem, non inſanam: *Ambianus,* ſed non inſanam. *probe.*

M.ſſ. Falſa eſt itaque iſta mediocritas, *non* vtique.

Videtur coniunctio & *vacare. in m.ſſ. legitur.* induxeris, induces & multo, *&c.*

M.ſſ. finis, vt puto, edendi, *&c. Et inferius, meliores lib. 6.* controuerſioſam pro confeſſa vindicare.

M.ſſ. inter lymphatos metus numerat: *ille ſcilicet qui tela fortunæ non timebit, qui omnia iſta humana*

vita formidines putat. Monuerat alim Pincianus, nuper Modius epiſt. 126. Tandem ergo ita emendetur.

M. ſſ. ad quod aliquando nobis noſtra ſponte veniendum eſt.

M. ſſ. Falſum eſt, inquit, quod proponitis.] *Iterum paulo inferius,* ipſe ſemper in actu eſt, in effectu tunc maximus, *impreſſi* in effectum. *Sed videtur gloſſema ad vocem* in actu. *ideo Muretus vt alienum relegauit.*

Pro exterrentia, *ſcriptus vnus cum excuſis ante annum 85. habet* expauefacientia, *alius* expauentia, *duo* expaueſcentia.

GRVTERVS ET IVRETVS.

AVt ad traditionem noſtram] *v. c.* ad traductionem, *quod ſincerius videtur, vt* traductionis *nomine hic intelligat aliorum Philoſophorum ſententias, quæ refellebant Stoicorum dogma cum calumnia & contemptu: nam* traducere *hoc aliquando denotat. Eo ſpectant verba ipſius Senecæ infr. hac eadem epiſt.* Noſtrorum hæc (*ait*) interrogatio eſt. Aduerſus hanc ſic reſpondere conantur, falſam nos rem & controuerſam pro confeſſa iudicare. *Idem epiſt.* 87. Aduerſus hoc ſic reſpondent Peripatetici, vt quod primum proponimus, falſum eſſe dicant. *Alio loco dicit infamatos Stoicos, vt epiſt.* 81. Deſinant itaque (*ait*) infamare nos tanquam incredibilia iactantes. *Et epiſt.* 100. & infamant præcepta noſtra duritia. *hæc Iuretus.*

Velocitatem ſuam Ladas.] *Ita primum reſtituendum docuit Lipſius l. 1. Elect. c. 16. cum antea paſſim extaret,* laudans. *nullo ſenſu, nam* Ladæ *curſoris prouerbio celebrata velocitas eſt.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

DE villa Africani; ædificio & balneo, nec polito, nec lauto. Contra luxum ſui æui. In extremo, de oleis ſerendis, occaſione villæ.

EPIST. LXXXVI.

IN ipſa Scipionis Africani villa iacens hæc tibi ſcribo, 1 adoratis manibus eius & ara, quam ſepulchrum 2 eſſe tanti viri ſuſpicor: animum quidem eius in cælum, ex quo erat, rediſſe perſuadeo mihi. non quia magnos exercitus duxit (hos enim & Cambyſes furioſus, ac furore feliciter vſus habuit) ſed ob egregiam moderationem pietatemque, magis in illo admirabilem, cum reliquit patriam, quam cum defendit. Aut Scipio Romæ deeſſe debebat, 3 aut Romæ libertas. *Nihil,* inquit, *volo derogare legibus, nihil inſtitutis. æquum inter omnes ciues ius ſit: vtere ſine me beneficio meo patria. cauſſa tibi libertatis fui, 4 ero & argumentum. Exeo, ſi plus quam tibi expedit, creui.* Quidni ego admirer hanc magnitudinem animi, qua in exſilium voluntarium ſeceſſit, & ciuitatem exonerauit? Eo perducta res erat, vt aut libertas Scipioni, aut Scipio libertati faceret iniuriam. neutrum fas erat. Itaque dedit locum legibus, & ſe Liternum recepit, tam ſuum exſilium Reip. imputaturus, quam Hannibalis. Vidi villam ſtructam lapide quadrato, murum circumdatum ſiluæ, turres quoque in propugnaculum villæ vtrimque ſubrectas. Ciſternam ædificijs viridibus ſubditam, quæ ſufficere in vſum vel exercitus poſſet. Balneolum anguſtum, tenebricoſum ex conſuetudine antiqua. non videbatur maioribus noſtris caldum, niſi obſcurum. Magna ergo me voluptas ſubit, contemplantem mores Scipionis, ac noſtros. In hoc angulo ille Carthaginis horror, cui Roma debet, quod tantum ſemel capta eſt, abluebat corpus laboribus ruſticis feſſum: exercebat enim opere ſe, terramque (vt mos fuit priſcis) ipſe ſubigebat. Sub hoc ille tecto tam ſordido ſtetit, hoc illum pauimentum tam vile ſuſtinuit. At nunc quis eſt qui ſic lauari ſuſtineat? pauper ſibi videtur ac ſordidus, niſi parietes magnis & 6 pretioſis orbibus refulſerunt; niſi 7 Alexandrina marmora 8 Numidicis 9 cruſtis diſtincta ſunt; niſi illis vndique operoſa & 10 in picturæ modum variata circumlitio prætexitur; 11 niſi vitro abſconditur camera; niſi Thaſius lapis, quondam rarum in aliquo ſpectaculum templo, piſcinas noſtras circumdedit; in quâ 12 multa ſudatione 13 corpora exinanita demittimus, niſi aquam 14 argentea epiſtomia fuderunt. Et adhuc plebeias fiſtulas loquor: quid cum ad balnea libertinorum peruenero? quantum ſtatuarum, quantum columnarum eſt nihil ſuſtinentium, ſed in ornamentum poſitarum, 15 impenſæ cauſſa? quantum 16 aquarum per gradus cum fragore labentium? Eo deliciarum peruenimus, vt 17 niſi gemmas calcare nolimus. In hoc balneo Scipionis minimæ ſunt rimæ, magis quàm feneſtræ, muro lapideo exſectæ, vt ſine iniuria munimenti, lumen admitterent. At nunc 18 blattaria vocant balnea, ſi qua non ita aptata ſunt, vt 19 totius diei ſolem feneſtris ampliſſimis recipiant, niſi & lauantur ſimul 20 & colorantur, niſi ex ſolio agros & maria proſpiciunt. Itaque quæ concurſum & admirationem habuerant 21 cum dedicarentur, hæc in antiquorum numerum reijciuntur, cum aliquid noui luxuria commenta eſt, quo ipſa ſe obrueret. At olim & pauca erant balnea, nec vllo cultu exornata. Cur enim ornaretur 22 res qua-

Digitized by Google

drantaria, & in vſum, non oblectamentum reperta? 23 Non ſuffundebatur aqua, nec recens ſemper 24 velut ex calido fonte currebat: nec referre credebant, in quam perlucidas ſordes deponerent. Sed, dij boni quam iuuabat illa balnea intrare obſcura, & 25 gregali tectorio inducta, quæ ſcires Catonem tibi ædilem, aut Fabium Maximum, aut ex Cornelijs aliquem manu ſua temperaſſe? Nam hoc quoque nobiliſſimi 26 ædiles fungebantur officio, intrandi ea loca quæ populum receptabant, exigendique munditias, & vtilem ac ſalubrem temperaturam: non hanc, quæ 27 nuper inuenta eſt, ſimilis incendio. adeo quidem vt conuictum in aliquo ſcelere ſeruum, viuum lauari oporteat. Nihil mihi videtur iam intereſſe, ardeat balneum, an caleat. Quantæ nunc aliqui ruſticitatis damnant Scipionem, quod non in caldarium ſuum 28 latis ſpecularibus diem admiſerat? quon non in multa luce decoquebatur, & exſpectabat vt in balneo concoqueret? O hominem calamitoſum, neſcijt viuere! 29 Non pacata aqua lauabatur, ſed ſæpe turbida, & cum plueret vehementius, pæne lutulenta. Nec multum eius intererat, an ſic lauaretur: veniebat enim vt ſudorem illic ablueret, non vt vnguentum. Quas nunc quorundam futuras voces credis? Non inuideo Scipioni: vere in exſilio vixit, qui ſic lauabatur. Imo ſi ſcias, non quotidie lauabatur. Nam, vt aiunt qui priſcos mores vrbis tradiderunt, brachia & crura quotidie abluebant, quæ ſcilicet ſordes opere collegerant: ceterum toti 30 nundinis lauabantur. Hoc loco dicet aliquis, liquet immundiſſimos fuiſſe. Quid putas illos oluiſſe? militiam, laborem, virum. Poſtquam munda balnea inuenta ſunt, 31 ſpurciores ſunt. Deſcripturus infamem & nimijs notabilem delicijs Horatius Flaccus, quid ait?

32 Paſtillos Rufillus olet.---

Dares nunc Rufillum, perinde eſſet ac ſi hircum oleret, & Gorgonij loco eſſet, quem idem Horatius Rufillo oppoſuit. Parum eſt ſumere vnguentum, ni bis die terque renouetur, ne euaneſcat in corpore. Quid, quod odore tamquam ſuo gloriantur? Hæc ſi tibi nimium triſtia videbuntur, villæ imputabis: in qua 33 didici ab Ægialo diligentiſſimo patrefamiliæ (his enim nunc huius agri poſſeſſor eſt) quamuis vetus arbuſtum poſſe transferri. Hoc nobis ſenibus diſcere neceſſarium eſt, quorum nemo non oliuetum alteri ponit. Quod vidi, hoc dico: illud arboretum trimum aut quadrimum faſtidiendi fructus autumno deponere. te quoque proteget illa, quæ

Tarda venit, ſeris factura nepotibus vmbram;

vt ait Virgilius noſter: qui non quid veriſſime, ſed quid decentiſſime diceretur, adſpexit; nec agricolas docere voluit, ſed legentes delectare. Nam (vt omnia alia tranſeam) hoc quod hodie mihi neceſſe fuit reprehendere, adſcribam:

Vere fabis ſatio eſt, tunc te quoque medica putres
Accipiunt ſulci, & milio venit annua cura.

An vno tempore iſta ponenda ſint: & 34 an vtriuſque verna ſit ſatio, hinc æſtimes licet. Iunius menſis eſt quo tibi ſcribo, iam procliuus in Iulium. Eodem die vidi fabam metentes, milium ſerentes. Ad oliuetum reuertor, quod vidi duobus modis diſpoſitum. Magnarum arborum truncos circumciſis ramis, & ad vnum redactis pedem, 35 cum ſcapo ſuo tranſtulit, amputatis radicibus, relicto tantum capite ipſo, ex quo illæ pependerant. Hoc fimo tinctum in ſcrobem demiſit: deinde terram non aggeſſit tantum, ſed calcauit & preſſit. Negat quidquam eſſe 36 hac (vt ait) ſpiſſatione efficacius. videlicet frigus excludit & ventum. minus præterea mouetur: & ab hoc naſcentes radices prodire patitur, ac ſolum apprehendere, quas neceſſe eſt teneras adhuc, & precario hærentes; leuis quoque reuellat agitatio. parum autem arboris 37 antequam obruat, radit. ex omni enim materia quæ nudata eſt, vt ait, exeunt radices nouæ. Non plures autem ſuper terram eminere debet truncus, quam tres aut quatuor pedes: ſtatim enim ab imo veſtietur: nec magna pars, quemadmodum in oliuetis veteribus, arida & retorrida erit. Alter ponendi modus hic fuit. Ramos fortes, nec corticis duri, quales eſſe nouellarum arborum ſolent, eodem genere depoſuit. Hi paullo tardius ſurgunt: ſed cum tanquam à planta proceſſerint, nihil habent in ſe horridum, nec triſte. Illud etiam nunc vidi, vitem ex arbuſto ſuo annoſam transferri: huius capillimenta quoque (ſi fieri poteſt) colligenda ſunt, deinde liberalius ſternenda vitis, vt etiam ex corpore radiceſcat. Et vidi non tantum menſe Februario poſitas, ſed etiam Martio exacto tenent, & complexæ ſunt non ſuas vlmos. Omnes autem iſtas arbores, quæ (vt ita dicam) 38 grandiſcapiæ ſunt, ait aqua adiuuandas ciſternina: quæ ſi prodeſt, habemus pluuiam in noſtra poteſtate. Plura te docere non cogito: ne quemadmodum Ægialus noſter 39 me ſibi aduerſarium parauit, ſic ego parem te mihi.

Digitized by Google

IVSTVS LIPSIVS.

1. ADoratis manibus eius & ara.] Ara qua dijs manibus ex more poni ſolet, & millena aliquot hodie exſtant. Tamen meus & quidam, arca. quod valde amplector, non tam quia cineres ſiue vrnas in Arcis aut loculis lapideis conditos etiam ſciam; quam quod mos gentis Corneliæ tale hic poſcat. De eo Plinius lib. VII. In gente Cornelia nemo ante Syllam Dictatorem traditur crematus. idque voluiſſe, veritum talionem, eruto C. Marij cadauere. Atquin ex ea Scipio. ergo in arca cadauer conditum.

2. Eſſe tanti viri ſuſpicor.] Cur ſuſpicaris tantum? quia ambigebatur, & potuit Cenotaphium modo eſſe. Certe alterum aut hic, aut iuxta Romam fuit, vbi item oſtendebatur ſepulcbrum. Liuius XXXVIII. Africanum alij Romæ, alij Linterni, & mortuum, & ſepultum, tradunt. Vtrobique monumenta oſtenduntur, & ſtatuæ. De ſtatua, nihil hic Seneca, & oportet tranſlatum fuiſſe. Communior autem fama de Linterno fuit: pro qua Strabo & Valerius.

3. Aut Romæ libertas.] Ita Muretus, ſua non Senecæ mente. Nam libri plerique omnes, aut Roma in libertate: quidam aut Roma libertati quomodo & Otho Friſingenſis legit & tranſcripſit lib. II. cap. XL. Vetera nempe hæc menda ſunt: ego emaculem aut Romanæ libertati. Aut deſerere Romam Scipio debebat, aut premere eius (Scipione indignum) libertatem. Quid ita? quia præſens grauis libertati erat, ob opes & gratiam: & ipſe magni animi facta iam ediderat ſupra eam: Liuium, Valerium, atque alios vide. Huc faciunt omnino ſequentia. Siquis tamen, cum Othone, Roma libertati, volet: ſenſus eſto, Parum tuta Roma libertatem eſſet, illo præſente.

4. Ero & argumentum.] Docebo, quàm nil niſi æquale & ciuile poſſis ferre.

5. Liternum recepit.] Quod alias Linternum: fuitque iuxta Cumas, procul à Baiis octauo lapide.

6. Pretioſis orbibus.] Nam cruſtas aut ſegmenta marmorum varie figurabant, in orbem, in ouum, in quadram, in quadratam. Ita & Iuuenalis Lacedæmonium orbem dixit.

7. Alexandrina marmora.] Plura ſane Alexandria & Ægypto aduehebantur, Luculleum nigricans, Ophites maculans, Porphyrites punicans. & hæc ipſa iterum diſtincta: an autem vnum aliquod proprie Ale?andrinum dictum fuerit ignoro.

8. Numidicis cruſtis.] Atque Iſidorus negat cruſticis aptum. Nam ita ait: Numidicum marmor Numidia mittit, ad cutem ſuccum dimittit, croco ſimilem, vnde & nomen accepit, non cruſtis ſed in maſſa & liminum vſu aptum. Vbi quod eſt, ad cutem, lege cotem: & vult cote attritum, tale ſuccum crocinum emittere. At de cruſtis, large fallitur: Plinium vide lib. XXXV. cap. I. diſertim contra aſſerentem. Male autem eumdem legit ac tranſcripſit libro XXXVI. cap. VI. vbi iſta: Numidicum marmor non in columnis tantum cruſtiſve, ſed in maſſa ac viliſſimo liminum vſu. niſi quis emendat (& velim) in Iſidoro: non cruſtis modo, ſed.

9. Cruſtis diſtincta ſunt.] Sidonius. 2. epiſt. 2. negat in ſuo balneolo hæc eſſe. Non illic paros, Caryſtos, Phryges, Numidæ, rupium variatarum poſuere cruſtas. Varij igitur generis coloriſque cruſta parietes diſtinguebant. Adde Plinium ſodes, XXXV. cap. I. & videbis Neroniano æuo hoc tale inuentum.

10. In picturæ modum.] Muſiuum opus intelligit, quo ſolent ambire quadras aut orbes, & velut marginare. Ideo addit, circumlitionem prætexi. Vera autem etiam pictura in Muſiuis, id eſt varia rerum forma.

11. Niſi vitro abſconditur camera.] Plinius XXXV: Pulſa ex humo pauimenta in cameras tranſiere, è vitro: nouitium & hoc inuentum. Statius in ipſo Etruſci balneo:

Effulgent cameræ vario faſtigia vitro.

Reperio & loco marmoris, Vitrum in Bibliotheca parietibus, apud Boëtium: in domus ipſius, apud Vopiſcum in Firmo.

12. Multa ſudatione exinanita.] Nam poſt ſiccum balneum, ſiue Laconicum, quidam in piſcinas, frigidamque deſcendebant. Martialis VI. de Balneo Tuccæ:

Ritus ſi placeant tibi Laconum,
Contentus potes arido vapore.
Cruda Virgine Martiaue mergi.

Quomodo autem ibi Virgine, aut Martia? ita, ibi: quia ex Aquaductibus, conceſſu Principum, deriuabant. Frontinus dicit, & palam Statius pluſculis verſibus in Balneo Etruſci.

13. Corpora exinanita.] Sic Epiſtola CVIII. Decoquere corpora, & ſudoribus exinanire. Tamen meliores libri, exſaniata. & alij alludunt: ego etiam adſertum olim iui Elect. I. cap. XVI.

14. Argentea Epiſtomia.] Proba vox, & obturacula ſignificat, ori vaſorum aut labrorum (vt hic) indita, quibus verſis liquorem emittant. Libri tamen epithomica, aut epitomia fere habent: vnde Iac. Cuiacio placitum, epitonia reponere, quæ vox Verticilla ſignificat; proprie quibus aliquid intenditur, vt cordæ aut fides. Sed de argento, etiam Statius in Balneo Etruſci.

Nil ibi plebeium, nuſquam Tem?ſæa notabis
Æra, ſed argento felix propellitur vnda,
Argentoque cadit, labriſque nitentibus inſtat.

15. Impenſæ cauſſa.] Non in vſum, ſed vt opes oſtentent. Plinius hoc appellat, lautitiæ cauſſa XXXVI. cap. VI. Columnis vtebãtur (antiqui) nec lautitiæ cauſſa, ſed quia firmius aliter ſtatui non poterant.

16. Aquarum per gradus.] E labris aut receptaculis, in ſolia inferiora & ſubiecta.

17. Niſi gemmas calcare.] Tale Statius in Tiburtino Manlij: Calcabam n?c opinus opes. Plinius XXIII. ca. XII. oſtendit vulgo etiam ſtrata argento balnea mulierum fuiſſe: Imo paſſim pauimenta aurata. Seneca De Ira III. cap. XXXV. Qui nolunt domi niſi auro pretioſa calcare. Et Epiſt. XVI. Non tantum habere, ſed calcare diuitias.

18. Blattaria vocant.] Satis commode quidem. nam id genus lucem fugit, & tenebroſis balneis gaudet, innaſciturque. Idem Plinius.

19. Totius diei ſolem.] Laudat & Lucianus in Balneis τὸ [illegible], bene luminoſum: & Martialis de illo Tucca:

Lux ipſa eſt ibi longior, dieſque
Nullo tardior à loco recedit.

Statius in Etruſci: Multus vbique dies. Plinius lib. I. epiſt. 3. Balneum plurimus ſol implet, & circumit.

Et colorantur.] Solent ſub dio inſolari, poſt vnctionem: hic licet & libet in ipſo balneo, ſic aprico.

21. Cum dedicarentur.] De publicis balneis accipe. atque ea ſolenniter ſolent vſibus populi dedicari.

22. Res quadrantaria.] Notum eſt quadrantem mercedulam balneatoris fuiſſe.

23. Non ſuffundebatur aqua.] A ſeruo miniſtro? imo opinor etiam tunc habuiſſe, qui ſubſeruirent. An po-

Digitized by Google

tius è vaſis illis labriſque, non manabat calida aſſidue aqua? Nam ſequitur:

24. Velut ex calido fonte.] *Quod ad* Dracones, *aut* Milliaria, *in quibus caleſiebat aqua, liceat referre. aut ad labra exceptoria, & per epiſtomia, de quibus dictum, effundentia. De Milliarijs, vide Quæſt. Nat.* III. *cap.* XXIV.

25. Gregali tectorio.] Si *rectum eſt, vulgare tectorium è calce explico, non marmore aut cruſtis. Sed meus & alij,* grotali tectorio: *quidam* gretali: *ex quo aliquis,* cretali.

26. Ædiles fungebantur.] *Quorum erat loca inſpicere & curare valetudini apta, aut vſibus cottidianis, vt munda ea aptaque eſſent. Sic popinas, ganeas, balneas, & hæc talia tuebantur: quæ Seneca alibi dicit,* loca Ædilem metuentia. *De quibus ego ad Taciti Annal.* II. *in fine. Proprie autem de Balneis, noto & in Plutarcho* III. *Quæſt. Nat. cap.* X. Ignis ex olea, *inquit,* inimicus eſt balneis, & tabulata ac fornices ſubditus labefactat. Ideo periti Ædiles non permittunt Balnearum redemptoribus lignis oleaginis vti, ſicut nec lolium conijcere in ignem aut herbas, quod horum vapor grauedines capitis ac vertigines concinnat.

27. Nuper inuenta eſt, ſimilis incendio.] *De qua & Plutarchus Quæſt. conuiu.* VIII. *cap.* IX. Olim, *inquit* temperies balneorum erat, & remiſſio, adeo vt rex Alexander febricitans iaceret in balneo, & Gallorum coniuges pultis ollas in balnea inferentes, vna cum liberis veſcerentur, ibi lauantibus. Νῦν δὲ λυττῶσιν ἔοικε τὰ βαλανεῖα, καὶ ὑλακτοῦσι, καὶ σπαράττουσι. ὁ δὲ ἐγκεχυμένος ἀὴρ ἐν αὐτοῖς, ὑγρῷ μίγμα καὶ πυρώδης, οὐδὲν ἐᾷ τοῦ σώματος ἡσυχίαν ἄγειν, ἀλλὰ πᾶν τὸ ἄτομον κλονεῖ καὶ ταράσσει καὶ μεθίστησιν ἐξ ἕδρας, ἄχρι οὗ κατασβέσωμεν αὐτοὺς πεπυρωμένους καὶ ζέοντας· Nunc autem rabidorum & latrantium, & ſeſe lacerantium, balnea imaginem præbent. Aer vero in ijs, mixtus ex humido & igneo, nihil permittit in corpore quieſcere, ſed omnem particulam eius, & velut atomon, mouet ac perturbat, & ſede ſua exagitat, donec reſtingamus iſtos ita incenſos & feruentes: *aqua nempe frigida, & à loco abductos. Puto autem hæc ad Laconica pertinere, vbi cibos decoquebant, & corpus exinaniebant: quæ non ſemel tangit noſter.*

28. Latis ſpecularibus.] *Ita aſſolent. contra ventos obijcere ſpecularia (vicem hodie vitrearum) & illos excludere, lucem admittere. Martialis:*

> Hibernis obiecta Notis ſpecularia puros
> Admittunt ſoles, & ſine fece diem.

29. Non pacata aqua.] *Scripti,* non facata aqua. *& diſcimus igitur, à delicatis aquam etiam, ne turbida interueniret, exemptam ſacco aut centunculo in canalibus eſſe.*

30. Nundinis lauabantur.] *Cum in vrbem venirent.*

31. Spurciores ſunt.] *Meus & quidam,* puriores ſunt. *quod ſi interrogatione efferſ, cur diſpliceat?*

32. Paſtillos Rugillius.] *Paſtilli ſunt Græcorum* διαπάσματα, οἷς ἀναρπάζουσι τοὺς ἱδρῶτας, πικρὰ τῇ φύσει καὶ στυπτικά· Medicamenta quibus ſudores tollunt, amara & aſtringentia. *Plutarchus Quæſt. Conuiual.* I. *cap.* VI. *Vtebantur hircoſi.*

33. Didici ab Ægialo.] *Quem & Plinius memorat inter vineæ nobiles cultores, lib.* XIV. *cap.* IV. Magna fama & Vetuleno Ægialo, perinde libertino, fuit in Campaniæ rure Linternino, maiorque etiam fauore hominum; quoniam ipſum Africani colebat exſilium. *Vides poſſeſſorem villæ huius Scipionis fuiſſe.*

34. An vtriuſque verna ſit ſatio.] *Calumniatur, an reprehendit. neſcio: illud vereor, Nam milium quidem & Iunio ſeritur, vt hic noſter: ſed quid vetat, & Vere ſeri, vt Virgilius? Imo Plinius inter ea habet, quæ* trina tempeſtate anni *ſeruntur, Æſtate, Hieme, Vere. Vide lib.* XVIII *cap.* VII.

35. Cum ſcapo ſuo tranſtulit.] *Priſci libri,* cum rapo ſuo, *aut* rapto, *aut vt meus,* capto. *Cuiacius probat* rapum, *& ita appellari ipſum caput, quia ea ſit forma. Mihi,* ſcapo, *placebat.*

36. Hac, vt ait, ſpiſſatione.] *Ita aliquot ſcripti: Muretus tamen & adſeclæ,* piſatione: *quaſi* pinſatione: *quod miror. Non enim* ἀναλόγως pinſatio à pinſere. *Vulgata quid clarius?*

37. Antequam obruat, radit.] *Pincianus correxit, cùm anteà* radix *legeretur: placet vel inuitis libris.*

38. Grandiſcapiæ ſunt.] *Græco verbo,* μακροκέφαλοι. *& vel hinc ſupra probet, de* Scapo.

39. Me ſibi aduerſatium.] *Æmulum induſtria, & vel ſuperare conantem.*

MVRETVS.

AVt Romæ libertas.] *Videbatur enim Roma non eſſe* ἰσονομίαν, *ſi Scipio, propter rerum geſtarum magnitudinem, ne abduci quidem poſſet ad cauſſam dicendam, neque acuſantibus tribunis reſpondere dignaretur, ſed ab eis impune populum ad grates dijs agendas auocaret, vt fecerat.*

Viridibus.] *Ita vocabant prata & arboreta.*

Ad balnea libertinorum.] *Salſe & aculeatè dictum. Ad tantas enim opes libertini ſub Claudio peruenerant, vt præ ijs ipſi principes ciuitatis egeni viderentur.*

Piſatione.] *Et* pinſo *&* piſo *pro eodem dicebant: vt* menſam, *&* meſam, menſem, *&* meſem, Hortenſium *&* Horteſium.

Aut Scipio Romæ deeſſe debebat, aut Roma in libertate.] *Antiquus codex:* Aut Scipio Romæ eſſe non debebat, aut Roma in libertate. *In alijs:* Aut Scipio Romæ deeſſe debebat, aut Roma ſine libertate. *Sed prior lectio magis probatur.*

Quid putas illo ſoluiſſe maliciam labore virum.] *Sic prior editio. Legendum reor:* Quid putas illos oluiſſe militiam, laborem, virum. *vt paulo poſt:* Paſtillos Rufillus olet. *vt verba illa.* Quid putas illos oluiſſe? *interrogatio ſit eius qui antiquorum ſordes improbabat: Seneca autem reſponſio ſit,* Militiam, laborem, virum *Poſſet etiam legi* vires, *non* virum.

Annuo tempore iſta ponenda ſunt:] *Corrige,* an vno tempore iſta ponenda ſint, *ex exemplari Franciſcano.*

Relicto tantum capite ipſo, ex quo illæ pependerant.] *Caſtigatior lectio cuiuſdam antiqui codicis,* relicto tantum capite vno, ex quo, *cetera.*

Quas neceſſe eſt teneras adhuc, & precario hærentes.] *Prior editio, & omnes quos legerim ſcripti codices,* cæteras *habent, non* teneras: *vno excepto, in quo* cereas *legitur, non* cæteras: *rectiſſime.*

Parum autem arboris antequam obruat radix.] *Sic in omnibus inueni exemplaribus. Sed* radit *ſcribendum non* radix, *ex his quæ ſequuntur datur intelligi.*

Grandiſcopiæ ſunt, *Forte,* grandiſcapiæ, ſunt, *vt ſit* grandiſcapiæ, *dictio compoſita, hoc eſt,* grandis capitis. *nam ſi ſeparatim* copiæ *legas, quare adderet,* vt ita dicam?

Digitized by Google

ERASMVS.

QVid putas illo ſoluiſſe malaciam labore virum.] *Sic habebat prior editio. Britannicum exemplar ſubuenit!* Quid putas? illo ſoluiſſe militiæ laborem decebat virum.

OPSOPOEVS.

M*.ſſ. & impreſſi,*hos enim, *exercitus ſcilicet habuit Cambyſes. verſu vltimo ſcripti omnes*, aut Roma in libertate.

Meliores codices, magnitudinem animi, qua in exſilium,&c. *vnus*, quod in exilium.

Lipſius E lect.1.cap.16. Verbum vetus præferunt aliquot mei libri, corpora noſtra exſaniata. *Exſaniare, ſaniem tollere, Celſus de morſu rabidi canis*, ſal enim exſaniat. *Indubie Seneca ita ſcripſit. & reuocandum in vſum probiſſimum verbum. Simile mendum in hac ſanie, apud eundem ſcriptorem, epiſt. 96.* Et antiqui medici neſciebant dare cibum ſæpius, & vino fulcire venas cadentes: neſciebant ſanguinem emittere, & diutinam ægrotationem balneo ſudoribuſque laxare. *Legendum* ſaniem emittere,*& referendum ad hunc morem in balneis ſudandi. Seneca alibi;* Quid mihi cum iſtis calentibus ſtagnis? quid cum ſudatorijs, in quæ ſiccus vapor corpora exhauſturus includitur? *Sanguinis miſſionem qui ignaram putat medicis antiquis, dignus, cui ipſi ſanguis ſed è capite, mittatur. Hæc Lipſius: cui duo quoque è noſtris exemplaria manum dant.*

Ibid. Ludouicus Cælius lection. antiq. lib.30. cap.18. Impreſſi codices epitoma *præferunt, aut* opitonica. *Neutrum recte, ſiquidem vel Latinis auctoritatum tibicinibus peruincimus,* epiſtomia *legendum (etenim Græca id plane claret doctrina) nam, libro Architectonicæ decimo Vitruuius ita ſcribit:* Singulis autem canalibus ſingula epiſtomia ſunt incluſa, manubrijs ferreis collocata: quæ manibus quum torquentur ex area nares patefaciunt in canales. *Et infra idem Vitruuius:* Motione vero vectium vehementiore, ſpiritus frequens compreſſus epiſtomiorum aperturis influit. *Ex ijs auctoris huius verbis, vt de Varrone taceam, manifeſtum (arbitror) dici epiſtomia qualia nunc paſſim tonſores habent in vaſculis penſilibus capiti abluendo. Sed & inſtrumenta ea, quibus è vaſis ſubinde vina educimus, cannulas ſimplex nominat vulgus, epiſtomia recte dici poſſe animaduerto. Hæc Cælius. At Cuiacius apud Paul. recept. ſentent. lib.3. emendat* epitonia. *Et ita plane ſcriptum habet alter Puteani codex. Notat quoque Briſſonius in lib. de ver. ſignific. &* epitonia *legendum ait, vt in lib. 17. D. de act. empt. in cod. Florent. legitur. P. Victorius certe in cunctis manuſcriptis apud Varronem lib. 3. de re ruſt. cap.5.* epitonijs *pro vulgato* epitomijs *ſe inueniſſe teſtatur. Vitruuij vero codices antiqui* epitonia *præferunt, non* epitomia, *vt quidam monuerunt. Dicuntur vero epitonia, vertibula, cum quibus chordæ fideſue muſicorum inſtrumentorum intenduntur: tum quibus ora ſalientium obturantur vel laxantur: prout hoc vel illo modo torquentur: ἀπὸ τοῦ ἐπιτείνειν ſic nominata.*

M.ſſ. vnus res quadratoria. *ceteri* res quadrantaria. *Cælius lib.30. antiq. lect. cap. 19. Legendum* res quadrantaria: *quoniam qui balneas ingrederentur, quadrantem balneatori ſoluerent. Id aperte ſignificat eo verſiculo Iuuenalis:*

Cædere Siluano porcum, quadrante lauari.

Nec non Horatius Sat. 3.

——Dum tu quadrante lauatum
Rex ibis.——

Non deerunt forſan, qui artem quadrantariam ab Seneca in Nibi potius ſignificatã putent, qua Iureconſultis non alias videatur quam marmoria. Sed illepide omnino, ne dicam inſulſe. Hactenus Cælius.

M.ſſ. vnus ſiccata aqua: *quod nihil eſt: veſtigium tamen vetuſtæ lectionis retinet. Recte alij duo* ſaccata aqua: *id eſt colata, defæcata, atque ab arenulis purgata. Sic vinum ſaccatum, ſeu ſacco caſtratum: vel limpidum, vel cui vires ſacculo adempta. Martialis Epigrammat. libro duodecimo:*

——vt liquidum potet Alauda merum,
Turbida ſollicito trãsfundere Cæcuba ſacco.

Cicero ſecundo de finibus, Quibus vinum defuſum è pleno ſit: hirſiphon, vt ait Lucilius, cui nihil dempſit, nil vires ſacculus abſtulit. *Serenus Sammonicus de lotio:*

Quod facit ex aſino ſaccatus corporis humor.

Saccis interdum addebantur herbæ bene olentes, aromata, & peregrini ſapores, qui liquorem ſic colatum palato commendarent, & odorem naribus gratum ſpirarent. Plinius lib. vigeſimiſecundi cap. decimoſeptimo. Teutones quibus frequentia ſunt balnea, hodie adhuc cum lauantur, ſerpillum, chamælum, & eius generis herbas ſuauiter fragrantes caldæ, lixiuio præſertim immiſcere ſolent. Vt ſaccata aqua delicati tempore Senecæ non ſolum liquida & clara, ſed etiam odorifera in caldaria vſi fuiſſe credantur.

M.ſſ. duo, Quid quod idem hoc edocere ſuo gloriatur? *probius alij duo*, Quid quod ijdem (*deeſt in altero* ijdem) hoc odore tamquam ſuo gloriantur?

Lipſius libro primo Electorum capite decimo ſexto: Longe diuerſam (à prioribus editionibus nempe) lectionem haurio ex libris: Quod vidi hoc dico: illud arboretum trimum aut quadrimum faſtidienti fructus autumno deponere. Te quoque prot. i. *Ita mei manuſſ. niſi quod* arborum: *vnde ego*, arboretum. *Inſequentibus prorſus lego.* An vno tempore iſta ponenda ſint. *& paullo ante*, reprehendere: *valde appoſite ad ſententiam. Ecce enim, vt libenter antiquos, ſic Virgilium hic noſter tangit tamquam agrariæ rei parum peritum: quoniam ſcripſiſſet milium & fabam ſub idem tempus ſeri. Sed mehercule calumniatur, aut ludit iſte Socrates. Milium ex ijs quæ trina tempeſtate anni ſeruntur, æſtate, hieme, vere: in Italia tamen plurimum æſtate. Quam ſolam ſationem hic Seneca agnoſcit. At tu vide Plinium libri decimioctaui capite ſeptimo, & liberabis facile Virgilium huius culpa. Hactenus Lipſius.*

Plinius lib.14. cap. 4. de inſignibus vinearum cultoribus: Magna fama & Vetuleno Ægialo perinde libertino fuit in Campaniæ rure Linternino, maiorque etiam fauore hominum, quoniam ipſum Africani colebat exſilium.

Nunc ſcapo, *prius* rapo. *vt etiam m.ſſ. Cuiacius obſeruat. lib. 24. cap. 5. Stirpes ſeruntur ſurſum, radices deorſum, dependentes ex arborum capite, quod & rapum dicitur, quia rapi formam habet. Seneca epiſt. 86.* magnarum arborum truncos cum rapo ſuo tranſtulit amputatis radicibus, *quæ verba vetus gloſſema quod ſubiungitur, ita interpretatur*, relicto capite ipſo, ex quo illæ pependerant. *Et ita quoque capita vitium apud Catonem accipienda ſunt.*

M. ſſ. vnus, parum autem valet arboris antequam obruat radix.

M ſſ. tres, nihil habent in ſe abhorridum aut triſte.

Pro grandis copiæ, *repoſui* grandiſcapiæ, *nixus antiquorum codicum auctoritate Pinciani & Scaligeri: cuius caſtigationes in Feſtum vide. grandiſcapias arbores dicit, qua grandis capite, hoc eſt radice ſunt.*

M ſſ. tres non repræſentant dictionem noſter.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

FRVGALITAS Senecæ, & externorum contemptus: admonitio ad alios, vt ſic velint, faciantque. Diſſertatiunculæ deinde, quibus approbat Fortuita in bonis non eſſe: dumtaxat Commoda dici poſſe.

EPIST. LXXXVII.

NAVFRAGIVM, antequam nauem aſcenderem, feci: quomodo acciderit, non adijcio, 1 ne & hoc putes inter Stoica paradoxa ponendum: quorum 2 nullum eſſe falſum, nec tam mirabile quam prima facie videtur, cum volueris approbabo, imo etiam ſi nolueris. Interim hoc me iter docuit, quam multa haberemus ſuperuacua, & quam facile iudicio poſſemus deponere, quæ ſi quando neceſſitas abſtulit, non ſentimus ablata. Cum pauciſſimis ſeruis, quos vnum capere vehiculum potuit, ſine vllis rebus, niſi quæ corpore noſtro continebantur, 3 ego & Maximus meus biduum iam beatiſſimum agimus. Culcitra in terra iacet, ego in culcitra. Ex duabus penulis, altera ſtragulum, altera opertorium facta eſt. De prandio nihil detrahi potuit. 4 paratum fuit non magis hora, 5 nuſquam ſine caricis, nuſquam ſine pugillaribus. Illæ, ſi panem habeo, pro pulmentario ſunt: 6 ſi non, pro pane. 7 quotidie mihi annum nouum faciunt, quem ego fauſtum & felicem reddo bonis cogitationibus, & animi magnitudine: qui numquã maior eſt, quam vbi aliena ſepoſuit: fecit ſibi pacem, nihil timendo: fecit ſibi diuitias, nihil concupiſcendo. Vehiculum in quod impoſitus ſum, ruſticum eſt. 8 Mulæ viuere ſe ambulando teſtantur, mulio 9 excalceatus non propter æſtatem. Vix à me obtineo, vt hoc vehiculum velim videri meum. Durat adhuc peruerſa recti verecundia. quoties in aliquem comitatum lautiorem incidimus, inuitus erubeſco: quod argumentum eſt, iſta quæ probo, quæ laudo, nondum habere certam ſedem & immobilem. Qui ſordido vehiculo erubeſcit, pretioſo gloriatur. Parum adhuc profeci, nondum audeo frugalitatem palam ferre, etiam nunc curo opiniones viatorum. Contra totius generis humani opiniones mittenda vox erat: Inſanitis, erratis, ſtupetis ad ſuperuacua, neminem æſtimatis ſuo. Cum ad patrimonium ventum eſt, diligentiſſimi computatores, ſic rationem ponitis ſingulorum, quibus aut pecuniam credituri eſtis, aut beneficia. Nam hæc quoque iam expenſa fertis. Late poſſidet, ſed multum debet: habet domum formoſam, ſed alienis nummis paratam: familiam nemo cito ſpecioſiorem producet, ſed nominibus non reſpondet. Si creditoribus ſoluerit, nihil illi ſupererit. Idem in reliquis quoque facere debebatis, excutere quantum proprij quiſque habeat. Diuitem illum putas, quia aurea ſuppellex etiam in via eum ſequitur, quia in omnibus prouincijs arat, quia 10 magnus Kalendarij liber voluitur, quia tantum ſuburbani agri poſſidet, quantum inuidioſe in deſertis Apuliæ poſſideret: & cum omnia dixeris, pauper eſt. quare? quia debet. quantum, inquis? omnia: niſi forte iudices intereſſe, vtrum aliquis ab homine, an à fortuna mutuum ſumpſerit. Quid ad rem pertinent mulæ ſaginatæ, vnius omnes coloris? Quid iſta vehicula cælata?

---- inſtrati oſtro alipedes, pictiſque tapetis.
Aurea pectoribus demiſſa monilia pendent.
Tecti auro fuluum mandunt ſub dentibus aurum.

Iſta nec dominum meliorem poſſunt facere, nec malum. M. Cato Cenſorius (quem tam reip. hercule profuit naſci quam Scipionem: alter enim cum hoſtibus noſtris bellum, alter cum moribus geſſit) 11 canterio vehebatur, & 12 hippoperis quidem impoſitis, vt ſecum vtilia portaret. O quam cuperem illi nunc occurrere aliquem ex his 13 troſſulis 14 in via diuitibus, 15 curſores & Numidas, & multum ante ſe pulueris agentem! Hic ſine dubio cultior comitatiorque quam M. Cato videretur: hic, inter illos apparatus delicatos qui cum maxime dubitat, 16 vtrum ſe ad gladium locet, an ad cultrum. O quantum erat ſæculi decus, imperatorem triumphalem, cenſorium (& quod ſuper omnia hæc eſt) Catonem, vno caballo eſſe contentum, & ne toto quidem! Partem enim ſarcinæ, ab vtroque latere dependentes, occupabant. Ita non omnibus 17

Digitized by Google

obeſis mannis, & 18 aſturconibus, & tollutarijs præferres vnicum illum equum, ab ipſo Catone deſtrictum? Video non futurum finem in iſta materia vllum, niſi quem mihi ipſe fecero. Hic itaque conticeſcam, quantum ad iſta: quæ ſine dubio talia diuinauit futura, qualia nunc ſunt, qui primus appellauit impedimenta. Nunc volo pauciſſimas adhuc interrogationes noſtrorum tibi reddere, ad virtutem pertinentes, quam ſatisfacere beatæ vitæ contendimus. Quod bonum eſt, bonos facit: nam & in arte muſica quod bonum eſt, facit muſicum: fortuita bonum non faciunt, ergo non ſunt bona. Aduerſus hoc ſic reſpondent Peripatetici, vt quod primum proponimus, falſum eſſe dicant. Ab eo, inquiunt, quod eſt bonum, non vtique fiunt boni. In muſica eſt aliquod bonum, tanquam tibia, aut chorda, aut organum aliquod aptatum ad vſus canendi, nihil tamen horum facit muſicum. Hic reſpondebimus. Non intelligitis quomodo poſuerimus, quod bonum eſt muſico. Non enim id dicimus, quod inſtruit muſicum, ſed quod facit: tu ad ſupellectilem artis, non ad artem venis. Si quid autem in ipſa arte muſica bonum eſt, id vtique muſicum faciet. Etiamnum facere id planius volo. Bonum in arte muſica duobus modis dicitur: altero, quo effectus muſici adiuuatur: altero, quo ars. Ad effectum pertinent inſtrumenta, tibiæ, & organa, & chordæ, ad artem ipſam non pertinent. Eſt enim artifex etiam ſine iſtis, vti forſitan non poteſt arte. Hoc non eſt æque duplex in homine. idem enim bonum & hominis, & vitæ. Quod contemptiſſimo cuique contingere ac turpiſſimo poteſt, bonum non eſt: opes autem & lenoni, & laniſtæ contingunt: ergo non ſunt bona. Falſum eſt, inquiunt, quod proponitur. Nam & in grammatica, & in arte medendi, aut gubernandi, videmus bona humillimis quibuſque contingere. Sed iſtæ artes non ſunt magnitudinem animi profeſſæ, non conſurgunt in altum, nec fortuita faſtidiunt. Virtus extollit hominem, & ſupra cara mortalibus collocat: nec ea quæ bona, nec ea quæ mala vocantur, aut cupit nimis, aut expaueſcit. Chelidon, vnus 19 ex Cleopatræ mollibus, patrimonium grande poſſedit. 20 nuper Natalis, tam improbæ linguæ quam impuræ, 21 in cuius ore fœminæ purgabantur, & multorum hæres fuit, & multos habuit heredes. Quid ergo? vtrum illum pecunia impurum effecit, an ipſe pecuniam impurauit? quæ ſic in quoſdam homines, quomodo denarius in cloacam cadit. Virtus ſuper iſta conſiſtit, 22 ſuo ære cenſetur: nihil ex iſtis 23 quomodolibet incurrentibus bonum iudicat. Medicina, & gubernatio, non interdicit ſibi ac ſuis admirationem talium rerum. Qui non eſt vir bonus, poteſt nihilominus medicus eſſe: poteſt gubernator, poteſt grammaticus, tam mehercules quam coquus. Cui contingit habere non quælibet, hunc non quemlibet dixeris. Qualia quiſque habet, talis eſt. Fiſcus tanti eſt, quantum habet: imo 24 in acceſſionem eius venit quod habet. Quis pleno ſacculo vllum pretium ponit, niſi quod pecuniæ in eo conditæ numerus efficit? Idem euenit magnorum dominis patrimoniorum: acceſſiones illorum & appendices ſunt. Quare ergo ſapiens magnus eſt? quia magnum animum habet. Verum eſt ergo, quod contemptiſſimo cuique contingit, bonum non eſſe. Itaque indolentiam numquam bonum dicam. habet illam cicada, habet pulex. Ne quietem quidem, & moleſtia vacare, bonū dicam. quid eſt otioſius verme? Quæris quæ res ſapientem faciat? 25 quæ Deum. Des oportet illi aliquid diuinum, aliquid cæleſte: magnificum. Non in omnes bonum cadit, nec quemlibet poſſeſſorem patitur. Vide.

Et quid quæque ferat regio, & quid quæque recuſet.
Hic ſegetes, illic veniunt felicius vuæ:
Arborei fœtus alibi, atque iniuſſa vireſcunt
Gramina nonne vides, croceos vt Tmolus odores,
India mittit ebur, molles ſua tura Sabæi?
At Chalybes nudi ferrum. ---

Iſta in regione deſcripta ſunt, vt neceſſarium mortalibus eſſet inter ipſos commercium, ſi inuicem alius ab alio aliquid peteret. Summum illud bonum, & ipſum ſuam habet ſedem: non naſcitur vbi ebur, nec vbi ferrum. Quis ſit ſummi boni locus quæris? animus. hic niſi purus ac ſanctus eſt, Deum non capit. Bonum ex malo non fit: fiunt autem ex auaritia diuitiæ: ergo non ſunt bonum. Non eſt, inquit, verum, bonum ex malo non naſci. Ex ſacrilegio enim & furto pecunia naſcitur. itaque malum quidem eſt ſacrilegium & furtum: ſed ideo, quia plura mala facit quam bona. Dat enim lucrum, ſed cum metu, ſolicitudine, tormētis & corporis & animi. Quiſquis hoc dicit, neceſſe eſt recipiat, ſacrilegium ſicut malum ſit, quia multa mala facit, ita bonum quoque ex aliqua parte eſſe, quia aliquid boni facit: quo quid fieri portentoſius poteſt? 26 Quamquam ſacrilegium, furtum, & adulterium, inter bona haberi, prorſus perſuaſimus. Quam multi

Digitized by Google

furto non erubeſcunt, quam multi adulterio gloriantur? nam 27 ſacrilegia minuta puniuntur, magna in triumphis feruntur. Adijce nunc, quod ſacrilegium, ſi omnino ex aliqua parte bonum eſt, etiam honeſtum erit, & recte factum vocabitur: noſtra enim actio eſt, quod nullius mortalium cogitatio recipit, ergo bona naſci ex malo non poſſunt. Nam ſi, vt dicitis, ob hoc vnum ſacrilegium malum eſt, quia multum mali adfert: ſi remiſeris illi ſupplicia, ſi ſecuritatem ſpoponderis, ex toto bonum erit. Atqui maximum ſcelerum ſupplicium in ipſis eſt. Erras, inquam, ſi illa ad carnificem, aut ad carcerem differs. ſtatim puniuntur cum facta ſunt, imo dum fiunt. Non naſcitur itaque ex malo bonum, non magis quam ficus ex olea. ad ſemen nata reſpondent: bona degenerare non poſſunt. Quemadmodum ex turpi honeſtum non naſcitur, ita ne ex malo quidem bonum: nam idem eſt honeſtum & bonum. Quidam ex noſtris aduerſus hoc ſic reſpondent: putemus pecuniam bonum eſſe vndecumque ſumptam, non tamen ideo ex ſacrilegio pecunia eſt, etiamſi ex ſacrilegio ſumitur. Hoc ſic intellige. In eadem vrna & aurum eſt, & vipera. Si aurum ex vna ſuſtuleris, quia illic & vipera eſt, non ideo mihi vrna aurum dat, quia viperam habet, ſed aurum dat, cum & viperam habeat. Eodem modo ex ſacrilegio lucrum fit: non qua turpe & ſceleratum eſt ſacrilegium, ſed qua lucrum habet, quemadmodum in illa vrna vipera malum eſt, non aurum quod cum vipera iacet: ſic in ſacrilegio malum eſt ſcelus, non lucrum. Quibus apponitur: Diſſimillima vtriuſque rei conditio eſt. Illic aurum poſſum ſine vipera tollere: hic lucrum ſine ſacrilegio facere non poſſum. lucrum iſtud non eſt appoſitum ſceleri, ſed immixtum. Quod dum conſequi volumus, in multa mala incidimus: id bonum non eſt: dum diuitias conſequi volumus, in multa mala incidimus: ergo diuitiæ bonum non ſunt. Duas, inquit, ſignificationes habet propoſitio veſtra. vnam, dum diuitias conſequi volumus, in multa nos mala incidere: in multa nos mala incidimus, & dum virtutem conſequi volumus. Aliquis, dum nauigat ſtudij cauſſa, naufragium fecit: aliquis captus eſt. Altera ſignificatio talis eſt: Per quod in mala incidimus, id bonum non eſt. Huic propoſitioni non erit conſequens, per diuitias nos, aut per voluptates in mala incidere: aut ſi per diuitias in multa mala incidimus, non tantum bonum diuitiæ non ſunt, ſed malum ſunt. Vos autem illas dicitis tantum bonum non eſſe. Præterea, inquit, conceditis diuitias habere aliquid vſus: 28 inter commoda illas numeratis. Atqui eadem ratione ne commodum quidem erunt: per illas enim multa nobis incommoda eueniunt. His quidam hoc reſpondent: Erratis, qui incommoda diuitijs imputatis. Illæ neminem lædunt, aut ſua cuique nocet ſtultitia, aut aliena nequitia. ſic, quemadmodum gladius, qui neminem occidit, occidentis telum eſt. Non ideo diuitiæ tibi nocent, ſi propter diuitias tibi nocetur. Poſidonius, vt ego exiſtimo, melius: qui ait diuitias eſſe cauſſam malorum, non quia ipſæ faciant aliquid, ſed quia 29 facturos irritant. Alia eſt enim cauſſa efficiens, quæ protinus neceſſe eſt noceat: alia præcedens. hanc præcedentem cauſſam diuitiæ habent. Inflant animos, ſuperbiam pariunt, inuidiam contrahunt, & vſque eo mentem alienant, vt fama pecuniæ nos etiam nocitura delectet. Bona autem omni carere culpa decet. pura ſunt, non corrumpunt animos, non ſolicitant: extollunt quidem, & dilatant, ſed ſine tumore. Quæ bona ſunt, fiduciam faciunt: diuitiæ audaciam. Quæ bona ſunt, magnitudinem animi dant: diuitiæ inſolentiam. Nihil autem aliud eſt inſolentia, quam ſpecies magnitudinis falſa. Iſto modo, inquis, etiam malum ſunt diuitiæ, non tantum bonum non ſunt. Eſſent malum, ſi per ſe nocerent, ſi (vt dixi) haberent efficientem cauſſam: nunc præcedentem habent, & quidem non irritantem tantum animos, ſed attrahentem. Speciem enim boni oſtendunt veriſimilem, ac pleriſque credibilem. Habet virtus quoque præcedentem cauſſam, ad inuidiam: multis enim propter ſapientiam, multis propter iuſtitiam, inuidetur: ſed nec ex ſe hanc cauſſam habet, nec veriſimilem. Contra enim veriſimilior illa ſpecies hominum animis obijcitur à virtute, quæ illos in amorem & admirationem vocet. Poſidonius ſic interrogandum ait: Quæ neque magnitudinem animo dant, nec fiduciam, nec ſecuritatem, non ſunt bona: diuitiæ autem, & bona valetudo, & ſimilia his, nihil horum faciunt: ergo non ſunt bona. Hanc interrogationem magis etiamnum hoc modo intendit: Quæ neque magnitudinem animo dant, nec fiduciam, nec ſecuritatem, contra autem inſolentiam, tumorem, arrogantiam creant, mala ſunt: à fortuitis autem in hæc impellimur: ergo non ſunt bona. Hac, inquit, ratione ne commoda quidem iſta erunt. Alia eſt commodorum conditio, alia bonorum. Commodum eſt, quod plus vſus habet quam moleſtiæ: bonum ſincerum eſſe debet, & ab omni parte innoxium. Non eſt id bonum quod plus prodeſt: ſed quod tantum prodeſt. Propterea,

commodum

commodum & ad animalia pertinet, & ad imperfectos homines, & ad ſtultos. Itaque poteſt ei eſſe incommodum mixtum: ſed commodum dicitur, à maiore ſui parte æſtimatum. Bonum ad vnum ſapientem pertinet, inuiolatum eſſe oportet. Bonum animum habe. vnus tibi nodus, ſed Herculaneus, reſtat. Ex malis bonum non fit: ex multis paupertatibus diuitiæ fiunt: ergo diuitiæ bonum non ſunt. Hanc interrogationem noſtri non agnoſcunt. Peripatetici & fingunt illam, & ſoluunt. Ait autem Poſidonius, hoc ſophiſma per omnes dialecticorum ſcholas iactatum, ſic ab Antipatro refelli. Paupertas non per poſitionem, ſed per detractionem dicitur, vel (vt antiqui dixerunt) per orbationem: Græci dicunt κατὰ στέρησιν. non quod habeat, dicitur, ſed quod non habeat. Itaque ex multis inanibus nihil impleri poteſt: diuitias multæ res faciunt, non multæ inopiæ. Aliter quàm debes, paupertatem intelligis. Paupertas eſt, non quæ pauca poſſidet, ſed quæ multa non poſſidet. Ita non ab eo dicitur quod habet, ſed ab eo quod ei deeſt. Facilius quod volo exprimerem, ſi Latinum verbum eſſet, quo ἀπεία ſignificatur. Hanc paupertati Antipater aſſignat. Ego non video quid aliud ſit paupertas, quam parui poſſeſſio. De iſto videbimus, ſi quando valde vacabit, quæ ſit diuitiarum, quæ paupertatis ſubſtantia: ſed tunc quoque conſiderabimus, numquid ſatius ſit paupertatem permulcere, diuitijs demere ſupercilium, quàm litigare de verbis, quaſi iam de rebus iudicatum ſit. Putemus nos ad concionem vocatos. Lex de abolendis diuitijs fertur: his interrogationibus ſuaſuri aut diſſuaſuri ſumus? his effecturi, vt populus Romanus paupertatem, fundamentum & cauſſam imperij ſui, requirat ac laudet? diuitias autem ſuas timeat? vt cogitet has ſe apud victos reperiſſe? Hinc ambitum, & largitiones, & tumultus, in vrbem ſanctiſſimam temperatiſſimámque irrupiſſe? nimis luxurioſè oſtentari gentium ſpolia? quod vnus populus eripuerit omnibus, facilius vni ab omnibus eripi poſſe? Hęc ſatius eſt ſuadere, & expugnare affectus, non circumſcribere. Si poſſumus, fortius loquamur: ſi minus, apertius.

I. LIPSIVS.

1. NE & hoc putes.] *Fallor, aut aſſero legendum:* vt & hoc. *Nam ita nude poſitum, Paradoxum eſt: ſi explicare deſinat.*

2. Nullum eſſe falſum.] *Sunt enim, vt Cleanthes aiebat, παράδοξα μὲν, οὐ μὴν παράλογα:* præter opinionem, non præter verum. *Epictetus* IV. *Diſſert.* I. *Vide me in Manud.* III. *Diſſ.* II.

3. Ego & Maximus meus.] *Eſt ille Ceſonius Maximus, inter intimos & fidos eius amicos: de quo Tacitus, & Martialis. Notaui ad Taciti Annalem* XV. *in fine, & locum hunc ibi adde.*

4. Paratum fuit non magis Horâ.] *Meus & quidam,* parentium fuit. *Hæreo in his vocibus, & tota clauſula quid eſt,* non magis hora? *Imo nullo parato opus, ſi panis tantùm & carica. Muretus ait legi alibi,* paratum ſine magis hira: *vnde eruit,* ſine magiro: *quod Græcè eſſet ſine coquo. Neſcio. nihil tale in noſtris libris.*

5. Nuſquam ſine caricis. *Meus nunc & ſtatim,* numquam. *De* Caricis *autem (eæ ficus aridæ ſunt, à* Caria, *Vnde frequentes, vt* Cauneæ, *à Cauno:) de Caricis, inquam, certum hæc talia, ficus, paſſulas, palmulas in prandium ſiue guſtum olim fuiſſe. Ita Auguſtus ad Tiberium:* Nos in eſſedo palmulas guſtauimus.

6. Si non, pro pane.] *Plinius* 15. *cap.* 19. Ficus panis ſimul & obſonij vicem ſiccatæ implent. vt pote cùm Cato, cibaria ruris operarijs iuſta lege ſanciens, minui iubeat per fici maturitatem.

7. Cottidie mihi annum nouum.] *Hæc enim dulcia anno nouo, quaſi omen, dare & mittere inuicem ſolebant, talis futuri anni. Ouidius* I. *Faſtor.*

Quid vult palma ſibi, rugoſáq; carica, dixi,
Et data ſub niueo condita mella cado?
Omen, ait, cauſſa eſt: vt res ſapor ille ſequatur,
Et peragat cœptum dulcis vt annus iter.

Et caricas *igitur, &* cariotas *ſiue palmulas* (palmas *poëta dicit*) *tunc ſolent datare. Martialis:*

Aurea porrigitur Iani cariota Kalendis.

8. Mulæ viuere ſe ambulando.] *Mularum mulorúmque in vehiculis vſus, etiam heroicis temporibus apud Homerum, in pretio erant. Plautus:*

Ego faxim muli, pretio qui ſuperant equos,
Sint viliores Gallicis canterijs.

Et præſertim multæ Galaticæ, *ex Plutarchi περὶ φιλοπλουτίας. Per viam etiam illarum creber vſus, Auſonius:*

Cornipedes rapiant impoſta petorita mulæ.

Nunc ait noſter, macras ſe habuiſſe, & quas motus indicaret viuere: præter diuitum morem, quibus in vſu mulæ ſaginatæ, vnius omnes coloris, *hac ipſa epiſtola ſtatim, & Conſol. ad Marc. cap.* XI.

9. Excalceatus non propter æſtatem.] *Sed egeſtatem.*

10. Magirus Calendarij liber voluitur.] *Id eſt, fœnebris pecuniæ liber. nam Kalendis vſuræ cedebant, & petebantur. Itaque nomina, & pecunia, per Kalendas, in tali codice ſcribebantur. de quo Martialis:*

Superba denſis arca palleat nummis,
Centum explicentur paginæ Kalendarum.

Sæpe noſter, & Iuriſconſulti.

11. Canterio.] *Equo ſecto.*

12. Hippoperis quidem.] *Horatius manticam appellat:*

——nunc mihi curto
Ire licet mulo.
Mantica cui lumbos onere vlceret, atque eques armos.

13. Troſulis.] *Suprà, epiſt.* LXXVI.

14. In via diuitibus.] *Qui & in via diuitias ſuas explicant. tales videri volunt.*

15. Curſores & Numidas] *Epiſt.* CXXIII. Omnes iam ſic peregrinantur, vt illos Numidarum præcurrat equitatus, agmen curſorum antecedat. *Vide.*

Digitized by Google

16.Vtrum ſe ad gladium locet.] *Iſte quidem diues apparet,ſed ære alieno obrutus deliberat, vtrum auctoret ſe & faciat gladiatorem,an beſtiarium. Mos peſſimi æui, vt honeſte nati arenæ operas locarent, grandi pretio.Itaque iſte deſperabundus hoc cogitat. Gladius, gladiatorum eſt;culter,venatorum. Vide me Saturn.*2. *cap.* 3.

17.Obeſis mannis.] *Buricis,ſiue burdonibus, paruis equis. Gallica vetus vox eſt.*

18.Aſturconibus.] *Martialis.*

Hic breuis ad numerum rapidos qui colligit vngues,
Venit ab auriferis gentibus Aſtur equus.

19.Ex Cleopatræ mollibus.] *Sunt effeminati, eunuchi,id genus.Liuius* XXXIII. Proſequentibus mollibus viris, qui ioci cauſſa conuiuio interfuerant. *Paulo poſt eoſdem* ſemiuiros,& obſcenos *vocat.Nonius Marcellus*: Maltas veteres molles appellari voluerunt,quaſi μαλακούς. *Lucilius*: Inſanum vocant(*puto*, Infamem) quem maltam ac fœminam dici videt. *Etiam* Mollities,*ipſa illa* θηλεία νόσος.

20.Nuper Natalis.] *Non ille Antonius Natalis, qui in Piſoniana coniuratione, Senecam ipſum accuſauit(in Taciti* XV. *Annali:) nam ait*, nuper *fuiſſe: ergo iam obierat. Quis ſit,an pater huius?*

21.In cuius ore fœminæ.] *Fuit quod ille Scaurus, Lignr.de Benef.*4. *cap.*31.

22.Suo ære cenſetur.] *Proprio, non aduenticio bono.*

23.Quomodolibet incurrentibus.] *Magis probo*,quolibet: *quod ſcripſi quidam.*

24.In acceſſionem eius venit.] *Intellige. ipſe fiſcus, ſiue ſportula pecuniaria, accedit pecunia. Nihil eſt, ſine ea.*

25.Quæ Deum.] *Perfecta ratio, qua pars in nobis eſt Communis illius Rationis, id eſt Dei. Tamen in meo, & quibuſdam*: quæ ceteri: *in vno*, quæ Deum ceteri. *Quid hoc ſit,non peruado.*

26.Quamquam ſacrilegium.] *Gruteri eſt emendatio,certa.*

27.Sacrilegia minuta.] *Tale quiſpiam*: Paruos fures in cōpedibus, magnos in purpura ſpectari.

28.Inter commoda illas.] *Stoicorum* εὔχρηστα. *Vide Manud.*II. *Diſſert.*XXII.

29.Facturos irritant.] *Pro tota hac re pulchra, & ſimilia: in Sophoclis Antigona,de Argento:*

Τὸ δ' ἐκδιδάσκει καὶ παραλλάσσει φρένας,
Χρηστὰς πρὸς αἰσχρὰ πράγματ' ἵστασθαι βροτῶν,
Πανουργίας δ' ἔδειξεν ἀνθρώποις ἔχειν,
Καὶ παντὸς ἔργου δυσσέβειαν εἰδέναι:
Hoc illud eſt quod mutat & mentes docet,
Ad fœda rerum & praua ſe conuertere:
Fraudes dolóſque ſuggerit mortalibus,
Et improbos,ſimúlque & impios, facit.

MVRETVS.

NOn magis hora.] *Quid hæc verba ſibi velint, plane non aſſequor. In vno librorum meorum eſt.* Sine magis hira. *Cogitabam ſi forte legendum eſſet,* Sene magiro: *vt prandium dicat coqui opera nihil egiſſe: coquum autem ipſum Græco nomine appellauerit: Nam & fere Græci erant.*

Annum nouum.] *Kalendis enim Ianuarij,vt alia. ſic caricas inter ſe miſſitabant, eáſque ominis cauſa eſſitabant: Ouidius primo faſtorum:*

Qui vult palma ſibi, rugoſáque carica dixi,
Et data ſub niueo condita mella cado?
Omen,ait, cauſa eſt: vt res ſapor ille ſequatur,
Et peragat cœptum dulcis vt annus iter.

Vtrum ſe ad gladium.] *Ad pugnandum inter gladiatores, an inter beſtiarios. Nam eo corruptelæ ventum erat, vt multi tunc etiam honeſto loco nati, adeſis patrimonijs, operas ad talia ſuas locarent.*

Defrictum.] *Libri veteres partim* defrictum *habent, partim* deſtrictum. *Neutram ſcripturam damnare auſim.*

Cui contigit habere rem non quemlibet.] *Id eſt, rem minime vulgarem*, πρᾶγμά τι ἐκ τῶν τυχόντων. Hunc non quemlibet: *Id eſt, ſcito eum quoque ipſum minime vulgarem eſſe*, ἐκ τῶν τυχόντων.

PINCIANVS.

NOndum audeo frugalitatem palam ferre.] *Quædam exemplaria* proferre *legunt, non* ferre.

Quia magnus calendarij liber voluitur.] *Rectior vetus lectio*, euoluitur.

Et cum omnia dixeris, pauper eſt.] *Scribe per maiorem,& abſque coniunctione*, Cum omnia dixeris pauper eſt. *eadem.*

Quem tam neceſſarium Ro. po. hercule profuit naſci quam Scipionem.] *Eadem*, quem tam R.P.fuit naſci quam Scipionem, *reliqua deſiderantur. Exemplar tamen quoddam* profuit *habet, non* fuit.

Et hippoperis quidem impoſitis,vt ſecum vtilia portaret. *Puto legendum,non* vtilia,*ſed* vtenſilia. *Nam non ita multo poſt ſubijcit*: partim enim ſarcinæ ab vtroque latere dependentes occupabant.

Curſores & Numidas, & multum ante ſe pulueris agentem.] *Emendatiſſimum exemplar*,agentibus *egit,non* agentem: *recte. vt referatur ad* troſſulis,*non ad* Catonem.

Cultior imitatiorque quàm M. Cato videretur:] Comitatior,*non* imitatior, *legendum ex vetere lectione.*

Ab ipſo Catone defrictum.] *Stare poteſt verbum* defrictum:*vt illud*, nam multos qui frigabat conſul factus eſt. *Sed veteres codices legunt* deſtrictum: *vnde ſtrigiles dictæ.*

Quod bonum eſt, facit muſicum.] *Aliqua exemplaria*, quod bonum eſt, bonos facit muſicos.

Ab eo, inquit,quod eſt bonum,] *Maior codicum pars*,inquis, *agnoſcit, non* inquit.

Quomodo poſuerimus quod bonum eſt muſico.] *Corrige*, quomodo poſuerimus quod bonum eſt, in muſica, *ex vetere lectione.*

Etiam nunc facere his me planius volo.] *Caſtigandum ex eadem.* Etiamnum facere id planius volo.

Nec cupit nimis,nec expaueſcit.] *Lege*, aut cupit nimis,aut expaueſcit,*ex eadem.*

Chelidonius ex Cleopatræ molllibus.] *Aliqui codices*, Cheledon vnus ex Cleopatræ mollibus.

Cui cōtingit habere rem non quamlibet, hunc non quemlibet dixeris.] *Breuior vetus lectio.* Cui contingit habere non quælibet,hunc non quemlibet dixeris. *& paulo poſt*, acceſſionem *lege pro* acceſſione, *ex eadem.*

Verum eſt quod contemptiſſimo.] *Scribe*, Verum eſt ergo quod contemptiſſimo, *&c. ex eadem.*

Neceſſe eſt vt recipiat, ſacrilegium.] *Verbum* vt *deſideratur in antiquo codice.*

Quo quid fieri portentuoſius poteſt.] *Legendum*,portentoſius, *ex vetuſtis codicibus.*

Digitized by Google

Prorſus perſuaſimus.] *Forte legendum*, prorſus perſuaſi ſumus.

Diſſimillima enim vtriuſque rei conditio eſt.] *Coniunctio* enim *eradenda, ex vetere lectione.*

Illic lucrum ſine ſacrilegio facere nõ poſſunt.] *Corrige*, Hic lucrum, *&c. Præceſſit enim alterum* illic, *ex eadem.*

Duas, inquit, ſignificationes habet propoſitio noſtra.] Veſtra *legendum, non* noſtra, *ex eadem: etſi in aliquibus exemplaribus non habeatur omnino ea dictio.*

Et ſua cuique nocet ſtultitia.] *Scribe*, aut ſua cuique nocet ſtultitia, *ex eadem.*

Eſſent malum, ſi per ſe nocerent.] *Eadem*, Eſſent malum, ſi ipſæ nocerent.

Bonum animum habere.] *Scribe*, Bonum animum habe, *ex eadem.*

Græci dicunt ſtereſin, cum dicunt non quod habeat dicitur, ſed quod non habeat.] *Lego*. Græci dicunt cata ſtereſin. Non quod habeat dicit, ſed quod non habeat. *vt verbum* habeat *ad paupertatem referatur. Reliqua ſuperuacanea ſunt, ex eadem.*

Aliter, inquit, quam debes paupertatem intelligis. *Deeſt coniunctio* enim. Aliter enim, inquit, quam *&c. ex eadem.*

OPSOPOEVS.

S*Cripti omnes* deponere, *nullus contemnere.*

Modius epiſt. 116. Membrana noſtra: quia magnus Kalendarij liber voluitur, quia tantum ſuburbani poſſidet. *&c. vtrumque recte. volui ſolebant, non plicari noſtro more libri, & hinc voluminis vocabulum. meliuſque adeo τὸ agri ſubauditur.*

M. ſſ. partim quem tam e rei. p. fuit naſci, *partim* quem tam Reip. fuit naſci, *partim* quem tam è Rep. fuit naſci. *quod laudo.*

Scribe canterio *è M. ſſ. Feſto, Varrone.*

Lipſius elect. 11. cap. 1. Opportune gloſſematium amolior, τὸ diuitibus: *ad vocem* troſſulis *à benignis illis patribus parum perite adiectum.*

Idem Saturn. ſerm. lib. 11. cap. 3. Ludit ſuauiter in homines inopes ſui æris, diuites alieni: qui re cum ſpe conſumpta, ad extremum deliberant gladiatores fiant an venatores. Id enim valet, ad cultrum. *Putaui aliquando,* ad pulpitum, *blandiente coniectura, ſed vana. Nam culter proprie venatorum. Suetonius Auguſto:* Lixa quidam cultro venatorio cinctus. *Martialis ad lemma* Culter Venatorius:

Si deſecta gemes grandi venabula roſtro,
Hic breuis in grandem cominus ibit aprum.

Meliores libri, quod proponitis. nam & in grammatice, *& paulo inferius.* Des oportet illi diuinum aliquid celeſte, *&c.*

Præpone Et, *ad verſus complementum, è m. ſſ. & Virgil. Georg. 1.*

M. ſſ. non ideo inquam mihi vrna aurum dat. *Et paulo poſt.* gladius neminem occidit, occidentis telum eſt. *vnus*, occidentis tamen telum eſt.

M. ſſ. abiecto verbo, Aliter, inquit, quàm debes; *&c. Ἀπορία Græcarum literarum veſtigijs elici non poteſt: quæ ſunt* ἈΝΗΤΠἈΡΣΙΑ. *Dempto* Ἠ *ἀνπαρ... effeceris. Hæc non male aſſignatur paupertati. denotat namque facultatum ſeu diuitiarum abſentiam, aut (vt ita loquar) carentiam, opum defectum: ἀπορία contra nihil aliud quàm ipſam egeſtatem, inopiam, ſiue penuriam, illa igitur propoſito eſt multo accommodatior, vt quæ cum paupertate coire poſſit.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

C*Vlcitra in terra.*] *Vbique in meo v. c. ſcribitur,* culcita *quæ ſcriptura pariter extat apud Varronem in fine lib. 4. de ling. lat. Feſtum Pompeium, & Nonium, itemque Ciceronem 4. Tuſcul. vbi* culcita plumea *vocatur, Plautus in mil. glor.* culcitam laneam *dicit. Quare videtur etiam ſic legendum apud Iſidorum Etym. lib. 19. cap. 25. & Senecam epiſt. 108. hæc Iuretus.*

Late poſſidet, &c.] *de his & ſeq. Briſſonius lib. 6. de formul. Nomina etiam faciurum Atticum, quare reſolitum* quoto anno, & quantum in ſolo. *Cicero ex quorundam ſententia epiſt. 9. lib. 9. ad Atticum ſcribit.*

Quem tam Romano populo hercule profuit naſci.] *v. c. Iureti.* Quem tam è republica fuit naſci.

Aliquem ex his troſſulis in via diuitibus.] *arguit hic eorum ambitionem quibus non ſatis erat in vrbe & conſpectu populi oſtentare opes, niſi inſuper peregrinantes, omnium eas etiam ingererent oculis, & huc facit quod præceſſit,* Diuitem illum putas, quia aurea ſuppellex etiam in via eum ſequitur. *Ad Troſſulorum vocem quod attinet, vetus ea quidem, & ante Ciceronem, ſed quæ poſteriori æuo refloruit iterum ſub principibus, vnde & ea bis vſus Seneca, & Lampridius in vita Commodi,* cooptatus inter troſſulos princeps iuuentutis, cum togam ſumpſit. *ſic enim ſerio vtroque ſenſu locum illum emendauit Lipſius. nam* troſſuli equites, *vt è Plinio, Feſto, Varrone iamdudum monuit Ioſ. Scaliger.*

Curſores & Numidas.] *vox,* & *abeſt à v. c. Iureti.*

Quod proponitur.] *v. c.* proponitis.

Pecuniam conſpurcauit.] *v. c.* inſpurcauit.

Quomodolibet incurrentibus.] *v. c.* quolibet.

Interdicit admirationem.] *v. c.* admiratione.

Tmolus.] *v. c.* Thmolus.

India mittit ebur.] *v. c.* mittat.

Ad carnificem aut carcerem differt.] *v. c. videtur elegantius habere,* à carnifice aut à carcere differs. *Iuretus.*

Et fingunt illam.] *v. c.* effingunt.

Paupertas non per poſitionem.] *v. c. Iureti,* per poſſeſſionem, *quod forte rectum eſt, quia mox ſequitur,* Paupertas eſt non quæ pauca poſſideat.

Digitized by Google

Argvmentvm I. Lipsi.

LIBERALIA ſtudia in bonis non eſſe, nec ad Virtutem per ſe ducère. Sigillatim hoc docet, in Grammatica, Muſica, Geometria, Aſtronomia. Etſi tamen non ducunt, conducunt: id eſt, iuuant & præparant. Tum diuiſio alia Artium, in Vulgares, Ludicras, Pueriles, Liberales: & in iſtis, ſolam Philoſophiam eſſe, quæ vere liberum facit. Sola etiam de Bonis Maliſque indagat, ſola noſcit. Sola igitur colenda, aut præcipue eſt: & oſtendit quam inutilia, aut ſuperflua Philologi ſectentur; quidam etiam Philoſophi. O bona hic, ô aurea! Legite iuuenes, ſeneſque.

EPIST. LXXXVIII.

1 DE liberalibus ſtudijs quid ſentiam, ſcire deſideras. 2 Nullum ſuſcipio, nullum in bonis numero, 3 quod ad æs exit. Meritoria artificia ſunt, hactenus vtilia, ſi præparant ingenium, non detinent. Tamdiu enim iſtis immorandum eſt, quamdiu nihil animus agere maius poteſt. rudimenta ſunt noſtra, non opera. Quare liberalia ſtudia dicta ſint, vides, quia homine libero digna ſunt. Ceterum 4 vnum ſtudium vere liberale eſt, quod liberum facit, hoc ſapientiæ. ſublime, forte, magnanimum: cetera puſilla & puerilia ſunt. An tu quidquam in iſtis eſſe credis boni, quorum profeſſores turpiſſimos omnium ac flagitioſiſſimos cernis? Non diſcere debemus iſta, ſed didiciſſe. Quidam illud de liberalibus ſtudijs quærendum iudicauerunt, an virum bonum facerent. Ne promittunt quidem, nec huius rei ſcientiam affectant. Grammaticus circa curam ſermonis verſatur, &, ſi latius euagari vult, circa hiſtorias. Iam vt longiſſime fines ſuos proferat, circa carmina. quid horum ad virtutem viam ſternit? Syllabarum enarratio, & verborum diligentia, & fabularum memoria, & verſuum lex ac modificatio? quid ex his metum demit, cupiditatem eximit, libidinem frænat? Ad Geometriam tranſeamus, & ad Muſicam: nihil apud illas inuenies, quod vetet timere, vetet cupere: quę quiſquis ignorat, alia fruſtra ſcit. Videndum vtrum doceant iſti virtutem, an non. ſi non docent, nec tradunt quidem: ſi docent, philoſophi ſunt. Vis ſcire quàm non ad docendam virtutem conſederint? adſpice quàm diſſimilia inter ſe omnium ſtudia ſint. atqui ſimilitudo eſſet idem docentium. Niſi forte tibi 5 Homerum philoſophum fuiſſe perſuadent, cum his ipſis quibus colligunt, negent. Nam 6 modo Stoicum illum faciunt, virtutem ſolam probantem, & voluptates refugientem, & ab honeſto 7 ne immortalitatis quidem pretio recedentem: modo Epicureum, 8 laudantē ſtatum quietæ ciuitatis, & inter conuiuia cantuſque vitam exigentis: modo Peripateticum, 9 bonorum tria genera inducentem: modo Academicum, 10 incerta omnia dicentem. Apparet nihil horum eſſe in illo, quia omnia ſunt: iſta enim inter ſe diſſident. Demus illis, Homerum philoſophum fuiſſe. nempe ſapiens factus eſt, 11 antequam carmina vlla cognoſceret: ergo illa diſcamus quæ Homerum fecere ſapientem. Hoc quidem me quærere, vtrum 12 maior ætate fuerit Homerus, an Heſiodus, non magis ad rem pertinet, quàm ſcire an minor Hecuba fuerit, quàm Helena, & quare 13 tam male tulerit ætatem. quid, inquam, annos 14 Patrocli & Achillis inquirere, ad rem exiſtimas pertinere? quæris, 15 Vlixes vbi errauerit, potius quàm efficias ne nos ſemper erremus? Non vacat audire, vtrum inter Italiam & Siciliam iactatus ſit, an 16 extra notum nobis orbem: neq; enim potuit in tam anguſto error eſſe tam longus. Tempeſtates animi nos quotidie iactant, & nequitia in omnia. Vlixis mala impellit. non deeſt forma quæ ſollicitet oculos, non hoſtis: hinc monſtra effera, & humano cruore gaudentia: hinc inſidioſa blandimenta aurium: hinc naufragia, & tot varietates malorum. Hoc me doce, quomodo patriam amem, quomodo vxorem, quomodo patrem; quomodo ad hæc tam honeſta 17 vel naufragus nauigem. quid inquiris, an Penelopa impudica fuerit, 18 an verba ſæculo ſuo dederit, an Vlixem illum eſſe quem videbat, antequam ſciret, ſuſpicata ſit? Doce me, quid ſit pudicitia, & quantum in ea bonum: in corpore, 19 an in animo poſita ſit. Ad Muſicum tranſeo. Doces me quomodo inter ſe acutæ ac gràues voces conſonent, quomodo neruorum diſparem reddentium ſonum fiat concordia. Fac potius, quomodo animus ſecum meus conſonet, nec conſilia mea diſcrepent. Monſtras mihi, qui ſint 20 modi flebiles. monſtra potius, quomodo inter aduerſa non emittam flebi-

lem vocem. Metiri me geometres docet latifundia: potius doceat, quomodo metiar quantum homini ſit ſatis. Numerare docet me arithmetica, & 21 auaritiæ commodare digitos. potius doceat, nihil ad rem pertinere iſtas computationes. Non eſſe feliciorem cuius patrimonium 22 tabularios laſſat: imo quàm ſuperuacua poſſideat, qui infeliciſſimus futurus eſt, ſi quantum habeat, per ſe computare cogatur. quid mihi prodeſt ſcire agellum in partes diuidere, ſi neſcio cum fratre diuidere? quid prodeſt colligere ſubtiliter pedes iugeri, & comprehendere etiam ſi quid decempedam effugit, ſi triſtem me facit vicinus potens, & aliquid ex meo abradens? Doces me, quomodo nihil perdam ex finibus meis? at ego diſcere volo, quomodo totos hilaris amittam. Paterno agro, inquit, & auito expellor. quid? ante auum tuum quis iſtum agrum tenuit? Cuius, non dico hominis, ſed populi fuerit, expedire potes? Non dominus iſto, ſed colonus intraſti. Cuius colonus es? 23 ſi bene tecum agitur, heredis. Negant iuriſconſulti quidquam vſucapi quod publicum eſt: publicum eſt hoc quod tenes, & quidem generis humani. O egregiam artem! ſcis rotunda metiri, in quadratum redigis quamcumque acceperis formam. interualla ſiderum dicis: nihil eſt quod in menſuram tuam non cadat. Si artifex es, metire hominis animum. dic quam magnus ſit, dic quam puſillus ſit. Scis quæ recta ſit linea, quid tibi prodeſt ſi quid in vita rectum ſit, ignoras? Venio nunc ad illum qui cæleſtium notitia gloriatur.

Frigida Saturni quo ſeſe ſtella receptet,
Quos ignis cæli Cyllenius erret in orbes:

Hoc ſcire quid proderit? vt ſollicitus ſim, cum Saturnus & Mars ex contrario ſtabunt, aut cum Mercurius veſpertinum faciet occaſum vidente Saturno? Potius hoc diſcam, vbicumque ſunt iſta, propitia eſſe, non poſſe mutari. Agit illa continuus ordo fatorum, & ineuitabilis curſus: per ſtatas vices remeant. Effectus rerum omnium 24 aut mouent, aut notant. Sed ſiue quidquid euenit, faciunt, 25 quid immutabilis rei notitia proficiet? ſiue ſignificant, quid refert prouidere quod effugere non poſſis? Scias iſta, neſcias, fient.

Si vero ſolem ad rapidum ſtellaſque ſequentes
Ordine reſpicias, numquam te craſtina fallet
Hora, nec inſidijs noctis capiere ſerenæ.

Satis abundeque prouiſum eſt, vt ab inſidijs tutus eſſem. Numquid me craſtina non fallit hora? fallit enim quod neſcienti euenit. Ego quid futurum ſit, neſcio: quid fieri poſſit, ſcio. Ex hoc nihil deſperabo: totum exſpecto. Si quid remittitur, boni conſulo. Fallit me hora, ſi parcit: ſed ne ſic quidem fallit. Nam quemadmodum ſcio omnia accidere poſſe, ſic ſcio & non vtique caſura. Vtique ſecunda exſpecto: malis paratus ſum. In illo feras me neceſſe eſt 26 non per præſcriptum euntem. Non enim adducor vt in numerum liberalium artiũ pictores recipiã, non magis quam ſtatuarios, aut marmorarios, aut ceteros luxuriæ miniſtros. Æque luctatores, & totam 27 oleo ac luto conſtantem ſcientiam expello ex his ſtudiis liberalibus, aut & vnguentarios recipiam, & cocos, & ceteros voluptatibus noſtris ingenia accommodantes ſua. Quid enim, oro te, liberale habent iſti 28 ieiuni vomitores, quorum corpora in ſagina, animi in macie & veterno ſunt? An liberale ſtudium iſtud eſſe iuuentuti noſtræ credimus, quam maiores noſtri 29 rectam exercuerunt, haſtilia iacere, ſudem torquere, equum agitare, arma tractare? Nihil liberos ſuos docebant, quod diſcendum eſſet iacentibus. Sed nec hæ, nec illæ docent, aluntve virtutem. Quid enim prodeſt equum regere, & curſum eius fræno temperare, affectibus effrænatiſſimis abſtrahi? Quid prodeſt multos vincere luctatione vel ceſtu, ab iracundia vinci? Quid ergo? nihil liberalia nobis conferunt ſtudia? ad alia multum, ad virtutem nihil. Nam & hæ viles ex profeſſo artes quæ manu conſtant, ad inſtrumenta vitæ plurimum conferunt, tamen ad virtutem non pertinent. Quare ergo liberalibus ſtudijs filios erudimus? Non quia virtutem dare poſſunt, ſed quia 30 animum ad accipiendam virtutem præparant. Quemadmodum prima illa, vt antiqui vocabant, litteratura, per quam pueris elementa traduntur, non docet liberales artes, ſed mox præcipiendis locum parat: ſic liberales artes non perducunt animum ad virtutem, ſed expediunt. quatuor ait eſſe Poſidonius artium genera. Sunt vulgares & ſordidæ, ſunt ludicræ, ſunt pueriles, ſunt liberales. Vulgares opificum, quæ manu conſtant, & ad inſtruendam vitam occupatæ ſunt: in quibus nulla decoris, nulla honeſti ſimulatio eſt. Ludicræ ſunt, quæ ad voluptatem oculorum atque aurium tendunt. His annumeres licet machinatores, qui 31 pegmata per ſe ſurgentia excogitant, & tabulata tacite in ſublime creſcentia, & alias ex inopinato varietates, aut dehiſcentibus quæ cohærebant,

Digitized by Google

aut his quæ diſtabant ſua ſponte coëuntibus, aut his quæ eminebant, paulatim in ſe reſidentibus. His imperitorum feriuntur oculi, omnia ſubita (quia cauſſas non nouere) mirantium. Pueriles ſunt, & aliquid habentes liberalibus ſimile, hę artes quas ἐγκυκλίους Grę-ci, noſtri liberales vocant. Solæ autem liberales ſunt, imo (vt dicam verius) liberæ, quibus curæ virtus eſt. quemadmodum, inquit, eſt animi aliqua pars philoſophiæ naturalis, eſt aliqua moralis, eſt aliqua rationalis; ſic & hæc quoque liberalium artium turba locum ſibi in philoſophia vindicat. Cum ventum eſt ad naturales quæſtiones, geometriæ teſtimonio ſtatur. Ergo eius quam adiuuat, pars eſt? multa adiuuant nos, nec ideo partes noſtræ ſunt: imo ſi partes eſſent, non adiuuarent. Cibus adiutorium corporis, nec tamen pars eſt. Aliquid nobis præſtat geometriæ miniſterium. Sic philoſophiæ neceſſaria eſt, quomodo ipſi faber: ſed nec hic geometriæ pars eſt, nec illa philoſophiæ. Præterea, vtraq; fines ſuos habet. ſapiens enim cauſſas naturalium & quærit & nouit, quorum numeros menſuraſque geometres perſequitur & ſupputat. Qua ratione conſtent cœleſtia, quæ illis ſit vis, quæve natura, ſapiens ſcit: curſus & recurſus, & obſeruationes, per quas deſcendunt & alleuantur, ac ſpeciem interdum ſtantium prębent, cum cœleſtibus ſtare non liceat, colligit mathematicus. Quæ cauſſa in ſpeculo imagines exprimat, ſcit ſapiens: illud tibi geometer poteſt dicere, quantum abeſſe debeat corpus ab imagine, & qualis forma ſpeculi, quales imagines reddat. Magnum eſſe ſolem philoſophus probabit: quantus ſit, mathematicus, qui vſu quodam & exercitatione procedit: ſed vt procedat, impetranda illi quædam principia ſunt. Non eſt autem ars ſui iuris, cui precarium fundamentum eſt. Philoſophia nil ab alio petit, totum opus 32 à ſolo excitat. Mathematica (vt ita dicam) ſuperficiaria eſt, in alieno ædificat, aliena accipit principia, quorum beneficio ad vlteriora perueniat: ſi per ſe iret ad verum, ſi totius mundi naturam poſſet comprehendere, dicerem multum collaturam mentibus noſtris, quę tractatu cœleſtium creſcunt, trahuntq; aliquid ex illo. Vna re conſummatur animus, ſcientia bonorum ac malorum immutabili. quæ ſoli philoſophiæ competit. Nulla autem ars alia de bonis ac malis quęrit. 33 Singulas habet circumire virtutes. Fortitudo contemptrix timendorum eſt: terribilia, & ſub iugum libertatem noſtram mittentia, deſpicit, prouocat, frangit: numquid ergo hanc liberalia ſtudia corroborant? Fides ſanctiſſimum humani pectoris bonum eſt, nulla neceſſitate ad fallendum cogitur, nullo corrumpitur præmio. Vre, inquit, cæde, occide, non prodam: ſed quo magis ſecreta quæret dolor, hoc illa altius condam. numquid liberalia ſtudia hos animos facere poſſunt? Temperantia voluptatibus imperat: alias odit atque abigit, alias diſpenſat, & ad ſanum modum redigit, nec vnquam ad illas propter ipſas venit. Scit optimum eſſe modum cupitorum, non quantum velis, ſed quantum debeas, ſumere. Humanitas vetat ſuperbum eſſe aduerſus ſocios, vetat auarum: verbis, rebus, affectibus comem ſe, facilemq; omnibus pręſtat: nullum alienum malum putat, bonum autem ſuum id maxime, quod alicui bono futurum eſt, amat. numquid liberalia ſtudia hos mores præcipiunt? non magis quàm ſimplicitatem, ac modeſtiam, ac frugalitatem, ac parſimoniam, non magis quàm clementiam, quę alieno ſanguini tamquam ſuo parcit, & ſcit homini non eſſe homine prodigè vtendum. Cum dicatis, inquit, ſine liberalibus ſtudijs ad virtutem non perueniri, quemadmodum negatis illa nihil conferre virtuti? quia nec ſine cibo ad virtutem peruenitur, cibus tamen ad virtutem non pertinet. Ligna nihil naui conferunt, quamuis non fiat nauis ſine lignis. Non eſt, inquam, cur aliquid putes eius adiutorio fieri, ſine quo non poteſt fieri. Poteſt quidem etiam illud dici, ſine liberalibus ſtudijs veniri ad ſapientiam poſſe: quamuis enim virtus diſcenda ſit, tamen non per hæc diſcitur. Quid eſt autem, quare exiſtimem non futurum ſapientem eum qui litteras neſcit: cum ſapientia non ſit in litteris? Res tradit, non verba; & neſcio an 34 certior memoria ſit quę nullum extra ſe ſubſidium habet. Magna & ſpatioſa res eſt, ſapientia: vacuo illi loco opus eſt: de diuinis humaniſque diſcendum eſt: de præteritis, de futuris, de caducis, de æternis, de tempore: de quo vno vide 35 quam multa quærantur. Primum, an per ſe ſit aliquid: deinde, an aliquid ante tempus ſit: ſi tempus cum mundo cœpit, an & ante mundum, quia fuerit aliquid, fuerit & tempus. Innumerabiles 36 quæſtiones ſunt de animo tantum: vnde ſit, qualis ſit, quando eſſe incipiat, quamdiu ſit: an aliunde alio tranſeat, & domicilim mutet, ad alias animalium formas, aliaſque coniectus: an non amplius quàm ſemel ſeruiat, & emiſſus 37 vagetur in toto: vtrum corpus ſit, an non ſit: quid ſit facturus, cum per nos aliquid facere deſierit: quomodo libertate ſua vſurus, cum ex hac effugerit cauea: an obliuiſcatur priorum, & illic noſſe ſe incipiat, 38 poſtquam de corpore abductus in ſublime ſeceſſit Quamcumque partem rerum humanarum diuinarumque

Digitized by Google

comprehenderis, ingenti copia quærendorum ac diſcendorum fatigaberis. Hæc tam multa, tam magna, vt habere poſſint liberum hoſpitium, ſuperuacua ex animo tollenda ſunt. Non dabit ſe in has anguſtias virtus. laxum ſpatium res magna deſiderat. expellantur omnia: totum pectus illi vacet. At enim delectat artium notitia multarum. Tantum itaque ex illis retineamus, quantum eſt neceſſarium. 39 An tu exiſtimas reprehendendum, qui ſuperuacua vſu ſibi comparat, & pretioſarum rerum pompam in domo explicat: non putas eum qui occupatus eſt in ſuperuacua litterarum ſupellectile? Plus ſcire velle quàm ſit ſatis, intemperantiæ genus eſt. Quid, quod iſta liberalium artium conſectatio moleſtos, verboſos, intempeſtiuos, ſibi placentes facit, & ideo non diſcentes neceſſaria, quia ſuperuacua didicerunt? 40 Quatuor millia librorum Didymus grammaticus ſcripſit: 41 miſer, ſi tam multa ſuperuacua legiſſet. In his libris de patria Homeri quæritur, in his de Æneæ 42 matre vera: in his 43 libidinoſior Anacreon, an ebrioſior vixerit: in his, 44 an Sappho publica fuerit: & alia, quæ erant dediſcenda, ſi ſcires. I, nunc, & longam eſſe vitam nega. Sed ad noſtros quoque cum perueneris, oſtendam multa ſecuribus recidenda. Magno impendio temporum, magna alienarum aurium moleſtia, laudatio hæc conſtat: *O hominem litteratum!* Simus hoc titulo ruſticiore contenti: *O virum bonum!* Itane eſt? annales euoluam omnium gentium, & quis primus carmina ſcripſerit, quæram: quantum temporis inter Orphea interſit & Homerum, cum faſtos non habeam, computabo: & Ariſtarchi notas, quibus aliena carmina compunxit, recognoſcam, & ætatem in ſyllabis conteram? Itane in geometriæ puluere hærebo? Adeo mihi præceptum illud ſalutare excidit: *Tempori parce?* Hæc ſciam, 45 vt quid ignorem? Appion Grammaticus qui ſub C. Cæſare 46 tota circumlatus eſt Græcia, & 47 in nomen Homeri ab omnibus ciuitatibus adoptatus, aiebat: Homerum vtraque materia conſummata, & Odyſſea, & Iliade, principium adieciſſe operi ſuo, quo bellum Troianum complexus eſt. Huius rei argumentum afferebat, quod 48 duas litteras in primo verſu poſuiſſet ex induſtria librorum ſuorum numerum continentes. Talia ſciat oportet, qui multa vult ſcire. Non vis cogitare quantum temporis tibi auferat mala valetudo, quantum occupatio publica, quantum occupatio priuata, quantum occupatio quotidiana, quantum ſomnus. metire ætatem tuam: tam multa non capit. De liberalibus ſtudijs loquor: philoſophi quantum habent ſuperuacui, quantum ab vſu recedentis? Ipſi quoque ad ſyllabarum diſtinctiones, & coniunctionum, ac præpoſitionum proprietates deſcenderunt, & inuidere grammaticis, inuidere geometris. Quidquid in illorum artibus ſuperuacuum erat, tranſtulere in ſuam. Sic effectum eſt, vt diligentius ſciant loqui, quàm viuere. Audi, quantum mali faciat nimia ſubtilitas, & quàm infeſta veritati ſit. 49 Protagoras ait, de omni re in vtramque partem diſputari poſſe, ex æquo. & de hac ipſa, an omnis res in vtramque partem diſputabilis ſit. Nauſiphanes ait, ex his quæ videtur eſſe, nihil magis eſſe, quàm non eſſe. Parmenides ait, ex his quæ videntur, 50 nil eſſe in vniuerſum. Zenon Eleates, omnia negotia de negotio dejecit: ait nihil eſſe. Circa eadem fere Pyrrhonij verſantur, & Megarici, 51 & Eretrici, & Academici, qui nouam induxerunt ſcientiam, nihil ſcire. Hæc omnia in illum ſuperuacuum ſtudiorum liberalium gregem conijce. Illi mihi non profuturam ſcientiam tradunt, hi ſpem omnis ſcientiæ eripiunt: ſatius eſt ſuperuacua ſcire, quàm nihil. Illi non præferunt lumen, per quod acies dirigatur ad verum: hi oculos mihi effodiunt. Si Protagoræ credo, nihil in rerum natura eſt, niſi dubium: ſi Nauſiphani, hoc vnum certum eſt, nihil eſſe certi: ſi Parmenidi, nihil eſt præter vnum: 52 ſi Zenoni, ne vnum quidem. Quid ergo nos ſumus? quid iſta quæ nos circumſtant, alunt, ſuſtinent? Tota rerum natura vmbra eſt, aut inanis, aut fallax. Non facile dixerim, vtrum magis iraſcar illis, qui nos nihil ſcire voluerunt: an illis, qui ne hoc quidem nobis reliquerunt, nihil ſcire.

IVSTVS LIPSIVS.

1. DE liberalibus ſtudijs.] *In plerisque priſcis ſeorſim, quaſi liber, ſcribitur, inſcribiturque:* L. Annæi Senecæ liber de ſeptem artibus liberalibus. *Ita & in meo, locaturque poſt epiſtolas, & libellum De remedijs fortuitorum. Mihi tamen epiſtola videtur: & plures tales longæ ſunt, an longiores.*

2. Nullum ſuſpicio.] *Ut Stoicus loquitur. nam & Zeno (quod obiectum à multis) τὴν ἐγκύκλιον παιδείαν ἄχρηστον ἀποφαίνει, ἐν ἀρχῇ τῆς πολιτείας:* liberalem doctrinam inutilem decíarat, initio ſuæ Reipublicæ. *Hæc talia, vti temperanda, & dextrè capienda ſint, dixi 1. Manuduct. Diſſert. 1. & 11.*

3. Quod ad æs exit.] *Scripti*, ædes exit: *quidam* adhæſit. *Haud valdè à vulgato. id eſt vero abeunt: & miror viros doctos ſic damnare. Equidem vel teneo editum,* ad æs exit: *vel reſcribo,* ad æs it. *Ait, Non numero inter bona, artes quæ mercedulam, aut pecuniam quærunt. Et verò ſequentia verba non ne palam*

Meritoria artificia *appellant*? *Nam Muretus*, Militaria, *vnum legi voluit, aliud profecto egit.*

4. Vnum ſtudium vere liberale.] *Idem ad Heluiam, cap.* XVI.

5. Homerum philoſophum perſuadent.] *Certè mihi, ſi quiſquam fuit. Vide Manud.* I. *Diſſert.* VII.

6. Modo Stoicum.] *Et ſunt in eo, quæ huc ducant. Sed de iſtis ſequentibus, videſis Plutarchum libro de Homero, per partes & ſectas, vt hic Seneca exſequentem.*

7. Ne immortalitatis.] *Quā Calypſo pollicebatur.*

8. Laudantem ſtatum quietæ ciuitatis.] *Duplex talis locus, prior initio Iliad.* Iota, *vbi Vlyſſes in Alcinoi gratiam, laudat Phæacum dapſilem illam vitam: quos verſus Plutarchus, & ex eo Muretus, huc conducunt. Alter eſt Iliad. Tau, in deſcriptione clypei Achillis: qui magis ſanè ad Senecæ iſta facit.* Erant, *inquit*, in eo duæ ciuitates pulchræ factæ:

——ἐν τῇ μέν ῥα γάμοι τ' ἔσαν, εἰλαπίναι τε,
Νύμφας δ' ἐκ θαλάμων, δαΐδων ὕπο λαμπομενάων,
Ἠγίνεον ἀνὰ ἄστυ, πολὺς δ' ὑμέναιος ὀρώρει:

Inque vna connubia, item conuiuia agebant,
E thalamis ſponſæ, facibus præeuntibus, ibant,
Atque frequens Hymenæus erat, voceſque fauentes.

Tum de choreis addit: cantu & cithara, & iudicijs: quæque ad ſtatum *ſpectant, vt noſter*, quietæ ciuitatis. *Nam altera ciuitas in turbis & bello.*

9. Bonorum tria genera.] *Simul omnia, de Mercurio, complexus Iliad* ω.

——οἷος δὴ σὺ δέμας καὶ εἶδος ἀγητός,
Πέπνυσαί τε νόον, μακάρων δ' ἐξ ἐσσὶ τοκήων:

——qualis corpore tu pulcher, pulcher quoque forma:
Atque animo prudens, & natus ſtirpe beata.

Dat corporis formam animi bona, & nobilitatem.

10. Incerta omnia dicentem.] *Ideo Pyrrhonij ſibi vindicabant, & ducem ſuæ ſectæ præſcribebant: Laertius in Pyrrhone.*

11. Antequam carmina vlla cognoſceret.] *Hæc aſſertio (bona tua pace Seneca) temeraria aut improba mihi viſa. Quidni ſtatim à puero carmina cognouiſſe potuit, nec ſapiens eſſe? Probabilius, fuiſſe talem, antequam talia, id eſt carmina illa diuina ſcriberet: idque aſſentimur. Ergo pro* cognoſceret, *ego quidem vellem*, conderet.

12. Maior ætate Homerus.] *Aſſerit Plutarchus, Conſolat. ad Apollonium, atque alij: alij contra. Varro, quaſi arbiter, putat* non eſſe dubium, quin aliquo tempore eodem vixerint, *apud Agellium* III. *cap.* XI. *Idem Agellius in Chronologia*: De Homero & Heſiodo inter omnes ferè ſcriptores conſtat, ætatem eos egiſſe vel iiſdem ferè temporibus, vel Homerum aliquanto antiquiorem: *Videſis Velleium, & noſtras ibi Notas.*

13. Tam male tulerit.] *Vt ſenior videtur, quam eſſet.*

14. Patrocli & Achillis.] *Politianus in Miſcellaneis, cap.* XLV.

15. Vlixes vbi errauerit.] *Similis correptio illa Bionis, apud Stobæum Serm* VIII. Βίων ἔλεγε τοὺς γραμματικοὺς ζητοῦντας περὶ Ὀδυσσέως πλάνης, μὴ ἐξετάζειν τὴν ἰδίαν, μηδὲ καθορᾶν, ὅτι καὶ ἐν αὐτῷ τούτῳ πλανῶνται, περὶ τὰ μηδὲν χρήσιμα: Bion aiebat, Grammaticos de errore Vlyſſis quærentes, ſuum non inquirere: nec animaduertere, quod in hoc ipſo errarent, in vanis & inutilibus illis laborantes.

16. Extra notum nobis orbem.] *Id eſt, vltra columnas Herculis, in mari exteriore. Vide in Agellio lib.* XIV, *cap.* VI.

17. Vel naufragus nauigem.] *Magis probem*; naufragijs; *quod ſcripti quidam.*

18. An verba ſeculo ſuo.] *Bis idem quærit. Itaque Gruterus volebat.* An Penelope pudica. *Ego in prioribus non mutem, ſed hic litterulam*: ac verba. *& ſic connectam.*

19. An in animo poſita.] *In ipſo animo: eſt enim virtus ideoque* nec oppreſſo corpore amittitur, *vt Auguſtinus egregiè diſputat De Ciuit. Dei* I. *cap.* XVII. *&* XVIII. *Vis aliena pudicitiam non excutit, etſi pudorem incutit.*

20. Modi flebiles.] *Lidij.*

21. Auaritiæ commodare digitos.] *Nam digitis ipſis numerabant, & numeros exprimebant.*

22. Tabularios laſſat.] *Tabulæ erant accepti & expenſi, vectigalium & opum. Qui præerant,* Tabularij, *dicti. Lego in Gloſſis etiam.* Λογιστής: *id eſt* Numerator, *vel* Calculator, *quia in tabulis exercent.*

23. Si bene tecum agitur.] *Id eſt, vt felix ſis & ex voto res ſuccedat proli tuæ; aut ſi non habes, exteri heredis. Quid ſi nec heredis? nam potes inteſtatus mori poteſt tyrannus eripere & fiſco applicare.*

24. Aut mouent, aut notant.] *Nos de eo in Phyſiol.* II. *Diſſert.* XIII.

25. Quid immutabilis rei.] *Bellè in Anthologia.*

Εἰ μὲν ἦν μαθεῖν, ἃ δεῖ παθεῖν,
Καὶ μὴ παθεῖν, καλὸν ἦν τὸ μαθεῖν·
Εἰ δὲ δεῖ παθεῖν, ἃ δεῖ μαθεῖν,
Τί δεῖ μαθεῖν, χρὴ γὰρ παθεῖν:

Scire ſi licet, quæ debes ſubire,
Et non ſubire: pulchrum ſit ſcire.
Sed ſi ſubire oportet, quæ licet ſciri,
Quorſum ſcire? nam debes ſubire.

26. Non per præſcriptum euntem.] *Non numerantem artes liberales, vt vulgus.*

27. Oleo ac luto.] *Ceromate, & haphe. ſupra epiſt.* LVII. *initio. Athleticam intelligit.*

28. Ieiuni vomitores.] *De quibus epiſt.* CXXII. *vide.*

29. Rectam exercuerunt.] *Meus*, rectum exercuerunt haſtile iacere: *atque ita legendum. Rectum haſtile ideo, quia ſequitur* Sudem torquere. *In ſudis exercitus gladio ſe parabant, & ventilabant: haſtile autem miſſile telum erat in rectum. Tamen ſiquis tueri,* rectam *velit poſſit è ſequentibus.* Nihil liberos ſuos docebant, quod diſcendum eſſet iacentibus. *Opponat*, rectis iacentes.

30. Animum ad accip. virt. præparant.] *Philo, De congreſſu quær. erudit. gratia*: ὥσπερ ἐν οἰκίαις αὔλειοι πρόκεινται θύραι κλισιάδων, ἐν δὲ πόλεσι τὰ προάστεια, δι' ὧν εἴσω βαδίζειν ἔστιν· οὕτως ἀρετῆς πρόκειται τὰ ἐγκύκλια, ταῦτα γὰρ ὁδὸς ἐπ' ἐκείνην ἐστίν: Vt in ædibus veſtibula ſunt ante fores; in opidis pro-urbia, per quæ in ipſa itur: ſic virtuti præiacent liberales artes. Hæc enim via eſt, quæ fert ad illam.

31. Pegmata per ſe.] *Affatim de ijs nos, libello De Amphitheatro, cap.* XXII.

32. A ſolo excitat.] *Ab ipſis fundamentis.*

33. Singulas habet circumire.] *Muretus*, lubet, *ſubſtituit: Pythœus*, hauet; *ego vellem*, habeo, *ſi mutas: vel*, habe.

34. Certior memoria fit.] *Ideo Druides* (*apud Cæſarem* VI. *Gallicor.*) fas non putabant ſua litteris mandare. quòd nollent eos qui diſcunt, litteris confiſos, minus memoriæ ſtudere.

35. Quam multa quærantur.] *Explicata hæc à nobis, cum ſequentibus, Phyſiol.* II. *Diſſertat. vltima.*

Digitized by Google

36. Quæſtiones ſunt de Animo.] *Totus & hic locus ordine pertractatus Phyſiol.* III. *Diſſ.* VIII. *& deinceps.*

37. Vagetur in toto.] τῷ ὅλῳ: *in Mundo.*

38. Poſtquam de corpore.] *Eſt Mureti, nam libri,* an de corpore; *vel,* vnde. *Lego:* cum de corpore.

39. An tu exiſtimas.] *Hæc & ſequentia nimis velim Philologi noſtri attendant, & admittant.*

40. Quatuor millia librorum.] *Suidas notat,* tria millia & quingentos *ſcripſiſſe. Dictus fuit ab aſſiduitate & perpeſſione laboris* χαλκέντερος: ferreis viſceribus: *vixitque Ciceronis & Auguſti æuo.*

41. Miſer, ſi tam multa.] *Haud malè alij libri,* miſererer, ſi.

42. Matre vera.] *Nam opinione mater venus erat.*

43. Libidinoſior Anacreon.] *Superfluens quæſtio, & verè grammatica. Vtrumque autem in eo eximiè comparet.*

44. An Sappho publica.] *Vidi qui vellet,* Sappho pudica, *alium qui,* Sappho Sibylla; *ego (ſi quid mutandum) vellem,* pullaria. *Scitum, quid ei obiectum. Sed,* publica, *ſi tenetur; explica, an & vilgoſe vulgauerit.*

45. Vt quid ignorem?] *Veteres,* & quid. *Senſum non elicio: non quidem aptum, aut ſalutarem. Fortaſſe:* Hæc ſciam, & quis ignorem? *Id eſt, Illa extra me ſciam: ipſe quis ſim, neſciam? vel etiam:* & quid ſi ignorem?

46. Tota circumlatus eſt Græcia.] *Quaſi manibus geſtatus, & vt publica quadam pompa. Tamen,* circulatus, *in meo libro optimo legitur: & probem, Agyrta fuit & circulator. Eſt qui* πολυνίκης *vulgo agnominabatur, vt in Clemente, Euſebio, Agellio legas, quaſi* multi-victor: *ſiue, vt in Suida.* Ἀμίων ὁ πλειστονίκης, *filius ſcilicet Pliſtonicæ: Didymi, de quo antè, diſcipulus, & agnominatus item ab aſſiduitate* μόχθος, labor: *à Tiberio iocosè & verè,* cymbalum mundi.

47. In nomen Homeri.] *Cognominatus paſſim alter Homerus.*

48. Duas litteras.] *Scilicet* M. *&* H. *in voce* μῆνιν: *quæ ſignant* XLVIII. *Quid alius nugator (in Plutarcho, Quæſt. Conuiu.* IX. *cap.* III.*) qui totidem Syllabas in primo verſu Iliados & illo Odyſſeæ notabat? idem, in vtroque poſtremo. Nam ſeptemdecim Syllabæ ſunt initio vtriuſque operis, ſedecim in fine.*

49. Protagoras ait.] *Hæc omnia pertractaui* II. *Manuduct. Differt.*

50. Nihil eſſe in vniuerſum.] *Docui ibi ſcribendum,* Ex his quæ videntur, vnum eſſe vniuerſum, *vel ſi vis,* vniuerſa.

51. Et Eretrici.] *Olim emendauimus: & ſic dicti à patria Menedemi, ſectæ auctoris. De non ſcientia, idem ferè Pyrrhonij cenſebant.*

52. Si Zenoni.] *Cognomento, Eleati.*

MVRETVS.

DE liberalibus ſtudijs.] *Liberalia ſtudia vocabantur Romæ quæ apud Græcos* ἐγκύκλια μαθήματα, *id eſt certa quædam, quæ omnes fere ingenui et honeſto loco nati, non illa quidem accurate & exquiſite perdiſcere, ſed delibare tamen modice ac deguſtare conſueuerant. Nam & Grammaticis operam dabant, à quibus rectam orationis ſtructuram & ſyllabarum modum cognoſcerent, hiſtoricorumque ac poetarum intelligentia imbuerentur: & geometriam, muſicen, arithmeticemque quidam & picturam diſcebant, & præterea luctandi, equitandi, aliarumque corporis exercitationum magiſtros habebant. De illis igitur ſtudijs vniuerſè pronuntiat Seneca, nihil eſſe in eis ſuapte vi expetendum: eatenus tantum vtilia eſſe quatenus iuuenes nondum grauiorum ac ſolidiorum capaces præparant, & inſtruunt ad ſtudium ſapientiæ: quod vere ac merito vnū ex omnibus liberale vocari poteſt, cum eo in vno ea vis ſit, vt homines à teterrima vitiorum ac cupiditatum ſeruitute eximat.*

Quot ad æs exit.] *Fateor, me ex his verbis nullam idoneam & huic loco congruentem ſententiam elicere poſſe. Sed & pro eo quod ſtatim ſequitur* meritoria, *libentius legerim* militaria.

Niſi forte tibi Homerum.] *Plerique veterum videri volebant omnem philoſophiam, omneſque philoſophorum diſciplinas ab Homero, tanquam à fonte fluxiſſe. At Seneca hoc ipſum argumento eſſe ait, eum philoſophum non fuiſſe, quod apud eum diuerſarum maximeque inter ſe diſſidentium opinionum ſemina reperiantur.*

Virtutem ſolam.] *Nam quod Vlixes patriam illam ſuam tanquam nidulum, in aſperrimis ſaxis poſitam tanti facit, vt ab eius ſtudio ac cupiditate ne immortalitate quidem à Circe & à Calypſone propoſita auocari queat, id ita interpretantur: vt Ithacæ nomine virtutem accipiant, præ qua vna ſapienti viro alia omnia contemnenda ſint.*

Modo Epicureum.] *Vt cum Vlixem ita loquentem facit,*

> Οὐ γὰρ ἔγωγέ τί φημι τέλος χαριέστερον εἶναι,
> Ἢ ὅταν εὐφροσύνη μὲν ἔχῃ κατὰ δῆμον ἅπαντα,
> Δαιτυμόνες δ' ἀνὰ δώματ' ἀκουάζονται ἀοιδοῦ
> Ἥμενοι ἑξείης, παρὰ δὲ πλήθωσι τράπεζαι
> Σίτου καὶ κρειῶν, μέθυ δ' ἐκ κρητῆρος ἀφύσσων
> Οἰνοχόος φορέῃσι, καὶ ἐγχείῃ δεπάεσσι.
> Τοῦτό τί μοι κάλλιστον ἐνὶ φρεσὶν εἴδεται εἶναι.

Modo peripateticum.] *Vt cum ſæpe opes & proſperos ſucceſſus in bonis numerat, deoſque ipſos vocat* δωτῆρας ἐάων.

Vtrum maior ætate fuerit Homerus an Heſiodus.] *Alij enim æquales fuiſſe, alij hunc, illum alij antiquiorem eſſe dicunt. Vide Agellium lib. 3. cap. 11. & lib. 17. cap. 21.*

An minor Hecuba fuerit quàm Helena.] *Natu grandiorem fuiſſe Helenam puto. Sed vt quæ Iouis filia eſſet, melius ferebat ætatem.*

Patrocli & Achillis.] *Vulgo putant iuniorem fuiſſe Patroclum. Sed vide quæ ſuper hac re collegit Politianus capite 45. Miſcell.*

Vtrum inter Italiam.] *Certum eſt tamdiu errare non potuiſſe in hoc nobis cognito mari. Dicebant igitur eum erraſſe in mari Atlantico. Sed quid opus eſt, ea quæ ficta & fabuloſa eſſe conſtat, tam ſcrupuloſe ac tam anxie quærere? Ad hanc quæſtionem reſpexit Agellius cap. 6. libri, cum ait diſputatum à familiari quodam ſuo, errauerit ne Vlixes* ἐν τῇ ἔσω θαλάσσῃ κατ' Ἀρίσταρχον, ἢ ἐν τῇ ἔξω κατὰ Κράτητα.

Vlixis mala.] *Simile Diogenis dictum refertur grammaticos reprehendentis, quod Vlixis mala ſolicite inquirerent, negligerent ſua.*

An Penelopa impudica fuerit.] *Sunt enim qui dicunt, eam omnibus procis feciſſe copiam ſui, atque ex illo promiſcuo coitu natum Pana. At alij hunc ipſum capripedem Deum natum ex Penelopa & Mercurio in hircum conuerſo: Egregiam mulieris pudicitiam, quæ cum ſe à virorum conſortio puram integramque ſeruaret, ab hirci, belli videlicet & ſuaue olentis animalis concubitu non abhorruerit.*

Ad muſicum tranſeo.] *Diogenis hoc eſt.* τοὺς μουσικοὺς τὰς μὲν ἐν τῇ λύρᾳ χορδὰς ἁρμόττεσθαι, ἀνάρμοστα δ' ἔχειν τὰ τῆς ψυχῆς ἤθη.

Digitized by Google

Oleo ac luto.] *Ceromate & baphe, vt in ſuperioribus dixit.*

Ieiuni vomitores.] *Vide epiſtolam 122.*

Pegmata per ſe ſurgentia.] *De Pegmatis vide Philandrum in nonum Vitruuij, & qui ab eo citantur: De cœnationibus autem aliiſque ædificijs verſatilibus Suetonium in Nerone. & hunc noſtrum epiſtola 90.*

Artes quas ἐλευθερίους.] *Pro ἐλευθερίους legendum eſt ἐγκυκλίους. atque ita libri veteres habent.*

Neſcio an certior memoria ſit.] *Litteras memoriæ officere potius, quam prodeſſe, multi ex veteribus iudicabant, earum enim fiducia minus plerumque diligentes in ijs quæ diſcimus in memoria infigendis ſumus. Itaque Thamus Ægyptiorum rex apud Platonem in Phædro cum Theuth inuentor litterarum vocaſſet eas memoriæ medicamentum, ita eum refellit:* καὶ νῦν σὺ πατὴρ ὢν γραμμάτων, δι' εὔνοιαν τοὐναντίον εἶπες ἢ δύναται. τοῦτο γὰρ τῶν μαθόντων λήθην μὲν ἐν ψυχαῖς παρέξει, μνήμης ἀμελετησίᾳ, ἅτε διὰ πίστιν γραφῆς ἔξωθεν ὑπ' ἀλλοτρίων τύπων, οὐκ ἔνδοθεν αὐτοὺς ὑφ' αὑτῶν ἀπομιμνησκομένους. οὔκουν μνήμης, ἀλλ' ὑπομνήσεως φάρμακον ηὗρες. *Simile quiddam & Cæſar lib. 6 de bello Gallico.*

Duas litteras in primo verſu.] *Nam* M. & H. *quæ ſunt primæ litteræ Iliados, ſignificant 48.*

Eretrici.] *Hi ita vocati ſunt à patria Menedemi conditoris ſui. Inepte antea legebatur* Cretici *& ineptius ex eo fecerat Pincianus* Critici.

PINCIANVS.

SYllabarum enarratio.] *Sic ſcripta omnia præferunt exemplaria, Sed conſiderandum, an* enumeratio *ſit ſcribendum, non* enarratio.

Si triſtem me facit vicinus potens.] *Vetus lectio* impotens *habet, non* potens: *rectius. Sunt tamen exemplaria quæ* præpotens, *legant.*

Quid immutabilis rei noticia proficies?] *Mallem legeres* proficiam, *quam* proficies: *vt* noticia *ſit caſus auferendi.*

Vt ab inſidijs tutus eſſem, nunquid me craſtina non fallit hora? fallit enim quod neſcienti euenit.] *Scribe,* vt ab inſidijs tutus eſſes. Nunquid te craſtina non fallit hora, nec inſidijs noctis capieris opacæ. fallit enim: *cætera ex vetere lectione.*

His imperitorum feriuntur oculi.] Feruntur *eadem agnoſcit, non* feriuntur: *hoc eſt ducuntur, trahuntur, vt illud ſummi poëtæ.*

Trahit ſua quemque voluptas.

Pueriles ſunt, & aliquid habentes liberalibus ſimile hæ artes, quas eleutheras Græci.] *Legendum puto.* ſed aliquid: *non* & aliquid. *Item antiqui & emaculati codices, & item impreſſi ante Germanicam impreſſionem, non* eleutheras *habent. ſed* encyclius, *hoc eſt circulares. Ita certe appellat illas apud Græcos. vt alios omittam. Athenæus: apud noſtros, Capella Martianus. & communi vulgataque nomenclatura Græci encyclopædiam vocant, hoc eſt circularem diſciplinam. De cuius nominis ratione alia alij: plura Philoponus in poſteriora.*

Eſt aliqua moralis, eſt aliqua rationalis, ſic & hic quoque.] *Tria illa prima verba.* eſt aliqua moralis, *ſuperflua ſunt ex nonnullis exemplaribus: & legendum* hæc, *non* hic: *ex vetere lectione.*

Aliquid nobis præſtat geometriæ miniſteriũ.] Aliquod, *non* Aliquid. *exẽplar Facundi & Primitiui.*

Hoc illa altius condent.] *Scribe,* condam, *non* condent: *ex vetere lectione.*

De diuinis humaniſque dicendum eſt,] Diſcendum, *non* dicendum, *eadem.*

Primum an per ſe ſit aliquid:] *Eadem,* Primum an ipſum ſit aliquid. *Quibuſdam tamen exemplaribus conuenit cum impreſſis.*

Deinde an aliquid ante tempus ſit, ſi tempus cum mundo cœperit: an & ante mundum quia,] *Duo emendati codices:* Deinde an aliquid ante tempus ſit ſine tempore. Cum mundo cœperit, an &c. *&c.*

Miſer erat, ſi tam multa ſuperuacua legiſſet.] *Verbum* erat *in aliquibus ſcriptis codicibus non habetur.*

Noli cogitare, quantum temporis tibi auferat mala valetudo,] *Scribe per minorem. & lege cum ſuperioribus:* non cogitare, quantum temporis auferat mala valetudo. *vt pronomen* tibi *ſuperfluum ſit. Alioqui* ſibi *ſcribendum erat, non* tibi, *ex vetere lectione.*

Parmenides ait, ex his quæ videntur, nihil eſſe in vniuerſo.] *Corrigendum reor.*] Parmenides ait, ex his quæ videntur nihil eſſe niſi vnum.

Omnia negocia de negocio deiecit.] *Verba illa* de negocio *in pleriſque exemplaribus non habentur.*

Et Megarici & cretici,] *Legendum* critici, *non* cretici, *hoc eſt, ſi liceret dici, iudiciales. Sed id verbum receptum iam à Latinis & Latij iure donatum eſt.*

OPSOPOEVS.

M*ſſ. tres,* hoc ſapientiæ, ſublime, &c. *nam* ſtudium *ex prioribus ſubintelligitur.*

M. ſſ. bonorum genera inducentem, *omiſſo* tria.

Ambianus codex, Fides ſanctiſſimum humani generis bonum eſt.

Vnus Puteani, non magis, quam ſimplicitatem, quam modeſtiam ac moderationem, non magis quam frugalitatem ac parſimoniam, &c. *Et ſic legendum aduertit P. Faber comm. ad lib. 1. de iuſt. & iure.*

M. ſſ. tres, an aliquid ante tempus ſit, ſine tempore: cum mundo cœperit, &c. *& ita duo Pinciani codices emendati.*

M. ſſ. duo, miſererer, ſi tam, &c. *vnus,* mirarer, ſi tam.

Lipſius epiſt. 9. lib. 3. Lego (ait) totam circulatus eſt Græciam, *Tangit hominem nugatorem & Agyrtam.*

Priores editiones & Cretici. *Brodæus Miſcell. lib. 1. cap. vlt. opinabatur ſcribendum,* & Sceptici. *Lipſius epiſt. 19. lib. 11. Hæremus in philoſophis Creticis. alij* Critici *placent. at tu certum puta,* Eretrici. *Nam & hi de non ſcientia idem Pyrrhonijs & Megaricis ſenſerunt. Cicero 3. de Oratore:* Fuerunt etiam alia genera philoſophorum qui ſe omnes Socraticos eſſe dicebant, Eretricorum, Herilliorum, Megaricorum, Pyrrhoneorum. *Priora etiam Seneca legerim,* omnia negotia vno negotio deiecit.

GRVTERVS ET IVRETVS.

AN minor Hecuba fuerit quam Helena? quare.] *v. c. Iureti,* cum maior fu. Hec. qu. Hel quare.

Acutæ ac graues voces] *particula,* voces, *abeſt à v. c. Iureti ſane videri poteſt irrepſiſſe ex quodam gloſſemate.*

Colligere pedes iugeri, &c.] *Regionum in partes diuiſionem decempedis & perticis pedibuſque iugeris collectis factam præterea ex Cicerone Phil. 4. & Acad. 4. Propertio Eleg. 2. l. 4. colligitur. Briſſon. l. 6. de Formu.*

Digitized by Google

Ad præſcriptum euntem.] *v. c.* per præſcriptum.

Ludicræ ſunt quæ ad voluptatem.] *Qui dicantur artem facere ludicram, pete ex Briſſonio lib. primo de verb. ſignif.*

Qui pegmata per ſe ſurgentia.] *de iis egregiè Scaliger notis ad Manilium, & Marcilius ad librum 1. Martialis: ita antiqui appellabant machinas quaſdam è ligno, quibus vſus in theatris & arenis, & hæc ornatus cauſa ſæpe tecta auro vel argento.*

Ex inopinato voluptates] *Placet lectio v.c.* ex inopinatas voluptates. *Quod autem quidam libri habent* varietates, *minus aptum eſt: nam hic ſermo fit de rebus ad ludos & ſpectacula pertinentibus, quæ proprio nomine olim dicebantur*, voluptates, *vt pridem alibi notatum. Iuretus.*

Superbum eſſe aduerſus ſocios.] *v. c. apud ſocios.*

Comem ſe facilémque omnibus præſtat.] *Sic quidem hactenus omnes editiones: at reperi in optimo vetuſto exemplari, litteris integris ſcriptum,* communem ſe facilémque. *Quam ſcripturam amplector, maxime cum videam eandem conſeruari in aliorum auctorum libris calamo exaratis, cuius rei aliquot exempla dudum prolata ad Symmachum lib. 2. Epiſt. 79. Quibus addatur hic locus Rufini lib. 2. hiſt. Eccleſ. cap. 19.* Communem ſe præbere erga ſacerdotes Deo. *Sic apud Suetonium in Tito. Fl. Veſpaſiano. ca. 22. pro* comiſſimus, *reponendum eſſe.* communiſſimus, *ex codice VViterbienſi bene monuit Caſaubonus. Nec tamen propterea velim damnari receptam hactenus lectionem. Iuretus.*

Non magis quam ſimplicitatem.] *v. c Iureti,* Non magis quam ſimplicitatem ac moderationem, ac modeſtiam, non magis quam frugalitatem.

Nauis ſine lignis] *v. c.* nauis niſi è lignis.

An per ſe ſit aliquid] *v.c. an ipſum ſit aliquid,*

Domicilium mutet] *v. c* domicilia.

Superuacua vſu ſibi comparat] Superuacua vſibus comparat, *in v.c. habetur, & recte.*

Ariſtarchi notas] *quidam v.c.* Euſtarchi.

Hæc ſciam, vt ignorem?] *Locus varia ſcriptura codicum interpolatus. Exiſtimo ſinceriorem eſſe lectionem v.c. in quo nulla interrogationis nota extat, qua ſane opus hic non eſt. Habet autem:* nec ſciam quid ignorem, *hoc ſenſu videlicet. Non laboro ſi neſciam multa quæ ignorare ſatius putem. Iuretus.*

Pirrhonij] *de Pirrhonijs Philoſophis in omnibus hæſitantibus, nihilque, reuera eſſe aſſerentibus, vide Hadr. Iunium Centu. 6. Adag. 59.*

ARGVMENTVM I. LIISI.

PHILOSOPHIÆ & Sapientiæ diſcrimen: & illius diuiſio varia, partiumque iterum diuiſio, & deſcriptio. Monitum deinde, hæc & talia ad mores atque animum referenda: & obiter in male diuites inuehitur, luxumque ſimul & auaritiam caſtigat.

EPIST. LXXXIX.

REm vtilem deſideras, & ad ſapientiam properanti vtique neceſſariam, diuidi philoſophiam, & ingens corpus eius in membra diſponi. Facilius enim per partes in cognitionem totius adducimur. Vtinam quemadmodum vniuerſi mundi facies in conſpectum venit, ita philoſophia tota nobis poſſet occurrere, ſimillimum mundo ſpectaculum! Profecto enim omnes mortales in admirationem ſui raperet, relictis his quæ nunc magna, magnorum ignorantia, credimus. Sed quia contingere hoc non poteſt,
1 ſic erit à nobis auſpicienda, quemadmodum mundi ſecreta cernuntur. Sapientis quidem animus totam molem eius amplectitur, nec minus illam velociter obit, quam cælum acies noſtra: nobis autem, quibus perrumpenda caligo eſt, & quorum viſus in proximo deficit, ſingula quæque oſtendi facilius poſſunt, vniuerſi nondum capacibus. Faciam ergo quod exigis, & philoſophiam in partes, non in fruſta, diuidam. Diuidi enim illam, non concidi, vtile eſt. nam comprehendere quemadmodum maxima, ita minima, difficile eſt. Deſcribitur in tribus populus, in centurias exercitus. Quidquid in majus creuit, facilius agnoſcitur, ſi diſceſſit in partes: quas (vt dixi) innumerabiles eſſe & paruas, non oportet. Idem enim vitij habet nimia, quod nulla diuiſio: ſimile confuſo eſt, quidquid vſque in puluerem ſectum eſt. Primum itaque, ſicut videtur, tibi dicam,
2 inter ſapientiam & philoſophiam quid interſit. Sapientia perfectum bonum eſt mentis humanæ: philoſophia ſapientiæ amor eſt & affectatio. Hæc oſtendit, quo illa peruenit. Philoſophia vnde dicta ſit, apparet: ipſo enim nomine fatetur. 3 Quidam ſapientiam ita finierunt, vt dicerent eam diuinorum & humanorum ſcientiam. Quidam ita: Sapientia eſt, noſſe diuina & humana, & horum cauſſas. Superuacua mihi videtur hæc adjectio, quia cauſſæ diuinorum humanorumque partes ſunt. Philoſophiam quoque, fuerunt qui aliter atque aliter definirent. alij, ſtudium illam virtutis eſſe dixerunt: alij, ſtudium corrigendæ mentis. A quibuſdam dicta eſt, appetitio rectæ rationis. Illud quaſi conſtet, aliquid inter philoſophiam & ſapientiam intereſſe. Neque enim fieri poteſt, vt idem ſit quod affectatur, & quod affectat. Quomodo multum inter auaritiam & pecu-

Digitized by Google

niam intereſt, cum illa cupiat, hæc concupiſcatur: ſic inter philoſophiam & ſapientiam. Hæc enim illius affectus, & præmium eſt: illa venit, ad hanc itur. Sapientia eſt, quam Græci σοφίαν vocant. Hoc verbo quoque Romani vtebantur, ſicut Philoſophia nunc quoque vtuntur. Quod & togatæ tibi antiquæ probabunt, & inſcriptus 4 Doſſenni monumento titulus:

Hoſpes reſiſte, & ſophiam Doſſenni lege.

Quidam ex noſtris, quamuis philoſophia ſtudium virtutis eſſet, & hæc peteretur, illa peteret, tamen non putauerunt illas diſtrahi poſſe. Nam nec philoſophia ſine virtute eſt, nec ſine philoſophia virtus eſt. Philoſophia ſtudium virtutis eſt, ſed per ipſam virtutem: nec virtus autem eſſe ſine ſtudio ſui poteſt, nec virtutis ſtudium ſine ipſa. Non enim quemadmodum in his qui aliquid ex diſtanti loco ferire conantur, alibi eſt qui petit, alibi quod petitur: nec quemadmodum itinera quæ ad vrbes perducunt, extra ipſas ſunt. ad virtutem venitur per ipſam. Cohærent ergo inter ſe philoſophia, virtuſque. 5 Philoſophiæ tres partes eſſe dixerunt & maximi & plurimi auctores: Moralem, Naturalem, & Rationalem. Prima componit animum, ſecunda rerum naturam ſcrutatur, tertia proprietates verborum exigit, & ſtructuram, & argumentationes, ne pro vero falſa ſurrepant. Ceterum inuenti ſunt, & qui in pauciora philoſophiam, & qui in plura diducerent. Quidam ex Peripateticis quartam partem 6 adiecerunt, Ciuilem: quia quandam propriam exercitationem deſideret, & circa aliam materiam occupata ſit. Quidam adiecerunt his partem, quam Græci οἰκονομικὴν vocant, adminiſtrandæ rei familiaris ſcientiam. Quidam & de generibus vitæ locum ſeparauerunt. Nihil autem horum in illa parte morali non reperitur. Epicurei duas partes philoſophiæ putauerunt eſſe, Naturalem, atque Moralem. 7 Rationalem remouerunt. Deinde cum ipſis rebus cogerentur ambigua ſecernere, falſa ſub ſpecie veri latentia coarguere, ipſi quoque locum, quem 8 De iudicio & regula appellant, alio nomine rationalem induxerunt: ſed eum acceſſionem eſſe naturalis partis exiſtimant. Cyrenaici naturalia cum rationalibus ſuſtulerunt, & contenti fuerunt moralibus: ſed hi quoque qui remouent, aliter inducunt. In quinque enim partes moralia diuidunt: vt vna ſit de fugiendis & expetendis, altera de affectibus, tertia de actionibus, quarta de cauſſis, quinta de argumentis. Cauſſæ rerum ex naturali parte ſunt, argumenta ex rationali, actiones ex morali. 9 Ariſto Chius non tantum ſuperuacuas eſſe dixit naturalem & rationalem, 10 ſed etiam contrarias: moralem quoque, quam ſolam reliquerat, circumcidit. Nam eum locum 11 qui monitiones continet, ſuſtulit, & pædagogi eſſe dixit, non philoſophi: tanquam quidquam aliud ſit ſapiens, quàm humani generis pædagogus. Ergo cum tripertita ſit philoſophia, moralem eius partem primum incipiamus diſponere. Quam in tria rurſus diuidi placuit: vt 12 prima eſſet inſpectio ſuum cuique diſtribuens, & 13 æſtimans quanto quidque dignum ſit, maxime vtilis. quid enim eſt tam neceſſarium, quàm pretia rebus imponere? Secunda 14 de impetu: tertia 15 de actionibus. Primum enim eſt, vt quanti quidque ſit, iudices: ſecundum, vt impetum ad illa capias ordinatum temperatumque: tertium, vt inter impetum tuum, actionemque conueniat, vt in omnibus iſtis tibi ipſi conſentias. Quidquid ex his tribus defuerit, turbat & cetera. Quid enim prodeſt intus æſtimata habere omnia, ſi ſis impetu nimius? Quid prodeſt impetus repreſſiſſe, & habere cupiditates in tua poteſtate, ſi in ipſa rerum actione tempora ignores, nec ſcias quando quidque, & vbi, & quemadmodum agi debeat? Aliud eſt enim dignitates & pretia rerum noſſe: aliud articulos: aliud impetus refrænare, & ad agenda ire, non ruere. Tunc ergo vita ſibi concors eſt, vbi actio non deſtituit impetum. Impetus ex dignitate rei cuiuſque concipitur, perinde remiſſus acriorue, prout illa digna eſt peti. Naturalis pars philoſophiæ in duo ſcinditur: Corporalia, & Incorporalia. Vtraque diuiduntur in ſuos, vt ita dicam, gradus. Corporum locus in hos primum, 16 in ea quæ faciunt, & quæ ex his gignuntur: gignuntur autem elementa. 17 Ipſe elementi locus, vt quidam putant, ſimplex eſt: vt quidam, in materiam, & 18 cauſſam omnia mouentem, & elementa diuiditur. Supereſt vt rationalem partem philoſophiæ diuidamus. Omnis oratio aut continua eſt, aut inter reſpondentem & interrogantem diuiſa. Hanc διαλεκτικὴν, illam ῥητορικὴν placuit vocari. hæc verba curat & ſenſus, & ordinem. διαλεκτικὴ in duas partes diuiditur: 19 in verba, & ſignificationes: id eſt, in res quæ dicuntur, & vocabula quibus dicuntur. 20 Ingens deinde ſequitur vtriuſque diuiſio. Itaque hoc loco finem faciam:

——— *Et ſumma ſequar faſtigia rerum.*

Alioqui ſi voluero facere partium partes, quæſtionum liber fiet. 21 Hæc, Lucili virorum optime, quo minus legas non deterreo: dummodo quidquid legeris, ad mores ſtatim referas.

Digitized by Google

tim referas. Illos compeſce, marcentia in te excita, ſoluta conſtringe, contumacia doma, cupiditates tuas publicaſque, quantum potes, vexa: & illis dicentibus, Quouſque eadem? reſponde, Ego debeo dicere, Quouſque eadem peccabitis? Remedia ante vultis, quam vitia deſinere. ego vero eo magis dicam, & quia recuſatis, perſeuerabo. Tunc incipit medicina proficere, vbi in corpore alienato dolorem tactus expreſſit. Dicam etiam inuitis profutura, Aliquando aliqua ad vos non blanda vox veniet: & quia verum ſinguli audire non vultis, publice audite. Quouſq; fines poſſeſſionũ propagabitis? ager vni domino, qui populum cepit, anguſtus eſt. Quouſq; arationes veſtras porrigetis, 22 ne prouinciarum quidem ſatione contenti circumſcribere prædiorum modum? Illuſtrium fluminum per priuatum decurſus, & amnes magni, magnarumq; gentium termini, vſque ad oſtium à fonte, veſtri ſunt. Hoc quoque parum eſt, niſi latifundijs veſtris maria cinxiſtis: niſi trans Hadrianum, & Ionium, Ægeumq; veſter villicus regnet: niſi inſulæ, ducum domicilia magnorum, inter viliſſima rerum numerentur. Quam vultis, late poſſidete: ſit fundus, quod aliquando imperium vocabatur: facite veſtrum quidquid poteſtis, 23 dum plus ſit alieni. Nunc vobiſcum loquor, quorum æque ſpatioſe luxurioſa, quàm illorum auaritia diffunditur. Vobis dico, Quouſque nullus erit lacus, cui non villarum veſtrarum faſtigia immineant? nullum flumen, cuius non ripas ædificia veſtra prætexant? Vbicumque ſcatebunt aquarum calentium venæ, ibi noua diuerſoria luxuriæ excitabuntur. Vbicumque in aliquem ſinum littus curuabitur, vos protinus fundamenta iacietis, 24 nec contenti ſolo, niſi quod manu feceritis, 25 maria agetis introrſus. Omnibus licet locis tecta veſtra ſplendeant, alicubi impoſita montibus, in vaſtum terrarum mariſque proſpectum, alicubi ex plano in altitudinem montium educta: cum multa ædificaueritis, cum ingentia; tamen & ſingula corpora eſtis, & paruula. Quid proſunt multa cubicula? in vno iacetis. 26 Non eſt veſtrum, vbicumq; non eſtis. Ad vos deinde tranſeo, quorum profunda & inſatiabilis gulà, hinc maria ſcrutatur, terras. Alia hamis, alia laqueis, alia retium varijs generibus cum magno labore perſequitur: nullis animalibus, 27 niſi ex faſtidio, pax eſt. Quantulum enim ex iſtis epulis, quæ per tot comparatis manus, feſſo voluptatibus ore libatis? quantulum ex iſta fera, periculoſe capta, dominus crudus ac nauſeans guſtat? quantulum ex tot conchylijs, tam longe aduectis, per iſtum ſtomachum inexplebilem labitur? Infelices etiam, quod non intelligitis, vos maiorem famem habere quam ventrem. Hæc alijs dic: vt dum dicis, audias ipſe. Scribe: vt dum ſcripſeris, legas; omnia ad mores, & ad ſedandam rabiem affectuum referens. Stude, non vt plus aliquid ſcias, ſed vt melius.

I. LIPSIVS.

1. SIc erit à nobis aſpicienda.] *Mirum quid ita libri in voculà nota turbent. Nam alij,* abſcienda, adſcienda; *meus,* abſcidenda.

2. Inter ſapientiam &c.] *Nos in Manuduct.* II. *Diſſert.* VII.

3. Quidam ſapientiam ita.] *De his omnibus finitionibus, ibid.*

4. Doſſenni monumento.] *Fuit Fabius Doſſennus Atellanarum ſcriptor, cuius mentio & verſus in Plinio* XIV. *cap.* XIII. *Item Horatio.*

Quantus ſit Doſſennus edacibus in paraſitis.

5. Philoſophiæ tres partes.] *Explicaui Manud.* II. *Diſſert.* V.

6. Adiecerunt ciuilem.] *Politicam.*

7. Rationalem remouerunt.] *Laertius.*

Τὴν διαλεκτικὴν ὡς παρέλκουσαν ἀποδοκιμάζουσι.

Dialecticam, vt ſuperfluam, remouerunt.

8. De iudicio & regula.] *Diuidunt ipſi philoſophiam in tres partes,* τὸ κανονικὸν, καὶ φυσικὸν, καὶ ἠθικόν: Canonicam (*ſiue* Regularem) Phyſicam, Ethicam. Regularem dicunt, quæ introductiones ad opus continet: tractatúrque de ea in libro vnico. qui Canon ſiue Regula inſcribitur. *Sed ea pars, quia iudicium format ac præparat, appellarunt etiam* περὶ κριτηρίου, καὶ ἀρχῆς, καὶ στοιχειωτικόν: De Iudicatorio, & Principio, & Elementarem. *Iſta Laertius in Epicuro: & ex his Seneca mens clara.*

9. Ariſto Chius.] *Zenonis auditor. de cuius hoc ſenſu Laertius:* τόν τε φυσικὸν τόπον καὶ τὸν λογικὸν ἀνῄρει, λέγων τὸν μὲν εἶναι ὑπὲρ ἡμᾶς, τὸν δὲ οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς: Phyſicum & Logicum locum ſuſtulit, dicens illum eſſe ſuper nos, hunc nihil ad nos.

10. Sed etiam contrarias.] *Impedire Sapientiam, aduerſari Virtuti.*

11. Qui monitiones continet.] Τὴν παραινετικὴν, *de qua in epiſt.* XCIV. *atque ibidem Ariſtonis hæc contemptio.*

12. Prima eſſet inſpectio.] *Hæc diuiſio tenuis aut ſterilis eſt præ illa quæ in Laertio ponitur, ex mente & vſu plurium Stoicorum. Vide.*

13. Æſtimans quanto quidque.] *Eſt igitur pars, quæ in Laertio dicitur,* περὶ τῆς πρώτης ἀξίας: de prima æſtimatione.

14. De impetu.] *In eodem* περὶ ὁρμῆς.

15. De actionibus.] *Et ipſe agnoſcit,* περὶ πράξεων.

19. In ea quæ faciunt.] *Duo prima principia, Deũ & Materiam. Etſi alterum illorum patitur, Dei reſpectu: ſed agit tamen, compoſitorum.*

17. Ipſe elementi locus.] *Non ſatis hæc capio. vt quid enim iam Elementa cum Principijs confundit? Niſi ſi Elementum aliter à quibuſdam capi vult, & vt ipſa Principia contineat atque etiam Elementa. Hoc apparet,*

18. Cauſſam omnia mou.] *Ipſum Deum, ſiue (vt Stoici ſæpe) eius Rationem.*

19. In verba, & ſignificationes.] *In Laertij Ze-*

Digitized by Google

none: τὴν Διαλεκτικὴν διαιρεῖσθαι εἰς τε τὸν περὶ τῶν σημαινομένων, καὶ τὸν τῆς φωνῆς τόπον. Dialecticam diuidi in eorum Quæ ſignificantur, & Vocis locum.

20. Ingens deinde ſequitur.] *Videnda in ipſo Laertio, ibidem.*

21. Hæc Lucili, virorum optime.] *Meus alijque ſcripti hic ordiuntur nouam epiſtolam: neque abs re videatur.*

22. Ne prouinciarum quidem.] *En vix credenda latifundia, & his ſequentibuſque lucem, aut fidem etiam, mutuare ex* III. *De Benefic. cap.* VIII. *item Epiſt.* LXIV. *& noſtris Admirandis lib.* II. *cap.* XV.

23. Dum plus ſit alieni.] *Omnia appetite, non omnia habebitis: & plus ſemper erit, quod alij poſſideant.*

24. Nec contenti ſolo.] *Nam aggeres & moles in ipſo mari ſtruebant, iiſque ſuperſtruebant.*

25. Maria agetis introrſus.] *A terra repelletis, verſus ſuum Oceanum. Horatius:*

Contracta piſces æquora ſentiunt,
Iactis in altum molibus.

26. Non eſt veſtrum.] *Vſu videlicet. quorſum autem, ſine vſu?*

27. Niſi ex faſtidio.] *Quæ iam ediſſe non libet. obſoleta ea gula eſt.*

MVRETVS.

DE iudicio & regula.] *Iuſſeram ſcribi*, De iudicio, & regulam. *Sed mihi obtemperatum eſt.* περὶ κριτηρίου καὶ κανόνος. Κριτήριον *non ſatis apte vertitur iudicium: hoc enim perinde eſt, ac ſi quis* αἰσθητήριον *vocaret ſenſum. ſed in Latinæ linguæ inopia talia multa deuoranda ſunt.*

Hanc ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗΝ, illam ΡΗΤΟΡΙΚΗΝ,] *Huius ſcripturæ veritatem & libri veteres, & ſententia ipſa confirmat. Alij inepte.* Hanc ΑΝΑΛΥΤΙΚΗΝ, illam ΤΟΠΙΚΗΝ.

PINCIANVS.

SImillimum mundo ſpectaculum] *Lege* Simillimum vel mundo ſpectaculum, *ex codice antiquiſſimo.*

Et ſic à nobis aſpicienda.] *Scribe*, erit à nobis aſpicienda, *ex antiquo exemplari.*

Quia cauſæ diuinorum humanorumque partes ſunt.] *Exemplar Franciſcanum*, quia cauſæ diuinorum. humanorum pars diuinorum ſunt.

Illud quaſi conſtet.] *Omnis emendatior lectio*, conſtitit, *non* conſtet.

Nec iuſtus homo eſſe ſine ſtudio ſui poteſt.] *Corrige*, Nec virtus autem eſſe ſine ſtudio ſui poteſt, *ex vetere lectione.*

Sed ad virtutem venitur per ipſam.] *In eadem verbum* ſed *non habetur, recte.*

Sed eam acceſſionem eſſe.] Eum *legendum, non* eam, *vt referas ad* locum. *ex eadem.*

Ipſe elementis locus.] Elementi *eadem, non* elementis.

Hanc analyticam, illam topicam placuit appellari.] *Eadem aliter profert, Græcis literis*, Hanc, dialecticen: illam, rhetoricen placuit appellari.

Analytica in duas partes diuiditur.] Dialectice, *in eadem ſcriptum eſt, Græcis caracteribus: non* Analytica.

Itaque in eo loco finem faciam] *Eadem*, Itaque in hoc loco finem faciam.

Quouſque orationes veſtras porrigetis, ne prouinciarum quidem ſtatione cōtenti] *Scribendum*, Quouſque orationibus veſtris fines veſtros porrigetis: *cætera ex eadem. Sed legendum puto* ſatione, *non* ſtatione.

Per priuatum decurſus.] *Deeſt verbum* eſt, per priuatum decurſus eſt, *ex eadem.*

Niſi trans Adrianum & Ionium.] Adriam, *non* Adrianum, *eadem recte, Res eſt nota. Ideo confirmationibus ſuperſedi.*

Quam vultis late poſſidere?] *Scribe* poſſidere. *nec eſt vlla in verbis interrogatio. ex eadem.*

Non contenti ſolo niſi quod manu feceritis.] *Scribendum*, nec contenti loco, &c. *ex eadem.*

Quantulum enim ex iſtis epulis, quæ per tot comparatis manus.] *Lege ex eadem*, Quantulum enim eſt quod ex iſtis epulis, quas per tot comparatis manus.

ERASMVS.

ARma egetis introrſus.] *Sic habebat prior editio, conſentientibus pleriſque exemplaribus. Vnus codex manu deſcriptus habebat*, marinam. *vnde conijcio legendum*, maria introrſus agetis: *vt conueniat cum illo Maronis:* Iulia qua ponto longe ſonat vnda refuſo. *Item cum illo Flacci:* Mariſque Baijs obſtrepentis vrges Summouere littora, Parum locuples continente ripa. *Alioqui legi poterat* arua. *Sic enim ædificabant in littore, vt aruorum ſpacium redderent anguſtius amplitudine ædificiorum. Nam mox ſequitur apud Horatium.* Quid quod vſque proximos Reuellis agri terminos? &c. *lib.* II. *Ode* 18.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

PHILOSOPHIÆ laus. ea vitam formauit, conſortia & imperia inſtituit, leges & iura dedit. An etiam artes vitæ vtiles, vt fabricam, marmorariam, metallariam, veſtiariam, aliaſque? Negat ipſe, contra Poſidonium, & inferiora hæc maieſtate illius eſſe, & multa horum ſuperuacua. Non corporis, ſed animi negotium illa gerit, & geſſit. Rudi etiam ſæculo, an fuere Sapientes? Non, ſed Sapientibus ſimiles, beneficio non Doctrinæ, ſed Naturæ. Multa in his bona, & ſcientia aut vita fructuoſa.

EPIST. XC.

QVIS dubitare, mi Lucili, poteſt, quin Deorum immortalium munus ſit, quod viuimus: 1 philoſophiæ, quod bene viuimus? Itaque tanto plus nos debere huic,

Digitized by Google

quàm dijs quanto maius beneficium eſt bona vita, quam vita? Pro certo deberetur, niſi ipſam Dij philoſophiam tribuiſſent: cuius ſcientiam nulli dederunt, facultatem omnibus. Nam ſi hanc quoque bonum vulgare feciſſent, & prudentes naſceremur: ſapientia quod in ſe optimum habet perdidiſſet, quod inter fortuita non eſt. Nunc enim hoc in illa pretioſum atque magnificum eſt, quod non obuenit, quod illam ſibi quiſque debet, quod non ab alio petitur. Quid haberes, quod in philoſophia ſuſpiceres, 2 ſi beneficiaria res eſſet? Huius opus vnum eſt, de diuinis humaniſque verum inuenire: ab hac numquam recedit iuſtitia, pietas, religio, & omnis alius comitatus virtutum conſertarum, & inter ſe cohærentium. Hæc docuit colere diuina, humana diligere, & penes Deos imperium eſſe, & inter homines conſortium: quod aliquamdiu inuiolatum manſit, antequam ſocietatem auaritia diſtraxit, & paupertatis cauſſa etiam his quos fecit locupletiſſimos, fuit. Deſierunt enim omnia poſſidere, dum volunt propria. Sed primi mortalium, quique ex his geniti, naturam incorrupti ſequebantur, eamdem habebant & ducem, & legem, commiſſi melioris arbitrio. Naturæ eſt enim, potioribus deteriora ſubmittere. Mutis quidem gregibus aut maxima corpora præſunt, aut vehementiſſima. Non præcedit armenta degener taurus, ſed qui magnitudine ac toris ceteros mares vicit: elephantorum gregem excelſiſſimus ducit: inter homines, pro ſummo eſt optimus. Animo itaque rector eligebatur. ideoque ſumma felicitas erat gentium: in quibus non poterat potentior eſſe, niſi melior. Tantum enim quantum vult poteſt, qui ſe niſi quod debet, non putat poſſe. Illo ergo ſæculo, quod aureum perhibetur, penes ſapientes fuiſſe regnum Poſidonius iudicat. Hi continebant manus, & infirmiores à validioribus tuebantur: ſuadebant, diſſuadebantque, & vtilia atque inutilia monſtrabant. Horum prudentia, nequid deeſſet ſuis, prouidebat, fortitudo arcebat pericula; beneficentia augebat, ornabatque ſubiectos. Officium erat imperare, non regnum. Nemo quantum poſſet aduerſus eos experiebatur, per quos cœperat poſſe. Nec erat cuiquam aut animus in iniuriam, aut cauſſa: cum bene imperanti, bene pareretur, nihilque rex maius minari male parentibus poſſet, quam vt abiret è regno. Sed poſtquam, ſurrepentibus vitijs, in tyrannidem regna verſa ſunt, opus eſſe cœpit legibus, quas & ipſas inter initia tulere ſapientes. Solon, qui Athenas æquo iure fundauit: inter ſeptem æui ſapientia notos. Lycurgum ſi eadem ætas tuliſſet, ſacro illi numero acceſſiſſet octauus. 3 Zaleuci leges Charondæque laudantur. hi non in foro, nec in conſultorum atrio, ſed in Pythagoræ tacito illo ſanctoque ſeceſſu didicerunt iura, quæ florenti tunc Siciliæ, & per Italiam Græciæ ponerent. Hactenus Poſidonio aſſentior: artes quidem à philoſophia inuentas, quibus in quotidiano vſu vita vtitur: non conceſſerim, nec illam fabricæ aſſertam gloriam. Illa, inquit, ſparſos 4 & caſulis tectos, aut aliqua rupe ſuffoſſa, aut exeſæ arboris trunco, 5 docuit tecta moliri: Ego vero philoſophiam iudico, non magis excogitaſſe has machinationes tectorum ſupra tecta ſurgentium: & vrbes prementium, quam viuaria piſcium in hoc clauſa, vt tempeſtatum pericula non adiret gula, & quamuis acerrime pelago ſæuiente, haberet luxuria portus ſuos, in quibus diſtinctos piſcium greges ſaginaret. Quid ais? Philoſophia docuit homines habere clauem & ſeram? & quid aliud erat, auaritiæ ſignum dare? Philoſophia hæc, cum tanto habitantium periculo, imminentia tecta ſuſpendit? Parum enim erat fortuitis tegi, & ſine arte & difficultate naturale ſibi inuenire aliquod receptaculum. Mihi crede, felix illud ſæculum ante architectonas fuit. Iſta nata ſunt, iam naſcente luxuria, in quadratum tigna decidere, & ferro per deſignata currente, certa manu trabem ſcindere.

Nam primi cuneis ſcindebant fiſſile lignum.

Non enim tecta 6 cœnationi, epulum recepturæ, parabantur: nec in hunc vſum pinus aut abies deferebatur longo vehiculorum ordine, 7 vicis intrementibus, vt ex illa lacunaria auro grauia penderent. 8 Furcæ vtrimque ſuſpenſæ fulciebant caſam: ſpiſſatis ramalibus, ac fronde congeſta, & in procliue diſpoſita, decurſus imbribus quamuis magnis erat. Sub his tectis habitauere ſecuri. Culmus liberos texit: ſub marmore atque auro ſeruitus habitat. In illo quoque diſſentio à Poſidonio, quod ferramenta fabrilia excogitata à ſapientibus viris iudicat. Iſto enim modo dicat licet ſapientes, per quos,

Tunc laqueis captare feras, & fallere viſco
Inuentum, & magnos canibus circumdare ſaltus.

Omnia enim iſta ſagacitas hominum, non ſapientia inuenit. In hoc quoque diſſentio, ſapientes fuiſſe, qui ferri metalla & æris inuenerunt: cum incendio ſiluarum aduſta tellus. in ſummo venas iacentes liquefacta fudiſſet. Iſta tales inueniunt, quales colunt. Ne illa quidem tam ſubtilis quæſtio mihi videtur, quam Poſidonio: Vtrum malleus in vſu

Digitized by Google

eſſe prius, an forcipes cœperint. Vtraque inuenit aliquis exercitati ingenij, acuti, non magni, nec elati, & quidquid aliud corpore incuruato, & animo humum ſpectante, quærendum eſt. Sapiens facilis victu fuit. quidni? cùm hoc quoque ſæculo eſſe quàm expeditiſſimus cupiat? Quomodo, oro te, conuenit, vt Diogenem mireris, 9 & Dædalum? Vter ex his ſapiens tibi videtur, qui ſerram commentus eſt: an ille, qui cum vidiſſet puerum caua manu bibentem aquam, fregit protinus exemptum è perula calicem, hac objurgatione ſui: Quàm diu homo ſtultus ſuperuacuas ſarcinulas habui? qui ſe complicuit in dolio, & in eo cubitauit? Hodie vtrum tandem ſapientiorem putas, qui inuenit quemadmodum in immenſam altitudinem 10 crocum latentibus fiſtulis exprimat; qui 11 Euripos ſubito aquarum impetu implet, aut ſiccat; 12 verſatilia cænationum laquearia ita coagmentat, vt ſubinde alia facies atque alia ſuccedat, & toties tecta, quoties fercula mutentur: an eum qui & alijs & ſibi hoc monſtrat, quàm nihil nobis natura durum ac difficile imperauerit? Poſſe nos habitare ſine marmorario fabro, poſſe nos veſtitos eſſe ſine commercio Serum, poſſe nos habere vſibus noſtris neceſſaria, ſi contenti fuerimus his, quæ 13 terra poſuit in ſummo? Quem ſi audire humanum genus voluerit, tam ſuperuacuum ſciet ſibi coquum eſſe: 14 quàm militem. Illi ſapientes fuerunt, aut certe ſapientibus ſimiles, quibus expedita erat tutela corporis. Simplici cura conſtant neceſſaria: in delicias laboratur. Non deſiderabis artifices, ſi ſequere naturam. illa noluit eſſe diſtrictos: ad quæcumque nos cogebat, inſtruxit. Frigus intolerabile eſt corpori nudo. Quid ergo? numquid non pelles ferarum, & aliorum animalium, à frigore ſatis abundeque defendere queunt? non corticibus arborum pleræque gentes tegunt corpora? 15 non auium plumæ in vſum veſtis conferuntur? non hodieque magna Scytharum pars, 16 tergis vulpium induitur ac murium, quæ tactu mollia & impenetrabilia ventis ſunt? Opus eſt tamen calorem ſolis æſtiui vmbra craſſiore propellere. Quid ergo? non vetuſtas 17 multa abdidit loca, quæ vel iniuria temporis, vel alio quolibet caſu excauata in ſpecum receſſerunt? Quid ergo? non quamlibet virgeam cratem texuerunt manu, & vili obleuerunt luto, deinde ſtipula alijſque ſilueſtribus operuere faſtigium, & pluuijs per deuexa labentibus, hiemem tranſiere ſecuri? Quid ergo non in defoſſo latent Syrticæ gentes? quibus propter nimios ſolis ardores, nullum tegumentum ſatis repellendis caloribus ſolidum eſt, niſi ipſa arens humus. Non fuit tam inimica natura, vt cum omnibus alijs animalibus facilem actum vitæ daret, homo ſolus non poſſet ſine tot artibus viuere. Nihil horum ab illa nobis imperatum eſt, nihil ægre quærendum vt poſſit vita produci. Ad parata nati ſumus: nos omnia nobis difficilia facilium faſtidio fecimus. Tecta tegumentaque, & fomenta corporum, & cibi, & quę nunc ingens negotium facta ſunt, obuia erant, & gratuita, & opera leui parabilia: modus enim omnium, prout poſtulabat neceſſitas, erat: nos iſta pretioſa, nos mira, nos magnis multiſque conquirenda artibus fecimus. Sufficit ad id natura, quod poſcit. A natura luxuria deſciuit, quę quotidie ſeipſam incitat, & tot ſæculis creſcit, & ingenio adiuuat vitia. Primo ſuperuacua cœpit concupiſcere, inde contraria, nouiſſime corpori animum addixit, & illius deſeruire libidini iuſſit. Omnes iſtæ artes, quibus aut 18 excitatur ciuitas, aut ſtrepit, corporis negotium gerunt: cui omnia olim tamquam ſeruo præſtabantur, nunc tamquam domino parantur. Itaque hinc textorum, hinc fabrorum officinæ ſunt, hinc odores coquentium, hinc molles corporis motus docentium, molleſque cantus & infractos. Receſſit enim ille naturalis modus, deſideria ope neceſſaria finiens: iam ruſticitatis & miſeriæ eſt, velle quantum ſat eſt. Incredibile eſt, mi Lucili, quàm facile etiam magnos viros dulcedo orationis abducat à vero. Ecce Poſidonius, vt mea fert opinio, vnus ex ijs qui plurimum philoſophiæ contulerunt, dum vult deſcribere primum, quemadmodum alia torqueantur fila, alia ex molli ſolutoque ducantur: deinde quemadmodum tela ſuſpenſis ponderibus rectum ſtamen extendat, quemadmodum ſubtemen inſertum quod duritiam vtrimque comprimentis tramæ remolliat, ſpata coire cogantur & iungi: textricum quoque artem à ſapientibus dixit inuentam, oblitus poſtea repertum hoc ſubtilius genus, in quo

Tela iugo iuncta eſt, ſtamen ſecernit arundo.
Inſeritur medium radijs ſubtemen acutis,
19 *Quod lato feriunt inſecti pectine dentes.*

Quid ſi contigiſſet illi videre has noſtri temporis telas, quibus 20 veſtis nihil celatura conficitur, in qua non dico nullum corpori auxilium, ſed nullum pudori eſt? Tranſit deinde ad agricolas, nec minus facunde deſcribit proſciſſum aratro ſolum, & iteratum, quo ſolutior terra facilius pateat radicibus, tum ſparſa ſemina, & collectas manu her-

Digitized by Google

bas, ne quid fortuitum & agreſte ſuccreſcat, quod necet ſegetem. Hoc quoque opus ait eſſe ſapientium: tamquam non nunc quoque plurima cultores agrorum noua inueniant, per quæ fertilitas augeatur. Deinde non eſt contentus his artibus, ſed in piſtrinum ſapientem ſubmittit. Narrat enim quemadmodum, rerum naturam imitatus, panem cœpit facere. Receptas, inquit, in os fruges, concurrens inter ſe duritia dentium, frangit, & quidquid excidit, ad eoſdem dentes linguâ refertur: tunc vero ſaliuæ miſcetur, vt facilius per fauces lubricas tranſeat. Cum peruenit in ventrem, aqualiculi feruore concoquitur, tunc demum corpori accedit. Hoc aliquis ſecutus exemplar, lapidem aſperum aſpero impoſuit, ad ſimilitudinem dentium, quorum pars immobilis, motum alterius expectat: deinde vtriuſque attritu grana franguntur, & ſæpius regeruntur, donec ad minutiam frequenter trita redigantur. Tunc farinam aqua ſparſit, & aſſidua tractatione perdomuit, finxitque panem: quem primo cinis calidus, & feruens teſta percoxit: deinde furni paullatim reperti, & alia genera, quorum feruor ſeruiret arbitrio. Non multum abfuit, 22 quin ſutrinum quoque inuentum à ſapientibus diceret. Omnia iſta ratio quidem, ſed non recta ratio commenta eſt. Hominis enim, non ſapientis inuenta ſunt: tam mehercules quàm nauigia, quibus amnes, quibuſque maria tranſimus, aptatis ad excipiendum ventorum impetum velis, & additis à tergo gubernaculis, quæ huc atque illuc curſum nauigij torqueant: & exemplum à piſcibus tractum eſt, qui cauda reguntur, & leui eius in vtrumque momento velocitatem ſuam flectunt. Omnia hæc quidem, inquit, ſapiens inuenit: ſed minora, quàm vt ipſe tractaret, ſordidioribus miniſtris dedit. Imo non ab alijs excogitata iſta ſunt, quàm à quibus hodieque curantur. Quædam noſtra demum prodiſſe memoria ſcimus: vt 23 ſpeculariorum vſum, perlucente teſta, clarum tranſmittentium lumen: vt 24 ſuſpenſuras balneorum, & impreſſos parietibus tubos, per quos circumfunderetur calor, qui ima ſimul & ſumma foueret æqualiter. Quid loquar marmora, quibus templa, quibus domus fulgent? Quid 25 lapideas moles in rotundum ac leue formatas, quibus porticus & capacia populorum tecta ſuſcipimus? Quid 26 verborum notas, quibus quamuis citata excipitur oratio, & celeritatem linguæ manus ſequitur? Viliſſimorum mancipiorum iſta commenta ſunt: ſapientia altius ſedet, nec manus edocet, animorum magiſtra eſt. Vis ſcire quid illa eruerit, quidve effecerit? Non indecoros corporis motus, nec varios per tubam ac tibiam cantus, quibus exceptus ſpiritus, aut 27 in exitu, aut 28 in tranſitu, formatur in vocem: non arma, nec muros, nec bella: vtilia molitur, paci fauet, & genus humanum ad concordiam vocat. Non eſt, inquam, inſtrumentorum ad vſus neceſſarios opifex. quid illi tam paruula aſſignas? artificem vides vitæ. Alias quidem artes ſub dominio habet, nam cui vita, illi vitæ quoque ornamenta ſeruiunt: ceterum ad beatum ſtatum tendit, illo ducit, illo vias aperit. Quæ ſint mala, quæ videantur, oſtendit: vanitatem exuit mentibus, dat magnitudinem ſolidam: inflatam vero, & ex inani ſpecioſam reprimit: nec ignorari ſinit, inter magna quid interſit & tumida: 29 totius naturæ notitiam, ac ſuæ tradit. Quid ſint dij, qualeſque, declarat: quid inferi, quid 30 lares & genij. Quid 31 in ſecundam numinum formam animæ perpetuæ, 32 vbi conſiſtant, quid agant, quid poſſint, quid velint. 33 Hæc eius initiamenta ſunt, per quæ non municipale ſacrum, ſed ingens omnium deorum templum mundus iſte reſeratur: cuius vera ſimulacra, veraſque facies cernendas mentibus protulit. nam ad ſpectacula tam magna hebes viſus eſt. ad initia deinde rerum reddit, & æternam 34 rationem toti inditam, & 35 vim omnium ſeminum ſingula proprie figurantem. Tum de animo cœpit inquirere, vnde eſſet, vbi, quamdiu, 36 in quot membra diuiſus. Deinde à corporalibus ſe ad incorporalia tranſtulit, veritatemque & argumenta eius excuſſit: poſt hæc quemadmodum diſcernerentur 37 vitæ ac necis ambigua: in vtraque enim falſa veris immixta ſunt. Non abduxit, inquam, ſe, vt Poſidonio videtur, ab iſtis artibus ſapiens, ſed ad illas omnino non venit. Nihil enim dignum inuentu iudicaſſet, quod non erat dignum perpetuo vſu iudicaturus. ponenda non ſumeret. 38 Anacharſis, inquit, inuenit rotam figuli, cuius circuitu vaſa formantur. Dein, quia 39 apud Homerum inuenitur figuli rota, mauult videri verſus falſos eſſe, quàm fabulam. Ego nec Anacharſin huius rei fuiſſe auctorem contendo: & ſi fuit, ſapiens quidem hoc inuenit, ſed non tamquam ſapiens: ſicut multa ſapientes faciunt, qua homines ſunt, non qua ſapientes. Puta velociſſimum eſſe ſapientem: curſu omnes anteibit, quà velox eſt, non qua ſapiens. Cuperem Poſidonio aliquem vitrarium oſtendere, qui 40 ſpiritu vitrum in habitus plurimos format, qui vix diligenti manu effingerentur. Hæc inuenta ſunt, poſtquam ſapientem inuenire deſiuimus. Democritus, inquit,

Digitized by Google

inueniſſe dicitur fornicem, vt lapidum curuatura paulatim inclinatorum medio ſaxo alligaretur. Hoc dicam falſum eſſe. Neceſſe eſt enim ante Democritum, & pontes, & portas fuiſſe, quarum fere ſumma curuantur. Excidit porro vobis eumdem Democritum inueniſſe, quemadmodum 41 ebur poliretur, quemadmodum decoctus calculus in ſmaragdum conuerteretur, qua hodieque coctura inuenti 42 lapides coctiles colorantur. Iſta ſapiens licet inuenerit, non quà ſapiens erat, inuenit. multa enim facit, quæ ab imprudentiſſimis,*aut æquè fieri videmus, aut peritiùs, aut exercitatiùs. Quid ſapiens inueſtigauerit, quid in lucem protraxerit, quæris? Primum rerum naturam, quam non vt cetera animalia oculis ſecutus eſt, tardis ad diuina. Deinde vitæ legem, quam 43 ad vniuerſa direxit: nec noſſe tantum, ſed ſequi docuit deos, & accidentia non aliter excipere, quàm imperata. Vetuit parere opinionibus falſis, & quanti quidque eſſet, vera æſtimatione perpendit: damnauit mixtas pœnitentiæ voluptates. Et bona ſemper placitura laudauit, & palàm fecit, feliciſſimum eſſe, cui 44 felicitate opus non eſt: potentiſſimum eſſe, qui ſe habet in poteſtate. Non de ea philoſophia loquor, quæ 45 ciuem extra patriam poſuit, 46 extra mundum deos, quæ virtutem donauit voluptati: ſed de illa, quæ nullum bonum putat, niſi quod honeſtum eſt; quæ nec hominis, nec fortunæ muneribus deleniri poteſt; cuius hoc pretium eſt, non poſſe pretio capi. Hanc philoſophiam fuiſſe illo rudi ſæculo, quo adhuc artificia deerant, & ipſo vſu diſcebant vtilia, non credo: 48 ſicut ante fortunata tempora, cum in medio iacerent beneficia naturæ promiſcuè vtenda, antequam auaritia atque luxuria diſſociauere mortales, & ad rapinam ex conſortio diſcurrere, non erant illi ſapientes viri, etiam ſi faciebant facienda ſapientibus. Statum quidem generis humani, non alium quiſquam ſuſpexerit magis; nec ſi cui permittat Deus terrena formare, & dare gentibus mores, aliud probauerit, quàm quod apud illos fuiſſe memoratur, apud quos

——— nulli ſubigebant arua coloni,
Nec ſignare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quærebant, ipſaque tellus,
Omnia liberius, nullo poſcente, ferebat.

Quid hominum illo genere felicius? In commune rerum natura fruebantur: ſufficiebat illa, vt parens, in tutelam omnium: hæc erat publicarum opum ſecura poſſeſſio. Quidni ego illud locupletiſſimum mortalium genus dixerim, in quo pauperem inuenire non poſſes? Irrupit in res optime poſitas auaritia: & dum ſeducere aliquid cupit, atque in ſuum vertere, omnia fecit aliena, & in anguſtum ex immenſo redacta, paupertatem intulit, & multa concupiſcendo, omnia amiſit. Licet itaque 49 velit nunc concurrere, & reparare quod perdidit; licet agros agris adijciat, vicinum vel 50 pretio pellat æris, vel iniuria; licet in prouinciarum ſpatium rura dilatet, & poſſeſſionem vocet, per ſua longam peregrinationem: nulla nos finium propagatio eò reducet, vnde diſceſſimus. Cum omnia fecerimus, multum habebimus: vniuerſum habebamus. Terra ipſa fertilior erat illaborata, & in vſus populorum non diripientium larga. Quidquid natura protulerat, id non minus inueniſſe, quàm inuentum monſtrare alteri, voluptas erat: nec aut vlli ſuperare poterat, aut deeſſe. inter concordes diuidebatur. Nondum valentior impoſuerat infirmiori manum, nondum auarus abſcondendo 51 quod ſibi iaceret, alium neceſſarijs quoque excluſerat. par erat alterius, ac ſui cura. Arma ceſſabant, incruentæque humano ſanguine manus, odium omne in feras verterant. Illi, quos aliquod nemus denſum à ſole protexerat, qui aduerſus ſæuitiam hiemis, aut imbris, vili receptaculo tuti ſub fronde viuebant, placidas tranſigebant ſine ſuſpirio noctes. Sollicitudo nos in noſtra purpura verſat, & acerrimis excitat ſtimulis: 52 mollem ſomnum illis dura tellus dabat. Non impendebant cælata laquearia: ſed in aperto iacentes ſidera ſuperlabebantur, & inſigne ſpectaculum noctium, mundus in præceps agebatur, ſilentio tantum opus ducens. tam interdiu illis, quàm noctu, patebat proſpectus huius pulcherrimæ domus: libebat intueri ſigna, ex media cæli parte vergentia, rurſus ex occulto alia ſurgentia. Quidni iuuaret vagari inter tam late ſparſa miracula? At vos ad omnem 53 tectorum pauetis ſonum, & inter picturas veſtras ſi quid increpuit, fugitis attoniti. Non habebant 54 domos, inſtar vrbium. Spiritus ac liber inter aperta flatus, & leuis vmbra rupis, aut arboris, & perlucidi fontes, riuique, non opere, nec fiſtula, nec vllo coacto itinere obſolefacti, ſed ſponte currentes, & prata ſine arte formoſa, inter hæc agreſte domicilium, ruſtica poſitum manu. Hæc erat ſecundum naturam domus, in qua libebat

Digitized by Google

habitare, nec ipſam, nec pro ipſa timentem: nunc magna pars noſtri metus, tecta ſunt. Sed quamuis egregia illis vita fuerit, & carens fraude, 55 non fuere ſapientes, quando hoc iam in opere maximo nomen eſt. Non tamen negauerim fuiſſe alti ſpiritus viros, & vt ita dicam, 56 à dijs recentes. neque enim dubium eſt, quin meliora mundus nondum effetus ediderit. Quemadmodum autem omnibus indoles fortior fuit, & ad labores paratior: ita non erant ingenia omnibus conſummata. Non enim dat natura virtutem: ars eſt, bonum fieri. Illi quidem non aurum, nec argentum, nec perlucidos lapides ima terrarum fæce quærebant, parcebantque adhuc 57 etiam mutis animalibus: tantum aberat, vt homo hominem non iratus, non timens, tantum ſpectaturus occideret. Nondum veſtis illis erat picta, nondum texebatur aurum: adhuc non eruebatur. Quid ergo? ignorantia rerum innocentes erant. multum autem intereſt, vtrum peccare aliquis nolit, an neſciat. Deerat illis iuſtitia, deerat prudentia, deerat temperantia ac fortitudo. Omnibus his virtutibus habebat ſimilia quædam rudis vita: virtus non contingit animo, niſi inſtituto & edocto, & ad ſummum aſſidua exercitatione perducto. Ad hoc quidem, ſed ſine hoc naſcimur: & in optimis quoque antequam erudias, virtutis materia, non virtus eſt.

IVSTVS LIPSIVS.

1. PHiloſophiæ, quod bene.] *Ariſtotelis illud aſſidet:* Qui docuiſſent nos magis venerabiles debere eſſe ijs qui genuiſſent. *τοὺς μὲν γὰρ τοῦ ζῆν, τοὺς δὲ τοῦ καλῶς ζῆν παρασχόντας*: illos enim viuendi tantum, hos bene viuendi auctores eſſe.

2. Si beneficiaria res.] *Beneficij alieni, quæque tribui poſſet.*

3. Zaleuci leges Charondæque.] *De iſtis aliquid Manuduct.* I. *Diſſert.* v.

4. Et Caſulis tectos.] *Eraſmi diuinatio eſt: at ſcripti, è* caucaſis lectos, *aut,* cauſalis. *Et hercle vix melius eſt edere: niſi quod* caſæ *non primo ſtatim facta, ſed poſt rupes & antra ingenio reperta ſunt. Hunc gradum Lucretius facit, lib.* v.

Sed nemora, atque cauos montes, ſiluáſq; colebant,
Et frutices inter condebant ſquallida membra.

De cultioribus iam autem narrat,

Inde caſas poſtquam, ac pelles, ignémque pararunt,
Et mulier coniuncta viro conceſſit in vnum.

Fortaſſe in Seneca igitur, & aut cauis tectos.

5. Docuit tecta moliri.] *Cicero ad Philoſophiam:* Tu eos inter ſe primo domiciliis, deinde coniugijs iunxiſti.

6. Cænationi epulum.] *Magnum & amplum conuiuium. Nec diſpliceat ſcribi* populum. *Ita Seneca Ep.* cxv. capacem populi cænationem *dixit.*

7. Vicis intrementibus, *Iuuenalis Sat.* III.

——modo longa coruſcat
Sarraco veniente abies, atq; altera pinum
Plauſtra vehunt. nutant alte, populoque minantur.

8. Purcæ vtrimque ſuſpenſæ.] *Fortè* ſuſpenſam.

9. Et Dædalum?] *Plinius lib.* VII. *cap.* LVII. *Alij* Talo *tribuunt, qui Dædali ex ſorore nepos, vt Diodorus* IV. *Bibliotheca.*

10. Crocum latentibus fiſtulis.] *Quod in theatris fiebat ad ſparſionem. Nos De Amphitheatro, cap.* XVI.

11. Euripos ſubito.] *Id quoque in ſpectaculis: et Circo. nam ibi impletis ijs foſſis, per occultos canales ex Aquæductibus, totam arenam inundabant, ad Naumachiam aut talia.*

12. Verſatilia cænationum laq.] *De quibus Suetonius in Nerone. ca.* XXXI. *Fuere &* triclinia verſatilia, *ad iocum, et homines floribus ac roſis inuoluendos apud Lampridium in Eliogabalo.*

13. Terra poſuit in ſummo.] *Non in imo, vt metalla. In ſummo ſunt herbæ, fruges, ſtirpes.*

14. Quam militem.] *Nam bella è talibus, ex auro, inquam, & luxu.*

15. Non auium plumæ.] *Nam & ea olim in vſu agreſtibus, aut ſiluicolis. vt de Philoctete Attius apud Ciceronem:*

Configo tardus celeres, ſtans volatiles,
Pro veſte pinnis membra textis contegens.

Sunt & noui orbis Indi, qui plumatili veſte hac vtuntur.

16. Tergis vulpium ac murium.] *Quod de Germanicis Tacitus:* Gerunt & ferarum pelles, proximi ripæ negligentius, vlteriores exquiſitius. *Iſidorus:* Maſtruca, veſtis Germanica ex pelliculis ferarum. *De Scythis, Iuſtinus:* Lanæ ijs vſus ignotus: pellibus tantum ferinis aut marinis veſtiuntur. *De* marinis, *haud temere mutem: nam & in Tacito eſt de* pellibus belluarum, quas exterior Oceanus gignit. *Tamen alij,* murinis: *quod eſſet hic pro Seneca, de* muribus. *Quod idem ex Eginharto, in vita Caroli Magni:* Ex pellibus lutrinis vel murinis *(ita ſcriptus liber)* thorace confecto, humeros ac pectus hieme muniebat. *Sunt autem iſti mures Scythici,* Martium & Hermelinarum *nomine hodie noti. Ceterum & in Homero, Agamemnon* ——ἑέσσατο δέρμα λέοντος: texit ſe pelle leonis, *itemque Dolon, & Neſtor. Apollonij etiam Scholiaſtes notat* σύνηθες τοῖς ἥρωσι τὸ δερματοφορεῖν: Sollenne heroibus, pelles geſtare.

17. Multa abdidit loca.] *Cur vetuſtas* abdat? *aliquis ſuſpicetur,* adedit: *ſed tolero.*

18. Excitatur ciuitas.] *In alijs,* exercitatur: *quod præferam.*

19. Quod lato feriunt.] *Ouidiani verſus ſunt è 6. Metamorph. certamine Palladis cum Arachne & ſi paullo aliter ibi leguntur, & medium vnum Seneca omiſit. At cur hic libri ſcripti conſenſu,* Quod lato pariunt? *Gruterus acutè putet,* pauiunt, *fuiſſe: quod antiquis percutere eſt. Sed antiquis: Ouidius vix eſt vt vſurparit. Vnde ergo libri turbant? leui ſæpe & ridicula cauſa: ac fuerit in archetypo aliquo,* fariunt. *inde hoc,* pariunt, *diffuſum.*

20. Veſtis nihil celatura.] *Serica, bombycina, & id genus pellucida: Adi de Benef.* VII. *cap.* IX. *& conſol. ad Helu. cap.* XV.

Digitized by Google

21. Et iteratum.] Eſt à Pinciano, etſi libri, inter aratrum. Sed bene bonus Cenſor. eſt enim agricultura vox; & in Columella Arationem iteratio ſequitur, vt veruactum reſoluatur in puluerem. Imo et Tertiatio ſæpe.

22. Quin ſutrinum quoque.] Quippini? nam & Stoicorum ſapiens, bonus ſutor eſt. Manuduct. 3. Diſſert. 17.

23. Speculariorum vſum.] Specularia, quadra ſiue orbes feneſtris inſerti, ad lucem immitendam, ventos excludendos: vicem & vſum hodie vitreorum. Dicta à lapide Speculari: cui hoc nomen à natura tralucente. Creber olim in Hiſpania, Cypro, Cappadocia, Africa: nunc ſitne in notitia, neſcio, vix in vſu. At olim frequenti. neque enim Cœnationes ſolum aut cubicula coillustrabant, ſed Balnea (ſupra in epiſtola LXXXVI.) ſed totas Porticus, in Plinij epiſtola XVIII. lib. II. Item Pomaria & Hortos (tanta copia erat) contra cæli iniurias ſic eludebant. ex Martiali palàm lib. 8. Epigrammat. XIV. & LXVIII. Adde noſtrum de Prouident. cap. 4.

24. Suſpenſuras balneorum.] Eadem voce & ſenſu Palladius, opinor, lib. 1. cap. XL. ſuſpenſuras cellarum in Balneis dixit: id eſt, locum ab humore ſuſpenſum, vt idem loquitur, & ne vligo refrigeraret. Nam antea ſimpliciter Balneas ſolo inſtruebant: poſtea repertum, ſuſpendi, & à terra paullum alleuari, ob cauſſam dictam, & vt calor diutius perſeueraret. Ita Vitruuius lib. V. cap. X. Suſpenſuras caldariorum facit: vt tegulis ſeſquipedalibus ſolum ſternatur, & ſupra laterculis beſſalibus pilæ ſtruantur, atque eæ habeant altitudinem pedum duorum. Vides ſuſpenſionem: an à Sergio Orata primum repertam? Ita enim Plinius libro IX. cap. LIX. Sergius Orata primus inuenit penſiles balneas. Nominat eaſdem, & idem hoc aui indicat, lib. 26. cap. III. vbi de Aſclepiade medico: Tum primum, inquit, penſilium balnearum vſu ad infinitum blandiente. Quando primum? Aſclepiade medicante, qui Cn. Pompeij, & Mithridatis regis, temporibus vixit: ergo Sergij Orata, ait circa, qui L. Craſſi oratoris. Ita quod Seneca ait ſua memoria prodiiſſe, laxius paullo capiendum eſt: ſicut & de Notis, quæ Ciceronis æuo inuotuerunt. An aliquis putet, aliis Suſpenſuras intelligi? nempe ſuper hypocauſta & camerationes ſuppoſitas, vbi ignis, & ſuperiora per tubos calefacta? Penè hoc cenſeam, & nouitij id fuiſſe inuenti: de quo ſcripſi in epiſtola LXXV. Centuria 3. ad Belgas, amico meo Balthazari Robiano. Porro quod vir & medicus doctiſſimus, Penſiles balneas interpretatur ipſa labra à laquearibus ſuſpenſa, & leui motu huc illuc agitanda neſcio, & hæreo, donec teſtimonio ab antiquitate impellar. ———

25. Lapideas moles.] Columnas.

26. Verborum notas.] De quibus exſecutus ſum in epiſtola 27. Centuria 1. ad Belgas.

27. In exitu. Sicut in tuba.

28. In tranſitu.] In foratili tibia.

29. Potius naturæ ac ſuæ.] Alludit ad finem, Viuere ſecundum naturam vniuerſi, & ſuam: de quo ego Manud. III. aliquot Diſſertationibus.

30. Lares & Genij.] Diſtincta hæc, & quomodo, vide Phyſiol. 1. Diſſert. 18.

31. In ſecundam numinum.] Proximo à dijs loco, & dignitate. Nam & pars Deorum ſunt.

32. Vbi conſiſtant.] Circa imum ætherem, & cælum Lunæ. Nos in Phyſiol. 3. Diſſ. XIV.

33. Hæc eius initiamenta.] Dixi aliquid Phyſiol. II. Diſſert. 6.

34. Rationem toti inditam.] Incorporalem illam Rationem, de qua Phyſiol. 1. Diſſert. 7. Toti autem, id eſt Mundo. Nam Stoicus ſermo diſparat hoc ab Vniuerſo. Nos quoque in Phyſiol. II. Diſſ. V.

35. Vim omnium ſeminum.] De qua vide Phyſiol. 3. Diſſert. 4.

36. In quot membra.] Ita partes appellat: quæ Stoicis octo ſunt. Vide Phyſiol. 3. Diſſ. 17.

37. Vitæ ac necis ambigua.] Nam vita videtur nobis, quod mors eſt: & contra. Nam animus hic incluſus, velut carcere, aut ſepulchro potius continetur: viuit & viget liber illic, & inter ſtellas.

38. Anacharſis rotam.] Laërtius: Εὗρε δὲ εἰς τὸν βίον ἄγκυράν τε, καὶ κεραμικὸν τροχόν, ὥς τινες: Repperit (Anacharſis) ad vitæ vſum & Anchoram, & Rotam figuli, vt quidam volunt. Addit, vt quidam: & oſtendit dubitatum. Strabo certe Euphorum etiam reprehendit, qui id dixerit: πῶς γάρ; inquit, ὃν οἶδεν Ὅμηρος πρεσβύτερος ὤν: Quomodo enim? quem Homerus nouit, qui eſt antiquior. Sed eleuatur aut repellitur hoc argumentum à Poſidonio, in Senecæ mox verbis.

39. Apud Homerum inuenitur.] Palam Iliad. Σ. ſub finem, his verſibus:

———ὡς ὅτε τις τροχὸν ἄρμενον ἐν παλάμῃσιν
Ἑζόμενος κεραμεὺς πειρήσεται, αἴ κε θέῃσιν;
Sicut cum figulus tractare rotã meditatur,
Et ſpecimen capit, an celeri ſat turbine currat.

Poſidonius viderit, qui optimos & decentiſſimæ imaginis verſus amolitur.

40. Spiritu vitrum.] Eadem hodie formatura eſt, et miranda.

41. Ebur poliretur.] Non opinor Democritum repperiſſe. vnde enim Homerus adhiberet in ornamentis ebur? vt in equi phaleris. Iliad. Δ. verſu 141. Et Odyſſea Τ in Somni portis, πριστὸν ἐλέφαντα, ſectum ebur, agnoſcit. Sane ſcripti hic fere libri, moliretur, vel, molliretur: quod verius igitur puto, etiam è ſequentium ſimilitudine.

42. Lapides coctiles.] Scripti plerique. lapides ad hoc vtiles.

43. Ad vniuerſa direxit.] Nec male, vniuerſi. Intelligit autem finem illum, Naturam ſequi.

44. Felicitate opus non eſt.] Nempe illa externa, & vulgi.

45. Ciuitatem extra patriam.] Nam Epicurus à republica ſuos remouet, & ſibi viuere quemque iubet. ſocietatem ſoluit.

46. Extra mundum deos.] De Benefic. lib. IV. cap. XIX.

47. Sed de illa.] Stoica.

48. Sicut ante fortunata.] Libri ſcripti, ſicut autem. Et certe, ante, non placet: nã de illis ipſis fortunatis temporibus loquitur. Fortaſſe, tranſpoſita litterula, ſicut vatum fortunato tempore. Nam poëtæ hæc tempora nobis deformant. Sin autem, legito: Sicut ante, fortunato tempore.

49. Velit nũc concurrere.] Fortaſſe, conuerrere.

50. Pretio pellat æris.] Muretus fecit, pellat agris. Scripti, eris: legendum, eis, vel, terris.

51. Quod ſibi iaceret.] Sine vſu, & fructu: abditum, aut ſepoſitum.

52. Mollem ſomnum illis.] Meus & quidam, voce præmiſſa. aquam mollem, liceat: ad aquam.

53. Tectorum pauetis ſonum.] Ruinæ metu.

54. Domos inſtar vrbium.] Docui in Admirandis, Romam ſic fuiſſe.

55. Non fuere ſapientes.] Vide Manuduct. II. Diſſert. V.

56. A dijs recentes.] *Ab illis conditos factoſque, nulla adhuc propagine.*

57. Etiam mutis animalibus.] *Id eſt, piſcibus. à quibus prima cædes cœpit, & in obſonium illi verſi.*

MVRETVS.

ILla, inquit, ſparſos & caſulis tectos,] *E Poſidonio nimirum hauſerat Cicero, cum illa de philoſophia ſcriberet*: Tu eos inter ſe primo domicilijs, deinde coniugijs, tum litterarum & vocum communione iunxiſti.

Vt & Diogenem mireris & Talum?] *Alij* & Dædalum. *Et certe Plinius ſerræ inuentorem Dædalum facit. Eius verba ſunt è capite* 56. Fabricam materiariam Dædalus, & in ea ſerram, aſciam, perpendiculum: terebram, glutinum, ichthyocollam, *At Ouidius Perdicem Dædali ſororis filium. Ita enim de eo ſcribit octauo Metamorphoſeon*:

> Ille etiam medio ſpinas in piſce notatas
> Traxit in exemplum: ferroq; incidit acuto
> Perpetuos dentes: & ſerræ repperit vſum
> Primus.

At Diodorus Siculus Talum, his verbis ex quarto bibliothecæ: τῆς ἀδελφῆς τοῦ Δαιδάλου γενόμενος υἱὸς Τάλως ἐπαιδεύετο παρὰ Δαιδάλῳ. παῖς ὢν τὴν ἡλικίαν, εὐφυέστερος δ' ὢν τοῦ διδασκάλου, τόν τε κεραμευτικὸν τροχὸν εὗρε, καὶ σιαγόνι περιτυχὼν ὄφεως, καὶ ταύτῃ ξυλίφιον μικρὸν διαπρίσας ἐμιμήσατο τὴν τραχύτητα τῶν ὀδόντων: διόπερ κατασκευάσας ἐκ σιδήρου πρίονα, καὶ διὰ τούτου πρίζων τὰ ἐν τοῖς ἔργοις ξύλινα ἔδοξεν εὔχρηστον εὑρηκέναι μέγα πρὸς τὴν τεκτονικήν, *Hanc igitur ſcripturam in vetere etiam libro meo repetitam ſequi viſum eſt.*

Anacharſis.] *At Diodorus, vt vidimus, hoc quoque inuentum tribuit Talo. Alij, vt ait Plinius Hiperbio Corinthio.*

PINCIANVS.

PHiloſophiæ autem quod bene viuimus.] *Remoue verbum* autem, *ex eadem.*

Pro certo deberetur.] *Lege per minorem cum præcedentibus*, pro certo haberetur, *ex eadem.*

Cuius ſcientiam nulli dederunt.] Vlli *habent, non* nulli, *antiquiora duo exemplaria.*

Et ſapientia quod in ſe optimum habet.] *Supervacanea eſt coniunctio* &, *ex eiſdem.*

Inter ſeptem æui ſapientia notus.] *Scribe* notos, *non* notus: *ex caſtigatis exemplaribus. Poſſet etiam legi*, inter ſeptem æui illius ſapientes natus.

Nec illi fabricæ aſſeram gloriam.] Illam *lego non* illi, *ex vetere lectione.*

Ante architectores fuiſſe.] *Non* architectores, *ſed* architectonas *præfert eadem litteris Græcis, quanquam male delineatis & vacillantibus.*

Et ferro per deſignata currente.] *Scribe* ſerra, *non* ferro, *ex eadem.*

Non enim tecta cœnationum epulas receptura parabantur,] *Scribe*, Non enim tecta cœnationi epulum recepturæ parabantur, *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

Et in procliue diſpoſita.] *Idem exemplar* depoſita *legit, non* diſpoſita.

In ſummo venas iacentes liquefactas fudiſſet.] Liquefacta, *non* liquefactas, *ex eodem ſcribendum.*

Ipſa tales inueniunt.] Iſta *mallem legeres, quam* ipſa.

Et animo humum ſpectante.] *Sunt codices in quibus verbum* animo *non habetur.*

Quæ ſi audire humanum genus voluerit.] *Scribe*, Quem, *non* Quæ: *vt referas ad naturam. ex vetere lectione.*

In delicijs laborantur etiam.] In delicias laboratur, *eadem. In qua verbum*, etiam *non habetur.*

Facilem actum vitæ daret,] *Legendum fortaſſe*, Facilem ac tutam vitam daret.

Nos iſta pernicioſa, nos miſera.] *Corrige*, Nos iſta pretioſa. Nos mira. *ex vetere lectione.*

Itaque hinc textorum, hinc fabrorum officinæ ſunt,] *In quibuſdam codicibus non* hinc *habetur, ſed* huic: *non minus commoda lectione.*

Separata coire cogantur.] *Caſtiga*, ſpa'ra coire cogantur, *ex omni antiqua lectione.*

Textricum quoque artem à ſapientibus dixit inuentam.] Textrini *lege per minorem, non* Textricum, *recte. vt non multo poſt* ſutrinum.

Quod lato pariunt inſecti pectine dentes.] *Sic legitur in omnibus ſcriptis exemplaribus. Sed* feriunt *eſſe legendum, non* pariunt, *docet Ouid.* 6 *Metam. vnde hi verſus deſumpti. Quos notandum in eodem Ouidij* 6. *aliter haberi*:

> Inſeritur medium radijs ſub tegmen acutis,
> Quod digiti expediunt, atque inter ſtamina ductum
> Percuſſo feriunt inſecti pectine dentes.

niſi forte Seneca ex commodo ſuo illos concidit.

Proſciſſum aratro ſolum & inter aratrum.] *Legendum reor*, non inter aratrum, *ſed* iteratum.

Et ſæpius regeruntur.] *Legendum credo* reteruntur, *non* regeruntur. *præceſſit enim* atritum.

Omnia hæc quidem, inquit, ſapiens inuenit:] *Error in ordine verborum. Corrige ex codice Facundi & Primitiui*: Omnia hæc, inquit, ſapiens quidem inuenit.

Deinde à corporibus ſe ad incorporalia tranſtulit.] *Corrige*, Deinde à corporalibus ſe ad incorporalia tranſtulit, *ex vetere lectione.*

Quia homines ſunt, non quia ſapientes.] *Lego* qua *non* quia, *vtrobique. Nam & ſtatim ſubijcitur*, qua velox eſt, non qua ſapiens.

Qui curſu omnes anteibit.] *Dictio* qui *tollenda, ex vetere lectione.*

Aliquem vitriarium oſtendere.] Vitrarium, *non* vitriarium, *legit in antiquo exemplari; quod et videtur expoſcere analogiæ ratio. Præterque grammaticos quoſdam, id magis approbare video.*

Qui vix diligenti manu effingerentur.] *Vetus lectio*, qui vix diligentia manuum effingerentur.

Quemadmodum ebur molliretur.] *Sic quidem legunt omnes ſcripti codices. Sed* poliretur *exiſtimo legendum, non* molliretur.

Non quia ſapiens erat.] *Corrigendum, vt ante admonui*, non qua ſapiens erat, *adſtipulante etiam vetere lectione.*

Sed illa quæ nullum bonum putat.] *Scribe*, ſed de illa quæ nullum bonum putat, *ex eadem.*

Tam inter diem illis quam noctem patebant proſpectus huius pulcherrimæ domus.] *Caſtigo*, Tam interdiu illis quam noctu patebat proſpectus huius pulcherrimæ domus.

Et (vt ita dicam) a dijs recentes.] *Sunt exemplaria quæ* recedentes *habeant, non* recentes.

ERASMVS.

QVid in ſecundam nominum formam animæ perpetuæ,] *Sic magno conſenſu habebant exemplaria. Si pro* nominum, *legamus* hominum,

Digitized by Google

tolerabilior fuerit lectio: vt intelligas animas perpetuas in ſecundam hominum formam. Perit enim forma corporis, ſed manet ea quæ potior eſt, aut alia datur priore melior. Sed vero propius eſt fuiſſe ſcriptum, numinum formam. *Numinum enim eſt immortalitas, animæ ſecundam habent formam: quod eſſe quidem cœperunt, ſed non deſinunt eſſe. Mollior erit ſermo, ſi ſublata præpoſitione legas*, ſecundum numinum formam perpetuæ: *id eſt, more numinum.*

OPSOPOEVS.

D*Octiſſ. Scaliger Caſtigat. in Tibull. male excuſſum ait* extendat. *ſcribendum* extendant, *nempe* tela. *quæ numero plurali, ſunt inſtrumenta textoria. Sic enim Tibullus,*

Firmaque conductis adnectit licia telis.

Alibi:

Atque aliqua aſſidue textrix operata Mineruam
Cantat, & applaſo tela ſonant latere.

Doctiſſimo Iureto videtur aptior eſſe lectio v. c. Primum rerum naturam.

Verum eſt, *à dijs recentes. Sic libro. Quare bonis viris mala accidant, cum ſit prouidentia, cap. 11.* Demetrij noſtri hæc vox eſt, à qua recens ſum.

GRVTERVS ET IVRETVS.

V Erſatilia cænationum laquearia.] *Sic appellare videtur* cænationes, *illas rotundas, quæ vice mundi, vt ait Suetonius in Nerone, circumagerentur. meminit & Lampridius in Eliogabalo:* Oppreſſit in triclinijs verſatilibus paraſitos ſuos violis & floribus, ſic vt animam aliqui efflauerint cum eripi ad ſummum non poſſent. *Vide Fuluium Vrſinum in append. P. Ciaconij de Triclinio.*

Tergis vulpium induitur ac murium.] *Mures antiqui intellexerunt non tantum domeſticas illas beſtiolas pecori infeſtas, ſed ſilueſtres feraſque beſtias minoris formæ, pelle commendabiles, quo in genere ſunt martes & hermelini. de ijs plura vide apud Turnebum lib. 15. cap. 23. Aduerſ.*

Speculariorum vſum.] *Sic vocabantur quibus lumen tranſmittebatur & ſol admittebatur in ædes, vt hodie per vitreamina & chartacea fit. lib. 12. §. ſpecularia ff. de inſtr. vel inſtr. li. 9. §. 1. ff. quod vi aut clam. Martialis lib. 8. Epigr.*

Hibernis obiecta notis ſpecularia puros
Admittunt ſoles, & ſine fece diem:

Seneca ſupra.

Quantæ nunc aliquis ruſticitatis damnet Scipionem, quod non in caldarium ſuum latis ſpecularibus diem admiſerat? *Briſſonius li. 17. de verb. ſign.*

Impreſſos parietibus tubos.] *De ijs Alciatus li. 12. Parerg. cap. 1.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

LVGDVNENSIS coloniæ incendium triſte, & ſubitum: ea iniectione, cogitandum de inopinatis, & quæ homini poſſunt accidere. Ponit ante oculos incerta, & fluxa hæc rerum: maxima & firmiſſima minui, mutari, ſubduci, terræmotu, aquis, flammis. Omnia mortalia morte damnata eſſe. Ergo nec iſtam homini, nec infamiam timenda.

EPIST. XCI.

LIBERALIS noſter nunc triſtis eſt, nunciato incendio, quo Lugdunenſis colonia exuſta eſt. Mouere hic caſus quemlibet poſſet, nedum hominem patriæ ſuæ amantiſſimum. Quæ res efficit vt firmitatem animi ſui quærat, quàm videlicet ad ea quæ timeri poſſe putabat, exercuit: hoc vero tam inopinatum malum, pene inauditum non miror ſi ſine metu fuit, cum eſſet ſine exemplo. Multas enim ciuitates incendium vexauit, nullam abſtulit. Nam etiam vbi hoſtili manu in tecta ignis immiſſus eſt, multis locis deficit: & quamuis ſubinde excitetur, raro tamen ſic cuncta depaſcitur, vt nihil ferro relinquat. Terrarum quoque vix vmquam tam grauis & pernicioſus fuit motus, vt tota oppida euerteret. Numquam denique 2 tam infeſtum vlli exarſit incendium, vt nihil alteri ſupereſſet incendio. Tot pulcherrima opera, quæ ſingula illuſtrare vrbes ſingulas poſſent, vna nox ſtrauit; & in tanta pace, quantum ne bello quidem timeri poteſt, accidit. Quis hoc credat? vbique armis quieſcentibus, cum toto orbe terrarum diffuſa ſecuritas ſit, Lugdunum quod oſtendebatur in Gallia, quæritur. Omnibus fortuna, quos publicè afflixit, quod paſſuri erant, timere permiſit: nulla res magna non aliquod habuit ruinæ ſuæ ſpatium: in hac, vna nox fuit inter vrbem maximam, & nullam. Deniq; diutius illam tibi periſſe, quàm perijt, narro. Hæc omnia Liberalis noſtri affectum inclinãt, 3 aduerſus ſua firmum & erectum. nec ſine cauſſa concuſſus eſt. Inexpectata plus aggrauant: nouitas adijcit calamitatibus pondus: nec quiſquam mortaliũ non magis, 4 quod etiam miratus eſt, doluit. Ideo nil nobis improuiſum eſſe debet. in omnia præmittẽdus eſt animus, cogitandumq; non quidquid ſolet, ſed quidquid poteſt fieri. Quid enim eſt, quod non fortuna cũ voluit, & florentiſſimo detrahat? quod non eo magis aggrediatur & quatiat, quo ſpecioſius fulget? Quid illi arduũ, quidve difficile eſt? non vna via ſem-

Digitized by Google

per, ne tota quidem incurrit. Modo noſtras in nos manus aduocat, modo ſuis contenta viribus, inuenit pericula ſine auctore. Nullum tempus exceptum eſt: in ipſis voluptatibus cauſſæ doloris oriuntur. Bellum in media pace conſurgit, & auxilia ſecuritatis in metum tranſeunt: ex amico inimicus, hoſtis ex ſocio. In ſubitas tempeſtates, hiberniſque maiores, agitur æſtiua tranquillitas. Sine hoſte patimur hoſtilia: & cladis cauſſas, ſi alia deficiunt, nimia ſibi felicitas inuenit. Inuadit temperatiſſimos morbus, validiſſimos phthiſis, innocentiſſimos pœna, ſecretiſſimos tumultus. Eligit aliquid noui caſus, per quod velut oblitis vires ſuas ingerat. Quidquid longa ſeries, multis laboribus, multa Deûm indulgentia ſtruxit, id vnus dies ſpargit, ac diſſipat. Longam moram dedit malis properantibus, 5 qui diem dixit, 6 horam, momentumque temporis, euertendis imperijs ſufficere. Eſſet aliquod imbecillitatis noſtræ ſolatium, rerumque noſtrarum, ſi tam tarde perirent cuncta, quam fiunt: 7 nunc incrementa lente exeunt, feſtinatur in damnum. Nihil priuatim, nihil publice ſtabile eſt: tam hominum, quam vrbium, fata voluuntur. Inter placidiſſima terror exſiſtit, nihilque extra tumultuantibus cauſſis, mala vnde minime expectabantur, erumpunt. Quæ domeſticis bellis ſteterant regna, quæ externis, impellente nullo ruunt. Quota quæque felicitatem ciuitas pertulit? Cogitanda ergo ſunt omnia, & animus aduerſus ea quæ poſſunt euenire, firmandus. Exſilia, tormenta, bella, morbos, naufragia meditare. poteſt te patriæ, 8 poteſt patriam tibi caſus eripere: poteſt te in ſolitudinem abijcere, poteſt hoc ipſum in quo turba ſuffocatur, fieri ſolitudo. Tota ante oculos ſortis humanæ conditio ponatur: nec quantum frequenter euenit, ſed quantum plurimum poteſt euenire, præſumamus animo, ſi nolumus opprimi, nec vllis inuſitatis velut nouis obſtupefieri. In plenum cogitanda fortuna eſt: Quoties Aſiæ, quoties Achaiæ vrbes vno tremore ceciderunt? quot oppida in Syria? quot in Macedonia deuorata ſunt? Cyprum quoties vaſtauit hæc clades? quoties in ſe Paphus corruit? Frequenter nobis nunciati ſunt totarum vrbium interitus: & nos, inter quos frequenter iſta nunciantur, quota pars omnium ſumus? Conſurgamus itaque aduerſus fortuita: & quidquid inciderit, ſciamus non eſſe tam magnum, quam rumore iactetur. Ciuitas arſit opulenta, ornamentumque prouinciarum, quibus 9 & inſerta erat, & excepta, vni tamen impoſita, & huic non altiſſimo monti. Omnium iſtarum ciuitatum, quas nunc magnificas ac nobiles audis, veſtigia quoque tempus eradet. Non vides, quemadmodum in Achaia clariſſimarum vrbium iam fundamenta conſumpta ſint, nec quidquam exſtet, ex quo appareat illas ſaltem fuiſſe? non tantum manufacta labuntur, non tantum humana arte atque induſtria poſita vertit dies: iuga montium diffluunt, totæ deſedere regiones. Operta ſunt fluctibus, quæ procul à conſpectu maris ſtabant: vaſtauit ignis colles, per quos elucebat: eroſit, & quondam altiſſimos vertices, ſolatia nauigantium, ac ſpeculas, 10 ad humilem arenam deduxit. Ipſius naturæ opera vexantur: & ideo æquo animo ferre debemus vrbium excidia. Caſura omnia exſtant: omnibus exitus manet: ſiue interna vi flatuque 11 præcluſa violenti pondus, ſub quo tenentur, excuſſerint; ſiue torrentium 12 in abdito vis obſtantia effregerit, ſiue flammarum violentia compaginem ſoli ruperit, ſiue vetuſtas, à qua nihil tutum eſt, expugnauerit minutatim, ſiue grauitas cæli ejecerit populos, & ſitus deſerta corruperit. Enumerare omnes fatorum vias, longum eſt: hoc vnum ſcio. omnia mortalium opera, mortalitate damnata ſunt: inter peritura viuimus. Hæc ego atque eiuſmodi ſolatia admoueo Liberali noſtro, incredibili quodam patriæ ſuæ amore flagranti: quæ fortaſſe conſumpta eſt, vt in melius excitetur. Sæpe maiori fortunæ locum fecit iniuria: multa ceciderunt, vt altius ſurgerent, & in maius. 13 Timagenes felicitati vrbis inimicus aiebat, *Romæ ſibi incendia ob hoc vnum dolori eſſe, quod ſciret meliora reſurrectura, quàm arſiſſent.* 14 In hac quoque vrbe veriſſimile eſt certaturos omnes eſſe, vt maiora certioraque, quam amiſere, reſtituantur. 15 Sint vtinam diuturna, & melioribus auſpicijs in æuum longius condita! Nam huic coloniæ ab origine ſua 16 centeſimus annus eſt, ętas ne homini quidem extrema. A Planco deducta in hanc frequentiam, loci opportunitate, conualuit: quæ tamen grauiſſimos caſus intra ſpatium humanæ pertulit ſenectutis. Itaque formetur animus ad intellectum, patientiamque ſortis ſuæ, & ſciat nihil inauſum eſſe fortunæ. Aduerſus imperia illam idem habere iuris, quod aduerſus imperantes: aduerſus vrbes idem poſſe, quod aduerſus homines. Nihil horum indignandum eſt. in eum intrauimus mundum, in quo his legibus viuitur. Placet? pare. non placet? quacumq; vis exi. Indignare, ſi quid in te iniqui proprie conſtitutum eſt: ſed ſi hæc imos ſummoſque neceſſitas alligat, in gratiam cum fato reuertere, à quo omnia reſoluuntur. Non eſt quod nos tumulis metiaris, & his 17 monu-

Digitized by Google

mentis, quæ viam diſparia prætexunt: Æquat omnes cinis. impares naſcimur, pares morimur. Idem de vrbibus, quod de vrbium incolis dico: tam Ardea capta, quàm Roma eſt. Conditor ille iuris humani, non natalibus nos, nec nominum claritate diſtinxit, niſi dum ſumus. Vbi vero ad finem mortalium ventum eſt: Diſcede, inquit, ambitio: omnium quæ terram premunt, 18 ſiremps lex eſto. Ad omnia patienda pares ſumus: nemo altero fragilior eſt, nemo in craſtinum ſui certior. Alexander Macedonum rex diſcere Geometriam infelix cœperat, ſciturus quàm puſilla terra eſſet, ex qua minimum occuparat. Ita dico infelix ob hoc, quod intelligere debebat falſum ſe gerere cognomen. quis enim eſſe magnus in puſillo poteſt? Erant illa quæ trahebantur, ſubtilia, & diligenti intentione diſcenda: non quæ percipere poſſet væſanus homo, & trans Oceanum cogitationes ſuas mittens. *Facilia*, inquit, *me doce.* Cui præceptor: *Iſta*, inquit, *omnibus eadem ſunt, æque difficilia.* Hoc puta rerum naturam dicere: iſta de quibus quereris, omnibus eadem ſunt: nulli dari faciliora poſſunt: ſed quiſquis volet, ſibiipſi illa reddet faciliora. Quomodo? æquanimitate. Et doleas oportet, & ſitias, & eſurias, & ſeneſcas; & ſi tibi longior contigerit inter homines mora, & ægrotes, & perdas aliquid, & pereas. Non eſt tamen quod iſtis quæ te circumſtrepunt, credas: nihil horum malum eſt, nihil intolerabile, aut durum. Ex conſenſu iſtis metus eſt. ſic mortem times, quomodo famam: quid autem ſtultius homine verba metuente? Eleganter Demetrius noſter ſolet dicere, *eodem loco ſibi eſſe voces imperitorũ, quo ventre redditos crepitus. Quid enim*, inquit, *mea refert*, 19 *ſurſum iſti, an deorſum ſonent?* Quanta dementia eſt vereri, ne infameris ab infamibus? quemadmodum famam extimuiſtis ſine cauſſa: ſic & illa quę numquam timeretis, niſi fama iuſſiſſet. Numquid detrimenti faceret vir bonus, iniquis rumoribus aſperſus? nec morti quidem hoc apud nos noceat: 20 & hæc malam molitionem habet. Nemo eorum qui illam accuſant, expertus eſt. interim temeritas eſt, damnare quod neſcias. At illud ſcis, quàm multis vtilis ſit, quàm multos liberet tormentis, egeſtate, quærelis, ſupplicijs, tædio. Non ſumus in vllius poteſtate, cum mors in noſtra poteſtate ſit.

I. LIPSIVS.

1. Liberalis noſter,] *Videtur ille* Æbutius liberalis, *cui De Beneficijs inſcripſit.*

2. Tam infeſtum vlli.] *Mallem vel*, vllibi, *vel* vllum.

3. Aduerſus ſua firmum.] *Putarem*, ſueta: *ex ſequentibus.*

4. Quod etiam miratus eſt.] *Vt inopinatum & inſolitum: Vnde hoc? Quomodo? Quis putaſſet?*

5. Quem diem dixit.] *Is fuit Euripides, & eo noſter videtur adſpicere. Nam verſus eius eſt.*

Ὁ δ' ὄλβος οὐ βέβαιος, ἀλλ' ἐφήμερος.
Felicitas non firma, ſed dialis eſt.

De quo Demetrius Phalereus cenſebat, melius habiturum, ſi non diem, ſed momentum dixiſſet. *Et ipſa correctio, quæ hic in Seneca: & illa Demetrij apud Plutarchum legitur, Conſol. ad Apollonium.*

6. Horam momentumque.] *Legerim cum Grutero.* hora momentumque eu. imp. ſufficere.

7. Nunc incrementa lente.] *Tacitus in Agricola*: Natura infirmitatis humanæ, tardiora ſunt remedia, quam mala. Et vt corpora lente augeſcunt, cito exſtinguuntur: ſic ingenia facilius oppreſſeris, quam reuocaueris.

8. Poſt patriam tibi.] *Vt Lugduni incẽdio factum.*

9. Et incerta erat, & excepta.] *Loco inſerta, & poſitu; excepta conditione, & colonia Romana facta.*

10. Ad humilem arenam ded.] *Meus & plures ſcripti*: ad humile deduxit, *ſpreta media voce.*

11. Præcluſa violenti pondus.] *Muretus ex iſtis fecerat*, præcluſi venti. *Ego putem*: interna vis, flatuſque præcluſi, violente pondus.

12. In abdito vis obſtantia.] *Scripti*, in abdito vaſtorum obſtantia. *Sed ſane vox* Vis, *aut ſimilis requiritur: niſi placet repeti & intelligi è linea priore.*

13. Timagenes.] *Nicolao Fabro accepto refertur hæc emendatio. & intelligit illum Augusti inimicum occultum et obtrectatorem, præſenti ſtatui infenſum: hominem libera lingua, quamquam ſeruus, imo captiuus antea fuiſſet. Vide Senecam patrem, lib. x. Controuer. v. & noſtra lib.* III. *De Ira, cap.* XXIII.

14. In hac quoque vrbe.] *Verum vaticinium. nam ita ſurrexit, & ſtatim, vt vix nouem annis à clade floruerit & Galba imperio pro Vitellio ſteterit*, pertinaci pro Nerone fide, *ait Tacitus. Contendit etiam cum Vienneſi colonia, & æmulationes exercuit, affectus felicium. Hæc ex Taciti* I. *Hiſtor. Quod autem pro Nerone, non mirum: nam is* cladem Lugdunenſem (*ait idem Tacitus*) quadragies ſeſtertio ſolatus erat: *centum millibus Philippæorum.*

15. Sint vtinam diuturna.] *Sunt, Seneca: & durat floretque ea vrbs hodie, inter Galliæ primas.*

16. Centeſimus annus eſt.] *Ergo ſolatium illud à Nerone tardiuſcule adhibitum, anno vrbis* DCCCXVIII. *Lugdunum autem condita à Munatio Planco, anno* DCCXI. *Oportuit arſiſſe,* DCCCXI. *aut paullo poſt potius, ne Senecam exacte computaſſe cenſeamus.*

17. Monumentis quæ viam.] *Nam vtrimque ad viarum publicarum limites monumenta fere ſtatuta: quæ tranſeuntes mortis admonerent. Sed ea magna, parua, modica, ornata & titulis (vt fortuna cuiuſque) diuerſa: at mors vna omnibus, quidquid domus illæ diſpares; quidquid natales, opes, vita diſſident.*

18. Siremps Lex eſto.] *Eximia correctio ab illo Iac. Cuiacio eſt. Spectat ad legum formulam, in quibus præſcribi ſolet, de tali aut tali re, ſimile ius eſſe. Priſcum eſt verbum: & notaui* I. *Antiquar. Lection. cap.* I.

19. Surſum iſti an deorſum.] *Alludit ad famam quæ deprimit, & quæ attollit.*

28. Et hæc malam molitionem.] *Legi poſſit*, mali molitionem, *vel potius*, amolitionem habet: *tamen aliud etiam fuit.*

MVRE-

MVRETVS.

TImagenes.] *Hunc locum, ita vt editi. emendandum eſſe, primus me per litteras monuit, vir clariſſimus, optimus, eruditiſſimus, Nicolaus Faber Pariſienſis, conſiliarius regius.*

Siremps lex eſto.] *Vetus verbum in legibus ſenatique conſultis vſitatum eſt. eſt autem idem ac ſi diceret: ſimilis lex omnibus poſita eſt. Hanc emendationem debemus ſummo I. C. Iacobo Cuiacio.*

PINCIANVS.

LVgdunum quod oſtendebatur in Gallia, quæritur.] *Codex antiquus non* quæritur *habet, ſed* quæri.

Validiſſimos phtyſis.] Phtiſis *legendum, non* ptyſis, *ex vetere lectione, cuius vitij & ante admonui.*

Qui diem dixit, horam momentumque temporis, euertendis imperijs ſufficere.] *Puto, reclament licet omnia exemplaria, deſiderari in his verbis negationem* non: *legendumque*, qui diem dixit, non horam, momentumque temporis, *cetera. Quam ſententiam mutatus videtur Seneca à Phalereo Demetrio: qui cum legiſſet apud Euripidem, diuitias rem eſſe diariam, ſufficereque vel vnicam diem ad allevanda quæ depreſſa ſunt: vel è contrario reliqua pronunciauit ab Euripide recte dicta, niſi quod non diem fuit dicturus, ſed momentum, Autor eſt Plutarchus in conſolatione ad Apollonium.*

Si tanto tempore reparentur cuncta, quanto fiuntur.] *Emendatior exemplaria*, Si tanto tempore perirent cuncta, quanto fiunt. *Alia.* ſi tam tarde perirent cuncta, quam fiunt.

Ornamentumque prouinciarum quibus & inſerta erat & excepta.] *Conſiderandum an ſit commodior lectio* prouincialium, *quam* prouinciarum.

Ac ſpeculas ad humilem arenam deduxit.] *Vetus lectio*, ac ſpeculas ad humile deduxit.

Omnibus exitus manet.] *Eadem*, omnes exitus manent.

Siue interna vi flatuque præcluſa violenti.] *Eadem*, ſiue interna vis flatuſque præcluſa violenti. *Sed expendendum, an ſit aptior lectio* præcluſi, *quam* præcluſa.

Siue torrentium in abdito vaſtior obſtantia effregerit.] Vaſtorum *lege, non* vaſtior, *ex eadem.*

Felicitatis vrbis inimicus.] *Puto deſiderari hoc loco, principis C. Caligulæ nomen: quem infenſiſſimum extitiſſe vrbis ſucceſſibus, autor eſt Tranquillus.*

Ætas ne homini quidem extrema deducta.] *Vetus lectio*: Ætas ne homini quidem extrema, à Plauto deducta. *Alij codices non* à Plauto *habent, ſed* à Plano *alij* à Planco *recte. Euſebius in Chronicis*, Munatius, *inquit*, Plancus, Ciceronis diſcipulus, orator habetur inſignis: qui cum Galliam comatam regeret, Lugdunum condidit.

Nihil horum dedignandum eſt.] *Legendum* indignandum, *non* dedignandum, *ex eadem.*

Tam Ardea capta quam Roma capta eſt.] *Eadem*, Tam Ardea capta quam Roma eſt.

Diſcede, inquir, ambitio: omnium quæ terram premunt, ſeruus miles eſto.] *Corruptiſſima verba, nec in vllo ſcripto codice caſtigatiora. Minus vitioſa, ni fallor, futura, ſi ſic legantur*: Diſcede, inquit, ambitio. Omnium quæ terram premunt, ſeriem vnam eſſe. *Quandoquidem in vetere lectione* fere miles *habetur, non* ſeruus miles. . . .

Iſta de quibus quæris omnibus eadem ſunt.] Quereris, *non* quæris *vetus lectio.*

Niſi fama viciſſet.] *Eadem*, iuſſiſſet *agnoſcit, non* viciſſet.

Cum ne morti quidem hæc apud nos noceat.] *Scribendum puto*, ne morti quidem hi apud nos noceant, *vt pronomen* hi *reſtrat rumores. Nam dictio cum in omnibus antiquis codicibus propalam deſideratur.*

Et hoc malam molitionem habet,] *In eiſdem ſic vt recitauit habetur, ſed legendum puto*, & hæc malam amolitionem habet: *hoc ſenſu, mortem quoque, ſicuti infamiam, & alia huiuſmodi, amolitionem habere, ſed malam: hoc eſt. amoliri homines illam, ſed decipi. Non enim, vt creditur, malum eſt nemine id experto. Ab amoliendo amuleta dicta, quæ circa collum aut in brachijs geſtari ſolent gratia amoliendi faſcinationes, morbos ve. Græci phylacteria vocant, hoc eſt, vt ſic dicam, ſeruatoria. Dioſcorides, & alij.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

LVgdunum, quod oſtendebatur in Gallia, quæritur.] *De naturali ciuitatum interitu memorabilia multa vide apud Fabrum lib. 1. Semeſt. cap. 9. Confer & ad hunc locum Lipſium ad lib. 16. Annall. Taciti.*

Omnium quæ terra præmit ſiremps lex eſto.] *Palmaria hæc emendatio Iureconſultorum principi Cuiacio debetur. Clauſula autem*: ſiremps lex eſto, *vna eſt de ſolemnibus populi Romani, valetque* ſimilis *aut* eadem. *meminit Feſtus, quem vide, & ibidem Scaligerum. item Lipſium lib. 1. cap. 1. Antiq. lect. Briſſonium lib. 2. de formulis. Stephanum lib. 2. ca. 10. Prood.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

RATIONEM in homine dominari, & huc omnia referri, & in ea perfecta Beatam vitam eſſe. Externa leue aut nullum, pondus habere. Vtique Voluptatem non facere momentum, irrationalium bonum. Et poſſe tamen ſumi externa, quæ ſecundum Naturam ſunt, ſed iudicio: & hoc tunc in ijs Bonum eſſe, bene eligi. Nihilominus & ſine ijs, ſola Virtute beatum, imo Beatiſſimum aliquem eſſe. Accidere hæc poſſe, non tamen augere addita, nec minuere detracta Beatitatem. in quam nec Tempus aliquid poteſt. Deo aſſimilemur, ad illum eamus.

EPIST. XCII.

PVTO, inter me teque conuenit, externa corpori acquiri, corpus in honorem animi coli, 1 in animo eſſe partes miniſtras, per quas mouemur alimurque, propter

2 ipſum principale nobis datas. In hoc principali eſt aliquid irrationale, eſt & rationa-
le. Illud huic ſeruit: hoc vnum eſt, quod alio non refertur, ſed omnia ad ſe perfert.
Nam illa quoque diuina ratio omnibus præpoſita eſt, ipſa ſub nullo eſt: & hæc autem
noſtra eadem eſt, quia ex illa eſt. Si de hoc inter nos conuenit, ſequitur vt de illo quo-
que conueniat, in hoc vno poſitam eſſe beatam vitam, vt in nobis ratio perfecta ſit. Hęc
enim ſola non ſubmittit animum, ſtat contra fortunam: in quolibet rerum habitu 3 ſer-
uata, ſeruat. Id autem vnum bonum eſt, quod nunquam defringitur. Is, inquam, bea-
tus, quem nulla res minorem facit: tenet ſumma, & ne vlli quidem, niſi ſibi innixus.
Nam qui aliquo auxilio ſuſtinetur, poteſt cadere. Si aliter eſt, incipient in nobis mul-
tum valere, non noſtra. Quis autem vult conſtare fortuna, aut quis ſe prudens ob alie-
na miratur? Quid eſt beata vita? ſecuritas, & perpetua tranquillitas. Hanc dabit animi
magnitudo, dabit conſtantia bene iudicati tenax. Ad hoc quomodo peruenitur? ſi ve-
ritas tota perſpecta eſt, ſi ſeruatus eſt in rebus agendis ordo, modus, decor, & innoxia
voluntas, aut benigna, intenta rationi, nec vmquam ab illa recedens, amabilis ſimul,
mirabiliſque. Denique, vt breuiter tibi formulam ſcribam, talis animus ſapientis eſſe
viri debet, qualis Deum deceat. Quid poteſt deſiderare is, cui omnia honeſta contin-
gunt? Nam ſi poſſunt aliquid non honeſta conferre ad optimum ſtatum, in ijs erit beata
vita, ſine quibus non eſt. Et quid ſtultius turpiuſve, quàm bonum rationalis animi ex ir-
rationalibus nectere? Quidam tamen augeri ſummum bonum iudicant, quia parum ple-
num ſit, fortuitis repugnantibus. Antipater quoque, 4 inter magnos ſectę huius aucto-
res, aliquid ſe tribuere dicit externis, ſed exiguum admodum. Vides autem quale ſit, die
non eſſe contentum, niſi aliquis igniculus alluxerit. Quod poteſt in hac claritate ſolis
habere ſcintilla momentum? Si non es ſola honeſtate contentus, neceſſe eſt aut 5 quie-
tem adijci velis, quam heſychian vocant Græci, aut voluptatem. Horum alterum vt-
cumque recipi poteſt: vacat enim animus moleſtia, liber ad conſpectum vniuerſi, nihil-
que illum auocat à contemplatione naturæ: alterum illud, voluptas, bonum pecoris
eſt. Adijcimus rationali irrationale, honeſto inhoneſtum. 6 Magnam viam facit titil-
latio corporis? quid ergo dubitatis dicere, bene eſſe homini, ſi palato bene eſt? Et hunc
tu, non dico inter viros numeras, ſed inter homines, cuius ſummum bonum ſaporibus,
ac coloribus, ac ſonis conſtat? Excedat ex hoc animalium numero pulcherrimo, ac dijs
ſecundo, mutis aggregetur animal pabulo natum. Irrationalis pars animi 7 duas ha-
bet partes: alteram animoſam, ambitioſam, impotentem, poſitam in affectionibus: al-
teram humilem, languidam, voluptatibus deditam. Illam effrænatam, meliorem ta-
men, certe fortiorem, ac digniorem viro, 8 reliquerunt: hanc neceſſariam beatæ vitæ
putauerunt, eneruem & abjectam. Huic rationem ſeruire iuſſerunt, & fecerunt ani-
malis generoſiſſimi bonum, demiſſum & ignobile. Præterea mixtum, portentoſum-
que, & ex diuerſis animalium congruentibus membris. nam vt ait Virgilius noſter in
Scylla,

Prima hominis facies & pulchro pectore virgo
Pube tenus, poſtrema immani corpore piſtrix,
Delphinum caudas vtero commiſſa luporum.

Huic tamen Scyllæ fera animalia iuncta ſunt, horrenda, velocia: at iſti ſapientiam ex
quibuſnam compoſuere portentis? Prima hominis pars, eſt ipſa virtus: huic committi-
tur futilis caro, & fluida, & receptandis tantum cibis habilis, vt ait Poſidonius. Virtus
illa diuina in lubricum deſinit, & ſuperioribus eius partibus venerandis atque cæleſti-
bus, animal iners ac marcidum attexitur. 9 Illa vtcumque alta quies, nihil quidem ipſa
animo præſtabat, ſed impedimenta remouebat: voluptas vltro diſſoluit, & omne ro-
bur emollit. Quæ inuenietur tam diſcors inter ſe iunctura corporum? Fortiſſimæ rei
inertiſſima adſtruitur, ſeueriſſime parum ſeria, ſanctiſſimæ intemperans vſque & indi-
geſta. Quid ergo, inquit, ſi virtutem nihil impeditura ſit bona valetudo, & quies, &
dolorum vacatio, non petes illa? Quidni petam? non quia bona ſunt, ſed quia ſecun-
dum naturam ſunt, & quia bono à me 10 iudicio ſumuntur. Quod erit in illis tunc bo-
num? hoc vnum, bene eligi. Nam cum veſtem qualem decet ſumo, cum ambulo vt
oportet, cum cæno quemadmodum debeo: non cæna, aut ambulatio, aut veſtis, bona
ſunt, ſed meum in his propoſitum, ſeruandi in quaque re rationi conuenientem mo-
dum. Etiam nunc adijciam: Mundæ veſtis electio appetenda eſt homini. natura enim
homo mundum & elegans animal eſt. Itaque non eſt bonum per ſe munda veſtis, ſed
mundæ veſtis electio: quia non in re bonum eſt, ſed in electione: qua actiones noſtræ
honeſtæ ſunt, non ipſa quæ aguntur. Quod de veſte dixi, idem de corpore me exiſtima

Digitized by Google

dicere. nam hoc quoque natura, vt quandam veſtem, animo circumdedit: velamentum eius eſt. Quis autem vmquam veſtimenta 11 æſtimâuit arcula? Nec bonum, nec malum vagina gladium facit. Ergo de corpore quoque idem tibi reſpondeo: ſumpturum quidem me, ſi detur electio, & ſanitatem & vires: bonum autem futurum, iudicium de illis meum, non ipſa. Eſt quidem, inquit, ſapiens beatus: 12 ſummum tamen illud bonum non aſſequitur, niſi illi & naturalia inſtrumenta reſpondeant. Ita miſer quidem eſſe, qui virtutem habet, non poteſt; beatiſſimus autem non eſt, qui naturalibus bonis deſtituitur, vt valetudine, & membrorum integritate. Quod incredibilius videtur, id concedis, aliquem in maximis & continuis doloribus non eſſe miſerum, eſſe etiam beatum: quod leuius eſt, negas beatiſſimum eſſe. Atqui ſi poteſt virtus efficere, ne miſer aliquis ſit, facilius efficiet vt beatiſſimus ſit. minus enim interualli à beato ad beatiſſimum reſtat, quàm à miſero ad beatum. An quæ res tantum valet, vt ereptum calamitatibus inter beatos locet, non poteſt adijcere quod ſupereſt, vt beatiſſimum faciat? in ſummo deficit cliuo? 13 Commoda ſunt in vita, & incommoda: vtraq; extra nos. Si non eſt miſer vir bonus, quamuis omnibus prematur incommodis: quomodo non beatiſſimus, & ſi aliquibus commodis deficitur? Nam quemadmodum incommodorum onere vſq; ad miſerum non deprimitur, ſic commodorum inopia non deducitur à beatiſſimo: ſed tam ſine commodis beatiſſimus eſt, quàm non eſt ſub incommodis miſer. An non poteſt illi eripi bonum ſuum, ſi poteſt minui? Paullo ante dicebam, igniculum nihil conferre lumini ſolis: claritate enim eius, quidquid ſine eo lucet, abſconditur. Sed quædam, inquit, ſoli quoq; obſtant. At ſolis vis & lux integra eſt, etiam inter oppoſita: & quamuis aliquid interiaceat, quod nos prohibeat eius adſpectu, in opere eſt, curſu ſuo fertur. Quoties inter nubila luxit, non eſt ſereno minor, nec tardior quidem, quoniam multum intereſt, vtrum aliquid obſtet tantum, an impediat. Eodem modo virtuti oppoſita nihil detrahunt. non eſt minor, ſed minus fulget: nobis forſitan non æque apparet ac nitet, ſibi eadem eſt, & more ſolis obſcuri, in occulto vim ſuam exercet. Hoc itaque aduerſus virtutem poſſunt calamitates, & damna, & iniuriæ, quod aduerſum ſolem poteſt nebula. Inuenitur qui dicat ſapientem corpore parum proſpero vſum, nec miſerum eſſe, nec beatum. Hic quoque fallitur. exæquat enim fortuita virtutibus, & tantumdem tribuit honeſtis, quantum honeſtate carentibus. Quid autem fœdius, quid indignius, quàm comparare veneranda contemptis? Veneranda enim ſunt fides, iuſtitia, pietas, fortitudo, prudentia: è contrario vilia ſunt, quæ ſæpe contingunt pleniora viliſſimis, crus ſolidum, & lacertus, & dentes, & horum ſanitas, firmitaſque. Deinde ſi ſapiens cui corpus moleſtum eſt, nec miſer habebitur, nec beatus, ſed in medio relinquetur: vita quoq; eius nec appetenda erit, nec fugienda. Quid autem tam abſurdum, quàm ſapientis vitam appetendam non eſſe? aut quid tam extra fidem, quàm eſſe aliquam vitam nec appetendam, nec fugiendam? Deinde, ſi damna corporis miſerum non faciunt, beatum eſſe patiuntur. Nam quibus potentia non eſt in peiorem transferendi ſtatum, nec interpellandi quidem optimum. Frigidum, inquit, aliquid & calidum nouimus: inter vtrumq; tepidum eſt. Sic aliquis beatus eſt, aliquis miſer: aliquis nec miſer, nec beatus. Volo hanc contra nos poſitam imaginem excutere. Si tepido illi plus frigidi ingeſſero, fiet frigidum: ſi plus calidi affudero, fiet nouiſſime calidum. At huic, nec miſero, nec beato, quantumcumq; ad miſerias adjecero, miſer non erit, quemadmodum dicitis: ergo imago iſta diſſimilis eſt. Deinde, trado tibi hominem, nec miſerum, nec beatum. huic adijcio cæcitatem, non fit miſer: adijcio debilitatem, non fit miſer: adijcio dolores continuos & graues, non fit miſer. Quem tam multa mala in miſeram vitam non transferunt, nec ex beata quidem educunt. Si non poteſt, vt dicitis, ſapiens ex beato in miſerum decidere, non poteſt in non beatum. quare enim qui labi cœpit, alicubi ſubſiſtat? quæ res non patitur illum ad imum deuolui, retinet in ſummo. Quidni non poſſit beata vita reſcindi? nec remitti quidem poteſt: & ideo virtus ad illam per ſe ipſa ſatis eſt. Quid ergo? inquit. ſapiens 14 non eſt beatior, qui diutius vixerit, quem nullus auocauit dolor, quàm ille qui cum mala fortuna ſæpe luctatus eſt? Reſponde mihi: Numquid & melior eſt, & honeſtior? ſi hæc non ſunt, nec beatior quidem eſt. Rectius viuat oportet, vt beatius viuat: ſi rectius non poteſt, ne beatius quidem. Non intenditur virtus: ergo ne beata quidem vita quæ ex virtute eſt. Virtus enim tantum bonum eſt, vt iſtas acceſſiones minutas non ſentiat, breuitatem æui & dolorem, & corporum varias offenſiones. Nam voluptas non eſt digna, ad quam reſpiciat. Quid eſt in virtute præcipuum? futuro non indigere, nec dies ſuos computare. In quantolibet tempore bona æterna conſummant. Incredibilia nobis hæc videntur, & ſupra humanam naturam excurren-

Digitized by Google

tia. Majeſtatem enim eius ex noſtra imbecillitate metimur, & vitijs noſtris nomen virtutis imponimus. Quid porro, non æquè incredibile videtur, aliquem in ſummis cruciatibus poſitum, dicere, Beatus ſum? atqui hæc vox in ipſa officina voluptatis eſt audita. 15 *Beatiſſimum,* inquit, *hunc & vltimum diem ago,* Epicurus cum illum hinc vrinæ difficultas torqueret, hinc inſanabilis exulcerati dolor ventris. Quare ergo incredibilia ſunt iſta apud eos qui virtutem colunt: cum apud eos quoque reperiantur, apud quos voluptas imperat? Hi quoque degeneres & humillimæ mentis aiunt, in ſummis doloribus, in ſummis calamitatibus, ſapientem nec miſerum futurum, nec beatum. Atqui hoc quoque incredibile eſt, imo incredibilius. Non video enim quo modo non in infimum agatur, è faſtigio ſuo dejecta virtus. Aut beatum præſtare debet: aut ſi ab hoc depulſa eſt, non prohibebit fieri miſerum. 16 Stans non poteſt vinci: aut vincatur oportet, aut vincat. Dijs, inquit, immortalibus ſolis & virtus & beata vita contingit: nobis vmbra quædam illorum bonorum, & ſimilitudo. accedimus ad illa, non peruenimus. Ratio vero, dijs hominibuſque communis: hæc in illis conſummata eſt, in nobis conſummabilis. Sed ad deſperationem nos vitia noſtra perducunt. Nam ille alter ſecundus, vt aliquis parum conſtans ad cuſtodienda optima, cuius iudicium labat etiamnum & incertum eſt, deſiderat oculorum atque aurium ſenſum, bonam valetudinem, & non fœdum adſpectum corporis, & habitu manentem ſuo, ætatis præterea longius ſpatium. 17 Per hanc poteſt non pœnitenda agitare, vt in imperfecto viro. Huic malitiæ vis quædam ineſt, qua animum habet mobilem ad praua: 18 ille agit carens malitia, & ea agitatio abeſt à bono. Non eſt adhuc bonus, ſed in bonum fingitur: cuicumque autem deeſt aliquid ad bonum, malus eſt.

Sed ſi cui virtus animuſque in corpore præſens.

hic deos æquat, illò tendit originis ſuæ memor. Nemo improbè eò conatur adſcendere, vnde deſcenderat. Quid eſt autem, cur non exiſtimes in eo diuini aliquid exiſtere, qui Dei pars eſt? totum hoc quo continemur, & 19 vnum eſt, & Deus: & ſocij eius ſumus, & membra. Capax eſt noſter animus: perfertur illo, ſi vitia non deprimant. Quemadmodum corporum noſtrorum habitus erigitur, & ſpectat in cælum; ita animus, cui inquantum vult, licet porrigi, in hoc à natura rerum formatus eſt, vt paria dijs velit, & ſic vtatur ſuis viribus, ac ſe in ſpatium ſuum extendat. Nam ſi aliena vi ad ſumma niteretur, magnus erat labor, ire in cælum: redit. cum hoc iter nactus eſt, vadit audacter, & contemptor omnium, nec ad pecuniam reſpicit: aurum argentumque, illis in quibus iacuere tenebris digniſſima, non ad hunc æſtimat ſplendorem, quo imperitorum verberant oculos. 20 ſcit erui è cæno, ex quo illa ſecreuit cupiditas noſtra, & effodit. Scit, inquam, alibi poſitas eſſe diuitias, quàm quo congeruntur: animum impleri debere, non arcam. Hunc imponere dominio omnium rerum licet, hunc in poſſeſſionem rerum naturæ inducere, 21 vt ſuorum. Oriens Occidenſque terminus fiat, deorumque ritu cuncta poſſideat, cum opibus ſuis diuites ſuperne deſpiciat: quorum nemo tam lætus eſt ſuo, quàm triſtis alieno. Cum ſe in hanc ſublimitatem tulit, corporis quoque, velut oneris neceſſarij, non amator, ſed procurator eſt: nec ſe illi cui impoſitus eſt, ſubijcit. Nemo liber eſt, qui corpori ſeruit. nam vt alios dominos, quos nimia pro illo ſollicitudo inuenit, tranſeas, ipſius moroſum imperium delicatumque eſt. Ab hoc, modo æquo animo exit, 22 modo magno proſilit: nec quis deinde reliquijs eius futurus ſit exitus, quærit. Sed vt ex barba capillos detonſos negligimus: ita ille diuinus animus egreſſurus hominem, quo receptaculum ſuum conferatur, ignis illud exurat, an feræ diſtrahant, an terra contegat, non magis ad ſe iudicat pertinere, 23 quàm ſecundas ad editum infantem. Vtrum proiectum aues differant, an conſumatur

——*canibus data præda marinis,*

quid ad illum? Qui tunc quoque, cum inter homines eſt, nullas minas timet, vllaſne timebit poſt mortem minas 24 eorum, quibus vſque ad mortem timeri parum eſt? 25 Non conteret, inquit, me, nec vncus, nec proiecti ad contumeliam cadaueris laceratio. fœda viſuris. Neminem de ſupremo officio rogo: nulli reliquias meas commendo. ne quis inſepultus eſſet, 26 rerum natura proſpexit. Quem ſæuitia proiecerit, dies condet. Diſerte Mecænas ait:

Nec tumulum curo. ſepelit natura relictos.

27 Alte cinctum putes dixiſſe. habuit enim ingenium & grande & virile, niſi 28 illud ipſe diſcinxiſſet.

Digitized by Google

I. LIPSIVS.

1. IN animo eſſe partes miniſtras.] *Hac explico* III. *Phyſiol. Diſſert.* XVII.

2. Ipſum principale.] *De quo ibidem, Diſſ.* XVIII. *itemque de ſequentibus. Vide.*

3. Seruata ſeruat.] *Si tu eam ſeruas integram, nec ſubmittis, ipſa te ſeruat. Sed libri plerique,* ſeruitus ſeruat: *& quidam,* ſe virtus, *quod germanum puto.*

4. Inter magnos ſectæ.] *De iſto Antipatra ego in Manuduct.* I. *Diſſert.* II.

5. Quietem adijci.] *Quam interpretatur* ἡσυχίαν· *etſi libri ignorabiles fere ibi litteras habent: nec male* εὐθυμίαν *legas, quæ ipſa Democriti ſententia fuit: & finem hanc ſtatuebat.*

6. Magnam vitam.] *Ante editi,* Magno: *quod præ iſto placet, aut* Magni. *Sententia eſt, non ideo magni habendam vitam, ſi in voluptate externa eſt.*

7. Duas habet partes.] *De quibus nos in loco proxime dicto.*

8. Reliquerunt.] *Qui? nempe Epicurei: & de ÿs loquitur. Illi, inquit, relicto* τῷ θυμοειδεῖ, *ſolum* ἐπιθυμητικὸν *ſunt ſecuti.*

9. Illa vtcumque alta quies.] *Tranquillitas, & Heſychia.*

10. Iudicio ſumuntur.] *Hoc Stoicum. in Adiaphoris, ſiue Mediis,* Eligere *&* Sumere *quæ ſunt ſecundum naturam. Ipſa bona non ſunt, ſed iudicium tale bonum. Nos in manuduct. lib.* II. *Diſſert.* XXIII.

11. Æſtimauit arcula.] *In quibus recunduntur, & aſſeruantur. Vide de Tranquill. cap.* I.

12. Summum tamen illud bonum.] *Eſt hæc nota & capitalis controuerſia inter Stoicos & Academicos (quibus Peripatetici conſentiunt) à Virtute beatitatem eſſe, ſed non plenam & ſummam. Ad hanc, externa etiam requiri.*

13. Commoda & incommoda.] *Nos in Manuduct.* III. *Diſſert.* XXIII.

14. Non eſt beatior, qui diutius.] *Item in Manuduct.* III. *Diſſert.* III.

15. Beatiſſimum, inquit, hunc.] *Verba hæc Epicuri ſupra notaui, Epiſt.* LXVI.

16. Stans nõ poteſt vinci.] *Meus liber,* nõ poteſt mitti. *ex quo fecerim:* Conſtans non poteſt remitti.

17. Per hanc poteſt non pœnitenda.] *Obſcura hæc omnia, aut mutila: nec ſubuenio.*

18. Ille agit carens.] *Muretus ex veteri aliquo:* illum agit hærens.

19. Vnum eſt, & Deus.] *Nam & Mundus Stoicis Deus dicitur, de quo* I. *Phyſiol. Diſſert.* VII. *vbi ipſa hæc examinamus.*

20. Scit erui è cæno.] *Belliſſime hæc ita emendauit Gruterus noſter, è veſtigiis priſcæ ſcripturæ, & recepi in contextum.*

21. Vt ſuorum. Oriens.] *Scripti,* vt ſua Orientis Occidentiſque: *probe, ſi porro legas,* terminis finiat. *Vulgata tamen diſtinctione ego expedieram.*

22. Modo magno proſilit.] *Cum ſponte ſcilicet exit, morte ſumpta.*

23. Quam ſecundas.] *Membranas quibus infans in vtero inuoluitur, editúmque in lucem ſequuntur: vnde Secunda. Græcis à ſimili cauſſa,* τὰ ὕστερα.

24. Eorum quibus vſque ad.] *Tyrannorum, qui in cadauera ſæuiunt.*

25. Non conteret, inquit.] *Malim,* non conterret. *Neque Vuci eſt conterrere, ſed trahere.*

26. Rerum natura proſpexit.] *His paria Lucanus, lib.* VII. *in Cæſarem, qui inſepultos ciues in Pharſalia reliquit.*

Nil agis hac ira. tabeſne cadauera ſoluat,
An rogus, haud refert. placido Natura receptat
Cuncta ſinu.

27. Alte cinctum.] *Induſtrium, gnauum, fortem. nam talis fere eorum cinctus. At Mecænas inter molliculos & remiſſos, & in publico etiam diſcinctus. Adde epiſt.* CXIV.

28. Illud ipſe diſcinxiſſet.] *Libri,* illud ſecum diſcinxiſſet: *quod eſſet. vna cum veſte & corpore ingenium diſſoluiſſet. At meus, & quidam:* ſecundis cinxiſſet. *Itaque legas etiam cum Grutero,* ſecunda diſcinxiſſent. *Res nimis proſpera & fluentes, fluxum illum & mollem reddiderunt.*

MVRETVS.

PArtes miniſtras.] *Id eſt, quæ famulentur ancillenturque rationi. Inepte autem alÿ* partes miſtas. *Quod nos repoſuimus, veteres libros adſtipulatores habet.*

Propter ipſum principale] *Ita vocat* τὸ ἡγεμονικόν.

Quam heſychian vocant Græci,] *Imperite alÿ, contra veterum librorum fidem. ſcripſerant* ΠΑΥΣΩΛΗΝ.

Irrationalis pars animi duas habet partes:] τὸ θυμοειδὲς, καὶ ἐπιθυμητικόν.

Eneruam & abiectam] *Ita ſcribi iuſſi, librum Siculum ſecutus, cum in alÿs male, vt opinor* inermem *ſcriptum eſſet.*

Huic militiæ vis] *Videntur hæc non ſatis cohærere cum ſuperioribus.*

Ille agit carens malitia.] *Liber Siculus,* Illum agit hærens malitia. *quod fortaſſe verius ſit.*

Quam ſecundas ad editum infantem.] *Secundas dicit* τὰς ὑστέρας, *quæ editum infantem ſequuntur.*

Alte cinctum.] *Militarem, patientem laboris. Horat.*

Hoc inter ignaui diuiſimus, altius ac nos
Præcinctis vnum. Diſcinxiſſet *autem, eſt,* eneruaſſet, effeminaſſet.

PINCIANVS.

IS INQVAM beatus quam nulla res.] *Deeſt verbum* eſt, Is inquam beatus eſt quem nullâ res, *ex vetere lectione.*

Si veritas tota perfecta eſt.] *Scribe,* Si veritas tota perſpecta eſt, *ex eadem.*

Vides autem quale ſit, & te non eſſe contentum,] *Sic prior editio. Corrige,* Vides autem quale ſit, ſole & non eſſe contentum, *ex exemplari domeſtico. reliquis hoc loco deprauatis. Corroborant hanc emendationem verba ſequentia:* Quod poteſt in hac claritate ſolis, *cætera. & aliquanto poſt:* Paulo ante dicebam, igniculum nihil conferre lumini ſolis.

Liber ad conſpectum vniuerſi.] Inſpectum, *non* conſpectum, *vetus lectio.*

Tam diſcors inter ſe iũctura corporum.] Corporis, *non* corporum, *legendum ex eadem.*

Sanctiſſimæ intemperans vſque ad indigeſta.] *Eadem* ingeſta *agnoſcit, non* indigeſta. *Quid ſi legas?* intemperans æque ac iniuſta.

Non ne petas illas.] *Elegantior antiqua lectio,* non petes illa?

Hoc vnum bene elegi.] *Scribendum* eligi, *non* elegi. *& mox paulo* cæna, *non* cæno, *ex eadem.*

Ego de corpore quoque.] *Lege* Ergo, *non* Ego, *ex eadem.*

Digitized by Google

Summum enim bonum non ſequitur. *Emenda*, Summum tamen illud bonum non ſequitur, *ex eadem*.

Non eſſe miſerum etiam beatum.] *Scribe*, non eſſe miſerum, eſſe etiam beatum, *ex eadem*.

In quantolibet tempore bona æterna conſummat.] Quantulo, *non* quanto, *eadem*.

Et habitu manente ſuo.] Manentem *legit eadem*, *non* manente, *vt referatur ad* aſpectum. *Legendum item*, Sed *vt puto*, *non* &c.

Vt in perfecto. Huic malitiæ vis quædã ineſt.] *Scribendum reor*, *mutata litterarum quantitate*. Vt imperfecto viro huic malaciæ vis quædam ineſt. *vt ſit* malaciæ, *pro* mollitudinis, *vt ſupra*.

Ad praua ille agit carens malitia, & ea agitatio abeſt à bono.] *Locus in omnibus exemplaribus corruptus. Corrigendus forte ſic*: Ad praua illum agit hærens malacia, & ea agitatus abeſt à bono.

Vt ſuarum poſſeſſionum Orientis Occidentiſque terminus fiat.] *Vetus lectio compendioſior & elegantior*, vt ſua Orientis Occidentiſque terminus fiat.

Vtrum proiectum aures differant, an conſumatur canibus data præda marinis,] *Exemplar diuæ Mariæ* proiectam *agnoſcit*, *non* proiectum, *vt ſcribendum ſit* proiectas. *Item* conſumantur *libentius legerim*, *quam* conſumatur, *&* Latinis *legendum*, *non* marinis. *Eſt enim Virgilianus verſus ex nono*: Heu terra ignota canibus data præda Latinis Alitibuſque iaces.

Quid ad illum qui tunc quoque cum inter homines eſt, nullas minas timet, vllas ne timebit poſt mortem minas eorum quibus vſq; ad mortem timeri parum eſt. Non conteret, inquit, me, nec vncus.] *Breuior fideliorq; vetus lectio*: Quid ad illum qui nullas, ſed tunc quoque cum inter homines eſt, minas timet vllas poſt mortem timebit? Parum eſt, conteret, *&c.*

Niſi illud ſecundis cinxiſſet.] *Ita omnis ſcripta & hactenus impreſſa lectio habet. Correctio erat in promptu*, niſi illud ſecum diſcinxiſſet.] *Diſcinctum fuiſſe Mæcenatem & Virgilius in eleg. in eius obitum, & alij teſtantur. Seneca item ſtatim ante*: Alte cinctum putes dixiſſe. *De ſoluto autem & diſcincto Mæcenatis ingenio, legito multa libro vigeſimo Epiſtolarum, in epiſtola cuius initium eſt.* Quare quibuſdam temporibus prouenerit corrupti generis oratio.

ERASMVS.

QVam doſinam vocant Græci,] *Ex veſtigijs nihil certi potuit deprehendi: niſi quod σχολιὰ aut πατ συλὼν ſcriptum arbitror.*

Magno vitam facit.] *Videtur deeſſe verbum*, magno puſillum. Vitam, *&c. Tamen erit lectio tolerabilis. ſi* magno *recipias pro* ſapiente, *& addas interrogationis notulam.*

Quia animum habet mobilem, at praua illa agit arens malitia, & ea agitata abeſt. De bono, *&c. Sic habebat prior editio. Quidam codices pro* at, *habebant* ad: *& pro* agitata, cogitata. *Ex diuinatione repoſuimus*, huic, maliciæ vis quædam ineſt, quia. *ſine* qua, animum habet mobilem ad praua. Illa agit carens malicia, & ea agitatio abeſt à bono. Non eſt adhuc, *&c.*

OPSOPOEVS.

T*Vrnebus aduerſ. lib. 15. cap. 23. Alte cinctum antiqui vocabant ſtrenuum, fortem, virilem, minime mollem. credo quod, genus illud cinctura hominum non eſſet delicatorum: nam præcinctura vt fluxior & laxior in Cæſare, argumentum habuit mollitudinis: & diſcincti quoque effeminati habebantur demiſſiſque eſſe veſtibus elegantia videbatur mollioris, Seneca hoc loco. Horat. lib. 1. Sat. 5.*

> Hoc iter ignaui diuiſimus. altius ac nos
> Præcinctis vnum:

id eſt, quod vnum eſſe ſolet ſtrenuioribus. Iterum lib. II. Sat. 8.

> His vbi ſublatis puer alte cinctus acernam
> Gauſape purpureo menſam perterſit:——

id eſt, fortis & ſtrenuus menſam terſit.

GRVTERVS ET IVRETVS.

NOn conteret me vncus.] *Eorum quibus iuſta fieri poterant, cadauera ſolemni pompa capulo ad rogum efferebantur, aliorum vero quibus lege iuſta fieri erat prohibitum quod improbi ac nefarij iudicarentur, vnco trahebantur: quique trahebant*, Hamotrahones *dicebantur, authore Feſto. eo iterum reſpexit noſter lib. & cap. 3. de Ira*: & cadauera quoque trahens vncus, &c. *Reuardus cap. 22. lib. ad leg. 12. tab.*

Alte cinctum putes dixiſſe] *ſic antiqui vocabant ſtrenuum, fortem, virilem, minime mollem. credo, quod genus illud cinctura hominum non eſſet delicatorum. de quibus vide Turnebum lib. 15. cap. 23. Aduerſ.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

De morte philoſophi Metronactis, qui iuuenis obijt. Parum id refert: & vita non ſpatio, ſed actu metienda eſt. Omnis bona ea, longa: denique nihil hic longum.

EPIST. XCIII.

IN epiſtola qua de morte 1 Metronactis philoſophi quærebaris, tamquam, & potuiſſet diutius viuere, & debuiſſet, æquitatem tuam deſideraui: quæ tibi in omni perſona, in omni negotio ſupereſt, in vna re deeſt, in qua omnibus. Multos inueni æquos aduerſus homines: aduerſus deos neminem. Obiurgamus quotidie fatum: Quare ille in medio curſu raptus eſt? quare ille non rapitur? quare ſenectutem & ſibi & alijs grauem extendit? Vtrum obſecro te, æquius iudicas, te naturæ, an tibi parere naturam? quid autem intereſt quam cito exeas, vnde vtique ex-

Digitized by Google

eundum eſt? Non vt diu viuamus, curandum eſt: ſed vt ſatis. nam vt diu viuas, fato opus eſt: vt ſatis, animo. 2 Longa eſt vita, ſi plena eſt. impletur autem, cum animus ſibi bonum ſuum reddidit, & ad ſe poteſtatem ſui tranſtulit. Quid illum octoginta anni iuuant, per inertiam exacti? 3 non vixit iſte, ſed in vita moratus eſt; nec ſero mortuus eſt, ſed diu. Octoginta annis vixit. Intereſt, mortem eius ex quo die numeres. At ille obijt viridis: ſed officia boni ciuis, boni amici, boni filij exſecutus eſt: in nulla parte ceſſauit. licet eius ætas imperfecta ſit, vita perfecta eſt. Octoginta annis vixit. Imo octoginta annis fuit: niſi forte ſic vixiſſe eum dicis, quomodo dicuntur arbores viuere. Obſecro te, mi Lucili, hoc agamus, vt quemadmodum 4 pretioſa rerum, ſic vita noſtra non pateat multum, ſed multum pendat. Actu illam metiamur, non tempore. Vis ſcire, quid inter hunc interſit vegetum contemptoremque fortunæ functum omnibus vitæ humanæ ſtipendijs, atque in ſummum bonum euectum, & illum cui multi anni tranſmiſſi ſunt? alter poſt mortem quoque eſt, alter ante mortem perijt. Laudemus itaque, & in numero felicium reponamus eum, cui quantulumcumque temporis contigit, bene collocatum eſt. Vidit enim veram lucem, non fuit vnus è multis. 5 & viuit, & vixit, & viguit. Aliquando ſereno vſus eſt: aliquando, vt ſolet, validi ſideris fulgor per nubila emicuit. Quid quæris, quamdiu vixerit? vixit ad poſteros vſque: tranſilijt, & ſe in memoriam dedit. Nec ideo mihi plures annos accedere recuſauerim: nihil tamen ad beatam vitam defuiſſe dicam, ſi ſpatium eius inciditur. Non enim ad eum diem me aptaui quam vltimum mihi ſpes auida promiſerat: ſed nullum non tamquam vltimum adſpexi. Quid me interrogas, quando natus ſim? an inter iuniores adhuc cenſear? habeo meum. Quemadmodum in minore corporis habitu, poteſt homo eſſe perfectus: ſic & in minore temporis modo, poteſt eſſe vita perfecta. Ætas inter externa eſt. Quamdiu ſim, alienum eſt: quamdiu vir bonus ſim, meum eſt. Hoc à me exige, ne velut per tenebras æuum ignobile emetiar: vt agam vitam, non vt præteruehar. Quæris quod ſit ampliſſimum vitæ ſpatium? vſque ad ſapientiam viuere. Qui ad illam peruenit, attigit non longiſſimum finem, ſed maximum. Ille vero glorietur audacter, & dijs agat gratias: interque eos, ſibi & rerum naturæ imputet, quod fuit. Merito enim imputabit: meliorem illi vitam reddidit, quam acceperat. Exemplar boni viri poſuit: qualis quantuſque eſſet, oſtendit: ſi quid adieciſſet, fuiſſet ſimile præterito. Et tamen quouſque viuimus? omnium rerum cognitione fruiti ſumus. 6 Scimus à quibus principalis natura ſe attollat, quemadmodum ordinet mundum, per quas vices annum reuocet, quemadmodum omnia quæ vſquam erant, cluſerit, & ſeipſam ſui finem fecerit. Scimus, ſidera impetu ſuo vadere: præter terram nihil ſtare, cetera continua velocitate decurrere. Scimus quemadmodum ſolem luna prætereat: quare tardior velociorem poſt ſe relinquat: quomodo lumen accipiat, aut perdat: quæ cauſſa inducat noctem, quæ reducat diem. Illuc eundum eſt, vbi iſta propius adſpicias. nec hac ſpe, inquit ſapiens ille, fortius exeo, quod patere mihi ad deos meos iter iudico. Merui quidem admitti, & iam inter illos fui: animúmque illo meum miſi, & ad me illi ſuum miſerunt. Sed tolli me de medio puta, & poſt mortem nihil ex homine reſtare: æque magnum animum habeo, etiam ſi nuſquam tranſiturus excedo. Non tam multis vixit annis, quam potuit. Et paucorum verſuum liber eſt, & quidem laudandus, atque vtilis: 7 annales Tamuſij ſcis 8 quam non decori ſint, 9 & quid vocentur. æque eſt vita quorundam longa, & quod Tamuſij ſequitur annales. Numquid feliciorem iudicas eum, qui ſummo die muneris, quam eum qui medio occiditur? numquid aliquem eſſe tam cupidum vitæ putas, vt iugulari 10 in ſpoliario, quam in arena malit? Non maiore ſpatio alter alterum præcedimus. mors per omnes it: qui occidit, conſequitur occiſum. Minimum eſt, de quo ſollicitiſſime agitur. Quid autem ad rem pertinet quandiu vites, quod euitare non poſſis?

IVSTVS LIPSIVS.

1. Metronactis.] *Qui Neapoli docuit, & obijt, vt diſcas ex Epiſt.* LXXVI.

2. Longa eſt vita, ſit.] *In hanc ſententiam Plutarchus, Conſol. ad Apollonium:* Οὐχὶ ὁ μακρότατος βίος ἄριστος, ἀλλ' ὁ σπουδαιότατος: Non longiſſima vita optima, ſed honeſtiſſima. *Et addit:* Neque enim qui plurimum cithara cecinit, aut orauit, aut in naui gubernauit, ſed qui bene, commendatur. Bonum autem non eſt in temporis diuturnitate ſitum, ſed in Virtute & decora proportione. *Iterumque mox,* μέτρον γὰρ τοῦ βίου τὸ καλόν, οὐ τὸ χρόνου μῆκος. Menſura enim vitæ, Bonum; non autem temporis diuturnitas eſt.

3. Non vixit iſte, ſed.] *Similis gnome Simonidis,* qui interrogatus, Quantum temporis vixiſſet? Tempus haud multum, inquit, annos vero complures. *Quaſi in temporis rationem non veniat, niſi vi-*

ta bene acta.

4. Pretioſa rerum.] *Gemmæ & lapides, quæ in breuitate pretium habent.*

5. Et viuit.] *Nunc in cælo: ac male hæ voces à vulgatis exſulant.*

6. Scimus à quibus principalis natura.] *Principalem naturam accipio, Naturam rerum: quæ attollitur & ſurgit à Deo & materia. Nec male etiam cum Eraſmo*, Scimus ad quid: *aut mea diuinatiuncula*, Scimus quibus: *quod vtrumque eodem it, & hominum deorúmque cauſſa Mundum, vt Stoici volunt, factum. Incidebat etiam*, Scimus à quibus principiis natura: *nec male.*

7. Annales Tamuſij.] *In Suetonij Iulio, cap.* IX. *Hiſtoria Tamuſij Gemini memoratur: nec vero distat, eſſe iſtum.*

8. Quam non decori ſint.] *Alij libri*, non dedecoroſi: *alij*, non dedecoroſi: *quidam*, decoroſi. *Verbi aliquid non obuij, nec mihi occurrit.*

9. Et quid vocentur.] *Nempe quod illi Catulliani* Annales Voluſi, cacata charta.

10. In ſpoliario.] *Pars Arenæ ſiue Amphitheatri fuit, in qua indui, exui ſolent, & laſi, ac deinceps inutiles occidi, Ego* 1. *Saturn. cap.* XVIII.

PINCIANVS.

Dvm vtique exeundum eſt.] *Caſtiga*, vnde vtique exeundum eſt. *& paulo ante* parere, *non* parare, *ex vetere lectione.*

Nec ſero mortuus, ſed diu.] *Deeſt verbum* eſt, nec ſero mortuus eſt, ſed diu, *ex eadem.*

Et vixit, & viguit.] *Nonnulla exemplaria*, & viuit, & vixit, & viguit.

Vt agam vitam, vt non præteruehar.] *Vetus lectio ordine præpoſtero*, vt agam vitam, non vt præteruehar.

Scimus ad quid principalis natura ſe attollat.] *Scribe*, Scimus à quibus principalis natura ſe attollat, *ex eadem.*

Etiam inter illos fui: *Lego per diuiſionem*, & iam inter illos fui, *ex eadem.*

Etiam ſi nuſquam tranſiturus accedo. *Eadem*, excedo, *agnoſcit, non* accedo.

Annales Tamuſij.] *Lego*, Annales Tanuſij: *tum ex vetere lectione, tum ex Suetonio Tranquillo in Cæſare dictatore.* Meminerunt, *inquit*, huius coniurationis Tanuſius Geminus in hiſtoria. *Et mox paulo*: Tanuſius adijcit Craſſum pœnitentia vel metu, *cætera.*

Quam non decori ſint.] *Exemplaria quædam*, quam non dedecoroſi ſint. *Alia pro* decori, deroſi *habent. Sunt etiam quæ legant*, quam non dederoſi ſint, *vt forte ſcribendum ſit*, quãto opere deriſi ſint: *aut ſic*, quanto deriſui ſint.

Et qui vocentur.] *Legitur etiam in nonnullis codibus*, & quid vocentur.

Hæc eſt vita quorundam longa, & quod Vanuſij ſequitur annales.] *Corrigendum arbitror*: Atque eſt vita quorundam longa, & quod Tanuſij ſequitur annales. *Sed conſidera, an magis placeat legi per tranſpoſitionem dictionum*, & quod ſequitur Tanuſij annales.

Nunquid aliquem eſſe tam cupidum vitæ putas.] *Vetus lectio*: Nunquid aliquem tam ſtulte cupidum eſſe vitæ putas.

Quid autem ad rem pertinet, quandiu vites.] *Scribe*, Quid enim ad rem pertinet, *&c. ex quibuſdam ſcriptis codicibus.*

ERASMVS.

Tamuſi.] *Quidam habebant*, Tamaſij. *Catullus iocatur in quendam Voluſium*: Annales Voluſi cacata charta. *hinc illud*, & qui vocentur. Quã non decori ſint, & qui vocentur. *Quidam codex ſic habebat*: Annales Tamuſij ſcis quam non deſidero: & ſi ſint, qui vocentur. *Tolerabilis erat lectio, ſi pro* vocentur, *legas* iocentur; *vt accipiamus aliquos iocos ſparſiſſe, quod his Seneca delectaretur.*

OPSOPOEVS.

IDem lib. eodem. cap. 22. *Quod de Voluſij annalibus iocularí dicebatur obſcœnitate: idem de annalibus Tanuſij celebratum fuiſſe, epiſt.* 94. *refert Seneca his verbis*, Annales Tanuſij ſcis quam non decori ſint, & qui vocentur: *alij Tamuſium tamen ſcribunt, non Tanuſium. Sed Tanuſium agnoſcunt codices Tranquilli in Iulio, cap.* 9.

GRVTERVS ET IVRETVS.

VT iugulari in ſpoliario.] *quid ſit ſpoliarium pete ex Briſſonio lib.* 17. *de verb. ſignific.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

DISSERTATIO, vtrum Dogmatica, an Parænetica pars philoſophiæ vtilior? & an altera ſine altera ſufficiat? Ariſto priorem præfert, & ſolam admittit: eiuſque hic argumenta. alij & alteram adiungunt, ac magnos eius vſus oſtendunt: & Seneca diducit eleganter, argute, fructuoſe. Lege, & oblectare.

EPIST. XCIV.

1. EAM partem philoſophiæ, quæ dat propria cuique perſonæ præcepta, nec in vniuerſum componit hominem, ſed marito ſuadet, quomodo ſe gerat aduerſus vxorem: patri, quomodo educet liberos: domino, quomodo ſeruos regat, quidam ſolam receperunt, ceteras quaſi extra noſtram vtilitatem vagantes reliquerunt: tamquam quis poſſit de parte ſuadere, niſi qui ſummam prius totius vitæ complexus eſt. Sed 2 Ariſto Stoicus econtrario hanc partem leuem exiſtimat, & quæ non deſcen-

Digitized by Google

dat in pectus vſque: 3 at illam non habentem præcepta, plurimũ ait proficere, ipſaque decreta philoſophię, conſtitutionẽ eſſe ſummi boni. quam qui bene intellexit & didicit, quid in quaque re faciendũ ſit, ſibi ipſe pręcepit. Quemadmodũ qui iaculari diſcit, deſtinatũ locum captat, & manum format ad dirigenda quę mittit: cum hanc vim ex diſciplina & exercitatione percepit, quocũque vult illa vtitur. didicit enim non hoc aut illud ferire, ſed quodcumque voluerit. ſic qui ſe ad totam vitam inſtruxit, non deſiderat particulatim admoneri, doctus in totum: non quomodo cum vxore aut cum filio viueret, ſed quomodo bene viueret. in hoc eſt, & quomodo cum vxore ac liberis viuat. Cleanthes vtilem quidem iudicat & hanc partem, ſed imbecillem niſi ab vniuerſo fluit, niſi decreta ipſa philoſophiæ & capita cognouit. In duas ergo quæſtiones locus iſte diuiditur. Vtrum vtilis, an inutilis ſit: & an ſolus virum bonum poſſit efficere, id eſt, vtrum ſuperuacuus ſit, an omnes faciat ſuperuacuos. Qui hanc partem videri volunt ſuperuacuam, hoc aiunt. Si quid oculis oppoſitum moratur aciem, remouendum eſt: illo quidem non abiecto operam perdidit qui præcepit: Sic ambulabis, illò manum porriges. Eodem modo, vbi aliqua res obcæcat animum, & ad officiorum diſpiciendum ordinem impedit, nihil agit qui præcipit: Sic viues cum patre, ſic cum vxore. Nihil enim proficient præcepta, quamdiu menti error obfuſus eſt: ſi ille diſcutitur, apparebit quid cuique debeatur officio. Alioquin doces illum, quid ſano faciendum ſit, non ſanum efficis. Pauperi, vt agat diuitem, monſtras: hoc quomodo manente paupertate fieri poteſt? Oſtendis eſurienti, quid tamquam ſatur faciat: fixam potius medullis famem detrahe. Idem tibi de omnibus vitijs dicam, ipſa remouenda ſunt; non præcipiendũ quod fieri illis manentibus non poteſt. Niſi opiniones falſas, quibus laboramus, expuleris: nec auarus, quomodo vtendum pecunia ſit, exaudiet; nec timidus, quomodo pericula contemnat. Efficias oportet, vt ſciat pecuniam nec bonum, nec malum eſſe: oſtendas illi miſerrimos diuites. Efficias vt quidquid publicè expauimus, ſciat non eſſe tam timendum, quàm fama circumfert: nec dolorem quoque, nec mortem. Sæpe in morte, quam pati lex eſt, magnum eſſe ſolatium, quòd ad neminem redit: in dolore pro remedio futuram obſtinationem animi, qui leuius facit ſibi quidquid contumaciter paſſus eſt. Optimam doloris eſſe naturam, quod non poteſt nec qui extenditur, magnus eſſe; nec qui eſt magnus, extendi. Omnia fortiter excipienda, quæ nobis mundi neceſſitas imperat. His decretis cùm illum in conſpectũ ſuæ conditionis adduxeris, & cognouerit beatam vitam eſſe, non quæ ſecundum voluptatem eſt, ſed ſecundum naturam: cùm virtutem vnicum bonum hominis adamauerit, turpitudinem ſolum malum fugerit, reliqua omnia, diuitias, honores, bonam valetudinem, vires, imperia, ſcierit eſſe mediam partem, nec bonis annumerandam, nec malis monitorem non deſiderabit ad ſingula, qui dicat: Sic incede, ſic cœna: hoc viro, hoc fœminæ, hoc marito, hoc cœlibi conuenit. Iſta enim qui diligentiſſimè monent, ipſi facere non poſſunt. Hæc pædagogus puero, hæc auia nepoti præcipit: & iraſcendũ non eſſe, magiſter iracundiſſimus diſputat. Si ludum litterariũ intraueris, ſcies iſta quæ ingenti ſupercilio philoſophi iactant, 4 in puerili eſſe pręſcripto. Vtrum manifeſta demum, an dubia præcipies? non deſiderant manifeſta monitores: præcipienti dubia, non creditur: ſuperuacuum eſt ergo præcipere. Id adeo ſic diſce. Si id mones quod obſcurum eſt & ambiguum, probationibus adiuuandum erit: ſi probaturus es, illa per quæ probas, plus valent, ſatiſque per ſe ſunt. Sic amico vtere, ſic ciue, ſic ſocio. quare? quia iuſtum eſt. Omnia iſta mihi locus de iuſtitia tradit. Illic inuenio æquitatem pęr ſe expetendam, nec metu nos ad illam cogi, nec mercede conduci: non eſſe iuſtũ, cui quidquam in hac virtute placet, præter ipſam. Hæc cum perſuaſi mihi, & perbibi, quid iſta præcepta proficiunt, quæ eruditum docent? Præcepta dare ſcienti, ſuperuacuum eſt: neſcienti, parum. Audire enim debet, non tantum quid ſibi præcipiatur, ſed etiam quare. Vtrum inquam, veras opiniones habenti de bonis maliſque, ſunt neceſſaria, an non habenti? qui non habet, nihil à te adiuuabitur: aures eius contraria monitionibus tuis fama poſſedit. qui habet exactum iudicium de fugiendis petendiſque, ſcit quid ſibi faciendum ſit, etiam te tacente. tota ergo pars iſta philoſophiæ ſubmoueri poteſt. Duo ſunt propter quæ delinquimus. Aut ineſt animo prauis opinionibus malitia contracta: aut etiam ſi non eſt falſis occupatus, ad falſa procliuis eſt, & citò ſpecie quò non oportet trahente, corrumpitur. Itaque debemus aut percurare mentem ęgram & vitijs liberare; aut vacantem quidem, ſed ad peiora pronam, pręoccupare. Vtrumque decreta philoſophiæ faciunt: ergo tale præcipiendi genus nihil agit. Præterea, ſi præcepta ſingulis damus, incomprehenſibile opus eſt. Alia enim dare debemus fœneranti, alia colenti agrum, alia negotianti, alia regum amicitias ſequenti, alia pares,

Digitized by Google

alia inferiores amaturo. In matrimonio pręcipias, quomodo viuat cum vxore aliquis quam virginem duxit, quomodo cum ea quę alicuius matrimonium experta eſt quemadmodum cum locuplete, quemadmodum cum indotata. An nō putas aliquid eſſe diſcriminis inter ſterilem, & fœcundam; inter prouectiorem, & puellam; inter matrem, & nouercam? Omnes ſpecies complecti non poſſumus: atqui ſingulæ propria exigunt. Leges autem philoſophiæ breues ſunt, & omnia alligant. Adiice nunc, quod ſapientis pręcepta finita eſſe debent, & certa: ſi qua finiri non poſſunt, extra ſapientiam ſunt: ſapientia rerum terminos nouit. Ergo iſta pars præceptiua ſubmouenda eſt: quia quod paucis promittit, præſtare omnibus non poteſt: ſapientia autem omnes tenet. 5 Inter inſaniam publicam, & hanc quæ medicis traditur, nihil intereſt: niſi quod hæc morbo laborat, illa opinionibus falſis. Altera cauſſas furoris traxit ex valetudine, altera animi mala valetudo eſt. Si quis furioſo præcepta det, quomodo loqui debeat, quomodo procedere, quomodo in publico ſe gerere, quomodo in priuato; erit ipſo, quem monebit, inſanior. bilis nigra curanda eſt, & ipſa furoris cauſſa remouenda. Idem in hoc alio animi furore faciendum eſt. ipſe diſcuti debet: alioquin abibunt in vanum monentium verba. Hæc ab Ariſtone dicuntur. Cui reſpondebimus ad ſingula. Primum aduerſus illud quod ait, ſi quid obſtat oculo, & impedit vſum, debere remoueri. Fateor, huic non eſſe opus præceptis ad videndum, ſed remedio quo purgetur acies, & officientem ſibi moram effugiat. Natura enim videmus: cui vſum ſui reddit, qui remouet obſtantia. Quid autem cuique debeatur officio, natura non docet. Deinde cuius curata ſuffuſio eſt, is non protinus cum viſum recepit, aliis quoque poteſt reddere: malitia liberatus, & liberat. Non eſt opus exhortatione, nec conſilio quidem: vt colorum proprietates oculus intelligat. à nigro album, etiam nullo monente, diſtinguet. multis contra præceptis eget animus, vt videat quid agendū ſit in vita. Quamquam oculos quoque ægros medicus non tantum curat, ſed etiam monet. Non eſt, inquit, quòd protinus imbecillam aciem committas improbo lumini: à tenebris primò ad vmbroſa procede, deinde plus aude, & paullatim claram lucem pati aſſueſce. Non eſt quod poſt cibum ſtudeas, non eſt quod 6 plenis oculis ac tumentibus imperes. Afflatum & vim frigoris in os occurrentis euita: alia eiuſmodi, quæ non minus quam medicamenta proficiunt. Adiicit remediis medicina conſilium. Error, inquit, eſt cauſſa peccandi: hunc nobis præcepta non detrahunt, non expugnant opiniones de bonis ac malis falſas. Concedo, per ſe efficacia præcepta non eſſe ad auertendam prauam animi perſuaſionem: ſed non ideò, ne aliis quidem adiecta proficiunt. Primum memoriam renouant: deinde quæ in vniuerſo confuſius videbantur, in partes diuiſa diligentius conſiderantur. Aut tu iſto modo licet & conſolationes dicas ſuperuacuas, & exhortationes: atqui non ſunt ſuperuacuæ: ergo ne monitiones quidem. Stultum eſt, inquit, præcipere ægro, quid facere tamquam ſanus debeat: cum reſtituenda ſanitas ſit, ſine qua irrita ſunt præcepta. Quid quod habent ægri ſanique quædam communia, de quibus admonendi ſunt? tamquam, ne auidè cibos appetant, vt laſſitudinem vitent. Habent quædam præcepta communia pauper, & diues. Sana, inquit, auaritiam, & nihil habebis, quod admoneas aut pauperem, aut diuitem, ſi cupiditas vtriuſque conſidet. Quid quod aliud eſt, non concupiſcere pecuniam? aliud, vti pecunia ſcire? cuius auari modum ignorant, etiam non auari vſum. Tolle, inquit, errores: ſuperuacua præcepta ſunt. Falſum eſt. puta enim auaritiam relaxatam: puta adſtrictam eſſe luxuriam, temeritati frænos iniectos, ignauiæ ſubditum calcar: etiam remotis vitiis, quid & quemadmodum debeamus facere, diſcendum eſt. Nihil, inquit, efficient monitiones, admotæ grauibus vitiis. Ne medicina quidem morbos inſanabiles vincit: tamen adhibetur aliis in remedium, aliis in leuamentum. Ne ipſa quidem vniuerſæ philoſophiæ vis, licet tota in hoc vires ſuas aduocet, duram iam & veterem animis extrahet peſtem: ſed non ideò nihil ſanat, quia non omnia. Quid prodeſt, inquit, aperta monſtrare? plurimum. interdum enim ſcimus, nec attendimus. Non docet admonitio, ſed aduertit, ſed excitat, ſed memoriam continet, nec patitur elabi. Pleraque ante oculos poſita tranſimus: admonere, genus adhortandi eſt: ſæpe animus etiam aperta diſſimulat: ingerenda eſt itaque illi notitia rerum notiſſimarum: Illa hoc loco in Vatinium Calui repetenda ſententia eſt: *Factum eſſe ambitum, ſcitis: & hoc vos ſcire, omnes ſciunt.* Scis amicitias ſanctè colendas eſſe, ſed non facis. Scis improbum eſſe, qui ab vxore pudicitiam exigit, ipſe alienarum corruptor vxorum, Scis vt illi nil cum adultero, ſic nihil tibi eſſe debere cum pellice: & non facis. Itaque ſubinde reducendus es ad memoriam. non enim repoſita illa eſſe oportet, ſed in promptu. Quæcumque ſalutaria ſunt, ſæpe agitari debent, ſæpe verſari: vt non tantum nota ſint nobis, ſed etiam parata. Adiice nunc, quod

Digitized by Google

aperta quoque, apertiora fieri ſolent. Si dubia ſunt, inquit, quę pręcipis, probationes adijcere debebis: ergo illę, non pręcepta, proficient. Quid quod etiam ſine probationibus, ipſa monentis auctoritas prodeſt? ſic quomodò iuriſconſultorũ valent reſponſa, etiamſi ratio non redditur. Præterea, ipſa quæ præcipiuntur, per ſe multum habent ponderis: vtique ſi aut carmini intexta ſunt, aut proſa oratione in ſententiam coartata. Sicut illa Catoniana: *Emas, non quod opus eſt, ſed quod neceſſe eſt. Quod non opus eſt, aſſe carum eſt.* Qualia ſunt illa, aut reddita oracula, aut ſimilia: *Tempori parce: Te noſce.* Numquid rationem exiges, cum tibi aliquis hos dixerit verſus?

Iniuriarum remedium eſt, obliuio.
Audentes fortuna iuuat.
Piger ſibi ipſe obſtat.

Aduocatum iſta non quærunt: affectus ipſos tangunt, & natura vim ſuam exercente, proficiunt. Omnium honeſtarum rerum ſemina animi gerunt, quæ admonitione excitantur: non aliter quàm ſcintilla flatu leui adiuta, ignem ſuum explicat. Erigitur virtus, cum tacta eſt & impulſa. Pręterea, quędam ſunt quidem in animo, ſed parum prompta: quę incipiũt in expedito eſſe, cum dicta ſunt. Quędam diuerſis locis iacent ſparſa, quæ contrahere inexercitata mens non poteſt. Itaq; in vnũ conferenda ſunt, & iungenda, vt plus valeant, animumq; magis alleuent. Aut ſi pręcepta nihil adiuuant, omnis inſtitutio tollenda eſt: ipſa natura contenti eſſe debemus. Hoc qui dicunt, non vident aliũ ingenij eſſe mobilis & erecti, alium tardi & hebetis: vtique alius alio ingenioſior eſt. Ingenij vis præceptis alitur & creſcit, nouaſq; perſuaſiones adijcit innatis, & deprauata corrigit. Si quis, inquit, non habet recta decreta, quid illũ admonitiones iuuabunt vitijs obligatũ? Hoc ſcilicet? vt illis liberetur. non enim extincta in illo indoles naturalis eſt: ſed obſcurata, & oppreſſa. Sic quoq; tentat reſurgere, & contra praua nititur. nacta verò pręſidiũ, & adiuta pręceptis, conualeſcit: ſi tamen illam diutina peſtis infecit, non enecuit. Hanc enim ne diſciplina quidem philoſophię, toto impetu ſuo connixa, reſtituet. Quid enim intereſt inter decreta philoſophię, & pręcepta: niſi quod illa generalia pręcepta ſunt, hęc ſpecialia? Vtraq; res pręcipit: ſed altera in totũ, particulatim altera. Si quis, inquit, recta habet & honeſta decreta, hic ex ſuperuacuo monetur. Minime. nam hic quoque doctus quidem eſt facere quæ debet: ſed adhuc non ſatis proſpicit. Non enim tantũ affectibus impedimur, quo minus probanda faciamus, ſed imperitia inueniendi quid quęque res exigat. Habemus interdũ compoſitum animum: ſed reſidem, & inexercitatum ad inueniendam officiorum viam, quam admonitio demonſtrat. Expelle, inquit, falſas opiniones de bonis & malis: in locũ autem earum veras repone. & nil habebit admonitio quod agat. Ordinatur iſta ſine dubio ratione animus, ſed non iſta tantũ. Nam quamuis argumentis collectũ ſit, quę bona, quę mala ſint: nihilominus habent præcepta partes ſuas: & prudentia, & iuſtitia officijs conſtant: officia præceptis diſponuntur. Præterea, ipſum de bonis maliſq; iudiciũ confirmatur officiorum executione, ad quam præcepta perducunt. Vtraque enim inter ſe conſentiunt: nec illa poſſunt præcedere, vt non hæc ſequantur, & hæc ordinem ſequuntur ſuum. Vnde apparet illa præcedere. Infinita, inquit, præcepta ſunt. Falſum eſt. nam de maximis ac neceſſarijs rebus, non ſunt infinita: tenues autem, differentias habent, quas exigunt tempora, loca, perſonæ. Sed his quoque dantur præcepta generalia. Nemo, inquit, præceptis curat inſaniam, ergo nec malitiam quidem. Diſſimile eſt. nam ſi inſaniam ſuſtuleris, ſanitas reddita eſt: ſi falſas opiniones excluſimus, non ſtatim ſequitur diſpectus rerum agendarum: & vt ſequatur, tamen admonitio corroborabit rectam de bonis maliſque ſententiam. Illud quoque falſum eſt, nihil apud inſanos proficere præcepta. Nam quemadmodum ſola non poſſunt, ſic curationem adiuuant: 7· & denunciatio, & caſtigatio inſanos coërcuit. De illis inſanis nunc loquor, quibus mens mota eſt, non erepta. 8 Leges, inquit, vt faciamus quod oportet, non efficiunt: & quid aliud ſunt, quàm minis mixta præcepta? Primum omnium, ob hoc illæ non perſuadent, quia minantur: àt hæc non cogunt, ſed exorant. Deinde leges à ſcelere deterrent: præcepta in officium adhortantur. His adijce, quod leges quoque proficiunt ad bonos mores: vtique ſi non tantum imperant, ſed docent. In hac re diſſentio à Poſidonio. Non probo, quod Platonis legibus adiecta principia ſunt. Legem enim breuem eſſe oportet, quò facilius ab imperitis teneatur, velut emiſſa diuinitus vox ſit. Iubeat, non diſputet. Nil videtur mihi frigidius, nil ineptius, quàm lex cum prologo. Mone, dic quid me velis feciſſe: non diſco, ſed pareo. Proficiunt itaque malis moribus, vti videbis ciuitates vſas malis legibus. At non apud omnes proficiunt. Ne philoſophia quidem: nec ideo inutilis, & formandis animis inefficax eſt,

Digitized by Google

quid autem philoſophia, niſi vitæ lex eſt? Sed putemus non proficere leges: non ideo ſequitur, vt ne monitiones quidem proficiant. Aut ſic & conſolationes nega proficere, diſſuaſioneſque, & adhortationes, objurgationes, & laudationes. Omnia iſta monitionum genera ſunt: per iſta ad perfectum animi ſtatum peruenitur. Nulla res magis animis honeſta induit, dubioſque & in prauum inclinabiles reuocat ad rectum quàm bonorum virorum conuerſatio. Paullatim enim deſcendit in pectora, & vim præceptorum obtinet, frequenter audiri, adſpici frequenter. Occurſus mehercule ipſe ſapientium iuuat: & eſt aliquid quod ex magno viro vel tacente proficias. Nec tibi facile dixerim quemadmodum proſit, ſicut illud intelligam, profuiſſe. Minuta quædam, vt ait Phœdon, animalia, cum mordent, non ſentiuntur. adeo tenuis illis & fallens in periculum vis eſt: tumor indicat morſum, & in ipſo tumore nullum vulnus apparet. Idem tibi in conuerſatione virorum ſapientium eueniet. non deprehendes quemadmodum, aut quando, tibi proſit: profuiſſe deprehendes. Quorſum, inquit, hoc pertinet? æque præcepta bona, ſi ſæpe tecum ſint, profutura, quàm bona exempla. 9 Pythagoras ait, alium animum fieri intrantibus templum, deorumque ſimulacra ex vicino cernentibus, & alicuius oraculi opperientibus vocem. Quis autem negauerit feriri quibuſdam præceptis efficaciter etiam imperitiſſimos? velut his breuiſſimis vocibus, ſed multum habentibus ponderis: *Nihil nimis.*

Auarus animus nullo ſatiatur lucro.
Ab alio expectes, alteri quod feceris.

Hæc cum ictu quodam audimus, nec vlli licet dubitare, aut interrogare, Quare? adeo etiam ſine ratione ipſa veritas ducit. Si reuerentia frænat animos, aut vitia compeſcit: cur non admonitio idem poſſit? Si imponit pudorem caſtigatio: cur admonitio non faciat, etiam ſi nudis præceptis vtitur? Illa vero efficacior eſt, & altius penetrat, quæ adiuuat ratione, quod præcipit, quæ adijcit, quare quidque faciendum ſit, & quis facientem obedientemque præceptis fructus exſpectet. Si imperio proficitur, & admonitione proficitur: atqui proficitur imperio: ergo & admonitione. 10 In duas partes virtus diuiditur, in contemplationem veri, & actionem: contemplationem inſtitutio tradit, actionem admonitio. Virtutem & exercet, & oſtendit recta actio: acturo autem ſi prodeſt qui ſuadet; & qui monet, proderit. Ergo ſi recta actio virtuti neceſſaria eſt, rectas autem actiones admonitio demonſtrat, & admonitio neceſſaria eſt. Duæ res plurimum roboris animo dant fides veri, & fiducia: vtramque admonitio facit. Nam & creditur illi, & cum creditum eſt, magnos animus ſpiritus concipit, ac fiducia impletur: ergo admonitio non eſt ſuperuacua. M. Agrippa, vir ingentis animi, qui ſolus ex his quos ciuilia bella claros potenteſque fecerunt, felix in publicum fuit: dicere ſolebat, multum ſe huic debere ſententię: *Nam concordia parua res creſcunt, diſcordia maxima dilabuntur.* Hac ſe aiebat, & fratrem, & amicum optimum factum. Si eiuſmodi ſententiæ familiariter in animum receptæ, formant eum: cur non hæc pars philoſophiæ, quæ talibus ſententijs conſtat, idem poſſit? Pars virtutis diſciplina conſtat, pars exercitatione: & diſcas oportet, & quod didiciſti, agendo confirmes. Quod ſi ita eſt, non tantum ſcita ſapientiæ proſunt, ſed etiam præcepta: quæ affectus noſtros 11 velut edicto coërcent, & obligant. Philoſophia, inquit, diuiditur in hæc, 12 ſcientiam & habitum animi. Nam illam qui didicit, & facienda ac vitanda percipit: nondum ſapiens eſt, niſi in ea quæ didicit, animus eius transfiguratus eſt. Tertia pars iſta præcipiendi, ex vtroque eſt, & ex decretis, & ex habitu: itaque ſuperuacua eſt ad implendam virtutem, cum duo illa ſufficiant. Iſto ergo modo & conſolatio ſuperuacua eſt, nam hæc quoque ex vtroque eſt: & exhortatio, & ſuaſio, & ipſa argumentatio. nam & hæc ab habitu animi compoſiti validique proficiſcitur. Sed quamuis iſta ex habitu animi veniant, optimus animi habitus & ex his eſt, & ex illis. Deinde iſtud quod dicis, iam perfecti viri eſt, ac ſummam conſecuti felicitatis humanæ. Ad hoc autem tarde peruenitur: interim etiam imperfecto, ſed proficienti, demonſtranda eſt in rebus agendis via. Hanc forſitan etiam ſine admonitione dabit ſibi ipſa ſapientia: quæ iam eò perduxit animum, vt moueri nequeat, niſi in rectum. Imbecillioribus quidem ingenijs, neceſſarium eſt aliquem præire. Hoc vitabis, hoc facies. Præterea, ſi exſpectat tempus quo per ſe ſciat quid optimum factu ſit: interim errabit, & errando impedietur, quò minus ad illud perueniat, quo poſſit ſe eſſe contentus: regi ergo debet, dum incipit poſſe ſe regere. Pueri ad præſcriptum diſcunt, digiti illorum tenentur, & aliena manu per litterarum ſimulacra ducuntur: deinde imitari iubentur propoſita, & ad illa reformare chirographum: ſic animus noſter dum eruditur ad præſcriptum, iuuatur. Hæc ſunt per quæ probatur hanc philoſophiæ partem ſuperuacuam non eſſe.

Digitized by Google

non eſſe. Quæritur deinde, an ad faciendum ſapientem ſola ſufficiat. Huic quæſtioni 13 ſuum diem dabimus. interim omiſſis argumentis, nonne apparet nobis eſſe opus aliquo aduocato, qui contra populi præcepta præcipiat? nulla ad aures noſtras vox impunè perfertur. nocent qui optant, nocent qui execrantur. nam & horum imprecatio falſos nobis metus & inſerit, & illorum amor male docet bene optando. Mittit enim nos ad longinqua bona; & incerta, & errantia, cum poſſimus felicitatem domo promere. Non licet, inquam, ire recta via. trahunt in prauum parentes, trahunt ſerui: nemo errat vni ſibi, ſed dementiam ſpargit in proximos, accipitque inuicem. Et ideo in ſingulis vitia populorum ſunt, quia illa populus dedit. dum facit quiſque peiorem, factus eſt. Didicit deteriora, deinde docuit: effectaque eſt ingens illa nequitia, congeſto in vnum, quod cuique peſſimum ſcitur. Sit ergo aliquis cuſtos, & aurem ſubinde peruellat, abigatque rumores, & reclamet populis laudantibus. Erras enim ſi exiſtimas 14 nobiſcum vitia naſci, ſuperuenerunt, ingeſta ſunt. Itaq; monitionibus crebris, opiniones quæ nos circumſonant compeſcamus. Nulli nos vitio natura conciliat: nos illa integros ac liberos genuit. Nihil quidem quod auaritiam noſtram irritaret, poſuit in aperto: pedibus aurum & argentum ſubiecit, calcandumque ac premendum dedit, quidquid eſt, propter quod calcamur, ac premimur. Illa vultus noſtros erexit in cælum, & quidquid magnificum mirumq; fecerat, videri à ſuſpicientibus voluit: ortus occaſuſque, & proſperantis mundi volubilem curſum, interdiu terrena aperientem, noctu cæleſtia: tardos ſiderum inceſſus, 15 ſi compares toti; citatiſſimos, ſi cogites, quanta ſpatia numquam intermiſſa velocitate circumeant: defectus ſolis & lunæ, inuicem obſtantium. Alia deinceps digna miratu, ſiue per ordinem ſubeunt, 16 ſiue ſubditis cauſſis mota proſiliunt, vt nocturni ignium tractus, & 17 ſine vllo ictu ſonituque fulgores 18 cæli patiſcentis, columnæque ac trabes, & varia ſimulacra flammarum. Hæc ſupra nos natura diſponit: 19 aurum quidem & argentum, & propter iſta numquam pacem agens ferrum, quaſi male nobis committerentur, abſcondit. Nos in lucem, propter quæ pugnaremus, extulimus: nos & cauſſas periculorum noſtrorum, & inſtrumenta, diſiecto terrarum pondere eruimus: nos fortunæ mala noſtra tradidimus, nec erubeſcimus ſumma apud nos haberi, quæ fuerant ima terrarum. Vis ſcire quàm falſus oculos tuos decipit fulgor; nil eſt iſtis, quamdiu merſa & inuoluta cœno ſuo iacent, fœdius, nihil obſcurius. quidni? quando per longiſſimorum cuniculorum tenebras extrahuntur: nihil eſt illis dum fiunt, & à fæce ſua ſeparantur, informius. Denique ipſos opifices intuere, per quorum manus ſterile terræ genus & informe perpurgatur, videbis quanta fuligine oblinantur. Atqui iſta magis inquinant animos, quàm corpora: & in poſſeſſore eorum, quàm in artifice, plus eſt ſordium. Neceſſarium itaque eſt admoneri, & habere aliquem aduocatum bonæ mentis, éque tanto fremitu tumultuque falſorum, 20 vnam denique audire vocem. Quæ erit illa vox? ea ſcilicet quæ tibi tantis clamoribus ambitioſis exſurdato, ſalubria inſuſurret verba: quæ dicat, Non eſt quod inuideas iſtis, quos magnos feliceſque populus vocat: non eſt quod tibi compoſitæ mentis habitum & ſanitatem plauſus excutiat: non eſt quod tibi tranquillitatis tuæ faſtidium faciat ille, 21 ſub illis faſcibus, purpura cultus: non eſt quod feliciorem eum iudices, cui ſubmouetur, quàm 22 quem lictor ſemita deijcit. Si vis exercere tibi vtile, nulli autem graue imperium, ſubmoue vitia. Multi inueniuntur qui ignem inferant vrbibus, qui inexpugnabilia ſæculis, & per aliquot ætates tuta proſternant, qui æquum arcibus aggerem attollant, & muros in miram altitudinem adductos arietibus ac machinis quaſſent: multi ſunt qui ante ſe agant agmina, & tergis hoſtium graues inſtent, & ad mare magnum perfuſi cæde gentium veniant: ſed hi quoque, vt vincerent hoſtem, cupiditate victi ſunt. Nemo illis venientibus reſtitit, ſed nec ipſi ambitioni, crudelitatique reſtiterant: tunc cum agere viſi ſunt alios, agebantur. Agebat infelicem Alexandrum furor aliena deuaſtandi, & ad ignota mittebat. An tu putas ſanum, qui à Græciæ primum cladibus, in qua eruditus eſt, incipit: qui quod cuique optimum eſt, eripuit? Lacedæmona ſeruire iubet, 23 Athenas tacere. Non contentus tot ciuitatum ſtrage, quas aut vicerat Philippus, aut emerat, & alias alio loco proijcit, & toto orbe arma circumfert: nec ſubſtitit vſquam laſſa crudelitas. immanium ferarum modo, quæ plus quàm exigit fames, mordent. Iam in vnum regnum multa regna coniecit; iam Græci Perſæque eumdem timent; iam etiam à Dario liberæ nationes iugum accipiunt: 24 hic tamen vltra Oceanum ſolemque, indignatur ab Herculis Liberique veſtigijs victoriam flectere, ipſi naturæ vim parat. Non ille ire vult, ſed non poteſt ſtare: non aliter quàm in præceps deiecta pondera, quibus eundi finis eſt, iacuiſſe. Ne Cn. quidem Pompeio externa bella, aut domeſtica, virtus aut ratio

Digitized by Google

ſuadebat: ſed inſanus amor magnitudinis falſæ, modo in Hiſpaniàm & Sertoriana arma, modo 25 ad colligendos piratas, ac maria pacanda vadebat. Hæ prætexebantur cauſſæ, ad continuandam potentiam. Quid illum 26 in Africam, quid 27 in Septentrionem, quid in Mithridatem, & Armeniam, & omnes Aſiæ angulos traxit? infinita ſcilicet cupido creſcendi: cum ſibi vni parum magnus videretur. Quid C. Cæſarem in ſua fata, pariter ac publica, immiſit? gloria & ambitio, & nullus ſupra cęteros eminendi modus. Vnum ante ſe ferre non potuit, cum reſp. ſupra ſe duos ferret. Quid, tu C. Marium ſemel conſulem (vnum enim conſulatum accepit, 28 ceteros rapuit) cum Theutonicos Cimbroſque concideret, cum Iugurtham per Africæ deſerta ſequeretur, tot pericula putas appetiſſe, virtutis inſtinctu? Marius exercitum, Marium ducebat ambitio. Iſti cum omnia concuterent, concutiebantur: turbinum more, qui rapta conuoluunt, ſed ipſi ante voluuntur, & ob hæc maiore impetu incurrunt, quia nullum illis ſui regimen eſt. Ideoque cum multis fuerunt mali, peſtiferam illam vim, qua pleriſque nocuerunt, ipſi quoque ſentiunt. Non eſt quod credas quemquam fieri aliena infelicitate felicem. Omnia iſta exempla, quæ oculis atque auribus noſtris ingeruntur, retexenda ſunt, & plenum malis ſermonibus pectus exhauriendum. Inducenda eſt in occupatum locum virtus: quæ mendacia contra verum placentia extirpet, quæ nos à populo, cui nimis credimus, ſeparet, ac ſinceris opinionibus reddat. Hæc eſt enim ſapientia, in naturam conuerti, & eò reſtitui vnde publicus error expulerit. Magna pars ſanitatis eſt, hortatores inſaniæ reliquiſſe, & ex iſto cœtu inuicem noxio procul abiiſſe. Hoc vt eſſe verum ſcias, adſpice, quanto aliter vnuſquiſque populo viuat, aliter ſibi. Non eſt per ſe magiſtra ſolitudo innocentiæ, nec frugalitatem docent rura: ſed vbi teſtis ac ſpectator abſceſſit, vitia ſubſidunt, quorum monſtrari & conſpici fructus eſt. Quis eam, quam nulli oſtenderet, induit purpuram? quis poſuit ſecretam in auro dapem? quis ſub alicuius ruſticæ arboris proiectus vmbra, luxuriæ ſuæ pompam ſolus explicuit? Nemo oculis ſuis lautus eſt, ne paucorum quidem & familiarium, ſed apparatum vitiorum ſuorum pro modo turbæ ſpectantis expandit. Itaque irritamentum eſt omnium in quæ inſanimus, admirator & conſcius. Ne concupiſcamus efficies, ſi ne oſtendamus effeceris. Ambitio, & luxuria, & impotentia, ſcænam deſiderant: ſanabis iſta, ſi abſconderis. Itaque ſi in medio vrbium fremitu collocati ſumus, ſtet ad latus monitor, & contra laudatores ingentium patrimoniorum laudet paruo diuitem, & vſu opes metientem. Contra illos qui gratiam ac potentiam attollunt, otium ipſe ſuſpiciat traditum litteris, & animum ab externis ad ſua reuerſum. Oſtendat ex conſtitutione vulgi beatos, in iſto inuidioſo faſtigio ſuo trementes & attonitos, longeque aliam de ſe opinionem habentes, quàm ab aliis habetur. Nam quæ aliis videntur excelſa, ipſis prærupta ſunt. Itaque examinantur, & trepidant, quoties deſpexerunt in illud magnitudinis ſuæ præceps. Cogitant enim varios caſus, & in ſublimi maxime lubricos: tunc appetita formidant, & quæ & illos graues aliis reddit, grauior ipſis felicitas incumbit. Tunc laudant otium lene & ſui iuris: odio eſt fulgor, & fuga iam à rebus adhuc ſtantibus quæritur: tunc demum videas philoſophantes metu, & ægræ fortunæ ſana conſilia. Nam quaſi iſta inter ſe contraria ſint bona fortuna, & mens bona: ita melius in malis ſapimus, ſecunda rectum auferunt.

I. LIPSIVS.

1. EAm partem philoſophiæ] παραινετικήν, *ſiue:* Præceptiuam. *Infra, Epiſt.* xcv. *initio.*

2. Ariſto Stoicus.] *Qui idem* Chius *cognomento, ſupra epiſt.* LXXXIX. *& eius ibi hæc ſententia*: Ariſto Chius moralem ſcientiam circumcidit, & eum locum qui monitiones continet, ſuſtulit.

3. At illa non habentem.] Δογματικήν, *ſiue* Decretoriam.

4. In puerili eſſe præſcripto.] *In gnomis & ſententiis, quæ deſcribendæ & ediſcendæ proponuntur. Ita infra*: Pueri ad præſcriptum diſcunt, digiti illorum tenentur. *Præſcriptum ergo, exemplar.*

5. Inter inſaniam publicam.] *Qua populi genteſque laborant, præter Sapientem. Vide illud Paradoxum.* Omnes ſtultos inſanire.

6. Plenis oculis ac tumentibus.] *Sic in Suetonii Tiberio, cap.* VII. Contentis ac tumentibus oculis proſequi. *quod fit vbi figimus oculos, atque ipſos velut intendimus, & ſpiritu implemus. Fit in amore, fit in diutino intuitu.*

7. Et denuntiatio.] *Comminatio, periculi admonitio.*

8. Leges, inquit, vt faciamus.] *Ponit, vt poſitum: atque non præiuit.*

9. Pythagoras ait.] *Hoc ita in Cicerone* II. *de Legib.* Et illud bene dictum èſt à Pythagora, doctiſſimo viro, tum maximè & pietatem & religionem verſari in animis, cum rebus diuinis operam daremus.

10. In duas partes.] *Aliquid in Manuduct.* II. *Diſſertat.* V.

11. Velut edicto.] *Alluſum ad morem eius æui, quo Principes Edicta in publico proponebant populo admonendo, caſtigando, coercendo. Notaui ad lib.* III. *Annal Taciti.*

12. Scientiam & habitum.] *Scientiam, quæ De-*

Digitized by Google

cretis conſtat: Habitum, qui ab actione & exercitio illorum paratur. Sed nec iſta obiectio præiuit.

13.Suum diem dabimus.] *In epiſtola ſequenti:* Petis à me, vt id quod in diem ſuum dixeram debere referri, repræſentem.

14.Nobiſcum vitia naſci.] *Hoc enim Stoici fortiter abnuunt, & volunt Natura bonos eſſe. Vide Manuduct.* II. *Diſſert.* x.

15.Si compares toti.] *Mundo ſupremo.*

16.Sine ſubditis cauſſis.] *Id eſſet, inferis & ſubiectis: nempe à vaporibus terrenis. Quidam tamen libri,* ſubitis: *repentinis & incertis, vt naſci ſolent meteora.*

17.Sine vllo ictu ſonituque fulgores.] *De quibus noſtrum vide Nat. Quæſt.* I. *cap.* XIV. *&* XV.

18.Cæli patiſcentis.] *Sic lego, cum Pinciano: & omnino diuellendum hoc à Fulgoribus, qui alia cauſſa ſiunt. Intelligit igitur* Chaſmata, *aut tales cæli receſſus. At vulgata lectio erat,* fulgores cæli fatiſcentis.

19.Aurum quidem & argentum.] *Similis ſententia quædam De Benef.* VII. *cap.* x. *& iſta Plinij, libri* XXXIII. *initio:* Terra & hæc (*inuantia*) ſumma ſui parte tribuit, vt minimè parca faciliſque in omnibus, quæ proſunt. Illa nos premunt, illa nos ad inferos agunt, quæ occultauit atque demerſit.

20.Vnam denique audire.] *Pincianus vellet,* veram: *poſſis &*, viuam.

21.Sub illis Facibus.] *Qui erecti præeunt: ideo ſub illis. Intelligit magiſtratum, aut imperium.*

22. Quem lictor ſemita.] *Nam in ſubmouendo, manu & virga etiam impellebant. Vide me tota re Elector.* I. *cap.* XXII.

23.Athenas tacere.] *Quare propria eloquentia, ſed & loquentia. Ideo Tertulianus,* linguatam ciuitatem *dixit: Sidonius,* Athenis loquacior, *adagij forma.*

24.Hic tamen vltra.] *Alij libri,* Iſtamen, *vel,* His. *Puto fuiſſe:* It tamen: *nempe animo & cupidine. Muretus interpolauerat.*

25.Ad colligendos piratas.] *Ita ſcripti libri: contra quos idem Muretus,* cogendos, *ediderat. Sed illud bene. fudit enim fugauitque piratas: ſed vt finis belli eſſet,* reliquias eorum Cōtractas (*ait Velleius*) in vrbibus, remotoque à mari loco, in certa ſede conſtituit. *Ita qui ſparſi per omnia maria erant: collegit, & fregit.*

26.In Africam.] *Bello Mariano, miſſus eo contra Domitium & regem Jarbam.*

27.In Septentrionem.] *In Galliam iuit, eodem bello. & res ibi cum Metello feliciter geſſit. An & Mithridatis bello intelligit, petitos Colchos, Jberos, Albanos?*

28.Ceteros rapuit.] *Non videtur profecto, ſi duos vltimos excipias. Nam priores, in diſcrimine patriæ, abſenti delati. Vide Plutarchum.*

MVRETVS.

EAm partem Philoſophiæ.] *Duorum generum ſunt ea quæ in philoſophia traduntur: dogmata ſeu decreta, & præcepta. Dogmata ſunt rata quædam ſententiæ, quibus de fine bonorum, de ſapientia, de ſtatu ſapientis, aliiſque eiuſmodi non vere tantum, ſed & firme ac conſtanter iudicamus. Eiuſmodi ſunt, beatam vitam in ſola virtute conſiſtere: diuitias, firmitatem valetudinis, bonam exiſtimationem & talia præponenda quidem eſſe contrarijs, ſi nobis detur electio, neque tamen bona eſſe: cum hoc nomen in virtute tantum & ea quæ à virtute manant, conueniat: neque qui eis omnibus careat, omnibus prematur aduerſis, dum virtute præditus ſit, idcirco minus beatum fore. Sapientem ſemper quietum eſſe ſemper placidum, ſemper ſimilem ſui, neque vnquam eorum quæ extra ſe poſita ſunt, aut adeptione lætari, aut amiſſione torqueri. Hæc igitur & huiuſmodi ſunt dogmata: quæ non ad hanc aut illam vitæ partem diriguntur. ſed ad omnem vitam pertinent, & vniuerſe hominis animum informant. At præcepta ſunt, quæ ad ſingulas vitæ partes pertinent: vt cum præcipimus, quomodo vir cum vxore, pater cum liberis, ciuis cum ciuibus gerere ſe debeat. Hæc quidam ſola recipiebant: generales illas diſputationes, vt inutiles & ſuperuacaneas, contemnebant: Ariſto contra, decreta amplexabatur magnique faciebat: præcepta minime neceſſaria eſſe dicebat. Nam neque profutura iis, qui non ante decretis confirmati eſſent, eaque penitus perbibiſſent, & illa qui cognoſſent ipſos ſibi præcipere quid faciendum ſit, neque monitore ad ſingula indigere. Seneca rationes quibus Ariſto nitebatur exponit, eaſque confutat. Addit præterea, in ea quæ proxime ſequitur epiſtola, quæ huius quaſi quædam appendix eſt, non præcepta modo vtiliſſima eſſe, ſed etiam deſcriptiones quaſdam tum vitioſorum, tum virtute præditorum hominum, quibus veteres philoſophi ad res tanquam oculis ſubijciendas vtebantur, quales ſunt characteres, qui tribuuntur Theophraſto, neque ſane illius philoſophi elegantia videntur. Sciendum autem eſt, ex accurata huius epiſtolæ lectione petendam eſſe intelligentiam loci cuiuſdam obſcuriſſimi è primo libro Ciceronis de officijs, cuius hoc principium eſt,* Omnis de officio duplex eſt quæſtio. *de cuius vera ſententia quotquot vſque in hunc diem conatum ſuum ad libros illos illuſtrandos contulerunt, ne per ſomnium quidem cogitarant.*

Aut vacantem quidam.] *Id eſt, nullis prauis opinionibus occupatam: Male in alijs libris legebatur* vagantem.

Inter inſaniam publicam.] *Qua omnes, præter ſapientem, inſani ſunt, neque tamen eleborum potant, neque curatorem accipiunt. De hac inſania intelligendus Horatius, cum ita ſcribit:*

> Inſanire putas ſolemnia me: neque rides.
> Nec medici credis, nec curatoris egere.

Ad videndum,] *Male in alijs,* ad viuendum. *de oculis enim ſermo eſt.*

Non probo, quod Platonis legibus adiecta principia ſint.] *Vt Seneca à Poſſidonio licuit. ſic mihi hoc loco à Seneca diſſentire liceat. Mihi quidem proœmia illa legum Platonicarum plane admirabilia videntur. Prius enim amore honeſtatis: quod in illis proœmiis fit: tum, ſi id parum proficiat, propoſitis pœnis, quod præſtant ſubiectæ proœmiis ſanctiones, animi ciuium ab improbitate & à turpitudine ſunt auocandi. Sed ſuum cuique iudicium.*

PINCIANVS.

AT illam habentem præcepta.] *Legendum puto* decreta, *non* præcepta, *vt ex ſequentibus conſtat.*

Quocunque illa vult, vtitur.] *Inuertendæ ſunt dictiones,* quocunque vult, illa vtitur, *ex vetere lectione.*

Alioquin doces illud quod ſano faciēdum ſit,] *Caſtigo,* Alioquin doces illum quid ſano faciendum ſit, *ex eadem.*

Sic incide, ſic cœna:] *Nonnulla exemplaria,* ſic incide, ſic mane.

Vtrum manifeſta domum an dubia percipies?] *Corrige,* Vtrum deinde manifeſta, an dubia præcipies? *& mox paulo* monitore *legito, ex vetere lectione.*

Digitized by Google

Si iam mones quod obſcurum eſt.] *Scribe per maiorem*, Si id mones quod obſcurum eſt, *ex eadem.*

Scit ſibi faciendum, ſcit etiam te tacente.] *Caſtigo*, Scit quid ſibi faciendum ſit, quid non, etiam te tacente, *ex exemplari domeſtico.*

Aut procurare mentem ægram,] *Codices nonnulli* percurare *legunt, non* procurare.

Aut vagantem.] *Agnoſcunt quædam vetuſta exemplaria* aut vacantem. *& ſi ſunt quæ impreſſæ lectioni conſentiant.*

Malitia liberatur, & liberatis non eſt opus exhortatione.] *Vetus lectio*, Malitia liberatus & liberat. Non eſt opus exhortatione.

Non vt tantum nota ſint nobis, ſed etiam parata.] *Permuta dictionum ordinem*, vt non tantum nota ſint nobis *&c. ex eadem.*

Emas non quod opus eſt, ſed quod neceſſe eſt,] *Scribendum reor contra omnia exemplaria* non emas quod opus non eſt, ſed quod neceſſe eſt. *Confirmas hanc emendationem Seneca ipſe ſubdens*: Quod non opus eſt, aſſe charum eſt. *Alioqui quod opus eſt, neceſſe eſt.*

Animum quoque magis alleuent.] *Lege*, animumque magis alleuent, *ex vetere lectione.*

Non vident aliud ingenium eſſe hominis mobilis & erecti, aliud tardi & hebetis.] *Corrige*, non vident alium eſſe ingenij mobilis & erecti, alium tardi & hebetis, *ex eadem.*

Vtique alius alio ingenioſior eſt.] *Eadem*, Vtique alium alio ingenioſiorem.

Hoc ſcilicet vt liberetur.] *Scribe*, Hoc ſcilicet, vt illis liberetur, *ex eadem.*

Si tamen illam diutina peſtis non infecit, nec enecuit,] *Corrige*, ſi tamen illam diutina peſtis infecit, nec enecuit: *ex exemplari Scholarum Salmenticenſium. Dixerat enim paulo, ante obſcuratam eſſe & oppreſſam indolem, non extinctam. Conſiderandumque an ſit magis commoda lectio* tantum, *quam* tamen.

Sed ad hæc non ſatis proſpicit.] *Præpoſitio* ad *ſuperuacanea eſt, &* perſpicit, *legendum, non* proſpicit, *ex vetere lectione.*

Dubioſque & in paruum inclinabiles.] *Sic quidem omnia quæ legerim exemplaria præter Franciſcanum in quo* inclinantes *legitur, non* inclinabile.

Si ſæpe tecum ſint, profutura quã bona exempla. *Deſunt duo verba in fine addenda*, plus putes: *ex vetere lectione.*

Pythagoras ait, alium animum fieri intrantib. templum, deorumque ſimulacra exvicino cernentibus & alicuius oraculi vocem opperientibus. *Locus mutilatus, & verbis nonnullis caſſus in exemplaribus omnibus: præterquam in meo familiari, in quo ſic habetur*: Pythagoras ait, alium animum fieri intrantibus templum, deorumque ſimulacra ex vicino cernentibus, & alium ante fores alicuius oraculi vocem opperientibus.

Etiam ſi nudis præceptis vtimur] *Scribendum* vtitur *non* vtimur, *ex vetere lectione.*

Quæ adiuuat ratione quæ præcipit,] *Caſtigatius eadem*, quæ adiuuat ratione quod præcipit.

Si imperio & admonitione proficitur.] *Lege ex eadem*, Si imperio proficitur, & admonitione.

Vtraque admonitio facit.] *Scribendum*, Vtramque admonitio facit, *ex eadem.*

Quæ affectus noſtros velut edicto coercent & obligant.] *Scribe*, ablegant, *non* obligant. *ex eadem.*

Nam qui dedicit & facienda ac vitanda percipit,] *Scribe*, illam qui didicit, & facienda ac vitanda percepit, *ex eadem.*

Cui duo iſta ſufficiant.] *Legendum*, cui duo illa ſufficiant, *ex eadem.*

Nulla ad aures noſtras vox impune profertur.] *Lege* perfertur, *non* profertur, *ex eadem.*

Nemo erat vni,] *Eadem*, Nemo erat vni ſibi.

Opiniones quæ nos circumſonant, compeſcamus.] *Eadem*, opiniones quæ nos circumſonant, repellantur.

Calcandumque ac premendum dedit, & quicquid eſt propter quod calcamur ac premimur.] *Scribe per maiorem*, Calcandumque ac premendum dedit quicquid eſt propter quod, *&c. ex eadem.*

Et ſine vllo ictu ſonituque fulgores cœli fatiſcentes.] *Legendum videtur per maiorem, & diſtincte*, Cœli fatiſcentes. *Vt per fulgores accipias quod Græci ſélas appellant: per cœlos fatiſcentes, chaſmata, etſi vetus omnis lectio non* fatiſcentes *præferat, ſed* pateſcentes.

Hæc ſupra nos natura diſponit.] *Vetus lectio*: Hæc ſupra nos itura diſpoſuit.

Sterile terræ genus & informe perpurgatur.] *Maior codicum pars* infernum *legit, non* informe.

Vnam denique vocem audire.] *Quid ſi legas*; veram, *non* vnam, *lubrico lapſu inter vtrumque verbum, cum* veram *per compendium ſcribitur.*

Quam quem lectior ſemita deiicit.] *Antiqua lectio*, quam te quem lictor ſemita deiicit.

Nemo illis venientibus reſiſtit,] *Scribo* reſtitit, *non* reſiſtit, *ex eadem.*

In qua eruditus eſt incœpit, qui quod cuique optimum eſt, eripuit?] *Scribe*, incipit & eripit *præſenti tempore, non* incæpit *&* eripuit. *Nam præterquam quod vetus lectio ita habet, ſequitur eodem tempore* iubet, *cum dicit ſtatim.*

Lacedemoniam ſeruire iubet.] *Lege* Lacedemona *non* Lacedæmoniam, *ex correctioribus codicibus.*

Et alias alio loco proijcit,] *Coniunctio* & *ſuperuacanea eſt, ex eiſdem.*

Nec ſubſiſtit vnquam laſſata crudelitas,] *Corrige*, nec ſubſiſtit vſquam laſſa crudelitas, *ex eiſdem.*

Cum Teutonicos Cimbroſque conſideret,] Teutonos *lege, non* Teutonicos, *ex geographis omnibus & vetere lectione.*

Qui rapta conuoluunt, & ob hæc maiore impetu incurrunt,] *Scribendum*, qui rapta conuoluunt, ſed ipſi ante voluuntur, & ob hoc maiore impetu incurrunt, *ex eadem.*

Ideoque cum multis fuerunt mali.] *Corrige*, Ideoque cum multis fuerint malo, *ex eadem.*

Et ex iſto cœtu inuicem noxia procul abegiſſe,] *Caſtiga*, & ex iſto cœtu inuicem noxio procul abijſſe, *ex eadem.*

Quis ſub alicuius vmbra ruſticæ arboris poſitus,] *Lego*, Quis ſub alicuius ruſticæ arboris proiectus vmbra, *ex eadem.*

Sit vt non oſtendamus effeceris.] *Caſtigatior vetus lectio*, ſi ne offendamus, effeceris.

OPSOPOEVS.

L *Ipſij El. cap. 23.) vetus*, quam te quem lictor *&c. idem monuerat Pincianus.*

Ceteræ editiones abſque altero, &, quæ illos graues.

GRVTERVS ET IVRETVS.

Scis improbum eſſe qui ab vxore pudicitiam exigit &c.] *Idem poſtea Antonius prodidit, cuius particulam B. Aug. lib. 2. de Adult. coniug. ad Pollentiam ex Codice Gregoriano refert. Sic etiam Lactantius lib. 6. ca. 23.* Seruanda igitur ab vtroque fides alteri eſt, imo exemplo continentiæ docendo vxor vt ſe caſte gerat: iniquum eſt enim vt id exigas quod præſtare ipſe non poſſis. *videatur & Papianus libro 13. §. index ff. de adult. ſed imprimis Briſſonius libro ſingul. de adult. & P. Faber libro ſecundo Semeſt. cap. vlt.*

Quam te quem lictor ſemita deijcit.] *Sic legendum putat Lipſius lib. 1. Elect. cap. 22. & hinc diſcit, lictores non ſola ſubmoniſſe voce, quod & pluribus ab eo confirmatur locis.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

HÆRET aut pendet à priore, quæriturque, An igitur Parænetica ſola ſufficiat? cum præſertim oſtenderit, tantos eius & tam claros vſus. Negat, & argumenta quæ adferuntur ponit, ac refellit. Dogmaticam igitur laudat, & ab illo fonte manare Præcepta, & vitam ea contineri oſtendit. Florida miſcet, & in Luxum, Libidinem, Ambitum obiter excurrit. Tota pulchra & fructuoſa eſt.

EPIST. XCV.

PETIS à me, vt id quod 1 in diem ſuum dixeram debere referri, repræſentem, & ſcribam tibi, an hæc pars philoſophiæ, quam Græci [illegible] vocant, nos præceptiuam dicimus, ſatis ſit ad conſummandam ſapientiam. Scio te in bonam partem accepturum, 2 ſi negauero. Eo magis promitto, & verbum publicum perire non patior: *Poſtea noli rogare, quod impetrare nolueris.* Interdum enim obnixe petimus, id quod recuſaremus, ſi quis offerret. Hæc ſiue leuitas eſt, ſiue vernilitas, punienda eſt promittendi facilitate. Multa videri volumus velle, ſed nolumus. Recitator hiſtoriam ingentem attulit, minutiſſime ſcriptam, arctiſſime plicatam, & magna parte perlecta: *Deſinam*, inquit, *ſi vultis.* Acclamatur, *Recita, recita* ab his qui illum obmuteſcere illico cupiunt. Sępę aliud volumus, 3 aliud optamus: & verum ne dijs quidem dicimus; ſed dij aut non exaudiunt, aut miſerentur. Ego me, omiſſa miſericordia, vindicabo, & tibi ingentem epiſtolam impingam: quam tu ſi inuitus leges, dicito: *Ego mihi hoc contraxi.* téque inter illos numera, quos vxor magno ducta ambitu torquet: inter illos, quos diuitiæ per ſummum acquiſitæ ſudorem, male habent: inter illos, quos honores, nulla non arte atque opera petiti, diſcruciant: & ceteros, malorum ſuorum compotes. Sed vt, omiſſo principio, rem ipſam aggrediar: Beata, inquiunt, vita conſtat ex actionibus rectis: ad actiones rectas, præcepta perducunt: ergo ad beatam vitam pręcepta ſufficiunt. Non tamen ſemper ad actiones rectas præcepta perducunt, ſed cum obſequens ingenium eſt: aliquando fruſtra admouentur, ſi animum opiniones obſident prauæ. Deinde, etiam ſi recte faciunt, neſciunt facere ſi recte. Non poteſt enim quiſquam niſi ab initio formatus, & tota ratione compoſitus, omnes exſequi numeros, vt ſciat quando oporteat, & inquantum, & cum quo, & quemadmodum. Quare non poteſt toto animo ad honeſta conari, ne conſtanter quidem, aut libenter: ſed reſpiciet, ſed hæſitabit. Si honeſta, inquit, actio ex præceptis venit, ad beatam vitam præcepta abunde ſunt: atqui eſt illud: ergo & hoc. His reſpondemus, Actiones honeſtas ex decretis fieri, non tantum præceptis. Si aliæ, inquit, artes contentæ ſunt pręceptis, contenta erit & ſapientia: nam & hæc ars vitæ eſt. Atqui gubernatorem facit ille qui pręcipit, Sic moue gubernaculum, ſic vela ſubmitte, ſic ſecundo vento vtere, ſic aduerſo reſiſte, ſic dubium communémque tibi vindica. alios quoque artifices pręcepta confirmant: ergo non hoc idem poterunt artifices viuendi? Omnes iſtę artes circa inſtrumenta vitę occupatæ ſunt, non circa totam vitam. Itaque multa illas inhibent extrinſecus, & impediunt, ſpes, cupiditas, timor. At hęc quæ artem vitæ profeſſa eſt, nulla re, quo minus ſe exerceat, vetari poteſt. diſcutit enim impedimenta, & tractat obſtantia. Vis ſcire quam diſſimilis ſit harum artium conditio, & huius? In illis excuſatius eſt voluntate peccare, quam caſu: in hac, maxima culpa eſt, ſponte delinquere. Quod dico, tale eſt. Grammaticus non erubeſcit ſolœciſmum, ſi ſciens facit: erubeſcit, ſi neſciens. Medicus ſi deficere ægrum non intelligit, quantum ad artem magis peccat, quam ſi ſe intelligere diſſimulat. At in hac arte viuendi, turpior volentium culpa eſt. Adijce nunc, quod artes quoque pleręque, imo ex omnibus liberaliſ-

ſimę,habent decreta ſua,non tantum pręcepta:ſicut medicina.Itaq; alia eſt Hippocratis ſecta, alia Aſclepiadis, alia Themiſonis. Præterea nulla ars contemplatiua ſine decretis ſuis eſt, 4 quæ Gręci vocant δόγματα· nobis decreta licet appellare, vel ſcita, vel placita: quę in geometria & in aſtronomia inuenies.Philoſophia autem & contemplatiua eſt, & actiua: ſpectat, ſimúlq; agit. Erras enim, ſi illam putas tantum terreſtres operas promittere:altius ſpirat.Totum,inquit, mundum ſcrutor,nec me intra contubernium mortale contineo, ſuadere vobis, ac diſſuadere contenta: magna me vocant, ſupráq; vos poſita.

Nam tibi de ſumma cæli ratione, deumque,
Diſſerere incipiam, & rerum primordia pandàm,
Vnde omnis natura creet res, auctet, alatque,
Quoque eadem rurſus natura perempta reſoluat:

vt ait Lucretius.ſequitur ergo, vt cum contemplatiua ſit,habeat decreta ſua.Quid,quod facienda quoque nemo rite obibit, niſi is cui ratio erit tradita, qua in quaque re omnes officiorum numeros exſequi poſſit? quos non ſeruabit, 5 qui in re pręcepta acceperit. Imbecilla ſunt per ſe, &, vt ita dicam,ſine radice,quæ partibus dantur.Decreta ſunt quæ muniant, quæ ſecuritatem noſtram, tranquillitatemque tueantur, quæ totam vitam,totamque rerum naturam ſimul contineant. Hoc intereſt inter decreta philoſophiæ, & præcepta: quod inter elementa,& membra. hæc ex illis dependent: illa & horum cauſſæ ſunt & omnium. Antiqua, inquit, ſapientia nihil aliud, quam facienda & vitanda, præcepit: & tunc longe meliores erant viri: poſtquam docti prodierunt, boni deſunt. Simplex enim vlla & aperta virtus in obſcuram & ſolertem ſcientiam verſa eſt, docemurque diſputare,non viuere.Fuit ſine dubio,vt dicitis,vetus illa ſapiētia, cum maxime naſcens rudis: non minus quam ceteræ artes, quarum in proceſſu ſubtilitas creuit. Sed ne opus quidem adhuc erat remedijs diligentibus. Nondum in tantum nequitia ſurrexerat, nec tam late ſe ſparſerat: poterant vitijs ſimplicibus obſtare remedia ſimplicia. Nunc neceſſe eſt tanto operoſiora eſſe munimenta, quanto valentiora ſunt, quibus petimur. Medicina quondam paucarum fuit ſcientia herbarum, quibus ſiſteretur fluens ſanguis, vulnera coirent paullatim: deinde in hanc peruenit tam multiplicem varietatem.Non eſt mirum,tunc illam minus negotij habuiſſe, firmis adhuc, ſolidiſque corporibus,& facili cibo,nec per artem voluptatemque corrupto. Qui poſtquam cœpit, non ad tollendam,ſed ad irritandam famem quæri,& inuentæ ſunt mille conditura, quibus auiditas excitaretur: quæ deſiderantibus alimenta erant, onera ſunt plenis. Inde pallor, & neruorum vino madentium tremor, & miſerabilior ex cruditatibus, quam ex fame macies:inde incerti labentium pedes, & ſemper qualis in ipſa ebrietate titubatio: inde in totam cutem humor admiſſus, diſtentuſque venter, dum male aſſueſcit plus capere, quam poterat: inde ſuffuſio luridæ bilis, & decolor vultus, tabeſque in ſe putreſcentium, & retorti digiti articulis obrigeſcentibus, neruorum ſine ſenſu iacentium torpor, aut palpitatio ſine intermiſſione vibrantium. Quid capitis vertigines dicam? quid oculorum auriumque tormenta,& cerebri æſtuantis verminationes,& omnia per quæ exoneramur, internis vlceribus affecta? Innumerabilia præterea febrium genera, aliarum impetu ſæuientium, aliarum tenui peſte repētium, aliarum cum horrore & multa membrorum quaſſatione venientium? Quid alios referam innumerabiles morbos, ſupplicia luxuriæ? Immunes erant ab iſtis malis, qui nondum ſe delicijs ſoluerant, qui ſibi imperabant,ſibi miniſtrabant. Corpora opere ac vero labore durabant, aut curſu defatigati, aut venatu,aut tellure verſata:excipiebat illos cibus, qui niſi eſuriētibus placere non poterat. Itaque nihil opus erat tam magna medicorum ſuppellectile, nec tot ferramentis, atque pyxidibus.Simplex erat ex ſimplici cauſſa valetudo: 6 multos morbos multa fercula fecerunt. Vide quantum rerum per vnam gulam tranſiturarum permiſceat luxuria terrarum mariſque vaſtatrix! neceſſe eſt itaque inter ſe tam diuerſa diſſideant,& hauſta male digerantur, alijs alio nitentibus. Nec mirum, quod inconſtans variuſque ex diſcordi cibo morbus eſt: & illa ex contrarijs naturæ partibus in eumdem compulſa redundat. Inde 7 tam nullo ægrotamus genere, quàm viuimus. Maximus ille medicorũ, & huius ſcientiæ conditor, 8 fœminis nec capillos defluere dixit, nec pedes laborare. Atqui hæ iam & capillis deſtituuntur, & pedibus ægræ ſunt. Non mutata fœminarum natura ſed vita eſt.nam cum virorum licentiam æquauerint,corporum quoque virilium vitia æquauerunt. 9 Non minus peruigilant, non minus potant, & oleo & mero viros prouocant: æque inuitis ingeſta viſceribus per os reddunt, & 10 vinum omne vomitu remetiuntur: ęque niuem rodunt,ſolatium ſtomachi ęſtuantis. Libidine vero, nec maribus quidem cedunt,pati natæ.Dij illas deæq; male perdant: adeo peruerſum commentæ

genus impudicitiæ, 11 viros ineunt. Quid ergo mirandum eſt,maximum medicorum ac naturæ peritiſſimum,in mendacio prehendi, cum tot fœminæ podagricæ caluæque ſint?Beneficium ſexus ſui vitiis perdiderunt: & quia fœminam exuerunt,damnatæ ſunt morbis virilibus. Antiqui medici neſciebant dare cibum ſæpius,& 12 vino fulcire venas cadẽtes: 13 neſciebant ſaniem emittere,& diutinam ægrotationem balneo ſudoribuſq. laxare: neſciebant crurum vinculo, brachiorumque,latentem vim, & in medio ſedentem ad extrema reuocare. Non erat neceſſe circumſpicere multa auxiliorum genera, cum eſſent periculorum pauciſſima. Nunc vero quam longe proceſſerunt mala valetudinis? has vſuras voluptatum pendimus, vltra modum faſque concupitarum. Innumerabiles eſſe morbos miraris? coquos numera. 14 Ceſſat omne ſtudium: & liberalia profeſſi,ſine vlla frequentia,deſertis angulis præſident. In rhetorum ac Philoſophorum ſcholis,ſolitudo eſt:at quam celebres culinæ ſunt, quanta circa nepotum focos iuuentus premit? Tanſeo 15 puerorum infelicium greges: quos poſt tranſacta conuiuia, 16 aliæ cubiculi contumeliæ expectant. Tranſeo agmina exoletorum, 17 per nationes coloreſque deſcripta, vt eadem omnibus leuitas ſit, eadem primæ menſura lanuginis, eadem ſpecies capillorum, ne quis cui rectior eſt coma, criſpulis miſceatur. Tranſeo piſtorum turbam,tranſeo miniſtratorum,per quos 18 ſigno dato ad inferendam cænam diſcurritur. Dij boni,quantum hominum vnus venter exercet? Quid,tu illos boletos, voluptarium venenum,nihil occulti operis iudicas facere,etiam ſi præſentanei non fuerant? Quid, tu illam æſtiuam niuem non putas callum iecinoribus obducere? Quid,illa oſtrea, inertiſſimam carnem,cœno ſaginatam,nihil exiſtimas limoſæ grauitatis inferre? Quid, illud 19 Sociorum garum,pretioſam 20 malorum piſcium ſaniem,non credis vrere ſalſa tabe præcordia? Quid,illa purulenta, & quæ tantum non ab ipſo igne in os transferuntur,iudicas ſine noxa,21 in ipſis viſceribus extingui? Quam fœdi atque peſtilentes ructus ſunt, quantum faſtidium ſui exhalantibus crapulam veterem? ſcias putreſcere ſumpta,non concoqui. Memini fuiſſe quondam 22 in ſermone nobilem patinam,in quam quidquid apud lautos 23 ſolet diem ducere,properans in damnum ſuum popina congeſſerat: 24 veneriæ ſpondylique, & oſtrea eatenus circumciſa, qua eduntur, interuenientibus diſtinguebantur echinis, 25 torti diſtractique ſine vllis oſſibus mulli conſtrauerant. Piget iam eſſe ſingula: coguntur in vnum ſapores. In cæna fit, quod fieri debet ſaturo in ventre. Expecto iam vt manducata ponantur. quantulo autẽ hoc minus eſt,teſtas excerpere atque oſſa,& dentium opera coquum fungi? Graue eſt luxuriari per ſingula:omnia ſemel,& in eumdem ſaporem verſa,ponantur. Quare ego ad vnam rem manum porrigam? plura veniant ſimul: multorum ferculorum ornamenta coëant & cohæreant. Sciant protinus hi,qui iactationem ex iſtis peti & gloriam aiebant, non oſtendi iſta,ſed conſcientiæ dari. Pariter ſint,quæ diſponi ſolent,iure vno perfuſa: nihil interſit, oſtrea echinis,ſpondyli perturbati mullis 26 concoctique ponãtur. Non eſſet confuſior vomentium cibus. Quomodo iſta perplexa ſunt, ſic ex iſtis nõ ſingulares morbi naſcuntur,ſed inexplicabiles,diuerſi,multiformes: aduerſus quos & medicina armare ſe cœpit 27 multis generibus, multis obſeruationibus. Idem de philoſophia dico. Fuit aliquando ſimplicior inter minora peccantes,& leui quoque cura medicabiles: aduerſum tantam morum euerſionem, omnia conanda. Et vtinam ſic denique 28 lues iſta vinceretur! Non priuatim ſolum, ſed publice furimus. Homicidia compeſcimus,& ſingulas cædes: quid bella, & occiſarum gentium glorioſum ſcelus? Non auaritia,non crudelitas modum nouit: & iſta quamdiu furtim & à ſingulis fiunt, minus noxia,minuſque monſtroſa ſunt: ex ſenatuſcõſultis plebiſque ſcitis ſcelera exercentur, & publice iubentur,vetita priuatim. Quæ clam commiſſa capite luerent,eadem quia 29 paludati fecere,laudamus. Non pudet homines, mitiſſimum genus, gaudere ſanguine alterno,bella gerere,gerendaque liberis tradere: cum inter ſe etiam mutis ac feris pax ſit? Aduerſus tam potentem explicitumque late furorem operoſior philoſophia facta eſt,& tantum ſibi virium ſumpſit,quantum his, aduerſus quæ parabatur, acceſſerat. Expeditum erat,obiurgare indulgentes mero,& petentes delicatiorem cibum, non erat animus ad frugalitatem magna vi reducendus, à quo paululum diſceſſerat.

Nunc manibus rapidis opus eſt, nunc arte magiſtra.

30 Voluptas ab omni parte quæritur:nullum intra ſe manet vitium. In auaritiam præceps luxuria eſt:honeſtatis obliuio inuaſit: nihil turpe eſt, cuius placet pretium. Homo, 31 ſacra res, homo iam per luſum & iocum occiditur: & quem erudiri ad inferẽda accipiendaque vulnera nefas erat, is 32 iam nudus inermiſque producitur: 33 ſatiſque ſpectaculi in homine, mors eſt. In hac ergo morum peruerſitate, deſideratur ſolito

vehementius aliquid, quod mala inueterata diſcutiat: decretis agendum eſt, vt reuellatur penitus falſorum recepta perſuaſio. His ſi adiunxerimus præcepta, conſolationes, adhortationes, poterunt valere: per ſe inefficaces ſunt. Si nolumus habere obligatos, & malis quibus iam tenentur, auellere; diſcant quid malum, quid bonum ſit: ſciant omnia præter virtutem mutare nomen, modo mala fieri, modo bona. Quemadmodum primum militiæ vinculum eſt 34 religio, & ſignorum amor, & deſerendi nefas; tunc deinde facile cetera exiguuntur mandaturque ad iuſiurandum adactis: ita in his, quos velis ad beatam vitam perducere, prima fundamenta iacienda ſunt, & inſinuanda virtus. Huius quadam ſuperſtitione teneantur: hanc ament: cum hac viuere velint, ſine hac nolint. Quid ergo? non quidam ſine inſtitutione ſubtili euaſerunt probi, magnoſque profectus aſſecuti ſunt, dum nudis tantum præceptis obſequuntur? Fateor: ſed felix ingenium illis fuit, & ſalutaria in tranſitu rapuit. Nam vt dij immortales nullam didicere virtutem, cum omni editi, & pars naturæ eorum eſt, eſſe bonos: ita quidam ex hominibus egregiam ſortiti indolem, in ea quæ tradi ſolent, perueniunt ſine longo magiſterio; & honeſta complexi ſunt, cum primum audierunt. Vnde iſta tam rapacia virtutis ingenia, vel ex ſe fertilia? At illis aut hebetibus & obtuſis, aut mala conſuetudine obſeſſis, diu rubigo animorum effricanda eſt. Ceterum vt illos in bonum pronos citius educit ad ſumma, & hos imbecilliores adiuuabit, maliſque opinionibus extrahet, qui illis philoſophiæ placita tradiderit: quæ quam ſint neceſſaria, licet videas. Quædam incident nobis quæ nos ad alia pigros, ad alia temerarios faciunt. Nec hæc audacia reprimi poteſt, nec illa inertia ſuſcitari, niſi cauſſæ eorum eximantur, falſa admiratio, falſa formido. Hæc nos quam diu poſſident, dicas licet: Hoc patri præſtare debes, hoc liberis, hoc amicis, hoc hoſpitibus: tentantem auaritia retinebit. Sciet pro patria pugnandum eſſe; diſſuadebit timor. Sciet pro amicis deſudandum eſſe, ad extremum vſque ſudorem: ſed deliciæ vetabunt. Sciet in vxorem grauiſſimum eſſe genus iniuriæ, habere pellicem: ſed illum libido in contraria impinget. Nihil ergo proderit dare præcepta, niſi prius amoueris obſtantia præceptis: non magis, quam proderit arma in conſpectu poſuiſſe, propiuſque admouiſſe, niſi vſuræ manus expediuntur. Vt ad præcepta quæ damus, poſſit animus ire, ſoluendus eſt. Putemus aliquem facere, quod oportet. non faciet aſſidue, non faciet æqualiter: neſcit enim quare faciat. Aliqua vel caſu, vel exercitatione, exibunt recta: ſed non erit in manu regula, ad quam exigantur, cui credat recta eſſe quæ fecit. Non promittet ſe talem in perpetuum, qui caſu bonus eſt. Deinde, præſtabunt tibi fortaſſe præcepta, vt quod oportet facias: non præſtabunt, vt quemadmodum oportet: & ſi hoc non præſtant, ad virtutē non perducunt. Faciet quod oportet monitus, cōcedo: ſed id parum eſt. quoniā quidem non in facto laus eſt, ſed in eo quemadmodum fiat. Quid eſt cœna ſumptuoſa flagitioſius, & equeſtrem cenſum conſumente? quid tam dignum cenſoria nota, ſi quis, vt iſti ganeones loquuntur, ſibi hæc & genio ſuo præſtet? 35 & tricies tamen HS. 36 adijciales cænæ frugaliſſimis viris conſtiterunt. Eadem res ſi gulæ datur, turpis eſt: ſi honori, reprehenſionem effugit. Non enim luxuria, ſed impenſa ſolennis eſt. Mullum ingentis formæ (quare autem non pondus adiicio, & aliorum gulam irrito? quatuor pondo & ad ſelibram fuiſſe aiebant) Tiberius Cæſar miſſum ſibi, cum in macellum deferri & venire iuſſiſſet? *Amici*, inquit, *omnia me fallunt, niſi iſtum mullum aut Apicius emerit, aut P. Octauius.* Vltra ſpem illi coniectura proceſſit. licitati ſunt: vicit Octauius, & ingentem conſecutus eſt inter ſuos gloriam, cum 38 quinque millibus HS. emiſſet piſcem, quem Cæſar vendiderat, ne Apicius quidem emerat. Numerare tantum Octauio fuit turpe. nam ille qui emerat, vt Tiberio mitteret (quamquam illum quoque reprehenderim) admiratus eſt rem, qua putauit Cæſarem dignum. Amico ægro aliquis aſſidet: probamus. at hoc ſi hereditatis cauſſa facit, 39 vultur eſt, cadauer expectat. Eadem & turpia ſunt, & honeſta: refert, quare aut quemadmodum fiant. Omnia autem honeſte fient, ſi honeſto nos addixerimus, idque vnum in rebus humanis bonum iudicauerimus, quæque ex eo ſunt: cetera, in diem bona ſunt. Ergo infigi debet perſuaſio, ad totam pertinens vitam: hoc eſt, quod decretum voco. Qualis hæc perſuaſio fuerit, talia erunt quæ agentur, quæ cogitabuntur: qualia autem hæc fuerint, talis vita erit. In particulas ſuaſiſſe, totum ordinanti parum eſt. M. Brutus in eo libro, quem περὶ καθήκοντος inſcripſit, dat multa præcepta & parentibus & liberis fratribus. hæc nemo faciet quemadmodum debet, niſi habuerit quo referat. Proponamus oportet finem ſummi boni, ad quem nitamur, ad quem omne factum noſtrum dictúmque reſpiciat: veluti nauigantibus ad aliquod ſidus dirigendus eſt curſus. Vita ſine propoſito, vaga eſt. Quod ſi vtique proponendum

Digitized by Google

eſt, incipiunt neceſſaria eſſe decreta. Illud, puto, concedes, nihil eſſe turpius dubio, & incerto ac timido, pedem modo referente, modo producente. Hoc in omnibus rebus accidet nobis: niſi eximantur, quæ reprehendunt animos ac detinent, & conari totos vetant. Quomodo ſint dij colendi, ſolet præcipi. 40 Accendere aliquem lucernam ſabbathis prohibeamus: quoniam nec lumine dij egent, & ne homines quidem delectantur fuligine. Vetemus 41 ſalutationibus matutinis fungi, & 42 foribus aſſidere templorum: humana ambitio iſtis officijs capitur. Deum colit, qui nouit. Vetemus 43 lintea & ſtrigiles Ioui ferre, & 44 ſpeculum tenere Iunoni. Non quærit miniſtros Deus. quidni? ipſe humano generi miniſtrat: vbique & omnibus præſto eſt. Audiat licet quemadmodum ſe gerere in ſacrificijs debeat, quàm procul reſilire à moleſtijs ac ſuperſtitionibus: numquam ſatis profectum erit, niſi qualem debet Deum, mente conceperit, omnia habentem, omnia tribuentem, beneficia gratis dantem. Quæ cauſſa eſt dijs benefaciendi? natura. Errat, ſi quis putat illos nocere velle: non poſſunt. nec accipere iniuriam queunt, nec facere. Lædere etenim lædique, coniunctum eſt. Summa illa ac pulcherrima omnium natura, quos periculo exemit, nec periculoſos quidem fecit. Primus eſt deorum cultus, deos credere: deinde, reddere illis majeſtatem ſuam, reddere bonitatem, ſine qua nulla majeſtas eſt. Scire illos eſſe qui præſident mundo, qui vniuerſa vi ſua temperant, qui humani generis tutelam gerunt, interdum curioſi ſingulorum. Hi nec dant malum, nec habent: ceterum caſtigant quoſdam, & coercent, & irrogant pœnas, & aliquando 45 ſpecie boni puniunt. Vis deos propitiare? bonus eſto. Satis illos coluit, quiſquis imitatus eſt. Ecce altera quæſtio, quomodo hominibus ſit vtendum. Quid agimus? quæ damus præcepta? Vt parcatur ſanguini humano? quantulum eſt ei non nocere, cui debeas prodeſſe? Magna ſcilicet laus eſt, ſi homo manſuetus homini eſt. Præcipiemus vt naufrago manum porrigat, erranti viam monſtret, 46 cum eſuriente panem ſuum diuidat? Quando omnia quæ præſtanda ſunt ac vitanda, dicam, cum poſſim breuiter hanc formulam humani officij tradere? Omne hoc quod vides, quo diuina atque humana concluſa ſunt vnum eſt: 47 membra ſumus corporis magni. Natura nos cognatos edidit, 48 cum ex iiſdem 49 & in eadem gigneret. Hæc nobis amorem indidit mutuum, & ſociabiles fecit: illa æquum iuſtumque cōpoſuit: ex illius conſtitutione miſerius eſt nocere, quàm lædi: & illius imperio paratæ ſunt ad iuuandum manus. Iſte verſus, & in pectore, & in ore ſit:

Homo ſum, humani nihil à me alienum puto.

50 Habeamus in commune, quod nati ſumus. Societas noſtra lapidum fornicationi ſimillima eſt: quæ caſura, niſi inuicem obſtarent, hoc ipſo ſuſtinetur. Poſt deos homineſque, diſpiciamus quomodo rebus ſit vtendum. In ſuperuacuum 51 præcepta iactauimus, niſi illud præceſſerit, qualem de quaque re habere debeamus opinionem, de paupertate, de diuitiis, de gloria, de ignominia, de patria, de exſilio. Æſtimemus ſingula, fama remota: & quæramus quid ſint, non quid vocentur. Ad virtutes tranſeamus. præcipiet aliquis, vt prudentiam magni æſtimemus, vt fortitudinem complectamur: temperantiam amemus: iuſtitiam, ſi fieri poteſt, propius etiam quàm ceteras, nobis applicemus. Sed nihil agetur, ſi ignoramus, quid ſit virtus: vna ſit, an plures: 52 ſeparatæ, an annexæ, an qui vnam habet, & ceteras habeat: quomodo inter ſe differant. Non eſt neceſſe fabrò de fabrica quærere, quod eius initium, quis vſus ſit: non magis quàm pantomimo, de arte ſaltandi. Omnes iſtæ artes ſe ſciunt: nihil deeſt. Non enim ad totam pertinent vitam: virtus & aliorum ſcientia eſt, & ſui. diſcendum de ipſa eſt, vt ipſa voluntas diſcatur: actio recta non erit, niſi recta fuerit voluntas. ab hac enim eſt actio. Rurſus voluntas non erit recta, niſi habitus animi rectus fuerit: ab hoc enim eſt voluntas. Habitus porro animi non erit in optimo, niſi totius vitæ leges perceperit: & quid de quoque iudicandum ſit, exegerit, niſi res ad verum redegerit. Non contingit tranquillitas, niſi immutabile certumque iudicium adeptis: ceteri decidunt ſubinde, & reponuntur, & inter omiſſa appetitaque alternis fluctuantur. 53 Cauſſa huius iactationis eſt, quod nihil liquet incertiſſimo regimine vtentibus, fama. Si vis eadem ſemper velle, vera oportet velis. Ad verū ſine decretis non peruenitur: continent vitā. Bona & mala, honeſta & turpia, iuſta & iniuſta, pia & impia, virtutes vſuſque virtutum, 54 rerum commodarum poſſeſſio, exiſtimatio ac dignitas, valetudo, vires, forma, ſagacitas ſenſuum, hæc omnia æſtimatorem deſiderant, quanti quidque in cenſum deferendum ſit. Falleris enim, & pluris quædam quàm ſunt, putas adeoque falleris, vt quæ maxima inter vos habentur, diuitiæ, gratia, potentia, 55 ſeſtertio nummo æſtimanda ſint. Hoc neſcies, niſi conſtitutionem ipſam, qua iſta inter ſe æſtimantur, inſpexeris.

Digitized by Google

Quemadmodum folia virere per ſe non poſſunt, ramum deſiderant, cui inhæreant, ex quo trahant ſuccum: ſic iſta præcepta ſi ſola ſunt, marcent: infigi volunt ſectæ. Prætererea, non intelligunt hi qui decreta tollunt, eo ipſo confirmari illa, quo tolluntur. Quid enim dicunt? præceptis ſatis vitam explicari, ſuperflua eſſe decreta ſapientiæ, id eſt, dogmata. Atqui hoc ipſum quod dicunt, decretum eſt: tam hercule, quàm ſi nunc ego dicerem recedendum eſſe à præceptis ſuperuacuis, & in hæc ſola ſtudium conferendum: hoc ipſo quo negarem curanda eſſe pręcepta, pręciperem. Quędam admonitionẽ philoſophiæ deſiderāt, quædam probationem: 56 & quidem multa quia inuoluta ſunt, vixque ſumma diligentia ac ſumma ſubtilitate aperiuntur. Si probationes neceſſariæ ſunt, & decreta, quæ veritatem argumentis colligunt. Quædam aperta ſunt, quædam obſcura. Aperta, quæ ſenſu comprehenduntur, 57 quę memoria: obſcura, quę extra hæc ſunt. Ratio autem non impletur manifeſtis: maior eius pars pulchriorque in occultis eſt. Occulta probationem exigũt, probatio non ſine decretis eſt, neceſſaria ergo decreta ſunt. Quæ res communem ſenſum facit, eadem perfectum, certarum rerum perſuaſio: ſine qua, omnia in animo natant: neceſſaria ergo ſunt decreta, quæ dant animis inflexibile iudicium. Denique cum monemus aliquem, vt amicum eodem habeat loco quo ſe, vt ex inimico cogitet poſſe fieri amicum, in illo amorem incitet, in hoc moderetur odium: adijcimus, iuſtum eſt & honeſtum. Iuſtum autem honeſtumque decretorum noſtrorum cõtinet ratio: ergo hæc neceſſaria eſt, ſine qua nec illa ſunt. Sed vtraque iungamus. namque & ſine radice inutiles rami ſunt; & ipſæ radices his, quæ genuere, adiuuantur. Quantum vtilitatis manus habeant, neſcire nulli licet: apertè iuuant: cor, illud quo manus viuunt, ex quo impetum ſumunt, quo mouentur, latet. Idem dicere de præceptis poſſum: aperta ſunt, decreta vero ſapientiæ in abdito. Sicut ſanctiora ſacrorum tantum initiati ſciunt: ita in philoſophia, arcana illa admiſſis receptiſque in ſacra oſtenduntur: at præcepta, & alia huiuſmodi profanis quoque nota ſunt. Poſidonius non tantum præceptionem (nihil enim nos hoc verbo vti prohibet) ſed etiam ſuaſionem, & conſolationem, & exhortationem neceſſariam iudicat. His adiicit cauſſarum inquiſitionem, quam cur ætiologiam dicere non audeamus, cum Grammatici, cuſtodes Latini ſermonis, ſuo iure ita appellent, non video. Ait vtilem futuram eſſe deſcriptionem cuiuſque virtutis. hanc 58 Poſidonius ætiologiam vocat: quidam χαρακτηρισμὸν appellant, ſigna cuiuſque virtutis & vitij ac notas reddentem, quibus inter ſe ſimilia diſcriminentur. Hæc res eamdem vim habet, quam præcipere. Nam qui præcipit, dicit: Illa facies, ſi voles tẽperans eſſe. Qui deſcribit, ait, Temperans eſt, qui facit illa, qui illis abſtinet. Quæris, quid interſit? alter præcepta virtutis dat, alter exemplar. Deſcriptiones has, & (vt 59 publicanorum vtar verbo) εἰκονισμοὺς ex vſu eſſe confiteor. Proponamus laudanda: inuenietur imitator. Putas vtile tibi dari argumenta, per quæ intelligas nobilem equum, ne fallaris empturus, ne operam perdas in ignauo? Quanto hoc vtilius eſt, excellentis animi notas eſſe, quas ex alio in ſe transferre permittitur?

Continuo pecoris generoſi pullus in aruis
Altius ingreditur, & mollia crura reponit.
Primus inire viam, & fluuios tentare minaces
Audet, & ignoto ſeſe committere ponto.
Nec vanos horret ſtrepitus: illi ardua ceruix.
Argutumque caput, breuis aluus, obeſaque terga,
Luxuriatque toris animoſum pectus:
----tum, ſi qua ſonum procul arma dedere,
Stare loco neſcit, micat auribus, & tremit artus,
Collectumque premens voluit ſub naribus ignem.

Dum aliud agit Virgilius noſter, deſcripſit virum fortem. Ego certe non aliam imaginem magno viro dederim. ſi mihi Cato exprimendus inter fragores bellorum ciuilium impauidus, & primus inceſſens admotos iam exercitus alpibus, ciuilique ſe bello ferens obuium: non alium illi aſſignauerim vultum, non alium habitum. altius certe nemo ingredi potuit, quàm qui ſimul contra Cæſarem Pompeiumque ſe ſuſtulit, & aliis Cæſarianas opes, aliis Pompeianas fouentibus, vtrumque prouocauit, oſtenditque aliquas eſſe reip. partes. Nam parum eſt in Catone dicere: *Nec vanos horret ſtrepitus.* Quid-ni, cùm veros vicinoſque non horreat? cum contra decem legiones, & Gallica auxilia, & mixta barbarica arma ciuilibus, vocem liberam mittat, & Remp. hortetur, ne pro libertate decidat, ſed omnia experiatur, honeſtius in ſeruitutem caſura, quàm itura? Quantum in illo vigoris ac ſpiritus, quantum in publica trepidatione fiduciæ eſt?

Digitized by Google

Scit ſe vnum eſſe, de cuius ſtatu non agatur: non quæri, an liber Cato ſed an inter liberos ſit. Inde periculorum gladiorumque contemptus. Liber admirantem inuictam conſtantiam viri, inter publicas ruinas non labantis, dicere: *Luxuriatque toris animoſum pectus*. Proderit non tantum quales eſſe ſoleant boni viri, dicere, formamque eorum & lineamenta deducere: ſed quales fuerint narrare, & exponere Catonis illud vltimum ac fortiſſimum vulnus, per quod 60 libertas amiſit animã: Lælij ſapientiam, & cum ſuo Scipione concordiam: alterius Catonis domi foriſque egregia facta: 61 Tuberonis ligneos lectulos, cum in publicum ſternerentur, hædinaſque pro ſtragulis pelles, & 62 ante ipſius Iouis cellam propoſita conuiuis vaſa fictilia. quid aliud eſt, paupertatem in Capitolio conſecrare? Vt nullum aliud factum eius habeam, quo illum Catonibus inſeram, hoc parum credimus? Cenſura fuit illa, non cœna. O quàm ignorant homines cupidi gloriæ, quid illa ſit, aut quemadmodum petenda! Illo die populus Romanus multorum ſupellectilem ſpectauit, vnius miratus eſt. Omnium illorum aurum argentúmque fractum eſt, & millies conflatum: at omnibus ſæculis Tuberonis fictilia durabunt.

I. LIPSIVS.

1. IN diem ſuum dixeram.] *Supra, priore epiſtola*: Huic quæſtioni ſuum diem dabimus.

2. Si negauero.] *Quia res intricata, & minimè blanda aut grata eſt: ideo facile feres abnuentem. Tamen faciam, ne fruſtrà petieris; & ne vulgi verbum pereat: Noli rogare, quod impetratum etiam nolis. Nam ſunt qui petunt, quaſi in alterius gratiam aut honorem: vt, Recita hoc carmen, Diem illum mihi adſis: & in animo velint negatum gratiam aut honorem. Hæc ſententia horum & ſequentium eſt, à qua alij mihi videntur abiuiſſe.*

3. Aliud optamus.] *A Dijs nempe, vbi palam, & audientibus alijs, vota concipimus. Tunc enim ſæpe hic diſſenſus. Pro vita & victoria mali Principis precor, ſeruus pro domini, maritus vxoris. & quæ ſunt talia: animo abdicante, An & refers ad vota etiam tacita & libera? nimirum errore eligendi mala petimus, etſi bona intendimus. vt opes, honores, famam. Itaque aliud volumus communiter; diſtinctè autem vouendo, abimus.*

4. Quæ Græci vocant Dogmata.] *De his ego Manuduct.* II. *Diſſert.* XII.

5. Qui in re præcepta.] *Mureti editio*: qui mera præcepta acceperit. Imbecilla. *vocibus alijs eiectis. At libri retineri ſuadent: ex quorum vno Pincianus*: qui in rem præcepta acceperit, non in omne. *Ego aſſentior, ſed velim magis*, non in commune.

6. Multos morbos multa fercula.] *Vide in hanc rem Plutarchi. Quæſt. Conuiual.* VIII. *cap.* IX. *totum.*

7. Tam nullo ægrotamus genere.] *Tam parum certo, & vno, & ſimplici: quàm neque victus eſt è certis & vnis.*

8. Fœminis nec capillos defluere.] *Non dicit hoc quidem in Aphoriſmis libro* VI. *Hippocrates; dumtaxat*, Mulieres non laborare podagra, niſi menſes defecerint. *At de capillorum defluuio, in Eunuchis præmittit*: Eunuchi, *inquit*, non laborant neque calui fiunt. *Galenus tamen ibi, vtrumque hoc euenire Eunuchis ait, quia fœminarum ſimiles ſunt, iiſdem incommodis carentium. Additque, quod hic Seneca*, olim id ita fuiſſe Hippocratis æuo, cum moderate victitarent: nunc in vtriſque fallere, ob vitam victumque diuerſa.

9. Non minus peruigilãt.] *In conuiuijs illis intempeſtiuis. Quibuſdam tamen libris tria hæc verba abſunt, etiam optimo meo: in alijs*, peruigilantur *ſcriptum è quo Pincianus ingenioſe*, pugillantur.

10. Vinum omne vomitu.] *Totidem fere verbis, De Prouidentia, cap.* III. Hi quidquid biberint, vomitu remetientur, triſtes, & bilem ſuam reguſtantes. *Mos autem inualuerat, ante cœnam bibere, & vomitu refundere. Iuuenalis, de ipſis fœminis.*

——— tamquam alta in dolia longus
Deciderit ſerpens, bibit & vomit

& pluſcula ibi huic rei. Etiam Martialis.

Nec cœnat prius, aut prius recumbit,
Quàm ſeptem vomuit meri deunces.

Seneca in Epiſt. LXXXVIII. Ieiuni vomitores *dicuntur. Cœpiſſe mos, aut inualuiſſe videtur, Pompeij Magni temporibus, cum Aſclepiades medicus vixit. de quo Plinius lib.* XXVI. *cap.* III. Damnauit merito & vomitiones, tunc ſupra modum frequentes. *Damnat & Celſus lib.* I. *cap.* III. *qui* iſtud luxuriæ cauſſa fieri non oportere confitetur, interdum valetudinis cauſſa recte fieri experimentis credit. *Adde iſtis quæ notamus in Epiſt.* CXXII.

11. Viros ineunt.] *Flagitium & fœditas mihi quidem ignota, & apage à viris ipſis, meo voto. Vtne hoc patiamur? Nego rectè ſcribi. quo enim ſenſu? Vt fœminæ in equo ſedeant, quod breuibus puellis Ouidius concedit? Atqui nec illud ſchema eſt, quod ſic merito exſecretur Seneca: & vel ita ineuntur. non ineunt. An ad Ligures, aut Fellantes referas? non conuenit hoc verbi, de* Ineundo: *nec Fœminarum etiam iſta magis, quã virorum. Mihi lubet corrigere*, Viri ſunt, ineunt: *& ad Tribadas referre. Illæ profecto virum agunt: & de iſtis Clemens Alexandrinus*: καὶ γυναῖκες ἀνδρίζονται παρὰ φύσιν, γαμοῦνταί τε καὶ γαμοῦσι: Et fœminæ viri ſunt contra naturam, & nubunt, & item ducunt vxores. *Non perſequor, nec retego Stygijs tenebris dignam fœditatem. Poſſit & legi*, viroſæ ineunt. *quæ virum quærunt, virum agunt.*

12. Vino fulſicire venas.] *Ouidius*:

Vt ſolet infuſo vena redire mero.

Adde de benef. III. *cap.* IX.

13. Neſciebant ſaniem emittere.] *Legebatur antea*, ſanguinem: *nos primi emendauimus, veritate inducti. Quis neſcit veteres medicos ſanguinem eduxiſſe? ſed de ſudoribus loquitur, prauiſque humoribus, per balnea eductis, Vide me* I. *Elector. cap.* XVI.

14. Ceſſat omne ſtudium.] *In Belgica oraculum.*

15. Puerorum infelicium greges.] *Alibi ſic loquitur: & quidni* greges? *Nam vt Plutarchus ait*, ἐν τοῖς ἡγεμονικοῖς δείπνοις ἑκάστῳ παρειστήκει τῶν κατακειμένων οἰνοχόος· in principum conuiuiis cuique accumbentium ſuus adſtabat pincerna.

16. Aliæ cubiculi contumeliæ.] *Vt aut patiantur, aut faciant obſcena. Faciant etiam, dico, ex epiſtola* XLVII. *Vide.*

17. Per nationes coloreſque.] *Ita ſolent, atque*

Digitized by Google

item per ætates. Vide de Breuit. vit. cap. XII.

18. Signo dato.] *Ibidem, de Breuitate*: Quanta celeritate, ſigno dato, glabri ad miniſteria diſcurrent. *Vide Notas.*

19. Sociorum garum.] *De quo Plinius* XXXI. *cap.* VII. *& libro* IX. *cap.* XVIII. *Adi Iunium* VI. *Animadu. cap.* XVII.

20. Malorum piſcium ſaniem.] *Scombrorum fece, qui ad nihil aliud fere vtiles, ait Plinius.* Sanies *autem, vt Manlij lib.* V. *de garo*:

Hinc ſanies pretioſa fluit, floremque cruoris
Euomit, & miſto guſtum ſale temperat oris.

21. In ipſis viſceribus exſtingui.] *Vide ſupra Epiſt.* LXXVIII.

22. In ſermone nobilem patinam.] *Volunt ad Æſopi patinam referre, de qua Plinius lib.* X. *cap.* LI. *imo Pincianus ipſum nomen hic reponit, & legit*: Quondam Æſopi nobilem patinam. *Non probo. nam iſta piſcium patina fuit, ex ſequentibus; illa auium, ex Plinio ipſo. Alius ergo hic mentio, quicumque is fuit.*

23. Solet diem ducere.] *Non muto, & intelligo diem extrahi variis ferculis, & ſcænam ita longioris cænæ inſtrui. Si tamen,* ſolent diducere. *legas; haud improbem.*

24. Veneriæ ſpondylique.] *Quid proprie* Veneriæ, *neſcio: an conchilia aliqua hoc nomine, quia Venus iis vecta? Inter piſces quidem ſunt, & Plinij melioribus libris nominantur, in* XXXII. *cap.* XI. *Vbi enim vulgo*: Vrenæ, vua, xiphiæ: *priſca ſcriptura*, Veneriæ, vua, *præfert.* Spondyli *autem* (*aliis*, ſpondyli) *in eodem loco nominantur: & Macrobio inter lautitias, in cæna Pontificia,* III. *Saturnalium, Martiali lib.* VII. *epigr.* XVII.

25. Torti diſtractique.] *E melioribus libris*, diſtrictique. *Porro autem, libri quidam*: contraxerant pituitam. ſingula coguntur.

26. Concoctique ponantur.] *Vna cocti.*

27. Multis generibus, multis obſeruationibus.] *Dubito an non fuerit*, multigeneribus obſeruationibus.

28. Lues iſta vinceretur.] *Libri*, vindicetur, indicetur, meditetur. *Puto germanum*, medicetur.

29. Paludati fecere.] *Ita enim, & eo habitu, id eſt coccineo paludamẽto induti, proficiſci ad bellum ſolent. Male qui*, palam *ſuffecerunt.*

30. Voluptas ab omni parte quæritur.] *Dilutum hoc, & ad acriorem ſenſum præeunt ſcripti*: Voluptas ex omni quæritur: *lege*, ex homine: *& commation hoc ad priora refer.*

31. Sacra res, homo.] *Haud abſona repetitio: tamen concinnius etiam*, homini, *cum Pinciano & alijs libris ſcribatur.*

32. Iam nudus inermiſque.] *vt ſolent meridiani gladiatores. ſupra, epiſt.* VII.

33. Satiſque ſpectaculi in homine.] *Siue cum alijs*, ex homine. *Sententia eſt, quæ in epiſtola* XC. Homo hominem, non timens nec iratus, tantum ſpectaturus occidit: *id eſt, iubet occidi.*

34. Religio, & ſignorum amor.] *Iuramenti religionem intelligit: in quo hæc ipſa de Signis comprehenſa. Vide militiam noſtram, lib.* I.

35. Et tricies tamen H S.] *Video qui hunc dicant cenſum equeſtrem, & ideo recte ſic edi, cum de iſto præiuerit. Sed profecto* Tricies *illud valde ſuperat, & vel ſepties propemodum excedit. ſunt enim* (*noſtra æſtimatione*) Septuagintaquinque Philippum millia. *Scripta omnis lectio habebat*, & toties tamen ſeſtertio: *atque eſt dicta illa mutatio à Mureto. Ego cenſeam excidiſſe notam numeri, legendumque*, & toties tamen DC. HS. *quod eſſet*, ſexcentis ſeſtertiis: *ipſe equeſter cenſus ab Auguſto. Poſſis eodem ſen ſu*, & tot tamen HS. *adſpectu ad priora. De iſtis impendiis, aliquid ego in admirandis, lib.* IV. *cap.* VII.

36. Adiiciales cænæ.] *Libri*, adiciales: *vera ſcriptura*, aditiales. *quia dabantur in aditu, & auſpicio honorum.*

37. Quatuor pondo.] *Rarum pondus. nam vt Plinius ait, lib.* IX. magnitudo iis modica, binaſque libras ponderis raro admodum excedunt. *Exceſſit iſte largiter; & alter apud Martialem, lib.* X.

——— mullus tibi quatuor emptus
Librarum, cænæ pompa caput que fuit.

38. Quinque millibus HS. *Eſſent nobis*, centum vigintiquinque Philippi. *Libri fere veteres*, quinque HS. *habent: ſed & ſic eadem ſumma. nam intelliguntur neutro genere* Seſtertia quina. *Neque pretium hoc immodicum (vt tunc ganea feruebat:) nam & Aſinius Celer poſtea, Caio Caligula Principe*, mullum vnum octo millibus nummum emit: *Philippicis ducentis. in eodem Plinio.*

39. Vultur eſt.] *Conuicium in heredipetas, & qui funus exſpectant: à natura auis, qua cadaueribus paſcitur. Catullus.*

Suſcitata cano vulturium capite.

Martialis:

Cuius vulturis hoc erit cadauer?

40. Accendere lucernam ſabbathis.] *Lucernas accendere in honorem Deorum aut Principum, feſtis diebus, mos apud Romanos: ſed, vt apparet, paullatim Iudaici ritus inualuere, & Sabbathi diem illa ſuperſtitione coluerunt. Perſius ſat.* V.

Herodis venere dies, vnctáque feneſtra
Diſpoſitæ pinguem nebulam vomuere lucernæ.

41. Salutationibus matutinis.] *Ecce, officia quæ hominibus tribuebant, ad Deos eadem tranſtulere: & vt potentes ſalutare mane, ſic etiam iſtos inſtituerunt. Apuleius* XI. Incohatæ lucis ſalutationibus, religioſi primam nunciantes horam, perſtrepunt. *Prudentius*:

Mane ſalutatum concurritur, omnis adorat
Pubes.

Plautus, atque alij crebro.

42. Foribus aſſidere.] *Nondum ſcilicet apertis. nam cum prima luce, aut ante, faciebant.*

43. Lintea, & ſtrigiles.] *Quaſi lotione Dij egerent. ſunt enim hæc balnearia inſtrumenta. Nec miremur: nam & cibum eſui aponebant. Vide me* II. *Elector. cap.* XVIII.

44. Speculum tenere.] *Vt ornet ſe, & comat. vel potius ipſi comebant, imaginariè hoc vſurpantes. Seneca apud Auguſtinum* VI. *de Ciuit. Dei, in libello De ſuperſtitione (vtinam exſtaret!)* Sunt quæ Iunoni ac Mineruæ capillos diſponant, lõgè à templo, non tantum ſimulacro, ſtantes, digitos mouent ornãtium modo. ſunt quæ ſpeculum teneant. *Tertullianus, de Ieiuniis*: Qui in idolis comendis & ornandis, & ad ſingulas horas ſalutandis adulantur, Curationem facere dicuntur.

45. Specie boni puniunt.] *Id eſt, dant bona externa, quæ in malum cedunt. Videntur indulgere, caſtigãt.*

46. Cum eſuriente.] *Notat Muretus, proximum hoc Sacrorum illi præcepto eſſe*: Eſurienti frange panem tuum.

47. Membra ſumus.] *De hac ſententia ego in Phyſiol.* I. *Diſſert.* VIII.

48. Cum ex iiſdem.] *Elementis, & item aſtris, ſecundum Stoicos.*

Digitized by Google

49. Et in eadem.] *Vel, in actiones eaſdem, & finem. vel, reſoluendos in illa eadem, è quibus ſumus.*

50. Habeamus in commune.] *Ego legerim & diſtinxerim*: Habeamus. in commune quidem nati ſumus. *Dixerat verſum debere in ore & corde eſſe*: Habeamus. *inquit: nam certè in commune nati ſumus. Itaque verſum illum interpretatur.* vt nihil humani alienum *cenſeamus: id eſt, iuncta, nobiſcum & ſociata eſſe.*

51. Præcepta iactauimus.] *Imo*, iactabimus.

52. Separatæ, an annexæ.] *Nexa Stoicis. & vide Manduct.* III. *Diſſert.* IV.

53. Cauſſa huius iactationis.] *Libri fere*, cauſſa iuſque iactationis: *aut*, cauſſa viſque, *quod probat Pincianus. Sed verius erit*, cauſſa eiuſce iactationis.

54. Rerum commodarum,] *Stoica phraſi, res externa ita dicuntur, quæ vulgo Bona. Eſt idem, quod commoda.*

55. Seſtertio nummo.] *Valet, minimo. communis ita ſermo, & velut formula, in imaginario pretio, aut nullo. Cuiacius lib.* 19. *Obſeruat. cap.* 31.

56. Et quidem multa.] *Dixerat*, quædam *probationem deſiderare: velut corrigit*, imo multa, *inquit, quia inuoluta & obſcura.*

57. Quæ memoria.] *Ex ſenſibus tamen nata.*

58. Poſidonius Æthiologiam.] *Non opinor, & de ea praiuit, & vox ab iſta re diſſidet. Reponam* ethologiam, *ſiue* ἠθολογίας, *quæ huc facit: quod Rutilius & Fabius dicent.*

59. Publicanorum vtar verbo.] *Quare, aut vbi, Publicanis hoc verbum in vſu? puto in portorijs fuiſſe, vbi ſerui trajciebantur, & equi, atque alia maioris pretij. Vt conſtaret tales et tales ſoluiſſe portorium, nec alios, deſcribebant formam faciemque ſingulorum & id vocabant* εἰκονισμόν. *Potuit & in pecunia aſſignanda aut deleganda locum habere, Dabis tali, & tali forma, aut nota: vt hodieque interdum qui pecuniam in Italia aut alibi capiendam tranſcribunt.*

60. Libertas amiſit.] *Henr. Stephanus*, emiſit: *rectè.*

61. Tuberonis ligneos.] *Vide Valerium lib.* VII. *cap.* V. *Ciceronem pro Murana.*

62. Ante ipſius Iouis.] *Epulo publico, in Capitolio. Adde Epiſt.* XCVIII.

MVRETVS.

PEtis à me.] *Hæc, vt dixi, appendix quædam eſt ſuperioris epiſtolæ. Docet autem, vt neque dogmata, ita neque præcepta per ſe ad ſapientiam ſufficere: vtilia tamen eſſe non præcepta modo, ſed & eas quas dixi, deſcriptiones, ſiue characteres, quos ipſe alio nomine* εἰκονισμοὺς *vocat.*

Si negauero.] *Si noluero repræſentare quod petis, ſed in diem ſuam illud diſtulero.*

Eo magis promitto.] *Quia negare etiam liberum eſt.*

Aliud optamus.] *à dijs petimus* εὐχόμεθα.

Aut non exaudiunt, aut miſerentur.] *Si enim annuerent, mala nobis ſæpe maxima, & ea quæ minime vellemus, impingerent.*

Etiam ſi rectè faciunt neſciunt facere ſe rectè.] *Neque enim cauſam tenent, cur quidque fieri debeat. Atque hoc quidem rectè & vere à Stoicis dicebatur: illud abſurde, quod dicebant, ex miſerrimo beatum poſſe fieri aliquem, qui tamen nullum prorſus ſenſum haberet tantæ illius mutationis ſuæ. Plutarchus* περὶ κοινῶν ἐννοιῶν. τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς εὐδαιμονίας παραγινομένης πολλάκις μηδ' αἰσθάνεσθαι τὸν κτησάμενον οἴονται, διαλανθάνειν δ' ἑαυτὸν, ἐν μικρῷ χρόνῳ ἢ ἀκαριαίῳ ἐξ ἀθλιωτάτου καὶ ἀφρονεστάτου, τῶν ὁμοῦ φρονιμὸς καὶ μακάριος γέγονεν.

Vis ſcire quàm diſſimilis.] *Locus hic erudite ab Ariſtotele tractatur libro ſecundo Ethicorum.*

Qui mera præcepta.] *Id eſt, nihil præter præcepta. Inepte aliqui* in re præcepta.

Feminis nec capillos defluere nec pedes laborare.] *Hippocrates libro ſexto definitionum, ait eunuchos neque recaluaſtos fieri, neque podagra laborare: quod eis vſu venire Galenus ait, quia fœminarum ſimiles ſunt, quæ vtroque incommodo carent. Subijcit autem Hippocrates ipſe, mulieres immunes eſſe à podagra, niſi quas purgationes illæ menſtruæ defecerint. Sed addit Galenus, id verum fuiſſe temporibus Hippocratis, cum vtrique temperatius moderatiùſque viuebant. At ſuo tempore, propter intemperantiam victus & eunuchos & feminas ſæpe podagra laborare. Quod & ante Galenum, vt videmus, prodiderat Seneca.*

Vinum omne vomitu remetiuntur:] *Sic Martialis*: Data vina remenſus. *Vbi enim ſe virorum more in palæſtra exercuerant, bibebant ante cœnam quod ſtatim vomerent. Martialis*:

Nec cœnat prius aut recumbit ante,
Quam ſeptem vomuit meri deunces. *Iuuenalis*:
tandem illa venit rubicundula, totum
Oenophorũ ſitiens, plena quod tenditur vrna
Admotum pedibus: de quo ſextarius alter
Ducitur ante cibum, rabidam facturus orexin.
Dum redit, & loto terram fecit inteſtino,
Marmoribus riui properant, aut lata Falerno
Peluis olet. nam ſic tanquam alta in dolia longus
Deciderit ſerpẽs, bibit, & vomit, ergo maritus
Nauſeat, atque oculis bilem ſubſtringit opertis.

Sunt autem hæc propomata, quæ Plutarchus quoque inter præcipuas cauſas numerat, ex quibus noui & veteribus incogniti morbi extiterunt. Vide eum problemate nono libri octaui συμποσιακῶν.

Vino fulcire venas cadentes:] *Ouidius.*
Vt ſolet infuſo vena redire mero.

Non fuerant.] *Ita legendum, non vt alij*, fuerunt.

Sociorum garum.] *Ita emendandum putaui: cum veteres quoque libri haberent*, Soſiorum. *De ſociorum garo vide Plinium cap.* 8. *lib.* 31.

Nobilem patinam.] *Patinam Æſopi dicit: de qua vide Plinium cap.* 51. *lib.* 10.

Veneriæ ſpondylique.] *Vide Rondeletium li.* II. *de teſtaceis, cap.* 34.

ΠΕΡΙ ΚΑΘΗΚΟΝΤΟΣ.] *Hunc librum Cicero vocat de virtute, Priſcianus de officio.*

Cum eſuriente panem ſuum diuidat.] *Quantulum abeſt ab eo quod in diuinis litteris legitur.* Frange eſurienti panem tuum.

Æthiologiam.] *Stulte alij.* Etymologian.

Tuberonis ligneos lectulos.] *Vide Ciceronem pro Murana.*

PINCIANVS.

NOn tamen ſemper ad actiones rectas præcepta perducunt.] *Verbum* tamen *deſideratur in vetere lectione.*

Atque illud ergo: hic his reſpondemus.] *Lego.* At qui eſt illud: ergo & hoc his reſpondemus, *ex eadem.*

Vnde omnis natura creat res, haurit alitque, Quæque eadem rurſus.] *Vetus lectio*: Vnde omnis natura creat res, auget, alitque, Quoque eadem rurſus: *minus vitioſe. Scribendum*: Vnde omnis

natura creet res,alatque Quove eadem rurſus. *ex Lucretij primo.*

Qui in re præcepta acceperit, non in nomine.] *Exemplar Franciſcanum*, qui in rem præcepta acceperit,non in omne. *Confirmatur hac lectio verbis continuo ſequentibus*: Imbecilia ſunt per ſe,vt ita dicam, ſine radice, quæ partibus dantur. *In quibus verbis deeſt coniunctio* &,*ex vetere lectione:vt ſit*,& vt ita dicam ſine radice.

Aliarum impetu ſubeuntium.] *Corrige.* Aliarum impetu ſæmentium, *ex eadem.*

Aut curſu defatigari, aut venatu, aut tellure verſata.] *Exemplar Franciſcanum & meum familiare aliter habent,& quidem vt ſentio rectius*,aut curſu defatigata, aut venatu, aut tellurem verſantia.

Et huiuſmodi ſcientiæ conditor.] Huius, *non* huiuſmodi,*vetus lectio.*

Atqui etiam capillis deſtituuntur & pedibus ægræ ſunt.*Sic prior editio. Corrigendum puto.* Atqui hæ iam capillis deſtituuntur , *&c.*

Non minus peruigilant,non minus potant.] *In codice antiquo non habetur* peruigilant, *ſed* peruigilentur:*vt fere perſuadear ſcribendũ eſſe* pugillantur, *etſi verbum ſit non frequentatum : tamen quia Seneca ſolet huiuſmodi vti verbis, non debet videri nimis abſurdum ſi ſic legatur. Pugiles autem fuiſſe mulieres, Iuuenalis proclamat: & Terentius id quoq; innuere videtur, dicens.*Si qua eſt paulo habitior, pugilem eſſe aiunt.

Et vinum omne vomitu remittunt:] Remetiunt,*non* remittunt : *vitius omnis lectio.*

Et antiqui medici neſciebant dare cibum ſæpius] *Coniunctio* & *ſuperuacanea eſt. nec* cibum *legitur,ſed* ſcyphum, *in correctiſſimo exemplari.*

Neſciebant crurum vincula brachiorúmque latentem vim,*&c.*] *Scribe*,vinculo *non* vincula, *ex eodem.*

Quinta circa nepotum focos iuuentus premit.] *Scribendum reor* premitur, *non* premit.

Aliæ cubiculi contumeliæ expectant.] Cubili, *non* cubiculi,*exemplar caſtigatum.*

Eadem prima menſura lanuginis.],*Scribe*, primæ, *non* prima, *ex vetere lectione.*

Ne quis cui erectior eſt coma,criſpulis miſceatur.] *Eadem* rectior *legit, non* erectior.

Quid illud Soſiorum garum, precioſam malorum piſcium ſaniem.] *Lego* ſociorum, *non* Soſiorum *ex eadem. & Plinio lib. 31. cap. 7. & Auſonio poëta, & omnibus fere ſcriptoribus. Preterea dictio* malorum, *in vetuſtiſſimo codice Facundi & Primitiui non habetur: quod non admodum probo. Videtur enim ſignificare ſcombros piſces,ad nihil aliud vtiles: teſte eodem Plinio, eodem loco.*

Exhalantibus crapula ventrem.] *Corrige*, exhalantibus crapulam veterem. *& mox ſtatim*, concoqui,*pro* coqui. *ex eodem.*

Memini fuiſſe quondam in ſermone nobilem patinam.] *Sic quidem omnia preferunt exemplaria. Sed, ni coniectura fallor, legi debet*: Memini fuiſſe quondam Æſopi nobilem patinam. *De hac Æſopi patina Plinius multa li.10.ca.51. Meminit & Æſopi huius, vt ditiſſimi Macrob.3.Saturnaliorum.*

Apud lautos ſolet diem ducere.] *Sic omnes codices, ſed frigida opinor ſententia. Animaduertendumque, an ſit fidelior ſcriptura* diduci in diuerſas patinas *quam* diem ducere, *hoc ſenſu qua ſeparata & diducta magnificas & ſumptuoſas apud lautos ſtruunt menſas, ea omnia in vnam Æſopi patinam accumulata fuiſſe.*

Et oſtrea eatenus circumciſa, quæ eduntur, interuenientibus diſtinguebantur.] *Puto corrigendum*, & oſtrea è teſtis circunciſa, quæ dentibus interuenientibus diſtinguebantur: *aut ſic*, quæ dentium interuentu diſtinguebantur. *Nam dictio* echinis *ad ſequentia pertinet. Legendumque* echini, *non* echinis. *Obuallant hanc correctionem verba quæ ſequuntur*: Quantulo autem minus eſt hoc teſtas excerpere, atque oſſa. Dentium opera coquum fungi.

Diſtractique ſine vllis oſſibus mulli.] *Exemplaria quædam* diſtricti *habent, non* diſtracti. *Alia*, diſtincti. *Alia*, diſtricti.

Conſtrauerunt. Piget eſſe iam ſingula, coquuntur in vnum ſapores. In cœna fit, quod fieri debet ſaturo in ventre.] *Vitiatiſſima verba, reſtituendaque ad hunc modum ex exemplaribus Pinciani & Facundi & Primitiui*: contraxerint pituitam ſingula. Coquuntur in vnum Saporis in cœnam fit, quid fieri debet ſaturo in ventre. *Sunt tamen exemplaria quædam, quæ* congeruntur *præferant, non* coquuntur.

Priuatim quæ commiſſa capite luerent, tamen quia paludati fecere, laudamus.] *Verbum* priuatim *ſuperioribus adiungendum*: *In reliquis variant exemplaria. Quædam legunt*: Quæ clam commiſſa capite luerent tamen, *cætera.*

Non pudet hominis mitiſſimum genus,] Hominum *codices nonnulli, non* hominis. *Alij, quod magis placet*, homines.

Voluptas ex omni quæritur.] *Verior lectio ex varijs exemplaribus colligitur.* Voluptas ab omni parte quæritur.

Honeſtatis obliuio inuaſit.] *Elegantior vetus lectio*: Honeſti obliuio inuaſit.

Homo, ſacra res, homo iam per luſum & iocum occiditur.] *Eadem*, Homo ſacra res, homini iam per luſum. *cætera: rectius, vt alludat ad veterem parœmiam*, Homo homini Deus.

Satiſque ſpectaculi in homine mors eſt.] *Scribe*, Satiſq; ſpectaculi & ex homine mors eſt, *ex eadẽ.*

Sine inſtructione ſubtili euaſerunt probi,] *Eadem*, inſtitutione *agnoſcit, non* inſtructione.

Quæ quam ſint neceſſaria, ſcilicet videas.] *Exemplar antiquiſſimum, nõ* ſcilicet *legit, ſed* ſæculo.

Sciet in vxorem grauiſſimum eſſe genus iniuriæ, habere pellicem:] *Verbum* habere *delendum, ex vetere lectione.*

Vt ad præcepta quæ damus poſſit animus ſoluendus ire.] *Caſtiga.* Vt ad præcepta quæ damus, poſſit animus ire, ſoluendus eſt, *ex eadem.*

Exhibebit recta] *Eadem*, exhibuit recta. *Legendum forte*, exibunt recta.

Non præſtabunt quemadmodum oportet:] *Emendo*, non præſtabunt, vt quemadmodum oportet *ex eadem.*

Faciet ergo quod oportet monitus.] *Dictio* ergo *ſuperfluit, ex eadem.*

Amici, inquit, omnia me fallunt,] *Legendum puto* omina, *non* omnia *& pronomen* me *deſideratur in omnibus antiquis codicibus.*

Nam ille qui emerat,] *Omnis vetus lectio*, non illi qui emerat, *vt dictio ſequens* admiratus *per maiorem litteram ſcribenda ſit.*

Quæque ex eo ſunt, ſemper bona ſunt.] *Poſtremæ tres dictiones*, ſemper bona ſunt, *deſiderantur in eadem.*

Niſi æſtimantur, quæ rependunt animos] Repellunt, *non* rependunt, *eadem.*

Nunquam ſatis perfectũ erit,] *Scribe*, profectũ,

Digitized by Google

non perfectum, *ex eadem. Conſiderandum tamen an* perſpectum, *emendatior ſit lectio quam* perfectum.

Errat, ſi quis putat illos nocere velle vel poſſe: nec accipere iniuriam.] *Legendum*, Errat ſi quis putat illos nocere velle. Non poſſunt. Nec accipere iniuriam, *ex eadem*.

Et aliquando ſpe boni puniunt.] *Scribe*, ſpecie, *non* ſpe, *ex eadem*.

Erranti vt viam monſtret.] *Particula* vt *delenda eſt, ex eadem*.

Paratæ ſunt iuuantis manus.] *Exemplar familiare*, paratæ ſunt ad iuuandum manus. *In reliquis*, paratæ ſunt iuuandis manus.

Iſti verſus & in pectore & ore ſint:] *Vetus lectio*, Iſte verſus & in pectore & in ore ſit.

Habeamus in commune, quod nati ſumus.] *Exemplar Franciſcanum*: Habeamus. In commune nati ſumus, *vt forte non* Habeamus *legendum ſit, ſed* Coëamus.

Cauſa iuſque iactationis] *Scribe*, Cauſa viſque iactationis, *ex vetere lectione*.

Continent vitam & bonam & malam.] *Correctum & antiquum exemplar*, Continent vitam. Bona & mala.

Rerum commodarum poſſeſſio, exiſtimatio ac dignitas.] *Quidam codices*, commodatio, *non* commodarum, *Alij*, moderatio. *& mox paulo* æſtimationem *ſubſtitue, pro* æſtimatorem: *&* ſcilicet, *pro* ſcire licet.

Hoc neſcis niſi conſtitutionem ipſam] Neſcies *vetus lectio*, *non* neſcis.

Recedendum eſſe à præceptis ſuperuacuis & decretis,] *Corrigendum reor*, recedendum eſſe à præceptis ſuperuacuis ſine decretis: *hoc eſt, quæ præcepta ſuperuacua ſunt ſine decretis*.

Et quidem multa quia inuoluta ſunt, vix ſumma diligentia, &c.] *Scribe per minorem, vt adiungas ſuperioribus*, & quidem multa, quia inuoluta ſunt, vixque ſumma diligentia, *&c. ex vetere lectione*.

Aperta quæ ſenſu comprehenduntur, quæ memoria obſcura quæ extra hæc ſunt.] *Nullo pacto adduci poſſum, vt credam fidelia eſſe duo illa verba;* quæ memoria: *nec intelligo ſenſum vllum commodum poſſe ex his erui. Cum itaque paulo poſt ſenſus communis fiat mentio, ſubdubito an ſcribendum ſit, etſi duriore caſtigatione, hoc pacto*: Aperta, quæ ſenſu comprehenduntur communi. Obſcura, quæ extra hunc ſunt.

Sine qua omnia in animo natant. Neceſſaria ergo ſunt decreta,] *Scribo*, Sine qua ſi omnia in animo natant, neceſſaria ſunt decreta, *ex exemplari Facundi & Primitiui*.

Adijcimus iuſtum & honeſtum.] *Lego*, adijcimus iuſtum eſt honeſtum, *ex eadem*.

Aperte iuuat cor, illud quo manus iuuant ex quo impetum ſumunt,] *Corrige*. Aperte iuuant. *Pertinentque duo hæc verba ad præcedentia. Tum ſequitur per maiorem*. Cor illud quo manus viuunt, ex quo impetum ſumunt, *ex vetere lectione*.

Admiſſis receptiſque oſtenduntur in ſacro.] *Corrupta & præpoſtero ordine ſcripta verba. Emenda*, admiſſis receptiſque in ſacra oſtenduntur, *ex eadem*.

His adijcit cauſarum inquiſitionem & etymologiam, quam cur ita dicere non audeamus.] *Breuior vetus lectio & correctior*: His adijcit ætologiam quam quare dicere non audeamus. *Nimirum verba illa* cauſarum inquiſitionem. *gloſſema fuerunt, quo dictio Græca* ætologiam *exponebatur*.

Ait vtilem futuram eſſe deſcriptionem cuiuſque virtutis.] *Eadem*, Ait vtilem futuram & deſcriptioni cuiuſque virtutis ac vitij. *etſi quidam codices* diſcretioni *legant, non* deſcriptioni.

Hanc Poſſidonius etymologiam vocat, quidam characteriſmum] *Legendum, vt dixi*, ætologiam, *non* etymologiam. *Sed illud ſciendum, deſiderari hæc verba in nonnullis antiquorum exemplarium*.

Luxuriatque totis animoſum pectus anheli, tum ſi qua ſonitum procul arma dedere.] *Verbum* anheli *non habetur in vetere lectione, nec item in tertio Georgicorum. vnde mutuati ſunt hi verſus. Item ſcito deeſſe ex ſerie Virgiliani carminis verba complуſcula, quæ in codice antiquo gymnaſij Salmenticenſis plene leguntur hoc pacto*.

Luxuriatque toris animoſum pectus. Honeſti
Spadices, glaucique: color deterrimus albis
Et giluo. Tum, ſi qua ſonum procul arma dedere.

Et primus incedens admotus iam exercitus alpibus,] *Corrige*, & primus inceſſens admotos iam exercitus alpibus. *ex vetere lectione*.

Non enim quæri debet an liber Cato,] *Verbum* debet *ſuperuacaneum eſt, ex eadem*.

Inter publicas ruinas non labentis,] *Eadem* labantis, *non* labentis.

Tuberonis ligneos lectos] *Eadem* lectulos, *non* lectos.

Fractum eſt, & in milites conflatum.] *Exemplar Franciſcanum*, fractum eſt, & milies conflatum, *Exemplar Scholaſticum*, fractum eſt, conflatum, *reliqua non agnoſcit. Legendum forte*, fractum eſt, & in vile æs conflatum.

ERASMVS.

VEneriæ ſpondylique.] *Quid ſibi velit illa vox*, veneriæ *nondum quiui deprehendere, non ſuffragantibus exemplaribus, quæ fere conſentiunt. Venerias in delicijs fuiſſe, non legi: & hic piſcium tantum fit mentio. An* murenæ *legendum ſit, neſcio. Ariſtoteles inter genera piſcium refert* ſpyrænam. *Theodorus vertit* malleolum. *fieri poteſt, vt hæc vox ignota, deprauata fuerit in* veneriam, *aut aliam huic ſimilem. Nam varie habetur*.

Echinis totam diſtractique ſine vllis oſſibus nulli conſtrauerunt. Piget eſſe picta, ſingula coquuntur in vna saporis.] *Sic habebat editio prior. Aliud exemplar habebat*. Echini torti diſtractique ſine vllis oſſibus multis contraxerunt pituitam. *Aliud conſentiebat, niſi quod pro* multis, *habebat* mulli. *In alijs alia atque alia erat lectio, ſed nulla quam totam probares. Itaque diuinandum eſt, quod in eruditis auctoribus nimium crebro accidit. Vide num ſic legendum*. Spondylique & oſtrea, eatenus circumciſa qua eduntur, interuenientibus diſtinguebantur echynis. Totam diſtracti ſine vllis oſſibus mulli conſtrauerant. Piget eſſe ſingula, coguntur in vnum ſapores, *vt* piget eſſe, *ſit pro* piget comedere. *Vox* picta *videtur ſupereſſe. Enarrator quiſpiam ſupra ſingula, adiecerat* dicta: *id aliud vertit in* picta, *aut ſi quid ad rem facit*, elixa *legendum arbitror. Exiſtimo me propemodum totam lectionem diuinaſſe*.

Et præconari totos vetent.] *Arbitror legendum* perconari, *pro perficere, ſiue pertendere*.

OPSOPOEVS.

L*Ipſius Elect. 1. cap. 26. Scribe*, quod in diem dixeram debere, repræſentem. *reliqua ſunt à*

mala manu. In diem debere, & repræſentare aduerſa ſunt: ea metaphora à re pecuniaria Seneca luſit.

Auſonius ad Paulinum, epiſt. 7. Scis autem, *inquit*, me id nomen muriæ quod in vſu vulgi eſt, nec ſolere, nec poſſe dicere, cum ſcientiſſimi veterum & græca vocabula faſtidientes, Latinum in gari appellatione non habebant, ſed quocunque nomine loquar, liquor iſte Sociorum vocatur.

Leguntur hi verſus Georg. 3. Vulgati codices in tertio verſu habent. Primus & ire viam. *in nono*, & tremit artus, *non* fremit.

GRVTERVS ET IVRETVS.

QVid illud Sociorum garum.] Garum *tantopere priſco ſeculo nobilitatum, conſtat ſaniem fuiſſe cruentam ex inteſtinis piſcium, præcipue ſcombrorum, eliquatam. Laudatiſſimum autem maximique pretij fuit, quod* Garum ſociorum *vocitabant, ſuperbo admodum titulo. vnde pulchre Martialis in Xenijs.*

Expirantis adhuc ſcombri de ſanguine primo
Accipe faſtoſum, munera rara, garum.

Plura de eo pete ex Hadr. Ianio lib. 6. cap. 17. Animaduerſorum, & Hyer. Magio lib. 2. c. 9. Miſcell.

Primum militiæ vinculum eſt religio] *Eos qui Militiæ nomen dabant, non prius militum numero habitos, quam iureiurando adacti, cincti & in numeros relati eſſent, pluribus ex locis probat Briſſonius lib. 2. Select. antiq. cap. 6. De ritu vero militum cingendorum & diſcingendorum cap. ſequenti.*

Salutationibus matutinis fungi.] *Apuleius li. 11. Metam.* Rebus rite conſummatis, inchoatæ lucis ſalutationibus religioſi primam nunciantes horam perſtrepunt. *Arnobius l. 7.* Quid ſibi volunt excitationes illæ, quas canitis matutinis collatis ad tibiam vocibus? &c. *Prudentius Periſteph.*

Mane ſalutatum concurritur, omnis adorat
Pubes ——

Vide Scaligerum caſtig. ad Tibull. lib. 1. & Briſſonium lib. 6. de formulis.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

CONTRA Querulos: & omnia à Fato ac Deo venire. Quid igitur indignamur? Pareamus iſtis, aut potius aſſentiamur.

EPIST. XCVI.

TAMEN tu indignaris aliquid, aut quereris: & non intelligis nihil eſſe in iſtis mali, niſi hoc vnum quod indignaris & quereris? Si me interrogas, nihil puto viro miſerum, niſi aliquid eſſe in rerum natura putet miſerum. 1 Non feram me, quo die aliquid ferre non potero. Male valeo? pars fati eſt. Familia decubuit? fœnus offendit? domus crepuit? damna, vulnera, labores, metus incurrerunt? Solet fieri. hoc parum eſt: debuit fieri. decernuntur iſta, non accidunt. Si quid credis mihi, intimos affectus meos tibi cùm maxime detego: in omnibus quæ aduerſa videntur & dura, ſic formatus ſum. 2 Non pareo Deo, ſed aſſentior: ex animo illum, non quia neceſſe eſt, ſequor. Nihil vmquam mihi incidet quod triſtis excipiam, quod malo vultu: nullum tributum inuitus conferam. Omnia autem ad quæ gemimus, quæ expaueſcimus, tributa vitæ ſunt. Horum, mi Lucili, nec ſperaueris immunitatem, nec petieris. Veſicæ te dolor inquietauit: 3 epulæ fuerunt parum dulces: detrimenta continua: propius accedam, 4 de capite timuiſti. Quid tu, neſciebas hæc te optare, cum optares ſenectutem? Omnia iſta in longa vita ſunt, quomodo in longa via & puluis & lutum & pluuia. Sed volebam, inquis, viuere, carere tamen incommodis omnibus. Tam effœminata vox virum dedecet. Videris, quemadmodum hoc votum meum excipias: ego illud magno animo, non tantum bono, facio. Neque dij, neque deæ faciant, vt te 5 fortuna in delicijs habeat. Ipſe te interroga, ſi quis poteſtatem tibi Deus faciat, vtrum velis viuere in macello, an in caſtris. Atqui viuere, mi Lucili, militare eſt. Itaque hi qui iactantur, & per operoſa atque ardua ſurſum atque deorſum eunt, & expeditiones periculoſiſſimas obeunt, fortes viri ſunt, primoreſque caſtrorum: iſti quos 6 publica quies, alijs laborantibus molliter habet, 7 Turturillæ ſunt, tuti contumeliæ cauſſa.

IVSTVS LIPSIVS.

1. NOn feram me.] *Male mihi erit, de me querar & angar.*

2. Non pareo Deo, ſed.] *Vera ſapientia, & finis vitæ Stoicis, naturam id eſt Deum ſequi. Ego in Manuduct. 11. Diſſert.* XIX.

3. Epulæ fuerunt.] *Alias*, epiſtolæ: *nec ſpernam. Epiſtolæ ſcilicet, quæ talia triſtia nunciarunt.*

4. De capite timuiſti.] *Supra epiſt.* XXIV.

5. Fortuna in delicijs.] *Tale de Prouidentia cap. 1.* Deus bonum virum in delicijs non habet.

6. Publica Quies.] *Quidam libri* putrida, *alij*, putida: *ſed illud teneo, & ad publicam pacem refero.*

7. Turturillæ ſunt.] *Vacillauimus ego atque alij in hoc loco. ecce vna Iſidori (è Gloſſario nuper publicato) notula nos firmat, à Petro Scriuerio, erudito viro ſuggeſta:* Terturilla, ita dictus locus, in quo corruptelæ fiebant, quod ibi turturi opera daretur, id eſt panem. *Lego in extremo*, id eſt ganeæ. *Talia autem loca & homines tuti, non per honorem, ſed contumeliam, & quia ſpernuntur.*

PINCIANVS.

QVomodo in longa via ſunt & puluis & lutum & pluuia.] *Verbum* ſunt *deſideratur in vetere lectione.*

Turturillæ ſunt, tuti contumeliæ cauſa.] *Sic legunt exemplaria omnia, fortaſſe autem non* turturillæ *ſcribi debuit, ſed* Turtulinæ: *quæ dea fuit apud antiquos, à tutando dicta ſicuti & Tutanus deus, auctore Nonio. Meminit & Auguſtinus in ciuitate Dei.*

OPSOPOEVS.

P*Riores editiones,* Turtur:illæ ſunt. *Lipſius Elect. 1. cap. 16. Hærere in hac voce neceſſum eſt, qui nuſquam hærent.*

Pincianus, vir egregius & doctrina minime ventoſa, legebat, Tutilinæ ſunt, *alluſione ad Deam priſcam, cui nomen à tutando. Non cõuenit, in vitium enim hæc Seneca dixit, non in laudem. Aptius fortaſſe ego,* Turdi illi ſunt. *Turdum reperio paulo ſupra ætatem hominum mollem, & infamis cuiuſdam ignauiæ. Quid autem, ſi nomen eius abijt in dictum vulgi? qualia quædam ex ima plebe ſcriptor hic alias vſurpat. Verba Senecæ patris ſunt libri 9 Contr. 4.* Oppreſſi ſunt in templo ab omni multitudine, quæ poſtulabat vt Romam Sabinus cũ Turdo proficiſceretur. Erat inter infames maxime & inuiſos homines Turdus. Cum Turdus promitteret iturum ſe, Sabinus, ſilentio facto ait, Ego ad Cæſarem non ſum iturus cum mattea. *Ex quibus clarum de infami mollitie huius Turdi. fortaſſe & tota illa cum Sabino actio cauſam aut principium huic adagioni dedit. Et hercle tam magis cogito, tam magis probo. Hæc Lipſius.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

TVrdilli ſunt] Turdi illi ſunt *legendum putat Lipſius libro primo Elect. capite 16. ita vt hic turdus ſignificet hominem mollem, & infamis cuiuſdam ignauiæ.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

ET nunc, & olim, fuiſſe malos. Exemplum à iudicio Clodiano, quod ille nummis & adulterijs corrupit. De vi deinde conſcientiæ, damnari ab ea mala, atque etiam puniri interno flagello, aut morſu.

EPIST. XCVII.

ERRAS, mi Lucili, ſi exiſtimas noſtri ſæculi eſſe vitium, luxuriam & negligentiam boni moris, & alia quæ obijcit ſuis quiſque temporibus. Hominum ſunt iſta, non temporum: nulla ætas vacauit à culpa. Et ſi æſtimare licentiam cuiuſque ſæculi incipias: pudet dicere, numquam apertius, quàm coram Catone, peccatum eſt. Credat aliquis pecuniam eſſe verſatam in eo iudicio in quo reus erat Clodius, ob id adulterium, quod cum Cęſaris vxore in operto commiſerat, violatis religionibus eius ſacrificij quod 1 pro populo fieri dicitur, ſic ſubmotis extra conſpectum omnibus viris, 2 vt picturæ quoque maſculorum animalium contegantur. Atqui dati iudicibus nummi ſunt, & quod hac etiamnum pactione turpius eſt, ſtupra inſuper matronarum & adoleſcentulorum nobilium, 3 ſalarij loco exacta ſunt. Minus crimine, quàm abſolutione, peccatum eſt, Adulterij reus, adulteria diuiſit: nec ante fuit de ſalute ſecurus, quàm ſimiles ſui iudices ſuos reddidit. Hæc in eo iudicio facta ſunt, in quo, ſi nihil aliud, Cato teſtimonium dixerat. Ipſa ponam verba Ciceronis, quia res fidem excedit: *Accerſiuit ad ſe, promiſit, interceſſit, dedit. Iam vero, ô dij boni, rem perditam! etiam noctes certarum mulierum, atque adoleſcentulorum nobilium introductiones, nonnullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerunt.* Non vacat de pretio queri, plus in acceſſionibus fuit. Vis ſeueri illius vxorem? dabo illam. Vis diuitis? huius quoque tibi præſtabo concubitum. Adulterium vbi feceris, damna. Illa formoſa quam deſideras, veniet: illius tibi noctem promitto, nec differo: intra comperendinationem, fides promiſſi mei ſtabit. Plus eſt diſtribuere adulteria, quàm facere: illud eſt 4 matribus familiæ denunciate, hoc illudere. Hi iudices Clodiani à ſenatu petierant pręſidium, quod non erat niſi damnaturis neceſſarium, & impetrauerant. Itaq; eleganter illis Catulus, abſoluto reo: *Quid vos,* inquit, *præſidium à nobis petebatis? an, ne nummi vobis eriperentur?* Inter hos tamen iocos impune tulit ante iudicium adulter, in iudicio leno, qui damnationem peius effugit, quàm meruit. Quidquam fuiſſe corruptius illis motibus credis, quibus libido non ſacris inhiberi, non iudicijs poterat? quibus in ea ipſa quæſtione, quæ extra ordinem ſenatuſconſulto exercebatur, plus quàm quærebatur admiſſum eſt? Quærebatur an poſt adulterium aliquis poſſet tutus eſſe: apparuit ſine adulterio tutum eſſe non poſſe. Hoc inter Pompeium & Cæſarem, inter Ciceronem Catonemq; commiſſum eſt: Catonem inquam illum, quo ſedente negatur populus permiſiſſe ſibi poſtulare 5 Florales iocos nudandarum meretricum. Credis ſpectaſſe tunc ſeuerius homines, quàm iudicaſſe? Et fient, & facta ſunt iſta: & licentia vrbium, aliquando diſciplina metuque, numquam ſponte conſidet. Non eſt itaque quod credas, nunc plurimum libidini permiſſum eſſe, legibus minimum. Longe enim frugalior hæc iuuentus, quàm illa, eſt, cum reus adulterium apud iudices negaret, iudices

apud reum confiterentur, cum ſtuprum committeretur rei iudicandæ cauſſa: cum Clodius ijſdem vitijs gratioſus quibus nocens, 6 conciliaturas exerceret in ipſa cauſſæ dictione. Credat hoc quiſquam? qui damnabatur vno adulterio, abſolutus eſt multis. Omne tempus Clodios, non omne Catones feret. Ad deteriora faciles ſumus, quia nec dux poteſt, nec comes deeſſe: & res etiam ipſa ſine duce, ſine comite procedit: non pronum eſt tantum ad vitia, ſed præceps. Et quod pleroſq; emendabiles facit, omnium aliarum artium peccata, artificibus pudori ſunt, offenduntq; deerrantem: vitæ peccata delectãt. Non gaudet nauigio gubernator euerſo, non gaudet ægro medicus elato, non gaudet orator ſi patroni culpa reus cecidit: at contra, omnibus crimen ſuum voluptati eſt. Lætatur ille adulterio, in quod irritatus eſt ipſa difficultate: lætatur ille circumſcriptione, furtoq; nec ante illi culpa, 7 quàm culpæ fortuna diſplicuit. Id praua conſuetudine euenit. Alioqui vt ſcias ſubeſſe animis etiam in peſſima abductis, boni ſenſum, nec ignorari turpe, ſed negligi: omnia peccata diſſimulant, & quamuis feliciter ceſſerint, fructu illorum vtuntur, ipſa ſubducunt. At bona conſcientia prodire vult, & conſpici: ipſas nequitia tenebras timet. Eleganter itaq; ab Epicuro dictum puto, 8 *Poteſt nocenti contingere vt lateat, latendi fides non poteſt.* Aut ſi hoc modo melius hunc explicari poſſe iudicas ſenſum: *Ideo non prodeſt latere peccantibus, quia latendi etiam ſi felicitatem habent, fiduciam non habent.* Ita eſt. tuta ſcelera eſſe poſſunt, ſecura non poſſunt. 9 Hoc ego repugnare ſectæ noſtræ, ſi ſic expediatur, non iudico. quare? quia prima & maxima peccantium eſt pœna peccaſſe: nec vllum ſcelus, licet illud fortuna exornet muneribus ſuis, licet tueatur ac vindicet, impunitum eſt: quoniam ſceleris in ſcelere ſupplicium eſt. Sed nihilominus 10 & hæc & illa, ſecundæ pœnæ premunt ac ſequuntur: timere ſemper & expaueſcere, & ſecuritati diffidere. Quare ego hoc ſupplicio nequitiam liberem? quare non ſemper illam in ſuſpenſo relinquam? Illic diſſentiamus cum Epicuro, 11 vbi dicit nihil iuſtum eſſe natura, & crimina vitanda eſſe, quia vitari metus non poſſit. Hic conſentiamus. mala facinora conſcientia flagellari, & plurimum illi tormentorum eſſe, eò quod perpetua illam ſolicitudo vrget ac verberat, quod ſponſoribus ſecuritatis ſuæ non poteſt credere. Hoc enim ipſum 12 argumentum Epicuri eſt, natura nos à ſcelere abhorrere, quod nulli non etiam inter tuta timor eſt. Multos fortuna liberat pœna, metu neminem. quare? quia infixa nobis eius rei auerſatio eſt, quam natura damnauit. Ideo numquam fides latendi fit etiam latentibus, quia coarguit illos conſcientia, & ipſos ſibi oſtendit. Proprium autem eſt nocentium trepidare. Malè de nobis actum erat, quod multa ſcelera legem & iudicem effugiunt, & ſcripta ſupplicia, niſi illa naturalia & grauia de præſentibus ſoluerent, & 13 in locum patientiæ timor cederet.

I. LIPSIVS.

1. PRo populo.] *Vide Ciceronem 1. ad Atticum, omnia exſequentem. Fiebat autem ſacrum hoc Bona dea, per Virgines Veſtæ, idque pro ſalute populi Romani,*

2. Vt picturæ quoque.] *Iuuenal. in Sat.* VI.

——ſed omnes
Nouerunt Mauri atque Indi, quæ pſaltria penem.
Illuc, teſticuli ſibi conſcius vnde fugit mus,
Intulerit, vbi velari pictura iubetur
Quæcumq; alterius ſexus imitata figuram eſt.

de ipſo hoc Clodio, qui Pſaltriæ habitu eò penetrauit.

3. Salarij loco.] *Mei & alij ſcripti*, ſtillari loco. *Sanè* Stillarium, *aliquis interpretetur pro additamento vel auctario, quod ſupra legitimam menſuram in liquidis, velut ſtillando, datur. Et hinc metaphora, Ipſe mox Seneca*, acceſſionem *vocat: & Cicero*, mercedis cumulum.

4. Matribus familiæ denunciare.] *Velut imperium in eas exercere, & per minas ad alium mittere. quod plus eſt, quam per blanditias ſurrepere & illudere.*

5. Florales iocos.] *Vide Valerium lib.* II. *cap. vlt. Martialis, atque alij meminerunt.*

6. Conciliaturas.] *Lenocinia.*

7. Quam culpæ fortuna.] *Id eſt, non aliter culpa diſplicuit, quam ſi ſucceſſus euentuſque non placuit. ex voto non fuit.*

8. Poteſt nocenti contingere.] *Reperio hæc ipſa in epiſtola Epicuri ad Menœcea:* Οὐκ ἔστι τὸν λάθρα τι ποιοῦντα πιστεύειν ὅτι λήσει, κἂν μυριάκις ἀπὸ τοῦ παρόντος λανθάνῃ· μέχρι γὰρ καταστροφῆς ἄδηλον εἰ καὶ λήσει: Non eſt vt qui clam aliquid facit, confidat latere ſe ſemper, etiamſi millies in præſenti lateat. Vſque ad finem enim incertum eſt an latebit.

9. Hoc ego repugnare ſectæ.] *Stoicæ. Quid ita? quia Stoici peccatum ob ipſum fugi ſpernique volebant, vt virtutem amari ob ipſam. At Epicurei præmia & pœnas in vtriſque ſpectabant. Neque prorſus damno, ait Seneca, neque pugnat nobiſcum: quia etſi in peccato malum eſt, tamen & pœna ſecunda adhærent ſequunturque; & earum aſpectu, peccare etiam timeamus.*

10. Et hæc & illa.] *Puto melius*, & illæ. *Nimirum, & hæc prima dicta pœna; &* illæ, *quæ ſequuntur.*

11. Vbi dicit, nihil iuſtum.] *Dicit hoc in eadem illa epiſtola ad Menœcea, ſub finem: & multis diſputat, Ius aut Iniuſtitiam, commodum & incommodum reſpicere tantum, neque idem ſemper aut vbique eſſe. Addit, quod huc facit:* τὴν ἀδικίαν οὐ καθ' ἑαυτὴν κακὸν, ἀλλ' ἐν τῷ κατὰ τὴν ὑποψίαν φόβῳ, εἰ μὴ λήσει ὑπὲρ τῶν τοιούτων ἐφεστηκότας κολαστάς: Iniuſtitiam per ſe & natura non eſſe malum, ſed metu ſuſpicionis, ne fortaſſe

non lateat talium facinorum vindices & exactores. *At contra Stoici. Cicero* III. *de Finibus*: Minimè vero probatur huic diſciplinæ (*Stoicæ*) de qua loquor, aut amicitiam, aut Iuſtitiam, ob vtilitates adſciſci, aut probari. Ius autem, quod ita dici appellarique poſſit, id eſſe Natura, alienumque à Sapiente non modo iniuriam cuiquam facere, verum etiam nocêre.

12. Argumentum Epicuri eſt.] *Non eſt, quia ipſum hoc negat, vt dixi. Legam*, Epicure, eſt. *vt compellet eum & refutet.*

13. In locum patientiæ.] *Vt ipſa ſupplicia paterentur & ſubirent. Deterius eſt, quod alij*, pœnitentiæ.

MVRETVS.

ERas] *Multa vitia, quæ nata ſæculo noſtro videntur, priſcis temporibus eadem fuiſſe. Homines facilius vitia quam rectè facta imitari. Sceleratis nunquā contingere ſecuritatem. quam ſententiam & alibi repetit, & epiſtola* 105. *Vide autem de ea Ciceronem primo & ſecundo de finibus.*

Quæ obijcit ſuis quiſque temporibus.] *Nam etiam Heſiodus quem illius de quatuor ætatibus figmenti antiquiſſimum auctorem habemus, ferrea ſe ætate natum eſſe conqueritur.*

Μηκέτ' ἔπει τ' ὤφειλον ἐγὼ πέμπτοισι μετεῖναι
Ανδράσιν, ἀλλ' ἢ πρόσθε θανεῖν, ἢ ἔπειτα γενέσθαι.
Νῦν γὰρ δὴ γένος ἐστὶ σιδήρεον.

Verba Ciceronis.] *E primo libro epiſtolarum ad Atticum.*

Conciliaturas.] *Honeſto homine vocauit lenocinia. Conciliandi enim verbum proprie in matrimonio dicitur. Ouid.*

Non me nupſiſti conciliante ſeni.

Quod cum Cæſaris vxore in aperto commiſerat.] Operto *mallem legeres quàm* aperto. *nota eſt hiſtoria.*

Violatis religionibus eius ſacrificij.] *Quidam codices* religionis *habent non* religionibus. *Proinde legendū puto in totum ſic*, violata religione eius ſacri.

Sic ſubmotis extra conſpectum omnibus viris.] *Vetus omnis lectio*, conceptum *habet, non* conſpectum.

Etiam noctes ſcortorū mulierum.] *Vetus quoddam exemplar* certarum *habet, non* ſcortorum.

Hoc vero matribus familiæ denunciare eſt.] *Locus mutilatus in reliquis exemplaribus, præterquam in meo, vbi integer habetur. Legendum igitur hoc pacto.* Illud eſt matribus familiæ denunciare, hoc illudere.

Quicquid fuiſſe corruptius illis moribus credis.] Quicquam *legito, non* Quicquid, *ex vetere lectione.*

Florales iocos nudandarum mulierum.] *Exēplar Franciſcanum* nudarum *correctius quàm* nudandarum.

Et fieri facta iſta ex licentia vrbium.] *Scribe*, Et fient & facta iſta ſunt. Ex licentia vrbium, *ex vetere lectione.*

Iudices apud eum confiterentur.] Reum *fidelior & ſincerior lectio, quam* eum: *vt eadem dictio venuſte iteretur, & ex autoris conſuetudine.*

Rei iudicandæ cauſa.] Iudicandi *libentius legerim quam* iudicandæ, *& paulo poſt*, vno adulterio legito, *non* vni.

Non omne Catones fert.] *Scribe* feret, *non* fert, *ex vetere lectione.*

Non prænūcius tantum ad vitia, ſed præceps.] *Sic omnis antiqua & recentior lectio. Sed ſcribendum exiſtimo altero ex duobus modis: aut ſic*, Non in pronū imus tantum ad vitia, ſed in præceps. *aut certe ſic:* Non proni imus tantū ad vitia, ſed præcipites.

Offenduntque dum errantem vitæ peccata delectant.] *Legendum*, offenduntque deerrantem. Vitæ peccata delectant. *ex vetere lectione.*

Lætatur ille circumſcriptione furti, quod non tam illi culpa quam culpæ fortuna diſplicuit.] *Corrige*, Lætatur ille circumſcriptione furtoque, nec ante illi culpa quam culpæ fortuna diſplicuit. *ex eadem.*

Subeſſe animis etiam in peſſima adductis.] *Scribendum* abductis, *non* adductis, *ex eadem. & paulo poſt dictio* omnes *per minorem ſcribenda, legendaque cum ſuperioribus.*

Latendi fides non poteſt.] *Legendum puto* fiducia, *non* fides *vt ex ſequentibus liquet.*

Quia latendi etiam ſi facultatem habeant, fiduciam non habent.] *Scribe*, quia latendi etiam ſi felicitatem habent, fiduciam non habent. *ex vetere lectione.*

Hoc ergo repugnare ſectæ noſtræ.] Ego, *non* ergo, *legendum ex eadem.*

Legem & iudicem effugiunt.] Vindicem, *non* iudicem, *quædam exemplaria.*

OPSOPOEVS.

PVblicata *Ciceronis epiſt. ad Atticū*, introductiones *exhibet pro* perductiones. *Et paulo poſt.* quid vos inquit, præſidium à nobis poſtulabatis? An, ne nummi vobis eriperentur, timebatis?

Prius, & cōciſura aquarum à cuniculis interfluētium. *Lipſius Elect.* 1. *cap.* 16. *Auſim legere*, cociſura laquearium cubiculis interfl. *Certe manuſſ. fere.* cubiculis.

Non immerito fruſtra fuit omnis Eraſmi & Mureti labor in pauperis cella. *Saluum id namque eſt, nec emendatione eget. Alioquin & locus hic male haberet epiſt.* 18. Non eſt nunc quod exiſtimes me dicere Timoneas cœnas (*ſic enim legendum eſſe ſupra indicatum fuit*) & pauperum cellas, & quicquid aliud eſt, per quod luxuria diuitiarum tædio ludit. *Vt enim diuites (recitante Seneca in conſolatione ad Helniam) quoſdam dies ſumebant cum iam illos diuitiarum tædium cœperat, quibus humi cœnarent, & remoto auro argentoque fictilibus vterentur, ſic voluptatis cauſa ex atriis & cubiculis ſuis in viliorum capiuum & ſeruorum cellas ſe conferre ſolebant. Diſtincta vt erant habitacula, ita, horum nomina quoque. Hinc apud Vitruuium cap.* 10. *lib.* 6. *hoſtiariorum cella ad ianuas, & familiarica circa cubicula & triclinia: in quibus domeſtici, vt ad vocem & nutum dominorum præſto eſſent. Julius Baſſus apud Senecam rhetorem lib.* 7. *Contr.* 6. *de ſeruo*: Ex cella migrabit in cubiculum ſuæ dominæ, vel domina ex cubiculo ſuo migrabit in cellam, *Demetrio Pompeij ſeruo* iamdum diuitiæ eſſe debuerant, duo vocarij, & cella laxior: *libro de tranquillitate animi, cap.* 8. *Erant & meretricibus cellulæ cum titulo in fronte ſuſpenſo. Clarum hoc è Cont.* 11. *lib.* 1. *M. Seneca.*

Turnebus Aduerſ. lib. 26. *cap.* 12. *Recta domus à Seneca dicitur quæ nimio luxu corrupta non eſt, neque laquearibus & marmoribus pellucet, neque eleganti tectorio aut lacunari perpolita eſt, ſed laudabilem quandam mediocritatem oſtendit.*

IVRETVS.

NOctes certarum mulierum.] *vox*, certarum, *parum apta videtur, & hic variant libri fortaſſe*, clararum. *Iuretus.*

Argumentum I. Lipsi.

SOLIS internis Bonis fidendum: alia venire, abire. Hoc meditandum, & omnia vt fugacia adſpicienda, atque habenda. Præparandus itaque animus ad amiſsionem talium, & ad tolerandum obſirmandus. Quidni? alij tulerunt. Sequere exempla, imo ipſe eſt exemplum. Plane inter bonas vtileſque Epiſtola.

EPIST. XCVIII.

NVmquam crediderís felicem quemquam ex felicitate ſuſpenſum. fragilibus innititur, qui aduentitio lætus eſt: exibit gaudium, quod intrauit. At illud ex ſe ortum, fidele, firmumque eſt, & creſcit, & ad extremum vſque proſequitur: cetera quorum admiratio eſt vulgo, in diem bona ſunt. Quid ergo? non vſui ac voluptati eſſe poſſunt? Quis negat? ſed ita, ſi illa ex nobis pendent, non ex illis nos. Omnia quæ fortunam intuentur, ita fructifera ac iucunda fiunt, ſi quis habens illa, ſe quoque habet, nec in rerum ſuarum poteſtate eſt. Errant enim, mi Lucili, qui aut boni aliquid nobis, aut mali iudicant tribuere fortunam: materiam dat bonorum ac malorum, & initia rerum apud nos in malum bonumve exiturarum. Valentior enim omni fortuna animus eſt: in vtramq; partem ipſe res ſuas ducit, beatæque ac miſeræ vitæ ſibi cauſſa eſt. Malus omnia in malum vertit, etiam quæ ſpecie optimi venerant: rectus atque integer corrigit praua fortunæ, & dura atque aſpera ferendi ſcientia mollit: idemque & ſecunda grate excipit modeſteque, & aduerſa conſtanter atque fortiter. Qui licet prudens ſit, licet exacto faciat cuncta iudicio, licet nihil ſupra vires ſuas tentet: non contingit illi bonum integrum illud, & extra minas fortunæ poſitum, niſi certus aduerſus incerta eſt. Siue alios obſeruare volueris (liberius enim inter aliena iudicium eſt) ſiue teipſum fauore ſepoſito; & ſenties hoc, & confiteberis nil ex his optabilibus & caris vtile eſſe, niſi te contra leuitatem caſus, rerumque caſum ſequentium, inſtruxeris: niſi illud frequenter & ſine querela, inter ſingula damna dixeris: *Dijs aliter viſum eſt.* Imo mehercule, vt carmen fortius ac iuſtius petam, quo animum tuum magis fulcias hoc dicito, quoties aliquid aliter quàm cogitabas euenerit: *Dij melius.* Sic compoſito nil accidet. ſic autem componetur: ſi quid humanarum rerum varietas poſſit, cogitauerit, antequam ſenſerit. Si & liberos, & coniugem, atque patrimonium ſic habuerit, tamquam non vtique ſemper habiturus, & tamquam non futurus ob hoc miſerior, ſi habere deſierit. Calamitoſus eſt animus futuri anxius, & ante miſerias miſer; qui ſolicitus eſt, vt ea quibus delectatur, ad extremum vſque permaneant. Nullo enim tempore conquieſcet, & exſpectatione futuri, præſentia, quibus frui poterat, amittet. In æquo eſt autem amiſſio rei, & timor amittendæ. Nec ideo præcipio tibi negligentiam. Quin vero metuenda declina; & quidquid conſilio proſpici poteſt, proſpice: quodcumque læſutum eſt, multo antequam accidat, ſpeculare & aduerte. In hoc ipſum tibi plurimum conferet fiducia, & ad tolerandum omnino obfirmata mens. Poteſt fortunam cauere qui poteſt ferre: certe in tranquillo non tumultuatur. Nil eſt nec miſerius, nec ſtultius, quàm prætimere, quæ iſta dementia eſt, malum ſuum antecedere? Denique, vt breuiter includam quod ſentio, & iſtos ſatageos, ac ſibi moleſtos deſcribam tibi, tam intemperantes in ipſis miſerijs ſunt, quàm ante illas. Plus dolet quàm neceſſe eſt, qui ante dolet quàm neceſſe ſit. Eadem enim infirmitate dolorem non æſtimat, qua non exſpectat. Eadem intemperantia fingit ſibi perpetuam felicitatem, fingit ſibi creſcere debere quæcumq; contigerunt, non tantum durare: & 1 oblitus huius petauri, quo humana iactantur, ſibi vni fortuitorum conſtantiam ſpondet. Egregie itaque videtur mihi Metrodorus dixiſſe in ea epiſtola, qua ſororem, amiſſo optimæ indolis filio, alloquitur: 2 *Mortale eſt omne mortalium bonum.* de his loquitur bonis ad quæ concurritur. Nam illud verum bonum non moritur, certum eſt, ſempiternumque, ſapientia & virtus: hoc vnum contingit immortale mortalibus. Ceterum tam improbi ſunt, tamque obliti quo eant, quo illos ſinguli dies trahant, vt mirentur aliquid ſe amittere, amiſſuri vno die omnia. Quidquid eſt, cui dominus inſcriberis, apud te eſt, tuum non eſt: nihil firmum infirmo, nihil fragili æternum & inuictum eſt. Tam neceſſe eſt perire quàm perdere: & hoc ipſum, ſi intelligimus, ſolatium eſt, æquo animo perdere quod periturum eſt. Quid ergo aduerſus has amiſſiones auxilij in-

Digitized by Google

ueniemus? Hoc, vt memoria teneamus amiſſa, nec cum ipſis fructũ excidere patiamur, quem ex illis percepimus. Habere, eripitur: habuiſſe, numquam. Peringratus eſt, qui cum amiſerit, pro accepto nihil debet. Rem nobis eripit caſus, vſum fructumque apud nos relinquit, quem nos iniquitate deſiderij perdimus. Dic tibi, Ex iſtis quæ terribilia videntur, nihil eſt inuictum. Singula vicere iam multi: ignem Mucius, crucem Regulus, venenum Socrates, exſilium Rutilius, mortem ferro adactam Cato: & nos vincamus aliquid. Rurſus iſta, quæ vt ſpecioſa & felicia trahunt vulgum, à multis & ſæpe contempta ſunt. Fabricius diuitias imperator rejecit, cenſor notauit: 3 Tubero paupertatem & ſe dignam & Capitolio iudicauit, cum fictilibus in publica cæna vſus, oſtendit debere his hominem eſſe contentum, quibus dij etiamnum vterentur. 4 Honores repulit pater Sextius, quia ita natus vt remp. deberet capeſſere, 5 latum clauum diuo Iulio dante, non recepit. Intelligebat enim quod dari poſſet, & eripi poſſe. Nos quoque aliquid ipſi faciamus animoſe, ſimus inter exempla. Quare deficimus? quare deſperamus? quidquid fieri potuit, poteſt. Nos modo purgemus animum, ſequamurque naturam, à qua aberranti cupiendum timendumq; eſt, & fortuitis ſeruiendum. Licet reuerti in viam, licet in integrum reſtitui. Reſtituamur, vt poſſimus dolores, quocumque modo corpus inuaſerint, perferre, & fortunæ dicere: *Cum viro tibi negotium eſt, quære quem vincas.* 6 His ſermonibus, & his ſimilibus, lenitur illa vis vlceris: quam opto mehercules mitigari, & aut ſanari, aut ſtare, & cum ipſo ſeneſcere. Sed ſecurus de ipſo ſum. de noſtro damno agitur, quibus ſenex egregius eripitur. Nam ipſe vitæ plenus eſt, cui adijci nihil deſiderat ſua cauſſa, ſed eorum quibus vtilis eſt. Liberaliter facit, quod viuit. Alius iam hos cruciatus finiſſet: hic tam turpe putat mortem fugere, quàm ad mortem confugere. Quid ergo? non ſi ſuadebit res, exibit? Quidni exeat? ſi nemo iam eo vti poterit? ſi nihil aliud quàm dolori operam dabit? Hoc eſt, mi Lucili, philoſophiam 7 in opere diſcere, & ad verum exerceri: videre quid homo prudens animi habeat contra mortem, contra dolorem: cùm illa accedat, hic premat. Quid faciendum ſit, à faciente diſcendum eſt. Adhuc argumentis actum eſt, an poſſit aliquis dolori reſiſtere, an mors magnos quoque animos admota ſubmittere: quid opus eſt verbis? in rem præſentem eamus: nec mors illum contra dolorem facit fortiorem, nec dolor contra mortem. Contra vtrumque ſibi fidit, nec ſpe mortis patienter dolet, nec tædio doloris libenter moritur. hunc fert, illam exſpectat.

I. LIPSIVS.

1. OBlitus huius petauri.] *Ad ludi genus reſpicit, tunc frequẽtis. Rota ſuſpendebatur, per quam motam corpora trajciebant ſaliu: atque ij Petauriſtæ dicebantur, ipſa illa Petaurum. Videntur & in Petauro ſuſpenſi fuiſſe. & in eo elati, deiecti: quo noſter maxime ſpectat. Manilius lib.* v.

Ad numeros etiam ille ciet cognata per artem
Corpora, quæ valido ſaliunt excuſa petauro,
Alternoſque cient motus: elatus & ille,
Nunc iacet, atque huius caſu ſuſpenditur ille.

Vide ibi doctiſſimum Scaligerum. Et ſane artificis cuiuſdam oſcillationis hoc genus fuiſſe videtur. Petauri *autem, vel* peccati, *libri hic ſcribunt: pro quo vulgo editur,* fati.

2. Mortale eſt omne.] *Muretus notat ex Euripide ſumptum:* Θνητῶν δὲ θνητὸς ὄλβος· Mortalium mortalis eſt felicitas.

3. Tubero paupertatem.] *Supra epiſt.* xcv.

4. Honores repulit pater Sextius.] *Vide epiſt.* lix.

5. Latum clauum.] *Inſigne Senatorium, pectore demiſſum.*

6. His ſermonibus & his ſimilibus.] *Non dubie hic hiatus, & fuit aliquid de ſene, qui lugebat, & ſolatij egebat. An non eſt ipſe Marullus, de quo epiſtola ſequenti? Fortaſſe. & credam vel integram hic epiſtolam periiſſe.*

7. In opere diſcere.] *In re & facto diſcere, & experiri lecta vel audita. Quidam tamen libri,* in opus ducere: *item bene.*

MVRETVS.

MOrtale eſt omne mortalium bonum.] *Ab Euripide hoc Metrodorus ſumpſerat.* Θνητῶν δὲ θνητὸς ὄλβος.

Honores repulit pater Sextius.] *Hic cum honores repudiaſſet, ſeque ad philoſophiæ ſtudium contuliſſet, ſub principium tantam è ſuo illo conſilio moleſtiam ſenſit, vt parum abfuerit, quin mortem ſibi ipſe conſciſcerit. Plutarchus:* καθάπερ φασὶ Σέξτιον τὸν Ῥωμαῖον ἀφεικότα τὰς ἐν τῇ πόλει τιμὰς καὶ ἀρχὰς διὰ φιλοσοφίαν, ἐν δὲ τῷ φιλοσοφεῖν αὖ πάλιν δυσπαθοῦντα καὶ χρώμενον τῷ λόγῳ χαλεπῶς, τὸ πρῶτον ὀλίγου δεῆσαι καταβαλεῖν ἑαυτὸν ἔκ τινος διήρεως.

Quibus ſenex egregius eripitur.] *Cum huius ſenis nullam in ſuperioribus mentionem fecerit, facile adducor, vt putem, multa huius epiſtolæ principio deſiderari.*

PINCIANVS.

NVnquam credideris felicem quemquam ex felicitate ſuſpenſum. Fragilibus innititur qui aduentitio lætus eſt. Exibit, &c.] *Sunt codices qui legant, & forte rectius,* Numquam credideris felicem quemquam eſſe ea felicitate ſuſpenſum quæ fragilibus innititur, qui aduentitio lætus eſt. Exibit, &c.

Fidele firmumque.] *Scribe,* fidele firmumque eſt, *ex vetere lectione.*

Omnia quæ fortuna intuetur, *Eadem*, intuentur, *non* intuetur.

Si quis habens iſta ſe quoque habet,] *Scribe,*

Digitized by Google

Si quis habens illa ſe quoque habet, *ex eadem.*

Vt carnem fortius ac iuſtius repetam.] *Exemplaria quædam,* petam *legunt, non* repetam. *Alia,* an petam. *pro quo non abſurde fortaſſe ſubſtitueris* amputem, *hoc eſt, breuius faciam.*

Quin vero metuenda declina.] *Scribe,* Tu vero metuenda declina, *ex omni vetere lectione.*

Et ad tolerandum omne confirmata mens.] Omnino, *non* omne, *eadem.*

Tam intemperantes in ipſis miſeriis quam ſunt ante illas.] *Puto inuertendas eſſe dictiones, legendumque,* tam intemperãtes in ipſis miſeriis ſunt quam ante illas.

Plus dolet quam neceſſe eſt. Eadem enim infirmitate.] *Reſarci locum mutilatum ſic*: Plus dolet quam neceſſe eſt, qui ante dolet quam neceſſe ſit. Eadem enim infirmitate, *ex vetere lectione.*

Intemperantia fingit ſibi perpetuam felicitatem,] *Lege,* eadem intemperantia fingit, *&c. ex eadem.*

Et oblitus fati quo humana iactantur.] *Prior editio,* & oblitus huius peccati quo humana iactantur: *minus vitioſe. legendum enim* petauri, *non* peccati: *ex omnibus ſcriptis exemplaribus. De cuius dictionis ſignificatione legendi gloſſematum ſcriptores.*

Mortale eſt omnium mortalium bonũ.] Omne *legendum, non* omnium, *ex eiſdem.*

Quo illo ſinguli dies turbent,] *Vetus lectio* turbant, *forte* trudant. *Gallicanum meum exemplar contra reliqua omnia* trahant, *non* turbant *legit, ſiue* turbent.

Æquo animo perdere quod periturum eſt.] *Exemplar Facundi ac Primitini,* æquo animo perdere quod perdendum eſt, *rectius.*

Intelligebat enim quod dari poſſet & eripi,] *Vetus lectio,* intelligebat enim quod dari poteſt, & eripi poſſe. *Alij codices,* Intelligebat enim quod dari poſſet, & eripi poſſe.

Animoſi ſumus inter exempla, quare deficimus:] *Lege,* Sumus inter exempla, quare deficimus, *ex eadem.*

Iſta vis vlceris, quam opto mehercules mitigari,] *Scribe,* illa vis vlceris, quam opto mehercule mitigari, *ex eadem.*

Sed ſecurus de iſto ſum.] Ipſo, *non* iſto, *eadem.*

Quid ergo nonne ſuadebit & exibi.] *Corrigendũ,* Quid ergo? non ſi ſuadebit, exibit? *ex eadem.*

* Philoſophiam in opere diſcere,] *Sic legunt pleraque omnia exemplaria. Vnum tantum ſcholaſticum habet,* philoſophiam in opus ducere.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

CONSOLATORIA *in morte filij, ſapiens, ita me Deus, & diſerta.*

EPIST. XCIX.

EPISTOLAM, quam ſcripſi Marullo, cum filium paruulum amiſiſſet, & diceretur molliter ferre, miſi tibi. In qua non ſum morem ſolitum ſecutus, nec putaui leniter illũ debere tractari, cum objurgatione eſſet quàm conſolatione dignior. Afflicto enim, & magnũ vulnus male ferenti, paulliſper cedendum eſt: exſatiet ſe, aut certe primũ impetũ effundat. Hi qui ſibi lugere ſumpſerunt, protinus caſtigentur, & diſcant quaſdam etiam lacrymarũ ineptias eſſe. 1 Solatia expectas? conuicia accipe. tam molliter tu fers mortem filij? quid faceres ſi amicũ perdidiſſes? Deceſſit filius incertæ ſpei, paruulus: puſillũ temporis perijt. Cauſſas doloris conquirimus, & de fortuna etiam inique queri volumus: quaſi non ſit iuſtas querendi cauſſas præbitura. At mehercule ſatis mihi iam videbaris animi habere, etiam aduerſus ſolida mala, nedũ ad iſtas vmbras malorũ, quibus ingemiſcunt homines moris cauſſa. Quod damnorũ omnium maximum eſt, ſi amicum perdidiſſes, danda opera erat vt magis gauderes quod habueras, quàm mœreres quod amiſeras. Sed pleriq; non computant quanta perceperint, quantũve gauiſi ſint. Hoc habet inter reliqua mala dolor, quod non ſuperuacuus tantũ, ſed ingratus eſt. Ergo quod habuiſti talem amicũ, perijt opera? tot annis, tanta coniunctione vitæ, tam familiari ſtudiorũ ſocietate nil actum eſt? Cum amico 2 effers amicitiam: & quid doles amiſiſſe, ſi habuiſſe non prodeſt? Mihi crede, magna pars ex illis quos amauimus, licet ipſos caſus abſtulerit, apud nos manet. Noſtrũ eſt quod præterijt tẽpus: nec quidquam eſt loco tutiore, quàm quod fuit. Ingrati aduerſus percepta, ſpe futuri, ſumus: quaſi non quod futurũ eſt, ſi modo ſucceſſerit nobis, cito in præterita tranſiturum ſit. Anguſte fructus rerum determinat, qui tantum præſentibus lætus eſt. & futura & præterita delectant: hæc exſpectatione, illa memoria: ſed alterũ pendet, & non fieri poteſt: alterum non poteſt non fuiſſe. Quis ergo furor eſt, certiſſimo excidere? Acquieſcamus his quæ iam hauſimus: ſi modo non perforato animo hauriebamus, & tranſmittente quidquid acceperat. Innumerabilia ſunt exẽpla eorũ, qui liberos iuuenes ſine lacrymis extulerint: qui in ſenatũ, aut in aliquod publicũ officiũ à rogo redierint, & ſtatim aliud egerint: nec immerito. Nam primũ, ſuperuacuum eſt dolere, ſi nil dolendo proficias: deinde iniquum eſt queri de eo quod vni accidit, & omnibus reſtat. Deinde deſiderii ſtulta conqueſtio eſt, vbi minimũ intereſt inter amiſſum & deſiderantem. Eo itaq; æquiore animo eſſe debemus, quod quos amiſimus, ſequimur. Reſpice celeritatem rapidiſſimi tẽporis: cogita breuitatẽ huius ſpatii per quod citatiſſimi currimus: obſerua hũc comitatũ generis humani,

Digitized by Google

eodem tendentis, minimis interuallis diſtinctum, etiam vbi maxima videntur: quem putas periſſe, præmiſſus eſt. Quid autem dementius, quam cum idem tibi iter emetiendum ſit, flere eum qui anteceſſit? Flet aliquis factum quod non ignorauit futurum? aut ſi mortem in homine non cogitauit, ſibi impoſuit. Flet aliquis factum quod aiebat non poſſe non fieri? quiſquis aliquem quæritur mortuum eſſe, quæritur hominem fuiſſe. Omnes eadem conditio deuinxit: cui naſci contingit, mori reſtat. Interuallis diſtinguimur, exitu æquamur. Hoc quod inter primum diem & vltimum iacet, varium, & incertum eſt, ſi moleſtias æſtimas, etiam puero longum: ſi velocitatem, etiam ſeni anguſtum. Nil non lubricum & fallax, & omni tempeſtate mobilius. Iactantur cuncta, & in contrarium tranſeunt, iubente fortuna: & in tanta volutatione rerum humanarum, nil cuiquam, niſi mors, certum. Tamen de eo queruntur omnes, in quo vno nemo decipitur. Sed puer deceſſit. Nondum dico melius agi cum eo qui vita defungitur: ad eum tranſeamus qui conſenuit: quantulo vincit infantem? Propone profundi temporis vaſtitatem, & vniuerſum complectere: deinde hoc quod ætatem vocamus humanam, compara immenſo: videbis quàm exiguum ſit quod optamus, quod extendimus. Ex hoc quantum lacrymæ, quantum ſollicitudines occupant, quantum mors antequam veniat, optata: quantum valetudo, quantum timor, quantum teneri, aut rudes, aut inutiles anni? dimidium ex hoc edormitur. Adijce labores, luctus, pericula: & intelliges etiam in longiſſima vita, minimum eſſe quod viuitur. Sed quis tibi concedat non melius ſe habere eum cui cito reuerti licet, cui ante laſſitudinem peractum eſt iter? Vita, nec bonum, nec malum eſt: boni ac mali locus eſt. Ita nihil perdidit ille, niſi aleam in damnum certiorem. Potuit euadere modeſtus ac prudens, potuit ſub cura tua in meliora formari: ſed (quod iuſtius timetur) potuit fieri pluribus ſimilis. Adſpice illos iuuenes, quos ex nobiliſſimis domibus 3 in arenam luxuria projecit: adſpice illos qui ſuam alienamq; libidinem exercent, mutuo impudici: quorum nullus ſine ebrietate, nullus ſine aliquo inſigni flagitio dies exit: plus timeri quàm ſperari potuiſſe manifeſtum erit. Non debes itaque cauſſas doloris accerſere, nec leuia incõmoda indignando cumulare. Non hortor, vt nitaris & vrgeas: non tam male de te iudico, vt tibi aduerſus hæc totam putem virtutem aduocandam. Non eſt dolor iſte, ſed morſus: tu illum dolorem facis. Sine dubio multum philoſophia profecit, ſi puerum, nutrici adhuc quàm patri notiorem, animo forti deſideras. Quid? nunc ego duritiam ſuadeo, & in funere ipſo erigere vultum volo, & animum ne contrahi quidem patior? Minime inhumanitas eſt iſta, non virtus, funera ſuorum ijſdem oculis quibus ipſos videre, nec cõmoueri ad primam familiarium diuiſionem. Puta autem me vetare: quædam 4 non ſunt ſui iuris. Excidunt etiam retinentibus lacrymæ, & 5 animum profuſæ leuant. Quid ergo eſt? permittamus illis cadere, non imperemus. Fluant quantum affectus ejecerit, non quantum poſcet imitatio. Nil vero mærori adijciamus, nec illum ad alienum augeamus exẽplum. Plus oſtentatio doloris exigit, quàm dolor: 6 quotus quiſq; ſibi triſtis eſt? 7 Clarius, cum audiuntur, gemunt; & taciti quietique, dum ſecretum eſt, cum aliquos viderint, in fletus nouos excitantur. Tum 8 capiti ſuo manus ingerunt, quod potuerant facere, nullo prohibente, liberius: tunc mortem comprecantur ſibi, tunc lectulo deuoluuntur. Sine ſpectatore ceſſat dolor. Sequitur nos vt in alijs rebus, ita in hac quoque hoc vitium ad plurium exẽpla componi, nec quid oporteat, ſed quid ſoleat, adſpicere. A natura diſcedimus, populo nos damus, nullius rei bono auctori, & in hac re, ſicut in omnibus, inconſtantiſſimo. Videt aliquem fortem in luctu ſuo? impiũ vocat & efferatum. Videt aliquem collabentem, & corpori affuſum? effœminatũ ait, & eneruem. Omnia itaq; ad rationem reuocanda ſunt. Stultius vero nil eſt quàm famam captare triſtitiæ, & lacrymas approbare: quas iudico ſapienti viro alias permiſſas cadere, alias vi ſua latas. Dicã quid interſit. Cum primũ nos nuncius acerbi funeris perculit, cũ tenemus corpus è cõplexu noſtro in ignem tranſiturum, lacrymas naturalis neceſſitas exprimit: & ſpiritus ictu doloris impulſus, quemadmodum totum corpus quatit, ita oculos, quibus adjacentem humorem perpremit & expellit. Hæ lacrymæ per eliſionem cadunt, nolentibus nobis. Aliæ ſunt quibus exitũ damus, cum memoria eorũ quos amiſimus, retractatur: & ineſt quiddã dulce triſtitiæ, cũ occurrunt ſermones eorum iucundi, conuerſatio hilaris, officioſa pietas, tunc oculi velut in gaudio relaxantur. His indulgemus, illis vincimur. Non eſt itaq; quod lacrymas propter circũſtantes aſſidenteſq; aut cõtineas, aut exprimas: nec ceſſant, nec fluunt vmquam tam turpiter quàm finguntur. Eant ſua ſponte, ire autem poſſunt placidis atq; compoſitis. Sæpe ſalua ſapientis auctoritate fluxerunt, tanto temperamento, vt illis nec humanitas, nec dignitas deeſſet. Licet, inquã, naturę obſequi grauitate ſeruata. Vidi ego in funere ſuorum

Digitized by Google

verendos, in quorum ore amor eminebat, remota omni lugentium cæna. Nihil erat niſi quod veris dabatur affectibus. Eſt aliquis & dolendi decor. hic ſapienti ſeruandus eſt: & quemadmodum in ceteris rebus, ita & in lacrimis aliquid ſat eſt. Imprudentium vt gaudia, ſic dolores exundauere. Æquo animo excipe neceſſaria. Quid incredibile, quid nouum euenit? quàm multis cum maxime 9 funus locatur? quàm multis vitalia eruuntur? quàm multi poſt luctum tuum lugent? Quoties cogitaueris puerum fuiſſe, cogita & hominem, cui nihil certi promittatur, quem fortuna non vtique perducit ad ſenectutem: vnde viſum eſt, dimittit. Ceterum de illo frequenter loquere, & 12 memoriam eius quantum potes, celebra: quæ ad te ſæpius reuertetur, ſi erit ſine acerbitate ventura. Nemo enim libenter triſti conuerſatur, nedum triſtitiæ. Si quos ſermones eius, ſi quos quamuis paruuli iocos cum voluptate audieras, ſæpius repete: potuiſſe illum implere ſpes tuas, quas paterna mente conceperas, audacter affirma. Obliuiſci quidem ſuorum, ac memoriam cum corporibus efferre, & effuſiſſime flere, meminiſſe parciſſime, inhumani animi eſt. Sic aues, ſic feræ fœtus ſuos diligunt: 12 quarum concitatus eſt amor, & pene rabidus, ſed cum amiſſis totus exſtinguitur. Hoc prudentem virum non decet: 13 miminiſſe perſeueret, lugere deſinat. Illud nullo modo probo, quod ait Metrodorus, 14 eſſe aliquam cognatam triſtitiæ voluptatem: hanc ipſam captandam in eiuſmodi tempore. Ipſa Metrodori 15 verba ſubſcripſi: de quibus non dubito, quid ſis ſenſurus. Quid enim turpius quàm captare in ipſo luctu voluptatem, imo per luctum: & inter lacrimas quoque, quod iuuet, quærere? Hi ſunt qui nobis obijciunt nimium rigorem, & infamant præcepta noſtra duritia, quod dicamus dolorem in animũ aut admittendum non eſſe, aut cito expellendum. Vtrum tandem eſt aut incredibilius, aut inhumanius, non ſentire amiſſo amico dolorem, an voluptatem in ipſo dolore aucupari? Nos quod præcipimus, honeſtum eſt. cum aliquid lacrimarum affectus effuderit, &, vt ita dicam, deſpumauerit, non eſſe tradendum animum dolori. Quid tu dicis? miſcendam ipſi dolori voluptatem. Sic conſolamur cruſtulo pueros, ſic infantium fletum infuſo lacte compeſcimus. Ne illo quidem tempore quo filius ardet, aut amicus exſpirat, ceſſare pateris voluptatem, ſed ipſum vis titillare mœrorem. Vtrum honeſtius dolor ab animo ſubmouetur, an voluptas ad dolorem quoque admittitur? admittitur, dico? captatur, & quidem ex ipſo. Eſt aliqua, inquit, voluptas cognata triſtitiæ. Illud nobis licet dicere, vobis quidem non licet. Vnum bonum noſtis voluptatem, vnum malum dolorem. Quæ poteſt inter bonũ & malũ eſſe cognatio? Sed puta eſſe. nunc potiſſimum eruitur: & ipſum dolorem ſcrutamur an aliquid habeat iucundum circa ſe, & voluptarium? Quædam remedia alijs partibus corporis ſalutaria, velut fœda & indecora, adhiberi alijs nequeunt: & quod alibi prodeſſet ſine damno verecundiæ, id fit inhoneſtum loco vulneris. Non te pudet luctum voluptate ſanare? ſeuerius iſta plaga curanda eſt. Illud potius admone, nullum mali ſenſum ad eum qui perit, peruenire: nam ſi peruenit, non perijt. Nulla, inquam, eum res lædit, qui nullus eſt: viuit, ſi læditur. Vtrum putas illi male eſſe, quod nullus eſt, an quod eſt adhuc aliquis? Atqui nec ex eo poteſt ei tormentum eſſe, quod non eſt: quis enim nullius ſenſus eſt? nec ex eo quod eſt: effugit enim maximum mortis incommodum, non eſſe. Illud quoq; dicamus ei qui deflet ac deſiderat in ætate prima raptum: Omnes quantum ad breuitatem æui, ſi vniuerſo compares, & iuuenes & ſenes in æquo ſumus. Minus enim ad nos ex omni ætate venit, quàm quod minimum eſſe quis dixerit. quoniam quidem minimum aliqua pars eſt, hoc quod viuimus, proximum nihilo eſt: & tamen 16 ob dementiam noſtram late diſponitur. Hæc tibi ſcripſi, non tamquam exſpectaturus eſſes remedium à me tam ſerum: liquet enim mihi te locutum tecum, quidquid lecturus es: ſed vt caſtigarem illam exiguam moram, qua à te receſſiſti: & in reliquum exhortarer, contra fortunam tolleres animos, & omnia eius tela non tamquam poſſent venire, ſed tamquam vtique eſſent ventura, proſpiceres.

I. LIPSIVS.

1. Solatia exſpectas.] *Hic ego incipere ipſam Epiſtolam ad Marullum (vel vt alij libri,* Marillum*) opinor, & totam deinceps ad finem poni.*

2. Effers amicitiam.] *Tamquam vna mortuam.*

3. In arenam luxuria] *De quibus epiſt.* LXXXVII. *& alibi dictum. qui ſe locant ad gladium aut cultrum.*

4. Non ſunt ſui iuris.] *Non ſunt libera, imperio alieno aguntur. quo? natura.*

5. Animum profuſæ leuant.] *Apud Senecam patrem lib.x.Controu.*1. Plerumque omnis dolor per lacrimas effluit.

6. Quotuſquiſque ſibi triſtis eſt?] *Ita in epiſt.* LXIII. Nemo ſibi triſtis eſt. *Vide.*

7. Clarius, cum audiuntur, gemunt.] *Martialis.*

Amiſſum non flet, cum ſola eſt Gellia, patrem:
Siquis adeſt, iuſſæ proſiliunt lacrimæ.

8. Capiti

8. Capiti ſuo manus.] *Siue vt crines vellant, ſiue vt frontem feriant.*

9. Funus locatur.] *Efferendum nempe, & vrendum à Libitinarijs.*

10. Quam multis vitalia eruuntur? *Si in Ægypto, aut alibi hæc ſcriberet, vbi condiri mos corpora, & inteſtina erui, probarem: in Romanis moribus, qui poſſum? Nam illi comburebant, & quidem totos, nec de partibus erutis legi, aut certe non obſeruaui. Si alius, ne mutemus. Etſi libri tamen mutant, qui*, vitalia emittunt; *aut*, emuntur, *vt in meo. Equidem legerim*: quam multi vitam alij amittunt? *aut vero*, quam multi vita alij emittuntur? *Sed quod magis etiam placeat, quibuſdam libris abeſt repetitio, ſcribuntque*: Quam multi, cum maxime funus locatur, in talia emittunt? *placeat, inquam ſi pariter reſcribas*, vitam alij amittunt. *Ecce, inquit, dum de funere curatur, funus ſuperuenit, aut funera.*

Memoria eius.] *Plutarchus Conſol. ad Apollonium*: ὠφέλεια δὲ τοῖς ἀπογενομένοις, ἡ διὰ τῆς ἀγαθῆς μνήμης τιμή. οὐδεὶς γὰρ ἀγαθὸς ἄξιος θρήνων, ἀλλ' ὕμνων καὶ ἐπαίνων, οὐδὲ πένθους, ἀλλὰ μνήμης εὐκλεοῦς. Commodum aliquod eſt defunctis, ſi pia memoria eos colamus. Nemo enim bonus gemitu dignus eſt; ſed hymnis & laudibus; neque luctu, ſed recordatione laudabili.

12. Quarum concitatus eſt.] *Scripti neſcio quid velint*: quarum contraria (*alij*, contrarius) ac concitatus.

13. Meminiſſe perſeueret.] *Tacitus ſimile*: Fæminis lugere honeſtum eſt, viris meminiſſe.

14. Eſſe aliquam cognatam.] *Ita Ouidius*:

Fleque meos caſus, eſt quædam, flere, voluptas.

Statius:

——— tunc flere, & ſcindere veſtes,
Fatáque, & iniuſtos rapidis pulſare querelis
Cælicolas, ſolamen erat.

Vide Ariſtotelem 1. Rhetor. cap. xi.

15. Verba ſubſcripſi.] *Exſtant in meo aliiſque Græca quædam, ſed ſic deprauate ſcripta, vt nihil mihi quidem ſit eruere.*

16. Ob dementiam noſtram.] *Gruterus acute & vere*, ô dementiam.

MVRETVS.

CLarius, cum audiuntur, gemunt.] *Vt Gelliam facere ait Martialis*:

Amiſſum non flet, cum ſola eſt, Gellia patrem:
Si quis adeſt, iuſſæ proſiliunt lacrimæ.

Verum autem eſt, quod ſubycitur:

Ille dolet vere, qui ſine teſte dolet.

Eſſe aliquam cognatam triſtitiæ voluptatem.] *Ouidius*:

—— eſt quædam flere voluptas,
Expletur lacrimis egeriturque dolor.

Ipſa Metrodori verba ſubſcripſi.] *Deſiderari hoc loco Græca verba Metrodori, etiam lacuna, quæ in vetere libro eſt, indicat.*

PINCIANVS.

QVibus ingemiſcunt homines amoris cauſa.] *Exemplar Franciſcanum non habet* amoris, *ſed* mortis.

Quantum ve gauiſi ſint.] *Particula* ve *redundat, ex vetere lectione.*

Hoc habet inter reliqua mala dolor, quod non ſuperuacuus tantum, ſed ingratus eſt.] *Legendum* hoc habet inter reliqua mali dolor. Non ſuperuacuus tantum, ſed ingratus eſt. *ex eadem.*

Aut ſi mortem in homine non cogitant.] *Scribendum puto* At, *non* Aut.

Flet aliquis factum quod aiebat non poſſe fieri.] *Exemplar Facundi & Primitiui.* Flet aliquis factum, quod aiebat non poſſe non fieri.

Sed quis tibi concedit,] *Vetus lectio* concedat, *non* concedit.

Ita nihil perdidit ille, niſi aleam in damnum certius.] *Caſtiga*, Ita nihil perdidit ille, niſi aleam in damnum certiorem, *ex eadem.*

Puta autem me vetare quædam quæ non ſunt ſui iuris.] *Lege*, Puta autem me vetare. Quædam ſunt ſui iuris. *ex eadem.*

Quibus adiacentem humorem perpremit,] *Lego* premit, *non* perpremit, *ex eadem.*

Nec fluunt vnquam tam turpiter, quam finguntur.] *Scribendum opinor*, nec fluunt vnquam tam turpiter, quam cum finguntur.

Quam multis vitalia eruuntur.] *Vetus lectio*, quam multi vitalia emittunt.

Sic aues: ſic feræ ſuos diligunt,] *Scribe*, Sic aues, ſic feræ ſuos diligunt fœtus, *ex eadem.*

Hanc ipſe captandam in eiuſmodi tempore.] *Sic prior editio. Sed legendum arbitror* eſſe, *non* ipſe. *Alioqui in meo peruetere exẽplari redundat hæc dictio.*

Dolorem aut admittẽdum non eſſe,] *Scribito* dolorem aut admittendum in animum non eſſe, *ex vetere lectione.*

Dico admittitur captatur.] *Inuerte dictiones*, Admittitur, dico captatur, *ex eadem. & ſi in meo vetuſto codice* immo *legitur, vbi ſcriptum eſt* dico, *& paulo poſt* curanda, *non* ſananda, *aliquot preferunt exemplaria.*

ERASMVS.

QVam multis vitalia emuntur.] *Sic prior in aliis erat*: emittunt. eruuntur, *opinor legendum. Senſit enim de cadaueribus, quibus eximuntur vitalia, vt poſſint condiri.*

Metrodori verba ſubſcripſi.] *In duobus exemplaribus comperi veſtigia Græcorum elementorum, ſed adeo deprauata, vt ex his nihil potuerit conyci dignum memoratu.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

DE Papirio Fabiano philoſopho iudicium, eiuſque ſcriptis.

EPIST. C.

1. FAbiani Papirij libros, 2 qui inſcribuntur *Ciuilium*, legiſſe te cupidiſſime ſcribis: ſed non reſpondiſſe expectationi tuæ. deinde, oblitus de philoſopho agi,

compoſitionem eius accuſas. Puta eſſe quod dicis, & effundi verba, non fingi. Primum habet iſta res ſuam gratiam, & eſt decor proprius orationis leniter lapſæ. Multum enim intereſſe exiſtimo, vtrum exciderit, an fluxerit. Nunc in hoc quoq; quod dicturus ſum, ingens differentia eſt. Fabianus mihi 3 non effundere videtur orationem, ſed fundere: adeo larga eſt, & ſine perturbatione, non ſine curſu tamen, veniens. Illud plane fatetur & præfert, non eſſe ſe tractatam, nec diu tortam. Sed 4 ita, vt vis, eſſe credamus: mores ille, non verba compoſuit, & animis ſcripſit iſta, non auribus. Præterea, ipſo dicente nõ vacaſſet, tibi partes intueri: adeo te ſumma rapuiſſet: & fere quæ impetu placent, minus præſtant 5 ad manum relata. Sed illud quoque multum eſt, primo adſpectu oculos occupaſſe, etiamſi contemplatio diligens inuentura eſt quod arguat. Si me interrogas, maior ille eſt 6 qui iudicium abſtulit, 7 quàm qui meruit. Et ſcio hunc tutiorem eſſe: ſcio audacius ſibi 8 de futuro promittere. Oratio ſolicita philoſophum non decet. Vbi tandem erit fortis & conſtans, vbi periculum ſui faciet, qui timet verba? Fabianus non erat negligens in oratione, ſed ſecurus: itaque nihil inuenies ſordidum. Electa verba ſunt, non captata, nec huius ſæculi more contra naturam ſuam poſita, & inuerſa; ſplendida tamen, quamuis ſumantur è medio: ſenſus honeſtos & magnificos habent, non coactos in ſententiam, 9 ſed altius ductos. Videbimus quid parum reciſum ſit, 10 quid parum ſtructum, quid non huius recentis politurae: cum circumſpexeris omnia, nullas videbis anguſtias inanes. Deſit ſane varietas marmorum, & 11 conciſura aquarum cubiculis interfluentium, 12 & pauperis cella, & quidquid aliud luxuria, non contenta decore ſimplici, miſcet: quod dici ſolet, 13 *domus recta eſt*. Adijce nunc quod de compoſitione non conſtat. Quidam illam volunt eſſe ex horrido comptam: quidam vſque eo aſpera gaudent, vt etiam quæ mollius caſus explicuit, ex induſtria diſſipent, & clauſulas abrumpant, ne ad exſpectatum reſpondeant. Lege Ciceronem. compoſitio eius vna eſt: 14 pedem ſeruat, curata, lenta, & ſine infamia mollis. At contra, Pollionis Aſinij ſalebroſa & exſiliens, & vbi minime expectes, relictura. Denique apud Ciceronem omnia deſinunt: apud Pollionem cadunt, exceptis pauciſſimis, quæ ad certum modum, & ad vnum exemplar adſtricta ſunt. Humilia præterea tibi videri dicis omnia, & parum erecta: quo vitio carere eum iudico. Non ſunt humilia illa, ſed placida. 15 ſunt enim tenore quieto compoſitoque formata, nec depreſſa, ſed plana. Deeſt illis oratorius vigor, ſtimulique quos quæris, & ſubiti ictus ſententiarum: ſed totum corpus videris, quamuis ſit incomptum, honeſtum eſt. Non habet oratio eius, 16 ſed debet dignitatem. Affer quem Fabiano poſſis præponere. Dic Ciceronem, cuius libri ad philoſophiam pertinentes, pæne totidem ſunt, quot Fabiani. Cedam: ſed non ſtatim puſillum eſt, ſi quid maximo minus eſt. Dic Aſinium Pollionem. Cedam. & reſpondeamus: In re tanta eminere eſt, & poſt duos eſſe. Nomina adhuc Liuium. Scripſit enim & dialogos, 17 quos non magis philoſophiæ annumerare poſſis, quàm hiſtoriæ: & ex profeſſo philoſophiam continentes libros. Huic quoque dabo locum: vide tamen quàm multos antecedat, qui à tribus vincitur, & tribus eloquentiſſimis. Sed non præſtat omnia. non eſt fortis oratio eius, quamuis elata ſit: non eſt violenta, nec torrens, quamuis effuſa ſit: 18 non eſt perſpicua, ſed pura. Deſideres, inquies, contra vitia aliquid aſpere dici, contra pericula animoſe, contra fortunam ſuperbe, contra ambitionem contumelioſe. Volo luxuriam objurgari, libidinem traduci, impotentiam frangi: ſit aliquid oratorie acre, tragice grande, comice, exile. Vis illum aſſidere puſillæ rei, verbis? Ille rerum ſe magnitudini addixit: eloquentiam, velut vmbram, non hoc agens, trahit. Non erunt ſine dubio ſingula circumſpecta, nec in ſe collecta, nec omne verbum excitabit ac punget: fateor: 19 exibunt multa, nec ferient, & interdum otioſa præterlabetur oratio: ſed multum erit 20 in omnibus locis, & ingens ſine tædio ſpatium. Denique illud præſtabit, vt liqueat tibi, illum ſenſiſſe, quæ ſcripſit. Intelliges actum hoc, vt tu ſcires quid illi placeret, non vt ille placeret tibi. Ad profectum omnia tendunt, & ad bonam mentem: non quæritur plauſus. Talia eſſe ſcripta eius non dubito, etiam ſi magis reminiſcor quàm teneo: hæretque mihi color eorum, non ex recenti conuerſatione familiariter, ſed ſummatim, vt ſolet ex vetere notitia. Cum audirem certe illum, talia mihi videbantur, non ſolida, ſed plena, quæ adoleſcentem indolis bonæ attollerent, & ad imitationem ſui vocarent, ſine deſperatione vincendi. quæ mihi adhortatio videtur efficaciſſima. Deterret enim qui imitandi cupiditatem modo fecit, ſpem abſtulit. Ceterum verbis abundabat ſine commendatione partium ſingularum, in vniuerſum magnificus.

Digitized by Google

I. LIPSIVS.

1. Fabiani Papirij.] *De quo epiſt.* XI. LII. *&* LVIII. *& Seneca pater totum virum deſcribit, & genus eloquij. de quo hic cenſura: imo requirit in eo, qua filius excuſat & tuetur. Videſis lib.* II. *Controu. in Præfatione.*

2. Qui inſcribuntur Ciuilium.] *Id eſſet*, Politicorum: *dignum hercules Philoſopho argumentum. At libri quidam*, artium ciuilium *habent*; *alij*, artium & vilium; *quidam*, artium iulium; *denique*, archinilium. *Vt ſuſpicio ſit remotioris & Græcanicæ vocis. An ſi forte*, αἰνεῖν συναιχῶν? *ſcripſit certe, & citatur eo titulo à Chariſio*, Cauſarum naturalium.

3. Non effundere.] *Cum impetu videlicet, & turbide; ſed fundere leniter, & cum ordine.*

4. Ita vt vis.] *Bene è libris aliquot aſſeruit Gruterus. Sententia. Age, eſto vti dicis, parum compoſitus aut conſtructus: nempe philoſophum, non oratorem, agit.*

5. Ad manum relata.] *Quæ audita placent, & ſtatim. non æque in manum ſumpta, & relecta: cum iudicium moroſe collegit, & certius appendit ac librat.*

6. Qui iudicium abſtulit.] *In dicendo rapuit, & velut inuitum traxit.*

7. Quam qui meruit.] *Accurata dictione, aut ſcriptione. Plus illic ingenij, & ignis; hic curæ, & intententionis.*

8. De futuro promittere.] *Viuere poſſe, & ætatem ferre.*

9. Sed altius ductos.] *Meus & quidam*, ſed tutius. *Alij*, latius. *quod probem, & opponitur breuibus ſenſibus & coactis.*

10. Quid parum ſtructum.] *Compoſitum: vt ſupra. At Pincianus mallet*, ſtrictum: *non ego.*

11. Conciſura aquarum.] *Refero ad aquas, & minutos Euripos in cœnationibus olim: & præſertim æſtiuis. De quibus Seneca, de Tranquill. cap.* I. Quid perlucentes ad imum aquas, & circumfluentes ipſa conuiuia loquar? *Idem quæſt. Nat.* III. *ca.* XVII. *inter* opera luxuriæ *narrat*: In cubili natant piſces, & ſub ipſa menſa capitur, qui ſtatim transferatur in menſam.

12. Et pauperis cella.] *Bene habet. neque aliud eſt, quam diuites iſtos habuiſſe diſtinctam etiam Cœnationem, aut Cubiculum, quod* Pauperis cellam *dicerent. vbi certis diebus velut tenuem & pauperem victum imitarentur. Vide epiſt.* XVIII.

13. Domus recta eſt.] *Sine vitio eſt. etſi minus ornata aut inſtructa.*

14. Pedem ſeruat, curata.] *Meo & aliquot ſcriptis abeſt vox*, ſeruat: *ſcribúntque* vna eſt, pedem curuat, lenta. *Legi poſſit*, pedem curat.

15. Sunt enim tenore quieto.] *Valde amplector, quod in quibuſdam*: ſed placida, & ad animi tenorem quietum compoſitúmque formata. *Eſt ipſum quod pater de illo*: Iam videlicet compoſitus & pacatus animus, cum veros compreſſiſſet affectus, parum bene imitari poterat, quæ effugerat. *Oratio igitur lenis & placida, vt ipſe animus.*

16. Sed debet dignitatem.] *Priores duas voces male eiecerat Muretus, libris omnibus aſſertas. Ego mutem leuiter*, ſed dabit. *Argute hoc ait: Oratio eius, eſto, dignitatem non habet, ſed eam dabit. id eſt, tota honeſti & virtutis plena, iſta animo inſeret, & faciet te magnum & honeſtum.*

17. Quos non magis philoſophiæ.] *Etſi enim philoſophiam tractant & promittunt; non tamen à veteri ſtudio Liuius abit, & Hiſtorias atque exempla crebra miſcet.*

18. Non eſt perſpicua.] *Nam & pater Seneca obſcuritatem eam ab Arellio Fuſco tenuiſſe indicat.*

19. Exibunt multa.] *A gladiatoribus, quorum manus* Exire *dicuntur. cum parant ferire.*

20. In omnibus locis.] *Pinciano aſſentior legenti*, lucis. *Atqui de obſcuritate diximus. Ita ſed ſplendorem hic rerum accipimus, & dignitatem.*

MVRETVS.

Paupetis cella.] *Multos alios locos in hac epiſtola reſtitui: in hoc labor omnis meus irritus fuit.*

PINCIANVS.

Qui inſcribuntur ciuilium.] *Quidam codices agnoſcunt hanc lectionem. Alij habent*, qui inſcribuntur artium ciuilium. *Alij*, qui inſcribuntur artium & Iulium. *Alij, ſine coniunctione*, Artium Iulium. *Alij*, Archinilium.

Et non reſpondiſſe expectationi tuæ.] *Legēdum reor*, ſed non reſpondiſſe expectationi tuæ.

Puto eſſe quod dicis, & effundi verba, non fingi.] *Lege*, Puta eſſe quod dicis, & effundi verba, non figi, *ex vetere lectione.*

Non effundere videtur orationem, ſed fundere.] *In exemplari Facundi & Primitiui vtrobique legitur* effundere. *Puto in priore loco ſcribendum eſſe* fundere. in poſteriore *effundere. Sequitur enim*, adeo larga eſt. *Item non longe à fine epiſtolæ de oratione eius loquens*, non eſt, *inquit*, violenta, nec torrens, quamuis effuſa ſit.

Primo aſpectum oculorum occupaſſe.] *Scribe*, Primo aſpectu oculos occupaſſe, *ex vetere lectione.*

Quod parum reciſum ſit, quod parum ſtructum.] *Eadem* quid, *non* quod, *vtrobique. Item* ſtrictum *puto ſcribendum, non*, ſtructum, *quia ſequitur non multo poſt*, exceptis pauciſſimis quæ ad certum modum, & ad vnum exemplar aſtricta ſunt. *quãuis de Pollione id, non de Fabiano.*

Non ſunt enim tenore quieto compoſitóque formata.] *Caſtiga ex eadem*, & ad animi tenorem quietum compoſitúmque formata.

Sed totum corpus videri quam ſit comptum honeſtum eſt.] *Sic prior editio. Aliter tamen eadem*, Sed totum corpus videris quam ſit comptum. Honeſtum eſt.

Quos non magis philoſophiæ annumerare poſſis, quam hiſtoriæ.] *Aut inuerſas eſſe dictiones opinor, & legendum*, quos non magis hiſtoriæ annumerare poſſis, quam philoſophiæ: *aut certe eradendam eſſe negationem* non, *& ſcribendum*, quos magis philoſophiæ, *cætera.*

Non eſt fortis oratio eius, quamuis elata ſit:] *Exemplar domeſticum* electa *habet non* elata.

Deſideras, inquit, contra vitia aliquid aſpere dici.] *Lege*, Deſideres, inquit, contra vitia, &c. *ex vetere lectione.*

Non erunt ſine dubio ſingula circumſpecta,] *Exemplar Franciſcanum* circumſecta *legi, non* circumſpecta: *vt puto, recte. Præceſſit namque*, Videbimus quid parum reciſum ſit: *& ſequitur eueſtigio*, nec in ſe collecta.

Sed multum erit in omnibus locis & ingens ſine tædio ſpacium.] *Corrige*, Sed multum erit in omnibus lucis. Sed ingens ſine tædio ſpacium, *ex vetere lectione.*

Deterret enim qui imitandi cupiditate non

Digitized by Google

fecit,ſpem abſtulit.] *Exemplar Franciſcanum ſine negatione pulcherrime*: Deterret enim qui imitandi cupiditatem fecit, ſpem abſtulit.

ERASMVS.

Conciſura aquarũ à cuniculis interfluentium, & pauperis cella.] Quidam habebant, *à cubiculis*: quod erat tolerabile, ſi tollas à præpoſitionem. *Sed pauperis*, conſtat vocem eſſe ſuppoſititiam: nec adhuc queo diuinare, quid ſit reponendum.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

DE ſubita morte cuiuſdam noti: & ex occaſione, nihil fidendum aut ſpondendum nobis. Omnia incerta, ideóque vita bona non differenda. longa autem non optanda: & exagitat Mecænatis turpiſſimum votum.

EPIST. CI.

OMnis dies, omnis hora, quam nihil ſimus oſtendit, & aliquo argumento recenti admonet fragilitatis oblitos, cum æterna meditantes reſpicere cogit ad mortem. Quid ſibi iſtud principium velit, quæris? Senecionem Cornelium, equitem Romanum ſplendidum & officioſum, noueras: ex tenui principio ſe ipſe promouerat, & iam illi decliuis erat curſus ad cetera. Facilius enim creſcit dignitas, quam incipit. 1 Pecunia quoque circa paupertatem plurimam moram habet, dum ex illa ereptat. Hic etiam Senecio diuitiis imminebat, ad quas illum duæ res ducebant efficaciſſimæ, & quærendi, & cuſtodiendi ſcientia: quarum vel altera locupletem facere potuiſſet. Hic homo ſummæ frugalitatis, non minus patrimonij quam corporis diligens, cum me ex conſuetudine mane vidiſſet, cum per totum diem amico grauiter affecto, & ſine ſpe iacenti, vſque in noctem aſſediſſet, cum hilaris cænaſſet, genere valetudinis præcipiti abreptus, angina, vix compreſſum arctatis faucibus ſpiritum traxit in lucem. Intra pauciſſimas ergo horas, poſtquam omnibus erat ſani ac valentis officiis functus, deceſſit. Ille qui & mari & terra pecuniam agitabat, qui 2 ad publica quoque, nullum relinquens inexpertum genus quæſtus, acceſſerat; in ipſo actu bene cedentium rerum, in ipſo procurrentis pecuniæ impetu, raptus eſt.

Inſere nunc Melibœe pyros, pone ordine vites.

Quam ſtultum eſt ætatem diſponere? ne craſtino quidem dominamur. O quanta dementia eſt, ſpes longas inchoantium! Emam, ædificabo, credam, exigam, honores geram, tum demum laſſam & plenam ſenectutem in otium referam. Omnia, mihi crede, etiam felicibus dubia ſunt. Nihil ſibi quiſquam de futuro debet promittere: id quoque quod tenetur, per manus exit, & ipſam 3 quam premimus horam, caſus incidit. Voluitur tempus, rata quidem lege, ſed per obſcurum: quid autem ad me, an naturæ certum ſit quod mihi incertũ eſt? Nauigationes longas, & pererratis littoribus alienis, ſeros in patriam reditus proponimus? militiam, & caſtrenſium laborum 4 tarda manupretia? procurationes, officiorúmque per officia proceſſus: cum interim ad latus mors eſt. quæ quoniam numquam cogitatur, niſi aliena; nobis ſubinde ingerũtur mortalitatis exempla, non diutius, quã dum miramur, hæſura. Quid autem eſt ſtultius, quã mirari id vllo die factũ, quod omni poteſt fieri? Stat quidẽ terminus nobis, vbi illũ inexorabilis fatorũ neceſſitas fixit: ſed nemo ſcit noſtrũ, quã prope verſetur. Sic itaq; formemus animũ, tamquã ad extrema ventũ ſit: nihil differamus, quotidie 5 cum vita paria faciamus. Maximũ vitæ vitiũ eſt, quod imperfecta ſemper eſt, 6. quod etiam aliquid ex illa differtur: qui quotidie vitæ ſuæ ſummã manũ impoſuit, non indiget tẽpore. Ex hac autẽ indigentia timor naſcitur, & cupiditas futuri excedens animum. 7 Nihil eſt miſerius dubitatione venientiũ, quorſum euadent. Quantum ſit illud quod reſtat, aut quale, 8 collecta mens inexplicabili formidine agitatur. Quomodo effugiemus hanc volutationem? vno, ſi vita noſtra non prominebit, ſi in ſe colligetur. Ille enim ex futuro ſuſpenditur, cui irritum eſt præſens. Vbi vero quidquid mihi debui, redditum eſt, vbi ſtabilita mens ſcit, nihil intereſſe inter diem & ſæculum: quidquid deinceps dierum rerúmque venturum eſt, ex alto proſpicit, & cũ multo riſu ſeriem tẽporum cogitat. Quid enim varietas mobilitáſque caſuum perturbabit, ſi certus ſit aduerſus incerta? Ideo, mi Lucili, propera viuere: & ſingulos dies, ſingulas vitas puta. Qui hoc modo ſe aptabit, cui vita ſua quotidie fuit tota, ſecurus eſt. In ſpe viuentibus, proximum quódque tempus elabitur: ſubitque auiditas, & miſerrimum atque miſerrima omnia efficiens, metus mortis. Inde illud 9 Mæcenatis turpiſſimum votum: quo & debilitatem non recuſat, & deformitatem, & nouiſſime acutam crucem, dummodo inter hæc mala ſpiritus prorogetur.

Digitized by Google

Debilem facito manu,
Debilem pede, coxa:
Tuber adſtrue gibberum.
Lubricos quate dentes.
Vita dum ſupereſt, bene eſt.
Hanc mihi, vel acuta
10 *Si ſedeam cruce, ſuſtine.*

Quod miſerrimum erat, ſi incidiſſet, optatur: & tamquam vita petitur, 11 ſupplicij mora. Contemptiſſimum putarem, ſi viuere vellet vſque ad crucem. Tu vero, inquit, me debilites licet, dum ſpiritus in corpore fracto & inutili maneat: deprаues licet, dum monſtroſo 12 & diſtorto temporis aliquid accedat: ſuffigas licet, & acutam ſeſſuro crucem ſubdas: eſt tanti, vulnus ſuum premere, & patibulo pendere deſtrictum, dum differat id quod eſt in malis optimum, ſupplicij finem. Eſt tanti, 13 habere animam, vt agam. Quid huic optes, 14 niſi deos faciles? quid ſibi vult iſta carminis effæminati turpitudo? quid timoris dementiſſimi pactio? quid tam fœda vitæ mendicatio? Huic putas vmquam recitaſſe Virgilium,

Vſque adeone mori miſerum eſt?

Optat vltima malorum: & quæ pati grauiſſimum eſt, extendi ac ſuſtineri cupit. qua mercede? ſcilicet vitæ longioris. Quid autem huius viuere eſt? diu mori. Inuenitur aliquis, qui malit inter ſupplicia tabeſcere, & perire membratim, & toties per ſtillicidia amittere animam, quam ſemel exhalare? Inuenitur qui velit adactus ad illud 15 infelix lignum, iam debilis, iam prauus, & in fœdum ſcapularum ac pectoris tuber eliſus, cui multæ moriendi cauſſæ etiam citra crucem fuerant, trahere animam tot tormenta tracturam? Nega nunc magnum beneficium eſſe naturæ, quod neceſſe eſt mori. Multi peiora paciſci adhuc parati ſunt: etiam amicum prodere, vt diutius viuant: & liberos ad ſtuprum manu ſua tradere, vt contingat lucem videre, tot conſciam ſcelerum. Excutienda vitæ cupido eſt: diſcendúmque nihil intereſſe quando patiaris, quod quandoque patiendum eſt: quam bene viuas referre, non quamdiu: ſæpe autem in hoc eſſe bene, ne diu.

IVSTVS LIPSIVS.

1. PEcunia quoque circa.] *Idem de Lampide quodam Plutarchus, An ſeni ſit gerenda reſpublica:* qui interrogatus, Quomodo tantas opes ſibi paraſſet? reſpondit, Paruas quidem magno, magnas paruo labore. *Muretus ſuggeſſit.*

2. Ad publica quoque.] *Ad vectigalium redempturas, odioſas.*

3. Quam premimus horam.] *Clarum eſt. & nec hora hæc certa, & caſus poteſt abrumpere. At Mureto viſum,* oram, *legere, & funem nauticum interpretari. Libri ſunt à nobis.*

4. Tarda manupretia.] *Nam promotiones caſtrenſes gradatim fiebant: nec magna, niſi in extremis, præmia.*

Vt locupletem aquilam tibi ſexageſimus annus
Adferat.

5. Cum vita paria faciamus.] *Tamquam nihil ſit reliqui. non illa nobis, non nos illi obligemur. Abi, abeo.*

6. Quod etiam aliquid.] *Veteres,* quod in aliquid. *ex quo Pincianus,* quod in aliud ex alio. *At meus liber, in margine:* quod meum aliquid: *optime. Fruar tota, manum iniiciam, nihil incerto tempori reſeruem.*

7. Nihil eſt miſerius.] *Meus vocem præmittit,* cum nihil: *legam,* quoniam nihil.

8. Collecta mens.] *Aſſentior Pinciano:* Non collecta. *Niſi magis placet leuiter reſcriptum, diſtinctúmque,* Quantum ſit illud, & quale, collectu, mens inex. *Collectu ſiue collectione, quid illud & quale, mens turbatur.*

9. Mecænatis turpiſſimum votum.] *Imo & Homericum illud ſimile, in Odyſſea:*

Βουλοίμην κ' ἐπάρουρος ἐὼν θητευέμεν ἄλλῳ
Ἀνδρὶ παρ' ἀκλήρῳ, ᾧ μὴ βίοτος πολὺς εἴη,
Ἢ πᾶσιν νεκύεσσι καταφθιμένοισιν ἀνάσσειν.
Malim equidem vel in agris vitam ducere ſeruus
Pauperem apud dominum, cui res non ampliter adſit,
Quam cunctis dominari, apud Orcum, morte potitis,

Quid Euripides? apud eum Iphigenia:

Τὸ φῶς τόδ' ἀνθρώποισιν ἥδιστον βλέπειν.
Τὰ νέρθε δ' οὐδέν. μαίνεται δ' ὃς εὔχεται
Θανεῖν. κακῶς ζῆν κρεῖσσον, ἢ θανεῖν καλῶς.
Lucem videre hominibus eſt ſuauiſſimum,
Inferna minime. deſipit, qui vult mori.
Meliuſque viuere male, quam mori bene.

Sed magis etiam aſſidet Epicuri dogma: τὸν σοφὸν καὶ πηρωθέντα τὰς ὄψεις, μεθέξειν τοῦ βίου: Sapientem etiam oculis caſſum manſurum in vita: *quæ ipſa eius verba ſunt in Laertio, & ab iis Mecænas videatur hauſiſſe.*

10. Si ſedeam cruce.] *Ita omnes meliores libri, & eſſe veram lectionem firmaui in libello De cruce.* Sedent *autem in* acuta cruce, *qui ſtipite acuto transfixi ab imo ſunt, per os emergente. Verſus porro cauſſa,* ſedeam, *diſſyllabum exaudiendum: atque ita libris quibuſdam,* ſedam, *ſcriptum.*

11. Supplicij mora.] *Nam erat in extremis Mecænatis,* ſuſtine. *id eſt, ſerua mihi vitam & extende, etiam in cruce, vltimiſque malis.*

12. Et diſtorto.] *Variant libri, ac quidam,* & ſancto; *alij,* & deſerto, *atque in margine,* diſcerpto; *meus & nonnulli,* & ſerto. *Facerem* deſecto, *aut* ſecto, *nam ita in verſibus erat, membris mutilari.*

Digitized by Google

13. Habere animam, vt agam.] *Non alio ſine viuere, quam vt moriens viuam. Habeam animam, vt ſemper emittam.*

14. Niſi deos faciles?] *Accipio, meruit exaudiri, & habere Deos in vota faciles. Quid, inquit, aliud tam fœde timido optemus?*

15. Infelix lignum.] *Ita Crucem vocabant: ego in libellis eius rei.*

MVRETVS.

PLurimum moram.] *Inepte in alijs* plurimum amorem. *Quod autem hic ait Seneca, difficillimam eſſe luctationem ijs qui ex paupertate conantur emergere: vbi autem ex ea erepſerunt, faciliores eis & expeditiores eſſe progreſſus: idem olim nobilem quendam nauclerum Lampin nomine, dixiſſe tradunt. Interrogatum enim, quomodo tantas opes ſibi comparaſſet, reſpondiſſe, paruas quidem magno, magnas autem paruo labore. Plutarchus ἐν τῷ εἰ γέροντι πολιτευτέον. Proculus in Heſiodum.*

Oram caſus incidit.] *Oram vocat funem nauticum. Male autem* alij, horam.

PINCIANVS.

CVm æterna meditantes reſpicere cogit ad mortem.] *Scribe*, Tum eterna meditatos, *&c. ex vetere lectione.*

Pecunia quoque circa paupertatem plurimum amorem habet, dum ex illa ereptat.] *Sic omnia legunt exemplaria, ſed quis ſit ſenſus non percipio, forte ſcribendum non* amorem, *ſed* moræ, *aut, ſi hoc arridet magis*, molem.

Illi qui & mari & terra pecuniam agitabat, qui ab publica quoque.] *Lego*, Ille quem & mari & terra pecunia agitabat, *ex vetere lectione & in vno tantum meo codice ſcriptum annotaui* publicanos, *non* publica.

In ipſo actu bene cedentium rerum,] *Fortaſſe verior eſt lectio* ictu, *hoc eſt, momento, quam* actu.

Et caſtrenſium laborum tarda manu precia,] *Scribe coniunctim* manuprecia, *ex vetere lectione.*

Quæ quoniam nunquam cogitatur, niſi aliena. nobis ſubinde geruntur mortalitatis exempla.] *Lege.* Quæ quoniam nunquã cogitatur niſi aliena, ſubinde nobis ingerantur mortalitatis exempla,] *ex vetere lectione, & præcipue ex exemplari Franciſcano.*

Tanquam ad extremum ventum ſit,] Extrema, *non* extremum, *eadem agnoſcit.*

Quod etiam aliquid ex illa differtur.] *Mendoſa verba, & difficilis ad corrigendum coniectura. Sed ni fallor, verior erit ſcriptura*, quod in aliud ex alio differtur. *Nam & vetus omnis lectio pro* etiam aliquid, *habet* in aliquid: *& hoc verbum* aliquid, *cum per compendium ſcribitur, dubitationem affert, ſit ne legendum* aliquid, *an* aliud, *ſicut etiam hoc ipſo loco ſcriptum erat in exemplari Facundi & Primitiui.*

Nihil eſt miſerius dubitatione vehementer irruentium, quorſum euadant.] Venientium, *non* vehementer irruentium, *omnia ferme exemplaria ſcripta: vt forte legendum ſit* voluentium, *ſiue* volutantium. *Cui lectioni ſuffragari videtur quod ſequitur.* Quomodo effugiemus hanc volutationem.

Collecta mens inexplicabili formidine agitatur.] Explicabili *omnia exemplaria, non* inexplicabili *quibus fauet quod ſequitur ſtatim,* Vno ſi vita noſtra non prominebit, ſi in ſe colligitur. *Conſiderandum tamen an deſit negatio, ſicuti multis locis ſuperfluit. & legendum ſit.* Non collecta mens, *ſiue* incollecta mens, *vt ſint honeſto dicendi modo inculcata duo nomina,* incollecta & inexplicabili, *idem habentia initium.*

Si certus ſis aduerſus incerta.] *Legendum* ſit, *non* ſis, *præceſſit enim verbum tertia perſona* cogitat, *ex vetere lectione.*

Subitque auiditas, & miſerrimum atque miſerrima omnia efficiet, metus mortis,] *Caſtiga*, ſubitque auiditas temporis, & miſerrimus atque miſerrima omnia efficiens, metus mortis, *ex eadem.*

Debilem facito manu, debilem pede. Coxa tuber. aſtrue gibberum.] *Scribe*, Debilem facito manu, Debilem pede, Debilem coxa. Tuber aſtrue gibberum: *ex eadem.*

Hanc mihi velacutam ſi ſubdas crucem ſuſtineo, quod miſerrimum erat.] *Scribe*, Hanc mihi velacuta ſi ſedeam cruce ſuſtine. Quod miſerrimum erat. *ex eadem. etſi impreſſa lectioni fauere videantur verba mox paulo ſequentia.* ſuffigas licet & acutam ſenſuro crucem ſubdas. *ſed* ceſſuro *ibi non* ſenſuro, *ſcribi debet, vt notabo. Ita verba illa magis ab antiqua lectione ſtant quam ab impreſſa.*

Quid tam fœda vitæ mendicatio?] *Sunt codices qui legant, non* mendicatio, *ſed* commendatio, *neſcio quam recte, quia ſupra velut commendauit vitam ſuam, cum dixit*, Hanc mihi vel acuta ſi ſedeam cruce ſuſtine.

OPSOPOEVS.

L *Ipſius com. ad 13. Ann. Taciti, Male ſubſtituunt* publicanos. *per* publica *intelligitur*, τὰ δημόσια, τελωνία.

Argvmentvm I. Lipsi.

ALIQVID de immortalitate animæ. tum quæſtiuncula, An claritas poſt mortem ad nos faciat? Diſputat tenuiter primo & ſcholaſtice: tum in extremo adſurgit, & ad Deum ac cæleſtia animum ducit. Corpus hoc, ſarcinam aut velamentum eſſe: ſperni debere & exui, cum Deus & dies ille vocant.

EPIST. CII.

QVomodo moleſtus eſt iucundum ſomnium videnti, qui excitat: aufert enim voluptatem, etiamſi falſam, effectum tamen veræ habentem: ſic epiſtola tua mihi

Digitized by Google

fecit iniuriam. reuocauit enim me 1 cogitationi aptæ traditum, & iturum, ſi licuiſſet, vlterius. Iuuabat de æternitate animarum quærere, imo mehercule credere. credebam enim facile opinionibus magnorum virorum, rem gratiſſimam 2 promittentium magis quàm probantium. Dabam me ſpei tantæ. iam eram faſtidio mihi, iam reliquias ætatis infractæ contemnebam, in immenſum illud tempus, & in poſſeſſionem omnis æui tranſiturus: cum ſubito experrectus ſum, epiſtola tua accepta, & tam bellum ſomnium perdidi. quod repetam, ſi te dimiſero, & redimam. Negas me 3 epiſtola prima totam quæſtionem explicuiſſe, in qua probare conabar id quod noſtris placet, claritatem quæ poſt mortem contingit, bonum eſſe. Id enim me non ſoluiſſe quod opponitur nobis: Nullum, inquiunt, bonum ex diſtantibus: hoc autem ex diſtantibus conſtat. Quod interrogas, mi Lucili, eiuſdem quæſtionis eſt, loci alterius, & ideo non hoc tantum, ſed alia quoq; eodem pertinentia diſtuleram. Quædam enim, vt ſcis, moralibus 4 rationalia immixta ſunt. Itaque illam partem recta ad mores pertinentem tractaui. Numquid ſtultum ſit ac ſuperuacuum vltra extremum diem curas tranſmittere. An cadant bona noſtra nobiſcum, nihilq; ſit eius qui nullus eſt. 5 An ex eo quod cum erit, ſenſuri non ſimus 6 antequam aliquis fructus percipi aut peti poſſit. Hęc autem omnia ad mores ſpectant, itaq; ſuo loco poſita ſunt. [illegible]t quæ à dialecticis contra hanc opinionem dicuntur, ſegreganda fuerunt, & ideo ſepoſita ſunt. Nunc quia omnia exigis, omnia quæ dicunt perſequar, deinde ſingulis occurram. At niſi aliquid prædixero, intelligi non poterunt quæ refellentur. Quid eſt quod prædicere velim? 7 Quædam continua eſſe corpora, vt hominem: quædam compoſita, vt nauem, domum, omnia deniq; quorum diuerſę partes iunctura in vnum ſunt coactæ, quædam ex diſtantibus, quorum adhuc membra ſeparata ſunt, tamquam exercitus, populus, ſenatus. Illi enim per quos iſta corpora efficiuntur, iure aut officio cohærent, natura diducti & ſinguli ſunt. Quid eſt quod etiam nunc prędicere velim? Nullum bonum putamus eſſe, quod ex diſtantibus conſtat. 8 vno enim ſpiritu vnum bonum contineri ac regi debet, vnum eſſe 9 vnius boni principale. Hoc ſi quando deſideraueris, 10 per ſe probatur: interim ponendum fuit, 11 quo noſtra tela nitatur. Dicitis, inquit, nullum bonum ex diſtantibus eſſe: Claritas autem iſta, bonorum virorum 12 ſecunda opinio eſt. Nam quomodo fama non eſt vnius ſermo, nec infamia vnius mala exiſtimatio: ſic nec claritas vni bono placuiſſe. Conſentire in hoc plures inſignes & præſtantes viri debent, vt claritas ſit. Hæc autem ex iudicijs plurium efficitur, id eſt, diſtantium: ergo non eſt bonum. Claritas, inquit, laus eſt à bonis bono reddita: laus oratio: oratio vox eſt aliquid ſignificans: vox autem, licet virorum ſit bonorum, bonum non eſt. Neque enim quidquid vir bonus facit, bonum eſt. nam & plaudit, & ſibilat: ſed nec plauſum quiſquam, nec ſibilum, licet omnia eius admiretur & laudet, bonum dicit, non magis quàm ſternutamentum aut tuſſim. Ergo claritas bonum non eſt. Ad ſummam, dicite nobis vtrum laudantis, an laudati bonum ſit? Si laudantis bonum eſſe dicitis, tam ridiculam rem facitis, quàm ſi affirmetis meum eſſe, quod alius bene valeat. Sed laudare dignos, honeſta actio eſt: ita laudantis bonum eſt, cuius actio eſt, non noſtrum qui laudamur: atqui hoc quærebatur. Reſpondebo nunc ſingulis curſim. Primum, an ſit aliquid ex diſtantibus bonum, etiam nunc quæritur, & pars vtraque ſententias habet. Deinde, claritas deſiderat multa ſuffragia: poteſt & 13 vnius boni viri iudicio eſſe contenta. Nam omnes bonos bonus vnus iudicat. Quid ergo, inquit, & fama erit vnius hominis exiſtimatio, & infamia vnius malignus ſermo? 14 Gloriam quoque, inquit, latius fuſam intelligo: conſenſum enim multorum exigit. Diuerſa horum conditio eſt, & illius. Quare? quia ſi de me bene vir bonus ſentit, eodem loco ſum, quo ſi omnes boni idem ſentirent. omnes enim ſi me cognouerint, idem ſentient. Par illis idemq; iudicium eſt: 15 æque vero inſiſtitur ab his qui diſſidere non poſſunt. Ita pro eo eſt, ac ſi omnes idem ſentiant, quia aliud ſentire non poſſunt. Ad gloriam & famam, non eſt ſatis vnius opinio. Illic idem poteſt vnius ſententia, quod omnium: quia omnium 16 ſi perrogetur, vna erit: hic diuerſa diſſimilium iudicia ſunt, diſſimiles affectus. Dubia omnia inuenias, leuia, ſuſpecta. Putas tu poſſe ſententiam vnam omnium eſſe? 17 non eſt vnius vna. Illis placet verum: veritatis vna vis, vna facies eſt: apud hos falſa ſunt, quibus aſſentiuntur. Numquam autem falſis conſtantia eſt, variantur & diſſident. Sed laus, inquit, nihil aliud quàm vox eſt, vox autem bonum non eſt. Cum dicunt claritatem laudem eſſe bonorum, à bonis redditam, iam non ad vocem referunt, ſed ad ſententiam. Licet enim vir bonus taceat, ſed aliquem iudicet dignum laude, laudatus eſt. Præterea, aliud eſt laus, aliud laudatio. Hæc & vocem exigit. Itaque nemo dicit laudem funebrem, ſed laudationem, cuius officiū oratione conſtat. Cum dicimus aliquem

Digitized by Google

laude dignum, non verba illa benigna hominum, ſed iudicia promittimus. Ergo laus etiam taciti eſt bene ſentientis, ac bonum virum apud ſe laudantis. Deinde, vt dixi, ad animum refertur laus, non ad verba, quæ conceptam laudem egerunt, & in notitiam plurium emittunt. Laudat qui laudandum eſſe indicat. Cum 18 Tragicus ille apud nos ait, *Magnificum eſſe laudari à laudato viro*: laude digno, ait. Et cum æque antiquus poëta ait, *Laus alit artes*: non laudationem dicit, quæ corrumpit artes. nihil enim æque & eloquentiam, & omne aliud ſtudium auribus deditum vitiauit, quàm popularis aſſentio. Fama vtique vocem deſiderat, claritas non poteſt enim citra vocem contingere, contenta iudicio: plena eſt, non tantum inter tacentes, ſed etiam inter reclamantes. Quid interſit inter claritatem & gloriam, dicam. Gloria multorum iudicijs conſtat, claritas bonorum. Cuius, inquit, bonum eſt claritas, id eſt, laus bono à bonis reddita vtrum laudati an laudantis? Vtriuſque: meum qui laudor, quia natura me amantem omnium genuit, & benefeciſſe gaudeo, & gratos me inueniſſe virtutum interpretes lætor. Hoc plurium bonum eſt quod grati ſunt, ſed & meum. Ita enim animo compoſitus ſum, vt aliorum bonum, meum iudicem: vtique eorum quibus ipſe ſum boni cauſſa. Eſt illud laudantium bonum: virtute enim geritur: omnis autem virtutis actio bonum eſt. Hoc contingere illis non potuiſſet, niſi ego talis eſſem. Itaque vtriuſque bonum eſt, meritò laudari: tam mehercule, quàm bene iudicaſſe, iudicantis bonum eſt, & eius ſecundū quem iudicatum eſt. Nunquid dubitas quin iuſtitia & habentis bonum ſit, & eius cui debitum ſoluit? Merentem laudare, iuſtitia eſt: igitur vtriuſque bonum eſt. Cauillatoribus iſtis abunde reſponderimus. Sed non debuit hoc nobis eſſe propoſitum, arguta diſſerere, & philoſophiam in has anguſtias ex ſua majeſtate detrahere. Quanto ſatius eſt ire aperta via & recta, quàm ſibiipſi flexus diſponere, quos cum magna moleſtia debeas relegere? neq; enim quidquam aliud iſtæ diſputationes ſunt, quàm inter ſe perite captantium luſus. Dic potius quàm naturale ſit in immenſum mentem ſuam extendere. Magna & generoſa res eſt humanus animus: nullos ſibi poni niſi communes & cum Deo terminos patitur. Primum, humilem non accipit patriam: Epheſum aut Alexandriam, aut ſi quod eſt etiamnum frequentius incolis latius tectis ſolum. Illi patria eſt, quodcumq; ſuprema & vniuerſa circuitu ſuo cingit. Hoc omne conuexum, intra quod iacent maria cum terris, intra quod aër humanis diuina 19 ſecernens etiam coniungit, intra quod 20 diſpoſita tot numina in actus ſuos excubant. Deinde, arctam ætatem ſibi dari non ſinit. Omnes, inquit, anni mei ſunt, nullum ſæculum magnis ingenijs cluſum eſt, nullum non cogitationi peruium tempus. Cum venerit dies ille qui mixtum hoc diuini humaniq; ſecernat, corpus hoc, vbi inueni, relinquam: ipſe me dijs reddam, nec nunc ſine illis ſum, ſed graui terrenoque detineor. Per has mortalis æui moras, illi meliori vitæ longioriq; proluditur. Quemadmodum nouem menſibus nos tenet maternus vterus, & præparat non ſibi, ſed illi loco in quem videmur emitti, iam idonei ſpiritum trahere, & in aperto durare: ſic per hoc ſpatium quod ab infantia patet in ſenectutem, in alium 21 naturæ ſumimur partum. Alia origo nos exſpectat, alius rerum ſtatus. Nondum cœlum, niſi ex interuallo, pati poſſumus. Proinde intrepidus 22 horam illam decretoriam proſpice: non eſt animo ſuprema, ſed corpori. Quidquid circa te iacet rerum, tamquam hoſpitalis loci ſarcinas ſpecta: tranſeundum eſt: 23 Excutit redeuntem natura, ſicut intrantem. Non licet plus efferre quàm intuleris, imo etiam ex eo quod in vitam attuliſti, pars magna ponenda eſt. Detrahetur tibi hæc circumiecta, nouiſſimum velamentum tui, cutis: detrahetur caro & ſuffuſus ſanguis, diſcurrenſque per totum: detrahentur oſſa neruiq; firmamenta fluidorum ac labentium. Dies iſte, quem tamquam extremum reformidas, 24 æterni natalis eſt. Depone onus. quid cunctaris, tamquam non prius quoque, relicto, in quo latebas, corpore, exieris? Hæres & reluctaris: tum quoque magno niſu matris expulſus es. Gemis, ploras: & hoc ipſum flere naſcentis eſt. Sed tunc debebat ignoſci. rudis & imperitus omnium veneras: ex maternorum viſcerum calido mollique fomento emiſſum, afflauit aura liberior. Deinde, offendit duræ manus tactus: tenerque adhuc, & nullius rei gnarus obſtupuiſti inter ignota. Nunc tibi non eſt nouum ſeparari ab eo, cuius ante pars fueris: æquo animo membra iam ſuperuacua dimitte, & iſtud corpus inhabitatum diu, pone. Scindetur, obruetur, abolebitur. Quid contriſtaris? ita ſolet fieri. Pereunt ſemper velamenta naſcentium. Quid iſta ſic diligis quaſi tua? iſtis opertus es. Veniet qui te reuelet dies, & ex contubernio fœdi atque olidi ventris educat. Hinc nunc quoque tu quantum potes, ſubuola: vtique etiam neceſſarijs, quæ cohærebunt, alienus. Iam hinc, 25 altius aliquid ſublimiuſque meditare. 26 Aliquando naturæ tibi arcana retegentur, diſcutietur iſta caligo, & lux vndique clara percutiet. Imagi-

Digitized by Google

nare tecum, quantus ille ſit fulgor, tot ſideribus inter ſe, lumen miſcentibus. Nulla ſerenum vmbra turbabit: æqualiter ſplendebit omne cæli latus: dies & nox, aëris infimi vices ſunt. Tunc in tenebris vixiſſe dices, cum totam lucem totus adſpexeris: quam nunc, per anguſtiſſimas oculorum vias, obſcure intueris & tamen admiraris tam procul. Quid tibi videbitur diuina lux, cum illam ſuo loco videris? Hæc cogitatio nihil ſordidum animo ſubſidere ſinit, nihil humile, nihil crudele. Deos omnium rerum eſſe teſtes ait. illis nos approbari, illis in futurum parari iubet, & æternitatem proponere: quam qui mente concepit, nullos horret exercitus, non terretur tuba, nullis ad timorem minis agitur. Quid ni non timeat, qui mori ſperat? 27 ſi is quoque, qui tamdiu animum iudicat manere, quamdiu retinetur corporis vinculo; exſolutum, ſtatim ſpargi; id agit, vt etiam poſt mortem vtilis eſſe poſſit. Quamuis enim ipſe ereptus ſit oculis, tamen

Multa viri virtus animo, multuſque recurſat
Gentis honos:

Cogita, quantum nobis exempla bona proſint: ſcies magnorum virorum, non minus præſentia, eſſe vtilem memoriam.

I. LIPSIVS.

1. COgitationi aptæ.] *Fortaſſis*, altæ.

2. Promittentium magis, quam.] *Vides nutare ſuper immortalitate Animæ, & velle magis, quam credere. Ego de ea re in Phyſiol.* III. *Diſſert.* XI.

3. Epiſtola prima.] *Ea non extat, aut nihil tale prainit. Itaque meo libro aſſentiar legenti*, primam: *& ſtatim*, conaberis.

4. Rationalia immixta.] *Logica.*

5. An ex eo quod cum erit.] *Repreſentaui veterem lectionem, ab alijs varie interpolatam. Legam*, quod cum erit: *poſt mortem ſcilicet. & eſt quaſtio, An quæ hic de nobis dicentur, & quæ fama erit, eius ſenſus ad nos eo perventurus ſit?*

6. Antequam aliquis.] *Hæc intricata legam*: aut ecquando aliquid fructus. *An ſtatim videlicet, an cum purgati erimus & ſublimati?*

7. Quædam continua eſſe.] *Ipſa hæc diuiſio in Plutarchi Præceptis connubialibus*; τῶν σωμάτων οἱ φιλόσοφοι τὰ μὲν ἐκ διεστώτων λέγουσιν εἶναι, καθάπερ στόλον, καὶ στρατόπεδον. τὰ δ' ἐκ συναπτομένων, ὡς οἰκίαν, καὶ ναῦν. τὰ δ' ἡνωμένα καὶ συμφυῆ, καθάπερ ἐστὶ τῶν ζώων ἕκαστον: Philoſophi aiunt Corporum alia ex diſtantibus conſtare, vt Claſſem, & Exercitum: alia ex compoſitis, vt Domum & Nauem: alia denique vnita & continua eſſe, vt quodque Animantium. *Eadem in Pomponio Ictо Qu.* XXX. *De vſurpationibus. Adde Senecam, Qu. Natur.* II. *cap.* II. *etſi tertium ibi genus ex* Diſtantibus *omittit.*

8. Vno enim ſpiritu.] *Quæ ſunt* Continua *corpora. eaque hiſipſis verbis Pomponius definiebat*: quæ continentur vno ſpiritu.

9. Vnius boni Principale.] τὸ ἡγεμονικόν.

10. Per ſe probatur.] *Vellem*, probabitur.

11. Quo noſtra tela nitatur.] *Eſt ab Eraſmi coniectura. qui vult ad telam alludi, cui texendæ ſtamen ſubſterni ſolet, ſic reliquæ argumentationi hanc fulturam. Ingenioſe ille. antea erat*; quia in noſtra tela mittuntur, *ſicut & ſcripti fere libri. Ego putarem*: quia inde noſtra tela mittuntur. *ab hoc principio pugnamus, & aduerſarios ſternimus.*

12. Secunda opinio.] *Amica & fauens.*

13. Vnius boni viri.] *Neque enim alij boni ab illo diſſentient. Ita Sidonius in Carm.* XXIV. Hic ſi te probat, omnibus placebis.

14. Gloriam quoque, inquit,] *Gloriam igitur Stoici non tribuunt Sapienti, ſed Claritatem. Tale Philo Iudæus ſuper verbis* Euigilauit Noë. Ὁ δὲ σοφὸς οὐκ ἐνδόξος, ἀλλ' εὐκλεὴς, ὃ μὴ κολακείᾳ νοθευόμενον, ἀλλὰ βεβαιούμενον ἀληθείᾳ καρπούμενος ἔπαινον: Sapiens non glorioſus, ſed clari nominis, fruiturque laude non adulterata per blanditias, ſed ſtabilita per veritatem.

15. Æque vero inſiſtitur.] *Sic Deſiderius. ſententia eſt: æque viam illam veri omnes boni premunt, & inſiſtunt. Sed libri aliqui remotioris verbi fuiſſe arguunt, dum ſcribunt*, vero inficitur; *vel*, inſpicitur; *quidam* proſpicitur, *meus*, æque enim inficiſcitur. *Oedipum ego ſpecto.*

16. Si perrogetur.] *Vox curiæ: cum conſul omnium ſententias ordine exquirit.*

17. Non eſt vnius vna.] *Nam variant, & nemo (ſapiente excepto) ſibi conſtat.*

18. Tragicus ille apud nos.] *Puto intelligi Næuij verſum. qui alibi apud Ciceronem*: Lætus ſum laudari me (inquit Hector apud Næuium) abs te, pater, laudato viro.

19. Secernens etiam coniungit.] *Nam ſuper Aërem, Cælum ſtatim excipit, vbi Dij, id eſt, æterni ignes; Idemque coniungit, quia terram cum cælo medius interiectus nectit.*

20. Diſpoſita tot numina.] *Partim cælo, partim aëre, terra, mari: quæ plena ſcilicet omnia Geniorum.*

21. Naturæ ſumimur partum.] *Scripſi plures*, naturæ ſumus; *aut*, ſimus: *at Pincianus optime*, matureſcimus.

22. Horam illam decretoriam.] *Quaſi dicas* κριτικὴν *&* Iudicialē. *Nam decernit iudex, cum ſententiam profert & in alterutrum ſtatuit. Hinc* Arma decretoria, *quæ* Luſorijs *noſter opponit, epiſt.* CXVII. *quibus de victoria aut vita cernitur. Item.* Decretorius ſtilus, I. *De Clement. cap.* XIV. *quo pater filium damnat, & exheredem facit. Neque aliter Plinius*, Caniculæ ſidus vuis decretorium *dixit: item*, Diem quo Aquila oritur, florentibus oleis decretorium.

23. Excutit redeuntem.] *Nihil, præter te, in te aut circa te relinquit.*

24. Æterni natalis eſt.] *Facit ad immortalitatem animæ, ſuo quodam ſenſu Stoicis creditam: & ambigue creditam. Vide Phyſiol.* III. *Diſſert.* XI.

25. Altius aliquid ſublimiuſque.] *Nam videtur, inquit Themiſtius*, ipſum τοῦ θανάτου, id eſt mortis nomen, hominem è vita migrantem in ſublime ferre, καὶ ἄνω εἰς θεόν, id eſt ſurſum ad Deum vehere.

26. Aliquando naturæ tibi.] *Hoc Stoici agere volebant Animam aſtris ſociatam, illa & naturam rerum totam contemplari: quod ipſum & Deus, Cicero in Hortenſio*: Vna igitur erimus beati cognitione Naturæ,

Digitized by Google

& ſcientiæ: quæ ſola etiam Deorum eſt vita laudanda. *Noſtra adde Phyſiol. III. Diſſert. XIV.*

27. Sijs quoque cui.] *Epicurum intelligit.*

PINCIANVS.

EFfectum tamen vere habentem:] *Scribe* affectum tamen vere habentem, *ex vetere lectione.*

Cogitationi aptæ traditum & iterum, ſi licuiſſet vlterius.] Iturum *legendum reor, non* iterum. *etſi poſſet etiam legi* ituræ. *vt referatur ad nomen* cogitationi.

Credebam enim me facilem opinionibus.] *Exemplar Pincianum,* Credebam enim facile opinionibus.

Neget me epiſtola prima.] Negat *legendum, non* neget, *ex vetere lectione.*

An ex eo quodcunque erit, ſenſuri ſumus, antequam aliquis fructus percipi aut peti poſſit.] *Eadem,* An ex eo quodcumque erit ſenſuri ſumus antequam aliquis fructus, *&c. Ego dictiones illas,* antequam *redundare exiſtimo. & mox paulo po*ſita *legitur in eadem, non* ſita.

Niſi aliud præcidero, intelligi non poterunt quæ refelluntur.] *Maior codicum pars,* niſi aliquid prædixero intelligi, *&c. Exemplar Facundi & Primitiui,* & niſi aliquid prædixero. *Corrigendum puto,* Sed niſi aliquid, *&c.*

Quid eſt quod etiam nunc prædicere velim?] *Inuerte dictiones,* Quid eſt etiam nunc quod prædicere velim? *Ita mea ſententia melius legitur, adſtipulante etiam exemplari Franciſcano.*

Vno enim ſpiritu vnum bonum contineri ac regi debet.] *Expende an ſit rectior lectio* continuari, *quam* contineri.

Quia in noſtra tela mittuntur. *Legendum forte,* quia in nos tela mittuntur.

Dicis, inquit, nullum bonum ex diſtantibus eſſe.] Dicitis, *non* Dicis, *vetus lectio.*

Claritas autem iſta bonorum virorum ſecunda opinio eſt.] *Verbum* ſecunda *expungendum ex quodam ſcripto codice allato nobis ab vrbe Valeria ad vſus harum caſtigationum.*

Vox eſt autem licet virorum ſit bonum. Nam & plaudit & ſibilat.] *Exemplar Scholarum Salmenticenſium,* Vox eſt autem licet bonorum virorum ſit bonum non eſt. Nam qui plaudit, & ſibilat. *in quibus verbis ex duobus ſubſtantiuis verbis* eſt, *prius moueri debet.*

Diuerſa horum conditio eſt & illius. *Scribe.* Diuerſa horum conditio & illius eſt, *ex vetere lectione.*

Æque vero infiſtitur ab his, qui diffidere non poſſunt.] *Exemplar familiare* proſpicitur *habet, non* infiſtitur: *vt ſit ſenſus: Æque conſuli veritati à bonis qui diſcordare non poſſunt. Exemplar Franciſcanum,* æque vero inficitur. Diffidere non poſſunt. *reliqua non habemur. Eodem modo legitur in codice Facundi & Primitiui: niſi quod pro* inficitur, habet inficiſcitur *quod & alia exemplaria agnoſcunt.*

Illic enim poteſt vnius ſententia, quod omnium:] *Scribe,* Illic idem poteſt vnius ſententia, *&c. ex vetere lectione.*

Quia omnium ſi prorogetur, vna erit.] *Exemplar familiare non* prorogetur *habet. ſed,* interrogentur.

Non eſt vnius vna ſententia.] *Scribe altero ex duobus: aut ſic,* Non eſt omnium vna ſententia, *aut certe quod magis probo, ſic:* Non eſt. Vnius vna ſententia eſt.

Cum dicant claritatem laudem eſſe bonorum à bonis reddi, iam non ad vocem referunt,] *Corrige ex meo exemplari domeſtico, vel qua enim deprauata erant:* Cum dicant claritatem laudem eſſe bonorum à bonis redditam, non ad vocem referunt.

Et omne aliud ſtudium auribus deditum.] *Scribe* debitum, *non* deditum, *ex eodem exemplari.*

Vtique eorum quibus ipſe ſum boni cauſa.] *Legendum,* Vtique eorum quibus illius ſum boni cauſa, *ex vetere lectione.*

Eſt iſtud laudantium bonum.] *Eadem,* illud, *non* iſtud *prefert. Item exemplar Franciſcanum* laudationum *ferme habet, non* laudantium.

Quin iuſtitia & habentis bonum ſit,] *Codex Facundi & Primitiui,* an iuſtitia & habentis bonum ſit.

Et an bonum ſit eius cui debitum ſoluit.] *Exemplar Franciſcanum,* & ſit autem eius cui debitum ſoluit. *Lego,* & ſit item eius, &c.

Abunde reſpondebimus. [*Conſidera an verior ſit lectio,* reſponderimus, *quam* reſpondebimus.

Arguta differere.] *Mallem legeres,* argutias ſerere.

Quam inter ſe perite captantium luſus] *Nihil me hoc loco adiuuerunt ſcripta exemplaria. Sed coniectura ductus, opinor reſtituenda eſſe hæc verba ſic:* quam inuicem ſe puerorum captantium luſus.

Aut ſi quod eſt etiam nunc frequentius oculis lætius vectis ſolum. illi patria eſt, quodcunque ſuprema & vniuerſa circuitu ſuo cingit.] *Puto corrigendum,* aut ſi quod eſt etiam nunc frequentius accolis, lætius nautis ſolum. Patria illi eſt, quodcunque ſuprema & vniuerſa circuitu ſuo cingit. *Nam in antiquis exemplaribus verba illa,* Patria illi eſt, *hoc ipſo ordine habetur: & in quibuſdam* oculis, *per duplex* 100. *legitur. Item in exemplari Franciſcano, pro* ſuprema, ſolennia *legitur. Vt poſſit fortaſſe ſic in totum legi:* Patria illi eſt, quacunque ſol meat, & vniuerſa circuitu ſuo cingit. *Poſſet etiam tolerari* vectis: *poſſet legi* aduenis *poſſet* victoribus.

Iam coniungit,] *Puto ſcribendum,* etiam coniungit.

Deinde actam ætatem ſibi dari non finit.] *Exiſtimo ſcribendum* certam, *aut* arctam, *non* actam.

Omnes, inquit, ante me ſunt,] *Scribe,* Omnes, inquit, anni mei ſunt, *ex correctioribus codicibus.*

Nullam non cogitationi paruum tempus.] *Legendum* peruium, *non* paruum, *ex iiſdem.*

Qui mixtum hoc diuini humanique ſecernat tempus. Hic vbi inueni, relinquam.] *Corrigendum reor,* qui mixtum hoc diuini humanique ſecernat. Corpus hoc vbi inueni relinquam.

Ipſe me diei reddam:] Dijs, *non* diei, *vera lectio eſt, quia ſequitur,* nec nunc ſine illis ſum, *adſtipulante etiam exemplari ſcholaſtico.*

In quem videmur emitti. Iam idonei ſpiritum trahere & in apperto durare.] *Scribe* in quem videmur emitti iam idonei ſpiritum trahere, &c.

In alium naturæ ſumimur partum. Alia origo nos ſpectat.] *Poſſet legi pro illis verbis,* in alium naturæ ſumimur partum, in alium matureſcimus partum. *ſed rectiſſime, vt puto, legit hunc locum exemplar Scholarum,* in aluum naturæ ſumimur, & tanquam partum alia nos ab origo expectat.

Relicto in quo latebas corpore exiteris.] *Vetus lectio* exieris *habet, non* exiteris.

Digitized by Google

Demum offendit duræ manus tactus,] Deinde *eadem, non* Demum.

Pereunt ſæpe velamenta naſcentium.] *Mallem legeres*, ſemper *quam* ſæpe.

Huic nunc quoque tu quantum potes ſubuolutaris quæ niſi etiam neceſſarijs cohærebunt. Alienus iam hinc altius aliquid ſublimiuſque meditare.] *Sic prior editio. Scribendum reor*, Hinc nunc quoque tu quantum potes ſubuola, ab alijs, niſi quæ neceſſario cohærebunt; alienus. Iam hinc altius ſublimiuſque cogita.

Aliquando naturæ tibi arcana retegentur.] *In exemplari Scholaſtico non* Aliquando *habetur*, *ſed* Antequam. *vt forte legendum ſit per minorem cum precedentibus*, intra te quando naturæ tibi. *cætera. Forte ſic*, meditare illa. Quando naturæ tibi: *reliqua.*

Cum totam lucem & totus aſpexeris,] *Delenda coniunctio*, & *ex vetere lectione.*

Etamen admiraris illam procul.] *Scribe*, Et tamen admiraris iam procul. *ex eadem*,

Quid tibi videbitur diuina lux.] Videtur *eadem non* videbitur.

Quid ni non timeat, qui mori ſperat:] *Codex Franciſcanus*: Quam qui ni timeat, qui mori ſperat. *Puto legendum*, Quam qui meminit, quid mori expauet, *vel ſic*. Quam qui mente teneat, quid mori expauet, *Dixerat enim*: Quam qui mente concipit.

Si is quoque qui tandiu animum.] *Exemplar Scholaſticum*: Sed ille quoque. *vt forte deſit coniunctio, legendumque ſit*. Sed & illa quoque, *cætera.*

Non minus præſentiam eſſe vtilem quam memoriam.] *Sic prior editio. Præpoſterus eſt ordo verborum, legendumque*, non minus memoriam quam præſentiam eſſe vtilem: *ex meo familiari codice.*

ERASMVS.

Niſi aliud prædixero.] *Reclamātibus licet exemplaribus lego* præcidero: *quemadmodum & in his quæ ſequuntur. Alludit enim ad rem inuolutam: quam interdum non licet explicare, niſi quædam prius amputaris.*

In noſtra tela mittuntur.] *Non ſuffragabantur exemplaria: non dubito tamen quin legendum ſit*, cui noſtra tela innitatur. *Sentit enim, aſſumendum aliquid per ſe notum, ad fulturam argumentationis: quemadmodum tela ſubſternitur ſtamen.*

Laus alterius,] *In alijs*, laus à litteris. *Ipſe ſermonis textus nos docet legendum*: Laus alit artes. *Eſt enim clauſula carminis heroici. Id imitatus Cic.* Honos alit artes. *item. Ouid* Laudataq; virtus Creſcit:

OPSOPOEVS.

L. *Ipſius Elect.* 1. *cap.* 16. *Emendo*, frequentius incolis lætius tectis ſolum. *Hæc ſane opidorum ornamenta multitudo ciuium, amœnitas ædificiorum.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

Quia omnium ſi rogentur, vna erit.] *In ora poſtrema editionis Lugdunenſis additum videas legendum potius*, ſi cogetur. *Sunt etiam alia varietates exemplarium notatæ à doctiſſimo Grutero, qui bene monuit reponendum eſſe*. ſi perrogetur, *non vt alij codices*. prorogetur, vel prærogetur. *Error natus ex hac notarum confuſione*, prorogetur progetur, prærogetur. *Eſt autem proprium verbum, quo vſi veteres eadem in re. Plin. Epiſt.* 84. cum ſententiæ perrogarentur. *Cor. Tacit. lib.* 20. ſententias de maiore negotio non more atque ordine, ſed prout libuiſſet, perrogabat. *Sic enim ibi reſtituit primus Torrentius ex fide v.c. Titus Liuius lib.* 29. perrogari eo die ſententiæ non potuere. *alia exempla collegit Briſſonius lib.* 2. *de formul. Iuretus.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

MALITIA, & inſidiæ inter ſe hominum. Tu tamen non eadem facito, aut repone: ſed mitis in omnes & volens eſto.

EPIST. CIII.

1 QVid iſta circumſpicis, quæ tibi poſſunt fortaſſe euenire, ſed poſſunt & non euenire? incendium dico, ruinam, aliaq; quæ nobis incidunt, non inſidiantur: illa potius vide, illa deuita quæ nos obſeruant, quæ captant. 2 Rari ſunt caſus, etiamſi graues, naufragium facere, vehiculo euerti: 3 ab homine homini quotidianum periculum. Aduerſus hoc te expedi, hoc intentis oculis intuere. Nullū enim malum frequentius, nullum pertinacius, nullū blandius. Tempeſtas minatur antequam ſurgat: crepant ædificia antequam corruant: prænunciat fumus incendiū: ſubita eſt ex homine pernicies, & eò diligentius tegitur, quò propius accedit. Erras, ſi iſtorū tibi qui occurrunt vultibus credis, 4 hominū effigies habent, animos ferarum: niſi quod illarū pernicioſior eſt 5 primus incurſus, quos tranſire non queunt. Numquam enim illas ad nocendum niſi neceſſitas inigit: aut fame, aut timore coguntur ad pugnam: homini perdere hominem libet. Tu tamen ita cogita, quod ex homine periculū ſit, vt cogites quod ſit hominis officium. Alterum intuere, ne lædaris: alterum, ne lædas. Commodis omnium læteris, mouearis incommodis: & memineris quæ præſtare debeas, quæ cauere. Sic viuendo quid conſequeris? non vt ne noceant, ſed ne fallant. Quantum autem potes, in philoſophiam ſecede. 6 illa te ſinu ſuo proteget: in huius ſacrario eris aut tutus, aut tutior. Non arietant inter ſe, niſi in eodem ambulantes. 7 Quod autem ipſam philoſophiam non debebis iactare, multis fuit periculi cauſſa, inſolenter tractata, & contumaciter. Vitia tibi detrahat, non alij exprobret: 8 non abhorreat à publicis moribus: nec hoc agat, vt quidquid non facit, damnare videatur. Licet ſapere ſine pompa, ſine inuidia.

Digitized by Google

I. LIPSIVS.

1. **Q**Vid iſta circumſpicis.] *Sunt qui laciniam ſuperioris epiſtolæ putent, eique annectendam. Non idem ego.*

2. Rari ſunt caſus.] *Veteres*, Pares ſunt caſus: *Pincianus editum illud reſtituit, puto vere.*

3. Ab homine homini.] *Nota in Plauto paræmia:* Homo homini lupus. *Et aſſidet illud Anacharſidis Scythæ, qui interrogatus*, τί ἐστι τὸ πολέμιον ἀνθρώποις? Αὐτοὶ, ἔφη, ἑαυτοῖς: Quid hominibus maxime infeſtum eſſet? Ipſi, inquit, ſibiipſis.

4. Hominum effigies, animos ferarum.] *Prorſus idem Lycurgus, poëta vetus:*

> Φεῦ, πῶς πονηρὸν ἐστὶ ἀνθρώπων φύσις
> Τὸ σύνολον· οὐ γὰρ ἄν ποτ' ἐδεήθη νόμου.
> Οἴει τι τῶν ἄλλων διαφέρειν θηρίων
> Ἄνθρωπον, οὐδὲ μικρὸν, ἀλλὰ σχήματι.
> Πλάγια ἐστὶ τἄλλα. τοῦτο δ' ὀρθὸν θηρίον.

> Heu quam mala, atque deprauata prorſus eſt
> Natura noſtra! neque aliter lege erat opus.
> Putaſne tu intereſſe inter hominem, & feram?
> Nec paullum, niſi in figura corporis.
> Curuantur aliæ, inambulat recta hæc fera.

Sed & Epictetus diſtincte, quoſdam hominum lupis ſimiles eſſe, infidos, inſidiatores, noxios; alios leonibus agreſtes, feroces, immanes; pleroſque vulpeculis, detractores & fraudulentos. *Vide* 1. *Diſſert. cap.* III.

5. Primus incurſus, quos.] *Legerim*, primis. *Qui ſe dant obuios, nec fuga locum relinquunt, nocent.*

6. Illa te ſinu ſuo.] *Libri priſci*, viſu ſuo, *vel* niſu: *atque illud eſt ab Eraſmo, tamen probum. niſi quis vellet*, vi ſua.

7. Quod autem ipſam.] *Sic antiqua lectio, vel* Quid. *Forte:* Quod attinet ipſam.

8. Non abhorreat à publicis mòr.] *Tale Ciceronis inter fragmenta, ad Marcum filium*: Philoſophiæ quidem præcepta noſcenda, viuendum autem ciuiliter.

PINCIANVS.

INcidentium dico ruinam. aliqua nobis incidunt, non inſidiantur.] *Scribendum puto*, Incendium dico, ruinam, alia quæ nobis incidunt, non inſidiantur.

Pares ſunt caſus, & ſi graues,] *Opinor legendum.* Rari ſunt caſus, & ſi graues. *quia ſequitur*: Ab homine homini quotidianum periculum. *Rarum autem quotidiano opponitur.*

Quos tranſire non quærunt.] *Scribe*, Quos tranſire, non quærunt. *ex exemplari Franciſcano.*

Ad nocendum niſi neceſſitas miſit.] *Omnis vetus lectio* iniicit *agnoſcit, non* miſit.

Non arietant inter ſe ſenes vt eodem ambulantes.] *Corrige*, Non arietant inter ſe, in eodem ambulantes, *ex emendatiore lectione ſcripta.*

Inſolenter tractata,] *Lego* iactata *potius quam* tractata, *omnia exemplaria reclament, quia præceſſit*, Quid? philoſophiam non debebis iactare?

Nec ita agat vt quicquid non facit.] *Scribe*, nec hoc agat, vt quicquid non facit, *ex vetere lectione.*

OPSOPOEVS.

I*Dem epiſt.* 17. *lib.* 4. *ſcribit*, quam tranſire non queunt: *& ſtatim*, neceſſitas inigit. *quod valet, adigit, denique*: Hæ. aut fame: *non* autem.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

DE inualetudine ſua, de cura & caritate in ſe vxoris. Locum ſe mutaſſe, vt recrearetur: & hinc de Peregrinatione pulcherrima diſſertatio. Non eſſe eam à ſe vtilem, niſi animo talis efficitur. Ille emendetur, affectus recidatur: omnia tunc loca & ſtatus iucunda. Peregrinatio etiam alia pulcherrima, ad priſcos & magnos viros ire, illos cogitatione intueri atque imitari. Hoc vitia tollit, virtutes inſerit: atque iſtuc Lucilium vocat.

EPIST. CIV.

1. **I**N Nomentanum meum fugi, quid putas? vrbem? imo febrem, & quidem ſurrepentem. Iam manum mihi iniecerat: protinus itaque parari vehiculum iuſſi, Paullina mea retinente. Medicus initia eſſe dicebat, motis venis, ſed incertis, & naturalem turbantibus modum. Exire perſeueraui. Illud mihi in ore erat 2 domini mei Gallionis: qui cum in Achaia febrem habere cœpiſſet, protinus nauem adſcendit, clamitans non corporis eſſe, ſed loci morbum. Hoc ego Paullinæ meæ dixi, quæ mihi valetudinem meam commendat. Nam cum ſciam ſpiritum illius in meo verti: incipio, vt illi conſulam, mihi conſulere: & cum me fortiorem ſenectus ad multa reddiderit, hoc beneficium ætatis amitto. Venit enim mihi in mentem, in hoc ſene & adoleſcentem eſſe, cui parcitur. Itaque quoniam ego ab illa non impetro, 3 vt me fortius amet: impetrat ille à me, vt me diligentius amem. Indulgendum eſt enim honeſtis affectibus: & interdum etiam ſi premunt cauſſæ, ſpiritus in honorem ſuorum vel cum tormento reuocandus, & in ipſo ore retinendus eſt: cum bono viro viuendum ſit, non quamdiu iuuat, ſed 4 quamdiu oportet. Ille qui non vxorem, non amicum tanti putat, vt diutius in vita cōmoretur, qui perſeuerat mori, delicatus eſt. Hoc quoque imperet ſibi animus, vbi vtilitas ſuorum exigit: nec tantum ſi vult mori, ſed ſi cœpit, intermittat, & ſuis ſe commodet.

Digitized by Google

modet. Ingentis animi eſt aliena cauſſa ad vitam reuerti, quod magni viri ſæpe fecerunt. Sed hoc quoque ſummæ humanitatis exiſtimo, ſenectutem ſuam, cuius maximus fructus eſt, ſecurior ſui tutela, & vitæ vſus animoſior, attentius conſeruare, ſi ſcias alicui tuorum eſſe dulce, vtile, optabile. Habet præterea in ſe non mediocre iſta res gaudium, & mercedem, quid enim iucundius, quàm vxori tam carum eſſe, vt propter hoc tibi carior fias? Poteſt itaque Paullina mea non tantum 5 ſuum mihi timorem imputare, ſed etiam meum. Quæris ergo quomodo mihi conſilium profectionis ceſſerit? Vt primum grauitatem vrbis exceſſi, & illum odorem culinarum fumantium, quæ motæ quidquid peſtiferi vaporis obruerant, cum puluere effundunt, protinus mutatam valetudinem ſenſi. Quantum deinde adiectum putas viribus, 6 poſtquam vineas attigi? in paſcuum emiſſus, cibum meum inuaſi. 7 Repetiui ergo iam me. non permanſit marcor ille corporis dubij, & 8 male cogitantis: incipio toto animo ſtudere. Non multum ad hoc locus confert, niſi ſe ſibi præſtet animus, qui ſecretum & in occupationibus medijs, ſi volet, habebit. At ille qui regiones eligit, & otium captat, vbique quo diſtringatur inueniet. Nam Socratem quærenti cuidam, quod nihil ſibi peregrinationes profuiſſent, reſpondiſſe feruntur: *Non immerito hoc tibi euenit: tecum enim peregrinabaris.* O quàm bene cum quibuſdam ageretur, ſi à ſe aberrarent! Nunc primi ſeipſos ſollicitant, corrumpunt, territant. Quid prodeſt mare traijcere, & vrbes mutare? ſi vis iſta, quibus vrgeris, effugere, non alibi ſis oportet, ſed alius. Puta veniſſe te Athenas, puta Rhodon: elige arbitrio tuo ciuitatem: quid ad rem pertinet, quos illa mores habeat? tuos adferes. Diuitias iudicabis bonum: torquebit te paupertas, & (quod eſt miſerrimum) falſa. Quamuis enim multum poſſideas, tamen quia aliquis plus habet, tanto tibi videberis defici, quanto vinceris. Honores iudicas bonum? male te habebit ille conſul factus, ille etiam refectus: ringeris, quoties aliquem in faſtis ſæpius legeris. Tantus erit ambitionis furor, vt nemo tibi poſt te videatur, ſi aliquis ante te fuerit. Maximum malum iudicabis mortem: cum in illa nihil ſit mali, niſi, quod 9 ante ipſam eſt, timeri. Exterrebunt te non tantum pericula, ſed ſuſpiciones: vanis ſemper agitaberis. Quid enim proderit,

——euaſiſſe tot vrbes
Argolicas, medioſque fugam tenuiſſe per hoſtes?

Ipſa pax timores ſubminiſtrabit. ne tutis quidem habebitur fides, conſternata ſemel mente: quæ vbi conſuetudinem pauoris improuidi fecit. etiam ad tutelam ſalutis ſuæ inhabilis eſt. Non enim vitat, ſed fugit: magis autem periculis patemus auerſi. Grauiſſimum iudicabis malum aliquem ex his quos amabis amittere, cum interim hoc tam ineptum erit, quàm flere, quod arboribus amœnis & domum tuam ornantibus decidant folia. 10 Quidquid te delectat, æque viget, vt videras dum vireret. vtique, aliud alio die caſus excutiet. ſed quemadmodum frõdium iactura facilis eſt, quia renaſcuntur: ſic iſtorum quos amas, quoſque oblectamenta vitæ putas eſſe, damnum: 11 quia reparantur, etiam ſi non renaſcantur. Sed non erunt ijdem. Ne tu quidem idem eris. omnis dies, omnis hora te mutat: ſed in alijs rapina facilius apparet: hic latet, quia non ex aperto fit. Alij auferuntur: at ipſi nobis furto ſubducimur. Horum nil cogitabis, nec remedia vulneribus appones, ſed ipſe tibi ſeres ſollicitudinum cauſſas, alia ſperando, alia deſperando? Si ſapis, alterum alteri miſceas: nec ſperaueris ſine deſperatione, nec deſperaueris ſine ſpe. Quid per ſe prodeſſe peregrinatio cuiquam potuit? Non voluptates illa temperauit, non cupiditates refrænauit, non iras repreſſit, non indomitos amoris impetus fregit, nulla denique animo mala eduxit, non iudicium dedit, non excuſſit errorem: ſed vt puerum ignota mirantem, ad breue tempus rerum aliqua nouitate detinuit. Ceterum, inconſtantiam mentis, quæ cum maxime ægra eſt, 12 laceſſit, mobiliorem leuioremque reddit ipſa iactatio. Itaque quæ petierant cupidiſſime loca, cupidius deſerunt, & auium modo tranſuolant, citiuſq; quàm venerant, abeunt. Peregrinatio notitiam dabit gentium, nouas tibi montium formas oſtendet, inuiſitata ſpatia camporum, & irriguas perennibus aquis valles, & alicuius fluminis ſub obſeruatione naturam: ſiue, vt Nilus, æſtiuo incremento tumet: ſiue, vt Tigris, eripitur ex oculis, & acto per occulta curſu, integræ magnitudini redditur: ſiue, vt Menander, poëtarum omnium exercitatio & ludus, implicatur crebris amfractibus, & ſæpe in vicinum alueo ſuo admotus, antequam ſibi influat, flectitur: ceterum neque meliorem faciet, neque ſaniorem. Inter ſtudia verſandum eſt, & inter auctores ſapientiæ, vt quæſita diſcamus, nondum inuenta quæramus. Sic eximendus animus ex miſerrima ſeruitute, in libertatem aſſeritur. Quamdiu quidem neſcieris, quid fugiendum, quid petendum, quid neceſſarium, quid ſuperuacuum, quid iuſtum, quid honeſtum ſit: non erit hoc peregrinari, ſed errare. Nullam tibi opem feret

Digitized by Google

iſte diſcurſus: peregrinaris enim cum affectibus tuis, & mala te tua ſequuntur. Vtinam quidem ſequerentur! longius abeſſent: nunc fers illa, non ducis. Itaque vbique te premunt, & paribus incommodis vrunt. Medicina ægro, non regio, quærenda eſt. Fregit aliquis crus, aut extorſit articulum? non vehiculum nauemque conſcendit, ſed aduocat medicum, vt fracta pars iungatur, vt luxata in locum reponatur. Quid ergo animum, tot locis fractum & extortum, credis locorum mutatione poſſe ſanari? maius eſt illud malum, 13 quàm vt geſtatione curetur. Peregrinatio non facit medicum, non oratorem: nulla ars loco diſcitur. Quid ergo? Sapientia rerum omnium maxima in itinere colligetur? nullum, mihi crede, iter eſt, quod te extra cupiditates, extra iras, extra metus ſiſtat: aut ſi quod eſſet, agmine facto, gens illuc humana pergeret. Tamdiu iſta vrgebunt mala, macerabuntq; per terras ac maria vagum, quamdiu malorum geſtaris cauſſas. Fugam tibi non prodeſſe miraris? tecum ſunt quæ fugis. Te igitur emenda, onera tibi detrahe & deſideria: ſaltem intra modum contine. Omnem ex animo erade nequitiam. ſi vis peregrinationes habere iucundas, tuum comitem ſana. Hęrebit tibi auaritia, quamdiu auaro ſordidoq; conuixeris: hærebit tumor, quamdiu cum ſuperbo conuerſaberis: numquam ſæuitiam in tortoris contubernio pones: incendunt libidines tuas adulterorum ſodalitia. Si velis vitijs exui, longe à vitiorum exemplis recedendum eſt. Auarus, corruptor, ſæuus, fraudulentus, multum nocituri ſi prope à te fuiſſent, intra te ſunt. Ad meliores tranſi. cum Catonibus viue, cum Lælio, cum Tuberone: quod ſi conuiuere etiam Gręcis iuuat, cum Socrate, cum Zenone verſare. Alter te docebit mori, ſi neceſſe erit: 14 alter, antequam neceſſe erit. Viue cum Chryſippo, cum Poſidonio. Hi tibi tradent diuinorum humanorumq; notitiam. hi iubebunt in opere eſſe: nec tantum ſcite loqui, & in oblectationem audientium verba iactare, ſed animum indurare, & aduerſus minas erigere. Vnus eſt enim huius vitæ fluctuantis & turbidæ portus, euentura contemnere, ſtare 15 fidenter, aperte tela fortunæ aduerſo pectore excipere, non latitantem, nec tergiuerſantem. Magnanimos nos natura produxit: & vt quibuſdam animalibus ferum dedit, quibuſdam ſubdolum, quibuſdam pauidum, ita nobis glorioſum & excelſum ſpiritum, quærentem vbi honeſtiſſime, non vbi tutiſſime viuat: 16 ſimillimum mundo: quem quantum mortalibus paſſibus licet, ſequitur ęmulaturque. Profert ſe, laudari & 17 adſpici credit. Dominus omnium eſt, ſupra omnia eſt. itaque nulli ſe rei ſubmittit: nihil illi videtur graue, nihil aſperum, quod virum incuruet.

Terribiles viſu formæ, letumque laboſque?

minime quidem, ſi quis rectis oculis intueri illa poſſit, & tenebras perrumpere. Multa per noctem habita terrori, dies vertit ad riſum.

Terribiles viſu formæ, letumque laboſque,

egregie Virgilius noſter. Non re dixit terribiles eſſe, ſed viſu: id eſt, videri non eſſe. Quid inquam, in iſtis eſt tam formidabile, quàm fama vulgauit? Quid eſt, obſecro te, Lucili, cur timeat laborem vir, mortem homo? Totiens mihi occurrunt iſti, qui non putant fieri poſſe quidquid facere non poſſunt, & aiunt nos loqui maiora quàm quæ natura humana ſuſtineat. At quanto ego de illis melius exiſtimo? ipſi quoque hæc poſſunt facere, ſed nolunt. Denique quem vmquam iſta deſtituere tentantem? cui non faciliora apparuere in actu? Non quia difficilia ſunt, non audemus: ſed quia non audemus, difficilia ſunt. Si tamen exemplum deſideratis, accipite Socratem 18 perpeſſicium ſenem, per omnia aſpera iactatum, inuictum tamen & paupertate, quam grauiorem illi domeſtica onera faciebant: & laboribus, quos militares quoque pertulit, & quibus ille domi exercitus. ſiue vxorem eius ſpectes moribus feram, lingua petulantem: ſiue liberos indociles, & matri quàm patri ſimiliores. Sic fere aut in bello fuit, aut in tyrannide, aut in libertate, bellis ac tyrannis ſæuiore. 19 Viginti & ſeptem annis pugnatum eſt: poſt finita arma, 20 triginta tyrannis noxæ dedita eſt ciuitas, ex quibus plerique inimici erant. Nouiſſima damnatio eſt 21 ſub grauiſſimis hominibus impleta. obiecta eſt & religionum violatio, & 22 iuuentutis corruptela. quam immittere in deos, in patres, in remp. dictus eſt: poſt hæc carcer, & venenum. Hæc vſque eò animum Socratis non mouerunt, vt ne vultum quidem mouerint. Illam mirabilem laudem, & ſingularem, vſque ad extremum ſeruauit: non hilariorem quiſquam, non triſtiorem Socratem vidit: æqualis fuit in tanta inæqualitate fortunæ. Vis alterum exemplum? accipe hunc M. Catonem recentiorem, cum quo & infeſtius fortuna egit, & pertinacius. Cui cum omnibus locis obſtitiſſet, nouiſſime & in morte: oſtendit tamen virum fortem poſſe inuita fortuna viuere, inuita mori. Tota illi ætas aut in armis eſt exacta ciuilibus, aut in ætate concipiente iam ciuile bellum. Et hunc licet dicas non minus quam Socratem, in ſerui-

Digitized by Google

tute vixiſſe: niſi forte Cn. Pompeium, & Cæſarem, & Craſſum, putas libertatis ſocios fuiſſe. Nemo mutatum Catonem, toties mutata Rep. vidit: eumdem ſe in omni ſtatu præſtitit. In prætura, in repulſa, in accuſatione, in prouincia, in concione, in exercitu, in morte, denique in illa Reip. trepidatione, cum illinc Cæſar eſſet decem legionibus pugnaciſſimis ſubnixus, tot externarum gentium præſidijs, hinc Cn. Pompeius, ſatis vnus aduerſus omnia. Cum alij ad Cæſarem inclinarent, alij ad Pompeium, ſolus Cato fecit aliquas & Reip. partes. Si animo complecti volueris illius imaginem temporis, videbis 23 illinc plebem & omnem erectum ad res nouas vulgum: 24 hinc optimates & equeſtrem ordinem, quidquid erat in ciuitate ſancti & lecti: duos in medio relictos, Remp. & Catonem. Miraberis, inquam, cum animaduerteris

Atridem, Priamumque, & ſæuum ambobus Achillem.

Vtrumq; enim improbat, vtrumq; exarmat. Hanc fert de vtroque ſententiam. Ait ſe, *ſi Cæſar vicerit, moriturum: ſi Pompeius, exſulaturum.* Quid habebat quod timeret, qui ea ſibi & victo & victori conſtituerat, quæ conſtituta eſſe ab hoſtibus iratiſſimis poterant? Perijt itaq; ex decreto ſuo. Vides poſſe homines labores pati? 25 per medias Africæ ſolitudines pedes duxit exercitum. Vides poſſe tolerare ſitim? & in collibus arentibus, ſine vllis impedimentis victi exercitus reliquias trahens, inopiam humoris loricatus tulit, & quoties aquæ fuerat occaſio, 26 nouiſſimus bibit. Vides honorem & notam poſſe contemni? eodem quo repulſus eſt die, in comitio 27 pila luſit. Vides poſſe non timeri potentiam ſuperiorum? & Pompeium & Cæſarem, quorum nemo alterum offendere audebat, niſi vt alterum demereretur, ſimul prouocauit. Vides tam mortem poſſe contemni quàm exſilium? & exſilium ſibi indixit & mortem, & interim bellum. Poſſumus itaq; aduerſus iſta tantum habere animi: libeat modo ſubducere iugo collum. In primis autem deſpuendæ ſunt voluptates: eneruant, & effæminant, & multũ petunt. multum autem à fortuna petendum eſt. Deinde ſpernendæ opes: 28 auctoramenta ſunt ſeruitutũ. Aurum & argentũ, & quidquid aliud felices domos onerat, relinquatur. non poteſt gratis conſtare libertas. Hanc ſi magno æſtimas, omnia paruo æſtimanda ſunt.

I. LIPSIVS.

1. IN Nomentanum.] *Vbi prædium eius, & vineæ. Infra Epiſt.* cx. & *Columella* III. *cap.* III.

2. Domini mei Gallionis.] *Patres, atque etiam fratres (ſed puto natu grandiores) Dominos per honorem & blanditias vocabant, ſicut & vxores Dominas. Notaui ad* II. *Annal. Tacit.*

3. Vt me fortius amet.] *Optimè habet; nec Pincianus aut alij debebant mouere. Fortiter amat qui non indulget, qui ſeuero quodam amore, vt patres liberos vt Deus bonos viros. Vna ipſa phraſis, De Prouidentia, c.* 2. *ubi vide. Dicit nũc igitur, Nimis tenere (hoc opponitur) & indulgenter illa me amat, nec impetro vt robuſtius: ad omnia mala mea collabitur: ergo ego mihi impero, vt me magis curem atque amem ne illam affligam.*

4. Quamdiu oportet.] *Seneca De Benef.* II. *cap.* XVIII. Sapientes, quidquid oportet iuuat. *Id eſt quicquid opportunum & εὔκαιρόν eſt. nam Cicero ita videtur reddere, vbi Cato Stoicus apud eum* III. *De Finibus diſſerit:* Sæpe officium eſſe ſapientis, deſciſcere à vita, cum ſit beatiſſimus, ſi id opportune facere poſſit. *Et paullo ante.* Rectam affectionem, ſiue τὸ καθῆκον, *ponis in* opportunitate: ſic enim appellare ſe dicit εὐκαιρίαν.

5. Suum mihi timorem.] *Acute poteſt non ſolum hoc in expenſis mihi ferre, quod pro me timeat? ſed & quod ego. Nam eius timor meum trahit imo gignit.*

6. Poſtquam vineas attigi.] *Quas colere, imo & fodere ſolebat.* III. *Quæſt. Natur. cap.* VII.

7. Repetiui ergo iam me.] *Recuperaui, & reperi quaſi amiſſum. Sum, qui ante fui.*

8. Male cogitantis] *Bene meditabatur & minabatur febrim, ſed nondum erat.*

9 Ante ipſam eſt, timeri.] *Non enim mors malum, ſed eius timor.*

10. Quidquid te delectat.] *Vt edidi, recta hæc habeo certe adſinia ſcripturæ veteri, Senſus: Arbores quæ delectant, tam vigent & viuunt viduatæ folijs, quam cum virerent. Simile in amicis, qui alibi, etſi inconſpicui, viuunt.*

11. Quia reparantur.] *Iterum in vitam venient poſt* ἐκπύρωσιν.

12. Laceſſit mobiliorem.] *Pincianus* laceſſitam, *velis: ego copula è fine educta,* laceſſit & mobiliorem.

13. Quam vt geſtatione.] *In eſſedo ſuccuſſione, quæ ſollenniter olim vſurpata, humoribus detrahendis, meatibus reſerandis, calori excitando. Scripſi epiſtolam ad Ortelium ſuper ea tota re, Centur. Miſc.* III. *epiſt.* XI.

14. Alter antequam neceſſe.] *Nam Zeno ſine morbo, ſibi manus intulit: & id fas iuſque Sapienti eſſe, inter dogmata prodiderat. Vide Manud.* III. *Diſſert.* XXII.

15. Fidenter, aperte.] *Ita Pincianus, ſed non ſatisfacit illud* aperte. *Vetus omnis noſtra lectio,* ad portum. *An* ad portam: *quaſi paratum egredi? an potius,* ac promptum.

16. Simillimum mundo.] *Id eſt, cælo atque ætheri. Nam & hoc Mundus: & è cælo noſter Spiritus; vt Stoici.*

17. Adſpici credit.] *Pincianus.* geſtit: *Gruterus,* quærit, *cui aſſentior.*

18. Perpeſſicium ſenem.] *Eadem vox in epiſt.* LIII. *Vide.*

19 Viginti & ſeptem.] *Tot annos, & aliquot menſes, durauit bellum Peloponneſiacum. Thucydides, atque alij.*

20. Triginta tyrannis.] *Quos Lyſander Athenis impoſuit. Adde de Tranquill. cap.* III.

21. Sub grauiſſimis hominibus.] *Muretus edidit,* criminibus: *pronum erat & verum,* nominibus.

22. Iuuentutis corruptela.] *Tertullianus Apolog.* 1. Lego partem ſententiæ Atticæ in Socratem, corruptorem adoleſcentium, pronunciatam. *Plato in Apolog. Laërtius, alij.*

23. Illinc plebem.] *A Cæſare.*

24. Hinc optimates.] *A Pompeio.*

25. Per medias Africæ ſolit.] *A Cyrenis in Mauritaniam contendit. Plutarchus, & maxime Lucanus graphice iter, atque eius incommoda, exſequitur.*

26. Nouiſſimus bibit.] *Idem Lucanus.*

Vltimus hauſtor aquæ; cum tandem fonte reperto,
Indiga conatur latices potare iuuentus,
Stat, dum lixa bibat.

27. Pila luſit.] *Vide epiſt.* LXXI.

28. Auctoramenta ſunt.] *Id eſt, premia, quibus vendimus libertatem, imus in ſeruitutem.*

MVRETVS.

CVm Catonibus viue, cum Lælio, cum Tuberone.] *Sumptum eſt hoc præceptum ex eo quod Zenoni quærenti quomodo optime victurus eſſet, reſponſum oraculo dicitur:* εἰ συγχρωτίζοιτο τοῖς νεκροῖς *quo ille accepto totum ſe ad legendos veterum libros contulit.*

PINCIANVS.

NAm cum ſcias ſpiritum illius in meo verti.] *Vetus lectio,* Nam cum ſciam ſpiritum, *&c. ſed cum non omnes codices hūc lectionem agnoſcant, bona enim eorum pars habet,* Nam cum ſcias ſpiritum illius, *&c. fit vt putem legendum eſſe.* Nam conſcius ſpiritum illius, *&c.*

Etiam quum me fortiorem ſenectus ad multa reddiderit.] *Scribe per maiorem.* Et cum me fortiorem ſenectus, *&c. ex eadem.*

Vt me fortius amet:] *Caſtigandum arbitror,* vt ſe fortius amet. *alias ſenſus non procederet.*

Sed ſi cœperit, intermittat. & ſuis ſe commodet.] *Exemplar familiare rectius,* & ſuis ſe cōcedat.

Et illum odorem culinarum fumantium, quæ in ora quicquid peſtiferi vaporis obruerit, cum puluere effundunt.] *Scribendum,* & illum nidorem culinarum fumigantium, quæ motæ quicquid peſtiferi vaporis obtinent, cum puluere effundunt, *ex vetere lectione. Sunt tamen exemplaria, in quibus* obruerant *habeatur, non* obtinent.

Vbique quod ſtringatur inueniet.] *Ita prior editio, Emendo,* vbique quo diſtringatur inueniet, *Exemplar Franciſcanum,* quo diſtrahatur, *Meum,* quomodo diſtringatur.

Putes veniſſe te Athenas.] Puta, *non* putes, *vetus lectio.*

Tanto tibi videris defici, quanto vinceris,] *Lege,* tanto tibi videris deficere, quanto aliquis plus habet, *ex emaculatioribus codicibus. Non tamen deſunt codices qui* defici, *non* deficere *habeant. Item puto ſcribendum* videberis, *non* videris.

Ringeris quotiens aliquem in faſtis.] *In meo familiari codice non* ringeris *habetur,* ſed inuidebis.

Exterrebunt te non tantum pericula, ſed ſuſpiciones. Vanis ſemper agitaberis.] *Codex Franciſcanus non* Vanis *habet, ſed* vanæ, *vt prioribus adiungatur. Poſſet etiam legi non abſurde,* ſed ſuſpicionibus vanis ſemper agitaberis.

Quicquid te delectat, æque videt vt videras dum vireret. Vtinam. Alium alio die caſus excutiet.] *Vitioſiſſimus locus, & nodus Deo dignus vindice. In codicibus fere omnibus,* vide, *non* videt: *&* viret, *non* vireret: *& pro* vtinam, vter *aut* vtrum. *Itaque coniectura ductus, ſuſpicor Senecam ita ſcriptum reliquiſſe:* Quicquid te delectat, æque viret. Viuunt dum virent. Vtique alium alio die caſus excutiet.

Horum nihil cogitabis, ab his nec remedia vulneribus oppones.] *Duo illa verba* ab his, *in nullo ſcriptorum exemplarium habentur: et* appones *probarem magis quàm* oppones.

Si ſatis alterum alteri miſceas.] *Legendum puto,* Si ſapis, alterum alteri miſceas.

Quæ maxime ægra eſt, laceſſit, mobiliorem leuioremque reddit ipſa tractatio.] *Legendum opinor* laceſſitam, *non* laceſſit.

Citiuſque quàm venerant, abeunt.] *Codex Frāciſcanus* ocyus *legit, non* citius.

In libertatem aſſeritur.] In libertatem erigitur, *codex idem.*

Medicina ergo non regio quærenda eſt.] *Scribe,* Medicina ægro, non regio quærenda eſt, *ex vetere lectione.*

In itinere colligitur?] *Exemplar Facundi & Primitiui,* non itinere colligitur, *vt puto recte. nec eſt hic vlla interrogatio.*

Et emenda deſideria. Intra ſaltem modum cōtine.] *Codex Scholarum,* & emenda deſideria tua. Intra ſalutem modum contine. *Exemplar meum rectius,* & emenda deſideria, intra modum ſaltem contine *Scribendum arbitror,* aut amanda deſideria, aut intra modum ſaltem contine: *vt ſit* amanda, *pro* abige, expelle. *Nam verbo illo* emenda, *mox ante vſus fuerat.*

Multum nocituri ſi prope à te fuiſſent.] *Scribendū,* ſi prope te fuiſſent. *ex exēplari Franciſcano.*

Hi videbuntur in opere eſſe.] *Vetus lectio partim,* ſi videbunt in opere eſſe, *partim,* Hi videbunt in opere eſſe: *partim,* Hi iubebunt in opere eſſe. *recte.*

Nec tantum ſcire loqui.] *Eadem* eloqui, *non* loqui, *& forte* ſcite *quàm* ſcire, *rectius legeres, quandoquidem exemplaria quędam* ſic te *præferāt, non* ſcire.

Stare fidenter ad portum.] *Caſtiga.* ſtare fidenter aperte, *ex codice Franciſ. in quo vno tantum ſic emendate legebatur, reliquis vitiatis. Nam ſequens verbum* latitantem, *planiſſimum facit, ſcribendum eſſe* aperte, *non* ad portum.

Profert ſe, laudari & aſpici credit.] *Legendum puto,* Profert ſe. Laudari & aſpicit geſtit.

Omnium eſt ſupra omnia eſt.] *Scribe,* Dominus omnium eſt. ſupra omnia eſt, *ex meo familiari codice.*

Nihil quod virum incuruet.] *Dictio* virum, *in quibuſdam codicibus non habetur. In meo illo vetuſto exemplari ſic legas:* Nihil aſperum quod virum incuruet.

Minime quidem ſi rectis oculis intueri illa poſſis.] *Legendum,* minime quidem, ſi quis rectis oculis intueri illa poſſit, *ex vetere lectione.*

Egregie Virgilius noſter iure dixit terribiles, ſed viſu.] Egregie Virgilius noſter non re dixit terribiles eſſe, ſed viſu, *ex vetere lectione. Codex meus,* Egregie Virgilius noſter in re dixit terribiles non eſſe, ſed viſu.

Inuictum tamen & paupertatē.] *Exemplar Frāciſcanum caſtigatius,* inuictum fame & paupertate.

Et labores quos militares quoque pertulit.] Laboribus, *non* labores, *idem codex.*

Quibus ille domuit exercitus.] Domi *ſcribe, non* domuit, *ex eodem.*

Digitized by Google

Vſque eo animum Socratis non mouerant] *Lege.* Hæc vſque eo animum Socratis non mouerunt, *ex vetere lectione.*

Illam mirabilem laudem & ſingularem vſque ad extremum, non hilariorem quiſquam, non triſtiorem Socratem vidit.] *Eadem.* Illam mirabilem laudem & ſingularem vſque ad extremum ſeruauit. Nec hilariorem quiſquàm, nec triſtiorem Socratem vidit.

Totis externarum gentium præſidijs, hinc Cn. Pompeium.] *Opinor inuerſo dictionum ordine ſcribendum.* Hinc Cn. Pompeius totis externarum gentium præſidijs.

Satis vnus aduerſus omnia.] *Sunt codices in quibus* omnes, *non* omnia, *habetur. In meo exemplari,* ſatis aduerſus omnia tutus.

Solus Cato fecit aliquas & Reipublicæ partes.] *Sic omnia exemplaria, præter domeſticum, in quo legitur.* Solus Cato fecit aliquas ſui & Reipublicæ partes. *Cui lectioni videtur ſuffragari quod ſubijcit,* duos in medio relictos, Rempublicam, & Catonem.

Quæ conſtituta eſſe ab hoſtibus iratiſſimis poterant.] *Agnoſcitur hæc lectio ab omnibus codicibus, præter Scholarum codicem, in quo ita leges:* quæ conſtituta eſſe ab hoſtibus iratiſſimis vix filijs Atrei poterant. *& ante paulo,* qui ea ſibi, *ſcribe, non* quid ſibi, *ex domeſtico codice.*

ERASMVS.

QVicquid te delectat, æque videt, vt videris, dum videret.] *Alij aliud habebant, ſed in totum non placuit. Vide nunc ſic legendum,* Quicquid te delectat, æque viget, vt videras, dum vireret. Vtinam *videtur adiectum. Sentit enim nobis virere quicquid delectat. At delectat etiam memoria rerum bonarum.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

QVam vt geſtatione curetur.] *Proprie dicebantur* geſtari *cum ſuccolantibus ſeruis valetudinis voluptatiſve cauſa ferebantur. l. 12. ff. de vſu & habit. l. 7. ff. de man. vind. l. 16. § 1. ff. quod vi aut clam: ſed vt hic videmus, ad alia etiam omnia cõmode transfertur, etiam ad nauem. Ipſa etiam loca arboribus denſis opaca per quæ geſtari ſolebant,* geſtationes *dictæ probat ex l. 17. ff. de vſufr. item Plinio l. 1. epi. ad Can. & l. 2. ad Gallum. Briſſ. l. 7. de verb. ſign.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

BREVIA, ſed vtilia, præcepta ad Securitatem. Lege, & vſurpa.

EPIST. CV.

QVÆ obſeruanda tibi ſint, vt tutior viuas, dicam. Tu tamen ſic audias cenſeo iſta præcepta, quomodo ſi tibi præciperem, qua ratione bonam valetudinem 1 in Ardeatino tuereris. Conſidera quæ ſint quæ hominem in perniciem hominis inſtigent: inuenies ſpem, inuidiam, odium, metum, contemptum. Ex omnibus iſtis, adeo leuiſſimum eſt contemptus, vt 2 multi in illo remedij cauſſa delituerint. Quem quis contemnit, calcat ſine dubio, ſed tranſit. Nemo homini contempto, pertinaciter, nemo diligenter nocet. Etiam in acie iacens præteritur, cum ſtante pugnatur. Spem improborum vitabis ſi nihil habueris quod cupiditatem alienam 3 & improbam irritet, ſi nihil inſigne poſſederis. Concupiſcuntur enim inſignia, etiam ſi parum nota ſunt. Sic vero inuidiam effugies, ſi te non ingeſſeris oculis, ſi bona tua non iactaueris, ſi ſcieris in ſinu gaudere. Odium autem ex offenſa ſic vitabis, neminem laceſſendo gratuito, à quo te ſenſus communis tuebitur. fuit enim hoc multis periculoſum. Quidam odium habuerunt, nec inimicum. Illud ne timearis, præſtabit tibi & fortunæ mediocritas, & ingenij lenitas: cum te eſſe homines ſcient, quem offendere ſine periculo poſſint. Reconciliatio tua & facilis ſit, & certa. Timeri autem tam domi moleſtum eſt, quàm foris: tam à ſeruis, quàm à liberis. Nulli non ad nocendum ſatis virium eſt. Adijce nunc, quod qui timetur, timet. nemo potuit terribilis eſſe ſecure. Contemptus ſupereſt: cuius modum in ſua poteſtate habet, qui illum ſibi adjunxit: qui contemnitur, quia voluit, non quia debuit. Huius incommodum & artes bonæ diſcutiunt, & amicitiæ eorum, qui apud aliquem potentem potentes ſunt. quibus applicari expediet, non implicari: ne pluris remedium, quàm periculum conſtet. Nihil tamen æque proderit, quàm quieſcere, & minimum cum alijs loqui, plurimum ſecum. Eſt quædam dulcedo ſermonis, quæ irrepit, & blanditur, & non aliter quàm ebrietas aut amor ſecreta producit. Nemo quod audierit, tacebit: nemo quantum audierit, loquetur. Qui rem non tacuerit, non tacebit auctorem. Habet vnuſquiſq; aliquem cui tantum credit, quantum ipſi creditum eſt: vt garrulitatem ſuam cuſtodiat & contentus ſit vnius auribus, 4 populum faciet. Sic quod modo ſecretum erat, rumor eſt. Securitatis magna portio eſt, nihil iniqui facere. Confuſam vitã & perturbatam impotentes agunt: tantum metuunt, quantum nocent, nec vllo tẽpore vacant. Trepidant enim cum fecerunt, hærent, conſcientia aliud agere non patitur, ac ſubinde reſpicere ad ſe cogit. Dat pœnas quiſquis exſpectat: quiſquis autem meruit, exſpectat. 5 Tutũ aliqua res in mala conſcientia præſtat, nulla ſecurũ. putat enim ſe, etiamſi non deprehenditur, poſſe deprehendi, & inter ſomnos mo-

etur,&quoties alicuius ſcelus loquitur,de ſuo cogitat. Non ſatis illi oblitteratum videtur,non ſatis tectum. Nocens habuit aliquando latendi fortunam, numquam fiduciam.

IVSTVS LIPSIVS.

1. IN Ardeatino.] *In illo igitur tractu Latij aer, vt apparet, non bonus aut ſaluber: neque nunc puto eſſe.*

2. Multi in illo remedij cauſſa.] *Vt olim ille Brutus, liberator vrbis. de quo Liuius*: Neque in animo ſuo quidquam regi timendum, neque in fortuna concupiſcendum relinquere ſtatuit, contemptuque tutus eſſe, vbi in iure parum præſidij eſſet.

3. Et improbam irritet.] *Vellem*, improbitatem.

4. Populum faciet.] *Id eſt, etiamſi vni rem dixerit: ille porro vni, hic alteri, alterique: & ita populus ſciet. Ipſam rem dicit, mihi claram: & demiror, quid ita corrigi*, poculum, *Pincianus voluerit.*

5. Tutum aliqua res.] *Totidem fere verbis Seneca Tragicus:*

Tutum aliqua ſcelus, aut nulla ſecurũ tulit.

PINCIANVS.

SI nihil humeris quod cupiditatem alienam & improbam irritet.] *Caſtiga*, ſi nihil habueris, quod cupiditatem alienam & intemperiem irritet, *ex exemplari Franciſcano.*

Neminem laceſſendo aut gratificando.] *Corrige*, neminem laceſſendo gratuito, *ex vetere lectione.*

Qui apud aliquem potentem, potentes ſunt:] *Exemplar diuæ Mariæ*, qui apud aliquem impotentem potentes ſunt.

Dulcedo ſermonis qui irrepit & blanditur,] *Vetus lectio*, Dulcedo ſermonis quæ irrepit & eblanditur.

. Secreta producit.] *Veram & genuinam lectionem arbitramur*, ſecretà prodit.

Vt garrulitatem ſuam cuſtodiat, & contentus ſit vnius auribus, populum faciet.] *Sic quæcunq; legi exemplaria agnoſcunt, vnius literæ deprauatione, adumbrato perſpicuo ſenſu, Puto enim ſcribendum* poculum, *non* populum. *Nam meminiſſe oportet verborũ quæ nõ ante multo præceſſerunt*, & non aliter quam ebrietas aut amor ſecreta prodit. *Erit ergo ſenſus, pro modo & capacitate poculi cuſtodire aliquem garrulitatem ſuam, aut non cuſtodire, & eſſe contentum vnius auribus aut plurium.*

Trepidant enim cum fecerunt. Hæret conſcientia, aliud agere non patitur.] *Corrige.* Trepidant enim cum fecerunt. Conſcientia aliud agere non patitur. *ex vetere lectione.*

Argvmentvm I. Lipsi.

TENVIS & Chryſippæa quæſtio, An bonum ſit corpus? In extremo aliquid contra argutias.

EPIST. CVI.

TARDIVS reſcribo ad epiſtolas tuas, non quia diſtrictus occupationibus ſum: hanc excuſationem caue audias: vaco, & omnes qui volunt, vacant. Neminem res ſequuntur: ipſi illas amplexantur,& argumentum eſſe felicitatis occupationem putant. Quid ergo fuit, quare non protinus reſcriberem tibi, de quo quærebas? Veniebat in contextum operis mei: 1 ſcis enim me moralem philoſophiam velle complecti, & omnes ad eam pertinentes quæſtiones explicare. Itaq; dubitaui vtrum differrem te, an, donec ſuus iſti rei veniret locus, ius tibi extra ordinem dicerem: humanius viſum eſt, 2 tam longe venientem non detinere. Itaque & hoc ex illa ſerie rerum cohærentium excerpam, & ſi qua erunt huiuſmodi, non quærenti tibi vltro mittam. Quæ ſint hæc, interrogas? quæ ſcire magis iuuat, quam prodeſt: ſicut hoc de quo quæris, an bonum corpus ſit. Bonum prodeſt: facit enim: quod facit, corpus eſt: bonum, agitat animum, & quodammodo format & continet: quæ ergo propria ſunt corporis, ea corporis bona ſunt: corpora ergo ſunt, & quæ animi ſunt. nam & hic corpus eſt. Bonum hominis neceſſe eſt corpus ſit, cum ipſe corporalis. Mentior, niſi & quæ alunt illud, & quæ valetudinem eius, vel cuſtodiunt, vel reſtituunt, corpora ſunt: ergo & bonum eius corpus eſt. Non puto te dubitaturum, an affectus corpora ſint, vt aliud quoque de quo non quæris, infulciam: tamquam ira, amor, triſtitia. ſi dubitas, vide an vultum nobis mutent, an frontem adſtringant, an faciem diffundãt, an ruborem euocent, an fugent ſanguinem. quid ergo? tam manifeſtas corpori notas credis imprimi, niſi à corpore? Si affectus corpora ſunt, & morbi animorum, & auaritia, crudelitas, indurata vitia, & in ſtatum inemendabilem adducta: ergo & malitia, & ſpecies eius omnes, malignitas, inuidia, ſuperbia. Ergo & bona. primum quia contraria iſtis ſunt: deinde, quia eadem tibi indicia præſtabunt. An non vides, quantum oculis det vigorem fortitudo? quantam intentionem prudentia? quantam modeſtiam & quietem reuerentia? quantam ſerenitatem letitia? quantum rigorem ſeueritas? quantam 3 remiſſionem veritas? Corpora ergo ſunt, quæ colorem habitúmque corporum mutant, quæ in illis regnum ſuum exercent. Omnes autem quas retuli virtutes, bona ſunt, & quidquid ex illis eſt. Numquid eſt dubium, an id quo quid tangi poteſt, corpus ſit?

Digitized by Google

Tangere enim & tangi, niſi corpus, nulla poteſt res, vt ait Lucretius. Omnia autem iſta quæ dixi, non mutarent corpus, niſi tangerent: ergo corpora ſunt. Etiamnum, cui tanta vis eſt, vt impellat & cogat & retineat & iubeat, corpus eſt. Quid ergo? Non timor retinet? non audacia impellit? non fortitudo immittit, & impetum dat? non moderatio refrænat ac reuocat? non gaudium extollit? non triſtitia adducit? Denique quidquid facimus, aut malitiæ, aut virtutis gerimus imperio: quod imperat corpori, corpus eſt· quod vim corpori affert, corpus. Bonum corporis corporale eſt: bonum hominis, & corporis bonum eſt: itaque corporale eſt. Quoniam, vt voluiſti, morem geſſi tibi, nunc ipſe dicam mihi, quod dicturum eſſe te video. Latrunculis ludimus: in ſuperuacuis ſubtilitas teritur. non faciunt bonos iſta, ſed doctos. Apertior res eſt, ſapere: imo ſimplicior. paucis opus eſt ad mentem bonam litteris. Sed nos vt cetera in ſuperuacuum diffundimus, ita philoſophiam ipſam. Quemadmodum omnium rerum, ſic litterarum quoque intemperantia laboramus: non vitæ, ſed cholæ diſcimus.

I. LIPSIVS.

1. SCis enim me moralem.] *Scripſit libros eo titulo: heu, vbi ſunt? Lactantius nominat, & dixi in vita.*

2. Tam longe venientem.] *E Sicilia ſcribentem.*

3. Remiſſionem veritas.] *Animus ſimplex & apertus, non ſe cuſtodiens. Muretus,* hilaritas, *fecerat contra omnes libros: & certe prainit iam* lætitia.

ERASMVS.

TArdius reſcribo.] *Stoicorum multa graues ſententiæ erant: multa etiam inſigniter fatua. Huius ſecundi generis eſt ea qua hic à Seneca molli, vt aiunt, brachio tractatur: Bonum omne eſſe corpus. Id ita ſe probare putabant. Quicquid agit, tangendo agit. Tangere autem, aut tangi niſi corpus non poteſt. Quidquid igitur agit, corpus eſt. Bonum autem, & in corpus & in animum agit. Bonum igitur quicquid eſt corpus eſt. Nam & animus ipſe quodam corporis genere continetur. Ab hoc principio profecti, vt, vbi falſi aliquid pro vero poſitum eſt, neceſſario multa conſimilia conſequuntur, eo progrediebantur, vt & virtutes & vitia, & omnes animi motus non corpora modo, ſed & animalia eſſe dicerent. De qua ſtultitia plena opinione plura dicentur epiſt.* 113.

PINCIANVS.

QVare non protinus reſcriberem ei de quo quærebas.] *Ita agnoſcit maior codicum pars, ſed in ſcholaſtico* tibi *legas, non* ei.

Ergo & corpus eſt bonum eius. *Prepoſterè ſcripta verba. Lege,* Ergo & bonum eius corpus eſt, *ex vetere lectione.*

An ruborem euocent, an fugientem ſanguinem.] *Scribe,* An ruborem euocent, an fugent ſanguinem, *ex exemplari Franciſcano.*

Ergo & malitia & ſpecies omnis malignitatis. Inuidia, ſuperbia.] *Corrige,* Ergo & malitia & ſpecies eius omnes, malignitas, inuidia, ſuperbia, *ex vetere lectione.*

Omnes autem virtutes quas retuli bonæ ſunt.] Bona *potius quàm* bonæ *legendum arbitror.*

Non triſtitia adducit?] Abducit, *non* adducit, *exemplar Pincianum. Caſtigandum puto* obducit. *vnde frons obducta, apud Iuuenalem.*

Lateruncculis ludimus.] Latrunculis ludimus, *in emendatioribus codicibus.*

Apertior res eſt, ſapere: imo ſimplicior.] *Scribe,* imo ſimplicior eſt. *multum enim addit neruorum orationi verbum ſubſtantiuum in fine locatum, iteratumque. & ſic legitur in exemplari Franciſcano.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

SOLATVR Lucilium & erigit, & in fuga ſeruorum. Iſta & alia in vitam incidere: ideóque non inopinata eſſe debere. Patere igitur, quod non emendas. Bona & ſapiens Epiſtola.

EPIST. CVII.

VBI illa prudentia tua? vbi in diſpiciendis rebus ſubtilitas? vbi magnitudo? Tam puſilla te angunt? ſerui occupationes tuas, occaſionem fugæ putauerunt. Si amici deciperent, (1 habeant enim ſane nomen, quod illis 2 Epicurus noſter impoſuit, & ita vocentur) 3 quo turpius non ſint omnibus rebus tuis. Deſint illi, qui & operam tuam conterebant, & te aliis 4 moleſtum eſſe credebant. Nihil horum inſolitum, nihil inexſpectatum eſt. Offendi rebus iſtis tam ridiculum eſt, quam queri, quod ſpargaris in publico, aut inquineris in luto. Eadem vitæ conditio eſt, quæ balnei, turbæ, itineris: 5 quædam intermittentur, quædam incident. Non eſt delicata res, viuere. Longam viã ingreſſus es: & labaris oportet, & arietes, & cadas, & laſſeris, & exclames: 6 O mors, id eſt, mentiaris. Alio loco comitem relinques, alio efferes, alio timebis. Per eiuſmodi offenſas emetiendum eſt confragoſum hoc iter. Mori me vult? præparetur animus contra omnia. Sciat ſe veniſſe 7 vbi patiatur fulmen? ſciat ſe veniſſe, vbi

Luctus & vltrices poſuere cubilia curæ,

Digitized by Google

Pallenteſque habitant morbi, triſtiſque ſenectus.

In hoc contubernio vita degenda eſt. Effugere iſta non potes, contemnere potes: contemnes autem, ſi ſæpe cogitaueris, & futura præſumpſeris. Nemo non fortius ad id cui ſe diu compoſuerat, acceſſit, & duris quoque, ſi premeditata erant, obſtitit. At contra imparatus, etiam leuiſſima expauit. Id agendum eſt, ne quid nobis inopinatum ſit: & quia omnia nouitate grauiora ſunt, hæc cogitatio aſſidua præſtabit, vt nulli ſis malo tyro. Serui te reliquerunt. Alium compilauerunt, alium accuſauerunt, alium occiderunt, alium prodiderunt, alium calcauerunt, alium veneno, alium criminatione petierunt. Quidquid dixeris, multis 8 accidit. Deinceps quæ multa & varia ſunt in nos diriguntur. 9 Quædam in nos fixa ſunt, quædam vibrant, & cum maxime veniunt, quædam ad alios peruentura, 10 nos ſtringunt. Nihil miremur eorum ad quæ nati ſumus: quæ ideo nulli querenda, quia paria ſunt omnibus. Ita dico paria ſunt. nam etiam quod effugit aliquis, pati potuit. Æquum autem ius eſt, non quo omnes vſi ſunt, ſed quod omnibus latum eſt. Imperetur æquitas animo, & ſine querela mortalitatis tributa pendamus. Hiems frigora adducit: algendum eſt. æſtas calores refert: æſtuandum eſt. intemperies cæli valetudinem tentat: ægrotandum eſt. Et fera nobis loco occurret, & homo pernicioſior feris omnibus. Aliud aqua, aliud ignis eripiet. Hanc rerum conditionem mutare non poſſumus: id poſſumus, magnũ ſumere animum, & viro bono dignum, quo fortiter fortuita patiamur, & naturæ conſentiamus. Natura autem hoc, quod vides, regnũ mutationibus temperat. Nubilo ſerena ſuccedunt: turbantur maria, cum quieuerunt: flant inuicem venti: noctem dies ſequitur: pars cæli conſurgit. pars mergitur: contrariis rerum æternitas conſtat. Ad hanc legem animus noſter aptandus eſt: hanc ſequatur, huic pareat: & quæcumque fiunt, debuiſſe fieri putet: nec velit obiurgare naturam. Optimum eſt pati, quod emendare non poſſis: & 12 Deum, quo auctore cuncta proueniũt, ſine murmuratione comitari. Malus miles eſt, qui imperatorem gemens ſequitur. Quare impigri atque alacres excipiamus imperia, nec deſeramus hunc operis pulcherrimi curſum, cui quidquid patimur, intextum eſt: & ſic alloquamur Iouem cuius gubernaculo moles iſta dirigitur, quemadmodum Cleanthes noſter verſibus diſertiſſimis alloquitur. quos mihi in noſtrum ſermonem mutare permittitur, Ciceronis viri diſertiſſimi exemplo. Si placuerint, boni conſules: ſi diſplicuerint, ſcies me in hoc ſequutum 13 Ciceronis exemplum.

14 *Duc me parens, celſique dominator poli,*
Quocumque placuit. nulla parendi mora eſt.
Aſſum impiger. fac nolle. comitabor gemens:
15 *Ducunt volentem fata, nolentem trahunt.*
Maluſque patiar, quod pati licuit bono.

Sic viuamus, ſic loquamur. paratos nos inueniat atque impigros fatum. Hic eſt magnus animus, qui ſe Deo tradidit: at contra ille puſillus ac degener, qui obluctatur, & de ordine mundi male exiſtimat, & 16 emendare mauult deos, quam ſe.

I. LIPSIVS.

1. HAbeant enim ſane nomen.] *Nã Stoici aliter, qui volũt ſolos Sapientes inter ſe amicos eſſe: reliquos, magis* Socios, *& vtilitate aliqua iunctos, quam Amicos.*

2. Epicurus noſter.] *Ideo*, noſter, *quia ad Lucilium ſcribit: quem ſupra etiam notabamus in ſecta illa fuiſſe. Epicurus autem Amicos ſola vtilitate cenſet, & parari vult διὰ τὰς χρείας*: ob vſus: ſicut & terram ſerimus ob fructus. *Laërtius: & adde ſupra, epiſt.* IX.

3. Quo turpius non Sint.] *Valde hæc confuſa. Fortaſſe:* quid? turbandiſne ſint omnibus rebus tuis: *Non dico ſi ſerui fugiant, ſed ſi Amici illi vulgare (veri non poſſunt) deſerant: ideone angare, & res tuas turbatas rationeſque putes? Pincianus aut Muretus faciebant*: quota pars abeſſet rebus tuis?

4. Moleſtum eſſe credebant.] *Sic omnes libri: at Muretus*, moleſtum reddebant. *Haud male, pro ſenſu vero putem*, te alijs moleſtum & ſe reddebant. *Ipſi importuni, & te faciebant: dum protrahi & commendari volunt, & ſpes ſuas te iuuante impleri.*

5. Quædam intermittantur.] *Fallor, aut*, immittentur, *verius: ſiue*, in te mittentur. *Alij conſilio lædent, & te petent? alij & alia caſu.*

6. O mors, id eſt, mentiaris.] *Argute hoc Muretus. Nam optant mortem, ſed ore: mens abhorret, & fugit aduentantem. Libri tamen quidam*, metiaris: *nec male, ſi*: id eſt, emetiaris. *Hic finis & meta erit viæ, & mortem clamabis, & habebis. Certe hic viantium imago.*

7. Tibi patiatur fulmen.] *Ita meus & plures ſcripti. at alij*: vbi tonat fulmen. *E quibus Fac. Lectius acute*: vbi tonat, & fulminat. *Equidem è priore illa lectione nihil concinno, niſi placet*: vbi glaciat, vbi fulminat.

8. Accidit. Deinceps.] *Corrupta. Forte*, accidit, & accidet deinceps. Quam multa & varia in nos diriguntur? *Vel*, varia ſunt, quæ in nos.

9. Quædam in nos fixa.] *Legam*, in oſſibus fixa: *vel certe*, in nobis.

10. Nos ſtringunt.] *Libant nos leuiter, ſed alibi ſedent & feriunt. Per noſtrum latus, alius læditur.*

11. Non quo omnes vſi ſunt.] *Mallẽ*, vſuri ſunt.

12. Deum, quo auctore.] *Hoc enim Stoici capitale dogma habebant, & finem ſtatuebant, Naturam, id eſt Deum ſequi. Vide Manuduct. 11. Diſſert.* XIX.

13. Ciceronis exemplum.] *Quem eloquentia ſua (ait Seneca pater) in carminibus deſtituit: Præfat. libri* III. *Contron.*

14. Duc me parens.] *Quidam,* Duc ô parens. *Ipſi Græci verſus ſunt in Epicteti Enchiridio, in fine; ſane egregij & pij, & Cleanthe illo digni.*

Ἄγε δή μ' ὦ Ζεῦ, καὶ σύ γ' ἡ πεπρωμένη,
Ὅποι ποθ' ὑμῖν εἰμὶ διατεταγμένος·
Ὡς ἕψομαί γ' ἄοκνος, ἢν δὲ μὴ θέλω,
Κακὸς γενόμενος οὐδὲν ἧττον ἕψομαι.

15. Ducunt volentem fata.] *Non eſt in Græcis hic verſus: & puto inſititium eſſe, atque alibi lectum.*

16. Emendare mauult.] *Carpit diuina & prouidentiam; alia illa eſſe velit magis, quam ſe aliam.*

PINCIANVS.

TAm puſilla tangunt.] *Exemplar diuæ Mariæ,* Tam puſilla te res angit.

Si amici deciperent.] *Veriorem lectionem duco,* ſi amici deceperunt.

Habeant ſane nomen, quod illis Epicurus noſter impoſuit, & vocentur quo turpius non omnibus ſit rebus tuis. Deſunt illi,] *Vetus lectio,* quo turpius non ſit omnibus rebus tuis, *cætera. Minus vitioſe legetur totus hic locus, vt ego credo, ſi ſic legatur:* Habeant enim ſane nomen quod illis Epicurus noſter impoſuit. Ita vocentur. Quota pars non eſt, ſi ex omnibus rebus tuis deſunt illi qui & operam tuam conterebant. *&c.*

Et te omnibus moleſtum eſſe credebant.] *Fideliorem lectionem exiſtimo,* & te omnibus moleſtum reddebant.

Aut inquineris luto.] *Lege.* Aut inquineris in luto, *ex vetere lectione.*

Eadem vitæ conditio eſt quæ balnei. Turbæ itineris quædam intermittentur, quædam incidēt.] *Error eſt in diſputatione verborum. Legendum,* Eadem vitæ conditio eſt, quæ balnei, turbæ, itineris. Quædam intermittentur, quædam incident.

Et labaris oportet, & arietes, & cadas.] *Non* arietes *Exemplar antiquum, ſed* erigaris *legit.*

Idem mentiaris.] *Corrupta in omnibus exemplaribus verba. Forte legendum,* iter emetiris: *quia ſubijcit paulo poſt.* per eiuſmodi offenſas emetiendum eſt confragoſum hoc iter.

Sciat ſe veniſſe tonat vbi fulmen.] *Hæc verba in quibuſdam exemplaribus non habentur. In alijs ſic leguntur,* Sciat ſe veniſſe vbi patiatur fulmen.

Deinceps quæ multa & varia ſunt, in nos diriguntur.] *Correctiorem exiſtimamus lectionem.* Deinde quum multa & varia ſint, quæ in nos diriguntur.

Alium aqua, alium ignis eripiet.] Aliud *non* alium, *vtrobique vetus lectio,*

Quam Cleanthes noſter.] *Familiare exemplar,* quomodo Cleanthes noſter.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

QVOMODO philoſophi legendi, vel audiendi ſint? Cum dilectu, & ea maxime excerpenda & imbibenda, quæ faciunt vitæ. Oblectamenta qui quærunt, fruſtra ſunt: tu emendationem. Nec id difficile; Natura enim ipſa vocat ad Honeſtum. Semina eius & fomites in animo noſtro ſunt: ſurgunt & excitantur, cum dolor & irritator acceſſit. A ſuo exemplo, cum apud Attalum diſceret. Oſtendit deinde, vario fine atque animo ad auctores legendos veniri: nos autem debere illo philoſophi. Pareamus: & legite atque audite vos ô Philologi.

EPIST. CVIII.

ID de quo quæris, ex his eſt quæ ſcire tantum eò vt ſcias, pertinet. Sed nihilominus quia pertinet, pertinaciter properas, nec vis exſpectare libros, quos cum maxime ordino continentes totam moralem philoſophiæ partem, ſtatim expediam. Illud tamen prius ſcribam, quemadmodum tibi iſta cupiditas diſcēdi, qua flagrare te video, dirigenda ſit, ne ipſa ſe impediat. Nec paſſim carpenda ſunt, nec auide inuadenda vniuerſa: per partes peruenitur ad totum. Aptari onus viribus debet, nec plus occupari quàm cui ſufficere poſſumus. Non quantum vis, ſed quantum capis, hauriendum eſt. bonum tantum habe animum, capies quantum voles. Quo plus recipit animus, hoc ſe magis laxat. Hęc nobis præcipere 1 Attalum memini, cum ſcholam eius obſideremus, & primi veniremus, & nouiſſimi exiremus: ambulantem quoq; illum ad aliquas diſputationes euocaremus, non tantum paratum diſcentibus, ſed obuium. 2 Idem, inquit, & docenti & diſcenti debet eſſe propoſitum, vt ille prodeſſe velit, hic proficere. Qui ad philoſophorum ſcholas venit, quotidie ſecum aliquid boni ferat, aut ſanior domum redeat, aut ſanabilior. Redibit autem. ea enim philoſophiæ vis eſt, vt non ſolum ſtudētes, ſed etiam conuerſantes iuuet. Qui in ſolem venit, licet non in hoc venerit, colorabitur: qui in vnguentaria taberna reſederunt, & paullo diutius commorati ſunt, odorem ſecum loci

Digitized by Google

ferunt; & qui apud philoſophum fuerunt, traxerint aliquid neceſſe eſt, quod prodeſſet etiam negligentibus. Attende quid dicam: negligentibus, non repugnantibus. Quid ergo? non nouimus quoſdam qui multis apud philoſophum annis perſederint? & ne colorem quidem duxerint? Quid ni nouerim? pertinaciſſimos quidem, & aſſiduos, quos ego non diſcipulos philoſophorum, ſed inquilinos voco. Quidam veniunt vt audiant, non vt diſcant: ſicut in theatrum voluptatis cauſa ad delectandas aures, oratione, vel voce, vel fabulis ducimur. Magnam hanc auditorum partem videbis, cui philoſophi ſchola diuerſorium otij fit. Non id agunt vt aliqua illic vitia deponant, vt aliquam legem vitæ accipiant, ad quam mores ſuos exigant, ſed vt oblectamento aurium perfruantur. Aliqui tamen & 5 cum pugillaribus veniunt, non vt res excipiant, ſed verba: quæ tam ſine profectu alieno diſcant, quàm ſine ſuo audiant. Quidam ad magnificas voces excitantur, & tranſeunt in affectum dicentium, alacres vultu & animo; nec aliter concitantur, quàm ſolent 6 Phrigij tibicinis ſono 7 ſemiuiri, & 8 ex imperio furentes. Rapit illos inſtigatq; rerum pulchritudo, non verborum inanium ſonitus. Si quid acriter contra mortem dictum eſt, ſi quid contra fortunam contumaciter, iuuat protinus quæ audias facere. Afficiuntur illi, & ſint quales iubentur, ſi illa animo forma permaneat, ſi non impetum inſignem protinus populus honeſti diſſuaſor excipiat. Pauci illam quam conceperant mentem, domum perferre potuerunt. Facile eſt auditorem concitare ad cupiditatem recti. 9 Omnibus enim natura fundamenta dedit, ſemenq; virtutum: omnes ad omnia iſta nati ſumus: cum irritator acceſſit, tunc illa animi bona velut ſopita excitantur. Non vides quemadmodum theatra conſonent, quoties aliqua dicta ſunt quæ publice agnoſcimus, & conſenſu vera eſſe teſtamur?

Deſunt inopiæ multa, auaritiæ omnia.
In nullum auarus bonus eſt, in ſe peſſimus.

Ad hos verſus ille ſordidiſſimus plaudit, & vitijs ſuis fieri conuicium gaudet. Quanto magis hoc iudicas euenire, cum à philoſopho iſta dicuntur: cum ſalutaribus præceptis verſus inſeruntur, efficacius eadem illa demiſſuri in animum imperitorum? Nam (10 vt dicebat Cleanthes) quemadmodum ſpiritus noſter clariorem ſonum reddit, cum illum tuba per longi canalis anguſtias tractum, patentiore nouiſſime exitu effudit: ſic ſenſus noſtros clariores carminis arcta neceſſitas efficit. Eadem negligentius audiuntur, minuſque percutiunt, quamdiu ſoluta oratione dicuntur: vbi acceſſere numeri, & egregium ſenſum adſtrinxere certi pedes, eadem illa ſententia velut lacerto excuſſa torquetur. De contemptu pecuniæ multa dicuntur, & longiſſimis orationibus hoc præcipitur, vt homines in animo, non in patrimonio putent eſſe diuitias: eum eſſe locupletem qui 11 paupertati ſuæ aptus eſt, & paruo ſe diuitem fecit: magis tamen feriuntur animi, cum carmine eiuſmodi dicta ſunt.

Is minimo eget mortalis, qui minimum cupit.
Quod vult habet, qui velle quod ſatis eſt poteſt.

Cum hæc atq; eiuſmodi audimus, ad confeſſionem veritatis adducimur. Illi enim quibus nil ſatis eſt, admirantur, acclamant, odium pecuniæ indicunt. Hunc illorum affectum vbi videris, vrge, hoc preme, hoc onera, relictis ambiguitatibus, & ſyllogiſmis, & cauillationibus, & ceteris acuminis irriti ludicris. Dic in auaritiam, dic in luxuriam. cum profeciſſe te videris, & animos audientium affeceris, inſta vehementius. Veriſimile non eſt, quantum proficiat talis oratio remedio intenta, & tota in bonum audientium verſa. Facillime enim tenera conciliantur ingenia ad honeſti rectiq; amorem. Adhuc docilibus leuiterque corruptis inijcit manum veritas, ſi aduocatum idoneum nacta eſt. Ego certe, cum Attalum audirem, in vitia, in errores, in mala vitæ perorantem, ſæpe miſertus ſum generis humani, & illum ſublimem altioremq; humano faſtigio credidi. 12 Ipſe regem ſe eſſe dicebat: ſed plus quàm regnare mihi videbatur, cui liceret cenſuram agere regnantium. Cum vero commendare paupertatem cœperat, & oſtendere quàm quidquid vſum excederet, pondus eſſet ſuperuacuum & graue ferenti: ſæpe exire è ſchola pauperi libuit. Cum cœperat voluptates noſtras traducere, laudare caſtum corpus, ſobriam menſam, puram mentem non tantum ab illicitis voluptatibus, ſed etiam ſuperuacuis: libebat circumſcribere gulam & ventrem. Inde mihi quædam permanſere, Lucili. Magno enim in omnia impetu veneram: deinde ad ciuitatis vitam reductus, ex bene cœptis pauca ſeruaui. Inde oſtreis boletiſque in omnem vitam renunciatum eſt. Hæc enim non cibi, ſed oblectamenta ſunt, ad edendum ſaturos cogentia: quod gratiſſimum eſt edacibus, & ſe vltra quàm capiunt farcientibus, facile deſcenſura, facile reditura. Inde in omnem vitam vnguento abſtinemus: quoniam optimus dolor

Digitized by Google

in corpore eſt nullus. Inde vino caret ſtomachus: inde in omnem vitam balneum fugimus. 13 Decoquere corpus, atque exinanire ſudoribus, inutile ſimul delicatumque credimus. Cetera projecta redierunt: ita tamen, vt quorum abſtinentiam interrupi, modum ſeruem, & quidem abſtinentiæ proximiorem. neſcio an difficiliorem: quoniam quædam abſcinduntur facilius animo, quàm temperantur. Quoniam cœpi tibi exponere, quantum maiori impetu ad philoſophiam iuuenis acceſſerim, quàm ſenex pergam, non pudebit fateri, quem mihi amorem Pythagoræ 14 iniecerit Sotion. Docebat, 15 quare ille animalibus abſtinuiſſet, quare poſtea Sextius. Diſſimilis vtrique cauſſa erat, ſed vtrique magnifica. Hic homini ſatis alimentorum citra ſanguinem eſſe credebat, & crudelitatis conſuetudinem fieri, vbi in voluptatem eſſet adducta laceratio. Adijciebat contrahendam materiam eſſe luxuriæ: colligebat, bonæ valetudini contraria eſſe alimenta varia, & noſtris aliena corporibus. At Pythagoras 16 omnium inter omnia cognationem eſſe dicebat, & aliorum commercium in alias atq; alias formas transeuntium. Nulla (ſi illi credas) anima interit, nec ceſſat quidem, niſi tempore exiguo, dum in aliud corpus transfunditur. Viderimus per quas temporum vices, & quando pererratis pluribus domicilijs, in hominem reuertatur: interim ſceleris hominibus ac parricidij metum fecit, cum poſſint in parentis animam inſcij incurrere, & ferro morſuve violare, in quo cognatus aliquis ſpiritus hoſpitaretur. Hæc cum expoſuiſſet Sotion, & impleſſet argumentis ſuis: Non credis, inquit, animâs in alia corpora 17 atque alia deſcribi, & migrationem eſſe, quam dicimus eſſe mortem? Non credis in his pecudibus feriſve, 18 aut aqua merſis, illum quondam hominis animum morari? Non credis nihil perire in hoc mundo, ſed mutare regionem? nec tantum cæleſtia per certos circuitus verti, ſed animalia quoq; per vices ire, & animos per orbem agi? Magni iſta crediderunt viri. itaque iudicium quidem tuum ſuſtine: ceterum omnia tibi integra ſerua. Si vera ſunt iſta, abſtinuiſſe animalibus innocentia eſt: ſi falſa, frugalitas eſt. 19 Quod iſtic crudelitatis tuæ damnum eſt? Alimenta tibi leonum & vulturum eripio. His inſtinctus, abſtinere animalibus cœpi: & anno peracto non tantum facilis erat mihi conſuetudo, ſed dulcis. 20 Agiliorem mihi animum eſſe credebam, nec tibi hodie affirmauerim an fuerit. Quæris quomodo deſierim? in Tiberij Cæſaris principatum iuuentæ tempus inciderat: 21 alienigenarum ſacra mouebantur: ſed inter argumenta ſuperſtitionis ponebatur, 22 quorumdam animalium abſtinentia. Patre itaque meo rogante, qui non calumniam timebat, ſed 23 philoſophiam oderat, ad priſtinam conſuetudinem redij: nec difficulter mihi, vt inciperem melius cænare, perſuaſit. Laudare ſolebat Attalus culcitram, quæ reſiſteret corpori: tali vtor etiam ſenex, in qua veſtigium apparere non poſſit. Hæc retuli, vt probarem tibi quàm vehementes haberent tirunculi impetus primos ad optima quæque, ſi quis exhortaretur illos, ſi quis impelleret. Sed aliquid præcipientium vitio peccatur, qui nos docent diſputare, non viuere: aliquid diſcentium, qui propoſitum adferunt ad præceptores ſuos, non animum excolendi, ſed ingenium. Itaque quæ philoſophia fuit, facta philologia eſt. Multum autem ad rem pertinet, quod propoſito ad quam rem accedas. Qui grammaticus futurus, Virgilium ſcrutatur, non hoc animo legit illud egregium,

——— *Fugit irreparabile tempus.*

Vigilandum eſt: niſi properamus, relinquimur. agit nos, agiturque velox dies: inſcij rapimur. omnia in futurum diſponimus, & inter præcipitia lenti ſumus. Sed vt obſeruet quoties Virgilius de celeritate temporum dicit, hoc vti verbo illum, FVGIT.

Optima quæque dies miſeris mortalibus æui
Prima fugit. ſubeunt morbi, triſtiſque ſenectus,
Et labor, & duræ rapit inclementia mortis.

Ille qui ad philoſophiam ſpectat, hæc eadem quo debet, abducit. Numquam Virgilius, inquit, dies dicit ire, ſed fugere, quod currendi genus concitatiſſimum eſt: & optimos quoſque primos rapi. Quid ergo ceſſamus nos ipſi concitare, vt velocitatem rapidiſſimæ rei poſſimus æquare? Meliora præteruolant, deteriora ſuccedunt. Quemadmodum ex amphora primum quod eſt ſinceriſſimum effluit, grauiſſimum quodque turbidúmque ſubſidit: ſic in ætate noſtra, quod optimum, 25 in primo eſt. Id exhauriri in aliis potius patimur, vt nobis fæcem reſeruemus. Inhæreat iſtud animo, & tamquam miſſum oraculo placeat:

Optima quæque dies miſeris mortalibus æui
Prima fugit ———

Quare optima? quia reſtat quod incertum eſt. Quare optima? quia iuuenes poſſumus

Digitized by Google

diſcere, poſſumus facilem animum, & adhuc tractabilem, ad meliora conuertere, quia hoc tempus idoneum eſt laboribus, idoneum agitandis per ſtudia ingeniis, & exercendis per opera corporibus. Quod ſupereſt, ſegnius & languidius eſt, & propius à fine. Itaque toto hoc agamus animo, & omiſſis ad quæ diuertimus, in rem vnam laboremus: ne hanc temporis perniciſſimi celeritatem, quam retinere non poſſumus relicti demum intelligamus. Primus quiſque tamquam optimus dies placeat, & 26 redigatur in noſtrum. quod fugit, occupandum eſt. Hoc non cogitat ille, qui grammatici oculis carmen iſtud legit. ideo optimum quemque primum eſſe diem, quia ſubeunt morbi, quia ſenectus premit, & adhuc adoleſcentiam cogitantibus ſupra caput eſt: ſed ait, Virgilium ſemper vna ponere morbos & ſenectutem, non mehercule immerito. ſenectus enim inſanabilis morbus eſt. Præterea, inquit, hoc ſenectuti cognomen impoſuit, triſtem illam vocat:

——ſubeunt morbi, triſtiſque ſenectus.

Non eſt quod mireris, ex eadem materia ſuis quemque ſtudiis apta colligere. In eodem prato bos herbam quærit, canis leporem, ciconia lacertum. Cum Ciceronis libros de Rep. prehendit hinc philologus aliquis, hinc grammaticus, hinc philoſophiæ deditus: alius alio curam ſuam mittit. Philoſophus admiratur, contra iuſtitiam dici tam multa potuiſſe. Cum ad hanc eamdem lectionem philologus acceſſit, hoc ſubnotat, duos Romanos reges eſſe, quorum alter patrem non habet, alter matrem. Nam de Seruij matre dubitatur: 27 Anci pater nullus, Numæ nepos dicitur. præterea notat eum quem nos dictatorem dicimus, & in hiſtorijs ita nominari legimus, apud antiquos magiſtrum populi vocatum. Hodiéque id extat in Auguralibus libris: & teſtimonium eſt, quod qui ab illo nominatur magiſter equitum eſt. Æquæ notat, Romulum periſſe ſolis defectione. Prouocationem ad populum etiam à regibus fuiſſe. Id ita in Pontificalibus libris aliqui putant, & Feneſtella. Eoſdem libros cum grammaticus explicuit, primum REAPSE dici ab Cicerone, id eſt, reipſa, in commentarium refert? nec minus SEPSE, id eſt ſe ipſe. Deinde tranſit ad ea, quæ conſuetudo ſæculi mutauit: tamquam quod ait Cicero, *Quoniam ſumus ab ipſa calce, eius interpellatione reuocati*: hanc quam nunc 28 in circo cretam vocamus, calcem antiqui dicebant. Deinde Ennianos colligit verſus, & in primis illos de Africano ſcriptos:

——Cui nemo ciuis neque hoſtis
Quiuit pro factis reddere 29 opræpretium.

Ex eo ſe ait intelligere, apud antiquos 30 non tantum auxilium ſignificaſſe operam, ſed opera. ait enim neminem potuiſſe Scipioni neque ciuem, neque hoſtem reddere operæpretium. Felicem deinde ſe putat, quod inuenerit, vnde viſum ſit Virgilio dicere:

——Quem ſuper ingens
Porta tonat cæli.

31 Ennium hoc ait Homero ſurripuiſſe; Ennio Virgilium. Eſt enim apud Ciceronem in his ipſis de Rep. hoc epigramma:

Si fas endo plagas cæleſtum aſcendere cuiquam.
Mi ſoli cæli maxima porta patet.

Sed ne & ipſe, dum aliud ago, in philologum aut grammaticum dilabar, illud admoneo, auditionem philoſophorum, lectionémque ad propoſitum beatæ vitæ trahendam: non vt verba priſca aut ficta captemus, & tranſlationes improbas figuraſque dicendi, ſed vt profutura præcepta, & magnificas voces, & animoſas, quæ mox in rem transferantur. Sic iſta diſcamus, vt quæ fuerunt verba, ſint opera. Nullos autem peius mereri de omnibus mortalibus iudico, quàm qui philoſophiam velut aliquod artificium venale didicerunt: qui aliter viuunt, quàm viuendum eſſe præcipiunt. Exempla enim ſeipſos inutilis diſciplinæ circumferunt, nulli non vitio quod inſequuntur, obnoxij. Non magis mihi poteſt quiſquam talis prodeſſe præceptor, quàm gubernator in tempeſtate nauſeabundus. Tenendum eſt, rapiente fluctu, gubernaculum, luctandum cum ipſo mari, eripienda ſunt vento vela: quid me poteſt adiuuare rector nauigij attonitus & vomitans? Quanto maiore putas vitam tempeſtate iactari, quàm vllam ratem? non eſt loquendum, ſed gubernandum. Omnia quæ dicunt, quæ turba audiente iactant, aliena ſunt. dixit illa Plato, dixit Zeno, dixit Chryſippus, & Poſidonius, & ingens agmen tot ac talium. Quomodo probare poſſint ſua eſſe, monſtrabo: faciant quæ dixerint. Quoniam quæ volueram ad ad te perferri, iam dixi, nunc deſiderio tuo ſatisfaciam. & in alteram epiſtolam integrum quod exegeras transferam: ne ad ſpinoſam, & auribus erectis curioſiſque audiendam, laſſus accedas.

I. LIPSIVS

Digitized by Google

I. LIPSIVS.

1. **A**Ttalum memini.] *De quo pater in Suaſoria* II. Attalus Stoicus, qui ſolum vertit à Seiano circumſcriptus, magnæ vir eloquentiæ: ex philoſophis, quos noſtra ætas vidit, longè & ſubtiliſſimus & facundiſſimus. *Alibi noſter nominat, laudátque.*

2. Idem, inquit, & docenti.] *Imo non* idem, *ſed* id *verius legas.*

3. Qui in ſolem venit.] *Memini in Ciceronis alibi (niſi fallor, De Oratore Dialogis) hanc ſimilitudinem eſſe.*

4. Sed inquilinos voco.] *Qui velut habitent ibi, ſed in alieno: & ideo nec afficiuntur, nec proficiunt.*

5. Cum pugillaribus.] *At mira edictio, & cui tamen ſua ratio, Zenonis Stoici:* τὸν ἀκούοντα οὕτω πρὸς τοῖς λεγομένοις γίνεσθαι δεῖν, ὥστε μὴ λαμβάνειν χρόνον εἰς τὸ ὑπομνηματίζειν: Auditorem philoſophi ſic affici debere, & dictis intentum eſſe, vt nec otium habeat ad excerpta aut ſubnotationes.

6. Phrygij tibicinis ſono.] *Lucianus in Nigrino:* ὥσπερ γὰρ οἱ τοῦ Φρυγίου αὐλοῦ ἀκούοντες, οὐ πάντες μαίνονται, ἀλλ' ὁπόσοι αὐτῶν τῇ Ῥέᾳ λαμβάνονται, οὗτοι δὲ πρὸς τὸ μέλος ὑπομιμνήσκονται τοῦ πάθους: Sicut Phrygiæ tibiæ ſonum qui audiunt, non omnes furorem aguntur; ſed qui Rheæ ſacrati addictique ſunt, illi reminiſcuntur eo ſigno affectus.

7. Semiuiri.] *Galli.*

8. Ex imperio furentes.] *Imperio Archigalli, & qui ſignum iubet dari.*

9. Omnibus natura dedit. *Explico in Manud.* II. *Diſſert.* X.

10. Vt dicebat Cleanthes.] *Merito ille, qui verſibus pleraq́ ſcripſit: et ſuum igitur factum commendabat.*

11. Paupertati ſuæ aptus eſt.] *Ad eam ſe accommodat, & aptat: non vltra modum vireſque eius cupit, aut ſumit.*

12. Ipſe regem ſe.] *Stoico paradoxo. de quo Manuduct.* III. *Diſſert.* XIII.

13. Decoquere corpus.] *In balneis, & præſertim Laconicis: ad quæ ſpectant ſequentia.*

14. Iniecerit Sotion.] *Seneca præceptor. de quo in Epiſt.* XLIX. *& ego in Manud.* I. *Diſſert.* XII.

15. Quare animalibus.] *Exſtant diſſertationes duæ Plutarchi,* De eſu carnium, *pro Pythagora ſenſu, ſane quàm argutæ. In altera etiam Stoico: tangit, qui cum delicias ſpernant & reijciant, non item hanc cibi immanitatem. Vide ſodes.*

16. Omnium inter omnia cognat.] *Ob illam animarum, etiam in bruta corpora, migrationem. Decantata res, etiam poëtis.*

17. Atque alia deſcribi.] *Id eſt, diſtribui.*

18. Aut aqua merſis.] *Id eſt, piſcibus. nam & ijs vel maxime abſtinebant: Plutarchus.*

19. Quod iſtic crudel.] *Sententia eſſet. quid ita crudelitas tua hæc damna & ſtragem facit? Sed parum pro mente Senecæ: & magis fuerit.* Quod iſtic, niſi crudelitati tuæ, damnum eſt? *Coërcetur ſæuitia tua in hac abſtinentia: quid aliud amittis? Poſſit, &* credulitatis, *legi.*

20. Agiliorem mihi animum.] *Tecum ſentiam: & aſſidua hæc κρεωφαγία, nimis Europæis vſurpata, brutos facit.*

21. Alienigenarum ſacra.] *Siue, vt ego olim,* alienigena tum ſacra. *Nam vox,* gentium, *infarcta eſt præter libros. Iudæi autem & Ægyptij, ſub Tiberio, vrbe pulſi, & aliquot millia in Sardiniam ablegata. Tacitus,* II. *Annal. atque ego ibi.*

22. Quorumdam animalium abſtinétia.] *Vt ſuit.*

23. Philoſophiã oderat.] *Hunc ipſum patris auerſum ab ea animum oſtendit & tangit, Conſ. ad Heluiam ca.* XVI. *Tamen aliter ipſe pater in Præfatione l.* II. *Controu. vbi hortatur Melam filium ad hoc ſtudiũ, & quietem. Et ſanè aperta & indecora ſit patris hæc inſectatio. Itaq́, ambigo cum Iac. Lectio. an non verius:* qui non philoſophiam oderat, ſed calumniam timebat.

24. Quemadmodum ex amphora.] *Talia in epiſt.* I. *vide.*

25. In primo eſt.] *Nec male,* in prima.

26. Redigatur in noſtrum.] *Vſurpemus & fruamur. Dies enim ita fiunt noſtri (poëta vetus:* Hic meus eſt dixere, dies: *alieni & nihil ad nos, qui elabuntur.*

27. Anci pater nullus.] *Non quin reipſa fuerit, ſed fama traditus non exſtat. Obſcurauit eum Numa claritas: atque ita* Numæ nepotem *Liuius & Dionyſius dicunt.*

28. In circo cretam.] *Ab ipſa re, quia, vt Plinius ait,* creta circum prædducere ſolent, ad victoriæ notam: *id eſt, metam ea ſignare, vt conſpicua eſſet. Id. ipſum calce factum: & inde etiam nomen. Lucretius.*

——præſcripta ad candida calcis.

29. Opræpretium.] *Pro* operæ: *vt* poplus, poclum, *antiqui, extritis litteris medijs: nec in carmine ſolum, ſed vulgo.*

30. Non tantum auxilium.] *Vt in Comœdijs ſæpe,* Da mihi hanc operam.

31. Ennium hoc ait Homero.] *Apud quem diuinus Olympi eſt, & portas ſuas habet. vt Iliad.* Θ.

Πρώτῃσι δὲ πύλῃσι πολυπτύχου Οὐλύμποιο:
In portis primis ſeſe replicantis Olympi.

MVRETVS.

IN Tiberij Cæſaris principatum.] *Vel vnus hic locus manifeſto conuincit, non eſſe eundem Senecam qui epiſtolas ſcripſit, & qui declamationes. Nam hic adoleſcens erat Tiberio imperante ille, alter narrat audiri à ſe potuiſſe Ciceronem, Sed declamatorem illum huius, qui nunc in manibus eſt, patrem fuiſſe, & lippis iam, vt aiunt, & tonſoribus notum eſt.*

Prouocationem ad populum etiam à regibus fuiſſe.] *Hac de re ita M. Fabius apud Liuium libro octauo,* Videro, ceſſurus ne prouocationi ſis, cui rex Romanus Tullus Hoſtilius ceſſit.

Reapſe.] *Totus hic locus mirandum in modum in alijs libris deprauatus legebatur. Sed quid ego me in talibus quæ innumerabilia ſunt, venditem? Emendatio ad legentium vtilitatem pertinet. putida eorum quæ emendata ſunt enumeratio ad ſcribentium oſtentationem. Mihi autem aliena vtilitati ſeruire conſilium eſt: oſtentationem illis relinquo, qui cum vnam aut alteram litterulam corrigunt prædicant εὑρησίας ſuam. Muſarum fidem implorant, ſeque tam perſpicaces fuiſſe mirantur.*

Hanc quam nunc in circo metam.] *Cùm in vno libro vetere ita ſcriptum reperiſſem, notaram illam varietatem ad marginem libri mei, non tamen vt eam probarem. At poſtea incuria quadam (fatendum enim eſt) mea factum eſt, vt expuncta vetere, noua hæc in illius ſe locum inſinuauerit. Omnino tamen iudico rectius eſſe* Cretam, *quam* Metam. *Creta enim notabatur circus ad victoria notam. Plinius lib.* 35. *cap.* 17. Eſt & viliſſima *(de creta loquitur)* qua circum prædducere ad victoriæ notam, pedéſque venalium trans mare aduectorum denotare inſtituerunt maiores. *Iſidorus lib.* 18. *originum cap.* 34. Septem ſpatia quadrigæ currunt, quorum finis eſt creta.

PINCIANVS.

QVia pertinet properas.] *Sunt codices qui legũt*, quia pertinaciter properas.

Ne ipſa impediat.] *Lege*, ne ipſa ſe impediat, *ex vetere lectione. Legitur & in alys codicibus*, ne te ipſa impediat.

Qui multis apud philoſophiam annis perſederint.] *Corrige*, qui multis apud philoſophum annis perſederunt, *ex eadem*.

Vt aliqua illi vitia deponant.] *Ita prior editio. Puto ſcribendum* illic, *non* illi.

Quam Phrygij ſolent tibicinis ſono ſemiuiri.] *Emenda*, quam ſolent Phrygij tibicinis ſono ſemiuiri, *ex vetere lectione*.

Afficiuntur illı ſunt quales iubentur. Si illi animo forma permanſerit.] *Eadem*, afficiuntur illis & ſunt quales iubentur. Si illa animo forma permaneat. *Puto ſinceriorem lectionem eſſe*, Afficiuntur illis. Eſſent quales iubentur, *&c.*

Tunc illa animi bona velut ſoluta excitantur.] *Quædam exemplaria*, velut ad ſolita excitantur. *Codex diui Franciſci*, tunc illa anima bona velut ſollicitatur. *Scribendum reor*, tunc ad illa animi bona velut ſollicitantur. *vel ſic*, tunc ad illa animi bona velut ſolita excitantur.

Cum illum tuba per longi canalis anguſtias tractum patenti ore nouiſſime exitu effudit.] *In quibuſdam exemplaribus*, *dictio illa* tractum *non habetur*: *& coniunctim* patentiore *legendum*, *non* patenti ore: *ex omnibus antiquis codicibus. In quorum nonnullis* effundit *legitur*, *non* effudit.

Qui paupertati ſuæ aptus eſt.] *Scribe*, qui paupertati ſuæ aptatus eſt, *ex vetere lectione*.

Fa.illime enim tenera conciliantur ingenia.] Reconciliantur *aliqua exemplaria agnoſcunt*, *non* conciliantur.

Et adhuc docibilibus leuiterque corruptis.] Docilibus *præferunt duo antiqua exemplaria*, *non* docibilibus *correctius*.

Cui liceret cenſuram agere regnantium.] *Exemplar familiare*, gentium *habet*, *non* regnantiũ.

Hæc enim non cibi, ſed oblectamenta ſunt.] *Caſtiga*. Nec enim cibi, ſed oblectamenta ſunt, *ex vetere lectione*.

Quem obtinemus odor in corpore eſt. Nullo inde vino caret ſtomachus.] *Exemplar Franciſcanum*, quoniam optimus odor in corpore eſt nullus. Inde vino carens ſtomachus. *Adſtipulatur & alter eiuſdem bibliotheca codex*.

Quem mihi amorem Pythagoras iniecerit. At Socion dicebat, quare ille animalibus abſtinuiſſet.] *Puto corrigendum*, quem mihi amorem Pythagoræ iniecerit Socion dicebat, quare ille animalibus abſtinuiſſet. *Sed expende an legendum ſit pro* Dicebat, Docebat, *ſiue* Diſſerebat. *Nam ſequitur infra*, Hæc cum expoſuiſſet Socion.

Omnia tibi in integro ſerua.] *Exemplar familiare*, omnia tibi integra ſeruas.

Quod iſtic crudelitatibus tuis damnum eſt.] *Sic in omnibus fere habetur exemplaribus*, *ſed in promptu erat correctio*, quod iſtius crudelitatis tuæ damnum eſt. *Nec deſunt codices qui hanc etiam lectionem agnoſcant*.

Alienigenarum gentium ſacra mouebantur.] *Nullus ſcriptus codex habet verbum* gentium.

Sed inter argumenta ſuperſtitionis ponebatur quorumdam animalium abſtinentia.] *Puto inuertendas eſſe dictiones*, *& legendum*. Sed inter argumenta ſuperſtitionis, quorundam ponebatur animalium abſtinentia.

Si quis exhortaretur illos, ſi quis impenderet.] *Scribendum forte* i.npelleret, *non* impenderet.

Et omiſſis ad quæ diuertimur.] *Vetus lectio*, diuertimus.

Qui grammatici oculis carmen iſtud legit.] *Exemplar Franciſcanum* grammaticis *legit*, *non* grammatici, *quod non minus placet*.

Anci pater Martius Numæ nepos dicitur.] *Idem exemplar*, Anci pater nullus, Numæ nepos dicitur. *Alius codex*, Numæ nepos fuit.

Id ita in Pontificalibus libris aliqui putant. Et Feneſtella eoſdem libros cum grammaticis explicuit.] *Legendum reor*: Id eſſe in Pontificalibus libris, & alij putant, & Feneſtella. Eoſdem libros cum grammaticus explicuit, *&c.*

Primum verba expreſſa ab ſe, dici à Cicerone. Idem re ipſa in commentarium refert.] *Verba hæc vitiatiſſima, & Cimmerijs, quod aiunt, inuoluta tenebris, ſic reſtituenda conjecto*: Primum verbum priſcum, reabſe, dici à Cicerone, id eſt reipſa, in commentarium refert. *Vt dictionem* priſcum *reponam, admonent me ea quæ infra ſequuntur*: non vt verba priſca aut ficta captemus. *Exemplar Facundi & Primitini ſic legit*, Primum enim verba expreſſa ab ſe, *cætera. Vt forte ſcribendum ſit*. Primum Ennij verbum priſcum reabſe, dici, à Cicerone, *cætera*.

Nec minus ſeſe idem ſeipſe.] *Caſtiga*, Nec minus ſeſe, id eſt, ſeipſe, *ex vetere lectione*.

Hanc quam nunc in circo cretam vocamus, calcem antiqui dicebant.] *Corrigendum puto*: Hanc quam nunc in circo metam vocamus, *cætera. De metis in circo*, *Suetonius*, *& complures alij*.

Deinde inanes colligit verſus,] *Lego*, Deinde Ennianos colligit verſus. *vt liquet ex ſequentib.*

Cui nemo ciuis atque hoſtis qui vult pro factis reddere operæ pretium.] *Vetus lectio*, cui nemo ciuis neque hoſtis, *cætera. Sed ego opinor*, *non* qui vult *legendum*, *ſed* quibit, *hoc eſt po eris Nam ſequitur*, neminem potuiſſe Scipioni, neque ciuem, neque hoſtem reddere ope.æ pretium. *Iam verbum* eſt, *quod in fine clauſula adie tum eſt, à nullo neque antiquo neque recentiore codice agnoſcitur*.

Non tantum auxilium ſignificaſſe operam, ait opera eius neminem potuiſſe Scipionem neque ciuem.] *Vetus lectio deprauata etiam, ſed manum nonnihil emendaturo porrigit, quæ ſic habet*: non tantum auxilium ſignificaſſe, ſed operam, ait, opera enim eius neminem potuiſſe Scipioni, *Conſidera igitur, an in integrum reſtitui poſſit locus hic permutato dictionum ordine, hoc pa o*: non tantum auxilium ſignificaſſe operam, ſed alicuius opera, ait enim, neminem potuiſſe Scipioni.

Ennius hoc ait, Homero ſe ſurripuiſſe: Ennio Virgilius.] *Scribe*, Ennium hoc ait Homero ſurripuiſſe: Ennio Virgilium.

Eſſe enim apud Ciceronem in his ipſis de R.P. hoc epigramma:] *Puto contra omnia exemplaria ſcribendum hoc pacto*: Eſt Ennij apud Ciceronem in his ipſis de R.P. hoc epigramma. *Alioquin ſi* enim *legas*, *non* Ennij *vitioſa eſſet confirmatio, afferre epigramma librorum Ciceronis ad confirmandum, Ennium imitatione Homeri portas cœli appellaſſe. Quod autem Ennij poëta ſit hoc epigramma, docet Lactantius Firmianus lib.* 1. *cap.* 18. *his verbis*: Ille autem qui infinita hominum millia trucidauerit, cruore

Digitized by Google

campos inundauerit, flumina infecerit, non modo in templum, ſed etiam in cœlum admittitur. Apud Ennium ſic loquitur Africanus.

Si fas cædendo celeſtia ſcandere cuiquã eſt,
Mi ſoli cœli maxima porta patet.

Si fas & plagas cœleſtium aſcendere cuiquam:] *Prior editio minus correpte.* Ni faciendo plagas cœleſtum aſcendere cuiquam. *Lege*, Si fas cædendo cœleſtia ſcandere cuiquam eſt, *vt mox ante ex Lactantio apparuit.*

In philologum aut grammaticum delabar.] *Correcte magis exemplar meum*, dilabar.

Velut aliquod artificium venale didicerunt.] *Reclament licet exemplaria omnia, contenderim legendum eſſe* docuerunt *non* didicerunt. *Sequitur enim.* quam viuendum eſſe præcipiunt. *& rurſus*: Non magis mihi poteſt quiſquam talis prodeſſe præceptor.

Et ingens agmen. non tamen talium.] *Sic prior editio, Exemplar Franciſcanum*, & ingens agmen, tot ac talium. *Quid ſic hæc verba.* Non tamen talium, *adiectitia ſunt? gloſſema, videlicet; ſtudioſi cuiuſiam, qui ingens agmen interpretabatur eſſe* non talium, *quales fuerunt Zeno, Chryſippus, Poſſidonius.*

OPSOPOEVS.

BRodeus Miſcell. cap. 13. lib. 5. Per ſeminiros, Gallos matrum deum ſacerdotes, hardeo ſcure innuit, qui audito Phrygio tibicine ſtatim in furorem aguntur. id quod alijs iis tem hominibus ſit conuenit. Lucianus in Nigrino. ὥσπερ γὰρ οἱ τῶν Φρυγῶν αὐλῶν ἀκούοντες, οὐ πάντες μαίνονται, ἀλλ᾽ ὁπόσοι αὐτῶν τῇ Ῥέᾳ λαμβάνονται, οὗτοι δὲ πρὸς τὸ μέλος ὑπομιμνήσκονται τοῦ πάθους. Philoſtr. tus: ἐς τὰ μητρῷα τῆς Ῥέας μαίνονται πλαγέντες τῷ ... ὀργάνῳ.

GRVTERVS ET IVRETVS.

ALienigenarum gẽtium ſacra mouebantur.] *Lipſius ad lib. 2. Annal. Taciti laudat* alienigenarum ſacra, *interpretatúrque de ſacris Ægyptijs Iudaicíſque, eum vide.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

QVÆSTIVNCVLA, An ſapiens ſapienti, & quomodo proſit? Cauſſa dubitandi, quia, omnia ſumma in ſapiente, nec adiectioni locus. Reſpondet tamen prodeſſe, & diſtincte exſequitur. In fine deteſtatur argutias inutiles.

EPIST. CIX.

AN ſapiens ſapiẽti proſit, ſcire deſideras. Dicimus plenum omni bono eſſe ſapientem, & ſumma adeptum: quomodo prodeſſe aliquis poſſit ſummum bonum habenti, quæritur. Proſunt inter ſe boni: exercent enim virtutes, & ſapientiam in ſuo ſtatu continent. deſiderat vterque aliquem, cum quo conferat, cum quo quærat. Peritos luctandi, vſus exercet: muſicum, qui paria didicit, monet. Opus eſt & ſapienti, agitatione virtutum. Ita quemadmodum ipſe ſe mouet, ſic mouetur ab alio ſapiente. Quid ſapiens ſapienti proderit? impetum illi dabit, occaſiones actionum honeſtarum commonſtrabit. Præter hæc, aliquas ſuas cogitationes exprimet. docebit quæ inuenerit. Semper enim ſapienti reſtabit quod inueniat, & quo animus eius excurrat. Malus malo nocet: facit peiorem, iram, metum incitando, triſtitiæ aſſentiendo, voluptates laudando: & tunc maxime laborant mali, vbi plurium vitia miſcuere, & in vnum collata nequitia eſt: ergo ex contrario, bonus bono proderit. Quomodo inquis? Gaudium illi afferet, fiduciam confirmabit, ex conſpectu mutuæ tranquillitatis creſcet vtriuſque lætitia. Præterea, quarumdam illi rerum noticiam tradet. non enim omnia ſapiens ſcit: etiamſi ſciret, breuiores vias rerum aliquis excogitare poſſit, & has indicare, per quas facilius totum opus circumfertur. Proderit ſapienti ſapiens: non ſcilicet tantum ſuis viribus, ſed ipſius quam adiuuat. Poteſt quidem ille etiam relictus ſibi, explicare partes ſuas. Vtetur propria velocitate: ſed nihilominus adiuuat etiam, qui currentem hortatur. Non prodeſt tantùm ſapiens ſapienti, ſed ſibiipſi. Obiicies. Detrahe illi vim propriam, & ille nihil agit. Iſto modo dicas licet, non eſſe in melle dulcedinem. 1 Nam ipſe ille qui eſt, eſſe debet ita aptatus lingua palatóque ad huiuſmodi guſtum, vt ille tali ſapore capiatur, non offendatur. Sunt enim quidam, quibus morbi vitio mel amarum videatur. Oportet vtrumque talem eſſe, vt & ille prodeſſe poſſit, & huic profecturo idonea materia ſit. In ſummum inquit, producto calorem calefieri ſuperuacuum eſt: & in ſummum producto bonum ſuperuacuum eſt, quod proſit. Numquid inſtructus omnibus rebus agricola, ab alio inſtrui quærit? Numquid armatus miles quantum in aciem exituro ſatis eſt, amplius arma deſiderat? Ergo nec ſapiens. ſatis enim vitæ inſtructus, ſatis armatus eſt. Qui in ſummo eſt calore, ei non opus eſt adiecto, vt ſummum teneat.

Digitized by Google

Ipſe ſe, inquit, calor continet. Ad hæc reſpondeo. Primum multum intereſt inter iſta, quæ comparas. Calor enim vnus eſt: prodeſſe varium eſt. Deinde calor non adiuuatur adiectione caloris, vt caleat: ſapiens non poteſt in habitu ſuæ mentis ſtare, niſi amicos aliquos ſimiles ſui admiſit, cum quibus virtutes ſuas communicet. Adijce nunc, quod omnibus inter ſe virtutibus amicitia eſt. Itaque prodeſt, qui 2 virtutes alicuius pares ſuis amat, amandaſque inuicem præſtat. Similia delectant: vtique vbi honeſta ſunt, & probare, ac probari ſciunt. Etiamnum. Sapientis animum perite mouere nemo alius poteſt, niſi ſapiens: ſicut hominem mouere rationaliter non poteſt niſi homo. Quomodo ergo ad rationem mouendam ratione opus eſt: ſic vt moueatur ratio perfecta, opus eſt ratione perfecta. Prodeſſe dicuntur, & qui media nobis largiuntur, pecuniam, gratiam, incolumitatem, alia in vſus vitæ cara, aut neceſſaria: in his dicetur etiam ſtultus ſapienti prodeſſe. Prodeſſe autem eſt, animum ſecundum naturam mouere virtute ſua, aut eius qui mouebitur. Hoc non ſine ipſius quoque qui proderit, bono fiet. neceſſe eſt enim, alienam virtutem exercendo, exerceat & ſuam. Sed vt remoueas iſta, quæ aut ſumma bona ſunt, aut 3 ſummorum efficientia, nihilominus prodeſſe inter ſe ſapientes poſſunt. Inuenire enim ſapientem, ſapienti per ſe res petenda eſt: quia natura bonum omne carum eſt bono: & ſic quiſque conciliatur bono, quemadmodum ſibi. Neceſſe eſt, ex hac quæſtione, argumenti cauſſa, in alteram tranſeam. Quæritur enim, an deliberaturus ſit ſapiens: an in conſilium aliquem aduocaturus: quod facere illi neceſſarium eſt, cum ad hæc ciuilia & domeſtica venitur, & (vt ita dicam) mortalia. In his ſic illi opus eſt alieno conſilio, quomodo medico, quomodo gubernatori, quomodo aduocato, & litis ordinatori. Proderit ergo ſapiens aliquando ſapienti: ſuadebit enim: ſed in illis quoque magnis ac diuinis, vt diximus, communiter honeſta tractando, & animos cogitationeſque miſcendo, vtilis erit. Præterea, ſecundum naturam eſt & amicos complecti, & amicorum actu, vt ſuo proprioque lætari. Nam ſi hoc non fecerimus, ne virtus quidem nobis permanebit, quæ in exercendo ſe, vſu valet. Virtus autem ſuadet præſentia bene collocare, in futurum conſulere & deliberare, & intendere animum: facilius intendet explicabitque qui aliquem ſibi aſſumpſerit. Quærit itaque aut perfectum virum, aut proficientem, vicinumque perfecto. Proderit autem ille perfectus, ſi conſilium communi prudentia iuuerit. Aiunt homines plus in alieno negotio videre, quàm in ſuo: hoc illis euenit, quos amor ſui excæcat, quibuſque diſpectum vtilitatis timor in periculis excutit. Incipiet ſapere ſecurior, & extra metum poſitus. Sed nihilominus quædam ſunt, quæ etiam ſapientes in alio, quàm in ſe, diligentius vident. Præterea, illud quod dulciſſimum honeſtiſſimumque eſt, idem velle atque idem nolle, ſapiens ſapienti præſtabit. Egregium opus pari iugo ducet. Perſolui quod exegeras, quamquam in ordine rerum erat, quas moralis philoſophiæ voluminibus complectimur. Cogita, quod ſoleo frequenter tibi dicere: In iſtis nos nihil aliud quàm acumen exercere. Toties enim illo reuertor: Quid iſta me res iuuat? fortiorem faciet, iuſtiorem, temperatiorem? Nondum exerceri vacat: adhuc medico mihi opus eſt. Quid me doces ſcientiam inutilem? magna promiſiſti: exigua video. Dicebas intrepidum fore, etiamſi circa me gladij micarent, etiamſi mucro tangeret iugulum: dicebas ſecurum fore, etiamſi circa me flagrarent incendia, etiamſi ſubitus turbo toto nauem meam mari raperet. 4 Hæc mihi præſta tu, vt voluptatem, vt gloriam contemnam: poſtea docebis implicita ſoluere, ambigua diſtinguere, obſcura perſpicere: nunc doce quod neceſſe eſt.

I. LIPSIVS.

1. NAm ipſe ille qui eſt.] *Valet, qui edit.*

2. Virtutes alicuius pares ſuis.] *Nam Stoicum dogma erat, & Virtutes inter ſe pares, & omnes item Sapientes: neminem alterum excellere. Vide Manuduct. II. Diſſert. XIX.*

3. Summorum efficientia.] *Nota de bonis* Efficientibus: *quæ explico Manuduct. II. Diſſert. XXII.*

4. Hæc mihi præſta tu, vt voluptatem.] *Putarem:* Hæc mihi præſta: tum vt vol.

MVRETVS.

AN ſapiens.] *Prodeſſe dicitur, qui bene alicui facit. Videtur igitur nemo prodeſſe poſſe ei qui bona in ſe habet omnia. Talis autem eſt ſapiens. Sapienti ergo non magis prodeſſe quiſquam poteſt, quam ignem calefacere. Et Stoici tamen Sapientem alium alij prodeſſe dicebant. Hunc igitur nodum, à Lucillo rogatus, hac epiſtola ſoluit & expedit Seneca.*

Obijcies.] *Alij,* Hoc ſcias. *Liquere omnibus puto, vtra verior ſcriptura ſit: vt & paulo infra hunc locum, melius legatur.* Vno modo, *an, vt nos,* Iſto modo.

Nam ille ipſe qui eſt.] *qui melle veſcitur, qui mel comeſt. Alij, detracto verbo* eſt, *mancam & mutilam ſententiam reddiderant. Id autem quod ſequitur, plane peruerterant, cum legerent.* vt ille tali ſapore non capiatur, ſed offendatur. *Cum legendum ſit vt nos emendauimus,* capiatur, non offendatur. *Sed diſcedo*

Digitized by Google

à conſuetudine mea. Non enim is ſum qui velim agitandis aut reprehendendis alijs creſcere. Itaque talia, quamlibet multa, ſciens omitto.

Ad hæc reſpondeo.] *Hæc verba locum mutauerant, ſeque altius, quàm par erat, ſuſtulerant. Nos ea in ſuum locum repoſuimus.*

PINCIANVS.

PRæter hæc aliquis cogitationes ſuas exprimet.] Aliquas, *non* aliquis, *omnis habet vetus lectio.*

Vno modo dicas licet non eſſe in melle dulcedinem.] *Legendum reor.* iſto modo dicas licet. *&c.*

Quibus morbi vitio vel amarum eſſe videatur.] *Scribe*, quibus morbi vitio mel amarum eſſe videatur, *ex omni vetere lectione.*

Et huic profuturo idonea materia ſit.] Profecturo, *non* profuturo, *eadem.*

In ſummum, inquit, producto calorem.] Perducto, *non* producto, *eadem, eadem emenda paullo poſt.*

Vti amplius arma deſiderat?] Armis *lege*, *non* arma, *ex eadem.*

Itaque prodeſt qui virtutes alicuius partes ſui amat.] *Scribendum puto contra omnia exemplaria*, pares ſuis, *non* partes ſui.

Etiam nunc ſapientis animum perire mouere nemo alius poteſt, niſi ſapiens.] *Scribe*, Etiam nunc ſapientis animum perite mouere nemo alius poteſt, quàm ſapiens: ſicut hominem mouere rationaliter non poteſt, niſi homo, *ex omnibus ſcriptis codicibus.*

An deliberaturus ſit ſapiens, an in conſilium aliquem aduocaturus.] *Caſtigatiorem exiſtimamus lectionem*, An deliberaturus ſapiens ſit, aliquem in conſilium aduocaturus.

Et animo cogitationes miſcendo.] *Scribe*, & animos cogitationes quæ miſcendo, *ex vetere lectione.*

Quæ in exercendo ſenſu valet.] *Exemplar Scholaſticum*, quæ in exercendo ſe vſu valet.

Aiunt homines plus in alieno negotio videre. Vitio hoc illis euenit.] *Lege*, aiunt homines plus in alieno negotio videre quàm in ſuo. Hoc illis euenit. *ex emaculatioribus codicibus.*

Etiamſi contra me gladij micarent.] Circa *legendum*, *non* contra, *ex omni ſcripta lectione. vt mox ſtatim*, Etiamſi circa me flagrarent incendia.

Etiamſi ſubitus turbo totam nauem meam mari raperet.] *Exemplar Franciſcanum* toto *legit*, *non* totam, *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

Hanc mihi præſtaturum voluptatem, vt gloriam contemnam.] *Sic prior editio. Puto legendum*, Hanc mihi præſta tu, vt voluptatem, vt gloriam contemnam.

GRVTERVS ET IVRETVS.

QVomodo gubernatori, quomodo aduocato, & litis ordinatori.] *Ad perfectam huius loci explanationem vtiliter conſulet Cuiacium lib.* 18. *cap.* 23. *Obſeruat.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

GENIOS ſingulis datos: quos fauentes habet, qui Bonam mentem habet. Vota noſtra & iudicia improba eſſe, res non ex vero æſtimantium. Vana optari, vana timeri. Remedium vtriſque à Philoſophia: quo nos vocat, ſpretis ſuperuacuis. Luxum denique producit, & caſtigat, Attali egregia oratione.

EPIST. CX.

EX Nomentano meo te ſaluto, & iubeo te habere mentem bonam, 1 hoc eſt, propitios deos omnes: quos habet placatos & fauentes, quiſquis 2 ſibi ſe propitiauit. Sepone in præſentia, quæ quibuſdam placent: 3 Vnicuique noſtrum pædagogum dari Deum, non quidem ordinarium, ſed hunc inferioris notæ, ex eorum numero quos Ouidius ait, *de plebe deos.* Ita tamen hoc ſeponas volo, vt memineris maiores noſtros qui crediderunt hoc, Stoicos fuiſſe: ſingulis enim 4 & Genium & Iunonem dederunt. Poſtea videbimus, an tantum dijs vacet, vt priuatorum negotia procurent: interim illud ſcito, 5 ſiue aſſignati ſumus, 6 ſiue neglecti, & fortunæ dati, nulli te poſſe imprecari quidquam grauius, quàm ſi imprecatus fueris, vt ſe habeat iratum. Sed non eſt, quare cuiquam, quem dignum pœna putaueris, optes, vt infeſtos deos habeat: habet, inquam, etiam ſi videtur eorum cura & fauore produci. Adhibe diligentiam tuam, & intuere, quid ſint res noſtræ, non quid vocentur: & ſcies plura mala 7 contingere nobis, quàm accidere. Quoties enim felicitatis cauſſa, & initium fuit, quod calamitas vocabatur? Quoties magna gratulatione excepta res gradum ſibi ſtruxit in præceps, & aliquem iam eminentem alleuauit etiamnum, tanquam ibi adhuc ſtaret, vnde tuto caderet? ſed ipſum illud cadere non habet in ſe mali quidquam, ſi exitum ſpectes, vltra quem natura neminem deijcit. Prope eſt rerum omnium terminus, prope eſt, inquam, & illud vnde 8 felix eijcitur, & illud vnde 9 infelix emittitur. Nos vtraque extendimus, & longa ſpe ac metu facimus. Sed ſi ſapis, omnia humana 10 conditione metire: ſimul

Digitized by Google

& quod gaudes, & quod times, contrahe. Eſt tanti, diu nihil gaudere, ne quid diu timeas. Sed quare iſtuc malum adſtringo? non eſt quod quidquam timendum putes. Vana ſunt iſta quæ nos mouent, quæ attonitos habent. Nemo noſtrum quid veri eſſet, excuſſit, ſed metum alter alteri tradidit. Nemo auſus eſt ad id quo perturbatur accedere, & naturam ac bonum timoris ſui noſſe. Itaque res falſa & inanis habet adhuc fidem, quia non coarguitur. Tanti putemus oculos intendere: iam apparebit, quàm breuia, quàm incerta, quàm tuta timeantur. Talis eſt animorum noſtrorum confuſio, qualis Lucretio viſa eſt:

Nam veluti pueri trepidant, atque omnia cæcis
In tenebris metuunt: ita nos in luce timemus.

Quid ergo? Non omni puero ſtultiores ſumus, qui in luce timemus? Sed falſum eſt, Lucreti: non timemus in luce. omnia nobis fecimus tenebras: nihil videmus, nec quid noceat, nec quid expediat. tota vita incurſitamus, nec ob hoc reſiſtimus, aut circumſpectius pedem ponimus. Vides autem quàm ſit furioſa res, in tenebris impetus. At mehercule id agimus, vt longius reuocandi ſimus: & cum ignoremus quo feramur, velociter tamen illo quo intendimus, ire perſeueramus. Sed luceſcere, ſi velimus, poteſt. Vno autem modo poteſt, ſi quis hanc humanorum diuinorumque notitiam acceperit: ſi illa ſe non perfuderit, ſed infecerit: ſi eadem quamuis ſciat, retractauerit, & ad ſe ſæpe retulerit: ſi quæſierit quæ ſint bona, quæ ſint mala, quibus hoc ſit falſo nomen adſcriptum: ſi quæſierit de honeſtis, de turpibus, de prouidentia. Nec intra hæc humani ingenij ſagacitas ſiſtitur. proſpicere, & 11 vltra mundum libet quo 12 feratur, 13 vnde ſurrexerit, in quem exitum tanta rerum velocitas properet. Ab hac diuina contemplatione abductum animum in ſordida & humilia pertraximus, vt auaritiæ ſeruiret, vt relicto mundo terminiſque eius & dominis cuncta verſantibus, terram rimaretur, & quæreret quid ex illa mali effoderet, non contentus oblatis. Quidquid nobis bono futurum erat, Deus & parens noſter in proximo poſuit. Non expectauit inquiſitionem noſtram: vltro dedit: nocitura altiſſime preſſit. Nihil niſi de nobis queri poſſumus. ea quibus periremus, nolente rerum natura & abſcondente, protulimus. Addiximus animum voluptati: cui indulgere, initium omnium malorum eſt. Tradidimus ambitioni & famæ, ceteris æque vanis & inanibus. Quid ergo nunc te hortor vt facias? nihil noui: nec enim nouis malis remedia quæruntur: ſed hoc primum, vt tecum ipſe diſpicias, quid ſit neceſſarium, quid ſuperuacuum. Neceſſaria tibi vbique occurrent: ſuperuacua & ſemper, & toto animo 14 quærenda ſunt. Non eſt autem quod te nimis laudes, ſi contempſeris aureos lectos, & gemmeam ſupellectilem: quæ eſt enim virtus, ſuperuacua contemnere? tunc te admirare, cum contempſeris neceſſaria. Non magnam rem facis, quod viuere ſine regio apparatu potes: quod non deſideras 15 milliarios apros, nec 16 linguas phœnicopterorum, & alia portenta luxuriæ iam tota animalia faſtidientis, & certa membra ex ſingulis eligentis. Tunc te admirabor, ſi non contempſeris etiam ſordidum panem: ſed tibi perſuaſeris, herbas, vbi neceſſe eſt, non pecori tantum, ſed homini naſci: ſi ſcieris cacumina arborum explementum eſſe ventris, in quem ſic pretioſa congerimus, tanquam recepta ſeruantem. ſine faſtidio implendus eſt. Quid enim ad rem pertinet, quid accipiat, perditurus quidquid acceperit? Delectant te diſpoſita, quæ terra marique capiuntur, alia eo gratiora, ſi recentia perferuntur ad menſam: alia, ſi diu paſta & coacta pingueſcere, fluunt, ac vix ſaginam continent ſuam. Delectat te nidor horum, arte quæſitus. At mehercule iſta ſollicite ſcrutata, varieque condita, cum ſubierint ventrem, vna atque eadem fœditas occupabit. Vis ciborum voluptatem contemnere? exitum ſpecta. Attalum memini cum magna admiratione omnium hæc dicere: Diu mihi, inquit, impoſuere diuitiæ. ſtupebam, vbi aliquid ex illis alio atque alio loco fulſerat: exiſtimabam ſimilia eſſe quæ laterent, his quæ oſtenderentur. Sed 17 in quodam apparatu vidi totas opes vrbis, cælatas ex auro & argento, & his quæ pretium auri argentique vicerunt, exquiſitos colores, & veſtes vltra non tantum noſtrum, ſed vltra finem hoſtium aduectas. Hinc puerorum perſpicuos cultu atque forma greges, hinc fœminarum, & alia quæ res ſuas recognoſcens ſummi imperij fortuna protulerat. Quid hoc eſt, inquam, aliud quàm irritare cupiditates hominum per ſe incitatas? Quid ſibi vult iſta pecuniæ pompa? ad diſcendam auaritiam conuenimus. At mehercules minus cupiditatis iſtinc effero, quam attuleram. Contempſi diuitias, non quia ſuperuacuæ, ſed quia puſillæ ſunt. Vidiſtine, quàm intra paucas horas ille ordo, quamuis lentus diſpoſituſque, tranſierit? hoc totam vitam noſtram occupabit, quod totum diem occupare non potuit? Acceſſit illud quoque tam ſuperuacuę mihi viſæ ſunt habentibus,

Digitized by Google

quàm fuerant ſpectantibus. Hoc itaque ipſi mihi dico, quoties tale aliquid præſtrinxerit oculos meos, quoties occurrit domus ſplendida, 18 cohors culta ſeruorum, 19 lectica formoſis impoſita calonibus: Quid miraris? quid ſtupes? pompa eſt. Oſtenduntur iſtæ res, non poſſidentur: & dum placent, tranſeunt. Ad veras potius te conuerte diuitias: diſce paruo eſſe contentus: & illam vocem magnus atque animoſus exclama: 20 *Habeamus aquam, habeamus polentam, Ioui ipſi de felicitate controuerſiam faciamus.* Faciamus, oro te, etiam ſi iſta defuerint. Turpe eſt beatam vitam in auro & argento reponere: æque turpe eſt in aqua & polenta. Quid ergo faciam, ſi iſta non fuerint? Quæris, quod ſit remedium inopiæ? 21 famem fames finit. Alioqui quid intereſt, magna ſint, an exigua, quæ ſeruire te cogunt? quid refert quantum ſit quod tibi poſſit negare fortuna? Hæc ipſa aqua & polenta in alienum arbitrium cadit: liber eſt autem, non in quem parum licet fortunæ, ſed in quem nihil. Ita eſt: nihil deſideres oportet, ſi vis Iouem prouocare, nihil deſiderantem. Hæc nobis Attalus dixit: natura omnibus edixit. Quæ ſi voles frequenter cogitare, id ages vt ſis felix, non vt videaris: & vt tibi videaris, non alijs.

I. LIPSIVS.

1. HOc eſt, propitios deos.] *Imo bonus & beatus non aliud eſt, quam* εὐδαίμων *Græcis, id eſt,* εὖ τὸν δαίμονα ἔχων, bonum Deum Geniumque habens. *in Manuduct. II. Diſſert.* XIX.

2. Sibi ſe propitiauit.] *Quod bonus fecit, qui in tranquillo & pacato ſemper eſt, non ſibi non alijs infeſtus. Vtrumque iſtud, mali.*

3. Vnicuique noſtrum pedagogum.] *Viæ & vitæ huius ducem. Ita in tabula Cebetis* Senex ſuperne ſtat, chartam manu tenens vna, & altera neſcio quid monſtrans: atque is eſt Genius. Mandat autem in vitam ingredientibus, quid faciendum ſit, & cui viæ ſe committere debeant, ſi velint eſſe ſalui. *Ecce Pædagogum. & plura ego ex profeſſo Phyſiol. I. Diſſert.* XIX.

4. Et Genium & Iunonem.] *Hoc ita accipe, non vt ſinguli vtrumque habuerint, ſed vt alterum: & clarius eſſet* aut Genium, aut Iunonem. *Nam viris Genij attribuebantur, fœminis Iunones. Itaque mulieres Iunonem inuocabant, aut aduocabant, vt illa apud Petronium:* Iunonem meam iratam habeam. *In Tibullo, amator ad ſuam:* Hæc per ſancta tuæ Iunonis numina iuro. *In Satyrico:* Et per Iunonem domini iurante miniſtro: *ſcilicet illo molli & pathico, qui fœminam ſe ferret & exhiberet.*

5. Siue aſſignati ſumus.] *Suo quiſque Deo. ſicut* Aſſignare ſeruum aut libertum, *in Iuris libris.*

6. Siue neglecti.] *Vt nemo curam noſtri gerat, Prouidentia non ſit.*

7. Contingere nobis.] *Ex voto & optato.*

8. Felix eijcitur.] *Inuitus & reluctans abit.*

9. Infelix emittitur.] *A miſerijs liberandus.*

10. Conditione metire.] *Si licebit, ſi longum erit, ſi eueniet. Nihil tibi promitte in alterutra ſorte.*

11. Vltra mundum libet.] *Vbi vacuum eſt.*

12. Quo feratur.] *Illo ipſo Vacuo, in quo voluitur. Niſi accipis,* quo *& ad quem finem feratur: nullum, quia in ſe redit.*

13. Vnde ſurrexerit.] *A quibus principijs.*

14. Quærenda ſunt.] *Vt longe poſita, nec oblata.*

15. Miliarios apros.] *Saginatos, grandes, mille librarum. In Polioreticis de hoc luxu affatim dixi.*

16. Linguas phœnicopterorum.] *Apicio iudice eximij ſaporis. Vide Martialis epigramma* LXXI. *lib.* XIII. *Suetonium Vitellio, cap.* XIII.

17. In quodam apparatu.] *Circenſi, vt apparet ex ſequentibus: nam &* Ordinem, *&* Pompam *nominat.*

18. Cohors culta Seruorum.] *Ad multitudinem reſpicit. & bene item* cohors, *quia militari habitu erant. vt in epiſt.* XLVII.

19. Lecto formoſis.] *Nam & ſeruos lecticarios eligebant proceros, pulchros. Electorum meorum. I. ca.* XIX.

20. Habeamus aquam.] *Sunt Epicuri verba, apud Stobæum iſta:* Ἐπίκουρος ὁ Γαργήττιος ἐκέκραγε λέγων. ᾧ ὀλίγον οὐχ ἱκανὸν, τούτῳ γε οὐδὲν ἱκανόν. ἔλεγε δὲ ἑτοίμως ἔχειν καὶ τῷ Διὶ ὑπὲρ εὐδαιμονίας ἀγωνίζεσθαι, μᾶζαν ἔχων καὶ ὕδωρ: Epicurus Gargettius exclamat dicens: Cui parum non ſufficit, ei nihil ſufficit. Additque, Paratum ſe cum Ioue de felicitate certare, ſi polentam habeat & aquam. *Clemens Alexandrinus adſpexit lib. II. Strom.* Ἐπίκουρος ἐν τῷ μὴ πεινῆν, μηδὲ διψῆν, μήτε ῥιγοῦν τὴν εὐδαιμονίαν τιθέμενος, τὴν ἰσόθεον ἐπιφώνησεν φωνὴν, ἀσεβῶς εἰπὼν, ἐν τούτοις κἂν Διῒ περὶ μάχεσθαι: Epicurus in non famendo, non ſitiendo, non frigendo felicitatem ponens, vocem illam Deo æqualem emiſit, impie dicens, In iſtis ſe vel cum Ioue certaturum. *Adde Ælianum Var. Hiſt.* IV. *cap.* XIII. *noſtrum Senecam epiſt.* XXV.

21. Famem fames finit.] *Nam mors ſuperuenit.*

MVRETVS.

VNicuique noſtrum pædagogum.] *Extant & Menandri verſus qui eandem ſententiam continent vnicuique noſtrum naſcenti genium dari totius vitæ ducem. Inde illud in comœdia:*

Memini relinqui me deo irato meo.

Illos autem & natiuos & mortales eſſe putabant. Horatius:

Scit genus, natale deus qui temperat aſtrum,
Naturæ deus humanæ, mortalis in vnum
Quodque caput.

Et genium & Iunonem.] *Magis tamen genium viris, Iunonem mulieribus. Itaque apud Tibullum mulier amatorem alloquens.*

Perque tuos *inquit,* oculos, per geniumque rogo. *Ille contra,* Hæc per ſancta tuæ Iunonis numina iuro. *& turpis muliercula apud Petronium:* Iunonem meam iratam habeam, ſi me vnquam virginem fuiſſe memini.

Adſignati.] *Verbum iuris, De adſignandis libertis.*

Miliarios apros.] *Mille librarum.*

Linguas phœnicopterorum.] *Quarum præcipuũ saporẽ eſſe gulæ & nequitiæ magiſter docuerat Apicius.*

PINCIANVS.

VT memineris maiores noſtros, qui crediderunt hos Stoicos fuiſſe.] *Legendum puto, non* hos, *ſed* hoc.

Digitized by Google

Quotiens enim calamitas felicitatis eſt cauſa & vitium fuit, quod calamitas vocabatur.] *Caſtigatius & breuius vetus lectio.* Quotiens enim felicitatis cauſa & initium fuit quod calamitas vocabatur?

Eſt autem tanti diu nihil gaudere.] *Scribe inuerſis dictionibus*, Eſt autem tanti nihil diu gaudere, *ex eadem.*

Nec inter hæc humani ingenij ſagacitas ſiſtitur.] *Corrige*, Nec intra hæc humani, *&c. ex eadem.*

Quo feratur, vnde ſurrexerit,] *Eadem*, Quomodo feratur, vnde ſurrexerit.

Si contempſeris etiam ſordidum panem:] *Corrige*, Si non cõtempſeris etiam ſordidum panem, *ex exemplari Pinciano.*

In quem ſi precioſa congerimus,] *Scribe*, in quem ſic pretioſa congerimus, *ex vetere lectione.*

Alia ergo gratiora ſi recentiora perferuntur ad menſam:] Eo *legendum, non* ergo, *ex eadem.*

Alia, ſi diu paſta & coacta pingueſcere,] *Verbum ſi eradendum, ex omnibus ſcriptis codicibus. In quorum vno* dure paſta *habetur pro* diu paſta: *vt forte legendum ſit*, diu repaſta.

Delectat te nitor horum,] Nidor *lege*, *non* nitor, *ex eiſdem.*

Hinc puerorum proſpicuos cultu atque forma greges,] perſpicuos *lege*, *non* proſpicuos, *ex eiſdem.*

Hæc nobis Attalus dixit natura dixit omnibus.] *Scribo*, Hæc nobis Attalus dixit. Natura omnibus dixit. *ex exemplari Facundi & Primitiui. Ex cuius ſ. de lege paulo ante per commutationem verborum*, in alienum cadit arbitrium.

OPSOPOEVS.

L*Ipſius de calonibus lecticarijs capite 19. Electorum primo.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

ET Genium & Iunonem dederunt.] *Sciendum hanc Stoicorum opinionem eſſe vnam ex ijs, quæ omnium fere aſſenſu receptæ poſtea fuerunt, præſertimque poetarum, vnde legimus apud Horatium:*

Scit Genius natale comes qui temperat aſtrum,
Naturæ Deus humanæ, mortalis in vnum-
Quodque caput.

Fortaſſe autem ea quæ Socrates de ſuo dæmonio dicere ſolitus erat, huic opinioni originem dederunt. hæc Stephanus prood. lib. 1. cap. 3.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

CAVILLOS, vanam & humilem philoſophiam eſſe: veram illam de moribus, firmam, altam. Huc eundum.

EPIST. CXI.

QVid vocentur Latine ſophiſmata, quæſiſti à me. Multi tentauerunt illis nomen imponere, nullum hæſit: videlicet quia res ipſa non recipiebatur à nobis, nec in vſu erat, nomini quoque repugnatum eſt. Aptiſſimum tamen videtur mihi, quo Cicero vſus eſt: 1 Cauillationes vocat. quibus quiſquis ſe tradidit, quæſtiunculas quidem vafras nectit: ceterum ad vitam nihil proficit, neque fortior fit, neq; temperantior, neq; elatior. At ille qui philoſophiam in remedium ſuum exercuit, ingens fit animo, plenus fiduciæ, inexuperabilis, & maior adeunti. Quod in magnis euenit montibus, quorum proceritas minus apparet longe intuentibus, cum acceſſeris, tunc manifeſtũ fit, quàm in arduo ſumma ſint: talis eſt, mi Lucili, verus & rebus, non artificijs, philoſophus. In edito ſtat admirabilis, celſus, magnitudinis veræ. Non exſurgit in plantas, nec ſummis ambulat digitis, eorum more qui mendacio ſtaturam adiuuant, longioreſq; quàm ſunt, videri volunt: contentus eſt magnitudine ſua. Quidni contentus ſit eouſq; creuiſſe, quo manum fortuna non porrigit? ergo & ſupra humana eſt. Par ſibi in omni ſtatu rerum, ſiue ſecundo curſu vita procedit, ſiue fluctuatur per aduerſa ac difficilia. Hanc conſtantiam cauillationes iſtæ, de quibus paullo ante loquebar, præſtare non poſſunt. Ludis iſtis animus non proficit: & philoſophiam à faſtigio deducit in planum. Nec te prohibuerim aliquando iſta agere, ſed tunc cum voles nil agere. Hoc tamen habẽt in ſe peſſimũ, dulcedinem quandam ſui faciunt, & animũ ſpecie ſubtilitatis inductũ tenent, ac remorantur: cum tanta rerũ moles vacet, cum vix tota vita ſufficiat, vt hoc vnũ diſcas, vitã contemnere. Quid regere? inquis. ſecundũ opus eſt. Nam nemo illã bene rexit, niſi qui cõtempſerat.

IVSTVS LIPSIVS.

1. CAuillationes vocat.] *Vox quidem in Cicerone, ſed vix pro iſto ſenſu: magis pro dicterijs, & argutiis. Poteſt in alijs libris, qui fuerunt.*

MVRETVS.

CAuillationes vocat:] *In aliquo videlicet libro eorum qui deſiderantur, nam in ijs qui extant, numquam ita cauillationis nomen accipi puto. Ita eo vſus eſt Calliſtratus in l. ea eſt natura, D. de diuerſis regulis iuris antiqui.*

PINCIANVS.

QVibus quiſque ſe tradidit quæſtiunculas quidẽ vafras.] *Vetus lectio*, quibus quiſquis ſe tradidit, quæſtiunculas quidem varias nectit. *Placet tamen magis, vt* vafras, *legatur, quam* varias.

Digitized by Google

Nec in ſummis ambulat digitis,] *Trapoſitio* in*ſupernacanea eſt, ex eadem.*

Siue fluctuatur & per aduerſa & difficilia.] *Superfluit coniunctio* &, *ex eadem.*

Et animum ſpecie ſubtilitatis inductum tentant, morantur.] *Corrige, &* animum ſpecie ſubtilitatis inductum tenent ac remorantur, *ex eadem.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

DESPERAT de amico reformando, vetere annorum & vitiorum.

EPIST. CXII.

CVPIO mehercule amicum tuum formari, vt deſideras, & inſtitui: ſed valde durus capitur, imo potius, quod eſt moleſtius, valde mollis capitur, & conſuetudine mala ac diutina fractus. Volo tibi 1 ex noſtro artificio exemplum referre. Non quælibet inſitionem vitis patitur. ſi vetus & exeſa eſt, ſi infirma graciliſque: aut non recipiet ſurculum, aut non alet, nec applicabit ſibi, nec in qualitatem eius naturamq; tranſibit. Itaque ſolemus ſupra terram præcidere: vt, ſi non reſponderit, tentari poſſit ſecunda fortuna, & iterum repetita infra terram inſeratur. Hic de quo ſcribis & mandas, non habet vires. indulſit vitijs ſimul & emarcuit, & induruit. Non poteſt recipere rationem, non poteſt nutrire. At cupit ipſe. Noli credere. non dico illum mentiri tibi: putat ſe cupere. Stomachum illi fecit luxuria: cito tamen cum illa redibit in gratiam. Sed dicit ſe offendi vita ſua. Non negauerim. quis enim non offenditur? homines vitam ſuam & amant ſimul, & oderunt. Tunc itaque de illo feremus ſententiam, cum fidem nobis fecerit, inuiſam iam ſibi eſſe luxuriam. nunc illis male conuenit.

IVSTVS LIPSIVS.

1\. EX noſtro artificio.] *Nam ipſe cultor horti, & vinearum eximie. Supra epiſt.* CIV.

PINCIANVS.

CIto tamen redibit in gratiam.] *Scribe*, cito tamen cum illa redibit in gratiam, *ex codicibus ſincerioribus.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

QVÆSTIO, An virtutes ſint Animalia? Stoice aſſerit eſſe: itemque Vitia, & Affectus. Poſt ridendam nobis hodie diſputatiunculam, à talibus auocat, ad vtilia vitæ vocat.

EPIST. CXIII.

DEſideras tibi ſcribi à me, quid ſentiam de hac quæſtione iactata apud noſtros: An iuſtitia, an fortitudo, prudentia, ceteræque virtutes, animalia ſint. Hac ſubtilitate efficimus, Lucili cariſſime, vt exercere ingenium inter irrita videamur, & diſputationibus nihil profuturis otium terere. Faciam quod deſideras, & quid noſtris videatur, exponam. Sed me in alia ſententia profiteor eſſe, Puto quædam eſſe, 1 quę decent phæcaſiatum palliatumque. Quæ ſint ergo quæ antiquos mouerint, dicam. Animum conſtat animal eſſe: cum ipſe efficiat, vt ſimus animalia, & cum ab illo animalia nomen hoc traxerint. Virtus autem nihil aliud eſt, quam 2 animus quodammodo ſe habens: ergo animal eſt. Deinde: Virtus agit aliquid: agi autem nihil ſine impetu poteſt: ſi impetum habet, qui nulli eſt, niſi animali: animal eſt. Si animal eſt, inquit, virtus, 3 habet ipſam virtutem. Quid ni? habet ſeipſam. Quomodo ſapiens omnia per virtutem gerit, ſic virtus per ſe. Ergo, inquit, & omnes artes animalia ſunt, & omnia quæ cogitamus, quæque mente complectimur. Sequitur, vt multa animalium millia habitent in his anguſtijs pectoris, & ſinguli multa ſimus animalia, aut multa habeamus animalia. Quæris, quid aduerſus iſta reſpondeatur? Vnaquęque res ex iſtis animal erit, multa animalia non erunt.

Quare? dicam, ſi mihi accommodaueris ſubtilitatem & intentionem tuam. Singula animalia ſingulas debent habere ſubſtantias: iſta omnia vnum animum habent. Itaque ſingula eſſe poſſunt, multa eſſe non poſſunt. Ego & animal ſum & homo, non tamen duos eſſe dices. Quare? quia ſeparati eſſe debent. Ita dico, alter ab altero debet eſſe diductus, vt duo ſint. 4 Quidquid vnum multiplex eſt, ſub vnam cadit naturam: itaq; vnum eſt. Et animus meus animal eſt, & ego animal ſum, duo tamen non ſumus. quare? quia animus mei pars eſt. Tunc aliquid per ſe numerabitur cum per ſe ſtabit, vbi vero alterius membrum erit, non poterit videri aliud. Quare? dicam: quia quod aliud eſt, ſuum oportet eſſe, & proprium, & totum, & intra ſe abſolutum. Ego in alia eſſe me ſententia profeſſus ſum. Non enim tantum virtutes animalia erunt, ſi hoc recipitur: ſed oppoſita quoque illis vitia & affectus, tanquam ira, timor, luctus, ſuſpicio. Vltra res iſta procedet, omnes ſententiæ, omnes cogitationes animalia erunt: quod nullo modo recipiendum eſt. Non enim quidquid ab homine fit, homo eſt. Iuſtitia quid eſt? inquit. Animus quodammodo ſe habens. Itaq; ſi animus animal eſt, & iuſtitia. Minime. hæc enim habitus animi eſt, & quædam vis. Idem animus in varias figuras conuertitur, & non toties animal aliud eſt, quoties aliud facit: nec illud quod fit ab animo, animal eſt. Si iuſtitia animal eſt, ſi fortitudo, ſi cæteræ virtutes: vtrum deſinunt animalia eſſe ſubinde, ac rurſus incipiunt, an ſemper ſunt? Deſinere virtutes non poſſunt: ergo multa animalia, imo innumerabilia in hoc animo verſantur. Non ſunt, inquit, multa, quia ex vno religata ſunt, & partes vnius ac membra ſunt. Talem ergo faciem animi nobis proponimus, qualis eſt Hydræ multa habentis capita, quorum vnumquodque per ſe pugnet, per ſe noceat. Atqui nullum ex illis capitibus animal eſt, ſed animalis caput: cæterum ipſa vnum animal eſt. Nemo in Chimæra leonem eſſe animal dixit, aut draconem: hæ partes erant eius: partes non ſunt animalia. Quid eſt quo colligas iuſtitiam animal eſſe? Agit, inquit, aliquid, & prodeſt: quod autem agit aliquid, & prodeſt, impetum habet: quod autem impetum habet, animal eſt. Verum eſt, ſi ſuum impetum habet: ſuum autem non habet, ſed animi. Omne animal donec moriatur, id eſt quod cœpit: homo donec moriatur, homo eſt: equus item, & canis: tranſire enim in aliud non poſſunt. Iuſtitia, id eſt, animus quodammodo ſe habens, animal eſt. Credamus. Deinde animal eſt fortitudo, id eſt, animus quodammodo ſe habens. Quis animus? Ille qui modo iuſtitia erat, tenetur in priore animali: in aliud animal ei tranſire non licet. In eo illi in quo primum eſſe cœpit, perſeuerandum eſt. Præterea, vnus animus duorum animalium eſſe non poteſt, multo minus plurium. Si iuſtitia, fortitudo, temperantia, ceteræque virtutes animalia ſunt, quomodo vnum animum habebunt? Singulos habeant oportet, aut non ſunt animalia. Non poteſt vnum corpus plurium animalium eſſe, hoc & ipſi fatentur. Iuſtitiæ quod eſt corpus? animus. Fortitudinis quod eſt corpus? idem animus. Atqui vnum corpus eſſe duorum animalium non poteſt. Sed idem animus, inquit, iuſtitiæ habitum induit, & fortitudinis, & temperantiæ. Hoc fieri poſſet, ſi quo tempore iuſtitia eſſet, fortitudo non eſſet: quo tempore fortitudo eſſet, temperantia non eſſet. Nunc vero omnes virtutes ſimul ſunt. Ita quomodo erunt ſingula animalia, cum vnus animus ſit, qui plus quàm vnum animal non poteſt facere? Deniq; nullum animal pars eſt alterius animalis: iuſtitia autem pars eſt animi: non eſt ergo animal. Videor mihi in re confeſſa perdere operam. Magis enim indignandum de iſto, quàm diſputandum eſt. Nullum animal alterius pars eſt. Circumſpice omnium corpora: nulli non & color proprius eſt, & figura ſua, & magnitudo. 5 Inter cetera, propter quæ mirabile diuini artificis ingenium eſt, hoc quoque exiſtimo, quod in tanta copia rerum numquam in idem incidit: etiam quæ ſimilia videntur, cum contuleris, diuerſa ſunt. Tot fecit genera foliorum, nullum non ſua proprietate ſignatum. tot animalia: 6 nulli ſimilitudo cum altero conuenit. Vtique aliquid intereſt. Exegit à ſe vt quæ alia erant, & diſſimilia eſſent, & imparia. Virtutes, vt dicitis, omnes pares ſunt: ergo non ſunt animalia. Nullum non animal per ſe aliquid agit. Virtus autem per ſe nihil agit, ſed cum homine. Omnia animalia aut rationalia ſunt, vt homines, vt dij: aut irrationalia, vt pecora. Virtutes vtiq; rationales ſunt: atqui nec homines ſunt, nec dij: ergo non ſunt animalia. Omne rationale animal nihil agit, niſi primum ſpecie alicuius rei irritatum eſt, deinde impetum cepit, deinde aſſentio confirmauit hunc impetum. Quid ſit aſſentio, dicam. Oportet me ambulare. tunc demum ambulo, cum hoc mihi dixi, & approbaui hanc opinionem meam. oportet me ſedere: tunc demum ſedeo. hæc aſſentio in virtute non eſt. Puta enim prudentiam animal eſſe: quomodo aſſentietur: Oportet me ambulare? 7 hoc natura non recipit: prudentia enim ei cuius eſt, proſpicit, non ſibi. Nam nec ambulare poteſt, nec ſedere: ergo

Digitized by Google

aſſenſionem non habet: quod aſſenſionem non habet, rationale animal non eſt. Virtus ſi animal eſt, rationale eſt: rationale autem non eſt, ergo nec animal. Si virtus animal eſt: virtus autem bonum eſt: omne bonum animal eſt. Hoc noſtri fatentur. Patrem ſeruare bonum eſt, & ſententiam prudenter in ſenatu dicere bonum eſt, & iuſte decernere bonum eſt. Ergo & patrem ſeruare, animal eſt: & prudenter dicere, animal eſt. eouſq; res excedet, vt riſum tenere non poſſis. Prudenter tacere: & cænare bene, bonum eſt: ita & tacere & cænare, animal eſt. Ego mehercule titillare non deſinam, & ludos mihi ex iſtis ſubtilibus ineptijs facere. Iuſtitia & fortitudo ſi animalia ſunt, certe terreſtria ſunt. Omne animal terreſtre alget, eſurit, ſitit: ergo iuſtitia alget, fortitudo eſurit, clementia ſitit. Quid porro non interrogabo illos quam figuram habeant iſta animalia, hominis, an equi, an feræ? Si 8 rotundam illis, qualem Deo, dederint formam: quæram, an & auaritia, & luxuria, & dementia æque rotundæ ſint? ſunt enim & ipſæ animalia. Si has quoque corrotundauerint: etiamnum interrogabo, an prudens ambulatio animal ſit, nec ne? confiteantur neceſſe eſt. Deinde dicant ambulationem eſſe animal, & quidem rotundum. Ne putes autem me primum ex noſtris, non ex præſcripto loqui, ſed meæ ſententiæ eſſe: inter Cleanthem, & diſcipulum eius Chryſippum, non conuenit quid ſit ambulatio. Cleanthes ait ſpiritum eſſe à principali vſque in pedes permiſſum: Chryſippus, 9 ipſum principale. 10 Quid eſt ergo cur non ipſius Chryſippi exemplo ſibi quiſque ſe vindicet, & iſta tot animalia, quot mundus ipſe non poteſt capere, derideat? Non ſunt, inquit, virtutes multa animalia, & tamen animalia ſunt. Nam quemadmodum aliquis & poeta eſt & orator, & tamen vnus: ſic virtutes iſtæ animalia ſunt, ſed multa non ſunt. Idem eſt animus, & iuſtus, & prudens, & fortis, ad ſingulas virtutes quodammodo ſe habens. Sublata eſt quæſtio: conuenit nobis. Nam & ego interim fateor, animum animal eſſe: poſtea viſurus quam de iſta re ſententiam feram. Actiones eius animalia eſſe nego. Alioquin & 11 omnia verba erunt animalia, & omnes verſus. Nam ſi ſermo prudens, bonum eſt: bonum autem omne animal eſt: ſermo ergo animal eſt. Prudens verſus, bonum eſt: bonum autem omne animal eſt: verſus ergo animal eſt. Itaque,

Arma virumque cano,

animal eſt: quod non poſſunt rotundum dicere, cum ſex pedes habeat. 12 Textorium, inquis, totum mehercule iſtud eſt, quod cum maxime agitur. diſſilio riſu, cum mihi propono ſolœciſmum animal eſſe, & barbariſmum, & ſyllogiſmum, & aptas illis facies, tanquam pictor, aſſigno. Hæc diſputamus, attractis ſuperciliјs, fronte rugoſa. Non poſſum hoc loco dicere 13 illud Cæcilianum: *O triſtes ineptiæ!* ridiculæ ſunt. Quin itaq; potius aliquid vtile nobis ac ſalutare tractamus, & quærimus quomodo ad virtutes venire poſſimus, quæ nos ad illas via adducat. Doce me non an fortitudo animal ſit: ſed nullum animal felix eſſe ſine fortitudine, niſi contra fortuita conualuit, & omnes caſus antequam exciperet, meditando prædomuit. Quid eſt fortitudo? munimentum humanæ imbecillitatis inexpugnabile: quod qui circumdedit ſibi, ſecurus in hac vitæ obſidione perdurat. Vtitur enim ſuis viribus, ſuis telis. Hoc loco tibi Poſidonij noſtri ſententiam referre volo: *Non eſt quod vnquam fortunæ armis putes eſſe te tutum: tuis pugna contra ipſam. fortuita non armant.* Itaque contra hoſtes inſtructi, contra ipſam inermes ſunt. Alexander quidem Perſas, & Hyrcanos, & Indos, & quidquid gentium vſque in Oceanum extendit Oriens, vaſtabat, fugabatq;: ſed ipſe modo 14 occiſo amico, 15 modo amiſſo, iacebat in tenebris, alias ſcelus, alias deſiderium ſuum mœrens, victor tot regum atque populorum, iræ triſtitiæq; ſuccubuit. Id enim egerat, vt omnia potius haberet in poteſtate, quàm affectus. O quàm magnis homines erroribus tenentur, qui ius dominandi trans maria cupiunt mittere: feliciſſimoſq; ſe iudicant, ſi multas per milites prouincias obtinent, & nouas veteribus adjungunt, ignari quod ſit illud 16 ingens paratumque regnum! Imperare ſibi, maximum imperium eſt. Doceat me quàm ſacra res ſit iuſtitia, alienum bonum ſpectans, nihil ex ſe petens niſi vſum ſui. Nihil ſit illi cum ambitione famaque: ſibi placeat. Hoc ante omnia ſibi quiſque perſuadeat. Me iuſtum eſſe gratis oportet. Parum eſt. adhuc illud perſuadeat ſibi. Me in hanc pulcherrimam virtutem vltro etiam impendere iuuet: vt tota cogitatio à priuatis commodis quam longiſſime auerſa ſit. Non eſt quod ſpectes, quod ſit iuſtæ rei præmium maius, quàm iuſtum eſſe. Illud adhuc tibi affige, quod paullo ante dicebam: nihil ad rem pertinet, quàm multi æquitatem tuam nouerint. Qui virtutem ſuam publicari vult, non virtuti laborat, ſed gloriæ. Non vis eſſe iuſtus ſine gloria? at mehercules ſæpe iuſtus eſſe debebis cum infamia. Et tunc, ſi ſapis, mala opinio bene parta delectat.

Digitized by Google

I. LIPSIVS.

1. QVæ decent phæcaſiarum.] *Id eſt Græcum cuius gentis, Phacaſia, & Pallium; vt Romanorum, Calcei & Toga. Vide De Benefic.* VII. *cap.* XXI. *Alij hic deeſſe ſuſpicantur. non mihi viſum. Continuo ſententiam: Ego aliud ſentio. nec Græcis illis Stoicis aſſentio. quare? decore quædam illi, homines conceſſu omnium arguti & ſcholaſtici; quæ nos minime, Romani & graues, & ſerio philoſophi.*

2 Animus Quodammodo ſe habens.] *Stoicorum hoc crebrum, in compendio ſit tangere potius, quam ponere. Vt: Quid eſt* Animus? Spiritus quodammodo ſe habens: *& plura, quæ occurrent. quia ſcilicet locus hic non eſt definiendi, & tantum exempli gratia tale ponitur.*

3. Habet ipſam virtutem.] *Neſcio an*, ipſa virtute. *Id eſt, Si virtus animal, per virtutem eſt animal. Quod fatetur, & reſpondet. Ita ſtatim legas*: habet ſeipſa.

4. Quidquid vnum multiplex.] *Alij*, in vnum: *vnde haud male*, in vno.

5. Inter cetera, proptérque.] *Pulcherrima nota. et certe mira diuini artificis vis & ingenium, qui tot varia, & ipſa paria diſparia fecit. Inter tot millies mille nos homines, qui duo vultu vndique adſimilant? tale in alijs, mirandum ſtupendum, diuinum.*

6. Nulli ſimilitudo.] *Omnes fere ſcripti*, nullius magnitudo. *Fuerit*. nullius imagini, puto, cum altero conuenit.

7. Hoc natura non recipit.] *Priſci*. non præcipit. *Forte*; hoc natura non præcipit? *cum interrogatione, quæ aſſerendi vim habeat. Non enim hoc prudentia iubet aut curat, ſed ipſa Natura ad id facta.*

8. Rotundam illis, qualem deo.] *Mundo, qui Stoicorum ſecundarius Deus.*

9. Ipſum principale.] *Nam in ea parte, vt Laërtius ait, Stoicis* καὶ φαντασίαι, καὶ ὁρμαὶ γίγνονται: & phantaſiæ, & appetitiones ſiue impetus, gignũtur. *Cum Cleanthe faciat. quod Seneca* Mouendi vim *inter* partes miniſtras *recenſet, epiſt* XCII. *Hæc illuſtranda ex* III. *Phyſiol. Diſſert*. XVII. & XVIII.

10. Quid eſt ergo cur.] *Alij diſtinguunt & legunt*: ipſum principale quod eſt ergo cur. *Si placet, tum malim*: ipſum principale quid eſſe.

11. Omnia verba.] *Quæ ſunt ijs Corpora, ſicut ipſa Vox: ſed non animalia.*

12. Textorium inquis.] *Quod texas, retexas: implices, & ſoluas. It ret in orbem. Vide an non diſtinguendum*: Textorium, inquis, totum. Mehercule iſtud eſt. *Nam illa Lucilio tribuuntur obiectanti: Seneca reſpondet, & probat.*

13. Illud Cæcilianum.] *E comœdia veteri? etſi meus & alij libri*, illud Cæliani. *vt puto*, Cælianum, *fuiſſe, à noto illo oratore.*

14. Occiſo amico.] *Clyto.*

15. Modo amiſſo.] *Hephæſtione.*

16. Ingens paratúmque regnum.] *Meus & plerique ſcripti*, ingens parqueris regnum. *Optime in quibuſdam*: parque diis regnum.

MVRETVS.

DEſideras.] *Niſi certa & manifeſta veterum teſtimonia extarent, vix crederemus ſententiam, quæ hic à Seneca confutatur & irridetur, cuiquam excordi ac deliræ aniculæ in mentem venire potuiſſe. Quid enim abſurdius aut magis ridiculum cogitari poteſt, quam, non modo animum ipſum animal eſſe, quod ſi eſt, certe animum alium habet, quo fit vt ſit animal: atque ille rurſus animus alium: neque res vnquam exitum repertura eſt: non eum tantum igitur, ſed & omnes virtutes, omnia vitia, omnes motus animorum, ipſas denique cogitationes noſtras eſſe animalia? Et hoc tamen ſeneri illi Stoicæ diſciplinæ principes, illi barbati magiſtri, illa ſapientiæ columina pro vero ac ſerio tradiderunt. Neq; vero hic ſubſtiterunt: ſed eo progreſſi ſunt amentiæ, vt & qualitatem, & magnitudinem, & figuram & omnia denique accidentia (quid ni enim vtamur verbo in ſcholis vſitato, cum melius non ſuppetat) corpora eſſe contenderent. Et hi ſunt, qui ſe communes notiones in animis noſtris à natura impreſſas defendere, neque ab eis latum vnguem diſcedere profitebantur. Huius igitur opinionis ſtultitiam hac epiſtola exagitat Seneca: & poſtremo addit, tempus in talibus ineptijs conterendum non eſſe. Extat & commentariolus inter* νοθόβιβλα *Galeni, quo hac ipſa opinio irridetur & refutatur. Eius inſcriptio eſt*: ὅτι αἱ ποιότητες ἀσώματοι.

O triſtes ineptiæ.] *Martialis*:

Turpe eſt difficiles habere nugas:
Et ſtultus labor eſt ineptiarum.

PINCIANVS.

VT exercere ingenium inter irrita videremur.] *Legendum eſſe* videamur, *non* videremur, *& ſenſus monſtrat, & exemplar ſcholaſticum. Item correctiorem ducerem lectionē* intra *quam* inter.

Sed me in alia ſententia profiteor.] *Deeſt verbum* eſſe, *vt ſit* profiteor eſſe, *ex vetere lectione.*

Non tamen duos eſſe dices nos.] *Pronomen*, non *expungendum, ex exemplari Franciſc.*

Quare quia ſeparatim eſſe debent.] *In eodem dicto.* Quare *non habetur.* Et ſeparati, *non* ſeparatim, *omnis agnoſcit antiqua lectio.*

Iuſtitia animal eſt, fortitudo. Sic cæteræ virtutes.] *Scribe*, Si iuſtitia animal eſt, fortitudo, *&c. ex eadem.*

Ac rurſus incipiunt,] *Corrige*, vt rurſus incipiſt. *ex eadem.*

Agit inquit, aliquid & prodeſt. Impetum habet. *Exemplar diuæ Mariæ, & item familiare*, Agit, inquit aliquid, & prodeſt. Quod autem agit aliquid, & prodeſt, impetum habet.

Omne animal donec moriatur hoc eſt idem quod cœpit.] *Corrige*, Omne animal donec moriatur, id eſt quod cœpit, *ex vetere lectione.*

Equus, canis tranſire in aliud non poteſt.] *Lege*, Equus equus, Canis canis. Tranſire in aliud non poſſunt. *Ex eadem.*

Iſta quomodo erunt ſingula animalia, cum vnus animus ſit, *Scribe*, Itaque, *non* iſta. *ex vetere lectione. Exemplar diui Franciſci*, Ita quomodo ſingula animalia erunt, *&c.*

Hoc quoque exiſtimo & quod in tanta copia rerum.] *Legendum reor*, Hoc quoque exiſtimo eſſe quod in tanta copia rerum.

Nulli ſimilitudo cum altero conuenit.] *Corrige*, Nullius magnitudo cum altero conuenit, *ex vetere lectione.*

Aut irrationalia aut pecora. Virtutes quoque rationales ſunt.] *Legendum*, aut irrationalia, vt feræ, vt pecora. Virtutes vtique rationales ſunt, atqui nec homines ſunt. *&c. ex correctioribus codicibus. Sed quia non multo poſt negat virtutes rationales eſſe, crediderim legendum hic potius* ſint *quam* ſunt, *vt concedat aduerſarijs quod ipſe non ſentit.*

Specie

Specie alicuius rei irritatum eſt:] *Exẽplar Franciſcanum magis preferre videtur* incitatum, *quam* irritatum.

Puta enim prudentiam eſſe.] *Scribendum arbitror*, Puta animal prudentiam eſſe.

Hoc natura non præcipit.] *Scribe* recipit, *non* præcipit, *ex melioribus codicibus.*

Prudenter tacere & cœnare bonum eſt. Ita & tacere & cœnare animal eſt.] *Caſtiga*, Prudenter tacere, bonum eſt. Cœnare bene, bonum eſt Ita & tacere, & cœnare, animal eſt. *ex vetere lectione.*

Quæram, an & auaritia, & luxuria, & clementia.] *Scribe* dementia, *non* clementia. *ex eadem.*

Sunt enim & ipſa animalia.] Ipſæ, *non* ipſa, *legito ex eadem.*

Si has quoque rotundauerint.] *Eadem*, ſi has quoque corrotundauerint.

Ne putes autem primum ex noſtris,] *Lege*, Ne putes autem me primum ex noſtris, *ex eadem.*

Ergo cur non ipſius Chryſippi exemplo.] *Muta verborum ordinem*, Cur ergo non ipſius, *ex eadẽ.*

Idem eſt animus & iuſtus & prudens, & fortis. At ſingulæ virtutes quodammodo ſe habent.] *Corrige*, Idem eſt animus: & animus iuſtus, & prudens, & fortis, ad ſingulas virtutes quodammodo ſe habens, *ex meo familiari codice.*

Et aptans illis facies tanquam pictor aſſigno.] Aptas, *non* aptans, *omnis vetus lectio.*

Non poſſunt hoc loco dicere.] Poſſum *Lege*, *non* Poſſunt. *ex eadem.*

Tuis pugna contra ipſam fortunam, non armat itaque contra hoſtes, inſtructi contra illam inermes ſunt.] *Hunc locum in omnibus exemplaribus corruptum deprehendi. Corrigendum hoc pacto cenſeo*: Tuis pugna. Contra ipſam fortunam non armant illa quæ contra hoſtes. Inſtructi contra illam inermes ſunt.

Priuatis commodis quam longiſſime auerſa ſit.] *Deeſt prepoſitio* à, *vt ſit*, à priuatis commodis quam long. aut ſit, *ex domeſtico exemplari.*

Non eſt quod ſpectes, quod ſi iuſtæ rei præmium maius iniuſto eſt,] *Caſtigo*, Non eſt quod exſpectes, quod ſit iuſtæ rei præmium maius quã iuſtum eſſe, *Ex eodem. Exemplar tamen Scholaſticum* quam iuſtam eſſe *legit*, *non* quam iuſtum eſſe.

ERASMVS.

INgens parúmque regnum.] *Sic editio ſuperior. In alijs erat*, par cœlis regnum. *quod ab eruditulo quodam ſubmiſſum apparet. In alijs*, parque regi regnum. *In alijs aliud.* ἰσόθεον. *Tolerabilis erit lectio*, ingens paruumque regnum. Paruum, *quia vnius in vnum*: ingens, *quia difficile ac praclarum.*

Perſuadeat ſibi me in hanc pulcherrimam virtutem vltro etiam impendere iubentur.] *In alijs erat* iubet. Si me *vertas in* vt, *at mox* vt *in* vt, *erit commoda lectio*: Adhuc illud perſuadeat ſibi, vt in hanc pulcherrimam virtutem vltro etiam impendere iuuet, vt tota cogitatio, *&c.*

OPSOPOEVS.

I*Dem libro 4. epiſtola 17. reſtituit*, patriúmque regnum.

GRVTERVS ET IVRETVS.

QVod non poſſis rotundum dicere &c.] *videtur Seneca iocari in Stoicos ſuos, quibus mundus erat & animal & Deus, de quo Varro.* Quomodo poteſt, *inquit*, rotundus eſſe ſine capite, ſine præputio? *hac enim duo intelligit in corpore humano Varro maxime rotunda & quaſi tornata. Sed Platoni etiam mundus animal eſt & Deus: quem tamen propterea carere auribus & oculis & manibus & pedibus in Timeo ſcribit, quod nihil ei huiuſmodi inſtrumentis opus ſit, omnia ſuo complexu arcenti & continenti. vt huc potius reſpexiſſe Senecam & Varronem putem. hac Gentilis lib. 2. Parerg.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

ELOQVENTIAM alias aliam eſſe, & placere: vti mores publici ſunt, ſeueri, ſoluti, fracti. Ab animo colorem illam ſumere: idque exemplo Mecænatis docet. Illum igitur curandum & formandum eſſe: à quo ſenſus & verba deinde recta. Obiter contra luxuriam.

EPIST. CXIV.

QVare quibuſdam temporibus prouenerit corrupti generis oratio, quæris: & quomodo in quædam vitia inclinatio ingeniorum facta ſit, vt aliquando inflata explicatio vigeret, aliquando infracta, & in morem cantici ducta. Quare alias ſenſus audaces, & fidem egreſſi placuerint, alias abruptæ ſententiæ & ſuſpicioſæ, in quibus plus intelligendum eſt quàm audiendum: quare aliqua ætas fuerit, quæ tranſlationis iure vteretur inuerecundè. Hoc quod audire vulgo ſoles, quod apud Græcos in prouerbium ceſſit,
1 talis hominibus fuit oratio, qualis vita. Quemadmodum autem vniuſcuiuſque actio dicenti ſimilis eſt, ſic genus dicendi aliquando imitatur publicos mores. Si diſciplina ciuitatis laborauit, & ſe in delicias dedit, argumentum eſt luxuriæ publicæ, orationis laſciuia: ſi modo non in vno aut in altero fuit, ſed approbata eſt, & recepta. Non poteſt alius eſſe ingenio, alius animo color. Si ille ſanus eſt, ſi compoſitus, grauis, temperans, ingenium quoque ſiccum ac ſobrium eſt: illo vitiato, hoc quoque afflatur. Non vides ſi animus languet, trahi membra, & pigrè moueri pedes? ſi ille effæminatus eſt, in ipſo inceſſu apparere mollitiem? ſi ille acer eſt & velox, concitari gradum? ſi furit, aut (quod furori ſimile eſt) iraſcitur, turbatum eſſe corporis motum, nec ire, ſed ferri? Quanto hoc

magis accidere ingenio putas, quod totum animo permixtum eſt? ab illo fingitur, illi paret, inde legem petit. Quomodo Mecænas vixerit, notius eſt, quàm vt narrari nunc debeat: quomodo ambulauerit, quàm delicatus fuerit, quàm cupierit videri, quàm vitia ſua latere noluerit. Quid ergo? non oratio eius æque ſoluta eſt, quàm ipſe diſcinctus? non tam inſignita illius verba ſunt, quàm cultus, quàm comitatus, quàm domus, quàm vxor? Magni ingenij vir fuerat, ſi illud egiſſet via rectiore, ſi non vitaſſet intelligi, ſi non etiam in oratione diffflueret. Videbis itaque eloquentiam ebrij hominis inuolutam, & errantem, & licentiæ plenam. 2 Mecænas in cultu ſuo. 3 *Quid turpius amne, ſiluiſque ripa comantibus? Vide vt alueum 4 lintribus arent, verſoque vado 5 remittant hortos? Quid ſi quis fœmina 6 cirro criſpata, & labris 7 columbatur? Incipitque ſuſpirans, 8 vt ceruice laxa feratur. 9 nemo 10 tyranni, irremediabilis factio rimantur, epulis, lagenaque tentant domos, & ſæpe mortem exigunt. 11 Genium feſto vix ſuo teſtem, 12 tenuis cerei fila & crepacem molam. focum mater aut vxor 13 inueſtiunt.* Non ſtatim hæc cum legeris, hoc tibi occurret, hunc eſſe qui 14 ſolutis tunicis in vrbe ſemper inceſſerit? Nam etiam cum abſentis partibus Cæſaris fungerentur, ſignum à diſcincto petebatur. Hunc eſſe qui in tribunali, in roſtris, in omni publico cœtu ſic apparuerit, vt 15 pallio velaretur caput, excluſis vtrimq; auribus, non aliter quàm in Mimo 16 diuites fugitiui ſolent? Hunc eſſe cui, cum maxime ciuilibus bellis ſtrepentibus, & ſolicita vrbe & armata, comitatus hic fuerit in publico: ſpadones duo, magis tamen viri quàm ipſe? Hunc eſſe qui 17 vxorem millies duxit, cum vnam habuerit? Hæc verba tam improbè ſtructa, tam negligenter abjecta, tam contra conſuetudinem omnium poſita, oſtendunt mores quoque non minus nouos & prauos, & ſingulares fuiſſe. Maxima laus illi tribuitur manſuetudinis: pepercit gladio, ſanguine abſtinuit: nec vlla alia re, quid poſſet, quàm licentia, oſtendit. Hanc ipſam laudem ſuam corrupit, iſtis orationis portentoſiſſimæ delicijs. Apparet enim mollem fuiſſe, non mitem. Hoc iſtæ ambages compoſitionis, hoc verba tranſuerſa, hoc ſenſus magni quidem ſæpe, ſed eneruati dum exeunt, cuius manifeſtum facient, motum illi felicitate nimia caput: quod vitium hominis eſſe interdum, interdum temporis ſolet. Vbi luxuriam late felicitas fudit, cultus primum corporum eſſe diligentior incipit, deinde ſupellectili laboratur, deinde in ipſas domos impenditur cura, vt in laxitatem ruris excurrant, vt parietes aduectis trans maria marmoribus fulgeant, vt tecta varientur auro, vt lacunaribus pauimentorum reſpondeat nitor; deinde ad cænas lautitia transfertur, & illic commendatio ex nouitate, & ſoliti ordinis commutatione captatur. vt ea 18 quæ claudere cænam ſolent, prima ponantur; vt quæ aduenientibus dabantur, exeuntibus dentur. Cum aſſueuit animus faſtidire quæ ex more ſunt, & illi pro ſordidis ſolita ſunt: etiam in oratione quod nouum eſt, quærit: & modo antiqua verba atque exoleta reuocat & profert: modo fingit, & ignota deflectit: modo id quod nuper increbuit, pro cultu habetur, audax tranſlatio, ac frequens. Sunt qui ſenſus præcidant, & hinc gratiam ſperent, ſi ſententia pependerit, & audienti ſuſpicionem ſui fecerit: ſunt qui illos detineant, & porrigant: ſunt qui non vſq; ad vitium accedant (neceſſe eſt enim hoc facere, aliquid grande tentanti) ſed qui ipſum vitium ament. Itaque vbicumque videris orationem corruptam placere, ibi mores quoque à recto deſciuiſſe non erit dubium. Quomodo conuiuiorum luxuria, quomodo veſtium, ægræ ciuitatis indicia ſunt: ſic orationis licentia (ſi modo frequens eſt) oſtendit animos quoque à quibus verba exeunt, prociddiſſe. Mirari quidem non debes corrupta excipi, non tantum à 19 corona ſordidiore, ſed ab hac 20 turba quoque cultiore. Togis enim inter ſe iſti, non iudicijs diſtant. Hoc magis mirari potes, quod non tantum vitioſa, ſed & vitia laudantur. Nam illud ſemper factum eſt: nullum ſine venia placuit ingenium. Da mihi quemcumque vis magni nominis virum. dicam quid illi ætas ſua ignouerit, quid in illo ſciens diſſimulauerit. Multos dabo, quibus vitia non nocuerint: quoſdam, quibus profuerint. Dabo, inquam, maximè famæ, & inter miranda propoſitos, quos ſi quis corrigit, delet. Sic enim vitia virtutibus immixta ſunt, vt illas ſecum tractura ſint. Adijce nunc, quod oratio certam regulam non habet. Conſuetudo illam ciuitatis quæ numquam in eodem diu ſtetit, verſat. Multi ex alieno ſæculo petunt verba, duodecim tabulas loquuntur: Gracchus illis, & Craſſus, & Curio, nimis culti & recentes ſunt: ad Appium vſque, & ad Coruncanum redeunt. Quidam contra, dum nil niſi tritum & vſitatum volunt, in ſordes incidunt. Vtrumq; diuerſo genere corruptum eſt, tam mehercules, quàm ſi vellent ſplendidis vti, ac ſonantibus, & poëticis, neceſſaria, & in vſu poſita vitare: tam hunc dicam peccare, quàm illum. Alter ſe iuſto plus colit, alter ſe iuſto plus negligit. 21 ille & crura, 22 hic nec alas quidem vellit. Ad compoſitionem tranſeamus. quot genera tibi dabo in hac, quibus peccetur?

Digitized by Google

Quidam præfractam & aſperam probant; diſturbant de induſtria, ſi quid placidius effluxit: nolunt ſine ſalebra eſſe iuncturam: virilem putant & fortem, quæ aurem inæqualitate percutiat. Quorumdam non eſt compoſitio: modulatio eſt, adeo blanditur, & molliter labitur. Quid de illa loquar, in qua verba differuntur, & diu exſpectata vix ad clauſulas redduntur? Quid de illa in exitu lenta, qualis Ciceronis eſt, deuexa, & molliter deſinens, nec aliter quàm ſolet, ad morem ſuum pedemq; reſpondens? Non tantum in genere ſententiarum vitium eſt, ſi aut puſillæ ſunt & pueriles, aut improbæ, & plus auſæ quàm pudore ſaluo licet: ſed ſi floridæ ſunt, & nimis dulces, ſi in vanum exeunt, & ſine effectu, nil amplius quàm ſonant. Hæc vitia vnus aliquis inducit, ſub quo tunc eloquentia eſt: ceteri imitantur, & alter alteri tradunt. Sic Saluſtio vigente, amputatæ ſententię, & verba ante expectatum cadentia, & obſcura breuitas, fuere pro cultu. Arruntius vir raræ frugalitatis, qui hiſtorias belli Punici ſcripſit, fuit Salluſtianus, & in illud genus nitens. Eſt apud Salluſtium: *Exercitum argento fecit*: id eſt, pecunia parauit. Hoc Arruntius amare cœpit: poſuit illud omnibus paginis. Dicit quodam loco: *Fugam noſtris fecere.* Alio loco: *Hiero rex Syracuſanorum, bellum facit.* Et alio loco: *Quæ audita Panormitanos dedere Romanis fecere.* Guſtum tibi dare volui. Totus his contexitur liber. Quæ apud Salluſtium rara fuerunt, apud hunc crebra ſunt, & pæne continua, nec ſine cauſſa. ille enim in hæc incidebat, at hic illa quærebat. Vides autem quid ſequatur, vbi alicui vitium pro exemplo eſt. Dixit Salluſtius: 23 *Aquis hiemantibus.* Arruntius in primo libro belli Punici ait: *Repente hiemauit tempeſtas.* Et alio loco, cum dicere vellet frigidum annum fuiſſe, ait: *Totus hiemauit annus.* Et alio loco: *Inde ſexaginta onerarias, leues præter militem & neceſſarios nautarum, hiemante Aquilone miſit.* Non deſinit omnibus locis hoc verbum infulcire. Quodam loco Salluſtius dicit: *Inter arma ciuilia æqui boni famas petit.* Arruntius non temperauit, quominus primo ſtatim libro poneret: *Ingentes eſſe famas de Regulo.* Hęc ergo & huiuſmodi vitia, quæ alicui impreſſit imitatio, non ſunt indicia luxuriæ, nec animi corrupti. Propria enim eſſe debent, & ex ipſo nata, ex quibus tu æſtimes alicuius affectus. Iracundi hominis iracunda oratio eſt: commoti nimis incitata, delicati tenera & fluxa. Quod vides iſtos ſequi, qui 24 aut vellunt barbam, 25 aut interuellunt: qui labra preſſius tondent & abradunt, ſeruata & 26 ſubmiſſa cetera parte: qui 27 lacernas coloris improbi ſumunt, qui 28 perlucentem togam, qui nolunt facere quidquam, quod hominum oculis tranſire liceat. Irritant illos, & in ſe aduertunt: volunt vel reprehendi, dum conſpiciantur. Talis eſt oratio Mecęnatis, omniumq; aliorum qui non caſu errant, ſed ſcientes volenteſque. Hoc à magno animi malo oritur. Quomodo in vino non ante lingua titubat, quàm mens ceſſit oneri, & inclinata 29 vel perdita eſt: ita iſta oratio (quid aliud quàm ebrietas?) nulli moleſta eſt, niſi animus labat. Ideo ille curetur: ab illo ſenſus, ab illo verba exeunt, ab illo nobis eſt habitus, vultus, inceſſus. Illo ſano ac valente, oratio quoque robuſta, fortis, virilis eſt: ſi ille procubuit, & cetera ſequuntur ruinam.

——— *Rege incolumi, mens omnibus vna eſt.*
Amiſſo, rupere fidem.

Rex noſter eſt animus. hoc incolumi, cetera manent in officio, parent & obtemperant: cum ille paullum vacillauit, 30 ſimul nutant. Cum vero ceſſit voluptati, artes quoque eius, actuſque marcent, & omnis ex languido fluxoque conatus eſt. Quoniam hac ſimilitudine vſus ſum, perſeuerabo. Animus noſter modo rex eſt, modo tyrannus. rex, cum honeſta intuetur, ſalutem ſibi commiſſi corporis curat, & nil imperat turpe, nil ſordidum: vbi vero impotens, cupidus, delicatus eſt, tranſit in nomen deteſtabile, ac dirum, & fit tyrannus. Tunc illum excipiunt affectus impotentes, inſtantque: qui initio quidem gaudet, vt ſolet populus largitione nocitura fruſtra plenus, & quæ non poteſt haurire, contrectat. Cum vero magis ac magis vires morbus exedit, & in medullas neruoſque deſcendere deliciæ: conſpectu eorum quibus ſe nimia auiditate inutilem reddidit, lætus, pro ſuis voluptatibus habet ſpectaculum, alienarum ſubminiſtrator libidinum, teſtiſque, quarum ſibi vſum ingerendo abſtulit. nec illi tam gratum eſt abundare iucundis, quàm acerbum, quod non omnem illum apparatum per gulam ventremque tranſmittit: non cum omni exoletorum fæminarumque turba conuolutatur: mæretque, quod magna pars ſuæ felicitatis excluſa corporis anguſtijs, ceſſat. Numquid enim, mi Lucili, hic furor eſt, quod nemo noſtrum mortalem ſe cogitat? quod nemo imbecillum? imo quod nemo noſtrum vnum eſſe ſe cogitat? Adſpice culinas noſtras, & concurſantes inter tot ignes coquos noſtros: vnum videri putas ventrem, cui tanto tumultu comparatur cibus?. Adſpice 31 veteraria noſtra, & plena multorum ſæculorum vindemijs horrea: vnum putas videri ventrem, cui tot conſulum regionumque vina

Digitized by Google

conduntur? Adſpice quot locis vertatur terra, 32 quot millia colonorum arent, fodiant: vnum putas videri ventrem, cui & in Sicilia, & in Africa ſeritur? Sani erimus, & modica concupiſcemus, ſi vnuſquiſque ſe numeret: metiatur ſimul corpus, ſciatque nec multum capere, nec diu poſſe. Nihil tamen æque tibi profuerit ad temperantiam omnium rerum, quam frequens cogitatio breuis æui, & huius incerti. Quidquid facies, reſpice ad mortem.

I. LIPSIVS.

1. TAlis hominibus oratio.] *Solonis dictum vetus: τὸν λόγον εἴδωλον εἶναι τῶν ἔργων*: Sermonem imaginem factorum eſſe. *Platonis*, *Οἷος ὁ λόγος τοιοῦτος ὁ τρόπος*: Qualis oratio, talis vita.

2. Mecænas in cultu ſuo.] *Libri*, de cultu ſuo.

3. Quid turpius.] *Fecerat Muretus*, Quid purius, *ſenſum credo ſecutus, ſed aduerſis omnibus libris: qui præferunt quod vulgaui. Fortaſſe*, Mecænatis in cultu ſuo quid turpius? *tum verſus*:

Amne ſiluiſque ripa comantibus.

Sunt enim verſiculi fere (quod obſerues) vndecim ſyllabarum.

4. Lintribus arent.] *Vt Virgilius.*

—— vaſtum maris æquor arandum eſt.

5. Remittant hortos,] *Scaliger ille eximius faciebat*, remigant hortos: *vt dicat quod Virgilius*, -- virideſque ſecat placido æquore ſiluas.

Sed verſus vacillet: & legam ego, remi iciant hortos. *Videſne, inquit, vt arent alueum tenuem inter hortos, & remis ſublatis hortos ipſos verberent?*

6. Cirro Criſpatæ.] *Cuius cirri penduli criſpentur, & annulati ſint à calamiſtro.*

7. Columbatur.] *Recte, & nota oſcula columbina: tamen in meo palam*, colubratur. *quod non aborreat à Mecenatis ſermone, & ſcimus beſtias illas arcte iungi, & Plauti verbo, limari. Quin & duplex lingua eſt colubrorum, & idem Plautus alibi luſit.* Fac me proſerpentem beſtiam, duplicem linguam vt habeã.

8. Vt ceruice laxa feratur.] *Scaliger*, ferantur. *Sed hoc verbi nuſquam in ſcriptis, qui præferunt omnes*, ſanantur, *aut quidam* panatur. *Quod poſtremum arripio, nouatore illo dignum: atque à* Fano *deriuo & interpretor Furere atque inſanire. Nonne ab eo* Fanatici? *Lego tamen ſingulari numero*, fanatur, *ex ſenſu: & paullo ante*, & ceruice lapſa, *quod item nonnulli libri. nam labi & iactari ceruix ſolet in furore.*

9. Nemo tyranni.] *Priſci libri*, nemore, *quidam* ne mori, *alij* ne more: *quod vltimum probem, ſed cum prioribus iungam, vt vltra morem bacchetur.*

10. Tyranni irremediabilis.] Irremediabilem, *ἀνήκεστον, implacabilem atque inſanabilem capimus: ſed in ſententia reliqua hæremus. Scaliger putat, direptionem domus deſcribi, cum à tyranno milites immiſſi omnia eſculenta ac poculenta prædam ſuam faciunt. Mihi videbantur deſcribi ſatellites, aut miniſtri togatæ tyrannidis, qui in conuiuiis & poculis inſidiantur, verba ibi liberiora captant, & exitium inde ſtruunt. Hæc factitata, vel è Tacito liquet, & ipſo Seneca De Beneficijs. Sane verba illuc eunt.*

11. Genium feſto.] *Deparcum hominem deſcribit, qui nec Genium Genij feſto placat.*

12. Tenuis cerei.] *Mihi rectum. lumen ibi tenue, cereus vix ceratus. Magnus ille vir*, tenuis Cereris, *& ad farinam refert.*

13. Inueſtiunt.] *Idem interpretatur*, fouent & calfaciunt, *vultque à* Veſta *ambitioſe formatum. Ego cenſebam, à* Veſte *potius: & ſignificari in auari illius ædibus, ipſo Genij feſto, exiguum focum, quem aſſiderent & cingerent mater aut vxor: & demiſſa, vt ſolent, veſtibus tegerent. Hæc in partibus ipſos verſus ordinatos (pro meo indicio) dabo: præfatus, non continuos fuiſſe. ſed particulas electas à Seneca, in quibus nouitas vel affectatio emineret. Itaque argumenta palam diſſidẽt nec hærent. Fateor tamen ex longiore vno carmine eſſe, cui titulus* De cultu ſuo. *Commation vnum, de Cymbis inter hortos:*

Amne, ſiluiſque ripa * comantibus,
Vides vt alueum lintribus arent,
Verſoque vado remi iciant hortos!

Commation alterum, Venereum:

Quid, ſiquis fœminæ cirro-criſpatæ
Labris colubratur?

Tertium, de Bacchabunda:

—— incipitque ſu-
Spirans, & ceruice lapſa fanatur,
* Nec more.

Quartum, ſuper tyrannide:

Tyranni irremediabilis factio
Rimantur epulis, lagenaque tentant
Domos, & ſæpe mortem exigunt.

Quintum:

Geniumque feſto vix ſuo teſtem.
Tenuis cerei fila, & crepacem molam.
Focum mater aut vxor inueſtiunt.

Sed quid aliud agimus? in Seneca pergamus.

14. Solutis tunicis.] *Notum & decantatum eſt. Poëta de illo:*

Improbe, quid tandem tũnicæ nocuere ſolutæ?
Aut tibi ventoſi quid nocuere ſinus?

Vbi & de toga laxa fatetur.

15. Pallio velaretur caput.] *Quod imbecilli aut delicatuli ſolent. Nam reliqui capite intecto. Docui in Amphitheatro, cap.* XX. *atque ibi de ipſo hoc loco.*

16. Diuites fugitiui.] *Imo diuites non fugiunt, ſed eorum ſerui. Scribo*, Diuitis, *igitur: aut* Diuite, *vt is titulus fuerit Mimi.*

17. Vxorem millies duxit.] *Terentiam ſuam, cum qua aſſidua iurgia, diuortia, iterumque coniugia. Vide De Prouid. cap.* III.

18. Quæ claudere cœnam.] *Non lactuca tantum, de quibus Martialis:*

Claudere quæ cœnas lactuca ſolebat auorum,
Dic mihi cur noſtras inchoet illa dapes?

Sed de alijs etiam delicijs noſter intelligit. quas aperit Plutarchus VIII. *Conuiual. Quæſt. cap.* IX. *vbi notat*, ordinem quoque ciborum cauſſam morbis dediſſe. Quippe menſæ, *inquit*, quæ prius appellabãtur frigidæ: oſtreorum, echinorum, crudorum olerum (*inter quæ lactuca*) ab vltimo agmine ad frontem traductæ, locum nunc obtinẽt primum.

19. Corona ſordidiore.] *Pullata plebe.*

20. Turba quoque cultiore.] *Nitida & ſplendentꝫ Senatore & Equite.*

21. Ille & crura.] *Quod effeminati ſolent.*

22. Hic nec alas.] *Atque ita hircum olet.*

23. Aquis hiemantibus.] *De mari eſt, & tale hoc Horatij*: —— & atrum

Defendens piſces hiemat mare.

24. Aut vellunt barbam.] *De Breuit. vit. cap.* XII.

25. Aut interuellunt.] *Tertullianus De cultu. fam.*

cap. VIII. Proprias præſtigias formæ & hic ſexus (*virilis*) ſibi agnoſcit, barbam acris cædere, interuellere.

26. Submiſſa cetera parte.] *Puto magis*, certa parte: *nempe extrema, & quam μύραξ vocamus.*

27. Lacernas coloris improbi.] *Purpurei aut coccinei. Ideo autem* improbus, *quia nondum tritus, & impudentia vel audacia aliquid habebat.*

28. Perlucentem togam.] *Sericam aut bombycinam, fœminarum exemplo.*

29. Vel perdita eſt.] *Amiſiſſe enim mentem dicitur, qui eius vſum. Atque hoc melius quam*, prodita: *vt alij.*

30. Simul nutant.] *Libri omnes*, dubitant. *Legerem*, titubant.

31. Veteraria noſtra.] *Alij*, veterana. *quomodo in Scholiaſte Horatij*: Iocularitet amphoram, quam habebat in veterano, alloquitur. *Veterana igitur, vbi vina vetera, aut vt veteraſcerent, reponebant: Apothecas alio nomine, aut & Horrea dicta. Horatius*:

Parcis deripere horreo
Ceſſantem Bibuli conſulis amphoram.

32. Quot millia colonorum.] *Deus bone, nota opes vnius priuati hominis: & addeſis quæ in Admirandis lib.* II. *dixi.*

MVRETVS.

QVare quibuſdam temporibus.] *E corrupta ratione viuendi corruptum dicendi genus plærumque & publice & priuatim prouenire. eſſe etiam nonnullos quos ſtultũ imitandi ſtudium eodem perducat.*

Vt ea quæ cludere cœnam ſolent, prima ponantur.] *Hoc lactucæ eueniſſe ſcribit Martialis*:

Claudere quæ menſas lactuca ſolebat auorum,
Dic mihi, cur noſtras inchoat illa dapes?

Plutarchus quoque inter cauſas, è quibus noua morborum genera exorta ſunt, & hanc non in poſtremis eſſe ait, quod quæ claudere cœnam ſolebant, ad principium illius tralata ſint. Sed Plutarchi verba vulgo male leguntur, hoc modo: τὴν δὲ τάξιν αὐτῶν ἐλθοῦσαν καὶ μετακόσμησιν οὐ μικρὰν ἔχειν διαφοράν. *vbi pro* αὐτῶν *legendum eſt* ὄψων. *Sequitur*: αἱ γὰρ καλούμεναι ψυχραὶ τράπεζαι πρότερον ὀστρέων ἔχειν οὐ μᾶλλον λαχάνων. *Legendum*, πρότερον ὀστρέων, ὤων, λαχάνων. *Sequitur*, ἀφ' ὧν ἐλάφρυνε ὁ Πλάτων ἀπ' ἱερῶν δεῖ σῶμα μετεχθεῖται, τὴν πρώτην ἀντὶ τῆς ἐσχάτης τάξιν ἔχουσι. *Sed magnum feceris qui repererit, quid illic inter oua & olera faciat Plato. Legendum autem* ὥσπερ ἐλαφρὸν ὁπλιτ. *Hæc & eiuſdem generis alia plurima iam pridem in Plutarcho emendaui: quæ, ſi Deus volet, ſuo tempore edentur.*

PINCIANVS.

SI approbata eſt & recepta.] *Scribe*, ſed approbata eſt, *ex vetere lectione.*

Mœcenas in cultu ſuo.] De cultu ſuo *eadem, non* in cultu ſuo *et paulo ante*, ire, *non* iri: *&* nunc *non* tunc.

Vide vt alueum lintribus aret, verſoque vado remittat hortos.] *Exemplar familiare*: Vide vt alueum lintribus arent, verſoſque vado remittant hortos.

Quid ſi quis fœminæ cirro criſpat, & labris columbatur?] *Vetus lectio*, Quid ſi quis fœminæ cirro criſpatæ labris columbatur?

Vt ceruice laſſa ſanantur.] *Idem exemplar*, vt ceruice laxa feratur.

Ne mori tyranni irremediabilis factio.] Nemo tyranni, *&c. idem exemplar.*

Tum tam negligentem abiecta, *Particula* tum *tollenda, ex eadem.*

Quod vitium hominis eſſe, interdum corporis ſolet.] *Corrige*, quod vitium hominis eſſe interdum, interdum temporis ſolet, *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

Vt ea quæ cludere ſolent cœna prima ponantur,] *Emendo*, vt ea quæ includere cœnam ſolent, prima ponantur, *ex vetere lectione.*

Et illi & pro ſordidis ſolita ſunt,] *Ex duabus cõiunctionibus poſterior expungenda ex eadem.*

Modo fingit & ignota deflectit.] *Eadem*, modo fingit ignota ac deflectit.

Et hoc gratiam ſperent, ſi ſententia pependerit,] Hunc, *non* hoc, *eadem, & paulo poſt* ament, *non* amet.

Ad Appium & vſque ad Corúcanum redeunt.] *Corrigendum*, Ad Appium vſque & Coruncanum redeunt. *ex eadem.*

Quam ſi nollent ſplendidis vti,] *In quibuſdam codicibus exceptum in margine, lege ſcribendum* vellent, *non*, nollent.

Deo blanditur & molliter labitur.] *Scribe*, adeo blanditur, *&c. ex vetere lectione.*

Vix ad clauſulas redduntur.] Redeunt, *non* redduntur, *eadem.*

Quid illa in exitu lenta,] *Caſtigandum reor*, quid de illa in exitu lenta.

Quæ audita Panormitanos debere Romanis fecere.] Dedere, *non* debere, *lege ex vetere lectione; & paulo ante*, fugam fecere, *non* facere.

Irritant illos & in ſe aduertunt.] *Scribe*, auertunt, *non* aduertunt, *ex eadem.*

Nulli moleſta eſt, niſi animus labatur.] *Eadem* labat, *non* labatur.

Simul dubitant.] *Legendum puto*, ſimul nutant.

Non cum omni exoletorum.] *Scribe*, Quod nũ cum omni exoletorum, *ex vetere lectione.*

Numquid enim, mi Lucili hic furor eſt,] *Ex ſcriptis exemplaribus quædam ſi legunt*, Nunquid enim, mi Lucili, in hoc furor eſt. *Alia negationem addunt*, Nunquid enim mi Lucili, in hoc furor non eſt.

In illo quod nemo noſtrum.] *Exemplar Scholaſticum*, In illo etiam quod nemo. *Exemplar Frãciſcanum*, Imo in illo quod nemo noſtrum. *quam lectionem magis probo.*

Cui tanto tumultu comparatur cibus?] *Vetus lectio*, Cui tantorum cultu comparatur cibus.

Aſpice veteraria noſtra,] Veterana, *non* veteraria, *Exemplar Franciſcanum.*

Tot conſulum regionumque vina cluduntur.] *Exemplar Scholaſticum*, tot climatum regionumque vina conduntur.

Nihil tam æque tibi profuerit.] Tamen, *non* tam, *vetus lectio.*

OPSOPOEVS.

L*Itteratorum lumen* 101. *Scaliger comm. in catalect. Virg. Non ſolum cultum Mæcenatis molle & diſſolutum, ſed & orationem quoque* κεχυμένην *fuiſſe annotat Seneca: vt etiam eius* μυροβρεχεῖς καὶ βοστρύχους *orationis cauilletur Auguſtus. Sed melius ex hominis oratione noueris: vt illa*, Amne ſiluiſque ripa commantibus vide vt alueum lintribus arant, verſoſque vado remigant hortos. *Voluit enim dicere quod Virgilius.*

Virideſque ſecant placido æquore ſiluas.

Sane non minus ambitioſe hic de aqua quam de aere apud Ariſtophanem ὄρνισι.

Ἀλίῤῥοθον αἰθέρος αὔλακα τέμνων.

Item, Fœminæ cirrocriſpatæ labris columbatur: incipitque ſuſpirans. vti ceruice laxa ferantur. *Tamen* columbatim ſerere baſia *dixit Cn. Mart. & περιστερὰ ὕδασι ...ματα apud Græcos. Item de domo, quæ deriperetur*: Tyranni irremediabilis factio rimantur epulis, lagœnaque tentant domos, & ſæpe mortem exigunt. *Nam* tyranni irremediabilis *graciſſat ambitioſe, πρᾶγμα ἀνηκέστου. pro quo optimus poeta*. implacabilis, implacatus. Rimari *autem* domos lagœna, *aut* epulis *in direptione, quum milites omnia ἄνω κάτω ferunt aguntque vt quicquid eſculenti, aut poculenti inuenerint, diripiant. Illud vero*, mortem exigunt: *cum etiam interficiunt, nec, vti alij, pecuniam exigunt. Item tenuitatem familia quum deſcribit*: Genium feſto vix ſuo teſtem, tenuiſque Cereris fila, & crepacem molam Focum mater aut timor inueſtiunt. *Magna ſane hyperbole, vt Genius à tam tenui familia abſit in ſuo feſto, ſine quo feſtum eſſe non poteſt: & farinam in molendino per fiſtulam manantem vocauit fila tenuis Cereris, quod tenuis eius ductus, vt fili. Deinde* inueſtire focum, *pro fouere, et calfacere ambitioſe nimis à Veſta vocauit: & melius legeretur*, inueſtant, *quam* inueſtiunt. *Hactenus Scaliger.*

Antea, in numero diuites fugitiui ſolent. *Lipſius epiſt. 23. lib. 3. Vide & ride errorem. Scripſerat Seneca*, in mimo fugitiui ſolent. *At ij qui* nummo *legebant, vocem* diuites *addiderunt. acute. nummi enim certe diuitibus conueniunt. Niſi tamen placet*, in mimo, diuitijs fugitiui. *In Comedijs autem & mimis ſeruuli fugitiui coniecto in humeros pallio & capite velato exprimebantur. eiuſque rei exempla in Plauto. Item & delicati, quo tangit Comicus Curculione*, Tum iſti Græci palliati capite operto qui ambulant. *Id faciebant, credo, vitandi ſolis: cum pillei vſus ijs non eſſet.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

QVam in Mimo diuites fugitiui ſolent.] *Lipſius lib. 3. Epiſt. quaſt. 23. arbitratur ſcripſiſſe Senecam*, quam in mimo fugitiui ſolent. *vt ij, inquit, qui* nummo *legebant, vocem* diuites *addiderunt acute. nummi enim diuitibus conueniunt. niſi tamen placet*, in mimo, Diuitijs fugitiui. *In Comœdijs autem & mimis ſeruuli fugitiui coniecto in humeros pallio & capite velato exprimebantur. hac Lipſius ibidem. & in libro de Amphit. c. 20. magis eſt vt legat*, non aliter quam in mimo diuite fugitiui ſolent. *Ad rem ipſam quod attinet, delicatorum fuiſſe aut imbecillium capite incedere palliato, haurimus etiam ex Plutarcho. vbi ſuperbiam Pompeiani liberti Demetrij taxans*, Domino ſtante ipſius, *inquit*, accumbebat *δι᾽ ὅπων κατὰ τῆς κεφαλῆς τὸ ἱμάτιον. qui locus bene allucet illi Seneca ſicut & huic Petronij deſcribentis accubitum molliſſimi omnium Malchionum*: Pallio coxino adraſum incluſerat caput. *& Plauti verſum auſim illuc trahere*:

Tum iſti Græci palliati capite operto qui ambulant.

Scænice enim tangit delicatos & molles iſtos, quod etiam alias ſolet per occaſionem. vide d. c. 20. Lipſij.

Ad Aprium vſque & ad Coruncanum redeãt.] *Huc facit Symmachi locus lib. 3. cap.* 44. Si tibi vetuſtatis tantus eſt amor, pari ſtudio in verba priſca redeamus, quibus Salij canunt, & Augures aues conſulunt, & Decemuiri tabulas condiderunt. Iamdudum his renunciatum eſt, & ſucceſſio temporum placita priora mutauit, *vide ad hunc locum Iuretum.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

CONTRA nimis ſermonis aut ſtili anxios: & minuti hoc animi eſſe. Cum fiducia ſcribendum loquendumque, ſine quæſito ornatu. Quem in animo potius ſpecta. O qualis ille, vbi Virtutes eum excoluerunt? omnes in amorem rapiat, ſi conſpici poſſit. At externus iſte ſplendor falſus, aut nihili eſt: item aurum omne & pecunia, quæ miramur. Non faciunt hæc felices, aut ſecuros: imo & miſeros, & miſerandos.

EPIST. CXV.

NImis anxium eſſe te circa verba & compoſitionem, mi Lucili, nolo: habeo maiora quæ cures. Quære quid ſcribas, non quemadmodum: & hoc ipſum, non vt ſcribas, ſed vt ſentias: vt illa quæ ſenſeris, magis applices tibi, 1 & veluti ſignes. Cuiuſcumque orationem videris ſolicitam & politam, ſcito animum quoque non minus eſſe puſillis occupatum. Magnus ille remiſſius loquitur, & ſecurius: quæcunque dicit, plus habent fiduciæ, quam curæ. Noſti complures iuuenes, barba & coma nitidos, 2 de capſula totos: nihil ab illis ſperaueris forte, nihil ſolidum. Oratio vultus animi eſt: 3 ſi circumtonſa eſt, & fucata, & manufacta, oſtendit illum quoque non eſſe ſincerum, & habere aliquid fracti. Non eſt ornamentum virile, concinnitas. Si nobis animum boni viri liceret inſpicere, ô quàm pulchram faciem, quàm ſanctam, quàm ex magnifico placidoq; fulgentem videremus? hinc iuſtitia, illinc fortitudine, hinc temperantia prudentiaq; lucentibus. Præter has frugalitas, & continentia, & tolerantia, & libertas, comitaſque, & (quis credat?) in homine rarum humanitas bonum, ſplendorem illi ſuum affun-

derent. Tum prouidentia, tum elegantia,& ex iſtis magnanimitas eminentiſſima, quantum, dij boni, decoris illi, quantum ponderis grauitatiſq; adderent? quanta eſſet cum gratia auctoritas? Nemo illum amabilem, qui non ſimul venerabilem diceret. Si quis viderit hanc faciem altiorem fulgentioremq; quam cerni inter humana conſueuit, nonne velut numinis occurſu obſtupefactus reſiſtat, & 4 vt fas ſit vidiſſe, tacitus precetur? Tum aduocante ipſum vultus benignitate productus, adoret ac ſupplicet: & diu contemplatus multum exſtantem, ſupraq; menſuram ſolitorum inter nos adſpici, elatam, oculis miti quidem, ſed nihilominus viuido igni flagrantibus, tunc demum illam Virgilij noſtri vocem verens atque attonitus emittat:

O quàm te memorem virgo? namque haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem ſonat. ———
Sis fælix, voſtrumque leues quæcumque laborem.

Aderit leuabitq, ſi colere eam voluerimus. Colitur autem non taurorum opimis corporibus contrucidatis, nec 5 auro argentoq; ſuſpenſo, nec in theſauros 6 ſtipe infuſa, ſed pia & recta voluntate. Nemo, inquam, non amore eius arderet, ſi nobis illam videre contingeret. Nunc enim multa 7 obſtrigillant, & aciem noſtram, aut ſplendore nimio repercutiunt, aut obſcuro retinēt. Sed quemadmodum viſus oculorum quibuſdam medicamentis acui ſolet, & repurgari: ſic & nos, ſi aciem animi liberare impedimentis voluerimus, poterimus perſpicere virtutem, etiam obrutam corpore, etiam paupertate oppoſita, & humilitate & infamia objacentibus. Cernemus, inquam, pulchritudinem illam, quamuis ſordido obtectam. Rurſus æque malitiam, & ærumnoſi animi veternum perſpiciemus: quamuis multus circa diuitiarum radiantium ſplendor impediat, & intuentem, hinc honorum, illinc magnarum poteſtatum falſa lux verberet. Tunc intelligere nobis licebit quàm contemnenda miremur, ſimillimi pueris quib. omne ludicrum in pretio eſt. Parentibus quippe, nec minus fratribus, præferunt paruo ære empta monilia. Quid ergo inter nos & illos intereſt, 8 vt Ariſto ait, niſi quod nos circa tabulas & ſtatuas inſanimus, carius inepti? Illos reperti in littore calculi leues, & aliquid habentes varietatis, delectant: nos ingentium maculæ columnarum: ſiue ex Ægyptijs arenis, ſiue ex Africę ſolitudinibus aduectæ, porticum aliquam vel capacem populi cænationem ferunt. Miramur parietes tenui marmore inductos, cum ſciamus quale ſit quod abſconditur. oculis noſtris imponimus. Et cum 9 auro tecta perfundimus, quid aliud quàm mendacio gaudemus? ſcimus enim ſub illo auro fœda ligna latitare. Nec tantum parietibus aut lacunaribus ornamentum tenue prætenditur: omnium iſtorum quos incedere altos vides, 10 bracteata felicitas eſt. Inſpice, & diſces 11 ſub iſta tenui membrana dignitatis, quantum mali lateat. Hæc ipſa res tot magiſtratus, 12 tot iudices detinet, quæ magiſtratus & 13 iudices facit, pecunia; quæ ex quo in honore eſſe cœpit, verus rerum honor cecidit: mercatoreſq; & venalem inuicem facti, quærimus, non quale, ſed quid, ſed quanti. Ad mercedem pij ſumus, ad mercedem impij. Honeſta, quamdiu aliquid illis ſpes ineſt, ſequimur in contrarium tranſituri, ſi plus ſcelera promittant. Admirationem nobis parentes auri argentiq; fecerunt, & teneris infuſa cupiditas altius ſedit, creuitq; nobiſcum. Deinde totus populus in alia diſcors, in hoc conuenit: hoc ſuſpiciunt, hoc ſuis optant, hoc Dijs velut rerum humanarum maximum, cum grati videri volunt, conſecrant. Denique eò mores redacti ſunt, vt paupertas maledicto probroque ſit, contempta diuitibus, inuiſa pauperibus. Accedunt deinde carmina poëtarum, quæ affectibus noſtris facem ſubdant, quibus diuitiæ velut vnicum vitæ decus ornamentumq; laudantur. Nihil illis melius nec dare videntur Dij immortales poſſe, nec habere.

Regia ſolis erat ſublimibus alta columnis,
Clara micante auro.

Eiuſdem currum adſpice.

Aureus axis erat, temo aureus, aurea ſummæ
Curuatura rotæ, radiorum argenteus ordo.

Denique quod optimum videri volunt ſæculum, aureum appellant. Nunc apud tragicos deſunt, qui lucro innocentiam, 14 ſalutem, opinionem bonam mutant.

15 *Sine me vocari peſſimum, vt diues vocer.*
An diues, omnes quærimus: nemo, an bonus.

Digitized by Google

16 Non quare, & vnde: quid habeas, tantum rogant.
17 Vbique tanti quiſque, quantum habuit, fuit.
Quid habere nolis turpe ſit, quæris? nihil.
Aut diues opto viuere, aut pauper mori.
Bene moritur, qui, dum moritur, lucrum facit.
18 Pecunia ingens generis humani bonum,
Cui non voluptas matris, aut blandæ poteſt.
Par eſſe prolis, non ſacer meritis parens.
Tam dulce ſi quid Veneris in vultu micat,
Merito illa amores cælitum atque hominum mouet.

Cum hi nouiſſimi verſus in tragœdia Euripidis pronunciati eſſent, totus populus ad eijciendum & actorem & carmen conſurrexit vno impetu: donec Euripides in medium ipſe proſiluit, petens, vt exſpectarent, viderentque quem admirator auri exitum faceret. Dabat in illa fabula 19 pœnas Bellerophontes, quas in ſua quiſque dat. Nulla enim auaritia ſine pœna eſt, quamuis ſatis ſit ipſa pœnarum. O quantum lacrimarum, ô quantum laborum exigit: quam miſera deſideratis, quam miſera partis eſt: Adijce quotidianas ſolicitudines, quæ pro modo habendi quemque diſcruciant. Maiore tormento pecunia poſſidetur, quam quæritur. Quantum damnis ingemiſcunt, quæ & magna incidunt, & maiora videntur! denique vt nihil illis fortuna detrahat, quidquid non acquiritur, damnum eſt. At felicem illum homines, & diuitem vocant, & conſequi optant, quantum ille poſſidet. Fateor. Quid ergo? tu vllos eſſe condicionis peioris exiſtimas, quam qui habent & miſeriam, & inuidiam? Vtinam qui diuitias appetituri eſſent, cum diuitibus deliberarent! vtinam honores petituri, cum ambitioſis, & ſummum adeptis dignitatis ſtatum! profecto vota mutaſſent: cum interim illi noua ſuſcipiunt, 20 qui priora damnauerant. Nemo enim eſt cui felicitas ſua, etiamſi curſu venit, ſatisfaciat. Queruntur & de conſilijs, & de proceſſibus ſuis: maluntque ſemper, quæ reliquerunt. Itaque hoc tibi philoſophia præſtabit, quo equidem nihil maius exiſtimo: numquam te pœnitebit tui. Ad hanc tam ſolidam felicitatem, quam tempeſtas nulla concutiat, non perducent te apte verba contexta, & oratio fluens leniter. Eant vt volent, dum animo compoſitio ſua conſtet, dum ſit magnus, 21 & opinionum ſecurus, & ob ipſa quæ alijs diſplicent, ſibi placens: qui profectum ſuum vita æſtimet, & 22 tantum ſcire ſe iudicet, quantum non cupit, quantum non timet.

I. LIPSIVS.

1. ET veluti ſignes.] *Signo impreſſo munias, ne clepantur, ne eripiantur. Metaphora à vaſis, quæ ſignare ſolemus cuſtodiæ.*

2. De capſula totos.] *Mihi placeat. & eſt ipſum, quod noſter ſermo habet,* De arcula prodire. *Scilicet veſtes, & quæ munda haberi volumus, capſa aut arca clauduntur: toti ab ea ſunt, quorum habitus ſic politus, vt prodire ſe recenter clamet. Adde De Tranquill. ca. 1. Doctiſſimus tamen Scaliger* deſcapulatos *legit: eoſque accipit,*

Efluit effuſo quis toga laxa ſinu.

3. Si circumtonſa eſt.] *Perpolita, curioſe reciſa, & velut rotundata. Nam ſic in coma ſolent. Varro in Fragmento.* Alij ſunt circumtonſi, & torti atque vncti, vt mangonis videantur eſſe ſerui.

4. Vt fas ſit vidiſſe.] *Sollennis in occurſu Deorum precatio. Apud Liuium lib. 1. Proculus conſpecto Romulo,* venerabundus adſtitit, precibus petens, vt contra intueri fas eſſet. *Et L. Vitellius in Dione, cum Caligula rogaſſet,* Ecquid cum Luna congredientem ſe vidiſſet? abiectis in terram oculis, Nam vobis Dijs Domine, inquit, ſolis inter vos licet videre.

5. Auro argentoque ſuſpenſo.] *Inter donaria.*

9. Stipe infuſa.] *Varro:* Dijs, cum theſauris aſſem dant, ſtipem dicunt. *Adde noſtrum De benefic.* VII. *cap.* IV.

7. Obſtrigillant.] *Obſtant, ſe opponunt. Vide Nonium Marcellum in eo verbo.*

8. Vt Ariſto ait.] *Ariſto ille Chius, Zenonis diſcipulus.*

9. Auro tecta perfundimus.] *Interiora tecta. id eſt lacunaria, è ſequentibus: & ſi ſuperiora etiam ſolent, & tegulas ipſas inaurare.*

10. Bracteata felicitas.] *Manet in imagine. ſicut illic auri tenuis bractea, ſiue lamina, inducitur: ſic in noſtra iſta felicitate ſolidum non eſt, ſpecies tantum & velut cruſta.*

11. Sub iſta tenui membrana.] *Alluſum videatur ad dictum Antigoni regis, qui mulierculæ admiranti felicitatem eius dixit:* O mulier ſi ſcias quantum mali ſub faſcia iſta (*diademate*) lateat, nec humi iacentem tollas.

12. Tot iudices detinet.] *In litibus cognoſcendis & finiendis.*

13. Iudices facit.] *Non tangit ambitum, aut quod emerint dignitatem: ſed ſignificat ex cenſu & opibus fieri. quod Romæ obtinebat.*

14. Salutem, opinionem.] *Retineo* ſalutem, *& ſi libri vacillant. Nam ſequentia verba dicunt, etiam vitam & ſalutem ſperni præ lucro. Quid verba? res ipſa cottidie.*

15. Sine me vocari.] *Non ſunt vnius poëtæ, ſed plurium, hi verſus: extremi autem Euripidis, vt dicam.*

16. Non quare & vnde.] *Satyricus:* Vnde habeas quærit nemo, ſed oportet habere.

17. Vbique tanti.] *Idem.*

——tanti, quanti habeas, ſis.

18. Pecunia ingens.] *Hæc ex Euripide ſiue ipſe, ſiue*

aliut. Græci quidem in Stobæi. Ser. LXXXIX.

Ὦ χρυσέ, δεξίωμα κάλλιστον βροτοῖς.
Ὡς οὐδὲ μήτηρ ἡδονὰς τοίας ἔχει,
Οὐ παῖδες ἀνθρώποισιν, οὐ φίλος πατήρ.
Εἰ δ' ἡ Κύπρις τοιοῦτον ὀφθαλμοῖς ὁρᾷ,
Οὐ θαῦμ' ἔρωτας μυρίους αὐτὴν τρέφειν.

Vertit liberius, ſed elegantiſſime, & pute, ipſe. Meneo, Græcis etiam in IV. *libro Athenæi legi, & verſu auctiores: ſed quem Seneca hic neglexit.*

19. Pœnas Bellerophontes.] *Si poëtarum eſt ille Bellerophontes, neſcio quid illi cum auro. Ambitione an ſuperbia cælum affectaſſe lege, & Pegaſo iam ſubuolantem, excuſſum à Ioue & occiſum: de auaritia, quæ hic tangitur, quærendum eſt.*

20 Qui priora dãnauerant.] *Alias*, cum priora. *Sed ego arbitror fuiſſe*, quos priora. *Nam homines damnantur votorum, cum eorum compotes ſunt, & debent exſoluere. Sane hoc dicit Seneca. adeo non pœnitet ambitionis, vt qui votis ad honorem talem venerit, alia ſuſcipiat vt iterum perueniat, altiuſque adſcendat. At vulgata lectio pœnitentiam priorum inducit, minime hic pro auctoris mente.*

21. Et opinionum ſecurus.] *Quid alij de illo opinentur. Editi tamen olim, & quidam ſcripti*, opinionum ſuarum ſecurus: *quod plane diuerſum eſſet, ſignaretque firmum & certum decretorum.*

22. Tantum ſcire ſe.] *Id eſt, Scientiam omnem factis & profectu æſtimet: valde aut minus doctum, prout timet cupit; non timet, non cupit.*

MVRETVS.

ET veluti ſignes.] *Veluti ſigna quædam eorum in animo tuo imprimas, ne deleantur. Sic & Græci dicunt* ἐνσημαίνειν. *Baſilius.* ἀμετάστατα πέφυκεν εἶναι τὰ τῶν τοιούτων μαθήματα δι' ἁπαλότητα τῶν ψυχῶν εἰς βάθος ἐνσημαινόμενα. *Latini, ponere ſigna. Horatius:*

——— non eſt mihi tempus auenti
Ponere ſigna nouis præceptis.

Vt fas ſit vidiſſe.] *Fuit hæc vetus omnium gentium opinio, fas homini non eſſe, deum videre: & qui vidiſſet, præſens ei mortis periculum imminere.*

Obſtrigillent.] *Obſtant remorantur. vide Nonium.*

Ad mercedem impij.] *Inepte in alijs*, Ad miſericordiam impij. *Hoc enim dicit, nos & mercede adduci ad ea quæ honeſta ſunt, & ad turpia. Nam neque fere quiſquam gratis honeſtatem colit: & nihil tam impium eſt quod non interdum homines mercede adducti ſuſcipiant.*

Sine me vocari.] *Horum Euripideorum verſuum extremi leguntur apud Stobæum:*

Ὦ χρυσὲ δεξίωμα κάλλιστον βροτοῖς.
Ὡς οὐδὲ μήτηρ ἡδονὰς τοίας ἔχει,
Οὐ παῖδες ἀνθρώποισιν, οὐ φίλος πατήρ·
Εἰ δ' ἡ Κύπρις τοιοῦτον ὀφθαλμοῖς ὁρᾷ.
Οὐ θαῦμ' ἔρωτας μυρίους αὐτὴν τρέφειν.

Sunt autem à Seneca liberius illi quidem conuerſi. ſed ita, vt ne Græcis quidem elegantia cedere videantur.

Et ſummum adeptis dignitatis ſtatum.] *Hæc verba in locum ſuum reſtitui, quæ temere ab alius mota erant.*

PINCIANVS.

HAbeo maiora quæ cures quam quæ ſcribas.] *Poſtrema tres dictiones* quam quæ ſcribas, *in omnibus vetuſtis exemplaribus deſiderantur.*

Barba & coma nitidos, de capſula tortos.] Diſcapſulatos, *pleraque exemplaria, non* de capſula tortos. *Codex Franciſcanus.* de capſula totos.

Si circumtunſa eſt.] *Vetus lectio*, ſi circumtonſa eſt.

Et quod credas in homine rarum humanitatis bonum,] *Scribe*, & (quis credat?) in homine rarum humanitatis bonum, *ex eadem.*

Splendoreque illi ſuum affunderent.] *Dictiuncula* que *ſupernacanea eſt, ex eadem.*

Tunc prouidentia, cum elegantia.] Tum *legendum, non* Tunc. *ex eadem.*

Nemo illum amabilem.] *Lege* illam, *non* illum, *de facie enim loquitur, ex eadem.*

Nemo non, inquam, amore eius arderet.] *Corrige*, Nemo, inquam, non amore eius arderet. *ex eadem.*

Nunc enim multa obſigillant.] *Codices quidam*, obſugillant. *Alij minus deprauate* obſtigillant. *Lego* obſtrigillant. *Cuius verbi ſignificationem legito apud Marcellum.*

Et aciem noſtram aut ſplendore nimio repercutiunt, aut obſcure retinent.] *Scribendum reor*, obſcuritate, *non* obſcure: *vt ſplendori opponatur obſcuritas.*

Quamuis multus circa diuitiarum radiantium ſplendor impediat.] *Exemplar familiare* impendeat *non* impediat.

Nos ingentium maculæ columnarum ſiue ex Ægyptiis arenis.] *Quid ſi legas?* eremis, *non* arenis, *Nam ſolitudinum Ægypti & Hieronymus & alij meminerunt. & ſequitur ſtatim*: ſiue ex Africæ ſolitudinibus.

Miramur parietes tenui marmore inductos:] *Codices quidam* indutos *non* inductos.

Quantum mali iaceat.] *Emendatius quædam exemplaria* lateat, *non* iaceat. *quum lectionem confirmant quæ paulo ante præceſſerunt*, ſub illo auro fœda ligna latitare.

Hæc ipſa res tot magiſtratus] *Scribe*, Hæc ipſa res quæ tot magiſtratus. *& dictio ſequens* Pecunia, *per minorem ſcribi debet & præcedentibus annecti, ex vetere lectione.*

Quærimus non quale ſit quid, ſed quanti.] *Scribe*, quærimus non quale ſit quidque, ſed quanti, *ex eadem.*

Et honeſta quamdiu ſpes ineſt, ſequimur: in contrarium tranſituri, ſi plus ſcelerata promitterent.] *Eadem*, Honeſta quamdiu aliqua illis ſpes ineſt, ſequimur: in contrarium tranſituri, ſi plus ſcelera promittant.

Qui lucro innocentiam, ſalute opinionem bonam mutant.] *Lege*, Qui lucro, innocentiam, ſalutem opinionem bonam mutent, *ex eadem.*

Sine me vocari peſſimum, vt diues vocer.] *Adijcit eadem verbum* ſimul. Sine me vocari peſſimũ, ſimul vt diues vocer.

An diues, an bonus nemo, omnes quærunt.] *Caſtiga*: An diues ſit, omnes quærimus: nemo, an bonus, *ex eadem.*

Vtinam honores petituri cum ambitioſis. Vtinam qui diuitias optaturi eſſent, cum diuitibus deliberarent & ſummum.] *Mutandus ordo verborum, & ſcribendum ex eadem ſic*: Vtinam qui diuitias appetituri eſſent, cum diuitibus deliberarent. Vtinam honores petituri, cum ambitioſis ſummum, &c.

Cum priora damnauerint.] *Exemplar familiare*, qui priora damnauerant.

Et opinionum ſuarum ſecurus.] *Verbum* ſuarum *expungendum, ex vetere lectione.*

Digitized by Google

OPSOPOEVS.

ERuditiſſimus Scaliger deſcapulatos *legit Caſtig. in Tibul. lib.* 1.

Tunc procul abſit is quiſquis colit arte capillos,
Effluit effuſo cui rota laxa ſinu.

Horatius: Maltinus tunicis demiſſis ambulat. *Ab eo deſcapulatos iuuenes appellauit Seneca.*

*Turnebus Aduerſ. lib.*30. *cap.* 3. *Seneca pereleganter & inſigniter* obſigillare *epiſt.*115. *poſuit pro occludere: quod quadam occluſa etiam obſignabatur, vt reor.* Nunc enim, *inquit*, multa obſigillāt, & aciem, &c. *Sic in lege Mæuia, ſigillare oculos, quod obſigillare valet, & occludere: Varro apud Non.* Contra lex Mæuia eſt in pietate, ne filij patribus luci claro ſigillent oculos. *Solebant autem propinqui hoc officium ſuis morientibus præſtare. Hęc Turnebus. Hodie recte m.ſſ. & Nonio legitur* obſtrigillant.

GRVTERVS ET IVRETVS.

BRacteata felicitas eſt] *veteres gloſſa*, brateam *ſiue* bracteam, *tenuem auri argentique laminam interpretantur. inde* bractearij *in l.* 2. *cod. de exc. artif. quos* bracteatores *vocat Firmicus lib. Matth. apud Plinium lib.* 16. *cap.* 44. bracteas ligni *legimus. &* bracteatum lacunar *apud Sidonium lib.* 2. *Epiſt.* 10. *& lib.* 8. *Epiſt.* 8. geſtatorias bracteatas. *apud Prudentium Hymno* 10. fulgorem bractealē. *apud Martianum Capellam lib.* 1. comas bracteatas, *ſed & Plinius in Panegyr.* mentis aureæ dictum bracteatum vocat. *Iuretus ad lib.* 1. *Epiſt.* 16. *Symmachi.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

CONTRA Peripateticos, exſcindendos Affectus, non temperandos eſſe: neque à Natura induci. A mollitie ſententiam aduerſam naſci.

EPIST. CXVI.

VTrum ſatius ſit, modicos habere affectus, an nullos, ſæpe quæſitum eſt. Noſtri illos expellunt: Peripatetici temperant. Ego non video, quomodo ſalubris eſſe aut vtilis poſſit vlla mediocritas morbi. Noli timere. nihil eorum quæ tibi non vis negari, eripio: facilem me, indulgentemque præbebo rebus, ad quas tendis, & quas aut vitæ neceſſarias, aut vtiles, aut iucundas putes: detraham vitium. Nam cum tibi cupere interdixero, 1 velle permittam: vt eadem illa intrepidus facias, vt certiore conſilio, vt voluptates illas magis ſentias. Quid ni? ad te magis peruenturæ ſunt, ſi illis imperabis, quam ſi ſeruies. Sed naturale eſt, inquis, vt deſiderio amici torquear: 2 da tempus lacrymis tam iuſte cadentibus. Naturale eſt opinionibus hominū tangi, & aduerſis contriſtari: quare non permittas mihi hunc tam honeſtum malæ opinionis metum? Nullum vitium eſt ſine patrocinio: nulli non initium eſt verecundum & exorabile, ſed ob hoc latius funditur. Non obtinebis vt deſinat, ſi incipere permiſeris. Imbecillis eſt primo omnis affectus, deinde ipſe ſe concitat: & vires dum procedit, parat: excluditur facilius, quam expellitur. Quis negat omnes affectus à quodam 3 quaſi naturali fluere principio? curam nobis noſtri natura mandauit: ſed huic vbi nimium indulſeris, vitium eſt. Voluptatem natura neceſſarijs rebus admiſcuit, non vt illam peteremus, ſed vt ea ſine quibus non poſſumus viuere, gratiora nobis illius faceret acceſſio: 4 ſi ſuo veniat iure, luxuria eſt. Ergo 5 intrantibus reſiſtamus: quia facilius, vt dixi, non recipiuntur quam exeunt. Aliquatenus, inquis, dolere, aliquatenus timere permitte. ſed illud aliquatenus longe producitur, nec vbi vis, accipit finem. Sapienti non ſolicite cuſtodire ſe tutum eſt: & lacrimas ſuas & voluptates, vbi volet, ſiſtet. Nobis quia non eſt regredi facile, optimum eſt omnino non progredi. Eleganter mihi videtur Panætius reſpondiſſe adoleſcentulo cuidam quærenti, *An ſapiens amaturus eſſet? De ſapiente*, inquit, *videbimus: mihi & tibi, qui adhuc à ſapiente longe abſumus, non eſt committendum, vt incidamus in rem commotā, impotentem, alteri emancipatam, vilem ſibi.* Siue enim nos reſpexit, humanitate eius irritamur; ſiue contempſit, ſuperbia accendimur. Æquè facilitas amoris, quàm difficultas nocet: facilitate capimur, cum difficultate certamus. Itaque conſcij nobis imbecillitatis noſtræ quieſcamus. Nec vino infirmum animum committamus, nec formæ, nec adulationi, nec vllis rebus blande trahentibus. Quod Panætius de amore quærenti reſpōdit, hoc ego de omnibus dico, Quantū poſſumus nos, à lubrico recedamus: in ſicco quoque parum fortiter ſtamus. Occurres hoc loco mihi illa publica contra Stoicos voce: Nimis magna promittitis: nimis dura pręcipitis. nos homunciones ſumus, omnia nobis negare nō poſſumus, Dolebimus, ſed parum: concupiſcemus, ſed temperate: iraſcemur, ſed placabimur. Scis quare non poſſumus iſta? quia nos poſſe non credimus. Imo mehercules aliud eſt in re. Vitia noſtra, quia amamus, defendimus, & malumus excuſare illa quàm excutere. Satis natura homini dedit roboris, ſi illo vtamur, ſi vires noſtras colligamus, ac totas pro nobis, certe non contra nos concitemus. Nolle in cauſſa eſt: non poſſe, prætenditur.

Digitized by Google

I. LIPSIVS.

1. VEllc permittam.] *Voluntas enim Stoicis bona, & inter ἐυπαθείας eſt, vt noto Manud. III. Diſſert. v.*

2. Da tempus lacrimis.] *Editi & ſcripti*, Datus lacrimis: *mutauitque à ſe Muretus. Sed verius erat* Da ius lacrimis: *quare? quia, vt ſequitur, iuſte.*

3. Quaſi naturali.] *Non enim vere naturali: nam ſic boni eſſent. Nos in Ethicis.*

4. Si ſuo veniat iure.] *Non vt acceſſoria, ſed principalia: non vt miniſtra, ſed domina.*

5. Intrantibus reſiſtamus.] *Vide 1. De Ira, cap.* VII. & VIII.

PINCIANVS.

NVllum enim vitium ſine patrocinio. Nulli non vitium eſt verecundum.] *Caſtiga*, Nullum eſt vitium ſine patrocinio. Nulli non initium eſt verecundum, *ex eadem.*

Imbecilliſque primo omnis affectus.] *eadem*, imbecillus eſt primo omnis affectus.

Nec vino infirmum animum committamus.] *In quibuſdam exemplaribus* vitio *habetur, non* vino.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

QVESTIVNCVLA, An cum Sapientia bonum ſit, etiam ſapere? Stoici iſtud vulgo negant, alij aſſerunt, & ipſe iſtis pronior. Denique amolitur hæc ſuperuacua, & ad formationem morum ſerio vocat.

EPIST. CXVII.

MVltum mihi tibique negotium concinnabis, &, dum neſcis, in magnam me litem ac moleſtiam impinges, qui mihi tales quæſtiunculas ponis, in quibus ego nec diſſentire à noſtris ſalua gratia, nec conſentire ſalua conſcientia poſſum. Quæris an verum ſit quod Stoicis placet, Sapientiam bonum eſſe, ſapere bonum non eſſe? Primum exponam quid Stoicis videatur, tum dicere ſententiam audebo. Placet noſtris, quod bonum eſt, eſſe corpus: quia quod bonum eſt, facit: quidquid facit, corpus eſt. Quod bonum eſt, prodeſt: faciat autem aliquid oportet, vt proſit: ſi facit, corpus eſt. Sapientiam bonum eſſe dicunt: ſequitur vt neceſſe ſit illam corporalem quoque dicere. At ſapere non putant eiuſdem conditionis eſſe. Incorporale eſt & accidens alteri, id eſt, ſapientiæ: itaque nec facit quidquam, nec prodeſt. Quid ergo, inquiunt, non dicimus, Bonum eſt ſapere? dicimus, referentes ad id ex quo pendet, id eſt, ad ipſam ſapientiam. Aduerſus hos quid ab alijs reſpondeatur, audi, antequam ego 1 incipio ſecedere, & in alia parte conſidere. Iſto modo, inquiunt, nec beate viuere bonum eſt. Velint nolint, reſpondendum eſt, beatam vitam bonum eſſe, & beate viuere bonum non eſſe. Etiamnum quoque noſtris illud opponitur. Vultis ſapere? ergo expetenda res eſt ſapere: expetenda res eſt, bonum eſt. Coguntur noſtri verba torquere, & vnam ſyllabam expetendo interponere, quam ſermo noſter inſeri non ſinit. Ego illam, ſi pateris, adiungam. Expetendum eſt, inquiunt, quod bonum eſt: 2 ad expetendum, quod bono contingit: quod, cum bonum conſecuti ſumus, non petitur tanquam bonum, ſed petito bono accedit. Ego non idem ſentio, & noſtros iudico in hoc deſcendere: quia iam primo vinculo tenentur, & mutare illis formulam non licet. Multum dare ſolemus 3 præſumptioni omnium hominum. Apud nos 4 veritatis argumentum eſt, aliquid omnibus videri: tanquam deos eſſe, inter alia ſic colligimus, quod omnibus de dijs opinio inſita eſt? nec vlla gens vſquam eſt adeo extra leges moreſque proiecta, vt non aliquos deos credat. Cum de animarum æternitate diſſerimus, non leue momentum apud nos habet conſenſus hominum, 5 aut timentium inferos, 6 aut colentium. Vtor hac publica perſuaſione: neminem inuenies qui non putet & ſapientiam bonum, & ſapere. Non faciam 7 quod victi ſolent, vt prouocem ad populum: noſtris incipiemus armis cumfligere. Quod accidit alicui, vtrum extra id cui accidit, eſt? an in eo cui accidit. Si in eo eſt cui accidit, tam corpus eſt, quam illud cui accidit. Nil enim accidere ſine tactu poteſt: quod tangit, corpus eſt. Si extra eſt, poſtquam acciderat, receſſit: quod receſſit, motum habet: quod motum habet, corpus eſt. Speres me dicturum, non eſſe aliud curſum, aliud currere: nec aliud calorem, aliud calere: nec aliud lucem, aliud lucere. Concedo iſta alia eſſe, ſed non ſortis alterius. Si valetudo indifferens eſt, & valere indifferens eſt. Si forma indifferens eſt, & formoſum eſſe indifferens eſt. Si iuſtitia bonum eſt, & iuſtum eſſe bonum eſt. Si turpitudo malum eſt, & turpem eſſe malum eſt. tam mehercules quàm ſi lippitudo malum eſt, & lippire malum eſt. Hoc vt ſcias, neutrum eſſe ſine altero poteſt. Quod ſapit, ſapiens eſt: quod ſapiens eſt, ſapit. Adeo non poteſt dubitare an quale illud ſit, tale hoc ſit, vt quibuſdam vtrumque vnum videatur atque idem. Sed illud libenter quæſierim; Cum omnia aut bona ſint, aut mala, aut indifferentia, ſapere in quo numero ſit? Bonum

Digitized by Google

negant eſſe. malum vtique non eſt: ſequitur, vt medium ſit. Id autem medium atque indifferens vocamus, quod tam malo contingere quàm bono poteſt: tanquam pecunia, forma, nobilitas. Hoc, vt ſapiat, contingere niſi bono non poteſt: ergo indifferens non eſt. Atqui ne malum quidem eſt, quod contingere malo non poteſt: ergo bonum eſt. Quod niſi bonus non habet, bonum eſt: ſapere non niſi bonus habet: ergo bonum eſt. Accidens eſt, inquit, ſapientiæ. Hoc ergo quod vocas ſapere, vtrum facit ſapientiam, an patitur? ſiue facit illud, ſiue patitur, vtroque modo corpus eſt. Nam & 8 quod fit, & quod facit corpus eſt. ſi corpus eſt, bonum eſt: vnum enim deerat illi, quo minus bonum eſſet, quod incorporale erat. Peripateticis placet, nil intereſſe inter ſapientiam & ſapere, cum in vtrolibet eorum & alterum ſit. Nunquid enim quemquam exiſtimas ſapere, niſi qui ſapientiam habet? Nunquid quemquam qui ſapiat, non putas habere ſapientiam? Dialectici veteres iſta diſtingunt: ab illis diuiſio vſque ad Stoicos venit. Qualis ſit hæc, dicam. Aliud eſt ager, aliud agrum habere. Quidni? cum habere agrum ad habentem, non ad agrum pertineat. Sic aliud eſt ſapientia, aliud ſapere. Puto concedes duo eſſe hæc, id quod habetur, & eum qui habet: habetur ſapientia: habet, qui ſapit. Sapientia eſt mens perfecta, vel ad ſummũ optimumq; perducta: ars enim vitæ eſt. Sapere quid eſt? non poſſum dicere mens perfecta, ſed id quod contingit perfectam mentem habenti. Ita alterum eſt, mens bona: alterum, quaſi habere mentem bonam. Sunt, inquit, naturæ corporum: tanquam, hic homo eſt, hic equus: has deinde ſequuntur motus animorum enunciatiui corporum. Hi habent proprium quiddam, & à corporibus ſeductum: tanquam, video Catonem ambulantem: hoc ſenſus oſtendit, animus credit. Corpus eſt quod video, cui & oculos, & animum intendi. Dico deinde, Cato ambulat: 9 non corpus quidem eſt quod nunc loquor, ſed enunciatiuum quiddam de corpore: quod alij effatum vocant, alij enunciatum, alij edictum. Sic cum dicimus 10 ſapientiam, incorporale quiddam intelligimus: cum dicimus, Sapit: de corpore loquimur. Plurimum autem intereſt, vtrum illud dicas, an de illo. Putemus in præſentia iſta duo eſſe: nondum enim quid mihi videatur, pronuncio: quid prohibet, quo minus aliud quidem ſit, ſed nihilominus bonum? Dicebas paullo ante, aliud eſſe agrum, aliud habere agrum. Quidni? in alia enim natura eſt qui habet, in alia quod habetur. illa terra eſt, hic homo eſt. At in hoc de quo agitur, eiuſdem naturæ ſunt vtraque, & qui habet ſapientiam, & ipſa quæ habetur. Præterea illic aliud eſt quod habetur, alius qui habet: hic in eodem eſt, & quod habetur, & qui habet. Ager iure poſſidetur: ſapientia natura. ille abalienari poteſt, & alteri tradi: hæc non diſcedit à domino. Non eſt itaque quod compares inter ſe diſſimilia. Cœperam dicere, poſſe iſta duo eſſe, & tamen vtraque bona. Sapientia, & ſapiens, duo ſunt, & vtrumque bonum eſſe concedis. Quomodo nihil obſtat, quo minus & ſapientia bonum ſit, & habens ſapientiam: ſic nihil obſtat, quo minus & ſapientia bonum ſit, & habere ſapientiam, id eſt, ſapere. Ego in hoc volo ſapiens eſſe, vt ſapiam. Quid ergo? non eſt id bonum, ſine quo nec illud bonum eſt? Vos certe dicitis, ſapientiam, ſi ſine vſu detur, accipiendam non eſſe. Quis eſt vſus ſapientiæ? Sapere: hoc eſt in illa pretioſiſſimum: quo detracto, ſuperuacua fit. Si tormenta mala ſunt, torqueri malum eſt: adeo quidem, vt illa non ſint mala, ſi quod ſequitur, detraxeris. Sapientia habitus perfectæ mentis eſt: ſapere, vſus perfectæ mentis. Quomodo poteſt vſus eius bonum non eſſe, quæ ſine vſu bonum non eſt? Interrogo te, an ſapientia ſit expetenda? fateris. Interrogo, an vſus ſapientiæ ſit expetendus? fateris. negas enim te illam recepturum, ſi vti ea prohibearis. quod expetendum eſt, bonum eſt. Sapere, ſapientiæ vſus eſt: quomodo eloquentiæ, loqui: quomodo oculorum, videre: ergo ſapere, ſapientiæ vſus eſt. vſus autem ſapientiæ expetendus eſt: ſapere ergo expetendum eſt: ſi expetendum eſt, bonum eſt. Olim ipſe me damno, qui illos imitor dum accuſo, & verba apertæ rei impendo. Cui enim dubium poteſt eſſe, quin ſi æſtus malum eſt, & æſtuare malum ſit? ſi algor malum eſt, malum ſit algere? ſi vita bonum eſt, & viuere bonum eſt? Omnia iſta circa ſapientiam, non in ipſa ſunt: at nobis in ipſa commorandum eſt. etiamſi quid euagari libet, amplos habet illa ſpatioſoſque receſſus. De deorum natura quæramus, 11 de ſiderum alimento, de his tam varijs ſtellarum diſcurſibus: an ad illarum motus noſtra moueantur corpora, an corporibus omnium, animiſque illinc impetus veniat. An & hæc quæ fortuita dicuntur, certa lege conſtricta ſint, nihilque in hoc mundo repentinum, aut expers ordinis voluetur. Iſta iam à formatione morum receſſerunt: ſed leuant animum, & ad ipſarum quas tractant rerum magnitudinem attollunt. Hæc vero de quibus paullo ante dicebam, minuunt & deprimunt, nec vt putas, exacuunt, ſed extenuant. Obſecro vos, cur tam neceſſariam curam maioribus melioribuſque

ribuſque

Digitized by Google

tibuſq; debiram, in re neſcio an falſa, certe inutili, terimus? Quid mihi profuturum eſt ſcire, an aliud ſit ſapientia, aliud ſapere? quid mihi profuturum eſt ſcire, illud bonum eſſe; hoc non eſſe? Temere me geram, ſubibo huius voti aleam. tibi ſapientia, mihi ſapere contingat: pares erimus. Potius id age, vt mihi viam monſtres, qua ad iſta perueniam. Dic mihi quid vitare debeam, quid appetere: quibus animum labantem ſtudijs firmem: quemadmodum quæ me ex tranſuerſo ferunt aguntque, procul à me repellam. Quomodo par eſſe tot malis poſſim: quomodo iſtas calamitates remoueam, 12 quæ ad me irruperunt: quomodo illas, 13 ad quas ego irrupi. Doce quomodo feram ærumnam ſine gemitu meo, felicitatem ſine alieno: quomodo vltimum neceſſariumque vitæ terminum non exſpectem, ſed ipſemet, cum viſum erit, profugiam. Nihil mihi videtur turpius, quàm optare mortem. Nam ſi vis viuere, quid optas mori? ſi non vis, quid Deos rogas quod tibi naſcenti dederunt? Nam vt quandoque moriaris, etiam inuito poſitum eſt: vt cum voles, in tua manu eſt. Alterum tibi neceſſe eſt, alterum licet. Turpiſſimum his diebus principium diſerti mehercules viri legi: *Ita*, inquit, *quamprimum moriar*. Homo demens, optas rem tuam: *Ita quamprimum moriar*. Fortaſſe inter has voces ſenex factus es. Alioqui quid in mora eſt? nemo te tenet. euade qua viſum eſt. Elige quamlibet rerum naturæ partem, qua tibi præberi exitum iubeas. Hæc nempe ſunt elementa, quibus 14 hic mundus adminiſtratur: aqua, terra, 15 ſpiritus. Omnia iſta tam cauſſa viuendi ſunt, quàm viæ mortis. *Ita quamprimum moriar.* Quamprimum iſtud, quod eſſe vis? quem illi diem ponis? citius fieri quàm optas, poteſt. Imbecillæ mentis iſta ſunt verba, & 16 hac deteſtatione miſericordiam captantis. Non vult mori, qui optat. Deos vitam roga, & ſalutem: ſi mori placuit, hic mortis eſt fructus, optare deſinere. Hæc, mi Lucili, tractemus, his formemus animum. Hæc eſt ſapientia, hoc eſt ſapere, non diſputatiunculis inanibus ſubtilitatem vaniſſimam agitare. Tot quæſtiones tibi fortuna poſuit. nondum illas ſoluiſti: iam cauillaris. Quàm ſtultum eſt, cum ſignum pugnæ acceperis, 17 ventilare? remoue iſta luſoria arma: 18 decretorijs opus eſt. Dic qua ratione nulla animum triſtitia, nulla formido perturbet: qua ratione hoc ſecretarum cupiditatum pondus effundam. Agatur aliquid. Sapientia bonum eſt, ſapere non eſt bonum. Sic ſit. negemus, ſapere bonum eſſe: vt hoc totum ſtudium derideatur, tanquam operatum ſuperuacuis. Quid ſi ſcires etiam illud quæri, an bonum ſit futura ſapientia? Quid enim dubij eſt, oro te, an nec meſſem futuram iam ſentiant horrea, nec futuram adoleſcentiam pueritia viribus, aut vllo robore intelligat? Ægro interim nihil ventura ſanitas prodeſt, non magis quàm currentem luctantemque, poſt multos ſecuturum ſenſus otium reficit. Quis neſcit hoc ipſo non eſſe bonum id quod futurum eſt, quia futurum eſt? nam quod bonum eſt, vtique prodeſt: niſi præſentia prodeſſe non poſſunt. Si non prodeſt, bonum non eſt vtique: ſi prodeſt, iam eſt. Futurus ſum ſapiens: hoc bonum erit, cum fuero: interim non eſt. Prius aliquid eſſe debet, deinde quale eſſe. Quomodo, oro te, quod adhuc nihil eſt, iam bonum eſt? Quomodo autem tibi magis vis probari, non eſſe aliquid, quàm ſi dixero, futurum eſt? nondum enim veniſſe apparet, quod venit. Ver ſecuturum eſt: ſcio nunc hiemem eſſe, æſtas ſecutura eſt: ſcio æſtatem non eſſe. Maximum argumentum habeo nondum præſentis futurum eſſe. Sapiam, ſpero: ſed interim non ſapio. ſi illud bonum haberem, iam hoc carerem malo. Futurum eſt vt ſapiam. ex hoc licet nondum me ſapere intelligas. non poſſum ſimul & in illo bono, & in hoc malo eſſe. Duo iſta non coeunt, nec apud eumdem ſunt vna, bonum & malum. Tranſcurramus ſolertiſſimas nugas, & ad illa quæ nobis aliquam opem ſunt latura, properemus. Nemo qui obſtetricem parturienti filiæ ſolicitus acceſſit, edictum & 19 ludorum ordinem perlegit. nemo qui ad incendium domus ſuæ currit, tabulam 20 latrunculariam perſpicit, vt ſciat quomodo 21 alligatus exeat calculus. At mehercules omnia tibi vndique nuntiantur, & incendium domus, & periculum liberorum, & obſidium patriæ, & bonorum direptio: adijce iſtis naufragium, motuſque terrarum, & quidquid aliud timeri poteſt. Inter iſta diſtrictus, rebus, nihil aliud quàm animum oblectantibus, vacas? Quid inter ſapientiam, & ſapere interſit, inquiris? nodos nectis ac ſoluis, tanta mole impendente capiti tuo? Non tam benignum ac liberale tempus natura nobis dedit, vt aliquid ex illo vacet perdere: & vide quàm multa etiam diligentiſſimis pereant. Aliud valetudo ſua cuique abſtulit, aliud ſuorum: aliud neceſſaria negotia, aliud publica occupauerunt: vitam nobiſcum diuidit ſomnus. Ex hoc tempore tam anguſto, & rapido, & nos auferente, quid iuuat maiorem partem mittere in vanum? Adijce nunc, quod aſſueſcit animus delectare ſe potius, quàm ſanare: & philoſophiam oblectamentum facere, cum remedium ſit. Inter ſapientiam, & ſapere quid interſit,

Digitized by Google

neſcio? ſcio mea non intereſſe, ſciam iſta, an neſciam. Dic mihi, cum quid inter ſapientiam & ſapere interſit, didicero, ſapiam? Cur ergo potius inter vocabula me ſapientiæ detines, quam inter opera? Fac me fortiorem, fac me ſecuriorem, fac fortunæ parem, fac ſuperiorem. poſſum autem ſuperior eſſe, 22 ſi fecero omne quod diſco.

IVSTVS LIPSIVS.

1. IN cipio ſecedere.] *A Senatu ſumptum, vbi diſceſſione à conſule permiſſa, in hanc aut illam ſubſelliorum partem ibant. Hoc erat, Pedibus in ſententiam ire.*

2. Ad expetendum.] *Expetendum, eſt* αἱρετὸν; *ad expetendum*, προσαιρετὸν,

3. Præſumptioni.] *id eſt, præcepta opinioni.* προλήψει.

4. Veritatis argumentum.] *Merito. nam ipſa veritas Græcis dicta* ἀλήθεια, ὡς τὸ μὴ λῆθον: quod non lateat, *ſitque omnibus nota.*

5. Aut timentium inferos.] *Quaſi pœna illic pendenda: ergo animæ viuunt ſentiuntque.*

6. Aut colentium.] *Quia Deos manes illic ponebant, & venerabantur. Superſunt igitur.*

7. Quod victi ſolent.] *In arena & gladiatorijs pugnis. vbi qui ſuccubuerat, populi opem & miſericordiam implorabat. Ego in Saturnal.* II. *cap.* XXII.

8. Quod fit, & quod facit, corpus eſt.] *Vide Phyſiol.* II. *Diſſert.* IV.

9. Non corpus quidem eſt.] *Hoc illud quod notat Empiricus lib.* I. *aduerſ. Mathem. cap.* III. Incorporeum aliquid apud Stoicos dici λεκτὸν: *quod noſter hic vertit* Effatum, Euictum, Enunciatum. *Vide Phyſiol.* II. *Diſſert.* V.

10. Sapientiam, incorporale quiddam intelligimus.] *O falſum! pro Stoicis quidem aut Seneca. Hæc omnia planiſſime ijs corpora, Scientia, Sapientia, Veritas: & docui in loco. Non dubie legendum*, corporale quiddam, *cum meis etiam libris: & puto in alijs ſic fuiſſe, ſed omiſerunt dicere, quia inopinatus hic ſenſus.*

11. De ſiderum alimento.] *Quod è mari & aquis Stoici attribuebant. Phyſiol.* II. *Diſſ.* XIV.

12. Quæ ad me irruperunt.] *Aliunde, à Deo aut Fato: non accerſita.*

13. Ad quas ego irrupi.] *Ipſe mihi ſtruxi, in quæ ſponte me indui.*

14. Hic mundus.] *Nempe inferior: & ideo tria tantum nominat. quartum ſuperioris Mundi eſt, ſiue Cæli, id eſt Ignis.*

15. Spiritus.] *Aer: ſic paſſim ipſe vocat.*

16. Hac deteſtatione.] *Significat hic Obteſtationem, nec compoſitio minuit vim verbi ſimplicis, ſed auget. Eſt enim precatio & votum.*

17. Ventilare.] *Proludere, & brachia atque arma in ſpeciem ventumq; iactare. A theatris areniſque ſumptum Ego in Saturn.* II. *cap.* XIX.

18. Decretorijs opus eſt.] *Veris armis, & quibus de victoria vitaq; cernatur. Supra. epiſt.* CII.

19. Ludorum ordinem.] *Libelli aut tabulæ proponi ſolent in publico, vbi apparatus omnis ludorum deſcriptus: atque id monendæ & alliciendæ plebi. Vide Saturnal.* II. *cap.* XVIII. *Adde De Benef.* VI. *cap.* I.

20. Latruncularia.] *De Breuit. vit. cap.* XIII. *De Tranquill. cap.* XIV.

21. Alligatus exeat.] *Pugna enim erat, & alterius coloris calculi alteros ad lineam vltimam vrgebant: artis, implexum vel obſeſſum euadere.*

22. Si fecero.] *Scripti & antiquitus cuſi*, ſi dixero: *fuit*, ſi vixero.

MVRETVS.

MVltum mihi tibique.] *Hæc quoque epiſtola meras prope Stoicorum ineptias continet, niſi quod fere ſub medium, cum quærenti hæc Lucilio ſatis feciſſe, ipſe quoque talium rerum ſtudium damnat, oſtenditque alia potiora, quæ ex philoſophia peti debeant.*

Ad expetendum.] *Expetendum vocat* αἱρετὸν? *ad expetendum noua voce*, προσαιρετὸν, *id eſt quandam quaſi* προσθήκην τοῦ αἱρετοῦ. *Talia multa Stoici ſine vlla neceſſitate fingebant.*

Præſumptioni,] *Anticipata opinioni.* προλήψει.

Hac deteſtatione.] *Eſt qui legant* deſtinatione. *Ego veterem librum meum ſequi malui.*

PINCIANVS.

MVltum mihi tibique negotium cocinnabis.] *Eadem*, Multum mihi negocij concinnabis, *etſi in pleriſque codicibus* continuabis *legatur*, *non* concinnabis.

Deinde tunc dicere ſententiam audebo.] *In exemplari ſcholaſtico verbum* Deinde *non habetur.*

Quid ergo, inquiunt, cum dicimus bonum ſapere, dicimus referentes ad id de quo pendet? *Vetuſta lectio*, Quid ergo inquit? Non dicimus bonum eſt ſapere. Sapere dicimus referentes, ad id de quo pẽdet. *Aliqui codices ſic*, Quid ergo inquit? Non dicimus bonũ eſſe ſapere. Sapere dicimus referentes, *&c.*

Et aliam partem conſidero.] *Lege*, & in alia parte conſidero, *ex eadem.*

Si expetenda res eſt, bona eſt.] *Eadem*, Si expetenda res eſt, bonum eſt.

Sed petito bono accedit.] *Exemplar Franciſcanum*, ſed petito bonum accedit.

Inter alia hinc colligimus,] *Vetus lectio.* Inter alia hoc colligimus.

Aut timentium inferos, aut colentium,] *Eadẽ*, aut timentium inferos, aut colentium æthera.

Tam corpus eſt quam ille qui accidit.] *Scribe*, illud, *non* ille, *ex eadem.*

Si extra eſt, poſtquam acceſſerat, receſſit.] *Lege* acciderat, *non* acceſſerat, *ex eadem.*

An quale iſtud ſit tale hoc ſit.] *Scribendum* illud, *non* iſtud, *ex eadem.*

Vnum enim deerat illi quo minus bonum eſſet,] *Particula* enim *in quibuſdam exemplaribus non habetur. In alijs* ergo *habetur pro* enim.

Niſi quia ſapientiam habet.] *Lege*, niſi quia ſapientiam habet, *ex vetere lectione. Adſtipulantur & verba ſequentia*, Nunquid quenquam qui ſapiat, non putas habere ſapientiam?

Puto concedas duo eſſe hæc.] Puto concedes duo eſſe hæc, *ex eadem ſcribendum.*

Habitu ſapientiam habet qui ſapit.] *Caſtiga ex eadem*, Habetur ſapientia. Habet qui ſapit.

Non corpus, inquit, eſt quod nunc loquor.] *Quidam codices*, non corpus eſt quidem quod nunc loquor.

Non enim quid mihi videatur pronuncio.] *Scribe*, nondum enim quid mihi, *&c. ex vetere lectione.*

Digitized by Google

Quid prohibet, quominus aliud quidem, ſed nihilominus bonum?] *Puto legendum*, Quid prohibet, quominus alia quidem ſint nihilominus bona? *Nam paulo poſt ſubycit*, Cœperam dicere poſſe iſta duo eſſe, & tamen vtraque bona.

Et ſapientiam, & ſapientiam habere duo eſſe:] *Vetuſta lectio*, Et tanquã ſapiẽtia & ſapiẽs duo ſint.

Nihil obſtat ergo, quominus & ſapientia bonum ſit,] *Caſtiga*, ſic nihil obſtat, quominus & ſapientia bonum ſit, *ex eadem.*

Olim me ipſum damno,] *Eadem*, Olim ipſe me damno.

Omnia iſta circa ſapientiam ſunt, non in ipſa ſapientia ſunt.] *Corrigendum*, Omnia iſta circa ſapientiam, non in ipſa ſunt, *ex eadem.*

De ſyderum elementis,] *Exemplaribus reliquis hoc loco depravatis Franciſcanum exemplar opem nobis tulit. In quo non* de ſyderum elementis *legitur, ſed* de ſyderum alimento, *rectiſſime.*

Quid mihi profuturum eſt ſcire aliud bonum eſſe.] *Exemplar familiare, & paucioribus verbis & longe aliis*, Et ex his quid bonum ſit. *Sciendum eſt tamen notatum hoc haberi partim in margine, partim in contextu, quem vt apparet, deleuit ille qui ante me codicem poſſederat, quam recte, non auſim affirmare.*

Quibus animum labentem ſtudijs firmem:] Labantem, *non* labentem *ſcribendum; & paulo poſt*, feriunt *non* ferunt, *ex vetere lectione.*

Quæ ad me irrumpunt, quomodo illas ad quas irrupi.] Eruperunt *&* erupi *ſunt codices qui habeant, non* irruperunt *&* irrupi.

Sed ipſe mecum quo viſum erit, profugiam.] *Caſtigo*, ſed ipſemet, cum viſum erit, profugiam, *ex vetere lectione.*

Siue non vis, quid deos rogas.] *Corrigendum arbitror*, ſi viuere non vis, quid deos rogas. *& ita notatum præfert domeſticum exemplar.*

Itaque, inquit, quam primum moriar.] *Legendum puto, non* Itaque, *ſed* Ita. *Nam videtur principium eſſe, à voto ſumptum hominis, qui ægritudini manus dederat. Nemo autem incipit à verbo* Itaque. *Idem vitium mox paulo bis caſtigandum.*

Tot quæſtiones tibi fortuna impoſuit.] *Lege*, poſuit, *non* impoſuit, *ex vetere lectione.*

Remoue iſta luxuriæ arma:] Luſoria *Exemplar Franciſcanum, non* luxuriæ.

Hoc ſecretarum cupiditatum pondus effundam.] *Lege*, Qua ratione hoc ſecretarum, &c. *ex eadem.*

Qua ratione agatur aliquid.] *Prima duo verba*, qua ratione, *deſiderantur in eadem.*

Sic ſit. Negemus ſapere bonum eſſe.] Fit, *non* ſit, *eadem.*

An bonum ſit ſapientia.] *Scribe*, an bonum ſit futura ſapientia, *ex Franciſcano exemplari.*

Quid enim dubium eſt, oro te.] Dubij, *non* dubium, *legendum ex eodem.*

Deinde quale eſſe.] *Vetus lectio*, deinde quale eſt.

Sapiam ſpero, ſed interim non ſapio.] *Caſtigo*, Vt ſapiam ſpero, ſed interim non ſapio, *ex correctioribus exemplaribus.*

Tabulam laterunculariam.] Tabulam latruncularium, *eadem.*

Et vnde quam multa.] *Mallem legeres*, & vides quam multa. *Quedã exẽplaria*, & vide quã multa.

Et hoc tempore tam auguſto & rapido.] *Legendum reor*. Ex hoc tempore tam anguſto & rapido.

Delectare potius quam ſanare:] *Scribe*, delectare ſe potius quam ſanare, *ex vetere lectione.*

Dic mihi, cum quid inter ſapientiam & ſapere interſit didicero, cur potius inter vocabula.] *Deſiderantur hic duo verba, verbum* ſapiam, *& coniunctio* ergo, *ex codice Facundi ac Primitiui. vt legendum ſit per interrogationem ducentem ad negationem hoc pacto:* Dic mihi, cum quid inter ſapientiam & ſapere interſit, didicero ſapiam? Cur ego potius inter vocabula.

Si dixero omne quod diſco.] Direxero, *non* dixero, *plerique codices.*

OPSOPOEVS.

T*Vrnebus Aduerſ. lib. & cap. eiſdem: Ventilare gladiatores dicuntur, cum ante pugnam ſuos mouent gladios, & luſorijs ictibus aerem ferientes præludunt certamini. Martialis lib. 5. Epigramm. 32.*

——& in toto ventilat arma boue.

Vide etiam Lipſium Saturnal. 11. cap. 19.

Magis probatur mihi priorum editionum lectio, Non tam benignum ac liberale tempus natura nobis dedit, vt aliquid ex illo vacet perdere. *Nam ſimiliter dicit Seneca lib. de tranquill. animi, cap. 3.* Incipiemus male diſpenſare tempus, quod nobis natura conſumendum dedit.

GRVTERVS ET IVRETVS.

E Dictum & ludorum ordinem perlegit.] *recte. nam ante gladiatorum pugnas, moris erat, vt editor libellos proponeret, in quibus dies futuri muneris, item nomina & paria gladiatorum: ſcilicet alliciẽda plebi, et expectationi commouendæ. Id vocabant* Pronunciare munus. *Suetonius in Iulio*: Munus populi pronuntiauit in filiæ memoriam. *multa his de rebus vide apud Lipſium lib. 2. cap. 18. Saturn. Serm. & P. Fabrum lib. 2. Semeſt. cap. 11.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

INANES epiſtolas nolle ſe ſcribere: potius monitorum vtilium vberes: & iam facit. Suadet ſua, non aliena tractare: à Fortuna nihil petere, nec ab ea pendere. Verum bonum quærendum: & quid illud ſit, definitum. Itemque quid ab Honeſto differat. Omne bonum, ſecundum Naturam eſſe: nec tamen quidquid ſecundum Naturam, Bonum.

EPIST. CXVIII.

EXIGIS à me frequentiores epiſtolas. Rationes conferamus: ſoluendo non eris. Conuenerat quidem, vt tua priora eſſent, tu ſcriberes, ego reſcriberem: ſed non ero difficilis. bene credi tibi ſcio: itaque in anteceſſum dabo. Nec faciam, quod Cicero

Digitized by Google

vir diſertiſſimus facere Atticum iubet, vt etiam ſi rem nullam habebit, ***quod in buccā venerit, ſcribat.*** Numquam poteſt deeſſe quod ſcribam, vt omnia illa quæ 2 Ciceronis implent epiſtolas, tranſeam: quis candidatus laboret, quis alienis, quis ſuis viribus pugnet, quis conſulatū fiducia Cæſaris, quis Pompeij, 3 quis aperte petat: quàm durus ſit fenerator Cecilius, à quo minoris centeſimis propinqui nummum mouere non poſſunt. Sua ſatius eſt mala, quàm aliena tractare: ſe excutere, & videre, quàm 4 multarum rerum candidatus ſit, & non ſuffragari. Hoc eſt, mi Lucili, egregium, hoc ſecurum ac liberum, nil petere, & tota fortunæ comitia tranſire. Quàm putas eſſe iucundū, tribubus vocatis, cum candidati 5 in templis ſuis pendeant, & alius nūmos pronunciet, alius 6 per ſequeſtrum agat, alius eorum 7 manus oſculis conterat, quibus deſignatus contingendam manum negaturus eſt: omnes attoniti, 8 vocem præconis exſpectant, ſtare otioſum, & 9 ſpectare illas nundinas, nec ementem quidquam, nec vendentem? Quanto hic maiore gaudio fruitur, qui non prætoria, aut conſularia comitia ſecurus intuetur, 10 ſed magna illa in quibus 11 alij honores anniuerſarios petunt, 12 alij perpetuas poteſtates, alij bellorum euentus proſperos triumphoſque, alij diuitias, alij matrimonia ac liberos, alij ſalutem ſuam ſuorumque! Quanti animi res eſt, ſolum nil petere, nulli ſupplicare, & dicere: Nil mihi tecum fortuna: non facio mei tibi copiam. ſcio apud te Catones repelli, Vatinios fieri: nil rogo. Hoc eſt 13 priuatam facere fortunam. Libet ergo hæc inuicem ſcribere, & hanc integram ſemper egerere materiam, circumſpicientibus tot millia hominum inquieta: qui vt aliquid peſtiferi conſequantur, per mala nituntur in malum, petuntq; mox fugienda, aut etiam faſtidienda. Cui enim aſſecuto ſatis fuit, quod optanti nimium videbatur? Non eſt, vt exiſtimant homines, auida felicitas, ſed puſilla. itaq; neminem ſatiat. Tu iſta credis exceſſa, quia longe ab illis iaces: ei vero qui ad illa peruenit, humilia ſunt. Mentior, niſi adhuc quærit adſcendere. Iſtud quod tu ſummum putas, gradus eſt. Omnes autem male habet ignorantia veri. tanquam ad bona feruntur, decepti rumoribus. Deinde mala eſſe, aut inania, aut minora quàm ſperauerint, adepti ac multa paſſi vident: maiorque pars miratur ex interuallo fallentia, & vulgo magna pro bonis ſunt. Hoc ne nobis quoq; eueniat, quæramus 14 quid ſit bonum. Varia eius interpretatio fuit. Finiuit hoc alius alio modo, alius illud aliter expreſſit. Quidam ita finiunt: Bonum eſt, quod inuitat animos, quod ad ſe vocat. Huic ſtatim opponitur: quid ſi inuitat quidem, ſed in perniciem? ſcis quàm multa mala, blanda ſint. Verum, & veriſimile, inter ſe differunt ita: quod bonum eſt, vero iungitur: non eſt enim bonum, niſi verum eſt. At quod inuitat ad ſe, & allicit facie, veriſimile eſt: ſubrepit, ſollicitat, attrahit. Quidam ita finierunt: Bonum eſt, quod appetitionem ſui mouet, vel quod impetum animi tendentis ad ſe mouet. Et huic idem opponitur: multa enim impetum animi mouent, quæ petuntur petentium malo. Melius illi qui ſic finierunt: Bonum eſt, quod ad ſe impetum animi ſecundum naturam mouet, & ita demum petendum eſt, cum cœpit eſſe expetendum. Iam & honeſtum eſt: hoc enim perfecte eſt petendum. Locus ipſe me admonet, vt quid interſit inter bonum honeſtumque, dicam. Aliquid inter ſe habent mixtum & inſeparabile: nec poteſt bonum eſſe, niſi cui aliquid honeſti ineſt: & honeſtum vtique bonum eſt. Quid ergo inter duo intereſt? Honeſtum eſt perfectum bonū, quo beata vita completitur, cuius contactu alia quoque bona fiunt. Quod dico, tale eſt. Sunt quædam 15 neq; bona, neq; mala: tanquam militia, legatio, iuriſdictio. Hęc cum honeſte adminiſtrata ſunt, bona eſſe incipiunt, & ex dubio in bonum tranſeunt. Bonum ſocietate honeſti fit, honeſtum per ſe bonum eſt. Bonum ex honeſto fluit, honeſtum ex ſe eſt. Quod bonum eſt, malum eſſe potuit: quod honeſtum eſt, niſi bonum eſſe non potuit. Hanc quidam finitionem reddiderunt: Bonum eſt, quod ſecundum naturam eſt. Attende quid dicam. Quod bonum eſt, & ſecundum naturam eſt: non protinus quod ſecundum naturam eſt, & bonum eſt. Multa quidem naturæ conſentiunt, ſed tam puſilla ſunt, vt non conueniat illis boni nomen. Leuia enim ſunt, & contemnenda: nullum nec minimum contemnendum bonum. Nam quamdiu exiguum eſt, bonum non eſt: cum bonum eſſe cœpit, non exiguum eſt. Vnde aliquid cognoſcitur bonum? ſi perfecte ſecundum naturam eſt. Fateris, inquis, quod bonum eſt, ſecundum naturam eſſe: hæc eius proprietas eſt. Fateris & alia ſecundum naturam quidem eſſe: ſed bona non eſſe. Quomodo ergo illud bonum eſt, cum hæc non ſint? quomodo ad aliam proprietatem peruenit, cum vtriq; præcipuum illud commune ſit, ſecundum naturam eſſe? ipſa ſcilicet magnitudine. Nec hoc nouum eſt, quædam creſcendo mutari. Infans fuit, factus eſt pubes: alia eius proprietas fit: ille irrationalis eſt, hic rationalis. Quædā incremento non tantum in maius exeunt, ſed in aliud. Non fit, inquit, aliud quod maius fit.

Digitized by Google

Vtrum lagenam an dolium impleas vino, nihil refert: in vtroque proprietas vini eſt. Exiguum melliſpondus, & magnum, ſapore non differt. Diuerſa ponis exempla. in iſtis enim eadem qualitas eſt: quamuis augeantur, manent. Quædam amplificata in ſuo genere, in ſua proprietate perdurant: quædam poſt multa incrementa, vltima demum vertit adiectio, & nouam illis, aliamque quam in qua fuerant, conditionem imprimit. Vnus lapis fecit fornicem, ille qui latera inclinata cuneauit, & interuentu ſuo vinxit. Summa adiectio quare plurimum facit, vel exigua? quia non auget, ſed implet. Quædam proceſſu priorem exuunt formam, & in nouam tranſeunt. Vbi animus aliquid diu protulit, & magnitudinem eius ſequendo laſſatus eſt, infinitum cœpit vocari; quod longe aliud factum eſt quam fuit, cum magnum videretur, ſed finitum. Eodem modo aliquid difficulter ſecari cogitauimus: nouiſſime creſcente difficultate, inſecabile inuentum eſt. Sic ab eo quod vix & ægrè mouebatur, proceſſimus ad immobile. Eadem ratione aliquid ſecundum naturam fuit: hoc in aliam propritatem magnitudo ſua tranſtulit, & bonum fecit.

I. LIPSIVS.

1. IN anteceſſum.] *Fori verbum aut argentariorum. valet, ſoluere priuſquam dies ceſſerit. Vide De Benef. IV. cap. XXXII.*

2. Ciceronis implent epiſt.] *Ad Atticum pleraque iſta libro I.*

3. Quis aperte petat.] *Alij libri*, quis arte; *meus & quidam*, apte. *An forte*, abs ſe?

4. Multarum rerum candidatus.] *Externarum, & inanium: quas adſpernetur iudicio & ratione, & ſi opinio & inclinatio eo vocent.* Non *igitur* ſuffragatur: *id eſt, petitioni ſua tali non ſubſcribit.*

5. In templis ſuis.] *Editio Mureti*, intenti ſuis: *ſanequam licenter. Nam libri omnes, vt edidi, & capere licet vel templum, id eſt tabernaculum candidati, vbi contra ſolem tecti exſpectabant: ſi tamen illud inauguratum & templum fuit. Scio quidem Conſulem, & qui praerat comitijs tale Tabernaculum habuiſſe, ab Auguribus captum, & religione atque obſeruatione quadam ſua: haud memini legere, de Candidatis. niſi hactenus, quo in campo, vt dixi, tabernacula aliqua. vſi ad inumbrandum. Varro De re ruſt. III. ca. II.* Vis potius villæ publicæ vtamur vmbra, quam priuati candidati tabella (*vel magis*, vmbella) domificemus nobis? *Ita hæc legenda putem: & de more liquet. Sed nondum de Templo. An ergo magis eſt, Senecæ æuo, cum iam totus ille Campus Martius templis ædificiiſque publicis inceſſus; Candidatos non ſibi priuatim vmbracula paraſſe, ſed ad propinqua Templa diuertiſſe, ibi euentum comitiorum exſpectantes? Et auide quidem: atque hoc eſt, quod* pependiſſe *eos ſcribit.*

6. Per ſequeſtrem.] *Non pronunciet ſolum & promittat, ſed nummos deponat & apud alium, fidei cauſſa, conſignet.*

7. Manus oſculis conterat.] *Vide, & ſeruile. Nam illi Dominis ſic ſolent. Electa noſtra altera vide, cap. de Oſculis.*

8. Vocem præconis.] *Qui deſignatos renunciet.*

9. Spectare illas nũdinas.] *Vetus hoc eſt. vitam eſſe vt Panegyrim aut nundinas: quo alij veniant vendendi, alij emendi cauſſa; honeſtiſſimus quiſque ſpectandi tantum: noſter palam aptat.*

10. Sed magna illa.] *Totius mundi comitia, præſide Fortuna.*

11. Alij honores anniuerſarios.] *Tribunatus, Præturas, Conſulatus.*

12. Alij perpetuas poteſt.] *Regna & Principatus.*

13. Priuatam facere fort.] *Id eſt, redigere in ordinem.*

14. Quid ſit bonum.] *Vide Manud. II. Diſſert.* XXII.

15. Neque bona, neque mala.] *Ea ſunt, Media.*

PINCIANVS.

VT ſcriberes, ego reſcriberem.] *Vetus lectio*, Tu ſcriberes, ego reſcriberem.

Quis aperte petat.] *In quibuſdam codicibus*, arte *legitur*, *non* aperte.

Propinquis numinus moueri non poſſit.] *Corrige*, propinqui nummum mouere non poſſunt, *ex vetere lectione.*

In templis ſuis pendant.] *Scribe*, pendeant, *non* pendant, *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

Qui vt aliquid peſtiferi conſequantur, per mala nituntur in malum.] *Diuerſus eſt verborum ordo in vetere lectione*, Qui vt aliquid peſtiferi per mala conſequantur, nituntur in malum. *& paulo poſt* optanti *non* optandi, *ſcribendum.*

Verum & veriſimile inter ſe differunt. Itaque quod bonum eſt vero iungitur. Non eſt enim bonum niſi verum eſt. Ad quod inuitat ad ſe & allicere facit veriſimile eſt.] *Legendum puto hoc pacto*, Verum & veriſimile inter ſe differunt ita. Quod bonum eſt, vero iungitur. Nõ eſt bonum, niſi verum eſt. At quod inuitat ad ſe, & allicit facie, veriſimile eſt. *Nam & ſcholaſticum exemplar* ita, *non* itaque *habet. & in Franciſcano codice coniunctio* enim *non habetur.*

Surripit, ſollicitat, attrahit.] *Exemplar Franciſcanum minus deprauate* Subripit, *non* ſurripit. *Lego* ſubrepit.

Iam & honeſtum eſt.] *Superfluit verbum* eſt, *ex vetere lectione. Legendaque hæc verba, vt puto, per conſequentiam cum præcedentibus, nulla diſtinctione.*

Hæc cum honeſte miniſtrata ſunt.] *Eadem* adminiſtrata *agnoſcit*, *non* miniſtrata.

Leuia enim ſunt contemnenda.] *Superuacaneũ eſt verbum* ſunt, *ex eadem. In familiari codice*, Leuia enim ſunt & contemnenda.

Nullum enim minimum contemnendum bonum.] *Eadem non habet coniunctionem* enim. *In meo domeſtico exemplari aliter*, Nullum etiam minimum contemnendum bonum.

Vnde aliquid cognoſcitur bonum?] *Codices quidam*, vnde agnoſcitur bonum?

Hæc eius proprietas.] *Deeſt in fine verbum* eſt, *ex vetere lectione.*

Quomodo ad illam proprietatem peruenit.] Aliam, *non* illam, *eadem.*

Ille irrationabilis eſt, hic rationabilis.] *Caſtiga*,

Digitized by Google

ille enim irrationalis eſt,hic rationalis, *ex eadem.*

Et exiguum mellis pondus.] *Legendum ſine coniunctione*, Exiguum mellis pondus, *ex eadem.*

Vbi animus aliquid diu protulit,& in magnitudinem eius ſequendo laſſatus eſt, infinitum cœpit vocari,quod lõge aliud factum eſt quam fuit, cum magnum videretur.Sed finitum eodem modo.] *Verba hac vitioſiſſime habentur in omnibus & priſcis & neotericis codicibus, nullo vel minimo apparente veſtigio antiquæ ſinceraque lectionis. Promam nihilo ſecius ſententiam meam: cui quantum tribui debeat, aliorum eſto iudicium. Certe facilius ea lectione, quam coniecto, Senecæ mens percipietur. Ad hunc ego modũ ſcribendum exiſtimo:* Vbi humus aliquid diu protulit,qui in magnitudine eius ſecanda laſſatus eſt, infinitum cœpit vocare,quod longe aliud factum eſt, quam fuit cum magnum videretur,ſed finitum.Eodem modo, &c. *Quidam codices adijciunt coniunctionem*, &, ſed & finitum.

Nouiſſime creſcente ad difficultatem.]*Caſtiga*, nouiſſime creſcente hac difficultate, *ex omni vetere lectione.*

OPSOPOEVS.

T*Vrnebus ibidem*, Dare in anteceſſum, *eſt antequam & prius quam quis debeat dare. Centeſimas propinquas ibidem Seneca vocat, quæ propinquis Calendis aut idibus ſoluuntur: non tertiis, aut quartis, aut quintis Calendis. itaque illæ centeſima propinqua duriorem & iniquiorem habent fœnoris conditionem.* Quam, *inquit*, durus ſit fœnerator Cæcilius, à quo minoris centeſimis propinquis, nummus moueri non poſſit.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

DIVITIAS à nobis peti poſſe, & accipi, nil ſuperuacuum petendo. Finem omnium rerum ſpectandum, qui Naturam non excedit. Satis ea habere, non multum, quærit. Oſtendit deinde diuites vulgo, omnes pauperes eſſe. Pulchra: & (Deus bone!) vera ſunt.

EPIST. CXIX.

QVoties aliquid inueni, non exſpecto donec dicas, 1 *In commune*: ipſe mihi dico. Quid ſit quod inuenerim, quæris? ſinum laxa, merum lucrum eſt. Docebo quomodo fieri diues celerrime poſſis,quod valde cupis audire. Nec immerito: ad maximas te diuitias compendiaria ducam. 2 Opus erit tamen tibi creditore. vt negotiari poſſis æs alienum facias oportet:ſed nolo per interceſſorem mutueris, 3 nolo proxenetæ nomen tuum iactent. Paratum tibi creditorem dabo, 4 Catonianum illud: à te mutuum ſumes. *Quantulumcumque eſt, ſatis erit, ſi quidquid deerit, id à nobis petierimus.* Nihil enim, mi Lucili,intereſt,vtrum non deſideres,an habeas. Summa rei in vtroq; eſt eadem: non torqueberis. Nec illud præcipio,vt aliquid naturæ neges: contumax eſt,non poteſt vinci,ſuum poſcit:ſed vt quid naturam excedit,ſcias precarium eſſe,non neceſſarium. Eſurio:edendum eſt.vtrum hic panis ſit plebeius, an ſiligineus, ad naturam nihil pertinet. Illa ventrem non delectari vult,ſed impleri. Sitio. vtrum hæc aqua ſit 5 ex lacu proximo excepta,an ea quam 6 multa niue cluſero,vt rigore refrigeretur alieno, ad naturam nihil pertinet. Illa hoc vnum iubet,ſitim exſtingui. Vtrum ſit aureum poculum, an cryſtallinum,an murrhinum,an 7 Tiburtinus calix,an manus concaua,nihil refert. Finem omnium rerum ſpecta, & ſuperuacua dimittes. Fames me appellat: ad proxima quæque tendatur manus:ipſa mihi commendabit,quodcunque comprehendero. Nihil contemnit eſuriens. 8 Quid ſit ergo,quod me delectauerit,quæris? Videtur mihi egregie dictũ: *Sapiens, diuitiarum naturalium eſt quæſitor acerrimus.* Inani me, inquis,lance muneras. 9 Quid eſt illud inane? Iam ego 10 paraueram fiſcos: circumſpiciebam in quod me mane negotiaturus immitterem, 11 quod publicum agitarem,quas accerſerẽ merces. Decipere eſt iſtud, docere paupertatem, cum diuitias promiſeris. Ita tu pauperem iudicas,cui nihil deeſt? Suo,inquis, & patientiæ ſuæ beneficio, non fortunæ. Ideo ergo illum non iudicas diuitem, quia diuitiæ eius deſinere non poſſunt? Vtrum malis habere multum,an ſatis? qui multum habet, plus cupit; quod eſt argumentum, nondum illum ſatis habere:qui ſatis habet, cõſecutus eſt,quod nũquam diuiti contingit, finẽ. An has ideo nõ putas eſſe diuitias,quia propter illas nemo proſcriptus eſt? quia propter illas nulli venenum filius, nulli vxor impegit? quia in bello tutæ ſunt? quia in pace otioſæ? Quia nec habere illas periculoſum eſt,nec operoſum diſponere? An parũ habet, qui tantum non alget,non eſurit, non ſitit? plus Iupiter nõ habet. Numquam parum eſt, quod ſatis eſt:nũquam multum eſt,quod ſatis non eſt. Poſt Darium & Indos pauper eſt Alexander Macedo:quærit quod ſuum faciat,ſcrutatur maria ignota, in Oceanum claſſes mittit nouas,&,vt ita dicam,mundi clauſtra perrũpit. Quod naturæ ſatis eſt, homini non eſt. Inuentus eſt qui cõcupiſceret aliquid poſt omnia. Tanta eſt cæcitas mẽtium, & tanta initiorũ ſuorum vnicuique, cum proceſſit, obliuio. Ille modo 12 ignobilis anguli non ſine controuerſia dominus, 13 de tanto fine terrarũ per ſuum rediturus orbẽ triſtis

Digitized by Google

eſt. Neminem pecunia diuitem fecit: imo contra, nulli non majorem ſui cupiditatem incuſſit. Quæris, quæ ſit huius rei cauſſa? plus incipit habere poſſe, qui plus habet. Ad ſummam, quem voles mihi ex his quorum nomina 14 cum Craſſo Licinoque numerantur, in medium licet protrahas: afferat cenſum, & quidquid habet, & quidquid ſperat, ſimul cõputet: iſte, ſi mihi credis, pauper eſt; ſi tibi, poteſt eſſe. At hic qui ſe ad id quod natura exigit, cõpoſuit, non tantum extra ſenſum eſt paupertatis, ſed extra metum. Sed vt ſcias, quam difficile ſit res ſuas ad naturalem modum coarctare, hic ipſe quem circa naturam diximus, quem tu vocas pauperem, habet aliquid & ſuperuacui. At excæcant populum, & in ſe conuertũt opes, ſi numerati multum ex aliqua domo effertur, ſi multum auri tecto quoque eius illinitur, ſi familia aut corporibus electa, aut ſpectabilis cultu eſt. Omnium iſtorũ felicitas in publicum ſpectat: ille quẽ nos & populo & fortunæ ſubduximus, beatus introrſum eſt. Nam quod ad illos pertinet, apud quos falſo diuitiarum nomen inuaſit occupata paupertas: ſic diuitias habent, quomodo habere dicimur febrem, cum illa nos habeat. E contrario dicere debemus: Febris illũ tenet. eodem modo dicendum eſt, Diuitiæ illũ tenent. Nihil ergo monuiſſe te malim, quam hoc, quod nemo monetur ſatis: vt omnia naturalibus deſideriis metiaris, quibus aut gratis ſatis fiat, aut paruo. Tantum miſcere vitia deſideriis noli. Quæris quali menſa, quali argento, 15 quam paribus miniſteriis, 16 & leuibus, afferatur cibus? nihil præter cibum natura deſiderat.

Num tibi, cum fauces vrit ſitis, aurea quæris
Pocula? num eſuriens faſtidis omnia, præter
Pauonem Rhombumque?

Ambitioſa non eſt fames: contenta deſinere eſt: quo deſinat, non nimis curat. Infelicis luxuriæ iſta tormenta ſunt. quærit quemadmodum poſt ſaturitatem quoque eſuriat; quemadmodum non impleat ventrem, ſed farciat; quemadmodum ſitim prima potione ſedatam reuocet. Egregie itaque Horatius negat ad ſitim pertinere, quo poculo aqua, aut quam eleganti manu miniſtretur. Nam ſi pertinere ad te iudicas, 17 quam crinitus puer, & quam perlucidum tibi poculum porrigat, non ſitis. Inter reliqua, hoc nobis natura præſtitit præcipuum, quod neceſſitati faſtidium excuſſit. Recipiunt ſuperuacua delectum. Hoc parum decens, illud 18 parum lautum, oculos hos meos lædit. Id actum eſt ab illo mundi conditore, qui nobis viuendi iura deſcripſit, vt ſalui eſſemus, nõ delicati. Ad ſalutem omnia parata ſunt, & in promptu: deliciis omnia miſere ac ſolicite comparantur. Vtamur ergo hoc naturæ beneficio inter magna numerando: & cogitemus, nullo nomine melius illam meruiſſe de nobis, quam quia quidquid ex neceſſitate deſideratur, ſine faſtidio ſumitur.

I. LIPSIVS.

1. IN commune. [*Græcorum erat prouerbium, in re quam in viis forte inueniſſent,* κοιν᾽ς ἑρμῆς Cõmunis Mercurius: *quaſi dicerent, & mihi pars eſto. Phurnutus de Mercurio*: Si quis aliquid in itinere inuenerit, moris eſt profari, Communi Mercurio: qui certe rei inuẽtę cõſcius eſt, vt qui in viis verſetur.

2. Opus erit tamen creditore.] *Quo? ipſo te, vt argutando ſubdit.*

3. Nolo proxenetæ.] *Græco nomine* προξενητὴς, *qui eſt velut pararius, conciliator, & interpres: qui partes contractur as medius ipſe iungit.*

4. Catonianum illud.] *Malim*, Hecatonianum, *cum Pinciano: & ſignificatur ſequens gnome*, Quantulumcumque, *& quæ ſequuntur.*

5. Ex lacu proximo.] *Propertius.*

Ipſa petita lacu nunc mihi dulcis aqua eſt.

6. Multa niue cluſero.] *Teneri poteſt. nam & aqua in vaſe circumdari niue ſolet, vt frigus capiat, niuis ipſius & vitij expers. Hodie etiam faciunt. Tamen alij,* eliſero.

7. Tiburtinus calix.] *Fictilis.*

8. Quid ſit ergo.] *De quo initio dixi*, In commune *debere proferri.*

9. Quid eſt illud inane?] *Improba vox*, Inane: *& faciam*, In commune: *vt ad ea verba alludat. Si tamen non ſuperuacua: & certe in meo eſt.* quid eſt iſtud? iamne ego.

10. Paraueram fiſcos.] *In quos pecuniã conijcerem.*

11. Quod publicum.] *Nam vectigalium redemptoris prompta ſæpe ad opes via.*

12. Ignobilis anguli.] *Macedonia cui prima claritas à Philippo.*

13. De tanto fine terrarũ.] *Diuinet aliquis*, detect.

14. Cum Craſſo Licinoque.] *De Craſſo notum, nec de Licino ignotum. Iungit vtrumque & Perſius.*

Nunc Licini in cãpos, nunc Craſſi mittit in ædes.

Fuit Auguſti prædiues libertus, de quo Dio lib. LIV. *& ſi* Λικίνιον, *ſiue* Licinion *vocat: Iuuenalis Sat.* I. *& Scholiaſtes, Sidonius epiſt.* VII. *libri* V. *Carmen de eo epitaphium:*

Marmoreo hoc tumulo Licinius iacet, at Cato nullo.
Pompeius paruo. credimus eſſe Deos?

Nominat iterum noſter in epiſt. ſeq.

15. Quam paribus miniſteriis.] *Ætate, aut colore paribus. De Breuit. vit. cap.* XII. *& alibi in his Epiſtolis.*

16. Et leuibus.] *Glabris, vt alibi vocat, & ſine pilis.*

17. Quam crinitus puer.] *Qui à poculis, muliebri plerumque habitu erant, capillitio fluente & longo. Imo & alij Pedagogiani fere pueri. Vnde Martialis:* Crinite, Line, pædagoge turbæ.

Horatius de tali mollicello:

Diſcrimen obſcurum ſolutis
Crinibus, ambiguoque vultu.

18. Parum lautũ.] *Olim correxi: nã libri,* laudatũ.

Digitized by Google

MVRETVS.

IN commune.] *Ita dicebant, cum è pluribus qui vna iter facerent, vnus boni aliquid in via iacens reperer at: cum ſignificarent id cum ceteris quoque cõmune eſſe debere. Græci pro eodem dicebant* κοινὸς ἑρμῆς. *Nam Mercurius & viis præſſe putabatur & lucro & inſperantibus obiecta lucra vocabant* ἕρμαια.

PINCIANVS.

AD maximas te diuitias compendiario ducam.] *Quidam codices* compendiarie *legunt, non* compendiario. *Sed rectius exemplar diui Franciſci* compendiaria, *vt ſubintelligatur* via.

Catonianum illud: à te mutuum ſumes.] *Corrigendum credo*, Hecatonianum illud: à te mutuum ſumes: *Nam Hecatonis teſtimonium frequens eſt in Seneca.*

Summa res in vtroque eſt eadem:] *Corrige*, Summa rei in vtroque eadem eſt, *ex eadem.*

Vtrum hæc aqua ſit ex lacu proximo excepta, an ea quam multa niue cluſero.] *In eadem aliter*, Vtrum hæc aqua ex lacu proximo excepero, an ea quam multa niue eliſero.

Et ſuperuacanea deuites.] Dimittes, *non* deuites, *eadem.*

Ad proxima quæque porrigatur manus. Ipſa mihi commendabit quodcunque comprehendero.] *Scribe*, Ad proxima quæque porrigantur manus. En ipſa mihi commendauit, *&c. ex eadem.*

In anima, inquis, lance numeras.] *Corrige ex meo familiari exemplari*, Inani me inquis, lance numeras. *& paulo ante* quæſitor, *non* quæſtor, *habent nonnulla exemplaria.*

Nam ego paraueram fiſcos.] *Vetus lectio*, Ego iam paraueram fiſcos.

Conſecuturus eſt, quod nunquam diuitiis contigit, finem.] *Scribe*, conſecutus eſt, quod nunquam diuiti contigit, finem, *ex eadem.*

Qui tantum non alget, non eſurit, non ſitit.] *Puto legendum*, qui tantum non alget, *hoc eſt, qui fere non alget.*

Nunquam ſatis eſt, quod multum.] *Vetus omnis lectio.* Nunquam multum eſt, quod ſatis non eſt.

Poſt Darium & Indos pauper eſt Alexander Macedo: quærit quod ſuum faciat.] *Exemplar Franciſcanum non* Macedo, *agnoſcit, ſed* Mentior *vt ſit obiectio.*

Tãto fine terrarum per ſuum rediturus orbem triſtis.] *Scribe*, de tanto fine terrarum per ſuum rediturus orbem triſtis eſt, *ex exemplari Facundi & Primitiui. & ſi codex Franciſcanus non* tanto *habeat, ſed* toto *vt forte legendum ſit* tot, *non* toto.

Quorum nomina cum Crœſo Licinioque numerantur.] *Quædam exemplaria* Craſſo *agnoſcunt, non* Crœſo, *rectius. Nam Craſſus cum Licinio male committitur, cum Craſſo bene. vt illud Perſij.*

Nunc Licini in campos, nunc Craſſi mittit in ædes:

Iſte, ſi mihi credis, pauper eſt: ſi tibi, poteſt eſſe.] *Corrige*, iſte, mihi crede, pauper eſt, ſi poteſt eſſe, *ex omni ſcripta lectione.*

Hic ipſe quem circa naturam diximus.] *Exemplar Scholaſticum*, hic ipſe quem circa naturam dicimus. *Exemplar familiare*, hic ipſe de quo circa naturam dicimus.

E contrario dicere ſolemus.] *Caſtigandum reor*, è contrario dicere debemus.

Quam paribus miniſteriis & leuibus offeratur cibus.] *Lege*, quam paribus miniſtris & læuibus affertur cibus, *ex vetere lectione.*

In prima potione ſedatam.] *Superfluit præpoſitio*, in, *ex eadem.*

Oculos meos lædit. Id actum eſt.] *Eadem*, Oculos hoc meos lædit. Id pactum eſt.

Vtamur ergo in hoc naturæ beneficio.] *Præpoſitio*, in, *ſuperuacanea eſt, ex eadem.*

OPSOPOEVS.

IDem lib. 26. cap. 4. *Ex hoc Seneca loco apparet, vt Græci cum quid inuentum erat, dicere ſolebant* κοινὸς ἑρμῆς. *quo dicto, inuenti partem petebant, ſic & Latinos dicere ſolitos eſſe*, In commune: *hinc illa loquendi formula*, in commune quærere *ſed &*, In medium quærere: *quæ hac erit fortaſſe hominibus admonitiuncula notior: Eleganter eadem epiſtola*, ſinum laxa, *eſt ſinum veſtis extende & expande vt eum lucro compleas. Sed audiendus coram ipſe Seneca eſt*, Sinum laxa, merum lucrum eſt. *Secus in Flacco ſinus laxus illius eſſe dicitur qui ſinum non adſtringit: ideoque quæ in eo gerit, effluere & excidere ſinit & perdit. Flaccus lib. II. Sat. 3.*

Ferre ſinu laxo, donare & ludere vidi.

Sed oblitam quibuſdam locis hanc epiſtolam luto, tergeamus. Vtrum hæc aqua ſit ex lacu: *nitidum erit & exterſum. Eodem modo*, An cryſtallinum, an murreum. *Murreum autẽ, & vt Propertius appellat, murrinum.* Inani inquis lance numeras. *hodie* inanima *legitur, oratione quadam exanimata & frigida. Lanx autem inanis dicitur, in qua nihil eſt, quæque vacua eſt. Lego*, Qui ſatis habet, conſequutus eſt. *Lego etiam*, Numquam quod ſatis non eſt, multum eſt.

GRVTERVS ET IVRETVS.

NOlo Proxenetæ nomen tuum iactent.] Proxeneta *interceſſor eſt: cuius interuẽtu negocia cõciliantur, quique nominis faciendi vel cuiuſlibet alterius negotij gerendi cauſa operam ſuam accõmodat l. 2. & l. vlt. ff. de Proxen. inde* proxeneticum ſolarium *id dicitur, quod pro huiuſmodi opera datur. l. 1. ff. de proxen. hæc Briſſonius lib. 14. de verb. ſign. vide etiam Reuardum ad l. 47. de reg. iuris.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

BONI notitia quomodo ad nos venerit? obſeruatione, & collatione: Natura etiam ducente. Venit & ex contrario: id eſt, vitij deteſtatione. Deſcribit Sapientem, & vulgo petenda aut timenda calcantem, etiam ipſam mortem. Denique vnum ſemper, & ſibi conſtantem.

EPIST. CXX.

EPiſtola tua per plures quæſtiunculas vagata eſt, ſed in vna conſtitit, & hanc expediri deſiderat: Quomodo ad nos boni honeſtique prima notitia peruenerit. Hæc duo apud alios diuerſa ſunt, 1 apud nos tantum diuiſa. Quid ſit hoc, dicam. Bonum putant

Digitized by Google

eſſe aliqui, quod vtile eſt. itaque hoc & diuitis, & equo & vino, & calceo nomen imponunt: tanta eſt apud illos boni vilitas, & adeo vſque ad ſordida deſcendit. Honeſtum putant, cui ratio recti officij conſtat: tanquam piè curatam patris ſenectutem, adiutam amici paupertatem, fortem expeditionem, prudentem moderatámque ſententiam. 2
Iſta duo quidem facimus, ſed ex vno. Nil eſt bonum niſi quod honeſtum eſt: quod honeſtum eſt, vtique bonum. Superuacuum iudico adijcere quid inter iſta diſcriminis ſit, cum ſæpe dixerim. Hoc vnum dicam: Nil nobis bonum videri, quo quis & male vti poteſt. Vides autem diuitijs, nobilitate, viribus, quàm multi male vtantur. Nunc ergo ad id reuertor de quo deſideras dici. Quomodo ad nos prima boni honeſtique notitia peruenerit. Hoc nos docere natura non potuit: ſemina nobis ſcientiæ dedit, ſcientiam non dedit. Quidam aiunt nos in notitiam incidiſſe: quod eſt incredibile, virtutis alicui ſpeciem caſu occuriſſe. Nobis videtur obſeruatio collegiſſe & rerum ſæpe factarum inter ſe collatio, per analogiam noſtro intellectu & honeſtum & bonum iudicante. Hoc verbum cum Latini grammatici ciuitate donauerint, ego damnandum non puto, nec in ciuitatem ſuam redigendum. Vtar ergo illo, non tantum tanquam recepto, ſed tanquam vſitato. Quæ ſit hæc analogia, dicam. Noueramus corporis ſanitatem: ex hac collegimus eſſe aliquam & animi. noueramus corporis vires: ex his collegimus eſſe & animi robur. Aliqua benigna facta, aliqua humana, aliqua fortia, nos obſtupefecerant, hæc cæpimus tanquam perfecta mirari. Suberant illis multa vitia, quæ ſpecies alicuius conſpicui facti fulgorque celabat: hæc diſſimulauimus. Natura iubet augere laudanda: nemo non gloriam vltra verum tulit. Ex his ergo ſpeciem ingentis boni traximus. Fabricius Pyrrhi regis aurum repulit, maiuſque regno iudicauit, regias opes poſſe contemnere. Idem, medico Pyrrhi promittente venenum ſe regi daturum, monuit Pyrrhum, caueret inſidias. Eiuſdem animi fuit, auro non vinci, veneno non vincere. Admirati ſumus ingentem virum, quem non regem, non contra regem promiſſa flexiſſent, boni exempli tenacem: quod difficillimum eſt, in bello innocentem: qui aliquod eſſe crederet etiam in hoſte nefas: qui in ſumma paupertate, qua ſibi decus fecerat, non aliter refugit diuitias quàm venenum. Viue, inquit, beneficio meo Pyrrhe, & gaude, quod adhuc dolebas. Fabricium non poſſe corrumpi. Horatius Cocles ſolus impleuit pontis anguſtias, adimiq; à tergo ſibi reditum, dummodo iter hoſti auferretur, iuſſit: & tam diu reſtitit prementibus, donec reuulſa ingenti ruina tigna ſonuerunt. Poſtquam reſpexit, & extra periculum eſſe patriam periculo ſuo ſenſit: *Veniat ſi quis vult*, inquit, *ſic euntem ſequi*: deditq; ſe in præceps: & non minus ſolicitus in illo rapido alueo fluminis, 3 vt armatus, quàm vt ſaluus exiret, retento armorum victricium decore, tam tutus redijt, 4 quàm ſi ponte veniſſet. Hæc & huiuſmodi facta imaginem nobis oſtendere virtutis. Adijciam quod mirum fortaſſe videatur: mala interdum ſpeciē honeſti obtulerūt, & optimum ex contrario nituit. Sunt enim, vt ſcis, virtutibus vitia confinia, & perditis quoq; ac turpibus recti ſimilitudo eſt. Sic mentitur prodigus liberalem: cum plurimum interſit vtrum quis dare ſciat, an ſeruare neſciat. Multi, inquam, ſunt, Lucili, qui non donant, ſed proijciunt. non voco ego liberalem, pecuniæ ſuæ iratum. Imitatur negligentia facilitatem, temeritas fortitudinem. Hæc nos ſimilitudo coegit attendere, & diſtinguere ſpecie quidem vicina, re autem plurimū inter ſe diſſidentia. Dum obſeruamus eos, quos inſignes egregium opus fecerat, cœpimus annotare, quis rem aliquam generoſo animo feciſſet, & magno impetu, ſed ſemel. Hunc vidimus in bello fortem, in foro timidum, animoſe paupertatem ferentem, humiliter infamiam: factum laudauimus, contempſimus virum. Alium vidimus aduerſus amicos benignum, aduerſus inimicos temperatum, & publica & priuata ſanctè ac religiosè adminiſtrantem: non deeſſe ei, & in his quæ toleranda erant, patientiam, & in his quæ agenda, prudentiam. Vidimus vbi tribuendum eſſet, plena manu dantem: vbi laborandum, 5 pertinacem & obnoxium, & laſſitudinem corporis animo ſubleuantem. Præterea idem erat ſemper, & in omni actu par ſibi, iam non conſilio bonus, ſed 6 more eo perductus, vt non tantum recte facere poſſet, ſed niſi facere non poſſet. Intelleximus in illo perfectam eſſe virtutem: hanc in partes diuiſimus. Oportebat cupiditates refrænari, metus comprimi, facienda prouideri, reddenda diſtribui: comprehendimus temperantiam, fortitudinem, prudentiam, iuſtitiam, & ſuum cuiq; dedimus officium. Ex quo ergo virtutem intelleximus? Oſtendit illam nobis ordo eius, & decor, & conſtantia, & omnium inter ſe actionum concordia, & magnitudo ſuper omnia efferens ſeſe. Hinc intellecta eſt illa beata vita, 7 ſecundo defluens curſu, arbitrij ſui tota. Quomodo ergo hoc ipſum nobis apparuit? dicam. Numquam vir ille perfectus adeptuſq; virtutem, fortunæ maledixit: nūquam accidentia tri-

Digitized by Google

ſtis excepit, ciuem eſſe ſe vniuerſi & militem credens, labores velut imperatos ſubijt. Quidquid inciderat, non tanquam malũ aſpernatus eſt, & in ſe caſu delatum, ſed quaſi delegatũ ſibi. Hoc qualecumq; eſt, inquit, meum eſt. aſperũ eſt, durum eſt: in ipſo nauemus operam. Neceſſario itaque magnus apparuit, qui nũquam malis ingemuit, numquam de fato ſuo queſtus eſt, fecit multis intellectũ ſui, & non aliter quàm in tenebris lumen effulſit: aduertitque in ſe omnium animos, cum eſſet placidus & lenis, & humanis diuiniſque rebus pariter æquus. Habebat perfectum animum, ad ſummam ſui adductus, ſupra quam nil eſt niſi mens Dei, 8 ex qua pars & in hoc pectus mortale defluxit: quod nũquam magis diuinũ eſt, quàm vbi mortalitatem ſuam cogitat, & ſcit in hoc natum hominem vt vita defungeretur: nec domum eſſe hoc corpus, ſed hoſpitium, & quidem breue hoſpitium: quod relinquendum eſt, vbi te grauem eſſe hoſpiti videas. Maximum, inquam, mi Lucili, argumentũ eſt animi ab altiori venientis ſede, ſi hæc in quibus verſatur, humilia iudicat, & anguſta, ſi exire non metuit. Scit enim quo exiturus ſit, qui vnde venerit, meminit. Non videmus quàm multa nos incommoda exagitẽt, quàm male nobis cõueniat hoc corpus? Nunc de ventre, nunc de capite, nunc de pectore ac faucibus querimur: alias nerui nos, alias pedes vexant: nunc deiectio, nunc deſtillatio: aliquando ſupereſt ſanguis, aliquando deeſt: hinc atque illinc tentamur, & expellimur. Hoc euenire ſolet in alieno habitantibus. At nos corpus tam putre ſortiti, nihilominus æterna proponimus, & in quantũ poteſt ętas humana protendi, tantum ſpe occupamus, nulla contenti pecunia, nulla potentia. Quid hac re fieri impudentius, quid ſtultius poteſt? Nil ſatis eſt morituris, imo morientibus. quotidie enim propius ab vltimo ſtamus, & illo vnde nobis cadendum eſt, hora nos omnis impellit. Vide in quanta cæcitate mens noſtra ſit! Hoc quod futurũ dico, cum maxime fit, & pars eius magna iam facta eſt. nam quod viximus tempus, eo loco eſt quo erat antequam viximus. Erramus autem, qui vltimum timemus diem, cum tantumdem in mortem ſinguli conferant. Non ille gradus laſſitudinem facit, in quo deficimus, ſed ille profitetur. Ad mortem dies extremus peruenit, accedit omnis. 9 Carpit nos illa, non corripit. Ideo magnus animus, conſcius ſibi melioris naturæ, dat quidem operam vt in hac ſtatione qua poſitus eſt, honeſte ſe atque induſtrie gerat: ceterum nil horum quæ circa ipſum ſunt, ſuum iudicat, ſed vt commodatis vtitur, peregrinus & properans. Cum aliquem huius videremus conſtantiæ, quidni ſubiret nos ſpecies non vſitatæ indolis? vtiq; ſi hanc, vt dixi, magnitudinem veram eſſe oſtendebat. Qualitatis veræ tenor permanet, falſa non durant. Quidam alternis Vatinij, alternis Catones ſunt: & modo parum illis ſeuerus eſt Curius, parum pauper Fabricius, parum frugi & contentus vili Tubero: modo Licinum diuitijs, Apicium cænis, Mecęnatem delicijs prouocant. Maximum indicium eſt malæ mentis, fluctuatio, & inter ſimulationem virtutum, amoremq; vitiorum, aſſidua iactatio.

——— habebat ſæpe ducentos,
Sæpe decem ſeruos: modo reges atque tetrarchas,
Omnia magna loquens: modo, ſit mihi menſa tripes, &
Concha ſalis puri, & toga quæ defendere frigus,
Quamuis craſſa, queat. decies centena dediſſes
Huic parco paucis contento: quinque diebus,
Nil erat in loculis.

Omnes iſti tales ſunt, qualem hunc deſcribit Horatius: nũquam eumdem, nec ſimilem quidem ſibi, adeo in diuerſum aberrat. Multos dixi, prope eſt vt omnes ſint. Nemo non quotidie & conſiliũ mutat, & votum. modo vxorem vult habere, modo amicam: modo regnare vult: modo id agit, ne quis ſit officioſior ſeruus, modo dilatat ſe vſque ad inuidiam, modo ſubſidit, & contrahitur infra humilitatem vere iacentium: nunc pecuniam ſpargit, nunc rapit. Sic maxime coarguitur animus imprudens. alius prodit atque alius, & (quo turpius nil iudico) impar ſibi eſt. Magnam rem puta, 10 vnum hominem agere. Præter ſapientem autem nemo vnum agit: ceteri multiformes ſumus. Modo frugi tibi videbimur & graues, modo prodigi & vani. Mutamus ſubinde perſonam, & contrariam ei ſumimus, quam exuimus. Hoc ergo à te exige, vt qualem inſtitueris præſtare te, talem vſque ad exitum ſerues. Effice vt poſſis laudari: ſi minus, vt agnoſci. De aliquo, quem vidiſti heri, merito dici poteſt. Hic quis eſt? tanta mutatio eſt.

I. LIPSIVS.

1. APud nos tantum diuiſa.] *Quomodo, et quatenus, Epiſt.* CXVIII. *circa medium, copioſe.*

2. Iſta duo quidem facimus.] *Nempe nos Stoici.*

3. Vt armatus.] *Ex lege militari, ne quis arma abijceret aut amitteret.*

4. Quam ſi ponte.] *Tam tuto per aquam, quam ſi per pontem. Male, qui legunt*, ſi è ponte.

5.Pertinacem & obnoxium.] *Volunt*, obnixum, *ego non mutem. Nam & obnoxius eſt, qui laborem ſubit ſuſcipitque: & ſe dat.*

6.More eo perductus.] *Cui in habitum ſcientia iuerat.*

7.Secundo defluens curſu.] *Eſt Stoicorum* εὔροια.

8.Ex qua pars & in hoc.] *Stoicorum opinio, animos noſtros ex illo diuino delibatos eſſe. Phyſiolog. III. Diſſert.* VIII.

9.Carpit nos illa.] *Paullatim mors ad ſe ducit, non impetu rapit.*

10.Vnum hominem agere.] *Qui finis eſt Zenonius, Vita conueniens. Vide Manud.* II. *Diſſert.* XV. *At Mureti etiam nota hic opportuna. Nam quod in Sacris de Jobo ſcribitur,* Fuit vnus vir: *id ita Hieronymus interpretatur.* Non per diuerſa mobilis & inſtabilis ferebatur, ſed firmus atque inconcuſſus perſiſtens, erat vir vnus. *Eſt plane Zenonium.*

MVRETVS.

EPiſtola tua.] *Veri boni cognitionem ad homines per analogian, id eſt collatione rationis, perueniſſe ait: idque ipſum dilucide explicat. Eadem de re Cato apud Ciceronem lib. 3. de finibus. Cumque rerum notiones in animis fiant, ſi aut vſu cognitum ſit, aut coniunctione, aut ſimilitudine, aut collatione rationis: hoc quarto, quod extremum poſui, bonorum notitia facta eſt. Quinque autem modis fieri rerum notitias dicebat Zeno, vt eſt apud Laertium,* κατ' ἐπίπτωσιν, καθ' ὁμοιότητα, κατ' ἀναλογίαν, κατὰ σύνθεσιν, καὶ κατ' ἐναντίωσιν.

Magnam rem puta, vnum hominem agere.] *Id eſt, conſtare ſibi, neque mutari ac fluctuare. Itaque de Helcana patre Samuelis, principio Regum dicitur,* Fuit vnus vir. *Et hoc ita interpretatur* S. *Hieronymus principio commentariorum in Iob*: Fuit vnus vir. Non enim per diuerſa mobilis & inſtabilis ferebatur, ſed firmus atque inconcuſſus perſiſtens, vir vnus erat.

PINCIANVS.

QVomodo ad nos boni honeſtique notitia peruenit.] *Vetus lectio.* Quomodo ad nos boni honeſtique prima notitia peruenerit.

Per analogiam noſtri intellectum & honeſtum & bonum iudicant.] *Corrigendum reor*, per analogiam noſtro intellectu & honeſtum & bonum iudicante, *Patet ſic eſſe legendum ex ſequentibus.*

Nemo non gloriam vltra tectum tulit.] *Scribendum*, Nemo non gloriam vltra verum tulit, *ex vetere lectione.*

Quam ſi ſponte veniſſet.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, quam ſi ſponte veniſſet, *Caſtigo*, quam ſi è ponte veniſſet.

Sed ſemel hunc vidimus in bello fortem.] *Prima duo verba*, ſed ſemel, *ad præcedentia pertinent. Tum ſequitur per maiorem litteram*, Hunc vidimus in bello fortem, *ex vetere lectione.*

Sed hoſpitium, & breue hoſpitium:] *Scribe*, ſed hoſpitium, & quidem breue hoſpitium, *ex eadem.*

Vbi te grauem eſſe hoſpitem videas.] Hoſpiti, *non* hoſpitem, *ex eadem.*

At nos corpus tam turpe ſortiti', nihilominus alterna proponimus.] *Scribe.* At nos corpus tam putre ſortiti nihilominus æterna proponimus. *Nam vetus lectio* putre, *non* turpe, *habet. & exemplar Franciſcanum* aterna *præfert corrupte pro* æterna.

Hoc quod futurum dico, nunc maxime fit.] *Lego.* Hoc quod futurum dico, cum maxime fit: *ex omni vetere lectione.*

Modo Lucium Craſſum diuitijs.] *Corrige.* Modo Licinium diuitis, *tum ex præcedentibus, tum ex vetere omni lect. in qua dictio* Craſſum *non habetur.*

Et inter ſimulationem virtutis amoremque vtilium aſſidua iactatio.] *Corrige.* & intra ſimulationem virtutum amoremque vitiorum aſſidua iactatio, *ex eadem.*

Modo pecuniam ſpargit, nunc rapit.] *Scribe*, nunc pecuniam ſpargit, nunc rapit. *ex eadem.*

Sic maxime coarguitur animus imprudens, alius prodit atque alius.] *Quædam exemplaria*, Sic maxime coarguitur animus impudens. Prodit alius, proditque alius.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

ALIQVID pro argutis prætendit: tum proponit, An omnibus animalibus conſtitutionis ſuæ ſenſus? id eſt, ſponte & natura eant, quo debent & ſunt facta. Dicit eſſe, & exemplis rationibuſque variè docet.

EPIST. CXXI.

LItigabis, ego video: cùm tibi hodiernam quæſtiunculam, in qua ſatis diu hæſimus expoſuero. Iterum enim clamabis, Hoc quid ad mores? Sed exclama, dum tibi primum alios opponam, cum quibus litiges, Poſidonium & 1 Archimedum. 2 Hi iudicium accipient, deinde dicam. 3 Non quidquid morale eſt, bonos mores facit. Aliud ad hominem alendum pertinet, aliud ad exercendum, aliud ad veſtiendum, aliud ad docendum, aliud ad delectandum. Omnia tamen ad hominem pertinent, etiamſi non omnia meliorem eum faciunt. Mores alia aliter attingunt. Quædam illos corrigunt & ordinant, quædam naturam eorum & originem ſcrutantur. Cum quæritur, quare hominem natura produxerit, quare prætulerit animalibus ceteris, longe me iudicas mores reliquiſſe? falſum eſt. Quomodo enim ſcies, qui habendi ſint, niſi quid homini ſit optimum, inueneris? niſi naturam eius inſpexeris? Tunc demum intelliges, quid faciendum tibi, quid vitandum ſit, cum didiceris quid naturæ tuæ debeas. Ego, inquis, volo diſcere, quomodo minus cupiam, minus timeam. Superſtitionem mihi excute, doce leue eſſe vanumque hoc, quod felicitas dicitur: 4 vnam illi ſyllabam facillime accedere. Deſiderio tuo ſatisfaciam, & ad virtutes exhortabor, & vitia conuerberabo, licet

Digitized by Google

aliquis nimium immoderatumque in hac parte me iudicet, non deſiſtam perſequi nequitiam, & affectus efferatiſſimos inhibere, & voluptates ituras in dolorem compeſcere, & votis obſtrepere. Quidni? cum maxima malorum optauerimus, & 5 ex gratulatione natum ſit quidquid obloquimur. Interim permitte mihi ea quæ paullo remotiora videntur, excutere. Quærebamus an eſſet omnibus animalibus 6 conſtitutionis ſuæ ſenſus? Senſum autem eſſe ex eo maxime apparet, quod membra apte & expedite mouent, non aliter quàm in hoc erudita. Nulli non partium ſuarum agilitas eſt. Artifex inſtrumenta ſua tractat ex facili rector nauis ſcit gubernaculum flectere: pictor colores quos ad reddendam ſimilitudinem multos varioſque ante ſe poſuit, celerrime denotat, & 7 inter ceram opuſque facili vultu ac manu commeat. Sic animal in omnem vſum ſui mobile. Mirari ſolemus 8 ſcænæ peritos, quod in omnem ſignificationem rerum & effectuum parata illorum eſt manus, & verborum velocitatem geſtus aſſequitur. Quod illis ars præſtat, his natura. Nemo ægrè molitur artus ſuos, nemo in vſu ſui hæſit ad hoc edita, protinus faciunt. Cum hac ſcientia prodeunt, inſtituta naſcuntur. Ideo, inquit, partes ſuas animalia aptè mouebunt: quia ſi aliter mouerint, dolorem ſenſura ſunt. Ita, vt vos dicitis, coguntur metuſque illa in rectum, non voluntas mouet: quod eſt falſum. Tarda enim ſunt quæ neceſſitate impelluntur. Agilitas, ſpontaneus motus eſt. Adeo autem non adigit illa ad hoc doloris timor, vt in naturalem motum etiam dolore prohibente nitantur. Sic infans qui ſtare meditatur, & ferre ſe aſſueſcit, ſimul tentare vires ſuas cœpit, cadit: & cum fletu toties reſurgit, donec ſe per dolorem ad id quod natura poſcit, exercuit. Animalia quædam tergi durioris inuerſa tamdiu ſe torquent, ac pedes exſerunt, & obliquant, donec ad locum reponantur. Nullum tormentum ſentit ſupinata teſtudo. inquieta eſt tamen deſiderio naturalis ſtatus: nec ante deſinit niti, quatere ſe, quàm in pedes conſtitit. Ergo omnibus conſtitutionis ſuæ ſenſus eſt, & inde membrorum tam expedita tractatio: nec vllum maius indicium habemus, cum hac illa ad viuendum venire notitia, quam quod nullum animal ad vſum ſui rude eſt. Conſtitutio eſt, inquit, vt vos dicitis, principale animi quodammodo ſe habens erga corpus. Hoc tam perplexum & ſubtile, & vobis quoque vix enarrabile, quomodo infans intelligit? Omnia animalia dialectica naſci oporteret, vt iſtam finitionem 9 magnæ parti togatorum obſcuram intelligant. Verum erat quod opponis, ſi ego ab animalibus conſtitutionis finitionem intelligi dicerem. Nam ipſa conſtitutio facilius natura intelligitur, quàm enarratur. Itaque infans ille, quid ſit conſtitutio, non nouit: conſtitutionem ſuam nouit, & quid ſit animal neſcit, animal eſſe ſe ſentit. Præterea, ipſam conſtitutionem ſuam craſſe intelligit, & ſummatim, & obſcure. Nos quoque animum habere nos ſcimus? quid ſit animus, vbi ſit, qualis ſit, & vnde, neſcimus. Qualis ad nos peruenit animi noſtri ſenſus, quamuis naturam eius ignoremus, ac ſedem, talis ad omnia animalia conſtitutionis ſuæ ſenſus. Neceſſe eſt enim id ſentiant, per quod alia quoque ſentiunt: neceſſe eſt ſenſum eius habeant, cui parent, à quo reguntur. Nemo non ex nobis intelligit eſſe aliquid, quod impetus ſuos moueat: quid ſit illud, ignorat, & conatum ſibi eſſe ſcit: quid ſit, aut vnde ſit, neſcit. Sicut infantibus, ſic quoque animalibus, principalis partis ſuæ ſenſus eſt, non ſatis dilucidus, non expreſſus. Dicitis, inquit, omne animal primum conſtitutioni ſuæ conciliari: hominis autem conſtitutionem rationalem eſſe, & ideo conciliari hominem ſibi, non tanquam animali, ſed tanquam rationali. Ea enim parte ſibi carus eſt homo, qua homo eſt. Quomodo ergo infans conciliari conſtitutioni rationali poteſt, cum rationalis nondum ſit? Vnicuique ætati ſua conſtitutio eſt: alia infanti, alia puero, alia ſeni. Omnes enim conſtitutioni conciliantur, in qua ſunt. Infans ſine dentibus eſt: huic conſtitutioni ſuæ conciliatur. enati ſunt dentes: huic conſtitutioni conciliatur. Nam & illa herba quæ in ſegetem frugemq; ventura eſt, alienam conſtitutionem habet tenera, & vix eminens ſulco: aliam cum conualuit, & molli quidem culmo, ſed qui ferat onus ſuum, conſtitit: aliam cum flaueſcit, & 10 ad aream ſpectat, & ſpica eius induruit: in quancumque conſtitutionem venit, eam tuetur, in eam componitur. Alia eſt ætas infantis, pueri, adoleſcentis, ſenis: ego tamen idem ſum, qui & infans fui, & puer, & adoleſcens. Sic quamuis alia atque alia cuiq; conſtitutio ſit, conciliatio conſtitutionis ſuæ eadem eſt. Non enim puerum mihi, aut iuuenem, aut ſenem, ſed me natura commendat. Ergo infans ei conſtitutioni ſuæ conciliatur, quæ tunc infanti eſt, non quæ futura iuueni eſt. Neq; enim ſi aliquid illi maius, in quo tranſeat, reſtat, non hoc quoque in quo naſcitur, ſecundum naturam eſt. Primum ſibiipſi conciliatur animal: debet enim aliquid eſſe ad quod alia referantur. Voluptatem peto. cui? mihi. ergo mei curam ago. Dolorem refugio. pro quo? pro me, ergo mei curam ago. Si omnia propter curam mei

facio,

facio, ante omnia eſt mei cura. Hæc animalibus ineſt cunctis, nec inſeritur, ſed innaſcitur. Producit fœtus ſuos natura, non abijcit; & quia tutela certiſſima ex proximo eſt, ſibi quiſque cōmiſſus eſt. Itaque vt in prioribus dixi, tenera quoque animalia è materno vtero, vel quoquo modo effuſa, quid ſit infeſtū ipſis, protinus norunt, & mortifera deuitant: vmbram quoque tranſuolantium reformidant, obnoxia auibus rapto viuentibus. Nullū animal ad vitam prodit ſine metu mortis. Quemadmodū, inquit, editum animal intellectū habere, aut ſalutaris, aut mortiferæ rei poteſt? Primum quæritur an intelligat, non quemadmodū intelligat. Eſſe autem illis intellectum, ex eo apparet, quod nihil amplius, ſi intellexerint, faciant. Quid eſt quare pauonem, quare anſerem gallina non refugiat, cum tanto minorem, & ne notū quidem ſibi, accipitrem fugiat? quare pulli felem timent, canem non timent? Apparet illis ineſſe ſcientiam nocituri, non experimento collectam. nam antequam poſſint experiri, cauent. Deinde, ne hoc caſu exiſtimes fieri, nec metuunt alia quàm debent, nec vnquam obliuiſcuntur huius tutelæ & diligentiæ. æqualis eſt illis à pernicioſo fuga. Præterea, non fiunt timidiora viuēdo. Ex quo quidem apparet, non vſu illa ad hoc peruenire, ſed naturali amore ſalutis ſuæ. Et tardum eſt, & variū, quod vſus docet: quidquid natura tradit, & æquale eſt omnibus, & ſtatim. Si tamen exigis, dicam quomodo omne animal pernicioſa intelligere conetur. Sentit ſe carne conſtare: itaque ſentit quid ſit quo ſecari caro, quo vri, quo obteri poſſit. Quæ ſunt animalia armata ad nocendū, horum ſpeciem tradit inimicam & hoſtilem. Inter ſe iſta coniuncta ſunt. Simul enim conciliatur ſaluti ſuæ quidque, & quæ iuuant, illa petit, læſura formidat. Naturales à contrarijs aſpernationes ſunt. ſine vlla cogitatione, ſine conſilio fit quidquid natura præcipit. Non vides quanta ſubtilitas ſit apibus ad fingenda domicilia? quanta 11 diuidui laboris obeundi cōcordia? Non vides quàm nulli mortalium imitabilis ſit illa araneæ textura? quanti operis ſit fila diſponere? alia in rectū immiſſa firmamenti loco, alia in orbem currentia ex denſo rara, quæ minora animalia, in quorum perniciem illa tenduntur, velut retibus implicata teneant. Naſcitur ars iſta, non diſcitur. Itaque nullū eſt animal altero doctius. Videbis aranearū pares telas, par 12 in fauis angulorū omnium foramen. Incertum eſt & inæquale quidquid ars tradit: ex æquo venit, quod natura diſtribuit. Hæc nil magis quàm tutelam ſui, & eius peritiam tradidit: ideoque etiam ſimul incipiunt & diſcere & viuere. Nec eſt mirum cum eo naſci illa ſine quo fruſtra naſcerentur. Primum hoc inſtrumentum illis natura contulit, ad permanendum in conciliatione & caritate ſui. Non poterant ſalua eſſe, ni vellent. Nec hoc per ſe profuturum erat: ſed ſine hoc, nulla res profuiſſet. Sed in nullo deprehendes 13 vilitatem ſui, ne negligentiam quidem. Tacitis quoque & brutis, quamuis in cetera torpeant, ad viuendum ſolertia eſt. Videbis quæ alijs inutilia ſunt, ſibi ipſa non deeſſe.

I. LIPSIVS.

1. ARchimedum. *Inter primores Stoicos fuit, etſi hodie minus, olim maxime in fama. Vide in Manuduct. 1. Diſſert.* XII.

2. Hi iudicium accipient.] *Non diffugient, litem tecum conteſtabuntur.*

3. Non quidquid morale.] *Melius interrogatione hoc efferas, & claudas, vt ſit affirmantis. Nam ex ſequela hoc velle dicas: Moralia etiam eſſe, quæ ſi non aperte & ſtatim, flexu vel ſubſidio aliquo ducunt ad bonos mores. Tale iſtud.*

4. Vnam illi Syllabam.] *Vt fiat.* Infelicitas.

5. Ex gratulatione natum.] *Ex eo quod votorum compotes facti, gratulationes excepimus, quaſi rebus bouis, at mala illa erant.*

6. Conſtitutionis ſuæ ſenſus.] *Ipſum hoc Stoicum verbum, & ſcitum, Laërtius breuiter ex Chryſippo:* πρῶτον οἰκεῖον εἶναι παντὶ ζώῳ τὴν αὑτοῦ σύστασιν, καὶ τὴν ταύτης συνείδησιν: Primum cognatum eſſe omni animali, ſuam ipſius conſtitutionem & eius cognitionem ac ſenſum, *Cicero, in Catonis perſona,* III. *de finibus:* Placet ijs (*Stoicis*) quorum ratio mihi probatur, ſimul atque natum ſit animal, ipſum ſibi conciliari & commendari ad ſe conſeruandum, & ad ſuum ſtatum (*ita dicit* σύστασιν, *ſiue* Conſtitutionem) & ad ea quæ conſeruantia ſunt eius ſtatus diligenda, *Tractat eumdem locum* V. *de Finibus: & erat creber in eorum ſcriptis, quia Finem ex eo ducebant. Quomodo, Laërtius tibi dicet in Zenone, initio partis Ethicæ.*

7. Inter ceram opuſque.] *Turnebus notat,* ceram *eſſe fucum ſiue picturam: quia veteres ceris pingere ſolebant. Ceris dico, varie coloratis. Varro:* Pictores loculatas magnas habent arculas, vbi diſcolores ſunt ceræ.

8. Scænæ peritos.] *Scripſi,* ſatiat peritos. *ex quo idem ille doctiſſimus optimuſque Turnebus,* ſaltationis. *Et vero ad Pantomimos, quorum ſaltatio erat, hæc proprie pertinent: qui geſtibus ſolis hiſtorias fabulaſque ſcite exprimebant & agebant.*

9. Magnæ parti togatorum.] *Id eſt, primorum ciuium, nam hoc ipſo, quod* Togatos *dicit,* Tunicatæ *plebi opponit. Illi autem primores, fere docti.*

10. Ad aream ſpectat.] *Quo trituræ gratia ſolent deportari.*

11. Diuidui laboris.] *Nam patiuntur inter ſe munera.*

12. In fauis angulorum.] *Alij libri,* in filijs, *quod in Araneis probem.*

13. Vtilitatem ſui.] *Vt ſe contemnat, vile habeat.*

Digitized by Google

MVRETVS.

LItigabis.] *Eſſe vnicuique animali conſtitutionis ſuæ ſenſum: eamque eſſe primam naturæ conciliationem. Laërtius:* τὴν δὲ πρώτην ὁρμὴν φασὶ τὸ ζῶον ἴσχειν ἐπὶ τὸ τηρεῖν ἑαυτὸ. οἰκειούσης αὐτὸ, ἑαυτῷ τῆς φύσεως ἀπ' ἀρχῆς, καθά φησιν ὁ Χρύσιππος ἐν τῷ πρώτῳ περὶ τελῶν, πρῶτον οἰκεῖον λέγων εἶναι παντὶ ζώῳ τὴν αὐτοῦ σύστασιν, καὶ τὴν ταύτης συνείδησιν. *Hinc ſunt illa Ciceronis è primo de officijs.* Principio generi animantium omni eſt à natura tributum, vt ſe, vitam corpuſque tueatur: *& quæ ſequuntur. & illa Catonis è tertio de finibus:* Placet ijs, *inquit*, quorum ratio mihi probatur, ſimul atque natum ſit animal, ipſum ſibi conciliari & commendari ad ſe conſeruandum, & ad ſuum ſtatum, & ad ea quæ conſeruantia ſunt eius ſtatus diligenda. *Sed in quinto de finibus idem locus à Piſone tractatur, & ſæpe alias.*

Iudicium accipient.] *Litem tecum conteſtabuntur.*

Senſum autem eſſe.] *Vnumquodque animal ſentire vim ſuam probat ex eo, quod ſuapte ſponte, etiam cum adhuc tenerum & infirmum eſt, ſecundum naturam mouetur. Qua de re ita Cicero:* Serpere anguiculos, nare anaticulas, euolare merulas, cornibus vti videmus boues, veſpas aculeis: ſuam denique cuique naturam eſſe ad viuendum ducem.

Omnia animalia dialectica.] *Qui conſtitutioni ſuæ ſenſum ineſſe à natura in animalibus à primo ſatu negabant, hoc argumento nitebantur. Ne homines quidem, niſi perquam pauci, quidnam illa conſtitutio ſit, intelligunt. Multo minus igitur beſtiæ. Reſpondet Seneca, id tum demum proceſſurum, ſi de exquiſita illius cognitione loqueremur. Nunc de craſſa quadam & confuſa cognitione ſermo eſt, qualis etiam in beſtias cadit. Nam ſi nullius rei notitiam habere diceremur, niſi cuius vim ac naturam definiendo explicare poſſemus, non multarum ſane rerum cognitione gloriari nobis liceret. Equidem quid lapis ſit, quid aurum, quid argẽtum, quid equus, quid bos, ſcire vtcumque videor: quorum tamen vt aliarum innumerabilium rerum in quotidiano vſu poſitarum, ſi quis à me definitionem requirat, tempus mihi ad cogitandum poſtulabo: fortaſſis etiam, cum bene ac diu cogitaro, non habebo quid reſpondeam. Ne bene quidem valere aut ægrotare me ſentiam: cum inter ipſos quoque medicos de ſanitatis ac morbi definitione ambigatur. Obmuteſcendum nobis fuerit, ait Galenus, ſi ea tantum noſſe dicamur, quorum definitiones tenemus. Hac de re operæ fuerit videre, quæ is quem modo laudaui, medicus ſcripſit, in commentario, quo reſpondet ad ea, quæ in Aphoriſmis Hippocratis reprehenderat Iulianus.*

PINCIANVS.

INterim enim clamabis hoc, quod clamare ſoles.] *Exemplar Franciſcanum*, Iterum enim exclamabis, *cætera ſuperfluunt, ex eadem.*

Sed ad exclamandum tibi. Primum alios opponam.] *Præpoſitio* ad *eradenda ex vetere lectione, ſcribendumque per maiorem.* Primum alios opponam. *In exemplari Facundi & Primitiui*, Sed exclamanti tibi, *reliqua.*

Et virtutes exhortabor.] *Melius*, ad virtutes exhortabor.

Et affectus efferatiſſimos.] *Lege*, & affectus effrchatiſſimos, *ex vetere lectione.*

Nemo ægre molitur actus ſuos.] Artus *lege*, *non* actus, *ex eadem.*

Nullum tormentum ſentit ſupina teſtudo.] Supinata, *non* ſupina, *correctiora exemplaria.*

Ergo omnibus conſtitutionibus ſuus ſenſus eſt.] *Legendum*, Ergo omnibus conſtitutionis ſuæ ſenſus eſt, *ex vetere lectione*

Neceſſe eſt enim id ſentiant, per quod animalia quoque ſentiunt.] *Exemplar Franciſcanum*, Neceſſe eſt enim adſentiant, per quod animalia quoque ſentiunt. *Vt forte legendum ſit*: Neceſſe eſt ei adſentiant, per quod animalia quoque ſentiuntur. *Sic enim pleraque exemplaria habent. non* ſentiunt. *Addit codex ſcholarum Salmenticenſium verbum* ferri: Neceſſe eſt enim id ferri ſentiant, per quod, *cætera. vt rurſus legi poſſit*: Neceſſe eſt enim id fieri ſentiant, per quod animalia quoque ſunt, *vel ſic*, per quod animalia quoque ſentiuntur.

Et quod ſibi eſſe ſcit:] *Corrige*, & conatum ſibi eſſe ſcit, *ex omni vetere lectione.*

Enati ſunt dentes:] *Exemplar Franciſcanum*, Ei nati ſunt dentes.

In quam conſtitutionem cum venit, eam tuetur.] *Corrige*; In quamcumque conſtitutionem venit, eam tuetur, *ex vetere lectione.*

Quod nihil amplius, ſi intellexerint, faciant.] *Lego* facient, *non* faciant, *ex eadem: etſi ſint codices, in quibus habeatur*, quod nihil amplius quàm intellexerint faciant, *vt exiſtimem legendum, non* quam, *ſed* quum.

Simul enim conciliatur ſaluti ſuæ quicque, & quæ iuuant, illa petit.] *Corrige*, ſimul enim conciliatur ſaluti ſuæ: quæcunque iuuant, illa petit. *Ex exemplari Franciſcano.*

Quanta diurni laboris.] *Omnis ſcripta lectio*, quantã diuidui laboris.

In quorum pretium illa tenduntur.] *Legendum reor contra omnia exemplaria*, perniciem, *non* pretium.

Æquo venit quod natura diſtribuit.] Ex æquo *lege, non* æquo, *ex vetere lectione.*

Tacitis quoque & brutis quamuis in cætera torpeant.] *Scribendum puto*, Tacitis namque & brutis.

OPSOPOEVS.

I*Dem lib. 24. cap. 17. Cera fucus eſt & pictura, propterea quod ceris pingere antiqui ſolebant. Seneca hac Epiſtola. Varro lib. 3. de re ruſt. cap. 17.* Nam vt Panſias & ceteri pictores eiuſdem generis loculatas magnas habent arculas, vbi diſcolores ſunt ceræ.

Idem Turnebus lib. 16. cap. 20. Hodie edunt, Mirari ſolemus ſcenæ peritos, *&c. vbi in antiquis pro* ſcenæ ſentiant *reperio: ex quo* ſaltationis *facio. Pantomimi enim & ſaltatores manus geſticulatione omnia exprimunt & ſig...cant. Et lib. 30. cap. 3. Quidni legam*: mirari ſolemus ſaltationis peritos, quod in omnem ſignificationem rerum & affectuum parata eſt illorum manus. *Nec me mouet præiudicata quorũdam auctoritas* ſcenæ peritos, *pro inquinamento veterum librorum, in quibus vitioſe exaratum eſt* ſatiant peritos, *legentium.*

Idem lib. 26. cap. 20. Eleganter & inſigniter fruges maturatè ad aream ſpectare dicuntur, quod flauæ ſegetes demeſſæ ad aream terendi gratia deportari ſoleant.

GRVTERVS ET IVRETVS.

VNam illi ſyllabam facillime accedere,] *Eam ego eſſe dico: ita enim fieri* infelicitatem *ex* felicitate. *adiungitur enim acceditque quod priori ſuperuenit, nec ibi prius fuit. vnde appoſite ad hunc locum*

Digitized by Google

Tertullianus lib. 4. aduerſus Marcionem cap. 13. quia & creator Abrahæ & Saræ & Auſeæ nomina reformauit, hunc vocando *Ieſum.* illis ſyllabam adijciendo, *At J.C. vnus tanquam pro aris & focis pugnat, vnam illam ſyllabam eſſe fel. qui locus, inquit, argumento eſt ſcribendum eſſe fel ſine diphthongo, quod & Aldus Manutius multis probat in ſua Orthographia epitome: probat, inquam, ex lapidibus & nummis, hunc tamen locum omiſit. ſic ille. quod domi eius natum, quilibet videt, adeo ſubtile eſt et quauis acutius ariſta. Gru.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

INGENIVM luxuriæ, aduerſa moribus facere. Aliter cœnare, bibere, dormire, ſurgere: & tales aliquot Antipodas facete deſcribit.

EPIST. CXXII.

DEtrimentum iam dies ſenſit: reſiliuit aliquantulum: ita tamen, vt liberale adhuc ſpatium ſit, ſi quis cum ipſo, vt ita dicam, die ſurgat, officioſior, meliorque, quàm ſi quis illum exſpectat, 1 vt luce prima exeat. Turpis, qui alto ſole ſemiſomnis iacet, cuius vigilia medio die incipit, & adhuc multis hoc ante lucanum eſt. Sunt qui officia lucis noctiſque peruertunt: nec ante diducunt oculos heſterna graues crapula, quàm appetere nox cœpit. Qualis illorum conditio dicitur, quos natura (vt ait Virgilius) pedibus noſtris ſubditos è contrario poſuit:

Noſque vbi primus equis oriens afflauit anhelis,
Illis ſera rubens accendit lumina veſper:

talis horum contraria omnibus non regio, ſed vita eſt. Sunt quidam in eadem vrbe antipodes, qui, 2 vt M. Cato ait, *nec orientem vmquam ſolem viderunt, nec occidentem.* Hos tu exiſtimas ſcire quemadmodum viuendum ſit, qui neſciunt quando? & hi mortem timent, in quam ſe viui condiderunt: tam infauſti ominis, quàm nocturnæ aues ſunt? Licet in vino vnguentoque tenebras ſuas exigant, licet epulis, & in multa quidem fercula diſtinctis, totum peruerſæ vigiliæ tempus diducant: non conuiuantur, ſed 3 iuſta ſibi faciunt. Mortuis certe interdiu parentatur. At mehercules nullus agenti dies longus eſt. Extendamus vitam, huius & officium, & argumentum, actus eſt. circumſcribatur nox, & aliquid ex illa in diem transferatur. Aues quæ conuiuijs comparantur, vt immotæ facile pingueſcant, in obſcuro continentur: ita ſine vlla exercitatione iacentibus, tumor pigrum corpus inuadit, 4 & ſuper membra iners ſagina ſuccreſcit. Ita iſtorum corpora, qui ſe tenebris dicauerunt, fœda viſuntur. Quippe non ſpecioſior illis, quàm morbo pallentibus, color eſt: languidi, & euanidi albent, & in viuis caro morticina eſt. Hoc tamen minimum in illis malorum dixerim: quanto plus tenebrarum in animo eſt? ille in ſe ſtupet, ille caligat, inuidet cæcis. Quis vmquam oculos tenebrarum cauſſa habuit? Interrogas quomodo hæc animo prauitas fiat, auerſandi diem, & totam vitam in noctem transferendi? Omnia vitia contra naturam pugnant, omnia debitum ordinem deſerunt. hoc eſt luxuriæ propoſitum, gaudere peruerſis: nec tantum diſcedere à recto, ſed quàm longiſſime abire, deinde etiam è contrario ſtare. Iſti non videntur tibi contra naturam viuere, 5 qui ieiuni bibunt, qui vinum recipiunt inanibus venis, & ad cibum ebrij tranſeunt? Atqui frequens hoc adoleſcentium vitium eſt, qui vires excolunt. 6 in ipſo pœne balnei limine, inter nudos bibunt, imo potant: vt ſudorem quem mouerunt potionibus crebris ac feruentibus, 7 ſubinde diſtringant. Poſt prandium aut cænam bibere, vulgare eſt: hoc patres-familiæ ruſtici faciunt, & veræ voluptatis ignari. Merum illud delectat, quod non innatat cibo, quod libere penetrat ad neruos: illa ebrietas iuuat, quæ in vacuum venit. Non videntur tibi contra naturam viuere, qui 8 commutant cum fœminis veſtem? Non viuunt contra naturam, 9 qui exſpectant vt pueritia ſplendeat tempore alieno? Quid fieri vel crudelius, vel miſerius poteſt? numquam vir erit, vt diu virum pati poſſit: & cum illum contumeliæ ſexus eripuiſſe debuerat, ne ætas quidem eripiet? non viuunt contra naturam, qui hieme concupiſcunt roſam? fomentoq; aquarũ calentium, & calorum 10 apta mutatione, bruma lilium, florem vernum, exprimunt? Non viuunt contra naturam, qui 11 pomaria in ſummis turribus ſerunt? quorum ſiluæ in tectis domorum ac faſtigijs nutant, inde ortis radicibus, quo improbe cacumina egiſſent? Non viuunt contra naturam, qui fundamenta 12 thermarum in mare iaciunt: nec delicate natare ipſi ſibi videntur, niſi calentia ſtagna fluctu ac tempeſtate feriãtur? Cum inſtituerunt omnia contra naturæ conſuetudinem velle, nouiſſime in totum ab illa deſciſcunt. 13 Lucet: ſomni tempus eſt. quies eſt: nunc exerceamur, nunc geſtemur, nunc prãdea-

Digitized by Google

mus. Iam lux propius accedit: tẽpus eſt cænæ. Non oportet id facere, quod populus: res ſordida eſt, trita ac vulgari via viuere. Dies publicus relinquatur. propriũ nobis ac peculiare mane fiat. Iſti vero mihi defunctorum loco ſunt. quantulũ enim à funere abſunt, & quidẽ acerbo, qui 14 ad faces & cereos viuunt? Hanc vitam agere eodem tẽpore multos meminimus, inter quos & Atilium Butam prætorium, cui poſt patrimoniũ ingens conſumptũ Tiberius paupertatem confitenti: *Sero*, inquit, *experrectus es*. Recitabat Montanus Iulius carmen 15 tolerabilis poëta, & 16 amicitia Tiberij notus, & frigore. Ortus & occaſus libentiſſime inſerebat. itaq; cum indignaretur quidam illum tota die recitaſſe, & negaret accedendum ad recitationes eius, 17 Natta Pinarius ait: *Numquid liberalius poſſum agere? Paratus ſum illum audire ab ortu ad occaſum*. Cum hos verſus recitaſſet:

Incipit ardentes Phœbus producere flammas,
Spargere ſe rubicunda dies, iam triſtis hirundo
Argutis reditura cibos immittere nidis
Incipit, & molli partitos ore miniſtrat.

Varus eques Romanus, L. Vinicij comes, cænarum bonarum aſſectator, quas improbitate linguæ merebatur, exclamauit: *Incipit Buta dormire*. Deinde cum ſubinde recitaſſet:

Iam ſua paſtores ſtabulis armenta locarunt,
Iam dare ſopitis nox nigra ſilentia terris
Incipit:

Idem Varus inquit: *Quid dicit? iam nox eſt: ibo, & Butam ſalutabo*. Nil erat notius hac eius vita in contrarium circumacta: quam, vt dixi, multi eodem tempore egerunt. Cauſſa autem eſt iſta viuendi quibuſdam, non quia aliquid exiſtiment noctem ipſam habere iucundius, ſed quia nihil iuuat obuium, & grauis malæ conſcientiæ lux eſt, & omnia concupiſcenti, aut contemnẽti, prout magno aut paruo empta ſunt, faſtidio eſt lumen gratuitum. Præterea, luxurioſi vitam ſuam eſſe in ſermonibus, dum viuunt, volunt. nam ſi tacetur, perdere ſe putant operam. Itaq; male habent, quoties non faciunt quod excitet famã. Multi bona comedunt, multi amicas habent: vt inter iſtos nomen inuenias, opus eſt non tantum luxurioſam rem, ſed notabilem facere. In tam occupata ciuitate, fabulas vulgaris nequitia non inuenit. 18 Pedonem Albinouanum narrantem audieramus (erat autem fabulator elegantiſſimus) habitaſſe ſe ſupra domum Sp. Papinij. is erat ex hac turba lucifugarum. Audio, inquit, circa horam tertiam noctis, 19 flagellorum ſonos: quęro quid faciat? Dicitur rationes accipere. Audio circa horam ſextam noctis, clamorem concitatum: quæro quid ſit? Dicitur vocem exercere. Quæro circa octauam horam noctis, quis ſit ille 20 ſonus rotarum? velle geſtari dicitur. Circa lucem diſcurritur, pueri vocantur, cellarij, coqui tumultuantur. Quæro quid ſit? Dicitur 21 mulſum & alicam popoſciſſe, à balneo exiſſe. Excedebat, inquit, cæna eius diem? minime. valde enim frugaliter viuebat, nil conſumebat niſi noctem. Itaque crebro dicentibus illum quibuſdam auarum, & ſordidum: *Vos*, inquit, *illum & 22 lychnobium dicetis*. Non debes admirari, ſi tantas inuenis vitiorum proprietates: varia ſunt, & innumerabiles habent facies: comprehendi eorum genera non poſſunt. Simplex recti cura eſt, multiplex praui, & quantumuis nouas declinationes capit. Idem moribus euenit. naturam ſequentium, faciles ſunt, ſoluti ſunt, exiguas differentias habent: ab his diſtorti plurimum, & omnibus & inter ſe diſſident. Cauſſa tamen præcipua mihi videtur huius morbi, vitæ communis faſtidium. Quomodo cultu ſe à ceteris diſtingunt, quomodo elegantia cænarum, mundicijs vehiculorum, ſic volunt ſeparare etiam temporum diſpoſitione. nolunt ſolita peccare, quibus 25 peccandi præmium infamia eſt. Hanc petunt omnes iſti, qui, vt ita dicam, retro viuunt. Ideo, Lucili, tenenda nobis via eſt, quam natura præſcripſit, nec ab illa declinandum. illam ſequentibus, omnia facilia & expedita ſunt: contra illam nitentibus, non alia vita eſt, quàm contra aquam remigantibus.

I. LIPSIVS.

1. VT luce prima exeat.] *Hæc vera habeo, & pro Romano more ſcripta. Satis notum, ſalutatores cum prima luce, ſæpe ante, exire ſolitos et diſcurrere: qui Officioſi dicebantur, & res ipſa Officium. Ait nunc Seneca, Dies quidem minuit, & tardior lux eſt: tamen vel ſic ſatis longus, ſiquis cum luce ſurgat, ſed melioris officij cauſſa, quam vt ſalutatum alios eat. Cuius? vt ſe curet, & ſaluum velit faciatque.*

2. Vt M. Cato ait.] *Vbi Cato, ſcire non licet: Ciceronem dixiſſe, II. de Finibus, & item Piſoni obieciſſe legimus. Oratione in ipſum. Sicut & Græcos tale vſurpaſſe: ſed in epulis aut poculis deditos, qui ante occaſum Solem in menſa ſunt, poſt ortum ſtertunt. De iiſdem Catonem dixiſſe opinandum eſt: neque tunc adhuc perverſi iſti Senecæ Antipodes.*

3. Iuſta ſibi faciunt.] *Vide in epiſt.* XII.

4. Et ſuper membra.] *Libri alij*, & ſub ipſa vmbra: *bono item ſenſu.*

5. Qui ieiuni bibunt.] *Ante de iſtis dictum. & dignus adſcribi Nouatiani locus, qui & ſuo æuo duraſſe oſtendit, in Epiſtola de cibis Iudaicis:* Nec deſunt,

Digitized by Google

qui cum ſibi Chriſtiani vocem induerint, exẽmpla præbeant intemperantiæ & magiſteria. quorum vſque eo vitia venerunt, vt & ieiuni matutino tempore bibant: non putantes Chriſtianum eſſe potare poſt cibum, niſi in vacuas & inanes adhuc venas infuſa ſtatim per (*lego*, poſt) ſomnum vina deſcenderint, *Et addit elegantiſſime*: Videas ergo tales nouo genere adhuc ieiunos, & iam ebrios, non ad popinam currentes, ſed popinam ſecum circũferentes: quorum quiſquis ſalutat, non oſculum dat, ſed propinat. *Plutarchus hoc inter cauſſas morborum habet, Quæſtion. Conuiu.* 8. *ca.* 9. Nec minimum, *inquit*, momentum habent ea quę Propomata vocantur (*potus qui præbibuntur.*) Veteres enim ante cibum ne aquam quidem ſumebant: nunc ieiuni prius onerant ſe vino, cum cibum guſtant, corpore madido & perfuſo.

6. In ipſo pæne balnei.] *Arnobius oſtendit factitaſſe, poſt inſolationem & vnctionem, lib.* 1. Nunquid ideo dicenda ſunt nubila inimica obductione pēdere, quia libidini non permittitur, otioſe rutilare ſe flammis, & cauſas potionibus præparare?

7. Subinde diſtringant.] *Ad Strigiles adſpectum, quibus ſordes & ſudorem defricabant, & linteis deinde tergebant. Græcus eſt* ἀποξύεσθαι.

8. Commutant cum fæminis.] *Magis placeat, cum aliis libris*, communicant. *Fœmina autem Sericis Coiſque vtebantur. & quidam e viris.*

9. Qui expectant.] *Alius*, ſpectant: *ſed cur non*, expetunt? *Nam quæ expectatio hic ſit neſcio, ſed meditatio & cura. Intelligit porro diuites, qui glabros ſuos vltra ætatem retinebant: & ita epiſtola* XLVII. *ſcripſit*, vini miniſtrum cum ætate luctari. *Velle videri iuuenem ac puerum, cum iam non eſſet.*

10. Apta mutatione.] *Imo vero*, imitatione, *vt quidam libri. Imitantur calores æſtiuos aut vernos, qui à natura.*

11. Pomaria in ſummis.] *Horti & ſilua in tectis aut ſummis ædibus. vt nos quoque vidimus in vrbe regia Bruxellæ. Sed in tectis ſcilicet planis, & ſine faſtigio: vbi terra ſuper trabes, ſiue & fornices latericios, aggerebatur. Seneca* 1. *De Ira cap. vlt. appellat*, Nemora ſuſpendere. *Alter Seneca tangit, in Thyeſte*:

—— nulla culminibus meis
Impoſita nutat ſilua.

Et ſiluæ in tecta ſcandunt, *apud Plinium lib.* XV. *cap.* XIV. *Denique apud Senecam patrem Contron.* V. *lib.* V. Alunt in ſummis culminibus mentita nemora, & nauigabilium piſcinarum freta.

12. Thermarum in mare.] *Quod Baiis, aut illo tractu, fiebat crebro.*

13. Lucet ſomni tempus.] *De his peruerſis hominibs, etiam Horatius.*

—— noctes vigilabat ad ipſum
Mane diem totum ſtertebat.

Lampridius de Heliogabalo: Traiecit & dierũ actus noctibus, & nocturnos diebus, æſtimans hoc inter inſtrumenta luxuriæ: ita vt ſero de ſumno ſurgeret, & ſalutari inciperet, mane autem dormire inceptaret. *Tacitus de C. Petronio*: Namq; illi dies per ſomnum, nox officiis & oblectamentis vitæ tranſigebatur.

14. Ad faces & cereos.] *Ad quos pueri ſolent offerri. Vide De Breu. vit. in fin.*

15. Tolerabilis poëta.] *Seneca pater de illo, in Contron.* 1. *lib.* VII. Montanus Iulius, qui comis fuit, quique egregius poëta: *paullo honeſtius ſentit. Scripſit heroicos & elegos. Ideoque Ouidius lib.* 4. *de Ponto*:

Quique vel imparibus numeris, Montane, vel æquis
Sufficis, & gemino carmine nomen habes.

16. Amicitia Tib. notus & frigore.] *Quem & amauit valde Tiberius, & poſtea faſtidiuit. Calor enim amor eſt: frigus, remiſſio & neglectus. Exemplis affirmaui Animaduerſ. in Paterculum, lib.* II.

17. Natta pinarius.] *Nominatur iſte Tacito, inter Seiani clientes, lib.* V. *ſi tamen iſte.*

18. Pedonem Albinouanum.] *Qui item poeta.*

19. Flagellorum ſonos.] *Nam diurna ante balneum videntur accepiſſe: & tum ſerui ſæpe vapulabant. Docet Iuuenalis, de fæminis Sat.* VI.

—— longi relegit tranſuerſa diurni,
Et cædit, donec laſſis cædentibus, Exi,
Intonat horrendum.

20. Sonus rotarum.] *Palam de eſſedo, in quo geſtandus erat.*

21. Mulſum & alicam.] *Hæc promulſis, ſiue Guſtus erat: & ſumebant ſub ipſam cœnam. Iungit et Martialis hæc duo*:

Nos alicam, mulſum poterit tibi mittere diues.

Alica autem (ait Plinius) res Romana eſt, nec pridem excogitata. alioqui non ptiſanæ potius laudes ſcripſiſſent Græci. Eſſe autem eximie vtilem, nemo dubitat, ſiue eluta detur ex aqua mulſa, ſiue in ſorbitiones decocta, ſiue in pultem. *Triplicem modum ſumendi notes. Fuit autem optimi tritici pollen, & flos ipſe.*

22. Lychnobium diceris.] *Qui ad lucernam viuit. & aſſentior Pinciano, alluſum eſſe ſimul ad* lychnobium, *quaſi cupediarium & catillonem.*

23. Peccandi præmium, infamia eſt.] *Non muto, & ita habet: qui ad vltima vitiorum venerunt, gaudent ipſa infamia, & illa iactant. Tacitus egregie, de Meſſalina*: Nomen tamen matrimonij concupiuit, ob magnitudinem infamiæ: cuius, apud prodigos, nouiſſima voluptas eſt.

MVRETVS.

ET amicitia Tiberij notus & frigore.] *Quod cum apud Tiberium aliquando plurimum potuiſſet, ab eo poſtea neglectus eſt. Ita dixit Frigore vt Horatius.*

—— & maiorum ne quis amicus
Frigore te feriat. ——

Sic Terentius: Nimirum hicce homines frigent.

PINCIANVS.

ITa tamen vt liberale adhuc ſpatium ſit.] *In codice meo non ſic habetur, ſed* ſuperſit.

Et lucem primam exuit. *Legendum arbitror*, luce prima exiuit *Nam Franciſcanus codex* exiuit. *Tranſfert non* exuit *aut lege ſic*, vt luce prima exeat.

Cuius vigilia in medio die incipit.] *Redundat præpoſitio in ex vetere lectione.*

Sunt quidem eadem vrbe antipodes,] Quidam, *Legendum ex eadem.*

Tam infauſti homines quam nocturnæ aues ſunt.] *Exemplar Franciſcanum* noctuæ *agnoſcit pro* nucturnæ. *& crediderim legendum eſſe* omnis, *non* homines.

Totum peruerſum vigiliæ tempus deducant,] Peruerſæ *palam eſt ſcribendum eſſe, non* peruerſum, *agnoſcente etiam id vetere lectione, & mox ante* diſtrictis, *non* diſcoctis, *eadem præfert. Et* diducant *ſcribo, non* deducant.

Non conuiuentur, ſed iuſta ſibi faciunt.] Et-

ſta, *non* iuſta, *vetus lectio.*

Et ſuperbam vmbram iners ſagina ſuccreſcit.] *Maior pars exemplarium*, ſuperba membra, *non* ſuperbam vmbram. *Et* ſubrexit *forte, non* ſuccreſcit.

At iſtorum corpora qui ſe tenebris dicauerunt,] *Corrigendum puto*, iſta iſtorum corpora qui ſe tenebris dicauerunt.

Quippe non ſpecioſior illis, quam morbo pallentibus color eſt.] *Exemplar Franciſcanū*, Quippe ſuſpectior illis, quaſi morbo pallentibus color.

Deinde etiam iſti è contrario non videntur ſibi contra naturam viuere. Ieiuni bibunt,] *Scribe*, Deinde etiam è contrario iſti non videntur tibi contra naturam viuere qui ieiuni bibunt: *ex vetere lectione.*

Atque frequens hoc adoleſcentum vitium eſt,] Atqui *non* Atque, *legendum eſt, ex eadem.*

Merum illud delectat, non quod innatat cibo, quod libere penetrat ad neruos.] *Caſtiga*, Merum illud delectat, non innatat cibo, quod libere penetrat ad neruos: *ex eadem.*

Qui ſpectant vt pueritia ſplendeat.] *Scribendum* expectant, *non* ſpectant, *ex eadem.*

Et calorum apta imitatione brumalium florem vernum exprimunt?] Mutatione, *non* imitatione *eadem agnoſcit. & forte commodior eſſet lectio* bruma lilium *quam* brumalium.

Quorum ſyluæ in tectis domuum.] *Scribe* domorum *non* domuum *ex eadem.*

Et delicate natare ipſi videntur, vbi calentia ſtagna,] *In eadem ſic habetur, &* delicate natare ſibiipſi videntur, niſi calentia ſtagna. *vt forte legendum ſit*, nec delicate natare ipſi ſibi videntur, niſi calentia ſtagna.

Lucet, ſomni tempus quies eſt.] *Correctiores codices*, Focus lucet ſomni tempus eſt, quies eſt.

Nunc exerceamur, nunc geſtemur, nunc prandeamus.] *Exemplar diuæ Mariæ non* prandeamus *legit, ſed* pendeamus, *quod non ita diſplicet. Nam Cornelius Celſus lib. 2. inter geſtationum genera ponit lecti ſuſpenſionem.*

Et frigore, ortus & occaſus libentiſſime inferebat.] *Exemplar familiare non* frigore *agnoſcit, ſed* frequenter. *Eſt & in quibuſdam exemplaribus* licentiſſime, *non* libentiſſime.

Nunquam liberalius poſſum agere.] *Scribe per interrogationem*, Nunquid liberalius poſſum agere*? ex vetere lectione.*

Argutis redit vſa cibos immitere nidis.] *Lego*, Argutis reditura cibos immitere nidis, *ex eadem.*

Varus eques Romanus vicini comes.] *Scribendum*, Varus eques Romanus, L. Vinitij comes, *ex exemplari Franciſcano. Fuit, hic L. Vinitius præſtans orator, Auguſti temporibus, tam præſentaneo in agendis cauſis ingenio, vt quicquid longa cogitatio alijs præſtitura erat, præſto illi adeſſet prima animi duntaxat intentione. Itaque eleganter de illo Auguſtus, ingenium in numerato habere dixit. Auctor Seneca libro Declamationum ſecundo.*

Itaque aliquotiens faciunt quod excitet famam.] Itaque male habent, quotiens faciunt quod excedat famam: *exemplar familiare. Puto deeſſe negationem, legendumque hoc pacto:* Itaque male habent, quotiens non faciunt quod excitet famam.

Habitaſſe ſe ſupra domum Spanij.] *Quædam exemplaria*, Spapinij, *habent, non* Spanij. *Alia*, Spu. Panij. *Forte legendum*, Sub. Papinij.

Clamorem concitatum.] *Legendum reor*, clamorem concinantium: *ſiue*, clamorem cantuum.

Quid ſit ille ſonus, rotarum? velle geſtari dicitur.] *vetus lectio*, quid ſibi ille ſonus rotarum vellet, geſtari dicitur.

A balneo exiſſe.] *Exemplar Franciſcanum*, ab alueo exiſſe. *quod non diſplicet. Nam ſolium in balneo etiam alueus dicebatur. Qua in ſignificatione vtitur præter alios Cicero, quarto Rhetoricorum ad Herennium, ſiue quis alius fuerit pro Cicerone eius compoſitionis ſcriptor:* Deinde, *inquit* vbi viſum eſt. vt in alueum deſcenderet. Ecce ibi iſte de tranſuerſo. *cætera.*

Excedebat, inquit, cœna, cuius diem minime.] *Vetus lectio inuerſis dictionibus*: Excedebat, inquit, cuius diem cœna minime. *Scribendum fortaſſe*, Excedebat, inquit, eius in diem cœna? Minime.

Itaque credo dicentibus illum quibuſdam auarum & ſordidum: Vos, inquit, & lychnobium dicetis.] *Sic prior editio. Scribendum reor* Pedo, *non* credo, *vt referatur dicterium ſequens ad Pedonem Albinouanum, cuius erãt priora verba. Item* lichnobium *per* i, *non per* y *legendum: vt ludat in ambigua verbi ſignificatione. Deſignat enim & hominem ad lucernam viuentem, & helluonem ac voracem: prout hoc vel illo modo ſcribitur.*

His diſtorti.] *Exemplar diuæ Mariæ*, Ab is diſtorti.

Quibus peccandi præmium infamia eſt.] *Commodior erit, mea ſententia, lectio*, Quibus peccandi præmium in fama eſt: *ſiue ſine præpoſitione*, quibus peccandi præmium fama eſt: *vt liquet ex ſuperioribus.*

Qui, vt ita dicam, recto viuunt.] *Corrigendum arbitror*, qui, vt ita dicam, retro viuunt.

OPSOPOEVS.

Idem ibidem: *Lego* officioſior meliórque ſi quis illum expectat, & lucem primum exuit, *edunt* quam ſi quis *perverſiſſime. dicit enim eum eſſe officioſiorem, qui ante lucem ſurgit, lucémque præuenit antelucana vigilia, eam nudat & aperit videtque.*

Veteres editiones, & ſuperbam vmbram iners ſagina ſuccreſcit. *Hanc orationem (ſcribit Turnebus loco iam citato.) nemo patientibus auribus feret, ſed eam accuſabit, quicunque blaterantem fœda ſcribiligine audiet. Ego igitur ſic emendãdam reor*, ſub vmbra iners ſagina ſuccreſcit.

Ibidem: Deſtringere. eſt ſudorem ſtrigilibus ſiccare & detergere. vt hic, & apud Plinium lib. 34. cap. 8. ſe diſtringentem, *eſt* ἀποξυόμενος, *qui ſtrigilibus ſe defricat, & ſudorem ſordeſque deterget.*

Lipſius comm. ad 3. Annal. Taciti, corrigit expectunt, *pro* exſpectant.

Idem ad 16. Annal. Lucet? ſomni tẽpus Quies eſt? *(pro nocte, quietem dixit: atque ita locum interpretor ac diſtinguo)* nunc exerceamur, &c. iam lux propius accedit? tempus eſt cœnæ.

Fuit hic Pinarius Natta, Seiani cliens, accuſator Cremutij Cordi. Tacitus lib. 4. Annal.

GRVTERVS ET IVRETVS.

Qui commutat cum fœminis veſtem.] *P. Faber lib. 1. Semeſt. cap. 15. videtur hunc locum ſic capere, vt inſectetur eos autor noſter qui ad mollitiem & luxum in cœnis veſte vtebantur muliebri: ex quibus fuit & Senator ille de quo Pomponius in d. l. inter veſt*

ff. de auro & argento legato. Quintius Mutius ait; ſcire ſe quendam Senatorem muliebribus cœnatorijs vti ſolitum: *ex quibus fuit etiam Cornelius Fronto, qui Adriano Imperatore celeberrimus cauſarum patronus fuit. hic enim, vt apud Dionem legimus, à cœna nocteque iam intempeſta & ſilenti, Turbonem præfectum prætorio tanquam iudicaturum muliebri cœnatoria indutus atque amictus, & amico ſuo adfuturus adijt. verum videatur elegans ille Faber. Lipſius tamen meus comment. ad lib. 3. Annal. Taciti, intelligi putat Sericas veſtes Coaſque, quibus non abſtinebant viri, cum ea tamen propria mulierum. unde & Plinius:* Non puduit has veſtes *(de Cois loquitur)* vſurpare etiam viros, leuitatem propter æſtiuam. in tantum à lorica gerenda diſceſſere mores, vt oneri ſint etiam veſtes. *plura petenda è Clemente Alexandrino lib 3. Pedag. cap. 3. nam ego præceptori meo hic adhæſerim, quam Fabro, videatur & Langlaus lib. 1. cap. 5. Ocij Semeſtris.*

ARGVMENTVM I. LIPSI.

TENVEM aut vilem victum decreto animi, & fame, bonum optandumque fieri. Hoc vſurpandum etiam diuitibus: quis ſcit an non opus habituris? Conſuetudo, & alieni mores, ne abducant. Sperne & iudicia aut voces alienas.

EPIST. CXXIII.

ITinere confectus incommodo magis, quàm longo, in Albanum meum nocte multa perueni. Nihil habeo paratum, niſi me. Itaque in lecto laſſitudinem pono: hanc coqui, hanc piſtoris moram boni conſulo. Mecum enim de hoc ipſo loquor, quàm nil ſit graue, quod leuiter excipias: quàm indignandum nihil, niſi ipſe indignando adſtruas. Non habet panem meus piſtor: ſed habet villicus, ſed habet atrienſis, ſed habet colonus. Malum panem, inquis. Exſpecta, bonus fiet: etiam illum tenerum tibi & ſiligineum fames reddet. Ideo non eſt ante edendum, quàm illa imperet. Exſpectabo ergo, nec ante edam, quàm aut bonum panem habere cœpero, aut malum faſtidire deſiero. Neceſſarium eſt paruo aſſueſcere. Multæ difficultates locorum, multæ temporum etiam locupletibus & inſtructis 1 à dijs optantem prohibent & occurrunt. Quidquid vult, habere nemo poteſt: illud poteſt, nolle quod non habet: rebus oblatis hilaris vti. Magna pars libertatis eſt, benemoratus venter, & contumeliæ patiens. Æſtimari non poteſt, quantam voluptatem capiã ex eo, quod laſſitudo mea ſibiipſi acquieſcit. Non vnctiones, non balneum, non vllũ aliud remedium quàm temporis quæro. Nam quod labor contraxit, quies tollit: hæc qualiſcumque cæna 2 adijciali iucundior erit. Aliquando enim experimentum animi ſumpſit ſubitum: hoc eſt, ſimplicius & verius. nam vbi ſe præparauit, & indixit ſibi patientiam, non æque apparet quantum habeat veræ firmitatis. Illa ſunt certiſſima argumenta, quæ ex tempore dedit, ſi non tantum æquus moleſta, ſed placidus adſpexit: ſi non excanduit, non litigauit, ſi quod dari deberet, ipſe ſibi non deſiderando ſuppleuit, & cogitauit, aliquid conſuetudini ſuæ ſibi nihil deeſſe. Multa quàm ſuperuacua eſſent, non intelleximus, niſi cum deeſſe cœperunt. Vtebamur enim illis, non quia debebamus, ſed quia habebamus. Quàm multa autem paramus, quia alij parauerunt? quia apud pleroſque ſunt? Inter cauſſas malorum noſtrorum eſt, quod viuimus ad exempla: nec ratione componimur, ſed conſuetudine abducimur. Quod, ſi pauci facerent, nollemus imitari: cum plures facere cœperunt, quaſi honeſtius ſit, quia frequentius, ſequimur: & recti apud nos locum tenet error, vbi publicus factus eſt. Omnes iam ſic peregrinantur, vt illos 3 Numidarum præcurrat æquitatus, vt agmen curſorum antecedat. turpe eſt, nullos eſſe, qui occurrentes vita deijciant, qui honeſtum hominem venire magno puluere oſtendant. 4 Omnes iam mulos habent, qui cryſtallina & murrhina, & cælata magnorum artificum manu, portent. turpe eſt, videri, eas te habere ſarcinas, quæ tuto concuti poſſint. Omnium pædagia 5 oblita facie vehuntur, ne ſol, ne frigus teneram cutem lædat. turpe eſt, neminem eſſe in comitatu puerorum, cuius ſana facies 6 medicamentum deſideret. Horum omnium ſermo vitandus eſt. hi ſunt qui vitia tradunt, & alio aliunde transferunt. Peſſimum genus hominum videbatur, 7 qui verba geſtarent: ſunt quidam qui 8 vitia geſtant. Horum ſermo multum nocet. nam etiamſi non ſtatim officit: ſemina in animo relinquit, ſequiturq; nos etiam cum ab illis diſceſſerimus, reſurrecturum poſtea malum. Quemadmodum qui audierunt ſymphoniam, ferunt ſecum in auribus modulationem illam ac dulcedinem cantus, quæ cogitationes impedit, nec ad ſeria patitur intendi: ſic adulatorum & praua laudantium ſermo, diutius hæret quàm auditur, nec facile eſt animo dulcem ſonũ excutere. proſequitur & durat, & ex interuallo recurrit. Ideo claudẽdæ ſunt aures malis vocibus, & quidẽ primis.

Nam cum initium fecerunt, admiſſęq; ſunt, plus audent. Inde ad hæc peruenitur verba: Virtus & philoſophia, & iuſtitia, verborum inanium crepitus eſt. Vna felicitas eſt, bona vita: 9 facere omnia libere, frui patrimonio. hoc eſt viuere, hoc eſt ſe mortalem eſſe meminiſſe. Fluunt dies, & irreparabilis vita decurrit. Dubitamus 10 quod iuuat facere, & ętati non ſemper voluptates decerpturæ, interim dum poteſt, dum poſcit, ingerere? Quid iuuat frugalitate vltro mortem præcurrere, & quidquid illa ablatura eſt, iam ſibi interdicere? Non amicam habes, non puerum, qui amicæ moueat inuidiam. quotidie ſobrius prodis: ſic cænas, 11 tanquam ephemeridem patri approbaturus. Non eſt iſtud viuere, ſed alienæ vitę intereſſe. Quanta dementia eſt, heredi ſuo procurare, & ſibi negare omnia, vt tibi ex amico inimicum magna faciat hereditas? Plus enim gaudebit tua morte, quo plus acceperit. Iſtos triſtes & ſuperciliosſos alienæ vitæ cenſores, ſuæ hoſtes, publicos pędagogos, aſſis ne feceris: nec dubitaueris, bonam vitam, quam opinionem bonam malle. Hę voces non aliter fugiendæ ſunt, quam illæ, quas Vlyxes niſi alligatus, pręteruehi noluit. Idem poſſunt: abducunt à patria, à parentibus, ab amicis, à virtutibus, & in turpem vitam miſeros turpius illudunt. Quanto ſatius eſt, rectum ſequi limitem, & eo ſe perducere, vt ea demum ſint tibi iucunda, quę honeſta? Quod aſſequi poterimus, ſi fecerimus duo eſſe genera rerum, quę nos aut inuitent, aut fugent. Inuitent; vt diuitię, voluptates, forma, ambitio, cetera blanda & arridentia. Fugent; labor, mors, dolor, ignominia, victus aſtrictior. Debemus itaque exerceri, ne hęc timeamus, ne illa cupiamus. In contrarium pugnemus, & ab inuitantibus recedamus, 12 aduerſus petentia concitemur. Non vides, quam diuerſus ſit aſcendentium habitus, & deſcendentium? qui per pronum eunt, reſupinant corpora: qui in arduum, incumbunt. Nam ſi deſcēdas, pondus ſuum in priorem partem dare: ſi aſcendas, retro abducere, cum vitio, Lucili, conſentire eſt. In voluptates deſcenditur: in res aſperas & duras, ſubeundum eſt. hic impellamus corpora, illic refrænemus. Hoc nunc me exiſtimas dicere, eos tantum pernicioſos eſſe auribus noſtris, qui voluptatem laudant, qui doloris metum, per ſe formidabilis rei, incutiunt? Illos quoque nocere nobis exiſtimo, qui nos ſub ſpecie Stoicę ſectæ hortatur ad vitia. Hoc enim iactant: ſolum 13 ſapientem & doctum, eſſe amatorem, 14 ſolus apte ad hanc artem, æque combibendi & conuiuandi, ſapiens eſt peritiſſimus. Quæramus, ad quam vſque ætatem iuuenes amandi ſint. Hæc Græcę conſuetudini data ſint: nos ad illa potius aures dirigamus: Nemo eſt caſu bonus: diſcenda virtus eſt. Voluptas humilis res & puſilla eſt, & in medio habenda pretio, communis cum mutis animalibus, ad quam minima & contemptiſſima aduolant. Gloria vanum & volatile quiddam eſt, auráque mobilius. Paupertas nulli malum eſt, niſi repugnanti. Mors malum non eſt: quid quereris? ſola ius æquum eſt generis humani. Superſtitio error inſanus eſt: amandos timet, 15 quos colit, violat. Quid enim intereſt, vtrum deos neges, an infames? Hæc diſcenda, imo ediſcenda ſunt. non debet excuſationes vitio philoſophia ſuggerere. Nullam habet ſpem ſalutis æger, quem ad intemperantiam medicus hortatur.

IVSTVS LIPSIVS.

1. ADijs optantem. *Corrupta ſunt. libri variant: meus:* locupletibus cum inſtructis duobus optantem, *alij* à diebus optantem. *Occurrebat mihi,* à diu optatis: *ſiquis ſagacior, promat. Nam Muretus hic obtinebat*: inſtructis ac regibus octauam prohibent: *videtúrque ad horam cænæ referre, de qua non eſt ſermo.*

2. Adijciali.] *Siue* Adiciali, *de qua ſupra epiſt.* XCV. *E libris tamen magis eſt vt legas,* Diali: *& capias Jouis epulum, in Capitolio.*

3. Numidarum præcurrat.] *Supra epiſt.* LXXXVII. Curſores & Numidas, & multum ante ſe pulueris agentem. *Nam praua ambitione ſcilicet, ob famam veterem Numidici equitatus, tales in itinere adeſſe ſibi diuites iſti volebant, & agmen ducebant. Notaui, & firmaui exemplis ad 11. Hiſt. Taciti.*

4. Omnes iam multos Habent.] *Alij,* multos. *vt et male Pincianus,* famulos.

5. Oblita facie.] *Succo, aut offa, ſiue alio contra ſolem medicamento: ne tenera cutis ſcilicet læderetur, aut nigreſceret.*

6. Medicamentū.] *Sic appellat & Iuu. de fœminis.*

Sed quæ mutatis inducitur atque fouetur
Tot medicaminibus, coctæq; ſiliginis offas
Accipit, & madidæ, facies dicetur, an vlcus?

Tertullianus de Virgin. velandis: Et faciem moroſiorem lauacro macerant, forſitan & aliquo eam medicamento interpolant.

7. Qui verba geſtarent.] *Accipio de calumniatoribus, ſuſurronibus, lingulacis. qui ab alijs accepta ſeruant, & velut ad alios ferunt, & deponunt. Non enim patiuntur perire verba, ſed ea tollunt & geſtant.*

8. Vitia geſtant.] *Transferenda in alios.*

9. Facere omnia libere.] *Pincianus vellet è ſuis,* facere, eſſe, bibere. *vt* Facere *res Venereas notaret, eſſetque illud Sardanapali,* Lude, ede, bibe: *& ſane noſtri etiam libri illuc eunt. Sed tum egò malim,* Vna felicitas eſt, bonam vitam facere: eſſe, bibere, frui. *Felicitas eſt, inquit, agere bonam vitam: quam illam? edere, bibere, & quæ ſequuntur. Ita poſt aliquot lineas* Bonam vitam *appellat, hodierno etiā idiotiſmo noſtro.*

10. Quod iuuat facere.] *Forte,* Quoad.

11. Tamquam ephemeridem.] *Diarium tuum, & rationes.*

12. Aduerſus petentia.] *Scripti libri,* potentia: *fortaſſis,* impotentia: *ſuperba, dura, minantia. Senten-*

tiam tale poſcere. clarum eſt. Gruterus impetentia,*nec male.*

13.Sapientem & doctum.] *Sic diſtinxi, & iungi illa duo velim: nam* Doctus,*Stoica lingua eſt Sapiens, vt monui Manuduct.*11. *Diſſert.*1. *Neque enim audio, qui Doctum ad* Amatorem *referunt, & coniungunt.*

14.Solus apte.] *Corrupta ſunt fortaſſis,* Solus æq; ad hanc artem combibendi: *vt ſequens illud,* æque *tollatur.*

15.Quos colit,violat.] *De Clem.*11.*cap.*v.
Religio Deos colit, Superſtitio violat.

MVRETVS.

OCtauam prohibent.] *Non ſinunt eos hora octaua cœnare. Ab illa enim incipiebant, qui genio liberius indulgebant. Hæc erant, quæ vocabant tempeſtiua conuiuia: quod de die fierent, & tempeſtiuius quam frugi homines epulandi cauſa diſcumbere ſolerent. Catullus.*

Vos conuiuia ſumptuoſiora
De die facitis. *Iuuenalis.*
Exul ab octaua Marius bibit, & fruitur dijs
Iratis: at tu victrix prouincia ploras.

Plerumque tamen expectabant nonam. Cicero: Accubueram hora nona. *Martialis.*

Imperat extructos frangere nona thoros.

In ſequentibus multa, vt & in ſuperioribus, emendaui, quæ ex collatione cognoſci ac diiudicari, quàm à me appendi annumerarique malo.

PINCIANVS.

ITaque in lecto laſſitudinem pono. hanc coci ac piſtoris moram boni conſulo.] *Scribe*, ita in lectulo laſſitudinem pono. Hanc coci, hanc piſtoris moram boni conſulo. *ex vetere lectione.*

Quod indignandum nihil:] *Puto legendum*, Quã indignandum nihil.

Etiam locupletibus & inſtructis,à nobis optantem prohibent,& occurrent.] *Ita prior editio. Qua in lectione exemplaria omnia deprauata comperi, præter vnum illud meum familiare, in quo ſinceram ſcripturam deprehendi ad hunc modum.* Etiam locupletibus, & inſtructis aciebus optatum prohibentes occurrent. *Suffragatur nonnihil exemplar Scholarum, legens* à diebus, *non* à nobis.

Hæc qualiſcumque cœna Diali iucundior erit. *Exemplar Facundi & Primitiui.* Hæc qualiſcunque cœna Attali iucundior erit. *De Attalo philoſopho ſupra.*

Si non tantum æquus moleſtiam, ſed placidus aſpexit,] *Nonnulli codices*, moleſtia, *Lego* moleſta.

Sed quod dari deberet,] *Vetus lectio*, ſi quod dari deberet.

Vtebamur illis, non quia debebamus,] *Adde coniunctionem* enim. Vtebamur enim illis, &c. *ex eadem.*

Quam multa ante parabamus, quia alij parauerunt:] Autem *eadem agnoſcit, non* ante. *& puto caſtigatiorem eſſe lectionem* paramus,*quam* parabamus.

Vt qui honeſtum hominem venire.] *Verbum* vt *ſuperuacaneum exiſtimo.*

Omnes iam multos habent, qui chryſtalina.] *Bona exemplarium pars* mulos *legit, non* multos: *quid ſi legas* famulos,*non* multos, *ſiue* mulos: *quod magis videtur ſenſus expoſcere.*

Horum omnium ſermo vitandus eſt.] *Scribe,* hominum,*non* omnium, *ex exemplari domeſtico, vt paulo poſt*, peſſimum genus horum hominum videbatur.

Hi ſunt qui vitia tradent, & alio aliunde transferent.] *Scribe*, Hi ſunt qui vitia tradunt, & alio aliunde transferunt, *ex vetere lectione.*

Nam etiam ſi non ſtatim proficit,] Officit *lege, non* proficit,*ex exemplari diuæ Mariæ.*

Ferunt ſecum in auribus modulationem illa ad dulcediuem cantúmque cogitationes.] *Caſtiga*, ferunt ſecum in auribus modulatiouem illam ad dulcedinem cantus quæ cogitationes impedit: *ex vetere lectione.*

Facere omnia libere.] *Eadem.* facere,eſſe,bibere. *Vt forte accipias* facere, *pro* venereis vti. *In qua ſignificatione & apud Plautum inuenitur, & vulgo vſurpatur.*

Dubitamus quod iuuat ſapere.] Dubitamus quod iuuat facere, *quædam agnoſcunt exemplaria.*

Et ætati voluptates non ſemper decepturæ. Interim dum poteſt dum poſſit ingerere?] *Caſtigo,* & ætati non ſemper voluptates recepturæ, interim dum poteſt,dum poſſit, ingerere: *ex codice Franciſcano.*

Quanta dementia eſt hæredi ſuo procurare.] *Scribo,*Quanta dementia eſt hæredis ſui res procurare,*ex omni vetere lectione.*

Alienæ vitæ cenſores ſiue hoſtes.] *Scribe,*alienæ vitæ cenſores, ſuæ hoſtes, *ex eadem.*

Et in turpem vitam ac miſeram vbi turpius illudunt.] *Breuius & ſincerius exemplar familiare*, & in turpem vitam miſeros illidunt.

Aduerſus petentia concitemur.] Potentia, *non* petentia, *omnis ſcripta lectio. Quid ſi legas?* prementia. *Nam ſupra duo dixit eſſe genera rerum quæ nos inuitent aut fugent, vt dicat hic* prementia, *quæ nos fugant.*

In res aſperas & duras ſubeundum eſt.] *Eadem,* In aſpera & dura ſubeundum eſt.

Qui dolores,metus per ſe formidabiles res incutiunt.*Scribendum puto,* Qui doloris metus per ſe formidabilis rei incutiunt, *Videntur fauere huic lectioni verba epiſtolæ ſequentis:* Quibus nimirum voluptas placet, quibuſque ſummus eſt doloris timor. *& paulo poſt:* & improbamus illos, qui nihil viriliter auſuri ſunt doloris metu.

Combibendi & conuiuendi.] *Vetus lectio*, combidendi & conuiuandi.

Gloria vanum & volatile quiddam eſt.] *Eadem,* Gloria vanum & volubile quiddam eſt.

Quid quæris? Sola in æquo eſt generis humani.] *Eadem*, Quid ſit quæris? Sola vis æquum eſt generis humani. *Exemplar familiare*, Sola ius generis humani æquat.

Superſtitio error inſanus eſt.] *Exemplar Franciſcanum*, Superſtitio error infantis eſt.

ERASMVS.

ANobis optantem prohibent.] *In alijs erat,* à diebus, *legendum arbitror,* à diis. *Quamquam abeſſe videtur pronomen,* quæ: quæ à diis. *In alijs erat,* inſtructis nobis optatum prohibent & occurrũt.

OPSOPOEVS.

TVrnebus lib.26. cap.20. *Vbi* cœna Diali *legimus*, cœna Attali *reperimus dilucide planeque ſcriptum. P. Faber Semeſt lib.*1. *cap.* 6. *Corrupte quidem & peruerſe* Attali *legunt, cum tamen ſic Dialis cœna dicatur, vt apud Tacitum Dialia ſacra, & Flamen dialis, vt apud Apuleium dialis via, & diale fulmen. Cœna autem intelligitur ea, quæ ante Iouis cellam in Capitolio fiebat: eratque publica, vt ex duobus eiuſdem Senecæ locis epiſt.* 95. *&* 98. *colligitur: exque eo*

Digitized by Google

quod Valerius Maximus ita ſcribit, Iouis epulo ipſe in lectulum, Iuno & Minerua in cellas ad cœnam inuitabantur: quod genus ſeueritatis ætas noſtra diligentius in Capitolio quam in ſuis domibus ſeruat, *&c. quæ ibi ſequuntur.*

Turnebus aduerſ. lib. 26. cap. 20. Lego, omnium pædagogia velata facie vehuntur, *ſic autem vocantur pueri qui in deliciis habentur, eorumque multitudo, quorum facies ne ſole fuſcaretur iter facientium, operiebatur, &, vt ait, velabatur. De pædagogiis vide plura apud Lipſium comm. ad 15. Annal. Taciti.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

ILlos Numidarum præcurrat equitatum,] *ſcilicet olim receptum vt viris lautioribus ditioribuſque Afri aut Numidæ equites eſſent ad iter. Martialis.*

Cum cathedralitios portet tibi rheda miniſtros.
Et lybis in longo puluere ſudet equus.

Plura Lipſius notis ad lib. 2. Hiſtoriarum Taciti, item Turnebus lib. 30. cap. 3. Aduerſ. necnon Douſa lib. 1. cap. 13. Præcidan. ad Arbitrum.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

CONTRA Epicureos, in Ratione, non Senſu, Bonum eſſe. Itaque infantes nondum eius capaces: neque plenum eſt, niſi vbi plena Ratio. Quomodo intelligam in me eſſe? ſi extra me nihil quæram.

EPIST. CXXIV.

POSSVM multa tibi veterum præcepta referre,
Ni refugis, tenuiſque piget cognoſcere curas.

Non refugis autem, nec vlla te ſubtilitas abigit. Non eſt elegantiæ tuæ, tantum magna ſectari. Sicut illud probo, quod omnia ad aliquem profectum redigis, & tunc tantum offenderis, vbi ſumma ſubtilitate nihil agitur: quod ne nunc quidem fieri laborabo. Quæritur, vtrum ſenſu an intellectu comprehendatur bonum. Huic adiunctum eſt, in mutis animalibus & infantibus non eſſe. Quicumque voluptatem in ſummo ponunt, ſenſibile iudicant bonum: nos contra intelligibile, qui illud animo damus. Si de bono ſenſus iudicarent, nullam voluptatem reiiceremus: nulla enim non inuitat, nulla non delectat. Et econtrario nullum dolorem volentes ſubiremus: nullus enim non offendit ſenſum. Præterea, non eſſent digni reprehenſione, quibus nimium voluptas placet, quibuſque ſummus eſt doloris timor. Atqui improbamus gulæ ac libidini addictos; & contemnimus illos qui nihil viriliter auſuri ſunt doloris metu. Quid autem peccant, ſi ſenſibus, id eſt, iudicibus boni ac mali, parent? his enim tradidiſtis appetitionis & fugæ arbitrium. Sed videlicet ratio iſti rei præpoſita eſt, quemadmodum debeat de vita, quemadmodum de virtute, de honeſto, ſic & de bono maloque conſtitui. Nam apud iſtos viliſſimæ parti datur de meliore ſententia, vt de bono pronunciet ſenſus, obtuſa res & hebes, & in homine quàm in aliis animalibus tardior. Quid ſi quis velit non oculis, ſed tactu minuta diſcernere? ſubtilior ad hoc nulla acies, quam oculorum, & intentior daretur, bonum malumque dignoſcere. Vides in quanta ignorantia veritatis verſetur, & quàm humi ſublimia ac diuina proiecerit, apud quem de ſummo bono maloque iudicat tactus. Quemadmodum, inquit, omnis ſcientia atque ars aliquid debet habere manifeſtum, ſenſu comprehenſum, ex quo oriatur & creſcat: ſic beata vita fundamentum & initium à manifeſtis ducit, & eo quod ſub ſenſum cadit. Nempe vos à manifeſtis beatam vitam ſui initium capere dicitis. Dicimus beata eſſe, quæ ſecundum naturam ſunt: quid autem ſecundum naturam ſit, palam & protinus apparet, ſicut quid ſit integrum. Quid eſt ſecundum naturam? quod contingit & protinus nato, non dico bonum, ſed initium boni. Tu ſummum bonum voluptatem infantiæ donas, vt inde incipiat naſcens, quo conſummatus homo peruenit. Cacumen radicis loco ponis. Si quis diceret illum in materno vtero iacentem vixque incœptum, tenerum, & imperfectum, & informem, iam in aliquo bono eſſe, aperte videretur errare. Atqui quantulum intereſt inter eum qui cum maxime vitam accipit, & illum qui maternorum viſcerum latens onus eſt? Vterque, quantum ad intellectum boni ac mali, æque maturus eſt: & non magis infans adhuc boni capax eſt, quàm arbor, aut mutum aliquod animal. Quare autem bonum in arbore animalique muto non eſt? quia nec ratio. ob hoc in infante quoque non eſt: nam & huic deeſt. Tunc ad bonum perueniet, cum ad rationem peruenerit. Eſt aliquod irrationale animal: eſt aliquod nondum rationale: eſt rationale, ſed imperfectum. In nullo horum bonum: ratio illud ſecum affert. Quid ergo inter iſta, quæ retuli, diſtat? Numquam erit bonum in eo quod irrationale eſt: in eo quod nondum rationale eſt, tunc eſſe bonum non poteſt. in imperfecto iam poteſt eſſe bonum, ſed non eſt. Ita dico, Lucili, bonum non in quoli-

Digitized by Google

bet corpore, non in qualibet ætate inuenitur; & tantum abeſt ab infantia, quantũ à primo vltimũ, quantum ab initio perfectũ. ergo nec in tenero modo coaleſcente corpuſculo eſt. Quidni non ſit? non magis quàm in ſemine. Vt ſi dicas, aliquod arboris, aut ſati bonũ: hoc non eſt in prima fronde, quæ emiſſa cum maxime ſolum rũpit. Eſt aliquod bonum tritici: hoc nondum eſt in herba lactente: nec cum folliculo ſe exſerit ſpica mollis, ſed cum frumentũ æſtas & debita maturitas coxit. Quemadmodũ omnis natura bonum ſuum niſi conſummata non profert: ita hominis bonũ non eſt in homine, niſi cùm in illo ratio perfecta eſt. Quod autem hoc ſit bonum, dicam. Liber animus eſt ac rectus, alia ſubijciens ſibi, ſe nulli. Hoc bonum adeo non recipit infantia, vt pueritia non ſperet, adoleſcentia improbe ſperet. Bene agitur cum ſenectute, ſi illuc longo ſtudio intentoq; peruenit: vbi hoc & bonum, & intelligibile eſt. Dixiſti, inquit, aliquod bonũ eſſe arboris, aliquod herbæ: poteſt ergo eſſe aliquod & infantis. Verum bonum nec in arboribus, nec in mutis animalibus eſt: hoc quod in illis bonum eſt, precario bonũ dicitur. Quod eſt? inquis. hoc quod ſecundum naturam cuiuſq; eſt. Bonum quidem cadere in mutum animal nullo modo poteſt, felicioris melioriſq; naturæ eſt. Niſi vbi rationi locus eſt, bonum non eſt. Quatuor hæ naturæ ſunt, arboris, animalis, hominis, & Dei. Hæc duo quæ irrationalia ſunt, eamdem naturam habent: illa diuerſa ſunt, quod alterum immortale, alterum mortale eſt. Ex his ergo vnius bonum natura perficit, Dei ſcilicet: alterius cura, hominis. Cetera in ſua natura perfecta ſunt, non vere perfecta, à quibus abeſt ratio. Hoc enim demum perfectũ eſt, quod 1 ſecundum vniuerſam naturam perfectũ eſt: vniuerſa autem natura rationalis eſt, cetera poſſunt in ſuo genere perfecta eſſe. In quo non poteſt beata vita eſſe, nec id poteſt quo beata vita efficitur: beata autem vita bonis efficitur: in muto animali non eſt quo beata vita efficitur: ergo in muto animali bonum non eſt. Mutum animal ſenſu comprehendit præſentia: præteritorum reminiſcitur, cum id incidit quo ſenſus admonetur, tanquam equus reminiſcitur viæ cum ad initium eius admotus eſt. In ſtabulo quidem nulla viæ, quãuis ſæpe calcatæ, memoria eſt. Tertiũ vero tempus, id eſt, futurũ, ad muta non pertinet. Quomodo ergo poteſt eorũ videri perfecta natura, quibus vſus perfecti temporis non eſt? Tempus enim tribus partibus conſtat: præterito, præſente, & futuro. Animalibus tantũ quod breuiſſimũ eſt in tranſcurſu datum, præſens: præteriti rara memoria eſt, nec vnquam reuocatur, niſi præſentium occurſu. Non poteſt ergo perfectæ naturæ bonum in imperfecta eſſe natura. Aut ſi natura habet, hoc habet quod habent & ſata. Nec illud nego, ad ea quæ videntur ſecundum naturam, magnos eſſe mutis animalibus impetus & cõcitatos, ſed inordinatos ac turbidos. Numquam autem aut inordinatũ eſt bonum, aut turbidũ. Quid ergo, inquis, muta animalia perturbate & indiſpoſite mouẽtur? Dicerem illa perturbate & indiſpoſite moueri, ſi natura illorum ordinem caperet, nunc mouentur ſecundum naturam ſuam. Perturbatum enim id eſt, quod eſſe aliquando & non perturbatũ poteſt. Sollicitum eſt, quod poteſt eſſe ſecurũ. Nulli vitium eſt, niſi cui virtus poteſt eſſe. Mutis animalibus talis ex ſua natura motus eſt. Sed ne te diu teneam, aliquod erit bonũ in muto animali, erit aliqua virtus, erit aliquid perfectũ: ſed quale? nec bonum abſolute, nec virtus, nec perfectũ. Hæc enim rationalibus ſolis contingunt, quibus datum eſt ſcire, quare, quatenus, quemadmodum. Ita bonum in nullo eſt, niſi in quo ratio. Quo nunc pertineat iſta diſputatio, quæris, & quid animo tuo profutura ſit? dico. & exercet illum, & acuit, & vtiq; aliquid acturũ occupatione honeſta tenet. Prodeſt autem & quod moratur ad praua properantem. Sed illud dico, nullo modo prodeſſe tibi poſſum magis, quàm ſi tibi bonum tuum oſtendo, ſi te à mutis animalibus ſeparo, ſi cum Deo pono. Quid, inquam, vires corporis alis & exerces? pecudibus iſtas maiores feriſq; natura conceſſit. Quid excolis formam? cum omnia feceris, à multis animalibus decore vinceris. Quid capillum ingẽti diligentia comis? cum illum vel effuderis more Parthorum, vel 2 Germanorum nodo vinxeris, vel vt Scythæ ſolent, ſparſeris: in quolibet equo denſior iactabitur iuba, horrebit in leonum ceruice formoſior. Cum te ad velocitatem paraueris, par lepuſculo non eris. Vis tu, relictis in quibus vinci te neceſſe eſt, dum in aliena niteris, ad bonũ reuerti tuum? Quod hoc eſt? animus ſcilicet emendatus ac purus, æmulator Dei, ſuper humana ſe extollens, nihil extra ſe ſui ponens. Rationale animal es. quod ergo in te bonum eſt? perfecta ratio. Hãc tu ad ſummũ finem euoca, in quantũ poteſt plurimum creſcere. Tunc beatum eſſe te iudica, cum tibi ex te gaudium omne naſcetur. cum in his quæ 3 homines eripiunt, optãt, cuſtodiunt, nil inueneris, non dico quod malis, ſed quod velis. Breuem tibi formulam dabo qua te metiaris, qua perfectum eſſe iam ſentias. Bonum tunc habebis tuũ, cum intelliges infeliciſſimos eſſe felices.

Digitized by Google

I. LIPSIVS.

1. SEcundum vniuerſam naturam.] *Id eſt, communem: de qua primo Phyſiologiæ.*

2. Germanorum nodo.] *De Ira* III. *cap.* XXVI. *& nos ad Germaniam Taciti.*

3. Homines eripiunt.] *Ego iam olim*, cupiunt.

PINCIANVS.

NOn eſt elegantiæ tuæ tam magna ſectari.] *Legendum puto* tantum, *non* tam.

Daretur, bonum malumque dignoſcere.] *Vetus lectio, partim* daret, *partim* deberet: *non* daretur.

Sicut quid ſit integrum, quod contingit protinus nato.] *Scribe*, Sicut quid ſit integrum. Quid eſt ſecundum naturam? quod contingit protinus nato.

Et illum qui maternorum viſcerum latẽs onus eſt.] *Exemplar familiare*, & illum qui maternorum viſcerum latens vermis eſt.

Et non magis infans ad hoc boni capax eſt.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Quia non magis infans ad hoc boni capax eſt. *Videtur mihi legendum* adhuc, *non* ad hoc.

Ob hoc infantiæ quoque non eſt. *Scribendum per maiorem legendumque*, Ob hoc in infante quoque non eſt: *ex omni vetere lectione.*

Ratio illud ſecum affert.] *Scribe rurſus per maiorem.* Ratio illud ſecum affert, *ex eadem, hoc eſt, bonum ſine ratione eſſe nequit, & bonum comitatur.*

Non quod erit bonum in eo quod irrationabile eſt, In eo quod nondum rationale eſt, tunc eſſe bonum non poteſt, ſed imperfectum iam poteſt bonum. ſed non eſt.] *Caſtigo ex lectione diuerſorum exemplarium. nam in vno veram ſcripturam inuenire non potui.* In eo quod irrationale eſt, nunquam erit bonum. In eo quod nondum rationale eſt, tunc eſſe bonum non poteſt. In imperfecto iam poteſt bonum eſſe, ſed non eſt.

Ergo nec in tenero modo caleſcente corpuſculo eſt.] *Scribe*, ergo nec in vtero modo coaleſcente corpuſculo eſt, *ex codice meo familiari.*

Non magis quam in ſemine hoc. Si dicas aliquod arboris aut ſatis bonum nouimus.] *Caſtiga*, Non magis quam in ſemine. Hæc ſi dicas: Aliquod arboris ac ſati bonum nouimus, *ex vetere lectione.*

Hoc nondum eſt in herba latente.] *Puto mendum eſſe in verbo* latente, *legendumque* lactante: *vt Virgilius lactantia frumenta in Georgicis appellauit.*

Quod autem hoc bonum dicam.] *Legendum*, Quod autem hoc ſit bonum, dicam, *ex vetere lectione.*

Si hoc & bonum & intelligibile eſt.] *In eadem habetur*, vbi hoc & bonum & intelligibile eſt.

Hoc quod in illis bonum eſt, prædicatione bonum dicitur.] *Lege* precario, *non* prædicatione, *ex correctioribus codicibus.*

Bonum autem cadere in mutum animal.] *Vetus lectio*, Bonum quidem cadere in mutum animal.

Alterius cura, hominis.] *Deeſt dictio* ſcilicet, *vt ſit*, alterius cura hominis ſcilicet, *ex eadem.*

Cætera tamen in ſua natura perfecta ſunt.] *Verbum* tamen *ſupernacaneum eſt: ex eadem.*

In muto animali beata vita non efficitur.] *Caſtiga*, in muto animali non eſt quo beata vita efficitur. *ex codice Scholaſtico.*

In muto animali bonum non eſt.] *Deeſt verbum* ergo. In muto ergo animali bonum non eſt, *ex eadem.*

Mutum animal ſenſu comprehendit præſentia. Præteritorum reminiſcitur, cum id incidit, quo ſenſus admonetur: tanquam equus reminiſcitur viæ, cum ad initium eius admotus eſt.] *Multa ex his verbis in exemplari Franciſcano non habentur. Sic enim in eo legitur.* Mutum animal ſenſu comprehendit præſentia. Præteritorum reminiſcitur. Reminiſcitur viæ, cum ad initium eius admotum, *reliqua deſiderantur.*

In ſtabulo quidem nullius viæ eſt quamuis ſæpe calcatæ memoria eſt,] *Corrigo*, In ſtabulo quidam nulla illi viæ, quamuis ſæpe calcatæ, memoria eſt, *ex vetere lectione.*

Aut ſi natura habet, hoc habet, quod habent & ſata.] *Codices Franciſcanus & diua Maria, breuius*, Aut ſi natura habet, hoc habent & ſata.

Sed quale nec bonũ abſolue, nec virtus.] *Verbum* quale *non agnoſcitur à vetere lectione.*

Nullo modo prodeſſe magis poſſum.] *Scribe*, Nullo modo prodeſſe tibi magis poſſum, *ex eadem.*

Vel Germanorum modo vinxeris.] *Verbum* modo *Expungendum, ex eadem. & ſi non abſurde pro eo ſubſtitui poſſet* nodo, *vt illud:*

Crinibus in nodum tortis venere Sicambri.

Cum tibi gaudium omne naſcetur.] *Scribe*, cum tibi ex te gaudium omne naſcetur, *ex eadem.*

Tunc habebis bonum tuum.] *Aptior lectio domeſtici exemplaris.* Bonum tunc habebis tuum. *In exemplari tamen Franciſcano deſideratur dictio* Bonum.

ERASMVS.

SExtus quoque inceptum.] S*ic prior editio, alius habebat*, Sextus quoque incerti: *alius*, Sexuque conceptum. *Legendum arbitror*, vixque inceptum.

OPSOPOEVS.

T*Vrnebus: Bonum precario dicit, quod non plane vereque bonum eſt, ſed quodam tanquam beneficio & indulgentia, quodam conceſſu & permiſſu.*

Lipſius epiſt. 23. lib. 3. legit, quæ homines cupiunt, optant.

L. ANNÆI SENECÆ
DE PROVIDENTIA,
ſiue
QVARE BONIS VIRIS MALA ACCIDANT, CVM SIT PROVIDENTIA.

LIBER VNVS. 1

ARGVMENTVM I. LIPSI.

AVREVS hic libellus eſt, & ſcriptum poſt Caligulam video ex Cap.IV. Ego mirmillionem, *inquit,* ſub C. Cæſare audiui de raritate munerum querentem. *In præterito loquitur, ac de homine ac tempore, quod fuit. Puto igitur ſub Claudio, ſtatim à reditu: imo quid ſi hæc philoſophica quædam in exſilio? nam diu ibi hæſit, annos circiter octo, & iuſtè hoc elegerit, ſibi ſolando. Argumentum enim eſt, Prouidentiam eſſe: nec obſtare, quod bonis mala quædam, ſed externa, obueniant. Primo igitur vniuerſè illam aſſerit, à mundi motu, ordine, conſtantia: quæ omnia rectorem clamant. Deinde ad Quæſitum propriè, Quare ergo mala bonis? Ait primò, Deum amare bonos; nec immittere igitur ijs mala. Inſtar parentis enim caſtigare, & coercere. Deinde, non videri ea mala bonis, nec vinci ijs, ſed exerceri, & per aſpera indurari. Deum velut agonothetam eſſe, & robuſtis his athletis ſuis delectari. Hæc ita communiter, & velut præparans, ad Cap.* III. *Ab eo magis diſtinctè quinque rationes, cur eueniant, exſequi pergit. Primò, pro ipſis eſſe, quibus accidunt: ſecundò, pro vniuerſis: tertiò, volentibus euenire: quartò, euenire fato & æterna lege. Primam rationem tractat Cap.* III. IV *docetque pro ipſis eſſe, ſicut medicina pro ægris. Indurantur etiam ſic à Deo, qui ſe dignos producit in pugnam; alios viliores, in otio & vmbra habet. Secundam tractat. Cap.* V. *pro omnibus eſſe. vt viri boni, ſic habiti, clament alijs & oſtendant non eſſe Bona aut Mala, quæ vulgus putet. Ad vera igitur illa ſpectent, & illa petant, hæc fugiant. Ibidem tertiam nectit, Volentes excipere: nam præbent ſe Deo & Fato. Quarta excipit, Fatum eſſe, & ab æterno conſtitutum, quid gaudeas doleaſque. Denique repetit, mala hæc non eſſe: & Deum inducit pulcherrime adhortantem, & ad robur excitantem. Stoicè in fine, Si piget, & ferre tadet, quis tenet? patet ianua, exi.*

CAPVT PRIMVM.

QVÆSISTI à me Lucili, quid ita, ſi Prouidentia mundus ageretur, multa 1 bonis viris acciderent mala? Hoc commodius in 2 contextu operis redderetur, cum præeſſe 3 vniuerſis prouidentiam probaremus, & intereſſe nobis Deum: ſed quoniam à toto particulam reuelli placet, & vnam contradictionem 4 manente lite integra ſoluere: faciam rem non difficilem, cauſſam deorum agam. Superuacuum eſt in præſentia oſtendere, non ſine aliquo cuſtode tantum opus ſtare, nec hunc ſiderum certum diſcurſum 5 fortuiti impetus eſſe, & quæ caſus incitat, ſæpe turbari, & 6 cito arietare: hanc inoffenſam velocitatem procedere 7 æternæ legis imperio, 8 tantum rerum terra marique geſtantem, tantum clariſſimorum luminum, & ex diſpoſitione lucentium: non eſſe 9 materiæ errantis hunc

ordinem: neque quæ temere coierunt, tanta arte pendere, vt terrarum grauiſſimum pondus ſedeat immotum, & circa ſe properantis cæli fugam ſpectet, vt infuſa vallibus maria 10 molliant terras, nec 11 vllum incrementum fluminum ſentiant, vt ex minimis 12 ſeminibus naſcantur ingentia. Ne illa quidem quæ videntur confuſa & incerta, pluuias dico nubeſque, & eliſorum fulminum iactus, & incendia ruptis montium verticibus effuſa, tremores labantis ſoli, & alia quæ tumultuoſa pars rerum circa terras mouet, ſine ratione, quamuis ſubita ſint, accidunt: ſed ſuas & illa cauſſas habent non minus, quàm quæ alienis locis conſpecta miraculo ſ[u]nt, vt in medijs fluctibus 14 calentes aquę, & 15 noua inſularum in vaſto exſilientium mari ſpatia. Iam vero ſi quis obſeruauerit nudari littora pelago in ſe recedente, eademque intra exiguum tempus operiri, credet cæca quadam volutatione modo contrahi vndas, & introrſum agi, modo erumpere, & magno curſu repetere ſedem ſuam: cum illæ interim portionibus creſcunt, & ad horam ac diem ſubeunt, ampliores minoreſque, prout illas 16 lunare ſidus elicuit, ad cuius arbitrium oceanus exundat. Suo iſta tempori reſeruentur: eo quidem magis, quod tu non dubitas de prouidentia, ſed quereris. In gratiam te reducam cum dijs, aduerſus optimos optimis. Neque enim natura patitur, vt bona bonis noceant. Inter bonos viros ac Deum 17 amicitia eſt, conciliante virtute. amicitiam dico? imo etiam 18 neceſſitudo, & 19 ſimilitudo: quoniam quidem bonum ipſe 20 tempore tantum à Deo differt, 21 diſcipulus eius, 22 æmulatorque, & 23 vera progenies: quem parens ille magnificus, virtutum non lenis exactor, ſicut ſeueri patres, durius educat. Itaque cum videris bonos viros acceptoſq; dijs, laborare, ſudare, per arduum aſcendere, malos autem laſciuire, & voluptatibus fluere: cogita filiorum nos modeſtia delectari, 24 vernularum licentia: illos diſciplina triſtiori contineri, horum ali audaciam. Idem tibi de Deo liqueat. bonum virum 25 in delicijs non habet: experitur, indurat, 26 ſibi illum præparat.

II. Quare multa bonis viris aduerſa eueniunt? nihil accidere bono viro 27 mali poteſt. Non miſcentur contraria. Quemadmodum tot amnes, tantum supernè deiectorum imbrium, tanta 28 medicatorum vis fontium, non mutant ſaporem maris, nec remittunt quidem: ita aduerſarum impetus rerum viri fortis non vertit animum. Manet 29 in ſtatu, & quicquid euenit, in 30 ſuum colorem trahit. Eſt enim omnibus externis potentior: nec hoc dico 31 non ſentit illa: ſed vincit, & alioquin quietus placiduſque, contra incurrentia attollitur. Omnia aduerſa, 32 exercitationes putat. Quis autem, vir modo, & erectus ad honeſta, non eſt laboris appetens iuſti, & ad officia cum periculo promptus? cui non induſtrioſo otium pœna eſt? Athletas videmus, quibus virium cura eſt, cum fortiſſimis quibuſq; confligere, & exigere ab his, per quos certamini præparantur, vt totis contra ipſos viribus vtantur. cædi ſe vexarique patiuntur: & ſi non inueniunt ſingulos pares, pluribus ſimul obijciuntur. Marcet ſine aduerſario virtus. tunc apparet quanta ſit, quantum valeat, polleatque, cum quid poſſit, patientia oſtendit. Scias licet, idem viris bonis eſſe faciendum, vt dura ac difficilia non reformident, nec de fato querantur. quicquid accidit, boni conſulant, in bonum vertant. Non quid, ſed quemadmodum feras, intereſt. Non vides, quanto aliter patres, aliter matres indulgeant? illi excitari iubent liberos ad ſtudia obeunda maturè, feriatis quoque diebus non patiuntur eſſe otioſos, & ſudorem illis, & interdum lacrimas, excutiunt: at matres fouere in ſinu, continere in vmbra volunt, numquam flere, numquam triſtari, numquam laborare. Patrium habet Deus aduerſus bonos viros animum, & illos 34 fortiter amat: &, Operibus, inquit, doloribus, ac damnis exagitentur, vt verum colligant robur. Languent per inertiam ſaginata: nec labore tantum, ſed 35 mole, & ipſo ſui onere deficiunt. Non fert vllum ictum illæſa felicitas. at vbi aſſidua fuit cum incommodis ſuis rixa, callum per iniurias ducit, nec vlli malo cedit: ſed etiam ſi ceciderit, 36 de genu pugnat. Miraris tu, ſi Deus ille bonorum amantiſſimus, qui illos quam optimos eſſe, atque excellentiſſimos vult, fortunam illis, cum qua exerceantur, aſſignat? Ego vero non miror, ſi quando impetum capiunt 37 ſpectandi magnos viros, colluctantes cum aliqua calamitate. Nobis interdum voluptati eſt, ſi adoleſcens conſtantis animi irruentem feram venabulo excepit, ſi leonis incurſum interritus pertulit: tantoque ſpectaculum eſt gratius, quanto id 38 honeſtior fecit. Non ſunt iſta quæ poſſunt deorum in ſe vultum conuertere, ſed puerilia, & humanæ oblectamenta leuitatis. Ecce ſpectaculum dignum, ad quod reſpiciat intentus 39 operi ſuo Deus: ecce par Deo dignum, vir fortis cum mala fortuna compoſitus, vtiq; ſi & prouocauit. Non video, inquam, quid habeat in terris Iupiter pulchrius, ſi conuertere animum velit, quàm vt ſpectet Catonem, iam partibus 40 non ſemel fractis ſtantem, nihilominus inter 41 ruinas publicas rectum.

Digitized by Google

Licet, inquit, omnia in vnius ditionem conceſſerint, cuſtodiantur legionibus terræ, claſſibus maria, Cæſarianus 42 portas miles obſideat: Cato, quà exeat, habet. Vna manu latam 43 libertati viam faciet. ferrum iſtud, etiam ciuili bello purum & innoxium, bonas tandem ac nobiles edet operas. libertatem, quam patriæ non potuit, Catoni dabit. Aggredere anime diu meditatum opus, eripe te rebus humanis. Iam Petreius & Iuba concurrerunt, 44 iacentque 45 alter alterius manu cæſi. Fortis & egregia 46 fati conuentio: ſed quæ non deceat magnitudinem noſtram. tam turpe eſt Catoni, mortem ab vllo petere, quàm vitam. Liquet mihi, cum magno ſpectaſſe gaudio deos, cum iam ille vir, acerrimus 47 ſui vindex, alienæ ſaluti conſulit, & inſtruit diſcedentium fugam: dum etiam 48 ſtudia nocte vltima tractat, dum gladium ſacro pectori infigit, dum viſcera ſpargit, & illam ſanctiſſimam animam, indignamque quæ ferro contaminaretur, manu educit. Inde crediderim fuiſſe parum certum & efficax vulnus. non fuit Dijs immortalibus ſatis, ſpectare Catonem ſemel: retenta ac 49 reuocata virtus eſt, vt in 50 difficiliori parte ſe oſtenderet. Non enim tam magno animo mors initur, quàm repetitur. Quidni libenter ſpectarent alumnum ſuum, tam claro ac memorabili exitu euadentem? mors illos conſecrat, quorum exitum & qui timent, laudant. Sed iam III.
procedente 15 oratione oſtendam, quàm non ſint quæ videntur, mala. nunc illud dico, iſta quæ tu vocas aſpera, quæ aduerſa & abominanda, primum pro ipſis eſſe, quibus accidunt, deinde pro vniuerſis: quorum maior Dijs cura eſt, quàm ſingulorum. Poſt hæc volentibus accidere, ac dignos malo eſſe, ſi nolint. His adijciam, fato iſta fieri, & recte eadem lege bonis euenire, 52 qua ſunt boni: 53 perſuadebo inde tibi, ne vmquam boni viri miſereatis. poteſt enim miſer dici, non poteſt eſſe. Difficillimum, ex omnibus quæ propoſui, videtur quod primum dixi: pro ipſis eſſe quibus eueniunt iſta, quæ horremus, ac tremimus. Pro ipſis eſt, inquis, in exſilium proiici, in egeſtatem deduci, liberos, coniugem efferre, ignominia affici, debilitari? Si miraris, hoc pro aliquo eſſe, miraberis quoſdam 54 ferro & igne curari, nec minus fame ac ſiti. Sed ſi cogitaueris tecum, remedij cauſſa, quibuſdam & 55 radi oſſa, & 56 legi, & 57 extrahi venas, & quædam amputari membra, quæ ſine totius pernicie corporis hærere non poterant: hoc quoque patieris probari tibi, quædam incommoda pro his eſſe, quibus accidunt. tam mehercules, quàm quædam quæ laudantur atque appetuntur, contra eos eſſe, quos delectauerunt: ſimillima cruditatibus, ebrietatibuſque, & ceteris quæ necant per voluptatem. Inter multa magnifica 58 Demetrij noſtri, & hæc vox eſt, à qua recens ſum. ſonat adhuc, & vibrat in auribus meis: *Nihil*, inquit, *mihi videtur 59 infelicius eo, cui nihil vmquam euenit aduerſi.* Non licuit enim illi ſe experiri. Vt ex voto illi fluxerint omnia, vt ante votum: male tamen de illo Dij iudicauerunt: indignus viſus eſt, à quo vinceretur aliquando fortuna, quæ ignauiſſimum quemque refugit. quaſi dicat: Quid ego iſtum mihi aduerſarium aſſumam? ſtatim 60 arma ſubmittet. non opus eſt in illum tota potentia mea: leui comminatione pelletur. non poteſt ſuſtinere vultum meum. Alius circumſpiciatur, cum quo conferre poſſimus manum: pudet congredi cum homine vinci parato. Ignominiam iudicat gladiator, cum inferiore componi: & ſcit eum ſine gloria vinci, qui ſine periculo vincitur. Idem facit fortuna, fortiſſimos ſibi pares quærit, quoſdam faſtidio tranſit. Contumaciſſimum quemque & rectiſſimum aggreditur, aduerſus quem vim ſuam intendat. Ignem experitur 61 in Mucio, paupertatem in Fabricio, exſilium in Rutilio, tormenta in Regulo, venenum in Socrate, mortem in Catone. Magnum exemplum, niſi mala fortuna, non inuenit. Infelix eſt Mucius, quod dextera ignes hoſtium 62 premit, & ipſe à ſe exigit erroris ſui pœnas? quod Regem, quem armata manu non potuit, exuſta fugat? Quid ergo? felicior eſſet, ſi in ſinu amicæ foueret manum? Infelix eſt Fabricius, quod rus ſuum, quantum à rep. vacauit, fodit? quod bellum tam cum Pyrrho, quàm 63 cum diuitijs gerit? quod ad focum cænat illas ipſas 64 radices, & herbas, quas in agro 65 repurgando 66 triumphalis ſenex vulſit? Quid ergo? felicior eſſet, ſi in ventrem ſuum longinqui littoris piſces, & peregrina 67 aucupia congereret? ſi conchylijs ſuperi atq; inferi maris, pigritiam ſtomachi nauſeantis 68 erigeret? ſi ingenti 69 pomorum ſtrue cingeret 70 primæ formę feras, captas multa cęde venantium? Infelix eſt Rutilius, quod qui illum 71 damnauerunt, 72 cauſſam dicent omnibus ſæculis? quod æquiore animo paſſus eſt ſe patriæ eripi, quàm 73 ſibi exſilium? quod Sullæ dictatori 74 ſolus aliquid negauit, & reuocatus non tantum 75 retro ceſſit, ſed longius fugit? Viderint, inquit, hoc iſti, quos Romæ deprehendit felicitas tua. videant largum in foro ſanguinem, & ſupra 76 Seruilium lacum (id enim proſcriptionis Sullanę 77 ſpoliarium eſt ſenatorum capita, & paſſim vagantes per vrbem percuſſorum

Digitized by Google

greges: & 78 multa millia ciuium Romanorum, vno loco 79 poſt fidem, imo 80 per ipſam fidem, trucidata. Videant iſta qui exſulare non poſſunt. Quid ergo felix eſt L. Sulla, quod illi deſcendenti ad forum 81 gladio ſubmouetur, quod capita conſularium virorum patitur 82 appendi, & 83 pretium cædis per quæſtorem ac 84 tabulas publicas numerat? & hæc omnia facit ille qui legem 85 Corneliam 86 tulit. Veniamus ad Regulum. quid illi fortuna nocuit, quod illum documentum fidei, documentum patientiæ fecit? Figunt cutem 87 claui, & quocumque fatigatum corpus reclinauit, vulneri incumbit, & in perpetuam vigiliam 88 ſuſpenſa ſunt lumina. Quanto plus tormenti, tanto plus erit gloriæ. Vis ſcire quàm non pœniteat hoc pretio æſtimaſſe virtutem. Refice tu illum, & mitte in ſenatum: 89 eamdem ſententiam dicet. Feliciorem ergo tu Mecænatem putas, cui 90 amoribus anxio, & moroſæ vxoris 91 quotidiana repudia deflenti; ſomnus per ſymphorianum cantum, ex longinquo lene reſonantium, quæritur? Mero ſe licet ſopiat, & 92 aquarum fragoribus auocet, & mille voluptatibus mentem anxiam fallat: tam vigilabit in pluma, quàm ille 93 in cruce. Sed illi ſolatium eſt, pro honeſto dura tollerare, & ad cauſſam à patientia reſpicit: hunc voluptatibus marcidum, & felicitate nimia laborantem, magis his quæ patitur vexat cauſſa patiendi. Non vſque eo in poſſeſſionem generis humani vitia venerunt, vt dubium ſit an electione fati data, plures Reguli naſci, quàm Mecænates, velint. Aut ſi quis fuerit qui audeat dicere, Mecęnatem ſe quàm Regulum naſci maluiſſe: idem iſte, taceat licet, naſci ſe 94 Terentiam maluit. Male tractatum Socratem iudicas, quod illam potionem publice mixtam, non aliter quàm medicamentum immortalitatis obduxit, & de morte diſputauit vſque ad ipſam? male cum illo actum eſt, quod gelatus eſt ſanguis, ac 95 paullatim frigore inducto venarum vigor conſtitit? Quanto magis huic inuidendum eſt, quàm illis quibus 96 gemma miniſtratur, quibus exoletus omnia pati doctus, 97 ſuſpenſam auro niuem diluit? Hi quicquid biberint, 98 vomitu remetientur triſtes, & bilem ſuam reguſtantes: at ille, venenum lætus & libens hauriet. Quod ad Catonem pertinet, ſatis dictum eſt: ſummamque illi felicitatem contigiſſe, conſenſus hominum fatebitur. quem ſibi 99 rerum natura delegit, cum quo metuenda collideret. Inimicitiæ potentum graues ſunt? opponatur ſimul Pompeio, Cæſari, & Craſſo. Graue eſt à deterioribus honore anteiri? 100 Vatinio poſtferatur. Graue eſt ciuilibus bellis intereſſe? toto terrarum orbe pro cauſſa bona tam infeliciter, quàm pertinaciter, militet. Graue eſt ſibi manus afferre? faciat. Quid per hoc 101 conſequar? vt omnes ſciant non eſſe hæc mala, quibus ego dignum Catonem putaui.

IV. Proſpera in plebem, ac vilia ingenia deueniunt: at calamitates terroreſque mortalium ſub iugum mittere, proprium magni viri eſt. Semper vero eſſe felicem, & ſine morſu animi tranſire vitam, ignorare eſt rerum naturæ 102 alteram partem. Magnus es vir: ſed vnde ſcio, ſi tibi fortuna non dat facultatem exhibendæ virtutis? Deſcendiſti ad Olympia: ſed nemo præter te. 103 coronam habes, victoriam non habes. Non gratulor tanquam viro forti, ſed tanquam conſulatum præturamve adepto. honore 104 auctus es. Idem dicere & bono viro poſſum, ſi illi nullam occaſionem difficilior caſus dedit, in qua 105 vna vim ſui animi oſtenderet. Miſerum te iudico, quod numquam fuiſti miſer. tranſiſti ſine aduerſario vitam. Nemo ſciet quid potueris, ne tu quidem ipſe. Opus eſt enim ad notitiam ſui, experimento. quid quiſque poſſet, niſi tentando non didicit. Itaque quidam vltro ſe ceſſantibus malis obtulerunt, & virtuti ituræ in obſcurum occaſionem, per quam eniteſceret, quæſierunt. 106 Gaudent, inquam, magni viri aliquando rebus aduerſis, non aliter quàm fortes 107 milites bellis. Ego 108 Mirmillionem ſub C. Cæſare de raritate munerum audiui querentem: *Quàm bella*, inquit, *ætas perit!* 109 Auida eſt periculi virtus, & quo tendat, non quid paſſura ſit, cogitat: quoniam & quod paſſura eſt, gloriæ pars eſt. Militares viri gloriantur vulneribus, læti fluentem 110 meliori caſu ſanguinem oſtentant. Idem licet fecerint qui integri reuertuntur ex acie, magis ſpectatur qui ſaucius redit. Ipſis, inquam, Deus conſulit, quos eſſe quam honeſtiſſimos cupit, quoties illis materiam præbet aliquid animoſe, fortiterque faciendi: ad quam rem opus eſt aliqua rerum difficultate. Gubernatorem in tempeſtate, in acie militem intelligas. Vnde poſſum ſcire, quantum aduerſus paupertatem tibi animi ſit, ſi diuitijs diffluis? vnde poſſum ſcire, quantum aduerſus ignominiam, & infamiam, odiumque populare, conſtantiæ habeas, ſi inter plauſus ſeneſcis? 111 ſi te inexpugnabilis, & inclinatione quadam 112 mentium pronus fauor ſequitur? vnde ſcio, quàm æquo animo laturus ſis orbitatem, ſi quoſcumque ſuſtuliſti vides? Audiui te cum alios conſolareris: tunc conſpexiſſem, ſi te ipſe conſolatus eſſes, ſi te ipſe dolere vetuiſſes. Nolite, obſecro vos, expaueſcere iſta, quæ

Digitized by Google

dij immortales velut ſtimulos admouent animis. Calamitas, virtutis occaſio eſt. Illos merito quis dixerit miſeros, qui nimia felicitate torpeſcunt, quos velut in mari lento 113 tranquillitas iners detinet. Quicquid illis inciderit, nouum veniet. magis vrgent ſęua inexpertos. graue eſt 114 teneræ ceruici iugum. Ad ſuſpicionem vulneris tiro paleſcit: audaciter veteranus cruorem ſuum ſpectat, qui ſcit ſe ſępe viciſſe poſt ſanguinem. Hos itaque Deus, quos probat, quos amat; indurat, recognoſcit, exercet. eos autem quibus indulgere videtur, quibus parcere; molles venturis malis ſeruat. Erratis enim, ſi quem iudicatis exceptum: veniet ad illum diu felicem ſua portio. Quiſquis videtur dimiſſus eſſe, 115 dilatus eſt. Quare Deus optimum quemque, aut mala valetudine, aut alijs incommodis, afficit? Quare in caſtris quoque periculoſa fortiſſimis imperantur? Dux lectiſſimos mittit, qui nocturnis hoſtes aggrediantur inſidijs, aut 116 explorent iter, aut præſidium loco deijciant. Nemo eorum qui exeunt, dicit: *Male de me imperator meruit:* ſed, *Bene iudicauit.* Idem dicant quicumque iubentur pati, timidis ignauiſque flebilia: *Digni viſi ſumus Deo, in quibus experiretur quantum humana natura poſſet pati.* Fugite delicias. fugite 117 eneruatam felicitatem, qua animi 118 permadeſcunt, niſi aliquid interuenit quod humanæ ſortis admoneat, velut perpetua 119 ebrietate ſopiti. Quem 120 ſpecularia ſemper ab adflatu vindicarunt, cuius pedes 121 inter fomenta ſubinde mutata tepuerunt, cuius cœnationes ſubditus, & 122 parietibus circumfuſus calor temperauit; hunc leuis aura non ſine periculo ſtringet. Cum omnia quę 123 exceſſerunt modum, noceant, periculoſiſſima felicitatis intemperantia eſt. Mouet cerebrum, in vanas mentem imagines euocat, multum inter falſum ac verum mediæ caliginis fundit. Quidni ſatius ſit perpetuam 124 infelicitatem quæ aduocat ad virtutem ſuſtinere, quam infinitis atque immodicis bonis rumpi? 125 Leuior ieiuno mors eſt: cruditate 126 diſſiliunt. Hanc itaque rationem dij ſequuntur in bonis viris, quam in diſcipulis ſuis præceptores: qui plus laboris ab his exigunt, in quibus certior ſpes eſt. Numquid tu inuitos eſſe Lacedæmonijs liberos ſuos credis, quorũ experiuntur indolem 127 publice verberibus admotis? ipſi illos 128 patres adhortantur, vt ictus flagellorum fortiter perferant, & laceros, ac ſemianimes rogant, perſeuerent 129 vulnera præbere vulneribus. Quid mirum, ſi dure generoſos ſpiritus Deus tentat? numquam virtutis molle documentum eſt. Verberat nos & lacerat fortuna? patiamur. non eſt ſæuitia: certamen eſt. quo ſæpius adierimus, fortiores erimus. 130 Solidiſſima pars eſt corporis, quam frequens vſus agitauit. Prębendi fortunæ ſumus, vt contra ipſam ab ipſa duremur. Paulatim nos ſibi pares faciat contemptum periculorum aſſiduitas periclitandi dabit. Sic ſunt nauticis corpora, ferendo mari dura: agricolis, manus tritæ: ad 131 excutienda tela, militares lacerti valent: agilia ſunt membra curſoribus. Id in quoque ſolidiſſimum eſt quod exercuit. Ad contemnendam malorum potentiam, animus patientia peruenit: quæ quid in nobis efficere poſſit, ſcies, ſi adſpexeris, quantum nationibus nudis & inopia fortioribus, labor præſtet. Omnes conſidera gentes, in quibus Romana 132 pax deſinit: Germanos dico, & quicquid circa 133 Iſtrum 134 vagarum gentium occurſat. 135 Perpetua illos hiems, triſte cælum premit, malignè ſolum ſterile ſuſtentat, imbrem 136 culmo aut fronde defendunt, ſuper durata glacie ſtagna perſultant, in alimentum feras captant. Miſeri tibi videntur? nihil miſerum eſt, quod in naturam conſuetudo perduxit. paullatim enim voluptati ſunt, quæ neceſſitate cœperunt. 137 Nulla illis domicilia, nullæ ſedes ſunt, niſi quas laſſitudo 138 in diem poſuit: vilis, & hic quærendus manu victus: horrenda iniquitas cæli, 139 intecta corpora: hoc quod tibi calamitas videtur, tot gentium vita eſt. Quid miraris bonos viros, vt confirmentur, concuti? Non eſt arbor ſolida, nec fortis, niſi in quam frequens ventus incurſat: ipſa enim vexatione conſtringitur, & radices certius figit. Fragiles ſunt quæ in aprica valle creuerunt. Pro ipſis ergo bonis viris eſt, vt eſſe interriti poſſint, multum inter formidoloſa verſari, & æquo animo ferre quæ non ſunt mala, niſi male ſuſtinenti.

V. Adijce nunc, quod 140 pro omnibus eſt, optimum quemque, vt ita dicam, militare, & 141 edere operas. Hoc eſt propoſitum Deo, quod ſapienti viro oſtendere hæc quæ vulgus appetit, quæ reformidat, nec bona eſſe, nec mala: apparebunt autem bona eſſe, ſi illa non niſi bonis viris tribuerit; & mala eſſe, ſi malis tantum irrogauerit. Deteſtabilis erit cæcitas, ſi nemo oculos perdiderit, niſi cui eruendi ſunt. Itaq; careant luce 142 Appius & 143 Metellus. Non ſunt diuitiæ bonum. Itaque habeat illas & 144 Ellius leno, vt homines pecuniam cum 145 in templis conſecrauerint, videant & in fornice. Nullo modo magis poteſt Deus concupita 146 traducere, quàm ſi illa ad turpiſſimos defert, ab optimis abigit. At iniquũ eſt bonũ virum debilitari, aut 147 conſtringi, aut alligari, malos integris corporib. ſolutos ac delicatos incedere. Quid porro? non eſt

Digitized by Google

iniquum, fortes viros arma ſumere, & in caſtris pernoctare, & pro vallo obligatis ſtare vulneribus: interim in vrbe ſecuros eſſe, 148 præciſos & profeſſos impudicitiam? Quid porro non eſt iniquũ 149 nobiliſſimas virgines ad ſacra facienda noctibus excitari, altiſſimo ſomno inquinatas frui? Labor optimos citat. Senatus per totũ diem ſæpe cõſulitur: cum illo tempore viliſſimus quiſque, aut in 150 campo otiũ ſuum oblectet, aut in popina lateat, aut tempus in aliquo 151 circulo terat. Idem in hac magna rep. fit. boni viri laborant, 152 impendunt, 153 impenduntur, & 154 volentes quidem non trahũtur à fortuna, ſequuntur illam, & æquant gradus. ſi ſciſſent, anteceſſiſſent. Hanc quoq; animoſam Demetrij fortiſſimi viri vocem audiſſe me memini: *Hoc vnum*, inquit, *dij immortales, de vobis queri poſſum, quod non ante mihi voluntatem veſtram notam feciſtis. Prior enim ad iſta veniſſem, ad quæ nunc vocatus adſum.* Vultis liberos ſumere? illos vobis ſuſtuli. Vultis aliquã partem corporis? ſumite. Non magnam rem promitto. cito totũ relinquam. Vultis ſpiritum? Quidni? nullam moram faciam, quominus recipiatis quod dediſtis. à volente feretis quicquid petieritis. Quid ergo eſt? maluiſſem offerre, quàm tradere. Quid opus fuit auferre? accipere potuiſtis. ſed ne nunc quidem auferetis: quia nil eripitur niſi retinenti. Nil cogor, nil patior inuitus: nec ſeruio Deo, ſed aſſentio 155 eo quidem magis, quod ſcio omnia certa & in æternum dicta lege decurrere. Fata nos ducunt, & quantum 156 cuiq; reſtet, 157 prima naſcentium hora diſpoſuit. Cauſſa pendet ex cauſſa, priuata ac publica longus ordo rerum trahit. Ideo fortiter omne ferendum eſt: quia non, vt putamus, incidunt cuncta, ſed veniunt. Olim conſtitutum eſt, quid gaudeas, quid fleas: & quamuis magna videatur varietate ſingulorum vita diſtingui, ſumma in vnum venit. accepimus peritura, perituri. Quid ita indignamur? quid querimur? ad hoc parati ſumus. Vtatur, vt vult, ſuis natura corporibus: nos læti ad omnia & fortes cogitemus, nihil perire de noſtro. Quid eſt boni viri? præbere ſe fato. Grande ſolatium eſt, cum vniuerſo rapi. Quicquid eſt quod nos ſic viuere iuſſit, ſic mori: eadem neceſſitate & deos alligat. irreuocabilis humana pariter ac diuina curſus vehit. ille ipſe omnium conditor ac rector 158 ſcripſit quidem fata. ſed ſequitur. ſemper paret, ſemel iuſſit. Quare tamen Deus tam iniquus in diſtributione fati fuit, vt bonis viris paupertatem, vulnera, & acerba funera adſcriberet? Non poteſt 159 artifex 160 mutare materiam: 161 hæc paſſa eſt. Quædam ſeparari à quibuſdam non poſſunt, cohærent, indiuidua ſunt. Languida ingenia, & in ſomnum itura, aut in vigiliam ſomno ſimillimam, 162 inertibus nectuntur elementis: vt efficiatur vir 163 cum cura dicendus, 164 fortiore fato opus eſt. Non erit illi planum iter: ſurſum oportet ac deorſum eat, fluctuetur, ac nauigium in turbido regat. contra fortunam illi tenendus eſt curſus. Multa accidunt dura, aſpera, ſed quæ molliat & complanet ipſe. Ignis aurum probat, miſeria fortes viros. Vide quàm alte aſcendere debeat virtus: ſcies illi non per ſecura vadendum eſſe.

Ardua prima via eſt, & qua vix mane recentes
Enituntur equi: medio eſt altiſſima cælo:
Vnde mare & terras ipſi mihi ſæpe videre
Fit timor, & pauida trepidat formidine pectus.
Vltima 165 *prona via eſt, & eget moderamine certo.*
Tunc etiam, quæ me ſubiectis excipit vndis,
Ne ferar in præceps, Thetis ſolet ipſa vereri.

Hæc cum audiſſet ille generoſus adoleſcens: placet, inquit, via aſcendo. 166 eſt tanti per iſta ire caſuro. Non deſinit acrem animum metu territare:

Vtque viam teneas, nulloque errore traharis,
167 *Per tamen aduerſi gradieris cornua tauri,*
Æmonioſque arcus, violentique ora leonis.

Poſt hæc ait: 168 *Iunge datos currus.* his quibus deterreri me putas, incitor: libet illic ſtare, vbi ipſe ſol trepidat. humilis
VI. & inertis eſt, tuta ſectari: per alta virtus it. Quare tamen bonis viris patitur aliquid mali Deus fieri? ille vero non patitur. 169 Omnia mala ab illis remouit, ſcelera & flagitia, & cogitationes improbas, & 170 auida conſilia, & libidinem cæcam, & alieno imminentem auaritiam, ipſos tuetur, ac vindicat. Numquid hoc quoque à Deo aliquis exigit, vt bonorum virorum 171 etiam ſarcinas ſeruet? remittunt ipſi hanc Deo curam: externa contemnunt. Democritus diuitias 172 proiecit, 173 onus illas bonæ mentis exiſtimans: quid ergo miraris, ſi id Deus bono accidere patitur, quod vir bonus aliquando vult ſibi accidere? Filios amittunt viri boni. quidni, cum aliquando & ipſi 174 occidant? In exſilium mittuntur. quidni, cum aliquando ipſi patriam non repetituri relinquant? Occiduntur. quidni, cum aliquando ipſi ſibi manus afferant? Quare

Digitized by Google

quædam dura patiuntur? vt etiam alios pati doceant. nati ſunt in exemplar. Puta itaque Deum dicere. Quid habetis quod de me queri poſſitis vos, quibus recta placuerunt? Alijs bona falſa circumdedi, & animos inanes, velut longo fallacique ſomnio luſi. auro illos, argento & ebore ornaui. intus boni nihil eſt. Iſti, quos pro felicibus aſpicitis, ſi non qua occurrunt, ſed qua latent, videritis, miſeri ſunt, ſordidi, turpes, ad ſimilitudinem parietum ſuorum extrinſecus culti. Non eſt iſta ſolida & ſincera felicitas: 175 cruſta eſt, & quidem tenuis. Itaque dum illis 176 licet ſtare, & ad arbitrium ſuum oſtendi, nitent & imponunt: cum aliquid incidit quod diſturbet ac detegat, tunc apparet quantum altæ ac veræ fœditatis alienus ſplendor abſconderit. Vobis dedi bona certa, manſura: quanto magis verſaueritis, & vndique inſpexeritis, meliora maioraque. Permiſi vobis metuenda contemnere, cupienda faſtidire. non fulgetis extrinſecus: bona veſtra introrſus obuerſa ſunt. Sic mundus 177 exteriora contempſit, ſpectaculo ſui lætus. Intus omne poſui bonum. non egere felicitate, felicitas veſtra eſt. At multa incidunt triſtia, horrenda, dura toleratu. Quia non poteram vos iſtis ſubducere, animos veſtros aduerſus omnia armaui. Ferte fortiter: hoc eſt, quo 178 Deum antecedatis. ille extra patientiam malorum eſt, vos ſupra patientiam. Contemnite paupertatem. nemo tam pauper viuit, quam natus eſt. Contemnite dolorem: aut ſoluetur, aut ſoluet. contemnite fortunam: nullum illi telum quo feriret animum, dedi. contemnite mortem: quæ vos 179 aut finit, 180 aut transfert. Ante omnia caui, ne quis vos 181 teneret inuitos, patet exitus. Si pugnare non vultis, licet 182 fugere. Ideoq; ex omnibus rebus, quas eſſe vobis neceſſarias volui, nil feci facilius quàm mori. Prono animam loco poſui 183 trahitur. Attendite modo, & videbitis quàm breuis 184 ad libertatem, & quàm expedita ducat via. Non tam longas in exitu vobis quàm intrantibus moras poſui: alioqui magnum in vos regnum fortuna tenuiſſet, ſi homo tam tarde moreretur quàm naſcitur. Omne tempus, omnis vos locus doceat quàm facile ſit 185 renuntiare naturæ, & munus ſuum illi 186 impingere. Inter ipſa altaria & ſollemnes ſacrificantium ritus, dum optatur vita, mortem condiſcite. Corpora opima taurorum 187 exiguo concidunt vulnere, & 188 magnarum virium animalia humanæ manus ictus impellit. tenui ferro commiſſura ceruicis abrumpitur, & cum articulus ille, qui caput collumq; committit, inciſus eſt, tanta illa moles corruit. Non in alto latet ſpiritus, nec vtiq; ferro eruendus eſt: non ſunt vulnere impreſſo ſcrutanda præcordia: 189 in proximo mors eſt. Non certum ad hos ictus deſtinaui locum: quacumque peruium eſt. Ipſum illud quod vocatur mori, quo anima diſcedit à corpore, breuius eſt, quàm vt ſentiri tanta velocitas poſſit. Siue fauces nodus eliſit, ſiue ſpiramentum aqua præcluſit, ſiue in caput lapſos ſubjacentis ſoli duritia comminuit, ſiue 190 hauſtus ignis curſum animæ remeantis interſcidit: quicquid eſt, properat. Ecquid erubeſcitis? quod tam cito fit, 191 timetis diu?

COMMENTARII AD LIBRVM SENECÆ de Prouidentia.

I. LIPSIVS.

CAP. I. 1. Bonis viris.] *Perpetua querela, non ſolum quæſitio: atque illinc finitio, aut Deum, aut certe Prouidentiam non eſſe. Poëta apud Ciceronem:*

Nam ſi curent, bonis bene ſit, malis male
quod nunc abeſt.

Plautus ad Deos:

——nam quid ſibi habebunt igitur impij
Poſthac, ſi ad hunc modum eſt innoxius honor
Apud vos?

Muliercula in monumento veteri: PROCOPE MANVS LEVO CONTRA DEVM, QVI ME INNOCENTEM SVSTVLIT. *Symmachus:* Quæſo cuſtodes bonorum, valetudini tuæ medicas applicent manus, ne optimi Senatoris longa vexatio fidem faciat, nihil curare cæleſtes. *Et vbi non dicta aut ſcripta talia? Vide me Phyſiol. 1. Diſſert.* XVI.

2. Contextu operis.] *Quod deſideramus. ſiue ſeorſim de Prouidentia ſcripſit; ſiue magno* Moralium *operi inſeruit, vbi à Deo & Prouidentia orſus, tranſijt ad Homines & Virtutes.*

3. Vniuerſis.] *Non parti, vt Ariſtoteles, qui eam cælo luna terminauit, cetera caſui permiſit. Stoici autem contra, vniuerſis & ſingulis eam interuenire: de quo ego in Phyſiol. 1. Diſſert.* XI.

4. Manante lite.] *Quæſtione primaria. An ſit Prouidentia?*

5. Fortuiti impetus.] *Quod Epicuri delirium. Manilius reijciens,*

——Mundum diuino numine vertit,
Atque ipſum eſſe Deum: nec FORTE coiſſe magiſtra,
Vt voluit credi, qui primus mœnia mundi
Seminib⁹ ſtruxit minimis, inq; illa reſoluit.

6. Cito arietare.] *Incurrere in ſe, & impedire.*

7. Æternæ legis.] *Quæ Prouidentia eſt, ſiue Fatum. Vide Phyſiol. I. Diſſert.* XII.

8. Tantum rerum.] *Quomodo curſus aut velocitas illa res geſtat? puto, quia includit, & ſiderum calorumque motu Fata diſpenſantur. quæ aperta ſententia Triſmegiſti eſt, non vno loco; & Stoici conſentiũt conſciſcuntque. Nos in Phy. l. II. Diſſ.* XIV. *Tot ergo res geſtãt, quia includunt, & velut, grauida ijs ſunt, parturiuntque.*

9. Materiæ errantis.] *Atomorum, vt iam dictus Epicurus voluit.*

10. Molliant terras.] *Scabras per ſe aſperaſque. Itaque & mitigat infuſus humor, & ligat diffluentes. Vide Phyſiol. II. Diſſert.* XVI.

11. Vllum incrementum.] *Quia terra venis combibit identidem, atque attrahit.* qua ratione (*ait Plin.*) manifeſtum eſt, quare tot fluminum cottidiano acceſſu maria nõ creſcant. *Adde & Solis eductiones.*

12. Seminibus.] *Frugum, arborumque. Pauca, ſed pulcra & firma Prouidentiæ argumenta, ſi quis diducit.*

13. Tumultuoſa pars.] *Nam ſupra quies & conſtantia, &* Pacem ſumma tenent.

14. Calentes aquæ.] *Plinius* II. Vaporant & in mari ipſo calentes aquæ, quæ Licinij Craſſi fuerunt, medioſq; inter fluctus ex iſtis aliquid valetudini ſalutare. *Philo Iudæus, De Somnijs:* ἤδη γὰρ μυρίαι πολλαχόθι πηγαὶ ὕδωρ ζέον ἐκδιδοῦσιν, οὐ κατὰ γῆν, ἀλλὰ καὶ κατὰ θάλατταν. ἤδη γ᾽ οὖν ἐφάνησαν φλέβες ἀναβλύζουσαι ἐν μέσοις πελάγεσιν, ἃς ὁ τοσοῦτος τῶν ἐν κύκλῳ πελαγῶν ἀνέκαθεν ἐξ αἰῶνος ἐπικλύζων, οὐκ ἔσβεσε, ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ἐπὶ ποσὸν ἀνῆκε: Sunt enim mille paſſim fontes aquam calidam manantes, non in terra ſolum, ſed ipſo mari. Nunc certe deprehenduntur tales venæ in medijs marib⁹, quas ab æuo fluctuũ in orbẽ inundatio non potuit extinguere, imo nec remittere.

15. Noua inſularum.] *Plinium vide* II. *ca.* LXXXVI. *& ſeq. Liuium l.* XXXIX. *in fine, Sen. Qu. Nat.* VI. *c.* XXI.

16. Lunare ſidus.] *Aliquid noſter* III. *Quæſt. cap.* XXVIII. *plene Scaliger Exercit.* LII.

17. Amicitia eſt.] *Non tamen æqualitas, abſit. Sed Chriſtiano etiã ſenſu amat genus noſtrũ, & amari poſcit.*

18. Neceſſitudo.] *Quidni? cum &* progenies *eius, vt addit, ſimus? Et trahunt quidem iſta aliorſum Stoici: ſed verba etiam noſtra ſunt, qui pietatem veram ſectamur. De ſenſu illorum vide me Phyſiol.* III. *Diſſ.* VIII.

19. Similitudo.] *Imago Dei ſumus.*

20. Tempore tantum.] *Alta, imo ſuperba, talia Stoici: de quibus ego Manuduct. lib.* III. *Diſſ.* XIV.

21. Diſcipulus.] *Vera iteram, & Chriſtiana.*

22. Æmulatorque.] *Nonne & iſtud? & aut ſumus certe, aut eſſe debeamus. Sacra noſtra:* Imitatores eius eſtote. *Nos diffuſe Manuduct.* II. *Diſſ.* XIX.

23. Vera progenies.] *Epictetum hic audi:* Si Cæſar te adoptaſſet, quis ſupercilium tuum ferret? nunc cum Dei filius ſis, non te æſtimas & attollis? *Certe mi ſenex ſumus: ſed adoptione etiam ſumus.*

24. Vernularum.] *Quorum procacitas propria, atq; etiam dicacitas. Inde* Vernæ procaces. *Horatio;* Vernaculorum dicta *Martiali;* Vernilia dicta, & Vernilitas. *Senecæ ipſi, alij ſiue. At illud Mart. appoſitum:*

Vrbanus tibi, Cæcili, videris.
Non es crede mihi, quid ergo? verna es.

25. In delicijs.] *Eodem licet ducas. nam tales pueri,* Deliciæ *dicebantur.*

26. Sibi illum.] *Ipſe Deus ſibi, & ſuis oculis. quia magnus ille Editor hoc ſpectaculo maxime delectatur. Infra, Cap. ſeq.*

CAP. II. 27. Mali poteſt.] *Quaſi reſpondeat, Aduerſi aliquid, fateor: nihil mali. & in eo tu erras.*

28. Medicatorum.] *Gruterus bene è libris aſſerit. Nam* Medicatum, *quod non eſt purum; mixtum redolet ſapitque. Ita acida aqua, ſulphurata, ferrata, tale genus omne, hoc nomine cenſentur. Pli.* II. *cap.* C. Terræ natura medicata aquas inficiat. *ſic legendũ: & alibi.*

29. In ſtatu.] *A gladiatoria re aut militari. Dixi in Saturnal. lib.* II.

30. Suum colorem.] *Ipſe bonus in bonũ vertit, bene ferendo, bene interpretando. Vt guttas paucas albentes in vinum rubrum miſſas, ipſas ſuo colore tingit: ita hic.*

31. Non ſentit.] *Nec enim apathia Stoicorum eſt (errant, qui adtribuunt) ſed Stilponis ſcholæ, id eſt Megaricorum. Vide me* III. *Manud. Diſſert.* VII.

32. Exercitationes.] *Simplicius in Epictetum, hæc omnia aut* Exercitia, *aut* Medicamenta *habet. Illa, ſi ſanus animus, ad robur tuendum vel augendum; iſta, ſi languidus, & delicijs aut voluptatibus demerſus, ad recuperandum. Plane, vt in corporum cura ſolet.*

33. Officia.] *Publica ac priuata; patriæ, parentibus, amicis, ſingulis præſtanda. Officium enim hic* τὸ καθῆκον.

34. Fortiter.] *Plinius Panegyrico:* Licet exclamare, Hunc nolo timidus eſt & bona ſæculi ſui parum nouit: illũ volo, qui Cæſarem fortiter amat.

35. Mole.] *Libri aliquot ſcripti,* motu: *nec male. Adeo non labore ſolum, ſed ipſo motu ſuo deficiunt.*

36. De genu.] *Epiſt.* LXVI. Qui ſucciſis poplitibus in genua ſe excepit, nec arma dimiſit. *Saucij igitur aut valde fatigati ſic pugnant. Quod ad phraſin, eſt illi ſimilis ep.* XXIX. Neſcio enim quid de gradu faciat.

37. Spectandi magn.] *Ipſum hoc Minutius Felix, eleganti libello, Aduerſus gentes:* Quam pulchrum ſpectaculum Deo, cum Chriſtianis, cum dolore congreditur: cum aduerſus minas, & ſupplicia, & tormenta componitur? cum libertatem ſuam aduerſus reges ac Principes erigit? *Sed & Epictetus, in Diſſertat.* XXIV. *lib.* I. ὅταν ἐμπέσῃ περίστασις, μέμνησο, ὅτι θεός σε, ὡς ἀλείπτης, τραχεῖ νεανίσκῳ βέβληκεν: Cum periculum ingruit, cogita, Deum te laniſtæ inſtar aut gymnaſtæ, cum acri iuuene commiſiſſe. *Et plura ibi, toti huic argumento.*

38. Honeſtior.] *Etſi olim viles tantum, & captiui aut damnati ad beſtias fere ſolent dari: tamen ſub Principibus inualuit, etiam Equites, etiam Senatores committi. Seneca epiſt.* C. Adſpice illos iuuenes, quos ex nobiliſſimis domibus in arenam luxuria conieccit.] *Nam deſperatio, & æs alienum, tales eò ſæpe adigebat. Vide me in* II. *Sat. cap.* III.

39. Operi ſuo.] *Huic mundo, quem fecit, & tuetur intuendo.*

40. Non ſemel.] *In Pharſalia, & in ipſa Africa.*

41. Ruinas publ.] *Eſt illud Horatianum:* Si fractus illabatur orbis, Impauidum ferient ruinæ.

42. Portas miles.] *Nam* præmiſerat Cæſar Vticam cum equitatu M. Meſſallam, ipſe eodem iter faciens: *Hirtius.*

43. Libertati viã.] *Con. ad Martiã:* Si domini pertæſum eſt, licet vno gradu ad libertatem tranſire.

44. Iacent.] *Ergo facit eos periſſe ante Catonem. quod & Dio & Florus ita narrant. At Liuius & Appianus aliter, & palam Hirtius: quibus, ex rerum temporumque ſerie, ego credam.*

45. Alter alterius.] *Ita & Dio ſcribit* XLIII. ὁ Ἰόβας τῷ Πετρείῳ ἐμονομάχησε, καὶ συναπέθανε: Iuba cum Petreio ſingulari certamine congreſſus, & commortuus eſt. *Item Appianus:* ἐπὶ τῇ διαίτῃ ξίφεσι διεχρήσαντο ἀλλήλους: in cænaculo ſe mutuo interfecerunt. *Neque Hercules (quod Muretus prodidit) ſententiam Hirtij Appianus ſequitur, qui* Petreium interfectum à Iuba, & hunc à ſeruo *ſcripſit: ſi tamen ita ſcripſit, de quo alias in ipſo.*

Digitized by Google

46. Fati conuentio.] Pactum inter ipſos ſuper fato. Ita De Ira, lib. III. cap. XXVI. Vna res nos facere poteſt quietos, mutuæ facilitatis conuentio.

47. Sui vindex.] Neſcio an non aptius, certe acutius: ſuæ vindex, vt ad ſalutem referatur, hoc ſenſu. Qui alienæ ſaluti molliter conſuluit, acriter ſuæ. Quomodo? fuga & diſceſſu illis; ſibi, morte. Itaque. Vindex propriè hic, non Vltor, ſed Aſſertor.

48. Studia.] Nam Platonis Dialogum qui Phœdo inſcribitur, de anima et immortalitate dicitur legiſſe.

49. Reuocata.] vt ſolet in ſpectaculis, vbi aliquis populo placuiſſet, reuocabatur, & iterum iterumque audiebatur vel ſpectabatur. Sic Cicero de Diphilo tragœdo: Millies coactus eſt dicere. Simile in gladiatoribus, vel athletis.

50. Difficiliori parte.] Morte repetita. quia, vt mox addit, non ſit facile redire ad eam, atque ire. An non tamen ſcripſit, parte, vel pari? vt ſic quoque in re ſpectaculorum maneat? Suſpicor. & qui inter gladiatores bene ſe dederat ac placuerat, mox cum altero robuſtiore, quo magis probaret, committebatur.

CAP. III. 51. Oratione.] Vel ex hoc verbo grandiore dixeris Epiſtolam hanc non eſſe, Librum eſſe.

52. Quia ſunt boni.] Quatenus ſunt tales. nam adhærent hæc bonitati & virtuti: neque ea ſunt ſine incommodis his externis.

53. Perſuadebo.] Hæc pars in fine deeſt, temporum iniuria, non ſcriptoris incuria.

54. Ferro & igne.] Simplicius tale: Si corporum medicinam exercentem, eumque vrentem & ſecantem, atque ipſos carnifices imitantem, non malum ſed bonum dicimus, atque adeo gratias agimus, & mercedē numeramus: cur in medicina Dei non acquieſcimus? Nam vt Hieronymus in Ezechielem: quæ putatur pœna, medicina eſt.

55. Radi oſſa.] Scalpello, dum purgantur.

56. Legi.] Vide de Benef. V. cap. XXIV. & Conſol. ad Marciam. cap. XXII.

57. Extrahi venas.] Vir eruditus eo refert, quod in quibuſdam morbis, vt Varibus, vena exciditur aut aduritur. vt Celſus iubet VII. cap. XXXI. quod ipſum mox dicit eximi venam. At ego aptius vtriuſque habeam, extrahi venas, id eſt ſanguinem è venis. Metonymia vſitata, vti poculum obduci.

58. Demetrij.] Illius Cynici, quem paſſim attollit in his libris. Vide epiſt. LXIII. & De Benef. VII. cap. VII.

59. Infelicius eo.] Simili argutia Bias olim: Ἔλεγε ἀτυχῆ, τὸν ἀτυχίαν μὴ φέροντα: dixit infœlicem, qui infelicitatem non ferret.

60. Arma ſubm.] Vt victi & ſupplices ſolent. Eſt à gladiatoribus. vide noſtra Saturnalia.

61. In Mucio.] Legit iſta & ſublegit alibi (ſed decore) Minutius. Vos ipſi, inquit, calamitoſos viros fertis ad cælum. Mutium Scæuolam, qui cum errâſſet in Rege, periſſet in hoſtibus, niſi dexteram perdidiſſet.

62. Premit.] Quaſi manu paſſa & panda flammam ſurgentem comprimeret.

63 Cum diuitiis.] Seneca epiſt. CXX. Fabricius Pyrrhi regis aurum reiecit, maiuſque regno iudicauit regias opes poſſe contemnere.

64. Radices.] Rapa alij exprimunt. Etſi de hac cena ad focum, & rapis Cicero, Plinius, Plutarchus, alij, ad Curium, non Fabricium trahunt.

65. Repurgando.] Abeſt quibuſdam libris, & velim. Cibos enim hæc, non purgamenta ſcimus fuiſſe.

66. Triumphalis.] Triumphauit de Samnitibus, Lucanis, Brutijs: anno CCCCLXXI.

67. Aucupia.] Pro auibus ipſis captis: vt Venatio, pro feris.

68. Erigeret.] Eadem phraſi IV. Quæſt. Nat. cap. vltimo Stomachus ille ſolutus, & æſtu ſuo languidus, quærit aliquid quo erigatur. Renouare hoc famem, Petronius dixit. & huic rei ipſa illa conchylia adhiberi oſtendit:

——— inde Lucrinis
Eruta littoribus vendunt conchylia cœnis;

69. Pomorum ſtrue.] Qua mihi aut alijs viſa, ſcripſi III. Poliorceticon, vbi abunde ſuper Apris. Communis autem ſententia, pomis cingi ſolere: ſicut aſparagis Squillas. vt in Iuuenali:

Quæ fertur domino ſquilla, & quibus vndique cincta
Aſparagis?

Et propius ad rem, in Horatio lib. II. Sat. V.

Imprimis Lucanus aper fuit. acria circum
Rapula, lactucæ, radices.

Sed tamen cum hic luxum merum aut delicias narret, quid eo poma faciant? Mihi vero placeat reſcribi, opſoniorum ſtrue. Aper in medio, circum patinaria ſtrues, vt Comicus appellat. At lectio etiam in meo libro iſta: cingeretur, primæ formæ feras c. m. c. venantium deglutiret? quod & in vno Pinciani: vix tamen probem.

70. Primæ formæ.] Magnos illos & milliarios (ſic vocabant) Apros intelligit: de quibus in epiſt. CXI

71. Damnauerunt.] Equites Romani, conſpiratione in eum publicanorum, quos graſſari in Aſia prohibuerat. Itaque in ipſam amicam Aſiam damnatus redijt; cui obuiam omnes ciuitates legatos miſerunt, vt ad ſe diuerteret. Valerius.

72. Cauſſam dicent.] Accuſandi ab omnibus, & damnandi.

73. Sibi exſilium.] Quod tenuit & amplexus eſt contra Sullam. qui patriæ eum reddebat.

74. Solus aliquid.] Epiſtola XXIV. Rutilus reditū ſuum Sullæ negauit, cui tunc nihil negabatur.

75. Retro ceſſit.] Fortaſſe, retro non ceſſit: adeo non paruit, neque rediit, vt etiam longius fugerit. Quo? Smyrna eum egiſſe Ouidius dicit.

Et graue magnanimi robur mirare Rutili,
Non vſi reditus conditione dati.
Smyrna virum tenuit, non Pontus, & hoſtica tellus.

76. Seruilium.] Cicero pro Roſcio: Te pugna Cānenſis accuſatorem ſat bonum fecit. multos cæſos nō ad Thraſimenum lacum, ſed ad Seruilium vidimus. quis ibi non eſt vulneratus ferro Phrigio? Lacus ab auctore ſic dictus, in principio Vici Iugarij, continens Baſilicæ Iuliæ: Feſtus. Ergo iuxta forum Rom. ad latus partemque Capitolij.

77. Spoliarium.] Sumit ab amphitheatris & re gladiatoria. nam ibi Spoliarium, Arenæ adnexum, in quo exui gladiatores, Ipſi laſi aut cæſi trahi eodem ſolēt. Quia igitur ad lacum Seruilium aut cæſi multi, aut capita ibi expoſita; Spoliarium id Sullanum vocat. Vide me Saturnal. I. cap. XVIII.

78. Multa millia.] Septem millia. De Clem. I. cap. XII. Ibi plura.

79. Poſt fidem.] Nam deditiçij erant.

80. Per fidem.] Qui ſic induxit, vt arma ponerent: alioqui cædi non ita faciles.

81. Gladio ſubm.] Non virga lictoris, vt ſolet, & ſcripſi in Electis. Indicat autem Satellitium habuiſſe Sullam & milites ante ac poſt comitantes, qui populum ſubmouerent.

82. Appendi.] Supra Seruilium lacum affigi. Meus tamen & plerique ſcripti, oſtendi. Quod verum etiam,

Digitized by Google

& incuſas Valerius: Abſciſa miſerorum capita modo non vultum ac ſpiritum retinentia, in conſpectum ſuum adferri voluit, vt oculis illa, quoniam ore nefas erat, manderet, lib. IX. cap. I.

83. Prætium cædis.] Duo talenta in ſingulos, ait Plutarchus: quæ ſunt nobis mille ducenti Philippæi.

84. Tabulas publ.] Valerius: Quatuor millia (verius fortaſſe, duo millia, ex aliis) & ſeptingentos diræ proſcriptionis edicto iugulatos in tabulas publicas retulit. videlicet ne memoria tam præclara rei dilueretur.

85. Corneliam.] De Sicariis, ipſe eorum caput, nec auctor ſolum cædium, ſed exactor.

86. Tulit.] Poſtea nempe, in Dictatura.

87. Claui.] De Tranquillit. cap. XV. Ergo Regulum fleam, quod tot clauis configitur? Clauis, qui in arca lignea vndique fixi, & exſtantes: in quam ille coniectus. Seneca epiſt. LXVII. In hac eſt Reguli arca, Rutilij exſilium. Tubero apud Agellium lib. VI. Armarium muricibus præfixum vocat.

88. Suſpenſa.] Cicero in Piſonem, Regulum in machina religatum ſcribit, & reſectis palpebris vigilando enecatum.

89. Eamdem ſent.] De non permutandis captiuis: ſeque inter illos.

90. Amoribus anxio.] Uxoris, quam amabat, nec fortaſſe ſolus. Cæſarem Auguſtum ea ſuſpicione aſpergit Dio; quod creditus Gallicanam peregrinationem ſuſcepiſſe, vt liberius, & procul à vulgo ſermonibuſque, frueretur Terentia Mæcenatis: libro LIV. Itaque non iniuria anxius Mecænas; ſed & Cæſari, ob hāc cauſſam occulte infeſtus. quod idem ſcriptor libro LV. tangit in Mecænatis obitu. Poteſt tamen angorem hunc, fateor, etiam alio referre, & ad nudum ipſum amorem qui ſemper querulus & anxius, præſertim vbi non reſpondetur.

Quottidiana repud.] Noſter epiſt. CXIV. Hunc eſſe (Mecænatem) qui vxorem millies duxerit, cum vnam habuerit?

92. Aquarum fragor.] Quas iam commenti in ipſis cubiculis erant. Vide epiſt. C.

93. In cruce.] Poſt enim illa tormenta Regulum in cruce obijſſe, etiam Florus ſcripſit.

94. Terentiam.] Vxorem Mecænatis. Ille ita mollis (facete inquis) vt nec virum ſe, ſed Tireſia ſuffragante fœminam malit.

95. Paullatim frigore.] A pedibus ad ſumma, & cor ipſum. Platonem in Phædonis fine adi.

96. Gemma miniſtr.] Noſter de Benef. VII. cap. IX. Capacibus gemmis inter ſe propinarent. Lucanus X. gemmæque capaces Excepere merum. Cicero in Verr. IV. Exponit non pauca paucula ex auro, quæ vt mos eſt regibus, & maxime in Syria, gemmis erant diſtincta clariſſimis. Erat etiam vas vinarium ex vna gemma prægrandi, trulla excauata, manubrio aureo. Plinius de Pompeij triumpho: Tranſtulit vaſa ex auro & gemmis, abacorum nouem. Erant igitur & gemmea vaſa, erant & gemmata. Plinius lib. XXIII. initio: Turba gemmarum potamus, & ſmaragdis teximus calices, ac temulentiæ cauſſa tenere Indiam iuuat, & aurum iam acceſſio eſt.

97. Suſpenſam auro. In manibus miniſtri, ſuſpenſum aurum tenentis. Liber autem meus: Suſpenſa auro niue, alio caſu habet: quaſi vinum ipſa niue dilueretur, non contra. At pro vulgata, locus epiſt. LXXVIII. O infelicem ægrum. Quare? quia non vino niuem diluit, quia non rigorem potionis ſuæ renouat fracta inſuper glacie. Sed & iſto caſu Drepanius in Panegyrico: Niſi æſtiuam in gemmis capacibus glaciem falerna fregiſſent. De tota re dicendi magis locus IV. Quæſt. Nat. cap. vlt.

98. Vomitu remet.] Iiſdem verbis, de eadem re, epiſt. XCV. Vinum omne vomitu remetiuntur.

99. Rerum natura.] Id eſt, Deus.

100. Vatinio poſtf.] In petitione Præturæ.

101. Conſequar.] Nempe ego Deus, ſiue Natura, quæ ad hæc vocaui.

CAP. IIII. 102. Alteram part.] Conſtat enim diuerſis rerum natura, lætis, triſtibus, commodis, incommodis: neſcit altera, qui ſemper in alteris.

103. Coronam.] Ex olea.

104. Auctus eſt.] Meus, Auguſtus es.

105. Vna vim.] An in vna tantum? Mei libri, vnam: & vellem ego, viuam. id eſt, vegetam & viuidam vim animi exſereret.

106. Gaudent.] Ut ille Diogenes Cynicus, qui cum in caſus quoſdam aduerſos incidiſſet, exclamauit: Εὖγε ὦ τύχη, ὅτι μοι ἀῤῥένως προσίστασαι: Euge. ô Fortuna, quod viriliter me tractaſti? Atque idem in eiuſmodi rebus cantillare clara voce ſolebat: Stobæus.

107. Milites bellis.] Auctiores voce alij omnes libri: belli triumpho. Quod Mureto diſplicuit haud iniuria, iniuria tamen recidit. Mutari melius, & legi bellis triumphant. Milites, inquit, bellis gaudent & exultant.

108. Myrmillonem.] In Diſſert. Epicteti, lib. I. Ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς Καίσαρος μονομάχοις εἰσί τινες οἱ ἀγανακτοῦντες, ὅτι οὐδεὶς αὐτοὺς προάγει, οὔτε ζευγνύει: At in Cæſaris gladiatoribus quidam ſunt, qui indignantur & ægreſcunt, quod nemo eos producat, & cum pari componat.

109. Auida.] Mei libri, audax.

110. Meliori caſu.] Non capio. magis, ſi, cauſſa reſcribamus.

111. Si te inexpugnabilis.] Duæ primæ voces meo libro abſunt, & tertia ſcribitur, inexpugnabiliter. Neutrum ſatis conuenit, nec tamen nunc emendo.

112. Mentium.] Mei duo, meritum. Tunc eſſet, immeritum: ſed nil muto.

113. Tranquillitas iners.] Malacia.

114. Teneræ ceruici.] Libri mei & plerique alij, ferre, pro teneræ. atque, omnino legendum, feræ ceruici: id eſt, non cicuri, non domitæ. Scimus tales impatientiſſime iugum ferre.

115. Dilatus eſt.] Ut in Arena aut munere. Miſſio hic non eſt, ſed ad proximum diem dilatio.

116. Explorent iter.] Duo mei libri, explorent interdum: ex quo pronum facere, interdiu. Opponit hoc nocturnis inſidijs: & de die, inquit, mittuntur exploratum, quid hoſtis agat aut moliatur, fortiſſimi. Neque ſane ſolum iter exploratur.

117. Eneruatam.] Meus, eneruantia: & ex eo placeret eneruantem.

118. Permadeſcunt.] Molleſcunt, ſicut dura humore ſoluuntur, aut remittunt. Pari metaphora Plautus Moſtellaria, de Amore: Is vſque in pectus permanauit, permadefecit cor meum.

119. Ebrietate ſopiti.] Itaque felicitatem cum vino comparat Archytas Pythagoreus. Οὐ μὴν ἀλλὰ, inquit, νόσως τε καὶ μείζονας τίκτειν πέφυκεν ἁ λεγομένα παρὰ πάντεσσιν εὐτυχία, ὥσπερ οἶνος καταμεθύσκοισα τοῖς ἀγαθοῖς τὰν διάνοιαν: Atqui maiores morbos gignere ſolet ea, quæ ab omnibus appellatur Felicitas tanquam vinum inebrians etiam bonis viris mentem.

120. Specularia.] De his dico, epiſt. XC. Sunt lapides pellucentes, vt vitrum: eiuſq; vicem olim in feneſtris.

Digitized by Google

121. Inter fomenta.] Meus, ſegmenta: ex quo aliquis tegmenta. Et idem, cum libro etiam altero, ſequentes duas voces, ſubinde mutata, non agnoſcunt. Inclino ad eos, & cum hoc ipſum nouum (priſco ritu) domi pedibus tectis eſſe: ſatis ſit legi, cuius pedes inter tegmenta tepuerunt. Nam vulgo dumtaxat ſoleati domi erant, id eſtimas plantas tecti: exituri autem calceos illos altiuſculos ſumebant.

122. Parietibus circumf.] Seneca epiſt. xc. inter ea quæ ſua memoria prodierunt, habet, tubos parietibus impreſſos, per quos circumfunderetur calor, qui ſumma & ima foueret æqualiter. Apparent & nūc in Thermarum ruinis. Ab his Tubis, neſcio an Stubarum nomen, quod mediæ ætatis ſcriptores, & hodiernus vſus, habent, quamquam & à noſtrate Fouendi verbo dicta eſſe poſſint.

123. Exceſſerunt modum.] Euripides:

Βροτοῖς τὰ μείζω τῶν μέσων τίκτει νόσους:

Quod media ſuperat, hominib. morbos parit.

Et Plautus Pœnulo, diffuſius:

——modus omnibus in rebus, ſoror,
Optimu'ſt habitu. nimia omnia nimium exhibent
Negotium hominibus ex ſe.

124. Infelicitatem quæ.] Libri, alij, infelicitatem aduocata virtute: alij, aduocante virtute. quod pæne eſt, vt probem, hoc ſenſu: Sis vel infelix, dummodo virtus tibi aduocet ac patrocinetur.

125. Leuior ieiuno,] Scripti, ieiunio. Ego litterula inſita legam: Leuior è ieiunio. Nec enim aliud ſignificat, quàm leuem mortem ex inedia ſiue abſtinentia eſſe: quam & multi, & ille Atticus, olim vſurparunt.

126. Diſiliunt.] Aſpicere videatur quod prainis, Homines immodicis bonis rumpi. Sed cruditate aliquem diſſilire & findi. audacius aut vanius dictum: & ſcripti fere, diſſilit, referunt. ex quo mihi ſubolet, difficilis, aut diſſimilis: vt ad mortem referatur, atque illam ex cruditate natam grauem & torquentem eſſe.

127. Publice verberibus.] Ad aram Dianæ Orthiæ, de quo decantato ritu Plutarchus in Laconicis inſtitutis: Pauſanias lib. III. Cicero Tuſculana II. his verbis: Spartæ pueri ad aram ſic verberibus accipiuntur, vt multus è viſceribus ſanguis exeat: nōnunquam etiam (vt cum ibi eſſem, audiebam) ad necem. quorum nō modo nemo exclamauit vnquam, ſed ne ingemuit quidem. Vides epheborum hanc conſtantiam. quo ille, apud Petronium, alluſit: Tres plagas Spartana nobilitate concoxi. & Plautus Captiuis, qui Paraſitos, alapis & contumeliis ſuetos, Laconas plagipatidas facete dixit.

128. Patris adhor.] Tertullianus ad Martyres: Nam quod hodie (nota etiam eius æuo fuiſſe) apud Lacedæmonios ſollennitas maxima eſt διαμαστίγωσις, id eſt Flagellatio, non latet. In quo ſacro, ante aram, nobiles quique adoleſcentes flagellis affliguntur, adſtantibus parentibus & propinquis, & vti perſeuerent adhortantibus. Martialis vero etiam matres miſcet, nec hortantes ſolum, ſed iubentes: Et non cæſus adhuc, matre iubente, Lacon.

129. Vulnera præb.] Efficaciter dictum. id eſt, iam cutem lacerā ſciſſámque, præbere nouæ lacerationi.

130. Solidiſſima pars.] Hippocrates Κίνησις μὲν κρατύνει, ἀργίη δὲ τήκει: Motio enim roborat, otium tabefacit.

131. Excutienda tela.] Adeo excutiebant, & velut tormento torquebant veterani illi, vt hodie fidem res non inueniat apud ignaros. Cui lubet, Militiam noſtram videto, de Pilis.

132. Pax deſinit.] Id eſt, quæ extra ditionem fineſq. Romanos ſunt: & quod ſequitur, extra pacē. De Clem. cap. I. Tot millia gladiatorum, quæ pax mea comprimit. in Principis perſona.

133. Iſtrum.] Inferiorem Danubij partem. nam ea plurimum Iſtri nomine venit.

134. Vagarum.] Certis ſedibus aut domicilij non colentium. vt ſunt Scythæ, Sarmatæ, Hamaxobij, & id genus.

135. Perpetua hiems.] De Germanis hæc non ita vera, magis de Scythis. Et ſi de illis quoque Tacitus: Germaniam informem terris, aſperam cælo, triſtem cultu aſpectúque, niſi ſi patria ſit. Iterumque. In vniuerſum aut ſiluis horrida, aut paludibus fœda, frugiferarum arborum impatiens, pecorum fœcunda, eæque ſolæ & gratiſſimæ opes. O quam nunc aliter! & Germania opidis, populis, ingenijs, artibus, opibus cum quauis terrarum contendit.

136. Culmo.] Significat ædium tecta, non imbrice aut tegulario lapide, ſed ſtraminum culmis, rudiore ritu (vnde & Culmina) ſiue arborum fronde conſtrata. Tacitus in Germania: Ne cæmentorum quidem, aut tegularum, vſus.

137. Nulla illis domic.] Nec id vere de Germanis, qui opida quidem non habebant, & nil præter informes vicos, ſed tamen domos. Seneca quidem & Taciti æuo. Nam vetuſtiores, nec ij ſatis certas ſedes habebant, cum in annos eas vnaque agros, iuſſu magiſtratuum, mutarent. Cæſar lib. 4. de Sueuis. & vniuerſe de Germanis in 6.

138. In diem.] Ad Sarmatas & Hamaxobios hæc refer, qui in plauſtro equoque viuunt, vt ait Tacitus: & hoc ſigno colligit Peucinos Fennóſque Germanis potius adſcribendos, quia domos figunt.

139. Intecta corpora.] Cæſar de Germanis, pellibus tegi: quarum propter exiguitatem, magna pars eſt corporis aperta. Et Tacitus: Tegumen omnibus ſagum fibula, aut ſi deſit, ſpina (mallem pinna) conſertum. cetera intecti agunt.

CAP. V. 140. Pro vniuerſis.] Secunda pars ſcripti, in qua oſtendit alijs prodeſſe vel ad exemplum, vel ad iudicium, incommoda bonis euenire.

141. Edere operas.] Super cap. II. Ferrum iſtud nobiles eder operas. Epiſtola XXIX. Hoc enim ad edendas operas tempus ſumpſerat.

142. Appius.] Claudius, cognomento Cæcus, Pyrrhi tempore.

143. Metellus.] L. Metellus Pontifex, bis Conſul, Dictator, Triumphalis. de quo de Breuitate vitæ, cap. 13. Oculos igne amiſit, cum Palladium raperet, ardente templo Veſtæ. Vide Plinium, inter alios, diffusè ſuper hoc viro lib. 7. cap. 43.

144. Ellius.] Alijs eſt, Celius: at meo libro, Diris.

145. In templis conſec.] An pro mente Diui Auguſtini, cui Pecunia palam Dea eſt, libro 4. de Ciuitate, cap. 21. Sed negat Iuuenalis in templis ſacratam:

——etſi funeſta Pecunia templo.
Nondum habitas, nullas nummorum ereximus aras.

Nec id cum Auguſtino pugnat, vt cenſent qui imperitiæ poëtam accuſant: quia potuit Dea cenſeri Pecunia, nec templo tamen coli. Neque enim omnes ſane minuti & plebeij Dij honore illo dignati. Seneca, ſed de Seneca verius ſit eum dicere, Pecuniam in templis ſacratam non vt Deam, ſed donaria auri argentique ibi ſacra, & ipſos Deos Deaſque ex illo metallo.

146. Traducere.] Contemptui & ludibrio exponere. ab ijs qui traducebantur per fora aut theatra.

147. Conſtringi.] à Mureto eſt, opinor, nam noſtri omnes libri, configi. Et ſane Cōſtringi, non idē eſt quod

Alligari? *Ergo*, configi, *teneamus*: *ſpectetque ad eos qui in cruce vel clauis* configuntur, *vel funibus* alligantur.

148. Præciſos.] *Exſectos & caſtratos capiunt quidam, vt in Lampridio*: Iactauit caput inter præciſos fanaticos. *At verius fortaſſe ad fados illos referri, de quibus Martialis*: Præcidi gaudes, præciſus Papile ploras. *etſi tum* percidi. *&* perciſos *ſcribi magis probem.*

149. Nobiliſſimas virgines.] *Veſtales.*

150. Campo.] *Martio.*

151. Circulo.] *Orbe, quem collatis capitibus faciunt confabulantes.*

152. Impendunt.] *Abeſt à meo, ſed retineo, & explico: operam, curas, ingenium impendunt.*

153. Impenduntur.] *Argute. non ſolum ſua, ſed ſe impendunt: hoc enim eſt, ipſi* impenduntur; *pereunt, occiduntur. Noſter Conſol. ad Heluiam, cap.* 16. Quanto iuſtius ſit te illi ſeruari, quàm mihi impendi. *Tertullianus de Spect. cap.* XIX. Homo tam nocens factus eſt, vt tam crudeliter impendatur. *Idem Apologetici ca.* XXIV. illam iniuriam ciuitatis nemo expendit, cum tot iuſti impendimur, tot innocentes erogamur. *De Chriſtianis, qui publicè occidebantur. Et nota inibi* Erogandi *verbum ſenſu ſimili, à cauſſa ſimili. Impendere enim vel Erogare, eadem: & quia pecunia ſic abit à nobis, peritque & abſumitur, inde* μεταφορικῶς *pro* perdere *dixerunt. Idem* Dependi, *in Tertulliano aduerſus Gnoſtic. cap.* VI.

154. Volentes quidem.] *Pars tertia, qua erat* volentibus accidere: *cui rei vide ſis paria, in Epicteti Diſſertatione* X. *lib.* II.

155. Eo quidẽ magis.] *Pars quarta,* Fato iſta fieri.

156. Cuique reſtet.] *Vox interſita meo libro,* cuique temporis reſtet.

157. Prima naſcentium hora.] *Interpretatur illud Manilianum*:

> Naſcentes morimur, finiſque ab origine pendet.

158. Scripſit.] *Ex opinione, qua cenſebant Iouem dictare: &* Parcas *(verba Capellæ)* ſcribas Iouis, quod eius decreta in æreas tabulas referrent.

159. Artifex.] *Id eſt Deus, ſiue Ratio: cauſſa efficiens. Stoici* Artificem *appellant, quia nolunt*: Naturam vim eſſe, ſine ratione cientem motus, in corporibus neceſſarios: *ſed contra*, participem rationis atque ordinis. *item*: ignem artificioſum: *&*, artis maxime proprium eſſe creare & gignere. *Quæ cum alibi, tum in Cicerone* II. *de Natura, ex iis ſumpta legas. Sic* artifex diuinus *Seneca, epi.* CXIII.

160. Mutare materiem.] *Stoicum dogma, originem malorum in materia eſſe. quod & Arnobius amplecti videtur lib.* 1. Quid enim ſi materies prima, quæ in rerum quattuor elementa digeſta eſt, miſeriarũ omnium cauſſas ſuis continet in rationibus inuolutas? *Ego de tota re, in Phyſiol.* 1. *Diſſert.* XIV.

161. Hæc paſſa eſt.] *Diogenes in Zenone*: Ἀρχὰς εἶναι τῶν ὅλων δύο, τὸ ποιοῦν, καὶ τὸ πάσχον. τὸ μὲν οὖν πάσχον εἶναι τὴν ἄποιον οὐσίαν, τὴν ὕλην. τὸ δὲ ποιοῦν, τὸν ἐν αὐτῇ λόγον τὸν θεόν. Principia duo eſſe, Faciens Patienſque. Et patiens quidem, eſſe ſubſtantiam qualitatis expertem, Materiem dictam. Faciens vero. Rationem diuinam in ea exſiſtentem *Vide ep.* LXV. *& me in Phyſiol.*

162. Inertibus elementis.] *Vult ecce materiam cauſſam eſſe talium affectuum vel euentuum, et ab ignaua illa ignauos gigni, & vitam pariter ſortémque totam talem.*

163. Cum cura.] *Salluſtiana phraſis eſt: lib.* IV. *De Benef. cap.* 1.

164. Fortiore fato.] *Quod naſcatur ſcilicet ex materie non inerti, nec iacente, acrioribuſque elementis.*

165. Prona via.] *Deuergens & inclinata, cum Sol eſt in occaſu.*

166. Eſt tanti.] *Hoc pretio, emam vel cadere.*

167. Per tamen aduerſi.] *Mira aſtrologia, per diſtantia hæc Zodiaci ſigna vno die (ita argumentum eſt) Solem tranſire. At vnumquódque eorum menſem vnum tenet. Sed à poëtis quis hæc exigit? ſpecioſe & vulgariter ea dici, ſatis eſt.*

168. Iunge datos.] *Hæc omnia. peſſimo ſane exemplo, omiſerat Muretus. quæ cauſſa? quia aliter nec p… in Ouidio, nec ius ſcilicet noſtro mutare leuiter & ſine re. aptare. In quo etiam ingenij laus eſt, adeo non culpa. Is poëta erat.* Finge datos cutus: *& à Sole pronuntiabatur. noſter mutat, ſiue data opera (quod puto) ſiue obliuione, & Phaetoni adſcribit. Age pater, inquit, currus quos das concedis, iunge: Iubet ſtatim conſcendere.*

CAP. VI. 169. Omnia mala.] *Id eſt, omnia vere mala, atque hæc melior reiectio, quã illa de materie.*

170. Auida conſilia.] *Quæ? nam de* auaritia *iam ſequitur. Ergo ad ambitionẽ et eiuſmodi cupidines refer.*

171. Etiam ſarcinas.] *Vt loco calonis ſeruulique ſit.*

172. Proiecit.] *Fratribus reliquit. cum pars eius eſſet* centum talentorum; *ſiue* LX. millium Philippicorum.

173. Onus bonæ.] *Apuleius*: Prorſus ad viuendum, vt ad natandum, ille melior, qui onere liberior.

174. Occidant.] *Brutus, imperioſus, Fuluius, alij.*

175. Cruſta eſt.] *Quæ in parietibus, è vario marmore, ſplendebat.*

176. Licet ſtare.] *Sic Demoſthenes, de Philippo*: Ἀλλ', οἶμαι, νῦν μὲν ἐπισκοτεῖ τούτοις τὸ κατορθοῦν. αἱ γὰρ εὐπραξίαι δειναὶ συγκρύψαι καὶ συσκιάσαι τὰ τοιαῦτα ὀνείδη. εἰ δέ τι πταίσει, τότε ἀκριβῶς αὐτοῦ ταῦτ' ἐξετασθήσεται: Sed, opinor, nunc obſtat his & tenebras facit eius proſperitas. nam felices ſucceſſus, mirum quàm potentes ſint occultare & quaſi inumbrare talia dedecora. Cum autem aliquid offenderit, tum in omnia eius acriter ab omnibus inquiretur.

177. Exteriora cont.] *Vbi vacuum infinitum.*

178. Deum antecedatis.] *Superbe. an ſtulte? Si diſcerni nos ita à Deo dixiſſet, recte: at illum anteiri, impie. Et ſunt iſta voces Stoicæ μεγαληγορίας, quæ me volente abſtinuiſſent. Vide Manuduct.* III. *Diſſ.* XIII.

179. Aut finit.] *Si pereunt animæ.*

180. Aut transfert.] *Si manẽt, & ad ſidera ſua eũt.*

181. Teneret inuitos.] *Auctor Thebaidos, diuini poematis*:

> ——optime hoc cauit Deus,
> Eripere nemo vitam non homini poteſt,
> At nemo mortẽ. mille ad hãc aditus patent.

182. Fugere.] *Deſerere hanc militiam, id eſt, vitam.*

183. Trahitur.] *Si probum verbum, acumen in eo, quod animam prono & decliui loco eſſe velis, lapſuram ſponte. niſi identidem trahatur. Nonne hoc fit, cum reciprocamus? nam alioqui abeat, & emaneat. Dubitaui tamen, an non* traditur. *vti dicat, non pellenda eſt, ſed dumtaxat mittenda & tradenda. Et ita ſane loquimur,* tradere animam ac ſpiritum. *Noſter De Ira* III. *cap.* XIX. *An etiam,* truditur? *videant ſagaciores Critici.*

184. Ad libertatem.] *Adde De Ira* III. *cap.* XV.

185. Renunciare.] *Nuncium naturæ mittere, qui ſignificet te conditione aut munere eius non vltra vti.*

186. Impingere.] *Quod fit, cum velut indignantes abimus, & vitam proijcimus.*

187. Exi-

187. Exiguo conc.] *Securi percuſſa, vel etiam malleo. Securi, in ipſo collo, vbi capiti nectitur. Ouid.*

——veluti qui candida tauri
Rumpere ſacrifica molitur colla ſecuri.

Etiam malleo, incuſſo temporibus, vt attonitæ caderent, & cultro dein ſuppoſito iugularentur. Idem alibi.

Lactentis vituli, dextra libratus ab aure.
Tempora diſcuſſit, claro, caua, melleus ictu.

188. Magnarum virium.] *Puto alterum exemplum, & interpunctiuncula ſeparandum, vt feci. Elephantes enim intelligit, quod & verba ea mox dicunt,* tanta illa moles *Hos ſubito interficere inuentum ab Aſdrubale illo magni ducis fratre. quia videbat auxilium ſed anceps eſſe: & ſæpe conſternatione aliqua in ſuos ſæuire. Huic rei remedium repperit, tale.* Magiſter fabrile *(verba Liuij, lib. 28.)* ſcalprum habebat cum malleo, inter aures poſitum, ipſa in compage qua iungitur capiti ceruix, quanto maximo poterat ictu adigebat. Ea celerrima via mortis in tantæ molis bellua. *Ammianus idem factitatum à Perſis memorat, lib. xxv.* Poſt hos elephanti, quibus inſidentes magiſtri, manubriatos cultros (*ſunt* ſcalpra *Liuij*) dextris manibus illigatos geſtabant: & ſi ferociens animal vires exſuperaſſet regentis, ne reuerſum per ſuos, colliſam ſterneret, plebem, vertebram, quæ caput à ceruice diſterminat, ictu maximo terebrabant.

189. In proximos.] *Vbique mors eſt, ait alius. in vena aliqua, in funiculo, aqua, lapide: deniq; in ipſo aere, ne admitte illum, & abis.*

190. Hauſtus ignis.] *Quod Porcia Bruti vxor fecit.*

191. Timetis diu.] *Supereſt dicenda vltima pars, de miſeratione: nec ea virum bonũ dignũ eſſe. Ita enim diuiſerat, ſupra c. 111. Ergo deſunt aliqua. neque tamen cenſeo huc aſſuendum aut ſubnectendum libellum,* De conſtantia ſapientis: *quod quidam volunt, moniti à libris ſcriptis, qui ſic ordinant. Profecto diuerſum argumentum eſt: & id quod hic deeſt, ſi ſuppleri placet fiat è libro de Tranquillitate, cap. 15. vbi paria tractat. Quod ad ſcriptos, ſæpe talia confundunt.*

MVRETVS.

CAP. I. VEra *huius libri inſcriptio hæc eſt:* QVARE BONIS VIRIS MVLTA MALA ACCIDANT CVM SIT PROVIDENTIA. *Ea non tantum in libro Siculo totidem litteris legitur, ſed, quod pluris eſt, apud Lactantium in lib. de iuſtitia.*

Quid ita, ſi prouidentia.] *Ita impius quidam philoſophus apud Plutarchum (ſi is liber Plutarchi eſt, quod non credo: neque me à ſententia aut Stobæi aut Euſebij demouet auctoritas) libro primo* περὶ τῶν ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις. Πῶς δέ, εἴπερ ὁ θεὸς ἔστι, καὶ τῇ τούτου φροντίδι τὰ τῶν ἀνθρώπων οἰκονομεῖται, τὸ μὲν κίβδηλον εὐτυχεῖ, τὸ δὲ ἀστεῖον τ' ἐναντία πάσχει. Ἀγαμέμνων τε γάρ.

Ἀμφότερον, βασιλεύς τ' ἀγαθός, κρατερός τ' αἰχμητής.
ὑπὸ μοιχοῦ καὶ μοιχαλίδος ἐπιβουλευθεὶς ἐδολοφονήθη. καὶ ὁ τούτου δὲ συγγενὴς Ἡρακλῆς πολλὰ τῶν λυμαινομένων τὸν ἀνθρώπινον βίον καθάρας, ὑπὸ Δηιανείρας φαρμακευθεὶς ἐδολοφονήθη. *Et Cyniſcus Iouem alloquens,* Διελεγχομένῳ. Οὐκοῦν μηδ' ἐκεῖνο ὑμᾶς ἔρωμαι, ὅ τι καὶ τὴν πρόνοιαν, καὶ τὴν εἱμαρμένην, τί δή ποτε Φωκίων μὲν ὁ χρηστὸς ἐν τοσαύτῃ πενίᾳ καὶ σπάνει τῶν ἀναγκαίων ἀπέθανε, καὶ Ἀριστείδης πρὸ αὐτοῦ. Καλλίας δὲ καὶ Ἀλκιβιάδης, ἀκόλαστα μειράκια, ὑπερπλούτουν, καὶ Μειδίας ὁ ὑβριστής, καὶ Χάροψ ὁ Αἰγινήτης, κίναιδος ἄνθρωπος, τὴν μητέρα λιμῷ ἀποκτείνας. καὶ πάλιν Σωκράτης μὲν παρεδόθη τοῖς ἕνδεκα. Μέλιτος δὲ οὐ παρεδόθη. καὶ Σαρδανάπαλος μὲν ἐβασίλευσε, θῆλυς ὤν, Περσῶν δὲ τοσοῦτοι καλοὶ κἀγαθοὶ ἄνδρες ἀνεσκολοπίζοντο πρὸς αὐτοῦ διότι μὴ ἠρέσκοντο τοῖς γιγνομένοις. ἵνα ὑμῖν μηδὲ τὰ νῦν λέγω, καθ' ἕκαστον ἐπεξιὼν τοὺς μὲν πονηροὺς εὐδαιμονοῦντας καὶ τοὺς πλεονέκτας, ἀγομένους δὲ καὶ φερομένους τοὺς χρηστούς, ἐν πενίᾳ καὶ νόσοις καὶ μυρίοις κακοῖς πιεζομένους.

Si prouidentia.] *Pronoean aut prouidentiam cum dicebant Stoici, nullo addito, diuinam prouidentiam intelligebant. Cicero 11. de natura deorum:* Vt ſi quis dicat, Athenienſium remp. concilio regi: deſit illud, Ariopagi: Sic cum dicimus, prouidentia mundum adminiſtrari, deeſſe arbitrator, deorum plane autem & perfecte ſic dici exiſtimato, prouidentia deorum mundum adminiſtrari.

In contextu operis.] *Quod non extat. Significat autem magnum illud opus, quo vniuerſam moralem philoſophiam complexus erat: cuius crebra in epiſtolis mentio.*

Manente lite integra.] *De prouidentia: non quidem tecum, ſed cum ijs qui eam negant.*

Superuacuum eſt.] *Tum quia per ſe notum eſt; tum quia tu id non negas. Breuiter tamen tangit, quaſi præteriens, multa argumenta, quibus diuinum eſſe aliquod numen, quod huic rerum vniuerſitati præſideat, intelligatur. quorum primum eſt, mundi ipſius magnitudo, quæ carere cuſtode non poteſt. Sic apud Ciceronem Balbus,* An vero, *inquit,* ſi domum magnam pulchrámque videris, non poſſis adduci, vt, etſi dominum non videas, muribus illam & muſtellis ædificatam putes: tantum vero ornatum mundi, tantam varietatem pulchritudinémque rerum cæleſtium, tantam vim & magnitudinem maris atque terrarum, ſi tuum, ac non deorum immortalium domicilium putes, non plane deſipere videare? *Sed hæc argumenta & in ſecundo de natura deorum, & à Lactantio in libro de ira Dei, & à Theodoreto, decem aureolis orationibus diuinitus explicata ſunt.*

Et quæ caſus.] *In ijs quæ caſu aguntur, nullus ordo, nulla conſtantia eſt. In mundo omnia ordinatim conſtantérque fiunt. Non igitur caſu aguntur. Quod ſi eſt, ſequitur. vt mente ac conſilio regantur,*

Æternæ legis.] *Ita vocabant mentem ac conſilium diuinum: ſiue, vt Cicero lib. 11. de legibus loquitur, rationem rectam ſummi Iouis. Et eo ſenſu dixerat Pindarus,* νόμον εἶναι πάντων βασιλέα θνατῶν τε καὶ ἀθανάτων, *vt eſt apud Platonem in Gorgia, quod etiam à Pindaro ſumptum poſuerat Chryſippus libro primo* περὶ νόμου *vt eſt in leg. ſecunda D. de legibus. Et apud Euripidem Hecuba ait, legi illi etiam deos parere ac ſubeſſe.*

Ἡμεῖς μὲν οὖν δοῦλοί τε κἀσθενεῖς ἴσως
Ἀλλ' οἱ θεοὶ σθένουσι, χ' ὡ κείνων κρατῶν
Νόμος.

Fortaſſe etiam fatalem quandam neceſſitatem, qua ſomniabant & homines & deos teneri: de qua alio loco dicturi ſumus.

Non eſſe materiæ errantis hunc ordinem.] *Aduerſus Epicureos, qui hæc omnia temerario atomorum concurſu fieri ac conſtare dicebant.*

Molliant terras.] *Suapte ſponte aridiſſimas, ideoque duriſſimas.*

Nec vllum incrementum.] Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat. *Eccleſiaſta capite primo.*

Ex minimis ſeminibus.] *Cicero:* Seminis enim vim eſſe tãtam, vt id quamquam ſit perexiguum, tamen, ſi inciderit in concipientem comprehendentemque naturam, nactumque ſit materiam, qua ali augerique poſſit, ita fingat & efficiat in

Digitized by Google

ſuo quidque genere. *Vtitur eodem argumento ad oſtendendam prouidentiam & Simplicius in Epictetum.*

Ne illa quidem.] *Non tantum ea quæ ita certa ſunt & compoſita, vt in eis manifeſto vis conſilij & rationis appareat, ſed ea etiam quæ videntur incerta & temeraria, certo tamen conſilio adminiſtrantur.*

Noua inſularum in vaſto exilientium mari ſpatia.] *Exemplum huius rei eſt apud Liuium ad finem libri* XXXIX. *Vide Plinium capite* XCVII. *libri ſecundi.*

Vt bona bonis noceant.] *Hac de re copioſe dixi libro ſecundo cōmentariorum in libros Platonis de rep.*

Inter bonos viros ac Deum amicitia eſt.] *Vnde colligebat Diogenes Cynicus, omnia bonorum virorum eſſe: quod & deorum omnia eſſent, & amicis omnia inter ipſos communia.*

Conciliante virtute.] *Quam eandem eſſe dicebant in homine & in Deo. Cicero primo de legibus.*

Bonus ipſe tempore tantum à Deo differt.] *Itaque dicebant, hominem eſſe mortalem Deum, Deum vero hominem immortalem. Sed hoc multo quam par eſt, audacius ac ſuperbius dictum eſt.*

Diſcipulus eius.] ἔσονται πάντες θεοδίδακτοι.

Æmulatorque.] *Eſtote imitatores Dei.*

Et vera progenies.] *Erunt filij Dei. Dicas interdum hūc hominem litteras ſacras attigiſſe ac deguſtaſſe.*

Nec hoc dico, non ſentit illa.] ἀναισθησία *vitium potius eſſet. Notum eſt quid Plato dixerit in Diogenem: cum is, oſtentandæ patientiæ cauſa, columnā marmoream nudus media hyeme amplecteretur. Si ſentis, ſtulte facis: ſi non ſentis, nihil magnifacis.*

Exercitationes.] *Recte: ſunt enim aut* χαιρόντων ἰατρεῖαι, *aut* ὑγιαινόντων γυμνασίαι. *Simplicius in Epictetum.*

Ecce par Deo dignum.] *Vſitato in gladiatoribus verbo vſus eſt, vt & ſtatim.* Compoſitus. *Lucilius:* Cum Placideiano hic componitur. *& in hoc ipſo libro,* Ignominiam iudicat gladiator cum inferiore componi.

Iam Petreius & Iuba concurrerunt, iacentque alter alterius manu cæſi.] *Mirabilis in horum morte narranda hiſtoricorum diſſentio eſt. Hic noſter ait eos mutuis vulneribus caſos; idque factum Catone nondum mortuo. At Hirtius in lib. de bello Africano,* Rex interim Iuba, *inquit,* ab omnibus ciuitatibus excluſus, deſperata ſalute, cū omnia conatus eſſet, cum Petreio, vt per virtutem interfecti eſſe viderentur, ferro inter ſe depugnant. Firmior, imbecilliorem Iuba Petreium facile ferro conſumpſit. Deinde ipſe ſibi, cum conaretur gladio traijcere pectus, nec poſſet, precibus à ſeruo ſuo impetrauit, vt ſe interficeret, idque obtinuit. *Sed hoc Catone iam mortuo factum eſſe dicit. Huius igitur teſtimonio, valentior fuit Iuba. At Florus libro quarto, hoc modo.* Iuba cum ſe recepiſſet in regiam, magnifice epulatus cum Petreio fugæ comite; ſuper menſas & pocula, interficiendum ſe ei præbuit. ille & regi ſuffecit & ſibi. *En ibi valentiorem Petreium. In hoc autem conſentit Florus cum Seneca, quod id factū narrat, antequam manus ſibi adferret Cato. Liuius, quantum ex epitoma libri* CXIV. *colligitur, de Petreio cum Floro facit: de tempore diſſentit. Prius enim narrat mortem Catonis. Dio libro* XLIII. *idem ſentire videtur, quod Seneca. Appianus Hirtij ſententiam ſequitur. Quid in hac varietate facias? Quid, niſi vt dormites potius, quam in his, quibus neque melior quiſquam, neque ſapientior fit, ſubtiliter conquirendis otium conteras?*

Si miraris hoc pro aliquo eſſe,] *Hoc ipſum argumentum expoſuit Simplicius:* Εἰ οὖν τὴν τῶν σωμάτων ἰατρικὴν γυμνάζουσιν καὶ καίουσι, καὶ κατατείνουσι, καὶ μόρια ἀποκόπτουσι, καὶ τὰ αὐτὰ τοῖς ἀφειδῶς κολαζομένοις ἀνθρώποις ποιοῦσιν, οὐ κακὸν λέγομεν, ἀλλ' ἀγαθὸν καὶ χάριν καὶ μισθὸν τελοῦμεν τοῖς ἰατρεύουσι, διὰ τί τὴν τοῦ θεοῦ ἰατρείαν οὐκ ἀγαπῶμεν:

Et radi oſſa & legi, & extrahi venas.] *Legebantur oſſa mortuis. Homerus:*

Ἠῶθεν δή τοι λέγομεν ὀστέ' Ἀχιλλεῦ.

Virgilius: Oſſaque lecta cado lexit Corinacus aheno. *Propertius:*

Oſſaque legiſti, non illa ætate legenda
Patris.

Hic noſter libro ſecundo de ira: Dignus fuit, cui permitteret à conuiuio ad oſſa filij legenda diſcedere, *Atque hoc quamlibet multis veterum teſtimonijs confirmari poteſt. Sed & in curandis vlceribus non raduntur modo, ſed & exciduntur: vt videre eſt apud Celſum libro octauo. quibus autem exciduntur, ijs etiam viuis leguntur, Venæ etiam noxiæ, vt in varicibus, aut aduruntur, aut exciduntur, & eximuntur. Vide Celſum libri ſeptimi cap.* XXXI.

Longinqui littoris piſces.] *Vt Muranas & anguillas Siculas, oſtrea Lucrina, coracinos Niliacos, lupos ex Timano, accipenſeres Rhodios. Horatius:*

Sed non omne mare eſt generoſæ fertile teſtæ:
Murice Baiano melior Lucrina peloris.
Oſtrea Circæis, Miſeno oriuntur echini.
Pectinibus patulis iactat ſe molle Tarentum.

Talia multa collegerat Varro περὶ ἐδεσμάτων. *Vide A. Gellium libri* VII. *capite* XVI. *Scripſerat & Ennius eodem argumento* φαγητικά, *ex quibus verſus aliquot leguntur apud Apuleium apologia prima ſed valde corrupti. Scripſerant & Antiphanes & Hermippus: quorum multa extant apud Athenæum. Vide & Macrobium libro tertio Saturnaliorum, & Clementem libro ſecundo pædagogi.*

Peregrina aucupia.] *Ut attagenas Ionicas. Martialis:*

Inter ſapores fertur alitum primus,
Ionicarum guſtus attagenarum.

Phœnicopteros: quorum etiam linguis patinas implebāt: vt & in ſuperioribus diximus. Idem.

Dat mihi penna rubens nomen, ſed lingua guloſis
Noſtra ſapit.

Phaſianos, gallinas Numidicas, porphyriones, pauones Samios. & ſimilia.

Pigritiam ſtomachi nauſeantis.] *In eum enim vſum illa ſumebant. Horatius:*

Toſtis marcentem ſquillis recreabis & Afra
Potorem cochlea. *Idem.*
Languidus in cubitum cum ſe conuiua reponit.

Itaque quod alij cibum capiunt, vt eſurire deſinant: illi eo capiebant, vt pleni ac diſtenti denuo eſurirent.

Ingenti pomorum ſtrue.] *Ita enim apponebant aprum, vt indicarent, eum talem pomorum quaſi ſtragem edere ſolitum eſſe. Sic ſquillas cingebant aſparagis. Iuuenalis.*

Aſpice, quam longo diſtendat pectore lancem,
Quæ fertur domino ſquilla, & quibus vndique cincta
Aſparagis, qua deſpiciat conuiuia cauda,
Cum venit, excelſi manibus ſublata miniſtri.

Feras,] *vt apros. Iuuenalis.*

quanta eſt gula. quæ ſibi totos
Ponit apros, animal propter conuiuia

natum: *Martialis*:

Spumeus in longo cuſpide fumat aper. *Idem*:
Qui Diomedeis metuendus ſetiger agris,
Ætola cecidit cuſpide, talis erat.

Mirum eſt autem tantopere illis placuiſſe vaſtos illos & immanes apros, cum tenellos conſtet eſſe ſuauiores: niſi forte qui minore periculo capiebantur, minus placebãt. *Oryces Martialis*:

Matutinarum non vltima præda ferarum,
Sæuus oryx, conſtat quod mihi morte canum.

Onagros, laliſiones, dorcadas, ceruos, eiuſdemque generis alia.

Sullæ dictatori.] *Petenti vt Romam rediret.*

Supra Seruilium lacum.] *Cicero pro Sex. Roſcio Amerino*: Multos cæſos, non ad Transimenum lacum, ſed ad Seruilium vidimus.

Spoliarium.] *Pannicularia ſunt ea, quæ in cuſtodiam receptus ſecum adtulit: ſpolia, quibus indutus eſt, cum ad ſuplicium ducitur. L. Diuus Hadrianus, D. de bonis damnatorum. Ea milites plærumque inter ſe diuidebant. inde ſpoliarium locus vbi exui ſolebant. Seneca*: Nunquid aliquem tam cupidum eſſe vitæ putas, vt iugulari in ſpoliario quam in arena malit? *Plinius in Panegyrico*, Nunc templum, non ſpoliarium ciuium, cruentarumque prædarum ſæuum receptaculum. *Lampridius in Commodo*: Gladiatoris cadauer trahentur: gladiatoris cadauer in ſpoliario ponatur.

Vomitu remetiĕtur.] *Frequens erat apud veteres vomendi conſuetudo. Iuuenalis*: Bibit & vomit. *Idem*: Crudum pauonem in balnea portas. *Suetonius de Vitellio*: Nec temere vnquam triclinio abceſſit, niſi diſtentus ac madens: & vt ſtatim ſupino ac per ſomnum hianti pinna in os inderetur ad exonerandum ſtomachum. *Sed & Cæſarem vomere ſolitum oſtendunt illa ex oratione pro Deiotaro*: Cum te poſt cœnam vomere velle dixiſſes. *Et puto eum, diem ſibi vnum ſolitum deligere ex menſe, quo cœnaret copioſius, vt poſtea vomeret. Cicero de eo ita ſcribit libro* XIII. *ad Atticum*: Vnctus eſt, accubuit, ΕΜΕΤΙΚΗΝ agebat. Itaque & edit & bibit ἈΔΕΩΣ, & iucunde, opipare ſane & apparate. *In illo autem ἐμετικὴν, puto intelligendum, ἡμέραν. S. Hieronymus libro ſecundo aduerſus Iouinianum*: Multi impatientiam gulæ vomitu remetiuntur (*male vulgo legitur*, remediantur) & quod turpiter ingeſſerunt, turpius egerunt. *Adhibebant eius rei cauſa drimyphagian, id eſt, eſum acrium, & ſalſorum, ſumebantque emothar ichum, raphanum, erucam, ſalſamentum vetus, origanum viridem, capas, porrum, & talia. Auctores Dioſcorides libro primo, Paulus Egineta libro primo, & libro quarto. Atque hoc commendat Galenus libro quinto de vſu partium: & laudat veteres medicos, qui tales vomitiones imperarent aut ſemel aut etiam bis quot menſibus. At Plinius lib.* XI. *cap.* LIII. *ait eis frigidiora effici corpora, oculoſque ac dentes inſigniter lædi. Plutarchus quoque in libro de valetudine tuenda, vomitum & purgationem alui per medicamenta vocat turpia redundantiæ remedia: & damnat.*

Qua animi permadeſcunt.] *Ita hoc verbo vſus eſt & Plautus*:

Continuo pro imbre amor aduenit in cor meum.
Is vſque in pectus permanauit: permadefecit cor meum.

Non eſt arbor ſolida,] Κίνησις γὰρ κρατιώσει, ψύξις δὲ τήκει, *ait Hippocrates.*

Fata nos ducunt:] *Sic alibi*: Ducunt volentem fata, nolentem trahunt.

& Manilius,

Fata regunt orbem, certa ſtant omnia lege:
Naſcentes morimur: finiſque ab origine pendet. *& Seneca tragicus*:

Fatis agimur, cedite fatis:

Fatum vocabant antiquiſſimi conſilium Iouis: quo regerentur omnia. Itaque apud Homerum cum legerent Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή, *fatum intelligebant. Eandem* αἶσαν *vocabant quum ait Homerus vnicuique hominum naſcenti nere id quod ipſi euenturum. Iuno Iliados* υ *de Ænea loquens.*

Ὕστερον αὖτε τὰ πείσεται, ἅσσα οἱ αἶσα
Γιγνομένῳ ἐπένησε λίνῳ, ὅτε μιν τέκε μήτηρ.

Eandem, τὸν τοῦ παντὸς λόγον, *id eſt mentem & animum mundi. &*, ζῆνα, *tanquam* τὸ ζῆν αἴτιον. *&* εἱμαρμένην, *tanquam* εἱρμόν τινα *omnium quæ fierent. &* Δία, ὅτι πάντα δι' αὐτὸν. πεπρωμένην, *quod certa ac definita eſſet. eandem Plato libro* X. *de rep. vocat* ἀδραστείας νόμον. *His autem omnibus nihil aliud ſignificabant, quam Deum vt præclare diſputatur ad finem* Ἀριστοτελικοῦ *libelli de mundo ad Alexandrum, & Ciceronem in Academicis. Hic ſi ſubſtitiſſent, ferri poterant. Sed progreſſi ſunt vlterius, vt dicerent, eſſe ordinem quendam neceſſarium in rebus omnibus ex omni æternitate conſtitutum: cui non inferiora modo hæc, ſed & Deus ipſe ſeruiret: ita vt eum mutare non poſſet. Hunc ita definiebat Chryſippus, vt diceret, fatum eſſe ſempiternum & indeclinabilem ſeriem rerum & catenam, quæ ſemetipſa volueret, & implicaret per æternos conſequentiæ ordines, ex quibus apta connexaque eſſet. Ergo Iupiter ipſe Iliados* π *dolet ſe Sarpedona morti eripere non poſſe, quod ei fatale eſſet tunc à Patroclo interfici*:

Ὤ μοι ἐγών, ὅτε μοι Σαρπηδόνα φίλτατον ἀνδρῶν
Μοῖρ' ὑπὸ Πατρόκλοιο Μενοιτιάδαο δαμῆναι.

& ille eſt iſtud Simonidis: ἀνάγκᾳ δ' οὐδὲ θεοὶ μάχονται. *& veteris eiuſdem poëtæ apud Ciceronem*,

Quod fore paratum eſt, id ſummum exuperat Iouem.

In quo inſaniebant. In Deo enim libera & abſoluta rerum omnium poteſtas eſt: neceſſitas nulla. Hoc tamen diligentiſſime obſeruabant, ne Deum mali auctorem facerent. Itaque in illa oratione Lacheſeos, quæ Neceſſitatis filia dicitur, libro decimo de rep. ita ſcriptum eſt. ἀρετὴ δὲ ἀδέσποτον, ἣν τιμῶν καὶ ἀτιμάζων, πλέον καὶ ἔλαττον αὐτῆς ἕκαστος ἕξει. αἰτία ἑλομένου. θεὸς ἀναίτιος. *Et apud Homerum libro primo Odyſſea, Iupiter ait deſipere homines. cum malorum cauſam referunt in deos, in quæ ipſi ſua ſe ſtultitia conyciant*:

Ὢ πόποι, οἷον δή νυ θεοὺς βροτοὶ αἰτιόωνται.
Ἐξ ἡμέων γάρ φασι κάκ' ἔμμεναι· οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ
Σφῇσιν ἀτασθαλίῃσιν ὑπὲρ μόρον ἄλγε' ἔχουσι.

Nobis Chriſtianis ſatius eſt, vt fortunæ, ita fati nomine abſtinere. Quod ſi quis cum fato omnia regi ait, diuinum conſilium à ſe fati nomine intelligi dicit. ſententiam, vt ait ſancti Auguſtinus, teneat, linguam corrigat. Vulgo enim fati nomine accipiunt commenticiam quandam neceſſitatem, quæ ex ſideribus pendeat. quæ merum ſomnium eſt, Abſit, ait, S. Gregorius, à fidelium cordibus, vt fatum eſſe aliquid dicant. Vt à tam impiarum opinionum fœditate longiſſime abeſſe, ita omnes voces quæ illarum ſuſpicionem mouere aliquam poſſint, ſtudioſiſſime vitare debemus. Si Chriſtiani ſumus, vtamur & moribus & vocibus Chriſtianis.

Non poteſt artifex mutare materiam.] *Stulta & hæc opinio de origine malorum: Materiam continuiſſe in ſe malorum omnium ſemina: eam autem à Deo non potuiſſe mutari. Tangit hanc Arnobius li-*

Digitized by Google

bro primo aduerſus gentes, his verbis: Quid enim ſi prima materies, quæ in rerum quatuor elementa digeſta eſt, miſeriarum omnium cauſas ſuis continet orationibus inuolutas? *Non cogitabant videlicet, vt cetera omnia, ſic materiam ipſam à Deo conditam eſſe.* Vidit autem Deus omnia quæ fecerat: & erant valde bona, *Itaque malorum origo aliunde repetenda & aliter explicanda eſt.*

Ferte fortiter, hoc eſt quo Deum antecedatis.] *Hæc verò intoleranda Stoicorum arrogantia eſt, Parum putarunt, ſapientem ſuum cum Deo conferre: etiam antepoſuerunt. Hæc monſtra opinionum perterrefacere nos debent, ne vmquam ingenio noſtro confiſi, quidquam de rebus diuinis tenere aut ſtatuere aut pronunciare audeamus.*

PINCIANVS.

QVid ita ſi diuina prouidentia mundus ageretur.] *Verbum* diuina *vetus lectio non agnoſcit.*

Cum præeſſe vniuerſis prouidentiam probaremus,] *Caſtigandum cenſeo*, quo præeſſe vniuerſis prouidentiam probamus. *Exiſtimamus enim fieri hoc loco à Seneca mentionem operis alterius de Prouidentia, quod citatur à Lactantio Firmiano, & aliis.*

Sæpe turbari, & cito arietare:] *Duo illa verba* & cito, *deſiderantur in exemplari domeſtico.*

Vt infuſa vallibus maria molliant terras.] *Quid ſi non legas*, molliant: *ſed* moueant. *ſiue* commoueant? *nam in quibuſdam codicibus* commoliant *habetur. vnde & à poëtis ἐνοσίγαιος appellatur Neptunus, hoc eſt terram quatiens.*

Sed & illa cauſas habent.] *Scribe*, ſed ſuas & illa cauſas habent, *ex vetere lectione.*

Quam quæ alienis locis conſpecta miracula ſunt,] *Lege* miraculo, *non* miracula, *ex eadem.*

Aduerſus optimos optimus ſis.] *Scribendum*, aduerſus optimos optimis, *legendaque ea verba per conſequentiam cum præcedentibus: ex eadem.*

Neque enim natura patitur, vt vnquam bona bonis noceant.] *Scribe*, Neque enim rerum natura patitur, vt bona bonis noceant: *ex eadem.*

Quoniam quidem bonus tempore.] *Lege ex eadem* quandoquidem, *non* quoniam quidem.

Cogita filiorum nos moleſtia delectari,] *Scribe*, cogita filiorum hos modeſtia delectari, *ex eadem.*

Tantum ſuperne deiectorum imbrium.] *Sunt codices quibus legitur*, tot ſupernæ deiectiones imbrium.

Eſt enim omnibus externis potentior:] *Exemplaria aliqua*, Eſt enim omnibus caſibus potentior.

Per quos certamini præparantur:] *Alij codices*, per quos certamen præparatur? *vt ſignificet illos, quos Græci vocãt agnothetas.*

Cædi, vexarique patiuntur. Et ſi non inueniunt ſingulos pares, pluribus ſimul obijci ntur. *vt referatur ad agonothetas.*

Quantumque valeat, polleatque,] *Vetus lectio*, quantumque polleat: *reliqua deſiderantur.*

Si aliquando impetum capiunt. Spectant Dij magnos viros.] *Caſtigandum arbitror*, ſi quando impetum capiunt ſpectandi magnos viros.

Sed puerilia & oblectamenta humanæ leuitatis.] *Vetus lectio*, puerilia & humanæ oblectamenta leuitatis. *& paulo poſt* rectum, *non* erectum.

Ferrum iſtud in ciuili bellor purum.] *Scribe*, ferrum iſtud etiam ciuili bello purum. *ex eadem.*

Retenta ac reuocata virtus eſt,] Renouata *quidam codices, non reuocata.*

III. Eos dignos malo eſſe, ſi nolint.] *Lege.* ac dignos malo. *reliqua deſiderantur: ex vetere lectione.*

Et radi oſſa & lædi,] *Scribendum*, & radi oſſa & legi, *ex eadem.*

Vbi ex voto illi fluxerunt omnia. vt ante votum:] *Eadem*, Vt ex voto illi fluxerunt omnia, immo & vt ante votum.

Ignemque experitur in Mucio,] *Particula* que *delenda, ex eadem.*

Magnum exemplum niſi mala fortuna non inuenit.] *In quibuſdam exemplaribus* magna *legitur, non* mala.

Quas in agro triumphalis ſenex euulſit,] *Scribe*: Quas in repurgando agro triumphalis ſenex euulſit: *ex vetere lectione.*

Si ingenti pomorum ſtrue augeret,] *Lege*, augeretur, *non* augeret, *ex eadem.*

Primæ formæ feras captas multa cæde venantium?] *Deeſt verbum* deglutire, *reponendum in fine horum verborum, ex exemplari Franciſcano.*

Viderint, inquit, hoc iſti quos Romæ deprehendit felicitas tua.] *Vetus lectio non agnoſcit verbum* hoc. *Item* iſta *lego, non* iſti: *vt paulo poſt*, Videant iſta qui exulare non poſſunt.

Id enim proſcriptionis ſpoliarium eſt.] *Scribe*, id enim proſcriptionis Syllanæ ſpoliarium eſt, *ex eadem.*

Male tu natum Socratem iudicas,] *Prior editio*, Male tu natum Socratem iudicas. *Scribe*, Male tractatum Socratem iudicas, *ex eadem.*

Male cum illo actum eſt? Congelatus eſt ſanguis.] *Lego*, Male cum illo actum eſt, quod gelatus eſt ſanguis: *ex eadem.*

Suamque illi felicitatem contigiſſe.] Summam *non* Suam, *eadem habet.*

Opponatur ſimul Pompeio, Cæſari, & Craſſo.] *Remoue coniunctionem* &, *ex eadem.*

IV. Deſcendiſti ad Olympia, ſed nemo præter te, victoriã non habes, Olympiam coronam habes.] *Corrige*, Deſcendiſti ad Olympia. Si nemo præter te, coronam habes, victoriam non habes, *ex eadem.*

Qui quidem quiſque poſſet, niſi tentando non didicit.] *Eadem non agnoſcit verbum* quidem.

Et virtuti iter in occaſionem per quam eniteſcerent, quæ fierunt.] *Caſtigandum*, & virtuti ituræ in obſcurum occaſionem per quam eniteſcerẽt, quæ fierunt: *ex eadem.*

Quoniam & quod paſſura eſt, gloriæ pars eſt.] Quanquam, *non* quoniam, *eadem agnoſcit.*

Quam æquo animo paſſurus ſis orbitatem filiorum.] *Verbum* filiorum, *non habetur in eadem.*

Tranquillitas itineris detinet.] *Caſtiga*, tranquillitas iners detinet, *ex eadem.*

Graue eſt ferre ceruicibus iugum.] *Sic prior editio, in qua deſiderabatur verbum* teneris. *Legendum itaque*, Graue eſt ferre teneris ceruicibus iugum, *ex eadem.*

Sed veniet ad illum diu felicem ſua portio.] *Coniunctio*, Sed *redundat, ex eadem.*

Quare in caſtris quoque periculoſa fortiſſimis imperantur; dux lectiſſimos.] *Caſtiga*, Quia in caſtris quoque periculoſa fortiſſimis imperat dux. Lectiſſimos, *&c. ex eadem.*

In varias mentem imagines euocat,] Vanas, *non* varias, *eadem.*

Digitized by Google

Publiice verberibus admotis.] *Eadem*, admotos, *agnoſcit*, *non* admotis.

Quam frequens vſus agitauit.] Exagitauit, *non* agitauit. *profert eadem*.

Vt contra illam ab ipſa daremur.] *Corrige*, vt contra ipſam ab ipſa duremur, *ex domeſtico exemplari*.

Sic ſunt nautica corpora ferendo mari dura:] Nautis *Præfert omnis antiqua lectio*, *non* nautica. & extritæ *paulo poſt*, *non* tritæ.

Ad contemnendam malorum potentiam.] Patientiam, *non* potentiam, *eadem*.

v. Super durata glacie ſtagna perſultãt,] *In quibuſdam exemplaribus verbum* ſtagna *non habetur*.

Hoc eſt propoſitum Deo, ſapienti viro oſtendere.] *Scribe*, Hoc eſt propoſitum Deo', quod ſapienti viro oſtendere, *ex vetere lectione*.

Debilitari aut confringi,] *Eadem* configi *habet*, *non* confringi.

Idem in hac re magna publica fit.] *Lege inuerſis dictionibus*, Idem in hac magna republica ſit, *ex eadem*.

Sed ſequuntur illam, & æquo gradu ſi ſciſſent, anteceſſiſſent.] *Scribo*, Sequuntur illam, & æquant gradus. Si ſciſſent, anteceſſiſſent. *ex eadem*.

Quid eſt quod nos ſic viuere, ſic mori iuſſit.] *Scribendum*, Quicquid eſt quod nos ſic viuere iuſſit, ſic mori iuſſit. *ex eadem. nec eſt hic vlla interrogatio*.

Vt efficiatur vir cum cura dicendus.] *Quid ſi legas*, ducendus, *non* dicendus?

Scies illi non per ſecura vadendum eſſe.] *Scribendum reor per maiorem*, Scies illi, &c.

Poſt hæc ait: Finge datos currus.] Iunge, *non* finge, *habetur in omni vetere lectione. Videntur enim verba eſſe adoleſcentis. Alioqui ſi* Finge *legas*, *verba erunt ſolis*. Finge datos currus. Quid ages? Poteris ne rotatis Obuius ire polis: *cætera. ſed ratio non procedit*.

vi. Quidni cum aliquando & occidant?] *Exemplar Franciſcanum*, Quidni cum aliquando ipſi occident?

Qui etiam quædam dura patiuntur.] *Scribe per interrogationem*, Quare quædam dura patiuntur? *ex vetere lectione*.

Quanto magis verſaueritis & vndique inſpexeritis meliora maioraq; permiſi vobis.] *Caſtiga ex Exẽplari Franciſcano*, Quanto magis verſauerit aliquis & vndique inſpexerit, tanto videbit meliora, maioraque permiſi vobis.

Contemnite dolorem. quia aut ſoluetur, aut ſoluet. Contemnite fortunam:] *Scribe ex vetere lectione*, Contemnite dolorem. Aut ſoluetur, aut ſoluet. Contemnite mortem. Aut finit, aut transfert vos. Contemnite fortunam, *&c*.

Quacunque vi peruium eſt. Ipſum illud quod vocatur mori,] *Corrige ex eadem*, Quacunque peruium eſt ipſum illud quod vocatur mori.

Siue corpus lapſum ſubiacentis ſoli duritia comminuit.] *Emenda*, Siue in caput lapſos ſubiacentis, *&c. ex exemplari Facundi & Primitiui. Nec eſt vllum ſcriptum exemplar in quo* corpus *legatur. Omnia* caput *habent*, *non* corpus. *Sciendum autem, in omni vetere lectione poſt hunc priorem de prouidentia librum ſequi & alterum eiuſdem materiæ, cuius initium eſt*: Tantum inter Scoicos, Serene & cæteros ſapientiam profeſſos *reliqua qui liber in impreſſis codicibus ſecundus de tranquillitate animæ inſcriptus eſt*.

GRVTERVS ET IVRETVS.

EX CAP. I.

Vernularum licentia.] Recte. ijs enim impunitiſſime in dominos iocularia funditare ius erat, ſicut & morionibus quoque cinædiſque, ac mancipijs denique eum in vſum prædeſtinatis conciliatiſque: vnde Horatius,

——*Vernaſque procaces Paſco libatis dapibus*.

necnon Tibullus.

Conſueſcet numerare pecus, conſueſcet amantis,
Garrulus in dominæ ludere verna ſinu.

Multa de ijs vide apud Douſam in Præcidan. ad Arbitrum.

EX CAP. III.

Et peregrina aucupia congeret.] Notat ad hunc locum Langlæus lib. 6. Ocij Semeſt. cap. 1. *aucupij* nomen ſignificari, non *auium captionem*, ſed *aues captas*; idemque etiam de *venatione* dici poſſe, vt eo intelligas non tantum *ferarum inquiſitionem*, ſed etiam affectum & propoſitum venationis, *prædam* nempe *captam*. ſic ſane Liuius belli Punici ſecundi lib. 5. *conuenerat autem, vt Philomenes portula aſſueta venationem inferens armatos induceret*. nam quod Grammatici quidam *venationis* nomine apparatum aut comitatum venatorum intelligant, ridiculum eſt; cum de ferina id capiendum ſequentia apertiſſime doceant, vti prolixius idem Langlæus d. loco.

EX CAP. V.

Præciſos & profeſſos impudicitiam.] *Præciſos* id eſt caſtratos, quibuſque exciſa genitalia. iidem enim molles & impudici. vnde & factum putat Turnebus lib. 30. cap. 16. Aduerſ. vt *præciſus* pro impudico & muliebria paſſo caperetur. videatur de eis Briſſonius lib. 2. capite 13. Select. antiq. Interea ſciendum mſſ. meos quart. legere *procíſos*, non *præciſos*. nam Ort. exibet, *interim ſecuros eſſe procos & profeſſos impudicitiam*. Grut.

OPSOPOEVS.

Tanta mediterraneorum vis fontium.] Franc. Iuretus dubitat num probari poſſit hæc lectio v. c. *tanta medicatorum vis fontium*. CAP. II.

Non quid, ſed quemadmodum.] Cur Romani *dum* interſeuerint, non video. Purior mihi eſt lectio aliorum, *Non quid, ſed quemadmodum feras, intereſt*. Sic pæne lib. III. de ira, cap. XI. *Non quemadmodum facta ſit iniuria refert, ſed quemadmodum lata*.

Digitized by Google

L. ANNÆI SENECÆ DE IRA AD NOVATVM,

LIBER PRIMVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

L*IBRI* de Ira *ſcripti inter Philoſophiæ primos videntur, certe inter eos quos habemus. Suſpicamur ex verbis Senecæ, lib.* III. *cap.* XVIII. Modò C. Cæſar Sex. Papinium, cui pater erat conſularis, Belienum Baſſum Quæſtorem ſuum, flagellis cecidit. *Ait*, modò: *iam nunc recenti facto. Imo ipſo Caligula viuo, è Cap. ſequenti*: Quod tanto opere admiraris, iſti belluæ cottidianum eſt: ad hoc viuit, ad hoc vigilat, ad hoc lucubrat. *Sane hæc omnia de homine qui eſt, non qui fuit. Scripſit tunc igitur: ſed non edidit (melior illi mens) & ſi ſtatim, opinor, ab eius morte.*

Argumentum *eſt, quod titulus præfert, De Ira noſcenda, & deinde fugienda. Primus liber habet itaque deſcriptionem eius, & fœdum habitum iratorum ac faciem. tum definitiones, tum quæſtiones, An in ſolum hominem cadat? aſſerit. An ſecundum naturam ſit? negat, cum Stoicis. An vtilis ſit, præſertim temperata? id quoque negat, & contra Peripateticos varie diſputat. non acui animum ab ea aut robur: ne malis quidem iraſcendum eſſe, nec in cæde patris, raptu matris: tuendum tamen, & vindicandum. Denique non magni, ſed imbecillis animi hanc notam eſſe. Libri in partibus pulchri & eminentes ſunt, in toto parum diſtincti, & repetitionibus, aut digeſtione confuſi.*

CAPVT PRIMVM.

EXEGISTI à me, 1 Nouate, vt ſcriberem quemadmodum poſſet ira leniri: nec immerito mihi videris hunc præcipue affectum pertimuiſſe, maxime ex omnibus tætrum ac rabidum. Cæteris enim aliquid quieti placidique ineſt: hic totus concitatus, & in impetu doloris eſt: armorum, ſanguinis, ſuppliciorum, minime humana 2 feruens cupiditate: dum alteri noceat, ſui negligens: in ipſa irruens tela, & vltionis ſecum 3 multa tracturæ auidus. Quidam itaque è ſapientibus viris iram dixerunt 4 breuem inſaniam, æque enim impotens ſui eſt, decoris oblita, neceſſitudinum immemor, in quod cœpit pertinax & intenta, rationi, conſilijſque præcluſa, vanis agitata cauſſis, ad diſpectum æqui verique inhabilis, ruinis ſimillima, quę ſuper id quod oppreſſere, franguntur. Vt autem ſcias non eſſe ſanos quos ira poſſedit, ipſum illorum 5 habitum intuere. Nam vt furentium certa indicia ſunt, audax & minax vultus, triſtis frons, torua facies, citatus gradus, inquietæ manus, color verſus, crebra & vehementius acta ſuſpiria: ita iraſcentium eadem ſigna ſunt. Flagrant, & 6 micant oculi, multus ore toto rubor, exæſtuante ab imis præcordijs ſanguine: labia quatiuntur, dentes comprimuntur, horrent, ac ſubriguntur capilli, ſpiritus coactus, ac ſtridens, 7 articulorum ſeipſos torquentium ſonus, gemitus mugituſque, & parum explanatis vocibus ſermo præruptus, & comploſæ ſæpius manus, & pulſata humus pedibus, & totum concitum corpus, 8 magnaſque minas agens, fœda viſu & horrenda facies deprauantium ſe, atque intumeſcentium. Neſcias vtrum magis deteſtabile vitium ſit, an deforme. Cetera licet abſcondere, & in abdito alere: ira ſe profert, & in faciem exit: quantoque maior eſt, hoc efferueſcit manifeſtius. Non vides, vt omnium animalium, ſimul ad nocendum inſurrexerunt, procurant notæ, ac tota corpora ſolitum quietumque egrediantur habitum, & feritatem ſuam exaſperent? Spumant apris ora, dentes acuuntur attritu: taurorum cornua iactantur in vacuum, & arena pulſu pedum ſpargi-

Digitized by Google

tur: leones fremunt, inflantur iratis colla ſerpentibus, rabidarum canum triſtis aſpectus
eſt. Nullum eſt animal tam horrendum, tamq; pernicioſum natura, vt non appareat in
illo, vbi ira inuaſit, noua feritatis acceſſio. Nec ignoro, ceteros quoq; affectus vix occul-
tari, libidinem, metumque, & audaciam dare ſui ſigna, & poſſe prænoſci. neq; enim vlla
vehementior intra cogitatio eſt, quæ nil moueat in vultu. Quid ergo intereſt, quod alij
affectus apparent, hic eminet? Iam vero ſi effectus eius damnaq; intueri velis, nulla
peſtis humano generi pluris ſtetit. Videbis cædes ac venena, & reorum 9 mutuas ſordes, II
& vrbium clades, & totarum exitia gentium, & principum ſub 10 ciuili haſta capita ve-
nalia, & ſubiectas tectis faces, nec intra mœnia coercitos ignes, ſed ingentia ſpatia regio-
num hoſtili flamma relucentia. Aſpice nobiliſſimarum ciuitatum fundamenta vix nota-
bilia: has ira deiecit. aſpice ſolitudines per multa millia ſine habitatione deſertas: has ira
exhauſit. aſpice tot memoriæ proditos duces, mali exempla fati. alium ira in cubili ſuo
confodit, alium inter ſacra menſæ ira percuſſit, alium 11 inter leges celebriſq; ſpectacu-
lum fori lancinauit, alium filij parricidio dare ſanguinem iuſſit, alium ſeruili manu rega-
lem aperire iugulum, alium in cruces membra 12 diuidere. Et adhuc ſingulorum ſuppli-
cia narro. quin ſi tibi libuerit, relictis in quos ira viritim exarſit, aſpicere 13 cæſas gladio
conciones, & plebem immiſſo milite contrucidatam, & in perniciem promiſcuam 14
totos populos capitis damna paſſos, 15* tanquam aut curam noſtram 16 deſerentibus,
aut auctoritatem contemnentibus. Quid 17 gladiatoribus, quare populus iraſcitur, &
tam inique, vt iniuriam putet, quod non libenter 18 pereunt? contemni ſe iudicat, &
vultu, geſtu, ardore, deſpectatore in aduerſarium vertitur. Quicquid eſt, certe non eſt
ira, ſed quaſi ira: ſicut puerorum, qui ſi ceciderunt, terram verberari volunt, & ſæpe
neſciunt quidem cui iraſcantur, ſed tantum iraſcuntur ſine cauſſa & ſine iniuria, non ta-
men ſine aliqua iniuriæ ſpecie, nec ſine aliqua pœnæ cupiditate. Deluduntur itaque imi-
tatione plagarum, & ſimulatis deprecantium lacrymis placantur, & falſa vltione falſus
dolor tollitur. Iraſcimur, inquit, ſæpe non illis qui læſerunt, ſed his qui 19 læſuri III
ſunt. vt ſcias iram non tantum ex iniuria naſci. Verum eſt, iraſci nos læſuris: ſed ipſa co-
gitatione nos lædunt, & iniuriam qui facturus eſt, iam facit. Vt ſcias, inquit, non eſſe
iram 20 pœnæ cupiditatem, infirmiſſimi ſæpe 21 potentiſſimis iraſcuntur: nec pœnam
concupiſcunt, quam non ſperant. Primum 22 diximus, iram cupiditatem eſſe pœnæ exi-
gendæ, non facultatem: concupiſcunt autem homines, & quæ non poſſunt. Deinde,
nemo tam humilis eſt, qui pœnam vel ſummi hominis ſperare non poſſit. ad nocendum
potentes ſumus. 23 Ariſtotelis 24 finitio non multum à noſtra abeſt. ait enim, Iram eſſe
cupiditatem doloris 25 reponendi. Quid inter noſtram & hanc finitionem interſit, ex-
ſequi longum eſt. contra vtramque dicitur, feras iraſci, nec iniuria irritatas, nec pœnæ
doloriſve alieni cauſſa. Nam etiamſi hoc efficiunt, non hoc 26 petunt. Sed dicendum
eſt, feras 27 ira carere, & omnia præter hominem. Nam cum ſit inimica rationi nuſquam
tamen naſcitur, niſi vbi rationi locus eſt. Impetus habent feræ, rabiem, feritatem, in-
curſum: iram quidem non magis, quàm luxuriam. Et in quaſdam voluptates intempe-
rantiores homine ſunt. Non eſt quod credas illi qui dicit,

Non aper iraſci meminit, non fidere curſu
Cerua, nec armentis incurrere fortibus vrſi.

Iraſci dicit, incitari, impingi. Iraſci quidem non magis ſciunt, quàm ignoſcere. Muta
animalia humanis affectibus carent: habent autem ſimiles illis quoſdam impulſus. Alio-
qui ſi amor in illis eſſet, & odium eſſet, ſi amicitia, & ſimultas; ſi diſſenſio, & concordia;
quorum aliqua in illis quoq; exſtant veſtigia: ceterum, humanorum pectorum propria
bona malaque ſunt. Nulli niſi homini conceſſa prudentia eſt, diligentia, cogitatio: nec
tantum virtutibus humanis animalia, ſed etiam vitijs prohibita ſunt. Tota illorum vt ex-
tra, ita intra, forma humanæ diſſimilis eſt. 28 Regium illud & principale parum ſubtile,
parum exactum: vt vox eſt quidem, ſed non explanabilis, perturbata, & inefficax: vt
lingua, ſed deuincta, nec in motus varios ſoluta. Capit ergo 29 viſus ſpecieſque rerum,
quibus ad impetus euocetur, ſed turbidas, & confuſas. Ex eo procurſus illarum tumul-
tuſque vehementes ſunt: metus autem, ſolicitudineſq; & triſtitia, & ira non ſunt, ſed
his quædam ſimilia. Ideo cito cadunt, mutantur in contrarium, & cum acerrime ſæuie-
runt, expaueruntque, paſcuntur, & ex fremitu decurſuq; veſano ſtatim quies ſoporque
ſequitur. Quid eſſet ira, ſatis explicatum eſt, quo diſtet 30 ab iracundia apparet, IV
quo ebrius ab ebrioſo, & timens à timido. Iratus poteſt non eſſe iracundus: iracundus
poteſt aliquando iratus non eſſe. Cetera, quæ pluribus 31 apud Græcos nominibus in
ſpecies iram diſtingunt, quia apud nos vocabula ſua non habent, prætereo, etiamſi 32

Digitized by Google

L. ANNÆI SENECÆ DE IRA AD NOVATVM,

LIBER PRIMVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

L*IBRI* de Ira *ſcripti inter Philoſophiæ primos videntur, certe inter eos quos habemus. Suſpicamur ex verbis Senecæ, lib.* III. *cap.* XVIII. Modò C. Cæſar Sex. Papinium, cui pater erat conſularis, Belienum Baſſum Quæſtorem ſuum, flagellis cecidit. *Ait,* modò: *iam nunc recenti facto. Imo ipſo Caligula viuo, è Cap. ſequenti*: Quod tanto opere admiraris, iſti belluæ cottidianum eſt: ad hoc viuit, ad hoc vigilat, ad hoc lucubrat. *Sane hæc omnia de homine qui eſt, non qui fuit. Scripſit tunc igitur: ſed non edidit (melior illi mens) & ſi ſtatim, opinor, ab eius morte.*

Argumentum *eſt, quod titulus præfert, De Ira noſcenda, & deinde fugienda. Primus liber habet itaque deſcriptionem eius, & fædum habitum iratorum ac faciem. tum definitiones, tum quæſtiones, An in ſolum hominem cadat? aſſerit. An ſecundum naturam ſit? negat, cum Stoicis. An vtilis ſit, præſertim temperata? id quoque negat, & contra Peripateticos varie diſputat. non acui animum ab ea aut robur: ne malis quidem iraſcendum eſſe, nec in cæde patris, raptu matris: tuendum tamen, & vindicandum. Denique non magni, ſed imbecillis animi hanc notam eſſe. Libri in partibus pulchri & eminentes ſunt, in toto parum diſtincti, & repetitionibus, aut digeſtione confuſi.*

CAPVT PRIMVM.

EXEGISTI à me, 1 Nouate, vt ſcriberem quemadmodum poſſet ira leniri: nec immerito mihi videris hunc præcipue affectum pertimuiſſe, maxime ex omnibus tætrum ac rabidum. Cæteris enim aliquid quieti placidique ineſt: hic totus concitatus, & in impetu doloris eſt: armorum, ſanguinis, ſuppliciorum, minime humana 2 feruens cupiditate: dum alteri noceat, ſui negligens: in ipſa irruens tela, & vltionis ſecum 3 multa tracturæ auidus. Quidam itaque è ſapientibus viris iram dixerunt 4 breuem inſaniam, æque enim impotens ſui eſt, decoris oblita, neceſſitudinum immemor, in quod cœpit pertinax & intenta, rationi, conſilijſque præcluſa, vanis agitata cauſſis, ad diſpectum æqui verique inhabilis, ruinis ſimillima, quę ſuper id quod oppreſſere, franguntur. Vt autem ſcias non eſſe ſanos quos ira poſſedit, ipſum illorum 5 habitum intuere. Nam vt furentium certa indicia ſunt, audax & minax vultus, triſtis frons, torua facies, citatus gradus, inquietæ manus, color verſus, crebra & vehementius acta ſuſpiria: ita iraſcentium eadem ſigna ſunt. Flagrant, & 6 micant oculi, multus ore toto rubor, exæſtuante ab imis præcordijs ſanguine: labia quatiuntur, dentes comprimuntur, horrent, ac ſubriguntur capilli, ſpiritus coactus, ac ſtridens, 7 articulorum ſeipſos torquentium ſonus, gemitus mugituſque, & parum explanatis vocibus ſermo præruptus, & comploſæ ſæpius manus, & pulſata humus pedibus, & totum concitum corpus, 8 magnaſque minas agens, fœda viſu & horrenda facies deprauantium ſe, atque intumeſcentium. Neſcias vtrum magis deteſtabile vitium ſit, an deforme. Cetera licet abſcondere, & in abdito alere: ira ſe profert, & in faciem exit: quantoque maior eſt, hoc efferueſcit manifeſtius. Non vides, vt omnium animalium, ſimul ad nocendum inſurrexerunt, procurant notæ, ac tota corpora ſolitum quietumque egrediantur habitum, & feritatem ſuam exaſperent? Spumant apris ora, dentes acuuntur attritu: taurorum cornua iactantur in vacuum, & arena pulſu pedum ſpargi-

Digitized by Google

tur: leones fremunt, inflantur iratis colla ſerpentibus, rabidarum canum triſtis aſpectus
eſt. Nullum eſt animal tam horrendum, tamq; pernicioſum natura, vt non appareat in
illo, vbi ira inuaſit, noua feritatis acceſſio. Nec ignoro, ceteros quoq; affectus vix occul-
tari, libidinem, metumque, & audaciam dare ſui ſigna, & poſſe prænoſci. neq; enim vlla
vehementior intra cogitatio eſt, quæ nil moueat in vultu. Quid ergo intereſt, quod alij
affectus apparent, hic eminet? Iam vero ſi effectus eius damnaq; intueri velis, nulla
peſtis humano generi pluris ſtetit. Videbis cædes ac venena, & reorum 9 mutuas ſordes, II.
& vrbium clades, & totarum exitia gentium, & principum ſub 10 ciuili haſta capita ve-
nalia, & ſubiectas tectis faces, nec intra mœnia coercitos ignes, ſed ingentia ſpatia regio-
num hoſtili flamma relucentia. Aſpice nobiliſſimarum ciuitatum fundamenta vix nota-
bilia: has ira deiecit. aſpice ſolitudines per multa millia ſine habitatione deſertas: has ira
exhauſit. aſpice tot memoriæ proditos duces, mali exempla fati. alium ira in cubili ſuo
confodit, alium inter ſacra menſæ ira percuſſit, alium 11 inter leges celebriſq; ſpectacu-
lum fori lancinauit, alium filij parricidio dare ſanguinem iuſſit, alium ſeruili manu rega-
lem aperire iugulum, alium in cruces membra 12 diuidere. Et adhuc ſingulorum ſuppli-
cia narro. quin ſi tibi libuerit, relictis in quos ira viritim exarſit, aſpicere 13 cæſas gladio
conciones, & plebem immiſſo milite contrucidatam, & in perniciem promiſcuam 14
totos populos capitis damna paſſos, 15* tanquam aut curam noſtram 16 deſerentibus,
aut auctoritatem contemnentibus. Quid 17 gladiatoribus, quare populus iraſcitur, &
tam inique, vt iniuriam putet, quod non libenter 18 pereunt? contemni ſe iudicat, &
vultu, geſtu, ardore, deſpectatore in aduerſarium vertitur. Quicquid eſt, certe non eſt
ira, ſed quaſi ira: ſicut puerorum, qui ſi ceciderunt, terram verberari volunt, & ſæpe
neſciunt quidem cui iraſcantur, ſed tantum iraſcuntur ſine cauſſa & ſine iniuria, non ta-
men ſine aliqua iniuriæ ſpecie, nec ſine aliqua pœnæ cupiditate. Deluduntur itaque imi-
tatione plagarum, & ſimulatis deprecantium lacrymis placantur, & falſa vltione falſus
dolor tollitur. Iraſcimur, inquit, ſæpe non illis qui læſerunt, ſed his qui 19 læſuri III.
ſunt. vt ſcias iram non tantum ex iniuria naſci. Verum eſt, iraſci nos læſuris: ſed ipſa co-
gitatione nos lædunt, & iniuriam qui facturus eſt, iam facit. Vt ſcias, inquit, non eſſe
iram 20 pœnæ cupiditatem, infirmiſſimi ſæpe 21 potentiſſimis iraſcuntur: nec pœnam
concupiſcunt, quam non ſperant. Primum 22 diximus, iram cupiditatem eſſe pœnæ exi-
gendæ, non facultatem: concupiſcunt autem homines, & quæ non poſſunt. Deinde,
nemo tam humilis eſt, qui pœnam vel ſummi hominis ſperare non poſſit. ad nocendum
potentes ſumus. 23 Ariſtotelis 24 finitio non multum à noſtra abeſt. ait enim, Iram eſſe
cupiditatem doloris 25 reponendi. Quid inter noſtram & hanc finitionem interſit, ex-
ſequi longum eſt. contra vtramque dicitur, feras iraſci, nec iniuria irritatas, nec pœnæ
doloriſve alieni cauſſa. Nam etiamſi hoc efficiunt, non hoc 26 petunt. Sed dicendum
eſt, feras 27 ira carere, & omnia præter hominem. Nam cum ſit inimica rationi nuſquam
tamen naſcitur, niſi vbi rationi locus eſt. Impetus habent feræ, rabiem, feritatem, in-
curſum: iram quidem non magis, quàm luxuriam. Et in quaſdam voluptates intempe-
rantiores homine ſunt. Non eſt quod credas illi qui dicit,

Non aper iraſci meminit, non fidere curſu
Cerua, nec armentis incurrere fortibus vrſi.

Iraſci dicit, incitari, impingi. Iraſci quidem non magis ſciunt, quàm ignoſcere. Muta
animalia humanis affectibus carent: habent autem ſimiles illis quoſdam impulſus. Alio-
qui ſi amor in illis eſſet, & odium eſſet, ſi amicitia, & ſimultas; ſi diſſenſio, & concordia;
quorum aliqua in illis quoq; exſtant veſtigia: ceterum, humanorum pectorum propria
bona malaque ſunt. Nulli niſi homini conceſſa prudentia eſt, diligentia, cogitatio: nec
tantum virtutibus humanis animalia, ſed etiam vitijs prohibita ſunt. Tota illorum vt ex-
tra, ita intra, forma humanæ diſſimilis eſt. 28 Regium illud & principale parum ſubtile,
parum exactum: vt vox eſt quidem, ſed non explanabilis, perturbata, & inefficax: vt
lingua, ſed deuincta, nec in motus varios ſoluta. Capit ergo 29 viſus ſpecieſque rerum,
quibus ad impetus euocetur, ſed turbidas, & confuſas. Ex eo procurſus illarum tumul-
tuſque vehementes ſunt: metus autem, ſolicitudineſq; & triſtitia, & ira non ſunt, ſed
his quædam ſimilia. Ideo cito cadunt, mutantur in contrarium, & cum acerrime ſæuie-
runt, expaueruntque, paſcuntur, & ex fremitu decurſuq; veſano ſtatim quies ſoporque
ſequitur. Quid eſſet ira, ſatis explicatum eſt, quo diſtet 30 ab iracundia apparet, IV.
quo ebrius ab ebrioſo, & timens à timido. Iratus poteſt non eſſe iracundus: iracundus
poteſt aliquando iratus non eſſe. Cetera, quæ pluribus 31 apud Græcos nominibus in
ſpecies iram diſtingunt, quia apud nos vocabula ſua non habent, præteribo, etiamſi 32

Digitized by Google

tur: leones fremunt, inflantur iratis colla ſerpentibus, rabidarum canum triſtis aſpectus eſt. Nullum eſt animal tam horrendum, tamq; perniciosum natura, vt non appareat in illo, vbi ira inuaſit, noua feritatis acceſſio. Nec ignoro, ceteros quoq; affectus vix occultari, libidinem, metumque, & audaciam dare ſui ſigna, & poſſe prænoſci. neq; enim vlla vehementior intra cogitatio eſt, quæ nil moueat in vultu. Quid ergo intereſt, quod alij affectus apparent, hic eminet? Iam vero ſi effectus eius damnaq; intueri velis, nulla peſtis humano generi pluris ſtetit. Videbis cædes ac venena, & reorum 9 mutuas ſordes, II.
& vrbium clades, & totarum exitia gentium, & principum ſub 10 ciuili haſta capita venalia, & ſubiectas tectis faces, nec intra mœnia coercitos ignes, ſed ingentia ſpatia regionum hoſtili flamma relucentia. Aſpice nobiliſſimarum ciuitatum fundamenta vix notabilia: has ira dejecit. aſpice ſolitudines per multa millia ſine habitatione deſertas: has ira exhauſit. aſpice tot memoriæ proditos duces, mali exempla fati. alium ira in cubili ſuo confodit, alium inter ſacra menſæ ira percuſſit, alium 11 inter leges celebriſq; ſpectaculum fori lancinauit, alium filij parricidio dare ſanguinem iuſſit, alium ſeruili manu regalem aperire iugulum, alium in cruces membra 12 diuidere. Et adhuc ſingulorum ſupplicia narro. quin ſi tibi libuerit, relictis in quos ira viritim exarſit, aſpicere 13 cæſas gladio conciones, & plebem immiſſo milite contrucidatam, & in perniciem promiſcuam 14 totos populos capitis damna paſſos, 15* tanquam aut curam noſtram 16 deſerentibus, aut auctoritatem contemnentibus. Quid 17 gladiatoribus, quare populus iraſcitur, & tam inique, vt iniuriam putet, quod non libenter 18 pereunt? contemni ſe iudicat, & vultu, geſtu, ardore, deſpectatore in aduerſarium vertitur. Quicquid eſt, certe non eſt ira, ſed quaſi ira: ſicut puerorum, qui ſi ceciderunt, terram verberari volunt, & ſæpe neſciunt quidem cui iraſcantur, ſed tantum iraſcuntur ſine cauſſa & ſine iniuria, non tamen ſine aliqua iniuriæ ſpecie, nec ſine aliqua pœnæ cupiditate. Deluduntur itaque imitatione plagarum, & ſimulatis deprecantium lacrymis placantur, & falſa vltione falſus dolor tollitur. Iraſcimur, inquit, ſæpe non illis qui læſerunt, ſed his qui 19 læſuri III.
ſunt. vt ſcias iram non tantum ex iniuria naſci. Verum eſt, iraſci nos læſuris: ſed ipſa cogitatione nos lædunt, & iniuriam qui facturus eſt, iam facit. Vt ſcias, inquit, non eſſe iram 20 pœnæ cupiditatem, infirmiſſimi ſæpe 21 potentiſſimis iraſcuntur: nec pœnam concupiſcunt, quam non ſperant. Primum 22 diximus, iram cupiditatem eſſe pœnæ exigendæ, non facultatem: concupiſcunt autem homines, & quæ non poſſunt. Deinde, nemo tam humilis eſt, qui pœnam vel ſummi hominis ſperare non poſſit. ad nocendum potentes ſumus. 23 Ariſtotelis 24 finitio non multum à noſtra abeſt. ait enim, Iram eſſe cupiditatem doloris 25 reponendi. Quid inter noſtram & hanc finitionem interſit, exſequi longum eſt. contra vtramque dicitur, feras iraſci, nec iniuria irritatas, nec pœnæ doloriſve alieni cauſſa. Nam etiamſi hoc efficiunt, non hoc 26 petunt. Sed dicendum eſt, feras 27 ira carere, & omnia præter hominem. Nam cum ſit inimica rationi nuſquam tamen naſcitur, niſi vbi rationi locus eſt. Impetus habent feræ, rabiem, feritatem, incurſum: iram quidem non magis, quàm luxuriam. Et in quaſdam voluptates intemperantiores homine ſunt. Non eſt quod credas illi qui dicit,

Non aper iraſci meminit, non fidere curſu
Cerua, nec armentis incurrere fortibus vrſi.

Iraſci dicit, incitari, impingi. Iraſci quidem non magis ſciunt, quàm ignoſcere. Muta animalia humanis affectibus carent: habent autem ſimiles illis quoſdam impulſus. Alioqui ſi amor in illis eſſet, & odium eſſet, ſi amicitia, & ſimultas; ſi diſſenſio, & concordia; quorum aliqua in illis quoq; exſtant veſtigia: ceterum, humanorum pectorum propria bona malaque ſunt. Nulli niſi homini conceſſa prudentia eſt, diligentia, cogitatio: nec tantum virtutibus humanis animalia, ſed etiam vitijs prohibita ſunt. Tota illorum vt extra, ita intra, forma humanæ diſſimilis eſt. 28 Regium illud & principale parum ſubtile, parum exactum: vt vox eſt quidem, ſed non explanabilis, perturbata, & inefficax: vt lingua, ſed deuincta, nec in motus varios ſoluta. Capit ergo 29 viſus ſpecieſque rerum, quibus ad impetus euocetur, ſed turbidas, & confuſas. Ex eo procurſus illarum tumultuſque vehementes ſunt: metus autem, ſolicitudineſq; & triſtitia, & ira non ſunt, ſed his quædam ſimilia. Ideo cito cadunt, mutantur in contrarium, & cum acerrime ſæuierunt, expaueruntque, paſcuntur, & ex fremitu decurſuq; veſano ſtatim quies ſoporque ſequitur. Quid eſſet ira, ſatis explicatum eſt, quo diſtet 30 ab iracundia apparet, IV.
quo ebrius ab ebrioſo, & timens à timido. Iratus poteſt non eſſe iracundus: iracundus poteſt aliquando iratus non eſſe. Cetera, quæ pluribus 31 apud Græcos nominibus in ſpecies iram diſtingunt, quia apud nos vocabula ſua non habent, præteribo, etiamſi 32

Digitized by Google

amarum nos, acerbumq; dicimus, nec minus 33 ſtomachoſum, rabioſum, clamoſum,
34 difficilem, aſperum: quæ omnia irarum differentiæ ſunt. Inter hos moroſum ponas
licet, 35 delicatum iracundiæ genus. Quædam enim ſunt iræ, quæ 36 intra clamorem 37
conſidant: quædam non minus pertinaces, quàm frequentes: quædam 38 ſæuæ manu,
verbis parciores: quædam in verborum maledictorumq; amaritudinem effuſæ: quædam
vltra querelas & 39 auerſationes non exeunt: quædam 40 altæ graueſque ſunt, 41 & in-
v. trorſus verſæ. Mille aliæ ſpecies ſunt mali multiplicis. 42 Quid eſſet ira, quæſitum
eſt: an in vllum aliud animal quàm in hominem caderet: quo ab iracundia diſtaret, &
quæ eius ſpecies ſint: nunc quæramus, an ira 43 ſecundum naturam ſit, & an vtilis, atque
ex aliqua parte retinenda. An ſecundum naturam ſit, manifeſtum erit, ſi hominem in-
ſpexerimus: quo quid eſt mitius, dum in recto animi habitu eſt? quid autem ira crudelius
eſt? Homine quid aliorum amantius? quid ira infeſtius? Homo in adiutorium mutuum
generatus eſt, ira in exitium. Hic congregari vult, illa diſcedere: hic prodeſſe, illa noce-
re: hic etiam ignotis ſuccurrere, illa etiam clariſſimos petere: hic aliorum commodis vel
44 impendere ſe paratus eſt: ira in periculum, dummodo deducat, deſcendere. Quis er-
go magis naturam rerum ignorat, quàm qui 45 optimo eius operi & commendatiſſimo,
hoc ferum ac pernicioſum vitium aſſignat? Ira, vt diximus, auida pœnæ eſt: cuius cupi-
dinem ineſſe pacatiſſimo hominis pectori, minime ſecundum eius naturam eſt. Benefi-
cijs enim humana vita conſiſtit, & concordia: nec terrore, ſed mutuo amore, in fœdus
auxiliumq; commune conſtringitur. Quid ergo? non aliquãdo caſtigatio neceſſaria eſt?
Quidni? ſed hæc 46 ſincera, cum ratione. non enim nocet, ſed medetur ſpecie nocendi.
Quemadmodum quædam haſtilia detorta, vt corrigamus, adurimus, & adactis cuneis,
non vt frangamus, ſed vt explicemus, elidimus: ſic ingenia vitio praua, dolore corporis
animiq; corrigimus. Nempe medicus primo in leuibus vitijs tentat, non multũ ex quo-
tidiana conſuetudine inflectere, & cibis, potionibus, exercitationibus ordinem ponere,
ac valetudinem tantum mutata vitæ diſpoſitione, firmare: 47 proximum eſt, vt modus
proficiat. Si modus & ordo non proficit, ſubducit aliqua, & circumcidit. ſi ne adhuc qui-
dem reſpondet: interdicit cibis, & abſtinentia corpus exonerat. ſi fruſtra molliora ceſſe-
runt: ferit venam, membriſq; ſi adhærentia nocent, & morbũ diffundunt, manus affert:
nec vlla dura videtur curatio, cuius ſalutaris effectus eſt. Ita legum præſidem, ciuitatiſq;
rectorem decet quamdiu poteſt, verbis, & his mollioribus, ingenia curare, vt facienda
ſuadeat, cupiditatemque honeſti & æqui conciliet animis, faciatque vitiorũ odium, pre-
tium virtutum: tranſeat deinde ad triſtiorem orationem, qua moneat adhuc & expro-
bret: nouiſſime ad pœnas, & has adhuc leues & reuocabiles decurrat: vltima ſupplicia
ſceleribus vltimis ponat, vt nemo pereat, niſi quem perire etiam 48 pereuntis interſit.
vi. Hoc vno medentibus erit diſſimilis, quod illi quibus vitam non potuerunt largiri,
49 facilem exitum præſtant: hic, damnatum cum dedecore & 50 traductione, vitã exi-
git. non quia delectetur vllius pœna (procul eſt enim à ſapiente tam inhumana feritas)
ſed vt documentum omnium ſint, & qui viui noluerunt prodeſſe, morte certe eorum
reſpublica vtatur. Non eſt ergo natura hominis pœnæ appetens: & ideo nec ira quidem
ſecundum naturam hominis, quia pœnæ appetens eſt. Et 51 Platonis argumentum adfe-
ram: quid enim prohibet alienis vti, ex parte qua 52 noſtra ſunt? Vir bonus, inquit, non
lædit. pœna lædit. bono ergo pœna non conuenit, ob hoc nec ira: quia pœna iræ con-
uenit. Si vir bonus pœna non gaudet, non gaudebit nec eo quidem affectu cui pœna vo-
vii. luptati eſt: ergo non eſt naturalis ira. Numquid, quamuis non ſit naturalis ira, aſſu-
menda eſt, quia 53 vtilis ſæpe fuit? Extollit animos, & incitat: nec quicquam ſine illa ma-
gnificum in bello fortitudo gerit, niſi 54 hinc flamma ſubdita eſt, & hic ſtimulus peragi-
tauit, miſitque in pericula audaces. optimum itaque quidam putant, 55 temperare iram,
non tollere: eoque detracto quod exundat, ad ſalutarem modum cogere: id vero reti-
nere, ſine quo languebit actio, & vis, ac vigor animi reſoluetur. Primum, facilius eſt ex-
cludere pernicioſa, quàm regere: & non admittere, quàm admiſſa moderari: nam cum
ſe in poſſeſſione poſuerunt, potentiora rectore ſunt, nec recidi ſe minuiue patiuntur.
Deinde, ratio ipſa, cui fræni traduntur, tam diu potens eſt, quamdiu diducta eſt ab affe-
ctibus: ſi miſcuit ſe illis, & inquinauit, non poteſt continere, quos ſubmouere potuiſſet.
Commota enim ſemel & concuſſa mens, ei ſeruit à quo impellitur. Quarumdam rerum
initia in noſtra poteſtate ſunt: vlteriora nos ſua vi rapiunt, nec regreſſum relinquunt.
Vt 56 in præceps datis corporibus nullum ſui arbitrium eſt, nec reſiſtere morariue deie-
cta potuerunt, ſed conſiliũ omne & pœnitentiam irreuocabilis præcipitatio abſcidit, &
non licet eo non peruenire, quo non ire licuiſſet: ita animus, ſi in iram, amorem, aliosq;

Digitized by Google

ſe proiecit affectus, non permittitur reprimere impetũ. rapiat illum oportet,& ad imum
agat ſuum pondus, & vitiorum natura procliuis. Optimum eſt, primum irritamen- viii.
tum iræ protinus ſpernere, ipſiſque repugnare 57 ſeminibus, & dare operam ne incida-
mus in iram. nam ſi cœperit ferre tranſuerſos, difficilis ad ſalutem recurſus eſt. quoniam
nihil rationis eſt, vbi ſemel affectus inductus eſt, iuſque illi aliquod voluntate noſtra da-
tum eſt. faciet de cetero quantum volet, non quantum permiſeris. In primis, inquam, fi-
nibus hoſtis arcendus eſt. nam cum 58 intrauit, & portis ſe intulit, modum à captiuis non
accipit. Neque enim ſepoſitus eſt animus, & extrinſecus ſpeculatur affectus, vt illos non
patiatur vltra quàm oportet procedere, ſed in affectum ipſe mutatur: ideoque non po-
teſt vtilem illam vim & ſalutarem, proditam iam infirmatamque, reuocare. Non enim,
vt dixi, ſeparatas iſta ſedes ſuas, diductaſque habent: 59 ſed affectus & ratio in melius
peiuſque mutatio animi eſt. Quomodo ergo ratio occupata & oppreſſa vitijs reſurget,
quæ iræ ceſſit? aut quemadmodum à confuſione ſe liberabit, in qua peiorum mixtura
præualuit? Sed quidam, inquit, in ira ſe continent. Vtrum ergo ita, nihil vt faciant eorũ
quæ ira dictat, an vt aliquid? 60 Si nihil faciunt, apparet non eſſe ad actiones rerum ne-
ceſſariam iram: quam vos, quaſi fortius aliquid ratione haberet, aduocabatis. Denique
interrogo, valentior eſt quàm ratio, an infirmior? Si valentior, quomodo illi modum ra-
tio poterit imponere, cũ parere niſi imbecilliora non ſoleant? 61 Si infirmior eſt, ſine hac
per ſe ad rerum effectus ſufficit ratio, nec deſiderat imbecillioris auxilium. At irati qui-
dam conſtant ſibi, & ſe continent. Quomodo? cum iam ira euaneſcit, & ſua ſponte de-
cedit, non cum in ipſo feruore eſt: tunc enim potentior eſt. Quid ergo? non aliquando
in ira quoque & dimittunt incolumes intactoſque quos oderunt, & à nocendo abſtinẽt?
faciunt. Quomodo? 62 cum affectus repercuſſit affectum, aut metus, aut cupiditas ali-
quid imperauit. non rationis tunc beneficio quieuit, ſed affectuum infida & mala pace.

Denique nihil habet in ſe vtile. nec acuit animum ad res bellicas. Numquam enim ix.
virtus vitio adiuuanda eſt, ſe contenta. Quoties impetu opus eſt, non iraſcitur, ſed exur-
git, & in quantum putauit opus eſſe, concitatur, remittiturque: non aliter quàm quæ 63
tormentis exprimuntur tela, in poteſtate mittentis ſunt, in quantum torqueantur. Ira,
64 inquit Ariſtoteles, neceſſaria eſt, nec quicquam ſine illa expugnari poteſt, niſi illa im-
pleat animum, & ſpiritum accendat. Vtendum autem illa eſt, non vt duce, ſed 65 vt mi-
lite. quod eſt falſum. Nam ſi exaudit rationem, & ſequitur qua ducitur, iam non eſt ira:
cuius proprium eſt contumacia. Si vero repugnat, & non vbi iuſſa eſt quieſcit, ſed libi-
dine ferociaque prouehitur: tam inutilis animi miniſter eſt, quàm miles, qui 66 ſignum
receptui negligit. Itaque ſi modum adhiberi ſibi patitur, 67 alio nomine appellanda
eſt: deſinit ira eſſe, quam effrænatam indomitamque intelligo. ſi non patitur, pernicio-
ſa eſt, nec inter auxilia numeranda. Ita aut ira non eſt, aut inutilis eſt. Nam ſi quis pœnam
exigit, non ipſius pœnæ auidus, ſed quia oportet, non eſt annumerandus iratis. Hic erit
vtilis miles, qui ſcit parere conſilio: affectus quidem tam mali miniſtri, quàm duces ſunt.
Ideo nũquam aſſumet ratio in adiutorium improuidos & violentos impetus, apud quos
nihil ipſa auctoritatis habeat. quos numquam comprimere poſſit, 68 niſi pares illis ſimi-
leſque oppoſuerit: vt iræ metum, inertiæ iram, timori cupiditatem. Abſit hoc à vir- x.
tute malum, vt vmquam ratio 69 ad vitia confugiat. Non poteſt hic animus fidele otium
capere: quatiatur neceſſe eſt, fluctueturque, qui malis ſuis tutus eſt: qui fortis eſſe, niſi
iraſcitur, non poteſt: induſtrius, niſi cupit: quietus, niſi timet: in tyrannide illi viuen-
dum eſt, in alicuius affectus venienti ſeruitutem. Non pudet virtutes in clientelam vitio-
rum demittere? Deinde deſinit quicquam ratio poſſe, ſi nihil poteſt ſine affectu, & inci-
pit par illi ſimiliſque eſſe. Quid enim intereſt ſi æque affectus inconſulta res eſt ſine ra-
tione, quàm ratio ſine affectu inefficax? par vtrumque eſt, vbi eſſe alterum ſine altero
non poteſt. Quis autem ſuſtineat affectum exæquari rationi? Ira, inquit, vtilis affectus
eſt, ſi modicus eſt. Imo ſi natura vtilis eſt: ſed ſi 70 impatiens imperij rationiſq; eſt, hoc
dumtaxat moderatione conſequetur, vt quo minor fuerit, minus noceat. Ergo modicus
nihil aliud quàm malum modicum eſt. Sed aduerſus hoſtes, inquit, neceſſaria eſt ira. xi.
Nuſquam minus: vbi nos effuſos eſſe oportet impetus, ſed temperatos & obedientes.
Quid enim eſt aliud, quod Barbaros tanto robuſtiores corporibus, tanto patientiores
laborum comminuat, 71 niſi ira infeſtiſſima ſibi? Gladiatores quoque ars tuetur, ira de-
nudat. Deinde quid opus eſt ira, cum idem perficiat ratio? An tu putas venatorem iraſci
feris, vel cum & fugientes perſequitur, & venientes 72 excipit? omnia illa ſine ira facit
ratio. Quid Cimbrorum, Theutonorumq; 73 tot millia ſuperfuſa Alpibus ita ſuſtulit,
vt tantæ cladis notitiam ad ſuos non nuntius, ſed fama pertulerit, niſi quod erat illis iræ

Digitized by Google

pro virtute? quæ vt aliquando perculit, ſtrauitque obuia, ita ſæpius ſibi exitio eſt? 74 Germanis quid eſt animoſius? quid ad incurſum acrius? quid armorum cupidius? quibus innaſcuntur innutriunturque: quorum vnica illis cura eſt, in alia negligentibus. Quid induratius ad omnem patientiam? vt quibus magna ex parte 75 non tegumenta corporum prouiſa ſunt, 76 non ſuffugia aduerſus perpetuum cæli rigorem. Hos tamen Hiſpani Gallique, & 77 Aſiæ Syriæque molles bello viri, 78 antequam legio viſatur, cædunt: ob nullam rem aliam 79 opportunos, quàm ob iracundiam. Agedum, illis 80 corporibus, illis animis delicias, luxum, 81 opes ignorantibus, da rationem, da diſciplinam: vt nihil amplius dicam, neceſſe erit nobis certe mores Romanos 82 repetere. Quo alio 83 Fabius 84 affectas imperij vires recreauit, quàm quod cunctari, & trahere, & morari ſciuit, quæ omnia irati neſciunt? Perierat imperium, quod tunc in extremo ſtabat, ſi Fabius 85 tantum auſus eſſet, quantum ira ſuadebat. Habuit in conſilio 86 fortunam publicam, & æſtimatis viribus, ex quibus iam perire nihil ſine vniuerſo poterat, dolorem, vltionemque ſepoſuit, in vnam vtilitatem 87 occaſionis intentus, iram ante vicit quàm Hannibalem. Quid Scipio? nonne relicto Hannibale, Punico exercitu, omnibuſq; quibus iraſcendum erat, bellum in Affricam tranſtulit, 88 tam lentus, vt opinionem luxuriæ ſegnitiæque malignis daret? Quid alter Scipio? non circa Numantiam 89 multum diuque ſedit, & hunc ſuum 90 publicumq; dolorem æquo animo tulit, diutius Numantiam quàm Carthaginem vinci? quam dum 91 circumuallat, & includit hoſtem, eo compulit, vt ferro ipſi ſuo 92 caderent.

XII. Non eſt itaque vtilis, nec in prælijs quidem aut in bellis ira. In temeritatem enim prona eſt, & 93 pericula dum inferre vult, non cauet. Illa certiſſima eſt virtus, quæ ſe diu multumque circumſpexit & rexit, & ex lento ac deſtinato 94 prouexit. Quid ergo, inquit, vir bonus non iraſcetur, ſi cædi patrem ſuum viderit, ſi rapi matrem? Non iraſcetur, ſed vindicabit, ſed tuebitur. Quid autem times, ne parum illi magnus ſtimulus, etiam ſine ira, pietas ſit? Aut dic eodem modo: Quid ergo, cum viderit ſecari patrem ſuum, filiumve, vir bonus non flebit, nec linquetur animo? quæ accidere fœminis videmus, quoties illas leuis periculi ſuſpicio perculit. Officia ſua vir bonus exſequitur inconfuſus, intrepidus: & ſic bono viro digna faciet, vt nil faciat viro indignũ. Pater cædetur? defendam. cæſus eſt? 95 exſequar: quia oportet, non quia dolet. Cum hoc dicis, Theophraſte, quæris inuidiam 96 præceptis fortioribus, & relicto iudice, 97 ad coronam venis. quia vnuſquiſque in eiuſmodi ſuorum caſu iraſcitur, putas iudicaturos homines id fieri debere quod faciunt. Fere enim iuſtum quiſque affectum iudicat quem agnoſcit. Iraſcuntur boni viri pro ſuorum iniurijs? ſed 98 idem faciunt, ſi 99 calida non bene præbeatur, ſi 100 vitrum fractum eſt, ſi calceus luto 101 ſparſus eſt. Non pietas illam iram, ſed infirmitas mouet: ſicut 102 pueri, qui tam parentibus amiſſis flebunt, quàm nucibus. Iraſci pro ſuis, non eſt pij animi, ſed infirmi. Illud pulchrum dignumque parentibus, liberis, amicis, ciuibus prodire defenſorem, ipſo officio ducente: volentem, iudicantem, prouidentem, non impulſum, & rabidum. Nullus enim affectus vindicandi cupidior eſt quàm ira, & ob id ipſum ad vindicandum inhabilis, prærapida & amens: vt omnis fere cupiditas ipſa ſibi in id in quod properat, 103 opponitur. Itaq; nec in pace, nec in bello, vmquam bona fuit. Pacem enim ſimilem belli efficit: in armis vero obliuiſcitur Martem eſſe communem, venitq; in alienam poteſtatem, dum 104 in ſua non eſt. Deinde non ideo vitia in vſum recipienda ſunt, quia aliquando aliquid boni effecerunt. 105 nam & febres quædam 106 genera valetudinis leuant, nec ideo non ex toto illis caruiſſe melius eſt. Abominandum remedij genus eſt, ſanitatem debere morbo. Simili morbo ira, etiamſi aliquando, vt venenum, & præcipitatio, & naufragium, ex inopinato profuit, non ideo ſalutaris omnino iudicanda eſt. ſæpe enim ſaluti fuere peſtifera.

XIII. Deinde quæ habenda ſunt in bonis, quo maiora, eo meliora & optabiliora ſunt. Si iuſtitia bonum eſt, nemo dicet meliorem futuram, ſi quid 107 detractum ex ea fuerit: ſi fortitudo bonum eſt, nemo illam deſiderabit ex aliqua parte diminui: ergo & ira quo maior, hoc melior. quis enim vllius boni acceſſionem recuſauerit? atqui augeri illam inutile eſt, ergo & eſſe. Non eſt bonum quod incremento malum fit. Vtilis, inquit, ira eſt, quia 108 pugnaciores facit. Iſto modo & ebrietas. facit enim proteruos & audaces, multique meliores ad ferrum fuere male ſobrij. Iſto modo, dic & phreneſim & inſaniam viribus neceſſariam, quia ſæpe validiores furor reddit. Quid? non aliquoties metus è contrario fecit audacem? & mortis timor etiam inertiſſimos excitauit in prælium? Sed ira, ebrietas, timor, aliaque eiuſmodi, fœda & caduca irritamenta ſunt, nec virtutem inſtruunt, quæ nil vitijs eget, ſed ſegnem aliquando animum & ignauum paullulum alleuant. Nemo iraſcendo fit fortior, niſi qui fortis ſine ira

Digitized by Google

non eſſet. Ira non in adiutorium virtutis venit,ſed in vicem.Quid quod, ſi bonum eſſet
ira,perfectiſſimum quemque ſequeretur? at qui iracundiſſimi, 109 infantes, 110 ſeneſque
& ægri 111 ſunt, & 112 inualidum omne natura querulum eſt. Non poteſt, inquit XIV.
Theophraſtus, fieri, vt ne bonus vir113 iraſcatur malis. Iſto modo, quo melior quiſque,
hoc iracundior erit? vide ne contra placidior, ſolutuſque affectibus, & cui nemo odio
ſit. Peccantes vero quid habet cur oderit, cum 114 error illos in huiuſmodi delicta com-
pellat? non eſt autem prudentis errãtes odiſſe, alioquin ipſe ſibi odio erit. Cogitet quàm
multa contra bonum morem faciat, quàm multa ex his quæ egit, 115 veniam deſiderent,
iam iraſcetur etiam ſibi. Neque enim æquus iudex aliam de ſua, aliam de aliena cauſſa,
ſententiam fert. Nemo, inquam, inuenitur, qui ſe poſſit abſoluere, & innocentem quiſ-
que ſe dicit, 116 reſpiciens teſtem, non conſcientiam. Quanto humanius 117 mitem &
pacatum animum præſtare peccantibus, & illos non perſequi, ſed reuocare? Errantem
per agros ignorantia vitæ, melius eſt ad rectum iter admouere, quàm expellere. Corri-
gendus eſt itaque qui peccat, & admonitione, & vi, & molliter, & aſpere: meliorq. tam
ſibi quàm alijs faciendus, non ſine caſtigatione, ſed ſine ira. quis enim cui medetur, iraſ-
citur? At corrigi nequeunt,nilq. in illis ſpei bonæ capax eſt.Tollantur è cœtu mor- XVI.
talium, facturi peiora 118 quæ contingunt, & quo 119 vno modo poſſunt, deſinant mali
eſſe, ſed hoc ſine odio. Quid enim eſt cur oderim eum, cui tum maxime proſum,cum il-
lum 120 ſibi eripio? Num quis membra ſua odit, tunc cum abſcindit? non eſt illa ira, ſed
miſera curatio. Rabidos effligimus canes,trucem atque immanſuetum bouem cædimus,
& morbidis pecoribus, ne gregem polluant,ferrum demittimus,portentoſos fœtus ex-
tinguimus, liberos quoque, 121 ſi debiles monſtroſique editi ſunt, mergimus. Non ira,
ſed ratio eſt, à ſanis inutilia ſecernere. Nil minus quàm iraſci punientem decet, cum eo
magis ad emendationem pœna proficiat, ſi iudicio lata eſt. Inde eſt quod 122 Socrates
ſeruo ait: *Cæderem te, niſi iraſcerer.* Admonitionem ſerui in tempus ſanius diſtulit, illo
tempore ſe admonuit. Cuius erit temperatus affectus, cum Socrates non ſit auſus ſe iræ
committere? Ergo ad coercitionem errantium ſceleratorũq; irato caſtigatore non opus
eſt. Nam cum ira delictum animi ſit, non oportet peccata corrigere peccantem. XVII.
Quid ergo? non iraſcar latroni? non iraſcar venefico? Non. neq; enim mihi iraſcor,cum
ſanguinem mitto. Omne pœnæ genus remedij loco admoueo. Tu adhuc in prima parte
verſaris errorum, nec grauiter laberis, ſed frequenter: obiurgatio te primum ſecreta,
deinde publica emendare tentabit. Tu longius iam proceſſiſti, quàm vt poſſis verbis ſa-
nari: ignominia 123 non contineberis. Tibi fortius aliquid, & quod ſentias, inurendum
eſt: in exilium & loca ignota mitteris. In te duriora remedia, iam ſolita nequitia deſide-
rat, & vincula publica, & carcer adhibebitur. Tibi inſanabilis animus eſt, & ſceleribus
ſcelera contexens: & iam non cauſſis, quæ numquam malo defuturæ ſunt, impelleris,
ſed ſatis tibi eſt magna ad peccandum 124 cauſſa, peccare. perbibiſti nequitiam,& ita viſ-
ceribus immiſcuiſti, vt niſi cum ipſis exire non poſſit: olim miſer 125 mori quæris? bene
de te merebimur: auferemus tibi iſtam qua vexaris inſaniam, & per tua alienaque volu-
tato ſupplicia, id quod 126 vnum bonum tibi ſupereſt, repreſentabimus. mortem. Qua-
re iraſcar, cui cum maxime proſum? interim optimum miſericordiæ genus eſt, occidere.
Si intraſſem valetudinarium exercitatus & ſciens, 128 aut domum diuitis, non idem im-
peraſſem omnibus per diuerſa ægrotantibus. Varia in tot animis vitia video, & ciuitati
curandæ adhibitus ſum: pro cuiuſq; morbo medicina quæratur. Hunc ſanet verecun-
dia, hunc peregrinatio, hunc dolor, hunc egeſtas, hunc ferrum. Itaque etſi 129 peruerſa
induenda magiſtratui veſtis, & conuocanda 130 claſſico concio eſt: procedam 131 in tri-
bunal, non furens, nec infeſtus, ſed 132 vultu legis: & illa 133 ſolennia verba, 134 ſeuera
magis grauique, quàm rabida voce concipiam, & 135 agi iubebo non iratus, ſed ſeuerus.
Et cum ceruicem noxio præcidi imperabo, & cum 136 parricidam inſuam 137 culeo, &
cum mittam in ſupplicium 138 militare, & cum 139 Tarpeio proditorem hoſtemve pu-
blicum imponam, ſine ira, eo vultu animoque ero, quo ſerpentes & animalia venenata
percutio. Iracundia opus eſt ad puniendum. Quid tibi videtur lex iraſci his quos non
nouit, quos non vidit, quos non futuros ſperat? Illius itaque ſumendus eſt animus, quæ
non iraſcitur, ſed conſtituit. Nam ſi bono viro ob mala facinora iraſci conuenit, & ob ſe-
cundas res malorum hominum inuidere conueniet. Quid enim eſt indignius quàm flo-
rere quoſdam, & eos indulgentia fortunæ abuti, quibus nulla poteſt ſatis mala inueniri
fortuna? Sed tam commoda illorum ſine inuidia videbit, quàm ſcelera ſine ira. Bonus
iudex damnat improbanda, non odit. Quid ergo? non cum eiuſmodi aliquid ſapiens ha-
bebit in manibus, tangetur animus eius, eritq; ſolito commotior? fateor. ſentiet leuem

Digitized by Google

quemdam, tenuemq; motum. nam, vt dixit Zeno, in ſapientis quoq; animo, etiam cum 140 vulnus ſanatum eſt, 141 cicatrix manet. ſentiet itaque ſuſpiciones quaſdam, & vmbras affectuum: ipſis quidem carebit. Ariſtoteles ait, affectus quoſdam, ſi quis illis bene vtatur, pro armis eſſe. Quod verum foret, ſi velut bellica inſtrumenta ſumi deponique poſſent, induentis arbitrio. Hæc arma quæ Ariſtoteles virtuti dat, ipſa per ſe pugnant, non exſpectant manum. habent, & non habentur. Nil alijs inſtrumentis opus eſt: ſatis nos inſtruxit ratione natura. Hæc dedit telum, firmum, perpetuum, obſequens, nec anceps, nec quod in dominum remitti poſſet. Non ad prouidendum tantum, ſed ad res gerendas ſatis eſt per ſe ipſa ratiō. Etenim quid eſt ſtultius quàm hanc ab iracundia petere præſidium, rem ſtabilem ab incerta, fidelem ab infida, ſanam ab ægra? Quid quod ad actiones quoque, in quibus ſolis opera iracundiæ videtur neceſſaria, multo per ſe ratio fortior eſt? Nam cum iudicauit aliquid faciendum, in eo perſeuerat. nil enim melius inuentura eſt ſeipſa, quo mutetur: ideo ſtat ſemel conſtitutiſ. Iram ſæpe miſericordia 142 retro egit. habet enim non ſolidum robur, ſed vanum tumorem, violentiſque principijs vtitur. non aliter quàm qui à terra venti ſurgunt, & fluminibus paludibuſque 143 concepti. 144 ſine pertinacia vehementes ſunt. Incipit magno impetu, deinde, deficit ante tempus fatigata, & quæ nihil aliud quàm crudelitatem ac noua genera pœnarum verſauerat, cum animaduertendum eſt iam 142 infracta, leniſque eſt. Affectus cito cadit, æqualis eſt ratio. Ceterum etiam vbi perſeuerauerit ira, nonnunquam ſi plures ſunt qui perire meruerunt, poſt duorum triumve ſanguinem, occidere deſinit. Primi eius ictus acres ſunt, ſicut ſerpentium venena à cubili repentium nocent: innoxij 146 dentes ſunt, cum illos frequens morſus exhauſit. Ergo non paria patiuntur, qui paria commiſerant: & ſæpe qui minus commiſit, plus patitur, quia recentiori iræ obiectus eſt, & in totum inæqualis eſt. modo vltra quam oportet, excurrit, modo 147 citerius debito reſiſtit. Sibi enim indulget, ex libidine iudicat, & audire non vult, & patrocinio non relinquit locum, & ea tenet quæ inuaſit, & eripi ſibi iudicium ſuum, etiam ſi prauum eſt, non ſinit. Ratio vtrique parti locum dat, & tempus dat. Deinde 148 aduocationem etiam ſibi petit, vt excutiendæ ſpatium veritati habeat ira feſtinat. Ratio id iudicari vult, quod æquum eſt: ira id æquum videri vult quod iudicauit. Ratio nil præter ipſum de quo agitur, ſpectat: ira vanis & extra cauſſam obſeruantibus commouetur. Vultus illam 149 ſecurior, vox clarior, ſermo liberior, cultus delicatior, 150 aduocatio 151 ambitioſior, 152 fauor popularis exaſperat. Sæpe infeſta pàtrono reum damnat: etiamſi ingeritur oculis veritas, amat & tuetur errorem: coargui non vult, & in male cœptis, honeſtior illi pertinacia videtur quàm pœnitentia. 153 Cn. Piſo fuit memoria noſtra, vir à multis vitijs integer, ſed 154 prauus, & cui placebat pro conſtantia rigor. Is cum iratus 155 duci iuſſiſſet eum qui 156 ex commeatu ſine commilitone redierat, quaſi interfeciſſet, quem non 157 exhibebat, roganti tempus aliquod ad conquirendum, non dedit. damnatus 158 extra vallum ductus eſt, & iam 159 ceruicem porrigebat, cum ſubito apparuit ille commilito, qui occiſus videbatur. Tunc 160 centurio ſupplicio 161 prępoſitus, condere gladium 162 ſpeculatorem iubet: damnatum ad Piſonem reducit, redditurus Piſoni 163 innocētiam. nam 164 militem fortuna reddiderat. Ingenti concurſu deducuntur, complexi alter alterum, cum magno gaudio caſtrorum, commilitones. Conſcendit tribunal furens Piſo, ac iubet duci vtrūq; & eum militem qui non 165 occiderat, & eum qui non 166 perierat. Quid hoc indignius? quia vnus innocens apparuerat, duo peribant: Piſo adiecit & tertium. Nam ipſum 167 centurionem, qui damnatum reduxerat, duci iuſſit. Conſtituti ſunt in eodem loco perituri tres, ob vnius innocentiam. O quàm ſolers eſt iracundia ad fingendas cauſſas furoris: *Te* inquit, *duci iubeo, quia damnatus es: te, quia cauſſa damnationis commilitoni fuiſti: te, quia iuſſus occidere, imperatori non paruiſti.* Excogitauit quemadmodum tria crimina faceret, quia nullum inuenerat. Habet, inquam, iracundia hoc mali, non vult regi. Iraſcitur veritati ipſi, ſi contra voluntatem ſuam apparuerit: clamore, & tumultu, & totius corporis iactatione, quos deſtinauit, inſequitur, adiectis conuicijs maledictiſque. Hoc non facit ratio: ſed ſi ita opus eſt, ſilens quietaque, totas domos funditus tollit, & familias Reip. peſtilentes cum coniugibus ac liberis perdit, 168 tecta ipſa diruit, & ſolo exæquat, & inimica libertati 169 nomina exſtirpat. Hæc non frendens, nec caput quaſſans, nec quicquam indecorum iudici faciens, cuius tum maxime placidus eſſe debet & in ſtatu vultus, cū magna pronunciat. Quid opus eſt, inquit Hieronymus, cum velis cædere aliquem, prius tua labia mordere? Quid ſi ille vidiſſet deſilientem de tribunali proconſulem, & faſces lictori auferentem, & ſua veſtimenta 170 ſcindentem, quia tardius 171 ſcindebantur aliena? Quid opus eſt menſam euertere? quid pocula 172 affligere?

Digitized by Google

affligere? quid ſe 173 in columnas impingere? quid capillos euellere? 174 femur pectuſq; percutere? Quantam iram putas, quæ quia non tam cito in alium quã vult, erumpit, in ſe reuertitur? Tenetur itaque à proximis, & rogatur vt ipſe ſibi placetur, quorũ nihil facit, quiſquis vacuus ira, meritam cuique pœnam iniungit. Dimittit ſæpe eum, cuius peccatum deprehendit, ſi pœnitentia facti ſpem bonam pollicetur? ſi intelligit non ex alto venire nequitiam, ſed 175 ſummo, quod aiunt, animo inhærere. Dabit impunitatem, nec accipientibus nocituram, nec dantibus. Nonnumquam magna ſcelera leuius quàm minora compeſcet, ſi illa lapſu, non crudelitate commiſſa ſunt? his ineſt latens, & operta, & inueterata calliditas. Idem delictum in duobus non eodem modo 176 afficiet, ſi alter per negligentiam admiſit, alter curauit vt nocens eſſet. Hoc ſemper 177 in omni animaduerſione ſeruabit, vt ſciat alteram adhiberi, vt emendet malos: alteram, vt tollat. In vtroque non præterita, ſed futura intuebitur. Nam, 178 vt Plato ait, NEMO prudens punit, quia peccatum eſt, ſed ne peccetur. Reuocari enim præterita non poſſunt, futura prohibentur. & quos volet nequitiæ male cedentis exempla fieri, palam occidet: 179 non tantum vt pereant ipſi, ſed vt alios pereundo deterreant. Hæc cui expendenda æſtimandaque ſunt, vides quàm debeat omni perturbatione liber accedere ad rem ſumma diligentia tractandam, poteſtatem vitæ neciſque. Male irato ferrum committitur. Ne illud quidem iudicandum eſt, aliquid iram ad magitudinem animi conferre. Non eſt enim illa magnitudo, tumor eſt: nec corporibus copia vitioſi humoris intenſis, morbus incrementum eſt, ſed peſtilens abundantia. Omnes quos væcors animus ſupra cogitationes extollit humanas, altum quidem & ſublime ſpirare ſe credunt: ceterum nihil ſolidi ſubeſt, ſed in ruinam prona ſunt quæ ſine fundamentis creuere. Non habet ira cui inſiſtat. non ex firmo manſuroq; oritur, ſed ventoſa & inanis eſt, tantumq; abeſt à magnitudine animi, quantum à fortitudine audacia, à fiducia inſolentia, ab auſteritate 180 triſtitia, à ſeueritate crudelitas. Multum, inquam, intereſt inter ſublimem animum, & ſuperbum. Iracundia nihil amplum decorumque molitur. Contra: mihi videtur 181 veternoſi & infelicis animi, imbecillitatis ſibi conſcij, ſæpe indoleſcere. Vt exulcerata & ægra corpora ad ictus leuiſſimos gemunt, ita muliebre maxime & puerile vitium eſt. At incidit & in viros. nam viris quoque puerilia ac muliebria ingenia ſunt. Quid ergo? non aliquæ voces ab iratis emittuntur, quæ magno emiſſæ videantur animo, veram ignorantibus magnitudinem? qualis illa dira & abominanda: *Oderint, dum metuant.* 182 Sullano ſcias ſæculo ſcriptam. Neſcio vtrum ſibi peius optauerit, vt odio eſſet, an vt timori. *Oderint.* Occurrit illi futurum, vt execrentur, inſidientur, opprimant. Quid adijcit? Dij illi malefaciant, adeo reperit dignum odio remedium. *Oderint.* Quid? dum pareant? non. dum probent? non. Quid ergo? *dum timeant.* Sic 183 nec amari quidem vellem. Magno hoc dictum ſpiritu putas? falleris. nec enim magnitudo iſta eſt, ſed immanitas. Non eſt quod credas iraſcentium verbis, quorum ſtrepitus magni, minaces ſunt, intus mens pauidiſſima. Non eſt quod exiſtimes verum eſſe quod apud diſertiſſimum virum Liuium dicitur, *Vir ingenij magni*, 184 *quàm boni.* Non poteſt illud ſeparari: aut magnum & bonum erit, aut nec magnum. quia magnitudinem animi inconcuſſam intelligo, & introrſus ſolidam, ab imo parem firmamque, qualis ineſſe malis ingenijs non poteſt. Terribilia enim eſſe, & tumultuoſa, & exitioſa poſſunt: magnitudinem quidem, cuius firmamentum roburque bonitas eſt, non habebunt. ceterum ſermone, conatu, & omni extra paratu facient magnitudinis fidem. Eloquentur aliquid quod tu magni putes: ſicut C. Cæſar, qui iratus cælo quod 185 obſtreperet pantomimis, quos imitabatur ſtudioſius quàm ſpectabat, quodque 186 commeſſatio ſua fulminibus terreretur, prorſus 187 parum certis: 188 ad pugnam vocauit Iouem, & quidem ſine 189 miſſione, Homericum illum exclamans verſum:

ἢ μ' ἀνάειρ', ἢ ἐγὼ σε.

Quanta dementia fuit? putauit, aut ſibi noceri ne à Ioue quidem poſſe, aut ſe nocere etiam Ioui poſſe. Non puto parum momenti hanc eius vocem ad incitandum coniuratorum animos addidiſſe. vltimæ enim patientiæ viſum eſt, eum ferre, qui Iouem non ferret. Nihil ergo in ira, ne cum videtur quidem vehemens, deos hominesque deſpiciens, magnum, nil nobile eſt: aut ſi videtur alicui magnum animum ira producere, videatur & luxuria. Ebore 190 ſuſtineri vult, purpura veſtiri, 191 auro tegi, terras 192 transferre, maria 193 concludere, flumina 194 præcipitare, nemora 195 ſuſpendere. Videatur & auaritia magni animi. aceruis auri argentiq; incubat, & 196 prouinciarum nominibus agros colit, & ſub ſingulis villicis latiores habet fines, quàm quos conſules ſortiebantur. Videatur & libido magni animi. tranſnatat freta, puerorum greges caſtrat, 197 ſub

gladium mariti venit vxor, morte contempta. Videatur & ambitio magni animi. non eſt contenta honoribus annuis: ſi fieri poteſt, 198 vno nomine occupare faſtos vult, per omnem orbem 199 titulos diſponere. Omnia iſta non refert, in quantum procedant, extendantque ſe: anguſta ſunt, miſera, depreſſa. Sola ſublimis & excelſa virtus eſt: nec quicquam magnum eſt, niſi quod ſimul & placidum.

COMMENTARII AD LIBRVM I. SENECÆ, de Ira.

I. LIPSIVS.

CAP. I. 1. Nouate.] *Frater eius fuit, qui poſtea* Iunius Gallio *per adoptionem. Et hoc quoque argumentum aliquod maturæ ſcriptionis.*

2. Feruens.] *Scripti*, furens.

3. Multa tract.] *Mureti hoc eſt, nec ſpernam, niſi libri voce inſerta ſcribant*: multam rem tractare. *ex quo velim*: ſecum vltima rerum tractura. *ipſam mortem, ſuam vel alienam.*

4. Breuem inſan.] *Definit iram Themiſtius*, ὀργὴν, *μανίαν ὀλιγοχρόνιον. Cato Priſcus ea mente.* Iratum ab inſano non, niſi tempore, diſtare. *Philemon Poëta.*

Μαινόμεθα πάντες, ὁπόταν ὀργιζώμεθα:

Inſania omnes nos habet, cum iraſcimur.

Quid alius Græcus? τὸ ὀξυθυμίας τὸ ἄνθος, μανίαν:

Iræ florem, inſaniam.

5. Habitum.] *Hic deſcribit, iteratque lib.* II. *cap.* XXXV. *lib.* III. *cap.* III. *&* IV. *vbique diffuſe, & cur toties?*

6. Micant.] *Nempe muta. Lucretius, de irato:* & ex oculis micat acribus ardor. *Homerus, de Agamemnone:* ——ὄσσε δέ οἱ πυρὶ λαμπετόωντι ἐΐκτην: ——rutilam referebant lumina flammam.] *Cauſſa huius ardoris in Ariſtot. Probl. Sectione* XXXI.

7. Articulorum.] *Petronius*: Manibus inter ſe, vſque ad articulorum ſtrepitum, contritis: *Adde infra lib.* III. *cap.* IV.

8. Magnaſque minas.] *Libri veteres*: magnaſque iræ minas. *An*, magnaſque intra minas.

CAP. II. 9. Mutuas ſordes.] *Qui accuſant inuicem, & accuſantur.*

10. Ciuili haſta.] *Sullæ, & Triumuirorum.*

11. Inter leges.] *Neſcio an ad Aſellionem Prætorem adſpectum, quem ius non pro ipſis dicentem, feneratores in foro occiderunt. Appianus* I. *Ciuil.*

12. Diuidere.] *Alij* diffindere: *meus* diſtendere. *Placeat, ſed ita vt* in cruce *tum legam.*

13. Cæſas glad.] *Ad Sullanam ſæuitiam, qui legiones inermes ita cecidit: vel ad tribunicios furores.*

14. Totos populos.] *Vt Sulla Præneſtinos, Spoletinos, inter amnates, & municipia plura damnauit.*

15. Tamquam aut.] *Non hærent prioribus, & lacuna eſt ingens. Fuere hic definitiones Iræ, quas ita explicat, vt quæ opponi ſolerent, adducat. Nam eo hæc & ſequentia ſpectant. Reſarcire in parte fas è Lactantij de Ira Dei:* Definitiones, *inquit*, Iræ Seneca enumerauit in libris, quos De Ira compoſuit. Ira eſt, inquit, cupiditas vlciſcendæ iniuriæ. Alij, vt Poſidonius, cupiditas puniendi eius, à quo te inique putes læſum. Quidam ita definierunt, Ira eſt incitatio animi ad nocendum ei, qui aut nocuit, aut nocere voluit. *Iſta ipſa hic fuere, ſed & plura.*

16. Deferentibus.] *Scripti voce immiſſa* dijs deferentibus. *& recte, ſi de Prouidentia hic dictum. Quod tamen non opinor, & magis reſponſum obiectiunculis, quæ aduerſus illam partem erant, de* iniuria aut læſione. *Nam aiebant, ſi ab iniuria ira: quid ita hiſtrioni aut ludio iraſcimur negligentius agenti? cur gladiatori, tarde pereunti aut perdenti? Aiebat, ſpeciem hic iniuriæ eſſe, quia tales aut* curam noſtram *& intentionem* deſerunt vel contemnunt auctoritatem. *Sed quod ad ipſas finitiones? ſunt Stoicæ, & in Zenone Diogenes totidem fere verbis:* Ὀργὴ, ἐπιθυμία τιμωρίας τοῦ δοκοῦντος ἠδικηκέναι οὐ προσηκόντως: *Cicero vertit* IV. *Taſcul.* Ira eſt libido puniendi eius, qui læſiſſe videatur iniuria.

17. Gladiatoribus.] *Super hoc affectu Senecam vide epiſt.* VII. *item de Tranquill. cap.* XI. *noſtra Saturnalia, lib.* II. *cap.* XXII.

18. Pereunt.] *Meus*, perimunt *& reatum vtrumuis. Lactantius.* Iraſcuntur etiam pugnantibus, niſi celeriter è duobus alter occiſus eſt.

CAP. III. 19. Læſuri ſunt.] *Contra illam Poſidonij definitionis partem*, à quo te putes læſum.

20. Pœnæ cupid.] *Contra eamdem, primis verbis.*

21. Potentiſſimis.] *Negat Ariſtoteles, aut temperat,* I. *Rhetor. ad Theod. cap.* XI. *Vide.*

22. Diximus.] *Nempe in ijs, quæ è Lactantio reponimus.*

23. Ariſtotelis.] *Hæc ipſa tranſcripſit idem ille Lactantius, libro dicto.*

24. Finitio.] *Quam habes* I. *De anima, cap.* I. Phyſicus, *inquit*, Iram definiet, ὄρεξιν ἀντιλυπήσεως: cupidinem doloris reponendi. *Sed hoc ibi obiter, & in alieno argumento; ex profeſſo* I. *Rhet. ad Theod. ca.* II. Ἔστω δὴ ἡ ὀργὴ, ὄρεξις μετὰ λύπης τιμωρίας φαινομένης διὰ φαινομένην ὀλιγωρίαν τῶν εἰς αὐτὸν, ἢ τῶν αὐτοῦ, μὴ προσηκόντων: Eſto Ira cupiditas cum dolore apparentis vltionis, propter apparentem in ſe vel in ſuos contemptum.

25. Reponendi.] *In Lactantio legitur*, rependendi.

26. Petunt.] *Finis earum non eſt, vt ego doleam puniarve.*

27. Ira carere.] *Stoici affectus amouent à feris, & relinquunt quaſi affectus.* πάθος *enim, eſſe auerſionem à ratione: vbi ergo non ea, proprie nec illud. Quin tamen impetus habeant affectuum ſimiles, non negant. Vide Manuduct.* III. *Differt.* VII.

28. Regium.] τὸ ἡγεμονικὸν, *vt Græci dicunt.*

29. Viſus ſpec.] φαντασίας.

CAP. IV. 30. Ab iracundia.] *Suetonius Claudij cap.* XXXVIII. Iræ atque iracundiæ conſcius ſibi, vtramque excuſauit edicto, diſtinxitque: pollicitus, alteram quidem (*Iram*) breuem & imoxiam; alteram (*Iracundiam*) non iniuſtam fore. *Paullo aliter quam Seneca et alij*, Iracundiam *longam iram facit, & quaſi Odium. Nam ita hæc duo Valerius diſcriminat, lib.* IX. Ira quoque & odium in pectoribus humanis magnos fluctus excitant: procurſu

Digitized by Google

celerior illa, nocendi cupidine hoc pertinacius. *Et ira inueterata, eſt Odium. Omnino tamen proprie,* Iracundia *eſt* ὀργιλότης, *id eſt, propenſio & habitus quidam ad iram: vt hic Seneca, & Cicero* IV. *Tuſculana:* In alijs Iracundia dicitur, quæ ab Ira differt, vt Anxietas ab Angore. Neque enim omnes ſunt anxij, qui anguntur aliquando: neque anxij ſemper anguntur. vt inter Ebrietatem & Ebrioſitatem intereſt, aliudque eſt eſſe Amatorem, aliud Amantem. *Hæc ille. at ego opportune è Stoicis ipſis ſpecies & diſcrimina dixerim huius affectus. Diſtinguunt igitur* ὀργὴν, μῆνιν, κότον, φιλονεικίαν, θυμόν. Ὀργὴ *ſiue* Ira, *iam ſupra definita eſt: at* μῆνις *ſiue* Odium *eſt* ὀργὴ, ἐπιθυμία τις τοῦ κακῶς εἶναι τινὶ, μετά προκοπῆς τινος, καὶ παρατάσεως: cupiditas quædam vt male ſit alteri, cum progreſſu aliquo & incremento. κότος *ſiue* Iracundia (*exemplo Claudij: nam Latinum nomen non ſuppetit aliud*) ὀργὴ παλαιουμένη καὶ ἔνχολος, ἐπιτηρητικὴ δέ: eſt ira inueterata & plena odij, obſeruans vltionis tempus. *Iam* φιλονεικία *ſiue* Contentio, ἐπιθυμία τις περὶ αἱρέσεων: cupiditas quædam circa opiniones tuendas. *Denique* θυμὸς, Excandeſcentia, ἤτοι ὀργὴ ἀρχομένη: eſt ira incipiens & naſcens. *Sed ad Senecam iterum: & ſi hæc toti rei explicanda.*

31. Apud Græcos.] *In Ariſtotele* IV. *Et hic. Nicom. cap.* V. *quædam exſtant.*

32. Amarum.] *Quem Græci* πικρὸν. *Deſcribuntur ab Ariſtotele:* οἱ δὲ πικροὶ δυσδιάλυτοι, καὶ πολὺν χρόνον ὀργίζονται, κατέχουσι γὰρ τὸν θυμόν. παῦλα δὲ γίνεται, ὅταν ἀνταποδιδῶσιν: Amari vel acerbi dicuntur, quorum ira ſolui difficilis, & diu iraſcuntur, atque eam continent. Fit autem pauſa, cum repoſuerint, fuerintque vlti.

33. Stomachoſum.] *Cadit in genus, quos* Ἀκροχόλους *idem ille Philoſophus dicit, & deſcribit.* οἱ δὲ ἀκρόχολοι ὀξεῖς, καὶ πρὸς πᾶν ὀργίλοι, καὶ ἐπὶ παντί, ὅθεν καὶ τοὔνομα: In exceſſu ſunt ad iram mobiles, qui Achrocholi dicuntur, in omnia, in omnibus. vnde & ab extremitate ijs nomen.

34. Difficilem.] *Ipſo Græco verbo,* χαλεπὸν *Ariſtoteles. Deſcribit:* Χαλεποὺς δὲ λέγομεν τοὺς, ἐφ' οἷς τε μὴ δεῖ χαλεπαίνοντας καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ πλείω χρόνον, καὶ μὴ διαλλαττομένους ἄνευ τιμωρίας ἢ κολάσεως: Difficiles dicimus, qui nec ob quæ oportet, & plus quam oportet, & diutius exaſperantur: neque mitigantur ſine vltione aut pœna.

35. Delicatum.] *Nam moroſi ſunt, qui exacte nimis omnia fieri, dici expoſcunt: quibusque ægre eſt placere & ſatisfacere. Proprie* δυσάρεστοι.

36. Intra clam.] *Non vltra exeunt. ſtatim incaleſcunt, ſtatim refrigerantur & deſinunt.* Ὀργίλους *Ariſtoteles appellat. Horatius talem ſe fatetur.*

Iraſci facilem, tamen vt placabilis eſſet.

37. Confidant.] *Alias,* concidant: *pariter bene.*

38. Sæuæ manu.] *Ad rem citius, quam ad verba veniũt. Nec mutemus: etſi meus tamen:* quædam ſine motu. *Quod eſſet, placida & tacita quædam ira, intra animi penetralia clauſa.*

39. Auerſationes.] *Scripti,* aduerſationes: *bono etiam ſenſu. Litigant, & aliquid aduerſantur: tum placantur.*

40. Altæ graueſque.] *Illa vero peſſima. Lente concipiunt ignem, lente ſeruant: & idem ille ſub cinere tectus fallit, nec comparet niſi cum adurit. Viris naturiſque grauibus ſæpe talis affectus. quem Liuius in Romanis expreſſit, lib.* XXI. Quo lenius agunt, ſegnius incipiunt, eo cum cœperint, vereor vt perſeuerantius ſæuiant. *Arrianus de iiſdem.* μεγαλόθυμοι πρᾶοι εἰσὶν, ὥσπερ καὶ οἱ ἀοργήτως φέροντες, ὅσα καὶ οἱ ὀργιζόμενοι τῷ θυμῷ φερόμενοι. φυλακτέον γε καὶ τὸ τούτων ἀκίνητον· οἱ πολὺ χρόνον οὐ τοι διαπονούμενοι ὀργίζονται, ὅτι μὲν γὰρ ταχὺ οὐ γὰρ τῆς τιμωρίας λαμβάνουσιν. οἱ δὲ, ὡς μακρὰν παρατείνουσι, ὡς οἱ λέγοντες τι φέροντες: Sunt quidam leniter magnanimi, placide & tamquam ſine ira omnia facientes, quæ etiam maxime excandeſcentes ſolent. Obſeruanda igitur & cauenda hæc iſtorum remiſſio. vt quæ multo deterior ſit, quam ira magno niſu intenſa. Iſta enim ſtatim vltione aliqua ſatiantur; at illa in longum extenditur, non aliter quam ij qui lenta febricula vexantur.

41. Et introrſus.] *Qui, vt Tacitus ait de Domitiano, ſecreto ſuo ſatiati, reponunt odia. quorum ira quo obſcurior, eo irreuocabilior. Talis illa Vlyſſis in Melanthium, apud Homerum, Odyſſ.* γ.

Ἀλλ' ἀκέων κίνησε κάρη, κακὰ βυσσοδομεύων.

Sed tacitus mouit caput, & mala mente parabat.

Talis Tiberij, de quo Tacitus IV. *Annal.* In animo reuoluente iras, etiamſi impetus offenſionis elangueſcat valebat memoria.

CAP. V. 24. Quid eſſet.] *Ego miror hanc præproperam* ἀνακεφαλαίωσιν *& dictorum repetitionem: ſane præter rem, & Senecæ morem. Paucis lineis hæc dicta, aut perſtricta potius: quid recolligis, quaſi ex materia larga & late ſparſa? Falli poſſum, ſed incidit, mutilata hæc eſſe, & in partibus parum plena.*

43 Secundum nat.] *Quæ Ariſtotelis eſt clara ſententia, lib.* VII. *Et hic. Nicom. cap.* VI. *Aſſerit ibi,* Incontinentiam iræ minis fœdam malamque eſſe, quam aliarum cupiditatum. *& argumentum, vt firmum, capit, quod Ira inter* ὀρέξεις φυσικὰς, appetitiones naturales ſit, & magis talis. quam ceteræ: eoque venia magis digna, *Hunc igitur, & aſſectas, nunc refutat.*

44. Impendere.] *Totum ſe dare, atq; adeo perdere.*

45. Optimo.] *Homini.*

46. Sincera.] *Cui cupiditas non immixta.*

47. Proximũ eſt.] *Verba ſubobſcura, & quæ quibuſdam viſa (quinq; dico proxima) ſuperfluere. At examinanti mihi, aliter. Dicit primum opus medici eſſe ordinem cibi, potus, exercitij leniter diſponere, & ad horas ſuas aptare: ſi nec id proficit, in modo mutare, id eſt, qualitate et genere iſtorum tales cibos, tales potus preſcribere. Tertium ſub ducere & minuere in cibis: quartum etiam ieiunium indicere, & eo corpus deplere. Quintum denique, ſectio. Hæc ipſa mox ita ordine accommodat, in altera ſimilitudinis & ſequenti parte.*

48. Pereuntis.] *Ne in nequitia diutius hæreat, &* quo vno modo poteſt, deſinat malus eſſe.

CAP. VI. 49. Facilem exitum.] *Vno verbo,* εὐθανασίαν.

50. Traductione.] *Publica oſtenſione: ad exemplum ſcilicet, quo ſupplicia ſpectant. Per theatra, per fora traduci ſolent & dixi de Benef.*

51. Platonis.] *Vbi hoc neſcio.*

52. Noſtra ſunt.] *Nobiſcum faciunt. dogmata noſtra aſſerunt.*

CAP. VII. 53. Vtilis.] *Et hæc pars contra Ariſtotelem, ſed & Platon: qui vbique Iram laudant, vt fortitudini adminiſtram. Plato* II. *de Rep. Cuſtodem ſuum, quem tueri patriam vult,* corpore robuſtum eſſe, animo iracundum *cupit. atque addit:* πῶς δ' οὖ, ἀνδρεῖος δὲ εἶναι ἀρα ἐθελήσει ὁ μὴ θυμοειδὴς, εἴτε ἵππος, εἴτε κύων, ἢ ἄλλο ὁτιοῦν ζῶον, ἢ οὐκ ἐννενόηκας, ὡς ἄμαχόν τε καὶ ἀνίκητον θυμὸς, οὗ παρόντος, ψυχὴ πᾶσα πρὸς πάντα ἄφοβός τε καὶ ἀήττητος: Et quomodo non? fortiſne erit vnquam non iracundus, ſiue equus, ſiue canis, ſiue

Digitized by Google

aliud quodcumque animal? aut non obſeruaſti, quam inuictum quiddam atque inſuperabile ſit Ira? quæ cum adeſt, omnis animus ad omnia intrepidus eſt, & vinci neſcius. *Sed & alibi laudat: Ariſtoteles quid? vt alia omittam, III. Ethic. Nicom. cap. VIII. ſunt iſta.* Ἀνδρεῖοι γὰρ εἶναι δοκοῦσι καὶ οἱ διὰ θυμὸν, ὥσπερ τὰ θηρία ἐπὶ τοὺς τρώσαντας, φερόμενα. ὅτι καὶ οἱ ἀνδρεῖοι θυμοειδεῖς. ὁρμητικώτατον γὰρ ὁ θυμὸς πρὸς τοὺς κινδύνους. ὅθεν καὶ Ὅμηρος, Σθένος ἔμβαλε θυμῷ. Fortes enim videntur, & qui per iram, ſicut feræ in eos qui læſerunt, feruntur: quoniam & fortes ſunt iracundi. Res enim concitatiſſima eſt ad pericula, Ira. Ex quo & Homerus. Robur iniecit animo. *Et plura ibi atque alibi ille Sophus. Vide me Manuduct. III. Diſſert. VII.*

54. Hinc flamma.] *Si retines, tum & mox ſcribe,* hinc ſtimulus.] *Et adſpicit ſane ad gladiatores, qui flammis & flagellis agebantur in mutuas cædes. Sed magis placeat legi* hæc flamma, *&* hic ſtimulus: *quia ad ſolam Iram referuntur. Flammam autem iuſte appellat. quia reuera cum calore ea eſt, imo ex calore &* igne *(vt Ariſtoteles loquitur* XIII. *Probl.) originem habet. Quin & aqua frigida large infuſa, ea ſedatur.*

55. Temperare.] *Hoc omnes peripatetici. & audiamus vnum Plutarchum:* Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπιμελείας εἰς αὐτὰ δεῖ καὶ μελέτης. ὃ καὶ μάλιστα ἁλίσκονται κατὰ χρείας οἱ παραδεξάμενοι τὸν θυμὸν ὡς σύμμαχον ἀρετῆς, ἀπολαύοντες ὅσον αὐτοῦ χρήσιμόν ἐστιν, ἔν τε πολέμῳ, καὶ νὴ Δία ἐν πολιτείαις· καὶ τὸ πολὺ δ' αὐτοῦ, καὶ τὸ ἐπιπόλαιον ἐκκρίνειν καὶ ἐκβάλλειν τῆς ψυχῆς, ὃ δὲ ὀργή τε καὶ πικρία καὶ ὀξυθυμίαν λέγεται: At enim cura & induſtria aduerſus iſta opus eſt. quæ vel ſumma deprehenditur in ijs qui Excandeſcentiam, r.. quam commilitonem Virtutis ſumunt, fruentes vtenteſque quod in ea vtile eſt, & in bello & in ipſa republica. Oportet autem ſecernere & eijcere animo, quod in ea nimium & redundans eſt, quod ira & Acerbitas nominatur. *Scripſit & Themiſtius.* De moderatione affectuum: *cuius egregium huic rei locum in Stobæi Sermone I. vide. Adde Agellium lib.* XIX. *cap.* XII. *ipſum Ariſtotelem* II. *Ethic Nicom. &* III. *ſparſim.*

56. In præceps.] *In hac materie pluſcula Ariſtoteles* III. *Ethic. cap.* V. quædam initio in noſtra poteſtate eſſe, quæ poſtea non ſint. vt lapidem quem proieci, recipere & reuocare mihi non licet, at licebat non iacere.

CAP. VIII 57. Seminibus.] *Alias* ſenſibus: *ſed illud præualet. Intelligit primos ortus iræ, & cum ea ſurgit: ac tunc reſiſtendum.*

58. Intrauit.] *Simili imagine Hyperides:* Ἀρχομένων δεῖ τῶν ἀδικημάτων ἐμφράττειν τὰς ὁδοὺς. ὅταν δ' ἅπαξ ῥιζωθῇ κακία, καὶ παλαιὰ γένηται, καθάπερ συντροφος ἀῤῥωστία, χαλεπὸν αὐτὴν καταστῆσαι: Incipientibus vitijs obſtruendæ ſunt viæ. cum vero ſemel malitia radices egerit, & inueterauerit, ſicut coalita ægritudo, difficilis eſt extinctu.

59. Sed affectus.] *Libri ſcripti, & meus ita preferunt: recte, ſi tamen diſiungendi particula,* peiu *ſve, ſcribamus, Sententia eſt. non ſeorſum habitant affectus & animus, neque item ratio: ſed animus hæc duo velut hoſpes excipit. modo rationi mancipatus, modo affectui. Mutatur cum illis: in melius, ſi ratio; in peius molliuſque, ſi affectus occupauit. Vide Manud.* III. *Diſſert.* VII.

60. Si nihil.] *Alterum membrum omittit. & profecto calumniari eum Peripatetici poſſint dicere. Nam illi fatentur aliquid agere atque impetum & vires dare; ſed modificanda à ratione. Sicut puer qui vocem tollit, aliquid agit; ſed modos à panſario accipit: ſic in affectu, & ratione.*

61. Si infirmior.] *Nec hoc argumentum firmum. multa imbecilla in auxilium fortioris aduocantur: imo pleraque auxilia (vel exemplo à militia) ſunt talia.*

62. Cum affectus.] *Et hoc ſuo gillem, ac fateor me in hac parte non eſſe Stoicum. Quid affectus? imo ratio & melior mens creberrime vincit affectum: & ſine beneficio contrarij affectus. Si diducere libeat, res clara ſit: nec niſi in contentione neganda.*

CAP. IX. 63. Tormentis.] *Balliſtis. aut Catapultis. quæ, vt arcus, intenduntur ac remittuntur, pro arbitrio dirigentis.*

64. Inquit Ariſtot.] *Credo ſequentia ex Ariſtotele ipſo eſſe: in hodi vno tamen alius quærat.*

65. Vt milite.] *Proba comp. ratio, pro noſtris Ambulonibus: etſi in Ariſtotele aliam reperio. nec minus aptam. Nam is eram cum* Miniſtro *comparat, aut* Cane, *quorum ille, priuſquam manda um domini ple e audierit, excurrit ad peragendum; iſte priuſquam conſideret ſi amicus ſit, quicumque pulſauerit oſtium, latrat: talis, inquit, ira, quæ rationem, ſed non plene ſemper audit.* VII. *Nicomach. cap.* VI.

66. Signum rec.] *Ex libris hoc eſt. & phraſis nota ſicut Veſtis indutui, & plura.*

67. Alio nomine.] *Eſt verum. à modo tranſit in virtutem: ſed affectus tamen fuit.*

68. Niſi pares.] *Negabunt, & iure, Ariſtotelei.*

CAP X. 69. Ad vitia conf.] *Non dicunt hoc illi. ſed affectus ad aliquem vſum inſitos volunt à Deo & Natura: is autem à Ratione indagatur, & eo deinde ducuntur. Sicut planta ſilueſtres cultu meliores fiunt, ſicut animalia quæ domantur et docentur: tale in iſtis.*

70. Impatiens.] *Nobiſcum ita lege. Ita, inquit, ſi per naturam vtilis: ſed ſi per eam aſper, & impatiens melioris imperij eſt; non eſt vtilis dicendus, ſed dumtaxat modo impoſito, minus noxius.*

CAP. XI. 71. Niſi ira.] *Imo altera cauſſa, inopia Diſciplinæ.*

72. Excipit.] *Venabulo. eſt venatorium verbum, & notat expectare, ſubſiſtere, ferire. Curtius:* Feram non excepit modo, ſed etiam vno vulnere occidit. *Spartianus in Caracalla:* Excepit apros frequenter, contra leonem etiam ſtetit.

72. Tot millia.] *Circiter trecenta.*

74. Germanis.] *Notent in ſuam laudem, ſed & in cautionem.*

75. Non tegum.] *Ita & Tacitus de ijs:* Nudi, aut ſagulo lenes.

76. Non ſuffugia.] *Sunt ſane hodie, & caldaria illa cella emolliunt aſperam indolem. ſed & minuunt virtutem. At de voce,* ſuffragia *libri plerique ſcripti habent: quod omnino probem. Suffragia, ſunt auxilia, ſubſidia quæ nobis commodant. ſicut ij qui vocem & punctum. Valerius:* Læta negotia diuina ſuffragatione fouentur. *Ammianus:* Suffragantes abſolutionem lectiones. Suffragium ætatis, Suffragium tēporis *in legum libris. Suffragatores, commendatores. Capitolinus:* Suffragatoribus non cito credidit.

77. Aſiæ Syr.] *Non quod in iis locis belligeren: Germani; ſed quod iſti iam, ſub Principibus, inter Romana auxilia: quæ ex omnibus prouincijs colligebant, & in caſtris habebant.*

78. Antequam legio.] *Nam ita tunc moris, vt auxilia ordirentur fere pugnam:* ingens victoriæ decus, citra Romanum ſanguinem bellantibus, *ait Tacitus.*

79. Opportunos.] *Obnoxios, cædi vincique faciles.*

80. Corporibus.] *Tam magnis.*

Digitized by Google

81. Opes ignor.] *Olim, olim. nam imperij reliquijs in eam gentem tranſlatis; mox & opes, & vitia.*

82. Repetere.] *O pulchre. quaſi amiſſos igitur, in toga & ſago. Ac vere perierant, nec niſi mole ſua & fato aliquandiu hoc corpus ſtetit.*

83. Fabius.] *Ille cunctator.*

84. Affectas.] *Languidas, ægras: imo pæne ab Annibale confectas.*

85. Tantum auſus.] *Concurrere videlicet, & pugnando vlciſci.*

86. Fortunam publ.] *Id eſt, cum ea communicauit: & vidit Deos & fata tunc Romanis non æqua. Aliter aſpexit in conſilio capiendo, triſtem fortunam & ſæpe aduerſam, per quam vires exhauſtæ; nec vltra iacturam vel leuem patiebantur, ſine corporis totius interitu.*

87. Occaſionis.] *Ita ex meo libro. Sepoſuit, inquit, vltionis cogitationes, vertit ſe tantum & intendit in fructum qui ex occaſione dari poterat: carpere agmen opportune, commeatu prohibere, & ſiquid tale.*

88. Tam lentus.] *Præter ingenium iræ. Sed vbi lentus? in Sicilia deſedit, cum pallio crepidiſque in gymnaſio obambulans: & quæ in Senatu ei obiecta, apud Liuium libro* XXIX.

89. Multum diuque.] *Annum fere & tres menſes. Velleius.*

90. Publicumque.] *Tamquam indignum Romano nomine & magnitudine, tam lentum cum vna vrbe bellum.*

91. Circumuallat.] *Ambitu circiter* quinquaginta ſtadiorum (*ſex milliarium amplius*) *vallo & foſſa clauſit.*

92. Caderent.] *Plerique omnes.* virum quidem vnum ſuperfuiſſe *negat Florus: Appianus paucculos.*

CAP. XII. 93. Pericula.] *Democritus* φιλονεικία πᾶσα ἀνόητος. τὸ γὰρ κατὰ τοῦ δυσμενέος βλαβερὸν θεωρεῦσα, τὸ ἴδιον συμφέρον οὐ βλέπει: Contentio omnis imprudens. dum enim in hoſtis ſui noxam intenta eſt, proprium commodum non videt.

94. Prouexit.] *Longius iuit, ſed conſilio; non impetu.*

95. Exſequar.] *Id eſt, vindicabo, vlciſcar. Ita loquitur* De conſt. ſapient. *cap.* X. *atque ibi ego.*

96. Præceptis fort.] *Id eſt, verbis iſtis popularibus, vocas in inuidiam* Stoica *& robuſta noſtra præcepta.*

97. Ad coronam.] *A iudiciis publicis ſumptum. vbi orator ſæpe à iudice ad circumſtantem populum ſe vertebat, cum grata aut volentia illis diceret. Significat igitur, Theophraſtum & Peripateticos, popularia ſerere: & vulgum, quam ſapientes, iudicem malle.*

98. Idem faciunt.] *Irridet Theophraſtum.* Quid *tu ais? iraſci eos in ſuorum iniurijs? dabo tibi qui etiam in rebus minimis, & per delicias, iraſcantur.*

99. Calida.] *Inter epulas. ſolent enim aquam calfactam interponere, aut & cum vino miſcere. Dixi abunde 1. Elector cap.* IV.

100. Vitrum.] *A miniſtro menſali.*

101. Sparſus.] *Nam calceis altiuſculis vſi veteres: atque ij munduli, aſpergebantur interdum ab aliquo improuide tranſeunte.*

102. Pueri.] *Aut potius*, pueris.

103. Opponitur.] *Ipſa ſibi obſtat properando aut cadit, aut ſe tardat.*

104. In ſua non eſt.] *Cicero* IV. *Tuſc.* Quid eſt enim, quo non progrediatur ira? eodem, quo furor. Itaque iratos proprie dicimus exiſſe de poteſtate: id eſt de conſilio, de ratione, de mente. Horum enim poteſtas in totũ animũ eſſe debet.

105. Nam & febres.] *Plutarchus de febre etiam aliquid ad Iram aptat, ſed paullo aliter: egregie tamen dictum. ponendum eſt.* Iratus qui eſt, eodem modo fortis & ſtrenuus dicitur quo is qui febricitat, calidus. ſic animus eius pulſu, tumore, atque agitatione diſtenditur. *Belle, ſed plane pro Stoicis. & ſicut calor in febri, ſed malus eſt; ſic robur in ira. ſed improbum. Plutarchus hæc in Coriolano.*

106. Genera val.] *Lentos morbos ſoluunt, aut grauioribus ſuperuenientes alleuant.*

CAP. XIII. 107. Detractum.] *Meus liber*, defectum. *Ferri poteſt magiſque* defectum.

108. Pugnatiores.] *Dictum ante. ſed addatur & Tullij iſtud è* IV. *Academ.* Iracundiam ipſam fortitudinis quaſi cotem eſſe (*veteres Academici*) dicebant. *Quid Liuius? ab hac parte eſt, lib.* XXXIII. *de pugna cum Boijs*: Ibi quantam vim ad ſtimulandos animos ira haberet, apparuit. Nam ita cædis magis, quam victoriæ auidi pugnarunt Romani, vt vix nuntium cladij hoſti relinquerent.

109. Infantes.] *Bono argumento oſtendit, Iram fortium non eſſe: imo contra. De infantibus, Plato* IV. *de Rep. dum docet diſtinctum à* Rationali *ſiue* λογικοῦ τὸ ἐπιθυμητικὸν *ſiue* Concupiſcibile *eſſe.* Καὶ γὰρ ἐν τοῖς παιδίοις, *inquit*, τοῦτό γε ἄν τις ἴδοι, ὅτι θυμοῦ μὲν εὐθὺς γενόμενα μεστά ἐστι, λογισμοῦ δ' ἔνιοι μὲν ἔμοιγε δοκοῦσιν οὐδέποτε μεταλαμβάνειν, οἱ δὲ πολλοὶ ὀψέ ποτε: Nam & in pueris hoc aliquis videat. qui, ſtatim atque nati ſunt, ira quidem pleni apparent; ratiocinationis vero, meo iudicio, quidam nunquam compotes fiunt, plerique autem bene ſero.

110. Seneſque.] *De his infra, lib.* II. *cap.* XIX.

111. Ægri.] *Ibidem, vide.*

112. Inualidum.] *Cauſſa infra reddetur. Menander porro in ipſam hanc ſententiam:*

Τὸ δ' ὀξύθυμον τοῦτο, καὶ λίαν πικρὸν,
Δεῖγμ' ἐστὶν εὐθὺς πᾶσι μικροψυχίας:
At feruidum iſtud atque exaſperans nimis,
Infirmitatis omnibus ſtatim nota eſt.

CAP. XIV. 113. Iraſcatur malis.] *Hoc Peripatetici ſenſerunt, vitijs vitioſiſque iraſcendum eſſe: & vtilem hunc affectum ad correctionem. Chriſtiani doctores in eadem parte. & Lactantij Caput* XVIII. *eſt libro* De ira Dei, ſine ira peccatum non corrigi: *vbi & Stoicos refutat. D. Ambroſius* 1. *De officijs*: Iraſcimini vbi eſt culpa. cui iraſci debeatis. non poteſt enim fieri, vt non rerum indignitate moueatur: alioqui non virtus, ſed lentitudo & remiſſio iudicatur. *Bernardus in Epiſt.* Non iraſci vbi iraſcendum eſt, & nolle emendare peccatum, peccatum eſt. Plus vero iraſci, quam iraſcendum eſt, peccatum peccato addere eſt.

114. Error.] *Stoicum eſt. quorum iſtud dogma*: Εἶναι δὲ ἀγνοίας τὰς κακίας, ὧν αἱ ἀρεταὶ ἐπιστῆμαι: Eſſe peccata ignorantiam illarum rerum, quarũ ſcientia virtus eſt. *Itaque & virtutes*, Scientias *definiunt: & ijs præditos*, Eruditos; *appetentes*, Studioſos: *appellant. Contra in vitijs.*

115. Veniam des.] *Ita Plutarchus quoque hanc iram coërcet*: Si illud Platonis, *inquit*, cottidie in aure nobis ſonet, Annon ego ſum talis? atque ita ab externis cogitationem intro flectat, & criminationibus metum miſceat: non admodum improbitatis nomine alios oderit, cum venia ſibi opus eſſe cognoſcat.

116. Reſpiciens teſtem.] *Id eſt hactenus ſe innocentem poteſt dicere, ſi clam & in ſecreto peccauit. quaſi noxa non ſint, quarum numen eſt conſcium: & ſatis homines neſcire aut falli.*

117. Mitem & pac.] *At Plato ecce vtrumque ad-*

Digitized by Google

fellum miſcet, & Iram & Manſuetudinem. De Legibus. v. θυμοειδῆ μὲν χρὴ πάντα ἄνδρα εἶναι, πρᾷον δὲ ὅτι μάλιστα. τὰ γὰρ τῶν ἄλλων χαλεπὰ καὶ δυσίατα, ἢ τὸ παράπαν ἀνίατα ἀδικήματα, οὐκ ἔστιν ἄλλως ἐκφυγεῖν, ἢ μαχόμενον καὶ ἀμυνόμενον νικῶντα, καὶ τῷ μηδὲν ἀνιέναι κολάζοντα. τοῦτο δὲ ἄνευ θυμοῦ γενναίου ψυχὴ πᾶσα ἀδύνατος δρᾶν. *Deinde paulo poſt.* Ελεεῖν δὲ τὸν μὲν ἰάσιμα ἔχοντα ἐγχωρεῖ, καὶ ἀνείργοντα τὸν θυμὸν πραΰνειν, καὶ μὴ ἀκροχολοῦντα γυναικείως, πικραινόμενον διατελεῖν. τῷ δὲ ἀκράτως, καὶ ἀπαραμυθήτως πλημμελεῖ καὶ κακῷ, ἐφιέναι δεῖ τὴν ὀργήν. διὸ δὴ θυμοειδῆ πρέπειν, καὶ πρᾷον ἑκάστοτε φαμὲν εἶναι δεῖν τὸν ἀγαθόν. Oportet iracundum quemuis virum eſſe, & maxime etiam mitem. Aliorum enim peccata grauia & curatu difficilia, aut prorſus inſanabilia, non aliter licet vitare aut tollere, quam pugnando, reſiſtendoque vincere, & ſine remiſſione punire. Hoc autem ſine generoſa quadam ira, nullus animus fecerit. *Et mox*: At contra miſereri eius ius faſque eſt, qui ſanabilia habet; & cohibentem iram, manſuetius agere, nec muliebriter ad extremam illam inſurgere, atque in ea acerbe perſeuerare. Qui autem ſine modo & remedio prauus maluſque eſt, in eum iram licet liberius laxare. Propterea dixi, & iracundum & mitem varie virum bonum eſſe debere. *Hæc pluſcula tranſſcripſi, quia ad totam materiem hanc faciunt, et veteris Academiæ ſenſum reuelant: quam noſter varie tangit.*

CAP. XV. 118. Quæ contingunt.] *Id eſt, contagione nocituri. malitiam in alios transfuſuri.*

119. Vno modo poſ.] *Euſebio philoſopho Stobæus adfert*: Ἀγνοεῖ δὲ τὸ μέγιστον, ὅτι καὶ ὁ θάνατος αὐτοὺς παρὰ τῶν πρώτως διαταξάντων, οὐχ ὥς τι κακὸν ἐπετιμήθη, ἀλλ᾽ ὡς ἔσχατον, καὶ ἐν φαρμάκου λόγῳ, κατὰ τῶν οὐ δυναμένων τῆς κακίας ἐλευθερωθῆναι. ὅμως, ἐπειδὴ οὐκ εἶχε τὸ ἄλλο, τούτῳ γε ἂν τῷ τρόπῳ ἀπολυθέντες τοῦ ἐνταῦθα δεσμοῦ, αὐτῆς ποιοῖντο φυγήν: Ignorat vero quod maximum eſt, quod nec ipſa mors ab iis qui primi iura conſtituerunt, quaſi malum aliquod impoſitum decretumque ſit: ſed vt extremum, & in medicinæ loco aduerſus eos qui liberari, malitia non poſſent. Vt quoniam alia ratio non eſſet, hac via ſaltem, abſoluti vinculis, eam effugerent. *Quæ pulchra, & gemina iſtis ſunt, itemque mox legendis.*

120. Sibi eripio.] *Circumfert ſe prauum & peſtilentem: eripio talem animum cum ipſa anima, & corpus vacuum relinquo.*

121. Si debiles. *Satis hoc crudum, ſed commune & receptum. neque monſtra tantum, vt præmiſit; ſed debiles, imo & qui iam nimij aut oneri parentibus eſſent, abijciebant ſiue exponebant. Itaque non ſuperflua hæc verba ſunt, aut falſa, vt quidam cenſent: tantum pro* mergimus, *videndum an non verius*, abijcimus. *Certe libri quidam,* abigimus, *habent. Vide Centur.* I. *ad Belg. Epiſt.* LXXXV.

122. Socrates.] *Lactantius*, Architæ, *tribuit*, De ira Dei, *cap.* XVIII. *Idem Hieronymus in Ioelem*: Recte illud laudatur Archytæ Tarentini, qui cum villico ſuo iratus eſſet, Iam te, inquit, cæderem niſi iratus eſſem.

CAP. XVI. 123. Non contineb.] *Imo vero legendum ſine negatione (Grutero quoque viſum) conſenſu librorum. Diſtingue autem*: ſanari: ignominia cōtineberis. Tibi fortius. *&c. Seneca ſex gradus facit coercendi*, Admonitionem priuatam, Publicam, Ignominiam, Exſilium, Carcerem, Mortem, *De ignominia, notum ſatis Romano ritu, Cenſores ea notaſſe, & ordine mouiſſe.*

124. Cauſſa peccare.] *Quos non voluptas tantum aut illecebra peccati, ſed ipſum & infamia eius, delectat.*

125. Moris quæris.] *Hæc illuſtrant iſta Iamblichi, pars ſententiæ*: κατά γε τῷ ὑπούλῳ βέλτιον τὸ καίεσθαι τοῦ διαμένειν. οὕτω καὶ τῷ μοχθηρῷ τὸ τεθνάναι τοῦ ζῆν: Sicut ſuppurato melius eſt vri, quam ſic manere; ita improbo mori, quam viuere.

126. Vnum bonum.] *Boetius in Conſolatione*: Feliciores eſſe improbos ſupplicia luentes, quam ſi nulla eos iuſtitiæ pœna coerceat.

127. Occidere.] *Stoico, ſed & Romano ſenſu. ſiquis in ſummis miſeriis, ſine ſpe euadendi, ſi hoſtis impotens inſtat, & moriendum alieno arbitrio, vel ludibrio, ſeruus, cliens, amicus manum commodat, & per miſerationem tollit. Valet autem hic* Interim, Interdum.

129. Aut domum diuitis.] *Miror à Mureto omiſſa. neque enim ſuperfluunt, & libri omnes hic ponunt. Aſpectus eſt ad numerum ſeruorum. qui in domo diuitum illo æuo: neque cohortes ſolum erunt, ſed legiones, vt Plinius loquitur: ergo in tali numero multi & varie agri, nec immerito cum Valetudinario iungit.*

129. Peruerſa.] *Interpretatur Muretus, Magiſtratus cum ciuem condemnaturi eſſent, prætextam poſuiſſe, eamque peruerſam induiſſe, id eſt*, partem eius floridiorem *(ita loquitur) ac nitidiorē introrſus ad ſe vertiſſe, mœroris ſignificandi gratia. Hæreo an aſſentiar; etſi acutè, ad vocem aſpicienti & adhærenti. Sed puto ſimplicius veriuſque, Prætorem & qui iudicio præſidebat, iam ſententiam laturum poſuiſſe prætextam: & in tunica ſententiam tuliſſe, vel etiam in alia toga, ſordida, et pullata. Valerius, de C. Mario, lib.* IX. Cum M. Ciceronem, qui id iudicium cogebat, ponentem prætextam vidiſſet, miſit ad eum qui diceret, ſe non damnatum, ſed reum periiſſe. ac protinus ſudario, ore & faucibus coarctatis, incluſo ſpiritu, pœnam morte præcurrit. *Et ſane* Peruerſus, *non eſt*, Inuerſus *ſimpliciter, ſed male & præpoſtere verſus, immutatus. Itaque* peruerſa veſtis, *indecens, aliena magiſtratui: qualis eſt ſeruilis aut funeſta. Enim vero ſollemne in luctu Senatoribus latum clauum deponere, magiſtratibus prætextam. Tacitus, in Germanici funere*: Sine inſignibus magiſtratus. *Lucanus, in Iuſtitio*:

——nullos comitata eſt purpura faſces.

130. Claſſis.] *Ita factum quoque, veteri admodum more, vbi ciuis in capitis diſcrimen vocabatur. Claſſicum ante eius oſtium, in arce, intra & circa muros canebat: vt populus conueniret, & triſti ſpectaculo atque exemplo intereſſet. Ego in Com. ad Tacit.* II. *Ann.*

131. In tribunal.] *Hæc adſpexit Lactantius, cum refutans Stoicos, fatetur tamen iudicem poſſe* ſub cuius oculis facinus non admittitur, immotum ſententiam dicere: *non idem in alijs, præſertim à quorum domeſticis aut ſubditis peccatur. Vide cap.* XVIII.

132. Vultu legis.] *Reijciunt alij, &* vultu leni, *ſubſtituunt. At cum meus & ſcripti teneant: non moueo. atque adeo Seneca firmare mihi videtur, in verbis mox ſequentibus*: Quid enim? videtur lex iraſci his quos non nouit; illius itaque ſumendus eſt animus. *Sicut hic animum legis ſumi vult, ita illic* vultum. *Et quid hoc eſt? de lege & iuſtitia quaſi re animata, & vt graui ſeueraque virgine, loquuntur aut ſcribunt: maneat hæc imago, & facilis interpretatio.*

133. Solennia verba.] *Quibus ſententia concipitur, & quæ de tabella pronunciat*, Legitima verba *appellantur Controu.* II. *lib.* IX. *Poſſunt etiam referri ad hæc ſequentia*, Lege age.

134. Seuera.] *Nulli ſcripti habent, ſed* leni: *cur mutemus, non video. nam vult mixtum aliquid in voce eſſe, neque minax & aſperum, ſed leniter ſeuerum.*

Digitized by Google

135. Agi iubebo.] *Plena verba*, Lege age lictor: *Liuius, Seneca, alij. Sed & compendio*, Age lictor. *quæ poſt ſententiam recitatam pronunciabantur: & triſtibus abſtinentes, non dicebant*, Cæde, Occide, Afflige: *ſed* Lege age, *ſiue, vt in Valerio*, Iure age. *quod eſt, ſecundum legis ſcita, hunc tolle, hunc verbera, ſuſpende.*

136. Parricidam.] *Meus addit*, parricidam per iudices in ſuam. *non probo.*

137. Culleo.] *Sacco coriaceo. Vide de Clem. I. cap.* XXIII.

138. Militare.] *Quod illud? Fuſtuarium? an & Gladium intelligit? Nam quamquam præceſſit de* ceruice præcidenda, *tamen hoc ad Securim potius referatur: & pœna gladij militaris omnino erat. Docui ad* XV. *Annal. Taciti. Attamen ego, ex filo ſermonis hic legi mallem*, militarem. *Siue noxium, parricidam, militaris loci hominem, ſiue proditorem occidi iubebo: in variis ſupplicijs, idem ero, ſeuerus ſine ira, lenis ſine remiſſione.*

139. Tarpeio.] *Quod veteri magis republica, quam Principum imperio receptum: tamen neque tunc omnino deſitum, Tacitus docet in P. Pituanio Mathematico, & Sexto Mario inceſti damnato: quorum vterque ſaxo deiectus. Porro ad hæc Seneca, Claudiani locus aptus, in Panegyrico Malliano.*

Seruat inoffenſam diuina modeſtia vocem,
Temperiem ſeruant oculi, nec lumina feruor
Aſperat, aut rabidas diffundit ſanguine venas,
Nullaque mutati tempeſtas proditur oris.
Quinetiam ſontes expulſa corrigis ira.
Et placidus, delicta domas nec dentibus vnquã
Inſtrepis horrendum, fremitu nec verbera poſcis.
Qui fruitur pœna, ferus eſt, legumque videtur
Vindictam præſtare ſibi. cum viſcera felle
Canduerint, ardet ſtimulis, ferturque nocendi
Prodigus, ignarus cauſſæ. Dis proximus ille eſt,
Quem ratio, non ira mouet. qui facta rependens
Conſilio punire poteſt.

Vbi nota, legum vindictam *dici: adſpectu ad vocem*, Age lege. *Qui autem, inquit*, fruitur, *id eſt delectatur pœna (nam Frui eſt, cum gaudio vti) is vindictam ſibi præſtare, & ſua cauſſa, non legum punire videtur.*

140. Vulnus ſanatum.] *Ipſe affectus domitus, & pars ea conſanuit.*

141. Cicatrix.] *Primi affectuum motus, & irritamenta. Videſis Manuduct.* III. *Diſſert.* VII.

142. Retro egit.] *Mutare propoſitum & quaſi curſum fecit.*

143. Concepti.] *Ita legendum ex libris, & ipſa re: non* excepti. *Duo genera ventorum Ariſtoteles, ſiue auctor libelli* De mundo, *facit: quæ reddam, Apuleio vertente*: Ventorum binæ ſunt ſpecies. Qui facti è telluris halitu conſtant, Terrigenæ nuncupantur: at illi qui excutiuntur è ſinibus, Encolpiæ Græce nominati. Conſimiles his haberi oportet eos, qui de fluminibus, lacubus, & ſtagnis. *De iiſdem fuſe noſter* V. *Quæſt. Natur. cap.* VIII. *&* XIV. *Ergo concipiuntur gignunturque ex aquis.*

144. Sine pertinacia.] *Impetum habent, ſed breuem nec duraturum. Seneca dicto cap.* VIII. *notat hos Aquaticos ventos, nocte concipi, circa lucem erumpere, ſed vix vltra matutinum flare. Nam, inquit*, omnis illorum vis conſpectu ſolis exſtinguitur: etiam ſi vehementiores flauere, circa medium tamen diem relangueſcent, nec vnquam vſque in meridiem aura producitur.

145. Infracta.] *Ita feci, cum ſcripti & ante editi haberent*, ira fracta.

146. Dentes.] *Aſpidi & ſerpentibus (ait Plinius)* duo dentes in ſupera parte, dextra læuaque, longiſſimi, tenui fiſtula perforati, vt ſcorpionũ aculei, venenum infundentes. Non aliud hoc eſſe, quàm fel ſerpentium, & inde venis ſub ſpina ad os peruenire, diligentiſſimi auctores ſcribunt.

147. Citerius.] *Interius, citra metam.*

148. Aduocationem.] *Phraſis crebra in Seneca*, Dare, *aut* petere aduocationem: *ſignificat moram, & tempus deliberandi. Dico, Conſol. ad Mar. cap.* X.

149. Securior.] *In reo, quem & ſequentes notæ ſpectant.*

150. Aduocatio.] *Aduocati, qui amico præſentiam operamque commodant.*

151. Ambitioſior.] *Splendidior, frequentior.*

152. Fauor pop.] *In reum.*

153. Cn. Piſo.] *Credo ipſum eſſe, qui Syriæ præfuit ſub Tiberio, & cauſſa mortis putatur Germanico fuiſſe. Nota, quæ hic Seneca inſigniunt*, prauum & rigidum *fuiſſe, conuenit cum ijs, quæ Tac.* II. *An.* Cn. Piſonem, ingenio violentum, & obſequij ignarum, inſita ferocia à Patre Piſone.

154. Prauus. *Proprie, non rectus, diſtortus.*

155. Duci.] *Ad ſupplicium. ita enim ἁπλῶς loquuntur.*

156. Ex commeatu.] *Commeatus, eſt facultas tempuſque præſcriptum commeandi & remeandi. Plerumque in militia vſurpatur, vt hic. Vide Epiſt.* LIV. *initio.*

157. Exhibebat.] *Iuriſconſultus*: Exhibet, qui præſtat eius rei, de qua agitur, præſentiam.

158. Extra vallum.] *Sicut in vrbibus, extra portas damnati ducebantur.*

159. Ceruicem.] *Vides Militare ſupplicium, de quo paullo ante.*

160. Centurio.] *Iſti ſupplicijs præerant: & ſi Romæ, & in prætorijs cohortibus, ſæpe Tribuni.*

161. Præpoſitus.] *Supplicij exactor Tacito.*

162. Speculatorem.] *Genus militum, quod iterum nominat De Benefic.* III. *cap.* XXV. *Milites autem rem pœnalem fere adminiſtrabant: ac vide, ſi vis, de Speculatoribus quæ ſcripſi ad* I. *Hiſtor.*

163. Innocentiam.] *Quam amiſerat, innocentem damnando.*

164. Militem.] *Ita meus, commodo ſenſu. At Pinciani & Gruteri codices plerique*, militi. *quod pæne eſt, vt præferam, Militi, damnato nempe, qui videbatur nocens, nec erat.*

165. Occiderat.] *Non occiſus erat à ſpeculatore.*

166. Perierat.] *Vt putabatur, in commeatu.*

167. Centurionem.] *Mirum & prauum exemplum, tamen notetur ſerio, etiam tunc Diſciplinam illam ſic rigidam caſtrorum fuiſſe, & ob minima delicta, mortem in pœna.*

168. Tecta.] *Vt in Sp. Melio, alijſque factum.*

169. Nomina.] *Vt in Manlij Capitolini prænomine, quod poſteri vetiti.*

170. Scindentem.] *Vt adhibita frangentem, quod ſolet in dolore, aut ira.*

171. Scindebantur.] *Nempe damnatorum. Iis quippe lictor veſtimenta contemptim & rapide auferebat, lacerabat, & ſic verberat. Liuius* VIII. Fabius fidem militum implorans, lacerantibus veſtem lictoribus, ad triarios ſe recepit. *Valerius de eadem re*: Rutilianum ſciſſa, ſpoliatoque corpore. *Tacitus*: Protractum è tentorio, ſciſſa veſte, verberabant.

Digitized by Google

172. Affligere.] *In terram iacere, ac frangere.*

173. In columnas.] *Hoc quoque iratorum, & indecore ſe gerentium. vt Capitolinus de Maximino:* Iaciebat ſe in parietes, nonnumquam terræ ſe proſternebat. *Item:* Incurrere in parietes, veſtem ſcindere videbatur. *Suetonius de Auguſto, in clade Variana:* Adeo namque conſternatum ferunt, vt caput interdum foribus illideret.

174. Femur.] *Item in indignatione. Cicero in Bruto:* Non frons percuſſa, non femur. *Fabius inter geſtus oratorios recenſet.*

175. Summo animo.] *In extrema quaſi eius cute, non inſedit, aut penetrauit.*

176. Afficiet.] *Ipſum afficiet, aut mouebit. Quidam tamen libri,* malo afficiet: *quod eſſet, pœna & damno, Comicorum ſermone.*

177. In omni.] *E Platone hæc ſumpta,* IX. *De Legib.* Οὐ γὰρ ἐπὶ κακῷ δίκη γίγνεται οὐδεμία γιγνομένη κατὰ νόμον. δυοῖν δὲ θάτερον ἀπεργάζεται σχεδόν. ἢ γὰρ βελτίονα, ἢ μοχθηρότερον ἧττον ἐξειργάσατο τὸν τὴν δίκην παρασχόντα: Non enim mali inferendi cauſſa ſupplicium vllum eſt, quod leges quidem inſtituerunt; ſed è duobus alterum efficit, vel meliorem, vel minus prauum eum, qui pœnas dedit. *Addit & de morte deinde, in deſperatis & inſanabilibus:* δίκη δὲ τούτοις θάνατος, ἐλάχιστον τῶν κακῶν: Pœna talibus mors eſto minimum malorum.

178. Vt Plato ait.] *Ipſa hæc verba & ſententiam Lactantius vſurpat,* De ira Dei, *cap.* XVIII. *Adſpicit autem certo ad Platonis hunc locum, è libro* XI. *De Legib.* Δίκην δὲ ἕκαστος ἑκάστῳ τῷ κακουργήματι συνεπομένην ἕνεκα ἐξημαρτημένων ἐκτιννέτω. *& paulo poſt:* οὐχ ἕνεκα τοῦ κακουργῆσαι διδοὺς τὴν δίκην (οὐ γὰρ τὸ γεγονὸς ἀγένητον ἔσται ποτέ) τοῦ δὲ εἰς τὸν αὖθις ἕνεκα χρόνον ἢ τὸ παράπαν μισῆσαι τὴν ἀδικίαν αὐτόν τε καὶ τοὺς ἰδόντας αὐτὸν δικαιούμενον, ἢ λωφῆσαι μέρη πολλὰ τῆς τοιαύτης ξυμφορᾶς: Pœnam cuique maleficio, quiſque luat, & ſciat emendationis gratia adhærere. *Et mox:* Non enim perpetrati mali cauſſa pœnas dat (quippe factum infectum neutiquam reddetur:) ſed vt in futurum tempus & ille ipſe qui deliquit, & ij qui pœnas dantem ſpectarunt, in totum iniuſtitiam oderint; aut certe leuentur minuanturque mali huius partes. *Hæc Senecam in mente habere, verba conſequentia docent,* Reuocari enim præterita non poſſunt: *quæ ipſa hic in Platone.*

179. Non tantum.] *Fortaſſe,* Non tam.

180. Triſtitia.] *Sic appellat tetricum illud & aſperum in vultu geſtuque. Vide Nonium.*

181. Veternoſi.] *Alias,* ventoſi: *ſed illud fideliores libri habent. Veternoſi igitur, vieti, vetuſtate aut veterno ægri. De ipſa re, vide lib.* II. *cap.* XIX.

182. Sullano ſæc.] *A quo autem ſcriptam (Cicero aliquoties ipſa verba citat, auctorem non laudat) Vidi qui Ennio tribueret: ſed ſanè vetuſtior ille ſæculo Sullano. Puto Attij eſſe, qui ſub hoc æuum vixit, &* Atreum *Tragœdiam dedit. Ab eo autem hæc pronunciata, Cicero oſtendit* I. *De Offic.* Vt ſi Æacus aut Minos dicerent, Oderint dum metuant, indecorum videretur, quod eos fuiſſe iuſtos accepimus: at Atreo dicente, plauſus excitantur.

183. Nec amari.] *Cum metu comite.*

184. Magis.] *Ea vocula ſcripto meo abeſt, & certum, veteres ſæpe omiſiſſe, & intellectam voluiſſe. In noſtro Seneca vel viginti exempla.*

185. Obſtreperet.] *Tonaret.*

186. Comeſſatio.] *Haud muto. ſuggero tamen, nec male* Commiſſio *lectum iri. Nam de ſpectaculis & Pantomimis agitur: ac ſæpe iſta vox in alteram mutauit.*

187. Parum certis.] *Quia ipſum illud ſceleſtum caput non tangerent.*

188. Ad pugnam.] *Dio Caſſius ſcribit,* eum machinam excogitaſſe, qua tonitribus obſtreperet, ac contra fulmina fulminaret: ac quoties ea decidiſſent, lapidem viciſſim iaculabatur, & in cælum emittebat, cum voce, *quæ hic ſequitur.*

189. Miſſione.] *Ita alij: & Muretus ad gladiatores refert, quaſi vellet* pugnam hanc non habere miſſionem: *id eſt, vt alter eorum caderet. Acute. & omnino firmat ipſe Homericus verſus:* Tolle me, aut ego te: *quanquam alia paullo ſententia pronunciatur ab Aiace ad Vlyſſem, Iliad.* Ψ. *verſu* 724. *Vide. Meus tamen codex,* ſine omiſſione: *recte, ſi refers ad vocem ipſam dictumque aſſidue iteratum.*

190. Suſtineri.] *In lectis, ſellis, vehiculis, an & in pauimento tali?*

191. Auro tegi.] *In lacunaribus, atque etiam tectis.*

192. Transferre.] *E montibus plana, è planis montes facere. Item, vbi terra fuerant, auectis ijs tranſlatiſque, maria inducere.*

193. Concludere.] *Ad piſcinas.*

194. Præcipitare.] *Alibi ſiſtere, & ex alto dein demittere, vt ſtrepitum murmurque gratum redderent.*

195. Suſpendere.] *In ædium tectis: vbi iam viridaria diſponebant. Vide Epiſt.* CXXII.

196. Prouinciarum.] *Id eſt, agros tam latos fineſque habet, vt prædia eius prouinciæ ſint. Vel ita varie ſparſos, vt prouinciatim poſſideat: & nominibus ita Prouinciarum, Villas ſuas diſtinguat. Nam ſequitur de* latis finibus, ſub ſingulis Villicis. *Vide* Admiranda *noſtra lib.* II. *cap.* XV.

197. Sub glad.] *Ita inſanit libidine uxor, vt mariti gladium contemnat, & excipiat deprehenſa.*

198. Vno nomine.] *Vt ſingulis annis Conſulatus aut magiſtratus gerat, nec locum alijs relinquat. Plinius, de Domitiano:* Qui continuis Conſulatibus fecerat longum quemdam & ſine diſcrimine annum.

199. Titulos.] *Statuas, inſcriptioneſque.*

MVRETVS.

Cap. I. HI libri *vt pleraque huius ſcriptionis, ita mutili decurtique ſunt, vt iuſta prope cauſa fuerit grauiter ijs iraſcendi, quorum id negligentia contigit, niſi ipſimet iraſci nos vetarent. Feramus hanc quoque iacturam æquo animo: & ex ijs quæ ſuperſunt, quæ nobis vſui ſint, ſtudioſe colligamus. Nouatum hunc Senecæ fratrem fuiſſe, ſunt qui ſuſpicentur: & ego ab eorum ſententia non abhorreo.*

Feruens cupiditate.] *Ita melius puto, quàm, vt in alijs,* fruens.

Vltionis ſecum multa tracturæ.] *Magnas ſtrages, magnas ruinas datura. Hic quoque coniectura aliquid datum eſt. Alij enim libri habebant* tractare.

Iram dixerunt breuem inſaniam.] μανίας ὀλιγοχρόνιον. *Horatius:* Ira furor breuis eſt.

In quod cœpit pertinax.] ἐμμενὲς ὅπη ὁρμήσῃ. *vt Timon in Sillis de Anaxarcho dixerat.*

Iam vero.] *Hucuſque docuit, quam fœda ac turpis ſit ira: nunc, quæ damna hominum generi importet.*

Tamquam aut curam.] *Non eſt dubium, quin hoc loco multa deſint. In quibus, quantum è ſequentibus manifeſto perſpicitur, definierat iram exigendæ pœnæ cupiditatem. Deinde argumentatus erat aduerſus eam definitionem: & inter cetera argumenta illud quoque poſuerat, quod populus interdum gladiatoribus ignaue ſe gerentibus iraſcitur: à quibus tamen nullam iniuriam accepit, vt propterea pœnam ab eis exigi velit. Reſpõdet*

Digitized by Google

autem Seneca, illam non eſſe veram iram, ſed tantum quandam inanem iræ ſimilitudinem. Hac ipſa de re ita Cicero pro Milone. Etenim ſi in gladiatorijs pugnis & in infimi generis hominum condicione atque fortuna timidos & ſupplices, &, vt viuere liceat, obſecrantes, etiam odiſſe ſolemus: fortes & animoſos, & ſe acriter ipſi morti offerentes ſeruare cupimus: eorumque nos magis miſeret, qui noſtram miſericordiam nos requirunt, quam qui illam efflagitant: quanto hoc magis in fortiſſimis ciuibus facere debemus?

III. Iraſcimur, inquit.] Alterum argumentum aduerſus eandem finitionem. Pœnam exigere non cupimus ab ijs qui nos læſuri ſunt, ſed ab ijs tantum qui læſerunt. Iraſcimur autem etiam ijs qui de nobis lædendis cogitant, quamuis nondum læſerint. Non eſt igitur ira cupiditas pœnæ exigendæ. Reſpondet, eos qui lædere nos cupiunt, animo iam & cogitatione lædere.

Vt ſcias, inquit.] Tertium argumentum. Nemo vſque eo infirmus eſt, vt vel potentiſſimo non iraſcatur. Neque tamen ſperat, niſi plane deſipiat, ſe ab eo pœnas exacturum. Aliud igitur eſt iraſci, aliud pœnam concupiſcere. Duplex hic reſponſio eſt. Nam & multa cupimus quæ non ſperamus: & in tanta rerum humanarum inconſtantia ſperare pœnam etiam infirmiſſimus à potentiſſimo poteſt.

Primum diximus.] Vbi dixit, ſi nihil deeſt? Sed iam ſupra monui, multa deſiderari.

Concupiſcunt autem homines & quæ non poſſunt.] Quæri poteſt, verum ne ſit quod hic dicitur, concupiſcere homines etiam ea quæ poſſunt, an id ſanæ mentis hominibus vſu venire non poſſit. Ariſtoteles quidem libro ſecundo rhetoricorum videtur aliter ſentire, quàm Seneca. negat enim quenquã cupere ea quæ ſe conſequi non poſſe opinetur. Verba ipſius hæc ſunt. Οὐδεὶς δὲ τῶν φαινομένων ἀδυνάτων, ἐφίεται αὐτῶν. At Ariſtoteles loquitur non ſimpliciter περὶ τῶν ἀδυνάτων, ſed περὶ τῶν φαινομένων ἀδυνάτων αὐτῷ. Fieri autem poteſt, vt iratus quis concupiſcat ea quorum compos effici non poteſt: cum tamen ipſe ira occæcatus aliter opinetur; aut certe interea non cogitet, fieri illa poſſint an minus. Non pugnant autem hæc: neminem cupere ea quæ ſe nullo modo putet conſequi poſſe: & multos cupere ea quæ ſe nullo modo putet conſequi poſſe: & multos cupere ea quæ conſequi non poſſint, cum aut ipſi errore ducti aliter de ijs iudicent, aut interea non cogitent talia eſſe. Sed nónne plena vita exemplorum eſt, multa cupere homines, quæ ſciunt nullo modo fieri poſſe?

Nunc ego Triptolemi cuperem conſcendere currus,

ait Ouidius, & alio loco.

O vtinam ſubito fieri mea munera poſſem.

Ita igitur excors erat, vt id putaret poſſe fieri? Quin etiam grauiſſimus philoſophorum Plato, in quibuſdam verſibus, ait ſe cupere fieri cælum: vt pluribus oculis intueretur in eum quem libenter videbat. Et Anacreontis aliorumque poetarum multa conſimilia vota ſunt. Sed animaduertendum eſt inprimis ipſum loquendi genus, quo in talibus vtimur. Nemo enim ſanus ita dicit, Cupio volare; aut Cupio fieri annulus: ſed cuperem volare, Cuperem hoc aut illud fieri qua oratione non id ſignificatur, eum qui id dicit, ſimpliciter cupere, ſed qui cupere, ſi id quod dicit, fieri poſſet. Vellem, dij immortales feciſſent, ait Cicero in deploranda Sulpicij morte, vt viuo potius Ser. Sulpicio gratias ageremus, quàm honores mortuo quæreremus. Muta: vbi eſt vellem, vt ſit volo, ceteraque huic verbo conſequenter. Inſani hominis oratio uidebitur: quæ nunc pietatis humanitatiſque pleniſſima eſt. Intelligendum eſt illud quoque, verbo cupiendi aut concupiſcendi nonnunquam ſignificari ſimplicem quandam animi, ſine vllo conatu, motionem: vt, cum dicimus, Cuperem ita eſſe: aut, Vtinam ita eſſet: atque hoc modo cupere dicimur etiam ea quæ fieri non queunt: & inde ait Ariſtoteles tertio Ethicorum, voluntatem eſſe etiam τῶν ἀδυνάτων: Interdum adſignificari eo verbo etiam conatum quendam & ſtudium ac contentionem animi ad efficiendum id quod concupiſcitur. & hoc ſenſu nemo vnquam ſanus ea quæ ſe nullo modo præſtare ac conſequi poſſe intelligeret, concupiuit.

Cupiditatem doloris reponendi.] τὸ ἀντιλυπῆσαι.

Sed dicendum eſt feras ira carere, & omnia præter hominem.] Eſt & hæc vna de admirabilibus illis Stoicorum ſententijs, feras non iraſci, non metuere, ſed tanquam metuere: nullum denique eſſe in eis animi πάθος, ſed tantum impetus quoſdam eorum ſimiles. πάθος enim eſſe auerſionem quandam à ratione. quare in quibus ratio non eſſet, in eis ne pathos quidem eſſe poſſe. Diſputantur quædam aduerſus hanc ſententiam à Galeno in libris de decretis Hippocratis & Platonis.

Regium enim illud.] τὸ ἡγεμονικόν, quod ſtatim vocat principale.

IV. Apud Græcos.] Alij enim dicuntur propriè ὀξύχολοι qui cito iraſcuntur, cito placantur: alij ἀκρόχολοι πικροὶ, alij χαλεποί. Vide Ariſtotelem quarto Ethicorũ.

Quædam ſæuæ manu, verbis parciores.] Inepte in alijs libris, quædã ſede manent. Hæc emendatio, vt alia pleraque, ex optimo & vetuſtiſſimo libro Siculo eſt.

VII. Quarundam rerum initia.] Hac de re vide Ariſtotelem capite quinto libri tertij Ethicorum.

XIII. Phreneſim.] Scio Græce dici φρενῖτιν, ſed in omnibus cuiuſque generis Latinis veteribus libris ſcriptum video phreneſim, & phreneticus, non phreniticus. Et tamen olim quidam plane phreneticus, ſiue, vt ipſe dici malebat, phreniticus, cum quendam Varronis verſum ita edidiſſem, vt repereram,

Phrenetici, ſeptem trionum filij:

clamabat, omnes qui ita ſcriberent, & Græci & Latini ſermonis imperitos eſſe: in me, quaſi primus ita ſcripſiſſem inuehebatur: ridente me, & cum homine ad conuiciandum exercitatiſſimo certamen refugiente. Non debet autem cuiquam aut mirum aut nouum videri, in voce peregrina, quam veteres Latini ſibi vtendam ſumerent, vnam litterã mutatã eſſe. Illi, quæ erat apud Græcos ὕλη, non ſyluam, aut ſuluam, ſed ſiluam fecerunt: idem littera η in diphthongũ mutata, ſcænam dixerũt, quæ illis fuerat σκηνή neque tropæum, ſed trophæum, neque hyemem, quamuis erat ab ὕω, ſed hiemem vocarunt. Nilum, Melonem, Ganymedem, Catamitum, Odyſſea, Vlyxem, Æanta, Aiacem, nominarunt: & talantum noluerunt, quod erat τάλαντον: talentum maluerunt. Sed apud inſanos, & in eo quod ſemel dixerunt obſtinatos nihil momenta rationũ valent.

Metus ex pauido fecit audacem? Ouidius de Anna ſorore Didonis loquens:

——audacem fecerat ipſe timor.

Inualidum omne natura querulum eſt.] Idem docet Ariſtoteles ſecundo rethoricorum.

Quis enim cui medetur, iraſcitur?] Valde huc pertinere mihi videtur id quod de Demonacte memoriæ proditum eſt, eum nunquam viſum eſſe clamantem, aut immodica contentione vtentem, aut indignantem, ne tum quidem cum obiurgandus aliquis erat. Sed peccata quidem acerbe reprehendere, ijs autem qui peccaſſent, ignoſcere ſolitum: cum diceret, ſe id medicorum exemplo facere, qui morbis quidem medentur, ira autem aduerſus eos qui ægrotant, non vtuntur.

Et per tua alienaque volutato ſupplicia.] Ita in Siculo: niſi quod pro volutato erat volutate. Alij li-

Digitized by Google

bri miſere hic deprauati erant.

Peruerſa inducenda magiſtratui veſtis.] *Prætextati, vt notum eſt, incedebant magiſtratus ſed cum ciuem quempiam capitis damnaturi erant, ponebant prætextam, eamque peruerſam induebant, id eſt, partem illius floridiorem ac nitidiorem introrſus ad ſe vertebant; mœroris ſignificandi gratia. Valerius Maximus de C. Macro*: Dum ſententiæ dicerentur, in mœnianum conſcendit; indidem cum M. Ciceronem qui id iudicium cogebat: prætextam ponentem vidiſſet, miſit ad eum qui diceret, ſe non damnatum, ſed reum periiſſe: nec ſua bona haſtæ poſſe ſubijci. Ac protinus ſudario quod forte in manu habebat, ore & faucibus coarctatis incluſo ſpiritu, pœnam morte præcurrit. *Ponentem videlicet prætextam, vt eam peruerſam indueret quod ſignum erat imminentis damnationis.*

Et conuocanda claſſico concio eſt:] *Ad incutiendum terrorem. Seneca pater*: Aſcendit prætor tribunal, inſpectante prouincia. Noxiæ poſt terga ligantur manus. Statim intento ac triſti omnium vultu, fit à præcone ſilentium. Adhibentur deinde legitima verba. Canitur ex altera parte claſſicum. *Tacitus libro ſecundo annalium ab exceſſu D. Auguſti.* In P. Marcium conſules extra portam Exquilinam, cum claſſicum canerę iuſſiſſent, more priſco animaduertere.

Et agi iubebo.] *Sumptum à victimario, qui ſæpe iterabat,* Agon? *neque percutiebat victimam donec agere iuſſus eſſet. Ouidius*:

Semper, agatne, rogat: nec niſi iuſſus agit.

Ita igitur agendi, aut lege agendi, verbum ſumebant & in ſupplicijs Seneca pater: Etiã quibus animaduertere in damnatos neceſſe eſt, non dicunt, occide: non, motere: ſed, lege age. Crudelitatem imperij verbo mitiore ſubducunt.

Sine ira.] *Congruit cum dicto Demonactis, quem cum quidam, qui ab Imperatore exercitui & prouinciæ præpoſitus erat, interrogaſſet, quomodo optime imperare poſſet: Si ira carebis, inquit: & ſi pauca loqueris, multa audies.*

Aduocatio ambitioſior.] *Aduocationem vocabant, tempus, quod interdum dabatur à iudice, ijs qui ad cauſam ſuam tuendam non ſatis inſtructi erant, ad uocandorum amicorum cauſa, quorum conſilio & auxilio vterentur. Cicero*: Omnibus vnde petitur, hoc conſilij dederim, vt binas aduocationes poſtulent. *Hic noſter lib. ſequenti*: Vtrique parti dares aduocationem, dares tempus, nec ſemel audires. *Ita enim legendum, non, vt vulgo,* actionem. *Idem tertio horum librorum*: Si in hoc petita erit aduocatio apparebit, iudicium eſſe, non iram. *& paulo poſt*: Dum conſpicimus dum noſtri ſumus aduocemus.

Nemo prudens.] *Platonicum. Si certo conſtare poſſet, neque eos qui peccarunt, neque alios eorum impunitate permotos poſtea peccaturos eſſe, pœna ceſſaret.*

Sine miſſione.] *Ea lege, vt alter cadat. Apuleius.* Hodierna pugna non habet miſſionem.

ΗΜ᾽ ΑΝΑΕΙΡ᾽, ΗΕΓΩΣΕ.] *Anni ſunt amplius triginta, cum hic locus ita à me reſtitutus eſt. In libro autem Siculo ita plane omnibus litteris ſcriptum eſt. Legitur & eodem modo apud Dionem.*

PINCIANVS.

AD conſpectum æqui verique inhabilis.] Diſpectum *Scribendum, non* conſpectum, *ex vetere lectione.*

Flagrant & micant oculi.] *Eadem*, flagrant, emicant oculi.

Alium inter ſacra menſæ ira percuſſit:] *Exemplar Facundi & Primitiui, & plerique alij codices,* iura *legunt, non* ira.

Celebriſque ſpectaculum fori.] *Mallem legeretur*, celebriſve ſpectaculum fori.

Tanquam aut curam noſtram deferentibus, aut auctoritatem cõtemnentibus.] *Deſideratur verbũ* dijs, *ex antiquis exemplaribus, vt ſit,* tãquam dijs aut curam, *&c. Ego vero etiam deeſſe opinor dictionem* ſuam *ad complementum ſententiæ, vt totum legendum ſit*, tamquam dijs curam noſtri deferentibus, aut auctoritatem ſuam contemnentibus.

Quod de gladiatoribus, quare populus iraſcitur,] *particula* de *non habetur in exemplari Pinciani.*

Et ſæpe neſciunt quid eſt cui iraſcantur.] *Corrige*, & ſæpe nec ſciunt quidem cui iraſcantur, *ex eodem exemplari.*

III. Verum etiam iraſci nos læſuris.] *Scribe per maiorem.* Verum eſt iraſci nos læſuris. *ex vetere lectione.*

Non magis quàm luxuriam, vel iniuriam.] *Duo poſtrema verba,* vel iniuriam, *non habentur in eadem.*

Et in quaſdam voluptates intemperatiores homines ſunt.] Homine, *non* homines. *eadem præfert.*

Prudentia eſt, prouidentia, diligentia; cognitio:] *Omnia exemplaria* cogitatio *habent, non* cognitio. *& in pleriſque illorum verbum* prouidentia *deſideratur.*

Regium enim illud & principale aliter dicunt.] *Quidam codices,* Regum autem illud & principale aliter dicunt. *Codex Pinciani,* Regium eſt illud & principale alte ductum.

IV. Caput ergo viſus ſpecieſque rerum.] *Scribendum reor,* Capit eorum viſus ſpecies rerum.

Decurſuque veſano.] Diſcurſuque veſano, *omnis fere vetus lectio.*

Quædam ſede manent.] *Eadem.* Quædam ſine motu.

Quædam in verborum dictorumque amaritudine effuſæ:] Maledictorum *legendum, non* dictorum, *ex eadem.*

V. Homine quid amantius?]. *Eadem.* Quid homine aliorum amantius?

Ille congregari vult, illa diſcedere:] *Scribendum.* Hic congregari vult, illa diſpergi. *ex eadem.*

Commendatiſſimo eius operi.] Emendatiſſimo *quidam codices, non* commendatiſſimo.

Beneficijs autem humana vita conſtat.] *Vetus lectio.* Beneficijs enim humana vita conſiſtit.

Tranſeat deinde ad triſtiorem orationem.] *Codex Franciſcanus caſtigatius*, Tranſeat deinde ad ſtrictiorem orationem, *frequens hoc, & fere familiare mendum in hoc auctore.*

Non quia delectetur illius pœna.] Vllius, *non* illius, *vetus lectio.*

Non gaudebit ne in eo quidem affectu.] *Particula* in *non habetur in vlla ſcripta lectione.*

Numquid quamuis non ſit naturalis ira.] *Exemplaria quædam.* Quid? quamuis, *cætera.*

VII. Et excuſſa mens.] Concuſſa, *non* excuſſa, *omnis antiqua lectio.*

VIII. Primum irritamentum iræ protinus ſpernere.] *Mallem legeres* aſpernari *quàm* ſpernere, *vt in 2 libro* ad quoſdam tactus aſpernatio.

Sed etiam affectum ipſe imitatur.] *Exemplar Facundi & Primitiui,* ſed in affectum ipſe mutatur.

Peiuſque in melius mutatio animi eſt.] *Corrige,* in melius peiuſque mutatio animi eſt, *ex omni ſcripta lectione.*

Digitized by Google

IX. Non rationis beneficio quieuit.] *Exemplar Pincianum*, Non rationis tunc beneficio quieuit.

Quotiens impetui eſt locus.] *Scribe*, Quotiens impetu opus eſt, *ex vetere lectione.*

Cui proprium eſt contumacia.] Cuius, *non* cui. *eadem.*

X. Ita, inquit, vtilis affectus eſt.] *Scribe*, Ira, inquit, vtilis affectus, *ex eadem.*

XI. Quid Cimbrorum Theutonicorumque tot milia.] Teutonorum *Exemplar Facundi & Primitiui*, *non* Theutonicorum.

Quæ vt aliquando perculit ſtrauitque omnia.] *Caſtiga*, Quæ vt aliquando propulit ſtrauitque obuia, *ex vetere lectione.*

Non ſuffragia aduerſus perpetem cœli riguorem.] *Legendum reor* ſuffugia, *non* ſuffragia.

Affectu imperij vires.] *Corrige*, affectas imperij vires, *ex vetere lectione.*

Quam dum circumuallat, & includit hoſtem.] *Verbum* quam, *non habetur in eadem.*

XII. Non cauet.] Non præcauet, *quædam exemplaria.*

Quid ergo? vir bonus non iraſcitur, inquit.] *Scribe ex ſcripta lectione.* Quid ergo, inquit? Vir bonus non iraſcitur?

Nec liquetur animo.] *Corrige*; nec linquetur animo, *ex eadem.*

Si calceus luto ſparſus eſt. *Eadem*, aſperſus, *non* ſparſus.

Prærabidus & amens, & omnis fere cupiditas.] *Eadem.* prærabida & amens, vt omnis fere cupiditas.

Obliuiſcitur mortem eſſe communem.] Martem, *non* mortem, *eadem.*

XIV. Errantes per agros ignorantes viæ.] Ignorantia, *non* ignorantes, *ſcribendum ex eadem.*

XV. Immanſuetum bouem cædimus.] Occidimus, *non* cædimus, *eadem.*

Ferrum demittimus. Ferrum apponimus, *exemplar Facundi & Primitiui.*

Portentuoſos fœtus extrahimus.] *Exemplar Franciſcanum aliter & pluribus verbis.* Portentoſos fœtus extinguimus, liberos quoque ſi debiles monſtroſique editi ſunt, abigimus.

In illo tempore ſe admonuit.] *Vetus lectio*, illo tempore ſe admonuit.

Ad coërtionem errantium, ſceleratorumque.] Correctionem *quædam exemplaria*, *non* coërtionem.

XVI. Quid ergo? nō iraſcar latroni?] *Codex Franciſcanus*, Quid ergo? non iraſcar latroni? Non.

Primum ſecreta, deinde publicata.] *Exemplar Facundi & Primitiui* publica, *non* publicata.

Ignominia contineberis:] *Deeſſe negationem exiſtimo, vt ſit*, Ignominia non contineberis.

Iam ſolida nequitia.] *Quidam codices*, iam ſolita nequitia. *Quid ſi legas*? inſolita nequitia.

Tibi inſanabilis animus.] *Scribe*, Tibi inſanabilis animus eſt, *ex vetere lectione.*

Et perpetua alienaque voluptate ſupplicia id quod vnum bonum tibi ſupereſt:] *Corrige.* Et per tuam alienamque voluptatem ſupplicium, id quod vnum bonum tibi ſupereſt. *ex eadem.*

Sed vultu legis, & illa ſollennia verba, leni magis, grauique quàm rabida voce concipiam, & agi iubebo.] *Præpoſtere ſcripta verba totum ſenſum obnubilant. Corrigendum arbitror*: ſed vultu leni & magis graui quàm rabida voce illa ſolennia verba legis concipiam, & agi iubebo. *Poſſet etiam legi*, & *forte aptius*: Illa ſolennia verba concipiam, & lege agi iubebo.

Et cum Tarpeiæ proditorem. Tarpeio, *non* Tarpeiæ, *omnis vetus lectio.*

Quid enim videtur lex iraſci his quos non nouit.] *Eadem*, Quid tibi lex videtur, *etc. ex eadem.*

Sentiet itaque ſuſpirationes quibuſdam,] Suſpitiones. *Exemplar Facundi & Primitiui*, *non* ſuſpirationes.

Quam hoc ab iracundia petere præſidium,] Hanc *legendum*, *non* hoc, *ex eadem.*

Non ſolum in ſolidum robur.] *Verbum* ſolum *non habetur in eadem*, & ſolidum *legitur*, *non* in ſolidum.

Et fluminibus, paludibuſque excepti,] *Eadem* concepti *legit*, *non* excepti.

Modo citius debito reſiſtit.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, modo citerius debito reſiſtit.

Et ea tenet quæ inuaſit.] *Duo exemplaria Franciſcanum & Pincianum mutato verborum ordine legunt*, & ea quæ inuaſit tenet.

Nam militem fortuna reddiderat.] Militi *vetus lectio*, *non* militem.

Quid ergo indignius?] *Scribe*, Quid hoc indignius? *eadem.*

Non eodem malo afficiet,] *Eadem*, non eodem modo afficiet.

Hæc cuique expendenda æſtimandaque ſunt. Vides quantum debeat.] *Corrige*, Hæc cui expendenda æſtimandaque ſunt, vides quam debeat, *ex eadem.*

Altum quidem & ſublime ſpirare ſe credunt:] *Lege*, altum quiddam & ſublime, *&c. ex eadem.*

Ventoſi & infelicis animi imbecillitas ſibi conſcij indoleſcere.] *Eadem*, Veternoſi & infelicis animi, imbecillitatis ſibi cōſcij ſæpe indoleſcere.

Quæ ad tactus leuiſſimos.] Ictus, *non* tactus, *Exemplar Facundi & Primitiui.*

Quæ magno videantur animo.] *Vetus lectio*, quæ magno emiſſæ videantur animo.

Etiam bonum erit, aut nec magnum:] *Eadem*, aut & bonum erit, aut nec magnum.

Qualis ineſſe malis ingenijs non poteſt.] *Codex Facundi & Primitiui.* qualis eſſe in malis ingenijs non ſolet.

Et quidem ſine intermiſſione,] *Omnis ſcripta lectio*, & quidem ſine miſſione. *ſed in codice Facundi et Primitiui, non habentur omnino hæc verba.*

ERASMVS.

II. Venena, & *eorum mutuas ſordes.*] Rodolphus recte annotarat, *et reorū mutuas ſordes.* ſentit enim mutuas accuſationes. Nam olim rei ſordidati veniebant in iudicium.

OPSOPOEVS.

Cap. 3. *Fernens cupiditate.*] Priores edit. *humana fruens cupiditate.* Muretus repoſuit. *fernens.* Franc. Iuretus vir eruditiſſ. reperit in v. c. *furens.* Ex quo etiam quæ ſequuntur, deprompta ſunt eiuſdem Iureti labore & diligentia.

Eadem pag. v. c. *labra quatiuntur*, vt infra hoc lib. 1. cap. XVI.

Priſcæ edit. *ſi ira inuaſit.* v. c. *ſimul ira inuaſit.* & de ſuper adſcriptum erat in eodem v. c. *ſi*, *id eſt poſtquam.*

Eadem pag. v. c. *ciuitatium*, pro *ciuitatum.* & mox, *ſine habitatore deſertas.*

Digitized by Google

Priores edit. *in cruces membra diffundere.* v.c. *deffundere.*

Cap. 4. *Et inefficax.*] Additur in v. c. *& verborum inefficax.* Et Mox v.c. *genitus eſt.* Mox repone ex v. 1. C. *illa in periculum.*

Quid enim prohibet alienis vti.] V. c. *quin enim nocet alienis vti* paulo poſt v. c. *& excuſament.* Pincianus. *concuſa* ex antiqua lectione. Illa tamen ſcriptura ſtabilitur ſequentibus verbis, *à quo expellitur* Mox v. c. *aut cupiditas aliquid impetrauit.*

Cap. 10. *Sed ſi patiens Imperij,*] V. c. *ſed ſi impatiens imperij rationiſque eſt.*

Cap. 11. *Quam ob iracundiam.*] Iuretus in ſua ſcheda: *ob* deeſt recte in v.c. nam ex ſuperioribus otioſe hic repetitur.

Cap. 12. *Si calida.*] V.c. *ſi calda non bene prabeatur,* recte. Sic apud Martialem:

Frigida non deerit, non deerit calda petenti.

Prærapida.] Bene v. c. *prærapidus.* ſcilicet affectus.

Metus expauido.] Bene. v.c. *metus ex contrario fecit audacem* & lin. 25. *ſed ſegnem alioquin animum.*

Mitem & pacatum.] Vet. edit. *mitem & paternum animum.* v. c. *patrium.*

Cuius erit temperatus affectus.] V. c. *Cuius erit tam temperatus affectus,* &c.

Cap. 16. *Sed tantum tumorem.*] Iuretus reponit ex v. c. *ſed vanum tumorem.* optime.

Tua labia mordere.] V.c. *tua labra mordere,* vt ſupra hoc lib. 1. cap. 1.

Non eſt quod exiſtimes verum eſſe quod apud diſertiſſimum virum Liuium dicitur.] Vel hinc maxime elucet innatum Senecæ contradicendi ſtudium. Arguit Liuianam laudandi formulam quam tamen ipſe in cõſol. ad Marciam vſurpat. *Ti. Gracchum* (ait cap. xvi.) *& Caium, quos etiam qui bonos viros negauerit, magnos fatebitur, & occiſos vidit & inſepultos.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

EX CAP. I.

B*Reuem inſaniam.*] ſic enim Themiſtius orat. 4. ἡ ὀργὴ μανία ὀλιγοχρόνιος. multa ad hanc rem vtiliter aduocabis à P. Fabro ad l. 48. de reg. iuris.

EX CAP. II.

Quod non libenter pereunt.] Vide Senecam de hoc ipſo Epiſt. 7. item lib. de tranquillitate animi cap. 11. proditque hanc ſæuitiam Cicero quoque pro Milone: *Etenim ſi in gladiatorijs pugnis timidos & ſupplices, & vt viuere liceat obſecrantes, etiam odiſſe ſolemus: fortes & animoſos, et ſe acriter ipſi morti offerentes, ſeruari cupimus, &c.* item lib. 6. Lactantius: *Quæro an poſſint pij & iuſti homines eſſe, qui conſtitutos ſub ictu mortis ac miſericordiam deprecantes, non tantum patientur occidi, ſed efflagitant.* plura petantur à P. Fabro lib. 2. Semeſtr. cap. 11. Fran. Iureto notis ad lib. 2. Epiſt. Symmachi. Lipſio lib. 2. Satur. c. 22. & Stephano lib. 2. Prood. c. 9.

EX CAP. X.

Sed ſi patiens imperij rationiſque eſt hoc, &c.] Sic quidem Eraſmus, ſed minus vere, ſi fides manuſcriptis & argumentationi Senecæ. nam Pal. ſec. *ſed Si impatiens imperij rationis que hoc.* neque aliter Col. niſi quod & ei adſit verbum *eſt.* tert. *ſed ſi impatiens imperij rationis eius eſt, hoc, etc.* quart. *ſed ſi impatiens imperij rationis eſt, &c.* quam poſtremam lectionem amplector tamquam auctoris mere germanam. quippe iram non pati imperium rationis vbique ſuggerit noſter.

EX CAP. XII.

Quanto vocatus adeſt calida gelidaque miniſter.] Non ſolum in vſu Romanis ad menſam *aqua calida,* vti probatur etiam ex noſtro lib. 2. de ira cap. 25. ſed quod miremur, in deliciis fuit, quod quidem quamplurimis locis confirmat Lipſius lib. 1. cap. 4. Elect. quem vide.

EX CAP. XVI.

Si intraſſem valetudinarium.] Huius loci mentio etiam apud auctorem de claris Oratoribus, item, Columellam lib. 11. c. 1. & lib. 12. c. 3. & 7. Sciendum autem Romæ ægrotos decumbere ſolitos in inſula Tyberina, vbi ædes erant Æſculapij: ſed nec Romæ tantum detenti in templis ægroti, in Epidauro Coa inſula & trica Æſculapij fuiſſe ædes, in quibus magna ægrotorum copia nutriebatur (teſtatur in 8. Georg. lib.) tabellæ quæ cum curationum inſcriptionibus pendebant. An vero idem vel quid ſimile fuerit *valetudinarium,* certe affirmare non audeo. Puto autem fuiſſe peculiarem locum in vnaquaque domo priuata, vbi ſerui tantum infirmi curabantur & detinebantur, eo pacto quo hodie in Monachorum cœnobiis ſimili muneri peculiaris locus dicatus conſpicitur. de iis vide Mercurialem lib. 1. cap. 13. Varia. lect.

Peruerſa induenda magiſtratui veſtis.] Magiſtratus Romani non modo in luctu plebeiam veſtem aſſumebant, verum etiam cum reum quempiam capitali ſupplicio damnaturi eſſent (tamquam eius vicem quodammodo lugerent) prætextam ponebant, peruerſam veſtem induebant: quod etiam probatur ex Val. Maximi lib. 9. cap. 12. de ijs plura ſuggeret P. Faber lib. 2. Semeſt. cap. 10.

Tarpeio proditorem hoſtemue.] Non ſolos proditores hoſteſue è ſaxo Tarpeio olim Romæ deiectos, ſed ordinarium & legitimum fuiſſe pœnæ genus, multis probat P. Faber lib. 1. Semeſt. cap. 18.

Et ſua veſtimenta ſcindentem, quia tardius ſcindebantur aliena.] Nempe perituris ita detractam veſtem, vt vi adhibita delaniaretur ac ſcinderetur, ex Plutarcho in Publicola, Liuio lib. 8. Val. Max. lib. 2. cap. 2. Tacito lib. 10. & alijs aſſerit P. Faber lib. 2. Semeſt. cap. 10.

Digitized by Google

L. ANNÆI SENECÆ DE IRA AD NOVATVM, LIBER SECVNDVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

DVAS partes habet. prior, Quæſtiunculas de Ira, altera, aduerſus hanc Remedia. Prior quæſtio, An ira à ſolo impetu ſit? negat, & animum iudiciumque mox accedere. Itaque rationem audit, & coerceri poteſt: non futurum, ſi ab illo ſolo, & natura, eſſet. Diſcriminat obiter Stoicè Motus, & Affectus. Hæc vſque ad Cap. IV. incluſum. Quæſtio deinde altera. An crudelitas & ſæuitia ſit ab Ira? negat, & alium Affectum eſſe: initium tamen aut alimentum à crebra Ira ſæpe habere. Cap. deinde VI. An vir bonus peccatis aut peccantibus iraſcatur? abnuit, & toto affectu iſto liberat ſapientem, vſque ad Cap. XI. Ab eo quærit, An vtilis ſit Ira, quia à Contemptu vindicat. & malos terret? Non admittit, & timeri fatetur: quod non eſt bonum, aut optabile bono. Nam & feræ, & morbi timentur. Hæc ad Cap. XIII. in eo fatetur, ſimulari à ſapiente Iram poſſe, non tamen vſurpari. Neque ſimplicis aut generoſi eam animi eſſe, quia liberæ & indomitæ gentes habeant: imo feroces, & à doctrina, aut ratione inculti. Denique Cap. XVIII. vtiliter ad Remedia Iræ tranſit. Duo ea porrigit, Ne iraſcamur, & Ne in ira peccemus. Ne incidamus, Educatio talis & talis iuuat: deinde pugna contra primas Iræ cauſſas, & aduocatione ſemper ac tempore vti. Tum Suſpiciones pellendæ: Luxus vitandus. Tum rebus ſine ſenſu, hominibus exiguo ſenſu, iis quæ natura, vel bono noſtro fiunt, non iraſci. Culpas noſtras videre & agnoſcere, æquiores ita alienis futuros. Non temere credere: & credita, examinare ab animo facientis. Præcipue Faſtus ponendus, & æſtimatio ſui: quæ iracundos & vindices facit. Pati potius, aut diſſimulare: & à fœdo affectu abſtinere, cuius deformitas in animo ac vultu expreſſa. Hæc vtilia: legantur, imbibantur.

CAPVT PRIMVM.

PRIMVS liber, Nouate 1 benigniorem habuit materiam. facilis enim in procliua vitiorum decurſus eſt. nunc ad exiliora veniendum eſt. Quærimus enim, vtrum ira iudicio, an impetu incipiat: id eſt, vtrum ſua ſponte moueatur, an quemadmodum pleraque, quæ intra nos inſciis nobis oriuntur. Debet autem in hæc ſe demittere diſputatio, vt ad illa quoque altiora poſſit exſurgere. Nam & in corpore noſtro oſſa, neruique & articuli, firmamenta totius, & vitalia, minime ſpecioſa viſu, prius ordinantur: deinde hæc, ex quibus omnis in faciem aſpectumque decor eſt: poſt hæc omnia, qui maxime oculos rapit color, vltimus perfecto iam corpore affunditur. Iram quin 2 ſpecies oblata iniuriæ moueat, non eſt dubium: ſed vtrum ſpeciem ipſam ſtatim ſequatur, & non accedente animo excurrat, an illo aſſentiente moueatur, quærimus. Nobis placet, nihil ipſam per ſe audere, ſed animo approbante. Nam ſpeciem capere acceptæ iniuriæ, & vltionem eius concupiſcere, & vtrumque coniungere, nec lædi ſe debuiſſe, & vindicari debere, non eſt eius impetus, qui ſine voluntate noſtra concitetur. 3 Ille ſimplex eſt: hic compoſitus, & plura continens. Intellexit aliquid, indignatus eſt, damnauit, vlciſcitur. hæc non poſſunt fieri,

CAP. II. niſi animus eius qui tangebatur, aſſenſus eſt. Quorſus, inquis, hæc quæſtio pertinet? vt ſciamus, 4 quid ſit ira. Nam ſi inuitis nobis naſcitur, numquam rationi ſuccumbet. Omnes enim motus, qui non voluntate noſtra fiunt, inuicti, & ineuitabiles ſunt: vt horror frigida aſperſis, ad quoſdam 5 ictus aſpernatio, ad peiores nuntios ſubriguntur pili, & rubor ad 6 improba verba ſuffunditur, ſequiturque 7 vertigo prærupta cernentes. Quorum, quia nihil in noſtra poteſtate eſt, nulla, quo minus fiant, ratio perſuadet: ira præceptis fugatur. Eſt enim voluntarium animi vitium, non ex his quæ conditione quadam humanæ ſortis eueniunt, ideoque etiam ſapientiſſimis accidunt. Inter quæ & 8 primus ille ictus animi ponendus eſt, qui nos poſt opinionem iniuriæ mouet. Hic ſubit etiam inter ludicra ſcænæ ſpectacula, & lectiones rerum vetuſtarum. ſæpe Clodio Ciceronem expellenti, & Antonio occidenti, videmur iraſci. Quis non contra Marij arma, & contra Sullæ proſcriptionem concitatur? Quis non Theodoto & Achillæ, & ipſi 9 puero, 10 non puerile auſo facinus, infeſtus eſt? Cantus nos nonnumquam & concitata modulatio inſtigat: 11 Martius quoque ille tubarum ſonus mouet mentes, & atrox pictura, & iuſtiſſimorum ſuppliciorum triſtis aſpectus. Inde eſt, quod arridemus arridentibus, & contriſtat nos turba mærentium, & efferueſcimus 12 ad aliena certamina: quæ non ſunt iræ, non magis quàm triſtitia eſt, quæ ad conſpectum 13 inimici naufragi contrahit frontem: non magis quàm timor, qui Hannibale poſt Cannas mœnia circumſidente, lectoris percutit animum: ſed omnia iſta motus ſunt animorum moueri volentium, nec affectus, ſed principia præludentia affectibus. Sic enim militaris viri, in media pace iam 14 togati, aures tuba ſuſcitat, quoſque caſtrenſes erigit crepitus armorum. Alexandrum aiunt, 15 Xenophanto canente,
III. manum ad arma miſiſſe. Nihil ex his quæ animum fortuitu impellunt, affectus vocari debet. Iſta, vt ita dicam, patitur magis animus, quàm facit. Ergo affectus eſt, non ad oblatas rerum ſpecies moueri, ſed permittere ſe illis: & hunc 16 fortuitum motum perſequi. Nam ſi quis pallorem, & lacrimas procidentes, & irritationem humoris obſcœni, altumve ſuſpirium, & oculos ſubito acriores, aut quid his ſimile, indicium affectus, animique ſignum putat; fallitur, nec intelligit hos corporis eſſe pulſus. Itaque & fortiſſimus plerumque vir, dum armatur, expalluit: & ſigno pugnæ dato, ferociſſimo militi paullulum genua tremuerunt: & magno imperatori, antequam inter ſe acies 17 arietarent, cor exiluit: & oratori eloquentiſſimo, dum ad dicendum componitur, 18 ſumma riguerunt. Ira non moueri tantum, ſed excurrere debet. eſt enim impetus. numquam autem 19 impetus ſine aſſenſu mentis eſt: neque enim fieri poteſt, vt de vltione & pœna agatur, animo neſciente. Putauit ſe aliquis læſum, voluit vlciſci: diſſuadente aliqua cauſſa, ſtatim reſedit. hanc iram non voco, ſed motum animi, rationi parentem. Illa eſt ira, quæ rationem tranſilit, quæ ſecum rapit. Ergo illa prima agitatio animi, quam ſpecies iniuriæ incuſſit, non magis ira eſt, quàm ipſa iniuriæ ſpecies: ſed ille ſequens impetus, qui ſpeciem iniuriæ non tantum accepit, ſed approbauit. Ira eſt concitatio animi, ad vltionem voluntate 20 & iudicio pergentis. Numquid dubium eſt, quin timor 21 fugam habeat, ira impetum: vide ergo, an putes aliquid ſine aſſenſu
IV. mentis aut peti poſſe, aut caueri. Et vt ſcias, quemadmodum 22 incipiant affectus, aut creſcant, aut efferantur; eſt primus motus non voluntarius quaſi præparatio affectus, & quædam comminatio. alter cum voluntate non contumaci, tanquam oporteat me vindicari, cum læſus ſim: aut oporteat hunc pœnas dare, cum ſcelus fecerit. tertius motus eſt iam impotens, qui non, ſi oportet, vlciſci vult: ſed vtique, qui rationem euicit. primum illum animi ictum effugere ratione non poſſumus: ſicut ne illa quidem, quæ diximus accidere corporibus, ne nos 23 oſcitatio aliena ſollicitet, ne oculi ad intentionem ſubitam digitorum 24 comprimantur. Iſta non poteſt ratio vincere: conſuetudo fortaſſe, & aſſidua obſeruatio extenuat. Alter ille
V. motus, qui iudicio naſcitur, iudicio tollitur. 25 * Illud etiamnum quærendum eſt. Hi qui vulgo ſæuiunt, & ſanguine humano gaudent, an iraſcantur, cum eos occidunt, à quibus nec acceperunt iniuriam, nec accepiſſe ſe exiſtimant: qualis fuit 26 Apollodorus, aut Phalaris. Hæc non eſt ira: feritas eſt. non enim quia accepit iniuriam, nocet: ſed parata eſt dum noceat 27 velle accipere. nec illi verbera lacerationeſque in vltionem petuntur, ſed in voluptatem. Quid ergo? origo huius mali ab ira eſt: quæ vbi frequenti exercitatione & ſatietate in obliuionem clementiæ venit, & omne fœdus humanum eiecit animo, nouiſſime in crudelitatem tranſit. Rident itaque, gaudentque, & voluptate multa perfruuntur, plurimumque ab iratorum vultu abſunt, 28 per otium ſæui. Hannibalem aiunt dixiſſe, cum foſſam ſanguine humano plenam

Digitized by Google

vidiſſet: *O formoſum ſpectaculum!* Quanto pulchrius illis viſum eſſet, ſi flumen aliquod la-
cumque compleſſet? Quid mirum ſi hoc maxime ſpectaculo caperis innatus ſanguini,
& 29 ab infante cædibus admotus? ſequetur te fortuna crudelitatis tuæ 30 per viginti
annos ſecunda, dabitque oculis tuis gratum vbique ſpectaculum: videbis iſtud & circa
Traſimenum, & circa Cannas, & nouiſſime circa 31 Carthaginem tuam. 32 Voleſus nu-
per ſub diuo Auguſto proconſul Aſiæ, cum ccc. vna die ſecuri percuſſiſſet, incedens in-
ter cadauera vultu ſuperbo, quaſi magnificum quiddam conſpiciendumque feciſſet,
Græce proclamauit: 33 *O rem regiam!* Quid hic rex feciſſet? non fuit hæc ira, ſed maius
malum, & inſanabile. 34* Virtus, inquit, vt honeſtis rebus propitia eſt, ita turpibus VI.
irata eſſe debet. Quid ſi dicatur, virtutem & humilem & magnam eſſe debere? atqui
hæc dicit, 35 illam extolli vult, & deprimi. quoniam lætitia ob recte factum, clara magni-
ficaque eſt; ira ob alienum peccatum, ſordida & anguſti pectoris eſt: nec vmquam com-
mittet virtus, vt vitia, dum compeſcit, imitetur. ipſam iram caſtigandam habet, quæ
nihilo melior eſt, ſæpe etiam peior his delictis quibus iraſcitur. Gaudere lætarique, 36
proprium & naturale virtutis eſt: iraſci non eſt ex dignitate eius, non magis quàm mæ-
rere. Atqui iracundiæ triſtitia comes eſt: & in hanc omnis ira vel poſt pœnitentiam, vel
poſt 37 repulſam reuoluitur. Et ſi ſapientis eſt, peccatis iraſci, magis iraſcetur maioribus,
& ſæpe iraſcetur. ſequitur vt non tantum iratus ſit ſapiens, ſed iracundus. Atqui ſi nec
magnam iram, nec frequentem, in animo ſapientis locum habere credimus: quid eſt,
quare non ex toto hoc affectu illum liberemus? modus inquam eſſe non poteſt, ſi pro
facto cuiuſque iraſcendum eſt. Nam aut iniquus erit, ſi æqualiter iraſcetur delictis in-
æqualibus: aut iracundiſſimus, ſi toties excanduerit, quoties iram ſcelera meruerint. Et
quid indignius, quàm ſapientis affectum ex aliena pendere nequitia? deſinet ille Socra-
tes poſſe 38 eumdem vultum domum referre, quem domo extulerat. Atqui ſi iraſci VII.
ſapiens debet turpiter factis, & concitari triſtarique ob ſcelera, nihil eſt ærumnoſius ſa-
piente. omnis illi per iracundiam mæroremque vita tranſibit. Quod enim momentum
erit, quo non improbanda videat? quoties proceſſerit domo, per ſceleratos illi, auaroſ-
que, & prodigos, & impudentes, & ob iſta felices, incedendum erit: nuſquam oculi
eius flectentur, vt non quod indignentur, inueniant. Deficiet, ſi toties à ſe iram, quo-
ties cauſſa poſcet, exegerit. Hæc 39 tot millia ad forum prima luce properantia, quàm
turpes lites, 40 quanto turpiores aduocatos 41 habent? 42 Alius iudicia patris accuſat,
quæ mereri ſatius fuit: alius cum matre 43 conſiſtit: alius delator venit eius criminis,
cuius manifeſtior reus eſt. & iudex damnaturus quæ fecit, eligitur: & 44 corona pro
mala cauſſa, bona patroni voce corrupta. Quid ſingula perſequor? cum videris forum
multitudine refertum, & 45 Septa concurſu omnis frequentiæ plena, & illum Circum,
in quo maximam ſui partem populus oſtendit: hoc ſcito, iſtic tantumdem eſſe vitio-
rum, quantum hominum. Inter iſtos quos 46 togatos vides, nulla pax eſt: alter in alte-
rius exitium leui compendio ducitur. Nulli niſi ex alterius damno quæſtus eſt: feli- VIII.
cem oderunt, infelicem contemnunt: 47 maiore grauantur, minori graues ſunt: di-
uerſis ſtimulantur cupiditatibus: omnia perdita ob leuem voluptatem prædamque cu-
piunt. Non alia quàm 48 in ludo gladiatorio vita eſt, cum iiſdem viuentium pugnan-
tiumque. Ferarum iſte conuentus eſt: niſi quod illæ 49 inter ſe placidæ ſunt, morſuque
ſimilium abſtinent, hi mutua laceratione ſatiantur. 50 Hoc vno ab animalibus mutis
differunt: quod illa manſueſcunt alentibus, horum rabies 51 ipſos à quibus eſt nutrita,
depaſcitur. 52 Nunquam iraſci deſinet ſapiens, ſi ſemel cœperit, omnia ſceleribus ac vi-
tijs plena ſunt. plus committitur, quàm quod poſſit coercitione ſanari. Certatur ingenti
quodam nequitiæ certamine: maior quotidie peccandi cupiditas, minor verecundia
eſt. Expulſo melioris æquiorſque reſpectu, quocumque viſum eſt, libido ſe impingit.
nec furtiua iam ſcelera ſunt: 53 præter oculos eunt. adeoque in publicum miſſa nequitia
eſt, & in omnium pectoribus eualuit, vt innocentia non rara, ſed nulla ſit. Nunquid
enim ſinguli aut pauci rupere legem? vndique, velut 54 ſigno dato, ad fas nefaſque miſ-
cendum coorti ſunt.

——— Non hoſpes ab hoſpite tutus,
Non ſocer à genero. fratrum quoque gratia rara eſt,
Imminet exitio vir coniugis, illa mariti.
Lurida terribiles miſcent aconita nouercæ.
Filius ante diem patrios inquirit in annos.

55 Et quota pars iſta ſcelerum eſt? non deſcripſit caſtra 56 ex vna parte contraria, 57 pa-
rentum liberorumque ſacramenta diuerſa, ſubiectam patriæ 58 ciuis manu flammam,

Digitized by Google

& agmina infeſtorum equitum ad conquirendas 59 proſcriptorum latebras circumuoli-
tantia, & violatos 60 fontes venenis, & peſtilentiam 61 manu factam, & præductam ob-
ſeſſis parentibus foſſam, plenos carceres, & incendia totas vrbes concremantia, domi-
nationeſque funeſtas, 62 & regnorum publicorumque exitiorum clandeſtina conſilia:
& pro gloria habita, quæ quamdiu 63 opprimi poſſunt, ſcelera ſunt, raptus, ac ſtupra, &
IX. 64 ne os quidem libidini exceptum. Adde nunc publica periuria gentium, & rupta
fœdera, & in prædam validioris quicquid 65 non reſiſtebat, abductum: circumſcriptio-
nes, furta, fraudes, 66 infitiationes, quibus 67 trina non ſufficiunt fora. Si tantum iraſci
vis ſapientem, quantum ſcelerum indignitas exigit: non iraſcendum illi, ſed 68 inſa-
niendum eſt. Illud potius cogitabis, non eſſe iraſcendum erroribus. quid enim ſi quis
iraſcatur in tenebris parum veſtigia certa ponentibus? quid ſi quis ſurdis, imperia non
exaudientibus? quid ſi pueris, quod neglecto diſpectu officiorum, ad luſus & ineptos
æqualium iocos ſpectent? quid ſi illis iraſci velis, qui ægrotant, ſeneſcunt, fatigantur?
Inter cetera mortalitatis incommoda, & hæc eſt 69 caligo mentium: nec tantum ne-
ceſſitas errandi, ſed errorum amor. Ne ſingulis iraſcaris, vniuerſis ignoſcendum: gene-
ri humano venia tribuenda eſt. Si iraſceris iuuenibus ſenibuſque, quod peccant: iraſce-
re infantibus, quod peccaturi ſunt. Num quis iraſcitur pueris, quorum ætas nondum
nouit rerum diſcrimina? maior eſt excuſatio, & iuſtior, hominem eſſe quàm puerum.
Hac conditione nati ſumus, animalia obnoxia non paucioribus animi quàm corporis
morbis: non quidem obtuſa, nec tarda, ſed acumine noſtro male vtentia, alter alteri
vitiorum 70 exempla. Quiſque ſequitur priores, male iter ingreſſos. quidni habeant
X. excuſationem, cum publica via errauerint? In ſingulos ſeueritas imperatoris di-
ſtringitur: at neceſſaria venia eſt, vbi totus 71 deſeruit exercitus. Quid tollit iram ſa-
pientis? turba peccantium. Intelligit quàm iniquum ſit, & periculoſum, iraſci publico
vitio. 72 Heraclitus quoties prodierat, & tantum circa ſe male viuentium, imo male
pereuntium viderat, flebat, miſerabatur omnium qui ſibi læti feliceſque occurrebant,
miti animo, ſed nimis imbecillo: & ipſe inter deplorandos erat. Democritum contra
aiunt, numquam ſine riſu in publico fuiſſe. adeo nihil illi 73 videbatur ſerium eorum,
quæ ſerio gerebantur. Vbi iſtic iræ locus eſt? aut ridenda omnia, aut flenda ſunt. Non
iraſcetur ſapiens peccantibus. Quare? quia ſcit neminem naſci ſapientem, ſed fieri. ſcit
74 pauciſſimos omni æuo ſapientes euadere: quia conditionem humanæ vitæ perſpe-
ctam habet: nemo autem naturæ ſanus iraſcitur. Quid enim ſi mirari velit, non in ſilue-
ſtribus dumis poma pendere? quid ſi miretur ſpineta ſenteſque non vtili aliqua fruge
compleri? nemo iraſcitur, vbi vitium natura defendit. Placidus itaque ſapiens, & æquus
erroribus, non hoſtis, ſed correptor peccantium, hoc quotidie procedit animo. Multi
mihi occurrent vino dediti, multi libidinoſi, multi ingrati, multi auari, multi furijs am-
bitionis agitati. Omnia iſta tam propitius 75 aſpiciet, quam ægros ſuos medicus. Num-
quid ille cuius nauigium multam vndique laxatis compagibus aquam trahit, nautis ipſi-
que nauigio iraſcitur? occurrit potius, & aliam excludit vndam, aliam egerit, manifeſta
foramina præcludit, latentibus, & ex occulto ſentinam ducentibus labore continuo re-
ſiſtit: nec ideo intermittit, quia quantum exhauſtum eſt, ſubnaſcitur. Lento adiutorio
XI. opus eſt, contra mala continua & fœcunda, non vt deſinant, ſed ne vincant. Vtilis
eſt, inquit, ira: quia contemptum effugit, quia malos terret. Primum, ira ſi quantum
minatur, valet; ob hoc ipſum quia terribilis eſt, & inuiſa eſt. 76 Periculoſius eſt autem
timeri, quàm deſpici. Si vero 77 ſine viribus eſt, magis expoſita contemptui eſt, & de-
riſum non effugit. quid enim eſt iracundia in ſuperuacuum tumultuante frigidius?
Deinde non ideo quædam, quia terribiliora, potiora ſunt: nec hoc ſapientis dici velim,
quod 78 feræ quoque telum eſt, timeri. Quid? non timetur febris, podagra, hulcus ma-
lum? numquid ideo quidquam in iſtis boni eſt? an contra, omnia deſpecta, & fœda, &
turpia, 79 ipſo quo timentur, ſunt? Ira per ſe deformis eſt, & minime metuenda: at ti-
metur à pluribus, ſicut 80 deformis perſona ab infantibus. Quid, quod ſemper in au-
ctores redundat timor, nec quiſquam metuitur, ipſe ſecurus? Occurrat hoc loco tibi
Laberianus ille verſus, qui 81 medio ciuili bello in theatro dictus, totum in ſe populum
non aliter conuertit, quàm ſi miſſa eſſet vox 82 publici affectus:

Neceſſe eſt multos timeat, quem multi timent.

Ita natura conſtituit, vt quod alieno metu magnum eſt, à ſuo non vacet. Leoni quàm
pauida ſunt ad leuiſſimos ſtrepitus pectora? acerrimas feras 83 vmbra, vox, & odor
inſolitus exagitat. quicquid terret, & trepidat. Non eſt ergo quare concupiſcat quiſ-
XII. quam ſapiens, timeri. Nec ideo iram magnum quiſquam putet, quia formidini

Digitized by Google

eſt: quoniam quædam etiam contemptiſſima timentur: venena, & 84 oſſa mortifera, & morſus. Nec eſt mirum, cum maximos ferarum greges, 85 linea pennis diſtincta contineat, & in inſidias agat: 86 ab ipſo effectu dicta formido. Vanis enim vana terrori ſunt. 87 Curriculi motus, rotarumq; verſata facies, leones redigit 88 in caueam: elephantes 89 porcina vox terret. Sic itaque ira metuitur, quomodo 90 vmbra ab infantibus, à feris 91 rubens pinna. non ipſa in ſe quicquam habet firmum, aut forte, ſed vanos animos mouet. Nequitia, inquit, de rerum natura tollenda eſt, ſi velis iram tollere: neutrum autem poteſt fieri. Primum, poteſt aliquis non algere, quamuis ex rerum natura hiems ſit: & non æſtuare, quamuis menſes æſtiui ſint. aut loci beneficio aduerſus intemperiem anni tutus eſt, aut patientia corporis ſenſum vtriuſque peruincit. Deinde verte iſtud. neceſſe eſt prius virtutem ex animo tollas, quàm iracundiam recipias: quoniam cum virtutibus vitia non coëunt. Nec magis quiſquam eodem tempore & iratus poteſt eſſe, & vir bonus, quàm æger & ſanus. Non poteſt, inquit, omnis ex animo ira tolli, nec hoc hominis natura patitur. Atqui nihil eſt tam difficile & arduum, quod non humana mens vincat, & in familiaritatem perducat aſſidua meditatio: nullique ſunt tam feri & 92 ſui iuris affectus, vt non diſciplina perdomentur. Quodcumque ſibi imperauit animus, obtinuit. Quidam ne vmquam 93 riderent, conſecuti ſunt: vino quidam, alij Venere, quidam 94 omni humore interdixere corporibus. Alius contentus breui ſomno, 95 vigiliam indefatigabilem extendit: didicerunt alii tenuiſſimis & aduerſis 96 funibus currere, & ingentia, vixque humanis toleranda viribus onera portare, & in immenſam altitudinem 97 mergi, ac ſine vlla reſpirandi vice perpeti maria.

XIII. Mille ſunt alia, in quibus pertinacia impedimentum omne tranſcendit, oſtenditque nihil eſſe difficile, cuius ſibi ipſa mens patientiam 98 indiceret. Iſtis, quos paullo ante retuli, aut nulla tam pertinacis ſtudii, aut non digna merces fuit. Quid enim magnificum conſequitur ille, qui meditatus eſt per intenſos funes ire? qui ſarcinæ ingenti ceruices ſupponere? qui ſomno non ſubmittere oculos, qui penetrare in imum mare? & tamen ad finem operis, non magno 99 auctoramento, labor peruenit. Nos non aduocabimus patientiam, quos tantum præmium exſpectat, felicis animi immota tranquillitas? Quantum eſt effugere maximum malum iram, & cum illa rabiem, ſæuitiam, crudelitatem, furorem, & alios comites eius affectus? Non eſt quod patrocinium nobis quæramus, & excuſatam licentiam, dicentes, aut vtile id eſſe, aut ineuitabile. cui enim tandem vitio aduocatus defuit? Non eſt quod dicas, excidi non poſſe. ſanabilibus ægrotamus malis: ipſaque nos in rectum genitos natura, ſi emendari velimus iuuat. Nec, vt quibuſdam 100 dictum eſt, arduum in virtutes & aſperum iter eſt: plano adeuntur. Non vanæ vobis auctor rei venio. facilis eſt ad beatam vitam via: inite modo 101 bonis auſpiciis, ipſiſque diis bene iuuantibus. Multo difficilius eſt, facere iſta quæ facitis. quid enim quiete otioſius animi? quid ira laborioſius? quid clementia remiſſius? quid crudelitate negotioſius? Vacat pudicitia, libido occupatiſſima eſt. omnium denique virtutum tutela facilior eſt: vitia magno coluntur. Debet ira remoueri? hoc ex parte fatentur etiam, qui dicunt eſſe minuendam. Tota dimittatur: nihil profutura eſt. ſine illa facilius rectiuſque ſcelera tollentur: mali punientur, & traducentur in melius.

XIV. Omnia quæ debet ſapiens, ſine vllius malæ rei miniſterio efficiet: nihilque admiſcebit, cuius modum ſolicitus obſeruet. Numquam itaque iracundia admittenda eſt: aliquando ſimulanda, ſi ſegnes audientium animi concitandi ſunt. ſicut tarde conſurgentes ad curſum equos ſtimulis, 102 facibuſque ſubditis, excitamus. Aliquando incutiendus eſt his metus, apud quos ratio non proficit. Iraſci quidem non magis vtile eſt, quàm mœrere, quàm metuere. Quid ergo? non incidunt cauſſæ quæ iram laceſſant? Sed tunc maxime illi opponendæ manus ſunt, nec eſt difficile vincere animum, cum athletæ, quoque in 103 viliſſima ſui parte occupati, tamen ictus doloreſque patiantur, vt vires cædentis exhauriant, nec cum ira ſuadet, feriunt, ſed cum occaſio. 104 Pyrrhum maximum præceptorem certaminis gymnici, ſolitum aiunt his quos exercebat, præcipere, ne iraſcerentur. Ira enim perturbat artem, & qua noceat tantum, non qua caueat, aſpicit. Sæpe itaque ratio patientiam ſuadet, ira vindictam: & qui primis defungi malis potuimus, in maiora deuoluimur. Quoſdam vnius verbi contumelia, non æquo animo lata, in exilium proiecit: & qui leuem iniuriam ſilentio ferre noluerant, grauiſſimis malis obruti ſunt, indignatiq; aliquid ex pleniſſima libertate diminui, ſeruile in ſeſe attraxerunt iugum.

XV. Vt ſcias, inquit, iram habere in ſe generoſi aliquid, liberas videbis gentes quæ iracũdiſſimæ ſunt, vt Germanos & Scythas. Quod euenit, quia fortiora ſolidaq; natura ingenia, antequam diſciplina molliantur, prona in iram ſunt. Quædam enim non niſi melioribus innaſcuntur

Digitized by Google

ingenijs. ſicut valida arbuſta & læta, quamuis neglecta tellus creat: alia fœcundi ſoli 105
ſilua eſt. Itaque & ingenia natura fortia iracundiam ferunt, nilq; tenue & exile capiunt;
ignea & feruida: ſed imperfectus ille vigor eſt, vt omnibus quæ ſine arte, ipſius tantum
naturæ bono, exſurgunt. ſed niſi cito domita ſunt, quæ fortitudini apta erant, audaciæ,
temeritatiq; conſueſcunt. Quid? non mitioribus animis vitia leniora coniuncta ſunt? vt
miſericordia, amor, & verecundia. Itaque tibi ſæpe bonam indolem 106 in malis quoq;
oſtendam, ſed non ideo vitia non ſunt, ſi naturæ melioris indicia ſunt. Deinde, omnes
iſtæ feritate liberæ gentes, leonum luporumque ritu, vt ſeruire non poſſunt, ita nec im-
perare. Non enim humani vim ingenij, ſed feri & intractabilis habent. nemo autem 107
regere poteſt, niſi qui & regi. Fere itaque imperia penes eos fuere populos, qui mi-
XVI. tiore cælo vtuntur: in frigora Septentrionemque vergentibus immanſueta ingenia
ſunt, vt ait poëta: ——— *Suoque 108 ſimillima cælo.*
Animalia, inquit, generoſiſſima habentur, quibus multum ineſt irę. Errat qui ea in exem-
plum hominis adducit, quibus pro ratione eſt impetus: homini pro impetu ratio eſt.
Sed nec illis quidem omnibus idem prodeſt. Iracundia leones adiuuat, pauor ceruos, ac-
cipitrem impetus, columbam fuga. Quid, quod ne illud quidem verum eſt, optima ani-
malia eſſe iracundiſſima? Ferasne putem, quibus ex raptu alimenta ſunt, meliores, quo
iratiores? Patientiam laudauerim boum, & equorum frænos ſequentium. Quid autem
eſt cur hominem ad tam infelicia exempla reuoces, cum habeas mundum, 109 Deum-
que, quem ex omnibus animalibus, vt ſolus imitetur, ſolus intelligit? 110 Simpliciſſimi
inquit, omnium habentur iracundi. Fraudulentis enim & verſutis comparantur, & ſim-
plices videntur, quia expoſiti ſunt. quos quidem non ſimplices dixerim, ſed incautos.
Stultis, luxurioſis, nepotibuſque hoc nomen imponimus, & omnibus vitijs parum cal-
XVII. lidis. Orator, inquit, iratus aliquando melior eſt. Imo imitatus iratum. nam & 111
hiſtriones in pronuntiando non irati populum mouent, ſed iratum bene agentes. Et
apud iudices itaque, & in concione, & vbicumque alieni animi ad noſtrum arbitrium
agendi ſunt, modo iram, modo metum, modo miſericordiam, vt alijs incutiamus, ipſi
ſimulabimus: & ſæpe id quod veri affectus non effeciſſent, effecit imitatio affectuum.
Languidus, inquit, animus eſt, qui ira caret. Verum eſt, ſi nihil habet ira valentius. Nec
latronem oportet eſſe, nec 112 prædam: nec miſericordem, nec crudelem. illius nimis
mollis animus, huius nimis durus eſt. Temperatus ſit ſapiens, & ad res fortius agendas
XVIII. non iram, ſed vim adhibeat. Quoniam quæ de ira quæruntur, tractauimus, acceda-
mus ad remedia eius. Duo autem, vt opinor, ſunt: ne incidamus in iram, & ne in ira 113
peccemus. Vt in corporum cura, alia de tuenda valetudine, alia de reſtituenda, præcepta
ſunt: ita aliter iram debemus repellere, aliter compeſcere, vt 114 vincamus. Quædam
ad vniuerſam vitam pertinentia præcipientur: ea in educationem, & in 115 ſequentia
tempora diuidentur. Educatio maximam diligentiam, plurimumq; profuturam deſide-
rat. facile eſt enim teneros adhuc animos componere, difficulter reciduntur vitia, quæ
nobiſcum creuerunt. Opportuniſſima ad iracundiam feruidi animi natura eſt. nam cum
elementa ſint quatuor, ignis, aqua, aër, & terra poteſtates pares his ſunt, 116 frigida, fer-
uida, arida, atque humida. Et locorum itaque, & animalium, & corporum, & morum
varietates, mixtura elementorum facit, & proinde 117 in aliquos magis incumbunt 118
ingenia, prout alicuius elementi maior vis abundauit. Inde quaſdam humidas vocamus,
aridaſq; regiones, & calidas, & frigidas. Eadem animalium & hominum diſcrimina ſunt.
XIX. Refert quantum quiſque humidi in ſe calidiq; contineat. cuius in illo elementi por-
tio præualebit, inde mores erunt. Iracundos 119 feruidi miſtura faciet: eſt enim actuo-
ſus & pertinax ignis. Frigidi miſtura 120 frigidos facit: pigrum eſt enim contractumque
frigus. Volunt itaque quidam 120 ex noſtris iram 121 in pectore moueri, 122 efferueſcen-
te circa cor ſanguine. Cauſſa cur hic potiſſimum aſſignetur iræ locus, non alia eſt quàm
quod in toto corpore calidiſſimum pectus eſt. Quibus humidi plus ineſt, eorum paula-
tim creſcit ira: quia non eſt paratus illis calor, ſed motu acquiritur. Itaque puerorum,
fœminarumq; iræ acres magis, quàm graues ſunt, leuioreſq; dum incipiunt: ſiccis ætati-
bus vehemens robuſtaque ira eſt, ſed ſine incremento, non multum ſibi adijciens, quia
inclinatum calorem frigus inſequitur. 123 Senes difficiles & quæruli ſunt, vt 124 ægri &
conualeſcentes, & quorum aut laſſitudine, aut detractione ſanguinis exhauſtus eſt calor.
In eadem cauſſa ſunt ſiti fameq; rabidi, & quibus exangue corpus eſt, maligneque alitur
XX. & deficit. Vinum incendit iram, quia calorem auget pro cuiuſq; natura. Quidam
ebrij efferueſcunt, 125 quidam ſicci. Neque vlla alia cauſſa eſt, cur iracundiſſimi ſint 126
flaui 127 rubenteſque: quibus talis natura color eſt, qualis fieri ceteris inter iram ſolet,

Digitized by Google

mobilis enim illis agitatuſque ſanguis eſt. Sed quemadmodum natura quoſdam procli-
uos in iram facit: ita multæ incidunt cauſſæ quæ idem poſſint quod natura. Alios mor-
bus aut iniuria corporum in hoc perduxit, 128 alios labor, & continua peruigilia, no-
cteſq; ſolicitæ, & deſideria, amoreſque: & quicquid aliud aut corpori nocuit, aut animo,
ægram mentem in querelas parat. Sed iſta omnia initia cauſæq; ſunt, plurimumq; poteſt
conſuetudo, quæ ſi 129 grauis eſt, alit vitium. Naturam quidem mutare difficile eſt, nec
licet ſemel mixta naſcentium elementa conuertere. Sed in hoc noſſe 130 profuit, vt ca-
lentibus ingenijs ſubtrahatur vinum: quod pueris 131 Plato negandum putat, & ignem
vetat igne incitari. Nec cibis quidem implendi ſunt. diſtenduntur enim corpora, & ani-
mi cum corpore 132 tumeſcent. Labor illos citra laſſitudinem exerceat: 133 vt minuatur,
non vt conſumatur calor, nimiuſq; ille feruor 134 deſpumet. Luſus quoque proderunt.
modica enim voluptas laxat animos, & temperat. Humidioribus, 135 ſiccioribus, & fri-
gidis non eſt ab ira periculum: ſed maiora vitia metuenda ſunt, pauor, difficultas, & de-
ſperatio, & ſuſpiciones. Mollienda itaque, fouendaque talia ingenia, & in lætitiam xxi.
euocanda ſunt. Et quia alijs contra iram, alijs contra triſtitiam remedijs vtendum eſt,
nec diſſimilibus tantum iſta, ſed contrarijs curanda ſunt, ſemper ei occurremus, quod
increuerit. Plurimum, inquam, proderit pueros ſtatim ſalubriter inſtitui. Difficile autem
regimen eſt, quia dare debemus operam, ne aut iram in illis nutriamus, aut indolem re-
tundamus. Diligenti obſeruatione res indiget. Vtrumque enim & quod 136 extollen-
dum, & quod 137 deprimendum eſt, ſimilibus alitur. facile autem etiam attendentem
ſimilia decipiunt. Creſcit licentia ſpiritus, ſeruitute comminuitur. aſſurgit, 138 ſi lauda-
tur, & in ſpem ſui bonam adducitur: ſed eadem iſta inſolentiam & iracundiam gene-
rant. Sic itaque inter vtrumque regendus eſt, vt modo frænis vtamur, modo ſtimulis:
nihil humile, nihil ſeruile patiatur. Numquam illi neceſſe ſit rogare ſuppliciter, nec pro-
ſit rogaſſe. potius 139 cauſſæ ſuæ, & 140 prioribus factis, & bonis in futurum 141 promiſ-
ſis donetur. In certaminibus æqualium nec vinci illum patiamur, nec iraſci. demus ope-
ram vt familiaris ſit his cum quibus contendere ſolet, vt in certamine aſſueſcat non no-
cere velle, ſed vincere. Quoties ſuperauerit, & dignum aliquid laude fecerit, attolli,
non 142 geſtire patiamur. gaudium enim exultatio, exultationem tumor, & nimia æſti-
matio ſui ſequitur. Dabimus aliquod laxamentum: in deſidiam vero otiumque non re-
ſoluemus, & procul à contactu deliciarum retinebimus. Nihil enim magis facit iracun-
dos, quàm 143 educatio mollis & blanda. ideo vnicis quo plus indulgetur, pupilliſque
quo plus licet, corruptior animus eſt. Non reſiſtet offenſis, cui nihil vmquam negatum
eſt, cui lacrimas ſolicita ſemper mater abſterſit, cui 144 de pædagogo ſatisfactum eſt.
Non vides vt maiorem quamque fortunam maior ira comitetur? In diuitibus nobili-
buſq; & magiſtratibus præcipue apparet, cũ quicquid leue & inane in animo erat, ſecun-
da ſe aura ſuſtulit. Felicitas iracundiã nutrit, vbi aures ſuperbas aſſentatorum turba cir-
cumſtetit. *Tibi enim ille reſpondeat: Non pro faſtigio te tuo metiris, ipſe te proijcis:* & alia qui-
bus vix ſanæ, & ab initio bene fundatæ mentes, reſtiterint. Longe itaque ab aſſentatio-
ne pueritia remouenda eſt. audiat verum, 145 & timeat: interim vereatur, ſemper maio-
ribus aſſurgat. nihil per iracundiam exoret. Quod flenti negatum fuerat, quieto offera-
tur. & diuitias parentum 146 in conſpectu habeat, non in vſu. exprobrentur illi perpe-
ram facta. Pertinebit ad rem, præceptores 147 pædagogoſque pueris placidos dari. xxii.
Proximis 148 applicatur omne quod tenerum eſt, & in eorum ſimilitudinem creſcit.
nutricum & pædagogorum retulere mox in adoleſcentiam mores. Apud Platonem
educatus puer, cum ad parentes relatus, vociferantem videret patrem: *Numquam*, in-
quit, *hoc apud Platonem vidi.* Non dubito quin citius patrem imitatus ſit, quàm Plato-
nem. Tenuis ante omnia ſit victus, & non pretioſa veſtis: & ſimilis cultus cum æquali-
bus. Non iraſcetur aliquem ſibi comparari, quem ab initio multis parem feceris. Sed
hæc ad liberos noſtros pertinent. In nobis ſiquidem 149 ſors naſcendi, & 150 educatio,
nec 151 vitij locum, nec iam 152 præcepti habet: 153 ſequentia ordinanda ſunt. Contra
primas itaque cauſſas pugnare debemus. cauſſa autem iracundiæ, opinio iniuriæ eſt, cui
non facile credendum eſt, nec apertis quidem manifeſtiſque ſtatim accedendum. Quæ-
dam enim falſa, veri ſpeciem ferunt. Dandum ſemper eſt tempus: 154 veritatem dies
aperit. Ne ſint aures criminantibus faciles. hoc humanæ naturæ vitium ſuſpectum, no-
tumque nobis ſit: quod quæ 155 inuiti audimus, libenter credimus: & antequam iudice-
mus, iraſcimur. Quid quod non criminationibus tantum, ſed ſuſpicionibus impel- xxiii.
limur, & ex vultu riſuque alieno peiora interpretati, innocentibus iraſcimur? Itaque
agenda eſt contra ſe cauſſa abſentis, & in ſuſpenſo ira retinenda. Poteſt enim pœna dila-

Digitized by Google

ta exigi, non poteſt exacta reuocari. Notus eſt ille 156 tyrannicida, qui imperfecto ope-
re comprehenſus, & ab 157 Hippia tortus, vt conſcios indicaret, circumſtantes amicos
tyranni nominauit, quibus quam maxime caram ſalutem eius ſciebat. Et cum ille ſingu-
los, vt nominati erant, occidi iuſſiſſet, interrogauit: *Ecquis ſupereſſet? Tu*, inquit, *ſolus:*
neminem enim alium, cui carus eſſes, reliqui. Effecit ira vt tyrannus tyrannicidæ manus
commodaret, & præſidia ſua gladio ſuo cæderet. Quanto animoſius Alexander? qui
cum legiſſet 158 epiſtolam matris, qua admonebatur vt à veneno Philippi medici caue-
ret, acceptam potionem non deterritus bibit. Plus ſibi de amico ſuo credidit. dignus fuit
qui innocentem haberet, dignus 159 qui faceret. Hoc eo magis in Alexando laudo, quia
nemo tam obnoxius iræ fuit. quo rarior autem moderatio in regibus, hoc 160 laudanda
magis eſt. Fecit hoc & C. Cæſar, ille qui victoria ciuili clementiſſime vſus eſt. cum 161
ſcrinia deprehendiſſet epiſtolarum ad Pompeium miſſarum ab ijs, qui videbantur aut in
aduerſis, aut in neutris fuiſſe partibus, combuſſit: quamuis enim moderate ſoleret iraſ-
ci, maluit tamen non poſſe. Gratiſſimum putauit genus veniæ, neſcire quid quiſque
peccaſſet. Plurimum mali crudelitas facit. ſæpe ne audiendum quidem eſt, quoniam in
XXIV. quibuſdam rebus ſatius eſt decipi, quàm diffidere. Tollenda ex animo 162 ſuſpicio
& coniectura, fallaciſſima irritamenta. *Ille me parum humane ſalutauit, ille 163 oſculo meo*
non adhæſit, ille inchoatum ſermonem 164 cito abrupit, ille ad cœnam non vocauit, illius vultus
auerſior viſus eſt. Non deerit ſuſpicioni argumentatio: ſimplicitate opus eſt, & benigna
rerum æſtimatione. Nihil niſi quod in oculos incurret, manifeſtumq; erit, credamus: &
quoties ſuſpicio noſtra vana apparuerit, obiurgemus credulitatem. Hæc enim caſtiga-
XXV. tio conſuetudinem efficiet non facile credendi. Inde & illud ſequitur, vt minimis,
ſordidiſque rebus non exacerbemur. Parum 165 agilis eſt puer, aut 166 tepidior 167 aqua
potui, aut 168 turbatus torus, aut menſa negligentius poſita. Ad iſta concitari, inſania
eſt. æger & infelicis valetudinis eſt, quem leuis aura 169 contraxit: affecti oculi, quos
170 candida veſtis obturbat: diſſolutus deliciis, cuius latus alieno labore condoluit. 171
Mindyridem aiunt fuiſſe ex Sybaritarum ciuitate: qui cum vidiſſet fodientem, & altius
172 raſtrum alleuantem laſſum ſe fieri quæſtus, vetuit illum opus in conſpectu ſuo face-
re. 173 idem ſæpius quæſtus eſt, quod folijs roſæ duplicatis incubuiſſet. Vbi animum ſi-
mul & corpus voluptates corrupere, nihil tolerabile videtur, non quia dura, ſed quia
molles patimur. Quid enim eſt cur 174 tuſſis alicuius, aut ſternutamentum, aut 175 muſ-
ca parum curioſe fugata, nos in rabiem agat, aut 176 verſus calix, aut 177 clauis negli-
gentis ſerui manibus elapſa? Feret iſte equo animo ciuile conuicium, & ingeſta in con-
cione 178 curiave maledicta, cuius aures 179 tracti ſubſellij ſtridor offendit? Perpetietur
hic famem, & æſtiuæ expeditionis ſitim, qui puero male 180 diluenti niuem, iraſcitur.

XXVI. Nulla itaque res magis iracundiam alit, quàm luxuria intemperans, & impatiens:
dure tractandus animus eſt, vt ictum non ſentiat, niſi grauem. Iraſcimur aut his à quibus
nec accipere iniuriam potuimus, aut his à quibus accipere potuimus. Ex prioribus quæ-
dam ſine ſenſu ſunt: 181 vt librum quem minutioribus litteris ſcriptũ ſæpe proiecimus,
& mendoſum lacerauimus: vt veſtimenta, quæ quia diſplicebant, ſcidimus. His iraſci
quàm ſtultum eſt: quæ iram noſtram nec meruerunt, nec ſentiunt? Sed nos offendunt
videlicet, qui illa fecerunt. Primum ſæpe antequam hoc apud nos diſtinguamus, iraſci-
mur: deinde fortaſſe ipſi quoque artifices excuſationes iuſtas afferent. Alius non potuit
melius facere quàm fecit: nec ad tuam contumeliam parum didicit, alius non in hoc, vt
te offenderet, fecit. Ad vltimum, quid eſt dementius quàm bilem in homines collectam,
in res effundere? Atqui vt his iraſci dementis eſt, quæ anima carent, ſic & 182 mutis ani-
malibus, 183 quia nulla eſt iniuria, niſi à conſilio profecta. Nocere itaque nobis poſſunt,
vt ferrum, aut lapis: iniuriam quidem facere non poſſunt. Atqui contemni ſe quidam
putant, vbi equi ijdem obſequentes alteri equiti, alteri contumaces ſunt, tanquam iudi-
cio, non conſuetudine, & arte tractandi, quædam quibuſdam ſubiectiora ſint. At-
XXVII. qui vt his iraſci ſtultum eſt, ita pueris, & non multum à puerorum prudentia diſtantibus.
Omnia enim iſta peccata, apud æquum iudicem, 184 pro innocentia habent imprudentiam.
tiam. Quædam ſunt quæ nocere non poſſunt, nullamque vim niſi beneficam & ſaluta-
rem habent: vt dij immortales, qui 185 nec volunt obeſſe, nec poſſunt. Natura enim il-
lis mitis & placida eſt, tam longe remota ab aliena iniuria, quàm 186 à ſua. Dementes ita-
que & ignari veritatis, illis imputant ſæuitiam maris, immodicos imbres, pertinaciam
hiemis: cum interim nihil horum quæ nobis nocent proſuntve, ad nos 187 proprie diri-
gatur. 188 Non enim nos cauſſa mundo ſumus, hiemem æſtatemque referendi. ſuas iſta
leges habent, quibus diuina exercentur. nimis nos ſuſpicimus, ſi digni nobis videmur,

Digitized by Google

propter quos tanta moueantur. Nihil ergo horum in noſtram iniuriam fit: imo contra,
nihil non ad ſalutem. Quædam eſſe diximus, quæ nocere non poſſunt: quædam, quæ
nolunt. In his erunt boni magiſtratus, parenteſque, & præceptores, & iudices: quorum
caſtigatio ſic accipienda eſt, quomodo 189 ſcalpellum, & 190 abſtinentia, & alia quæ
profutura torquent. Affecti ſumus pœna? ſuccurrat non tantum quid patiamur, ſed quid
fecerimus: 191 in conſilium de vita noſtra mittamur. Si verum ipſi dicere nobis volueri-
mus, 192 pluris litem noſtram æſtimabimus. Si volumus æqui omnium rerum iudices
eſſe, hoc primum nobis ſuadeamus, neminem noſtrum eſſe ſine culpa. Hinc enim maxi-
ma indignatio oritur. *Nihil peccaui, nihil feci*: imo nihil fateris. Indignamur aliqua ad-
monitione aut coërcitione nos caſtigatos. cum illo ipſo tempore peccemus, quo 193 ad-
ijcimus malefactis arrogantiam & contumaciam. Quis eſt iſte qui ſe profitetur omnibus
legibus innocentem? Vt hoc ita ſit, quàm anguſta innocentia eſt, 194 ad legem bonum
eſſe? quanto latius 195 officiorum patet, quàm iuris regula? quàm multa pietas, humani-
tas, liberalitas, iuſtitia, fides, exigunt, quæ omnia extra 196 publicas tabulas ſunt? XXVIII.
Sed ne ad illam quidem 197 arctiſſimam innocentiæ formulam 198 præſtare nos poſſu-
mus. Alia fecimus, alia cogitauimus, alia optauimus, alijs fauimus: in quibuſdam inno-
centes ſumus, quia non ſucceſſit. Hoc cogitantes, æquiores ſimus delinquentibus, ce-
damus obiurgantibus: vtique nobis ne iraſcamur (cui enim non, ſi nobis quoque?) mi-
nime dijs. Non enim illorum, ſed 199 lege mortalitatis patimur, quicquid incommodi
accidit. At morbi doloreſque incurrunt. Vtique 200 aliqua fugiendum eſt, domicilium
putre ſortitis. Dicetur aliquis male de te locutus. cogita an prior feceris, cogita de quàm
multis loquaris. Cogitemus, inquam, alios non facere iniuriam, ſed reponere: alios 201
pronos facere, alios coactos facere, alios ignorantes: etiam eos qui volentes ſcienteſq;
faciunt, ex iniuria noſtra 202 non ipſam iniuriam petere. Aut 203 dulcedine vrbanita-
tis prolapſus eſt, aut fecit aliquid, non vt nobis obeſſet, ſed quia conſequi ipſe non po-
terat, niſi nos repuliſſet. Sæpe 204 adulatio, dum blanditur, offendit. Quiſquis ad ſe re-
tulerit, quotiens ipſe in ſuſpicionem falſam inciderit, quàm multis 205 officijs ſuis for-
tuna ſpeciem iniuriæ induerit, quàm multos poſt odium amare cœperit, poterit non ſta-
tim iraſci: vtique ſi ſibi tacitus ad ſingula quibus offenditur, dixerit: *Hæc & ipſe commiſi.*
Sed vbi tam æquum iudicem inuenies? Is qui nullius non vxorem concupiſcit, & ſatis
iuſtam cauſam putat amandi, quod aliena eſt, idem vxorem ſuam aſpici non vult: & fi-
dei acerrimus exactor, eſt perfidus: & mendacia perſequitur, ipſe periurus: & litem ſibi
inferri ęgerrime 206 calumniator patitur. Pudicitiam ſeruulorum ſuorum attentari non
vult, qui non pepercit ſuæ. Aliena vitia in oculis habemus: 207 à tergo noſtra ſunt. In-
de eſt, quod 208 tempeſtiua filij conuiuia pater deterior filio caſtigat. 209 Nihil alienæ
luxuriæ ignoſcit, qui nihil ſuæ negauit: & homicidæ 210 tyrannus iraſcitur: & punit fur-
ta ſacrilegus. Magna pars hominum eſt, quæ non peccatis iraſcitur, ſed peccantibus. Fa-
ciet nos moderatiores reſpectus noſtri, ſi conſuluerimus nos. Numquid & ipſi aliquid
tale commiſimus? Numquid ſic errauimus? Expeditne nobis iſta damnari? Maximum
remedium eſt iræ 211 mora. Nec ab illa pete initio, vt ignoſcat, ſed vt iudicet. definet, ſi
exſpectat: nec vniuerſam illam tentaueris tollere. graues habet impetus primos: tota
vincetur dum partibus carpitur. Ex his quæ nos offendunt, alia renuntiantur no- XXIX.
bis, alia ipſi audimus, aut videmus. His quæ narrata ſunt, non debemus cito credere.
multi ementiuntur, vt decipiant: multi, quia decepti ſunt. alius criminatione gratiam
captat, & fingit iniuriam, vt videatur doluiſſe factam. eſt aliquis malignus, & qui amici-
tias cohærentes diducere velit: 212 eſt ſuſpicax, & qui ſpectare ludos cupiat, vt ex lon-
ginquo tutoque ſpeculetur, quos colliſit. De paruula ſumma iudicaturo, tibi res ſine te-
ſte non probaretur; teſtis, ſine iureiurando non valeret. vtrique parti dares 213 aduoca-
tionem, dares tempus, nec ſemel audires. magis enim veritas elucet, quo ſæpius 214 ad
manum venit: amicum condemnas 215 de præſentibus, antequam audias, antequam in-
terroges? illi, antequam aut accuſatorem ſuum noſſe liceat, aut crimen, iraſceris? Iam
enim iam, quid vtrinque diceretur, audiſti. Hic ipſe qui ad te detulit, deſinet dicere, ſi
probare debuerit: *Non eſt*, inquit, *quod me protrahas. ego productus negabo, alioqui nihil
vmquam tibi dicam.* Eodem tempore & inſtigat, & ipſe ſe certamini & pugnæ ſubtrahit.
Qui dicere tibi niſi clam non vult, 216 pæne non dicit. Quid eſt iniquius, quàm ſecreto
credere, palam iraſci? Quorumdam ipſi teſtes ſumus: in his naturam excutiemus, XXX.
voluntatemq; facientium. Puer eſt? ætati donetur: neſcit, an peccet. Pater eſt? aut tan-
tum profuit, vt illi etiam iniuriæ 217 ius ſit: aut fortaſſis ipſum hoc meritum eius eſt quo
offendimur. Mulier eſt? errat. Iuſſus eſt? neceſſitati quis, niſi iniquus, ſuccenſet? Læſus

Digitized by Google

eſt? non eſt iniuria, pati quod prior feceris. Iudex eſt? plus illius credas ſententiæ, quàm
tuæ. 218 Rex eſt? ſi nocentem punit, cede iuſtitiæ: ſi innocentem, cede fortunæ. Mu-
tum animal eſt, aut ſimile muto? 219 imitaris illud, ſi iraſceris. Morbus eſt, aut calami-
tas? leuius tranſiliet ſuſtinentem. Deus eſt? tam perdis operam cum illi iraſceris, quàm
cum illum alteri precaris iratum. Bonus vir eſt, qui iniuriam fecit? noli credere. Malus
noli mirari. Dabit pœnas alteri, quas debet tibi: & iam 220 ſibi dedit, qui peccauit. Duo
ſunt, vt dixi, quæ iracundiam concitant, primum, ſi iniuriam videmur accepiſſe: de hoc
ſatis dictum eſt. deinde, ſi inique accepiſſe: de hoc dicendum eſt. Iniqua quædam iudi-
cant homines, quia pati non debuerint: quædam, quia non ſperauerint. Indigna puta-
mus, quæ inopinata ſunt. Itaque maxime commouent, quæ contra ſpem exſpectatio-
nemque euenerunt. nec aliud eſt quare in 221 domeſticis minima offendant: in amicis,
XXXI. iniuriam vocemus negligentiam. Quomodo ergo, inquit, inimicorum nos iniuriæ
mouent? quia non exſpectauimus illas, aut certe non tantas. Hoc efficit amor noſtri ni-
mius: inuiolatos nos etiam inimicis iudicamus eſſe debere. 222 Regis quiſque intra ſe
animum habet, vt licentiam ſibi dari velit, in ſe nolit. Aut ignorantia nos itaque rerum,
aut inſolentia iracundos facit. Ignorantia. quid enim mirum eſt, malos mala facinora
edere? Quid noui eſt, ſi inimicus nocet, amicus offendit, filius labitur, ſeruus peccat?
Turpiſſimam aiebat 223 Fabius Imperatori excuſationem eſſe, NON PVTAVI: ego
turpiſſimam homini puto. Omnia puta, exſpecta. etiam in bonis moribus aliquid exi-
ſtet aſperius. Fert humana natura inſidioſos amicos, fert ingratos, fert cupidos, fert im-
pios. Cum de moribus vnius iudicabis, de publicis cogita. vbi maxime gaudebis, ma-
xime metues: vbi tranquilla tibi omnia videntur, ibi nocitura non deſunt, ſed quieſ-
cunt. ſemper futurum aliquid quod te offendat exiſtima. Gubernator numquam ita to-
tos 224 ſinus explicuit ſecurus, vt non expedita ad contrahendum armamenta diſpone-
ret. Illud ante omnia cogita, fœdam eſſe & execrabilem vim nocendi, & alieniſſimam
homini, cuius beneficio etiam ſæua manſueſcunt. Aſpice elephantorum 225 iugo colla
ſubmiſſa, 226 taurorum pueris pariter ac fæminis perſultantibus terga impune calcata,
& repentes inter 227 pocula ſinuſque innoxio lapſu dracones, & intra domum vrſorum
leonumque ora placida tractantibus, adulanteſque dominum feras: pudebit 228 cum
animalibus permutaſſe mores. Nefas eſt nocere patriæ: ergo ciui quoque. nam hic pars
patriæ eſt. Sanctæ partes ſunt, ſi vniuerſum venerabile eſt: ergo & homo homini. nam
hic in 229 maiore tibi vrbe ciuis eſt. Quid ſi nocere velint manus pedibus? manibus
oculi? Vt omnia inter ſe membra conſentiunt, quia ſingula ſeruari, totius intereſt: ita
homines ſingulis parcent, quia 230 ad cœtum geniti ſumus. ſalua autem eſſe ſocietas ni-
ſi amore & cuſtodia partium non poteſt. Ne viperas quidem & 231 natrices, & ſi qua
morſu aut ictu nocent, effligeremus, ſi vt reliqua manſuefacere poſſemus, aut efficere,
ne nobis alijſve periculo eſſent. Ergo ne homini quidem nocebimus, quia peccauit, ſed
ne peccet: nec vmquam ad præteritum, ſed ad futurum pœna referetur. non enim iraſ-
citur, ſed cauet. Nam ſi puniendus eſt, cuicumque prauum maleficumque ingenium
XXXII. eſt, pœna neminem excipiet. At enim ira habet aliquam 232 voluptatem: & dulce
eſt, 233 dolorem reddere. Minime. non enim vt in beneficijs honeſtum eſt, merita me-
ritis repenſare: ita 234 iniurias iniurijs. illic, vinci turpe eſt: hic, vincere. 235 Inhuma-
num verbum eſt, & quidem pro iuſto receptum; 236 Vltio: & à contumelia non differt,
niſi ordine. Qui dolorem regerit, tantum excuſatius peccat. M. Catonem 237 in bal-
neo quidam percuſſit imprudens. quis enim illi ſciens faceret iniuriam? poſtea 238 ſatiſ-
facienti Cato: *Non memini*, inquit, *percuſſum me*. Melius putauit non agnoſcere, quàm
239 vindicare. Nihil, inquis, poſt tantam petulantiam mali factum eſt? imo multum bo-
ni. cœpit Catonem noſſe. Magni animi eſt iniurias deſpicere. vltionis contumelioſiſſi-
mum genus eſt, non eſſe viſum dignum ex quo peteretur vltio. Multi leues iniurias al-
tius 240 ſibi demiſere, dum vindicant: ille magnus & nobilis eſt, qui more magnæ feræ
latratus minutorum canum ſecurus exaudit. Minus, inquit, contemnemur, ſi vindica-
uerimus iniuriam Si tamquam ad remedium venimus, ſine ira veniamus: non quaſi
dulce ſit vindicari, ſed quaſi vtile. Sæpe autem ſatius fuit diſſimulare, quàm vlciſci.
XXXIII. Potentiorum iniuriæ hilari vultu, non patienter tantum ferendæ ſunt. Facient iterum,
ſi ſe feciſſe crediderint. Hoc habent peſſimum animi magna fortuna inſolentes, 241
quos læſerunt, & oderunt. 242 Notiſſima vox eſt eius qui in cultu regum conſenuerat.
cùm illum quidam interrogaret: *Quomodo rariſſimā rem in aula conſecutus eſſet, ſenectutem?*
Iniurias, inquit, *accipiendo*, *& gratias agendo.* Sæpe adeo iniuriam vindicare non expe-
dit, vt ne fateri quidem expediat. C. Cæſar Paſtoris ſplendidi equitis Romani filium

Digitized by Google

cum in cuſtodia habuiſſet, 243 munditijs eius & cultioribus capillis offenſus: rogante patre, vt ſalutem ſibi filij concederet, quaſi de ſupplicio eius admonitus, duci protinus iuſſit. Ne tamen omnia inhumane faceret, aduerſum patrem, 244 ad cœnam illum inuitauit eo die. venit Paſtor, nihil vultu exprobrante. Propinauit illi Cæſar 245 heminam; & poſuit illi cuſtodem. perdurauit miſer, non aliter quàm ſi filij ſanguinem biberet. 246 Vnguentum & coronas miſit, & 247 obſeruare iuſſit an ſumeret. ſumpſit eo die quo filium extulerat. imo quo non 248 extulerat. Iacebat conuiua centeſimus, & potiones vix honeſtas natalibus liberorum, podagricus ſenex hauriebat: cum interim non lacrimas emiſit, nec dolorem aliquo ſigno erumpere paſſus eſt. Cœnauit, tanquam pro filio exoraſſet. Quæris, quare? 249 habebat alterum. Quid ille 250 Priamus? non diſſimulauit iram, & 251 regis genua complexus eſt? funeſtam perfuſamque cruore filij manum, ad os ſuum retulit, & cœnauit, ſed tamen ſine vnguento, ſine coronis: & illum hoſtis ſæuiſſimus multis ſolatijs, vt cibum caperet, hortatus eſt, non vt pocula ingentia, ſuper caput poſito cuſtode, ſiccaret. Contempſiſſet 252 Paſtorem, ſi tibi timuiſſet: nunc iram compeſcuit 253 pietas. Dignus fuit, cui permitteret à conuiuio ad 254 oſſa filij legenda diſcedere. Ne hoc quidem permiſit: benignus interim & comis 255 adoleſcens propinationibus ſenem crebris, vt cura 256 leniretur, laceſſebat: contra ille ſe lætum, & oblitum quid eo eſſet actum die, præſtitit. Perierat alter filius, ſi carnifici conuiua non placuiſſet. Ergo ira abſtinendum eſt, ſiue par eſt qui laceſſendus eſt, ſiue ſuperior, ſiue XXXIV.
inferior. Nam cum pare contendere, 257 anceps eſt: cum ſuperiore, 258 furioſum: cum inferiore, 259 ſordidum. 260 Puſilli hominis & miſeri eſt, repetere mordentem. mures & formicæ, ſi manum admoueris, ora conuertunt: imbecillia ſe lædi putant, ſi tanguntur. Faciet nos mitiores, ſi cogitauerimus quid aliquando nobis profuerit ille cui iraſcimur, & meritis offenſa redimetur. Illud quoque occurrat, quantum commendationis nobis allatura ſit clementiæ fama, & quàm multos venia amicos vtiles fecerit. 261 * Ne iraſcamur inimicorum & hoſtium liberis. Inter Syllanæ crudelitatis exempla eſt, quod à repub. 262 liberos proſcriptorum ſubmouit. Nihil eſt iniquius, quàm aliquem heredem paterni odij fieri. 263 Cogitemus, quotiens ad ignoſcendum difficiles erimus, an expediat omnes nobis inexorabiles eſſe. Quàm ſæpe veniam qui negauit, petit? quàm ſæpe pedibus eius aduolutus eſt, quem à ſuis repulit? Quid eſt glorioſius, quàm iram amicitia mutare? Quos Populus Ro. fideliores habet ſocios, quàm quos habuit 264 pertinaciſſimos hoſtes? quod hodie eſſet 265 imperium, niſi ſalubris prouidentia victos permiſcuiſſet victoribus? Iraſcetur aliquis? tu contra beneficijs prouoca. Cadit ſtatim ſimultas, ab altera parte deſerta. 266 niſi par non pugnat. Si vtrinque certabitur, ille eſt melior, qui prior pedem retulit: victus eſt, qui vicit. Percuſſit te? recede. referiendo enim, & occaſionem ſæpius feriendi dabis, & excuſationem. non poteris reuelli, cum voles. Nunquid velit quiſquam tam grauiter hoſtem ferire, vt relinquat manum in vulnere, & ſe ab ictu reuocare non poſſit? atqui tale ira telum eſt, vix retrahitur. Arma XXXV.
nobis expedita proſpicimus, gladium commodum & habilem: non vitabimus impetus animi, 267 his graues magis, furioſos, & irreuocabiles? Ea demum velocitas placet, quæ vbi iuſſa eſt, veſtigium ſiſtit, nec vltra deſtinata procurrit, & quæ flecti, & à curſu 268 ad gradum reduci poteſt. Ægros ſcimus neruos eſſe, vbi inuitis nobis mouentur. ſenex, aut infirmi corporis eſt, qui cum ambulare vult, currit. animi motus eos putemus ſaniſſimos validiſſimoſque, qui noſtro arbitrio ibunt, non ſuo ferentur. Nihil tamen æque profuit, quàmprimum intueri deformitatem rei, deinde periculum. Non eſt vllius affectus 269 facies turbacior. pulcherrima ora fœdauit, toruos vultus ex tranquilliſſimis reddidit. Liquit decor omnis iratos: & ſiue amictus illius compoſitus ſit ad legem, attrahet veſtem, omnemque curam ſui effundet. Si capillorum natura vel arte iacentium non informis eſt habitus; cum animo inhorreſcunt, tumeſcunt venæ, concutitur crebro ſpiritu pectus, rabida vocis eruptio colla diſtendit. tunc artus trepidi, inquietæ manus, totius corporis fluctuatio. Qualem intra putas eſſe animum, cuius extra imago tam fœda eſt? quanto illi intra pectus terribilior vultus, acrior ſpiritus eſt, intenſior impetus, rupturus ſe niſi eruperit? Quales ſunt hoſtium, vel ferarum cæde madentium, aut ad cædem euntium aſpectus; qualia Poëtæ 270 inferna monſtra finxere, ſuccincta ſerpentibus, & igneo ſtatu, 271 quales ad bella excitanda, diſcordiamque in populos diuidendam, pacemque lacerandam, tæterrimæ inferum exeunt 272 Furiæ: talem nobis iram figuremus, flamma lumina ardentia, ſibilo mugituque & gemitu & ſtridore, & ſi qua his inuiſior vox eſt, perſtrepentem, tela manu vtraque quatientem. neque enim illi tegere ſe, cura eſt. toruam cruentamque, & cicatricoſam, & verberibus

Digitized by Google

ſuis liuidam, inceſſibus veſanis, offuſam multa caligine, incurſitantem, vaſtantem, fugantemque: & omnium odio laborantem, ſui maxime: ſi aliter nocere non poſſit, terras, maria, cælum ruere cupientem, infeſtam pariter, inuiſamque. Vel, ſi videtur, ſit qualis apud vates noſtros eſt:

Sanguineum quatiens dextra Bellona flagellum,
Aut ſciſſa gaudens vadit Diſcordia palla.

Aut ſi qua magis dira facies excogitari diri affectus poteſt. Quibuſdam, vt ait Sextius, iratis profuit aſpexiſſe 273 ſpeculum, perturbauit illos tanta mutatio ſui: velut in rem præſentem adducti non agnouerunt ſe, & quantulum ex vera deformitate imago illa ſpeculo repercuſſa reddebat; animus ſi oſtendi, & ſi in vlla materia perlucere poſſet, intuentes nos confunderet, ater maculoſuſque, æſtuans, & diſtortus, & tumidus. Nunc quoque tanta deformitas eius eſt per oſſa carneſque, & tot impedimenta effluentis: quid ſi nudus oſtenderetur? Speculo equidem neminem deterritum ab ira 274 credo. quid ergo? qui ad ſpeculum venerat, vt ſe mutaret, 275 iam mutauerat. Iratis quidem nulla eſt formoſior effigies, quàm atrox & horrida, qualeſque eſſe, etiam videri volunt. Magis illud videndum eſt, quàm multis ira per ſe nocuerit. Alij nimio feruore rupere venas, & ſanguinem ſupra vires elatus clamor egeſſit, & luminum ſuffudit aciem in oculos vehementius 276 humor egeſtus, & in morbos ægri recidere. nulla celerior ad inſaniam via eſt. Multi itaque continuauerunt iræ furorem, nec quam expulerant mentem, vnquam receperunt. 277 Aiacem in mortem egit furor, in furorem ira. Mortem liberis, egeſtatem ſibi, ruinam domui imprecantur: & iraſci ſe negant, non minus quàm inſanire, furioſi. Amiciſſimis hoſtes, vitandique 268 cariſſimis: legum, niſi qua nocent, immemores, ad minima mobiles. non ſermone, non officio, aditu faciles. Omnia per vim gerunt, gladijs & pugnare parati, & 279 incumbere. Maximum enim malum illos cœpit, & omnia exuperans vitia. Alia paullatim intrant: repentina & vniuerſa vis huius eſt. omnes denique alios affectus ſibi ſubijcit: amorem ardentiſſimum vincit. Transfoderunt itaque amata corpora, & in eorum quos occiderant, iacuere complexibus. Auaritiam duriſſimum malum, minimumque flexibile ira calcauit; adacta opes ſuas ſpargere, & domui rebuſque in vnum collatis inijcere ignem. Quid? non ambitioſus magno æſtimata proiecit 280 inſignia, honoremque delatum repulit? nullus affectus eſt, in quem non ita dominetur.

COMMENTARII AD LIBRVM II. SENECÆ, de Ira.

I. LIPSIVS.

CAP. I. 1. Benigniorem.] *Faciliorem, qua melius & vberius ſe daret.*

2. Species.] *Ariſtoteles* v. *Ethic.* ἐπὶ φαινομένῃ γὰρ ἀδικίᾳ ἡ ὀργή ἐστιν: Ob apparentem enim iniuriam eſt Ira. *neque neceſſum eſt, veram eſſe.*

3. Ille Simplex.] *Primus ille impetus, & motus. Nam duos eos facit (diſtingue, aut Senecam parum capies hoc & ſequēti Capite, imo dices ſibi aduerſari)* Simplicem, *id eſt cui nondum aſſenſus: & alterum* Compoſitum, *qui cum aſſenſu eſt, & de vltione & pœna (in re propoſita) cum animo agit.* Impetus *autem appellat, Stoica lingua*, Perturbationes. *nam illi definiunt* τὸ πάθος, ὁρμὴν πλεονάζουσαν: Perturbationem, impetum immodicum & abundantem.

CAP. II. 4. Quid ſit.] *Muretus vellet*, Quid poſſit ira. *neque enim definitio eius hic quæritur (priore libro factum) ſed de vi agitur & quid iam in occupato animo poſſit. Aliter puto. & contextus me docet, quæri & præmitti hæc minuta, vt ſerio intelligamus.* Quid ſit ira? *id eſt, naturam eius omnem & formam norimus, initia, progreſſus; & quomodo ſedari tollique poſſit.*

5. Ictus.] *An cum minatur aliquis ferire, quod caput & corpus ſubducimus? An verius legi,* tactus, *cum libris? & aſpernatio in ijs eſt, vt cum latera aut alæ titillantur: ſiue magis, in vlcere aut vulnere, cui manum admoues.*

6. Improba] *Impudica, aut impudentia.*

7. Vertigo.] *Seneca epiſt.* LVII. Quædam ſunt, quæ nulla virtus effugere poteſt. Itaque & vultum adducet ad triſtitiam, & inhorreſcet ad ſubita, & caligabit ſi vaſtam altitudinem, in crepidine eius conſtitutus, deſpexerit.

8. Primus ille ict.] *Siue primus ille motus, quem licet* Cogitationis motum *appellare; alterum* Aſſenſus. *Vide Manud.* III. *Diſſ.* VII.

9. Puero.] *Ptolemæo regi Ægypti.*

10. Non puerile.] *Mortem Magni Pompeij, duobus illis conſultoribus.*

11. Martius ille.] *Claſſicum.*

12. Ad aliena.] *Cum currentes pugnanteſue alios, in Circo aut amphitheatro videmus. Inde ſponſiones apud Romanos, cum huic aut illi parti fauerent; rixa, pugna.*

13. Inimici nauer.] *Quem cum iuuet perire, tamen ipſe rei turbidæ aſpectus turbat. At non vera ea triſtitia eſt. Neque tamen aſpernet Gruteri acutam coniecturam,* mimici naufragij. *Nam & incendia, et ruinas, & naufragia ludebant in ſcenis.*

14. Togati.] *Non vltra* ſagati: *& per veſtem notat iam emeritum & militia miſſum.*

15. Xenophanto canente] *Dorium & bellicum.*

Diogenes

Diogenes autem hic ſcite, Meliorem eum ſibi Muſicum fore, ſi cantus caneret, quibus Alexander ardens & furens reprimeretur.

CAP. III. 16. Fortuitum.] *Ita loquitur & appellat quod non conſilio & propoſito venit. Alioqui fortunæ nullum, ſed naturæ hic opus. Fortuitum igitur, id eſt temerarium, inexſpectatum.*

17. Arietarent.] *Verbum, quo vti amat. id eſt, concurrerent, cum impetu et incurſu coïrent.*

18. Summa.] *Extremæ partes: manus, pedes, labia.*

19. Impetus ſine.] *Imo tuipſe impetum à conſilio diſtinxiſti, initio libri. Sed intelligit hic* impetum cōpoſitum, *de quo dixi: et fruſtra verba alij conſumunt. Habent et feræ impetus, ſed ſimplices, et quos ſemper (quantum in ipſis eſt) ſequuntur. Senecam attente iam nunc lege et adiunge, nihil tenebroſum.*

20. Et iudicio.] *Hic quoque eſt qui argutetur. quomodo iudicio Ira, inquit, ſi extra ſe eſt. ſi nihil ei cum ſanitate commune? Reſpondeo, Iudicio, ſed deprauato: iudicio, quod contra impetum initio libri* Seneca *oppoſuit, id eſt deliberatione & aſſenſu.*

21. Fugam.] *Puto rectum, etſi ſcripti plerique* finem. *Sed ea mens, timorem vitare et fugere; iram contra, petere et ſequi, nempe vltionem. E ſequenti linea clarum: vbi* Peti *ad* Iram: Caueri *ad* Timorem *aptat.*

CAP. IV. 22. Incipiant.] *Pulchra hæc, & vſui notanda, de triplici diſcrimine in Affectibus: qui gradatim naſcuntur, adoleſcunt, matureſcunt. Vide Manud. III. Diſſ.* VII.

23. Oſcitatio.] *Nam ſympathia occulta, oſcitamus ad viſum oſcitantem.*

24. Comprimantur.] *Conniueant. quod tanti eſt, vt* Plinius *notet inter omnes gladiatores Caligulæ. non niſi duos fuiſſe, qui hoc euiciſſent, vt oculis inconniuis eſſent. lib.* XI. *cap.* 37.

CAP. V. 25. * Illud etiamnum.] *Ruinam & hiatum hic agnoſco. nam vbi de* tertio motu, *quod propoſuerat? Neque item quæſtio aut res cohæret apte.*

26. Apollodorus. *Libro* VII. *de Benef.* c. XIX. *hos item duos coniungit, vt eximios in ſæuitie et cæde:* Quid, inquit, ſi non tantum malus factus eſt, ſed ferus, ſed immanis, qualis Apollodorus aut Phalaris? *Et Phalaris quidem notus eſt; minus alter, niſi quod Plutarchus Suidaſque inter tyrannos nominant, ſed nominant tantum. Eſtne ille, quem* Caſſandreæ tyrannum *fuiſſe Pauſanias in Meſſenicis prodit? Eſtne item, cuius mortem tragicam, & condignam vita, Plutarchus* De tarda Dei vindicta *tangit et indicat? Verba:* οἷον φασὶν ἀπολλόδωρόν ποτε κατὰ τοὺς ὕπνους ὁρᾶν ἐκδερόμενον ἑαυτὸν ὑπὸ σκυθῶν, εἶτα καθεψόμενον. τὴν δὲ καρδίαν ἐκ τοῦ λέβητος ὑποφθεγγομένην καὶ λέγουσαν, ἐγώ σοι τούτων αἰτία. καὶ πάλιν τὰς θυγατέρας διαπύρους, καὶ φλεγομένας τοῖς σώμασι κύκλῳ περὶ αὐτὸν περιτρεχούσας: Sicut aiunt Apollodorum aliquando per ſomnium vidiſſe, ſeipſum excoriari à Scythis, deinde elixari. Cor autem è lebete vocem emittere ac dicere, Ego horum tibi cauſſa ſum. Item & filias flagrantibus corporibus in orbem circa ipſum currere. *Sane animus mihi quoque loquitur, hunc noſtrum tyrannum eſſe. Sed quomodo à* Scythis *excoriatus? quid eis rei in Græcia? aut ſi apud Scythas iſte, vnde ea res Græcis ſic innotuit? Puto ſcribendum,* ὑπὸ σκυτέων: à coriarijs, à cerdonibus. *& ij vero ſolent pelles detrahere. Ceterum* Caſſandrea, *Macedoniæ an Thraciæ vrbs eſt: quæ ante* Potidæa.

27. Velle.] *Scribam,* vel accipete.

28. Per otium.] *Quieti ipſi, & ſine motu, imo & per delicias ſaui.*

29. Ab infante.] *Qua forma item Latini,* A puero. *Porro Annibal nouem annos natus patri, vt comes in Hiſpaniam eſſet, vltionem de Romanis ad aram iurauerat. Non ergo prorſus* infans.

30. Per viginti.] *Partim in Hiſpania, maxime in Italia, res gerentem. In iſta per annos.* 17.

31. Carthaginem.] *Vbi tu victus.*

32. Voleſus.] *Eſſe Voleſum Meſſallum, de quo Tacitus* III. *Annal. & qui ſub Auguſto Procōſul Aſiæ fuit, dixi ad Tacitum. è quo colligas, dānatum ab Auguſto.*

33. O rem regiam.!] ὦ πρᾶγμα βασιλικόν.

CAP. VI. 34.* Virtus inquir.] *Neque hæc cohærere, aut plena eſſe, quiuis poſt admonitionem dicet.*

35. Illam ext.] *Scripti omnes,* qui illam. *An igitur,* quin illam: *vel* quidni, *cum interrogatione finali?*

36. Proprium.] *Nam ſapiens in perpetuo gaudio, et animi tranquillitate. Vide Manud.* III. *Diſſ.* V.

37. Repulſam.] *Id eſt, cum vltionem peragere non potuit. Poſt* Pœnitentiam *autem triſtitia, cum peregit ſcilicet, & ſanior iam nollet.*

38. Eundem vult.] *Quod in eximiis laudibus viri eius merito ponunt. Plinius:* Ferunt Socratem clarum ſapientia, eodem ſemper viſum vultu, nec aut hilaro magis aut turbato.

CAP. VII. 39. Tot millia.] *Obſeruare licet ad multitudinem ciuium, qui Romæ.*

40. Quāto turpiores.] *Quare turpiores? quia gnari ſcienteſque praua aut iniuſta defendunt: quia fidem & vocem venalia in fas & nefas habent. Addo etiam, quia ipſi omni fere criminum maculoſi.*

41. Habent.] *Meus & quidam,* conſciſcunt: *quod admittam.*

42. Alia iudicia.] *Hæc proba lectio, ſpectat ad filios ingratos et improbos, qui querelam de teſtamento inofficioſo aduerſus patrem inſtituebant.* Iudicia *enim appellant, ſupremam illam voluntatem et decreta: cum mens pæne libera ab affectibus, puriter ſolet iudicare. Itaque* incorruptū iudicem *illum dicit noſter, De Benef.* IV. *cap.* XI. *vbi pluſcula huius rei. Atquin, inquit, ſatius erat decentiuſq́, meruiſſe iudicia illa, et per beniuolentiam & gratiam impetraſſe; quam legibus vindicaſſe.*

43. Conſiſtit.] *Forenſe verbum. et dicunt* Conſiſtere aduerſus aliquem, *aut* Cum aliquo, *eum qui congreditur iudicio & experitur: ab ipſa re. quia ſtabant. Quintilianus Declamat.* CCCXVII. Quantopere his poſt libertatem ſatisfecerim, videlicet hac contumelia, qua mecum conſiſtunt, æque manifeſtum: *De libertis qui petebant & agebant. Idem Declam.* CCCXXXIII. Vſum loquendi perdidiſſe malueram, quam cum homine optime de me merito iam bis conſiſterem. *Tertullianus ſine alia additione* Conſiſtere *dixit, vt in Apolog. cap.* 4. *De Idololatria, cap.* 13. *& ſæpius.* De hoc primo conſiſtam, *inquit: id eſt, iudicio agam, & tecum experiar.*

44. Corona.] *Audientium.*

45. Septa.] *Tria loca nominat, in quibus frequentia aſſidua populi,* Forum, Septa, Circum. *Duo illa nota:* Septa, *autem, alio nomine* Ouilia, *in campo Martio, vbi ſuffragia ferri ſolent. quæ è ligneis M. Agrippa marmorea fecit. Locus amplus, & vacuus: ideoque extra illud comitiale tempus, vagorum aut curioſorum ibi multitudo. Eo magis, quod merces omnifariæ expoſitæ, & pleraque rariores, Martialis libro* IX.

In Septis Mamurra diu multúmque vagatus,
Hic vbi Roma ſuas aurea vexat opes.

46. Togatos.] *Pacis habitu; & ideo tali ingenio ſperes.*

CAP. VIII. 47. Maiore.] *Vellem,* maiorem. *Eſt grauate et ægre ferunt.*

48. In ludo.] *Gladiatores enim vna habitant, comedunt; mox pugnant, & mutuo ſeſe cadunt. Vide de his* Ludis *Saturnalia noſtra. lib.* I. *cap.* 16.

49. Inter ſe plac.] *Exprobrat Horatius Romanis, ciuili bello ſe lacerantibus:*

Neque hic lupis mos, nec fuit leonibus
Vnquam, niſi in diſpar, feris.

50. Hoc vno.] *Vno? atquin alterum diſcrimen præiuit. Legam cum meo libro*, imo.

51. Ipſos à quibus.] *Socratis dictum:* κακοὺς ποιῶν εὖ, θρέψεις λύκους: Malis bene faciens, nutri lupos.

52. Numquam iraſci.] *Demoſthenis ſimile, qui dictabat*, ὃς πολλάκις ἐπιὸν αὐτῷ εὔξασθαι τοὺς πονηροὺς ἀπολέσθαι, φοβεῖτο μὴ ἔρημον ἄρδην ἐκ τῆς εὐχῆς ποιήσῃ τὴν πόλιν: quod cum ſæpe ei incidiſſet perniciem imprecari malis; veritus eſſet, ne eo voto plane deſolatam ciuitatem redderet.

53. Præter oculos.] *Id eſt, ante oculos & ora noſtra ſe oſtendunt. Cicero in Verrem*: Præter oculos Lollij hæc omnia ferebant.

54. Signo dato.] *A Circenſibus, quibus ad currule certamen ſignum mappa Prætor dat: ac tunc, vt ille ait,*

——— carceribus ſeſe effudere quadrigæ.

Tertullianus ſimili ſenſu, Velut mappa miſſa.

55. Et quota.] *Iuuenalis.*

Hæc quota pars ſcelerum, quæ cuſtos Gallicus vrbis
Vſque à Lucifero, donec nox occidat, audit?

56. Ex vna parte. *Id eſt, vnius gentis partiſque bina & aduerſa caſtra.*

57. Parentum.] *Lucanus* VII.

——— videre parentes
Frontibus aduerſis, fraternáque cominus arma.

58. Ciuis manu.] *Ad Sullam. qui primo reditu, cum ſex legionibus irrupit per portam Eſquilinam.* Cúque ciues è tectis lapidibus & tegulis repelleret, nec progredi poſſet, clamauit vt ædificia ſuccenderent: ſumptáq; ardenti face, primus ipſe flammam ſubiecit. *Plutarchus.*

59. Proſcriptorum.] *Ad eundem, & diſcipulos eius Triumuiros.*

60. Fontes ven.] *Florus* II. *cap. vlt.* M. Aquilius Aſiatici belli reliquias conficit, mixtis (*nefas*) veneno fontibus, ad deditionem quarumdam vrbium. qui contra fas deûm, moreſque maiorum, medicaminibus impuris, in id tempus ſacroſancta Romana arma violauit.

61. Manu factam.] *Fraude item, & venenis aut maleficijs arceſſitam. De hac phraſi Conſol. ad Marciam, cap.* XIX.

62. Et regnorum.] *Cæſarem atque iſtos tangit, qui regnum moliti, libertatem oppreſſerunt.*

63. Opprimi poſſ.] *Acute. Vult dictum, quod Seneca alius*: --felix ſcelus, Virtus vocatur. *Catilina ſceleſtus & parricida, quia conatus opprimere patriam, ipſe oppreſſus: Cæſar felix, & pater patriæ, quia perfecit.*

64. Ne os quidem.] *Quod dicunt aliter*, nec capiti quidem parcere.

CAP. IX. 65. Non reſiſt.] *Reſiſtendo non erat. ſine effectu reſiſtebat.*

66. Infitiationes.] *Aeris accepti, depoſiti, aut talium.*

67. Trina.] *Nam tribus foris, illo æuo, ius dicebatur. Martialis*:

Atque erit in triplici par mihi nemo foro.

Hæc erant, Romanum, Cæſaris Augusti: *quibus & alia poſt adiecta. vt dixi in Admir. lib.* III.

68. Inſaniendum.] *Nam* inſania, flos iræ, *vt ſuprà.*

69. Caligo mentium.] *Quam vtinam agnoſcamus! ſed vt quiſque hodie aliquid legiſſe, vidiſſe, vſu didiciſſe viſus eſt: ſimul animos, & velut in clara luce, aliorum errores ridet.*

70. Exempla.] *Nam tradimus & transfundimus vitia, & capimus haurimuſque viciſſim.*

CAP. X. 71. Deſeruit exerc.] *Suppoſitum eſt. ſcripti libri*, dæſeuit: *meus*, deleuit. *Credo proxime ad verum: & fuerit* deliuit, *neglecta litterula vnde ille ſcriptor* deleuit, *cum verum eſſet* deliquit. *De re ipſa, plures tuto peccare, & cum venia; etiam Lucanus, de ipſis militibus. ſcripſit:*

——— Quippe ipſa metus exſoluerat audax
Turba ſuos, quidquid multis peccatur, inultum eſt.

72. Heraclius.] *Hæc vero ſumpſit noſter à Sotione, (an illo præceptore ſuo?) qui* Sermones de Ira *ſcripſit, aliquoties Stobæo citatos. in quo hoc ipſum fragmentum*: Τοῖς δὲ σοφοῖς ἀντὶ ὀργῆς, Ἡρακλείτῳ μὲν δάκρυα, Δημοκρίτῳ δὲ γέλως ἐπῄει: Sapientibus iræ loco, Heraclito quidem lacrimæ, Democrito vero riſus oboriebatur.

73. Videbatur.] *Idem huic homini, Democrite. habes animo aſſeclam.*

74. Pauciſſimos.] *Tam raros, quam Phœnices.*

75. Aſpiciet.] *Videntur ex ſermone ſapientis eſſe: ergo*, aſpiciam.

CAP. XI. 76. Periculoſius.] *Ennius*: Quem metuunt oderunt. quem quiſque odit, periiſſe expetit.

77. Sine virib.] *Trito illo, & Liuiano dicto:*

Vanam ſine viribus iram eſſe.

78. Feræ quoque.] *Libri plerique, & meus, inſerta voce*, feræ ſapientis quoque. *An ſuperflua & repetita eſt? inepta certe. an mutamus*, ſæuientis?

79. Ipſo quo tim.] *Nihil enim bonum pulchrumque timetur.*

80. Deformis perſ.] μορμολυκεῖον.

81. Medio ciu.] *Cæſaris Iulij ludis, atque ipſo ſpectante, audiente. Nec obſcure hic verſus in eum dirigebatur, vel Macrobio auctore: quem vide*, II. *Sat. cap.* VII.

82. Publici aff.] *Quaſi eius ore omnes hunc ſenſum interiorem ſuum exprimerent.*

83. Vmbra.] *Adde huic rei infra, lib.* III. *c.* XXX.

CAP. XII. 84. Offa.] *Eſt à Mureto, nec damnes. Libri enim omnes*, oſſa. *An non* ora? *tamen &* oſſa *quadam mortifera, vt in Paſtinaca piſce, aliiſque.*

85. Linea.] *Explico lib.* I. *de Clemen. cap.* XII.

86. Ab ipſo eſt.] *Quia formidinem feris adfert.*

87. Curriculi.] *Plinius lib.* VIII. Hoc tale tamquam ſæuum animal, rotarum orbes circumacti, curruſq; inanes, & gallinaceorum criſtæ, cantuſque etiam magis terrent: ſed maxime ignes. *Iſidorus* Rotarum timent ſtrepitus, ſed ignes magis.

88. In caueam.] *Equa ad pugnam egreſſi. De his ſcripſi libello.* De Amphith. *cap.* IX.

89. Porcina vox.] *Ælianus hoc notat lib.* XVI. *cap.* XXXVI. *Et Plutarchus*, De Inuidia & odio, *cauſſam huius metus reddit*: εἰκότως δὲ καὶ τῷ λέοντι πρὸς τὸν ἀλεκτρυόνα, καὶ τῷ ἐλέφαντι πρὸς τὸν ὗν μῖσος ἰσχυρὸν γεγενῆσθαι τὸ φόβον. ὃ γὰρ δεδίασι, καὶ μισεῖν πεφύκασιν: Merito etiam leoni in gallum, elephanti in ſuem (*male* aprum *verterunt*) odium procreaſſe ab iis metum. Nam quod timent, & oderunt.

90. Vmbra ab inf.] *Nempe mortualis. nam &* Manes, Vmbras *vocant.*

91. Rubens pin.] *Formido dicta.*

92. Sui iuris.] *Indomiti, liberi, nulli ſubiecti.*

93. Riderent.] *Vt ille Craſſus,* ἀγέλαστος *Græcis.*

94. Omni humore.] *In metu aqua intercutis: atque hodie ſunt exempla.*

95. Vigiliam.] *Plinius de C. Mæcenate, patrono illo Muſarum;* triennio ſupremo, nullo horæ momento ſomnum contigiſſe: *id eſt, numquam horam totam dormiſſe.*

96. Funibus.] *Funambulos intellegit.*

97. Mergi.] *Vrinatores. His talibus exemplis, in idem argumentum, Muſonius vtitur ſecta eiuſdem Stoica, & fere æui, cum noſtro:* Οἱ μὲν ἄρα θαυματοποιοὶ δύσκολα οὕτως ὑφίστανται πράγματα, καὶ τὴν ζωὴν παραβάλλονται τὴν ἑαυτῶν, οἱ μὲν εἰς μαχαίρας κυβιστῶντες, οἱ δὲ ἐπὶ κάλων μετέωροι βαδίζοντες, οἱ δ' ὥσπερ ὄρνεα πετόμενοι διὰ τοῦ ἀέρος, ὧν τὸ σφάλμα θάνατός ἐστι. καὶ ταῦτα πάντα δρῶσι, μικροῦ χάριν μισθοῦ. ἡμεῖς δὲ οὐκ ἀνεξόμεθα ταλαιπωρεῖν ὑπὲρ εὐδαιμονίας ὅλης. Mirifici quidam & præſtigiatores, difficiles res ſubeunt & ſuſpiciunt, ac vitã ipſam ſuam in diſcrimen proijciunt, alij quidem ſuper gladios in caput ſe iactantes & ſaltantes; alij ſublimes in funibus incedentes; alij tanquam aues per aërem volantes: quorum omnium error, mors eſt. atque iſta tamen exiguæ mercedis aut ſtirpis cauſſa ſubeunt: nos vero non ſuſtinebimus laborare, pro tota ſimul beatitudine? *Iunge cum ſequentibus Senecæ: ſunt gemina.*

CAP. XIII. 98. Indiceret.] *Cum non magna propoſita merces, tamen labore magno hæc pararunt.*

100. Dictum.] *Ita mei libri, non viſum: & adſpicit haud dubie Heſiodium illud dictum.*

> Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν
> Ἀθάνατοι· μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ' αὐτήν.
> Ac virtuti dij ſudorem propoſuere,
> Et via difficilis. atque aſpera ducit ad illam.

101. Bonis auſp.] *Bene precantium verba.*

CAP. XIV. 102. Facibuſque.] *Neſcio cur ſpreuerint, quod in ſcriptis & quibuſdam editis eſt,* calcibuſque. *Nonne calcibus ſubditis, vel nudis, vel quos ferrata calcaria armant, equum incitamus? At de* Facibus *haud temere legas, niſi forte in certamine curruli: atque id raro.*

103. Viliſſima.] *Corpore.*

104. Pyrrhum.] *An regem illum nobilem; an potius alium huius artis, à quo &* Phyrrhica ſaltatio, *nomen habet.*

CAP. XV. 105. Sylua eſt.] *Arborum mitium & fructiferarum.*

106. In malis.] *Meus,* bonam indolem à malis quoque ſuis: *& alij libri fere accedunt. Illa noſtri, vera puto, hoc ſenſu: Bonam indolem cernimus & deprehendimus, etiam à vitijs quibuſdam & malis: vt à verecundia, amore, miſericordia. Nec ſecte enim cum prioribus.*

107. Regere poteſt.] *Ariſtoteles:* οὐκ ἔστιν εὖ ἄρξαι τὸν μὴ ἀρχθέντα: Non eſt vt recte imperet, cui non imperatum.

CAP. XVI. 108. Simillima cælo.] *Quod vt ille canit.*

> ——vitam que ac fata miniſtrat
> Gentibus, ac proprios per ſingula corpora mores.

Et alius Poëta.

> ——emollit gentes clementia cæli.

Tacitus de Mattiacis: Niſi quod ipſo adhuc terræ ſuæ ſolo ac cælo acrius animantur.

109. Deumque.] *Et hunc ſine ira, vt Stoici.*

110. Simpliciſſimi.] *Qui iram in promptu habent, ſed non ſeruant aut recondunt. Tacitus de Agricola ſuo:* Ceterum ex iracundia nihil ſuperat. ſecretum & ſilentium eius non timeres. honeſtius putabat offendere, quam odiſſe.

CAP. XVII. 111. Hiſtriones.] *Hoc quoque ex Sotion, Serm. 11. de Ira:* ὑποκριταῖς μὲν οὖν καὶ μὴ ὀργιζομένοις, ὑποκρινομένοις ὀργὴν συνήνεγκεν, οἱ δὲ σπουδαῖοι ἄνδρες, οὐδ' ἐὰν ὡς ἀληθῶς ὀργίζωνται, οὕτω χρῶνται τῷ σχήματι: Hiſtrionibus etſi non iratis, iram tamen ſimulantibus conducit & confert, ac viri boni, nec vere etiam irati, hac facie & geſtu vtuntur.

112. Prædam.] *Ita ille dicitur, & illa quæ prædo inuadit.*

CAP. XVIII. 113. Peccemus.] *Vt refrenemus, & inhibeamus, quam partem exſequitur ab initio libri tertij: Etſi quidam ſcripti hic ordiuntur* tertium, *iſto inquam cap.* XVIII. *nec male fortaſſe: & idem* quartum *ſtatuunt, qui tertius eſt nobis.*

114. Vincamus.] *Meus & quidam,* vitemus.

115. Sequentia temp.] *Id eſt, reliquam ætatem, poſt illam puerilem & primam, qua & ſub educatoribus & magiſtris.*

116. Frigida, feruida.] *Vide Phyſiol.* II. *Differt.* XIV.

117. In aliquos.] *More ſcilicet. An* aliquas *verius eſſet, vel* poteſtates, *vel* varietates? *vtraque ea vox præiuit.*

118. Ingenia.] *Eſt in noſtris libris & vulgatis: ſpreuit tamen editio Romana. & poteſt, fateor, abeſſe, vt communiter referas ad loca, animalia, corpora.*

CAP. XIX. 119. Feruidi Miſt.] *Libri noſtri,* feruidi animi natura: *ſed & Gruteri fere conſentiunt, Legerim,* feruida nimis natura.

119. Frigidos.] *Omnino melius quidam libri,* timidos.

120. Ex noſtris.] *Stoicis.*

121. In pectore.] *Claudianus:*

> Iram ſanguinei regio ſub pectore cordis
> Protegit, imbutam flammis, auidamque nocendi.

122. Efferueſcente.] *Vide, quæ ſupra ex Ariſtotele adduxi, ad cap.* III. *lib.* I. *Adde hanc Damaſceni finitionem.* Θυμός ἐστι ζέσις τοῦ περὶ καρδίαν αἵματος, ἐξ ἀναθυμιάσεως ἢ χολῆς ἢ ἀναθολώσεως γινομένη: Ira eſt feruor ſanguinis circa cor, ex euaporatione, aut commotione bilis natus.

123. Senes diff.] *Hæc omnia ita iunctim fere in Ammiano Marcellino, vbi de Valentiniani ira loquitur libro* XXVII. Hanc eſſe animi vlcus diuturnum, interdumque perpetuum, prudentes definiūt: naſci ex mentis mollitie conſuetum. id adſerentes argumento probabili, quod iracundiores ſunt incolumibus languidi, & fœminæ maribus, & iuuenibus ſenes, & felicibus ærumnoſi. *Quæ mihi videtur à Plutarcho palam mutuatus, qui libello* περὶ ἀοργησίας, De non iraſcendo: ὡς γὰρ οἴδημα μεγάλης ἐστὶν ἐν σαρκὶ πληγῆς πάθος, οὕτως ἐν ταῖς μαλακωτάταις ψυχαῖς, ἡ πρὸς τὸ λυπῆσαι ἐνδόσις ἐκφέρει μείζονα θυμὸν ἀπὸ μείζονος ἀσθενείας. διὸ καὶ γυναῖκες ἀνδρῶν ὀργιλώτεραι. καὶ νοσοῦντες ὑγιαινόντων. καὶ γέροντες ἀκμαζόντων, καὶ κακῶς πράττοντες εὐτυχούντων: Vt enim vlcus aut tumor affectus eſt plagæ alicuius magnæ in carnem inflictæ, ſic in molliſſimis animis inclinatio ad dolendum, exprimit & affert maiorem iram à maiore imbecillitate. Ideoque & fœminæ maribus iracundiores ſunt, & incolumibus languidi, & iuuenibus ſenes, & felicibus ærumnoſi.] *Conuenienter itaque Plutarcho niſi quod Iram* definiri *dicit* Vlcus animi: *quod non ita in eo eſt, ſed componi & aſſimilari.*

Digitized by Google

124. Ægri & conu.] *Ariſtoteles de his omnibus II. Rhetor. cap. II. Et cauſſam dat, quia Ira ex dolore eſt, dolor ex cupiditate rei negata.* διὸ, *inquit*, κάμνοντες, πενόμενοι, ἐρῶντες, διψῶντες, ὅλως ἐπιθυμοῦντες καὶ μὴ κατορθοῦντες, ὀργίλοι εἰσὶ καὶ εὐπαρόρμητοι. Ideoq; feſſi aut ægri, egentes, amantes, ſitientes, vniuerſe dictum, cupientes & non aſſequentes, iracundi ſunt & moueri faciles. *Plura ibi, ſi voles. & adde Problem. Sect.* x. *Quæſt.* XXXVI. *vbi hoc commune effatum*, ὅτι ἡ ἀφαίρεσις, ὥσπερ καὶ ἰσχνότης, ποιεῖ διὰ τὴν ἕξιν τὴν ὀργήν: quod ablatio, ſicut & extenuatio, iram ratione habitus moueat. *Quæ cauſſa Seneca noſtro tacta*; maligne alitur & deficit. *Dixit & ſupra lib.* I. *cap.* XIII. Inualidum omne, natura querulum eſſe.

CAP. XX. 125. Quidam ſicci] *Mureti, non Seneca. nam libri omnes*, quidam ſaucij *Puto ſententiam. quoſdam ebrios plane & madidos efferueſcere; alios leuiter ſaucios flore Liberi, & tactos. Sed libri meliores, verbum etiam addunt*, ſaucij ſunt. *quid diſſimulo? defectus eſt, & ſequentia certe non hærent. Itaque meo iudicio, nota ſic ponatur* efferueſcunt, quidam * ſaucij ſunt.

126. Flaui.] *Bile ſuffuſi.*

127. Rubenteſque.] *Sanguine pleni, atq; eo mobili.*

128. Alios labor.] *Repete quæ ex Ariſtotele, paullo ante.*

129. Grauis eſt.] *Haud nimis placet. mallem*, Praua eſt: *ſed d ſpice. An* grauem *vult* conſuetudinem *id eſt conuerſationem moleſtam, faſtidij plenam?*

130. Profuit.] *Siue magis.* profuerit.

131. Plato.] *Cuius verba ſunt, in parte hic expreſſa*, II. *De Legib.* ἆρ' οὐ νομοθετήσομεν, τοὺς παῖδας μέχρις ἐτῶν ὀκτωκαίδεκα τὸ παράπαν οἴνου μὴ γεύεσθαι, διδάσκοντες, ὡς οὐ χρὴ πῦρ ἐπὶ πῦρ ὀχετεύειν, εἴς τε τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχήν, πρὶν ἐπὶ τοὺς πόνους ἐγχειρεῖν πορεύεσθαι. τὴν ἐμμανῆ εὐλαβούμενοι ἕξιν τῶν νέων. Nonne igitur legem feremus, ne pueri ante annum XVIII. omnino vinum guſtent? Docentes quod non oporteat ignem igni addere & infundere tam in animum, quam in corpus, priuſquam ad labores ſuſcipiendos apti pareſque ſint. Prouidentes etiam, ne furioſam reddamus iuuenum naturam. *Ariſtoteles pariter*, nec pueris nec nutricibus vinum *cenſet* conducere.

132. Tumeſcent.] *Ira autem tumor quidam eſt.*

133. Vt minuatur.] *Exhalando, & per laxatos poros ſpirando.*

134. Deſpumet.] *A vino nouo metaphora. quod ſpumat, dum feruet & bullit; deſpumat, cum deſinit, & ſubſidit.*

135. Siccioribus.] *Caue ſeiungas. nam* ſiccioribus *vel maximum periculum ab ira: ideoque aptiùs mei,* ſiccioribuſque, *cum copula repræſentant. Nam nectendum cum ſequenti qualitate. ſiue vt ipſe appellat, poteſtate: ſiccis ſimul & frigidis, (quæ ſunt melancholici) non eſſe periculum ab ira tam promptum.*

CAP. XXI. 136. Extollendum.] *Indoles.*

137. Deprimendum.] *Ira.*

138. Si laudatur.] *Fabij votum eſt*: Mihi ille detur puer, quem laus excitet, quem gloria iuuet, qui victus fleat.

139. Cauſſæ ſuæ.] *Tanquam innocens ſit.*

140. Prioribus fact.] *In gratiam antefactorum, gratia fiat.*

141. Promiſſis.] *De emendatione, vt ſolet.*

142. Geſtire.] *Efferri, voce & geſtu iubilare.*

143. Educatio mollis] *Fabius*: Mollis illa educatio, quam Indulgentiam vocamus, neruos omnes & mentis & corporis frangit.

144. De pædag. ſatis.] *Quem cum pædagogus offendit caſtigando, aut fortaſſe verberando; parentes placarunt, & purgare ſe tantumnon Pædagogus & ſatisfacere debuit.*

145. Et timeat.] *Quo ſenſu? timeat verum audire? imo amet potius, & id diſcat. Diſtingue*: Audiat verum, & timeat interim, vereatur ſemper; maioribus aſſurgat; nihil p. ir. *Membratim ita præcipit. puer vera, non blanda audiat, interdum timeat, vereatur ſemper. Plus eſt* Timere, *quam* Vereri: *& illud ſeruorum magis, hoc liberorum. Interdum tamen & illud vſurpandum, acrius aſperiuſque caſtigando.*

146. In conſpectu.] *Mirus hic ſcriptor. ſi conſideras, paucis lineis, & aliud agens, totam inſtitutionem puerilem format, & praeit: ſolidis mehercle vtiliſſimiſq; præceptis.*

CAP. XXII. 147. Pædagogoſque] *Diſtincti à Præceptoribus, antiquo illo more. Nam iſti, nihil niſi aſſeclæ erant, & vt puerorum progreſſus, actiones, mores obſeruarent aut formarent. At Præceptores docebant, et artes ſcientiaſque infundebant.*

148. Applicatur.] *A fruticibus vel herbis ſumptum, quæ ad ſtipites ſe acclinant, & aſſurgunt.*

149. Sors naſcendi.] *Ad temperiem elementorum, de qua cap.* XVIII. *et* XIX.

150. Educatio.] *De qua iam dictum.*

151. Vitij.] *Non enim in noſtra manu eſt, quales naſcamur.*

152. Præcepti.] *Quia ſerum, & iam adulti ſumus.*

153. Sequentia.] *Ipſum verbum repetit. quo in partitione vſus cap.* XVIII. Ea in educationem, & in ſequentia tempora diuidentur.

154. Veritatem dies.] *Sophocles.*

Ἅπανθ' ὁ μακρὸς κἀναρίθμητος χρόνος
Φύει τ' ἄδηλα, καὶ φανέντα κρύπτεται:
Hæc cuncta voluens ordo longi temporis,
Occulta prodit, atque prodita occulit.

155. Inuiti.] *Cur hoc mutant? nonne in amore, & alia vehementi cupidine ita eſt? ſolicitudo adhæret, vna cum credulitate ſiquis triſtiora adfert. vt*, Amicus tibi detraxit: Amica fidem fregit, *& hæc plura.*

CAP. XXIII. 156. Tyrannicida.] *Zenon Eleates. de quo Diogenes in eius vita, Valerius lib.* III. *Cicero Tuſcul.* II.

157. Hippia.] *At Valerius* Phalarim, Agrigenti tyrannum, *appellat: Diogenes, ambigue*, Nearchũ, *vel* Diomedontem.

158. Epiſtolam matris.] *Plerique omnes*, Parmenionis *epiſtolam, non matris produnt: Arrianus, Plutarchus, Valerius, Iuſtinus. Diodorus in hac re ſilet; at ſub idem tempus accuſatum à matre* Alexādrum Lynceſtis *facit.*

159. Qui faceret.] *Credendo, an potius conualeſcendo? nam ſi fato ablatus fuiſſet, quis Deus Philippum purgaſſet?*

160. Laudanda magis.] *Certe. nam periculoſa in magnis ira. Publius*:

Fulmen eſt, vbi cum poteſtate habitat iracundia.

161. Scrinia.] *Plinius de ea re, lib.* VII. Illa fuit vera & incomparabilis inuicti animi ſublimitas, captis apud Pharſalum Pompei Magni ſcrinijs epiſtolarum, iterumque Tapſum Scipionis, ea optima concremaſſe fide, atque non legiſſe. *Adde Dionem Caſſium, extremo lib.* XLI.

CAP. XXIV. 162. Suſpicio.] *Imo & inquiſitio: ac Plutarchus ſcite monet*: minutam inquiſitionem & ſedulitatem, in vxorem, filium, ſeruum, iras gignere multas & cottidianas. Sicut ſubtiles literæ viſum turbant, ſi intendis: ſic res exiles mentem-

Digitized by Google

163. Oſculo meo] *Pro more tunc communi, in ſalutando, oſculo ſe excipiebant. Ille, inquit, frigide me oſculatus, & vix libato ſe auellit. ergo faſtidit, aut odit.*

164. Cito abr.] *Item quaſi auerſans, nec delectatus.*

CAP. XXV. 165. Agilis] *Ad miniſteria.*

166. Tepidior.] *Nam calidam bibebant. Docui abunde I. Elect. cap. IV. Ammianus libro XXVIII. de ſui æui moribus:* Ita autem pauci ſunt inter eos ſeueri vindices delictorum, vt ſi aquam calidam tardius attulerit ſeruus, trecentis adfligi verberibus iubeatur. *Adde Epictetum I. Diſſert. XIII.*

167. Aqua potui.] *Additũ in alijs,* potui erogata. *Sed profecto additum: & libri priſci ſpernunt. Aqua potui, vt Veſtis indutui, Signum receptui.*

168. Turbatus.] *Parum compoſitus, impreſſo veſtigio fractus. Alij,* turpatus: *nec omnino male. Intelligit autem torum conuiuialem, qui ſterni ſplendide & in pompam ſolet.*

169. Contraxit.] *Strinxit, membra eius (vt in frigore ſolet) adduxit.*

170. Candida.] *Splendens, nitida. qui color infeſtus oculis.*

171. Mindyridem.] *Græci omnes,* Smindyridem. *Nominat Herodotus lib. VI. & veniſſe Sicyonem, ad nuptias Agariſtæ, Cliſthenis filiæ, ambiendas: atque addit,* ad extrema deliciarum hunc veniſſe. *Athenæus libro VI. & XII. hoc itinere* aucupes, piſcatores, & coquos mille ſecum duxiſſe, ad domeſticum luxum. *Idem iſte iactare ſolitus, quaſi felicitatis inſignem notam,* Se à viginti annis, ſolem nec oriẽtem nec occidentem vidiſſe: *aſſidue ſcilicet in menſa, aut in lecto. Meminit et Ælianus libro IX. cap. XXIV. & lib. XII. Varia Hiſt.*

172. Raſtrum alleu.] *Attollentem in ſublime. Eſt enim Latinis* Raſtrum, *quod* δίκελλα *Græcis, ſiue* Bidens. *Id terræ ſublatum manibus, impetu impingitur: à radendo dictum.*

173. Idem ſæpius.] *At meus inſerti:* Idem, bilem habere ſæpius. [illegible] *germanum credam. Bile aut febricula ſe laborare, quia roſæ folijs parum æqualiter ſubſtratis incubuiſſet.*

174. Tuſſis.] *Similis locus epiſt. XLVII.* Virga murmur omne compeſcitur; & ne fortuita quidem verberibus excepta ſunt, tuſſis, ſternutamentum, ſingultus. magno malo vlla voce interpellatum ſilentium luitur.

175. Muſca.] *Nam huic rei puer aut pueri, qui flabello pauonino, muſcas & culices fugarent, à cibis, à conuiuatoribus.* Muſcarium, *ab vſu vocabant. etiam concubina huic rei. Martialis:*

Et æſtuanti tenue ventilat frigus
Supina praſino concubina flabello.

Per viam vtebantur. Ammianus: Vbi ſi inter aurata flabella laciniis ſericis inſiderint muſcæ, vel per foramen vmbraculi pẽſilis radiolus irruperit ſolis, quæruntur quod non ſunt apud Cimmerios nati. *De hoc ritu apud Gregorium Nazianzenum pulchra: ſed parco.*

176. Verſus cal.] *A Pinciano eſt. at libri mei alijque conſenſu,* obuerſatus canis. *Neque id damnem. nam ſcannum putabam, canem obuerſari aut irrumpere.*

177. Clauis.] *Quæ caſu ſuo ſtrepitum faceret.*

178. Curiaue.] *Crebra ibi in altercationibus conuicia, & pæne præter grauitatem Senatoriam: quod vel Ciceronis orationes dicent.*

179. Tracti ſubs.] *Non autem tranſlati, & tranſportati ſine ſtrepitu.*

180. Diluenti niu.] *Epiſtola LXXVIII. circa finem:* Quia non vino niuem diluit. *Ibi vide.*

CAP. XXVI. 181. Vt librum.] *D. Auguſtinus ipſum hoc notat:* Iraſcimur, *inquit,* nõ hominibus tantum, ſed calamo in ſcribendo, eumque collidimus atque frangimus; & aleatores teſſeris, & pictores penicillis. & cuicumque inſtrumento quilibet, ex quo difficultatem ſe pati arbitratur.

182. Mutis anim.] *Ita Vlpianus, de pauperie quadrupedum:* Pauperiem eſſe damnum, *definit,* ſine iniuria facientis datum. *Nec enim dici poſſe animal iniuriam feciſſe, quod ſenſu caret:*

183. Quia nulla.] *Sententia non peccat, verba à veris abeunt. nam libri mirifice varians. Meus:* quæ nullam iniuriam que ita conſilio profecta faciunt. Lego: quæ nullam iniuriam, quaſi à conſilio profectam, faciunt. *Vide Ariſtotelem V. Ethic. cap. IX.*

CAP. XXVII. 184. Pro innocentia.] *Id eſt, loco innocentiæ eſt iis imprudentia. Nocens quidem, ſed imprudentes & parum ſanæ mentis: hoc efficiat, quaſi nec nocuerint.*

185. Nec volunt ob.] *Stoicum eſt & ſæpius in noſtro occurrit. Vide Phyſiol. I. Diſſert. X.*

186. A ſua.] *Qui nec inferre magis iniuriam poſſint quam ipſi pati.*

187. Proprie dicig.] *Hoc explicat, De Benef. lib. VI. cap. XX.* Iſto, inquit, modo nec Soli nec Lunæ quidquam debes. Non enim propter te mouentur. *Reſponſio.* Sed cum in hoc moueantur, vt vniuerſa conſeruent, & pro me mouentur. Vniuerſorum enim pars ſum.

188. Non enim nos.] *Nos ſoli: alioqui & nos. Nam Stoicorum dogma:* Mundum deorum & hominum cauſſa conditum eſſe. *Ita in Zenone Diogenes: & ſi Lactantius* ſententiam Stoicorum *aſſerit* noſtra cauſſa mundum eſſe creatum: *De Ira Dei. cap. XIII. & lib. VII. Diuin. Inſt. cap. IV. Sed hoc moderandum eſt: ſicut & iſta Senecæ, ſatis abſciſe dicta. Nam alibi aduerſari videtur, vt de Benef. IV. cap. XXIII.* Mundus in quid vices ſuas abſoluit? in quid ſol diem extendit & contrahit? Omnia iſta beneficia ſunt. fiunt enim, nobis profutura. *Sed ſolutio eſt, quam tetigi: & Seneca item poſtea. De Benef. VI. cap. XXIII.* Itaque non poſſunt videri (*cæleſtia*) ſua tantum cauſſa decurrere, & explicare opus ſuum: quia pars operis & nos ſumus. *Et mox:* Quia etiamſi potiora illis ſunt in quæ oriuntur, nos tamen in maiora ituri iuuant. *Iterumque:* Is ordo mundo datus, vt appareat curam noſtri nõ inter vltima habitam. *Adde Phyſiol. XI. Diſſert. VIII.*

189. Scapellum.] *Secandæ aut reſecandæ carni à medico adhibitum.*

190. Abſtinentia.] *Item à medico indicta.*

191. In conſilium.] *Sententiam de nobis dicturi. A foro & iudiciis. vbi in* conſilium iudices mitti *dicũtur, cum cauſſa audita & cognita, poteſtate à Quæſitore facta, deliberant, & tabellis acceptis finiunt.*

192. Pluris.] *Manet in alluſione. maiore pœna aut multa noſipſi taxabimus.* Æſtimari lis *vel* cauſſa *dicitur, cum iudex damnum datum ſociis, ſiue ſingulis, definit & ſummã ſua concipit.*

193. Adiicimus malef.] *Nam, vt Fabius:* culpam admiſſam excuſare, altera culpa eſt.

194. Ad legem.] *Hactenus bonum, vt ne lex aut iudex te deprehendat. At tuus domeſticus & internus iudex, quid? illi te proba, & ſerio es probus.*

195. Officiorum.] *Quæ tanti fecere Stoici, vt ſingularem iis locum & partem in diuiſione Ethices dederint. Vide Diogenem in Zenone.* Officium *autem* appellant Stoici (*ait Cicero*) quod ratione factum ſit. *Ipſa Græca definitio:* καθῆκον ... ὃ πραχθὲν εὔλογον

τὸ ἰχον ἀπολογισμόν: Officium dicunt, quod producτum factumque probabilem habet rationis expoſitionem. *Ergo officium valde latius, quam Lex patet: & adſtringit ad omnia, ad quæ Ratio.*

196. Publicas tab.] *Legum tabulas, in ære publice propoſitas & affixas.*

CAP. XXVIII. 197. Arctiſſimam.] *Ipſam legum regulam, quæ minime late patet. Sed verius forte,* non arctiſſimam.

198. Præſtare.] *Tales exhibere.*

199. Lege mort.] *Quæ mortalibus omnibus dicta eſt.*

200. Aliqua fug.] *Meus,* ad aliquid: *alij,* aliquo. *Ego vellem* aliqua defug.

201. Pronos.] *Eraſmus,* per nos. *fortaſſe,* poſt nos: *etſi illud* pronos *ferri poteſt, quaſi inclinatos & volentes. ſed parum pro ſententia.*

202. Non ipſam iniur.] *Id eſt, finem & ſcopum non habere iniuriam noſtram aut læſionem.*

203. Dulcedine verb.] *Ne dictum ei periret: quod ægre in ore tenetur conceptum.*

204. Adulatio.] *Exemplum in Cælio oratore, lib.* III. *cap.* VIII.

205. Officiis ſuis.] *A bona mente & cauſſa profectis: quæ caſus aliquis, aut praua mens, cui deferebantur, corrupit.*

206. Calumniator.] *Qui alios circumuenit, & ex vita inſtituto defert.*

207. A tergo non videmus manticæ quod in tergo eſt, *vt ait Catullus.* Αἴσωπος ἔφη δύο πήρας ἕκαστον ἡμῶν φέρειν, τὴν μὲν ἔμπροσθεν, τὴν δὲ ὄπισθεν. καὶ εἰς μὲν τὴν ἔμπροσθεν ἀποτιθέναι τὰ τῶν ἄλλων ἁμαρτήματα, εἰς δὲ τὴν ὄπισθεν τὰ ἑαυτοῦ: Æſopus dictitabat, duas peras quemquam noſtrum geſtare, anticam vnã, & poſticam alteram. & in anticam aliorum peccata immitti & reponi; in poſticam, noſtra ipſorum.

208. Tempeſtiua.] *In vitio habita, ſicut & Intempeſtiua. Vide, ſi lubet, quæ fuſe notaui ad lib.* XIV. *Ann. Taciti.*

209. Nihil alienæ.] *Victor de Auguſto.* Cum eſſet luxuriæ ſeruiens, erat tamen eiuſdem vitij ſeueriſſimus vltor. more hominum, qui in vlciſcendis vitijs, quibus ipſi indulgent, acres ſunt. *Plinius lib.* VIII. *epiſt.* Noſtine hos, qui omnium libidinum ſerui, ſic aliorum vitijs iraſcuntur, vt quaſi inuideant?

210. Tyrannus.] *Qui ipſe in quotidianis cædibus.*

211 Mora.] Ἐν αὐτῷ γὰρ πέψαι τὴν ὀργὴν, χρόνου δεῖ, *ait Ariſtoteles*: Ad ipſum vt ita concoquatur, tempore opus eſt. *Nec aliud ſalubrius remedium.*

CAP. XXIX. 212. Eſt ſuſpicax.] *Ea vox nihil ad ſequentem affectum, quem exprimit. Puto fuiſſe,* ſubprocax: *petulanti & auido ingenio,* ἀπαλγὴς, σεμνητής. *Et ſunt ſane tales, qui alienis diſſidiis iurgiiſque paſcuntur. quos egregie notauit Socrates: cum Xantippe eius clamante & iurgante, quidam hortarentur vt reſiſteret, & impudentem inuaderet:* Nempe, *inquit,* vt vos ſpectantes acclametis, Eia Xantippe, Eia Socrates.

213. Aduocationem.] *Moram, vt ſæpe.*

214. Ad manum.] *Magis in manus ſumitur, & tractatur.*

215. De præſentibus.] *Suſpectum mihi. niſi placet diſtinctione corrigere,* Amicum condemnas, de præſentibus antequam audias. *quod eſt: antequam ab iis qui præſentes fuere, rem inquiras. Siue etiam,* de præſenti. *id eſſet, ab ipſo præſente priuſquam exquiras.*

216. Pœnæ non dic.] *Simile illi,* Quod nemine ſciente fit, pœne non fit.

CAP. XXX. 217. Ius ſit.] *Inter tot beneficia, poſſit vel iniuriam vnam facere impune.*

218. Rex eſt?] *Ita Medea apud noſtrum, in cognomine Tragœdia*: Si iudicas, cognoſce: ſin regnas, iube. *ad Creontem.*

219. Imitaris.] *Impetũ aſſumendo, rationẽ abijciẽdo.*

220. Sibi dedit.] *Quia in ipſa culpa, pœna eſt: & animus ſibi conſcius ſe torquet. Epictetus:* Οὐδεὶς δίχα ἀπωλείας καὶ ζημίας κακός ἐστι: Nemo ſine damno & pœna malus eſt.

221. Domeſticis.] *Familiaribus noſtris. quos putamus volentes eſſe debere, & obnoxios. Eadem ratio, cur odia fratrum aut propinquorum (Ariſtoteli obſeruatum lib.* VII. *Politic. cap.* VII.) *ſint acerbiſſima,* καὶ οἱ τι πέρα στέρξαντες, οἱ δὲ καὶ πέρα μισοῦσι: Et qui valde aliquid amant, ijdem idem valde oderunt.

CAP. XXXI. 222. Regis quiſque.] *Epiſt.* XLVII. Regum nobis induimus animos. *Adde epiſt.* XLII.

223. Fabius.] *Aliquis Scipioni tribuit, ad Numantiam.*

224. Sinus.] *Propertius*: Velorum plenos ſubtrahis ipſe ſinus.

225. Iugo colla.] *Satis crebrum Romæ, elephantos currum trahere, ſiue Deorum in pompa Circenſi, ſiue et triumphalem. Leones item, in Plinio; aliaque fere in Martiale, per ludos*:

Picto quod iuga delicata collo
Pardus ſuſtinet; improbæque tigres
Indulgent patientiam flagello;
Mordent aurea quod lupata cerui;
Quod frænis Lybici domantur vrſi,
Et quantum Calydon tuliſſe fertur,
Paret purpureis aper capiſtris;
Turpes eſſeda quod trahunt biſontes:
Quis ſpectacula non putet deorum?

226. Taurorum pueris.] *Item exhibita hæc in ludis. Martialis*:

Aſpice, quàm placidis inſultet turba iuuẽcis,
Et ſua quàm facilis pondera taurus amet.
Cornibus hic pendet ſummis; vagus ille per armos
Currit, & in toto ventilat arma boue.
At feritas immota riget. non eſſet arena
Tutior, & poſſent fallere plana magis.
Nec trepidant greſſus: ſed de diſcrimine palmæ
Securus puer eſt, ſollicitumque pecus.

227. Pocula ſinuſque.] *Haud abnuam in menſa etiam repſiſſe. Quidam tamen libri* ocula: *ex quo aliquis* oſcula. *Porro dracones iſtos fœmina in deliciis habebãt, apud eumdem Martialem*: Sic gelidum collo nectit Gratilla draconem: *& hodie fit in Italia.*

228. Cum animalib.] *Ita & Epictetus increpat iſtos iracundos.* Εἰ δ' ἀντὶ ἀνθρώπου, ἡμέρου ζώου, καὶ κοινωνικοῦ, θηρίον γέγονας βλαβερὸν, ἐπίβουλον, δηκτικὸν, οὐδὲν ἀπολώλεκας; Si verò pro homine, qui eſt placidũ animal & ſociale, tranſieris in feram noxiam, inſidioſam, mordacem, nihilne amiſiſti? *Nempe teipſum.*

229. Maiore vrbe.] *Ipſo mundo, magna illa patria.*

230. Ad cœtum.] *Sociale animal.*

231. Natrices.] *In gloſſario,* Natrix boa *eſt: ſerpentis genus Plinio notum.*

CAP. XXXII. 232. Voluptatem.] *Hoc ante alios Homerus dixit Iliad.* Σ. *in Achillis perſona.*

Ὡς ἔρις ἔκ τε θεῶν ἔκ τ' ἀνθρώπων ἀπόλοιτο,
Καὶ χόλος, ὅς τ' ἐφέηκε πολύφρονά περ χαλεπῆναι,
Ὅς τε πολὺ γλυκίων μέλιτος καταλειβομένοιο
Ἀνδρῶν ἐν στήθεσσιν ἀέξεται ἠΰτε καπνός:

Ah pereat diuum atque hominum Contentio, & Ira,
Quæ ſapientem etiam interdum ſæuire coëgit.
Dulcior hæc melle atque fauo liquidum ſtillante,
Pectoribus ſeſe inſinuans, creſcit quaſi fumus.

Plato in Philebo, mixtionem voluptatis & doloris in ira eſſe vult, *teſtimonio iſto Homeri vſus: & ſcite comparat* cum iis, qui tragœdias ſpectant quos videas vno tempore gaudentes & flentes. *Ariſtoteles autem, & ipſe vſus Homericis verſibus, cauſſam iucunditatis in ira dicit*, ex ſpe futuræ vltionis. Quam ſi tollis, nec Ira quidem eſt: ſicut nemo potentibus iraſcitur, quos nec ſperet vlciſci. *Vide Rhetor. 1. cap. xi. Sed pulchre etiam Homerus de* Fumo: *& quid ſimilius? Ariſtoteles & hoc alibi vſurpauit:* Ὥσπερ ὁ καπνὸς ἀποδάκνων τὰς ὄψεις, οὐκ ἐᾷ βλέπειν τὸ κείμενον ἐν τοῖς ποσίν. οὕτως ὁ θυμὸς ἐπαιρόμενος, τὸν λογισμὸν ἐπισκοτεῖ. Sicut fumus, oculos mordicans, non ſinit vel id quod ante pedes eſt videre: ſic ira exurgens obtenebrat rationem.

233. Dolorem reddere.] *Vlciſci. conſentit in cauſſa cum Ariſtotele. Adeo autem hoc dulce, vt etiam in morte delectet: ſicut ille apud Pacuuium effert.*

Dij me etſi perdunt, tamen eſſe adiutum expetunt,
Quod priuſquam intereo, ſpatium vlciſcendi dabunt.

234. Iniurias iniur.] *Epictetus:* τί οὖν, ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἑαυτὸν ἔβλαψε, πρὸς ἐμέ τι ἄδικον ποιήσας. ἐγὼ ἐμαυτὸν μὴ βλάψω, πρὸς ἐκεῖνον ἄδικόν τι ποιήσας; Quid ergo? num quia ille ſibi nocuit, dum iniuria me afficit, egō non dabo operam ne noceam, illum viciſſim afficiendo? *Plato in Critone:* Οὐδαμῶς ἄρα δεῖ ἀδικεῖν, οὐδὲ ἀδικούμενον ἄρα ἀνταδικεῖν (ὡς οἱ πολλοὶ οἴονται) ἐπειδή γε οὐδαμῶς δεῖ ἀδικεῖν, οὔτε κακῶς ποιεῖν οὐδένα ἀνθρώπων, οὐδ' ἂν ὁτιοῦν πάσχῃ ὑπ' αὐτῶν. Nullo modo igitur iniuriam oportet facere, ſed nec læſum iterum lædere (vt plerique exiſtimant:) quoniam numquam iniuria facienda, nec quiſquam mortalium damno mulctandus, etſi vel ab ipſo mulctaris.

235. Inhumanum.] *Et ad barbaros relegandum, cum Quinctiliano, Declamat.* XIII. Barbarorum mos eſt populorum, quos procul omnis iuris humani ſocietate, proxima belluis natura efferauit. Nos ideo magiſtratus legeſque à maioribus accepimus, ne ſui quiſque doloris vindex ſit: & aſſiduæ ſcelerum cauſſæ ſe refellant, ſi vltio crimen imitabitur.

236. Vltio & a.] *Liber meus, & plures.* Vltio & Talio, non multum differt. *Ego putem:* Vltio, & alioqui non multum differt. *Differt, ab Iniuria. nam hac precedit.*

237. In balneo.] *Libri omnes vocem addunt*, in balneo ignorans. *Atqui ſequitur mox*, imprudens. *mutauerim igitur*, in ore: *& ita fuit. Non percuſſit ſolum Catonem, ſed in ore & facie.*

238. Satisfacienti.] *Deprecanti, pœnitenti.*

239. Vindicare.] *Ita conſenſu libri ſcripti & editi: Muretus tamen*, ignoſcere. *bellè & ingenioſe. ſed quo tam belle?*

240. Sibi demis.] *Quaſi ferrum, impreſſere.*

CAP. XXXIII. 241. Quos læſ.] *Tacitus in Agricola*: Proprium humani ingenij eſt, odiſſe quem læſeris.

242. Notiſſima vox.] *Cuius, aut vbi, ignoro.*

243. Munditiis.] *Caius enim* pulcros omnes & comatos oderat. *Sueto. ca.* XXXV. *Porro in Hiſpania* Paſtores *iſti fuiſſe videntur. Lapis ibi:* DOMITIO PASTORI. VETERANO LEG. SEPT. GEM.

244. Ad cænam.] *Suetonius de hoc intellexit cap.* XXVII. Parentes ſuplicio filiorum intereſſe cogebat. quorum vni valetudinem excuſanti, lecticam miſit: alium è ſpectaculo pœnæ epulis ſtatim adhibuit, atque omni comitate ad hilaritatem & iocos prouocauit. *Vt appareat ſpectatorem etiam ſupplicij fuiſſe, quod tamen Seneca non dixit.*

245. Heminam.] *Vncias nouem vini, ſiue dimidium Sextarium.*

246. Vnguentum.] *Receptum in conuiuijs lætioribus, vngi & floribus coronari.*

247. Obſeruare.] *Per cuſtodem, quem poſuerat. Non ergo ipſe videre poterat? neſcio? grande triclinium erat, & iacebat conuiua* centeſimus, *vt mox addit. Procul ergo à Caio, & inter imos.*

248. Non extulerat.] *Nec enim iuſta ei fecerat; nec ſollenni ritu cadauer elatum.*

249. Habebat alt.] *Vt hunc ſaltem ſeruaret: ne & illum Caius iratus tolleret. Pulchre & aptè Panegyricus ſcriptor ad Theodoſium, hos affectus exprimit ſub tyrānis:* Cum interim miſeri, vetabamur agere miſeros, imo omnes cogebamur mentiri beatos: & cum domi atque ſecreto, ſolis coniugibus ac liberis crediddiſſemus furtiuum dolorem, procedebamus in publicum non noſtræ fortunæ vultu. Audires enim dicere delatorem, quid ita ille triſtis incedit? an quia pauper eſt ex diuite? non enim ſe viuere gratulatur? Quid ita publicum atratus inceſtat? luget credo fratrem? ſed habet filium. Ita flere non licebat amiſſa, metu reliquorum.

250. Priamus.] *Apud Homerum, Iliad.* Ω.

251. Regis genua.] *Achillis. Homerus:*

Χερσὶν ἀχιλλῆος λάβε γόνατα, καὶ κύσε χεῖρας,
Δεινὰς, ἀνδροφόνους,

Quæ vertit hic ex profeſſo noſter.

252. Paſtorem.] *Audax & hæc mutatio Mureti. nam libri omnes*, Contempſiſſet Romanum patrem: *ex quo Pincianus*, Contempſiſſem R. p. *quod etſi melius illo extraneo: tamen mihi verius*, Contempſiſſet & Romanus pater. *Ille, inquit, Græcus non bibit pocula magna, non vnxit: qua nec gente & animo Romanus noſter feciſſet, niſi non ſua vita, ſed alterius filij timuiſſet.*

253. Pietas.] *In filium ſuperſtitem.*

254. Oſſa filij.] *De more, cadauere combuſto, eligebant oſſa: & repoſita in vrnam ſepeliebant.*

255. Adoleſcens.] *Ipſe iuuenis Princeps, Caius.*

256. Leniretur.] *Meus addit*, leniretur admouere laceſſebat. *Alij* leniretur admouens: *Scribe & diſtingue:* vt cura leniretur, admonens, laceſſebat. *Caius identidem propinando admonebat*, leniendæ curæ *hoc eſſe. Aut ipſis verbis*, Leni curam.

CAP. XXXIV. 257. Anceps eſt.] *Vinci potes.*

258. Furioſum.] *Vinci debes.*

259. Sordidum.] *Vincere inglorium.*

260. Puſilli.] *Iuuenalis:* ----- quippe minuti
Semper, & infirmi eſt animi, exiguique voluptas.
Vltio.

261. * Ne iraſcamur.] *Mihi abrupta hæc videntur, nec prioribus nexa.*

262. Liberos proſcr.] *Ne ad honores venirent. Hoc appellat à rep. ſubmouere, quia ad eam gerendam non admittuntur.*

263. Cogitemus.] *Ad intermiſſa redit. emblemate illo de* liberis hoſtium, *neſcio qua occaſione, inſerto.*

Digitized by Google

264. Pertinaciſſ. hoſtes.] *Latinos, Samnites.*

265. Imperium, niſi.] *Tacitus* XI. *Annal. oratione Claudij*: Túc ſolida domi quies, & aduerſus externa floruimus, cum ſpecie deductarum per orbem terræ legionum, additis prouincialium validiſſimis, feſſo imperio ſubuentum eſt. *Plura inibi eius rei.*

266. Niſi par.] *Libri ſcripti*, niſi pariter. *& deinde*, pugnant. *Fortaſſe*, niſi paria.

CAP. XXXV. 267.] His graues, *In meo hæc ita*: animi impetus? hi graues, funeroſi, & irreuocabiles. *Legerem*: animi impetus, ſi graues, furioſi & irreuocabiles?

268. Ad gradum.] *Ad leniorẽ & lentiorem paſſũ.*

269. Facies turb.] *Iterum Iræ deſcriptio, qualis lib. 1. cap. 1.*

270 Inferna monſtra.] *Furias Eumenidas.*

271. Quales ad.] *Meus voce auctior*: quales motus ad bella. *Puto*, quales ad motus, ad bella.

272. Furiæ.] *Vox meo abeſt: & ante*, deterrimi. *Itaque eſſet* deterrimi, *vel* teterrimi inferum *id eſt peſſimi infernalium Geniorum. Nam de Furiis ſane iam tactum, & triplex eſt comparatio.*

CAP. XXXVI. 273. Speculum.] *Plutarchus*: Ἐμοὶ δ' εἴ τις ἐμμελὴς καὶ κομψὸς ἀκόλουθος ἦν, οὐκ ἂν ἠχθόμην αὐτοῦ προσφέροντος ἐπὶ ταῖς ὀργαῖς ἔσοπτρον ὥσπερ ἐνίοις προσφέρουσι λουσαμένοις ἐπ' οὐδενὶ χρησίμῳ· τὸ δ' αὑτὸν ἰδεῖν παρὰ φύσιν ἔχοντα καὶ συντεταραγμένον, οὐ μικρὸν ἔστιν εἰς διαβολὴν τοῦ πάθους? Mihi vero ſi quis ſcitus & elegans ſit comes vel aſſecla, non ægrè feram, ſi in ira proferret mihi ſpeculum, ſicut quibuſdam iam lotis comptiſque ſolet ſine vllo bono fructu. At ſeipſum ita videre, præter naturam conſtitutum, & vndique turbatum, non parum conferat ad affectus huius damnationem.

274. Credo.] *Libri*, credis. *tamen hoc Pinciani coniectaneum probum videtur.*

275. Iam mutauerat.] *Habebat enim animum ſe compeſcendi, rationem audiebat medicinam quærebat.*

276. Humor.] *Billioſus, & ſtcleruma genuit.*

277. Aiacem.] *Victum, armorum iudicio, ab Vlyſſe.*

278. Cariſſimis.] *Quidam libri* luminis; *alius &* litteris: *ex quo non inſcite*, vitandique & liberis: *ſiue ex priore illa*, alumnis

279. Incumbere.] *Seipſos interficere, vt ille Aiax.*

280. Inſignia.] *Magiſtratuum, aut dignitatum. Prætextam, latum clauum, & talia.*

MVRETVS.

Cap. I. BEnigniorem.] *Faciliorem ad tractandũ, & in qua liberius excurrere poſſet oratio. Mela libro primo.* Quem perſequi longa eſt magis quam benigna materia.

Species oblatæ iniuriæ.] *Hoc eſt, quod Ariſtoteles dicit iram exiſtere ἐπὶ φαινομένῃ ἀδικίᾳ.*

II. Quid ſi ira.] *Sed nonne priore libro, profligata iam hæc quæſtio eſt? Neque hoc tam quæritur, quid ſit ira, quam quas animo ſemel occupato, vires habeat. Fortaſſis igitur legendum*, Quid poſſit ira.

Ipſi puero.] *Ptolemæo, cuius iuſſu Pompeius interfectus eſt.*

Manum ad arma miſiſſe.] *Cum Diogenes diceret, meliorem ſibi eum muſicum viſum iri, ſi eos cantus reperiſſet, quibus Alexander incitatus & furens cohiberi ac reprimi poſſet. Facile eſt enim eo quemque impellere, quo ſuapte ſponte propenſus eſt.*

VII. Iudicia patris.] *Agit de inofficioſo.*

Septa.] *In campo Martio: quæ alio nomine ouilia vocabantur.*

IX. Infitiationes.] *Vt eorum qui mutuum aut depoſitum abnegant. Martialis*:

In ius ô fallax atque infitiator eamus.

XII. Formido.] *Huius meminit & libro primo de clementia. Virgilius*:

Puniceaque agitant pauidos formidine pennæ.

Hanc Gratius ita deſcribit:

Sunt quibus immundo decerptæ vulture plumæ
Inſtrumentum operis fuit, & non parua facultas.
Tantum inter niuei iungantur vellera Cygni.
Et ſatis armorum eſt. hæ clara luce coruſcant.
Terribiles ſpecies. ab vulture dirus auaro
Turbat odor ſiluas, meliuſque alterna valet res. *Nemeſianus*:
Linea quinctiam, magnos circundare ſaltus
Quæ poſſit, volucreſque metu concludere prædas,
Digerat innexas non vna ex alite pinnas.
Namque vrſos, magnoſque ſues, ceruoſque fugaces
Terrificant, linique vetant tranſcendere ſeptum. *Seneca tragicus*:
Picta rubenti linea pinna.
Vano claudat terrore feras.

XIII. Nec vt quibuſdam viſum.] *Aduerſus nobilem & omnium ſermone celebratam Heſiodi ſententiam, qua virtutem in arduo, nequitiam in procliui eſſe dicit.*

Inite modo.] *Verbum vſitatum etiam in formulis.* Vtriſque ſuperſtitibus præſentibus hanc viam dico. Inite viam. *Qui iam tamen qui recta corrigebat, deprauata magis etiam diſtorquebat. mutare hoc apud Ciceronem voluit.*

XVII. Nec prædam.] *Male antea*, nec prædonem.

XIX. Refert quantum quiſque.] *Vide Galeni libellum*, ὅτι τὰ τῆς ψυχῆς ἤθη ταῖς τοῦ σώματος κράσεσιν ἕπεται.

XX. Quod pueris Plato negandum putat.] *Plato libro ſecundo de legibus*: πρῶτον μὲν τοὺς παῖδας μέχρις ἐτῶν ὀκτωκαίδεκα τὸ παράπαν οἴνου μὴ γεύεσθαι. διδάσκοντες ὡς οὐ χρὴ πῦρ ἐπὶ πῦρ ὀχετεύειν εἴς τε τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν πρὶν ἐπὶ τοὺς πόνους ἐγχειρεῖν πορεύεσθαι, τὴν ἐμμανῆ εὐλαβουμένους ἕξιν τῶν νέων.

XXI. Quod flenti negatum fuerat, quieto offeratur:] *Expreſſit vocem vſitatam olim nutricibus ad pueros flentes: Deſine flere, & accipies.* Μὴ κλαῖε, καὶ λήψῃ. *Plutarchus.* περὶ ἀοργησίας.

XXIII. Ille tyrannicida.] *Zenonem Eleaten dicit. de quo vide Valerium libri tertij, capite tertio: & Laërtium in vita ipſius.*

Ab Hippia.] *Ita plane liber Siculus, ſed hunc tyrannum alij Phalarim, Nearchum, alij Diomedontem vocant.*

XXV. Vbi animum ſimul & corpus.] *Hac de re Plutarchus*: οὐδὲ γὰρ ἀρχὰς ἔχει μεγάλας ἀεὶ καὶ ἰσχυρὰς, ἀλλὰ καὶ σκῶμμα, καὶ παιδιὰ, καὶ τὸ γελάσαι τινὰ, καὶ διανεῦσαι, καὶ πολλὰ τοιαῦτα πολλοὺς εἰς ὀργὴν καθίστησι.

PINCIANVS.

Cap. I. ET vt alia minime ſpecioſa viſu.] *Sic prior editio. Corrigendum puto*, & vitalia minime ſpecioſa viſu.

Perfecto iam corpore effunditur.] Affunditur, *non* effunditur, *legunt pleraque exemplaria.*

Niſi animus, qui tangebatur, aſſenſus eſt.] *Quidam codices*, niſi animus eis, qui tangebatur, accenſus eſt. *Alij*: niſi animus eius quibus tangebatur, *&c.*

Digitized by Google

Quorſus, inquit, hoc non pertinet?] *Corrige*, Quorſus, inquis, hæc quæſtio pertinet, *ex vetere lectione.*

II. Ad quoſdam ictus aſpernatio.] Tactus, *non* ictus, *eadem habet.*

Cantus nos nonnumquam & concitata modulatio inſtigat.] *Quidam codices*, Cantus nos nonnunquamque citata modulatio inſtigat.

Animorum moueri valentium.] *Scribendum reor*, nolentium.

Alexandrum aiunt Zenophanto canente.] Xenophanto *lege*, *ſiue* Xenophante, *ex vetere lectione, non* Zenophanto.

Voluntatis iudicio pergentis.] *Scribe*, voluntate & iudicio pergentis, *ex eadem.*

III. Incedens intra cadauera.] *Exemplar diuorum Facundi & Primitiui*, incedens ſupra cadauera. *Alij codices* incedens inter cadauera.

V. Quid hæc rex feciſſet?] *Corrige*, Quid hic rex feciſſet? *ex duobus codicibus, Pinciani et Facundi ac Primit.*

VI. Iraſci nõ ex dignitate eius.] *Scribendum*, Iraſci non eſt ex dignitate eius, *ex vetere lectione.*

Et in homine omnis ira.] *Corrige*, & in hanc omnis ira, *ex eadem.*

Si profecto cuique iraſcendum eſt.] *Caſtiga*, ſi pro facto cuiuſque iraſcendum eſt, *ex eadem.*

Deſinet Socrates.] *Eadem*, Deſinet ille Socrates.

VII. Quãto turpiores aduocatos habent?] *Quidã codices*, quanto turpiores aduocatos conſciſcunt.

Alius iudicia patris accuſat, quem mereri ſatis fuit. Alius cum matre conſiſtit.] *Hæc verba in nonnullis exemplaribus deſiderantur. Alioqui ſic, ni fallor, legenda fuere*: Alius iudicio patrem accuſat, quem demereri ſatius fuit, *&c. Nam & exemplar Facundi & Primitiui*, ſatius, *non* ſatis, *legit.*

VIII. Nunquã iraſci deſinet, ſemel ſi ſapiẽs cœperit.] *Scribe inuerſo verborum ordine.* Nunquam iraſci deſinet ſapiens, ſi ſemel cœperit, *ex vetere lectione.*

Plus committitur quam quod poſſit coërtione ſanari.] *Verbum* quod *ſuperfluit, ex eadem.*

Certatur ingenti quidem nequitiæ certamine:] *Scribendum reor* quodam, *non* quidem.

Ad fas nefáſque miſcendum coorti ſunt.] *Exẽplar Facundi & Primitiui*, ad fas nefáſque miſcendum coïere.

Et parentum liberorúmque ſacramenta diuerſa,] *Idem exemplar ſingularitatis numero*, ſacramentum diuerſum.

Et ne hoc quidem libidini exceptum.] *Exemplar idem minus corrupte*, & ne eos quidem libidini exceptum. *Exemplaria duo, Pincianum & diua Maria*, & ne os quidem libidini exemptum, *rectiſſime.*

Quicquid non reſiſtebat adductum.] *Legendum puto* abductum, *non* adductum.

IX. Quid ſi illis iraſci velis vel qui ægrotant.] *Particula* vel *non habetur in vetere lectione.*

Inter cetera mortalitatis incommoda, & hæc eſt.] *Scribe*, & hoc eſt, *ex eadem.*

Vniuerſis ignoſcendum & indulgendum eſt:] *Duo illa verba*, & indulgendum, *ſuperuacanea ſunt, ex eadem.*

X. Intelligit quam eſt iniquum & periculoſum.] *Eadem*, intelligit quam & iniquum ſit & periculoſum.

Vbi iſti hiccine locus eſt?] *Caſtigandum reor*, Vbi iſthic iræ locus eſt?

Lento adiutorio opus eſt.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Non lento adiutorio opus eſt.

XI. Nec hoc ſapiẽti dici velim, quod fere quoq; telum timeri.] *Vetus omnis lectio*, Nec hoc ſapientiam dici velim, quod fere ſapientis quoq; telum eſt timeri. *Sed in hac parte magis ab impreſſa lectione iſto modo emaculetur. Exiſtimo enim legendum*: Nec hoc ſapientis dici velim, quod feræ quoque telum eſt, timeri. *Nam verbum* eſt, *omnis antiqua lectio agnoſcit.*

Aut contra, omuia deſpecta, & fœda, & turpia, ipſo quo timentur, ſunt.] *Exemplar Pincianum*: At contra omnia deſpecta, fœdáque, turpia, *&c. Exemplar Facundi & Primitiui*, At contra omnia deſpecta, fœdáque, & turpia timentur, *reliqua deſiderantur.*

Ira per ſe deformis eſt.] *Idem exemplar*, Sic ira per ſe deformis eſt. *& paulo poſt* dictus *legendum, non* ductus?

Pauida ſunt ad leuiſſimos ſtrepitus pectora.] *Exemplar diui Franciſci*, Pauida ſunt ad leuiſſimos pectora ſonos. *Exemplar Facundi & Primitiui*, Pauida ſunt ad leuiſſimos tactus pectora. *Quid ſi legas* ictus *potius quam* tactus?

Quia formidandũ eſt. Quoniam quidem etiam contemptiſſima timentur.] *Corrige*, quia formidini eſt. Quando quidem, *&c. ex vetere lectione.*

Et oſſa mortifera, & morſus.] *Caſtigandum puto*, & oſſa mortifera morſu.

Linea pennis diſtincta contineat.] *Exemplar Facundi & Primitiui* conterreat, *non* contineat.

Curriculi motuſq; rotarum verſata facies leonem redegit in caueam.] *Caſtiga*, curriculi motus, rotarúmque verſata facies leonem redigit in caueam, *ex vetere lectione.*

Vigiliam indefatigabilem extendit.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, vigilia ſe indefatigabilem oſtendit.

Didicerunt tenuiſſimis & aduerſis funibus currere.] *Exemplar Pincianum*, didicerunt alij tenuiſſimis, *&c.*

XIII. Aut nulla cauſa pertinacis ſtudij, aut indigna merces fuit.] *Vetus lectio*, aut nulla tam pertinacis ſtudij, aut non digna merces fuit.

Non eſt quod in patrocinium nobis quæramus etiam excuſatam licentiam.] *In codice Pinciano deſideratur verbum* etiam. *Exemplar Facundi & Primitiui*, Non eſt quod patrocinium nobis quæramus & excuſatam licentiam.

Non vanæ nobis auctor rei venit.] *Vetus lectio*, Non vanæ vobis auctor rei venio.

Rectiuſque ſcelera tollentur:] Potiuſque ſcelera tollentur, *codex Facundi & Primitiui. Quid ſi legas*, ocyus, *non* potius?

XIV. Cuius cauſa domum ſollicitus obſeruet.] *Verbum* cauſa *in nullo ſcripto exemplari inuenies. Et puto legendum* modum, *non* domum.

Et qua noceat, tantum aſpicit:] *Exemplar diui Franciſci*, & qua noceat tantum, non qua caueat aſpicit.

In exemplum hominis adduxit.] Adducit *vetus lectio, non* adduxit.

XVI. Quid autem cur hominem.] *Eadem*, Quid autem eſt cur hominem.

Cum habeas mundum denique deúmque.] *Verbum* denique *non habetur in eadem.*

Simpliciſſimi, inquit, omniũ habentur.] *Eadem*, Simpliciſſimi, inquit, hominum habentur, *& ſi exemplar Facundi & Primitiui aliter legat.* Simpli-

Digitized by Google

ciſſimi,inquit,omnium ſunt.

Stultis,luxurioſis,nepotibúſque.] *Duo poſtrema verba* nepotibúſque, *deſiderantur in eadem.*

Imo imitatus iratum.] *Omnes fere ſcripti codices habent,*imo irritatur.

XVII. Nec latronem oportet eſſe, nec prædonem.] *Legendum forte* prædem,*non* prædonem. *vt ſicut in verbis ſequentibus*, nec miſericordem, nec crudelem, *ita & in his duo opponantur contraria.*

XVIII. Scilicet ne incidamus in iram.] *Verbum* ſcilicet *nulla vetus lectio agnoſcit.*

XIX. Iracũdos feruida animi natura faciet.] *Exẽplar Pincianum* feruidi *praefert*, *non* feruida. *Ut putem ſcribendum contra omnia exemplaria,* Iracundos feruidi mixtura faciet. *Quam lectionem approbant hac qua ſubycio verba.*

Frigida mixtura frigidos facit.] *Corrige,* Frigidi mixtura timidos facit: *ex correctioribus exemplaribus, Pinciano, Facundi & Primitiui, meo domeſtico Gallicana littera ſcripto.*

Frigus inſequetur.] Frigus inſequitur,*ſcribe ex eiſdem.*

XX. Quidam ſaucij.] *Exemplaria Pincianum & Franciſcanum,* quidam ſaucij ſunt. *Exemplar Facundi & Primitiui*, quidam ſaturi.

Plurimúmque poteſt conſuetudo: quæ ſi grauis eſt,aliud vitium alit.] *Exemplar Facundi & Primitiui,* Plurimum poteſt conſuetudo: quæ ſi grauis eſt,aliud initium eſt.

Vt minuatur, & non vt conſumatur calor,] *Coniunctio* & *non habetur in vlla vetere lectione.*

Luſus quoque proderunt.] Ludi,*non* Luſus,*eadem agnoſcit.*

XXI. Facile autem etiam attendentem ſimilia decipiunt.] *Verbum* etiam *ſuperfluum eſt, ex exemplari Facundi & Primitiui.*

Vt modo frenis vtatur.] *Scribe,* vt modo frenis vtamur, *ex vetere lectione.*

Nunquam illi neceſſe ſit rogare ſimpliciter, nec profit rogaſſe:] *Eadem,* Nunquam illi neceſſe ſit rogare ſimpliciter, nec proſit rogare.

Quin citius patrem quam Platonem imitatus ſit.] *Exemplar Facundi & Primitiui,* quin citius Platonem quam patrem imitatus ſit. *Aly codices,* quin citius patrem quam Platonem comitatus ſit.

XXII. In nobis quidem ſors naſcendi.] *In eadem,* In nobis ſiquidem ſors naſcendi.

XXIII. Et ab ipſo tortus.] *Vetus lectio,* & ab Hippia tortus. *Nota eſt hiſtoria.*

Qui cum legiſſet epiſtolam matris.] *Diſſentiunt à Seneca quinque præſtantiſſimi ſcriptores: Curtius lib. 4. Valerius Max. 3. Trogus 11. Arrianus 2. Plutarchus in Alexandro. Omnes produnt hanc epiſtolam à Parmenione miſſam,non ab Alexandri matre.*

Non veritus bibit.] *Scribe,* non deterritus bibit,*ex vetere lectione. ſiue, vt quidam præferunt codices,* non territus bibit.

Hoc ergo magis in Alexandro laudo.] *Exemplar Facundi & Primitiui,* hoc ego magis in Alexandro laudo. *Exemplar Pincianum, & item meum caſtigatius,* Hoc eo magis,*&c.*

Quo maior autem moderatio in regibus.] *Scribendum puto* rarior, *non* maior. *Nam ſi* maior *legas, inepta erit ſententia. non enim in regibus tantum, ſed & in plebeijs hominibus maior moderatio magis laudanda eſt.*

Aut in diuerſis, aut in neutris fuiſſe partibus.] Aduerſis *legendum puto contra omnia exemplaria,* *non* diuerſis.

XXV. Gratiſſimum putant genus veniæ.] *Lege* putauit,*non* putant,*ex vetere lectione.*

Aut tepidior aqua potui erogata.] *Quædam exemplaria,* aut tepidior aqua poturo. *Alia,* aut tepidiore aqua potus ero. *Alia,*aut tepidior aqua potaturo.

Vt ægræ & infelicis valetudinis eſt.] *Scribe,* ægræ & infelicis valetudinis eſt. *ex vetere lectione.*

Miridem aiunt fuiſſe.] Mindyridem, *non* Miridem, *eadem.*

Vetuit illud opus in conſpectu ſuo facere.] *Exemplar Pincianum* illum *legit*, *non* illud.

XXVI. Aut obuerſatus canis.] *Exemplar Facundi & Primitiui,* aut obuerſatus calix.

Sine conſenſu ſunt:] Sine ſenſu ſunt,*vetus lectio.*

Sic & mutis animalibus, quia nulla iniuria niſi à concilio profecta faciũt.] *Exemplaria duo, Franciſcanum & Facundi & Primitiui, hunc locum ſic legunt:*ſic & multis animalibus, quæ nullam iniuriam nobis faciunt, quia velle non poſſunt. Non eſt enim iniuria,niſi à conſilio profecta.

XXVIII. Alios per nos facere.] *Vetus lectio,* Alios pronos facere.

Et eos qui volentes ſcientéſque faciunt.] *Scribe,* Etiam eos qui volentes, *&c. ex eadem.*

Ad ſingula quibus offenditur dixerit. Is qui nullius non vxorem.] *Caſtiga.* Ad ſingula quibus offenditur dixerit, Hæc & ipſe commiſi. Sed vbi tam æquum iudicem inuenies? Is qui nullius non vxorem, *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

Pudicitiam ſeruorum ſuorum attentari non vult.] Seruulorum,*non* ſeruorum,*vetus lectio.*

Tempeſtiua filij conuiuia.] Vitia, *non* conuiuia, *eadem.*

Hæc ab illo pœnæ initio non vt ignoſcat.] *Corrige.* Hoc ab illa pete initium, non vt ignoſcat: *ex eadem.*

XXIX. His quæ narrata ſunt.] *Omnis ſcripta lectio;* De his quæ narrata ſunt.

Vt videatur diluiſſe factam.] Doluiſſe, *non* diluiſſe, *eadem.*

Quo ſæpius ad manum venerit.] Quo ſæpius ad manum venit, *eadem.*

Iam verum iámque,] *Eadem,* Iam enim iam.

XXX. Alioquin nunquam tibi dicam.] *Scribe ex eadem,* Alioquin nihil vnquam tibi dicam.

Vt illi donanda iniuria eius ſit:] *Omnis antiqua lectio,* vt illi etiam iniuria eius ſit: *Corrigendum reor:* vt illius iam iniuria ius ſit.

Mulier eſt, errat.] *Emendandum arbitror:* Mulier eſt, errat. *vt ſit ſenſus: Muliebrem errorem ignoſcendum eſſe: Erat enim mulier, hoc eſt, ſexus in errores proni.*

Quædam quæ non ſuperauerint.] *Scribe,* quædam, quia non ſperauerint, *& mox ſtatim*, putamus,*non* putauimus, *ex vetere lectione.*

XXXI. In ſe nolit alteri.] *Verbum* alteri *ſuperuacuum eſt, ex eadem.*

Aut ignorantia nos itaque.] *Scribe,* Aut ignorantia nos itaque rerum, *ex eadem.*

Inſidioſos amicos.] Inſidioſos animos, *exemplar Facundi & Primitiui.* Infidos amicos, *codex diuæ Mariæ.*

Adulantibúſque. Non ergo feras pudebit cum animalibus permutaſſe mentes.] *Magna pars codicum aliter hunc locum legit,* adulantéſque domino feras. Pudebit cum animalibus permutaſſe mores.

Digitized by Google

Ergo & homines.] *Scribendum reor*, ergo & homo vnus.

xxxii. Et ſi qua morſu aut ictu noceant, effugetimus.] *Caſtiga*, & ſi qua morſu aut ictu nocent, affligeremus, *ex codice Facundi & Primitiui.*

Inhumanum verbum eſt, & quidem pro iuſto receptum vltio & talio, non multum differt niſi ordine.] *Idem exemplar duorum tantum verborum locum commutat, hoc pacto*: Inhumanum verbum eſt, & quidem pro iuſto receptum, vltio & talio, multum non differt niſi ordine. *Corrigendum reor*: Inhumanum verbum eſt, & quidem pro iuſto receptum, vltio: & à contumelia non differt, niſi ordine.

Si tanquam ad remedium ſine ira veniamus.] *Scribe*, ſi tanquam ad remedium venimus, ſine ira veniamus: *ex vetere lectione.*

xxxiii. Quos læſerunt, & oderunt.] *Exemplar Facundi & Primitiui addit particulam* quod, *vt ſit* quod quos læſerunt, & oderunt.

Et gratias agendo de ipſis.] *Poſtrema duo verba* de ipſis. *non habentur in vllo ſcripto exemplari.*

Immunditijs eius & incultioribus capillis offenſus.] *Vetus lectio è contrario*, immunditijs eius & cultioribus capillis offenſus.

Contempſiſſet Romanum patrem.] *Legendum puto*, contempſiſſem Romanum patrem.

xxxiv. Ad quas ſi manum admoueris, ora conuertunt.] *Ex. Fac. & Primitiui*, quas ſi manu amoueris, ora conuertunt. *& paulo ante dictio* vt *ſuperfluit, ex exemplari Franciſcano, in quo legitur*: Mures & formicæ, &c. *Sed conſiderandum, an ordine verborum erratum ſit. Forte enim Seneca ſic ſcriptum reliquit*: Imbecilla ſe lædi putant, ſi tangantur, vt mures & formicæ: quas ſi manu amoueris, ora conuertunt. *Aut ſic.* ad quas ſi manum admoueris, ora conuertunt. *Poſſet etiam aliter legi*: Mures formicæque, ſi manu amoueris, ora conuertunt. Imbecilla ſe lædi putant, ſi tanguntur. *Nam & in exemplari Facundi & Primitiui prepoſitio* ad *non habetur. Sic enim profert*: Mures, formicæ. quas ſi manu amoueris, ora conuertunt.

An expediat omnes nobis inexorabiles.] *Idem exemplar*, an expediat nobis omnes inexorabiles eſſe. *Scribendum forte* homines, *non* omnes. *In exemplari tamen Pinciano non habetur omnino ea dictio.*

Quam ſæpe hic pedibus eius aduolutus eſt quem à ſuis repulit?] *Vetus lectio*, Quam ſæpe eius pedibus aduolutus eſt, quem à ſuis repulit.

Quos populus R. feliciores habet ſocios fidelioreſque.] *Lege*, quos populus R. fideliores habet ſocios, *reliqua ſuperfluunt. ex eadem.*

Niſi pariter non pugnat, ſed ſi vtrinque certabit, ira concurritur.] *Eadem*, Niſi pariter non pugnant, Si vtrimque certabitur, ira concurritur.] *Vide an hæc lectio magis arrideat*, Niſi par non pugnat, *&c.*

Numquam velit quiſquam.] *Corrige*. Nunquid velit quiſquam, *ex eadem.*

Vt vix retrahatur.] *Eadem*, vix retrahitur.

xxxv. Nihil tam æque profuit.] *Scribe*, Nil tamen æque profuit, *ex eadem.*

Etiamſi amictus illius compoſitus ſit ad legem, retrahet veſtem. *Exemplar Facundi & Primitiui*, & ſiue amictus illius compoſitus ſit ad legem, trahet veſtem.

Et tumeſcũt venæ.] *Vetus lectio*, Tumeſcunt venæ.

Deterrimæ inferum exeunt furiæ:] *Scribe* teterrimæ. *non* deterrimæ, *ex eadem.*

Inceſſu veſano effuſam.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, ſua ſanie offuſam.

Vel, ſi videtur, qualis ſit apud vates noſtros eſt:] *Sic prior editio. Scribendum*, Vel, ſi videtur, ſit qualis apud vates noſtros eſt, *ex eadem.*

xxxvi. Sanguineum quatiẽs dextra læuaque flagellum.] *Omnis ſcripta lectio*. ſanguineum quatiens dextra Bellona flagellum.

Speculo qui neminem deterritum ab ira credit.] *Duo exemplaria, Franciſcanum & Pincianum*, Speculo quidem neminem deterritum ab ira credis. *ſed conſiderandum an legendum ſit potius* credo, *quam* credis.

Repentina & vniuerſa vis eius eſt:] Huius, *non* eius, *vetus lectio.*

Magno æſtimata ira proiecit Inſignia.] *Verbum* ira *ſupernacaneum eſt ex eodem.*

ERASMVS.

x. VBi iſti hiccine locus eſt.] Alius habebat, *vni iſti hoccine locus eſt?* Rodulphus addiuinarat, *vni iſti hoc omne iocus eſt.* Forte melius, *vbi hic ira locus eſt?* Nam ſequitur: *aut ridenda omnia, aut flenda ſunt.* Nuſquam igitur iræ locus.

xi. *Nec hoc ſapiẽtis dici velim, quod fere quoq; telum timeri.*] Sic noſtra prior. Quidam habebat, *Nec hoc ſapienti malim, quod fere quoque ſapienti telum eſt timeri.* Rodulphus annotarat: *Nec hoc ſerpentem malim, quod fere ſapientis quoque telum eſt timeri.* Noſtra minori negocio reſtituetur, addita literula: *Nec hoc ſapientis dici velim, quod feræ quoque telum eſt, timeri.* Sentit enim, feras terrore tutas eſſe: quod negat conuenire ſapienti.

OPSOPOEVS.

Cap. i. OMnes edit. *quæ ad conſpectum inimici naufragij contrahit frontem.* Sic quidem paſſim (ſcribit Iuretus in excerptis ſuis) legitur in excuſis, nec memini alios hactenus obſeruaſſe latitare hic vitium. Et tamen quiſquis oculos acutos habet, videt mentem Senecæ aliud quid poſtulare quam vulgata verba ſonant. Emendandum igitur audacter dico ex fide vetuſti codicis, *ad conſpectum mimici naufragij*, vbi auctor mimicum naufragium appellat fictum & adumbratum, qualia ſunt quæ mimi in ſcenis agunt. Verba hæc, *mimus, & mimicus*, ſæpe corrupta fuerunt in libris veterum. qua de re prolatis exemplis iampridem egit doctiſſimus Pithœus aduerſat. lib. i. cap. xvii. & nos etiam diximus ad Symmachum lib. 6. epiſt. lxxix.

ix. *Quibus trina non ſufficiunt fora.* Brodæus Miſcell. lib. ii. cap. xviii. Cum multiplicia eſſent Romæ fora, de tribus intelligit Seneca, in quibus cauſas oraret: quorum primum, Romanum nuncupatur: ſecundum, Caij Cæſaris: tertium, Auguſti. quod hæc duo poſtrema ab his imperatoribus conſtructa eſſent. Martialis.

Atque erit in triplici par mihi nemo foro.

xi *Quidquid terret & trepidat.*] Iureti v.c. *quicquid deterret, & trepidat.*

xxxiii. *Cum ſarcinam depreh.*] Vidi exemplar manuſcriptum, in quo *ſcrinia deprehendiſſet epiſtolarum*, legebatur. Paulo poſt in Rom. editione locum τõ *credulitas*, inuaſerat *crudelitas.*

Digitized by Google

Mindiridem.] Brodæus Miſcell.lib.v.cap.xiii. Corrige *Smindiridem*. Ariſtoteles ἰδιωτῶν εὐδαιμόνων ἀ. οἱ δὲ Σαρδανάπαλον μακαρίζοντες ἢ Σμινδυρίδην. Is porro in eorum grege primas tenet, qui nũquam orientem, neque occidentem ſolem vidiſſe memorantur.

Obſequentes.] In v.c. *equi ijdem poſt ſequentes alteri.*

xxvii. *Primum nobis ſuadeamus.*] Repone ex v.c. *primum nobis perſuadeamus.*

xxviii. V.c. *quam m.o.ſ.f. ſpeciem friuole induerit.*] Vox *iniuria* plane deeſt. Forte legendum. *ſpeciem friuoli.* Hæc Iuretus.

Quod tempeſtiua.] De tempeſtiuis conuiuijs vide quæ doctiſſime congeſſit Lipſius initio comm. ad xiv. Ann. Taciti.

Vtrique parti dares aduocationem, dares tempus.] Idem eſſe videtur: ſi quidem aduocatio tempus ſignificat ad veritatis inquiſitionem & reſponſionem conceſſum. Iterum, ſed excuſatius coniunxit lib.i.de ira, cap.49. *Ratio vtrique parti locum dat & tempus. deinde aduocationem etiam ſibi petit, vt excutiendæ ſpatium veritati habeat.*

Vt illius iam iniuria ius.] Bongarſius Notis in Iuſtinum: Cum in libris m. ſſ. ſit. *vt illi etiam iniuria eius ſit*, nemo non doctiſſimo viro, Nic. Fabro aſſentiatur, leg. *iniuria ius ſit*, Et v.36.v.c. *quia ad cætum geniti ſunt.*

Minutorum canum ſecurus. Iuretus in Eclogis ſuis: Placet valde mihi lectio v.c. qui habet, *minutorum ciuium ſecurus.* idque mens auctoris poſtulat. Et ſane vox *canum* occioſa eſt. nam latratus iam caninum quidpiam ſonat.

Vt cura leniretur, laceſſabat.] v.c. *vt cura leniretur admonens laceſſebat.*

GRVTERVS ET IVRETVS.
EX CAP. XII.

Elephãtos porcina vox terret.] Nota hiſtoria eſt Megarenſium, qui ab Antipatro afflicti, cum extreme premerentur, vtereturque ille elephantorum robore, excogitarint porcos pice oblitos, & iniecto mox igne flammatos in elephantorum gregem immiſerint: quo facto validiſſimum Regis conatum, negotio minimo irritum reddidere, victoria per ingenium ſibi comparata. Vide Pierium lib.2.& lib.8. Hieroglyph.

EX CAP. XIIII.

Ne iraſcerentur.] Propterea iræ frenos luctantem Herculem adhibuiſſe ex Philoſtrato diſcimus. Latius hac de re videſis P. Fabrum lib. 1. ca. 13.14.15. Agoniſt.

EX CAP. XVI.

Quibus pro ratione eſt impetus.] Declarat id ipſum ſuo more, hoc eſt circumſpecte, P. Faber lib.2. cap.1. Semeſt.

EX CAP. XXVII.

Tempeſtiua filij conuiuia.] De tempeſtiuis & legitimis conuiuiorum horis vide Lipſium ad li.14. Ann. Taciti.

EX CAP XXXIII.

Vnguentum & coronas miſit.] In cœnis veteres vnguentis & caput & pectus perfudiſſe ex malobathro Syrio nardo, roſa, aliove aliquo florum odoratorum ſucco expreſſis docet ex Athenæo lib.15. Deipnoſoph. cap.14. Plutarcho lib.1. Sympoſ. quæſt.1. & quam plurimis alijs P. Faber lib.1. cap.6. Semeſt.

Ad oſſa filij legenda.] Fuiſſe hoc maxime propinquorum munus ſcribit Gruterus lib.16. Suſpic. cap.6. & Ræuardus lib. de leg. xii. tab.

L. ANNÆI

L. ANNÆI SENECÆ DE IRA AD NOVATVM, LIBER TERTIVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

EXSEQVITVR alteram partem Remedij, priore medio libro poſitam, ſed dilatam, Ne in Jra peccemus: id eſt, refrænemus eam & cohibeamus. Id varie fit: ſed ſemper ſtatimque faciendum in Affectu precipiti & incitato. Quem Ariſtoteles excuſat: ſed ipſe eum accuſat, & fœditatem iterum iræ oſtendit. Hæc ad Cap. vſque IIII. Tum partitur, tria ſe dicturum. primum, Quemadmodum non iraſcamur; deinde, Quemadmodum ab ira liberemur; tertiò, Quemadmodum alium iraſcentem ſiſtamus placemúſque. Hæc, & ſi alibi cum repetitione priorum, tamen pulcherrime & vtiliſſime ad finem libri exſequitur: & aurea ſiue ætherea habebis monita & dicta.

CAPVT PRIMVM.

QVOD maxime deſideraſti, Nouate, nunc facere tētabimus, iram excidere animis, aut certe 1 refrænare, & impetus eius inhibere. Id aliquando palam aperteque faciendum eſt, vbi minor vis mali patitur: aliquando ex occulto, vbi nimium ardet, omnique impedimento exaſperatur & creſcit. Refert, quantas vires, quamque integras habeat. vtrumne verberanda & agenda retro ſit, an cedere ei debeamus, dum tempeſtas prima deſæuit, ne remedia ipſa ſecum ferat: conſilium pro moribus cuiuſque capiendum erit. Quoſdam enim preces vincunt: quidam inſultant, inſtantque ſubmiſſis. Quoſdam terrendo placabimus: alios 2 obiurgatio, alios 3 confeſſio, alios 4 pudor cœpto deiecit: alios mora, lentum præcipitis mali remedium, ad quod nouiſſime deſcendendum eſt. Ceteri enim affectus dilationem recipiunt, & curari tardius poſſunt: huius incitata, & ſe ipſa rapiens violentia, non paullatim procedit, ſed dum incipit, tota eſt. Nec aliorum more vitiorum ſolicitat animos, ſed abducit: & impotentes ſui, cupidoſque vel 5 communis mali, exagitat: nec in ea tantum, in quæ deſtinauit, ſed in 6 occurrentia obiter furit. Cetera vitia impellunt animos, ira præcipitat. Ceteris etiam ſi reſiſtere contra affectus ſuos non licet, at certe affectibus ipſis licet ſtare: hæc non ſecus quam fulmina procellæque, & ſi qua alia irreuocabilia ſunt, quia non eunt, ſed cadunt, vim ſuam magis ac magis tendit. Alia vitia à ratione, hæc 7 à ſanitate deſciſcit. alia acceſſus lenes habent, & incrementa fallentia: in ira 8 deiectus animorum eſt. Nulla itaque res vrget magis attonita, & in vires ſuas 9.
prona. & ſiue ſucceſſit, ſuperba, ſiue fruſtratur, inſana: ne repulſa quidem in tædium acta, vbi aduerſarium fortuna ſubduxit, in ſeipſam morſus ſuos vertit: nec refert, quantum ſit, 10 ex quo ſurrexit. Ex leuiſſimis enim in maxima euadit. Nullam tranſit 11
ætatem: nullum hominum genus excipit. Quædam gentes beneficio egeſtatis non nouere luxuriam quædam, quia exercitæ & 11 vagæ ſunt, effugere pigritiam. quibus 12 incultus mos, agreſtis vita eſt, circumſcriptio ignota eſt, & fraus, & quodcunque in foro malum naſcitur: nulla gens eſt, quam non ira inſtiget, tam inter Graios quam barbaros potens: non minus pernicioſa leges metuentibus, quam quibus iura diſtinguit modus virium. Denique cetera ſingulos corripiunt: hic vnus affectus eſt, qui interdum publice concipitur. Nunquam vniuerſus populus vnius feminæ amore flagrauit: nec in pecuniam aut lucrum tota ciuitas ſpem ſuam miſit. ambitio viritim ſingulos occupat. Impotentia non eſt malum publicum: ſæpe in iram vno agmine itum eſt. viri, feminæ, ſenes, pueri, principes, vulguſque conſenſere: & tota multitudo pauciſſimis verbis concitata,

ipſum concitatorem anteceſſit. Ad arma protinus ignéſque diſcurſum eſt, & indicta finitimis bella, aut geſta cum ciuibus. Totæ cum ſtirpe omni crematæ domus: & modo eloquio fauorabilis habitus, in medio honore, iram ſuæ concionis incepit: 13 in Imperatorem ſuum legiones pila torſerunt. Diſſedit plebs tota cum patribus: publicum conſilium, ſenatus, non expectatis dilectibus, nec nominato Imperatore, 14 ſubitos iræ ſuę duces legit: ac per tecta vrbis, nobiles conſectatus viros, ſupplicium 15 manu ſumpſit. 16 Violauit legationes rupto iure gentium, rabieſque infanda ciuitatem tulit: nec datum tempus, quo reſideret rumor publicus: ſed deductæ protinus claſſes, & oneratæ tumultuario milite. Sine more, 17 ſine auſpicijs, populus ductu 18 iræ ſuæ egreſſus, fortuita raptaque pro armis geſſit: deinde magna clade temeritatem audacis iræ luit.

III. Hic barbaris 19 forte ruentibus in bella exitus eſt. cum mobiles animos ſpecies iniuriæ perculit; aguntur ſtatim: & qua dolor traxit, 20 ruinæ modo regionibus incidunt incompoſiti, interriti, incauti, pericula appetentes ſua: gaudent feriri, & inſtare ferro, & tela corpore vrgere, & 21 per ſuum vulnus exire. Non eſt, inquis, dubium, quin magna iſta & peſtifera ſit vis: ideo quemadmodum ſanari debeat, monſtra. Atqui, vt in prioribus libris dixi, ſtat Ariſtoteles defenſor iræ, & vetat illam nobis exſecari. Calcar ait eſſe virtutis: hac erepta, inermem animum & ad conatus magnos pigrum, inertemque fieri. Neceſſarium eſt itaque fœditatem eius ac feritatem coarguere, & ante oculos ponere quantum monſtri ſit, homo in hominem furens; quantoque impetu ruat, non ſine pernicie ſua pernicioſus, & ea deprimens, quæ mergi niſi cum mergente non poſſunt. Quid ergo? ſanum hunc aliquis vocat, qui, velut tempeſtate correptus, non it, ſed agitur, & furenti malo ſeruit? nec mandat vltionem ſuam, ſed ipſe eius exactor, animo ſimul ac manu ſæuit, cariſſimorum, eorumque quos mox amiſſos fleturus eſt, carnifex? Hunc aliquis affectum virtuti adiutorem comitemque dat; conſilia ſine quibus virtus gerit nihil obturbantem? Caducæ ſiniſtręque ſunt vires, & in malum ſuum validę, in quas ęgrum morbus & acceſſio erexit. Non eſt ergo, quod me putes tempus in ſuperuacuis conſumere, quod iram, quaſi dubię apud homines opinionis ſit, infamem: cum aliquis ſit, & quidem de illuſtribus philoſophis, qui illi 22 indicat operas, & tanquam vtilem ac ſpiritus ſubminiſtrantem in prœlia, in actus rerum, ad omne quodcumque calore aliquo gerendum eſt, vocet. Ne quem fallat, tanquam aliquo tempore, aliquo loco profutura, oſtendenda eſt rabies eius effręnata & attonita: apparatuſque illi reddendus eſt ſuus, 23 eculei, & 24 fidiculæ, & 25 ergaſtula, & cruces & circumdati 26 defixis corporibus ignes, & cadauera quoque trahens 27 vncus. varia vinculorum genera, varia pœnarũ, 28 lacerationes membrorũ, 29 inſcriptiones frontis, & beſtiarum immaniũ 30 caueę: Inter hęc inſtrumenta collocetur ira, dirum quiddam atque horridum ſtridens, omnibus per quæ furit tetrior.

IV. Vt de ceteris dubium ſit, nulli certe affectui peior eſt vultus, quem 31 in prioribus libris deſcripſimus, aſperum & acrem, & nunc ſubito retrorſum ſanguine fugato, 32 pallentem, nunc in os omni calore ac ſpiritu verſo, ſubrubicundum, & ſimilem cruento, venis tumentibus, oculis nunc trepidis & exſilientibus, nunc in vno obtutu defixis & hęrentibus. Adiice dentium inter ſe arietatorum, & aliquem 33 eſſe cupientium; non alium ſolum, quam eſt apris, 34 tela ſua attritu acuentibus. Adiice 35 articulorum crepitum, cum ſe ipſę manus frangunt, & pulſatum ſępius pectus, anhelitus crebros, tractoſque altius gemitus, inſtabile corpus, incerta verba ſubitis 36 exclamationibus, trementia labra, interdumque 37 compreſſa, & dirum quiddam exſibilantia. Ferarum, mehercules, ſiue illas fames exagitat, ſiue infixum viſceribus ferrum, minus tætra facies eſt, etiam cum venatorem ſuum ſemianimes morſu vltimo petunt, quàm hominis ira flagrantis. Age, ſi exaudire voces ac minas vacet, qualia excarnificati animi verba ſunt? nónne reuocare ſe quiſque ab ira volet, cum intellexerit illam à 38 ſuo primum malo incipere; Non vis ergo admoneam eos qui iram in ſumma potentia exercent, & argumentum virium exiſtimant, & in magnis magnæ fortunæ bonis ponunt paratam vltionem, quam non ſit potens, imo nec liber quidem dici poſſit, 39 ira captus? Non vis admoneam, quo diligentior quiſque ſit, vt ipſe ſe circumſpiciat: alia animi mala ad peſſimos quoſque pertinere, iracundiam etiam 40 eruditis hominibus, & in alia ſanis, irrepere? adeo vt quidam ſimplicitatis indicium iracundiam dicant, & vulgo credatur facillimus quiſque huic obnoxius.

V. Quorſus, inquis, hoc pertinet? Vt nemo ſe iudicet tutum ab illa: cum lentos quoque natura, & placidos, in ſæuitiam ac violentiam euocet. Quemadmodum aduerſus peſtilentiam nihil prodeſt firmitas corporis, & diligens valetudinis cura, promiſcuè enim imbecilla robuſtaque inuadit: ita ab ira tam inquietis moribus pe-

Digitized by Google

riculum eſt, quam compoſitis & remiſſis. quibus eo turpior ac periculoſior eſt, quò
plus in illis mutat. Sed cum primum ſit, non iraſci, ſecundum, 41 retinere, tertium, alie-
næ iræ mederi: dicam primum, quemadmodum in iram non incidamus, deinde quem-
admodum ab illa liberemur; nouiſſime, quemadmodum iraſcentem retineamus pla-
cemuſque, & ad ſanitatem reducamus. Ne iraſcamur, præſtabimus, ſi omnia vitia iræ no-
bis ſubinde propoſuerimus, & illam bene æſtimauerimus. Accuſanda eſt apud nos, dã-
nanda: perſcrutanda eius mala, & in medium protrahenda ſunt: vt qualis ſit appareat;
comparanda cum peſſimis eſt. Auaritia acquirit, & contrahit, quo 42 aliquis melior
vtatur: ira 43 impendit: 44 paucis gratuita eſt. Iracundus dominus quoſdam in fu-
gam ſeruos egit, quoſdam in mortem: quanto plus iraſcendo, quàm id erat propter
quod iraſcebatur, amiſit? Ira patri 45 luctũ, marito diuortium attulit, magiſtratui odium,
candidato repulſam. Peior eſt etiam, quam luxuria: quoniam illa ſua voluptate fruitur,
hæc alieno dolore. Vincit malignitatem, & inuidiam. illæ enim infelicem fieri volunt,
hæc facere. illæ 46 fortuitis malis delectantur: hęc non poteſt expectare fortunam. no-
cere ei quem odit, non noceri vult. Nihil eſt ſimultatibus grauius, has ira conciliat. ni-
hil eſt bello funeſtius: in hoc potentium ira prorumpit. ceterum etiam illa plebeia ira
& priuata, inerme, & ſine viribus bellum eſt. Præterea ira, vt ſeponamus quæ mox ſecu-
tura ſunt damna, inſidias perpetuam ex certaminibus mutuis ſolicitudinem, dat pœnas
dum exigit: naturam hominis 47 mutat. Illa in amorem hortatur, hæc in odium: illa
prodeſſe iubet, hæc nocere. Adiice, quod cum indignatio eius à nimio ſui ſuſpectu ve-
niat, & animoſa videatur, puſilla eſt & anguſta, nemo enim non eo, à quo ſe contem-
ptum iudicat, minor eſt. At ille ingens animus, & verus æſtimator ſui, non vindicat in-
iuriam, quia non ſentit. 48 Vt tela à duro reſiliunt, & cum dolore cedentis ſolida feriũ-
tur: ita nulla magnum animum iniuria ad ſenſum ſui adducit, fragilior eo quod petit.
Quanto pulchrius eſt, velut nulli penetrabilem telo, omnes iniurias contumeliaſque
reſpuere? Vltio, doloris confeſſio eſt. non eſt magnus animus, quem incuruat iniuria.
Aut potentior te, aut imbecilior læſit. ſi imbecillior, parce illi: ſi potentior, tibi.
Nullum eſt argumentum magnitudinis certius quam nihil poſſe, quo inſtigeris, accide- VI.
re. 49 Pars ſuperior mundi & ordinatior, ac propinqua ſideribus, nec in nubem cogi-
tur, nec in tempeſtatem impellitur, nec verſatur in turbinem: omni tumultu caret. in-
feriora fulminant. Eodem modo ſublimis animus, quietus ſemper, & in ſtatione tran-
quilla collocatus, 50 intra ſe premens quibus ira contrahitur, modeſtus & venerabilis
eſt & compoſitus: quorum nihil inuenies in irato. Quis enim traditus dolori & furens,
non primam reiecit verecundiam? quis impetu turbidus, & in aliquem ruens, non quic-
quid in ſe 51 verecundi habuit, abiecit? cui officiorum 52 numerus aut ordo conſtitit in-
citato? quis linguæ temperauit? quis vllam partem corporis tenuit? quis ſe regere po-
tuit? 53 In immenſum proderit nobis illud Democriti ſalutare præceptum, quo mõſtra-
tur tranquillitas, ſi 54 *neque priuatim, neque publice multa, aut maiora viribus noſtris egeri-
mus*. Nunquã tam feliciter in multa diſcurrenti negotia dies tranſit, vt non aut ex homi-
ne, aut ex re offenſa naſcatur, quæ animum in iras paret. Quemadmodũ per frequentia
vrbis loca properanti in multos incurſitandum eſt, & alicubi labi neceſſe eſt, alicubi re-
tineri, alicubi 55 reſpergi: ita in hoc vitæ actu diſſipato & vago, multa impedimenta, mul-
tæ quęrelæ incidunt. Alius ſpem noſtram fefellit, alius diſtulit, alius 56 intercepit: non
ex deſtinato propoſita fluxerunt. 57 nulli fortuna tam dedita eſt, vt multa tentanti vbi-
que reſpondeat, ſequitur ergo, vt is cui contra quam propoſuerat, aliqua ceſſerunt, im-
patiens hominum rerumque ſit: ex leuiſſimis cauſſis iraſcatur, nunc perſonæ, nunc ne-
gotio, nunc loco, nunc fortunæ, nunc ſibi. Itaque vt quietus poſſit eſſe animus, non eſt
iactandus, nec multarum, vt dixi, rerum actu fatigandus, nec magnarum, 58 ſupraque vi-
res appetitarum. Facile eſt, leuia aptare ceruicibus, & in hanc aut in illam partem trans-
ferre ſine lapſu: at quæ alienis in nos manibus impoſita ægrè ſuſtinemus, victi in proxi-
mos effundimus, & dum ſtamus ſub ſarcina, impares oneri vacillamus.
Idem accidere in rebus ciuilibus ac domeſticis, ſcias. negotia expedita & habilia ſequũ- VII.
tur 59 actorem: ingentia, & ſupra menſuram agentis, nec dant ſe facile, & ſi occupata
ſunt, premunt atque 60 adducunt adminiſtrantem, tenerique iam viſa, cum ipſo cadunt.
Itaque fit, vt frequenter irrita ſit eius voluntas, qui non quæ facilia ſunt, aggreditur,
ſed vult facilia eſſe, quæ aggreſſus eſt. 61 Quotiens aliquid conaberis, te ſimul & ea
quæ paras, quibuſque pararis, ipſe metire. Faciet enim te aſperum pœnitentia operis
infecti. Hic intereſt, vtrum quis feruidi ſit ingenij, an frigidi, atque humilis. 62 gene-
roſo repulſa iram exprimet, 63 languido inertique triſtitiam. Ergo actiones noſtræ neq

64 prauæ ſint, nec audaces, nec improbæ. 65 in vicinum ſpes exeat. nihil conemur,
VIII. quod mox adepti quoque ſucceſſiſſe 66 miremur. Demus operam, nec accipia-
mus iniuriam, quam ferre neſcimus. Cum placidiſſimo & facillimo, & minime 67 an-
xio moroſoque viuendum eſt. Sumuntur à conuerſantibus mores: & vt quædam 68 in
contactos corporis vitia tranſiliunt, ita animus mala ſua proximis tradit. Ebrioſus con-
uictores in amorem vini traxit: impudicorum cœtus fortem quoque & 69 ſiliceum vi-
rum emolliit: auaritia in proximos virus ſuum tranſtulit. Eadem ex diuerſo ratio virtu-
tum eſt, vt omne quod 70 ſecum habent, mitigent. nec tam valetudini profuit vtilis
regio & ſalubrius cælum; quàm animis parum firmis, in turba meliorum verſari. Quæ
res quantum poſſit, intelliges, ſi videris feras quoque conuictu noſtro manſueſcere:
nullique immani beſtiæ vim ſuam permanere, ſi hominis contubernium diu paſſa eſt.
Retunditur omnis aſperitas, paulatimque inter placida dediſcitur. Accedit huc, quod
non tantum exemplo melior fit, qui cum quietis hominibus viuit: ſed quod cauſſas
iraſcendi non inuenit, nec vitium ſuum exercet. Fugere itaque debebit omnes, quos
irritaturos iracundiam ſciet. Qui ſunt, inquis, iſti? multi ex variis cauſſis 71 idem factu-
ri. Offendet te ſuperbus contemptu, diues contumelia, petulans iniuria, liuidus mali-
gnitate, pugnax contentione, ventoſus & mendax vanitate. non feres à ſuſpicioſo ti-
meri, à pertinace vinci, à delicato faſtidiri. Elige ſimplices, faciles, moderatos, qui iram
tuam nec euocent, & ferant. Magis adhuc proderunt ſubmiſſi & humani, & dulces,
non tamen vſque in adulatione. nam iracundos nimia aſſentatio offendit. Erat certe
amicus noſter, vir bonus, ſed iræ paratioris, cui non magis erat tutum blandiri, quam
maledicere. 72 Cælium oratorem fuiſſe iracundiſſimum conſtat. cum quo, vt aiunt,
cœnabat in cubiculo 73 lectæ patientiæ cliens: ſed difficile erat illi in 74 crapulam con-
iecto, rixam eius cum quo edebat, effugere. Optimum iudicauit quicquid dixiſſet ſe-
qui, & 75 ſecundas agere. Non tulit Cælius aſſentientem, ſed exclamauit: *Dic aliquid
contra, 76 vt duo ſimus.* Sed ille quoque, quod non iraſceretur, iratus, cito ſine aduer-
ſario deſiit. Eligamus ergo vel hos potius, ſi conſcij nobis iracundiæ ſumus, qui 77 vul-
tum noſtrum ac ſermonem ſequantur. faciant quidem nos delicatos, & in malam con-
ſuetudinem inducent, nihil contra voluntatem audiendi: ſed proderit, vitio ſuo inter-
uallum & quietem dare. Difficilis quoque & indomita natura, blandientem feret: &
nihil aſperum tetrumque palpanti eſt. Quotiens diſputatio longior & pugnatior erit, in
prima reſiſtamus, antequam robur accipiat. Alit ſeipſam contentio: 78 demiſſos al-
IX. tius tenet. Facilius eſt ſe à certamine abſtinere, quam abducere. Studia quo-
que grauiora iracundis omittenda ſunt, aut certè citra laſſitudinem exercenda: & ani-
mus non inter plura verſandus, ſed artibus amœnis tradendus. Lectio illum carminum
obleniat, & hiſtoria 79 fabulis detineat: mollius delicatiuſque tractetur. 80 Pythago-
ras perturbationes animi lyra componebat. quis autem ignorat, lituos & tubas concita-
menta eſſe; ſicut quoſdam cantus blandimenta, quibus mens reſoluatur? Confuſis o-
culis proſunt virentia, & quibuſdam coloribus infirma acies acquieſcit, quorundam
ſplendore præſtringitur: ſic mẽtes ęgras ſtudia lęta permulcẽt. Forum, aduocationes, iu-
dicia, fugere debemus, omnia quę exulcerãt vitium: æque cauere laſſitudinem corporis.
conſumit enim, quicquid in nobis mite placidũque eſt, & acria cõcitat. Ideo quibus ſto-
machus ſuſpectus eſt, proceſſuri ad res agendas maioris negotij, bilem cibo tẽperãt. quã
maxime mouet fatigatio: ſiue quia calorem inedia compellit, & nocet ſanguini, curſum-
que eius, venis 81 laborantibus, ſiſtit: ſiue quia corpus attenuatum & infirmum 82 incũ-
bit animo. certè ob eandẽ cauſſam iracundiores ſunt 83 valetudine aut ętate feſſi. Fames
quoque & ſitis, & ex eiſdem cauſſis, vitanda eſt: exaſperat enim & incendit animos.
X. Vetus dictum eſt, 84 *A laſſo rixam quæri.* æquè autẽ & ab 85 eſuriente, & à ſitiente, & ab
omni homine quem aliqua res 86 vrit. Nam vt vlcera ad leuem tactum, deinde etiam ad
ſuſpicionem tactus cõdoleſcunt: ita animus affectus, minimis offenditur. adeo vt quoſ-
dam 87 ſalutatio, epiſtola, oratio & interrogatio in litem euocent. Nunquam ſine que-
rela ægra tanguntur. Optimum eſt itaque, ad primum mali ſenſum mederi ſibi: tum ver-
bis quoque ſuis minimum libertatis dare, & inhibere impetum. Facile eſt autem, affe-
ctus ſuos cum primum oriuntur, deprehendere. morbum ſigna præcurrunt. Quemad-
modum tempeſtatis ac pluuiæ ante ipſas notæ veniunt: ita iræ, amoris, omniumque iſta-
rum procellarum animos vexantium, ſunt quædam 88 prænuntia. Qui 79 comitiali vi-
tio ſolent corripi, iam aduentare valetudinem intelligunt, ſi calor 90 ſumma deſeruit:
& 91 incertum lumen, neruorumque trepidatio eſt, ſi memoria ſublabitur, caputque
verſatur. Solitis itaque remediis 92 incipientem caſum occupant, & odore guſtuque, 93

Digitized by Google

quicquid eſt quod alienat animos, repellitur: aut fomentis contra frigus rigoremq; pugnatur: aut ſi parum medicina profecit, vitauerunt turbam, & 94 ſine teſte ceciderunt. Proderit ſuum morbum noſſe, & vires eius antequam 95 ſpatientur, opprimere. Videamus quid ſit quod nos maxime concitet. Alium 96 verborum, alium 97 rerum contumeliæ mouent. hic vult nobilitati ſuæ, 98 hic formæ ſuæ parci. ille 99 elegantiſſimus haberi cupit, ille doctiſſimus, hic 100 ſuperbiæ impatiens eſt, hic contumaciæ. ille ſeruos non putat dignos quibus iraſcatur: hic 101 intra domum ſæuus eſt, foris mitis. ille rogari, 102 inuidiam iudicat: hic, non rogari, 103 contumeliam. Non omnes ab eadem
parte feriuntur. Scire itaque oportet, quid in te imbecillum ſit, vt id maxime XI.
protegas. Non expedit omnia videre, omnia audire, multæ nos iniuriæ tranſeant: ex quibus pleraſq; non accipit, qui neſcit. Non vis eſſe iracundus? ne ſis curioſus. Qui inquirit quid in ſe dictum ſit, qui malignos ſermones etiamſi ſecreto habiti ſint, eruit, ſe ipſe inquietat. Quædam 104 interpretatio eo perducit, vt videantur iniuriæ. Itaq; alia differenda ſunt, alia deridenda, alia donanda. Circumſcribenda multis modis ira eſt. pleraque in luſum iocumq; vertantur. 105 Socratem aiunt, colapho percuſſum, nihil amplius dixiſſe, quàm, *Moleſtum eſſe, quod neſcirent homines quando cum galea prodire deberent.* Non quemadmodum facta ſit iniuria refert, ſed quemadmodum lata. Nec video quare difficilis ſit moderatio, cum ſciam tyrannorum quoque, tumida & fortuna, & licentia ingenia, familiarem ſibi ſæuitiam repreſſiſſe. Piſiſtratum certe, Athenienſium 106 tyrannum, memoriæ proditur, cum multa in crudelitatem eius 107 ebrius conuiua dixiſſet, 108 nec deeſſent qui vellent manus ei commodare, & alius hinc, alius illinc faces ſubderent, placido animo tuliſſe, & hoc irritantibus reſpondiſſe, *Non magis illi ſe ſuccenſere, quàm ſi quis* 109 *obligatis oculis in ſe occurriſſet.* Magna pars querelas 110 manu fecit, aut falſa ſuſpican-
do, aut leuia aggrauando. Sæpe ad nos ira venit, ſæpius nos ad illam. quæ nun- XII.
quam acceſſenda eſt: etiam cum incidit, reijciatur. Nemo dicit ſibi: *Hoc propter quod iraſcor, aut feci, aut feciſſe potui.* Nemo animum facientis, ſed ipſum æſtimat factum. atqui ille intuendus eſt, an voluerit, an 111 inciderit: coactus ſit, an deceptus: odium ſecutus ſit, an 112 præmium: ſibi morem geſſerit, an 113 manum alteri commodauerit. Aliquid peccanti ætas facit, aliquid fortuna: vt ferre ac pati, aut 114 humanum, aut 115 humile ſit. 116 Eo loco nos conſtituamus, quo ille eſt cui iraſcimur. nunc facit iracundos iniqua noſtri æſtimatio: & quæ facere vellemus, pati nolumus. Nemo ſe 117 differt. atqui maximum remedium iræ, 118 dilatio eſt: vt primus eius feruor relangueſcat, & caligo quæ premit mentem, aut reſideat, aut 119 minus denſa ſit. Quædam ex his quæ te præcipitem ferebant, hora, non tantum dies, molliet: quædam ex toto euaneſcent. 120 Si in hoc erit 121 petita aduocatio, apparebit iam iudicium eſſe, non iram. Quicquid voles quale ſit ſcire 122 tempori trade. nihil diligenter 123 in fluctu cernitur. Non potuit impetrare Plato à ſe tempus, cum ſeruo ſuo iraſceretur. ſed ponere illum ſtatim tunicam, & præbere ſcapulas verberibus iuſſit, ſua manu ipſe percuſſurus. Poſtquam intellexit iraſci ſe, ſicut ſuſtulerat manum ſuſpenſam detinebat, & ſtabat percuſſuro ſimilis. Interrogatus deinde ab amico, qui forte interuenerat, quid ageret? *Exigo*, inquit, *pœnas ab homine iracundo.* velut ſtupens, geſtum illum ſæuituri deformem ſapienti viro ſeruabat, oblitus iam ſerui: quia alium quem potius caſtigaret, inuenerat. Itaq; abſtulit ſibi in ſuos poteſtatem, & ob peccatum quoddam commotior: *Tu*, inquit, 124 *Speuſippe ſeruulum iſtum verberibus obiurga: nam ego iraſcor.* 125 Ob hoc non cecidit, propter quod alius cecidiſſet. Iraſcor, inquit: plus faciam quàm oportet: libentius faciam. non ſit iſte ſeruus in eius poteſtate, qui in ſua non eſt. Aliquis vult irato committi vltionem, cum Plato ſibi ipſe imperium abrogauerit? Nil tibi liceat dum iraſceris. quare? quia vis omnia licere. Pugna tecum ipſe. ſi iram vincere non potes, illa te incipit vincere. Si abſconditur, ſi illi exitus non datur, ſigna eius obruamus: & illam, quantum fieri poteſt, occultam ſecretamque
teneamus. Cum magna id noſtra moleſtia fiet. Cupit enim exilire, & incendere XIII.
oculos, & mutare faciem: ſed ſi imminere illi extra nos licuit, ſupra nos eſt. In imo pectoris receſſu recondatur, 126 feraturque, non ferat: imo in cõtrarium omnia eius indicia flectamus. Vultus remittatur, vox lenior ſit, gradus lentior: paullatim cum exterioribus interiora formentur. 127 In Socrate iræ ſignum erat, vocem ſubmittere, loqui parcius. apparebat tunc illum ſibi obſtare. Deprehendebatur itaq; à familiaribus, & coarguebatur: nec erat illi exprobratio 128 latitãtis iræ ingrata. Quidni gauderet, quod iram ſuam multi intelligerent, nemo ſentiret? ſenſiſſet autem, niſi ius amicis objurgandi ſe dediſſet, ſicut ipſe ſibi in amicos ſumpſerat. Quanto magis hoc nobis faciendum eſt? rogemus amiciſſimũ quemq; vt tunc maxime aduerſus nos libertate vtatur, cum minime

Digitized by Google

illam pati poterimus, nec aſſentiatur iræ noſtræ. Contra potens malum, & apud nos gra-
XIV. tioſum, dum 129 conſpicimus, dum noſtri ſumus, 130 aduocemus. Qui vinum ma-
le ferunt, & ebrietatis ſuæ temeritatem ac petulantiam metuunt, mandant ſuis, vt è con-
uiuio auferantur. Intemperantiam in morbo ſuam experti, parere ſibi in aduerſa valetu-
dine vetant. Optimum eſt, notis vitijs impedimenta proſpicere, & ante omnia ita com-
ponere animum, vt & grauiſſimis rebus ſubitiſque concuſſus iram aut non ſentiat, aut
magnitudine inopinatæ iniuriæ exortam in altum retrahat, nec dolorem ſuum profitea-
tur. Id fieri poſſe apparebit, ſi pauca ex ingenti turba exempla protulero: ex quibus
vtrumque diſcere licet, quantum mali habeat ira, vbi hominum præpotentum poteſta-
te tota vtitur: quantum ſibi imperare poſſit, vbi metu maiore compreſſa eſt. Cambyſen
regem nimis deditum vino, 131 Præxaſpes vnus ex cariſſimis monebat vt parcius biberet:
Turpem eſſe dicens *ebrietatem in rege, quem oculi omnium aureſque ſequerentur.* At hoc ille: *Vt
ſcias,* inquit, *quemadmodum nunquam* 132 *excidam mihi, approbabo iam, & oculos poſt vinum
in officio eſſe, & manus.* Bibit deinde liberalius quàm aliàs, capacioribus ſcyphis: & iam
grauis, & temulentus, objurgatoris ſui filium procedere vltra limen iubet, alleuataque
ſuper caput ſiniſtra manu ſtare. Tunc intendit arcum, & ipſum cor adoleſcentis (id enim
ſe petere dixerat) figit, reciſoque pectore hærens in ipſo corde ſpiculum oſtendit: ac reſ-
piciens patrem, *An ſatis certam haberet manum?* At ille negauit *Apollinem potuiſſe certius di-
mittere.* Dij illum male perdant, animo magis conditione mancipium. Eius rei laudator
fuit, cuius nimis erat ſpectatorem fuiſſe. Occaſionem blanditiarum putauit, pectus filij
in duas partes diductum, & cor ſub vulnere palpitans. Controuerſiam illi facere de glo-
ria debuit, & reuocare 133 iactum, vt regi liberet in ipſo patre certiorem manum oſten-
dere. O regem cruentum: ô dignum in quem omnium ſuorum arcus verterentur! Cum
execrati fuerimus illum, conuiuia ſupplicijs funeribuſque ſoluentem, tamen ſceleratius
telum illud laudatum eſt, quàm miſſum. 134 Videbimus quomodo ſe pater gerere de-
buerit, ſtans ſuper cadauer filij ſui, cædemque illam, cuius & teſtis fuerat & cauſſa: id de
quo nunc agitur, patet, iram ſupprimi poſſe. Non maledixit regi, nullum emiſit ne cala-
mitoſi quidem verbum, cum æque cor ſuum, quàm filij transfixum videret. Poteſt dici,
merito 135 deuoraſſe verba. nam ſi quid tanquam iratus dixiſſet, nihil 136 tanquam pater
facere potuiſſet. Poteſt, inquam, videri ſapientius ſe in illo caſu geſſiſſe, quàm cum de
potandi modo præciperet: quem ſatius erat vinum quàm ſanguinem bibere, cuius ma-
nus poculis occupari 137 pax erat. Acceſſit itaque ad numerum eorum qui magnis cla-
XV. dibus oſtenderunt, quanti conſtarent regum amicis bona conſilia. Non dubito,
quin Harpagus quoque 138 tale aliquid regi ſuo Perſarumque ſuaſerit, quo offenſus,
139 liberos illi epulandos appoſuit, & ſubinde quæſijt, *An placeret conditura?* Deinde vt
ſatis illum plenum malis ſuis vidit, afferri 140 capita illorum iuſſit, & 141 *Quomodo eſſet
acceptus,* interrogauit. Non defuerunt miſero verba, non os concurrit: *Apud regem*, in-
quit, 142 *omnis cœna iucunda eſt.* Quid hac adulatione profecit? ne 143 ad reliquias inuita-
retur. Non veto patrem damnare regis ſui factum, non veto quærere dignam tam truci
portento pœnam: ſed hoc interim intelligo, poſſe etiam ex ingentibus malis naſcentem
iram abſcondi, & ad verba contraria ſibi cogi. Neceſſaria eſt iſta doloris refrænatio, vti-
que hoc ſortitis vitæ genus, & ad regiam adhibitis menſam. Sic eſtur apud illos, ſic bi-
bitur, ſic reſpondetur: funeribus ſuis arridendum eſt. An tanti ſit vita, videbimus: alia
iſta quæſtio eſt. Non conſolabimur tam triſte 144 ergaſtulum, non adhortabimur fer-
re imperia carnificum, oſtendemus in omni ſeruitute apertam libertati viam. Si æger
animus, & 145 ſuo vitio miſer eſt, huic miſerias 146 finire ſecum licet. Dicam & illi qui
in regem incidit, ſagittis pectora amicorum petentem, & illi cuius dominus liberorum
viſceribus patres ſaturat: Quid gemis demens, quid exſpectas, vt te aut hoſtis aliquis
per exitium gentis tuæ vindicet, aut rex à longinquo potens aduolet? Quocumque reſ-
pexeris, ibi malorum finis eſt. 147 Vides illum præcipitem locum? illac 148 ad liberta-
tem deſcenditur. Vides illud mare, vides illud flumen, illum puteum? libertas illic in
imo ſedet. Vides illam arborem, 149 breuem, retorridam, 150 infelicem? 151 pendet in-
de libertas. Vides iugulum tuum, guttur tuum, cor tuum? 152 effugia ſeruitutis ſunt.
Nimis mihi operoſos exitus monſtras, & multum animi ac roboris exigentes. Quæris,
XVI. quod ſit ad libertatem iter? quælibet in corpore tuo 153 vena. Quamdiu quidem
nihil tam intolerabile nobis videtur, vt nos expellat è vita, iram in quocumque erimus
ſtatu, remoueamus. Pernicioſa eſt ſeruientibus. omnis enim indignatio in tormentum
ſuum proficit, & imperia 154 grauiora ſentit, quo cõtumacius patitur. Sic 155 laqueos fe-
ra dum iactat, aſtringit; ſic aues viſcum, dum trepidantes excutiunt, plumis omnibus il-

Digitized by Google

linunt. Nullum tam arctum eſt iugum, quod non minus lædat ducentem, quàm repu-
gnantem. Vnum eſt leuamentum malorum ingentium, pati, & 155 neceſſitatibus ſuis
obſequi. Sed cum vtilis ſit ſeruientibus, effectuum ſuorum, & huius præcipue rabidi at-
que effrænis continentia, vtilior eſt regibus. Perierunt omnia, vbi quantum ſuadet ira,
fortuna permittit: nec diu poteſt, quæ multorum malo exercetur, potentia ſtare. Peri-
clitantur enim, vbi eos qui ſeparatim gemunt, 156 communis metus iunxit. Pleroſque
itaque modo ſinguli mactauerunt, modo vniuerſi, cum illos conferre in vnum iras pu-
blicus dolor coegiſſet. Atqui plerique ſic iram, quaſi inſigne regium, exercuerunt. ſicut
Darius, qui primus, poſt ablatum Mago imperium, Perſas & magnam partem Orientis
obtinuit. Nam cum bellum Scythis indixiſſet, 157 Orientem cingentibus, rogatus ab
158 Oebazo nobili ſene, vt ex tribus liberis vnum in ſolatium patri relinqueret, duorum
opera vteretur: plus quàm rogabatur pollicitus, omnes ſe illi dixit remiſſurum: & occi- XVII.
ſos in conſpectu parentis abjecit, crudelis futurus, ſi omnes abduxiſſet. At quanto
Xerxes facilior? qui Pythio, quinque filiorum patri, 159 vnius vacationem petenti,
quem vellet, eligere permiſit: deinde quem elegerat, in partes duas diſtractum ab vtro-
que viæ latere poſuit, & hac victima luſtrauit exercitum. Habuit itaque quem debuit
exitum. victus, & late longeque fuſus, ac ſtratam vbique ruinam ſuam cernens, medius
inter ſuorum cadauera inceſſit. Hæc barbaris regibus feritas in ira fuit, quos nulla eru-
ditio, nullus litterarum cultus imbuerat: dabo tibi ex Ariſtotelis ſinu regem Alexan-
drum, qui Clitum cariſſimum ſibi, & vna educatum, inter epulas transfodit, & manu
quidem ſua, parum adulantem, & pigre ex Macedone ac libero in Perſicam ſeruitutem
tranſeuntem. Nam Lyſimachum, æque familiarem ſibi, 160 leoni objecit. Nunquid er-
go hic Lyſimachus, felicitate quadam dentibus leonis elapſus, ob hoc cum ipſe regna-
ret, mitior fuit? Nam 161 Teleſphorum Rhodium amicum ſuum vndique decurtatum,
cum aures illi naſumque abſcidiſſet, in cauea velut nouum animal aliquod & inuſitatum
diu pauit, cum oris detruncati mutilatique deformitas humanam faciem perdidiſſet.
Accedebat fames & ſqualor & illuuies corporis, in ſtercore ſuo 162 deſtituti, calloſis
ſuper hæc genibus manibuſque, quas in vſum pedum anguſtiæ loci cogebant. lateribus
vero attritu exulceratis, non minus fœda quàm terribilis erat forma eius viſentibus: fa-
ctuſque pœna ſua monſtrum, 163 miſericordiam quoque amiſerat. tamen cum diſſimil- XVIII.
limus eſſet homini, qui illa patiebatur; diſſimilior erat, qui faciebat. Vtinam iſta
ſæuitia intra peregrina manſiſſet exempla, nec in Romanos mores cum alijs aduenticijs
vitijs, & ſuppliciorum irarumque barbaria trāſiſſet? M. Mario, 164 cui vicatim populus
ſtatuas poſuerat, cui 165 thure & vino 166 Romanus populus ſupplicabat, L. Sylla 167
perfringi crura, erui oculos, amputari manus iuſſit; & quaſi totiens occideret, quotiens
vulnerabat, paullatim & per ſingulos artus lacerauit. Quis erat huius imperij miniſter?
quis, niſi Catilina, iam in omne facinus manus exercens? hic illum 168 ante buſtum Q.
Catuli carpebat, 169 grauiſſimus mitiſſimi viri cineribus: ſupra quos vir mali exempli,
popularis tamen, & 170 non tam immerito quàm nimis amatus, per ſtillicidia ſangui-
nem dabat. Dignus erat Marius qui illa pateretur, Sylla qui iuberet, Catilina qui face-
ret: ſed indigna Reſp. quæ in corpus ſuum pariter 171 & hoſtium & 172 ciuium gladios
reciperet. Quid antiqua perſcrutor? modo C. Cæſar Sextum Papinium, cui pater erat
173 conſularis 174 Belienum Baſſum quæſtorem ſuum Procuratoris ſui filium, alios Se-
natores & equites Romanos, vno die 175 flagellis cecidit, torſit, 176 non quæſtionis,
ſed 177 animi cauſſa. Deinde adeo impatiens fuit differendæ voluptatis, quàm 178 in-
gens crudelitas ſine dilatione poſcebat, vt 179 in xyſto maternorum hortorum, qui 180
porticum à ripa ſeparat, inambulans, quoſdam ex illis 181 cum matronis atque alijs ſe-
natoribus ad lucernam decollaret. Quid inſtabat? quod periculum, aut priuatum, aut
publicum vna nox minabatur? quantulum fuit, lucem exſpectare? denique ne ſenato- XIX.
res populi Romani 182 ſoleatus occideret. Quàm ſuperbæ fuerit crudelitatis, ad
rem pertinet ſcire. quamquam aberrare alio poſſumus videri, & in deuium exire: ſed
hoc ipſum pars erit iræ, ſuper ſolita ſæuientis. Ceciderat flagellis ſenatores: ipſe effecit,
vt dici poſſet, ſolet fieri. torſerat per omnia, quæ in rerum natura triſtiſſima ſunt, fidi-
culis, 183 tabularibus, eculeo, 184 igne, 185 vultu ſuo. Et hoc loco reſpondebitur, ma-
gnam rem! ſi tres ſenatores, quaſi nequam mancipia, 186 inter verbera & flammas di-
uiſit, homo qui 187 de toto ſenatu trucidando cogitabat: qui optabat, vt populus Ro-
manus vnam ceruicem haberet, vt ſcelera ſua tot locis ac temporibus diducta, in 188
vnum ictum & vnum diem cogeret. Quid tam inauditum, quàm nocturnum ſuppli-
cium? cum latrocinium tenebris abſcondi ſoleat; animaduerſiones, quo notiores

Digitized by Google

ſunt, plus ad exemplum emendationemque proficiunt. Et hoc loco reſpondebitur
mihi: Quod tantopere admiraris, iſti belluæ quotidianum eſt, 189 ad hoc viuit, ad hoc
vigilat, 190 ad hoc lucubrat. Nemo certe inuenietur alius qui imperauerit his, in quos
animaduerti iubebat, 191 os incerta ſpongia includi, ne vocis emittendæ haberent fa-
cultatem. Cui vnquam morituro non eſt relictum, quà gemeret? timuit, ne quàm libe-
riorem vocem extremus dolor mitteret: ne quid, quod nollet, audiret, ſciebat autem
innumerabilia eſſe, quæ obijcere illi nemo, 192 niſi periturus, auderet. Cum ſpon-
giæ non inuenirentur, ſcindi veſtimenta miſerorum, & in os farciri pannos imperauit.
Quæ iſta ſæuitia eſt? liceat vltimum ſpiritum 193 trahere: da exituræ animæ locum? li-
XX. ceat illam 194 non per vulnus emittere. Adijcere his longum eſt, 195 quot
patres quoque occiſorum eadem nocte, dimiſſis per domos centurionibus, confecit:
id eſt, homo miſericors luctu liberauit. Non enim Caij ſæuitiam, ſed iræ malum pro-
poſitum eſt ſcribere: quæ non tantum viritim furit, ſed gentes totas lancinat, ſed vr-
bes, ſed flumina, & tuta ab omni ſenſu doloris conuerberat. Sicut 196 rex Perſarum,
totius populi nares recidit 197 in Syria: inde 198 Rhinocolura loci nomen eſt. Peper-
ciſſe illum iudicas, quod non tota capita præcidit? nouo genere pœnæ delectatus eſt.
Tale aliquid paſſi forent Æthiopes, qui ob longiſſimum vitæ ſpatium 199 Macrobij
appellantur. in hos enim, quia non 200 ſupinis manibus exceperant ſeruitutem, 201
miſſiſque legatis 202 libera reſponſa dederant, quæ contumelioſa reges vocant, Cam-
byſes fremebat: & non prouiſis commeatibus, non exploratis itineribus, per inuia,
per arentia trahebat omnem bello vtilem turbam: cui 203 intra primum iter deerant
neceſſaria, nec quicquam ſubminiſtrabat ſterilis & inculta humanoque ignota veſtigio
regio. Suſtinebant famem primo tenerrima frondium, & cacumina arborum, tum co-
ria igne mollita, & quicquid neceſſitas cibum fecerat: poſtquam inter harenas radices
quoque & herbæ defecerant, apparuitque inops etiam animalium ſolitudo, decimum
quemque ſortiti, alimentum habuerunt fame ſæuius. Agebat adhuc ira regem præcipi-
tem, cum partem exercitus amiſiſſet, partem comediſſet: donec timuit, ne & ipſe vo-
caretur ad ſortem. tum demum ſignum receptui dedit. Seruabantur interim illi gene-
roſæ aues, & inſtrumenta epularum camelis vehebantur: cum ſortirentur milites eius,
quis 204 male periret, quis 205 peius viueret. Hic iratus fuit genti, & igno-
XXI. tæ, & immeritæ ſenſuræ tamen: Cyrus flumini. Nam cum Babylonem oppugnaturus
206 feſtinaret ad bellum, cuius maxima momenta in occaſionibus ſunt, 207 Gyndem
late fuſum amnem vado tranſire tentauit: quod vix tutum eſt etiam cum ſenſit æſta-
tem, & ad minimum deductus eſt. Ibi vnus 208 ex his equis, qui trahere regium cur-
rum albi ſolebant, abreptus, vehementer commouit regem. Iurauit itaque amnem il-
lum 209 regijs equis meatum auferentem, eo ſe redacturum, vt tranſiri, calcarique
etiam à fæminis poſſet. Huc deinde omnem tranſtulit belli apparatum, & tamdiu aſſe-
dit operi, donec C. LXXX. 210 cuniculis diuiſum alueum in CCC. & LX. riuos diſperge-
ret, & ſiccum relinqueret in diuerſum fluentibus aquis. Perijt itaque & tempus, ma-
gna 211 in vanis rebus iactura, & militum ardor, quem inutilis labor fregit, & occaſio
aggrediendi imparatos, dum ille bellum indictum hoſti, cum flumine gerit.
XXII. Hic furor (quid enim aliud voces?) Romanos quoque contigit. C. enim Cæſar villam
212 in Herculanenſi pucherrimam, quia mater ſua aliquando in illa 213 cuſtodita erat,
diruit, fecitque eius per hoc notabilem fortunam. ſtantem enim prænauigabamus:
nunc cauſa dirutæ quæritur. Et tam hæc cogitanda ſunt exempla, quæ vites; quàm illa
è contrario, quæ ſequaris, moderata, lenia: quibus nec ad iraſcendum cauſſa defuit,
nec ad vlciſcendum poteſtas. Quid enim facilius fuit Antigono, quàm duos manipu-
lares duci iubere, 214 qui incumbentes regio tabernaculo faciebant, quod homines &
periculoſiſſime, & libentiſſime faciunt, 215 de rege ſuo male exiſtimant? Audierat
omnia Antigonus, vt pote cum inter dicentes & audientem 216 palla intereſſet: quam
ille leuiter commouit, & 217 *Longius*, inquit, *diſcedite, ne vos rex audiat.* Idem qua-
dam nocte, cum quoſdam ex militibus ſuis exaudiſſet, omnia mala imprecantes regi,
qui ipſos in illud iter & inextricabile lutum 218 deduxiſſet, acceſſit ad eos qui maxime
laborabant: & cum ignorantes à quo adiuuarentur, explicuiſſet: *Nunc*, inquit, *maledi-*
cite Antigono, cuius vitio in has miſerias incidiſtis: ei autem bene optate, qui vos ex hac vo-
ragine eduxit. Idem tam miti animo hoſtium ſuorum maledicta, quàm ciuium tulit. Ita-
que cum in paruulo quodam caſtello Græci obſiderentur, & fiducia loci contemnentes
hoſtem, multa in deformitatem Antigoni iocarentur, & nunc ſtaturam humilem,
nunc colliſum naſum deriderent: *Gaudeo*, inquit, *& aliquid boni ſpero, ſi in caſtris meis*

Digitized by Google

219 *Silenum habeo.* Cum hos dicaces fame domuiſſet, 220 captis ſic vſus eſt, vt eos qui militiæ vtiles erant, in cohortes deſcriberet, ceteros præconi ſubijceret: id quoque ſe negauit facturum fuiſſe, niſi expediret his 221 dominum habere, qui tam malam haberent linguam. 222 Huius nepos fuit Alexander, qui lanceam in conuiuas ſuos torquebat, qui ex duobus amicis quos paullo ante retulit, 223 alterum feræ obiecit, 224 alterum ſibi. Ex his duobus tamen, qui leoni obiectus eſt, vixit. Nam habuit XXIII.
hoc auitum ille vitium, ne paternum quidem. nam ſi qua alia in Philippo virtus, fuit & contumeliarum patientia, ingens inſtrumentum ad tutelam regni. Demochares ad illum, Parrheſiaſtes ob nimiam & procacem linguam appellatus, inter alios Athenienſium legatos venerat; audita benigne legatione, Philippus, *Dicite*, inquit, *mihi, facere quid poſſum, quod ſit Athenienſibus gratum?* Excepit Demochares: *Te*, inquit, *ſuſpendere.* Indignatio circumſtantium ad tam inhumanum reſponſum exorta eſt: quos Philippus conticeſcere iuſſit, & Therſitam illum ſaluum incolumémque dimittere. *At vos*, inquit, *ceteri legati nunciate Athenienſibus, multo ſuperbiores eſſe, qui iſta dicunt, quam qui impune dicta audiunt.* Multa & diuus Auguſtus digna memoria fecit, dixitque: quibus appareat illi iram non imperaſſe. 225 Timagenes hiſtoriarum ſcriptor, quædam in ipſum, quædam in vxorem s & in totam domum dixerat, nec perdiderat dicta. magis enim circumfertur, & in ore hominum eſt, temeraria vrbanitas. Sæpe illum Cæſar monuit, vt moderatius lingua vteretur: perſeueranti, 226. domo ſua interdixit. Poſtea Timagenes in contubernio Pollionis Aſinij conſenuit, 227 ac tota ciuitate dilectus eſt. nullum illi limen præcluſa Cæſaris domus abſtulit. Hiſtorias poſtea quas ſcripſerat, recitauit, & combuſſit, & libros acta Cæſaris Auguſti continentes in ignem poſuit. inimicitias geſſit cum Cæſare. Nemo amicitiam eius extimuit, nemo 228 quaſi fulguritum refugit: fuit qui præberet tam alte cadenti 229 ſinum. Tulit hoc, vt dixi, Cæſar patienter, ne eo quidem motus, quod laudibus ſuis, rebúſque geſtis 230 manus attulerat. Nunquam cum hoſpite inimici ſui queſtus eſt: hoc duntaxat Pollioni Aſinio dixit, 231 θηριοτροφεῖς. Paranti demum excuſationem, obſtitit. *Fruere*, inquit, *mi Pollio, fruere.* Et cum Pollio diceret: *ſi iubes Cæſar, ſtatim illi domo mea interdicam. Hoc me*, inquit, *putas facturum, cum, ego vos in gratiam reduxerim?* Fuerat enim aliquando Timageni Pollio iratus: nec vllam aliam habuerat cauſam deſinendi, quam quod 232 Cæſar cœperat. Dicat itaque quiſque XXIV.
ſibi, quoties laceſſitur: Nunquid potentior ſum Philippo? illi tamen impune maledictum eſt. Nunquid in domo mea plus poſſum, quam toto orbe terrarum diuus Auguſtus potuit? ille tamen contentus fuit, à conuiciatore ſuo ſecedere. Quid eſt quare ego ſerui mei 233 hilarius reſponſum, & contumaciorem vultum, & non peruenientem vſque ad me murmurationem, flagellis & compedibus expiem? quis ſum, cuius aures lædi nefas ſit? Ignouerunt multi hoſtibus. ego non ignoſcam pigris, negligentibus, garrulis? Puerum ætas excuſet, feminam ſexus, extraneũ 234 libertas, domeſticum familiaritas. 235 Nunc primum offendit? cogitemus quamdiu placuerit. ſæpe & alias offendit? feramus quod diu tulimus. Amicus eſt? fecit 236 quod noluit. inimicus eſt? fecit quod debuit. Prudentiori 237 cedamus? ſtultiori remittamus. pro quocunque illud reſpondeamus nobis, 238 ſapientiſſimos quoque viros multa delinquere: neminem eſſe tam circumſpectum, cuius non diligentia aliquando ſibi ipſi 239 excidat: neminem tam maturum, cuius non grauitatem in aliquod feruidius factum caſus impingat: neminem tam timidum offenſarum, qui non in illas, dum vitat, incidat. Quomodo homini puſillo XXV.
ſolatium in malis fuit, etiam magnorum virorum titubare fortunam, & æquiore animo filium in angulo fleuit, qui vidit 240 acerba funera etiam ex regia duci: ſic animo æquiore refert ab aliquo lædi, ab aliquo contemni, cuicumque venit in mentem, nullam eſſe tantam potentiam, in quam non incurrat iniuria. Quod ſi etiam prudentiſſimi peccant, cuius non error 241 bonam cauſſam habet? Reſpiciamus, quoties adoleſcentia noſtra in officio parum diligens fuerit, in ſermone parum modeſta, in vino parum temperans. Si iratus eſt: demus illi ſpatium, quo diſpicere quid fecerit, poſſit. ſe ipſe caſtigabit. Denique 242 dabit pœnas. non eſt quod cum illo 243 paria faciamus. Illud non venit in dubium, quin ſe exemerit turbæ, & altius ſteterit, quiſquis deſpexit laceſſentes. proprium eſt magnitudinis veræ, non ſe ſentire percuſſum. Sic immanis fera ad latratum canum lenta reſpexit: ſic irritus ingenti ſcopulo fluctus aſſultat. Qui non iraſcitur, inconcuſſus iniuria perſtitit: qui iraſcitur, motus eſt. At ille quem modo altiorem omni incommodo poſui, tenet 244 quodam amplexu ſummum bonum. nec homini tantum, ſed ipſi fortunæ reſpondet: Omnia licet facias, minor es, quam vt ſerenitatem meam obducas. Vetat hoc ratio, cui vitam regēdam dedi. plus mihi nocitura

Digitized by Google

eſt ira, quàm iniuria. Quidni plus? illius modus certus eſt: iſta quouſque me latura ſit,
XXVI. incertum eſt. Non poſſum, inquis, pati. graue eſt iniuriam ſuſtinere. Mentiris.
quis enim iniuriam non poteſt ferre, qui 245 poteſt iram? Adijce nunc, quod id agis,
vt & iram feras, & iniuriam. Quare fers ægri rabiem, & phrenetici verba? puerorum
proteruas manus? nempe quia videntur neſcire quid faciant. Quid intereſt, quo quiſ-
que vitio fiat imprudens? imprudentia par in omnibus patrocinium eſt. Quid ergo? in-
quis. impune illi erit? puta te velle: tamen non erit. Maxima eſt enim factæ iniuriæ pœ-
na, feciſſe: nec quiſquam grauius afficitur, quàm qui ad ſupplicium 246 pœnitentiæ
traditur. Denique ad conditionem rerum humanarum reſpiciendum eſt, vt omnium
accidentium æqui iudices ſimus: iniquus autem eſt, qui commune vitium ſingulis ob-
jecit. Non eſt Æthiopis inter ſuos inſignitus color: nec 247 ruffus crinis & coactus
248 in nodum apud Germanos. 249 vtrumque decet. Nihil in vno iudicabis notabi-
le, aut fœdum, quod genti ſuæ publicum eſt. At iſta quæ retuli, vnius regionis atque an-
guli conſuetudo defendit: vide nunc quanto in his iuſtior venia ſit, quæ per totum ge-
nus humanum vulgata ſunt. Omnes inconſulti & improuidi ſumus, omnes incerti,
queruli, ambitioſi. Quid lenioribus verbis hulcus publicum abſcondo? omnes mali ſu-
mus. Quicquid itaque in alio reprehenditur, id vnuſquiſque in ſuo ſinu inueniet. Quid
illius pallorem, illius maciem notas? 250 peſtilentia eſt. Placidiores itaque inuicem
ſimus. mali inter malos viuimus. Vna res nos facere poteſt quietos, mutuæ facilitatis
251 conuentio. Ille mihi iam nocuit: ego illi nondum. ſed iam aliquem fortaſſe læſiſti:
XXVII. ſed lædes. Noli æſtimare hanc horam, aut hunc diem: totum inſpice mentis
tuæ habitum. etiam nihil mali feciſti, potes facere. Quanto ſatius eſt ſanari iniuriam,
quàm vlciſci? Multum temporis vltio abſumit. multis ſe iniurijs objicit, dum vna do-
let. Diutius iraſcimur omnes, quàm lædimur. quanto melius eſt, abire in diuerſum,
nec vitia vitijs componere? Num quis ſatis conſtare ſibi videatur, 252 ſi mulam calci-
bus repetat, & canem morſu? Iſta, inquis, peccare ſe neſciunt. Primum, quàm iniquus
eſt, apud quem hominem eſſe, ad impetrandam veniam nocet? deinde, ſi cetera ani-
malia iræ tuæ ſubducit, quod conſilio carent: eo loco tibi ſit, quiſquis conſilio caret.
Quid enim refert, an alia mutis diſſimilia habeat, ſi quod in omni peccato muta defen-
dit, ſimilem habet caliginem mentis? Peccauit. 253 hoc enim primum, hoc enim ex-
tremum. Non eſt quod illi credas, etiam ſi dixit: Iterum non faciam. Et iſte peccabit,
& in iſtum alius, & tota vita inter errores volutabitur. Manſuete immanſueta tractan-
da ſunt. Quod in luctu dici ſolet, efficaciſſime & in ira dicetur: Vtrum aliquando deſi-
nes, an numquam? ſi aliquando, ſatius eſt iram relinquere, quàm ab ira relinqui. Sin
ſemper hæc cogitatio durabit, vides quàm impacatam tibi denunties vitam. qualis enim
XXVIII. erit ſemper 254 tumentis? Adijce nunc, quod niſi bene te ipſe ſuccenderis,
& ſubinde cauſſas quibus ſtimuleris, renouaueris, ſua ſponte ira diſcedet, & vires illi
dies ſubtrahet. quanto ſatius eſt à te illam vinci, quàm à ſe? Huic iraſceris, deinde illi:
ſeruis, deinde libertis: parentibus, deinde liberis: notis, deinde ignotis. Vbique enim
cauſſæ ſuperſunt, niſi deprecator animus acceſſit. Hinc te illo furor rapiet, & illinc
alio: & nouis ſubinde irritamentis orientibus, continuabitur rabies. Age infelix, &
quando amabis? O quàm bonum tempus in re mala perdis! Quanto nunc ſatius erat,
amicos parare, inimicos mitigare, Rempublicam adminiſtrare, transferre in res do-
meſticas operam: quàm circumſpicere quid alicui poſſis facere mali? quod aut digni-
tati eius, aut patrimonio, aut corpori vulnus infligas? cum id tibi contingere ſine certa-
mine ac periculo non poſſit, etiam ſi cum inferiore concurſes. Vinctum licet accipias,
& ad arbitrium tuum omni patientiæ expoſitum: ſæpe nimia vis cædentis aut articu-
lum loco mouit, aut neruum in his quos fregerat, dentibus fixit. Multos iracundia
mancos, multos debiles fecit, etiam vbi patientiæ eſt nacta materiam. Adijce nunc
quod nihil tam imbecille natum eſt, vt ſine elidentis periculo pereat. imbecillos valen-
tiſſimis alias dolor, alias caſus exæquat. Quid, quod pleraque eorum, propter quæ iraſ-
cimur, offendunt nos magis, quàm lædunt? multum autem intereſt, vtrum aliquis vo-
luptati meæ 255 obſtet, an 256 deſit: eripiat, an non det. Atqui in æquo ponimus,
vtrum aliquis auferat, an neget: vtrum ſpem noſtram præcidat, an differat: vtrum con-
tra nos faciat, an pro ſe: amore alterius, an odio noſtri. Quidam vero non tantum iu-
ſtas cauſas 257 ſtandi contra nos, ſed etiam honeſtas habent. Alius patrem tuetur, alius
fratrem, alius patruum, alius amicum. his tamen non ignoſcimus id facientibus: quod
niſi facerēt, improbaremus. imo, quod eſt incredibile, ſępe de facto bene exiſtimamus, de
XXIX. faciente male. At mehercules vir magnus ac iuſtus, fortiſſimũ quemq; ex hoſtibus
Digitized by Google

ſuis, & pro libertate ac ſalute patriæ pertinaciſſimum ſuſpicit, & talem ſibi ciuem, talem militem contingere optat. Turpe eſt, odiſſe quem laudes: quanto vero turpius, ob id aliquem odiſſe, propter quod miſericordia dignus eſt? Si captiuus in ſeruitutem ſubito depreſſus reliquias libertatis tenet, nec ad ſordida ac laborioſa miniſteria agilis occurrit, ſi ex otio piger equum vehiculúmque domini curſu non exæquat, ſi inter quotidianas vigilias feſſum ſomnus oppreſſit, ſi ruſticum laborem recuſat, aut non fortiter obit, à ſeruitute vrbana & feriata tranſlatus ad durum opus. Diſtinguamus, vtrum aliquis non poſſit, an nolit. multos abſoluemus, ſi cœperimus ante iudicare, quam iraſci. Nunc autem primum impetum ſequimur. deinde quamuis vana nos concitauerint, perſeueramus, ne videamur cœpiſſe ſine cauſſa: & quod iniquiſſimum eſt, pertinaciores nos facit iniquitas iræ. 258 Retinemus enim illam, & augemus: quaſi argumentum ſit iuſte iraſcendi, grauiter iraſci. Quanto melius eſt, initia ipſa perſpicere, quam leuia ſint, quam innoxia? Quod accidere vides in animalibus mutis, idem in homine deprehendes: friuolis turbamur & inanibus. 259 Taurum color rubicundus excitat, 260 ad vmbram aſpis 261 exurgit, vrſos leoneſque 262 mappa proritat. Omnia quæ natura fera ac rabida ſunt, conſternantur 263 ad vana. Idem inquietis & ſtolidis ingenijs euenit: rerum ſuſpicione feriuntur. adeo quidem, vt interdum iniurias vocent modica beneficia: in quibus frequentiſſima, certe acerbiſſima iracundiæ materia eſt. XXX.

Cariſſimis enim iraſcimur, quod minora nobis præſtiterint, quam mente concepimus, quàm quæ alij tulerint: cum vtriuſque rei paratum remedium ſit. Magis alteri indulſit? noſtra nos ſine comparatione delectent. nunquam erit felix, quem torquebit felicior. Minus habeo quàm ſperaui? ſed fortaſſe plus ſperaui, quàm debui. Hæc pars maxime metuenda eſt: hinc pernicioſiſſimæ iræ naſcuntur, & ſanctiſſima quæque inuaſuræ. Diuum Iulium plures amici confecerunt, quàm inimici, quorum non expleuerat ſpes inexplebiles. Voluit quidem ille: neque enim quiſquam liberalius victoria vſus eſt, ex qua nihil ſibi vindicauit, niſi diſpenſandi poteſtatem: ſed quemadmodum ſufficere tam improbis deſiderijs poſſet, cum tantum omnes concupiſcerent, quantum poterat vnus? Vidit itaque ſtrictis circa 264 ſellam ſuam gladijs commilitones ſuos, Cimbrum Tillium acerrimum paullo ante ſuarum partium defenſorem, alioſque 265 poſt Pompeium demum Pompeianos. Hæc res ſua in reges arma conuertit, fidiſſimoſque eo compulit, vt de morte eorum cogitarent, pro quibus & ante quos mori, votum habuerant. XXXI.

Nulli ad aliena reſpicienti, ſua placent. Inde dijs quoque iraſcimur, quod aliquis nos antecedat, obliti 266 quantum ſequatur à tergo ingentis inuidiæ. Tanta tamen importunitas hominum eſt, vt quamuis multum acceperint, iniuriæ loco ſit, plus accipere potuiſſe. Dedit mihi præturam? ſed conſulatum ſperaueram. Dedit duodecim faſces? ſed non fecit 267 ordinarium conſulem. A me 268 numerari voluit annum? ſed deeſt mihi 269 ad ſacerdotium. Cooptatus in collegium ſuum? ſed 270 cur in vnum? 271 Conſummauit dignitatem meam? ſed patrimonio nihil contulit. Ea dedit mihi, quæ 272 debebat alicui dare: de ſuo nihil protulit. Age potius gratias, pro his quæ accepiſti: reliqua expecta, & nondum plenum te eſſe gaude. Inter voluptates eſt, ſupereſſe quod ſperes. Omnes viciſti? primum te eſſe in animo amici tui lætare. multi te vincunt? conſidera, quanto antecedas plures, quàm ſequaris. Quod ſit in te maximum XXXII.

vitium, quæris? falſas rationes conficis: data magno æſtimas, accepta paruo. Aliud in alio nos deterreat. quibuſdam 273 timeamus iraſci, quibuſdam 274 vereamur, quibuſdam 275 faſtidiamus. 276 Magnam rem ſine dubio fecerimus, ſi ſeruulum infelicem in ergaſtulum miſerimus. Quid properamus verberare ſtatim, 277 crura protinus frangere? non peribit poteſtas iſta, ſi differetur. ſine id tempus veniat, quo ipſi iubeamus: nunc ex imperio iræ loquimur. cum illa abierit, tunc videbimus quanti ſit 278 iſta lis æſtimanda. In hoc enim præcipue fallimur. ad ferrum venimus, ad capitalia ſupplicia: & vinculis, carcere, fame, vindicamus rem, caſtigandam flagris leuioribus. Quomodo, inquis, nos iubes intueri, quàm omnia per quæ lædi videmur, exigua, miſera, puerilia ſint? Ego vero nihil magis ſuaſerim, quàm ſumere ingentem animum, & hæc propter quæ litigamus, diſcurrimus, anhelamus, videre quàm humilia & abiecta ſint, nulli qui altum quiddam aut magnificum cogitat, reſpicienda. 279 Circa pecuniam plurimum vociferationis eſt: hæc fora defatigat, patres liberoſque 280 committit, venena miſcet, gladios tam percuſſoribus quàm legionibus tradit. hæc eſt ſanguine noſtro delibuta. propter hanc vxorum maritorumque noctes ſtrepunt litibus, & tribunalia magiſtratuum premit turba: reges ſæuiunt, rapiuntque, & ciuitates longo ſæculorum labore conſtructas euertunt, vt aurum argentumque in cinere vrbium ſcrutentur.

Digitized by Google

oſtiario cauſidici alicuius, 312 aut diuitis, quod intrantem ſubmouerat: & ipſe pro il-
lo iratus 313 extremo mancipio fuiſti. Iraſceris ergo 314 cathenario cani? & hic cum
multum latrauit, obiecto cibo manſueſcit. recede longius, & ride. Nunc iſte aliquem
ſe putat, quod cuſtodit litigatorum turba limen obſeſſum. nunc ille qui intra iacet
felix fortunatúſque eſt: & beati hominis ac potentis iudicat indicium, difficilem ia-
nuam. neſcit duriſſimum eſſe oſtium carceris. Præſume animo, multa eſſe tibi patien-
da. Numquis ſe hieme algere miratur? numquis in mari nauſeare, in via concuti? For-
tis eſt animus, ad quæ præparatus venit. Minus honorato loco poſitus, iraſci cœpiſti
conuiuatori, vocatori, ipſi qui tibi præferebatur. Demens, quid intereſt, quam lecti
premas 315 partem? honeſtiorem te, aut turpiorem, poteſt facere 316 puluinus? Non
æquis quendam oculis vidiſti: quia de ingenio tuo male locutus eſt. Recipis hanc le-
gem? ergo te Ennius, quo non delectaris, odiſſet: & 317 Hortenſius ſimultates tibi in-
diceret: & Cicero, ſi derideres 318 carmina eius, inimicus eſſet. 319 Vis tu XXXVIII.
æquo animo pati 320 candidatus ſuffragia? Contumeliam tibi fecit aliquis. numquid
maiorem quam 321 Diogeni, philoſopho Stoico? cui de ira cum maxime diſſerenti,
adoleſcens proteruus inſpuit. tulit hoc ille leniter ac ſapienter. *Non quidem*, inquit, *iraſ-*
cor: ſed dubito tamen, an iraſci oporteat. Cato noſter melius? cui cum cauſſam agenti, in fron-
tem mediam, quantum poterat attracta pingui ſaliua, inſpuiſſet 322 Lentulus, ille pa-
trum noſtrorum memoria factioſus & impotens, abſterſit faciem, & *Affirmabo*, inquit,
omnibus, Lentule, falli eos, qui te 323 negant os habere. Contigit iam nobis, No- XXXIX.
uate, bene componere animum, ſi aut non ſentit iracundiam, 324 aut ſuperior eſt: vi-
deamus quomodo 325 alienam iram leniamus. nec enim ſani eſſe tantum volumus, ſed
ſanare. Primam iram non audebimus oratione mulcere, ſurda eſt & amens: dabimus illi
ſpatium. remedia 326 in remiſſionibus proſunt: nec oculos tumentes tentabimus,
vim rigentem mouendo incitaturi, nec cetera vitia dum feruent. Initia morborum
327 quies curat. Quantulum, inquis, prodeſt remedium tuum, ſi ſua ſponte deſi-
nentem iram placat? Primum. vt citius deſinat, efficit: deinde cuſtodiet, ne recidat:
ipſum quoque impetum, quem non audet lenire, fallet. Remouebit omnia vltionis
inſtrumenta. 328 ſimulabit iram, vt tanquam adiutor & doloris comes 329 plus au-
ctoritatis in conſiliis habeat. moras nectet: & dum maiorem quærit pœnam, præſentem
differet. omni arte requiem furori dabit. Si vehementior erit; aut pudorem illi cui
non reſiſtat, incutiet, aut metum. Si infirmior; ſermones inferet, vel gratos, vel no-
uos, & cupiditate cognoſcendi auocabit. Medicum aiunt cum regis filiam curare de-
beret, nec ſine ferro poſſet, dum tumentem mammam leniter fouet, ſcalpellum ſpon-
gia tectum induxiſſe. Repugnaſſet puella remedio palam admoto: eadem, quia non
exſpectauit, dolorem tulit. Quædam non niſi decepta ſanantur. Alteri di- XL.
ces: Vide ne inimicis iracundia tua voluptati ſit. Alteri: Vide ne magnitudo
animi tui creditúmque apud pleróſque robur, cadat. Indignor mehercule, &
non inuenio dolendi modum: ſed tempus expectandum eſt. dabit pœnas. Serua
iſtud in animo tuo. cum potueris, & pro mora reddes. Caſtigare vero iraſcen-
tem, & vltro obuiam ire ei, incitare eſt. Varie aggredieris, blandéque: niſi forte
tanta perſona erit, vt poſſis iram comminuere: quemadmodum fecit diuus Augu-
ſtus, cum cœnaret apud 330 Vedium Pollionem. Fregerat vnus ex ſeruis eius cry-
ſtallinum. rapi eum Vedius iuſſit, nec vulgari quidem periturum morte: murænis ob-
ijci iubebatur, quas ingens piſcina continebat. Quis non hoc illum putaret 331 luxu-
riæ cauſſa facere? ſæuitia erat. Euaſit 332 è manibus puer, & confugit ad Cæſaris pe-
des: nihil aliud petiturus, quam vt aliter periret, ne 333 eſca fieret. Motus eſt nouita-
te crudelitatis Cæſar, & illum quidem mitti, cryſtallina autem omnia coram ſe 334 fran-
gi iuſſit, 335 complerique piſcinam. Fuit Cæſari ſic caſtigandus amicus: bene 336 vſus
eſt viribus ſuis. E conuiuio rapi homines 337 imperas, & noui generis pœnis lancinari?
ſi calix tuus fractus eſt, viſcera hominis diſtrahentur? tantum tibi placebis, vt ibi aliquem
duci iubeas 338 vbi Cæſar eſt? Sic 339 inſtandum potentiæ eſt, vt iram ex ſu- XLI.
periori loco aggredi poſſit, 340 male tractabilem, ac talem dumtaxat, qualem modo re-
tuli, feram immanem, ſanguinariam, quæ iam inſanabilis eſt, niſi maius aliquid exti-
muit. 341 * Pacem demus animo, quam dabit præceptorum ſalutarium aſſidua medi-
tatio, actúſque rerum boni, & intenta mens ad vnius honeſti cupiditatem. 342 Con-
ſcientiæ ſatis fiat. nil in famam laboremus: ſequatur vel mala, dum bene 343 merearis.
At vulgus animoſa miratur, & audaces in honore ſunt: placidi pro inertibus haben-
tur. Primo forſitan aſpectu, ſed ſimulac æqualitas vitæ fidem facit, non ſegnitiem

Digitized by Google

illam animi eſſe, ſed 344 pacem, veneratur idem illos populus, colitque. Nihil ergo habet in ſe vtile tæter ille & hoſtilis affectus; at omnia è contrario mala, ferrum, ignes: pudore calcato, cædibus inquinauit manus, 345 membra liberorum diſperſit. Nihil vacuum reliquit à ſcelere, non gloriæ memor, non infamiæ metuens, inemendabilis cum ex ira in odium occalluit.

XLII. Careamus hoc malo, purgemúſque mentem, & extirpemus radicitus ea vitia, quæ quamuis tenuia vndecunque 346 hæſerint, renaſcentur: & iram non temperemus, ſed ex toto remoueamus. Quod enim malæ rei temperamentum eſt? poterimus autem, adnitamur modo. Nec vlla res magis proderit, quam cogitatio mortalitatis. ſibi quiſque vt alteri dicat: Quid iuuat, tanquam in æternum genitos 347 iras indicere, & breuiſſimam ætatem diſſipare? quid iuuat, dies quos in voluptatem honeſtam impendere licet, in dolorem alicuius tormentúmque transferre? Non capiunt 348 res iſtæ iacturam, nec tempus vacat perdere. Quid ruimus in pugnam? quid certamina nobis acceſſimus? quid imbecillitatis obliti, ingentia odia ſuſcipimus, & ad frangendum fragiles conſurgimus? Iam iſtas inimicitias, quas implacabili gerimus animo, febris aut aliud malum corporis vetabit geri, iam par acerrimum media 349 mors dirimet. Quid tumultuamur, & vitam ſeditioſi conturbamus? ſtat ſuper caput fatum, & pereuntis 350 dies imputat, propiúſque ac propius accedit. Iſtud tempus, quod alienæ deſtinas morti, fortaſſe 351 citra tuam eſt.

XLIII. Quin potius vitam breuem 352 colligis, placidámque & tibi & ceteris præſtas? quin potius amabilem te, dum viuis, omnibus: deſiderabilem, cum exceſſeris, reddis? Et quid illum, nimis 353 ex alto tecum agentem, detrahere cupis? quid illum oblatrantem tibi, humilem quidem & contemptum, ſed ſuperioribus acidum ac moleſtum, exterere viribus tuis tentas? Quid ſeruo? quid domino, quid Regi, quid clienti tuo iraſceris? ſuſtine paulum. venit ecce mors, quæ nos pares faciat. Ridere ſolemus inter 354 matutina harenæ ſpectacula, tauri & vrſi pugnam inter ſe 355 colligatorum: quos, cum alter alterum 356 vexarit, 357 ſus confector expectat. Idem facimus. aliquem nobiſcum alligatum laceſſimus: cum victo victorique finis 358 æque maturus immineat. Quieti potius pacatique, quantulumcumque ſupereſt, exigamus. nulli cadauer noſtrum iaceat inuiſum. Sæpe rixam conclamatum in vicino incendium ſoluit: & interuentus feræ latronem viatorémque diducit. Colluctari cum minoribus malis non vacat, vbi metus maior apparuit. Quid nobis cum dimicatione & inſidiis? numquid amplius iſti cui iraſceris, quam mortem optas? etiam te quieſcente morietur. perdis operam: facere vis, quod futurum eſt. Nolo inquis, vtique occidere, ſed exſilio, ſed ignominia, ſed damno afficere. Magis ignoſco ei, qui vulnus inimici, quam qui 359 puſulam concupiſcit. hic enim non tantum mali animi eſt, ſed puſilli. Siue de vltimis ſuppliciis cogitas, ſiue de leuioribus, quantulum eſt temporis, quo aut ille pœna ſua torqueatur, aut tu malum gaudium ex aliena percipias? Iam ipſum ſpiritum 360 expuimus, interim dum trahimus. Dum inter homines ſumus, colamus humanitatem: non timori cuiquam, non periculo ſimus: detrimenta, iniurias, conuicia, vellicationes contemnamus, & magno animo breuia feramus incommoda. Dum reſpicimus, quod aiunt, verſamuſque nos, iam mortalitas aderit.

COMMENTARII AD LIBRVM III. SENECÆ, de Ira.

IVSTVS LIPSIVS.

CAP. I. 1. Refrænare.] *Suprà, II. c. XVIII. pars hæc argumenti poſita,* Remedia iræ. *Ea duplicia.* Ne incidamus, *&,* Ne in ea peccemus: *id eſt quod hoc libro agitur, refrænemus & ſiſtamus.*

2. Obiurgatio.] *Meticuloſos.*

3. Confeſſio.] *Generoſos.*

4. Pudor.] *Bonæ & ambitioſæ indolis.*

5. Communis mali.] *Quod in lædentem, & ſiſe reniat.*

6. Occurrentia.] *Quidquid obſiſtit, aut moratur. Sunt imagines, & tota fere deſcriptio, à torrente: altiloqua, numeroſa, ſonans, vt amat noſter.*

7. A ſanitate.] *Ea cauſſa cur veteres* Morboſos *eos dixerint: Cicero 4. Tuſc.* Bene igitur noſtri, cũ omnia eſſent in morbis vitia, quod nullum erat iracundia fœdius, iracundos ſolos Morboſos nominauerunt. *Poſtea tamen in communi vſu,* Morboſi, *Pathici.*

8. Deiectus.] *Proſternuntur, ab alto cadunt.*

9. Prona.] *Tota ſe vrgens & præcipitans, ſibi inſtans & imminens.*

10. Ex quo ſurrexit.] *Veteres,* ex quo reſurrexerit. *Puto verum,* ex quóve ſurrexerit.

Digitized by Google

CAP.II. 11. Vagæ ſunt.] Vt Scythæ, & Hamaxobij.

12. Incultus mos.] Notetur. res ita habet, vbi cultus animorum & vita ordinatior, malum hoc litium agnaſcitur, & deriuatur ab ipſo legum fonte. Beati autem, quibus, cum Statio,

Nulla foro rabies, aut ſtrictæ iurgia litis:
Morum iura viris, ſolum, & ſine faſcibus, æquum.

13. Imperatorem.] Exemplar in Valerio habes, lib. 9. cap. 7.

14. Subitos.] Vt in Gracchana ſeditione, Naſica pro duce.

15. Manu ſumpſit.] Meus liber, manu ſuppreſſit. An manu ſua præceſſit, an aliud? vide. Alioqui vulgatam interpretere, Supplicium non lege aut iure, ſed vi & manu exactum.

16. Violauit leg.] Ad Carthaginienſes hæc pertinere videntur. qui talia quædam tertio bello ſuo patrarunt. Appianum vide.

17. Sine auſp.] Sine ſummo imperio, quod auſpicato dabatur. Romanus mos & ſermo, de quo ad Tacitum.

18. Iræ ſuæ.] Codex noſter, ductu iræ ſuóque: pulchrè, id eſt, ducibus Ira, & Seipſo vſus.

CAP. III. 19. Forte.] Et non conſilio. quibus impetus pro ratione eſt, & temeritas pro audacia.

20. Ruinæ modo.] Simili imagine Florus, & ipſe ex Annæi noſtri gente, de Cimbris: Tridentinis iugis in Italiam prouoluti, ruina deſcenderant.

21. Per ſuum vvl.] In hoſtem ire ac petere, per ipſam haſtam quæ vulnus fecit, & quam obnixus aduerſarius tenet. Feræ hoc ſolent & apri, vt ſcimus.

22. Indicat.] Vocet ad operas, eáſque imperet. In legum libris, ipſa hac phraſi. Indicit operas liberto patronus.

23. Eculei.] Quibus impoſiti, extendebantur & longiores fiebant, ait Seneca Epiſt. 67.

24. Fidiculæ.] Nerui & chordæ, ad ipſum illum finem: ficut etiam ad membra arctanda.

25. Ergaſtula.] Carceres ruſtici aut domeſtici, in quos ſerui ad compedes & opus damnabantur. Scripſi II. Elect. proprio Capite.

26. Defixis corp.] Iuuenalis:

----tæda lucebis in illa.
Qua ſtantes ardent, qui fixo gutture fumant.

Tacitus XV. Annal. Crucibus affixi, aut flammandi: & in Actis martyrum plus ſemel legas, crucibus ſiue ſtipitibus affixos, igne conſumptos. Tamen vetus omnis hic lectio, defoſſis corporibus. quid? ſoléntne defodere leuiter inferne, atque ita vſtulare? vt flamma ſcilicet magis coerceretur, & corpori applicaretur? Iuuenalis verſus ſic legi capique poſſit:

Et latus mediam ſulcus diducet arenam:

qui iam dictis illis ſubnexus. Sulcus, pro ipſa tali foſſa, & illo fine.

27. Vncus.] Romanus mos, per ignominiam, damnatorum corpora in Gemonias ſcalas vnco trahere, deinde in Tiberim præcipitare. Feſtus in Hamotrahones, Cicero in Philip. & alij.

28. Lacerationes.] Cum vngulis latera ſulcabant. Licet ad virgas, flagella, ſcorpiones etiam referre.

29. Inſcriptiones.] Cum ſtigmate notabant, & litteras inurebant. Dixi II. Elect. cap. De Ergaſtulis.

30. Caueæ.] Cauernæ meus, & quidam. Et fuere ſpecus ac cauernæ in Amphitheatris, vnde beſtiæ in damnatos emitterentur. Sed & idem è Caueis. Huc igitur, & ad ferales ludos ſpectat? an quod homines in caueam coniecerint, & circumtulerint, inſtar beſtiarum? Quod Lyſimachus Teleſphoro fecit infrà, cap. 17. Sed & Caligula multos beſtiarum more quadrupedes, caueis coërcuit. Sueton. cap. 27.

CAP. IV. 31. In prior. libr.] Certe, & plus ſemel: cur repetis? an quia vis hoc imprimere, & contra Peripateticos vt firmum habes, ſchematis hanc fœditatem?

32. Pallentem.] Qui mali, & mutuendi recondita ira.

33. Eſſe cup.] Id eſt, ediſſe & deuoraſſe aliquem cupientium. Itaque malim etiam, vt aliquem: vel, & vt aliq.

34. Tela ſua.] Dentes, quibus pugnat.

35. Articulorum.] Lib. I. cap. I.

36. Exclamationibus.] Et quidem voce acuta. cuius cauſſam Ariſtoteles, ſiue auctor libri De Phyſiognomonia, tradit.

37. Compreſſa.] Meus, complexa. malim.

38. Suo primum.] Nam ſe torquet, & diſtorquet.

39. Ira captus.] Meus liber, iræ ſuæ captus, quod & in Gruteri quibuſdam. Omnino faciendum, iræ ſuæ captiuus. Non eſt liber, inquit. quid ergo? captiuus. cuius? ſuæ Iræ.

40. Eruditis.] Imo ingenioſi & celeres, ad iram maxime proni. quod Plato notauit in Theæteto: Ἀλλ' οἵ τε ὀξεῖς, καὶ ἀγχίνοι καὶ μνήμονες, ὡς τὰ πολλὰ, καὶ πρὸς τὰς ὀργὰς ὀξύρροποί εἰσι, καὶ ᾄττοντες φέρονται, ὥσπερ τὰ ἀνερμάτιστα πλοῖα, καὶ μανικώτεροι ἢ ἀνδρειότεροι φύονται: At vero ſagaces, & ingenioſi, & memorioſi, vt plurimum, etiam ad iras propenſi magis ſunt; & ſubſilientes feruntur, vt naues non ſaburratæ; & furioſi magis quam fortes ſunt nati. Sed & fatuos Ariſtoteles habet, qui nuſquam iraſcuntur. Igitur hîc Seneca, Eruditi voce, Stoicum in morem & ſenſum, vtitur. qui ſic appellant bonos, aut boni ſtudioſos.

CAP. V. 41. Retinere.] Frænare, inhibere, vt ſuprà, cap. I. Nam ad eamdem partitionem reſpicit. Tamen meus, & ſcripti alij conſenſu, detinere: ex quo recte fecerim, detumere: tumorem & iram deponere.

42. Aliquis melior.] Non enim ipſa vtitur. & aliis quærit ac comparcit.

43. Impendit.] Optime hoc Muretus, etſi libri omnes, incendit. Nam comparat Iram cum auaritia. & hac parte poſtponit, quod auarus quærat ſaltem aliquid alteri; at Ira conſumit & impendit.

44. Paucis grat.] Explico apud paucos Ira ſine malo & damno ſubſedit: quos occupauit, mercedem ab iis abſtulit. Quomodo? è ſequentibus deinde. ſerui fuga aut morte amiſſi, vaſa fracta, & eiuſmodi plura.

45. Luctum.] Fuga item aut morte filij.

46. Fortuitis.] A deo aut caſu immiſſis.

47. Mutat.] In alienos homini mores transferendo. ita in meis repperi. at alii, vitiat, vel euitat, quidam iurat, ex quo acutè Gruterus, eiurat.

48. Vt tela.] Huius ſententiæ plura, in De Conſt. ſap. cap. III.

CAP. VI. 49. Pars ſuperior.] Epiſt. LIX. Talis eſt ſapientis animus, qualis mundi ſtatus ſuper Lunam. Semper illic ſerenum eſt. Lucanus hæc ipſa.

Fulminibus propior terræ ſuccenditur aër,
Imáque telluris ventos tractúſque coruſcos
Flammarum accipiunt: nubes excedit Olympus,
Lege Deum, minimas rerum diſcordia turbat,
Pacem ſumma tenent.

50. Intra ſe.] Continens & deuorans illa, ſiue vincens, quibus ira ſolet contrahi. Nihil turbidum extra ſe oſtendens.

Digitized by Google

51. Verecundi.] *Ergo bis idem dicit? nam ſuum membrum iam fuit de Verecundia abiecta. Omnino legendum,* verendi. *Nam ecce tria poſuit in tranquillo animo & pacato;* Verecundum *fecit,* Venerabilem, Compoſitum. *Ordine hæc ipſa exſequitur, & oſtendit contra in Irato eſſe.*

52. Numerus.] *Non propriè,* ἀριθμός, *ſed* ῥυθμός, *modus, concinnitas.*

53. In immenſum.] *Libri alii,* Quis ſe regere potuit immiſſum? Proderit. *Id eſſet, iam præcipitem, iam in caſum ex alto datum. Siue etiam, in curſu iam medio; ab aurigis equiſve. Si tamen vulgata magis ridet, tum cum Grutero fiat:* Immenſum proderit. *At ne quid celem, mihi inconnexa hæc videntur, & ſuſpicio defectus eſt.*

54. Neque priuatim.] *Vide de Tranquill. cap.* XII.

55. Reſpergi.] *Sordibus inquinari.*

56. Intercepit.] *Fraude in ſe tranſtulit ipſe re, ſperata nobis, potitus eſt.*

57. Nulli fortuna.] *De Tranquill. cap.* XIII. Nam qui multa agit, ſæpe fortunæ poteſtatem ſui facit: quam tutiſſimum eſt raro experiri.

58. Supráque vires.] *De Tranquill. cap.* V. Æſtimanda ſunt deinde ipſa, quæ aggredimur, & vires noſtræ cum rebus, quas tentaturi ſumus, comparandæ. Debet enim ſemper plus eſſe virium in latore, quàm in onere. Neceſſe eſt opprimant onera, quæ ferente maiora ſunt.

CAP. VII. 59. Actorem.] *Ita libri, etſi Romana editio* auctorem. *Sed illud aſſerit ipſe noſter, dum adiungit,* ſupra menſuram agentis.

60. Adducunt.] *Contrahunt, incuruant.*

61. Quotiens aliq.] *Idem præceptum de Tranquill. cap.* IV. Inſpicere debemus primum noſmetipſos, deinde quæ aggredimur negotia, deinde eos quorum cauſſa, aut cum quibus agendum eſt.

62. Generoſo.] *Qui feruido atque igneo ingenio.*

63. Languido.] *Qui frigido humilique.*

64. Prauæ.] *Pincianus ita. ſed libri melius.* paruæ. *Vult enim nec viles minutáſque actiones noſtras, nec altas nimis & audaces. Media ſequamur.*

65. In vicinum.] *Ipſe interpres de Tranquill. c.* X. Prope poſita, ſpeique noſtræ alludentia ſequamur.

66. Miremur.] *Quaſi ſupra vota, aut fata noſtra.*

CAP. VIII. 67. Anxio.] *Quidam* obnixio. *nec male.*

68. In contactos.] *Aliquot exemplaria,* ad contactos. *Vtrumuis rectè.* Vuaque contacta liuorem ducit ab vua.

69. Siliceum.] *Coniectura Pinciani eſt. etenim ſcripti:* ſi liceat. *id eſt, niſi peruertatur, ſi per molles liceat, virum. Nam vir, Impudico opponitur; qui in alterum ſexum tranſit. Alioqui* Siliceus *vir, durus ſit vt poeta:* ſcopulis durior Icari. *Caſſiodorus:* Non credentium corda omnino lapidea ſunt, & vere ſilicibus comparanda.

70. Secum habent.] *Apud ſe, quod adhæret & conuerſatur.*

71. Idem facturi.] *Euocaturi iracundiam.*

72. Cælium.] *M. Cælium, ad quem Ciceronis epiſtolæ, & eius ad Ciceronem exſtant, digniſſima quæ cum illis (pæne dicam, ante illas) legantur.*

73. Lectæ pat.] *Quaſi electæ, edecumatæ.*

74. Crapulam.] *Tenui, etſi non probaui. In meo, & quibuſdam aliis,* in copulam coniecto, r. e. c. quo hærebat, effugere. *Nihil verius. non agitur de crapula, nec talis iſte vir. ſed natura ita iracundus, vt ſi cum altero iunctus copulatuſque eſſet, id eſt ſi comitem paullo diutius adhærentem haberet, neceſſum eſſet à ſermone ad rixam venire.*

75. Secundas agere.] *Meus, &* res ſecundas. *Vulgatum amplector, ſignificatque ſermone quodam adagiali, ſequi, obſequi, præeuntis ancillari. Sumptum ab hiſtrionibus, in quibus primarum partium alii, alii ſecundarum. Atque iſti ſubmittunt, & patiuntur illos excellere: ideoque* ſecundas agere, *demittere, & blandiri. Plautus:* Nunc ſecunda (*an* ſecundas) mihi facis. *Etſi ibi Lambinus, ad ſuccidaneas hoſtias refert: &* ſecunda hoſtia *mihi* facis, *id eſt ſacrificas, interpretatur. Porro* ſecundas agere, *compendio intellegebat,* partes. *Horatius:*

----aut mimum partes tractare ſecundas.

76. Vt duo ſimus.] *Cælio dignum dictum. Vnus vir videbatur vterque, quia eiuſdem ſenſus & ſermonis. Tu igitur, inquit, oppone aliquid aut diſſenti, vt Cælius non videatur cum Cælio cœnare.*

77. Vultum.] *Eo ipſo læti, triſtes, probantes, improbantes, quæ noſipſi.*

78. Demiſſos altius.] *Alii libri,* demiſſos: *ſed meus,* admiſſos. *optime. A curſu ſumptum. Reſiſte, inquit, in prima via aut carceribus: quod ſi te admiſeris, & ad curſum diſſertationis incitaueris, non diſiungeris.* Admitti equus *dicitur, cui frena laxamus. Legam etiam:* arctius tenet.

CAP. IX. 79. Fabulis.] *Fabulæ in hiſtoria malim,* fabularis. *Suetonius Tiberii, cap.* LXX. Maxime curauit notitiam hiſtoriæ fabularis, μυθολογίας.

80. Pythagoras.] *Quod cum alii, tum Plutarchus de eo, in Commentariolo* De virtute morali *tradit. Imo inter præcepta eius erat,* ᾠδαῖς χρῆσθαι πρὸς λύραν: cantibus ad lyram vti. *Atque adeo cenſebat* τήν τε ἀρετὴν, ἁρμονίαν εἶναι, καὶ τὴν ὑγείαν, καὶ τὸ ἀγαθὸν ἅπαν, καὶ τὸν θεόν: & Virtutem eſſe Harmoniam, & Valetudinem, & omne Bonum, & ipſum Deum.

81. Laborantibus.] *Vide an non* labentibus. *Ita de Benef.* III. *cap.* IX. Cadentes venas vino refeciſſe. *& epiſt.* XCV. Vino fulcire venas cadentes. *Quod totum ad hanc mediam pertinet: in qua venæ detument, & quaſi ſubſidunt. Sic autem collapſæ, & velut clauſæ, curſum ſanguinis ſiſtunt, vt hic ait. Sed ratio & origo à ſpiritibus, qui abſumpti, & minus intendunt venas, & vehiculum ſanguini non præbent. Haud diſpar illud Suetonii, de Auguſto* malas habentes corrigi ſibi præcepit. *Labuntur vero ſub mortem, vt & tempora. Seneca Tragicus.*

----lapſæ genæ Lucem recuſant.

82. Incumbit animo.] *Quaſi onus eum premit. ſe non ſuſtinet, in animum reclinat.*

83. Valetudine aut.] *De his cauſſis dictum lib.* II. *cap.* XIX.

CAP. X. 84. A laſſo.] *Plinius lib.* XXII. *cap.* XXIV. Sic & in laſſitudine proniores eſſe ad iracundiam & in ſiti.

85. Eſuriente.] *Plautus Amphitruone:* Vetus adagium eſt, Fames & mora bilem in naſum conciunt. *Et muliercula in Theocrito, de marito ſuo iracundo:*

----πεινᾶντι γὰρ μηδέποτ' ἔλθῃς:

----Eſurienti haud obuius eſto.

86. Vrit.] *Vbicumque inopia aut ſolicitudo. Supra dictum, repete.*

87. Salutatio.] *Parum tempeſtiua, aut honorifica. Simile in ſequentibus.*

88. Prænuncia.] *Aliàs* prognoſtica *etiam legitur: ſed interpretamentum eſt.*

89. Comitiali.] *Morbo ſacro, Herculaneo, Maiore, Caduco,* ἐπιληψίᾳ. *Appellat ipſe* Virium comitiale *ſcitè, quia Comitia (priſca ſuperſtitione) vitiabat, Serenus:*

Digitized by Google

Eſt etiam morbi ſpecies, cui nomen ab illo,
Quod fieri nobis ſuffragia iuſta recuſat.

90. Sũma deſer.] *Summas corporis extremáſque partes, an & capitis? Vtrumque enim ſolere, è Celſo diſcas lib.* II. *cap.* VII. Optimum eſt à manibus pedibuſve initium fieri: deinde à lateribus: peſſimum inter hæc, à capite.

91. Incertum lumen.] *Oculi tenebreſcunt. de quo aliiſque ſignis, & eorum cauſſis, proprio libello Hippocrates, De morbo ſacro.*

92. Incipientem caſum.] *Probes niſi libri abducant. quorum alij* cauſſam, *alij (vt meus)* curam. *Reficerem,* incipientem cura occupant. *Morbum enim incipere ſentiuntur cura præueniunt. quã ? iam addit. de odore, & guſtu.*

93. Quidquid eſt.] *Hippocrates pituitam frigidam & craſſam cenſet, illapſam in venas: quæ meatus claudit, ſanguinem ſiſtit, officia omnia turbat. Fernelius venenati aliquid ſpiritus miſcet: nec male, ſi quis occulti aliquid & diuini, quod in morbis quibuſdam & Hippocrates agnoſcit.*

94. Sine teſte.] *Ad vitandam infamiam.*

95. Spatientur.] *Libere ſe diffundant, & exſerant.*

96. Verborum.] *Generoſos.*

97. Rerum.] *Viliores.*

98. Hic formæ.] *Meus,* famæ.

99. Elegantiſſimus.] *Non ad formam (nam de ea præceſſit in vulgatis quidem) ſed ad* φιλοκαλίαν *elegantiam morum habitúſque refer.*

100. Superbiæ.] *Alienæ.*

101. Intra domum.] *Qualis apud Satyricum.*

-----Antiphates trepidi laris, ac Polyphemus.

102. Inuidiam.] *Quaſi graue fortunæ ſuæ & inuidioſum, quemquam ſibi ſupplicare.*

103. Contumeliam.] *Quaſi ſuperbe contemnatur.*

CAP. XI. 104. Interpretatio.] *Id eſt, ſcrutatio, ruminatio, pro ſuo ſenſu explicatio. Tacitus:* Viſo conſpectoque Agricola, quærerẽt famam, pauci interpretarentur.

105. Socratem aiunt.] *Imo id Diogeni Cynico Diogenes Laertius adſcribit;* Ἐντείναντος αὐτῷ κόνδυλον, Ἡράκλεις, ἔφη, οἷόν με χρῆμα ἐλάνθανε, τὸ μετὰ περικεφαλαίας περιπατεῖν: Pugno ab aliquo percuſſus, Iupiter, inquit, quàm me fugit cum galea inambulare?

106. Tyrannum.] *Nomine, at re optimum (in multis quidem) Principem.*

107. Ebrius conuiua.] *Thraſippus quidam, ex amicis eius. Valerium vide, libro* v. *cap.* I.

108. Nec deeſſent.] *Ipſi etiam filij duo,* violatæ patris maieſtati ſubuenirẹ cupientes. *Valerius.*

109. Obligatis oculis.] *Ad ebrietatem hoc referens, & excuſans mentem vino ſauciam & cæcam.*

110. Manu fecit.] *Sponte ipſi fabricati ſunt, & ſibi inuenerunt. Vide ſuper hac phraſi, Conſol. ad Marc. c.* XIX.

CAP. XII. 111. An inciderit.] *Caſu non voluntate & decreto fecerit.*

112. Præmium.] *Non vt te læderet, ſed ſibi benefaceret.*

113. Manum alteri.] *Non à ſe, ſed inſtinctu alieno læſerit.*

114. Humanum.] *Si puer, mulier, miſer, afflictus.*

115. Humile.] *Si vir, & æqualis, ſi ſuperbus, procax, contemptor, inimicus.*

116. Eo loco.] *Vt videamus, an non ipſi tale peccaturi. & peccato, an ſic ſuccenſeri vellemus.*

117. Differt.] *Properas ſtatim vlciſci: nec inquiris, nec cognoſcis.*

118. Dilatio eſt.] *Itaque Athenodorus Stoicus belle & opportune Auguſto, cum miſſionem ab eo peteret domum rediturus, atque ille monitum etiam aliquod & ſapientiæ monumentum vltimum vellet:* Vt, *inquit,* quoties iraſceris, nihil dicere aut facerẹ tentes, priuſquam XXIV. litteras tecum recitaueris. *Intellexit & arripuit optimus Princeps, & ſimul manum Athenodoro iniiciens,* Mihi vero tua præſentia, *inquit,* etiam eſt opus. Manedum. *Exigua morula videatur, in tot iis litteris: ſed flamma vel maxima iracundiæ, ſubſidet, & in ſe labetur, per illam.*

119. Minus denſa.] *A ſole rationis paullatim diſpulſa. Hæc quoque ſimilitudo in Plutarcho:* Nemo, *inquit,* vindicat in ſeruum, quod decimo aut quinto die iam ante admiſerit, neque tunc eum flagellat, quod pulmentum adulſerit, menſam euerterit, ſegnius audierit. Atqui ea ſunt, quibus admiſſis tumultuamur, & placari non poſſumus. Enimuero vt per nebulam corpora, ſic res per iram apparent grandiores.

120. Si in hoc.] *Ita ex Rudolfi Agricolæ ſenſu, Eraſmus. At libri ſcripti,* Si nihil erit. *Retineam, ſed ſic legam & ordinem:* Si nihil erit, petita aduocatione apparebit. *Senſus, ſi non dies molliet, aut tollet: tamen mora interpoſita, hoc facies lucri, vt iudicare videaris, non impetu & iraſci.*

121. Petita adu.] *Mora & dilatio, vt iam ſæpe.*

122. Tempori trade.] *Quod omnia reuellat: vt ſuprà lib.* II. *cap.* XXII.

123. In fluctu.] *In motu & tranſitu: ſæpe ita Lucretius, Arnobius, alij.*

124. Speuſippe.] *Imo Xenocrates, vt Diogenes tradidit.* Εἰσελθόντος ποτὲ Ξενοκράτους, εἶπε μαστιγῶσαι τὸν παῖδα αὐτὸν γὰρ μὴ δύνασθαι, διὰ τὸ ὀργίζεσθαι: Xenocrate aliquando intrante, Verbera, inquit, hunc ſeruũ. Nam ego nõ poſſum, quia iratus ſum. *Et in Stobæo:* Πλάτων ὀργιζόμενος ποτὲ τῷ οἰκέτῃ, ἐπιστάντος Ξενοκράτους, λαβὼν, ἔφη, τοῦτον μαστίγωσον. ἐγὼ γὰρ ὀργίζομαι. *Denique Plutarchus De lib. educ. & Valerius lib.* IIII. *item de* Xenocrate: *vt memorialis error in Seneca videatur, vt ſæpe.*

125. Ob hoc,] *Ob iram.*

CAP. XIII. 126. Feraturque.] *Nos eius compotes ſimus, non ipſa noſtri.*

127. In Socrate.] *Plutarchus, De non iraſcendo:* ὁ Σωκράτης ὁσάκις αἴσθοιτο κινούμενος τραχύτερον αὑτὸν πρός τινα τῶν φίλων, πρὸ κύματος ὥς τινα πέτραν ἄκραν στελλόμενος, ἐνεδίδου τε τῇ φωνῇ καὶ διεμειδία τῷ προσώπῳ, καὶ τὸ βλέμμα πρᾳότερον παρεῖχε. τῷ ῥέπειν ἐπὶ θάτερα, καὶ πρὸς τὸ ἐναντίον ἀντικινεῖσθαι τῷ πάθει, διαφυλάττων ἑαυτὸν ἄπτωτον καὶ ἀήττητον: Socrates quoties ſentiebat ſe aſperius moueri erga aliquem amicorum, huic fluctui quaſi marinam crepidinem opponens, vocem ſubmittebat, & vultu ſubridebat, & aſpectu blandiore erat. atque ita vergendo in alia, & in contrarium affectui motum ſe torquendo, ſeipſe ſine lapſu ſeruabat, & inuictum.

128. Latitantis.] *Meus* laudantis. *ſed illud palàm verum: niſi quis vellet,* labantis.

129. Conſpicimus.] *Nondum ab ira cæcati plane.*

130. Aduocemus.] *Aduocationem amicorum petamus. patronos & adſiſtentes, qui obiurgent, teneant.* Aduocare *autem* contra malum: *vt* I. *De Cle.* Aduocare contra Cæſarem.

CAP. XIV. 131. Præxaſpes.] *De quo Herodotus, lib.* III.

Digitized by Google

132. Excidam mihi.] *Apud me maneam, φρένας ἔμπεδος*, mente immotus, *cum Homero.*

133. Iactum.] *Puto* ictum. *tale enim in ſagitta: nec iacularis fuit.*

134. Videbimus.] *Malim*, Viderimus.

135. Deuoraſſe.] *Tertullianus de Reſurr. carnis, cap.* XIV. Quaſi non bilem & dolorem dicamur deuorare, id eſt abſcondere, ac tegere, & intra noſmetipſos continere.

136. Tanquam pater.] *Id eſt, ſepelire, iuſta filio facere.*

137. Pax erat.] *Sanitia autem & cædes, ſi ceſſaret à potu.*

CAP. XV. 138. Tale aliquid.] *Minime vero, ſed cauſſa huius ſæuitiæ fuit, quod Harpagus iuſſus Cyrum Mandanes filium exponere in deſerto monte per alium id exſecutus, alium ſucceſſum habuit: vixitque puer, & ſciuit poſteà Aſtyages, & preſſa ira, ſic in cæna eſt vltus. Fuſe omnia Herodotus lib.* I.

139. Liberos.] *Vnum tantum*, XIII. *annos natum. Tamen & ſtatim noſter* capita illorum *nominat: quaſi plures vellet.*

140. Capita.] *Et manus, & pedes, ex Herodoto.*

141. Quomodo eſſet] *Verba fuere*, Nunquid agnoſceret, cuius feræ carne paſtus eſſet?

142. Omnis cæna.] *Herodotus extulit*: Sibi, quicquid rex faceret, placere.

143. Ad reliquias.] *Ad liberos nempe reliquos, ſi quos habebat. Eſt ſimile illi ſuprà*, II. *cap.* XXXIII. *de Paſtore*: Perierat alter filius, ſi carnifici conuiua non placuiſſet.

144. Ergaſtulum.] *Aulicum carcerem. an & ipſos, qui in ergaſtulo, intellegis? Catenis ibi aureis, & vinculis purpureis detinentur.*

145. Suo vitio.] *Non alieno. qui ipſe ſe cruciat, non dominus aut tyrannus.*

146. Finire ſecum.] *Sine alia vltione, aut deſtinatione. ipſe pereat, & cum eo mala.*

147. Vides illum.] *Similia, in diuina illa Thebaide*:

Hic alta rupes arduo ſurgit iugo,
Spectatque longe ſpatia ſubiecti maris:
Vis hanc petamus? nudus hic pendet ſilex,
Hic ſciſſa tellus faucibus ruptis hiat,
Vis hanc petamus? hic rapax torrens cadit,
Parteſque lapſi montis exeſas rotat:
In hunc ruamus.

Et plura, quæ altiſſimi oris & pectoris poëta intonat: quem mihi numquam legere eſt, ſine impulſu & motu.

148. Ad Libertatem.] *Ad mortem, quæ finit, & à malis liberat. Vide Manud.* III. *Diſſ.* XXII.

149. Breuem.] *Modo vt hominem ſuperet.*

150. Infelicem.] *Sine fructu.*

151. Pendet inde.] *Si te ſuſpendis.*

152. Effugia ſeru.] *Si gladio illa petis.*

153. Vena.] *Vel leui ſcalpello aperta.*

CAP. XVI. 154. Grauiora.] *Hegeſippus lib.* II. Nihil tam exaſperat feruorem vulneris, quam ferendi impatientia.

155. Laqueos feræ.] *Idem ille*: Impenſius in agreſtibus feris arctiſſima vincula, ſi ſe excitent, imprimuntur: ſi quieſcant, relaxantur.

155. Neceſſitatibus.] *Quod neceſſario faciendum ſit, ſponte & volentem facere, aut pati.*

156. Communis metus.] *Noſter de Clem.* I. *cap.* XXV. Leuis enim & priuata pernicies non totas vrbes mouet: quod late furere cœpit, & omnes appetit, vndique configitur. *Et plura ibi huic ſententiæ.*

157. Oriẽtem cing.] *Ita ex deſcriptione veterum. Scythæ à Thracia & ſupra Bizantium incipiunt: inde toto litore ad Tanaim fuſi, flexu, iterum ad Alanos montes, & Imaum, & vicina colunt, vſque ad Seras producti. Itaque vere cingunt magnam partem Orientis, id eſt Aſiæ totius.*

158. Oebazo.] *Libri fere*, Orobazo. *& omnino eſt* Oeobazo. *Nam Herodotus* Οἰόβαζον *appellat. Eum de hac hiſtoria vide, lib.* IV.

CAP. XVIII. 159. Vnius vacat.] *Maximi natu. Vide eundem Herodotum in* VII.

160. Leoni obiect.] *De ea re*, I. *De Clem. cap.* XXV.

161. Teleſphorum.] *Hiſtoriola hac apud Plutarchum quoque, libello* De exſilio.

162. Deſtituti.] *Proprie, poſiti & relicti.*

163. Miſericordiam.] *In cuius locum horror ſucceſſerat.*

CAP. XVIII. 164. Cui vicatim.] *Cicero* III. *De offic.* Ne noſter quidem Marius Gratidianus officio viri boni functus eſt tunc, cum Prætor eſſet, collegiumque Prætorum Tribuni plebis adhibuiſſent, vt res nummaria de communi ſententia conſtitueretur: conſcripſerunt communiter edictum, cum pœna & iudicio. conſtitueruntque vt omnes ſimul in Roſtra poſt meridiem deſcenderent. at Marius à ſubſelliis in Roſtra recta, idque quod communiter compoſitum fuerat, ſolus edixit. Et ea res ei magno honori fuit. omnibus vicis ſtatuæ, ad eas thus & cerei. quid multa? nemo vnquam multitudini fuit carior. *Vocat hic ſuum: paullo ante*, propinquum ſuum. *quia ſcilicet Cicero ex cognatione Marij: & huius illius frater, vt Florus ſcripſit. Frater, opinor, adoptione: quod cognomen* Gratidiani *euincit, tranſiſſe è* Gratidiis. *Prætor iam fuerat, vt hic Cicero. & male igitur ſcribitur in Valerio, lib.* IX. *cap.* II. *tunc cum interfectus*: Quàm porro crudeliter ſe in M. Mario Prætore geſſit? *Imo* Prætorio, *vel ex Firmico, lib.* I. *qui* Prætorium virum *dicit: eumdémque* Marium minorem: *fratrem ſcilicet, non filium, ne erres.*

165. Thurę & vino.] *E Cicerone vidiſti & ſollenne ita ſupplicare (proprio verbo) apud minores Deos, aut heroas. Apud Plautum, lar familiaris loquitur.*

----ea mihi cottidie
Aut thure aut vino, aut alicui ſemper ſupplicat.

Salluſtij fragmentum, de Metello: Tum venienti thure, quaſi Deo, ſupplicabatur. *In tabula Narbonenſi*: A D. SVPPLICANDVM. NVMINI. EIVS (*Auguſti*) THVS. ET. VINVM. DE. SVO. EA. DIE. PRÆSTENT.

166. Romanus pop.] *Alij ſcripti turbant, meus*: R. N. P. *An non eſt*, Romanus noſter populus? *credo.*

167. Perfringi.] *Valerius*: Singulas corporis partes confringeret. *Oroſius*; Effoſſis oculis, membriſque minutatim deſectis, vel etiam fractis. *Q. Cicero, De Petitione Conſul. Firmicus, & alij. Florus hic mutilus eſt, in tempore à nobis ſanandus.*

168. Ante buſtum.] *Trans Tiberium.*

169. Grauiſſimus.] *Vocem meus addit*, grauiſſimus liuor. *Fuitne*, grauiſſimus liquor: *vel potius*, grauiſſimo liquore? *Et alluſum ad liquorem & vinum Reſperſum, quo ſepulchra ſolent ſpargere. Poſſit & εἰρωνικῶς*, grato ſcilicet liquore. *Sane adiungit mox de* ſtillicidiis, *quod ad liquorem hunc facit.*

170. Non tam immerito.] *Nihil ambigendũ. pulchre, & pro re dictum. Cum cauſſa amatum, ſed ſine modo, ſignificat.*

171. Et hoſtium.] *Quos illi ſic appellabant & habebant, nempe Marianorum.*

172. Cium.] *Mureti coniectura, quam præ libris ſperno, qui* vindicum. *Iſti dicebant (Sullani) ſe vindicare & aſſerere oppreſſam Rempubl. in libertatem.*

Digitized by Google

173. Conſularis.] *Sub Tiberio Conſul legitur, anno ante eius mortem.*

174. Belienum.] *Vix eſt Romani nominis facies. libri ſcripti*, Bethienum, Bethenum, Bidienum.

175. Flagellis.] *Seruilem in modum, nam liberi virgis.*

176. Non quæſtionis.] *Innoxij enim. nec erat, quod inquireret.*

177. Animi cauſſa.] *In voluptatem ſuam, per remiſſionem & ludum.*

178. Ingens crudelit.] *Haud diſplicet quod Gruterus ſuggerit*, inques crudelitas. *Meo tamen eſt :* quam ingentem crudelitatis eius ſine dilat. *& tueri, imo tenere, poſſis. Voluptatem ingentem eius crudelitatis, quam non animo deformarat, capturus erat.*

179. In Xyſto.] *E ſi libri quidam, vt in rariore voce, titubant: nihil ego, nec audio eruditum virū, qui* in crypta *legit.* Xyſti *paſſim in villis & hortis. Suetonius de Auguſto:* Prætoria ſua, non tam ſtatuarum tabularumque ornatu, quam Xyſtis & nemoribus excoluit. *Quid autem Xyſtus, clare ſatis Vitruuius lib. v. cap. xi. & lib. vi. cap. x.*

180. Porticum à ripa.] *Quam porticum? nam & ipſe Xyſtus, Porticus certi generis erat. Vellem legi*, qua porticum. *id eſſet, ea parte qua Porticum (aliam aliquam, tunc notam) ſeparat interpoſitus Xyſtus à ripa: quia illa Tiberis, niſi fallor. Certè in vrbe, vel ad vrbem, iſti horti. Placuit olim*, Euripo : *nec abſurde. quia & aquæ & ſtagna varie hortos ſecabant. ſed nunc mallem eo ſenſu*, Euripi ſeparant. *nam & libri plures* ſeparant *numero plurium habent. Legerem, inquam :* qua porticum Euripi ſeparāt: *& omnino ſedeat (nam & ait Epiſt.* LV. Platanona medio riuo, Euripi modo, diuidi:) *niſi Colonienſis priſca editio in ſe vocet atque intendat*, quæ porticum Agrippæ *præfert. Quidni autem in vicino* Porticus Agrippæ *aliqua? de qua & Horatius lib. 1. Ep. vi.*

Porticus Agrippæ & via te conſpexerit Appi.

Itaque tum eſſet, Xyſtum hunc ſeparare & diuidere, Porticum Agrippæ *ab hortis.*

181. Cum matronis.] *Vtne ipſas vna decollauerit? non præmiſit de illis : & vero magis exprimeret, ac dilataret. Senſus potior, quod ipſe ibi* cum matronis & aliis Senatoribus *(aliis, non occidendis) ſpectator fuerit : cum iis inquam, cum quibus in cœna fuerat, vt ex diei tempore apparet. Itaque tranſpoſita verba videantur :* quoſdam ex illis, inambulans cum m. a.

182. Soleatus.] *Vt à conuiuio recens. Vibius Rufus li.* IX. *Contr.* II. *ſimile in Flaminio accuſat:* Prætor ad occidendum hominem ſoleas popoſcit. *Nempe vt è conuiuiali lecto ſurgens, eas ſumeret.*

CAP. XIX. 183. Tabularibus.] *Omnis vetus lectio: niſi quod vnus Pinciani*, tribularibus. *Prius ſi tenemus, explicari poteſt, Tabulas admotas inter tormēta fuiſſe: quibus adſtrictis arctatiſque homo comprimeretur, & pæne elideretur. Quidni tale in extenuando, præter naturam; ſicut Eculei, in extendendo? Enim vero in Feſto lego*, Clitellas, tormenti genus *ſic appellatum. quod quid aliud ſuſpicer, quam eiuſcemodi tabulas, velut clitellas aſino impoſitas, & compreſſas? Si* Tribularia *eligis :* à Tribulis *prompta ratio eſt, quæ fiunt (ait Varro)* è tabula lapidibus aut ferro aſperata. *Et talis fere* Arca ferrata *illa, in quam Regulus coniectus. At Muretus tamen* Talaribus *fidenter hic edidit, nec verbo firmauit vel explicauit. Placuit H. Stephano, & πεδεσφαῖρας Syneſii interpretatur. Ego (ſi vera hæc ſcriptio) caperem* Talaria *magis* flagella, *ſiue Græcorum ἀστραγαλωτὰς μάστιγας, quibus ad ſanguinem & necem homines verberarent. Sed vix inducor, Senecæ hoc verbum eſſe.*

184. Igne.] *Quem varie admonebant teneriori cuique arti : etiam, nouo more, obſcænis Domitianus.*

185. Vultu ſuo.] *Belle. quaſi ſæuus ac minax ille vultus, inter tormenta, & quidem maxima, eſſet. In Contr. v. li.* II. Veniunt in domū crudeliſſimi carnifices, in quorum vultibus erant tormenta. *Simile de Breuit. cap.* XVIII. Saxa, ferrum, ignem, Caium excepturi.

186. Inter verb.] *Seruile vtrumque hoc dicit, Romano ritu. quia liberi nec flagris, nec tormentis, temere ſubiiciebantur : quanto minus Senatores? Diuiſit autem illos inter verbera & flāmas: id eſt, modo & alternis flagellauit, modo igne torſit. Adſpectum etiam ad Gladiatores, Beſtiarios, & hæc arenæ mancipia : quæ verberibus & flammis in necem agebantur.*

187. De toto Senatu.] *Hæc & ſequentia in Suetonio lege, Caligulæ cap.* XXXIV. *&* XLIX.

188. Vnum ictum.] *Tacitus Agricola :* Illud tempus, quo Domitianus, non iam per interualla ac ſpiramenta temporum, ſed continuo, & velut vno ictu, Remp. exhauſit.

189. Ad hoc viuit.] *Ergône tunc viuus, cū hæc ſcripſit? dicas certe. Et potuit ſcripſiſſe, ſed non edidiſſe : imo arcte preſſiſſe, vt ſtatus illorum temporum erat.*

190. Ad hoc lucubrat.] *Hæ tres voces perperā omiſſæ aliis. Sunt in veteribus libris. & plus eſt quàm* vigilare *Nam ſignificat, cum cura & ſtudio vigilare.*

191. Os inſerta ſp.] *Aut linguam ipſam exſecari. vt in quodam equite Romano. quem* obiectum feris, cum ſe innocentem proclamaſſet, reduxit : abſciſſaque lingua, rurſus induxit.

192. Niſi periturus.] *Apte Philotas apud Curtium, lib.* VI. Nemo parcit morituro, nec quiquam moriturus.

193. Trahere.] *Nullus vigor in hoc verbo. An* tradere*? efflatum deponere, & reddere Naturæ ſuum ſpiritum.*

194. Non per vulnus.] *Quod ceruix inciſa facit. Per os enim emitti ſpiritum, communis lex eſt: atque ideo omiſſo, ſolet manibus claudi.*

CAP. XX. 195. Quot patres.] *Ne ſic augeamus: verius*, quod patres.

196. Rex Perſarum.] *Non hoc Herodotus, quod ſciam. ſed & Diodorus Siculus, Æthiopum regi adſcribit* Altiſani: *idque à diuerſa valde cauſſa. Benignitas enim & miſeratio fuit. Narrat lib. 1. regem dictum veniſſe Ægyptum, viciſſe, ſubieciſſe. Initio autem regni multa latrocinia, vt fit, fuiſſe : atque hunc operam dediſſe, vt paullatim caperet: & iam captis, graue iudicaſſe omnes interficere, cum grādi numero eſſent; iniuſtum item impunes dimittere. Ita ergo mediam viam legiſſe, & reſectis naribus, quo nobiles eſſent, in deſertis Ægypti finibus colere iuſſiſſe, vrbe ibi ſtructa, cui à re & facie nomen eſſet.*

197. In Syria.] *Omnino. nec Diodorus dicit (improuide quibuſdam traditum) in Ægypto eſſe; ſed diſerte* in confinio Ægypti Syriæque. *Res ſic habet : & Strabo eam locat haud procul litore, iuxta* Raphiam *&* Gazam.

198. Rhinocolura.] *Græci ῥῖνα* naſum *dicunt, κόλουρον* curtatum.

199. Macrobij.] *Eſſent Latinis*, Longæui. *Habitant Africam ad Auſtrale mare : vt Herodotus.*

200. Supinis man.] *Prouerbij vice, de animo & affectu libenti. à geſtu eorum, qui munera, aurum, aut res caras ſuſpiciunt, manibus ſic prolatis.*

201. Miſſique legat.] *Quos ipſe Cambyſes miſerat ex Ichtyophagis, gnaros Æthiopicæ linguæ.*

202. Libera reſp.] *Compendio hæc:* Veniſſe eos, non vt legatos, ſed exploratores: & ab homine iniuſto miſſos, vt qui aliena cuperet, & captaret. Vos autem ei *(addidit Rex)* hunc arcū viciſſim date : cum hoc meo conſilio. Quando Perſæ hunc talem arcum trahere & inflectere poterunt, tum cū multo

maximis copiis aduerſus Macrobios veniunto. Interea, diis gratias agat, quod Æthiopibus mentem non det aliena inuadendi. *Herodotus lib.* III.

203. Intra primum iter.] *Herodotus*, intra quintam itineris partem.

204. Male periret.] *Qui ederetur.*

205. Peius viueret.] *Qui ederet.*

CAP. XXI. 206. Feſtinaret.] *E Perſide mouens.*

207. Gyndem.] *Quem Herodotus in* Matienis mõtibus *oriri facit: Ammianus in Media ponit. Ambigitur quis ſit, nec Ptolomæus locauit. quod mirum, cum Oroſius* ſecundæ magnitudinis Poſt Eufratem *faciat. Tacito quoque* Gindes *nominatur, ſed qui* Dahas Arioſque diſterminat, XI. *Annalium: igitur diuerſus ab iſto. De hoc noſtro Tibullus certo, ad Meſſallam:*

-----aut rapidus Cyri dementia Gyndes.

Nam & Cyri inſaniam in eo taxat. Probabile, minus in fama aut notitia fuiſſe poſtea: quia Cyrus nempe ſic debilitauit & exhauſit.

208. Ex equis.] *Sacros eos appellat Herodotus, & vulgo ſic dicebantur.*

209. Regiis equis meatum.] *Mutare licebat, & forte an oportebat. Nam eſt à ſola coniectura Pinciani. Scripti & editi antiquitus, alij,* regiis cõmeatus auferentem; *alij, vt meus,* regis commeatum. *Vera ſcriptura:* regi commeatum. *id eſt, auferentem Regi commeandi facultatem. Nam id hic Commeatus. Tacitus, de Londinio:* Sed copia negotiatorum, & commeatu, maxime celebre. *Ita* commeatus viæ publicæ, *in legum libris: & ſæpius.*

210. Cuniculis.] *Hærent hic Critici, & Eraſmus* canaliculis *legi vellet: quidam libri* curriculis *habent. At quid promptius veriuſque, quam* funiculis *ex Herodoto?* Diuiſit, *inquit,* copias in duas partes. Καὶ κατέτεινε σχοινοτενέας ὑποδέξας διώρυχας ἑκατὸν καὶ ὀγδώκοντα, παρ' ἑκάτερον τὸ χεῖλος τοῦ Γύνδεω τετραμμένας πάντα τρόπον: Et ſignauit ad funiculos extenſos foſſas centum octoginta, ad vtrumque labrum fluminis, quaquauerſus. *Meus eadem Senecæ, diuiſum funiculis alueum: & ad ea ſigna in his totidem riuos ſubductum.*

211. In vanis.] *Libri plerique omnes,* in magnis. *quod interpretetur aliquis, magnam iacturam, & quidem in magnis rebus. Nam vbi tale aliquid molitus, temporis præcipue ducenda ratio. Diuerſa ſententia in vulgatis: nempe perdidiſſe eum tempus in re inutili nec magna. Nam fluuium diducere, non magnum ſane, præſertim ſine alio, quam vltionis fatuæ, fructu.*

CAP. XXII. 212. In Herculanenſi.] *Fœcundiſſima & pulcherrima Campaniæ ora. Nam* Herculanium *ſiue* Heraclea *ibi opidum, incendio Veſuuij montis, ſub Tito, poſtea penitus obrutum ſiue hauſtum, populo in theatro ſedente. Dio Caſſius.*

213. Cuſtodita.] *Sub Tiberio. tum fraudibus Seiani periit. Tacitum vide.*

214. Qui incumbentes.] *Imo vero* excubantes, *cum Pinciano.*

215. De rege.] *Libri alij,* Qui de rege. *& addendum videtur, aut certe in fine legendum,* exiſtimantes.

216. Palla inter.] *Ita vnus Pinciani liber, & certe etiã meus: alij* palam, *vel* paullum. *Ex quo ego olim,* aulæum intereſſet. *Nam in fragmẽto Polibij apud Suidam:* ἀκούων ταῦτα πάντα διὰ τῆς αὐλαίας ὁ βασιλεὺς ἐγέλα: Audiens hæc hæc omnia per aulæum rex, riſit. *Et res ita fuit. ſed vox etiam* Pallæ *videndũ, an non valeat in hunc ſenſum. Certe in optimis Gloſſis eſt,* Palla, μίτρα, πέπλος, παραπέτασμα: mitra, peplum, velum ſiue aulæum.

217. Longius, inquit.] *Plutarchus de hac re:* παπαὶ, οὐ πορρωτέρω ποιήσαντες κακῶς ἐρεῖτε ἡμᾶς, Papæ, an non longius hinc abeuntes nobis maledicetis?

218. Deduxiſſet.] *Meus,* dediſſet.

219. Silenum.] *Bacchi comitem Deum. Seniores autem Satyros,* Silenos *dici, Pauſanias tradit. Alluſum ad fœditatem Satyrorum.*

220. Captis ſic.] *Meus liber,* captis ſicut mox ſuggeſtum eſt regi vt eos.

221. Dominum habere.] *Plutarchus paullo aliter:* Poſthac ſe apud dominos eorum conqueſturum, ſi pergerent maledicere.

222. Huius nepos.] *Vah, quã aliud agis Seneca! Nam iſte Antigonus, de quo hæc & pluſcula Plutarchus, inter ſucceſſores Alexandri fuit, Demetrij pater. Nihil certius. Quis etiam alius Antigonus, auus Alexãdri? nuſquam leges: & conſenſu* Amyntam *Philippi patrem faciunt. Demiror, qui hactenus in Senecam, de re tam illuſtri & cognoſcibili non monuiſſe. Sed ex his & talibus liqueat. Senecam in rebus & ſenſibus deditum, ſæpicule in hiſtoria aut nominibus ſublabi.*

223. Alterum feræ.] *Lyſimachum.*

224. Alterum Sibi.] *Clytum, quem ſua manu occidit.*

CAP. XXIII. 225. Timagenes.] *Quem Plinius in Indice ſuo citat, inter eos ex quibus Geographica hauſit. Sed & Ammianus lib.* XV. Timagenes & diligẽtia Græcus, & lingua: *atque eſt rudis Gallias etiam deſcripſiſſe. In Suida eſt:* Timagenes hiſtoricus, Periplum totius maris ſcripſit in quinq; voluminibus. *Fuit & alius Timagenes Ægyptius, qui Romæ ſub idem hoc tempus docuit, ſed ob libertatem ſchola exeidit. Vide, ſi lubet, & ſuper eo Suidam: ſed cum* Hiſtoriarum *ſcriptorem noſter appellet, credo alterum illum eſſe. Nominat iterum, ep.* XCI. *cum elogio,* Felicitatis vrbis inimicus.

226. Domo ſua.] *Tacitus li.* VI. Morẽ fuiſſe maioribus, quoties dirimerent amicitias, interdicere domo, eumque finem gratiæ ponere. *Plura ego, ad eumdem ſcriptorem lib.* II. *De ipſo autem Timagene noſtro, Plutarchus libro, De Adulatoris & Amici diſcrimine: Timagenem amicitia* Cæſaris excidiſſe, non quod liberam vocẽ apud ipſum emiſiſſet, ſed quod in conuiuiis & circulis calumniatus aſſidue aut criminatus eſſet.

227. Ac tota.] *Meus,* à tota: *& ſtatim,* directus *eſt, non* dilectus. *Gruterus* direptus *facit, recte. Vide De Breuit. vit. cap.* VII.

228. Quaſi Fulguritum.] *Probo. etſi in libris* fulguris ictum, *aut* fulgure ictum. *Crebrum autem, vt fulminе tacti dicantur, qui à potentioribus illis læſi. quos comparant ſcilicet cum Ioue. Nota parœmia:* πόῤῥω Διός τε καὶ κεραυνοῦ: Procul à Ioue & fulmine. *& vt poeta.*

Sæuum prælustri fulmen ab arce venit.

Alia autem hic etiam alluſio. quia fulgure tactos ſacros putabant, & Bidental faciebant, & vitabãt. Vide I. *De Clem. cap.* VII.

229. Sinum.] *Qui exciperet, vt molliter caderet. Nemo autem libenter ſe ſupponit ab alto cadenti, ne ipſe opprimatur.*

230. Manus attulerat.] *Eas quaſi interfecerat.*

231. Θηρίον τρέφεις.] *Serpentem nutris. Simile apud Græcos,* ὄφιν θάλπεις: Serpentem foues. *Notum de ruſtico, qui torpentem frigore ſinu fouit, refecitque: atque is pro gratia momordit & occidit.*

232. Cæſar cœp.] *Notat & in hoc libertatem Aſinij, an contentionem cum Cæſare. Odit, cum ille amauit; amare cœpit, cum ille odiſſe. quaſi ex profeſſo in alia omnia iens.*

CAP. XXIV. 233. Hilarius.] *Libri quidam, & meus,* clarius, *alij,* elatius. *quod non diſplaceat. Sed &* clarius, *ſuo ſenſu bonum. altius, & voce quoque animoſum.*

234. Libertas.] *Quia nihil illi mecum. non eſt addictus, aut obnoxius.*

235. Nunc primum.] *Quidam libri,* coniux primũ.

Digitized by Google

& certe haud improbe: deſcendere ad magis diſtincta videtur, & mox etiam de amico adiungit.

236. Quod noluit.] *Nec enim amicus quærit offendere, ſed demereri. An* voluit *potius? quia libertas amicorum propria.*

237. Cedamus.] *Meus, & plures,* credamus.

238. Sapientiſſimos.] *Verſus ita Phœbææ veritatis:* Ἁμαρτάνεις δὲ καὶ σοφῶν σοφώτερος: Erratque ſapientiſſimus ſapientium.

239. Excidat.] *Veluti ſe perdat.*

CAP. XXV. 240. Acerba.] *Immatura, in ætate adhuc vireſcente.*

241. Bonam cauſſam.] *Agi defendique facilem.*

242. Dabit.] *Meus,* debet. *eleganter more Græco.* ὀφλισκάνει τιμωρίαν.

243. Paria fac.] *Id eſt, nihil opus reponere ſtatim, & relaxando paria facere: alius pro nobis.*

244. Quadam ampl.] *Alij,* amplexu quodam: *& nonnulli,* quoddam. *Ego vellem,* quodammodo. *Non enim plane & plene: deo ſummi boni potens, ſed in parte: & Tranquillitate illa videtur frui, quæ ex Summo bono manat.*

CAP. XXVI. 245. Poteſt iram.] *Quæ magis torquet, rapit, aufert.*

246. Pœnitentiæ.] *Plutarchus,* de Tranquillitate: Τὸ γὰρ συνειδὸς, οἷον ἕλκος ἐν σαρκὶ τῆς ψυχῆς μεταμέλειαν ἀεὶ αἱμάσσουσαν καὶ νύσσουσαν ἐναπολείπει. τὰς μὲν γὰρ ἄλλας ἀναιρεῖ λύπας ὁ λόγος. τὴν δὲ μετάνοιαν αὐτὸς ἐργάζεται, δακνομένης σὺν αἰσχύνῃ καὶ κολαζομένης ὑπ' αὐτῆς: Nam facinorum conſcientia, ſicut vlcus in carne, in animo pœnitentiam relinquit, aſſidue lancinãtem & pungentem. Et alias quidem curas doloreſque Ratio aufert; ipſam pœnitentiam creat, morſicantem cum Pudore, & à ſeipſa punitam. *Sunt aurea, & quæ noſter hic atque alibi dicit.*

247. Ruffus crinis.] *Martialis.*

-----ruffi perſona Bataui.

Iuuenalis:

Cærula quis ſtupuit Germani lumina, flauam Cæſariem?

Nam flauum ſiue ruffum, τὸ ξανθόν. *Vide quæ ad Taciti Germaniam ſcripſi.*

248. In nodum.] *Noſter, epiſtola vltima:* Cum capillum vel effuderis, more Parthorum; vel Germanorum, nodo vinxeris.

249. Vtrumque dec.] *Libri variant. & ex eorum veſtigiis Gruterus:* apud Germanos virum dedecet. *Ibi, inquit, non eſt muliebre, vt apud nos, comam in nodum ſtringi.*

250. Peſtilent.] *Publicus morbus & mortalitas.*

251. Conuentio.] *Quaſi pactum, vt mutuo faciles ſimus in ignoſcendo. Sic* de Prouidentia, *cap.* II. *de Iuba & Petreio inuicem cæſis:* Fortis & egregia fati conuentio. *In ipſa autem re, talis Iunonia illa conuentio, in Homero, cum ſuo Ioue:*

Ἀλλ' ἤτοι μὲν ταῦθ' ὑποείξομεν ἀλλήλοισιν,
Σοὶ μὲν ἐγώ, σὺ δ' ἐμοί.

CAP. XXVII. 252. Simulam.] *Plutarchus, De non iraſcendo:* Canes, equos, mulos puniendos putant, ſicut Pancratiaſtes ille Cteſipho, qui mulam petere calcibus inuicem ſolebat.

253. Hoc enim.] *Meus & alij quidam,* Hoc eſt. *probo & ſtatim etiam legam,* hoc erit extremum? *interrogando.*

254. Tumentis.] *Voce meus auctior. & alio item ordine:* Qualis enim ſemper tumentis erit animus? *vere.*

CAP. XXVIII. 255. Obſtet.] *Inimici animo.*

256. Deſit.] *Negligentia.*

257. Standi contra.] *In iudicio.*

CAP. XXIX. 258. Retinemus enim.] *Meus,* Retinemus modo. *fecerim,* non modo illam, ſed.

CAP. XXX. 259. Taurum col.] *Plutarchus, in* Connubialibus Monitis: Οἱ τοὺς ἐλέφαντας ἐρεθίζοντες ἐσθῆτα λαμπρὰν οὐ λαμβάνουσιν, οὐδὲ φοινικίδας οἱ ταύροις. διαγριαίνεται γὰρ ὑπὸ τῶν χρωμάτων τούτων μάλιστα τὰ ζῷα: Qui ad elephãtes accedunt, veſtem candidam non ſumunt; qui ad tauros, puniceam. nam hæc animalia his coloribus maxime exaſperantur. *Ouidius in Metam.*

Haud ſecus exarſit, Circo quam taurus aperto,
Cum ſua terribili petit irritamina cornu,
Puniceas veſtes: eluſaque vulnera ſentit.

Itaque rubræ veſtes obiiciebantur, imo hominum formæ, in tali colore. Pilas dicebant, vel ab illo taurorum repercuſſu, quaſi pilis ludentium? vel quod priſci laneas hominum effigies in Compitalibus, Pilas dicebant. *Vide Feſtum. Cicero in Corneliana* Homines fæneos *appellat, & proiici in* medium Circum *ſolere. Ibi Aſconius:* Simulacra effigieſque hominum ex fæno fieri ſolebant, quibus obiectis ad ſpectaculum præbendum tauri irritarentur. *Ipſe* obiectis *ait, & Cicero* proiici: *at Martialis* imponi.

Iactat vt impoſitas taurus in aſtra pilas.

Malim ibi: oppoſitas: *niſi ſi & cornibus eius aut capiti impoſitæ & innexæ. In Gloſſis:* Pilæ, ταυροκαθάψια. *Atqui ſi e fæno, quomodo rubræ? intellege, veſte tali obuolto.*

260. Ad vmbram.] *Panno aut alia re factam, nec ſine motu, vt opinor. Huc adſpiciebat ſupra, libr.* II. *cap.* XII. Acerrimas feras vmbra exagitat.

261. Exſurgit.] *Neſcio quid meus velit,* exercit *ſcribendo.*

262. Mappa pror.] *Vir perdoctus ſic capit, vt non Mappæ ipſius color, ſed curriculi Circenſis ſtrepitus & motus beſtias illas irritauerit. nam ita ante Seneca:* Curriculi motus, rotarumque verſata facies leonem redigit in caueam. *Non accedo. nec tam flexuoſa dictio Senecæ fuerit, vt Mappam pro Curru. Simpliciter verum cenſeo, Mappam, quæ candicat, motam & reciprocatam irritaſſe. Quidni enim pluribus exſtimulentur? ſic elephantes etiam vino & thure: ſic tauri flammis, & ferro ignito.*

263. Ad vana.] *Bene, ſi libri conſentiant: qui plerique* ima, *& meus* yma. *Fortaſſe,* minima.

264. Sellam.] *In Curia.*

265. Poſt Pompeium.] *Cum ille iam non eſſet, partes eius amplexos. Irridet. Pompeiani erant, nec iam erat Pompeius.*

CAP. XXXI. 266. Quantum ſeq.] *Meus liber:* quanti ſequatur à tergo ſpiculis ingentis inuidiæ ſauciati. *Puto vera, ſi* ſequantur *modo reſcribas.* Quãti, *valet, quam multi. Sententia igitur: Iraſcimur ab aliquo præiri; nec cogitamus ſequi nos alios multos, quos & ipſos inuidia ingens premit: quanto magis nos? Colonienſis editio:* quantum hominum retro ſit, & paucis inuidẽtem quantum ſequatur à tergo ingentis inuidiæ. *Qualiacumque, lucem tamen vulgatæ dant, ſi hanc teneas.*

267. Ordinarium.] *Nam duplices Conſules ab Auguſto, Suffecti & Ordinarij. Iſti digniſſimi, qui initio anni inibant, & Faſtis prænotabantur, & inſtrumentis, & vbicumque annorum ratio erat. At alij per menſes tres aut duos ſufficiebantur, poteſtate pari, non dignitate.*

268. Numerari vol.] *Id eſt, fecit me Ordinarium conſulem. Adde De Benef.* II. *cap.* XXVII.

269. Ad ſacerdot.] *Cumulus honorum erat & quaſi clauſula, Sacerdotium. atque ea olim honoratis ſenibus dari ſolita, poſtea paſſim & iuuenibus.*

270. Cur in vnũ?] *Semel ſacerdos ſum, vt expleui cauſſa, Pontifex: cur non & Salius, & Curio, & Quindecimuir? Nam id quoq; de more, vt in pluribus collegiis ſimul eſſent.*

Digitized by Google

271.Conſummauit.] *Summam & apicem impoſuit. Age, iam ſum in pluribus collegiis: dignitati nihil adiici poteſt patrimonio.*

272.Debebat alicui.] *Nec enim ipſe Princeps honores omnes capit, aut honeſte etiam cupit.*

CAP.XXXII. 273.Timeamus.] *Potentioribus.*

274.Vereamur.] *Parentibus & amicis.*

275.Faſtidiamus.] *Minoribus.*

276.Magnam rem.] Εἰρωνικῶς *imo non magnam.*

277. Crura frang.] *Inter pœnas ſeruiles, Crurifragium. Docui in libellis* De Cruce.

278.Iſta lis æſt.] *A iudiciis tranſlatum, videbimus, qua pœna aut mulcta dignus ſeruulus.*

279.Circa pecuniam.] *Multa in hanc ſententiam paſſim. Propertij hæc tamen eximia:*

Ergo ſollicitæ tu cauſſa pecunia vitæ es,
Per te immaturæ mortis adimus iter.
Tu vitiis hominum crudelia pabula præbes,
Semina curarum de capite orta tuo.

Adde Fabiani: Hæc eſt quæ auget diſcordiam, vrbes & terrarum orbem in bellum agitat, humanum genus cognatum natura, in fraudes & ſcelera mutua inſtigat.

280.Committit.] *In pugnam & litem, inter ſe, dat.*

CAP.XXXIII. 281. Fiſcos.] *Sportas, in quibus pecuniæ: quas nota in angulis conclauis alicuius ſolere deponi.*

282.Clamore exp.] *Meus liber,* calore. *At quidam longius abeunt:* propter quos venæ clamore tumeſcunt. *Quæ etſi vera, non tamen germana cẽſeam: & edita placent. quia reipſa oculi, vbi animus tumet & feruet, ipſi tument & exiliunt. Noſter ſupra, cap.* III. Oculis nunc trepidis & exſilientibus, nunc in vno obtutu defixis *Cicero in Vatinium:* Oculis eminentibus, inflato collo, tumidis ceruicibus.

283.Baſilicæ.] *Quæ de induſtria circa Fora, vt in iis ſole feruido, aut aere alias confuſo, iudicia exercerentur.*

184.Euocati.] *Qui equeſtris ordinis honeſtiores erant, in Decurias iudicum conijciebantur: idque ex omnibus prouinciis. ſed cum Pliniana hac reſtrictione:* Iudicum quoque nonniſi quattuor decuriæ fuere primo, vixque ſingula millia in decuriis inuẽta ſunt, nondum prouinciis ad hoc munus admiſſis, ſeruatumque in hodiernum eſt, nequis è nouis ciuibus in iis iudicaret. *Notentur iſta, & vide euocatos quidem è prouinciis, ſed veteres ciues, id eſt qui è coloniis ibi Romanis. De hac euocatione iterum Plinius:* Inquiſitio per partes agitur, & qui de nummo iudicet, à Gadibus columniſque Herculis arceſſitur.

285 Imputatum.] *Aſſentior Pinciano,* amputatum *ſcribenti: reciſum per fraudem, & ſurreptum.*

286. Haud milleſi.] *Ea ſane exigua, cum milleſimo menſe ſors æquabatur. Haud longe eſt ab* Vnciali *vſura: cui miror hoc æuo, & tam feruida auaritia, fuiſſe locum. An hoc non vult, ſed ob partem vix milleſimam vſuræ, diſruptum? Meus liber:* aut milleſ.

287. Ad computandum.] *Eſt à Pinciano ingenioſe excogitatum. Nam libri omnes,* ad comparendum non relictis: *aut certe* comparandum. *Ego verecundius fecerim,* ad comparcendum modo. *Manus chiragra laborantes & cõtractæ, nulli vſui ſunt. niſi vt teneat, adſtringat, parcat. & alluſum ad clauſas in eo morbo manus, quæ tales in aſſeruando; aperte in donando.*

288.Iterum ſub.] *Hunc orbicularem luſum, an inſaniam, ſcite exagitat & irridet Democritus, in epiſtola, ſi non Hippocratis, at eo digna.* Terram fodientes, *inquit,* argentum quærũt: reperto, terram emere & agros volunt: emptis, fructus vendere, atque iterum argentum recipere. In quot mutationibus verſantur? *Sed belliſſime addatur, quod hic Seneca: finem denique eſſe, vt iterum ſub terram ſuam redeat.*

289.Frontem.] *Adeo non animum contriſtet aut irritet, vix vt frontem leuiter corruget.*

CAP.XXXIV.290.Paratam ambit.] *Neſcio quid turbant. ſcripti vt meus, qui refert:* ortumque cauſſę paratam ambitionem. *alij,* ortum aram ambitionem. *quidam,* ortumq; cauſa, per iram ambit. *denique alij,* horumque tam paratam ambitionem. *Ego ſi quid video, legendum:* horumque cauſſa iratam ambitionem: *vel vt veſtigia legam mei codicis,* horumq; cauſſa ſæpe iratam. *In rem intende. videbis eum leues cauſſas irarum referre velle, & refellere. vt ecce, inquit, cibos & potus, & ob ea ambitioſos iſtos iratos.*

291.Munditias.] *Audio meum librum, qui* immunditias. *Nam quis mundiciis iraſcitur vulgo? ſequentia etiam eo ducunt,* verba, contumeliæ: *in malam & vrentem ſcilicet partem.*

292.Iniurias naturæ.] *Tanquam in malum & noxam noſtram ſermonem dediſſet.*

293.Quæ pueros.] *Tali & nuces.*

294.Spe ſuprema.] *Parum ſententia aut liquet, aut conſtat. Meus,* ſpem ſupremam captatus: *& pleriſque etiam alij. Legam:* hic me diu ſpe in ſuprema captatum. *Opponit hæc duo: alius auferre mihi captanti hereditatem voluit, & intercipere; alius, cum me captaſſet, alibi eſt criminatus.* Spes ſuprema, *eſt hereditas & fructus ſupremæ illius voluntatis. Placuit aliquando.* hic me diu ſpem ſupremam captãtem: *atque etiam nunc placeat, niſi conueuire cum priori commatio videretur.*

295.Idem velle.] *Argute. vinculum & firmamentum amoris eſt, idem, velle & nolle: iſti cum eadem velint, hereditatem, pecuniam, puerum: diſſentiunt ob ipſum hunc conſenſum.*

CAP.XXXV. 296.Reſpondiſſe.] *Nempe liberius, verba tecum mutaſſe.*

297.Turba concionis.] *Et hic obſerua multitudinem non ſeruorum tantum, ſed menſæ miniſtrantium.*

298.Silentium ſolit.] *Epiſt.*XLVII. Virga murmur omne compeſcitur: magno malo interpellatum vlla voce ſilentium luitur.

299.Habes aures.] *Præcipua materies iræ in iis, quæ auribus percipiuntur. Nam etſi oculi & alij ſenſus quædam faſtidienda vel indignanda obiiciunt, plura tamen aures. & cauſſa eſt, quia à iudiciis alienis pleriique pendemus, iiſque attollimur aut deprimimur: iudicia autem ſermone ſe produnt; ſermo auribus hauritur. Ideo Xerxes apud Herodotum vere effatur.* Animum in hominum habitare auribus. qui cum bona per illas audierit, voluptate perfunditur; cum his contraria, ira intumeſcit.

300.Modulata.] *Puto alludi ad ſymphonias menſarum. de quibus Petronius, & ipſe noſter aliquid Epiſt.*XI.

301.Tinnitum æris.] *An nolas ianuis appenſas intellegit?*

302.Stagno.] Stanno, *ego puto verum. nam cauſſa non videtur, cur aliquis ſtagno iraſcatur; & hic etiam de inſtrumento domeſtico aut menſali ſermo. Munditiæ quæruntur,*

-----nenon, & canthatus, & lanx
Oſtendant tibi te.

Poſſit etiam: tantum non ad ſolem: *de ipſo argento, vt inſtar ſolis luceat.*

303.Næuis.] *De menſis citreis intellegit. quibus naui in pretio, ſiue* nodi, *vt de Benef.* VII. *cap.* IX. *appellat. Ibi vide. Libri autem mei, & alij,* vinis *referunt: ex quo Eraſmus ſcite,* venis. *Plinius* XIII. Menſis præcipua dos. in venas criſpis, vel in vortices variis.

304.Calcare.] *Obſerua & pauimenta igitur aurata, non ſolum lacunaria.*

305.Squalidam.] *Sordidatam, pullatam: non autem, vt diuites aut honeſtiores, candidatam.*

Digitized by Google

306. Inſulatum.] Ædes vulgarias ſic appellant, vt alibi diximus: honeſtiores, Domus.

CAP. XXXVI. 307. Deſinat.] Meus deſit: quod & Gruterus in quibuſdam fatetur reppeꝛiſſe. Religio ſit mutare, cum è mero & puro Latio, an Græcia ſit petitū. Deeſt corrumpere, deeſt pendere. Propertius.

Et mihi non deſunt molles pendere corollæ.

Tacitus IV. Hiſt. Nec deerat ipſe, ſtipatus armatis, vim Principis complecti, nomen remittere. Li. III. Nec deerat ipſe vultu, voce, lacrimis miſericordiam elicere. Hirtius, de bello Hiſpanienſi: Vt nullo tempore legiones populi R. in hac prouincia deſint haberi. Ipſe Seneca, vt iterum emendo, De Conſtant. ſap. cap. XVII. Vide.

308. Cum ſiblatū.] Sine admiratione hoc numquam legi, homini tot negotiis, tot ſtudiis, & bella ac nobili vxore etiam diſtricto, hanc tam arctam & cottidianam inquiſitionem fuiſſe? Nos de tota re, Manud. III. Diſſ. vlt.

309. Veri patiens.] Quod nulli, niſi audituro, dicendum eſt. epiſt. XXIX.

CAP. XXXVII. 310. In dolorem.] Nempe, vt in doleas. vt ægrotibi facerent.

311. Solutior.] Et inde Lyæus Græcis quia ſoluit; Liber Latinis, ab hac quoque libertate.

312. Aut diuitis.] Ita Muretus. cum in libris eſſet, aut vidiſti. Quæ verba alij delent, mihi Muretianum illud placet.

313. Extremo.] Nam viliſſimi ad hoc munus.

314. Catenario.] Ad ipſum ianitorem referri poteſt: qui more veteri in cathena. Ouidius:

Ianitor indignis dura religate catena.

Suetonius de Claris Rhetor. Seruiſſe dicitur, atque etiam hoſtiarius, veteri more, in cathena fuiſſe. Poeta vetus.

Ianitoris tintinnire impedimenta audio:

Commouētis ſe & venientis cathenam. Poteſt tamen etiam proprie ad ipſum canem, qui oſtium aſſeruabat. Petronius in Trimalcionis domo: Ad ſiniſtram enim intrantibus, non longe ab oſtiarij cella, canis ingens cathena vinctus, in pariete erat pictus, ſuperque ſcriptum, Cane, caue, canem. Pictus erat, ſed reipſa etiam erat: & illud tantum, vt imagine moniti à viuo illo, & vero cauerant. Suetonius Vitellio: Confugit in cellulam ianitoris, religato pro foribus cane.

315. Partem.] Nam in vno lecto plures, tres, quatuor; prout numerus conuiuarum erat. Qui ſummus, honeſtius? honeſtior medius; minime, imus. Quid autem refert, inquit, in qua parte lecti iaceas? Nos in antiquis Lect. ſuper iſtis conuiuiorum ritibus.

316. Puluinus.] Alij, puluinar. Vtrumuis recte: niſi quod hoc poſterius, ſonet quiddam auguſtius, & Puluinar fere eſt deorum. Puluinum autem lectum ipſum accipe, non puluinos qui ſubſterni tergo aut cubitis iacentium ſolent. Ita & Conſol. ad Martiam, cap. XVI. Exprobrat iuuenibus noſtris puluinum aſcendentibus. Lectulum dicit, in lectica.

317. Hortenſius.] Apparet nec eius ſcripta in pretio tunc fuiſſe; & plus decori in actione, quam curæ in ſermone habuiſſe. quod & Cicero iudicauit.

318. Carmina eius.] Vulgo tunc deriſa. Satyricus:

-----ridenda poëmata malo,

Quam te conſpicuæ diuina Philippica famæ.

CAP. XXXVIII. 319. Vis tu.] Vellem ego, Non vis tu.

320. Candidatus.] Petitor. nam qui in hanc aleam comitiorum ſe dat, optare poteſt proſperum iactum. quemcumque debet ferre. Qui autem ſcribunt, edunt: ij quoque candidati quidam Famæ videntur, ideoque iudicia æquiter audire.

321. Diogeni.] Eſt ille, qui in Stobæo ſæpicule citatur, & fragmenta oſtendunt mentem & neruos habuiſſe. Alibi degenerauit eius nomen in Diotogenis, Vide Manud. I. Diſſ. XI.

322. Lentulus ille.] Intelligit, mea opinione, Cn. Cornelium Lentulum Clodianum, qui Conſul fuit anno Vrbis. DCLXXXI. De eius ingenio proterno & improbo Salluſtius in fragmento, apud Agellium in Noct. lib. XVIII. cap. IV. Cn. Lentulus, cui cognomentum Clodiano fuit, perincertum ſtolidior an vanior.

323. Negant os.] Iocoſe. vulgo dicunt te ſine fronte & ore eſſe (ob inſignem impudentiam:) ego patronus veniam in hac parte, & affirmabo expertus te os habere. è quo ſcilicet tam fœde expuis.

CAP. XXXIX. 324. Aut ſuperior.] Aut cum ſenſit, vicit.

325. Alienam iram.] Vltimum membrum ex diuiſione, cap. V. Vide.

326. In remiſſionibus.] Medicorum ſcito. qui negant in acceſſionibus medendum.

327. Quies curat.] Vt æger quieſcat.

328. Simulabit iram.] Sic Otho (I Hiſt. Taciti) Marium Celſum, ſimulatione iræ vinciri iuſſum, & maiores pœnas daturum affirmans, præſenti exitio ſubtraxit.

329. Plus auctor.] Tacitus II Hiſt. de Spurinna: Fit alienæ temeritatis comes Spurinna, primo coactus, mox velle ſimulans, quo plus auctoritatis conſiliis eſſet, ſi ſeditio miteſceret.

CAP. XL. 330. Vedium Poli.] Nomen reſtituit Pincianus. & Plinij locum facientem adduxit, è lib. IX. Inuenit in hoc animali (murena) documenta ſæuitię Vedius Pollio, eques R. ex amicis D. Auguſti viuariis earum immergens damnata mancipia. Narrat idem Dio Caſſius lib. LIV. & mortuum hunc Vedium, anno vrbis DCCXXXIX. Heredem ex plurima parte reliquit Auguſtum, cui & piſcinas. ex Seneca apud Plinium lib. IX. cap. LIII. In Cæſaris piſcinis, à Pollione Vedio coniectum piſcem, ſexageſimū poſt annum ſpiraſſe, ſcribit Annæus Seneca. Piſcinæ iſtæ apud Pauſilypum, vbi & villam habuit, fuiſſe videntur, ex Dione: Eſt hic vir, cuius nomine Auguſtus male audiit, vt in luxu proiecto amicorum conniuens aut indulgens. Tacitus I. Annal.

331. Luxuriæ.] Vt piſces magni tunc pretij ad manum ſemper haberet.

332. E manibus.] Conſeruorum abducentium.

333. Eſca.] Piſcibus, qui lento morſu arrodebant aut ſugillabant.

334. Frangi iuſſit.] Ne vltra materies iræ eſſent, & eiuſmodi ſæuitiæ Plutarchus ſalutare hic præceptum inſeratur. Temperandū eſſe illis, qui iracundo ſunt ingenio, ab raris & exquiſitis poculis, ſignis, gemmis pretioſis. Hæc enim deiiciunt de ſtatu animum, ſi perierunt: non item illa quæ parabilia ſunt & vulgata. Itaque cum Nero tabernaculum quoddam octangulum, eminenti ſpecie & ſplendore comparaſſet: Seneca ad eū, Oſtendiſti teipſum, inquit, pauperem. ſi enim hoc perdideris, ſimile non recuperabis. Et dictio Senecæ vera. paullo enim poſt naufragio tabernaculum hoc periit.

335. Complerique.] Non fragmentis ipſis cryſtallinorum, opinor. vnde enim ea tam multa? & ingens piſcina erat, vt præmiſit: ſed ſimpliciter compleri, terra aliaque aggere.

336. Vſus viribus.] Petronius: Intentans in oculos Tryphenæ manus, vſurum me viribus meis clamani. Significat pro ſummo iure & potentia facere, & vi ſuo bono.

337. Imperas.] Meus, viperas. Audacter ſcribo, vi-

Digitized by Google

peris:*vel*,ad viperas. *& Senecam in ſuffragium aduoco.* De Clem.1.*ca.*XVIII.*de ipſo hoc Vedio:*Seruos,qui ſe aliquid offenderant,in viuarium,quid aliud,quam ſerpentibus obiici iubebat. *Et ſunt Murenæ, vt anguillæ, in ſpeciem colubrini generis.*

338.Vbi Cæſar.] *Ad cuius occurſum,etiam noxij dimittebantur,tam puniendi.In Dione alibi legi:& hoc reuerentiæ, ab exemplo Veſtalium, ductum.*

CAP.XLI.339.Inſtandum pot.] *Sic inſtare & vrgere ipſa potentia debet.*

340.Male tractab.] *Ex meo & quibuſdam*,& male tractare: at talem dunit.

341.* Pacem demus.] *Defecta & biulca ſunt:at non aliena omnia deinceps ab hoc loco,vt elegans ille vir cenſet. Conueniunt vero, & apte in fine monita hæc communiter cõtra iram aut repetit,aut addit.Aliquid igitur duntaxat intercidit, & deiunctio cum prioribus.*

342.Conſcientiæ.] *At contra Plinius effatur:* Multos famam, conſcientiam paucos vereri.

343.Mercaris.] *Alij* meritis, *& meus* merentis. *rectiſsime: videtque* merentes.

344.Pacem.] *Animi interiorem compoſitam & æquabilem tranquillitatem.*

345.Membra.] *Vt Medea.*

CAP.XLII.346.Hæſerint.] *Si hoc rectũ,dicendum erat,*vbicunq; hæſerint.*At libri* exierint: *quod probandum.Vndecunque ex reliqua radice leuiter ſe oſtenderint, renaſcentur & exſurgent in arborem.*

347.Iras indicere.] *Priſco & prauo more, denunciabant inimicitias,& indicebant:ſic,vt publice,bellum. Notani exempla ad 11. Annal. Taciti, ad verba:* Epiſtolas componit, quis amicitiam ei renunciabat.

348.Res iſtæ.] *Quæ iſtæ res? valde infinite dictum. Pinciani quædam exẽplaria,*res geſtæ.*At meo animo veræ & bellum,*res anguſtæ.*In re laxa & vbere,licet aliquid prodigere, & ſtultitiam patiũtur* opes:*at in tenui & anguſta, omnis iactura nocet. Accommodat ad tempus, quod anguſto orbe voluitur.*

349.Mors dir.] *Meus,* media pars. *an* Parca?

350.Dies imputat.] *Quos labi aut excidere triſtibus & variis curis patimur:eos fatum colligit tamen,& in Expenſi tabulis ponit.*

351.Citra tuam.] *Hoc eſſet intra tuam mortem: quod attendentes hic non facit: imo contra vult dictum:* vltra tuam eſt.*Itaque redacam mei & veterum aliquot librorum ſcriptum,* circa tuam.

CAP. XLIII. 352. Colligis.] *Opponit* Diſſipandi *verbo, quo vſus ante. Colligit vitam, qui nihil perire ex ea patitur qui dies diſpenſat & impendit: qui contra, diſſipat, perdit.*

353.Ex alto.] *In fortuna & loco altiore.*

354.Matutina.] *Cum ferarum ſpectacula & certamina dabantur.Sic Epi.*LXX. In ludo beſtiariorum,vnus è Germanis, cum ad matutina ſpectacula pararetur. *Plura ibi.*

355.Colligatorum.] *Mos notetur. ſolent beſtias inter ſe colligatas dare:an vt impetus minor eſſet,& mutuo ſeſe duntaxat vexarent? Apparet ex his quæ additum & ex alio loco,* De Breuitate vitæ.*c.*XIII: Primus Sulla leones in Circo ſolutos dedit.*Antea ergo ligatos: & vt nemini libera pugnandi aut ſæuiendi facultas eſſet. Contra eſt, quod lego homines per ſæuitiam ſimul ligatos:& vt ſeſe neceſſario interficerent.Dio in Cõmodo:* Quoſdam,quod cunctarentur aduerſarios interficere, vna cum eis ligari, atque ita ſimul omnes pugnare iuſſit.

356.Vexarit.] *Hoc eſt quod dixi, per luſum hæc facta videri, non in legitimam pugnam.*

357. Sus confector.] *Viri docti hoc ſuggerunt, & valde aſſeriunt.quid dicam? bardum me,qui non ſatis capio de hac ſue confectrice, Aprum aliquem in eos immiſſum? legi.Libri mei & alij,*ſuus cõfector:*quidam,*finis confector.*Sed* ſuus,*mihi veriſsimũ.nempe poſt luſoriam pugnam, vterque veram init & taurus & vrſus: in quos? in beſtiarios, qui occidunt: ideoque communi & trita voce* Confectores *dicuntur. Suetonius Auguſto:* In Circo aurigas,curſoreſque,& confectores ferarum produxit.*In Nerone:* Ex eiſdem ordinibus confectores ferarum, & varia arenæ miniſteria.

358.Æque maturus.] *Meus & meliores alij,* finis & quidem matutinus, *Vellem* finis & quidem maturus,immineat.*Non diu protellemur:confectrix illa mors vtrique imminet. Sunt qui* matutinus *teneant; & quia non vltra horas matutinas ille luſus, adſpectum ad eam breuitatem.*

359.Puſulam.] *Credo veriſsime hoc Muretum, ſiue quis alius inuentor. In vulgatis,*punctiunculam:*in ſcriptis,*inſulam: *in meo,*perinſulam, *ſed ita vt illud* p. *lineola traiectum ſit, nec per integre ſcriptum. Quocunque me verti, nihil melius* Puſula. *quam vel* Puſtulam *ſtaliemque accipe; vel, vt in Columella, Eryſipelas, ſiue ſacrum ignem. quem hodieque imprecari mos eſt. Alij tamen* Inſulam *hic legunt, & de exſilio ſiue relegatione capiunt: longinquo aut duro ſermone.*

360.Expuimus interim.] *Malim ex diſtingui:* iam ipſum ſpiritum expuimus. Interim, dũ trahimus, dũ inter homines ſumus, colamus humanitatem. *Faciamus & nos quoque, qui litteras humaniores colimus, à liuore, à morſu remoti, inprimis illam.*

MVRETVS.

IRa impendit.] *Eſt quidem in libris veteribus:*incendit: *ſed* impendit *legendum, & præcedentia & ſequentia manifeſto declarant.*

Si neque priuatim,neque publice.] *Hoc eſt, quod Epicurus ſapientis eſſe dicebat,* τὸ ἑαυτοῦ πράττειν. *Cicero.* negotium ſuum agere: *Verba Democriti ita leguntur apud Plutarchum:* μὴ πολλὰ πρήσσειν, μήτε ἰδίῃ, μήτε κοινῇ. *Conuertit autem ea Seneca etiam in libro de tranquillitate vitæ.*

Et ſecundas agere.] *Horatius.*

Vt puerum ſæuo credas dictata magiſtro
Reddere, vel partes mimum tractare ſecũdas.

Qui comitiali vitio.] *Plutarchus* Ἄμεινον οὖν κράτιστον, ἢ σιγᾶν, ἢ ἀποκρίνεσθαι, ἢ καθορμίζειν ἑαυτὸν εἰς ἡσυχίαν, ὥσπερ ἐπὶ τὰς ἀρχὰς συναισθανομένους.

CAP. XI. Ne ſis curioſus.] *Sophocles:* τὰ πλεῖστα φωρῶν, αἰσχρὰ φωράσεις βροτῶν.

CAP.XIII.In Socrate.] *Plutarchus:* Σωκράτης ὁσάκις αἴσθοιτο κινουμένων τραχύτερον αὐτῷ πρός τινα τῶν φίλων, προκύματος ὥς τινα πετρίαν ἄκραν στελλόμενος, ἐνεδίδου τε τῇ φωνῇ, καὶ μειδίαμα τῷ προσώπῳ, καὶ τὸ βλέμμα πρᾳότερον παρεῖχε.

CAP. XVI. Et occiſos in conſpectu parentis abiecit.] *Alij ſcripſerãt* otioſos. *Altum ſane & pingue illud otium fuit. At alio loco, vbi erat* iuuenum otioſorum, *fecerant* occiſorum.

CAP.XVIII.Et hoſtium & ciuium.] *Non dubitani coniectura fretus ita ſcribere: cum librorum partim haberent* iudicium, *partim* vindicum.

CAP. XXI. Gynden late fuſum amnem.] *Hoc ipſum ita narrat Freculphus epiſcopus Lexouienſis:* Cyrus cunctis aduerſum quos ierat perdomitis, Aſſyrios & Babyloniam petit gentem, vrbemq; tunc cunctis opulentiorem. ſed impetum eius Gyndes fluuius ſecundæ poſt Euphratem magnitudinis intercepit. nam vnum regiorum equorum, candore formaque excellentem, tranſmeandi fiducia perſuaſum, qua per rapacem alueum offenſi vado

vertices

vertices attollebantur, atceptum præcipitatumq; mei ferunt. Rex iratus, vlciſci in amnē ſtatuit, conteſtans, eum, qui nunc præclarum equitē vorauiſſet, feminis, vix genua vndis attingētibus, permeabilem relinquendum. hæc peragendo ſegnior, totis copiis perpeti anno, Gyndem fluuium per magnas conciſum diductūque foſſas, in cccLX. alueos comminuit.

CAP. XXII. Antigonus.] *Narrantur & hæc prope eodem modo à Plutarcho.*

CAP. XXVII. Hoc enim eſt primum, hoc extremum.] *Ironia eſt. Significat enim neque primum, neque extremum peccatum eſſe.*

CAP. XXXIII. Euocati ex longinquis regionibus.] *Ad diiudicandas potentiorum controuerſias interdum è prouinciis homines ſpectatæ fidei & prudentiæ euocabantur, qui neque gratia neque odio permoti, verius ac ſincerius iudicarēt. Hoc primum à Græcis inſtitutum fuiſſe narrat Plutarchus.* ἔκκλητοι κρίσεις κ(αὶ) ξενικῶν δικαστηρίων ἀγωγαὶ τοῖς Ἕλλησι τὸ πρῶτον ἀπιστίᾳ τῇ πρὸς ἀλλήλους ἐπενοήθησαν, δικαιοσύνης δεομένοις. ὥσπερ ἑτέρου τινὸς τῶν ἀναγκαίων, μὴ φυομένου παρ᾽ ἐν τοῖς ἐνδεῶν.

CAP. XLI. Pacem demus animo.] *Male huc aſſuta ſunt omnia vſque ad finem libri; neque cohærent cum ſuperioribus, ſed pertinent ad illum locum vbi quæritur, num ira habeat aliquid vtile: & moderanda ne, an penitus tollenda ſit.*

CAP. XLIII. Ridere ſolemus] *Inepte antea,* videre: *& paulo poſt,* ſuus confector, *cum legendum eſt,* ſus confector.

PINCIANVS.

CAP. I. HÆc incitata & ſeipſam rapiens violentia.] *Corrige,* Huius incitata, &c. *ex vetere lectione.*

Quia non eunt, ſed cadunt.] *Exemplar Facundi & Primitiui,* quia non eunt, ſed caſu ruunt.

In ira deiectus animorum eſt.] *Exemplar Facundi & Primitiui,* in ira deiectus etiam animorum eſt. *& mox paulo.* Nec refert quantum ſit.

CAP. II. Tam inter Graios quàm barbaros.] *Sunt exemplaria in quibus* Græcos, *non* Graios, *ſcriptum eſt.*

Numquam vniuerſus populus fœminæ amore flagrauit.] *Duo exemplaria, proprium & diuæ Mariæ,* Nūquam vniuerſus populus vnius fœminæ amore flagrauit.

Et modo eloquio fauorabilis habitus in multo honore, &c.] Fauorabilior, *non* fauorabilis, *codex Pincianus. Item perpende, an malis legere* in medio honore, *quàm* in multo honore.

CAP. III. Pigrum inermemque fieri.] *Superuacanea ſunt duo verba illa* inermemque, *ex vetere lectione, & recte, nam mox ante præceſſerant.*

Quaſi dubiæ apud homines opinionis ſic infamem.] *Scribe* ſit, *non* ſic, *ex eadem.*

Eculeus & fidiculæ.] *Eadem* Eculei, *non* Eculeus.

Defoſſis corporibus ignes.] *Corrigendum arbitror contra omnia exemplaria,* defixis corporibus ignes. *vt illud Iuuenalis:*

> Qua ſtantes ardent qui fixo gutture fumant.

Et beſtiarum immanium cauernæ.] *Scribe* caueæ, *non* cauernæ, *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

Omnibus per quæ furit deterior.] *Lege* tetrior, *non* deterior, *ex vetere lectione. vt non multo poſt,* ferarum mehercule minus tetra facies eſt.

CAP. IV. Adice nunc dentium inter ſe arietatorum.] *Nullus ſcriptus codex agnoſcit particulam* nunc.

Vel infixum viſceribus ferrū.] *Legendum ex ſcripta lectione,* ſiue infixum viſceribus ferrum.

CAP. V. Nihil poteſt firmitas corporis.] *Lege,* nihil prodeſt firmitas corporis, *ex eadem.*

Quemadmodum ab illa liberemur.] *Rectius eadem,* quemadmodum nos ab illa liberemus.

Porior eſt inquā luxuria:] *Corrige,* Peior eſt etiam quàm luxuria, *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

Hæc alieno dolore vincit malignitatem & inuidiam.] *Scribendum ea diſtinctione, vt verba illa* hæc alieno dolore *ad ſuperiora pertineant.*

Ad ſenſum ſui adducit.] *Lege* abducit, *non* adducit, *ex vetere lectione.*

Quem incurrit iniuria.] *Eadem,* quem incuruat iniuria.

CAP. VI. Inferiora fulminantur.] *Omnis ſcripta lectio,* inferiora fulminant.

Et venerabilis eſt & diſpoſitus.] *Eadem* depoſitus *agnoſcit, non* diſpoſitus.

Ex leuiſſimis cauſis iraſcitur.] *Corrige,* & leuiſſimis cauſis iraſcatur, *ex eadem.*

Atqui alienis in nos manibus impoſita.] *Legendum reor contra omnia exemplaria.* At quæ alienis in nos, &c.

CAP. VII. Premunt atque adducunt adminiſtrantem, qui non quæ facilia ſunt aggreditur.] *Reſtituenda huic loco ſunt complaſcula verba ex fide Exemplaris Facundi & Primitiui. Legendum igitur ſic,* Premunt atque abducunt adminiſtrantem, tenerique iam viſa, cum ipſo cadunt. Itaque fit, vt frequenter irrita ſit eius voluntas, qui non quæ facilia ſunt aggreditur.

Hoc intereſt vtrum quis, &c.] Hic, *non* hoc, *idem exemplar.*

Nec paruæ ſint, nec audaces.] Prauæ *legendum reor, non* paruæ.

Quam ferre neſcimus.] Quia ferre neſcimus, *vetus lectio.*

Et minime obnoxio moroſoque viuendum eſt.] *Eadem* anxio *agnoſcit, non* obnoxio.

In contactos corpore vitia tranſiliunt.] *Exemplar Franciſcanum, & item exemplar Facundi ac Primitiui,* ad contactus corporis *legunt non* in cōtactos corpore.

Fortemque & ſi liceat virum emollit.] *Legendum reor,* fortem quoque & ſiliceum virum emollit. *Vetus etiam lectio nonnihil adiuuat.*

CAP. VIII. Nec euocent & ferant.] *Exemplar Facundi & Primitiui,* non euocent, ſed ferant. *Codex Franciſcanus.* nec euocent, neque ferant.

Vitio ſuo interuallum:] *Verbum* ſuo *non habetur in nonnullis codicibus.*

Et dimiſſos altius tenet.] *Particula* & *ſuperuacanea eſt ex codice Facundi & Primitiui. Fideliorem quoque lectionem arbitramur* demiſſos, *quam* dimiſſos.

CAP. IX. Et acria concitantur.] *Scribe,* & acria concitat, *ex omni ſcripta lectione.*

Siue quia calorem inedia compellit, & nocet ſanguini.] *Non caret hic locus vitio, ni fallor. Proinde perpende, an ſit legendum,* ſiue quia calor in inediam compellit, ea nocet ſanguini.

CAP. X. Sunt quædam prænuncia.] Prognoſtica *in exēplari Facundi & Primitiui, non* prænūcia, *habetur.*

Incipientem caſum occupant.] *Vetus lectio* cauſam, *non* caſum. *Sunt tamen exemplaria quæ* curam *habeant, non* caſum, *aut* cauſam.

CAP. XI. Etiā ſi ſecreto habiti ſunt, euertit.] *Eadē partim* eruerit, *partim* eruit, *partim* quærit, *nō* euertit.

Quædam interpretatio eo producit.] *Scribe* perducit, *non* producit, *ex eadem.*

Digitized by Google

Tumida fortunata & licentia ingenia.] *Legendum puto* fortuna, *non* fortunata.

Non magis illi ſe ſuccenſere.] *Exemplar Facundi & Primitini*, non magis illis ſe ſuccendi. *rectius quia præceſſit*, faces ſubderent.

CAP. XII. Aut ferre, aut pati] *Clarius nihil quàm duo illa poſteriora verba* aut pati, *gloſſema eſſe, ſiue annotationem diuerſæ lectionis eſſe. Idem enim eſt ferre quod pati.*

Aut humanum, aut humile ſit.] *Exemplar Facundi & Primitini mutato verborum ordine*, aut humanum ſit, aut humile, *commodius.*

Apparebit iudicium non eſſe iram.] *Quidam codices*, apparebit iudicium, non iram eſſe. *Alij*, Apparebit iudicium eſſe, non iram.

Et ſtabat percuſſori ſimilis.] Percuſſuro *ſcribe non* percuſſori, *ex vetere lectione. & quod mox ante præceſſit*, ſua manu ipſe percuſſurus.

Ob hoc non cæcidi propter quod, &c.] *Legendum per maiorem.* Ob hoc non cecidi propter quod, &c. *ex exemplari Facundi & Primitini.*

Et mutare faciem.] *Aptius idem exemplar*, & immutare faciem.

CAP. XIII. Cum exterioribus interiora formentur.] *Vetus lectio* formentur, *non* formantur.

Nec illi exprobratio, &c.] *Exemplaria Franciſcanum & Pincianum*, Nec erat illi exprobratio.

CAP. XIV. Trahexauſpes vnus è cariſſimis.] *Scribe* Præxaſpes, *non* Trahexauſpes, *ex Herodoti tertio.*

Et iam grauis, & vinolentus, ac violentus.] *Duæ poſtremæ dictiones* ac violentus, *deſiderantur in vetere lectione.*

Hærens in ipſo ſpiculum oſtendit.] *Deeſt verbum* corde, hærens in ipſo corde ſpiculum oſtendit, *ex eadem.*

Omnium ſuorum arcus vertantur.] Verterentur *eadem agnoſcit, non* vertantur.

Videmus quomodo ſe pater gerere debuerit.] *Caſtiga*, Videbimus quomodo pater ſe gerere debuit, *ex eadem.*

CAP. XV. Quem ſatius erat.] *Omnis ſcripta lectio*, quam ſatius erat.

Non dubito, quin Harpalus quoque.] *Legendum* Harpagus, *non* Harpalus, *ex Herodoto, Trogo, & ceteris.*

Regi ſuo Perſarum ſuaſerit.] *Vetus lectio*, regi ſuo Perſarumque ſuaſerit.

Etiam exigentibus malis naſcentem iram abſcondi.] *Scribe*, etiam ex ingentibus malis, &c. *ex eadem.*

Vides illam arborem breuem, horridam, infelicem?] *Corrigēdum reor*, Vides illam arborem retorridam, infelicem? *Nam ſi breuis erat, quomodo poterat libertas ab illa ſuſpendio peti?*

CAP. XVI. Vnum eſt leuamentum malorum ingentium, pati.] *Verbum* ingentium *non habetur in exemplari Facundi & Primitini.*

Poſt ablatum magorum imperium.] *Vetus lectio* mago, *non* magorum.

Rogatus ab Oraborto nobili ſene.] *Quidam codices* Orabaſio *legunt, non* Oraborto. *Alij minus vitioſe* Orobazo. *Lege* Oebazo, *ex Herodoti quarto.*

CAP. XVII. Qui Pithio quinq; filiorum patri.] *Scribe* pe y, Pythio, *ex euſdem ſeptimo.*

CAP. XVIII. Nec in Romanos mores cum aliis aduentitiis vitiis, ſuppliciorum irarumque barbariæ tranſiſſent.] *Exemplar Pincianum*, nec inter Romanos mores cum aliis aduentitiis vitiis, etiam ſuppliciorum irarumque in barbariem tranſiſſent.

Iam omne facinus in Mario exercens.] *Exemplar Facundi & Primitini*, in omne facinus manus exercens. *Codex Franciſcanus*, Iam omne facinus manu exercens.

Et non tam immerito quam nimis amatus.] *Exemplar Franciſcanum*, merito *legit, non* immerito, *Pincianum* meritus.

Hoſtium & iudicum gladios reciperet.] *Scribendum* vindicum, *non* iudicum, *ex vetere lectione.*

Bethemum Baſſum.] *Exemplar Facundi & Primitini*, Bedienum Paſſum, *minus, vt puto, corruptè.*

Quam ingentem crudelitas ſine dilatione poſcebat.] *Scribe*, quam ingens crudelitas eius ſine dilatione poſcebat, *ex eodem exemplari.*

Vt in cyrra maternorum hortorum.] *Corrige*, Vt in xiſto maternorū hortorum, *ex omni vetere lectione, & continuo*, qui porticum, *non* quæ porticum.

CAP. XIX. Quamquam aberrare aliquādo poſſimus videri, & in deuium exire.] *Exemplar Facundi & Primitini breuius:* alioqui poſſemus videri in deuium exire. *Exemplar Pincianum*, quāquam aberrare alio poſſimus videri, & in deuium exire.

Fidiculis tabularibus.] *Exemplar Galiicanæ litteræ quo vter familiariter*, tribularibus *legit, non* tabularibus.

Inter veſperam & flammas.] Verbera, *non* veſperam, *vetus lectio.*

Qui imperauerit ſilentiū his in quos animaduerti volebat, iubebat os inſerta ſpōgia includi.] *Duo verba expungenda*, ſilentium, & volebat, *ex eadem.*

Quo gemeret?] Qua gemeret, *eadem. & paulo poſt* farciri, *non* farcire.

Liceat vltimum ſpiritum trahere.] *Exemplar Facundi & Primitini*, obice vltimum ſpiritum trahere.

Liceat animum non per vulnus emittere.] Liceat illam non per vulnus emittere, *vetus lectio.*

Quos partes occiſorum.] *Corrige*, quot patres quoque occiſorum, *ex eadem.*

CAP. XX. Quæ non tantum in vnum furit.] *Exemplar Facundi & Primitini*, quæ non tantum virium fudit. *Legendum puto*, quæ non tantum viritim furit.

Inter primum iter deerant neceſſaria.] Intra *legendum, non* inter, *ex vetere lectione.*

CAP. XXI. Nam cum Babyloniam oppugnaturus feſtinaret.] *Scribe*, Babylonem, *non* Babyloniam, *ex eadem.*

Nando tranſire tentauit:] *Eadem* vado *agnoſcit, non* nando.

Qui trahere regium currum alibi ſolebant.] *Lege* albi *non* alibi, *ex Herodoti primo.*

Regis commeatus auferentem.] *Quid ſi legas?* regiis equis meatum auferentem.

Periit itaque tempus & magna in magnis rebus iactura, & militum ardor.] *Scribendum puto mutato coniunctionis loco*, Periit itaque & tempus, magna in magnis rebus, &c.

CAP. XXII. De rege ſuo male exiſtimant?] *Lege*, qui de rege ſuo male exiſtimant, *ex vetere lectione. Et expende, an pro verbo quod paulo ante habetur* incumbentes, *reponendum ſit* excubantes.

Cum inter dicentem & audientem.] *Legendum puto* dicentes, *non* dicentem. *Duo enim erant manipulares milites.*

Paulum intereſſet, quem ille leniter commouit, & longius, inquit, diſcedite, ne vos rex exaudiat.] *Exemplar Facūdi & Primitini*, Palla intereſſet, quam

ille leuiter commonuit,& longius, inquit, diſcedite, ne vos rex audiat.

Et aliquid boni ſpero, in caſtris meis Silenum habeo.] *Vetus lectio*,& boni ſpero,ſi in caſtris meis Silenum habeo.*Scribendum reor*,& bene ſpero,ſi in caſtris meis,&c.

Captus ſicut mos eſt.] *Eadem*,captis ſic vſus eſt.

Præconio ſubiiceret.] Præconi ſubiiceret. *eadē*.

Parrheſiaſtes.] *Exemplar Franciſcanum & Pincianum*, Parrheſiades, *præferunt, non* Parrheſiaſtes.

CAP.XXIII. Te,inquit, ſuſpendere.] *Deeſt coniunctio,& ex exemplari Facundi & Primitiui. Legēdumque*, &, Te, inquit, ſuſpendere.

Hiſtorias quas poſtea ſcripſerat, recitauit.] *Vetus lectio*, hiſtorias poſteâ quas ſcripſerat, recitauit.

Quaſi fulguris ictum.] *Malim legere*, quaſi fulgure ictum.

Paranti demum excuſationem obſtitit, fruere, inquit,millio,fruere.*Exemplar Facundi & Primitiui, & Pincianum:* Paranti deinde excuſationem obſtitit, & fruere, & inquit, &c.

Si iubes Cæſar, ſtatim illi domum meam interdicam.] *Eadem exemplaria*, Si iubes Cæſar, domo mea interdicam.

CAP.XXIV. Hilarius reſponſum.] *Quidam codices*, clarius, *non* hilarius. *Alij* clarius.

Prudentiori credamus.] Cedamus, *non* credamus, *legendum, ex vetere lectione.*

CAP. XXV. Etiam ex regia duci.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, etiam ex regia domo duci.

Ad latratum canum.] *Scribendum alterutro modo, aut* ad latratus canum,*aut* ad latratum canis,*vt præfert exemplar Pincianum.*

CAP. XXVI. Inconcuſſus in iniuria perſtitit.] *Superfluit particula* in, *ex vetere lectione.*

Imprudentia par in omnibus patrocinium eſt.] *aut legendum* imprudentiæ,*non* imprudentia, *aut ſuperuacaneæ ſunt duæ illæ dictiones*, patrocinium eſt, *vt quidam oſtentant codices.*

Nec ruffus crinis & coactus in nodū apud Germanos vtrumque decet.] *Quædam exemplaria*. Virum dum decet, *vt forte legendum ſit*, viritim dedecet.*In codice D.Franciſci*;Nec ruffus crinis & in nodum coactus apud Germanos dum decet. *pro quo exiſtimo, vt dixi legendum*, apud Germanos dedecet.

Nihil in vno iudicabis.] *Exemplar Facundi & Primitiui*. Nec in vno iudicabis.

Quod genti ſuæ publicum eſt.] Gentis,*non* genti, *vetus lectio.*

Sed iam aliqua fortaſſe læſiſti.] Aliquem , *non* aliqua, *eadem.*

CAP. XXVII. Quanto melius eſt abire in vniuerſum,nec vitia vitiis componere.] *Exemplar Facundi & Primitiui*,Quanto melius eſt ire indulſum, nec vitia vitiis opponere. *Præter citatum exēplar,alia quoque exemplaria* opponere *habent*, non componere. *Sunt etiam codices qui legant*, Quanto melius eſt abire in diuerſum,&c.

Quam iniquus eſt.] *Scribe*, quam iniquus es, *ex vetere lectione.*

Hac peccauit. Hoc enim primum, hoc extremum.] *Eadem*. Peccauit, hoc eſt primum, hoc eſt extremum.

Inter errores ſuos volutabitur.] *Expungenda dictio* ſuos, *ex eadem.*

An ſemper hæc cogitatio durabit.]*Exemplar Facundi & Primitiui*, Si ſemper hæc cogitatio permanebit.

CAP.XXVIII. Niſi bene te ipſe ſuccenderis,& ſubinde cauſas quibus ſtimuleris reuocaueris.] *Idem exemplar*, cum bene te ipſe ſuccenderis , & ſubinde cauſas quibus ſtimuleris, reuocaueris.

Victum liceat accipias.] *Corrige*, vinctum licet accipias, *ex eodem exemplari.*

CAP.XXX. Conſternantur ad ima.] *Sic in omnibus exemplaribus legitur. Conſidera an* mania, *non* ima, *aut vt alij volunt*, minima. *ſcribendum ſit. Nam paulo ante dixerat*, friuolis turbamur & inanibus.

CAP.XXXI. Obliti quantum ſequatur à tergo ingentis inuidiæ.] *Exemplar Franciſcanum & Pincianum*, obliti quantum ſequatur à tergo ſpiculis ingentis inuidiæ ſauciati. *Exemplar Facundi & Primitiui multo aliter*,obliti quantum hominum retro ſit, & paucis indigentes, quantum ſequatur à tergo ingentis inuidentiæ.

Sed deeſt mihi ad ſacerdotium.] *Vetus lectio*, ſed deeſſe mihi ad ſacerdotium.

Et dedit mihi.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Ea dedit mihi.

CAP.XXXII. Quod properamus verberare ſtatim.] *Legendum exiſtimo*, Quid properamus verberare ſtatim.

Caſtigandum flagris lenioribus.] Flagellis, *non* flagris, *vetus lectio.*

CAP. XXXIII. Hi ſunt propter quos oculi clamare exprimantur.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Hi ſunt propter quos venæ clamore tumeſcunt.

Euocati qui longinquis regionibus iudices ſedeant.] *Idem exemplar*,euocati ex longinquis regionibus aduolant.

Aut imputatum à ſeruo denarium.] Amputatum *fortaſſe, non* imputatum, *ſcribendum.*

Ad comparandum non relictis.] *Quid ſi legas?* ad computandum modo relictis.

CAP. XXXIV. Horumque cauſa paratam ambitionem.] *Superfluunt verba hæc ex codice Facundi & Primitiui: quorum loco habetur vnica tantum dictio*, ambitiones.

Qualia quæ pueros.] Qualia quoque pueros, *exemplar Facundi & Primitiui*.qualiaq; pueros, *exemplar Franciſcanum.* qualia pueros, *exemplar meum.*

Nihil ex his quæ tam triſtes agimus,ſæuum eſt.] *Scribe* ſerium eſt,*non* ſæuum eſt : *ex exemplari Facūdi & Primitiui. Sunt etiam codices in quibus habetur* tanti gerimus.*non* tam triſtes agimus. *Quid ſi legas?* Nihil ex his quæ tamquam ſeria agimus, ſerium eſt, *vt quod ſtatim ſubiicit :* Inde, inquam,vobis ira & inſania eſt, quod exigua magna exiſtimatis.

Dum ſpe ſuprema captus eſt,criminatur.] *Exemplaria quædam minus,ni fallor,corrupte :* Diu ſpe ſuprema captatus criminatus eſt.

CAP.XXXV. Et ad clamorem ſerui,& ad tinnitum æris aut ianuæ impulſum ?] *Exemplar Facundi & Primitiui ſine vlla coniunctione*,ad clamorem ſerui, ad tinnitum æris, ad ianuæ impulſum.

Quod de auribus dictum eſt,transferunt ad oculos:] *Vetus lectio*,Hoc quod de auribus dictum eſt, transfer ad oculos.

CAP. XXXVII. Quia nunc ne ſobriis quidem pudor eſt.] *Particula* nūc *non habetur in vetere lectione.*

Honeſtiorem te aut turpiorē poteſt facere puluinum ?] *Eadem*, puluinar *agnoſcit ; non* puluinum.

Cato videtur melius.] *Scribe*,Cato noſter melius, *ex exemplari Franciſcano.*

CAP.XL. Diuus Auguſtus, cum cœnaret apud Atedium Pollionem.] *Prior editio minus corrupte*, apud Nedium Pollionem. *Lego* Vedium Pollionem. *Plin. lib.9. hiſtor. natur. cap.23.* Inuenit,inquit,

in hoc animali documēta ſæuitiæ Vedius Pollio, eques Romanus, ex amicis D. Auguſti, viuariis earum immergens damnata mancipia. *& cap. 53.* In Cæſaris piſcinis à Pollione Vedio coniectum piſcem ſexageſimum poſt annū ſpiraſſe ſcribit Annæus Seneca. *Meminit & alio loco Seneca. Corrigendus paulo poſt idem error.*

Fregerat vnus cryſtallinum ex ſeruis.] *Vetus lectio,* Fregerat vnus ex ſeruis eius cryſtallinum.

Quas ingens piſcina continebat.] *Eadem partim,* quas ingentes in piſcina continebat: *partim,* quas ingenti in piſcina continebat.

Et cryſtallina ante omnia coram ſe frāgi iuſſit.] *Caſtigo ex eadem,* cryſtallina autem omnia coram ſe frangi iuſſit.

Et noui generis pœnis lacerari?] Lancinari *eadem, non* lacerari.

CAP. XLI. Vbi iram ex ſuperiori loco aggredi poſſit, male tractabilem, ac talem dumtaxat, &c.] *Exemplar Facundi & Primitiui,* vt ira ex ſuperiori loco aggredi non poſſit, male tractet. At talem dumtaxat.

Sequatur vel mala de bene meritis.] *Omnis vetus lectio,* ſequatur vel mala, dum bene merearis.

Vndecumque hæſerint renaſcentur.] Exierint *eadem, non* hæſerint.

CAP. XLII. Non capiunt res iſtæ iacturam.] *Sunt exemplaria quæ habeant* geſtæ, *non* iſtæ.

Fortaſſe citra tuam eſt.] Circa, *non* citra, *vetus lectio.*

CAP. XLIV. Suus confector ſpectat.] *Exemplar Facundi & Primitiui,* finis confector exſpectat. *Cui lectioni ſuffragantur verba hæc quæ mox paulo ſequuntur.*

Cum victo victori finis æque maturus.] *Magna pars ſcriptorum codicum legit,* & quidem matutinus, æque maturus.

Conclamatum in vicino incendium.] *Fidelior mihi videtur lectio* vicinia *quàm* vicino.

Vbi metus maior apparuit.] Maiorem, *non* maior, *vetus lectio.*

Nolo, inquis, vtique occidere.] *Verbum* vtique *non habetur in exemplari Facundi & Primitiui.*

Vellicationes contemnamus.] *Quidam codices,* vellicationes, contemptus.

Immortalitas aderit.] *Corrigendum reor,* iam mortalitas aderit, *vt ſupra.* Nec vlla res magis proderit quàm cogitatio mortalitatis.

OPSOPOEVS.

CAP. II. S*ine more.*] Faber Semeſt. II. cap. XVIII. *Sine more* dixit Seneca, pro *cōtra morem,* vel *præter morem.* Sic ipſum imitatus eodémq; fortaſſe aſpiciens Tacitus XVII. Annal. *Rapta ſtatim arma ſine more & ordine militiæ,* & quæ ſequuntur.

CAP. V. Iureto placet magis lectio v. c. *quot in fugam ſeruos egit, quot in mortem.*

Idem reponit ex v. c. *omnia intra ſe premens.*

Nullique immani.] v. c. *nulliq; etiam immani beſtiæ, &c.*

CAP. VIII. Iuretus probat lectionem v. c. in quo eſt, *dicax contumelia.* nam ſic ipſemet Seneca infra hoc lib. III. cap. XXII. illos qui Antigonum deridebant, dicaces appellat: *Cum hos dicaces* (ait) *fames domuiſſet, &c.*

CAP. XVI. *Periclitantur.*] Rectè v. c. *Periclitatur.* potētia nimirum quæ multorum malo exercetur.

Lipſius epiſt. XIII. lib. I. putat leg. *porticum Euripo ſeparat.* nam Euripi & Nili in ædificiis diuitum iſtorum crebri.

CAP. XVIII. P. Faber Semeſtr. lib. II. cap. IX. ſic diſtinguit interpunctionibus locum hunc: *quantulum fuit, lucem expectare denique, ne ſenatores pop. Rom. ſoleatus occideret?*

CAP. XIX. Bene v. c. *latrocinia.* nam ſtatim ſequitur plurali numero, *animaduerſiones.*

Ad hoc viuit.] v. c. addit, *ad hoc vigilat, ad hoc lucubrat.*

CAP. XX. Hadrianus Iunius Animad. li. V. ca. III. Locum ſanatum puto, ſi legas, *in Syria, inde Rhinocolura loci nomen eſt.* niſi & *Rhinocorura* cū Stephano ethnographo legere mauis. Eſt autem Rhinocolura ſiue Rhinocorura, & Rhinocera Diodoro Ægypti vrbs, Plinio etiam Paleſtinæ adnumerata, cuius incolæ omnes trunci & mutilati naribus fuere: ex talibus namque deducta fuit colonia ab Æthiopū rege Artiſane, aut quod Seneca maluit, Perſarū rege, qui mitiore pœna in ſontes animaduertere putans non gentē totam ſuccidere, ſed ad iniuriam ſuperſtitē viuere voluit. Euentui atteſtatur nominis etymon. Græci enim *ῥῖνα* naſum vocant, *κόλουρον* quicquid mutilum eſt, & parte trūcatum. quod ſi *Rhinocorura* legas, *ἀπὸ τῆς τῶν ῥινῶν κουρᾶς*: ſin *Rhinocera, ἀπὸ τοῦ τὰς ῥῖνας κείρεσθαι*: vtrobique à demeſſis truncatiſque naribus, nominis rationem elicias.

CAP. XXI. *Male exiſtimant.*] Supra epiſt. LXVIII. *Quid autem loquaris? Quod homines de aliis libentiſſime faciunt. De te apud te male exiſtima.*

Priores editiones, *& audiensem paulum intereſſet.* Lipſius epi. XIII. li. I. Emendo, *& audientem aulæum intereſſet, quod ille.* Antigonus in tabernaculo erat: milites in excubiis, velo diſcreti. Scriptum negligenter, *aulum*: inde alius *paulum.* Polybius, niſi fallor, de hac ipſa re, apud Suidam: *ἀκούων ταῦτα πάντα διὰ τῆς αὐλαίας ὁ βασιλεὺς, ἐγέλα.*

CAP. XXVII. *Semper tumentis.*] Baſileenſes editiones, *ſemper ira tumentis?*

CAP. XXIX. *Inter quotidianas vigilias.*] Iuretus iubet reponi ex eodem vetuſto codice verbum priſcum & elegās, quod hic perperam corruptum fuit, *inter cotidiana peruigilia feſſum.*

CAP. XXXV. *Nauis.*] Idē in ſchedis ſuis: In ora quorumdam excuſſorum additur, forte legendum *venis,* pro *nauis,* rectè. nam & ita reperi ſcriptum in c. Mox placet lectio v. c. qui habet *rimoſos,* pro quo vulgo *ruinoſos.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

EX ANIMADV. AD LIB. III. DE IRA.

Ex Cap. x.

A*Laſſo rixam quæri.*] Huc pertinet quod ſcribit Plinius lib. 22. cap. 24. *ſic in laſſitudine proniores eſſe ad iracundiam & inſiti.*

Ex Cap. xii.

Apparebit indicium eſſe non irā.] Non male hęc enucleat P. Faber ad l. 48. de reg. iur. quæ habet: *Quicquid in calore iracūdiæ vel fit vel dicitur, non prius ratum eſt, quam ſi perſeuerantia apparuerit iudicium animi eſſe.*

Ex Cap. xvii.

Lyſimachum leoni obiecit.] Idem repetit exaggeratque l. I. c. 25. de Clement. verum ſi ſcire aues lector, quam varie auctores de hoc ipſo facto loquantur, adi Pauſaniam in Atticis. Curtium lib. 8. Plinium li. 8. ca. 16. Iuſtinum lib. 15. Valer. Maximum, Plutarchum, & Arrianum.

Ex Cap. xviii.

Quantulum fuit lucem expectare? Denique ne Senatores

Digitized by Google

pop. R. ſoleatus occideret.] Male affectus locus. Sanabitur ſi ad iſtam diſtinguatur faciem; *quant. ſ. l. expectare denique, ne ſen. P. R. ſol. occideres?* atque ita interpungebat P. Faber lib. 1. Semeſt. cap. 9. cui fauent Colonienſes membranæ.

Soleatus occideret.] Reſpexit forte ad illud Vibij Rufi, cuius meminit Seneca pater libro nono Controuer. ſecunda, vbi agitur de Flaminio qui inter cœnam reum punierat: *Prætor ad accidendum hominem ſoleas popoſcit.*

Ex Cap. xix.

Quid tam inauditum quam nocturnum ſupplicium?] Interdiu non etiam noctu ſumptum Romæ ſupplicium diſcimus ex hoc loco. quod & pluribus aliis confirmat P. Faber lib. 2. Semeſt. cap. 9.

Ex Cap. xx.

Inde Rhinocolura loco nomen eſt.] *Rhinocolura* ſiue *Rhinocurara* & *Rhinocera* eſt Diodoro Ægypti vrbs, Plinio Paleſtinæ, cuius incolæ trunci omnes & mutilatis naribus fuere. de eis vide Hadr. Iunium lib. 4. c. 3. Animadu.

Ex Cap. xxvi.

Et in nodum coactus apud Germanos.] Idem Epiſt. 125. *Quid capillum ingenti diligentia comis? cum illum vel effuderis more Parthorum, vel nodo Germanorum vinxeris, &c.* Plura de *hoc nodo* Hadr. Iunius cap. 3. Commentario de Coma: & Lipſius notis ad Cornelij Germaniam.

Ex Cap. xxx.

Taurum color rubicundus excitat.] Ad eam rem alludit Cicero lib. 2. de Diuin. *Tu vero quid habes, quare putes ſi paulo ante cor fuerit in tauro opimo, ſubito idem ipſa immolatione interiiſſe? an, quod aſpexit veſtitu purpureo excordem Cæſarem, ipſe corde priuatus eſt?* Locus præclarus eſt, quem ex hoc loco intellexi. quærit enim an taurus is, cuius cor non eſt inuentum in ſacrificio, conſpecta Cæſaris purpura ſic expauerit, vt cor amitteret. hæc conſultiſſimus ille Hotomanus ad lib. 3. Inſt. tit. de oblig. quæ ex del. naſ. §. Interdum. Videatur & Ludouicus Cælius lib. 16. cap. 11. lect. antiq.

Ex Cap. xxxi.

Sed non fecit ordinarium conſulem.] Turnebus lib 5. Aduerſ. cap. 10. docet *ordinarium* dici *conſulem* ex cuius nomine anni ſupputatio ordinabatur, id eſt, cuius nomen in litteris & inſtrumentis & in faſtis ſcribebatur, qui denique Kal. Ianuariis honorem inibat. nam ætate Imperatorum, annus in multos diuidebatur *conſules*; ſed ſoli qui anni initio inibant honorem, *ordinarij* cenſebantur, honoratioreſque erant. id à Dione lib. 43. etiam ſcribitur. Suetonius cap. 2. Domitiani: *In ſex conſulatibus non niſi vnum ordinarium geſſit.*

Ex Cap. xxxvi.

Iraſceris ergo catenario cani?] Contra Brodæum, videtur hic Seneca intelligere veram *canem*, non autem hominem oſtiarium. Antiquitus enim æque cathenæ alligata *canis*, atque oſtio cuſtos. aperte Petronius, *Ceterum dum ego omnia ſtupeo, pene reſupinatus, crura mea fregi: ad ſiniſtram enim intrantibus non longe ab oſtiarij cella, canis ingens catena vinctus, in pariete erat pictus, ſuperque quadrata littera ſcriptum: caue caue canem.* ideo enim cautionem præferebat paries, ne homines ſe propius admouerent, inciderentque in canem viuã, quæ ibidem in cella ſerui ianitoris ſui cuſtos. Ex edicto enim Ædilium canem mordacem ita habere, vt cuiquam nocere vel damnum dare poſſet, non licebat, l. ſi enim. cum ſeqq. ff. de Ædil. edict. huc alluſit meo animo Plautus in Truculento, vbi citatur ex Dimarcho amatore Phroneſium:

Num tibi nam amabo, ianua eſt mordax mea,
Quo introire metuas mea voluptas? viſe ſi libet Torrentij Comment. in Suetonij Vitellium. cap. 16. & Douſæ præcidanea pro Tibullo cap. 2.

Digitized by Google

L. ANNÆI SENECÆ AD NERONEM CAESAREM DE CLEMENTIA, LIBER PRIMVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

HI libri ſcripti initio principatus Neronis, quod ipſe lib. 1. cap. IX. palàm indicat, cum ſcribit eum ingreſſum annum decimumnonum. Et verò digni Principe libri, ac materies: atque vtinam legant, & mites ſimul magnoſque animos ab iis ſumant! Exordium eſt à laude Neronis, nec falſa, vt initia illa erant. Deinde Cap. III. diuidit ſcriptum in tres partes, vnam Manuductionis, alteram, quæ naturam Clementiæ explicet; tertiam, quæ ad eam perducat, & firmet. Jn prima, primus totus liber abſumitur: & præmittit de Vtilitate Clementiæ, & Regibus *maxime conuenire. Decoram illis, quia capita reip. ſunt, nos velut corpus & membra: atqui corpori quis non parcit & indulget? Neceſſariam etiam eſſe, in copia peccantium: quos ſi punis ſemper, ſolitudinem facis. Ab exemplo Deorum, qui nobis parcunt: item à Fama, quia omnia* Regum *patent, & minima ſæuitia protrahitur.* A *Securitate. Nam ita imperantes, tutiores: adiungitque facta quædam* Auguſti. *Contra in Tyrannis, qui per ſæuitiam odia, pericula, exitia ſibi gignunt. At Princeps igitur raro punit, & molliter aut modicè, animo atque exemplo parentum.* Atque *ea moderatio in ſcholis, militia, animalibus, ſeruis, cum fructu adhibetur. Etiam à Natura adhibetur, ab apum imagine: quarum* Rex *aculei eſt expers. Iam Princeps aut Sua, aut* Aliena *cauſſa punit, cum punit. Non debet rigidè in Sua, quia vltionis ſolatio non eget in tam alta fortuna. Non in* Aliena, *niſi (ad inſtar Legis) vt aut emendet, aut alios faciat meliores, ſiue tutiores. Hæc autem omnia magis raritas animaduerſionum præſtabit: quæ crebræ vileſcunt, & ſpernuntur. In clauſula, deteſtatio Sæuitiæ, & mala ab ea atque exitia.*

CAPVT PRIMVM.

SCRIBERE de Clementia, Nero Cæſar, inſtitui: vt quodammodo ſpeculi vice fungerer, & 1 te tibi oſtenderem, peruenturum ad voluptatem maximam omnium. Quamuis enim rectè factorum verus 2 fructus ſit feciſſe, nec vllum virtutum pretium dignum illis extra ipſas ſit: iuuat tamen inſpicere & circuire bonam conſcientiam, tum immittere oculos in hanc immenſam multitudinem, diſcordem, ſeditioſam, impotentẽ, in perniciem alienam ſuamque pariter exſultaturam, ſi 3 hoc iugum fregerit, & ita loqui ſecum: Ego ex omnibus mortalibus placui, electuſque ſum, qui in terris deorum vice fungerer: ego vitæ neciſque gentibus arbiter. qualem quiſque ſortem, ſtatumque habeat, in manu mea poſitum eſt. Quid cuique mortaliũ fortuna datum velit, 4 meo ore pronunciat: ex noſtro reſponſo lætitiæ cauſſas, populi vrbeſque concipiunt. Nulla pars vſquam, niſi 5 volente propitioque me, floret. Hæc tot 6 millia gladiorum, quæ 7 pars mea cõprimit, ad nutum meum ſtringentur: quas nationes funditus exſcindi, quas 8 tranſportari, quibus 9 libertatem dari, quibus eripi, quos reges mancipia fieri, quorumque capiti regium 10 circumdari decus oporteat, quæ ruant vrbes, quæ oriantur, mea iuriſdictio eſt. In hac tanta facultate rerum, non ira me ad iniqua ſupplicia compulit, non iuuenilis impetus, non temeritas hominum & contumacia, quæ ſæpe tranquilliſſimis pectoribus

quoque patientiam extorſit : non ipſa oſtentandæ per terrores potentiæ dira, ſed frequens magnis imperiis, gloria. Conditum, imo conſtrictum apud me ferrum eſt. ſumma parſimonia etiam viliſſimi ſanguinis. nemo non, cui alia deſint, hominis nomine apud me gratioſius eſt. Seueritatem abditam, clementiam 11 in procinctu habeo. ſic me cuſtodio, 12 tamquam legibus, quas ex abdito ac tenebris in lucem euocaui, rationem redditurus ſim. Alterius ætate prima motus ſum, alterius vltima; alium dignitati donaui, alium humilitati: quoties nullam inueneram miſericordiæ cauſſam, mihi peperci. Hodie diis immortalibus, ſi à me rationem repetant, annumerare genus humanum paratus ſum. Potes hoc Cæſar prædicare audacter, omnium quæ in fidem tutelamque tuam venerunt, nihil per te, neque vi, neque clam 13 Reip. ereptum. Rariſſimam laudem, & nulli adhuc Principum conceſſam concupiſti, innocentiam. Non perdis operam : nec bonitas iſta tua ſingularis, ingratos aut malignos æſtimatores nacta eſt. refertur tibi gratia. Nemo vnus homo, vni homini, tam carus vmquam fuit; quam tu populo Romano, magnum longumque eius bonum. Sed ingens tibi onus impoſuiſti. nemo iam diuum Auguſtum, nec Tiberij Cæſaris 14 prima tempora loquitur : nemo quod te imitari velit exemplar extra te quærit. Principatus tuus 15 ad guſtum exigitur. Difficile hoc fuiſſet, ſi non naturalis tibi iſta bonitas eſſet, ſed ad tempus ſumpta. nemo enim poteſt perſonam diu ferre. 16 Ficta, cito in naturam ſuam recidunt: quibus veritas ſubeſt, quæque (vt ita dicam) ex ſolido enaſcuntur, tempore ipſo in maius meliuſque procedunt. Magnam adibat aleam populus Romanus, cum incertum eſſet, quo ſe ſtatim 17 nobilis indoles daret : iam vota publica 18 in tuto ſunt. nec enim periculum eſt, ne te ſubita tui capiat obliuio. Facit quidem auidos nimia felicitas: nec tam temperatæ cupiditates ſunt vmquam, vt in eo quod contigit, deſinant. gradus à magnis ad maiora fit: & ſpes improbiſſimas complectuntur, inſperata aſſecuti. Omnibus tamen nunc ciuibus tuis & hæc confeſſio exprimitur, eſſe felices: & illa, nihil iam his accedere bonis poſſe, niſi vt perpetua ſint. Multa illos cogunt ad hanc confeſſionem, qua nulla in homine tardior eſt: ſecuritas alta, affluens: ius ſupra omnem iniuriam poſitum. Obuerſatur oculis 19 lætiſſima forma Reip. cui ad ſummam libertatem nihil deeſt, niſi 20 pereundi licentia. Præcipue tamen æqualis ad maximos imoſque peruenit clementiæ tuæ admiratio. Cætera enim bona, proportione fortunæ ſuæ, quiſque ſentit aut exſpectat, maiora minoraque: ex clementia omnes idem ſperant. Nec eſt quiſquam, cui tam valde innocentia ſua placeat, vt non ſtare in conſpectu clementiam, paratam humanis erroribus, gaudeat.

II. Eſſe autem aliquos ſcio, qui clementia peſſimum quemque putent ſuſtineri: quoniam niſi poſt crimen ſuperuacua eſt, & ſola hæc virtus inter innocentes ceſſat. Sed primum omnium, ſicut medicinæ apud ægros vſus, etiam apud ſanos honor eſt: ita clementiam quamuis pœna digni inuocent, etiam innocentes colunt. Deinde, habet clementia in perſona quoque innocentium locum: quia interim fortuna pro culpa eſt: nec innocentiæ tantum clementia ſuccurrit, ſed ſæpe virtuti : quoniam quidem conditione temporum incidunt quædam, quæ poſſint laudata puniri. 21 Adiice, quod magna pars hominum eſt, quæ reuerti ad innocentiam poſſit. Sed non tamen vulgo ignoſcere decet. nam vbi diſcrimen inter malos bonoſque ſublatum eſt, confuſio ſequitur, & vitiorum eruptio. Itaque adhibenda eſt moderatio, quæ ſanabilia ingenia diſtinguere à deploratis ſciat. Nec promiſcuam habere ac vulgarem clementiam oportet, nec abſciſſam. nam tã omnibus ignoſcere crudelitas eſt, quam nulli. Modũ tenere debemus : ſed quia difficile eſt temperamentum, quidquid æquo plus futurum eſt in 22 partem humaniorem præponderet.

III. Sed hæc 23 ſuo loco melius dicentur: nunc in tres partes omnem hanc materiam diuidam. Prima erit 24 manumiſſionis: 25 ſecunda, quæ naturam clementiæ habitumque demonſtret. nam cum ſint vitia quædam virtutes imitantia, non poſſunt ſecerni, niſi ſigna quibus dignoſcantur impreſſeris. 26 tertio loco quæremus, quomodo ad hanc virtutem perducatur animus, quomodo confirmet eam, & vſu ſuam faciat. Nullam vero ex omnibus virtutibus magis homini conuenire, cum ſit nulla humanior, conſtet neceſſe eſt : non ſolum 27 inter nos, qui hominem 28 ſociale animal, 29 communi bono genitum videri volumus : ſed etiam 30 inter illos, qui hominem voluptati 31 donant, quorum omnia dicta factaque ad vtilitatem ſuam ſpectant. nam 32 ſi quietem petit & otium, hanc virtutem naturæ ſuæ nactus eſt, quæ pacem amat, & manus retinet. Nullum tamen clementia ex omnibus magis, quam regem aut Principem decet. Ita enim 33 virtutes magnis viris decori gloriæque ſunt, ſi illis ſalutaris potentia eſt. nam peſtifera vis eſt, valere ad nocendum. Illius demum magnitudo ſtabilis fundataque eſt, quem omnes tam ſupra ſe eſſe, quam pro

Digitized by Google

ſe ſciunt; cuius curam 34 excubare pro ſalute ſingulorum atque vniuerſorum quotidie experiuntur; quo procedente, non tamquam malum aliquod aut noxium animal è cubili proſilierit, diffugiunt, ſed tamquam ad clarum ac beneficum ſidus certatim aduolant, obiicere ſe pro illo mucronibus inſidiantium paratiſſimi, & ſubſternere corpora ſua, ſi per ſtragem illi humanam, iter ad ſalutem ſtruendum ſit. Somnum eius nocturnis excubiis muniunt: latera obiecti circumfuſique defendunt: incurrentibus periculis ſe opponunt. Non hic eſt ſine ratione populis vrbibuſque conſenſus, ſic protegendi amandique reges, & ſe ſuaque iactandi, quocunque deſiderauerit imperantis ſalus. Nec hæc 35 vilitas ſui eſt, aut dementia, pro vno capite tot millia excipere ferrum, ac multis mortibus vnam animam redimere, nonnumquam ſenis & inualidi. Quemadmodum totum corpus animo deſeruit, & cum hoc tanto maius tantoque ſpecioſius ſit, ille in occulto maneat tenuis, & in qua ſede latitet incertus: tamen manus, pedes, oculi negotium illi gerunt; illum hæc cutis munit, illius iuſſu iacemus, aut inquieti diſcurrimus; cum ille imperauit. ſiue auarus dominus eſt, mare lucri cauſſa ſcrutamur; ſiue ambitioſus, iamdudum 36 dexteram flammis obiecimus, aut voluntarie 37 ſubſiluimus: ſic hæc immenſa multitudo, 38 vnius animæ circumdata, illius ſpiritu regitur, illius ratione flectitur, preſſura ſe ac fractura viribus ſuis, niſi conſilio ſuſtineretur.

IV. Suam itaque incolumitatem amant, cum pro vno homine 39 denas legiones in aciem deducunt, cum in prima fronte procurrunt, & aduerſa vulneribus pectora ferunt, ne Imperatoris ſui ſigna vertantur. Ille eſt enim vinculum, per quod Reſp. cohæret: ille 40 ſpiritus vitalis, quem hæc tot millia trahunt: nihil ipſa per ſe futura, niſi onus & præda, ſi mens illa imperij ſubtrahatur:

-----41 *Rege incolumi mens omnibus vna,*
Amiſſo rupere fidem.----

Hic caſus Romanæ pacis exitium erit, hic tanti fortunam populi in ruinas aget. Tamdiu ab iſto periculo aberit 42 hic populus, quamdiu ſciet ferre frænos: quos ſi quando abruperit, vel aliquo caſu diſcuſſos reponi ſibi paſſus non erit, hæc vnitas & hic maximi imperij contextus in partes multas diſſiliet: idemque huic vrbi dominandi finis erit, qui parendi fuerit. Ideo Principes regeſque, & quocumque alio nomine ſunt tutores ſtatus publici, non eſt mirum amari vltra priuatas etiam neceſſitudines. Nam ſi ſanis hominibus publica priuatis potiora ſunt: ſequitur, vt is quoque carior ſit, in quem ſe Reſp. conuertit. 43 Olim enim ita ſe induit Reip. Cæſar, vt diduci alterum non poſſit, ſine vtriuſque pernicie. nam vt illi viribus opus eſt, ita & huic capite.

V. Longius videtur receſſiſſe à propoſito oratio mea: at mehercules rem ipſam premit. Nam ſi, quod adhuc colligitur: animus Reip. tu es, illa corpus tuum: vides, vt puto, quam neceſſaria clementia ſit. tibi enim parcis, cum videris alteri parcere. Parcendum itaque eſt etiam improbandis ciuibus, non aliter quam membris languentibus: & ſi quando 44 miſſo ſanguine opus eſt, ſuſtinendum eſt, ne vltra quam neceſſe ſit incidas. Eſt ergo, vt dicebam, clementia omnibus quidem hominibus ſecundum naturam, maxime tamen decora Imperatoribus: quanto plus habet apud illos quod ſeruet, quantoque in maiore materia apparet. Quantulum enim nocet priuata crudelitas? Principum ſæuitia, bellum eſt. Cum autem virtutibus inter ſe ſit concordia, nec vlla altera 45 melior aut honeſtior ſit: quædam tamen quibuſdam perſonis aptior eſt. Decet magnanimitas quemlibet mortalem, etiam illum infra quem nihil eſt. Quid enim maius, aut fortius, quam malam fortunam retundere? Hæc tamen magnanimitas in bona fortuna latiorem locum habet, meliuſque 46 in tribunali, quam 47 in plano conſpicitur. Clementia in quamcumque domum peruenerit, eam felicem tranquillamque præſtabit; ſed in regia quo rarior, eo mirabilior. Quid enim eſt mirabilius, quam eum cuius iræ nihil obſtat, cuius grauiori ſententiæ ipſi qui pereunt aſſentiuntur, quem nemo 48 interrogaturus eſt, imo ſi vehementius excanduit, nec deprecaturus quidem, ipſum ſibi manum iniicere, & poteſtate ſua in melius placidiuſque vti? hoc ipſum cogitantem: Occidere contra legem nemo non poteſt: ſeruare nemo, præter me. Magnam fortunam magnus animus decet: qui niſi ſe ad illam extulit, & altior ſtetit, illam quoque 49 infra terram deducit. Magni autem animi eſt proprium, placidum eſſe, tranquillumque, & iniurias atque offenſiones ſuperne deſpicere. Muliebre eſt, furere in ira: ferarum vero, nec generoſarum quidem, 50 præmordere & vrgere proiectos. Elephantes 51 leoneſque tranſeunt, quæ impulerunt? ignobilis beſtiæ pertinacia eſt. Non decet regem ſæua, & inexorabilis ira: non multum enim ſupra eum eminet, cui ſe iraſcendo exæquat: at ſi dat vitam, ſi dat dignitatem periclitantibus & meritis

Digitized by Google

amittere, facit quod nulli niſi rerum potienti licet. Vita enim etiam ſuperiori eripitur,
numquam niſi inferiori datur. Seruare, proprium eſt excellentis fortunæ: quæ numquam
magis ſuſpici debet, quam cum illi contingit idem poſſe quod diis, quorum beneficio in
lucem edimur, tam boni quam mali. Deorum itaque ſibi animum aſſerens Princeps, alios
ex ciuibus ſuis, quia vtiles bonique ſunt, libens videat, alios 52 in numerum relinquat:
quoſdam eſſe gaudeat, quoſdam patiatur. 53 Cogitate in hac ciuitate, in qua VI.
turba per latiſſima itinera ſine intermiſſione defluens eliditur, quotiens aliquid obſtitit,
quod curſum eius velut torrentis rapidi moraretur: in qua tribus eodem tempore thea-
tris 54 viæ poſtulantur: in qua conſumitur, quidquid 55 terris omnibus aratur: quan-
ta ſolitudo & vaſtitas futura ſit; ſi nihil relinquitur, niſi quod iudex ſeuerus abſoluerit.
Quotus quiſque ex 56 quæſtoribus eſt, qui non 57 eaipſa lege teneatur, qua quærit?
Quotus quiſque accuſator vacat culpa? & neſcio, an nemo ad dandam veniam difficilior
ſit, quam qui illam petere ſæpius meruit. Peccauimus omnes: alij grauia, alij leuiora, alij
ex deſtinato, alij forte impulſi, aut aliena nequitia ablati: alij in bonis conſiliis parum for-
titer ſtetimus, & innocentiam inuiti ac renitentes perdidimus. Nec 58 delinquimus
tantum, ſed vſque ad extremum æui delinquemus. Etiam ſi quis tam bene purgauit ani-
mum, vt nihil obturbare eum amplius poſſit ac fallere, ad innocentiam tamen peccando
peruenit. Quoniam deorum feci mentionem, optime hoc exemplum Principi VII.
conſtituam, ad quod formetur, vt ſe talem eſſe ciuibus, quales ſibi deos velit. Expedit
ergo habere inexorabilia peccatis atque erroribus numina? expedit vſque ad vltimam
infeſta perniciem? Ecquis regum erit tutus, cuius non membra 59 aruſpices colligant?
Quod ſi dij placabiles, & æqui delicta potentium non ſtatim fulminibus perſequuntur:
quanto æquius eſt, hominem hominibus præpoſitum, miti animo exercere imperium, &
cogitare, vtrum mundi ſtatus gratior oculis pulchriorque ſit ſereno & puro die, an cum
fragoribus crebris omnia quatiuntur, & ignes hinc atque illinc micant? Atqui non alia
facies eſt quieti moderatique imperij, quam ſereni cæli & nitentis. Crudele regnum, tur-
bidum, tenebriſque obſcurum eſt, inter trementes & ad repentinum ſonitum expaueſ-
centes, nec eo quidem qui omnia turbat inconcuſſo. Facilius priuatis ignoſcitur, perti-
naciter ſe vindicantibus. poſſunt enim lædi, dolorque eorum ab iniuria venit. timent
præterea contemptum: & non retuliſſe lædentibus 60 gratiam, infirmitas videtur, non
clementia. At cui vltio in facili eſt, is omiſſa ea, certam laudem manſuetudinis conſequi-
tur. Humili loco poſitis 61 exercere manum, litigare, in rixam procurrere, ac morem iræ
ſuæ gerere, liberius eſt: leues inter paria ictus ſunt: regi vociferatio quoque, verborum-
que intemperantia, non ex maieſtate eſt. Graue putas, eripi loquendi arbi- VIII.
trium regibus, quod humillimi habent? Iſta, inquis, ſeruitus eſt, non imperium. Quid tu,
non experiris iſtud nobis eſſe, 62 non tibi ſeruitutem? Alia condicio eſt eorum qui in
turba, quam non excedunt, latent: quorum & virtutes vt appareant, diu luctantur, & vi-
tia tenebras habent. 63 Veſtra facta dictaque rumor excipit: & ideo nullis magis ca-
uendum eſt, qualem famam habeant, quam qui qualemcumque meruerint, magnam ha-
bituri ſunt. Quam multa tibi non licent, quæ nobis beneficio tuo licent? Poſſum in qua-
libet parte vrbis ſolus incedere, ſine timore, quamuis nullus ſequatur comes, nullus ſit
domi, nullus ad latus gladius: tibi in 64 tua pace 65 armato viuendum eſt. Aberrare à
fortuna tua non potes: obſidet te, & quocumque deſcendis, magno apparatu ſequitur. Et
hæc ſumma magnitudinis ſeruitus eſt, non poſſe fieri minorem; ſed cum diis tibi com-
munis iſta neceſſitas eſt. nam illos quoque cælum 66 alligatos tenet: nec magis illis
deſcendere, datum eſt, quam 67 tibi tutum. Faſtigio tuo affixus es. Noſtros motus
pauci ſentiunt. prodire nobis, ac recedere, & mutare habitum ſine ſenſu publico licet:
tibi non magis, quam Soli, latere contingit. Multa 68 contra te lux eſt, omnium in
iſtam conuerſi oculi ſunt. Prodire te putas? 69 oriris: loqui non potes, niſi vt vocem
tuam, quæ vbique ſunt gentes, excipiant. iraſci non potes, niſi vt omnia tremant. ſic ne-
minem potes affligere, niſi vt quidquid circa fuerit, quatiatur. Vt fulmina paucorum
periculo cadunt, omnium metu; ſic animaduerſiones magnarum poteſtatum terrent
latius, quam nocent: non ſine cauſſa. Non enim quantum fecerit, ſed quantum factu-
rus ſit, cogitatur in eo qui omnia poteſt. Adiice nunc, quod priuatos homines ad acci-
piendas iniurias opportuniores, 70 acceptarum patientia facit: regibus certior eſt ex
manſuetudine ſecuritas. Quia frequens vindicta paucorum odium reprimit, omnium
irritat. voluntas oportet ante ſæuiendi, quam cauſſa deficiat. Alioquin quemadmodum
præciſæ arbores plurimis ramis repullulant, & multa ſatorum genera vt denſiora ſur-
gant, reciduntur: ita regia crudelitas auget inimicorum numerum, tollendo. Patentes

Digitized by Google

enim liberique eorum, qui interfecti ſunt, & propinqui, & amici, in locum ſingulorum ſuccedunt.

IX. Hoc quam verum ſit, admonere te exemplo 71 domeſtico volo. Diuus Auguſtus fuit mitis Princeps, ſi quis illum à 72 principatu ſuo æſtimare incipiat: 73 in communi quidem Rep. 74 gladium mouit. Cum hoc ætatis eſſet, quod tu nunc es, duodeuiceſimum egreſſus annum, iam pugiones 75 in ſinu amicorum abſconderat, iam inſidiis M. Antonij conſulis latus petierat, iam fuerat collega proſcriptionis: ſed cum annum 76 quadrageſimum tranſiſſet, & 77 in Gallia moraretur, delatum eſt ad eum indicium, 78 L. Cinnam, ſtolidi ingenij virum, inſidias ei ſtruere: Dictum eſt & vbi, & quando, & quemadmodum aggredi vellet. vnus ex conſciis deferebat. Conſtituit ſe ab eo vindicare: conſilium amicorum aduocari iuſſit. Nox illi inquieta erat, cum cogitaret adoleſcentem nobilem, hoc detracto, integrum, Cn. 78 Pompeij nepotem damnandum Iam vnum hominem occidere non poterat: 80 cum M. Antonio proſcriptionis edictum inter cœnam dictarat. Gemens ſubinde voces emittebat varias, & inter ſe contrarias: Quid ergo? ego percuſſorem meum ſecurum ambulare patiar, me ſolicito? Ergo non dabit pœnas, qui tot ciuilibus bellis fruſtra petitum caput, tot naualibus, tot pedeſtribus prœliis incolume, poſtquam terra marique pax parta eſt, non occidere conſtituit, ſed 81 immolare? nam ſacrificantem placuerat adoriri. Rurſus ſilentio interpoſito, maiore multo voce, ſibi, quam Cinnæ, iraſcebatur: Quid viuis, ſi perire te tam multorum intereſt? quis finis erit ſuppliciorum? quis ſanguinis? Ego ſum nobilibus adoleſcentulis expoſitum caput, in quod mucrones acuant. Non eſt tanti vita, ſi vt ego non peream, 82 tam multa perdenda ſunt. Interpellauit tandem illum 83 Liuia vxor: &, Admittis, inquit, muliebre conſilium? Fac quod medici ſolent: qui vbi vſitata remedia non procedunt, tentant contraria. Seueritate nihil adhuc profeciſti: 84 Saluidienum Lepidus ſecutus eſt, Lepidum Muræna, Murænam Cæpio, Cæpionem Egnatius, vt alios taceam, quos 85 tantum auſos pudet: nunc tenta, quomodo tibi cedat clementia. Ignoſce L. Cinnæ. deprehenſus eſt: iam nocere tibi non poteſt, prodeſſe famæ tuæ poteſt Gauiſus ſibi, quod aduocatum 86 inuenerat, vxori quidem gratias egit: renunciari autem extemplo amicis, quos in conſilium rogauerat, imperauit, & Cinnam vnum ad ſe accerſit: dimiſſiſque omnibus è cubiculo, cum alteram Cinnæ poni cathedram iuſſiſſet: Hoc, inquit, primum à te peto, ne me loquentem interpelles, 87 ne meo ſermone medio proclames: dabitur tibi loquendi liberum tempus. Ego te, Cinna, cum in 88 hoſtium caſtris inueniſſem, non factum tantum mihi inimicum, 89 ſed natum ſeruaui, patrimonium tibi omne conceſſi. Hodie tam felix es, & 90 tam diues, vt victo victores inuideant. Sacerdotium tibi petenti, præteritis compluribus, quorum parentes mecum militauerant, dedi. Cum ſic de te meruerim, occidere me conſtituiſti. Cum ad hanc vocem exclamaſſet, procul hanc ab ſe abeſſe dementiam: Non præſtas, inquit, fidem, Cinna: cōuenerat, ne interloquereris. Occidere, inquam, me paras. adiecit locum, ſocios, diem, ordinem inſidiarum, cui commiſſum eſſet 91 ferrum. Et cum defixum videret, nec ex conuentione iam, ſed ex conſcientia tacentem: Quo, inquit, hoc animo facis? Vt ipſe ſis princeps? male mehercule 92 cum Republica agitur, ſi tibi ad imperandum nihil præter me obſtat. 93 Domum tueri tuam non potes. nuper 94 libertini hominis gratia, in priuato iudicio ſuperatus es. Adeo nihil facilius potes, quam contra Cæſarem 95 aduocare? 96 Cedo, ſi ſpes tuas ſolus impedio. 97 Paulluſne te, & 98 Fabius Maximus & 99 Coſſi, & 100 Seruilij ferent, tantumque agmen nobilium, non 101 inania nomina præferentium, ſed eorum qui imaginibus ſuis decori ſunt? Ne totam eius orationem repetendo, magnam partem voluminis occupem: diutius enim quam duabus horis locutum eſſe conſtat, cum 102 hanc pœnam, qua ſola erat contentus futurus, extenderet; Vitam tibi, inquit, Cinna, iterum do, prius hoſti, nunc inſidiatori ac 103 parricidæ. Ex hodierno die inter nos amicitia incipiat: contendamus, vtrum ego 104 meliore fide vitam tibi dederim, an 105 tu debeas. 106 Poſt hæc detulit vltro conſulatum, quæſtus, quod non auderet petere, amiciſſimum fideliſſimumque habuit, heres ſolus fuit illi: nullis amplius inſidiis 107 ab illo petitus eſt

X. Ignouit 108 abauus tuus victis nam ſi non ignouiſſet, quibus imperaſſet? 109 Salluſtium, & 110 Cocceios, & 111 Duillios, & totam cohortem 112 primam admiſſionis, ex aduerſariorum caſtris conſcripſit. Iam 113 Domitios, 114 Meſſallas, Aſinios, 115 Cicerones, & quidquid floris in ciuitate erat, clementiæ ſuæ debebat. Ipſum Lepidum quamdiu 116 mori paſſus non eſt? Per 117 multos annos tulit 118 ornamenta principis retinentem: & pontificatum maximum, non niſi 119 mortuo illo, transferri in ſe paſſus eſt. maluit enim illum honorem vocari, quam ſpolium. Hæc eum clementia ad ſalutem

Digitized by Google

ſecuritatemque perduxit; hæc gratum ac fauorabilem reddidit; quamuis nondum ſub-
actis 120 Reipub. ceruicibus 121 manum impoſuiſſet; hæc hodieque pręſtat illi famam,
quæ 122 vix viuis principibus ſeruit. Deum eſſe, non 123 tanquam iuſſi 124 credimus.
Bonum principem Auguſtum, & bene illi conueniſſe 125 parentis nomen, fatemur: ob
nullam aliam cauſſam, quam quod contumelias quoque ſuas quæ 126 acerbiores princi-
pibus ſolent eſſe, quam iniuriæ, nulla crudelitate exſequebatur: quod probroſis in ſe di-
ctis arriſit: quod dare illum pœnas apparebat, cum exigeret: quod quoſcumque ob adul-
terium 127 filiæ ſuæ damnauerat, adeo 128 non occidit, vt 129 dimiſſis, quo tutiores
eſſent, 130 diplomata daret. Hoc eſt ignoſcere, cum ſcias multos futuros qui pro te
iraſcantur, & tibi alieno ſanguine gratificentur, non dare tantum ſalutem, 131 ſed præ-
ſtare. Hæc Auguſtus ſenex, aut iam in ſenectutem annis vergentibus: in ado- XI.
leſcentia caluit, arſit ira, multa fecit, ad quæ inuitus oculos retorquebat. Comparare ne-
mo manſuetudini tuæ audebit diuum Auguſtum, etiam ſi in certamen iuuenilium anno-
rum deduxerit ſenectutem plus quam maturam. Fuerit moderatus & clemens: nempe
poſt mare Actiacum Romano cruore infectum, nempe poſt fractas in Sicilia claſſes, 132
& ſuas 133 & alienas: nempe poſt 134 Peruſinas aras, & proſcriptiones. Ego vero cle-
mentiam non voco, laſſam crudelitatem. Hæc eſt, Cæſar, clementia vera, quam tu pręſtas,
quæ non ſæuitiæ pœnitentia cœpit: nullam habere maculam. nunquam ciuilem ſangui-
nem fudiſſe. Hæc eſt in maxima poteſtate, veriſſima animi temperantia, & humani gene-
ris 135 incomprehenſibilis amor, non cupiditate aliqua, non temeritate incendi, non
136 priorum principum exemplis corruptum, quantum in ciues ſuos liceat, experiendo
tentare, ſed hebetare aciem imperij ſui. Præſtitiſti, Cæſar, ciuitatem incruentam & hoc
quod magno animo 137 gloriatus es, *Nullam te toto orbe ſtillam cruoris humani miſiſſe:* eo
maius eſt mirabiliuſque, quod nulli vnquam citius 138 gladius commiſſus eſt. Clemen-
tia ergo non tantum honeſtiores, ſed tutiores præſtat: ornamentumque imperiorum eſt,
ſimul certiſſima ſalus, cum reges conſenuerint, liberiſque ac nepotibus tradiderint regna.
tyrannorum exſecrabilis ac breuis poteſtas eſt. Quid intereſt inter tyrannum & regem?
ſpecies enim ipſa fortunæ ac licentia par eſt, niſi quod tyranni voluptate ſæuiunt, reges
non niſi ex cauſſa ac neceſſitate. Quid ergo? non reges quoque occidere ſolent? XII.
ſed quoties id fieri publica vtilitas perſuadet: tyrannis ſæuitia cordi eſt. Tyrannus autem
à rege diſtat factis, non nomine. Nam & Dionyſius maior iure meritoque præferri mul-
tis regibus poteſt: & L. Sullam appellari tyrannum quid prohibet, cui occidendi finem
fecit inopia hoſtium? 139 Deſcenderit licet Dictatura ſua, & ſe 140 togæ reddiderit:
quis tamen vmquam tyrannus tam auide humanum ſanguinem bibit, quam ille, qui 141
ſeptem millia ciuium Romanorum, contrucidari iuſſit? Et cum 142 in vicino, ad 143
ædem Bellonæ 144 ſedens, exaudiſſet conclamationem tot millium ſub gladio gemen-
tium, exterrito ſenatu: 145 *Hoc agamus*, inquit, *P. C. ſeditioſi pauculi meo iuſſu occiduntur.*
Hoc non eſt mentitus: pauci, Sullæ videbantur. Sed mox 146 de Sulla conſequemur,
quomodo hoſtibus iraſcendum ſit: vtique ſi in hoſtile nomen ciues, & ex eodem corpo-
re abrupti, tranſierint. Interim hoc quod dicebam, clementia efficit, vt magnum inter re-
gem tyrannumque diſcrimen ſit: vterque licet non minus armis valletur. ſed alter arma
habet, quibus in munimentum pacis vtitur; alter vt magno timore magna odia compeſ-
cat. Nec illas ipſas manus, quibus ſe commiſit, ſecurus adſpicit: 147 contrariis in con-
traria agitur. nam & inuiſus eſt, quia timetur, & timeri vult, quia inuiſus eſt: & illo 148
execrabili verſu, qui multos dedit præcipites, vtitur:

Oderint dum metuant.

Ignarus quanta rabies oriatur, vbi ſupra modum odia creuerunt. Temperatus enim ti-
mor cohibet animos: aſſiduus vero & acer, & extrema admouens, in audaciam iacentes
excitat, & omnia experiri ſuadet. Sic feras 149 lineis & pinna cluſas contineas: eaſdem à
tergo eques telis inceſſat: tentabunt fugam per ipſa quæ fugerant, proculcabuntque 150
formidinem. Acerrima virtus eſt, quam vltima neceſſitas extundit. Relinquat oportet
ſecuri aliquid metus, multoque plus ſpei, quam periculorum, oſtentet: alioquin vbi
quieſcenti paria metuuntur, incurrere in pericula iuuat, & 151 aliena anima abuti. Placi-
do tranquillóque regi fida ſunt auxilia ſua, quibus ad communem ſalutem vtatur: glo-
rioſúſque miles (publicæ enim ſecuritati dare operam videtur) omnem laborem libens
patitur, vt parentis cuſtos. At illum acerbum & ſanguinarium, neceſſe eſt grauentur ſti-
patores ſui. Non poteſt habere quiſquam bonæ ac fidæ voluntatis miniſtros, XIII.
quibus in tormentis, & eculeo, & ferramentis ad mortem paratis vtitur, quibus non ali-
ter quam beſtiis homines obiectat: omnibus 152 reis noxior ac ſolicitior, vt qui homi-

Digitized by Google

nes deóſque teſtes ac vindices facinorum timeat, eo perductus, vt non liceat illi mutare mores. Hoc enim inter cetera, vel peſſimum habet crudelitas: quod perſeuerandum eſt, nec ad meliora patet regreſſus. 153 Scelera enim ſceleribus tuenda ſunt. quid autem eo infelicius, cui iam eſſe malo neceſſe eſt? O miſerabilem illum, ſibi certe! nam ceteris miſereri eius nefas ſit, qui cædibus ac rapinis potentiam exercuit, qui ſuſpecta ſibi cuncta reddidit, tam externa quá domeſtica: cum arma metuat, ad arma confugiens: non amicorum fidei credens, non liberorum pietati. Qui vbi circumſpexit quæque fecit, quæque facturus eſt, & conſcientiam ſuam plenam ſceleribus ac tormentis adaperuit: ſæpe mortem timet, ſæpius optat, inuiſior ſibi quàm ſeruientibus. E contrario, is cui curæ ſunt vniuerſa, quamquam alia magis, alia minus tuetur, nullam non Reip. partem tamquam ſui nutrit, inclinatus ad mitiora; etiam ſi ex vſu eſt animaduertere, oſtendens quam inuitus aſpero remedio manus admoueat; in cuius animo nihil hoſtile, nihil efferum eſt. Qui potentiam ſuam placide ac ſalutariter exercet, approbare imperia ſua ciuibus cupiens: felix abunde ſibi viſus, ſi fortunam ſuam 154 publicauerit: ſermone affabilis, acceſſúque facilis, vultu, qui maxime populos demeretur, amabilis, æquis deſideriis propenſus, 155 & iniquis acerbus, à tota ciuitate amatur, defenditur, colitur. Eadem de illo homines ſecreto loquuntur, quæ palam. 156 Tollere filios cupiunt, & publicis malis ſterilitas indicta recluditur: bene ſe meriturum de liberis ſuis quiſque non dubitat, quibus tale ſæculum oſtenderit. Hic Princeps ſuo beneficio tutus, nihil præſidiis eget: 157 arma ornamenti cauſſa habet.

XIV. Quod ergo officium eius eſt? quod bonorum parentum: qui obiurgare liberos nonnunquam blandè, nonnunquam minaciter ſolent, aliquando 158 admonere etiam verberibus. Numquid aliquis ſanus filium, 159 ad primam offenſam, exheredat? niſi magnæ & multæ iniuriæ patientiam euicerint, niſi plus eſt 160 quod timet, quam quod damnat, non accedit ad 161 decretorium ſtilum. Multa ante tentat, quibus dubiam indolem, & 162 peiore loco iam poſitam, reuocet: ſimul deplorata eſt, vltima experitur. Nemo ad ſupplicia exigenda peruenit, niſi qui remedia conſumpſit. Hoc quod parenti, etiam Principi faciendum eſt: quem appellauimus 163 *Patrem patriæ*, non adulatione vana adducti. Cetera enim cognomina honori data ſunt. 164 *Magnos* & 165 *Felices* & *Auguſtos* diximus, & ambitioſæ maieſtati quidquid potuimus titulorum congeſſimus, illis hoc tribuentes: *Patrem* quidem *patriæ* appellauimus, vt ſciret datam ſibi poteſtatem 166 patriam: quæ eſt temperatiſſima, liberis conſulens, ſuáque poſt illos ponens. Tardè ſibi pater membra ſua abſcindat: etiam cum abſciderit, reponere cupiat: & in abſcindendo gemat, 167 cunctatus multum diuque. Prope enim eſt vt libenter damnet, qui cito: propè vt inique puniat, 168 qui nimis. 169 Erixonem equitem Romanum memoria noſtra, quia filium ſuum flagellis 170 occiderat, populus in foro 171 graphiis 172 confodit. Vix illum Auguſti Cæſaris auctoritas, infeſtis tam patrum quam filiorum manibus eripuit.

XV. 173 T. Arium, qui filium deprehenſum in parricidio, exſilio damnauit cauſſa cognita, nemo nam ſuſpexit, quod contentus exſilio, & exſilio 174 delegato Maſſiliæ parricidam 175 continuit, & 176 annua illi præſtitit, quanta præſtare integro ſolebat. Hæc liberalitas effecit, vt in qua ciuitate numquam deeſt patronus peioribus, nemo dubitaret, quin reus merito damnatus eſſet, quem is pater damnare potuiſſet, qui odiſſe non poterat. Hoc ipſo exemplo dabo, quem compares bono patri bonum Principem. Cogniturus de filio T. Arius, aduocauit 177 in conſilium Cæſarem Auguſtum. venit in priuatos penates, aſſedit, 178 pars alieni conſilij fuit. Non dixit: Imo in meam domum veniat. Quod ſi factum eſſet, Cæſaris futura erat cognitio, non patris. Audita cauſſa, excuſſiſque omnibus, & his quæ adoleſcens pro ſe dixerat, & his quibus arguebatur, 179 petit, vt ſententiam ſuam quiſque ſcriberet, ne ea omnium fieret, quæ Cæſaris fuiſſet. Deinde priuſquam aperirentur 180 codicilli, iurauit ſe T. Arij hominis locupletis 181 hereditatem non aditurum. Dicet aliquis, 182 puſillo animo. timuit, ne videretur locum ſpei ſuæ aperire velle, filij damnatione. Ego contra ſentio. Quilibet noſtrum debuiſſet aduerſus opiniones malignas ſatis fiduciæ habere in bona conſcientia: Principes multa debent etiam 183 famæ dare. Iurauit ſe non aditurum hereditatem. Arius quidem eodem die 184 & alterum heredem perdidit, ſed Cæſar libertatem ſententiæ ſuæ redemit: & poſtquam approbauit 185 gratuitam eſſe ſeueritatem ſuam, quod principi ſemper curandum eſt, dixit, relegandum quo patri videretur. 186 Non culleum, non ſerpentes, non carcerem decreuit: memor 187 non de quo cenſeret, ſed cui in conſilio eſſet. Molliſſimo genere pœnæ contentum eſſe debere patrem dixit, in filio adoleſcentulo, impulſo in id ſcelus, in quo ſe, quod proximum erat ab innocentia, 188 timide geſſiſſet: debere illum ab vrbe & à parentis oculis ſubmoueri.

O dignum

Digitized by Google

O dignum, quem in conſilium patres aduocarent! ô dignum quem coheredem innocentibus liberis ſcriberent! Hæc clementia Principem decet, vt quocumque venerit, manſuetiora omnia faciat. Nemo regi tam vilis ſit, vt illum perire non ſentiat. qualiſcunque, pars imperij eſt. In magna 189 imperia ex moinribus petamus exemplum. Non eſt vnum imperandi genus. imperat Princeps ciuibus ſuis, pater liberis, præceptor diſcentibus, tribunus vel centurio militibus. Nónne peſſimus pater videbitur, qui aſſiduis plagis liberos, etiam ex leuiſſimis cauſſis, compeſcet? Vter autem præceptor liberalibus ſtudiis dignior, qui excarnificat diſcipulos, ſi memoria illis non conſtiterit, aut ſi parum agilis in legendo oculus hæſerit: an qui 190 monitionibus, & verecundia, emendare ac docere malit? Tribunum centurionémque da ſæuum: deſertores faciet, 191 quibus tamen ignoſcitur. Numquidnam æquum eſt, grauius homini & durius imperari, quàm imperatur animalibus mutis? atqui equum non crebris verberibus exterret, domandi peritus magiſter. Fiet enim formidoloſus & contumax, niſi eum tactu blandiente permulſeris. Idem facit venator, qui inſtituit catulos veſtigia ſequi, quique iam exercitatis vtitur 192 ad excitandas, vel perſequendas feras. Nec crebro illis minatur: contunditur enim animus, & quidquid eſt indolis, comminuitur trepidatione degeneri: nec licentiam vagandi errandique paſſim concedit. Adijcias his licet, 193 tardiora agentes iumenta: quæ cum ad contumelias & miſerias nata ſint, nimia ſæuitia coguntur iugum detrectare. XVI.

Nullum animal moroſius eſt, nullum maiore arte tractandum, XVII. quàm homo: nulli magis parcendum. Quid enim ſtultius, quàm in iumentis quidem & canibus erubeſcere iram exercere, peſſima autem conditione 194 hominem eſſe? Morbis medemur, nec iraſcimur: atqui & hic morbus animi mollem medicinam deſiderat, ipſúmque medentem minime infeſtum ægro. Mali medici eſt, deſperare, nec curet. Idem in his, quorum animus affectus eſt, facere debebit, cui credita ſalus omnium eſt: non cito ſpem proijcere, nec 195 mortifera ſigna pronunciare. Luctetur cum vitijs, reſiſtat; aliis morbum ſuum exprobret; quoſdam molli curatione decipiat, citius meliúſque ſanaturus remediis fallentibus. Agat Princeps curam, non tantum ſalutis, ſed etiam honeſtæ 196 cicatricis. Nulla regi gloria eſt ex ſæua animaduerſione. quis enim dubitat poſſe? at contra maxima, ſi vim ſuam continet, ſi multos iræ alienæ eripuit, neminem ſuæ impendit.

Seruis imperare moderate, laus eſt: & in mancipio cogi- XVIII. tandum eſt, non quantum illud impune pati poſſit, ſed quantum tibi permittat æqui bonique natura: quæ parcere etiam captiuis, & pretio paratis, iubet. Quanto iuſtius hominibus liberis, ingenuis, honeſtis, non vt mancipiis abuti, ſed his quos gradu antecedas, quorúmque tibi non tradita ſeruitus ſit, ſed tutela? Seruis 197 ad ſtatuam licet confugere. cum in ſeruum omnia liceant, eſt aliquid, quod in hominem licere commune ius animantum vetet: 193 quia eiuſdem naturæ eſt, cuius tu. Quis non 199 Vedium Pollionem peius oderat, quàm ſerui ſui, quod murænas ſanguine humano ſaginabat: & eos qui ſe aliquid offenderant, in 200 viuarium, quid aliud quam 201 ſerpentibus, obijci iubebat? O hominem mille mortibus dignum! ſiue deuorandos ſeruos obijciebat murænis, quas eſurus erat, ſiue 202 in hoc tantum illas alebat, vt ſic aleret. Quemadmodum domini crudeles tota ciuitate commonſtrantur, inuiſique & deteſtabiles ſunt: ita regum & iniuria latius patet, & infamia, atque odium ſæculis traditur. Quanto autem non naſci melius fuit, quam numerari inter 203 publico malo natos?

Exco- XIX. gitare nemo quicquam poterit, quod magis decorum regenti ſit quam clementia: quocunque modo is, & quocunque iure præpoſitus ceteris erit. Eo ſcilicet formoſius id eſſe, magnificentiuſque fatebimur, quo in maiori præſtabitur poteſtate: quam non oportet noxiam eſſe, ſi ad naturæ legem componitur. Natura enim commenta eſt regem: quod & ex aliis animalibus licet cognoſcere, & ex apibus: quarum regi 204 ampliſſimum cubile eſt, 205 medióque ac tutiſſimo loco. Præterea 206 onere vacat, exactor alienorum operum: & 207 amiſſo rege, totum dilabitur examen, nec vnquam 208 plus vnum patiuntur, melioremque pugna quærunt. Præterea inſignis regi forma eſt, diſſimiliſque ceteris, 209 tum magnitudine, 210 tum nitore: hoc tamen maxime diſtinguitur. Iracundiſſimę, ac pro corporis captu pugnaciſſimę ſunt apes, & aculeos in vulnere relinquunt: 211 rex ipſe ſine aculeo eſt. Noluit illum natura nec ſæuum eſſe, nec vltionem 212 magno conſtaturam petere: telumque detraxit, & iram eius inermem reliquit. Exemplar hoc magnis regibus ingens eſt. Eſt enim illi mos, exercere ſe in paruis, & ingentium rerum documenta 213 minima agere. Pudeat ab exiguis animalibus non trahere mores: cum tanto hominum moderatior eſſe animus debeat, quanto vehementius nocet. Vtinã quidem eadẽ homini lex eſſet: & ira cum telo ſuo frangeretur: nec ſæpius liceret nocere quam ſemel, nec

Digitized by Google

214 alienis viribus exercere odia? facile enim laſſaretur furor, ſi 215 per ſe ſibi ſatisfaceret. & ſi mortis periculo vim ſuam effunderet. Sed ne nunc quidem illi curſus tutus eſt. Tantum enim neceſſe eſt 216 timeat, quantum timeri voluit: & manus omnium obſeruet, & eo quoque tempore quo non captatur, peti ſe iudicet, nullumque momentum immune à metu habeat. Hanc aliquis 217 ægram vitam ſuſtinet: cum liceat innoxium, atque ob hoc ſecurum, ſalutare potentiæ ius, lætis omnibus, tractare? Errat enim, ſi quis exiſtimat tutum eſſe ibi regem, vbi nihil à rege tutum eſt. Securitas ſecuritate mutua paciſcenda eſt. Non opus eſt inſtruere in altum editas arces, nec in adſcenſum arduos colles emunire, nec latera montium abſcindere, multiplicibus ſe muris turribuſque ſepire; ſaluum regem in aperto clementia præſtabit. Vnum eſt 219 inexpugnabile munimentum, amor ciuium. Quid pulchrius eſt, quàm viuere optantibus cunctis, & vota non 220 ſub cuſtode nuncupantibus? ſi paullum valetudo titubauit, non ſpem hominum excitari, ſed metum? nihil eſſe cuiquam tam pretioſum, quod non pro ſalute præſidis ſui commutatum velit? omne quod illi contingit, ſibi quoque euenire deputet: 221 In hoc aſſiduis bonitatis argumentis probauit, non Remp. ſuam eſſe, ſed ſe Reipublicæ. Quis huic audeat ſtruere aliquod periculum? quis ab hoc non, ſi poſſit, fortunam quoque auertere velit, ſub quo iuſtitia, pax, pudicitia, ſecuritas, dignitas florent? ſub quo opulenta ciuitas copia bonorum omnium abundat? Nec alio animo rectorem ſuum intuetur, quam ſi 222 dij immortales poteſtatem viſendi ſui faciant: 223 intueremur venerantes colenteſque. Quid autem? non proximum illis locum tenet is, qui ſe ex deorum natura gerit, beneficus ac largus, & in melius potens? Hæc affectare, hæc imitari decet: maximum ita haberi, vt optimus ſimul 224 habeatur.

xx. Duabus de cauſſis punire princeps ſolet, ſi aut ſe vindicat, aut alium. Prius de parte diſſeram, quæ ipſum contingit. difficilius eſt enim moderari, vbi 225 dolori debetur vltio, quàm vbi 226 exemplo. Superuacuum eſt hoc loco admonere, ne facile credat, vt verum excutiat, vt innocentiæ faueat, 227 vt appareat, non minus rem agi periclitantis, quam iudicis: hoc ad iuſtitiam, non ad clementiam pertinet. Nunc illum hortamur, vt manifeſtè læſus, animum in poteſtate habeat: & pœnam ſi tuto poterit, donet: ſin minus, temperet, longéque ſit in ſuis, quam in alienis, exorabilior iniuriis. Nam quemadmodum non eſt magni animi, qui de alieno liberalis eſt, ſed ille qui quod alteri donat, ſibi detrahit: ita clementem vocabo, non in alieno dolore facilem, ſed eum qui cum ſuis ſtimulis exagitetur, non proſilit: qui intelligit magni animi eſſe, iniurias in ſumma potentia pati, nec quicquam eſſe glorioſius, principe impune læſo.

xxi. Vltio duas res præſtare ſolet: aut 228 ſolatium affert ei qui accipit iniuriam, aut in reliquum ſecuritatem. Principis maior eſt fortuna, quam vt tali ſolatio egeat: manifeſtiorque vis, quam vt 229 alieno malo opinionem ſibi virium quærat. Hoc dico, cum ab inferioribus petitus violatuſque eſt. nam ſi quos pares aliquando habuit, 230 infra ſe videt, ſatis vindicatus eſt. Regem & ſeruus occidit, & ſerpens, & ſagitta: ſeruauit quidem nemo, niſi maior eo quem ſeruauit. Vti itaque animoſe debet tanto munere deorum, dandi auferendique vitam potens: in his præſertim, quos ſcit aliquando 231 ſuo faſtigio obſtitiſſe: hoc arbitrium adeptus vltionem impleuit, perfecitque quantum veræ pœnæ ſatis èrat. Perdidit enim vitam, qui debet: & quiſquis ex alto ad inimici pedes abiectus, alienam de capite ſuo 232 regiamque ſententiam exſpectauit, in ſeruatoris ſui gloriam viuet, pluſque nomini eius conferet incolumis: quàm ſi ex oculis ablatus eſſet. Aſſiduum enim ſpectaculum alienæ virtutis eſt: in triumpho cito tranſiſſet. Si vero regnum quoque ſuum tuto relinqui apud eum potuit, reponique eo vnde deciderat: ingenti incremento ſurgit laus eius, qui contentus fuit, ex rege victo nihil, prȩter gloriam, ſumere. Hoc eſt etiam ex victoria ſua triumphare, teſtarique, nihil ſe quod dignum eſſet victore, apud victos inueniſſe. Cum ciuibus, & ignotis, atque humilibus, eo moderatius agendum eſt, quo minoris eſt afflixiſſe eos. Quibuſdam libenter parcas: à quibuſdam te vindicare faſtidias, & non aliter quam in animalibus paruis & obterentem inquinantibus, reducenda manus eſt: at in iis qui in ore ciuitatis ſeruati punitique erunt, occa-
xxii. ſione notæ clementiæ vtendum eſt. Tranſeamus ad alienas iniurias: in quibus vindicandis 233 hæc tria lex ſecuta eſt, quæ Princeps quoque ſequi debet: aut vt eum quem punit, emendet; aut vt pœna eius ceteros meliores reddat; aut vt ſublatis malis ſecuriores ceteri viuant. Ipſos facilius emendabis minore pœna: diligentius enim viuit, cui aliquid integri ſupereſt. Nemo dignitati perditæ parcit. impunitatis genus eſt iam non habere pœnæ locum. Ciuitatis autem mores magis corrigit parcitas animaduerſionum. facit enim conſuetudinem peccandi, 234 multitudo peccantium: & minus

Digitized by Google

grauis nota eſt, quam turba damnatorum leuat: & ſeueritas, quod maximum reme-
dium habet, aſſiduitate amittit, auctoritatem. Conſtituit bonos mores ciuitati Princeps,
& vitia eius felicius compeſcit, 235 patiens eorum eſt, non tanquam probet, ſed tan-
quam inuitus, & cum magno tormento ad caſtigandum veniat: Verecundiam peccan-
di facit ipſa clementia regentis. Grauior multo pœna videtur, quæ à miti viro conſtitui-
tur. Præterea videbis ea ſæpe committi, quæ ſæpe vindicantur. 236 Pater XXIII.
tuus plures 237 intra quinquennium 238 culleo inſuit, quàm omnibus ſæculis inſu-
tos accepimus. multo minus audebant liberi nefas vltimum admittere quandiu ſine lege
crimen fuit. Summa enim prudentia 239 altiſſimi viri, & rerum naturæ peritiſſimi ma-
luerunt, velut incredibile ſcelus, & vltra audaciam poſitum, præterire, quam dum vindi-
cant, oſtendere poſſe fieri. Itaque parricidæ cum 240 lege cœperunt, & illis facinus pœ-
nā monſtrauit. peſſimo loco pietas fuit, poſtquam 241 ſæpius culleos vidimus, quàm
cruces. In qua ciuitate raro homines puniuntur, in ea conſenſus fit innocentiæ, & indul-
getur velut publico bono. Putet ſe innocentem eſſe ciuitas, erit. magis iraſcitur à com-
muni frugalitate deſciſcentibus, ſi paucos eos eſſe viderit Periculoſum eſt, mihi crede,
oſtendere ciuitati, quanto plures mali ſint. 242 In Senatu dicta eſt aliquando XXIV.
ſententia, vt ſeruos à liberis 243 cultus diſtingueret: deinde apparuit, quantum pericu-
lum immineret, ſi ſerui noſtri 244 numerare nos cœpiſſent. Idem ſcito metuendum eſ-
ſe, ſi nulli ignoſcitur: cito apparebit, pars ciuitatis deterior quanto prægrauet. Non mi-
nus Principi turpia ſunt multa ſupplicia, quàm medico multa funera. Remiſſius impe-
ranti, melius paretur. Natura contumax eſt humanus animus, & in contrarium atque ar-
duum nitens, ſequiturque facilius, quàm ducitur. Et vt generoſi atque nobiles equi, me-
lius facili fræno reguntur: ita clementiam voluntaria innocentia impetu ſuo ſequitur, &
dignam putat ciuitas, quam ſeruet ſibi. plus itaque hac via proficitur. Crudelitas minime
humanum malum eſt, indignum tam miti animo. Ferina iſta rabies eſt, ſanguine gau-
dere ac vulneribus: & abiecto homine, in ſiluestre animal tranſire. Quid XXV.
enim intereſt, oro te Alexander, 245 leoni Lyſimachum obiicias, an ipſe laceres denti-
bus tuis? tuum illud os eſt, tua illa feritas. O quàm cuperes tibi potius vngues eſſe, tibi
rictum illum edendorum hominum capacem? Non exigimus à te, vt manus iſta, exi-
tium familiarium certiſſimum, vlli ſalutaris ſit: vt iſte animus ferox, inſatiabile gentium
malum, citra ſanguinem cædemque ſatietur, clementia vocetur, ſi ad occidendum ami-
cum, carnifex inter homines eligitur. Hoc eſt, quare vel maxime abominanda ſit ſæui-
tia, quod excedit fines, primum ſolitos, deinde humanos. Noua ſupplicia conquirit,
ingenium aduocat, inſtrumenta excogitat, per quę varietur atque extendatur dolor,
& delectatur malis hominum. Tunc ille dirus animi morbus ad inſaniam peruenit
vltimam, cum crudelitas verſa eſt in voluptatem: & iam occidere hominem iuuat.
Nam talem virum à tergo ſequitur euerſio, odia, venena, gladij tam multis peri-
culis petitur, quam multorum ipſe periculum eſt: priuatiſque nonnumquam con-
ſiliis, alias vero conſternatione publica circumuenitur. Leuis enim & priuata perni-
cies, non totas vrbes mouet: quod latè furere cœpit, & omnes appetit, vndique
configitur. Serpentes paruulę fallunt, nec publice 246 conſequuntur: vbi aliqua ſo-
litam menſuram tranſiit, & in monſtrum excreuit, vbi fontes potu infecit, & 247
ſufflatu deurit obteritque quacumque inceſſit, 248 baliſtis petitur. Poſſunt 249 ver-
ba dare, & euadere puſilla mala: ingentibus obuiam itur. Sic vnus æger nec do-
mum quidem perturbat: at vbi crebris mortibus peſtilentiam eſſe apparuit, conclama-
tio ciuitatis, ac fuga eſt, & diis ipſis 250 manus intenduntur. Sub vno aliquo tecto
flamma apparuit: familia vicinique aquam ingerunt: at incendium vaſtum, & multas
iam domos depaſtum, parte vrbis obruitur. Crudelitatem priuatorum ſeruiles XXVI.
quoque manus, ſub certo 251 crucis periculo, vltę ſunt: tyrannorum, gentes populi-
que, & quorum erat malum, & hi quibus imminebat, exſcindere aggreſſi ſunt. Aliquan-
do ſua prę ſidia in ipſos conſurrexerunt, perfidiámque, & 252 impietatem, & ferita-
tem, & quidquid ab illis didicerant, in ipſos exercuerunt. Quid enim poteſt ab eo quiſ-
quam ſperare, quem malum eſſe docuit? non diu 253 paret nequitia, nec quamtum iu-
betur peccat. Sed puta tutam eſſe crudelitatem: quale eius regnum eſt? non aliud, quam
captarum vrbium forma, & terribiles facies publici metus. Omnia męſta, turbida,
& confuſa: voluptates ipſę timentur. Non conuiuia ſecura ineunt, in quibus lin-
gua ſolicitè 254 etiam ebriis cuſtodienda eſt: non 255 ſpectacula, ex quibus materia
criminis ac periculi quęritur. Apparentur licet magna impenſa, & regiis opibus, & 256
artificum exquiſitis nominibus: quem tamen 257 è ludo in carcerem ire iuuet? Quod

Digitized by Google

iſtud, dij boni, malum eſt, occidere, ſæuire, delectari ſono cathenarum, & ciuium capita 258 decidere, quocunque ventum eſt, multum ſanguinis fundere, aſpectu ſuo terrere ac fugare? Quæ alia vita eſſet, ſi leones vrſique regnarent? ſi ſerpentibus in nos, ac 259 noxiſſimo cuique animali daretur poteſtas? illa rationis expertia, & à nobis immanitatis crimine damnata, abſtinent ſuis, & tuta eſt etiam 260 inter feras ſimilitudo: apud homines tantum, nec à 261 neceſſariis quidem rabies temperat ſibi, ſed externa ſuáque in æquo habet, quo poſſit exercitatior à ſingulorum cædibus, deinde in exitia gentium ſerpere. Et inijcere tectis ignem, 262 aratrum vetuſtis vrbibus inducere, potentiam putat: & vnum occidi iubere aut alterum parum imperatorium credit: niſi eodem tempore grex miſerorum 263 ſubiectus ſtetit, crudelitatem ſuam 264 in ordinem coactam putat. Felicitas illa, multis ſalutem dare, & ad vitam ab ipſa morte reuocare, & mereri clementia 263 ciuicam. Nullum ornamentum Principis faſtigio dignius pulchriuſque eſt, quàm 265 illa corona OB. CIVES. SERVATOS. Non hoſtilia arma detracta victis, non currus barbarorum ſanguine cruenti, non parta bello ſpolia. Hæc diuina potentia eſt, gregatim ac publice ſeruare: multos autem occidere, & indiſcretos, incendij ac ruinæ potentia eſt.

COMMENTARII AD LIBRVM II. SENECÆ, de Clementia.

IVSTVS LIPSIVS.

CAP.I.1. Te tibi oſtend.] *Nempe in clementia exprimenda te exprimam, qui ſic eam refers. Quod ad phraſim, ſimile in Horatio:*

-- -ne non & cantharus
& lanx
Oſtendant tibi te.

2. Fructus feciſſe.] *Sparſim hoc dogma toto libro* IV. *De Beneficijs; & eſt Stoicorum proprium*, *qui* honeſta non in mercedem colunt. *Claudian.*

Ipſa quidem virtus pretium ſibi, ſolaque late
Fortunæ ſecura nitet.

* Lib II. Elect. c. ex.

3. Hoc iugum.] *Imperij, quo continetur.*

4. Meo ore.] *Fata cuiuſque per me diſpenſantur. Diuina conſulta aut decreta enuncio.*

5. Volente prop.] *Quaſi de numine. nam ea formula vetus in precando*, Vti volens propitiuſque ſis.

6. Millia gladior.] *Ad legiones & auxilia refer, quæ à Principe temperabantur.*

7. Pax mea.] *Toto enim orbe Romano tunc fere pax, & condi enſes. De Prouid. cap.* 4. Gentes, in quibus Romana pax deſinit.

8. Tranſportari.] *Vt factum in* Sugambris, Sueuis, *aliiſque gentibus.*

9. Libertatem.] N*am liberæ gentes atque oppida erant, id eſt ſuis legibus agentia, ſine Præſide Romano, quæ tamen maieſtatem illam imperij reſpiciebant, & comiter colebant. At hæc libertas ſæpe pro meritis data, vel adempta: vt* Rhodiis, Achæis, *aliis.*

10. Circumdari.] *Diadema exprimit, ſiue tenuem albam faſciam, quæ caput cingebat.*

11. In procinctu.] *Promptam paratamque ad procurrendum, vt ſolent milites iam accincti.* Nam *ab iis ſumptum: Feſtus in* Procincta claſſis.

12. Tamquam legibus.] *Etſi Princeps ſupra leges. Plinius Panegyrico*: Ipſe te legibus ſubiecisti, legibus, quas nemo Principi ſcripſit.

13. Reip. ereptum.] *Meus*, ademptum reipublicæ.

14. Prima tempora.] *Cum viuo Germanico adhuc bonus laudatuſque. nam poſtea flexit.*

15. Ad guſtum.] *Poſſis explicare, ad guſtum quem iam dediſti. volunt reliqua eius bonitatis, & vt ſic dicam, ſaporis eſſe. At liber meus fidus, & plerique melioris notæ omnes*, ad Auguſtum, *referunt, quod quibuſdam retinere viſum quaſi ad Auguſtæum imperium Nero vocaretur: alieniſſimum Senecæ, qui diſertim ſcripſit*, Neminem iam Auguſtum loqui: *& vult ſanè victos à Nerone omnes primores. Quid ergo eſt? quod olim * diuinaui, & nunc ſedet*: ad anni guſtum. *Annum iam in Principatu Nero fuerat, laudatiſſime egerat. itaque non alio nec ad alios, inquit, ſed ad te vocaris, & ad vnius illius anni guſtum. De anno verum eſſe, docet ipſe infra cap.* IX. Diuus Auguſtus, cum eſſet id ætatis, quod tu nunc es, duodeuiceſimum egreſſus annum. *Atque decimoſeptimo, aut ineunte octauo, Nero imperium cepit, ſi iam decimumoctauum egreſſus, paullo plus anno in imperio, egit.* Non *ſileo tamen in vno meo veteri ſcriptum*, ad iugitatem exigitur: *ſicut in Gruteriano vno*, ad iugum.

16. Ficta cito.] *Cicero* II. *de Offic.* Ficta omnia celeriter, tamquam floſculi, decidunt: nec ſimulatum quidquam poteſt eſſe diuturnum.

17. Nobilis ind.] Q*uæ ferè ad magna bona, aut magna mala, declinat.*

18. In tuto ſunt.] *Non nimis ò Seneca: ſpes tua de alumno irrita. cuius primum quinquennium, te monitore & doctore, ita laudabile. vt Traiani celebre dictum fuerit*, Procul diſtare cunctos Principes Neronis quinquennio: *ſed media & finis præcipitarunt.*

19. Lætiſſima forma.] *Alij* lectiſſima, *aut* beatiſſima. *Quiduis eorum bonum, capiendumque de Principatu.*

20. Pereundi lic.] *Quam Princeps hactenus coërcet & frænat, vt immodica libertate (id eſt licentia) non pereat.*

CAP.II.21. Adijce quod.] *Omnino hîc defectus eſt,*

fuitque diſputatiuncula de Clementiæ vſu & fructu: atque inter alios, quod illa dum ignoſcit, ad virtutem ſeruat, & multos ad eam ducit.

22. Partem humanior.] *Clementiam.*

CAP. III. 23. Suo loco.] *Dixerat lib.* II. qualis ſit Clementia, & quos fines habeat (*ita enim proponit, cap.* III.) *ſed ea tota pars peryt.*

24. Manumiſſionis.] *Corruptum. quid enim hic manumiſſio?* Manuductionis *olim volui, quod eſſet* χειραγωγίας, εἰσαγωγῆς, præparationis & inductionis: *ſed nec omnino placet. Prima ſane pars eſt tota in commendanda Clementia, neceſſitate & fructu eius oſtendendo: quod facit hoc libro* I. *Itaque ego non corruptelam ſolum, ſed defectum arbitror, nec vna voce totum hoc expreſſum.*

25. Secunda.] *Quam orditur libro* II. *cap.* III.

26. Tertio loco.] *Ea pars tota peryt.*

27. Inter nos.] *Stoicos.*

28. Sociale.] *Nam eorum dogma:* ὅτι οὐδ' ἐν ἐρημίᾳ βιώσεται ὁ σπουδαῖος. κοινωνικὸς γὰρ φύσει, καὶ πρακτικός: Non in ſolitudine viuet ſapiens: natura enim ſocialis eſt, & actuoſus.

29. Communi.] *Idem noſter alibi:* Homo in adiutorium mutuum generatus eſt. *Lucanus, de Catone.*

> Nec ſibi, ſed toti genitum ſe credere mundo.

30. Inter illos.] *Epicureos.*

31. Donant.] *Mancipant, addicunt. Quidni? qui omnia eius cauſſa fieri & ſuſcipi volunt, ſine alio vel alieno aſpectu.*

32. Si Quietem.] *Vt nempe illi ipſi ab Epicuro.*

33. Virtutes.] *Inquinatum eſt, & depures è libris:* Ita enim magnæ vires decori.

34. Excubare pro.] *Plutarchus, Ad Principem indoctum:* καὶ οὗτός ἐστι φόβος τοῦ ἄρχοντος φιλάνθρωπος καὶ οὐκ ἀγεννής, ὑπὲρ τῶν ἀρχομένων δεδιέναι, μὴ λάθωσι βλαβέντες. ὡς δὲ κύνες περὶ μῆλα δυσωρήσονται ἐν αὐλῇ, θηρὸς ἀκούσαντες κρατερόφρονος, οὐχ ὑπὲρ αὐτῶν, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν φυλαττομένων: Ille eſt benignus & generoſus Principis metus, timere ſubditis ne lædantur ignaro ipſo. Sicut canes in veſtibulo ſedulo excubant & laborant, cum feram trucem audierint, non pro ſe, ſed pro ouibus, quas cuſtodiunt. *Plura in hanc ſententiam* * *ego, conuentu & auditorio procerum hic Louanij, cum* PRINCIPES NN. ALBERTVS *&* ISABELLA AVSTRIACI *imperium auſpicarentur; & ſubito iuſſus dicere, hunc Senecæ locum in rem præſentem aptaſſem & dilataſſem.*

35. Vilitas ſui.] *Contemptus & deſpicientia. Noſter epiſt.* CXXII. In nullo deprehendes vilitatem ſui, ne negligentiam quidem. *Curtius lib.* V. Tædio laboris ad vilitatem ſui compelluntur ignaui.

36. Dexteram flammis.] *Vt Mucius.*

37. Subſiluimus.] *Vt Curtius. Sed an non ille magis deſiluit, vel inſiluit? Itaque mallem*, ſub ſolum iuimus. *Niſi rectius vlcus, & fuit;* aut voluptarius; *etſi cetera non emendo.*

38. Vnius animæ.] *Lucanus, de Cæſare:*

> Cum tot in hac anima populorum vita ſaluſque
> Pendeat.

Tacitus: Vnum eſſe reip. corpus, atque vnius animo regendum.

CAP. IV. 39. Denas leg.] *Imo vel tricenas, ſi opus.*

40. Spiritus vitalis.] *Curtius lib.* IX. *de Alexandro ægroto:* Armatus exercitus regiam obſedit, confeſſus omnes vnius ſpiritu viuere.

41. Rege incol.] *E Virgilio ſumpta, de apibus.*

42. Hic populus.] *Superfluunt eæ voces.*

43. Olim enim.] *A Iulio Cæſare, vel potius Auguſto: qui Principatum inſeruit & miſcuit cum libertate.*

CAP. V. 44. Miſſo ſanguine.] *Tali allegoria Lucanus vſus:*

> Sulla quoque immenſis acceſſit cladibus vltor.
> Ille, quod exiguum reſtabat ſanguinis vrbi,
> Hauſit, dúmque nimis iam putrida membra recidit,
> Exceſſit medicina modum: nimiúmque ſecuta eſt,
> Qua morbi duxere, manus.

45. Melior aut.] *Ad Stoicum illud dogma, Virtutes inter ſe pares eſſe.*

46. In tribunali.] *In edito. quaſi dicat, in homine alto & expoſito.*

47. In plano.] *In loco ac viro humili.*

48. Interrogaturus.] *Cur ita fecerit? nedum vt accuſaturus.*

49. Infra terram.] *Eſt ne aliquid infra terram? fuerit potius,* in terram; *vel* infra, ad terram.

50. Præmordere.] *Imo* remordere, *vel* permordere.

51. Leoneſque.] *Quinctilianus Declamator:* Feræ mehercules generoſiores iacentes tranſeunt. *Claudianus ad Principem.*

> Obuia proſternas, proſtrataque, more leonum,
> Deſpicias.

Poëtæ aly: ſed pulcherrime Statius,

> Vt leo Maſſyli cum lux ſtetit obuia ferri,
> Tunc iras, tunc arma citat, ſi decidat hoſtis,
> Ire ſuper ſatis eſt, vitamque relinquere victo.

52. In numerum.] *Sine nomine, ſine magno vſu: tantum vt turbam faciant.*

Lucanus.

> In numerum pars magna petit, rapuitque cruentus
> Victor ab ignota vultus ceruice reciſos.

Horatius:

> Nos numerus ſumus.

CAP. VI. 53. Cogitate.] *Nonne ad Neronem omnis ſermo? ergo,* Cogita tu.

* *Extat* Diſſertatiuncula.

54. Viæ poſtul.] *Non capio, nec ſincerum habeo. Tria ſane theatra Romæ, Balbi, Marcelli, Pompey: ſed quid eſt in iis* vias poſtulari? *An forte, nec tria theatra ſufficere capiendo populo, & vias vicoſque depoſci, vt in iis etiam ſint ludi? Ita enim* vicatim *aliquotiens præbitos eos legimus. An fuit,* mimi poſtulantur? *Alius melius, cui Deus inſeret.*

55. Terris omnibus.] *Mira, ſi demittis in animum: & vna numerum copiamque Romani populi. Ego deduxi, & docui in Magnitud. Rom. lib.* III. *cap.* III.

56. Quæſtoribus.] *Siue Quæſitoribus, qui iudicio præſunt.*

57. Ea ipſa.] *Scripti conſenſu,* ex ipſa. *forte,* & ipſa.

58. Delinquimus.] *Puto,* delinquemus.

CAP. VII. 59. Aruſpices colligant?] *Id eſt, qui non fulmine feriantur? Nam talium membra, ſi diſiecta (vt interdum) aruſpices colligebant, atque ipſas reliquias aut veſtigia fulminis; & ibidem ſepulcro condebant. transferre enim nefas. Eum locum deinde ſepiebant ceſpite, ſacrum & inacceſſum habebant: & quia bidente hoſtia ſacrificabant, dicebant,* bidental, *Lucanus* I.

> ----diſperſos fulminis ignes
> Colligit, & terræ mæſto cum murmure condit.

Sidonius Carmine IX.

> Nec quæ fulmine Thuſcus expiato,

Septum numina quærit ad bidental.

Scholiaſtes Iuuenalis, in illud:

Atque aliquis ſenior, qui publica fulgura condit.

Condi fulgura dicuntur, quotieſcumque Pontifex diſperſos ignes in vnum redigit, & quadam tacita ignorata prece locum aggeſtione conſecrat. *Nota hic &* Aggeſtionem. *Ideoque in Apuleio I. Florido:* Colliculus ſepimine conſecratus. *Collem ſiue aggeſtum, & ſepimen notat. Cur & iſtud? quia loca eiuſmodi inacceſſa, & calcare nefas. Plutarchus Pyrrhi ſomnium refert, Spartam obſidentis, qui viſus* fulminibus iactis petere vrbem, atque eam incendere. Narrat amicis, interpretatur lætum in euentum, aſſentiuntur: excepto Lyſimacho, qui vereri ſe ait, *μὴ χαλεπὸν τὸ* [illegible] *τῶν κεραυνοῖς ἀμβλωθέντων ᾖ χωρία, καὶ τῷ Πύρρῳ προσημαίνει τὸ θεῖον ἀνεπίβατον ἔσεσθαι τὴν πόλιν*: ne ſicut loca fulgurita manent macceſſa, ita Deus Pyrrho ſignificarit, non intrandam ei vrbem. *Sacra igitur ea loca. & Lucanus* VII.

Incluſum Toſco venerantur ceſpite fulmen.

Artemidorus II. *cap.* VIII. *Οὐδεὶς γὰρ κεραυνωθεὶς ἄτιμός ἐστιν, ὅτι καὶ ὡς θεὸς τιμᾶται*: Nemo enim fulguritus infamis eſt. itaque vt Deus colitur. *Adde Feſtum in* Bidental, Occiſum. Fulguritum. *Quinctilianum Declamat.* CCLXXIV. *Perſium Sat.* II. *& ibi ſcholiaſtem, Pollucem* IX. *vbi hoc* Bidental *ἐνηλύσια vocat explicatque.*

60. Gratiam.] *In malam partem, talionem.*

61. Exercere.] *Omnes ſcripti,* exercere. *Si primum illud tenes eſt* intendere manum, *Quod Tacitus dixit, & in iurgio communiter ſolet. Sin alterum; valebit iactare manum, huc illuc ferre, quod item in calore iurgandi.*

CAP. VIII. 62. Non tibi ſeru.] *Meo iudicio priſcis non eſt negatio, & produnt:* iſtud nobis eſſe, tibi ſeruitutem. *Recte. Reuera enim imperium, ſeruitus. Senecam Conſol. ad Polib. cap.* XXVI. *vide. Adde hoc Saluſtij:* In maxima fortuna minima licentia eſt.

63. Veſtra facta.] *Pede, ad Liuiam:*

Adde oculos aureſque trahis. tua facta notamus,
Nec vox miſſa poteſt Principis ore tegi.

64. Tua pace.] *Quam orbi & nobis præſtas.*

65. Armato.] *Quia & in vrbe cohortes, & ſatellitium habes.*

66. Alligatos.] *Ad ſidera refer, Quæ Stoici deos cenſent.*

67. Tibi tutum.] *Obmiſerant alij hoc* tutum: *at libri meliores repoſcunt. Sententia eſt. Dij non deſcendunt, per naturam: non tu, ob ſecuritatem. Noſter de Breuit. vitæ, cap.* IV. Cupiant interim (*Principes*) ex illo faſtigio ſuo, ſi toto liceat, deſcendere. *Solonis vox: Καλὸν μὲν εἶναι τὴν τυραννίδα χωρίον, ἀλλ' ἀπόβασιν οὐκ ἔχειν*: Bellam quidem arcem eſſe Principatum, ſed deſcenſum non habere.

68. Contra te.] *Poſſit &,* circa te. *Claudianus.*

---nam lux altiſſima fati
Occultum nihil eſſe ſinit, latebraſque per omnes
Intrat, & anguſtos explorat fama receſſus.

69. Oriris.] *Inſtar Solis, qui videt omnia, & videtur.*

70. Acceptarum pat.] *Momi dicto:* Veterem ferendo iniuriam, inuitas nouam.

CAP. IX. 71. Domeſtico.] *Quia per matrem Auguſtum tangis.*

72. Principatu ſuo.] *Cum ſolus iam rerum arbiter.*

73. In communi.] *In triumuiratu nempe, cum diuiſa in tres Reſpublica.*

74. Gladium mouit.] *Hæc verba eut loco mouerunt? cum libris teneo, & explico: In ſuo Principatu mitis ſuit, & ferrum conditum adſtrictumque habuit: in communi, mouit & exeruit.*

75. In ſinu.] *Subornauerat amicos, cum occultis in ſinu gladiis. Spectat ad illa cum Antonio diſſidia, atque adeo inſidias & ſubmiſſos percuſſores. Vide Appian.* V. *Ciuil. In ſinu autem togæ ſcilicet, vel etiam ſub alis: quia optime ibi celabantur. Inde* Sinum excutere, *in Scruttinijs.*

76. Quadrageſimum.] *Hoc in Gallia contigiſſe vult Seneca: quo profectum reperio anno Vrbis* DCCXXXVIII. *Itaque bene dicit* tranſiſſe. *nam ipſe natus anno* DCXC. *atque ita agebat nunc annum quadrageſimum octauum.*

77. In Gallia.] *Dio diſſentit, qui hoc factum confert in annum vrbis* DCCLII. *& diffuſe narrat libro* LV. *Atquin Auguſtus tunc in Vrbe, non in Gallia; nec quadrageſimum modo, ſed ſexageſimum annum excedebat. itaque diſſenſus hic in loco & tempore, non tamen in re, notetur.*

78. L. Cinnam.] *Dioni eſt* Cn. Cinna.

79. Pompeij nepotem.] *Ex filia, ait Dio. Quæ nempe nupta Cornelio Fauſto, Sullæ dictatoris filio, vt in Appiano habes, & Hirtio ſub finem libri de bello Africo. Ex ea igitur coniunctione, hic Cornelius Cinna genitus, aut Pompeio.*

80. Cum M. Antonio.] *Vellem,* qui M.

81. Immolare.] *Quod fœdius, quaſi victimam aut piaculum.*

82. Tam multa.] *Magis,* multi, *& mox,* perdendi.

83. Liuia vxor.] *Non ex fictione, ſed ex facto: neque aliter Dio narrat, & conſimilem orationem feminæ adſcribit.*

84. Saluidienum.] *De his omnibus Suetonius Aug. cap.* XIX. *atque ibi interpretes.*

85. Tantum auſos.] *Viles nempe &* infimæ ſortis homines (*nam nec eorum conſpiratione caruit, vt ait Suetonius*) *quos pudor ſit tantam rem auſos eſſe. Poſſis & capere: Qui auſi cogitare & velle, nec vltra. Sed prius præfero.*

86. Inuenerat.] *Vltro oblatum. nam alios rogari inſſerat.*

87. Ne meo.] *Malim,* neu meo; *etſi vox* meo *abeſt aliquot libris: nec requiram.*

88. Hoſtium caſtris.] *An Bruti & Caſſij? opinor. Nam pater periit in Africa, poſt prœlium ad Thapſum.*

89. Sed natum.] *Ex Pompeij filia, vt dixi.*

90. Tam diues.] *Laudat hoc in Auguſto Ouidius:*

Diuitiis etiam multos & honoribus auctos
Vidi, qui tulerant in caput arma tuum.

91. Ferrum.] *Qui gladium ſeruaret occultum. Cinnæ porro traditurus, an ipſe percuſſurus?*

92. Cum rep.] *Alias,* populo Romano: *nec id male. Sententia eſt, Infelicem Remp. ſi non alij digniores in ea imperare, quam Cinna: & ſi ſolus Auguſtus vota eius moraretur.*

93. Domum tueri.] *Adeo imbecilli ingenio, aut tepida gratia es. & quomodo par ſis reipublicæ?*

94. Libertini.] *Nec nobilis quidem.*

95. Aduocare.] *Adeſſe, cauſſam agere. nam manet in re illa iudiciali.*

96. Cedo.] *Vincor, locum do. etſi poſſis interrogando acuere,* Cedo, *dic vtrum ſolus ſpes tuas moror?*

97. Paullusne.] *Notat L. Æmilium Paullum, qui Conſul poſtea anno* DCCLIII.

98. Fabius Maximus.] *Duo tunc illuſtres,* Paullus, Fabius Maximus, *& alter* Q. Fabius Maximus Africanus.

99. Coſſi.] *Corneliorum prænomen, & item cognomen.*

Fui tunc Coſſus Cornelius. Lentulus, Conſul DCCLI.

100. M. Seruilij.] Seruilius Geminus, Conſul DCCLIV.

101. Inania nomina.] Cicero in Verrem: Proponit inania mihi nobilitatis, id eſt hominum arrogantium, nomina.

102. Hanc pœnam.] Vt exprobraret ei, & obiiceret.

103. Parricidæ.] Vel quia in ſeruatorem & alterum parentem ſurrexerat; vel quia in Principem, communem patrem.

104. Meliore fide.] Obliuiſcendo, nec puniendo.

105. Tu debeas.] Agnoſcendo, & fauendo.

106. Poſt hæc.] Multis quidem annis poſt, ex Senecæ narratione. nam Conſulem reperio anno DCCLVIII. Quod eſſet tamen, ex Dionis narratione, ipſo anno ſtatim poſt factum. De iſto autem Conſule, etiam Seneca tangit De Benef. IV. cap. XXX.

107. Ab illo.] Haud miror. ſed maius verіuſque, ab vllo.

CAP. X. 108. Abauus tuus.] Per matrem. Nam Agrippina, alterius Agrippinæ filia, & hæc Iuliæ, atque ea Auguſti.

109. Saluſtium.] Qui ex ſorore nepos Saluſtij noſtri hiſtorici. Is in arcana apud Auguſtum Tiberiumque gratia: de quo Tacitus, Annal. IV. Quomodo autem iſte in hoſtium caſtris? nam auunculus certe Iulianus fuit. Per patrem igitur; aut & ipſe Bruto & libertati militarit.

110. Cocceios.] Eſt M. Cocceius Nerua, Antonio & Auguſto amicus: atque inter proauos Neruæ poſtea Principis.

111. Duillios.] In meo eſt, Ducillos. ſed olim ad Tacitum monemus, Deillios, ſiue Dellios ſcribendum. Videſis noſtra ad lib. I. Annal.

112. Primam admis.] Ita meus & meliores codices. alij infarcta voce, primam interioris ad. Sunt qui primæ legant: ego non muto, & accipio primam cohortem exemplo militiæ dictam, quia vt ea digniſſima, ſic iſti proximi Principi, & ſemper admittendi.

113. Domitios.] Cn. quidem ipſe Domitius, qui ab Antonio transfugit, paullo poſt obiit: ſed filium reliquit auum Neronis, & Auguſti gratia vigentem. Hunc igitur intellegit, non hoſtem, ſed tamen ex hoſte.

114. Meſſallas, Aſinios.] In Bruti partibus Meſſalla Coruinus fuit, ſeruatus à Cæſare: in Antonij Aſinius Pollio, ſed Brundiſina pace facta continuit ſe in Italia, nec vltra mouit. Velleius, Plutarchus, Dio.

115. Cicerones.] Oratoris noſtri filium intellegit, ſed nomine tantum. In re & ingenio, quid tam diſſimile? Is quoque in Bruti caſtris tantum vino, atre, & poſtea cum ipſo Auguſto Conſul.

116. Mori paſſus.] Sic legimus, cum libris fidis. Sententia, ipſum Lepidum, qui olim Triumuir ſociuſque potentiæ, & ideo timendum; tamen non occidit, ſed lenta morte abſumi in exſilio paſſus eſt, Circeios relegatum.

117. Multos annos.] Viginti tres circiter, quos exul vixit.

118. Ornamenta Pr.] Nempe titulum Pontificis Maximi, qui inter ſolennes Principum.

119. Mortuo.] Ex more quidem, nec enim viuo ſolet adimi.

120. Reip. ceruic.] Scripti, populi Romani. Similis allegoria illa Horatiana: Nondum ſubacta ferre iugum valet Ceruice.

121. Manum.] Ad domandum ſcilicet, & vt ſub iugum mitteret.

122. Vix viuis.] Vbi adulationis pretium.

123. Tamquam iuſſi.] Decreto Senatus, & publica apotheoſi.

124. Credimus.] Ipſi inclinantes, & ſponte. Plinius Panegyrico: Tu ſideribus patrem intuliſti, quia deum credis.

125. Parentis.] Nam Pater patriæ dictus ipſe, & ſecuti.

126. Acerbiores Princip.] Nam contumelia cum contemptu eſt, & inde dicta. Vide Senecam De conſtant. ſap. cap. IV.

127. Filiæ ſuæ.] Quidam libri, familiæ: & placeat. nec enim ſola Iulia mater adulterauit, ſed & filia eius, Auguſti neptis: & vtrinſque admiſſarios vltum iuit.

128. Non occidit.] Imo vero quoſdam, vt Iulum Antonium, alioſque, morte multauit. Tacitus, & Dio.

129. Dimiſſis.] Relegatis.

130. Diplomata.] Litteras curſus publici, vt iuſſu Principis transueherentur.

131. Sed præſtare.] Bona fide implere & re ipſa, quod verbis dictum datúmque eſt.

CAP. XI. 132. Et ſuas.] Quas naufragio, vel & hoſtili vi amiſit, diu eo bello infelix.

133. Et alienas.] Hoſtiles, Sexti Pompeij.

134. Peruſinas aras.] Ad quas trecenti è dediticiis, hoſtiarum more, mactati. Suetonius: & Dio. qui tamen quadringentos.

135. Incōprehenſibilis.] Eſt à Rudolfo, non à Seneca. Libri priſci, comprehendit te ſibi: alij, comprehenſibilis. An forte, communis parentis ſimilis?

136. Priorum Principum.] Tiberi, Caligulæ, Claudij.

137. Gloriatus es.] Opinor in Senatu, oratione aliqua. Nam, vt Tacitus ait, Nero clementiam ſuam crebris orationibus obſtrinxit, quas Seneca, teſtificando quam honeſta præciperet, vel iactandi ingenij, voce principis vulgabat. lib. XIII.

138. Gladius.] Imperium, ius vitæ neciſque.

CAP. XII. 139. Deſcenderit.] E tribunali, & dignitate.

140. Togæ reddiderit.] Dictator ergo in ſago, qui rei gerendæ cauſſa creatus. Notum de Sulla, quod vltro & inopinantibus cunctis, dictaturam deponens, priuato ciuilique habitu in foro obambulauerit, lictoribus abſque pompa dimiſſis. Simili phraſi & ſenſu apud Lucanum Cæſar:

Ipſe ego priuatæ cupidus me reddere vitæ,
Plebeiaq; toga modicum componere ciuem:

etſi nimis, heu, falſo.

141. Septem millia.] Valde diſſentiunt in numero. Alij ad quatuor millia tradunt: vt Florus, vt Dionyſius Halicarnaſſæus (fidus auctor) fine libri V. Credo & Valerium ſic ſcripſiſſe: in quo tamen falſo quatuor legiones legas, li. IX. ca. II. Panegyricus Conſtantino dictus non abit, qui deditam exarmatamque legionem trucidatam ſcribit. At noſter lib. De Benef. V. cap. XVI. legiones duas dicit, conuenienter cum hoc ſeptem millium numero. quem & Firmicus firmat lib. I. Septem millia ciuium, in medio ſinu vrbis, Sullana animaduerſione ceciderunt. Liuius autem in Epitome, VIII. millia: Plutarchus: ſex. quem omnino vide, ipſa iſta Senecæ verbatim pæne exprimentem.

142. In vicino.] Vbi igitur ſignate? in Ouili, ſiue in Septis, Lucanus dicit:

-----& miſeræ maculauit ouilia Romæ.

Alibi; Septorumque nefas, clauſi prælia campi. Florus autem, Liuius, Valerius, Panegyriſtes, Auguſtinus, omnes in Villa publica. Quid Plutarchus? ἐν ἱππικῷ ἐκεῖ, quod reddūt in circo maximo: male, cum ille abiunctus ſit, intellegitque Circum Flaminium. Tria enim hæc loca dicta, aſſident Bellonæ ædi.

143. Ædē Bellonæ.] Vbi Senatum extra vrbē habebat.

144. Sedens.] Lucanus:

----- ſedit ſecurus ab alto Spectator ſceleris.

145. Hoc agamus.] Formula attentionem captantis, & in præſentem intendentis.

146. De Sulla conſeq.] *Corrupta cenſeo. An gloſſematium eſt, dipurandumque,* Sed mox conſequemur, quomodo? *vt verba illa ex marginali nota irrepſerint. An magis,* mox de Sulla, cum loquemur: *vt in ſecundo libro tale aliquid fuerit, quod nunc periit?*

147. Contrariis in cont.] *Obſcuriuſculū, ſed à priore pendet. Ad metum remouendum, arma ſatellitum habet: & ecce ab iiſipſis metū habet. Ita ſecuritas ei in terrorem vertit. Thyeſtes, in Seneca tragico:* dum celſus ſteti,

Numquam pauere deſtiti, atque ipſum mei
Ferrum timere lateris.

id eſt, ſatellitum qui mihi ad latus.

148. Execrabili verſu.] *De quo vide* I. *De Ira, ſub finem.*

149. Lineis & pinna.] *Funiculi extenſi, quos Lineas appellant. & iis intextæ variarum auium pinnæ ad feras terrendas & coercendas, vt in retia agerentur, in veterum vſu fuere. Id totum Formido, à re vocabatur, quia feris eam dabat. Hanc* Lineam *μηρινθον Oppianus appellat,* funiculum. IV. *Halieut.* Μηρίνθῳ σφίγξαντες ἅπαν δρίος, ἀμφὶ δὲ κύκλον Ὀρνίθων δονάκεσσι πτερά. Funiculo cingunt ſiluam omnem, circáque nectunt Alitum leuium pinnas. *Nemeſianus deſcribit.*

Linea quinetiam magnos circumdare ſaltus
Quæ poſſit, volucreſque metu concludere prædas,
Digerat innexas non vna ex alite pinnas.
Namque vrſos, magnoſque ſues, ceruóſque fugaces
Terrificant, linique vetant tranſſcendere ſeptum.

Gratius è cygni & vulturis plumis maxime format: & addit:

-----ab vulture dirus auaro
Turbat odor ſiluas.

Qua cauſſa à Lucano ſcriptum:

---- ſic dum pauidos Formidine ceruos
Claudat, odoratæ metuentes aëra pinnæ.

Quamquam & tingi hæ pinnæ ſandice aut rubro ſolent. vnde Virgilius:

Puniceæve agitant pauidos formidine pinnę.

Seneca Tragicus: Picta rubenti linea pinna, Vano claudat terrore feras. *Noſter De Ira* II. c. XII. Rubens pinna. *Multi ad hanc Formidinem alludunt, pulchre Epictetus apud Arrianum* II. *Diſſ.* c. I. λοιπὸν ἡμεῖς τὸ τῶν ἐλάφων πάσχομεν, (ὅτε φοβοῦνται φεύγουσαι αἱ ἔλαφοι τὰ πτερά, ποῦ τρέπονται), καὶ πρὸς τίνα ἀναχωροῦσιν ὡς ἀσφαλῆ, πρὸς τὰ δίκτυα, καὶ οὕτως ἀπόλλυνται, ἐναλλάξασαι τὰ φοβερὰ καὶ τὰ θαρραλέα: Ceterum nos idem quod cerui facimus: qui dum exterriti fugiunt pinnas, alio ſe vertunt & quaſi ad ſecura loca in ipſa retia concedunt; atque ita pereunt, permutantes timenda non timendis. *Ita hæc vertenda: interpres meus fecerat,* fugiunt volucrum inſectationem.

150. Formidinem.] *Adde De Ira* II. *cap.* XII.

151. Aliena anima.] *Eius quem timent. in illum potius ruere.*

CAP. XIII. 152. Reis noxior.] *Meus & priſci,* rebus noxior. *ex quo facile factu,* reis obnoxior: *quod omnino verum eſt.*

153. Scelera enim.] *Seneca in Agamemnone:* Per ſcelera ſæpe ſceleribus tutum eſt iter.

154. Publicauerit.] *Felicitatem ſuam communicauerit, in publicum deriuarit.*

155. Et iniquis.] *Pro hac benignitate magis eſſet,* nec iniquis acerbus.

156. Tollere filios.] *Plinius Panegyrico:* Super omnia eſt tamen, quod talis es, vt ſub te liberos tollere libeat & expediat. nemo iam parens filio niſi fragilitatis humanæ vlces horret, nec inter inſanabiles morbos Principis ira numeratur.

157. Arma ornamenti.] *Mamertinus in laudatione Iuliani:* Arma igitur & iuuenes cum gladiis atque pilis, non cuſtodiæ corporis ſunt, ſed quidam Imperatoriæ maieſtatis ſolennis ornatus. Quid enim iſtis opus eſt, cum ſis firmiſſimo muro ciuici amoris obſeptus?

CAP. XIV. 158. Admonere.] *Nempe Officij ſui.*

159. Ad primam off.] *Cicero pro Roſcio:* Magna oportet eſſe vitia atq; peccata filij, quibus incenſus parens potuerit animum inducere, vt naturam ipſam vinceret, vt amorem illum penitus inſitum eiiceret ex animo, vt denique ſe patrem eſſe obliuiſceretur.

160. Quod timet.] *Niſi extremum aliquod ſcelus, & parricidium metuat.*

161. Decretorium.] *Id eſt, vltimum & quo ſententiam in filium Abdicationis ſiue exheredationis ſcribit.* Decretorium *enim, iudiciale,* κριτικὸν. *Vide epiſt.* CII. *& Saturnalia noſtra, lib.* II. *cap.* XIX.

162. Peiore loco.] *In præcipiti, & in lapſu.*

163. Patrem patriæ.] *Conſentienti animo plebs ac Senatus. Vide Suetonium, Aug. cap.* 58. *Nam ab illo titulus adhæſit aliis; in illum venit ab exemplo Ciceronis, qui primus ita dictus.*

164. Magnos.] *Vt Pompeium.*

165. Felices.] *Vt Sullam.*

166. Patriam.] *Non dominicam.*

167. Cunctatus.] *Iuuenalis:* Nulla vmquam de morte hominis cunctatio longa eſt.

168. Qui nimis.] *Imo ſemper & certo inique, qui nimis. Sed hoc intellegit, videri iniuſte & ſine cauſſa punire, qui modum excedit. Poteſt igitur æquitas eſſe in cauſſa: iniquitas in modo.*

169. Erixonem.] *Meus & alij,* Trixonem. *magis Romanum eſſet,* Trichonē, *ſiue* Triconem. *Vtrouis enim modo credo ſcriptitaſſe.*

170. Occiderat.] *Recte. nec accedo iis qui* ceciderat, *contra libros, ſupponunt. Ignominioſum ſane & ſeruile flagellis cædi ſcimus. ſed patri hoc ita inuidiæ odioque fuiſſet, cui plura & vltima in filium licent? Non opinor: ſed hoc odium merito habuit, quod impetu & ſæuitia, ipſe ſuis manibus, filium flagris neci dediſſet.*

171. Graphiis.] *Nec enim telis aut pugionibus vulgo tunc accincti. Itaque in ſubita ira, ad hæc quæ prompta erant, confugiebant, graphia dico, quæ cum pugillaribus ſecum ferebant. Nam Graphium (Græcanica voce) ſtilus ferreus, acutus. quo & Cæſar Iulius* Caſcæ brachium traiecit: *& Caligula Senatorem quemdam* graphiis confoſſum, lacerandum ceteris tradidit. *Suetonius in vita vtriuſque.*

172. Confodit.] *At non occidit. nam Cæſar eripuit, vt ſequitur.*

CAP. XV. 173. T. Arium.] *Sic Muretus, at libri noſtri* Tarium *iunctim præferunt. Et vero* L. Tarius Rufus, *ipſo Auguſti imperio, Conſul fuit, anno* DCCXXXVII. *Vide Faſtos.*

174. Delegato.] *Omnino,* delicato, *malim. nam talis in otioſa & maritima vrbe illa ſedes. Innotuit Milonis iocus, in Ciceronem:* Tu ſi ita dixiſſes, non hic Maſſiliæ tales mullos ederem: *in Dionis* XL.

175. Continuit.] *Clauſit, & eo loco circumſcripſit. Ergo relegatio proprie, non exſilium fuit.*

176. Annua.] *Pandectarum titulus,* De annuis legatis: *& intelliguntur pecuniæ ad alimenta. Gloſſæ:* Annuum, τὸ ἐνιαυσιαῖον σιτηρέσιον, alimentū annuum. *Suetonius Tiberij cap.* L. Peculio conceſſo à patre, præbitiſque annuis fraudauit.

Digitized by Google

177. In conſilium.] *De more. nam pater filio priuatus iudex & cenſor: atque ita velut iudicio cogniturus, cognatos, adfines, amicos interiores aduocabat, de quorum conſilio ſtatueret. In Valerio, lib. v. cap. VIII. atque alibi exempla.*

178. Pars alieni.] *Non caput. quæ omnia ad modeſtiam Auguſti, & in amicos benignitatem.*

179. Petit.] *Ipſe Cæſar, non pater. Bona autem ratio, ad libertatem ſententiis & veritatem dandam: de qua nos in Politicis.*

180. Codicilli.] *In quibus ſententia ſcripta.*

181. Hereditatem non ad.] *Ergo iam heres inſtitutus erat, & ſciebat? minime. ſed potuiſſet inſtitui, & ex more eius æui crebrum erat, orbos aut qui beneficia à Cæſaribus haberent, mori illis heredibus ſiue ex aſſe, ſiue ex parte. Auguſtus igitur præcauit & rem & ſuſpicionem hoc facto, & ſententiam ſuam ſpei aut affectus immunem oſtendit.*

182. Puſillo animo.] *Quia excuſat, in quo nemo accuſat: atque ita ſeipſe pœne accuſat.*

183. Famæ dare.] *Debent certe. & Taciti noſtri ſcitum eſt,* Principibus præcipua rerum ad famam dirigenda. *O ament eam, & huius amore virtutem! Vere ab eodem ſcriptum:* Contemptu famæ, contemni virtutes.

184. Et alterum.] *Nam filium perdidit ſua abdicatione: Cæſarem, eius Abiuratione.*

185. Gratuitam eſſe.] *Spei aut præmio non obnoxiam.*

186. Non culleum.] *Infra, cap.* XXXIII. *Porro ſimilis clementiæ in eodem Auguſto exemplum Suetonius refert in ipſo, cap.* XXXIII.

187. Non de quo.] *Qui ipſe meritus erat. quippe animo & conatu parricida.*

188. Timide geſſ.] *Acute. aggreſſus quidem ſcelus, ſed parum deſtinato aut forti animo, & quem pietas adhuc coerceret. Ita excuſat factum, quod patris fatum & Deus interpellarunt.*

CAP. XVI. 189. Imperia.] *Velim abeſſe hanc vocem.*

190. Monitionibus.] *Sic oportet. nam, vt Fabius,* Si cui eſt mens tam illiberalis, vt obiurgatione non corrigatur, is etiam ad plagas, vt peſſima quæque mancipia, durabitur.

191. Quibus tamen.] *Praua diſtinctio, quis enim Deſertoribus ignoſcit, quos leges puniunt? Tu interpunge:* deſertores faciet. Quibus tamen ignoſcitur? numquid nam æquum eſt gr. *Sententia aperta. Ignoſci volumus, & quibus? hominibus. Atqui & brutis ignoſcitur, & molliter habentur: cur non magis illis?*

192. Ad excitandas.] *Quod faciunt ſagaces canes, qui in cubili deprehenſas excitant, & venatoriis canibus tradunt.*

193. Tardiora.] *Boues, equos, aſinos.*

CAP. XVII. 194. Hominem eſſe.] *Scripti* ſub homine eſſe. *Voculam inſere,* ſub homine hominem eſſe.

195. Mortifera.] *Vt in deſperatione, medici.*

196. Cicatricis.] *Vt nec infamia quidem appareat.*

CAP. XVIII. 197. Ad ſtatuam.] *Sub Impp. ille mos. & ſerui iniuria affecti aut afficiendi, non ad templa ſolum, ſed ad ſtatuam quamcumq; Principis confugiebant (multæ autem in foris, vicis, viis paſſim:) atque eas amplexi à vi tuti erant. Exemplis ſatis hoc firmaui & docui ad* III. *Annalem Taciti.*

198. Quia eiuſdem.] *Sex hæc verba inſerui auctore meo libro, nec extranea mihi videntur.*

199. Vedium Polli.] *De quo homine an monſtro, De Ira* III. *cap.* XL.

200. Viuarium.] *Quicumque locus, vbi viuæ animantes aluntur, feræ, aues, piſces.*

201. Serpentibus.] *Nam forma vix diſsident. De hac re Plinius lib.* IX. *ca.* XXIII. Inuenit in hoc animali documenta ſæuitiæ Vedius Pollio, eques Rom. ex amicis D. Auguſti, viuariis earum immergẽs damnata mancipia: non tamquam ad hoc feris terrarum non ſufficientibus, ſed quia in alio genere totum hominem pariter diſtrahi ſpectare non poterat.

202. In hoc tantum.] *Oblectamento ſuæ ſæuitiæ, non vt paſceretur iis, ſed vt paſceret.*

203. Publico malo.] *Sicut aduerſa formula in bonis Principibus,* Bono publico natos. *Suetonius Neronis cap.* VI. Præſagio fuit Domitij patris vox, negantis quidquam ex ſe & Agrippina niſi deteſtabile, & malo publico, naſci potuiſſe.

CAP. XIX. 204. Ampliſſimum cubile.] *Plinius:* Regias Imperatoribus futuris in ima parte alui extruunt amplas, magnificas, ſeparatas, tuberculo eminentes.

205. Medioque.] *Quomodo, ſi iam ex Plinio* in ima parte alui *locauimus? etſi vulgo tamen in Plinio* vna parte, *nimis indefinite legunt. Sed ſciendum, apes primum ſuas cellas ſtruere; tum in imis certi regum; tum denique & fucorum. Ita rex in medio ſimul, & imo: eaque mente Hyginus,* In fine cerarum; *Columella* in extremis fauis *ponit. At Ariſtoteles rem aperit,* IX. *Hiſtor. Animal. c.* XL. πλάττουσι δὲ, *inquit,* τὰ τῶν βασιλέων πρὸς τοῖς αὐτῶν (μικρὰ δὲ ἐστὶ ταῦτα) τὰ δὲ κηφήνια πρὸς αὐτά: Fingunt (cellas) regum iuxta ſuas. Minores autem iſtæ ſunt: & iuxta has fuci. *Plura in eo vide.*

206. Onere vacat.] *Plinius,* Cum populus in labore eſt, ipſe opera intus circuit, ſimilis exhortanti, ſolus immunis.

207. Amiſſo rege.] *Idem Plinius?* Duce prehenſo, totum tenetur agmen, amiſſo dilabitur. *Sunt ipſa verba quæ in Seneca: ſi enim quod in manuſcriptum audis (nam alij variant) in quo eſt:* totum dilabitur agmen.

208. Plus vnum.] *Nam* plures quidem incohantur (*Plinius*) ſed ex his, ſoboles cum adulta eſſe cœpit concordi ſuffragio deterrimos necant, ne diſtrahant agmina.

209. Tum magnit.] *Idem naturæ myſtes:* Regibus forma ſemper egregia, & duplo quam ceteris maior, in fronte macula, quodam diademate candicans.

210. Tum nitore] *Idem:* Multum etiam nitore à vulgo differunt.

211. Rex ſine acul.] *Hoc controuertit Plinius:* Non conſtat inter auctores, rex nullum ne ſolus habeat aculeum maieſtate tantũ armatus; an dederit quidem eum natura, ſed vſum eius illi tãtum negauerit. *Ariſtoteles contra Senecam profert, li* v. *Hiſtor. c.* XXI. κέντρον δ᾽ οἱ βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνες ἔχουσι μὲν, ἀλλ᾽ οὐ τύπτουσι, διὸ ἔνιοι μὴ φασὶν ἔχειν αὐτούς. Aculeum reges & duces habent quidem, ſed eo non pungunt, quare quidam nec habere eos cenſent.

212. Magno conſtaturam.] *Ipſa anima. Virgilius:*
-----animaſque in vulnere ponunt.

213. Minima.] *Crederem,* minima, *auferendi caſu capiendum. Minima re, ingentium rerum documẽta agit. Et ſi non nollem etiam,* minimis.

214. Alienis vir.] *Nam Principes potẽteſque per alios, & adminiſtros, nocent.*

215. Per ſe ſibi.] *Suis manibus viribuſque, non alienis, vt praiuit.*

216. Timeat.] *Noto illo verſu:* Timet timentes, metus in auctorem redit. *Sed & Plutarchus pulchre,* Ad indoctum Principem: Τῷ γὰρ ἔστι, δεδιέναι, οἱ βασιλεῖς ὑπὲρ τῶν ἀρχομένων, οἱ δὲ τύραννοι τοὺς ἀρχομένους. διὸ τῇ δυνάμει τὸ δέος συναύξουσι. πλειόνων γὰρ ἄρχοντες, πλείονας φοβοῦνται:

Reuera enim reges pro ſubditis timent, at tyranni ſubditos: quorum potentia ſi creſcit, etiam metus. Pluribus enim cum imperant, plures etiam timent.

217. Ægram.] *Gruterus*, agere.

219 Inexpugnabile.] *Plinius Panegyrico:* Diſcimus experimento, fidiſſimam eſſe cuſtodiam Principis, ipſius innocentiam. Hæc arx inacceſſa, hoc inexpugnabile munimentum, munimento non egere.

220. Sub cuſtode.] *Id eſt palam, & ſecuri ſi quis obſeruet non obſeruet. Cupiunt vouentque illum ſaluum, toto animo, tota voce. At ſub cuſtode, alia vota palam, alia in pectore ſuſcipiuntur. quod Plinius in Laudatione Traiani oſtendit:* Remouerant à cuſtodia tui oculos, teque relinquerent votis, quæ non palam concipiuntur. *Idem, in eadem:* Quæri libet, quod in ſecreta noſtra non inquirant Principes, niſi quos odimus: *& alia quæ adiungit, è quibus vides nec libera, nec vera vota fuiſſe ſub tyrannis. Briſſonius tamen hæc Senecæ trahit & apponit ad Plinij locum libri* XXVIII. *c.* II. In precationibus, ne quid verborum prætereatur, de ſcripto præire aliquem, rurſuſque alium cuſtodem dari qui attendat. *At mihi diuerſus ille ritus.*

221. In hoc.] *Fortaſſe*, Is hoc: *vel*, qui: *ſi tamen non aliquis hic defectus.*

222. Dij immortales.] *Eſt Homericum illud:*

Ἐρχόμενον δ' ἀνὰ ἄστυ, θεὸν ὥς, εἰσορόωσι.

Vadentemque per vrbem, adſpectant numinis inſtar.

223. Intueremur vener.] *Diſtinguam:* faciant, intueremur vener. *Quidam libri*, intueamur: *item recte.*

224. Habeatur.] *Quibuſdam*, habeare: *bene, ad Neronem.*

CAP. XX. 225. Dolori.] *Cum ſe vindicat.*

226. Exemplo.] *Cum alium, & ne quis temere iniurius ſit aut lædat.*

227. Vt appareat.] *Hæc ex melioribus libris legenda putem:* faueat & appareat, vt non minorem agi rem periclitantis, quam iudicis, ſciat. *Appareat, id eſt, adſit præſto que ſit ad tuendum. Vocula autem*, ſciat, *à libris additur.*

CAP. XXI. 228 Solatium affert.] *Nam* dulce eſt, dolorem reddere: *lib.* II. *De Ira cap.* XXXII. *Et apud Pacuuium aliquis:*

Dij me etſi perdunt, tamen eſſe adiutam expetunt.

Quod priuſquam intereo, ſpatium vlciſcendi danunt.

229. Alieno malo.] *Noxa ac læſione alterius.*

230. Infra ſe.] *Claudianus:*

-----ignoſcere pulchrum

Iam miſero, pœnæque genus, vidiſſe precantem.

231. Suo faſtigio.] *Meus*, ſibi faſtigium obtinuiſſe; *nec longe ab eo Pincianus. Cui aſſentior emendanti:* quos ſcit aliquando ſimile faſtigium obtinuiſſe.

232. Regiamque.] *Diſplicuit Mureto, & eiecit. At libri aſſerunt. niſi quod quidam* regioque. *Ex quo ego*, regnoque *fecerim.*

CAP. XXII. 233. Hæc tria.] *Agellius lib.* VI. *ca.* XIV. *& ipſe puniendi tres cauſſas ſiue genera ponit, ſed leui diſſenſu. Vide.*

234. Multitudo.] *Idem de Benef.* III. *cap.* XVI. Pudorem rei tollit multitudo peccantium, & deſinit eſſe probri loco commune maledictum.

235. Si patiens.] *Nam, vt Latinus Paccatus in Panegyrico*, quieſcentibus legum minis, ſubiit quemque priuatim ſui pœnitentia: *& vt Plinius*, caſtigauerunt vitia ſua ipſi, qui caſtigari merebantur. *Duc eodem hoc quoque Plinij:* Neſcio an plus moribus conferat Princeps, qui bonos eſſe patitur, quam qui cogit.

CAP. XXIII. 236. Pater tuus.] *Claudius, qui Neronem malo ſuo & publico adoptauit.*

237. Intra quinquennium.] *Vltimum, opinor.*

238. Culleo.] *Res iam nota parricidæ damnati ſtatim caput & os obuoluebantur, & inde in carcerem ducti, tum culleo (id eſt ſacco coriaceo) inſuti in mare deferebantur. Auctor ad Herennium lib.* I. Ei damnato, ſtatim folliculo lupino os obuolutum eſt, & in carcerem ductus eſt. *Vide Feſtũ in* Obuoluere. *Quinctilianum Declamat.* CCXCIII. *Senecam De Ira*, I. *ca.* XVI. *Supra hoc libro, ca.* XV. Non culleum, non ſerpentes. *Gloſſarium vetus:* Fuit lex, vt qui parricidium feciſſet, publice in culleo miſſus inſueretur, cum vipera, & cane, & ſimia, & gallo, impiis animalibus, impius homo: & ſuper plauſtrum, iunctis nigris bobus, deferretur in mare.

239. Altiſſimi viri.] *Solonem intelligit, de quo Cicero pro Roſcio:* Solon cum interrogaretur, cur nullum ſupplicium conſtituiſſet in eum qui parentem neceſſet? reſpondit, ſe id neminem facturum putaſſe. Sapienter feciſſe dicitur, cum de eo nihil ſanxerit, quod antea commiſſum nõ erat, ne non tam prohibere, quam admonere videretur.

240. Lege cœperunt.] *Fortaſſe*, cum legem cœperunt.

241. Sæpius culleos.] *Sub Claudio. de quo Suetonius, hoc ipſum tangens, ca.* XXXIV. Pœnas parricidarum repræſentabat exigebatque coram.

CAP. XXIV. 242. In ſenatu.] *Meus & plerique ſcripti*, Indicta eſt aliquando à Senatu ſentẽtia. *Quidam*, Inducta. *Fortaſſe*, Indicata. *vt ſignificet poſitam tantum, non probatam vel admiſſam.*

243. Cultus diſting.] *Non ergo ante? non ita vulgo. Nam etſi toga ciuium proprie erat; tamen plerique tenuiorum tunicati curſitabant, id eſt veſte ſeruili. Rara inquam tunc, niſi honeſtioribus, toga. adeo vt in Gloſſis legas*, Συγκλητικὸν φόρημα, Toga: *id eſt*, Veſtis Senatoria: toga? *quaſi Senatorum ea tãtum. At in Dione crebro*, Equeſtris habitus, *pro eadẽ: de quo alibi dicendum. Sed adde etiam, Senecam vniuerſe loqui de* liberis, *non de* ciuibus *modo: itaque horum ſententia quærebat notam ſeruis dãdam, qua à toto illo genere diuiderentur. Tale Alexãder Seuerus Imp.* in animo habuit, omnibus officiis genus veſtium proprium dare, & omnibus ſeruis, vt in populo poſſint agnoſci. *Lampridius.*

244. Numerare nos.] *Perpaucos ſcilicet pro ſua copia atque ita periculum imminebat, ne animos & manus tollerent in heros.*

CAP. XXV. 245. Leoni Lyſimachũ.] *Idem li.* III. *De Ira, cap.* XVII. Plinius VIII. *cap.* XVI. incluſum cum leone, Alexandri iuſſu, eumque ſtrãgulatum ab eo *ſcribit: cui fere aſſentitur Pauſanias in Atticis. Adde & Iuſtinum lib.* XV. *& Curtium lib.* VIII. *qui tamen inclinat fabellam eſſe.*

246. Conſequuntur.] *Patiendi notione. Vnus tamen ſcriptus*, conſequiruntur: *è quo*, conquiruntur, *facias.*

247. Sufflatu.] *Scripti*, ſi afflauit. *Puto*, ſuo afflatu.

248. Balliſtis petitur.] *Vt illa in Africa, quam Regulus occidit: quo alluſum.*

249. Verba dare.] *Fallere & latere.*

250. Manus intenduntur.] *Per iram, & vt in iurgio. queruli ſcilicet, quod dij ita ſauiant.*

CAP. XXVI. 251. Crucis.] *Quæ ſeruilis pœna, vt docui De Cruce.*

Digitized by Google

252. Impietatem.] *Pro inclementia. vt contra* Pietas, *ſibus æui ſcriptoribus, pro Clementia.*

253. Paret.] *Scripſi*, apparet: *nec diſplicet, quia de apparitoribus ſermo.*

254. Etiam ebriis.] *Exemplum de Benef.* III. *c.* XXVII.

255. Spectacula.] *Ad Caligulam hoc ſpectat, qui in*ſenſus turbæ aduerſus ſtudium ſuum fauenti, exclamauit. Vtinam populus Rom. vnam ceruicem haberet! *è plebe multos, etiam ex honeſtioribus quoſdam, ob tales cauſſas, beſtiis aut gladiis obiecit. Similia Domitianus poſtea,* & quemdam patremfamilias, detractum è ſpectaculis in arenam, canibus obiecit: *quia Thracibus fauebat. Hæc Suetonius: & eadem de re Plinius, Laudatione:* Nemo ſpectator ſpectaculum factus (*vt nempe ſub tyrannis*) miſeras voluptates vnco & ignibus expiauit.

256. Artificum.] *Scænicorum, ſiue Hiſtrionum.*

257. E ludo in carc.] *Imo in arenam aut mortem hercle, non in carcerem. Itaque vidiſſis mei, & quorumdā Gruteri librorum, ſcriptionem:* quem tamen ludi in carcere iuuent? *Alij*, ludere in carcerem. *Noſtrum illud placet, hoc ſenſu: At quem iuuent ludi, velut in carcere, elusi? quia Amphitheatrum illud ibi clauſos habebat (nec vel exitus ſecurus erat, ne ſpernere viderentur) & expectantes quam mox, ad nutū Principis, abriperentur ad mortem.*

258. Decidere.] *Agendi notione, abſcindere, amputare.*

259. Noxiiſſimo.] *Ita ſupra* obnoxior: & idoneor, *induſtrior, ac plura alibi, præter tritum vſum. Tamen in pleriſque ſcriptis eſt,* noxioſiſſimo: *nec id male.*

260. Inter feras.] *Plinius lib.* VII. Leonum feritas inter ſe non dimicat, ſerpētium morſus non petit ſerpentes: nec maris quidem belluæ ac piſces, niſi in diuerſa genera, ſæuiunt. *Horatius.*

> Nec hic lupis mos, nec fuit leonibus,
> Vmquam, niſi in diſpar, feris.

261. Neceſſariis.] *Cognatis, affinibus.*

262. Aratrum.] *Mos in euertendis vrbibus olim, & ſicut aratro condeban ur, ita eodem ſignifi abant exſcindi. Modeſtinus IC tus:* Si vſuſfructus ciuitati legatus, & aratrum in eam inducitur, ciuitas eſſe deſinit, vt paſſa eſt Carthago, ideoque, quaſi morte, deſinit habere vſumfructum. *Horatius.*

> -----& altis vrbibus vltimæ
> Stetere cauſſæ, cur perirēt
> Funditus, imprimeretque muris
> Hoſtile aratrum exercitus inſolens.

263. Subiectus ſtetit.] *Velim cum Grutero,* ſub ictu. *Quæ locutio De Benef.* II. *c.* XXIX. *& Conſol. ad Marc. c.* IX.

264. In ordinem.] *Leges ſibi datas, liberum & ſuum ius ereptum.*

265. Ciuicam.] *Intellige, coronam.*

266. Illa corona.] *Quæ in veſtibulo Cæſarem, iam inde ab Auguſto. Nam Senatus, inter alios honores, Conſulatu eius ſexto decreuit,* Καὶ τὰς δάφνας πρὸ τῶν βασιλείων αὐτοῦ προτίθεσθαι, καὶ τὸν στέφανον τὸν δρύινον ὑπὲρ αὐτῶν ἀρτᾶσθαι, τότε οἱ ὡς καὶ ἀεὶ τούς τε πολεμίους νικῶντι, καὶ τοὺς πολίτας σώζοντι, ἐψηφίσθη: Laurus ante regiam eius ſiue Palatium poni, & coronam querceam ſuper eas aptari. quod ideo decretum ſcilicet, quod & perpetuus hoſtium victor eſſet, & ciuium ſeruator. *Ita Dio li.* LIII. *in actis anni* DCCXXVI. *Laureatæ igitur fores (in Conſol. ad Polyb. cap.* XXXV.) *in ſignum victoriæ; Ciuica ſuper eas corona, in clementiæ, & ob ciues bellis internis ſeruatos. Tiberius ſucceſſor, qui tiſi per modeſtiam (Suetonius ca.* XXVI.) Ciuicam in veſtibulo coronam recuſauit. *At Claudius (idem, cap.* XVII.) naualem coronam, faſtigio Palatinæ domus, iuxta Ciuicam fixit. *Valerius* II. *cap.* VIII. Ceterum ad quercum pronæ manus porriguntur, vbi OB CIVES SERVATOS corona dāda eſt. qua poſtes Auguſtæ domus ſempiterna gloria triumphant. *Sed & ſpolia ibi affixa ſimul. Ouidius* III. *Triſtium:*

> -----video fulgentibus armis
> Conſpicuos poſtes, tectaque digna Deo:
> Et Iouis hæc, dixi, domus eſt. quod vt eſſe putarem
> Augurium menti querna corona dabat.

Et mox:

> Cauſſa ſuperpoſitæ ſcripto teſtata coronæ,
> SERVATOS CIVES indicat huius ope.

Plura ibi, & de lauro. Adde Faſtorum lib. IV. *in fine: itemque Nummos priſcos, in quibus & corona hæc, & inſcriptio. Alluſit Martialis lib.* IX. *epig. vlt.*

MVRETVS.

Nemo ſub initia imperij Nerone clementior viſus: ſiue illa naturalis ingenij bonitas, ſiue ſimulatio fuit. At poſtea vel deprauata, vel retecta natura, & foras erumpente ſæuitia, ita ſe geſſit, vt nomen Neronis, non iam hominis, ſed crudelitatis ac feritatis nomen eſſe videatur. Ad eum adhuc adoleſcentulum Seneca hos libros ſcripſit, vel vt eum in propoſito confirmaret; vel, quod magis puto, verens ac propiciens id quod poſtea contigit, vt ei clementiæ pulchritudinem, crudelitatis turpitudinem oſtenderet. Sed vt agri, ſic ingenia quædam ſunt, quæ nullo vmquam cultu miteſcunt.

CAP. I. Et te tibi oſtenderem.] *Hoc enim ſpeculi munus eſt. Genus loquendi Horatianum eſt.*

> Hæc ego procurare, & idoneus imperor; & non
> Inuitus, ne turpe toral, ne ſordida mappa
> Corruget nares: ne non & cantharus & lanx
> Oſtendat tibi te.

CAP. VI. Quæ pax mea comprimit.] *Male in aliis* pars mea. *Sic infra:* Tibi in tua pace armato viuendum eſt.

CAP. VII. Quæſtoribus.] *Ita nunc vocat quæſitores, id eſt, eos qui publica iudicia exercent.*

Cuius non membra haruſpices colligant.] *Fulguritorum membra haruſpices colligebant, & eo ipſo in loco ſepeliebant, vbi quis de cælo tactus erat. Ab aliis ſepeliri eos, aut alium in locum transferri, nefas putabatur.*

CAP. XV. Molliſſimo genere pœnæ contentum eſſe debere patrem dixit.] *Terentianum.*

> Pro peccato magno paulum ſupplicij ſatis eſt patri.

CAP. XXII. Hæc tria lex ſecuta eſt.] *De his tribus puniendi cauſis quædam non indigna ſcitu diſputantur li.* VI. *noctium Atticarum cap.* XIV.

CAP. XXIII. Pater tuus.] *Claudium dicit, qui Neronem adoptauerat.*

Altiſſimi viri.] *Solonem intelligit.*

CAP. XXIV. Dicta eſt aliquando.] *Male alij in*dicta. *neque enim* ſententiam indicere. *Latinè dicitur.*

Vt ſeruos à liberis cultus diſtingueret.] *Numquid igitur Romæ antiquis temporibus idem liberorum ac ſeruorum cultus fuit? Hæc quidem Senecæ verba ita id aperte videntur oſtendere, vt nullus dubitationi ſuperſit locus. At ciues Romani togam ferebant. Seruis autem certe toga ius non fuit. Præterea principio belli ciuilis inter Cæſarem & Pompeium Tribuni ex vrbe ad Cæſarem profugiſſe dicuntur,* θεραπόντων ἐσθῆτας ἐνδύντες, *id eſt ſeruili veſte ne agnoſcerentur. quænam autem eſt hæc ſeruilis veſtis, ſi inter liberorum & ſeruorum cultum nihil intererat? Sed certe tenuiores quidem è populo togam ferre ſoliti erant; tunicati fere incedebant. Horatius:*

> Vilia vendentem tunicato ſcruta popello.

Togam fere non ſumebant, niſi cum obituri erant officia.

Digitized by Google

ideoque Martialis raram togam numerat inter partes felicitatis. & idem ſignificatur illo epigrammate.

Denariis tribus inuita, & mane togatum
Obſeruare iubes limina Baſſe tua.

Tunicati autem incedebant & ſerui.

Ob ciues ſeruatos.] *Multa vidi vetera nomiſmata, quorum in altera parte facies erat alicuius imperatoris, in altera corona querna cum his litteris*, OB CIVES SERVATOS.

PINCIANVS.

CAP. I. ITa loqui ſecum.] *Exemplar Pincianum*, & ita loqui ſecum.

Apud me gratioſus.] *Adde verbum* eſt, apud me gratioſus eſt, *ex vetere lectione.*

Omnia in fida tutela haberi, nihil per te, neque vi, neq; clam à te R.P. ereptum.] *Exemplaria Franciſcanum & Pincianum:* Omnia quæ in fidem tutelamque tuam venerunt, nihil per te, neque vi, neque clam Reipublicæ ereptũ. *Scribendum reor* omnium, *non* omnia.

Nemo vnus homo.] *Quidam codices*, Nec vnus homo. *Alij*, Non vnus homo.

Nec quod te imitari velit.] *Corrige*, Nemo qui te imitari velit, *ex vetere lectione.*

Lætiſſima forma reip.] Lectiſſima, *non* lætiſſima, *exemplar Franciſcanum.*

Niſi pereundi licentia.] *Prior editio*, niſi pereat licentia *Codex modo citatus*, niſi perennis diligentia.

Proportione fortunæ ſuæ.] Portione fortunæ ſuæ, *emendatiora exemplaria.*

CAP. III. Qui hominem voluptati donãt.] *Quidam codices* dant *legunt, non* donant.

CAP. IV. Vt deduci alterum non poſſet.] *Vetus lectio*, vt ſeduci alterum non poſſet. *Legendum videtur* diduc *potius quàm* ſeduci, *aut* deduci.

CAP. V. Nam ſi quid adhuc colligitur.] Nam ſi quid adhuc colligis: *eadem.*

Ne vltra quã neceſſe ſit incidat.] *Quædam exemplaria* inſidas *legunt, non* incidat. *Legendum reor* incidas. *& poſt* crudelitas *ſcribe, non* crudelitate.

Quid enim maius aut fortius.] *Quidam codices.* Quid enim maius infortuniis.

In bona fortuna latiorem locum habet.] Laxiorem, *non* latiorem, *vetus lectio. Item dictionem* magnanimitas *adiectitiam eſſe opinor.*

Quid enim eſt memorabilius.] *Vetus lectio.* Quid enim eſt mirabilius.

Nec deprecaturus eſt quidem.] *Verbum* eſt *ſuperfluit, ex eadem.*

Tranſeunt quem impulerunt.] Tranſeunt quæ impulerunt, *ex eadem.*

CAP. VI. Qui nõ ex ipſa lege teneatur quæ quæritur.] *Eadem* quærit, *non* quæritur.

CAP. VII. Et quis regum erit tutus.] *Puto legendum*, Ecquis regum erit tutus?

Quod ſi dij placabiles ſunt & æque delicta, &c.] *Corrige*, Quod ſi dij placabiles & æque delicta, &c. *ex vetere lectione.*

Facilius priuatis ignoſcitur.] *Legendum puto*, Difficilius priuatis ignoſcitur. *Alias non video quis ſenſus elici poſſit.*

CAP. VIII. Iſta quidem ſeruitus eſt.] *Corrige.* Iſta, inquis, ſeruitus eſt, *ex exemplari Pinciano.*

Non tibi ſeruitutem?] *Negatio* non *ſuperuacanea eſt, ex vetere lectione.*

CAP. IX. Iam fuerat collega proſcriptoris.] *Eadem* proſcriptionis. *agnoſcit, non* proſcriptoris.

Cum M. Antonius proſcriptionis edictum inter cœnam dictaret.] *Legendum arbitror*, Cum M. Antonio proſcriptionis edictum inter cœnam dictarat.

Saluidenum Lepidus ſecutus eſt.] *Sic quidem præfert vetus lectio. ſed legendum* Saluidienum, *non* Saluidenum, *ex Velleio Paterculo, ſecundo.*

Gauiſus ſibi quod aduocatum inuenerat.] *Verbum* ſibi *non habetur in vetere lectione.*

Dimiſſiſque omnibus egreſſus eſt è cubiculo.] *Eadem*, dimiſſiſque omnibus è cubiculo, *reliqua redundant.*

Ne meo ſermone medio proclames.] *Exemplar D. Pauli ordine verſo*, ne medio ſermone meo proclames. *in aliis non habetur verbum* meo.

CAP. X. Et Ducillios.] *Legendum* Duillios, *non* Ducillios, *tum ex vetere lectione, tum ex vulgata apud hiſtoricos nomenclatura.*

Eius pontificatum maximum.] *Vetus lectio*, & pontificatum maximum.

Adeo non odit.] *Sunt codices qui habeant*, adeo non occidit.

CAP. XI. Senectutem pluſquam maturam.] *Exemplar Franciſcanum*, ſenectutem potius quam naturam.

In voluptate ſæuiunt.] *Quidam codices*, in voluptatem ſæuiunt.

CAP. XII. Hic non eſt mentitus.] *Scribe.* Hoc non eſt mentitus, *ex vetere lectione.*

Nam vt inuiſus ſit quia timetur.] *Corrigendum reor.* Nam vt inuiſum ſe ſcit, quia timetur. *Poſſet etiam ſcribi* inuiſus fit, *non* inuiſus ſit.

Sic feras lineis & pinna concluſas contine.] *Caſtiga*, Sic feras lineæ & pinnæ clauſas continent, *ex vetere lectione.*

CAP. XIII. Fidæ ac bonæ voluntatis miniſtros.] *Scribe permutato verborum ordine.* Bonæ ac fidæ voluntatis miniſtros, *ex eadem.*

Hoc enim vel peſſimum habet crudelitas. Perſeuerandum eſt.] *Eadem.* Hoc enim vel peſſimum habet crudelitas, quod perſeuerandum eſt.

Qui à tota ciuitate amatur.] *Verbum* qui *ſuperfluit, ex eadem.*

CAP. XIV. Pro prima offenſa exhæredat?] *Eadem*, ad primam offenſam exhæredat.

Vt ſciret datam ſibi poteſtatem patriæ.] *Scribendum puto contra omnia exemplaria*, poteſtatem patris, *non* poteſtatem patriæ.

CAP. XV. Exilio damnauit.] Conſilio, *non* exilio, *veteres codices. Cui lectioni ſuffragantur verba quæ mox paulo ſequuntur:* aduocauit in conſilium Cæſarem Auguſtum. *& legendum infra* effecit, *non* efficit.

Gratuitam eſſe ſeueritatem ſuam.] Sententiam, *non* ſeueritatem, *vetus lectio.*

CAP. XVI. Contundet enim amicos, & quidquid eſt indolis, comminuetur.] *Emenda*, Contunditur enim animus & quicquid eſt indolis, comminuitur, *ex eadem.*

Cui tradita ſalus omnium eſt.] *Quidam codices* credita *legunt, non* tradita.

CAP. XVII. Quoſdam morbi curatio decipiat.] *Scribe.* Quoſdam molli curatione decipiat, *ex vetere lectione.*

CAP. XVIII. Quid aliud quã ſerpentibus obiici iubebat?] *Scribe*, quid aliud quã ſerpentium abiici iubebat, *& mox paulo* abiiciebat, *non* obiiciebat, *ex eadem.*

Si ad naturæ legem componitur.] *Quædam exemplaria*, ſed ad naturæ legem compoſitam.

CAP.

Digitized by Google

CAP. XIX. Hoc tamen maxime diſtinguitur.] *Variant hic exemplaria. Sunt enim quæ habeant.* Hoc cum maxime diſtinguitur.

Nullumque momentũ immune amet. Habeat hanc aliquis ægram vitam ſuſtinet, cum liceat innoxium. Aliis ob hoc ſecurum ſalutarem potentiam eius.] *Sic prior editio. Corrigendum.* Nullúmque momentum immune à metu habeat. Sed quis hãc vitam ægram ſuſtinet? cum liceat innoxium aliis, & ob hoc ſecurum ſalutarem potentiam eius, *ex vetere lectione.*

Intueamur venerantes colenteſque.] *Legendum reor per minorem cum ſuperioribus,* Intueremur venerantes colentéſque; *& paulo ante* intuctur *lege, non* intuentur.

CAP. XXI. Quas ſcit aliquando ſibi faſtidio obtinuiſſe.] *Locus vitiatiſſimus. Veteres codices* faſtigium *legunt, non* faſtidio, *vt putem hunc locum reſtituendum ſic:* quos ſcit aliquando par ſibi faſtigium obtinuiſſe: *aut ſic,* quos aliquando ſimile faſtigium obtinuiſſe.

Alienam de capite ſuo regiamque ſententiam expectauit.] *Caſtiga ex exemplari ſcholarum Salmanticenſium,* alienam de capite regio ſententiam expectauit.

Quod dignum eſſe victoria, apud victos inueniſſe,] *Scribe* victore, *non* victoria, *ex vetere lectione.*

CAP. XXII. Aut ſublatis malis.] *Lege,* aut vt ſublatis malis, *ex eadem.*

Et vitia eius compeſcit.] *Maior pars exemplarium,* & vitiã eius facilius reprimit.

CAP. XXV. Cum magno tormento.] *Scribe,* & cum magno tormento, *ex vetere lectione.*

Clementia inuocatus ad occidendum amicum.] *Sic prior editio. Scribendum puto.* Leo etiam inuocatur ad occidendum amicum. *Veteres enim omnes codices* inuocatur *præferunt.*

Tunc ille diri animi morbus.] Dirus, *non* diri, *iidem.*

Odio, veneno, gladiis.] Odia, venena, gladij, *exemplar Pincianum.*

Tam multis periculis petitur.] Patitur, *non* petitur, *plerique omnes codices. Quid ſi legas?* patet.

Quoque ſeruiles manus.] *Inuerte dictiones, & ſcribe,* ſeruiles quoque manus.

CAP. XXVI. Et impietatem feritatem.] *Quædam exemplaria* impunitatem, *non* impietatem.

Nec quantum videtur, peccat.] *Exemplar. Pincianum,* nec quantum videtur, tantum peccat.

Noxioſiſſimo cuique animali.] Noxiſſimo *vetus lectio, non* nixioſiſſimo: *vt à* pius, piiſſimus, *quod in antiquis legitur monumentis: etſi in Philippicis Cicero reclamet.*

Et tuta eſt inter feras.] Et tuta eſt etiam inter feras, *eadem.*

Apud homines tamen.] *Eadem.* Apud homines autem.

A ſingulorum deinde ſædibus in exitia gentium ſerpere.] *Scribendum inuerſo ordine,* à ſingulorum cædibus, deinde in exitia gentium ſerpere, *ex eadem.*

Barbarorum ſanguine cruenti.] Cruentati *eadem non* cruenti.

ERASMVS.

CAP. VIII. Q*Vid tu non experieris iſtud nobis eſſe vbi ſeruitutem.*] Ita prior editio. Rodolphus annotarat: *Quid iſtud non experiris, iſtud non eſſe tibi ſeruitutem.*

CAP. IX. *Seruatum ſeruaui.*] In aliis erat, *ſed natum:* vt referatur ad *factum.* erat enim in hoſtium caſtris natus, aut hoſtium filius.

CAP. XI. *Comprehenſibilis amor.*] Rodolphus legit, *incomprehenſibilis.* Tolerabilis erat prior lectio, *ſi incomprehenſibilis* accipiatur actiue.

CAP. XIV. *Tradi ſibi pater membra ſua abſcindat:*] Rodolphus legit, *tarde ſibi patet mẽbra ſua abſcindat.* Sentit principi bono omnia facienda, priuſquam veniat ad extrema ſupplicia: eo quod omnes ſubditos pro ſuis membris ducat.

CAP. XXI. *Clementia inuocatus, ad occidendum amicum carnifex inter homines eligitur.*] Non dubium eſt quin legendum ſit, *clementia vocatur, ſi ad occidẽdum,* &c. Notat enim principum crudelitatem, qui amicos obiiciunt beſtiis: iuxta illud Maronis: *Si pereo, manibus hominum periiſſe iuuabit.*

OPSOPOEVS.

CAP. I. C*Lementiam in promptu habeo.*] Membranæ duæ, Puteani, & Modij Ep. XLIX. referunt, *clementiam in procinctu habeo.* Eãdem ſcripturã exprimit ſcriptus codex clariſſ. viri Petri Delbenij, poſt ſuperiora iã excuſa ad nos allatus.

Mox Puteani membranæ, *quas exſitu ex tenebris.*

Modius ibidem ex vet. libro *ſuſcepiſti* legit pro *venerunt* & *abraſum* pro *ereptum.*

Priores editiones *nemo qui te imitari velit, exemplar extra te quærit. Principatus tuus ad guſtum exigitur.* Verbis & ſententia (vt docet Lipſius Elect. 2. c. 9.) corruptis. Quid enim aliud in extremo, exigi ad guſtum? quod libri quoque veteres, ſpernunt & ingerunt plerique ad Auguſtum. Male illi ipſi. Adeo enim Seneca principatum Neronis ad Auguſtum non exigit, vt præponat longe, nec vane prorſus, vt hæc initia erant, negetque quemquam iam de Auguſto aut Tiberij temporibus primis loqui, ſed à libris tamen iis adiuti commode legimus: *Principatus tuus ad anni guſtum exigitur,* & paulo ante *nemo quod te imitari velit,* veriſſime, hæc enim Senecæ mẽs & ſcriptio. Age Nero, inquit, perge in hac virtutis & gloriæ via, quam inſiſtis, ardua tibi certe, quia optima & maxima omnes de te ſperant, nemo iam Auguſtum tibi proponit quem imitere, nemo Tiberij laudata primordia: omnes te tibi principatus inquam tuus ad guſtum & exemplar vnius anni illius exigitur, quem in imperio laudatiſſime tranſegiſti. Hæc ſenſit, hæc ſcripſit: ad rem vere & ad tempus. De re conſtat tyrocinium illud imperij tam probum fuiſſe, vt Traianus identidẽ iterare ſolitus: *Omnes bonos principes procul abeſſe à primo quinquennio Neronis.* de tempore ecce, hic libri ſiue libri de clementia ſcripti ſub primum ſtatim Neroniani imperij annum, haurio ex ipſis & lego lib. 1. cap. 9. *Diuus Auguſtus cum eſſet id ætatis quod tu nunc es duodeuiceſimum egreſſus annum.* Nero igitur ſi comparati ætate cum Auguſto tunc expleuerit decimum octauum annum, atqui imperium decimoſeptimo ſuſcepit, bene igitur & vere quod ad tempus emendaui de anni guſtu. Hæc Lipſius. Puteani membranæ plane, vt hæc editio *nec quod te imitari velit exẽplar, &c.* Deinde vero *principatus tuus ad anguſtũ exigitur,* prope à Lipſij cõiectura.

CAP. II. *Deinde habet clementia in perſona.*] Puteani, & Delbenij membranæ. *Deinde habet hæc in perſona, &c.* recte deinde verſu 4. *quæ poſſint laudare pueri.*

Prima erit manumiſſionis.] Lipſius Epiſt. 13. lib. 1. Ridicula lectio & nuſquam gentiũ hic Seneca de manumiſſione ſcripſerat, cum vniuerſum opus partiretur. *Prima erit manuductionis,* Manuductio

Senec. DDd

παρεγγραφία ἐν γαμῷ. Et ſic Cicero eam vocem vſus. At boni viri *manumiſſionis* maluerunt: qui eiuſmodi emblemata plura Senecæ addiderunt.

CA. III Modius epiſt. XLIX. Virtutes nũquam nõ cuicui etiã infimo decori gloriæque ſunt, neq; vllis aut potentiæ viribus, aut paupertatis contemtui ſubiiciuntur. quare rectam opinor lectionem ſcriptam: *Ita enim magnæ vires decori gloriaque ſunt, ſi illis ſalutaris potentia eſt.* ſequitur certe: *Nam peſtifera vis eſt valere ad nocendum. Illius demum magnitudo ſtabilis fundataque eſt, quam,* &c. Ita Modius. nec aliter Puteani & P. Delbenij codices. Ambo hi mox. *cum in primam frontem procurrunt.*

CAP. IV. Modius ibidem: Illud *in ruinas*, in libro ſcripto nullũ erat, & videtur ſane ab eo profectum, qui vim verbi *ago* non ſatis intelligeret. At in noſtris nihil deficit.

CAP. V. *Quid enim eſt mirabilius.*] Puteani, Delbenij & Modij membranæ. *Quid enim eſt memorabilius.* ſed *mirabilius* quoque è vetere lectione eſt, teſte Pinciano.

Quem nemo interrogaturus eſt.] Puteani codex. *interpellaturus eſt, immo ſi vehementius incanduit,* &c.

Semper deſpicere.] Certo certius eſt, *ſuperne deſpicere*, ex antiquis libris omnibus: *ſuperne* dixit, (vt exponit Modius) tanquam ex arce aliqua virtutum & ſapientiæ.

Rerum potienti.] Puteani & Delbenij codices, *rerum potenti.* quod probat Modius Epiſt. XLIX.

Nulli magis cauendum eſt.] Duo illi iterum conſentiunt in hac ſcriptura, *nulli magis curandum eſt.*

CAP. IX. *Et hæc ſumma magnitudinis.*] Certior m. ſſ. duorum lectio. *Eſt hæc ſummæ magnitudinis ſeruitus, non,* &c. Idem mox, *quam tibi tutum.*

Lipſius Epiſt. XVII. lib. IV. Suſpicor illud, *ne me ſermone medio proclames*, gloſſam eſſe ad vocem *interpelles* Sunt enim iſta ex oratione ad Cinnam. aliter, ne me tam ineptæ repetitionis, ipſius Auguſti cauſa pænitet.

Cum Republica.] M. ſſ. duo. *cum p. r. agitur*, id eſt populo Romano. vt etiam ſequenti pagina *ſubactis p. r. ceruicibus.*

Tantumque agmen nobilium.] Modius Epiſt. XLIX. Vox *nobilium* abeſt à Dominicanorum ſcripto codice, videturque ſane æque cõmode in omnibus abeſſe poſſe. Abeſt item à Nicotiano codice: ſed adeſt in ceteris.

Duillios.] Lipſius comm. ad I. Annal. Taciti: Cedo, quis in Seneca Duillius? Falſus. ſcribendumque *Dellios* ſiue *Delios*. Dellius à Seneca patre dicitur, in Suaſoria: *Belliſſimam tamen rem Dellius dixit, quem Meſſalla Coruinus deſertorem bellorum ciuilium vocat: qui à Dolabella ad Caſſium, à Caſſio deinde tranſiuit ad Antoniũ, nouiſſime ab Antonio transfugit ad Cæſarem. Hic eſt Dellius cuius epiſtolæ laſciuæ ad Cleopatrã feruntur.* Græcis tamen eſt Dellius Plutarcho Dionique. Item Horatio, in ſcriptione odes tertiæ libro II. vbi temere interpretes *Gellium* inſiciunt. Plutarchus eum hiſtorias quoque ſcripſiſſe oſtẽdit: πολλοὺς, inquit, καὶ τῶν ἄλλων φίλων οἱ Κλεοπάτρας κόλακες ἐξέβαλον, τὰς παροινίας καὶ βωμολοχίας οὐχ ὑπομένοντας. ὧν καὶ Μάρκος ἦν Σιλανὸς, καὶ Δέλλιος ὁ ἱστορικός. Eadem Dio, quinquageſimo libro. Hæc Lipſius.

Eadem linea, Puteani & Delbenij.] *& totam cohortem primam admiſſionis.* omiſſa voce *interioris*, quam Modius quoque in ſcripto ſuo deeſſe deprehendit: & hinc coniectura ſumpta legit, *& totam cohortem primæ admiſſionis*, forſan non vana. quamuis retractet eam, & vulgatam lectionem approbet: hac ratione ductus, quod plures fuerint amicorum cohortes, & quaſi gradus, etiam ſolius interioris admiſſionis. De gloſſemate certe mihi ſuſpitionem mouet omiſſa dictio *interioris*. Explicandi cauſa forte à quodam ſcriptum, *primæ interioris*. Teſtes quidẽ locupletes ſunt de primis, ſecundis, tertiis tum amicis, tum admiſſionibus. de quibus vide annot. Lipſij doctiſſimas ad VI. Annal. at de pluribus harum cohortibus, nullus quem ſciam, ſi hunc de quo controuerſia eſt locum exceperis. Iudicent alij, nihil ego aſſirmatum volo.

Nam Domitios.] M. ſſ. *Iam Domitios.* ita & Modij Ep. LXIX. qui de ſequentibus hæc: Quod inducta voce vocari, ſcripſi, *Maluit enim honorem illum quam ſpolium*: in eo & membranis dicto audiens fui, & Latio conſului. neque enim aliter optimus quiſque ſcriptor loquitur, & in eis nominatim Salluſtius, Tacitus, Curtius. Nam iſta, *Ipſum Lepidum quamdiu paſſus eſt?* ita ſcribenda, maleque addito verbo *mori*, & negatiua à ſciolis fuiſſe interpolata, tum ipſa facile probabunt, tum gemina germina ea apud Terentium Phormione locutio: *Ego te complureis aduerſum ingenium meum menſes tuli Pollicitantem,* &c. Hact. Modius.

CAP. XI. *Hæc eſt in maxima poteſtate,*] M. ſſ. Puteani longe aliter, *Hæc eſt, inquam, in maxima tempeſtate, magna animi temperantia, & humani generis certa ſecuritas, non cupiditate,* &c.

Salus cum Reges.] Interpunctio probior, *ſalus, cum reg. c. l. q. ac nep. tr. regna Tyrannos ũ,* &c. Videtur tamen hiare locus. m. ſſ. habent: *Quid enim eſt cum reg. conſ. l. q. ac nep. tr. regna? tyrannorum,* &c.

Nam & inuiſus eſt quia.] M. ſſ. duo. *Nam cum inuiſus ſit, quia timetur: timeri vult,* &c. Delbenij codex, *Nam vt inuiſus ſit,* &c. Cl. Puteanus dictauit mihi legendum, *Nam inuiſus ſit, quia timetur: timeri vult, quia inuiſus eſt.*

CAP. XII. *Quibus ad communem.*] Vetus Puteani membrana, *vt quibus ad communem,* &c.

CAP. XIII. Eleganter eadem.] *cui iam eſſe malo neceſſe eſt.* Sic cap. XXXI. lib. II. de benef. *niſi & excuſis manibus eſſe grato licet.*

CAP. XVII. *Nulli Regi gloria.*] Scribe ex eadem. *Nulla regi gloria eſt.* opponuntur enim nulla gloria, & maxima.

CAP XVIII. *Quam ſerpentibus.*] Delbenij, Puteani, & Nicotij membranæ approbant Pinciani lectionem, *in vinarium, quid aliud quam ſerpentium, abijci iub.*

Inſignis reges forma eſt.] M. ſſ. duo, *inſignis regi forma.* Quod ſequitur de inermi apum rege, inter auctores non conſtare, tradit Plinius lib. XI. cap. XVII. his verbis: *Ecce in re parua, viliſque noſtris annexa, cuius aſſidua copia eſt, non conſtat inter auctores: rex nullumne ſolus habeat aculeum, maieſtate tantum armatus: an dederit eum quidem natura, ſed vſum eius illi tantum negauerit. Illud conſtat, imperatorem aculeo non vti.* Columella lib. IX. negat: *Apum reges ſine pilo, ſine ſpiculo* Baſilius affirmat homilia VIII. ἔστι μὲν κέντρον τῷ βασιλεῖ, ἀλλ' οὐ χρῆται τούτῳ πρὸς ἄμυναν.

CAP. XIX. Sincerior veteris Put. membranæ lectio.] *Hanc aliquis agere vitam ſuſtinet: cum liceat innoxium, aliis ob hoc ſecurum, ſalutare potentiæ ius, lætis omnibus tractare?* modo *innoxiũ aliis, & ob hoc* ſcribas.

Modius epiſt. XXI. Videtur cõmodius ſcriptum iri ex libro membranacco ſcripto Dominicanorum Vvirzeburgenſium, *nec in aſcenſum arduo colli munire.* præcipuum enim munimentum artium ir

Digitized by Google

editò exſtructarũ difficilis ad eas,& vndique præceps, atque anguſtus aditus. eoque pertinet illud, *nec latera montium abſcindere.* alioquin ſi vulgatam lectionem ſequimur, bis quodammodo idem dicet, quid enim eſt,aliud inſtruere in altum editas arces, quam colles emunire?

CAP.XXI. *Vt tali ſolatio egeat.*] Dictio *tali* deſideratur in ſcriptis libris.

Modij eodem loco, & Nicotij membranæ, *alienam de capite regnoque ſententiam,* &c. mox, *viuit, pluſque nominis ei confert incolumis.*

CAP.XXVI. *Secura ineunt.*] Membranæ veteres, *ſecuri ineunt.*& v.55. *Illa rationis inexperta.* Tacitus XVI. Ann. *Qui per longas prouincias laſciuia inexperti officio legationum, aut priuata vtilitate aduenerant.*

Et vnum occidi & alterum.] Eadem, *& vnum occidi iubere,aut alterum,*&c.

GRVTERVS ET IVRETVS.

EX ANIMADV. AD LIB. I. DE CLEM.

Ex Cap. I.

QVa pars mea comprimit.] Bene Muretus reſtituit, *pax mea,* nam & ita loquitur ipſemet Seneca hoc eodem lib.c.8. *tibi in tua pace armato viuendum eſt.* Obſeruaui Imperatores pariter locutos in l.4.de hæreticis Cod.Th.Eccleſiis (aiunt) *quas noſtra pax obtinet.* Tale eſt eiuſdem Senecæ lib.de prouid. *Omnes conſidera gentes in quibus Romana pax deſinit.* Iur.

In lucem euocam.] Vnus v.c. *reuocaui.*

Alterius ætate prima motus ſum; alterius vltima, alium dignitati donaui, alium humilitati.] V. c. Iureti habet, *Alterius in ætate prima miſeratus ſum, alterius in vltima, Alium dignitate donari, alium humilitate.*

Cariſſimam laudem.] v.c. *clariſſimam.*

Principatus tuus ad eum guſtũ quem dediſti exigitur.] Magna hercle hic audacia Mureti, à quo manauit hæc lectio: commodius multo Lipſius. *Principatus tuus, ad anni guſtum exigitur.* hæc enim Senecæ mens & ſcriptio: Age Nero, inquit, perge in hac virtutis & gloriæ via quã inſiſtis: ardua tibi certe, quia optima & maxima omnes de te ſperãt. nemo iam Auguſtum tibi proponit, quem imitere; nemo Tiberij laudata primordia, omnes te tibi: Principatus, inquam, tuus ad guſtum & exemplar vnius anni illius exigitur, quem in imperio laudatiſſime trãſegiſti. hæc ſenſit, hæc ſcripſit: ad rem vere, & ad tempus. de re, conſtat tyrociniũ illud imperij tam probum fuiſſe, vt Traianus identidẽ iterare ſolitus; *Omnes bonos principes procul abeſſe à primo quinquennio Neronis.* de tempore; hic liber ſiue libri de Clementia ſcripti ſub primum ſtatim Neroniani imperij annum, vt probat Lipſius l.2.c.9.Elect.

Perſonam diu ferre. Ficta cito in naturam ſuam recidunt.] Aliter habet vnus v.c. *perſonam diu ferre fictã. Cito in naturam ſuam reflexa recidunt.*

Spes improbiſſimas complectuntur.] v.c. *ſpes improbiſſimas concipiunt.*

Omnibus tamen nunc ciuibus tuis & hæc confeſſio exprimitur, eſſe ſe felices.] Malim legere ex v.c. *Omnibus tamen ciuibus tuis hæc confeſſio exprimitur, nunc eſſe felices.* Iuretus.

Ad maximos imoſque.] Vox *imoſque,* plane abeſt à v.c.

Ex Cap. III.

E cubili proſiliret.] v.c. *è cubili ſalierit*

Ex Cap. IV.

Imperij ſubtrahatur.] bene v.c. Iureti, *Imperio.*

Ex Cap. VII.

Quieti moderatique imperij.] Amplector & reduco ſcripturam v.c. in qua legi. *quieti moratique imperij.* Simili enim modo Cicero dixit, *moratam & liberam ciuitatem,* in Orat. pro Milone, & lib.1.de Orat. *ciuitates nec eſſe, nec bene moratæ eſſe poſſunt.* Iur.

Ex Cap. IX.

Cum M. Antonio.] Vnus v.c. *Antonij.*

Quod aduocatum inuenerat.] v. c. *quod ad votum inuen.* & fortaſſe non reiicienda lectio, vt votum hic pro deſiderio capiatur: id enim erat in votis Auguſto, vt aliquis vir primarius Cinnam periculo eximi precaretur. Iur.

Cum Rep. agitur.] v.c. *cum populo Romano agitur.*

Facturus extenderet.] v.c. *oſtenderet.*

Prius hoſti v.c.] *primum hoſti.*

Ex hodierno die.] Forte illud, *die,* ex gloſa fluxit. Iur.

Poſthæc detulit.] Bene v.c. *poſthoc.* ſimilia exempla notaui ſup. ad Epiſt.81.

Amiciſſimum fideliſſimumque habuit.] Ea nempe reconciliationis eſt vis, vt gratiam ſarciat, & ſimultatem ſempiterna deleat obliuione, vt de P. Africano ac Tib.Graccho, M. Æmilio Lepido & Fuluio Flacco Cæl.Ruf.& Q.Pompeio Cicero orat. de Prouinc.Conſul. Valeriuſque lib.4. commemorant. Hac de re vide Langlæum lib.3. cap.5. Otij Semeſtris. Non omittendũ tamen in v.Iureti vocem addi hoc loco, legique. *Exinde amiciſſimũ.*

Ex Cap. X.

Et totam cohortem primam interioris admiſſionis.] De *admiſſionibus* legenda ſunt multa apud Torrẽtium in Suetonij Veſpaſianum cap.12. Lipſium ad lib. 6.Annal. Taciti, & Briſſonium in Appendice librorum de verb.ſignif.

Ex Cap. XI.

Nulli vnquam citius gladius commiſſus eſt.] P.Faber gladiũ hic accipit pro ſummo illo imperio. nã inquir, quod gladium Imperatores & gerebant ipſi nonnumquã, & aſſeruandũ ſuis Præfectis dabant, eo merum imperium & ius vitæ ac necis ciuium ipſis tributum fuiſſe conſtitit, cuius nota & ſignũ eſt gladius. vide d.Fabrum l.1.c.3.Semeſt.

Certiſſima ſalus.] In vno v.c. *lux,* pro, *ſalus,* legitur.

Ex Cap. XII.

Si feras.] v.c. *ſic.* quomodo habent omnes veteres libri aliorum. quare falſi ſunt qui in recentioribus editionibus mutarunt: non enim hic obſeruarunt vſum particulæ *ſic,* quæ valet, exempli gratia. Iur.

Ex Cap. XIV.

Non accedit ad decretorium ſtilum.] Nempe cum in gladiatorio munere prælusio quædam legitimo præmitteretur certamini, eaque fieret in haſtis, rudibus atque armis; videntur ea appellata *exercitoria & luſoria tela,* vt è contra, vera & acuta tela, *decretoria.* noſter Epiſt.117. *Quam ſtultũ eſt cum ſignum pugnæ acceperis, ventilare. remoue iſta luſoria arma. decretoriis opus eſt.* Iur. ad lib.3. Epiſt. 75. Symmachi, notat Senecam hic dixiſſe *ſtilum decretorium,* quem Tullius pro Cluentio *cenſorium* vocat. eum conſulat curioſus lector.

Ex Cap. XV.

Vt ſententiam ſuam quiſque ſcriberet.] Eadem ratione olim in Areopago tacitas & per tabellas ſententias editas fuiſſe, ſunt qui tradant, ne ex maioris autoritatis aut eruditionis viri qui prior ſentẽtiam dixiſſet, præiudicio, ab opinione ſua alij diſcederent, aut idem reſponderent. vide de iis Langlæum lib.7.c.7.Ocij Semeſtris.

Digitized by Google

Ex Cap. xvi.

[*Cauſis compeſcat.*] V.c. *compeſcit.*

Ex Cap. xviii.

Seruis ad ſtatuam licet confugere.] Sub Impp. inualuit, vt non templa ſolū, ſed *ſtatuæ* eorū imagineſque perfugium eſſent ſeruis. Multas hac de re pete auctoritates ex Connano lib. 2. c. 2. commēt. iur. ciu. Hotomano ad li. 1. Inſtit. tit. 8. paragr. 3. Lipſio ad lib. 1. Ann. Taciti.

Commune ius vetet.] In vno v.c. *communis natura vetet.*

Quid aliud quam ſerpentibus obijci.] Legit Iuretus ex v.c. *Quid aliud quam ſerpentium obijci.*

Ex Cap. xix.

Et ingentium rerum documenta minima agere.] Variant aliorum libri, mihi videtur apertior eſſe ſcriptura, quam reperi in v. c. *documenta de minimis agere.* Iur.

Salute præſidis ſui.] Reduco ſcripturam meliorem, quæ extat in v. c. *præſidij ſui*: ſic Horatius lib. 1. Ode 1. de Mæcenate loquens, vocat, *præſidium ſuum.* Iur.

Sub quo opulenta ciuitas.] Placet quod habet v.c. Iureti, *ſub quo opulentia ciuitatis.*

Ex Cap. xxiii.

Quam dum vindicant.] V.c. *vindicarent.*

Cum lege cœperunt &c.] V.c. Iureti, *cum à lege puniri cœperunt.* Particula vero, *&*, deeſt in illo.

Ex Cap. xxiv.

Vt ſeruos à liberis cultus diſtingueret.] An idem liberis cultus qui ſeruis, docebit te Faber lib. 2. Semeſt. cap. 10.

Ex Cap. xxvi.

Sub certo crucis periculo.] De hoc grauiſſimo ſeruorum ſupplicio multa eleganter P. Faber. l. 2. cap. 8. Semeſt.

Ex Cap. xxvii.

Illa rationis expertia.] V.c. *inexpertia.*

Digitized by Google

L· ANNÆI SENECÆ
AD NERONEM CAESAREM
DE CLEMENTIA,
LIBER SECVNDVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

ITERVM Neronis laudatio, & generoſæ eius vocis. Tum ad ſecundam partem tranſit, Naturam Clementiæ, ipſamque definit. Magis aperit à vitio contrario, & Crudelitatem producit ac deſcribit. Fines deinde ſuos Clementiæ dat, quam à Miſericordia vult remotam: nam hanc Stoicis vitium eſſe. Neque Ignoſcere etiam, aut Veniam dare concedit: ſed Parcere, Conſulere, & quæ verbis magis, quàm rebus illi diſtinguunt. Hic libri finis, ſed non Materiæ: & ex diuiſione liquet multa abeſſe, temporum vitio ſublata. Dolendum in tam pulchra tractatione: nec ſecundus hic liber, opinior, primo ceſſerit.

CAPVT PRIMVM.

VT 1 de Clementia ſcriberem, Nero Cæſar, vna me vox tua maximè compulit: quam ego non ſine admiratione, & cum diceretur, audiſſe memini, & deinde aliis narraſſe. Vocem generoſam, magni animi, magnæ lenitatis: quæ non compoſita, nec alienis auribus 2 data, ſubito eripit; ſed bonitatem tuam 3 cum fortuna tua litigantem in medium adduxit. Animaduerſurus in 4 latrones duos Burrus præfectus tuus, vir egregius, & tibi Principi 5 natus, exigebat à te, 6 ſcriberes, in quos & 7 ex qua cauſſa animaduerti velles, hoc ſæpe dilatum, vt aliquando fieret, inſtabat. Inuitus inuito cum chartam protuliſſet, traderetque, exclamaſti: 8 *Vellem neſcire litteras.* O dignam vocem, quam audirent omnes gentes, quæ Romanum imperium incolunt, quæque iuxta iacent 9 dubiæ libertatis, quæque 10 ſe contra viribus aut animis attollunt! O vocem, in concionem omnium mortalium mittendam, in cuius verba Principes 11 regeſque iurent! O vocem publica generis humani innocentia 12 dignam, cui redderetur 13 antiquum illud ſæculum! Nunc profecto conſentire decebat ad æquum bonumque, expulſa alieni cupiditate, ex qua omne animi malum oritur: pietatem integritatemque, cum fide ac modeſtia, ſurgere: & vitia diuturno abuſa regno, tandem felici ac puro ſæculo dare locum. Futurum hoc, Cæſar, ex magna parte ſperare & 14 confiteri libet. tradetur iſta animi tui manſuetudo, II.
diffundeturque paulatim per omne imperij corpus, & cuncta in ſimilitudiem tui formabuntur. A capite bona valetudo. inde omnia vegeta ſunt atque erecta, aut languore demiſſa: prout animus eorum viget, aut marcet. Et erunt ciues, erunt ſocij digni hac bonitate: & in totum orbem recti mores reuertentur. parcetur vbique 15 manibus. Diutius me morari hic patere, non vi blandiar auribus tuis: 16 nec enim mihi hic mos eſt. maluerim veris offendere, quam placere adulando. quid ergo eſt, 17 propter quod benefactis dictiſque tuis quam familiariſſimum eſſe te cupio? vt quod nunc natura & impetus eſt, 18 fiat iudicium. Illud mecum conſidero, multas voces magnas, ſed deteſtabiles, in vitam humanam perueniſſe, celebreſque vulgo ferri: vt illam, 19 *Oderint, dum mutuant.* Cui Græcus 20 verſus ſimilis eſt, qui *ſe mortuo terram miſceri ignibus* iubet: & alia huius notæ. Ac neſcio quomodo, ingenia 21 immania & inuiſa, materia fœcundiori expreſſerunt ſenſus vehementes & concitatos. Nullam adhuc vocem audiui ex bono lenique 22 animoſam. Quid ergo eſt? vt raro, inuitus, & cum magna cunctatione, ita quando ſcribas neceſſe eſt iſtud, quod tibi in odium litteras adduxit, ſed, ſicut fabis, cum magna cunctatione, cum multis dilationibus.

III. Et ne forte decipiat nos ſpecioſum clementiæ nomen aliquando, & in contrarium ab-
ducat: videamus quid ſit clementia, qualiſque ſit, & quos fines habeat. Clementia eſt
temperantia animi, in poteſtate vlciſcendi: vel lenitas ſuperioris aduerſus inferiorem
in conſtituendis pœnis. Plures proponere, eſt tutius; ne vna definitio parum rem com-
prehendat; &, vt ita dicam, 23 formula excidat. Itaque dici poteſt, & inclinatio animi
ad lenitatē in pœna exigenda. Illa finitio contradictiones inueniet, quamuis maxime ad
verum accedat, ſi dixerimus, clementiam eſſe moderationem aliquid ex merita ac debi-
ta pœna remittentem: reclamabitur, nullam virtutem quicquam 24 minus debito fa-
cere. Atqui hoc omnes intelligunt, clementiam eſſe, quæ ſe flectit citra id, quod 25
merito conſtitui poſſet. Huic contrariam imperiti putant ſeueritatem; ſed nulla virtus
IV. virtuti contraria eſt. Quid ergo opponitur clementiæ? Crudelitas, quæ nihil
aliud eſt, quam atrocitas animi in exigendis pœnis. Sed quidam non exigunt pœnas, cru-
deles tamen ſunt: tanquam, qui ignotos homines & obuios non in compendium, ſed
occidendi cauſſa occidunt. Nec interficere contenti, ſæuiunt; vt 26 Sinis ille & 27 Pro-
cruſtes, & piratæ, qui captos verberant, & in ignem viuos imponunt. Hęc crudelitas qui-
dem: ſed quia nec vltionem ſequitur (non enim læſa eſt) nec peccato alicui iraſcitur
(nullum enim anteceſſit crimen) extra finitionem noſtram cadit: quæ finitio contine-
bat in exigendis pœnis intemperantiam animi. Poſſumus dicere, non eſſe hanc creduli-
tatem, ſed feritatem, cui voluptati ſæuitia eſt: poſſumus inſaniam vocare. nam varia ſunt
genera eius, & nullum certius, quam quod in cædes hominum & laniationes peruenit.
Illos ergo crudeles vocabo, qui puniendi cauſſam habent, modum non habent. Sicut in
Phalari, quem aiunt non quidem in homines innocentes, ſed ſuper humanum ac proba-
bilem modum ſæuiſſe. Poſſumus effugere cauillationem, & ita finire, vt ſit crudelitas, in-
clinatio animi ad aſperiora. Hanc clementia repellit longius à ſe: nam ſeueritatem illi
28 conuenire, certum eſt. Ad rem pertinet, quærere hoc loco, quid ſit miſericordia.
Plerique enim vt virtutem eam laudant, & bonum hominem vocant miſericordem: hæc
autem vitium animi eſt. 29 Vtraque circa ſeueritatem, circáque clementiam poſita ſunt:
quæ vitare debemus, ne per ſpeciem ſeueritatis in crudelitatem, neve per ſpeciem cle-
mentiæ in miſericordiam incidamus. In hoc, leuiore periculo erratur, ſed par error eſt à
V. vero recedentium. Ergo quemadmodum religio deos colit, ſuperſtitio 30 violat:
ita clementiam manſuetudinémque omnes boni præſtabunt, miſericordiam autem vita-
bunt. Eſt enim vitium puſilli animi, ad ſpeciem alienorum malorum ſuccidentis. Itaque
peſſimo cuique familiariſſima eſt. Anus & mulierculæ ſunt, quæ lacrimis nocentiſſimo-
rum mouentur, quæ ſi liceret, carcerem effringerent. Miſericordia non cauſſam, ſed for-
tunam ſpectat; clementia rationi accedit. Scio male audire apud imperitos ſectam Stoi-
corum tanquam nimis duram, & minime principibus regibuſque bonum daturam con-
ſiliũ. Obiicitur enim illi, quod ſapientem 31 negat miſereri, negat ignoſcere. Hæc ſi per
ſe ponantur, inuiſa ſunt. videntur enim nullam ſpem relinquere humanis erroribus, ſed
omnia delicta ad pœnam deducere. Quod ſi eſt, 32 quid hac ſecta durius, quæ dediſcere
humanitatem iubet, portúmque aduerſus fortunam certiſſimum 33 mutuo auxilio clu-
dit? Sed nulla ſecta benignior leniorque eſt, nulla amantior hominum, & 34 commu-
nibus bonis attentior: vt propoſitum ſit vſui eſſe aut auxilio, nec ſibi tantum, ſed vniuer-
ſis ſinguliſque conſulere. Miſericordia eſt ægritudo animi, ob alienarum miſeriarum ſpe-
ciem: aut, triſtitia ex alienis malis 35 concepta, quæ accidere immerentibus credit.
Ægritudo autem in ſapientem virum non cadit: ſerena eius mens eſt, nec quicquam in-
cidere poteſt quod illam obducat. Nihil æque hominem, quam magnus animus decet:
non poteſt autem magnus eſſe idem, ſi metus & mæror confundit, ſi mentem obducit &
contrahit. Hoc ſapienti ne in ſuis quidem accidet calamitatibus, ſed omnem fortunæ
iram reuerberabit, 36 & ante ſe franget. eandem ſemper faciem ſeruabit, placidam &
inconcuſſam: quod facere non poſſet, ſi triſtitiam reciperet. Adiice, quod ſapiens pro-
uidet, & in expedito conſilium habet: nunquam autem liquidum ſincerúmque ex turbi-
do venit. Triſtitia enim inhabilis eſt ad diſpiciendas res, vtilia excogitanda, periculoſa
vitanda, 37 æqua æſtimanda. Ergo non miſeretur, quia & ſine miſeria animi non ſit.
38 ceterum omnia, quæ qui miſerentur, dolentes facerent: hic libens & alacri animo
VI. faciet. Succurret alienis lacrimis, non accedet: dabit 39 manum
naufrago, exſuli hoſpitium, egenti ſtipem, non hanc contumelioſam, qua pars maior
horum qui ſe miſericordes videri volunt, abiicit & faſtidit quos adiuuat, contingique
ab his timet: ſed vt homo homini, 40 ex communi dabit. Donabit lacrimis maternis
filium, & cathenas ſolui iubebit, & 41 ludo eximet, & cadauer etiam noxium ſepeliet.

Digitized by Google

At faciet iſta tranquilla mente, vultu ſuo. Ergo non miſerebitur ſapiens, ſed ſuccurret, ſed proderit in communem auxilium natus, ac publicum bonum, ex quo dabit cuique partem: etiam ad calamitoſos, proportione, improbandos & emendandos, bonitatem ſuam permittet. Afflictis vero, & 42 fortius laborantibus, multo libentius ſubueniet. Quotiens poterit, fortunæ 43 intercedet. vbi enim opibus potius vtetur, aut viribus, quam ad reſtituenda quæ caſus impulit? Vultum quidem non deiiciet, nec animũ, 44 ad æruſcantis ciuis aut pannoſi aridam 45 faciem & 46 obnixam baculo ſenectutem: ceterum omnibus dignis proderit, & deorum more, calamitoſos 47 propicius reſpiciet. Miſericordia vicina eſt miſeriæ: habet enim aliquid, trahitque ex ea. Imbecilles oculos eſſe ſcias, qui ad alienam lippitudinem & ipſi ſuffunduntur: tam mehercule, quam morbum eſſe, non hilaritatem, ſemper arridere ridentibus, & ad omnium 48 oſcitationem ipſum quoque os diducere. Miſericordia vitium eſt animorum, nimis miſeriæ fauentium: quam ſi quis à ſapiente exigit, prope eſt, vt lamentationem exigat, & in alienis funeribus
gemitus. At quare 49 non ignoſcat, 50 dicam. Conſtituamus nunc quoque VII.
quid ſit venia, vt ſciamus dari illam à ſapiente non debere. Venia eſt pœnæ meritæ remiſſio. Hanc ſapiens quare non debeat dare, reddunt rationem diutius, quibus hoc propoſitum eſt. Ego vt breuiter, tamquam 51 in alieno iudicio dicam; ei ignoſcitur qui puniri debuit: ſapiens autem nihil facit quod non debet, nihil prætermittit quod debet. itaque pœnam quam exigere debet, non donat: ſed illud quod ex venia conſequi vis, 52 honeſtiore tibi via tribuit. Parcit enim ſapiens, conſulit & corrigit. Idem facit, quod ſi ignoſceret, nec ignoſcit: quoniam qui ignoſcit, fatetur aliquid ſe, quod fieri debuit, omiſiſſe. Aliquem verbis tantum admonebit, pœna non afficiet, 53 ætatem eius emendabilem intuens: aliquem 54 inuidia criminis manifeſte laborantem, iubebit incolumem eſſe: quia deceptus eſt, quia per vinum lapſus. Hoſtes dimittet ſaluos, aliquando etiam laudatos, ſi honeſtis cauſſis pro fide, pro fœdere, pro libertate in bellum accincti ſunt. Hæc omnia non veniæ, ſed clementiæ opera ſunt. Clementia 55 liberum arbitrium habet: non 56 ſub formula, ſed ex æquo & bono iudicat. & abſoluere illi licet, & quanti vult, 57 taxare litem. Nihil ex his facit, tamquam iuſto minus fecerit, ſed tamquam id quod conſtituit, iuſtiſſimum ſit. Ignoſcere autem eſt, quæ iudicas punienda, non punire. Venia debitæ pœnæ remiſſio eſt: clementia hoc primum præſtat, vt quos dimittit, nihil aliud illos pati debuiſſe pronuntiet. Plenior eſt ergo, quam venia, & honeſtior. De verbo (vt mea fert opinio) controuerſia eſt, de re quidem conuenit. Sapiens multa remittet, multos parum ſani, ſed ſanabilis ingenij, ſeruabit. Agricolas bonos imitabitur, qui non tantum rectas proceraſque arbores colunt: ſed illis quoque quas aliqua deprauauit cauſſa adminicula quibus regantur, applicant. Alias circumcidunt, ne proceritatem rami premant: quaſdam infirmas vitio loci, nutriunt: quibuſdam, aliena vmbra laborantibus, cælum aperiunt. Secundum hæc, videbit perfectus ſapiens, quod ingenium qua ratione tractandum ſit, quo modo in rectum praua flectantur. * *Multa deſunt.*

COMMENTARII AD LIBRVM II. SENECÆ, de Clementia.

I. LIPSIVS.

CAP. I. 1. Vt de Clementia.] *Miror dubitari, an pars ſit ſuperioris libri. nam quid clarius? ſed & quæ propoſuit dicenda ſupra, cap. III. eorum pars in hoc libri fragmento. At enim orditur. quid ad rem? ipſe & alij ita ſolent, nec indecore, quaſi poſt quietem ſpiritu recepto; & item excitandi lectoris.*

2. Data ſubito.] *Meus liber,* ſubito data crepuit.

3. Cum fortuna.] *Quæ iuſtitiam à Principe exerceri volebat; illa negabat.*

4. Latrones.] *Si in communes aliquos latrones, neſcio an hoc ius vel animaduerſio Præfecti Prætorio: ſi in latrones, id eſt ſtipatores, ſiue ſimpliciter graſſatores milites, recte. Cogitandum eſt. enimuero illi de grege latrones, ad Præfectum vrbis potius ſpectabant, ſi tamen in vrbe aut iuxta facinus: at militares, ad iſtum.*

5. Natus.] *Ita Muretus, & arguta ſententia. quaſi ille Præfectus optimus, dignus optimo Principe eſſet; & in id aui à Deo datus. Libri tamen ſcripti,* notus: *quod eſt dilutius.*

6. Scriberes.] *Meus,* vt ſcriberes. *vellem,* ſubſcriberes.

7. Ex qua cauſſa.] *Elogium ſiue titulus igitur criminis ſubſcribi à Principe ſolet, etiam tunc cum eſſent damnati. Singularis hic ritui locus in Ammiani* XXX. *de Valentiniani ſæuiore natura:* Et ita erat effuſior ad nocendum, vt nullum aliquando damnatorum capitis, eriperet morte, ſubſcriptionis elogio leni: cum id etiam Principes interdum fecerint ſæuiſſimi. *Itaque ſubſcribere ſolent, & id cum damnati eſſent, ac mitiore titulo interdum tollere aut temperare pœnam.*

8. Vellem neſcire.] *Similis effectus in Biante olim.*

qui damnaturus aliquem, lacrimas emiſit vbertim, & dicente quodam, Quid ita idem ille & damnas, & fles? Quia, inquit, naturæ affectum dare, neceſſarium eſt; legi autem, ſententiam: *Stobæus, de Magiſtratu. Porro dictum ipſum Neronis, totidem verbis, & narratione ſimili in Suetonio cap. x. niſi quod ille acrius effert vocula addita,* Quam vellem n.l.

9. Dubiæ libert.] *Limitaneæ gentes, & quæ, vt potentior ingruit, huc illuc in ſeruitium eunt.*

10. Se contra.] *Quæ manifeſto hoſtes.*

11. Regéſque iurent.] *Meus & plerique ſcripti,* iuramentum faciant. *Quod pariter Latine non dici, vere Muretus monuit; ideóque alteram vocem ablegauit, & hanc reſedit. At ego fecerim,* iurent, & faciant. *quod eſt, iurent in ea verba; nec id tantum, ſed ita faciant ſeruentque. Vult autem Seneca iurari in ea verba, non vt Reges ἀπλῶς & ſimpliciter* litteras neſciant: *ſed vt eo fine damnandi neſciant, & ſcribant ſubſcribántque clementiæ promtores.*

12. Dignam, cui.] *Vellein inſita particula, &* cui, *Muretus, præter libros, hac mutauerat.*

13. Antiquum.] *Saturnium.*

----cum vindice nullo,
Sponte ſua ſine lege fidem rectúmque colebant.

CAP. II. 14. Confiteri.] *An magis,* confidere?

15. Manibus.] *Scripti omnes,* manibus tuis, *voce addita. Prior lectio & ſententia bona eſt: nuſquam vis, cædes, raptus regnabunt. nec poſterior inepta: non opus erit manus te mouere ad coercendum, aut puniendum. Siue aliter, defuncti tui manibus nemo inſultabit: etſi hoc ſuffrigidum.*

16. Nec enim mihi.] *Ita idem Seneca (in Taciti* xv. *Annali) in mandatis ad Neronem vltimis:* Nec ſibi promptum in adulationes ingenium. idque nulli magis gnarum, quam Neroni, qui ſæpius libertatem Senecę, quam ſeruitium expertus eſſet. *O bonum apud Principem ingenium! facite vos qui in Aula, & pro fortuna eius, non cum fortuna, loquimini.*

17. Propter quod.] *Meus & quidam,* præter id quod. *Tunc ſit periodus ſic concinnanda:* Quid ergo eſt? præter id, quod benef. d. t. q. f. eſſe te cupio, vt q. n. n. e. fiat iudicium: illud mecum conſidero. *Sed à vulgata vix abeo.*

18. Fiat iudicium.] *Quod bonitate naturæ impulſus facis, ſi ratione & iudicio, cum ſic laudabile id vides, vſurpes atque iteres.*

19. Oderint.] *De Ira lib. 1. cap. vlt.*

20. Verſus ſimilis.] *Quem idem hic Nero (ah, quæ mutatio!) in deterius etiam vertit. Nam* dicente quodam in ſermone communi, * Ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί: Imo, inquit, * Ἐμοῦ δὲ ζῶντος. *Atque ita fecit, Phaeton orbis terræ. Porro & Cicero de Finibus* III. *hunc verſum tangit:* Illa vox ſcelerata atque inhumana eorum, qui negant ſe recuſare, quo minus ipſis mortuis, terrarum omnium deflagratio conſequatur: quod vulgari quodam verſu Græco pronuntiare ſolent. *Atque idem hic crebro in ore Tiberij fuit, vt Dio libro* LVII. *ſcribit.*

* Me terra functo miſceatur ignibus.
* Me vero viuo.

21. Immania.] *Fero & capio; nec ſcio tamen an non potius ſcripſerit,* neſcio quomodo ingenia, immani & inuiſa materia, fœcundiori ore expreſſerunt ſ. v. *Conſidera.*

22. Animoſam.] *Quid mirum? nam bonitas placida eſt, & tacens: nec impetum in verbis, cum in animo non habeat, capit.*

CAP. III. 23. Formula exc.] *Iuris verbum, qui in ordinario iudicio agebant petebántque, conceptis verbis faciebant: ſi plus minuſve dixiſſent, cauſſa & formula cadebant. Vide epiſt.* XLVIII.

24. Minus debito.] *Nam in modo eſt virtus, nec vltra aut citra ſtat.*

25. Merito poſſet.] *Reſpondet, potuiſſe merito fieri; & non potuiſſe. vtrumque cum modo, & ſine culpa. Illud, Seueritas fuiſſet; at hoc Clementia.*

CAP. IV. 26. Sinis ille.] *Famoſus in Iſthmo latro, qui homines arboribus flexis curuatiſque alligabat, & ſic dabat diſtrahendos. Inde* πιτυοκάμπτης *cognomento dictus,* curuator pinorum. *Plutarchus in Theſeo, Apollodorus* III. *Biblioth.* Pauſanias *initio lib.* II. *poeta paſſim. Libri tamen quidam, vt meus,* Buſiris, *quod refuto, quia iungi* Sinin *cum* Procruſte *qui ſequitur, melius.*

27. Procruſtes.] *Ab eodem Theſeo occiſus in Attica, ad Cephiſſum amnem.* Pauſanias *lib.* 1. Plutarchus *in Theſeo, poeta.*

28. Conuenire.] *Meus & alij ſcripti voce incerta* conuenire, adeſſe, certum eſt. Pertinet. *Quidam pro* adeſſe, *habent* ad rem: *ex quo Eraſmi hæc lectio manauit. nec damno. Cur tamen illa ſcripta diſpliceat? Conuenit & ſemper ei adeſt. Si tenes, tum* Pertinet quærere, *erit vt in libris legum,* Pertinet ſcire, quæri, *& plura.*

29. Vtraque.] *Crudelitas, & Miſericordia.*

CAP. V. 30. Violat.] *Seneca ep. vlt.* Superſtitio error inſanus eſt, amandos timet, quos colit violat.

31. Negat miſereri.] *Dogma illorum:* Ἐλεήμονάς τε μὴ εἶναι (τοὺς σοφοὺς) συγγνώμην τε ἔχειν μηδενί. μὴ γὰρ παριέναι τὰς ἐκ τοῦ νόμου ἐπιβαλλούσας κολάσεις: Miſericordes non eſſe ſapientes, neque veniam cuiquam dare. non enim omittere pœnas legibus conſtitutas. *Refutat Auguſtinus lib.* IX. *& lib.* XIV. *de Ciuit. Vide me Manud.* III. *Diſſert.* XIX.

32. Quid hac ſecta.] *Iſta ab alia manu & nouitia ſunt: veteres ſcripti,* Quidni hac ſcientia, quæ dediſcere. *Meus pariter, niſi quod* huius *pro* hac, *vel* hæc, *vt quidam. Profecto legendum,* Quod ſi eſt, quidni huic ſuccenſeas, quæ.

33. Multo aux.] *Meus Seneca poſuit.* mutuum auxilium, *vel certe* mutui auxilij. *Potes tamen & vulgatum ſic capere.*

34. Communibus.] *Amicus emendat, ductu quorumdam librorum,* communis boni: *& id magis Latinum putat. Ego, cum* Attendo tibi, *&* tuis *dicamus hoc quoque arbitror poſſe.*

35. Concepta.] *Scripti,* contra: *ex quo recte Gruterus,* contracta. *Occurrebat etiam,* coorta.

36. Et ante ſe.] *Fallor, aut fuit:* & ſtante ſe franget. *Ipſe ſtans & rectus ea deijciet, conterétque.*

37. Æqua.] *Omnino,* æque, *vt ſcripti: id eſt, æquiter & iuſte res & pericula taxanda.*

38. Ceterum omnia.] *Mira & hic diuerſitas in ſcriptis. quorum meliores:* Cetera omnia quęque miſeretur volo facere, libens & alius omnino faciet. *Ita meus, nec valde diuertunt Gruteriani: quos, ſi lubet, vide. Ego faciebam:* Cetera omnia, quæ qui miſeretur ſolet facere, libens & alius animo faciet. *vel potius,* altus animo.

CAP. VI. 39. Manum.] *Vnus aliquis liber,* aulum *ingerit: non hic opportune.*

40. Ex communi.] *Quia communia hæc bona, à natura: lex diuiſit.*

41. Ludo eximet.] *Beſtiario vel gladiatorio, vbi publica vel priuata ſeruitute attinebantur.*

42. Fortius.] *Pincianus pulchre & vere,* fortuitis. *Præiuit de* improbandis vel emendandis, *id eſt quos culpa ſua premit: at nunc de ijs, quos fortuna. & his promptius ſubueniri, æquum eſt.*

43. Intercedet.] *Impediet eius vim & curſum, frænum aut moram, vt Tribunus, decreto eius dabit.*

44. Ad æruſcantis.] *Optime iſta idem optimus Cenſor (Pincianum dico) ductu librorum. Meus quidem vix vna littera aliter:* obcoruſcantis ciuis. Æruſcator, *&* Æſculator (*in gloßis*) *χαλκολόγοι. qui æra minuta rogant & colligunt.*

45. Faciem.] *Scripti*, maciem.

48. Obnixam.] *Meus*, obnoxiam, *quod ſeruem.*

47. Propitius.] *Ex formula qua dij rogabantur*, Volentes & propitij eſſe.

48. Oſcitationem.] *Quod vitium*, Oſcedo *dictum.*

49. Non ignoſcat.] *Stoicum hoc dogma pluribus in Stobæo (incerto auctore) explicatur, Serm. De magiſtratu. Et eo facit Sophocles, germanus in pleriſque Stoicus:*

Οὐ τῶν κακούργων οἶκτος, ἀλλὰ τῆς δίκης:

Non improborum, at iuris eſt miſeratio.

Euripides autem contra, hoc dogma ſuggillat.

Ἔνεστι δ' οἶκτος ἀμαθίᾳ μὲν οὐδαμοῦ,

Σοφοῖσι δ' ἀνδρῶν.

Miſeratio imperitiæ numquam inſita eſt,

Sed mentibus ſapientium.

50. Dicam.] *Mirum omnes ſcripti*, vacuam: *atque illud ſubſtituit, an reſtituit, primus Pincianus. Erudebam:* vis dicam.

CAP. VII. 51. In alieno.] *Quia non ad hanc rem proprie, de qua agitur: interuenit & intercurrit.*

52. Honeſtiore.] *Verbis alijs, re eadem, vt ſæpe Stoicis. λογομαχία eſt.*

53. Ætatem.] *Iuuenilem, quæ flecti poteſt.*

54. Inuidia crim.] *Quod attollunt & augent inimici. ipſum intenentur, non occaſionem, aut cauſſam.*

55. Liberum arbitr.] *Atque id diſcrimen inter Arbitrum & Iudicem; quod ille quantum* æquius melius *definit: iſte, rigide, vt petitum eſt, & directe. Vide de Benef. III. cap. III. Briſſon. III. Formular.*

56. Sub formula.] *Qua agitur, petiturve. Supra cap. III. Et Fabius:* Deprecatio rara eſt, & apud eos ſolos iudices, qui nulla certa pronunciandi forma tenentur.

57. Taxare.] *Æſtimare quanti res ſit, quæ in iudicium venit.*

MVRETVS.

CAP. I. H*Ic non tam liber eſt, quam ἀπεσπασμένον quoddam libri. Itaque quod quædam cohærere cum ſuperioribus non videntur, non Senecæ culpa eſt, ſed librariorum.*

Tibi principi natus.] *Multo hoc melius, quam, vt in alijs*, notus.

Principes regéſque iurent.] Iurare in verba, *Latine & eleganter dicitur.* Iuramentum facere in verba, *barbarum eſt. In libro vetere non erat* faciant, *& pro* iuramentum *erat* iurament. *Deleui duas litteras, & feci* iurent, *fortaßis legi poterit*, iurarent.

PINCIANVS.

CAP. I. ET, cum diceretur, audiſſe memini.] *Exemplar ſcholaſticum*, & cum diceretur, audiſſe me memini.

Et bonitatem tuam cum fortuna vt litigantem.] *Legendum arbitror*, ſed bonitatem, *&c.*

Vellem neſcirem litteras.] *Vetus lectio*, Vellem neſcire litteras.

Quæ Rom. imperium colunt.] *Eadem* incolunt, *non* colunt.

O vocem publica generis humani innocentia dignam, cui redderetur antiquum illud ſeculum.] *Scribendum diſpungendúmque ad hunc modum arbitror;* O vocem priſcæ generis humani innocentiæ, dignam cui redderetur, *&c.*

Pietatem, integritatem.] *Vetus lectio*, pietatem integritatémque.

CAP. II. Et cuncta in ſimilitudinem ſui formabuntur.] *Quædam exemplaria* tui, *non* ſui, *Alia* tuam *agnoſcunt.*

A capite bona valetudo, ea tranſibit in omnes. Vegetata ſunt.] *Prima duo verba*, à capite, *ſuperioribus adiungenda ſunt. Quæ ſuccedunt, ſic ſcribe ex pleriſque antiquis codicibus:* Bona valitudo in omnes vegeta eſt. *reliqua ſuperfluunt, ex omni ſcripta lectione. & mox paulo* viuit *ſubſtitue pro* iuuit.

Quid ergo eſt, propter quod bene actis dictiſque tuis.] *Legendum.* Quid ergo eſt præter id quod, *&c. vt prior editio habebat.*

Materia ſecundiore expreſſerunt ſenſus vehementes.] *Lego* fœcundiore, *non* ſecundiore, *ex exemplari Pinciano.*

Quid ergo eſt vt raro inuitus, & cum magna cunctatione, cum multis dilationibus. Et ne forte decipiat nos ſpecioſum clementiæ nomen.] *Scribe ex omni antiqua lectione.* Quid ergo eſt? Vt raro, inuitus, & cum magna cunctatione, ita aliquando ſcribas neceſſe eſt iſtud quod tibi in odium litteras adduxit, ſed ſicut facit. cum magna cunctatione, cũ multis dilationibus. Ne forte decipiat, *&c.*

CAP. III. Specioſum clementiæ nomen aliquando.] *Verbum* aliquando *redundat, ex eadem.*

Plura proponere eſt tutius.] *Mallem legeretur* Plures *quam* Plura.

Nullam virtutem cuiquam minus debito facere.] *Legendum puto* quicquam, *non* cuiquam.

CAP. IV. Vt Buſiris ille & Procruſtes.] *Exemplar academiæ*, Oſiris ille & Procluſtes. *Exemplar Franciſcanum*, Sitis ille & Procuſtes. *Lego*, Sinis ille & Procruſtes, *Plutarcho, Ouidio, & pleriſque alijs.*

Hanc clementia repellit longius ſtare à ſe.] *Sic prior editio. Exemplar Pincianum*, Hanc clementia repellit, longiuſque ſtare à ſe facit.

Ne per ſpeciem clementiæ in miſericordiam incidamus.] *Pleraque verba quæ hic deſiderantur, reſtitue ex exemplari Pinciano hoc pacto*, ne per ſpeciem ſeueritatis in crudelitatem, ne per ſpeciem clementiæ in miſericordiam incidamus.

CAP. V. Quod ſi eſt quid in hac ſcientia.] *Vetus lectio.* Quod ſi eſt, quidni hæc ſcientia.

Æque æſtimanda.] *Scribendum* æqua, *non* æque, *ex eadem.*

Cætera omnia quæque miſerentur. Volo facere libens, & alius animo faciet.] *Ita prior editio. Quæ verba vitioſißime ſcripta ad hunc modum caſtiganda exiſtimo.* Cæterum omnia quæ ſi miſeretur, nolens faceret, libens & alacri animo faciet.

CAP. VI. Et fortius laborantibus.] Fortuitis, *non* fortius, *legendum puto, vt ſequentia indicant.*

Vultum quidem non deiiciet, nec animum.] *Sciendum multa hic verba deeſſe, ſed quæ in ſcriptis exemplaribus varie legantur. Modo ſic:* Vultum quidem non deiiciet, nec animum ad corruſcãtis ciuis aut pannoſi aridam faciem, & obnoxiam baculo ſenectutem. *Modo ſic:* Vultum quidem non deiiciet, nec animum obtruſit cauſa rerum in pãnoſam faciem, & in obnoxiam baculo ſenectutem. *Vt forte corrigendum ſit:* Vultum quidem non deiiciet, nec animum ad æruſcantis ciuis, aut pannoſi aridam faciem, & obnoxiam baculo ſenectutem.

At quare non ignoſcet vacuam.] *Sic prior editio.*

Digitized by Google

Scribendum puto dicam, *non* vacuam. & *paulo poſt* debitæ *non* meritæ, *ex vetere lectione: ſicuti etiam patet circa finem libri repetitis eiſdem verbis.*

CAP.VII. Inuidia criminis manifeſte laborantem.] *Exemplar Pincianum*, inuidiæ crimine manifeſte laborantem.

Sed & quanti vult æſtimare litem.] Taxare, *non* æſtimare, *vetus lectio.*

Secundum hæc videbit perfectus ſapiens, quod ingenium qua ratione tractandum ſit, donec in rectum praua flectantur.] *Eadem.* Videbit, quod ingenium qua ratione tractandum ſit, quomodo in rectum praua flectantur. *reliqua ſuperfluunt.*

ERASMVS.

SEcundus hic liber non videtur eſſe pars operis ſuperioris, ſed initium alterius: nec apparet eſſe perfectum, niſi quod in Seneca docti deſiderant ordinem &, connexionem.

CAP.II. *A capite bona valetudo.*] Et locus hic obſcurus eſt, adiectione verborum aliquot. Primum hæc verba, *ea tranſibit.* non erant in vetuſto codice: quanquam totum hoc, *à capite bona valetudo in omnes*, ſatis apparet eſſe annotationem ſtudioſi cuiuſpiam. Quin & *formabuntur* verbum adiecticium videtur. His igitur ſublatis, pulchre conſtabit lectio hunc in modum: *& cuncta in ſimilitudinem tui, vegeta ſunt atque erecta, aut languore demiſſa, prout animus eorum viget aut marcet.* Aut ſi non placet tantum verborum abijcere, hæc erit tolerabilis lectio, cuius occaſionem vnus codex dedit: *& cuncti in ſimilitudinem tui formabuntur. A capite bona valetudo: inde omnia vegeta ſunt atque erecta, &c.* vt *in omnes*, quod habebat etiam vetuſtiſſimus Codex, vertas, in *inde omnia.*

OPSOPOEVS.

CAP.I. S*Ed bonitatem tuam cum fortuna litigantem.*] Veteres membranæ, *& bonitatem tuam quam fortuna litigantem.*

Eædem cum prioribus edit.] *Exigebat à te, vt ſcriberes.* Ita cap. II. poſtea, *aliquando ſcribas neceſſe eſt iſtud.*

CAP. V. *Quia eſt ſine miſeria.*] M.ſſ. duo, *quia & ſine animi miſeria non ſit.* Modus epiſt. XXI. ex ſuis membranis, *quia id ſine miſeria non ſit.*

CAP.VII. *Et quanti vult æſtimare litem.*] M.ſſ. cum Pinciano, *& quanti vult, taxare litem.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

EX ANIMADVERSIONIBVS AD LIB. II. DE CLEMENTIA.

Ex Cap. II.

IN *medium adduxit.*] v.c. *medio.* de hac locutione ſup. Iuretus ad lib. 3. de benef. cap. 37.

Exigebat à te, ſcriberes.] v.c. *exigebat vt ſcriberes.*

Chartam protuliſſet.] v.c. *prætuliſſet.*

Vellem neſcire litteras.] v.c. *neſciſſem.*

Imperium incolunt.] v. c. *colunt.*

In concionem mittendum.] v.c. *concione*, quæ locutio familiaris Senecæ, vt notatum à Iureto ſup. ad lib. 3. de benef. cap. 37.

O vocem priſcæ generis humani innocentiæ.] v. c. *O vocem publica g. h. innocentia.*

Ex Cap. V.

Anus & mulierculæ ſunt, quæ lacbrymis nocentiſſimorum mouentur.] Scriptura quam offendi in v. c. ſuſpicione mouet latitare hic vitium. Itaque illam bona fide proponam, vt acutiores verum inde eruant: *Anus & aſter mulierculæ lacbrymis n. m.* Iuretus.

Nihil æque hominem quàm.] v. c. *Nihil æque ſapientem quam.*

Ex Cap. VIII.

Clementia liberum arbitrium habet.] Hoc nomine Cicero pro Roſcio Com. Iudicium ab arbitrio ita diſtinguit. *Iudicium eſt certæ pecuniæ, Arbitrium incertæ. Ad iudicium, &c.* quæ videre licet lectori. item Hotomanum ad lib. 4. Inſtit. tit. de Act. §. Actionum autem quædam bonæ. & Briſſonium lib. 5. de formulis.

Digitized by Google

L. ANNÆI SENECÆ DE VITA BEATA AD GALLIONEM FRATREM, LIBER VNVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

*S*ENEX *hunc libellum ſcripſit, & velut Defenſionem præſcripſit contra calumniatores, qui Opes & Vitam obiectabant. Beatam vitam in Virtute eſſe: ſed hanc externa non ſpernere, ſi accedant. Sublime ſcriptum eſt, pulcherrimum in partibus, & quod monita ſenſuſque aureos habet. Partes eius du ſunt: Quid ſit Beata vita? & Quomodo eo perueniatur? De priore, negat in Opinione aut More quærendam: per trita ſi itur, longius ab ea abitur. Ratio ſola audienda eſt. ea dicit, Beatam vitam eſſe conuenientem naturæ ſuæ: id eſt, poſitam in Virtute. Non in voluptate, cum Epicuro? minime, & diffuſe hunc & aſſeclas refellit. Vſque eo, vt nec iungi cum Virtute Voluptatem velit, & totum hoc nomen repudiet. Hæc ad Cap. xvj. Inde pars altera, Ad perueniendum igitur ſola Virtus amplectenda, cetera ſpernenda? Negat; admitti quidem externa poſſe, ſed non vt finem. Imo ijs qui in via adhuc ſunt, & Proficientium numero, opus eſſe aliqua indulgentia Fortunæ. Hic priuatam ſuam cauſſam calide iam & robuſte agit, & obijcientem inducit, Cur tu de virtute ſic locutus, alia etiam habes? cur ſeruos? nummos, villas, ſupellectitem? Varie reſpondet: ac primo Sapientem ſe non eſſe, ſed conari eſſe. Deinde alijs ſummatibus viris, Platoni, Zenoni, Ariſtoteli iam olim hæc obiecta. Atquin omnes iſti non quomodo viuerent, ſed viuendum eſſet, docebant. Ardua res Virtus. Suſpiciendi, etiam qui conantur aſcendere, etſi decidunt interim, aut hærent. Tum de Opibus ex profeſſo, an habendæ Sapienti à Cap. xxj. Et aſſerit haberi, etſi non amari: quæſitas tamen honeſte, & benigne emittendas aut emiſſas. Inſurgit deinde in iſtos blacterones, & mucronem ſtili, Socrate inducto, ſtringit: ſed finis deficit, & quæ vulgo attexuntur, alterius ſcripti ſunt atque argumenti.*

CAPVT PRIMVM.

VIVERE, 1 Gallio frater, omnes beatè volunt: ſed ad peruidendum, quid ſit quod beatam vitam efficiat, calligant. Adeóque non eſt facile conſequi beatam vitam, vt ab ea quiſque eo longius recedat, quo ad illam citatius fertur, ſi via lapſus eſt: quæ vbi in contrarium ducit, ipſa velocitas maioris interualli cauſſa fit. Proponendum eſt itaque primum, quid ſit quod petamus: tunc circumſpiciendum eſt, qua contendere illo celerrime poſſimus: intellecturi in ipſo itinere, ſi modo rectum erit, quantum quotidie 2 profligetur, quantóque propius ab eo ſimus, ad quod nos cupiditas naturalis impellit. Quamdiu quidem paſſim vagamur non ducem ſecuti, ſed fremitum & clamorem diſſonum in diuerſa vocantium, conteritur vita inter errores, breuis, etiam ſi dies noctéſque bonæ menti laboremus. Decernatur itaque & quo tendamus, & qua: non ſine perito aliquo, cui explorata ſint ea, in quæ procedimus. Quoniam quidem non eadem hîc, quæ in ceteris peregrinationibus, condicio eſt. In illis comprehenſus aliquis limes, & interrogati incolæ, non patiuntur errare: at hic tritiſſima quæque via, & celeberrima, maxime decipit. Nihil ergo magis præſtandum eſt, quàm ne, 3 pecorum ritu, ſequamur antecedentium gregem, pergentes non qua eundum eſt, ſed qua itur. Atqui nulla res nos maioribus

malis implicat, quam quod ad rumorem componimur: optima rati ea, quæ magno aſſenſu recepta ſunt, quorúmque exempla nobis multa ſunt: nec ad rationem, ſed ad ſimilitudinem viuimus. Inde iſta tanta coaceruatio aliorum ſupra alios ruentium. Quod in ſtrage hominum magna euenit, cum ipſe ſe populus premit, nemo ita cadit, vt non alium in ſe attrahat: primi exitio ſequentibus ſunt: hoc in omni vita accidere, videas licet: nemo ſibi tantum errat, ſed alij erroris cauſſa & auctor eſt. Nocet enim applicari antecedentibus: & dum vnuſquiſque mauult credere, quàm iudicare, numquam de vita iudicatur, ſemper creditur: verſátque nos & præcipitat traditus per manus error, alieniſque perimus exemplis. Sanabimur, ſi modo ſeparemur à cœtu: nunc vero ſtat contra rationem, defenſor mali ſui, populus. Itaque idem euenit, quod in comitiis, in quibus eos factos prætores ijdem qui fecere mirantur, cum ſe mobilis fauor 4 circumegit. Eadem probamus, eadem reprehendimus. hic exitus eſt omnis iudicij, in quo lis ſecundum plures datur.

II. Cum de beata vita agitur, non eſt quod mihi illud 5 diſceſſionum more reſpondeas: 6 *Hæc pars maior eſſe videtur.* ideo enim 7 peior eſt. Non tam bene cum rebus humanis agitur, vt meliora pluribus placeant: argumentum peſſimi, turba eſt. Quæramus quid optime factum ſit, non quid vſitatiſſimum: & quid nos in poſſeſſione felicitatis æternæ conſtituat, non quid vulgo, veritàtis peſſimo interpreti, probatum ſit. Vulgum autem 8 tam clamydatos, quam coronam voco. Non enim colorem veſtium, quibus prætexta corpora ſunt, adſpicio: 9 oculis de homine non credo. habeo melius certiúſque lumen, quo à falſis vera diiudicem. Animi bonum, animus inueniat. Hic, ſi vmquam illi reſpirare & recedere in ſe vacauerit; ô quam ſibi ipſe verum, tortus à ſe, fatebitur, ac dicet! Quidquid feci adhuc, infectum eſſe mallem: quidquid dixi, cum recogito, in multis 10 video: quidquid 11 optaui, inimicorum exſecrationem puto: quidquid timui, dij boni, quanto 12 melius fuit, quàm quod concupiui? Cum multis inimicitias geſſi, & in gratiam ex odio (13 ſi modo vlla inter malos gratia eſt) redij: mihi ipſi nondum amicus ſum. Omnem operam dedi, vt me multitudini educerem, & aliqua dote notabilem facerem: quid aliud quàm telis me oppoſui, & maleuolentiæ quod morderet oſtendi? Vides tu iſtos, qui eloquentiam laudant, qui opes ſequuntur, qui gratiæ adulantur, qui potentiam extollunt? omnes aut ſunt hoſtes, aut (quod in æquo eſt) 14 eſſe poſſunt. Quam magnus mirantium, tam magnus inuidentium populus eſt.

III. Quin potius quæro aliquid vſu bonum, quod 15 ſentiam, non quod 16 oſtendam: iſta quæ ſpectantur, ad quæ conſiſtitur, quæ alter alteri ſtupens monſtrat, foris nitent, introrſus miſera ſunt. Quæramus aliquid non in ſpeciem bonum, ſed ſolidum & æquabile, & à ſecretiore parte formoſius. Hoc eruamus. nec longe poſitum eſt, 17 inuenietur: ſcire tantum opus eſt, quo manum porrigas. Nunc velut in tenebris vicina tranſimus, offenſantes in ipſa, quæ deſideramus. Sed ne te per circuitus traham, aliorum quidem opiniones præteribo: nam & enumerare illas longum eſt, & coarguere: noſtram accipe. Noſtram vero cum dico, 18 non alligo me ad vnum aliquem ex Stoicis proceribus: eſt & mihi 19 cenſendi ius. Itaque aliquem ſequar, aliquem iubebo ſententiam 20 diuidere: fortaſſe & poſt omnes citatus, nihil improbabo ex his quæ priores decreuerint, & dicam: 21 *Hoc amplius cenſeo.* Interim, quod inter omnes Stoicos conuenit, 22 rerum naturæ aſſentior ab illa non deerrare, & ad illius legem exemplúmque formari, ſapientia eſt. Beata eſt ergo vita, 23 conueniens naturæ ſuæ: quæ non aliter contingere poteſt, quam ſi primum ſana mens eſt, & in perpetua poſſeſſione ſanitatis ſuæ. Deinde, ſi fortis ac vehemens, tum pulcherrima & patiens, apta temporibus, corporis ſui pertinentiúmque ad id curioſa; non anxie tamen: rerum quæ vitam inſtruunt, diligens, 24 ſine admiratione cuiuſquam: vſura fortunæ muneribus, non ſeruitura. Intelligis, etiam ſi non adijciam, ſequi perpetuam 25 tranquillitatem, libertatem: depulſis his, quæ aut irritant nos, aut territant. Nam pro voluptatibus, & pro illis quę parua ac fragilia ſunt, & in ipſis flagitiis noxia, ingens gaudium ſubit, inconcuſſum, & ęquabile: tum pax & concordia animi, & magnitudo cum manſuetudine. Omnis enim ex infirmitate feritas eſt.

IV. Poteſt aliter quoq; definiri bonũ noſtrũ, id eſt, eadẽ ſententia, non iiſdẽ cõprehendi verbis. Quemadmodũ idẽ exercitus modo latius pãditur, modo in anguſtũ coarctatur, & aut in cornua, 26 ſinuata media parte, curuatur, aut recta frõte explicatur: vis illi, vtcumq; ordinatus eſt, eadẽ eſt, & volũtas pro eiſdẽ partibus ſtãdi: ita definitio ſummi boni alias diffundi poteſt & exporrigi, aliàs colligi, & in ſe cogi. Idẽ itaq; erit, ſi dixero: Summum bonũ eſt, animus fortuita deſpiciens, virtute lætus: aut, Inuicta vis animi, perita rerum, placida in actu, cum

humanitate

Digitized by Google

humanitate multa, & 27 conuerſantium cura. Libet & ita definire, vt beatum dicamus
hominem eum, cui nullum bonum malúmque ſit, niſi bonus malúſque animus: hone-
ſti cultor, virtute contentus; quem nec extollant fortuita, nec frangant: qui nullum
maius bonum eo, quod ſibi ipſe dare poteſt, nouerit, cui vera voluptas erit, volu-
ptatum contemptio. Licet, ſi euagari velis, idem in aliam atque aliam faciem, ſalua &
integra poteſtate, transferre. Quid enim prohibet nos beatam vitam dicere, liberum
animum, & erectum, & 28 interritum ac ſtabilem, extra metum, extra cupiditatem po-
ſitum? cui vnum bonum honeſtas, vnum malum turpitudo? Cetera 29 vilis turba rerum,
nec detrahens quicquam beatæ vitæ, nec adijciens, ſine auctu ac detrimento ſummi bo-
ni veniens ac recedens. Hunc ita fundatum neceſſe eſt, velit nolit, ſequatur hilaritas
continua, & lætitia alta atque ex alto veniens, vt quæ ſuis gaudeat, nec maiora dome-
ſticis cupiat. Quid ni iſta penſet bene cum minutis, & friuolis, & non perſeuerantibus
corpuſculi motibus? quo die infra voluptatem fuerit, & infra dolorem erit.

Vides autem, quam malam & noxiam ſeruitutem ſeruiturus ſit, quem voluptates dolo- V.
réſque, incertiſſima 30 dominia, impotentiſſimaque, alternis poſſidebunt. Ergo ex-
eundum ad libertatem eſt: hanc non alia res tribuit, quam fortunæ negligentia. Tum
illud orietur inæſtimabile bonum, quies mentis in tuto collocatæ, & ſublimitas: ex-
pulſiſque terroribus, ex cognitione veri gaudium grande & immotum, comitáſque &
31 diffuſio animi: quibus delectabitur non vt bonis, ſed vt ex bono ſuo ortis. Quo-
niam liberaliter agere cœpi, poteſt beatus dici, qui nec cupit, nec timet, beneficio ra-
tionis. Quoniam & ſaxa timore & triſtitia carent, nec minus pecudes: non ideo tamen
quiſquam felicia dixerit, quibus non eſt felicitatis intellectus. Eodem loco pone homi-
nes, quos in numerum pecorum & animalium redegit hebes natura, & ignoratio ſui.
Nihil intereſt inter hos, & illa: quoniam illis nulla ratio eſt, his praua, & malo ſuo atque
in peruerſum ſolers. Beatus enim nemo dici poteſt, extra veritatem proiectus: beata
ergo vita eſt, in recto certóque iudicio ſtabilita, & immutabilis. Tunc enim pura mens
eſt, & ſoluta omnibus malis, cum non tantum lacerationes, ſed etiam vellicationes
effugerit: ſtatura ſemper vbi conſtitit, ac ſedem ſuam etiam irata & infeſtante fortuna
vindicatura. Nam quod ad voluptatem pertinet, licet circumfundatur vndique, per 32
omnes vias influat, animumque blandimentis ſuis leniat, aliáque ex aliis admoueat,
quibus totos partéſque noſtri ſollicitet: quis mortalium, cui vllum ſupereſt hominis
veſtigium, per diem noctémque titillari velit, & deſerto animo, corpori operam dare?

Sed & animus quoque, 33 inquit, voluptates habebit ſuas. Habeat ſanè, ſe- VI.
deátque luxuriæ & voluptatum arbiter, impleat ſe omnibus eis, quæ oblectare ſenſus ſo-
lent: deinde 34 præterita reſpiciat, & exoletarum voluptatum memor exſultet priori-
bus, futuriſque iam immineat, ac ſpes ordinet ſuas, & dum corpus in præſenti ſagina ia-
cet, cogitationes ad 35 futura præmittat. hoc mihi videtur miſerior, quoniam mala
pro bonis legere dementia eſt. Nec ſine ſanitate quiſquam beatus eſt: nec ſanus, cui
offutura pro optimis appetuntur. Beatus eſt ergo iudicij rectus: beatus eſt præſentibus,
qualiacumque ſunt contentus, amicuſque rebus ſuis: beatus is, cui omnem habitum re-
rum ſuarum ratio commendat. Vident & illi, qui ſummum bonum voluptatem dixe-
runt, quàm turpi illud loco poſuerint. Itaque negant poſſe voluptatem à virtute didu-
ci, & aiunt, nec honeſtè quemquam viuere, vt non iucundè; nec iucunde, vt non honeſte
viuat. Non video, quomodo iſta tam diuerſa in eamdem copulam conijciantur. Quid
eſt, oro vos, cur ſeparari voluptas à virtute non poſſit? videlicet, quod omne boni ex
virtute principium eſt: ex huius radicibus etiam ea, quæ vos & amatis & expetitis,
oriuntur. Sed ſi iſta indiſcreta eſſent, non videremus quædam iucunda, ſed non hone-
ſta: quædam vero honeſtiſſima, ſed aſpera, & per dolores exigenda. Addite VII.
nunc, quod voluptas etiam ad vitam turpiſſimam venit: at virtus malam vitam non ad-
mittit. & infelices quidam non ſine voluptate, imo ob ipſam voluptatem ſunt: quod non
eueniret, ſi virtuti ſe voluptas immiſcuiſſet, qua virtus ſæpe caret, nunquam indiget.
Quid diſſimilis, imo diuerſa cōponitis? Altum quiddam eſt virtus, excelſum, regale, in-
uictum, infatigabile: voluptas, humile, ſeruile, imbecillum, caducum, cuius ſtatio ac do-
micilium fornices & popinæ ſunt. Virtutem in templo inuenies, in foro, in curia, pro
muris ſtantem, puluerulentam, coloratam, calloſas habentem manus: voluptatem lati-
tantem ſæpius, ac tenebras captantem; circa balnea ac ſudatoria, ac loca 36 ædilem me-
tuentia; mollem, eneruem; mero atque vnguento madentem, pallidam, fucatam, & me-
dicamentis pollutam. Summum bonum immortale eſt, 37 neſcit exire: nec ſatietatem
habet, nec pœnitentiam. numquam enim recta mens vertitur: nec ſibi odio eſt, nec quid-

quam mutauit 38 optima. at voluptas tunc cum maximè delectat, exſtinguitur. Nec
multum loci habet. itaque cito implet: & tædio eſt, & poſt primum impetum marcet.
Nec id vmquam certum eſt, cuius in motu natura eſt. ita ne poteſt quidem vlla eius eſſe
ſubſtantia, quod venit tranſitve celerrime, in ipſo vſu ſui periturum. Eo enim peruenit,
VIII. vbi deſinat: & dum incipit, ſpectat ad finem. Quid, quod tam bonis, quàm ma-
lis, voluptas ineſt? nec minus turpes dedecus ſuum, quam honeſtos egregia delectant.
Ideoque præceperunt veteres, optimam ſequi vitam, non iucundiſſimam: vt rectæ ac
bonæ voluntatis non dux, ſed comes voluptas ſit. Natura enim duce vtendum eſt: hanc
ratio obſeruat, hanc conſulit. Idem eſt ergo beate viuere, & ſecundum naturam. Hoc
quid ſit iam aperiam. Si corporis dotes, & apta naturæ, conſeruabimus diligenter & im-
pauide, tamquam in diem data & fugacia; ſi non ſubierimus eorum ſeruitutem, nec nos
aliena poſſederint, ſi corpori grata & aduenticia eo nobis loco fuerint, quo ſunt in ca-
ſtris auxilia, & armaturæ leues. Seruiant iſta, non imperent: ita demum vtilia ſunt men-
ti. Incorruptus vir ſit externis, & inſuperabilis, miratorque tantum ſui: fidens animi,
atque 39 in vtrumque paratus, 40 artifex vitæ. Fiducia eius non ſine ſcientia ſit, non
ſine conſtantia: maneant illi ſemel placita, nec vlla in decretis eius 41 litura ſit. Intelli-
gitur, etiam ſi non adiecero, compoſitum ordinatúmque fore talem virum, & in his
quæ aget cum comitate magnificum. Erit 42 vera ratio 43 ſenſibus inſita, & capiens
inde principia. nec enim habet aliud vnde conetur, aut vnde ad verum impetum capiat,
& in ſe reuertatur. Nam mundus quoque cuncta complectens, 44 rectorque vniuerſi
Deus 45 in exteriora quidem tendit, ſed tamen in totum vndique in ſe redit. Idem
noſtra mens faciat: cum ſecuta ſenſus ſuos, per illos ſe ad externa porrexerit; & illorum
& ſui potens ſit, & (vt ita dicam) deuinciat ſummum bonum. Hoc modo vna efficietur
vis ac poteſtas, concors ſibi: & ratio illa certa naſcetur, non diſſidens nec hæſitans in
opinionibus comprehenſionibuſque, nec in ſua perſuaſione. Quæ cum ſe diſpoſuit, &
partibus ſuis conſenſit, & (vt ita dicam) concinuit, ſummum bonum tetigit. Nihil enim
praui, nihil lubrici ſupereſt: nihil in quo 46 arietet, aut labet. Omnia faciet ex imperio
ſuo, nihilque inopinatum accidet: ſed quidquid aget, in bonum exibit, facile & parate,
& ſine tergiuerſatione agentis. Nam pigritia & hæſitatio, pugnam & inconſtantiam
oſtendit. Quare audacter licet profitearis, ſummum bonum eſſe, animi concordiam. Vir-
tutes enim ibi eſſe debebunt, vbi conſenſus atque vnitas erit: diſſident vitia.
IX. Sed tu quoque, inquit, virtutem non ob aliud colis, quàm quia aliquam ex illa ſperas
voluptatem. Primum, non ſi voluptatem præſtatura virtus eſt, ideo propter hanc peti-
tur. non enim hanc præſtat, ſed & hanc: nec huic laborat, ſed labor eius quamuis aliud
petet, hoc quoque aſſequetur. Sicut in aruo, quod ſegeti proſciſſum eſt, aliqui flores in-
ternaſcuntur, non tamen huic herbulæ, quamuis delectet oculos, tantum operis inſum-
ptum eſt: aliud fuit ſerenti propoſitum, hoc ſuperuenit: ſic voluptas non eſt merces, nec
cauſſa virtutis, ſed acceſſio: nec quia delectat, placet; ſed quia placet, delectat. Sum-
mum bonum in ipſo iudicio eſt, & habitu optimæ mentis: quæ cum ſuum 47 habitum
impleuit, & finibus ſe ſuis cinxit, conſummatum eſt ſummum bonum, nec quidquam
amplius deſiderat. Nihil enim extra totum eſt, non magis quàm vltra finē. Itaque erras,
cum interrogas, quid ſit illud propter quod virtutem petam? quæris enim aliquid
ſupra ſummum. Interrogas, quid petam ex virtute? ipſam. nihil enim eſt melius:
ipſa pretium ſui eſt. An hoc parum magnum eſt? Cum tibi dicam, ſummum bo-
num eſt, infragilis animi rigor & prouidentia, & 48 ſubtilitas, & ſanitas, & liber-
tas, concordia & decor: aliquid etiamnum exigis maius, ad quod iſta referantur?
Quid mihi voluptatem nominas? Hominis bonum quæro, non ventris, qui pecu-
X. dibus ac beluis laxior eſt. Diſſimulas, inquit, quid à me dicatur. Ego enim ne-
go quemquam poſſe iucundè viuere, niſi ſimul 49 & honeſte viuat: quod non po-
teſt mutis contingere animalibus, nec bonum ſuum cibo metientibus. Clare, in-
quam, ac palam teſtor hanc vitam, quam ego iucundam voco, non ſine adiecta
virtute contingere. At quis ignorat, pleniſſimos eſſe voluptatibus veſtris ſtultiſſimos
quoſque? nequitiam abundare iucundis, animúmque ipſum non tantum genera
voluptatis praua, ſed multa ſuggerere? In primis inſolentiam & nimiam æſtimatio-
nem ſui, tumorémque elatum ſupra ceteros, & amorem rerum ſuarum cæcum & im-
prouidum; delitias fluentes, ex minimis ac puerilibus cauſſis exſultationem; iam di-
cacitatem, & ſuperbiam contumeliis gaudentem; deſidiam, diſſolutionemque ſegnis
animi 50 indormientis ſibi. Hæc omnia virtus diſcutit, & 51 aurem peruellit, & vo-
luptates æſtimat, antequam admittat, nec quas probauit, magni pendit (vtique enim

Digitized by Google

admittit) nec vſus earum , ſed temperantia læta eſt. temperantia autem cum voluptates
minuat, ſummi boni 52 iniuria eſt. Tu voluptatem complecteris : ego compeſco. tu
voluptate frueris: 53 ego vtor.tu illam ſummum bonum putas:ego nec bonum.tu omnia
voluptatis cauſſa facis : ego nihil. Cum dico me nihil voluptatis cauſſa facere, 54
de illo loquor ſapiente,cui ſoli concedis voluptatem. Non voco autem ſapien- XI.
tem , ſupra quem quidquam eſt,nedum voluptas. Atqui ab hac occupatus,quomodo reſiſtet
labori , ac periculo ,egeſtati,& tot humanam vitam circumſtrepentibus minis?quomodo
conſpectum mortis , quomo do doloris feret ? quomodo mundi fragores , & tantum
acerrimorum hoſtium , tam molli aduerſario victus ? Quidquid voluptas ſuaſerit,
faciet. Age, non vides quam multa ſuaſura ſit ? Nihil , inquis , poterit ſuadere turpiter,
quia adiuncta virtuti eſt. Non tu vides iterum , quale ſit ſummum bonum , cui cuſtode
opus eſt, vt bonum ſit ? Virtus autem quomodo 55 voluptatem reget, quam ſequitur:
cum ſequi parentis ſit,regere imperantis?à tergo ponitis, quod imperat. Egregium autem
virtutis apud vos officium, voluptates 56 prægustare.Sed videbimus,an apud quos
tam contumelioſe tractata virtus eſt, adhuc virtus ſit : quæ habere nomen ſuum non poteſt,ſi
57 loco ceſſit. interim de quo agitur,multos oſtendam voluptatibus obſeſſos,in
quos fortuna omnia munera ſua effudit,quos fatearis neceſſe eſt malos.Adſpice 58 Nomentanum
& 59 Apicium , terrarum ac maris (vt iſti vocant) bona conquirentes, &
ſuper menſam recognoſcentes 60 omnium gentium animalia. Vide hos eoſdem 61
è lectis ſuis ſpectantes popinam ſuam,aures vocum ſono, 63 ſpectaculis oculos,ſaporibus
palatum ſuum delectantes.Mollibus lenibuſque 64 fomentis totum laceſſitur eorum
corpus : & ne nares interim ceſſent, 65 odoribus variis inficitur locus ipſe,in quo
luxuriæ 66 parentatur. Hos eſſe in voluptatibus dices : nec tamen illis bene erit , quia
non bono gaudent. Male,inquit,illis erit:quia multa interueniunt,quæ pertur- XII.
bant animum, & opiniones inter ſe contrariæ mentem inquietabunt. Quod ita eſſe concedo.
ſed nihilominus illi ipſi ſtulti,& 67 inæquales,& 68 ſub ictu pœnitentiæ poſiti,
magnas percipiunt voluptates:vt fatendum ſit, tam longe tum illos ab omni moleſtia
abeſſe,quam à bona mente:&(quod pleriſque contingit) 69 hilarem inſaniam inſanire,
ac per riſum furere. At contra ſapientium remiſſæ voluptates & modeſtæ , ac pæne languidæ
ſunt,compreſſæque,& vix notabiles: vt quæ neque arceſſitæ veniant,nec quamuis
per ſe acceſſerint , in honore ſint, neque vllo gaudio percipientium exceptæ. Miſcent
enim illas , & interponunt vitæ, vt ludum iocumque inter ſeria. Deſinant ergo inconuenientia
iungere , & virtuti voluptatem implicare , per quod vitium peſſimis quibuſque
adulantur. Ille effuſus in voluptates , 70 reptabundus ſemper atque ebrius , quia
ſcit ſe cum voluptate viuere, credit & cum virtute : audit enim voluptatem à virtute
ſeparari non poſſe: deinde vitiis ſuis ſapientiam 71 inſcribit, & abſcondenda 72 profitetur.
Ita non ab Epicuro impulſi luxuriãtur, ſed vitiis dediti,luxuriã ſuam in philoſophiæ
ſinu abſcondunt: & eo concurrunt, vbi audiunt laudari voluptatem. Nec æſtimatur
voluptas illa Epicuri (ita enim mehercules ſentio) quam ſobria ac ſicca ſit : ſed ad
nomen ipſum aduolant, quærentes libidinibus ſuis patrocinium aliquod ac velamentum.
Itaque quod vnum habebant in malis bonum , perdunt , peccandi verecundiam.
Laudant enim ea quibus erubeſcebant , & vitio gloriantur : ideoque ne reſurgere
quidem adoleſcentiæ licet, cum honeſtus turpi deſidiæ titulus acceſſit.
Hoc eſt cur iſta voluptatis laudatio pernicioſa ſit , quia honeſta præcepta 73 intra XIII.
latent: quod 74 corrumpit, apparet. Mea quidem iſta ſententia eſt (inuitis hoc noſtris
75 popularibus dicam) 76 ſancta Epicurum & recta præcipere, & ſi propius acceſſeris,
triſtia : voluptas enim illa ad paruum & exile reuocatur : & quam 77 nos virtuti legem
dicimus, eam ille dicit voluptati. Iubet illam 78 parere naturæ: parum eſt autem luxuriæ,
quod naturæ ſatis eſt. Quid ergo eſt ? ille qui deſidioſum otium , & gulæ ac libidinis
79 vices felicitatem vocat , 80 bonum malæ rei quærit auctorem:& dum illo venit,
blando nomine inductus,ſequitur voluptatem,non quam 81 audit, ſed quam attulit,
& vitia ſua cum cœpit putare ſimilia præceptis , indulget illis non timide , nec obſcure
: luxuriatur etiam 82 inoperto capite. Itaque non dico quod plerique noſtrorum,
ſectam Epicuri flagitiorum magiſtram eſſe : ſed illud dico , male audit , infamis : & immerito.
Nec hoc ſcire quiſquam poteſt, niſi interius fuerit admiſſus: 83 frons ipſa
dat locum fabulæ, & ad malam ſpem inuitat. Hoc tale eſt, quale vir fortis 84 ſtola indutus.
Conſtante tibi pudicitia, 85 virtus ſalua eſt : nulli corpus tuum 86 patientiæ vacat,
ſed in manu 87 tympanũ eſt. Titulus itaque honeſtus eligatur, & inſcriptio ipſa excitans
animum ad ea repellenda quæ 88 ſtatim eneruant,cum venerint,vitia. Quiſquis ad

Digitized by Google

virtutem acceſſit, dedit generoſæ indolis ſpem: qui voluptatem ſequitur, videtur
eneruis, fractus, degenerans vir, peruenturus in turpia: niſi aliquis diſtinxerit illi
voluptates, vt ſciat, quæ ex eis intra naturale deſiderium ſiſtant, quæ præceps ferantur,
infinitæque ſint, & quo magis implentur, eo magis inexplebiles. Agedum, virtus an-
tecedat: tutum erit omne veſtigium. Voluptas nocet nimia: in virtute non eſt veren-
dum, ne quid nimium ſit: quia 89 in ipſa eſt modus. Non eſt bonum, quod 90 magni-
xiv. tudine laborat ſua. Rationabilem porro ſortitis naturam, quæ melius res,
quam ratio proponitur? & ſi placet illa iunctura, 91 ſi hoc placet ad beatam vitam ire
comitatum? virtus antecedat, comitetur voluptas, & circa corpus, vt membra verſetur.
Virtutem quidem excelſiſſimam omnium voluptati tradere ancillam, nihil magnum ani-
mo capientis eſt. Prima virtus ſit, hæc ferat ſigna: habebimus nihilominus voluptatem,
ſed domini eius & temperatores erimus. aliquid nos exorabit, nihil coget. At hi
qui voluptati tradidere 92 principia, vtroque caruere. virtutem enim amittunt: cete-
rum non ipſi voluptatem, ſed ipſos voluptas habet cuius aut inopia torquentur, aut
copia ſtrangulantur. Miſeri, ſi deſeruntur ab illa: miſeriores, ſi obruuntur: ſicut depre-
henſi in mari Syrtico, modo in ſicco relinquuntur, modo torrente vnda fluctuantur.
Euenit autem hoc nimia intemperantia, & amore cæco rei. nam mala pro bonis petenti,
periculoſum eſt aſſequi. vt feras cum labore periculoque venamur, & captarum quo-
que illarum ſolicita poſſeſſio eſt: ſæpe enim laniant dominos: ita habentes magnas
voluptates. in magnum malum euaſere, captæque cepere. Quæ quo plures maioreſque
ſunt, eo ille minor, ac plurium ſeruus eſt, quem felicem vulgus appellat. Permanere
libet in hac etiamnon huius rei imagine. quemadmodum qui beſtiarum cubilia indagat,
& ----- *laqueo captare feras* magno æſtimat, & ---- *magnos canibus circumdare ſaltus*, vt illa-
rum veſtigia premat, potiora deſerit, multiſque officiis renunciat: ita qui ſectatur
xv. voluptatem, omnia poſtponit: & primam libertatem negligit, ac 93 pro ventre de-
pendit: nec voluptates ſibi emit, ſed ſe voluptatibus vendit. Quid tamen,
inquit, prohibet in vnum virtutem voluptatemque confundi, & ita effici ſummum
bonum, vt idem & honeſtum & iucundum ſit? Quia pars honeſti non poteſt eſſe,
niſi honeſtum: nec ſummum bonum habebit ſinceritatem ſuam, ſi aliquid in ſe vi-
derit diſſimile meliori. Nec 94 gaudium quidem quod ex virtute oritur, quamuis
bonum ſit, abſoluti tamen boni pars eſt: non magis quam lætitia & tranquillitas,
quamuis ex pulcherrimis cauſſis naſcantur. Sunt enim iſta bona, ſed conſequentia
ſummum bonum, non conſummantia. Qui vero voluptatis virtutiſque ſocietatem
facit, & ne 95 ex æquo quidem, fragilitate alterius boni, quidquid in altero vigo-
ris eſt, hebetat: libertatemque illam 96 ita demum, ſi nihil ſe pretioſius nouit, inui-
ctam, ſub iugum mittit. Nam (quæ maxima ſeruitus eſt) incipit illi opus eſſe fortuna:
ſequitur vita anxia, ſuſpicioſa, trepida, caſuum pauens, temporumque ſuſpenſa mo-
mentis. Non das virtuti fundamentum graue, immobile, ſed iubes illam in loco volu-
bili ſtare. Quid autem tam volubile eſt, quam fortuitorum exſpectatio: & corporis, re-
rumque corpus afficientium varietas? Quomodo hic poteſt Deo parere, & quidquid
euenit, bono animo excipere, nec de fato queri, caſuum ſuorum benignus interpres, ſi
ad voluptatum dolorumque punctiunculas concutitur? Sed nec patriæ quidem bonus
tutor aut vindex eſt, nec amicorum propugnator, ſi ad voluptates vergit. Illo ergo ſum-
mum bonum aſcendit, vnde nulla vi detrahitur: quo neque dolori, neque ſpei, neque ti-
mori ſit aditus, nec vlli rei quæ deterius ſummi boni ius faciat. Aſcendere autem illo ſo-
la virtus poteſt: illius gradu cliuus iſte 97 frangendus eſt: illa fortiter ſtabit, & quid-
quid euenerit, feret: non patiens tantum, ſed etiam volens: omnemque temporum
difficultatem, ſciet 98 legem eſſe naturæ. Et vt bonus miles, feret vulnera, enumerabit
cicatrices, & tranſverberatus telis, moriens amabit eum, pro quo cadet, imperatorem: ha-
bebit in animo 99 illud vetus præceptum: Devm seqvere. Quiſquis autem queritur,
& 100 plorat, & gemit: imperata facere vi cogitur, & inuitus rapitur ad iuſſa nihilo-
minus. quæ autem dementia eſt, potius trahi quam ſequi? tam mehercule, quam ſtultia
& ignorantia conditionis ſuæ, dolere, quod aliquid tibi incidit durius: aut mirari, aut
indigne ferre ea, quæ tam bonis accidunt quam malis. morbos dico, funera, debilitates,
& cetera 101 ex tranſuerſo in vitam humanam incurrentia. Quidquid 102 ex vniuerſi
conſtitutione patiendum eſt, magno 103 excipiatur animo. ad hoc 104 ſacramentũ ad-
xvi. acti ſumus, ferre mortalia: nec perturbari his, quæ vitare noſtræ poteſtatis non eſt. 105 In
regno nati ſumus: 106 Deo parere, libertas eſt. Ergo in virtute poſita eſt vera feli-
citas. Quid hęc tibi ſuadebit? ne quid aut bonũ aut malũ exiſtimes, quod nec virtute, nec

Digitized by Google

malitia continget, deinde, vt ſis immobilis contra malum ex bono, vt, qua fas eſt, Deum effingas. Quid tibi pro hac expeditione promittitur? ingentia & æqua diuinis. Nihil cogeris: nullo indigebis: liber eris, tutus, indemnis: nihil fruſtra tentabis, nihil prohibeberis. Omnia tibi ex ſententia cedent: nihil aduerſum accidet, nihil contra opinionem ac voluntatem Quid ergo? virtus ad viuendum beate ſufficit, perfecta illa 107 & diuina? Quid ni ſufficiat? imo ſuperfluit. Quid enim deeſſe poteſt extra deſiderium omnium poſito? quid extrinſecus opus eſt, ei qui omnia ſua in ſe collegit? Sed ei qui ad virtutem 108 tendit, etiam ſi multum proceſſit, opus eſt tamen aliqua fortunæ indulgentia, adhuc inter humana luctanti, dum nodum illum exſoluit, & omne vinculum mortale. Quid ergo intereſt? quod alij 109 alligati ſunt, alij adſtricti, alij diſtricti quoque. Hic qui ad ſuperiora progreſſus eſt, & ſe altius extulit. laxam cathenam trahit, nondum liber, iam tamen pro libero. Si quis itaque ex iſtis qui philoſophiam 110 con- xvii.
latrant, quod ſolent, dixerit: Quare ergo tu fortius loqueris quam viuis? Quare ſuperiori verba ſummittis; & pecuniam neceſſarium tibi inſtrumentum exiſtimas, & damno moueris; & lacrimas, audita coniugis aut amici morte, dimittis; & reſpicis famam, & malignis ſermonibus tangeris? Quare 111 cultius rus tibi eſt, quam 112 naturalis vſus deſiderat? cur non ad præſcriptum tuum 113 cænas? cur tibi 114 nitidior ſuppellex eſt? cur apud te vinum ætate tua 115 vetuſtius bibitur? cur autem 116 domus diſponitur? cur arbores, 117 præter vmbram nihil daturæ, conſeruntur? quare 118 vxor tua locupletis domus 119 cenſum auribus gerit? quare 120 pædagogium 121 pretioſa veſte ſuccingitur? quare ars eſt apud te, 122 miniſtrare: nec temere, & vt libet, 123 collocatur argentum, ſed perite 124 ſeruitur, & eſt aliquis 125 ſcindendi obſonij magiſter? Adiice, ſi vis, cur 126 trans mare poſſides? cur plura, 127 quam noſti, poſſides? turpiter aut tam negligens es, vt non noueris pauculos ſeruos, aut tam luxurioſus, 128 vt plures habeas, quam quorum notitię memoria ſufficiat. Adiuuabo poſtmodum conuicia, & plura mihi quam putas, obiiciam: nunc hoc reſpondebo tibi. Non ſum ſapiens, &, vt maleuolentiam tuam paſcam, nec ero. Exigo itaque à me, non vt optimis par ſim, ſed vt malis melior. hoc mihi ſatis eſt, quotidie aliquid ex vitiis meis demere, & errores meos 129 obiurgare. Non perueni ad ſanitatem, ne perueniam quidem: delinimenta magis quam remedia podagræ meæ compono, contentus ſi rarius accedit, & ſi minus 130 verminatur. Veſtris quidem pedibus comparatus, 131 debilis curſor ſum. Hæc non pro xviii.
me loquor: ego enim in alto vitiorum omnium ſum: ſed pro illo, cui aliquid 132 acti eſt. Aliter, inquit, loqueris: aliter viuis Hoc 133 per maligniſſima capita: & optimo cuique inimiciſſima, Platoni obiectum eſt, obiectum Epicuro, obiectum Zenoni. Omnes enim iſti dicebant, non quemadmodum ipſi viuerent, ſed quemadmodum viuendum eſſet. De virtute, non de me loquor: & cum vitiis conuicium facio, in primis meis facio. cum potuero, viuam quomodo oportet. Nec malignitas me iſta multo veneno tincta deterrebit ab optimis. ne virus quidem iſtud, quo alios ſpargitis, 134 vos necatis, me impediet, quo minus perſeuerem laudare vitam. non quam ago, ſed quam agendam ſcio: quo minus virtutem adorem, & ex interuallo ingenti reptabundus ſequar. Expectabo ſcilicet, vt quidquam malìuolentiæ inuolatum ſit, cui ſacer nec Rutilius fuit, nec Cato? Cur & aliquis non iſtis diues nimis videatur, quibus 135 Demetrius Cynicus parum pauper eſt? O virum acerrimum, & contra omnia naturæ deſideria pugnantem! hoc pauperiorem, quam ceteri Cynici, quod cum ſibi interdixerit habere, interdixit 136 & poſcere. Negant ſatis egere. 137 Vides enim? non virtutis ſcientiam, 138 ſed egeſtatis profeſſus eſt. Diodorum Epicureum philoſophum, qui intra paucos dies fi- xix.
nem vitæ ſuæ manu ſua impoſuit, negant ex decreto Epicuri feciſſe, quod ſibi gulam præſecuit. alij dementiam videri volunt factum hoc eius, alij temeritatem. Ille interim beatus, ac plenus bona conſcientia, reddidit ſibi teſtimonium vita excedens, laudauitque ætatis in portu, & 139 ad ancoram actæ quietem: & dixit, quod vos inuiti audiſtis, quaſi vobis quoque faciendum ſit:

Vixi, & quem dederat curſum fortuna, peregi.

De alterius vita, de alterius morte diſputatis: & ad nomen magnorũ ob aliquam eximiam laudem virorum, ſicut ad occurſum ignotorum hominum minuti canes, latratis. Expedit enim vobis, neminem videri bonum: quaſi aliena virtus, exprobratio delictorum veſtrorum ſit. Inuiti ſplendida cum ſordibus veſtris confertis, nec intelligitis quanto id veſtro detrimento audeatis. Nam ſi illi qui virtutem ſequuntur, auari, libidinoſi, ambitioſique ſunt: quid vos eſtis, quibus ipſum nomen virtutis odio eſt? Negatis quemquam præſtare quæ loquitur, nec ad exemplar orationis ſuæ viuere. Quid mirum? cum loquantur fortia,

ingentia, omnes humanas tempeſtates euadentia?cum 140 refigere ſe crucibus conentur, in quas vnuſquiſque veſtrum clauos ſuos ipſe 141 adigit ? ad ſupplicium tamen acti, 142 ſtipitibus ſingulis pendent. Hi 143 qui in ſeipſos animaduertunt, quot cupiditatibus, tot crucibus diſtrahuntur: & maledici, in alienam contumeliam venuſti ſunt. Crederem illis, niſi quidam ex patibulo ſuos ſpectatores 144 conſpuerent.

xx. Non præſtant philoſophi quæ loquuntur, multum tamen præſtant, quod loquuntur, quod honeſta mente concipiunt. Nam ſi & paria dictis agerent, quid eſſet illis beatius? interim nõ eſt, quod contemnas bona verba, & bonis cogitationibus plena præcordia. Studiorum ſalutarium, etiam 145 citra effectum, laudanda tractatio eſt. Quid mirum, ſi non aſcendunt in altum ardua aggreſſi? 146 ſed viros ſuſpice, etiam ſi decidunt, magna conantes. Generoſa res eſt, reſpicientem non ad ſuas, ſed ad naturæ ſuæ vires, conari alta, tentare, & mente maiora concipere, quam quæ etiam ingenti animo adornatis effici poſſint. Qui ſibi hoc propoſuit: Ego mortem eodem vultu audiam, quo 147 videbo. ego laboribus, quanticumque illi erunt, parebo, animo fulciens corpus, ego diuitias & præſentes & abſentes æque contemnam: nec ſi aliubi iacebunt, triſtior; nec ſi circa me fulgebunt, 148 animoſior. ego fortunam nec venientem ſentiam, nec recedentem. ego terras omnes tamquam meas videbo, meas tãquam omnium. ego ſic viuam, quaſi ſciam aliis me natum: & naturæ rerum hoc nomine gratias agam. Quo enim melius genere negotium meum agere potuit? vnum me donauit omnibus? vni mihi omnes. Quidquid habebo, nec ſordide cuſtodiam, nec prodige ſpargam. nihil magis poſſidere me credam, quam bene donata: non numero, nec pondere beneficia, nec vlla, niſi accipientis æſtimatione, pendam. Nunquam id mihi multum erit, quod dignus accipiet. 149 Nihil opinionis cauſſa, omnia conſcientiæ faciam: 150 populo teſte fieri credam, quidquid me neſcio faciam. Edendi erit bibendique finis, deſideria naturæ reſtinguere, non implere aluum, & exinanire. Ego amicis iucundus, inimicis mitis & facilis, exorabor antequam roger, honeſtis precibus occurram. Patriam meam eſſe mundum ſciam: & præſides deos ſupra me, circaque me ſtare, factorum dictorumque cenſores. Quandocumque autem natura ſpiritum repetet, aut 151 ratio dimittet, teſtatus exhibo, 152 bonam me conſcientiam amaſſe, bona ſtudia: nullius per me libertatem imminutam, 153 minime meam.

xxi. Qui hoc facere proponet, volet, tentabit, ad deos iter faciet, næ ille, etiam ſi non tenuerit, ***magnis tamen excidet auſis.*** Vos quidem, qui virtutem cultoremque eius odiſtis, nihil noui facitis. nam & ſolem lumina ægra formidant, & auerſantur diem ſplendidum nocturna animalia, quæ ad primum eius ortum ſtupent, & latibula ſua paſſim petunt, abduntur in aliquas rimas timida lucis. Gemite, & infelicem linguam bonorum exercete conuicio. inſtate, commordete: citius multo frangetis dentes, quam imprimetis. Quare ille philoſophiæ ſtudioſus eſt, & tam diues vitam agit: quare opes contemnendas dicit, & habet? vitam contemnendam putat, & tamen viuit? valetudinem contemnendam, & tamen illam diligentiſſime tuetur, atque optimam mauult? Et exſilium nomen vanum putat, & ait, Quid eſt enim mali, mutare regiones? & tamen ſi licet, ſeneſcit in patria? & inter longius tempus & breuius nihil intereſſe iudicat: tamen ſi nihil prohibet, extendit ætatem, & in multa ſenectute placidus viret? Ait iſta debere contemni: non, ne habeat, ſed ne ſolicitus habeat. 154 non abiget illa à ſe: ſed abeuntia ſecurus proſequetur. Diuitias quidem vbi tutius fortuna deponet, quam ibi, vnde ſine querela reddentis receptura eſt? M. Cato cum laudaret 155 Curium & 156 Coruncanium, & ſæculum illud in quo 157 cenſorium crimen erat, paucæ argenti 158 lamellæ, poſſidebat ipſe 159 quadragies ſeſtertium: minus ſine dubio quam Craſſus, plus tamen quam cenſorius Cato. Maiore ſpatio, ſi comparentur, proauum vicerat, quam à Craſſo vinceretur. Et ſi maiores illi obueniſſent opes, non ſpreuiſſet. nec enim ſe ſapiens indignum vllis muneribus fortuitis putat. Non amat diuitias, ſed 160 mauult: non in animum illas, ſed in domum recipit: nec reſpuit poſſeſſas, ſed continet, & maiorem virtuti ſuæ materiam
xxii. ſubminiſtrari vult. Quid autem dubij eſt, quin maior 161 materia ſapienti viro ſit, animum explicandi ſuum in diuitiis, quam in paupertate, cum in hac vnum genus virtutis ſit, non inclinari, nec deprimi: in diuitiis, & temperantia, & liberalitas, & 162 diligentia, & diſpoſitio, & magnificentia, campum habeat patentem? Non contemnet ſe ſapiens, etiam ſi fuerit minimæ ſtaturæ: eſſe tamen ſe procerum volet. & exilis corpore, ac amiſſo oculo valebit: mallet tamen ſibi eſſe corporis robur. Et hæc ita, vt ſciat eſſe aliud in ſe valentius. malam valetudinem tolerabit, bonam optabit. 163 Quædam enim, etiam ſi in ſummam rei parua ſunt, vt & ſubduci ſine ruina principalis boni poſſint: adijciunt tamẽ aliquid ad perpetuam lætitiam, & 164 ex virtute naſcentem.

Digitized by Google

Sic illum afficiunt diuitiæ,& exhilarant,vt nauigantem ſecundus & 165 ferens ventus, vt dies bonus, 166 vt in bruma ac frigore 167 apricus locus. Quis porro ſapientum, noſtrorum dico, quibus vnum eſt bonum virtus, negat etiam hæc quæ indiferentia vocamus,habere in ſe aliquid pretij,& 168 alia aliis eſſe potiora? Quibuſdam ex his tribuitur aliquid 169 honoris,quibuſdam multũ. Ne erres itaque,inter potiora diuitiæ ſunt. Quid ergo,inquis,me derides,cum eumdem apud te locum habeant,quem apud me? Vis ſcire,quam non habeant eumdem locum? mihi diuitiæ ſi effluxerint,nihil auferent,niſi ſemetipſas:tu ſtupebis,& videberis tibi 170 ſine te relictus,ſi illæ à te receſſerint.apud me diuitiæ aliquem locum habent:apud te,ſummum: ad poſtremum,diuitiæ 171 meæ ſunt: tu diuitiarum es. Deſine ergo philoſophis pecunia interdicere: nemo ſapientiam paupertate damnauit. 172 Habebit philoſophus amplas opes: ſed nulli detractas,nec alieno 173 ſanguine cruentas,ſine cuiuſquã iniuria partas, ſine ſordidis quæſtibus,quarum tam honeſtus ſit exitus quam introitus, quibus nemo ingemiſcat, niſi malignus. In quantum vis,exaggera illas,honeſtæ ſunt: in quibus cum multa ſint quæ quiſque ſua dici velit,nihil eſt quod quiſquã ſuum poſſit dicere. Ille vero fortunæ benignitatem à ſe non ſubmouebit, & patrimonio per honeſta quæſito nec gloriabitur, nec erubeſcet. Habebit tamen etiam quo glorietur, ſi aperta domo, & admiſſa in res ſuas ciuitate, poterit dicere: Quod quiſque ſuum agnouerit,tollat. O magnum virum, 174 optime diuitem,ſi opus ad hanc vocem conſonet! ſi poſt hanc 175 vocem tantumdem habuerit? ita dico,ſi tutus & ſecurus ſcrutationem populo præbuerit: ſi nihil quiſquam apud illum inuenerit, quo 176 manus iniiciat: audacter & propalam erit diues. Sicut ſapiens nullum denarium intra limen ſuum admittet,male intrantem: ita & magnas opes,munus fortunæ,fructumq; virtutis,non repudiabit,nec excludet. Quid enim eſt,quare illis bonum locum inuideat? veniant,hoſpitentur. Nec iactabit illas, nec abſcondet:alterum 177 infruniti animi eſt, alterum timidi & puſilli,velut magnũ bonum intra 178 ſinum continentis Nec,vt dixi, eiiciet illas è domo. Quid enim dicet? vtrumne, Inutiles eſtis:an, Ego vti diuitiis neſcio? Quemadmodum etiam ſi pedibus ſuis poterit iter conficere,aſcendere tamen vehiculum malet: ſic ſi poterit eſſe diues,volet: & habebit vtique opes,ſed tamquam leues & auolaturas:nec vlli alij, nec ſibi graues eſſe patietur. Donabit. Quid erexiſtis aures? quid expeditis ſinum? Donabit, 179 aut bonis,aut eis quos facere poterit bonos. Donabit cum ſummo conſilio,digniſſimos eligens:vt qui meminerit,tam expenſorum quam acceptorum ratione͂ eſſe reddendam.Donabit ex recta & probabili cauſſa nam inter turpes iacturas malum munus eſt.Habebit ſinum facilem,non perforatum:ex quo multa 181 exeant, nihil excidat. Errat,ſi quis exiſtimat facilem rem eſſe donare.Plurimum iſta res habet difficultatis,ſi modo conſilio tribuitur,non caſu & impetu ſpargitur.Hunc 182 promereor,illi reddo:huic ſuccurro,huius miſereor.illum 183 inſtruo,dignum quem non 184 diducat paupertas,nec occupatum teneat.Quibuſdam non dabo,quamuis deſit:quia etiam ſi dedero,erit defuturum. quibuſdam offeram, quibuſdam etiam 185 inculcabo. Non poſſum in hac re eſſe negligens. numquam magis 186 nomina facio, quam cum dono. Quid? tu,inquis,recepturus donas? imo non 187 perditurus.Eo loco ſit donatio, vnde repeti non debeat, reddi poſſit. Beneficium collocetur, quemadmodum theſaurus alte obrutus: quem non eruas,niſi fuerit neceſſe. Quid 188 domus ipſa diuitis viri,quantam habet benefaciendi materiam? Quis enim liberalitatem tantum ad 189 togatos vocat? hominibus prodeſſe natura iubet: ſerui liberine ſint,ingenui an libertini, 190 iuſtæ libertatis,an 191 inter amicos datæ,quid refert? vbicumq; homo eſt,ibi beneficio locus eſt. Poteſt etiam pecuniam ſuam intra limen ſuum diffundere, & liberalitatem exercere: quæ nõ quia liberis debetur,ſed quia à 192 libero animo proficiſcitur,ita nominata eſt. Hæc apud ſapientem nec vmquã in turpes indignoſque impingitur, nec vmquam ita defatigata erit,vt non quotiens dignum inuenerit, quaſi ex pleno fluat. Non eſt ergo quod perperam exaudiatis,quæ honeſte,fortiter,animoſe,à ſtudioſis ſapientiæ dicuntur:& hoc primum attendite. 193 Aliud eſt,ſtudioſus ſapientiæ:aliud,iam adeptus ſapientiam. Ille tibi dicet: Optime loquor,ſed adhuc inter mala volutor plurima. Non eſt,quod me 194 ad formulam meam exigas: cum maxime facio me 195 & formo, & ad exemplar ingens attollo,ſi proceſſero,quantum propoſui,exige,vt dictis facta reſpõdeant. Aſſecutus vero humani boni ſummam,aliter tecum aget,& dicet: Primum,non eſt, quod tibi permittas de melioribus ferre ſententiam. mihi iam quod argumentum eſt recti contigit, malis diſplicere. Sed vt tibi rationem reddam,quam nulli mortalium inuideo,audi quid promittam,& quanti quæque æſtimem. Diuitias nego bonum eſſe:nam ſi eſſent, 196 bonos facerent.nunc quoniam quod apud malos deprehenditur, dici bonum non poteſt;hoc illis

XXIII.

XXIV.

nomen nego.ceterũ & habendas eſſe,& 197 vtiles,& magna cõmoda adferentes,fateor.
xxv. Quid ergo ſit,quare illas non in bonis numerem, & quid in illis præſtem aliud,quam vos,quoniam inter vtroſque conuenit habẽdas,audite. Pone in opulentiſſima me domo, pone aurum argentumque in promiſcuo vſu ſit: non ſuſpiciam me ob iſta, quæ etiam ſi apud me, extra me tamen ſunt. In 198 ſublicium pontem me transfer, & inter egentes abige: non ideo tamen me deſpiciam, quod in illorum numero conſideo, qui manum ad ſtipem porrigunt.quid enim ad rem, an fruſtũ panis deſit,cui non deeſt mori poſſe? Quid ergo eſt? domum illam ſplendidam malo,quam pontem.Pone 199 in inſtrumentis ſplendentibus,& delicato apparatu:nihilo me feliciorem credam,quod mihi 200 molle erit amiculum, quod 201 purpura conuiuis meis ſubſternetur. Nihilo miſerior ero, ſi laſſa ceruix mea in manipulo fœni acquieſcet, ſi ſuper Circenſe 202 tomentum,per ſuturas veteris lintei effluens, incubabo. Quid ergo eſt? malo quid mihi animi ſit oſtendere, 203 prætextatus & 204 candidatus,quam nudis ſcapulis 205 & fœtentibus.Vt omnes mihi dies ex voto cedãt,nouæ gratulationes prioribus ſubtexantur:non ob hoc mihi placebo. Muta in contrarium hanc indulgẽtiam temporis:hinc illinc percutiatur animus, damno, luctu,incurſionibus variis,nulla hora ſine aliqua querela ſit:non ideo me dicam inter miſerrima miſerum,non ideo aliquẽ execrabor diem. 206 prouiſum eſt enim à me,ne quis mihi ater dies eſſet.Quid ergo eſt? malo gaudia temperare,quam dolores cõpeſcere.Hoc tibi ille Socrates dicet:Fac me victorem vniuerſarũ gentium: 207 delicatus ille Liberi currus triumphantem vſque 208 ad Thebas à ſolis ortu vehat: iura reges 209 Perſarum petant:me hominem eſſe tum maxime cogitabo, 210 cum Deus vndique cõſalutabor.Huic tam ſublimi faſtigio coniunge protinus præcipitem mutationem:in alienum imponar 211 ferculum exornaturus victoris ſuperbi ac feri pompam:non humilior ſub 212 alieno curru agar,quam in meo ſteteram. Quid ergo eſt? vincere tamen,quam capi malo. Totum fortunæ regnum deſpiciam:ſed ex illo, ſi dabitur electio,molliora ſumam. Quidquid ad me venerit,bonum fiet:ſed malo faciliora ac iucundiora veniant, & minus vexatura tractantem. Non eſt enim quod vllam exiſtimes eſſe ſine labore virtutem: ſed quædam virtutes 213 ſtimulis,quædam 214 frænis egent. Quemadmodum corpus in 215 procliuo retineri debet,in ardua impelli:ita quædã virtutes in procliui ſunt,quædam cliuum ſubeunt. An dubium ſit,quin aſcendat, nitatur, obluctetur patientia, fortitudo, perſeuerantia, & quæcumque alia duris oppoſita virtus eſt, & fortunam ſubigit? Quid ergo? non æque manifeſtum eſt per deuexum ire libertatem, temperantiam, manſuetudinem? In his continemus animum, ne prolabatur: in illis exhortamur, incitamuſque. Acerrimas ergo paupertati adhibebimus,illas quæ 216 pugnare ſciunt,fortiores:diuitiis illas diligentiores,quæ ſuſpenſum gradum ponunt, & 217 pondus ſuum ſuſtinent.

xxvi. Cum hoc ita diuiſum ſit, malo has in vſu mihi eſſe, quæ exercendæ tranquillius ſint, quam eas quarum experimentũ ſanguis & ſudor eſt. Ergo non ego,inquit ſapiens,aliter viuo quam loquor,ſed vos aliter auditis. Sonus tantummodo verborum ad aures veſtras peruenit: quid ſignificet,non quæritis. Quid ergo inter me ſtultum,&, te ſapientem intereſt,ſi vterque habere volumus plurimum? 218 Diuitiæ enim apud ſapientem virum in ſeruitute ſunt:apud ſtultum in imperio.ſapiens diuitiis nihil permittit:vobis diuitiæ omnia. Vos,tamquam aliquis vobis æternam poſſeſſionem earum promiſerit,aſſueſcitis illis, & cohæretis:ſapiens tunc maxime paupertatem meditatur,cum in mediis diuitiis conſtitit.Numquam imperator ita paci credit,vt non ſe præparet bello:quod 219 etiamſi non geritur,indictum eſt.Vos domus formoſa,tamquam nec ardere nec ruere poſſit,inſolentes: vos opes, tamquam periculum omne tranſcenderint, maioreſque ſint quam quibus conſumendis ſatis viriũ habeat fortuna,obſtupefaciunt.Otioſi diuitiis luditis,nec prouidetis illarum periculum. ſicut 220 barbari plerumque incluſi,& 221 ignari machinarum,ſegnes laborem obſidentium ſpectant,nec quo illa pertineant, quæ ex longinquo inſtruuntur,intelligunt. Idem vobis euenit.marcetis in veſtris rebus:nec cogitatis, quot caſus vndique immineant,iamiamque pretioſa ſpolia 222 laturi. Sapienti quiſquis abſtulerit diuitias,omnia illi ſua relinquet:viuit enim 223 præſentibus lætus,futuri ſecurus. Nihil magis, Socrates inquit, aut aliquis alius, cui idem ius aduerſus humana atque eadem poteſtas eſt, perſuaſi mihi, quam ne ad opiniones veſtras 224 actum vitæ meæ flecterem.Solita conferte vndique verba:non conuiciari vos putabo,ſed vagire velut infantes miſerrimos. Hæc dicet ille,cui ſapientia contigit: quem animus vitiorum immunis increpare alios, non quia odit, ſed in remedium, iubet. Adiiciet his illa: Exiſtimatio me veſtra non meo nomine,ſed veſtro mouet.odiſſe,& laceſſere virtutem,bonæ ſpei 225 eiuratio eſt.Nullam mihi iniuriam facitis.ſicut 226 ne diis quidem hi,qui aras euertunt:

Digitized by Google

ſed malum propoſitum apparet, malumque conſilium, etiam vbi nocere non potuit. Sic
veſtras hallucinationes fero, quemadmodum Iupiter optimus maximus ineptias poëta-
rum: quorum alius illi 227 alas impoſuit, alius 228 cornua: alius adulterum illum in-
duxit, & 229 abnoctantem: alius ſæuum 230 in deos, alius iniquum in homines: alius
raptorem ingenuorum, corruptoremque, & 231 cognatorum quidem: alius 232 par-
ricidam, & regni alieni paternique expugnatorem. Quibus nihil aliud actum eſt, quam vt
pudor hominibus peccandi demeretur, ſi tales deos credidiſſent. Sed quamquam iſta me
nihil lædant, veſtra tamen vos moneo cauſſa: ſuſpicite virtutem. Credite his, qui illam
diu ſecuti, magnū quiddam ipſos, & quod in dies maius appareat, ſequi clamant. Et ipſam
vt deos, & profeſſores eius vt antiſtites colite: & quotiens mentio ſacra litterarum in-
teruenerit, 233 fauere linguis. Hoc verbum non, vt plerique exiſtimant, 234 à fauore
trahitur: ſed imperatur ſilentium, vt rite peragi poſſit ſacrū, nulla voce mala obſtrepente.

Quod multo magis neceſſarium eſt imperari vobis, vt quotiens aliquid ex illo pro- XXVII.
feretur oraculo, intenti & compreſſa voce audiatis. Cum 235 ſiſtrum aliquis concutiens
ex imperio mentitur; cum aliquis 236 ſecandi lacertos ſuos artifex, brachia atque hu-
meros 237 ſuſpenſa manu cruentat; cum aliqua 238 genibus per viam repens 239
vlulat, 240 laurumque 241 linteatus ſenex, & medio 242 lucernam die præferens,
conclamat, iratum aliquem deorum; concurritis & auditis, & 243 diuinum eſſe eum,
inuicem mutuum alentes ſtuporem, adfirmatis. Ecce Socrates ex illo carcere, quem in-
trando purgauit, omnique honeſtiorem curia reddidit, proclamat: Quis iſte furor? quæ
iſta inimica diis hominibuſq; natura eſt? infamare virtutes, & malignis ſermonibus ſancta
violare? Si poteſtis, bonos laudate: ſi minus, tranſite. Quod ſi vobis exercere tætram iſtam
licentiam placet, alter in alterum incurſitate. nam cum 244 in cælum inſanitis, non dico
ſacrilegium facitis, ſed operam perditis. Præbui ego aliquando 245 Ariſtophani mate-
riam iocorum: tota illa comicorum poëtarum manus in me venenatos ſales ſuos effudit.
Illuſtrata eſt virtus mea per ea ipſa, per quæ petebatur. 246 produci enim illi & tentari
expedit: nec vlli magis intelligunt quanta ſit, quam qui vires eius laceſſendo ſenſerunt.
Duritia ſilicis nulli magis, quàm ferientibus, nota eſt. Præbeo me non aliter, quam rupes
aliqua in 247 vadoſo mari deſtituta, quam fluctus non deſinunt vndecumque moti
ſunt verberare: nec ideo aut loco eam mouent, aut per tot ætates crebro incurſu ſuo con-
ſumunt. Aſſilite, facite impetum: ferendo vos vincam. In ea, quæ firma & inſuperabilia
ſunt, quidquid incurrit, 248 malo ſuo vim ſuam exercet. Proinde quærite aliquā mol-
lem cedentemque materiam, in quam tela veſtra figantur. Vobis autem vacat aliena ſcru-
tari mala, & ſententias ferre de quoquam? Quare hic philoſophus laxius habitat? quare
hic lautius cænat? 249 Papulas obſeruatis alienas, ipſi obſiti plurimis vlceribus. Hoc
tale eſt, quale ſi quis pulcherrimorum corporum næuos aut verrucas derideat, quem fœ-
da ſcabies depaſcitur. Obiicite Platoni, quod 250 petierit pecuniam: Ariſtoteli, quod
251 acceperit: Democrito, quod 252 neglexerit: Epicuro, quod 253 conſumpſerit:
254 mihi ipſi 255 Alcibiadem & Phædrum obiectate. O vos 256 vſu maxime felices,
cum primum vobis imitari vitia noſtra contigerit! Quin potius mala veſtra circumſpici-
tis, quæ vos ab omni parte confodiunt, alia graſſantia extrinſecus, alia in viſceribus ipſis
ardentia? Non eo loco res humanæ ſunt, etiam ſi ſtatum veſtrum parum noſtis, vt vobis
tantum otij ſuperſit, vt in probra meliorum agitare linguam vacet.

Hoc vos non intelligitis, & alienum fortunæ veſtræ vultum geritis: ſicut plurimi, XXVIII.
quibus in circo aut in theatro deſidentibus, iam funeſta domus eſt, nec annunciatum ma-
lum. At ego ex alto proſpiciens, video quæ tempeſtates aut immineant vobis, paullo
tardius rupturæ nimbum ſuum, aut iam vicinæ, vos ac veſtra rapturæ, propius acceſſerint.
Quid porro, nonne nunc quoque (etiam ſi parum ſentitis) turbo quidam animos veſtros
rotat, & inuoluit, fugientes, petenteſque eadem, & nunc in ſublime alleuatos, nunc in
infima alliſos 257 rapit?

Digitized by Google

COMMENTARII AD LIBRVM SENECÆ, de vita beata.

IVSTVS LIPSIVS.

CAP.I. 1. Gallio.] *Eſt is, qui antea Nonatus. Adoptatus fuit à Iunio Gallione Oratore haud ignobili, quem Seneca pater ſæpicule citat,* & noſtrum *appellat: id eſt, amicum & popularem. Ne confunde igitur eum iſto. quem noſter iterum* fratrem *vocat Præfat. Quæſt. Nat. lib.* IV.

2. Profligetur.] *Libris hoc credamus. nam alij* proficiamus *ſubſtituerunt, inſolentia eius ſignificati. Atqui (A. Gellius reclamet licet, lib.* XV. *ca.* V.) *rectum eſt, & Auguſteo æuo vſurpatum. Liuius* XXI. Ita fortaſſe decuit, deos ipſos committere ac profligare bellum, nos autem commiſſum ac profligatum conficere. *Ipſe Auguſtus in lapide:* Cœpta profligataque opera à patre meo. *Tacitus, atque alij, ſæpe. Eſt igitur Profligare, aſſiciere & aliquouſque perducere, etſi non ad finem. Ita hic.*

3. Pecorum ritu.] *Pulchra imago. quæ Catoni ſeniori placita in populum. Nam aiebat (Plutarchus auctor)* Similem eſſe populum Rom. gregi pecorum, quæ ſingula non parēt, ſed vniuerſa ductorem aliquem vnum ſequuntur: ita vos, inquit, quorum conſilio priuatim nemo vtatur, hos, in cōcionem cœtumque coacti, ſequimini.

4. Circumegit.] *Vel à ventis, aut velis, aut equis.*

CAP.II. 5. Diſceſſionum.] *Sententiæ in Senatu, voce, diſceſſione, manu. Primum, vbi dicebant interrogati, Aſſentio: alterum, vbi duabus pluribuſve diuerſis ſententiis dictis, Conſul compendij cauſſa Diſceſſionem permittebat: id eſt, ſinguli conferrent ſe ad ſubſellia, in quibus auctores ſententiarum ſedebant. Id erat,* pedibus in ſententiam ire. *Tertium, vbi ſublata manu ſignificabant ſe aſſentiri, ſedilibus ſuis manentes.*

6. Hæc pars.] *Solennia verba, quæ Conſul numeratis in quaque parte Senatoribus, pronunciabat. Prudentius:*

Seruemus leges patrias, infirma minoris
Vox cedat numeri, paruaq; in parte ſileſcat.

7. Peior eſt.] *Seneca alibi:* Quid præſtat philoſophia? vt malis tibi placere, quàm populo: vt æſtimes iudicia, non vt numeres.

8. Tam chlamydatos.] *Non intellego, nec pro more hic Romano eſt. Maneo in veteri mea coniectura:* tam candidatos, quàm coloratos. *Nam honeſtiores, & qui non è vulgo, in veſte candida erant: ipſum vulgus, pullati, ſordidati, id eſt colorati. Sane etiam Veneta editio vetus* coloratos *habet. De* candidatis *autem, alter locus Senecæ firmat hoc libro ca. 25. Quid, quod ipſe hic ſubiungit,* Non enim colorem veſtium adſpicio? *ergo palam eo refert. Vide, ſodes, Electa noſtra, lib. 1. cap.* XIII.

9. Oculis.] *Qui ad interiorem hominem, id eſt verum, non penetrant.*

10. Video.] *Quo ſenſu? ego non elicio. Vellem,* rideo, *vel* rubeo. *Ipſa verba mea cum recogito, ridicula vel erubeſcenda ſunt. At Gruterus argutè,* mutis inuideo: *quaſi ſiluiſſe mallem. & mutus fuiſſe.*

11. Optaui.] *Iuuenalis:*

Euertere domos totas, optantibus ipſis,
Dij faciles.

12. Melius.] *Meus & quidam,* leuius.

13. Si modo.] *Corrige, quia infidi & infideles mali inter ſeſe. Salluſtius:* Inter bonos amicitia, inter malos factio eſt.

14. Eſſe poſſunt.] *Ideo Chilonis hoc monitum:* Ita ames, tamquam oſurus, ita oderis, tamquam amaturus.

CAP.III. 15. Sentiam.] *In animo.*

16. Oſtendam.] *In apparatu, & pompa.*

17. Inuenietur.] *Meus,* inuenire. *Diſtinguam:* nec longe poſitum eſt inuenire: *phraſi Græciſſante, de qua alibi.*

18. Non alligo.] *Idem epiſt.* XLV. Non enim cuiquam me mancipaui, nullius nomen fero. multum magnorum virorum iudicio credo, aliquid & meo vindico.

19. Cenſendi.] *Verbum Senatorium:* De ea re ita cenſeo.

20. Diuidere.] *Manet in iſta re Curiæ. Cum igitur vna ſententia plura complectebatur, quorum vnum probarem, aliud minime, verbo recepto dicebam,* Diuide: *id eſt, de ſingulis ſeorſum referatur. Seneca epiſt.* XXI. Cum cenſuit aliquis, quod ex parte mihi placeat, iubeo illum diuidere ſententiam, & ſequor.

21. Hoc amplius.] *Item formula Senatoria. vt in Cicerone, Philipp.* XIII. C. Seruilio aſſentior, & hoc amplius cenſeo. *Seneca* III. *Quæſt. Natur. cap.* XV. Quædam ex iſtis ſunt, quibus aſſentiri poſſum, ſed hoc amplius cenſeo.

22. Rerum naturæ.] *Miror eſſe, qui hæc ſuſpecta habeant. nam ipſum caput doctrinæ Stoicæ, Naturam ſequi: id eſt Deum. Ideo noſter cum additione,* Naturam rerum *dixit. Vide me in Manud.* II. *Diſſ.* XVI.

23. Conueniens.] *Nam ſummum bonum & Finem hominis Stoici in eo ponunt. Chryſippus,* τὸ τέλος εἶναι ἀκολούθως τῇ φύσει ζῆν: Finem eſſe, conuenienter naturæ viuere. *Nos diffuſe* II. *Manud. Diſſ.* XIV.

24. Sine admiratione.] *Damnat? Ariſtoteles approbat:* Διὰ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι, καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον, ἤρξαντο φιλοσοφεῖν: Admiratione moti homines, & nunc & olim, cœperunt philoſophari. *Atque hæc bona eſt, quæ res cauſſaſque inquirit: aliam damnat, quæ humana & externa æſtimat, affectuum miniſtram. Noſter iterum epiſt.* XLV. Beatum eſſe, cui omne bonum in animo eſt, erectum, excelſum, mirabilia calcantem. *Mirabilia nempe vulgo. Horatianum iſtuc facit:* Nil admirari.

25. Tranquillitatem.] *Annexum ei fructum. Imo epi.* XCII. Quid eſt beata vita? ſecuritas & perpetua tranquillitas: *quæ deſcriptio ab effectu eſt.*

CAP.IV. 26. Sinuata.] *In Lunæ creſcentis faciem.*

27. Conuerſantium.] *Quia ſapiens eſt* in commune bonus, *vt poeta: & vt noſter, De clem. 1. cap. 3.* Homo, ſociale animal, communi bono genitus. *Vide ibi.*

28. Interritum.] *Cicero* V. Tuſcul. Volumus eum, qui beatus ſit, tutū eſſe, inexpugnabilem, ſeptum atque munitum: non vt paruo metu præditus ſit, ſed vt nullo.

29. Vilis turba.] *Statius:*

-----nos vilis turba, caducis
Deſeruire bonis, ſemperque optare parati,
Spargimur in caſus.

CAP.V. 30. Dominia.] *Pro dominis ipſis, vt Serui-*

Digitized by Google

tia. Malim etiam inertiſſima, *ad voluptatem.*

31. Diffuſio.] *Διάχυσις ψυχῆς:* dilatatio. *Latina vox ad* Serenitatem *etiam valet.*

32. Omnes vias.] *Senſuum.*

CAP. VI. 33. Inquit.] *Ab Epicuro aliquis: & tota hæc diſputatio in illum eſt, diffuſa, nimia.*

34. Præterita.] *Epicuri dogma, Ciceroni tactum:* II. *de Finib.* Sapientem & præſentibus voluptatibus frui, & recordari præteritas, & cogitatione præcipere futuras.

35. Futura.] *An* futuram.

CAP. VII. 36. Ædilem metuentia.] *Nam Ædilibus cura popinarum, fornicum, & eorum quæ ad libidines, luxum, aleam ſpectabant. Notaui ad* II. *Annal. Taciti, ſub finem. Adde Martialem* V. *epigram. vlt.* Arcana modo raptus è popina, Ædilem rogat, vdus aleator. & XIV. *epigr.* I.

37. Neſcit exire.] *Meus,* eſcire. *poteſt* Exire *eſſe pro* Perire: *vnde* Exitium.

38. Optima.] *Ipſa optima, nihil mutauit: quia non videt melius.*

CAP. VIII. 39. In vtrumq.] *Mori aut viuere.*

40. Artifex.] *Qui formare ſibi vitam poſſit, & omnem ſuauem reddere.*

41. Litura ſit.] *Nihil deleat, aut pœnitentia mutet.*

42. Vera ratio.] *Noſtra, non illa communis* Recta ratio.

43. Senſibus inſita.] *Vt per eos, non ſecundum eos, agat. Initium à ſenſibus capit, (quod ad nos quidē attinet) non in iis ſiſtit aut deſinit. Vide quædam epiſt. vlt.*

44. Rectorque vniuerſi.] *Etiamne Deus in exteriora tendit? ita, ſed corporeus nempe ille Deus, &* rector vniuerſi *(vt hic) id eſt τὸ ἡγεμονικὸν, ſiue* Principale. *Quod alij Stoicorū (variant enim leniter)* Cælum *ipſum dicunt, alij* Solem, *Chryſippus* puriſſimam ætheris partem.

45. In exteriora.] *Quæ? Stoico ſenſu, Vacuum.* Nam Mundus & Vniuerſum (Κόσμος καὶ τὸ πᾶν) differunt. *τὸ γὰρ πᾶν λέγεται, τὸ ἐκ τοῦ κόσμου, καὶ τοῦ ἔξωθεν κενοῦ, σύστημα:* Vniuerſum dicitur, id quod ex Mundo, & exteriore Vacuo, ſimul conſtat. *Itaque videtur Mundus cum mouetur in extima tendere, ſed orbe ſuo in ſe redit, aut potius mouendo manet.*

46. Arietet.] *In prauo:* LABET, *in lubrico.*

CAP. IX. 47. Habitum impleuit.] *Ita in meo opt. libro, nec Muretus ſuppoſuit, vt cenſent. Videtur dicere, Virtutem quidem in animo, & habitum eſſe: ſed cum vſus acceſſit, & totam ſe exſeruit, plenam cenſeri. Cicero tale* I. *Academ.* Zeno aiebat, non vſum modo virtutis, ſed habitum ipſum per ſe eſſe præclarum. nec tamen virtutem cuiquam adeſſe, quin ea ſemper vteretur. *Alij tamen libri,* quæ cum ſinum impleuit: *alij,* cum ſuum. *Nec male. è ſequentibus,* quæ eum ſuum ambitum. *Vide me* III. *Manud. Diſſ.* III.

48. Subtilitas.] *Muretus eiecerat, ſed libri omnes reuocant. Haud aptum eſt, fateor: ſed faciendum puto,* ſublimitas. *Supra ca.* 4. Tunc orietur illud inæſtimabile bonum, quies mentis, & ſublimitas.

CAP. X. 49. Et honeſte.] *Ipſa verba Epicuri, in epiſtola ad Menœceum: οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν, ἄνευ τοῦ φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως ἄνευ τοῦ ἡδέως. συμπεφύκασι γὰρ αἱ ἀρεταὶ τῷ ζῆν ἡδέως, καὶ τὸ ζῆν ἡδέως τούτων ἐστὶν ἀχώριστον:* Non eſt iucunde viuere, niſi ſimul prudenter & honeſte: neque iuſte, niſi iucunde. Cognatæ enim iunctæque virtutes ſunt iucundæ vitæ, & ipſa hæc ſeparari ab illis non poteſt.

50. Indormientis ſibi.] *Vni ſibi vacantis, publica & aliena ſpernentis.*

51. Aurem peru.] *Id eſt, admonet, excitat, ſerio cogitare iubet.*

52. Iniuria eſt.] *Ex veſtro Epicureorum ſenſu, qui Bonum in voluptate ponitis. Si hanc minuit, ergo ipſum.*

53. Ego vtor] *Eo diſcrimine Florus lib.* II. *de Annibale, poſt Cannenſem pugnam:* Cum victoria poſſet vti, frui maluit, relictâque Roma Campaniam Tarentumque peragrare. *Auguſtinus,* Deo nos frui, aliis vti, *dixit.*

54. De illo,] *Non de me, qui nondum eo veni.*

CAP. XI. 55. Voluptatem reget.] *Vide in hanc ſententiam* IV. *De Benef. cap.* II.

56. Prægustare.] *Quaſi fungi officio prægustatoris, & explorare an innoxia ſint. Cleanthes huic rei imago in Cicerone* II. *de Finib.* Iubebat eos, qui audiebant, ſecum ipſos cogitare pictam in tabula Voluptatem, pulcherrimo veſtitu & ornatu regali, in ſolio ſedentem: præſto eſſe virtutes, vt ancillulas, quæ nihil aliud agerent, nullum ſuum officium ducerent, niſi vt voluptati miniſtrarent, & eam ad aurem admonerent, nequid imprudens perficeret, è quo oriretur aliquis dolor.

57. Loco ceſſit.] *Primo illo & ſummo.*

58. Nomentanum.] *Gulonem ſub Auguſto notum: de quo Horatius ſæpicule.*

59. Apicium.] *Scientiam popinæ profeſſum. Noſter Conſol. ad Helu. cap.* X. *ego ad Annal. Taciti.*

60. Omnium gentium.] *Cum piſces & volucres ab omni orbe peterent. Seneca ad Helu. cap.* IX. Omnes regiones peruagantur, maria traijciunt, & cum famem exiguo poſſint ſedare, magno irritant.

61. Electis.] *Valde abeunt libri, & ſuppoſitum eſt. Meus:* eoſdem eſuccesſores exſpectantes. *Alij,* eoſdem eſuros exſpect. *Alij,* eoſdem eſuceenſuros exp. *denique alij,* eoſdem ſucceſſuros, *ſiue* eſu teſſuros. *Quid hæc monſtra portendunt? an* eſu cenſores ſpectantes? *vt ioco ſic formet & appellet cenſores quoſdam in edendo: cum faſtidio & dilectu omnia inſpicientes. An vates alius magis vera.*

62. Vocum.] *Symphonia menſali.*

63. Spectaculis.] *Nam mimos, citharœdos, pſaltrias, & id genus adhibebant.*

64. Fomentis,] *Ad veſtes, aut ſtrata, & puluillos; an magis ad tractatores hoc refers, de quibus epiſt.* 66. *in fine?*

65. Odoribus.] *Plautus:* Sternite lectos, incendite odores *Apud Athenæum, pueri ad menſam στεφάνους, καὶ μύρα, καὶ θυμιάματα,* coronas, vnguenta, & odores *apportant.*

66. Parentatur.] *Videntur enim ſepulchrales epulæ, quia velut mortui efferuntur. Epiſt.* 122. Non conuiuantur, ſed iuſta ſibi faciunt. *epiſt.* 12. Cum ſe funereis illis epulis ſepeliſſet, quaſi ſibi parentaret.

CAP. XII. 67. Inæquales.] *Modo in gaudio, modo triſtitia, nunc depreſſi, nunc elati.*

68. Sub ictu.] *Quos pœnitentia ſtatim tanget. De benef.* II. *cap.* XXIX. *& alibi.*

69. Hilarem inſan.] *Epiſt.* XXIX. Gaudebo, tamquam in malis, quod illi genus inſaniæ hilaræ contigerit.

70. Reptabundus.] *A Pinciani coniectura eſt. meus & alij ſcripti,* raptabundus; *ego vellem,* ructabundus.

71. Inſcribit.] *Titulum imponit, & Epicureum ſe facit.*

72. Profitetur.] *Iactat & vltro profert, vt laudanda. Amo voluptatem & ſequor: quidni? Epicuro ſummum bonum.*

CAP. XIII. 73. Intra latent.] *In penetralibus doctrinæ eorum quærenda.*

74. Corrumpit.] *Ipſum Voluptatis nomen, & laudatio.*

75. Popularibus.] *Stoicis. Populares ſunt eiuſdem po-*

Digitized by Google

puli, factionis, ſectæ, Salluſtius: Catilina cum ad iuſiurandum populares ſceleris ſui adigeret. *Iterum:* Quod factum populares coniurationis concuſſerat.

76. Sancta Epic.] *Epiſtolam* xxxiii. *vide, & ſæpius.*

77. Nos virtuti.] *Nam Stoicorum eſt, Ad naturam viuere.*

78. Parere nat.] *Vide epiſt. iv. ſub finem.*

79. Vices.] *Alternis ventri & peni vacare.*

80. Bonum.] *Philoſophum.*

81. Audit.] *Ab illis diſcit.*

82. Inoperto.] *Nam qui pudent, caput ſere operiunt, vt fallant. Plautus Curcul.* Tum iſti Græci palliati, capite operto qui ambulant.

83. Frons ipſa.] *Primus aditus & adſpectus.*

84. Stola.] *Quod muliebre veſtimentum, ad talos demiſſum. Cinædi autem vti ſolent tunicis demiſſitijs.*

85. Virtus ſalua.] *Manuſcripti omnes,* veritas. *Lego,* veritas ſalua eſto. *Cum pudicus ſis, inquit, ne da locum incuſationi aut infamiæ, externo geſtu.*

86. Patientiæ.] *Alij,* impudicitiæ, *ſed interpretamentum eſt. Patientes, pathici.*

87. Tympanum.] *Molles geſtabant, & Galli matris deûm. Plautus Pœnulo:* Cur non adhibuiſti, dum iſtæc loquereris, tympanũ? Nam te cinædum magis arbitror eſſe, quam virum. *Idem Truculent.* Mœchum malacum, cincinnatum, tympanotribam. *Virgil. 9.*

Tympana vos buxuſque vocat Berecynthia matris Idææ.

88. Statim eneruant.] *Meus breuior:* quæ ſtatim venerint vitia. *itemque aliquot alij ſcripti. Interpolata hæc agnoſco.*

89. In ipſa.] *Malim deleta vocula,* quia ipſa eſt modus. *Vide Senec. epiſt.* 67.

90. Magnitudine.] *Liuianum:* Res Romana ab exiguis profecta initiis, eo creuit, vt iam magnitudine laboret ſua. *Lucanus:*

Nec ſe Roma ferens.

CAP. XIV. 91. Si hoc placet.] *Gloſſematium cenſet Pincianus, vſque ad verbum* Virtus.

92. Principia.] *A militia eſt. qui eam in prima acie poſuerunt, inter ductores.*

93. Pro ventre.] *Cibi cauſa alteri ſe mancipat: vt paraſiti, & id genus.*

CAP. XV. 94. Gaudium.] *Quod, ex Stoicorum ſenſu & ſermone, ſoli ſapienti conuenit: at non voluptas. Vide Manud.* iii. *Diſſert.* v.

95. Ex æquo.] *Sic legendum, nempe, vt Voluptas præeat, pro Epicuri mente, & nec pari quidem paſſu cum Virtute incedat.*

96. Ita demum.] *Id eſt, ea lege & hactenus inuicta eſt Virtus, ſi nihil ei anteponitur: ſi aliquid, iacet.*

97. Frangendus.] *Minuendus, quod ſit, dum ſ. auditur, & vbi ſuperaueris, deſinit eiuus eſſe.*

98. Legem eſſe.] *Deum & fata immiſiſſe.*

99. Illud vetus.] *Quod Pythagoræ Boetius aſſerit, 1. de Conſol. Proſa* 4. Inſtillabas auribus cogitationibúſque cottidie meis Pythagoricum illud, Ἕπου θεῷ. *Plutarchus, itemque Cicero, alicui è* vii. *Sapientibus tribuunt. iſte 4. de Finib.* Quæque ſunt vetera præcepta ſapientum, qui iubent Tempori parere, & ſequi deum, & Se noſcere, & Nihil nimis. *Non dubiè hæc antiqua, & à capite Sapientiæ, id eſt ipſo Deo, inſita. Stoici interdum ſic locuti, vt hoc ipſum dicerent hominis Bonum ſiue Finem eſſe. Arrianus* 1. *Diſſert. cap.* xx. *Τί δ᾽ ἔχει μακρὸν εἰπεῖν, ὅτι τέλος ἐστὶ τὸ ἕπεσθαι θεοῖς.* Quid longum eſt dicere, finem eſſe, ſequi Deos? *Hoc ex doctrina Zenonis: quid Zenonis? etiam Moyſis, vt ait Philo, de Migratione Abrah. τέλος οὖν κατὰ τὸν ἱερώτατον Μωσῆν, τὸ ἕπεσθαι θεῷ:* Finis ſecundum ſanctiſſimum Moyſem, ſequi Deum.

100. Plorat.] *Vide ſimilia in Arriani Diſſert.* ii. *cap.* xvi. *ſub finem.*

101. En tranſuerſo.] *A deo & fato, non à culpa aut conſilio.*

102. Ex vniuerſi.] *Occultum dogma Stoicum. omnia inter ſe nexa, & ſerie occulta cauſſarum prodire, euenire: nec remedium ijs, niſi ferre.*

103. Excipiatur.] *Placet tamen libri aliter:* magno viſu eripiatur, *vel* niſu. *Forte,* magno nobis excipiatur.

104. Sacramentum.] *A militia, vt illi adacti ſequi ſigna, & Imperatori obſequi: ita hic iuratur, ferre quæ homini eueniunt.*

105. In regno.] *Fortunæ, an verius fati.*

106. Deo parere.] *Dictum aureum. cui Philo conſonat (de Regno) τῷ θεῷ δουλεύειν, οὐκ ἐλευθερίας μόνον, ἀλλὰ καὶ βασιλείας ἄμεινον:* Deo parere non libertate ſolum, ſed regno præſtantius eſt.

CAP. XVI. 107. Et diuina?] *Velim diſtingui:* beate ſufficit? perfecta illa & diuina quidni ſufficiat? imo ſuperfluat.

108. Tendit.] *Nondum ſapienti, ſed τῷ προκόπτοντι, ſiue* proficienti.

109. Alligati.] *Nota diſcrimina, inter* Alligari, Adſtringi, Diſtringi. *Primum mollius; iſtud, arctius: tertium, varie & non vno vinclo.*

CAP. XVII. 110. Conlatrant.] *Canicula & dicaces, vt multi hodie: & indicia me tardant aut ſiſtunt, cum ſcribo.*

111. Cultius rus.] *Hæc omnia in ſe, & mox pro ſe, noſter. De rure autem & agris, ipſe apud Tacitum, libro* xv. Vbi eſt animus ille modicis contentus? tales hortos inſtruit, & per hæc ſuburbana incedit, & tantis agrorum ſpatiis, tam lato fænore exuberat?

112. Naturalis.] *Contra dogma tuum Stoicum, quod iubet Naturam ſequi.*

113. Cœnas?] *Ipſe tamen ſobrius, ſed conuiuis & mori ſe dabat.*

114. Nitidior.] *Tot menſæ citreæ, ſi vera Dio.*

115. Vetuſtius.] *Opimianum aliquod, & centum annorum.*

116. Domus.] *Ea vox abeſt à meo atque optimis libris: ſcribuntque,* cur autem diſponitur? *& licet ad vinum referre, quod in Apothecis ordine annorum diſponebatur.*

117. Præter vmbram.] *Vt ſunt lauri, platani, cupreſſi. Plinius* 12. Sed quis non miretur, arborem vmbræ gratia tantum, ex alieno orbe peti? *Habebant autem paſſim iſti diuites in ædibus* Daphnonas, platanonas, & aërias cypariſſos.

118. Vxor tua.] *Nobilis Paullina.*

119. Cenſum.] *Propertius:*

Matrona incedit cenſus induta nepotum.

Tertullianus: Graciles aurium cutes Kalendarium expendunt. *Vide 7. De Benef. cap. 9.*

120. Pædagogium.] *Pueri pædagogiani, & melliculi: de quibus abunde ad* xvi. *Annal. Taciti. Adde Sen. De Tranq. cap. 1.*

121. Pretioſa.] *Tunica auro diſtincta.*

122. Miniſtrare.] *Vaſa ad miniſterium menſæ apta, in Delphica collocare.*

123. Collocatur.] *In abaco, vt tetigi, an & in ipſa menſa dum infertur?*

124. Seruitur.] *Meus & ſcripti fere,* ſeruatur: *ex quo Ciaconius (inter ſummos Criticos, niſi ſummus dies occupaſſet*

cupaſſet

eupaſſet) feriatur; at Muretus, ſeruitur. Ego olim. ſtruitur: & vix muto. De Breu. vitæ cap. 11. Quàm ſolicite argentum ordinent.

125. Scindendi.] Captor. de quo munere nos in 11. Saturn. c. 11 & ad epiſt. XLVII.

126. Trans mare.] In Britannia, & alibi, ex Dione, & aui eius more.

127. Quam noſti.] Ad ſeruos refer, ſiue etiam ad agros.

128. Vt plures.] Cohortes enim, imo legiones (vt Plinius) ſeruorum tum habebant. Ego in Admirandis.

129. Obiurgare.] Verbis ſcriptiſque conuicium iis facere, & ſic reprimere.

130. Verminatur.] Minus ſe mouet, & quaſi vermium vellicatione vexat. epiſt. LXXIX. item de podagra: Omnium iſtorum prima verminatio vexat. Epiſt. XCV. Verminationes cerebri æſtuantis. Plinius: Iumentorum verminationes. Pomponius poeta vetus, de ſatu: Decimo menſe demum turgens, verminatur, parturit.

131. Debilis.] Curro, non eo: etſi debiliter & infirme. Suſpectum tamen hoc habeo: & fortaſſe, debilibus, curſor ſum.

CAP. XVIII. 132. Acti eſt.] Qui præmonuit, & proceſſus ſuos videt.

133. Per maligniſſ.] Illud, per. abeſt omnibus ſcriptis. in meo hæc ita: Hoc maligniſſimum capitulum, & o. c. inimiciſſimum. Bene appellat ipſum, qui obloquitur: & ô tu, inquit, malignum capitulum o. c.

134. Vos necatis.] Inuidia venenum ſuum ipſa bibit.

135. Demetrius.] Seneca de Benef. VII. capit. VII. & epiſt. LXIII. Vſque ad Domitiani æuum venit.

136. Et poſcere.] In eo calumnia, quod hic quidem Cynicus, ſed non inter mendicos aut poſtnummios fuit. Itaque aiebant opes habere.

137. Vides enim?] Ironicos hæc dicuntur: & non obſcura ſunt, etſi aliis varie corrupta.

138. Sed egeſtatis.] Quaſi dicat. quid vos inepti? Demetrius quid profeſſus eſt, niſi ad virtutem ire? non hercules ad egeſtatem, niſi quatenus opes offi ſunt bonæ mentis. Nec tamen male, ſenſu iſto, egeſtatem: vt in meo libro.

CAP. XIX. 139. An ancoram.] In quiete ſua & priuato otio vixit: non immiſit ſe in reip. fluctus. Felix, mediæ quiſquis turbæ. Parte quietus, aura ſtringit Litora tuta: timiduſque mari Credere cymbam remo terras Propiore legit: ſimili imagine dixit alter Seneca.

140. Refigere.] Reſoluere & ſe liberare à crucibus, quas cupidines & affectus ſui cuique ſtruunt.

141. Adigit.] Bene Muretus. adeo vos clauos non reuellitis, vt magis magiſque infigatis.

142. Stipitibus ſing.] Id eſt, iſti ſapientiæ ſtudioſi, non pluribus crucibus diſtricti, vt vos; ſed vno ſimplici ligno pendent, vna aliaque cupidine retenti, eoque facilius liberandi.

143. Qui in ſe ipſos.] Pars altera ſententiæ eſt. illi vno ligno, iſti maledici pluribus diſtrahuntur: ideoque legerim, Hi qui in ipſos:] ipſos, nempe ſtudioſos illos & ſapientiæ cupidos. Aliter ſententiam non explices.

144. Conſpuerent.] Dum diu illic pendent, & indignantes atque illudentes moriuntur.

CAP. XX. 145. Citra effectum.] Apuleius: Omnibus bonis in rebus conatus in laude, effectus in caſu eſt.

146. Sed viros.] Hæc omnia concinnaui turbata, duce maxime meo libro: in quo cetera, vt edidi, niſi quod, vires haberet.

147. Videbo.] Nempe meam. Sententia eſt. audita aliena mors non magis me afficiet quam adſtans & viſa mea. Eſt familiare illud Senecæ hyperbaton: non viſa magis mouebit, quam audita. Hoc enim voluit.

148 Animoſior.] Scripti, animo ducor. Facerem, animo edicior. vel, diductior.

149. Nihil opinionis.] Noſter de Ira III. cap. XLI. Conſcientiæ ſatisfiat, nihil in famam laboremus.

150. Populo teſte.] Alibi: Si honeſta ſunt quæ facis, omnes ſciant: ſi turpia, quid refert neminem ſcire, cum tu ſcias?

151. Ratio dimittet.] Id eſt, aut ego ratione motus præueniam, & mortem manu faciam.

152. Bonam me.] Velim & timeo tecum hæc, ô Seneca, præfari: ſed animo facio.

153. Minime meam.] Tenui libertatem, quam Deus & natura dederunt, nec ſeruiliter alteri ſubmiſi. At libri a'ii, à nemine meã: quod eſſet, nulli in me ius fuit. Animo manſi erectus & liber.

CAP. XXI. 154. Non abiget.] Nam, vt alter Seneca, Quis influentis dona fortunæ abnuat?

155. Curium.] M. Curium, bello Pyrrhi notæ paupertatis. Valerius 4. cap. 3. Cicero in Catone, Athenæus lib. X.

156. Coruncanium.] Prænomine Tiberium. ſub idem tempus Conſul fuit, Dictator, Triumphalis.

157. Cenſorium.] A Cenſore notandum. Hiſtoria in notis de Cornelio Ruffino, bis conſule, quem Fabricius cẽſor Senatu mouit, quod decẽ pondo argẽtea vaſa haberet. Valerius II. cap. IX. Liuii epiſt. XIV. Plutarchus, in Sulla. Auguſt. epiſt. CCLIV. Ipſe Cato apud Liuium, libro XXXIV. Cautum erat, quo ne plus auri & argenti facti, quo ne plus ſignati argenti & æris domi haberemus.

158. Lamellæ.] Ouidius:

Et leuis argenti lamina, crimen erat.

159. Quadragies.] Ea eſſent nobis centum millia Philippicum: modica, vel exigua potius ſumma in Catonis Vticenſis illo æuo. Libri ſcripti quadrageſies: ſed veriſſimum quadringenties: id eſt, decies centena millia, Philippum. Atque id comparatio ſubſequens euincit, cum addit magis victum ab eo proauum Catonem, quàm à Craſſo ipſum. Atqui Craſſus bis millies poſſedit, id eſt quinquies tantum. Diſſerui ſuper hac re, in Admirandis lib. II. c. XLI.

160. Mauult.] Quia ſunt inter προηγμένα ſiue producta, quæ à ſapiente etiam eliguntur, & cadit in ea ipſa appetitio.

CAP. XXII. 161.] Materia. Solus enim ſapiens vtitur opibus, ſtulti abutũtur. Apuleius, de Philoſophia Platonis: Solus etiam ſapiens, quia opes poteſt in vſibus neceſſariis regere, videri ditiſſimus debet. Nam ceteri quamuis ſint opibus affluentes, tamen quod vel vſum earum neſciant, vel deducant eas ad peſſimas partes, inopes videntur.

162. Diligentia.] Statius pleraque hæc exprimat.

Idem auri facilis contemptor, & optimus idem
Condere diuitias, opibuſque immittere lucem.

Diligentia igitur, in quærendo & tuendo: Diſpoſitio, pariter in collocando, & adminiſtrando.

163. Quædam enim.] Hæc Adiaphora, quæ nec ad felicitatem, nec ad infelicitatem conferunt: vt ſunt diuitiæ, ſanitas, vires, & id genus. Inter Zenonia ſcita, Diogenes.

164. Ex virtute.] Nam ita Stoici, ἐπιγεννήματα τῆς ἀρετῆς, τήν τε χαρὰν καὶ τὴν εὐφροσύνην εἶναι: agnata virtutis, & quaſi ſoboles eſſe gaudium & ſerenitatem mentis.

165. Ferens.] Ventus, qui à pupe, vela. Virgil.

Expectet facilémque fugã, ventóſque ferentes.

Plinius Panegyrico: Venti ferentes,& breuis curſus, optentur. *Eſt Græcanicum. Homerus*:

ἰκμενόν οἱ φέρων ἄνεμος κελάδοντα πέλαγος.

Idem:

Ἀργέστην ἐπέλασσε φέρων ἄνεμός τε καὶ ὕδωρ.

Vide & epiſt. 22.

166. Vt in bruma.] *Malim*, vt dies bonus in bruma, ac frigore apricus locus. *Bruma*, τροπὴ χειμερινὴ, Solſtitium hibernum: *ferè nimboſum aut turbidum; & dies qui circa, ſic appellantur.*

167. Apricus.] *Soli expoſitus*, ἀπηλιώτης.

168. Alia aliis.] *Stoicorum hæc diuiſio. Alia* Bona, *alia* Mala *ſunt, alia* Indifferentia. *Sola virtus, bonum: ſola malitia, malum. Indifferentia, per ſe nec bona, nec mala; vſus dat iis nomen, ſiue eum Virtus, ſiue eum Malitia acceſſit. Eorum alia ſunt* Producta, *alia* Abducta. *Producta, quæ æſtimationem, & appetitionem habent: Abducta, quæ deæſtimationem & fugam. Sed ipſa producta, iterum triplicia*, Animi, Corporis, Externa. *Animi, vt ingenium, ars, ſcientia: Corporis, vt ſanitas, vires: Externa, vt opes, gloria, nobilitas. Ex his mens Senecæ liquet, Adiaphora* habere aliquid pretij, *id eſt* ἀξίαν, *vt illi loquuntur, ſiue æſtimationem. Item* alia aliis potiora. *vt illa animi, corporeis, corporea externis. Sed & inter ſingula ipſa, gradus. Vide me in Manud.* II. *Diſſert.* XXI. *&* XXII.

169. Honoris.] *Vertit* ἀξίαν.

170. Sine te.] *Nam in quoſdam hoc conuenit*:

Ἀργύριον ἐστὶν αἷμα καὶ ψυχὴ βροτοῖς:

Pecunia, anima & ſanguis eſt mortalibus.

171. Meæ ſunt.] *Ego vtor, & impero: ipſæ tibi. & mancipium earum es. Non poßides, ſed poßideris. Vide epiſt.* VIII.

CAP. XXIII. 172. Habebit.] *Habere poterit.*

173. Sanguine.] *Non ſpolium aut prædam, è damnatione aliorum. Hæc autem omnia de ſe, & pro ſe, Seneca.*

174. Optime.] *Vellem iterari*, O optime.

175. Vocem tantumdem.] *Illud*, vocem, *redundat.*

176. Manus iniciat.] *Vt in re ſua vindicanda. Poeta.*

Et dicam, meus eſt, iniiciamque manus.

* Vide I. Elector. cap. XIII.

177. Infruniti.] *Meus ſcribit*, infroniti. *Feſtus*: Fruniſcor, & Frunitū dixit Cato. noſque cum adhuc dicimus Infrunitum, certum eſt antiquos dixiſſe Frunitum. *Agellius* IV. *cap.* IX. Verba infrunita & obtundentia. *Noſter de Benef.* III. *cap.* XVI. Infrunita eſt & antiquaria. *In Sacris*: Animo irreuerenti & infrunito. *Concilium Matiſconenſe* II. *can.* XIX. Cognouimus quoſdam clericos infrunitos, ad ferales reorum ſententias frequenter accedere. *Eſt quaſi* ἄφρων, *vel infrons: & in Gloßis explicatur*, Ἀπειρόκαλος, infrunitus, inſolens.

178. Sinum.] *Ad accipiendum ſcilicet.*

179. Aut bonis.] *Qui vos non eſtis, iſti improbi & calumniantes.*

180. Exeant.] *Conſilio.*

181. Excidat.] *Caſu aut leuitate.*

CAP. XXIV. 182. Promereor.] *Vltro deuincio, & beneficiis ad me duco.*

183. Inſtruo.] *Lautiorem amplioremque facio.*

184. Diducat.] *Abſtrahat & auellat à grauioribus. Scripti tamen fere*, deducat: *& paupertas nimirum deprimit detrahitque ad alta conantes. Hæc autem omnia in ſua perſona: & reuera liberalis fuit. Iuuenalis.*

Nemo petit, modicis quæ mittebantur amicis A Seneca.

Martialis:

Piſones Senecaſque, Memmioſque
Et Criſpos mihi redde, ſed priores.

185. Inculcabo.] *Obtrudam, & quaſi inuitis donabo: nempe verecundis & molliori fronte.*

186. Nomina facio.] *Pecuniam occupo, colloco. Fænerari eſt, dare in loco.*

187. Perditurus.] *Vt prodigi. Tacitus, de Othone*: Perdere iſte ſciet, donare neſciet.

188. Domus ipſa.] *Familia illa magna, & tot ſerui.*

189. Togatos.] *Ciues & liberos.*

190. Iuſtæ libert.] *Plena & legitima: quæ* Vindicta, cenſu, Teſtamento *parabatur. Cicero in Topic. Vlpianus Inſtit. Tit.* 1.

191. Inter amicos.] *Quæ non iuſta aut plena: & hi tales (verba Taciti)* vinculo aliquo ſeruitutis attinebantur. *Dari ea minus ſollenniter ſoles*, Inter amicos, In conuiuio, Per epiſtolam. *Videſis noſtra ad* XIII. *Annal.*

191. Libero.] *Non coacto, nec adſtricto: tota voluntaria eſt. Sed & libero homine digna.*

193. Aliud ſtudioſius.] *Qui iam proficit, & eſt in paranda ſapientia. Stoici in his vocibus crebri. nam Virtus apud eos* Scientia *eſt; Vitium*, Ignorantia. *Itaque* Studioſus *ſiue* σπουδαῖος, qui dat operam: πεπαιδευμένος *ſiue* Eruditus, *qui iam peruenit, & eſt adeptus. Ego in* II. *Manud. Diſſ.* I.

194. Ad formulam.] *Ad præſcriptum & legem. quam ſequor & mihi dixi.*

195. Et formo.] *Hoc etiam verbo vtebantur. atque ita in Arriani Diſſertat.* II. *cap.* XIV. ὁ πλαττόμενος, καὶ ὁ πεπλασμένος: qui formatur, & qui iam factus. *vt iamnunc*, Studioſus, *&* Eruditus.

196. Bonos facerent.] *Nam aiebant Stoici*, Boni eſt proprium ſemper prodeſſe & iuuare: ſicut caloris, calfacere. *Quod igitur non ſemper facit, non bonum. Addebant*: Quo bene & male vti licet; non eſt bonum: tale, opes & ſanitas: non ergo bona. *Diogenes in Zenone.*

197. Vtiles.] *Inter.* εὔχρηστα.

CAP. XXV. 198. Sublicium.] *In pontibus, & vbi commeatus creber ac tranſitus, vulgo mendici. Iuuenalis*:

Inuitatus ad hæc aliquis de ponte, negabit.

Ibi Scoliaſtes: Quia mendici in pontis itinere ſedent. *Iterum Iuuenalis.*

----diruſque à ponte ſatelles:

& Scholiaſtes: De numero mendicorum. *Sed & tertium*: Nulla crepido vacat, nuſquam pons?

199. In inſtrumentis.] *In lectis ipſis aureis, vel auratis; ſtragulis purpureis. Licet & laxe capere, triclinij menſaque inſtructum & ornamenta. Pincianus legebat*, in ſtramentis: *capiebatque ipſa illa pretioſa ſtrata.*

200. Molle erit.] *Cænatoria veſtis. Molle autem, vt Plautus*: pro lorica malacum capiam pallium: *vbi item de conuiuio. Erant è meliore lana, & ſæpe purpurea: ideo* molles, *an & quia mollium?*

201. Purpura.] *Cicero Philipp.* II. Conchyliatis Cn. Pompeij periſtromatis ſeruorum lectos in cellis ſtratos videres.

Virgilius.

---- ſtratoque ſuper diſcumbitur oſtro.

Martialis,

Cubitiſque trudit hinc & inde conuiuas
Effultus oſtro ſericiſque puluillis.

Triclinaria, *hæc ſtrata appellat Plinius, & è* dibapha Tyria *iam vulgo facta oſtendit, lib.* IX. *capite* XXXVI.

202. Tomentum.] *Culcitæ infarctum, è villis laniſve breuibus: ſed & è paleis aut ſectis ſtramentis. Hoc poſtremum genus viliſsimum, &* Circenſe *dictum, quia venale illic, an quia inibi pauperes indormiebant.*

Martialis:

Tomentum, conciſa palus, Circenſe vocatur.

De hoc tali, Tacitus v. *Annal.* Druſus extinguitur, cum ſe miſerandis alimentis, mandendo è cubili tomento, nonum ad diem ſuſtentaſſet. *Aluit nempe ſe arundinibus illis, aut cartilagineis calamis ibi inſertis.*

203. Prætextatus.] *In veſte magiſtratus. Malim tamen*, pexatus : *& eſt in vett.* prætaxatus.

204. Candidatus.] *Veſte ac colore honeſtiorum: ſupra, cap.*11. *Mei libri*, clamidatus : *alij* cauſeatus, *vel* camiſatus : *Muretus, vt ait*, canuſinatus. *quod probat: quia Canuſinæ lanæ bonæ & molles.* Fateor. *ſed vix ſcio an honeſtioribus in vſu, ob colorem, qui aut fuſcus in iis, aut ruffus. Vide Martialem epig.* CXXVII. *&* CXXIX. *libri* XIV. *Ille idem* Lecticarios *facit* canuſinatos, *&* pueros: *ideo non hic admitto. Magis, quod in quibuſquam*, Guſapatus. *Nam* Penulæ Gauſapinæ *in vſu, contra frigus: & in Petronio etiam* coccinæ. *Vide Martial. epigram.* CXLV. *libri* XIV. *&* LIX. *libri* VI. *Si autem hoc, tum legam* petaſatus : *vt hæc ad itineraria tegmina referantur.*

205. Et fœtantibus.] *à Mureto eſt. & ſane mei libri conſonant, in quibus*, aut ferentibus. *Tamen cur hic de fetu est? dubito: & alij libri*, aut ſententiis; *alij* aut aſſentientes; *quidam*, aut ſuris. *Pollutum eſt : quis purgat? è meis conabar*, aut verendis: *ea eſſent τὰ αἰδοῖα. Ex aliis, vellem* aut ſemitectis.

206. Promiſum.] *Nam ratio & ſapientia, bona mihi omnia & candida facient, mea interpretatione. Aut bonum veniet, aut bonum fiet.*

207. Delicatus.] *Hedera vnis ornatus, gemmeus aureuſque.*

208. Ad Thebas.] *Ex patria Bacchi, & domitis Indis triumphans huc venit.*

209. Perſarum.] *Aptum videtur. nam ij potentiſſimi in Oriente. Tamen ſcripti mei*, penatum. *alij.* penarum. *Nihil melius elicio.*

210. Cum Deus.] *Sic olim reſtitui, Elector.* II. *cap.* IX.

211. Ferculum.] *Nota, imponi ſolere ipſos captiuos in ferculum, magis ſic conſpectui & oſtentui. Ioſephus triumpho Veſpaſianorum:* Impoſitus erat in quoque ferculo dux vrbis captæ. *Seneca Tragicus.*

Non captiua dabit brachia vinculis,
Nec pompæ veniet nobile ferculum.

212. Alieno curru.] *Idem mihi animus triumphato, qui triomphanti.*

213. Stimulis.] *Vt in aduerſis.*

214. Frænis.] *In proſperis. Adde huic rei epiſt.* LXVI. *ſub finem.*

215. Procliuo.] *In prono & inclinato* : deuexum *ipſe mox reddit.*

216. Pugnare ſciunt.] *Eraſmus*, quæ impugnatæ ſiunt : *ſed libri meliores ab hac lectione. Dubito tamen annon* pugnare ſunt fortiores.

217. Pondus ſuum.] *Id eſt, ſufflaminant ſe, nec patiuntur per prona delabi.*

CAP. XXVI. 218. Diuitiæ enim.] *Similia ſupra cap* XXII. *in fine.*

219. Etiam ſi non.] *Etſi nondum in manu eſt, tamen præ manu eſt. Alludit ad bella, quæ ſollenniter indici per Fecıales ſolent.*

220. Barbari.] *Ita Cæſar, de Gallis Comment.* II. Vbi vineis actis, aggere ſtructo, turrim conſtitui procul viderunt, primum irridere ex muro atque increpitare verbis, quo tanta machinatio, ex tanto ſpatio, extrueretur? Vbi vero moueri, & appropinquare mœnibus viderunt, noua atque inuſitata ſpecie commoti, legatos ad Cæſarem de pace miſerunt.

221. Ignari machin.] *Tacitus* XII. *Annal.* Nihil tam ignarum barbaris, quam machinamenta, & aſtus oppugnationum.

222. Laturi.] *Nempe* caſſus *illi, qui velut hoſtes imminent. Poſſes &*, daturi.

223. Præſentibus.] *Horatianum eſt.*

Lætus in præſens animus, quod vltra eſt
Oderit curare.

224. Actum vitæ.] *Epiſtola* XC. Natura omnibus animalibus facilem actum vitæ daret: *vti & vulgo* Agere vitam.

225. Eiuratio.] *Feſtus* : Eiuratio ſignificat, non poſſe id, quod deſideretur, præſtari. *Sic noſter de Benef.* VI. *cap.* IV. Eiurare ius faſque: *Plautus*, Eiurare militiam: *Cicero*, bonā copiam: *quo noſter videtur alludere. Eiurare igitur* bonam ſpem, *eſt iuramento eam à ſe reiicere & abdicare : adeo virtutem non habere, vt nec eius ſpem reliquam. Vno verbo, deſperati homines ſunt, qui laceſſunt virtutem.*

226. Ne diis quidem.] *Similia, De Conſtant. ſap. cap* IV. *De Benef.* VII. *cap.* VII.

227. Alas impos.] *Cygnum fecit, cum adulterauit Ledam.*

228. Cornua.] *Taurum, cum Europam.*

229. Abnoctantem.] *A Iunone ſua noctibus emanentem. In Pandectis* : Ne præſes extra prouinciam abnoctet. *Scripti tamen*, obnoctantem.

230. In deos.] *Saturnum, quem exſecuit: Vulcanum, quem præcipitauit : Iunonem, quam de cælo pedibus ſuſpendit.*

231. Cognatorum.] *Ganymedis qui Trois filius, at Tros ab Aſſaraco & Ione.*

232. Parricidam.] *Deiecto pulſoque Saturno.*

233. Fauete.] *In rebus diuinis, cum fierent, de more hoc imperabatur: Briſſonium in Formulis vide.*

234. A Fauore.] *Quidni trahatur? certe tā hoc à fauore ducitur, quā calere à calore. Sed puto fuiſſe*, ad fauorem trahitur : *ſiue etiam*, trahit. *& ſententia ita poſcit. Ambigebatur ſuper priſci dicti mente. alij cenſebant fauentiā imperari, alij ſilentium : & his Seneca accedit. Donatus:* In ſacris, ore fauere, eſt ſilentium accommodare *Feſtus* : Paſcito linguam. id eſt coërceto : *à quo ſimplici eſt*, compeſcito. *Sic Græci*: ὁγα πᾶς ἴσω λεώς. *Quidam hoc totum gloſſema faciunt : non auſim, & belle ad mentem Senecæ facit, Non hoc volo, inquit, vt faueatis bonis (vos tam diſſimiles non poteſtis) ſed vt de iis ſileatis.*

CAP. XXVII. 235. Siſtrum.] *Crepitaculum æneum, quo Iſidis ſacerdotes vſi. Apuleius* : Æreis, & argenteis & aureis ſiſtris argutum tinnitum cōſtrepentes. *Deſcribit idem libro* XI. *& apparet in monumentis.*

236. Secandi.] *Vt Bellonarij, Galli, & id genus.*

237. Suſpenſa.] *Irridet : quaſi dicat, non ſerio nimis ſecans, ſed manu altum elata, molliter impreſſa. Ideo Commodus* Bellonæ ſeruientes. vere exſecare brachium præcepit, ſtudio crudelitatis. *Lampridius.*

238 Genibus.] *Templa verſus, opinor. Tibull.*

Non ego tellurem genibus perrepere
ſupplex.

239. Vlulat.] *Triſti voce inclamat, aut minatur.*

240. Laurumque.] *Vaticinij ſignū, vel luſtrationis.*

241. Linteatus.] *Ægyptiorum ſacerdotum ritu.*

242. Lucernam.] *Quare? an vt quaſi præſens numen eſſe teſtaretur? an quia ſic ad templum ibat? De Lucernis porro ad feſta aut ſacra, ſcripſi* I. *Elect. cap.* III.

243. Diuinum.] *Entheum, deo plenum; ſiue etiam, vatem & præſagum.*

244. In cœlum.] *Homines iſtos cæleſtes.*

245. Ariſtophani.] *Hodieque ſales illi leguntur, præſertim in fabula* Nubibus

Digitized by Google

246. Produci.] *In campum & in arenam. à gladiatoribus, aut athletis.*

247. Vadoſo.] *Malem* Vndoſo.

248. Malo ſuo.] *Qui verberat, vapulat; qui petit, læditur. vt ſi manum in ſilicem impingas.*

249. Papulas.] *Tubercula, puſtulas: vnde & papillæ.*

250. Petierit.] *Dum nauigat in Siciliam, ad Dionyſium & Dionem.*

251. Acceperti.] *Ab Alexandro ſuo, & ſæpius.*

252. Neglexerit.] *Cum hæreditatem haberet* centum talentorum: *quam fratribus reliquerit, pauxillo ad peregrinationem retento.*

253. Conſumſerit.] *Vt quidam obiecerunt*, minam cottidie in cibos impendit. *Pete à Diogene hæc talia.*

254. Mihiipſi.] *Cui? Senecæ volunt viri doctiſſimi: & ad eum ſequentia referenda. Quod mihi nullo modo videtur. vbi enim Socratici ſermonis pauſa vel abruptio? continuo omnia filo hærent: & addo, quod ſequentia ne poſſint quidem decore à Seneca dici. Vt.* O vos maxime felices, cum primū vobis vitia noſtra imitari contigerit! *Hocne ille de ſe, tam ſuperbum? Item:* At ego ex alto proſpiciens, video quæ tempeſtates, &c. *quaſi ipſe ille ſit in edito, & Sapiētia arce: quod ſupra (ca. XXIII) valde amolitus eſt, & negauit. Ergo mihi verum, iſta Socratis etiam eſſe. Sed quomodo, ſuquiūt, poſſunt, cum tempora diſſentiant? Ecce de* Ariſtotele *prauius*, pecuniam accepiſſe: *quomodo id autem Socrates ſcire potuerit, cum Ariſtoteles iuuenis admodum, & vix viginti annos natus, cum ille obijt? & tunc certe dynaſtis nullis notus aut gratus. De* Epicuro, *magis etiam vrget. nam ille annis circiter* IX. *in lucem venit, poſtquam Socrates luce exiuit. Quæ igitur hæc diuinatio? dicam. Socratem excitat Seneca ab inferis, ſed quaſi in iſto æuo & re præſenti locuturum. Ponit illum quidem, aut potius repenit, in carcere: quia id tribunal videbatur decere hanc concionem. Nonne ſic oratores, & nominatim Cicero Ap. Claudium Cæcum è mortuis aduocat, & appoſita facit dicere illi æuo? ſimilis Proſopopœia hic eſt. aut ſi aliter etiam, quid magni mali? Ipſe Plato, in Dialogis, hanc in perſonis temporibuſque inconuenientiam ſæpe peccat: vt exacte Athenæo notatum libro* V. *Calor aut intentio ſcribentium talia excuſat.*

255. Alcibiadem.] *Hæc ijdem illi tollunt, aut mutant, ne ad Socratem ducant. Itaque è libris conijciunt*, aſſem & prædium. *Obijcite mihi, ait Seneca, opes meas duplices, vel in fœnore & pecunia, vel in agris, Neque nego libros quoſdam præferre:* alicubi ad ſe & Phædrum; *alios* alicubi aſſem & pedrum; *alios denique*, aſſem & pedum. *Sed tamen vulgatam ego teneo & tueor: etſi affectus valde ad te (vir magne quē hic intellego) trahit* Nam *primum, de diuitijs ſignate non hic ſermo: & ſi eſſet, non ad meum guſtum hæc dictio*, aſſem & prædium *ſingulariter ſic, in amplis diuitijs, efferendi. Quin magis* aſſes & prædia? *aut potius*, æs & prædia, *vniuerſe. Deinde, nihil de Seneca, vt prædixi: ipſus Socrates eſt, qui loquitur, & ſcimus* Alcibiabem *illi & amores obiectos. Vt alios omittam, Petronius, Lucianus, Theadoretus dicent. Iam de* Phædro, *eadem ſuſpicio ex Sympoſio Platonis, vbi amatoria colloquia, & παιδεραστία: ſed & ex Dialogo qui* Phædrus *inſcribitur, ἢ περὶ καλοῦ ſiue* De pulchro. *Hæc ita habent: at non omitto mei optimi libri ſcripturam*, mihiipſi aliquid fœdum obiectare. *Quæ valde placeat, ſi in Senecæ perſona hæc ſcripta. Quid illud fœdum?* corrupiſſe cubicula principum fœminarum, *vt apud Tacitum Suillius obiecit, Sed non inducor: quiſque pro ſe cenſeto.*

256. Vſu.] *Muretus eiecerat, inuitis libris: mutare malim*, ô vos iſti.

CAP. XXVIII. 257. Rapit.] *Abeſt à meis. & vero hic lacuna ingens, & reliqua deſunt huius libri. Quæ continenter vulgo leguntur, aliena à toto argumento ſunt, & merito abiunxit.*

MVRETVS.

CAP. I. DE beata vita.] *Ita vocant Latini auctore Cicerone, quam Græci εὐδαιμονίαν.*

Quantum profligetur.] *Ita veteres libri: & ita plane legendum. Nam ſcriptor quidem noctium Atticarum non nauci habendus, qui profligandi verbum Latine ita accipi negat. Liuius libr.* XXI. Sed ita fortaſſis decuit, cum fœderum ruptore duce ac populo deos ipſos ſine vlla humana ope cōmittere ac profligare bellum, nos autem, qui ſecundum eos violati ſumus, commiſſum ac profligatum conficere. *Sed & Tacitus, & Cicero ipſe ita ſæpe accipiunt. Tale eſt, quod idem grammaticus tradit de verbo* ſupereſſe, *libri prim i capite* XXII. *Nam eo verbo & Tacitus, & Plinius in epiſtolis, non paulo vterque melior latinæ linguæ auctor, quam hic μειρακιοπρεπὴς, ita ſæpe vtuntur, vt ipſe vtendum negat.*

Cum ſe mobilis fauor circumegit.] *Cum recepit ſe: cum ad ſe redijt, & quid egerit, ſero iam, re peracta attentius conſiderauit.*

CAP. II. Diſceſſionum more.] *Cum ſenatuſconſulta per diſceſſionem fiunt.*

Cum rebus humanis agitur.] *Ita veteres libri: non, vt in vulgatis*, geritur.

Quicquid optaui.] *Hoc eſt quod dixit Iuuenalis:*

Euertere domos totas, optantibus ipſis
Di faciles.

Neque quidquam euenire ſtultis deterius poteſt, quam ſi eorum vota Deus audiat, vt grauiſſime diſputatur in Alcibiade ſecundo.

CAP. III. Nec longe poſitum eſt.] *Quod de vitio Heſiodus dixerat, μάλα δ' ἐγγύθι ναίει, id hic noſter ad virtutem elegantiſſime tranſtulit.*

CAP. V. Et diffuſio animi.] *Sic & διάχυσιν ψυχῆς veteres Stoici dicebant. Opponitur ei συστολὴν ψυχῆς contractio.*

CAP. VI. Deinde præterita reſpiciat.] *Turpis hæc opinio Epicureorum fuit. Sapientem & præſentibus voluptatibus gaudere & recordantem præteritarum, & cogitatione percipientem futuras. Eam eleganter exagitat Cicero libro ſecundo de finibus.*

Vident & illi.] *Male in aliis*, Vide autem & in illis. *Sed hæc & talia cum prætermittere decreuerim, neſcio quomodo me interdum abripi patior.*

CAP. VII. Pollinctam.] *Vnctam, delibutam. Vetus verbum ab aliis temere eiectum, in meis libris, omnibus litteris ſcriptum viſitur.*

Nec quicquam mutauit optima.] *Quod optimum eſt, mutari non poteſt. Nam quicquid mutatur, aut ab alio mutatur, aut à ſemetipſo. Optimum non mutatur ab alio. Oporteret enim aliquid eſſe optimo potentius: cum à quocunque externo aliud mutatur, potentius neceſſario ſit eo quod mutatur. Ne à ſe ipſo quidem. mutaretur enim à ſe in deterius. quod à natura abhorret. Ita diſputantur hæc à Platone, libro ſecundo de rep. vbi de immutabilitate Dei diſputatur. Idem hic & Seneca dicit quod qui non intellexerant, aliquot voces minime neceſſarias interiecerant: Eas vetuſtis libris auctoribus ſuſtuli.*

CAP. VIII. Ideoque præceperunt veteres.] *Socratis hoc præceptum eſt apud Xenophontem.*

CAP. IX. Voluptates prægustare.] *προγεύεσθαι. Ita in vetuſtis libris meis, multo ſine dubio melius & elegantius, quam vt in aliis.* præſtare.

CAP. XVII. Et ſi minus verminatur. *Liber vetus* ſerminatur, *vnde fecerant* ſera minatur. *Erroris origo omnibus vt opinor, in promptu eſt. Sic quodam loco ex* veritate *fecerant* ſeritatem.

CAP. XIX. Crucibus.] *Omnes qui tollebantur in crucem, clauis ſuffigebãtur. & quod latrones, qui cum* CHRISTO *domino ac deo noſtro in crucem acti ſunt, multis locis ita videmus expreſſos, quaſi funibus tantum alligati fuerint, pictorum ac ſtatuariorum error eſt. Docet id primum verbum ipſum, quo Graeci vtuntur,* [illegible]. *Sed & Latino verbo, ſuffigendi idem plane indicatur. Et cum crux domini tanto ſanctiſſimæ fœminæ ſtudio quaſita ac reperta eſt, facile ſtatim agnita eſſet, ſi ex tribus quæ effoſſæ ſunt, in vna tantum veſtigia clauorum fuiſſent. Quomodo autem mortui eſſent, niſi forte longa fame, ſi funibus tantum reuincti pependiſſent? At nunc adactis per ſingulas manus, ac ſingulos pedes ſingulis clauis, & venis, & neruis abruptis, deſluente ingenti copia ſanguinis, incredibili cruciatu eos intra horas aliquot mori neceſſe erat. Quod ſi ſerius fieret, effringebantur eis crura ad accelerandam mortem. Illud quidem de clauis manifeſto oſtendunt multa veterum loca. Vt quod hic ſcribitur à Seneca:* Cum refigere ſe crucibus conentur, in quas vnuſquiſque veſtrum clauos ipſe ſuos adigit. *Demoſthenes κατὰ Μειδίου* Καὶ ἐφ' αἵματι [illegible]. *quod Vlpianus ita exponit:* [illegible]

> Si quis cum ſeruum, patinam qui tollere iuſſus,
> Semeſos piſces, tepidumq; ligurierit ius,
> In cruce ſuffigat. *Non dixit*, religet, *aut* reuinciat, *ſed*, ſuffigat.

Plinius lib. XXVIII. *cap.* IV. Item in quartanis, fragmentum claui à cruce, inuolutum lana collo ſubnectunt. *Plutarch.* [illegible] *Apuleius:* Hic nares & digiti: illic carnoſi claui pendentium. *Sed plura congerere, nihil neceſſe eſt.*

Crederem illis, niſi quidam.] *Vetus librarius ſcripſerat:* crederem illis hoc, niſi quidam. *deinde cum animaduertiſſet, vocem* hoc *redundare, adſcripſerat minutiori charactere,* vacat. *delere enim, etiam ſi quid perperã ſcripſerãt, non ſolebãt: ne libros ſuos minus venales facerẽt. At ſecuti alij, geminato errore, non id quod vacabat ſuſtulerunt: ſed vtroque recepto, ſcripſerunt,* crederem illi hoc vacare. *Leuiculum hoc eſt, fateor. ſed quia ſæpe in eo genere peccatum eſt, ſemel monere, non alienum eſſe duxi.*

CAP. XXI. Non ne habeat, ſed ne ſollicitus habeat.] *Hoc eſt, quod Plutarchus ait, fortunæ dicturum eſſe ſapientem.*

[illegible]

Paucæ argenti lamellæ.] *Ita vetus liber. Videtur autem reſpexiſſe ad illud Ouidij:*

> Et leuis argenti lamina crimen erat.

CAP. XXIII. Ingemeſcat.] *Ne quis putet librariorum erratum eſſe: ita eſt in libro Siculo, & ſæpe in veteribus libris memini legere* gemeſco, tremeſco, *& talia, per ſecundam vocalem, non per tertiam. Sed quid negligemus, ſi hæc iam non negligimus?*

Inſimiti.] *De hac voce dixi in ſuperioribus.*

CAP. XXIV. Ad togatos.] *Ad eos qui limina potentiorum obſeruant, vt eos ſalutent, deducant, ac reducãt.*

Iuſtæ libertatis, an inter amicos datæ.] *Iuſtam libertatem vocat plenam vt eorum qui vindicta liberabantur, at inter amicos liberati, Latini tantum fiebant.*

CAP. XXV. Prætextatus & Canuſinatus.] *Ita ſcriptum eſt in libro Siculo, melius, vt puto, quam, vt antea legebatur,* candidatus. *Sed vocis inſolentia factum eſt, vt moueretur loco. Canuſinæ lanæ in optimis & pulcherrimis erant, Plinius libro* VIII. *cap.* XLVIII. Circa Tarentum Canuſiumque ſummam nobilitatem habent. *Athenæus libro tertio* [illegible]. *Canuſinatus igitur eſt molli & delicata veſte indutus, qualis è lana Canuſina contexebantur.*

Quam nudis ſcapulis.] *Libri veteres* quam nudis ſcapulis aſerentibus. *puto legendum*, ac fœtentibus. *Ob ſqualorem videlicet & illuuiem. At alij ex illo* afferentibus, *fecerunt, vt ſententiæ. non ſane* [illegible].

Me hominem maxime cogitabo, cum diis vndique conſultabo.] *Sic alij. At quanto melius, quod à me ex libro Siculo erutum eſt.* Me hominem eſſe tum maxime cogitabo, cum deus vndique conſalutabor.] *Hæc emendare ſatis erat: oſtentare nihil neceſſe erat. Sed me amicorum quorundam ſtudia ingenio meo indulgere non ſinunt.*

CAP. XXVI. Fauete linguis.] [illegible] *Ita hoc Græci. & locus mihi diligenter notandus videtur.*

CAP. XXVII. Papulas.] *In quibuſdam veteribus libris,* puſulas: *quod & ipſum recte legi poteſt.*

Ipſi obſiti.] *Liber Siculus,* ibſi obliti. *Alij putarunt,* ibſi obſi, *per errorem à librariis ſcriptum.*

CAP. XXVIII. Circi nobis.] *Alij,* Cur nobis. *Sed illud verius, & veterum librorum auctoritate nititur. Sæpe autem dicit ludos circenſes, aliaque eius generis ſpectacula, multorum vitiorum ſomitem eſſe. Ego autem quæ ab hoc loco vſque ad finem huius libri ſcripta ſunt, puto aliunde aſſuta eſſe, & pertinere ad librum aliquem, quo quæreretur, deberet ne ſapiens ad remp. accedere. Ea res fit, vt quibuſdam inſulſis hominibus Senecæ ſcripta parum interdum inter ſe cohærere videantur. Non Ariſtotelis ſcripta, in quo omnia alia ex aliis apta & connexa ſunt, inter ſe cohæſerint, ſi quis ad hunc modum ea dilaniauerit.*

CAP. XXIX. Præterea tria genera ſunt.] *Ariſtotelicum eſt è primo Ethicorum ad Nicomachum.*

PINCIANVS.

CAP. I. QVæ in contrarium ducit.] *Vetus lectio,* quæ vbi in contrarium ducit.

Quantum cotidie proficiamus.] *Eadem,* Quantum quotidie profligetur.

Quodque excpla, pro bonis multa ſunt.] *Exemplar Pincianum & Facundi ac Primitiui,* quodque exempla Boni multa ſunt. *Reliqua quæ legerim omnia per defectum illorum duorum verborum* pro boni, *ſic habent:* quodque exempla multa ſunt. *vt corrigendum arbitrer,* quorumque exempla multa ſunt.

CAP. II. Quid optime factum ſit.] *Exemplar Facundi ac Primitiui,* quod optimum factu ſit.

Quanto lenius fuit quam quod concupiui.] *Idem exemplar* melius *præfert, non* lenius.

Cum multis amicitias geſſi.] *Omnis antiqua lectio* inimicitias *agnoſcit, non* amicitias.

Et aliquam dotem notabilem facerem.] *Corrige,* & aliqua dote notabilem facerem, *ex eadem.*

CAP. III. Non in ſpecie bonum, ſed ſolidum & æquale.] *Eadem,* non in ſpeciem bonum, ſed in ſolidum & æquale.

Deinde ſit fortis ac vehemens.] *Verbum* ſit *ſupernacaneum eſt, ex eadem. Alioqui ſi legendum erat,* non ſit.

Sine admiratione cuiuſcumque.] *Eadem* ſine admiratione cuiuſque, *melius* cuiuſquam.

CAP. IV. Eo quod ſibi ipſi dare poteſt.] Ipſe *ſcribendum, non* ipſi, *ex eadem.*

Quid enim prohibet nos beatã dicere.] *Eadem,*

Digitized by Google

Quid enim prohibet nos beatam vitam dicere.

Nec detrahens quicquam beatæ vitæ.] Detrahet, *non* detrahens, *Exemplar Facundi & Primitini.*

CAP. V. Expulſis terroribus.] *Quidam codices,* doloribus.*non* terroribus.*Legendum forte* erroribus.

Aliaque ex aliis admoueat, quibus totas quoque partes noſtri ſollicitet:] *Vetus lectio*, aliaque ex aliis admoueat, quibus totos parteſque noſtri ſollicitet.

CAP. VI. Vide autem & in illis qui ſummum bonum voluptatem dixerint.] *Exemplar Facundi & Primitiui,* Videant qui in his ſummum bonum dixerunt.

Et à virtute deduci.] *Coniunctio & ſupernacanea eſt, ex vetere lectione, &* diduci *rectiùs ſcribendū, non* deduci.

Vt non iucunde.] *Lege,* vt non iucunde viuat, *ex eadem.*

Videlicet quod omne bonis ex virtute principium eſt.] *Legendum,* videlicet quia omne boni ex virtute principium eſt, *ex codice Facundi & Primitini.*

CAP. VII. Immo ab ipſa voluptate.] *Idem codex,* immo ob ipſam voluptatem.

Pallidam ac fucatam.] *Exemplar Facundi & Primitini,* pallidam aut fucatam.

Quod venit tranſitu celerrime.] *Vetus lectio,* quod venit tranſitve celerrime.

CAP. VIII. Nec minus turpes dedecus.] *Addenda eſt dictio* ſuum. Nec minus turpes dedecus ſuum. *ex eadem.*

Quo ſunt in caſtris auxilia & armatura leuis.] *Pluralitatis numero,* armaturæ leues, *eadem.*

In exteriora quidem tendit. & redit.] *Eadem,* in exteriora quidem tendit, ſed tamen in totum vndique in ſe redit.

Ad externa porrexit, & illorum & ſui potens ſit.] *Exemplar Franciſcanum poſt hæc verba adiicit*, &, vt ita dicam, deuinciat ſummum bonum. *Item* porrexerit, *agnoſcit non* porrexit.

Non diffidens nec hæſitans.] Diſſidens *legendum, non* diffidens, *ex vetere lectione.*

Nihil enim praui, nihil ſubiti ſupereſt.] Lubrici *legendum, non* ſubiti, *ex eadem. quam lectionem arguunt veram verba ſtatim ſequentia:* nihil in quo arietet, aut labet. arietet *refertur ad* praui, labet *ad* lubrici. *Solet enim Seneca libenter eandem ſententiam aliis verbis repetere.*

CAP. IX. Non enim hanc præſtat, ſed nec huic laborat. Sed labor eius.] *Correctiora exemplaria,* Non enim hanc præſtat, ſed & hanc. Nec huic laborat, ſed labor eius.

Quæ cum ſinum impleuit.] *Exemplar domeſticum,* quæ cum ſuum impleuit.] *Exemplar Facundi & Primitini,* quem cum impleuit.

Quæris enim aliquid ſupra ſummum. Interrogas quid petam.] *Vetus lectio,* Quæris enim aliquid ſupra ſummum bonum, interrogans quid petam.

CAP. X. Clare, inquam, ac palam teſtor.] Inquit *legunt, non* inquam, *Exemplar Franciſcanum, & Facundi ac Primitini.*

Iam dicacitatem & loquacitatem.] *Duo poſtrema verba* & loquacitatem, *in vetere lectione deſiderantur.*

Nec quas probauit, magni pendit: vtique enim admittit.] *Hæc verba in codice Franciſcano non habentur omnino.*

CAP. XI. Egregium autē virtutis apud vos officium, voluptates præſtare.] *Exemplar idem, & item Facundi ac Primitini.* Egregium autem habet virtus apud vos officium, voluptates prægustare.

Omnium generum animalia.] Gentium, *non* generum. *eadem præfert.*

CAP. XII. Tam longinquum illos ab omni moleſtia abeſſe.] *Corrigendum* tam longe tum illos, *&c. ex exemplari Facundi & Primitini.*

Ac vagabundus ſemper atque ebrius.] *Antiqua omnia exemplaria non* vagabundus, *habent, ſed* raptabūdus. ſcribendum puto *reptabundus, vt infra,* quominus virtutem adorem & ex interuallo ingenti reptabundus ſequar.

Ita non ab Epicuro repulſi luxuriantur.] Impulſi *legendum, non* repulſi, *ex eiſdem.*

Nec æſtimabitur voluptas illa Epicuri. Ita mehercules enim ſentio.] Æſtimatur, *non* æſtimabitur, *eadem præferunt. & coniunctio* enim *in caſtigatioribus codicibus non habetur.*

CAP. XIII. Ad pronum & exile.] *Vetus omnis lectio* paruum, *non* pronum.

Et dum ille venit, blando nomine inductus.] Illo *legendum, non* ille, *ex eadem.*

Quæ non ſtatim venerint vitia.] *Sic prior editio. Exemplar Pincianum,* quæ ſtatura venerunt vitia. *Exemplar Facundi ac Primitini,* quæ ſtatim eneruant, cum venerunt, vitia. *quæ lectio confirmatur verbis ſtatim ſequentibus:* Qui voluptatem ſequitur, videtur eneruis, fractus, *&c.*

Vir peruenturus in turpia.] *Prior editio* vix, *non* vir. *Quid ſi legas?* mox, *non* vix. *Exemplar Facundi & Primitini,* vt peruenturus in turpia, *vt forte ſcribi poſſit,* & peruenturus in turpia.

CAP. XIV. Quæ in præceps ferantur.] *Corrige,* quæ in præceps ferant, *ex vetere lectione.*

Et voluptas nocet nimia.] *Scribe, ſine coniunctione* &, *per maiorem,* Voluptas nocet nimia, *ex eadem.*

Si hoc placet ſcilicet ad beatam vitam ire comitatum.] *Puto verba hæc Senecæ non eſſe, ſed ſtudioſi alicuius Senecæ ſenſum exponentis.*

Virtutem quidam excellentiſſimam omnium voluptati tradidere ancillam. Nihil magnum animo capientis eſt.] *Exemplar Franciſcanum & domeſticum,* virtutem quidem excellentiſſimam omnium, voluptati tradere ancillam, nihil magnum animo capientis eſt.

Ita habentis magnæ voluptates.] *Corrige,* ita habentes magnas voluptates, *ex vetere lectione.*

CAP. XV. Permanere licet in hac.] Libet, *non* licet, *ex eadem ſcribendum.*

Quia pars honeſti non poteſt eſſe, niſi honeſtū & iucundum ſit.] *Poſtrema tria verba,* & iucundum ſit. *non habentur in eadem.*

Et ne ex æquo quidem, fragilitate alterius boni quicquid in altero vigoris eſt, vetar.] *Emendo ex eadem,* & ne exęquat quidem, fragilitate alterius boni quicquid vigoris in altero eſt, hebetat.

Libertatemque illam voluptas iſta demum, ſi nihil ſe precioſius nouit, in vitam, ſubiugum mittit:] *Scribe,* libertatemque illā iſta demum, ſi nihil ſe precioſius nouit, inuictam, ſubiugum mittit, *ex eadem.*

Namque quod maxima ſeruitus eſt.] *Lege,* Nam quæ maxima ſeruitus eſt, *ex eadem.*

Trepida, caſum pariens.] *Caſtiga,* trepida, caſum pauens, *ex eadem. Exemplar tamen Facundi & Primitini,* trepida, caſum timens, *legit.*

Temporum ſuſpenſa momenta.] *Verbum* momenta *non habetur in codice domeſtico.*

Ille ergo ſummum bonum aſcendat.] *Codex Pincianus* aſcendit, *non* aſcendat. *recte: quia ſequitur ſtatim compar verbum* detrahitur, *non* detrahatur.

Digitized by Google

Illa virtus fortiter ſtabit.] *Verbum* virtus *aduentitium eſt, ex omni ſcripta lectione.*

Quiſquis autem cogitur, quæritur, & plorat.] *Expungendum verbum* cogitur,*ex eadem.*

Aut æque mirari,vel indigne ferre.] *Scribendum,* aut mirari,aut indigne ferre, *ex eadem.*

Ex vniuerſa conſtitutione.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, vniuerſi *legit,non* vniuerſa.

CAP. XVI. Quid hæc tibi virtus ſuadebit?] *Dictionem,* virtus, *cum paulo ante præceſſerit, putamus adiectitiam eſſe.*

CAP.XVII.Quod nec virtute,nec malitia contingeret.] *Scribendum* continget, *non* contingeret, *ex vetere lectione.*

Cur autem domus diſponitur?] *In maiore veterum exemplarium parte verba hæc deſiderantur. In nonnullis verbum* domus *tantum.Et expende, an* laute *legendum ſit,vbi* autem *legitur.*

Et aliquis eſt ſcindenti obſonij magiſter?] *Vetus lectio ordine mutato*, & eſt aliquis ſcindendi obſonij magiſter.

Cur plura quam noſtri, poſſides? Turpiter.] *Exemplar Facundi & Primitiui:* Cur plura quam noſti? *reliqua ſuperfluunt.*

Non tamquam ſapiens,ſed ſolum vt maliuolentiam tuam paſcam. Nec erro.] *Idem exemplar:* Non ſum ſapiens,&,maliuolentiam tuam paſcam, nec ero.

Vt non optimis par ſim.] *Corrige ex exemplari domeſtico*, non vt optimis par ſim.

Et ſi minus fera minatur.] Irata,*non* fera,*bona pars exemplarium.*

CAP.XVIII.Cui aliquid apti eſt.] Acti,*non* apti, *plerique codices. Exemplar Facundi & Primitiui* actum *caſtigatius.*

Hoc per maligniſſima capita.] *Particula* per *ſupernacanea eſt, ex vetere lectione.*

O virum acerrimum.] *Aduerbium* ô *expungendum, ex eadem.*

Hoc pauperiorem quam cæteros cynicos.] *Scribe,*hoc pauperiorem quam cæteri cynici *ex eadem.*

Vides enim non virtutis ſcientiam,*&c.*] *Expende an legendum ſit* Vix, *non* Vides.

CAP. XIX. Reddidit ſibi teſtimonium præcedentis vitæ, laudabiliſque eius ætatis in portu, & ad anchoram vitæ actæ quies.] *Exemplar Facundi & Primitiui,*reddidit ſibi teſtimonium vita excedens, laudauitque ætatis in portu ad anchoram vitæ actæ quietem.

Dicit quod vos inuiti audiſtis.] *Vetus lectio,*Et dixit quod vos inuidi audiſtis.

Quibus ipſum nomen virtutis odio eſt?] *Adde ex omnibus antiquis exemplaribus verba hæc*: Negatis quemquam præſtare quæ loquitur, nec ad exemplar orationis ſuæ viuere.

Niſi quidam ex patibulo ſuos ſpectatores conſpuerent.] *Eadem*, Niſi quod quidam ex patibulo ſuos ſpectarores conſpuerunt.

Laudanda tractatio eſt.] Laudanda oratio eſt, *vetus lectio.*

CAP. XX. Quis ſibi propoſuit hæc?] *Eadem,*qui ſibi hæc propoſuit, *vt ordo ſit*, ingenti animo qui ſibi hæc propoſuit.

Ego mortem eodem vultu audiam, quo iubebo & videbo.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Ego mortem eodem vultu videbo,quo audiam. *reliqua ſupernacanea ſunt.*

Et præſentes & abſentes æque contemnam.] Poſteras *legit exemplar domeſticum, non* abſentes.

Nec ſi aliubi iacebunt, triſtior.] Triſtor *legendum, non* triſtior: *ex vetere lectione.*

A nemine meam.] *Eadem,*minime meam.

CAP.XXI. Hoc ille etiam ſi non tenuerit, magnis tamen excidit cauſis.] *Prior editio*, Nec ille etiam ſi non tenuerit *& reliqua. Caſtigo,*Ne ille, etiã ſi non tenuerit, magnis tamen excidet auſis, *ex Phaethontis epitaphio apud Ouidium.*

Paucæ argenti armillæ.] *Codex Franciſcanus, & nonnulli alij* laminæ *praferunt, non* armillæ. *Codex Facundi & Primitiui* lamellæ, *rectius,vt ſentio.*

Non in animum illam gazam, ſed in domum recipit.] *Omnis ſcripta lectio.* Non in animum illas, ſed in domum recipit.

Nec reſpuit poſſeſſas diuitias, ſed contemnit.] *Eadem.*Nec reſpuit poſſeſſas,ſed continet.

Et maiorem virtutis ſuæ materiam ſubminiſtrari vult.] *Scribe* virtuti, *non* virtutis, *ex eadem.*

CAP.XXII.Vt dies bonus & in pruina ac frigore apricus locus.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, vt dies bonus in pruina & frigore apricus locus. *Exemplar Pincianum caſtigatius, vt reor,*vt dies bonus, in bruma & frigore apricus locus.

CAP. XXIII. Nemo ſapientem paupertate damnauit.] Sapientiam, *non* ſapientem, *vetus lectio.*

O magnum virum optime diuitem.] *Adde poſt hæc verba ex exemplari Facundi & Primitiui*, Si opus ad hanc vocem conſonet.

Quid donabit? erexiſtis aures. Quid expeditis ſinũ.] *Legẽdum puto ordine præpoſtero:* Donabit. Quid? Erexiſtis aures: Quid? Expeditis ſinum?

CAP.XXIV.Illi credo.Huic ſuccurro.Huic miſereor.] *Corrige*, Illi reddo. Huic ſuccurro. Huius miſereor, *ex vetere lectione. Poteſt tamen legi* credo.

Erit defecturum.] Erit defuturum, *eadem.*

Si proceſſero, quantum propoſui.] *Eadem,* Quantumcumque, *non* quantum *agnoſcit.*

Et quanti quemquam æſtimem.] *Exemplar Facundi & Primitiui,*& quanti quęque æſtimem.

CAP. XXV. Domum illam ſplendidam malo quàm putentem.] *Codices quidam* petentem *habent, non* putentem. *Alij* potentem. *Lego*, pontem. *Nam duæ res comparantur, domus ſplendida & pons ſublicius.*

Pone in inſtrumentis ſplendentibus.] *Corrige.* Pone in ſtramentis ſplendentibus, *ex Exemplari Facundi & Primitiui.*

Si lapſa ceruix mea.] *Vetus lectio* laſſa, *non* lapſa.

Prętextatus & candidatus.] *Variant hoc loco exemplaria. Alia legunt* prętextatus & chlamydatus. *Alia* prætextatus & cauſeatus.

Vt omnes mihi ex voto cedant.] *Veteres quidam codices,*aut fetentibus. Omnes mihi ex voto decidant. *Alij*, aut aſſentientes mihi omnes ex voto diſcedant. *Corrigendum arbitror*, Fac ſententiæ omnium mihi ex voto cedant.

Nulla homo hora ſine querela ſit.] *Exemplar Facundi & Primitiui.* Nullus homo ſine querela aliqua ſit.

Iura reges Perſarum petant.] *Prior editio,*Iura reges penatum petant. *Exemplar modo citatum,*Iura regnis imponam.

Cum dijs vndique conſultabo.] *In varijs exemplaribus varia lectio, in nullo ſincera. Quædam legunt*, cum Deo vtique conſcientia luctabor. *Alia,*cum Deus vndique quæ ſunt requirat.

Quę exercendę tranquillius ſint.] *Codex Facundi & Primitiui*, quę exercendo tranquillę ſunt.

CAP.XXVI. Quid inter me ſtultum & te ſapientem intereſt, ſi vterque habere volumus plu-

Digitized by Google

rimum?] *Exemplar Pincianum & diuerſorum Facundi & Primitiui.* Quid ergo inter me ſtultum & te ſapientem virum intereſt, ſi vterque habere volumus? Plurimum. diuitiæ enim, &c.

Diuitię apud ſapientem virum in ſeruitute ſunt.] *Exemplar Franciſcanum*, Diuitiæ cum apud ſapientem virum ſunt, in ſeruitute ſunt.

Nec quo illa pertingant quæ ex longinquo inſtruuntur, intelligunt.] *Scribendum*, nec quo illa pertineant quæ ex longinquo ſtruuntur, intelligunt, *ex vetere lectione.*

Iam iamque precioſa ſpolia laturi.] *Pro commodiore lectione duxerim* daturi *quàm* laturi.

Quia calamitas eſt odiſſe, & laceſſere virtutem, bonæ ſpei eniratio eſt.] *Vetus lectio*, quia calamitates odiſſe, & laceſſere virtutem, bonę ſpei eiuratio eſt.

Sed ne diis quidem.] *Vide an ſit fidelior lectio*, ſicut ne diis quidem.

Adulterum illum induxit & abnoctantem.] Obnoctantem, *non* abnóctantem, *ſcripta lectio.*

Alius raptorem ingenuorum, corruptorem, & cognatorum quidem.] *Verbum* raptorem *deſideratur in exemplari Facundi & Primitiui.*

Veſtra tamen vos moneo cauſa.] *In eodem.* Veſtra tamen nos mouet cauſa.

Mentio ſacratum litterarum interuenerit.] Sacra, *non* ſacratum, *legendum ex vetere lectione.*

CAP. XXVII. Et medio lucernam die proferens.] Præferens *eadem, non* proferens.

Illuſtrata eſt manus mea per ea ipſa, *&c.*] *Codex Facũdi ac Primitiui*, virtus mea *legit*, *non* manus mea.

Quare hic philoſophus latius habitat?] Laxius, *non* latius, *omnis ſcripta lectio.*

Quem vera ſcabies depaſcitur.] *Exemplar Facundi ac Primitiui*, fera *legit*, *non* vera. *Exemplar Pincianum*, fœda: *rectius. vt in libro de tranquillitate animi:* Vt vlcera quædam nocituras manus appetunt, & tactu gaudent & fœdam corporum ſcabiem delectat quicquid exaſperat.

Vt vobis tantum ocij ſuperſit.] *Scribendum* & vobis, *non* vt vobis, *ex vetere lectione.*

CAP. XXVIII. Aut tam vicinæ, vt vos ac veſtra rapturæ propius acceſſerint.] *Corrige*, aut iam vicinæ, vos ac veſtra tracturæ, propius acceſſerint, *ex eadem.*

Nunc in infima alliſos rapit? Cur nobis magno conſenſu vitia commendant?] *Exemplar Facundi ac Primitiui*, nunc in infima alliſos magno vos conſenſu in vitia rapit. *Quid ſi legas non* conſenſu, ſed concuſſu?

Proderit tamen primo in ſeipſum ſecedere.] *Exemplar Pincianum & Gallicanum domeſticum*, proderit tamen poſſe ipſum ſecedere.

Ad quod vitam dirigamus, licet admonitio nota ſit.] *Sic prior editio. Caſtiga*, ad quod vitam dirigamus, licet quod in ocio non ſit: *ex vetere lectione.*

CAP. XXIX. Certe Stoici noſtri dicunt.] Certe Stoici veſtri dicunt, *codex Facundi ac Primitiui. & paulo poſt* vacationem, *non* vacationes.

CAP. XXX. Nunc probo tibi non deſciſcere me.] *Scribendum* probabo, *non* probo, *ex eodem.*

Vtinam quidem iam tenentur omnia.] *Corrige ex eadem*, Vtinam quidem iam tenerentur omnia.

Cauſa autem late illa patet.] *Scribendum mutato dictionum ordine.* Cauſa autem illa late patet, *ex omni ſcripta lectione.*

Quoniam qui ſe deteriorem facit.] *Codex Facundi ac Primitiui.* Quomodo qui ſe deteriorem facit: *Et paulo poſt*, ſic ſi quis bene de ſe meretur *legendum, non* Sed ſi quis, *&c.*

CAP. XXXI. Non ad hunc angulum reſpicimus aut illum.] *Corrigendum:* non ad hunc angulum reſpicimus, aut ad illum, *ex omni ſcripta lectione.*

Aut Carthaginenſium erit.] *Verbum* erit *eradendum, ex eadem.*

Huic maiori R.P.] Minori, *non* maiori, *Exemplaria Franciſcanum & Pincianum.*

Quod maria terraſque, & mari ac terris inſerta complectitur.] *Corrigendum reor contra omnia exemplaria.* Quod mari terras, & maria terris inſerta complectitur.

Immobilis ſit mundus.] *Caſtiga.* immortalis ſit mundus. *ex vetere lectione.*

Natura ad vtrumque genuit & contemplationi rerum & actioni.] *Exemplar Franciſcanum*, Natura ad vtrumque genuit, & contemplationem rerum, & actionem.

CAP. XXXII. Sed etiam ad contemplationem factum.] Factura, *non* factum, *maior pars ſcriptorum codicum.*

Et vultum ſuum circumferre cum toto corpore.] *Verbum* corpore *non habetur in eodem exemplari, nec item in Gallicano meo, vt per dictionem* toto, *accipiamus* mundo ipſo.

Sublime fecit illi caput.] *Exemplar Facundi ac Primitiui*, ſublimius *præfert, non* ſublime.

Sena per noctem ſigna perlucent, nullam non partem ſui explicuit.] *Vetus lectio*, produceret *agnoſcit, non* perlucent. *vt forte legendum ſit*, ſena per noctem ſigna produxit, & nullam non partem ſui explicuit.

An propter ipſum pondus corporum.] Præter, *non* propter, *eadem.*

Quod à me probatur homines diuini ſpiritus eſſe partem.] *Legendum*, quo maxime probatur, *non* quod à me probatur, *ex eadem. & verbum illud* partem *ſequentibus adiungendum eſt, non præcedentibus.*

In terras deſiluiſſe, atque ex alieno loco exiſſe.] *Scribe*, in terram reſiluiſſe, atque extraneo loco hęſiſſe: *ex eadem.*

Ad hæc quærenda natus æſtima.] *Legendum ex eadem.* Ad hæc quærenda natus exiſtimat.

Ego ſecundum naturam viuo.] *Scribendum* Ergo, *non* ego, *ex eadem.*

Quoniam ne contemplatio quidem ſine actione eſt.] *Exemplar Facundi ac Primitiui.* quoniam ne contemplationi quidem intendere poſſum ſine actione.

Nec vnquam ſumas illud tempus.] Vllum, *non* illud, *vetus lectio.*

Nec ille qui ſe contemplationi inſeruit.] *Codex Facundi ac Primitiui*, nec ille qui contemplationem elegit.

Sed eam qua ratione efficit firmam ſibi.] *Sic prior editio. Idem codex* quam *agnoſcit, non* qua.

Nobis ſtatio eſt, non portus hæc.] *Lege in diuerſis dictionibus*, Nobis ſtatio hæc, non portus eſt: *ex vetere lectione.*

Adiice nunc huc.] Adiice nunc hoc, *Exemplar Facundi & Primitiui.*

Quod è lege Chryſippi.] *Vetus lectio*, quod de lege Chryſippi.

Negabis mihi acceſſurum in hanc R. P.] Ad hanc Remp. *Exemplar Facundi & Primitiui, non* in hanc R.P.

Et hanc fugiet.] *Scribe*, & hanc fugiet ſapiens. *ex eodem exemplari.*

Quum laudet nauigationem.] *Exemplar idem & Pincianum*, antequam laudet nauigationem. *Scribendum puto per traſpoſitionem dictionum*, quum ante laudaret nauigationem.

ERASMVS.

CAP.II. N*On eſt quod mihi illud diſſenſionum more reſpondeas, Hæc pars maior eſſe videtur.*] Rodulphus recte notarat, *diſceſſionum*. Indicat enim cõſultationis genus, quo pedibus itur in ſententiam. Et in hoc numerantur ſuffragia, non expenduntur.

CAP. III. *Tum pulcherrima & patiens.*] Rodolphi codex habebat *patiens anxij*. hoc quid ſibi velit, neſcio, niſi forte pro *anxij*, ſcriptum erat *auxilij*.

CAP. XIII. *Vix peruenturus in inopia.*] Quoddam exẽplar habebat *vir*. Prior lectio videtur argutior.

OPSOPOEVS.

CAP.II. V*Vlgum autem tam chlamidatos.*] Lipſius Elect. 1. cap. XIII. Apollo fatidice, qui iſti chlamidati aut coronati; Impune dixerim, eximie emendauimus, *Vulgus autem tam candidatos, quam coloratos voco.* Diſerta enim Senecæ alluſio ad veſtium colorem: vel ipſo teſte, qui ſubiunxit, *Non enim colorem veſtium aſpicio.* Coloratos vocat, Pullatos: vt alibi voluptatem paliidam, virtutem puluerulẽtam & coloratam, id eſt fuſcam. Vulgatam lectionem nunquam erit vt explicent omnes. Quindecimuiri fataliũ librorum. Auctor huic emẽdationi meę Senecæ locus alter, hoc eodem lib. cap. XXV. *Nihilo miſerior ero, ſi laſſa ceruix mea in ſœni manipulo acquieſcet, ſi ſuper Circenſe tormentum per ſuturas veteris lintei effluens incubabo. quid ergo eſt: malo quid mihi animi ſit oſtẽdere prætextatus & candidatus quam nudis ſcapulis.* At vulgo etiam hic ad oram notarunt, *chlamydatus*. credo, quaſi emendantes.

CAP. VII. *Loca Ædilem metuentia.*] Ædilitię poteſtatis erat, popinis & ganea ciuibus interdicere, ac inſontes vindicare, thermarum curam habere, ne quid in his flagitij committeretur, locorũ quę populũ receptabãt, exigere munditias, vtque pro ſua quiſque dignitate ludos ſpectaret prouidere.

CAP. XVII. *Perite ſeruitur.*] Lipſius lib. II. Satur. ca. II. reſcribit, *perite ſtruitur.* quod qui fercula puerorum manibus allata commode diſponerent & collocarent, Structores veteribus nominarentur: Iuuenalis.

Structorem interea, nequa indignatio deſit,
Saltantem ſpectas.

Petronius: *Proprium conuenientemque materiæ ſtructor impoſuerat cibum.*

Ita Lipſius. Sed rectiſſime *ſeruitur* emendauit Muretus, & ita plane reperit in v.c. Franc. Iuretus.

CAP. XXI. Hotomanus in lib. de re nummar. notat loco *quadragies* H-S. reſtituendum & legendum *quadringenties*. H-S. vt ſit aliquod argumentum inducendæ comparationis opum.

CAP. XXV. *In inſtrumentis ſplendentibus.*] Arbitror omnino legendum *in veſtimentis ſplendentibus.* innuit lectorum magnificum apparatum, & veſtes ponderibus aut tormentis ſplendere cogentibus preſſas, Epiſt. LXXVIII. *& in veſtimentis vir fortis appares*, id eſt in lecto.

Luturas.] Repone, vt in prioribus editionibus, *futuras*. Romana perperam, *luturas*.

Prætextatus.] Lipſius Elect. 1. cap. XIII. Quod ait, *prætextatus*, vide ne ſcribendum *pexatus*. Simile eſt enim illi Perſiano,

----pexuſque, togaque recenti.

& lautiores homines, in candida toga & pexa. Martialis:

Pexatus pulchre rides mea Zoile trita.

GRVTERVS ET IVRETVS.

Ex Cap. II.

M*Ihi illud diſceſſionum more.*] Quædam hac de re Iur. ad lib. 2. Epiſt. 36. Symmachi.

Tam chlamydatos quam coronam vocat.] Lipſius lib. 1. Elect. cap. 13. emendare ſe ait, *tam candidatos quam coloratos voco*, diſerte enim (inquit) Senecæ alluſio ad hunc veſtium colorem, vel ipſo teſte qui ſubiunxit, *Non enim colorem veſtium accipio. Coloratos* vocat pullatos, hoc eſt de plebe homines, vt alibi *Voluptatem pallidam* deſcribit, *Virtutem puluerulentam & coloratam*, id eſt fuſcam. vide eundem. d. loco.

Ex Cap. VII.

Fornices.] Nempe meretrices Romanæ ſub *fornicibus* proſtabant, inde illud Horatij lib. 1. Sat. 2. ſecunda.

Contra alius nullam, niſi olenti in fornice ſtantem.

Lege multa de iis apud Briſſonium lib. de iure connubiorum.

Circa balnea ac ſudatoria.] De diuerſis balneorum generibus videndus eſt Vitruuius lib. 5. cap. 10.

Loca Ædilem metuentia.] Nempe ædilitiæ poteſtatis erat popinis & ganeis interdicere, ac inſontes vindicare, thermarum curam habere, ne quid in his flagitij committeretur, vtque pro ſua quiſque dignitate ludos ſpectaret, prouidere. vide Cuiacium Paratit. in lib. 3. Cod. tit. 43. de aleæ luſu & aleatoribus.

Ex Cap. XI.

Aures vocum ſono, ſpectaculis oculos.] nimirum inter cœnandum, acroamata omnis generis adhibebãtur. nam aut ſymphonia perſonabat triclinium, aut inſtrumenta organaque varia concinebant, aut tragœdiæ, comœdiæ, mimique agebantur: incendebantur & odores naribus gratiſſimi. hoc pluribus auctoritatibus tibi confirmabit P. Ciacconius lib. de Triclinio.

Ex Cap. XVII.

Et eſt aliquis ſcindendi obſonij magiſter.] Antiquis illis magna curioſitas circa menſam, & doctores fuiſſe qui ſcindendi obſonij profiterentur docerentque ſcientiam, & demonſtratum eſt abũde ad Epiſt. 47. ex Douſa li. 1. cap. 16. Præcid. ad Arbitrum, quibus addantur quæ habet Lipſius lib. & cap. 2. Saturn.

Ex Cap. XXIV.

Iuſtæ libertatis, an inter amicos datæ.] *Libertas* duplex, *iuſta, non iuſta. Iuſta*, quæ vindicta, cenſu, teſtamento data. *non iuſta.* quæ inter amicos, in conuiuio, per epiſtolam, de quibus plene videatur Briſſonius lib. 9. de verb. ſign. P. Faber ad tit. de orig. iu. Lipſius ad 13. Ann. Taciti.

Ex Cap. XXV.

Super Circenſe tomentum.] Ita Colon. meus. male Pall. tres & Ort. *tormentum*: nam *tormenti* meminit & Iſidorus lib. 19. cap. 27. Orig. atque appellatum, quod aut in filo, aut in tela tumeat, nec ſubtilitatem habeat. plura pete ex P. Fabio lib. 1. cap. 11. Semeſt.

L. ANNÆI SENECÆ AD SERENVM DE TRANQVILLITATE ANIMI, LIBER.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

ET hic libellus inter vtiles, & materia ac tractatu inſignes. Scriptus eſt initio reditus ſui ab exilio, cum ad Aulam, & Neroni inſtituendo, admotus fuit. Hoc apparet ex Capitis I. *verbis*: Circumfudit me ex longo frugalitatis ſitu venientem multo ſplendore, luxuria, & vndique circumſonuit. *Luxuriam in Aula tangit, ignotam ſibi antea & inuiſam. Ordo in ſcripto confuſus eſt, imo vix eſt: & traiectio, aut defectus, niſi fallor, in multis apparet. Summarium tamen hoc eſt. Occaſio ſcribendi à ſua inconſtantia, & quod animi ſemper pendeat, parum firmi in alterutra parte, aut quieti. Hoc ait illorum eſſe, qui in via ſunt ad Sapientiam; ſed nondum peruenerunt, nec fructum eius guſtant, Tranquillitatem. O magnum bonum! & quid ea eſt? deſcribit. Quomodo perueniam? Inconſtantiam fugiendo. Quid igitur ea? & hanc graphice deſcribit. Ea pellitur varijs remedijs. primum. Occupatione: eaque vel Publica, ſi tempora & indoles tua ferent; vel Priuata, vt in optimis ſtudijs meditationibuſque verſere. Non tamen ſubito à Rep. fugiendum: multas eius partes eſſe, & vnam aliquam licere amplecti. Hæc vſque ad Cap.* VI. *Tum addit, Si ad negotia imus, tria conſideranda: Noſipſos, Negotium, Homines, quorum cauſſa, aut cum quibus, actitamus. In Nobis, æſtimandas Vires quid, & quatenus poſſimus, neque vltra tendamus. In Negotijs, an nos ijs pares; item an non catena eorum ſit, & longius ducant. regreſſus ſemper liberos habendos. In Hominibus, an digni illi labore noſtro; & temporis impendio? non ſunt autem Vani, Ambitioſi, nec in ſeria vlla re occupati. Deinde Cap.* VII. *parum cohærenter addit, Amicum imprimis fidum tranquillitati & oblectamento facere: ſed qui ingenio triſti non ſit, & omnia accuſanti. Iterum non optimus textus, & Cap.* VIII. *de Patrimoniorum modo. ea nec magna, nec nulla Tranquillitati apta, ſed media: & quæ parcimonia producantur. Luxus autem vitandus, etiam in vtilibus vitæ inſtrumentis, vt Bibliotheca & libris. Poſt hæc etiam ſaltus Cap.* X. *& Moleſtias in omni vita interuenire: ſed Conſuetudine molliri, tum Aſpectu alienæ ſortis, quæ ſæpe deterior. Item Cupiditates non longe mittendas, ſed ad propinqua, aut facilia prehendi. Atque hæc Proficienti & tyroni præcipit: nam Sapienti non opus, qui pugnat, imo vincit omnem fortunam. Quam talem & talem præcogitat, & ipſa præuiſione mollit aut frangit. Hæc adusque Cap.* XII. *Ab eo alia tractatiuncula, Non eſſe in Superuacuis laborandum, neque (quantum poteſt) in Alienis. Democriti cæleſte præceptum inculcat*: Nec priuatim, nec publice, multa agi. *Iam Cap.* XIV. *à Leuitate arcet, itemque Pertinacia: id eſt, neque aſsiduè in vita mutare, nec ſi male elegis, præfractè inhærere. Omnia autem æquo, ac pœne hilari oculo adſpicere. Quid enim vita, niſi mimus? Poſtremo Simulatio (Cap.* XVI.*) fugienda, & anxia ſui compoſitio, ſimplicitas aſſumatur, & interdum hilaritas, atque etiam conuiuia aut liberalior potus. Mergit hoc curas, & animum liberat atque attollit. In fine claudit, dixiſſe ſe,* Quæ Tueri Tranquillitatem poſſint, quæ Reſtituere, *ex quibus videas partitionem quæ fuit, ſed mehercules nunc non exſtat. Itaque, vt multa Senecæ, in partibus laudatum opuſculum eſt; ordo vniuerſi labat. atque id iniuria temporum, aut certe exſcriptorum.*

Digitized by Google

CAPVT PRIMVM.

INQVIRENTI mihi in me, 1 Serene, quædam vitia apparebant retecta, in aperto poſita, quæ 2 manu prenderem, quædam obſcuriora, & 3 in receſſu, quædam non continua, ſed ex interuallis redeuntia. quæ vel moleſtiſſima dixerim, vt 4 hoſtes vagos, & ex occaſionibus aſſilientes, per quos neutrum licet, nec tamquam in bello paratum eſſe, nec tamquam in pace ſecurum. Illum tamen habitum in me maxime deprehendo (quare enim non verum vt medico 5 fatear ?) me nec bona fide liberatum iis, quæ timebam & oderam, nec 6 rurſus obnoxium. In ſtatu vt non peſſimo, ita maxime querulo & moroſo poſitus ſum : 7 nec ægroto, nec valeo. Non eſt quod dicas, omnium virtutum tenera eſſe principia, tempore ipſis duramentum & robur accedere. Non ignoro, etiam quæ 8 in ſpeciem laborant, dignitatem dico, & eloquentiæ famam, & quidquid 9 ad alienum ſuffragium venit, mora conualeſcere : & quæ 10 veras vires parant, & quæ ad placendum fuco quodam ſubornantur, expectant annos, donec paullatim colorem diuturnitas ducat: ſed ego vereor, ne 11 conſuetudo, quæ rebus affert conſtantiam, 12 hoc vitium in me altius figat. Tam bonorum, quam malorum, longa conuerſatio 13 amorem inducit. Hæc animi inter vtrumque dubij, nec ad recta fortiter, nec ad praua vergentis, infirmitas qualis ſit, non tam ſemel tibi poſſum, quam per partes oſtendere. Dicam quæ accidant mihi: tu morbo nomen inuenies. Tenet me ſummus 14 amor parcimoniæ, fateor. placet non in ambitionem 15 cubile compoſitum, non 16 ex arcula prolata veſtis, non 17 mille ponderibus aut tormentis ſplendere cogentibus preſſa: 18 ſed domeſtica, & vilis, nec ſeruata, nec ſumenda ſollicite. Placet 19 cibus, quem 20 nec parent familiæ, 21 nec ſpectent: non 22 ante multos paratus dies, nec multorum manibus miniſtratus, ſed parabilis facilisque, nihil habens accerſiti pretioſiue, vbilibet non defuturus, nec patrimonio grauis, nec corpori, nec rediturus 23 qua intrauerat. Placet miniſter 24 incultus & 25 rudis vernula, 26 argentum graue 27 ruſtici patris, ſine vllo opere & nomine artificis; & menſa non varietate 28 macularum conſpicua, nec per multas elegantium dominorum 29 ſucceſſiones ciuitati nota: ſed in vſum poſita, quæ nullius conuiuæ oculos nec voluptate moretur, nec accendat inuidia. Cum bene iſta placuerunt, præſtringit animum apparatus alicuius 30 pædagogij, diligentius quam iam 31 intra priuatum larem veſtita, & auro culta mancipia, & agmen ſeruorum nitentium. Iam domus etiam 32 qua calcatur pretioſa, & diuitiis per omnes angulos diſſipatis, 33 tecta ipſa fulgentia, & 34 aſſectator comesque patrimoniorum pereuntium populus. Quid perlucentes ad imum aquas, & 35 circumfluentes ipſa conuiuia ? quid epulas loquar, 36 ſcæna ſua dignas ? Circumfudit me ex longo 37 frugalitatis ſitu venientem, multo ſplendore luxuria, & vndique circumſonuit. Paullum titubat acies: facilius aduerſus illam animum, 38 quam oculos attollo. Recedo itaque non peior, ſed triſtior : nec inter illa 39 friuola mea tam lætus incedo, tacitusque morſus ſubit, & dubitatio, nũ quid illa meliora ſint. nihil horum me mutat, nihil tamen non concutit. Placet 40 vim præceptorum ſequi, & 41 in mediam ire Rempublicam: placet honores faſceſque, non purpura aut 42 aureis virgis 43 adductum capeſſerę, ſed vt amicis propinquiſque, & omnibus ciuibus, omnibus deinde mortalibus paratior vtiliorque ſim, 44 propius poſitus. Sequor Zenonem, Cleanthem, Chryſippum : quorum tamen nemo ad Rempub. acceſſit, nemo 45 non miſit. 46 Ad quam cum animum inſolitum 47 arietari permiſi, vbi aliquid occurrit, aut 48 indignum (vt in omni vita humana multa ſunt) aut parum 49 ex facili fluens, aut multum temporis res non magno æſtimandæ popoſcerunt, 50 ad otium conuertor. & quemadmodum pecoribus, fatigatis quoque, velocior 51 domum gradus eſt: placet intra parietes ſuos vitam coërcere. Nemo vllum auferat diem, nihil dignum 52 tanto impendio redditurus. ſibi ipſe animus hæreat, ſe colat, nihil alieni agat, nihil quod 53 ad iudicem ſpectet: 54 ametur expers publicæ priuatæque curæ tranquillitas. Sed vbi lectio fortior erexit animum, & aculeos ſubdiderunt 55 exempla nobilia : proſilire libet in forum, commodare alteri 56 vocem, alteri 57 operam, etſi nihil profuturam, tamen conaturam prodeſſe: alterius coërcere in foro ſuperbiam, male ſecundis rebus elati. 58 In ſtudiis puto mehercule melius eſſe res ipſas intueri, & harum cauſſa loqui : ceterum 59 verba rebus permittere, vt qua duxerint, hac inelaborata ſequatur oratio. Quid opus eſt ſeculis duratura componere? Vis tu 60 non id agere, ne te poſteri taceant? morti natus

Digitized by Google

es: minus moleſtiarum habet funus 61 tacitum. Itaque occupandi temporis cauſſa, in vſum tuum, non in præconium, aliquid ſimplici ſtilo ſcribe. minore labore opus eſt ſtudentibus 62 in diem. Rurſus vbi ſe animus cogitationis magnitudine leuauit, ambitioſius in verba eſt, altiuſque vt ſpirare, ita eloqui geſtit, & ad dignitatem rerum 63 exit oratio: oblitus tum legis preſſioriſque iudicij, ſublimis feror, & 64 ore iam non meo. Ne ſingula diutius perſequar, in omnibus rebus hæc me ſequitur bonæ mentis infirmitas: 65 cui ne paullatim defluam vereor, aut quod eſt ſolicitius, ne ſemper caſuro ſimilis pendeam, & plus fortaſſe ſit, quàm quod ipſe prouideo. Familiariter enim domeſtica aſpicimus, & ſemper iudicio fauor officit. 66 Puto multos potuiſſe ad ſapientiam peruenire, niſi putaſſent ſe perueniſſe: niſi quædam in ſe diſſimulaſſent, quædam 67 apertis oculis tranſiliſſent. Non eſt enim quod nos magis aliena iudices 68 adulatione perire, quam noſtra. Quis ſibi verum dicere auſus eſt? quis non inter laudantium blandientiumque poſitus greges, plurimum tamen ſibi ipſe aſſentatus eſt? Rogo itaque, ſi quod habes remedium, quo hanc fluctuationem meam ſiſtas, dignum putes me, qui tibi tranquillitatem debeam. Non eſſe periculoſos motus animi, nec quicquam tumultuoſi afferentes, ſcio. vt vera tibi ſimilitudine id de quo queror exprimam, nõ tempeſtate vexor, ſed nauſeo. Detrahe ergo quidquid hoc eſt mali, & ſuccurre in conſpectu terrarum laboranti.

11. Quæro mehercule iamdudum, Serene, ipſe tacitus, cui talem affectum animi ſimilem putem. 69 nec vllius propius admoneor exemplo, quàm eorum qui ex longa & graui valetudine expliciti, motiunculis, leuibuſque interim offenſis, perſtringuntur, & cum reliquias effugerint, ſuſpicionibus tamen inquietantur, mediciſque iam ſani manum porrigunt, & omnem 70 calorem corporis ſui calumniantur. Horum, Serene, non parum ſanum eſt corpus, ſed ſanitati parum aſſueuit: ſicut eſt 71 quidam tremor etiam tranquilli maris, aut lacus, cum ex tempeſtate requieuit. Opus eſt itaque non illis durioribus, 72 quæ etiam tranſcurrimus, vt alicubi obſtes tibi, alicubi iraſcaris, alicubi inſtes grauius, 73 ſed illud quod vltimum venit, vt fidem tibi habeas, & recta ire via te credas, nihil auocatus tranſuerſis multorum veſtigiis paſſim diſcurrentium, & quorumdam circa ipſam errantium viam. Quod deſideras autem, magnum & ſummum eſt, Deoque vicinum, non concuti. Hanc 74 ſtabilem animi ſedem Græci Εὐθυμίαν vocant, de qua Democriti 75 volumen egregrium eſt: ego Tranquillitatem voco. nec enim imitari, & transferre verba, ad illorum formam neceſſe eſt: res ipſa, de qua agitur, aliquo ſignanda nomine eſt, quod appellationis Græcæ vim debet habere, non faciem. Ergo quærimus, quomodo 76 animus ſemper 77 æqualis, ſecundóque curſu eat, 78 propitiuſque ſibi ſit, & ſua lætus adſpiciat: & hoc gaudium non interrumpat, ſed placido ſtatu maneat, 79 nec attollens ſe vmquam, nec deprimens. Id Tranquillitas erit. Quomodo ad hanc perueniri poſſit, in vniuerſum quæramus: ſumes tu ex publico remedio, quantum voles. Totum interim vitium in medium protrahendum eſt, ex quo agnoſcet quiſque partem ſuam: 80 ſimul tu intelliges, quanto minus negotij habeas cum faſtidio tui, quam hi quos ad 81 profeſſionem ſpecioſam alligatos, & ſub 82 ingenti titulo laborantes, in ſua 83 ſimulatione pudor magis, quàm voluntas tenet. Omnes in eadem cauſſa ſunt, & hi qui leuitate vexantur, ac tædio, aſſiduaque mutatione propoſiti, quibus ſemper magis placet 84 quod reliquerunt: & illi, qui marcent & oſcitant. Adiice illos, qui non aliter, quàm quibus difficilis ſomnus eſt, verſant ſe, & hoc atque illo modo componunt, donec quietem laſſitudine inueniant, ſtatum vitæ ſuæ formando ſubinde, in eo nouiſſime manent, in quo illos non mutandi odium, ſed ſenectus ad nouandum pigra deprehendit. Adiice & illos, qui 85 non inconſtantiæ vitio parum leues ſunt, ſed inertia. Viuunt, non quomodo volunt, ſed quomodo cœperunt. Innumerabiles deinceps proprietates ſunt, ſed vnus effectus vitij, diſplicere ſibi. Hoc oritur ab intemperie animi, & cupiditatibus timidis, aut parum proſperis, vbi aut non audent, quantum concupiſcunt, aut non conſequuntur, & in ſpem toti prominent, ſemper inſtabiles mobileſque. quod neceſſe eſt accidere pendentibus. Omni vita 86 pendent, & inhoneſta ſe ac difficilia docent, coguntque: & vbi ſine præmio labor eſt, torquet illos irritum dedecus, nec dolent praua, ſed fruſtra voluiſſe. Tunc illos & pœnitentia cœpti tenet, & incipiendi timor, ſubrepitque illa iactatio animi, non inuenientis exitum, quia nec cupiditatibus ſuis imperare, nec obſequi poſſunt, & cunctatio vitæ parum ſe explicantis, & inter 87 deſtituta vota torpentis animi ſitus. Quæ omnia grauiora ſunt, vbi odio infelicitatis operoſæ ad otium profugerunt, & ad ſecreta ſtudia: quæ 88 pati non poteſt animus ad ciuilia erectus, agendique cupidus, & natura inquietus, parum ſcilicet in ſe ſolatiorum habens; ideoque detractis oblectationibus, quas ipſæ occupationes

tiones diſcurrentibus præbent, domum, ſolitudinem, parietes non fert, inuitus adſpicit ſe ſibi relictus. Hinc illud eſt tædium, & diſplicentia ſui, & nuſquam reſidentis animi volutatio, & otij ſui triſtis atque ægra patientia: vtique vbi cauſas fateri pudet, 89 tormenta introrſus egit verecundia, in anguſto incluſæ cupiditates, ſine exitu, ſe ipſæ ſtrangulant. Inde mæror marcorque, & mille fluctus mentis incertæ, quam inchoata habent ſuſpenſam, deplorata triſtem: inde ille affectus otium ſuum deteſtantium, quærentiumque nihil ipſos habere quod agant, & alienis incrementis inimiciſſima inuidia. Alit enim liuorem infelix inertia: & omnes deſtrui cupiunt, quia ſe non potuerunt prouehere: & ex hac deinde auerſatione alienorum proceſſuum, & ſuorum deſperatione, obiraſcens fortunæ animus, & de ſæculo querens, & in angulos ſe retrahens, & pœnæ incubans ſuæ, dum tædet ſui, pigetque. Natura enim humanus animus agilis eſt, & pronus ad motus. grata omnis illi excitandi ſe abſtrahendique materia eſt; gratior quibuſque peſſimis ingeniis, quæ occupationibus libenter deteruntur. Vt vlcera quædam nocituras manus appetunt, & tactu gaudent, & fœdam corporum ſcabiem delectat, quidquid exaſperat: non aliter dixerim his mentibus, 90 in quas cupiditates velut mala vlcera eruperunt, voluptati eſſe laborem vexationemque. Sunt enim quædam, quæ corpus quoque noſtrum cum quodam dolore delectant: vt verſare ſe, & mutare nondum feſſum latus, & alio, atque alio 91 poſitum ventilari. Qualis ille 92 Homericus Achilles eſt, modo pronus, modo ſupinus, in varios habitus ſe ipſe componens. quod proprium ægri eſt, nihil diu pati, & mutationibus vt remediis vti. Inde peregrinationes ſuſcipiuntur vagæ, & littora pererrantur, & modo mari ſe, modo terra experitur ſemper præſentibus infeſta leuitas. Nunc Campaniam petamus. iam 93 delicata faſtidio ſunt: inculta videantur. Bruttios & Lucanos ſaltus perſequamur. Aliquid tamen inter deſerta amœni requiratur, in quo luxurioſi oculi longo locorum horrentium ſquallore releuentur. Tarentum petatur, 94 laudatuſque portus, & hiberna cæli mitioris, & tecta vel 95 antiquæ ſatis opulenta turbæ. Iam flectamus curſum ad vrbem. nimis diu 96 à plauſu & 97 fragore aures vacauerunt: iuuat iam & humano ſanguine frui. Aliud ex alio ſuſcipitur, & ſpectacula ſpectaculis mutantur? vt ait Lucretius,

Hoc ſe quiſque modo 98 ſemper fugit.

Sed quid prodeſt, ſi non effugit? ſequitur ſe ipſe, & vrget grauiſſimus comes. Itaque ſcire debemus, non locorum vitium eſſe quo laboramus, ſed noſtrum. Infirmi ſumus ad omne tolerandum, nec laboris patientes, nec voluptatis, 99 nec noſtræ, nec vllius rei diutius. Hoc quoſdam egit ad mortem, quod propoſita ſæpe mutando, in eadem reuolucbantur, & non reliquerant nouitati locum. Faſtidio illis eſſe cæpit vita, & ipſe mundus: & 100 ſubit illud rabidarum deliciarum. 101 *Quouſque eadem?* Aduer- 111.
ſus hoc tædium quo auxilio putem vtendum, quæris. Optimum erat (vt ait 102 Athenodorus) actione rerum & Reip. tractatione, & officiis ciuilibus ſe detinere. nam vt quidam ſole, & exercitatione, & cura corporis, diem ducunt, athletiſque vtiliſſimum eſt, lacertos ſuos, roburque cui ſe vni dicauerunt, maiore temporis parte nutrire: ita nobis animum ad rerum ciuilium certamen parantibus, in opere eſſe, non longe pulcherrimum eſt? Nam cum vtilem ſe efficere ciuibus mortalibuſque propoſitum habeat, ſimul & exercetur & proficit, qui in mediis ſe officiis poſuit, communia priuataque pro facultate adminiſtrans. Sed quia in hac, inquit, tam inſana hominum ambitione, tot calumniatoribus in deterius recta torquentibus, parum tuta ſimplicitas eſt, & plus futurum ſemper eſt quod obſtet, quam quod ſuccedat, 103 à foro quidem & publico recedendum eſt: ſed habet, vbi ſe etiam in priuato lare explicet magnus animus. nec vt leonum animaliumque impetus caueis coercetur: ſic hominum, quorum 104 maxime in ſeductu actiones ſunt. Ita tamen delituerit, vt vbicumque otium ſuum abſconderit, prodeſſe velit & ſingulis & vniuerſis, ingenio, voce, conſilio. Nec enim is ſolus Reip. prodeſt, qui 105 candidatos extrahit, & tuetur reos, & de pace belloque cenſet: ſed qui iuuentutem exhortatur, qui in tanta bonorum præceptorum inopia, virtute inſtruit animos, qui ad pecuniam luxuriamque curſu ruentes prenſat ac retrahit, & ſi nihil aliud, certe moratur, in priuato publicum negotium agit. An ille plus præſtat, qui 106 inter peregrinos & ciues, aut Vrbanus prætor adeuntibus 107 aſſeſſoris verba pronunciat: quam 108 qui docet quid ſit iuſtitia, quid pietas, quid patientia, quid fortitudo, quid mortis contemptus, quid deorum intellectus, 109 quantum bonum ſit bona conſcientia? Ergo ſi tempus in ſtudia conferas, quod ſubduxeris officiis, 110 non deſerueris, nec munus detractaueris. Neque enim ille ſolus militat, qui in acie ſtat, & 111 cornu dextrum læuumque defendit: ſed & qui portas tuetur, & ſtatione minus periculoſa, non otioſa tamen fungitur, vigiliaſque

Digitized by Google

ſeruat, & armamentario præeſt. quæ miniſteria quamuis incruenta ſint, 112 in numerum ſtipendiorum veniunt. Si te ad ſtudia reuocaueris, omne vitæ faſtidium effugeris: nec noctem fieri optabis tædio lucis, nec tibi grauis eris, nec aliis ſuperuacuus: multos in amicitiam attrahes, affluetque ad te optimus quiſque. Numquam enim 113 quamuis obſcura virtus latet, ſed 114 mittit ſui ſigna, quiſquis dignus fuerit, veſtigiis illam colliget. Nam ſi omnem conuerſationem tollimus, & generi humano renunciamus, viuimuſque in nos tantum conuerſi: ſequetur hanc ſolitudinem, omni ſtudio carentem, inopia rerum agendarum. Incipiemus ædificia alia ponere, alia ſubuertere, & mare ſubmouere, & aquas contra difficultates locorum ducere, & male diſpenſare tempus, quod nobis natura conſumendum dedit. Alij parce illo vtimur, alij prodige: alij ſic impendimus, vt poſſimus rationem reddere: alij, vt nullas habeamus 115 reliquias. Quare nihil turpius eſt, quam grandis natu ſenex, qui nullum aliud habet argumentum, quo ſe probet diu vixiſſe, præter ætatem. 116 Mihi, cariſſime Serene, nimis videtur ſubmiſiſſe temporibus ſe Athenodorus, nimis cito refugiſſe. Nec ego negauerim aliquando cedendum: ſed ſenſim relato gradu, & ſaluis ſignis, ſalua militari dignitate. Sanctiores tutioreſque ſunt hoſtibus ſuis, qui in fidem cum armis veniunt. Hoc puto virtuti faciendum, ſtudioſoque virtutis, ſi præualebit fortuna, & præcidet agendi facultatem; non ſtatim auerſus inermiſque fugiat, latebras quærens, quaſi vllus locus ſit, quo non poſſit fortuna perſequi: ſed parcius ſe inſerat officiis, & cum dilectu inueniat aliquid, in quo vtilis ciuitati ſit. Militare non licet? honores ſpectet. priuato viuendum eſt? ſit orator. ſilentium indictum eſt? tacita aduocatione ciues iuuet. periculoſum etiam ingreſſu forum eſt? in domibus, in ſpectaculis, in conuiuiis bonum contubernalem, amicum fidelem, temperantem conuiuam agat. Officia ſi ciuis amiſerit, hominis exerceat. Ideo magno animo nos 117 non vnius vrbis mœnibus clauſimus, ſed in totius orbis commercium emiſimus; patriamque nobis mundum profeſſi ſumus: vt liceret latiorem virtuti campum dare. Præcluſum tibi tribunal eſt, & roſtris prohiberis, aut comitiis? reſpice poſt te, quantum latiſſimarum regionum pateat, quantum populorum. numquam tibi ita magna pars obſtruetur, vt non maior relinquatur. Sed vide, ne totum iſtud vitium tuum ſit. non vis enim niſi conſul, aut 118 prytanes, aut 119 ceryx, aut 120 ſufes adminiſtrare Remp. Quid ſi militare nolis, niſi imperator, aut tribunus? etiam ſi alij 121 primam frontem tenebunt, te ſors inter 122 triarios poſuit: inde voce, adhortatione, exemplo, animo milita. Præciſis quoque manibus ille in prœlio inuenit, quod partibus conferat, qui ſtat tantum, & clamore iuuat. Tale quiddam facies, ſi à prima te Reip. parte fortuna ſubmouerit; ſtes tamen, clamore iuues: ſi quis fauces oppreſſerit; ſtes tamen, & ſilentio iuues. Numquam inutilis eſt opera ciuis boni. auditu enim, viſu, vultu, nutu, obſtinatione tacita, inceſſuque ipſo prodeſt. Vt ſalutaria quædam, citra guſtum 123 tractumque, odore proficiunt: ita virtus vtilitatem etiam ex longinquo & latens fundit, ſiue exſpatiatur & fruitur ſuo iure; ſiue precarios habet acceſſus, cogiturque vela contrahere; ſiue otioſa mutaque eſt, & anguſto circumſcripta, ſiue adaperta: in quocumque habitu eſt, prodeſt. Quid? tu parum vtile putas exemplum bene quieſcentis? 124 Longe, inquam, optimum eſt miſcere otium rebus, quotiens actuoſa vita impedimentis fortuitis, aut ciuitatis conditione prohibetur. Numquam enim vſque eo interclusa ſunt omnia, vt nulli actioni honeſtæ locus ſit. Numquid potes inuenire vrbem miſeriorem, quam Athenienſium fuit, cum illam triginta tyranni diuellerent? mille 125 trecentos ciues, optimum quemque, occiderant: nec finem ideo faciebat, ſed irritabat ſe ipſa ſæuitia. In qua ciuitate erat ariopagos, religioſiſſimum iudicium, in qua ſenatus populuſque ſenatui ſimilis: coibat quotidie carnificum triſte collegium, & infelix curia tyrannis anguſta. Poteratne illa ciuitas conquieſcere, in qua tot tyranni, 126 quot ſatellites erant? Ne ſpes quidem vlla recipiendæ libertatis animis poterat offerri: nec vlli remedio locus apparebat, contra tantam vim malorum. vnde enim miſeræ ciuitati tot 127 Harmodios? Socrates tamen 128 in medio erat, & lugentes patres conſolabatur, & deſperantes de Rep. exhortabatur, & diuitibus opes ſuas 129 metuentibus exprobrabat 130 ſeram periculoſæ auaritię pænitentiam; & imitari volentibus magnũ circumferebat exemplar, cum inter triginta dominos liber incederet. Hunc tamen Athenæ ipſæ in carcere occiderunt: & qui tuto inſultauerat agmini tyrannorum, eius libertatem libera ciuitas non tulit: vt ſcias & in afflicta Rep. eſſe occaſionem ſapienti viro ad ſe proferendum, & in florenti ac beata, 131 pecuniam, inuidiam, mille alia vitia 132 inermia regnare. Vtcũque ergo ſe Reſp. dabit, vtcũque fortuna permittet, ita aut 133 explicabimus nos, aut cõtrahemus: vtiq; mouebimus, nec alligati metu torpebimus. Imo ille vir

fuerit, qui periculis vndique imminentibus, armis circa & cathenis frementibus, non
134 alliſerit virtutem, nec 135 abſconderit. 136 Non enim debet ſeruantem ſe obrue-
re. Vt opinor, Curius Dentatus aiebat, *Male eſſe ſe mortuum,* 137 *quam viuere.* Vltimum
malorum eſt, ex viuorum numero exire, antequam moriaris. Sed faciendum erit, ſi in
Reip. tempus minus tractabile incideris, vt plus otio ac litteris vindices: nec aliter quam
in periculoſa nauigatione, ſubinde portum petas: nec expectes donec res te dimittant,
ſed ab illis te ipſe disiungas. Inſpicere autem debemus primum 138 noſmet- IV.
ipſos, deinde quæ aggredimur negotia, deinde eos quorum cauſſa, aut cum quibus
agendum eſt. Ante omnia, neceſſe eſt ſeipſum æſtimare: quia fere plus nobis videmur
poſſe, quam poſſumus. Alius eloquentiæ fiducia prolabitur, alius patrimonio ſuo plus
imperauit, quam ferre poſſit: alius infirmum corpus laborioſo oppreſſit officio. Quo-
rumdam parum idonea eſt verecundia rebus ciuilibus, quæ 139 firmam frontem deſi-
derant: quorumdam 140 contumacia non facit ad aulam. quidam non habent iram in
poteſtate: & illos ad temeraria verba quælibet indignatio effert. quidam vrbanitatem
neſciunt continere, nec periculoſis abſtinent ſalibus. Omnibus his vtilior negotio
quies eſt. ferox impatienſque natura, irritamenta nocituræ libertatis euitet.
Æſtimanda ſunt deinde ipſa, quæ aggredimur, & vires noſtræ 141 cum rebus, quas V.
tentaturi ſumus, comparandæ. Debet enim ſemper plus eſſe virium in latore, quam in
onere, neceſſe eſt 142 opprimant onera, quæ ferente maiora ſunt. Quædam præterea
non tam magna ſunt negotia, quam fœcunda, multumque negotiorum ferunt. & hæc
refugienda ſunt, ex quibus noua occupatio multiplexque naſcetur. Nec accedendum
eo, vnde liber regreſſus non ſit: his admouenda manus eſt, quorum finem aut facere, aut
certe ſperare poſſis. Relinquenda, quæ latius actu procedunt, nec vbi propoſueris, deſi-
nunt. Hominum vtique delectus habendus eſt, an digni ſint, quibus partem vitæ VI.
noſtræ impendamus, an ad illos temporis noſtri iactura perueniat. Quidam vltro officia
noſtra 143 nobis imputant. Athenodorus ait, ne ad cœnam quidem ſe iturum ad
eum, qui ſibi nil pro hoc debiturus ſit. Puto intelligis, multo minus ad eos iturum,
qui cum amicorum officiis 144 paria in menſa faciunt, qui fercula pro congiariis nu-
merant: quaſi in alienum honorem intemperantes ſint. Deme illis teſtes ſpectatoreſque,
non delectabit popina ſecreta. 145 Conſiderandum eſt, vtrum 146 natura tua agendis
rebus, an otioſo ſtudio contemplationique 147 aptior ſit: & eo inclinandum, quo te
vis ingenij defert. Iſocrates Ephorum iniecta manu à foro ſubduxit, vtiliorem compo-
nendis monumentis hiſtoriarum ratus. Male enim reſpondent 148 coacta ingenia. re-
luctante natura, irritus labor eſt. 149 * Nihil tamen æque oblectauerit ani- VII.
mum, quam amicitia fidelis & dulcis. Quantum bonum eſt, vbi ſunt præparata pecto-
ra, in quæ tuto ſecretum omne deſcendat, quorum conſcientiam minus quam tuam
timeas, quorum ſermo ſolicitudinem leniat, ſententia conſilium expediat, hilaritas
triſtitiam diſſipet, 150 conſpectus ipſe delectet? Quos ſcilicet vacuos, quantum fieri
poterit, à cupiditatibus, eligemus. Serpunt enim vitia, & in proximum quemque tran-
ſiliunt, & contactu nocent. Itaque, vt in peſtilentia, cauendum eſt, ne 151 corruptis
iam corporibus & morbo flagrantibus aſſideamus, quia pericula trahemus, afflatuque
ipſo laborabimus: ita in amicorum legendis ingeniis dabimus operam, vt quam mini-
me inquinatos aſſumamus. Initium morbi eſt, ægris 152 ſana miſcere. Nec hoc præce-
perim tibi, vt neminem niſi ſapientem ſequaris, aut attrahas. vbi enim iſtum inuenies,
quem tot ſæculis quærimus? pro optimo eſt, minime malus. Vix tibi eſſet facultas 153
delectus felicioris, ſi inter Platonas & Xenophontas, & illum Socratici fœtus prouen-
tum bonos quæreres: aut ſi tibi poteſtas Catonianæ fieret ætatis, quæ pleroſque dignos
tulit, qui Catonis ſæculo naſcerentur, ſicut multos peiores, quam vmquam alias, maxi-
morumque molitores ſcelerum. Vtraque enim turba opus erat, vt Cato poſſet intelligi.
habere debuit & bonos, quibus ſe approbaret: & malos, 154 in quibus vim ſuam expe-
riretur. Nunc vero in tanta bonorum egeſtate, minus faſtidioſa fiat electio. Præcipue
tamen vitentur triſtes, & omnia deplorantes, quibus nulla non cauſſa in querelas pla-
cet. Conſtet illi licet fides & beneuolentia, 155 tranquillitati tamen inimicus eſt comes
perturbatus, & omnia gemens. Tranſeamus ad patrimonia, maximam huma- VIII.
narum ærumnarum materiam. Nam ſi omnia alia quibus angimur, compares, mortes,
ægrotationes, metus, deſideria, dolorum laborumque patientiam, cum iis quæ nobis ma-
la pecunia noſtra exhibet; hęc pars multum prægrauabit. Itaque cogitandum eſt, quanto
leuior dolor ſit, non habere, quã perdere: & intelligemus, paupertati eo minorẽ tormen-
torũ, quo minorem damnorum eſſe materiam. Erras enim, ſi putas animoſius detrimenta

Digitized by Google

diuites ferre. maximis minimiſque corporibus par eſt dolor vulneris. Bion eleganter
ait, *Non minus moleſtum eſſe* 156 *caluis, quam comatis, pilos velli*. Idem ſcias licet de paupe-
ribus locupletibuſque, par illis eſſe tormentum. vtriuſque enim pecunia ſua obhæſit, 157
nec ſine ſenſu auelli poteſt. Tolerabilius autem eſt, vt dixi, faciliuſque, non acquirere,
quam amittere: ideoque lætiores videbis, quos numquam fortuna 158 reſpexit, quam
quos deſeruit. Vidit hoc Diogenes, vir ingentis animi, & effecit ne quid ſibi eripi poſſet.
Tu iſtud paupertatem, inopiam, egeſtatem voca, & quam voles ignominioſum ſecuri-
tati nomen impone: putabo hunc non eſſe felicem, ſi quem mihi alium inueneris,
cui nihil pereat. Aut ego fallor, aut regnum eſt, inter auaros, circumſcriptores, latro-
nes, plagiarios, vnum eſſe, cui noceri non poſſit. Si quis de felicitate Diogenis dubitat,
poteſt idem dubitare & de deorum immortalium ſtatu, an parum beate degant: quod illis
non prædia, nec horti ſint, nec 159 alieno colono rura pretioſa, nec grande in foro
fœnus. Non te pudet, quiſquis diuitiis adſtupes? reſpice agedum 160 mundum: nu-
dos videbis 161 deos, omnia dantes, nihil habentes. Hunc tu pauperem putas, an diis
immortalibus ſimilem, qui ſe fortuitis omnibus exuit? Feliciorem tu 162 Demetrium
Pompeianum vocas, quem non puduit locupletiorem eſſe Pompeio? 163 Numerus
illi quotidie ſeruorum, 164 velut Imperatori exercitus, referebatur: cui iamdudum
165 diuitiæ eſſe debuerant, 166 duo vicarij, & 167 cella laxior. At Diogeni ſeruus
vnicus fugit, nec eum reducere, cum monſtraretur, tanti putauit. *Turpe eſt*, inquit, *Manem
ſine Diogene poſſe viuere, Diogenem ſine Mane non poſſe*. Videtur mihi dixiſſe: Age tuum ne-
gotium fortuna. nihil apud Diogenem iam tuum eſt. Fugit mihi ſeruus? imo liber abiit.
Familia 168 veſtiarium petit, victumque: tot ventres auidiſſimorum animalium
tuendi ſunt: emenda veſtis, & cuſtodiendæ rapaciſſimæ manus, & flentium deteſtan-
tiumque miniſteriis vtendum. Quanto ille felicior, qui nihil 169 vlli debet, niſi, cui fa-
cillime negat, ſibi? Sed quoniam non eſt tantum roboris nobis, anguſtanda certe ſunt
patrimonia, vt minus ad iniurias fortunæ ſimus expoſiti. Habiliora ſunt corpora 170
puſilla, quæ in arma ſua 171 contrahi poſſunt, quam quæ ſuperfunduntur, & vndique
IX. magnitudo ſua vulneribus obiecit. Optimus 172 pecuniæ modus eſt, qui nec in pau-
pertatem cadit, nec procul à paupertate diſcedit. Placebit autem hæc nobis
menſura, ſi prius parcimonia placuerit: ſine qua nec vllæ opes ſufficiunt, nec vllæ non
ſatis patent: præſertim cum in vicino remedium ſit, & poſſit ipſa paupertas in diuitias ſe,
aduocata frugalitate, conuertere. Aſſueſcamus à nobis remouere pompam, & 173 vſu
rerum ornamenta metiri. Cibus famem domet, potio ſitim, libido qua neceſſe eſt fluat.
Diſcamus membris 174 noſtris inniti: cultum victumque non ad noua exempla com-
ponere, ſed vt maiorum ſuadent mores. Diſcamus continentiam augere, luxuriam coër-
cere, 175 gulam temperare, iracundiam lenire, paupertatem æquis oculis adſpicere,
frugalitatem colere, 176 etiam ſi nos pudebit deſideriis naturalibus paruo parata reme-
dia adhibere: ſpes effrænatas, & animum in futura eminentem velut ſub vinculis habe-
re, id agere, vt diuitias 177 à nobis potius quam à fortuna petamus. Non poteſt, in-
quam, tanta varietas & iniquitas caſuum ita depelli, vt non multum procellarum irruat
178 magna armenta pandentibus: cogendæ in arctum res ſunt, vt tela in vanum ca-
dant. Ideoque exſilia interdum calamitateſque in remedium ceſſere, & leuioribus in-
commodis grauiora ſanata ſunt, vbi parum audit præcepta animus, nec curari mollius
poteſt. Quid ni conſulitur, ſi & paupertas & ignominia, & rerum euerſio adhibe-
tur? malo malum opponitur. Aſſueſcamus ergo cœnare poſſe 179 ſine populo, & ſer-
uis paucioribus ſeruiri, & veſtes parare in quod inuentæ ſunt, habitare contractius.
Non in curſu tantum circique certamine, ſed in his ſpatiis vitæ 180 interius flecten-
dum eſt. Studiorum quoque, quæ liberaliſſima impenſa eſt, tamdiu rationem habebo,
quamdiu modum. Quo mihi innumerabiles libros & bibliothecas, quarum dominus
vix tota vita ſua indices perlegit? Onerat diſcentem turba, non inſtruit: multoque ſatius
eſt 181 paucis te auctoribus tradere, quam errare per multos. 182 Quadringenta millia
librorum Alexandriæ arſerunt, pulcherrimum regiæ opulentiæ monimentum. alius
laudauerit, ſicut 183 Liuius, qui *elegantiæ regum curæque egregium id opus* ait fuiſſe. Non
fuit elegantia illud, aut cura, ſed ſtudioſa luxuria: imo ne ſtudioſa quidem. quoniam non
in ſtudium, ſed in ſpectaculum comparauerant: ſicut pleriſque ignaris etiam 184 ſerui-
lium litterarum, libri non ſtudiorum inſtrumenta, ſed cœnationum ornamenta ſunt.
Paretur itaque librorum quantum ſatis ſit, nihil in apparatum. Honeſtius, inquis, in hos
impēſas, quam in 185 Corinthia pictaſque tabulas effuderim. Vitioſum eſt vbique, quod
nimium eſt. Quid habes 186 cur minus ignoſcas nomen marmore atque ebore captanti

Digitized by Google

quam 187 opera conquirenti aut ignotorum auctorum aut improbatorum, & inter tot
millia librorum oſcitanti? cui voluminum ſuorum 188 frontes maxime placent, tituli-
que? Apud deſidioſiſſimos ergo videbis, quidquid orationum hiſtoriarumque eſt, & te-
cto tenus exſtructa loculamenta. iam enim inter 189 balnearia & thermas, bibliotheca
quoque, vt neceſſarium domus ornamentum expolitur. Ignoſcerem plane, ſi è ſtudiorum
nimia cupidine oriretur: nunc iſta exquiſita, & 190 cum imaginibus ſuis deſcripta ſacro-
rum opera ingeniorum, in ſpeciem & cultum parietum comparantur. At in x.
aliquod genus vitæ difficile incidiſti, & tibi ignoranti vel publica fortuna, vel priuata la-
queum impegit, quem nec ſoluere poſſis, nec abrumpere. Cogita compeditos primo
ægre ferre onera, & impedimenta crurum: 191 deinde vbi non indignari illa, ſed pati
propoſuerunt, neceſſitas fortiter ferre docet, conſuetudo facile. Inuenies in quolibet
genere vitæ oblectamenta, & remiſſiones, & voluptates, 192 ſi nolueris malam putare vi-
tam potius, quam inuidioſam 193 facere. Nullo melius nomine de nobis natura meruit,
quam quod cum ſciret, quibus ærumnis naſceremur, calamitatum mollimentum con-
ſuetudinem inuenit, cito in familiaritatem grauiſſima adducens. Nemo duraret, ſi rerum
aduerſarum eamdem vim aſſiduitas haberet, quam primus ictus. Omnes cum fortuna
194 copulati ſumus. aliorum 195 aurea cathena eſt, & laxa: aliorum arcta & ſordida. Sed
quid refert? eadem cuſtodia vniuerſos circumdedit: 196 alligatique ſunt etiam qui alli-
gauerunt. niſi tu forte leuiorem in ſiniſtra cathenam putas. Alium honores, alium opes
vinciunt: quoſdam nobilitas, quoſdam humilitas premit: quibuſdam aliena ſupra caput
imperia ſunt, 197 quibuſdam ſua: quoſdam exſilia 198 vno loco tenent, quoſdam 199
ſacerdotia. Omnis vita ſeruitium eſt. Aſſueſcendum itaque conditioni ſuæ, & quam mini-
mum de illa querendum: & quidquid habet circa ſe commodi, apprehendendum eſt. Ni-
hil tam acerbum eſt, in quo non æquus animus ſolatium inueniat. Exiguæ ſæpe areæ
in multos vſus 200 deſcribentis arte patuere, & quamuis anguſtum 201 pedem diſ-
poſitio fecit habitabilem. Adhibe rationem difficultatibus, poſſunt & dura molliri, &
anguſta laxari, & grauia ſcite ferentes minus premere. Non ſunt præterea cupiditates
in longinquum mittendæ, ſed in vicinum illis egredi permittamus, quoniam includi
ex toto non patiuntur. Relictis his, quæ aut non poſſunt fieri, aut difficulter poſ-
ſunt, 202 prope poſita, ſpeique noſtræ 203 alludentia ſequamur: ſed ſciamus, om-
nia æque leuia eſſe, extrinſecus diuerſas facies habentia, introrſus pariter vana. Nec
inuideamus altius ſtantibus: quæ excelſa videntur, prærupta ſunt. Illi rurſus, quos ſors
iniqua in ancipiti poſuit, tutiores erunt ſuperbiam detrahendo rebus per ſe ſuperbis, &
fortunam ſuam quam maxime poterunt, 204 in planum deferendo. Multi quidem ſunt,
quibus neceſſario hærendum ſit in faſtigio ſuo, ex quo non poſſunt, 205 niſi cadendo
deſcendere: ſed hoc ipſo teſtentur, maximum onus ſuum eſſe, quod aliis graues eſſe
cogantur, nec ſubleuatos ſe, ſed 206 ſuffixos: iuſtitia, manſuetudine, 207 humana
lege, & benigna manu, præparent multa ad 208 ſequentes caſus præſidia, quorum
ſpe ſecurius pendeant. Nihil tamen æque hos ab his animi fluctibus vindicauerit, quam
ſemper aliquem incrementis terminum figere: nec fortunæ arbitrium deſinendi dare,
ſed ſeipſos, multo quidem citra extrema, hortentur conſiſtere. Sic & aliquæ cupiditates
animum acuent, ſed finitæ: non in immenſum incertumque producent.

209 Ad imperfectos & mediocres, & male ſanos, hic meus ſermo pertinet, non ad ſa- xi.
pientem. Huic non timide, nec pedetentim ambulandum eſt. tanta enim fiducia ſui eſt,
vt obuiam fortunæ ire non dubitet, nec vnquam loco illi ceſſurus ſit: nec habet vbi il-
lam timeat: quia non mancipia tantum, poſſeſſioneſque, & dignitatem, ſed corpus
quoque ſuum, & oculos, & manum, & quidquid eſt cariorem vitam facturum, ſeque ip-
ſum inter 210* precaria numerat, viuitque vt commodatus ſibi, & repoſcentibus ſine
triſtitia redditurus. Nec ideo eſt vilis ſibi, quia ſcit ſe ſuum non eſſe: ſed omnia tam dili-
genter faciet, tam circumſpecte, quam religioſus homo ſanctuſque ſolet tueri 211 fi-
dei commiſſa. Quandocumque autem reddere iubebitur, non queretur cum fortuna:
ſed dicet: Gratias ago pro eo quod poſſedi, habuique. 212 Magna quidem res tuas mer-
cede colui: ſed quia imperas, cedo gratus libenſque. ſi quid habere me tu volueris, etiam
nunc ſeruabo; ſi aliud placet, ego vero 213 factum ſignatumque argentum, domum,
familiamque meam reddo, reſtituo. Appellauerit natura quæ prior nobis credidit. &
huic dicemus, Recipe animum 214 meliorem quam dediſti: non tergiuerſor, nec refu-
gio, paratum habes à volente, quod non ſentienti dediſti. aufer. Reuerti 215 vnde veneris,
quid graue eſt? male viuet, quiſquis neſciet bene mori. Huic itaq; primũ rei pretiũ detra-
hendũ eſt, & ſpiritus 216 inter ſeruitia numerãdus. *Gladiatores* (217 ait Cicero) 218 *inuiſos*

ignoti hominis proſecuturi, 256 aut iudicium ſæpe litigantis, aut ſponſalia ſæpe nubentis, & lecticam aſſectati, quibuſdam locis & 257 ipſi tulerint. deinde domũ cum ſuperuacua redeuntes laſſitudine, iurant neſciſſe ſeipſos, quare exierint, vbi fuerint, poſtero die erraturi per eadem illa veſtigia. Omnis itaque labor aliquo referatur, aliquo reſpiciat. 258. Non induſtria inquietos, & inſanos, ſed falſæ rerum imagines agitant. nam ne illi quidem ſine aliqua ſpe mouentur, proritat illos alicuius rei ſpecies, cuius vanitatem capta mens non coarguit. Eodem modo vnumquemque ex his, qui ad augendam turbam exeunt, inanes & leues cauſſæ per vrbem circumducunt, nihilque habentem in quo laboret, 259 lux orta expellit: & cum multorum fruſtra liminibus 260 illiſus nomenclator perſalutauit, à multis excluſus, neminem ex omnibus difficilius domi, quam ſe, conuenit. Ex hoc malo dependet illud tæterrimum vitium, auſcultatio, & publicorum ſecretorumque inquiſitio, & multarum rerum ſcientia, 261 quæ nec tuto narrantur, nec tuto audiuntur. Hoc ſecutum puto Democritum, 262 ita cæpiſſe: *Qui tranquille volet viuere, nec priuatim agat multa, nec publice*: ad ſuperuacua ſcilicet referentem. Nam ſi neceſſaria ſunt, & priuatim & publice, non tantum multa, ſed innumerabilia agenda ſunt: vbi vero nullum officium ſolemne nos citat, inhibendæ actiones ſunt.

Nam qui multa agit, ſæpe fortunæ poteſtatem ſui facit: quam tutiſſimum eſt raro experiri, ceterum ſemper de illa cogitare, & ſibi nihil de fide eius promittere. Nauigabo, niſi ſi quid inciderit: & prætor fiam, niſi ſi quid obſtiterit: & negotiatio mihi reſpondebit, niſi ſi quid interuenerit. Hoc eſt, quare ſapienti nihil contra opinionem dicamus accidere. non illum caſibus hominum excepimus, ſed erroribus: nec illi omnia vt voluit cedunt, ſed vt cogitauit. in primis autem cogitauit, aliquid poſſe propoſitis ſuis reſiſtere. Neceſſe eſt autem leuius ad animum peruenire deſtitutæ cupiditatis dolorem, cui ſucceſſum non vtique promiſeris. XIII.

Faciles etiam nos facere debemus, ne nimis deſtinatis rebus indulgeamus. 263 tranſeamus in ea, in quæ nos caſus deduxerit: nec mutationes aut conſilii aut ſtatus pertimeſcamus: dummodo nos leuitas, inimiciſſimum quieti vitium, non excipiat. Nam & pertinacia neceſſe eſt anxia & miſera ſit, cui fortuna ſæpe aliquid extorquet: & leuitas multo grauior, nuſquam ſe continens. Vtrumque infeſtum eſt tranquillitati, & nihil mutare poſſe, & nihil pati. Vtique animus ab omnibus externis in ſe reuocandus eſt. ſibi confidat, ſe gaudeat, ſua ſuſpiciat: recedat, quantum poteſt ab alienis, & ſe ſibi applicet, damna non ſentiat, etiam aduerſa benigne interpretetur. Nuntiato 264 naufragio Zeno noſter, cum omnia ſua audiret ſubmerſa: 265 *Iubet*, inquit, *me fortuna expeditius philoſophari.* Minabatur 266 Theodoro philoſopho 267 tyrannus mortem, & quidem inſepultam. *Habes*, inquit, *cur tibi placeas: 262 hemina ſanguinis in tua poteſtate eſt. nam quod ad ſepulturam pertinet, ô te ineptum, ſi putas intereſſe, 269 ſupra terram, an infra putreſcam.* 270 Canius Iulus, vir in primis magnus, cuius admiratione hoc quidem obſtat, quod 271 noſtro ſæculo natus eſt, cum Caio diu altercatus, poſtquam abeunti 272 Falaris ille dixit, *Ne forte inepta ſpe tibi blandiaris, 273 duci te iuſſi: Gratias*, inquit, *ago optime princeps.* Quid ſenſerit, dubito: multa enim occurrunt mihi Contumelioſus eſſe voluit, & oſtẽdere quanta crudelitas eſſet, in qua 274 mors beneficium erat? An exprobrauit illi quotidianam dementiam? agebant enim gratias, & 275 quorum liberi occiſi, & quorum bona ablata erant. An tamquam 276 libertatem libenter accepit? Quidquid eſt, magno animo reſpondit. Dicet aliquis: Potuit poſt hæc iubere illum Caius viuere. Non timuit hoc Canius. nota erat Caij in talibus imperijs 277 fides. Credisne illum, 278 decem medios vſque ad ſupplicium dies, ſine vlla ſollicitudine exegiſſe? veriſimile non eſt, quæ vir ille dixerit, quæ fecerit, quam in tranquillo fuerit. Ludebat 279 latrunculis, cum centurio agmen periturorum trahens, & illum quoque citari iubet. Vocatus, numerauit calculo, & ſodali ſuo, *Vide*, inquit, *ne poſt mortem meam mentiaris te viciſſe.* Tum annuens centurioni: *Teſtis*, inquit, *eris, vno me antecedere.* Luſiſſe tu Canium illa tabula putas? illuſit. Triſtes erant amici, talem amiſſuri virum. *Quid mœſti*, inquit, *eſtis? Vos quæritis, an immortales animæ ſint: ego iam ſciam.* nec deſiit, in ipſo veritatem ſine ſcrutari, & ex more ſuo quæſtionem habere. Proſequebatur illum 280 philoſophus ſuus: nec iam procul erat 281 tumulus, in quo Cæſari 282 Deo noſtro fiebat quotidianum ſacrũ. *Quid*, inquit, *Cani nunc cogitas? aut quæ tibi mens eſt? Obſeruare*, inquit Canius, *propoſui illo velociſſimo momento, an ſenſurus ſit animus, exire ſe.* promiſitque, ſi quid exploraſſet, circumiturum amicos, & indicaturum quis eſſet animarum ſtatus. Ecce in media tempeſtate tranquillitas: ecce animus æternitate dignus, qui fatum ſuum in argumentum veri vocat: qui in vltimo illo gradu poſitus, exeuntem animam percontatur: nec vi-

Digitized by Google

nanda ſunt, ſolitudo & frequentia. Illa nobis faciet hominum deſiderium, hęc noſtri: & erit altera alterius remedium. odium turbæ ſanabit ſolitudo, tædiū ſolitudinis turba. Nec in eadem intentione æqualiter retinenda mens eſt, ſed ad iocos reuocanda. Cum pueris 312 Socrates ludere non erubeſcebat: & 313 Cato vino laxabat animum, curis publicis fatigatum: & Scipio triumphale illud & militare corpus mouit 314 ad numeros, non molliter ſe infringens: vt 315 nunc mos eſt, etiam 316 inceſſu ipſo vltra muliebrem mollitiem fluentibus, ſed vt illi antiqui viri ſolebant, 317 inter luſum ac feſta tempora virilem in modum tripudiare, non facturi detrimentum, etiam ſi ab hoſtibus ſuis ſpectarentur. Danda eſt remiſſio animis: 318 meliores acrioreſque requieti ſurgent. Vt fertilibus agris non eſt imperandum: cito enim exhauriet illos numquam intermiſſa fœcunditas: ita animorum impetus aſſiduus labor frangit. 319 Vires recipient paullum reſoluti, & remiſſi. Naſcitur ex aſſiduitate laborum, animorum hebetatio quædam, & langor: nec ad hoc tanta hominum cupiditas tenderet, niſi naturalem quamdam voluptatem haberet luſus iocuſque: quorum frequens vſus omne animis pondus, omnemque vim eripiet. Nam & ſomnus refectioni neceſſarius eſt: hūc tamen ſi per diem noctemque continues, 320 mors erit. Multum intereſt, 321 remittas aliquid, an ſoluas. Legum conditores feſtos inſtituerunt dies, vt ad hilaritatem homines publice cogerentur: tanquam neceſſarium laboribus interponentes temperamentum. Et magni, 322 vt dixi, viri quidam ſibi 323 menſtruas certis diebus ferias dabant: quidam nullum non diem, inter & otium & curas, diuidebant. qualem Pollionem Aſinium, 324 oratorem magnum, 325 meminimus: quem nulla res vltra 326 decimam retinuit. 327 ne epiſtolas quidem poſt eam horam legebat, nequid nouæ curæ naſceretur: ſed totius diei laſſitudinem duabus illis horis ponebat. Quidam medio die 328 interiunxerunt, & in poſtmeridianas horas aliquid leuioris operæ diſtulerunt. Maiores quoque noſtri 329 nouam relationem, poſt horam decimam, in ſenatu fieri vetabant. Miles 330 vigilias diuidit, & nox 331 immunis eſt ab expeditione redeuntiū. Indulgendum eſt animo: dandumque ſubinde otium, quod alimenti ac virium loco ſit: & in ambulationibus apertis vagandum, vt cælo libero & multo ſpiritu augeat attolatque ſe animus. Aliquando vectatio iterque, & mutata regio, vigorem dabunt: conuictuſque & liberalior potio: nonnumquam & vſque ad ebrietatem veniendum, non vt mergat nos, ſed vt 332 deprimat. Eluit enim curas, & ab imo animum mouet: & vt 333 morbis quibuſdam, ita triſtitiæ medetur: Liberque non 334 ob licentiam linguæ dictus eſt inuentor vini, ſed quia liberat 335 ſeruitio curarum animum, & aſſerit, 336 vegetioremque & 337 audaciorem in omnes conatus facit. ſed vt libertatis, ita vini ſalubris moderatio eſt. Et Solonem, 338 Arceſilaumque indulſiſſe vino credunt. Catoni ebrietas obiecta eſt: at facilius efficiet, quiſquis obiecerit, hoc 339 crimen honeſtum, quàm turpem Catonem. Sed 340 nec ſæpe faciendum eſt, ne animus malam conſuetudinem ducat: & aliquando tamen in exſultationem libertatemque extrahendus, triſtiſque ſobrietas remouenda paullisper. Nam, ſiue 341 Græco poëtæ credimus, aliquando & inſanire iucundum eſt: ſiue 342 Platoni, fruſtra poëticas fores compos ſui pepulit: ſiue 343 Ariſtoteli, nullum magnum ingenium ſine mixtura dementiæ fuit. Non poteſt grande aliquid & ſupra ceteros loqui niſi mota mens. Cùm vulgaria & ſolita contempſit, inſtinctuque ſacro ſurrexit excellior, tunc demum aliquid cecinit grādius ore mortali. Non poteſt ſublime quicquam & in arduo poſitum contingere, quamdiu apud ſe eſt. Deſciſcat oportet à ſolito, & efferatur, & 344 mordeat frænos, & rectorem rapiat ſuum: eoque ferat, quo per ſe timuiſſet aſcendere. Habes, Serene cariſſime, quæ poſſint tranquillitatem tueri, quæ reſtituere, quæ ſurrepentibus vitiis reſiſtant. Illud tamen ſcito, nihil horum ſatis eſſe validum, rem imbecillam ſeruantibus, niſi intenta & aſſidua cura circumeat animum labentem.

Digitized by Google

COMMENTARII AD LIBRVM SENECÆ, de Tranquillitate animi.

I. LIPSIVS.

CAP.I.1.Serene.] Ad hunc ſcripſit. & eſt, opinor, Annæus Serenus, quem Præfectum vigilum Neronis, interemptum cum toto conuiuio, eſu fungorum, Plinius ſcribit, li.XXII. Certè inter amicos interiores Senecæ fuit, & Tacitus ita meminerat Annali XIII. vbi de Acte liberta. Ante Senecam obiit, & fatetur ipſe mortem eius immodice ſe fleuiſſe. Epiſt.LXIII. Tamen quidam libri hic non Serene, ſed Seneca præferunt, quaſi hæc omnia verba & ſermo Sereni ſint, vſque ad II. Cap. Quod mihi minime videtur: ſed eſt familiare Senecæ, ex ipſo ſiue occaſionem ſcriptis interdum figurate proponere, & dilatare, atque ita ad rem venire.

2.Manu prend.] Prouerbiale, de claris apertiſque. De Benef. VI. cap. XLII. Soleo notare hūc in te affectum, & quaſi manu prendere.

3.In receſſu.] Non in fronte & propalam poſita.

4. Hoſtes vagos.] Vt Scythas aliquos, aut Numidas.

5. Fatear.] Bene. nam vt idem Epiſt. LIII. vitia ſua confiteri, ſanitatis indicium eſt. Iterumque: Morbi ad ſanitatem tunc inclinant, cum ex abdito erumpunt.

6. Rurſus obnox.] Poſſis & prorſus legere: ſed non muto. Obnoxium autem, morigerum, ſubiectum. Salluſtius: Minari interdum ferro, ni ſibi obnoxia foret. Vide Agell. lib. VII. cap. XVII.

7. Nec ægroto.] Plerique incipientium aut proficientium ſic affecti. Sed vt Seneca (epiſt. XX.) vitium eſt hæc diuerſitas, & ſignum vacillantis animi, & nondum habentis tenorem ſuum.

8. In ſpeciem.] Quod minime virtus facit, quæ ſe cōtenta. Sed in ſpeciem laborat Ambitio, vt Dignitatem (ita hic appellat) conſequatur, eloquentia, vt Famam.

9. Ad alien. ſuff.] Nam hæc talia ab aliorum iudiciis ſuſpenſa.

10. Veras vires.] Vt virtus, & quidquid ſolidum petit.

11. Conſuetudo.] Ouidius: Quod male fers, aſſueſce, feres bene. multa vetuſtas Lenit.

12. Hoc vitium,] Animi labantis & inconſtantis.

13. Amorem.] Lucretius:

-----Conſuetudo concinnat amorem.

14. Amor parcim.] Vel hæc & ſequentia palam doceant, Senecam de ſe & in ſua perſona loqui.

15. Cubile compoſit.] Alto toro, purpurea atque aurata veſte inſtratum, lecto argenteis, eburneis, aureis pedibus.

16. Ex arcula.] In quam deponere veſtes ſolent: & vt niterent, ac pexæ eſſent, pondere impoſito premere. Erant igitur Arculæ, ſed vicem etiam præli aut torcularis. Seneca epiſt. XCIII. Quis vmquam veſtimenta æſtimauit arcula? Columella: Quales ſunt arculæ, in quibus veſtimenta forenſia conduntur. Noſter epiſt. XCVI. De capſula totos, hos mundulos fortaſſe (vide ibi) appellat: vt hodie dicimus, Ex arcula aliquem prodire.

17. Mille ponder.] Vides quod de prælis dixi: ac ſic appellant. Martialis:

Sic tua ſuppoſitis pellucent præla lacernis,
Et micat innumeris arcula ſynthesibus.

Miror probari erudito viro ibi, prata lacernis: longinqua imagine, & inepta. Res clara eſt. & ita Statius:

-----Præliſque ſolutæ,
Mira Dionææ ſumit velamina telæ.

Ammianus Preſſoria dixit lib. XXVIII. Solitis (lego ſolutis, vt in Statio) preſſoriis veſtes, luce nitentes arbitria, diligenter explorant. Iterum Martialis:

De Palatinis dominæ quod ſerica prælis.

18. Sed domeſtica.] An domi, & à meis, facta? hoc puto, non peregrina. an qua domi ſolemus vti, obſoletiore & minus ſplendente? Nam lautiores duplicem eam habebant, Domeſticā & Forenſem. Ammianus XXXI. de Hunnis, facete: Nec eſt alia illis Domeſtica veſtis, alia forenſis: vt ſcilicet his Romanis. Cicero II. de Finib. Aut vt veſtitum, ſic ſententiam habeam, aliam Domeſticam, aliam Forenſem. Adde Sueton. Auguſti cap. LXXIII. Vitellij ca. IX.

19. Cibus quem.] Nam in magnis opibus mira viri frugalitas, an quo nomine appellem? Vide Epiſt. LIX. & LXXX.

20. Nec parent.] Id eſt, in quo parando non multi occupentur.

21. Nec ſpectent.] Nec grex puerorum menſæ adſtet, inhians atque imminens in lautiorem cibum.

22. Ante multos.] Atqui nec probetur cibus diu ante coctus, & ſpernant delicati. Paratus: ergo, quæſitus & emptus: vt ſolent peregrina aucupia aut piſces. Tamen alij libri, imperatus: recte de nimia cura & diſpoſitione.

23. Qua intrau.] Per os, euomitione.

24. Incultus.] Non auratus, aut canuſinatus, nec Pædagogij in morem cultus.

25. Rudis vernula.] Dominatus. Non Phryx, aut Lycius, non à mangone petitus.

26. Argentum graue.] In quo nihil præter pondus æſtimandum: non cælatum. Plinio id Purum dicitur, lib. III. Epiſt. I. Apponitur cœna non minus nitida quam frugi, in argento puro & antiquo. Iuuenalis.

-----argenti vaſcula puri.

27. Ruſtici patris.] Non in vrbe nati, ſed domo Cordub. Seneca apud Tacitum lib. 14. Egóne equeſtri & prouinciali loco ortus proceribus ciuitatis annumeror?

28. Macularum.] De Benefic. VII. cap. IX. Eo pretioſius (lignum hoc citri) quo illud in plures nodos arboris infelicitas torſit. Nam hæ ſunt illæ maculæ amatæ & æſtimatæ olim: de quibus & Plinius. 13. cap. 15. Præcipua dos in venam criſpis, vel in vortices variis. Illud, oblongo euenit diſcurſu, ideóque Tigrinum appellatur: hoc, intorto, & ideo tales Panthermæ. Sunt & vndatim criſpæ, maiore gratia, ſi pauonum caudæ oculos imitentur. Mox: Iuuant plura quoque in vna menſa vitia. Et ante. Quod tanti emitur, arborum vitium eſt. quæ reſpondent illis Senecæ de arborum infelicitate. De his menſis, Lucanus:

Digitized by Google

Dentibus his niueis ſectos Atlantide ſilua
Impoſuere orbes.

Nam lignea iſta menſa ebore ſuſtinebantur. Iuuenalis:

-----latos niſi ſuſtinet orbes
Grande ebur, & magno ſublimis pardus hiatu.

Vide plura de Benefic. loco iam citato.

29. Succeſſiones.] *Vt Plinij auo illa M. Tullij, & Aſinij Pollionis, & Iubæ regis, aliaque.*

30. Pædagogij.] *Puerorũ, qui ſub pædagogo. qui erant, vt noſtri iſti Honorarij pueri, quos* Paigios (*neſcio an inclinata illinc voce*) *vocamus. Vide me ad Annalem* xv. *Taciti.*

31. Intra priuatum.] *Vox* priuatum, *in nullo veterum exſtat. quorum alij* intra latus; *meus*, intra lacum; *Pinciani*, intra larem. *Haud male hoc vltimum: ſic tamen vt priora leuiter immutes*, diligentiúſque iam intra. *vt explicet hoc de* apparatu pædagogij, *& dicat mancipia intra larem & domi, domini aut conuiuarum oculis. ſic veſtiri, ſic coli. An placeat*, diligentius quàm intra larem? *& explicemus, diligentius quàm deceat priuatam domum. Palatinum & aulæ in morem, miniſtri coluntur. Enimuero aliquid Aulæ opponi, vel ex eo videtur: quod ibi mancipia* aurata. *Lampridius in Alexandro:* Auratam veſtem miniſtrorũ nullus, vel in publico cõuiuio habuit. *Et de Pædagogianis iſtis Ammianus* xxvi. Tunica auro diſtincta, vt regius miniſter, indutus, à calce ad pubem, in Pædagogiani pueri ſpeciem, *Plinius alluſit, vbi de auro*: Honeſtius viri pædagogiis id damus.

32. Qua calcatur.] *Solum & pauimentum, è marmore, auro & gemmis etiam mixtis.*

33. Tecta.] *Item auro vel ebore laqueata..*

34. Aſſectator.] *Vt ſemper. nec deſunt* ſtultorum diuitum arroſores, & quod ſequitur, arriſores, *vt noſter alibi.*

35. Circumfluentes.] *Epiſt.* c. Conciſura aquarum cubiculis interfluentium. *Plura ibi.*

36. Scena ſua.] *Cum domus, & cænatio, & miniſtri tam culti ſint: quidni epulæ, quæ in hoc velut theatro exhibentur?*

37. Frugalitatis ſitu.] *Hæc clamant omnino à Seneca, & de Seneca iſta dici. Veniebat vir optimus ab exſilio (vt veterem eius frugalitatem omittam) & ab illis tenebris in hanc Aulæ lucem. itaque merito trepidat & exclamat*, circumfundi ſe nouo ſplendore luxuriæ.

38. Quam oculos.] *Ad me apto, & lectori ingenuè aperio, animo quam vultu, ad omnia externa, fortiorem eſſe.*

39. Friuola.] *Tenuem vilemque ſupellectilem, & inſtrumentum. Gloſſæ:* Friuola, vaſa fictilia. *Idem Iſidorus. lib.* ix. Friuola vocantur proprie, vaſa fictilia inutilia. *Proprie, ſed longius producunt. Iuuenalis;*

------iam friuola transfert Vcalegon.

Seneca iii. *Controuer.* Ego illos in friuola mea inuitaui.

40. Vim præceptorum.] *Intellegit præcepta Stoica, qui ad remp. mittebant.*

41. In mediam.] *Vt ille apud Horatium, via anceps.*

Nunc agilis fio, & merſor ciuilibus vndis,
Nunc in Ariſtippi furtim præcepta relabor.

42. Aureis virgis.] *Putaui olim*, laureis: *vt ad triumphorum ſpem alludat. Sed magis nunc adhæſerim libris qui totum hoc verbi ſpernunt.* Virgis adductum, *lictorum ſcilicet, qui virgas manu tenebant vſque ſubmonebant: ſiue & ipſas faſces vis interpretari. In Apuleij Mileſiaca* i. Lixas, & virgas, & habitum prorſus magiſtratui cõuenientem in te video. *Sed hoc in colonia. vbi loco faſcium, bacilli ſoli aut virgæ. Eſt qui* aureas virgas *hic tenet, & ad auratos faſces refert. Sciat, inferioris æui, & Principum modo fuiſſe.*

43. Adductum.] *Id eſt, non inſignibus illis honoris, aut honore ipſo motum.*

44. Propius poſitus.] *Reip. iam admotus: non domi, & in otio latitans. Libri tamen ſcripti fere*, compoſitus. *quod nec improbem, quaſi in arenam certamenque iam venerim, commiſſus cum rebus.*

45. Non miſit.] *Alios præceptis ſuis iubent accedere, ipſi abſiſtunt. De cauſſa iſta, in fine libri De vita beata.*

46. Ad quam.] *Scripti quidam longè aliter (fortaſſe germanius:)* Vbi aliquid animam inſolitam arietari percuſſit. *ſi tamen facias*, aliquis animum inſolitum.

47. Arietati.] *Percuti, incurri. frequens noſtro verbum.*

48. Indignum.] *Cum indignitate coniunctum.*

49. Ex facili.] *De Benef.* iii. *cap.* viii. Qui beneficium ex facili largitus eſt.

50. Ad otium.] *Rempublicam omitto.*

51. Domum gradus.] *Sic mihi ad me & mea, relictis publicis. eo enim comparatio ſpectat.*

52. Tanto impẽdio.] *Nam reuera veteri dicto: μέγιστον ἀνάλωμα χρόνος:* Maximum impendium, tempus.

53. Ad iudicem.] *Quod ab alieno iudicio pendeat, Deo & ſibi placeat.*

54. Ametur expers.] *Ametur, ametur, cum poëta,*

Et ſecura quies, & neſcia fallere vita.

55. Exempla nob.] *Eorum qui remp. animoſe tractarunt.*

56. Vocem.] *Patroni vice.*

57. Operam.] *Aduocati vice.*

58.* In ſtudiis.] *Ego hic defectum aut confuſionem odorari videbar: nec ſatis, meo animo, iſta contexta.*

59. Verba rebus.] *Ad illud Horatianum:*

Verbáque præuiſam rem non inuita ſequentur.

60. Non id agere.] *Plane ſcribendum*, nunc id.] *In ea vocula emphaſis tu, nunc mortalis, & breuis æui, capere animo vis poſteritatem?*

61. Tacitum.] *Quietum & ſilens, non illud publicum; in quo præco, diſsignator, imagines, ludi, pompa. Sed & aliter* Funus tacitum, *hominis ignoti, & de quo nec ſermo. Tale optat alter Seneca*: Ætas per tacitum fluat. Sic cum tranſierint mei Nullo cum ſtrepitu dies, Plebeius moriar ſenex.

62. In diem.] *Non annos aut æuum: vt iis qui æuum cogitant.*

63. Exit oratio.] *Ita libri omnes: at Muretus*, exſurgit. *Siquid mutandum, fecerim* exilit, *ſiue* exſilit.

64. Ore iam.] *Et hic variant alij*, ore tantum modo: *alij, vt meus*, ore tamen meo. *Atque hoc ſane ad vulgatum illud accedit. videturque alludi ad Sibyllam Virgilianam, quæ Deo plena*--maiórque videri, Nil mortale ſonans. *Probat ipſe in fine libelli:* Tunc denique aliquid cecinit grandius ore mortali.

65. Cui ne.] *Parum hæret: ſed nec vulgatum aliis*, cum ne. *mihi placebat*, quin ne.

66. Puto multos.] *Ego tecum, ô Annæe. Quot experimenta cepi in iuuentute huius* * *δοξοσοφίας, vt Plato appellat? & quam primum in via pedem poſuerunt, viſi cum habere in meta. Itaque recte Biron, τὴν οἴησιν ἔλεγε, προκοπῆς ἐγκοπήν:* Opinionem aiebat, profectus impedimentum, ſiue (*Græco ipſo verbo*) inciſionem eſſe. *Cui Fabius conſonat:* Magnos quoque profectus frequenter perdit, arrogans de ſe perſuaſio.

67. Apertis.] *Mallem*, opertis, *clauſiſque* Videntes *videre noluerunt.*

68. Adulatione petire.] *Veteris ſcriptoris verbum in*

Io. Saliſberienſi: Omnis Romanus adulatione corrumpitur aut corrumpit. *Et de ſui æui moribus Seneca epiſt.* LX. Non ſumus modica adulatione contenti. quidquid in nos adulatio ſine pudore congeſſit, tanquam debitum prendimus. *Iterum de Beneficiis 6. cap.* 30. Adulandi certamen eſt, & vnum amicorum omnium officium, vna contentio, quis blandiſſime fallat.

CAP. II. 69. Nec vllius.] *E meo & Pinciani libris*, nec vlli propius admouerim exemplo: *id eſt, non alij rei aptius, magiſque vicine comparauerim.*

70. Calorem.] *Quem Febrim ſtatim interpretatur.*

71. Quidam tremor.] *Idem de Breuit. vi. cap.* 11. Velut in profundo mari, in quo poſt ventum quoque volutatio eſt. *Lucanus:*

-----ſed vt timidus, Boreæ poſt flamina, pontus
Rauca gemit.

Statius.

Vt ſi quando ruit debellatáſque reliquit
Eurus aquas, pax ipſa tumet, pōtúmque iacentem
Exanimis iam voluit hiems.

Claudianus: -----ceu murmurat alti
Impacata quies pelagi, cum flamine fracto
Durat adhuc ſæuitque tumor.

72. Quæ etiam tranſc.] *Videtur dicere, quæ nos iam peruaſimus, à quibus liberi ſumus. Si tamen lectio ſincera: & pleraque in his aliquot clauſulis anterioribus (iam ab illis verbis* *In ſtudiis) *diluta, impura, aut ſuſpecta ſunt. Poſſis etiam interpretari*, Quæ tranſcurrimus, *quæ leuiter libamus & tangimus; quia iam ſuperuacua.*

73. Sed illud.] *Si quid video*, illo *legendum. Opus non illis durioribus, ſed iſto leniore.*

74. Stabilem.] *Alludit ad Democriti vocem, qui Tranquillitatem* εὐεστὼ *vocauit*: Stabilitatem animi, & Conſtantiam. *Imo & volumen eo titulo ſeorſim ſcripſit, præter illud* περὶ εὐθυμίας *ſiue* de Tranquillitate. *Nam iſtud ad Senecæ æuum peruenit, quod iam oſtendit: illud prius periit, quod clare Diogenes ſcribit:* ἡ γὰρ Εὐεστὼ οὐχ εὑρίσκεται, *inquit*, Nā Cōſtantia eius non reperitur.

75. Volumen egregium.] *Laudas, & moues deſiderium: fruſtrà, fuit, vt multa alia præclara. Sed &* Panetij *Stoici eadem inſcriptione liber, item* Hipparchi Pytagorici: *denique &* Plutarchi Chæronei, *qui exſtat.*

76. Animus ſemper.] *Deſcriptio eſt* Tranquillitatis *vberior. quam ipſam ita Democritus efformabat:* Καθ' ἣν γαληνῶς καὶ εὐσταθῶς ἡ ψυχὴ διάγει, ὑπὸ μηδενὸς ταραττομένη φόβου, ἢ δεισιδαιμονίας, ἢ ἄλλου τινὸς πάθους: Per quam tranquille & conſtanter animus agit, nullo metu perturbatus, vel ſuperſtitionis, vel alterius affectus.

77. Æqualis.] *Forte*, æquali ſecundóque. *Eſt Stoicorum* εὔροια.

78. Propitiúſque ſibi.] *Volens & benignus, non ſibi aut fortunæ ſuæ iratus.*

79. Nec attollens.] *Plane qualis ille Cotta apud Salluſtium*: Bonæ ſecundæque res, opes non ingenium mihi mutabant. *Enimuero mutari ad hæc incerta & externa, vt Epictetus loquitur,* ἰδιώτου στάσις καὶ χαρακτήρ: imperiti conſtitutio eſt, & character.

80. Simul tu.] *Hæc verba videantur pro iis, qui priorem totam partem & querelam* Sereni *eſſe volunt interrogantis. Sed, vt rem dicam, hic libellus ſatis confuſus eſt: à ſcriptore, an ab æuo: ſed confuſus.*

81. Profeſſionē.] *Ad Philoſophos falſos hoc refert? an ad eos, qui in luce publica, magiſtratus & rectores? vtrouis poteſt.*

82. Ingēti titulo.] *Sub præſcriptione honeſta, ſiue ſapientiæ, vt philoſophi; ſiue curæ publicæ & tutelæ, vt alij.*

81. Simulatione.] *Qua præferunt ſibi bene & beate, eſſe iucunde & tranquille viuere.*

84. Quod reliquerunt.] *Vt viduis mulierculis defunctis mariti.*

85. Non inconſtantiæ.] *Veteres*, conſtantiæ. *ex quo Pincianus*, qui non conſtantia, in vitio. *Aſſentior, ſed hoc amplius*, in vita *legi vellem.*

86. Pendent.] *Parum ſuauiter repetitur, nam præiuit* pendentibus, *ſed paſſim hic interpolatio.*

87. Deſtituta vota.] *A ſucceſſu & Fortuna.*

88. Pati no poteſt.] *Nec mirum.* nam primum argumentum eſt. (*noſter epiſt.* 11.) compoſitæ mentis, poſſe cōſiſtere, & ſecum morari. *Horatius in iſtos:*

Non horam tecum eſſe potes, nō otia recte
Ponere, teque ipſum vitas fugitiuus & erro.

89. Tormenta. *Cum articulo ſcriberem*, & tormēta.

90. In quas.] *Forte*, in quis, *id eſt, quibus.*

91. Poſitum.] *Gruterus*, poſitu.

92. Homericus Achil.] *Verſus quos tangis, in Iliad.* ω

Ἄλλοτ' ἐπὶ πλευρὰς κατακείμενος, ἄλλοτε δ' αὖτε
ὕπτιος, ἄλλοτε δὲ πρηνής, τοτὲ δ' ὀρθὸς ἀναστάς:
Nūc lateri incūbēs, iterū poſt paullo ſupinus
Corpore, tū pronus, tū ſurgēs, deniq; rectus.

Quos & Iuuenalis adſpexit, aut vertit:

-----noctem patitur lugentis amicum
Pelidæ, cubat in faciem, mox deinde ſupinus.

93. Delicata.] *Ad ipſam Campaniam refer, quæ nihil niſi cæli ſolique delitiæ: præſertim vt tunc culta.*

94. Laudatuſque portus.] *Liuio deſcriptus, libro* XXV. *& Floro*, I. *cap.* XVIII.

95. Vel antiquæ.] *Sententia eſt, Tecta etiamnunc tam multa & lata, vt vel antiquam turbam (id eſt, quæ olim fuit) poſſint capere. Nam Tarentum, Croton; Metapontus, magna illa & florentiſſima olim oppida (ita vices rerū ſunt) tunc deſerta. Nominatim hoc de Tarento, Strabo*: Vetus murus ambitum habet magnum, nunc autem maior vrbis pars, ad Iſthmum ſita, deſerta eſt. *Dio Chryſoſtomus in Tarſico primo*: Nonne Sybaris, quæ maxime luxuriata eſt, maxime periit? nonne Croton & Thurij, & Metapontus, & Tarentum? quæ olim ſic florentes & potentes, qua vrbe non ſunt nunc deſertiores? *Tamen ſuſpecta lectio.*

96. A plauſu.] *Theatrali.*

97. Fragore.] *Circenſi. Iuuenalis:*

-----& fragor aurem Percutit. euentum viridis quo colligo panni. *Neque nego in theatris potuiſſe & fragorem eſſe populi incitati: ſed magis in Circo, victoriæ illo euentu, inter factiones & ſponſiones.*

98. Semper fugit.] *Illud*, ſemper. *non eſt in Lucretio, & verſus reſpuit. At locus eius, huic compar. inſignis eſt, & merito adſcribendus, lib.* III.

-----vt nunc plerumque videmus,
Quid ſibi quiſq; velit, neſcire & quærere ſēper.
Commutare locū, quaſi onus deponere poſſit.
Exit ſæpe foras magnis ex ædibus ille,
Eſſe domi quē pertæſum eſt, ſubitoq; reuertit:
Quippe foris nihilo melius qui ſentiat eſſe.
Currit agens mannos ad villam hic præcipitāter,
Auxilium tectis quaſi ferre ardentibus inſtet:
Oſcitat extemplo tetigit cum limina villæ,
Aut abit in ſomnū grauis, atq; obliuia quærit.
Aut etiam properans vrbē petit, atque reuiſit.
Hoc ſe quiſque modo fugit. at, quod ſcil. vt fit,
Effugere haud potis eſt, ingratis hæret, & angit.

99. Nec noſtiæ.] *Phraſis cum alibi, tum in Liuio crebra. Lib.* III. Patres ſuarum rerum erant, amiſſa publica. *Et* XXIII. Plebs nouarum rerum & Annibalis tota eſſe.

100. Subit

100. Subiit illud.] Magis, ſubiit. & neſcio an ſtatim tabidatum, pro rabidatum. Si hoc tenes, ſententia erit, delitias arces, efferas, & infrenes eo prorumpere, vt mortem ament, ſe oderint. Si quod ſubijcio, delicias languentes, deficientes (vt ſolet à nimio vſu) tædio ire ad mortem.

101. Quouſque eadem?] Dormire, ſurgere, ingerere, egerere, libidinari, ſatiſcere, & omnia in orbem. Lucretius, in contemptu vitæ:

Præterea, verſamur ibidem, atque inſumus vſque,
Nec noua viuendo procuditur vlla voluptas.

CAP. III. 102. Athenodorus.] Aliquot iſto nomine, & quidē ſectæ Stoicæ fuerūt. Vide Manud. Diſſert. 12.

103. A foro quidem.] Ita idem. ſuadet & probat, epiſt. XXVII. Si liceat diſponere ſe, conſpectum quoque fori & viciniam procul fugiam. Plura ibi vide.

104. Maxime.] Imo, maximæ.

105. Candidatos extrahit.] Producit ad petendum, ſuffragator eſt. Nam ita in comitiis illis Senatoris (hoc Principum æuo) fiebat. Vide Plinij epiſtolam XX. lib. III. & eiuſdem Panegyricum. Adde & epiſt. VIII. noſtri Senecæ, ſententia conſimili: Non videor tibi plus prodeſſe, quam cū ad vadimonium aduocatus deſcēderem, aut tabulis teſtamenti anulum imprimerem; aut in Senatu candidato vocem & manum commodarem? Alioqui & legi poterat, qui candidatus extrahit & tuetur reos. Nam aduocati & honeſtiores, in tali veſte.

106. Inter peregrinos.] Primus Prætor in vrbe ius, & inter ciues dixit, creatus anno Vrbis CCCXCVIII. atque is Vrbanus ideo dictus. Poſtea, non ſufficiente eo, & multitudine peregrinorum influente in vrbem, alter additus, qui ius diceret inter ciues & Peregrinos. Id factum anno DX.

107. Adſeſſoris verba.] Quæ ille peritus iuris dictaſſet, quibus ſententiam concepiſſet. Notum Adſeſſura hoc munus. atque ita emendauit hunc locum Iac. Cuiacius XXIII. Obſeru. cap. XI. Etſi nec littera minus meus laudatus ille codex.

108. Qui docet.[Abſunt hæc duo verba omnibus libris, tamen apta & tenenda.

109. Quantum bonum.] Ita Eraſmus vulgauerat, tenuitque. Muretus. At Pincians codices, quam gratuitum bonum ſit bona conſ. Quidam Gruteri, & meus, quantum grauidorum hominum ſit bona conſ. Adhæream Pinciani, & explicem: Gratuitum bonum, quod reliqua pretio aut labore, hoc vltro, & voluntate ſola, paretur.

110. Non deſerueris.] Meus, te non deſerueris. nec male. Illud tamen à militia, aptius videtur.

111. Cornu dextrum.] Acies in duo cornua plurimum diuidi ſolet, quod notum. putarem tamen commodius legi, cornu dextro læuove. Neque enim vnus vir totum cornu defendit.

112. In numerum.] Id eſt, ſtipendiis accenſetur: æs & nomen militare capiunt. Non audio qui corrigit, in numerorum ſtipendia, id eſt, cohortium, inquit. Apage. vulgata mihi aut clariùs.

113. Quamuis obſcura.] Et ſi non in luce & publico poſita. & ſi in priuato paruoque lare.

114. Mittit ſui ſigna.] Lumen & radios ſpargit. An à feris magis ſumptum, quæ odorem & veſtigia relinquunt, ins veſtiganda?

115. Reliquias.] Nihil appareat, nihil facti operis exſtet.

116. Mihi cariſſime.] Hactenus Athenodori ſententia: nunc Seneca, qui aliquid diſtinguit, aut mutat.

117. Nō vnius vrbis.] Vide de Vita beata, cap. XXXI. Senec.

118. Prytanes.] Athenienſium magiſtratus, apud quos, eiectis triginta tyrannis, decem à Thraſybulo reip. præpoſiti, mox iis quoque à Pauſania ſpretis, quinquaginta iſti Prytanes inſtituti. de quibus Demoſthenes. II. Philipp. atque alibi, Polux libro VIII. & Harpocration his verbis: πρυτάνεις πεντήκοντα ἄνδρες ἀπὸ μιᾶς φυλῆς, οἱ διοικοῦντες πάντα τὰ ὑπὸ τῆς βουλῆς ψηφιζόμενα: Prytanes, quinquaginta viri ex vna tribu electi, qui omnia adminiſtrant à Senatu decreta. Idem ſummi magiſtratus nomen & Rhodiis fuit, apud Liuium XLII. Plutarchum in Politicis Appianum IV. Ciuil.

119. Ceryx.] Libri, vt in ignotiore voce, vacillant, & meus tenyx præfert. Sed vulgatum, verum: eſtque, Ceryx, præco legatus: etiam qui ſacra Cereris tractabat. Ceryx, vel ad diſcrimen κήρυξ: de quibus Athenæus aliquid lib. XIV. & Plutarchus in Alcibiade.

120. Sufes.] Pœnorum ſupremus Dictator, in Liui. Vide Feſtum, ea voce.

121. Primam frontem.] Hoc eſt, quod ipſe De Conſtantia ſap. cap. vlt. ſcribit, in prima acie altos ordines ſtare. Vide Militiam noſtram.

122. Triarios] Qui tertij in acie, vltimique.

123. Tactumque.] Quidam libri, citra guſtum, tactu, odore: neque id male, etſi vulgatum præfero.

124. Longe, inquam.] Haud ſatis hærere cum prioribus videtur: niſi refers ad illa contra Athenodorum dicta.

125. Tercentos.] Alij quingentos tradunt.

126. Quot ſatell.] Meus, & alij ſcripti, tot tyranni erāt, quot ſatellites eſſent? Puto verum, ſi vocula eductum latens: quot ſatellites eſſent. Erant enim triginta tyranni: atqui ſatis erat, inquit, tot vel ſatellites tyrannidis eſſe. De tyrannide autem iſta, noſter epiſt. CIV.

127. Harmodios.] Tyrannicidas. Vide lib. VII. De Benef. cap. XIV.

128. In medio.] Cicero ad Atticum, VIII. Quaſi locupletior mihi querendus ſit auctor, quam Socrates, qui cum XXX. tyranni Athenis eſſent, pedem porta non extulit.

129. Metuentibus.] Quia diuites maxime periclitantur ſub tyrannis.

130. Seram.] Ante enim opes exponenda pro patria, contra Lacedæmonios; & priuſquam eo deciderent.

131. Pecuniam.] Ita ſane libri: etſi Muretus, impotentiam, quæ Pinciani nuda coniectura eſt. An pecuniam retinemus, & auaritiam, ſiue potius corruptelas à pecunia explicamus? an petulantiam, ſiue proteruiam placet ſubſtitui?

132. Inermia.] Togata, & tyrannidi armatæ opponit.

133. Explicabimus nos.] Salutare præceptum & ſimul politicum, vt rebus temporibuſque, virtute ſalua, aptemur. Socratis dictum huc facit: Ὁ βίος, ὥσπερ ὄργανον, ἀνέσει καὶ ἐπιτάσει ἁρμοζόμενος, ἡδίων γίνεται: Vita, velut organū, intentione & remiſſione aptata, iucundior redditur: etſi alio hoc etiam ducas, ad quietem ſcilicet labore temperatam. Lucanus ad Piſonem:

Temporibus ſeruire decet, qui tempora certis
Ponderibus penſabit, cum ſi bella vocabunt,
Miles erit: ſi pax, poſitis toga veſtiet armis.

134. Alliſerit.] Id eſt, nec pernicacia aut ambitione præpoſtera, ſe vitamque fregerit: quaſi in ſcopulum nauem vltro miſerit.

135. Abſconderit.] Turpiter ſe ſubduxerit, latuerit. Vult medium teneri, qualem ſuum Agricolam Tacitus facit, peritum obſequi, eruditumque vtilia honeſtis miſcere. Eumdem, non contumacia, neque inani iactatione libertatis, famam fatumque prouocaſſe: ſed obſequium & modeſtiam, cui induſtria tamen & vigor adeſſent. prætuliſſe. Idem, de M. Lepido: Hunc ego, temporibus illis, grauem

Digitized by Google

ergo ille Demetrius.

163. Numerus illi.] *Vide quam multos habuerit, qui ſcire ex ſcripto & diſcere cottidie debuit, qui abeſſent, qui periſſent, qui acceſſiſſent.*

164. Velut Imperatori. *Nota militarem morem, qui in Appiani Ciuilium quarto:* L. Antonius (*ad Peruſiam*) miſit Tribunos ad Cæſarem, qui ſignum ab eo peterent. Hi autem & numerum ei militum retulerunt: ſicut & nunc moris eſt, Tribunum petentem ſignum dare Principi codicillum, continentem numerum copiarum.

165. Diuitiæ eſſe.] *Aſpectu nimirum ſeruilis conditionis.*

166. Duo vicarij.] *Lautiores ſerui, alios quaſi ſubſeruos habebant, & qui vices eorum gererent: inde* Vicarios *dictos. Gloſſarium:* Vicarius, *δούλου δοῦλος. Martialis.*

Eſſe ſat eſt ſeruum, iam nolo vicarius eſſe.

A Iuſtiniano deſcribitur, ſeruus inferioris notæ, & ipſius ordinarij ſerui ſeruus.

167. Cella laxior.] *Seruis minutæ cellæ, vt hodie noſtris Monachis, & nomen apud eos manſit. Quidni minutæ, cum tanta copia mille, bis mille, & vltra, ſub vno tecto eſſent; Itaque beneficioris ſerui nota & votum, transferri in paullo laxiorem. Scripſi de his* Cellis, *Saturn. 1. cap.* 14.

168. Veſtiarium.] *Præmium ad veſtem. vt Salarium, Vaſarium, Calceariũ, Congiarium, ad ſalem, vaſa, calceos, congios. Vide de Benef.* III. *cap.* XXI.

169. Illi debet.] *Id eſt, qui ſeruos & familiam non habet, quibus hæc & illa præbeat. Sibi vni debet, ſe tueri & alere: & legem ſibi, quam vult, dicit.*

170. Puſilla.] *Pleráque ſcripta lectio,* imbecilla. *quædam,* in bello. *& aſſentior Pinciano* in bella *corrigenti. Aptiores ſunt ad militiam, non prægrandes illi & fluidi, ſed modici magis & ſtricti.*

171. Contrahi.] *Virgilius:*

----bellis acer Haleſus
Tendit in aduerſum, ſeque in ſua colligit arma.

172. Pecuniæ modus. *Seneca Epiſt.* 11. Quis ſit pecuniarum modus, quæris? primus habere quod neceſſe eſt: proximus quod ſat eſt. *Plato interrogatus, πόσον δεῖ πλοῦτον ἔχειν; ὅσον, ἔφη, ἔχων, μὴ ἐπιβουλεύηται, μήτε τῶν ἀναγκαίων ἐπιδέηται:* quantas opes habere oporteret? Tantas, inquit, vt nec inſidiis exponare, nec rurſum neceſſariis deſtituare. *At Epictetus,* modum opum, *ſtatuit* corpus eſſe. ſicut pedem calcei. Vt hic non debet maior eſſe, ita non ille amplior naturalibus corporis deſideriis.

CAP. IX. 173 Vſu rerum] *Inſpicere & æſtimare, quod ad vſum facis, non ad ornatum.*

174. Noſtris inniti.] *Non alienis humeris in lectica ferri, ſeruis ſuccollantibus.*

175. Gulam temp.] *Quidam libri,* gloriam: *vt meus.*

176. Etiamſi nos.] *E veteri variante lectione cum Pinciano faciam:* etiamſi ſimiles nos pudebit eſſe populo.

177. A nobis potius.] *Ab animo. Noſter:* Quæ ſunt maxime diuitiæ? non deſiderare diuitias. Quis plurimum habet? qui minimum cupit. *Auſonius.*

Ex animo rem ſtare, æquum puto; non animum ex re,
Cuncta cupit Crœſus, Diogenes nihilum.

178. Magna armamenta.] *Pulchre hoc à nauibus. quod idem rotunda Apuleius:* Immodicæ diuitiæ, velut ingẽtia & enormia gubernacula, facilius mergunt quam regunt. *Idem & alia imagine:* Fortunam, velut tunicam, concinnam magis probare, quam longam. *Quod ante eum Democrates:* Αἱ μὲν ποδήρεις ἐσθῆτες τὰ σώματα, αἱ δὲ ἀσύμμετροι οὐσίαι τὰς ψυχὰς ἐμποδίζουσι: Longæ veſtes corpora, & immodicæ diuitiæ animum impediunt.

179. Sine populo.] *Multitudine conuiuarum.*

180. Interius flect.] *Citerius, non vlterius. Nam artis in Circo, currum introrſum flectere ad ipſas metas, non tamen impingere aut euertere. Statius:*

Sperauit flexæ circum compendia metæ,
Interius ductis Phœbeius augur habenis,
Anticipaſſe viam.

Virgilius in nauali certamine: ----dum prorã ad ſaxa ſuburget Interior. *vbi Seruius explicat,* Siniſterior: *quia nempe ad ſiniſtram hic flexus. Sed ſæpe, vt dixi, impingebãt. ideo Cicero:* In illo flexu ætatis, hæſit ad metam. *Et Horatius in laude:* metáque feruidis Euitata rotis. *Ergo ſententia Senecæ, in omni vita non laxe decurrendum, nec expatiandum eſſe: ſed res contrahendas, & adductis habenis metam ſtringendam.*

181. Paucis te auct.] *Salubria præcepta: ſed quæ vberius & ex profeſſo noſter ingerit, epiſt.* 11.

182. Quadraginta.] *Imo alij amplius. nam Agellius. lib.* VI. *cap. vlt.* A Ptolomæis regibus ad millia voluminum ſeptingènta, *collecta tradit. Vide nos in Syntagmate. De Bibliothecis, cap.* 11.

183. Liuius.] *Qui hoc dixit haud dubie, vbi de eius conflagratione, ciuili Pompeiano bello.*

184. Seruilium litt.] *Quas vel ſerui ſciunt, vt legere, ſcribere, & quæ communis vſus, requirit. Viri aliquot docti retulerunt ad* ſtigmata & notas ſeruis inuſtas: *quaſi nec eas poſſent legere: mihi non recte.* Seruiles litteras, *non niſi* Liberalibus, *id eſt libero dignis, & interioribus illis elegantioribuſque palam opponit.*

185. Corinthia.] *Vaſa ex illo ære laudato, contra vel ſupra aurum caro.*

186. Cur minus ignoſ.] *Valde aliter iſta priſci libri. Quidam,* cur ignoſcas homini armario atque ebore captanti corpora conquerenti *Alij* (*vt bonus ille meus.*) cur ignoſcas homini armarium cedro atque ebore captanti, corpora. *Ex quo belliſſime lego.* Quid eſt, cur ignoſcas homini armarium (*ſiue armaria*) cedro atque ebore aptanti, corpora conquirenti, *&c. Ad inſtructum Bibliothecæ veteris facit hæc ita legi, & ſciri: de quo nos, in opere tam dicto, Cap.* IX.

187. Opera.] *Ventres,* corpora: *nec reiiciam, vt figurate & trãſlatione ſic appellet totos ipſos libros & ſcripta.*

188. Frontes tituli que.] *Nam hæc poliebant, & ornabant. Martialis:* Et frontis gemino decẽs honore. *Ouidius:* Candida nec nigra cornua fronte geras. *Quod autem ad* Titulos, *minio aut cocco notabant. Idem Ouidius:* Nec titulus minio, nec cedro charta notetur. *Et Martialis:* Et cocco rubeat ſuperb. index.

189. Balnearia.] *Ipſas balneas. Nota autem, in locis ſeceſſuum aut exercitationum, etiam Bibliothecas fuiſſe, ne vſquam operari non eſſet Muſis. Niſi tamen ſententia, æque ac balneas, ſtrui iam Bibliothecas.*

190. Cum imaginibus.] *Plinius* XXXV. Non eſt pręτereundum & nouitium inuentum. ſi quidem non ſolum ex auro argentove, aut certe ex ære, in bibliothecis dicantur illi, quorum immortales animæ in iiſdem locis loquuntur: quinimo etiã, quæ non ſunt, finguntur, pariuntque deſideria non traditi vultus. ſicut in Homero euenit. Aſinij Pollionis hoc Romæ inuentum, qui primus bibliothecam dicando, ingenia hominũ rem publicam fecit. Ego *adſatim in De Bibliothecis.*

CAP. X. 191 Deinde vbi.] *Poëta:* Crura ſonant ferro, ſed canit inter opus.

Digitized by Google

192. Si nolueris.] *Ego fateor me hæc non capere. Faciebam*, ſi nolueris malam putare vitam, potiuſque inuidioſam facere. *Si non putabis & ſtatues tecum vitam hanc malam: nec miſerationi eam, ſed inuidiæ expones. Quid enim aliud in miſerrima ea (pro vulgi ſenſu) fecit Diogenes? Et meus quidem codex à vulgata non abit, niſi quod* viam *pro* vitam *ſcribat. Alij aliter. vnus apud me*, ſi volueris, male, (*ſupra*, mala) te puta potius quam inuidioſa facere. *Pinciani*: ſi volueris malam putare potius vitam, quam inuidioſam facere. *Gruteri haud longe ab iſtis, nec lubet referre.*

193. Facere.] *Poteſt hoc verbũ capere pro illo*, *Agere. atque ita ſenſus ſit, Si nolueris putare te malam vitam agere, ſed potius inuidioſam. Verbo* Faciendi *ita Alfenus vſus*: Is ſeruus fugerat, annum in fuga fecerat. *Papinianus*: Ne ſibi computarentur dies quos in cuſtodia feciſſet. *Inſcriptio vetus*: Cum marito fecit menſes v. *Et Græci ita ſuum ποιεῖν.*

194. Copulati ſumus.] *Imago à cuſtodia militari, in qua rei aut noxij ligabantur cathena ad brachium ſiniſtrum militis cuſtodis, ipſi adſtricti in dextro.*

195. Aurea.] *Puta regum, Principum, diuitum.*

196. Alligatique ſunt.] *Idem epiſt.* v. Quemadmodum eadem catena & cuſtodiam, (*id eſt reum, qui cuſtoditur*) & militem copulat; ſic iſta, quæ tam diſſimilia ſunt, pariter incedunt. *Plura ego ad* III. *Annal. Taciti.*

197. Quibuſdam ſua.] *Poteſt duplex eſſe ſententia. Siue, alij alijs ſeruiunt; quidam ſibi, & affectibus ſuis. Siue etiam, alij premuntur alieno imperio; quidam grauantur ſuo, vt Principes & magiſtratus, quibus ipſi honores onera & ſarcinæ ſunt.*

198. Vno loco.] *Quod proprie de* relegatis *in certum locum, eoque clauſis, verum.*

199. Sacerdotia.] *Nam* Flamini Diali (*exempli cauſſa*) noctem vnam manere extra vrbem nefas. *Simile in Flamine Martiali, Quirinali, olim: nec licitum iis extra Italiam ire, ne ſacra deſererentur, Apud Græcos alioſque Barbaros talia.*

200. Deſcribentis.] *Et diſtribuentis.*

201. Pedem.] *Pedaturam, πόδισμα. An* pedem *etiam pro ſolo & area capimus? quia id ædificij & corporis ſcilicet imum, & cui ſtas innixum.*

202. Prope poſita.] *De ira*, III. *cap.* VII. In vicinum ſpes exeat. *adde.*

203. Alludẽtia.] *Quæ velut ſe offerunt blãdè, & oſtẽtãt.*

204. In planum.] *Ex alto, in humile & æquum.*

205. Niſi cadendo. *De Clement.* I. *cap.* VIII.

206. Suffixos.] *vt Prometheus ille in rupe: vt cruciarius aliquis in ligno.*

207. Humana lege.] *Vox* legis *parum conuenit. libri*, humana large. *Fuerit*, humanitate, larga & benigna manu.

208. Sequentes.] *Id eſt, ſequiores triſtioreſque, Libri tamen ſcripti* ſecundos: *nec ſpernam omnino. Vt* ſequẽs, & ſecundarius panis, *opponuntur primariis.*

CAP. XI. 209. Ad imperfectos.] *Alij libri*, imperitos: *at meis vtrumque iungit*, Ad imperitos, imperfectos, & mediocres. *Tamen alterum redundat: & imperiti, ἰδιῶται, Stoica lingua ſunt plebeij nec ſapientes.*

210. Precario.] *Habet inter res non proprias, ſed vſu datas. Nã definiunt*, Precarium eſſe, quod precibus vtendum datur, quamdiu is qui cõcedit patitur.

211. Fideicõmiſſa.] *Quæ* non ciuilibus verbis(*aiũt ICti*) ſed precatiue relinquuntur: *pendentq; ex fide & pudore heredum.* A te heres peto, fideique tuæ cõmitto, vt hereditatem reddas, reſtituas illi, *atque illi.*

212 Magna mercede.] *Magna mea impenſa & cura. tempus trius, ingenium & ſenſus in iis occupans.*

213. Factum.] *Opere & arte factum. Opponitur Rudi. Verba ex formula videntur.*

214. Meliorem. *Virtute & ſapientia factum.*

215. Vnde veneris.] *In cælum & aſtra, quorum pars (Stoico dogmate) animus.*

216. Intra ſeruitia.] *Omnes ſcripti, & bonus ille meus:* in ſeruitia. *Facinus*, inter vilia.

217. Ait Cicero.] *In ea pro Milone.*

218. Inuiſos habemus.] *Vide me Saturn.* II. *c.* XXII.

219. Viuo.] *Vnus è meis* vilius: *ne diſpliceat ex eo*, viuus: *Pro homine, eſſet dignum homine.*

220. Statim.] *Forte*, Statum. *ex veteri formula*: Status, condictus cum hoſte dies.

221. Quidquid enim fieri.] *Dogma perutile, & vtinam mentibus firmiter inſerendum! Socrates aiebat:* ὥσπερ οἱ ἐν εὐδίᾳ πλέοντες, καὶ τὰ πρὸς τὸν χειμῶνα ἔχουσιν ἕτοιμα. οὕτως οἱ ἐν εὐτυχίᾳ φρονοῦντες, καὶ τὰ πρὸς τὴν ἀτυχίαν ἑτοιμάζουσι βοηθήματα: Sicut ij qui in tranquillo & ſereno nauigant, parata etiam inſtrumenta habent, quæ in tempeſtate ſint vſui: ſic qui in bona fortuna ſapiunt, contra aduerſam auxilia expediunt.

222. Contubernium.] *In domum me clauſum, in qua luctus, cura, miſeria cohabitarent.*

223. Conclamatum eſt.] *Super mortuo & funere.*

224. Fax cereuſque.] *Scribo ad cap. vltimum De Breuitate vitæ.*

225. Copulatas.] *Melius* Copulataſque, *pro hac quidem lectione. Repperi in ora vnius libri* Capulus: *ſæpe ille feralis & funebris At ego ex lectione veteri ernã*: & vincta ad ſodalitium manu, copulatus intercidit. *Cum quo manus vinxiſti ad ambulandum, ſiue & quicum amicitiam datis dextris iunxiſti, ille deſeruit, & ſubita morte cecidit.*

226. De tempeſtate.] *Eſt imago, quam iam è Socrate protuli.*

227. Publius.] Syrus, *patriæ cognomento: cuius pauca ſententiæ, ſed probæ, exſtant.*

228. Summam caueam.] *Ad minutam plebem, cuius in theatris ibi locus. Nec in Amphiteatro.*

229. Cothurno.] *Tragœdiis.*

230. Sipario.] *Feſtus*: Siparium, genus veli mimicum. *Iuuenalis*; --vocem Damaſippe locaſti Sipario. *Apuleius*: Aulæum tragicum remouero, & ſiparium ſcænicum complicato. *Tertullianus contra Valentin. cap.* I. & XIV.

231. Cuius poteſt.] *Simillime Xenophon*: πάντα ἄνθρωπον δεῖ προσδοκᾶν ἅπαντα: Quemque hominem quæcumque exſpectare conuenit. *Phocylides*:

Κοινὰ πάθη πάντων. ὁ βίος, τροχός, ἄστατος ὄλβος:

Cõmunes caſus; vita, orbis; & inſtabilis ſors.

232. Augurale.] *Quid voris aut rei, neſcio. An* Auguralem, *& veſtem purpuramque ſacerdotum capimus? An lituum accipimus, Augurum inſigne?*

233. Lora patricia.] *Mulceos, ſiue lunates patriciorum calceos. Statius*:

Patriciaque puer ſignat veſtigia Luna.

Si tamen & hæc lectio certa. Sunt qui de Bulla *capiant: male. ingenuorum enim ea, non tantum patriciorum. Denique ex auro (excipio libertinos) non loro. Tria videtur iungere, Magiſtratus, Sacerdotes, Nobiles.*

234. Exportatio.] *In inſulas, quæ* Deportatio *magis dicta. Suſpicabar &* Exputatio, *contemptus extremi ſignum.*

235. Inter ſolium.] *Thronum regium, ſublimem ſedem. Virgilius*:

Digitized by Google

Præfatus diuos, ſolio rex infit ab alto.

236. Genua.] *Sententia. Horæ ſpatio hæc verti ita poſſunt, vt qui in alto ſediſti vt arbiter, cuius genua ſupplices tangebant, idem deiectus, aduoluare aliena genua.* *Plinius*: Hæc (*genua*) ſupplices tangunt, ad hæc manus tendunt, hæc vt aras adorant.

237. Pompeio.] *Muretus* Ptolomæo *vellet. Et vero opinio cauſſa interfectum eum Dio & Zonaras notāt: ſed* interfectum (ἀναιρεῖν *vox Græca eſt*) *non media & ſimulatione beniuolentiæ ſublatum. Adde, quod de hoc Ptolomæo mox nominatim: neque verſimile, bis eumdem hominem iteratum. Denique ordine ſuo de* diuitibus *tantum hic præmittit; mox de* Dignitate *præditis; tum de* Regibus, *vt ix monitis iam poſuerat. Itaque* Pompeium *aliquem intelligi, ciuem Rom. & Senatorem verius: an filium* Sexti *illius* Pompeij, *qui Conſul cum Sex.* Apuleio, *vltimo Auguſti anno fuit? Nam hic dicitur,* cognatus Caij *fuiſſe: atqui & ille* cognatus Auguſti, *Dioni. Ita enim libro* LVI. *cum iſtos nominaſſet:* ἐκεῖνοι γὰρ συγγενεῖς τι τοῦ καίσαρος ὄντες ἦρχον: Nam illi, cognati cum eſſent Cæſaris Auguſti, magiſtratum gerebant. *Itaque hoc de* cognatione *conuenit: & de filio, quam de ipſo potius, qui mortuus videtur in Tiberij adhuc Principatu. Colliges ex Valerij libro* IV. *cap.* VII.

238. Aperuiſſet.] *In Palatium ſuum, velut per honorē, recepiſſet: vt contubernalis eſſet.*

239. Vt ſuam.] *Meus,* & ſuam. *Vtrouis modo,* ſuam *valet* eius. *Sententia eſt, Ideo recepit in ſuam domum, vt tanquam heres domum eius clauderet & obſignaret.*

240. Tot flumina.] *Si de rege, nihil miri: imo & plura addidiſſet. Sed eſt de priuati hominis opib. quæ olim tanta, Noſter epiſt.* LXXXIX. Ager vni domino qui populum cepit, anguſtus eſt. Quouſque arationes veſtras porrigetis, ne PROVINCIARVM quidem ſatione contenti circumſcribere prædiorum modum? Illuſtrium FLVMINVM per priuatim decurſus, & AMNES MAGNI, magnarumque gentium termini, VSQVE AD OSTIVM A FONTE, veſtri ſunt. Hoc quoque parum eſt, niſi latifundiis MARIA CINXISTIS, niſi trans Hadriaticum, & Ionium, & Ægeum, veſter villicus regnet. *Adde De Benef.* III. *cap.* VIII. *item Admiranda noſtra, lib.* II.

241. Fame ac ſiti.] *Non ergo proprie interfectus, aut* percuſſus: *quo verbo Suetonius in illo Ptolomæo vſus, cap.* XXXV.

242. Heres.] *Caius.*

243. Publicum funus.] *Per honorem. Ita enim ludebat hic homo (ſi ita appellandus) & mori eum coegit, ſe herede: & publicis deinde exſequiis, quaſi fato ſuo functum, honeſtauit. Mirum in Suetonio aut Dione hanc rem non tangi: ſed quis omnia eius monſtri ſcelera?*

244. Quo die.] *Nam putabatur Tribunicia poteſtate, id eſt, conſortio & ſucceſſione imperij donandus (Dionem vide:) atque ita lætus, & magno comitatu, in Senatum venit. ibi retentus, & in vincula mox datus.*

245. In fruſta.] *Cadauer eius in Gemonias abiectum, totum triduum iacuit, & populus illuſit.*

246. Traheret.] *Vnco, vlterius in Tiberim.*

247. Eſcendit iuſſus.] *Ex quibuſdam libris ſcribam:* rogum ſuum & accendi, ruſus & exſtingui. *Nec diſpliceat alia lectio:* & accendi viuus & exſtingui. *Vtrumque horum ad hiſtoriam, quam in Herodoti* I. *habes.*

248. Morti ſuperſt.] *Superfuit regno ſolum, cum id ſibi periſſet: ſed pæne morti, quam certam decretamque effugit.*

249. Intra annum.] *Haud ita vere, imo quinto denique anno, quam cœptum bellari cum eo, debellatum eſt: & ipſe à C. Mario triumphatus.*

250. Alter in exil.] *Nempe Mitridates. Tacitus* XI. *Analium.* Mithridates, quem imperitaſſe Armeniis, & ad præſentiam C. Cæſaris vectum vinctūque memoraui (*in libris qui perierunt:*) monente Claudio, in regnum remeauit. *Idem in Dionis* LX.

251. Alter.] *Ptolomæus, Iubæ F. & M. Antonij ex Selena filia nepos ideoq; Caio conſobrinus. Suetonius Calig. cap.* XXVI. *Dio.* LX.

252. Meliori fide.] *Apparet ergo damnatum quidem exſilio, ſed per viam interfectum. Itaque optabat mitti in exſilium, ſed bona fide.*

253. Ex ſuperuacuo.] *In vanum, & vbi non opus. Liuius lib.* II. Ad præcauendum vel ex ſuperuacuo.

CAP. XII. 254. Agentibus ſimiles.] *Qui ſunt* φιλοπράγμονες μᾶλλον, ἢ πολυπράγμονες negotia amantes potius, quam agentes: *vt Græci eleganter dicunt. Noſter alibi* Satagios *id genus appellat.*

255. Inquietam inert.] *Ita Horatius*: Strenua nos exercet inertia.

256. Aut iudicium.] *Diſtinctiuncula inſerta legam,* aut ad iudicium.

257. Ipſi tulerint.] *Ita ſolent officioſi iſti: vbi turba, & arcta ſiue & ſordida via. Martialis.*

Lecticā ſellamque ſequar? nec ferre recuſo.
Per medium properas, ſed prior ire lutum.

258. Non induſtria.] *Pincianus ex coniectura:* Inanis induſtria inquietos, vt inſanos, falſæ rer. imag.

259. Lux orta.] *Nam primo die ſalutabant. Martialis:*

Prima ſalutantes atque altera continet hora.

260. Illiſus nomenclator.] *Tamquam ipſe ſalutator Nomenclatoris vice fungatur, & nomine tantum dicto* (Haue Marce) *abeat. Sed ſcripta lectio* nomenculatores *præfert, quaſi nec Dominos quidē viderit, excluſus, & ſaltem ſalutarit Nomenclatores. Mihi videbatur,* illiſum nomenclator reſulatauit. *Dominus non reſalutauit, mutus adſtitit, ſed eius vice Nomenclator. Siue & iocoſe, Nomenclator reſalutat ore domini, cui verbū indit.*

261. Quæ nec tuto.] *Vt de regibus, de Principibus.*

262. Ita cœpiſſe.] *Initium feciſſe libri ſui* περὶ εὐθυμίας, *ſiue De tranquillitate. Ipſa porro Græca ſunt in Stobæi Serm. de Felicitate:* τὸν εὐθυμεῖσθαι μέλλοντα, χρὴ μὴ πολλὰ πρήσσειν, μήτε ἰδίῃ, μήτε ξυνῇ, μηδ᾽ ὅσ᾽ ἂν πρήσσῃ, ὑπέρ τε δύναμιν αἱρεῖσθαι τὴν ἑωυτοῦ καὶ φύσιν: Qui trāquille victurus eſt eū nec priuatim nec publice multa oportet agere: ſed nec quæ adſunt & ſe dant, ſupra vires aut naturam tollere. *Claudit pulcherrime:* ἡ γὰρ εὐογκίη, ἀσφαλέστερον τῆς μεγαλογκίης: Parua enim moles aut ſarcina, tutior ſemper magna & tumente. *Euripides conſonat:*

Τὸ πολλὰ πράσσειν, οὐκ ἐν ἀσφαλεῖ βίου.
Res agere multas, tuta vitæ haud eſt via.

Iterumque.

Ὅστις δὲ πράσσει πολλά, μὴ πράσσειν παρόν,
Μωρός, παρὸν ζῆν ἡδέως ἀπράγμονα:
Qui multa agit, cum non agere ea liberum,
Eſt ſtultus; in quiete viuere cui fiet.

At Plutarchus tamen in libello De tranquillitate hanc Democriti gnomen carpit: Ὁ μὲν γὰρ εἰπών, ὅτι δεῖ τὸν εὐθυμεῖσθαι μέλλοντα, μὴ πολλὰ πράσσειν, μήτε ἰδίᾳ μήτε ξυνῇ, πρῶτον μὲν ἡμῖν πολυτελῆ τὴν εὐθυμίαν καθίστησι γινομένην ὠνίον ἀπραξίας: Qui dixit, tranquillum futurum, non multa agere debere nec priuatim nec publice; primum is Tranquillitatem magno vænalem proponit, vtpote inertia parabilem. *Carpat. mihi immota & ſancta eſt: ac Seneca noſter ſatis interpretatur. Adde eumdem. De Ira* II. *c.* VI.

CAP. XIV. 263. Tranſeamus in ea.] Ἀριστίππου εἶπεν. ἐπειδὴ μὴ γίνηται τὰ πράγματα ὡς βούλεται,

Digitized by Google

δεῖ βελτιόνως γίνεσθαι): Ariſtoteles aiebat. Quandoquidem res non ſuccedunt, vt volumus: at nos velimus, vt ſuccedunt. *Ariſtonymi ſcitū*: Κυβερνήτου μὲν ἔργον ἀγαθοῦ, εἰς τὰς τῶν πνευμάτων μεταβολὰς ἁρμόσασθαι. ἀνδρὸς δὲ σοφοῦ, πρὸς τὰς τῆς τύχης: Gubernatoris boni officium, ad ventorum mutationes ſe aptare, viri autem ſapientis, ad fortunæ.

294. Naufragio.] *Cum purpuram Tyro venalem aduеheret in Græciam, iuxta Pyræum nauim fregit: atque annos natus* XXX *ad Cratetem ſe applicauit.*

265. Iubet me.] *Diogenes Laertius effert*: Εὖ γε ποιεῖ ἡ τύχη, προσελαύνουσα ἡμᾶς φιλοσοφίᾳ: Bene Fortuna egit, quæ impulit me philoſophari. *Et iterum*? Νῦν εὐπλόηκα, ὅτε νεναυάγηκα: Nunc bene vectus ſum, cum nauem fregi

266. Theodoro.] *Cyrenaicæ ſectæ, & qui diis illudens* Atheus *cognominatus eſt.*

267. Tyrannus.] *Lyſimachus rex.*

268. Hemina. *Bellè dictum. & reuera eo modulo ſanguinis educto, vita poteſt educi. Alij tamen libri*, vena ſanguinis. *At Cicero* v. *Tuſcul. & ex eo Valerius lib.* VI *ca.* II. *aliter efferunt.* Enim vero magnifica res tibi contigit, quia Cantharidis vim aſſecutus es.

269. Supra terram. *In cruce, ſiue inſepultus*, ἐκκείμενον νέκυν.

270. Canius. *Libri ſcripti* Canus, *aut* Kanus: *& ita appellandus. Nam* Iulius *ei nomen fuit*, Canus *cognomen: quod tamen præponit Seneca, vt Tacitus, Plinius, Suetonius crebro, more illius æui. Meminit huius viri Boetius Conſolat. Philoſ.* I. *Proſa.* IV. Reſpondiſſem Cani verbo, qui cum à C. Cæſare (*nēpe Caligula*) Germanici F. conſcius contra ſe factæ coniurationis diceretur, Si ergo, inquit, ſciſſem, tu neſciſſes. *Forte & argutum dictum. Ego ſi inter eos, ad rem citius, non ad verba iſſem. Et cauſſam vna carceris eius mortiſque diſce, Coniurationis crimen; alius, niſi fallor, Lepidianæ: de qua Suetonius in Caio cap.* XXIV. *& Dio* LIX. *Eſt & alius* Canius *Martiali, Hieronymo, aliiſque, ſed diuerſus ab iſto, & in poetarum claſſe.*

271. Noſtro ſæculo.] *Nam vetera miramur tantum: & magna virtute opus eſt, quæ præſentis inuidiæ nebulas perrumpat.*

272. Falaris.] *Bene. Comparat Romanum tyrannum cum illo Siculo, & nomine eius ſignat. Vulgati tamen libri*, Falleris: *at vtrumque ſpreuerat Muretus.*

273. Duci.] *Ad ſupplicium.*

274. Mors Benefic. *Itaque gratias agebat, quaſi iam abſolutus, nec inter lentas illas mortes tractus. Sic Tiberius cuidam mortem petenti*, Nondum tecum in gratiam redij, *inquit.*

275. Quorum liberi. *Nam vt Panegyricus, in ſimili ſæuitia, ait*: Fleri non licebat amiſſa, metu reliquorum. Serenos ego nubilis mentibus vultus induebamus & ad illorum vicem, qui deguſtato Sardorum graminum ſucco feruntur in morte ridere, imitabamur lætos mærentes.

276. Libertatem.] *Hoc opinor, & dignum philoſopho erat.*

277. Fides.] *Non ſolet reuocare ſententias mortiferas, nec mitigare.*

278. Decem medios.] *Ex* Sc.*to Tiberiano, de quo Suetonius in Tib. cap.* LXXV. Senatuſconſulto cautū erat, vt pœna damnatorū in decimum diē ſemper differretur. *Cauſſa in Dione lib.* LVII. *quia dānatio tunc ferè à Senatu: & Princeps ſibi ius aliquod & cognitionē ſeruari etiam volebat. Vide noſtra ad Taciti Annalē* III.

279. Latrunculis.] *Martialis*:

Inſidioſorum ſi ludis bella latronum.

Vide in Epiſt. XCVIII.

280. Philoſopus ſuus.] *Fortè*, vnus, *Et ſi proceribus domi etiam Philoſophi.*

281. Tumulus.] *An* Ager Tarquinij? *an extra vrbem potius locus, in quo Caius ſupplicia ſumebat?*

282. Deo noſtro.] *Ludit amare. nam Deus audire & haberi Caius volebat, atque adeo hoſtias ſibi immolari. En, inquit, hoſtias noſtri Saturni, humanas.*

283. Non raptim.] *Suſpectum. etſi ſententia videtur: non eſſe raptim & in tranſcurſu dicendum magnum virum. At verba examinata huc non faciunt.*

284. Cum cura.] Sall*uſtiana dictio, alibi iam notata.*

285. Dabimus. *Dediſti per te quoque Canum nouimus, & noſcemus, quamdiu litteris Romanis honos aut vita erit.*

286. Magna portio.] *Ingentium damnorum, quæ orbi intulit, tu vnus magna pars.*

CAP. XV. 287. Odium.] *Vt in Timone aliquo μισανθρώπῳ.*

288 Libidinis lucra.] *Cum homines vides, qui per libidinem ditantur.* -----qui teſtamenta merentur Noctibus.

289. Damnaque.] *Alios contra, qui in amicæ ſinum ſua & ſeegerunt.*

290. Per turpit.] *Famam in dedecore quærat, iactet ſe in ambitu & corruptela.*

291. In noctem.] *Id eſt, caligo oboritur, & mæſtitia, fuga & odium rerum hominumque.*

292. Sperare licet.] *In aliis, aut ab aliis.*

293. Habere.] *In ipſis ſe. non eſt iis pretium.*

294. Democritum potius.] *Adde De Ira*, II. *ca.* X.

295. Vniuerſa contempl.] *Nec male.* vniuerſe contemplanti, *nempe alteri alicui: vel*, vniuerſe contemplatus.

296. Initiis.] *Ita plerique ſcripti, & meus. aſſentior plane Pinciano*, mimicis, *ex eo facienti. Negotia hominum ſunt vt mimica*: nihil magnum, nihil ſeuerum, ac ne ſerium quidem ex tanto apparatu, *vt ante dixit. Poeta Græcus*:

Σκηνὴ πᾶς ὁ βίος καὶ παίγνιον:

Scena omnis vita eſt & iocus.

& communi adagio, Vita mimus. *Vide Epiſt.* LXXVII. *Alij tamen libri*: nuptiis, *ex quo aliquis*, nundinis *diuinet. Sane Pythagoras dictabat* τὸν βίον ἐοικέναι πανηγύρει vitam adſimilē nundinis eſſe. ad quas alij certaturi venirent; alij negotiaturi; optimi quique ſpectaturi tantum. *Quod ex eo etiam alibi Menander.*

297. Quam conceptus.] *Scripti fere*, conceptus niehilo natos: *aut* (*vt meus*) conceptum nihilo natum. *Diuinabat Pincianus.* quam concubitus in his actos. *Nec placet, nec melius video, & ſileo.*

298. Spectator.] *Martialis in quamdam.*

Amiſſum non flet, cum ſola eſt Gellia, patrem:
Siquis adeſt, iuſſæ proſiliunt lacrimæ.
Nō dolet hic, quiſquis laudari Gellia quærit
Ille dolet vere, qui ſine teſte dolet.

299. Rutilius.] *Vide Senecam De Prouident. cap.* III. *atque alibi.*

300. Clientibus.] *Pompeius Septimio, qui olim ordines ſub eo duxerat: Cicero Popillio, quem defenderat.*

301. Palam fac.] *Vtrumque periſſe vno tempore. Nam ſolus Cato pro Republica: alij, pro alio. Epiſtola* CIV. Videbis illinc plebem, hinc optimates, duos in medio relictos, Rempublicam; & Catonem. *Quod ad phraſim porro*, Palam factum, *vſurpant in funere iam certo & conclamato. Cicero, ad Quirites poſt reditum*: Nondum palam factum erat concidiſſe remp. *Vide me, ſi lubet.* I. *Elector. cap.* 10.

Digitized by Google

302. Tanto fortior.] *Laudandi & exhortandi formula, de qua in Epiſt.* LXXI.

303. Manus iniciendæ.] *Vel vt vapulent, vel vt compellantur abire.*

304. Flentem.] *Quem cum Lucretio increpem potius:* Aufer abhinc lacrimas balathro, & compeſce querelas.

305. Tot clauis.] *In arca lignea exſtantibus, in quam coniectus. De Prouid. cap.* III.

306. Vulnera ſua.] *Hæc ſcriptorum, & editorum fere lectio. At Muretus,* quod vulnus ſuum iterauerit? *ſed merum coniectaneum. Cui ſi locus, faciam,* quod vulnera ſibi fortiter intulit?

307. Eſt & illa.] *Parum nexa: vt plura in hoc libello.*

308. Vita eſt ficta.] *Lucilliano verſu,*

Pergula pictorum, veri nihil, omnia ficta.

309. Sub perſona.] *Ritu hiſtrionum.*

310. Sincera.] *Meus liber,* ſui cauſſa. *quod caue damnes.*

311. Multum in ſe.] *Diſtinxerim.* an negligenter: multum. In ſe recedendum eſt. *Vt adfirmādi cauſſa, bis repetatur illud* Multum.

312. Socrates.] *Et quidem in arundine equitando. Vide Valerium* VIII. *cap.* VIII.

313. Cato.] *Horatius:* Narratur & priſci Catonis Sæpe mero caluiſſe virtus. *Etſi hoc ad alium referri, & priorem, poſſit: ſed de iſto Vticenſi, Plutarchus:* Iam maturiorem totas noctes in menſa egiſſe; *ſed fine eodem, quem Seneca dixit. Itaque bene Cicero, cum Memmius Catoni obiiceret* Totas noctes potare: *&* Cur non addis, *inquit,* Totos dies aleam ludere?

314. Ad numeros.] *Ad modulos. Perſius.*

---ad numeros ſatyri moueare Bathylli.

315. Nunc mos eſt.] *Seneca pater:* Cantandi ſaltandique obſcæna ſtudia effæminatos tenent, & mollitie corporis certare cum fœminis, noſtrorum adoleſcentium ſpecimen eſt.

316. Inceſſu ipſo.] *Seneca:* Tenero & molli ingreſſu viri ſuſpendimus gradum, non ambulamus, ſed incedimus.

317. Inter luſum.] *Quidam ſcripti,* ludos, *nec id male. Per tempora feſta, & ludis feriiſque deſtinata.*

318. Meliores.] *Dio Chryſoſtomus:* Αἱ γὰρ ἀνέσεις παρασκευαστικαὶ πόνων εἰσί. καὶ τόξον, καὶ λύρα, καὶ ἄνθρωπος ἀκμάζει δι' ἀναπαύσεως: Remiſſiones, præparamenta ad labores ſunt. & arcus, & lyra, & homo, vegetantur quiete.

319. Vires recip.] *Statius:*

---Vires inſtillat alitque Tempeſtiua quies.

320. Mors erit.] *Plato,* VII. *De Legib.* Ὕπνος γὰρ δὴ πολὺς, οὔτε τοῖς σώμασιν, οὔτε ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν, οὔτε ταῖς πράξεσιν ταῖς περὶ ταῦτα ἁρμόττων ἐστὶ κατὰ φύσιν. Καθεύδων γὰρ οὐδεὶς οὐδενὸς ἄξιος, οὐδὲν μᾶλλον τοῦ μὴ ζῶντος: Somnus multus, neque corporibus, neque animis noſtris, ſed nec actionibus vtrorumque conuenit per naturam. Nam qui dormit, nullius pretij reique eſt, haud magis quam ſi non viuat.

321. Remittas.] *Valerius;* Otium induſtriæ ſubnecti debet, non quo euaneſcit virtus, ſed quo recreatur.

322. Vt dixi.] *Non dixiſti. lego,* didici, *accepi.*

323. Menſtruas.] *An* menſtruis *potius?*

324. Oratorem.] *De quo Horatius:* Inſigne mæſtis præſidium reis, Et conſulenti Pollio Curiæ. *Adde Plin.* VII. *cap.* XXX. *Valerium* VIII. *cap.* XII. *Senecam patrem, Præfat. libri* IV. *Controu.*

325. Meminimus.] *Pueri vidimus ſub Auguſto.*

326. Decimam.] *Cenæ & curæ corporis deſtinatam.*

327. Ne epiſtolas.] *Quod Archia tyranno Thebarum vſurpatum, male ceſſit. Nam ſuper conuiuium allata epiſtola, quæ indicium coniurationis haberet, reiecit, cum voce,* Εἰς αὔριον τὰ σπουδαῖα: In craſtinum ſeria. *Sed craſtinum non vidit. Plutarch. in Pelopide.*

328. Interiunxerunt.] *Ab aurigis metaphora, qui* Interiungere *dicuntur, cum quieſcunt leniter & pauſant:* Abiungere, *cum plane. Martialis.*

---hora laſſos Interiungit equos meridiana.

Idem: Et cum currere debeas Bouillas, Interiungere quæris ad Camœnas. *Seneca Epiſt.* LXXXIII. Breuiſſimo ſomno vtor, & quaſi interiungo. *Significat autem, eos in meridie aliquid cibo, & dein ſomno dediſſe: mox rediiſſe ad operas, ſed lentiores. Plutarchus in Quæſt. Rom.* ἡ μεσημβρία πέρας ἐστὶ τοῖς πολλοῖς τοῦ τὰ δημόσια καὶ σπουδαῖα πράττειν: Meridies multis finem facit publica & ſeria tractandi.

329. Nouam relationem.] *Vt noua res deliberanda à Conſule proponeretur. Hoc ideo, vel vt corpora curarent; vel quia* Sctum poſt occaſum ſolem factum, nec ratum quidem erat: *Agellius* XIV. *cap.* VII. *Et ſane ſi tam ſero noua relatio, priuſquam perrogatæ ſententiæ, eo ventum fuiſſet.*

330. Vigilias diuid.] *In quaternas: & eas ſingulas, trium horarum. Nos abunde in Militia.*

331. Immunis.] *Excuſantur à vigiliis, qui de die in expeditione, & contra hoſtem, alibi fuerunt.*

332. Deprimat.] *Abducat & deducat nonnihil animos, in altioribus curis intentos & erectos.*

333. Morbis.] *Melancholicis* (*nos experti ſumus*) *aut frigidus.*

334. Ob licentiam.] *Varro:* liber à libendo, quod lubrica mens ebrij, quo libet, prolabatur.

335. Seruitio cur.] *Homerus.*

Οἶνον τοι φιλότης θεοὶ ποιήσαν ἄριστον,
Θνητοῖς ἀνθρώποισιν ἀποσκεδάσαι μελεδῶνας:
O Menelae, dij vinum fecere beati,
Vt curas animi pellat mortalibus acres.

336. Vegetioremque.] *Quidam libri* vegetque: *probe etiam, vide Nonium. Antiphanes poëta ſuaui imagine arborum ad hanc rem vtitur, quæ iuxta fluenta aſſitæ, & ſemper irrigatæ optime creſcunt.*

337. Audaciorem.] *Horat.* Poſt te neque iratos timentem Regum apices, neque militum arma.

338. Arceſilaum.] *Qui ob lautitias & cænas, dictus eſt alter Ariſtippus: Diogenes in eius vita. Sed hic Academicus: at nec Zeno ille Stoicorum princeps abhorruit, qui natura ſeuerus,* in cōuiuio rogatus cur hilareſceret? Et lupini, *inquit,* amari, vbi mandauerint, dulceſcunt. *Sed & idem aiebat:* κρεῖττον εἶναι τοῖς ποσὶν ὀλισθεῖν, ἢ τῇ γλώττῃ: Melius pedibus lapſare, quam lingua: *in ebrietatis excuſationem.*

339. Crimen honeſtum.] *Quia in Catone ſcilicet,* viua imagine virtutum, *nihil inhoneſtum.*

340. Nec ſæpe.] *Horat.* Miſce ſtultitiam conſiliis breuem.

341. Græco.] *Anacreonti, cuius illud exſtat:* Θέλω, θέλω μανῆναι: Volo, volo inſanire.

342. Platoni.] *Pluries tale aliquid Plato: ſed Seneca nunc certo locum adſpicit hunc in Phædro:* Ὃς δ' ἂν ἄνευ μανίας μουσῶν ἐπὶ ποιητικὰς θύρας ἀφίκηται, πεισθεὶς ὡς ἄρα ἐκ τέχνης ἱκανὸς ποιητὴς ἐσόμενος, ἀτελὴς αὐτός τε καὶ ἡ ποίησις ἠφανίσθη: Quiſquis ſine furore fores poëticas pepulit, perſuaſus quod arte ſola poëta poſſit euadere; is conatus ſui irritus, & item poëſis eius, abeunt ſiue pereunt. *Ideo & à vino poetam iuuari percrebuit, quia mentem ſuſcitat ac mouet.*

Cratinus:

Οἶνός τοι χαρίεντι πέλει ταχὺς ἵππος ἀοιδῷ:
Vinum eſt inſtar equi, geſtat tollitq; poëtam.

Digitized by Google

343. Ariſtoteli.] *Non hæc ipſa verba hodie in Ariſtotele: ſed Problematũ Sect. xxx. quæſtio prima eſt:* Cur homines qui ingenio claruerunt, vel in ſtudiis Philoſophiæ; vel in republica, vel carmine pangendo, melancholici omnes fuerunt? *Quo Cicero 1. Tuſcul. adſpexit:* Ariſtoteles quidem ait, omnes ingenioſos melancholicos eſſe. *Fortaſſe & nunc Seneca: quia Melancholia dementia aſſidet.*

344. Mordeat.] *Vt equi feroces, & indomiti.*

MVRETVS.

CAP. I. VEra *huius libri inſcriptio eſt*, De tranquillitate animi, *nõ quæ vulgo inoleuit*, De tranquillitate vitæ, *quod & veteres libri confirmant: & certe* ἐξ εὐθυμίας *Democriti, quam illi alio nomine vocabant* τὴν εὐεστώ. *animi tranquillitas melius vertitur, quàm tranquillitas vitæ. Sed & Cicero ipſe nomen* εὐθυμίας *ita interpretatur.*

Inquirenti mihi in me.] *Totum hoc principium, vſque ad eam partem,* Quero me hercule, *videtur cuiuſdam eſſe, qui Senecam conſulat, ab eoque petat, vt ſibi rationes tradat ſecure tranquilleque viuendi. Atque hoc ita eſſe in quibuſdam veteribus libris annotatum eſt: in quibus etiam, quod vulgo legitur.* Quædam vitia apparebãt Serene, *ita ſcriptum videas,* Quędam vitia apparebãt Seneca. *Genus tamen ipſum dictionis plane Senecam olet. At in libro Siculo, neque* Serene, *ſcriptum eſt, neque* Seneca: *ſed,* Quædam vitia apparebant retecta. *Hoc igitur totum quale ſit alij iudicabunt.*

Longa conuerſatio amorem inducit.] *Hoc eſt quod ait Lucretius.*

Conſuetudo concinnat amorem.

& Ariſtoteles in Rhetoricis, inter ea quæ iucunda ſunt, numerat ea quæ aſſueuimus.

Parabilis facilisque.] *Horatianum:*

Namque parabilem amo Venerem facilemque.

Cum bene iſta placuerunt.] *Ouidius:*

Iuraui quoties rediturum ad limina numquam?
Cum bene iuraui, pes tamen ipſe redit.

Inter illa friuola mea.] *Ita vocabant vtenſilia. & ſuppellectilem non magni pretij. Iuuenalis:*

Iam friuola transfert Vcalegum.

Tantuſque morſus.] *Coniectura ductus legendum putaui.* Tacituſque morſus.

Non purpura aut aureis virgis.] *Num virgatas auro veſtes, & ſegmentis ornatas intelligit? An faſces, qui magiſtratibus præferebantur? Sed illi certe aurei non erant. Vetera exemplaria variant, & alia habent vocem* aureis, *alia non habent.*

Quæro mehercule.] *Hinc quidam exiſtimant. vt dixi, incipere Senecam ex perſona ſua loqui.*

Homericus Achilles.] Ἄλλοτ' ἐπὶ πλευρὰς κατακείμενος, ἄλλοτε δ' αὖτε
Ὕπτιος, ἄλλοτε δὲ πρηνὴς, τοτὲ δ' ὀρθὸς ἀναστάς.
Iliad ω.

CAP. III. Malle eſſe ſe quam viuere mortuum.] *Dictum elegantiſſimum alij, traiectis vocibus, corruperant. Qui mortuus eſt, ei obijci nihil poteſt, cur quieſcat. At mortui viuere dicuntur, qui, cum viuant ac ſpirent, nihilo tamen plus agunt, quàm ſi mortui eſſent.*

CAP. IX. Interius flectendum eſt.] *Agitatores exercitati in ludis circenſibus, introrſum, quantum poterant, flectebant, vt breuiorem curſum conficerent: ea modo cautione adhibita, vt ne ad metam offenderent, atque arietarent. Sic igitur etiam in vita ait contrahenda eſſe vela.*

Quadraginta millia librorum.] *Septingenta fuiſſe ait ſcriptor noctium Atticarum, capite vltimo libri ſexti.*

CAP. XI. Fax cereuſque præceſſit.] *Immaturas exequias fax & cereus præcedere ſolebant. Cuius conſuetudinis mentio fit etiam in libro de breuitate vitæ, in extremo.*

Ad ſummam caueam.] *Ad plebem, quæ ex ſumma cauea ſpectare ludos ſolebat.*

Et lora patricia.] *Quæ tandem lora patricia eſſe dicemus? Vox* lora *abeſt à pleriſque veteribus libris, qua deleta non male fortaſſis interpretabimur patricia, quos Plutarchus ἐν ἐξηγήμασι πατρικίας his verbis κλείων ἐπὶ μηρῷ πατρικίους. Budeus vertit Senatoria. ſignificare, quantum opinor, voluit lunatos calceos, quos & Philoſtratus calceos patricios vocat: vt notauit vir eruditiſſimus Ianus Parrhaſius in Ciceronis Milonianam.*

Numquid ditior Pompeio?] *Quis iſte Pompeius eſt tam diues, qui tamen fame ac ſiti, miſerrimo, vt ait Homerus, mortis genere, in palatio cognati perierit? Equidem non* Pompeio, *ſed* Ptolemæo, *legendum arbitror: vt Iubæ regis filium intelligamus, quem Suetonius Caligulæ conſobrinum fuiſſe teſtatur. Eum Caligula non ſane εὐγενικῶς, Romam euocatum interfecit. Dio.* Γάϊος δὲ ἐν τούτῳ τόν τε Πτολεμαῖον τὸν τοῦ Ἰόβα παῖδα μεταπεμψάμενος καὶ μαθὼν ὅτι πλουτεῖ, ἀπέκτεινε καὶ ἄλλους πολλοὺς μετ' αὐτοῦ. *Zonaras.* ἔτι καὶ τὸν Πτολεμαῖον τὸν τοῦ Ἰόβα παῖδα μεταπεμψάμενος, ὡς πλουτοῦντα, κακίστως ἀπέκτεινε. *Certius fortaſsis ab alijs aliquid reperietur. Ego quod potui præſtiti.*

CAP. XII. Alienis ſe negotiis offerunt.] *Vt ille Horatianus,*

----aliena negotia curo,
Excuſſus propriis.

CAP. XIV. Qui tranquille volet viuere.] *Græca ipſa Democriti verba ſupra poſui.*

Decem medios vſque ad ſupplicium dies.] *Qui dabantur damnatis ex S. C. quod ſub Tiberio factum erat. Auctor Tacitus.*

CAP. XV. Vſque ad ebrietatem.] *Ita quidem ſuadet Plato libro primo de legibus.*

Catoni ebrietas.] *Horatius:*

Narratur & magni Catonis
Sæpe mero caluiſſe virtus.

Græco poëtæ.] *Anacreontis: ex quo illud vertit Horatius.*

Dulce eſt deſipere in loco.

Poëticas fores.] *Locus eſt Platonis in Phædro.*

Siue Ariſtoteli.] *Cicero primo Tuſculanarum:* Ariſtoteles quidem ait, omnes ingenioſos melãcholicos eſſe. *Locus Ariſtotelis eſt in problematis.* τμήματι λ'.

PINCIANVS.

CAP. I. QVæ manu præciderem.] *Quidam codices,* quæ manu pẽderem. *Exemplar Facundi & Primitiui,* quæ manu prenderem, *recte.*

Quem nec parent familiæ, nec ſpectent.] *Pro meliore lectione duxerim* expectent, *quam* ſpectent: *quam approbant verba hæc ſtatim ſuccedentia.*

Non ante multos paratus dies.] *Quędam exemplaria,* nec in multos paratus dies. *Alia,* nec ante multos imparatus dies. *Quid ſi legas?* nec multos ante paratus dies.

Nihil habeat accerſiti precio, ſed habilibus non defuturus.] *Vetus lectio,* nihil habens acceſiti precioſiue vbi licet nõ defuturus. *Scribo,* nihil habens acceſiti precioſiue. Vbi libet non defuturus.

Sine vllo opere & nomine artificis.] *Eadem,* ſine vllo nomine artificis. *Reliqua non agnoſcit.*

Diligentius quam iam intra latus veſtita & auro

culta mancipia.] *Eadem*, diligentius quàm intra larem veſtita, *&c. vt forte legi poſſit*, diligentius quàm in priuato lare veſtita. *vt hoc ipſo libro infrà*: Sed habet vbi ſe etiam in priuato lare explicet magnus animus. *Verba autem ſtatim ante præcedentia, de luxuria perditorum, non habentur in vllo vetere exemplari.*

Iam domus etiam quæ calcatur precioſa.] *Scribe* qua calcatur, *non* quæ calcatur, *ex eadem.*

Et aſſentator comeſque patrimoniorum.] Aſſectator *lege, non* aſſentator, *ex eadem.*

Tantuſque morſus ſubit.] Tacitus *lege, non* tantus, *ex eadem.*

Aut aureis virgis adductum capeſcere.] *In quibuſdam codicibus verbum* aureis *non habetur. In alijs* abductum, *non* adductum. *&* compeſcere, *non* capeſcere.

Promptus compoſitus.] *Scribe*, propius poſitus, *& adiunge ſuperioribus, ex antiqua lectione.*

Et nemo non omiſit. Ad quam cum animum inſolitum arietari permiſi.] *Corrige*, & nemo non miſit. Vbi aliquid animam inſolitam arietari percuſſit, *ex eadem.*

Alterius coërcere in foro ſuperbiam.] Alicuius, *non* alterius, *omnes ſcripti codices præferunt.*

Cogitationis magnitudine leuauit.] *Idem* cogitationum, *non* cogitationis, *rectius.*

Altiuſque vt ſpirare, ita eloqui geſtit.] Sperare *in eiſdem habetur, non* ſpirare.

Et ad dignitatem rerum exit oratio.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, & ad dignitatem rerum exigitur oratio.

Oblitus tum lenis preſſiorisque iudicij ſublimis feror.] Legis, *non* lenis: *&* ſublimius, *non* ſublimis *ſcripta lectio.*

CAP. II. Nec vllius propius admoneri exēplo.] *Eadem*. Nec vlli propius admouerim exemplo.

Non parum eſt corpus ſanum.] *Scribe inuerſo ordine*, non parum ſanum eſt corpus, *ex eadem.*

Alicubi inſtes grauis.] Grauius *legendum, non* grauis. *ex eadem.*

Ego eam tranquillitatem voco.] *Verbum* eam *ſuperuacaneum eſt, ex eadem.*

Et illi qui marcent & oſcitant.] *Prior editio* oſcitantur, *non* oſcitant. *pro quo* ociantur *legit Exemplar Facundi & Primitiui.*

Quàm quibus difficilis ſomnus.] Quàm quibus difficilis ſomnus eſt, *ex vetere lectione ſcribendum.*

Qui non inconſtantiæ vitio.] *Quædam exemplaria*, qui non conſtantiæ vitio. *Quid ſi legas* ? qui non conſtantia in vitio.

Hoc oritur ab intemperantia animi.] Intemperie *exemplar diuæ Mariæ, non* intemperantia.

Nec dolent ſe praua fruſtra voluiſſe.] *Sic prior editio. Exemplar Facundi & Primitiui*; Nec dolēt praua ſe fruſtra voluiſſe, *minus corrupte. Codex Franciſcanus*: Nec dolēt praua, ſed fruſtra voluiſſe. *rectiſſime.*

Ad ſecreta ſtudia.] *Scribe*, & ad ſecreta ſtudia, *ex vetere lectione.*

Se ipſas ſtrangulant.] Se ipſæ ſtrangulant, *eadem.*

Et ille fluctus mentis incertæ.] Mille, *non* ille, *eadem.*

Et ex hac deinde verſatione alienorum proceſſuum.] *Sic prior editio. Legendum per minorem cum ſuperioribus*, & ex hac deinde auerſatione alienorum proceſſuum, *ex eadem.*

Gratior quibuſdam peſſimis ingeniis.] *Lege*, gratior peſſimis quibuſque ingeniis, *ex eadem. Quædam exemplaria*, gratiorque peſſimis quibuſq; ingeniis.

Et mutare nondum feſſum latus.] *Quid ſi legas* motare, *non* mutare? *vt alludat ad Virgilianum illud*,

Et feſſum quoties motat latus.

Et tecta vel antiquæ ſatis opulenta turbæ.] *Verba hæc in exemplaribus, Pinciano & Franciſcano deſiderantur.*

Aliud ex alio ſuſcipitur.] *Lege*. Aliud ex alio iter ſuſcipitur, *ex vetere lectione.*

Omnes itaque ſcire debemus.] *Expungendum verbum* omnes, *ex eadem.*

CAP. III. Curam corporis educunt.] *Scribe*, & cura corporis diem educunt, *ex eadem.*

Ad rerum ciuilium tutamen.] Certamen, *in eadem, non* tutamen *habetur.*

Ita tamen delituerit, vt vbicunque ocium ſuum abſcōderit, prodeſſe velit.] *Corrige*, ita itamen delituerint, vt vbicunque ocium ſuum abſconderit, prodeſſe velint, *ex eadem.*

Virtute inſtruit animos, qui ad pecuniam luxuriámque curſu ruentes prenſat ac retrahit.] *Eadem*, virtute inſtruit, qui animos ad pecuniam luxuriámque curſu ruentes prenſat ac retrahit.

Qui inter peregrinos & ciues, aut vrbanus prætor adeuntibus aſſeſſoribus verba pronuntiat.] *Emendandum puto*, qui inter peregrinos & ciues, aut vrbanus prætor adeuntibus, aut aſſeſſor aëris verba pronunciat. *vt pro* æris, *accipias* legis in ære inciſæ: vt illud,

--- Nec verba minantia fixo
Ære ligabantur. -----

Quam qui docet quid ſit iuſtitia, quid pietas, quid ſapientia, quid fortitudo, quid mortis contemptus, quid deorum intellectus, quantùm bonum ſit bona conſcientia?] *Vetus lectio*, quam qui quid ſit iuſtitia, quid pietas, quid patientia, quid fortitudo, quid mortis contemptus, quid deorum intellectus, quam gratuitum bonum ſit bona conſcientia, declarat.

Quod ſubduxeris officiis, non deſerueris, nec munus detrectaueris.] *In exemplari Pinciano vltima verba*. nec munus detrectaueris, *non habentur. Legendúmque ex eodem* non te deſerueris. *In codice Facundi ac Primitiui*, quod de officiis ſubduxeris, *&c.*

Contra difficultates locorum educere.] *Vetus lectio* ducere *præfert, non* educere.

Quod nobis natura conſumendum dedit.] Conſummandum, *non* conſumendum, *Exemplar Facundi & Primitiui.*

Quare nihil turpius eſt.] *Deeſt verbum* ſæpe, *ex omni antiqua lectione*. Quare nihil turpius eſt ſæpe.

Sed parcius ſe inſerat officiis.] Inferat, *non* inſerat, *quidam codices. poſſet legi* ingerat.

Officia ſi ciuis amiſerit.] Officia ciuis amiſit, *vetus lectio.*

Et ſors inter gregarios poſuit.] Triarios, *non* gregarios, *in eadem habetur.*

Stes tamen, clamore iuues, ſi quis fauces oppreſſiſſet.] *Corrige*, Stes tamen, clames. Si quis fauces oppreſſerit. *ex eadem.*

Siue patiatur & ſentitur iure ſuo.] *Sic prior editio. Legendum*, ſiue exſpatiatur, & vtitur ſuo iure, *ex exemplari Facundi ac Primitiui.*

In quocunque habitu eſt, profit.] *Scribe*, in quocunque habitu eſt, prodeſt, *ex eadem.*

Longe itaque optimum miſcere ocium rebus.] *Lege ex eodem*. Longe, inquam, optimum eſt miſcere ocium rebus.

Vt nulli actioni locus honeſtæ ſit.] *Scribendum*

Digitized by Google

ordine inuerſo, vt nulli actioni honeſtæ locus ſit, *ex eadem.*

In qua tot tyranni, quot ſatellites erant?] *Expende an contrario legendum ſit*, in qua tot tyranni, tot ſatellites erant.

Et diuitibus opes ſuas mœrentibus.] *Omnis ſcripta lectio* metuentibus *agnoſcit, non* mœrentibus.

Et in florenti ac beata, pecuniam, inuidiam.] *Exemplar Franciſcanum*, & in florenti ac beatam peciam inuidiam. *Vt legendum putem*, & in florenti ac beata, impotentiam, inuidiam.

Malle eſſe ſe mortuum quam viuere.] *Sic prior editio. Legendum reor, mutato verborum ordine.* malle eſſe ſe quam viuere mortuum. *Sequitur confeſtim.*

Ex virorum numero exire.] Viuorum, *ſcribendum puto, non* virorum.

Nec aliter quam periculoſa nauigatione ſubmerſus portum petas:] *Scribe*, nec aliter quàm in periculoſa nauigatione ſubinde portum petas, *ex vetere lectione.*

CAP. III. Deinde eos quorum cauſa, aut cum quibus.] *Eadem*, deinde eos quorũ cauſa, aut cum quibus agendum eſt.

Laborioſo oppreſſit officio.] Preſſit, *non* oppreſſit, *eadem.*

Irritamenta nocitura libertati euitet.] *Eadem*, irritamenta nocituræ libertatis euitet.

CAP. V. In actore quam in pondere.] *Quid ſi legas?* in latore quam in pondere. *quia ſequitur mox paulo*, quæ ferente maiora ſunt.

Neceſſe vt opprimant onera.] *Particula*, vt *ſuperuacanea eſt, ex vetere lectione.*

CAP. VI. Hominum vtique namque delectus habendus eſt]*Ita prior editio. Lege*, Hominum vtique delectus habendus eſt, *ex eadem.*

Qui cum amicorum officiis paria in menſa faciunt.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, qui cum amicorum officiis pares menſas faciunt.

Deinde illi ſint teſtes.] *Corrige*, De me illis teſtes, *ex vetere lectione.*

An ocio, ſtudio, contemplationique aptior ſit.] *Lege*, an ocioſo ſtudio, contemplationique aptior ſit, *ex eadem.*

CAP. VII. Afflatúque ipſo in proximo laborabimus.] *Duo verba* in proximo, *non habentur in eadem.*

Vbi enim iſtud inuenies quod tot ſæculis quærimus?] *Scribendum*, vbi enim iſtum inuenies, quem tot ſæculis quærimus? *ex eadem.*

CAP. VIII. Vtique enim pecunia ſua adhæſit.] Vtriſque enim pecunia ſua obhæſit, *eadem.*

Poteſt ipſe, dubitare.] Idem *legendum, non* ipſe, *ex eadem.*

Non pudet.] *Eadem*, Non te pudet.

Nihil apud Diogenem iam tui eſt.] *Eadem* tutum *agnoſcit, non* tui. *Lego* tuum.

Habiliora ſunt corpora puſilla.] *Prior editio*, Habiliora ſunt corpora imbecilla. *Exemplar Facundi & Primitiui*, imbecillo *legit, non* imbecilla. *Corrigendum puto* in bello, ſiue in bella.

CAP. IX. Placebit autem nobis menſura.] *Scribe*, Placebit autem hæc nobis menſura, *ex vet. lect.*

Et vſu rerum ornamenta metiri.] *Eadem*, Et vſus rerum, non ornamenta metiri.

Libidoque qua neceſſe eſt effluat:] *Dictiuncula* que *ſuperfluit*, *ex eadem.*

Diſcamus membris noſtris inuitis cultum victumque non ad noua exempla componere.] *Eadem*, Diſcamus membris noſtris inniti. Cultum victumque, *&c.*

Etiam ſi hos pudebit.] *Variant hoc loco inſigniter exemplaria. Quædam ſic habent*: Etiam ſimul aut pudebit. *Alia ſic*: Etiam ſimules nos pudebit ci pius: *Alia*: Etiam ſimules nos pudebit eſſe populo. *Legendum reor*, Etiam ſi millies nos pudebit, *Aut ſic*: Etiam ſimiles nos pudebit eſſe populo.

Nec curari mollius poteſt.] Melius *in vetere habetur lectione, nõ* mollius. *etſi exemplaria quædam* mollibus *præferant.*

Quidni, durius enim conſulitur, etſi paupertas, & ignominioſa rerum euerſio adhibetur, malo malum opponitur.] *Corrige*, Quidni conſulitur? ſi & paupertas, & ignominia, & rerum euerſio adhibetur. Malo malum opprimitur. *ex eadem.*

Sed in ſpatiis vitæ.] Sed in his ſpatiis vitæ, *eadem.*

Studiorum quoque quæ liberaliſſima impenſa eſt, tandiu rationem habet.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Studiorum quoque liberaliſſima impenſa eſt: tamen tandiu rationem habent. *Legendum puto* habebo, *non* habent, *quia ſequitur*, Quo mihi innumerabiles libros.

Quadraginta milia librorum Alexandriæ arſerunt.] *Legendum videtur* Quadringenta *potius, quam* quadraginta, *Cæterum Gellius lib. 6. cap. vltimo, ſeptingenta prodit fuiſſe librorum milia.*

Honeſtius, inquis, in hos impenſas, quam in Corinthia pictaſque tabulas effuderim.] *Exemplar Facundi & Primitiui*: Honeſtius, inquis, in hos impenſum eſſe, quod in Corinthia pictaſque tabulas effuderint.

Et inter tot millia librorum oſcitanti.] *In quibuſdam codicibus non habetur coniunctio* &. *In aliis habetur, & deſideratur* tot.

Deinde vbi non indignari illa ſed pati propoſuerunt.] *Exemplar Pincianum*, Deinde vbi non dedignari illa, *&c.*

CAP. X. Et voluptatem ſi volueris malam putare vitam potius quam inuidioſam facere.] *Vetus lectio*, & voluptates, ſi volueris malam putare potius vitam quam inuidioſam facere.

Quam cum ſciret quibus ærumnis naſceremur, calamitatum mollimentum conſuetudine inuenit.] *Corrigendum arbitror*, quam quod ſciens quibus ærumnis naſceremur, calamitatum mollimẽtum conſuetudinem inuenerit. *Nam & in codice Pinciano* cõſuetudinem *habetur, non* conſuetudine.

Aliorum aurea catena eſt, aliorum laxa: *Exemplar Facundi & Primitiui*, Aliorum aurea catena eſt & laxa, *rectiſsime.*

Et quamuis anguſtum pedem.] *Legendum reor*, quamuis anguſtum pedem.

Et fortunam ſuam quam maxime potuerunt in planum deferendo.] Poterunt, *non* potuerunt, *ſcribendum ex vetere lectione.*

Sed hoc ipſum teſtentur.] *Lege*, Sed hoc ipſo teſtantur, *ex eadem.*

Large & benigna manu.] *Sic prior editio. Legendum* larga, *ex eadem.*

Ad ſecundos caſus præſidia.] *Forte* ſequentes, *non* ſecundos, *commodius legeretur.*

Et finitæ, non immenſum, *&c.*] *Exemplar Facundi & Primitiui*, ſed finitæ non in immenſum.

CAP. XI Solet intueri fidei commiſſa.] Tueri *lege, non* intueri, *ex Exemplari Facundi & Primitiui.*

Recipe animo meliore quam dediſti.] *Omnis ſcripta lectio*, Recipe animum meliorem quam dediſti

Viues diutius, & morieris expeditius.] *Scribe*, At tu etiam viues diutius, *&c. ex eadem.*

Digitized by Google

Morbus & captiuitas, ruina, ignis.] *Lege*, Morbus enim, captiuitas, ruina, ignis, *ex eadem*.

Sciebam in quam tumultuoſum me contubernium natura duxiſſet.] Cluſiſſet, *non* duxiſſet, *eadem*.

Totiens prope limen immaturas exequias fax cereuſque preſſit.] *Corrigendum*, Totiens præter limen immaturas exequias fax cereuſque præceſſit, *ex eadem*.

Multos ex his quorum forum, curia, ſermo, mecum contraxerat.] *In eadem*, Multos ex his quos forum, curia, ſermo, mecum contraxerat.

Miror aliquando ad me pericula acceſſiſſe.] Mirer *eadem præfert*, *non* miror. *& paulo poſt* ſipatio, *non* ſiparij

Inter ſolum & aulam ingenuam.] *Scribe*, inter ſolium & aliena genua, *ex eadem*.

Cui cum Granius vetus cognatus.] Caius, *non* Granius, *ex eadem*.

Periit in palatio cognata.] Cognati *lege*, *non* cognata, *ex eadem*.

Qui in rogum ſuum deſcendit iuſſus & extingui vidit] *Eadem*, Qui rogum ſuum, & deſcendit iuſſus, & extingui vidit. *Corrigendum reor*, qui rogum ſuum & incendi viuus & extingui vidit, *ex Herodoto primo*.

Id eſt ne aut labor irritus.] *Verbum* id eſt *eradendum*, *ex eadem*.

Horum & ſi aliquem, *&c*.] *Dele coniunctionem* &, *ex eadem*.

Quid cogitas? Reſpondebit tibi:] *Legendum ſine interpolatione cum nota interrogationis in fine*, Quid cogitas reſpondebit tibi? *ex eadem*.

Cum interim concurrerunt.] *Legendum per minorem*, cum interim cucurrerunt, *ex exemplari Franciſcano*.

Ad iudicium ſæpe litigantis. ad ſponſalia ſæpe nubentis.] *Corrige*, Sæpe aut iudicium litigantis, tua ſponſalia nubentis, *ex codice Facundi & Primitini*.

Non induſtria inquietos, ſed inſanos falſæ rerum imagines agitant.] *Scribe per maiorem*, Non induſtria inquietos & inſanos: ſed falſæ rerum imagines agitant, *ex exemplari Fräciſcano. Exemplar tamẽ Facundi & Primitini* inquietes *præfert*, *non* inquietos, *Sed puto veriorem eſſe lectionem, etſi nullo ſuffragante exẽplari, ad hunc modum*: Inanis induſtria inquietes, vt inſanos falſæ rerum imagines agitant.

Inanes & leues etiam cauſæ] *Verbum* etiam *delendum ex vetere lectione*.

CAP. XIII. Nomenclator perſalutauit.] *Eadem*, nomenculatores perſalutanit.

Nec publice ad ſuperuacua ſe ferat.] *Caſtiga*, ad ſuperuacua ſcilicet referens, *ex eadem*.

Semper de illa cogitare, & ſibi nihil de fide eius promittere.] *Exemplar Pincianum & Franciſcanum*, ſemper de illa cogitare debemus, & nihil ſibi de fide eius promittere.

CAP. XIV. Ne nimis deſtinatis rebus indulgeamus, tranſeamus in ea quæ nos caſus deduxerit:] *Vetus omnis lectio*, ne minus deſtinatis rebus indulgeamus, tranſeamuſque in ea, *&c. ſed placet prior lectio*.

Hemina ſanguinis in tua poteſtate eſt.] *Corrige ex eadem*, En vena ſanguinis. In tua poteſtate eſt.

Falleris ille dixit] *Exemplar Facundi & Primitini*, Phalaris *habet*, *non* Falleris.

Cum centurio agmen periturum trahens, & illum quoque citari iuberet.] *In vetere lectione*, cum centurio agmen periturum trahens, illum quoque excitari iuberet.

Quid mœſti, inquit, eſtis vos? Quæritis, an immortales animę ſint.] *Caſtigandum puto ſic*: Quid mœſti, inquit, eſtis? Vos quæritis, *&c*.

Iam non procul erat tumultus.] *Scribe*, Nec iam procul erat tumultus, *ex vetere lectione*.

Inquit. Quid Cani nunc cogitas?] *Inuerſo ordine legendum*, Quid, inquit, Cani, nunc cogitas? *ex eadem: vt mox ante*, Quid mœſti, inquit, eſtis vos?

Nemo diutius philoſophatus: *Eadem*, Nemo diutius philoſophatur.

CAP. XV. Priuatę triſtitiæ cauſas abieciſſe.] *Quędam exemplaria* adieciſſe *legunt*, *non* abieciſſe.

Et circumcurrit tot ſcelerum felicium turba.] *Scripta lectio* occurrit, *non* circumcurrit.

Vt vix vnquam eſt niſi cum expedit fides, ſed libidinis lucra damnaque pariter inuiſa.] *Eadem*, Et vix vnquam niſi cum expedit fides & libidinis, *&c*.

Quas non ſperare licet, non habere poteſt. *Scribe* quas nec ſperare licet, nec habere prodeſt. *ex eadem*.

Ille & ſpei bonę aliquid relinquit:] *Coniunctio* & *expungenda*, *ex exemplaria Pinciano*.

Omnia hominum negocia ſimilia nuptiis eſſe.] *Exemplaria nonnulla* initiis *præferunt non* nuptiis. *Alia* miciis. *Corrigendum reor* mimis, *ſiue* mimicis. *Nam & vetus eſt adagium, mimũ eſſe vitam. & Auguſtus, auctore Tranquillo, paulo ante obitũ amicos percunttatum eſt, ecquid his videretur mimum vitæ commode tranſegiſſe*.

Quam conceptus inchoatos.] *Quid ſi ſcribas?* quam concubitus in his actos.

Nec in riſum, nec in lachrymas excidere.] *Exemplar Facundi & Primitini*, excitari, *habet non* excidere, *ſed non diſplicet impreſſa lectio*.

Quia aliquis filium ſuum efferat.] *Exemplar Facundi & Primitini*, ſi quis filium efferat.

Vt in ſimulatione etiam ſimpliciſſima dolor eueniat.] *Scribe*, vt in ſimulatione etiam ſimpliciſſima res dolor veniat. *ex vetere lectione*.

Sequitur pars quæ ſolet non immerito contriſtari, & in ſollicitudinem deduci, vbi dolorum exitus mali ſunt. Vbi Socrates cogitur in carcere mori.] *Exemplar Facundi & Primitini*, ſequitur pars quæ ſolet non immerito contriſtare, & in ſollicitudinem adducere. Vt bonorum exitus mali ſunt Vt Socrates cogitur, *&c*.

Ipſorum animos deſidera.] *Idem exemplar*, tu talis fieri deſidera.

Quorum deſiderio virtus tibi placeat.] *Verbum* deſiderio *delendum*, *ex vetere lectione*.

Non tu dignus mala fortuna Diis viſus es. Indignus in quem iam aliquid fortuna poſſet. *Eadem*, Non tu dignus mala fortuna diis viſus es, ſed indignus, *&c*.

Aut Regulum, quod tot clauis configitur, aut Catonem, quod vulnera ſua fortiter tulerit?] *Exemplar Facundi & Primitini*, aut Regulum, quod tot clauis transfigitur, aut Catonis vulnus iteratum. *rectiſſime*.

Aut illa quantum haberet voluptatis.] Habet *legendum eſt*, *non* haberet, *ex vetere lectione*.

Nec perduratum eſt.] *Quidam codices*, percuratum. *Alij*, procuratum.

Inter luſum ac feſta ipſa tempora.] *Exemplaria aliquot* intra ludos *legunt*, *non* inter luſum, *& in omni antiqua lectione deſideratur verbum* tempora.

Digitized by Google

Naſcitur ex aſſiduitate laborum animorum hebetatio.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, animo *præfert*, *non* animorum.

Nec ad tanta hominum cupiditas tenderet.] *Scribe*, Nec ad hoc tanta hominum cupiditas tenderet, *ex vetere lectione*.

Oratorem magnum meminimus, quem nulla hora vltra decimam retinuit.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, oratorem magnum meminit noſtra ętas, quem nulla res vltra decimam retinuit.

Vt cœlo libero & multo ſpiritu.] *Feſtinior lectio exemplaris Facundi & Primitiui*, vt cœlo libero, vt multo ſpiritu.

Sed vt deprimat curas.] *Verbum* curas *expungendum, ex vetere lectione*.

Trudit enim curas.] Eluit enim curas, *eadem*.

Et aſſerit, vegetioremque & audaciorem in omnes conatus facit.] *Scribe*, Et aſſerit, vegetatque & audaciorem, *&c. ex eadem*.

At facilius efficiet quiſquis obiecerit crimen honeſtum quam turpem Catonem.] *Eadem*, Facilius efficiet quiſquis obiiciet hoc, crimen honeſtum, quam turpem Catonem. *& paulo poſt* perpulit, *aut* compulit *non* pepulit.

Decidat oportet à ſolito, & efferatur.] Deſciſcat, *non* decidat, *exemplaria diui Franciſci & Facundi ac Primitiui, & perpende an ſit correctior lectio*, efferetur *quam* efferatur.

Et rectorem capiat ſuum, eoque feratur quo per ſe timuiſſet aſcendere.] *Corrige*, & rectorem rapiat ſuum, eoque ferat quo per ſe timuiſſet accedere, *ex Exemplari Facundi ac Primitiui*.

Surrepentibus vitiis.] *Quidam codices*, repentibus vitiis. *Aly*, ſemper repentibus vitiis.

ERASMVS.

CAP. III. *Non enim debet ſeruare ſe, nec obruere, vt opinor.*] Rodolphi codex pro *nec*, habebat *vel*. Id ille vertit in *velo*, & ex *ſeruare* fecit *ſeruantem*. Forte ſic erat legendum: *Non enim debet celare ſe, nec obruere*.

CAP. IX. *Inter ſolum & aulam ingenuam.*] Lectio videtur tolerabilis. Significat enim ædes magnificas ſolo æquatas. Rodolphus tamen ita mutarat, diuinationem, vt opinor, ſequutus, *inter ſolum & aliena genua*.

OPSOPOEVS.

CAP. I. Lipſius Elect. 1. cap. xxvi. Nihil ambigo quin iſta *non ante multos paratus dies: nec multorum manibus miniſtratus*, interpretamentum ſint ad ea verba paulo breuius & concinnius dicta, *quem nec parent familiæ, nec ſpectent*.

Quam iam intra priuatum Larem veſtita.] Franc. Iuretus probat lectionem v. c. *alicuius pædagogy, diligentius quam in tralatu veſtita*.

Aureis virgis.] Lipſius Elect. 1. cap. xxiii. Mendo manifeſto ſcriptum *aureis*. Nam aureas eiuſmodi virgas fuiſſe, nemo dixit, ſcripſit, pinxit. Aſſentior libris aliquot qui legunt eiecta ea voce, *aut virgis adductum*. Poterat etiam ſcribi littera addita, *laureis virgis*: vt neget Seneca magiſtratum cupiendum aut capiendum, per ambitionem & deſiderio triumphi. Nam in triumpho laurus in faſcibus: ac laureæ virgæ in manibus militum & triumphantis.

Ammum inſolitum arietare..] Iuretus in ſcedis ſuis, Melior lectio v. c. *vbi aliquid ammam inſolitam arietari, percuſſit, vbi aliquid*, &c. Verba autem illa, *Ad quam*, plane ſuperflua ſunt, & ſenſui repugnantia: nec ad rempublicam referenda ſunt, de qua paulo ante agit. nam ſtatim ſubiungit Seneca, ſe ad otiũ conuertere, & intra parietes vitam coercere.

CAP. II. *Et tecta vel antiquæ ſatis.* Lipſius Elect. 1. cap. x. Hæc fœde interpolata ſunt: in parte ſanare poſſum, *tecta Veliæ Antiquæ*. Duo ea loca inter amœnos & ſalubres receſſus habita. Reliqua ſanabitis, cui ego do herbam.

Prætor adeuntibus.] Romana editio ita emendauerat, *prætor præeuntibus aſſeſſoribus tria verba pronuntiat*. ſed præter ſcriptorum fidem. At hæc eam expreſſit lectionem quam è vetuſtiſſimo libro Cuiacius Obſeruat. lib. xxiii. cap. xi. publicauit.

CAP. VIII. V. c. quo Iuretus vſus eſt, bene. *Non poteſt vnquam tanta*, &c.

Idem in ſchedis ſuis ita ſcribit. Expendenda videtur lectio v. c. in quo legitur.] *Quid habes cur minus ignoſcas homini armario, citro atque ebore captanti*. Forte ex veſtigiis reponendum, *ignoſcas nomen marmore, citro atque ebore*, &c.

CAP. X. *Si quid habere me tu volueris.*] Bene v. c. *Si quid habere me tui volueris*.

CAP. XV. *Et in ſolitudinem deducere.*] Probabilior aliarum editionum ſcriptura, *& in ſolicitudinem deducere*.

De ſe ac de Rep. palam facere.] Lipſius Elect. 1. cap. x. Non ſemel moleſtus mihi locus, quid ſi legas, *de ſe & de Rep. aleam iacere?* id eſt, prouerbiali quodam ſermone, in extremum diſcrimen adducere Tamen deliberandum eſt: & neſcio quid ſimile in Suetonij Nerone legi, *Septemdecim natus annos, vt de Claudio palam factum eſt*. In eiuſdem Tiberio, *Exceſſum Auguſti non prius palam fecit*. Vtrum ergo hoc dicit, eum in ſuo funere palam feciſſe funus reip. vna extinctæ?

GRVTERVS ET IVRETVS

Ex Cap. I.

Et auro culta mancipia.] Auratæ enim veſtes fuiſſe videntur Imperatoriis ſeruis. Lampridius in Alexandro, *Auratam veſtem miniſtrorum nullus ve in publico conuiuio habuit*, & in tunicis hoc aurum. Ammianus lib. 26. Stetit itaque ſubtabidus, nuſquam reperto paludamento, tunica auro diſtincta vt regius miniſter. Lipſius cap. 25. lib. 1. Elect.

Funus tacitum.] Id eſt ſine pompa, ſine deſignatoribus, ſine ludis, præcone, indictione, ſilẽs & quietum, opponiturque publico, hoc eſt quod denunciatur, & indicitur publicitus per præconem. de hoc plura vide apud Lipſium ad lib. 4. Ann. Taciti.

Ex Cap. II.

Aut vrbanus Prætor præeuntibus aſſeſſoribus tria verba pronuntiat.] Cuiacius, *adeuntibus adſeſſoris verba pronunciat*. nam quidquid decernebat Prætor, id conſilio adſeſſoris faciebat, ipſo etiam adſeſſore ſuggerente verba, quod colligi poteſt ex Pauli tertio ad Edictum l. 2. ff. quod quiſque iuris. vide Iuriſconſultorum illum celeberrimum lib. 23. cap. 40. obſer.

Ex Cap. VIII.

Numerus ille quotidie ſeruorum.] Numerum ſeruorum Romanis eum reperimus qui non facile fidẽ inueniat moribus noſtris. Tacitus lib. 14. Ann. Pedanio Coſtæ tribuit *quadringentos*. Plinius Cęcilio cuidam Iſidoro *quinquies mille*. & hi nihil

dicunt

Digitized by Google

dicunt præ Athenæo, cuius hæc verba l. 6.cap.7. *Poſt hæc reuerſus Laurentius ait: At Romanorum vnus aliquis quanto plures poſſideat ſeruos, tu noſti optime Maſuri. nam ad decem & viginti millia, imo plures etiam multi habuerunt, nec tamen vt quæſtum ex ijs faciant, ſicut Græcorum ditiſſimus ille Nicias, ſed plerique Romani anteambulones eos habent comiteſque maxima ex parte.* Vnde non iniuria queritur & culpat Plinius *mancipiorum legiones, & in domo turbam externam, & ſeruorum quoque cauſa nomenclatorem adhibendum.* Vide Lipſium lib.1.cap.14. Satur. ſerm.

Ex Cap. x.

Alligatique ſunt etiam alligauerunt.] Nimirum triplex ratio in vrbe aſſeruandi captiuos. aut enim in *carcere* habebant, locoque concluſo, ſine vllo milite, vt fere ſeruitia & capita viliora: aut in *cuſtodia militari*: aut in *ædibus magiſtratuum*. Cuſtodia militaris frequentiſſima & Romæ & in Prouinciis, eiuſque modus, vt is qui in noxa eſſet, *catenam* manui dextræ alligatam haberet, quæ eadem militis ſiniſtram vinciret cuſtodiæ eius præfecti. Satis aperte noſter hic, item Epiſt. 5. *Quemadmodum eadem catena & cuſtodiam & militem copulat, ſic iſta quæ tam diſſimilia ſunt, pariter incedunt.* vide Lipſium ad lib.3. Ann. Taciti, & P. Fabrum ad l.125. de reg. iuris.

Ex Cap. xi.

Et verba ad ſummam caueam ſpectantia.] Id eſt vilia, & ad guſtum minutæ plebis. nā cum populi Romani priſca diuiſio in Senatū, Equitem, Plebem, his etiā diſcreta in ſpectaculis ſua loca & gradus, Popularibus ſumma cauea, ima Senatui & equiti vacabat. de quibus vide Lipſium lib. de Amphitheatro cap. 14. Torrentium ad Suetonij Auguſtum cap.44. & Fabrum lib.2. cap.1. Agoniſt.

Ex Cap. xiv.

Decem medios vſque ad ſupplicium dies.] Auctor eius dilationis videtur fuiſſe Tiberius, vt probatur ex Dionis lib.57. vide Langlæum lib.11. cap.2. Ocij Semeſtris.

Digitized by Google

L. ANNÆI SENECÆ DE CONSTANTIA SAPIENTIS,

ſiue

QVOD IN SAPIENTEM NON CADIT INIVRIA.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

MAGNI *animi, magni ingenij, atque etiam eloquij hoc ſcriptum: vno verbo, inter optima. Editum ſub tempus prioris illius puto, de Tranquillitate: cui vulgo etiam iungunt, male. Diuerſum argumentum eſt, & tali ſerie. Orditur à Stoicorum laude, quorum Paradoxum tractat, Sapientem non affici iniuria. Quid ergo? aiebat Serenus: non Cato contumlijs affectus, verberibus, & ſputis? Ab hac obiectione ingreditur in materiem: & Non eſt tamen iniurijs, inquit: fuit enim Sapiens, atqui in Sapientem iniuria non cadit. Quod tamen ea mente dici ait, non vt non fiat, ſed vt non admittat. Tangi poteſt iniuria, ſed non lædi: à te eſſe, in illo non eſſe. Hæc pulcherrime exſequitur ad Cap. IV. Diuidit deinde dicenda in duas partes, idque à diſcrimine Iniuriæ & Contumeliæ. Priore, negat illam cadere in Sapientem; poſteriore, nec iſtam. De Iniuria, hæc ſunt argumenta. Sapiens nullius mali patiens: at malum eſt Iniuria. Secundum, Iniuria detrahit & deminuit: ſapienti nihil eripitur. habet in ſe vno omnia repoſita, & firmiter, vt Stilpo. Tertium, Fortis ab infirmo non læditur: non ergo à Malitia Virus. Hic obijcitur, Atqui Socrates nonne iniuria damnatus? Ita, ſed ſine ſua iniuria. Illi intulerunt, ipſe non accepit: ſed ſapientia reiecit. Sicut venenum mihi das, ego antidoto vim eius infringo: ſcelus tu facis, ego non patior. Quartum argumentum, Iniuria cum Iniuſtitia mixta eſt, non hæc cadit in Sapientem: minime ergo illa. Quintum, ſapienti nemo prodeſt: ergo nec lædit. Sextum, Iniuria à Spe aut Metu eſt: Sapiens neutro eorum tangitur. Septimum vltimumque, Iniuriam nemo immotus accepit: non mouetur Sapiens. Atque hic concluſio prioris partis, & adhortatio ad dogma animis accipiendum. Altera erat de Contumelia, quam explicat Cap. x. quid proprie ſit, & tum à Sapiente arcet. Primo, quia Sapiens magnitudinem ſuam nouit: non ergo contumelia ad eum pertinet, quæ nomen & rem habet à contemptu. Secundo, Superbi & inſolentes inferunt contumeliam: ipſe tales ſpernit: itaque & ab ijs iſtam. Tertio, Nemo maiorem melioremque contemnit: is eſt Sapiens. Ergo in ſe dicta ridet, vt in conuiuiis ioculos puerorum. Sed quid fert igitur hæc omnia Sapiens? non caſtigat aut compeſcit? imo facit interdum: ſicut illos ipſos pueros ſolemus: non quia malum ille acceperit, ſed quia hi fecerunt. Atque hactenus (ad Cap. xiv.) in ſolam Contumeliam, aut Iniuriam: iam mixtim vtramque refutat. Hoc argumento. Securitas propria eſt Sapientis: non eſt, ſi alterutram accipit, aut poteſt accipere. Simile & Epicurei dicunt: & ſi minus fortiter. Denique leuia pleraque, quibus vulgus offenditur, ſuadet reijcere, & ridere ne ridearis. Concluſio, Quomodo eunti ad Sapientiam, Quomodo qui peruenit, ferendæ iniuriæ? Illi, cum morſu aliquo animi, & adhuc pugna, huic, ſine alterutro, & victoriam agit ante ſe vtramque, & triumphat. Ego itero, magni animi ſcriptum eſt: robur ab eo, in temporum hac hominúmque cottidiana malitia, capiamus.*

Digitized by Google

CAPVT PRIMVM.

TANTVM inter Stoicos, Serene, & 1 ceteros ſapientiam profeſſos intereſſe, quantum inter 2 fœminas & mares, non immerito dixerim: cum vtraque turba ad vitæ ſocietatem tantundem conferat; ſed altera pars ad obſequendum, altera imperio nata ſit. Ceteri ſapientes molliter & blande, vt fere 3 domeſtici & familiares medici, ægris corporibus, non qua optimum & celerrimum eſt, medentur, ſed qua 4 licet: Stoici 5 virilem ingreſſi viam, non vt amœna ineuntibus videatur curæ habent, ſed vt quamprimum nos eripiant, & in illum 6 editum verticem educant, qui adeo extra omnem teli iactum ſurrexit, vt ſupra fortunam emineat. At ardua per quæ vocamur & confragoſa ſunt. Quid enim 7 plano aditur excelſum? Sed ne tam abrupta quidem ſunt, quam quidam putant. prima tantum pars ſaxa rupeſque habet, & inuij ſpeciem: ſicut pleraque ex longinquo ſpeculantibus abſciſſa & connexa 8 videri ſolent, cum aciem longinquitas fallat Deinde propius adeuntibus eadem illa, quæ in vnum congeſſerat error oculorum, paullatim adaperiuntur: tum illis, quæ præcipitia ex interuallo apparebant, redit 9 lene faſtigium. Nuper cum incidiſſet mentio M. Catonis, indigne ferebas (ſicut es iniquitatis impatiens) quod Catonem 10 ætas ſua parum 11 intellexiſſet, quod ſupra Pompeios & Cæſares 12 ſurgentem, infra 13 Vatinios poſuiſſet: tibi indignum videbatur, quod illi diſſuaſuro 14 legem, toga in foro eſſet erepta, quodque 15 à Roſtris, vſque 16 ad arcum Fabianum, per ſeditioſæ factionis manus tractus, voces improbas, & ſputa, & omnes alias inſanæ multitudinis contumelias pertuliſſet. Tunc ego reſpondi, habere te quod Reipublicæ nomine mouereris, quam hinc P. Clodius, hinc Vatinius, ac peſſimus quiſque vænundabat: & cæca cupiditate corrupti, non intelligebant, ſe, dum vendunt, etiam 17 vænire.

II. Pro ipſo quidem Catone ſecurum te eſſe iuſſi. Nullum enim ſapientem nec iniuriam accipere, nec contumeliam poſſe: Catonem autem 18 certius exemplar ſapientis viri nobis deos immortales dediſſe, quam 19 Vlixem & 20 Herculem prioribus ſæculis. Hos enim Stoici noſtri ſapientes pronuntiauerunt, inuictos laboribus, & contemptores voluptatis, & victores omnium 21 terrarum. Cato cum feris manus non contulit, quas conſectari venatoris 22 agreſtiſque eſt: nec monſtra 23 igne ac ferro perſecutus eſt, nec in ea tempora incidit, quibus credi poſſet cælum 24 vnius humeris inniti, excuſſa iam antiqua credulitate, & ſæculo 25 ad ſummam perducto ſolertiam. Cum ambitu congreſſus, multiformi malo, & cum potentiæ immenſa cupiditate, quam totus orbis 26 in tres diuiſus 27 ſatiare non poterat, aduerſus vitia ciuitatis degenerantis, & peſſum ſua mole, 28 ſidentis, ſtetit ſolus, & cadentem Rempublicam, quantum modo 29 vna retrahi manu poterat, retinuit: donec vel abreptus, vel abſtractus, comitem ſe diu ſubſtentatæ ruinæ dedit ſimulque exſtincta ſunt, quæ nefas erat diuidi. Neque enim Cato poſt libertatem vixit, nec libertas poſt Catonem. Huic tu putas iniuriam fieri potuiſſe à populo, quod aut prçturam illi detraxit, aut 31 togam? quod ſacrum illud caput purgamentis oris aſperſit? Tutus eſt ſapiens, nec vlla affici aut iniuria, aut contumelia poteſt.

III. Videor mihi intueri animum tuum incenſum, & efferueſcentem. paras acclamare: Hæc ſunt quæ auctoritatem 32 præceptis veſtris detrahit. 33 magna promittitis, & quæ ne optari quidem, nedum credi poſſint: deinde ingentia locuti, cum 34 pauperem negaſtis eſſe ſapientem, non negatis ſolere illi & ſeruum, & veſtem, & tectum, & cibum deeſſe; cum ſapientem 35 negaſtis inſanire, non negatis & alienari, & parum ſana verba emittere, & quicquid vis morbi cogit, audere; cum ſapientem negaſtis 36 ſeruum eſſe, iidem non itis inficias, & vænum iturum, & imperata facturum, & domino ſuo ſeruilia præſtiturũ miniſteria. Ita, ſublato alte ſupercilio, 37 in eadẽ quæ ceteri, deſcenditis, mutatis rerum nominibus. Tale itaque aliquid & in hoc eſſe ſuſpicor, quod prima ſpecie pulchrum atque magnificum eſt: nec iniuriam, nec contumeliam accepturum eſſe ſapientem. Multum autem intereſt, vtrum ſapientem 38 extra indignationem, an extra iniuriam ponas. Si dicis illum æquo animo laturum; nullum habet priuilegium. contigit illi res vulgaris, & quæ diſcitur ipſa iniuriarum aſſiduitate, patientia. Si negas accepturum iniuriam, id eſt, neminem illi tentaturum facere; omnibus relictis negotiis Stoicus fio. 39 Ego vero ſapientem non 40 imaginario honore verborum exornare conſtitui, ſed eo loco ponere, quo nulla 41 permittatur iniuria. Quid ergo? nemo erit qui laceſſat, qui tentet? Nihil in rerum natura tam ſacrum eſt, quod ſacrilegum non inueniat: ſed non ideo diuina minus in ſublimi ſunt, ſi exſiſtunt, qui magnitudinem, multũ vltra ſe

Digitized by Google

poſitam, non icturi petant. Inuulnerabile eſt, non quod non feritur, ſed quod non læditur. 42 Ex hac tibi nota ſapientem exhibeo. Nunquid dubium eſt, quin certius robur ſit, quod non vincitur, quam quod non laceſſitur? cum dubiæ ſint vires inexpertæ: at merito certiſſima firmitas habeatur, quæ omnes incurſus reſpuit. Sic tu ſapientem melioris ſcito eſſe naturæ, ſi nullius illi iniuria nocet, quam ſi nulla ſit. Et illum fortem virum dicam, quem bella non ſubigunt, nec admota vis hoſtilis exterret: non cui pingue otium eſt, inter deſides populos. Huiuſmodi igitur, ſapientem nulli eſſe iniuriæ obnoxium. Itaque non refert, quàm multa in illum 43 coniiciantur tela, cum ſit nulli penetrabilis. Quomodo quorumdam lapidum inexpugnabilis ferro duritia eſt, nec 44 ſecari adamas aut cædi, 46 vel deteri poteſt, ſed incurrentia vltro retundit: quemadmodum quædam non poſſunt igne conſumi, ſed flamma circumfuſa, rigorem ſuum habitumque conſeruant: quemadmodum proiecti in altum 47 ſcopuli mare frangunt, nec ipſi vlla ſæuitiæ veſtigia, tot verberati ſæculis, oſtentant: ita ſapientis animus ſolidus eſt, & id roboris collegit, vt tam tutus ſit ab iniuria, quàm illa quæ retuli.

IV. Quid igitur? non erit aliquis qui ſapienti facere tentet iniuriam? tentabit, ſed non peruenturam ad eum. Maiore enim interuallo à contactu inferiorum abductus eſt, quàm vt vlla vis noxia vſque ad illum vires ſuas perferat. Etiam cum potentes, & imperio editi, & 48 conſenſu ſeruientium validi, nocere ei tentent: tam citra ſapientem omnes eorum impetus deficient, quam quæ 49 neruo tormentiſue in altum exprimuntur, cum extra viſum exſilierunt, citra cælum tamen flectuntur. Quid tu putas, cum ſtolidus 50 ille rex multitudine telorum diem obſcuraſſet, vllam ſagittam in Solem incidiſſe? aut demiſſis in profundum cathenis 51 Neptunum potuiſſe contingi? Vt cæleſtia humanas manus effugiunt, & ab his qui templa diruunt, aut ſimulacra conflant, nihil diuinitati nocetur: ita quicquid fit in ſapientem proteruè, petulanter, ſuperbè, fruſtra tentatur. At ſatius erat, neminem eſſe qui facere vellet. Rem difficilem optas humano generi, innocentiam. At non fieri, eorum intereſt, qui facturi ſunt, non eius qui pati, ne ſi fiat quidem, non poteſt. Imo neſcio, an magis vires ſapientia oſtendat tranquilla inter laceſſentia: ſicut maximum argumentum eſt imperatoris armis viriſque pollentis, tuta ſecuritas & in hoſtium terra. Diuidamus ſi tibi videtur, Serene, iniuriam à contumelia. Prior illa 52 natura grauior eſt: hæc leuior, & tantum delicatis grauis: qua non læduntur, ſed offenduntur. Tanta eſt tamen animorum diſſolutio & vanitas, vt quidam 53 nihil acerbius putent. Sic inuenies ſeruum, qui flagellis 54 quàm colaphis cædi malit, & qui mortem ac verbera tolerabiliora credat, quam contumelioſa verba. Ad tantas ineptias peruentum eſt, vt non dolore tantum, ſed doloris opinione vexemur: more puerorum, quibus metus incutit vmbra, & perſonarum deformitas, & deprauata facies; lacrimas vero euocant nomina parum grata auribus, & digitorum motus, & alia, quæ impetu quodam erroris improuidi refugiunt.

V. Iniuria propoſitum hoc habet, aliquem malo afficere: malo autem ſapientia non relinquit locum. Vnum enim malum illi eſt turpitudo: quæ introire eo, vbi iam virtus honeſtumque eſt, non poteſt: iniuria ergo ad ſapientem non peruenit. Nam ſi iniuria alicuius mali patientia eſt, ſapiens autem nullius mali eſt patiens, nulla ad ſapientem iniuria pertinet. Omnis iniuria deminutio eius eſt, in quem incurrit. nec poteſt aliquis iniuriam accipere ſine aliquo 55 detrimento, vel dignitatis, vel corporis, vel rerum extra nos poſitarum: ſapiens autem nihil perdere poteſt, omnia in ſe repoſuit, nihil fortunæ credit, bona ſua in ſolido habet, contentus virtute, quæ fortuitis non indiget. Ideoque nec augeri, nec minui poteſt. nam in ſummum perducta, incrementi non habent locum. Nihil eripit fortuna, niſi quod dedit: 56 virtutem autem non dat: ideo nec detrahit. Libera eſt, inuiolabilis, immota, inconcuſſa, ſic contra caſus indurata, vt nec inclinari quidem, nedum vinci poſſit. Aduerſus apparatus terribilium, 57 rectos oculos tenet, nihil ex vultu mutat, ſiue illi dura, ſiue ſecunda oſtentantur. Itaque nihil perdet, quod perire ſenſurus ſit. Vnius enim in poſſeſſione virtutis eſt, ex qua depelli nunquam poteſt: ceteris 58 precario vtitur. quis autem iactura mouetur alieni? Quod ſi iniuria nihil lædere poteſt ex his quæ propria ſapientis ſunt, quia virtute ſua 59 ſalua ſunt: iniuria ſapienti non poteſt fieri. 60 Megara Demetrius ceperat, cui cognomen Poliorcetes fuit. ab hoc Stilpon philoſophus interrogatus, numquid perdidiſſet, *Nihil*, inquit: 61 *omnia namque mea mecum ſunt.* Atqui & patrimonium eius in prædam ceſſerat, & 62 filias rapuerat hoſtis, & patriam. At ille victoriã illi excuſſit: & ſe, vrbe capta, non inuictum tantum, ſed indemnẽ eſſe teſtatus eſt. habebat enim ſecũ vera bona, in quæ non eſt 63 manus iniectio. At ea quæ diſſipata & direpta ferebantur, non iudicabat ſua, ſed aduentitia,

Digitized by Google

& nutum fortunæ ſequentia: ideo non vt propria dilexerat. Omnium enim extrin-
ſecus affluentium lubrica & incerta poſſeſſio eſt. Cogita nunc, an huic fur, an ca-
lumniator, aut vicinus potens, aut diues aliquis 64 regnum orbæ ſenectutis exer-
cens, facere iniuriam poſſit, cui bellum & hoſtis ille, egregiam 65 artem quaſſanda-
rum vrbium profeſſus, eripere nihil potuit. Inter micantes vbique gladios, & militarem
in rapinam tumultum, inter flammas & ſanguinem ſtragemque impulſæ ciuitatis, inter
fragorem templorum ſuper deos ſuos cadentium, vni homini pax fuit. Non eſt itaque
quod audax iudices promiſſum: cuius tibi, ſi parum fidei habeo, ſponſorem dabo. Vix
enim credis tantum firmitatis in hominem, aut tantam animi magnitudinem, cadere.
ſed ſi prodit in medium, qui dicat: Non eſt quod dubites, attollere ſe homo VI.
natus ſupra humana poſſit, an dolores, damna, vlcerationes, vulnera, magnos motus re-
rum circa ſe frementium ſecurus adſpiciat, & dura placidè ferat, & ſecunda moderatè;
nec illis cedens, nec his fretus, vnus idémque inter diuerſa ſit, nec quicquam ſuum, niſi
ſe putet eſſe, 66 ea quoque parte qua melior eſt. Adſum hoc vobis probaturus, ſub iſto.
tot ciuitatum euerſore, munimenta incurſu arietis labefieri, & 67 turrium altitudinem
cuniculis ac latentibus foſſis repentè reſidere, & æquaturum editiſſimas arces aggerem
creſcere: at nulla machinamenta poſſe reperiri, quæ bene fundatum animum agitent.
Erepſi modo è ruinis domus, & incendiis vndique relucentibus, per flammas, per ſan-
guinem fugi. Filias meas qui caſus habeat, 68 an peior publico, neſcio. Solus, & ſe-
nior, & hoſtilia circa me omnia videns, tamen integrum incolumémque eſſe cenſum
meum profiteor, teneo, habeo quicquid mei habui. Non eſt quod me victum, vi-
ctorem te credas. vicit fortuna tua fortunam meam. Caduca illa, & dominum mutantia,
vbi ſint neſcio: quod ad res meas pertinet, mecum ſunt, mecum erunt. Perdiderunt
iſti diuites patrimonia; libidinoſi amores ſuos, & magno pudoris impendio dilecta
ſcorta; ambitioſi curiam & forum. & 69 loca exercendis in publico vitiis deſtinata;
fœneratores perdiderunt 70 tabellas ſuas, quibus auaritia falſo læta, diuitias imagina-
tur: ego quidem omnia integra illibatáque habeo. Proinde iſtos interroga qui flent,
qui lamentantur, ſtrictis gladiis nuda pro pecunia corpora opponunt, qui hoſtem
onerato ſinu fugiunt. Ergo ita habe, Serene, perfectum illum virum, humanis diui-
niſque virtutibus plenum, nihil perdere. Bona eius ſolidis & inexſuperabilibus
munimentis præcincta ſunt. Non Babylonis illi muros contuleris, quos Alexander in-
trauit: non Carthaginis aut Numantiæ mœnia 71 vna manu capta: non 72 Capito-
lium, arcémve. 73 habent iſta hoſtile veſtigium. Illa quæ ſapientem tuentur, à flamma
& ab incurſu tuta ſunt: nullum introitum præbent, excelſa, inexpugnabilia, 74 diis
æqua. Non eſt quod dicas, ita vt ſoles, hunc ſapientem noſtrum nuſquam inue- VII.
niri. Non fingimus iſtud humani ingenij vanum decus, nec ingentem imaginem falſæ
rei concipimus, ſed qualem confirmamus exhibuimus, & exhibebimus. 75 Raro for-
ſitan, magniſque ætatum interuallis inuenitur. neque enim magna, & excedentia ſoli-
tum ac vulgarem modum, crebro gignuntur: ceterum hic ipſe M. Cato, à cuius men-
tione hæc diſputatio proceſſit, vereor, ne 76 ſupra noſtrum exemplar ſit. 77 De-
nique validius debet eſſe quod lædit, eo quod læditur: non eſt autem fortior ne-
quitia virtute. non poteſt ergo lædi ſapiens. Iniuria in bonos non tentatur niſi à
malis: bonis 78 inter ſe pax eſt. Quod ſi lædi niſi infirmior non poteſt: malus autem
bono infirmior eſt: nec iniuria bonis, niſi à diſpari, verenda eſt: iniuria in ſapientem vi-
rum non cadit. Illud enim iam non es admonendus, neminem bonum eſſe, niſi ſapien-
tem. Sed iniuſte, inquis, Socrates dãnatus eſt, iniuriam accepit. Hoc loco intelligere nos
oportet, poſſe euenire, vt faciat aliquis iniuriam mihi, & ego non accipiam: tanquam ſi
quis rem cum è villa mea ſurripuit, in domo mea ponat: ille furtum fecerit, ego nihil per-
diderim. Poteſt aliquis nocens fieri, quamuis non nocuerit Si quis cum vxore, tanquam
cum aliena concumbat, adulter erit, quamuis illa adultera non ſit. Aliquis mihi vene-
num dedit, ſed vim ſuam 79 remixtum cibo perdidit: venenum illud dando, ſcelere ſe
obligauit, etiam ſi non nocuit. Non minus latro eſt, cuius telum 80 oppoſita veſte elu-
ſum eſt. 81 Omnia ſcelera etiam ante effectum operis, quantum culpæ ſatis eſt, perfecta
ſunt. Quædam eius conditionis ſunt, & hac vice copulantur, vt alterum ſine altero eſſe
non poſſit. Quod dico, conabor facere manifeſtum. Poſſum pedes mouere, vt non cur-
ram: currere non poſſum, vt pedes non moueam. poſſum, quamuis in aqua ſim, non na-
tare: ſi nato, non poſſum in aqua non eſſe. Ex hac ſorte & hoc eſt, de quo agitur. ſi iniu-
riam accepi, neceſſe eſt factam eſſe: ſi eſt facta, non eſt neceſſe accepiſſe me. Multa enim
incidere poſſunt, quę ſubmoueant iniuriam. Vt, intentam manum deiicere caſus poteſt,

Digitized by Google

& emiſſa tela declinare: ita iniurias qualeſcumque poteſt aliqua res depellere, & in me-
VIII. dio intercipere, vt & factæ ſint, nec acceptæ. Præterea, nihil iniuſtum iuſtitia
pati poteſt: quia non coëunt contraria: iniuria autem non poteſt fieri non iniuſtè: ergo
ſapienti iniuria non poteſt fieri. Nec eſt quod mireris, ſi nemo poteſt illi iniuriam facere,
82 nec prodeſſe quidem quiſquam poteſt. & ſapienti nihil deeſt, quod accipere poſſit
loco muneris: & malus nihil poteſt tribuere ſapienti. Habere enim prius debet, quam
dare: nihil autem habet, quod ad ſe transferri ſapiens gauiſurus ſit. Non poteſt ergo quiſ-
quam aut nocere ſapienti, aut prodeſſe: quemadmodum diuina nec iuuari deſiderant, nec
lædi poſſunt. ſapiens autem vicinus proximuſque diis conſiſtit, 83 excepta mortalita-
te, ſimilis Deo. Ad illa nitens pergénſque excelſa, ordinata, intrepida, æquali & concor-
di curſu fluentia, ſecura, benigna, 84 bono publico natus, & ſibi & aliis ſalutaris, ni-
hil humile concupiſcet, nihil flebit, qui rationi innixus, per humanos caſus diuino in-
cedet animo. Non habet vnde accipiat iniuriam. ab homine me tantum dicere putas?
nec à fortuna quidem: quæ quotiens cum virtute congreſſa eſt, nunquam par receſſit.
Si maximum illud, vltra quod nihil habent iratæ leges, aut ſæuiſſimi domini, quod mi-
nentur; in quo imperium ſuum fortuna conſumit; æquo placidoque animo accipimus,
& ſcimus mortem malum non eſſe, ob hoc ne iniuriam quidem: multo facilius alia
tolerabimus, damna, dolores, ignominias, locorum commutationes, orbitates, diſ-
cidia. quæ ſapientem, etiam ſi vniuerſa circumueniant, non mergunt; nedum ad
ſingulorum impulſus mæreat. Et ſi fortunæ iniurias moderate fert: quanto magis
IX. hominum potentium, quos ſcit fortunæ manus eſſe? Omnia itaque ſic pati-
tur, 85 vt hiemis rigorem, vt intemperantiam cæli, vt feruores morboſque, & ce-
tera forte accidentia. Nec de quoquam tam bene iudicat, vt illum quicquam putet
conſilio feciſſe: 86 quod in vno ſapiente eſt. aliorum omnium non conſilia, ſed
fraudes, & inſidiæ, & motus animorum inconditi ſunt: quos caſibus adnumerat.
Omne autem fortuitum citra nos ſæuit, 87 & iniuriatur. Illud quoque cogita, iniuria-
rum latiſſime patere materiam illis, per quæ periculum nobis quæſitum eſt: vt accuſa-
tore ſubmiſſo, aut criminatione falſa, aut irritatis in nos potentiorum motibus,
quæque alia 88 inter togatos latrocinia ſunt. Eſt & illa iniuria frequens, ſi lucrum
alicui excuſſum eſt, aut præmium diu captatum; ſi magno labore affectata hereditas
auerſa eſt; & quæſtuoſæ domus gratia erepta. hæc effugit ſapiens, qui neſcit nec in ſpe,
nec in metu viuere. Adiice nunc; quod iniuriam nemo immota mente accipit, ſed
ad ſenſum eius perturbatur: caret autem perturbatione vir erectus: moderator ſui, altæ
quietis & placidæ. Nam ſi illum tangit iniuria; 89 & mouet, & impedit. caret autem ira
ſapiens, quam excitat iniuriæ ſpecies: nec aliter careret ira, niſi & iniuria, quam ſcit ſibi
non poſſe fieri. Inde tam erectus lætuſque eſt, inde continuo gaudio elátus, adeo ad of-
fenſiones rerum hominumque non contrahitur. vt ipſa illa iniuria vſui ſit, per quam
experimentum ſui capit, & virtutem tentat. Faueamus, obſecro vos, huic propoſito,
æquiſque & animis & auribus aſſimus, dum ſapiens iniuriæ excipitur: nec quicquam
ideo petulantiæ noſtræ, aut rapaciſſimis cupiditatibus, aut temeritati ſuperbiæque de-
trahitur. Saluis vitiis veſtris, hæc ſapienti libertas quęritur. non vt vobis facere non
liceat iniuriam, agimus: ſed vt ille omnes iniurias 90 in altum dimittat, patientiaque
ſe ac magnitudine animi defendat. Sic in 91 certaminibus ſacris, 92 plerique vicere,
cædentium manus obſtinata patientia fatigando. Ex hoc puta genere ſapientem eorum,
qui exercitatione longa ac fideli, robur perpetiendi laſſandique omnem inimicam vim
X. conſecuti ſunt. Quoniam priorem partem percurrimus, ad alteram tranſeamus:
in qua quibuſdam propriis, pleriſque vero communibus contumeliam refutabimus.
Contumelia eſt minor iniuria, quam queri magis 93 quam exſequi poſſumus, quam le-
ges quoque nulla dignam vindicta putauerunt. Hunc affectum mouet humilitas animi,
contrahentis ſe, ob factum dictumque inhonorificum. Ille me hodie non admiſit, cum
alios admitteret: ſermonem meum aut ſuperbè auerſatus eſt, aut palam riſit: & non in 94
medio me loco, ſed imo collocauit: & alia huius notæ. Quæ quid vocem, niſi querelas
nauſeantis animi, in quas ferè delicati & felices incidunt? non vacat enim hæc notare, cui
peiora inſtant. Nimio otio, ingenia natura infirma & muliebria, & inopia verę iniuriæ
laſciuientia his commouentur: quorum pars maior conſtat 95 vitio interpretantis.
Itaque nec prudentię quicquam in ſe eſſe, nec fiduciæ oſtendit, qui contumelia af-
ficitur. non dubiè enim contemptum ſe iudicat: & hic morſus non ſine quadam humi-
litate animi euenit, ſupprimentis ſe ac deſcendentis. Sapiens autem à nullo contemnitur,
magnitudinem ſuam nouit: nullique tantum de ſe licere, 96 renunciat ſibi: & omnes has

quas non miſerias animorum, ſed moleſtias dixerim, non vincit, ſed ne ſentit quidem. Alia ſunt quæ ſapientem feriunt, etiam ſi non peruertunt: vt dolor corporis, & debilitas, aut amicorum liberorumque amiſſio, & patriæ bello flagrantis calamitas. Hæc non nego ſentire ſapientem, nec enim lapidis illi duritiam ferrive aſſerimus. nulla virtus eſt, 97 quæ non ſentias, perpeti. Quid ergo eſt? Quoſdam ictus recipit: ſed receptos euincit, ſanat, & comprimit. hæc vero minora ne ſentit quidem, nec aduerſus ea ſolita illa virtute vtitur dura tolerandi: ſed aut non annotat, aut digna riſu putat. Præterea, cum magnam partem contumeliarum ſuperbi inſolenteſque faciant, & male felicitatem ferentes: habet quo illum affectum inflatum reſpuat, pulcherrimam virtutem omnium, 98 animi ſanitatē, magniaudinemque. illa, quicquid huiuſmodi eſt, tranſcurrit, vt vanas ſomniorum ſpecies, viſuſque nocturnos, nihil habentes ſolidit, neque veri. Simul illud cogitat, omnes inferiores eſſe, quàm vt illis audacia ſit, tanto excelſiora deſpicere. Contumelia à contemptu dicta eſt: quia nemo, niſi quem contempſit, tali iniuria notat. nemo autem maiorem melioremque contemnit, etiam ſi facit aliquid quod contemnentes ſolent. Nam & pueri os parentum feriunt, & crines matris turbauit laceràuitque infans, & ſputo aſperſit, aut nudauit in conſpectu ſuorum tegenda, & verbis obſcœnioribus non pepercit: & nihil horũ contumeliã dicimus. quare? quia qui fecit, contemnere non poteſt Eadem cauſſa eſt, cur nos 99 mancipiorum noſtrorum vrbanitas, in dominos contumelioſa, delectet: quorum audacia ita demum ſibi 100 in conuiuas ius facit, ſi cœpit à domino. Vt quiſquis contemptiſſimus, & vt maxime ludibrio eſt, ita ſolutiſſimæ linguæ eſt. 101 Pueros quidem in hoc mercantur procaces, & eorum impudentiam acuunt, & ſub magiſtro habent, qui probra meditate effundant: nec has contumelias vocamus, ſed argutias. Quanta autem dementia eſt, iiſdem modo delectari, modo offendi: & rem ab amico dictum maledictam, vocare, à ſeruulo, ioculare conuicium? XII.
Quem animum nos aduerſus pueros habemus, hunc ſapiens aduerſus omnes, quibus etiam poſt iuuentam canoſque 102 pueriliras eſt. An quicquam iſti profecerunt, quibus animi mala ſunt, auctique in maius errores, qui à pueris magnitudine tantum formaque corporum differunt: ceterum non minus vagi incertique, voluptatem ſine dilectu appetentes, trepidi, & non ingenio, ſed formidine quieti? Non ideo quicquam, inter illos pueroſque, intereſſe quis dixerit, quod 103 illis talorum nucumque & æris minuti auaritia eſt; his auri argentique & vrbium: quod illi inter ipſos magiſtratus gerunt, & prætextam 104 faſceſque ac tribunal imitantur; hi eadem in campo foroque & in curia ludunt. illi in littoribus arena congeſta ſimulacra domuum excitant; hi vt magnum aliquid agentes, in lapidibus ac parietibus, & tectis moliendis occupati, ad tutelam corporum inuenta, 105 in periculum verterunt. Ergo par pueris, longiuſque progreſſis, ſed in alia maioraque error eſt. Non merito itaque horum contumelias ſapiens, vt iocos, accipit: & aliquando illos, tanquam pueros, malo pœnaque admonet, & afficit: non quia accepit iniuriam, ſed quia fecerunt, & vt deſinant facere. Sic enim & pecora verbere domantur: nec iraſcimur illis, cum ſeſſorem recuſauerint: ſed compeſcimus, vt dolor contumaciam vincat. Ergo & illud ſolutum ſcies, quod nobis opponitur, Quare ſi non accepit iniuriam nec contumeliam ſapiens, punit eos qui fecerunt? non enim ſe vlciſcitur, ſed illos emendat.

Quid eſt autem, quare hanc animi firmitatem non credas in virum ſapientem cadere, cum tibi in aliis idem notare, ſed non ex eadem cauſſa liceat? Quis enim phrenetico XIII.
medicus iraſcitur? quis febricitantis, & frigida prohibiti maledicta, in malam partem accipit? Hunc affectum aduerſus omnes habet ſapiens, quem aduerſus ægros ſuos medicus: quorum nec obſcœna, ſi remedio egent, contractare, nec 106 reliquias & 107 effuſa intueri dedignatur, nec per furorem ſæuientium excipere conuicia. Scit ſapiens, omnes hos qui 108 togati purpuratique incedunt, 109 valentes coloratoſque, male ſanos eſſe: quos non aliter videt, quam ægros intemperantes. Itaque ne ſuccenſet quidem, ſi quid in morbo petulantius auſi ſunt aduerſus medentem: & quo animo honores eorum nihilo æſtimat, eodem parum honorifice facta. Quemadmodum non placet ſibi, ſi illum mendicus coluerit, nec contumeliam iudicabit, ſi illi homo plebis vltimæ ſalutanti mutuam ſalutationem non reddiderit: ſic nec ſe ſuſpiciet quidem, ſi illum multi diuites ſuſpexerint. ſcit enim illos nihil à mendicis differre, imo miſeriores eſſe. illi enim exiguo, hi multo egent. Et rurſus non tangetur, ſi illum rex Medorum, 110 Attaluſve Aſiæ, ſalutantem ſilentio ac vultu arroganti tranſierit. ſcit ſtatum eius non magis habere quicquam inuidendum, quam eius cui in magna familia cura obtigit, ægros inſanoſque compeſcere. Num moleſte feram, ſi mihi non reddiderit nomen aliquis ex his,

Digitized by Google

Illud quidem agitur, quod vnum ad nos pertinet, vtraque exempla hortantur contemnere: & iniurias, & quas iniuriarum vmbras ac ſuſpiciones dixerim, contumelias. ad quas deſpiciendas non ſapienti opus eſt viro, ſed tantum conſpiciente qui ſibi poſſit dicere: Vtrum merito mihi iſta accidunt, an immerito? Si merito, non eſt contumelia, iudicium eſt. ſi immerito: illi qui iniuſta facit, erubeſcendum eſt. Et quid eſt illud, quod contumelia dicitur? in capitis mei 140 leuitatem iocatus eſt, & in oculorum valetudinem, & in crurum gracilitatem, & in ſtaturam. Quæ contumelia eſt, 141 quod apparet audire? Coram vno aliquid dictum ridemus, coram pluribus indignamur: & eorum aliis libertatem non relinquimus, quæ ipſi in nos dicere aſſueuimus. Iocis temperatis delectamur, immodicis iraſcimur.

Chryſippus ait quemdam indignatum, quod illũ aliquis 142 *Veruecem marinum* dixerat. In ſenatu flentem vidimus Fidum Cornelium, 143 Naſonis generum, cum illum Corbulo 144 *Struthiocamelum* 145 *depilatum* dixiſſet. Aduerſus alia maledicta, mores & vitam conuulnerantia: frontis illi firmitas cõſtitit: aduerſus hoc tam abſurdum lacrimæ prociderunt. tanta animorum imbecillitas eſt, vbi ratio diſceſſit. Quid quod offendimur, ſi quis ſermonem noſtrum imitatur, ſi quis inceſſum, ſi quis vitium aliquod corporis aut linguæ exprimit? quaſi notiora illa fiant alio imitante, quam nobis facientibus. Senectutem quidam inuiti audiunt, & canos, & alia ad quæ voto peruenitur. Paupertatis maledictum quoſdam peruſſit: quam 146 ſibi obiecit, quiſquis abſcondit. Itaque materia petulantibus, & per cõtumeliam vrbanis detrahitur, ſi vltro illam & prior occupes. nemo aliis riſum præbuit, qui ex ſe cepit. Vatinium hominem natum & 147 ad riſum, & ad odium, ſcurram fuiſſe venuſtum ac dicacem, memoriæ proditum eſt. in 148 pedes ſuos ipſe plurima dicebat, & in 149 fauces conciſas: ſic inimicorum, 150 quos plures habebat quam morbos, & in primis Ciceronis vrbanitatem effugit. Si ille hoc potuit duritia oris, qui aſſiduis conuiciis depudere didicerat: cur is non poſſit, qui ſtudiis liberalibus, & ſapientiæ cultu, ad aliquem profectum peruenerit? Adiice, quod genus vltionis eſt, eripere ei qui fecit contumeliæ voluptatem. Solent dicere: *Miſerum me, puto non intellexit!* adeo 151 fructus contumeliæ in ſenſu, & indignatione patientis eſt. Deinde non deerit illi 152 aliquando par: inuenietur, qui te quoque vindicet. XVII.

C. Cæſar inter cetera vitia, quibus abundabat, contumelioſus mirabiliter ferebatur, 153 omnes aliqua nota ferendi, ipſe materia riſus benigniſſima. Tanta illi 154 palloris 155 inſaniam teſtantis fœditas erat, tanta oculorum ſub 156 fronte anili latentium toruitas, tanta capitis deſtituti, & 157 emendicatis capillis aſperſi deformitas. adiice obeſſam ſetis ceruicem, & exilitatem crurum, & enormitatem pedum. Immenſum eſt, ſi velim ſingula referre, per quæ 158 in patres 159 auoſque ſuos contumelioſus fuit, per quæ in vniuerſos ordines: ea referam, quæ illum exitio dederunt. 160 Aſiaticum Valerium 161 in primis amicis habebat, ferocem virum, & vix æquo animo alienas contumelias laturum. Huic in conuiuio, 162 item in concione, voce clariſſima, 163 qualis in concubitu eſſet vxor eius, obiecit. Dij boni, hoc virum audire, Principem ſcire, & vſque eo licentiam perueniſſe, vt non dico conſulari, non dico amico, ſed tantum marito Princeps & adulterium ſuum narret, & faſtidium? Chæreæ 164 tribuno militum, ſermo 165 non pro manu erat, 166 languidus ſono, & 167 infracta voce ſuſpectior. Huic Caius 168 ſignum petenti modo *Veneris*, modo *Priapi* dabat: 169 aliter atque aliter exprobrans armato mollitiem. Hæc ipſe 170 perlucidus, 171 crepidatus, 172 armillatus. Coëgit itaque illum vti ferro, ne ſæpius ſignum peteret. Ille primus inter coniuratos manum ſuſtulit: ille ceruicem mediam vno ictu 172 decidit: plurimum deinde vndique publicas ac priuatas iniurias vlciſcentium gladiorum ingeſtum eſt. ſed primus vir fuit, qui minime viſus eſt. At idem Caius omnia contumelias putabat, & ſicut ferendarum impatiens, faciendarum cupidiſſimus: Iratus fuit Herennio Macro, quod illum 174 *Caium* ſalutauerat: nec impune ceſſit primipilario, quod *Caligulam* dixerat. Hoc enim in caſtris natus, & alumnus legionum vocari ſolebat, nullo nomine militibus familiarior vmquam factus: ſed iam Caligulam conuicium & probrum iudicabat 175 cothurnatus. Ergo hoc ipſum ſolatio erit, etiam ſi noſtra facilitas vltionem omiſerit, futurum aliquem, qui pœnas exigat à procace, & ſuperbo, & iniurioſo: quæ vitia numquam in vno homine, & in vna contumelia conſumuntur. Reſpiciamus eorum exempla, quorum laudamus patientiam, vt Socratis, qui comœdiarum publicatos in ſe, & ſpectatos ſales, in partem bonam accepit, riſitque non minus, quam cum ab vxore Xantbippe immunda aqua perfunderetur. 176 At Iphicrates, cui mater barbara & Treſſa obiiciebatur, reſpondit, *& deorum matrem Idæam eſſe.* XVIII.

XIX.

Digitized by Google

XIX. Non eſt in rixam colluctationemque veniendum. procul auferendi pedes ſunt: & quicquid horum ab imprudentioribus fiet (fieri autem niſi ab imprudentibus non poteſt) negligendum. Et honores & iniuriæ vulgi, in promiſcuo habendi ſunt: nec his dolendum, nec illis gaudendum. Alioquin multa, timore contumeliarum aut tædio, neceſſaria omittemus: & publicis priuatiſque officiis, aliquando etiam ſalutaribus, non occuremus, dum muliebris nos cura angit, aliquid contra animum audiendi: aliquando etiam obirati potentibus, detegemus hunc affectum intemperanti libertate. Non eſt autem libertas, nihil pati. Fallimur. libertas eſt, animum 177 opponere iniuriis, & eum facere ſe, ex quo ſolo ſibi gaudenda veniant: exteriora deducere à ſe, ne inquieta agenda ſit vita, omnium riſus, omnium linguas timenti. Quis eſt enim, qui non poſſit contumeliam facere, 178 ſi quiſquam poteſt? Diuerſo autem remedio vtetur ſapiens, affectatorque ſapientiæ. Imperfectis enim, & ad hunc ad publicum ſe iudicium dirigentibus, hoc proponendum eſt, inter iniurias ipſos contumeliaſque debere verſari. Omnia leuiora accidunt exſpectantibus. quo quiſque honeſtior genere, fama, patrimonio eſt, hoc ſe fortius gerat: memor, 179 in prima acie altos ordines ſtare: contumelias & verba probroſa, & ignominias, & cetera dehoneſtamenta, velut clamorem hoſtium ferat, & longinqua tela, & ſaxa ſine vulnere circa galeas crepitantia. Iniurias vero, vt vulnera, 180 alia armis, alia 181 pectori infixa, non deiectus, ne motus quidem gradu, ſuſtineat. Etiam ſi premeris, & infeſta vi vrgeris, cedere turpe eſt: aſſignatum à natura locum tuere. Quæris quis hic ſit locus? viri. Sapienti aliud auxilium eſt huic contrarium. Vos enim rem geritis: illi parta victoria eſt. Ne repugnate veſtro bono, & hanc ſpem, dum ad verum peruenitis, alite in animis: libenterque meliora excipite, & opinione ac voto iuuate. Eſſe aliquem inuictum, eſſe aliquem in quem nihil fortuna poſſit, è Republica humani generis eſt.

COMMENTARII AD LIBRVM SENECÆ, de Conſtantia Sapientis.

I. LIPSIVS.

CAP. I. 1. Ceteros.] *Cynicos certe excipe. qui duritie & robore ſuper ipſos Stoicos: & ſi dogmata tamen fere conuenirebant.*

2. Fæminas.] *De Epicureis, haud abnuam: licenter dictum in alios.*

3. Domeſtici.] *Diuites, illo æuo, medicos domi habebant: atque eos fere è ſeruis aut libertis.*

4. Licet.] *Per mollitiem ægri, cui ſe attemperant.*

5. Virilē.] *Ideo mares, ideo fortes. Noſter epiſt.* LXXVII. Amicus noſter Stoicus, homo egregius, & vt verbis illum, quibus laudari dignus eſt, laudem, vir fortis ac ſtrenuus. *Ecce tanquam de viro, imo de milite. In epiſt.* LXXXIV. Zenon huius ſanctiſſimæ fortiſſimæque ſectæ conditor. *Et ita me Deus (pauca excipio) talis fuit.*

6. Editum verticem.] ——Sapientum templa ſerena.

Deſpicere vnde queas alios, paſſimque videre
Errare, atque viam palantes quærere vitæ.

7. Plano.] *Per planum. Si ad excelſa tendis, ſcandendum connitendumque eſt per arcta, & ſæpe aſpera.*

8. Videri ſolent.] *Nobis plane (nam memini) cum in Italiam iret, primo vidimus Alpes.*

9. Lene Faſtigium.] *Quod mediæ valles faciunt, & per clinos in clinos adſcenſus.*

10. Ætas ſua.] *Quid mirum?* Et ſua riſerunt ſæcula Mæoniden. *Inuidia hæc eſt nobis inſita, &* Naturaliter (*ait Velleius*) audita viſis laudamus libentius, & præſentia inuidia, præterita veneratione proſequimur: & his nos obrui, illis inſtrui credimus.

11. Intellexiſſet.] *Interpretatæ virtutes eius, vt decebat, eſſe: atque eaſdem deinde æſtimaſſet.*

12. Surgentem.] *Et attollendum ab omnibus, ſi merita pendantur.*

13. Vatinios.] *Vatinius, inter probra ſui æui, ore atque animo iuxta fœdus. Sed Cato tamen ei in petitione Præturæ poſthabitus.*

14. Legem.] *An Metelli Tribuni, qui Pompeium in Italiam cum copiis vocabat? an Cæſaris, de agro Campano diuidendo? Vtrique enim animoſe Cato ſe oppoſuit, & per contumelias, probra, violentiam reiectus. Plutarchum & Dionem vide, & Senecam ipſum Epiſt* XIV.

15. A Roſtris] *Vbi lex ferebatur. quæ ipſe ad impediendum conſcenderat.*

16. Arcum.] *Qui erat in prima Sacra via, haud procul templo Fauſtinæ. Trebellium in Salonino vide, Ciceronem pro Plancio. Aſconius* II. *in Verrem ita, ad hæc verba Tulij,* Fornicem Fabianum: Arcus eſt iuxta Regiam, in Sacra via, à Fabio Cenſore conſtructus. qui à deuictis Allobrogibus, Allobrox cognominatus eſt: ibique ſtatua eius poſita propterea eſt.

17. Vænire.] *Nam & ipſorum libertas, atque adeo ipſi, cum republica peribant.*

CAP. II. 18. Certius exemplar.] *In veteri Florido:*

Quippe malo vnum Catonem, quam trecentos Socrates.

Digitized by Google

Inuidenda laude.

19. Vlixem.] *Homeri ſcriptis notum, qui eum ſane, non patientem ſolum, ſed* ἀπαθῆ *pæne facit. vt in illo vxoris ſuæ primo adſpectu, à viginti annis: cum ea ignorans illum, ad Vlyſſis ſui nomen collacrumaſſet; ipſe nihil mouetur, nec vel leuiter tenerſcit. ſed, vt poeta ait,*

Ὀφθαλμοὶ δ' ὡσεὶ κέρα ἕστασαν, ἠὲ σίδηρος:
Illi oculi ſtabant, vt ferrum, aut cornua dura.

Profectò Stoicus fuit: quid ipſe? imo & Homerus, vt Stoici (magni eius miratores) volebant.

20. Herculem.] *Quem Cynici exemplar habebant roboris, & perpeſſionis. Diogenes ille, nobilis canis, dicere ſolitus,* τὸν αὐτὸν χαρακτῆρα τοῦ βίου διεξάγειν, ὃν καὶ Ἡρακλῆς: eamdem vitæ formam & tenorem ſe exequi, quem Hercules. *Et ab iſto ſane Philoſophorum ille, in ſolenni habitu, baculus, qui clauæ eius reſpondebat: ab Vlyſſe* Pera. *cui ſcilicet Minerua, vt peregrino mendico, circumpoſuit* ἀεικέα πήρην, ſordidam & indecoram peram.

21. Terrarum.] *Ego* terrorum *puto. Nam illud ſane falſum, præſertim in Vlyſſe.*

22. Agreſtiſque eſt.] *Nec Romani nobiles in hoc ſtudio.*

23. Igne ac.] *Auſonius in* XII. *laboribus Herculis.*

-----Lernæam ferro ac face contudit Hydram.

24. Vnius.] *Siue Atlantis, ſiue Herculis, qui in ſuccollando ei ſucceſſit.*

25. Ad ſummam.] *De noſtro idem dixerim. vtinam cum antiqua ſimplicitate, nec antiqua virtus excuſſa.*

26. In tres.] *Cæſarem, Pompeium, Craſſum. Lucanus:* Facta tribus dominis communis Roma.

27. Satiare.] *Imo nec duos deinde (ſublato Craſſo) ſatiauit.*

-----populique potentis,
Quæ mare, quæ terras, quæ totum poſſidet orbem.
Non cepit Fortuna duos.

28 Sidentis.] *Vt grandia & magna ædificia, fundamentis laſſantibus. Liuius in eadem re, eodem verbo:* Velut deſidētes primo mores ſequatur animo, deinde vt magis magiſque lapſi ſint.

29. Vna manu.] *Quæ prouerbio aſſeritur infirma. Euripide:* ----μιᾶς γὰρ χειρὸς ἀσθενὴς μάχη:

----vnius robur infirmum manus.

30. Simul exſtincta.] *Ergo vel hinc interpretemur De Tranquill. cap.* XV. Cogitur ſimul de ſe ac de rep. palam facere: *vtriuſque funus ſimul aperire.*

31. Togam.] *Dum trahit, trudit, vellicat.*

CAP. III. 32. Pręceptis veſtris.] *Stoicis.*

33 Magna promittitis.] *Ipſe ita Chryſippus:* Διὸ καὶ διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ μεγέθους, καὶ τοῦ κάλλους, πλάσμασιν δοκοῦμεν ὅμοια λέγειν, καὶ οὐ κατὰ τὸν ἄνθρωπον, οὐδὲ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν: Quare ob excellentiam magnitudinis & pulchritudinis, videmur fabulis ſimilia dicere, nec pro homine omnino vel humana natura.

34. Pauperem negaſtis.] *Illi vero negant, imo ſolum diuitem, ſolum regem eſſe ſapientem. Sed quo ſenſu? quem apud me videre eſt. Manud.* III. *Diſſert.* III.

35. Negaſtis inſanire.] *Nam ſoli & omnes ſtulti inſaniunt, ex Stoico dogmate: ſapiens minime. Horatius.*

Quem mala ſtultitia, & quæcumque inſcitia veri,
Cæcum agit; inſanum Chryſippi Porticus & grex
Autumat. hæc populos, hæc magnos formula reges,
Excepto sapiente, tenet.

Atqui alienatur, vt ſequitur in Seneca. Reſpondent, quod verbis Stoicorum dicam. Τὸν σοφὸν οὐ μανήσεσθαι. φαντασίας μέντοι ποτὲ αὐτῷ προσπίπτειν ἀλλοκότους, διὰ μελαγχολίαν ἢ λήρησιν, οὐ κατὰ τὸν τῶν αἱρετῶν λόγον, ἀλλὰ παρὰ φύσιν: Sapientem inſania affectum non iri. Accidere tamen illi interim & euenire imaginationes abſurdas, à bile atra vel aberratione mentis; non autem à deflexu rationis in eligendo, ſed præter naturam. *Plura in Manuduct.* III. *Diſſert.* XVIII.

36. Seruum eſſe.] *Imo ille ſolus liber. ſed hæc & talia omnia ad animum referuntur & decreta ſapientis, quæ nulla vis aut fortuna eripit: & ſi in corpore, & quæ circa illud mutat.*

37. In eadem.] *Ipſe iterum De Benefic.* II. *cap.* XXXV. A conſuetudine quadam, quæ dicimus, abhorrent: deinde alia via ad conſuetudinem redeunt. *Et eſt hoc in omnibus Stoicorum* Inopinatis: *quæ magnifice dicta, vt animos attollant, nihil à natura aut bono more diſcendunt. Interpretatione mitigantur. quod videt tamen Plutarchus* Aduerſus Stoicos, *& cum Archilochio illo comparat:* τῇ μὲν ὕδωρ ἐφόρει δολοφρονέουσα χειρί, τῇ δὲ πῦρ: Vna manu aquam ſubdola fert, ignem altera.

38. Extra indignationem.] *Id eſt, vtrū dicas eum non æſtimare iniuriam, an non habere.*

39. Ego vero.] *Hactenus Serenus, reſpondet Seneca.*

40. Imaginario.] *Aſſimilato, non vero.* Imaginarij contractus (*in iure*) in quibus fides facti ſimulatur, non intercedente veritate. *Et Seneca* Imaginaria paupertas, *Epiſt.* XXVIII.

41. Permittatur.] *Siſenna:* Multi præmiſſis armis, ex ſummo ſe permitterēt. *Liuius:* Cōcitant equos, permittuntque in hoſtes. *Seneca* II. *De Clem.* Etiam ad calamitoſos bonitatem ſuam permittere. *De ipſo autem Paradoxi ſenſu, nos in Manud.* III. *Diſſert.* XVIII.

42. Ex hac nota.] *Huius commatis & generis Apuleius, pro tota ſententia, De philoſophia:* Non enim ſapiens eam contumeliam putat, quam improbus faciat, ſed eam non putat, quam patientia firmiter toleret.

43. Coniiciantur tela.] *Idem de Ira,* III. *cap.* V. At ille ingens animus, & verus æſtimator ſui, non vindicat iniuriam, quia non ſentit. Vt tela à duro reſiliunt, & cum dolore cædentis ſolida feriūtur: ita nulla magnum animum iniuria ad ſenſum ſui ducit, fragilior eo quod petit.

44. Secari adamas.] *Plinius* XXXVII. *ca.* IV. Quippe duritia enarrabilis eſt, igniumque etiam victrix natura. Vnde & nomen indomita vis Græca interpretatione accepit.

46. Vel deteri.] *Olim creditum, falſum ait Garcias Hiſpanus, aliquot experimentis;* Nam & in ſcrobem malleolo redigi, & in mortario teri piſtillo ferreo.

47. Scopuli.] *Eadem imago De vita beata, capit.* XXVII.

CAP. IV. 48. Conſenſu ſeru.] *Liuius:* Imperij vires in conſenſu obedientium ſunt.

49. Neruo tormentiſue.] *Catapultis, aut balliſtis.*

50. Ille rex.] *Xerxes.*

51. Neptunum.] *Valerius:* Grauem illum & mari & terræ Xerxem, nec hominibus tantum terribilem, ſed Neptuno quoque compedes, & cælo tenebras minitantem. *Iuuenalis:*

Ipſum compedibus qui vinxerat Ennoſigæum. *Herodotum vide lib.* VII.

52. Natura grauior.] *Re ipſa, quia damnum & læſionem aſſert, Cap. ſequenti.*

53. Nihil acerbius.] *Imo generoſi animi putatur ille affectus, non tantum (vt ipſe autumat) delicati. Ita apud Pacuuium quiſpiam:*

Patior facile iniuriam, ſi eſt vacua à contumelia.

Alius apud Cæcilium, gradatione:

Facile ærumnam ferre poſſum, ſi inde abeſt iniuria:
Etiamque iniuriam, niſi contra conſtat contumelia.

Adeo illud contemni offendit, à quo contumelia. Vide mox Cap. x.

54. Quam colaphis.] *Nam flagella recepta in caſtigatione ſeruorum: at colaphis ludibrium & irriſio ineſſe videntur, quanquam hi leuiores. Demoſthenes tali affectu:* Οὐδὲ γὰρ τὸ τύπτεσθαι τοῖς ἐλευθέροις δεινὸν, καίπερ ὂν δεινὸν, ἀλλὰ τὸ ἐφ' ὕβρει: Non enim verberari liberis hominibus tam graue, etſi graue; quam quod per contumeliam.

CAP. V. 55. Detrimento vel.] *Ita Iuriſconſulti definiunt Iniuriam,* damnum culpa datum.

56. Virtutem non dat.] *Eſt illud Attij, apud Nonium:*

---nam ſi à me regnum fortuna atque opes
Eripere quiuit, at virtutem non quit.

57. Rectos oculos.] *Confidentiæ notam Suetonius Auguſti, capit.* XVI. Eum nec rectis oculis adſpicere potuiſſe inſtructam aciem. *Hierax apud Stobæum:* Τοὺς δὲ ἐπ' ἐλευθερίας ἐλέγχοντας, οὔτ' ἰδεῖν ὀρθοῖς τοῖς ὀφθαλμοῖς ἀνέχεται. Qui vero per libertatem redarguunt, eos nec rectis oculis adſpicere ſuſtinet.

Theocritus.

----ἄχθομαι, εἴ τύ με τολμῇς
Ὄμμασι τοῖς ὀρθοῖσι ποτιβλέπειν:
----indignor, ſi mihi contra
Vel rectis oculis auſis obſiſtere.

58. Precario.] *At Precarij lex vti quamdiu is patitur, qui dedit.*

59. Salua ſunt.] *Quid ſi,* ſalua abſunt? *magis pro re & ſenſu.*

60. Megara Demetrius.] *Bis ea vrbs capta, haud multum diuerſo tempore; & ſemper cum monumento cōſtantiæ huius in Stilpone. Prior ceperat Ptolomæus Soter, & Stilponem pro magno ducens abducere, pecuniam & preces obtulit, vt ſecum in Ægyptum ires: quod renuit, & in afflicta patria manſit. Iterum deinde iſte Demetrius. & cum ei quoque notitia & cura huius viri eſſet, domum illi ſeruari, & res omnes reſtitui iuſſit. Monitus igitur, vt ſcripto complecteretur, nobilem hanc vocem edidit;* μηδὲν τῶν οἰκείων ἀπολωλεκέναι. παιδείαν γὰρ μηδένα ἐξενηνοχέναι, τόν τε λόγον ἔχειν καὶ τὴν ἐπιστήμην: Nihil ſuum amiſiſſe. eruditionem enim neminem abſtuliſſe, & ratione ſibi ſcientiamque relictam. *Ita enim hæc à Diogene efferuntur. Stilpo autem, cum alia magnus, tum hoc nomine quod Cratetem & Zenonem habuerit in ſua diſciplina.*

61. Omnia namque.] *Hoc Biantis dicto magis conuenit, qui Priene ſua capta, cum alius aliud fugiens auferret:* Tu nihil? *Nihil, inquit,* nam omnia mea mecum porto.

62. Filias rapuerat.] *Vnius filiæ Diogenes meminit, atque eius parum pudicæ.*

63. Manus iniectio.] *Dominij & vindicationis ſignum. In legibus* XXII. Poſt deinde manus iniectio eſt. *Noſter conſol. ad Heln. cap.* XI. Animus ipſe ſacer & æternus, cui non poſſit inijci manus. *Seruius in hoc Virgilij:* Iniecere manus Parcæ. Vſus eſt ſermone iuris. nam manus iniectio dicitur, quotiens non expectata auctoritate iudicis, rem nobis debitam vindicamus.

64. Regnum orbæ.] *Nam orbi iſti gratioſi, imo imperioſi, & potentes obſequentium potentia. Captatores vndique imminebant, & ſubſeruiebant. Ammianus:* Vile eſſe, quidquid extra pomœrium vrbis naſcitur, exiſtimant, præter orbos & cælibes: nec credi poteſt, qua obſequiorum diuerſitate colantur homines ſine liberis.

Iuuenalis:

----dominus tamen, & domini rex.
Si vis tu fieri, nullus tibi paruulus aula
Luſerit Æneas.

Cicero in Paradoxis: Hereditatis ſpes, quid iniquitatis ſeruiendo non ſuſcipit? quem nutum locupletis orbi ſenis non obſeruat? *Adde Senecam Conſol. ad Marciam, cap.* XIX.

65. Artem quaſſand.] *Ideo* Poliorcetes *Græcis, ſiue* Vrbicapus *dictus: & machina aliquot, & decantata illa* Helepolis, *ipſius inuenti fuerunt.*

CAP. VI. 66. Ea quoque parte.] *Id eſt, nec ſe quidem totum pro ſuo habet; ſed animum, quo, proprie eſt homo.*

67. Turrium altit.] *Hæc & ſequentia in Poliorceticis explicauimus.*

68. An peior publico.] *Quomodo peior, ſi patria diruta & incenſa? An quia illa renaſci potuit, homini, cum ſemel occidit, negatum? An* publicum *ad vulgus aliosque refert: qui honeſte perierunt, iſtæ cum dedecore, aut poſt illud viuant?*

69. Loca exercendis.] *Nam in curia, comitio, foro, ambitio, auaritia, fraudes habitant; ac ſpecie etiam honeſti.*

70. Tabellas.] *Contractuum, & cautionum. Gloſſæ:* Tabularius, φυλακτεὺς τῶν συμβολαίων: cuſtos contractuum. *Nam tales etiam priuatim apud diuites erant. vt in epiſt.* LXXXVIII. Cuius patrimonium tabularios laſſat.

71 Vna manu.] *Scipionis poſterioris Africani.*

72. Capitolium, arcemne.] *Ergo hæc diuerſa, etſi in vno Saturnio monte. Nam pars extrema,* Arcem *regum tempore habuit, & poſtea etiam ſic dicta. Cicero in Catilinam;* Vobis arcem & Capitolium commendat. *Liuius:* Serui Capitolium atque arcem occupauere. *Eam* ἄκραν *Dionyſius plus ſemel nominat; additque libro* X. Τῷ Καπιτωλίῳ εἶναι σύνεγγυς: contiguam Capitolio eſſe. *Spectabat in eam partem, vbi poſtea theatrum Marcelli fuit.*

73. Habent iſta.] *Ne mutemus. licet, inquit, ibi notare hoſtium veſtigia; & capta fuere aliquando. Nonne à Tatio Sabino, & ab Ap. Herdonio duce ſeruorum? Itaque* habent, *non tantum* pauent, *vt mihi aliquando riſum fuit, moto dubitatione aliorum.*

74. Diis æqua.] *In ſorte deorum, qui tuti & inacceſſi.*

CAP. VII. 75. Raro forſitan.] *Nimis raro atque vt ipſe (epiſt.* XLII.) tamquam Phœnix, ſemel anno quingenteſimo. *Vide Manud.* II. *Diſſert.* VIII.

76. Supra noſtrum.] *Non ſapientis illius, ſed ſuper communem noſtram ſortem. Vir eximius fuit, & proximus vero ſapienti, aut ipſe.*

77. Denique validius.] *Aſteriſco inſigniri volunt, & defectum eſſe. Dubito. videtur potius à digreſſiuncula & exemplo ad diſſertandum iterum redire.*

78. Inter ſe pax.] *Atque amicitia etiam, quæ inter malos numquam, ſed factio tantum.*

79. Remixtum cibo.] *Qui vim & acrimoniam eius infregit:*

Digitized by Google

infregit: ſiue ſtomacho materiem reyciendi dedit. At ieiunis venena ſumpta, mortiſera ſunt certiſſimo, & in venas ſtatim eunt.

80. Oppoſita veſte.] *Eſt Catulli illud:*

Quare nos tela iſta tua euitamus amictu:

Quod pulchra imagine dictũ, nolim mutari. Veſtis oppanſa, etiam grauia tela eludit: Poliorcetica noſtra dicent.

81. Omnia ſcelera.] *Ita eſt, vbicumque aſſenſus, & magis ſi conatus acceſſit; culpa contrahitur, ſæpe etiã pœna. Apuleius* IV. *Floridor.* In maleficiis, cogitata etiam ſcelera, non adhuc perfecta, vindicantur, cruenta mente, pura manu. *Noſter De Benefic.* V. *cap.* XIV. Latro eſt, etiam antequam manus inquinet, qui ad occidendum iam armatus eſt, & habet ſpoliandi atque interficiendi voluntatem. Exercetur atque aperitur opere nequitia, non incipit. *Sed non confuſe tamen pœna: duntaxat in grauioribus, atque vt Apuleius dixit* maleficiis, *vbi boni publici intereſt etiã conatus infringi. Alioqui Catonis Cenſorij illud verum (apud Agellium* VII. *cap.* III.) Ecquis eſt tandẽ noſtrum, qui quod ad ſeſe attinet, æquum cenſeat, quemquam pœnas dare ob eam rem, quod arguatur male facere voluiſſe? nemo opinor. Quid nũc, ecqua lex tam acerba eſt, quæ dicat, Siquis illud facere voluerit, mille nummi, dimidium familiæ, mulcta eſto? *Et Iuriſconſultus l.* XVIII. *De pœnis:* Cogitationis nemo pœnam luit. *Itẽ Triphonius l.* CCXXV. *De verb. ſig.* Seruũ, qui conſilium fugiendi habeat, non eſſe fugitiuum. item furem, adulterum, aleatorem: atque oportere hæc crimina adſumpto actu intelligi. *Quæ vera ſunt in minoribus, vel vbi tentatio acceſſit: in grauioribus minime, & pœnam trahunt. ſi tamen conatus deprehenſus, & foras ſuo indicio proditus. Ita in Adulterys, Sulla puniuit voluntatem,* ſiquis tentaſſet. *Idem pro ſicario habet,* ſiquis cum telo, hominis occidendi cauſſa, ambulaſſet. *Sed & in Ambitu, Arcadius & Honorius Imperatores,* pari ſorte ſcelus, quam ſceleris puniunt voluntatem. *Magis in parricidiis, veneno, talibus. Quintilianus Decla.* CCLXXI. Non enim tibi proderit dixiſſe, Non feci. Nunquam mens exitu æſtimanda eſt: ſatis eſt, probare animum parricidæ. *Vide Maximum Tyrium in hac tota re, Serm.* II. *Addo Theologos quoſdam ſic diſtinguere, vt quatuor faciant gradus in culpa:* Obiectum, ſiue primum Motum; Luctam; Aſſenſum; & Actum. *Duo priora extra culpam eſſe. Altera, in culpa, atque etiã pœna, apud Deum quidem, Theodorus Balſamo, in Can.* IV. *Concily Neocæſarienſis. Hæc ad iſta Senecæ haud importune dicta vberius ſunto.*

CAP. VIII. 82. Nec prodeſſe.] *Omnia enim ſunt ſapientis. Stoico ſcito. item, Seipſo contentus eſt ad beate viuendum. &, Nulla re eget. Vide autem de hac re ex profeſſo* VII. *De Benefic. cap.* IV. *& ſequentibus, An ſapiens beneficium poſſit accipere? fatetur communi modo & ſenſu, proprie negat. Vide.*

83. Excepta mortalitate.] *O ſuperbe! Sed ſic Stoici, & noſter alibi:* Solo tempore ſapiens à deo differt. *Et Cicero eorum mente & verbis, De Nat. deor.* II. E virtutibus vita beata exſiſtit, par & ſimilis deorum, nulla re, niſi immortalitate, cedens cæleſtibus. *Vide epiſt.* LIII. *&* LIX.

84. Bono publico.] *Hæc olim nos correximus, & eſt formula in Principum laudem crebra in lapideis monumentis. Notant primis litteris:* B.P.N. *vel* B.R.P.N. *quod valet,* Bono reip. natus. *Velim & priora legi:* ſecutus, benignus.

CAP. IX. 85. Vt hiemis.] *Apud Tacitum Cerealis, ad noſtros Gallos:* Quomodo ſterilitatem, aut nimios imbres, & cetera naturæ mala; ſic luxum vel auaritiam dominantium tollerate. *Cicero apud Dionem lib.* XLIV. Quæ euenerunt, tanquam nimios imbres aut grandines eueniſſe rati, obliuioni mandate.

86. Quod in vno.] *Stoice. nam ceteri omnes ſtulti, & inſaniunt.*

87. Et iniuriatur.] *Diſplicuit Mureto, & totum recidat: quis probet? Scripti,* & inuitia *vel* iniuria, *habent: ego legam,* citra nos ſæuit, etiam iniuria. *Argumentatur dicam, an argutatur? Sapiens fortuita fert, & quidquid non conſilio euenit: ergo & iniuriam, quia ea à ſtultis, quibus non eſt conſily copia.*

88. Inter togatos.] *Lites, fraudes, calumniæ, quibus fortuna aut vita petitur, in foro exercentur, vel in aula: idque ab inermibus & togatis, ſolo lingua telo.*

89. Et mouet.] *Ratiocinatio obſcurior, ſed iſta: Iniuria ad quem venit, eum mouet; ſapiens non mouetur; ergo non ad eum. Noſter de Ira* III. *cap.* XXV. Qui non iraſcitur, inconcuſſus iniuria perſtitit: qui iraſcitur, motus eſt.

90. In altum.] *Quomodo? vt in pectus recondat, & aſſeruet? non conuenit. Meus liber,* in altũ. *Et poſſet* in alto, *legi: quaſi ipſe in alto & ſublimis, dimittat iniurias ſpernatque. ſed verius,* inultus, *vna voce. Non timete, inquit, vos procaces & iniurioſi: non accipit iniurias, nec agnoſcit quidem, & ſine vindicta tranſit.*

91. Certaminibus ſacris.] *Ita dicti Græciæ agones, quia dys vel heroibus ſacrati. Auſonius:*

Quattuor antiquos celebrauit Achaia ludos,
Cælicolum duo ſunt, & duo feſta hominum.
Sacra Iouis, Phœbique, Palæmonis, Archemorique.
Serta quibus pinus; malus, oliua, apium.

92. Plerique.] *Pugiles nempe, quorum celebre ibi ſpectamen.*

CAP. X. 93. Quam exſequi.] *Vindicare, vlciſci. Suetonius Iuly cap.* LXVII. *Veſpaſiani* XIV. *Seneca de Ira cap.* XII. *& plures.*

94. Medio me loco.] *Qui honeſtiſſimus, in ambulando, ſedendo, accubando. Aly libri,* lecto: *vt & meus ille bonus. At ſane medius lectus honeſtiſſimus item fuit, ex Plutarchi Quæſt. Conuiual. lib.* I. *Quæſt.* III. *quem vide. Si non eo refers, lege:* medio me lecti.

95. Vitio interpretantis.] *Qui in contemptum ſcilicet & deteriorem partem trahimus: boni in meliorem. vt Ariſtippus ille Dionyſio ſe in imo locanti:* Hunc, inquit, locum ô rex illuſtrem & honeſtum deinceps vis reddere.

96. Renunciat ſibi.] *Sibi dicit. Conſol. ad Polyb.* Poteſt iſta res à luctu te prohibere, ſi renunciaueris tibi, nihil horum quæ facis poſſe ſubduci. *Fabius lib.* XII. Sed ij primum renuncient ſibi quanta ſit ingenij humani vis. *Terentius:* Id ego iamnunc tibi here renuntio futurum.

97. Quæ non ſentias.] *Ea mente Plato Diogeni Cynico, in frigore ſtatuam marmoream nudo corpori applicanti,* Nunquid ſentis? *& neganti illo,* Quid ergo magnum facis?

CAP. XI. 98. Animi ſanitatem.] *Propriam ſapientis, cum aly ſcilicet ſtulti, id eſt inſani. Quid autem ea eſt? recta decreta animi, duce Ratione.*

99. Mancipiorum.] *Quo in genere* Copriæ, *vt in Suetony Tiberio cap.* LXI. *Claudij, cap.* VIII. *qui Suidæ* κόπριοι ἄνδρες, *& Ariſtophani, initio Irenes,* κοπρολόγοι. *Vbi Scholiaſtes vult Rhetoras notari, ὡς μυσαρὲς καὶ λοιδόρες:* vt fœdos & conuiciatores.

100. In conuiuas.] *Nam hoc genus in menſis. Plinius*

Digitized by Google

*lib.*IX. *epiſt.*XVII. Scurræ, cinædi, moriones menſis inerrabant. *Liuius* XXXIII. Cum in publico epulatus domum reuerteretur, proſequentibus mollibus viris qui ioci cauſſa conuiuio celebri interfuerant.

101. Pueros quidem.] *Statius:*

Non ego mercatus Pharia de puppe loquaces
Delicias, doctumque ſui CONVICIA Nili
Infantem, LINGVAQVE ſimul SALIBVSQVE PROTERVVM.

Imo & conuiuas tenuiores, ſportulæ largitione quaſi emebant vt ij ferrent. Lucanus, ſiue quis auctor carminis ad Piſonem:

Sed miſerum, (*clientem*) parua ſtipe munerat, vt pudibundos
Exercere ſales inter conuiuia poſſit.

CAP. XII. 102. Puerilitas eſt.] *Seneca epiſt.* IV. Maius gaudium expecta, cum te philoſophia in viros transſcripſerit. Adhuc enim non pueritia in nobis, ſed, quod eſt grauius, puerilitas remanet.

103. Illis talorum.] *Noſter epiſt.* CXV. Quid intereſt? niſi quod nos circa ſtatuas & tabulas inſanimus, carius inepti? Illos reperti in litore calculi delectant: nos ingentium maculæ columnarum.

104. Faceſque ac trib.] *Spartianus in Seuero:* In prima pueritia, nullum alium ludum, niſi ad Iudices exercuit: cum ipſe prælatis faſcibus ac ſecuribus, ordine puerorum circumſtante, iudicaret. *Plutarchus in Catone:* Ludus erat, iudicia, accuſationes, damnatorum abductiones.

105. In periculum.] *Ob ruinas crebas, ex mole & altitudine.*

CAP. XIII. 106. Reliquias.] *Alui excrementa.*

107. Effuſa.] *Veſicæ.*

108 Togati purpuratique.] *Non quia Toga è purpura, ſed quia purpura prætexta, in magiſtratibus quidem. Aliter etiam* purpurati, *quia ditiores Lacernas ſumebant* improbi coloris, *vt ipſe alibi appellat, id eſt purpura totas.*

Martialis. Illas purpureas & arrogantes
Iuſſit ſurgere Lectius lacernas.

Satyricus. ---- cui circum humeros hyacinthina læna eſt.

109. Valentes coloratoſque.] *Muretus aliter, atque alio ſenſu, vocem* valentes *eiecit. (etſi ea in priſcis ſane libris) & legit:* inter coloratos maleque ſanos eſſe. *Itaque illud* Coloratos *ad palorem, lurorem, aut morbi notas duxit. Noſtra lectio & ſenſus (meo ſenſu) melior: Hi quos vides, inquit, facie valentes & bene tinctos, colore fortium: iſti omnes male ſani ſunt & ægri. Nempe à corpore valent, ab animo ægrotant. Ita Seneca, De Vita beat. cap.* VII. Virtus puluerulenta, *robuſta colorata eſt:* Voluptas *contra,* eneruis, pallida, fucata. *Verba igitur Senecæ, ſic exaudienda quaſi eſſet,* valentes coloratique: *& poſſis ita legere, etſi altera ordinatio item proba.*

110. Attaluſue Aſiæ.] *Reges Pergami primo, & poſtea in parte minoris Aſiæ, plerique* Attali *dicti. Itaque quaſi nomen commune, & imperij illius, inualuit: quaſi dicam,* Ptolomæus Ægypti, Antiochus Syriæ.

111. Ad Caſtoris.] *Alij,* ad caſtra. *& ſcio equidem mangones ſecutos etiam caſtra, quia plerumque ibi mancipia venalia è præda. Sed hic de ipſa vrbe ſermo, & recte* ad Caſtoris, *id eſt templũ. quod in Romano foro fuit. & iuxta, vt hinc diſcimus, tabernæ venalium ſeruorum. Sic enim acceperim, & de Mangonibus ipſis, qui nequam ſeruos vendunt emuntve. At alij tamen quaſi de Seruis ipſis, qui officinæ præfecti vendunt aut emunt. Verba ſequentia damnant.*

112. Remittere arcum.] *Quidam,* animum: *male. Nam ad morem Parthorum regum reſpicit. quibus pro inſigni Arcus. & ſimul ad terrorem. Dio libro* XLIX. *legatos Antonij à Phraate auditos ſcribit:* cum ipſe in aurea ſella ſederet, neruum arcus pulſans. multiſque verbis in Romanos inuectus. *Statius, de nouo rege, eiuſque inſignibus.*

Sumere tunc ARCVS, ipſumque onerare veretur.
Patris equum, viſuſq; ſibi nec ſceptra capaci
Suſtentare manu, nec adhuc implere tiaram.

Sed & Turcici reges tale. ac Buſbequius olim noſter, de Solymanno: Sedebat in ſolio humili, in ſtrato, iuxta autem arcus & ſagittæ.

CAP. XIV. 113. Quot lecticarios.] *Nam diuites, viri fœminæque,* hexaphoro vel octophoro *vehebantur, id eſt, geſtamine ſex vel octo baiulorum. At ſeniores, vel duobus contenti erant.* Nos I. *Elector. cap. de* Lectica.

114. Oneratas aures.] *Lucanus.*

-----colloque, comiſque
Diuitias Cleopatra gerit, cultuque laborat.

Seneca, De Benef. VII. *cap.* IX. Video vniones, non ſingulos ſingulis auribus comparatos: iam enim exercitatæ aures, oneri ferendo ſunt. *Claudianus:*

----collo monili
Circuit, & baccis onerat cadentibus aures.

Horatius.

Nec ſit marita, quæ rotundioribus
Onuſta baccis ambulet.

115. Laxam ſellam.] *In qua feratur. Diuites enim ea patentiore: vt in Martiali:*

Laxior hexaphoris tua ſit lectica licebit.

116. Impudens animal.] *Itane de fœminis, ò Annæ, & Paulina tua hæc leget? Legat, res dicenda eſt. quam tecum & Cato, apud Liuium lib.* XXXIV. Impotens natura, & indomitum animal. *Ante omnes Homerus:*

Ὡς οὐκ αἰνότερον, ἢ κύντερον ἄλλο γυναικὸς?
Nil grauius, nil improbius, quam fœmina, viuit.

117. Multa eruditio.] *Vis tu igitur doctam & ſciolam eſſe? Poetæ & ratio negant: nec litteris ad virtutem, ſed ad libidines & fraudes vti. At Senecæ mens de* eruditione, *Stoico ſermone & ſenſu: id eſt, vt Philoſophia imbuatur & ſeuerioribus illis ſtudiis: non amœnioribus formetur. Ita & vellet ſuam matrem* ſapientiæ ſtudiis imbutam: *Conſol. ad Heluiam, cap.* XVI.

118. Ferum.] *Alius Seneca.*

----nulla non melior fera eſt.

119. A cinerario.] *Gloſſæ* Cinerarius, *δοῦλος ἑταίρας:* amicæ ſeruus. *Idem eſt, qui* Ciniflo, *& explicatur γυναικῶν κοσμητὴς.* ornator mulierum, *Itaque iſti proximi Dominæ, & ſectabantur.* *Horatius.*

Cuſtodes, lectica, ciniflones, paraſiti.

Tertullianus l. II. *ad Vxor.* Vnde, niſi à Diabolo, maritũ petãt bonũ exhibendæ ſellæ, & mulab. & cinerariis peregrinæ proceritatis? *Impulſos igitur ab iis ſignificat, dũ viã dominæ faciunt, velut priuati apparitores.*

120. Difficultatem.] *Non admittentis.*

121. Superbiam.] *Nomen tuam ſuggerere dedignantis, aut non reſalutantis.*

122. Cubicularij.] *Serui à cubiculo & admiſſionibus interioribus.*

123. Tamquam canem.] *Bona alluſio: nam & ianitores canem alligatum iuxta hoſtium habebant, ad ſuſcitandum: & ipſi catena adſtricti, vt canes.*

124. In pontibus.] *Vectigalis genus de quo in Admi-*

Digitized by Google

randis noſtris aliquid, lib. II. *cap.* I

125. Salutationum.] *Ita & meus optimus liber: alij plerique,* ſalutatorium, *etiam bene, & eodem ſenſu.* Publicum exercere *dicuntur, qui vectigalia publica redimunt, inde* Publicani. *Nam* Publicum, *ipſa* τελωνεῖα *in Gloſſis Senecæ epiſt.* CXI. Qui ad publica quoque acceſſerat. *Epiſt.* CXX. Quod agitarẽ publicum. *Plautus*: Illa, non ego habuit publicum. *Facete autem ſic appellat, quia pro admiſſione ad ſalutandum, pecuniola dabatur. Iuuenalis*: -----quid das, vt Ceſſum aliquando ſalutes? Publicum *igitur* ſalutationum: *vt* publicum ſalis, vini. *quod* exercet *is, qui conduxit, & præeſt.*

126. Virgam eius.] *Hanc geſtabant, ad amoliendum aut ſubmouendum indignos, vel importunos. Arundinem plurimum fuiſſe Petronius indicat*: Et arundinem ab oſtio rapuit, iterumque nil reſpondentem mulcauit.

Propertius.

Nec crepuit fiſſa, me propter, arundine cuſtos.

127. Et petiit corium.] *Id eſt, ait Muretus, petiit vt Hoſtiarius vapulet, & ſibi de corio eius ſatisfiat. Senſum non improbo, phraſim quis è Latio mihi præſtat? Ego olim volebam*: petiit lorum. *Nam loris ſiue flagellis ſerui vapulabant, atque ea hoc fine petebant. Plautus*: Ite iſtuc, atque efferte lora. *Neque nunc melius habeo: etſi libri aliter. è quibus meus,* acceſſit petens coriũ: *quidã,* acceſſit petitorium: *alij,* petiit tornum, *ex quo nõ nemo* torum. *quaſi eſſet, recta acceſſit ad dominũ decũbentem.*

128. Facit ſe adu.] *Id eſt, Quiſquis opponit, ſe idem & componit: & quamuis ſuperet, in æquo cum eo ſtetit.*

129. Factam negauit.] *Hoc tale fuit. Percuſſit aliquis Catonem in balneo inſciens. Excuſanti, & ſatisfacienti, Cato,* Non memini, *inquit,* me percuſſum.

130. Vt ſidera.] *Planetæ, vel errones.*

CAP. XV. 131. Conuiuio regis.] *Ita appellabant, potentem aliquem, & quem colebant ac ſectabantur. An ad Caligulæ etiam factum alluſum, qui* Pomponium Secundum, tunc Conſulem, publico epulo ad pedes ſuos ſedere iuſſit, ibique cibum capere?

132. Cum ſeruis.] *Qui non in lecto, ſed in ſubſellio iuxta lectum, ſedentes ſolent veſci. Donatus in vita Terentii*: Iuſſus ante Cæcilio recitare, ad cœnantem cum veniſſet quod erat cõtemptiore veſtitu, ſubſellio iuxta lectulum reſidens legiſſe dicitur. poſt paucos vero verſus, inuitatus vt accumberet, cœnaſſe vna. *Apud Plautum, ſerui, in Sticho*:

Potius in ſubſelliis Cynicè accipiemur, quam in lecto.

Apud eundem Paraſitus:

Non poſtulo equidem med in lecto accumbere.
Scis tu med eſſe imi ſubſellij virum.

133. Raro ſapienti.] *Id eſt, non ſæpe eum interpellat, mutat, aut ius in eum habet.*

134. Venali faſtidio.] *Quidam libri,* ſtudio, *ſed illud placet. Intellegit diſponi ab iis intrantes, & cum faſtu ac faſtidio eligi, vt quiſque dedit aut daturus ſperatur.* Vænale, *igitur, quia pro pecunia ponunt aut ſumunt. Sunt illi canes, qui obiecta offa placantur, cap. ſuperiore.*

135. Non eſſe.] *Eius ſenſu, qui non admittit.*

CAP. XVI. 136. Rem incommodam.] *Inter Stoicorum* ἀποπροηγμένα. *Nam* προηγμένα. Commoda *dicuntur.*

137. In gradu.] *Non fugit, non item deijcit ſe aut ſubmittit.*

138. Intercedi.] *A populo, qui ſolet in fauorabili gladiatore preces interponere apud editorem, atque eum liberare. Vide Saturnal. noſtra, lib.* II. *cap.* XXII.

139. Illud quidem.] *Alij libri,* Illud quoque. *Tu lege*: Illud quo de agitur, quod vnum ad nos pertinet, vtraque exempla hortantur.

140. Leuitatem.] *Id eſt, caluitium. Tibullus*:

-----cui leuia fulgent
Ora, nec amplexus hiſpida barba terit.

141. Quod apparet.] *Quod in oculis eſt, & ab omnibus conſpicitur.*

CAP. XVII. 142. Veruecem marinum.] *Veruex, in ſtupidos & fatuos conuicium. In Plauto*: O veruex! *& alibi,* Veruecium caput. *Sed cur* marinus? *nugari diſplicet neſcio. Sunt vituli, canes, porci marini, an & oues? Sed ſi ones: vnde ſectus ille veruex? Itaque abſurdus iocus eſt, & in hominem fatuum ipſe fatuus.*

143. Naſonis generum.] *Ouidij, quæ vox ipſa in meo & quibuſdam libris addita. Filiam autem habuit, & quidem in Africa, tunc cùm relegatus eſt. Ipſe* I. *Triſt.*

Nata procul Libycis aberat diuerſa ſub oris,
Nec poterat fati certior eſſe mei.

An cum hoc ſuo marito?

144. Struthiocamelum.] *Hominem oblongũ fuiſſe opinor, collo cruribuſque gracilem: vt hodie id genus* Ardeas *vocamus.*

145. Depilatum.] *An quia toto corpore nulli huic homini pili? & obiter notat inter molles vulſoſque fuiſſe? Struthiocamelo quidem in capite caluities. de qua Plinius*: Quædam animalium naturaliter caluent, ſicut Struthiocameli.

146. Sibi obiecit.] *Qui diſſimulare eam & tegere vult, ipſe conſpicuam magis facit, & materiem ſermonum. Siue & hoc ſenſu: ipſe eius ſe arguit, qui obiectam abnuit & ſedulo negat. Nam diuites, in tali conuicio rideant, aliter ſibi conſcij: iſti ringuntur, & eo ipſo agnoſcunt.*

147. Ad riſum.] *Ex aliis capiendum. nam ſequitur,* venuſtum *fuiſſe. Poſſis tamen & aliter: vt natus fuerit rideri, ob faciem & habitum; odio haberi, ob mores & vitia.*

148. Pedes ſuos.] *Podagra enim laborabat.*

149. Fauces conciſſas.] *Strumis ſæpius exſectis.*

150. Quos plures.] *Cicero in eum.* Odio enim tui, etſi omnes ſuperare propter tuum in me ſcelus debeo, tamen ab omnibus fere vincor.

151. Fructus contumel.] *Tertullianus, de Patientia, cap.* 8. Nempe idcirco quis te lædit, vt doleas? quia fructus omnis lædentis in dolore læſi eſt. Ergo cũ fructum eius euerteris non dolendo, ipſe doleat neceſſe eſt amiſſione fructus ſui.

152. Aliquando par.] *Meus optimus*: non deerit illi aliquando parem inuenire. *Quæ germana eſt & elegans ſcriptura: ac vide quæ de hac phraſi* III. *De Ira, cap.* XXXVI.

CAP. XVIII. 153. Omnes aliqua.] *Si tenes lege*: feriendo: *Sed libri meliores*: Omnibus aliqua nota feriendis.

154. Palloris.] *Suetonius*: Statura fuit eminenti, pallido colore.

155. Inſaniam teſt.] *Quia fœdus pallor, & ab atra bile.*

156. Fronte anili.] *Quidne fortaſſe rugoſa? etſi libri variant: & meus* hauili; *alij,* ſimul *referunt. Ex quo ego olim* ſima, *id eſſet depreſſa & iacente: ſed nunc verius habeo,* ſub fronte ſimili: *Oculi, inquit, torui, & frons ſimilis. Suetonius hoc approbat apertè*: Fronte lata & torua. *Nam ſi anilis etiam aut rugoſa fuiſſet, cur ſileat?*

157. Emendicatis.] *Puto verum eſſe, & adſciticios externóſque crines tangi. An & ideo* emendicatis, *quia à loco ad locum quaſi precario traductis & diſpoſitis, ad implendum? Quidã tamen libri,* mendicatis, *quod eſſet fuco tinctis: at meus,* capitis deſtituti, & enudati totis,

Digitized by Google

cap. *Suetonius:* Capillo raro, & circa verticem nullo.

158. In patres.] *Omnes libri non diſpliceat tamen cum Mureto,* parentes. *Certè & in* matrem *contumelioſus fuit: quam* prædicabat ex inceſto natam, quod cum Iulia filia Auguſtus commiſiſſet: *Suetonius.*

159. Auoſque.] *Agrippam. cuius* ſe nepotem neque credi, neque dici, ob ignobilitatem eius volebat. *Idem.*

160. Aſiaticum.] *De quo Tacitus* XI. *Annal.* (*& notis ibi*) *quemque* præcipuum auctorem interficiendi C. Cæſaris *adfirmat.*

161. In primis amicis.] *Nam claſſes erant amicorum, prima, ſecunda, tertia.*

192. Item in concione.] *Credámne? etſi enim omnia fœda conueniunt in hoc monſtrum; vix tamen ea impudentia, vt in concione populi narrauerit adulteria. Et quæ occaſio fuiſſet? aut ſi factum, cur non alius tam inſigne hoc ſcripſit? Libri meus & alij:* idem in concione. *Fecerim,* id eſt in conc. *Seneca enim hoc ſchema & auxeſis eſt, interpretantis. In conuiuio, inquit, obiecit: quanto minus, quàm in concione? Nam multi in Principum menſa conuiua, & ſermones illi per populum ſtatim diuulgati. Placebat etiam aliquando,* item in cognitione: *ſed omitto.*

163. Qualis conc.] *Non grata, non id quod nolo dicere. Nam vitium obiecisse, ex eo apparet quod ſequitur, de* faſtidio.

164. Tribuno.] *Meus,* contribuno.

165. Non pro manu.] *Mollis & languidus: cum manus prompta & virilis.*

166. Languidus ſono.] *Alij,* ſummo. *ſed ad ipſum ſermonem ſi refers, illud teneas: & vero tenendum eſt.*

167. Infracta voce.] *Vacillant libri. alij,* infecta noxe, infacta nocens: *meus,* infacta noxe. *Muretus ex Siculo:* ni facta noſſes. *& probat, hoc ſenſu:* Suſpectior eſſe poterat, *niſi facta noſſes, quæ ab omni mollitie diſſidebant. Mihi incidebat, è meo:* in facta vxoria: *vt pathicum honeſtè notet. Alioqui,* infracta vox, *probo etiam ſenſu, atque ea parum viros & eunuchos prodit.*

168. Signum petenti.] *More militiæ, & vt Tribuno. Vide Suetonium, cap.* 56.

169. Aliter atque aliter.] *Cum* Venerem, *ei ſignũ daret, vt fœminæ;* Priapum, *vt qui virum quæreret.*

170. Pellucidus.] *Mollium veſtis, aut fœminarum. Iuuenalis:*

Acer & indomitus, libertatiſque magiſter,
Cretice pelluces.

Vide Senecam, epiſt. CXV. *atque alibi.*

171. Crepidatus.] *In ſoleis, item fœmineum.*

172. Armillatus.] *A Pinciani coniectura eſt, cui fulcrum hoc Suetonij:* Manuleatus & armillatus in publicum proceſſit. *Liber tamen meus, & plerique,* auratus. *quod autem mulierum: vt in Propertio,* Hæc nũc aurata cyclade verrit humum. *De* Armillis *tamen, quis etiam abnuat? & cultus ille inter parum viriles.*

173. Decidit.] *Ita libri. ſed mallet Pincianus* diſcidit. *Vide Suetonium.*

174. Caium.] *Proprio nomine (etſi ita tunc ſolet:) non autem Imperatorem, aut Cæſarem.*

175. Cothurnatus.] *Eſt à Pinciano diuinante. ſed rem profectò tangente. Nam libri,* conturbatus. *Suetonius:* Modo in crepidis, vel cothurnis, modo ſpeculatoria caliga conſpectus eſt.

176. At Iphicrates.] *Vix videtur. quia patrem ei ſutorem, & ignobile id genus tribuunt: at non de matre, quod ſciam. Neque libri eo ducunt, qui meliores* Anthiſteni mater barbara, *habent. Sic ergo legatur, Pinciano etiam iudice: & Diogene, in vita Antiſthenis, auctore.* Ἐλέγετο δὲ μὴ εἶναι ἰθαγενής. ὅθεν πρὸς τὸν ὀνειδίζοντα εἶπεν, καὶ ἡ μήτηρ τῶν θεῶν Φρυγία ἐστίν. ἐδόκει γὰρ εἶναι Θρᾴττης μητρός: Dicebatur non eſſe legitimus ciuis Athenienſis. quod cum obiiceretur, repoſuit, Et deorum mater Phrygia fuit. Opinio enim erat Threſſa matre natum eſſe. *Tribuit eidem & Plutarchus, in extremo De exſil.*

CAP. XIX. 177. Opponere iniuriis.] *Meus & quidam,* ſupponere: *alij* ſuperponere. *Neque illud prius male fortaſſe. quia non tam vult nos opponi, & reſiſtere iniuriis; quàm ſubiici, & patiendo vincere.*

178. Si quiſquam.] *Eſt ex Publiano illo imitatum:* Cuiuis poteſt accidere, quod cuiquam poteſt. *Senſus: Nemo tam vilis, tam impotens, qui iniuriam non poſſit facere; ſi admittimus, quemquam poſſe. Omnes, ſi vnus. Alij tamen reſcribunt,* ſi quidquam, *me non fauente.*

179. In prima acie.] *Nam ibi Centuriones, & militum primi. Vide militiam noſtram lib.* III.

180. Alia armis.] *Allegoricè, rebus & opibus, quæ nos ambiunt.*

181. Pectori.] *Ipſis nobis, corpori.*

MVRETVS.

H*Oc quod inter admirabilia Stoicorũ numerarit aliquis ſapientem nulli iniuriæ patere, plane Socraticũ eſt. Nam cum iniuriã accipere non dicatur, niſi qui ab alio læditur: Sapiens autem lædi non queat: conſequens eſt, eum extra iniuriam eſſe. Siquidem is demum læditur, qui deterior fit ad obeundum munus ſuum: vt ſi equus ad curſum, bos ad culturam agri deterior fiat. At id ſapienti vſuenire non poteſt: niſi quis ei ſapientiam, iuſtitiam, aliamve quam virtutem auferat: quæ bona firmiora & ſtabiliora ſunt, quàm vt eripi poſſint. Quibus poſitis, efficitur id quod hoc libro docetur: poſſe quidem aliquem multa conari, vt iniuriam ſapienti faciat: ſed iniuriam ad ſapientem non peruenire. Hæc à Socrate & in apologia, & libro primo de Rep. in hanc fere ſententiam diſputantur.*

CAP. I. Cato cum feris manus non contulit.] *Hæc comparatio Catonis cum Hercule ſimile quiddam habere videtur cum comparatione Herculis & Epicuri, quæ legitur apud Lucretium libro quinto.*

CAP. III. Animum tuum incluſum.] *Melius è libro Siculo* incenſum, *& ſtatim,* Paras acclamare, *melius, quàm, vt vulgo,* paratum acclamare.

CAP. IV. Ex hac tibi nota.] ἐκ τούτου σοὶ τὸ χάραγμα.

Tamen delicatis grauis.] *Rectior Siculi libri ſcriptura:* Et tantum delicatis grauis. *Sed quid ago? Si hæc ſingillatim annumerare voluero, ad molem libri addetur aliquid: ad legentium vtilitatem nihil. Deſinamus ergo λεπτολογεῖν.*

CAP. VII. Quod ſi lædi niſi infirmior non poteſt.] οὐ γὰρ θεμιτὸν ἀμείνονι ἀνδρὶ ὑπὸ χείρονος βλάπτεσθαι.

Malus autem bono infirmior eſt.] *Nam ſi iniuſtitia, morbus eſt animi, iuſtitia, ſanitas, quis ægrotum valente firmiorem dixerit? itaque ne iniuſtitia quidem tueri ſe ſine aliqua ope iuſtitiæ poteſt.*

CAP. X. Renuntiat ſibi.] *Peſſime alij,* quam ſibi, *aut* quantum ſibi. *Renuntiare ſibi, eſt admonere ſe ſubiicere ſibi, reuocare ſibi in animum & in memoriam. Sic in conſolatione ad Polybium:* Poteſt illa res à luctu te prohibere nimio, ſi tibi ipſi renuntiaueris, nihil horum quæ facis poſſe ſubduci. *Quintilianus li.* XII. *cap.* XI. Sed ij primum renuntient ſibi, quanta ſit humani ingenij vis.

CAP. XII. Quibus animi mala ſunt, auctique in maius errores.] *Inepta ſcriptura, & ex qua nullam idoneam ſententiam elicueris. Lego.* Quibus animi mala ſunt, vtique in maius errores. *Sic paulo inferius:* Ergo par pueris longiuſque progreſſis, ſed in alia maioraque error eſt.

CAP. XIII. Qui ſalutatorium publicum exer-

ceat.] *Fœde deprauatus locus: quem è libro Siculo ita restitui,* Qui hoc ſalutationum publicum exercet. *neque quidquam magis ex conſuetudine Senecæ, id eſt, vrbanius & elegantius dici poteſt. Publica exercent, qui ex eo publicani vocantur: vt publicū pecoris, publicum ſalis, vini, ceterarumque mercium pro quibus portorium exigitur. Ita igitur dixit eos ſalutationum publicum exercere, qui admiſſionibus præſunt, & ad principes ſalutandos admittunt eos, quibus, eis conuentis opus eſt: mercedeſque ab eis eo nomine non exiguas exigunt.*

Et petit corium.] *Ita legitur in veteribus libris: melius quam, quod quidam ſubſtituere voluit,* lorum. *Petere autem corium, eſt, petere, vt oſtiarius vapulet: vt ſibi de eius corio ſatisfiat.*

CAP. XIV. Tanta oculorum ſub fronte anili latentium toruitas.] *Non diſpliceret coniectura eorum qui legendum putant,* ſub fronte ſima: *niſi magis me moneret conſenſus librorum veterum in quibus aperte ac perſpicue legitur,* ſub fronte anili.

De Chærea tribuno militum ſermo promanauerat.] *Incredibile dictu eſt, quanto mihi Siculi libri ſcriptura verior eſſe videatur, quæ hæc eſt;* Sermo non pro manu erat. *Hoc enim ſignificat ſermonem non fuiſſe conuenientem manui: cum Chærea ſermone quidem mollis & infractus videretur: at manu fortis eſſet ac ſtrenuus.*

Languidus ſomno, & infracta voce ſuſpectior.] *Hic quoque locus mirifice ex eodem libro reſtitutus eſt, hoc modo:* Languidus, &, ni facta noſſes, ſuſpectior. *Poterat eſſe ſuſpectus mollitie ni facta noſſes, ſed facta ipſius nullum ei ſuſpicioni locum relinquebant.*

Modo Veneris, modo Priapi debat.] *Ita & apud Suetonium legitur: at apud Dionem & Xiphilinum, in latina quidem interpretatione,* Cupidinis aut Veneris. *Sed homini eruditiſſimo, qui eos ſcriptores interpretatus eſt, fraudi fuere Græca exemplaria, in quibus vitioſe legitur,* πόθου *cum legendum ſit* πόσθιν.

PINCIANVS.

CAP. I. LVcij Annæi Senecæ ad Serenum liber ſecundus.] *Verbum* ſecundus *in correctioribus exemplaribus non habetur.*

Quam primum nos eripiant, & in illum editum verticem educant.] *Legendum ſingularitatis numero,* eripiat *&* educat, *ex vetere lectione.*

Et ardua ad quæ vocamur.] *Exemplar Facundi & Primitiui,* At ardua per quæ vocamur.

Supra Pompeios & Cæſares ſurgentem.] *Lege,* quod ſupra, *&c. & paulo ante pro* Catonis, *ſubſtitue* M. Catonis, *ex vetere lectione.*

Et tacita cupiditate corrupti non intelligebant, ſe dum vendunt, & venire.] *Scribendum,* & cæca cupiditate correpti non intelligebant, ſe, dum vendunt, etiam venire, *ex eadem.*

CAP. II. In tres diuiſus partes.] *Verbum* partes *redundat, ex eadem. Significari autem Cæſarem, Pompeium, Craſſum, euidens eſt.*

In eadem quæ cæteri deſcendiſtis.] *Lege* incidiſtis, *non* deſcendiſtis, *ex eadem.*

CAP. III. Quo nulla permittatur iniuria.] Perueniatur *crediderim ſcribendum, non* permittatur.

Quod ſacrilegium non inueniat.] *Caſtigatior puto lectio erit* ſacrilegum, *quam* ſacrilegium, *quam confirmant verba ſtatim ſequentia,* ſi exiſtunt qui magnitudinem, *&c.*

Non icturi petat.] *Omnis ſcripta lectio* appetat, *non* petat, *agnoſcit, & mox paulo* habeatur, *non* habebatur.

Quam ſi nulla ſit.] Quam ſi nulla ſit, *eadem.*

Vel teri poteſt.] Vel deteri poteſt. *eadem.*

Tot verberati procellis.] *Eadem,* Tot verberati ſeculis.

CAP. IV. Cum potentes imperio editi.] *Eadem,* Etiam cum potentes & imperio editi.

Aut dimiſſis in profundum cathenis Neptunum potuiſſe contingi? Demiſſis, *non* dimiſſis, *eadem habet: & videtur* conſtringi *legendum eſſe potius, quam* contingi.

Vnum malum enim illi eſt turpitudo.] *Permutata verborum ordinem,* Vnum enim illi malum eſt tupitudo, *ex eadem.*

CAP. V. Bona ſua in ſolidū habet.] *Scribendū,* bona ſua in ſolido habet, *ex eadem; & paulo poſt* perducta *non* producta, *in eadem habetur.*

Libera eſt, inuiolabilis, immota.] *Scribe;* Libera, eſt inuiolabilis, immota, inconcuſſa, *ex eadem.*

Sic contra caſus indurat.] *Scribendum reor,* Sic cōtra caſus induratatam, Sic cōtra caſus indurtuit.

Quia virtute ſui ſalua ſunt.] Sua *vt legatur, non* ſui, *& grammaticæ ratio poſcit, & exemplaria ſcripta confirmant.*

Megaram Demetrius ceperit.] *Corrige* Megara *neutro genere, tam nota re vt prodi non debeat.*

Et patriam violauerat. Ille illi victoriam excuſſit.] *Vetus lectio,* & patriam. At ille victoriam illi excuſſit.

Non victum tantum.] *Scribe,* non inuictum tantum, *ex eadem.*

Aut vicinus potens.] *Corrige,* aut vicinus impotens, *ex eadem.*

Internutantes vbique gladios.] Micantes, *non* nutantes. *Exemplar Facundi & Primitiui.*

Si parum fidei habeo.] Habes *legendum, non* habeo, *ex vetere lectione.*

CAP. VI. An tollere ſe homo natus ſupra humana poſſit.] *In eadem* attollere *habetur, nō* tollere.

Tandem aſſum hoc vobis probaturus.] *Scribendum,* En adſum hoc vobis probaturus, *ex eadem.*

Eripimus erumnis domos.] *Caſtiga.* Erepſi modo è ruinis domus, *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

Habent iſta hoſtile veſtigium.] *Quid ſi legas* Patent iſta hoſtili veſtigio.

Nullum introitum habent nec probent.] *Lege,* nullum introitum præbent, *reliqua ſuperuacanea ſunt, ex vetere lectione*

CAP. VII. Quam mali inter ſe.] *Dictio* mali *tollenda è medio, ex eadem.*

Quod ſi lædi niſi infirmior non poteſt, nec iniuria bonis, niſi à diſpari, verēda eſt.] *Scribe,* Quod ſi lædi niſi infirmior non poteſt: malus autem infirmior bono, nec iniuria bonis, niſi à diſpari, inferenda eſt, *ex eadem.*

Sed iniuſte, inquis, Socrates damnatus eſt. Iniuriam accepit.] *Legendum abſque illa diſtinctione, expūcto verbo* eſt. Sed iniuſte, inquis, Socrates damnatus iniuriam accepit. *ex eadem.*

Cum in villa mea ſurripuit.] *Scribe,* cum è villa mea ſurripuit, *ex eadem.*

Oppoſita veſte cluſum eſt.] *Exemplar Facundi & Primitiui,* appoſita veſte cluſum eſt. *ſed magis placet prior lectio.*

Vt alterum ſine altero eſſe non poſſit.] *Scribe,* vt alterum ſine altero eſſe poſſit, alterum ſine altero non poſſit, *ex eodem exemplari.*

Iniuria autem non poteſt fieri niſi iniuſte. Non eſt quod mireris.] *Corrige,* iniuria autem non poteſt fieri niſi iniuſte, Ergo ſapienti iniuria non poteſt fieri. Nec eſt quod mireris, *ex vetere lectione.*

CAP. VIII. Nec prodeſſe quidem quiſquā po-

teſt.] *Eadem.* Nec prodeſſe vero quiquam poteſt.

Et maius nihil poteſt tribuere ſapienti.] *Exemplar Pincianum*, & manis nihil poteſt tribuere ſapiens. *Aſtipulatur & codex Franciſcanus.*

Quod ad ſe transferri ſapiens gauiſurus ſit.] *Duo paulo ante citata exemplaria*, quod à ſe transferri *legunt*, *non* quod ad ſe transferri.

Ad illa nitens petenſque excelſa.] *Pergens*, *non* petens, *vetus lectio.*

Non habet vbi accipiat iniuriam. *Mallem legeras*, vnde acciperet, *quam* vbi acciperet.

Vltra quod nihil habent iratæ leges ac ſæuiſſimi domini minantur.] *Scribendum reor*; vltra quod nihil habent iratæ leges ac ſæuiſſimi domini quod minentur.

CAP. IX. Multo facilius alia tolerabimus, Dãnum & dolores & ignominias.] *Vetus lectio*, multo fortius alia tolerabimus, damna, dolores, ignominias.

Cætera forte accidentia.] Forte, *non* ſorte, *legendum ex eadem.*

Circa nos ſæuit.] *Expende, an* citra nos *ſcribi debeat*, *non* circa nos.

Quæque alia intra togatos latrocinia ſunt.] Inter, *non* intra, *legendum ex vetere lectione.*

Eſt & alia iniuria frequens.] Illa, *non* alia, *eadem præfert.*

Hæc effugiet ſapiens.] Effugit, *in eadem habetur.*

Nam ſi illum tangit iniuria, & mouet, & impedit. Caret autem ira ſapiens.] *Eadem*, Etiamſi illum tangit iniuria, & mouet, & impedit, habet iram: Caret autem ira ſapiens.

Inde continuo gaudio elatus. Adeo autem ad offenſiones rerum hominumque non contrahitur, vt illa ipſi iniuria vſui ſit.] *Corrige*, Inde continuo gaudio elatus, adeo ad offenſiones rerum hominũque non contrahitur, vt ipſa illi iniuria vſui ſit, *ex eadem.*

Ex hoc puta genere patientiam & ſapientiam.] *Eadem*, Ex hoc puta genere ſapientem.

CAP. X. Pleriſque non communibus.] *Corrige*, Pleriſque vero communibus, *ex eadem. Totus autem hic locus ſic forte aptius legetur*; Quũ iam quibuſdam proprus, pleriſque vero communibus contumeliam refutauerimus, eſt minor iniuria, *&c.*

Et non in medio me loco.] *Maior pars exemplarium* lecto *agnoſcit, non* loco.

Nullique tantum de ſe licere nunciat quam ſibi.] *Quædam exemplaria* quantum *legunt*, *non* quam. *Alia non agnoſcunt omnino eam particulam.*

CAP. XI. Quantum illis audaciæ ſit, tanto audaciora deſpicere.] *Corrige*, quam vt illis audacia ſit tanto celſiora deſpicere, *ex vetere lectione.*

Mancipiorum noſtrorum vrbanitas.] *Verbum* noſtrorum *ſuperfluit, ex eadem.*

In conuiuiis ius facit.] In conuiuas ius facit, *eadem.*

Qui probra meditatæ effundant.] *Eadem*, Qui probra immediata effundunt.

CAP. XII. Hi autem in campo foroque ſerio ludunt.] *Eadem*, Hi eodem in campo, *&c. legendum puto* eadem *non* eodem.

Ergo par pueris, ſed longius progreſſus.] *Corrige*, Ergo par pueris longiuſque progreſſis, *ex eadem, & mox paulo* malo, *non* mala, *ſcribendum.*

CAP. XIII. Quemadmodum aduerſus ægros ſuos medicus.] *Scribendum*, quem aduerſus ægros ſuos medicus, *ex eadem.*

Quam ægros intemperatos.] Quam ægros intemperantes, *eadem.*

Quo animo honores eorum.] *Lege*, & quo animo honores eorum, *ex eadem.*

Ex his qui ad caſtra negociantur.] *Emenda*, ex his qui ad Caſtoris negociantur: *vt ſubaudias*, templum. *Attice. Fuiſſe autem Caſtoris templum in foro, Papinius in ſyluis, Catullus, & multi alij ex poetis hiſtoricisque paſsim teſtantur aſtipulante etiam omni ſcripta lectione.*

Ergo vt huiuſmodi humanitatem, inhumanitatémque.] Huius *eadem agnoſcit, non* huiuſmodi.

Habentis ſub ſe Parthos, Medos, & Bactrianos.] *Corrige*, Habes ſub te Parthos, Medos, & Bactrianos, *ex eadem.*

Sed propter quos remittere arcum non tibi contingit.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, ſed per quos remittere arcum tibi non contingit. *Poſſet etiam legi & fortaſſe ſincerius*, remittere animum, *non* remittere arcum.

Nouum aucupantes dominum.] *Omnis ſcripta lectio* dominum *agnoſcit, non* dominium.

Nam ſi ſemel ſe dimiſerit eo.] *Corrigendum puto* demiſerit, *pro* dimiſerit.

Vt in iudicando ſibi contumeliam factam.] *Particula* in *non habetur in vetere lectione.*

CAP. XIV. Et illum quem quærit, tanquam canem acrem obiecto cibo leniet. *Caſtiga*, & illum quiſquis erit, tanquam canem acrem *&c. ex eadem.*

Et petit tornum.] *Exemplar domeſticum*, petens toruum. *Exemplar Facundi & Primitiui*, petens tronum *rectius.*

CAP. XV. Si quis oculos illi eruet?] *Corrige*, ſi oculus illi eruetur, *ex eadem.*

Coniecturam non capitis ingentis animi: *Negatio* non *delenda, ex eadem.*

Quare & aſpera & quæcunque toleratu grauia ſunt.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Quare & ſi aſpera, *&c. Corrigendum reor*, Quare & ſi aſpera & quantumcumque toleratu grauia ſint.

Eum non obruent cum eorum cœtu.] *Vetus lectio*, non obruetur eorum cœtu.

Et animi magnitudinem intra certos fines tenet.] *Scribe* teneri, *non* tenet, *ex eadem.*

Niſi tota vincatur. Nec putes iſtam Stoicam eſſe duritiam.] *In eadem.* niſi tota vincitur. Ne putes iſtam, *&c.*

Et illum ex toto ſummouere?] Illam, *non* illum, *Exemplar Pincianum.*

Venali faſtidio.] *Quædam Exemplaria* ſtudio, *non* faſtidio.

CAP. XVI. Equidem illud contumelia dicitur.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, & quibus illud quod contumelia dicitur. *Corrigendum puto*, è quibus illud eſt quod contumelia dicitur?

Quæ ipſi dicere aſſueuimus.] *Scribe.* Quæ ipſi in nos dicere aſſueuimus, *ex vetere lectione.*

CAP. XVII. Quod illum veruecem aliquis maximum dixerat.] *Eadem*, quod illum aliquis veruecem marinum dixerat.

Cum illum Corbula ſtruthiocamelum depilatum dixiſſet.] *Caſtiga*, Cum illum Corbulo ſtruthiocamelum depilatum dixiſſet, *ex eadem.*

Tanto animorum imbecillitas eſt, vbi ratio diſceſſit, offendimur. Si quis ſermonem noſtrũ imitatur.] *Corrige*, Tanta animorum imbecillitas eſt, vbi ratio diſceſſit. Quid? quod offendimur, ſi quis ſermonem noſtrum imitatur, *ex eadem.*

Et propter contumeliam vrbanis.] *Emendandum*,

& per contumeliam vrbanis, *ex eadem, & mox paulo quædam exemplaria* illa *legunt, non* illam.

Qui ex ſe cœperit.] Qui ex ſe cœpit, *in eadem habetur.*

Depudere didicerat.] *Omnia ſcripta exemplaria* pudere *agnoſcunt, non* depudere. *Expende itaque an per tranſpoſitionem ſyllabarum placeat legi,* pudere dedidicerat.

CAP. XVIII. Sub fronte ſimul latentium.] *Eadem,* ſub fronte anili latentium.

Et enudatis capillis aſperſi.] *Exemplar Facundi & Primitiui;* & emendicatis capillis aſperſi. *Quid ſi legas* medicatis, *non* emendicatis?

Aſiaticum Valerium in primis ferocem habebat virum.] *Corrige,* Aſiaticum Valerium in primis amicis habebat, ferocem virum, *ex vetere lectione.*

Huic in conuiuio, in contione.] *Scribe per maiorem,* Huic in conuiuio, item in contione, *ex eadem.*

De Chærea tribuno militum ſermo promanauerat, languidus ſomno & infracta voce ſuſpectior.] *Corrige,* Chæreæ tribuno militū ſermo non pro manu erat. quod languidus ſono & infracta voce ſuſpectior, *ex eadem.*

Crepidatus, auratus.] *Eadem,* crepidatus ac iratus. *Caſtigandum reor,* crepidatus, armillatus, *ex Suetonio in eius vita.*

Ceruicem mediam vno ictu decidit:] *Scribendum arbitror* diſcidit, *non* decidit, *ex eodem Suetonio.*

Hac idem Caius omnia contumelias putat.] *Legendum forte,* Hic idem Caius omnis coutumeliæ puteus.

Et ſui ferendarum impatiens, faciendarúmque cupidiſſimus.] *Corrige ex vetere lectione,* & ſicut ferendarum impatiens, faciendarum cupidiſſimus.

Qui illum Caium ſalutauerat.] *Lege,* quod illum, *&c. ex eadem.*

Hic enim caſtris natus, & alumnus legionum vocari ſolebat.] *Scripta omnis lectio* Hoc *præfert, non* Hic. *vt ſit Græcanicus dicendi modus:* Hoc ille vocabatur, *pro* Hoc nomine ille vocabatur.

Sed iam Caligulam conuicium & probrum putabat. Conturbatus ergo.] *Verbum* conturbatus, *ad ſuperiora pertinebat in priore editione. Quapropter corrigēdum reor,* ſed iam caligam conuicium & probrum putabat cothurnatus, *ex Suetonio:* Sæpe, *inquit,* depictas gemmatáſque indutu penulas manuleatus & armillatus in publicum proceſſit. Aliquando ſericatus & cycladatus: ac modo in crepidis vel cothurnis, modo in ſpeculatoria caliga, nonnunquam ſocco muliebri.

Et in vna contumelia conſumuntur.] Confirmantur *ſunt nonnulla exemplaria quæ habeant, non* conſumuntur.

At Iphicrates, cui mater barbara & Thræſſa obiiciebatur.] *Prior editio:* Antiopéque mater barbara & Thræſſa obiiciebatur. *Nonnulla exemplaria ſcripta:* Antiphoni mater barbara, *&c. Exemplar Facundi ac Primitiui,* Antiſtheni mater barbara & Thræſſa obiiciebatur: *rectiſsime ex Diogene Laertio in vita Antiſthenis.*

CAP. XIX. Ex publicis & priuatis officiis. Aliquando etiam ſalutantibus non occurremus.] *Vetus lectio,* publiciſque & priuatis officiis, aliquando etiam ſalutaribus, non occurremus.

Aliquando etiam oberati potentibus detegemus hunc affectum.] *Exemplar Facundi & Primitiui* obirati *legit, non* oberati.

Ne inquieta agenda ſit vita.] *Verbum* agenda *non habetur in exemplaribus Pinciano & Franciſcano.*

Quis omnium eſt.] *Scribe.* Quis enim eſt, *ex vetere lectione.*

Quoque honeſtior eſt, genere, fama, patrimonioque hoc ſe fortius gerat:] *Eadem,* Quo quiſque honeſtior, genere, fama, patrimonio eſt, hoc ſe fortius ſtare faciat.

Quæris quis ſit locus? viri ſapientis? Aliud auxilium eſt.] *Exemplar Pincianum, Facundi & Primitiui.* Quæris quis hic locus? viri. Sapientis aliud auxilium eſt.

Eſſe, aliquem in quem fortuna non poſſit, ex republica eſt, humani generis eſt.] *Scribe,* eſſe aliquid inuictum, eſſe aliquem in quem nihil fortuna poſſit, è republica eſt, generis humani eſt, *ex eadem. & ſi exiſtimo redundare alterutrum è duobus verbis illis ſubſtantiuis* eſt, *aut prius, aut poſterius.*

ERASMVS.

CAP. X. Q*Voniam quibuſdam proprijs, pleriſque communibus contumeliam refutauimus.*] Quoddam exemplar habebat, *quoniam quibuſdam proprijſque contumeliam refutauimus.* Vtraque lectio non vacat mendo: niſi *proprijſque,* dictum eſt pro *proprijs quoque:* & pro *quoniam,* malim *qua iam.* Nam Rodolphus legit *refutabimus.* Sentit enim ſe ſpeciatim demonſtraturum, quod in genere tractauit.

OPSOPOEVS.

CAP. III. E*T venum iturum.*] Iuretus ex v. c. legit *ſeruum eſſe, non iis inficias & uenturum:* & mox, *præſtaturum.*

Loco horum verborum. *Huiuſmodi igitur ſapientem,* legitur in v. c. *hoc ergo duo, ſapientem.*

CAP. IV. *Nocere ei tentent.*] Recte v. c. *nocere ei intendent.*

CAP. V. *In curſu arietis.*] v. c. *munimenta incuſſu arietis.* & mox, *repente deſidere.*

CAP. VI. Lipſius antiquar. lect. lib. v. cap. vi. Emendant alij. *Patent iſta hoſtili veſtigio.* ego puto fuiſſe. *Panent iſta hoſtile veſt.* frequenti errore, *Pabent, b* pro *u.*

CAP. VII. *Ætatum.*] v. c. *ætatium.* recte, nam eodem exemplo in vetuſtis libris legimus, *hereditatium, parentium, ciuitatium,* &c.

Cum vxore.] Additur bene in v. c. *cum vxore ſua,* & poſt v. c. *reuinctum cibo.*

Intentam manum deijcere.] Non male v. c. *vt intentata manu deijcere,* &c.

CAP. VIII. *Non mergunt.*] Recte ſuppletur in v. c. *nedum vt ad ſing. impulſus mæreat.*

Aliæ editiones, *aut certe temeritati,* v. c. *aut cæcæ temeritati.*

CAP. X. *Medio me loco.*] In ſchedis Iureti, rectius è v. c. *Medio me lecto.*

CAP. XIV. *Et petijt corium.*] Vulgo, *& petijt thronum.* Lipſius epiſt. XIII. li. I. Aliàs, *petijt thorum.* Scribo, *lorum.* Nam ſeruis puniendis lora poſcebantur. Plenæ comœdiæ. Plautus Captiueis:

---Colaphe, Cordalio, Corax,
Iſte iſtuc, atque afferte lora LOR. *num lignatum mittimur?*

Hæc Lipſius. At *corium* Mureti ſtat fide manuſcriptorum. Adſtipulatur item v. c. Iureti, qui eo refert prouerbium. *De alieno ludis corio,* apud Eraſmum chil. II. prou. LXXXVIII.

CAP. XV. & XVII. XXVIII. V. c. *nullis adſeruatur ianitoribus.* & mox. *Naſonis Ouidij generum.*

Lipſius Ant. lect. lib. v. cap. vi. Eſt qui legat. *ſub*

Digitized by Google

fronte anili latentium. Rectam lectionem arbitror, *ſub fronte ſima latentium.* id eſt turpiter depreſſa, & vt capellarum nares, iacente.

In concione.] Idem initio commentarij ad xi. Ann. Taciti: Forte *in cognitione*, cum videlicet adſeſſor ei conſiliariúſque Aſiaticus eſſet. Nam de concione, vix eſt vt habeat fidem.

Priores editiones, *aliquando etiam obæratis potentibus.* v. c. *obirati.* quod propius accedit quàm ſimplex *irati.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

Ex Cap. vi.

E*T loca exercendis in publico vitiis deſtinata.*] De curia & foro intelligendum. nam ita ſane ipſe noſter clamat. lib. 2. cap. 7. de Ira. *Cum videris forum multitudine refertum, & ſepta concurſu omnis frequentiæ plena, & illum Circum, in quo maximam ſui partem populus oſtendit, hoc ſcito, illic tantumdem eſſe vitiorum quantum hominum, &c.*

Ex Cap. xiiii.

Quam oneratus auro.] Solebant enim veteres foratis auribus gemmas & lapillos inſerere. Claudianus in 6. Conſulatu Honorij.

> *Subſtringitque comam gemmis, & colla monili*
> *Circuit, & baccis onerat candentibus aures.*

Plura de his P. Faber lib. 1. Semeſt. cap. 16.

Quam laxam ſellam.] Notat hic Lipſius, *laxam ſellam* potentiorum fuiſſe, vt & apud Martialem:

Laxior hexaphoris tua ſit lectica licebit &c. contra *minutam & arctam* tenuiorum, quam facile ferrent homines duo. ita Procurator Bargates apud Petronium, *à duobus lecticariis in mediam rixam perfertur.* nec alia ſententia verſuum Iuuenalis eſt, cum inter vota ſua ponit,

> *----& duo fortes*
> *De grege Mæſorum, qui me ceruice locata*
> *Securum iubeant clamoſo inſiſtere circo.*

Nam cellis deferebantur in circum vel in theatrum, & in iis perſedebant. Suetonius in Nerone cap. 26. *Interdiu quoque geſtatoria ſella clam delatus in theatrum, ſeditionibus Pantomimorum, ex parte proſcenij ſuperiore, ſignifer ſimul ac ſpectator aderat, &c.*

Petijt Corium.] Confirmatur loco eiuſdem Senecæ in proœmio li. 10. Contr. *Debuit*, inquit, *de corio eius nobis ſatisfieri.* & lib. Suaſor in fin. *Afferri protinus flagra iuſſit, & Ciceroni vt oportuit, de corio Seſtij ſatisfecit.* Iuretus.

Ex Cap. xvi.

Et intercedi non patitur.] Nempe populi in arena præcipuum ius, & ad eius voluntatem Domini ludorum plerumque ſe conformabant. itaque *intercedebat*, pro victis læſiſque.

Martialis:

> *Nuper cum Myrino peteretur miſſio læſo.*

De eo plura Lipſius lib. 2. cap. 22. Satur. Ser.

Huic Caius ſignum petenti.] Semper militiæ more tribunis excubantibus ſignum dabatur, vti probat Lipſius ad lib. 13. Ann. Taciti, necnon Briſſonius lib. 4. de formulis.

Digitized by Google

L. ANNÆI SENECÆ AD PAVLLINVM DE BREVITATE VITÆ LIBER VNVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

DE tempore huius ſcripti, haud nimis conſtat (niſi quod poſt Caium:) admodum de bonitate. O pulchri, ô vtilis argumenti! tractemus, & imbibamus. Hypotheſis eſt, Vitam non eſſe breuem, ſed à nobis fieri: vel non vtendo, vel male, aut vane, vtendo. Hæc ſic diducit. Primum vitiis mancipamur, quibus æuum abſumitur & perit. Secundo, Inutiliter occupamur, in parum ſeriis, & quæ Officia vocamus. Tertio, Opinione aut præſumptione peccamus, & hoc breuem facit, quod longam vitam cenſemus. Præſentia ſpernimus, futura diſponimus, tamquam in magna & certa copia. Et plerique ad vana, aut aliena, labimur, & perdimus vitam quaſi per luſum. Hæc talia ad Cap. vſque x. Inde partitur in tria omne Tempus, Præteritum, Præſens, futurum: & quam male aut inepte nos in ſingulis geramus, docet. Inuehitur in occupationes futiles, in delicias, in luxus, ignaua otia, etiam ſuperflua litterarum ſtudia. Hic aliquid ſiſtit, & vtinam hodiernos etiam Philologos trahat aut mutet! Solum tempus bene poni, quod Sapientiæ ſtudijs impenditur: per quam vita vere ſit longa. Contra vulgus, æſtimat eam à Fortuna: vt hæc læta aut triſtis obuenit, ſic vitam æſtimat breuem aut longam. In triſtibus mortem appetunt, in lætis timent. Adhortatio in fine ad Paullinum: quid ad illum? ad ſe quiſque ducat, vt mature ſapiat, in portum vitæ & honeſtum otium ſecedat. Mihi voueo, & nitor.

CAPVT PRIMVM.

MAIOR pars mortalium, 1 Paulline, de naturæ malignitate conqueritur, quod in exiguum æui gignimur, quod hæc tam velociter, tam rapide dati nobis temporis ſpatia decurrant: adeo vt, exceptis admodum paucis, ceteros in ipſo vitæ apparatu vita deſtituat. Nec huic publico, vt opinantur, malo, turba tantum & imprudens vulgus ingemuit: clarorum quoque virorum hic affectus querelas euocauit. Inde illa 2 maximi medicorum exclamatio eſt, 3 *Vitam breuem eſſe, longam artem.* Inde 4 Ariſtoteli cum rerum natura 5 exigenti, minime conueniens ſapientis viro lis eſt: *illam animalibus tantum indulſiſſe, vt* 6 *quina aut dena ſæcula* 7 *edurent, homini in tam multa ac magna genito,* 8 *tanto citeriorem terminum ſtare.* Non exiguum temporis habemus, ſed multum perdimus. 9 Satis longa vita, & in maximarum rerum conſummationem large data eſt, ſi tota bene collocaretur. Sed vbi 10 per luxum ac negligentiam defluit, vbi nulli rei bonæ impenditur; vltima demum neceſſitate cogente, quam ire non intelleximus, tranſiſſe ſentimus. Ita eſt. non accepimus breuem vitam, ſed fecimus: nec inopes eius, ſed prodigi ſumus. Sicut amplæ & regiæ opes vbi ad malum dominum peruenerunt, momento diſſipantur: at quamuis modicæ, ſi bono cuſtodi traditæ ſunt, vſu creſcunt: ita ætas noſtra, bene diſponenti, multum patet. Quid de rerum natura querimur? illla ſe benigne geſſit, vita, ſi ſcias II.
vti, longa eſt. Alium inſatiabilis tenet auaritia: alium in ſuperuacuis laboribus operoſa ſedulitas: alius vino madet: alius inertia torpet: alium defatigat ex alienis iudiciis ſuſpenſa ſemper ambitio: alium mercandi præceps cupiditas circa omnes terras, omnia maria, ſpe lucri ducit. Quoſdam torquet cupido militiæ, numquam non aut

alienis periculis intentos, aut ſuis anxios: ſunt quos 11 ingratus ſuperiorum cultus voluntaria ſeruitute conſumat. Multos aut affectatio 12 alienæ fortunæ, aut 13 ſuæ odium detinuit: pleróſque nihil certum ſequentes, vaga & inconſtans, & ſibi diſplicens, leuitas, per noua conſilia iactauit. Quibuſdam nihil quo curſum dirigant, placet, ſed marcentes oſcitantéſque fata deprehendunt: adeo vt quod apud 14 maximum poëtarum, more oraculi dictum eſt, verum eſſe non dubitem:

Exigua pars eſt vitæ, quam nos viuimus.

Ceterum quidem omne ſpatium, non vita, ſed tempus eſt. Vrgentia circumſtant vitia vndique: nec reſurgere, aut in diſpectum veri attollere oculos ſinunt, ſed merſos, & in cupiditatibus infixos premunt. Numquam illis recurrere ad ſe licet: ſed ſi quando aliqua quies fortuito contigit, velut in profundo mari, in quo 15 poſt ventum quoque volutatio eſt, fluctuantur, nec vnquam illis à cupiditatibus ſuis otium inſtat. De iſtis me putas diſſerere, quorum in confeſſo mala ſunt? aſpice illos, ad quorum felicitatem concurritur: bonis ſuis effocantur. Quam multis graues ſunt diuitiæ? quam multorum eloquentia, quotidiana oſtentandi ingenij 16 ſpatio, 17 ſanguinem educit? quam multi continuis voluptatibus pallent? quam multis nihil liberi relinquit circumfuſus clientium 18 populus? Omnes denique iſtos, ab infimis vſque ad ſummos, pererra: hic aduocat, hic adeſt: ille periclitatur, ille defendit, ille iudicat. Nemo ſe ſibi vindicat: alius in alium 19 conſumimur. Interroga de iſtis, quorum 20 nomina ediſcuntur: his illos dignoſci videbis notis: Hic illius cultor eſt, ille illius, ſuus nemo. Deinde dementiſſima quorumdam indignatio eſt. queruntur de ſuperiorum faſtidio, quod ipſis adire volentibus non vacauerit. Audet quiſquam de alterius ſuperbia queri, qui ſibi ipſe numquam vacat? Ille tamen, quiſquis eſt, inſolenti quidem vultu, ſed aliquando 21 reſpexit: ille aures ſuas ad tua verba demiſit: ille te 22 ad latus ſuum recepit. tu non inſpicere te vm-
III. quam, non audire dignatus es. Non eſt itaque quod iſta officia cuiquam imputes: quoniam quidem cum illa faceres, non eſſe cum aliquo volebas, ſed tecum eſſe non poteras. Omnia licet quæ vmquam ingenia fulſerunt, in hoc vnum conſentiant, numquam ſatis hanc humanarum mentium caliginem mirabuntur. Prædia ſua occupari à nullo patiuntur: & ſi exigua contentio eſt de modo finium, ad lapides & arma diſcurrunt: in vitam ſuam incedere alios ſinunt, imo vero ipſi etiam poſſeſſores eius futuros inducunt. Nemo inuenitur, qui pecuniam ſuam diuidere velit: vitam vnuſquiſque quam multis diſtribuit? Adſtricti ſunt in continendo patrimonio: ſimul ad temporis iacturam ventum eſt, profuſiſſimi in eo, cuius vnius honeſta auaritia eſt. Libet itaque ex ſeniorum turba comprehendere aliquem. Perueniſſe te ad vltimum ætatis humanæ videmus: centeſimus tibi, vel ſuprà, premitur annus. agedum, ad computationem ætatem tuam reuoca. Dic quantum ex iſto tempore creditor, quantum amica, 23 quantum reus, quantum cliens abſtulerit: quantum lis vxoria, quantum ſeruorum coërcitio, quantum officioſa per vrbem diſcurſatio. Adijce morbos quos 24 manu fecimus: adiice, quod & ſine vſu iacuit: videbis te pauciores annos habere, quam numeras. Repete memoria tecum, quando certus conſilij fueris, quotus quiſque dies vt deſtinaueras receſſerit; qui tibi vſus tui fuerit, quando in ſtatu ſuo vultus, quando animus intrepidus; quid tibi in tam longo æuo facti operis ſit; quam multi vitam tuam diripuerint, te non ſentiente quid perderes; quantum vanus dolor, ſtulta lætitia, auida cupiditas, blanda conuerſatio abſtulerit; quam exiguum tibi de tuo relictum ſit: intelliges, te immaturum mori.

IV. Quid ergo eſt in cauſſa? Tanquam ſemper victuri viuitis: numquam vobis fragilitas veſtra ſuccurrit. Non obſeruatis quantum temporis tranſierit. velut ex pleno & abundanti perditis: cum interim fortaſſe ille ipſe, alicui vel homini vel rei donatus, vltimus dies ſit. Omnia, tanquam mortales, timetis: omnia, tanqum immortales, concupiſcitis. Audies pleróſque dicentes: 25 *A quinquageſimo in otium ſecedam:* 26 *ſexageſimus annus* 27 *ab officiis me dimittet.* Et quem tandem longioris vitæ prædem accipis? quis iſta, ſicuti diſponis, ire patietur? Non pudet te reliquias vitæ tibi reſeruare, & id ſolum tempus bonæ menti deſtinare, quod in nullam rem conferri poſſit? Quam ſerum eſt, tunc viuere incipere, cum deſinendum eſt? quæ tam ſtulta mortalitatis obliuio, in quinquageſimum & ſexageſimum annum differre ſana conſilia: & inde velle vitam inchoare, quo pauci perduxerunt? Potentiſſimis, & in altum ſublatis hominibus, excidere voces videbis, quibus otium optent, laudent, omnibus bonis ſuis præferant. Cupiunt interim ex illo faſtigio ſuo, 28 ſi tuto liceat, deſcendere. nam vt nihil extra
V. laceſſat aut quatiat, in ſe ipſa fortuna ruit. Diuus Auguſtus, cui dij plura quam vlli præſtiterunt, 29 non deſiit quietem ſibi precari, vacationem à Rep. petere. Omnis

Digitized by Google

eius ſermo ad hoc ſemper reuolutus eſt, vt ſibi ſperaret otium. Hoc labores ſuos, etiam ſi falſo, dulci tamen oblectabat ſolatio, aliquando ſe victurum ſibi. In quadam ad ſenatum miſſa epiſtola, cum requiem ſuam non vacuam fore dignitatis, nec à priore gloria diſcrepantem, pollicitus eſſet, hæc verba inueni: *Sed iſta fieri ſpecioſius, quam promitti poſſunt. me tamen cupido temporis optatiſſimi mihi, prouexit. vt quoniam rerum lætitia moratur adhuc, præciperem aliquid voluptatis ex verborum dulcedine.* 30 Tanta viſa eſt res otium, vt illam, quia vſu non poterat, cogitatione præſumeret. Qui omnia videbat ex ſe vno pendentia, qui hominibus gentibuſque fortunam dabat, illum diem lætiſſimus cogitabat, quo magnitudinem ſuam exueret. Expertus erat, quantum illa bona, per omnes terras fulgentia, ſudoris exprimerent, quantum occultarum ſolicitudinum tegerent: 31 cum ciuibus primum, deinde cum 32 collegis, nouiſſime cum 33 affinibus, coactus armis decernere, mari terraque ſanguinem fudit: per Macedoniam, Siciliam, Ægyptum, 34 Syriam, Aſiámque, & omnes propè oras bello circumactus, Romana cæde laſſos exercitus ad externa bella conuertit. Dum Alpes pacat, immixtóſque 35 mediæ paci & imperio hoſtes perdomat, dum 36 vltra Rhenum, 37 Euphratem & 38 Danubium terminos mouet, in ipſa vrbe, 39 Murenæ, Cæpionis, Lepidi, Egnatiorum in eum mucrones acuebantur. Nondum horum effugerat inſidias: filia, & tot nobiles iuuenes adulterio 40 velut ſacramento adacti, iam 41 infractam ætatem territabant: poſtquam & iterum timenda 42 cum Antonio mulier. Hæc 43 vlcera cum ipſis 44 membris abſciderat: alia ſubnaſcebantur. velut cum graue multo ſanguine eſt corpus, partes ſemper aliquæ rumpebantur. Itaque otium optabat: in huius ſpe & cogitatione labores eius reſidebant: hoc votum erat eius, qui voti compotes facere poterat. Marcus Cicero inter Catilinas Clodióſque iactatus, Pompeióſque & Craſſos, partim manifeſtos inimicos, partim dubios amicos, dum fluctuatur cum republica, & illam peſſum euntem 45 tenet, nouiſſime abductus, 46 nec ſecundis rebus quietus, nec aduerſarum patiens, quotiens illum ipſum conſulatum ſuum non ſine cauſſa, ſed ſine fine laudatum, deteſtatur? quam flebiles voces exprimit in quadam 47 ad Atticum epiſtola, iam victo patre Pompeio, adhuc filio in Hiſpania fracta arma refouente? *Quid agam*, inquit, *hic quæris? moror in Tuſculano meo ſemiliber.* Alia deinceps adiicit, quibus & priorem ætatem complorat, & de præſenti queritur, & de futura deſperat. *Semiliberum* ſe dixit Cicero. at mehercules numquam ſapiens in tam humile nomen procedet, numquam ſemiliber erit: integræ ſemper libertatis & ſolidæ, ſolutus, & ſui iuris, altior ceteris. Quid enim ſupra eum poteſt eſſe, qui ſupra fortunam eſt?

VI. Liuius Druſus, vir acer & vehemens, cum 48 leges nouas 49 & mala Graecana mouiſſet, ſtipatus ingenti totius Italiæ cœtu, exitum rerum 50 non prouidens, quas nec agere licebat, nec iam liberum erat ſemel inchoatas relinquere, exſecratus inquietam à primordiis vitam, dicitur dixiſſe, *Vni ſibi, nec puero quidem, vmquam ferias contigiſſe.* Auſus eſt enim & pupillus adhuc, & prætextatus, iudicibus reos commendare, & gratiam ſuam interponere tam efficaciter, vt quædam iudicia conſtet ab illo 51 rapta. Quo non irrumperet tam immatura ambitio? ſcires in malum ingens, & priuatum, & publicum euaſuram illam tã præcoquem audaciã. Sero itaque querebatur, nullas ſibi ferias contigiſſe: à puero ſeditioſus, & foro grauis. Diſputatur, an ipſe ſibi manus attulerit. ſubito enim vulnere per inguen accepto, collapſus eſt: aliquo dubitante, an mors voluntaria eſſet; 52 nullo, an tempeſtiua. Superuacuum eſt commemorare plures: qui cum aliis feliciſſimi viderentur, ipſi in ſe verum teſtimonium dixerunt, 53 peroſi omnem actum annorum ſuorum. Sed his querelis nec alios mutauerunt, nec ſeipſos. Nam cum verba erumperent, affectus ad conſuetudinem relabebantur. Veſtra mehercule vita, licet ſupra mille annos exeat, in arctiſſimum contrahetur. Iſta vitia nullum non ſæculum deuorabunt: hoc vero ſpatium, quod, quamuis natura currit, ratio dilatat, cito vos effugiat neceſſe eſt. Non enim apprehenditis, nec retinetis, nec velociſſimæ omnium rei moram facitis, ſed abire vt rem ſuperuacuam ac reparabilem ſinitis. In primis autem & illos numero, qui nulli rei, niſi vino ac libidini vacant. nulli enim turpius occupati ſunt: ceteri, etiam ſi vana gloriæ imagine teneantur, ſpecioſe tamen errant. Licet auaros mihi, licet vel iracundos enumeres, vel odia exercentes iniuſta, vel bella: omnes iſti virilius peccant. in Venerem ac libidinem proiectorum inhoneſta 54 labes eſt. Omnia iſtorum tempora excute. adſpice quamdiu computent, quamdiu inſidientur, quamdiu timeant, quamdiu colant, quamdiu colantur, quantum vadimonia ſua atque aliena occupent, quantum conuiuia, quæ iam ipſa 55 officia ſunt: videbis, quemadmodum illos reſpirare non ſinant vel mala ſua, vel bona. Denique inter omnes conuenit, nullam rem bene exerceri poſſe ab homine occupato: non eloquentiam, non liberales diſciplinas: quando diſtrictus animus nihil altius

Digitized by Google

recipit, ſed omnia velut inculcata reſpuit. Nihil minus eſt hominis occupati, quam
VII. viuere: nullius rei difficilior eſt ſcientia. Profeſſores aliarum artium vulgo
multique ſunt. quaſdam vero ex his 56 pueri admodum ita percepiſſe viſi ſunt, vt etiam
præcipere poſſent: viuere tota vita diſcendum eſt: & quod magis fortaſſe miraberis,
tota vita 57 diſcendum eſt mori. Tot maximi viri, relictis omnibus impedimentis,
cum diuitiis, officiis, voluptatibus renunciaſſent, hoc vnum in extremam vſque ætatem
egerunt, vt viuere ſcirent: plures tamen ex his nondum ſe ſcire confeſſi, è vitâ abie-
runt, nedum vt iſti ſciant. Magni, mihi crede, & ſupra humanos errores eminentis viri
eſt, nihil ex ſuo tempore delibari ſinere: & ideo vita eius longiſſima eſt, cui quantum-
cumque patuit, totum ipſi vacauit. Nihil inde incultum otioſumque iacuit: nihil ſub
alio fuit. neque enim quidquam reperit dignum, quod cum tempore ſuo permutaret,
cuſtos eius parciſſimus. Itaque ſatis illi fuit. his vero neceſſe eſt defuiſſe, ex quorum
vita multum populus tulit. Nec eſt quod putes, hinc illos non intelligere damnum
ſuum. pleroſque certe audies ex his quos magna felicitas grauat, inter clientium
greges, aut cauſſarum actiones, aut ceteras honeſtas miſerias exclamare interdum, *Mihi
viuere non licet.* Quidni non liceat? 58 omnes illi qui te ſibi aduocant, tibi abducunt. Ille
reus quot dies abſtulit? quot ille candidatus? quot illa anus, efferendis heredibus laſ-
ſa? quot ille ad irritandam auaritiam captantium ſimulatus æger? quot ille potentior
amicus, qui vos non in amicitia, ſed in apparatu habet? 59 Diſpunge, inquam, ac re-
cenſe vitæ tuæ dies: videbis paucos admodum & 60 reiiculos apud te reſediſſe. Aſſe-
cutus ille quos optauerat faſces, cupit ponere, & ſubinde dicit: *Quando hic annus præte-
ribit*? Facit ille ludos, quorum 61 ſortem ſibi obtingere magno æſtimauit: *Quando*, in-
quit, *iſtos effugiam*? 62 Diripitur ille toto foro patronus, & magno concurſu omnia vl-
tra quam audiri poteſt, complet: *Quando*, inquit, *res* 63 *proferentur*? Præcipitat quiſque
vitam ſuam, & 64 futuri deſiderio laborat, præſentium tædio. At ille, qui nullum non
tempus in vſus ſuos confert, qui omnes dies 65 tamquam vitam ordinat, nec optat
craſtinum, nec timet. Quid enim eſt, quod iam vlla hora 66 nouæ voluptatis poſſit af-
ferre? Omnia nota, omnia ad ſatietatem percepta ſunt: de cetero, fors fortuna vt volet
ordinet: vita iam in tuto eſt. Huic adiici poteſt, detrahi nihil: & adiici ſic, quemadmo-
dum ſaturo iam & pleno aliquid cibi, quod nec deſiderat, 67 nec capit.

VIII. Non eſt itaque quod quemquam, propter canos aut rugas, putes diu vixiſſe, non enim
ille diu vixit, ſed 68 diu fuit. Quid enim? ſi illum multum putes nauigauiſſe, quem ſæua
tempeſtas à portu exceptum huc & illuc tulit, ac viribus ventorum ex diuerſo furen-
tium per eadem ſpatia in orbem egit? non ille multum nauigauit, ſed multum iactatus
eſt. Mirari ſoleo, cum video aliquos 69 tempus petere, & eos qui rogantur facillimos.
Illud vterque ſpectat, propter quod tempus petitum eſt: ipſum quidem neuter. Quaſi ni-
hil petitur, quaſi nihil datur: re omnium pretioſiſſima luditur. Fallit autem illos, quia res
incorporalis eſt, quia ſub oculos non venit: ideoque viliſſima æſtimatur, imo pæne nul-
lum pretium eius eſt. 70 Annua congiaria homines 71 clariſſimi accipiunt, 72 & his
aut laborem, aut operam, aut diligentiam ſuam locant: nemo æſtimat tempus. vtuntur illo
laxius, quaſi gratuito. At eoſdem 73 ægros vide, ſi mortis periculum admotum eſt pro-
pius, medicorum genua tangentes: ſi metuunt capitale ſupplicium, omnia ſua, vt viuant,
paratos impendere. tanta in illis diſcordia affectuum eſt. Quod ſi poſſet, quemadmodum
præteritorum 74 annorum cuiuſque numerus proponi, ſic futurorũ: quomodo illi, qui
paucos viderent ſupereſſe, trepidarẽt, quomodo illis parcerent? Atqui facile eſt, quamuis
exiguum diſpenſare, quod certum eſt, id debet ſeruari diligentius, quod neſcias quando
deficiat. Nec eſt tamen, quod ignorare putes illos, quam cara res ſit. 75 Dicere ſolent eis
quos validiſſime diligunt, paratos ſe partem annorum ſuorum dare. Dant, nec intelli-
gunt: dant autem ita, vt ſine illorum incremento ſibi detrahant: ſed hoc ipſum an detra-
hant, neſciunt: ideo tolerabilis eſt illis iactura detrimenti latentis. Nemo reſtituet an-
nos, nemo iterum te tibi reddet. Ibit qua cœpit ætas, nec curſum ſuum aut reuocabit aut
ſupprimet: nihil tumultuabitur, nihil admonebit velocitatis ſuæ, tacita labetur. Non
illa ſe regis imperio, non fauore populi longius profetet. 76 ſicut iuſſa eſt, à primo
die curret: nuſquam remorabitur. Quid fiet? tu occupatus es, vita feſtinat: mors inte-
IX. rim aderit, cui, velis nolis, vacandum eſt. 77 Poteſtne quiſquam, dico homi-
num eorum qui prudentiam iactant, & operoſius occupati ſunt, quam vt 78 melius poſ-
ſint viuere? 79 Impendio vitæ vitam inſtruunt, cogitationes ſuas in longum ordinant:
maxima porro vitæ iactura, dilatio eſt. Illa primum quemque extrahit diem, illa eripit
præſentia, dum vlteriora promittit. Maximum viuendi impedimentum eſt, exſpectatio,

quæ

Digitized by Google

quæ 80 pendet ex craſtino. Perdis hodiernum. quod in manu fortunæ poſitum eſt, diſponis: quod in tua, dimittis. Quo ſpectas, quo te extendis? omnia quæ ventura ſunt, in incerto iacent 81 protinus viue. Clamat ecce maximus vates, & velut diuino furore inſtinctus ſalutare carmen canit:

82 *Optima quæque dies miſeris mortalibus æui*
Prima fugit.

Quid cunctaris, inquit, quid ceſſas? Niſi occupas, fugit: cum occupaueris, tamen fugiet. Itaque cum celeritate temporis, vtendi velocitate certandum eſt. velut ex torrente rapido, nec ſemper 83 caſuro, cito hauriendum eſt. Hoc quoque pulcherrime ad exprobrandam infinitam cogitationem, quod non optimam quamque ætatem, ſed diem dicit. Quid ſecurus, & in tanta temporum fuga lentus, menſes tibi, & annos, & longam ſeriem, vt cumque auiditati tuæ viſum eſt, exporrigis? de die tecum loquitur, & de hoc ipſo fugiente. Non dubium eſt ergo, quin prima quæque optima dies fugiat mortalibus miſeris, id eſt, occupatis: quorum 84 pueriles adhuc animos ſenectus opprimit, ad quam imparati inermeſque veniunt. Nihil enim prouiſum eſt: ſubito in illam, nec opinantes inciderunt: accedere eam 85 cottidie non ſentiebant. Quemadmodum quos aut ſermo, lectio, aut aliqua interior cogitatio iter facientes decipit, perueniſſe ſe ante ſciunt, quam appropinquaſſe: ita hoc iter vitæ aſſiduum & citatiſſimum, quod dormientes vigilanteſque eodem gradu facimus, occupatis non apparet, niſi in fine. Quod propoſui, ſi in partes velim & argumenta diducere, multa mihi x.
occurrent, per quæ probem breuiſſimam eſſe occupatorum vitam. Solebat dicere 86 Fabianus, non ex his 87 cathedrariis philoſophis, ſed ex veris & antiquis, contra affectus impetu, non ſubtilitate pugnandum, nec minutis vulneribus, ſed incurſu auertendam aciem. 88 Sugillationem enim retundi debere, non vellicari. Tamen vt illis error exprobretur ſuus, docendi, non tantum deplorandi ſunt. In tria tempora vita diuiditur: quod eſt, quod fuit, & quod futurum eſt. Ex his, quod agimus, breue eſt: quod acturi ſumus, dubium: quod egimus, certum. Hoc eſt enim, in quod fortuna 89 ius perdidit, quod in nullius arbitrium reduci poteſt. Hoc amittunt occupati: nec enim illis vacat præterita reſpicere: & ſi vacet, iniucunda eſt pœnitendæ rei recordatio. Inuiti namque ad tempora male exacta animum reuocant, nec audent ea retentare, quorum vitia etiam, quæ aliquo præſentis voluptatis lenocinio ſubripiebantur, retractando pateſcunt. Nemo, niſi à quo omnia acta ſunt ſub 90 cenſura ſua, quæ numquam fallitur, libenter ſe in præteritum retorquet. Ille qui multa ambitioſe concupiit, ſuperbe contempſit, 91 impotenter vicit, inſidioſe decepit, auare rapuit, prodige effudit, neceſſe eſt memoriam ſuam timeat. Atqui hæc eſt pars temporis noſtri 92 ſacra ac dedicata, omnes humanos caſus ſupergreſſa, extra regnum fortunæ ſubducta: quam non inopia, non metus, non morborum incurſus exagitat. Hæc nec turbari, 93 nec eripi poteſt: perpetua eius & intrepida poſſeſſio eſt. Singuli tantum dies, & hi per momenta præſentes ſunt: at præteriti temporis omnes, cum iuſſeris, aderunt, ad arbitrium tuum ſe inſpici ac detineri patientur: quod facere occupatis non vacat. Securæ & quietæ mentis eſt, in omnes vitæ ſuæ partes diſcurrere: occupatorum animi velut 94 ſub iugo ſunt, flectere ſe ac reſpicere non poſſunt. Abiit igitur vita eorum in profundum, & vt nihil prodeſt, quantumlibet ingeras, ſi non ſubeſt quod excipiat, ac ſeruet: ſic nihil refert, quantum temporis detur, ſi non eſt vbi ſubſidat per 95 quaſſos foratoſque animos tranſmittitur. Præſens tempus breuiſſimum eſt, adeo quidem, vt quibuſdam 96 nullum videatur: in curſu enim ſemper eſt. fluit & præcipitatur: ante deſinit eſſe, quam venit: nec magis moram patitur, quam 97 mundus, aut ſidera, quorum irrequieta ſemper agitatio, numquam in eodem veſtigio manet. Solum igitur ad occupatos præſens pertinet tempus: quod tam breue eſt, vt arripi non poſſit, & idipſum illis diſtrictis in multa, ſubducitur.

Denique vis ſcire, quam non diu viuant? vide quam cupiant diu viuere. Decrepiti xi.
ſenes paucorum annorum acceſſionem votis mendicant. minores natu ſeipſos eſſe fingunt: mendacio ſibi blandiuntur: & tam libenter fallunt, quam ſi 98 fata vna decipiant. Iam vero cum illos aliqua imbecillitas mortalitatis admonuit, quemadmodum pauentes moriuntur, non tanquam exeant de vita, ſed tamquam extrahantur? 99 ſtultos ſe fuiſſe, quod non vixerint, clamitant, & ſi modo euaſerint ex illa valetudine, in otio victuros. Tunc quam fruſtra parauerint, quibus non fruerentur, quam incaſſum omnis labor ceciderit, cogitãt. At quibus vita procul ab omni negotio agitur, quid ni ſpatioſa ſit? nihil ex illa 100 delegatur, nihil alio atque alio ſpargitur, nihil inde 101 fortunę traditur, nihil negligentia interit, nihil largitione detrahitur, nihil ſuperuacuũ eſt: tota (vt ita dicã) 102 in

Digitized by Google

reditu eſt. Quantulacunque itaque abunde ſufficit: & ideo quandocunque vltimus
dies venerit, non cunctabitur vir ſapiens ire ad mortem certo gradu. Quæris forte,
quos occupatos vocem? non eſt quod me ſolos putes dicere, quos 103 à baſilica im-
miſſi demum 104 canes eiiciunt; quos aut in 105 ſua vides turba ſpecioſius elidi, aut 106
in aliena contemptius, quos officia domibus ſuis euocant, vt alienis foribus illidant, quos
107 haſta 108 prætoris 109 infami lucro, & quandoque 110 ſuppuraturo, exercet.
Quorũdam otium occupatum eſt: in villa, aut in lecto ſuo, in media ſolitudine, quamuis
ab omnibus receſſerunt, ſibi ipſi moleſti ſunt quorumdam non otioſa vita eſt dicenda,
XII. ſed deſidioſa occupatio. Illum tu otioſum vocas, qui Corinthia paucorum fu-
rore precioſa, 111 anxia ſubtilitate concinnat, & maiorem dierum partem in ærugi-
noſis lamellis conſumit? qui in 112 ceromate (nam, proh facinus! ne Romanis quidem
vitiis laboramus) ſpectator puerorum rixantium ſedet? qui 113 vinctorum ſuorum
greges 114 in ætatum & colorũ paria diducit? qui athletas 115 nouiſſimos paſcit? Quid?
illos otioſos vocas, quibus apud tonſorem multæ horæ tranſmittuntur, dum 116 decer-
pitur, ſi quid proxima nocte ſuccreuit, dum de ſingulis capillis 117 in conſilium itur,
dum aut diſiecta coma reſtituitur, aut deficiens hinc atque illinc 118 in frontem com-
pellitur? Quomodo iraſcuntur, ſi tunſor paullo negligentior fuit? 119 tanquã virum ton-
deret. Quomodo extendeſcunt ſi quid 120 ex iuba ſua deciſum eſt, ſi quid extra ordi-
nem iacuit, niſi omnia 120 in anulos ſuos reciderunt? Quis eſt iſtorum, qui non malit
rempublicam turbari, quam comam ſuam? qui non ſolicitior ſit de capitis ſui decore,
quàm de ſalute? qui non comptior eſſe malit, quàm honeſtior? Hos tu otioſos vocas,
inter pectinem ſpeculumque occupatos? Quid illi, qui in componendis, audiendis, diſ-
cendis canticis operati ſunt: dum vocem cuius rectum curſum natura & optimum &
ſimpliciſſimum fecit, inflexu modulationis inertiſſimæ torquent? Quorum digiti ali-
quod inter ſe carmen metientes ſemper 122 ſonant: quorum cum ad res ſerias, ſæpe &
triſtes, adhibiti ſunt, exauditur tacita modulatio? non habent iſti otium, ſed iners nego-
tium. Conuiuia mehercule horum non poſuerim inter vacantia tempora, cum videam
quam ſoliciti 123 argentum ordinent, quam diligenter exoletorum ſuorum tunicas 124
ſuccingant, quàm ſuſpenſi ſint, quomodo 125 aper à coco exeat: quanta celeritate, *126*
ſigno dato, *127* glabri ad miniſteria diſcurrant *128* quanta arte ſcindantur aues in fruſta
non enormia: quàm curioſè infelices pueruli ebriorum 129 ſputa detergeant. Ex his
elegantiæ lautitiæque fama captatur, & vſque eo in omnes vitæ 130 ſucceſſus mala ſua
illos ſequuntur, vt nec bibant ſine ambitione, nec edant. Nec illos quidem inter otioſos
numeraueris, qui ſella & lectica huc & illuc ferunt, & ad geſtationum ſuarum, quaſi deſe-
rere illas non liceat, horas occurrunt: quos, quando lauari debeant, quando 131 natare,
quando cœnare, alius admonet: & vſque eo nimio delicati animi languore ſoluuntur, vt
per ſe ſcire non poſſint, an eſuriant. Audio quendam ex delicatis (ſi modo deliciæ vo-
candæ ſunt, vitam & conſuetudinem humanam dediſcere) cum ex balneo inter manus
elatus, & in ſella poſitus eſſet, dixiſſe interrogando, 132 *Iam ſedeo*? Hunc tu ignorantem
an ſedeat, putas ſcire an viuat, an videat, an otioſus ſit? Non facile dixerim, vtrum magis
miſerear, ſi hoc ignorauit, an ſi ſe ignorare finxit. Multarum quidem rerum obliuio-
nem ſentiunt, ſed multarum & imitantur: quædam vitia illos, quaſi felicitatis argumen-
ta, delectant. Nimis humilis & contempti hominis eſſe videtur, ſcire quid faciat. I
nunc, & mimos multa mentiri ad exprobrandam luxuriam puta. Plura mehercule
prætereunt quam fingunt: & tanta incredibilium vitiorum copia, ingenioſo in hoc
vnum ſæculo proceſſit, vt iam mimorum 133 arguere poſſimus negligentiam, *134*
Eſſe aliquem, qui vſque eo deliciis interierit, vt an ſedeat, alteri credat?
XIII. Non eſt ergo otioſus hic: aliud nomen imponas, æger eſt, imo mortuus eſt, ille otioſus
eſt, cui otij ſui ſenſus eſt: hic vero ſemiuiuus, cui ad intelligendos corporis ſui habitus
indice opus eſt: quomodo poteſt hic alicuius temporis dominus eſſe? Perſequi ſingu-
los longum eſt: quorum aut 135 latrunculi, aut pila, aut 136 excoquendi in ſole cor-
poris cura, conſumpſere vitam. Non ſunt otioſi, quorum voluptates multum nego-
tium habent. Nam de illis nemo dubitabit, quin operoſè nihil agant, qui in litterarum
137 inutilium ſtudiis detinentur: quæ iam apud Romanos quoque magna manus eſt.
Græcorum iſte morbus fuit, quærere quem numerum 138 remigum Vlixes habuiſſet:
139 prior ſcripta eſſet Ilias, an Odyſſea: præterea an 140 eiuſdem eſſet auctoris. Alia
deinceps huius nutæ: quæ ſiue contineas, nihil tacitam conſcientiam iuuant, ſiue pro-
feras, 141 non doctior videberis, ſed moleſtior. Ecce 142 Romanos quoque inuaſit inane
ſtudium 143 ſuperuacua diſcendi. His diebus audiui quemdam ſapientem referentem,

Digitized by Google

quæ primus quiſque ex Romanis ducibus feciſſet. 144 Primus nauali prælio Duillius
vicit, primus Curius dentatus in triumpho duxit, 145 elephantos. Etiamnum iſta,
& ſi ad veram gloriam non tendunt, circa ciuilium tamen operum exempla verſantur.
Non eſt profutura talis ſcientia: eſt tamen quæ nos ſpecioſa rerum vanitate detineat.
Hoc quoque quærentibus remittamus, quis Romanis primus perſuaſit nauem con-
ſcendere? Claudius is fuit: 146 Caudex ob hoc ipſum appellatus, 147 quia plurium
tabularum contextus, caudex apud antiquos vocabatur: vnde publicæ tabulæ, codices
dicuntur: & naues, 148 nunc quoque, quæ ex antiqua conſuetudine per Tiberim
commeatus ſubuehunt, caudicariæ vocantur. Sane & hoc ad rem pertineat, quod
Valerius 149 Coruinus primus Meſſanam vicit, & 150 primus ex familia Valerio-
rum, vrbis captæ in ſe tranſlato nomine Meſſana appellatus eſt, paullatimque vulgo per-
mutante litteras, Meſſalla dictus eſt. Num & hoc quemquam curare permittas, quod pri-
mus L. Sulla in circo 151 leones ſolutos dedit, cum alioquin alligati darentur, ad confi-
ciendos eos miſſis à rege Boccho iaculatoribus? & hoc ſanè remittatur. Num & Pompe-
ium primum in circo elephantorum, 152 duodeuiginti pugnam edidiſſe, commiſſis mo-
re prœlij, 153 noxiis hominibus, ad vllam rem bonam pertinet? Princeps ciuitatis, & in-
ter antiquos princeps, vt fama tradidit, bonitatis eximiæ, memorabile putauit ſpecta-
culi genus, nouo more perdere homines. Depugnant? parum eſt lancinantur? parum
eſt: ingenti mole animalium obterantur. Satius erat iſta in obliuionem ire, ne quis po-
ſtea potens diſceret, inuideretque rei minime humanæ. O quantum cali- XIV.
ginis mentibus humanis obiicit magna felicitas! Ille ſe ſupra rerum naturam eſſe tum
credidit, cum tot miſerorum hominũ cateruas, 154 ſub alio cælo natis beluis obiiceret,
cum bellum inter tam diſparia animalia committeret, cum in conſpectu populi Romani
multum ſanguinis funderet; mox plus ipſum fundere coacturus. At idem poſtea Ale-
xandrina perfidia deceptus, vltimo mancipio transfo[illegible]dum ſe præbuit, tum demum
intellecta inani iactatione cognominis ſui. Sed vt illo [illegible]uertar, vnde deceſſi: & in alia
materia oſtendam ſuperuacuam quorumdam diligentiam: idem narrabat, Metellum
victis in Sicilia Pœnis, triumphantem, vnum omnium Romanorum ante currum 155
centum & viginti captiuos elephantos duxiſſe: 156 Sullam vltimum Romanorum pro-
tuliſſe pomœrium, quod numquam prouinciali, ſed 157 Italico agro acquiſito mos pro-
ferre apud antiquos fuit. Hoc ſcire magis prodeſt, quàm 158 Auentinum montem ex-
tra pomœrium 159 eſſe, vt ille affirmabat, propter alteram ex duabus cauſſis: aut quod
plebs eo ſeceſſiſſet, aut quod Remo auſpicante illo loco aues non addixiſſent. Alia dein-
ceps innumerabilia, quæ aut ficta ſunt, aut mendacij ſimilia. Nam vt concedas omnia
eos fide bona dicere, vt 160 ad præſtationem ſcribant: tamen cuius iſta errores minuent?
cuius cupiditates prement? quem fortiorem, quem iuſtiorem, quem liberaliorem facient?
dubitare ſe interim Fabianus noſter aiebat, an ſatius eſſet nullis ſtudiis admoueri, quàm
his implicari. Soli omnium otioſi ſunt, qui ſapientiæ vacant: ſoli viuunt, nec enim ſuam
tantum ætatem bene tuentur: omne æuum ſuo adiiciunt. Quidquid annorum ante illos
actum eſt, illis acquiſitum eſt. Niſi ingratiſſimi ſumus, illi clariſſimi ſacrarum opinio-
num conditores, nobis nati ſunt, 161 nobis vitam præparauerunt. Ad res pulcherri-
mas, ex tenebris ad lucem erutas, alieno labore deducimur: 162 nullo nobis ſæculo in-
terdictum eſt: in omnia admittimur: & ſi magnitudine animi egredi humanæ imbecilli-
tatis anguſtias libet, multum per quod ſpatiemur temporis eſt. 163 Diſputare cum
Socrate licet, 164 dubitare cum Carneade, cum Epicuro 165 quieſcere, hominis
166 natura cum Stoicis vincere, cum Cynicis 167 excedere, cum rerum natura 168
in conſortium omnis æui 169 pariter incedere Quidni ab hoc exiguo & caduco tempo-
ris tranſitu, in illa nos toto demus animo, quæ immenſa, quæ æterna ſunt, quæ cum me-
lioribus communia? Iſti qui per officia diſcurſant, qui ſe aliosque inquietant, cum be-
ne inſanierint, cum omnium limina quotidie perambulauerint, nec vllas apertas fores
prætericrint, cum per diuerſas domos 170 meritoriam ſalutationem circumtulerint:
quotumquemque ex tam 171 immenſa, & variis cupiditatibus diſtricta, vrbe poterunt
videre? quam multi erunt, quorum illos aut ſomnus, aut luxuria, aut inhumanitas ſubmo-
ueat? quam multi, qui illos, cum diu torſerint, ſimulata feſtinatione tranſcurrant? quàm
multi per refertum clientibus atrium prodire vitabunt, & per obſcuros ædium aditus
profugient? quaſi non inhumanius ſit decipere, quàm excludere. quam multi heſter-
na crapula ſemiſomnes & graues, illis miſeris 172 ſomnum ſuum rumpentibus, vt
alienum 173 exſpectent, vix alleuatis labiis 174 inſuſurratũ millies nomen, oſcitatione
ſuperbiſſima reddent? Hos in 175 veris officiis morari licet dicamus, qui Zenonem, qui

Pythagoram quotidie, & Democritum, ceteroſque antiſtites bonarum artium, qui Ari-
ſtotelem & Theophraſtum volent habere quam familiariſſimos. nemo horum non
vacabit, nemo non venientem ad ſe beatiorem, amantioremque ſui dimittet, nemo
quemquam vacuis à ſe manibus abire patietur. Nocte conueniri, & interdiu, ab om-
nibus mortalibus poſſunt. Horum te 176 mori nemo coget, omnes docebunt: ho-
rum nemo annos tuos conteret, ſuos tibi contribuet: nullius ex his ſermo periculoſus
xv. erit, nullius 177 amicitia capitalis, nullius 178 ſumptuoſa obſeruatio. Feres
ex his, quidquid voles: per illos non ſtabit, quo minus quantum plurimum ceperis,
haurias. Quæ illum felicitas, quam pulchra ſenectus manet; qui ſe in horum clientelam
contulit; habebit cum quibus de minimis maximiſque rebus deliberet, quos de ſe quo-
tidie conſulat, à quibus audiat verum ſine contumelia, laudetur ſine adulatione, ad
quorum ſe ſimilitudinem effingat. Solemus dicere, non fuiſſe 179 in noſtra pote-
ſtate, quos ſortiremur parentes: 180 ſorte nobis datos. nobis vero ad noſtrum arbi-
trium 181 naſci licet. Nobiliſſimorum ingeniorum 182 familiæ ſunt. elige in quam ad-
ſciſci velis: non in nomen tantum adoptaberis, ſed in ipſa bona. quæ non erunt ſordidè
nec malignè cuſtodienda: maiora fient, quo illa pluribus diuiſeris. Hi tibi dabunt ad
æternitatem iter, & te in illum locum, ex quo nemo eiiciet, ſubleuabunt: hæc vna ra-
tio eſt extendendæ mortalitatis, imo in immortalitatem vertendæ. Honores, monu-
menta, quidquid aut 183 decretis ambitio 184 iuſſit, aut operibus exſtruxit, cito ſub-
ruitur: nihil non longa demolitur vetuſtas, 185 & mouet ocius, quod conſecrauit. Sa-
pientiæ noceri non poteſt, nulla delebit ætas præſens, nulla diminuet ſequens, ac deinde
ſemper vlterior aliquid ad venerationem conferet. quoniam quidem 186 in vicino ver-
ſatur inuidia: ſimplicius longe poſita miramur. Sapientis ergo multum patet vita: non
idem illum qui ceteros terminus includit. ſolus generis humani legibus ſoluitur: omnia
illi ſæcula, vt Deo ſeruiunt. Tranſiuit tempus aliquod? hoc recordatione comprehendit.
inſtat? hoc vtitur. venturum eſt? hoc præcipit. Longam illi vitam facit, omnium tem-
porum in vnum collatio. Illorum breuiſſima ac ſollicitiſſima ætas eſt, qui præteritorum
obliuiſcuntur, præſentia negligunt, de futuro timent: cum ad extrema venerint, ſero in-
telligunt miſeri, tamdiu ſe, dum nihil agunt, occupatos fuiſſe.
xvi. Nec eſt quod hoc argumento probari putes, longam illos agere vitam, quia interdum
187 mortem inuocant. Vexat illos imprudentia incertis affectibus, & incurrentibus in
ipſa quæ metuunt. mortem ſæpe ideò optant, 188 quia timent. Illud quoque argumen-
tum non eſt, quod putes diu viuentium, quod ſæpe illis longus videtur dies: quod dum
veniat conditum tempus cœnæ, tardè ire horas queruntur. nam ſi quando illos deſerunt
occupationes, in otio relicti æſtuant, nec quomodo id diſponant, aut extrahant, ſciunt.
Itaque ad occupationem aliquam tendunt, & quod interiacet, omne tempus graue eſt:
tam mehercules, quam cum dies muneris gladiatorij edictus eſt, aut cum alicuius alte-
rius vel ſpectaculi vel voluptatis exſpectatur 189 conſtitutum, tranſilire medios dies vo-
lunt. Omnis illis ſperatæ rei longa dilatio eſt. At illud tempus, quod amant, breue eſt, &
& præceps, breuiuſque multo fit ſuo vitio: aliunde enim alio transfugiunt, & conſiſtere
in vna cupiditate non poſſunt. non ſunt illis longi dies, ſed inuiſi. At contra, quam exi-
guæ noctes videntur, quas in complexu ſcortorum, aut vino exigunt? Inde etiam poëta-
rum furor, fabulis humanos errores alentium, quibus viſus eſt Iupiter, voluptate con-
cubitus delenitus, 190 duplicaſſe noctem. Quid aliud eſt vitia incendere, quàm aucto-
res illis inſcribere deos, & 191 dare morbo, exemplo 192 diuinitatis, excuſatam
licentiam? Poſſunt iſtis non breuiſſimæ videri noctes, quas tam carè mercantur? diem
noctis exſpectatione perdunt, noctem 193 lucis metu. Ipſæ voluptates eorum trepidæ,
& variis terroribus inquietæ ſunt, ſubitque cum maximè exſultantes ſollicita cogitatio:
Hæc quam diu? Ab hoc affectu reges ſuam fleuere potentiam: nec illos magnitudo fortunæ
ſuæ delectauit, ſed venturus aliquando finis exterruit. Cum per magna camporum ſpatia
porrigeret exercitum, nec numerũ eius, ſed 194 menſurã cõprehenderet Perſarũ rex in-
ſolentiſſimus, lacrimas fudit, quod intra centũ annos nemo ex tanta iuuentute ſuperfu-
turus eſſet. At illis erat admoturus fatum ille ipſe, qui flebat, perditurusque alios in terra,
alios in mari, alios in prælio, alios in fuga: & intra exiguum tempus conſumpturus illos,
xvii. quibus centeſimum annum timebat. Quid, quod gaudia quoque eorum trepida
ſunt? non enim ſolidis cauſſis innituntur, ſed eadem qua oriuntur, vanitate turbantur.
Qualia autem putes tempora eſſe, etiam ipſorum confeſſione miſera, cum hæc quoque,
quibus ſe attollunt, & ſupra hominem efferunt, parum ſincera ſint? 195 Maxima quæque
bona ſollicita ſunt: nec vlli fortunę minus bene, quàm optimę, creditur. Alia felicitate ad

Digitized by Google

tuendam felicitatem opus eſt: & pro ipſis, quæ ſucceſſerunt votis, vota facienda ſunt.
Omne enim, quod fortuito euenit, inſtabile eſt: quo altius ſurrexit, vergit pronius in
occaſum. neminem porro caſura delectant. Miſerrimam ergo neceſſe eſt, non tantum
breuiſſimam, vitam eorum eſſe, qui magno parant labore, quod maiore poſſideant:
operoſe aſſequuntur quæ volunt, anxij tenent quæ aſſecuti ſunt. Nulla interim
numquam amplius rediturí temporis eſt ratio. Nouæ occupationes veteribus ſub-
ſtituuntur, ſpes ſpem excitat, ambitionem ambitio: miſeriarum non finis quæritur,
ſed materia mutatur. Noſtri nos honores torſerunt? plus temporis alieni auferunt.
Candidati laborare deſiuimus? ſuffragatores incipimus. 196 Accuſandi depoſuimus
moleſtiam? iudicandi nanciſcimur. Iudex deſiit eſſe? quæſitor eſt. Alienorum bo-
norum mercenaria procuratione conſenuit? ſuis opibus detinetur. Marium 197 ca-
liga dimiſit? conſulatus exercet. Quintius dictaturam properat euadere? ab aratro re-
uocabitur. Ibit in Pœnos nondum tantæ 198 maturus rei Scipio, victor Hannibalis,
victor Antiochi, 199 ſui conſulatus decus, fraterni 200 ſponſor: ni per ipſum mo-
ra ſit 201 cum Ioue reponetur? 202 ciuiles ſeruatorem agitabunt ſeditiones, & poſt
faſtiditos à iuuene diis æquos honores, iam ſenem contumacis 203 exſilij delectabit
ambitio. Numquam deerunt vel felices, vel miſeræ ſolicitudinis cauſſæ: per occupatio-
nes 204 intercludetur otium: numquam agetur, ſemper optabitur. Excer- XVIII.
pe itaque te vulgo, Pauline cariſſime, & in tranquilliorem portum, 205 non pro ætatis
ſpatio iactatus, tandem recede. Cogita quot fluctus ſubieris, quot tempeſtates partim
priuatas ſuſtinueris, partim publicas 206 in te conuerteris. Satis iam per laborioſa &
inquieta documenta exhibita virtus eſt: experire quid in otio faciat. Maior pars ætatis,
certè 207 melior, Reip. data ſit: aliquid tẽporis tui ſume etiã tibi. Nec te ad ſegnem aut
inertem quietem voco: non vt ſumno, & caris turbæ voluptatibus, quidquid eſt in te in-
dolis viuæ, demergas. Non eſt iſtud quieſcere, inuenies maiora omnibus adhuc ſtrenue
tractatis operibus, quæ repoſitus & ſecurus agites. Tu quidem 208 orbis terrarum ra-
tiones adminiſtras, tam abſtinenter quam alienas, tam diligenter quam tuas, tam reli-
gioſe quam publicas, in officio amorem conſequeris; in quo 209 odium vitare difficile
eſt: ſed tamen, mihi crede, ſatius eſt vitę ſuæ rationes, quam frumenti publici noſſe.
Iſtum animi vigorem, rerum maximarum capaciſſimum, à miniſterio 210 honorifico
quidem, ſed parum ad beatam vitam apto, ad te reuoca: & cogita, non id egiſſe te ab æta-
te prima, omni cultu ſtudiorum liberalium, vt tibi multa millia 211 frumenti committe-
rentur. maius quiddam & altius de te promiſeras. Non deerunt & frugalitatis exactę
homines, & laborioſæ operæ. Tanto aptiora exportandis oneribus tarda iumenta ſunt,
quam nobiles equi: quorum generoſam pernicitatem quis vmquam graui ſarcina preſ-
ſit? Cogita pręterea, quantum ſollicitudinis ſit, ad tantam te molem obiicere. 212 cum
ventre humano tibi negotium eſt: nec rationem patitur, nec ęquitate mitigatur, nec vl-
la prece flectitur populus eſuriens. Modo intra paucos illos dies, quibus C. Cæſar p[illegible]it,
ſi quis inferis ſenſus eſt, hoc grauiſſime ferens, quod 213 decedebat populo Romano
ſuperſtite, ſeptem aut octo certè dierum cibaria 214 ſupereſſe, dum ille 215 pontes
216 nauibus iungit, & viribus imperij 217 ludit, aderat 218 vltimum malorum obſeſ-
ſis quoque, alimentorum egeſtas. Exitio pęnè ac fame conſtitit, & quæ famem ſequitur
rerum omnium ruina, furioſi & externi, & infeliciter 219 ſuperbi regis imitatio. Quem
tunc animum 220 habuerunt illi, quibus erat mandata frumenti publici cura? ferrum
221 ſaxa, ignes, 222 Caium excepturi, ſumma diſſimulatione tantum inter viſcera la-
tentis mali tegebant: cum ratione ſcilicet. Quędam enim ignorantibus ægris curanda
ſunt. cauſſa multis moriendi fuit, morbum ſuum noſſe. Recipe te ad hæc tran- XIX.
quilliora, tutiora, maiora. Simile tu putas eſſe, vtrum cures, vt incorruptum à 223 fraude
aduehentium & 224 negligentia frumentum transfundatur in 225 horrea, ne conce-
pto humore vitietur, & concaleſcat, vt ad menſuram pondusque reſpondeat: an ad hæc
ſacra & ſublimia accedas, ſciturus 226 quę natura ſit diis, quę 227 voluntas, quę 228
conditio, quę 229 forma? quis animum tuum caſus expectet, 230 vbi nos à corporibus
dimiſſos natura componat? quid ſit, quod huius mundi grauiſſima quęque in medio ſuſti-
neat, ſupra leuia ſuſpendat, in ſummum ignem ferat, ſidera 231 curſibus ſuis excitet? Ce-
tera deinceps ingentibus plena miraculis. Vis tu, relicto ſolo mẽte ad iſta reſpicere? nunc
dum calet ſanguis, vigentibus ad meliora eundum eſt. Exſpectat te in hoc genere vitæ
multum bonarum artium, amor virtutum atque vſus, cupiditatum obliuio, viuẽdi atque
moriendi ſcientia, alta rerum quies. Omnium quidem occupatorum conditio miſera
eſt: eorum tamen miſerrima, qui ne ſuis quidem occupationibus laborant, ad alienum

Digitized by Google

dormiunt ſumnum, ad alienum ambulant gradum, ad alienum comedunt appetitum; amare & odiſſe, 232 res omnium liberrimas, iubentur. Hi ſi velint ſcire, quam breuis ipſorum vita ſit, cogitent, ex quota parte ſua ſit. Cum videris itaque 233 prætextam ſæpe iam ſumptam, cum celebre in foro nomen, non inuideris. iſta vitæ damno parantur: vt vnus ab illis 234 numeretur annus, omnes annos ſuos conterent. Quoſdam, cum in ſumnum ambitionis eniterentur, inter prima luctantes, ætas reliquit: quoſdam cum in conſummationem diuinitatis per mille indignitates erepſiſſent, miſera ſubiit cogitatio, ipſos laboraſſe 235 in titulum ſepulcri: quorumdam vltima ſenectus, dum in nouas ſpes vt iuuenta diſponitur, inter conatus magnos & improbos, inualida defecit.

xx. Fœdus ille, quem in iudicio pro ignotiſſimis litigatoribus grandem natu, & imperitæ coronæ aſſentationes captantem, ſpiritus liquit, turpis ille, qui viuendo laſſus citius quam laborando, inter ipſa officia collapſus eſt. turpis, quem accipiendis immorientem rationibus, 236 diu tractus riſit heres. Præterire quod mihi occurrit exemplum, non poſſum. 237 Turannius fuit exactæ diligentiæ ſenex: qui poſt annum nonageſimum, cum vacationem procurationis à C. Cæſare vltro accepiſſet, componi ſe in lecto, & velut exanimem à circumſtante familia plangi iuſſit. Lugebat domus otium domini ſenis, nec finiit ante triſtitiam, quàm labor illi ſuus reſtitutus eſt. Adeone iuuat occupatum mori? Idem pleriſque animus eſt: diutius cupiditas illis laboris, quam facultas eſt: cum imbecillitate corporis pugnant; ſenectutem ipſam nullo alio nomine grauem iudicant, quam quod illos ſeponit. Lex 238 à quinquageſimo anno militem non cogit, 239 à ſexageſimo ſenatorem non citat: difficilius homines à ſe otium impetrant, quàm à lege. Interim dum 240 rapiuntur & rapiunt, dum alter alterius quietem rumpit, dum mutuo ſunt miſeri, vita eſt ſine fructu, ſine voluptate, ſine vllo profectu animi: nemo in conſpicuo mortem habet, nemo non procul ſpes intendit. Quidam vero diſponunt etiam illa quæ vltra vitam ſunt, moles magnas ſepulcrorum, & 241 operum publicorum dedicationes, & ad rogum 242 munera & ambitioſas exſequias. At mehercule iſtorum funera, tanquam minimum vixerint, 243 ad faces & ad cereos ducenda ſunt.

COMMENTARII AD LIBRVM SENECÆ, de Breuitate vitæ.

I. LIPSIVS.

CAP.I. 1. Pauline.] *Senecæ vxor Paullina. Ergone fratri, aut patri eius inſcribit? illi potius, ex ætate, de qua cap.* XIX.

2. Maximi.] *Hippocratis, qui iure vindicat hoc elogium.*

3. Vitam.] *Verba initio Aphoriſmorum:* Ὁ βίος βραχύς· ἡ δὲ τέχνη μακρή.

4. Ariſtoteli.] *Itane? atqui Theophraſto Tullius in Tuſculanis adſcribit.* Teophraſtus moriens, *inquit*, accuſaſſe naturam dicitur quod ceruis & cornicibus vitam diuturnam, hominibus tam exiguam dediſſet. *Et vero Ariſtoteles aliter* v. *De generat. anima. cap.* x. Homo plus temporis viuit, quàm quoduis animal, excepto vno elephante: quod quidem experientia adhuc fide digna ſit cognitum.

5. Exigenti.] *Quaſi dicas, Expoſtulanti. Epiſt.* XXVII. Mecum exigo. *hoc ipſo ſenſu.*

6. Quina aut dena.] *Imo & plura, ex Auſonij Eidullio De ætatib. animal. quod lege.*

7. Edurent.] *Bene, at ſcripti tamen* educerent.

8. Tanto citeriorem.] *Breuiorem, nec ſic productum. Querela hæc poetis etiam vſurpata, vt Pedoni, in obitu Muſagetæ illius Mæcenatis.*

> Redditur arboribus florens reuirentibus ætas:
> Ergo non homini, quod fuit ante, manet?
> Viuaceſque magis ceruos decet eſſe parentes,
> Si quorum in torua cornua fronte rigent?
> Viuere cornices multos dicuntur in annos:
> Cur nos anguſta conditione ſumus?

Adde Moſchum, in Epicedio Bionis.

9. Satis longa.] *Cum eo Salluſtius:* Falſo queritur de natura ſua genus humanum, quod imbecilla atque æui breuis, forte potius quàm virtute regatur. Nam contra reputando, neque maius aliud neque præſtabilius reperias, magiſque naturæ induſtriam hominis, quam vim aut tempus deeſſe. *Sunt iſtis paria, & Seneca adſpexerit.*

10. Per luxum.] *Iſta vero palam à Salluſtio:* Vbi per ſecordiam vires, tempus, ingenium defluxere, naturæ infirmitas accuſatur.

CAP. II. 11. Ingratus.] *Qui gratiam non reddit.*

12. Alienæ.] *Cui pares eſſe nituntur, & ſæpe fruſtra.*

13. Suæ.] *In qua ſibi diſplicent, triſtes & Timonæi.*

14. Maximum.] *Virgilium putes, ſed verſus abnuit. An Publium igitur Mimographum capis, quem ſenſuum & ſapientiæ ſæpe miratur noſter? atque adeo alibi*, vehementiorem tragicis comiciſque ingeniis, *facit. An & Ennium, non dignitate quidem aut præſtantia* maximum, *ſed ætate? Nam quod Muretus acutè ſufficiebat*, apud Actium poëtam: *vereor vt ſuffecerit, in nulla vacillatione librorum.*

15. Poſt ventum.] *Noſter De tranquill. cap.* II. Sicut eſt quidam tremor etiam tranquilli maris aut lacus, cum ex tempeſtate requieuit, *Imago ea & apud poëtas, vt ibi dixi.*

Digitized by Google

16. Spatio.] Certo ſtatoque diei tempore. ita enim declamatores illi ſolent. Diſplicet tamen quibuſdam: ſi & tibi, ſtudio licet legas.

17. Sanguinem.] Rupta, vt ſolet, vena.

18. Populus.] Multitudo.

19. Conſumimur.] In gratiam fructumque alter alterius impendimur: ipſi & ætas, viciſsitudine officiorum perimus.

Nomina ediſc.] Qui iſti? an patroni & clari oratores? de quibus in libello De cauſſ. corrupt. eloq. Quorum nomina prius parentes liberis ſuis ingerunt? quos ſæpius vulgus & tunicatus hic populus nomine vocat, & digito demonſtrat? Sed intendenti aliud ſedeat, cenſeatque Senecam de Clientibus & ſalutatoribus loqui: quorum nomina ſatis notum eſt edidiciſſe nomen clatores. Nam ſententia tota eſt: Interroga de omni hoc officioſo populo; occurret audire. Hic illum colit, alius alium, ſeſe nemo.

21. Reſpexit.] Iuuenalis.

Vt te reſpiciat clauſo Veiento labello.

22 Ad latus.] Per honorem ex anteambulone comitem fecit.

CAP. III. 23. Quantum reus.] Meus, rex: & de Cliente ſequitur. ſcimuſque vulgo ita dictos, quos colebant. Plautus: Nunc poſtquam meus rex eſt potitus hoſtium. Horatius:

-----equus me portet, alat rex.

24. Manu fecimus.] Ipſi luxu aut vitio noſtro arceſſimus. Crebrum in Seneca, & alibi exemplis affirmatum.

CAP. IV. 25. A quinquageſimo.] Exemplo militiæ, à qua tunc vacatio.

26. Sexageſimus.] Exemplo Senatorum, de quo in fine libelli vide.

27. Ab officiis.] Publiciſne muneribus? an potius illis priuatis officiis ſalutandi, deducendi? nam in his Roma ſuos tenebat, aut terrebat.

28. Si tuto.] Noſter De Clem. I. cap. VIII. Et hæc eſt ſummæ magnitudinis ſeruitus, non poſſe fieri minorem. Plura ibi.

CAP. V. 29. Non deſiit.] Totieſne igitur? atqui Suetonius, in eo, cap. XXVIII. De reddenda rep. bis cogitauit. Primo poſt oppreſſum ſtatim Antoniũ: ac rurſus tædio diuturnæ valetudinis. Quod poſterius, fuit in conſulatu eius VII. vt notat Dio. lib. LIII. initio, vbi & oratio eius in Senatu dicta. Sed nempe ſerio bis hoc egit & prodidit: ſæpius tamen vouit, & iniecit, vt hic in Epiſtola ad Senatum miſſa.

30. Tanta viſa.] Et mihi. qui cum Socrate appellem χολὴν, κάλλιστον κτημάτων: otium optimum rerum. Plinius Traiano: Cum otium à te, tamquam res optima, & petatur, & detur.

31. Cum ciuibus.] Nempe in bello & acie Philippenſi.

32. Collegis.] M. Lepido, quem Triumuiratu, copiis, & libertate ſpoliauit. Sed & M. Antonius iungi poteſt, cum quo ſæpius diſſedit, & bellum adeo Peruſinum cum fratre & vxore eius, quanto minus ipſo? geſſit.

33. Affinibus.] Latiore numero, vnum Antonium intellegit, bello Actiaco iam adfinem & fratrem, per vxorem Octauiam.

34. Syriam Aſiamque.] An & ibi ſedes ciuilium tunc bellorum? non, ſed tamen tranſitus. Suetonius de Auguſto, cap. XVII. victo iam ad Actium Antonio: Aſiæ Syriæque circuitu Ægyptum petit.

35. Mediæ paci.] Ad ſitum Alpium, qui Galliam & Italiam interiecti. Hæc autem olim pacata: & ipſe recenter domuit Rætiam, Vindelicos, Salaſſos, gentes Inalpinas. Suetonius.

36. Vltra Rhenum.] Duce Druſo.

37. Euphratem.] Duce C. Cæſare filio, qui ius in Armenia vindicauit.

38. Danubium.] Variis ducibus circa eum bella: nec vltra tamen fines mouit. Itaque quod hic eſt, mouet: cape, mouere conatur & ſperat.

39. Murenæ.] Vide de his omnibus, Senecã I. De Clem. cap. IX. Suetonium, XXI. Tacitum. I. Annalium.

40. Velut ſacram.] Sententia eſt. Iuliæ adulterio ſic auctorati & deuincti, vt milites ſacramento ſolent. Mulier habebat ad fas & nefas paratos.

41. Infractam.] Ita. nam agebat Auguſtus, ſub tempus iſtud pulſæ Iuliæ annum LVIII. circiter.

42. Cum Antonio.] Pulchra alluſio, Cleopatra cum M. Antonio terruerat ſane Auguſtum & rem Romanam: ecce iterum & ſecundo, inquit, alia mulier, alius Antonius. Hic autem iſte, filius eſt M. Antonij ex Fuluia, Iulus Antonius dictus, & ad Conſulatum ab Auguſto euectus. Diximus ad Taciti Annalem I.

43. Vlcera.] Ipſos adulteros, ἀλληγορικῶς.

44. Membris.] Filia ſua, & nepte, quas vtraſque relegauit & ſepeliuit, & velut à corpore ſuo recidit.

45. Tenet.] Arfidius Baſſus, de Cicerone: Vir natus ad reip. ſalutem. quæ diu defenſa & adminiſtrata, in ſenectute demum è manibus eius elabitur.

46. Nec ſecundi.] Veriſſime. Aſinius Pollio: Vtinam moderatius ſecundas res, & fortius aduerſas ferre potuiſſet! namque vtræque cum venerant, immutari eas non poſſe rebatur.

47. Ad Atticum.] Dubito. hodie neſcio an legatur: hoc tantum ſimile notaui lib. XIII. Obſecro, abiiciamus iſta, & ſemiliberi ſaltem ſimus. quod aſſequemur & tacendo & latendo. Sane meus liber, ad Actium: ex quo promptũ, ad Acticum. Nam & is inter familiares Tulij & ad eum editæ epiſtolæ. Citat inter alios Suetonius Iul. cap. IX.

CAP. VI. 48. Leges nouas.] De iudiciis inter Senatum & equitem communicandis: item De ſociis ciuitate donandis.

49. Et mala.] Legem Gracchi retulit, de colonis deducendis, plebi conciliandæ. Appianus de iſtis I. Ciuil. Florus. III. cap. XVII. Suetonius Tiber. cap. III.

50. Non prouidens.] Sine mauis, peruidens.

51. Rapta.] Sententias ab eo extortas.

52. Nullo an.] Ita ſcripti aliquot, recte. Sententia eſt: potuit dubitare aliquis, an ſpontanea morte obiſſet, nemo quin opportuna. Florus: Imparem Druſum, ægrumque rerum temere motarum, matura, vt in tali diſcrimine, mors abſtulit.

53. Peroſi.] Scripti, perdentes, aut prodentes. Veritas, perodientes.

54. Labes eſt.] Quidam, nec male, tabes.

55. Officia ſunt.] Quaſi ex officio danda, & adeunda.

CAP. VII. 56. Pueri admodum.] Mirum, ſed exempla affirmant. In lapide Romæ: L. Valerio L. F. Pudenti. Hic cum eſſet annorum XIII. Romæ, certamine ſacro Iouis Capitolini, luſtro VI. claritate ingenij coronatus eſt inter poëtas Latinos, omnibus ſententiis iudicum. Item Antipoli: D. M. pueri Septentrionis, qui annorum XII. Antipoli in theatro biduo ſaltauit & placuit. Iterum Romæ: Eucharis Liciniæ L. docta erodita omnes artes virgo. Vixit annos XIV. Et adde porro lepidum, ſi vis, carmen & pro genio vetuſtatis. In ſcaniscis hæc talia exempla hauries è Plinij VII. Hiſt. natur. cap. XLVIII. item aliquid Suetonij Domitiano, cap. X. vbi Paris quidam Pantomimus impubes. Hæc autem, ob præmia, huic generi crebra & certa.

57. Diſcendum eſt mori.] Nam Philoſophia, μελέτη

θανάτου, meditatio mortis. *Apuleius* : Philoſophum nihil oportet ſic agere, quam vt ſemper ſtudeat animam conſortio corporis ſeparare, & ideo exiſtimandum, philoſophiam eſſe mortis affectum, conſuetudinemque moriendi.

58. Omnes illi.] *Vide ſimilis ſententiæ apud Plinium* I. *epiſt*. IX.

59. Diſpunge.] *Papinianus* : Diſpungere, eſt conferre accepta & data. *Seneca* IV. *De Benefic. c*. XXXI.

60. Reiiculos.] *Rectè varroniano etiam verbo: etſi ſcripti*, ridiculos.

61. Sortem.] *Nam inter Prætores, ſors aut ludos aut iuriſdictionem dabat*.

62. Diripitur.] *Hinc illuc trahitur, rapiturque à clientibus, De ira* III. *cap*. XXIII. *& hocce libro infra, cap. vlt*. Dum rapiuntur & rapiunt, dum alter alterius quietem rumpit. *Quidam tamen hic maluerint*, Dirumpitur, *à contentione vocis*.

63. Proferentur.] *Quod ferijs fiebat, ceſſante actu rerum. In carmine ad Piſonem*:

----ſiquando iudice feſſo
Turbida prolatis tacuerunt iurgia rebus.

64. Futuri deſid.] *Epiſt*. XV. Stulti vita ingrata eſt, trepida eſt, tota in futurum fertur.

65. Tamquam vitam.] *Id eſt, tamquam ille modo futurus ſit. Epiſt*. 15. Ecce hic vltimus dies vt non ſit prope ab vltimo eſt.

66. Nouæ volup.] *Lucretius*.

Præterea verſamur ibidem atque inſumus vſque,
Nec noua viuēdo procuditur vlla voluptas.

67. Nec capit.] *Negatio abeſt veteribus. tu ſcribe* quod nec deſiderans capit. *Sicut Stomacho pleno, amici gratia aliquid accipio, non appeto: ita in eo, qui vita eſt ſatur*.

CAP. VIII. 68. Diu fuit.] *Ea mente Similis, qui ſemper in officiis, & à Præfectura demque Prætorij dimiſſus, rure ſeptem annos vixit, ſepulchro inſculpſit*. Hic ſitus eſt Similis, qui tot annos fuit, ſed ſeptem vixit. *Varro*: Non illos optime viuere, qui diutiſſime, ſed qui modeſtiſſime.

69. Tempus petere.] *Tacitus* XIV. *Annal*. Seneca criminantium non ignarus, tempus ſermoni orat. & accepto, ita incipit.

70. Annua cong.] *Ita moris: & Principes, ſed & proceres è Senatu dabant. Suetonius* Nerone, *cap*. X. Senatorum nobiliſſimo cuique, ſed à re familiari deſtituto, annua ſalaria, & quibuſdam quingena conſtituit.

71. Clariſſimi.] *Senatores vt iam dixi. ſed libri fere*, cariſſimi. *An* rariſſimi? *pro ſententia recte: an* cariſſime? *id eſſet, in magno habent, care æſtimant*.

72. Et his.] *Meus*, & in his. *Lego*: & ij his. *qui accipiunt, ij locant datoribus laborem aut operam*.

73. Ægros vide.] *Epictetus*: Siquis ſenex viuat, deos accuſat quod tam diu fatigetur, cum mori iamdiu debuerit. At ſi mors aduenit, vitam deſiderat, medicū accerſit, & orat ſubmiſſe nihil omittere induſtriæ in medendo.

74. Annorum cuiuſque.] *Malim*, cuique.

75. Dicere ſolent.] *In Plauto amator*:

Ego te? quam ſi intellegam deficere vita, iam ipſe
Vitam meam tibi largiar, & de mea ad tuam addam.

Tibullus:

Viue diu mi dulcis anus. proprios ego teeū,
Sit modo fas, annos contribuiſſe velim.

In Statio:

Pars animæ victura meæ. cui linquere poſſim
O vtinā, quos dura mihi rapit Atropos, annos.

Populus, acclamatione ad Principem:

De noſtris annis tibi Iupiter augeat annos.

76. Sicut iuſſa.] *Scripti quidam*, miſſa: *Metaphora à Circenſibus, vbi curus mittuntur: & ſtatim* decurret, *pro* die curret.

CAP. IX. 77. Poteſtne.] *Hæc ita edidi è meo ſcripto, vulgo confuſa. Senſus è priore pendet. Velis nolis, morti vacandum eſt. poteſtne id quiſquam iſtorum, qui ſic occupati?*

78. Melius.] *Vellem abeſſe*.

79. Impendio vitæ.] *Id eſt, veræ vitæ iactura, vanam vitam ornant; et vtilia & apta colligunt*.

80. Pendet ex.] *Noſter* I. *Epiſt*. Ita fac, mi Lucili, omnes horas complectere, ſic fiet, vt minus ex craſtino pendeas, ſi hodierno manum inieceris. Dum differtur vita tranſcurrit.

81. Protinus.] *Statim, iamnunc. Gloſſa*: Protinus, παραχρῆμα, αὐτίκα.

82. Optima.] *Adde epiſt*. CVIII. *vbi de his verſibus paria*.

83. Caſuro.] *Meus*, laturo: *alij*, labituro. *vel*, auituro *è quo poſtremo fecerim* hauſturo: *tibi nempe*.

84. Pueriles adhuc.] *Epiſt*. XXII. Nemo non ita exit è vita, tāquā modo intrauerit: *& adde pluſcula*.

85. Cottidie.] *Epiſt*. I. Quem mihi dabis, qui diem æſtimet? qui intelligat cottidie ſe mori? *vide ſequentia*.

CAP. X. 86. Fabianus.] *De quo epiſt*. XL. *&c. & alibi*.

87. Cathedrariis.] *Scholaſticis. nam cathedra, profeſſorum. Auſonius in Profeſſoribus*.

Et te quem cathedram temere vſurpaſſe loquūtur, *pluriesque ibi. Sidonius lib*. VII. Vxor illi de Palladiorum ſtirpe, qui aut litterarum, aut altarium cathedras tenuerunt: *id eſt, aut Profeſſores aut Epiſcopi fuere. Significat ergo Seneca, Fabianum re philoſophatum, non lingua tantum: vt ſolent iſti à ſcholis*.

88. Sugillationem.] *Falſa obſcura. Libri vett*. auertendam aciem non probam. Cauillationem enim. *Lego*: auertendam aciem. Non probam cauillationem eſſe, retundi debere, *&c. vere, & clare*.

89. Ius perdidit.] *Plinius lib*. II. *cap*. VII. Ne Deum quidem omnia poſſe, nullumque habere in præterita ius, præterquam obliuionis.

90. Cenſura ſua.] *Rectæ rationis*.

91. Impotenter.] *Meus*. impudenter euicit.

92. Sacra dedic.] *Memoriæ & Æuo tradita quæ iam finem habet abſoluti operis: violari non poteſt*.

93. Nec eripi.] *Martialis*: Et ſolum hoc ducas, quod fuit, eſſe tuum. *Noſter de Benef*. III. *cap*. IV. *De Vit. Beat. cap*. VI.

94. Sub iugo.] *Quod è ligno colla boum coërcet, nec reſpicere patitur*.

95. Quaſſos.] *Sine potius*, caſſos.

96. Nullum videatur.] *Plutarcho, inter ceteros, fine libelli De dictione Ei apud Delphos*.

97. Mundus.] *Cælum*.

CAP. XI. 98. Fata vna.] *Martialis in tales*.

Non omnes fallis, ſcit te Proſerpina canum.
Perſonam capiti detrahet illa tuo.

99. Stultos ſe.] *Ideo apud Euripidem Iphigenia conqueritur, in Supplicibus*:

Οἴμοι· τί δὴ βροτοῖσιν οὐκ ἔστιν τόδε,
Νέους δὶς εἶναι, καὶ γέροντας πάλιν,
Ἀλλ' ἐν δόμοις μὲν ἤν τι μὴ καλῶς ἔχῃ,
Γνώμαισιν ὑστέραισιν ἐξορθούμεθα.

Digitized by Google

Αὐτὰ δ' ἐν ἔστιν. εἰ δ' ἦν δὶς ἡμῖν
Δὶς, καὶ γέροντες, εἴ τις ἐξημάρτανεν,
Διπλοῦ βίου λαχόντες, ἐξωρθούμεθ' ἄν:

Cur à Deo hoc hominibus haud cõceditur,
Bis vt iuuentam, bis ſenectam ætatẽ agant?
Namque ecce ſiquid in domibus haud recte
haber,
Sequente cura poſtea emendes licet;
At vero vitam non licet. quod ſi ſenes,
Iuueneſque bis fiamus; id quod ſequius
Factum eſſet, emendare nobis tunc fiet.

100. Delegatur.] *Alteri traditur, aut aſsignatur. à re nummaria, vbi nomina delegantur.*

101. Fortunæ.] *Nam ſapiens conſilio, non caſu, viuit.*

102. In reditu.] *A pecunia, quæ occupatur, & in fauore eſt. nihil hic otioſi.*

103. A baſilica.] *In quibus iudicia exerceri ſolita.*

104. Canes.] *Quos cuſtodes & ædituï, ſub noctem ſoluebant, aut immittebant in morantes. Nam publica priuataque loca etiam canes, adiunctis ianitoribus, tuebantur. Suetonius Vitell. cap. XVI. Seneca De Ira, III. cap. XXXVII. Petronius in Satyrico. Significat igitur quoſdam ita actuoſos, & in cauſsis deditos, vt vltimi egrederentur, & vix cum claudendæ Baſilicæ eſſent, caneſque iam ſoluti immitterentur.*

105 Sua turba.] *Cum ipſi deducuntur.*

106. In aliena.] *Cum deducunt, vt clientes.*

107. Haſta.] *Cui ſubiiciebantur, quæ publice veniebant. Etiam vectigalia ſic locata. Ouidius IV. de Ponto.*

Aut populi reditus poſitam componet ad
haſtam,
Et minui magnæ non ſinet vrbis opes.

108. Prætoris.] *Alij* Præconis. *non probo.*

109. Infami.] *Nam inuidiam aut odium eæ venditiones fere habent, addo, quod famam alienam lædunt. Tacitus de Corbulone Prætorio, curæ viarum Præfecto;* Quod exitioſum multis, in quorum pecuniam atque famam damnationibus & haſta ſæuiebat.

110. Suppuraturo.] *Ab vlcere occulto, quod tempore in pus & ſaniem vertit. Talia hæc lucra, inquit, quia interdum mutatio rerum, & reſcinduntur quæ ſic geſta, puta ſi in tyrannide, aut ſi inique. Alij legunt,* ſupputatio, *frigide.*

CAP. XII. 111. Auxia ſubtilit.] *Ad diiudicandum, germana ne eſſent, an adulterina. Plinius ea ipſa voce, lib. XXXIV. cap. II.* At mihi maior pars elegantiorum ſimulare eam ſcientiã videtur (*dignoſcendi Corinthia*) ad ſegregandos ſe à ceteris, magis quam intelligere aliquid ſubtilius.

112. Ceromate] *Loco gymnaſij, vbi ſe vnguento collinebant. Plinius:* Palæſtras athletarum imaginibus, & ceromata ſua exornant. *Hieronymus:* Bouẽ mittere ad ceroma. *Porro de* Pueris, *quod adiungit: capio ephebos, more Græciæ, certantes luctateſque. Talem* Glauciam Melioris *deſcribit Statius,* II. Silu.

113. Vinctorum.] *In ergaſtulis, ſed mirabor, ſi ea diligentia & diſcretio ætatum colorumque ibi obſeruata. Niſi quis velit pro locis, quo mittendi, item pro opere cui admouendi, ſic diſparatos à domino fuiſſe qui alij alibi aptiores, ſaniores, diuturniores. Puto tamen magis,* victorum, *hic ſcribendum: & libri ſane,* victorum *fere habent. Itaque litterula mutetur.* Victus, *eſt παραγραμμός: iocoſe & contemptim pro.* Exoleto *Sane ita eſt, diuites iſti occupati, vt exoletos ſuos diſponerent, & per ætates coloreſque ordinarent.*

114. In ætatum.] *Ita meus liber palam, De re, Tacitus XV. Annal.* Decora ſeruitia, & pari ætate habebat. *Ammianus* XIV. Poſtrema multitudo ſpadonum, à ſenibus in pueros deſinens. *Vides per ætatum gradus diſtingui. quod idem doceat Lucan. X.*

Tunc famulæ numerus turbæ, populuſque
miniſter.
Diſcolor hos ſanguis, alios diſtinxerat ætas:
Hæc Libycos, pars iam flauos gerit altera
crines.

Ipſe Seneca epiſt. XCV. Agmina exoletorum, per colores nationeſque diſtincta.

115. Nouiſſimos.] *An* notiſſimos? *an* nouitios? *Sed hæc mihi ſuſpecta. ſi vulgatum tenes,* poſcit *legam: id eſt, poſtremos iſtos aduocat, & ſe oblectat. Paſci tamen & ſaginari athletæ ſolent, ſcio: ſed ſententiola tota caliginoſa eſt, nec inſtituto apta.*

116. Decerpitur.] *Volſellis.*

117. In conſilium.] *Iocoſe, iudiciali verbo. Iuuenalis, de fæmina capillos diſponente:*

Eſt in conſilio materna, admotaque lanis,
Emerita quæ ceſſat acu ſententia prima.
Huius erit, poſt hãc ætate atq; arte minores
Cenſebunt.

118. In frontem.] *Nempe ſi deficit, vt ait, & caluaſter eſſe incipit. Alijs placet, formæ cauſſa factum. vt in Horatio:*

Inſignem tenui fronte Lycorida:

Et fæminæ ſic volebant, neſcio an viri.

119. Tamquam virum.] *Quos cultus neglectus decet: Notat & obiter mollitiem. In tota re ſimilia vide apud Muſonium, in Stobæi Serm. VI.*

120. Ex iuba.] *Anulis pendulis, cincinniſque, inſtar iubæ. Seneca epiſt. vlt.* Quid capillum ingenti diligentia comis? in quolibet equo denſior iactabitur iuba.

121. In anulos.] *Martialis:*

Vnus de toto peccauerat orbe comarum
Anulus, incerta non bene fixus acu.

Iuuenalis.

----pectitque comas, & voluit in orbem.

Fæminarum erat, ſed & molles iſti vſurpabant. Artemidorus II. *Oniroct. cap.* VI. πλέκεσθαι δὲ, γυναιξὶ μόναις συμφέρει καὶ ἀνδρῶν τοῖς ἔθος ἔχουσι: Capillos videri in ſomnio flecti in orbem; ſolis fæminis conducit, & virorum iis qui aſſuerunt. *Fabius lib.* I. Velli & comam in gradus frangere, quam libet hæc inuaſerint ciuitatem, non erit conſuetudo. *Idem* XII. Ne intonſum caput, non in gradus atque anulos cõptum. *De hac plicatura, adi Martianum Capellam lib.* IV. *initio.*

122. Sonant.] *At digiti in ea menſione vix ſonant: igitur fortaſſe,* ſunt.

123. Argentum.] *Menſæ miniſterium, in abaco ſiue Delfica diſponant.*

124. Succingant.] *Horatius:*

Præcincti vt recte pueri cõptiq; miniſtrent.

Homerus, de Eumæo:

Ὣς εἰπὼν, ζωστῆρι θοῶς συνέεργε χιτῶνα.

125. Aper à coco.] *An in tempore aſſus, & in ἀκμῇ ſua ac vigore. Alij libri,* à coco excuſſus exeat: *quod interpretatus ſum Poliorceticon lib.* IV. *Dialog.* I. *Editum tamen magis nunc probo, & teneo? quia meliores ſic libri.*

126. Signo dato.] *A ſtructore, vel Domino. noſter in Epiſt.* XCV. Tranſeo miniſtratorum turbam, per quos, ſigno dato, ad auferendam cœnam diſcurritur. *Trimalcio ille Petronianus* ſymphonia ſignum *hoc dari curabat.*

127. Glabri.] *Paullo ante* Exoleti: *& vides* Victos *iſtos, vt ſupra dixi in miniſterijs fere fuiſſe.*

128. Quanta arte.] *Epiſt.* XLVII. Alius pretioſas aues ſcindit, pectus & clunes, certis ductibus circumferens eruditam manum, in fruſta excutit.

Digitized by Google

De vita beat. cap. XVII. Et eſt aliquis ſcindendi obſonij magiſter.

129. Sputa deterg.] *Vide Epiſt.* XLVII.

130. Succeſſus.] *An ſeceſſus? non in publico ſolum ambitioſi & in pompam compoſiti ſunt, ſed domi & interiore vita.*

131. Natare.] *Meus* pernoctare *: alij*, noctare. *ex quo Pincianus,* vectare. *At iam præiuit de Geſtatione: neſcio igitur an* vnctare, *pro vngere. Vulgatam explices,* natare *in piſcina.*

132. Iam ſedeo?] *Similē, quod in Stobæi Serm.* XXIX. *legitur, etſi ab alia cauſſa.* Νικίας δὲ οὕτως ἦν φιλόπονος, ὥστε πολλάκις ἐρωτᾶν τοὺς οἰκέτας, εἰ λέλουκε, καὶ εἰ ἀρίστηκε; Nicias autem ita in labore deditus, vt ſæpe ſeruos interrogaret an lauiſſet? an pranſus eſſet?

133. Arguere.] *Meus voce auget,* arguere minime poſſimus*: an,* mimice?

134. Eſſe aliquem.] *Recte, & indignanter. meus tamē,* putas eſſe. *ex quo vellem,* Pudor! eſſe aliquem.

CAP. XIII. 135. Latrunculi.] *Vide De Tranquill. cap.* XIV. *Epiſt.* CXVII.

136. Excoquedi] *De Tranquill. cap.* III. Quidam ſole, & exercitatione corporis diem ducunt. *Inſolabant ſe & vngebant, & per plurimum ſæpe diem. Perſij Scholiaſtes, ad illud* --- aſſiduo curata cuticula ſole. Curata ſcilicet à chromatiariis. nam chromatiatij dicuntur colorarij, qui toto die in arena vel in ſole.

137. Inutilium.] *Vtinam ne hodie! ſed illud oraculum ſedeat.*

Ὁ χρήσιμ' εἰδὼς, οὐχ ὁ πολλ' εἰδὼς, σοφός.

Qui fructuoſa, non qui multa ſcit, ſapit.

138. Remigum.] *Non enim expreſſit Homerus, ſed per argumēta captabant: vt quod Alcinous eidem Vlyſſi nauem dedit, & in ea* LII. *viros: & quæ talia notabant.*

139. Prior ſcripta.] *Euſtathius:* Ἐζήτουν ἄλλοι περὶ ὀκνείσιαν, ἐὰν ἡ Ἰλιὰς τῆς Ὀδυσσείας προτεταγμένη, ἢ καὶ ἀνάπαλιν: Quæſiuerunt curioſe alij, an prior Vlyſſæa an Ilias ſcripta eſſet, an contra. *Cauſſa dubitandi, quia multa in Iliade, quæ intelligi ſine Vlyſſæa non poſſunt: & quaſi ibi dicta omittit. Nugæ. Mente deſormauerat totum opus vir diuinus: ideo alia, alibi dicit, aut differt.*

140. Eiuſdem auct.] *Quis ille qui dubitat? non legi, & ſaunus qui fecit. Hac tantum plagij accuſatum cum à quibuſdam, quaſi mulier quædam* Phantaſia *nomine, ſcripſiſſet hos libros, & in templo Vulcani depoſuiſſet, opido Memphi. Homerum venientem in Ægyptum reperiſſe, abſtuliſſe, vindicaſſe. O vaniſſimam fabulam!*

141. Non doctior.] *Scite hoc Ariſtippus* Sicut non qui plurimum comedunt aut exercentur, melius valent his qui neceſſaria adſumunt: ſic non qui plurima, ſed qui vtilia legerunt habendi ſunt eruditi.

142. Romanos.] *Tiberio, vel inter primos, auctor Suetonius cap.* LXX. Maxime curauit notitiam hiſtoriæ fabularis, vſque ad ineptias & deriſum. Nā & Grammaticos eiuſmodi ferè quæſtionibus experiebatur: Quæ mater Hecubæ? quod Achilli nomen inter virgines fuiſſet? quid Sirenes cantare ſint ſolitæ?

143. Superuacua.] *Et quæ ſcire tantum, eo vt ſcias, pertinet: vt ait noſter alibi.*

144. Primus Duillius.] *In lapide, ab illo æuo:* Rem nauebous marid conſol primus geſſit. *Tamen ante eum C. Mænius claſſe, vel claſſicula, Antiates vicit: & inde Roſtra illa in foro. Florus* I. *cap.* XI.

145. Elephantos.] *Plinium vide* VIII. *cap.* VI. *Florum* I. *cap.* XVIII.

146. Caudex.] *Suetonius Tib. cap.* II. *Polybius* I. *qui nauibus Locrenſium, Tarentinorum, Neapolitanorum vſum ſcribit, ad traiectum. Auctor de viris illuſtribus:* App. Claudius Caudex Cæci frater fuit. primo, ad explorandos hoſtes, fretum piſcatoria naue traiecit. *Et ab ea naui ego dictum malim, quam quod iuſſerit conſcendere naues, vt noſter. Nam minores illas ſic appellant. Auſonius.*

Nauita caudiceo fluitans ſuper æquora lēbo.

Nonius: Codicarias naues etiamnunc conſuetudo appellat, eo quod (*lego* eas, quæ) in fluminibus ſint vſui. *Salluſtius* IV. *Hiſt.* Contendit ad flumen Eufratem. & quanquam ad id naues codicariæ, occulte per hiemem fabricatæ, aderant. *Adde in ea voce Feſtum.* Caudicarij *ſunt ipſi nautæ qui Tiberi annonam ſubuehunt. Cod. Theodoſ. lib.* I. De canone frumentario vrbis Romæ. *l.* IX. *De Suariis. Inſcriptio vetus, in Smetio fol.* LXX. MENSORES PORTVENSES, QVIBVS VETVS FVIT CVM CAVDICARIIS DIVTVRNVMQVE CERTAMEN.

147. Quia plurium.] *Ex Varrone, apud Nonium.* Quod antiqui plures tabulas coniunctas, Codictas dicebant: à quo in Tiberi naues Codicarias appellamus.

148. Nunc quoque quæ.] *Malim tranſponi leniter:* nunc quoq; ex antiqua cōſuetudine, quæ per. Tib.

149. Coruinus.] *Errat. habuit cognomen* Maximi. *Faſti Capitolini:* M. Valerius, M. F. M. N. Maximus, qui in hoc honore Meſſalla appellatus eſt. *Id factum anno. V.* CDXC. *Macrobius* I. *Satur.* Valerius Maximus, poſtquam Meſſanā vrbem nobiliſſimam Siciliæ cepit, Meſſalla cognominatus eſt.

150. Primus ex.] *Bene additum, ex ea familia: nam ex aliis, ante eum adepti hunc honorem. vt Marcus Coriolanus, Sergius Fidenas.*

151. Leones ſolutos.] *Rem ſatis notabilem, miror non notatam aliis eſſe. At Liuij in hac parte ſcripta deſiderantur: Plinius ſilet. qui hoc dumtaxat,* L. Sullam centum iubatorum leonum pugnam, primum omnium, in Prætura dediſſe. *Caute lege, nec ad numerū ſolum, ſed ad tales, id eſt, iubatos adſtringe: alioqui aſſertio lababit. Sed nihil ipſe aut alij de* ſolutis: *id eſt, qui cathenis aut vinclis non alligarentur, & pleno impetu ac robore vti poſſent. Obſerua, ſiquis res Venationis Romanæ.*

152. Duodeuiginti.] *Plinius:* Pompeij quoque altero Cōſulatu, dedicatione tēpli Veneris Victricis, pugnauere in Circo XX. aut vt quidā tradunt XIIX elephanti Gætuli ex aduerſo iaculantibus.

153. Noxiis.] *Ita vulgo fiebat, & Seneca non nimis intentius ſcripſit. At Plinius iam dixit,* Gætulos *cum iis commixtos: quos nox damnatos non opinor.*

CAP. XIV. 154. Sub alio.] *Ergo non de* Gætulis *eum Plinio & regeſta, cenſet: ſed, vt dixi, populariter ſcripſit.*

155. Centum & XX.] *Ita & Liuij epitoma* XIX. *At Oroſius, Eutropius, Florus, variant in numero; tamen accedunt. Plinius vniuerſe effert:* L. Metellus, qui plurimos (*ita lege*) elephantos primo bello Punico duxit in triumpho. *Sidonius, Panegyrico ad Anthemium,* elephanta frequentem *pariter dixit, ſed non adnumerauit.*

156. Sullam vltimum.] *Aſſertio falſa, niſi* Romanos *intellegis in libertate: quomodo* Caſſius & Brutus, vltimi Romanorum, *aliis dicti. Nam certe poſt eum Iulius & Auguſtus Cæſares: qua de re ad Annalem* XII. *Taciti ſcripſi. Ipſum ibi Tacitum vide, vide & Vopiſcum in Aureliano.*

157. Italico agro.] *Miror. & quæ ratio eſt?*

158. Auentinū.] *De totare, adi Agelium l.* XIII. *c.* XIV.

159. Eſſe.] *Ego hoc interrogatione acuam.*

Digitized by Google

159. Eſſe.] *Ego hoc interrogatione acuam.*
160. Ad præſtationem.] *Id eſt, vt ipſi ſcripti dictique periculum ſuſcipiant: & niſi ita ſit, luant.*
161. Nobis vitam] *Velim,* viam.
162. Nullo nobis ſæc.] *Omnia tempora, omnis orbis patet & recluſus eſt. O rem pulchram, ô magnam ſi quis conſiderat!*
163. Diſputare.] *Nam hoc eius proprium, & ſemper διαλεκτικὸς & inquiſitor.*
164. Dubitare. *Quod Academiæ proprium, quæ varie deinde ſecta.*
165 Quieſcere.] *Qui finis Epicuro, vacare perturbationibus, & in tranquillo eſſe.*
166. Naturam.] *Hanc corruptam & effrenem. Alioqui finis iuxta Stoicos, viuere ſecundum naturam.*
167. Excedere.] *Ita videbantur; ſed recta interpretatione, vt Diogenes aiebat,* μιμεῖσθαι τοὺς χοροδιδασκάλους. καὶ γὰρ ἐκείνους ὑπὲρ τὸν τόνον ἐνδίδοσθαι, ἕνεκα τοῦ λοιποὺς ἅψασθαι τοῦ προσήκοντος τόνου: imitari magiſtros chori. nam & illos aliquid ſuper tonum excedere, vt alij ad iuſtum & conſonum eum accedant: *Laertius.*
168. In conſortium.] *Id eſt, cum Natura illa æterna, & rerum parente, omnia præterita, & præſentia videre ac noſſe. Natura autem illa Deus.*
169. Pariter.] *Meus,* patiatur.
170. Meritoriam.] *Quæ aliquid meretur, aut exſpectat. Non enim gratuita eſt. Ita* meritoria vehicula, equi, cubicula.
171. Immenſa.] *Spectat ad magnitudinem Romæ, ſatis à me alibi aſſertam,*
172. Somnum ſuum.] *Iuuenalis.*

-----habet Trebius, propter quod rumpere ſomnum
Debeat, & ligulas dimittere, ſollicitus ne
Tota ſalutatrix iam turba peregerit orbem.

173. Exſpectent.] Donec Bithyno libeat vigilare tyranno.
174. Inſuſurratum] *A nomenclatoribus, qui ideo* Farctores *dicti (ait Feſtus)* quod clam velut infarcirent nomina ſalutatorum in aurem.
175. Veris officijs.] *Vere officioſos eſſe, & vtiliter alios colere.*
176. Mori nemo.] *Tibi ô Seneca factum. Cole Neronem tuum forma, doce: quo præmio? mortis.*
177. Amicitia capitalis.] *Vt in Seiano, ac talibus: quos coluiſſe, fraudi fuit.*
178. Sumptuoſa.] *Nam munera & ipſis dabant, ſuis illis patronis, ſiue vt appellabant, regibus (in Natali, in Opere nouo, in Nuptiis, aliaque occaſione: & etiam ſeruis eorum admiſſionalibus, aut qui ad limen. Iuuenalis:*

----quid das, vt Coſſum aliquando ſalutes?

Idem: ---præſtare tributa clientes
Cogimur, & cultis augere peculia ſeruis.

CAP. XV. 179. In noſtra poteſt.] *Arrianus* I. *Diſſertat. cap.* XII. Me miſerum! patrem habeo talem, & matrem. Quid ergo? tibi naſcituro poteſtaſne data eligendi, & dicendi: Iſte cum iſta, iſtac hora congrediatur, vt ego naſcar? non eſt data.
180. Sorte nobis.] *Ita eſt, ſed tamen offendit repetitio. & præceſſit,* quos ſortiremur: *ac poſſunt tres eæ voculæ abeſſe.*
181. Naſci.] *Animis ſortiri parentes, quos libet.*
182. Familiæ.] *Cicero* III *De Orat.* A Socrate profeminatæ ſunt quaſi familiæ, diſſentientes inter ſe & multum diſiunctæ. *Idem* II. *Diuinat.* Peripateticorum familia, *id eſt, ſecta & doctrina.*
183. Decretis.] *De aliquo honorando.*
184. Iuſſit.] *Aliena ambitio iuſſit, & nobis adblandiens, ſciuit, & hoc fieri.*
185. Et mouet ocius.] *Ex librorum veſtigiis, hic vacillantium, legas:* At manet otium, quod conſecrauit ſapientia: ei nocere non poteſt. *Siue etiam* & mouet. At iis quos conſecrauit ſapientia, noceri non poteſt.
186. In vicino. *Velleius Paterculus:* Præſentia inuidia, præterita veneratione proſequimur: & his nos obrui, illis inſtrui credimus.

CAP. XVI. 187. Mortem inuocant.] *Democritus,* Ἀνοήμονες τὸ ζῆν στυγέοντες, ζῆν ἐθέλουσι δείματι ἀΐδεω: Stulti, vitam odientes, viuere cupiunt mortis metu.
188. Quia timent.] *Idem ſapiens:* Ἄνθρωποι τὸν θάνατον φεύγοντες, διώκουσιν: Homines mortem fugientes, appetunt.
189. Conſtitutum.] *Dies tempuſue ſtatum, & dictum. Varro de R. R.* II. Cum alius conuiciatus eſſet qui tam ſero veniſſet ad conſtitutum.
190. Duplicaſſe.] *Paſſim poetæ,* triplicaſſe: *nec ideo tamen hic reſcribam. Nam alij aliter, vt Diuus Hieronymus:* Duas noctes Iupiter copulauit, vt magnæ fortitudinis Hercules naſceretur. *Statius* IV. *Silu.*

O bona nox, iunctaque vtinam Tyrinthia Luna!

191. Dare morbo.] *Vitio, affectui: Stoico ſermone. Inde Sani, & Inſani.*
192. Diuinitatis.] *Nam vt Ion ille apud Euripidem, Phœbi libidines accuſans:*

----οὐκέτ' ἀνθρώπους κακοὺς
Λέγειν δίκαιον, εἰ τὰ τῶν θεῶν κακὰ
Μιμούμεθ', ἀλλὰ τοὺς διδάσκοντας τάδε:
----hominibus haud nunc amplius
Fas eſt male loqui aut carpere, ipſi cum Deû
Imitamur acta, ſed Deos, hæc qui docent.

Seneca De Vit. beat. cap. XXVI. Quibus nihil aliud actum eſt, quam vt pudor hominibus peccandi demeretur, ſi tales deos credidiſſent.
193. Lucis metu.] *Dum trepide ea fruuntur, cogitatione venturæ mox lucis.*
194. Menſuram.] *Herodotus* VII. *connumeratos ita ait, vt* decem millia ſimul in vnum locum, venirent iiſque ſepem circumdarent Vmbilico tenus: tum iterum alia dena, & ſic deinceps. *De Xerxe ſunt iſta.*

CAP. XVII. 195. Maxima quæque.] *Aeſchilus, in Septem ad Thebas:* πρόπρυμνα δ' ἐκβολὰν φέρει ἀνδρῶν ἀλφηστᾶν ὄλβος ἄγαν παχυνθείς: Cito caſum minatur & adfert virorum felicium fortuna nimis pinguis.
196. Accuſandi.] *Commentius eſſet,* actitandi.
197. Caliga.] *Deſiit gregarius miles eſſe.*
198. Maturus.] *Annos natus* XXIV.
199. Sui conſulatus.] *Duos geſſit. vide Faſtos.*
200. Sponſor.] *Nam diffidebant L. Scipioni, nec temere ei Conſuli bellum Antiochi credebant. Ipſe intereeſſit, & legatum ſe fratri iturum promiſit. Ita quaſi de ſucceſſu ſpopondit.*
201. Cum Ioue.] *Ex Valerio interpretare, lib.* IV. *ca.* I. Voluerunt illi (*Africano*) ſtatuas in comitio, in roſtris, in curia, in ipſa denique Iouis opt. max. cella ponere; voluerunt imaginem eius, triũphali ornatu indutam, puluinaribus Capitolinis applicare; voluerunt continuum Conſulatum. quorum nullũ ſibi neque plebiſcito dari neque Sc. to decerni patiendo, pæne tantum in honoribus recuſandis geſſit. quantum in emerendis. *Adde eundem* VIII. *cap.* XV.
202. Ciuiles.] *Tribunitia & in toga. Iſtæ autem accuſationes, ob pecuniam Aſiaticam non ex fide (ita aiebant) adminiſtratam.*

Digitized by Google

203 Exſilij.] *Quod Liuterni egit, ibi mortuus, Seneca, epiſt.* LXXXVI. *Liuius* XXXVIII. *diffuſe, Valerius* V. *cap.*III.

204.Intercludetur.] *Meus,* vitæ: *bene, ſi diſtinguis:* per occupationes vitæ, otium numquam agetur.

CAP.XVIII.205.Non pro ætatis.] *Id eſt, plus diutiuſque iactatus, quam ætas tua ferre videbatur. Apparet iuuenem, aut certe viridem ad hoc munus veniſſe: vt & mox,* Maior pars ætatis, certe melior reip. data ſit. *Et cap. ſeq.* Nunc dum calet ſanguis.

206. In te conuerſ.] *Fidem eius obiter laudat, & quod inimicitias aut odia, vſu publico ſuſceperit, licitum vitare.*

207.Melior.] *Viridis & integra.*

208. Orbis terrarum.] *Omnino præfectus annonæ fuit, nec audio qui Vectigalibus præponunt. Nã diu in iſto munere fuit: in illo, non potuit. Quod autem ait* orbis terrarum: *quid miri? nam & ſi ex Africa & Ægypto plurimum: tamen & è prouinciis aliis aduehebatur, decumarum titulo, aut interdum emptionis.*

209. Odium vitare.] *Siue quia arduum tot millibus hominum ſatisfacere. his dare, his negare; hos admittere ad teſſeras in locum mortuorum, hos repellere: ſiue vniuerſe cauſa res, cum ventre agere. nunc non ſatis, non tempore, non bonum frumentum metiri? vt ſunt interpretantes.*

210.Honorifico quidẽ.] *Sed mutauit poſtea. Boëtius in conſol. lib.* III. Siquis quondam populi curaſſet annonam, magnus habebatur: nunc ea Præfectura quid abiectius? *Nec mirum, quia nec talis diſtributio: longe aberat. At olim, ſecundus ille à præfecto vrbis.*

211. Frumenti.] *Vett. voce addita,* bene committerentur: *at meus.* vere, *ex quo ego,* viro *vellem.*

212.Cum ventre.] Homerus *Odyſſ.* ρ. *verſ.* CCLXXXI.

Γαστέρα δ' οὔπως ἔστιν ἀποκρύψαι μεμαυῖαν,
Οὐλομένην, ἣ πολλὰ κάκ' ἀνθρώποισι δίδωσι:
Ventrem fallere non fas, aut differre latrantem,
Exitioſum, qui mala dat mortalibus ægris.

Et plura, quæ addit.

213.Decedebat.] *Libri* dicebat: *ſed puto Pincianum optime ſic correxiſſe. Notum enim odium eius in vniuerſum populum, voce ea palam teſtatum:* Vtinam vnam ceruicem haberetis!

214.Supereſſe.] *Legendum,* ſupererant.

215. Pontes.] *Inter puteolos & Baulos, ſtupendo opere, maria conſternens. Dio videatur, & Suetonius Calig. c.* XIX.

216.Nauibus.] *Et eas quoque trahit & tenet, quæ frumentum adferrent.*

217.Ludit.] *An* illudit.

218.Vltimum malorum.] *Homerus Od* μ.

Πάντες μὲν στυγεροὶ θάνατοι δειλοῖσι βροτοῖσι,
Λιμῷ δ' οἴκτιστον θανέειν καὶ πότμον ἐπισπεῖν:
Dura quidẽ miſeris mors eſt mortal. omnis:
Sed periſſe fame, res vna miſerrima longe.

Liuius XXI. Licuit ad Erycem clauſos vltimo ſupplicio humanorum, fame interficere.

219. Superbi regis.] *Xerxis. Alia cauſſa in Suetonio.*

210.Habuerunt illi.] *Et præfectus, & Curatores alij. Sed nónne ipſe Paullinus tunc erat? opinor. nam multos annos geſſiſſe, indicauit. Tamen non ad ipſum dirigit, quia plures incluſit.*

221.Saxa ignes.] *Vt in ſeditione ſolet. Virgilius:* Iamque faces & ſaxa volant. *Ergo* ignes, *hic faces. Poſſunt & trahi ad ignes, quos domibus minabantur eorum, quos petebant.*

222.Caium except.] *Alij,* gladium. *Illud firmes & explices è* III. *de Ira, cap.* XIX. Torſerat fidiculis, eculeo, igne, vultu ſuo. *Quaſi Caij vultus & ira ſuper omnia tormenta, aut tela.*

CAP.XIX.223. Fraude.] *Ne quid minus.*

224.Negligentia.] *Ne corruptum.*

225. Horrea.] *Publica, quæ per ſingulas regiones vrbis (al. Auguſto, opinor) ſtructa huc ſim erant, ſanè multa. Circiter* CCCVI. *credo P. Victorem, deſcriptione vrbis, adnumeraſſe.*

226. Quæ natura.] *Meus & alij priſci,* quæ materia ſit dei. *Dei, nempe totius mundi, ex Stoicorũ ſcito. Illi definiunt Deum,* σῶμα νοερὸν, καὶ νοῦν ἐν ὕλῃ. Corpus intellegens, & mentem in materia. *Plura alibi de hac ſententia: ſed hic igitur vult quæri, de materia cui hæc Mens inuncta.*

227.Voluntas.] *Semper bona. At meus aliique libri,* voluptas. *Nempe delectatur ipſe, ſe & opere ſuo.*

228.Condicio.] *Iouis vnius æterna. ceteri* ἐκπυρώσει *pereunt: Stoicis dico.*

229.Forma.] *Iiſdem, rotunda. Epiſt.* CXIII. *& in Menippæa, de Claudio.*

230.Vbi nos.] *Vide epiſt.* LXIV. *in fine.*

231. Curſibus.] *Meus & plures:* ciuibus. *Fuerit.* vicibus: *& ad Solem Lunamque, ſed & planetas, refert.*

232.Res omnium lib.] *Plinius Panegyrico:* Neque enim vt alia ſubiectis, ita amor imperatur: neque eſt vllus affectus tam erectus & liber, & dominationis impatiens, quique magis vices exigat.

233.Prætextam.] *Magiſtratum iteratum.*

234.Numeretur.] *Vt conſules ordinarij fiant. De Ira cap.* XXX.

235. In titulum.] *Vno fructu, vt ſepulchro honores inſcriberentur. Ita enim ſollenne poeta:*

----titulo res digna ſepulchri.

CAP.XX.236. Diu tractus.] *Longa eius vita diu ſperauit, tandem compos.*

237.Turannius.] *Fuit hoc nomine Præfectus annonæ ſub Tiberio & Auguſto: ſed is non poteſt eſſe. quare? quia ipſe Paullinus tamdiu hoc munus habuerat: quod non potuit, ſi ſub Caligula iam iſte. Deinde Seneca ait,* vacationem Procurationis accepiſſe: *ergo potius Procurator aut Rationalis Principis fuit.*

238.A Quinquageſimo.] *Veteri iure. vacabant poſt id tempus. Nos in Militia, lib.*I.

239. A Sexageſimo,] *An* ſexageſimoquinto? *Ita Seneca patre legitur Contron. vltima, libri primi. Et mihi mature nimis mitti Senator videatur, in æuo, quod Prudentiæ maximæ factum.*

240.Rapiuntur.] *Trahuntur, prenſantur.*

241.Operum.] *Quæ patriæ, & memoriæ ſuæ dicant.*

242.Munera.] *Gladiatorios & funebres ludos. Ego in Saturnal.*

243. Ad faces.] *Apparet pueros, & acerba funera, ad faces elata, ſed cereis immixtis. Ita noſter De Tranquill. cap.*XI. *& in Epiſt.* CXXII. *Imo nec ij combuſti, ſed conditi. Iuuenalis.*

---terra clauditur infans,
Et minor igne rogi.

Plinius: hominem, priuſquam edito dente, non cremari. *Plutarchus, Epiſtola ſolatoria ad vxorem:* τοῖς γὰρ νηπίοις ἀποθανοῦσιν οὔτε χοὰς ἐπιφέρουσιν, οὔτ' ἄλλα δρῶσι περὶ αὐτὰ, οἷα εἰκὸς περὶ θανόντων ποιεῖν: Pueris defunctis neque inferias dant, neque alia ſollennia vſurpant, quæ in mortuis recepta.

MVRETVS.

CAP. I. PAulinus, *ad quem liber hic ſcriptus eſt, ſocer, vt puto Senecæ fuit.*

Maximi medicorum.] *Locus Hippocratis notus eſt, è principio definitionum:* Ὁ βίος βραχὺς, ἡ δὲ τέχνη μακρή.

Inde

Digitized by Google

Inde Ariſtoteli.] *Quarela hæc in libris Ariſtotelis non extat. Theophraſtum hac ipſa de re conqueſtum eſſe morientem, narrat Cicero libro tertio Tuſculanarum.*

CAP. II. Apud maximum poëtarum.] *Quis tandem iſte eſt maximus poetarum? Libri veteres partim habent,* apud maximum poëtam, *partim,* apud Axium poëtam. *Legendum fortaſſe ſit,* apud Attium poëtam. *aut ſimpliciter* apud Attium, *vt illud* poëtam *addiderit aliquis, qui declarare vellet, quis fuiſſet Attius.*

CAP. VIII. Dicere ſolēt eis quos valdiſſime diligunt.] *Sic habent veteres libri mei.* valdiſſime *inquam, non* validiſſime. *De hoc autem antiquo genere blandiendi ſcripſi quædam capite primo libri noni Variarū lectionum.*

CAP. XI. Quam ſi fata vna decipiant.] *Eleganter Martialis in eum qui capillum ſibi tingebat, vt minus ſenex videretur:*

Non omnes fallis, Scit te Proſerpina canum.
Perſonam capiti detrahet illa tuo.

CAP. XII. Qui vicorum ſuorum greges metatur, & colonorum paria deducit.] *Fœde contaminatus locus, quem ope libri Sicilienſis ita reſtitui:* Qui vinctorum ſuorum greges in ætatum & colorum varia diducit. *neque meo quidem animo, verius aut rectius quidquam excogitari poteſt.*

Diſcendis canticis operati ſunt.] *Id eſt, occupati. Lucretius:*

Et quibus in rebus conſuerunt eſſe operati.

Horatius:

In cute curanda plus ęquo operata iuuentus.

CAP. XIII. Quin operoſe nihil agant qui in litterarum inutilium ſtudiis detinentur.] *Locus ſumma animaduerſione dignus. Nam noſtra quoque ætas eodem, aut etiam grauiori morbo laborat. Multi ſunt, qui quo naſo, quibus oculis hic aut ille ex veteribus fuerit, quomodo veſtitus, nudis pedibus an calceatis inceſſerit. Marco an Manio ei nomen fuerit, vbi habitauerit, diligentius ac ſollicitius quærant, quam quid ij qui magnam ſapientiæ opinionem habuerunt, de virtute atque officio ſenſerint, quam optimam reip. formam iudicarint, quod iter ad ſapientiam maxime compendiarium cenſuerint. Ita in ſupernacanea curioſi, ad profutura negligentes ſumus. Ego autem exiſtimo, quæ in ſtudiis nimiam diligentiam, ſi male collocetur, ac nimiam negligentiam nocere. Videant, obſecro, quanto leuiora atque inaniora ſint ea, in quibus multi liberalis doctrinæ magnam partem poſitam eſſe contendunt, iis quæ hic Seneca meritiſſimo irridet.*

CAP. XV. Quominus quantum plurimum ceperis, haurias.] *Libri veteres partim* ceperis, *partim* cupieris. *Neutrum damno. Sed capere eſt χωρεῖν quod huic loco accommodatius videtur. Itaque* ceperis *malo.*

CAP. XX. Tyrannus fuit exactæ diligentiæ ſenex.] *Hic tyrannus in alienum locum, non inuſitata tyrannis conſuetudine inuaſerat. In libro Siculo eſt* Tyrannius: *quod, non dubito, quin verum ſit. Sed quod hic de Turannio dicitur, ſimile quiddam, me puero, narrabatur de mercatore quodam Pariſienſi, ceteroqui viro bono, ſed qui tota vita nihil vnquam vacui temporis à litibus forenſibus habuiſſet: etiamque tunc capularis ſenex fora omnia quotidie peruagaretur. Quod cum ad Franciſcum primum Galliarum regem, elegantiſſimi hominem ingenij, perlatum eſſet, quieti ſe aliquid miſero homini confecturum, & cum omnibus, tum qui quid ab ipſo peterent, tum à quibus ipſe peteret, bonis & æquis conditionibus tranſacturum recepit. At infelix ſenex ad regem accurrit, prouolutuſque ad illius genua, ſupplex orat: vt ſibi vna ſaltem ac altera lis, in qua ſe exerceret, relinqueretur: vitam ſibi, adempta illa exercitatione, iniucundam & inſuauem fore. Riſit rex: & homini qui quieſcere niſi inquietus non poſſet, lites ſuas, vbi ſe arbitratu ſuo defatigaret, reliquit.*

Senec.

PINCIANVS.

CAP. I. Aiunt animalibus tantum indulſiſſe.] *Exemplar Facundi & Primitiui.* Illam ſcilicet iam animalibus tantum indulſiſſe.

CAP. II. Quibuſdam nihil in quo curſum dirigant, placet.] *Præpoſitio* in *delenda, ex vetere lectione.*

Exigua pars eſt vita qua nos viuimus.] *Verbum* nos *non habetur in eadem. Legendum reor,* Exigua pars eſt vitæ quam viuimus.

Vrgentes circumſtant vitia.] Surgentes, *non* Vrgentes, *Exemplar Facundi & Primitiui,* Vigentia, *Exempar Franciſcanum.*

Et emerſos & in cupiditate infixos premunt.] Cupiditatibus, *non* cupiditate, *vetus lectio. Legendum autem reor,* ſed merſos & in cupiditatibus infixos premunt.

Ille indicat.] *Exemplar Franciſcanum,* Ille iudicat, nec ſe ſibi vendicat.

Hic illius cultor eſt. Ille illius, ſuus nemo eſt.] *Codex Facundi & Primitiui,* Ille iſtius cultor eſt, iſte illius, ſuus nemo.

Quod ipſis adire volentibus non vacauerit.] *Vetus lectio,* quod ipſos adire volentibus non vacauerint.

CAP. III. Quoniam quidem cum illa faceres.] *Exemplar Facundi & Primitiui,* quæ quidem cum ipſe faceres.

In vitam ſuam incedere alios ſinunt. Imo vero ipſi etiam poſſeſſores eius futuros inducunt.] *Exemplar idem longe aliter,* & in aliorum cædem ſuæque vitæ diſpendium properant. *vt vehementer mirandum ſit, vnde tanta in exemplaribus diuerſitas oriatur.*

Quantum reſpu.] *Quidam codices, non* reſpu. *legunt, ſed* rex. *Alij* reus.

Qui tibi vſus tui fuerit.] *Exemplar ſcholarum Salmant.* Quando tibi vſus tui fuerit, *adſtipulante etiam codice Facundi & Primitiui.*

CAP. IV. Ad reliquias vitæ reſeruare.] *Lege,* reliquias vitæ tibi reſeruare, *ex vetere lectione.*

Ad quinquageſimum annum differre ſana conſilia, & inde velle vitam inchoare in quod pauci perduxerunt.] *Corrige ex eadem,* in quinquageſimum & ſexageſimum annum differre ſana conſilia, & inde velle vitam inchoare quo pauci perduxerunt.

In te ipſa fortuna ruit.] *Scribendum puto,* in ſe ipſam fortuna ruit, *vt illud* in ſe magna ruunt.

CAP. V. Hic labores ſuos etiam ſi falſo, dulci tamen oblectabat ſolatio.] *Scribe* hoc, *non* hic, *ex vetere lectione.*

Vt quanquam rerum lætitia moratur adhuc.] *Emendandum reor,* vt quum rerum lætitia moretur adhuc. *& ſtatim ante* perduxit; *non* prouexit, *habet exemplar Facundi & Primitiui.*

Iam infractam ætatem territabant.] *Aliter idem exemplar,* iam fractam ætatem irritabant.

Partes ſemper aliquæ rumpebantur.] *Quidam codices,* corrumpebantur *agnoſcunt, non* rumpebantur.

Qui voti compotes tacere facere poterat.] *Verbum* tacere *ſupernacaneum eſt, ex vetere lectione.*

Et illam pereuntem tenet.] *Eadem,* & illam peſſum euntem tenet.

CAP. VI. Nec iam liberum erat inchoatas relinquere.] *Deeſt Verbum* ſemel, *vt ſit,* nec iam liberum erat ſemel inchoatas relinquere, *ex eadem.*

MMm

Digitized by Google

Et gratiam ſuam interponere.] *Lege*, & gratiam ſuam foro interponere, *ex eadem*.

Tam efficaciter.] *Deeſt hic quoque verbum* quidem, *ex eadem*. Tam efficaciter quidem.

Tam feſtinatam audaciam.] *Maior ſcriptorum codicum pars*, tam præcocem audaciam. *Exemplar Facundi & Primitiui*, tam feſtinam audaciam.

An mors voluntaria eſſet in illo, an tempeſtiua:] *Emenda*, an mors voluntaria eſſet nullo, an tempeſtiua, *ex Exemplari Facundi & Primitiui*.

Verum teſtimonium dixerunt.] *Adijce his verbis, ex omni vetere lectione*. pero ſi omnem actum annorum ſuorum.

Noſtra mehercule vita.] Veſtra *legendum eſſe non* Noſtra, *verba quæ infra mox ſequuntur, oſtendunt, adſtipulante etiam vetere lectione*.

Iſta omnia nullum non ſeculum deuorabunt.] *Corrige*, Iſta vitia nullum non, *&c. ex eadem*.

Quamuis natura currit, ratio dilatat, cito nos effugiat neceſſe eſt.] *Eadem*, quod quamuis natura currit, ratio dilatat, cito vos effugiat neceſſe.

Vel bellatores.] *Exemplaria Franciſcanum & Facundi ac Primitiui*, vel odia exercentes iniuſta vel bella.

Inhoneſta labes eſt.] Tabes, *non* labes, *correctiores codices*.

Quandiu colant.] *Exemplar Pincianum & Facundi ac Primitiui*. quamdiu colant, quamdiu colantur.

Quæ iam ipſa officia ſunt.] Officioſa, *non* officia, *codices Pinciani Facundi, & Primitiui*.

CAP. VII. Viuere in tota vita diſcendum eſt. Quod magis mirandum eſt, in tota vita diſcēdum eſt mori.] *ſcripta lectio*, viuere tota vita diſcendum eſt, & quod magis fortaſſe miraberis, tota vita diſcendum eſt mori.

Nihil inde incultum ocioſumque vacauit.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, nihil inde incultum ociumque vocauit. *In exemplari Pinciano non habentur omnino hæc verba*.

Interdum mihi viuere non licet.] Inter hæc mihi viuere non licet, *exemplar Facundi & Primitiui*.

Omnia vota ad ſatietatem percepta ſunt.] *Idem exemplar*, Omnia nota. Omnia ad ſatietatem percepta ſunt.

Huic poteſt detrahi nihil, adiici ſic, ſicut aliquis ventre quoque admodum ſaturo iam, non pleno aliquid cibi quod nec deſiderat capit.] *Exēplar idem breuius & caſtigatius*: Huic adiici poteſt, detrahi nihil, & adiici ſic, quemadmodum ſaturo iam & pleno aliquid cibi adiicitur.

CAP. VIII. Ac viribus ventorum è diuerſo furentium.] Vicibus, *non* viribus, *exemplar Facundi & Primitiui*.

Per eadem veſtigia in orbem egit?] Per eadem ſpacia in orbem egit, *idem exemplar & pleraque alia*.

Ipſum tempus quidem neutri quaſi nihil petitur.] *Vetus lectio*, ipſum quidem neuter. Quaſi nihil petitur.

Si mortis periculum admotum eſt propius.] *Lege præpoſtero ordine*, ſi mortis periculum propius admotum eſt, *ex eadem*.

Nihil autem tumultuabitur.] *Verbum* autem *ſuperuacaneum eſt, ex eadem*.

Non illa ſe regis imperio, non fauore populi lōgius proferet.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, Nō illa tegitur imperio, nō fauore populi lōgius procedet. *& mox paulo* diuertet *ſcribe*, *non* deuertet.

CAP. IX. Cui, velis nolis, vacandū eſt.] *Exemplar ſtatim ante citatum*, Ibi, velis nolis, vacandū eſt.

Operoſius occupari ſibi.] Operoſius occupati ſunt, *vetus lectio*.

Velut diuino ore inſtinctus.] Et velut diuino ore inſtinctus, *eadem*.

Nec ſemper caſuro.] *Hæc verba in exemplari Facundi & Primitiui non habentur, in Franciſcano & ſcholarum Salmant. habentur. ſed* laturo *in eis*, *non* caſuro, *legitur*.

In tanta temporum fuga lentus.] *Deeſt coniunctio* &. *vt ſit*, & in tanta tēporum fuga lentus, *ex vetere lectione*.

Miſeris & occupatis.] *Eadem*, miſeris, id eſt occupatis.

Perueniſſe ante ſciunt.] Et perueniſſe ante ſciunt, *eadem*.

Contra affectus impetum non ſubtilitate pugnandum.] Impetu *legendum*, *non* impetum, *ex eadem*.

CAP. X. Hoc eſt enim in quo fortuna perdidit.] *Verbum* enim *in pleriſque codicibus non habetur, in quibus etiam* quod *legitur*, *non* quo.

Iniucunda eſt præteritæ rei recordatio.] *Codex Franciſcanus & Academiæ Salmanticenſis, & nonnulli alij*, certe iniucunda eſt pœnitendæ rei recordatio.

Nec audent ea retractare.] Retentare *quidam correctiores codices*, *non* retractare.

Etiam quæ aliquo præſentis voluptatis lenocinio ſurrepebat.] *Vetus lectio*; etiamſi aliquo præſentis voluptatis lenocinio ſurripiebantur.

Libenter ſe in præteritum torquet.] *Eadem*, retorquet, *non* torquet.

Et impotenter vincit.] *Coniunctio* &, *tollenda*, *ex eadem*.

Occupatorum animi cum velut ſub iugo ſunt.] *Particula* cum *deſideratur in eadem*.

Abiit igitur vita eorum in profundum.] *Eadem*. Abit ergo vita eorum in profundum.

Quod excipiat ac ferat.] *Prior editio* feruet, *non* ferat, *agnoſcit. Scribendum* ſeruet, *ex eadem*.

CAP. XI. Iam ergo cum aliqua imbecillitas.] *In eadem*. Iam vero cum illos aliqua imbecillitas.

Tota (vt ita dicam) in reditu eſt.] *Eadem* in reditum *habet*, *non* in reditu.

Et inde quandocunque vltimus dies.] Ideo, *non* inde, *legendum*.

Immiſſi deinde canes eiiciunt.] *Corrige*, immiſſi demum canes eiiciunt: *hoc eſt*, *cancelli*: *vnde cauea dicta aut è contrario. ex eadem*.

Specioſius elidi, aut in aliena contemptus.] *Expende, an arrideat magis hæc lectio*: Spacioſius elidi, an in aliena contractius.

Quos haſta prætoris infami lucro laborant lucus, & quæ neque ſuperatior exercet.] *Sic prior editio. Corrigendum*, quos haſta prætoris infami lucro & quandoque ſuppuraturo exercet. *reliqua ſuperuacanea ſunt ex vetere lectione*.

Quorum non ocioſa vita eſt.] *Legendum arbitror*, Quorundam, *non* Quorum.

CAP. XII. Vicorum ſuorum gregis metatur.] *Quidam codices* vinctorum, *non* vicorum. *Alij* victorum.

Et colorum paria deducit.] *Scribendum videtur*, & in colorum paria diducit, *ſuffragantibus etiam exemplaribus, Pinciano, Franciſcano, & Scholarum Salmanticenſium*.

Inflexu modulationis ineptiſſimæ.] Inertiſſimæ, *non* ineptiſſimæ, *vetus lectio*.

Digitized by Google

Quando pernoctare.] *Maior codicum pars* noctare *agnoſcit, non* pernoctare. *Legendum puto,* vectari. nam *poſt balneum geſtari conſueuerunt: vt ex multis locis obſeruare poteris.*

Sed imitantur.] *Prior editio,* ſed multarum imitantur. *Scribe,* ſed multarum mentiuntur, *ex codice Facundi & Primitiui, quam lectionem confirmant verba ſequentia:* Non facile dixerim, vtrum magis miſerear, ſi hoc ignorauit, an ſi ſe ignorare finxit.

CAP. XIII. Quod primus nauali prælio Duillius vicit.] *Lege,* quæ primus quiſque ex Romanis ducibus feciſſet. Primus nauali prælio Duillius vicit, *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

Etiam ſi nunc iſta ad veram gloriam non tendunt.] *Scribendum,* Etiamnũ iſta etſi ad veram gloriam non tendunt, *ex vetere lectione.*

Vnde tabulæ codices dicuntur.] *Lege,* vnde publicæ tabulæ codices dicuntur, *ex eadem.*

Quæ ex antiqua conſuetudine commeatus ſub uehũt, caudicatæ vocantur.] *Legendum,* quæ ex antiqua cõſuetudine per Tiberim commeatus ſubuehunt, caudicariæ vocantur, *ex eadem, M. Varrone, & alijs.*

Cum alioqui alligati tunc darentur.] *Particula* tunc *expungenda, ex eadem.*

Ingenti mole animalium obterantur.] *Prior editio* exterrantur *præfert, non* obterantur. *Legendum arbitror contra omnia exemplaria* exenterantur. *In codice Facundi & Primitiui,* conteruntur.

CAP. XIV. Vnde deceſſi, & in alia materia oſtẽdam.] *Corrigendum,* vnde receſſi, & in eadem materia oſtendam, *ex vetere lectione.*

Idem enarrabat.] *Scribe* narrabat, *non* enarrabat, *ex eadem.*

Centum & viginti captiuos elephantes duxiſſe.] *Et hoc loco, & ſupra, vbi dixit,* Curius Dentatus in triumpho duxit elephantes: *in exemplari Facundi & Primitiui,* elephantos *legitur, ſecunda inflexione: non* elephantes, *tertia, & ſic fere accuratiores proferunt. De numero autem horum elephantorum magna inter auctores diſſenſio: vt diximus in Plinianis obſeruationibus.*

Ex heſterna crapula ſemiſomnes.] *Particula* ex *tollenda, ex vetere lectione.*

Excitatione ſuperbiſſima reddent.] Oſcitatione, *legendum, non* excitatione, *ex eadem.*

Nullius amici capitalis ſumptuoſa obſeruatio.] *In exemplari Facundi & Primitiui,* inimici *legitur, non* amici.

CAP. XV. Quæ non ſunt ſordide nec maligne cuſtodienda maiora quo illa à pluribus diuiſeris.] *Vetus lectio,* quæ non erunt ſordide, nec maligne cuſtodienda: maiora fient, quo illa pluribus diuiſeris.

Honores & monumenta.] *Eadem* Honorum monumenta.

Quod conſecrauit, Sapientiæ noceri non poteſt. Nulla delebit ætas præſens. & nulla diminuet ſequens.] *Exemplar Facundi & Primitiui:* Quæ conſecrauit ſapientia, perire non poſſunt. Nulla abolebit ætas. Nulla diminuet. Sequens, *&c. & mox paulo* conferet *ſcribendum, non* confert, *ex eodem.*

CAP. XVI. Quod putes diu victuros.] *Vetus lectio,* quod putes diu viuentium.

Nec quomodo diſponant.] Nec quomodo id diſponant, *eadem.*

Quam quando dies muneris gladiatorij eductus eſt, aut cum alicuius alterius vel ſpectaculi vel voluptatis expectatur conſtitutum.] *Exemplar & Facundi ac Primitiui,* quàm cum dies muneris gladiatorij eductus eſt, aut alicuius alterius vel ſpectaculi vel voluptatis expectato conſtituto.

Voluptate concubitus clementer duplicaſſe noctem.] *Sic legit prior editio. Scribendum reor,* voluptate concubitus Alemenæ triplicaſſe noctem.] *Nota eſt fabula. Illud ſciendum, in omnibus ſcriptis exemplaribus* delinitus duplicaſſe *legi, non* clementer duplicaſſe: *ſed perperam.*

Quid aliud eſt vitia incendere, quàm auctores in illis inſcribere deos.] *Honeſtior reddetur ſenſus, ſi permutato loco illius particulæ* quàm, *legatur ad hunc modum:* Quid aliud eſt quàm vitia noſtra incendere, auctores illis inſcribere deos. *Nam in omni antiqua lectione habetur verbum* noſtra.

Subitque cum maxima exultatione ſollicita cogitatio:] *Corrige.* ſubitque cum maxime exultantes ſollicita cogitatio, *ex exemplaribus Franciſcano, & ſcholarum Salmanticenſium.*

Nec numerum eius, nec menſuram comprehẽderet.] *Exemplar Pincianum,* nec numerum eius ſed nec menſuram comprehẽderet.] *Exemplar Facundi ac Primitiui,* nec numerum eius, ſed menſuram comprehenderet. *recte, vt arbitror, ex hiſtoria luſtrati exercitus apud Herodotum.*

Ille qui flebat.] *Vetus lectio,* ipſe qui flebat, *& paulo ante* profundit, *non* fudit.

Illos centeſimum annum timebat.] *Scribe,* illos quibus centeſimum annum timebat, *ex eadem.*

CAP. XVII. Quod fortuito euenit, inſtabile eſt: quod altius ſurrexit, opportunum eſt in occaſum.] *Legendum* quod fortuito obuenit, inſtabile eſt: quod altius ſurrexerit, vergit pronius in occaſum, *ex exemplari Facundi & Primitiui: & ſi ſcripti alij codices cum impreſſa lectione conſentiant.*

Candidati laborem deſtituimus, ſuffragationes incipimus.] *Vetus lectio* definimus *agnoſcit, non* deſtituimus. *& legendum reor* ſuffragatoris, *non* ſuffragationes.

Suis opibus detinetur.] *Exemplaria Frãciſcanum & ſcholaſticum,* ſuis operibus deſtinetur. *Exemplar Facundi & Primitiui,* ſuis opibus deſtituetur.

Non tantæ maturus rei Scipio.] *Scribe,* nondum tantæ maturus rei Scipio, *ex vetere lectione.*

Et poſt faſtiditos à iuuene æquos honores.] *Scribendum,* & poſt faſtiditos à iuuene diis æquos honores.

Per occupationes intercludetur ocium: nunquam agetur, ſemper optabitur.] *Eadem,* Per occupationes vitæ redditur ocium: nunquam agetur, ſemper optabitur. *Quid ſi legas?* Per occupationes vita eludetur ocium: Nunquam agetur, ſemper optabitur. *Aut ſic:* Per occupationes vitæ eludetur ocium: Nunquam, *&c.*

CAP. XVIII. Pauline clariſſime.] *Eadem,* Pauline cariſſime.

Et charis turbæ voluptatibus.] Carnis, *non,* charis, *exemplar Facundi & Primitiui: vt forte pro illa dictione* turbæ, *reponendum ſit* turpibus.

Omnibus adhuc tractatis operibus.] *Lege,* omnibus adhuc ſtrenue tractatis operibus, *ex vetere lectione.*

Iſtum autem animi vigorem.] *Verbum* autem *tollendum, ex eadem. & paulo ante* adminiſtras *legendum, non* adminiſtrans.

Quod decebat populo Rom. ſuperſtiti.] *Corrigendum puto,* quod decedebat populo Rom. ſuperſtite. *Nam omnis ſcripta lectio* ſuperſtite *legit,* non ſuperſtiti.

Ferrum, ſaxa, ignes, gladium excepturi.] *cũ ferrũ*

dixiſſet, quid attinebat gladium adiungere? Quaprother fideliſſimam duco lectionem exemplaris Facundi & Primitiui: in quo nõ gladium *habetur. ſed* Caium, *quaſi velit dicere: Caium ipſum imperatorem excepturi, omni ferro, ſaxis, ignibus terribiliorem.*

CAP. XIX. Summa diſſimulatione tantum inter viſcera latentis mali tegebant cum ratione.] *Corrigendum reor* ſumma diſſimulatione tamẽ intra viſcera latentis mali tegebant curationem.

Quæ voluptas, quæ conditio, quæ fortuna.] *Vetus lectio*, quæ voluntas, quæ conditio, quæ forma.

Sydera curſibus ſuis excitet.] *Exemplar ſcholarum* orbibus *legit, non* curſibus. *Exemplar Facundi & Primitiui*, motibus.

Multarum bonarum artium amor virtutum atque vſus.] *Corrige*, multus bonarum artium amor, virtutumque vſus, *ex vetere lectione.*

Cum videris itaque prætextam. Arti ſæpe ſumptam.] *Eadem*, Cum videris itaque prætextam ſæpe iam ſumptam.

Per mille indignationes erupiſſent.] *Eadem*, per mille indignitates erupiſſent. *Cæterum perpende an ſit verior lectio* crepſiſſent, *quam* erupiſſent.

CAP. XX. Et imperitæ coronæ aſſenſiones captantem.] Aſſentationes, *non* aſſenſiones. *Exemplar Facundi, & Primitiui.*

In accipiendis immotientẽ rationibus,] *Particula* in *redundat, ex eodem exemplari.*

Tyrannus fuit exactæ diligentiæ.] *Fidelior lectio*, Titianus, *aut alia huiuſmodi, quam* Tyrannus. *Poſſet non abſurde legi*, Turannius. *Præfectus is fuit annonæ, Tiberio Principe, peruenitque vſque ad tempora Claudij, potiſſimus inter eius amicos: autore Cornelio Tacito, libro primo & vndecimo.*

Et ad rogum munera.] Et ad rogum munia, *Exemplar Facundi & Primitiui.*

Tanquam nimium vixerint, ad faces & cereos ducenda ſunt.] *Scribendum puto*, tanquam minimũ vixerint, non ad faces, ſed ad cereos deducenda ſunt. *Pueros enim non ad faces efferri ſolere, ſed ad cereos ſiue candelas, auctor eſt poeta Perſius:* Hinc tuba candelæ, *&c. & veteres codices* deducenda *legunt, non* ducenda.

ERASMVS.

CAP. VI. *In ſe verum teſtimonium dixerunt, prodentes omnem actum annorum ſuorum.*] Alius habebat, *per oſtentionem actuum animorum ipſorum.* Rodulphus recte animaduertit, hunc ſermonem eſſe interpretis, non Senecæ: eoque ſubmouimus, ne quis requirat.

CAP. VII. *Paucos admodum & ridiculos.*] Opinor legendum, *& reiculos*, hoc eſt deteriores: videlicet ſenectutis.

CAP. X. *Cauillationes enim contundi debere.*] Quidam habebat *contendi*. ſed mendoſe. Vide num legendum ſit, *cauillatione*. nam Rodulphus pro hoc notauit *ſuggillatione*: vt accipias, impetus affectuum non debere vellicari, ſed cum ignominia contundi.

CAP. XII. *Qui vicorum ſuorum greges metatur.*] Alius habebat. *Qui victorum ſuorum greges mercantium.* Prior magis probatur: quanquam neutra in totum ſincera eſt.

Aut deficiens hinc atque hinc.] Pro *deficiens*, malim *diffluens.*

Tanquam virum tonderet.] Forte, *tanquam viuum tonderet.* aut, *tanquam non virum tonderet.* Decet enim virum neglectius curari.

OPSOPOEVS.

CAP. II. *Cvm aliquo volebas.*] V. c. *cum alio volebas*, nõ *aliquo*. Poſtea Lipſius cõm. ad 1. Ann. Taciti, de Iulio Antonio Triumviri filio locum interpretatur. Apparet enim (ſcribit) hunc Iulum arcanum aliquod ſcelus (cui proximus ab adulterio gradus eſt) cum Iulia in Auguſtum concepiſſe: vt olim cum Cleopatra eius pater.

CAP. V. *Pluſque & iterum.*] Aliæ edit. *poſtquam iterum*, &c. Lipſius ibidem melius dicit, *poſtque iterum*, &c.

CAP. VI. *Feſtinatam,*] obtinet natiuæ dictionis locum, quam v. c. exhibet, nempe *præcocem.*

CAP. VII. *Delibare.*] Iuretus e. c. v. *nihil ex ſuo tempore de librari ſinere: & ideo*, &c.

CAP. XI. P. Faber Semeſt. II. cap. XV. *Haſta Præconis*, non *prætoris*, legendum. Infamia vero lucra nominat, quas Horatius paruas mercedes, vbi de præcone coactoreque argentario: quorum vterque auctionibus & haſtæ operas dabant, cum ille pecunias cogeret, hic emptores & licitatores præalta voce citaret.

CAP. XII. *Et colorum paria diducit.*] Lipſius ex parte emendauerat hunc locum. Elect. II. cap. XV. Fid. (ait) & priſci libri referunt, *& in colorum paria deducit.* quos equidem audio, & interpretor diuidi greges illos & cohortes vinctorum (incredibilis enim multitudo, vtique apud illos locupletes) ſecerniq; per nationes ac colores ſolere. Puta qui Orientales & fuſci, in tali villa, & agro: quia frigidiore axe: & albi, in illa habeantur, & illa, vt valetudo, vt loca ſuadere videbantur, vt domini libido & voluntas. Hoc in aliis quoque & quidem domeſticis ſeruis factum, idem meus Seneca me docet epiſt. XCVI. *Tranſeo*, inquit, *exoletorum agmina, per nationes coloreſque deſcripta.* vbi à coloribus clarum vides diſcrimen.

CAP. XIII. *Dixiſſe interrog.*] Idem epiſt. XVII. lib. IV. Vox *interrogando* ableganda, non à Seneca, ſed interprete adſuta: leg. que, *dixiſſe iam ſedeo?*

Ibidem Leg. & diſt.] *Hic vero ſeminir cui a. i. c. ſ. h. i. opus eſt, quomodo poteſt alicuius d. eſſe.*

CAP. XVIII. Lipſius cap. VII. lib. IV. antiq. lect. Totum locum ad hiſtoriæ fidem ſic emendanudm cenſeo: *hoc grauiſſime ferens, q. d. p. r. ſ. ſ. a. o. c. d. cibaria ſuperſtruere. Dum ille pontes nauibus iungit, & viribus imperij illudit*, &c. Citra controuerſiam enim Seneca factum illud inſanum C. Caligulæ in mente habuit. qui ad exemplum Xerxis inter Puteolos & Baulos pontem nauibus inædificauit ſpatio III. M. paſſuum. In quo opere dum vniuerſa claſſis occupatur, Romæ capitalis pæne fames coorta. Vide Xiphilinum in Caligula.

CAP. XX. *Lex à 50.*] De hac lege, paulo aliter à Seneca patre lib. II. Contr. vltima, allegata, vid Cuiacium ad Tit. Pandect. de excuſationibus: le. II. & Lipſium comm. ad I. Ann. Taciti, pag. 14.

Munera.] Lipſius Saturn. I. cap. VIII. Munera ad rogum, gladiatores ſunt: rideo, qui *munia* ſubiiciunt. Et comm. ad III. Ann. Tac. ſequentia ita legit: *At mehercule iſtorum funera, tanquam nimium vixerint, ad faces*, &c.

Digitized by Google

GRVTERVS ET IVRETVS.

Ex Cap. ii.

QVā multorū eloquentiæ quotidiano oſtētādi ingenij ſpatio, ſanguinem educit?] Non fruſtra monuit Gruterus ſuſpectū eſſe locum: nam reuera parum latine hæc dicta ſunt. Sed nemo rationem emendandi aperuit. Suſpicor caſtigandum: *Quam multorum eloquentia quotidiano, oſtentandi ingenij ſpecie, ſanguinem educit. Quotidiano* aduerbialiter poſitum, cum adiectiuum putarent, vt ſubſtantiuo componeretur, *ſpatio*, confinxerunt. Iuretus.

Ex Cap. iv.

Omnia tamquam mortales timetis.] Inepta, meo animo, lectio. ſcripſerim, *tamquam mortales tenetis*, id eſt, rebus omnibus quæ adſunt ita abutimini tanquam ſtatim morituri, & ſimile quid alibi eum dixiſſe memini. Grut.

Ex Cap. v.

Pluſque iterum timenda cum Antonio mulier.] Lipſius ad lib. 1. Ann. Taciti, *poſtque iterum tim.* legit, & intelligi vult Iulum Antonium Triumuiri filium, ad quem Horatij Oda. Cognomen ei *Africanus*. quod male adhæſit *Fabio*, cum quo Conſul fuit, apud Suetonium in Claudio cap. 2. *Paulo* enim *Fabio* cognomen *Maximi* fuit. & ſunt duæ ex ordine Horatianæ odæ, libri quarti prima & ſecunda, ad hos non dubie Conſules, perque eam occaſionem coniunctim ſcriptæ. Ex iſto autem Senecæ loco apparet Iulum hunc arcanum aliquod ſcelus cum Iulia in Auguſtum concepiſſe, vti olim cum Cleopatra eius pater. interfectum tandem habemus ex lib. 1. Taciti: *interfectos Romæ Varrones, Ignatios, Iulos, &c.*

Ex Cap. vi.

Et pupillus adhuc & prætextatus.] Ad poſtulandum non ante videntur fuiſſe admiſſi Romani iuuenes, quam exuta *prætexta bullaque* poſita induiſſent *virilem togam*. tamdiu enim conſilio alterius ſic regebantur, vt in forum non prodirent: idque teſtatur & noſter Epiſt. 4. *Tene igitur memoria quantum ſenſeris gaudij, cum prætexta poſita ſumpſiſti virilem togam, & in forum deductus es.* vide Ræuardum ad l. 29. Impubes ff. de diu. reg. iuris, apud quem huius generis plura.

Ex Cap. vii.

Quando inquit, res proferentur?] Notat hic Cuiacius lib. 7. cap. 16. Obſeru. ſignificare Senecam *rebus prolatis* ceſſare patronos, quod &, inquit, de Iuriſconſultis M. Tullius ſcribit in orat. pro Muræna. quod ipſum toto capite 25. lib. 6. Parerg. Alciatus peſſime expoſuit, ſunt enim *res prolatæ* feriæ iudiciorum & litium, quarum aliæ *ſolemnes*, vt dies cultui diuino dedicati, vt meſſes & vindemiæ, quibus deputati poſtea menſes duo, l. 6. Cod. de feriis. aliæ ſunt *repentinæ*, veluti ob res proſpere geſtas. de iis plura pete ex Pithœo lib. 2. c. 20. Aduer. ſubci. item Cuiacio Paratit. l. in lib. 3. Cod. tit. de feriis.

Ex Cap. viii.

Medicorum genua tangentes.] Nempe moris erat per *genua* obſecrare & rogare. eoque modo Plautinus Dinarchus Truculenti act. 4. ſc. 3. veniam à Callicle deprecatur:

-----per tua obſecro genua
Vt tu iſthuc inſipienter factum, ſapienter feras, mihique ignoſcas,
Quod animi impos vini vitio fecerim.

Supplices ſane genua tangebant, & ad hæc manus tendebant: ideo Seruius ad lib. 6. Æneidos genua miſericordiæ eſſe conſecrata dixit. videatur Briſſonius lib. 8. de formulis.

Ex Cap. xii.

Qui vinctorum ſuorum greges in ætatum & colorum paria diducit.] Lipſius li. 2. c. 15. Electorum legit ex membranis quibuſdam, *qui vinctorum ſuorum greges metatur, & in colorū paria diducit.* & interpretatur, diuidi greges illos & cohortes vinctorum (incredibilis enim, inquit, multitudo, vtique apud illos locupletes) ſecernique *per nationes* ac colores ſolere. puta qui Orientales & fuſci in tali villa & agro, qui à frigidiore axe & alibi, in illa habeantur & illo: vt loca ſuadere videbantur, vt domini libido & voluntas. hæc Lipſius d. loco, vbi de his vinctis plura.

In annulos ſuos reciderunt.] Torrentius ad Sueton. cap. 51. Neronis, putat ita appellari Senecæ flexus illos cincinnorum, qui *gradus* ibidem vocantur, cuius ſententiæ accedo. videtur enim tortuoſa illa flexura exterior, *gradū* occupaſſe nomē interior, annulorum: vnde vtramque coniungit Quintilianus lib. 12. cap. 10. *Do tempori ne craſſa toga ſit, non ſerica, ne intonſum caput, non in gradus atque annulos totum comptum.* de *gradibus* his plura Iac. Durantius lib. 2. cap. 5. Variarum.

Ex Cap. xiv.

Aues non addixiſſent.] huius loci elucidationem pete è Briſſonio lib. 1. de formulis.

Ex Cap. xx.

Lex à quinquageſſimo anno militem non cogit.] Idem quoque traditum à Liuio lib. 42. *Nec vlli qui non maior annis quinquaginta eſſet, vocationem militiæ eſſe.* quod notandum. nam aliud prius obtinuit, vti teſtatur Gellius lib. 10. cap. 28. vide Lipſium ad lib. 1. Ann. Taciti.

L. ANNÆI SENECÆ LIBER DE CONSOLATIONE AD POLYBIVM,

ΑΚΕΦΑΛΟΣ.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

SCRIPTVM in exſilio eſt, dum animo & corpore iacet (fatendum eſt, & ſcriptio clamat) anno circiter exſilij eius tertio. Nam palam meminit Britanniæ appertæ, *quod circa id temps fuit. Polybius autem, inter præpotentes Claudij libertos,* A STVDIIS *titulum habuit, & Græce Latineque dicas eruditum; ex laudibus quidem quas Seneca accumulat, eminenter. Solatur eum in fraterna morte: & Diſpoſitio tota latet, quia principium, & pluſcula, deſunt. In iis quæ ſunt, hæc eſt.* Negat *dolendum in vnius morte, quoniam mundus ipſe, & quidquid in eo, hac lege damnantur. Item, quia vanus dolor, & ſine fructu. Tertio, Natos nos eſſe ad triſtia; eoque adſueſcendum. Quarto, Voluntatem defuncti aduocat, illum nolle. Quinto, Conſtantia & exemplo præire aliis fratribus debere: quia perſona illuſtris, & oculi in eam verſi. Sexto, & à Studiis ſolatium petere vult, quæ ſemper adamauit. Hæc & talia vſque ad Cap.* XXXI. *ab eo deinde Exempla ſpargit eorum, qui fortiter tulere: inter hos (non ſine vili adulatione) ipſius* Cæſaris, *quem & mire laudat: & denique Polybium iterum ad Studia & libros mittit, remedium in dolorẽ: Senecæ hoc ſcriptum eſſe, negare non licet: editioni deſtinatum ab eo, non arbitror. ſed pro præſenti fortuna abiecte & demiſſe ſcriptum, ad ſeruulum, heu, quot laudibus exornatum! Pudet, pudet: inimicus Senecæ fuit & gloriæ eius; quiſquis vulgauit.*

EX CAPITE XX.

*** 1 noſtra corpora compares, firma ſunt ſi redigas ad condicionem naturæ omnia de-
ſtruentis, & vnde edidit eodem reuocantis, caduca ſunt. Quid enim immortale manus
mortales fecerint? Septem illa miracula, & ſi qua his 2 multo mirabiliora ſequentium
annorum exſtruxit ambitio, aliquando ſolo æquata viſentur. Ita eſt, nihil perpetuum,
pauca diuturna ſunt. aliquid alio modo fragile eſt: rerum exitus variantur: ceterum quic-
quid cœpit, & deſinit. Mundo 3 quidam minantur interitum, & hoc vniuerſum, quod
omnia diuina humanaque complectitur, ſi fas putas credere, dies aliquis diſſipabit, &
in confuſionem veterem tenebraſque demerget. Eat nunc aliquis, & ſingulas comploret
animas: Carthaginis ac Numantiæ, Corinthique cinerem, & ſi quid altius cecidit, la-
mentetur: cum etiam hoc, quod non habet 4 quo cadat, ſit interiturum. Eat aliquis, &
XIX. fata tantum aliquando nefas auſura, ſibi non peperciſſe conqueratur. Quis tam
ſuperbæ impotentiſque arrogantiæ eſt, vt in hac naturæ neceſſitate omnia ad eumdem
finem reuocantis, ſe vnum ac ſuos ſeponi velit ruinæque, etiam ipſi mundo imminenti
aliquam domum ſubtrahat? Maximum ergo ſolatium eſt, cogitare id ſibi accidiſſe, quod
ante ſe paſſi ſunt omnes, omneſque paſſuri: & ideo mihi videtur rerum natura, quod
grauiſſimum fecit, commune feciſſe, vt crudelitatem fati conſolaretur æqualitas. Illud
quoque te non minimum adiuuerit, ſi cogitaris nihil profuturum dolorẽ tuum, nec illi
quem deſideras, nec tibi. noles enim longum eſſe, quod irritum eſt. Nam ſi quicquam tri-
ſtitia 5 profecturi ſumus, non recuſo, quicquid lacrymarum fortunæ meæ ſuperfuit, tuæ
affundere. inueniam etiam nunc, per hos 6 exhauſtos iam fletibus domeſticis oculos
quod effluat, ſi modo id tibi futurum bono eſt. Quid ceſſas? conqueramur. atque adeo
ipſe hanc 7 litem meam faciam. Iniquiſſima omnium iudicio fortuna, adhuc videbaris ab

Digitized by Google

eo homine te continuiſſe, qui munere tuo tantam venerationem receperat, vt, quod raro vlli contigit, felicitas eius effugeret inuidiam. Ecce cum dolorem illi, quem ſaluo Cæſare accipere maximum poterat, impreſſiſti: cum bene illum vndique circumiſſes, intellexiſti hanc partem tantummodo patere ictibus tuis. Quid enim illi aliud faceres? pecuniam eriperes? 8 nunquam illi obnoxius fuit. nunc quoque quantum poteſt, illam à ſe abiicit, & in 9 tanta felicitate acquirendi, nullum maiorem ex ea fructum, quam contemptum eius petit. Eriperes illi amicos? ſciebas tam amabilem eſſe, vt facile in locum amiſſorum poſſet alios ſubſtituere. Vnum enim hunc ex his quos in Principali domo potentes vidi, cognouiſſe videor: quem omnibus amicum habere cum expediat, magis tamen etiam libet. Eriperes illi bonam opinionem? ſolidior eſt hæc apud eum, quam vt à te quoque ipſa concuti poſſet. Eriperes bonam valetudinem? ſciebas animum eius liberalibus diſciplinis, quibus non innutritus tantum, ſed innatus eſt, ſic eſſe fundatum, vt ſupra omnes corporis dolores emineret. Eriperes ſpiritum? quantulum nocuiſſes: logiſſimum illi æuum ingenij fama promiſit. Id egit ipſe, vt meliore ſui parte duraret, & compoſitis eloquentiæ 10 præclaris operibus, a mortalitate ſe vindicaret. Quamdiu fuerit vllus litteris honor, quamdiu ſteterit aut Latinæ linguæ 11 potentia, aut Græcæ gratia, vigebit cum 12 maximis viris: quorum ſe ingeniis vel 13 contulit, vel ſi hoc verecundia eius recuſat, 14 applicuit. Hoc ergo vnum excogitaſti, quomodo illi maxime poſſes nocere. xxII.

Quo melior enim eſt quiſque, hoc ſæpius ferre te conſueuit, ſine vllo delectu furentem, & inter ipſa beneficia metuendam. Quantulum erat tibi, immunem ab iniuria præſtare eum hominem, in quem videbatur indulgentia tua ratione certa perueniſſe, & non ex tuo more temere incidiſſe? Adiiciamus, ſi vis, ad has querelas, ipſius adoleſcentis interceptam inter prima incrementa indolem. Dignus fuit ille te fratre: tu certe eras digniſſimus, qui nec ex indigno quidem quicquam doleres fratre. Redditur illi teſtimonium æquale omnium hominum. deſideratur in tuum honorem, laudatur in ſuum: nihil in illo fuit, quod non libenter agnoſceres. Tu quidem etiam minus bono fratri fuiſſes bonus: ſed in illo pietas tua idoneam nacta materiam, multo ſe liberius exercuit. Nemo potentiam eius iniuria ſenſit, nunquam ille 15 te fratrem vlli minatus eſt. Ad exemplum ſe 16 modeſtiæ tuæ formauerat, cogitabatque quantum tu & ornamentum tuorum eſſes, 17 & onus. Suffecit ille huic ſarcinæ. O dura fata, & nullis æqua virtutibus! antequam felicitatem ſuam noſſet frater tuus, exemptus eſt. Parum autem me indignari ſcio: nihil eſt enim difficilius, quam magno dolori paria verba 18 reperire. Iam nunc tamen ſi quid proficere poſſumus, conqueramur. Quid tibi voluiſti tam iniuſta, & tam violenta fortuna? Tam cito indulgentiæ tuæ te pænituit? quæ iſta crudelitas eſt, in medios fratres impetum facere, & tam cruenta rapina concordiſſimam turbam imminuere, tam bene ſtipatam optimorum adoleſcentium domum, in nullo fratre degenerantem, turbare, & ſine vlla cauſſa 19 delibare voluiſti? Nihil ergo prodeſt innocentia ad omnem legem exacta, nihil antiqua frugalitas, nihil felicitatis ſummæ potentia, ſumma conſeruata abſtinentia, nihil ſincerus & 20 putus litterarum amor, nihil ab omni labe mens vacans? Luget Polybius, & in vno fratre, quid ne reliquis poſſit metuere, admonitus, etiam de ipſis doloris ſui ſolatiis timet. 21 Facinus indignum! luget Polybius, & aliquid propitio [illegible] t Cæſare. hoc ſine dubio impotens fortuna captſtai, vt oſtenderes neminem contra [illegible]: à Cæſare quidem, poſſe defendi. Diutius accuſare fata poſſumus, 22 xxIII.

mutare non poſſumus. ſtant dura & inexorabilia. nemo illa conuicio, nemo fletu, nemo cauſſa mouet: nihil vmquam parcunt vlli, nec remittunt. Proinde parcamus lacrimis, nihil proficientibus. facilius enim nos illi dolor adiiciet, quam illum nobis reducet. Qui ſi nos torquet, non adiuuat, primo quoque tempore deponendus eſt: & ab inanibus ſolatiis, atque amara quadam libidine dolendi, animus recipiendus. Nam lacrimis noſtris, ni ratio finem fecerit, fortuna non faciet. Omnes agedum mortales circumſpice: larga vbique flendi, & aſſidua materia. alium ad quotidianum opus laborioſa egeſtas vocat: alium ambitio nunquam quieta ſollicitat; alius diuitias quas optauerat, metuit, & 23 voto laborat ſuo: alium ſollicitudo, alium labor torquet. alium ſemper veſtibulum obſidens turba: hic habere ſe dolet liberos, hic perdidiſſe. Lacrimæ nobis deerunt, antequam cauſſæ dolendi. Non vides qualem vitam nobis rerum natura promiſerit, quæ primum naſcentium 24 omen fletum eſſe voluit? Hoc principio edimur, huic omnis ſequentium annorum ordo conſentit: ſic vitam agimus: ideoque moderate id fieri debet à nobis, quod ſæpe faciendum eſt: & reſpicientes, quantum à tergo rerum triſtium immineat, ſi non finire lacrimas, at certe reſeruare debemus. Nulli parcendum eſt

Digitized by Google

rei magis quam huic cuius tam freques vſus eſt. Illud quoque te non minimũ adiuuerit,
ſi cogitaueris, nulli minus gratum eſſe dolorem tuum, quam ei cui præſtari videtur.
Torqueri ille te aut non vult, aut non intelligit. nulla itaque eius officij ratio eſt, quod
ei cui præſtatur, ſi nihil ſentit, ſuperuacuum eſt: ſi ſentit, ingratum.
xxiv. Neminem toto orbe terrarum eſſe, qui delectetur lacrimis tuis, audacter dixerim. Quid
ergo? quem nemo aduerſus te animum gerit, eum eſſe tu credis fratris tui, vt cruciatu
tuo noceat tibi: 25 vt te velit abducere ab occupationibus tuis, id eſt, 26 à ſtudio,
& Cæſare? non eſt hoc ſimile veri. Ille enim indulgentiam tibi tanquam fratri præſtitit,
venerationem tanquam parenti, cultum tanquam ſuperiori: ille deſiderio tibi eſſe vult,
tormento eſſe non vult. Quid itaque iuuat dolori intabeſcere: quem, ſi quis defunctis
ſenſus eſt, finiri frater tuus cupit? De alio fratre, cuius incerta poſſet voluntas videri,
omnia hæc dubie ponerem, & dicerem: Siue te torqueri lacrimis nunquam deſinenti-
bus frater tuus cupit, indignus hoc affectu tuo eſt: ſiue non vult, 27 vtique inutilem
dolorem dimitte. nec impius frater ſic deſiderari debet, nec pius ſic velit. In hoc vero,
cuius tam explorata pietas eſt, pro certo habendum eſt, nihil eſſe illi poſſe acerbius,
quam hic tibi caſus eius acerbus eſt, ſi te vllo modo torquet, ſi oculos tuos, indigniſſi-
mos hoc malo, ſine vllo flendi fine conturbat idem & exhaurit. Pietatem tuam tamen
nihil æque à lacrimis tam inutilibus abducet, quam ſi cogitaueris, fratribus te tuis exem-
plo eſſe debere, fortiter hanc fortunæ iniuriam ſuſtinendi. Quod duces magni faciunt,
rebus affectis, vt hilaritatem de induſtria ſimulent, & aduerſas res adumbrata lætitia ab-
ſcondant, ne militum animi, ſi fractam ducis ſui mentem viderint, & ipſi collabantur:
id nunc tibi quoque faciendum eſt. Indue diſſimilem animo tuo vultum, & ſi potes,
proiice omnem ex toto dolorem: ſin minus, introrſus abde & contine, ne appareat, &
da operam, vt fratres tui te imitentur, qui honeſtum putabunt quodcunque facientem
viderint, animumque ex vultu tuo ſument. 28 Et ſolatium debes eſſe, & conſolator
illorum: non poteris autem horum mærori obſtare, ſi tuo indulſeris.
xxv. Poteſt & illa res à luctu te prohibere nimio, ſi tibi ipſe renuntiaueris, nihil horum quæ
facis poſſe ſubduci. Magnam tibi 29 perſonam hominum conſenſus impoſuit: hæc
tibi tuenda eſt. Circumſtat te omnis iſta conſolantium frequentia, & in animum tuum
inquirit, ac perſpicit quantum roboris ille aduerſus dolorem habeat, & vtrumne tu tan-
tum rebus ſecundis dextere vti ſcias, an & aduerſas poſſis viriliter ferre. obſeruantur ocu-
li tui. Liberiora omnia ſunt iis, quorum affectus tegi poſſunt: tibi nullum ſecretum li-
berum eſt, in multa luce fortuna te poſuit. omnes ſcient, quomodo te in iſto tuo geſſeris
vulnere: vtrumne ſtatim percuſſus 30 arma ſubmiſeris, an in gradu ſteteris. Olim te in
31 altiorem ordinem & amor Cæſaris extulit, & tua ſtudia deduxerunt: nihil te ple-
beium decet, nihil humile. Quid autem tam humile ac muliebre eſt, quam conſumen-
dum ſe dolori committere? Non idem tibi in luctu pari, quod tuis fratribus licet. multa
tibi non permittit opinio de ſtudiis ac moribus tuis recepta: multum à te homines
exigunt, multum exſpectant. Si volebas tibi omnia licere; ne conuertiſſes in te ora
omnium. nunc autem tibi præſtandum eſt, quantum 32 promiſiſti omnibus illis, qui
opera ingenij tui laudant, qui deſcribunt: quibus, cum fortuna tua opus non ſit, inge-
nio opus eſt. Cuſtodes animi tui ſunt. nihil vnquam itaque potes indignum facere per-
fecti & eruditi viri profeſſione, vt non multos admirationis de te ſuæ pænite[illegible] Non
licet tibi flere immodice: nec hoc tantummodo non licet, nec ſomnum qui[illegible] ex-
tendere in partem diei licet, aut à tumultu rerum in otium ruris, 33 gratia quietis [illegible]n-
fugere, aut aſſidua laborioſi officij ſtatione fatigatum corpus 34 voluntaria peregrina-
tione recreare, aut ſpectaculorum varietate animum detinere, aut ex tuo arbitrio diem
xxvi. diſponere. 35 Multa tibi non licent, quæ humillimis & in angulo iacentibus
licent. Magna ſeruitus eſt, magna fortuna. Non licet tibi quicquam arbitrio tuo facere.
audienda ſunt tot hominum millia, tot diſponendi 36 belli, tantus rerum ex orbe toto
accurrentium congeſtus. Vt poſſit per ordinem ſuum principis maximi officium geri,
37 quieti animi eſt. Non licet tibi, inquam, flere: vt multos flentes audire poſſis: vt peri-
clitantium, & ad miſericordiam mitiſſimi Cæſaris peruenire cupientium lacrimæ 38 pro-
ſint, tibi tuæ aſſiccandæ ſunt. 39 Hoc tamen etiam non in leuioribus remediis adiu-
uabit, cum voles omnium rerum obliuiſci, cogita Cæſarem: vide quantam huius in te
indulgentiæ fidem, quantam induſtriam debeas. intelliges non magis tibi incuruari lice-
re, quam illi, ſi quis modo eſt 40 fabulis traditus, cuius humeris mundus innititur. Cæ-
ſari quoque ipſi, cui omnia licent, propter hoc ipſum multa non licent. Omnium domos
illius vigilia defendit, omnium otium illius labor, omnium delicias illius induſtria,

Digitized by Google

omnium vacationem illius occupatio. Ex quo ſe Cæſar orbi terrarum dedicauit, ſibi
eripuit: & ſiderum modo, quæ irrequieta ſemper curſus ſuos explicant, numquam
illi licet nec ſubſiſtere, nec quicquam ſuum facere. Ad quemdam itaque modum ti-
bi quoque eadem neceſſitas iniungitur: non licet tibi ad vtilitates tuas, ad ſtudia
tua reſpicere. Cæſare orbem terrarum poſſidente, impartiri te nec voluptati, nec
dolori, nec vlli rei potes: totum te Cæſari debes. Adiice nunc, quod cum ſemper
prædices cariorem tibi ſpiritu tuo Cæſarem eſſe; fas tibi non eſt, ſaluo Cæſare, de fortu-
na queri. Hoc incolumi, ſalui tibi ſunt tui: nihil perdidiſti: non tantum ſiccos oculos
tuos eſſe, ſed etiam lætos oportet. In hoc tibi omnia ſunt: hic pro omnibus eſt. Quod
longe à ſenſibus tuis prudentiſſimis piiſſimiſque ab eſt, aduerſus felicitatem tuam parum
gratus es, ſi tibi quicquam, hoc ſaluo, flere permittis. Monſtrabo etiamnum, non
quidem firmius remedium, ſed familiarius. Si quando te domum receperis, tunc erit tibi
metuenda triſtitia. nam quamdiu numen tuum intueberis, nullum illa ad te inueniet ac-
ceſſum: omnia in te Cæſar tenebit: cum ab illo diſceſſeris, tunc, velut occaſione data,
inſidiabitur ſolitudini tuæ dolor, & requieſcenti animo tuo paullatim irrepet. Itaque
non eſt, quod vllum tempus vacare patiaris à ſtudiis. tunc tibi litteræ tuæ, tam diu ac
fideliter amatæ, gratiam referant: tunc te illæ antiſtitem & cultorem ſuum vindicent:
tunc Homerus & Virgilius, tam bene de humano genere meriti, quam tu de omnibus &
de illis meruiſti, quos 41 pluribus notos eſſe voluiſti quam ſcripſerant, multum tecum
morentur. tutum id erit omne tempus, quod illis tuendum commiſeris. Tunc Cæſa-
ris tui opera, vt per omnia ſæcula domeſtico narrentur præconio, quantum potes com-
pone. nam ipſe tibi optime formandi condendique res geſtas, & 42 materiam dabit, &
43 exemplum. Non audeo te vſque eo producere, vt fabellas quoque & Æſo- XXVII.
peos 44 logos, 45 intentatum Romanis ingeniis opus, ſolita tibi venuſtate conne-
ctas. difficile eſt quidem, vt ad hæc hilariora ſtudia tam vehementer perculſus animus,
tam cito poſſit accedere: hoc tamen argumentum habeto iam corroborati eius, & redditi
ſibi, poterit ſe à ſeuerioribus ſcriptis ad hæc ſolutiora producere. In illis enim quamuis
ægrum eum adhuc, & ſecum reluctantem, 46 aduocabit ipſa rerum quas tractabit
auſteritas: hæc quæ remiſſa fronte commentanda ſunt, non feret, niſi cum iam ſibi
ab omni parte conſtiterit. Itaque debebis eum ſeueriore materia primum exercere,
deinde hilariore temperare. Illud quoque magno tibi erit leuamento, ſi ſæpe te ſic in-
terrogaueris: 47 Vtrumne meo nomine doleo, an eius qui deceſſit? Si meo, perit
meæ indulgentiæ iactatio, & incipit dolor, hoc vno excuſatus, quod honeſtus eſt, cum
ad vtilitatem reſpicit, à pietate deſciſcere. Nihil autem minus bono viro conuenit,
quam in fratris luctu calculos ponere. Si illius nomine doleo; neceſſe eſt, alterutrum ex
his duobus eſſe iudicem. 48 Nam ſi nullus defunctis ſenſus eſt, euaſit omnia frater
meus vitæ incommoda, & in eum reſtitutus eſt locum, in quo fuerat antequam naſcere-
tur, & expers omnis mali, nihil timet, nihil cupit, nihil patitur. Quis iſte eſt furor, pro
eo me numquam dolere deſinere, qui numquam doliturus eſt? Si ęſt aliquis defun-
ctis ſenſus; nunc animus fratris mei, velut ex diutino carcere emiſſus, tandem ſui iu-
ris & arbitrij geſtit, & rerum naturæ 49 ſpectaculo fruitur, & humana omnia ex ſupe-
riore loco deſpicit; diuina vero, quorum rationem tamdiu fruſtra quæſierat, propius
intuetur. Quid itaque eius deſiderio maceror, qui aut beatus, aut nullus eſt? beatum de-
flere, inuidia eſt: nullum, dementia. An hoc te mouet, quod videtur ingen- XXVIII.
tibus, & cum maxime circumfuſis, bonis caruiſſe? cum cogitaueris multa eſſe quæ
perdidit, cogita plura eſſe quæ non timet. Non ira eum torquebit, non morbus affliget,
non ſuſpicio laceſſet, non edax & inimica ſemper alienis proceſſibus inuidia conſecta-
bitur, non metus ſolicitabit, non leuitas fortunæ cito munera ſua transferentis inquie-
tabit. Si bene computes, plus illi remiſſum, quam ereptum eſt. Non opibus frue-
tur, non tua ſimul ac ſua gratia; non accipiet beneficia, non dabit. Miſerum putas
quod iſta amiſit, an beatum quod non deſiderat? mihi crede, is beatior eſt, cui for-
tuna ſuperuacua eſt, quam is cui 50 parata eſt. Omnia iſta bona, quę nos ſpecioſa, ſed
fallaci cupiditate delectant, pecunia, dignitas, potentia, aliaque complura, ad quæ generis
humani cęca cupiditas obſtupeſcit; cum labore poſſidentur, cum inuidia conſpiciuntur:
eoſque ipſos quos exornant, & premunt: plus minantur, quam proſunt. Lubrica & in-
certa ſunt: numquam bene tenentur. nam vt nihil de tempore futuro timeatur, ipſa ta-
men magnæ felicitatis tutela ſolicita eſt. Si velis credere altius veritatem intuenti-
bus, omnis vita ſupplicium eſt. In hoc profundum inquietumque proiecti mare, alter-
nis æſtibus reciprocum, & modo alleuans nos ſubitis incrementis, modo maioribus

Digitized by Google

damnis deſerens, aſſidueque iactans, numquam ſtabili conſiſtimus loco: pendemus & fluctuamur; & alter in alterum illidimur, & aliquando naufragium facimus, ſemper timemus. In hoc tam proceloſo, & in omnes tempeſtates expoſito mari nauigantibus, nullus portus niſi mortis eſt. Ne itaque inuideris fratri tuo: quieſcit. tandem liber, tandem tutus, tandem æternus eſt: ſuperſtitem Cæſarem, omnemque eius prolem, ſuperſtitem te cum omnibus habet fratribus. Antequam quicquam ex ſuo fauore fortuna mutaret, 51 ſtantem adhuc illam, & munera plena manu congerentem reliquit. Fruitur nunc aperto & libero cælo, ex humili atque depreſſo in eum emicuit locum, quiſquis ille eſt, qui ſolutas vinculis animas beato recipit ſinu: & nunc libere vagatur, omniaque rerum naturæ bona cum ſumma voluptate perſpicit. Erras. non perdidit lucem frater tuus, ſed ſecuriorem ſortitus eſt. omnibus illo nobis commune eſt iter. Quid fata deflemus? non reliquit ille nos, ſed anteceſſit.

xxix. Eſt, mihi crede, magna felicitas in ipſa felicitate moriendi. Nihil ne in totum quidem diem certi eſt. quis in tam obſcura & inuoluta veritate diuinat, vtrumne fratri tuo mors 52 inuiderit, an 53 conſulerit? Illud quoque, qua iuſtitia in omnibus rebus es, neceſſe eſt te adiuuet cogitantem, non iniuriam tibi factam, quod talem fratrem amiſiſti, ſed beneficium datum, quod tamdiu pietate eius tibi vti fruique licuit. Iniquus eſt, qui muneris ſui arbitrium danti non relinquit. auidus, qui non lucri loco habet, quod accepit, ſed damni, quod reddidit. Ingratus eſt, qui iniuriam vocat finem voluptatis: ſtultus, qui nullum fructum eſſe putat bonorum, niſi præſentium. quin non & in præteritis acquieſcit, & ea iudicat 54 certiora quæ abierunt, quia de illis ne deſinant, non eſt timendum. Nimis anguſtat gaudia ſua, qui eis tantummodo quæ habet ac videt, frui ſe putat, & habuiſſe eadem pro nihilo ducit. cito enim nos omnis voluptas relinquit, quæ fluit & tranſit, & pæne antequam veniat, aufertur. Itaque in præteritum tempus animus mittendus eſt. & quicquid nos vnquam delectauit, reducendum, ac frequenti cogitatione pertractandum eſt. Longior fideliorque eſt memoria voluptatum, quam præſentia. Quod habuiſti ergo optimum fratrem, in ſummis bonis pone. Non eſt quod cogites, quanto diutius habere potueris, ſed quamdiu habueris. Rerum natura illum tibi ſicut ceteris fratribus, 55 non mancipio dedit, ſed commodauit: cum viſum eſt deinde, repetiit, nec tuam in eo ſatietatem ſecuta eſt, ſed ſuam legem. Si quis pecuniam creditam ſoluiſſe ſe moleſte ferat, eam præſertim cuius vſum gratuitum acceperit, nonne iniuſtus habebitur? Dedit natura fratri tuo vitam, dedit & tibi: quæ ſuo iure vſa, à quo voluit, debitum ſuum citius exegit. non illa in culpa eſt, cuius nota erat conditio, ſed mortalis animi ſpes auida, quæ ſubinde quid rerum natura ſit obliuiſcitur, nec vnquam ſortis ſuæ meminit, niſi cum admonetur. Gaude itaque habuiſſe te tam bonum fratrem, & vſumfructum eius, quamuis breuior voto tuo fuerit, boni conſule. Cogita iucundiſſimum eſſe, quod habuiſti: humanum, quod perdidiſti. Nec enim quicquam minus inter ſe conſentaneum eſt, quam aliquem moueri, quod ſibi talis frater parum diu contigerit: non gaudere, quod tamen contigerit. At inopinanti ereptus eſt. Sua quemque credulitas decipit: & in eis quæ diligit, voluntaria mortalitatis obliuio. Natura nulli ſe neceſſitatis ſuæ gratiam facturam eſſe teſtata eſt. Quotidie præter oculos noſtros tranſeunt notorum ignotorumque funera: nos tamen aliud agimus, & ſubitum id putamus eſſe, quod nobis tota vita denunciatur futurum. Non eſt itaque iſta fatorum iniquitas, ſed mentis humanæ prauitas, inſatiabilis rerum omnium: quæ indignatur inde ſe exire, quo admiſſa eſt precario.

xxx. Quanto 59 ille iuſtior, qui nuntiata filij morte, dignam magno viro vocem emiſit? *Ego cum genui, tum moriturum ſciui.* Prorſus non mireris ex hoc natum eſſe, qui fortiter mori poſſet. Non accepit tanquam nouum nuntium, filij mortem: quid eſt enim noui, hominem mori, cuius tota vita nihil aliud quam ad mortem iter eſt? *Ego cum genui, tum moriturum ſciui.* Deinde adiecit rem maioris & prudentiæ & animi: 57 *Huic rei ſuſtuli.* Omnes huic rei tollimur: quiſquis ad vitam editur, ad mortem deſtinatur. Gaudeamus ergo omnes eo quod datur, reddamuſque id cum repoſcemur. alium alio tempore fata comprehendent, neminem præteribunt. 58 In procinctu ſtet animus: & id quod neceſſe eſt, numquam timeat: quod incertum eſt, ſemper exſpectet. Quid dicam duces, ducumque progenies, & multis aut conſulatibus conſpicuos, aut triumphis, ſorte defunctos inexorabili? tota cum regibus regna, populique cum gentibus tulere fatum ſuum. Omnes, imo omnia in vltimum diem ſpectant. non idem vniuerſis finis eſt. Alium in medio curſu vita deſerit, alium in ipſo aditu relinquit, alium in extrema ſenectute fatigatum iam & exire cupientem vix emittit: alio quidem atque alio tempore, omnes tamen in eundem locum tendimus.

Digitized by Google

Vtrumne ſtultius ſit neſcio, mortalitatis legem ignorare, an impudentius, recuſare.
Agedum illa quæ multo ingenij tui labore celebrata ſunt, in manus ſume, 59 vtriuſ-
libet auctoris carmina: quæ tu ita 60 reſoluiſti, vt quamuis ſtructura illorum receſſe-
rit, permaneat tamen gratia. Sic enim illa ex alia lingua in aliam tranſtuliſti, vt (quod
difficillimum erat) omnes virtutes in alienam te orationem ſecutæ ſunt. Nullus erit in
illis ſcriptis liber, qui non plurima varietatis humanæ incertorumque caſuum & lacri-
marum, ex alia atque alia cauſſa fluentium, exempla tibi ſuggerat. Lege, quo ſpiritu
ingentibus intonueris rebus: pudebit te ſubito deficere, & ex tanta orationis magnitu-
dine decidere. Ne commiſeris, vt quiſquis 61 extemplo ac modo ſcripta tua mira-
batur, quærat quomodo tam grandia, tamque ſolida, tam fragilis animus conce-
perit. Potius ab iſtis quæ te torquent, ad hæc tot & tanta quæ conſolantur, con-
uerte, ac reſpice optimos fratres; reſpice vxorem, filium reſpice. Pro omnium ho-
rum ſalute, hac tecum portione fortuna decidit. Multos habes in quibus acquieſcas.

Ab hac te infamia vindica, ne videatur omnibus plus apud te valere vnus do- xxxi.
lor, quam hæc tam multa ſolatia. Omnes iſtos vna tecum perculſos vides, nec poſſe tibi
ſubuenire, imo etiam vltro exſpectare, vt à te ſubleuentur, intelligis: & ideo quan-
to minus in illis doctrinæ minuſque ingenij eſt, tanto magis reſiſtere te neceſſe eſt, com-
muni malo. Eſt autem hoc ipſum ſolatij loco, inter multos dolorem ſuum diuidere: qui
quia diſpenſatur inter plures, exigua debet apud te parte ſubſidere. Non deſinam totiens
tibi offerre Cæſarem. illo moderante terras, & oſtendente, quanto melius beneficiis
imperium cuſtodiatur, quam armis, illo rebus humanis præſidente, non eſt periculum,
ne quid perdidiſſe te ſentias. in hoc vno tibi ſatis præſidij, ſatis ſolatij eſt. Attolle te. &
quotiens lacrimæ ſuboriuntur oculis tuis, totiens illos in Cæſarem dirige: ſiccabuntur
maximi & clariſſimi conſpectu 62 numinis. Fulgor eius illos, vt nihil aliud poſſint aſ-
picere, præſtringet, in ſe hærentes detinebit. Hic tibi, quem tu diebus intueris ac nocti-
bus, à quo numquam deiicis animum, cogitandus eſt, hic contra fortunam aduocandus:
nec dubito, cum tanta illi aduerſus omnes ſuos ſit manſuetudo, tantaque indulgentia,
quin multis iam ſolatiis tuum iſtud vulnus obduxerit, non nulla quæ dolori obſtarẽt tuo
congeſſerit. Quid porro? vt nihil horum fecerit, nonne protinus ipſe conſpectus per ſe
tantummodo, cogitatuſque Cæſar, maximo ſolatio tibi eſt? Dij illum Deæque omnes
terris diu 63 commodent. acta hic D. Auguſti, 64 & annos vincat, 65 ac, quamdiu
mortalis erit, nihil ex domo ſua mortale eſſe ſentiat. Rectorem Romano imperio filium
66 longa fide approbet, & ante illum conſortem 67 patris, quam ſucceſſorem accipiat.
Sera, 68 & nepotibus demum noſtris dies nota ſit, qua illum 69 gens ſua cælo 70 aſſe-
rat. Abſtine ab hoc manus tuas fortuna, nec in iſto potentiam tuam, niſi ea par- xxxii.
te qua prodes, oſtenderis. patere illum generi humano iam diu ægro & affecto 71 mede-
ri: patere, quicquid 72 prioris Principis furor concuſſit, in locum ſuum reſtituere ac
reponere. 73 Sidus hoc, quod præcipitato in profundum, ac demerſo in tenebras orbi
refulſit, ſemper luceat. Hic 74 Germaniam pacet, 75 Britanniam aperiat, & patris
triumphos ducat, & nouos: quorum me quoque ſpectatorem futurum, quæ primum ob-
tinet locum ex virtutibus eius, promittit clementia. nec enim ſic me deiecit, vt nollet eri-
gere: imo ne deiecit quidem, ſed impulſum à fortuna & cadentem ſuſtinuit, & in præ-
ceps euntem leniter diuinæ manus vſus moderatione depoſuit. Deprecatus eſt pro me
ſenatum, & vitam mihi non tantum dedit, ſed 77 etiam petiit. Viderit, qualem 78 vo-
let æſtimari cauſſam meam. vel iuſtitia eius bonam perſpiciet, vel clemẽtia faciet. vtrum-
que in æquo mihi eius beneficium erit, ſiue 79 innocentem me ſcierit eſſe, ſiue voluerit.
Interim magnum miſeriarum mearum ſolatium eſt, videre miſericordiam eius totum
orbem peruagantem: quæ cum ex ipſo angulo, in quo ego 80 defoſſus ſum, complures
multorum iam annorum ruina obrutos effoderit, & in lucem reduxerit, non vereor
ne me vnum tranſeat. Ipſe autem optime nouit tempus, quo cuique debeat ſuccurre-
re: ego omnem operam dabo, ne peruenire ad me erubeſcat. O felicem 81 clementiam
tuam Cæſar! quæ efficit, vt quietiorem ſub te agant vitam exſules, quàm nuper ſub
Caio egere 82 principes. Non trepidant, nec per ſingulas horas gladium exſpectant,
nec ad omnem nauium conſpectum pauent. Per te habent, vt fortunæ ſæuientis mo-
dum, ita ſpem quoque melioris eiuſdem, ac præſentis quietem. Scias licet 83 ea de-
mum fulmina eſſe iuſtiſſima, quæ etiam percuſſi colunt. Hic itaque princeps, xxxiii.
qui publicum omnium hominum ſolatium eſt, aut me omnia fallunt, aut iam recreauit
animum tuum, & tam magno vulneri maiora adhibuit remedia: iam te omni confirma-
uit modo: iam omnia exempla, quibus ad animi æquitatem compelleris, 84 tenaciſſima

memoria retulit: iam omnium præcepta ſapientum aſſueta ſibi facundia explicuit. Nullus itaque melius has alloquendi partes occupauerit. aliud habebunt hoc dicente pondus verba, velut ab oraculo emiſſa. omnem vim doloris tui diuina eius contundet auctoritas. Hunc itaque tibi puta dicere: Non te ſolum fortuna deſumpſit ſibi, quem tam graui afficeret iniuria. nulla domus in toto orbe terrarum aut eſt, aut fuit ſine aliqua comploratione. Tranſibo exempla vulgaria, quæ etiam ſi minora, tamen 85 mira ſunt: ad faſtos te, & annales perducam publicos. Vides omnes has imagines, quæ impleuere Cæſareum 86 atrium? nulla non harum aliquo ſuorum incommodo inſignis eſt: nemo non ex iſtis, in ornamentum ſæculorum refulgentibus viris, aut deſiderio ſuorum tortus eſt, aut à ſuis cum maximo animi cruciatu deſideratus eſt. Quid tibi referam Scipionem Africanum, cui 87 mors fratris 88 in exſilio nuntiata eſt? Is frater qui eripuit fratrem carcere, non potuit eripere fato: & quam 89 iuris æqui impatiens pietas Africani fuerit, cunctis apparuit. eodem enim die, quo 90 viatoris manibus fratrem abſtulerat, 91 tribuno quoque plebis 92 priuatus interceſſit. tam magno tamen fratrem deſiderauit hic animo, quam defenderat. Quid referam 93 Æmilianum Scipionem, qui vno pœne eodemque tempore, ſpectauit patris triumphum, duorumque fratrum funera? adoleſcentulus tamen, ac propemodum puer, tanto animo tulit illam familiæ ſuæ, ſuper ipſum Paulli triumphum concidentis, ſubitam vaſtitatem, quanto debuit ferre vir in hoc natus, ne vrbi Romanæ aut Scipio

xxxiii. deeſſet, aut Carthago ſupereſſet. Quid referam duorum Lucullorum diremptam morte concordiam? Quid, Pompeios? quibus ne hoc quidem ſæuiens reliquit fortuna, vt vna denique conciderent ruina. Vixit Sextus Pompeius, primum, 94 ſorori ſuperſtes, 95 cuius morte optime cohærentis Romanæ pacis vincula reſoluta ſunt. Idemque vixit ſuperſtes, 96 optimo fratri: quem fortuna in hoc erexerat, 97 ne minus alte eum deiiceret, quàm patrem deiecerat: & poſt hunc tamen caſum non tantum dolori, ſed bello ſuffecit. Innumerabilia vndique exempla ſeparatorum morte fratrum ſuccurrunt, imo contra, vix vlla vnquam horum paria conſpecta ſunt, vnà ſeneſcentia: ſed contentus noſtræ domus exemplis ero. Nemo enim tam expers erit ſenſus ac ſanitatis, vt fortunam vlli queratur luctum intuliſſe: quam ſciet etiam Cæſarum lacrimas concupiſſe. Diuus Auguſtus amiſit Octauiam ſororem cariſſimam, & ne ei quidem rerum natura lugendi neceſſitatem abſtulit, cui cælum deſtinauerat: imo vero idem omni genere orbitatis vexatus 98 ſororis filium ſucceſſioni præparatum ſuæ perdidit. Denique ne ſingulos eius luctus enumerem, & 99 generos ille amiſit, & 100 liberos & nepotes: ac nemo magis ex omnibus mortalibus hominem eſſe ſe, dum inter homines erat, ſenſit. Tamen tot tantoſque luctus cepit rerum omnium capaciſſimum eius pectus, victorque Diuus Auguſtus non gentium tantummodo externarum, ſed etiam dolorum fuit. Caius Cæſar, diui Auguſti 101 auunculi mei nepos circa primos iuuentutis ſuæ annos 102 Lucium fratrē cariſſimū ſibi, princeps iuuētutis principē eiuſdē iuuētutis amiſit, in apparatu Parthici belli: & grauiore multo animi vulnere, quam poſtea 103 corporis, ictus eſt: quod vtrumque piiſſime idem, & fortiſſime tulit. 104 Cæſar patruus meus, Druſum Germanicum patrem meum, minorem natu quam ipſe erat fratrem, intima Germaniæ recludentem, & gentes ferociſſimas Romano ſubiicientem imperio, in complexu & 105 oſculis ſuis amiſit: modum tamen lugendi non ſibi tantùm, ſed etiam aliis fecit: ac totum exercitum, non ſolum mæſtum, ſed etiam attonitum, 106 corpus Druſi ſui ſibi vindicantem, ad morem 107 Romani luctus redegit: iudicauitque non militandi tantū diſciplinam eſſe ſeruandam, ſed etiam dolēdi. Non potuiſſet ille lacrimas alienas compeſcere, niſi prius preſſiſſet ſuas.

xxxiv. M. Antonius auus meus, nullo minor niſi eo à quo victus eſt, tunc cum Remp. conſtitueret, & triumuirali poteſtate præditus, nihil ſupra ſe, exceptis vero duobus collegis omnia infra ſe cerneret, 108 fratrem interfectum audiit. Fortuna impotens, quales ex humanis malis tibi ipſa 109 ludos facis! Eo ipſo tempore, quo M. Antonius ciuium ſuorum vitæ ſedebat mortiſque arbiter, M. Antonij frater duci iubebatur ad ſupplicium. Tulit hoc tamen tam triſte vulnus eadem magnitudine animi, qua omnia alia aduerſa tolerauerat: & hoc fuit ei lugere, 110 viginti legionum ſanguine fratri parentare. Sed vt omnia alia exempla prætercam, vt in me quoque ipſo alia taceam funera, 111 bis me fraterno luctu fortuna aggreſſa eſt: bis intellexit lædi me poſſe, vinci non poſſe. Amiſi Germanicum fratrem: quem quomodo amauerim, intelligit profecto, quiſquis cogitat quomodo ſuos fratres pij fratres ament. Sic tamen affectum meum rexi, vt nec relinquerem quicquam quod exigi deberet à bono fratre, nec facerem quod reprehendi poſſet 112 in Principe. Hæc ergo

puta

puta tibi parentem publicum referre exempla, eumdem oſtendere quàm nihil ſacrum
intactumque ſit fortunæ, quæ ex his penatibus auſa eſt funera ducere, ex quibus erat
deos petitura. Nemo itaque miretur, aliquid ab illa aut crudeliter fieri, aut inique. Po-
teſt enim hæc aduerſus priuatas domos vllam æquitatem noſſe, aut vllam modeſtiam,
cuius implacabilis ſæuitia totiens ipſa funeſtauit 113 puluinaria? Faciamus licet illi
conuicium, non noſtro tantum ore, ſed etiam publico: non tamen mutabitur: aduer-
ſus omnes ſe preces, omnéſque 114 querimonias eriget. Hoc fuit in rebus humanis for-
tuna, hoc erit; nihil inauſum ſibi reliquit: nihil intactum relinquet. Ibit violentior per
omnia, ſicut ſemper eſt ſolita, eas quoque domos auſa iniuriæ cauſa intrare, in quas 115
per templa aditur, & 116 atram laureatis foribus inducere veſtem. Hoc vnum XXXVI.
obtineamus ab illa votis ac precibus publicis, ſi nondum illi 117 genus humanum
placuit conſumere, ſi Romanum adhuc nomen propitia reſpicit, hunc Principem, 118
lapſis hominum rebus datum, ſicut omnibus mortalibus, ſibi eſſe ſacroſanctum velit.
diſcat ab illo clementiam, atque à mitiſſimo omnium Principum mitis fieri. Debes
itaque omnes intueri eos, quos paullo ante retuli, aut 119 adſcitos cælo, aut 120 pro-
ximos, & ferre æquo animo fortunam, ad te quoque porrigentem manus: quas ne ab
eis quidem, per quos 121 iuramus, abſtinet. Debes illorum imitari firmitatem in per-
ferendis & euincendis doloribus, & in quantum modo homini fas eſt, per diuina ire ve-
ſtigia. Quamuis in aliis rebus dignitatum magna diſcrimina ſint, virtus in medio poſita
eſt: neminem dedignatur, qui modo dignum ſe illa iudicet. Optime certe illos imita-
beris, qui cum indignari poſſent non eſſe ipſos expertes huius mali, tamen in hoc vno
ſe ceteris exæquari hominibus, non iniuriam, ſed ius mortalitatis iudicauerunt; tule-
runtque nec nimis acerbè & aſpere quod acciderat, nec molliter & effæminate. Nam &
non ſentire mala ſua, non eſt hominis: & non ferre, non eſt viri. Non poſſum tamen,
cum omnes circumiuerim Cæſares, quibus fortuna fratres & ſorores eripuit, hunc præ-
terire ex omni Cæſarum numero excerpendum: quem rerum natura in exitium oppro-
briumque humani generis edidit, à quo imperium euerſum funditus, Principis piiſſimi
recreat clementia. C. Cæſar, amiſſa ſorore 122 Druſilla, is homo qui non magis dolere
quam gaudere Principaliter poſſet, conſpectum conuerſationemque ciuium ſuorum
profugit, exequiiſque ſororis ſuæ non interfuit, iuſta ſorori non præſtitit, ſed in Al-
banum ſuum 123 ſeceſſit. At foro & aduocatis, & huiuſmodi aliis occupationibus
acerbiſſimi funeris leuabat mala! Pro pudor imperij! principis Romani lugentis ſoro-
rem, alea ſolatium animi fuit. Idem ille Caius furioſa inconſtantia, modo 124 barbam
capillumque ſubmittens, modo Italiæ ac Siciliæ oras errabundus permetiens, & nun-
quam ſatis certus vtrum 125 lugeri vellet, an 126 coli ſororem. Eodem enim tempore,
quo templa illi conſtituebat ac puluinaria, eos qui parum mæſti fuerant, crudeliſſima
afficiebat animaduerſione. Eadem enim intemperie animi aduerſarum rerum ictus fere-
bat, qua ſecundarum elatus euentu, ſupra humanum intumeſcebat modum. Procul iſtud
exemplum ab omni Romano viro, luctum ſuum aut intempeſtiuis auocare luſibus, aut
ſordium ac ſqualloris fœditate irritare, aut alienis malis oblectare, minime humano ſola-
tio. Tibi vero nihil ex conſuetudine mutandum tua. quoniam quidem ea inſtitiſti ama-
re ſtudia, quæ & optime felicitatem 127 extollunt, & facillime minuunt calamitatem:
eademque & ornamenta hominum maxime ſunt, & ſolatia. Nunc itaque te ſtu- XXXVII.
diis tuis immerge altius, nunc illa tibi velut munimenta animi circumda, nec ex vlla tui
parte inueniat introitum dolor. Fratris quoque tui produc memoriam aliquo ſcrip-
torum monumento tuorum. hoc enim vnum eſt rebus humanis opus, cui nulla tempe-
ſtas noceat, quod nulla conſumat vetuſtas: cetera, quæ per conſtructionem lapidum, &
marmoreas moles, aut 128 terrenos tumulos in magnam eductos altitudinem con-
ſtant, non propagabunt longam diem: quippe & ipſa intereunt. Immortalis eſt ingenij
memoria: hanc tuo fratri largire, in hac eum colloca, melius illum duraturo ſemper con-
ſecrabis ingenio, quàm irrito dolore lugebis. Quod ad ipſam fortunam pertinet, etiam
ſi nunc agi apud te cauſſa eius non poteſt: omnia enim illa quæ nobis dedit, ob hoc ipſum
quod aliquid eripuit; inuiſa ſunt: tunc tamen erit agenda, cum primum æquiorem te illi
iudicem dies fecerit: tunc enim poteris in gratiam cum illa redire. Nam multa prouidit,
quibus hanc emendaret iniuriam: multa etiam nunc dabit quibus redimat: denique ip-
ſum quod abſtulit, ipſa dederat tibi. Noli ergo contra te ingenio vti tuo, noli, 129 ad-
eſſe dolori tuo. Poteſt quidem eloquentia tua, quæ parua ſunt approbare pro magnis:
rurſus magna attenuare, & ad minima deducere: ſed alio iſtas vires ſeruet ſuas, nunc tota
ſe in ſolatium tuum conferat. Sed tamen diſpice, ne hoc iam quoque ſit ſuperuacuum,

Digitized by Google

aliquid enim à nobis natura exigit: plus vanitate contrahitur. Nunquam autem ego à te, ne ex toto mæreas, exigam. Et ſcio inueniri quoſdam duræ magis quam fortis prudentiæ viros, 130 qui negent doliturum eſſe ſapientem. Hi vero videntur numquam in huiuſmodi caſum incidiſſe: alioquin excuſſiſſet illis fortuna ſuperbam ſapientiam, & ad confeſſionem eos veri etiam inuitos compuliſſet. Satis præſtiterit ratio, ſi id vnum ex dolore, quod & ſupereſt abundat; 131 exciderit. nam vt quidem nullum omnino eſſe eum patiatur, nec ſperandum vlli, nec concupiſcendum eſt. Hunc potius modum ſeruet, qui nec, 132 impietatem imitetur, nec, 133 inſaniam: & nos in eo teneat habitu, qui & piæ mentis eſt, nec emotæ. Fluant lacrimæ, ſed eædem deſinant: trahantur ex imo pectore gemitus, ſed iidem & finiantur. Sic rege animum tuum, vt & ſapientibus te approbare poſſis, & fratribus. effice, vt frequenter fratris tui memoriam tibi velis occurrere, vt illum & ſermonibus celebres, & aſſidua recordatione repræſentes tibi. Quod ita denique conſequi poteris, ſi tibi memoriam eius iucundam magis, quàm flebilem feceris. naturale eſt enim, vt ſemper animus ab eo refugiat, ad quod cum triſtitia reuertitur. Cogita modeſtiam eius, cogita in rebus agendis ſolertiam, in exſequendis induſtriam, in promiſſis conſtantiam. Omnia dicta eius ac facta, & aliis expone, & tibimet ipſe commemora. Qualis fuerit cogita, qualiſque, 134 ſperari potuerit. quid enim de illo non tuto ſponderi fratre poſſet? 135 Hæc, vtcunque potui, longo iam ſitu obſoleto & hebetato animo compoſui: quæ ſi aut parum reſpondere ingenio tuo, aut parum mederi dolori videbuntur, cogita quam non facile Latina ei verba ſuccurrant, quem Barbarorum inconditus grauiſque fremitus circumſonat.

COMMENTARII AD LIBRVM SENECÆ, de Conſolatione ad Polybium.

I. LIPSIVS.

CAP. XX. [illegible]

[illegible]

6. [illegible]

7. [illegible]

8. Nunquam illi. [illegible]

9. [illegible]

10. [illegible]

11. [illegible]

12. [illegible]

13. [illegible]

14. [illegible]

CAP. XXIII. [illegible]

16. [illegible]

17. [illegible]

18. [illegible]

19. [illegible]

Digitized by Google

20. Putus litt.] Ita Muretus, nec male. at libri omnes, tutus. Itaque Pincianus, ſincerus ex toto, faciebat.

21. Facinus indignum.] Te inepta hæc ſcribere.

CAP. XXIII. 22. Mutare.] Hæc tria verba adiecimus ex noſtro libro, omnino germana.

23. Voto laborat.] Torquetur, eo quod optauerat.

24. Omnē fletum.] Plinius: Hominem tantum nudum natali die abiicit ad vagitus ſtatim & ploratum, nullumque animalium aliud pronius ad lacrimas, & has protinus vitæ principio. Vide Conſol. ad Marc. cap. XI.

CAP. XXIV. 25. Vt te velit.] Meus, & priuate velit. quid ſit, neſcio.

26. A ſtudio.] Alludit ad munus eius. erat enim hic Polybius Principi ſuo A ſtudiis, vt Suetonio dicitur, cap. XXVIII. Quod tamen non ita capiendum, vt libris modo cum Claudio vacauerit; ſed imo libellis & deſideriis hominum capiendis, diſponendis, ſuggerendis. quod infra, cap. XXVI. diſces.

27. Vtique inutilem.] Ab ingenio Mureti: Eraſmus antea, vtrique inertem dolorem dimittite. Meus & pleriqueſcripti, vtrique veſtrum inhærentem dolorem: quod Eraſmianum illud firmet.

28. Et ſolatium.] Quod ex aſpectu tuo capient.

CAP. XXV. 29. Perſonam.] Meus & aliquot ſcripti, patrem. quod ſi tenemus, ad Scænicas partes referam quæ ſolent imponi.

30. Arma ſubm.] A gladiatoribus, vti & ſequens phraſis, de gradu. Videantur noſtra Saturnalia.

31. Altiorem ordinem.] Palatinum. & Cæſarianus es.

32. Promiſiſti omnibus.] Meus liber, omnes illi. nec ambigo, quin tota clauſula ſic reſcribenda & diſcernenda. quantum promiſiſti. Omnes illi, qui o. i. t. l. q. c. f. t. o. n. ſ. opus eſt, cuſtodes animi tui ſunt.

33. Gratia quietis.] Vox gratia omnibus ſcriptis abeſt. poſſis legere, in otium ruris quieti.

34. Voluntaria.] Placet mei libri ſcriptio, voluptaria.

CAP. XXVI. 35. Multa tibi.] Paris ſententiæ habet I. De Clem. cap. VIII. ſed ad Principem, non eius ſeruum.

36. Libelli.] Quibus preces aut deſideria continentur.

37. Quieti animi eſt.] Spuria ſunt. libri priſci, principis maximi animo ſubiici erigendus (alij, exigendus) is eſt. Non dubito legere. diſponendi libelli. Tantus rerum ex o. t. a. c. congeſtus vt poſſit per ord. ſuum P. m. animo ſubiici, erigendus ipſe es. aut cum Pinciano, erigendus tuus eſt.

38. Proſint.] Meus, poſſint.

39. Hoc tamen.] Clauſula hæc in meo: Hæc tamen etiam nunc leuioribus te remediis adiuuabunt. Vulgata placeat, vult hoc de Cæſare, non inter parua eſſe.

40. Fabulis trad.] Meus & quidam, voce addita: traditus fauor. Atlantem intelligi certum eſt, nec vltra penetro.

41. Pluribus.] Ergo Homerum Latinè vertit, Virgilium Græcè, ſed pedeſtri ſermone: vt legi vterque & capi ab vtraque gente poſſet.

42. Materiam.] Cum tam ampla geſſerit; geratque: Germaniam pacauerit, Britanniam aperiat, Cap. XXXII.

43. Exemplum.] Quippe ipſe Claudius vtraque lingua Hiſtorias ſcripſit Sueton. cap. XLI. & XLIII.

CAP. XXVII. 44. Logos.] Eſt qui apologos vellet, male. Nam & logi, fabulæ: quod vel Plautus docet.

45. Intentatum Rom.] Itane intentatum? atqui Phædrus Tiberij libertus iam condiderat, & pulcherrimis verſibus Latinos fecerat: qui exſtant. Sed enim è Thracia ille: hic de Romanis ingeniis ſermo. Quid tamen Polybius? nonne & ille inter Græcos aut exteros? nomen dicit.

46. Aduocabit ipſa.] Quidam, auocabit: nec male, res enim ſeriæ in ſe intendunt eum & defigunt. Suſpicabar etiam: aduocabit ipſi: id eſſet, iuuabit & patrocinabitur ei ſeueritas.

47. Vtrumne meo nomine.] Simile dilemma in Apuleio, De Philoſophia: Et quidem ſi de tali ſe cauſſa diſcruciet, illam ægritudinem vel propter eum qui eſt mortuus ſuſcipit, quaſi in peiore ſit parte: aut ſua gratia, quod tali neceſſitudine doleat ſe priuatum eſſe. Sed neque obiti cauſſa lamentationes ſuſcipi oportet, cum ſciamus illum, neque aliquid mali paſſum; & ſi fuerit bonæ voluntatis, etiam melioribus aggregatum. Et plura vide.

48. Nam ſi nullus.] Et hoc dilemma in Platone, imo à Platone eſt. nam belle tractatur in Apologia, ſub perſona Socratis: Duorum enim alterum mors eſt. Aut enim, tanquam nihil ea ſit, ne ſenſum quidem vllius rei mortuus habet: aut, vt dici ſolet, mutatio quædam eſt & commigratio animæ, è loco iſto in locum alium. Quod ſi nullus ſenſus eſt, ſed tanquam ſomnus quidam profundus, in quo nec ſomnium quidem vllum cernas; admirabile bonum in morte eſt. Sin autem tranſmigratio eſt, & in eum locum vbi vnà omnes mortui ſunt: quod maius iſto bonum obtingere, ô iudices, poteſt? Hæc pauca reddidi: plura, qui volet, videto.

49. Spectaculo.] Iunge quæ ſunt paria, Epiſt. CII. ſub finem, & Conſol. ad Marc. cap. XXV.

CAP. XXVIII. 50. Parata.] Fauens ac prompta. Editi libri, parta.

51. Stantem adhuc.] Nondum ſe auertentem & abeuntem.

CAP. XXIX. 52. Inuiderit.] Bonis erepto.

53. Conſuluerit.] Malis ſubducto.

54. Certiora quæ.] Martialis I.

Non bene diſtuleris, videas quæ poſſe negari.
Et ſolum hoc ducas, quod fuit, eſſe tuum.

Adde De Benef. III. cap. IIII. De Vita beat. cap. VI.

55. Non mancipio.] Lucretius: Vitaque mancipio nulli datur, omnibus vſu.

CAP. XXX. Ille iuſtior.] De Anaxagora ſtatim ſubeat intellege. quem Cicero, Valerius, Diogenes, totidem verbis, nuntiata filij morte, faciunt reſpondiſſe, Sciebam genuiſſe mortalem. Sed è ſequentibus tamen magis eſt de Xenophonte capi. Nam ſubdit: ex hoc natum eſſe, qui fortiter mori poſſet: fortem ſcilicet è viro forti: at de Anaxegora filij glorioſa morte nihil equidem legi. Bene de Xenophontis. cuius Gryllus fortiter dimicans inter equites occubuit. In eo facto Diogenes: Sunt qui illum (Xenophontem) nec lacrimaſſe quidem dicunt, ſed tantum dixiſſe. Sciebam genuiſſe mortalem.

57. Huic rei ſuſtuli.] Non dixit ipſe, ſed è verbis eius colligit, atque addit.

58. In procinctu.] Paratus ad hanc pugnam.

59. Vtriuſlibet.] Homeri ſiue Virgilij.

60. Reſoluiſti.] Nota ergo, in pedeſtrem ſermonem vertiſſe.

61. Extemplo ac modo.] Meus liber, exemplo, & incidebat legere, quiſquis ſine exemplo.

CAP. XXXI. 62. Numinis.] Fortaſſe & luminis, è ſequentibus. Et ſi hæc omnia plena humillimæ & fœdiſſimæ adulationis.

63. Commodent.] Meus & aliquot ſcripti, commēdent. Præfero tamen vulgatum, quaſi dicat, Dij illum

à ſe & ſuo cœtu profectum, velut commodato generi humano dent, mox recepturi.

64. Et annos.] Nic. Faber ſerio bonus, doctuſque vir, è ſuis libris probabat: Acta hic D. Auguſti æquet, annos vincat: idem ego.

65. Ac quamdiu.] Meus hic plenior: ac faciant, vt quamdiu inter mortales erit. Imo & hoc melius pro tota iſta adulatione, neque enim mortalem eum vult dicere (Deum & numen) ſed inter mortales eſſe: commodatum ſcilicet, vt ante.

66. Longa fide.] Quia diu nimirum cum ipſo imperaturus.

67. Patris.] Volebam olim, pater: ſed & ex vulgata idem elicias. Senſus eſt. Britannicus cum ſene patre, iam ipſe grandis, imperet: & ſit conſors & collega imperij, non ſucceſſor. Succeſſor enim non niſi mortui, aut pulſi.

68. Et nepotibus.] Quo is homo? vis tu illum triplex æuum, cum Neſtore aliquo, viuere? Nam Claudius hoc tempore ſupra quinquageſimum annum agebat. Poetica omnino adulatio.

69. Gens ſua.] Claudia & Imperatoria ſtirps, nam præſagit illi grandem poſteritatem.

70. Aſſerat.] Non inferat, ſed aſſerat illatum, aſſerat, conſecratione.

CAP. XXXII. 71. Mederi.] Ita ſane, ſed chirurgia & miſſione ſanguinis. Quis neſcit eius ſæuitias & cædes?

72. Prioris.] Caij Caligulæ.

73. Sidus hoc.] Ita Q. Curtius de eodem (vt mea opinio eſt) Iure populus Ro. ſalutem ſe principi ſuo debere profitetur, qui noctis, quam pæne ſupremam habuimus, nouum ſidus illuxit. Huius hercle, non ſolis ortus, lucem caliganti reddidit mundo: & plura lib. x. quæ ſimillima his Senecæ: imo dicas ab alterutro tranſſumpta.

74. Germaniam.] Referendum ad ea quæ primo anno imperij eius in Germania geſta, ductu legatorum, Seruij Galbæ & P. Gabinij, quorum ille Cattos, iſte Marſos vicit, atque Aquilam reciperauit clade Variana amiſſam. Eo vtroque nomine Imp. iterum Claudius appellatus: anno DCCXCIIII. quo ipſo in exſilium Seneca pulſus, vt Dio ſcribit.

75. Britanniam ap.] Nondum ergo plene vicerat, ſed iam in eo erat. Noteſur. vt de tempore liqueat huius ſcripti. Aperire Britanniam cœpit tertio imperij anno, miſſo in eam A. Plautio: atque ipſe anno poſt ſecutus perdomuit & de ea triumphauit. Scripſerit igitur hæc Seneca tertio circiter exſilij ſui anno, ſed ordiente.

76. Patris.] Meus & alij, patrios, quod malim. De Germanicis triumphis capiendum, qui velut debiti erant Druſo Germanico, niſi mors anteuenisſet.

77. Etiam petiit.] Ah miſer Seneca! etiam innocens de damnatione gratularis, imo pæne gratias agis? Pro more temporum, quo Principes, quos euertebant, volebant videri tamen à ſe ſubleuatos, à Senatu autem impulſos. In Taciti Annalibus pluſcula exempla. vt illud de Libone, lib. II. Iurauitque Tiberius petiturum ſe vitam, quamuis nocenti, niſi voluntariam mortem properauiſſet. Huc & Domitiani verba faciunt apud Sueton. cap. XI.

78. Volet æſtimari.] Aliter Eraſmus. meus autem: volet eſſe, & exiſtimet. Probem, ſed legam æſtimet. hoc ſenſu, Videat qualem volet eſſe cauſſam meam, per ſe, an ab ipſo bonam: æſtimet tantum eam & inſpiciat.

79. Innocentem me.] Es ò magne vir, mea quidem tabella. Et vero ſi palam eius criminis conuictus, ſi non à Meſſalina hæc ſcæna: quomodo tam libere hic innocentem ſe proclamet?

80. Defoſſus.] Alij, defiſus aut defixus. Illud melius, & qui remoti abductique à cœtu hominum ſunt, videntur mortui & in ſepulcbrum dati. Ita ad Marciam, cap. II. A ſolennibus officiis ſeducta, defodit ſe & abdidit. Sed optime in Epigrammate, de ſe ipſe: Parce relegatis, hoc eſt, iam parce ſepultis.

81. Clementiam.] Dij boni, quantam! qui tam facile homines occidebat, quàm canis exta edit: vt in mutatione temporum, ſcripſiſti.

82. Principes.] Proceres, vt ſæpe. Nam Senatores aſſiduè ab eo timebant. Et ſi is quoque exſules interfecit. quod Sueton. breuiter, cap. XXVIII. & plura huic rei Philo Iudæus, In Flaccum, libello extremo.

83. Ea fulmina.] Sic Ouidius & alij damnationes ſuas appellant. Artemidorus fulmen in ſomnis viſum, damnationem portendere dicit. καὶ γὰρ, inquit, τοὺς καταδικασθέντας, ἐν τῇ συνηθείᾳ, κεραυνῶσθαι φασίν: Nam damnatos, communi ſermone, fulmine ictos dicimus.

CAP. XXXIII. 84. Tenaciſſima memoria.] Nec in Menippæa illa ſua magis mimicè rideat. Ille memorioſus qui vxorē iuſſam, occidi paullo poſt requiſiuit? qui multos ex iis (Suetonij verba) quos capite damnauerat, poſterodie & in conſilium, & ad aleæ luſum iuſſit admoneri? Et ſimile mox, de facundia. quem & lingua titubante fuiſſe idem ſcribit, ſpumante rictu, capite tremulo in quocumque actu.

85. Mira ſunt.] Vellem, tamen innumera ſunt. niſi quis putat Græciſſantem ſcripſiſſe, myria ſunt.

86. Atrium.] De toto ritu ſcripſi I. Elector. cap. XXIX.

87. Mors fratris.] Imo vero ipſum ante obijſſe, & mortuum deinde poſtulatum, ab Aſiatico fratre defenſum, alij tradiderunt. Liuius videndus libro XXXVIII. vbi de tota re, & diſſenſu. Item Agellius VII. cap. XIX.

88. In exſilio.] Quod voluntarium ſuſceperat, Literni.

89. Iuris æqui.] Et paſſim hoc ab inimicis ei obiectum: & res hic poſtulat ita legi. Nam facto ſuo violauit ius Tribunicum, & parum ciuilem ſe oſtendit. Alij edunt, impatiens iniuriæ.

90. Viatoris manibus.] Liuius: Repuliſſe à corpore fratris viatorem, & Tribunis retinentibus, magis piè quam ciuiliter, vim feciſſe.

91. Tribuno quoque.] Tribunis, ex Liuio & aliis.

92. Priuatus.] Liuius: Diſſolutam eſſe à priuato Tribuniciam poteſtatem. Quod autem præiuit, eodem die hæc geſta: non video quo ſpectet, aut efficiat. Non enim ſolum eodem die, ſed ſtatim & eodem facto viatorem, repulit, Tribunos ſpreuit.

93. Æmilianum Scip.] Vide Conſol. ad Marc. cap. XIII.

CAP. XXXIV. 94. Sorori ſuperſtes.] Quæ fuit Pompeia, nupta Fauſto Sullæ, Dictatoris illius filio.

95. Cuius morte.] Plane hic nihil video. Si de Iulia id dixiſſet, quæ nouerca Sexto: bene & vere eſſet. de Pompeia, nihil extrico. Fuit quidem Pompeia Sexti filia (non ſoror) deſponſa in pignus fidemque pacis cum Triumuiris inita, Marcello Octauiæ filio: ſed de ſponſa, non de ducta. neque de morte etiam legi. Itaque alius hæc illuſtret: aut noſter, μετεωρίζων ſcripſerit, vt plura.

96. Optimo fratri.] Cneio, qui in Hiſpania cæſus.

97. Ne minus alte.] Quæſita ſententiola, & falſa. Ille certe procul à faſtigio & dignitate paterna. Quid dicam? & vniuerſa, & in partibus, hæc ſcriptio ſæpe parum ſana, non ſolum parum decora, eſt.

98. Sororis fil.] M. Marcellum.

99. Generos.] Illum iam dictum, deinde Agrippam.

100. Liberos.] Vnicam Iuliam habuit, atque ea patri ſuperuixit, à Tiberio demum acta ad mortem. Potes & de adoptiuis hoc intelligere, Caio & Lucio, qui ijdem ex Iulia nepotes.

Digitized by Google

101. Auunculi mei.] *Magni auunculi.nam ex Octauia ſorore Auguſti nata Antonia,& hæc Claudij mater.*

102. Lucium.] *Qui Maſſiliæ obijt.*

103. Corporis.] *A barbaro quodam percuſſus. Velleius, & Tacitus.*

104. Cæſar patruus.] *Suſpicor prænomen deeſſe,* Ti. *Tiberium certe Imp. intelligit.*

105. Oſculis.] *Quidam libri,* oculis. *Pedo Albinouanus, ad Tiberium:*

Tu tamen extremo moriturum tempore fratrem
Vidiſti: lacrimas vidit & ille tuas.
Affigique ſuis moriens tua pectora ſenſit,
Et tenuit vultu lumina fixa tuo.

106. Corpus Druſi.] *Idem Pedo:*

Quinetiam corpus matri vix vixque remiſſum,
Exſequiis caruit, Liuia, pœne ſuis.
Quippe ducem arſuris exercitus omnis in armis,
Inter quæque ruit, pondere certus erat.
Abſtulit inuitis corpus venerabile frater,
Et Druſum prunæ,* quod licuitque dedit.

Sententia eſt, milites ſibi rapuiſſe corpus Ducis,& in armis voluiſſe vrere, inter ipſas gentes, vbi obierat. Frater autem abſtulit,& patriæ *(ita pro* prunæ *legendum) quà licuit reddidit: id eſt, ſi non viuum, ſalt. in cadauer.*

107. Romani luctus.] *Graues & modeſti, non cum impetu & calore illo Barbarico.*

CAP. XXXV. 108. Fratrem.] *C. Antonium, qui iuſſu Bruti in Macedonia interfectus. Vide Plutarchum in* [illegible]*nio, & Dionem* XLVII. *in aliquo tamen diſſenſu.*

109. Ludos facis.] *Eadem exclamatio Valerij Liciniani quondam:* Quos tibi Fortuna ludos facis? facis enim ex profeſſoribus Senatores, ex Senatoribus profeſſores. *Plinius lib. 4. epiſt. 11.*

110. Viginti leg.] *Quæ in Bruti Caßijque partibus erant,& quas vicit. Neque enim interfecit omnes (al. ſit)& declamatorie id quoque hic dictum.*

111. Bis me fraterno.] *Atqui vnum fratrem habuit,* Germanicum: *de quo etiam ſolo diſtincte ſubiungit. Tamen lectionem teneo,&* de Liuilla *etiam accipio, quæ ſoror Claudij fuit, interfecta à Tiberio paullo poſt Seianum. Quia autem parum ab honeſta cauſſa ea mors, parcit diducere hic Seneca.*

112. In Principe.] *Tunc vero non erat, cum fratrem & ſororem amiſit: imo procul ab omni ea ſpe. Aut improuide igitur hoc Seneca, aut accipiendum de quocumque primario viro, vt ſæpe.*

113. Puluinaria.] *Quæ deorum ſunt, vt lecti priuatorum. Ita Domitianus ſuperbe,& cum Suetonij nota,* in reducenda poſt diuortium vxore edixit, Reuocatam eam in puluinar ſuum. *Iuuenalis:*

Fœda lupanaris tulit ad puluinar odorem.

114. Querimonias.] *At liber meus & plures,* cerimonias: *vt ad ſacra & Deos iterum referat.*

115. Per templa aditur.] *Vniuerſe hoc de Triumphalibus ædibus capis? in quas certe è templis, & Capitolino Ioue ſalutato, ingrediebantur. An ſtrictius & verius, de ipſo Palatio Principum? quod templis vndique cingebatur. Claudianus, in 6. Conſul. Honorij.*

Attollens apicem ſubiectis Regia Roſtris,
Tot circum delubra videt, tantiſque deorum
Cingitur excubiis.

Sed & in ipſo Palatio templa Apollinis, & Veſtæ. De vtroque Ouidius, in Metamorphoſi:

Et cum Cæſarea tu Phœbe domeſtice Veſta.

Et 4. Faſtor.

----cognati Veſta recepta eſt
Limine, ſic ſancti conſtituere patres.
Phœbus habet partem, Veſtæ pars altera ceſſit,
Quod ſupereſt illis, tertius ipſe tulit.

Cognatum Veſtæ, Auguſtum appellat, vt è Iulia gente & Venere ortum. Iſta igitur templa in limine Palatij, &, puto, Seneca huc reſpexit. Poſſis tamen & capere, tanquam velit, per reuerentiam mixtam metu, eos qui ad Principem ibant, prius templa & Deos adiſſe, vt illum ſibi votiſque ſuis propitium haberent.

116. Atram laureatis.] *Nam Palatinæ fores lauru & quercu ornatæ ſemper. Idem Ouidius:*

State Palatinæ laurus prætextáque quercu
Stet domus. æternos tres habet vna Deos.

Duos nempe deos, quos dixi,& tertium ipſum Auguſtum. Sed de lauru iſta, ego fuſius ad cap. vlt. libri 1. De Clem. Quid autem atram veſtem foribus induci *intellegis? ipſamne veſtem oppandi, vt hodie in funere? an magis enallage quadam, homines induci & ingredi atratos?*

CAP. XXXVI. 117 Genus humanum.] *Periturum ſcilicet, abſque hoc Sotere. O ſœdam adulationem!*

118. Lapſis.] *Alij libri.* laſſis: *& probem.*

119. Adſcitos.] *Iam conſecratos,& mortuos.*

120 Proximos.] *Si non conſecratos, tamen in puriore aëre hæreas.*

121. Iuramus.] *Satis notum per Principes, vt Deos, iurari,& probe fortaſſe ita ſcriptum. Tamen Eraſmus, itémque bonus ille meus,* viuimus *habent. Cur ſpernam? imo acutum eſt, mortem ad eos quoque venire, qui auctores ſunt vitæ. Nam hanc Principibus adſcribi (ob tutelam & curam rerum) docet vel acclamatio illa Alexandrinorum, in Suetonio, qua Auguſtus magnopere oblectatus:* Per illum ſe viuere, per illum nauigare, libertate atque fortunis per illum frui.

122. Druſilla.] *Quam homo inceſtus iuſtæ vxoris loco propalam habebat: Suetonius.*

123. Seceſſit. A foro.] *Eſt quaſi inſectio. An ille forte foro & rerum actu dolorem ſefellit? Imo alea, & ludo. Tamen libri turbant, qui pleique:* in Albano ſuo ceſſerit, ac foro & prouocatis,& huiuſmodi. *In meo quidem, vt poſui: & conſentiunt, aut leuiter abeunt Gruteriani. Olim diuinabam:* ſed in Albanum ſuum ſucceſſerit. nec foro & aduocatis,& huiuſmodi aliis occupationibus acerbiſſimi funeris leuabat mala. proh pudor imperij! principis Rom. *&c. Neque nunc omnino ſedet: & ſuſpectum illud,* prouocatis. *Initio fuerit* in Albano ſuo teſſeris. *deinde illa,* ac foro & prouocatis. *ſiue vt alij,* peruocatis, *genera aut nomina item ludorum: etſi corrupta.*

124. Barbam capil.] *Suetonius:* Druſilla defuncta iuſtitium indixit. in quo riſiſſe, lauiſſe, cænaſſe cum parentibus, aut coniuge liberiſve, capitale fuit. Ac mæroris impatiens, cum repēte noctuque profugiſſet ab vrbe, tranſcurriſſetque Campaniam, Syracuſas petiit, rurſuſque inde propere rediit, barba capillóque promiſſo.

125. Lugeri.] *Vt hominem.*

126. Coli.] *Vt Deam.*

127. Extollunt.] *Bene. aliquis tamen* excolant *vellet, quia ſequitur* ornamenta.

CAP. XXXVII. 128. Terrenos tumulos.] *Quidam,* cumulos. *Nota morem aggerendi in altitudinem terram, & inſtar colliculi: cuiuſmodi etiam maiorum æuo ſtructos Belgica noſtra habet, & miratur, cauſſæ parum gnara.*

129. Adeſſe.] *Patrocinari.*

130. Qui negent.] *Palam culpat ſuos Stoicos, & conuiciis pæne inſectatur. Quid enim aliud eſt,* ſuperbam

Digitized by Google

ſapientiam *dicere? Bona venia, Seneca, tua, aut etiam tu-tæ, menius es?*

131. Exciderit.] *Exſecuerit.*

132. Impietatem.] *In non dolendo.*

133. Inſaniam.] *In nimis dolendo.*

134. Sperari.] *Si maturuiſſet, & vixiſſet.*

* Lib. 1. Elector. cap. 16.

135. Hæc vtcumque.] *Fateor me * ſcripſiſſe hæc Senecæ non videri. & profecto veri ſaniqne Senecæ non eſſe, etiam nunc clamo: an illius abiecti, corpore & mente fracti, neſcio. Ne hoc quidem velim, ſi meus ſit arbitratus: quia nimis & vilia ſunt, & vix tunicato aliquo digna. Deſino, & inter alia ex hoc ſcripto diſco, quam maximi viri labi & iacere poſſint: iidem, miſtore iam Deo, iterum erigi, & aliis ad robur excitatio & exemplum eſſe. Timeamus, ſperemus, numquam deſperemus.*

MVRETVS.

CAP. I. P*Olybius hic libertus Claudio à ſtudiis fuit: tantæ apud illam pecudem potentiæ, tantæque arrogantiæ, vt ſæpe conſpectus ſit medius inter duos conſules publice incedens. Eum ſratre amiſſo dolentem, conſolatur Seneca, in exilium iam à Claudio pulſus. Libri maior pars interiit. Summa eloquentia ſcriptus eſt, ſed fœdæ ac ſeruilis adulationis pleniſſimus. Neque deſunt, qui Senecam vehementer accuſent, quod hic quidem Claudio tam demiſſe & humiliter aduletur, in apocolocyntheſi autem eidem mortuo tam petulanter inſultet. Atque equidem, Vt verum fatear, non video, quomodo reprehenſionem effugere poſſit, ſi quis cum eo ſummo iure agere inſtituat. Sed tamen & patriæ deſiderio condonandum aliquid eſt: & vix quiſquam ea ſapientia reperitur, qui, mortuo eo, à quo grauiſſimas accepit iniurias, aut non lætari, aut geſtientem efferentémque ſe, conceptam ea ex re lætitiam coercere ac comprimere poſſit.*

Noſtra corpora compares.] *Dixerat, vt ex his colligitur, & homines & humana, omnia caduca ac fragilia eſſe & ædificia quoque ipſa, quæ firma ac diu duratura videantur, ſi ad corpora noſtra comparentur, firma eſſe: ſi ad naturæ conditionem, infirma & caduca.*

PINCIANVS.

CAP. XX. NOſtra corpora.] *Initium diuerſi operis, cui in vetuſtis codicibus præfixus eſt talis titulus:* Incipit liber L. Annæi Senecæ ad Polybium, de conſolatione fratris ſui mortui. *Cæterum quædam exemplaria,* Si naturæ compares, *habent, non* Noſtra compares. *Alia,* Noſtras compares, *vt forte ſcribendum ſit,* Noſtra ſi compares.

Ad conditionem naturæ.] Ad condictum naturæ, *Exemplar Facundi & Primitiui.*

Et ſi qua his multo mirabiliora.] *Verbum* multo *non habetur in exemplari ſcholaſtico.*

Eat modo aliquis.] Eat nunc aliquis, *Exemplar Facundi & Primitiui.*

Ruinæque ipſi mundo imminenti.] *Scribe,* ruinæque etiam ipſi mundo imminenti, *ex vetere lectione.*

CAP. XXI. Fortunæ meæ ſuperfluit.] *Eadem* ſuperfuit *agnoſcit, non* ſuperfluit.

Adhuc videbaris.] *Legendum reor,* ad hoc videbaris.

Ecce eum dolorem.] *Scribe.* Ecce eum dolorem illi, *ex vetere lectione.*

Hanc partem tantummodo patere ictibus ſuis.] Hac parte, *non* hanc partem, *codices Franciſcanus, & ſcholaſticus.*

Illam à ſe obiecit.] *Exemplar Facundi & Primitiui,* illam à ſe abiicit.

Vnum enim ex his hunc quos in principali domo, &c.] *Scribe conuerſo ordine,* Vnum enim hunc ex his quos in principali domo, *&c. ex vetere lectione.*

Magis tamen etiam libeat.] *Videtur mihi ſuperfluere hæc particula* etiam.

CAP. XXII. Antequam felicitatem tuam noſceret.] *Vetus lectio,* antequam felicitatem ſuam noſſet.

Fateamur & conqueramur.] *In eadem* conqueramur *tantum, legitur, reliqua deſiderantur.*

Tam cito indulgentiæ tuæ pœnituit.] *Scribe,* tam cito indulgentiæ tuæ pœnituit, *ex eadem.*

Nihil ſincerus & tutus literarum amor.] *Corrigendum reor,* nihil ſincerus ex toto literarum amor. *vt & non ita poſt,* proiice omnem ex toto dolorem.

Quicquid de reliquis poſſit admonitus.] *Sic omnia præferunt exemplaria, mendoſe vt arbitror. Ego legerim,* quid de reliquis poſſis admonitus. *cum fortuna enim illi ſermo eſt. Verbum autem* metuere, *non habetur vſquam.*

Nec à Cæſare quidem poſſe defendi. Diutius accuſare fata poſſumus.] *Verbum* diutius *ad ſuperiora pertinet.*

CAP. XXIII. Nihil vnquam parcunt vlli, nec remittunt.] *Scribe,* Nihil vnquam vlli remittunt, *ex exemplari Facundi & Primitiui. reliqua ſuperfluunt.*

Facilius enim nos illis dolori adiiciet, quam illos nobis reducet.] *Corrige,* Facilius enim nos illis dolor iſte adiiciet, quam illas à nobis reducet, *ex quibuſdam codicibus.*

Et aſſidua materia.] *Lege,* & aſſidua materia eſt, *ex vetere lectione.*

Alium ſuper veſtibulum obſidens turba.] *Scribendum* ſemper, *non* ſuper, *ex eadem.*

Si ſentit, ingratum eſt.] *Verbum* eſt *delendum. ex exemplari Facundi & Primitiui.*

CAP. XXIV. Vt cruciatu tuo noceat tibi.] *Vetus lectio,* vt cruciatu tui noceat tibi. *malim legeres* ſui, *quam* tui.

Oſtendit & præſtitit.] *Duo priora verba* oſtendit &, *ſupernacanea ſunt, ex eadem.*

Quid itaque iuuat doloribus intabeſcere.] *Sic prior editio. Corrigendum ex eadem,* Quid itaque iuuat doloris vi tabeſcere.

Vterque veſtrum inertem dolorem dimittere.] *Correctiora exemplaria,* vtrique veſtrum inhærentem dolorem dimittere.

A lacrymis iam inutilibus.] *Scribendum puto,* à lacrimis tam inutilibus.

Quod duces magni faciunt rebus afflictis.] *Fideliores codices* affectis *legunt, non* afflictis.

Qui honeſtum putabunt.] *Verbum* qui *non habetur in ſcripta lectione.*

Et ſolatium debes eſſe, & conſolator illorum.] *Eadem præpoſtero ordine,* Et ſolatium debes eſſe illorum & conſolator.

Et vtrum ne tu tantum in rebus ſecundis indulgere ſcias.] *Corrige,* & vtrum ne tu tantum rebus ſecundis dextere vti ſcias, *ex exemplaribus Franciſcano, ſcholiaſtico & Facundi ac Primitiui.*

Obſeruabuntur oculi tui.] *Scripta lectio,* Obſeruantur oculi tui.

An in ſtatu & in gradu ſteteris.] *Scribe,* an in gradu ſteteris. *reliqua otioſa ſunt, ex eadem.*

De ſtudiis ac moribus recepta.] *Adiice dictionem* tuis, *ex eadem.* de ſtudiis ac moribus tuis recepta.

Prouecti & eruditi viri profeſſione.] Perfecti *eadem, non* prouecti.

CAP. XXVI. Quæ humillimis in angulo iacentibus licet. Magna ſeruitus eſt ex magna fortuna.]

Digitized by Google

Scribe, Quæ humillimis & in angulo iacentibus licent. Magna fortuna, *ex eadem.*

Vt poſſit per ordinem ſuũ principis maximi officium geri, quieti animi eſt.] *In eadem*, vt poſſit per ordinem ſuum principis maximi animo ſubiici, exigendus is eſt. *vt referas ad* congeſtus: *hoc eſt, accurate diſponendus. quod ab eo qui aliquo affectu ſollicitatur, præſtari nequit. In quibuſdam exemplaribus* erigendus *legitur, non* exigendus. *vt forte ſcribendum ſit*: Vt poſſit per ordinem ſuum principis maximi animo ſubiici, erigendus tuus eſt.

Non licet tibi vnquam flere.] *Legendum* inquam, *non* vnquam, *ex eadem.*

Si quis modo eſt fabulis traditus.] *Quædam exemplaria*, ſi quis modo eſt fabulis traditus fauor.

Cariorem tibi ſpiritu tuo Cæſarem fore.] Eſſe *vetus lectio*, *non* fore.

Tutum hic erit omne tempus.] *Scribe*, tutum id erit omne tempus, *ex eadem.*

CAP. XXVII. Æſopeos logos.] *Legendum forte*, Æſopi apologos: *hoc eſt, fabellas, dictione iam Latij iure donata.*

Solita venuſtate connectas.] *Vetus lectio*, ſolita ſibi venuſtate connectas. *Legendum videtur* tibi, *non* ſibi. *Et ſubaudito an ſcribendum ſit* conuertas: *non* cõnectas: *vt hortetur Polybium ad transferendos in Latinum carmen Æſopi apologos. quod præstitiſſe apud Græcos Socartes perhibetur.*

Si ſæpe te interrogaueris.] *Lege*, ſi ſæpe te ſic interrogaueris, *ex eadem.*

Petit me ingentem iactatio.] *Caſtiga*, perit meæ indulgentiæ iactatio, *ex eadem.*

Nam ſi nullus defunctis ſenſus eſt.] *Eadem*, Nam ſi nullus defunctis ſenſus ſupereſt.

Nihil cupit, nihil patitur.] *Scribe*, nihil timet, nihil cupit, nihil patitur, *ex eadem.*

CAP. XXVIII. Ingentibus & gratis, & maxime circumfuſis bonis caruiſſe.] *Lege ex eadem*, ingentibus, & cum maxime circumfuſis bonis caruiſſe.

Quam is cui parata eſt.] *Quid ſi legas?* quam is qui parata eſt.

Et modo alleuans nos ſubiectis incrementis.] Subitis, *non* ſubiectis, *vetus omnis lectio.*

Et nunc libere vagatur.] *Exemplaria Franciſcanum & ſcholaſticum*, Et nunc illis libere vagatur.

Omnibus illud nobis commune eſt iter.] *Scribe*, Omnibus illo nobis commune eſt iter. *ex codice Franciſcano. Exemplar Pincianum & Facundi ac Primitini*, Omnibus cum illo nobis commune eſt iter.

Magna felicitas eſt in felicitate mori.] *Superuacanea ſunt hæc verba, ex omni ſcripta lectione.*

CAP. XXIX. Et inuoluta veritate.] Varietate *legendum arbitror, non* veritate.

Illud quoque iuſtitia omnibus rebus.] *Vetus lectio*, illud quoque qua iuſtitia in omnibus rebus eſt. *Lego* es, *non* eſt.

Habuiſſe, & tam bonum fratrem.] *Scribe*, habuiſſe te tam bonum fratrem, *ex eadem.*

Cogita iucundiſſimum quod habuiſti.] *Deſideratur verbum*, eſſe *ex eadem*, Cogita iucundiſſimum eſſe quod habuiſti.

Non gaudere, quod tamen contigerit.] *Legendum puto ordine inuerſo*, quod tamen contigerit non gaudere.

Quiſquis ad vitam editur.] *Vetus lectio*, Quiſquis à vita editur.

Alium alio tempore fata comprehendent.] *Aptior lectio*, deprehendent.

Alium in extrema ſeruitute fatigatũ.] Senectute *legendum, non* ſeruitute, *ex vetere lectione.*

Mortalitatem ignorare.] *Scribe.* mortalitatis legem ignorare, *ex eadem.*

Multo ingenij labore tui.] *Lego*, multo ingenij tui labore, *ex eadem.*

Sic enim illa ex alia lingua in aliam tranſtuliſti.] *Scribendum arbitror*, Sic etiam illa, *&c. vt duplex fuerit Polybij, tum paraphraſi liberius ſenſa Homerica & Virgiliana exprimendi, tum vtrumque auctorem in alteram linguam vertendi, & Homerum latinitate, Virgiliũ græcitate donandi. Sic niſi legatur, aut fallor ego, aut ineptiſſimus ſenſus erit.*

CAP. XXXI. Aſſiſtere te neceſſe eſt communi malo.] Reſiſtere *quædam exemplaria*, *non* aſſiſtere. *Alia* obſiſtere.

Quam ſucceſſorem accipiat.] *Exemplar ſcolaſticum*, aſpiciat *legit, non* accipiat.

Sera, & nepotibus demum noſtris.] Deinde, *non* demum, *maior exemplarium pars.*

CAP. XXXII. Ex virtutibus eius promittit clementia.] *Scripta omnis lectio*, quæ ex virtutibus eius primum obtinet locum, promittit clementia.

Non tantum dedit, ſed petiit.] *Lege ex eadem*, ſed etiam petiit.

Vel clementia eius faciat bonum.] *Verbum* eius *redundat, ex eadem. Ego vero etiam dictionem* bonam *redundare exiſtimo.*

Quæ ex ipſo angulo in quo ego defixus ſum.] *Eadem*, quæ cum ex ipſo angulo in quo ego defiſus ſum. *Eneo* defoſſus ſum, *non* defiſus ſum: *quia ſequitur ſtatim*, effoderit.

CAP. XXXIII. Ad omnium nauium conſpectum.] *Exemplar ſcholaſticum*, ad omnem vanum conſpectum.

Aut me omnia fallunt.] *Legendum puto*, omina *non* omnia: *vt ſit dicendi modus vulgatus, & fere prouerbij vice.*

Quibus ad animi æquitatem compelleris.] *Corrige*, quibus ad animi æquitatem compelleris, *ex exemplari Pinciano.*

Tibi facundia explicuit.] *Scribo*, aſſueta ſibi facundia explicuit, *ex vetere lectione.*

Et quam patiens iuris & æqui pietas Africani fuerit.] *Legendum* impatiens, *non* patiens, *ex codice Pinciano. Cui lectioni verba ſequentia fauent, etiamſi per ironiam poſſit prior lectio tolerari.*

CAP. XXXIV. Vllis queratur luctum intuliſſe.] Vlli, *non* vllis, *legendum ex vetere lectione.*

At nemo magis ex omnibus mortalibus.] *Scribe*, ac nemo magis *&c. ex eadem.*

Nunc tot tantóſque luctus.] *Eadem*, tamen tot tantóſque luctus.

C. Cæſar diui Auguſti auunculi mei nepos, circa primos iuuentutis ſuæ annos Luciũ fratrũ cariſſimũ ſibi.] *Scribendum* iuuentæ, *non* iuuentutis: *&* fratrẽ, *non* fratrum, *ex vetere lectione. Item noſcendum, Auguſtum non fuiſſe Claudij auunculum, ſed magnum auunculũ, hoc eſt, Octauiæ fratrem, quæ fuit auia Claudij. Nã Octauia ex Marco Antonio Auoniã minorem ſuſtulit, ex qua & Druſo natus eſt Claudius. Quæ propter vide, ſit ne verior lectio quorundam ſcriptorum codicum, in quibus* auunculi tui filius ac nepos *habetur, non* auunculi mei nepos: *adoptione videlicet filius, natura nepos.*

Et graui ore multo animi vulnere quam poſtea corporis ictus eſt: quod vtrumque & piiſſime idem & fortiſſime tulit.] *Quædam exemplaria*, & grauiora animi vulnera quã corporis ſunt. Vtraque tamen piiſſime idem & fortiſſime tulit.

Digitized by Google

Druſum Germanici patrem meum.] *Caſtigo*, Druſum Germanicum patrem. *Nam Druſus, Claudii pater à deuictis Germanis Germanici cognomine donatus eſt à ſenatu: Tranquillo auctore, in Claudio. Adſtipulatur nem vetus lectio.*

CAP. XXV. Intima Germaniæ recludentem.] *Sunt codices in quibus* recipientem *legatur, non* recludentem.

Et triumphali poteſtate prædıtus.] Triumuirali *ſcribendum, non* triumphali, *ex vetere lectione.*

Ex quibus erat deos paritura.] *Eadem* petitura *agnoſcit, non* paritura.

Faciamus licet illi conuitia.] *Eadem* conuitium *agnoſcit, non* conuitia.

Omneſque cerimonias.] *Legendum reor* querimonias, *non* cerimonias.

Nihil inauſum ſibi reliquit, nihil intactum.] *Scribe*, Nihil inauſum ſibi reliquit. Nihil intactum relinquet. *ex vetere lectione.*

Eaſquoque domos auſa eſt iniuriæ cauſa intrare.] *Verbum* eſt *expungendum, ex eadem. Legendaque ſunt hæc verba per conſequentiam cum ſuperioribus. & infra paulo* inducet, *non* induet, *agnoſcit Exemplar Facundi & Primitiui.*

CAP. XXVI. Lapſis hominum rebus datum.] Laſſis, *non* lapſis, *habetur in eodem exemplari.*

Sibi eſſe ſacratum velit.] Sacro ſanctum *vetus lectio, non* ſacratum.

Quas ne ab eis quidem per quos viuimus, abſtinet.] Iuratus, *non* viuimus, *eadem. Notum autem iurari per genium principis.*

Dignitatum magna diſcrimina.] *Eadem*, dignitatum ac nobilitatum magna diſcrimina adeant. *Alij codices*, magna diſcrimina ſint.

Sed in Albano ſuo ſeceſſit, ac foro & aduocatis, & huiuſmodi aliis occupationibus.] *Locus conclamatus. Veteres nõnulli codices pro* aduocatis *legunt* pernotatis: *& pro* ſeceſſit, ceſſeris. *vt eſre adducar ita legi poſſe.* Sed in Albano ſuo teſſeris, ac fere etiam

Statim in initio. per noctatis, & huiuſmodi aleis occupatus. *&c. Nam & Iuuenalis in dignitatibus Romanis per noctem alea m taxat.*

----Si luditur, *inquit*, alea pernox,
Ante Numantinos ſi dormire incipis ortu
Luciferi------

Præſertim cũ ſtatim mox ſequatur. Principis Romani lugentis ſororem aleæ ſolatium fuit. *Item* leuabat, *non* eleuabat, *in nonnullis leges exemplaribus.*

Luctum ſuum aut intẽpeſtiuis vacare luſibus.] Vocare *vetus lectio, non* vacare. *Scribendum reor*, auocare.

CAP. XXVII. Quoniam quidem ea inſtituiſti amare ſtudia.] *Familiare in Seneca vitium*, quoniam quidem, *pro* quandoquidem: *cuius ſemel admonuiſſe ſatis erit.*

Nunc itaque ſtudiis tuis immergere acrius.] *Vetus electio* nunc itaque ſtudiis tuis immerge acrius. *Scribendum puto* altius, *non* acrius. *propter ſignificantiam verbi* immergo.

Nec ex vlla tibi velut tui parte inueniat introitum dolor.] *Duæ illæ dictiones* tibi velut, *ſupernacaneæ ſunt, ex vetere lectione.*

Aliquo ſcriptorum monumento tuorum.] *quidam codices*, aliquo ſcriptorum monumentorum.

Nulla conſumat ætas.] *Lege.* quod nulla conſumat ætas, *ex vetere lectione. & paulo poſt* tumulos *lege, non* cumulos.

Immortalis eſt ingeniis memoria:] Ingenij, *non* ingeniis, *ex eadem.*

Omnia illa quæ nobis dedit.] *Scribo*, omnia enim illa, *&c. ex eadem.*

Et ad minima ducere.] Deducere *eadem, non* ducere.

Hi vero videntur nunquam in huiuſmodi caſum incidiſſe.] *Scribe*, Hi non videntur mihi vnquam in huiuſmodi caſum incidiſſe, *ex eadem.*

Alioquin extudiſſet illis fortuna ſuperbam ſapientiam.] Excuſſiſſet, *non* extudiſſet, *eadem.*

Satis præſtiterit oratio.] *Scribendum*, ratio *non* oratio, *ex eadem.*

Nam vt quidem nullum omnino ſecum patiatur.] *Eadem*, vt quidem nullum omnino eſſe cum patiatur.

Nec motæ.] *Malim legere*, emotæ.

Sed ibidem finiantur.] *Eadem* iidem, *non* ibidem, *recte, quia præceſſit ſtatim ante*, ſed eadem deſinant.

Quid enim de illo non tuto ſponderi fratre poſſit?] *Scribe* poſſet, *non* poſſit, *ex eadem.*

Quem barbarorum inconditus grauiſque fremitus circumſonat.] *Quædam exemplaria*, quem Barbarorum inconditus, & Barbaris quoque humanioribus grauis fremitus circumſonat.

ERASMVS.

CAP. XXVI. N*Oſtra corpora.*] Alius, *Noſtra compares.*

Vt poſſit per ordinem ſuum principis maximi officium geri, vbique animi eſt.] Rodolphus diuinat, *vbique aſtricte animi eſt.* At non placet. Propius vero eſt vt legamus, *vbi quies animi eſt?* vt vox *vt*, habeat vim concedentis.

CAP. XXXII. *Viginti legionum ſanguinem fratri parare.*] Sic prior editio. Legendum cenſeo, *viginti legionum ſanguine fratri parentare.*

OPSOPOEVS.

CAP. XXXI. A*Nte illum conſortem patris.*] Lipſius Elect. I. cap. x. Inuoluta ſententia, quam verbi correctione euoluo, *ante illum conſortem pater, quam ſucceſſorem accipiat.* Britannicus, inquit, Romanum imperium diu cum patre regat: & ante illum collegam pater accipiat, quam ſucceſſorem. Poëtica adulatio.

Idem Elect. lib. II. cap. IX. Leui emendatione expedio viros doctos qui ob hærent. *in Albanum ſuum ſeceſſit, nec foro & aduocatu, & h. a. o. a. ſ. leuabat mala, (proh pudor imperij) principis Romani.* &c. Ita enim continuanda periodus tota, & negans particula ſubdenda ſaltem in locum aientis.

GRVTERVS ET IVRETVS.

Ex Cap. xxxiv.

P*Rinceps iuuentutis.*] Sic & Pal. tert. quart. male ſec. qui hæc duo verba excludit. nam certe vterque frater auctus honore iſto. Tacitus: *Nam genitos Agrippa Caium ac Lucium in familiam Cæſarum induxerat, nec dum poſita puerili prætexta, Principes iuuentutis appellari, deſtinare conſules ſpecie recuſantis flagrantiſſime cupiuerat.* vbi recte notat Lipſius appellationem iſtam (πρόκριτος τῆς νεότητος Zonaras hic reddidit) ab Auguſto inualuiſſe ad futurum imperium, tanquam titulus & omen.

Digitized by Google

Ex Cap. xxxv.

In quas per templa aditur.] Fatetur Douſa Præcid. ad Tib. ca. 11. didiciſſe ex hoc loco domos principum venerationis & celebritatis cauſſa eo ſitu poſitas ac collocatas fuiſſe, vti aditus ad eas per Deorum templa exiſteret, confirmátque hanc opinionem eius locus Suetonij in Caligula c. 23. quem ſcribit, *accitis vndique in vrbem Numinum ſimulacris, quibus capite dempto ſuum imponeretur, partem Palatij, ad forum vſque promouiſſe. atque æde Caſtoris & Pollucis in veſtibulum aulæ ſuæ transfigurata, medium ſe adorandum adeuntibus præbuiſſe.* atque hinc iam cuiuis porro liquet, cur Martialis in Præfatione octaui Epigrammat. libri ad Domitianum Cæſarem ſcripſerit de eodem opere ſuo differens: *Meminerit non niſi religioſa purificatione luſtratus accedere ad templa debere ad templa*, id eſt aulam, ſeu palatium Imperatoris, ad quæ ingreſſuris non niſi per deorum templa patebat aditus.

L. ANNÆI SENECÆ AD MARCIAM DE CONSOLATIONE LIBER VNVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

MARCIA *gratioſa & diues matrona, vt apparet: filia* A. *Cremutij Cordi, viri à ſtudiis ſcriptiſque etiam inclyti. Filium habuit, qui iam grandior obiit, maritus, pater & ſacerdos: triennium autem iam ibat (ex cap. 1. in fine) ab eius morte. Itaque argumentor, hoc ſcriptum editum initio Claudiani temporis, nec ante. Nam ſub Tiberio auctum Metilium hunc (ita vocabatur) honoribus, vix probabile: ſub* Caio *igitur, qui & alia acta* Tiberij *reſcidit, & nominatim* A. Cremutij Cordi ſcripta lectitari permiſit. *Quod eodem iſto Cap. 1. quoque tangitur: neque igitur ante potuit hæc Conſolatio edi, præſertim* inueterato dolore, *vt loquitur, &* triennali *illo lapſu. Imo bene conſideranti, ſub Claudio, & poſt exilium fortaſſe hæc ſcripta cenſeantur. In paruo eſt, ipſe libellus inter inſignes, etſi adulatione fœminea haud expers. Duæ partes ſunt. priore laudat illam, & à ſuo atque alienis deinde Exemplis ſolatur: vſque ad cap. 6. Poſteriore ad* Rationes *tranſit, & primam illam communem, luctu nihil profici: tum ſecundũ Naturã eum non eſſe, ſed à mollitie noſtra, & incogitantia, quod quæ fieri poſſunt, futura non prouidemus. Iterum deinde Exempla virorum, & mulierum. Tum ad ſortem conditionemque naſcendi tranſit, cui mors annexa: vſque ad cap. 19. Ibi Dilemma inſerit, Nec matri, nec ipſi male factum. De matre, breuiter: gratioſa eſt, nec ipſi opinione vexatur. De filio, pluribus: in quiete eſt, & caſibus, vitiiſque ereptus. Quid ſi ad iſta in tam corrupta ciuitate, iuiſſet? Tempeſtiue igitur ſubductus: & Patris deinde (Cremutij) perſona inducitur filiam ſolantis & erigentis, & magno ore ad ſupera illa, & cæli ſpectacula vocantis.*

CAPVT PRIMVM.

NISI te, 1 Marcia, ſcirem tam longe ab infirmitate muliebris animi, quam à ceteris vitiis receſſiſſe, & mores tuos velut antiquum aliquod exemplar aſpici: non auderem obuiam ire dolori tuo, cui viri quoque libenter hærent & incubant. nec ſpem concepiſſem, tam 2 iniquo tempore, tam 3 inimico iudice, tam 4 inuidioſo crimine, poſſe me efficere, vt fortunam tuam 5 abſolueres. Fiduciam mihi dedit exploratum iam robur animi, & magno experimento approbata virtus tua. Non eſt ignotum, qualem te in perſonam patris tui geſſeris: quem non minus quam liberos dilexiſti: excepto eo, quod non optabas 6 ſuperſtitem. nec ſcio an & optaueris. Permittit enim ſibi quædam & 7 contra bonum morem magna pietas. 8 Mortem A. Cremutij Cordi, parentis tui, quantum poteras, inhibuiſti. Poſtquam tibi 9 aperuit, inter 10 Seianianos ſatellites 11 illam vnam patere ſeruitutis fugam, non fauiſti conſilio eius, ſed dediſti manus victa, fudiſtique 12 lacrimas clam, & gemitus deuoraſti quidem, non tamen hilari fronte texiſti: & hoc illo ſeculo, quo magna pietas erat, 13 nihil impie facere. Vt vero aliquam occaſionem 14 mutatio temporum dedit: ingenium patris tui, de quo ſumptum erat ſupplicium, in vſum hominum reduxiſti, & à vera illum vindicaſti morte, ac reſtituiſti 15 in publica monumenta libros, quos vir ille fortiſſimus 16 ſanguine ſuo ſcripſerat. Optime meruiſti de Romanis ſtudiis: ma-

Digitized by Google

gna illorum pars arſerat. optime de poſteris: ad quos veniet incorrupta rerum fides, auctori ſuo magno imputata. optime de ipſo: cuius viget vigebitque memoria, quamdiu fuerit in pretio Romana cognoſci; quamdiu quiſquam erit, qui reuerti velit ad acta maiorum; quamdiu quiſquam, qui velit ſcire, quid ſit vir Romanus; quid ſubactis iam ceruicibus omnium, & ad Seianianum iugum adactis, 17 indomitus ſit homo, ingenio, animo, 18 manu liber. Magnum mehercule detrimentum reſp. ceperat, ſi illum ob 19 duas artes pulcherrimas in obliuionem coniectum, eloquentiam & libertatem, non eruiſſes. Legitur, floret, in manus hominum, in pectora receptus, vetuſtatem nullam timet. At illorum carnificum cito ſcelera, quibus ſolis memoriam meruerunt, tacebuntur. Hæc magnitudo animi tui vetuit me ad ſexum tuum reſpicere: vetuit ad vultum: quem 20 tot annorum continua triſtitia, vt ſemel obduxit, tenet. Et vide quam non ſurrepam tibi, nec 21 furtum facere affectibus tuis cogitem. Antiqua mala in memoriam reduxi. & vis ſcire hanc quoque plagam eſſe ſanandam? 22 oſtendi tibi æque magni vulneris cicatricem. Alij itaque molliter agant, & blandiantur: ego confligere cum tuo mærore conſtitui, & defeſſos exhauſtoſque oculos, ſi verum audire vis, magis iam ex conſuetudine, quam ex deſiderio fluentes, continebo. ſi fieri potuerit, fauente te remediis tuis; ſin minus, vel inuita. 23 teneas licet & amplexeris dolorem tuum, quem tibi in filij locum ſuperſtitem feciſti. Quis enim erit finis? omnia in ſuperuacuum tentata ſunt: fatigatæ 24 allocutiones amicorum; auctoritates magnorum & affinium tibi virorum? ſtudia, hereditarium & paternum bonum, ſurdas aures, irrito ac vix ad breuem occupationem proficiente ſolatio, tranſeunt. Illud ipſum naturale remedium temporis, quod maximas ærumnas quoque componit, in te vna vim ſuam perdidit. Tertius iam præteriit annus, cum interim nihil ex primo illo impetu cecidit, renouat ſe, & corroborat quotidie luctus: & iam ſibi ius mora fecit, eoque adductus eſt, vt putet turpe deſinere. Quemadmodum omnia vitia penitus inſidunt, niſi dum ſurgunt, oppreſſa ſunt: ita quoque hæc triſtia & miſera, & in ſe ſæuientia, ipſa nouiſſime acerbitate 25 paſcuntur, & fit infelicis animi praua voluptas dolor. Cupiſſem itaque primis temporibus ad iſtam curationem accedere. leuiore medicina fuiſſet oriens adhuc reſtinguenda vis: vehementius contra inueterata pugnandum eſt. Nam vulnerum quoque ſanitas facilis eſt, dum à ſanguine recentia ſunt: tunc & vruntur, & 26 in altum reuocantur, & digitos ſcrutantium recipiunt. vbi corrupta in malum vlcus verterunt, difficilius curantur. Non poſſum nunc per obſequium, nec molliter 27 aſſequi tam durum dolorem: frangendus eſt.

Scio, à præceptis incipere omnes qui monere aliquem volunt, & in exempla deſinere: II.
mutari hunc interim morem expedit. Aliter enim cum alio agendum eſt. quoſdam 28 ratio ducit: quibuſdam nomina clara opponenda ſunt, & auctoritas, quæ 29 liberum non relinquat animum ad 39 ſpecioſa ſtupentem. Duo tibi ponam ante oculos maxima, & ſexus & ſeculi tui, exempla: alterius fœminæ, quæ ſe tradidit 31 ferendam dolori: alterius, quæ pari affecta caſu, 32 maiore damno, non tamen dedit longum in ſe malis ſuis dominium, ſed cito animum in ſedem ſuam repoſuit. Octauia & Liuia, altera ſoror Auguſti, altera vxor, amiſerunt filios iuuenes, vtraque ſpe futuri principis certa. Octauia Marcellum, cui & auunculus & 33 ſocer 34 incumbere cœperat, in quem onus imperij reclinaret. adoleſcentem 35 animo alacrem, ingenio potentem; ſed & frugalitatis continentiæque in illis aut annis aut opibus non mediocriter admirandum; patientem laboris, voluptatibus alienum; quantumcumque imponere illi auunculus, & (vt ita dicam) inædificare voluiſſet, laturum. Bene legerat nulli ceſſura ponderi fundamenta. Nullum finem, 36 per omne vitæ ſuæ tempus, flendi gemendique fecit: nec vllas admiſit voces ſalutare aliquid afferentes. ne auocari quidem ſe paſſa eſt. Intenta in vnam rem, & toto animo affixa, talis per omnem vitam fuit, qualis in funere. non dico non auſa conſurgere, ſed alleuari recuſans: ſecundam orbitatem iudicans, lacrimas omittere. Nullam habere imaginem filij cariſſimi voluit, nullam ſibi fieri de illo mentionem. Oderat omnes matres, & in Liuiam maxime furebat: quia videbatur ad illius 37 filium tranſiſſe, ſibi promiſſa felicitas. Tenebris & ſolitudini familiariſſima, ne ad fratrem quidem reſpiciens, carmina celebrandæ Marcelli memoriæ compoſita, alioſque ſtudiorum honores reiecit, & aures ſuas aduerſus omne ſolatium clauſit, à ſolemnibus 38 officijs ſeducta, & ipſam magnitudinis fraternæ nimis circumlucentem fortunam exoſa, 39 defodit ſe, & abdidit. Aſſidentibus 40 liberis, 41 nepotibus, lugubrem veſtem non depoſuit: non ſine 42 contumelia omnium ſuorum, quibus ſaluis orba ſibi videbatur. Liuia a- III.
miſerat filium Druſum, magnum 43 futurum principem, iam magnum ducem. Intrauerat 44 penitus Germaniam, & ibi 45 ſigna Romana fixerat, 46 vbi vix vllos eſſe Ro-

manos notum erat. In expeditione 47 victor deceſſerat, 48 ipſis illum hoſtibus ægrum cum veneratione & pace mutua proſequentibus, nec optare quod expediebat audientibus. Accedebat 49 ad hanc mortem, quam ille pro rep. obierat, ingens ciuium prouinciarumque, & totius Italiæ deſiderium: per quam effuſis in officium lugubre 50 municipiis coloniiſque, vſque in vrbem ductum erat funus 51 triumpho ſimillimum. Non licuerat matri 52 vltima filij oſcula, gratumque extremi ſermonem oris haurire, 53 longo itinere reliquias Druſi ſui proſecutæ, tot per omnem Italiam 54 ardentibus rogis, quaſi totiens illum amitteret, irritatæ. Vt primum tamen intulit 55 tumulo, ſimul & illum, & dolorem ſuum poſuit: nec plus doluit quam aut honeſtum erat, 56 aut Cæſare, aut æquo maius. Non deſiit itaque Druſi ſui celebrare nomen, vbique illum ſibi priuatim publiceque repræſentare, & libentiſſime de illo loqui, de illo audire: cum memoriam alterius nemo poſſet retinere ac frequentare, quin illam 57 triſtem ſibi redderet. Elige itaque, vtrum exemplum putas probabilius. ſi illud prius ſequi vis, eximis te numero viuorum; auerſaberis & alienos liberos & tuos; 58 ipſumque deſiderans, triſte 59 matribus omen occurres. Voluptates honeſtas, permiſſas, tanquam parum decoras fortunæ tuæ reiiciens, 60 inuiſam habebis lucem: & ætati tuæ, quod non præcipitet te quamprimum, & finiat, infeſtiſſima eris: quod turpiſſimum alieniſſimumque eſt animo tuo, in meliorē nato partē, oſtendes te viuere nolle, mori nō poſſe. Si ad hoc maximæ fœminæ te exemplum applicueris, moderatius ac mitius: 61 non eris in ærumnis, nec te tormentis macerabis. Quæ enim, malum, amentia eſt, pœnas à ſe 62 infelicitatis exigere, & mala ſua augere? Quam in omni vita ſeruaſti, morum probitatem & verecundiam, in hac quoque te præſtabis. eſt enim quædam & dolendi modeſtia: illum ipſum iuuenem 63 digniſſimum quiete, ſemper nominans, cogitanſque, meliore pones loco, ſi matri ſuæ, qualis viuus ſolebat, 64 hilaris, & cum gaudio occurrat.

IV. Nec te ad fortiora ducam præcepta; vt 65 inhumano ferre humana iubeam modo, vt ipſo funebri die oculos matris exſiccem: 66 ad arbitrum tecum veniam: hoc inter nos quæretur, vtrum magnus eſſe debeat, an perpetuus dolor. Non dubito, quin 67 Liuiæ Auguſtæ, quam familiariter coluiſti, magis tibi placeat exemplum. Illa te ad ſuum conſilium vocat: illa in primo feruore, cum maxime impatientes feroceſque ſunt miſeriæ, ſe conſolandam 68 Areo philoſopho viri ſui præbuit. & multum eam rē profuiſſe ſibi confeſſa eſt: plus quam populum Romanum, quem nolebat triſtem triſtitia ſua facere: plus quam Auguſtum, qui ſubducto 69 altero adminiculo titubabat, nec luctu ſuorum inclinandus erat: plus quam Tiberium filium, cuius pietas efficiebat, vt in illo acerbo & defleto gentibus funere, nihil ſibi 70 niſi numerum deeſſe ſentiret. Hic, vt opinor, aditus illi fuit, hoc principium apud fœminam 71 opinionis ſuæ cuſtodem diligentiſſimam.

Vſque in hunc diem Liuia (quantum quidem ego ſciam, aſſiduus viri tui comes, cui non tantum quæ in publicum emittuntur, nota ſunt, ſed omnes quoque ſecretiores animorum veſtrorum motus) dediſti operam ne quid eſſet, quod in te quiſquam reprehenderet. Nec id in maioribus modo obſeruaſti, ſed in minimis, ne quid faceres, cui famam, liberrimam Principum iudicem, velles ignoſcere. Nec quicquam pulchrius exiſtimo in faſtigio collocatis, quam multarum rerum veniam dare, nullius petere. Seruandus itaque tibi in hac re tuus mos eſt, ne quid committas, quod minus aliterve factum velis.

Deinde oro atque obſecro, ne te difficilem amicis, & intractabilē præſtes. Non eſt enim quod ignores, omnes hos neſcire quemadmodum ſe gerant: loquantur aliquid coram te de Druſo, an nihil: ne aut obliuio clariſſimi iuuenis 72 illi faciat iniuriam, aut 73 mentio tibi. Cum ſeceſſimus, & in vnū conuenimus, facta eius dictaque quanto meruit 74 ſuſpectu celebramus: coram te altum nobis de illo ſilentium eſt. Cares itaque maxima voluptate, filij tui laudibus: quas non dubito quin vel impendio vitæ, ſi poteſtas detur, in æuum omne ſis prorogatura. Quare patere, imo accerſe ſermones, quibus ille narretur, & apertas aures præbe ad nomen memoriamque filij tui: nec hoc graue duxeris, ceterorum more, qui in eiuſmodi caſibus partem mali putant, audire ſolatia. Nunc incubuiſti tota in alteram partem, & oblita meliorum, fortunam tuam, 75 qua deterior eſt, aſpicis. Non conuertis te ad conuictus filij tui, occurſuſque iucundos, non ad pueriles dulceſque blanditias, non ad incrementa ſtudiorum: vltimam illam faciem rerum premis: in illam, tanquam parum ipſa per ſe horrida ſit, quicquid potes congeris. Ne, obſecro te, concupieris peruerſiſſimam gloriam, infeliciſſimam videri.

Simul cogita, non eſſe magnum, ſe rebus proſperis fortem gerere, vbi ſecundo curſu vita procedit: nec 76 gubernatoris quidem artem, tranquillum mare & obſequens ventus oſtendit. aduerſi aliquid incurrat oportet, quod animum probet. Proinde ne 77 ſubmiſeris te, imo contra fige ſtabilem gradum: & quicquid onerum ſupra cecidit, ſuſtine, primo dumtaxat ſtrepitu conterrita. Nulla

re 78

Digitized by Google

re 78 *maior inuidia fortunæ ſit, quàm æquo animo.* Poſt hoc oſtendit illi filium incolumem, oſtendit ex amiſſo 79 nepotes. Tuum illic Marcia negotium actum, tibi Areus aſſedit: te mutata perſona conſolatus eſt. Sed puta, Marcia, ereptum tibi amplius 80 quam vlla vnquam mater amiſerit (non permulceo te, nec extenuo calamitatem tuam) ſi fletibus fata vincuntur, 81 conferamus: eat omnis inter luctus dies: noctem ſine ſomno triſtitia conſumat: ingerantur lacerato pectori manus, & in ipſam faciem impetus fiat: atque omni ſe genere ſæuitiæ profecturus mæror exerceat. Sed ſi nullis planctibus defuncta reuocantur; ſi ſors immota, & in æternum fixa nulla miſeria mutatur, & mors tenet quicquid abſtulit; deſinat dolor, qui perit. Quare 82 regamus: nec nos iſta vis tranſuerſos auferat. Turpis eſt nauigij rector, cui gubernacula fluctus eripuit, qui fluctuantia vela deſeruit, permiſit tempeſtati ratem: 83 at ille vel in naufragio laudandus, quem obruit mare clauum tenentem & obnixum. VI.

At enim naturale deſiderium ſuorum eſt. Quis negat, quamdiu modicum eſt? nam in diſceſſu, non ſolum amiſſione cariſſimorum, neceſſarius morſus eſt, & firmiſſimorum quoque animorum 84 contractio. Sed plus eſt quod opinio adiicit, quam quod natura imperauit. Adſpice mutorum animalium quàm concitata ſint deſideria, & tamen quã breuia. Vaccarum vno die alterove mugitus auditur: nec diutius equarum vagus ille amenſque diſcurſus eſt. Feræ cum veſtigia catulorum conſectatæ ſunt, & ſiluas peruagatæ, cum ſæpe ad cubilia expilata redierint, rabiem intra exiguum tempus extinguunt. Aues cum ſtridore magno inanes nidos circumfremunt: intra momentum tamen quietæ, volatus ſuos repetunt. Nec vlli animali longum fœtus ſui deſiderium eſt, niſi homini: qui 85 adeſt dolori ſuo, nec tantum quantum ſentit, ſed quantum conſtituit, afficitur. Vt ſcias autem non eſſe hoc naturale, luctibus frangi, primum magis fœminas quam viros, magis barbaros quam placidos eruditæque gentis homines, magis indoctos quam doctos, eadem orbitas vulnerat. Atqui ea, quæ à natura vim acceperunt, eandem in omnibus ſeruãt. Apparet non eſſe naturale, quod variũ eſt. Ignis omnes ætates, omniũ vrbium ciues, tam viros quam fœminas, vret: ferrum in omni corpore exhibebit ſecandi potentiam: quare? quia vires illi à natura datæ ſunt, quæ nihil 86 in perſonam conſtituit. Paupertatem, luctum, 87 orbationem alius aliter ſentit, prout illum conſuetudo infecit: & 88 imbecillum impatientemque reddit præſumpta opinio de non timendis terribilibus. VII.

Deinde quod naturale eſt, non decreſcit mora: dolorem 89 dies conſumit. licet contumaciſſimum, quotidie inſurgentem, & contra remedia efferueſcentem; tamen illum, efficaciſſimum mitigandæ ferociæ, tempus eneruat. Manet quidem tibi, Marcia, etiamnum ingens triſtitia, & iam videtur duxiſſe callum, non illa concitata, 90 qualis initio fuit, ſed pertinax & obſtinata: tamen hanc quoque ætas tibi minutatim eximet. Quoties aliud egeris, animus relaxabitur: nunc 91 te ipſa cuſtodis. multum autem intereſt, vtrum tibi permittas mærere, an imperes. Quanto magis hoc morum tuorum elegantiæ conuenit, finem luctus potius facere, quam exſpectare: nec illum opperiri diem, quo te inuita dolor deſinat? ipſa illi renuntia. VIII

Vnde ergo tanta nobis pertinacia in deploratione noſtri, ſi id non fit naturæ iuſſu? quod nihil nobis mali, antequam eueniat, proponimus, ſed vt immunes ipſi, 92 & aliis pacatius ingreſſi iter, alienis non admonemur caſibus, illos eſſe communes. Tot præter domum noſtram ducuntur exſequiæ; de morte non cogitamus, tot 93 acerba funera; nos 94 togam noſtrorum infantium, nos 95 militiam, & paternę hereditatis ſucceſſionem animo agitamus. tot diuitum ſubita paupertas in oculos incidit; & nobis nunquã in mentem venit, noſtras quoque opes æque in lubrico poſitas. Neceſſe eſt itaque magis corruamus, qui quaſi ex inopinato ferimur. Quæ multo 96 ante prouiſa ſunt, languidius incurrunt. Vis tu ſcire te ad omnes expoſitam ictus ſtare, & illa quæ alios tela fixerunt, circa te 97 vibraſſe? velut murum aliquem, aut obſeſſum multo hoſte locum, & arduum adſcenſu, inermis adeas, exſpecta vulnus, & illa ſuperne volantia cũ ſagittis piliſque ſaxa, puta in tuum vibrata corpus. Quoties aut ad latus, aut poſt tergum ceciderint, exclama: Non decipies me fortuna, nec ſecuram aut negligentem opprimes. ſcio quid pares. aliũ percuſiſti, me petiſti. Quis vnquam res ſuas, quaſi periturus, adſpexit? quis vnquam noſtrum de exſilio, de egeſtate, de luctu cogitare auſus eſt? quis non, ſi admoneatur vt de ſuis cogitet tanquam 98 dirum omen reſpuat, & 99 in capita inimicorum aut ipſius intempeſtiui monitoris abire illa iubeat? Non putaui futurum. Quicquam tu putas non futurum, quod multis ſcis poſſe fieri, quod multis vides eueniſſe? Egregium verſum & 100 dignum audiui. eſt enim è populo *Cuiuis poteſt accidere, quod cuiquam poteſt.* IX.

Ille amiſit liberos: & tu amittere potes. ille damnatus eſt, & tua innocentia 101 ſub

ictu eſt. Hic nos error decipit, hic effœminat, dum patimur, quæ numquam pati nos poſ-
x. ſe præuidimus. Aufert vim præſentibus malis, qui futura proſpexit. Quicquid eſt
hoc, Marcia, quod circa nos 102 ex aduenticio fulget, liberi, honores, opes, 103 am-
pla atria, & excluſorum clientium turba, referta veſtibula, clara, nobilis, aut formoſa cõ-
iux, cetera que ex incerta & mobili ſorte pendentia: alieni cõmodatique apparatus ſunt.
nihil horum dono datur: 104 collaticiis, & ad dominos reddituris inſtrumentis ſcæna
adornatur. Alia ex his primo die, alia ſecundo referentur: pauca vſque ad finem perſe-
uerabunt. Ita non eſt quod nos ſuſpiciamus, tamquam inter noſtra poſiti: mutuo acce-
pimus. Vſusfructus noſter eſt, cuius tempus ille 105 arbiter muneris ſui temperat: nos
oportet in promptu habere, quæ in incertum diem data ſunt, & appellatos, ſine que-
rela reddere. Peſſimi eſt debitoris, creditori facere conuicium. Omnes ergo noſtros, &
quos 106 ſuperſtites lege naſcendi optamus, & quos 107 præcedere iuſtiſſimũ ipſorum
votum eſt, ſic amare debemus, tanquam nihil nobis de perpetuitate, imo nihil de diutur-
nitate eorum promiſſum ſit. Sæpe admonendus eſt animus, amet vt receſſura, imo tan-
quam recedentia. quicquid à fortuna datum eſt, tanquam 108 extemplo abiturum poſ-
ſideat. Rapite ex liberis voluptates, fruendos vos inuicem liberis date, & ſine dilatione
omne gaudium haurite. nihil de hodierna die promittitur. Nimis magnam 109 aduo-
cationem dedi: nihil de hac hora. Feſtinandum eſt. inſtat à tergo mors: iam 110 deficiet
iſte comitatus: iam 111 contubernia iſta ſublato clamore ſoluentur. Rapina rerum om-
nium eſt. Miſeri neſcitis 112 fuga viuere. Si mortuum tibi filium doles, eius temporis
quo natus eſt, crimen eſt. mors enim illi naſcenti determinata eſt. In hanc legem da-
tus: hoc fatum ab vtero ſtatim proſequebatur. In regnum fortunæ, & quidẽ durum atque
inuictum peruenimus, illius arbitrio digna atque indigna paſſuri. corporibus noſtris im-
potenter, contumelioſe, crudeliter abutetur: alios ignibus peruret, vel in pœnam admo-
tis, vel 113 in remedium: alios nudos mari iactabit, & luctatos cum fluctibus, ne in ha-
renam quidem aut littus explodet, ſed in alicuius ventrem immenſæ beluæ 114 detrudet:
alios morborum variis generibus emaceratos, diu inter vitam mortemque detinebit. Vt
varia & libidinoſa, mancipiorumque ſuorum negligens domina, & pœnis & muneribus
115 errabit. Quid opus eſt partes deflere? tota vita flebilis eſt. Vrgebunt noua incom-
moda, priuſquam veteribus ſatisfeceris. 116 Moderandus eſt itaque vobis animus ad
hæc maxime, quæ immoderate fertis: & in metus, & in dolores humanum pectus diſ-
xi. penſandum. Quæ demum iſta tuæ publicæque 117 conditionis obli-
uio eſt? Mortalis nata es, mortales peperiſti: putre ipſa fluidumque corpus, & caſibus
morbiſque repetita, ſperaſti tam imbecilla materia ſolida & æterna geſtaſſe? Deceſſit
filius tuus, id eſt, decucurrit ad hunc finem, ad quem, quæ 118 feliciora partu tuo
putas properant. Huc omnis iſta quæ in foro litigat, in theatris 119 deſidet, in
templis precatur turba, 120 diſpari gradu vadit. Et 121 quæ veneraris, & quæ
deſpicis, vnus exæquabit cinis. Hoc iubet illa 122 Pythicis oraculis adſcripta vox,
Nosce te. Quid eſt homo? quodlibet quaſſum vas, & quodlibet fragile: 123 ia-
ctatu, non tempeſtate magna, vt diſſiperis, eſt opus. Vbicumque 124 arietaueris,
ſolueris. Quid eſt homo? 125 imbecillum corpus, & fragile, nudum ſuapte natura,
inerme, alienæ opis indigens, ad omnem fortunæ contumeliam proiectum: cum bene
lacertos exercuit, cuiuſlibet feræ pabulum, cuiuſlibet victima, ex infirmis fluidiſque
contextum, & lineamentis exterioribus nitidum, frigoris, æſtus, laboris impatiens:
ipſo rurſus ſitu & otio iturum in tabem, alimenta metuens ſua, quorum modo inopia,
modo copia rumpitur: anxiæ ſolicitæque 126 tutelæ, precarij ſpiritus, & male 127
hærentis, 128 quà parum repentinum audiet, ex improuiſo ſonus auribus grauis ex-
cutit: 129 ſoli ſemper ſibi nutrimentum vitioſum & inutile. Miramur in hoc mortem
vnius, qua ſingulis opus eſt? Nunquid enim vt concidat, res magni molimenti eſt? Odor
illi ſaporque, & laſſitudo, & vigilia; & humor, & cibus, & ſine quibus viuere non po-
teſt, mortifera ſunt. Quocumque ſe mouet, infirmitatis ſuæ ſtatim conſcium, non omne
cœlum ferens, aquarum nouitatibus, flatuque non familiaris auræ, & tenuiſſimis cauſſis
atque offenſionibus morbidum, putre, 130 caſſum, 131 à fletu vitam 132 auſpica-
tum: cum interim quantos tumultus hoc tam contemptum animal mouet? in quantas
cogitationes oblitum conditionis ſuæ venit? Immortalia, æterna volutat animo, & in
nepotes pronepoteſque diſponit; cum interim longa conantem eum mors opprimit:
xii. & hoc quod ſenectus vocatur, pauci ſunt circuitus annorum. Dolor tuus,
ô Marcia, ſi modo illi vlla ratio eſt, vtrum ſua ſpectat incommoda, an eius qui deceſſit?
Vtrumne amiſſo filio mouet, quod nullas ex illo voluptates cepiſti: an quod maiores,

Digitized by Google

ſi diutius vixiſſet, percipere potuiſti? Si nullas te percepiſſe dixeris; tolerabilius efficies detrimentum tuum. minus enim homines deſiderant ea, ex quibus nihil gaudij lætitiæque perceperunt. Si confeſſa fueris percepiſſe magnas voluptates; oportet te non de eo quod detractum eſt queri, ſed de eo gratias agere quod collegiſti. Prouenerunt enim ſatis magni fructus laborum tuorum ex ipſa educatione: niſi forte hi, qui catulos aueſque, & friuola animorum oblectamenta, ſumma diligentia nutriunt, fruuntur aliqua voluptate ex viſu tactuque & blanda adulatione mutorum: liberos nutrientibus, non fructus educationis, ipſa educatio eſt. Licet itaque tibi nihil induſtria eius contulerit, nihil diligentia cuſtodierit, nihil prudentia quæſierit: ipſum quod habuiſti, quod amaſti, fructus eſt. At potuit longior eſſe, & maior. Melius tamen tecum actum eſt, quam ſi omnino non contigiſſet. quoniam ſi ponatur electio, vtrum ſatius ſit non diu felicem eſſe, an numquam: melius eſt, diſceſſura nobis bona, quam nulla contingere. Vtrumne malles degenerem aliquem, & numerum tantum nomenque filij expleturum habuiſſe, an tantæ indolis, quantę tuus fuit? Iuuenis cito prudens, cito pius, cito maritus, cito pater, 133 omnis officij curioſus, cito ſacerdos, omnia tam propera. Nulli fere & 134 magna bona, & diuturna, contingunt. non durat, nec ad vltimum exit, niſi 135 lenta felicitas. Filium tibi dij immortales non diu daturi, ſtatim talem dederunt, qualis diu effici poteſt. Ne illud quidem dicere potes, electam te à diis, cui frui non liceret filio. Circui per omnem notorum & ignotorum frequentiam oculis: occurrent tibi vbique maiora. Senſerunt iſta magni duces, ſenſerunt principes. ne deos quidem fabulæ immunes reliquerunt: puto vt noſtrorum funerum leuamentum eſſet, etiam diuina concidere. Circumſpice, inquam, omnes. nullam tam miſeram nominabis domum, quæ non inueniat in miſeriore ſolatium. Non, mehercule, tam male de moribus tuis ſentio, vt putem poſſe te leuius pati caſum tuum, ſi tibi ingentem numerum lugentium produxero. maliuoli ſolatij genus eſt, turba miſerorum. Quoſdam tamen referam: non vt ſcias hoc ſolere hominibus accidere: ridiculum eſt enim, mortalitatis exempla colligere: ſed vt ſcias fuiſſe multos, qui lenierunt aſpera, ferendo placide. A feliciſſimo incipiam. L. Sylla filium amiſit: nec ea res aut 136 malitiam eius, & acerrimam virtutem in hoſtes ciueſque, contudit: aut effecit, vt cognomen illud vſurpaſſe ſaluo videretur, quod 137 amiſſo filio aſſumpſit: nec odia hominum veritus, quorum malis, illius nimis ſecundæ res conſtabant: nec inuidiam deorum, quorum illud 138 crimen erat, Sylla tam felix. Sed iſtud inter res nondum 139 iudicatas habeatur, qualis Sylla fuerit, etiam inimici fatebuntur, bene illum arma ſumpſiſſe, 140 bene poſuiſſe: hoc de quo agitur conſtabit, non eſſe maximum malum, quod etiam ad feliciſſimos peruenit. Nec nimis admiretur Græcia 141 illum patrem, qui in ipſo ſacrificio nunciata 142 filij morte, 143 tibicinem tantum tacere iuſſit, & 144 coronam capiti 145 detraxit, cetera rite
perfecit.146 Puluillus hoc fecit pontifex, cui 147 poſtem tenenti, & Capitolium de- XIII.
dicanti, mors filij nunciata eſt: quam ille exaudiſſe diſſimulans, & ſolemnia pontificalis 148 carminis verba concepit, gemitu non interrumpente precationem, & ad filij ſui nomen Ioue propitiato. 149 Putaſſes eius luctus aliquem finem eſſe debere, cuius primus dies, primus impetus ab altaribus publicis & fauſta nuncupatione, non abduxit patrem. Dignus mehercule fuit memorabili dedicatione, dignus ampliſſimo ſacerdotio: qui colere deos 150 ne iratos quidem deſtitit. Idem tamen, vt rediit domum, & 151 impleuit oculos, & aliquas voces flebiles miſit: & peractis, quæ mos erat præſtare defunctis, 152 ad Capitolium hilari rediit vultu. Paullus circa illos nobiliſſimi 153 triumphi 154 dies, quo victum ante currum egit Perſen, 155 incliti regis nomen, 156 duos filios in adoptionem dedit: 157 quos ſibi ſeruauerat, extulit. 158 Quales retentos putas, cum inter commodatos Scipio fuiſſet? Non ſine motu 159 vacuum Paulli currum populus Romanus aſpexit. 160 concionatus eſt tamen, & egit diis gratias, quod compos voti factus eſſet. 161 Precatum enim ſe vt ſi quid ob ingentem victoriam 162 inuidiæ dandum eſſet, id ſuo potius, quàm publico damno, lueretur. Vides quàm magno animo tulerit? orbitati ſuæ gratulatus eſt. Ecquem magis poterat mouere tanta mutatio? 163 ſolatia ſimulatque auxilia perdidit, non contigit tamen triſtem Paulum
Perſi videre. Quid nunc te per innumerabilia magnorum virorum exempla XIV.
ducam, & quæram miſeros? quaſi non difficilius ſit inuenire felices. Quota quæque domus vſque ad exitum omnibus partibus ſuis conſtitit, in qua non aliquid turbatum ſit? Vnum quemlibet annum occupa: & ex eo magiſtratus cita. 164 Lucium, ſi vis, Bibulum, & C. Cæſarem. videbis inter collegas inimiciſſimos concordem fortunam. L. Bibuli, melioris quam fortioris viri duo ſimul filij 165 interfecti ſunt: Ægy-

Digitized by Google

ptio quidem militi ludibrio habiti: vt non minus ipſa orbitate, 166 auctor eius, digna
res lacrimis eſſet. Bibulus tamen, qui, toto 167 honoris ſui anno, 168 ob inuidiam
collegæ, domi latuerat, 169 poſtero die quam geminum funus renuntiatum eſt, proceſ-
ſit ad ſolita & publica officia. Quid minus poterat, quam vnum diem duobus filiis dare?
tam cito liberorum luctum finiuit, qui conſulatum anno luxerat. C. Cæſar cum
Britanniam peragraret, nec Oceano felicitatem ſuam continere poſſet, audiuit deceſ-
ſiſſe 170 filiam, 171 publica ſecum fata ducentem. In oculis erat iam Cn. Pompeius,
non æquo laturus animo quemquam alium eſſe in Rep. magnum, & modum impoſitu-
rus incrementis, quæ grauia illi videbantur, etiam cum 172 in commune creſcerent:
tamen intra tertium diem imperatoria obiit munia, & tam cito dolorem vicit, quàm
XV. omnia ſolebat. Quid aliorum tibi funera Cæſarum referam? quos in hoc mihi
interim videtur violare fortuna, vt ſic quoque generi humano 173 proſint, oſtenden-
tes, ne eos quidem, qui 174 diis geniti deoſque gerituri dicantur, ſic ſuam fortunam
in poteſtate habere, quemadmodum 175 alienam. Diuus Auguſtus amiſſis 176
liberis, 177 nepotibus, exhauſta Cæſarum turba, 178 adoptione deſertam domum
fulſit. Tulit tamen fortiter, tamquã eius iam res ageretur, cuius cum maxime 179 intere-
rat, de diis neminem queri. Ti. Cæſar & quem 180 genuerat, & quem 181 adoptauerat,
amiſit: ipſe tamen pro roſtris 182 laudauit 183 filium, ſtetitque in conſpectu poſito cor-
pore, interiecto tantummodo 184 velamento, quod pontificis oculos à funere arceret, &
185 flente populo Romano 186 non flexit vultum: experiendum ſe dedit Seiano ad latus
ſtanti, quam patienter poſſet 187 ſuos perdere. Vidéſne quanta copia virorum maximo-
rum ſit, quos 188 non excepit hic omnia proſternens caſus, in quos tot animi bona, tot
ornamenta publice priuatimque congeſta erant? Sed videlicet it in orbem iſta tempeſtas:
& 189 ſine dilectu vaſtat omnia, agitque vt ſua. 190 Iube ſingulos conferre rationem:
XVI. nulli contigit impune naſci. Scio quid dicas: Oblitus es fæminam te conſolari: vi-
rorum refers exempla. Quis autem dixerit naturam maligne cum muliebribus ingeniis
egiſſe, & virtutes illarum in arctum retraxiſſe? Par illis, mihi crede, vigor, par ad hone-
ſta, (libeat) facultas eſt: laborem doloremque ex æquo, ſi conſueuere, patiuntur. In qua
iſtud vrbe, dij boni, loquimur? in qua regem Romanis capitibus 191 Lucretia & Brutus
deiecerunt. Bruto libertatem debemus, 192 Lucretiæ Brutum. In qua 193 Clœliam, con-
tempto hoſte & flumine, ob inſignem audaciam tantum non in viros tranſſcripſimus. 194
Equeſtri inſidens ſtatuæ, in ſacra via, celeberrimo loco, Clœlia exprobrat iuuenibus no-
ſtris 195 puluinum aſcendentibus, in ea illos vrbe ſic ingredi, in qua etiam fæminas equo
dõnauimus. Quod tibi ſi vis exemplar referri fæminarum, quæ ſuos fortiter deſiderauerunt, non oſtiatim quæram: ex vna tibi familia duas Cornelias dabo. Primam Scipionis
filiam, Gracchorum matrem. 196 duodecim illa partus, totidem funeribus recognouit.
& de ceteris facile eſt, quos 197 nec editos, nec amiſſos ciuitas ſenſit: Ti. Grac-
chum, & Caium, quos etiam qui bonos viros negauerit, magnos fatebitur, & occiſos
vidit: & 198 inſepultos. conſolantibus tamen miſeramque dicentibus, *Numquam*, in-
quit, *non felicem me dicam, quæ* 199 *Gracchos peperi.* Cornelia 200 Liuium Druſum, 201
clariſſimum iuuenem, illuſtris ingenij, vadentem per Gracchorum veſtigia, imperfe-
ctis tot rogationibus, 202 intra penates interemptum ſuos amiſerat, incerto cædis au-
ctore: tamen & acerbam mortem filij, & inultam, tam magno animo tulit, quam ip-
ſe 203 leges tulerat. Iam cum fortuna in gratiam, Marcia reuerteris, ſi tela, quæ in 204
Scipiones, Scipionumque matres ac 205 filios egit, quibus Cæſares petiit, ne à te qui-
dem continuit. Plena & infeſta variis caſibus vita eſt: à quibus nulli longa pax, vix in-
duciæ ſunt. Quattuor liberos ſuſtuleras, Marcia. 206 nullum aiunt fruſtra cadere telum,
quod in confertum agmen immiſſum eſt. Mirum eſt, tantam turbam non potuiſſe ſi-
ne inuidia damno ve præteruehi? At hoc iniquior fortuna fuit, quod non tantum filios
eripuit, ſed elegit. Numquam tamen iniuriam dixeris, 207 ex æquo cum potentiore
diuidere: duas tibi reliquit filias, & harum nepotes: & ipſum quem maxime luges, 208
prioris oblita, non ex toto abſtulit. Habes ex illo duas filias. ſi male fers, magna one-
ra: ſi bene, magna ſolatia. In hoc 209 te perduxit, vt illas cum videris, admonearis fi-
lij, non doloris. 210 Agricola euerſis arboribus, quas aut ventus radicitus euulſit, aut
contortus repentino impetu turbo perfregit, ſubolem ex illis reſiduam fouet, & amiſ-
ſarum ſemina ſtatim plantaſque diſponit: & momento (nam vt in damna, ita ad in-
crementa rapidum veloxque tempus eſt) adoleſcunt amiſſis lætiora. Has nunc Me-
tilij tui filias in eius vicem ſubſtitue: & vacantem locum exple. Vnum dolorem, ge-
minato ſolatio leua. Hæc quidem natura mortalium eſt, vt nihil magis placeat, quam

quod amiſſum eſt. iniquiores ſumus aduerſus relicta ereptorum deſiderio. ſed ſi æſtima-
re volueris, quam tibi valde fortuna, etiam cum ſæuierit, pepercerit, ſcies te habere plus
quam ſolatia. Reſpice 211 tot nepotes, duas filias. Dic illud quoque, Mar- XVII.
cia. moueret me, ſi eſſet cuique pro moribus fortuna, numquam mala bonos ſequeren-
tur: nunc video exempto diſcrimine, & eodem modo, malos bonoſque iactari. Graue
eſt tamen, quem educaueris iuuenem, iam matri, iam patri præſidium ac decus, amittere.
Quis negat graue eſſe? ſed humanum eſt. Ad hoc genita es vt perderes, vt perires, vt
ſperares, metueres, alios teque inquietares, mortem & timeres & optares, &, quod eſt
peſſimum, numquam ſcires cuius eſſes 212 ſtatus Si quis Syracuſas petenti diceret: Om-
nia incommoda, omnes voluptates futuræ peregrinationis tuæ ante cognoſce, deinde
ita nauiga. Hæc ſunt quæ mirari poſſis. videbis primum ipſam inſulam ab Italia anguſto
interciſam freto, quam continenti quondam cohæſiſſe conſtat: ſubitum illo mare irru-
pit, & *Heſperium Sicula latus abſcidit*:
deinde videbis (licebit enim tibi auidiſſimum maris verticem 213 ſtringere) illam fabu-
loſam Charibdim dico, quamdiu ab auſtro vacat, quietam; at ſi quis inde ventus ſpira-
uit, hiatu magno profundoque nauigia ſorbentem. Videbis celebratiſſimum carmini-
bus fontem 214 Arethuſam, nitidiſſimi ac perlucidi ad imum ſtagni, gelidiſſimas aquas
profundentem: ſiue illas ibi primum 215 naſcentes inuenit, ſiue immerſum terris 216 flu-
men integrum ſubter tot maria, & à confuſione peioris vndæ ſeruatum, reddidit. Vi-
debis 217 portum quietiſſimum omnium, quos aut natura poſuit in tutelam claſſium,
aut adiuuit manus, ſic tutum, vt ne maximarum quidem tempeſtatum furori locus ſit.
Videbis vbi 218 Athenarum potentia fracta: vbi 219 tot millia captiuorum, ille exci-
ſis in infinitam altitudinem ſaxis, 220 nobilis carcer incluſerat: ipſam 221 ingentẽ ci-
uitatem, & 222 laxius territorium, quam multarum vrbium fines ſint: tepidiſſima hiber-
na, & 223 nullum diem ſine interuentu ſolis. Sed cum omnia iſta cognoueris, grauis & in-
ſalubris æſtas hiberni cæli beneficia corrumpet. Erit Dionyſius illic tyrannus, libertatis,
iuſtitiæ, legum exitiũ, dominationis cupidus etiam 224 poſt Platonẽ, 225 vitæ etiã poſt
exilium: alios vret, alios verberabit, alios ob leuem offenſam iubebit detruncari: accerſet
ad libidinem mares fœminaſque, & inter fœdos regiæ intemperantiæ greges parũ erit ſi-
mul 226 binis coire. Audiſti quid te inuitare poſſit, quid abſterrere: proinde aut naui-
ga, aut reſiſte. Poſt hanc denunciationem, ſi quis dixiſſet intrare ſe Syracuſas velle, ſa-
tiſne iuſtam querelam de vllo, niſi de ſe, habere poſſet, qui non incidiſſet in illa, ſed pru-
dens ſcienſque veniſſet? Dicit omnibus nobis natura: Neminem decipio. tu ſi filios ſu-
ſtuleris, poteris habere formoſos, poteris & deformes. & ſi fortaſſe tibi multi naſcen-
tur, eſſe ex illis aliquis tam ſeruator patriæ, quam proditor poterit. Non eſt quod deſ-
peres tantæ dignationis futuros, vt nemo tibi 227 propter illos maledicere audeat: pro-
pone tamen & tantæ futuros turpitudinis, vt ipſi 228 maledictũ ſint. Nihil vetat illos ti-
bi ſuprema præſtare, & 229 laudari te à liberis tuis: ſed ſic te para, tanquã in ignem poſi-
tura, vel puerum, vel iuuenem, vel ſenem. Nil enim ad rem pertinent anni: quoniam nul-
lum non acerbum funus eſt, quod 230 parens ſequitur. Poſt has leges propoſitas, ſi libe-
ros tollis, 231 omni deos inuidia liberas, qui tibi nihil ſpoponderunt. Ad hanc ima- XVIII.
ginem agedum totius vitæ introitum referamus. Syracuſas viſere deliberanti tibi, quic-
quid delectare poterat, quicquid offendere, expoſui: puta naſcenti me tibi venire in cõ-
ſilium. intratura es 232 vrbem diis hominibuſque communem, omnia complexam, cer-
tis legibus 233 æterniſque deuinctam, indefatigata cæleſtium officia voluentem. Vide-
bis illic innumerabiles ſtellas, miraberis 234 vno ſidere omnia impleri, ſolem quotidia-
no curſu diei noctiſque ſpatia ſignantem, 235 annum in æſtatem hiememque æqualiter
diuidentem. Videbis nocturnam lunæ 236 ſucceſſionem, 237 fraternis occurſionibus le-
ne remiſſumque lumen mutuantem, & modo 238 occultam, modo 239 toto ore terris
imminentem, acceſſionibus damniſque mutabilem, ſemper 240 proximæ diſſimilem.
Videbis 241 quinque ſidera diuerſas agentia vias, & 242 in contrarium præcipiti mundo
nitentia: ex horum leuiſſimis motibus 243 fortunæ populorũ dependent, & maxima ac
minima proinde formantur, prout æquũ iniquũve ſidus inceſſit. Miraberis conlecta nu-
bila, & cadentes aquas, & 244 obliqua fulmina, & cæli 245 fragorem. Cum ſatiatos ſpe-
ctaculo ſupernorum in terram oculos deieceris, excipiet te alia forma rerum, aliterque
mirabilis. Hinc camporum in infinitum patentium fuſa planicies; hinc montium ma-
gnis & niualibus ſurgentium iugis, erecti in ſublime vertices; deiectus fluminum, &
246 ex vno fonte in Orientem Occidentemque defuſi amnes; & ſummis cacuminibus
nemora nutantia, & tantum ſiluarum cum ſuis animalibus, auiumque concentu diſſo-

Digitized by Google

tibus, oſtendit, nihil intereſſe inter quos quiſque iaceat. hæc, vbi res communes fortuna male diuiſit, & æquo iure genitos, alium 285 alij donauit, 286 exæquat omnia. hæc eſt quæ nihil quicquam alieno fecit arbitrio. hæc eſt, in qua nemo humilitatem ſuam ſenſit. hæc eſt quæ nulli paruit. hæc eſt, Marcia, quam pater tuus concupiuit. Hæc eſt, inquam, quæ efficit, vt naſci non ſit ſupplicium: quæ efficit, 287 vt non concidam aduerſus minas caſuum, vt ſeruare animum ſaluum ac potentem ſui poſſim. Habeo 288 quo appellam. Video iſtic 289 cruces non vnius quidem generis, ſed aliter ab aliis fabricatas. alij capite conuerſos in terram ſuſpendere, alij 290 per obſcœna ſtipitem egerunt, alij brachia 291 patibulo explicuerunt. Video fidiculas, video verbera: & membris & ſingulis articulis 292 ſingula machinamenta: ſed video & mortem. Sunt iſtic hoſtes cruenti, ciues ſuperbi: ſed video iſtic & mortem. Non eſt moleſtum ſeruire, vbi ſi domini pertæſum eſt, licet 293 vno gradu ad libertatem tranſire. 294 contra iniurias vitæ, beneficium mortis habeo. Cogita, quantum boni opportuna mors habeat, quam multis diutius vixiſſe nocuerit. Si Cn. Pompeium, decus iſtius firmamentumque imperij, 295 Neapoli valitudo abſtuliſſet, indubitatus populi Romani princeps exceſſerat. At nunc exigui temporis adiectio faſtigio illum ſuo depulit. Vidit legiones in conſpectu ſuo cæſas: & ex illo prælio, in quo 296 prima acies ſenatus fuit, quam infelices reliquiæ ſunt, imperatorem ipſum ſuperfuiſſe! vidit 297 Ægyptium carnificem, & ſacroſanctum victoribus corpus 298 ſatelliti præſtitit, etiam ſi incolumis fuiſſet 299 pœnitentiam ſalutis acturus. quid enim erat turpius, quam Pompeium viuere beneficio 300 regis? M. Cicero ſi eo tempore, quo Catilinæ ſicas deuitauit, quibus pariter cum patria petitus eſt, concidiſſet, liberata Rep. conſeruator eius, ſi denique filiæ ſuæ funus 301 ſecutus fuiſſet, etiam tunc felix mori potuit. Non vidiſſet ſtrictos in ciuilia capita mucrones: nec diuiſa percuſſoribus occiſorum bona, vt etiam 302 de ſuo perirent: non 303 haſtam 304 conſularia ſpolia vendentem: nec cædes, nec 305 locata publice latrocinia, bella, rapinas, 306 tantum Catilinarum. Marcum Catonem ſi à Cypro & hereditatis regiæ diſpenſatione redeuntem mare deuoraſſet, vel cum illa pecunia, quam afferebat ciuili bello ſtipendium, nonne illo bene actum foret? hoc certe ſecum tuliſſet, neminem auſurum coram Catone peccare. Nunc annorum adiectio pauciſſimorum, virum libertati non ſuæ tantum, ſed publicæ natum, coëgit Cæſarem fugere, 307 Pompeium ſequi. Nihil ergo mali immatura mors attulit 308 Metilio: omnium etiam malorum remiſit patientiam. Nimis tamen cito periit, & immaturus. Primum, puta illum ſuperfuiſſe: comprehende quantum plurimum procedere homini licet: quantulum eſt? 309 Ad breuiſſimum tempus editi, cito ceſſuri loco, venienti in pactum hoc, proſpicimus hoſpitium. De noſtris ætatibus loquor, quas incredibili celeritate conuolui conſtat; computa vrbium ſæcula. videbis quam non diu ſteterint, etiam quæ vetuſtate gloriantur. Omnia humana breuia & caduca ſunt, infiniti temporis nullam partem occupantia. Terram hanc cum populis, vrbibuſque, & fluminibus, & ambitu maris, puncti loco ponimus, ad vniuerſa referentes. minorem portionem ætas noſtra, quam partem puncti habet, ſi tempori comparetur omni: cuius maior eſt menſura quam mundi: vt pote cum ille ſe intra huius ſpatium 310 toties remetiatur. Quid ergo intereſt id extendere, cuius quantumcumque fuerit incrementum, non multum aberit à nihilo? vno modo multum eſt quod viuimus: ſi ſatis eſt. 311 Licet mihi vaces, & in moram tardatæ ſenectutis nouies denos cētenoſque percenſeas annos: cum ad omne tempus dimiſeris animum, nulla erit illa breuiſſimi longiſſimique æui differentia, ſi inſpecto quanto quis vixerit ſpatio, comparaueris quanto non vixerit. Deinde non immaturus deceſſit: vixit enim, quantum debuit viuere. Nihil enim illi iam vltra ſupererat. Non vna hominibus ſenectus eſt, vt ne animalibus quidem. intra quattuordecim quædam annos defatigantur: & hæc illis longiſſima ętas eſt, quę 312 homini prima diſpar. cuique viuendi facultas data eſt: nemo nimis cito moritur, qui victurus diutius quam vixit, non fuit. Fixus eſt cuique terminus: manebit ſemper vbi poſitus eſt: nec illū vlterius diligētia aut gratia promouebit: 313 ſcit libenter illū vlterius diligentiā ex conſilio perdidiſſe. Tulit ſuum, —*metaſque dati peruenit ad æui.* Non eſt itaque quod ſic te oneres: Potuit diutius viuere. Non eſt interrupta eius vita, nec vnquam ſe annis caſus interiecit. ſoluitur quod cuique promiſſum eſt: 314 eunt vi ſua fata, nec adiiciunt quicquam, nec ex promiſſo ſemel demunt: fruſtra vota ac ſtudia fiunt. Habebit quiſque, quantum illi dies primus adſcripſit. ex illo quo primum lucem vidit, iter mortis ingreſſus eſt, acceſſitque fato propior: & illi ipſi, qui adiiciebantur adoleſcentię anni, vitę detrahebantur. In hoc omnes errore verſamur, vt non putemus ad mortem, niſi ſenes inclinatoſque iam vergere: cum illo infantia ſtatim

Digitized by Google

& iuuenta, omniſque ætas ferat. 315 Agunt opus ſuum fata : nobis ſenſum noſtræ
necis auferunt : quoque facilius obrepat mors, ſub ipſo vitæ nomine latet. Infan-
tem in ſe pueritia conuertit, pueritiam pubertas, iuuentutem ſenectus abſtulit. Incre-
XXI. menta ipſa, ſi bene computes, damna ſunt. Quereris, Marcia, non tamdiu vi-
xiſſe filium tuum, quam potuiſſet? Vnde enim ſcis, an diutius illi expedierit? an illi hac
morte conſultum ſit? Quem inuenire hodie potes, cuius res tam bene poſitæ ſint &
fundatæ, vt nihil illi, procedenti tempore, timendum ſit? Labuntur humana, ac fluunt:
neque pars vitæ noſtræ tam obnoxia aut tenera eſt, quam quæ maxime placet. Ideo-
que feliciſſimis optanda mors eſt : quia in tanta inconſtantia turbaque rerum, nihil niſi
quod præteriit, certum eſt. Quis tibi recepit, illud pulcherrimum filij tui corpus, &
ſumma pudoris cuſtodia inter luxurioſæ vrbis oculos 316 conſeruatum, potuiſſe ita
XXII. morbos euadere, vt ad ſenectutem formæ illæſum perferret decus? Cogita
animi mille labes. neque enim recta ingenia, qualem in adoleſcentia ſpem ſui fecerant,
vſque in ſenectutem pertulerunt: ſed interuerſa plerumque ſunt. Aut ſera, eoque fœ-
dior luxuria inuaſit, & coëgit dehoneſtare ſpecioſa principia: aut in popinam ventrem-
que 317 proiectis, ſumma illis curarum fuit, quid eſſent, quid biberent. Adiice incen-
dia, ruinas, naufragia, lacerationes medicorum oſſa 318 viuis legentium, & totas in
viſcera manus demittentium, 319 non ſimplici dolore pudenda curantium. Poſt hæc
exilium. non fuit innocentior filius tuus, quam Rutilius. Carcerem. non fuit ſapientior,
quam Socrates. Voluntario vulnere transfixum pectus. non fuit ſanctior quam Cato.
Cum iſta perſpexeris, ſcies optime cum his agi, quos natura; quia illos hoc manebat vi-
tæ 320 ſtipendium, cito in tutum recepit. Nihil eſt tam fallax, quam vita humana : nihil
tam inuidioſum. non mehercule quiſquam accepiſſet, niſi daretur inſciis. Itaque ſi feli-
ciſſimum eſt, non naſci: proximum puta, breuitate vitæ defunctos, cito in integrum re-
ſtitui. Propone illud acerbiſſimum tibi tempus, quo Seianus patrem tuum clienti ſuo
321 Satrio Secundo 322 congiarium dedit. Iraſcebatur illi ob vnum aut alterum liberius
dictum, quod tacitus ferre non potuerat, *Seianum in ceruices noſtras 323 nec imponi quidem,*
ſed aſcendere. Decernebatur illi ſtatua in Pompeij theatro ponenda, quod exuſtum Cæſar
reficiebat. Exclamauit Cordus, *Tunc vere theatrum perire.* Quis ergo non rumperetur, 324
ſupra cineres Cn. Pompeij conſtitui Seianum, & in monumentis maximi imperatoris
conſecrari 325 peſſimum militem? 326 conſecratur. Subſcriptio, & acerrimi 327 canes,
quos ille, vt ſibi vni manſuetos, omnibus feros haberet, 328 ſanguine humano paſce-
bat, circumlatrare etiam hominem, 329 & illum imparatum, incipiunt. Quid faceret? ſi
viuere vellet, 330 Seianus rogandus erat: ſi mori, 331 filia. vterque inexorabilis: con-
ſtituit filiã fallere. Vſus itaque balneo, & quo 332 plus imponeret, in cubiculũ ſe quaſi
333 guſtaturus contulit: & dimiſſis pueris, quędam per feneſtrã, vt videretur ediſſe, pro-
iecit: à cœna deinde, quaſi iam ſatis in cubiculo ediſſet, abſtinuit: alteroque die, & tertio
idem fecit. Quarto, ipſa infirmitate corporis faciebat indicium. Complexus itaque te:
Cariſſima, inquit, *filia, & hoc vnum, tota celata vita, iter mortis ingreſſus ſum, & iam 334 medium*
fere teneo. Reuocare me nec debes, nec potes. Atque ita lumen omne præcludi iuſſit, & ſe in te-
nebris condidit. Cognito conſilio eius, publica voluptas erat, quod è faucibus auidiſſi-
morum luporum educeretur præda. Accuſatores, Seiano auctore, adeunt conſulum tri-
bunalia: queruntur mori Cordum, interpellantes quod coëgerant. adeo illis Cordus vi-
debatur effugere. Magna res erat in quæſtione, an 335 morte rei perderentur. dum deli-
beratur, dum accuſatores iterum adeunt, ille ſe 336 abſoluerat. Videſne, Marcia, quantæ
iniquorum temporum vices ex inopinato ingruant? fles quod 337 alicui tuorum mori
XXIII. neceſſe fuit? pæne 338 non licuit. Præter hoc, quod omne futurum incertum
eſt, & ad deteriora certius: facilius ad ſuperos iter eſt, animis cito ab humana conuerſa-
tione dimiſſis. minus enim fæcis ponderiſque traxerunt: antequam obducerentur, & al-
tius terrena conciperent, liberati, leuiores ad originem ſuam reuolant, & facilius, quic-
quid eſt illud, 339 abſoluti transfluunt: Nec vnquam magnis ingeniis cara in corpore
mora eſt. exire atque erumpere geſtiunt, ægre has anguſtias ferunt, vagi per omne ſubli-
me, & 340 ex alto aſſueti humana deſpicere. Inde eſt quod 341 Plato clamat. *Sapientis*
animum totum in mortem prominere, hoc velle, hoc meditari, hac ſemper cupidine ferri 342 in exte-
riora tendentem. Quid tu, Marcia, cum videres ſenilem in iuuene prudentiam, victorem
omnium voluptatum animum, emendatum, carentem vitio, diuitias ſine auaritia, hono-
res ſine ambitione, voluptates ſine luxuria appetentem, diu tibi putabas illum ſoſpitem
poſſe contingere? Quicquid ad ſummum peruenit, ad exitum 343 properat. Eripit ſe au-
fertque ex oculis perfecta virtus: nec vltimum tempus exſpectant, quæ in primo matu-

Digitized by Google

ruerunt. Ignis quo clarior fulſit, citius exſtinguitur: viuacior eſt, qui cum lenta difficili-
que materia commiſſus, fumoque demerſus, ex ſordido lucet. eadem enim 344 deti-
net cauſſa, quæ maligne alit. ſic ingenia quo illuſtriora, 345 breuiora ſunt. Nam vbi
incremento locus non eſt, vicinus occaſus eſt. Fabianus ait, quod noſtri quoque paren-
tes videre, puerum Romæ fuiſſe, ſtatura ingentis viri: ſed hic cito deceſſit, & moriturum
breui nemo non prudens dixit. non poterat enim ad illam ætatem peruenire, quam præ-
ceperat. Ita eſt indicium imminentis exitij 346 maturitas, & appetit finis, vbi incre-
menta conſumpta ſunt. Incipe virtutibus illum, non annis æſtimare: ſatis diu XXIV.
vixit. pupillus relictus, ſub tutorum cura vſque ad decimumquartum annum fuit: ſub
matris cuſtodia ſemper. cum haberet ſuos penates, relinquere tuos noluit. Adoleſcens
ſtatura, pulchritudine, cetero corporis robore caſtris natus, militiam recuſauit, ne à
te diſcederet. Computa, Marcia, quam raro liberos videant, quæ in diuerſis domi-
bus habitant: 347 cogita, tot illos perire annos matribus, & per ſolitudinem exigi,
quibus filios in exercitu habent: ſcies multum patuiſſe hoc tempus, ex quo nihil
perdidiſti. Numquam à conſpectu tuo receſſit: ſub oculis tuis ſtudia formauit, excel-
lentis ingenij, & æquaturi 348 auum, niſi obſtitiſſet 349 verecundia, quæ multorum
profectus ſilentio preſſit. Adoleſcens rariſſimæ formæ, in tam magna mulierum turba
viros corrumpentium, nullius ſpei ſe præbuit: & cum quarumdam vſque ad tentandum
perueniſſet improbitas, erubuit, quaſi peccaſſet, quod placuerat. Hac ſanctitate morum
effecit, vt 350 puer admodum dignus ſacerdotio videretur, materna ſine dubio ſuf-
fragatione: ſed ne mater quidem niſi pro bono candidato valuiſſet. Harum in contem-
platione virtutum 351 ſic te gere, tamquam ſi nunc ille tibi magis vacet. Nunc ni-
hil habet quo auocetur: numquam tibi ſolicitudini, numquam mærori erit. Quod
vnum ex tam bono filio poteras dolere, doluiſti: cetera exempta caſibus, plena volupta-
tis ſunt, ſi modo vti filio ſcis, ſi modo quid in illo pretioſiſſimum fuerit, intelligis. Ima-
go dumtaxat filij tui periit, & effigies non ſimillima: ipſe quidem æternus, meliorſque
nunc ſtatus eſt, deſpoliatus oneribus alienis, & ſibi relictus. Hæc quæ vides oſſa cir-
cumuoluta neruis, & obductam cutem, vultumque, & miniſtras manus, & cetera qui-
bus inuoluti ſumus, 352 vincula animorum tenebræque ſunt. Obruitur his animus,
offuſcatur, inficitur, arcetur à veris & ſuis, in falſa coniectus: omne illi cum hac carne
graui certamen eſt, ne abſtrahatur & ſidat: nititur 353 illo, vnde dimiſſus eſt, ibi illum
æterna requies manet, è confuſis craſſiſque pura & liquida viſentem. Proinde non XXV.
eſt quod ad ſepulchrum filij tui curras. peſſima eius, & ipſi moleſtiſſima iſtic iacent, oſſa
cinereſque: non magis illius partes, quam veſtes, aliaque tegumenta corporum. Integer
ille, nihilque in terris relinquens, fugit, & totus exceſſit: paullumque ſupra nos commo-
ratus, dum expurgatur, & inhærentia vitia ſitumque omnis mortalis æui excutit, deinde
ad excelſa ſublatus, inter felices currit animas, excipitque illum 354 cœtus ſacer, Scipio-
nes, Catoneſque, vtique contemptores vitæ, & mortis beneficio liberi. Parens tuus,
Marcia, illic nepotem ſuum, quamquam illic omnibus omne cognatum eſt, appli-
cat ſibi, noua luce gaudentem, & vicinorum ſiderum meatus docet: nec ex coniecturis,
ſed omnium ex vero peritus, in 355 arcana naturæ libens ducit. Vtque ignotarum vr-
bium monſtrator, hoſpiti gratus eſt: ita ſciſcitanti cæleſtium cauſſas, domeſticus inter-
pres. In profunda terrarum 356 permittere aciem iuuat: delectat enim ex alto relicta
reſpicere. Sic itaque, Marcia, te gere, tamquam ſub oculis patris filiique poſita, non illo-
rum quos noueras, ſed tãto excellentiorũ, & in ſummo locatorum: erubeſce quicquam
humile aut vulgare, & mutatos in melius tuos flere. In æterna rerum per vaſta & libera
ſpatia demiſſos, non illos interfuſa maria diſcludunt, nec altitudo montium, aut imæ val-
les, aut incerta vada Syrtium. 357 tramites omnia plani, & ex facili mobiles, & expe-
diti, & inuicem peruij ſunt, intermixtique ſideribus. Puta itaque ex illa arce XXVI.
cæleſti patrem tuum, Marcia, cui tantum apud te auctoritatis erat, quantum tibi apud
filium tuum, non illo ingenio, quo ciuilia bella defleuit, quo 358 proſcribentes in
æternum 359 ipſe proſcripſit, ſed tanto clariore, quanto eſt ipſe ſublimior, dicere: *Cur te
filia tam longa tenet ægritudo? Cur in tanta veri ignorantia verſaris, vt inique actum iudices cum
filio tuo, quod 360 in tædium verſus vitæ, ipſe ad maiores ſe recepit ſuos? Neſcis quantis fortuna
procellis diſturbet omnia? quam nullis benignam facile ſe præſtiterit, niſi qui minimum cum illa
contraxerant? Regeſne tibi nominem feliciſſimos futuros, ſi maturius illos mors inſtantibus ſubtra-
xiſſet malis? An Romanos duces, quorum nihil magnitudini deerit, ſi aliquid 361 ætati detraxeris?
an nobiliſſimos viros clariſſimoſque ad ictum militaris gladij compoſita ceruice formatos? Reſpice
362 patrem atque 363 auum tuum. Ille in alieni percuſſoris venit arbitriũ. Ego nihil in me cuiquam*

permiſi, & cibo prohibitus oſtendi, quam 364 magno animo ſcripſiſſem. Cur in domo noſtra diutiſſime lugetur, qui feliciſſime moritur? Coimus in vnum omnes, videmuſque vos alta nocte circumdari. Nil apud vos, vt putatis, optabile, nil excelſum, nil ſplendidum: ſed humilia cuncta, & grauia, & anxia, & quotam partem luminis noſtri cernentia? Quid dicam, nulla hic arma mutuis furere concurſibus, nec claſſes claſſibus frangi, nec parricidia 365 aut fingi, aut cogitari, nec fora litibus ſtrepere 366 dies perpetuos: nihil in obſcuro, detectas mentes, & aperta præcordia, & in publico medioque vitam, & omnis æui proſpectum, 367 euentumque? Iuuabat vnius ſeculi me fata componere, in parte vltima mundi, & inter pauciſſimos geſta: tot ſecula, tot ætatum contextum & ſeriem, quicquid annorum eſt, licet viſere. licet ſurrectura, licet ruitura regna proſpicere, & magnarum vrbium lapſus, & maris nouos curſus. Nam ſi poteſt tibi ſolatio eſſe 368 deſiderij tui commune fatum, nihil quo ſtat loco ſtabit. omnia ſternet, abducetque ſecum vetuſtas: nec hominibus ſolum (quota enim iſta fortuitæ potentiæ portio eſt?) ſed locis, ſed regionibus, ſed mundi partibus ludet: tot ſupprimet montes, & alibi rupes in altum nouas exprimet: maria ſorbebit, flumina auertet: & commercio gentium rupto, ſocietatem generis humani cætuſque diſſoluet. Alibi 369 hiatibus vaſtis ſubducet vrbes, tremoribus quatiet, & ex infimo peſtilentes halitus mittet, & 370 inundationibus, quicquid habitatur, adducet: necabitque omne animal orbe ſubmerſo, & ignibus vaſtis torrebit incendetque mortalia. Et cum tempus aduenerit, quo ſe mundus reuocaturus extinguat, viribus iſta ſe ſuis cædent, & ſidera ſideribus incurrent, & omni flagrante materia, vno igne, quicquid nunc 371 ex diſpoſito lucet, ardebit. 372 Nos quoque felices animæ, & æterna ſortitæ, cum Deo viſum erit iterum iſta moliri, labentibus cunctis, & ipſi parua ruinæ ingentis acceſſio, in antiqua elementa vertemur.
Felicem filium tuum, Marcia, qui iſta iam nouit.

COMMENTARII AD LIBRVM SENECÆ, de Conſolatione ad Marciam.

I. LIPSIVS.

CAP.I.1. Marcia.] *Vnde hoc ei nomen, quæras. Nam pater A. Cremutius Cordus. Puto adoptione igitur immutaſſe, ab auunculo aut materno cognato adſumptam.*

2. Iniquo tempore.] *Quia dolor iam vetus quidem, ſed qui in hac fœmina (præter communem morem) vires æuo ſumpſerat, & iam verterat quaſi in naturam. Itaque præoptaſſet (in fine huius capitis)* primis temporibus ad curationem accedere: nunc vehementius contra inueterata pugnandum eſt.

3. Inimico iudice.] *Ipſa te, quæ odiſti & aduerſaris ſolentes.*

4. Inuidioſo.] *Ablati talis filij, & in flore æui.*

5. Abſolueres.] *Quam aſſidue nunc accuſas.*

6. Superſtitem.] *Nec enim ſolet, & contra ſunt parentum vota. Mater in Terentio,*

Ita mihi atque huic (*patri*) ſis ſuperſtes.

Apud Senecam patrem, lib. 9. Controu. Ita oculos meos filij manus operiant. *Controu.* 5. Ita mihi ſuperſtite filio mori liceat. *Noſter Conſol. ad Helu. cap.* 16. Deos oro, contingat hunc nobis habere ſuperſtitem.

7. Contra bonum.] *Iam dixi, de bono vulgatoque more, ex lege naturę. Infrà, cap. x.* Omnes noſtros, quos ſuperſtites, lege naſcendi, optamus. *Siquis aliter, videbatur in culpa. Valerius lib. v. cap. 9. in perſona filij:* Tu vero pater viue, & ſi tam obſequens es, vt hoc precari filio permittas, me quoque exſupera. *Adde infrà, cap. 17.*

8. Mortem.] *Quam ſponte ſumebat. infrà, cap. 22.*

9. Aperuit.] *Mei*, apparuit.

10. Seianianos.] *Qui à Seiano ſubmiſſi. male ſcripti,* Sillanianos.

11. Illam vnam.] *Mortem ſpontaneam, cum durior immineret & à carnifice. Fugiebat igitur ſeruitutem, & ne arbitrio ac ludibrio inimicorum moreretur.*

12. Lacrimas clam.] *Scripti omnes,* palàm: *ſed illud ſententia tenet. Lacrimas abſcondit. vel ne patri dolorem adderet; vel quia ſub tyrannide illa nec tutum.*

13. Nihil impie.] *Vt quidam ſub Tiberio, qui & patres palam accuſarunt: quid, qui occulte detulerunt, præmij aut properæ hereditatis ſpe?*

14. Mutatio temp.] *Sub Caligula, qui alia Tiberij acta reſcidit, & nominatim* A. Cremutij Cordi ſcripta requiri, & lectitari permiſit: *in Suetonio, cap. 16. Significat noſter, adnitente filia hoc factum.*

15. In publica mon.] *In bibliothecas. in quibus manſere, & Fragmenta nunc quoque exſtant apud Senecam patrem, in Suaſoria,* An deprecetur Antonium Cicero.

16. Sanguine ſuo.] *Nempe quia ſanguine ſuo & vita ſcriptos eos luit. Argumentum porro eorum* Ciuilia bella: *etiam illud* Philippenſe, *in quo Brutum Caſſiumque laudauerat, vt* vltimos Romanorum. *Sub Auguſto ſcripſerat, &* illo audienta recitate *ac tolerata, in Tiberij cap.* LXI. *Suetonius notat. Quidem eum citat, Auguſti, cap.* XXXV.

17. Indomitus.] *Ipſe Cremutius.*

18. Manu liber.] *Scriptione & ſtilo.*

19. Duas artes.] *Cum libris aliquot* partes *eligam: nec libertas bene inter artes cenſeatur.*

20. Tot annorum.] *Non exprimit, ſed multos fuiſſe locutio oſtendit. Sane haud minus* XV. *aut* XVI. *quia obijt Cremutius anno* DCCLXXVIII. *hæc autem ſcripta eſſe non poſſunt, niſi ſub Caio, aut potius initiis Claudianis. Argumēto, quod de filio mox dicet,* annū tertium *à morte eius ire: at ille iam grandior, ſacerdos, maritus, pater duorum liberorum. Nec ſane probabile à Tiberio cum honore auctum: ſi ergo ab alio, à Caio: at à morte eius triennium, ergo neceſſario ſub Claudio, hæc ſcripta.*

21. Furtum.] *Ita libri. explico: non clam aut aſtu inſi-*

Digitized by Google

nuare me ſtatui, & in pectus admiſſus quaſi futuro & inſidyſ dolorem tollere. Palam eum ibo expugnatum. Furta *pro inſidyſ & dolo, crebrum Latinis. Aly ſubſtituerunt.* Fucum, *ſed fucum.*

22. Oſtendi tibi.] *Si illud vulnus coÿt (& cicatricem iam videmus) cur nolis & hoc ſanari?*

23. Teneas.] *Male qui faciunt; & faciunt plerique.* hærent & incubant, *vt ante eſt locutus, imagine eadem. Quæ ipſa in Platone, ſed monito pulcherrimo, quo caſtig. lib. x. de Rep.* Δεῖ μὴ προσπταίσαντας, καθάπερ παῖδας, ἐχομένους τοῦ πληγέντος, ἐν τῷ βοᾶν διατρίβειν. ἀλλὰ ἀεὶ ἐθίζειν τὴν ψυχὴν, ὅτι τάχιστα γίγνεσθαι πρὸς τὸ ἰᾶσθαι, καὶ ἐπανορθοῦν τὸ πεσόν τε καὶ νοσῆσαν, θρηνῳδίαν ἀφανίζοντα: Oportet in offenſa aut lapſu, non vt pueros, adhærentes & amplexantes id quod læſit, in ploratu tempus terere; ſed mentem aſſueſcere, vt quàm celerrimè ad medelam ſe vertat & correctionem caſus, eiulatus omittentem.

24. Allocutiones.] *Solatia,* παραμυθίας.

25. Paſcuntur.] *Sotion, an noſtri Senecæ doctor?* ἡ λύπη παρ' οἷς ἂν τρέφηται καὶ αὔξεται, παρ' ἐκείνοις ἡδέως καὶ μένει: Dolor apud quos paſcitur & augetur, ibi & libenter & ſuauiter manet.

26. In altum.] *Tentando & explorando. videtur enim repeti & reuocari vulnus, dum ſtilus immittitur.*

27. Alloqui.] *Suſpectum eſt. ſed explico: lenibus verbis non poſſum iamdiu præeuntem dolorem prendere aut ſiſtere: vi & impetu frangendus eſt.*

CAP. II. 28. Ratio ducit.] *Quibus præcepta conueniunt.*

29. Liberum.] *Auocet à dolore, & in ſe vertat.*

30. Specioſa.] *Clara illa nomina.*

31. Ferendam.] *Omiſsis habenis, illi regimen dedit.*

32. Maiore damno.] *Cur maiore? nam vtraque futurum Principem, vt addit, amiſit: vterque etiam genere, & indole par, ſi non maior Marcellus. Quid, quod Liuiæ filius etiam alter ſuperſtes, Octauiæ nullus? itaque hæc potius affecta maiore damno. Sed puto à Seneca adſpectum ad ætatem & annos, qui in Druſo plures: atque ipſe vtilior iam reip. & bellis clarus. ergo maior in eo iactura.*

33. Socer.] *Auguſtus, deſponſa ei ſua Iulia.*

34. Incumbere.] *Vt in fulcrum. Tacitus* I. *Annal.* Auguſtus ſubſidia dominationi Claudium Marcellum admodum adoleſcentem, & M. Agrippam parauerat.

35. Animo alacrem.] *Velleius:* Deceſſit (*Marcellus*) admodum iuuenis, ſane, vt aiunt, ingenuarum virtutum, lætuſque animi & ingenij, fortunæque in quam alebatur capax.

36. Per omne vitæ.] *Quamdiu ergo dehinc vixit? Marcellus obÿt anno Vrbis* DCCXXXI. *ipſa* DCCLIII. *Filio ergo ſuperſtes vndetrigintannos. Dio hoc tempus notauit, & Pedo ad Liuiam tetigit:*

> Vix poſito Agrippa tumuli bene ianua clauſa eſt,
> Perficit officium funeris ecce ſoror.

Vellem, Percipit. *ſed ait, vix mortuo Agrippa, ſororem ſecutam: & ſane ille obÿt ipſo anno ante.*

37. Filium.] *Superſtitem Tiberium.*

38. Officiis.] *Salutationum, conuiuiorum, nuptiarum.*

39. Defodit ſe.] *Velut in ſepulchrum. vt lucifugæ, de quorum vno Seneca:* Vatia hic ſitus eſt.

40. Liberis.] *Duabus Marcellis.*

41. Nepotibus.] *Quos ex vtraque filia habuit: vide noſtrum Auguſti ſtemma.*

42. Contumelia.] *Quaſi nec illos pro liberis haberet, & in vno omnes mortui.*

CAP. III. 43. Futurum Principem.] *Dixit & ante,* Vtraque ſpe futuri Principis certa. *Et de Marcello verum eſt: quomodo in Druſo? & nónne frater Tiberius anteibat? Niſi quis cenſet, Auguſtum inclinaſſe magis in Druſum, vel ob ingenium mitius, vel (quæ ſuſpicio fuit) vt ſuum. Sed ego vereor, vt hic quoque parum intentus Seneca, quod nimis ſæpe notamus.*

44. Penitus.] *Conſol. ad Polybium in c.* 34. Intima Germaniæ recludentem.

45. Signa Romana.] *Caſtra metatus.*

46. Vbi Vix.] *Ad Albim vſque progreſſus.*

47. Victor deceſſerat.] *Quibuſdam libris,* victor, *abeſt: & ÿdem,* ter ceſſerat.

48. Ipſis illum.] *Oratorie. quis credat Germanos tunc ſic aut mites, aut fatuos?*

49. Ad hanc mortem.] *Quam obÿt anno Vrbis* DCCXLV. *in caſtris æſtiuis, ipſo Conſulatu ſuo.*

50. Municipiis.] *Suetonius Claud. cap.* I. Corpus eius per municipiorum coloniarumque primores ad vrbem deuectum.

51. Triumpho.] *Ob concurſus & frequentiam.*

52. Vltima.] *Pedo, ad Liuiam:*

> At miſeranda parens ſuprema neque oſcula fixit.

53. Longo itinere.] *Quo illa? à Ticino Romam, opinor. Certe de Auguſto, Tacitus* III. *Annal.* Ipſum quippe acerrimo hiemis Ticinum vſque progreſſum, neque abſcedentem à corpore (*Druſi*) ſimul vrbem intrauiſſe. *Si ille conſque, & illinc deduxit: ratio ſuadet vt eius coniux, & mater.*

54. Ardentibus rogis.] *Inanibus, & honorarÿs. Tacitum ſic exaudi, in Funere Germanici:* Atque vbi colonias tranſgrederentur, pro opibus loci veſtem, odores, aliáque funerum ſolemnia cremabant: *vbi, niſi in his honorarÿs rogis?*

55. Tumulo.] *Mauſolæo, quod Auguſtus ſibi ſuiſque ſtruxerat in campo Martio.*

56. Aut Cęſare.] *Magis probo, quod in quibuſdam:* honeſtum erat Cæſari, aut æquum matri, *Id eſt, non vltra quam deceret Cæſaris conſortem, aut Cæſaris (in ſpe) matrem. Pedo ad hunc ſenſum:*

> Quid deceat Druſi matrem, matrémque Neronis
> Aſpice, quo ſurgas aſpice mane toro.

57. Triſtem ſibi.] *Aſperam, infenſam.*

58. Ipſumque.] *Forte,* ipſam te.

59. Matribus omen.] *Pro ſuperſtitione veterum, qui omnia ex occurſu captabant. Tu igitur orbitate ſic triſtis palam & afflicta, matribus eandem præſagies. Seneca pater, de mendicis debilitatis:* Occurrunt nuptis omina dira. *ne tales ſcilicet gignant. Idem:* Hic mihi viuendum, ne cui de nuptiis, ne cui de liberis cogitanti, dirum omen occurram.

60. Inuiſam.] *Meus:* inuiſa hærebis in luce.

61. Non eris.] *Abeſt negatio ſcriptis. legámque:* moderatius ac mitius eris in ærumnis.

62. Infelicitatis.] *Mei,* illicitas. *Poſsis,* inflictas: *ſed quid opus? Pœnas à ſe infelicitatis exigit: qui infortunio percuſſus, & quia percuſſus ſe torquet & angit.*

63. Digniſſimum.] *Ita Pincianus reformauerat. at ſcripti:* digniſſime quietum ſemper nominatus cogitatúſque faciet, meliore. *Meus autem:* digniſſime quietum ſemper nominatum cogitatúmque faciet, maiore. *Interpolata certo. incerto concinnabam:* digniſſimum quiete, quiete ſemper nominatum cogitatúmque facies, & meliore p. loco. *Filium tuum, dignum qui apud manes quieſcat, talem facies, ſi nominas cogitaſque quiete, ſine querela aut gemitu. Inter vota ſolemnia, precari mortuis quietem. Virgilius:*

[illegible] *Ouid.* [illegible] Parco precor manes ſollicitare meos.

In lapidibus familiæ.

64. Hilaris.] *Vulgo olim*, hilariter *nunc & hoc retineo.* [illegible] *cum* [illegible] *ſi* [illegible] *tibi* [illegible]. *Si enim triſtis, videatur in damnum* [illegible] *eſſe.*

CAP. IV. 65. Inhumanæ.] *Conſol. ad Helu. cap. 16.* Infinito dolore aſſici, ſtulta indulgentia eſt: & nullo, inhumana duritia.

66. Arbitr.] *Qui* [illegible] *Quod æquibus* [illegible]

67. Liuiæ.] *Nam Iuliæ* [illegible] *& ſcriptam, poſt mariti mortem.*

68. Areo.] *Alexandrinum.* [illegible] *Aug. cap. 89. Plutarchum in Antonio, Dionem 51.*

69. [illegible] [illegible]

70. Niſi numerum.] *Adeo omnia* [illegible] *& ſolatia* [illegible] *eſſet.*

72. Opinionis ſuæ.] [illegible] *vocula,* [illegible] *cem. Opinio hic, pro exiſtimatione aliena, poſuit* [illegible]

CAP. V. 73. [illegible]] *Quæ laudationem & memoriam meruit.*

73. [illegible]] *Quaſi ea te pungat & lædat.*

74. Suſpectu.] *Admiratione.*

75. Qua deterior.] *A triſti* [illegible] *parte. Menander.* [illegible] *Latine:* [illegible] atque acerba ſentibus tuis, Vides ſemper: bona autem non vides. *Commune humani ingenij vitium.*

CAP. VI. 76. Gubernatoris.] *De Prouidentia:* Gubernatorem in tempeſtate, in acie militem intelliges. [illegible]

77. Submiſeris.] [illegible] *gladiatoribus, qui victi, ſe & arma ſubmittebant. Ego* [illegible]

[illegible]] *Quia hac æquabilitate animi & robore, oſtendis te meliore ea dignam.*

79. Nepotes.] *Ex Druſo; Germanicum, Claudium,* [illegible]

(80. Quam illa.] *Eſt communis ille matrum affectus: ſua cuique proles eximia.* [illegible]

[illegible]:

Et mea me mater Pollucem vincere dixit.

81. Conferamus.] *Vt* [illegible] *quaſi ſymbola lacrimarum* [illegible]

----& ipſe tuli, quos nunc tibi confero, queſtus [illegible]

[illegible] nec te lugere ſeuerus, [illegible] gemitus, pariterque fleamus [illegible] campus.

82. Regamus.] *Eſt ad Salluſtianum illud:* Regere caſus, non [illegible] *Vulgo tamen,* regamur: *& tum* [illegible]

83. At ille.] *R* [illegible] *gubernator, de quo in epiſt.* 85.

CAP. VII. 84. Contractio.] *Ariſtoteles:* Dolor [illegible] eſt, à frigore autem contractio.

85. Adiſt dolori.] *Facetur,* [illegible] *videri vult.*

86. [illegible]] *Leges* [illegible] *communes ſunt, non* [illegible]

87. [illegible]] *Scripti,* ambitionem: *ex quo* [illegible]

88. Imbecillum.] *Libraria ſententia tota, legere induco:* [illegible] reddit præſumpta [illegible] timendis, terribili- [illegible] *quæ* [illegible] *quiſque in his afficitur, prout* [illegible]

CAP. VIII. 89. Dies conſumit.] *In Terentio:* Dies adimit ægritudinem. *Græcus ſenarius.*

Λύπης ἰατρός ἐστιν ὁ χρόνος:

Doloribus tempus medetur omnibus.

90. Qualis initio.] *Olim ſic correxi. libri omnes,* in illo: *ex quo Pincianus,* in Liuia *alius,* in illa.

91. Teipſa cuſtodis.] *Epiſt. 63.* Nunc ipſe cuſtodis dolorem tuum: *paullo aliter, ſenſu eodem.*

CAP. IX. 92. Et aliis.] *Veteres,* aliud, *melius: at meus,* altius & pacatius.

93. Acerba funera.] *A fructibus, qui cadunt non maturi. Colloquio Hadriani & Epicteti:*

Poma vt in arboribus pendent, ſic corpora noſtra,

At matura cadunt, aut cito acerba ruunt.

94. Togam.] *Virilem. qui dies inter votiuos.*

95. Militiam.] *Caſtrorum, aut Fori.*

96 Ante prouiſa.] *Noſter epiſt. 76.* Præcogitati mali mollis ictus venit.

97. Vibraſſe.] *Tremuiſſe, vt ſolent miſſilia.*

98. Dirum omen.] *Quaſi ea monitio rem præſagiat & adferat.*

99. In capita.] *Adde de Benef. 4. cap. 31.*

100. Dignum audiui.] *Scripti variant:* dignum audiui, qui non è populo heri &. *Alij:* dignum qui non è populo erit &. *Legebam olim:* dignum audi, qui non in populo periret. *Pronuntiatur enim ille in theatris, è Publij mimis: atqui confeſſu & aure ſeueriori eſt dignus. Nunc etiam placeat:* dignum audi, qui non è Publio exiret. *Nam ille Mimographus, & leuiorum ſtudiorum ac morum. verſus Thalete aliquo dignus.*

101. Sub ictu.] *Ibi vt ferri iam poſſit. De Benef. 11. cap. 29.*

CAP. X. 102. Ex aduenticio.] *Eorum, quæ οὐκ ἐφ' ἡμῖν, vt Epictetus appellat:* quæ non in nobis. *Cicero Topicis:* Vt ante ponantur innata atque inſita, adſumptis & aduenticiis.

103. Ampla atria.] *Alij* arua, *inepte. Mos & ambitio Romana, vt atria laxa eſſent, ſalutantibus, excipientibus, itémque ſtationi clientium. Vitruuius oſtendit, ſolere &* centum pedes longa fieri, *pro modo lata.*

114. Collaticiis.] *Ita ſolet, tabulæ, ſtatuæ, veſtes ſumi ab amicis, aut prouincialibus etiam, vſque theatra ornari, ſed in tempus, & mox reddebant. Collati igitur, inquit, iſti apparatus ſunt: à quo? à Fortuna.*

105. Arbiter muneris.] *Editor ludorum, Deus.*

106. Superſtites.] *Liberos.*

107. Præcedere.] *Parentes. Supra, cap. 1.*

108. Extemplo.] *Statim. atqui hoc iam dixit. Igitur ſcripti:* tãquam exemplum auctore poſſideat. *Meus:* ab auctore: *quod placet. Habes à fortuna? incertum & fugax eſſe, ab ipſa diſce.*

109. Aduocationem.] *Spatium, & moram. Verbum ea notione frequens, Principum æuo. A iudicijs manauit. nam qui parum inſtructi ad reſpondendum, aduocationem à iudice ſolent petere: id eſt, moram & tempus deliberandi, aduocandique amicos aut peritos, Cicero:* Omnibus, vnde petitur, hoc conſilij dederim, vt binas aduocationes poſtulent. *Inde ductum longius, vt ſolet, ad omnem tergiuerſationem & moram. Vetus poeta.*

Cur differs mea lux rogata ſemper,

Cur longam petis aduocationem.

Valerius, lib. 11. cap. ix. Seneca pater Contrου. 11. lib. 11. Noſter de Ira 1. cap. xvi. & 11. cap. xxix. & 111. cap. xii. epiſt. xxii. atque alibi. Sed apertiſſime, vel dicam audaciſſime vii. Quæſt. Nat. cap. x. deſideremus, quæ ſemper in motu. Et vt det eis aliquam aduocationem: *id eſt, ſtatum & quietem.*

110. Deficiet.] *Alij,* dificietur: *quod eſſet, ſoluetur, diſſipabitur.*

111. Contubernia.] *Hoc à militia eſt, vbi diſpoſita pulchre*

Digitized by Google

pulcbre contubernia ſiue tabernacula, ſtatim cum Vaſa clamata ſunt, ad ſignum ſoluuntur.

112. Fuga viuere.] Ego concinnius putem: Rapina rerum omnium eſt (miſeri, neſcitis?) & fuga viuere. Id eſt, rapina hic rerum; & ipſa vita, non dicam itus aut tranſitus, ſed fuga eſt. Copula autem (&) eſt in meo & quibuſdam libris.

113. In remedium.] Bene. profectò enim medici & chirurgi, ſalutis cauſſa, vrunt. Quid tamen libris fiet, qui non agnoſcunt? Scribunt: admotis, vel incerta nudos: abſque veſtigio eius verbi.

114. Detrudet.] Ex libris melioribus, decondet.

115. Errabit.] Cæca & vaga, neutrum horum ex merito dabit.

116. Moderandus.] A Pinciano iſta: nec libris probata. In iis melioribus: Moderandum eſt itaque nobis maximè quæ immoderatè fertis. & in multos dolores humani pectoris diſpenſanda. ſed quod ſedeat, nihil elicio. Faciebam obiter: Moderandum eſt itaque, vobis maximè, quæ immoderate fertis; & in multos dolores humana pectora diſpenſanda. Animus humanus quid vni dolori indulgeat? vita tota plena eſt, ei inque, & ideo parandus firmandúſque in plures.

CAP. XI. 117. Conditionis.] Communis in conſolando locus, ſed firmus.

Euripides ſitè.

---ἀλλ' ἀναγκαίως ἔχει
Βίον θερίζειν, ὥστε κάρπιμον στάχυν,
Καὶ τὸν μὲν εἶναι, τὸν δὲ μή· τί ταῦτα δεῖ
Στένειν, ἅπερ δεῖ κατὰ φύσιν διεκπερᾶν;

----neceſſum enim eſt,
Vt ſpica quæ maturuit, vitam meti.
Hunc viuere, illum præmori: quid attinet
Deflere, ſuſtinere quæ nati ſumus?

118. Feliciora.] Iſtos ſuperſtites.

119. Deſider.] Bene. nam totos dies, & partem noctium, ſæpe ſedebant.

120. Diſpari.] Citius tardius.

121. Quæ vener.] Libri ingerunt vocem: quæ diligit venetaris. Adde voculam: diligit aut veneraris.

122. Pythicis.] Vulgo adſcripta Apollini, ab aliis Chiloni, quibuſdam, Thaleti, vel Bianti. Alii ab ipſo Apolline reſponſum Chiloni hoc datum, quærenti. Quid eſſet optimum ſcitu? Cuiuſcumque, vel Deo digna vox eſt: & variam pulchrámque interpretationem pete è Porphyrii Sermonibus ſuper hoc dicto, quorum pars in Stobæo.

123. Iactatu.] A nauigantibus, & ad nauem quaſſam rimoſamque reſpicit, quæ ſola iactatione vehementiore ſoluatur.

124. Arietaueris.] Si iactatione, multo magis incurſu & ictu. Vetus, & Plauti verbum: Quis ædes noſtras tam proteruè arietat?

125. Imbecillum.] Homerus:

Οὐδὲν ἀκιδνότερον γαῖα τρέφει ἀνθρώποιο:
Terra nihil homine imbecillius educat ipſo.

Ariſtoteli adſcribunt: τί γάρ ἐστιν ἄνθρωπος, ἀσθενείας ὑπόδειγμα, καιροῦ λάφυρον, τύχης παίγνιον, μεταπτώσεως εἰκών: φθόνου καὶ συμφορᾶς πλάστιγξ. τὸ δὲ λοιπὸν, φλέγμα καὶ χολή: Quid homo? imbecillitatis exemplum, temporis ſpolium, fortunæ ludicrum, mutationis imago, inuidiæ & calamitatis trutina: cetera, pituita & bilis.

126. Tutelæ.] Anxie tuendum & ſeruandum.

127. Hærentis.] Siue vt mei, inhærentis.

128. Qua parum.] Alius hæc capiat, non ego. Concinnabam: quem pauor repentinus, aut item ex improuiſo ſonus. Quidni male hæreat ſpiritus? ecce pauor ſubitus, aut ſonus grandior, cum tollit, aut ſiſtit. In meo erat, quam, pro quà: & auditum, pro audiet: quæ leniter me iuuant.

129. Soli ſemper.] Nam aliæ animantes & nos, & inter ſe, alunt. An hoc vult, hominem à ſe depaſci paullatim, & ad mortem ire?

130. Caſſum.] Pincianus ſcripſit. cum eſſet in ſcriptis, caſarum, vel cauſarum. At vera lectio, cauſſarium: id eſt, morbidum, infirmum. Vide epiſt. 68.

131. A fletu.] Plinius in 7. Nullúmque animalium ad lacrimas, & has protinus vitæ principio genitum. Græcus poeta.

Δακρυχέων γενόμην, καὶ δακρύσας ἀποθνήσκω,
Δάκρυσι δ' ἐν πολλοῖς τὸν βίον εὗρον ὅλον:

In lacrimis lucem vidi, in lacrimis quoque linquo,
In lacrimis vita eſt tota peracta mihi.

132. Auſpicatum.] Plinius: A ſuppliciis vitam auſpicatum.

Lucretius.

Vagituque locum lugubri complet, vt æquum eſt,
Cui tantum in vita reſtat tranſire malorum.

CAP. XII. 133. Omnis officii.] Poſſit interpretari, ſedulo curantem quærentémque quid ſui officii. Officium, τὸ καθῆκον. Sed ſuboluit iam olim de interpolatione: & vide Elect. 1. cap. x.

134. Magna bona.] De Breuit. vit. cap. XVII. Maxima quæque bona ſolicita ſunt, & nulli fortunæ minus bene, quàm bonæ, creditur.

135. Lenta felic.] Quæ tardè creuerit. nam vt Boetius:

Quidquid præcipiti via
Certum deſerit ordinem,
Lætum non habet exitum.

136. Malitiam.] Scribe, militiam: nec monerem, niſi ſic ſcripti & editi libri.

137. Amiſſo filio.] Inter ciuilia bella, vt apparet: ſed quot, & ex qua vxore (plures habuit) non reperi.

138. Crimen erat.] Vulgi vocibus, Deum incuſantis in proſp… -te immerita.

139. [illegible]atas.] De quibus nondum liquet.

140. Bene poſuiſſe.] Cum abiecta dictatura, ad togam rediit.

141. Illum patrem.] Xenophontem.

142. Filii.] Cui Grillus nomen. cecidit in prælio ad Mantinæam.

143. Tibicinem.] Qui ſacrificantibus adſiſtere & canere ſolebat.

144. Coronam.] Id quoque ex ritu, vt coronati ſacrificarent.

145. Detraxit.] Sed ſtatim repoſuit, cum audiuit fortiter pugnantem obiiſſe.

CAP. XIII. 146. Puluillus.] Horatius Puluillus: de quo Valerius lib. v. Liuius II. Dionyſius. v.

147. Poſtem tenenti.] Ex ritu dedicantium. qui enim Deo aliquid dabant ſacrabántque, rem ipſam manu tangebant, nequid plus minuſque ſacraſſe viderentur.

148. Carminis.] Solemnium verborum. Ita Liuio, carmen euocationis, rogationis: Ciceroni, carmen XII. tabularum.

149. Putaſſes.] Meus, putaſſes enim. Ego, putaſne, interrogando.

Senec. PPp

150. Ne iratos.] Vulgi ſenſu, non ſapientum.

151. Impleuit.] Lacrimis manantibus.

152. Ad Capitolium.] Non ex hiſtoria, ſed fictione ſcribentis, ad ſtili Venerem vel acumen. Iunctus volebat: ad Capitolinum illum rediit vultum: belle. poſito illo triſtiore, iterum lætiorem ſumpſit, & quem in Capitolio habuerat.

153. Triumphi.] Macedonici.

154. Dies.] Nam per triduum pompa ducta.

155. Incliti regis nomen.] Hæc eiecerunt: at aſſerunt omnes libri. Lego, inclitum, Non enim ipſum laudat, ſed nomen famámque inclitam donat, ob regum veterum gloriam, & ſuam cladem.

156. Duos filios.] Maiores, Scipionem & Fabium poſtea dictos.

157. Quos ſibi.] Vellem repeti vocem, duos quos ſibi. nempe minores, & alterum XIV. annos natum, diebus quinque ante triumphum amiſit; alterum XII. tribus poſt triumphum. Plutarchus.

158. Quales retentos.] Meliores ſcilicet, maioreſque, ſi fata voluiſſent: quoniam optima ablegare aut alienare non ſolemus.

159. Vacuum P. currum.] Ad morem. quo puberes filij & iam in virili toga, equis comitabantur triumphantem patrem, ſiue ſeorſim, & ſingularibus; ſiue curulibus, & qui triumphantem traherent, inſidentes. Minores autem, vna cum patre in ipſo curru ſpectabantur. Itaque ad hos minores alluſit, & negat quemquam ibi conſpectum: an parum cogitate, cum alter adhuc ſupereſſet? an nec is in curſu fuit, iam tunc æger? Quod ex Liuio appareat, qui pro Seneca tota mente: E duobus filiis, quos duobus in adoptionem datis, ſolos nominis, ſacrorum, familiæque heredes retinuerat domi; minor ferme duodecim natus annos, quinque diebus ante triumphum, maior quattuordecim annorum, triduo poſt deceſſit, quos prætextatos curru vehi cum patre, ſibi ipſos ſimiles prædeſtinantes triumphos, oportuerat. Nota & diſſenſum obiter à Plutarcho, in ordine morientium, qui planiſſime contra ſcribit.

160. Concionatus.] Paucis diebus poſt triumphum. Liuius.

161. Precatum enim.] Hæc ſic in Liuio: Poſtquam omnia ſecunda, neque erat quod vltra precarer, illud optaui, vt cum ex ſummo retro volui Fortuna conſueſſet, mutationem eius domus mea potius, quam reſpublica ſentiret.

162. Inuidiæ dand.] Opinio illorum fuit, inuidiam & faſcinum, rebus lætis inſidiari, & plurimum interuenire. Ad auertendum, iacturam aliquam aut caſum vltro ſubeundum. Exemplo ſcilicet, quo, ij qui in bona valetudine, ſanguinem ſibi detrahunt, ad inualitudinem vitandam. Eo Seneca nunc adſpexit. & Cicero, ad Atticum: Miſſus eſt ſanguis Inuidiæ, ſine dolore: cum ignominiam publicam, ſpreto teſtimonio ſuo, accepiſſet. Apud Liuium Appius, abiturus Decemuiratu, lib. III. Dandus inuidiæ eſt ſanguis. Plin. vide XXVIII. cap. II. & IV.

163. Solatia.] Acute dicit, quod nec omnes ſtatim aduertant. Solatia amiſit, nempe in minoribus liberis, qui oblectant tantum: auxilia in maioribus, qui & iuuant. Illos morte, hos adoptione amiſerat.

CAP. XIV. 164. Lucium.] Non muto, & ita Appianus, Eutropius, Oroſius prænominant: plures tamen & vetuſtiores cenſentunt Marcum eſſe.

165. Interfecti.] Factum hoc Cæſar is tangitur III. Ciuil. & ab equitibus interfectum oſtendit, qui Ptolomeum in regnum reduxerant. Valerius plura lib. 4. cap. 1. & Gabinianos iſtos milites appellat, etſi iamdiu Gabinius ijs locis exceſſerat: ſed nomen tenuerunt, quia ab eo introducti, in cuſtodia regis ibi manſerant. Cædes iſta paullo ante ciuile Pompeianum bellum, cum Syriæ præeſſet Bibulus, Ægypto Cleopatra, mortuo iam patre.

166. Auctor eius.] Pro his meus liber, auctoris. Lego igitur, auctores. Quos contemptim facit Ægyptios milites: imbellem gentem, & Romanis contemptam. Et ſi iſti exteri plerique: ſed in Ægypto militabant.

167. Honoris.] Conſulatus. Suetonius cap. 20. in Iulio, Dio & Cicero.

168. Ob inuidiam.] Vt Cæſari inuidiam faceret, quaſi eius vi aut metu domo attineretur.

169. Poſtero die.] Magna firmitas, cui & moderatio acceſſit, Valerio narrata. nam cum Cleopatra, noua tunc regina, vinctos interfectores ad Bibulum in Syriam miſiſſet; ille animo ſuo imperans, remiſit, dictitans, Senatus, non ſuam, vindictam illam eſſe debere.

170. Filiam.] Anno vrbis DCC.

171. Publica ſecum.] Nam eius morte concordia ſublata, & ſocer generque diuulſi, nullo iam pignore medio.

172. In commune.] Cum heres potentiæ futurus videretur, qui ex vtriuſque ſanguine genitus.

CAP. XV. 173. Proſint oſtend.] Non ſolum proſint, quia præſunt & moderantur; ſed etiam exemplo, nec tantum imperio, iuuent.

174. Diis geniti.] E Virgilio:

---diis genite, & geniture deos.

165. Alienam.] Alios felices miſeroſque facere poſſe videntur, non ſeſe.

176. Liberis.] Sola Iulia.

177. Nepotibus.] C. & L. Cæſaribus.

178. Adoptione.] Tiberij.

179. Intererat.] Quare? quia & ipſe futurus inter Deos, & hoc animo iam præceperat.

180. Genuerat.] Druſum.

181. Adoptauerat.] Germanicum iubente Auguſto.

182. Laudauit.] Oratione funebri, recepto in illuſtrium funeribus, & pulchro more.

183. Filium.] Druſum.

184. Velamento.] Velo, vel aulæo interiecto. Nefas enim Pontificem max. tangere, aut ſtudio ſpectare cadauer. Vide, quæ ſcripſi ad 4. Annal. Taciti, in funere Druſi. & adde, à Iudæis videri (vt multa ſacrorum) hunc ritum. Nam & ſummus eorum Pontifex nec cadauer tangebat, nec funeris cauſſa in luctu aut alia veſte erat: vt ſemper ſcilicet caſtus puruſque preces concipere poſſet, & immolare. Philo, de Monarchia.

185. Flente populo.] Qui tamen habitum voceſque dolentium, ſimulatione magis, quam libens induebant, domumque Germanici reuiuiſcere occulti lætabantur. Tacitus 4. Ann.

186. Non flexit.] Alias conſtans aut rigidus. etiam per omnes eius valetudinis dies, nullo metu, an vt firmitudinem animi oſtentaret. etiam defuncto, necdum ſepulto, Curiam ingreſſus eſt: & effuſum in lacrimas Senatum, victo gemitu, ſimul continua oratione, erexit. Tacitus.

187. Suos perdere.] Callide ad Seianum refert, quem etſi amatum, & in arcana gratia, tamen ex ſuſpicione afflixit & ſuſtulit. Itaque monuit eo ipſo facto, quam duraret animo etiam ad ſanguinem ſuum perdendum, nedum ad amicos aut adfines.

188. Non excepit.] Eximios nō habuit, non præteriuit.

189. Sine dilectu.] Pedo:

Quaque ruit, furibunda ruit, totumque per orbem
Fulminat, & cæcis cæca triumphat equis.

190. Iube.] Meus, Iubet. & mox, rationi.

CAP. XVI. 191. Lucretia.] Quæ occaſionem morte ſua præbuit.

Digitized by Google

191. Lucretiæ.] Nec enim ſine ea excitatus fuiſſet.

193. Clœliam.] Bello cum Porſena, inter obſides, flumen in equo tranauit, & alios ſecum duxit. In Liuio & Dionyſio tota narratio.

194. Equeſtri.] Plinius libro XXXIV. cap. 6. Liuius lib. II.

195. Puluinum.] Id eſt lecticam, in qua puluinus.

196. Duodecim.] Vide Plutarchum in Gracchis, conſentientem.

197. Nec editos.] Non enim publice nobiles ſe, vlla virtute aut factis, fecerant, iuuenes aut pueri mortui.

198. Inſepultos.] In Tiberim proiectos.

199. Gracchos peperi.] Tales & tantos ſcilicet viros. & vere æſtimanti, magni fuere; ſed culpa aliqua ſua, & maxima fatorum oppreſſi. Aliud eius magnificum dictum in Plutarcho: cum in locis ſacris oppreſſi eſſent, Dignos mortuis tumulos eos eſſe.

200. Liuium Druſum.] Scripti omnes, diui Druſi. Lege, Liuij Druſi: id eſt, vxor Liuij Druſi, ſermone Romano. Metella Craſſi, Terentia Ciceronis. Fuit hic C. Liuius Druſus, Marci pater, Tribuni, de quo ſequitur.

201. Clariſſimum iuu.] Quem iam dixi, Marcum.

202. Intra penates.] Domi ſua, dum ſalutatur. Vide de Breu. vita, cap. 6.

203. Leges tul.] Alias fauente Senatu, quaſdam populo, extremas neutro.

204. Scipiones.] Nihil de Scipionibus antea, ſed vide tamen Conſol. ad Polyb. cap. 13.

205. Filios.] Filias, ex hac quidem recitatione.

206. Nullum aiunt.] Recte, aut quod in Pinciani quibuſdam: nullum amat.

207. Ex æquo.] Nam duos ſuſtulit, duas reliquit.

208. Prioris.] Filij alterius, qui ante obierat.

209. Te perduxit.] Vellem, tibi produxit: aut certe, in hocce produxit.

210. Agricola.] Ingenioſa & appoſita comparatio. quam & reperio in Telete Pythagorico, ô inſigni viro, vt fragmenta eum oſtendunt. Οὐ γὰρ ὀρθῶς φησι βουλευόμενος ὁ Στίλπων. τὸ, διὰ τοὺς ἀπογενομένους τῶν ζώντων ὀλιγωρεῖν. γεωργὸς οὐ ποιεῖ τοῦτο. οὐδὲ ἂν τῶν δένδρων ἕν τι ξηρανθῇ, καὶ τὰ ἄλλα προσεκκόπτει. ἀλλὰ τῶν λοιπῶν ἐπιμελούμενος, πειρᾶται τὴν τοῦ ἐκλελοιπότος χρείαν ἀναπληροῦν: Nec enim recte conſulere ſibi Stilpo dicit, qui ob mortuos & defectos obliuiſcuntur viuorum aut neglegunt. Agricola non id facit, nec ſiquid ſtirpium arborumve exaruit, etiam reliquias prӕterea exſcindit: ſed curam potius earum gerens, conatur damnum ex vnius interitu factum implere & reſarcire.

211. Tot nepotes.] Nempe & ex filiabus nepotes, vt ante dixi, nam ex Metilio, duas filias dumtaxat.

CAP. XVII. 212. Status.] A parte animæ. mortalis illa, an immortalis, Liber meus, Stares.

213. Stringere illam.] Non germana hæc tota lectio, atque alia eruenda è libris. Meus: reſtringere ſtratam illam fabuloſam Caripidis aquam diu ab Auſtro vocaturam, ſiquid inde vehementius ſpirauit. cui conſentiunt fere alij, aut leuiter diſcedunt. Faciebam: ſtratam illam fabuloſam Charybdin, quamdiu ab Auſtro vacat, verum ſiquid inde vehementius ſpirauit. Vere, & cum momento ſententiæ, nam Charybdis ſtrata & placida eſt, quamdiu nihil ab Auſtro increpat: cum ab illo, turbatur & in vertices rotatur. Ne longe fidem petam. Seneca ipſe epiſt. LXXIX. Fac nos certiores vtrum vno tantum vento agatur in vortices. Et expreſſius epiſt. 14. Temerarius gubernator contempſit Auſtri minas. ille eſt enim qui Siculum pelagus exaſperet, & in vortices cogat. Adi ea loca.

214. Arethuſam.] Syracuſarum fontem, de quo vbertim noſter Quæſt. Natur. III. cap. XXVI. & lib. VI. cap. VIII. vt alios omittam.

215. Naſcentes.] Alij libri aliter: at meus, naſcens inuenit, ſiue ipſum terris, quod nec iure ſpernas. Ita ad Fontem hæc referantur, & id verbi ἀπὸ κοινοῦ repetendum.

261. Flumen.] Alpeus.

217. Portum.] Duplicem quidem, quorum maior ad LXXX. ſtadia patet Straboni. Deſcribunt cum alij, tum Cicero V. in Verrem, & 4. addito etiam elogio: Nihil eſſe pulchrius, quam Syracuſarum mœnia ac portus.

218. Athenarum.] Ducibus Nicia & Demoſthene, cum terra marique victi, cæſi, capti fuerunt.

219. Tot millia.] Septem millia Diodoro.

220. Nobilis carcer.] A Mureto eſt. nam vulgati libri Nablius. At ſcripti, naulius, vel naulinus, vt eſt in meo. Puto verum. natiuus carcer. Nam ita ſe habet. carcer ille à Dionyſio tyranno in viuo ſaxo exciſus totus eſt, & deinceps etiam auctus. Cicero in Verrem: Latomias Syracuſanas omnes audiſtis, plerique etiam noſtis. Opus eſt ingens, magnificum, regum ac tyrannorum. Totum eſt ex ſaxo in mirandam altitudinem depreſſo, & multorum operis penitus exciſo. Nihil tam clauſum ad exitus, nihil tam ſeptum vndique, nihil tam tutum ad cuſtodias nec fieri nec cogitari poteſt. Ergo vere natiuus carcer, manu tamen adiutus. Addo Pincianum legere, lautumius carcer.

221. Ingentem ciuit.] Cicero IV. in Verrem, Syracuſas maximam eſſe Græcarum vrbium, pulcherrimamque. Liuius XXV. vaſtæ magnitudinis vrbem. Quam vaſtæ, Strabo prodit, qui ſtadia circumdat CLXXX. Ea ſunt milliaria circiter XXII. Vt hoc quoque accedat firmandæ, ac credendæ tandem, magnitudini Romanæ, aſſertæ à nobis in Admirandis.

222. Laxius territorium.] Inepte, quid hic de territorio, aut quæ comparatio cum finibus? Libri ſcripti torritam, & quidam turritam. Id omnino tenẽdum. & manet in illa vrbis magnitudine: quam ea dictione aſſerit, quod laxius turribus (id eſt mœnibus, in quibus turres olim crebræ) cincta ſit, quam pateant vel fines & territorium aliarum vrbium. Vide tamen an hoc ipſo ſenſu, laxius terminatam, malis.

223. Nullum diem.] Cicero in Verrem: Syracuſarum hic ſitus atque natura eſſe loci cælique dicitur, vt nullus vnquam dies tam magna turbulentaque tempeſtate fuerit, quin aliquo tempore ſolem eius diei homines viderent. Hanc laudem & cum Rhodo Plinius communicat: Rhodi & Syracuſis numquam tanta nubila obduci, vt non aliqua hora ſol cernatur.

224. Poſt. Plat.] Qui ab ea conatus auocare.

225. Vitæ.] Quam Corinthi fœde egit.

226. Binis.] Tiberius imitatus ſileo.

227. Propter illos.] Nam tales libri, præſidium, non decus tantum, parentibus.

228. Maledictum ſint.] Tam inquinati & maculoſi, vt vel dixiſſe eos filios tuos, ſit conuiciari & male dicere. Nam ſicut gloria ex bonis clariſque ad parentes dimanat, ſic & infamia ex aliis.

229. Laudari te.] Romano more. pro Roſtris, oratione funebri.

230. Parens ſequitur.] Qui communi ac naturæ lege, præire debuerat. Ideo in monumentis adſidua hæc querela. vt:

Quod decuit natum patri præſtare ſepulto,
Hoc contra nato præſtitit ipſe parens.

Digitized by Google

Alibi: Monumentum, quod patri filius facere debuerat. *Et alibi.*

----à patre mœſto
Accepit tumulos, quos dare debuerat.

Vide ſupra, cap. I.

231. Omni inuidia.] *Quam fruſtra querelis tuis mones, & iniquos appellas.*

CAP. XVIII. 232. Vrbem.] *Id eſt hunc orbem. Cicero* III. *De Finib.* Mundum eſſe cenſent (*Stoici*) quaſi communem vrbem, & ciuitatem hominum & deorum. *Nos Phyſ.* II. *Diſſ.* VII.

233. Æterniſque.] *Quamdiu ſtabit. nam ex tua mente & Stoicorum, ô Seneca, non hæc æterna.*

234. Vno ſidere.] *Sole. Vide* II. *Phyſiol. Diſſert.* XII.

235. Annum in.] *Meus liber*: annuo ſpatio æſtates.

236. Succeſſionem.] *Succedit enim in vicem occaſi iam Solis.*

237. Faternis occ.] *Meus & plerique ſcripti*: ſuperis occurſibus.

238. Occultam.] *Silentem, tenui aut nullo lumine.*

339. Toto ore.] *Plenam & vndique colluſtratam.*

240. Proximæ diſſ.] *Diuerſam ab ea, quæ vltimo fuit.*

241. Quinque ſid.] *Erratica.*

242. In contrarium.] *Proprio ſuo motu lata, contra primum illum motum.*

243. Fortunæ pop.] *Et hic & ſæpius fata nectit aſtris: neque his quinque tantum, ſed omnibus. Vide Phyſiol.* II. *Diſſ.* XIV.

244. Obliqua.] *Ita enim feruntur. & cauſſa eſt, quod ignea illa natura altum petit, vis & eliſio deorſum agit. Ergo in latus, vtrique cauſſæ obſecuta feruntur.*

245. Fragorem.] *Tonitru.*

246. Ex vno fonte.] *Nimium eſt. ne ex* monte *quidem vno, ſi certa & vera amamus. Nam hæc ad* Rhenum *&* Danubium *ſpectant: quorum ille in Occaſum, iſte in Orientem diuerſus fertur. In Adulamonte* Rhenus *oritur. ſatis procul inde in Abnobamonte, ſiue* prope Rauracos montes, *vt Ammianus deſignat, Danubius, in Sueuis. Itaque inter fontes (hodie ſcimus) grande interuallum, & plus centum milliarium. Si de* Rhodano & Rheno *ſenſiſſet, verius foret: quod non poteſt, quia non ille ad Orientem. Et cum Seneca etiam Claudianus, tanto poſterior:*

Prominet Hercyniæ confinis Rætia ſiluæ,
Quæ ſe Danubij iactat Rhenique parentem.

Et ſi ille minus errat, qui communiter de Rhætia *ſcribit. Senecam non excuſamus, niſi ſi opinio illorum fuit originem Danubij in* Oeno *eſſe: qui ſane vicinus Rheno ſurgit, & longo tractu in Danubium fluit.*

247. Adiuta cultu.] *Meus*, Ad vitam fructus, leges: *& ſane plerique etiam ſcripti* fructus, *aut* fructu.

248. Maria diſtin.] *Meus*, patriam diſtinguunt: *at alij quidam ſcripti*, paria. *Quod ferri poteſt, & æqualitas, inquit, illa maris & par facies variatur ab inſulis.*

249. Aurum arenis.] *Vt in Tago, Pactolo, Hermo, hodie India noua fluentis.*

250. Nitentes ign.] *Quas in medio mari ponit, inſulis nempe aut collibus, qui ibi ſic ardent. Vulcaniæ inſulæ tales, Ænaria, & plures.*

251. Vinculũ terr.] *Declamator in Suaſoria* I. Oceanus totius orbis vinculum, terrarumque cuſtodia. *Recte: nec enim terra ſicca & arida per ſe, ſine humore conſtet, quin diffluat: & ideo vt Plinij verba ſunt*, terram totam intra, extra, ſupra, venis, vt vinculis, diſcurrentibus *Oceanus ligat.*

252. Triplici ſinu.] *Quomodo? Vt in quatuor partes terra ſcindatur, & quæque earũ chlamydem referat: ea ipſa chlamys à tribus partibus Oceano cingatur. Ita enim veteres (nec abſurde, aut falſo omnino) conſiderarunt, & ſuſpicione attigerunt, quæ hodie magis nota. Hoc eſt, quod Macrobius lib.* II *in Somnium, cap.* IX. *ſcribit: omnem terram* QVADRIFARIAM diuidi & ſingulas HABITATIONES INSVLAS eſſe. *Vide me fuſius explicantem, Phyſiol. lib.* 2. *Differt.* XVII.

253. Ingenti licentia.] *Nulla, ſi de ordinario æſtu accipis, qui horas ſuas & legem habet, ſeruatque. Sed* exæſtuare *dicit, id eſt redundare & in terras effluere. ventis aut tempeſtate impulſum.*

254. Fidem excedenti.] *Interpolata iſta, & vox,* fidem, *nulla eſt priſcis libris. qui duntaxat*: & excedenti terrentia magnitudine. *Quod etſi aliquo ſenſu teneas, quanto meliore & veriore*, terrena? *Ita enim emendo, & Plinij cap.* 1. *lib.* IX. *aduoco, in quo ipſa inſcriptio*: Quare in mari maxima animalia? *& orditur*: Sunt autem complura in iis, maiora etiam terreſtribus. *Certe maiora, vt Balenæ, Priſtes, Phyſeteres*: & cauſſa euidens (*ait idem ſcriptor*) humoris luxuria.

255. Magiſterio.] *Idem Plinius illuſtret* IX. *cap. vlt.* Amicitię exempla ſunt Balena & Muſculus, quando prægraui ſuperciliorum pondere obrutis eius oculis, infeſtantia magnitudinem vada prænatans demonſtrat, oculorumque vice fungitur.

256. Velocia.] *Vt Delphinus, de quo idem ille ſcriptor*: ocior volucre, ocior telo.

257. Haurientia.] *Hoc ad Phyſeterem, vnde ei nomen,* ἀπὸ τοῦ φυσᾶν: ab efflando. *Plinius*: Columnæ modo ſe attollens, altiorque nauium velis, diluuiem quandam eructans. *At Strabo lib.* III. *non ipſum ſic attolli, ſed ſpiritum & efflatum illum columnæ aſſimilat, verius fortaſſe*: τῶν φυσητήρων ἀναφυσώντων, φαίνεταί τις νεφοειδὴς ὄψις κίονος τοῖς πόρρωθεν ἀφορῶσι: Phyſeteres cum reflãt, fit ſpecies columnæ cuiuſdam nubilæ procul intuentibus.

258. Eriſque ei.] *Liber meus*, eriſque eius ſpecteris, & ipſa. *Quidam*, eius expertrix. *Dubito an non*, eriſque & ſuſpectrix. *Tu, inquit, & ſuſpicies illos magna conantes, & imitaberis. Quomodocumque*, &, *non* ei, *ſcribe.*

259. Inſtruant.] *Vt ſunt mechanica.*

260. Ornent.] *Liberales.*

261. Regnant.] *Philoſophica.*

262. Facilis.] *Nec ſpernam*, fatalis.

263. Per iſta.] *Latrocinia, venena, mortes.*

264. Quidni.] *Reſponſio eſt eius, quæ quaſi rogatur: & aſſerit.*

265. Imo puto.] *Iterum Senecæ, ſiue interrogatoris, qui damnat reſponſum. Tum viueret? imo non debebas Marcia, quæ doles aliquid tibi detrahi ex iis, quæ pacto conuento omnia poterant.* Aliquid, *nempe filium. Vide tamen an non legendum*: viuere? Quin imo, puto.

CAP. XIX. 266. Ad ſolatia.] *Pars ſecunda libelli. prior habuit exempla & rationes vincendo dolori; hæc lenimenta, & vt ipſe, ſolatia.*

267. Vexauimus.] *Pretium ei aut pondus dedimus.*

268. Noſmetipſi fallamus.] *Bene eſt, & capimus: tamen meus & alij aliquot*, noſmetipſi non fall. *cum negatione. Seruem, ſed legum* fallemus. *Age, inquit, putemus non periiſſe, ſed abeſſe in aliqua peregrinatione: & re vera non fallemur. quia ſunt, etſi in alio loco.*

269. Præmiſimus.] *Totus hic locus in Antiphane:*

Πενθεῖν δὲ μετρίως τοὺς προσήκοντας φίλους.
Οὐ γὰρ τεθνᾶσιν, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ὁδὸν,
Ἣν πᾶσιν ἐλθεῖν ἔστ' ἀναγκαίως ἔχον,
Προεληλύθασιν. εἶτα χ' ἡμεῖς ὕστερον,
Εἰς ταὐτὸ καταγώγιον αὐτοῖς ἥξομεν,
Κοινῇ τὸν ἄλλον συνδιατρίψοντες χρόνον:

Lugere amicos mortuos modice decet.
Non mortui etenim ſunt, ſed illã ipſam viã,
Quam mox neceſſum inire nobis omnibus,

Digitized by Google

Illi præiuerunt. & ecce poſtmodum
Transgreſſi in vnum idemque diuerſorium,
Coniuncti agemus quidquid æui reliquum
eſt.

Noſter epiſt. xcix. Quem putas periiſſe, præmiſſus eſt. *Pia pulchra, quis neget? & ſenſus, ſi nō oris Chriſtiani.*

270. Seruent.] *Placet Gruteri ſuſpicio, imo correctio:* eiurent. *Eiurantur liberi, qui velut iuramento negantur. quod fit in* Abdicatione, *quo velim hæc relata. Nam tales extra domum & familiam ſepoſiti, ſpem alijs faciebant in vacuum veniendi. Quod ad verbum, adi De Benef.* vi. *cap.* iv.

271. Manu faciant.] *Sponte & vltro faciunt ſe orbos. Phraſis valde amata Senecæ, & pæne vni familiaris. De Breuit. vit. cap.* iii. Adiice morbos, quos manu fecimus: *intemperie & luxu. Epiſt.* lix. Finem non operiri, ſed manu facere: *arceſſere, & ſponte ſumere. De Ira* iii. *cap.* xi. Magna pars querelas manu fecit: *ipſa inuenit & formauit. De Beneficiis* vi. *cap.* xli. Occaſiones reddendorum beneficiorum obſeruare, non manu facere. *Vtitur & aliter paullo, pro arte & induſtria facere. Vide epiſt.* lxxxix. *&* xci. *&* cxv. *&* liii. *De Ira* ii. *cap.* viii. *Alij qui ſic vſi, pauci occurrunt. In Plinio eſt, libri* xviii. *Præfat. de Venenis:* Ne iis quidem quæ naſcuntur contenti, quando plura eorum genera humana manu fiunt. *In Statio* i. *Thebaid.*

Partiti verſant populorum fata, manuque
Fortunam fecere leuem.

De Etiocle & Polynice, quorum alteri graue fuiſſet priuari regno: ergo, inquit, ingenio leuarunt fortunam, alternis imperare commenti.

272. Mancipium.] *In quo damnum magis, quam affectus mouet.*

273. Carcerem.] *Erebi clauſtra, vt poeta.*

274. Flagrantia.] *Phlegetontem.*

275. Obliuionis.] *Leten.*

276. Tribunalia.] *Minois, Rhadamanthi, Æaci.*

277. Antequam naſc.] *Similes ergo illi tempori? Plinianum hoc ſit:* Nec magis à morte ſenſus vllus aut corpori aut animæ, quam ante natalem. *Sed & noſter, in Epiſt.* liv. *quam vide. Sæpe ſic in immortalitate vacillat.*

278. Terminos.] *Huius vitæ.*

279. Conſpicitur.] *Meus & alij,* proſpicitur. *quod malim ob ſequentia, & futuri metum hic tangit.*

280. Ex euentu.] *In meo,* & ex euentu ſemper incertiora dependenti. *Fortaſſe,* rependenti. *Non pendet, inquit, futuri anxius: idque ex euentu, qui ſemper incertiora rependit. Nec enim vnquam ſecuritas, & vbi finem, curæ cenſeas, alia ſubnaſcitur. Vulgata tamen non diſplicet: & verum eſt, in deteriora res & animos noſtros inclinare. Quo ſenſu nec male:* & euentus ſemper i.d. dependet. Euentus, *gignendi caſus eſſet.*

CAP. XX. 281. Deducit.] *Velim,* educit.

282. Ante durior.] *Ætatis ſecuturæ. Nam hæc mollis eſt, & aſperiora omnia excipiunt. Statim etiam* euocat *legendum, aut fallor.*

283. Antequam inuoc.] *Ad iuuenes pertinet, quibus læta adhuc omnia, & vita in fructu eſt. Poſtea grauis, & mors inuocatur.*

284. Remittit.] *In mancipiis, quæ aſſerit in libertatem.*

285. Alij duo.] *Acutiſſime Pincianus,* aliis donauit: *atque adeo veriſſime. De rebus loquitur opibuſque quas natura communes, Fortuna inique diſtribuit, huic multas, illi paucas.*

286. Exæquat.] *Plautus.*

verum nos homunculi
Satillum animæ qui cum extemplo amiſimus,
Æque mendicus atque ille opulentiſſimus,
Cenſetur cenſu ad Acheruntem mortuus.

Vbi legam, Æquo: *vt dicat* æquo ſenſu *cenſeri omnes, nec vt Romæ, claſſibus iuxta opes diſtinctos.*

287. Vt non concidam.] *Quia in grauioribus caſibus (Stoico dogmate) ad hanc vltro ibo.*

288. Quo appellam.] *Portum illum video. Meus tamen:* quod appellem. *quaſi in iudicio: ſed illud præfero.*

289. Cruces.] *Hæc genera & iſte ipſe locus, in libris* De Cruce *à nobis explicata.*

290. Per obſcæna.] *A parte ima ad ſuperam. Seneca epiſt.* xiv. Adactum per medium hominem, qui per os emergat, ſtipitem.

291. Patibulo.] *Quod à patendo dictum. cuiuſmodi Crux tranſuerſaria, vel decuſſata.*

292. Singula mach.] *Vox inſeritur à libris,* ſingula docuerunt machinamenta *Aptari ne poteſt, ſi* occurrunt, *legaſne inepte, qui* dolorum *fecit.*

293. Vno gradu]. *In rupe, in flumine, in tecto, gradum promoue: deſili.*

294. Contra iniurias.] *Sententia haud improba, ſed verba valde abeunt à libris. Eraſmi quidem editio:* Coram te iura vitæ beneficio. *Scripti,* Coram te iura beneficio; *aut* vita beneficio. *Legam:* contante vita, beneficio mortis abeo: *ſiue etiam,* morante. *Sententia eſt. vita ſi moratur & tenet; at mors ſubuenit, ſi volo & dimittit.*

295. Neapoli.] *Iuuenalis:*

Prouida Pompeio dederat Campania febres
Optandas.

Cicero Tuſcul. i. Pompeio noſtro familiari, cum grauiter ægrotaret Neapoli, melius eſt factū. Vtrum igitur ſi tum eſſet extinctus, à bonis rebus, an à malis diſceſſiſſet? *Tangit & Velleius lib.* ii. *& Dio* xli.

296. Prima acies.] *Nam ductores & honeſtiſſimi in ea, vt docui in* Militia: *& Senatus fere totus cum Pōpeio.*

297. Ægyptium.] *Achillem.*

298. Satelliti.] *Pincianus eſt, & teneo. nam libri fere omnes* ſatietati. Septimium *autem intellegit, Romanum, & ipſius Pompeij bello Piratico, militem. Itaque Imperatoris illius velut ſtipator aut ſatelles.*

299. Pænit. ſaluris.] *A tali acceptæ.*

300. Regis?] *Ergone ita pudendum aut nouum,* Regi *ſalutem accepto referre? Merito hoc ſuſpectum, & de rege nihil præiuit. Suſpicabar* gregalis, *ipſius Septimii è vulgo militum.*

301. Secutus fuiſſet.] *Quid? ſi poſt filiam mortuus, non vidiſſet hæc mala? Ille vero iamdiu viderat, &* ſtrictos *acie Pharſalica* in ciuium capita mucrones: *& bona diuiſa ac ſubhaſtata, ipſius etiam Pompeii; & quidquid hic malorum narratur. Nam filiam obiiſſe certum eſt bello Cæſaris Hiſpanienſi, haud diu nimis ante Cæſarem ipſum. Itaque ſuſpecta tota hæc clauſula, & interpolationis accuſanda à libris: quorum aliis alia deſunt (Gruterum, ſi lubet, vide) meo hæc omnia. atque habet tantum:* liberata republica ſenatuſque fuiſſet etiam tunc felix mori potuit. *Ex eo conciones:* republica Senatuque, etiam tunc. *Sed viderint, ſiqui vetuſtiores libros forte nacti.*

302. De ſuo per.] *Ipſi præmium ſuæ mortis eſſent. Tale in Floro:* Miſera reſpublica in exitium ſuum merces erat.

303. Haſtam.] *Quam Cæſar pro æde Iouis Statoris in foro poſuit. Cicero Phil.* ii. *& ſæpe de hac Iuliana haſta.*

304. Conſularia.] *Nam vterque Conſul à Pompeio ſteterat.*

305. Locata.] *Latrones præmio publice prouocati.*

306. Tantum Catil.] *Id eſt, tot vno tempore Catilinas: animo, quo ipſe, præditos. Ita omnes libri, nec Pincianum audio* trium Catilinarum *ſubſtituentem. Refert ad* iii. *viros Lepidum, Antonium, Octauianum. Sed reuera*

Digitized by Google

Cicero vix ea, aut eos in potentia illa vidit, inter primores occiſus.

307. Pompeium ſequi.] *Quem certe nec ipſum probabat.*

Metilio.] *Libri,* illi: *putemque ego,* filio. *Vox edita, eſt à Pinciani diuinatione.*

309. Ad breuiſſimum.] *Membrum hoc totum dubiæ valetudinis. In meo:* editis, cito ceſſuris l. venientes i.p.h.p. oſficium, *Sed & alij aliter, ego nihil extrico.*

310. Toties remetiatur.] *Nam mundus in tempore voluitur, reuoluitur: atque vt Philoſophus ait,* Tempus motus quietiſque menſura eſt.

311. Licet mihi.] *Et hic libri valde variant: meus,* licet mihi vaces, & in memoriam traditæ ſenectutis viros nomines, centenos deuoſque percenſeas annos. *Quæ ſincera omnia habeo, vocula excepta, & lego:* Licet mihi vates. *Vates ſunt Sibyllæ, longæuæ vel ad prouerbium. Adiunge, inquit, & alios viros ſenectæ, traditæ æuo & memoriæ; quia rara fuit.*

Homini prima.] *Nam hæc eſt* Pueritia, *atque in eo fine deſinit.*

313. Scit libenter.] *Corruptrix & hic manus. meus codex nihil horum habet, tantum:* Manebit ſemper vbi poſitus eſt, nec illum vlterius diligentia ex conſilio perdidit, ſed tulit ſuum, *Lego,* & conſilio perduxit: *ſiue,* perduxerit. *Superflua certe ſunt alia, & idem iterant. niſi placeat:* promouebis, ſi libeat, nec illum interius diligentia & conſilio perduces, *aut etiam* reduces. *Ita duo dicat, nec produci vitam, nec contrahi: & fixam eſſe fatalem metam. Piget referre variantes lectiones: Gruterum vide, & videbis me proxime ab iis ire.*

314. Eunt vi ſua.] *Pinciani eſt. antea,* vt ſua: *nec improbem ſi diſtinguas:* Eunt, vt ſua fata. *Viam progrediuntur, quam fata pariter.*

315. Agunt opus.] *Veteres,* Augurij, *vel* Auguria opus. *Lego,* Actura opus ſuum fata, nobis ſ. n. *iunctim cum ſequentibus.*

CAP. XXI. 316. Conſeruatum.] *Mihi hæc bona. & arte laudat Metilij pudicitiam, in vrbe parum caſta, in forma illiciente, conſeruatam. At non ita morbos potuiſſet euadere, nec id in eius manu vel cautela.*

CAP. XXII. 317. Proiectis.] *Scripti,* percoqui. *Non ego ambigam, quin fuerit,* præcoquis. *Aut, inquit, ſera & fœda luxuria occupat; aut præcoquis, & in primis annis.*

318. Viuis leg.] *Quod mortuis de more fiebat. Itaque in eo ludit. vide De Benef. v. cap. xxiv. De Prouid. cap. iii.*

319. Non ſimplici.] *Nam partes eæ neruoſæ, & nimis ſenſiles.*

320. Stipendium.] *Tam dura merces huius militiæ.*

321. Statrio.] *In Tacito ita ſcribitur, at noſtris libris* Atrio: *vtrùm verius? nec ſcio, nec refert.*

322. Congiarium.] *Metaphora. Vt donum ſolet in vino, oleo, pecunia dari; ſic Seianus patrem tuum (& res nempe eius) elargitus Satrio.*

323. Nec imponi.] *Videtur ſenſus. nec à Principe quidem aut Senatu, quibus hoc ius, imponi Principem rebus Seianum, ſed ipſum vafre, & aſtu aſcendere.*

324. Supra cineres.] *Quos cineres? ipſius Pompeij? non poteſt. nam ille alibi ſepultus (in Ægypto) & vix ſepultus. Cineres ergo operis & theatri exuſti quaſi vel hoc indicium, ſtatuam eius eſſe in reliquiis operis Pompeiani. vel etiam,* ſupra cineres, *id eſt, ſuper defunctum Pompeium attolli: & eius loco ſuffici & ſtatui Seianum, quaſi illo iam ſpreto.*

325. Peſſimum.] *Libri priſci,* perfidum: *aſſentior. Hoc ideo, quia fidem erga Principem, & eius domum, minime coluit: imo in extremo ipſum deiectum. ſi fors voluiſſet, ibat. Hæc contra militiæ ſacramentum & fidem, cuius ipſe caput & exactor erat.*

326. Conſecratur.] *Alia diſtinctio in iiſdem:* conſecratur ſubſcriptio. *An* conſarcinatur, *ſiue* comparatur, *an cui in mente vox aptior?*

327. Canes.] *Apte de iis qui in* canino hoc ſtudio, *vt ille dicebat. Imitatio Ciceronis eſt, qui plus ſemel* Verrinos canes *appellat, & qui* eius tribunal ſolent lambere.

328. Sanguine hum.] *Nam homines iis accuſandos, damnandos, deuorandos (quod ad opes attinet) obijcere ſolebat.*

329. Et illum imp.] *Sic legito. Excuſat autem obiter Cremutium, quod cito viſus deſpondere animum: ſed, inquit nimirum imparatum inopinatumque inuaſerant.*

330. Seianus rog.] *Quod honos & libertas vetabant.*

331. Filia.] *Quod per illius pietatem non poterat. & callide eam laudat.*

332. Plus impon.] *Mirum in libris eſſe,* quo poſtumum poneret: *in alijs (vt meo)* quo plus virium poneret. *At vulgata mihi vera, & clara eſt.*

333. Guſtaturus.] *A balneo ita ſolent, ouum aut mulſum leuiter ſumere, viribus reparandis. Is autem ſæpe guſtus in* cubiculo *(diſerte hic) non in triclinio.*

334. Medium fere.] *Plinius:* Homini non ante ſeptimum diẽ lethalis inedia, duraſſe & vltra vndecimum pleroſque certũ eſt. *Ergo quatriduí hoc iter, circa medium.*

335. Morte rei.] *Muretiana lectio, antea,* an mortis rei perderentur: *ſiue vt alij,* proderentur. *In meo eſt:* an mortis rei reum perderent. *Mureti haud abſona reſtitutio: cui & vetus mea conſonat,* an morte rei prohiberentur. *Nam hæc (ne accuſet) iuxta cum ipſo ſemper cepimus. Hoc maluiſſem ab eo oſtenſum, qui concilientur iſta cum Tacito. Nam iſte anno vrbis* DCCLXXVII. *lib.* IV. *Annalium, ita ſcribit:* Et quia Cornutus ſua manu ceciderat, actum de præmiis accuſatorum abolẽdis, ſiquis maieſtatis poſtulatus, ante perfectum iudicium ſeipſe vita priuaſſet. Ibaturque in eam ſententiam, ni durius contraque morem ſuum, palam pro accuſatoribus Cęſar. Sic delatores, genus hominum publico exitio repertum, per præmia eliciebantur. *Ergo tunc hoc ita decretum, & res iam extra quęſtionẽ eſſe debebat in iudicio Cordiano. Quippe iſte anno poſt accuſatus. Quid dicam? hæreo, niſi ſi tunc quidem* pro accuſatoribus Cæſar; *ſed decretum Senatus nondum interpoſitum. Itaque res inuidioſa iterum nunc tracta in litem. An & Senecam parum intente hæc ſcripſiſſe? certe Tacitus in hac re nihil tale. Ceterum ſententia Senecæ hic eſt, quæſitum* an morte rei prohiberentur: *id eſt, liceret ne iis mori ita, vt ſalua bona teſtamento eſſent? Quadruplatores nolebant, & negabant, & Conſules adibant. Quo ſenſu & ante dixit:* educebatur è faucibus auidiſſimorum luporum præda. *Verba emendationis noſtræ omnino firmantur à ſequentibus iſtis:* Fles quod alicui tuorum mori neceſſe fuit? pœne non licuit. *Ex meo etiam ſcripto ſupra, haud abſurde fortaſſe* an mortis rei rem perderent. *An opes tollerentur reis, necdum damnatis.*

336. Abſoluerat.] *Ipſa vita exuerat, & omni metu ac ſeruitute. In plena iam libertate erat, tabella de ſe, à ſe lata.*

337. Alicui tuorum.] *Filio.*

338. Non licuit.] *Patri.*

CAP. XXIII. 339. Abſoluti transfl.] *At veteres,* obſoleti illitique: *meus autem,* obſoletum illitumque fluunt. *An* obſoletum illotumque efluũt? *ſiue etiam cum aliis,* obſoleti illotique transfluunt, *eodem ſenſu.* Platonicum *eſt, qui volebat animas* corpori

Digitized by Google

deditas, corporibus elapſas circum ipſam terram volutari, nec in cæleſtem locum, niſi multis poſt ſeculis reuerti. *Cicero in Somnio, Macrobius ibi, Plato ipſe x. de Legib. atque alibi.*

340. Ex alto allucti.] *Nam è ſtellis & cælo, quaſi ſtillis, decerpunt animas Stoici.*

341. Plato clamat.] *Vbi reperio ſimilia equidem in Phædone. atque ibi Socrates:* ὡς μοι φαίνεται, *inquit,* ἀνὴρ τῷ ὄντι ἐν φιλοσοφίᾳ διατρίψας τὸν βίον, θαῤῥεῖν μέλλων ἀποθανεῖσθαι, καὶ εὔελπις εἶναι μέγιστα ἐκεῖ οἴσεσθαι ἀγαθά, ἐπειδὰν τελευτήσῃ. Mihi videtur vir, qui reuera in ſtudio ſapiētiæ vitam poſuerit, cum fiducia moriturus plenus bonæ ſpei quod magna ibi præmia conſequetur, cum obierit. *Et mox:* Κινδυνεύουσι γὰρ ὅσοι τυγχάνουσιν ὀρθῶς ἁπτόμενοι φιλοσοφίας, λεληθέναι τοὺς ἄλλους, ὅτι οὐδὲν ἄλλο αὐτοὶ ἐπιτηδεύουσιν ἢ ἀποθνήσκειν τε καὶ τεθνάναι: Nā qui rectè philoſophandi ſtudium amplexi ſunt, hoc præcipue operā dant, vt taciti atque aliis ignaris meditentur mori. *Iterumque poſtea:* ὅτι τῷ ὄντι οἱ φιλοσοφοῦντες θανατῶσι: quod reuera philoſophantes in mortem propendeant. *Vide me* 11. *Manud. Diſſ.* 11.

342. In exteriora.] *Cicero expreſſit e Platone:* Animū incluſum in corpore, prominere foras, & ea quæ extra erunt contemplantem, quam maxime ſe à corpore abſtrahere.

343. Properat.] *Membranæ omnes* prope eſt: *vt nihil cuncter legere,* ab exitu prope eſt, *phraſi Tullij, & ipſius Senecæ.*

344. Detinet cauſſa.] *Humor, & quod igni expugnat. Simile in ingeniis, aut virtutibus: aliquid aduerſum adnexum detinet, donec eluctetur.*

345. Eo breuiora.] *Meus reiecta vocula,* quo illuſtriora breuia ſunt. *Corneliana frequens dictio.*

346. Maturitas.] *Plinius:* Quippe cum Cenſorius Cato, vt ex oraculo aliquo prodiderit, ſenilem iuuentam præmaturæ mortis eſſe ſignum.

CAP. XXIV. 347. Cogita tot illos.] *Simile omnino ſolatium in Teletis Pytagorici fragmentis:* Ἔπειτα δὲ καὶ ἀποδημοῦντος αὐτοῦ χρείᾳ στρατευομένου, καὶ στρατευομένου ὑπὲρ τῆς πατρίδος, καὶ πρεσβεύοντος, καὶ ἱερωμένου καὶ πρεσβυτέρου γενομένου. Ἀλλ' εἰ ἐπὶ πᾶσι τούτοις δυσκολαίνεις, τί ταῖς γραΐδιοις ἀπολείψεις: Deinde vero nec frui illo poſſis peregrinante, aut pro patria militāte, item in legationē miſſo, ſacris præfecto, ægrotante, ſeniore & decrepito iā facto. Quod ſi ſuper his quoq; omnibus ægreſcis, quid tandem aniculis relinques? *Vtitur & noſter epiſt.* LXIII. *& tangit ſupra in hac Conſol. cap.* XIX.

348. Auum.] *Cremutium.*

349. Verecundia.] *Qua factum vt nihil ederet, nec ingenij ſui in publico faceret copiam.*

350. Puer admodum.] *A ritu veteri, quo & adoleſcentes præcipuis ſacerdotiis ornati, Liuius* XXXIII. Q. Fabius Maximus Augur mortuus eſt, admodum adoleſcens. *Libro.* XLII. In Fuluij locum Pontificis, Cn. Domitius, opido adoleſcens, ſacerdos lectus. *Oſtendit tamen minus crebro factum, libro.* XXIX. Augur creatus Ti. Sempronius Gracchus admodū adoleſcens, quod tunc perrarum in mandandis ſacerdotijs erat. *Sed ea nota indicat, percrebrū ſuo æuo fuiſſe. quod & Tacitus:* Nobiles adoleſcentulos auitis ac paternis ſacerdotiis recoluit.

351. Sic te gere.] *Libri damnant, qui* filium gere, *aut* geri, *conſenſu. Scribendum:* filio iungere. *Hac meditatione, inquit, adeſto & iunge te filio, qui nunc liber tibi vacat. Hoc paullo poſt dicit,* vti filio.

352. Vincula animorum.] *inter alios Themiſtius pulchre:* Corpus Græci δέμας dicunt, tanquam in eo anima δεδεμένη, hoc eſt illigata ſit, præter ſuam naturam. Nil enim vi retinetur in eo, vbi eſſe natum eſt, aut vinciri debet. ideoque & vocabulo à Vi deducto vitam nominarunt, βίον παρὰ τὴν βίαν. *Plura addit, digniſſima lectu, in Stobæi Serm.* CXIX. *Vide & Macrobium* 1. *in Somn. Sci. cap.* X.

353. Illo, vnde.] *In cælum.*

CAP. XXV. 354. Cœtus ſacer.] *Nam ibi ſcilicet heroum meliorumque animarum ſedes.*

Lucanus:

Quodque patet terras inter, lunæq; meatus
Semidei manes habitant. quos ignea virtus
Innocuos vita, patiens ætheris imi
Fecit, & æternos animam collegit in orbes.

Dogma à Pythagora ortum, aſſerente: Mercurium ταμίαν εἶναι τῶν ψυχῶν, quæſtorem & ductorem eſſe animarum. ex iis puras ducere ad ſupera loca; impuras minime, neque iis, neque inter ſe, miſceri, ſed vinculis à Furiis adſtringi. Eſſe & ipſum Aërem animarum plenum, atque has exiſtimari Heroas & Dæmonas. *Nos plenius Phyſiolog.* III. *Diſſert.* XIII.

355. Arcana naturæ.] *Vide Conſol. ad Polyb. capit.* LXXVII.

356. Permittere] *Longe & libere mittere.*

357. Tramites omnia.] *Legam* omnium, *nempe animarum: quas vult libere in æthere ferri, & quaquauerſus commeare. Meo tamen libro* tramites, *abeſt. Poſſit &,* omnia plani, ἐν πλάτει *dici.*

CAP. XXVI. 358. Proſcribentes.] *Triumuiros.*

359. Ipſe proſcripſit.] *In tabulis Æui expoſuit, ſama an infamia poſterorum.*

360. In tædium.] *Atqui nullum tædium, nec tale antea tetigit, Meo libro hæc omnia abſunt, ſcribitque:* quod ipſe ad maiores. *quomodo & in quibuſdam Pinciani. Nec valde reuocem: niſi quod alij tamen manuſcripti vindicant, produntque:* quod in te domus ſlatus in te ipſe ad maiores. *Si germana ſcribam:* quod ſine tædio, ſatur vitæ ipſe ad: *proxime ſane ad chirographos.*

361. Ætati detrax.] *Si citius mortui. vt Scipio prior, Marius, Pompeius.*

362. Patrem] *Me Cremutium.*

363. Auum.] *Quem? paternum, an maternum? Suſpicor autem ciuili bello, aut proſcriptione periiſſe, ex eo quod nectit.*

364. Magno animo.] *Eraſmus edidit:* quam magno me iuuat animo ſcripſiſſe, *& conſentiunt pleriq; ſcripti, Meus,* quam magno mequam iuuaci animo. *Ex quibus fecerim:* quam magno, neque viuaci animo. *Oſtendi, inquit, alto animo nec vitæ cupido, me ſcripſiſſe.* Nam Viuacem, *hic ita interpreter. Si quis etiam malet, legito:* quam magno mea quam viuaci animo: *aduerſa plane mente. id eſſet, quam vegeto & vigente animo.*

365. Aut fingi.] *Parari, ſirui.*

366. Dies Perp.] *Fortaſſe,* die perpetuo.

367. Euentumque.] *Alij* venientiumque; *Meus.* venientiaque, *ſed aut vulgatum verum eſt, aut* euentaque.

368. Deſiderij tui.] *Sic legendum, è melioribus libris Sententia: ſi hoc te ſolari poteſt, quod ſicut tu filium deſideras; ita alij talia aut alia.*

369. Hiatibus.] *Mei,* montibus. *an non* motibus, *vt ad terræ motionem ſpectet?*

370. In vndationibus.] *Hæc è phyſiologia Stoica: qui aquis, & ignibus denique mundum perdunt: ſed renouandum & ſuſcitandum.*

371. Ex diſpoſito.] *Partibus, & ordine.*

372. Nos quoque.] *Ex hac clauſula vides animarū immortalitatem deſtrui, & longæuas ab eo, ſed non* ἀθανάτους, *ſtatui. Stoici variabant. & quidem,* ſapientum dum-

taxat animas perennare: *alij, vt Cleanthes, πάσας ἐπιδιαμένειν μέχρις ἐκπυρώσεως: quod interpres reddidit*, omnes perdurare, donec calore deſtituantur. *Valde contra mentem viri: qui dictum, quod hic Seneca, voluit*, omnes manere vſque ad mundi conflagrationem. *Nos iſta vbertim in Phyſiologia.*

MVRETVS.

CAP. I. MArciam A.] *Cremutij Cordi filiam, magni & ingenij & animi mulierem, amiſſo filio immodice dolentem conſolatur.*

Mortem A. Cremutij Cordi.] *De ea vide Tacitum libro quarto annalium ab exceſſu D. Auguſt. & Dionem ad finem libri* LVII.

Patriæ ſeruitutis.] *Legendum* Patere, *vt in libro Siculo. Sed & Pincianus hoc monuerat.*

Victa, fudiſtique lacrimas palam.] *Locus mihi quidem deprauatus videtur. Fortaſſis ita legi poſſit.* Victaque tenuiſti lacrimas palam, & gemitus, non tamen hilari fronte, texiſti. *Sed hæc coniectura modo eſt, quam veram præſtare non auſim.*

Libros.] *Quos patres cenſuerant per ædiles cremandos eſſe. Tacitus. Dio. Eorum librorum teſtimonio alicubi vtitur Suetonius.*

CAP. II. Carmina celebrandæ Marcelli memoriæ compoſita.] *Audiſſe tamen non illibenter dicitur, quæ de eo Virgilius ad finem libri ſexti Æneidos ſcripſerat.*

CAP. III. Filium Druſum.] *Patrem Germanici, auum Caligulæ. De huius morte vide Strabonem libro* VI.

CAP. XII. Nec nimis admiretur Græcia illum patrem.] *Xenophontem: de quo, itemque de Puluillo vide Valerium Maximum cap. x. libri* V.

CAP. XIV. Deceſſiſſe filiam.] *Iuliam Pompeij vxorem.*

CAP. XV. Diis geniti deoſque genituri.] *Imitatus eſt Vergilij verſum:*

Diis genite & geniture deos.

De iis neminem queri.] *Nam ipſemet, ſtulta illorum temporum opinione, paullo poſt futurus erat Deus.*

CAP. XVI. In qua iſtud vrbe, di boni loquimur?] *Imitatus eſt locum quendam è Ciceronis Miloniana.*

CAP. XVII. Nobilis carcer.] *Ita conieci legengendum: cum veteres libri haberent partim* Nablius, *partim* Noblius.

CAP. XXII. Atrio Secundo.] *Ita legendum ex Taciti libro* IV.

An morte rei perderentur.] *Retinenda eſt hæc veterum librorum ſcriptura: quã qui non intelligunt, deprauare conantur. ſententia autem hæc eſt. Quadruplatores, vt notum eſt, quartam partem ferebant eius pecuniæ, quæ conficiebatur è ſectione damnati. At qui peribant in reatu, mors damnati non videbantur. Moriente igitur ante damnationem aliquo, cuius ipſi bona ſpe iam deuoraſſent, bolus eis è faucibus eripi videbatur. Hoc igitur illi querebantur, & iniquo animo ferebant: ſi ſibi morte eriperentur & elaberentur è manibus rei ſui, quorum explorata damnatio eſſet. Hoc igitur fuiſſe dicit in quæſtione, an quadruplator perderet reum ſuum, ſi reum adhuc indemnatum mori contigiſſet.*

PINCIANVS.

CAP. I. CVi viri quoque libenter hæreant & incumbunt.] *Vetus lectio* incumbant, *non* incumbunt.

Nec ſpem accepiſſem.] *Eadem*, nec ſpem concepiſſem.

In perſona patris tui geſſeris: *Scribo* perſonam *non* perſona, *vt in quarto de beneficiis.* Quid amplius in horum perſonam poſſum, quam, velle.

Permittit ſibi quædam contra bonum morem magna pietas.] *Deeſt particula* &, *vt ſit*, & contra bonum morem magna pietas, *ex vetere lectione.*

Illam vnam patriæ ſeruitutis fugam.] *Eadem*, illam vnam patere ſeruituti fugam, *alioqui* paternæ *ſcribendum erat, non* patriæ.

Fudiſique lacrymas palam, & gemitus deuoraſti.] *Videntur aduerſa eſſe inter ſe*, fundere lacrymas palam, & gemitus deuorare, *Quare malin* clam *legeres quam* palam.

Non tamen hilari fronte texiſti.] *Vetus lectio*, Quidem tamen non hilari fronte texiſti, *Scribendum puto*, Quin & tantũ non hilari fronte texiſti.

Vt vero aliquem ſpiritum mutatio temporum dedit.] *Legendum*, vt vero aliquam occaſionem mutatio temporis dedit, *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

Quamdiu quiſquam erit qui velit ſcire.] *Vetus lectio*, quamdiu quiſquam vulit ſcire.

Quid ſit vir Romanus, qui ſubactis iam ceruicibus omnium, & ad Syllanum iugum adactis, indomitus ſit.] *Scribo, partim ex vetere lectione, partim ex coniectura:* quid ſit vir Romanus, quid ſubactis iam ceruicibus omnium, & ad Seianianum iugum adactis indomitus. *Nam quo iure ſupra ex* Salamanos, *emendatum eſt*, Seianianos: *eodem hic ex* Syllanum *fieri debuit* Seianianum.

Si illum ob dictas partes pulcherrimas in obliuionem correptum in elequentiam & libertatem non eruiſſes.] *Vetus lectio*, Si illum ob duas res pulcherrimas in obliuionem coniectum, eloquentiam & libertatem non eruiſſes.

Scelera quoque quibus ſolis memoriam meruerunt, tacebunt.] *Lege* tacebuntur, *non* tacebunt, *ex antiquis codicibus. In quorum nonnullis verbum* quoque *deſideratur.*

Nec furtum facere affectibus cogitem.] *Quid ſi legas?* nec fucum facere affectibus cogitem, *hoc eſt fraudem facere vt illud* fucum factũ mulieri *apud Comicum.*

Alij itaque molliter agunt & blandiũtur.] *Lege*, alij itaque molliter agant & blandiantur, *ex vetere lectione.*

Si verum audire vis.] Si verum fateri vis, *eadem agnoſcit.*

Iſtud idem remedium naturale temporis quod maximas ærumnas componit.] *Eadem*, Illud ipſum naturale remedium temporis, quod maximas quoque ærumnas componit.

Quin interim nihil ex illo impetu cecidit.] *Lege ex eadem*, quum interim nihil ex primo illo impetu, *&c.*

Ita quoque triſtitia & miſeria, & in ſe ſæuientia.] *Eadem.* Itaque quoque hæc triſtia & miſera, in ſe ſæuientia.

In malum vlcus ſe verterunt.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, in malum vlcus veterauerunt.

Et in exemplum deſinere.] & in exemplis deſinere, *Vetus lectio.*

Mutari hunc interim ordinem.] Morem, *non* ordinem, *eadem habet.*

Et ſexus & ſæculi noſtri exempla.] *Lego* tui, *non* noſtri, *ex eadem.*

In quem onus imperij reclinaret.] *Quædam exẽplaria* reclinare *legunt*, *non* reclinaret, *vt repetatur verbum* cœperat.

Digitized by Google

Ingenio impotentem.] *Exemplar Facundi ac Primitiui*, potentem *legit, non* impotentem.

Sed frugalitatis continentiæque.] *Scribendũ reor*, ſed & frugalitatis continentiæque.

Non dico enim non eſt auſa conſurgere, ſed alleuari recuſans:] *Exemplar Facundi & Primitiui.* Nõ dico tantum conſurgere, ſed alleuari recuſans, *cætera deſiderantur.*

Nullam ſibi fieri mentionem.] *Vetus lectio*, nullam ſibi fieri de illo mentionem.

CAP. III. Diua Liuia amiſerat filium Druſum futuram principem, iam magnum magnum ducem. Intrauerat ipſe penitus Germaniam, & ibi ſignum Romani fixerunt, vbi vix vllors Romanos eſſe notum erat: in expeditione ter deceſſerat.] *Sic prior editio. Tres verſus, tres ſupervacaneę dictiones. In primo* Diua, *in ſecundo* ipſe, *in tertio* ter *ex omni vetere lectione.*

Et totius Italiæ multitudo. Eſide.] *Ita prior editio legebat. elegans ſane & ad exemplum mirus depravationis modus* multitudo, Eſide, *pro* deſiderium. *Nam omnis antiqua lectio habet*, & totius Italiæ deſideriũ.

Non licuerat matri, vt filij oſcula, gratumque extremi ſermonem oris haurier, longo itinere reliquias proſecuta. *Scribe ex eadem*, Non licuerat matri. vltima filij oſcula, gratumque extremi ſermonem oris haurire, longo itinere reliquias Druſi ſui proſecutæ. *Item paulo poſt*, irritatæ *legendum puto, non* irritata: *etſi omnes ſcripti codices* proſecuta *&* irritata *habeant, non* proſecutæ & irritatæ. *In quorum nonnullis habetur* vti filij oſculo, *non* vltima filij oſcula.

Simul & dolorem ſuum poſuit.] *Vetus lectio*, ſimul & illum, & dolorem ſuum poſuit.

Vtique illum ſibi priuatim publicéque.] *Scribe*, Vbique, *non* vtique, *ex eadem.*

Ipſumque deſiderabis triſte matribus agmen occurrere.] *Quædam exemplaria*, ipſumque deſiderans triſtem matribus omuem occurrere. *Alia ſic*: ipſumque deſiderans omnem occurrere. *Legendum reor:* Ipſa te deſiderabis. Triſte matribus omnem occurres. *Cui correctioni videntur ſuffragari verba Senecæ libro quarto declamationum*: Hic mihi videndum, ne cui de nuptiis, ne cui de liberis cogitanti dirum omen occurram. *Poſſet etiam non abſurde ita legi:* ipſeque quem deſideras, triſtis matri & ominoſus occurret.

Quod turpiſſimum effreniſſimumque eſt animo tuo.] *Vetus lectio* alieniſſimum *agnoſcit, non* effreniſſimum.

In meliore noto parte.] *Lego contra omnia exemplaria* patre, *non* parte, *vt circa initia*, non eſt ignotum qualem te in perſonam patris tui geſſeris.

Si ad hoc maximum fœminæ exemplum applicueris, moderatius ac mitius eris in ærumnis.] *Vetus lectio*, Si ad hoc maxime fœminæ te exemplum applicueris moderatius ac mitius, non eris in ærumnis.

Quæ enim maior eſt amentia pœnas à ſe illicitas exigere.] *Corrige.* Quæ enim malum, amentia eſt pœnas à ſe infelicitatis exigere. *ex eadem.*

Illum ipſum iuuenem digniſſime quietum, nominatum cogitatumque faciet.] *Veteres omnes codices*, Illum ipſum iuuenem digniſſime quietum, ſemper nominatus cogitatuſque faciet. *Scribendum forte*, Illum ipſum iuuenem digniſſimum quiete, ſemper nominatus cogitanſque facies. *quam correctionem probare videntur verba ſtatim ſequentia.*

CAP. IV. Vt humano ferre humana iubeam modo.] *Vetus lectio*, vt humanæ ferre inhumano iubeam modo.

Scribe, vt humana ferre inhumano iubeam modo.

Vtrum magnus eſſe debeat an perpetuus.] *Deeſt verbum* dolor, vtrum magnus dolor eſſe debeat. an perpetuus, *ex eadem.*

Magnum tibi placeat exemplum.] *Magis lege, non* magnum, *ex eademo.*

Illa te ad ſuum concilium vocat.] *Eadem*, conſilium *agnoſcit, non* concilium.

Sc conſolandam philoſopho viri ſui præbuit.] *Prior editio* ſe conſulero philoſopho viri ſuæ præbuit. *Vetus lectio non* conſulero *habet, ſed* conſulareo. *Emendandum puto*, ſe conſilio Arei philoſophi viri ſui præbuit. *Fuit hic Areus ſiue Arius, philoſophus Alexandrinus, Auguſto acceptiſſimus. Cum quo inſtituto ſermone, & dextera ei data, vt inter ciues ſuos ſpectabilis foret, admirarenturque eum omnes, ingreſſus eſt Alexandriam poſt debellatos Antonium & Cleopatram. Deinde quum in ſuggeſtum theatri aſcendiſſet, Alexandrinis omnibus præ metu exanimatis, & in terram procidentibus, quum eos ſtare iuſſiſſet: Omni ſe inquit, populum crimine abſoluere: idque ſe facere, primo propter conditorem Alexandrum: ſecundo, propter miram pulchritudinem, magnitudinemque eius vrbis: tertio, propter Arium amicum ſuum. Auctor Plutarchus in Antonio, Suetonius quoque in Auguſto.* Deinde etiam, *inquit*, eruditione varia repletus ſuper Arei philoſophi, filiorumque eius Dionyſij & Nicanoris contubernium iniit. *etiam ſi in Suetonij exemplaribus, atroci menda*, ſpera rei *legatur, pro* ſuper Arei. *Huic Areo credunt nonnulli Dioſcoridem inſcripſiſſe libros ſuos de medicinali materia. Cæterum in exemplari Facundi & Primitiui ſic habetur*, ſe Areo philoſopho viri ſui præbuit.

Et multum eam ream profuiſſe ſibi confeſſa, plus quàm Romanum.] *Scribo ex vetere lectione*, & multum eam rem profuiſſe ſibi confeſſa eſt, plus quàm Romanum populum.

Diligentiſſimum. Vſque in hunc diem Liuia.] *Scribendum reor per maiorem*, Diligentiſſime: *vt ſit exordium orationis, quam Areus habuit ad Liuiam.*

Cui non tantũ quæ in publicum emittunt vota, ſed omnes qui ſunt ſecretiores animorum noſtrorum motus.] *Legendum ex vetuſtis exemplaribus*, cui non tantum quæ in publicum emittuntur nota, ſed omnes ſunt ſecretiores animorum veſtrorum motus.

CAP. V. Multarum rerum veniam dare, & nullius petere.] *Tolle coniunctionem* &, *ex eiſdem.*

Quemadmodum aliquid loquantur coram te de Druſo.] *Sic prior editio. Scribendum*, quemadmodum ſe gerant. Loquantur aliquid coram te de Druſo, an nihil, *ex eiſdem.*

Qui huiuſmodi caſibus.] *Lege*, qui in huiuſmodi caſibus, *ex eiſdem.*

Et oblita meliorem fortunam tuam quæ deterior eſt aſpicis.] *Aliter vetus lectio, nec fortaſſe peius*, & oblita meliorum, fortunam tuam qua deterior eſt, aſpicis.

Non conuertiſti te ad conuictus filij tui, occurſus iucundos.] *Lege*, occurſuſque iucundos. *ex eadem. & mallem legeres* conuertis *quàm* conuertiſti.

CAP. VI. Primo dumtaxat ſtrepitu contenta.] *Scribe* conterrita, *non* contenta, *ex eadem.*

Et mutata perſona conſolatus eſt.] *Corrige*, Muta perſonam te conſolatus eſt, *ex exemplari Facundi & Primitiui.*

Digitized by Google

Si fletibus fata vincuntur, conferamus.] *Sic in omnibus legitur codicibus. Quid ſi legas?* confligamus, *non* conferamus.

Et mors tenuit quicquid abſtulit.] Tenet *legendum, non* tenuit., *ex vetere lectione.*

Quare regamur, nec nos iſta vis tranſuerſos auferat.] *Eadem* ne *legit, non,* nec, *& conſidera an commutato dictionũ ordine ſcribendum ſit.* Quare rogamus nos, ne iſta, *&c. Nam* regamus, *in eadem habetur, non* regamur.

CAP. VII. Fluctuantia vela.] Fluitantia *eadem, non* fluctuantia, *aſſueta etiam in Plinio menda.*

Cum ſæpe ad cubilia expilatæ redierint.] Expilata, *non* expilatæ, *eadem.*

Eadem in omnibus ſeruant.] Eandem, *non* eadem, *legitur in eadem.*

Quia naturaliter.] *Deſiderantur in eadem hæc duo verba: & recte. nam confeſtim ſequitur eadem ſententia:* Quare? quia vires ille à natura datæ ſunt.

Quæ nihil impium conſtituit.] *Scribe,* quæ nihil in perſonam conſtituunt, *ex eadem.*

Paupertatem, lucrum, ambitionem, alius aliter ſentit.] *Scribendum reor,* paupertatem, luctum, orbationem, alius aliter ſentit. *Nam vetus lectio* luctum *præfert, non* lucrum.

De non timendis terribilis.] *Legendum reor* terribilibus. *non* terribilis.

CAP. VIII. Dolorem dies conſumit.] *Scribo,* Dolorem dies longa conſumit, *ex vetere lectione.*

Qualis in illo fuit.] *Vitiatiſſima verba, & quæ pro tempore donec meliora occurrant, ſic reſtituenda puto,* qualis in Liuia fuit.

CAP. IX. Et aliud & pacatius ingreſſi iter] *Exẽplar Facundi & Primitius,* & alius pacatius ingreſſi iter.

Multo ante prouiſa.] *Legendum* præuiſa, *non* prouiſa, *ex vetere lectione.*

In tuum librata corpus quoties aut ad latus, aut penes tergum ceciderunt.] *Scribo,* in tuum vibrata caput. Quoties ad latus poſt tergum ceciderint. *Nam & paulo ante præceſſit,* circa te vibraſſe, *& adſtipulatur vetus lectio.*

Alium percuſſiſti, me petiſti.] *Eadem,* alium quidem percuſſiſti, ſed me petiſti.

Quis non ſi admoneatur, vt de ſuis cogitet.] *Duo illa verba* de ſuis. *ſuperflua ſunt, ex eadem.*

Egregium verſum & dignum audiui, eſt enim è populo: Cuiuis poteſt accidere, quod cuiquam po.eſt.] *Deprauatiſſimus locus, ſi quis in toto opere, non tantum verbis vitiatis, ſed inuerſo etiam, vt coniicio, ordine. Sunt codices qui ſic habeant:* Egregium verſum & dignum audiui, qui non è populo heri & cuiuis poteſt accidere, quod cuiquam poteſt. *Legendum opinor:* Egregium verſum audi, & dignum qui nõ eſſet Publij Syri: Et cuiuis poteſt accidere, quod cuiquam poteſt. *Comprobat hanc caſtigationẽ Seneca ipſe in libro de Tranquillitate vitæ, his verbis:* Nunquã me in bona re mali pudebit auctoris, Publius tragicis comiciſque vehementior ingeniis, quoties mimicas ineptias & verba ad ſummam caueam ſpectantia reliquit, inter multa alia cothurno, non tantum ſippario fortiora & hoc ait. Cuiuis poteſt accidere, quod cuiquam poteſt. *Fuit hic Publius natione Syrus, mimographus poeta temporibus Cæſaris dictatoris, multis & pulcherrimis ſententiis clarus in primis. Quas leges apud Gellium lib. 17. cap. 14. & apud Macrobium ſecundo Saturnalium, non procul à calce.*

Terror decipit.] *Legendum putarim.* Error, *non* terror.

CAP. X. Ampla arua.] *Legendum* atria, *non* arua, *ex vetere lectione.*

Nihil dono datur: collatitiis & ad dominum redituris inſtrumentis ſcena adornatur.] *Scribe ex eadem.* nihil horum dono datur, collatitiis & ad dominos redituris, *&c.*

Metuere vt receſſura.] *Eadem,* à metu ire ceſſura. *Corrigo,* amet vt receſſura.

Et ſine dilatione omne gaudium aduertite.] Haurite *ſcribi debet, non* aduertite, *ex eadem.*

Deficiet iſte comitatus.] *Quidam codices* deficietur *habent. Puto legendum* deficiet te.

In fugam viuere.] *Vetus lectio* & fuga viuere. *Vt verba illa,* miſeri neſcitis, *parentheſi claudantur.*

Et in hanc legem datus hoc fatum ab vtero ſtatim proſequebatur.] *Eadem.* in hanc legem datus eſt. Hoc illum fatum ab vtero ſtatim proſecutum eſt.

Vel in pœnam admotis, vel in certa nudos maria iactabat.] *Variam & parum ſibi conſtantẽ veterem lectionem hoc loco reperio. Sed quæ commodior ex emendatioribus codicibus elici potuit, ſic habet:* vel in pœnam admotis, vel in remedium, alios vinciet. Id nunc iſti licebit, nunc tibi. Alios per incerta nudos maria iactabit.

In alicuius ventrem immenſæ beluæ detrudet.] *Vetus lectio,* ſed in alicuius ventrem immenſæ beluæ recondet.

Moderandus eſt itaque nobis animus ad hæc maxime quæ immoderate fertis, & in metus, & in dolores humanum pectus diſpenſandum.] *Breuius eadem:* Moderandum eſt itaque, vobis maxime qui immoderate fertis, & in multos dolores humanum pectus diſpenſandum.

CA. XI. Hæc omnis iſta quæ in foro litigat. *& mox paulo,* non diſpari gradu vadit.] *Lege* huc, *non* hæc, & foris, *non* foro, *& negatio* non *tollenda, ex eadem.*

Et quę diligis veneraris, & quæ deſpicis, vnus exęquabit cinis: hic videlicet illa Pythicis oraculis aſcripta noſcit.] *Sic prior editio. Deploratiſſimus eſt locus. In quibuſdam codicibus ſic habetur:* Et quæ diligis, veneraris, & quæ deſpicis, vnus exęquat ciuis, hoc videlicet illa Pythicis oraculis adſcripta noſcite, *quæ verba minus forte vitioſa erunt, ſi ſic legantur:* Et quem diligis, veneraris, & quem deſpicis, vnius exæquat vox Chilonis: hæc videlicet, illa Pythicis oraculis adſcripta: Noſcere te. *vel ſic:* Et quem diligis veneraris, & quem deſpicis, vnius exæquat Chilonis vox: licet illa Pythicis oraculis adſcripta, Noſce te. *Notam ſententiam illam* Noſce te, *Chilonis eſſe Lacedæmonij, ex Plinio, Plutarcho, Auſonio & aliis conſtat: etſi Iuuenalis Apollini aſcribat,* è cœlo deſcendit *γνῶθι σαυτόν. Cicero item prima Tuſculana,* Nimirum, *inquit,* hanc habet vim præceptum Apollinis, quo monet vt ſe quiſque noſcat. *Diogenes quoque Laertius in vita Chilonis, cum ſententiam illam, Sponſioni non deeſſe iacturam, Chiloni tribuit, hanc de ſe noſcendo non tribuit.*

Non tempeſtate vt diſſiperis eſt opus.] *ex vetere lectione,* non tempeſtate magna vt diſſiperis, eſt opus.

Alimenta metuens ſua quotum modum inopia rumpit.] *Veteres quidam codices duo verba addunt,* & ſemper. *ſed & ſic locus eſt ambuſtus, & verbis quibuſdam caſſus: quæ omnino ad complementum ſenſus neceſſarium habui. Scribendum igitur cenſeo ſic:* & ſemper alimenta metuens ſua quorum modo inopia laborat, modo copia rumpitur.

Morbidum, putre, cauſamque fletus vita auſpi-

Digitized by Google

catum.] *Legendum puto*, morbidum, putre, caſſum, à fletu vitam auſpicatum. *Plinius libro* 7. Nullumque tot animalium ad lacrymas, & has protinus vitæ principio. *&* *paulo poſt*, & à ſuppliciis vitam auſpicatum.

Cæterum quantos tumultus.] *Scribe*, cum interim quantos tumultus, *ex vetere lectione*.

CAP. XII. Si modo tibi vlla ratio eſt.] *Corrigo*, Si modo villa illi ratio eſt, *ex exemplari Facundi & Primitiui*.

Sed de eo gratias agere quod collegiſti.] Cepiſti *vetus lectio*, *non* collegiſti.

Peruenerunt enim ſatis magni fructus laborum tuorum.] *Scribe*, prouenerunt, *non* peruenerunt. *Vnde* prouentus *dicti*, *Adſtipulante etiam vetere lectione*.

Liberos nutrientibus non ipſa fructus educatione acquiritur.] *Exemplaria quædam*, liberos nutrientibus non fructus educat ipſa educatio.

Licet itaque tibi nihil induſtria eius contulerit, licet nihil diligentia ſua cuſtodierit.] *Vetus lectio*. Licet itaque nihil tibi induſtria eius contulerit, nihil diligentia cuſtodierit.

At potuit longior eſſe, non maior.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, At potuit longior eſſe maiorque.

Iuuenis cito prudens, cito maritus.] *Lege* iuuenis cito prudens, cito pius, cito maritus, *ex vetere lectione*.

Omnia tanquã proſpera.] *Corrigendum puto*: Omnia tam præpropera *Cui emẽdationi ſuffragantur verba hæc, non longe à fine*; Hac ſanctitate morum efficit, vt puer admodum dignus ſacerdotio videretur.

Filium tibi dij immortales non diu dant. Statim tibi talem dederunt.] *Vetus lectio*, filium tibi dij immortales non diu daturi, ſtatim tibi talem dederunt.

Electam te à diis, cui frui non liceret filio.] *Legendum*, abiectam te à diis, cum frui non licuerit filio, *ex exemplari Facundi & Primitiui*.

Occurrent paſſim vbique qui maiora ſenſerunt. iſta magni iudices ſenſerunt principes.] *Vetus lectio*, occurrẽt tibi paſſim vbique maiora. Senſerunt iſta magni duces, ſenſerunt principes.

Quibus male nimis ſecundæ res conſtant.] *Eadem*, quorum male illo nimis ſecundæ res conſtant. *Coniicio legendum*, quorum malis illius nimis ſecundæ res conſtabant.

CAP. XIII. Et ſolemnia pontificalis carminis verba concepit.] *Sic agnoſcunt complura exemplaria. Sed in exemplari antiquiſſimo & correctiſſimo Facundi & Primitiui tantum habetur*, ſolemnia Pontifica perfecit. *cætera vacant*.

Quo victum ante currum egit Perſæ inclyti regis nomen.] *Lego*, quo victum ante currũ egit Perſem inclyti regis nomen, *ex vetere lectione*.

Et quis magis poterat mouere tanta mutatio?] *Scribendum videtur*, Ecquem magis poterat, *&c.* *& ſic fere habetur in exemplari Facundi & Primitiui*.

Non contigit tamen triſtem Paulum Perſæ videre.] *Idem exemplar*, non tamen contigit Perſæ triſtem Paulum inuenire.

CAP. XIV. Vnumquemque animo occupa.] Vnumquem libet animo occupa, *vetus lectio*.

Quoniam grauia illi videbãtur, & cum in commune creſcerent.] *Lego*, quæ grauia illi videbantur, etiam cum in conciuem creſcerent. *Exemplar enim Facundi & Primitiui* cõciuem *agnoſcit*, *non* commune.

CAP. XV. Sed vide vt in orbe iſta tempeſtas.] *Scribe*, ſed videlicet it in orbem iſta tempeſtas, *ex omni vetere lectione*.

CAP. XVI. Quis enim dixerit naturam maligne cum mulieribus ingenuis egiſſe, & virtutem illarum in arctum retraxiſſe?] *Corrige*. Quis enim dixerit naturam maligne cum muliebribus ingeniis egiſſe, & virtutes illarum, *&c. ex eadem*.

Par ad honeſta libera facultas.] *Scribendum*, Par ad honeſta (libeat) facultas, *ex eadem*.

Laborem, dolorem ex æquo.] *Lege*, laborem doloremque ex æquo, *ex eadem*.

Quo tibi ſi vis exempla refert.] *Præpoſtero ordine ſcribendum*. Quod ſi tibi vis exẽpla referri, *ex eadem*.

Nec amiſſos ciuitas ſentit.] *Eadem* ſenſit *legit*, *non* ſentit.

Scipionumque matres ac filios egit.] *Scribe* exegit, *non* egit, *ex eadem*.

Nullum autem fruſtra cadet telum.] *Quidam codices*, nullum amat fruſtra caderet telum.

Mirum eſt, tantam turbam iam potuiſſe ſine iniuria damnove prætereuehi.] *Quædam exemplaria*, Mirum eſt, tantam turbam non potuiſſe ſine inuidia damnove prætereuehi. *Alia*, Mirum eſt, tantam turbam ſine inuidia, ſine damno prætereuehi. *Legendum puto*, eſſet *potius quàm* eſt.

Ad hoc iniquior fortuna fuit.] *Scribe*, At hoc iniquior fortuna fuit, *ex vetere lectione*.

Similes patri.] *Hæc verba deſiderantur in eadem*.

Mecilij.] *Eadem*, Metilij.

Hæc quidem natura mortalium eſt.] *Scribe commutato dictionum ordine*, Eſt quidem hæc natura mortalium, vt nihil magis, *&c. ex eadem*.

CAP. XVII. Illud quoque Marcia mouet me.] *Scribe* moueret, *ex eadem*, *non* mouet.

Iam patri, iam matri præſidium ac decus amittere.] *Scribe*, iam patri, iam matri reſiduum amittere. *Cætera otioſa ſunt, ex codice Facundi & Primitiui*.

Quam continenti quondam ceſſiſſe conſtat ſubito illud mare irrupit.] *Lego ex vetere lectione*, quã continenti quondam cohæſiſſe conſtat. Subitum illo mare irrupit.

Auidiſſimum maris vertice reſtringere.] *Legendum reor* perſtringe, *non* reſtringere.

Siue illas primum naſcentes inuenit, ſiue trans flumen integrum ſubter tot maria.] *Sic prior editio. Vetus lectio*, ſiue illas ibi primum naſcens inuenit, ſiue in ipſum trans flumen. *Sunt codices qui legant*, ſiue in ipſum tris flumen. *Scribo*, ſiue illas ibi primum naſcens inuenit, ſiue immerſum terris flumen integrum ſubter tot maria.

Vt ne maximarum quidẽ tempeſtatum locus futori ſit.] *Inuertẽda dictiones* futori locus ſit, *ex exemplari Facundi & Primitiui*.

Ille exciſus in infinitam altitudinem ſaxis naulius carcer.] *Legendum reor*, lautumnius carcer. *de quo multa in obſeruationibus Plinianis*.

Et latus territorium.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, & laxius turritam.

Lympidiſſima hyberna.] *Vetus lectio*, lepidiſſima. *Lego*, tepidiſſima: *vt patet ex verbis ſequentib. cuius rei Plinius quoque meminit ſecundo hiſtoria naturalis, ca. 62*.

Dicet omnibus nobis natura.] *Scribe*, dicit. *non* dicet, *ex eadem*.

Potes habere formoſos & deformes. Sed ſi fortaſſe tibi multi naſcentur, eſſe ex illis aliquis.] *Caſtior eadem*, poteris habere formoſos, poteris & deformes. Multi naſcentur. eſſe aliquis ex illis. *reliqua ſuperfluunt*.

Digitized by Google

Non eſt quod ſperes.] *Exemplaria quædam* deſperes *habent, non* ſperes.

Vt ipſis maledictum ſit.] *Legendum ex antiqua lectione*, vt ipſi maledicta ſint.

CAP. XVIII. Annum, æſtatem, hyememque æqualiter diuidentem.] *Eadem*, Anno, æſtates hyemeſque æqualiter diuidentem.

A traternis occurſionibus.] *Lege*, à fraternis occurſibus, *ex eadem.*

Et modo toto ore terris imminentem, acceſſionibus damniſque mirabilem.] *Scribe*, & modo occultam, modo toto ore terris imminentem, acceſſionibus damniſque mutabilem, *ex eadem.*

Sacratos ſpectaculo ſuperiorum.] *Scibendum* ſupernorum, *non* ſuperiorum, *ex eadem.*

Quæ interuentu ſuo maria circumdant & diſtingunt.] *Duo illa verba* circumdant &, *tollenda*, *ex eadem.*

Et inter rapidorum torrentium curſum aurum arenis interfluens.] *Corrige*, & inter rapidorum torrentium arenas aurum interfluens. *cætera ſuperfluunt, ex exemplari Facundi & Primitiui.*

In mari & fidem excedenti magnitudine.] *Scribe*, immani, *non* in mari, *ex vetere lectione.*

Concitatis perniciora nauigiis & remigiis.] *Scribe*, concitatis perniciora remigis, *reliqua redundant, ex eadem.*

Eriſque ei ſpectatrix.] *Exemplaria quædam*, eriſque eius expertrix.

Diſces. Docebiſque artes illas quæ vitam inſtruant, alias quæ ornent.] *Legendum*, Diſces docebiſque arte. Alias quæ vitam, *&c. ex vetere lectione.*

Et latrocinia, & naufragia.] *Scribo*, & latrocinia, & venena, & naufragia, *ex eadem.*

Et mors incerta facilis per pœnam cruciatumque.] *Sic prior editio. Exemplaria quædam*, & mors incertuſque finis per pœnam cruciatumque. *Exemplar domeſticum non reſpuendæ fidei*, & mors, incertum facilis, an per pœnam cruciatumque.

Reſpondebis nolle te viuere.] *Omnia ſcripta exemplaria* velle *agnoſcunt*, *non* nolle, *recte. Sequitur enim* Viue ergo, vt conuenit.

CAP. XIX. Videbis primum quid curandum ſit.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, videatis primum, &c. *Scribendum puto*, Videamus primum, *&c.*

Id per ſe deſiderabile apparet.] Tollerabile, *non* deſiderabile, *idem agnoſcit exemplar*, *rectiſſime.*

Abſentes enim futuros dum viuerent, non flemus.] *Scribe*, abſentes enim abfuturoſque, dum viuerent, non flemus, *ex vetere lectione.*

Et noſmetipſi non fallamus.] *Quidam codices ſine negatione*, noſmetipſi fallamus. *In aliis non habentur omnino hæc verba.*

Qui contemptum vindicet.] *Vetus lectio*, & qui à contemptu vindicet.

Plus orbitas confert quam eripit.] *Scribe*, plus gratiæ orbitas confert quam eripit, *ex eadem.*

Illa quæ nobis inferos faciunt terribiles, fabula eſt. Nullas imminere mortuis tenebras.] *Scribe*, Illa quæ nobis inferos faciunt terribiles, fabula. Nullas ſcimus imminere mortuis tenebras. *ex eadem*

Nec tribunalia, nullos in illa reos libertate tam laxa. nullos iterum tyrannos.] *Eadem*, nec tribunalia & reos, & in illa rerum libertate tam laxa vllos iterum tyrannos.

Et omnia ad nihil redigit.] *Caſtigatius eadem*, & omnia in nihilum redigit.

Nō poteſt fortuna tenere quod natura dimiſit.] *Lege*, non poteſt id fortuna tenere, *&c. ex eadem.*

Et nulla publica clades conſpicitur.] *Coniunctio* &, *eradenda. Et exemplar Facundi & Primitiui* peſtis *agnoſcit, non* clades.

Vnde nihil eum pellat. vnde nihil terreat.] *Scribe*, Vnde nihil eum depellat, vbi nihil terreat, *ex eadem.*

Siue calamitatem repellit.] *Eadem*, expellit, agnoſcit, *non* repellit.

CAP. XX. Carcere educit.] *Lege.* Hæc è carcere educit, *ex vetere lectione.*

Hæc exulibus in patriam ſemper animo oculiſque tendentibus oſtendit nihil intereſſe, intra quot quiſque iaceat.] *Caſtigandum puto*, hæc exulibus in patriam ſemper animum, oculos, tendentibus oſtendit nihil intereſſe in terra qua quis iaceat. *Nam vetus lectio*, quis *præfert*, *non* quiſque.

Hic vbi res fortuna male diuiſit, & æquo iure genitos alium alij donauit.] Hæc vbi res communes fortuna male diuiſit, & æquo iure genitos, aliud alij donauit, *vetus lectio. Puto legendum*, alium alij donauit.

In qua nemo humilitatem ſenſit.] *Scribe ex eadem.* In qua nemo humilitatem ſuam ſenſit.

Vt non concidam aduerſus minas caſuum.] *Legendum forte* cæſarum *potius quàm* caſuum. *Exemplar Facundi & Primitiui*, aduerſus ruinas caſuum.

Coram te iura beneficio mortis habeo.] *Sic prior editio. Vetus lectio* vita *habet*, *non* iura. *Proinde ſcribendum ſic reor:* Coram te vitam beneficio mortis habeo. *Nam & inter alios, Plinius quoque maximum vitæ bonum appellat mortem.*

Neapolis fortuna abſtuliſſet.] *Exemplar Facundi & Primitiui.* Neapolis valetudo abſtuliſſet.

Quam infelices reliquiæ ſunt imperatorem ipſum ſuperfuiſſe.] *Scribendū*, quæ infelices reliquiæ ſunt, imperatorem ſuperfuiſſe, *ex eodem exemplari.*

Et ſacroſanctum victoribus corpus ſatietati præſtitit.] *Conſidera an ſit commodior lectio*, & ſacroſanctum victoribus caput ſatelliti præſtitit.

Liberata republica conſeruator eius.] *Poſtrema duo verba* conſeruator eius, *in exemplari Facundi & Primitiui non habentur.*

Tunc felix mori potuit.] *Lege*, etiam tunc felix mori potuit, *ex vetere lectione.*

Latrocinia, bella, rapinas, tantum Catilinarum.] *Legendum puto* trium Catilinarum, *non* tantum Catilinarum. *Nam Auguſtum, Antonium, Lepidum, tres Catilinas vocat, vt Iuuenalis tres Sillas:*

In tabulam Syllæ ſi dicant diſcipuli tres.

Nihil ergo mali illi immatura mors attulit:] *Sic exemplar Pincianum. Legendum arbitror*, Nihil ergo mali Merilio immatura mors attulit.

Nimis cito perijt & immaturus primum puta illi ſuperfuiſſe.] *Vetus lectio*, nimis tamen cito periit & immaturus. *Quæ ſequuntur ſic puto legenda.* Primum puta illum ſupereſſe.

Digitized by Google

Quantum eſt ad breuiſſimum tempus editi cito ceſſuri loco. Venienti.] *Exemplar Pincianum*, quantulum eſt ad breuiſſimum tempus editis, cito ceſſuris loco venientibus.

Venienti in capium hoc proſpicimus hoſpitiũ.] *Caſtigandus forte vitioſiſſimus locus ſic:* Venientibus in puncti hoc proximum hoſpitium. *Poſſes etiam legere* ſpatium, *non* hoſpitium.

Huius eſt enim maior menſura.] *Exemplar Facundi & Primitini*, Minorem portionem habet ætas noſtra quam punctum, ſi omni tempori compararetur, cuius maior eſt menſura.

Cum ille ſe intra huius ſpatium remetiatur.] *Scribo*, cum ille ſe intra huius ſpatium toties remetiatur, *ex exemplari Facundi & Primitini. Domeſticus meus codex*, vtpote cum ille ſe præ huius ſpatium metiatur. *Legendum arbitror*, vtpote cum ille ſe per huius ſpatium toties remetiatur.

Imo multum eſt quod viuimus, ſi ſatis eſt.] *Exẽplar Facundi & Primitini*: Imo modo multum eſt, *&c. Scribendum videtur*, Vno modo multum eſt, *&c.*

Nihil enim iam ſupererat.] *Vetus lectio*, nihil illi iam vltra ſupererat.

Intra XIV. annos quædam defatigauit.] *Scribe* defatigantur, *non* defatigauit. *ex eadem.*

Qui victurus.] Quia victurus, *eadem.*

Manebit vbi poſitus eſt.] *Eadem*, manebit ſemper vbi poſitus eſt.

Nec vllum vlterius diligentia aut gratia promouebit.] *Hæc verba in codice Pinciano non leguntur. Quæ vero ſtatim ſequuntur,*

Scit libentes illum ex conſilio perdidiſſe.] *Ita leguntur in eodem codice, vt recitaui: ſed mendoſe. Puto ſic corrigenda*, nec illum diligentia vel conſilio protuliſſet.

Eunt vt ſua fata.] *Expende an legendum ſit*, eunt vi ſua fata.

CAP. XIX. Et fruſtra vota ac ſtudia ſunt.] *Expungenda coniunctio* &. *ex vetere lectione.*

Auguria opus ſuum, fata.] *Quid ſi legas?* vrgent opus ſuum fata.

In ſumma pudoris cuſtodia, inter luxurioſæ vrbis oculos conſeruaturum, ſi potuiſſet ita morbos euadere.] *Exemplar Facundi & Primitini*, & ſumma pudoris cuſtodia inter luxurioſæ vrbis oculos cõſeruatum potuiſſet ita, *& reliqua.*

CAP. XXII. Aut feda ꝓloqui ex quo luxuria fœdior inuaſit.] *Scribe*, & fera, eoque fœdior luxuria in uaſit, *ex vetere lectione.*

Aut in popinam ventrémque proiecti ſumma illis curarum fuit, & eſſet quod biberent.] *Eadem*, Aut in opinem ventrémque percoqui. Summáque illis curarum fuit quid eſſent quid biberent.

Non ſimplici dolore pudenda curantium.] *Quædam exemplaria*, non per ſimplicem dolorem, *&c. Alia*, non ſimplicem dolorem, *&c.*

Poſt hæc exilium. Non fuit innocentior filius tuus quàm Rutilius, quam Coruncanus: non fuit ſapientior quam Socrates, non fuit ſanctior quã Cato, qui voluntario vulnere transfixit pectus. Cum iſta perſpexeris.] *Falſo ſcripta, peius diſpuncta, præpoſtere locata verba. Lego ex vetere lectione:* Poſt hæc, exilium: non fuit innocentior filius tuus Carcerem: non fuit ſapientior quam Socrates. Voluntario vulnere transfixum pectus: non ſanctior quam Cato. Quum iſta perſpexeris.

Clienti ſuo Atrio Secundo.] *Lego* Satrio, *non* Atrio, *ex Cornelio Tacito.*

Nec imponi quidem, ſed deſcendere.] *Sunt exemplaria quæ habeant.* Nec imponi quidem, ſed aſcendere.

Decernebantur illi ſtatuæ in Pompeij theatro ponendæ.] *Corrige*, Decernebatur illi ſtatua in Põpeij theatro ponenda, *ex vetere lectione.*

Exclamauit tunc Cordus, vere theatrum perire.] *Scribo inuerſis dictionibus*, Exclamauit Cordus, Tũc vere theatrum perire, *ex eadem.*

Conſecrari peſſimum militem.] *Non* peſſimum, *ſed* perfidum, *habet eadem: vt puto, recte. alludere enim videbatur ad militem illum qui Pompeium obtruncauit.*

Vt ſibi manſuetos omnibus fetos habere.] *Vetus lectio*, Vt ſibi vni manſuetos, omnibus feros habere poſſet.

An mortis rei penderentur.] *Locus eſt corruptiſſimus, ex eorum numero qui emendatore indigent Oedipo. Fortaſſe ſic minus corrupte legetur*, an maieſtatis reo perire daretur, *Quam lectionem aſtruere videntur verba ſequentia*, pene non licuit.

Fles quod quenquã tuorum mori neceſſe fuit.] *Vetus lectio*, Fles quod cuiquam tuorum, *&c.*

CAP. XXIII. Præter hoc etiam omne futurum incertum eſt.] *Eadem*, Præter hoc etiam quod omne futurum incertum eſt.

Quæ illuſtriora breuiora ſunt.] *Lege* quo, *non* quæ, *ſtis exemplaribus.*

Ita eſt indicium imminentis exitij maturitas.] *Scribendum ex eiſdem.* Ita eſt. Indicium eſt imminentis, *& reliqua.*

CAP. XXIV. Sub matris cuſtodia.] Sub matris tutela, *eadem.*

Cogita tot illos perire annos matribus & per ſollicitudinem exigi.] *Eadem*, totos, *non* tot, *&* ſolitudinem, *non* ſollicitudinem *agnoſcunt. Quæ certe lectio præſenti magis conuenit inſtituto.*

Excellentis & ingenij & æquaturi animum.] *Lege* auum, *non* animum, *ex eiſdem.*

Nullius fœminæ ſpei ſe præbuit.] *Dictio* fœminæ *neceſſaria non erat, præcedente paulo ante verbo* mulierum. *proinde eradenda eſt, ſuffragante etiam vetere lectione.*

Niſi pro bono candidato valuiſſet.] *Quædam exemplaria* voluiſſet *habent non*, valuiſſet.

Harum contemplatione virtutum filium geri, tanquam ſi nec ille tibi magis vacet.] *Sic prior editio. Scribendum puto*, Harum contemplatione virtutum ſic te gere, tanquam ſi nunc ille, *&c. vt infra:* Sic itaque Marcia te gere, tanquam ſub oculis patris filiique poſita.

Nunc nihil habet quo vocetur.] *Scribendum arbitror* auocetur, *non* vocetur, *vt infrà paulo*, deſpoliatus oneribus alienis, & ſibi relictus.

Et effigies non ſimillima] *Caſtigandum exiſtimo*, & effigies non ſimul ipſe, *& confeſtim non eſt legendum* quidẽ, *ſed* qui, *ex Exemplari Facundi ac Primitini. Quid ſi legas?* & effigies non ſimul animus ipſe, qui, *&c.*

Circum nobis neruos & obductam cutem.] *Corrige*, circa nos oſſa & neruos, & obductam cutem, *ex exemplari Facundi & Primitini.*

Arcetur à diuerſis è ſuis in falſa coniectus.] *In quibuſdam exemplaribus* aduerſius *habetur non*, à diuerſis, *In aliis*, auerſis. *Scribo alterutro modo, aut ſic*, à veris & ſuis in falſa coniectus: *aut ſic*, au erſus à ſuis in falſa coniectus.

Et confuſis craſſiſque pura & liquida inferentem.] *Sic prior editio. Lege*, è confuſis craſſiſque pura & liquida viſentem, *ex vetere lectione.*

CAP. XXV. Nihilque terris relinquens.] *Scribo*

Digitized by Google

nihil quę in terris relinquens animus, *ex eadem.*

Vtique contemptores vitæ & mortis beneficio liberi.] *Eadem*, interque contemptores vitæ & mortis beneficio liberos.

Liber ducit.] *Ita in eadem*, libens ducitur: *vt ad adoleſcentem referatur, non ad auum.*

Vtque ignotarum vrbium monſtratus hoſpiti gratus eſt.] Monſtrator, *non* monſtratus, *exemplar Franciſcanum.*

Et in profunda terrarum promittere aciem iuuat. Delectat enim ex alto relicta reſpicere.] *Vetus lectio, Breuior* & in profunda terrarum promittere aciem. Iuuat enim ex alto, *&c. quam lectionem agnoſcit quoque exemplar emendatiſſimum Facundi & Primitiui.*

Sic itaque Marcia tegere.] *Scribe diſtincte* te gere, *ex eadem.*

Aut inuiæ valles aut incerta vada ſyrtium, tramites plani, & ex facili mobiles & expediti & inuicem peruij ſunt intermixtique ſyderibus.] *Codices nonnulli.* Aut imæ valles, aut incertarum vada ſyrtium. Omnia plana, & ex facili mobilia, & expedita, & inuicem peruia ſunt intermixtaque ſyderibus.

CAP. XXVI. Quid in te domus ſtatus vitæ ipſa ad maiores recepit ſuos.] *Sic prior editio. Sunt exemplaria in quibus legatur*, quod ſe ipſe ad maiores recipit ſuos. *reliqua non habentur. Alias ſic fuiſſet, vt opinor, ſcribendum.* quod viua re, domo ſtante ſe ipſe ad maiores recepit ſuos.

Quam nullis benignam facile ſe præſtitit, niſi qui in vnum cum illa contraxerat.] *Vetus lectio.* quam nullis benignam, facilem ſe præſtiterit, niſi qui minimum cum illa contraxerint.

Reges ne diceres feliciſſimos futuros, ſi maturius illos mors ſtãtibus ſubſtraxiſſet malis?] *Eadẽ*, Reges ne tibi nominem feliciſſimos futuros, *& reliqua. Sed legendum reor* inſtantibus, *non* ſtantibus.

Oſtendi, quam magno me iuuat animo ſcripſiſſe.] *Corrigendum puto*, quam magno quæ iuuabat animo ſcripſiſſem. *Nam omnis vetus lectio* ſcripſiſſem agnoſcit *non* ſcripſiſſe.

Videmurque non alta nocte circũdati. Nil apud vos.] *Sic prior editio. Scribe*, Videmuſque non alta nocte circundati, nil apud vos, *ex eadem.*

Venientiumque iuuabit vnius ſæculi me facta componere.] *Lege ex eadem*, euentumque, Iuuabat vnius ſæculi fata componere.

Nihil conſtat hoc loco ſtabile.] *Hæc verba non habentur in eadem: & recte. nam ſequitur confeſtim eadem ſententia.*

Adducetque ſecum vetuſtas.] *Lege*, abducet, *non* adducet, *ex eadem.*

Quota enim iſta fortuitæ potentiæ portio eſt?] Fortunæ, *non* fortuitæ, *exemplar Facũdi & Primitiui.*

Et æterna ſorte.] *Scribe*, & æterna ſortitæ, *ex vetere lectione.*

Et ipſius parua ruina ingentis acceſſio.] *Lego*, & ipſæ parua ruinæ ingentis acceſſio, *ex eadem.*

ERASMVS.

CAP. X. A*Lios ignibus peruret, vel in pœnam admotis, vel in certa nudos maria iactabit.*] Conſentiebant exemplaria. Legendum arbitror: *Alios ignibus peruret, vel in pœnam admotis, vel incertis*, ſiue *inſertis*: *Alios nudos mari iactabit.* Incertos ignes vocat, incendium forte ortum. Inſertos ignes intelligas licet, febres ac peſtilentias. Alij, *ignes admouentur*; alij, *inſeruntur.*

CAP. XIX. *Semper in deteriora dependenti.*] Alius, *ſemper interiora dependendi.* Rodulphus, *ſemper anteriora deprendens*, quanquã *dependens* bene habebat.

OPSOPOEVS.

CAP. I. IVretus ex v. c. legit, *Hærent & incubant*, & ſtatim, *tam iniquo tempore, tam inimico iudice.* & mox, *in viſum hominum.*

CAP. II *Onus imperij reclinaret reclinare.*] mauult Lipſius pro *reclinaret*, comm. ad 1. Ann. Tac.

CAP. III. Lipſius Elect. 1. cap. III. Excidit vox, quam repono. *Digniſſimum quiete, quietum ſemper nominans facies mel.* Summa votorum apud manes (loquor ad morem Rom.) vt quieti eſſent, & ne quis ſe ſolicitaret. Eam opinionem vulgi ad conſolandam Marciam aptans Seneca: id, inquit, futurum filio tuo eſt, ſi placata tu & quieta memoriam eius & nomen conſerues. In fine etiam ſcribo, *hilari & occurret.*

CA. VI. *Vincũtur, cõferamus.*] Pro *conferamus*, inquit Pincianus, quid ſi legamus *confligamus*? Ego vero, quid ſi, *confleamus*? Certe huius locum ſubit verbum *conqueramur*, cap. XXI. de conſol. ad Polybium. *Si quicquam* (ait) *triſtitia profecturi ſumus, non recuſo, quicquid lacrymarum fortunæ meæ ſuperfuit, tuæ affundere. Inueniam etiam nunc per hos exhauſtos iam fletibus domeſticis oculos quod effluat, ſi modo id tibi futurum bono eſt. Quid ceſſas? conqueramur.*

CAP. VII. Iuretus in ſuis eclogis: *Paupertatem, lucrum, ambitionem*, in nonnullis editionibus extat. Pincianus autem in hunc locum notat ſe putare ſcribendum eſſe, *paupertatem, luctum, orbationem.* nam & vetus lectio *luctum* præfert, *non lucrum.* Sic ille. cui & aſſentior exiſtimanti reponi debere *luctum.* Sed quod idem Pincianus pro *ambitionem*, ſubſtituit orbationem, exiſtimo potius eſſe reponendum, minore veteris ſcripturæ diſpendio, *abitionem.* Feſtus enim Pompeius obſeruat priſcos auctores dixiſſe *abitionem, pro morte.* Et ſæpe in antiquorum monumentis *abire* legimus, pro *mori*: quamuis in multis editionibus affinitate verborum, pro *abire*, hodie ſcriptum ſit *obire.*

CAP. VIII. *Qualis initio fuit.*] Legendum iam dudum cenſuerat Lipſius epiſt. XIX. lib. II.

CAP. IX. *Aut poſt tergum.*] Apud Gryphium eſt, *aut penes tergum.* Placet lectio v. c. *quoties aliquid ad latus, aut pone tergum ceciderit.* Vox priſca *pone*, male intellecta locũ mutationibus dedit. Hæc ex ſchedis Iureti.

Editiones ſuperiores, *Egregium verſum & dignum audiui. eſt enim e populo*, &c. Lipſius Elect. 1. cap. X. Publij mimographi verſus eſt. ſed corruptum de illo Senecæ elogium. Et ſane nimium diuerſa vet. lectio. *& dignum audiui qui non è populo heri & cuius poteſt accidere.* Emendo, *& dignum audiui, qui non in populo periret: cuius poteſt accidere.* Vera coniectura, & quam non recuſo exigi ad obruſſam. Dolet videlicet Senecæ egregium verſum & ex intima philoſophia, perire in theatris inter plauſus & adclamationes vulgi, dignum ſcholis & aure ſeueriori. Vide non abſimilem locum eiuſdem Senecæ. De Tranquill. vitæ, capit. XI. At Pincianus appoſuerat iis verbis hanc notam: *Deprauatiſſimus locus, ſi quis in toto opere non tantum verbis vitiatis, ſed ordine etiam inuerſo.* Legit deinde, *Egregium verſum audi, & dignum qui non eſſet Publij Syri: Et cuius poteſt.* coniectura audaciori,

Digitized by Google

non prorſus tamen ſpernenda. Sic ille. Aliter Iuretus. Pincianus & Lipſius varie hunc locum emendant ex coniecturis. Ego reperi ſcriptum in v.c. *egregium verſum & dignum qui non è populo! Cuius, &c.*

CAP. X. *Inſtat à tergo mors.*] Iuretus reperit in v.c. *inſtatur à tergo. iam dificietur iſte comitatus.* Vbi animaduertendum num vetus & obſoleta vox, *diſeco*, locum habere poſſit, quæ ſæpe in aliis auctoribus etiam corrupta fuit. qua de re multa Lambinus ad Tulium pro Cœlio ex obſeruationibus Cl. Puteani: & nos etiam dicemus in editione veterum poëtarum Chriſtianorum. Hæc Iuretus.

Idem pro *determinata*, reponit ex v.c. *Denunciata.* quod elegantius eſt. Mox in v.c. *decondet*, pro *detrudet.*

Bene v.c. *Inter vitam mortemque medios detinebit.* vox *medios* male in editis deeſt.

CAP. XI. Recte Iuretus ex v.c. reponit. *Quolibet fragile iactatu. Non, &c.*

CAP. XII. Editio Parienſis. *Occurret paſſim tibi maiora.* Gryphius habet: *Occurrent tibi paſſim vbique maiora.* Sed v. vnica detracta littera eleganter reſtituit: *Occurrent tibi paſsi vbique maiora.*

V.c. *Sed iſtud inter res nondum iudicatas abeat.*

CAP. XIII. *Ad Capitolium Hila redit vultu.*] De hoc loco ita cenſet Iuretus: Longe aliter extat in v.c. ſic enim habet. *ad Capitolinum illum redit vultum.* Et puto id melius, vt Capitolinum vultum vocet conſtantem qualem habuit Puluillus dum in Capitolio ædem conſecraret, audiretque mortem filij. Et ſane Liuius lib. II. decadis primæ non narrat Puluillum rediiſſe in Capitolium. antequam enim excederet Capitolio, precationem peregerat, & templum dedicarat.

Mouere.] Efficacius verbum *permouere*, ex v.c.

CAP. XV. *Velamento.*] De velo inter mortuum & Pontificem interiecto vide comm. Lipſij ad IV. Ann. Taciti.

CAP. XVI. *Aſcendentibus.*] V.c. *eſcendentibus.* quod verbum Senecæ ſatis frequens eſt, vt Index monſtrat.

V.c.] *Graccbana veſtigia.* vt *Graccbana mala*, vbi de eodem Druſo loquitur, cap. VI. de breuitate vitæ.

CAP. XVII. Iuretus in excerptis: Veteres editiones. *Pretum, illam fabuloſam ch. d. q. d. ab. A. v. quietam.* Longe aliter eſt in v.c. ſic enim in illo ſcriptum reperi, *ſtratam illam fabuloſam Charybdi aquam ab Auſtro vocatã.* neſcio an ex veſtigiis huiuſce veteris ſcripturæ erui hæc verior poſſit, *ſtratam illam fabuloſæ Charybdis aquam, diu ab Auſtro vacantem.* vbi recte ſtratam aquam puto dici. quietam & placidam.

CAP. XVIII. *Annuo.*] Non *annum*, legendum eſſe indicauit mihi N. Faber vir eruditiſſ. Reſpondent, inuicem, *quotidiano curſu, & annuo.*

Legendum. *Videbis hic*, vt paulo poſt. Mox v.c. *eriſque ei ſpectator.* & idem, *decuti doles.*

Intra quos ſeruit.] Iureti v.c. *intra quos ſeruitur.*

CAP. XXI. Idē refert in v.c. legi.] *Conſeruatum potuiſſe, vt morbos ita euadere.* Vnde placere ſibi coniecturam Philippi Roberti, qui emendat, *conſeruatum iri potuiſſe, aut morbos ita euadere.*

CAP. XXII. *Eſcendere.*] Eſt pedetentim & per gradus Imperatorem fieri. Sic explicat Lipſius comm. ad IV. Ann. Taciti.

Idem comm. ad eundem librum: Corrupta interpūctio ab ignaris moris priſci. Scribe *Proiecit.*

A cæna deinde quaſi. Mos vulgo obtinebat vt in balneo, aut ſtatim poſt balneum aliquid ſumerēt, quod vocabant Guſtare & Guſtum, & deinde nihilominus venirent ad legitimam cœnam.

Priores editiones, *An mortis rei perderentur.* Lipſius ibidem: Corruptum illud vulgatum: & ad Oedipum relegat nos Pincianus. In libro manuſcripto legi, *proderentur.* itaque cum adſeueratione emendo, *an morte rei prohiberētur.* Probat ipſe Seneca, ſtatim: *Fles quod quemquam tuorum mori neceſſe fuit? Pœne non licuit.*

CAP. XXIII. Iureto placet lectio v.c. in quo eſt. *Obſoleti.* Sed mox in eodem v.c. additur, *inlitique fluunt*, neſcio quo ſenſu.

Reponit idem ex v.c. *Sed tanto elatiore.*

CAP. XXVI. Gryphius *Iuuabat vnius ſeculi fata componere.* In editione altera eſt, *Iuuat*, &c. at reperi in v.c. *Iuuabat me vnius ſeculi facta comp.* Quæ lectio valde placet. nam confer ſuas illas commentationes in quibus exercebatur dum viueret, cum iis quæ nunc beata mens corporis impedimento ſoluta concipit. Fuerat autem hic pater Marciæ, ſcriptor hiſtoriarum liberrimus, Cremutius Cordus, de quo Tacitus lib. IV. Hæc Iuretus, feliciſſime.

GRVTERVS ET IVRETVS.

Ex Cap. IX.

IN *tuum vibrata caput.*] Stephanus lib. 2. capit. 8. Proodo illud *vibrata* Pinciani non probat, perſuadetque ſibi Senecam ſcripſiſſe *librata*, quod authoris non ſit, idem verbum in tam vicinis locis (vbi idem aliis dici verbis poteſt) repetere, præſertimque vbi diuerſa verbo natura, vt ita dicat, danda eſt: nam ſupra *vibraſſe* inquit, non actiue (vt hic paſſiue dictum eſſet *vibrata*) ſed neutraliter dixerat hæc Stephanus. & malim ego hercle *librata caput.* niſi ita pertinaciter mei *librata corpus.* verum diiudicent doctiores.

Ex Cap. X.

Nimis magnam aduocationem dedi.] Id eſt, nimis magnum temporis ſpatium, inquit Stephanus lib. 2. cap. II. ſic & lib. I. de Ira. *Deinde aduocationem etiam ſibi petit, vt excutiendæ veritatis ſpatium habeat.* eadem vox reſtituenda Val. Maximo lib. 2. c. 9. *Accedit his quod etiam fortuna longam præſtandi huius muneris aduocationem eſtis aſſecuti.* ſic enim in omnibus extare mſſ. bene monuit Pighius, cum extet in vulgatis, *muneris vocationem.*

Ex Cap. XIII.

Cui poſtem tenenti.] Ita & Col. nec non Pal. tert. ac quart. male enim ſecundus, *cui poteſtatem tenenti.* nam in templorum dedicationibus *poſtem teneri* conſueuiſſe etiam iſtius loci auctoritate confirmat lib. I. de formulis Briſſonius.

Ex Cap. XV.

Quod Pontificis oculos à funere arceret.] Recenſet eundem ritum Dio lib. 54. in funere Agrippæ, ſed cauſam ignoraſſe videtur, & quam Seneca dedit, refellit. verba ſunt: *Sed & laudationem Agrippæ Auguſtus recitauit, velo quopiam ante mortuum expanſo. id cui rei factum, mihi non liquet. tamen alij volunt ideo, quia Pontifex eſſet: alij quia obiret munera Cenſoris. neutri recte. neque enim vel Pontifici mortuum aſpicere nefas, neque cenſori, niſi cum finem cenſioni imponit, conditque luſtrum.* hæc Dio. ſed ego exiſtimo, de Pontifice Senecam vera dicere. ſacer enim, ideoque arceri voluerunt aſpecta fauſto. innuit & Tacitus

Digitized by Google

L. ANNÆI SENECÆ
AD HELVIAM MATREM
DE CONSOLATIONE
LIBER VNVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

SCRIPTVS *hic libellus in exſilio, quod primo imperij Claudiani anno (Vrbis* DCCXCIIII.*) ſubijt, faciente impura illa Meſſalina. Hæc omnium virorum mulier, adulterium Iuliæ Germanici filiæ obiecit: eique Senecam innexuit. Diximus in eius Vita. Iam ergo in Corſica relegatus, matrem ſolatur, & oſtendit ſe caſum hunc fortiter ferre, atque ipſam debere. Scripſit non ſtatim initio exſilij, quod Præfatio dicit, ſed extremo primo anno, aut initio ſequentis: ac ſcripſit iam in æui & ingenij vigore ac robore, annos natus paulo plus quadraginta. Itaque ſcriptum ipſum tale eſt, animi & eloquentiæ plenum, numeris & ſtructura compoſitum atque etiam ordine præter cetera diſpoſitum. Auſim dicere, palmam inter libellos poſcit. Conſolationis autem duo capita facit. Neque:* MEO *nomine dolere, neque* TVO *debes, Non Meo. nam nihil mihi mali eſt quæ vulgus putat*, Loci mutatio, Paupertas, Ignominia, Contemptus, *non ſunt Mala: atque id ordine oſtendit, ad Cap.* XIV. *Non etiam Tuo debes, nam duo ſunt quæ adfligere te poſſint: vel, quod Præſidium aliquod in me amiſeris; vel, quod Deſiderium mei ferre non poſſis. Prius in te non cadit, quæ ambitioſo non es, nec gratiam aut potentiam filiorum vnquam oſtentaſti. Non debet item alterum: quia ſupra ſexum tuum fortis ſemper fuiſti. Multa mala toleraſti, hoc etiam fer. Confer te ad Sapientiæ ſtudia, quæ iuuabunt: verte ad fratres meos, & ex his & me nepotes: non es deſerta. Officia & oblectamenta iſti dabunt. Verte etiam ad ſororem tuam, quæ ſolatium erit, & exemplum. Atque in eius laudibus libelli finis.*

CARMINA *hic viſum præſcribere, quæ Senecæ tribuuntur, & certe exſilium eius tangunt. Siue ab ipſo igitur, ſiue de ipſo ſcripta, ad argumentum & lucem libelli ſpectant.*

L. ANNAEI SENECAE
EPIGRAMMATA SVPER EXSILIO.
AD CORSICAM.

I. CORſica 1 Phocæo tellus habitata colono.
Corſica, quæ Graio nomine Cyrnus eras:
Corſica Sardinia breuior, porrectior Ilua:
Corſica piſcoſis peruia fluminibus:
Corſica terribilis, cum primum incanduit æſtas:
Sæuior, oſtendit, cum ferus ora canis:
Parce relegatis, hoc eſt, iam 2 parce ſepultis.
Viuorum cineri ſit tua terra leuis.

II DE EADEM.

Barbara præruptis incluſa eſt Corſica ſaxis:
Horrida, deſertis vndique vaſta locis.

Non poma Autumnus, ſegetes non educat Ætas
 Cnaque Palladio munere Bruma caret:
Vmbrarum nullo ver eſt lætabile fœtu,
 Nullaque in infauſto naſcitur herba ſolo:
Non panis, non hauſtus aquæ, non vltimus ignis:
 Hic ſola hæc duo ſunt, exſul,& exilium.

III. QVERELA.

Occiſi iugulum quiſquis ſcrutaris amici,
 Tu miſerum necdum me ſatis eſſe putas:
Deſere confoſſum victori vulnus iniquo
 Mortiferum impreſſit mortua ſæpe manus.

IV. ITEM.

Quiſquis es,& nomen dicam? dolor omnia cogit,
 Qui noſtrum cinerem nunc, inimice, premis:
Et non contentus tantis, ſubitiſque ruinis,
 Stringis in eſtinctum tela cruenta caput.
Crede mihi, vires aliquas Natura ſepulchris
 Attribuit: tumulos vindicat vmbra ſuos.
Ipſos crede Deos hoc nunc tibi dicere, Liuor,
 Hoc tibi nunc Manes dicere crede meos.
Res eſt ſacra, miſer. Noli mea tangere fata.
 Sacrilegæ buſtis abſtinuere manus.

V. ITEM.

Carmina mortifero tua ſunt ſuffuſa veneno,
3 Et ſunt criminibus pectora nigra magis.
Nemo tuos fugiat, non vir, non femina dentes,
 Haud puer, haud ætas vndique tuta ſenis.
Vtque furens totas immittit ſaxa per vrbes
 In populum: ſic tu verba maligna iacis.
Sed ſolet inſanos populus compeſcere ſanus:
 Et repetunt motum ſaxa remiſſa caput.
In te nunc ſtringit nullus non carmina vates,
 Inque tuam rabiem publica Muſa furit.
4 Dum ſua compoſitus nondum bene concutit arma
 Miles, & è noſtra lancea torta manu:
Bellus homo, & valide capitalia crimina ludis:
 Déque tuis manant atra venena iocis.
Sed tu pérque iocum dicis vinúmque quid ad rem;
 Si plorem? riſus ſi tuus iſta facit?
Quare tolle iocos, non eſt iocus eſſe malignum.
 Nunquam ſunt grati, qui nocuere ſales.

VI. AD AMICVM.

5 Criſpe, meæ vires, laſſarúmque ancora rerum:
 Criſpe vel antiquo conſpiciende foro:
Criſpe potens nunquam, niſi cum prodeſſe volebas;
 Naufragio littus, tutáque terra meo.
Solus honor nobis, arx & tutiſſima nobis:
 Et nunc afflicto ſola quies animo.
Criſpe, fides dulcis, placidique acerrima virtus:
 Cuius Cecropio pectora melle madent.
Maxima 6 facundo vel auo vel gloria patri:

Digitized by Google

Quo ſolo careat ſi quis, in exſilio eſt.
7 An tu cui iaceo ſaxis telluris adhærens,
Mens tecum eſt, nulla quæ cohibetur humo.

VII. DE QVALITATE TEMPORIS.

Omnia tempus edax depaſcitur, omnia carpit,
Omnia ſede mouet, nil ſinit eſſe diu.
Flumina deficiunt, profugum mare littora ſiccat,
Subſidunt montes, & iuga celſa ruunt.
Quid tam parua loquor? moles pulcherrima cæli
Ardebit flammis tota repente ſuis.
Omnia mors poſcit. 8 Lex eſt, non pœna, perire:
Hic aliquo mundus tempore nullus erit.

VIII. VOTVM.

Sic mihi ſit 9 frater, maiórque, minórque ſuperſtes,
Et de me doleat nil, niſi morte mea.
Sic illos vincam, ſic vincar rurſus amando:
Mutuus inter nos ſic bene certet amor.
Sic dulci 10 Marcus qui nunc ſermone fritinnit,
Facundo patruos prouocet ore duos.

Hæc in ſchidis Pythæanis palam Senecæ adſcribuntur: eſt & aliud, quod ob argumenti ſimilitudinem viri docti pariter adſignant.

IX. AD CORDVBAM.

Corduba ſolue comas, & triſtes indue vultus:
Inlacrimans cineri munera mitte meo.
Nunc longinqua tuum deplora, Corduba, vatem:
Corduba non * alio tempore mæſta magis, * illo Faber.
Tempore non * alio, quo verſis viribus Orbis, * illo.
Incubuit belli tota ruina tibi.
Cum geminis oppreſſa malis vtrimque peribas:
Et tibi Pompeius, Cæſar & hoſtis erat.
Tempore non * alio, quo ter tibi funera centum * illo.
Heu nox vna dedit, quæ tibi ſumma fuit.
Non, Luſitanus quateret cum mœnia latro,
Figeret & portas lancea torta tuas.
Ille tuus quondam magnus, tua gloria, ciuis
Infigar ſcopulo. Corduba ſolue comas,
Et gratare tibi, quod te Natura ſupremo
Alluit Oceano: tardius iſta doles.

Notę.

CAP. I. PHocæo tellus h. c.] *Vide Conſol. ipſam, cap. VIII.*

2. Parce ſepultis.] *Pythæi cod. x,* ſolutis: *quod mortuis. Sed vulgatum placet. vide Conſol. cap. 1.*

CAP. V. 3. Et ſunt criminibus.] *Pythæi codex,* carminibus: *recte ad priora.*

4. Dum ſua compoſitus.] *Aliud Epigrammation videtur, & ſeparandum.*

CAP. VI. 5. Criſpe meæ vires.] *Valde in amicis numerat hunc Criſpum: & quem illum? Dicas Paſſienum Criſpum intelligi, oratorem celebrem, diuitem, & Agrippinæ maritum. quem noſter nominat 1. De Benef. cap. vlt. & initio IV. Quæſt. Natur. ſed ſine vlla ſingularis huius amoris (quē Carmen præfert) nota. Et vero dubito an ad hoc tēporis Paſſienus ille vixerit. Nam Chronicon Euſebij, anno ſecundo Caligulę mortuum facit:* Paſſienus filius fraude hereditatis ſuæ necatur. *Lego,* heredis ſuæ. *Scholiaſtes Iuuenalis:* Periit per fraudem Agrippinæ, quā heredem reliquerat, & funere publico elatus eſt. *Nam quod in Suetonij Nerone eſt:* Verum Claudio imperium adepto, non ſolum paternas opes recuperauit, ſed & Criſpi Paſſieni vitrici ſui hereditate ditatus eſt: *non peruincit hucuſque eum vixiſſe. Sed cum mater à Caio relegata eſſet, opes ei ereptas omnes, etiam* Epigr. 1.

illas Paſſieni: ſed omnia reddita à Claudio, & bis illud millies Paſſieni. Ita enim de opibus eius Scholiaſtes Iuuenalis. Siquis tamen vult vixiſſe, & Euſebij not â falſam, aut alieno loco poſitam: ſto, & tum de iſto liceat intellegi. & ſi vt dixi, noſter in amicis nuſquam recenſet: pater Seneca tantùm, Noſtrum *appellat. In Præfatione libri* III. *Contron.* Paſſienus noſter cum cœpit dicere. *Fuit ſanè alius Criſpus, nomine gentili Vibius inter iucundos ſuæ uſque oratores, & tempore Flauiorum Principum gratioſus. Poteſt ad illum Epigramma eſſe, ſed ab exſule alio: & non ſunt profectò hæc omnia vnius viri, aut ſtili.*

6. Facundo vel auo, vel gloria patri.] *De Paſſieno, certum eſt* Patrem *habuiſſe etiam oratorem: vide lib.* II. *Contron.* V. *De* Auo, *nihil ſcio.*

7. An tu cui iaceo.] *Alias legitur:* An tua Cyrneæ ſaxis. *E quo Faber,* Atquin Cyrneæ. *Vulgatum ego recuderem:* At mea qui iaceo.

8. Lex eſt.] *Ex Seneca hoc libello:* Vltimum diem non quaſi pœnam, ſed naturæ Legem aſpicis.

9. Frater maiorque minorque.] *Maior, eſt Nouatus ſiue Gallio: minor, Mela.*

10. Marcus.] *Noſtri filius, qui hac Conſolatione (cap.* XVI.*)* blandiſſimus puer *dicitur. Mancum dicas Epigrammatium: neque votum abſoluitur.*

CAPVT PRIMVM.

SÆPE iam, mater optima, 1 impetum cepi conſolandi te, ſæpe continui. Vt auderem, multa me impellebant. primum, videbar depoſiturus omnia incommoda, cùm lacrimas tuas etiam ſi ſupprimere non potuiſſem: interim certè abſterſiſſem. deinde, plus habiturum me auctoritatis non dubitabam ad excitandam te, ſi prior ipſe conſurrexiſſem: præterea timebam, ne à me 2 non victa fortuna aliquem meorum vinceret. Itaque vtcunque conabar, manu ſuper plagam meam impoſita, ad obliganda vulnera veſtra reptare. Hoc propoſitum meum, erant rurſus quæ retardarent. 3 Dolori tuo, dum recens ſæuiret, ſciebam occurrendum non eſſe, ne illum ipſa ſolatia irritarent, & accenderent. nam 4 in morbis quoque nihil eſt pernicioſius: quam immatura medicina. Exſpectabam itaque dum ipſe vires ſuas frangeret, & ad ſuſtinenda remedia mora mitigatus, tangi ſe ac tractari pateretur. Præterea, cum omnia clariſſimorum ingeniorum monumenta, ad compeſcendos moderandoſque luctus compoſita euoluerem, non inueniebam exemplum eius qui conſolatus ſuos eſſet, cum ipſe ab illis 5 comploraretur. Ita in re noua hæſitabam, verebarque, ne hæc non conſolatio, ſed exulceratio eſſet. Quid quod nouis verbis, nec ex vulgari & quotidiana ſumptis 6 allocutione, opus erat homini ad conſolandos ſuos ex ipſo rogo caput alleuanti? Omnis autem magnitudo 7 doloris modum excedentis neceſſe eſt dilectum verborum eripiat, cum ſæpe vocem quoque ipſam intercludat. Vtcunque, conitar: non fiducia ingenij, ſed quia poſſum inſtar efficaciſſimæ conſolationis eſſe, 8 con-
11. ſolator. Cui nihil negares, huic hoc vtique te non eſſe negaturam (licet omnis 9 mæror contumax ſit) ſpero, vt deſiderio tuo velis à me modum ſtatui. Vide quantum 10 de indulgentia tua promiſerim mihi: potentiorem me futurum apud te non dubito, quam dolorem tuum: quo nihil eſt apud miſeros potentius. Itaque 11 ne ſtatim cum eo concurram, 12 adero prius illi, & quibus excitetur, ingeram: omnia proferam, & reſcindam quæ iam obducta ſunt. Dicet aliquis: Quod hoc genus eſt conſolandi, obliterata mala reuocare, & animum in omnium ærumnarum ſuarum conſpectu collocare, vix vnius patientem? Sed is cogitet, quæcumque vſque eo pernicioſa ſunt vt contra remedium conualuerint, plerumque contrariis curari. Omnes itaque luctus illi ſuos, omnia 13 lugubria admouebo. hoc erit non molli via mederi, ſed vrere ac ſecare. Quid conſequar? vt pudeat animum, tot miſeriarum victorem, ægrè ferre vnum vulnus, in corpore tam cicatricoſo. Fleant itaque diutius, & gemant, quorum delicatas mentes eneruauit longa felicitas, & ad leuiſſimarum iniuriarum motus collabantur: at quorum omnes anni per calamitates tranſierunt, grauiſſima quoque forti & immobili conſtantia perferant.
1 Vnum habet aſſidua infelicitas boni, quod quos ſæpe vexat, nouiſſime indurat. Nullam tibi fortuna vacationem dedit à grauiſſimis luctibus: ne natalem quidem tuum excepit. Amiſiſti matrem ſtatim nata, imo 14 dum naſcereris: & ad vitam quodammodo 15 expoſita es. Creuiſti ſub nouerca: quam tu quidem omni obſequio, & pietate, quanta vel in filia conſpici poteſt, matrem fieri coëgiſti: nulli tamen non magno conſtitit & bona nouerca. 16 Auunculum indulgentiſſimum, optimum ac fortiſſimum virum, cum aduentum eius exſpectares, amiſiſti. Et ne ſæuitiam ſuam fortuna leuiorem 17 ducendo faceret, intra triceſimum diem, cariſſimum virum tuum, ex quo mater 18 trium liberorum eras, extuliſti. Lugenti tibi luctus nuntiatus eſt, omnibus quidem abſentibus liberis: quaſi de induſtria in id tempus coniectis malis tuis, vt nihil eſſet vbi ſe dolor tuus reclinaret. Tranſeo tot pericula, tot metus, quos ſine interuallo in te incurſantes pertuliſti: modo 19 in eundem ſinum, ex quo 20 tres nepotes emiſeras, oſſa trium nepotum recepiſti. Intra viceſimum diem, quàm 21 filium meum in manibus & in oſculis tuis mortuum

funerau eras, raptum me audiſti. hoc adhuc defuerat tibi, lugere viuos. Gra- III.
uiſſimum eſt ex omnibus, quæ vnquam in corpus tuum deſcenderunt, recens vulnus:
fateor. non ſummam cutem rupit: pectus, & viſcera ipſa diuiſit. Sed quemadmodum 22
tirones leuiter ſaucij tamen vociferantur, & manus medicorum magis, quàm ferrum
horrent: at veterani, quamuis confoſſi, patienter ac ſine gemitu, velut aliena corpora,
23 exſecari patiuntur: ita tu nunc debes te fortiter præbere curationi. Lamentationes qui-
dem & vlulatus, & alia per quæ fere muliebris dolor 24 tumultuatur, amoue. perdidiſti
enim 25 tot mala, ſi nondum miſera eſſe didiciſti. Ecquid videor tecum timide egiſſe?
nil tibi ſubduxi ex malis tuis, ſed omnia coaceruata ante te poſui. Magno id animo feci:
conſtitui enim vincere dolorem tuum, non 26 circumſcribere. Vincam, pu- IV.
to. primum ſi oſtendero 27 nihil me pati, propter quod poſſim dici miſer, nedum pro-
pter quod miſeros etiam, quos contingo, faciam: deinde ſi ad te tranſiero, & probauero,
ne tuam quidem grauem eſſe fortunam, quæ tota ex mea pendet. Hoc prius aggrediar,
quod pietas tua audire geſtit, nihil mali eſſe mihi: ſi 28 hoc tibi demonſtrare non pote-
ro, ipſas res quibus me putas premi, non eſſe intollerabiles, faciam manifeſtum. Sin id
credi non potuerit: at ego mihi ipſe magis placebo, quod inter eas res beatus ero, quæ
miſeros ſolent facere. Non eſt quod de me aliis credas: ipſe tibi, ne quid incertis opinio-
nibus perturberis, indico me non eſſe miſerum. Adiiciam, quo ſecurior ſis, nec fieri
quidem poſſe miſerum. Bona conditione conditi ſumus, ſi eam non deſerue- V.
rimus. Id egit 29 rerum natura, vt ad bene viuendum non magno apparatu opus eſſet:
vnuſquiſque facere ſe beatum poteſt. Leue momentum in aduenticiis rebus eſt, & quod
in neutram partem magnas vires habeat: nec ſecunda ſapientem euehunt, nec aduerſa
demittunt. Laborauit enim ſemper, vt in ſe plurimum poneret, intra ſe omne gaudium
peteret. Quid ergo? ſapientem non eſſe dico? minime: nam id quidem ſi profiteri
poſſem, non tantum negarem miſerum me eſſe, ſed omnium fortunatiſſimum, & in 30
vicinum Deo perductum prædicarem. Nunc, quod ſatis eſt ad omnes miſerias lenien-
das, ſapientibus viris 31 me dedi; & nondum in auxilium mei validus, in aliena caſtra ¶
confugi, 32 eorum ſcilicet, qui facile ſe & ſua tuentur. Illi me iuſſerunt ſtare aſſidue, 33
velut in præſidio poſitum, & omnes conatus fortunæ, & omnes impetus proſpicere mul-
to ante quam incurrant. Illis grauis eſt, quibus eſt repentina: facile eam ſuſtinet, qui
ſemper exſpectat. Nam & hoſtium aduentus eos proſternit, quos inopinate occupauit:
at qui futuro ſe bello ante bellum parauerunt, compoſiti & aptati, primum, qui tumul-
tuoſiſſimus eſt, ictum facile excipiunt. Nunquam ego fortunæ credidi, etiam ſi videretur
pacem agere: omnia illa, quæ in me indulgentiſſime conferebat, pecuniam, honores, glo-
riam, eo loco poſui, vnde poſſet ea ſine motu meo repetere. Interuallum inter me & illa
magnum habui. itaque abſtulit illa, 34 non auulſit. Neminem aduerſa fortuna commi-
nuit, niſi quem ſecunda decepit. Illi qui munera eius velut ſua & perpetua amauerunt,
qui ſe propter illa ſuſpici voluerunt, iacent & mærent, cum vanos & 35 pueriles animos,
omnis ſolidæ voluptatis ignaros, 36 falſa & mobilia oblectamenta deſtituunt. At ille qui
ſe lætis rebus non inflauit, nec mutatis contrahit, 37 aduerſus vtrumque ſtatum inui-
ctum animum tenet, exploratæ iam firmitatis. nam in ipſa felicitate, quid contra infelici-
tatem valeret, expertus eſt. Itaque ego in illis quæ omnes optant, exiſtimaui ſemper, ni-
hil veri boni ineſſe: quin inania, & ſpecioſo ac decepturo fuco circumlita inueni, intra ni-
hil habentia 38 fronti ſuæ ſimile. Nam in illis quæ mala vocantur, nihil tam terribile ac
durum inuenio, quàm opinio vulgi minabatur. verbum quidem ipſum, perſuaſione qua-
dam & conſenſu, iam aſperius ad aures venit, & audientes tanquam triſte, & execrabile
ferit: ita enim populus iuſſit: ſed 39 populi ſcita ex magna parte ſapientes abrogant.

Remoto igitur iudicio plurium, quos prima rerum facies, 40 vtcunque credi- VI.
ta eſt, aufert, videamus quid ſit exſilium: nempe, loci commutatio eſt. Anguſtare 41
ne videamur vim eius, & quicquid peſſimum in ſe habet, ſubtrahere: hanc commuta-
tionem loci ſequuntur incommoda, paupertas, ignominia, contemptus. Aduerſus
iſta poſtea confligam: interim primum illud intueri volo, quid acerbi afferat ipſa loci
commutatio. Carere patria, 42 intolerabile eſt. Aſpice agedum hanc frequentiam, cui
vix, 43 vrbis immenſæ tecta ſufficiunt. maxima pars illius turbæ patria caret? ex munici-
piis & coloniis ſuis, ex toto denique orbe terrarum confluxerunt. Alios adducit 44 am-
bitio, alios 45 neceſſitas officij publici, alios impoſita legatio, alios 46 luxuria, opulen-
tum & opportunum vitiis locum quærens: alios 47 liberalium ſtudiorum cupiditas,
alios 48 ſpectacula: quoſdam traxit amicitia, quoſdam induſtria, latam oſtendendæ vir-
tuti nacta materiam: quidam 49 vænalem formam attulerũt, quidam vænalem eloquen-

Digitized by Google

tiam. Nullum non hominum genus 50 concurrit in vrbem,& virtutibus & vitiis magna pretia ponentem. Iube omnes iſtos 51 ad nomen citari, & 52 Vnde domo quiſque ſit, quære: videbis maiorem partem eſſe, quæ relictis ſedibus ſuis, venerit in maximam quidem ac pulcherrimam vrbem, non tamen ſuam. Deinde ab hac ciuitate diſcede, quæ velut 53 communis patria poteſt dici: omnes vrbes circumi. nulla eſt, vbi magnam partem peregrinæ multitudinis non inuenias. Nunc tranſi ab iis quarum amœna poſitio, & opportunitas regionis plures allicit: deſerta loca, & aſperrimas inſulas, 54 Sciathum & 55 Seriphum, 56 Gyarum & 57 Coſuram pete. nullum inuenies 58 exſilium, in quo non aliquis 59 animi cauſſa moretur. Quid tam nudum inueniri poteſt, quid tam 60 abruptum vndique, quàm hoc ſaxum? quid ad copias reſpicienti 61 ieiunius? quid ad homines 62 immanſuetius? quid ad ipſum loci ſitum horridius? quid ad cæli naturam 63 intemperantius? plures tamen 64 hic peregrini, quàm ciues conſiſtunt. Vſque eo ergo commutatio ipſa locorum grauis non eſt, vt hic quoque locus à patria quoſdam abduxerit. Inuenio qui dicant, ineſſe naturalem quandam animis irritationem commutandi ſedes, & transferendi domicilia. 65 Mobilis enim & inquieta mens homini data eſt: nunquam ſe tenet: ſpargitur, & cogitationes ſuas in omnia nota atque ignota dimittit, vaga, & quietis impatiens, & nouitate rerum lætiſſima. Quod non miraberis, ſi primam eius originem adſpexeris. Non eſt ex terreno & graui concreta corpore: ex illo 66 cæleſti ſpiritu deſcendit. 67 cæleſtium autem natura ſemper in motu eſt: fugit, & velociſſimo curſu agitur. Aſpice ſidera mundum illuſtrantia: nullum eorum perſtat. labitur aſſidue, & locum ex loco mutat: quamuis cum vniuerſo vertatur, in contrarium nihilominus 68 ipſi mundo refertur: per omnes 69 ſignorum partes diſcurrit, perpetua eius agitatio, & aliunde alio commigratio eſt. Omnia voluuntur ſemper, in tranſitu ſunt, & vt lex & naturæ neceſſitas ordinauit, aliunde alio deferuntur. Cum per certa annorum ſpatia orbes ſuos explicuerint, iterum ibunt per quæ venerant. I nunc, & animum humanum, ex iiſdem quibus diuina conſtant compoſitum ſeminibus, moleſte ferre puta tranſitum ac migrationem: cum 70 Dei natura, aſſidua & citatiſſima commutatione, vel delectet ſe, 71 vel conſeruet. A cæleſtibus, agedum, te ad humana conuerte. videbis gentes, populoſque mutaſſe ſedem. Quid ſibi volunt in mediis Barbarorum regionibus Græcæ vrbes? quid inter Indos Perſaſque 72 Macedonicus ſermo? Scythia, & totus ille ferarum indomitiarumque gentium tractus, ciuitates 73 Achaiæ 74 Ponticis impoſitas littoribus oſtendat. Non perpetuæ hiemis ſæuitia, non hominum ingenia, 75 ad ſimilitudinem cæli ſui horrentia transferentibus domus ſuas obſtiterunt. Athenienſis in Aſia 76 turba eſt; 77 Miletus LXXV. vrbium populum in diuerſa effudit: 78 totum Italiæ latus, quod infero mari alluitur, maior Græcia fuit. 79 Tuſcos Aſia ſibi vindicat: 80 Tyrij Africam incolunt: 81 Hiſpaniam Pœni: Græci ſe in Galliam immiſerunt, in Græciam Galli: Pyrenæus 82 Germanorum tranſitus non inhibuit: per inuia, per incognita verſauit ſe humana leuitas. Liberos, coniugeſque, & graues ſenio parentes traxerunt. Alij longo errore iactati, non iudicio elegerunt locum, ſed laſſitudine proximum occupauerunt: alij armis ſibi ius in aliena terra fecerunt: quaſdam gentes, cum ignota peterent, mare hauſit: quædam ibi conſederunt, vbi illas rerum inopia depoſuit. Nec omnibus eadem cauſſa relinquendi, quærendique patriam fuit. Alios excidia vrbium ſuarum, hoſtilibus armis elapſos, in aliena, ſpoliatos ſuis, expulerunt: alios domeſtica ſeditio ſubmouit: alios nimia ſuperfluentis populi frequentia, ad exonerandas vires, emiſit: alios peſtilentia, aut frequens terrarum hiatus, aut aliqua intoleranda infelicis ſoli vitia eiecerunt: quoſdam fertilis oræ, & in maius laudatæ, fama corrupit: alios alia cauſſa exciuit domibus ſuis. Illud itaque eſt manifeſtum: nihil eodem loco manſiſſe, quo genitum eſt. aſſiduus humani generis diſcurſus eſt. quotidie aliquid in tam magno orbe mutatur. Noua vrbium fundamenta iaciunt: noua gentium nomina, exſtinctis prioribus, aut in acceſſionem validioris conuerſis oriuntur. Omnes autem iſtæ populorum tranſportationes, quid

VII. aliud, quàm publica exſilia ſunt? Quid tam longo te circuitu traho? quid intereſt enumerare Antenorem Patauij conditorem, & Euandrum in ripa Tiberis regna Arcadum collocantem? quid Diomedem, alioſque quos Troianum bellum, victos ſimul victoreſque, per alienas terras diſſipauit? Romanum imperium nempe auctorem exſulem reſpicit: quem profugum, capta patria, exiguas reliquias trahentem, neceſſitas & victoris metus, longinqua 83 quærentem, in Italiam detulit. Hic deinde populus quot colonias in omnes prouincias miſit? vbicunque vicit Romanus, habitat. Ad hanc commutationem locorum libenter nomina dabat, & relictis aris ſuis trans maria ſequebatur colonus ſenex.

Digitized by Google

Res quidem non deſiderat plurium enumerationem: vnum tamen adiiciam, quod in VIII.
oculos ſe ingerit. Hæc ipſa inſula ſæpe iam cultores mutauit. Vt antiquiora quæ vetuſtas obduxit, tranſeam, Phocide relicta, 84 Graij qui nunc Maſſiliam colunt, prius in hac inſula conſederunt. Ex qua quid eos fugauerit, 85 incertum eſt: vtrum cæli grauitas, an præpotentis Italiæ conſpectus, an natura 86 importuoſi maris. nam in cauſſa non fuiſſe feritatem accolarum, eo apparet, quod maxime tunc trucibus & inconditis Galliæ populis ſe interpoſuerunt. Tranſierunt 87 deinde Ligures in eam, tranſierunt & Hiſpani, quod ex ſimilitudine ritus apparet. eadem enim 88 tegumenta capitum, idemque genus 89 calceamenti, quod Cantabris eſt, & verba quædam. nam totus ſermo, conuerſatione Græcorum Ligurumque, à patrio deſciuit. Deductæ deinde ſunt duæ ciuium Romanorum coloniæ: 90 altera à Mario, altera à Sylla. Toties 91 huius aridi & ſpinoſi ſaxi mutatus eſt populus. Vix denique inuenies vllam terram, quam etiam nunc indigenæ colant. permixta omnia & inſiticia ſunt: alius alij ſucceſſit. Hic concupiuit, quod alij faſtidio fuit: ille vnde expulerat, eiectus eſt. Ita fato placuit, nullius rei eodem ſemper loco ſtare fortunam. Aduerſus ipſam mutationem locorum, detractis ceteris incommodis quæ exilio adhærent, ſatis hoc remedij putat Varro, doctiſſimus Romanorum, quod quocumque venimus, eadem 92 rerum natura vtendum eſt. M. Brutus 93 ſatis hoc putat, quod licet in exſilium euntibus virtutes ſuas ferre ſecum. Hæc etiam ſi quis ſingula parum iudicat efficacia ad conſolandum exſulem, vtraque in vnum collata fatebitur plurimum poſſe. Quantulum enim eſt, quod perdidimus? duo quæ pulcherrima ſunt, quocumque nos mouerimus, ſequentur: natura communis, & propria virtus. Id actum eſt, mihi crede, ab illo, quiſquis formator vniuerſi fuit, 94 ſiue ille Deus eſt potens omnium, 95 ſiue incorporalis ratio ingentium operum artifex, ſiue 96 diuinus ſpiritus per omnia maxima minima, æquali intentione diffuſus, 97 ſiue fatum & immutabilis cauſſarum inter ſe cohærentium ſeries: id, inquam, actum eſt, vt in alienum arbitrium, niſi viliſſima quæque, non caderent. Quicquid optimum homini eſt, id extra humanam potentiam iacet: nec dari, nec eripi poteſt. Mundus hic, quo nihil neque maius, 98 neque ornatius, 99 rerum Natura genuit: animus contemplator, admiratorque mundi, pars eius magnificentiſſima, propria nobis & perpetua, tamdiu nobiſcum manſura, quamdiu ipſi manebimus. Alacres itaque & erecti quocunque res tulerit,
intrepido gradu properemus. Emetiamur quaſcunque terras, 100 nullum in- IX.
uenturi ſolum intra mundum, quod alienum homini ſit. vndecunque ex æquo 101 ad cælum erigitur acies: paribus interuallis omnia diuina ab omnibus humanis diſtant. Proinde dum oculi mei ab illo ſpectaculo, cuius 102 inſatiabiles ſunt, non abducantur, dum mihi lunam ſolemque intueri liceat, dum ceteris 103 inhærere ſideribus, dum ortus eorum, occaſus, interuallaque, & cauſas inueſtigare 104 velocius meandi, vel tardius, ſpectare tot per noctem ſtellas micantes, & alias 105 immobiles, alias 106 non in magnum ſpatium exeuntes, ſed intra ſuum ſe circumagẽtes veſtigium, quaſdam 107 ſubito erumpentes, quaſdam igne fuſo perſtringentes aciem, quaſi decidant, vel 108 longo tractu cum luce multa prætereuolantes, dum cum his ſim, & cæleſtibus, qua homini fas eſt, immiſcear; dum animum ad 109 cognatarum rerum conſpectum tendentem, in ſublimi ſemper habeam: quantum refert mea, quid calcem? Atqui non eſt hæc terra frugiferarum aut lætarum arborum ferax: non magnis & nauigabilibus fluminum alueis irrigatur: nihil gignit, quod aliæ gentes petant, vix ad tutelam incolentium fertilis: non pretioſus hic lapis ceditur, non auri argentique venæ eruuntur. 110 Anguſtus animus eſt, quem terrena delectant. ad illa abducendus eſt, quæ vbique æque apparent, 111 vbique æquè ſplendent: & hoc cogitandum eſt, iſta veris bonis per falſa & prauè credita obſtare. Quo 112 longiores porticus expedierint, quo 113 altius turres ſuſtulerint, quo 114 latius vicos porrexerint, quo depreſſius 115 æſtiuos ſpecus foderint, quo maiori mole faſtigia cœnationum ſubuexerint: hoc plus erit, quod illis cœlum abſcondat. In eam te regionem caſus eiecit, in qua latiſſimum receptaculum caſa eſt. Ne tu puſilli animi es, & ſordidè ſe conſolantis, 116 ſi ideo id fortiter pateris, quia 117 Romuli caſam noſti. Dic illud potius: Iſtud humile tugurium nempe virtutes recipit. iam omnibus templis formoſius erit, cum illic iuſtitia conſpecta fuerit, cum continentia, cum prudentia, pietas, omnium officiorum recte diſpenſandorum ratio, humanorum diuinorumque ſcientia. Nullus anguſtus eſt locus, qui hanc tam magnarum virtutum turbam capit: nullum exilium graue eſt, in quo licet cum 118 hoc ire comitatu. Brutus in eo libro, quem de Virtute compoſuit, ait, ſe *vidiſſe Marcellum 119 Mitylenis exſulantem, &, quantum modo natura hominis pateretur, beatiſſime viuentem, neque vnquam bonarum artium cupidiorem quam illo*

Digitized by Google

tempore. Itaque adiicit, *viſum ſibi ſe magis in exſilium ire, qui ſine illo rediturus eſſet, quàm illum in exſilio relinquere.* O fortunatiorem Marcellum, eo tempore, quo exſilium ſuum Bruto approbauit, quam quo populo R. 120 conſulatum! Quantus vir ille fuit, qui effecit, vt aliquis exſul ſibi videretur, quod ab exſule recederet? qui in admirationem ſui adduxit hominem, etiam 121 Catoni ſuo mirandum? Idem Brutus ait, *C. Cæſarem Mitylenas prætereuectum, quia non ſuſtineret videre deformatum virum.* Illi quidem reditum 122 impetrauit Senatus, publicis precibus, tam ſolicitus ac mæſtus, vt omnes illo die Bruti habere animum viderentur, & non pro Marcello, ſed pro ſe deprecari, ne exſules eſſent, ſi ſine illo fuiſſent: ſed plus multo conſecutus eſt, quo die illum exſulem Brutus relinquere non potuit, Cæſar videre. Contigit enim illi teſtimonium vtriuſque. Brutus ſine Marcello reuerti ſe doluit: Cæſar erubuit. Num dubitas, quin ille tantus vir, ſic ad tolerandum æquo animo exſilium ſe ipſe adhortatus ſit? *Quod patria cares, non eſt miſerum. Ita te diſciplinis imbuiſti, vt ſcires omnem locum ſapienti viro patriam eſſe. Quid porro hic qui te expulit, non ipſe per annos decem continuos patria caruit? propagandi ſine dubio imperij cauſſa: ſed nempe caruit. nunc ecce trahit illum ad ſe Africa reſurgentis belli minis plena, trahit Hiſpania, quæ fractas & afflictas partes refouet, trahit Ægyptus infida, totus denique orbis, qui ad occaſionem concuſſi imperij intentus eſt. cui primum rei occurret? cui parti ſe opponet? Aget illum per omnes terras victoria ſua. Illum ſuſpiciant & colant gentes: tu viue Bruto miratore contentus.* Bene ergo exſilium tulit Marcellus: nec quicquam in animo eius mutauit loci commutatio, 123 quamuis eum paupertas ſequeretur. in qua nihil mali eſſe, quiſquis modo nondum peruenit in inſaniam omnia ſubuertentis auaritiæ, atque luxuriæ, intelligit. Quantulum eſt enim, quod in tutelam homini neceſſarium ſit? & cui deeſſe hoc poteſt, vllam modo virtutem habenti? Quod ad me quidem pertinet, intelligo me non opes, ſed occupationes perdidiſſe. corporis exigua deſideria ſunt: frigus ſubmouere vult, alimentis famem ac ſitim extinguere: quicquid extra concupiſcitur, vitiis, non vſibus laboratur. Non eſt neceſſe omne perſcrutari profundum, nec ſtrage animalium ventrem onerare, nec conchylia 124 vltimi maris ex ignoto litore eruere. Dij iſtos deæque perdant, quorum luxuria tam inuidioſi imperij fines tranſcendit. 125 Vltra Phaſim capi volunt, quod ambitioſam popinam inſtruat: nec piget à Parthis, à quibus nondum pœnas repetiimus, 126 aues petere. Vndique conuehunt, omnia nota faſtidienti gulæ. Quod diſſolutus deliciis ſtomachus vix admittat, ab vltimo portatur Oceano. 127 Vomunt vt edant. edunt, vt vomant: & epulas, quas toto orbe conquirunt, nec cōcoquere dignantur. Iſta ſi quis deſpicit, quid illi paupertas nocet? ſi quis concupiſcit, illi paupertas etiam prodeſt. Inuitus enim ſanatur: & ſi remedia ne coactus quidem recipit, interim certè dum non poteſt, nolenti ſimilis eſt. C. Cæſar, quem mihi videtur rerum natura edidiſſe, vt oſtenderet quid ſumma vitia in ſumma fortuna poſſent, 128 centies ſeſtertio cœnauit vno die: & in hoc omnium adiutus ingenio, vix tamen inuenit, 129 quomodo prouinciarum tributum vna cœna fieret. O miſerabiles, quorum palatum niſi ad pretioſos cibos non excitatur! pretioſos autem, non eximius ſapor aut aliqua faucium dulcedo, ſed raritas, & difficultas parandi, facit, alioquin ſi ad ſanam illis mentem placeat reuerti, quid opus eſt tot artibus ventri ſeruientibus? quid mercaturis? quid vaſtatione ſiluarum? quid profundi perſcrutatione? 130 paſſim iacent alimenta, quæ rerum natura omnibus locis diſpoſuit. ſed hæc velut cæci tranſeunt, & omnes regiones peruagantur, maria traiiciunt, cum famem exiguo poſſint ſedare, magno irritant.

x. Libet dicere: Quid deducitis naues? quid manus & aduerſus feras & aduerſus homines armatis? quid tanto tumultu diſcurritis? quid opes opibus aggeritis? non vultis cogitare, quam parua vobis corpora ſint? Nonne furor & vltimus mentium error eſt, cùm tam exiguum capias, cupere multum? Licet itaque augeatis cenſus, promoueatis fines: nunquam tamen corpora veſtra laxabitis. Cum bene ceſſerit negotiatio, multum militia retulerit, cum indagati vndique cibi coierint, non habebitis vbi iſtos apparatus veſtros collocetis. Quid tam multa conquiritis? Scilicet maiores noſtri, 131 quorum virtus etiam nunc vitia noſtra ſuſtentat, infelices erant, qui ſibi manu ſua parabant cibum: quibus terra cubile erat: quorum 132 tecta nondum auro fulgebant: quorum templa nondum gemmis nitebant. Itaque tunc per fictiles deos religioſe iurabatur: qui per illos 133 inuocauerant, ad hoſtem morituri, ne fallerent, redibant. Scilicet minus beate viuebat 134 dictator noſter, qui Samnitum legatos audit, cum 135 viliſſimum cibum in foco ipſe manu ſua verſaret: illa, qua iam ſæpe hoſtem percuſſerat, 136 laureamque in Capitolini Iouis gremio repoſuerat. quàm 137 Apicius noſtra memoria vixit, qui in ea vrbe, ex qua aliquando 138 philoſophi,

Digitized by Google

138 philoſophi, velut corruptores iuuentutis, abire iuſſi ſunt, ſcientiam popinæ profeſ-
ſus, diſciplina ſua ſæculum infecit: cuius exitum noſſe, operæprętium eſt. Cum 139 ſe-
ſtertium millies in culinam congeſſiſſet, cum tot 140 congiaria Principum, & ingens
141 Capitolij vectigal ſingulis comeſſationibus exſorbiſſet, ære alieno oppreſſus, ratio-
nes ſuas tunc primum coactus inſpexit, ſuperfuturum ſibi ſeſtertium centies computa-
uit: & velut in vltima fame victurus, ſi ſeſtertio centies vixiſſet, 142 veneno vitam fi-
niuit. Quanta luxuria erat, cui ſeſtertium centies egeſtas fuit? I nunc, & puta pecuniæ
modum ad rem pertinere, 143 non animi. Seſtertium centies aliquis extimuit: XI.
& quod alij voto petunt, veneno fugit. Illi vero tam prauæ mentis homini vltima potio
ſaluberrima fuit. Tunc venena edebat, bibebatque, cum immenſis epulis non delectare-
tur tantum, ſed gloriaretur, cum vitia ſua oſtentaret, cum ciuitatem in luxuriam ſuam
conuerteret, cum iuuentutem ad imitationem ſui ſollicitaret, etiam ſine malis exemplis,
per ſe docilem. Hæc accidunt diuitias non ad rationem reuocantibus, cuius certi ſunt
fines: ſed ad vitioſam conſuetudinem, cuius immenſum & incomprehenſibile arbitrium
eſt. Cupiditati nihil ſatis eſt: naturæ ſatis eſt etiam parum. Nullum ergo paupertas exſu-
lis incommodum habet? nullum enim tam inops exſilium eſt, quod non alendo homini
abunde fertile ſit. At veſtem, an domum deſideraturus eſt exſul? Si hæc quoque ad vſum
tantum deſiderabit, neque tectum ei deerit, neque velamen. æque enim exiguo tegitur
corpus, quàm alitur. nihil homini natura, quod neceſſarium faciebat, fecit operoſum.
Si deſiderat 144 ſaturatam multo conchylio purpuram, intextam auro, variiſque co-
loribus diſtinctam & artibus: non fortunæ iſte vitio, ſed ſuo pauper eſt. etiam ſi illi,
quicquid amiſit, reſtitueris, nihil ages. plus enim reſtituto deerit ex eo quod cupit,
quàm exſuli ex eo, quod habuit. Si deſiderat aureis fulgentem vaſis ſuppellectilem, &
antiquis nominibus artificum argentum nobile, æs paucorum inſania pretioſum & 145
ſeruorum turbam, quæ quamuis magnam domum anguſtet, iumentorum corpora 146
differta, & coacta pingueſcere, & 147 nationum omnium lapides: iſta congerantur
licet, nunquam explebunt inexplebilem animum. non magis, quàm vllus ſufficiet hu-
mor ad ſatiandum eum, cuius deſiderium non ex inopia, ſed 148 ex æſtu ardentium
viſcerum oritur, non enim ſitis illa, ſed morbus eſt. Nec hoc in pecunia tantum, aut
alimentis euenit: eadem natura eſt in omni deſiderio, quod non ex inopia, ſed ex vitio
naſcitur. quicquid illi congeſſeris; non finis erit cupiditatis, ſed gradus. Qui continebit
itaque ſe intra naturalem modum, paupertatem non ſentiet: qui naturalem modum ex-
cedet, eum in ſummis opibus quoque paupertas ſequetur. Neceſſariis rebus & exſilia
ſufficiunt: ſuperuacuis nec regna. Animus eſt qui diuites facit. hic in exſilia ſequitur,
& in ſolitudinibus aſperrimis, cum quantum ſatis eſt ſuſtinendo corpori, inuenit, ipſe
bonis ſuis abundat & fruitur. Pecunia nihil ad animum pertinet. non magis, quàm ad
deos immortales omnia iſta, quæ imperita ingenia, & nimis corporibus ſuis addicta, ſuſ-
piciunt. Lapides, aurum & argentum, & 149 magni leuatique mēſarum orbes, terrena
ſunt pondera: quæ non poteſt amare ſincerus animus, ac naturæ ſuæ memor, leuis ipſe,
& quandoque emiſſus fuerit, ad ſumma emicaturus. interim, quantum per moras mem-
brorum, & hanc circumfuſam grauem ſarcinam licet, celeri & volucri cogitatione
diuina perluſtrat. Ideoque nec exſulare vnquam poteſt, liber, & diis cognatus, & omni
mundo omnique æuo par. Nam cogitatio eius circa omne cælum, & in omne præteri-
tum futurumque tempus immittitur. Corpuſculum hoc, cuſtodia & vinculum animi,
huc atque illuc iactatur: in hoc ſupplicia, in hoc latrocinia, in hoc morbi exercentur. ani-
mus quidem ipſe ſacer & æternus eſt, & cui non poſſunt 150 iniici manus.

Nec me putes ad eleuanda incommoda paupertatis, quam nemo grauem ſentit, XII.
niſi qui putat, vti tantum præceptis ſapientum. Primum aſpice. quanto maior pars
ſit pauperum, quos nihilo notabis triſtiores ſolicitioréſque diuitibus: imo neſcio
an eo lætiores ſint, quo animus eorum in pauciora diſtringitur. Tranſeamus à pauperi-
bus: veniamus ad locupletes. quam multa ſunt tempora, quibus pauperibus ſimiles
ſunt? Circumciſæ ſunt peregrinantium ſarcinæ & quotieſcunque feſtinationem neceſſi-
tas itineris exigit, comitum turba dimittitur. Militantes quotam partem rerum ſua-
rum ſecum habent? cum omnem apparatum caſtrenſis diſciplina ſubmoueat. Nec tan-
tum condicio illos temporum, aut locorum inopia, pauperibus exæquat: ſumunt 151
quoſdam dies, cum iam illos diuitiarum tædium cepit, quibus humi cœnent, & remoto
auro, argentóque, fictilibus vtantur. Dementes! hoc quod aliquando concupiſcunt,
ſemper timent. O quanta illos caligo mentium, quanta ignorantia veritatis exercet,
qui fugiunt quod voluptatis cauſſa imitantur! Me quidem quoties antiqua exempla

Digitized by Google

reſpexi, paupertatis vti ſolatiis pudet. quoniam quidem eo temporum luxuria prolapſa eſt, vt maius viaticum exſulum ſit, quam olim patrimonium 152 principum fuit. 153 Vnum fuiſſe Homero ſeruum, 154 tres Platoni, 155 nullum Zenoni, à quo cœpit Stoicorum rigida ac virilis ſapientia, ſatis conſtat. num ergo quiſquam eos miſeros vixiſſe dicet, vt non ipſe miſerrimus ob hoc omnibus videatur? Menenius Agrippa, qui inter patres ac plebem publicæ gratiæ 156 ſequeſter fuit, 157 ære collato funeratus eſt. Attilius Regulus, cum Pœnos in Africa funderet, ad Senatum ſcripſit, mercenarium ſuum 158 diſceſſiſſe, & ab eo deſertum eſſe rus: quod Senatui publice curari, dum abeſſet Regulus, placuit. Fuit tanti, ſeruum non habere, vt colonus eius populus R. eſſet. 159 Scipionis filiæ ex ærario dotem acceperunt: quia nihil illis reliquerat pater. Æquum mehercules erat populum R. tributum Scipioni ſemel conferre, cum à Carthagine ſemper exigeret. O felices viros puellarum, quibus populus R. loco ſoceri fuit? Beatioreſne iſtos putas, 160 quorum pantomimæ decies ſeſtertio nubunt, quam Scipionem, cuius liberi à ſenatu tutore ſuo, in dotem 161 æs graue acceperunt? Dedignatur aliquis paupertatem, cuius tam claræ imagines ſunt? indignatur exſul aliquid ſibi deeſſe, cum defuerit Scipioni dos, Regulo mercenarius, Menenio funus? cum omnibus illis, id quod deerat, ideo honeſtius ſuppletum ſit, quia defuerat? His ergo aduocatis non tantum tuta eſt, ſed etiam gratioſa, paupertas.

XIII. Reſponderi poteſt: Quod artificioſe iſta diducis, quæ ſingula ſuſtineri poſſunt, collata non poſſunt? Commutatio loci tollerabilis eſt, ſi tantum locum mutes: paupertas tollerabilis eſt, ſi ignominia abſit, quæ vel ſola opprimere animos ſolet. Aduerſus hunc, quiſquis me malorum turba terrebit, his verbis vtendum erit. Si contra vnam quamlibet partem fortunæ ſatis tibi roboris eſt, idem aduerſus omnes erit. 162 cum ſemel animum virtus indurauit, vndique inuulnerabilem præſtat. Si auaritia dimiſit, vehementiſſima generis humani peſtis; moram tibi ambitio non faciet. Si vltimum diem 163 non quaſi pœnam, ſed quaſi naturæ legem adſpicis; ex quo pectore mortis metum eiecceris, in id nullius rei timor audebit intrare. Si cogitas, libidinem non voluptatis cauſſa homini datam, ſed 164 propagandi generis; quem non violauerit hoc ſecretum & infixum viſceribus ipſis exitium, omnis alia cupiditas intactum præteribit. Non ſingula vitia ratio, ſed pariter omnia proſternit: in vniuerſum 165 ſemel vincit. Ignominia tu putas quemquam ſapientem moueri poſſe, qui omnia in ſe repoſuit, qui ab opinionibus vulgi ſeceſſit? Plus etiam quam ignominia, eſt mors ignominioſa. Socrates tamen eodem illo vultu, quo aliquando ſolus 166 triginta tyrannos 167 in ordinem redegerat, carcerem intrauit, ignominiam ipſi loco detracturus, neque enim poterat carcer videri, in quo Socrates erat. Quis vſque eo ad conſpiciendam veritatem excæcatus eſt, vt ignominiam putem M. Catonis fuiſſe, duplicem in petitione 168 præturæ & 169 conſulatus repulſam? ignominia illa præturæ & conſulatus fuit, quibus ex Catone honor habebatur. Nemo ab alio contemnitur, niſi à ſe ante contemptus eſt. Humilis & proiectus animus fit iſti contumeliæ opportunus: qui vero aduerſus ſæuiſſimos caſus ſe extollit, & ea mala quibus alij opprimuntur, euertit, ipſas miſerias 170 infularum loco habet: quando ita affecti ſumus, vt nihil æque magnam apud nos admirationem occupet, quam homo fortiter miſer. Ducebatur Athenis 171 ad ſupplicium Ariſtides: cui quiſquis occurrerat, deijciebat oculos, & ingemiſcebat, non tanquam in hominem iuſtum, ſed tanquam in ipſam iuſtitiam animaduerteretur. Inuentus eſt tamen, qui faciem eius inſpueret: poterat ob hoc 172 moleſte ferre, quod ſciebat neminem id auſurum puri oris. At ille abſterſit faciem, & ſubridens ait comitanti ſe magiſtratui: *Admone iſtum, ne poſtea 173 tam improbe oſcitet.* Hoc fuit contumeliæ ipſi contumeliam facere. Scio quoſdam dicere, contemptu nihil eſſe grauius, mortem ipſis potiorem videri. His ego reſpondebo, & exſilium ſæpe contemptione omni carere. Si magnus vir cecidit, magnus iacuit. non magis illum contemni, quam cum ædium ſacrarum ruinæ calcantur, quas religioſi æque ac ſtantes adorant.

XIV. Quoniam meo nomine nihil habes, mater cariſſima, quod te in infinitas lacrimas agat, ſequitur vt cauſſæ tuæ te ſtimulent. Sunt autem duæ, nam aut illud te mouet, quod præſidium aliquod videris amiſiſſe: aut quod deſiderium ipſum per ſe pati potes. Prior pars mihi leuiter perſtringenda eſt, noui enim animum tuum, nihil in ſuis præter ipſos amantem. Viderint illæ matres, quæ 174 potentiam liberornm muliebri impotentia exercent? quæ, quia fæminis honores non licet gerere, per illos ambitioſæ ſunt; quæ 175 patrimonia filiorum & exhauriunt, 176 & captant; quæ eloquentiam commodando aliis fatigant. Tu liberorum tuorum bonis plurimum gauiſa es, minimum vſa: tu 177 liberalitati noſtræ ſemper impoſuiſti modum, cum tuæ non imponeres: 178 tu filia

familias, 179 locupletibus filiis vltro contuliſti : tu patrimonia noſtra ſic adminiſtraſti, vt tanquam in tuis laborares, tanquam alienis abſtineres : tu gratiæ noſtræ tanquam alienis rebus vtereris, pepercisti, & ex honoribus noſtris nihil ad te niſi voluptas 180 & impenſa pertinuit. 181 numquam indulgentia ad vtilitatem reſpexit. Non potes itaque erepto filio deſiderare, quæ incolumi numquam ad te pertinere duxiſti.

Illo omnis conſolatio mihi vertenda eſt, vnde vera vis materni doloris oritur. Ego complexu filij cariſſimi careo, non conſpectu eius, non ſermone fruor, vbi eſt ille, quo viſo triſtem vultum relaxaui, in quo omnes ſolicitudines meas depoſui? vbi colloquia, quorum inexplebilis eram? 182 vbi ſtudia, quibus libentius 183 quam fæmina, familiarius 184 quam mater, intereram? vbi ille occurſus? vbi matre viſa ſemper 185 pueriliſ hilaritas? Adiicis iſtis loca ipſa gratulationum & conuictuum, & vt neceſſe eſt, efficaciſſimas ad vexandos animos recentis conuerſationis notas. Nam hoc quoque aduerſus te crudeliter fortuna molita eſt, quod te 186 ante tertium demum diem quam percuſſus ſum, ſecuram, nec quicquam tale metuentem, 187 aggredi voluit? bene nos 188 longinquitas locorum diuiſerat: bene 189 aliquot annorum abſentia huic te malo præparauerat: rediſti, non vt voluptatem ex filio perciperes, ſed ne conſuetudinem deſiderij perderes. Si multo ante obſuiſſes, fortius tuliſſes, ipſo interuallo deſiderium molliente: ſi 190 non receſſiſſes, vltimum certe fructum biduo diutius videndi filium tuliſſes. Nunc crudele fatum ita compoſuit, vt nec fortunæ meæ intereſſes, nec abſentiæ aſſueſceres. Sed quantò iſta duriora ſunt, tanto maior tibi virtus aduocanda eſt, & velut cum hoſte noto, ac ſæpe iam victo, acrius eſt congrediendum. Non 191 ex intacto corpore tuo ſanguis hic fluxit: per ipſas cicatrices percuſſa es. XV.

Non eſt quod vtaris excuſatione nominis muliebris, cui pæne conceſſum eſt immoderatum in lacrimas ius, non immenſum tamen : & ideo maiores 192 decem menſium ſpatium lugentibus viros dederunt, & cum pertinacia muliebris mæroris publica conſtitutione 193 deciderent, non prohibuerunt luctus, ſed finierunt. Nam & infinito dolore, cum aliquem ex cariſſimis amiſeris, affici, ſtulta indulgentia eſt: & nullo, 194 inhumana duritia. Optimum inter pietatem & rationem temperamẽtum eſt, & ſentire deſiderium, & opprimere. Non eſt quod ad quaſdam fæminas reſpicias, quarum triſtitiam ſemel ſumptam mors finiuit. noſti quaſdam, quæ amiſſis filiis, impoſita 195 lugubria numquam exuerunt, à te plus exigit vita ab initio fortior. non poteſt muliebris excuſatio contingere ei, à qua omnia vitia muliebria abfuerunt. Non te maximum ſæculi malum, impudicitia, in numerum plurium adduxit. non gemmæ te, non margaritæ flexerunt : non tibi diuitiæ, velut maximum generis humani bonum, refulſerunt: non te bene 196 in antiqua & ſeuera inſtitutam domo, periculoſa etiam probis peiorum detorſit imitatio. Numquam te fæcunditatis tuæ quaſi exprobraret ætatem, puduit : numquam more aliarum, quibus omnis commendatio ex forma petitur, tumeſcentem vterum abſcondiſti, quaſi indecens onus, nec intra viſcera tua conceptas ſpes liberorum eliſiſti. Non faciem lenociniis ac coloribus polluiſti. numquam tibi placuit veſtis, quæ nihil amplius 197 quam nudam componeret: vnicum tibi ornamentum, pulcherrima & nulli 198 obnoxia ætati, forma : maximum decus, viſa eſt pudicitia. Non potes itaque, ad obtinendum dolorem, muliebre nomen prætendere, ex quo te virtutes 199 tuæ ſeduxerunt. tantum debes à fæminarum lacrimis abeſſe, quantum à vitiis. Ne fæminæ quidem te ſinent intabeſcere vulneri tuo, ſed leuiori neceſſario mærore cito defunctam, iubebunt exſurgere: ſi modo illas intueri voles fæminas, quas conſpecta virtus inter magnos viros poſuit. Corneliam ex duodecim liberis ad duos fortuna redegit. Si numerare funera Corneliæ velles, amiſerat decem: ſi æſtimare, amiſerat Gracchos. Flentibus tamen circa ſe, & fatum eius exſecrantibus interdixit, *Ne fortunam accuſarent, quæ ſibi filios Gracchos dediſſet.* Ex hac femina debuit naſci, qui diceret in concione. *Tu matri meæ maledicas,* 200 *quæ me peperit?* Multo mihi videtur animoſior vox matris. Filius magno æſtimabat Gracchorum natales : mater & funera. Rutilia 201 Cottam filium ſecuta eſt in exſilium, & vſque eo fuit indulgentia conſtricta, vt mallet exſilium pati, quam deſiderium : nec ante in patriam, quam cum filio rediit. Eumdem iam 202 reducem, & in Rep. florentem tam fortiter amiſit, quam ſecuta eſt: nec quiſquam lacrimas eius poſt elatum filium notauit. In expulſo virtutem oſtendit, in amiſſo prudentiam. nam & nihil illam à pietate deterruit, & nihil in triſtitia ſuperuacua ſtultaque detinuit. Cum his te numerari feminis volo, quarum vitam ſemper imitata es : earum in coërcenda comprimendaque ægritudine optime ſequeris exemplum. Scio rem non eſſe in noſtra poteſtate, nec vllum affectum ſeruire : minime vero eum, qui ex dolore naſcitur. Ferox enim, & aduerſus omne remedium contumax XVI.

Digitized by Google

eſt. volumus eum interim obruere, & deuorare gemitus: per ipſum tamen compoſitum fictumque vultum lacrimæ profunduntur. Ludis interim aut gladiatoribus animum occupamus: at illum inter ipſa, quibus auocatur, ſpectacula, leuis aliqua deſiderij 203 nota ſubiuit. Ideo melius eſt, illum 204 vincere, quam fallere. Nam qui aut deluſus voluptatibus, aut occupationibus abductus eſt, reſurgit, & ipſa quiete impetum ad ſæuiendum colligit: at qui rationi ceſſit, in perpetuum componitur. Non ſum itaque monſtraturus illa, quibus vſos multos eſſe ſcio, vt peregrinaitone te vel longa detineas, vel amœna delectes; vt rationum accipiendarum diligentia, patrimonij administratione multum occupes temporis; vt ſemper nouo te aliquo negotio implices: omnia iſta ad exiguum momentum proſunt, nec remedia doloris, ſed impedimentâ ſunt, ego autem malo illum deſinere, quam decipi Itaque illo te duco, quo omnibus qui fortunam fugiunt, confugiendum eſt, ad 205 liberalia ſtudia: illa ſanabunt vulnus tuum, illa omnem triſtitiam tibi euellent. His etſi nunquam aſſueſſes, nunc vtendum erat: ſed quantum tibi patris mei 206 antiquus rigor permiſit, omnes bonas artes non quidem comprehendiſti, attigiſti tamen. Vtinam quidem virorum optimus, 207 pater meus, nimis maiorum conſuetudini deditus, voluiſſet te ſapientum præceptis erudiri potius, 208 quam imbui! non parandum tibi nunc contra fortunam eſſet auxilium, ſed proferendum. 209 Propter iſtas quæ litteris non ad ſapientiam vtuntur, ſed ad luxuriam inſtituuntur, minus eſt indulgere ſtudiis paſſus, beneficio tamen rapacis ingenij plus, quam pro tempore, hauſiſti: iacta ſunt diſciplinarum omnium fundamenta. Nunc ad illas reuertere: tutam te præſtabunt. illæ conſolabuntur, illæ delectabunt, illæ ſi bona fide animum tuum intrauerint, numquam amplius intrabit dolor, numquam ſolicitudo, numquam afflictionis irritæ ſuperuacua vexatio: nulli horum patebit pectus tuum nam ceteris vitiis iampridem cluſum eſt. Hæc quidem certiſſima præſidia ſunt, & quæ ſola te fortunæ eripere poſſint: ſed quia dum in illum portum, quem ſtudia promittunt, perueneris, adminiculis quibus innitaris opus eſt, volo interim ſolatia tua tibi oſtēdere. Reſpice 210 fratres meos: quibus ſaluis, fas tibi non eſt accuſare fortunam. in vtroque habes quod te diuerſa virtute delectet: 211 alter honores induſtria conſecutus eſt, 212 alter ſapienter contempſit. Acquieſce alterius filij dignitate, alterius quiete, vtriuſque pietate. noui fratrum meorum intimos affectus, alter in hoc dignitatem excolit, vt tibi ornamento ſit: alter in hoc ſe ad tranquillam quietamque vitam recepit, vt tibi vacet. Bene liberos tuos & in auxilium, & in oblectamentum, fortuna diſpoſuit: potes alterius dignitate defendi, alterius otio frui. Certabunt in te officiis: & vnius deſiderium duorum pietate ſupplebitur. Audacter poſſum promittere, nihil tibi deerit, 213 præter numerum. Ab his ad nepotes quoque reſpice. 214 Marcum blandiſſimum puerum, ad cuius conſpectum nulla poteſt durare triſtitia: nihil tam magnum, nihil tam recens in cuiuſquam pectore fuerit, quod non circumfuſus ille permulceat. Cuius non lacrimas illius hilaritas ſupprimat? cuius non cōtractum ſolicitudine animum illius argutiæ ſoluant? quem non in iocos vocabit illa laſciuia? quem non in ſe conuertet, & abducet infixum cogitationibus illa neminem ſatiatura garrulitas? Deos oro, contingat hunc habere nobis ſuperſtitem. In me omnis fatorum crudelitas laſſata conſiſtat: 215 quicquid matri dolendum fuit, in me tranſierit: quicquid auiæ, in me. Floreat reliqua in ſuo ſtatu turba: nihil de orbitate, nihil de condicione mea querar. Fuerim tantum, nihil amplius dolituræ domus 216 piamentum. Tene in gremio tuo cito tibi daturam pronepotes 217 Nouatillam: quam ſic 218 in me tranſtuleram, ſic mihi adſcripſeram, vt poſſit videri, quod me amiſit, quamuis ſaluo patre, pupilla, hanc & pro me dilige. Abſtulit illi nuper fortuna matrem: tua poteſt efficere pietas, vt perdidiſſe ſe matrem doleat tantum, non & ſentiat. Nunc mores eius compone, nunc formā: altius præcepta deſcendunt quæ teneris imprimuntur ætatibus. Tuis aſſueſcat ſermonibus: ad tuum fingatur arbitrium, multum illi dabis, etiam ſi nihil dederis præter exemplum. Hoc iam tibi ſollemne officium, pro remedio erit, non poteſt animum pie dolentem à ſolicitudine auertere, niſi aut ratio, aut honeſta occupatio. Numerarem inter magna ſolatio 219 patrem quoque tuum, niſi abeſſet, nunc tamen ex affectu tuo, quid illius interſit, cogita: intelliges, quanto iuſtius ſit, te illi ſeruari, quam 220 mihi impendi, quoties te immodica vis doloris inuaſerit, & ſequi ſe iubebit, patrem cogita, cui tu quidem tot nepotes pronepoteſque dando, effeciſti 221 ne vnica eſſes: conſummatio tamen ætatis actæ feliciter in te vertitur. Illo viuo, nefas eſt te, quod vixeris, queri.

XVII. Maximum adhuc ſolatium tuum tacueram, ſororem tuam: illud fideliſſimū pectus tibi, in quod omnes curæ tuæ pro indiuiſo transferuntur, illum animum omnibus nobis maternum. Cum hac tu lacrimas tuas miſcuiſti,

Digitized by Google

in huius primum 222 reſpiraſti ſinu. Illa quidem affectus tuos ſemper ſequitur: in mea tamen perſona, non tantum pro te dolet. Illius manibus 223 in vrbem perlatus ſum: illius pio maternoque 224 nutricio 225 per longum tempus æger conualui: illa 226 pro quæſtura mea gratiam ſuam extendit: & quæ ne ſermonis quidem, aut claræ ſalutationis ſuſtinuit audaciam, pro me vicit indulgentia verecundiam. Nihil illi ſeductum vitæ genus, nihil modeſtia, in tanta feminarum petulantia ruſtica, nihil quies, nihil ſecreti & ad otium repoſiti mores obſtiterunt, quo minus pro me etiam ambitioſa fieret. Hæc eſt, mater cariſſima, ſolatium, quo reficiaris: illi quantum potes te iunge, illius arctiſſimis amplexibus alliga. Solent mærentes, ea quæ maxime diligunt, fugere, & libertatem dolori ſuo quærere: tu ad illam te, & quicquid cogitaueris, confer. ſiue ſeruare 227 habitum iſtum voles, ſiue deponere, apud illam inuenies vel finem dolori tuo, vel comitem. Sed ſi prudentiam perfectiſſimæ feminæ noui, non patietur te nihil profuturo mærore conſumi, & exemplum tibi ſuum, cuius 228 ego etiam ſpectator fui, narrabit. Cariſſimum virum amiſerat, auunculum noſtrum, cui viro nupſerat, in ipſa nauigatione: tulit tamen eodem tempore & luctum, & metum, euictiſque tempeſtatibus corpus eius 229 naufraga euexit. O quam multarum egregia opera in obſcuro iacent! Si huic illa ſimplex admirandis virtutibus contigiſſet antiquitas: quanto ingeniorum certamine celebraretur vxor, quæ oblita imbecillitatis, oblita etiam firmiſſimis metuendi maris, caput ſuum periculis pro ſepultura obiecit, & dum cogitat de viri funere, nihil de ſuo timuit? Nobilitatur carminibus omnium, quæ ſe 230 pro coniuge vicariam dedit, hoc amplius eſt, diſcrimine vitæ ſepulchrum viro quærere: maior eſt amor, qui pari periculo minus redimit. Poſt hoc nemo miratur, quod 231 per ſedecim annos, quibus maritus eius Ægyptum obtinuit, nunquam in publico conſpecta eſt, neminem prouincialem domum ſuam admiſit: nihil à viro petiit, nihil à ſe peti paſſa eſt. Itaque 232 loquax, & ingenioſa in contumelias præfectorum prouincia, in qua etiam qui vitauerunt culpam, non effugerunt infamiam, velut vnicum ſanctitatis exemplum ſuſpexit: & quod illi difficillimum eſt, cui etiam periculoſi ſales placent, omnem verborum licentiam continuit: & hodie ſimilem illi, quamuis numquam ſperet, ſemper optat. Multum erat, ſi per ſedecim annos illam prouincia probaſſet: plus eſt, quod ignorauit. Hæc non ideo refero, vt eius laudes exſequar, quas 233 circumſcribere eſt, tam parce tranſcurrere: ſed vt intelligas, magni animi eſſe feminam, quam non ambitio, non auaritia, comites omnis potentiæ & peſtes, vicerunt: non metus mortis eam, 234 exarmata naui naufragium ſuum ſpectantem, deterruit, quo minus exanimi viro hærens, quæreret, non quemadmodum inde exiret, ſed quemadmodum efferret. Huic parem virtutem exhibeas oportet, & animum à luctu recipias, & id agas ne quis te putet partus tui pœnitere. Ceterum quia neceſſe eſt, cum omnia feceris, cogitationes tamen tuas ſubinde ad me recurrere, nec quemquam nunc ex liberis tuis frequentius tibi obuerſari: non quia illi minus cari ſint, ſed quia naturale eſt, 235 manum ſæpius ad id referre quod doleat: qualem me cogites, accipe. Lætum & alacrem, velut optimis rebus, ſunt autem optimæ, quum animus omnis cogitationis expers operibus ſuis vacat, & modo ſe 236 leuioribus ſtudiis oblectat, modo ad conſiderandam ſuam vniuerſique naturam, veri auidus inſurgit. Terras primum, ſitumque earum quærit, deinde condicionem circumfuſi maris, curſuſque eius alternos & recurſus: tunc quicquid inter cælum terraſque plenum formidinis interiacet, perſpicit, & hoc tonitribus, fulminibus, ventorum flatibus, ac nimborum niuiſque & grandinis iactu tumultuoſum ſpatium: tum peragratis humilioribus, ad ſumma prorumpit, & pulcherrimo diuinorum ſpectaculo fruitur, æternitatiſque ſuæ memor, in omne quod fuit, futurumque eſt omnibus ſæculis, vadit.

Digitized by Google

COMMENTARII AD LIBRVM SENECÆ, de Conſolatione ad Heluiam.

I. LIPSIVS.

IN *Titulo eſt*, Ad Heluiam.] *Quod plerique libri*, Ad Helbiam: *meus*, Hebiam. *Mureti notatio eſt, duorum diſertiſſimorum matres*, Heluias *fuiſſe, nam & Ciceronis ſic dicta*. Heluiæ *autem gentis Pertinax Imp. fuit: & in lapidibus crebri inſculti ſunt, ipſa etiam Heluia in iſto:* L. HELVIO. HELVIÆ L. GRATO.

CAP. I. 1. Impetum cepi.] *In meis duobus*, feci. *Prior phraſis auctoribus nititur. Suetonio in Aug.* Impetum ſe cepiſſe ſcribit, frumentationes abolendi. *In Calig.* Expeditionis Germanicæ impetum cepit. *In Othone.* Impetum cepit moriendi: *ὁρμὴν, & appetitum validum.*

2. Non victa.] *Senſus eſſet: Ne ſi ego palam non viciſſem Fortunam, audacior in meos ſurgeret, vinceretque. At mihi placeat magis,* Ne me non victo: *idque argutius. Ne cum me non viciſſet, in quem tam ſæua ingruit, meos vinceret. Volo hanc palmam ferre, vt nec me, nec meos.*

3. Dolori tuo.] *Hoc negas? recenti occurrendum? Ouidius aliter:*

Temporis officium eſt, ſolatia dicere, certi,
 Dum dolor in curſu eſt, dum petit æger opem.
At cum longa dies ſedauit vulnera mentis,
 Intempeſtiue qui mouet, ille mouet.

Tu ipſe aliter (*epiſt* LXIII.) Nulla res citius in odium venit, quam dolor: qui recens conſolatorem inuenit, inueteratus deridetur. *Vera tamen vtraque ſententia, neque nimis recenti occurrendum, ne remedijs irritetur: neque veteri, ne innouetur.*

4. In morbis.] *Hippocratis edictum, τὰ πέπονα φαρμακεύειν:* Matura medicari. *Et Plutarchus ſimili imagine, Conſolatione ad Apollonium:* Nec optimi medici quidem humorum influxibus ſtatim medentur: ſed patiuntur tumoris ardorem, ſine alia appoſitione, per ſe matureſcere & concoqui.

5. Comploraretur.] *Vt funus. Ita mox:* ex ipſo rogo caput alleuare. *Ouidius de ſua relegatione.*

Fœmina virque meo, pueri quoque, funere mærent.

Epigramma ad Corſicam: Parce relegatis, hoc eſt iam parce ſepultis. *Et noſter infra cap.* XI. Raptum me audiſti. *Nimirum eſt hæc mors quædam ciuilis, &* Interire homines maxima ac media capitis minutione, æque ac morte, *Iuriſconſultus ſcripſit.*

6. Allocutione.] *Pro conſolatione, crebro Latini, vt & Græci παραμυθίαν vſurpant.*

7. Doloris modum exced.] *Ipſum hoc Alexides:*

----τῶν μετρίων αἱ μείζονες λῦπαι,
Ποιοῦσι τοῦ φρονεῖν μετάστασιν:
 ----qui modum excedit dolor,
De ſede mentem turbat.

Et bene de excedente, *nam aliter in alio & is ingenium facit, ſiue irritat.*

Ouidius.

 ----grande doloris
Ingenium eſt, miſeriſque venit ſollertia rebus.

Seneca pater, de Haterio. cuius oratio, ob memoriam mortui filij, fletu interrupta: Deinde tanto maiore impetu dixit, tanto miſerabilius, vt appareret, quam magna interim pars ingenij dolor eſſet.

8. Conſolator.] *Quia robur à robore meo ſumes; hoc ipſo exigeris, quod ſtare me videbis.*

9. Mæror contumax.] *Adde infra, cap.* XVI.

CAP. II. 10. De indulgentia.] *Obſequioſo affectu.*

11. Ne ſtatim.] *Malim*, nec ſtatim.

12. Adero.] *Tuebor, & defendam, cauſſam agam.*

13. Lugubria.] *Signa luctus, & veſtes. Propertius:* mater numquam lugubria ſumpſi. *Seneca Tragicus.* Amicta coniux lugubribus.

14. Dum naſcereris.] *In partu igitur.*

15. Expoſita es.] *Quaſi deſerta à parente, & ab abeunte relicta: vt ſolet in Expoſitione.*

16. Auunculum.] *Matris, an Senecæ? Imo huius qui maritus fuit ſororis matris, periitque rediens ex Ægypto. Infra, cap. vlt.* Cariſſimum virum amiſerat, auunculum noſtrum.

17. Ducendo faceret.] *Trahendo interuallum dando. Alij libri,* diducendo: *quod eſſet, patiendo, diſparando, ſenſu conſimili.*

18. Trium liberorum.] *Nouati, mei, & Melæ.*

19. In eundem ſinum.] *Legi enim oſſa, & in ſinum* (*quod hic notes*) *tum in vrnam reponi ſolita. Tibullus:*

 ----non hic mihi mater
Quæ legat in mæſtos oſſa peruſta ſinus.

20. Tres nepotes.] *Tres tantum: imo plures, ſed poſtea, vt opinor, & poſt iſtorum occaſum. Nam* Marcus *adhuc ſuperfuit, &* Nouatilla, *cap.* XVI. *Atque adeo ſcribit,* tot nepotes pronepoteſque patri dediſſe. *Igitur hic de illo tantum tempore, quo tres iſto emiſſos amiſit.*

21. Filium meum.] *Vnum è tribus illis nepotibus.*

CAP. III. 22. Tirones.] *Adde de Provid. cap.* IV. *Et Ciceronem* I. *Tuſcul.*

23. Exſecari patiuntur.] *Alij*, excoriari. *quidam ſcripti,* excauari: *ſed & quidam* exanari: *vt ego arbitror,* exſaniari *fuiſſe quod verbi Seneca vſurpat epiſt.* LXXXVI. *& ego ſuper eo aliquid in Elect.* I. *cap.* XVI.

24. Tumultuatur.] *Proprium fœminis, quæ* magno gaudent ſudare tumultu.

25. Tot mala.] *Quid mali, ſi mala perdiderit? optabile potius. Meus liber,* milia, *an forte,* militias? *Perdidiſti tot ſtipendia, & fruſtra pugnaſti, fortiter ac repugnaſti, ſi nunc ſuccumbis, nec veteranum robur præfers. Inter tirones adhuc cenſenda es. Ita maneat in illa metaphora dicta. Etſi vulgatum explices etiam, Fruſtra tot mala tuliſti, ſi nondum vſum ferendi nacta.*

26. Circumſcribere.] *Per aſtus & ambages fallere, in orbem ſcribere, & cingere: vt* circumuenire.

CAP. IV. 27. Nihil me pati.] *Pulchra inuentio, & diuiſio. Duo dicam. primum, non mihi aliquid mali accidiſſe, deinde nec tibi. Si igitur nec meam vicem, nec tuam luges: quid luges? Simile in Conſol. ad Marciam, cap.* XII. Dolor tuus vtrum ſua ſpectat incommoda, an eius qui deceſſit?

28. Hoc tibi demonſtrare non.] *Abeſt meo, aliiſque ſcriptis, & vero ſupereſt Sententia. Docebo nihil mihi mali eſſe: imo, ſi potero, nec ipſas res eſſe malas, quibus cenſes me premi. Sequentia docent, ſic fuiſſe ſcriptum.*

CAP. V. 29. Rerum natura.] *Deus, ita enim ſæpe*

Digitized by Google

vocabant: quod doceo I. *Phyſiol. Diſſert.* v.

30. Vicinum Deo.] *Quis ſtabilis, æquabilis, ſine motu. Stoicorum paſſim voces, Sapientem Deo non vicinum modo (quod hic modeſtius) ſed parem eſſe, & ex æquo viuere. Videſis Manuduct. lib.* III. *Diſſert.* XIV.

31. Me dedi.] *Sum etiam inter Studioſos, non Eruditos; inter Progredientes, non Progreſſos.*

32. Eorũ ſcilicet.] *Stoicorum, qui res aduentitias (vt Academici aut Peripatetici) ad felicitatem non requirunt. Itaque facilis apud iſtos beatæ vitæ aſſecutio & tutela eſt.*

33. Velut in præſidio.] *Sapientis Iobi dictum*, Vitam militiam eſſe. *Quid Epictetus? Diſſertat.* XXIV. *lib.* III. στρατεία τίς ἐστιν ὁ βίος ἑκάστου, καὶ ταύτη μακρὰ καὶ ποικίλη. Militia quædam eſt vita noſtra, atque ea longa & varia.

34. Non auulſit.] *Nec enim mihi applicita cohæſerant.*

35. Puériles animos.] *Nam rudes omnes Sapientiæ, pueri ſunt: illa in viros tranſcribit. Vide Manuduct. lib.* II. *Diſſert* I.

36. Falſa & mobilia.] *Duo adſignat, nec vera, nec diuturna eſſe. Fucum habent, ſucum non habent.*

37. Aduerſus vtrumque ſtatum.] *Achilles hoc ſibi tribuit, apud Euripidem, in Iphigenia:*

> Ὑψηλόφρων μοι θυμὸς αἴρεται πρόσω.
> Ἐπίσταται δὲ τοῖς κακοῖσί τ' ἀσχαλᾶν,
> Μετρίως τε χαίρειν τοῖσιν ἐξωγκωμένοις:
> Excelſus animus porro nũc mi attollitur:
> Qui nouit in rebus dolere triſtibus,
> Et cum modo gaudere iam melioribus.

38. Fronti ſimile.] *Nihil pro vultu, aut prima ſpecie. Tacitus Agricola*: Pulchrum ac decorum in frontem: *id eſt ſpeciem. Valerius.* In ſeceſſu, quam in fronte beatior. *Manlius*: --penituſque Deus, non fronte, notandus. *Noſter hoc ſtatim dicit*, Primam rerum faciem.

39. Populi ſcita.] φαῦλος γὰρ κριτὴς παντὸς καλοῦ πράγματος ὄχλος. Prauus enim iudex omnis honeſtæ rei populus: *Pythagoras.*

CAP. VI. 40. Vtcunque credita eſt aufert.] *Secum rapit, ſine alia inſpectione aut examine, Vulgo mala videntur? mihi: bona? mihi.*

41. Ne videamur.] *A meo hæc libro ſunt, & vera. Definitio autem exſilij in Dione, vbi Philiſcus Ciceronem ſolatur (ſimile argumentum eſt, meretur legi) talis* φυγὴ, ἀποδημία τις ἄτιμος: Exſilium, peregrinatio quædam ignominioſa.

42. Intolerabile eſt.] *Vel Euripide iudice, in Phœniſſis.*

> Τί τὸ στέρεσθαι πατρίδος; ἦ κακὸν μέγα;
> Μέγιστον· ἔργῳ δ' ἐστὶ μεῖζον, ἢ λόγῳ:
> Et quid? carere patria, magnum eſt malum?
> Vel maximum. & re grauius eſt, quã dicitur.

43. Vrbis immenſæ.] *Alias*, immenta. *Illud pro magna Roma verius, ſatis adſtructa in noſtris Admirãdis.*

44. Ambitio.] *Vt honores hic gerant.*

45. Neceſſitas officij.] *Ad iudices referre licet, qui euocabantur ad officium hoc in vrbem. Poteſt & de alio munere, quod apud Principem, aut in vrbe, obitur.*

46. Luxuria.] *Vt habeant vbi opes explicent, & abſumant.*

47. Liberalium ſtudiorum.] *Honeſtiſſima cauſſa, & omne genus docti aut doctores Romæ. Caſſiodorus*: Roma, ciuitas litterarum. *Symmachus*: Roma, domicilium Latialis facundiæ. *Sidonius*: Domicilium Legum, gymnaſium Litterarum. *Opto ſic eſſe, & manere.*

48. Spectacula.] *Quæ crebra, ſplendida: nec mirum, ſi alliciebant.*

49. Venalem formam.] *Vtriuſque ſexus (pudet) ſcorta.*

50. Concurrit in vrbem.] *Tanquam ad viuaria, ait ille, & Tacitus*: Quo cuncta vndique atrocia aut pudenda confluunt, celebranturque. *Itaque multa fex erat.*

51. Ad nomen.] *Vt in cenſu, aut dilectu: & eſt dictio formularis.*

52. Vnde domo.] *Hoc quoque ex communi formula. Virgilius*: Qui genus, vnde domo? *Suetonius*: Domo Nuceria *Aſconiũ ita corrigã*: Cæcilius Niger, homo Siculus: *imo*, domo. *Et Ennium*: Nauus repertus homo, Graio patre, Graius homo rex. *Scribe*; Graius domo. *Centena in libris & lapidibus exempla ſunt.*

53. Communis patria.] *Plinius lib.* III. Vna cunctarum gentium in toto orbe patria fieret. *Libris tamen ſcriptis abeſt* Patria, *& poteſt, hoc ſenſu: quod ab omnibus gentibus habitetur, vt vrbs orbi communis. Lucanus:*

> -----vrbem populis, victiſque frequentem
> Gentibus, & generis, coëat ſi turba capacem
> Humani.

54. Sciathum.] *Maris Ægæi inſulam, Melæ & Ptolomæo. Had. tamen Iunius dubitat, an non* Cythnon, *aut* Cianon, *verius: v. Animaduer. cap.* XIII. *Non ego.*

55. Seriphum.] *Ibidem ſitam, Plinio aliiſque.*

56. Gyarum.] *In eodem mari. Plinius, Virgilius, Tacitus, Iuuenalis, Philo Iudæus.*

57. Coſſuram.] *Inter Africam & Siciliam, Plinio, Straboni, Melæ. Atque hæc eſt à Mureto lectio. nam libri priores*, Corſicam: *è quo Iunius*, Corcyram. *Vix mutem etſi ſeorſim mox de eius exſilij ſui aſperitate dicet.*

58. Exſilium.] *Pro loco deſtinato exſulibus. Epigramma.*

> Hic ſola hæc duo ſunt, Exſul & Exſilium.

59. Animi cauſſa.] *Sua voluntate & voluptate, non iuſſu aut miſſu alieno.*

60. Abruptum vndique.] *Quia* aſpera, male habitata, & pleriſque locis inacceſſa: *Strabo de hac Corſica. Etiam in Epigrammate.*

> Barbara præruptis incluſa eſt vndique ſaxis.

61. Ieiunius.] *Epigramma:*

> Non poma Autumnus, ſegetes non educat
> Æſtas,
> Canaque Palladio munere Bruma caret.
> *Vmbrarum nullo Ver eſt lætabile fœtu, * *Id eſt arborum.*
> Nullaque in infauſto naſcitur herba ſolo.
> Non panis, non hauſtus aquæ, non vltimus
> ignis.

Valde abiicit, & damnat: ſed quis eſt vltimus ignis *verſu vltimo? credo ignem ad rogum intellegit: quaſi tanta inopia ligni, vt nec eo ſuppeditet. At Diodorus mitius de ea*: Incolæ cibis vtuntur, lacte, melle, carnibus, hæc omnia VBERTIM regione ſubminiſtrante. *Quomodo autem, ſi nec herba quidem naſcitur: Sed certum eſt, etiam hodie laudatas ibi oues naſci & paſci.*

62. Immanſuetius?] *Cum Seneca Strabo: qui* latrocinia exercere eos ſcribit maxime qui montana incolunt, καὶ ἀγριωτέρους εἶναι τῶν θηρίων: & magis feros ipſis feris *Tum addit*: ipſa mancipia illinc capta & abducta, vix ſui vſum præbere: ſiue quia impatientia vitam fugiant, ſiue quia dominos ruditate nimia & ſtupore obtundant. *Quid autem iterum Diodorus? ex diametro aduerſus.* πρὸς δὲ ἀλλήλους ζῶσιν ἐπιεικῶς καὶ δικαίως, παρὰ πάντας σχεδὸν τοὺς ἄλλους βαρβάρους: Ipſi inter ſe manſuete & iuſte agitant, præter ceteros fere Barbaros. *Iam de mancipiis*: τὰ δὲ ἀνδράποδα τὰ κτηθέντα διαφέρειν δοκεῖ τῶν ἄλλων δούλων εἰς τὰς κατὰ τὸν βίον

χρείας, φυσικῇ ταύτης τῇ ἰδιότητι παρακολουθούσης: Mancipia è Cyrno (*Corſica*) præſtare reliquis videntur, ad vitæ vſus naturali quadam proprietate inſita & comitante. *Hæc, niſi per calumniam, aut certè argutiam, vix concilies: ſatis mirum, cum nec diuerſo nimis æuo ſint ſcripta.*

63. Intemperantius.] *De æſtibus intelligit. vt in Epigr.*

Corſica terribilis, cum primum incanduit æſtas
Sæuior, oſtendit cum ferus ora canis.

64. Hic peregrini.] *Infra deducit, cap.* VIII.

65. Mobilis enim.] *Alcmæon aiebat. κινεῖσθαι αὐτὴν συνεχῶς, ὡς τὸν ἥλιον:* Moueri eam continuo, vt ſolem. *Seneca Epiſt.* XXXIX. Quemadmodum flamma iacere ac deprimi nõ poteſt, non magis quã quieſcere: ſic noſter animus in motu eſt, eo mobilior & actuoſior, quo vehementior fuerit.

66. Cæleſti ſpiritu.] *Nos quadam De vit. beat. cap.* XXXII. *& plene lib.* III. *Phyſiolog. Diſſert.* VIII.

67. Cæleſtium natura.] *Panegyricus ſcriptor:* Inſpecta penitus veritate cognouimus, quæ cauſſa faciat, vt numquam otio acquieſcere velitis. Profecto enim non patitur hoc cæleſtis ille veſtri generis conditor. Quicquid immortale eſt, ſtare neſcit, ſempiternoque motu ſe ſeruat Æternitas. *Et alius, ad Theodoſium:* Gaudent profecto diuina perpetuo motu, & iugi agitatione ſe vegetat Æternitas, & quidquid homines vocamus laborem, veſtra natura eſt. Vt indefeſſa vertigo cælum rotat, vt maria æſtibus inquieta ſunt, & ſtare Sol neſcit: ita tu Imperator, continuatis negotiis, & in ſe quodam orbe redeuntibus, ſemper exercitus es.

68. Ipſi mundo.] *Id eſt, cælo. Ita eum priſci paſſim, Græci Latinique. Nos* II. *Phyſiol. Diſſ.* VI.

69. Signorum partes.] *Zodiaci.*

70. Dei natura.] *Iterum, cæli. Nam & ſi totus Mundus, ſenſu quodam, Deus: tamen cælum maxime, vbi magnæ huius animæ ἡγεμονικὸν ſiue Principale. Vide me* I. *Phyſiol. Diſſert.* VIII.

71. Vel conſeruet.] *Supra in Panegyrico:* Iugi agitatione ſe vegetat Æternitas: *& ſtare eius aut quieſcere, eſt interire.*

72. Macedonicus ſermo?] *Eorum qui in coloniis ab Alexandro ibi relicti.*

73. Achaiæ.] *Cape Græciam vniuerſe, vt illa ætas dixit.*

74. Ponticis littoribus.] *Plurimæ vrbes Græcanicæ. vt Apollonia, Meſembria, Dionyſopolis, Tomi, Iſtropolis, Olbia: alia multa.*

75. Ad ſimilitudinem cæli.] *Verum eſt. &* emollit gentes clementia cæli, *ait poeta. iterumque contrario horreſcunt,* nec telis magis (*verba Plinij*) quam ſuo cælo & ſidere armantur.

76. Turba eſt.] *Nihil ego mutem: etſi Pincianus acute,* in Aſia vrbs eſt Miletus. *Vulgatam libri & res aſſerunt: Velleium audi.* Iones, duce Ione, profecti Athenis occupauere nobiliſſimam partem regionis maritimæ, quæ nunc appellatur Ionia: vrbeſque conſtituere Epheſum, Miletum, Colophona, Prienen, Lebedum, Myntem, Erythram, Clazomenas, Phocæam: multaſque in Ægæo atque Icario occupauere inſulas. *Nonne hæc vere turba eſt, profecta Athenis?*

77. Miletus LXXV.] *Teneo numerũ, in aliis libris deprauatum pro* LXX. *Plinius l.* V. *c.* XXIX. Miletus, Ioniæ caput, ſuper LXX. (*ita meliores libri*) vrbium per cuncta maria genitrix. *Ait,* per cuncta maria, *ſatis indefinitè: Strabo reſtringit.* Multa ſunt Mileſiæ ciuitatis præclara: maximum, multitudo coloniarum. Nam & Pontum Euxinum frequentarunt totum, & Propontidem, & alia loca.

78. Totum Italiæ.] *Non vulgo ſic obtinuit* Maiorem Græciam *dici, ſed reſtrictius* frontem Italiæ. (*Plinij verba*) quæ à Locris incipit, & in tres diuiditur ſinus. *Tamen veteri opinione & ſermone, quod Seneca ait, fuit imo laxius fuit. Nam totã Italiã, quia Siculi in ea, atque alij Græci. ſic appellabant. Et vnde* Magnam, *aut* Maiorem, *niſi longius complexi eſſent? Ouidius:*

Itala nam tellus Græcia maior erat.

Athenæus: μεγάλη Ἑλλὰς κατῴκηται πᾶσα σχεδὸν ἡ κατ' Ἰταλίαν κατοικήσις: Magna Græcia appellatur, omnis ferè habitata Italia. *Adde Feſtum, in Maior Græcia.*

79. Tuſcos Aſia.] *E Lydia profectos, duce Tyrrheno, à quo Tyrrhenia, vt communis opinio tenuit. Dionyſius enim aliter, & vult indigenam gentem, nec vanis argumentis, eſſe.*

80. Tyrij Africam.] *Quorum ibi Vtica, & Carthago.*

81. Hiſpaniam Pœni.] *Gadibus, & ſunt qui* Medinam Sidoniam, *quaſi à Sidone dictam, adiungant:* Malacam, Abderam, *& loca alia.*

Germanorum tranſitus.] *Ergo illi in Hiſpaniam? non olim, quod ſciam: ſed Gallos accipe, quos latè* Germanos, *etiam dici ſcimus. Nam Celtiberos intelligit, à* Celtis *dictos: quod ipſum tamen commune etiam Germanis nomen. Plinius Panegyrico,* Germaniam Pyrenæo & Alpibus terminari *cum ſcripſit, Galliã certe intellexit.*

CAP. VII. 83. quærentẽ.] *Scripti ferè,* quærentes. *Verum,* quærens: *& ad metum refer.*

CAP. VIII. 84. Graij qui.] *Phocenſes quorum* Calaris ibi etiam colonia, *vt vult Diodorus. An recte tamen ſic ſcriptum?* Aleris, *aut* Aleria *Latino flexu, verius eſſet. nam* Calaris *quidem in Sardinia. Tamen vulgata etiam Flori lectio* Calarim *aſſerit, lib.* II. *cap.* II. Tellum in Sardiniam, annexamque ei Corſicam tranſi, vbi & ſic Caralæ vrbis excidio incolas terruit. *Sed vulgata: nam priſca damnat. Reperio enim:* Olbiæ & hinc Valeriæ vrbis. *atque omnino legendum:* Ibi Olbiæ, & hic Valeriæ vrbis. *Ibi, in Sardinia, hîc in Corſica. cuius eſt* Valeria (*vt & Zonaras in hac hiſtoria appellat*) *ſiue* Aleria *potius vt Plinius, Mela, & Antoninus.*

85. Incertum eſt.] *Non Diodoro quidem. qui pulſos à Tyrrhenis adfirmat.*

86. Importuoſi maris.] *Itáne? audi igitur Diodorum: Αὕτη δὲ ἡ νῆσος εὐπροσόρμιστος οὖσα, κάλλιστον ἔχει λιμένα τὸν ὀνομαζόμενον Συρακόσιον:* Ipſa inſula (*Corſica*) cum maxime PORTVOSA ſit, pulcherrimum etiam portum habet, Syracuſium dictum. *En, perpetuus tum Diodoro hoc (ſed non meo) diſſenſus.*

87. Deinde Ligures.] *Nec id quidem, ſed Tyrrheni, ex Diodoro.*

88. Tegumenta capitum.] *An mitra fortaſſe? nam Strabo ſcribit,* montanos Hiſpanos, crines muliebriter demiſiſſe, & frontem mitris texiſſe.

89. Calceamenti.] *Neque id ſcio, niſi ſi Vdones, id eſt è crinibus piliſve calcei. Nam & ſic de Celtiberis Diodorus: περὶ τὰς κνήμας τριχίνας εἱλοῦσι κνημῖδας:* Circum tibias voluunt è crinibus caligas.

90. Altera à Mario.] *Mela:* Corſica, præterquam vbi Aleria, & Marianæ Coloniæ ſunt, à Barbaris colitur. *Scribe ex hoc loco ſingulare:* Mariana colonia. *Item Plinio:* Corſica ciuitates habet XXXII. colonias, Marianam à C. Mario deductam, Aleriam, à Dictatore Sulla.

91. Huius aridi.] *De montanis fortaſſe verum: vniuerſe, vel ex Seneca alibi falſum, ſi hoc eius Epigramma.*

Corſica piſcoſis peruia fluminibus.

Et ſupra triginta flumina tabulæ Geographicæ in ea aſſerunt: neque enim oculis ego inſpexi. Tamen in alio etiam Epigrammate eſt: Non ignis, non hauſtus aquæ. *Infra, cap.* IX. *adimit dumtaxat* magna & nauigabilia flumina.

92. Rerum natura.] *Mundo. Videſis me* 1. *Phyſiol. Diſſert.* V.

93. Satis hoc putat.] *Ego vero hæc tria verba inſititia puto.*

94. Siue ille Deus.] *Varie loquitur magis, quàm ſentit: ſed Stoici tamen verbis ita diſſidebant, aut differebant. Atque alij, toti Deo opificium hoc adſcribebant,* καὶ τὸν θεὸν δημιουργὸν τῶν ὅλων, καὶ ὥσπερ πατέρα πάντων: Deum conditorem vniuerſorum, & velut patrem omnium, *aſſerebant: alij autem eius Rationi hoc malebant, vt iam ſubdit.*

95. Siue incorporalis ratio.] *Chriſtiani pæne ſibi applicent hanc* Rationem *ſiue* λόγον, Dei verbum. *Sed pro Stoicis: quare* Incorporalis? *vt à Deo diſtinguat, quem corpus atque animal interim faciebant. Hæc autem* Ratio *eſt quam cum* Prouidentia *&* Fato *alij miſcebant. In his & ſequentibus me vide* 1. *Phyſ. Diſſ.* VII. *itemque* XII. *Ceterum pro eadem hac ſententia, Seneca in Epiſt.* LXV. Cauſſam, id eſt Rationem, materiam verſare, & quocunque vult verſare, ex illa varia opera producentem. *Illa Cauſſa prima, alias Deus iis dicitur: hic* Ratio, *vt vides.*

96. Diuinus ſpiritus.] *Nam & Deum Zeno definiebat,* πνεῦμα διῆκον δι᾽ ὅλου τοῦ κόσμου: Spiritum pertinentem per totum mundum. *Eſt diuinus Animus: Phyſiologica noſtra vide.*

97. Siue fatum.] *A prouidentia conditum mundum Stoici item dicebant: & Fatum aut ipſa, aut eius pars eſt. Vide me* 1. *Phyſiolog. Diſſertat.* XI. *&* XII.

98. Neque ornatius.] *Liber meus voce addita,* neque minus ornatius: *quod tenuerim ſenſu iſto, neque maius, & nihilominus, neque ornatius. Nam magna raro ornata & perpolita eſſe ſolent. Stoici autem in Mundi admiratione & prædicatione multi: vt docemus* II. *Phyſiol. Diſſ.* VII.

99. Rerum Natura genuit.] *Communis* Natura, *id eſt Deus. Ecce autem quintam ſententiam, ſiue potius ſermonem ſuper condito Mundo diuerſum. Nam rebus conſonant. De natura iſta nos in Phyſiolog.* 1. *Diſſert.* V.

CAP. IX. 100. Nullum inuenturi.] *Meus ille bonus:* nullum inuenire intra mundum eſt alienum opus. Vndecumque: *& leuiter variant alij ſcripti. Lego igitur:* nullam inuenire intra mundum eſt alienam nobis Vndecunque: *breuius & concinnius.*

101. Ad cælum erigitur.] *Similia huic toti ſententiæ Epictetus Diſſert.* III. *cap.* XXII. Ito in exſilium. Quo? num aliquis extra Mundũ eiicere poteſt? non poteſt. Quocunq; iuero, ibi Sol, ibi Luna, ibi ſidera, ſomnia, auguria, & cum diis conuerſatio. *Quid Democritus?* Ἀνδρὶ σοφῷ πᾶσα γῆ βατή. ψυχῆς γὰρ ἀγαθῆς πατρὶς ὁ ξύμπας κόσμος: Viro ſapienti omni tellus peruia, & bonæ Menti totus Mundus patria, *Euripides.*

Ἅπας μὲν ἀὴρ αἰετῷ περάσιμος,
Ἅπασα δὲ χθὼν ἀνδρὶ γενναίῳ πατρίς:
Diffuſus aër omnis aquilæ peruius,
Omniſque tellus patria animoſo eſt viro.

Socratis illud protritum, Cuiatem ſe ferret? Mundanum.

102. Inſatiabiles ſunt.] *De hac oblectatione, ego* 1. *Phyſiol. Diſſert.* II.

103. Inhærere ſideribus.] *Hæc & ſequentia è Cicerone aſſimilata dicas: certe in illo paria,* V. *Tuſcul.* Quo tandem gaudio affici neceſſe eſt Sapientis animũ, cum totius mundi (*id eſt, cæli*) motus conuerſioneſque perſpexerit? ſideraque viderit innumerabilia, cælo inhærentia, cum eius ipſius motu congruere, certis infixa ſedibus? ſeptem alia ſuos quæque tenere curſus, multum inter ſe aut altitudine, aut humilitate, diſtantia? quorum vagi motus, rata tamen & certa ſui curſus ſpatia definiant.

104. Velocius meandi.] *Cauſſa eſt in ſpatio, quo abſint à primo mouente: cui renituntur ſuo curſu, languidius, ſi propria, efficacius, ſi longinqua.*

105. Immobiles.] *Fixas in octaua ſphæra.*

106. Non in magnum.] *Planetas. qui ita errant, vt non errent, & per veſtigia ſua redeunt. Exeunt tamen leniter ab Ecliptica, ſed non extra zodiacum: etſi læuorſum aut dextrorſum declinant, manent intra illam orbitã.*

107. Subito erumpentes.] *Vt Cometas. quæ Senecæ & quorumdam opinio fuit: latere eos certis temporibus, neque conſpici, tum erumpere ſubito, & ſeſe exhibere. Eſſe autem vere ſtellas. Vide ipſum Quæſt.* Nat. VII.

108 Longo tractu.] *E Virgilio eſt.*

Longos à tergo flammarũ albeſcere tractus.

Hoc & prius, ad falſas & deciduas ſtellas ſpectat, aeris non cæli filias.

109. Cognatarum rerum.] *Nam Stoicis animus ex aſtris. Manilius appoſite:*

----- cælum ſcrutatur in alto,
Cognatumque ſequens corpus, ſe quærit in aſtris.

Adi Senecam 1. *Quæſt.* Nat. *in Præfat.*

110. Auguſtus animus.] *Quem magnum magna hæc inſpecta faciunt:* & tunc iuuat (*Seneca* 1. *Quæſt.* Nat.) inter ſidera ipſa vagantem, diuitum pauimenta ridere, & totam cum auro ſuo terram.

111. Vbique æquè ſplendent.] *Tria hæc meo libro abſunt, ſine vlla fraude.*

112. Longiores porticus.] *Milliarias.*

113. Altius turres.] *Petronius,*

Ædificant auro, ſedeſque ad ſidera mittunt.

Seneca pater lib. II. *Controuerſ.* Sedes ipſas intantum exſtruxere, vt domus ad vſum & munimẽtum paratæ, ſint nunc periculo, non præſidio: tanta altitudo ædificiorum eſt, tantæque viarum anguſtiæ, vt neque aduerſus ignem præſidium, neque ex ruinis effugium ſit. *Poſtea tamen Nero lege inhibuit alte tollere, quod & ante eum Auguſtus: ſed potentes ſpernebant.*

114. Latius vicos porrex.] *Quidam libri* correxerint: *male, & latitudo indicatur. Diuites ſcilicet, aut vna aliqua domo vicum implebant, aut inſulis ſuis occupabant.*

115. Æſtiuos ſpecus.] *Porticus ſubterraneas, ſiue Hypogæas. Eædem Cryptoporticus: quarum veſtigia plura nunc Romæ.*

116. Si ideo id.] *Vera lectio, & ſententia. Non ſolare te ab exemplo, etiam Romulus in caſa coluit. potius à ratione, & dic quæ ſequuntur.*

117. Romuli caſam.] *Quam multi commemorant: ſed in loco varietas aut pugna videatur. Nam Dionyſius palam in Palatio locat: & Palatium quidem gemelli illi ſedem habuerunt. verba lib.* II. Romulus & Remus ſolent humiles caſas ſtruere. in vita illa paſtoricia: quarum nunc vna meo æuo ſupereſt in latere, quod è Palatio ad Circum flectit, ROMVLI CASA dicta. quam curant tuenturque ſacerdotes, quibus id commiſſum eſt, nihil ad ampliorem tamen cultum addentes: ſed ſiquid tempeſtate aut tempore periit, ſarcientes ſupplenteſque ad priorem, vt poteſt, formã. *Item Victor,* regione decima Pa-

Digitized by Google

latij, Romuli caſam *ponit. Et notitia imperij*, Regio decima Palatij, continet Caſam Romuli. *Quid tamen alij? aliter. Seneca pater* II. *lib. Controu.* I. Colit etiamnum in Capitolio Caſam victor gentiũ populus. *In Capitolio, ecce, ponit. Idẽ Contr.* VI. Inter hæc tam effuſa mœnia nihil eſt humili caſa nobilius. Faſtigiatis ſupra tectis, auro puro fulgenti prælucet Capitolio. *Vitruuius lib.* II. In Capitolio commonefacere poteſt & ſignificare mores vetuſtatis Romuli caſa, in arce ſacrorum ſtramentis tecta. *Ait, in arce, non tamen in ipſo templo Capitolino, ſed mõte fuit, iuxta Curiam Calabram, ne erres. Inducere & Martialis lib.* VIII. *poſſit:*

Sic priſcus ſeruatur honos, te Præſide, tẽplis:
Et caſa, tam culto ſub Ioue, numen habet.

Eſt de iſta caſa, quod interpretes parũ aduertunt: nec tamen in ipſo Iouis templo, ſed iuxta. Macrobius I. *Saturn.* Vocat in Capitolium plebem iuxta curiam Calabram, quæ caſæ Romuli proxima eſt. *Quid autem in hoc diſſenſu dicimus? ego nihil, niſi duplicem eã fuiſſe: veram & veterem in Palatio; alteram adſimilem, religionis cauſa, in monte Capitolino, vbi omnia aut præcipua ſacra. Certe ſacra hæc habita, & per illam Valerius etiam iurat, l.* IV. *c.* IV. Per Romuli caſam, perque veteris Capitolij humilia tecta iuro. *Quin & Pontifices in ea ſacrificare ſoliti, vt templo. Dio lib.* XLVIII. ἥ τε σκηνὴ ἡ τοῦ ῥωμύλου, ἐξ ἱερουργίας τινὸς, ἣν οἱ ποντίφικες ἐν αὐτῇ ἐπεποιήκεσαν, ἐκαύθη: Caſa Romuli, ex ſacrificio quopiam, quod in ea Pontifices fecerant, exuſta eſt. *Atque ad id incendium inter dira habes: etſi prompta ea ſane ardere, vt materies & ſtructura fuit. Ouidius:*

Quæ fuerit noſtri ſi quæris regia nati,
Adſpice de cannis ſtraminibuſque domum.

118. Hoc ire comitatu.] *Ambroſius lib.* I. *de Iacobo, cap. vlt.* In qua ſolitudine non ſtipatus, quem vita beata circumdat?

119. Mitylenis exſultantem.] *Aliarum à Cæſare partium. Vide Ciceronis lib.* IV. *ad Famil. Epiſt.* VI. *&* VII. *& ipſius Marcelli* X.

120. Conſulatum.] *Quem geſſit cum Seru. Sulpicio, biennio ante ciuile bellum.*

121. Catoni ſuo.] *Suo, vel quia gener eius, Porciæ maritus, vel cognatus, ex Seruilia Catonis ſorore genitus, denique amicus, & in iiſdem Sapientiæ caſtris.*

122. Impetrauit Senatus.] *Ciceronis oratio, qua gratias Cæſari egit, Senatus nomine, exſtat. Sed fruſtra impetrauit: quia mox à quodam Magio, propriis cauſis, an Cæſare ſubornante, interfectus eſt. Vide Seruij Epiſtolam inter Tullianas, lib.* IV.

123. Quamuis eum.] *Scribe, eam: id eſt, loci mutationem.*

124. Vltimi maris.] *Britannici, vnde oſtrea petebant, è fundo rutupino.*

125. Vltra Phaſim.] *Manlius:*

----in luxum iam ventri longius itur,
Quàm modo militia. Numidarum paſcimur oris,
Phaſidos & damnis.

Panegyricus: Dapes, quas poſitas extra Romanum Colchus imperium mittit. *Sunt aues Phaſianæ dictæ.*

126. Aues petere.] *Phalerides, è Seleucia Parthorum. Vide me ſuper hoc tali luxu lib.* IV. *de Magnit. Rom. cap.* VII.

127. Vomunt vt edant.] *Adi Ep.* LXXVIII, *&* XLVII.

128. Centies HS.] *Sunt nobis* CCL. *millia Philippicum: quod Cleopatra in vna margareta abſumpſit. Sed hic de aliis cibis mentio: alioqui nec magno ingenio opus, exemplo illo iam noto.*

129. Quomodo prouinciarum.] *Libri ſcripti vocem addunt*, quomodo trium prouinciarum. *Atqui tres prouinciæ profecto, imo vel vna è maioribus, largiter plus reddebant: ſi tamen de annuo, non menſtruo, vectigali ſentis. Commode igitur è ſcriptis legam*: quo mediocrium prouinciarum.

130. Paſſim iacent.] *Teles Pythagoricus:* At metuis ne tibi neceſſaria deſint. Nonne omnes viæ oleribus ſunt refertæ? pleni aqua fontes? nonne tibi tot lectos exhibeo, quanta eſt ipſa terra? & folia pro ſtragulis?

CAP. X. 131. Quorum virtus.] *Id eſt, quorum virtute etiam nunc ſtamus: quia ita firma imperij fundamenta iecit, vt vitia noſtra concutiant, nondum euertant.*

132. Tecta nundum auro.] *An in tegulis, an magis lacunaribus? Seneca Epiſt.* XCVI. Auro tecta perfundimus. *Manlius.*

---- triclinia templis
Concertant, tectique auro, iam veſcimur aurum.

Vbi forte verius, veſcimur auro: *id eſt, in vaſis lancibuſque aureis.*

133. Inuocauerant.] *Ita veteres vulgo*, per illos iurauerant. *Conſonant iſta. nam & in iuramento inuocatio numinis erat.*

134. Dictator noſter.] *M. Curius: qui tamen Conſul modo fuit. Hunc eumdem* Fabricium *vocat De Prouid. cap.* III. *præter alios, quibus conſtanter eſt Curius.*

135. Viliſſimum cibum.] *Rapa, vt Plinius & alij.*

136. Lauream que.] *Vt in triumpho ſolet, cum Imperator lauream quam manu tenebat, itemque detractam faſcibus Lictorũ, in Iouis ſinu ponebat, velut victoriæ auctoris. Pluſcula ego ſuper ritu, ad Taciti* II. *Annalem.*

137. Apicius.] *Tres fuiſſe gulones hoc nomine alibi docui: iſte celeberrimus ſub Auguſto vixit, de quo Plinius:* Nepotum omnium altiſſimus gurges.

138. Philoſophi.] *Ipſum Sc. vide in Agellio, lib.* XV. *cap.* XI. *& Suetonij De claris Rhetoribus, initio. Factum hoc anno Vrbis* DXCII. *Et quod mireris, Athenis hoc aliquando decretum: vt in Laertij Theophraſto, initio leges.*

139. HS millies.] *Noſtro more & ſermone*, duos milliones & ſemis.

140. Congiaria Principum.] *Quorum? nam Auguſtum & Tiberium vidit tantum: nec hunc puto, vt vir fuit, in tales nugas liberalem ſe geſſiſſe. Verius capi* Principes, *proceres & diuites illos Senatores, vt alibi in noſtro.*

141. Capitolij vectigal.] *Fateor Capitolium, & cetera templa, vectigalia annua habuiſſe, ad tutelam aut ornatũ ſui: ſed cæne data Apicio? abſit. Vel igitur ex cõparatione capiendum, abſumpſiſſe quantum vel Capitolij vectigal eſſet: aut (quod mihi arridet) lectio è notis corrupta, ſcribendumque* Kalendarij. *Tum hoc dicat, hominẽ improbe vectigal ſuum annuum in vnam cænam impẽdiſſe. De Kalendario, ſæpe Seneca atque alij, & nos alibi.*

142. Veneno vitam.] *Dio Caſſius* LVII. Apicius omnes homines luxus & gulæ ſtudio ſuperauit. & cum ſcire aliquando vellet, quid abſumpti, & quid reliqui haberet, audito centies HS. reſtare, indoluit, & vt fame moriturus, ſeſe interemit.

143. Non animi.] *Imo huius. & Auſonius alludit:* Ille opibus modus eſt, qui modus eſt animo.

CAP. XI. 144. Saturatam.] *Dibapham, aut ſæpius tinctam. Vide Plinium* IX. *cap.* XLI.

145. Seruorum turbam.] *Diſce ex adiunctis multos fuiſſe, &* ex Magnitudine *noſtra* Romana. *lib.* II. *cap. vlt.*

146. Differta.] *Notes hæc amaſſe ad vehicula, contra macra viluiſſe. Seneca Epiſt.* LXXXVII. Mulæ ſaginatæ vnius omnes coloris.

147. Nationum lapides.] *Nõ gemmas, ſed marmora.*

Digitized by Google

148. Ex æſtu.] *Adi Quæſt. Nat.* IV. *cap. vlt.*

149. Magni læuatique.] *Ad citreas menſas pertinet : de quibus* VII. *de Benefic. cap.* IX. *& de Tranquill. cap.* I.

150. Iniici manus.] *Id eſt, qui expers ſeruitutis, liber & ſuus eſt. Nam in aſſertione & vindicando, iniectio manus erat.*

CAP. XII. 151. Quoſdam dies.] *Horatius*, Plerumque gratæ diuitibus vices, Mundæque paruo ſub lare pauperũ Cænæ, ſi ne aulæis & oſtro, Sollicitam explicuere frontem. *Vide ſuper hoc more Senecam Epiſt.* XVIII.

152. Principum fuit.] *Procerum & Senatorum, vt antè notabam.*

153. Vnum Homero.] *Quidni, doctorem cæci? vt fama quidem tenuit. Ceterùm diuiniſſimum virum etiam fame periiſſe (tanta inopia fuit) Sotades apud Stobæum ſcripſit Ser.* XCVI. *et ſi alij aliter.*

154. Tres Platoni.] *Imo quattuor, & famulam vnã, ex ipſo Platonis (in Laertio) teſtamento :* Dianã dimitto liberam, ſeruos relinquo Tyconem, Bictam, Appolloniadem, & Dionyſium.

155. Nullum Zenoni.] *Qui Perſæum quidẽ habuit, à rege Antigono ad tributum miſſumque, vt à manu eſſet. Itaque diſcipulus magis quàm ſeruus, & nobilis poſtea philoſophus fuit.*

156. Sequeſter.] *Duo ſignificat, ex Seruio :* Sequeſter eſt, aut medius inter duos altercãtes, aut apud quem aliquid ad tempus deponitur. *Hic prius illud, ſicut & Gloſſis :* Sequeſter μεσίτης, mediator, arbitrator.

157. Aere collato.] *In capita ſextantibus Liuius* II. *Dionyſius* VIII. *Valerius*, IV.

158. Diſceſſiſſe.] *Male qui edunt* deceſſiſſe : *vt & Muretus. Valerius rem narrat, lib.* IV. *cap.* IV. Villicum in agello, quem ſeptem iugerum in Pupinia habebat, mortuum eſſe, occaſionemque nactum mercenarium, amoto inde ruſtico inſtrumento, diſceſſiſſe : ideoque petere, vt ſibi ſucceſſor mitteretur, ne deſerto agro, non eſſet vnde vxor & ſui alerentur. *Adde Liuij Epitomam.* XVIII.

159. Scipionis filiæ.] *Africani quidem, vt ipſe in ſequentibus palam dicit : at vereor vt incurioſe & falſo dicat. nam habuit ille quidem duas filias, ſed quas pater ipſe, non Senatus elocauit. alteram P. Scipioni Naſicæ, alteram Ti. Sempronio Graccho. Varij tradunt, & Liuius diffuſe, libro* XXXVIII. *et ſi quidem de vna aliter, & patre mortuo nupſiſſe. Sed nemo tamen hoc, quod hic Seneca : nec de eximia paupertate eius viri eſt lectũ. Quid ergo eſt? in nomine erro, &* Cn. Scipionis *eſt. patrui Africani. quod huic iniit adſcriptum. Valerius lib.* IV. Cum ſecundo bello Punico Cn. Scipio ex Hiſpania Senatui ſcripſiſſet, vt ſibi ſucceſſor mitteretur, quia filiam virginem adultæ iam ætatis haberet, neque ei ſine ſe dos expediri poſſet : Senatus patris partes ſibi deſumpſit, ac puellam nuptui dedit. *Hoc ipſum, de eodem iſto, Ioannes Zonaras, vt duplex error Senecæ videatur, & in nomine, & in numero, qui ex vna duas fecit.*

160. Quorum Pantomimæ.] *Quas domi diuites habebant, ſeruas aut libertas. Plinij epiſtola quædam lib.* VII. *& Inſcriptiones priſcæ.*

161. Æs graue.] *Summam non exprimit, non item Quæſt. Natur.* I. *cap. vlt.* An tu exiſtimas Scipionis filias ex auro nitidum ſpeculum habuiſſe, cum illis dos fuiſſet æs graue ? *Valerius fecit : &* dotis modus, *inquit*, quadraginta millia æris fuit. *Vbi miror eſſe, qui de re Nũmaria ſcribens voluerit,* quadrigennta *legi. Errat. & Valerius ipſe caſtiget :* Veterum ita arcta fuere patrimonia, vt Megullia, quia cũ quinquaginta millibus æris mariti domum intrauerat, Dotatæ cognomen inuenerit. *Ij ſunt nobis Philippei circiter quingenti.*

CAP. XIII. 162. Cum ſemel.] *Stoicum Paradoxum, Virtutes & Vitia ſe conſequi, quique vnam vnamve habeat, omnia habere. Vide me Manuduct.* III. *Diſſert.* IV. *itemque* XX.

163. Non quaſi pœnam.] *Ipſe in Epigrammate :*

---Lex eſt, non pœna, perire.

164. Propagandi generis.] *Verum dogma : & in Stoico Catone Lucanus agnoſcit.*

---Venerisque huic maximus vſus, Progenies : vrbi pater eſt, vrbique maritus.

165. Semel vincit.] *Mirum, quid ita ſcripti,* vincitur : *at meus voce addita,* niſi ſemel vincitur : *Educo ſenſum* niſi ſemel vincit, vincitur.

166. Triginta tyrannos.] *Sic Athenæ iterum liberæ appellarunt* triginta rectores, quos vrbi Lyſander rectores dederat, decem autem Pyreo. *Plutarchus in Lyſandro, aliique.*

167. In ordinem redeg.] *Quando, aut quo modo? Ipſe Socrates apud Platonem (in Apologia) docet : cum gloriatur,* ſe à triginta tyrannis miſſum, cum quatuor aliis, vt Leontem Salaminium, diuitẽ quendam, Athenas duceret. *nempe* interficiendum. atque illos quidem paruiſſe, ſeſe autem de via domum recta iuiſſe NIHILI iniquum illud IMPERIVM FACIENTEM. Quæ res, *inquit*, mihi fortaſſe exitio fuiſſet, niſi tyrannis illa paulo poſt concidiſſet. *Hoc igitur eſt.* in ordinem redigere. *imperata ſpernere, & pro magiſtratu, qui ſupra vulgus & extra ordinem eſt non habere. Ipſum hoc factum in Laertij Socrate tangitur, ſed ab interprete Latino confuſum, aut peruerſum.*

168. Præturæ.] *Cũ Vatinius ei prælatus, faciente Cæſare.*

169. Conſulatus.] *Quem biennio ante ciuile bellum petijt, reipublicæ cauſſa. Excidit, homo non factus ad ambitudum.*

170. Inſularum loco.] *Inſulæ propriè ſacerdotibus, victimis, & rebus ſacris. Hi tales, & hæc talia, ſacroſancta cenſentur, & venerationem habent. Seneca iterum hoc ſenſu, Ep.* XIII. Hæ litteræ & apud mediocriter malos inſularum loco ſunt. *Pro ipſa etiam dignitate quamuis, medij æui ſcriptores dicunt : vt,* Præfecturæ inſulis ornari : Tantæ majeſtatis (*imperij*) inſulis dignum, *Spartianus, Pollio, atque alij.*

171. Ad ſupplicium Ariſtides.] *Iſtum Athenis ad ſupplicium ductum, nemo ſcripſit, quod ſciã : & inter varias ſuper morte eius ſententias, hanc nõ dixit Plutarchus : quem vide. Ipſum hoc factum aut dictum quis Ariſtidi inſcribit ? Ego non reperi : & da veniam Seneca, credo inter præpropera tua, & parum excocta eſſe.* Phocioni *adſcribendum erat, de quo idem Plutarchus :* Cum ad carcerem, venenum potaturus duceretur, inimici præcurrerunt, è quibus vnus in frontem eius inſpuit. Ipſe conuerſus ad magiſtratus, Οὐ παύσει τις, εἶπε, τοῦτον ἀσχημονοῦντα; Non coërcebit, inquit, aliquis iſtum improbe ſe gerentem ? *Hæc res & ipſa verba ſunt ; quæ noſter etiam, per argutiolam inuertit.*

172. Moleſte ferre.] *Alij cum negatione edunt* non moleſtè. *Sed acutior ſenſus in iſto, quaſi dicat. Ideo poterat ægrè ferre, quia non contemni ſe ſolum, ſed fœdari ſentiebat : nempe ab homine opico & obſcæni oris : cuius ſaliua etiam impura.*

173. Tam improbe oſcitet.] *Inuertit, pro ſuo ſenſu & inuentiuncula, niſi fallor, Seneca : quod & alias obſerues. Certè vt ſupra poſui idem Plutarchus in Apophthegmatis iterauit. Niſi quis de Ariſtide aliud cenſet, & alicunde eruit : quod diffido.*

CAP. XIV. 174. Potentiam liberorum.] *Senſus,*

Digitized by Google

quæ fatigant potentiam liberorum, ſua impotentia: id eſt, in illis potentibus, oſtendunt ſe aliquid poſſe. Adſiduè interpellant, vt huic adſint, illi obſint: & per illos quodammodo imperia & magiſtratus gerunt.

175. Patrimonia exhauriunt.] *Sibi aut aliis petendo.*

176. Et captant.] *Cum iam ſcilicet emancipati ſunt, ſui peculij & iuris. Plinius facete, de Regulo, lib.* IV. *Ep.* II. Filium amiſit. hunc emancipauit, vt heres matris exiſteret: mancipatum (ita vulgo ex moribus hominis loquebantur) fœda & inſolita parentibus indulgentiæ ſimulatione captabat. Incredibile eſt, ſed Regulum noſti. *Si hæc viri, quid fœminæ?*

177. Liberalitati noſtræ.] *Opponit illis, quæ exhauriebant.*

178. Tu filia familias.] *Nam viuo adhuc patre, Cap. ſequenti.*

179. Locupletibus.] *Nota iam tunc diuites fuiſſe: neque Aula omnia noſtro dedit.*

180. Et impenſa.] *Ad ſumptus magiſtratuum, ad ludos, epulas, & talia: ad quæ conferre propinqui & amici ſolent.*

181. Nunquam indulgentia.] *Opponit iis, quæ captabant.*

CAP. XV. 182. Vbi ſtudia.] *Quæ noſter cum laude & fama tractabat, eloquentiæ ac ſapientiæ.*

183. Quā fœmina.] *Qui ſexus raro talium artium.*

184. Quam mater.] *Quia ſpreta grauitate, inter audientes, fauentes, diſcentes eram.*

185. Puerilis hilaritas.] *Non quod puer (vir iam, & maritus, & pater erat:) ſed quod vultu hilaro & blando, in puerum quaſi redibat.*

186. Ante tertium.] *Alij.* tertium decimum diem. *Sed verius, de* tertio die: *ex eo quod ſequitur,* fructum bidno diutius videndi filium tuliſſes. *Igitur res ita fuit. rediit Romam ex Hiſpania, interfuit morti & funeri nepotuli ſui (ex verbis iam prodēdis: iterumque abiit, & in via de fato filij & exſilio audiuit. In via inquam, cum biduum iam abfuiſſet. De regreſſu eius, & quos pluſculos dies Romæ, eminent hæc verba, cap.* II. *ſupra:* Intra vigeſimum diem quam filium meum IN MANIBVS & oſculis tuis mortuum funerauerás, raptū me audiſti. *Ergo duo mala inter tot illos dies: nepotis coram rapti, & filij abſente. nam ait* audiſti: *Venit igitur, abiitque vt dixi: iterumque rediit, hoc caſu excita, & è via retracta.*

187. Aggredi voluit.] *Omnino legendum.* regredi.

188. Longinquitas.] *Non ergo in ſeceſſu aut rure aliquo ſuburbano, ſed in ipſa procul Hiſpania. Videtur autem mortuo Romæ marito, relictis ibi grandioribus liberis, rediſſe in patriam, vbi pater, amici, opes.*

189. Aliquot annorum.] *Nota. abſentia igitur & migratio, non peregrinatio fuit.*

190. Non receſſiſſes.] *In Hiſpaniam, ignara inſtantis mali. Tamen rediit: & Romæ fuiſſe, dum filius exſulat, & hæc ſcribit, colligas è Cap. ſequenti, vbi manifeſto fratribus, & nepotibus eā iungit, & à patre abiungit.*

191. Ex intacto.] *Vide quæ ſupra, de continuis huius fœminæ luctibus, cap.* II.

CAP. XVI. 192. Decem menſium.] *Ouidius idem in Faſtis. Atqui de anno luctus etiam legas, in Seneca noſtro Epiſt.* LXIII. Annum fœminis ad lugendum conſtituere maiores. *Et Dionyſius ſemel iterumque* fœminas annum luxiſſe, *in Publicolæ morte, atque alibi, adfirmat. Quid eſt? vtrumque fortaſſe verum: in funere mariti, non niſi decem menſes luxiſſe; in parentum aut agnatorum aliter, & annum totum. Niſi quis in talibus locis annum Romuli accipiat, quod vix puto. Quare autem in viri funere* decem menſes *finiti? quia id tempus legitimæ partionis: & ne proles incerta eſſet aut ſanguis confuſus.*

193. Deciderent.] *Quaſi pacto & lege tranſigerent.*

194. Inhumana duritia.] *Ita ad Marciam, cap.* IV. Nec te inhumano ferre humana iubeam modo. *Facit Antonini Pij vox:* Permittite illi vt homo ſit. neque enim vel Philoſophia, vel Imperium, tollit affectus.

195. Lugubria.] *Veſtes & inſignia luctus, Propertius:* Et bene habet, numquam mater lugubria ſumpſi.

196. In antiqua.] *Moris antiqui & ſeueri, vt in coloniis aut municipiis.*

197 Quam nudam componeret.] *Valde libri variant. Quidam,* veſtis quæ amplius nudaret, quām componeret. *Alij:* veſtis quæ ad nihil aliud, quam vt nudaret, componetur, *Meus ille:* quæ nihil amplius nudaret, quam componeretur. *Puto fuiſſe:* nihil amplius nudaret, cum poneretur. *Arguit, vt ſolet: Veſtis, inquit, quæ nec poſita magis nudaret, quam ſumpta. Indicat tenues illas & pellucidas, quas hoc ipſo ſenſu deſcribit, De Benefic.* VII. *cap.* IX. Video Sericas veſtes ſi veſtes vocandæ ſunt, in quibus nihil eſt quo defendi aut corpus, aut denique pudor poſſit. quibus ſumptis parum aliquando mulier nudam ſe non eſſe iurabit. *Horatius:* Altera nil obſtat Cois tibi. pœne videre eſt.

Vt nudam. *Adde Epiſt.* XC.

198 Obnoxia ætati.] *Quid? vt ætas non libet vigorem, aut atterat? amant hoc dici fœminæ, ſed vix opinor Senecam matri ſic blanditum. Magis legerim,* arti. *quod opponit* lenociniis aut coloribus *aliarum. In Colonienſi eſt* pulcherrima tu, & nulli: *ex quo amplius velim,* pulcherrimum, tua & nulli obnoxia arti. *Tuā & natiuam formam poſſides tantum, arti nihil debes.*

199. Tuæ ſeduxerunt.] *An magis,* eduxerunt?

200. Quæ me peperit?] *C. Gracchi vox fuit, ſed Plutarcho aliter paullo elata:* Σὺ Κορνηλίαν λοιδορεῖς, τὴν Τιβέριον τεκοῦσαν; Tu Corneliæ maledicis, quæ Tiberium peperit? *Et verius, opinor, certe modeſtius, in fraternam, non ſuam laudem.*

201. Cottam filium.] *Eſt C. Aurelius Cotta de quo Cicero* III. *de Oratore:* C. Cotta, quem ille (*Craſſus*) florentem reliquerat, paucis diebus poſt mortem Craſſi depulſus per inuidiam Tribunatu, non multis ab eo tempore menſibus eiectus è ciuitate eſt. *Adde eundem Ciceronem in Bruto. Marianis temporibus hæc euenerunt.*

202. Reducem, & florentem.] *Reſtituit lege lata Sulla victor, cum aliis. Ipſe Cotta, in Fragmentis Salluſtianis:* Vos Quirites rurſus mihi patriam, Deos penates, cum ingenti dignitate dediſtis. *Dignitate, nā & Conſul fuit anno Vrbis* DCLXXVI. *triūphalis etiam futurus, niſi mors intercepiſſet Ciceroni ſcriptum in Piſonē.*

203. Nota ſubiuit.] *Alij libri* ſubruit: *ſtantem euertit.*

204. Vincere, quam.] *Suprà cap.* 3. Conſtitui vincere dolorem tuum, non circumſcribere.

205. Liberalia ſtudia.] *Maxime Philoſophiam, quæ proprie meretur hoc nomen.*

206. Antiquus rigor.] *Supra, hoc ipſo cap.* in antiqua & ſeuera inſtitutam domo.

207. Pater meus.] *Delenda videntur, & ante iam poſuit.*

208. Quam imbui.] *Perfundi & tingi hic valet: alibi aliter.*

209. Propter iſtas.] *Recepti tunc moris, vt fœminæ pleriſque artibus inſtituerentur, etiam maritæ: ſed eum plurium, ad amores aut delicias, abuſu.*

210. Fratres

Digitized by Google

210. Fratres meos.] Nouatum & Melam, qui tecum nunc Romæ.

211. Alter honores.] Nouatus, ſiue ex adoptione, Iunius Gallio.

212. Alter ſapienter.] Mela, Lucani pater. Vide Tacitum extremo Ann. XVI.

213. Præter numerum.] Sic ad Marciam, cap. 4. Tiberij pietas efficiebat, vti nihil ſibi, niſi numerum, deeſſe ſentiret.

214. Marcum blandũ puerum.] Eſt ſane ipſius filius, etſi video eſſe qui ambigant. Ex Epigrammate apparet:

Sic Marcus, dulci qui nunc ſermone fritinnit,
Facundo patruos prouocet ore duos.

Sed & verba & vota, quæ hic ſunt, patrem & eius affectum clamant.

215. Quidquid matri.] Vxori tunc etiam viuæ, vt apparet. Quæ tamen illa, neſcio: nam Paullinam poſtea ſane duxerit, de qua re in Vita videbimus. Sed viuebat igitur tunc Marcus, etſi alium filiolum amiſerat paulo ante exſilium, de quo ſuprà cap. 11. & aſpirit ſtatim fortaſſe, cum dicit: Nihil de orbitate mea. Etſi referri hoc eo poteſt, quod patria & parentibus eſſet orbus.

216. Piamentum.] καθαρμα. & piacularis victima.

217. Nouatillam.] Nouati filiam.

218. In me tranſtuleram.] Adoptione? non opinor, ſed affectu & cura.

219. Patrem quoque.] Qui abſens in Hiſp.

220. Mihi impendi.] Contrahi, & erogari, vna mecũ perire. Super eo verbo vide Notas ad de Proуid. cap. 5.

221. Ne vnica eſſes.] Itane vnica? atqui ſtatim, ca. ſequenti Sororem illi donat. An igitur eadẽ matre quidẽ, ſed diuerſo patre fuit? apparet: niſi quis contra, eodem patre, ſed non matre genitas velit. Nam ſuprà, cap. 11. Amiſiſti matrem ſtatim nata, creuiſti ſub nouerca. Itaque pater aliam ſuperduxit: & ex ea ſi aliam genuit, poteſt tamen illi Vnica dici hæc noſtra, reſpectu illius matris.

CAP. XVII. 222. Reſpiraſti ſinu.] Vox, ſinu, priſcis libris abeſt: an ergo fuerit, in huius primum ore ſpiraſti? in adſpectu eius & oculis.

223. In vrbem perlatus.] Nota, & gaudeat Hiſpania. natus igitur in ea fuit: ſed puer aut infans Romam latus. Faciunt verba, MANIBVS, & PERLATVS.

224. Nutricio.] Pro nutricatu, vt Columella.

225. Per longum tempus.] An ſub Caligula, cum tabeſcere viſus? an & antea? Nam pleraque eius ætas morbis obnoxia, vt alibi queritur.

226. Pro Quæſtura.] Sub Caio, opinor.

227. Habitum iſtum.] Lugubrem.

228. Ego etiam ſpectator.] Ergone in Ægypto fuit? apparet. Adoleſcens ſcilicet ſub Tiberio auunculum ſuum non quidem comitatus euntem eſt (neque enim tot annos hæſiſſe probabile eſt) ſed agentem ibi & ſub finẽ Præfecturæ ac vitæ inuiſit. Sane ſpectator eſſe (vt hic palam ſcribit) facti huius non potuit, niſi huic ex Ægypto redeunti adfuit, & vna nauigauit.

229. Naufraga euexit.] Nondum naufraga, ſed naufragio propinqua. Nam nauis exarmauerat: vt mox dicet. Ceterum attollit vt pleraque huius fœminæ; in cuius laudes valde eſt benignus.

230. Pro coniuge vicariam.] Ea Alceſtis fuit, poëtarum ſcriptis nobilitata.

231. Per ſedecim annos.] Et mox hic numerus repetitur vt de errore non ſuſpiceris. Quis tamen iſte tamdiu Ægypto præfectus? quæri, vel Senecæ cauſa dignus, & qui auunculus ei adfinitate fuit. Credo me repperiſſe equidem, etſi Seneca nuſquam nominatum. Sed temporum ratio, & Præfectorum Ægypti obſeruatio, manu ad verum & virum ipſum duxit. Primum noto, eueniſſe iſta ante Claudium, imo & Caium: quia ante Quæſturam Senecæ hic reditus. Ergo ſub Tiberio: qui autem tunc Ægypti Præſides? Vnus fuit Æmilius rectus, quem Dio nominat ſtatim ſub initia Tiberij, & qui cum huic Principi grandiorem ſolito ſummam pecuniæ ex Egypto miſiſſet: reſcripſit bonus adhuc Tiberius, Tõderi ſe oues ſuas, non deglubi velle. Hæc Dio inter Acta anni DCCLXVIII. id eſt; primo Tiberij anno. Aio nũc autem huic ſucceſſiſſe mox in Præfectura Vetraſium Pollionẽ: atque illum eſſe, de quo hîc omnis ſermo. Quo argumẽto? certo, quod Dio Caſſius in Actis an. DCCLXXXV. ſcribit: Vetraſio Pollione Ægypti præfecto, vita functo, Ibero cuidam Cæſariano liberto prouinciam ad tempus mandauit. Ecce mortuus ille præfectus tali anno: ad quem iuſti ſunt XVI. anni, quos Seneca hic notat, ab Æmilij Recti præfectura. Computa, reperies. Nota etiam, quod mortuum dicat; in ipſa nempe nauigatione, vt hic noſter. Succeſſit autem ei Iberus, vt in Dione; aut potius Seuerus, vt ex Philone caſtigandum cenſeo. qui diſerte ſcribit (contra Flaccum) poſt Seueri obitum (μετὰ τὴν σεβήρου τελευτὴν) Flaccum accepiſſe prouinciã, in ſex annos. Di Atonis verba erãt: Κἀν τούτῳ ὑπάτων ἐκεῖνος, τοῦ τῆς αἰγύπτου ἄρχοντος τελευτήσαντος, Ἴβηρί τινι Καισαρείῳ χρόνον τινὰ τὸ ἔθνος ἐπέτρεψε. Itaque litterula tantũ retrahenda eſt, & capiti vocis annectẽda, σεβήρῳ. Ille autem Seuerus non diu ſane præfuit, vix pauculis menſes: ex ipſo Philone, qui ait, Flaccum quidem in ſex annos præfectum, ſed quinque tantum annos Tiberium vixiſſe. Ita eſt omnino, poſt Vetraſij mortem paulo plus quinque anni ſuperſunt, & ex iis menſes aliquot Seuerus libauit. Quam belle hæc conueniunt? neque alius eſſe à Vetraſio per ſedecim annos potuit. Neque mirum tot illos, ſub Tiberio: cuius moris fuit (Taciti verba) continuare imperia, ac pleroſque ad finem vitæ in iiſdẽ exercitibus aut iuriſdictionibus habere. Hic ergo ille auunculus. Atqui non nominat vſquam Seneca. Non in his quidem libris, qui exſtant: quis ſcit, ſi in alijs? Nominat C. Balbillum, Ægypti præfectum, perhoneſte, Quæſt. Nat. 4. cap. 1. At ille eſſe non poteſt, qui ſub Nerone demum prouinciam eam accepit. An idem cum noſtro eſt, Triarius Pollio in Plinij lib. 36. cap. 7. Non eſt. nam ille procurator ibi (non Præfectus) Claudii Ceſaris: cum iſte iam diu viuere deſiiſſet. Addo, quod meliores libri Aſinium Pollionem ſcribunt. Longior fui, ſed iuuat hoc eruiſſe.

232. Loquax & ingenioſa.] Herodianus l. 4. Ægyptij ſunt homines natura dicaces, & facti ad cauillos aut iocos dicendos. Iaciuntque in eos qui eminent multa, quæ ipſis gratioſa aut venuſta videntur, ſed mordent & pungunt in quos iaciuntur. Talia alij de illis, nominatim Vopiſcus in Saturnino.

233. Circumſcribere eſt.] In anguſtum gyrum includere, late per ſe fuſas.

234. Exarmata naui.] Armamentis ſpoliata. Notatum hodieque mare cadauera ægre ferre, & tempeſtates ſuboriri.

235. Manum ſæpius.] Ex Græco ſenario:

Ὅπου τις ἀλγεῖ, κεῖσε καὶ τὴν χεῖρ᾽ ἔχει.
Vbi dolor eſt, illic manum quis admouet.

Adde, quod natura magis amemus miſeros. Auctor Thebaidos:

Quo cauſſa melior, ſorſque deterior trahit,
Inclinat animus, ſemper infimo fauens.
Miſeros magis Fortuna conciliat ſuis.

Hoc mater inibi, ſimili affectu, dicit. Sed & noſter epiſt. LXVI. Parentum amor magis in ea, quorum miſeretur, inclinat.

236. Leuioribus ſtudiis.] Poëſi, & Philologia. Dixerit

igitur aliquis, hic eum poetarum, & fortaſſe Medeam ſcripſiſſe. Hæc fortia: quam aliter ad Polybium?

MVRETVS.

IN exilium à Claudio pulſus & in Corſicam relegatus, Heluiam matrem caſu ſuo incredibiter dolentem conſolatur. Nec illud plane indignum, quod notetur, puto: ex eadem gente duorum ſapientiſſimorum & diſertiſſimorum hominum matres fuiſſe, Ciceronis & Senecæ. Nam Ciceronis quoque matrem Heluiam fuiſſe, à Plutarcho traditum eſt. Tria autem fuiſſe dicit, quibus ad ſolandam matrem incitaretur. totidem quibus reuocaretur, ſed ad poſtremum præualuiſſe. Quæ incitabant, hæc erant: quod ſibi quoque magno leuamento ſperabat fore, ſi maternum dolorem aliqua ex parte ſubleuare potuiſſet: quod ſi ipſe calamitate perculſus & afflictus primus conſurrexiſſet, plus ſe ad minuendum alijs dolorem ſperabat auctoritatis habiturum: poſtremo, quod metuebat, ne ſi ipſe qui ſemper philoſophiam profeſſus erat, fortunæ manus dediſſet, ceteri quoque ſui ab ea vincerentur. Sed occurrebãt hæc, quæ propoſitum morarentur. Eſſe vt corporis, ſic animi quoque ægritudinum ſuam quandam maturitatem: quæ expectanda eſſent remedia adhibere volẽtibus: ex illo vetere præcepto Hippocratis, τὰ πέπονα φαρμακεύειν. Nullum ex omni memoria exemplum extare eius, qui cum ipſe cecidiſſet, ſuos ſubleuare conatus eſſet. Nouo quodam & inuſitato dicendi genere opus eſſe ei, qui rem tam arduam ſuſciperet: doloris autem magnitudine locum delectui verborum non relinqui. Sed plus ijs omnibus valuiſſe conceptam de materno erga ſe amore fiduciam: quæ ſpem dederit fore, vt illa dolori ſuo modum à filio potiſſimum velit imponi.

CAP. II. Fleant itaque.] *Primum argumentum. Non debes huic, quamuis acerbo, caſui cedere. Nam à primis annis ætatis tuæ exercitata es ad maximas calamitates perferendas. Non debes igitur vinci ab vna, quæ te perpetuo inuictam aduerſus tot alias præſtitiſti.*

CAP. IV. Vincam puto.] *Bipertita totius libri propoſitio. Neque meo, neque tuo nomine dolere debes. Nõ meo. nihil enim mihi contigit, ac ne contingere quidem poteſt, quo miſer fiam. Ex quo ſequitur, vt ne tuo quidem nomine dolere debeas, cum ego vnus tibi doloris cauſa ſim. Accedit, quod multa tibi ſolatia relicta ſunt, in quibus acquieſcere, & dolorem deponere facile poſſis. Hæc ſingula deinde per partes exequitur.*

CAP. V. Bona condicione.] *Nemo inuitus miſer eſt. Nam ſola virtus beatos facit: quæ nullo caſu eripi poteſt. Ego autem, & ſi ſapiens non ſum, nunquam tamen pependi ex iudicio vulgi: neque in eorum quæ vulgo putantur bona, aut adeptione aut amiſſione momentum eſſe vllum ad beatam vitam exiſtimaui.*

CAP. VI. Remoto igitur.] *Primum argumentum ad exilium proprie pertinẽs. Exilium nihil eſt aliud, quam commutatio loci. At maior hominum pars tum priuatim tum publice, relictis patrijs ſedibus migrat alio, & ſibi voluntarium quodammodo exilium conſciſcit. Nihil igitur eſt in exilio mali. Sed dicit aliquis, captioſum eſſe hoc argumentum. Nam exules & paupertas & contemptus plerumque comitatur. Reſpondet, & tum rationibus, tum exemplis euincit, ne ea quidem mala eſſe.*

Hoc ſaxum.] *Corſicam dicit.*

Inuenio qui dicant.] *Naturale eſt homini, ſedium mutatione gaudere. Vera autem eius rei cauſa eſt diſcendi cupiditas. Multa enim noua vident, qui peregrinantur: ob idque prope aſsidue diſcunt: quo nullum eſt pabulum animorum iucundius. At Seneca ſane quam eleganter illud ad cœleſtem originem refert. Cœleſtia enim corpora perpetuo moueri.*

Videbis gentes.] *Exſtat liber accuratiſſime ſcriptus de migrationibus gentium, ex quo peti poterunt, quæ ad certiorem huius loci intelligentiam faciunt.*

CAP. IX. Quamuis eum paupertas ſequeretur.] *Tranſit ad eleuanda paupertatis incommoda, docetque neque pauperem quenquam eſſe poſſe, qui ad naturam viuat: neque diuitem, qui ad opinionem.*

CAP. X. Ex qua aliquando philoſophi velut corruptores iuuentutis abire iuſſi ſunt.] *Vide caput* XI. *libri* XV. *noctium Atticarum.*

Cuius exitiũ noſſe operæ pretiũ eſt.] *Dio lib.* LVII. Ἀπίκιος πάντας ἀνθρώπους ἀσωτίᾳ ὑπερβαλλόμενος, ὥστ᾽ ἐπειδὴ μαθεῖν ποτὲ ἐθελήσας, ὅσα τε ἀνηλωκὼς εἴη, καὶ ὅσα ἔτ᾽ εἶχεν, ἔγνω, ὅτι διακόσιαι καὶ πεντήκοντα αὐτῷ μυριάδες ἔτι λοιπαί εἰσιν, ἐλυπήθη τε ὡς καὶ λιμῷ τελευτήσων μέλλων, καὶ ἑαυτὸν διέφθειρε.

CAP. XIII. Ignominia.] *Oſtendit ne ignominia quidem quidquam detrahi de felicitate ſapientis.*

CAP. XIV. Quoniam eo nomine.] *Hæc eſt ſecunda pars conſolationis. Cum meo nomine nihil ſit quod doleas, ne tuo quidem quidquam eſt, cur dolere debeas.*

CAP. XVII. Quæ ſe pro coniuge vicariam dedit.] *Alceſtis.*

PINCIANVS.

LVcij Annæj Senecæ ad Albinam matrem.] *Omnis ſcripta lectio* Helbiam *agnoſcit, non* Albinam.

CAP. I. Vt auderem, multa me interpellabant.] *Lege* impellebant, *non* interpellabant, *ex eadem.*

Etiam ſi ſupprimere non potuiſſem, abſterſiſſem.] *Scribendum,* etiam ſi ſupprimere non potuiſſem, interim certe abſterſiſſem, *ex eadem.*

Rurſuſque retardare.] *Eadem,* rurſuſque retardabar.

Ne ipſum ſolatia irritarent.] *Scribe,* ne ipſum ipſa ſolatia irritarent, *ex eadem.*

Nam in morbis quoque nihil eſt magis periculoſum, nec pernicioſum, quam immatura medicina. Expectabam dum ipſe vires ſuas frangeret.] *Breuius eadem:* nam in morbis quoque nihil pernicioſius quam immatura medicina. Expectabam itaque dum vires ſuas frangeret.

Præterea quum clariſſimorum omnia ingeniorum monumenta.] *Commuta dictionum ordinem.* Præterea cum omnia clariſſimorum ingeniorum monumenta, *ex eadem.*

Verebarque ne hoc non conſolatio, ſed exulceratio.] *Deeſt verbum* eſſet, verebarque ne hæc non conſolatio eſſet, ſed exulceratio, *ex eadem. etſi in pleriſque codicibus negatio* non *deſideratur.*

CAP. II. Neceſſe eſt vt delectum verborum eripiat.] *Superfluit verbum* vt, *ex eadem.*

Sed cogitet.] *Eadem,* Sed is cogitet.

Omnes itaque luctus ſuos.] *Lege,* omnes itaque luctus illi ſuos, *ex eadem.*

Quos ſæpe vexat.] Semper, *non* ſæpe, *ex eadem.*

Nullam tibi vocationem dedit.] *Scribe,* nullam tibi fortuna vacationem dedit, *ex eadem.*

Et ad vitam quodammodo expoſita creuiſti ſub nouerca.] *Legendum,* & ad vitam quodammodo expoſita es. Creuiſti ſub nouerca, *ex eadem.*

Quanta vel in filia conſpici poteſt.] *Scribendum arbitror contra omnia exemplaria,* quanta vix in filia conſpici poteſt.

Et ne ſæuitiam ſuam fortuna leuiorem deducendo faceret.] Ducendo, *non* deducendo, *exemplar*

Digitized by Google

Facundi & Primitiui : recte, hoc eſt, procraſtinando, protrahendo : vt illud.

Tardando noſtros in longum ducis amores.

Vbi ſe dolor tuus inclinaret.] *Vetus lectio*, reclinaret, *non* inclinaret.

Quos ſine interuallo vitæ incurſantes pertuliſti.] *Eadem*, quos ſine interuallo vitæ incurſitantes pertuliſti.

Intra vigeſimum diem tu quæ filiũ meum. &c.] *Scribendum*, intra vigeſimum diem quam filium meum, *&c. ex eadem.*

CAP. III. Non ſummam cutem tenet, rupit.] *Verbum* tenet *non habetur in eadem.*

Tyrones leuiter ſaucij non vociferantur.] *Scribe*, tyrones leuiter ſaucij, tamen vociferantur, *ex eadem.*

Excoriari patiuntur :] Exſecari patiuntur, *eadem agnoſcit.*

Lamentationes & vlulatus, & alia per quæ inſciæ mulieres tumultuantur, amoue.] *Eadem*, Lamentationes & ciulatus, & alia per quæ fere muliebris dolor tumultuatur, amoue.

Et quid? Videorne tecum timide egiſſe, cum nihil tibi ſubduxi ex malis tuis?] *Eadem*, Ecquid videor ne tecum timide egiſſe? Nihil tibi ſubduxi ex malis tuis.

CAP. IV. Conſtitui vincere dolore dolorem tuum.] *Verbum* dolore *deſideratur in eadem.*

CAP. V. At ego mihi ipſe ſatis placebo.] Magis, *non* ſatis, *eadem præfert.*

Non deſeruimus.] *Scribe*, non deſeruerimus, *ex eadem.*

Intra ſe omne gaudium peteretur.] *Lege* peteret, *non* peteretur. *ex eadem.*

Facile ſe ac ſua tuentur.] Facile ſe ac ſuqs tuentur, *eadem.*

Illis grauis ipſa fortuna eſt, quibus eſt repentina.] *Duo illa verba* ipſa fortuna, *non habentur in eadem.*

Omnia illa quæ in me diligẽtiſſime conferebar.] Indulgentiſſime *legendum*, *non* diligentiſſime *ex eadem.*

Nam in ipſa felicitate.] *Exemplar Facundi & Primitiui* infirmitate *legit*, *non* felicitate.

Cum inania & ſpecioſa ac decepturo fuco circumlita inueniantur, nihil habentia fronti ſuæ ſimile.] *Scribe ex vetere lectione*, Quin inania & ſpecioſa ac decepturo fuco circumlita inueni intra nihil habentia fronti ſimile. *Legendum puto* ſpecioſo *potius quam* ſpecioſa.

Quoſdam induſtria, latam oſtendendæ virtuti nacta materiam.] *Eadem* laxam agnoſcit, *non* latã. & oſtentandæ *mallem legeres, quam* oſtendendæ.

CAP. VI. Quidam venalem formam ſuam attulere.] *Dictio* ſuam *non habetur in eadem.*

Nulla eſt, vbi magnam partem peregrinæ multitudinis non inuenias.] *Aliter eadem*, nulla non magnam partem peregrinæ multitudinis habet.

Nunc tranſiliens ab ipſis quarũ amæna poſitio.] *Lege*, Tranſi ab his quarũ amœna poſitio, *ex eadem.*

Gyarum & Corſicam pete.] *Eadem*, Gyatum & Corſicam percenſe.

Quid ad copias reſpicienti ieiunius? *Eadem*, quid ad copioſa reſpicienti tenuius?

Plures tamen hic peregrini quam ciues ſunt & conſiſtunt.] *Duo illa verba* ſunt & *tollenda ex eadem.*

Si propriam eius originem aſpexeris.] Primam *legito, non* propriam, *ex eadem.*

Aſpice ſydera mundi illuſtria.] Aſpice ſydera mundum illuſtrantia, *eadem.*

Quamuis cum vniuerſo verſatur, in contrarium nihilominus ipſi mũdo refertur.] *Quædam exemplaria*, & quamuis cum ipſo vertatur, in contrarium nihilominus ipſi mundo defertur.

Perpetua eius cogitatio.] *Legendum* agitatio, *non* cogitatio, *ex vetere lectione.*

Semper in tumultu ſunt.] *Scribe*, ſemper in tranſitu ſunt, *ex eadem.*

Orbes ſuos explicuerunt.] *Lege* explicuerint, *non* explicuerunt. *& paulo poſt* venerant, *non* venerunt, *ex eadem.*

Vel delectet ſe vel conſeruet.] *Exemplar Facundi & Primitiui*, nos delectet, ſe vero conſeruet.

In mediis barbarorũ nationibus Græcæ vrbes?] *Scribendum* regionibus, *non* nationibus, *ex vetere lectione.*

Athenienſis in Aſia turba eſt. Miletus cccccLxx. vrbium populum in diuerſa effudit.] *Depravatiſſima verba. Scribendũ reor*, Athenienſium in Aſia vrbs eſt Miletus ea. Lxxv. vrbium populum, *& reliqua. Ionas, quorum caput in ora minoris Aſiæ Miletus eſt, Athenienſes fuiſſe, notius eſt quam vt ſit prodendum. Vetus item lectio eum quem ſignaui vrbium numerum præfert, adſtipulante etiam fere Plinio libro hiſtoriæ naturalis quinto capite 29.* Miletus, *inquit*, Ioniæ caput, ſuper Lxxx. vrbium per cuncta maria genitrix. *Strabo quartodecimo, maximam eſſe multitudinem ſcribit coloniarum à Mileto profectarum, ſuppreſſo earum numero.*

Totum Italiæ latus quod inferiori mari alluitur.] *Scribo* infero, *non* inferiori ex *omnibus fere auctoribus & ſcripta lectione.*

Alios ſuperfluentis populi frequentia ad exonerandas vires emiſit.] *Lege*, alios nimia ſuperfluentis populi frequentia, *&c. ex eadem. Scribendum tamẽ puto* vrbes, *non* vires.

Aut frequens terrarum hiatus.] Freqnentes, *non* frequens, *eadem.*

Felicis ſoli vitia.] Infelicis *eadem*, *non* felicis.

CAP. VII. Omnes autem iſtæ populorum trãſformationes.] *Eadem.* tranſportationes *agnoſcit*, *non* transformationes.

Et Euandrum in ripa Tyberis.] *Coniunctio* & *tollenda, ex eadem.*

In Italiam deduxit.] *Eadem partim* deduxit *habet*, *partim*, detulit.

CAP. VIII. Vbicunque vicicit Romanus, habitat.] *Scribe*, Vbicunque vicit Romanus, habitat, *ex eadem.*

Colonos mutauit.] Cultores mutauit, *ex eadem.*

Conuerſatione Græcorum Ligurumque primo deſciuit.] *Scribe*, conuerſatione Græcorum Ligurumque à patrio deſciuit, *ex eadem.*

Permixta omnia & inſtituta ſunt.] *Scribendum exiſtimo*, permixta omnia & inſititia ſunt.

CAP. IX. Quod licet in exilium euntibus virtutes ſuas ad locum ferre ſecum ad quem migraturi ſunt.] *Lego*, quod licet in exilium euntibus virtutes ſuas ferre ſecum, *reliqua redundant, ex vetere lectione.*

Ab illo ſpectaculo eius inſatiables ſunt, non obducantur.] *Scribendum ex eadem*, cuius, *non* eius, & *legendum potius*, abducantur, *quam* obducantur.

Sed intra ſe circum agentes ſuum veſtigium.] *Quidam codices*, ſed intra ſuum ſe certum agentes veſtigium. *Alij*, ſed intra ſuum ſe circumagentes veſtigium.

Non auri argentique venę eximuntur.] *Vetus lectio* eruuntur *agnoſcit non* eximuntur.

Digitized by Google

Ad illa adducendus eſt.] Abducendus *lego*, *non* adducendus, *ex eadem*.

Quo larius vicos correxint.] *Legendum reor*, quo laxius vicos porrexerint, *& paulo poſt* laxiſſimum *non* latiſſimum.

Si non id fortiter pateris quæ Romuli caſam noſtri.] *Scribe*, ſi ideo id fortiter pateris, quia Romuli caſam noſtri, *ex eadem*.

Cum prudentia, pietas.] *Eadem*, quum continentia, quum prudentia pietas.

Quam quo R. Po. conſulatum rexit.] *Scribe*, quam quo Reip. conſulatum, *vt ſuperfluat verbum* rexit, *ex eadem*.

Quo die illum exulem Brutus relinquere non potuit, nec Cæſar videre.] *Particulam* nec *eadem non agnoſcit*.

Non dubitas quin ſemper ille Marcellus tantus vir.] *Scribendum*, Num dubitas quin ſe ille Marcellus, *&c. ex eadem*.

Ita te diſciplinis imbuiſti.] *In priore editione*. quod patria carere non eſt miſerum. Ita te diſciplinis imbuiſti. *Vetus lectio*, Quod patria cares, non eſt miſerum. Ita te diſciplinis imbuiſti. *Correctior forte lectio:* Quod patria cares, non es miſer, etenim ita te diſciplinis imbuiſti.

Porro hic qui te expulit.] *Scribe*, quid porro? hic qui te expulit, *ex eadem*.

Ecce trahit illum Africa.] *Legendum*, Ecce trahit illum ad ſe Africa, *& mox paulo* refouet, *ſcribendum non* refouit, *ex eadem*.

Vllo modo virtutem habenti?] *Corrige*, Vllam modo virtutem habenti, *ex eadem*.

Vltra Phraſin capere volunt.] Capi, *non* capere, *ſcribe*, *ex eadem*.

Omnia vota faſtidienti gulæ.] Nota *eadem præfert*, *non* vota.

Illi paupertas etiam aliquid prodeſt.] *Scribe* quid, *non* aliquid, *ex eadem*.

Dum non poteſt illa, nolenti ſimilis eſt.] *Legendum*, dum non proſunt illa, nolenti ſimilis eſt, *ex eadem*.

Sed hic velut cæci tranſeunt.] *Scribe* hæc, *non* hic, *ex eadem*.

CAP. X. Quid manus & aduerſus feras & homines armatis?] *Eadem ſic præfert*. Quid manus aduerſus feras & aduerſus homines armatis?

Maiores noſtri.] *Eadem*, ſcilicet maiores noſtri.

Nondum gemmis renitebant.] *In eadem* nitebant *habetur*, *non* renitebant.

Si ſeſtertio centies ſi vixiſſet.] *Eadem*, ſi in ſeſtertium centies vixiſſet.

Immo pura pecuniꝫ modum ad rem pertinere.] *Sic prior editio*. *Eadem*, in vno puta pecuniæ modum ad rem pertinere, non animi. *Corrigo*, I nunc, & puta pecuniæ modum ad rē pertinere, non animi.

Etiam in malis exemplis per ſe docilem.] *Lego*, etiam ſine malis exemplis per ſe docilem, *ex eadē*.

CAP. XI. Sed ſi hoc quoque ad vſum.] *Verbum* ſed *redundat ex eadem*. *& infrà paulo* velamentum, *non* velamen, *agnoſcit eadem*.

Quod neceſſarium faciebat.] *Legendum puto* ſciebat, *non* faciebat.

Sed deſiderat ſaturatam.] *Scribendum reor*, Si deſiderat ſaturatam.

Non fortunæ vitio.] *Scribe*, Non fortunæ iſte vitio, *ex vetere lectione*.

Quam vllus ſufficiet humor ad ſanandum eum.] Satiandū, *non* ſanandum, *eadem habet*.

Qui continebitur itaque.] *Scribendum*, Qui continebit itaque ſe, *ex eadem*.

Neceſſariis rebus exilia ſufficiunt.] *Lege*, neceſſariis rebus & exilia ſufficiunt, *ex eadem*.

Quum quod tantum ſatis eſt.] *Scribendum*, quum quantum ſatis eſt, *ex eadem*.

Et nimis corporibus ſuis abdita.] *Lege* addicta, *non* abdita, *ex eadem*.

Ad leuanda incommoda paupertatis.] Eleuanda *eadem*, *non* leuanda.

CAP. XII. Quo animus eorum in pauciora diſtrahitur.] *Eadem*, quod animus eorum in pauciora diſtringitur.

Et quotieſcunque feſtinantem neceſſitas itineris exigit.] *Scribe ex eadem*, & quotiens feſtinationem neceſſitas itineris exigit. *In exemplari tamen Facundi & Primitiui dictio* itineris *non habetur*.

Paupertatis vti remediis pudet.] *Scribe* ſolatiis, *non* remediis, *ex eadem*.

Miſeros vixiſſe dicet?] Miſere, *non* miſeros, *eadē*.

Mercenarium ſuum deceſſiſſe, ab eo deſertum eſſe rus.] *Eadem*, mercenarium ſuum diſceſſiſſe, & ab eo deſertum eſſe rus.

Dotem receperunt.] Dotem acceperūt, *eadem*.

CAP. XIII. Quid artificioſe iſta diducis quæ ſingula ſuſtineri poſſunt? Commutatio, *&c.*] *Verba hoc loco tria deerant, quorum defectus ſenſum reddebat obſcuriorem. Legendum igitur ſic*, Quid artificioſe iſta diducis, quæ ſingula ſuſtineri poſſunt, collata non poſſunt, *ex exemplaribus Facundi & Primitiui, ac meo domeſtico*.

Si ignominia ei abſit, quæ ſola opprimere animos ſolet.] *Corrige*, ſi ignominia abſit quæ vel ſola opprimere, *&c. ex vetere lectione*.

Neque enim poterant carceres videri in quibus Socrates erat.] *Legendum*, neque enim poterat carcer videri in quo Socrates erat, *ex eadem*.

Nemo ab alio contemnitur, niſi à ſe contemptus eſt.] *Deeſt dictio* ante, niſi à ſe ante contemptus eſt, *ex eadem*.

Non tanquam in hominem iuſtum.] *Inuertendæ dictiones*, tanquam non in hominem iuſtum, *ex eadem*.

Qui faciem eius ſpueret.] *Scribe*, qui in faciem eius inſpueret, *ex eadem*.

Poterat ob hoc non moleſte ferre quod ſciebat neminem id auſurum animi purioris.] *Verbum* animi *tollendum*, *ex eadem*, *& legendum diſtincte* purioris.

Non magis putes illum contemni, quam cum ædium ſacrarum.] *Scribe*, non magis illum cōtemni, quam ædium ſacrarum, *ex eadem*.

CAP. XIV. Nam aut iſtud te monet.] *Lege* illud, *non* iſtud, *ex eadem*.

Aut illud quod deſiderium ipſum per te pati non potes.] *Ocioſum eſt verbum* illud, *ex nonnullis codicibus*, *in quibus etiam* per ſe *habetur*, *non* per te.

Quæ potentiam liberorum muliebris impotentia exercent.] *Mallem legeres*, quæ potentia liberorum muliebrem impotentiam exercent.

Tanquam aliis rebus vtereris.] *Scribe* alienis, *non* aliis, *ex vetere lectione*.

Non potes itaq; in erepto filio deſiderare.] *Deeſt dictio* ea, *vt ſit*, ea deſiderare, *ex eadem*.

CAP. XV. Triſtem vultum relaxaſſem.] Triſtem vultum relaxaui, *eadem*.

Adiiciam iſtis loco ipſa.] Adiicis *eadem*, *non* adiiciam.

Ante XIII. diem.] *Vetus lectio*, ante tredecimum diem. *Correctiora tamen exemplaria veriorem habent*

Digitized by Google

lectionem, ante tertium demum diem. *Sic enim eſſe ſcribendum, patet ex verbis ſequentibus:* Vltimum certe fructum biduo diutius videri ſi filium tuliſſes.

Bene nos fortuna diuiſerat.] *Exemplar Facundi & Primitiui* diſiunxerat *agnoſcit, non* diuiſerat.

Si multo antea fugiſſes.] *Scribe,* Si multo ante abſuiſſes, *ex eadem.*

Nec abſenti aſſueſceres.] *Lege* abſentiæ, *non* abſenti, *ex eadem.*

Ni pene conceſſum eſt immo datum in lacrymas ius.] Immoderatum *eadem, non* immo datum.

Et nullo nimis inhumana duritia.] *Eradendum verbum* nimis, *ex eadem.*

Optimum inter pietatem & luctum temperamentum eſt.] *Lege ex eadem,* Optimum inter pietatem & rationem temperamentum eſt.

CAP. XVI. Mors finit.] *Eadem,* mors finiuit.

Non faciem lenociniis, aut coloribus polluiſti.] *Eadem,* non faciem coloribus ac lenociniis polluiſti.

Quæ ad nihil aliud eſt exigenda, quam vt nudam componeret.] *Eadem & breuius & longe aliter:* quæ amplius nudaret quam componeret.

Rutilia Cottam filium ſecuta eſt.] *Verbum* Cottam *non habetur in eadem.*

Eundem iam reductum & in republica florentem.] *Eadem* reducem, *non* reductum, *agnoſcit.*

Volumus eum interim obruere.] *Eadem,* volumus interim illum obruere.

Nam qui deluſus voluptatibus & occupationibus, abductus eſt refugit.] *Scribe,* Nam qui aut deluſus voluptatibus & occupationibus abductus eſt, reſurgit, *ex eadem.*

Si quantum tibi.] *Eadem,* ſed quantum tibi.

Nimis maiorum conſuetudini deditus.] *Quædam exemplaria,* minus *legunt, non* nimis.

Sed ad luxuriam conſtruunt.] *Vetus lectio alias* obſtruuntur *habet, alias* conſtruuntur: *Forte* inſtruuntur, *aut* inſtituuntur.

Iacta diſciplinarum.] *Eadem,* Iacta ſunt diſciplinarum.

Nunc ad illas reuertamur.] Nunc ad illas reuertere, *eadem.*

Et nulli horum patebit pectus tuum.] *Coniunctio & ſuperuacanea eſt, ex eadem.*

Sed quia nondum in illum portum quem ſtudia promittunt, perueneris.] *Lege,* Sed quia dum in illum portum quem tibi ſtudia promittunt, perueneris, *ex eadem.*

Certabunt vitæ officiis.] *Scribo,* certabunt in te officiis, *ex eadem.*

Quicquid matri dolendum fuerit, in me tranſierit. Floreat reliqua in ſuo ſtatu turba.] *Eadem,* Quicquid matri dolendum fuit, in me tranſierit: quicquid à me in me. Floreat, *&c. Legendum reor non* quicquid à me in me, *ſed* quicquid auiæ in me.

Ad tuum formetur arbitrium. Multum ſibi dabis.] *Lege ex eadem,* Ad tuum fingatur arbitrium. Multum illi dabis.

Non poteſt animum pie dolentē à ſollicitudine auertere, niſi aut ratio, aut honeſta occupatio, numerares inter magna ſolatia, &c.] *Eadem,* Non enim animum pie dolentem à ſollicitudine auertit, niſi aut oratio, aut honeſta occupatio. Numerarem inter magna ſolatia.

Tu tot quidem nepotes pronepoteſque dando.] *Scribe,* Cui tu quidem tot nepotes pronepoteſque dando.

CAP. XXVII. Illa quidem affectus tuos ſequitur. In mea tamen perſona, non tantum pro te dolet. Illius manibus in vrbem prolatus ſum.] *Eadem,* Illa quidem affectus tuos ſemper ſequitur. In mea tamen perſona non pro te dolet. Illius manibus in vrbem perlatus ſum.

Aut datæ ſalutationis ſuſtinuit audaciam.] *Scribe,* claræ, *non* datæ, *ex eadem.*

Siue ſeruare habitum illum voles.] *Legendum* iſtum, *non* illum, *ex eadem.*

Primum virum amiſerat auunculum noſtrũ, cui virgo nupſerat, in ipſa quidem nauigatione.] *Scribe ex eadem,* Cariſſimum virum amiſerat auunculum noſtrum, cui virgo nupſerat, in ipſa nauigatione.

Sed ſi huic illi ſimplex annumerãdis virtutibus.] *Verbum* Sed, *otioſum eſt, ex eadem. in qua etiam* admirandis *habetur, non* annumerandis. *vt forte legendum ſit,* ad memorandas virtutes.

Quæ oblita etiam imbecillitatis.] *Otioſa quoque & hic eſt coniunctio* etiam, *ex eadem.*

Oblita etiam firmiſſimis metuendi maris.] *Scribe inuerſis dictionibus,* Oblita metuendi etiam firmiſſimis maris, *ex eadem.*

Nobilitatur carminibus hominum.] *In eadem* omnium *habetur, non* hominum.

Qui pari periculo minus redemit.] *Legendum* redimit, non redemit, *ex eadem.*

Nihil à viro petiit.] Auro, *non* à viro, *legit exemplar Scholarum Salmanticenſium. Forte ſcribendum eſt* ab vllo.

Et hodie ſimilem ſibi quiuis nunquam ſperet.] *Corrige,* & hodie ſimilem illi, quamuis nunquam ſperet, *ex Exemplari Facundi & Primitiui.*

Quas circumſcribere potiuseſt quam partem tranſcurrere.] *Caſtiga, ex Exemplari Facundi & Primitiui,* quas circumſcribere eſt tam parce tranſcurrere.

Peſtes vicerunt.] *Lege,* & peſtes vicerunt, *ex vetere lectione.*

Non quæreret quemadmodum inde exiret.] *Puto ſcribendum mutato verborum ordine,* quæreret, non quemadmodum inde exiret.

Manus ſæpius ad id decurrere.] *Quædam exemplaria* recurrere *legunt, non* decurrere. *Exemplar Facundi & Primitiui caſtigatius, vt arbitror,* manum ſæpius ad id referre.

Sui vniuerſi quæ naturam.] *Scribe,* ſuam vniuerſique naturam, *ex vetere lectione.*

Æternitatis ſuæ memor.] *Scribe,* æternitatiſque ſuæ memor, *ex vetere lectione.*

Futurumque eſt vadit omnibus ſæculis.] *Scribendum puto, mutato dictionum ordine,* futurumque eſt omnibus ſæculis, vadit.

OPSOPOEVS.

CAP. II. IVretus ex v.c. legit, *Vnum habet neſſ. infelicitas bonum.*

CAP. III. *Exſecari.*] Alias *excoriari.* In v.c. *exanari.* latere hic vitium, ait Iuretus. Forte *exaniari,* ſaniem ex vulneribus exprimi, de quo verbo Lipſius ſuprà.

CAP. V. *Fortuna.*] recte abeſt à v.c. nam ex ſuperioribus repetitur. & mox v. c. *Facile eam ſuſtinet.*

V. c. *cum vanos & pueriles animos.* & ſtatim, *fronti ſua ſimile.*

CAP. VI. Idem: *Aſpice agendum hanc fr. cui vix vrbis immenſæ tecta ſufficiunt.*

Digitized by Google

L. ANNÆI SENECÆ AD LVCILIVM NATVRALIVM QVÆSTIONVM LIBER PRIMVS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

PHYSIOLOGIÆ partem eam his libris tractat, quam μετεωρολογίαν *appellant: quia pleraque de ſublimibus eſt, & quæ inter cælum terrámque verſantur. Tractat tamen etiam de terræ ipſius motu, itémque de fluminibus vel aquis: ſed ideo, quia à ſpiritu ſiue aëre cauſſam vel ortum habent: atque ita ad ſublimem etiam naturam ſpectant. Pulchri & docti libri ſunt, Ariſtotelicis in hoc argumento non dicam priorus, tamen vberiores: & quos ſenex admodum, quo tempore fere ipſas Epiſtolas, ſcripſit. Aptè ergo his adiungentur. Id liquet è variis locis, vbi de ſenili ætate memorat, vbi de C. Balbillo, qui fuit Præfectus Ægypti ſub Nerone, ſed clariſſime è libri ſexti initio, vbi de terræmotu; qui Campaniam concuſſit Verginio & Memmio Coſſ. At hi fuerunt circiter biennio ante Senecæ mortem.*

PRÆFATIO.

QVANTVM inter philoſophiam intereſt, Lucili virorum optime, & ceteras artes: tantum intereſſe exiſtimo in ipſa philoſophia, inter illam partem quæ ad homines, & hanc quæ ad deos ſpectat. Altior eſt hæc, & animoſior: multum permiſit ſibi: non fuit oculis contenta. maius eſſe quiddam ſuſpicata eſt, ac pulchrius, quod extra conſpectum natura poſuiſſet. Denique tantum inter duas intereſt, quantum inter Deum & hominem. Altera docet, quid in terris agendum ſit: altera, quid agatur in cælo. Altera errores noſtros diſcutit, & lumen admouet, quo diſcernantur ambigua vitæ: altera multo hanc ſupra caliginem in qua volutamur excedit, & è tenebris ereptos, illo perducit, vnde lucet. Equidem tunc naturæ rerum gratias ago, cum illam non ab hac parte video, quæ publica eſt, ſed cum ſecretiora eius intraui: cum diſco, quæ [a] 1 vniuerſi materia ſit, [b] 2 quis auctor, aut cuſtos: 3 quid ſit Deus, [c] 4 totus in ſe intendat, an [d] ad nos aliquando reſpiciat: [e] 5 faciat quotidie aliquid, an ſemel fecerit: [f] 6 pars mundi ſit, [g] an mundus: 7 liceat illi hodiéque decernere, & ex lege fatorum aliquid derogare; an maieſtatis diminutio ſit, & confeſſio erroris, mutanda feciſſe. Neceſſe eſt enim ei eadem placere, cui niſi optima placere non poſſunt: nec ob hoc minus liber & potens eſt. ipſe enim eſt neceſſitas ſua. Niſi ad hæc admitterer, non fuerat operæ prætium naſci. Quid enim erat, cur in numero viuentium me poſitum eſſe gauderem? An vt 8 cibos & potiones percolarem? vt hoc corpus cauſſarium ac fluidum, periturumque niſi ſubinde impleatur, ſarcirem, & viuerem ægri miniſter? vt mortem timerem, cui omnes naſcimur? Detrahe hoc inæſtimabile bonum, non eſt vita tanti, vt ſudem, vt æſtuem. O quam contempta res eſt homo, niſi ſupra humana ſe erexerit! Quamdiu cum affectibus colluctamur, quid magnifici facimus? etiamſi ſuperiores ſumus, [h] portenta vincimus. Quid eſt, cur ſuſpiciamus noſmetipſos, quia diſſimiles deterrimis ſumus? non video quare ſibi placeat, qui robuſtior eſt inualetudinario. Multum intereſt inter vires & bonam valetudinem. Effugiſti vitia animi: non eſt tibi frons ficta, nec in alienam voluntatem ſermo compoſitus, nec cor inuolutum, nec auaritia, quæ quidquid omnibus abſtulit, ſibi

ipſi negat! nec luxuria pecuniam turpiter amittens, quam turpius reparet: nec ambitio, quæ te ad dignitatem [i] niſi per indigna non ducet. Nihil adhuc conſecutus es. multa effugiſti: te nondum. Virtus enim quam affectamus, magnifica eſt, non quia per ſe beatum eſt, malo caruiſſe, ſed quia animum laxat, ac præparat ad cognitionem cœleſtium, dignúmque efficit, qui in conſortium Dei veniat. Tunc conſummatum habet plenúmque bonum ſortis humanæ, cum, calcato omni malo, petit altum, & in interiorem naturæ ſinum venit. Tunc iuuat inter ſidera ipſa vagantem, diuitum pauimenta ridere, & totam cum auro ſuo terram! non illud tantum dico quod egeſſit, & ſignandum monetæ dedit, ſed & illud quod in occulto ſeruat poſterorum auaritiæ. Nec poteſt ante contemnere porticus, & lacunaria ebore fulgentia, & [k] tonſiles ſiluas, & [l] deriuata in domos flumina, quam totum circumeat mundum, & terrarum orbem ſuperne deſpiciens, anguſtum, & magna ex parte opertum mari, etiam qua exſtat, late ſqualidum, & aut vſtum aut rigentem. ſibi ipſe ait: Hoc eſt illud punctum, quod inter tot gentes ferro & igni diuiditur? O quàm ridiculi ſunt mortalium termini. Vltra Iſtrum Dacus non exeat: [m] Strymo Thracas includat: Parthis obſtet Euphrates: Danubius Sarmatica ac Romana diſterminet: Rhenus Germaniæ modum faciat: Pirenæus medium inter Gallias & Hiſpanias iugum extollat: inter Ægyptum & Æthiopias harenarum inculta vaſtitas iaceat. Si quis formicis det intellectum hominis, nónne & illæ vnam aream in multas prouincias diuident? Cum te in vlla vere magna ſuſtuleris; quotiens videbis exercitus ſubrectis ire vexillis, & quaſi magnum aliquid agatur, equitem modo vlteriora explorantem, modo à lateribus affuſum, libebit dicere:

It nigrum campis agmen.

Formicarum iſte diſcurſus eſt, in anguſto laborantium. Quid illis & nobis intereſt, niſi exigui menſura corpuſculi? Punctum eſt iſtud in quo nauigatis, in quo bellatis, in quo regna diſponitis: minima, etiam cum illis [n] vtrimque Oceanus occurrit. Surſum ingentia ſpatia ſunt, in quorum poſſeſſionem animus admittitur: at ita minimum ſecum ex corpore tulit, ſi ſordidum omne deterſit, & expeditus leuiſque ac contentus modico emicuit. Cum illa tetigit, alitur, creſcit: ac velut vinculis liberatus, in originem redit. Et hoc habet argumentum diuinitatis ſuæ, quod illum diuina delectant: nec vt alienis intereſt, ſed vt ſuis. Secure ſpectat occaſus ſiderum atque ortus, & tam diuerſas concordantium vias. Obſeruat vbi quæque ſtella primum terris lumen oſtendat, vbi culmen eius ſummum, qua curſus ſit, quouſque deſcendat. Curioſus ſpectator excutit ſingula, & quærit. Quid ni quærat? Scit illa ad ſe pertinere. Tunc contemnit domicilij prioris anguſtias. Quantum enim eſt, quod ab vltimis littoribus Hiſpaniæ vſque ad Indos iacet? Pauciſſimorum dierum ſpatium, ſi nauem ſuus ventus impleuit At illa regio cæleſtis per triginta annos [o] velociſſimo ſideri viam præſtat, nuſquam reſiſtenti, ſed æqualiter cito. Illic demum diſcit, quod diu quæſiuit: illic incipit Deum noſſe. Quid eſt Deus? Mens vniuerſi. [p] Quid eſt Deus? Quod vides totum, & quod non vides totum. Sic demum magnitudo ſua illi redditur, qua nihil maius excogitari poteſt, ſi ſolus eſt omnia, opus ſuum & extra & intra tenet. Quid ergo intereſt inter naturam Dei, & noſtram? Noſtri melior pars, animus eſt: in illo, nulla pars extra animum. totus ratio eſt. Cum interim tantus error mortalia teneat, vt hoc quo neque formorſius eſt quidquam, nec diſpoſitius, nec in propoſito conſtantius, exiſtiment homines fortuitum & caſu volubile, ideóque tumultuoſum inter fulmina, nubes, tempeſtates, & cetera quibus terræ ac terris vicina pulſantur. Nec hæc intra vulgum dementia eſt, [q] ſapientiam quoque profeſſos contigit. Sunt qui putent, ſibi ipſis animum eſſe, & quidem prouidum ac diſpenſantem ſingula, & ſua, & aliena: hoc autem vniuerſum, in quo nos quoque ſumus, expers eſſe conſilij, & aut ferri temeritate quadam, aut [r] natura neſciente quid faciat. Quam vtile exiſtimas iſta cognoſcere, & rebus terminos ponere? quantum Deus poſſit: [ſ] materiam ipſe ſibi formet, an data vtatur: [t] vtrum idea materiæ prius ſuperuenit, an materia ideæ: Deus quidquid vult efficiat, an in multis rebus illum tractanda deſtituant: & à magno artifice praue formentur multa, non quia ceſſat ars, ſed quia [u] id in quo exercetur, ſæpe inobſequens arti eſt. Hæc inſpicere, hæc diſcere, his incumbere, nónne tranſilire eſt mortalitatem ſuam, & in meliorem transſcribi ſortem? Quid tibi, inquis, iſta proderunt? Si nihil aliud, hoc certè ſciam, omnia anguſta eſſe. Sed hæc deinde. Nunc ad propoſitum veniam opus. 9 Audi quid de ignibus philoſophia velit, quos aër tranſuerſos agit. Magna vi illos excuti argumentum eſt, quod obliqui feruntur, & prærapida

Digitized by Google

celeritate. Apparet illos non ire,ſed proiici. Ignium multæ variæque facies ſunt. 10 Ariſtoteles quoddam genus illorum [x] Capram vocat. Si me interrogaueris, quare prior mihi rationem reddas oportet, quare Hædi vocentur. Si autem, quod commodiſſimum eſt, conuenerit inter nos, ne alter alterum interroget, Quid dicit ille? ſatius erit de re ipſa quærere, quàm mirari, quid ita Ariſtoteles globum ignis appellauerit Capram. Talis fuit forma eius, qui bellum aduerſus Perſeum Paullo gerente, [y] lunari magnitudine apparuit. Nos quoque vidimus non ſemel flammam ingentis pilæ ſpecie, quæ tamen in ipſo curſu ſuo diſſipata eſt. Vidimus circa diui Auguſti exceſſum ſimile prodigium: vidimus cum [z] de Seiano actum eſt: nec Germanici mors ſine denunciatione tali fuit. Dices mihi: Ergo tu in tantis erroribus es, vt exiſtimes deos mortium ſigna præmittere, & quidquam eſſe in terris tam magnum, quod perire mundus ſciat? Erit aliud iſti rei tempus. Videbimus, an certus omnium rerum ordo ducatur, & alia aliis ita complexa ſint, vt quod antecedit, aut cauſſa ſit ſequentium, aut ſignum. Videbimus, an diis humana ſunt curæ; an ſeries ipſa, quid factura ſit, certis rerum notis nunciet. Interim illud exiſtimo, huiuſmodi ignes exſiſtere, aëre vehementius trito, cum inclinatio eius in alteram partem facta eſt, & non ceſſit, ſed intra ſe pugnauit. Ex hac vexatione naſcuntur trabes, & globi, & faces, & ardores. At cum leuius colliſus, & (vt ita dicam) ſtrictus eſt, minora lumina excutiuntur, crinemque volantia ſidera ducunt. Tunc ignes tenuiſſimi iter exile deſignant, & cælo producunt. Ideo nulla ſine huiuſmodi ſpectaculis nox eſt. non enim opus eſt ad efficienda iſta magno aëris motu. Denique, vt breuiter dicam, eadem ratione fiunt iſta, qua fulmina, ſed vi minore. Quemadmodum nubes mediocriter colliſæ, fulgurationes efficiunt; 11 maiore impetu pulſæ, fulmina. Ariſtoteles eiuſmodi rationem reddit: Varia & multa terrarum orbis exſpirat, quædam humida, quædam ſicca, 12 quædam algentia, quædam concipiendis ignibus idonea. Nec mirum eſt, ſi terræ omnis generis & varia euaporatio eſt: cum in cælo quoque non vnus appareat color rerum, ſed acrior ſit caniculæ rubor, Martis remiſſior, Iouis nullius, in lucem puram nitore perducto. Neceſſe eſt ergo in magna copia corpuſculorum, quæ terræ eiectant, & in ſuperiorem agunt partem, aliqua in nubes peruenire [a] alimenta ignium, quæ non tantum colliſa poſſint ardere, ſed etiam afflata radiis ſolis. Nam apud nos quoque, ſtramenta ſulphure aſperſa, ignem ex interuallo trahunt. Veri ergo ſimile eſt, talem materiam intra nubes congregatam facile ſuccendi, & maiores minoreſve ignes exſiſtere, prout illis fuit plus aut minus virium. Illud enim ſtultiſſimum eſt exiſtimare, aut ſtellas decidere, aut tranſilire, aut aliquid illis auferri & abradi: nam ſi hoc fuiſſet, iam defuiſſent. Nulla enim nox eſt, qua non plurimæ ire, & in diuerſum videantur abduci. Atqui, quo ſolent, quæque inueniuntur loco: magnitudo ſua ſingulis conſtat. Sequitur ergo, vt infra illas iſta naſcantur, & cito intercidant, quia ſine fundamento ſunt & ſede certa. Quare ergo etiam non interdiu transferuntur? [b] Quid ſi dicam ſtellas interdiu non eſſe, quia non apparent? Quemadmodum illæ latent, & ſolis fulgore obumbrantur: ſic faces quoque tranſcurrunt etiam interdiu, ſed abſcondit eas diurni luminis claritas. Si quando tamen tanta vis emicuit, vt etiam aduerſus diem vindicare ſibi ſuum fulgorem poſſunt, apparent. Noſtra certè ætas non ſemel vidit diurnas faces, alias ab oriente in occidentem verſas, alias ab occaſu in ortum. Argumentum tempeſtatis nautæ putant, cum multæ tranſuolant ſtellæ. quod ſi ſignum ventorum eſt, ibi eſt, vbi venti ſunt, id eſt, in aëre, qui medius inter lunam & terram eſt. In magna tempeſtate apparent, quaſi ſtellæ velo inſidentes. Adiuuari ſe tunc periclitantes exiſtimant 13 Pollucis & Caſtoris numine. Cauſſa autem melioris ſpei eſt, quod iam apparet frangi tempeſtatem, & deſinere ventos. Aliquando feruntur ignes, non ſedent. Gylippo Syracuſas petenti, viſa eſt ſtella ſuper ipſam lanceam conſtitiſſe. In Romanorum caſtris, viſa ſunt ardere pila, ignibus ſcilicet in illa delapſis: qui ſæpe, fulminum more, animalia ferire ſolent & arbuſta. Sed ſi minore vi mittuntur, defluunt tantum & inſident, non feriunt nec vulnerant. Alij inter nubes eliduntur, alij ſereno, ſi aër ad exprimendum ignem aptus fuit. 14 Nam ſereno quoque cælo aliquando tonat, ex eadem cauſſa, qua nubilo, aëre inter ſe colliſo. Qui etiam ſi eſt lucidior ac ſiccior, coire tamen & facere corpora quædam ſimilia nubibus poteſt, quæ percuſſa reddant ſonum. Quandoque igitur fiunt trabes, quandoque 15 clypei, & vaſtorum imagines ignium, vbi in talem materiam incidit ſimilis cauſſa, ſed maior.

Videamus nunc, quemadmodum fiat is fulgor, qui ſidera circumnectit. Memo- 11.
riæ proditum eſt, 16 quo die diuus Auguſtus vrbem, ex Apollonia reuerſus, intrauit,
circa ſolem viſum coloris varij circulum, qualis eſſe in arcu ſolet: hunc Græci halo vo-
cant, nos dicere coronam aptiſſime poſſumus. Quemadmodum fieri dicatur, exponam.

Cum in piſcinam lapis miſſus eſt, videmus in multos orbes aquam diſcedere, & fieri primum anguſtiſſimum orbem; deinde latiorem, ac deinde alios maiores, donec euaneſcat impetus, & in planiciem immotarum aquarum ſoluatur. Tale quiddam cogitemus fieri etiam in aëre. cum ſpiſſior factus, plagam ſentire poteſt, lux ſolis aut lunæ vel cuiuſlibet ſideris incurrens, recedere illum in circulos cogit. Nam humor, & aër, & omne quod ex ictu formam accipit, in talem habitum impellitur, qualis eſt eius quod impellit. Omne autem lumen rotundum eſt: ergo & aër in hunc modum percuſſus lumine, exibit. Ob hoc tales ſplendores Græci areas vocauere: quia fere terendis frugibus loca deſtinata ſunt rotunda. Nos autem non exiſtimemus iſtas ſiue areæ, ſiue coronæ ſint, in vicinia ſiderum fieri. Plurimum enim abſunt, quamuis cingere ea & coronare videantur. Non longe à terra fit talis effigies: quam viſus noſter ſolita imbecillitate deceptus, circa ipſum ſidus putat poſitam. In vicinia autem ſolis & ſtellarum nihil tale poteſt fieri: quia illis æther tenuis eſt. Nam formæ craſſis demum ſpiſſiſque corporibus imprimi ſolent: in ſubtilibus non habent vbi conſiſtant, aut hæreant. In balneis quoque circa lucernam tale quiddam adſpici ſolet, ob aëris denſi obſcuritatem: frequentiſſime autem auſtro, cum cælum maxime graue & ſpiſſum eſt. 17 Nonnumquam paullatim diluuntur & deſinunt, nonnumquam ab aliqua parte rumpuntur: & inde ventum nautici exſpectant, vnde contextus coronæ perit. Si enim à ſeptentrione diſceſſerit, Aquilo erit: ſi ab occidente, Fauonius. Quod argumentum eſt, intra eam partem cæli has fieri coronas, intra quam venti quoque ſolent. Superiora autem non habent coronas: quia ne ventos quidem. His argumentis & illud adiice, numquam coronam colligi, niſi ſtabili aëre & pigro. Aliter non ſolet adſpici. Nam qui ſtat aër, impelli & deduci, & in aliqnam faciem fingi poteſt. Is autem qui fluit, nec feritur quidem lumine. Non enim formatur, nec reſiſtit: quia prima quæque pars eius diſſipatur. Numquam ergo vllum ſidus talem ſibi effigiem circumdabit, niſi cum aër erit denſus atque immotus, & ob hoc cuſtodiens incidentem in ſe rotundi lineam luminis, nec ſine cauſſa. Repete enim exemplum, quod paullo ante propoſui. Lapillus in piſcinam aut lacum & aliquam alligatam aquam miſſus, circulos facit innumerabiles: & hoc idem non facit in flumine. Quare? quia omnem figuram fugiens aqua diſturbat. Idem ergo in aëre euenit, vt ille qui manet, poſſit figurari: at ille qui rapitur & currit, non det ſui poteſtatem, & omnem ictum venientemque formam exturbet. Hæ de quibus dixi, coronæ, cum dilapſæ ſunt æqualiter, & in ſemetipſis euanuerint, ſignificatur aëris quies & otium & tranquillitas. 18 Cum ab vna parte ceſſerunt; illinc ventus eſt vnde finduntur. Si ruptæ pluribus locis ſunt tempeſtas fit. Quare id accidat, ex his quæ iam expoſui, intelligi poteſt. Nam ſi facies vniuerſa ſubſedit, apparet temperatum eſſe aëra, & ſic placidum. Si ab vna parte interciſa eſt, apparet inde aëra incumbere, & ideo illa regio ventum dabit. At cum vndique & concerpta & lacerata eſt, manifeſtum eſt à pluribus partibus in illam impetum fieri, & inquietum aëra hinc atque illinc aſſilire. Itaque ex hac inconſtantia cæli tam multa tentantis, & vndique laborantis, futura tempeſtas & ventorum prælium apparet. Hæ coronæ noctibus fere circa lunam & alias ſtellas notantur, interdiu raro: adeo vt quidam ex Græcis negauerint eas omnino fieri, cum illos hiſtoriæ coarguāt. Cauſſa autem raritatis hæc eſt, quod ſolis fortius lumen eſt, & aër ipſe agitatus ab illo, calefactuſque ſolutior eſt: lunæ autem inertior vis eſt, & ideo à circumpoſito aëre facilius ſuſtinetur, quod ſidera cetera infirma ſunt, nec perrumpere aëra vi ſua poſſunt. Excipitur itaque illorum imago, & in materia ſolidiore ac minus cedente verſatur. Debet enim aër nec tam ſpiſſus eſſe, vt excludat ac ſubmoueat à ſe lumen immiſſum, nec tam tenuis & ſolutus, vt nullam venientibus radiis moram præbeat. Hæc noctibus temperatura contingit, cum ſidera cōlectum aëra luce leui non pugnaciter, nec aſpere feriunt, ſpiſſioremque, quam

III. ſolet eſſe interdiu, inficiunt. 19 At contra arcus in nocte non fit, niſi admodum raro: quia luna non habet tantum virium, vt nubes tranſeat, & illis colorem ſuffundat, qualem accipiunt ſole perſtrictæ. Sic enim formam arcus diſcoloris efficiunt: quia aliæ partes in nubibus tumidiores ſunt, aliæ ſubmiſſiores: quædam craſſiores, quam vt ſolem tranſmittant; aliæ imbecilliores, quam vt excludant. Hæc inæqualitas alternis lucem vmbrámque permiſcet, & exprimit illam mirabilem arcus varietatem. Altera cauſſa eiuſcemodi arcus redditur. Videmus, cum fiſtula aliquo loco rupta eſt, aquam per tenue foramen elidi: quæ ſparſa contra ſolem oblique poſitum, faciem arcus repræſentat. Idem videbis accidere, ſi quando volueris obſeruare fullonem: cum os aqua impleuit: & veſtimenta 20 rediculis diducta leuiter aſpergit, apparet varios edi colores in

Digitized by Google

in illo aëre aſperſo, quales in arcu fulgere ſolent. Huius rei cauſſam in humore eſſe ne dubitaueris. Non fit enim vnquam arcus, niſi nubilo. Sed quæramus quomodo fiat. Quidam aiunt eſſe aliqua ſtillicidia, quæ ſolem tranſmittant, quædam magis coacta, quam vt tranſluceant: itaque ab illis fulgorem reddi, ab his vmbram, & ſic vtriuſque intercurſu effici arcum; in quo pars fulgeat, quæ ſolem recipit, pars obſcurior ſit, quæ excluſit, & ex ſe vmbram proximis fecit. Hoc ita eſſe quidam negant. Poterat enim verum videri, ſi arcus duos tantum haberet colores, & ſi ex lumine vmbraque conſtaret.

Sed nunc diuerſi niteant cum mille colores,
Tranſitus ipſe tamen ſpectantia lumina fallit.
Vſque adeo quod tangit idem eſt, tamen vltima diſtant.

Videmus in eo aliquid flammei, aliquid lutei, aliquid cærulei, & alia in picturæ modum ſubtilibus lineis ducta, vt ait poëta, vt an diſſimiles colores ſint, ſcire non poſſis, niſi cum primis extrema contuleris. Nam commiſſura decipit, vſque adeo mira arte naturæ, quod à ſimillimis cœpit, in diſſimilia deſinit. Quid ergo iſtic duo colores faciunt luminis atque vmbræ, cum innumerabilium ratio reddenda ſit? Quidam ita exiſtimant arcum fieri. dicunt in ea parte in qua pluit, ſingula ſtillicidia pluuiæ cadentis, ſingula ſpecula eſſe: à ſingulis ergo imaginem reddi ſolis, deinde multas imagines, immo innumerabiles, & deuexas, & in præceps tranſeuntes confundi, itaque & arcum eſſe multarum imaginum ſolis confuſionem. Hoc ſic colligunt. Pelues, inquiunt, mille die ſereno pone, & omnes habebunt imaginem ſolis. In ſingulis foliis diſpone ſingulas guttas: ſingulæ habebunt imaginem ſolis. At contra ingens ſtagnum non habebit niſi imaginem vnam. Quare? quia omnis circumſcripta læuitas & circumdata ſuis finibus, ſpeculum eſt. Itaque piſcinam ingentis magnitudinis, inſertis parietibus diuide: totidem illa habebit imagines ſolis, quot lacus habuerit. Relinque illam ſicut eſt diffuſa: ſemel tibi imaginem reddet. Nihil refert, quam exiguus ſit humor aut lacus. Si circumſeptus eſt, ſpeculum eſt. Ergo ſtillicidia illa infinita, quæ imber cadens defert, totidem ſpecula ſunt, totidem ſolis facies habent. Hæ contra intuenti perturbatæ apparent: nec diſpiciuntur interualla, quibus ſingula diſtant, ſpatio prohibente diſcerni. Deinde pro ſingulis apparet vna facies turbida ex omnibus. Ariſtoteles idem iudicat. Ab omni, inquit, læuitate acies radios ſuos replicat. Nihil autem læuius aqua & aëre. Ergo etiam ab aëre ſpiſſo viſus noſter in nos redit. Vbi vero hebes & infirma eſt acies, quolibet aëris ictu deficit. 21 Quidam hoc genere valetudinis laborant, vt ipſi ſibi videantur occurrere, vt vbique imaginem ſuam cernant. Quare? quia infirma vis oculorum non poteſt ne proximum quidem ſibi aërem perrumpere, ſed reſiſtit. Itaque quod in aliis efficit denſus aër, in his facit omnis. Satis enim valet qualiſcumque, ad imbecillem aciem repellendam: longe autem magis viſum noſtrum nobis remittit, qui craſſior eſt, & peruinci non poteſt, ſed radios luminum noſtrorum moratur, & eo vnde exierint, reflectit. Ergo cum multa ſtillicidia ſint, totidem ſpecula ſunt. Sed quia parua ſunt, ſolis colorem ſine figura exprimunt. Deinde cum in ſtillicidiis innumerabilibus, & ſine interuallo cadentibus, reddatur idem color, incipit facies eſſe non multarum imaginum intermiſſarum, ſed vnius longæ atque continuæ. Quomodo, inquis, tu mihi multa millia iſtic imaginum eſſe dicis, vbi nullam video? Et quare cum ſolis color vnus ſit, imaginum diuerſus eſt? Vt & hæc quæ propoſuiſti, refellam, & alia quæ non minus refellenda ſunt, illud dicam oportet: nihil acie noſtra fallacius, non tantum in his à quibus ſubtiliter peruidendis illam colorum diuerſitas ſummouet, ſed & in his quoque, quæ ad manum cernit. Remus integer in tenui aqua fracti ſpeciem reddit. Poma per vitrum adſpicientibus multo maiora ſunt. Columnarum interualla porticus longiores iungunt. Ad ipſum ſolem reuertere: hunc quem toto orbe terrarum maiorem probat ratio, acies noſtra ſic contraxit, vt ſapientes viri pedalem eſſe contenderint. Quem velociſſimum omnium eſſe ſcimus, nemo noſtrum videt moueri: nec ire crederemus, niſi appareret iſſe. Mundum ipſum præcipiti velocitate labentem, & ortus occaſuſque intra momentum temporis reuoluentem, nemo noſtrum ſentit procedere. Quid ergo miraris, ſi oculi noſtri imbrium ſtillicidia non ſeparant, ingenti ſpatio intuentibus minutarum imaginum diſcrimen interit? Illud eſſe dubium nulli poteſt, quin arcus imago ſolis ſit, roſcida & caua nube concepta. Quod ex hoc tibi apparet. Numquam non aduerſa ſoli eſt, ſublimis aut humilis, prout ille ſe ſubmiſit, aut ſuſtulit contrario motu. Illo enim deſcendente altior eſt, alto depreſſior. Sæpe talis nubes à latere ſolis eſt, nec arcum efficit, quia non ex recto imaginem trahit. Varietas autem non ob aliam cauſſam fit, quam quia pars coloris à ſole eſt, pars à nube illa: humor autem modo cæruleas lineas, modo virides, modo purpuræ ſimiles, &

luteas aut igneas ducit, duobus coloribus hanc varietatem efficientibus remiſſo & intento. Sic enim & purpura eodem conchylio non in vnum modum exit. Intereſt quamdiu macerata ſit, craſſius medicamentum an aquatius traxerit, ſæpius merſa ſit & excocta, an ſemel tincta. Non eſt ergo mirum, cum duæ res ſint, ſol & nubes, id eſt corpus & ſpeculum, ſi tam multa genera colorum exprimuntur, quæ in multis generibus poſſunt aut incitari, aut relangueſcere. Alius enim eſt color ex igneo lumine, alius ex obtuſo & leniore. In aliis rebus vaga inquiſitio eſt, vbi non habemus quod manu tenere poſſimus, & late coniectura mittenda eſt: hic apparet duas cauſſas eſſe arcus, ſolem, nubemque, quia nec ſereno vmquam fit, nec ita nubilo, vt ſol lateat. Ergo vtique ex his eſt, quorum ſine altero non eſt.

IV. Iam illud accedit, quod æque manifeſtum eſt, ſpeculi ratione imaginem reddi, quia numquam niſi è contrario redditur: id eſt, niſi ex altera parte ſteterit quod apparet, ex altera quod oſtendit. Rationes quæ non perſuadent, ſed cogunt, à geometris adferuntur. Nec dubium cuiquam relinquitur, quin arcus imago ſolis ſit male expreſſi, ob vitium figuramque ſpeculi. Nos interim tentemus alias probationes. Inter argumenta ſic naſcentis arcus pono, quod celerrime naſcitur: igneum enim variumque corpus cælo intra momentum ſubtexitur, & æque celeriter aboletur. nihil autem tam cito redditur, quam à ſpeculo imago. Non enim facit quidquam, ſed oſtendit. Parianus Artemidorus adiicit, & quale genus nubis eſſe debeat, quod talem ſolis imaginem reddit. Si ſpeculum, inquit, concauum feceris, quod ſit ſectæ pilæ pars, ſi extra medium conſtiteris, quicumque iuxta te ſteterint vniuerſi à te videbuntur, propiores tibi quam ſpeculo. Idem, inquit, euenit, cum rotundam & cauam nubem intuemur à latere, vt ſolis imago à nube diſcedat, priorque nobis, ſit & in nos magis conuerſa. Color igitur igneus à ſole eſt, cæruleus à nube: ceteri vtriuſque mixturæ.

V. Contra hæc illa dicuntur. De ſpeculis duæ opiniones ſunt: alij enim in his ſimulacra cerni putant, id eſt, corporum noſtrorum figuras, à noſtris corporibus emiſſas ac ſeparatas: alij imagines aiunt non eſſe in ſpeculo, ſed ipſa adſpici corpora, retorta oculorum acie, & in ſe rurſus reflexa. Nunc nihil ad rem pertinet, quomodo videamus quodcumque videmus: ſed quomodo imago ſimilis debet è ſpeculo reddi. Quidnam eſt tam diſſimile, quam ſol, & arcus, in quo neque color, neque figura ſolis, neque magnitudo apparet? Arcus enim longior ampliorque eſt, longeque ea parte, qua fulget, rubicundior quam ſol; ceteris vero coloribus diuerſus. Deinde cum velis ſpeculum aëri comparare, des oportet mihi eamdem leuitatem corporis, eamdem æqualitatem, eumdem nitorem. Atqui nullæ nubes habent ſimilitudinem ſpeculi. per medias ſæpe tranſimus, nec in illis nos cernimus. Qui montium ſumma conſcendunt, ſpectant nubem: nec tamen imaginem ſuam in illa cernunt. Singula ſtillicidia ſingula ſpecula ſunt. Concedo: ſed illud nego, ex ſtillicidiis conſtare nubem. Habet enim quædam ex quibus fieri ſtillicidia poſſunt, non ipſa. Nec aquam quidem habet nubes, ſed materiam futuræ aquæ. Concedam etiam tibi & guttas innumerabiles in nubibus eſſe, & illas faciem reddere: non tamen omnes vnam reddunt, ſed ſingulæ ſingulas. Deinde inter ſe ſpecula coniunge: in vnam imaginem non coibunt: ſed quæque particula in ſe rei ſimilitudinem claudet. Sunt quædam ſpecula ex multis minutiſque compoſita: quibus ſi vnum oſtenderis hominem, populus apparet, vnaquaque parte faciem ſuam exprimente. Hæc cum ſint coniuncta & ſimul collocata, nihilominus ſeducunt imagines ſuas, & ex vno turbam efficiunt. Ceterum cateruam illam non confundunt, ſed diremptam in facies ſingulas diſtrahunt. arcus vno circumſcriptus eſt ductu: vna totius eſt facies. Quid ergo? non & aqua, rupta fiſtula, ſparſa & ore excuſſa, habere quiddam ſimile his quos videmus in arcu, coloribus ſolet? Verum eſt: ſed non ex hac cauſſa, ex qua tu videri vis: quia vnaquæque ſtilla recipit imaginem ſolis. Citius enim cadunt ſtillæ, quam vt concipere imaginem poſſint. Standum eſt, vt id quod imitantur, excipiant. Quid ergo fit? Colorem non imaginem ducunt: alioquin, vt ait Nero Cæſar diſertiſſime,

Colla Cytheriacæ ſplendent agitata columbæ.

Et variis coloribus pauonum ceruix, quoties aliquo deflectitur, nitet. Numquid ergo dicemus ſpecula eiuſmodi plumas, quarum omnis inclinatio in colores nouos tranſit? Non minus nubes diuerſam ſpeculis naturam habent, quam aues quas retuli, & chamæleontes, & reliqua animalia, quorum color aut ex ipſis mutatur, cum ira vel cupidine accenſa, cutem ſuam variant humore ſuffuſo, aut poſitione lucis, quam prout rectam vel obliquam receperint, ita colorantur. Quid enim ſimile ſpeculis habent nubes: cum illa non perluceant, hæ tranſmittant lucem? Illa denſa & coacta, hæ raræ ſint: illa eiuſdem materiæ tota, hæ diuerſis temere compoſitæ, & ob hoc diſcordes, nec diu cohæſuræ? Præterea videmus,

Digitized by Google

videmus, ortu ſolis partem quandam cæli rubere: videmus nubes aliquando ignei coloris. Quid ergo prohibet, quomodo hunc colorem vnum accipiunt ſolis occurſu, ſic multos ab illis trahi, quamuis non habeant ſpeculi potentiam? Modo, inquit, inter argumenta ponebas, ſemper arcum contra ſolem excitari, quia nec à ſpeculo quidem imago redderetur, niſi aduerſo. Hoc, inquit, commune nobis eſt. Nam quemadmodum opponendum eſt ſpeculo id, cuius imaginem in ſe transferat: ſic vt nubes infici poſſint, ita ſolis ad hoc opus eſt radiorum idoneus ictus. Hæc dicuntur ab iis qui videri volunt nubem colorari. Poſidonius, & hi qui ſpeculari ratione effici iudicant viſum, hoc reſpondent. Si vllus eſſet in arcu color, permaneret, & videretur eo manifeſtius, quo propius. Nunc imago arcus ex longinquo clara eſt: interit, cum in vicino eſt. Huic contradictioni non cõſentio, cum ipſam ſententiam probem. Quare? dicam. Quia coloratur quidem nubes: ſed ita, vt color eius non vndique appareat. Nam ne ipſa quidem vndique apparet. Nubem enim nemo qui in ipſa eſt, videt. Quid ergo mirum, ſi color eius non videtur ab eo, à quo ipſa non viſitur? Atqui, quamuis ipſa non videatur, eſt: ergo & color. Ita non eſt argumentum falſi coloris: quia idem apparere accedentibus deſinit. Idem enim in ipſis euenit nubibus: nec ideo falſæ ſunt, quia non videntur. Præterea cum dicitur tibi, nubem ſole eſſe ſuffectam, non dicitur tibi colorem illum immixtum eſſe velut duro corpori ac ſtabili & manenti, ſed vt fluido & vago, & nihil amplius quam perbreuem ſpeciem recipienti. Sunt etiam quidam colores, qui ex interuallo vim ſuam oſtendunt. 22 Purpuram Tyriam quo melior ſaturiorque eſt, eo oportet altius teneas, vt fulgorem ſuum oſtendat. Non tamen ideo non habet illa colorem: quia quem optimum habet, non quomodocumque explicetur, oſtendit. In eadem ſententia ſum, qua Poſidonius, vt arcum iudicem fieri nube formata in modum concaui ſpeculi & rotundi, cui forma ſit partis è pila ſectæ. Hoc probari, niſi geometræ adiuuerint, non poteſt: qui argumentis nihil dubij relinquentibus docent, ſolis illam eſſe effigiem, non ſimilem. Neque enim omnia ad verum ſpecula reſpondent. Sunt, quæ videre extimeſcas: tanta deformitate corruptam faciem viſentium reddunt, ſeruata ſimilitudine in peius. Sunt, quæ cum videris, placere tibi vires tuæ poſſint: in tantum lacerti creſcunt, & totius corporis ſupra humanam magnitudinem habitus augetur. Sunt, quæ dextras facies oſtendant, ſunt quæ ſiniſtras ſunt quæ torqueant vel euertant. Quid ergo mirum eſt, eiuſcemodi ſpeculum quo ſolis ſpecies vitioſa reddatur, in nube quoque fieri? Inter cetera VI.
argumenta & hoc erit, quod numquam maior arcus dimidio circulo apparet: & quod eo minor eſt, quod altior eſt ſol,

---- 23 *Et bibit ingens* *Arcus*, ----

Vt ait Virgilius noſter, cum aduentat imber: ſed non eaſdem, vndecumque apparuit, minas affert. A meridie ortus magnam vim aquarum vehet. Vinci enim non potuerunt valentiſſimo ſole, tantum eſt illis virium. Si circa occaſum refulſit, rorabit, & leuiter implueт. Si ab ortu circave ſurrexit, ſerena promittit. Quare tamen ſi imago ſolis eſt arcus, longe ipſo ſole maior apparet? Quia eſt alicuius ſpeculi natura talis, vt maiora multo quam videat, oſtendat, & in portentoſam magnitudinem augeat formas: alicuius inuicem talis eſt, vt minuat. Illud mihi dic; quare in orbem eat facies, niſi orbi redditur? Dices fortaſſe, vnde ſit ille color varius: vnde talis figura ſit, non dices, niſi aliquod exemplar, ad quod formetur, oſtenderis. Nullum autem aliud, quam ſolis eſt, à quo fateris illi colorem dari: ſequitur vt detur & forma. Denique inter me & te conuenit, colorés illos quibus regio cæli depingitur, à ſole eſſe. Illud vnum inter nos non conuenit: tu dicis illum colorem eſſe, ego videri. Qui ſiue eſt, ſiue videtur, à ſole, tu non expedies, quare ſubito deſinat cum omnes fulgores paullatim diſcutiantur. Pro me eſt & repentina eius facies, & repentinus interitus. Proprium enim eſt ſpeculi hoc, quod non per partes ſtruitur, quod apparet, ſed ſtatim totum fit. Æque cito omnis imago in illo aboletur, quam componitur. Nihil enim aliud iſta efficienda vel remouenda opus eſt, quam oſtendi & abduci. Non eſt propria in iſta nube ſubſtantia, nec corpus, ſed mendacium, & ſine re ſimilitudo. Vis ſcire hoc ita eſſe? Deſinet arcus, ſi obtexeris ſolem. Oppone, inquam, ſoli alteram nubem: huius varietas peribit. At maior eſt aliquanto arcus, quam ſol. Dixi modo, fieri ſpecula, quæ multiplicent omne corpus quod imitantur. Illud adiiciam, omnia per aquam videntibus longe eſſe maiora. Litteræ quamuis minutæ & obſcuræ, per vitream pilam aqua plenam maiores clarioreſque cernuntur. Poma formoſiora quam ſint videntur, ſi innatant vitro. Sidera ampliora per nubem adſpicienti videntur: quia acies noſtra in humido labitur, nec apprehendere quod vult, fideliter poteſt. Quod manifeſtum fiet, ſi poculum impleueris aqua, & in id

conieceris annulum. Nam cum in ipſo fundo iaceat annulus, facies eius in ſummo aquæ redditur. Quidquid videtur per humorem, longe amplius vero eſt. Quid mirum, maiorem reddi imaginem ſolis, quæ in nube humida viſitur, cum de cauſſis duabus hoc accidat? quia in nube eſt aliquid vitro ſimile, quod poteſt perlucere, eſt aliquid & aquæ: quam ſi nondum habet, tamen iam apparet eius natura, in quam ex ſua

VII. vertatur. Quoniam, inquis, vitri feciſti mentionem, ex hoc ipſo contra te argumentum ſumam. Virgula ſolet fieri vitrea, ſtricta vel pluribus angulis in modum clauæ toroſa: hæc ſi ex tranſuerſo ſolem accipit, colorem talem qualis in arcu videri ſolet, reddit: vt ſcias hic non imaginem ſolis eſſe, ſed coloris imitationem ex repercuſſu. In hoc argumento multa ſunt pro me. Primum quod apparet quiddam læue eſſe debere, ſimile ſpeculo, quo ſolem repercutiat: deinde, quod apparet non fieri vllum colorem, ſed ſpeciem falſi coloris, qualem (vt dixi) columbarum ceruix & ſumit & ponit, vtcumque deflectitur. hoc autem & in ſpeculo eſt, cuius nullus videtur color. ſed ſimulatio quædam coloris alieni. Vnum tamen hoc ſoluendum eſt, quod non viſitur in illa virgula ſolis imago, cuius bene exprimendæ capax non eſt. Ita conatur quidem reddere imaginem, quia leuis eſt materia, & ad hoc habilis: ſed non poteſt, quia enormiter facta eſt. Si apte fabricata foret, totidem redderet ſoles, quot habuiſſet inſecturas. Quæ quia non diſcernuntur inter ſe, non ſatis in vicem ſpeculi nitent: inchoant tantum imagines, nec exprimunt: & ob ipſam viciniam turbant, & in ſpeciem coloris vnius addu-

VIII. cunt. At quare arcus non implet orbem, ſed dimidia pars eius videtur, cum plurimum porrigitur, incuruaturque? Quidam ita opinantur. Sol cum ſit multo altior nubibus à ſuperiore tantum illas percutit parte, ſequitur vt inferior pars earum non tangatur lumine. Ergo cum ab vna parte ſolem accipiant, vnam partem eius tantum imitantur, quæ numquam dimidia maior eſt. Hoc argumentum parum potens eſt. Quare? quia quamuis ſol à ſuperiori parte ſit, totam tamen percutit nubem. Ergo & tingit. Quid ni? cum radios tranſmittere ſoleat, & omnem denſitatem perrumpere. Deinde contrariam rem propoſito ſuo dicunt. Nam ſi ſuperior eſt ſol, & ideo tantum ſuperiori parte nubium affunditur, numquam terra tenus deſcendit arcus. Atqui vſque in humum demittitur. Præterea numquam non contra ſolem eſt arcus. Nihil ad rem pertinet, ſupra infrave ſit: quia totum, quod contra eſt, latus verberatur. Deinde aliquando arcum & occidens facit, cum certe ex inferiore parte nubes ferit, terris propinquis. Atqui & tunc dimidia pars eſt, quamuis ſolem nubes ex humili & ſordido accipiant. Noſtri qui ſic in nube, quomodo in ſpeculo, lumen reddi volunt, nubem cauam faciunt, & ſectæ pilæ partem: quæ non poteſt totum orbem reddere, quia ipſa eſt pars orbis. Propoſito accedo, argumento non conſentio. Nam ſi in concauo ſpeculo tota facies oppoſiti orbis exprimitur, & in ſemiorbe nihil prohibet adſpici totam pilam, etiamnum diximus circulos apparere ſoli lunæque in ſimilitudine arcus circundatos: quare in illis circulus iungitur in arcu numquam? Deinde quare ſemper concauæ nubes ſolem accipiunt, nec aliquando planæ & tumentes? 24 Ariſtoteles ait, poſt autumnale æquinoctium qualibet hora diei arcum fieri, æſtate non fieri, niſi aut incipiente aut inclinato iam die. Cuius rei cauſſa manifeſta eſt. Primum quia medio die ſol caldiſſimus nubes euincit: nec poteſt ab his imaginem ſuam recipere, quas ſcindit. At matutino tempore & vergens ad occaſum, minus virium habet: & ideo à nubibus & ſuſtineri & repercuti poteſt. Deinde cum arcum facere non ſoleat, niſi aduerſus his, in quibus facit, nubibus: cum breuiores dies ſunt, ſemper obliquus eſt. Itaque qualibet diei parte, etiam cum altiſſimus eſt, habet aliquas nubes, quas ex aduerſo ferire poteſt. At temporibus æſtiuis ſupra noſtrum verticem fertur. Itaque medio die excelſiſſimus terras rectiore adſpicit linea, quam vt vl-

IX. lis nubibus poſſit occurri. Omnes enim tunc ſub ſe habet. Nunc dicendum eſt de virgis, quas minus pictas variaſque, & æque pluuiarum ſigna ſolemus accipere. In quibus non multum operę conſumendum eſt: quia virgę nihil aliud quam imperfecti arcus ſunt. Nam facies quidem illis eſt picta, ſed nihil curuati habent. In rectum iacent. Fiunt autem iuxta ſolem fere in nube humida, & iam ſe ſpargente. Itaque idem eſt illis qui in arcu color, tantum figura mutatur: quia nubium quoque, in quibus extenduntur, alia eſt.

X. Similis varietas in coronis eſt: ſed hoc differunt, quod coronæ vbique fiunt, vbicumque ſidus eſt: arcus non niſi contra ſolem: virgæ non niſi in vicinia ſolis. Poſſum & hoc modo differentiam omnium reddere. Coronam ſi diuiſeris, arcus erit: ſi direxeris, virga. In omnibus color multiplex eſt, ex cæruleo fuluoque varius. Virgæ ſoli tantum adiacent.

XI. Arcus ſolares lunareſque omnes ſunt. Coronæ omnium ſiderum. Aliud quoque virgarum genus apparet, cum radij per anguſta foramina nubium tenues, intenti

Digitized by Google

diſtanteſque inter ſe diriguntur: & ipſi ſigna imbrium ſunt. Quomodo nunc me hoc loco geram? Quid eas vocem? imagines ſolis? Hiſtorici ſoles vocant, & binos ternoſque apparuiſſe memoriæ tradunt. Græci parelia appellant: quia in propinquo fere à ſole viſuntur, aut quia accedunt ad aliquam ſimilitudinem ſolis. Non enim totum imitantur, ſed imaginem eius, figuramque. Ceterum nihil habent ardoris, hebetes ac languidi. His quod nomen imponimus? An facio quod Virgilius, qui dubitauit de nomine, deinde id de quo dubitauerat, poſuit?

-----& quo te nomine dicam,
Rhetica? nec cellis ideo contende Falernis.

Nihil ergo prohibet illas parelia vocari. Sunt autem imagines ſolis in nube ſpiſſa & vicina, in modum ſpeculi. Quidam parelion ita definiunt, Nubes rotunda, & ſplendida, ſimiliſque ſoli. Sequitur enim illum, nec vmquam longius relinquitur, quàm fuit cum apparuerit. Numquis noſtrum miratur, ſi ſolis effigiem in aliquo fonte, aut placido lacu vidit? Non, vt puto. Atqui tam in ſublimi facies eius poteſt, quam inter nos, reddi: ſi modo idonea eſt materia, quæ reddat. Quoties defectionem ſolis volumus de- XII.
prehendere, ponimus pelues, quas aut oleo aut pice implemus: quia pinguis humor minus facile turbatur, & ideo quas recipit imagines, ſeruat. Apparere autem imagines non poſſunt, niſi in liquido & immoto. Tunc ſolemus notare, quemadmodum ſe luna ſoli opponat, vt illum tanto maiorem, ſubiecto corpore abſcondat, modo ex parte, ſi ita contigit, vt latus occurrerit, modo totum. Hæc dicitur perfecta defectio, quæ ſtellas quoque oſtendit, & intercipit lucem, tunc ſcilicet, cum vterque orbis ſub eodem libramento ſtetit. Quemadmodum ergo vtriuſque imago in terris adſpici poteſt: ita in aëre, cum ſit coactus aër & limpidus conſtitit, vt faciem ſolis acciperet, quam & aliæ nubes accipiunt, ſed tranſmittunt, ſi aut mobiles ſunt, aut raræ, aut ſordidæ. Mobiles enim ſpargunt illam, raræ emittunt, ſordidæ turpeſque non ſentiunt, ſicut apud nos imaginem maculoſa non reddunt. Solent & bina fieri parelia, eadem ratione. Quid enim impedit quo XIII.
minus tot ſint, quot nubes fuerunt aptæ ad exhibendam effigiem ſolis? Quidam in illa ſententia ſunt, quotiens duo ſimulacra talia exſiſtunt, vt iudicent vnum eſſe ſolis, alterum imaginis. Nam apud nos quoque cum plura ſpecula diſpoſita ſunt ita, vt alteri ſit conſpectus alterius, omnia implentur, & vna imago à vero eſt, ceteræ imaginum effigies ſunt. Nihil enim refert quid ſit, quod ſpeculo oſtendatur. Quidquid enim videt, reddit. Ita illic quoque in ſublimi, ſi nubes ſors aliqua diſpoſuit, vt inter ſe adſpiciant, altera nubes ſolis imaginem, altera imaginis reddit. Debent autem hæ nubes, quæ hoc præſtant, denſæ eſſe, læues, ſplendidæ, plane naturæ ſolis. Ob hoc omnia quæ huiuſmo'i ſunt ſimulacra, candida ſunt, & ſimilia lunaribus circulis: quia ex percuſſu oblique accepto ſole reſplendent. Nam ſi infra ſolem nubes fuerit, & propior, ab eo diſſipatur: longe autem poſita radios non remittit, nec imaginem efficit. Quia apud nos quoque ſpecula cum à nobis procul abducta ſunt, faciem non reddunt, quia acies noſtra non habet vſque ad nos recurſum. Pluuiarum autem & hi ſoles (vtar enim hiſtorica lingua) indicia ſunt: vtique ſi à parte Auſtri conſtiterunt, vnde maximæ nubes ingraueſcunt: cum vtrimque ſolem cinxit talis effigies (25 ſi Arato credimus) tempeſtas ſurgit.

Tempus eſt, alios quoque ignes percurrere, quorum diuerſæ figuræ ſunt. Aliquando XIV.
emicat ſtella, aliquando ardores ſunt, aliquando fixi & hærentes, nonnumquam volubiles. Horum plura genera conſpiciuntur. Sunt enim velut corona cingente introrſus ignes. Cæli receſſus eſt ſimilis effoſſæ in orbem ſpeluncæ. Sunt Pithyæ, cum magnitudo vaſti rotundique ignis dolio ſimilis, vel fertur, vel in vno loco flagrat. Sunt Chaſmata, cum aliquando cæli ſpatium diſcedit, & flammam dehiſcens velut in abdito oſtentat. Colores quoque horum omnium plurimi ſunt. Quidam quidem ruboris acerrimi, quidam euanidæ ac leuis flammę, quidam candidę lucis, quidam micantes, quidam ęqualiter & ſine eruptionibus aut radiis fului. Videmus ergo,

Stellarum longos à tergo albeſcere tractus.

Hęc velut ſtellæ exſiliunt & tranſuolant, videnturque longum ignem porrigere, propter immenſam celeritatem: cum acies non noſtra diſcernat tranſitum earum, ſed quacumque cucurrerunt, id totum igneum credat. Tanta enim eſt velocitas motus, vt partes eius non diſpiciantur, ſed tantum ſumma prendātur. Intelligimus magis, qua appareat ſtella, quam qua eat. Itaque velut igne continuo totum iter ſignat: quia viſus noſtri tarditas non ſubſequitur momenta currentis, ſed videt ſimul & vnde exſilierit, & quo peruenerit. Quod fit in fulmine. longus nobis videtur ignis eius: quia cito ſpatium ſuum tranſilit, & oculis noſtris occurrit vniuerſum per quod deiectus eſt. At ille nō eſt exteri corporis per

Digitized by Google

omne qua venit. Neque tam longa & extenuata in impetum valent. Quomodo ergo
proſiliunt? Attritu aëris ignis incenſus, vento præceps impellitur: non ſemper tamen
vento attrituve fit. Nonnumquam ex aliqua oportunitate aëris naſcitur. Multa enim ſunt
in ſublimi ſicca, calida, terrena, inter quæ oritur, & pabulum ſuum ſubſequens defluit,
ideoque velociter rapitur. At quare color diuerſus eſt? Quia refert, quale ſit id quod in-
cenditur, & quam vehemens quo incenditur. ventum autem ſignificat eiuſmodi lapſus,
xv. & quidem ab ea parte qua erumpit. Fulgores, inquis, quomodo fiunt, quos
Græci ſela appellant? Multis, vt aiunt, modis. Poteſt illos ventorum vis edere, poteſt ſu-
perioris cæli feruor. Nam cum late fuſus ſit ignis, inferiora aliquando, ſi ſunt idonea ac-
cendi, corripit. Poteſt ſtellarum motus curſu ſuo excitare ignem, & in ſubiecta tranſmit-
tere. Quid porro? non poteſt fieri, vt aër vim igneam vſque in æthera elidat, ex qua ful-
gor ardorve ſit ſtellæ, vel ſimilis excurſus? Ex his fulgoribus quædam in præceps eunt, ſi-
milia proſilientibus ſtellis: quædam certo loco permanent, & tantum lucis emittunt vt
fugent tenebras, & diem repræſentent, donec conſumpto alimento, primum obſcu-
riora ſint, deinde flammæ modo, quæ in ſe cadit, per aſſiduam diminutionem redigan-
tur in nihilum. Ex his quædam in nubibus apparent, quædam ſupra nubes, cum aër
ſpiſſus ignem, quem propior terris diu pauerat, vſque in ſidera expreſſit. Horum aliqua
non patiuntur moram, ſed tranſcurrunt aut extinguntur ſubinde qua reluxerant. Hi
fulgores dicuntur: quia breuis facies illorum & caduca eſt, nec ſine iniuria decidens: ſæ-
pe enim fulminum noxas ediderunt. Ab his tecta videmus icta, quæ aſtrapoplecta Græci
vocant. At quibus longior mora & fortior ignis eſt, motumque cæli ſequens, aut qui
proprios curſus agunt, Cometas noſtri putant: de quibus dicendum eſt. Horum genera
ſunt popogoniæ, lampades, & cypariſſiæ, & alia omnia: quorum ignis in exitu ſparſus
eſt. Dubium, an inter hos ponantur trabes, & pithiæ, quæ raro ſunt viſæ. Multa enim
conglobatione ignium indigent, cum ingens illorum orbis aliquando matutini ampli-
tudinem ſolis exſuperet. Inter hæc ponas licet, & quod frequenter in hiſtoriis legimus,
cælum ardere viſum: cuius nonnunquam tam ſublimis ardor eſt, vt inter ipſa ſidera vi-
deatur: nonnunquam tam humilis, vt ſpeciem longinqui incendij præbeat. Sub Tibe-
rio Cæſare cohortes in auxilium Oſtienſis coloniæ cucurrerunt, tamquam conflagran-
tis: cum cæli ardor fuiſſet per magnam partem noctis, parum lucidus, craſſi fumidique
ignis. De his nemo dubitat quin habeant flammam quam oſtendunt: certa illis ſubſtan-
tia eſt. De prioribus quæritur, de arcu dico & coronis, an decipiant aciem, & mendacio
conſtant: an illis quoque verum ſit, quod apparet. Nobis non placet, in arcu aut coro-
nis ſubeſſe aliquid corporis certi. nihil enim iudicamus in ſpeculis, niſi fallaciam eſſe,
nihil aliud quam alienum corpus mentientibus. Non enim eſt in ſpeculo quod oſtendi-
tur. Alioquin non exiret, nec alia protinus imagine obduceretur: nec innumerabiles
modo interirent, modo exciperentur formæ. Quid ergo? Simulacra iſta ſunt, & inanis
verorum corporum imitatio: ſuntque iſta à quibuſdam ita compoſita, vt poſſint detor-
quere in prauum. Nam (vt dixi) ſunt ſpecula, quæ faciem proſpicientium obliquent:
ſunt, quæ in infinitum augeant, & humanum habitum excedant, modumque noſtrorum
xvi. corporum. Hoc loco volo tibi narare fabellam, vt intelligas, quam nullum
inſtrumentum irritandæ voluptatis libido contemnat, & ingenioſa ſit ad incitandum
furorem ſuum. Hoſtius quidam fuit obſcænitatis vſque in ſcænam productæ. Hunc di-
uitem auarum ſeſtertium millies ſeruum diuus Auguſtus indignum vindicta iudicauit,
cum à ſeruis occiſus eſſet: & tamen non pronunciauit iure cæſum videri. Non erat ille
tantummodo ab vno ſexu impurus, ſed tam virorum quam fœminarum auidus fuit. Fe-
citque ſpecula eius notæ, cuius modo retuli, imagines longe maiores reddentia, in qui-
bus digitus brachij menſuram & longitudine & craſſitudine excederet. Hæc autem ita
diſponebat, vt cum virum ipſe pateretur, auerſus omnes admiſſarij ſui motus in ſpeculo
videret, ac deinde falſa magnitudine ipſius membri tamquam vera gauderet. In omni-
bus quidem balneis agebat ille delectum, & aperta menſura legebat viros: ſed nihilo-
minus mendaciis quoque inſatiabile malum delectabat. I nunc, & dic ſpeculum
munditiarum cauſſa repertum. Fœda dictu ſunt, quę portentum illud lacerandum
ore ſuo dixerit, feceritque, cum illi ſpecula ab omni parte opponerentur, vt ipſe
flagitiorum ſuorum ſpectator eſſet: & quę ſecreta quoque conſcientia premuntur, &
quæ accuſatus quiſque feciſſe ſe negat: non in os tantum, ſed in oculos ſuos ingereret.
At hercules ſcelera conſpectum ſuum reformidant. In perditis quoque, & ad omne de-
decus expoſitis, tenerrima eſt oculorum verecundia. Ille autem, quaſi parum eſſet inaudita
& incognita pati, oculos ſuos ad illa aduocauit? nec quantum peccabat videre contentus,

Digitized by Google

ſpecula ſibi per quæ flagitia ſua diuideret, diſponeretque, circumdedit: & quia non tam diligenter intueri poterat,cum compreſſus erat,& caput merſerat, inguinibuſque alienis obhæſerat,opus ſibi ſuum per imagines offerebat. Speculabatur illam libidinem oris ſui, ſpectabat ſibi admiſſos pariter in omnia viros. Nonnumquam inter marem & fœminam diſtributus, & toto corpore patientiæ expoſitus,ſpectabat nefanda. Quidnam homo impurus reliquit,quod in tenebris faceret? Non pertimuit diem, ſed ipſos concubitus portentoſos ſibi ipſe oſtendit,ſibi ipſe approbauit. Quid? non putas, eo ipſo habitu voluiſſe pingi? Eſt aliqua etiam proſtitutis modeſtia: & illa corpora, publico obiecta ludibrio, aliquid,quo infelix patientia lateat, obtendunt:adeo quodammodo lupanar quoque verecundum eſt. At illud monſtrum obſcænitatem ſuam, ſpectaculum fecerat, & ea ſibi oſtentabat,quibus abſcondendis nulla ſatis alta nox eſt. Simul, inquit, & virum & fœminam patior: nihilominus illa quoque ſuperuacua mihi parte,alicuius contumelia marem exerceo. Omnia membra ſtupris occupata ſunt. Oculi quoque in partem libidinis veniant,& teſtes eius exactoreſque ſint. Etiam ea quæ ab adſpectu corporis noſtri poſitio ſubmouit,arte viſantur,ne quis me putet neſcire, quid faciam. Nihil egit natura, quod humanæ libidini miniſteria tam maligna dedit, quod aliorum animalium concubitus melius inſtruxit. Inueniam,quemadmodum morbo meo imponam & ſatisfaciam. Quo nequitiam meam,ſi ad naturæ modum pecco? Id genus ſpeculorum circumponam mihi, quod incredibilem imaginum magnitudinem reddat. Si liceret mihi, ad verum iſta perducerem:quia non licet,mendacio paſcar. Obſcænitas mea, plus quam capit, videar, & patientiam ſuam ipſa miretur. Facinus indignum. Hic fortaſſe cito, & antequam hæc videret, occiſus eſt. Ad ſpeculum ſuum immolandus fuit. Derideantur nunc xvii. philoſophi,quod de ſpeculi natura differant, quod inquirant, quid ita facies noſtra nobis, & quidem in nos aduerſa redditur. Quid ſibi rerum natura voluit, quod cum vera corpora dediſſet,etiam ſimulacra eorum adſpici voluit. Quorſus pertinuerit,hanc comparare materiam,excipiendarum imaginum potentem. Non in hoc ſcilicet, vt ad ſpeculum barbam faciemque velleremus,aut vt faciem viri poliremus. In nulla re illa negotium luxuriæ conceſſit: ſed primum omnium,quia imbecilli oculi ad ſuſtinendum cominus ſolem, ignoraturi erant formam eius, hebetato illum lumine oſtendit. Quamuis enim eum orientem occidentemque contemplari liceat: tamen habitum eius ipſum qui verus eſt, non rubentis,ſed candida luce fulgentis neſciremus, niſi in aliquo nobis humore læuior & adſpici facilior occurreret. Præterea duorum ſiderum occurſum, quo interpolari dies ſolet,non videremus,nec ſcire poſſemus, quid eſſet, niſi liberius humi ſolis lunæque imagines videremus. Inuenta ſunt ſpecula, vt homo ipſe ſe noſceret. Multa ex hoc conſecuta,primo ſui notitia,deinde & ad quædam conſilium. Formoſus, vt vitaret infamiam: deformis,vt ſciret redimendum eſſe virtutibus,quidquid corpori deeſſet:iuuenis,vt flore ætatis admoneretur,illud tempus eſſe diſcendi, & fortia audendi: ſenex,vt indecora canis deponeret,& de morte aliquid cogitaret. Ad hoc rerum natura facultatem nobis dedit,noſmetipſos videndi. Fons cuique perlucidus aut læue ſaxum imaginem reddit.

----Nuper me in littore vidi,
Cum placidum ventis ſtaret mare.

Qualem fuiſſe cultum putas ad hoc ſpeculum ſe comentium? Ætas illa ſimplicior, & fortuitis contenta, nondum in vitium beneficium detorquebat, nec inuentum naturæ in libidinẽ luxũque rapiebat. Primo faciẽ ſuam cuique caſus oſtendit; deinde cum inſitus ſui mortalibus amor;dulcẽ adſpectum formæ ſuæ faceret,ſæpius ea deſpexere, in quibus prius effigies ſuas viderant. Poſtquam deterior populus ipſas ſubiit terras,effoſſurus,obruenda,ferrum primo in vſu fuit,& id homines impunè eruerant,ſi ſolum eruiſſent. Tũc demum alia terræ mala,quorum læuitas aliud agentibus ſpeciem ſuam obtulit, quam hic in poculo,ille in ære ad alios vſus comparato vidit,& mox proprius huic miniſterio prę-paratus eſt orbis:nondum argenti nitor,ſed fragilis viliſque materia. Tunc quoque cum antiqui illi viri incondite viuerent,ſatis nitidi,ſi ſqualorem opere collectum aduerſo flumine eluerent,cura comere capillum fuit,ac prominẽtem barbam depectere: & in hac re quiſque ſibi,alterique operam dabat inuicem. Coniugum quidem manu crinis ille,quem effundere olim mos viris fuit, attrectabatur: ſed illum ſibi ſine vllo artifice formoſi quatiebant,non aliter quam iubam generoſa animalia. Poſtea rerũ iam potiente luxuria, ſpecula totis paria corporibus auro argentoque cælata ſunt, denique gemmis adornata: & pluris vnum ex his fæminæ conſtitit,quam antiquarum dos fuit illa,quæ publice dabatur imperatorum pauperũ filiabus. An tu exiſtimas, ex auro nitidũ habuiſſe Scipionis filias

Digitized by Google

ſpeculum, cum illis dos fuiſſet æs graue? O paupertas felix, quæ tanto titulo locum fecit. Non feciſſet illis Senatus dotem, ſi habuiſſent. At quiſquis ille fuit, cui ſoceri loco ſenatus fuit, intellexit ſe accepiſſe dotem, quam fas non eſſet reddere. Iam libertinorum virgunculis in vnum ſpeculum non ſufficit illa dos, quam dedit ſenatus pro Scipione. Proceſſit enim immodeſtius, paullatim opibus ipſis inuitata luxuria: & incrementum ingens vitia acceperunt. Adeóque omnia indiſcreta ſunt peruerſiſſimis artibus, vt quidquid mundus muliebris vocabatur, ſarcinæ viriles ſint: minus dico, etiam militares. Iam ſpeculum ornatus tantum cauſſa adhibitum, nulli non vitio neceſſarium factum eſt.

COMMENTARII AD SENECÆ LIBROS Naturalium Quæſtionum.

I. LIPSIVS.

a VNiuerſi materia.] *Illa prima.*

b Quis auctor.] *Deus, ſiue Ratio.*

c Totus in ſe intendat.] *Vt Epicurei. qui Deum nihil alienum agere, ſibi vacare & acquieſcere tantum volebant.*

d. Ad nos aliquando.] *Imo ſemper, & opus ſuum aſſidua, & nulla cura, curat.*

e. Faciat cottidie.] *Nouas ſpecies minime: ſemel in ortu mundi fecit.*

f. Pars mundi ſit.] *Anima ipſa illa Mundi.*

g. An mundus.] *An & totus (vt Stoicis) veniat in hoc nomen.*

h. Portenta vincimus.] *Iram, libidinem, & fœdos affectus.*

i. Niſi per indigna.] *Vt blandiaris, inſeruias, corrumpas.*

k. Et tonſiles ſiluas.] *Quidam editi,* penſiles: *quod pæne eſt vt probem. Adi epiſt.* CXXII.

l. Deriuata in domos flumina.] *Siue ad Euripos in hortis; ſiue potius in ipſa membra domus, ad varios vſus aut delectationes, etiam in triclinia. epiſt.* C. *vide.*

m. Strymo Tracas.] *Meus,* Aſtimunſa mothracas: *nec longè abeunt alij. Fuerit,* Æmus mons Thracas. *Nam ea veritas, qua longiſſime Thracia ad vtramque Mœſiam porrigitur, Æmo continuo monte diſparatur. At Strymon diuidit quidē, ſed exigua parte, à Macedonia.*

n. Vtrimque oceanus.] *Pincianus faciebas,* vndecumque Oceanus. *Cur enim* vtrimque *tantum. Sed cauſſam huic dictioni eſſe docui, Phyſiol.* II. *Diſſert.* XVII. *& nihil igitur mutandum.*

o. Velociſſimo ſideri.] *Saturno.*

p. Quid eſt Deus?] *Hæc omnia explicamus* I. *Phyſiol. Diſſ.* VIII. *& prioribus.*

q. Sapientiam profeſſos.] *Epicureos, & alios.*

r. Natura neſciente.] *Natura bruta, & non ſentiente: vt Strato. Nos Phyſiol.* I. *Diſſert.* V.

ſ. Materiam ipſe formet.] *Ita hercules, ſed in alia mente Stoici, & plerique omnes philoſophi: Deo ſcilicet coæternam eſſe.*

t. Vtrum Idea.] *Vide ſuper hoc loco* II. *Phyſiol. Diſſert.* III.

u. Id in quo exercetur.] *Id eſt Materia. in quam cauſſam malorum & defectuum reijciebant. Explico Phyſiol.* I. *Diſſert.* XIV.

CAP. I. *x.* Capram vocat.] *Non ipſe primus, ſed ante eum alij, & vulgo, vt bene hic Muretus. Quare autem* Capra? *dubitat Seneca, & tranſit: putans, vel à barbula, quam pendentem præfert, vel quia ſaltant, & locum laſciue mutant, vt capra.*

y. Lunari magnitudine.] *Illo bello nihil tale apparuiſſe equidem lego: ſed ipſam Lunam defeciſſe, & id triſte Macedonibus habitum, Liuius & Plutarchus tradunt. An alij, ſi forte, non veram hanc Lunam fuiſſe dixerint. An ſpectas ad Senecam, quod in Iulio Obſequente eſt, hoc bello:* Lauinij fax ardens in cælo viſa?

z. De Seiano actum.] *In Senatu mors ei decreta.*

a. Alimenta ignium.] *Cæleſtium ignium. nam ita Stoici, ſidera & ſtellas vaporibus ali. In Phyſiol.* II. *Diſſert.* XIIII.

b. Quid ſi dicam.] *Malim,* dicas.

ABSTINEO, Lector, & calamum pono, illum tuis commodis quadraginta iam annos operatum. Vtinam, quod volui, fecerim! ſed & ſic mihi debes, quia volui. Alij alia; mihi quæ ad vitam & mores, quæ ſcientiam cum prudentia haberent, quæ ſapientiam, placuiſſe fateor, & pro ingenij copia produxiſſe. vltra vetor: à quo? quem ſequi & obſequi prima ſapientia eſt, Deo. Valetudinem fregit, & diu labentem impetu abiecit: pareo, & ſcribere deſino, non benè tibi velle. Tu mihi, & ſalue.

Digitized by Google

M. ANTONII MVRETI
AD PRIMVM E LIBRIS SENECÆ, Naturalium Quæſtionum, Notæ.

HI LIBRI, *maximam partem, ſumpti ſunt ex Ariſtotelis Meteorologicis: quod è ſingulis partibus magis intelligetur. Hoc antè proœmio tractatur quæſtio multis contentionibus agitata apud veteres: cum duæ partes ſint Philoſophiæ, vna quæ ad cognitionem ac contemplationem refertur, quam Græci theoreticen, altera quæ ad actionem, quam ijdem practicen vocant: vtra alteri anteponenda ſit. Et Seneca quidem theoreticen, vt pulchriorem ac diuiniorem, anteponit: quæ eadem ſententia eſt, cum aliorum, tum Ariſtotelis libro decimo ad Nicomachum, & ſeptimo Politicorum: qui etiam non obſcurè idem confirmat libro ſexto Ethicorum, vbi ſapientiam prudentia ſuperiorem facit. Et certe cum prudentia referatur ad agendum; omnis autem actio ad finem aliquem dirigatur: at cognitio expetatur ipſa per ſe, neque alio reſpiciat: ne dubitari quidem videtur poſſe, quin maius quiddam & ſublimius ſit cognitio. Imo vero, ſi quis vim verbi accuratius inſpiciat, ea demum verè ac propriè philoſophia eſt. Nam cum ſapientes propriè vocemus eos, qui ſublimia quædam & à vulgi captu remota intelligunt: quomodo Anaxagoram, Democritum, Thalem Mileſium ſapientes nominauit antiquitas: certè qui ad ea perquirenda omni ſtudio incumbunt, quæ qui tenent ſapientes habentur, ij propriè dicendi ſunt Philoſophari. Et quod Ariſtoteles ait, admirationem hominibus cauſſam ac principium philoſophandi fuiſſe, ad hanc partem philoſophiæ manifeſto refertur. Admirari enim homines tum certos ac definitos ſiderum curſus, tum ea quæ in ſublimi fierent, tum ſtatas tempeſtatum anni varietates, aliaque eiuſmodi, cauſſas: quę quidque eorum efficerent, curioſè perquirere ac perueſtigare cœperunt. Ea origo philoſophiæ fuit. Magnum tamen earum rerum tractatio contemptum, magnam etiam inuidiam in vulgus philoſophis comparauit. Nam & meteoroleſchas eos vocabant, id eſt, de ſublimibus rebus nugantes: & Thaletem à vetula irriſum ferunt, cum in ſiderum contemplatione defixus in foueam decidiſſet: & de toto genere illud à Pacuuio dictum eſt:*

> Quod ante pedes eſt, nemo ſpectat: cæli ſcrutantur plagas.

Et parum religioſos eſſe opinabantur, qui tam curioſè atque anxiè rimarentur ea, quæ dij hominibus tecta atque abdita eſſe voluiſſent. Itaque Socrates vſus notiſſimo dicto, quę ſupra nos eſſent, nihil ad nos attinere, philoſophiam à rebus occultis, & à natura ipſa inuolutis, vt ait Varro apud Ciceronem, auocauit, & ad vitam communem adduxit, vt de virtutibus ac vitijs, omninóque de bonis rebus & malis quæreret. Qui etiam dictitabat, vno Homerico verſu ſummam totius philoſophiæ contineri.

> Ὅττι τοι ἐν μεγάροισι κακόν τ' ἀγαθόν τε τέτυκται.

Omnes autem illas quæſtiones, quomodo imbres, grandines, tonitrua fierent, ſtultas & inutiles eſſe dicebat, vt apertè conſtat è libro primo commentariorum Xenophontis. Ex quo facile intelligitur omnia illa quæ impudenter & malitioſè Ariſtophanes in Nebulis aduerſus Socratem deblaterauit, non falſa modo, ſed à Socratis ingenio ac moribus alieniſſima fuiſſe. Nos, his omiſſis, Senecam, vt inſtituimus excutiamus, & vt maculæ, quas ei aliorum negligentia adſperſit, per nos aliqua ex parte eluantur, operam demus.

AD LIBRI PRIMI PRÆFATIONEM.

1. QVæ vniuerſi materia ſit.] *Vna omnium materia eſt à parente omnium Deo ex nihilo condita.*

2. Quis auctor aut cuſtos.] *Idem & auctor & cuſtos Deus.*

3. Quid ſit Deus.] *Hoc maius eſt, quam vt ab homine aut quæri debeat, aut percipi poßit.*

4. Totus in ſe intendat, an ad nos aliquando reſpiciat.] *Et perpetua ſui cognitione fruitur, & humana reſpicit, vt qui propter hominem alia condiderit omnia.*

5. Faciat quotidie aliquid, an ſemel fecerit.] *Quæ ſemel fecit, ſemper conſeruat: quod ipſum genus quoddam perpetuæ productionis eſt.*

6. Pars mundi ſit, an mundus.] *Neutrum, neque enim opifex opus ſuum, aut operis ſui pars eſt.*

7. Liceat illi hodiéque.] *Licet Deo quidquid libet. Ipſe autem non mutatur: ſed perpetuo idem eſt: etſi nobis interdum propter imbecillitatem noſtram, mutari videtur.*

8. An vt cibos & potiones percolarem?] *Hæc eſt quam charadrij vitam vocat Plato in Gorgia. vbi vetus ſcholion habet charadrium eſſe auiculam, cuius adſpectu ſanentur arquati: eius autem eſſe naturæ, vt ſimul cibum & ſumat & egerat.*

AD CAP. I. 9. Audi quid de ignibus.] *Idem argumentum tractatur ab Ariſtotele libro primo Meteorologicon.*

10. Ariſtoteles quoddam genus illorum capram vocat.] *Ita loquitur, quaſi Ariſtoteles illius appellationis auctor fuerit. Quod tamen verum non eſt, ſed vulgo ita vocabantur: quod oſtendunt illa philoſophi verba* καὶ οἱ καλούμενοι ὑπό τινων δαλοὶ καὶ αἶγες. *Cauſſam autem cur capræ vocentur, hanc eſſe aiunt, quod in caprarum morem quaſi barbulas quaſdam pendentes habeant.*

11. Maiore impetu pulſæ fulmina.] *Voces aliquot quæ hic accreuerant, & ſententiam corrumpebant, veteris libri nixus auctoritate deleui.*

12. Quædam algentia.] *Vetus liber,* alentia. *ex quo fecerant,* calentia. *Ego* algentia *malui. Vt enim humidis ſicca, ſic algentia idoneis ad concipiendos ignes opponuntur.* ἀτμίδα *&* ἀναθυμίασιν *Ariſtoteles vocat: illam poteſtate aquam, hanc poteſtate ignem.*

13. Pollucis & Caſtoris numine.] *Celebrata ab omnibus poëtis & mythologis fabula. Vide Plinium lib.* II. *cap.* XXXVII.

14. Nam ſereno quoque cælo aliquando tonat.] *Neque tonat tantum: ſed & fulmen deijcitur. Cicero.*

> Aut cum terribili perculſus fulmine ciuis,
> Luce ſerenanti vitalia lumina liquit.

Qua ipſa de re ita Iulius Oſequens.] Sereno Varguentius Pombius de cælo exanimatus. *Fortaßis autem apud Senecam quoque vox* cælo *delenda ſit. At Plinius hunc ipſum M. Herennium decurionem ex Pompeiano municipio vocat.*

15. Clypei.] *Plinius*: Clypeus ardens ab occaſu ad ortum ſcintillans tranſcurrit ſolis occaſu, L. Valerio, C. Mario Cos. *Narratur & idem ab Obſequente.*

AD CAP. II. Dixit, *de capris, trabibus, facibus, cæteriſque eiuſmodi fulgoribus. Nunc exponit quemadmodum area ſiue corona fiat. Videndus Ariſtoteles capite tertio libri tertij Meteorologicon.*

16. Quo die diuus Auguſtus.] *Plinius cap.* XXVIII. *lib.* II; *Obſequens cap.* CXVIII.

17. Nonnumquam paullatim diluuntur & deſinunt, nonnunquam ab aliqua parte rumpuntur.] *Illud Ariſtoteles vocat* μαραίνεσθαι, *hoc* διασπᾶσθαι: *qui etiam eadem, quæ hic Seneca, & ob eaſdem cauſas ſignificari docet.*

18. Et tunc aquam exſpecta.] *Non erant in libris veteribus: eoque deleui. Addita videntur ab aliquo, ex Ariſtotelis ſententia: qui ita ſcribit*: Ἐὰν μὲν γὰρ μήτε καταρραγῇ, μήτε διασπασθῇ, ἀλλ' ἐάσῃ τὴν φύσιν ἀπομαραίνεσθαι ἑαυτῆς, ὕδατος ἐσχάτου σημεῖον ἐστί.

AD CAP. III. Abſoluta.] *tractatione areæ, trabis, facum, & ſimilium, ordinem Ariſtotelis ſecutus, de arcu ſiue iride diſputare incipit: in cuius cauſſa reddenda Ariſtotelicus eſt.*

19. At contra arcus in nocte non fit, niſi admodum raro.] *Veteres quidem cum noctu nunquam fieri opinabantur: ſed raritas eis cauſſa errandi fuit. Ariſtoteles*: καὶ μεθ' ἡμέραν μὲν ἀεὶ γίγνεται, νύκτωρ δὲ ἀπὸ σελήνης, ὡς μὲν οἱ ἀρχαῖοι ᾤοντο, οὐ γίγνεται. ἔπαθον δ' ἐπὶ τοῦτο διὰ τὸ σπάνιον· ἐλάνθανεν γὰρ αὐτούς. γίγνεται μὲν γὰρ, ὀλιγάκις δὲ γίγνεται. *Addit id fieri tantum pleniluno: atque ita raro, vt ipſe totis quinquaginta annis bis tantum id notauerit.*

20. Ridiculis.] *Alij tendiculis. Ego veteri librofidem habui. Eſt autem* ridicula *nomen imminutum à* ridica.

21. Quidam hoc genere valetudinis laborant.] *Ariſtoteles*: οἷον συνέβαινέ τινι πάθος, ἠρέμα καὶ οὐκ ὀξὺ βλέποντι. ἀεὶ γὰρ εἴδωλον ἐδόκει προηγεῖσθαι βαδίζοντι αὐτῷ, καὶ ἐναντίας βλέπον πρὸς αὐτόν. τοῦτο δ' ἔπασχε διὰ τὸ τὴν ὄψιν ἀνακλᾶσθαι πρὸς αὐτόν. οὕτω γὰρ ἀσθενὴς ἦν καὶ λεπτὴ παντάπασιν ὑπὸ τῆς ἀρρωστίας, ὥστε ἐνοπτρον ἐγίγνετο καὶ ὁ πλησίον ἀὴρ, καὶ οὐκ ἐδύνατο ἀπωθεῖν. *Sunt qui hunc Antipheronem fuiſſe dicant, hominem motæ mentis, de quo quiddam legitur etiam in libro de memoria. Mihi hoc ſatis exploratum non eſt.*

AD CAP. V. 22. Purpuram Tyriam.] *Huc referendum eſt illud dictum Auguſti, quod his verbis à Macrobio exponitur*: Cum de Tyriæ purpuræ, quam emi iuſſerat, obſcuritate quereretur: dicente venditore, Erige altius & ſuſcipe, his vſus eſt ſalibus: Quid ergo? vt me populus R. dicat bene cultum, in ſolario ambulaturus ſum?

AD CAP. VI. 23. Et bibit ingens arcus.] *Hinc vrbaniſſime dictum eſt à Palinuro Plautino, qui anum, ſenio incuruam, bibentem videret.*

-----Ecce autem bibit arcus: pluet,
Credo, hercle hodie.

AD CAP. VIII. 24. Ariſtoteles ait, poſt autumnale æquinoctium.] *Vide Ariſtotelem capite* v. *libri* III. *Meteorologicon.*

AD CAP. XIII. 25. Si Arato credimus.] *Arati hac de re verſus hi ſunt:*

Οὐ γὰρ τ' ἀμφοτέρωθεν ἐπ' ἀνέρι μέσσον ἔχοντα
Ἠέλιον χεῖναι πέλας, σχεδὸν ὠκεανοῖο
Γίγνεται ἀμβολίη, δίζῃ χειμῶνος ἰόντος

PINCIANVS.

PRÆFATIO. Altera multo ſupra hanc caliginem in qua volutamur, excedit.] *Vetus lectio fidelior & breuior*, Altera caliginem in qua volutamur, excedit.

Non fuerat operæ pretium naſci.] *Eadem.* Non fuerat naſci. *qua loquendi conſuetudine & ipſe alibi Seneca vtitur, & alij ſubinde auctores.*

Cui vni omnes naſcimur?] *Verbum* vni *in eadem non habetur, & mox paulo pro* ſe erexerit, ſurrexerit, *agnoſcit, quod non minus placet.*

Qui robuſtior eſt valitudinario.] *Video ſenſum poſſe conſtare etiam ſi ſic legatur. Sed omnis ſcripta lectio habet*, Qui robuſtior eſt in valitudinario. *Appellatur valitudinarium Seneca, locus vbi ægroti curantur: vt li. Epiſtolarum* 3. Non ſum tam improbus, vt curationes æger obeam: ſed tanquam in eodem valitudinario iaceam de communi malo tecum loquor.

Virtus enim iſta quam affectamus magnifica eſt.] *Verbum* iſta *ſuperfluit, ex eadem.*

Iſthmus Samothracas includat.] *Scribendum forte*, Iſthmus ſuus Thraces includat. *vt intelligat de Iſthmo Thraciæ Cherſoneſi. Aut certe*, Strimo ſuus Thraces includat. *Terminus enim Strymo fluuius inter Macedoniam & Thraciam Ptolemæo, & reliquis.*

Vtrinque Oceanus occurrit.] *Legendum puto*, Vndecunque Oceanus incurrit. *Nam omnis ſcripta lectio* incurrit *præfert, non* occurrit.

CAP. I. Nec vt alienis. Sed intereſt vt ſuis.] *Interuertendus dictionum ordo*, nec vt alienis intereſt, ſed vt ſuis.

Sed inter ſe pugnauit.] *Lege*, Sed intra ſe pugnauit, *ex vetere lectione. & mox paulo* ſpeculis, *non* ſpectaculis. *habet eadem.*

Sic quanto illas minus preſſeris, tanto leuiora fulmina emittunt.] *Redundant hæc verba ex eadem.*

Variæ multa terrarum orbis expirat.] *Corrigendum arbitror*, Varia & multa terræ corpuſcula expirant. *quoniam ſubijcit*: Neceſſe eſt ergo in magna copia corpuſculorum quæ terræ eiectant.

Nec mirum eſt, ſi terris omnis generis & varia euaporatio eſt.] *Scribendum* terræ, *non* terris, *ex vetere lectione & melius forte legeretur* omnigena, *quàm* omnis generis.

Talem materiam inter nubes congregatam.] Intra *legendum*: *non* inter, *ex eadem.*

CAP. II. In multos orbes aquam deſcendere.] *Correctius vt opinor, legeretur* recedere, *quàm* deſcendere: *vt paulo poſt*, recedere illum in circulos cogit.

Et fieri primum anguſtiſſimum orbem.] *Verbum* fieri *in vetere lectione non habetur.*

Quamuis cingere ea & coronare videatur.] Cingere & coronare *idem eſſe videtur. Proinde veriorem lectionem duco* tangere *quàm* cingere. *Quam comprobat tum veterum exemplarum fides, tum ipſe auctor ſubdens paulo poſt*, quam viſus noſter ſolita imbecillitate deceptus circa ipſum ſydus putat poſitam.

Ob aëris denſi obſcuritatem.] *Sunt exemplaria in quibus legitur*, ob æris denſitatem.

Si autem à ſeptentrione diſceſſerit.] *Corrigendum reor*, Si enim à ſeptentrione diſceſſerit.

Inter eam partem cœli has fieri coronas, inter quam venti fieri ſolent.] *Scribendum puto vtrobique* intra, *non* inter, *conſueta apud Senecam menda.*

Niſi cum aër erit denſus.] *Vetus lectio*, niſi cum

patebit denſus, *pro* apparebit. *Qua dictione & interpres Euangeliorum in Euangelio Marci vſus eſt, & Martialis poeta, & in orationibus Cicero: ſi modo fidelia ſunt Romanæ impreſſionis exemplaria.*

Et hoc in aëre euenit.] *Eadem,* illud ergo in aëre euenit.

CAP. III. Cum ad vnam partem ceſſerint.] *Scribendum puto,* Cum ab vna parte ceſſerint.

Et interdiu raro.] *Superuacanea eſt coniunctio* &, *ex vetere lectione.*

At contra arcus in nocte non fit.] E contra *in eadem habetur, non* At contra.

Illam mirabilem arcus varietatem.] *Eadẽ,* illam mirabilem arcus repræſentationem. *Quam lectionem aſſerunt verba quæ ſequuntur,* quæ ſparſa contra Solem oblique poſitum faciem arcus repræſentat.

Veſtimenta tendiculis diducta.] *In eadem non* tendiculis *habetur,* ſed crediderís. *Legendum arbitror* craticulis *ſiue* clatriculis.

In humore eſſe non dubitaueris.] Arcu *omnis vetus lectio, non* humore. *Sed non placet.*

Quam exiguus ſit humor aut lacus.] *Inuerte verba,* quã exiguus ſit lacus aut humor. *ex vetere lect.*

In aliis rebus vaga inquiſitio eſt.] Vana, *non* vaga.

CAP. IV. Repetemus alias probationes quæ de Platone legi poſſunt.] *Eadem non* Platone *agnoſcit, ſed* Paulo. *lege* ſpeculo. *vt ex his quæ è veſtigio ſequuntur, apparet, &* legi *capitur hic pro* Colligi.

Nihil autem tam cito redditur à ſpeculo quam imago. *Legendum puto permutato ordine dictionum,* nihil autem tam cito redditur, quam à ſpeculo imago.

CAP. V. Sed quomodo imago ſimilis debet è ſpeculo reddi.] *Scribendum opinor,* Sed quomodo imago Solis de nube vt ſpeculo redditur.

Arcus longior ampliorque eſt.] *Lege,* Arcus enim longior, *&c. ex vetere lectione. & paulo poſt* diuerſis *agnoſcit non* diuerſus.

Ergo arcus vno circumſcriptus.] *Verbum* Ergo *ſuperfluit.*

Cutem ſuam variant humore diffuſo.] *Corrige.* Cutem ſuam variant humore ſuffuſam, *ex eadem.*

Modo, inquis, inter argumenta ponebas.] Inquit, *non* inquis. *eadem.*

Talem eſſici iudicant viſum, hic reſpondent.] *Verbum* talem *ſuperuacaneum, eſt, ex eadem.*

Neque enim omnia aduerſus ſpecula reſpondent.] *Caſtigandum reor,* Neque enim omnia ad verum ſpecula reſpondent, *vt infrà, hoc ipſo libro*: ſi liceret mihi, ad verum iſta perducerem.

CAP. VI. Rorabit & leniter implue t] *Vetus lectio,* tonabit & leuiter impluet.

Et iam apparet eius natura.] *Verbum* eſt *deſideratur in eadem.*

CAP. VII. Vnum tamen hoc ſoluendum eſt.] *Vide an legendum ſit,* Vnum tantum hoc ſoluendum eſt.

CAP. VIII. Nec aliquãto plane tumentes.] *Vetus lectio,* Nec aliquando plane extumentes.

CAP. XI. Sed imaginem eius figuramque.] *Eadẽ,* ſed magnitudinem eius figuramque.

CAP. XII. Aut illum tanto maiorem.] *Scribe,* Vt illum tanto maiorem, *ex eadem.*

CAP. XIII. Ob hoc omnia quæ huius ſunt ſimulacra.] *Eadem,* Ob hoc omnia quæ huiuſmodi ſunt ſimulacra.

CAP. XV. Vt aër vim igneam in æthera elidat.] *Scribendum,* Vt aër vim igneam vſque in æthera elidat, *ex eadem.*

Ab his tecta vidimus icta ſine fulmine.] *Poſtrema duo verba,* ſine fulmine *deſiderantur in eadem.*

CAP. XVI. Brachij menſuram & longitudinẽ & craſſitudinem excederet.] *Malem ſcriberes,* brachij menſuram & longitudine & craſſitudine excederet. *Quanquam verba illa,* & craſſitudinem, *non habentur in vetere lectione.*

Aduerſus omnes, admiſſarij ſui motus.] *Scribendum reor* auerſus, *non* aduerſus.

Inſatiabile malum.] *Vetus lectio,* inſanabile malum,

Fœda dictu ſunt quæ portentum illud ore ſuo lacerãdum dixerit feceritque.] *Poſſet quidem defendi hæc lectio, nihilominus exiſtimo inuerſa eſſe verba, legendumque,* quæ portentum illud lacerandum ore ſuo dixerit fecerit, que: *quia videlicet ſequitur,* non in os tantum, ſed in oculos ſuos ingeret.

Ab omni parte opponerentur.] *Caſtiga,* ab omni parte apponerentur, *ex eadem, & paulo eſt* mehercules, *non* hercules.

Nec quantum peccabat: videre contentus.] *Argutior lectio, & magis acumen Senecæ referens, eſt lectio codicis diuę Mariæ*: nec quantum videbat peccare contentus. *Cui ſuffragantur verba non multo poſt ſequẽtia.* Obſcœnitas mea plus quam capit videat.

Cum complexus erat, & caput merſerat, genibuſque alienis oblhæſerat.] *Vetus lectio,* cum complexus erat, clunibuſque alienis oblhæſerat. *Cætera vitioſa ſunt. Exemplar Pincianum non* clunibus *habet, ſed* diuinibus. *Vt forte legendum ſit* inguinibus. *nam de obſcœnitate oris ſermo eſt.*

Obſcœnitatem ſuum ſpectaculum fecerat.] *Scribe,* ſuam, *non* ſuum, *ex eadem.*

Facinus indignum? hic fortaſſe cito, & antequam hæc videret, occiſus eſt. Ad ſpeculum ſuum immolandus fuit.] *Caſtigandum reor,* Facinus indignum: hic foret cito, & antequam hæc videret occiſus. Poſt ad ſpeculum ſuum immolandus fuit.

CAP. XVII. Niſi in aliquo nobis humore leuior & adſpici facilior occurreret.] *Legendum puto,* niſi in aliquo nobis humore læuoreve aſpici facilior occurreret.

Niſi liberius humi ſolis lunæque imagines videremus.] *Emendandum arbitror,* niſi læuore huiuſmodi ſolis lunæque imagines videremus. *Nam eſt vetuſta quæpiam exemplaria* huiuſmodi *præferunt, non* humi.

Multi ex hoc conſecuti primo ſui notitiam.] *Scribe,* Multa ex hoc conſecuta. Prima ſui notitia, *ex vetere lectione.*

Nondum in vitium beneficium detorquebat.] Nondum in vitia blanditias detorquebat.

Sæpius ea diſpexere, in quibus prius effigies ſuas viderant. *Scribendum putamus, mutato verborum ordine,* ea deſpexere, in quibus prius effigies ſuas ſæpe viderant.

Et mox proprio huic miniſterio præparatus eſt orbis.] Et mos fuit proprio præparatus eſt orbis: *eadem. Legendum forte.* & mox vſui proprio præparatus eſt orbis.

Patientiæ luxuria.] *Scribe,* potiente luxuria, *ex eadem.*

Non illa quæ publice dabatur, ſed imperatorum pauperum liberis. *Verbum* ſed *non habetur in antiquis codicibus, in quibus* filiabus *legitur, non* liberis. *Ego vero etiam negationem* non *redundare exiſtimo,*

Digitized by Google

Quam dedit pro ſe Scipio.] *Emendandũ forte*, quã dedit Pop. Rom. filiæ Scipionis. *Cuius hiſtoriæ meminit Valerius Maximus lib. 4. cap. de paupertate.*

ERASMVS.

CAP. XVI. Q*Vo nequitiam meam.*] Fortunatus putat non abſurde legi *nequitia mea.* Hoc vt verum ſit, apud Horatium in codicibus emendatis non legitur, *Quo mihi fortuna eſt*: ſed, *Quo mihi fortunam, ſi non conceditur vti?* Et habet abruti ſermonis tropus ſuam gratiam: Ita, *Quo nequitiam meam*, ſubaudi *exerceo?*

OPSOPOEVS.

IN PRÆFATIONE. A*Ltera multo hanc caliginem.*] Scriptus clariſſimi viri H. Memmij liber, quem mihi doctiſſimus Nic. Faber conferendum dedit, refert, *altera multo hanc ſupra caliginem in qua*, &c. Aldina editio ſimiliter, duabus ſaltem dictionibus in ordinem redactis, *ſupra hanc.*

Sed in ſecretiora.] Memmianus codex, *ſed conſecratiora.* reliquæ editiones, etiam Aldina, *ſed cum ſecretiora.*

Memmianus, *corpus cauſarium.* Nicotianus, *corpus caſuarium.* Mox ambo *qui robuſtior eſt in valitudinario.* recte.

Vnus, *turpiter, ardens* alter, *turpiter perdens* bene.

Iidem, *qui in conſortium Deo veniat.* & mox cum Aldina editione, *non illo tantum dico*, &c. *ſed & illo quod* &c. reſpicit τὸ *auro.*

Etiam ex parte qua extat.] Optima Memmij membrana. *etiam qua extat.* & videtur aſcititium *ex parte.*

Hoc eſt punctum.] M. ſſ. & Aldus ἐμφατικώτερον, *Hoc eſt illud punctum.*

Strymo Thracas.] P. Pithœus antiquitatis diligentiſſimus reperit in v. c. *Amus Thracas excludat.*

Primum lumen.] Aldina editio, *proximum terris lumen.* M. ſſ. *primum terris lumen.* Virgilius Georg. 4.

----*ſimul os terris oſtendit honeſtum Pleias.*

Nuſquam. M. ſſ. & Fortunati vetuſta exemplaria, *nunquam reſiſtenti,*

M. ſſ. & Fortunati codices, *praue multa formentur.*

Editiones quædam, *omnia anguſta eſſe. Sed hæc deinde.* quædam, *omnia anguſta eſſe verſus Deum.* Memmiana membrana, *omnia anguſta eſſe menſus Deum.* Lectio natiua. Deum menſus (ait) ſciam reliqua omnia anguſta eſſe. Sic lib. III. præfatione, *nec forte me, ſed animo menſus, par maximis ſteti.* Vel ſi placet, lege, *menſis*, dandi caſu. eodem recidet ſenſus.

CAP. I. Eadem membr. *frictus eſt.* quam lectionem Fortunatus quoque probat, quod leuis colliſio tripſin ac confricationem quandam efficiat.

M. ſſ. ambo, *ſi terra omnis generis*, non terris.

Stramenta.] Aldus *ſarmenta*, verius puto *ramenta*, ex v. c. Memmij.

Recte idem, *ibi eſt, vbi venti ſunt.* denotatur enim locus vbi faces fiunt. Sic infra de coronis. *Quod argumentum eſt, intra eam partem cæli has fieri coronas, intra quam venti quoque ſolent.*

M. ſſ. *arbuſta. Sed ſi minore*, &c. & ſtatim, *ad exprimendos ignes.* deinde, *qui ſidera circumueniunt.*

Quem nos dicere.] Relatiuum *quem* vacat, ex vett. c. Mox iidem, *Qua quemadmodum fieri dicatur.*

CAP. II. M. *Non eſt autẽ quod exiſtimemus.* Et mox ordine magis congruo. *Non enim reſiſtit, nec formatur.* *Aliquam alligatam.*] M. ſſ. non habent vocem *aliquam.* Mox in iis, *At hoc quidem non faciet in flumine.*

In ſemetipſis.] Memmij v. c. *& in ſemet ipſa euanuerint.* Expreſſit verba Ariſtotelis Metereor. III. c. III. ἐν ἑαυτῷ τῷ ὕδατι ἀφανίζεσθαι.

M. ſſ. bene, *Æque cetera ſidera*, pro *quod ſidera cetera.* Et ita quoque ex Ariſtotele legit Fortunatus.

Minus cedente verſatur.] Memmij v. c. *minus cedente ſeruatur.* quam lectionem ſequentia probant.

Aliæ editiones, *conſectum aera.* M. ſſ. *circumtectum.* melius quam vt in Romana, *conlectum.*

CAP. III. Fortunatus legit. *Qui ita exiſtimant arcum fieri, dicunt, in ea parte* v. c. Memmij, *Quidam ita ex, à fieri: in ea parte*, &c. qui ſtatim v. 43. *& in præceps euntes confundi.*

Nicotij & Fortunati vetuſti codices non habẽt duo hæc verba, *inſertis parietibus.*

Quibus ſingula.] Memmij v. c. *quibus ſingulæ diſtant.* nempe ſolis facies.

Idem, *quem terrarum orbe maiorem*, omiſſo *toto.* Et *in contrarium mota.* pro vulgatis *contrario motu.* Sed quocunque modo ſcribas, peregrina videntur, & à naſuto aſtrologo aſſuta.

CAP. IV. Aldina editio, *probationes quæ de platione legi poſſunt.* Pincianus, *quæ de ſpeculo legi poſſunt.* Vane. at vero Memmij v. c. *quæ de plano legi poſſint.* id eſt, faciles & cuiuis manifeſtæ. l. 1. de clementia. cap. v. *melius in tribunali quam in plano conſpicitur.*

Igneum.] Ex eodem ſcribe *ingens.* arcus enim non eſt igneum corpus, ſed ingens. Virgilius,

-----*Et bibit ingens Arcus.*-----

Vulgata ſcripta eſt à Fortunato. M. ſſ. ambo, *inuerſi tibi videbuntur, & priores à te quam ſpeculo.* niſi quod alter *ante*, omiſſoque, *&c.*

Fortunatus legit, *à latere diſcedat, propiorque nobis ſit.*

CAP. V. Veteres Fortunati membranæ, *illam non contrahunt.* Mox v. c. Memmij. *Arcus autem vno.*

Rhodiginus antiq. lect. li. 17. c. 7. Commodius legi poteſt *Cytheriacæ.* quam *Tiberiacæ.* Sed ſyllabæ menſus nonnihil refragatur. Variatum in ea comperias Metamorph. xv.

Armigerumque Iouis, Cythereidaſque columbas.

In Nicotiana mẽbrana deſunt iſta, *videmus ortu ſolis partem quandam cæli rubere.* & merito deeſſe videntur. quid enim aliud ſonant quam ſequentia, *videmus nubes aliquando ignei coloris?* Si diuerſa ſunt, & plures colores indicantur, quomodo ſtabunt proxima verba, *quomodo hunc colorem vnum accipiunt?* Cur ortu ſolis cælum rubere dixit, & non etiam occaſu? Commentum nempe, vt ſorex, ſe prodit. Notat Fortunatus quoque in vetuſtis codicibus deeſſe.

M. ſſ. ambo. *colorem illum iniuſtum eſſe.* & mox *partis è pila ſecta.* vt ſuprà *ſectæ pilæ pars.*

CAP. VI. Locum truncatum credit Fortunatus. Nam cum (ait) Senecæ verba ſequentia arcum minari tempeſtatem, indicent abrupte & imperfecte, tanquam prius facta aliqua tempeſtatum mentione, adducor vt credam tale aliquid ſuperius deficere: *Arcus etiam tempeſtates minatur, vt ait Virgilius noſter.* vel *Arcus tempeſtatum quoque minas affert.* vel ſic: *Arcus & pluuiarum indicium eſt*, vel id genus ſimile aliquid. Hoc modo ſingula ſingulis conſonarent, neque Virgilij teſtimonium abſurde aduocaretur. Deinde ſuppoſititiũ hoc, *cum aduentat imber*, eſſe videtur, cum nec Virgilij ſit, nec Senecæ conueniat, quippe quod ſenſum turbet.

Digitized by Google

vel forſitan hic nihil deeſt, ſed verborum ordo eſt immutatus. Legendumque hoc modo: *Et bibit ingens arcus, vt ait Virgilius noſter cum aduentat imber.* Sed adhuc dura & inepta videbitur à ſuperiori tranſitio. Hæc Fortunatus.

A quo fatearis.] Nicotij v. c. cum Aldina editione. *à quo cum fatearis.* at Memmianus liber, *A quo cum tu quoque fatearis.*

Quam componitur.] Aldus & m. ſſ. *quam ponitur.* & hi mox, *Non eſt ergo propria.*

Reddi imaginem.] Fortunato ex vetuſtis cod. melius *videri*, quam *reddi*, videtur.

CAP. VII. Memmij v. c. *Vnum hoc tantum mihi ſoluendum eſt.*

CAP. IX. M. ſſ. ambo & Aldina editio, addita negatiua. *quas non minus pictas variaſque.*

CAP. XI. Nicotij codex: *& ipſæ*, ſc. Virgæ *ſigna imbrium ſunt.*

CAP. XIII. Vet. c. Memmij, *ſi nubes fors aliqua diſpoſuit, vt inuicem ſe conſpiciant.*

Stellarum longes.] Apud Virgilium eſt, *Flammarum longos à tergo*, &c. Infrà vero lib. 7. *Longes à tergo flammarum albeſcere tractus.* Statim Scribe, *Hæc velut ſtellæ*, ex m. ſſ.

CAP. XV. M. ſſ. cum Aldo.] *ardor veſit, vel ſimilis ſtellæ excuſſus.*

Sequens aut.] Fortunatus legit, *ſequuntur aut proprios curſus agunt.*

CAP. XVI. Memmij v. c. *Hoſtis fuit Quadra.* C. V. P. Pithœus in vett. membranis reperit: *Hoſtius quadra fuit.*

Iure caſum videri.] De hoc more vide Cuiacium lib. III. Obſeruat. cap. XXVI.

Menſ. & long. & craſſ.] M. ſſ. *menſuram & longitudinem excederet.* Poſtea *conſcientiam premunt.* & mox *poterat, cum caput verſaret.*

Adeo quodam.] Memmij v. c. *adeo in quadam lupanar quoque verecundum eſt.*

Antiqua Fortunati lectio, *Quo nequitia mea*, in nominandi caſu. Vtraque (ait) bona eſt. Horatius.

Quo mihi fortuna eſt, ſi non conceditur vti?

CAP. XVII. *Antequam hæc vid.*] M. ſſ. *& antequam videret.* Fortunatus quia verbum *videret*, ſuſpectum habuit, pronomen *hæc* addidit.

M. ſſ. bene *vt ad ſpadonum barbam velleremus, aut vt faciem viri poliremus.*

Fortunatus probat, *conſequitur*, Et ita v. c. Memmij, *Multa ex hoc cõſequitur. Primum ſui notitiam, deinde ad quædam conſilium.*

Fortunati & Nicocij v. c. *inclitiruerent*, pro *incondite.*

M. ſſ. nitidius, *quiſque ſibi, alteri inuicem operam dabat.* & ſtatim. *ſed illum ſibi ipſi ſine*, &c.

Dos fuit illa.] Omnes *non illa* præferunt. Fortunatus hanc lectionem, vt ceteris integriorem & elegantiorem ſenſuique magis conuenientem laudat: *non illa quæ publice dabatur, ſed Imperatorum pauperum filiabus.*

Auro nitidum.] Memmianus codex, *auro inditum.* Eandem ſcripturam ex v. c. obſeruauit P. Pithœus vir nunquam ſatis laudatus. Nicotianus habet, *auro inclitum.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

Ex PRÆFATIONE.

ET *tonſiles ſiluas.*] Ita omnes mei mſſ. niſi quod Colon. fragm. *conſiles.* exoletæ editiones, *& penſiles*, quæ modo citat Ioſephus Caſtalio ad lib. 1. Rutilij, vbi erat.

Quid loquar incluſas inter laquearia ſiluas?
Vernula qua vario carmine laudat auis?

Idemque placeret Fortunato, ſi vllæ vnquam *ſiluæ penſiles* fuiſſet. *horti* quidem, inquit, *penſiles* celebrantur, *ſiluarum* vero *penſilium*, nulla memoria extat. quare legendũ *tonſiles*, hoc eſt reciſas & in pumilionum breuitatem coactas, fiunt enim arbores breuitatis cuiuſdam coactæ & terendi & recidendi ſeu tondendi genere. C. Marcium *nemora tonſilia* inueniſſe Plinius eſt auctor. hactenus Fortunatus, cui quidem, & ſi me non oppono, aſſeueranti retinendum eum Bibliothecarũ libris *tonſiles*, ita quod idem putat nuſquam fuiſſe *ſiluas penſiles*, vereor ne erret: certe tale quid ipſe Seneca prodit taxatque Epiſt. 122. *Non viuunt contra naturam, qui pomaria in ſummis turribus ſerunt, quorum ſiluæ in tectis domorum ac faſtigiis nutant, inde ortis radicibus, quo improbe cacumina egiſſent?*

Ex CAP. II.

Quod ſidera cetera infima ſunt.] Palat. tert. & Memmianus ac Nicotianus, *Æque ſidera cætera*, quod probat Obſopœus, ſicque etiam pridem legendum prodiderat ex Ariſtotele Fortunatus. nam ſicut Lunæ inertior vis non poteſt exagitare neque diſſoluere circumpoſitum aërem quin coronas accepto lumine efficiat, ita & aliorum ſiderum, quorum æque infima vis eſt ad diſſoluendum.

Ex CAP. XIV.

Sunt chaſmata.] Adducit hunc locum Senecæ Briſſonius li. 3. de verborum ſignificat. ideo interpretari Seruium in 9. Æneidos. *chaſma diruptionem & cæli receſſum.* At apud I. C. *Chaſma hiatum terræ ſignificat quo agri nonnunquam abſorbentur* l. 47. parag. vlt. ff de legat. 1. l. 4. paragr. 1. ff. de cenſibus l. 10. ff. peric. & commod. l. 11. paragr. ſi locupleti, ff. de minoribus.

Ex CAP. XVI.

Et tamen pronunciauit iure cæſum videri. Notanda cum Cuiacio lib. 3. Obſeruat. cap. 26. veterum iudicum in cognitionibus modeſtia, qui etiam ea quæ iurati cognouiſſent non eſſe facta, ſed *videri.* Huius moris exempla ex l. Diui, parag. recte, & parag. ſi ex ſeruitute ff. de lib. cauſa. l. qui tamen. parag. ſi arbiter ff. de recep. arbitris. vt etiam ex aliis pluribus auctoribus colligi poteſt. Interim notãdum de cæde facta. ita ſecundum reum pronuntiari ſolitum. *iure cæſum videri* eum qui cæſus erat. Sidonius Apollinaris lib. 2. Epiſt. ad Secundum. *Cum nihil amplius ego quam veniam poſtularem pronuncians more maiorum reos tantæ temeritatis iure cæſos videri.* Tacitus lib. 4. Ann. *pronuntiemus vltro iure cæſum videri.* plura exempla vide apud Briſſonium lib. 5. de formulis.

Digitized by Google

L. ANNÆI SENECÆ AD LVCILIVM NATVRALIVM QVÆSTIONVM

LIBER SECVNDVS.

CAP. I. OMnis de vniuerſo quæſtio in cæleſtia, ſublimia, & terrena diuiditur. Prima pars naturam ſiderum ſcrutatur, & magnitudinem, & formam ignium quibus mundus includitur: i ſolidum ne ſit cælum, ac firmæ concretæque materiæ, an ex ſubtili tenuique nexum: agitur, an agat: & infra ſe ſidera habeat, an in contextu ſui fixa: quemadmodum ſol anni vices ſeruet: an retro flectat: cetera deinceps his ſimilia. Secunda pars tractat inter cælum terramque verſantia. Hæc ſunt nubila, imbres, niues, & humanas motura tonitrua mentes: quæcumque aër facit, patiturve. Hæc ſublimia dicimus, quia editiora imis ſunt. Tertia illa pars de agris, terris, arbuſtis, ſatis quærit, & (vt Iuriſconſultorum verbo vtar) de omnibus quæ ſolo continentur. Quomodo, inquis, de terrarum motu quæſtionem eo poſuiſti loco, quo de tonitruis fulgoribuſque dicturus es? Quia cum motus terræ fiat ſpiritu, ſpiritus autem ſit aër agitatus, & ſi ſubeat terras, non ibi ſpectandus eſt: cogitetur in ea ſede in qua illum natura diſpoſuit. Dicam, quod magis videbitur mirum: inter cæleſtia & de terra dicendum erit. Quare? inquis, quia cum propria terræ excutimus ſuo loco, vtrum lata ſit & inæqualis, & enormiter proiecta: an tota in formam pilæ ſpectet, & in orbem partes ſuas agat, alliget aquas, an aquis alligetur ipſa: animal ſit an iners corpus, & ſine ſenſu, plenum quidem ſpiritus, ſed alieni, & cetera huiuſmodi quotiens in manus venerint, terram ſequentur, & in imis collocabuntur. At vbi quæretur, quis terræ ſit ſitus, qua parte mundi ſubſederit; quomodo aduerſus ſidera cælumque poſita ſit, hæc quæſtio

II. cedit ſuperioribus, & (vt ita dicam) meliorem conditionem ſequitur. Quoniam dixi de partibus, in quas omnis rerum naturæ materia diuiditur, quædam in commune ſunt dicenda, & hoc primum præſumandum, inter ea corpora, à quibus vnitas eſt, aëra eſſe. Quid ſit hoc & quare præcipiendũ fuerit, ſcies, ſi paullo altius repetiero, & dixero 2 aliquid eſſe continuum, aliquid commiſſum. Continuatio eſt partium inter ſe non intermiſſa coniunctio. Vnitas eſt ſine commiſſura continuatio, & duorum inter ſe coniunctorum corporum tactus. Numquid dubium eſt, quin ex his corporibus quæ videmus tractamuſque, quæ aut ſentiuntur aut ſentiunt, quædam ſint compoſita? Illa conſtant aut nexu, aut aceruatione: vt puta funis, frumentum, nauis. Rurſus non compoſita: vt arbor, lapis. Ergo concedas oportet, ex his quoque quæ ſenſum quidem effugiunt, ceterum ratione prẽduntur, eſſe in quibuſdam vnitatem corporum. Vide, quomodo auribus tuis parcam. Expedire me poteram, ſi philoſophorum lingua vti voluiſſẽ, vt dicerẽ vnita corpora: hoc cum tibi remittã, tu inuicẽ, mihi refer gratiam. Quare iſtud? ſi quando dixero vnum, memineris me non ad numerũ referre, ſed ad naturã corporis, nulla ope externa, ſed vnitate ſua cohærentis. Ex hac nota corporum aër eſt.

III. Omnia quæ in notitiam noſtram cadere poſſunt, mundus complectitur. Ex his quædam ſunt partes, quędam materiæ loco relicta. Deſiderat omnis natura materiam, ſicut ars omnis quæ manu conſtat. Quid ſit hoc, apertius faciam. Pars eſt noſtri, manus, oſſa, nerui, oculi. materia, ſuccus recenti cibi, iturus in partes. Rurſus quaſi pars noſtri eſt ſanguis: qui tamen & materia eſt. Præparat enim & alia: & nihilominus in

IV. numero eſt eorum, quibus totum corpus efficitur. Sic mundi pars eſt aër, & quidem neceſſaria. Hic eſt enim qui cælum terramque connectit, qui ima ac ſumma ſic ſeparat, vt tamen iungat. Separat, quia medius interuenit iungit, quia vtrique per hoc inter ſe conſenſus eſt. Supra ſe dat, quidquid accipit à terris. Rurſus vim ſiderum in terrena transfundit. Quem ſic partem mundi voco, vt animalia & arbuſta. Nam genus animalium arbuſtorumque, pars eſt vniuerſi: quia in conſumationem totius aſſumptum: & quia non eſt ſine hoc vniuerſum. Vnum autem animal, & vna arbor quaſi pars eſt: quia quamuis perierit, tamen id ex quo perit totum eſt. Aër autem, vt dicebam,

Digitized by Google

dicebam, & cælo terris cohæret. Vtrique innatus eſt. Habet autem vnitatem, quidquid alicuius rei natiua pars eſt. Nihil enim naſcitur ſine vnitate. Terra & pars eſt V.
mundi, & materia, pars quare ſit, non puto te interrogaturum, aut æque interroges, quare cælum pars ſit: quia ſcilicet non magis ſine hoc, quam ſine illa vniuerſum eſſe poteſt, quod cũ his vniuerſum eſt, ex quibus, id eſt, tam ex illo, quam ex iſta alimenta omnibus animalibus, omnibus ſatis, omnib. ſtellis diuiduntur. Hinc quidquid eſt virium ſingulis, hinc ipſi mundo tam multa poſcenti ſubminiſtratur: hinc profertur quo ſuſtineantur tot ſidera, tam exercitata, tam auida, per diem noctemque, vt in opere, ita & in paſtu. Et omnium quidem rerum natura, quantum in nutrimentum ſui ſatis ſit, apprehendit. Mundus autem, quantum in æternum deſiderabat, inuaſit. Puſillum tibi exemplum magnæ rei ponam. Oua tantum cõplectuntur humoris, quantum ad effectum animalis exituri ſatis eſt. Aër continuus terræ eſt, & ſic appoſitus, vt ſtatim VI.
ibi futurus ſit, vnde illa diſceſſit. Pars eſt totius mundi: ſed idem tamen, quidquid terra in alimentum miſit, recipit: vt ſcilicet materia, non pars intelligi debeat. Ex hoc omnis inconſtantia tumultuſque eſt. Hunc quidam ex diſtantibus corpuſculis, vt puluerem ſtruunt, plurimumque à vero recedunt. Numquam enim contexti niſi per vnitatem corporis niſus eſt, cum partes conſentire ad intentionem debeant, & conferre vires. Aër autem, ſi in atomos diuiditur, ſparſus eſt. Teneri vero diſiecta non poſſunt. Intentionem aëris oſtendent tibi inflata, nec ad ictum cedentia. Oſtendent pondera, per magnum ſpatium ablata, geſtante vento. Oſtendent voces, quæ remiſſæ elatæque ſunt prout aër ſe concitauit. Quid enim eſt vox, niſi intenſio aëris, vt audiatur, linguæ formata percuſſu? Quid curſus & motus omnis, nonne intenti ſpiritus opera ſunt? Hic facit vim neruis, & velocitatem currentibus. Hic cum vehementer concitatus ipſe ſe torſit, arbuſta ſiluaſque conuellit, & ædificia tota corripiens in altum frangit. Hic mare per ſe languidum & iacens incitat. Ad minora veniamus. Quis enim ſine intenſione ſpiritus cantus eſt? cornua & tubæ, & ea quæ aliqua preſſura maiorem ſonitum reddunt, quam qui ore reddi poteſt, nonne aëris intenſione partes ſuas explicant? Conſideremus quam ingentem vim per occultum agant paruula admodum ſemina: & quorum exilitas in commiſſura lapidum vix locum inueniat, in tantum conualeſcunt, vt ingentia ſaxa diſtrahant, & in momenta diſſoluant; ſcopulos rupeſque, radices minutiſſimæ, ac tenuiſſimæ. Hoc quid eſt aliud, quam intenſio ſpiritus, ſine qua nil validum, & contra quam nihil validius eſt? Eſſe autem vnitatem in aëre, vel ex hoc intelligi poteſt, quod corpora noſtra inter ſe cohærent. Quid enim aliud eſt quod tenet ea, quam ſpiritus? Quid eſt aliud quo animus noſter agitetur? Quis eſt illi motus, niſi intenſio? Quæ intenſio, niſi ex vnitate? Quæ vnitas, niſi hæc eſſet in aëre? quid autem aliud producit fruges & ſegetem imbecillam, ac virentes erigit arbores, ac diſtendit in ramos, aut in altum erigit, quam ſpiritus intenſio & vnitas? Quidam aëra diſcerpunt, & VII.
in particulas diducunt, ita vt illi inane permiſceant. Argumentũ autem exiſtimant non pleni corporis, ſed multum vacui habentis, quod auibus in illo tam facilis motus, quod maximis minimiſque per illum tranſcurſus eſt. Sed falluntur. Nam aquarum quoque ſimilis facilitas eſt: nec de vnitate illarum dubium eſt, quæ ſic corpora accipiunt, vt ſemper incontrarium acceptis refluant. Hanc noſtri circumſtantiam, Græci autem ἀντίπερίστασιν appellant, quæ in aëre quoque ſicut in aqua fit. Circumſtat enim omne corpus à quo impellitur. Nihil autem opus erit inani admiſto. Sed hoc alias.

Nunc autem eſſe quandam in rerum natura vehementiam, magni impetus, eſt colligendum. VIII.
Nihil enim niſi intenſione vehementius eſt: & tamen mehercules per aliud nihil intendi poterit, niſi per ſemetipſum fuerit intentum. Dicimus enim, eodem modo non poſſe quidquam ab alio moueri, niſi aliquid fuerit mobile ex ſemetipſo. Quid autem eſt, quod magis credatur ex ſemetipſo habere intenſionem, quam ſpiritus? Hunc intendi quis negabit, cum viderit iactari terram cum montibus, tecta, muroſque plures, &, magnas cum populis vrbes, cum totis maria littoribus? Oſtendit intenſionem ſpiritus, velocitas eius & diductio. Oculus ſtatim per multa milia aciem ſuam intendit: vox vna totas vrbes ſimul percutit: lumen non paulatim prorepit, ſed ſemel vniuerſis infunditur rebus. Aqua autem ſine ſpiritu quemadmodum poſſet intendi? IX.
Nunquid dubitas, quin ſparſio illa quæ ex fundamentis mediæ arenę creſcens in ſummam altitudinem amphiteatri peruenit, cum intenſione aquæ fiat? Atqui nec tolleno magis, nec vllum aliud tormentum aquam poterit mittere aut agere, quam ſpiritus. Huic ſe commodat: hoc inſerto & cogente attollitur, & contra naturam ſuam multa conatur, & aſcendit, nata defluere. Quid nauigia ſarci-

Digitized by Google

na depreſſa, parum oſtendunt, non aquam ſibi reſiſtere quo minus mergantur, ſed ſpiritum? Aqua enim cederet: nec poſſet pondera ſuſtinere, niſi ipſa ſuſtineretur. Diſcus ex loco ſuperiore in piſcinam miſſus, non deſcendit, ſed reſilit. quemadmodum, niſi ſpiritu referente? Vox autem qua ratione per parietum munimenta tranſmittitur, niſi quòd ſolido quoque aër ineſt, qui ſonum extrinſecus miſſum & accipit & remittit? ſcilicet ſpiritu non aperta tantum intendens, ſed etiam abdita & incluſa. Quod illi facere expeditum eſt, quia nuſquam diuiſus, ſed per ipſa quibus ſeparari videtur, coit ſecum. Interponas licet muros & mediam altitudinem montium, per omnia iſta prohibetur nobis eſſe peruius, non ſibi. id enim intercluditur tantum, per quod illum nos ſequi poſſumus. Ipſe quidem tranſit per ipſum quod ſcinditur, & media non circumfundit

x. tantum: ſed vtrimque cingit. Permeat ab æthere lucidiſſimo aër, in terram vſque diffuſus: agilior quidem, tenuiorque, & altior terris, nec minus aquis: ceterum æthere ſpiſſior grauiorque, frigidus per ſe & obſcurus, lumen illi calorque aliunde ſunt, ſed per omne ſpatium ſui ſimilis non eſt: mutatur enim à proximis. Summa pars eius eſt ſicciſſima calidiſſimaque, & ob hoc etiam tenuiſſima, propter viciniam ęternorum ignium, & illos tot motus ſiderum, aſſiduumque cæli circumactum. Illa pars ima & vicina terris, denſa & caliginoſa eſt: quia terrenas exhalationes receptat. Media pars temperatior, ſi ſummis imiſque conferas, quantum ad ſiccitatem tenuitatemque pertinet: ceterum vtraque parte frigidior. Nam ſuperiora eius calorem vicinorum ſiderum ſentiunt: inferiora quoque tepent, & primum terrarum halitu, qui multum ſecum calidi affert, deinde quia radij ſolis replicantur, quouſque redire potuerunt, replicato calore benignius fouent. Deinde etiam illo ſpiritu, qui omnibus animalibus, arbutiſque ac ſatis calidus eſt. Nihil enim viueret ſine calore. Adiice nunc ignes non tantū manu factos & certos, ſed opertos terris: quorum aliqui eruperunt, innumerabiles in abſcondito flagrant & obſcuro ſemper. Etiamnum tot partes eius fertiles rerum, habent aliquid teporis: quoniam ſterile eſt frigidum, calor autem gignit. Media ergo pars aëris ab his ſubmota in frigore ſuo manet. Natura enim aëris gelida eſt.

xi. Quia cum ſic diuiſus ſit, ima ſui parte maxime varius & inconſtans & mutabilis eſt. Circa terram plurimum agit, plurimum patitur, exagitat & exagitatur: nec tamen eodem modo totus afficitur, ſed aliter alibi: ac partibus inquietus eſt ac turbidus. Cauſſas autem illius mutationis & inconſtantiæ alias terra præbet, cuius poſitiones huc aut illo verſæ, magna ad aëris temperiem momenta ſunt: alias ſiderum curſus. Ex quibus ſoli plurimum imputes. Illum ſequitur annus: ad illius flexum hiemes æſtateſque vertuntur. Lunæ proximum ius eſt. Sed & ceteræ quoque ſtellæ non minus terrena quam incumbentem ſpiritum terris afficiunt, & ortu ſuo occaſuve contrario modo frigora, modo imbres, aliaſque terrarum iniurias turbidæ mouent. Hoc neceſſarium fuit præloqui, dicturo de tonitruo ac fulminibus & fulgurationibus. Nam quia in aëre fiunt, naturam

xii. eius explicare oportebat: quo facilius appareret, quid facere aut pati poſſet. Tria ſunt ergo quæ accidunt, fulgurationes, fulmina, & tonitrua: quæ vna facta, ſerius audiuntur. Fulguratio oſtendit ignem: fulminatio emittit. Illa (vt ita dicam) comminatio eſt, & conatio ſine ictu: iſta iaculatio cum ictu. Quædam ſunt ex his, de quibus in omnes conuenit: quędam, in quibus diuerſæ ſententiæ ſunt. Conuenit illis, omnia iſta in nubibus & è nubibus fieri: etiamnum conuenit, & fulgurationes, & fulminationes aut igneas eſſe, aut ignea ſpecie. Ad illa nunc tranſeamus, in quibus lis eſt. Quidam putant ignem eſſe in nubibus, quidam ad tempus fieri: nec prius eſſe, quam mitti. Nec inter illos quidem quid proferat ignem, conuenit. Alius enim à lumine illum colligit. Quidam autem radios ſolis intercurrentis, recurrentiſque ſæpius in ſe relatos, ignem excitare dicit. Anaxagoras ait illum ex æthere diſtilari, & ex tanto ardore cæli multa decidere, quæ nubes diu incluſa cuſtodiant. Ariſtoteles multo ante ignem colligi non putat, ſed eodem momento exſilire, quo fiat. Cuius ſententia talis eſt: Duæ mundi partes in imo iacent, terra & aqua: vtraque ex ſe réddit aliquid. Terrenus vapor ſiccus eſt, & fumo ſimilis, qui ventos, tonitrua & fulmina facit: aquarum halitus humidus eſt, & imbres & niues creat. Sed ſiccus ille terrarum vapor, vnde ventis origo eſt, quia coaceruatus eſt, cum coitu nubium vehementer impactarum à latere eliditur: deinde, vbi latius ferit nubes proximas, plaga & cum ſono incutitur: qualis in noſtris ignibus redditur, cum flamma vitio lignorum virentium crepat. Et vt ille ſpiritus habens aliquid humidi ſecum, cum eſt conglobatus, rumpitur flamma: eodem modo ſpiritus ille, quem paullo ante exprimi colliſis nubibus dixi, impactus aliis, nec rumpi nec exſilire ſilentio poteſt. Diſſimilis autem crepitus fit, ob diſſimilem impa-

Digitized by Google

ctionem nubium. Quare aliæ maiorem ſonitum habent, aliæ minorem. Ceterum illa vis expreſſi ſpiritus ignis eſt, qui fulgurationis nomen habet, leui impetu accenſus & varius. Ante autem videmus fulgurationem, quam ſonum audiamus: quia oculorum velocior eſt ſenſus, & multum aures antecedit. Falſam autem eſſe opinionem XIII. eorum, qui ignem in nubibus ſeruant, per multa colligi poteſt. Si de cælo cadit, quomodo non quotidie fit, cum tantumdem illic ſemper ardeat? Deinde nullam rationem reddiderunt, quare ignis, quem natura ſurſum vocat, defluat. Alia enim conditio noſtrorum ignium eſt, ex quibus fauillæ cadunt, quæ ponderis ſecum aliquid habent. Ita non deſcendit ignis, ſed præcipitatur & deducitur. Huic ſimile nihil accidit in igne puriſſimo. in quo nihil eſt quod deprimatur: aut ſi vlla pars eius deciderit, in periculo totus eſt: quia totum poteſt excidere, quod poteſt carptim. Deinde illud quod quotidie leuitas cadere prohibet, ſi in abdito ſuo tenet graue, quomodo illic eſſe potuit, vnde caderet? Quid ergo? Non aliqui ignes in inferiora ferri ſolent, ſicut hæc ipſa de quibus quærimus fulmina? Fato enim non eunt, ſed feruntur. Aliqua illos potentia deprimit, quæ non eſt in æthere. Nihil enim iniuria illic cogitur, nihil rumpitur, nihil præter ſolitum euenit. Ordo rerum eſt, & expurgatus ignis in cuſtodia mundi, ſummas ſortitus oras, operas pulcherrime circumit: hinc diſcedere non poteſt, ſed ne ab externo quidem exprimi: quia in æthere nulli incerto corpori locus eſt. Certa enim & ordinata non pugnant. Vos, inquam, dicitis cum cauſſas ſtellarum tranſuolan- XIV. tium redditis, poſſe aliquas partes aëris ad ſe trahere ignem, ex æthere decidentem, & ex eo ſuperioribus locis ardore hic accendi. Sed plurimum intereſt, vtrum aliquis dicat ignem ex æthere decidere, quod natura non patitur: an dicat, ex ignea vi calorem in ea, quæ ſubiecta ſunt, tranſilire, an hic accendi. Non enim illinc ignis cadit, quod non poteſt fieri, ſed hic naſcitur. Videmus certe apud nos late incẽdio peruagante, quaſdam inſulas, quæ diu concaluerant, ex ſe concipere flammam. Itaque veriſimile eſt in aëre ſummo, qui naturam rapiendi ignis habet, aliquid accendi calore ætheris ſuperpoſiti. Neceſſe eſt enim, vt & imus æther habeat aliquid aëri ſimile, & ſummus aër non ſit diſſimilis imo ætheri: quia non fit ſtatim ex diuerſo in aduerſum tranſitus. Paullatim iſta confinio vim ſuam miſcent ita, vt dubitare poſſis, an aër, an hic iam æther ſit.

Quidam ex noſtris exiſtimant, aëra, cum in ignem & aquam mutabilis ſit, non trahe- XV. re aliunde cauſas flammarum nouas: ipſe enim ſe mouendo accendit, & cum denſos compactoſque nubium ſinus diſſipat, neceſſario vaſtum in tam magnorum corporum diruptione reddit ſonum. Illa porro nubium difficulter cedentium pugna, aliquid cõfert ad concitandum ignem. Sic, quemadmodum ferro aliquid manus ad ſecandum confert: ſed ſecare ferri eſt. Quid ergo inter fulgurationem & fulmen in- XVI. tereſt? dicam. Fulguratio, eſt, late ignis explicitus: Fulmen, eſt coactus ignis, & impetu iactus. Solemus duabus manibus inter ſe iunctis aquam concipere, & compreſſa vtrimque palma in modum ſiphonis exprimere. Simile quiddam & illic fieri puta. Nubium inter ſe compreſſarum anguſtię medium ſpiritum emittunt, & hoc ipſo inflammant, & tormenti modo eliciunt. Nam baliſtæ quoque & ſcorpiones tela cum ſono expellunt. Quidam exiſtimant ipſum ſpiritum per frigida atque humida eun- XVII. tem ſonum reddere. Nam ne ferrum quidem ardens ſilentio tingitur. Sed quemadmodum, ſi in aquam feruens maſſa deſcendit, cum multo murmure extinguitur: ita, vt Anaximenes ait, ſpiritus incidens nubibus tonitrua edit, & dum luctatur, per obſtantia & interciſa vadens, ipſa ignem fuga accendit. Anaximander omnia XVIII. ad ſpiritum retulit. Tonitrua, inquit, ſunt nubis ictæ ſonus. Quare inequalia ſunt? quia & ipſe ictus inæqualis eſt. Quare & ſereno tonat? quia tunc quoque per craſſum & ſiccum aëra ſpiritus proſilit. At quare aliquando non fulgurat & tonat? quia tenuior & infirmior ſpiritus, quo in flammam non valuit, in ſonum valuit. Quid eſt ergo ipſa fulguratio? aëris diducentis ſe, corruentiſque iactatio; languidum ignem, nec exitum aperiens. Quid eſt fulmen? acrioris denſioriſque ſpiritus curſus. Anaxi- XIX. mandrus ait, omnia iſta ſic fieri, vt ex ęthere aliqua vis in inferiora deſcendit. Ita ignis impactus nubibus frigidis ſonat. At cum illas interſcindit, fulget: & minor vis ignium, fulgurationes facit, maior fulmina. Diogenes Apolloniates ait, XX. quædam tonitrua igne, quędam ſpiritu fieri. Illa ignis facit, quæ ipſe antecedit & nunciat: illa ſpiritus, quæ ſine ſplendore crepuerunt. Vtrumque ſine altero fieri, & eſſe aliquando, concedo: ita tamen, vt non diſcreta illis poteſtas ſit, ſed vtrumque ab vtroque effici poſſit. Quis enim negabit ſpiritum magno impetu latum, cum efficit ſonum, effecturum & ignem? Quis & hoc non concedet, aliquando ignem quoque

Digitized by Google

rumpere poſſe nubes, & non exſilire, ſi plurimarum aceruo nubium, cum paucas perſcidiſſet, oppreſſus eſt? Ergo & ignis ibit in ſpiritum, perdetque fulgorem & ſpeciem, dum ſecuta in terra incendit. Adiice nunc, quod neceſſe eſt, vt impetus fulminis & præmittat ſpiritus, & agat ante ſe, & à tergo trahat ventum, cum tam vaſto ictu aëra inciderit. Itaque omnia, antequam feriantur, intremiſcunt vibrata vento, quem ignis ante ſe preſſit.

XXI. Dimiſſis nunc præceptoribus incipiamus per nos moueri, & à confeſſis tranſeamus ad dubia. Quid enim confeſſi eſt? Fulmen ignem eſſe: æque fulgurationem: quæ nihil aliud eſt, quam flamma; futura fulmen, ſi plus virium habuiſſet. Non natura iſta, ſed impetu diſtant. Eſſe illum ignem, calor oſtendit, qui ſi non eſſet oſtendit effectus. Magnorum enim ſæpe incendiorum cauſſa fulmen fuit. Siluę illo cremantur, & vrbium partes: etiam quæ non percuſſa ſunt, tamen aduſta cernuntur: quædam vero velut fuligine colorantur. Quid, quod omnibus fulguritis odor ſulphureus eſt? Ergo & vtramque rem ignem eſſe conſtat, vtramque rem inter ſe meando diſtare. Fulguratio eſt fulmen, non in terras vſque perlatum. Et rurſus licet dicas, fulmen eſſe fulgurationem, vſque in terras perductam. Non ad exercendum verba, hæc diutius pertracto: ſed vt ita cognata eſſe, & eiuſdem notæ ac naturæ, probem. Fulmen eſt quiddam plus, quam fulguratio. Vertamus iſtud. Fulguratio eſt pœne fulmen.

XXII. Quoniam conſtat eſſe vtramque rem ignem, videamus quemadmodum apud nos fieri ſoleat ignis. Eadem enim ratione & ſupra fit. Duobus modis: vno, ſi excitatur ſicut ex lapide percuſſo: altero, ſi attritu inuenitur, 3 ſicut cum duo ligna inter ſe diutius trita ſunt. Non omnis hoc tibi materia præſtabit, ſed idonea eliciendis ignibus: ſicut laurus, hederæ, & alia in hunc vſum nota paſtoribus. Poteſt ergo fieri, vt nubes quoque ignem eodem modo vel percuſſæ reddant, vel attritæ. Videamus quantis procellæ viribus ruant, quanto vertantur impetu turbines. Id tormentum in quod obuium fit, diſſipatur, & rapitur, & longe à loco ſuo proiicitur. Quid ergo mirum ſi tanta vis ignē excutit, vel aliunde, vel ſibi? Vides enim quantum feruorem ſenſura corpora ſunt, horum tranſitu trita exanimata. Nihil tamen tantum in his debet credi, ac in vi ſiderum, quorum ingens & confeſſa potentia eſt.

XXIII. Sed fortaſſe nubes quoque in nubes incitatæ, fremente vento, & leuiter vrgente, ignem euocabunt, qui explendeſcat, nec exſiliat. Minore enim vi ad fulgurandum opus eſt, quam ad fulminandum. Superioribus collegimus, in quantum feruorē quædam attrita perducerentur. Cum autem aër mutabilis in ignem, maximis viribus ſuis in ignem conuerſis, atteratur, credibile eſt & veriſimile, ignem caducum excuti, & cito interiturum, quia non ex ſolida materia oritur, nec in qua poſſit conſiſtere. Tranſit itaque tantumque habet moræ, quantum itineris: & curſus ſine alimento coniectus eſt.

XXIV. Quomodo, inquis, cum dicas hanc ignis eſſe naturam, vt petat ſuperiora, fulmen tamen terram petit: an falſum eſt, quod de igne dixiſti? Eſt enim illi æque ſurſum iter, atque deorſum. Vtrumque verum poteſt eſſe. Ignis enim natura in verticem ſurgit, & ſi nihil illum prohibet, aſcendit. Sicut aqua natura defertur: ſi tamen aliqua vis acceſſit, quæ illam in contrarium ageret, illo intenditur, vnde imbre deiecta eſt. Fulmen autem cadit eadem neceſſitate, qua excutitur. In his ignibus accidit quod arboribus: quarum cacumina ſi tenera ſunt, ita deorſum trahi poſſunt, vt etiam terram attingant, ſed cum permiſeris, in locum ſuum exſilient. Itaque non eſt, quod eum ſpectes cuiuſque rei habitum, qui illi non ex voluntate eſt. Si ignem permittis ire quo velit, cælum, id eſt, leuiſſimi cuiuſque ſedem repetet: vbi eſt aliquid, quod eum ferat, & ab impetu ſuo auertat, id non natura, ſed ſeruitus eius fit.

XXV. Dicitis, inquis, nubes attritas edere ignem, cum ſint humidæ, imo vdæ: quomodo ergo poſſunt gignere ignem quem non magis veriſimile eſt ex nube, quàm ex aqua generari?

XXVI. Ignis qui naſcitur, primum in nubibus non eſt aqua, ſed aër ſpiſſus, ad gignendam aquam præparatus, nondum in illam mutatus, ſed iam pronus & vergens. Non eſt quod eam exiſtimes tunc colligi, ſed effundi. Simul & fit & cadit. Deinde ſi conceſſero humidam eſſe nubem, conceptis aquis plenam: nihil tamen prohibet, ignem ex humido quoque educi, imo ex ipſo (quod magis mireris) humore. 4 Quidam negauerunt in ignem quidquam poſſe mutari, priuſquam mutatum eſſet in aquam. Poteſt ergo nubes, ſalua, quam continet, aqua ignem parte aliqua ſui reddere: vt ſæpe alia pars ligni ardet, alia ſudat. Nec hoc dico, non contraria inter ſe iſta eſſe, & alterum altero perimi: ſed vbi valentior ignis, quam humor eſt, vincit. Rurſus vbi copia humoris exſuperat, tunc ignis ſine effectu eſt. Itaque non ardent virentia. Refert ergo, quantum aquæ ſit. Exigua enim non reſiſtit, nec ignem impedit. Quid ni? Maiorum noſtrorum memoria, vt Poſidonius tradit, cum inſula in Ægæo mari

Digitized by Google

ſurgeret, ſpumabat interdiu mare, & fumus ex alto ferebatur. Nam demum prodebat ignem, non continuum, ſed ex interuallis emicantem, fulminum more, quotiens ardor inferius iacens, ſuperum pondus euicerat. Deinde ſaxa reuoluta, rupeſque partim illæſæ, quas ſpiritus antequam verteretur, expulerat, partim exeſæ, & in leuitatem pumicis verſæ, nouiſſime cacumen exuſti montis emicuit. Poſtea altitudini adiectum, & ſaxum illud in magnitudinem inſulæ creuit. Idem noſtra memoria, Valerio Aſiatico conſule iterum accidit. Quorſus hæc retuli? vt appareret, nec exſtinctum ignem mari ſuperfuſo, nec impetum eius, grauitate ingentis vndæ prohibitum exire. Ducentorum paſſuum fuiſſe altitudinem Aſclepiodotus Poſidonij auditor tradidit, per quam diruptis aquis, ignis emerſit. Quod ſi immenſa aquarum vis, ſubeuntium ex imo flammarum vim non potuit comprimere: quanto minus in aëre exſtinguere ignem poterit, nubium tenuis humor & roſcidus? Adeo res iſta non adfert vllam moram, quæ contra cauſſas ignium ſit, quos non videmus emicare, niſi impendente cælo. Serenum ſine fulmine eſt. Non habet iſtos metus dies purus, nec nox quidem, niſi obſcura nubibus. Quid ergo? Non aliquando etiam apparentibus ſtellis, & nocte tranquilla fulgurat? Sed ſcias licet nubes illic eſſe, vnde ſplendor effertur: quas videri à nobis terrarum tumor non ſinit. Adiice nunc, quod fieri poteſt, vt nubes ſudæ & humiles attritu ſuo ignem reddant: qui in ſuperiora expreſſus, in parte ſincera puraque cæli viſatur: ſed fit in ſordida. Tonitrua diſtinxere quidam ita, vt dicerent, vnum eſſe genus, XXVII. cuius ſit graue murmur, quale terrarum motum antecedit, clauſo vento & fremente. Hoc quomodo illis videatur fieri, dicam. Cum ſpiritum intra ſe clauſere nubes, in concauis partibus earum volutatus aër, ſimilem agit mugitibus ſonum, raucum & æqualem, & continuum. Itaque etiam vbi illa regio humida eſt, exitum claudit. Ideo huiuſmodi tonitrua venturi prænuncia imbris ſunt. Aliud genus eſt acre, quod crepitum magis dixerim, quam ſonum: qualem audire ſolemus, cum ſuper caput alicuius dirupta veſica eſt. Talia eduntur tonitrua, cum globata diſſoluitur nubes & ſpiritum, quo diſtenta fuerat, emitit. Hoc proprior fragor dicitur, ſubitus & vehemens: quo edito concidunt homines, & exanimantur, quidam vero viui ſtupent, & in totum ſibi excidunt, quos vocamus attonitos, quorum mentes ſonus ille cæleſtis loco pepulit. Hic fieri illo quoque modo poteſt, vt incluſus aër caua nube & motu ipſo extenuatus diffundatur. Deinde cum maiorem ſibi locum quærit, à quibus inuolutus eſt, ſonum patitur. Quid autem? non quemadmodum illiſæ manus inter ſe plauſum edunt, ſic illiſarum inter ſe nubium ſonus poteſt eſſe magnus, quia magna concurrunt? XXVIII.

Videmus, inquit, nubes impingi montibus, nec ſonum fieri. Primum omnium non quocumque modo illiſæ ſunt, ſonant, ſed ſi apte ſunt compoſitæ ad ſonum edendum. Auerſæ inter ſe manus colliſæ non plaudunt, ſed palma cum palla collata plauſum facit. Et plurimũ intereſt, vtrum cauæ concutiantur, an planæ & extentæ. Deinde non tantum nubes ire oportet, ſed agi magna vi, & procelloſa. Etiam mons non ſcindit nubem, ſed dirigit, & primam quamque partem eius ſoluit. Ne veſica quidem, quocumque modo ſpiritum emiſit, ſonat. Si ferro diuiſa eſt, ſine vllo aurium ſenſu exit. Rumpi illam oportet, vt ſonet, non ſecari. Idem de nubibus dico: niſi multo impetu diſſiluere, non ſonant. Adiice nunc, quod nubes in monte actæ, non franguntur, ſed circumfunduntur in aliquas partes montis, arboris ramos, frutices, aſpera ſaxa & eminentia. Et ita diſcutiuntur, & ſi quem habent ſpiritũ, multifariam emittunt: qui niſi vniuerſus erumpit, nec crepat. Hoc vt ſcias, ventus qui circa arborem funditur, ſibilat, non tonat: Lato (vt ita dicam) ictu, & totum globum ſemel diſſipante opus eſt, vt ſonitus erumpat: qualis auditur cum tonat. Præter hęc natura aptus eſt aër ad voces. Quid ni? cum vox XXIX. nihil aliud ſit, quam ictus aër. Debent ergo nubes vtrimque diſſecari, & cauę & intentæ. Vides enim quanto vocaliora ſunt vacua quam plena, quanto intenta quam remiſſa. Ita tympana & cymbala ſonant: quia illa repugnantem ex vlteriore parte ſpiritum pulſant, hæc ad ipſum aërem acta, niſi concauo non tinniunt.

Quidam, inter quos Aſclepiodotus eſt, iudicant, ſic quorundam quoque corporum XXX. concurſu tonitrua & fulmina excuti poſſe. Ætna aliquando multo igne abundauit: ingentem vim arenæ vrentis effudit. Inuolutus eſt dies puluere, populoſque ſubita nox terruit. Illo tempore aiunt plurima fuiſſe tonitrua & fulmina: quæ concurſu aridorum corporum facta ſunt, non dubium: quas, veriſimile eſt, in tanto feruore aëris nullas fuiſſe. Aliquando Cambyſes ad Ammonem miſit exercitum: quem arëna Auſtro mota, & more niuis incidens, texit, deinde obruit. Tunc quoque veriſimile eſt fuiſſe tonitrua fulminaque, attritu arenæ ſeſe affricantis. Non repugnat propoſito

Digitized by Google

noſtro iſta opinio. Diximus enim, vtriuſque naturæ corpora efflare terras, & ſicci aliquid & humidi in toto aëre vagari. Itaque ſi quid tale interuenit, nubem facit ſolidiorem craſſioremque, quam ſi tantum ſimplici ſpiritu intexeretur. Illa frangi poteſt, & edere ſonum: iſta quæ dixi, ſiue incendiis vaporantibus aëra repleuerunt, ſiue ventis terras verrentibus, neceſſe eſt nubem faciant antequam ſonum. Nubem autem tam arida quam
XXXI. humida conferunt. Eſt autem nubes (vt diximus) ſpiſſitudo aëris craſſi. 5 Ceterum mira fulminis, ſi intueri velis, opera ſunt, nec quidquam dubij relinquentia, quin diuina inſit illis & ſubtilis potentia. Loculis integris ac illæſis conflatur argentum. Manente vagina, gladius liqueſcit. Et inuiolato ligno, circa pila ferrum omne diſtilat. Stat fracto dolio vinum, nec vltra triduum rigor ille durat. Illud æque inter annotanda ponas licet, quod & hominum, & ceterorum animalium quæ icta ſunt, caput ſpectat ad exitum fulminis: quod omnium percuſſarum arborum contra fulmina haſtulæ ſurgunt. Quid, quod malorum ſerpentium, & aliorum animalium, quibus mortifera vis ineſt, cum fulmine icta ſunt venenum omne conſumitur? Vnde, inquit, ſcis? In venenatis corporibus vermis non naſcitur. Fulmine icta, intra paucos dies verminant.

XXXII. Quid quod futura portendunt: nec vnius tantum aut alterius rei ſigna dant, ſed ſæpe totum fatorum ſequentium ordinem nunciant, & quidem decretis euidentibus, longéque clarioribus, quàm ſi ſcriberētur? Hoc autē inter nos & Tuſcos, quibus ſumma perſequendorum fulminum eſt ſcientia, intereſt. Nos putamus, quod nubes colliſæ ſunt, ideo fulmina emitti. Ipſi exiſtimant, nubes collidi; vt fulmina emittantur. Nam cum omnia ad Deum referant, in ea ſunt opinione, tanquam, non quia facta ſunt, ſignificent, ſed quia ſignificatura ſunt, fiant: eadem tamen ratione fiunt, ſiue illis ſignificare propoſitum eſt, ſiue conſequens. Quomodo ergo ſignificant, niſi à Deo mittantur? Quomodo aues non in hoc motæ, vt nobis occurrerent, dextrum auſpicium, ſiniſtrūve fecerunt. Et illas, inquit, Deus mouit. Nimis illū otioſum, & puſillæ rei miniſtrū facis, ſi aliis ſomnia, aliis exta diſponit. Iſta nihilominus diuina ope geruntur. Sed non à Deo pennæ auium reguntur, nec pecudum viſcera ſub ipſa ſecuri formantur. Alia ratione fatorum ſeries explicatur, indicia venturi vbique præmittens, ex quibus nobis quædam familiaria, quædam ignota ſunt. Quidquid fit, alicuius rei futuræ ſignum eſt: fortuita, & ſine ratione vaga, diuinationem non recipiunt. Cuius rei ordo eſt, etiam prædictio eſt. Cur ergo aquilæ hic honos datus eſt, vt magnarum rerū faceret auſpicia: aut coruo, aut pauciſſimis auibus: ceterarum ſine præſagio vox eſt? Quia quædam in artem nondum redacta ſunt. Quædam vero ne redigi quidem poſſunt, ob nimium remotam conuerſationem. Ceterum nullum animal eſt, quod non motu & occurſu ſuo prædicat aliquid. Non omnia ſcilicet, ſed quædam notantur. Auſpicium eſt obſeruantis. Ad eum itaque pertinet, qui in ea direxerit animum. Ceterum & illa quæ pereunt. Quinque ſtellarum poteſtatem Chaldeorum obſeruatio excepit. Quid tu? tot millia ſiderum iudicas otioſa lucere? Quid eſt porro aliud, quod errorem incutiat peritis natalium, quam quod paucis nos ſideribus aſſignant: cum omnia quæ ſupra nos ſunt, partem ſibi noſtri vindicent? Submiſſiora forſitan in nos propius vim ſuam dirigunt, & ea quę frequentius mota, aliter nos, aliter cetera animalia proſpiciunt. Ceterum & illa quę aut immota ſunt, aut propter velocitatem vniuerſo mundo parem immotis ſimilia, non extra ius dominiumque noſtri ſunt. Aliud adſpice, & diſtributis rem efficis, tractas. Non magis autem facile eſt, ſcire quid poſſint, quàm dubitari debet, an poſ-
XXXIII. ſint. Nunc ad fulmina reuertamur: 6 quorum ars in tria diuiditur: quemadmodum exploremus, quemadmodum interpretemur, quemadmodum exoremus. Prima pars ad formulam ſpectat; ſecunda, ad diuinationem; tertia, ad propitiandos deos: quos bona rogare oportet, mala deprecari. Rogare vt promiſſa firment: deprecari, vt remittant minas.

XXXIV. Summam eſſe vim fulminum iudicant: quia quidquid alia portendunt, interuentus fulminis tollit. Quidquid ab hoc portenditur, fixum eſt, nec alterius oſtenti ſignificatione mutatur. Quidquid exta, quidquid aues minabuntur; ſecundo fulmine abolebitur. Quidquid fulmine denunciatum eſt, nec extis, nec aue contraria refellitur. In quo mihi falli videntur. Quare? Quia vero verius nihil eſt. Si aues futura cecinerunt, non poteſt hoc auſpicium fulmine irritum fieri. aut ſi poteſt, non futura cecinere. Non enim nunc auem cómparo & fulmen, ſed duo veri ſigna: quę ſi vnum ſignificant, paria ſunt. Itaque ſi fulminis interuentus ſubmouet extorum vel augurum iudicia, male inſpecta exta, male obſeruata auguria ſunt. Non enim refert, vtrius rei maior potentiorve natura ſit, ſed vtra vim attulit. ſignum, quantum ad hoc, pars eſt.

Digitized by Google

Si dicas, flammæ vim maiorem eſſe, quam fumi, non mentieris: ſed ad indicandum ignem, idem valet flamma, quod fumus. Itaque ſi hoc dicunt, quoties exta aliud ſignificabunt, aliud fulmina, fulminum erit auctoritas maior, fortaſſe conſentiam: ſed ſi hoc dicunt, quamuis altera ſigna verum prædixerint, fulminis ictus priora deleuit, & ad ſe fidem traxit, falſum eſt. Quare? quia nihil intereſt, quàm multa auſpicia ſint. fatum vnum eſt: quod ſi bene primo auſpicio intellectum eſt, ſecundo non interit: idem eſt. Ita dico, non refert, idem an aliud ſit, per quod quærimus: quoniam de quo
quærimus, idem eſt. Fatum fulmine mutari non poteſt. Quidni? Nam fulmen XXXV.
ipſum fati pars eſt. Quid ergo expiationes, procurationeſque, quo pertinent, ſi immutabilia ſunt fata? Permitte mihi illam rigidam ſectam tueri eorum, qui excipiunt iſta, & nihil aliud eſſe exiſtimant, quam ægræ mentis ſolatia. Fata aliter ius ſuum peragunt, nec vlla commouentur prece, non miſericordia flectuntur, non gratia. Seruant curſum irreuocabilem, ex deſtinato fluunt. Quemadmodum rapidorum aqua torrentium in ſe non recurrit, nec moratur quidem, quia priorem ſuperueniens præcipitat: ſic ordinem rerum fati æterna ſeries rotat, cuius hæc prima lex eſt, ſtare decreto.
Quid enim intelligis fatum? Exiſtimo neceſſitatem rerum omnium actionumque, XXXVI.
quam nulla vis rumpat. Hanc ſi ſacrificiis, & capite niueæ agnæ, exorari iudicas: diuina non noſti. Sapientis quoque viri ſententiam negatis poſſe mutari. Quanto magis Dei? cum ſapiens quid ſit optimum in præſentia ſciat, illius diuinitati omne præſens ſit. Agere tamen nunc eorum volo cauſſam, qui procuranda exiſtimant fulmina: & expiationes non dubitant prodeſſe, aliquando ad ſubmouenda pericula, aliquando ad le-
uanda, aliquando ad differenda. Quid ſit quod ſequitur, paullo poſt proſequar. XXXVII.
Interim hoc habent commune nobiſcum, quod nos quoque exiſtimamus vota proficere, ſalua vi ac poteſtate fatorum. quædam enim à diis immortalibus ita ſuſpenſa relicta ſunt, vt in bonum vertant, ſi admotæ diis preces fuerint; ſi vota ſuſcepta. Ita non eſt hoc contra fatum, ſed ipſum quoque in fato eſt. Aut futurum, inquit, eſt, aut non. Si futurum eſt, etiam ſi non ſuſceperis vota, fiet. Si non eſt futurum, etiamſi ſuſceperis vota, non fiet. Falſa eſt iſta interrogatio: quia illā mediam inter iſta exceptionē præteris. Futurum, inquam, hoc eſt, ſed ſi vota ſuſcepta fuerint. Hoc quoque neceſſe, inquit, eſt, fato
comprehenſum ſit, aut ſuſcipias vota, aut non. Puta me tibi manus dare, & fa- XXXVIII.
teri, hoc quoque fato eſſe comprehenſum, vt vtique fiant vota. Ideo fient. Fatum eſt, vt hic diſertus ſit, ſed ſi litteras didicerit: ab eodem fato continetur, vt litteras diſcat, ideo diſcet. Hic diues erit, ſed ſi nauigauerit. An in illo fati ordine, quo patrimonium illi grande promittitur, hoc quoque protinus fatum eſt, vt nauiget. Ideo nauigabit. Idem dico tibi de expiationibus. Effugiet pericula, ſi expiauerit prædictas diuinitus minas. At hoc quoque in fato eſt, vt expiet: ideo expiabit. Iſta nobis opponi ſolent, vt probetur nihil voluntati noſtræ relictum, & omne ius fato traditum. Cum de iſta re agetur, dicam, quemadmodum, manente fato, aliquid ſit in hominis arbitrio. Nunc vero id de quo agitur, explicaui, quomodo ſi fati certus eſt ordo, expiationes procurationeſque prodigiorum, pericula auertant: quia cum fato non pugnant, ſed ipſa in lege data ſunt. Quid ergo, inquis, aruſpex mihi prodeſt? Vtique enim expiare, etiā nō ſuadente illo, mihi neceſſe eſt. Hoc prodeſt, quod fati miniſter eſt. Sic cum ſanitas videatur eſſe de fato, debetur & medico: quia ad nos beneficium fati per huius ma-
nus venit. Genera fulminum tria eſſe ait Cæcinna: Conſiliarium, Auctoritatis, XXXIX.
& quod ſtatus dicitur. Conſiliarium ante rem fit, ſed poſt cogitationem: cum aliquid in animo verſantibus, aut ſuadetur fulminis ictu, aut diſſuadetur. Auctoritatis eſt, vbi poſt rem factam venit, quam futuram bono malóve ſignificat. Status eſt, vbi quietis nec agentibus quidquam, nec cogitantibus quidem, fulmen interuenit. Hoc aut minatur, aut promittit, aut monet. Hoc monitorium vocat: ſed neſcio quare non idem ſit, quod conſiliarium. Nam & qui monet, conſilium dat: ſed habet aliquam diſtinctionem. Ideóque ſeparatur à conſiliario: quia illud ſuadet diſſuadétque, hoc ſolam impendentis periculi euitationem continet. Vt cum timemus ignem aut fraudem à proximis, aut inſidias à ſeruis. Etiamnum tamen aliam diſtinctionem vtriuſque video: Conſiliarium eſt, quod cogitanti factum eſt: monitorium, quod nihil cogitanti. Habet autem vtraque res ſuam proprietatem. Suadetur deliberantibus, at vltro monentur.

Primo omnium non ſunt fulminum genera, ſed ſignificationum. Nam fulminum XL.
genera ſunt illa, quod terebrat, quod diſcutit, quod vrit. Quod terebrat, ſubtile eſt & flammeum, cui per anguſtiſſimum fuga eſt, ob ſinceram & puram flammæ tenuitatem: quod diſſipat, conglobatum eſt, & habet admixtam vim ſpiritus coacti & pro-

Digitized by Google

celloſi. Itaque illud fulmen per id foramen, quod ingreſſum eſt, redit & euadit. Hu-
ius late, ſparſa vis, rumpit icta, non perforat. Tertium illud genus, quod vrit, mul-
tum terreni habet, & igneum magis eſt quam flammeum. Itaque relinquit magnas
ignium notas, quæ percuſſis inhæreant. Nullum quidem ſine igni fulmen venit:
ſed hoc proprie igneum dicimus, quod manifeſta ardoris veſtigia imprimit. Quod
aut vrit, aut fuſcat. tribus modis vrit: aut enim afflat, & leui iniuria lædit, aut com-
burit, aut accendit. Omnia iſta vrunt, ſed genere & modo differunt. Quodcum-
que combuſtum eſt, vtique & vſtum eſt. At non omne quod vſtum, vtique & com-
buſtum eſt. Item quod accenſum eſt. Poteſt enim illud ipſo tranſitu ignis vſſiſſe. Quis
neſcit quædam vri quidem, nec ardere? Nihil autem poteſt ardere, quod non vratur.
Vnum hoc adiiciam. Poteſt aliquid eſſe combuſtum, quod non ſit accenſum. Poteſt ac-
XLI. cenſum eſſe, nec combuſtum. Nunc ad id tranſeo genus fulminis, quo icta fuſ-
cantur. Hoc aut decolorat, aut colorat. Vtrique diſtinctionem ſuam reddam. Decolora-
tur, id cuius color vitiatur, non mutatur. Coloratur, id cuius alia fit quam fuit facies: tan-
quam cærulea, vel nigra, vel pallida. Hæc adhuc Etruſcis & philoſophis communia ſunt.
In illo diſſentiunt, quod fulmina dicunt à Ioue mitti, & tres illi manubias dant. Prima
(vt aiunt) monet, & placata eſt, & ipſius conſilio Iouis mittitur. Secundam mittit qui-
dem Iupiter, ſed ex conſilij ſententia. Duodecim enim deos aduocat. Hoc fulmen boni
aliquid aliquando facit, ſed tunc quoque non aliter, quam vt noceat. Ne prodeſt quidem
impune. Tertiam manubiam idem Iupiter mittit: ſed adhibitis in conſilium diis, quos
ſuperiores & inuolutos vocant. Quæ vaſtat & includit, & mutat ſtatum priuatum
vtique & publicum, quem inuenit. Ignis enim nihil eſſe, quod ſit, patitur.
XLII. In his prima ſpecie ſi intueri velis, errat antiquitas. Quid enim tam imperitum eſt quam
credere fulmina è nubibus Iouem mittere, columnas, arbores, ſtatuas ſuas nonnum-
quam petere, vt, impunitis ſacrilegis, percuſſis ouibus, incenſis aris, pecudes innoxias
feriat, & ad ſuum concilium à Ioue deos, quaſi in ipſo parum conſilij ſit, aduocari: illa
læta & placata eſſe fulmina, quæ ſolus excutiat: pernicioſa, quibus mittendis maior nu-
minum turba interfuit? Si quæris à me, quid ſentiam, non exiſtimo tam hebetes fuiſſe,
vt crederent Iouem, aut non æquæ voluntatis, aut certè minus paratum eſſe. Vtrum
enim cum emiſit ignes, quibus innoxia capita percuteret, ſcelerata tranſiret, aut noluit
iuſtius mittere, aut non ſucceſſit? Quid ergo ſecuti ſunt, cum hoc dicerent? Ad coërcen-
dos animos imperitorum, ſapientiſſimi viri iudicauerunt ineuitabilem metum, vt ſupra
nos aliquid timeremus. Vtile erat in tanta audacia ſcelerum aliquid eſſe, aduerſum quod
nemo ſibi ſatis potens videretur. Ad conterrendos itaque eos, quibus innocentia niſi
XLIII. metu non placet, poſuere ſuper caput vindicem, & quidem armatum. Quare ergo
id fulmen quod ſolus Iupiter mittit, placabile eſt: pernicioſum id, de quo deliberauit, &
quod aliis quoque diis auctoribus miſit? Quia Iouem, id eſt, regem, prodeſſe etiam ſo-
lum oportet, nocere non, niſi cum pluribus viſum eſt. Diſcant hoc ij, quicumque ma-
gnam potentiam inter homines adepti ſunt, ſine conſilio nec fulmen quidem mitti: ad-
uocent, conſiderent multorum ſententias, placita temperent, & hoc ſibi proponant, vbi
XLIV. aliquid percuti debet, ne Ioui quidem ſuum ſatis eſſe conſilium. In hoc quo-
que tam imperiti non fuere, vt Iouem exiſtimarent tela mutare. poëticam iſta licentiam
decent.

Eſt aliud leuius fulmen, cui dextra Cyclopum,
Sæuitiæ flammæque minus, minus addidit iræ.
Tela ſecunda vocant ſuperi.

Illos vero altiſſimos viros error iſte non tenuit, vt exiſtimarent Iouem modo leuiori-
bus fulminibus & luſoriis vti: ſed voluerunt admonere eos quibus aduerſus peccata
hominum fulminandum eſt, non eodem modo omnia eſſe percutienda: quædam fran-
XLV. gi debere, quædam elidi & diſtringi, quædam admoueri. Ne hoc quidem cre-
diderunt, Iouem, qualem in Capitolio & in ceteris ædibus colimus, mittere manu fulmi-
na, ſed eundem quem nos Iouem intelligunt, cuſtodem rectoremque vniuerſi animum
ac ſpiritum, mundani huius operis dominum & artificem, cui nomen omne conuenit.
Vis illum fatum vocare? non errabis. Hic eſt, ex quo ſuſpenſa ſunt omnia, cauſſa cauſſa-
rum. Vis illum prouidentiam dicere? rectè dices. Eſt enim, cuius conſilio huic mundo
prouidetur, vt inconcuſſus eat, & actus ſuos explicet. Vis illum naturam vocare? non
peccabis. Eſt enim, ex quo nata ſunt omnia, cuius ſpiritu viuimus. Vis illum vocare
mundum? non falleris. Ipſe enim eſt, totum quod vides, totus ſuis partibus inditus, &

Digitized by Google

ſe ſuſtinens vi ſua. Idem Etruſcis quoque viſum eſt: & ideo fulmina à Ioue mitti dixe-
runt, quia ſine illo nihil geritur. At quare Iupiter aut ferienda tranſit, aut in- XLVI.
noxia ferit? In maiorem me quæſtionem vocas: cui ſuus locus, ſuus dies dandus eſt. In-
terim hoc dico, fulmina non mitti à Ioue, ſed ſic omnia diſpoſita, vt ea etiam quæ ab
illo non fiunt, tamen ſine ratione non fiant: quæ illius eſt. Vis eorum, illius permiſſio
eſt. Nam etſi Iupiter illa nunc non facit, fecit, vt fierent. Singulis non adeſt: ſed ſignum,
& vim, & cauſſam dedit omnibus. Huic illorum diuiſioni non accedo. Aiunt XLVII.
aut perpetua, aut finita eſſe fulmina, aut prorogatiua. Perpetua, quorum ſignificatio in
totam vitam pertinet, nec vnam rem id enunciat, ſed contextum rerum per omnem
deinceps ætatem futurarum complectitur. Hæc ſunt fulmina, quæ prima accepto patri-
monio, & in nouo hominis aut vrbis ſtatu fiunt. Finita ad diem vtique reſpondent. Pro-
rogatiua ſunt, quorum minæ differri poſſunt, auerti tollique non poſſunt.
Dicam quid ſit, quare huic diuiſioni non conſentiam. Nam & quod perpetuum vocant XLVIII.
fulmen, finitum eſt. Æque enim talia ad diem reſpondent. Nec ideo finita non ſunt,
quia multum tempus ſignificant. Et quod prorogatiuum videtur, finitum eſt. Nam il-
lorum quoque confeſſione certum eſt, quouſque impetretur dilatio. Priuata enim
fulmina negant vltra decimum annum, publica, vltra triceſimum poſſe deferri. Hoc
modo & iſta finita ſunt: quia vltra quod non prorogentur, incluſum eſt. Omnium er-
go fulminum & omnis euentus dies ſtata eſt. Non poteſt enim vlla incerti eſſe compre-
henſio. Quæ inſpicienda ſint in fulgure, paſſim & vage dicunt, cum poſſint ſic diuidere,
quemadmodum ab Attalo philoſopho, qui ſe huic diſciplinæ dederat, diuiſa ſunt, vt
inſpiciatur vbi factum ſit, quando, cui, in qua re, quale, quantum. Hæc ſi digerere
in partes ſuas voluero, quid poſtea faciam, niſi in immenſum procedam?
Nunc nomina fulminum, quæ à Cæcinna ponuntur, perſtringam: & quid de his ſen- XLIX.
tiam, exponam. Ait eſſe poſtulatoria, quibus ſacrificia intermiſſa, aut non ritè facta re-
petuntur. Monitoria, quibus docetur, quid cauendum ſit. Peſtifera, quæ mortem exſi-
liumque portendunt. Fallacia, quæ per ſpeciem alicuius boni nocent. Dant conſulatum,
malo futurum gerentibus, & hereditatem, cuius compendium magno ſit luendum in-
commodo. Deprecanea, quæ ſpeciem periculi ſine periculo afferunt. Peremptalia, qui-
bus tolluntur priorum fulminum minæ. Atteſtata, quæ prioribus conſentiunt. Attera-
nea, quæ in incluſo fiunt. Obruta, quibus iam prius percuſſa nec procurata feriuntur.
Regalia, quorum vi tangitur vel comitium, vel principalia vrbis liberæ loca: quo-
rum ſignificatio regnum ciuitati minatur. Inferna, cum è terra exſiliunt ignes. Hoſpi-
talia, quæ ſacrificiis ad nos Iouem arceſſunt, & (vt verbo eorum molliori vtar) inui-
tant. ſed ſi iraſcente domino inuitant, tunc venire cum magno inuitantium periculo af-
firmat. Auxiliaria, quæ aduocata dicuntur, ſed aduocantium bono veniunt.
Quanto ſimplicior diuiſio eſt, qua vtebatur Attalus noſter, egregius vir, qui Etruſco- L.
rum diſciplinam Græca ſubtilitate miſcuerat. Ex fulminibus quædam ſunt, quæ ſigni-
ficant id, quod ad nos pertinet: quædam aut nihil ſignificant, aut id cuius intellectus ad
nos non peruenit. Ex his quæ ſignificant, quædam ſunt læta, quædam aduerſa, quædam
nec aduerſa nec læta. Aduerſorum hæ ſpecies ſunt. Aut ineuitabilia mala portendunt,
aut euitabilia, aut quæ minui poſſunt, aut quæ prorogari. Læta aut manſura ſignificant,
aut caduca. Mixta aut partem habent boni, partem mali: aut mala in bonum, aut bona
in malum vertunt. Nec aduerſa nec læta ſunt, quæ aliquam nobis actionem ſignificant,
qua nec terreri nec lætari debemus: vt peregrinationem, in qua nec metus, nec ſpei quid-
quam ſit. Reuertar ad ea fulmina, quæ ſignificant quidem aliquid, ſed quod ad LI.
nos non pertineat. tanquam, vtrum eodem anno idem futurum ſit fulmen, quod fa-
ctum eſt. Nihil ſignificant fulmina, aut id cuius notitia nos effugit: vt illa quæ in va-
ſtum mare ſparguntur aut in deſertas ſolitudines: quorum ſignificatio vel nulla eſt, vel
perit. Pauca adhuc adiiciam ad enarrandam vim fulminis, quæ non eodem LII.
modo omnem materiam vexat. Valentiora, quia reſiſtunt, vehementius diſſipat: ceden-
tia nonnunquam ſine iniuria tranſit. Cum lapide ferroque, & duriſſimis quibuſque, con-
fligit: quia viam neceſſe eſt per illa impetu quærat. Itaque facit viam qua effugiat. tene-
ris & rarioribus parcit, quamquam & flammis opportuna videantur: quia tranſitu pa-
tente minus ſæuit. Loculis itaque, vt dixi, integris, pecunia, quæ in his fuerat, conflata
reperitur: quia ignis tenuiſſimus per occulta foramina tranſcurrit. Quidquid autem in
tigno ſolidum inuenit, vt contumax vincit. Non vno autem, vt dixi, modo ſæuit: ſed
quid quæque vis fecerit, ex ipſo genere iniuriæ intelligis, & fulmen opere cognoſcis.

Interdum in eadem materia, multa diuerſa, eiuſdem vis fulminis facit: ſicut in arbore quod aridiſſimum eſt, vrit: quod ſolidiſſimum & duriſſimum eſt terebrat & frangit: ſummos cortices diſſipat, interiores libros interioris arboris rumpit ac ſcindit, folia perſtringit ac tundit: vinum gelat, ferrum & æs fundit.

LIII. Illud eſt mirum, quod vinum fulmine gelatum, cum ad priorem habitum redit, potum aut exanimat, aut dementes facit. Quare id accidat quærenti mihi, illud occurrit. Ineſt fulmini vis peſtifera. Ex hoc aliquem remanere ſpiritum in eo humore quem coëgit gelauitque, veriſimile eſt. Nec enim alligari potuiſſet, niſi aliquod illi eſſet additum vinculum. Præterea olei quoque, & omnis vnguenti, tæter poſt fulmen odor eſt. Ex quo apparet, ineſſe quamdam ſubtiliſſimo igni, & contra naturam acto, peſtilentem potentiam, qua non tantum icta cadunt, ſed etiam afflata. Præterea quocumque decidit fulmen ibi odorem ſulphuris eſſe certum eſt: qui quia natura grauis eſt, ſæpius hauſtus alienat. Sed ad hoc vacui reuertemur. Fortaſſe enim libebit oſtendere, quantum omnia iſta à philoſophia artium parente fluxere. Illa primum & quæſiuit cauſſas rerum, & obſeruauit effectus: & quod fulminis inſpectione longe melius eſt, initiis rerum exitus contulit.

LIV. Nunc ad opinionem Poſidonij reuertar. E terra terreniſque omnibus pars humida efflatur, pars ſicca & fumida. Hæc fulminibus alimentum eſt: illa imbribus. Quidquid in aëra ſicci fumoſique peruenit, id includi ſe nubibus, non fert, ſed rumpit claudentia. Inde eſt ſonus, quem nos tonitruum vocamus. In ipſo quoque aëre quicquid attenuatur, ſimul ſiccatur & calet. Hoc quoque ſi incluſum eſt, æquè fugam quærit, & cum ſono euadit. Et modo vniuerſam eruptionem facit, eoque vehementius intonat; modo per partes & minutatim. Ergo tonitrua hic ſpiritus exprimit, dum aut rumpit nubes, aut peruolat. Volutatio autem ſpiritus, in nube concluſi, valentiſſimum eſt accendendi genus.

LV. Tonitrua nihil aliud ſunt, quam ſicci aëris ſonitus, qui fieri, niſi dum aut terit, aut rumpitur, non poteſt. Et ſi colliduntur, inquit, nubes inter ſe, fit is quem deſideras ictus, ſed non vniuerſus. Neque enim tota totis concurrunt, ſed partibus partes. Nec ſonant mollia, niſi illiſa duris ſint. Itaque non auditur fluctus, niſi impactus. Ignis, inquit, miſſus in aquam, ſonat, dum exſtinguitur. Puta ita eſſe. pro me eſt. Non enim ignis tunc ſonum efficit, ſed ſpiritus per exſtinguentia effugiens. Vt dem tibi, & fieri ignem in nube, & exſtingui, è ſpiritu naſcitur & attritu. Quid ergo? inquit. non poteſt aliqua ex his tranſcurrentibus ſtellis incidere in nubem, & extingui? Exiſtimemus poſſe aliquando & hoc fieri. Nunc naturalem cauſſam quærimus & aſſiduam, non ratam & fortuitam. Puta me confiteri verum eſſe, quod dicis: aliquando poſt tonitrua emicare ignes, ſtellis tranſuerſis & cadentibus ſimiles. Non ob hoc tonitrua facta ſunt: ſed cum hoc fieret, tonitrua facta ſunt. Clidemus ait, fulgurationem ſpeciem inanem eſſe, non ignem. Sic enim per noctem ſplendorem motu remorum videri. Diſſimile eſt exemplum. illic enim ſplendor intra ipſam aquam apparet: hic qui fit in aëre, erumpit & exſilit.

LVI. Heraclitus exiſtimat fulgurationem eſſe velut apud nos incipientium ignium conatus, & primam flammam incertam, modo intereuntem, modo reſurgentem. Hæc antiqui fulgetra dicebant: tonitrua nos pluraliter dicimus. Antiqui aut tonitruum dixerunt, aut tonum. Hoc apud Cæcinnam inuenio, facundum virum; qui habuiſſet aliquod in eloquentia nomen, niſi illum Ciceronis vmbra preſſiſſet. Etiamnum illo verbo vtebantur antiqui, correpto, quo nos producta vna ſyllaba vtimur. Dicimus enim vt ſplendêre, ſic fulgêre. At illis ad ſignificandum hanc è nubibus ſubitæ lucis eruptionem mos erat, media ſyllaba correpta, vt dicerent fulgere.

LVII. Quid ipſe exiſtimem, quæris? Adhuc enim alienis opinionibus accommodaui manum. Dicam: Fulgurat, cum repentinum latè lumen emicuit. Id euenit, vbi in ignem extenuatus in nubibus aër vertitur, nec vires, quibus longius proſiliat, inuenit. Non miraris puto, ſi aëra aut motus extenuat, aut extenuatio incendit. Sic liqueſcit excuſſa glans funda, & attritu aëris velut igne diſtillat. Ideo æſtate plurima fiunt fulmina, quia plurimum calidi eſt. Facilius autem attritu calidorum ignis exiſtit. Eodem modo fit fulgor qui tantum ſplendet, & fulmen quod mittitur. Sed illi leuior vis, alimentique eſt minus. Et, vt breuiter dicam quod ſentio: fulmen eſt fulgur intentum. Ergo vbi calidi fumidique natura, emiſſa terris in nubes incidit, & diu in illarum ſinu voluta eſt, nouiſſime erumpit. Et quia vires non habet, ſplendor eſt. At vbi fulgura plus habuere materiæ, & maiore impetu arſerunt, non apparent tantum, ſed decidunt.

LVIII. Quidam vtique exiſtimant fulmen reuerti: quidam ſubſidere, vbi alimenta prægrauauerunt, & fulmen ictu languidiore delatum eſt. At quare fulmen ſubitum apparet, nec continuatur aſſiduus ignis? Quia celerrimi motus eſt: ſimul & nubes rumpit, & aëra

incendit. Deinde deſinit flamma quieſcente motu. Non enim eſt aſſiduus ſpiritus curſus, vt ignis poſſit extendi, ſed quoties fortius ipſa iactatione ſe accendit, fugiendi impetum capit. Deinde cum euaſit, & pugna deſiit, ex eadem cauſſa modo vſque ad terram profertur, modo diſſoluitur, ſi minore vi depreſſus eſt. Quare oblique fertur? Quia ſpiritu conſtat. Spiritus obliquus eſt, flexuoſuſque. Et quia natura ignem ſurſum vocat, iniuria deorſum premit, incipit obliquus eſſe. Interdum dum neutra vis alteri cedit, & ignis in ſuperiora nititur, & in inferiora deprimitur. Quare frequenter cacumina montium feriuntur? Quia oppoſita ſunt nubibus, & è cælo cadentibus, per hæc tranſeundum eſt. Intelligo quid iam dudum deſideres, quid efflagites. Malo, inquis, fulmina non timere, quam noſſe. Itaque alios doce, quemadmodum fiant. Ego mihi metum illorum excuti malo, quam naturam indicari. Sequar quo vocas, omnibus enim rebus, omnibuſque ſermonibus aliquid ſalutare miſcendum eſt. Cum imus per occulta naturæ, cum diuina tractamus, vindicandus eſt à malis ſuis animus, ac ſubinde firmandus: quod etiam eruditis, & hoc vnum agentibus, neceſſarium eſt: non vt effugiamus ictus rerum (vndique enim tela in nos iaciuntur) ſed vt fortiter conſtanterque patiamur. Inuicti eſſe poſſumus, inconcuſſi non poſſumus: quamquam interim ſpes ſubit, inconcuſſos quoque eſſe nos poſſe. Quomodo, inquis? Contemne mortem, & omnia quæ ad mortem ducunt, contempta ſunt: ſiue illa bella ſint, ſiue naufragia, ſeu morſus ferarum, ſeu ruinarum ſubito lapſu procidentium pondera. Numquid amplius facere poſſunt, quam vt corpus ab anima reſoluant? Hæc nulla diligentia euitat, nulla felicitas domat, nulla potentia euincit. Alia fortuito diſponuntur: Mors omnes æque vocat. Iratis diis propitiiſque moriendum eſt. Animus ex ipſa deſperatione ſumatur. Ignauiſſima animalia, quæ natura ad fugam genuit, vbi exitus non patet, tentant fugam corpore imbelli. Nullus pernicior hoſtis eſt, quam quem audacem anguſtiæ faciunt: longeque violentius ſemper ex neceſſitate, quam ex virtute corrigimur. Maiora, aut certe paria conatur animus magnus ac perditus. Cogitemus, nos, quantum ad mortem, proditos eſſe: & ſumus. Ita eſt, Lucili. Omnes reſeruamur ad mortem. Totum hunc quem vides populum, quouſque cogitas eſſe? cito natura reuocabit & condet. Nec de re, ſed de die queritur. Eodem citius tardiuſve veniendum eſt. Quid ergo? Non tibi timidiſſimus omnium videtur, & inſipientiſſimus, qui magno ambitu rogat moram mortis? Nonne contemneres eum, qui inter perituros conſtitutus, beneficij loco peteret, vt vltimus ceruicem præberet? Idem facimus. Magno æſtimamus, mori tardius. In omnes conſtitutum eſt capitale ſupplicium, & quidem conſtitutione iuſtiſſima. Nam, quod maximum ſolet eſſe ſolatium extrema paſſuris, omnium cauſſa eadem eſt. Sequeremur traditi à iudice aut magiſtratu, & carnifici noſtro præſtaremus obſequium: quid intereſt, vtrum ad mortem iuſſi eamus, an vltronei? O te dementem, & oblitum fragilitatis tuæ, ſi tunc mortem times, cum tonat. Ita ne ſalus tua in hoc vertitur? Viues, ſi fulmen effugeris? Petet te gladius, petet lapis, petet febris. Non maximum ex periculis, ſed ſpecioſiſſimum fulmen eſt. Male ſcilicet erit actum tecum, ſi ſenſum mortis tuæ celeritas infinita præuenerit, ſi mors tua procurabitur, ſi tunc quoque cum exſpiras, non ſuperuacuæ, ſed alicuius magnæ rei ſignum es. Male ſcilicet tecum agitur, ſi cum fulmine conderis. Sed paueſcis ad cæli fragorem, & ad inane nubilum trepidas, & quoties aliquid effulſit, exſpiras. Quid ergo? Honeſtius iudicas deiectione animi perire quam fulmine? Eo itaque fortior aduerſus cæli minas ſurge, & cum mundus vndique exarſerit, cogita te nihil habere de tanta mole perdendum. Quod ſi tibi parari credis illam cæli confuſionem, illam tempeſtatum diſcordiam, ſi propter te ingeſtæ illiſæque nubes ſtrepunt, ſi in tuum exitium tanta vis ignium excutitur: at tu ſolatij loco numera tanti eſſe mortem tuam. Sed non erit huic cogitationi locus. Caſus iſte donat metum. Eſt inter cetera quoque hoc commodum eius, quod exſpectationem tuam antecedit. Nemo vmquam fulmen timuit, niſi qui effugit.

LIX.

IN II. LIB. NAT. QVÆST.
MVRETVS.

AD CAP. I. *Diſputaturus de fulguratione, tonitruo, fulmine, terræmotu, quædam de vi & poteſtate aeris ei diſputationi neceſſaria præmunit.*

1. Solidumne ſit cælum.] *Vt ſignificat Homerus, cum illum aheneum eſſe dicit.*

AD CAP. II. 2. Aliquid eſſe continuum, aliquid commiſſum.] *Ex hac Stoicorum diſciplina ſumpta ſunt quæ diſputantur à Pomponio in l. Rerum mixtura, D. de vſurp. & vſucapionibus.*

AD CAP. XXII. 3. Sicut cum duo ligna inter ſe diutius trita ſunt.] *Lignorum attritu excitari ignem multi graues ſcriptores prodiderunt. Thucydides:* ἤδη γὰρ ἐν ὄρεσιν ὕλη τριφθεῖσα ὑπ' ἀνέμων πρὸς αὑτὴν, ἀπὸ ταὐτομάτου πῦρ καὶ φλόγα ἀνῆκε.

Lucretius:

Emicat interdum flammai feruidus ardor,
Mutua dum inter ſe rami ſtirpeſque teruntur.

Vitruuius: Interea quodam in loco ab tempeſtatibus & ventis denſæ crebritatibus arbores agitatæ & inter ſe terentes ramos, ignem excitauerunt. *Inde apud veteres ignaria ex ligno: quæ ex qua materia optime parentur, docet Plinius cap. XL. lib. XVI. Lucianus*: αὐτοὶ δὲ τὰ πυρεῖα συντρίψαντες, καὶ ἀνακαύσαντες, δεῖπνον ἐκ τῶν παρόντων ἐποιούμεθα.

AD CAP. XXVI. 4. Quidam negauerunt.] *Theophraſtus quidem diſerte ſcribit*, ἄνευ ὑγρότητος οὐδὲν εἶναι καυστόν. *Eſt enim humor, ignis alimentum.*

AD CAP. XXXI. 5. Ceterum mira fulminis.] *Quædam iis conſimilia narrat & Plinius lib. II. cap. LI. Mihi hoc contigit, vt paucis menſibus antequam Hypolitus Cardinalis Ferrarienſis, qui ita de me meritus eſt, vt perpetuo animæ ipſius bene precari debeam, ex hac vita diſcederet, fulmen, in palatium ipſius decidens, ad mea vſque cubicula peruenerit. Ibi gladij qui ad lectum vnius è famulis meis pendebat, mucronem ipſum ita colliqueſecit, vt in globulum conuerterit, vagina prorſus illæſa.*

AD CAP. XXXIII. 6. Quorum ars in tria diuiditur.] *Mirum cur non & pro quarto addiderit artem fulminum eliciendorum, ſiue euocandorum, de qua eſt apud Ouidium libro III. Faſtorum; & apud Plinium cap. LIV. lib. II. & alios, ſed illam fortaſſis, tamquam nimis periculoſam, abiecerant. Poſſem multa notare ad ea quæ ſequuntur, de varijs generibus fulminum. Sed me, vt verum fatear, ineptiarum piget.*

PINCIANVS.

CAP. I. NOn ibi ſpectandus eſt: cogitetur in ea ſede in qua illum natura diſpoſuit.] *Nulla ſcripta lectio habet*, cogitetur, *ſed* cogitur. *Itaque legendum puto*, non ibi ſpectandus eſt, quo agitur ab ea ſede, in qua illum natura diſpoſuit.

CAP. II. Continuatio eſt partium inter ſe non intermiſſa coniunctio. Vnitas eſt ſine commiſſura continuatio, & duorum inter ſe cõiunctorum corporum tactus.] *Si hanc lectionem admittimus, neceſſe eſt, vt continuatio & vnitas ſint idem, inter quas Seneca diſcrimen aſſignat. Ego puto ordinem verborum inuerſum eſſe, & reſtituendum ad hunc modum.* Continuatio eſt partiũ inter ſe non intermiſſa coniunctio, & duorum inter ſe coniunctorum corporum tactus. *Videntur confirmare hanc lectionem verba quæ aliquanto poſt ſequuntur.* Aër continuus terræ eſt.

Vnita corpora.] *Vetus lectio*, vnica corpora, *non* vnita corpora.

CAP. III. Omnia quæ in notitiam noſtram cadunt vel cadere poſſunt.] *Vltima tres dictiones*, vel cadere poſſunt, *otioſæ ſunt.*

Ex his quædam eius ſunt partes.] *Dictio* eius *non habetur in eadem.*

Nerui & oculus.] Nerui & oculi, *eadem.*

Succus recentis cibi.] *Caſtiga*, ſuccus recenti cibi, *ex eadem.*

CAP. IV. Quicquid alicuius naturæ pars eſt.] *Codices quidam*, quicquid alterius naturæ eſt. *Alij*, quicquid alterius naturæ eſt pars.

CAP. V. Vt æque interroges.] *Scribendum reor*, aut æque interroges, *& aliquanto poſt* natura, *non* naturam, *ſcribendum ex eadem.*

CAP. VI. Hic facit vim & velocitatem neruis currentibus.] *Emendandum puto per tranſpoſitionem dictionum*, Hic facit vim neruis & velocitatem currentibus.

In momenta diſſoluant.] *Legendum reor*, monimenta diſſoluant. *vt illud Iuuenalis.*

----Ad quæ

Diſcutienda valent ſterilis mala robora fici.

Et contra quam nihil validius eſt?] *Scribe*, Et contra quam nil validum eſt, *ex vetere lectione.*

CAP. IX. Per omnia iſta prohibetur nobis eſſe peruius.] *Caſtigandum reor*, permeat iſta. Prohibetur nobis eſſe peruius.

Et media non circumſcindit tamen & vtrimque cingit.] *Emendatior lectio*, & media non circumſcindit tantum, ſed vtrinque cingit.

CAP. XI. Cauſas autem illius mutationis & inconſtantiæ.] *Duo poſtrema verba*, & inconſtantiæ, *deſiderantur in vetere lectione.*

Lunæ proximum ius eſt.] *Scribendum forte*, Lunæ proxima vis eſt. *Nam in eadem* vis *legitur, non* ius.

CAP. XII. Et tonatio ſine ictu.] Commotio, *non* tonatio, *eadem.*

Conuenit illis, omnia iſta in nubibus & è nubibus: etiam nunc conuenit & fulgurationes & fulminationes, aut igneas eſſe, aut ignei ſpiritus. At illa tranſeamus, in quibus lis eſt. Quidam putant ignem eſſe in nubibus, quidam ad tempus fieri: nec prius eſſe, quam mitti.] *Eadem*, Conuenit illis omnia iſta in nubibus quidem fieri: nec prius eſſe, quam mitti. *Reliqua ſuperuacanea ſunt.*

Quidam autem radios ſolis intercurrentis recurrentiſque ſæpius in ſe relatos.] *Eadem*, Quidam autem radios ſolis, intercurrenteſque ſæpius in ſe relatos.

Deinde vbi latius ferit nubes proximas.] *Caſtigandum puto*, Deinde vt latus ferit nubis proximæ.

Et ille ſpiritus habens aliquid humidi ſecum.] *Vetus lectio*, Et illic ſpiritus habens aliquid humidi ſecum. *Corrige*, vt illic ſpiritus, *&c.*

CAP. XIX. Anaximandrus ait.] *Eadem*, Anaxandrus ait.

CAP. XX. Quæ ipſe antecedit & nunciat.] *Vltima duo verba*, & nunciat, *deſiderantur in codicibus antiquis.*

Horum tranſitu trita vita exanimata.] *Verbum*, trita *ſuperfluit, ex eiſdem.*

CAP. XXII. Aut falſum eſt quod deinde dixiſti?] *Scribendum puto*: Aut falſum eſt quod de igne dixiſti.

CAP. XXIV. Sicut aquę natura defertur.] Aqua, *non* aquæ, *vetus lectio.*

In his ignibus accidit.] *Lege ex ea eadem.* Id his ignibus accidit.

Vbi eſt aliquid quod eum ferat.] *Eadem*, Vbi eſt aliquid quod eum feriat.

CAP. XXVI. Nam demum prodebat ignem.] *Legendum forte*, interdum prodebat ignem.

Quotiens ardor inferius iacentis.] *Et ſenſus poſcit, & vetus lectio confirmat, vt* iacens *legatur. & non* iacentis.

Quas ſpiritus antequam verteretur.] *Scribendum puto* verterentur, *ſcilicet in puniceam: quia ſequitur*, & in leuitatem pumicis verſæ, *Poſſet legi*, vreretur, *nam ſubdit etiam.* partim exeſæ.

Per quam diruptis aquis ignis emerſit.] *Vetus lectio* direptis *præfert, non* diruptis. *Exiſtimo emendandum* diremptis.

Num aliquando etiam apparentibus ſtellis.] *Lege*, Non aliquando etiam, *&c.*

Vt nubes ſummæ & humiles.] *Conſidera an placeat legi* ſudæ, *non* ſummæ.

Parte ſincera puraque cœli viſatur.] *Deeſt præpoſitio* in: *vt ſit*, in parte ſincera, *&c. in vetere lectione.*

CAP. XXVII. Cum ſpiritum inter ſe clauſere nubes.] *Scribe*, Cum ſpiritum intra ſe clauſere nubes, *ex eadem.*

Quidam

Digitized by Google

Quidam viui ſtupent.] *Eadem*, humi *agnoſcit, non* viui.

CAP. XXIX. Item tympana & cymbala ſonāt.] *Legendum reor* ita, *non* item.

Repugnantem ex vteriore parte aërem.] *Scribendum puto*, interiore, *non* vlteriore.

Hæc ad ipſum aërem acta.] *Vetus lectio*, Hæc id ipſum aërea acta. *Legendum forte*, Hæc etſi aërea icta.

Licet quod & hominum.] *Verbum* licet *per minorem ſcribendum litteram, & cum ſuperioribus legendum.*

CAP. XXXI. Contra fulmina haſtulæ ſurgunt.] *Legendum* aſſulæ, *non* haſtulæ.

CAP. XXXII. Quod non motu & occurſu ſuo prædicet aliquid.] *Aliter eadem*, quod non motum & occurſum prædicat aliquid.

Tot millia ſyderum.] *Lege*, tot millia illa ſyderum, *ex eadem.*

CAP. XXXIV. Sed vita vim attulit.] *Prior editio*, ſed vtra res viſa eſt tulit. *Corrigendum puto*, ſed vtra res fidem tulit. *vt mox paullo*, fulminis ictus priora deleuit, & ad ſe fidem traxit.

Sed indicandum, an in igne idem valeat flamma, quod fumus.] *Verba ni fallor, & vitiata & tranpoſita. Scribendum arbitror*, Sed ad indicādum ignem idem valeat flamma, quod fumus.

Sed hoc dicunt.] *Legendum vt puto*, ſi hoc dicunt, *vel.* ſed ſi hoc dicunt.

CAP. XLII. Aut certe minus paratum eſſe.] *Forte* peccatum, *non* paratum, *ſcribendum eſt.*

Vt ſupra nos aliquid timeremus.] *Legendum* timerent, *non* timeremus, *ex vetere lectione.*

Poſuere ſuper caput iudicem.] *Legendum* vindicem *non* iudicem, *ex eadem.*

CAP. XLIV. Quibus aduerſus peccata hominū fulminandum eſt.] *Emenda*, quibus aduerſus peccata comminandum, *ex eadem.*

CAP. XLV. Ne hoc quidem crediderunt, Iouem eſſe, qualem in Capitolio & in cæteris ædibus videmus mittere manu fulmina.] *Scribe ex eadem*, Nec hoc quidem crediderunt, Iouem quidem qualem in Capitolio, *&c.*

CAP. XLIX. Aperte ſtringam.] *Expende an ſit commodior lectio* perſtringam, *quam* aperte ſtringam.

Hunc venire cum magno inuitantium periculo affirmat.] *Vetus lectio*, Sed ſi iraſcente domino inuitant, tunc venire cum magno inuitantium periculo affirmant.

CAP. LII. Ex ipſo genere iniuriæ intelligis.] *Scribe*, ex ipſo intelligis. *reliqua ſuperfluunt, ex eadem.*

Interiores libros interioris arboris.] *Scribendum ex eadem*, Interiores libros in parte interioris arboris, *ex eadem.*

CAP. LIII. Quare illud accidit quærenti mihi.] Id *legendum, non* illud, *ex eadem.*

A philoſophia artium parente fluxerunt.] *Verbum* parente *non habetur in eadem.*

Et quod in fulminis inſpectione longe melius eſt.] *Suſpicor præpoſitionem* in *redundare. & mox ante* flexere, *hoc eſt deſtruere, legendum eſſe, non* fluxere.

CAP. LIV. E terra terreniſque omnibus pars humida efflatur, pars ſicca & fumida remanet.] *Verbum* remanet *delendum eſſe exiſtimo. Alias quo pacto tolerari poſſet quod ſtatim ſubtexitur*, Quicquid in area ſicci fumoſique peruenit: *& aliquanto poſt*, Ergo vbi calidi fumidique natura emiſſa terris in nubes incidit.

CAP. LV. Fit is quem deſiderat ictus.] Deſideras *habetur in vetere lectione, non* deſiderat.

Sic enim per noctem ſplendorem motu remorum videri.] *Verbum*, motu *ſuperfluit, ex eadem.*

Hic quod fit in aëre, erumpit.] *Scribe*, Hic qui fit in aëre, erumpit, *ex eadem.*

CAP. LVI. Hoc antiqui fulgetra dicebant.] *Lege* Hæc, *non* hoc. *& paulo ante* reſurgentem, *non* inſurgentem, *ex vetere lectione.*

Etiamnum illo verbo vtebantur antiqui correpta qua nos producta vna ſyllaba vtimur.] *Corrigendum exiſtimo*, Etiamnum illo verbo vtebantur antiqui correpta qua nos producta media ſyllaba vtimur. *Liquet ratio huius caſtigationis ex ſequentibus.*

CAP. LVII. Vbi in ignem extenuatis nubibus.] *Rectiorem exiſtimo lectionem*, extenuatus, *quam* extenuatis, *vt referatur ad aerem, qui motus & colliſione nubium extenuatus vertatur in ignem. Videntur hoc probare ea quæ ſequuntur.*

At vbi fulgura illa plus habuere materiæ.] *Dictio* illa *ſuperfluit ex vetere lectione.*

CAP. LVIII. Quidam vtique exiſtimant fulmen reuerti, quidam ſubſidere.] *Eadem habet*, *non* quidam ſubſidere. *ſed* à quodam ſubſidere, *vt forte legi poſſit*, ac quodammodo ſubſidere.

CAP. LIX. Talia vera fortitudine diſponuntur.] *Vetus lectio*, talia varia fortitudine diſponuntur. *Corrigendum puto*, Alia varie à fortuna diſponuntur.

Quam ex virtute corrigimur.] Corrigitur, *non* corrigimur, *ex eadem.*

Si tu nunc quidem qui ſpiras.] *Emendandum exiſtimo*, Si ne tunc cum expiras.

Si paueſcis ad cœli fragorem nubium ve trepidas.] *Quædam exemplaria*, Sed paueſcis ad cœli fragorem, & ad inane trepidas. *Alia*, Sed paueſcis ad cœli fragorem, & ad inane nubium trepidas. *Legendum fortaſſe*, ignem nubium, *non* inane nubium. *Quid ſi coniunctio* ve, *quæ tibi ſuperfluit, paulo poſt neceſſaria eſt, legendumque*: Quotieſve aliquid effulſit.

De tanta morte perdendum.] *Codices veteres* perditum *legunt, non* perdendum. *Commodior forte lectio erit* pœnitendum.

Caſus iſte demet metum.] *Corrigendum reor*, Caſtus iſtum demet metum.

Et inter cætera quoque.] *Melius*, Eſt inter cætera quoque.

ERASMVS.

CAP. VIII. Et *tamen mehercules per aliud nihil intendi poterit, niſi per ſemetipſum fuerit intentum.*] Ita ſuperior editio. Britannicum exemplar ad hunc modum, *tam mehercules quam nihil intendi ab alio poterit, niſi per ſemet aliquid fuerit intentum.*

CAP. IX. *Ipſe quidem tranſit per ipſum quod ſcindit, & media non circumſcindit tamen & vtrunque cingit.*] In aliis erat: *Ipſe quidem tranſit per ipſum quo ſcinditur, & media non circumſcindit tamen, ſed vtrunque cingit.* Ita repetit Fortunatus. Britannicum exemplar habebat hunc in modum: *Per ipſum quod abſcinditur, & media circumfundit tantum, & vtrunque cingit, ſed permeat.*

CAP. XIV. *Poſſe aliquas partes aeris ad ſe trahere ignem ex athere decidentem, ex his ſuperioribus ardere, at ſic accendi.*] Sic prior editio, Fortunatus ita legit:

Digitized by Google

Poſſe aliquas partes aëris ad ſe trahere ignem ; ex locis his ſuperioribus, ardere, an ſic accendi? Britannicum habebat: *Trahere ignem, ex his locis ſuperioribus, & ex eo ardore ſic accendi.* Fortunatus ita diuinat eſſe legendum: *poſſe aliquas partes aëris ad ſe trahere ignem ex æthere decidentem, & locis his ſuperioribus ardere, an hic accendi?* Ea lectio ſatis congrueret, ſi pro *Inquam*, ſcriptum eſſet *Vtrum*: pro *Sed* quod mox ſequitur, *Nam, quod plurimum intereſt.* Talerabilis erit lectio ſi *ex*, vertatur in *&*, & *ardere* in *ardore*, & *ſi* in *hic*, ad hunc modum, *Vos, inquam, dicitis, quum cauſas ſtellarum transuolantium redditis, poſſe aliquas partes aeris ad ſe trahere ignem ex æthere decidentem, & locis ſuperioribus, & ex eo ardore hic accendi.* Quanquam hoc *ex locis ſuperioribus*, videtur adiectum ab interprete quopiam. Itaque non vrget quæſtionem, ſed oſtendit illorum reſponſionem non eſſe abſolutam. Idque mox explicat: *Sed plurimum intereſt*, &c.

CAP. XVIII. *Per curſum & ſiccum aëra.*] Sic prior editio: Britannicum exemplar habebat, *per craſſum & ſiccum aëra.* Fortunatus diuinat, *per aëra percuſſum & ſciſſum.* Forte legendum, *per ſudum & ſiccum aëra.*

CAP. XXXII. *Ceterum & illa quæ pereunt.*] Britannicum exemplar habebat, *& illa ſiunt quæ pereunt.* Perire dicit, non obſeruata cuiquam. Quanquam ſubolet locum non carere mendo. Forte legendum, *ſeruata & illa ſiue, certa ſunt & illa quæ pereunt.*

CAP. XXXIV. *Quod ſi bene nec primum auſpicium intellectum eſt, ſecundo non intereſt.*] Ita prior editio. Aliud exemplar habebat, *quod ſiue primo auſpicio intellectum eſt, ſiue ſecundo, nihil intererit.* Neutra placet. Tertiam ſequuti ſumus.

CAP. XXXV. *Aliter ius ſuum peragunt.*] *Aliter* vſurpatum videtur pro *alioqui*, vt referatur ad egrę mentis ſolatia. In quodam erat, *Fata irreuocabiliter ius ſuum peragunt.* At non probatur.

CAP. XLIX. *Atrencata.*] Alias, *Atterranea*: rurſus, *Attercanta. Atterranea* habebat exemplar Britannicum, vox ab atro dicta videtur, peculiaris aruſpicum,

CAP. LV. *Itidem tibi & fieri ignem in nube, & extingui. E ſpiritu naſcitur.* Ita prior editio. Fortunatus offenſus abſurditate ſermonis legit, *qui è ſpiritu naſcitur.* Atqui dure cohæret verbum infinitum cum ſuperioribus, *fieri* & *extingui.* Britannicum exemplar habebat: *Vt dem tibi & fieri*, &c. vt tibi concedam ignem fieri & extingui in nube, non tamen aliunde fit, quam è ſpiritu.

CAP. LXI. *Nam quod maximum ſolet eſſe ſolatium extrema paſſuris, quorum cauſa eadem ſors eſt.*] Sic prior editio. Tolerabilius quod alij legunt, *quod eorum in cauſa eadem ſors eſt.* Mollius erit, omiſſa coniunctione, *quod: Eorum cauſa eadem ſors eſt*: id eſt, ſuppliciorum cauſa eadem ſors eſt. etiam ſi nihil horum ad plenum ſatisfacit.

OPSOPOEVS.

CAP. I. T*Onitruis.*] M. ſſ. & Aldina editio, *tonitribus.* vt à *Quinquatrus, Quinquatribus: cornua, cornibus.* Plinius *noctu magis quam interdiu ſine tonitribus fulgurat.*

Inter celeſtia & de terra dicendum.] Vetuſti codices Fortunati, *inter celeſtia & de terrenis dicendum.*

Et in orbem partes ſuas agat.] M. ſſ. elegantius, *& in orbem partes ſuas cogat.*

CAP. V. Pro iſtis, *ex quibus, id eſt tam ex illo, quam ex iſta alimenta*, &c. v. c. Memmij habet, *ex quibus quam ex hac alimenta*, Aldus, *ex quibus, id eſt ex illo & ex iſta*, alij, *id eſt illo & illa.* Apage iſta. tu ſcribe, *ex quibus alimenta.* cetera, puerilia gloſſemata ſunt.

Quidquid eſt virum, non eſt è Senecæ moneta. probam profert optimus codex Memmij, *Hinc viritim ſingulis*, &c.

CAP. VI. *Si in atomos diuiditur.*] Magis placet eiuſdem lectio, *ſi in atomos inciditur.*

Quis enim.] Dele particulam *enim*, ex fide membranarum.

Tubæ & ea quæ aliqua.] Vetus Memmij membrana rectè, *tubæ & quæ aquarum preſſura maiorem ſonitum formant*, &c. Intelligit Seneca organa hydraulica, quæ ex numero τῶν ἐμπνευστῶν eſſe docet Ariſtoteles apud Athenæum lib. IIII. & Vitruuius lib. x. cap. XIII. Claudianus ad Manlium.

Et qui magna leui detrudens murmura tactu
Innumeras voces ſegetis moderatur ahenæ,
Intonati errant digito, penituſque trabali
Vecte laborantes in carmina concitat vndas.

Fortunatus legit *agat*, non *agant*, vt ad ſpiritum referatur: *Paruula* autem initium ſit ſequentis coli.

Saxa diſtrahant.] Membrana Memmij, *ſaxa deturbent. & monimenta diſſoluant. Scopulo interim rupeſque, rad. in ac. t. ſindunt.* & ſtatim, *contra quam nihil validum eſt.*

CAP. VIII. *Quis autem eſt.*] *Quid autem eſt*, ex m. ſſ. & Aldina editione. Paulo poſt *plures* deeſt in altero m. ſc. Et videtur potiuscum nomine *vrbes* copulandum, vt in Aldina.

CAP. X. M. ſſ. & Fortunatus, *id duplicato calore.* Seneca infra lib. IV. cap. VIII. *Radij ſolis à terra reſiliunt, & in ſe recurrunt. horum duplicatio proxima quæque à terris calefacit.*

M. ſſ. *Hæ tot partes.*] Fortunatus, *Etiamnum tot partes.* Et linea ſequenti, v. c. Memmij, *quoniam quidem ſterile frigus eſt.*

Conuenit illis.] Idem codex, *Conuenit de illis*, poſtea ſcribe, *diſtillare.*

CAP. XII. *Quia coacernatus.*] Sincerior lectio è m. ſſ. colligitur, *origo eſt, cum coaceruatus eſt, contra nubium vehementer à latere eliditur.*

Ob diſſ. impact.] Vetus Memmij membrana, *ob diſſimilitudinem nubium. Quare aliæ maiorem ſinum habent, aliæ minorem.* veriſſime, ſi ex altero m. ſc. *quia* pro *quare* adſciueris. Fides ſit Ariſtoteli, è cuius meteoris hæc ſunt translata. *συμβαίνει δ' ἐνίοτε διὰ τὴν ἀνωμαλίαν τῆς γενέσεως τῶν νεφῶν, καὶ διὰ τὰς μεταξὺ κοιλίας, ᾗ τὸ συνεχὲς ἐκλείπει τῆς πυκνότητος.* Et Seneca poſtea cap. XV. *denſos compactoſque nubium ſinus diſſipat.*

CAP. XIII. Eadem membrana, *Fateor. Non eunt tamen, ſed feruntur*, nullus enim hic fato locus eſt.

CAP. XIV. Locus male habitus ab interpolatoribus, nec minus male habens doctos viros. in Memmiano codice ita reperi ſcriptum, *ad ſe trahere ignem ex ſuperioribus locis ardore, & ſic accendi.* Conſentit vetus lectio Fortunati, niſi quod *ardere an ſic accendi* refert. Eſt deinde in Memmiano, *in ea quæ ſubiacent, tranſilire. Non enim*, &c. Mihi ſuſpecta ſunt quæ ſequuntur, *quod non poteſt fieri.* longe abfuit auctor noſter à tautologia. atqui modo dixerat, *quod natura non patitur.* Eraſmo quoque hoc, *ex locis ſuperioribus*, ab interprete adiectum videtur. cuius coniecturæ accedo, & addo ad vocem *æthere* adſcriptum fuiſſe: pro qua perperam *ardore* irrepſit.

Digitized by Google

Reciſis itaque interpretamentis ſic legendum arbitror: *ad ſe trahere ignem ex æthere, & ſic accendi. Sed plurimum*, &c. *calorem in ea quæ ſubiacent, tranſilire. non enim illinc ignis cadit, ſed hic naſcitur.*

Non fit ſtatim ex diuerſo.] M. ſſ. *non fit ſtatim in diuerſum ex diuerſo tranſitus. Paulatim iſta in confinio, &c.*

CAP. XVI. M. ſſ. *Spiritum eyciunt*, &c. *& tormenti modo emittunt.* Fortunatus ſcribit in vetuſtis exemplaribus ſuis non eſſe ita verba, *emittunt, & hoc ipſo inflammant, & tormenti modo*: ſuccinctiorem & elegãtiorem lectionem antiquiſſimæ fidei codicum, *Nubium inter ſe compreſſarum anguſtiæ medium ſpiritum eyciunt.* vel ſic. *tormenti modo eyciunt.*

CAP. XVII. M. ſſ. *luctatur per ob. & intercifa vadere.*

CAP. XVIII. Fortunatus legit, *per aëra percuſſum & ſciſſum ſpiritus proſilit.*] Memmiana membrana, *per craſſum & ſciſſum aera ſp.* Nicotiana. *per quaſſum aera ſpir.*

Quia tenuior & infirmior.] Breuius M. ſſ. *quia ſpiritus infirmior, in flammam valuit.*

Anaximandrus.] Scriptus codex, *Anaxandros ait.* Puto ſcribendum *Anaxagoras.* huic enim attribuitur iſta opinio cap. XIII. & à Plutarcho lib. III. cap. III. de placitis philoſoph. Statim ſcribe *deſcendat.*

CAP. XX. M. ſſ. vnus, *dum ſecata in terra incendet*: alter, *dum ſecata infra incendet.* Fortunati vetus lectio, *dum ſecta infra incendit.* Locus eſt ab omnibus depoſitus.

CAP. XXI. M. ſſ. diuerſo ordine, *Fulguratio eſt pæne fulmen. Vertamus iſtud. Fulmẽ eſt plus quiddam quam fulguratio.*

CAP. XXII. *Percuſſo* recens gloſſema eſt. nam neque in m. ſſ. neque in Aldina editione apparet.

Tranſitu trita, exanimata.] *Exanimata* deeſt in vno m. ſ. vt & particula *tantum*, Et ſane iſta ſibi non conſtant.

CAP. XXIII. *In ignem conuerſus.*] Fortunatus loco verbi *coniectus* aliud deſiderat. in m. ſ. eſt *proiectus*.

CAP. XXVI. Bene m. ſ. Memmij, *quotiens ardor infernus iacentis ſuper vndæ pondus euicerat. iacentis ſuper*, idem eſt, ac ſi ſcripſiſſet, *ſuperiacentis vndæ*, hoc eſt *maris ſuperfuſi*, vt poſtea loquitur. In eodẽ mox, *antequam verrentur.* Vna littera tranſpoſita lege *vrerentur.* Reddit enim cauſam, cur rupes quædam illæſæ fuerint.

Diruptis aquis.] Idem, *direptis aquis*, quæ ſcriptura pro Pinciani emendatione facit.

Nubes ſudæ.] M. ſ. cum Aldina editione, *nubes ſummæ. Sudæ* eſt à coniectura Pinciani.

CAP. XXVII. M. ſ. *Aliud genus acre acerbum, quod acerbum mage dixerim*, &c. Fortunatus annotat: Legunt aliqui, *quod crepitum mage dixerim quam ſonum.* [illegible] ſcio an aliquod genus tonitrui ſatis apte [illegible]itus, vel ſonus dici poſſit. Ego ex vetuſtis co[illegible] ſcribendum cenſeo, vt ſenſus conſtet: [illegible]*us eſt acre & acerbum, quod acerbum magis diſonorum.* Ita ille.

[illegible]VIII. *Etiam mens non ſcindit nubem.*] M. [illegible] editiones, *Etiam nunc mons non ſcindit nu*[illegible] *ſe*[illegible]*erit.* Fortunati vetus lectio loco verbi *ſcindit*, ha[illegible] *confundit.*

Niſi multo [illegible]*tu diſiluere.*] Eadem *niſi magno impetu diſſolutæ.* [illegible] te melius.

CAP. XXI[illegible] *Non ſonant.*] Memmij v. c. *reſonant.* *Adijce nunc, quo*[illegible] *nubes in montem actæ*, &c. Mox, *non crepat.*

Concauo.] Mauu[illegible] Fortunatus *concaua* legere. vt *cymbala* referat. In v. ſcribitur, *hæc & ipſa æra non niſi cauo tinniunt.*

CAP. XXX. Vetus membrana *conſerunt*, quod aptius eſt quam *conſerunt*.

Fortunatus & Pincianus volunt *aſſulæ* pro *haſtulæ* legi. Sed nomen, nõ rem mutant. vtraque enim vox teſtucas & Græcis κάρφη dicta ſignificat. in v. c. ſcribitur *abſtulæ.* quod euenit Iſidori etymologiæ. *Haſtula* (ait li. XVII. cap. VI.) *à tollendo nuncupata, quaſi haſtula. Fomes eſt haſtula quæ ab arboribus excutitur, reciſione aut haſtulæ ambuſtæ aut ligna cauata, à fungis nomine accepto, quod ita capiat ignem.*

CAP. XXXII. *Mundo* abeſt à m. ſ. & recte. nam Vniuerſum nihil aliud quam mundus eſt.

Aliud adſp.] Fortunatus hæc notat: Ita omnino & vetuſti codices, & omnia, quæ quidem ego viderim, exemplaria. Antiquum itaque, & inueteratum hoc vulnus eſſe euidens eſt, nec quomodo curari debeat video. Mens quidẽ auctoris, & ſententia, quaſi per nebulam talis fere videtur. Sicut aueis pauciſſimas in auſpiciis eſſe obſeruatas, quãuis nulla ſine præſagio eſſet, ita in genituris pauca admodum ſydera, & adeo quinque tantum errantia notata eſſe, cum nulla ex tot millibus ſtellarum mundo infixarum non aliquod ius dominiumque in horoſcopis habeat. Vnde videri ſæpe horum ſiderum in artem natalium redactorum, & diſtributorum vanam fallacemque obſeruationem, ac raros effectus eſſe, quia ſcilicet horum vis & poteſtas ſuperiorum occurſu impediatur. Proinde ſi quis hoc loco ſic legat, *Vnde illud aſpice, etiam diſtributis effectus raros*: vel ſic, *Vnde aſpicimus ex diſtributis res effectu raras* vel. *Aliud aſpice, & ex diſtributis res effectu raras*: diuinator quidem, ſed neſcio an etiam caſtigator dici poterit. Hæc Fortunatus. P. Faber lib. II. Semeſt. cap. XVI. reponit, *& diſtributis rem officys tracta.*

CAP. XXXIV. M. ſ. *augurij indicia.* Fortunati codices, *extorum auguriorumque indicia.*

CAP. XXXIX. *Genera fulminum.*] Vetus lectio, *fulgurum*, non *fulminum*, atque non aliter in Hetruſcorum obſeruationibus fulmina ipſa impellãtur, quamuis paulo infra & Seneca fulmina, dicat, ſed capite XLIX. *Nunc nomina fulgurum quæ à Cæcinna ponuntur, aperte ſtringam.* Hæc Fortunatus.

At vltro monentur.] Idem ex vetere lectione, *Suadetur deliberantibus, vltronei monentur.* vt alibi, *Quid intereſt*, inquit, *ad mortem iuſſi eamus, an vltronei?*

CAP. XLI. Hæc omnia ab *hoc fulmen*, vſque ad *noceat*, peregrina & aduentitia cenſet Fortunatus adſcripta ab ignaro librario. Sunt enim (ait) ſuperuacanea, inepta abhorrentiaque ab aliis, atque ſine dubio ſcholia illius quod ſequitur, *Quæ prodeſt quidem, ſed non impune.* Præterea hic incongrue & contra Grammaticam legem verbum *quæ* poneretur, ſi ſuperius. *Hoc fulmen* dixiſſet. Nullum itaque dubium relinquitur quin expungenda ſint. Ita ille.

CAP. XLIV. M. ſ. *Quædam ſtringi debere nõ frangi.*

CAP. XLV. *Vt inconcuſſus eat.*] M. ſ. *vt inoffenſus exeat*: Fortunati codices, *inconfuſus.*

CAP. XLVI. Vetus Memmij membrana affirmatiue; *fulmina mitti à Ioue.*

Nunc nomina fulminum.] Eadem & Aldus. *Nunc nomina fulgurum, quæ*, &c.

CAP. XLIX. Feſtus *Poſtularia* nominat. Mox pro *deprecanea*, in v. c. eſt *dantanea.* Vnde Fortunatus mauult legere *demptanea*, à demendo. hæc enim fulmina videntur quidem afferre periculum, ſed

Digitized by Google

non afferunt, quin potius adimunt, ſi quid periculi aliunde immineret. legunt aliqui *Ventanea*. ſed cur ita legi debeat non video. Hæc ille.

Qui Etrus coram diſcipl.] Fortunati v.c. *qui Hetruſcam diſciplinam Græca vtiliter miſcuerat.*

CAP. LI. Fortunato hæc verba. *Tanquam, vtrum eodem anno idem futurum ſit fulmẽ quod factum eſt*, quia multum abhorrere à ceteris, & à toto ſenſu aliena eſſe videantur, ſuſpecta ſunt.

CAP. LII. *Interiores libros inter.*] Vetus membrana, *interiores libros in parte interioris rumpit.* Interpretis videntur eſſe hæc *in parte interioris*, vel vt in excuſis, *interioris arboris.* Satis erat Senecæ dixiſſe *interiores libros.*

CAP. LIV. *Id incl. ſe nub. non fert.*] Eadem, *id includi ſe non fert*, abſque voce, *nubibus.*

Et extingui, è Spiritu naſcitur.] Fortunatus legit, *qui è ſpiritu naſcitur.*

Nec continuatur aſſiduus.] Fortunati vetuſti codices, *continuatur aſſiduus ignibus.*

CAP. LVIII. *Modo diſſoluitur.*] ſ. recte, *modo ante diſſoluitur*, quam ſcilicet ad terram perueniat.

CAP. LIX. M. ſ. *Talia varia fortitudine diſponit.*] Forte, *Alia varie fortuna diſponit.*

Cogite, nos quantum.] Fortunatus ſcribendum cenſet, *Cogitemus nos tanquam ad mortem, proditos eſſe.*

Quouſque cogitas eſſe.] Cl. V. Puteanus legit, *quem vſque cogitas eſſe, cito*, &c.

Extrema paſſuris omnium cauſa eadem eſt.] M. ſ. *paſſuris. quorum enim cauſa, ſors eadem eſt.*

GRVTERVS ET IVRETVS.

Ex Cap. VIII.

Q*Vin ſparſio illa quæ, &c.*] Nẽpe tubi ſine fiſtulæ in imo & ſummo theatro diſpoſitæ erant, ea arte & fine, vt odoratum quemdam odorem eiacularentur leuiter, & inſpergerent in ſedentes. is humore *croco* plerũque. Senecæ Epiſt. 90. *Vtrum tandem ſapientiorem putas, qui inuenit quemadmodum in immenſam altitudinem crocum latentibus fiſtulis exprimat?* Apuleius lib. 10. Metamor. *ſparsio*[?] illam vocat *odoratum imbrem*, quia è fiſtulis ſtillabat per minuta quædam foramina is liquor in modum imbris. Nec è fiſtulis ſolum hic imber, ſed è *ſtatuis* etiam expreſſus, velut humanus quidam ſudor. Lucanus clare indicat:

> *Vtque ſolet pariter totis ſe effundere ſignis*
> *Corycij preſſura croci, ſic omnia membra*
> *Emiſere ſimul rutilum pro ſanguine virus.*

Fluxiſſe eum per gradus Spartianus in Hadriano teſtatur: *In honorem Traiani balſama & crocum per gradus fluere iuſsit.* vbi de *balſamo* item notabis, etſi minus id crebrum. vide hac de re Lipſium lib. de Amphith. cap. 16. Brodæum lib. 5. cap. 6. Miſcell. Scaligerum ad li. 1. Propertij, Torrentium ad Suetonij Neronem, & Marcilium ad Epigram. 2. lib. 1. Martialis.

Ex Cap. XVI.

In modum ſiphonis.] Membranæ meæ tres, *ſimphonis*: at citat & *ſifonis* Briſſonius lib. 2. cap. 8. Select. antiquit. adducitque Iſidorum lib. vltim. Etymol. cap. 6. vocantem *ſifones vaſa quæ aquas ſufflando funderent*, quibus aduerſus incendia Orientales populi vtebantur, eorum meminit & Columella lib. 3. cap. 10. Plinius Epiſt. ad Traianum de incendio Nicomedienſi. Vlpianus l. quæſitum. §. acetum. ff. de inſtruct. vel inſtrum. paſſim autem in ædibus, *ſiphones* fuiſſe, qui ſubterraneis meatibus ductam aquam exprimerent, Strabo lib. 5. teſtis eſt.

Ex Cap. XLIX.

Ait eſſe poſtulatoria.] De hiſce fulminum generibus plura nos videre iubet apud Plinium lib. 2. cap. 52. Feſtum Pompeium & Ammianum Marcell. lib. 13. & Seruium in lib. 1. Æneid. Briſſonius lib. de formulis. Quod ad lectionem attinet, Fortunatus tradit m.ſſ. ſuos legere, *Ait enim poſtulatoria*, quod & in Col. meo. Pall. tamen defendunt vulgatam, niſi quod tert. forte habere poteſt. *Ait eſſe poſtularia*, ſcribit enim *Poſtulaia*, quemadmodum etiam vocantur Feſto.

Digitized by Google

L. ANNÆI SENECÆ AD LVCILIVM NATVRALIVM QVÆSTIONVM

LIBER TERTIVS.

Qui eſt de aquis.

NON præterit me, Lucili virorum optime, quam magnarum rerum fundamenta ponam ſenex, qui mundum circuire conſtitui, & cauſſas ſecretáque eius eruere, atque aliis noſcenda prodere. Quando tam multa conſequar? tam ſparſa colligam? tam occulta perſpiciam? Premit à tergo ſenectus, & obiicit annos inter vana ſtudia conſumptos. tanto magis vrgeamus, & damna ætatis male exactæ labor ſarciat. Nox ad diem accedat. Occupationes recidantur: patrimonij longe à domino iacentis cura ſoluatur: ſibi totus animus vacet, & ad contemplationem ſui ſaltem in ipſo fine reſpiciat. Faciet, ac ſibi inſtabit, & quotidie breuitatem temporis metietur. Quidquid amiſſum eſt, id diligenti vſu præſentis vitæ recolliget. Fideliſſimus eſt ad honeſta ex pænitentia tranſitus. Libet mihi exclamare illum poëtæ inclyti verſum: PRÆFATIO.

Tollimus ingentes animos, & maxima paruo
Tempore molimur.----

Hoc dicerem, ſi puer iuueniſve molirer. Nullum enim non tam magnis rebus tempus anguſtum eſt. Nunc vero ad rem ſeriam, grauem, immenſam, poſtmeridianis horis acceſſimus. Faciamus quod in itinere fieri ſolet. Qui tardius exierunt, velocitate penſant moram. Feſtinemus, & opus neſcio an ſuperabile, magnum certe, ſine ætatis excuſatione tractemus. Creſcit animus, quoties cœpti magnitudinem attendit, & cogitat, quantum propoſito, non quantum ſibi ſuperſit. Conſumpſere ſe quidam, dum acta regum externorum componunt, quæque paſſi inuicem auſique ſunt populi. Quanto ſatius eſt, ſua mala extinguere, quam aliena poſteris tradere? Quanto potius deorum opera celebrare, quam Philippi aut Alexandri latrocinia, ceterorumque, qui exitio gentium clari, non minores fuere peſtes mortalium, quam inundatio, qua planum omne perfuſum eſt, quam conflagratio, qua magna pars animantium exaruit? Quemadmodum Hannibal ſuperauerit Alpes, ſcribunt: quemadmodum confirmatum Hiſpaniæ cladibus bellum Italiæ inopinatus intulerit: infractiſque rebus etiam poſt Carthaginem pertinax, reges pererrauerit, contra Romanos ducem ſe promittens, etiam ſine exercitu, quemadmodum non deſierit ſenex omnibus angulis bellum quærere. adeo ſine patria eſſe pati poterat, ſine hoſte non poterat. Quanto ſatius, quid faciendum ſit, quam quid factum ſit, quærere; ac docere eos qui ſua permiſere fortunæ, nihil ſtabile ab illa datum eſſe, eius omnia fluere aura mobilius? neſcit enim quieſcere, gaudet lætis triſtia ſubſtituere, & vtraque miſcere. Itaque in ſecundis nemo confidat, in aduerſis nemo deficiat. alternæ ſunt vices rerum. Quid exultas? Iſta quibus veheris in ſummum, neſcis vbi te relictura ſint: habebunt ſuum, non tuum, finem. Quid iaces? ad imum delatus es: nunc eſt reſurgendi locus In melius aduerſa, in deterius optata flectuntur. Ita concipienda eſt animo varietas. non priuatarum tantum domuum, quas leuis caſus impellit, ſed etiam publicarum. Regna ex infimo coorta ſupra imperantes iacuerunt. Vetera imperia in ipſo flore cecidere. Iniri non poteſt numerus, quam multa ab aliis fracta ſint. nunc cum maximè Deus alia exaltat, alia ſubmittit, nec molliter ponit, ſed ex faſtigio ſuo nullas habitura reliquias iactat. Magna iſta quia parui ſumus, credimus. Multis rebus non ex natura ſua, ſed ex humilitate noſtra magnitudo eſt. Quid præcipuum in rebus humanis eſt? Non claſſibus maria compleſſe, nec in rubri maris littore ſigna fixiſſe, nec deficiente terra ad iniurias aliorum erraſſe in oceano, ignota quærentem: ſed animo omne vidiſſe, & qua nulla eſt maior victoria, vitia domuiſſe. Innumerabiles ſunt, qui

vrbes, qui populos habuere in poteſtate: pauciſſimi, qui ſe. Quid eſt præcipuum? Erigere animum ſupra minas & promiſſa fortunæ. Nihil dignum putare quod ſperes. Quid enim habet dignum, quod concupiſcas? qui à diuinorum contemplatione quoties ad humana recideris, non aliter caligabis, quam quorum oculi in denſam vmbram ex claro ſole rediere. Quid eſt præcipuum? Poſſe læto animo aduerſa tolerare: quidquid acciderit, ſic ferre, quaſi tibi volueris accidere. Debuiſſes enim velle, ſi ſciſſes omnia ex decreto Dei fieri. Flere, queri, ingemere, deſciſcere eſt. Quid eſt præcipuum? Animus contra calamitates fortis & contumax, luxuriæ non aduerſus tantum, ſed & infeſtus: nec auidus periculi, nec fugax, qui ſciat fortunam non exſpectare, ſed facere: & aduerſus vtramque intrepidus inconfuſuſque prodire, nec illius tumultu, nec huius fulgore percuſſus. Quid eſt præcipuum? non admittere in animum mala conſilia, puras ad cælum manus tollere: nullum petere bonum, quod vt ad te tranſeat, aliquis dare debet, aliquis amittere: optare, quod ſine aduerſario optatur, bonam mentem: cetera magno æſtimata mortalibus, etiamſi quis domum caſus attulerit, ſic intueri, quaſi exitura, qua venerint. Quid eſt præcipuum? Altos ſupra fortuita ſpiritus attollere: hominis meminiſſe, vt, ſiue felix eris, ſcias hoc non futurum diu: ſiue infelix, ſcias hoc te non eſſe, ſi non putes. Quid eſt præcipuum? in primis labris animam habere. Hæc res efficit non è iure Quiritium liberum, ſed è iure naturæ. Liber autem eſt, qui ſeruitutem effugit ſui. Hæc eſt aſſidua ſeruitus, & ineluctabilis, & per diem ac noctem æqualiter premens, ſine interuallo, ſine commeatu. Sibi ſeruire, grauiſſima ſeruitus eſt: quam diſcutere facile eſt, ſi deſieris multa te poſcere, ſi deſieris tibi referre mercedem, ſi ante oculos & naturam tuam poſueris & ætatem, licet prima ſit, ac tibi ipſe dixeris: Quid inſanio? quid anhelo? quid ſudo? quid terram verſo? quid forum viſo? Nec multo opus eſt, nec diu. Ad hoc proderit nobis inſpicere rerum naturam. primo diſcedemus à ſordidis, deinde animum ipſum, quo magno ſummoque opus eſt, ſeducemus à corpore. Deinde in occultis exercitata ſubtilitas, non erit in aperto deterior. Nihil autem eſt apertius his ſalutaribus, quæ contra nequitiam noſtram furorémque diſcuntur, quæ damnamus, nec poſſumus.

I. Quæramus ergo de aquis, & inueſtigemus, qua ratione fiant. Siue, vt ait Ouidius,

Fons erat illimis nitidis argenteus vndis:

ſiue, vt ait Virgilius,

Vnde per ora nouem vaſto cum murmure montis
It mare præruptum, & pelago premit arua ſonanti:

ſiue vt apud te, Iunior cariſſime, inuenio:

Eleus Siculis de fontibus exſilit amnis.

ſi qua ratio aquas ſubminiſtret: quomodo tot flumina ingentia per diem noctemque decurrant: quare alia hibernis aquis intumeſcant, alia in defectu ceterorum amnium creſcant. Nilum interim ſeponamus à turba, propriæ naturæ & ſingularis: illi diem ſuum dabimus, nunc vulgares aquas proſequemur, tam frigidas quam calentes. In quibus quærendum erit, vtrum calidæ naſcantur, an fiant. De ceteris quoque differemus, quas inſignes aut ſapor, aut aliqua reddit vtilitas. Quædam enim oculos, quædam neruos iuuant, quædam inueterata & deſperata à medicis vitia percurrunt. Quædam medentur vlceribus, quædam interiora fouent potu, & pulmonis ac viſcerum querelas leuant. Quædam

II. ſupprimunt ſanguinem: tam varius ſingulis vſus, quam guſtus eſt. 2 Aut ſtant omnes aquæ, aut fluunt, aut colliguntur, aut varias habent venas. Aliæ ſunt dulces, aliæ variæ: aſperæ quippe interueniunt, ſalſę aut medicatæ: ex quibus ſulphuratas dicimus, ferratas, alluminoſas. Indicat vim ſapor. Habent præterea multa diſcrimina. Primum tactus: frigidę calidæque ſunt, deinde ponderis: leues & graues ſunt, deinde coloris: puræ ſunt & turbidæ, cęruleæ, lucidę. deinde ſalubritatis: ſunt enim ſalubres & vtiles, ſunt mortiferæ, ſunt quæ cogantur in lapidem. Quędam tenues, quędam pingues: quędam alunt, quędam ſine vlla bibentis ope tranſeunt, 3 quædam haud fœcunditatem

III. afferunt. Vt ſtet aqua, aut fluat, loci poſitio efficit: in deuexo fluit, in plano continetur & ſtagnat, & aliquando in aduerſum ſpiritu impellitur: tunc cogitur, non fluit. Colligitur ex imbribus: ex ſuo fonte natiua eſt. Nihil tamen prohibet, eodem loco aquam colligi, & naſci: quod in Fucino videmus, in quem montis circumiecti fluuij deriuantur. Sed & magnę latenteſque in ipſo vndę ſunt. itaque etiam cum hiberni defluxere torrentes, faciem ſuam ſeruant.

IV. Primum ergo quęramus, quomodo ad continuandos fluminum curſus terra ſufficiat, vnde tantum aquarum exeat. Miramur, quod acceſſionem fluminum maria non

Digitized by Google

ſentiant. Æquè mirandum eſt, quod detrimenta exeuntium terra non ſentit. Quid
eſt, quod illam ſic impleuit, vt præbere tantum ex recondito poſſit, ac ſubinde ſup-
pleat? Quamcumque rationem reddiderimus de flumine, eadem erit riuorum ac fon-
tium. 4 Quidam iudicant, terram quidquid aquarum emiſit, rurſus accipere v.
& hoc maria non creſcere, quia quod influxit, non in ſuum vertunt, ſed protinus red-
dunt. Occulto enim itinere ſubit terras, & palam venit; ſecreto reuertitur, colatur-
que in tranſitu mare: quod per multiplices anfractus terrarum verberatum, amaritudi-
nem ponit, & prauitatem ſaporis in tanta ſoli varietate exuit, & in ſinceram aquam tran-
ſit. Quidam exiſtimant, quidquid ex imbribus terra concipit, in flumina vi.
rurſus emitti. Et hoc argumenti loco ponunt, quod pauciſſima flumina ſunt in his lo-
cis, in quibus rarus eſt imber. Ideo ſiccas eſſe aiunt Æthiopiæ ſolitudines, paucoſque
inueniri in interiore Africa fontes: quia feruida cęli natura ſit, & pæne ſemper æſtiua.
Squalidæ itaque ſine arbore, ſine cultore arenæ iacent, raris imbribus ſparſæ, quos ſta-
tim combibunt. At contra conſtat, Germaniam Galliamque, & proxime ab his Ita-
liam, abundare riuis & fluminibus: quia cęlo humido vtuntur, & ne æſtas quidem im-
bribus caret. Aduerſus hæc multa dici poſſe vides Primum ego tibi vinearum vii.
diligens foſſor affirmo, nullam pluuiam eſſe tam magnam, quæ terram vltra decem pe-
des in altitudinem madefaciat. Omnis humor intra primam cruſtam conſumitur, nec
in inferiora deſcendit. Quomodo ergo poteſt imber ſuggerere amnibus vires, qui
ſummam humum tingit? Pars maior eius per fluminum alueos in mare aufertur. Exi-
guum eſt quod ſorbet terra, nec id ſeruat. Aut enim arida eſt, & abſumit quidquid in ſe
fuſum eſt: aut ſatiata, ſi quid ſupra deſiderium cecidit, excludit. Et ideo primis imbri-
bus non augentur amnes: quia totos in ſe ſitiens terra trahit. Quid quod quædam flu-
mina erumpunt ſaxis & montibus? His quid conferent pluuiæ, quæ per nudas rupes
deferuntur, nec habent terram cui inſideant? Adiice, quod in ſicciſſimis locis putei in
altum acti per ducenum aut tricenum pedum ſpatia, inueniunt aquarũ vberes venas, in
ea altitudine, in quam aqua non penetret: vt ſcias illic non cæleſtem eſſe, nec collecti-
tium humorem, ſed quod dici ſolet, viuam aquam. Illo quoque argumento hæc opinio
refellitur, quod quidam fontes in ſummo montis cacumine redundant. Apparet ergo,
illos ſurſum agi, aut ibi concipi, cum omnis aqua pluuialis decurrat.

Quidam exiſtimant, quemadmodum in exteriore parte terrarũ vaſtæ paludes iacent, viii.
magni & nauigabiles lacus, quemadmodum ingenti ſpatio terræ maria porrecta ſunt,
infuſa vallibus: ſic interiora terrarum abundare aquis dulcibus, nec minus illas ſtagna-
re, quàm apud nos Oceanum, & ſinus eius: imo eo latius, quo plus terra in altum patet.
Ergo ex illa profunda copia iſti amnes egeruntur: quos quid miraris ſi terra detractos
non ſentiat, cum adiectos maria non ſentiant?

Quibuſdam hæc placet cauſſa. Aiunt habere terram intra ſe cauos receſſus, & multum ix.
ſpiritus: qui neceſſario frigeſcit, vmbra graui preſſus. Deinde piger & immotus, in
aquam, cum ſe deſiit ferre, conuertitur. Quemadmodum ſupra nos mutatio aëris vm-
bram facit, ita infra terras flumen aut riuum agit. Supra nos ſtare non poteſt ſegnis, diu
& grauis. Aliquando enim ſole tenuatur, aliquando ventis expanditur. Itaque inter-
ualla magna imbribus ſunt. Sub terra vero quidquid eſt, quod illum in aquam
conuertat, idem ſemper eſt, vmbra perpetua, frigus æternum, inexercitata denſitas:
ſemper ergo præbebit fonti aut flumini cauſſas. Placet nobis terram eſſe mutabilem.
Hoc quoque quidquid efflauit, quia non aëre libero concipitur, craſſeſcit, & protinus
in humorem conuertitur. Habes primam aquarum ſub terra x.
naſcentium cauſſam. Adiicias etiam licet, quod fiant omnia ex omnibus. Ex aqua aër.
Ex aëre aqua. Ignis ex aëre. Ex igne aër. Quare ergo non terra fiat ex aqua. & ex ter-
ra aqua? quæ ſi in alia mutabilis eſt, & in aquam: imo maxime in hanc. Vtraque cognata
res eſt, vtraque grauis, vtraque denſa, vtraque in extremum mundi compulſa. Ex aqua
terra fit. Cur non aqua fiat è terra? At magna flumina ſunt. Cum videris, quanta ſunt:
rurſus ex quanto prodeant, adſpice. Rurſus miraris, cum labantur aſſidue, quædam ve-
ro concitata rapiantur, quæ præſto ſit illis ſemper aqua noua. Quid ſi mireris quod
cum venti totum aëra impellant, ſpiritus non deficit, ſed per dies nocteſque æqualiter
fluit: nec vt flumina certo alueo fertur, ſed per vaſtum cæli ſpatium lato impetu vadit?
Quid ſi vllam vndam ſupereſſe mireris, quæ ſuperueniat tot fluctibus fractis? Nihil
deficit quod in ſe redit. Omnium elementorum alterni recurſus ſunt. Quidquid alte-
ri perit, in alterum tranſit. Et natura partes ſuas velut in ponderibus conſtitutas
examinat: ne portionum æquitate turbata, mundus præponderet. 6 Omnia in omnibus

Digitized by Google

ſunt. Non tantum aër in ignem tranſit, ſed numquam ſine igne eſt. Detrahe illi calo-
rem: rigeſcet, ſtabit, durabitur. Tranſit aër in humorem: ſed nihilominus non ſine
humore. Et aëra & aquam facit terra: ſed non magis vmquam ſine aqua eſt, quam ſine
aëre. Et ideo facilior inuicem tranſitus eſt: quia illis in quæ tranſeundum eſt iam mix-
ta eſt. Habet ergo terra humorem: hunc exprimit. Habet aëra, hunc vmbra hiberni fri-
goris denſat, vt faciat humorem. Ipſa quoque mutabilis eſt in humorem. natura ſua vti-
XI. tur. Quid ergo, inquis, ſi perpetuæ ſunt cauſſæ, quibus flumina oriun-
tur, ac fontes: quare aliquando ſiccantur, aliquando quibus non fuere locis, exeunt? Sæ-
pe motu terrarum itinera turbantur, & ruina interſcindit aquas, quæ retentæ nouos
exitus quærunt, & aliquo impetu faciunt, aut ipſius quaſſatione terræ aliunde alio trāſ-
feruntur. Apud nos euenire ſolet, vt amiſſo canali ſuo flumina primum refundantur:
deinde quia perdiderunt viam, faciant hoc, quod accidiſſe ait Theophraſtus 7 in Co-
ryco monte, in quo poſt terrarum tremorem noua vis fontium emerſit. Sed & alios
quoque caſus interuenire quidam opinantur, qui aliter euocent aquas, aut à curſu ſuo
deiiciant, atque auertant. Fuit aliquando aquarum inops 8 Hæmus: ſed cum Gallo-
rum gens à Caſſandro obſeſſa in illum ſe contuliſſet, & ſiluas cecidiſſet, ingens aquarum
copia aparuit, quas videlicet in alimentum ſuum nemora ducebant: quibus exciſis, hu-
mor, qui deſiit in arbuſta conſumi, ſuperfuſus eſt. Idem ait & circa Magneſiam acci-
diſſe. Sed pace Theophraſti dixiſſe liceat, non hoc eſt ſimile veri: quia fere aquoſiſſima
ſunt, quæcumque vmbroſiſſima. Quod non eueniret, ſi aquas arbuſta ſiccarent; quibus
alimentum ex proximo eſt: fluminum vero vis ex intimo manat, vltraque excipitur,
quam radicibus euagari licet. Deinde ſucciſæ arbores plus humoris deſiderant. Non
enim tantum id quo viuant, ſed & id quo creſcant trahunt. 9 Idem ait, circa Arcadiam
quæ vrbs in Creta inſula fuit, fontes & lacus ſubſtitiſſe, quia deſierit coli terra, diruta
vrbe: poſtea vero quam cultores receperit, aquas quoque recepiſſe. Cauſſam ſiccitatis
hanc ponit, quod obduruerit conſtricta tellus, nec potuerit imbres inagitata tranſmit-
tere. Quomodo ergo plurimos videmus in locis deſertiſſimis fontes? Plura denique
inuenimus, quæ propter aquas coli cæperunt, quam quæ aquas habere cœperint, quia
colebantur. Non enim eſſe pluuialem hanc aquam, quę vaſtiſſima flumina à fonte ſta-
tim, magnis apta nauigiis defert, ex hoc intelligas licet, quod per hiemem æſtatemque
par eſt à capite deiectus. Pluuia poteſt facere torrentem: non poteſt autem æquali inter
ripas ſuas tenore labentem. Aquam non faciunt imbres, ſed excitant.

XII. Paullo repetamus hoc altius, ſi videtur: & ſcies non habere quod quæris, cum ad ve-
ram amnium originem acceſſeris. Flumen nempe fecit copia curſuſque aquæ perennis.
Ergo ſi quæris à me, quomodo aqua fiat: interrogabo inuicem, quomodo aër fiat, aut
terra. Si rerum elementa ſunt quatuor, non potes interrogare vnde aqua ſit: quarta enim
pars eſt naturæ. Quid ergo miraris, ſi rerum naturæ portio tam magna, poteſt aliud ex
ſe ſemper effundere? Quomodo aër, & ipſe quarta pars mundi, ventos & auras mouet,
ſic aqua riuos & flumina. Si ventus eſt fluens aër & flumen eſt fluens aqua. Satis multum
illi virium dedi, cum dixi, elementum eſt. Intelligis, quod ab illo proficiſcitur, non
XIII. poſſe deficere. 10 Aqua, ait Tales, valentiſſimum elementum eſt. hoc fuiſſe pri-
mum putat, ex hoc ſurrexiſſe omnia. Sed & nos quoque aut in eadem ſententia, aut in
vltima ſumus. Dicimus enim ignem eſſe, qui occupet mundum, & in ſe cuncta conuer-
tat. Hunc euanidum conſidere, & nihil relinqui aliud in rerum natura, igne reſtincto,
quam humorem: in hoc futuri mundi ſpem latere. Ita ignis exitus mundi eſt, humor
primordium. Miraris amnes ex hoc poſſe exire ſemper, qui pro omnibus fuit, & ex quo
ſunt omnia? Hic humor in diductione rerum ad quartas redactus eſt, ſic poſitus, vt flu-
minibus edendis ſufficere, vt riuis, vt fontibus poſſet. Quæ ſequitur, Thaletis inepta
ſententia eſt. Ait enim, terrarum orbem aqua ſuſtineri, & vehi more nauigij, mobilita-
teque eius fluctuare, tunc cum dicitur tremere. Non eſt ergo mirum, ſi abundat hu-
mor ad flumina fundenda, cum mundus in humore ſit totus. Hanc veterem & rudem
ſententiam explode. Nec eſt quod credas, in hunc orbem aquam ſubire per rimas & fa-
XIV. cere ſentinam. Ægyptij quattuor elementa fecere: deinde ex ſingulis bina, ma-
rem & fæminam. Aërem marem iudicant, qua ventus eſt: fęminam, qua nebuloſus &
iners. Aquam virilem vocant mare: muliebrem omnem aliam. Ignem vocant maſcu-
lum, qua ardet flamma: & fęminam, qua lucet innoxius tactus. Terram fortiorem ma-
rem vocant, ſaxa cautéſque: fæminę nomen aſſignant huic tractabili ad culturam.

XV. Mare vnde eſt? ab initio ſcilicet ita conſtitutum: habet ſuas venas, quibus impel-
litur atque æſtuat. Quomodo maris, ſic & huius aquæ mitioris vaſta in occulto via eſt,

Digitized by Google

quam nullius fluminis curſus exhauriet. Abdita eſt virium eius ratio. Tantum ex illa, quantum ſupeſfluum ſit, emittitur. Quædam ex iſtis ſunt, quibus aſſentire poſſumus: 11 ſed hoc amplius cenſeo. Placet natura regi terram: & quidem ad noſtrorum corporum exemplar, in quibus & venæ ſunt & arteriæ; illæ ſanguinis, hæ ſpiritus receptacula. In terra quoque ſunt alia itinera, per quæ aqua: & alia, per quæ ſpiritus currit: adeoque illam ad ſimilitudinem humanorum corporum natura formauit, vt maiores quoque noſtri aquarum appellauerint venas. Sed quemadmodum in nobis non tantum ſanguis eſt, ſed multa genera humoris, alia neceſſarij, alia corrupti, ac paulo pinguioris, in capite cerebrum, in oſſibus medullæ, muci, ſaliuæque & lacrimæ, & quiddam additum articulis, per quod citius flectantur ex lubrico: ſic in terra quoque ſunt humoris genera complura. Quædam quæ natura durentur. Hinc eſt omnis metallorum humus, ex quibus aurum argentumque petit auaritia: & quæ in lapidem ex liquore vertuntur. In quibuſquam vero locis terra humorque liqueſcit: ſicut bitumen, & cetera huic ſimilia. Hæc eſt cauſſa aquarum, ſecundum legem naturæ, voluntatemque naſcentium. Ceterum vt in noſtris corporibus, ita in illa ſæpe humores vitia cõcipiunt: aut ictus, aut quaſſatio aliqua, aut loci ſenium, aut frigus, aut æſtus corrupere naturam, & ſulphuratio contraxit humorem, qui modo diuturnus eſt, modo breuis. Ergo vt in corporibus noſtris ſanguis, cũ percuſſa vena eſt, tãdiu manat, donec omnis effluxit, aut donec venę ſciſſura ſubſedit, atque intercluſit, vel aliqua alia cauſſa retro dedit ſanguinem: ita in terra, ſolutis ac patefactis venis, riuus aut flumen effunditur. Intereſt, quantum aperta ſit vena, quomodo conſumpta aqua ſit: modo exſiccatur aliquo impedimento, modo coit velut in cicatricem, comprimitque quam fecerat viam: modo illa vis terrę, quam eſſe mutabilem diximus, deſinit poſſe alimenta in humorem conuertere: aliquando autem exhauſta replentur: modo per ſe viribus recollectis, modo aliunde tranſlatis. Sæpe enim inania appoſita plenis humorem in ſe attrahunt. Sæpe terra ſi facilis eſt, ipſa in tabem reſoluitur, & humeſcit. Idem euenit ſub terra, quod in nubibus, vt ſpiſſetur, grauioremque, quam vt manere in natura ſua poſſit, gignat humorem. Sæpe colligitur roris modo, tenuis & diſperſus liquor, qui ex multis in vnum locis confluit. Sudorem aquileges vocant: quia guttæ quædam vel preſſura loci eliduntur, vel æſtu euocantur. Hic tenuis vnda vix fonti ſufficit. At ex magnis cauſſis, magniſque conceptibus excidunt amnes, nonnumquam leuiter, ſi aqua pondere ſuo ſe tantum detulit: nonnumquam vehementer & cum ſono ſuo, ſi illam ſpiritus intermixtus eiecit. 12 Sed quare quidam XVI
fontes ſenis horis pleni, ſeniſque ſicci ſunt? Superuacuum eſt nominare ſingula flumina, quę certis menſibus magna, certis anguſta ſunt: & occaſionem ſingulis quærere, cum poſſim eamdem cauſſam omnibus reddere. Quemadmodum quartana ad horam venit, quemadmodum podagra ad tempus reſpondet, quemadmodum purgatio, ſi nihil obſtitit, ſtatum diem ſeruat, quemadmodum præſto eſt ad menſem ſuum partus: ſic aquę interualla habent, quibus ſe retrahant, & quibus reddant. Quædam autem interualla minora ſunt, & ideo notabilia: quædam maiora, nec minus certa. Et quid hoc mirum eſt, cum videas ordinem rerum & naturam per conſtituta procedere? Hiems numquam aberrauit. Æſtas ſuo tempore incaluit. Autumni, veriſque, vt ſolet, facta mutatio eſt. Tam ſolſtitium, quam æquinoctium, ſuos dies retulit. Sunt & ſub terra minus nota nobis iura naturę, ſed non minus certa. Crede infra quidquid vides ſupra. Sunt & illic ſpecus vaſti, ſunt ingentes receſſus, & ſpacia ſuſpenſis hinc & inde montibus laxa. Sunt abrupti in infinitum hiatus, qui ſæpe illapſas vrbes receperunt, & ingentem in alto ruinam condiderunt. Hęc ſpiritu plena ſunt. Nihil enim vſquã inane eſt, & ſtagna obſeſſa tenebris & locis amplis. Animalia quoque illis innaſcuntur, ſed tarda & informia: vt in aëre cęco pinguique concepta, & 13 in aquis torpentibus ſitu: pleraque ex his cęca, vt talpæ & 14 ſubterranei mures, quibus deeſt lumen, quia ſuperuacuum eſt. 15 Inde, vt Theophraſtus affirmat, piſces quibuſdam locis eruuntur. Multa hoc loco tibi in mentem venient, quæ vrbane in re incredibili fabulam dicas. Non cum retibus quem aut cum hamis, ſed cum dolabra ire piſcatum. Exſpecto vt aliquis 16 in mari venetur. Quid eſt autem, quare piſces in terram non tranſeant, ſi nos maria tranſimus? Permutabimus ſedes. Hoc miraris accidere. Quanto incredibiliora ſunt opera luxuriæ, quoties naturam aut mentitur, aut vincit? In cubili natant piſces: & ſub ipſa menſa capitur, qui ſtatim transferatur in menſam. Parum videtur recens mullus, niſi qui in conuiuæ manu moritur. 17 Vitreis ollis incluſi offeruntur, & obſeruatur morientium color, quem in multas mutationes mors luctante ſpiritu vertit, alios necant in garo, & con-

Digitized by Google

diunt viuos. Et ſunt qui fabulas putant, piſcem viuere poſſe ſub terra, & effodi, non capi. Quam incredibile illis videretur, ſi audirent natare in garo piſcem: & cænæ cauſſa occiſum eſſe ſuper cænam, cum multum in deliciis fuit; & oculos, antequam gulam,
xviii. pauit. Permitte mihi quæſtione ſepoſita, caſtigare luxuriam. Nihil eſt, inquis, nullo expirante formoſius. Ipſa colluctatione animam agenti rubor primum, deinde pallor ſuffunditur: quam æque variatur, & incerta facies inter vitam & mortem coloris eſt. Vacatio longa ſomniculoſæ inertiſque luxuriæ. Quam ſero experrecta, circumſcribi ſe & fraudari tanto bono ſenſit. Hoc adhuc tanto ſpectaculo & tam pulchro piſcatores fruebantur, qui coctum piſcem & exanimem in ipſo ferculo etiam experirentur. Mirabamur tantum in illis eſſe faſtidium, vt nollent attingere, niſi eodem die captum piſcem: qui, vt aiunt, ſaperet ipſum mare. Ideo curſu aduehebatur, ideo gerulis cum anhelitu & clamore properantibus dabatur via. Quo peruenere deliciæ? 18 Is pro putrido iam piſcis affertur, qui non hodie eductus, hodie occiſus eſt. Neſcio de re magna tibi credere. Ipſe oportet mihi credam: huc afferatur, coram me animam agat. Ad hunc faſtum peruenit venter delicatorum, vt guſtare non poſſint piſcem, niſi quem in ipſo conuiuio natantem, palpitantemque viderint. Quantum ad ſollertiam luxuriæ pereuntis accidit, tanto ſubtilius quotidie & elegantius aliquid excogitat furor, vſitata contemnens. Illa audiebamus, nihil eſſe melius ſaxatili mullo. At nunc audimus: Nihil eſt moriente formoſius. Da mihi in manus vas vitreum, in quo exſultet, in quo trepidet. Vbi multum diuque laudatus eſt, ex illo perlucido viuario extrahitur: tunc vt quiſque peritior eſt, monſtrat: Vide quomodo exarſerit rubor, omni acrior minio: vide quas per latera venas agat: ecce ſanguineum putes ventrem: quam lucidum quiddam, cæruleumque ſub ipſo tempore effulſit! iam porrigitur & pallet, & in vnum colorem componitur. Ex his nemo morienti amico aſſidet, nemo videre mortem patris ſui ſuſtinet, quam optauit. Quotus quiſque funus domeſticum ad rogum proſequitur? Fratrum, propinquorumque extrema hora deſeritur: ad mortem mulli concurritur. Nihil enim eſt illo formoſius: Non tempero mihi, quin vtar interdum temerariis verbis, & proprietatis modum excedam. Non ſunt ad popinam, dentibus, & ventre, &
xix. ore contenti: oculis quoque guloſi ſunt. Sed vt ad propoſitum: reuertar, accipe argumentum: magnam vim aquarum in ſubterraneis occultis, fertilem fœdorum ſitu piſcium. Si quando erupit, affert ſecum immenſam animalium turbam, horridam aſpici, & turpem, ac noxiam guſtu. Certe cum 19 in Caria circa Lorymam vrbem talis exſiliſſet vnda, periere quincumque illos ederant piſces, quos ignoto ante eum diem cælo nouus amnis oſtendit. Nec id mirum. Erant enim pinguia & differta, vt ex longo otio, corpora: ceterum inexercitata, & in tenebris ſaginata, & lucis expertia, ex qua al *ubr*[illegible] ducitur. Naſci autẽ poſſe piſces in illo terrarum profundo, ſit indicium, quod anguilla[illegible] quoque latebroſis locis naſcuntur: grauis & ipſe cibus ob ignauiam, vtique ſi altitud[illegible] illas luti penitus abſcondit. Habet ergo non tantum venas aquarum terra ex quibus c[illegible]riuatis flumina effici poſſunt, ſed & amnes magnitudinis vaſtæ: quorum aliis ſemper i[illegible] occulto curſus eſt, donec aliquo ſinu deuorentur; alij ſub aliquo lacu emergunt. Iam [illegible] quis ignorat eſſe quædam ſtagna ſine fundo? Quorſus hoc pertinet? Vt appareat, h[illegible]nc magnis amnibus æternam eſſe materiam, cuius non tanguntur extrema,
xx. ſicut flun[illegible]inum & fontium. At quare aquis ſapor varius? propter quatuor cauſſas. E[illegible] ſolo prima eſt, per quod feruntur. Secunda, ex eadem ſimulatione eius naſ[illegible]erti[illegible] ex ſpiritu, qui in aquam transfiguratus eſt. Quarta ex vitio, quod ſæpe concipiunt co[illegible]ptæ per iniuriam. Hæ cauſſæ ſaporem dant aquis varium: hæ medicaminum potentiam[illegible] hæ grauem ſpiritum, odoremque peſtiferum: hæ leuitatem grauitatemque, aut c[illegible]rem, aut nimium rigorem. Intereſt, vtrum per loca ſulphure, an nitro, an bitumine [illegible]ena tranſeant. Hac ratione corruptæ, cum vitę periculo bibuntur. Hinc illud, de [illegible]uo Ouidius ait:

Flumen habent Cicones, quod potum ſaxea reddit
Viſcera, quod tactis inducit marmora rebus.

Medicamentum eſt, & eius naturæ habet limum, vt corpora & adglutinet & induret. Quemadmodum Puteolanus puluis, ſi aquam attigit, ſaxum eſt: ſic è contrario, hæc aqua ſi ſolidum tetigit, hæret & affigitur. Inde eſt, quod res abiectæ in eumdem lacum, lapideæ ſubinde extrahuntur. Quod in Italia quibuſdam locis euenit, ſiue virgam, ſiue frondem demerſeris, lapidem poſt paucos dies extrahis. Circumfunditur enim corpori limus, alliniturque paullatim. Hoc minus videbitur tibi mirum, ſi notaueris, albu-

Digitized by Google

lam, & fere ſulphuratã aquam, circa canales ſuos tuboſque durari. Aliquam harum habent cauſſam illi lacus, quos quiſquis faucibus hauſit, vt idem poëta ait,

Aut furit, aut patitur mirum grauitate ſoporem.

Similem habet vim mero, ſed vehementiorem. Nam quemadmodum ebrietas, donec exſiccetur, dementia eſt, & nimia grauitate defertur in ſomnum: ſic aquæ huius ſulphurea vis habet quoddam acrius ex aëre noxio virus, quod mentem aut furore mouet, aut ſopore opprimit. 20. Hoc habet mali & Lynceſtius amnis:

Quem quicumque parum moderato gutture traxit,
Haud aliter titubat, quam ſi mera vina bibiſſet.

21 In quoſdam ſpecus qui deſpexere, moriuntur: tam velox malum eſt, vt tranſuo- XXI.
lantes aues deiiciat: talis eſt aër, talis locus, ex quo lethalis aqua diſtillat. Quod ſi remiſſior fuerit aëris & loci peſtis, ipſa quoque temperatior noxa, nihil amplius quam tentat neruos, velut ebrietate torpentes. Nec miror, ſi locus atque aëra quas inficit, ſimileſque regionibus reddit, per quas, & ex quibus veniunt. Pabuli ſapor apparet in lacte, & vini vis exiſtit etiam in aceto. nulla res eſt, quæ non eius à quo naſcitur, notas reddat. Aliud eſt etiam aquarum genus, quod nobis placet cœpiſſe cum XXII.
mundo. Siue ille æternus eſt, hoc quoque fuit ſemper: ſiue initium aliquod eſt illi, hoc quoque cum toto diſpoſitum eſt. Quid ſit hoc, quæris? Oceanus, & quodcumque ex illo mare terras interluit. Iudicant quidam flumina quoque, quorum inenarrabilis natura eſt, cum ipſo mundo traxiſſe principia, vt Iſtrum, vt Nilum, vaſtos amnes, magiſque inſignes, quam vt dici poſſit, eamdem illis originem, quam ceteris eſſe.

Hæc eſt ergo aquarum diuiſio, vt quibuſdam videtur. Poſt illam celeſtes, quas ex ſu- XXIII.
perioribus nubila eiiciunt. Ex terrenis aliæ ſunt, vt ita dicam, ſupernatantes, quæ in ſumma humo repunt: aliæ abditæ, quarum reddita eſt ratio. Quare quædam XXIIII.
aquæ caleant, quædam etiam ferueant in tantum, vt non poſſint eſſe vſui, niſi aut in aperto euanuere, aut mixtura frigidæ intepuere, plures cauſſæ redduntur. Empedocles exiſtimat ignibus, quos multis locis terra opertos tegit, aquam caleſcere, ſi ſubiecti ſunt ſolo, per quod aquis tranſcurſus eſt. Facere ſolemus 22 dracones & miliaria & complures formas, in quibus aëre tenui fiſtulas ſtruimus, per decliue circumdatas: vt ſæpe eumdem ignem ambiens aqua per tantum fluat ſpatij, quantum efficiendo calori ſat eſt. Frigida itaque intrat, effluit calida. Idem ſub terra Empedocles exiſtimat fieri: quem non falli credentij, quibus balnearia ſine igne caleſiunt. Spiritus in illa feruens loco æſtuanti infunditur. Hic per tubos lapſus, non aliter quam igne ſubdito, parietes & vaſa balnei calefacit. Omnis denique frigida tranſitu mutatur in calidam: nec trahit ſaporem euaporatio, quia clauſa perlabitur. Quidam exiſtimant, per loca ſulphure plena exeuntes vel introeuntes aquas, calorem beneficio materiæ, per quam fluunt, trahere: quod ipſo odore guſtuque teſtantur. Reddunt enim qualitatem eius, quia caluerunt, materiæ. Quod ne accidere mireris, viuæ calci aquam infunde, feruebit. Quædam aquæ mortiferæ ſunt, nec odore notabiles, nec ſapore. XXV.
23. Circa Nouacrin in Arcadia Styx appellata ab incolis, aduenas fallit: quia non facie, non odore ſuſpecta eſt: qualia ſunt magnorum artificum venena, quæ deprehendi niſi morte non poſſunt. Hæc autem, de qua paullo ante retuli, aqua, ſumma celeritate corrumpit: nec remedio locus eſt, quia protinus hauſta duratur: nec aliter quam gypſum ſub humore conſtringitur, & alligat viſcera. 24 Eſt autem noxia aqua in Theſſalia circa Tempe; quam & feræ & pecus omne deuitat: per ferrum & æs exit: tanta vis illi ineſt, etiam dura molliendi: nec arbuſta quidem vlla alit, & herbas necat. Quibuſdam fluminibus vis ineſt mira. 25 Alia enim ſunt, quæ pota inficiunt greges ouium: intraque breue tempus, quæ fuere nigræ, albam ferunt lanam: quæ albæ venerant, nigræ abeunt. Hoc etiam in Bœotia amnes duo efficiunt: quorum alteri ab effectu Melas nomen eſt: vterque ex eodem lacu exeunt, diuerſa facturi. In Macedonia quoque, vt ait Theophraſtus, eſt flumen, ad quod qui facere albas oues volunt, adducunt. Quod vt diutius potauere, non aliter quam infectæ mutantur. At ſi illis lana opus fuerit pulla, paratus gratuitus infector eſt: ad Ceronem eumdem gregem appellunt. Auctores nouos habeo, eſſe in Galatia flumen, quod idem in omnibus efficiat: eſſe in Cappadocia, quo poto equis, nec vlli præterea animali, color mutatur, & ſpargitur albo cutis. Quoſdam lacus eſſe, qui nandi imperitos ferant, notum eſt. Erat in Sicilia, eſt adhuc in Syria ſtagnum, in quo natant lateres, & mergi proiecta non poſſunt, licet grauia ſint. Huius rei palam cauſſa eſt. quancunque vis rem expende, & contra aquam ſtatue, dummodo vtriuſque par ſit modus: ſi aqua grauior

eſt, leuiorem rem, quam ipſa eſt, feret, & tanto ſupra ſe extollet: quanto erit leuior, grauiora deſcendent. At ſi aquæ, & eius rei quam contra penſabis, par pondus erit: nec peſſum ibit, nec exſtabit, ſed æquabitur aquæ: & natabit quidē, ſed pæne merſa, ac nulla eminens parte. Hoc eſt cur quædam tigna ſupra aquam, pæne tota efferantur: quædam ad medium ſubmerſa ſint, quædam ad æquilibriū aquæ deſcendant. Namque cum vtriuſque pondus par eſt, neutraque res alteri cedit, grauiora deſcendunt, leuiora geſtantur. Graue autem & leue eſt, non æſtimatione noſtra, ſed comparatione eius quo vehi debet. Itaque vbi aqua grauior eſt hominis corpore, aut ſaxi, nō ſinit id quo non vincitur, mergi. Sic euenit, vt in quibuſdam ſtagnis ne lapides quidem peſſum eant. de ſolidis & duris loquor. Sunt enim multi pumicoſi & leues, ex quibus quæ conſtant 26 inſulæ, in Lydia natant. Theophraſtus eſt auctor. Ipſe ad Cutylias natantem inſulam vidi. Alia in Vadimonis lacus vehitur, alia in lacu Stationenſi. Cutyliarum inſula & arbores habet, & herbas nutrit, tamen aqua ſuſtinetur: & in hanc atque illam partem non tantum vento impellitur, ſed & aura. Nec vnquam illi perdiem & noctem in vno loco ſtatio eſt: adeo mouetur leui flatu. Huic duplex cauſſa eſt. Aquæ grauitas medicatæ, & ob hoc pōderoſæ; & ipſius inſulę materia vectabilis, quæ non eſt corporis ſolidi, quamuis arbores alat. Fortaſſe enim leues truncos, frondeſque in lacu ſparſas pinguis humor apprehendit, ac vinxit. Itaque etiam ſi qua in illa ſaxa ſunt, inuenies exeſa & fiſtuloſa: qualia ſunt quæ duratus humor efficit, vtique circa medicatorum fontium riuos: quæ vbi purgamenta aquarum coaluerunt, ex ſpuma ſolidantur. Neceſſario leue eſt quod ex ventoſo inanique concretum eſt. Quorumdam cauſſa non poteſt reddi, quare aqua Nilotica fœcundiores fœminas faciat, adeo vt quarumdam viſcera longa ſterilitate pręcluſa, ad conceptum relaxauerit: quare quędam in Lycia aquę conceptum fœminarum cuſtodiant, quas ſolent petere, quibus parum tenax vulua eſt. Quod ad me attinet, pono iſta inter temere vulgata. Creditum eſt, quaſdam aquas ſcabiem adferre corporibus, quaſdā vitiliginem, & fœdam ex albo varietatem, ſiue infuſa ſiue pota ſit. quod vitium dicunt habere aquam ex rore collectam. Quis non grauiſſimas eſſe aquas credat, quæ in cryſtallum coëunt? Contra autem eſt. tenuiſſimis enim hoc euenit, quas frigus ob ipſam tenuitatem facillime gelat. Vnde autem fiat eiuſmodi lapis, apud Gręcos ex ipſo nomine apparet κρύσταλλον enim appellant ęque hunc perlucidum lapidem, quam illam glaciem, ex qua fieri creditur. Aqua enim cęleſtis minimum in ſe terreni habens, cum induruit, longioris frigoris pertinacia ſpiſſatur magis ac magis: donec omni aëre excluſo in ſe tota cōpreſſa eſt, & humor qui fuerat, lapis effectus eſt.

XXVI. Æſtate quædam flumina augenter. 27 vt Nilus: cuius alias ratio reddetur. Theophraſtus eſt auctor, in Ponto quoque quoſdam amnes creſcere tempore ęſtiuo; quatuor autem eſſe iudicant cauſſas. Aut quia tunc maxime in humorem mutabilis terra eſt: aut quia maiores in remoto imbres ſunt, quorum aqua per ſecretos cuniculos reddita tacite ſuffunditur. Tertia, ſi crebrioribus ventis oſtium cæditur, & reuerberatur fluctu, amnis reſtitit: qui creſcere videtur, quia non effunditur. Quarta ratio eſt ſiderum. Hęc enim quibuſdam menſibus magis vrgent, & exhauriunt flumina: cum longius receſſerunt, minus conſumunt, atque trahunt. Itaque quod impendio ſolebat, id incremento accedit. Quædam flumina palam in aliquem ſpecum decidunt, & ſic ex oculis auferuntur: quędam conſumuntur paullatim, & intercidunt: eadem ex interuallo reuertuntur, recipiuntque & nomen curſum. Cauſſa manifeſta eſt, ſub terra vacat locus. Omnis autem humor natura ad ferius, & ad inane defertur. Illo itaque recepta flumina curſus egere ſecreto: ſed cū primū aliquid ſolidi, quod obſtaret, occurrit, prœrupta parte, quę minus ad exitū repugnabat, repetiere curſum ſuū:

28 Sic vbi terreno Lycus eſt epotus hiatu,
Exſiſtit procul hinc, alioque renaſcitur ore.
Sic modo combibitur, tacito modo gurgite lapſus,
Redditur Argolicis ingens Eraſinus in vndis.

Idem & in Oriente Tigris facit: abſorbetur, & deſideratus diu, 29 tandem longe remotis, non tamen dubius, an idem ſit, emergit. Quidam fontes certo tempore purgamenta eiectant: 30 vt Arethuſa in Sicilia, quinta quaque ęſtate per Olympia. Inde opinio eſt, Alphæon ex Achaia eo vſque penetrare, & agere ſub mare curſum, nec ante quam in Syracuſano littore emergere. Ideoque iis diebus quibus Olympia ſunt, victimarum ſtercus ſecundo traditum flumini illiuc redundare. Hoc & à te traditum eſt in poëmate, Lucili cariſſime, & à Virgilio qui alloquitur Arethuſam:

Sic tibi cum fluctus ſubter labere Sicanos,
Doris amara ſuam non intermiſceat vndam.

Eſt in Cherſoneſo Rhodiorum fons, qui poſt magnum interuallum temporis, fœda quædam turbidus ex intimo fundat, donec liberatus eliquatuſque eſt. Hoc quibuſdam locis fontes faciunt, vt non tantum lutum, ſed folia, teſtaſque, & quidquid putre iacuit, expellant. vbique autem facit mare: cui hæc natura eſt, vt omne immundum ſtercoroſumque littoribus impingat. Quædam vero partes maris id certis temporibus faciunt: vt 31 circa Meſſanam & Mylas fimo quiddam ſimile, turbulentum in littus mare profert, feruetque & æſtuat, non ſine odore fœdo. Vnde illic ſtabulare Solis boues, fabula eſt. Sed difficilis ratio eſt quorumdam: vtique inibi tempus eius rei, de qua quæritur, inobſeruatum & incertum eſt. Itaque proxima quidem inueniri, & vicina non poteſt cauſſa, ceterum publica eſt illa. Omnis aquarum ſtantium clauſaruinque natura ſe purgat. Nam in his quibus curſus eſt, non poſſunt vitia conſiſtere, quę ſecunda vis defert & exportat. Illę quæ non emittunt quidquid inſedit, magis minuſve æſtuant. Mare vero cadauera, ſtramentaque, & naufragorum reliquiis ſimilia, ex intimo trahit, nec tantum tempeſtate fluctuque, ſed tranquillum quoque placidumque purgatur.

Sed monet me locus, vt quæram, cum fatalis dies diluuij venerit, quemadmodum magna pars terrarum vndis obruatur. Vtrum Oceani viribus fiat, & externum in nos pelagus exſurgat: an crebri ſine intermiſſione imbres, & eliſa æſtate hiems pertinax, immenſam vim aquarum ruptis nubibus deiiciat. An flumina tellus largius fundat, aperiatque fontes nouos: aut non ſit vna tanto malo cauſſa, ſed omnis ratio cõſentiat, & ſimul imbres cadant, flumina increſcant, maria ſedibus ſuis excita percurrant, & omnia vno agmine ad exitium humani generis incumbant. Ita eſt. Nihil difficile eſt naturæ, vtique vbi in finem ſui properat. Ad originem rerum parce vtitur viribus, diſpenſatque ſe incrementis fallentibus: ſubito ad ruinam toto impetu venit. Quam longo tempore opus eſt, vt conceptus ad puerperium perducatur infans? quantis laboribus tener educatur? quam diligenti nutrimento obnoxium nouiſſime corpus adoleſcit? at quam nullo negotio ſoluitur? Vrbes conſtituit ætas: hora diſſoluit. Momento fit cinis: diu ſilua. Magna tutela ſtant ac vigent omnia: cito ac repente diſſiliunt. Quidquid ex hoc ſtatu rerum natura flexerit, in exitium mortalium ſatis. Ergo cum affuerit illa neceſſitas temporis, multa ſimul fata cauſſas mouent: nec ſine concuſſione mundi tanta mutatio eſt, vt quidam putant, inter quos Fabianus eſt. Primo immodici cadunt imbres, & ſine vllis ſolibus triſte nubilo cælum eſt: nebulaque continua, & ex humido ſpiſſaque caligine, numquam exſiccantibus ventis. Inde vitium ſatis, & ſegetum ſine fruge ſurgentium marcor. Tu[illegible] corruptis quæ ſeruntur manu, paluſtris omnibus campis herba ſuccreſcit: mox in[illegible]m & validiora ſenſere. Solutis quippe radicibus, arbuſta procumbunt & vitis; atque omne virgultum non tenetur ſolo, quod molle fluidumque eſt: iam nec gramina aut pabula læta aquis ſuſtinet, fame laboratur, & manus ad antiqua alimenta porrigitur: quare ilex & quercus excutitur, & quæcũque in his arduis arbor commiſſura aſtricta lapidum ſtetit. Labant ac madent tecta. & in imum vſque receptis aquis fundamenta deſidunt, ac tota humus ſtagnat, fruſtra titubantium fulchra tentantur. Omne enim fundamentum in lubrico figitur, & lutoſa humo nihil ſtabile eſt. Poſtquam magis magiſque nimbi ingruunt, & congeſtæ ſæculis tabuerunt niues, deuolutus torrens altiſſimis montibus rapit ſiluas male hærentes, & ſaxa reuolutis remiſſa compagibus rotat. Abluit villas, & intermixtos ouium greges deuehit, vulſiſque minoribus tectis, quę in tranſitu abduxit, tandem in maiora violentus oberrat. Vrbes, & implicitos trahit mœnibus ſuis populos,, ruinam an naufragium querantur, incertos: adeo ſimul, & quod opprimeret, & quod mergeret, venit. Auctus deinde proceſſu aliquo in ſe torrentibus raptis plana paſſim populatur. Nouiſſime ruina magna gentium clarus onuſtuſque diffunditur. Flumina vero ſuapte natura vaſta, & tẽpeſtatibus rapta, alueos relinquunt. Quid tu eſſe Rhodanum, quid putas Rhenum atque Danubiũ, quibus torrens etiam in canali ſuo curſus eſt, cum ſuperfuſi nouas ſibi fecere ripas, ac ſciſſa humo ſimul exceſſere alueo? Quanta cum præcipitatione voluuntur, vbi per campeſtria fluens Rhenus, ne ſpatio quidem languidus, ſed latiſſime velut per anguſtum aquas implet? Cumque Danubius non iam radices, nec media montium ſtringit, ſed iuga ipſa ſollicitat, ferens ſecum madefacta montium latera rupeſque deiectas, & magnarum promontoria regionum, quæ fundamentis laborantibus à continente receſſerunt. Deinde non inueniens exitum (omnia enim ſibi ipſe præcluſerat) in orbem redit, ingentemque terrarum ambitum atque vrbium vno vortice inuoluit. Interim permanent imbres, fit cælum grauius, ac ſic diu malum ex malo colligit. Quod olim fuerat nubilum, nox eſt: & quidem horrida & terribilis, intercuſſu luminis diri. crebra enim XXVII.

micant fulmina, procellæ quatiunt mare: tunc primum auctum fluuium acceſſu, & ſibi anguſtum, iam promouet littus: non continetur ſuis finibus, ſed prohibent exire torrentes, aguntque fluctus retro: pars tamen maior, vt maligno oſtio retenta, reſtagnat, & agros in formam vnius lacus redigit. Iam omnia, qua proſpici poteſt aquis obſidentur. Omnis tumulus in profundo latet, & immenſa vbique altitudo eſt: tantum in ſummis montium iugis vada ſunt. In ea excelſiſſima cum liberis coniugibuſque fugere, actis ante ſe gregibus: diremptum inter miſeros commercium ac tranſitus: quoniam quidquid ſubmiſſius erat, id vnda compleuit. Editiſſimis quibuſque adhærebant reliquiæ generis humani: quibus in extrema perductis, hoc vnum ſolatio fuit, quod tranſierat in ſtuporem metus. non vacabat timere mirantibus: ne dolor quidem habebat locum. Quippe vim ſuam perdit in eo, qui vltra ſenſum mali miſer eſt. Ergo inſularum modo eminent montes, & ſparſas Cycladas augent, vt ait ille 32 poëtarum ingenioſiſſimus egregie, ſicut illud pro magnitudine rei dixit:

Omnia pontus erat: deerant quoque littora ponto.

Niſi tantum impetum ingenij & materiæ ad pueriles ineptias reduxiſſet.

Nat lupus inter oues, fuluos vehit vnda leones.

Non eſt res ſatis ſobria, laſciuire deuorato orbe terrarum. Dixit ingentia, & tantæ confuſionis imaginem cepit, cum dixit:

Exſpatiata ruunt per apertos flumina campos.
---- Preſſæque labant ſub gurgite turres.

Magnifice hoc, ſi non curauit, quid oues & lupi faciant. Natari autem in diluuio & in illa rapina poteſt? aut non eodem impetu pecus omne, quo raptum erat, merſum eſt? Concepiſti imaginem quantam debebas, obrutis omnibus terris, cælo ipſo in terram ruente. Perfer. Scies, quid deceat, ſi cogitaueris orbem terrarum natare. Nunc ad propoſitum reuertamur.

XXVIII. Sunt qui exiſtiment, immodicis imbribus vexari terras poſſe, non obrui. Magno impetu magna ferienda ſunt. Faciet pluuia ſegetes malas, fructum grando decutiet, intumeſcent riuis flumina: ſed reſident. Quibuſdam placet moueri mare, & illinc cauſſam tantæ cladis accerſi. Non poteſt torrentium, aut imbrium, aut fluminum iniuria fieri tam grande naufragium. Vbi inſtat illa pernicies, mutarique genus humanum placuit, fluere aſſiduos imbres, & non eſſe modum pluuiis conceſſerim: ſupreſſis aquilonibus, & flatu ſicciore: auſtris nubes & imbres & amnes abundare.

----- Sed adhuc in damna profectum eſt.
Sternuntur ſegetes, & deplorata colonis
Vota iacent, longique perit labor irritus anni.

Non lædi debent terræ ſed abſcondi. Denique cum per iſta proluſum eſt, creſcunt maria, ſed ſuper ſolitum, & fluctum vltra extremum tempeſtatis maximæ veſtigium mittunt. Deinde à tergo ventis ſurgentibus, ingens æquor euoluunt, quod longe à conſpectu littoribus frangitur. Deinde vbi littus bis terque prolatum eſt, & pelagus in alieno conſtitit, velut admoto malo cominus procurrit æſtus ex imo receſſu maris. Nam vt aëris, vt ætheris, ſic huius elementi larga materia eſt, multoque in abdito plenior. Hæc fatis mota, non æſtu, (nam æſtus fati miniſterium eſt) attollit vaſto ſinu fretum, agitque ante ſe. Deinde in miram altitudinem erigitur: & illis tutis hominum receptaculis ſupereſt. Nec id aquis arduum eſt, quoniam æquo terris faſtigio aſcenderet. Si quis excelſa perlibret, maria paria ſunt, Nam par vndique ſibi ipſa tellus eſt. Caua & plana vndique inferiora ſunt. Sed iſtis adeo in rotundum orbis æquatus eſt, in parte autem eius & maria ſunt, quæ in vnius æqualitatem pilæ coëunt. Sed quemadmodum campos intuentem, quæ paullatim deuexa ſunt, fallunt: ſic non intelligimus curuaturas maris, & videtur planum quidquid apparet. at illud æquale terris eſt. Ideoque vt effluat, non magna mole ſe tollet: dum ſatis eſt illi, vt ſupra paria veniat, leuiter exſurgere: nec à littore vbi inferius eſt, ſed à medio, vbi ille cumulus eſt, defluit. Ergo vt ſolet æſtus æquinoctialis, ſub ipſum lunæ ſoliſque coitum, omnibus aliis maior vndare: ſic hic qui ad occupandas terras emittitur, ſolitis maximiſque violentior, plus aquarum trahit: nec antequam ſupra cacumina eorum, quos perfuſurus eſt, montium creuit, deuoluitur. Per centena millia quibuſdam locis æſtus excurrit innoxius, & ordinem ſeruat. Ad menſuram enim creſcit, iterumque decreſcit. At illo tempore ſolutus legibus, ſine modo fertur. Qua ratione, inquis? Eadẽ, qua conflagratio futura eſt. Vtrũque fit cum Deo viſum ordiri meliora, vetera finiri. A qua & ignis terrenis dominãtur. Ex his ortus, & ex his interitus eſt. Ergo quandoque placuere res nouæ mundo, ſic in nos mare emittitur de ſuper, vt feruor ignis, cum aliud genus exitij placuit.

Digitized by Google

Quidam exiſtimant terram quoque concuti, & dirupto ſolo noua fluminum capita detegere, quæ amplius vt è pleno profundant. Beroſus, qui Belum interpretatus eſt, ait xxix.
curſu iſta ſiderum fieri: & adeo quidem id affirmat, vt conflagrationi atque diluuio tempus aſſignet: arſura enim terrena contendit, quando omnia ſidera, quæ nunc diuerſos agunt curſus, in Cancrum conuenerint, ſic ſub eodem poſita veſtigio, vt recta linea exire per orbes omnium poſſit: inondationem futuram, cum eadem ſiderum turba in Capricornum conuenerit. Illic ſolſtitium, hic bruma conficitur. Magnæ potentiæ ſigna: quando in ipſa mutatione anni momenta ſunt. Et iſtas ego receperim cauſſas (neque enim ex vno eſt tanta pernicies) & illam quæ in conflagratione noſtris placet, huc quoque transferendam puto: ſiue anima eſt mundus, ſiue corpus natura gubernante, vt arbores, vt ſata, ab initio eius vſque ad exitum quidquid facere, quidquid pati debeat, incluſum eſt: vt in ſemine omnis futuri ratio hominis comprehenſa eſt. Et legem barbæ & canorum nondum natus infans habet. totius enim corporis, & ſequentis ætatis in paruo occultoque lineamenta ſunt. Sic origo mundi, non minus ſolem & lunam & vices ſiderum, & animalium ortus, quam quibus mutarentur terrena, continuit. In his fuit inundatio, quæ non ſecus quam hiems, quam æſtas, lege mundi venit. Itaque non pluuia iſtud fiet, ſed pluuia quoque: non incurſu maris, ſed maris quoque incurſu: non terræ motu, ſed terræ quoque motu. Omnia adiuuabunt naturam, vt naturæ conſtituta peragantur. Maximam tamen cauſſam, ad ſe inundandam, terra ipſa præſtabit: quam diximus eſſe mutabilem, & ſolui in humorem. Ergo quandoque erit terminus rebus humanis, cum partes eius interire debuerint, aboleriue funditus totæ, vt de integro totæ rudes inoxiæque generentur: nec ſuperſit in deteriora magiſter: plus humoris, quam ſemper fuit, fiet. Nunc enim elementa ad id, quod debetur, penſa ſunt. Aliquid oportet alteri accedat, vt quæ libramento ſtant, inæqualitas turbet. Accedet humori. Nunc enim habet quo ambiat terras, non quo obruat. Quidquid illi acceſſerit neſſece eſt in alienum locum exundet. Vndare ergo terra debet, vt validiori infirma ſuccumbat. Incipiet ergo putreſcere, dehinc laxata ire in humorem, & aſſidua tabe defluere. Tunc exſilient ſub montibus flumina, ipſoſque impetu quatient: inde aura tacita manabunt. Solum omne aquas reddet, ſummi ſcaturient montes: quemadmodum in morbum tranſeunt ſana, & vlceri vicina conſentiunt: vt quæque proxima terris fluentibus fuerint, eleuentur, ſtillabunt, & deinde current, & hiante pluribus locis ſaxo, per fretum ſalient, & maria inter ſe component. Nihil erunt Hadriatici, nihil Siculi ęquoris fauces, nihil Charybdis, nihil Scylla. Omnes nouum mare fabulas obruet, & hic qui terras cingit Oceanus extremas, veniet in medium. Quid ergo eſt? nihilominus tenebit alienos menſes hiems, ęſtas prohibebitur, & quodcumque terras ſidus exſiccat, compreſſo ardore ceſſabit. Peribunt tot nomina, Caſpium & rubrum mare, Ambracij & Cretici ſinus, Propontis & Pontus. Peribit omne diſcrimen. Confundetur quidquid in ſuas partes natura digeſſit. Non muri quemquam, non turres tuebuntur. Non proderunt templa ſupplicibus, nec vrbium ſumma: quippe fugientes vnda præueniet, & ex ipſis arcibus deferet. Alia ab occaſu, alia ab oriente concurrent, vnus humanum genus condet dies. Quidquid tam longa fortunę indulgentia excoluit, quidquid ſupra cęteros extulit, nobilia pariter atque adornata, magnarumque gentium regna preſſum dabit. Sunt omnia, vt dixi, facilia naturę: vti- xxx.
que quę à primo facere conſtituit, ad quę non ſubito, ſed ex denuntiato venit. Iam autem à primo die mundi, cum in hunc habitũ ex informi vnitate diſcederet, quando mergerentur terrena, decretum eſt: & ne ſit quandoque velut in nouo opere, dura molitio, olim ad hæc maria ſe exercent. Non vides, vt fluctus in littora, tamquam exiturus, incurrat? Non vides, vt æſtus fines ſuos tranſeat; & in poſſeſſionem terrarum mare inducat? Non vides, vt illi perpetua cum clauſtris ſuis pugna ſit? Quis porro iſtinc, vnde tantum tumultum vides, metus eſt è mari, & magno impetu erumpentibus fluuiis! Vbi non humorem natura diſpoſuit, vt vndique nos, cum voluiſſet, aggredi poſſet? Mentior, niſi eruentibus terram humor occurrit, & quoties nos auaritia aut defodit, aut aliqua cauſſa penetrare altius cogit, eruendi finis vnda eſt. Adiice nunc, quod immanes ſunt in abdito lacus, & multum maris conditi, multum fluminum per operta labentium. Vndique ergo erunt cauſſæ diluuio, cum aliæ aquæ ſubinfluunt terras, aliæ circumfluunt, quæ diu coërcitæ vincent, & amnes amnibus iungent, paludibus ſtagna. Omnium tunc mare ora fontium implebit, & maiore hiatu ſoluet. Quemadmodum corpora noſtra ad egeſtum venter exhaurit, quemadmodum eunt in ſudorem vires: ita tellus liquefiet, & aliis cauſſis quieſcentibus, intra ſe, quo

Digitized by Google

mergatur, inueniet: ſic magna omnia coitura crediderim. Nec erit longa mora exitij. Tentatur diuelliturque concordia: cum ſemel aliquid ex hac idonea diligentia remiſerit mundus; ſtatim vndique ex aperto ſuperne, ex abdito ab imo aquarum fiet irruptio. Nihil eſt tam violentum & incontinens ſui, tam contumax, infeſtumque retinentibus quam magna vis vndæ, vtetur libertate permiſſa, & iubente natura, quæ ſcindit circuitque, complebit. Vt ignis diuerſis locis ortus, cito miſcet incendium, flammis coire properantibus, ſic momento redundantia maria ſe committent. Nec ea ſemper licentia vndis erit, ſed peracto exitio generis humani, exſtinctiſque pariter feris, in quarum homines ingenia tranſierant, iterum aquas terra ſorbebit, natura pelagus ſtare, aut intra terminos ſuos furere coget; & reiectus è noſtris ſedibus, in ſua ſecreta pelletur Oceanus, antiquus ordo reuocabitur. Omne ex integro animal generabitur, dabiturque terris homo inſcius ſcelerum, & melioribus auſpiciis natus. Sed illis quoque innocentia non durabit, niſi dum noui ſunt. Cito nequitia ſubrepit, virtus difficilis inuentu eſt, rectorem ducemque deſiderat. Etiam ſine magiſtro vitia diſcuntur.

MVRETVS IN LIB. III. NAT. QVÆST.

AD Procœmium. 1. Deus alia exaltat, alia ſubmittit.] *Hoc Æſopus quaſi proprium Dei opus eſſe reſpondit. Et notum eſt illud Heſiodi,*

Ῥεῖα μὲν γὰρ βριάει, ῥέα δὲ βριάοντα χαλέπτει,
Ῥεῖα δ' ἀρίζηλον μινύθει, καὶ ἄδηλον ἀέξει
Ζεὺς ὑψιβρεμέτης, ὃς ὑπέρτατα δώματα ναίει.

AD CAP. II. 2. Aut ſtant omnes aquæ, aut fluunt, aut colliguntur. *Prima diuiſio aquarum.* Τῶν ὑδάτων τὰ μὲν στάσιμα, τὰ δὲ συλλογιμαῖα.

3. Quædam hauſtæ fœcunditatem adferunt.] *Theophraſtus lib. 9.* περὶ φυτῶν. Ἐνιαχοῦ μὲν γάρ φασι τὸ ὕδωρ παιδογόνον εἶναι, γυναιξὶν, ὥσπερ καὶ ἐν Θεσπιαῖς, ἐνιαχοῦ δὲ ἄγονον, ὡς ἐν Πύρρᾳ. *Plinius libro* 31. Theſpiarum fons conceptus mulieribus repræſentat. Itē in Arcadia flumen Elatum. Cuſtodit autem partum Linus fons in eadem Arcadia, abortúſque fieri non patitur. E diuerſo in Pyra flumen quod Aphrodiſium vocant, ſteriles facit. *Solinus in capite de Sicilia:* Ibi & fontes duo. Alterum ſi ſterilis ſumpſerit, fæcūda fiet: alterum ſi fœcunda hauſerit, vertitur in ſterilitatem.

AD CAP. V. 4. Quidam iudicant.] *De cauſſa & origine fluuiorum ac fontium videndus Ariſtoteles cap. 13. libri Meteorologicon.*

AD CAP. X. 5. Fiunt omnia ex omnibus.] *Vide eundem Ariſtotelem capite quarto libri* 11. περὶ [illegible].

6. Omnia in omnibus ſunt.] *Vetus dictum Anaxagoræ,* πᾶν ἐν παντὶ μίγμα.

AD CAP. XI. In Corico monte.] *Plinius.* In Corico monte amnis erupit, poſtquam cœptus eſt coli.

8. Hæmus.] *Hac de re ita idem Plinius:* Naſcuntur fontes deciſis plerumque ſiluis, quos arborum alimenta conſumebant: ſicut in Hæmo, obſidente Gallos Caſſandro, cum valli gratia ſiluas cecidiſſent.

9. Idem ait circa Arcadiam.] *Plinius:* Et coli mouerique terram, callumque ſummæ cutis ſolui; aquarum intereſt. Proditur certè in Creta expugnata opido, quod vocabatur Arcadia, ceſſaſſe fontes, amneſque qui in eo ſitu multi erāt. Rurſus condito, poſt ſex annos emerſiſſe, vti quæque cœpiſſent partes coli.

AD CAP. XIII. 10. Aqua, ait Thales.] *Aquam principium rerum omnium eſſe tradidit Thales, vt auctor eſt Ariſtoteles libro primo* τῶν μετὰ τὰ φυσικά. *Eamdē putabant fuiſſe ſententiam vetuſtiſſimorum poetarum, quos illi Theologos vocabant. Nam & eodem reſpexiſſe Homerum illo verſu.*

Ὠκεανόν τε θεῶν γένεσιν, καὶ μητέρα Τηθύν.

& cum Odyſſeam, Neptunum ab Ioue ipſo vocari facit deorum antiquiſſimum & optimum.

AD CAP. XV. 11. Sed hoc amplius cenſeo.] *Senatorum loquendi genus: cum qui ſententiam dicturus erat, probabat quidem quæ ab alijs dicta erant, ſed addebat aliquid etiam de ſuo.*

AD CAP. XVI. 12. Sed quare quidam fontes ſenis horis pleni, ſeniſque ſicci ſunt?] *Huic ſimile quiddam de Dodonæo fonte ſcriptum reliquit Plinius libro* 11. Meridie, *inquit,* ſemper deficit: qua de cauſſa anapauomenon vocant. Mox increſcens ad medium noctis exuberat: ab eo rurſus ſenſim deficit. *Paullo poſt addit, fontes eſſe calidos contra Timauum amnem, qui pariter cum æſtu mari creſcunt, minuuntúrve. Vide quæ de fonte Comenſi ſcribit Plinius Cæcilianus epiſtola vltima libri quarti: quæ eadem & Plinius auunculus, ſed breuius, tradiderat.*

13 Et in aquis torpentibus ſitu.] *Male in alijs libris,* facta.

14. Subterranei mures.] *Ita veteres libri, non, vt alij,* vermes.

15. Inde, vt Theophraſtus affirmat, piſces quidam locis eruuntur.] *Hunc ipſum, vt opinior, Theophraſti locum citat Athenæus principio libri octaui, Plinius etiam copioſius capite 57. libri noni.*

AD CAP. XVII. 16. In mari venetur.] *Multo hæc ſcriptura melior, quam illa vulgata,* in mari verſetur.

17. Vitreis ollis incluſi offeruntur.] *de his ipſis delicijs vide quæ ſcribit Plinius libro nono.*

AD CAP. XVIII. 18. Is pro putrido.] *Totus hic locus quanto melius in veteribus, quam in vulgatis libris legatur, cupio ex collatione cognoſci. Ita enim ſcriptum eſt in illis:* Is pro putrido iam piſcis eſt, qui hodie eductus, *& cetera, & paullo poſt;* Vt guſtare poſſint, niſi quem. *Vox* piſcem *redundat. de mullo enim tantum loquitur.*

AD CAP. XIX. 19. In Caria circa Loruma vrbem.] *Ita iampridem legendum docui capite ſeptimo libri duodecimi Variarum lectionum: idque ex libro vetere, Strabone, Mela, Plinio, Ptolemæo. Mentio eius opidi eſt apud Liuium libro 37.*

AD CAP. XX. Hoc habet mali Lynceſtius amnis.] *Ita legendum ex vetere libro & ex hiſtoria. Theopompus,* ἐν Λυγκήστῳ φησὶ πηγὴν εἶναι μετ' [illegible] ἐξίζουσαν, τοὺς δὲ πίνοντας μεθυσκεσθαι. *Athenæus libro* 11. *Meminit & Vitruuius, & Plinius, & Oribaſius.*

AD CAP. XXI. 21. In quoſdam ſpecus.] No-

Noti ſunt Virgiliani verſus de Auerno.

> Spelunca alta fuit, vaſtoque immanis hiatu,
> Scrupea, tuta lacu nigro, nemorumque tenebris:
> Quam ſuper haud vllæ poterant impunè volantes
> Tendere iter pennis. talis ſeſe halitus atris
> Faucib. effundẽs ſupera ad conuexa ferebat.

AD CAP. XXIV. 22. Dracones & miliaria.] *Vtraque vaſa ſunt ad aquam calefaciendam. Dracones à figura dicti. Miliariorum & apud iuris auctores, & apud alios mentio.*

AD CAP. XXV. 23. Circa Nonacrin.] *Vitruuius*: Item eſt in Arcadia Nonacris nominata terræ regio, quæ habet in montibus è ſaxo ſtillantes frigidiſſimos humores. Hæc autem aqua στυγὸς ὕδωρ nominatur, quam neque argenteum, neque æneum, neque ferreum vas poteſt ſuſtinere: ſed deſilit & diſſipatur. Conſeruare autem eam & continere nihil aliud poteſt, niſi mulina vngula, qua etiam memoratur ab Antipatro in prouinciam, vbi erat Alexander, per Iollam filium perlata eſſe, & ab eo ea aqua regem necatum. *Huius aquæ Herodotus, Curtius, Plinius, Plutarchus, alij eamdem eſſe vim tradiderunt.*

24. Eſt autem noxia aqua in Theſſalia.] *Meminit huius & Vitruuius libro octauo, & Plinius capite ſecundo libri 31.*

25. Alia enim ſunt, quæ pota.] *Vitruuius*: Sunt Bœotiæ flumina Cephiſus & Melas, Lucaniæ Crathis, Troiæ Xanthus, inque agris Clazomeniorum & Erythreorum & Laodicenſium fontes ac flumina. cum pecora ſuis temporibus anni parantur ad conceptionem partus, per id tempus adiguntur eò quotidie potum: ex eoque quamuis ſint alba, procreãt aliis locis leucophæa, aliis pulla, aliis coracino colore. *Ouidius:*

> Crathis & hinc Sybaris veſtris conterminus oris,
> Electro ſimiles faciunt, auroque capillos.

Νυμφόδωρος Θεῖς ἐγγίδες φασι, τὸ Κρᾶθιδος τὸ ὕδωρ ξανθίζειν: *Scholiaſtes Theocriti in eidyllium quintum. Vide & Plinium libri.11. cap. CIII. & capite ſecundo libri* XXXI. *ex quo intelliges, rectè à me ſcriptum paulo infrà hæc verba,* Ad Ceronem, *vbi alij legebant,* ad Penenion. *De Xantho idem ab Ariſtotele traditur libro* III. *de hiſtoria animalium, niſi quod pro Xantho Scamandrum vocat.*

26. Inſulæ in Lydia natant.] *Vide Plinium cap.* XCV. *libri* II. *Talem inſulam paruam quidem, ſed quæ tamen arbores habeat, & in qua & pecudes & armenta paſcantur, in via Tiburtina ſæpe magna cum voluptate ſpectaui.*

AD CAP. XXVI. 27. Vt Nilus, cuius alias ratio reddetur.] *Libro proxime ſequenti.*

28. Sic vbi terreno Lycus.] *De Lyco, Eraſino, Tigride, idem & apud Plinium legitur.*

29. Tandem longe remoto loco.] *Locus hic fœdè mutilatus ab aliis, ita in vetere libro meo legitur:* Tandem longe remoto loco, non tamen dubius an idem ſit, emergit. Quidam fontes certo tempore purgamenta eiectant. *Ego autem, qui iam pridem ita reſtituiſſem, monueram decem ab hinc annos, ita reſtituendum eſſe, capite ſeptimo libri duodecimi Variarum lectionum. Sed negligentia eius, cuius opera in eis libris, grauiter tunc ægrotus, vtebar, factum eſt, vt ea omnia omiſſa ſint, quæ ex vetere libro addenda erant.*

30. Vt Arethuſa.] *Plinius libri ſecundi cap.103.*

31. Circa Meſſanam & Mylas.] *Plinius libri ſecundi cap.98.*

AD CAP. XXVII. 32. Poëtarum ingenioſiſſimus.] *Notanda eximia, eademque veriſſima laus Ouidij, quem hodie nõnulli ineptè faſtidioſi contẽnere audent. Notandum etiam, quanto iudicio Seneca in eo reprehendat ea, in quibus luxurianti ingenio nimis indulſit. Hæc nos in ſcribendo cautiores & conſideratiores facere debent.*

PINCIANVS.

ET damna ætatis male exemptæ.] *Scribendum puto* exactæ, *non* exemptæ. PRÆFATIO.

Occupationes patrimonij recidantur.] *Elegantius in antiquis exemplaribus* præcidantur, *quàm* recidantur.

Longe à dominio iacentis cauſa ſoluatur, ſibi totus animus vacet.] *Locus corruptiſſimus, & Oedipo interprete indigens. Vetus lectio,* Longe à Domino, longe iacentis cauſa ſoluat ſibi totus, *Scribetur fortè minus corrupte hoc pacto:* Longe ambitio, longe iactantia. Curis ſoluatur. Sibi totus, *&c.*

Infractis rebus etiam poſt Carthaginem.] *Scribe,* fractiſque rebus etiam poſt Carthaginem, *ex vetere lectione.*

Si ſciſſes omnia ex Decreto Dei fieri.] *Verbum* omnia *eradendum, ex eadem.*

CAP. I. Elyſius Siculis de fontibus exilit amnis.] *Sic omnia præferunt exemplaria: Sed legendum arbitror* Eleus, *non* Elyſius: *vt de Alpheo Elidis fluuio accipias, emergente in Arethuſa fonte Siciliæ.*

CAP. II. Quædam hauſtæ fœcunditatem afferunt.] Auferunt *lege, non* afferunt, *ex eadem.*

CAP. III. In quem montis circumuecti fluuij deriuantur.] *Legendum* circumiecti, *non* circumuecti, *ex eadem.*

CAP. IV. Ac ſubinde ſic ſuppleat?] *Dictio* ſic *expungenda, ex eadem.*

CAP. V. Colaturque tranſitu.] *Scribe* colaturque in tranſitu: mare, *ex eadem.*

CAP. VI. Quod pauciſſima flumina ſunt.] *Verbum* flumina *ſupernacaneum eſt, ex eadem. præceſſit enim paulo ante, vt minime neceſſaria fuerit repetitio.*

CAP. VII. Aut vbi concipi.] *Commodior forſitan lectio,* haud vbi concipi.

CAP. X. Cum videris quanta ſunt, & rurſus ex quanto prodeant, aſpice. Rurſus miraris, cum labantur aſſidue.] *Vetus lectio,* Cum videris ex quanto prodeant, aſpice rurſus quanta ſint. Miraris, *&c.*

Sed per dies noctéſque æqualiter fiat.] *Sic prior editio. Scribe* flat, *non* fiat *ex eadem.*

CAP. XI. Diruta vrbe.] *Sic antiqua exemplaria, ſed mallem* direpta *legeres quàm* diruta. *Plinius libro 31. cap.4.* Proditur certe in Creta expugnato oppido, quod vocabatur Arcadia, ceſſaſſe fontes amneſque.

Magnis acta nauigiis.] *Legendum arbitror* apta, *non* acta.

CAP. XII. Cum ad veram omnium originem acceſſeris.] Amnium *legendum, non* omnium.

Et ipſa quarta pars mundi.] Ipſe *legendum, non* ipſa, *ex vetere lectione.*

Modo per ſe viribus recollectis.] *In eadem* collectis *habetur, non* recollectis.

Si ſpiſſetur.] Vt ſpiſſetur, *eadem.*

Grauiorque quam vt manere in natura poſſit, gignat humorem.] *Verba corruptiſſima, & ſic aut reſtituenda, aut in meliorem ſtatum forte redigenda:* Craſſioremque quã vt manare in maria poſſit, gignat humorem.

Et ex magnis cauſis.] *Legendum reor*, At ex magnis cauſis. *& mox ſtatim* excidunt *potius quam* excedunt: *ex exemplari Pinciano.*

CAP. XVI Vt talpæ & ſubterran ei vermes.] *Vetus lectio*, vt talpæ & ſubterranei mures. *& quidem, vt ſentio rectius: ſunt enim aquatiles mures. Plinius lib. 2. cap. 106. In eo vt in Arcadiæ Stimphali enaſcuntur aquatiles muſculi.*

CAP. XVII. Exſpecta vt aliquis in mari verſetur.] Expecto *eadem, non* expecta. *&* venetur, *vt ſentio potius quam* verſetur, *legendum.*

Hi ſunt qui fabulas putant.] *Aptiorem lectionem duco*, Et ſunt qui fabulas putant.

Nec cœnæ cauſa occiſum eſſe ſuper cœnam, cum multum in deliciis fuit.] *Legendum arbitror per tranſpoſitionem verborum ſic*, nec cœnæ cauſa occiſum eſſe, ſed poſt cœnam multum cum in deliciis fuit.

CAP. XVIII. Et in cæteras facies inter vitam & mortem coloris eſt.] *Scribendum reor*, & incerta facies inter vitam & mortem coloris eſt.

Vagatio longa, ſomniculoſæ inertiſque luxuriæ.] *Scribe* vacatio, *non* vagatio, *ex vetere lectione, quam corroborant, quæ deinceps ſequuntur.*

Qui coctum piſcem, qui exanimem in ipſo ferculo etiam experirentur. Mirabamur tantum in illis eſſe faſtidum.] *Scribe per maiorem, & cum nota interrogationis, vt ſint verba diuitis luxurioſi*, quo coctum piſcem? Quo exanimem? In ipſo ferculo expiret. Mirabamur tantum in illis eſſe faſtidium. *ex vetere lectione, in qua verbum* etiam *non habetur.*

Qui non hodie eductus, hodie occiſus eſt.] *Putamus negationem aduentitiam eſſe adiectam ab aliquo qui ſenſum non percipiebat.*

CAP. XIX. Vbi multum diuque laudatus.] *Scribe per maiorem.* Vbi multum diuque laudatus eſt, *ex vetere lectione.*

Fertilem fœdo ſi tu piſcium.] *Eadem*, fœdorum, *non* fœdo *agnoſcit.*

In Caria circa Idimum.] *In eadem non* Idimum *habetur, ſed* Hydiuium: *vt forte corrigendum ſit* Hydiſſum *ex Stephano: cui ita vocatur Cariæ vrbs ſic appellata ab Hydiſſo filio Bellerophontis. Aſtipulante etiam Plinio libro 5. cap. 29.*

Magis amnibus æternam eſſe materiam.] *Lego* magnis, *non* magis, *ex eadem.*

CAP. XXIV. Quem non falli credebant. In quibus balnearia ſine igne calefiũt.] *Sic prior editio, Vetus lectio*, quem non falli credebant ij quibus balnearia, *&c. &* credent *aptior forte lectio quam* credebant.

CAP. XXV. Et ad Penenion eundem gregem appellant.] *Coniunctio & ſuperuacanea eſt. Legendumque* Peneum, *non* Penenion. *Plinius libro 2. cap. 103.* In Bœotia amnis Melas oues nigras, Cephiſus eodem lacu profluens albas rurſus nigras Peneus, *etſi in Plinio corrupte* penitus *habeatur pro* Penens.

Et ipſius inſulæ mareria vectibilis.] *Eadem* vectabilis *præfert, non* vectibilis, *& mox paulo* lacu, *non* lacus, *legendum.*

CAP. XXVI. Et reuerberatur fluctu amnis reſtitit.] *Scribendum duco*: & reuerberato fluctu amnis reſtitit.

Itaque quod impendere ſolebant, id incremẽto accidit.] *Fidelior vetus lectio*, Itaque quod impendio ſolebat, id incremento accedit.

Fimo quiddam ſimile turbulẽtum mare profert.] *Legendum puto*, fimum quemdam ſimilem purgamentis mare profert, *aut ſic*, fimo quædam ſimilia purgamenta mare profert. *Plinius lib. 2. cap. 98. ex emendata impreſſione:* Omnia plenilunio maria purgantur quædam & ſtato tempore. Circa Meſſanam & Mylas fimo ſimilia exſpuuntur in littus purgamenta.

CAP. XXVII. Et quæcunque in his arduis arbor commiſſura aſtricta lapidum ſtetit. Labent ac madent tecta.] *Caſtigatius legetur, quantum coniectura aſſequi poſſum, ſic*, & quæcumque in arduis arbor commiſſura aſtricta lapidum ſtetit, labaſcit. Madent tecta.

Fruſtra titubantium fultura tentatur.] *Vetus lectio*, fruſtra titubantium fulcra tentantur.

Ferens ſecum madefacta montium latera.] Labefacta *magis arridet quam* madefacta.

Quæ fundamentis laborantibus adeſſem receſſerunt.] *Sic prior editio. Vetus lectio*, quæ fundamentis laborantibus ad cõreceſſerũt. *Putamus per tranſpoſitionem ſyllabarum locum deprauatum fuiſſe, reſtituendumque ſic*, quæ fundamentis laborantibus adeſa corruerunt. *Poſſet etiam legi* ambeſa, *non* adeſa, *vt infra notabimus: & in ſequentibus exemplaria quædam* laci, *non* lacus *legunt.*

CAP. XXVIII. Ingens æquor inuoluunt.] *Eadem*, volunt *agnoſcit, non* inuoluunt.

Nec à littore vbi inferius eſt, ſed à medio vbi ille cumulus eſt. Defluit ergo vbi Sol æſtus æquinoctialis ſub ipſum Lunæ Soliſque coitum omnibus aliis maior vndauere. Sed hic qui ad accupãdas terras emittitur. *Magis in diſpunctionem huius periodi peccatum eſt, quam in verborum deprauationem. Vtrique errori ſic medendum eſſe arbitramur*, Nec à littore vbi inferius eſt, ſed à medio vbi ille cumulus eſt, defluit. Ergo vti ſolet æſtus æquinoxialis ſub ipſum ſolis Lunæque coitum omnibus aliis maior vndare, ſi hic qui ad occupandas terras emittitur. *Nam & vetus lectio*, Solis Lunæque coitum *agnoſcit non contrario ordine.* Lunæ Soliſque coitum.

At ipſo tempore ſolutus legibus.] *Scribendum ex eadem* illo, *non* ipſo.

Sic in nos ſemper mare emittitur deſuper, vt feruor igniſque cum aliud genus exitij placuit.] *Dictio* ſemper, *& particula inclinatiua* quæ, *non leguntur in antiquis exemplaribus, in quibus* ſicut *habetur, non* ſic. *Vt putem in totum ſcribendum hoc pacto*: Sic aut in nos mare emittitur deſuper, aut feruor ignis, cum illud genus exitij placuit. *Quid ſi præpoſtere locatis dictionibus legas?* aut deſuper feruor ignis.

CAP. XXIX. Et adeo quidem affirmat.] *Coniunctio & ſuperuacanea eſt, ex vetere lectione. Quapropter legendũ puto*, Adeoque id affirmat. *Nam & in eadem per maiorem litteram ſcriptum eſt verbum* Adeo.

Inde aura tacita manabunt.] Tacta, *non* tacita *eadem præfert.*

Ambracij & Cretici ſinus.] *Scribendum reor*, Ambraſij & Corinthiaci ſinus.

CAP. XXX. Statim vndique ex aperto & abdito ſuperne ab infimo aquarum fiet irruptio.] *Tenebroſus locus inuerſione iuxta ac corruptione verborum. Vetus lectio* eruptio *habet, non* irruptio. *Ego legendum in vniuerſum ſic cenſeo*: Statim vndique ex aperto ſuperne, ex abdito ab imo aquarum fiet eruptio. *Et aliquanto ſuperius* exhaurit *eadem habet, non* exoluit.

Iterum aquas terra ſorbebit, terram pelagus ſtare aut intra terminos ſuos furere coget.] *Corrigendum cenſeo*, Iterum aquas terra ſorbebit. Iterum pelagus ſtare, *&c.*

Digitized by Google

ERASMVS.

Ex præfatio. IN *primis labris animam habere.*] Vt intelligas paratam ad mortem: quanquam altera ſcriptura magis arridet. Ac mox:

Hæc res efficit non euenire quærenti vt ſit liber, ſed euenire naturæ.] Fortunatus tantum mutat *quærenti*, in *Quiriti*. Britannicum exemplar probabilius habebat, *non è iure Quiritum, ſed è iure naturæ.* Nam omnino dubito, an Latine poſſis, *Quiritem* dicere, ſingulari numero, duntaxat apud rhetores.

CAP. XV. *Sæpe terra ſi facilis eſt, in tabem ipſa reſoluitur & humeſcit. Idem euenit ſub terra, quod in nubibus, vt ſpiſſetur, grauiorque quam vt manere in natura ſua poſſit, gignat humorem.* Ita prior editio: quæ tollerabilis eſt, ſi legas *grauioremque*. Fortunatus legit; *Ipſe tranſire facilis in aliud. Ipſa terra in tabem reſoluitur*, &c. Hæc lectio videtur altera deprauatior. Suppoſuimus lectionem quam diuinauit Fortunatus, donec germana extiterit.

CAP. XX. *Amnis eius.*] Sic prior editio. *Lynceſtius amnis*, bene repoſuit Fortunatus. Sed ſtomachatur ſine cauſa, quod *Mintius* aſſcripſerim ex codice, non ex omnino meo. Neque enim aliud tum agebam in tranſcurſu.

OPSOPOEVS.

Præfatio. SAltem in ipſo fine.] Memmij v. c. *ſaltem in ipſo fugæ reſpiciat.* Fortunati veteres, *ſaltem in ipſo fugæ impetu reſpiciat*, & forte melius.

Infractiſque rebus.] Fortunatij & Memmij v. c. *fractiſque rebus.* Et M. ſſ. *ducem promittens, exercitum petens.*

Iuiri non poteſt.] M. ſſ. *Inueniri non poteſt*, &c. Fortunatus in ſuis notis: Ita omnia & vetera exemplaria & vulgata, ſed vacillant & fluctuant hæc omnia, nullo certo ſenſu, aut verborum exitu. Quare arbitror aliquid erroris ſubeſſe, nec audeo quicquam mutare in tanto codicũ conſenſu. Senſum quidem auctoris hunc eſſe cõiecto. Innumera regna, imperiaque & prioribus ſæculis fracta eſſe, & nunc à maximo Deo, vel, & nunc maxime (vt notet ſua ætate maxime incerta ac mutabilia regna & imperia fuiſſe) à Deo alia prouehi, alia deprimi. &c. Ad hunc ſenſum forſitan ſic erit lectio reſtituenda: *Inueniri non poteſt numerus quàm multa & alijs temporibus fracta ſint, & nunc maxime Deus alia exaltat*, &c. Vel ſic. *Quam multa alijs temporibus fracta ſint, nunc enim maxime.* Vel ſic potius, vt nihil addas, *Quam multa & alias fracta ſint, cum nunc maxime Deus alia exaltat.* Vel ſi priorem omnino lectionem, nihil inuertendo cuſtodire volumus, & fidei antiquorum exemplarium rationem habere, quod magis placet, tunc illa verba quæ mox ſequuntur, *Magna iſta, quia parui ſumus, credimus*, à ſuperiori ſenſu non ſeparabimus. Quid ſi legeretur? *Inueniri non poteſt numerus quam multa alijs atque alijs modis fracta ſint.* Seneca in Epiſtolis, *Omnes*, inquit, *quæ vſquam rerum potiuntur vrbes, quæque alienorum imperiorum magna ſunt decora, vbi fuerunt, aliquando quæretur, & vario exitij genere tollentur, alias deſtruent bella, alias deſidia paxque ad inertiam verſa conſument, & magnis opibus exitioſa res luxus.* Tam varias lectiones poſſe contemni, vel etiam rideri, præclare video. Nos tamen in iuuandis auctorum locis deprauatis, vt in veteri morbo, quælibet mutationum auxilia tentare non inutile, neque ineptum ducimus, quando verum abſque ambitione quærendum eſt. Hæc Fortunatus.

A diuin. contemplatione.] Huius item ac Memmij codices, *à diuinorum conuerſatione.*

Vetus lectio (ſcribit Fortunatus) melior rectiorque, *ſed vtrinque intrepidus & inconfuſus*, quam & mox ſequentia verba confirmant: *Nec illius tumultu*, inquit, *nec huius fulgore perculſus.* Et mox, Purior (ait) eſt antiqua lectio, *Quod vt ad te tranſeat, aliquis poſſit amittere.* illa enim duo verba, *dare aliquis*, otioſa ſunt.

Superiores editiones, *in primis liberum animum habere*, ſed hoc eſt ex cenſura Fortunati. membranæ nobiſcum faciunt.

Grauiſſima ſeruitus.] In vetere codice recte deeſt vox *ſeruitus*, inepte repetita.

CAP. I. *Iunior cariſſime.*] Fortunatus: *Iunior* non ad ætatem hic refertur, ſed eſt nomen ipſius Lucilij gẽtilitium. vocabatur enim ita Lucilius Iunior, ſicut Plinius Secundus. Hunc Seneca aliquando Lucilium, aliquando Iuniorem appellat, vt infra in præfatione Quarti, *Ita eſt mi Iunior, quo apertior eſt adulatio*, &c.

CAP. II. *Aut ſtant. o. à aut fluunt.*] M. ſſ. Duo, *Aut ſtant omnes aquæ, aut eunt.* Et ſtatim, *ſalſæ amaræ aquæ, aut med.*

CAP. III. Memmij v. c. *circumiecti quidquid fudit fluuia deriuant.* Non dubito legere, *in quem montes circumiecti quicquid fudit pluuia deriuant.* Pluuialis enim aqua hibernos torrentes facit & fouet quos defluere dicit. Quæ deinde ſequuntur, ita concipiuntur in v. c. *ſed magnæ in ipſo latenteſque velut venæ vndæ ſunt.*

Fortunatus legit *ſeruat*, & refert ad Fucinum, Sed & *ſeruant* bene ſtat, ſi vndas ſubintelligas.

Auſertur.] Aliæ editiones, *effertur.* Fortunati codices, *transfertur.*

CAP. IV. VII. & IX. Quis inquam philoſophorum vmbi æ cauſam ab aëris mutatione repetiuit? & tamen hactenus cõniuentibus oculis iſtas ineptias in Seneca tulimus. Corrigamus ergo, & legamus in poſterum, *mutatio aëris imbrem facit*: & abiiciamus ſequens verbum *agit*, hanc lectionem ſcripta membrana ratam eſſe iubet.

CAP. X. M. ſſ. *Quare ergo non è terra fiat aqua? quæ*, optime cetera contra Senecam ſunt, nam ex aqua terram fieri paulo poſt pro confeſſo ſumit.

Rurſus ex quanto.] M. ſſ. non recipiũt alterum *rurſus*, quod eſt ante *mirari*, nec agnoſcit Fortunatus: qui mox ſcribit, *quod præſto ſit illis*, &c.

CAP. XI. M. ſſ. & priores editiones, *interſcindit curſum aquis*, vetus lectio Fortunati, *interſcindit viam aquis.*

Bene Fortunatus & m. ſſ. *faciant. Hoc accidiſſe ait Theophraſtus.*

Sed & alios quoque caſus.] Nicotij codex, *Sic vt alias quoque caſus interuenire opinatur, qui aliter vocent.* corrupte: at probius Memmij membrana, *Sunt qui alias quoque cauſas interuenire opinantur, quæ aliter vocant aquas, aut curſu ſuo, &c.* Vulgata lectio eſt ex v. c. Fortunati.

Vtraque accipitur.] Nicotij v. c. *accipitur*, Memmij *concipitur.*

Idem hic, *fontes & riuos ſubtiniſſe.* Scribo *riuos*. Ita enim, non, *lacus*, legi, magis congruit cum eadem hiſtoria à Plinio cap. 4. lib. 31. natur. hiſt. relata: *Proditur certe in Creta expugnato oppido, quod vocabatur Arcadia ceſſaſſe fontes amneſque, qui in eo ſitu multi erãt.* Mox idem v. c. *contrita tellus.*

Idem, *labentem. Quem non faciunt imbres, ſed incitant.*

CAP. XII. *Habere quod quaris.*] Scribe ex m. ſſ. *quod quæras.* Mox, veteres editiones & codices nonnulli ſcripti, *Sed ſi in rerum natura elementa ſunt quatuor.*

CAP. XV. *Quibus impellitur.*] M. ſſ. & aliæ editiones, *quibus impletur atque æſtuat.* Et mox Fortunati & Nicotij vett. c. *ac paulo pigrioris.*

Metall. humus.] Fortunatus ſuſpicatur legendum, *Hinc eſt omne metallorum genus.* quod verbum *humus*, ſuſpectum ſit.

Memmij. v. c. *In quadam vero terra humorque putreſcunt, ſic vt bitumen.*

Aqua ſit.] M. ſſ. *aqua deficit.* Fortunatus in ſuis reperit vt vulgo legitur. Mox, Vox *ſuo* non comparet in m. ſſ.

CAP. XVI. & XVII. *Æſtas ſic incaluit.*] Fortunati v. c. *incanduit* pro *incaluit.* Et mox *pigroque* pro *pinguique.* Et *hoc initiatis me addere.*

Memmij v. c. *natare in garo, nec cœnæ cauſa occidiſſe ſuper cœnam.*

Idem, *animæ aſſicienti.* at Fortunati vetus lectio ſincerior, *animam efflanti.*

CAP. XVIII. Memmij codex optime, *Quo coctum piſcem, quo exanimum? In ipſo ferculo exſpiret.* linea proxima non habet *piſcem.* Fortunatus ex v. c. hanc lectionem profert, *vt nollent, niſi eodem die captum piſcem comeſſe.* Ita quoque Nicotij liber, niſi quod *comedere* ſcribit.

Vetus Fortunati lectio, *Is pro pudor iam piſcis effertur*, vnde ipſe legendum arbitratur, *Is, pro pudor, iam pro putrido piſcis affertur, qui non hodie eductus, hodie occiſus eſt.* Diuerſa eſt ſcriptura Memmianæ membranæ, *Iam pro putrido his eſt piſcis occiſus. Hodie eductus eſt. Neſcio*, &c.

Fortunatus legit ex coniectura. *Quantum ad ſollertiam luxuriæ pretij accedit*, &c. vel, *Quanto ad ſollertiam luxuriæ plures accedunt, tanto ſubtilius*, &c. diuites enim, quibus moleſtæ erant pecuniæ, cum viderent magnam turbam ad luxuriam accedere, ſeque in numerum & in turbam deduci, ſubtilius quotidie aliquid, ingenioſiuſque ad luxuriam excogitabant, quo alios ſuperarent, ſeque numero eximerent. Vel potius legendum. *Quanto ad ſollertiam luxuriæ plures eunt, tanto ſubtilius*, &c. Hæc ille. Sed noſtra ſcriptura nititur fide v. c.

CAP. XIX. *In ſubt. occultis.*] Fortunati vetus lectio *oculi*, nō *occultis*, hoc eſt occultari & abſcondi.

Hor. idam aſpici.] *Aſpici* non eſt in optimo Memmij. codice Irrepſit ex gloſſemate.

Donec aliquo ſinu deuorentur.] M. ſſ. duo, *donec aliquo ſinu terræ deuorentur*, & confeſtim, *hanc aquam magnis*, &c.

CAP. XX. *Hæc medicaminum potentiam.*] Iidem, *Hæ medicatam potentiam.* Alter iterum. *Medicatum eſt.*

Memmij v. c. *aut furorem mouet.* Fortunati & Nicotij, *aut in furorem mouet.*

Veteres codices, *Hoc habet mali Lynceius amnis.* Et notauit Fortunatus, antiquos codices Ouidianos eſſe in quibus *Lynceius* legatur in hoc verſu Metamorph. xv.

Huic fluit effectu diſpar Lynceſtius amnis.

CAP. XXIII. Memmij v. c. *Poſt illum ex poſterioribus cæleſtes quas nubila excutiunt.* Fortunati, *Poſt illam ſunt cæleſtes, ex poſterioribus quas nubila exciūt.* Sed huc intruſum eſt illud *ex poſterioribus*, ſeu quod impreſſi habent, *ex ſuperioribus.*

CAP. XXV. Omnes priſci libri legunt *ad Peneion.* Et Plinio quoque natur. hiſt. cap. III. lib. II. teſte, Peneius amnis nigras facit oues. Vt aliud egiſſe videatur Muretus, cum contra codicum fidem ex Plinii lib. XXXI. cap. II. Ceronem fontem pro Peneio amni ſuffecit.

Amnis reſtitit.] Memmii vetus membrana, *amnis reſiſtit.*

Alioque renaſcitur ore.] Fortunatus notat in Ouidianis & vetuſtis Senecæ codicibus *orbe*, legi, non *ore*: magis tamen hoc placet quam illud. Verſu ſequenti præfert *tacito.* Ouidiano *tecto.* Mox Ouidiani codices habent *in agris* non *in vndis.*

Mox Memmii v. c. *tandem è longe remoto loco*, &c. Vetus interpres Lucani de Tigride ex libro primo Neronis Senecæ diſcipuli hos verſus retulit.

Quique pererratam ſubductus Perſida Tigris
Deſerit, & longo terrarum tractus hiatu
Reddit quæſitas iam non quærentibus vndas.

Quos aliquando mihi communicauit clariſſ. P. Pithœus.

Fimo quiddam ſimile.] Memmii v. c. *fimum quidem ſimilem turbulentæ auis mare profert.* Fortunati. *fimum quidem ſile turbulentum luis mare profert.*] Hinc iſte vulgatam lectionem concinnauit.

Mox Fortunatus veterem lectionem rectiorem & explicatiorem hanc laudat: *tempus eius valde, quo purgatur, obſeruatum, ſed incertum eſt.*

CAP. XXVII. *Perducitur infans.*] Fortunati vetus lectio & noſtra, *perduret infans.*

Memmii v. c. *& humido ſpiſſa caligo.* veteres editiones, *& ex humido ſpiſſa cal.* vulgatæ ſcripturæ Fortunatus auctor eſt ex vetere lectione.

Fortunati & Memmii v. c. *omne enim firmamentum in lubrico*, &c. intelligit enim fulcimina & tibicines, quibus labefactarum domorum ruinoſa latera firmari ſolent.

Mox Sic ſcribitur in v. c. Memmii, *& inter mixtos dominus greges.* forte *dominis*, vel, quod magis probauerim. *domibus*, legendum eſt.

Intercuſſu luminis.] Memmii v. c. *intercuſu luminis.* Paulo poſt Fortunatus legit, *Sic & illud.*

Preſſaque labant.] Ouidii codices *latent*, non *labant.* Vtrumque patitur & ſenſus, & carminis ratio, vt annotat Fortunatus.

CAP. XXVIII. Memmii v. c. *ingens æquor euoluit, quod longe à conſpectu interioris littoris frangitur.* Et hoc poſtremum notauit quoque P. Pithœus ex v. c.

Vtrumque fit.] Vetus Fortunati lectio, *Alterutrum fit.* hoc eſt vel eluuio, vel conflagratio, *mox.* Scribe *quandocunque.* Mox v. c. Memmii *emittitur, vt ferueт ignisque eum*, &c.

CAP. XXIX. Idem codex, ni prorſus fallor, recte *ſiue corpus natura gubernabile, vt arbores*, &c. Statim idem. *& ſequentis actus.*

Fortunatus legit *quandocunque*, pro *quandoque.* Poſtea recte v. c. Memmii, *Oceanus extrema ſortitus veniet*, &c. verſu vero præcedenti legit doctiſſ. Puteanus, *Nihil Hadria, mihi*, &c.

CAP. XXX. *Mare inducat.*] Vetus membrana, *mare inducatur*: & paulo poſt, *ſubterfluunt terras.*

Eadem, *ſtatim vndique ex aperto & abdito ſuperne ab infimo aquarum fiet irruptio.* Interpretamenti loco habeo tria illa verba, *ſuperne ab infimo.*

Eadem, *tam violentum, tam incontinens ſui.* Linea proxima putat Fortunatus *renitentibus* ſcribendum, quam lectionem ex notulis v. c. deprehendit.

Digitized by Google

GRVTERVS ET IVRETVS.

Ex Præfatione.

P*Oſt meridianis horis acceſſimus.*] M. ſſ. mei quatuor, *poſt meridianas horas acc.* quod malim. Locutio autem in eum quadrat qui graue aliquid & arduum ſero aggreditur, vt docent Turnebus aduerſ. lib. 18. cap. 13. Langlæus Ocij Semeſt. lib. 1. cap. vlt. quibus addatur Hadrianus Iunius Centur. 1. adag. 36. quod habet. *In meridie vitæ philoſophantes.*

Ex Cap. I.

Singulis vſus quam guſtus eſt.] Ita & Britannicum exemplar. Fortunati editio, *quam gratus eſt*, quod & in Pall. & Colon.

Ex Cap. III.

Faciem ſuam ſeruant.] Sic ſolum Col. itaque facile acceſſerim Fortunato legendum putanti *ſeruat*, vt referatur ad *Fucinum.* nam diſerte ita vterque Pall.

Ex Cap. XXIX.

Facere ſolemus Dracones.] Ita & Pal. tert. at quart. *tracones.* Colon. *traciones* primo loco poſita eſt lectio & in m. ſſ. Fort. ita enim dicuntur flexus & circuitus in omnibus rebus, animalis ſcilicet hoc nomine dicti ſimilitudine. Columellæ & Plinio palmites quoque annoſi, *Dracones* appellantur.

Ex Cap. XXV.

Ex qua fieri creditur.] Mei omn. *ex qua fieri lapis creditur.*

Tota compreſſa eſt.] Mei *comprehenſa eſt.*

Ex Cap. XXVII.

Violentus oberrat.] Pal. tertius *inuolutus aberrat.* quartus, *volutus aberrat.* Colonienſis, *volutus aberat.*

Ex Cap. XXIX.

Vndare ergo terra debet, vt validiori infirma ſuccumbat.] Pal. quart. *Vide ergo ne terra debeat minus, vt validiori infirma ſuccumbat.* quod & in Colon. niſi quod is, *ſuccumbant.*

L. ANNÆI SENECÆ
AD LVCILIVM NATVRALIVM QVÆSTIONVM
LIBER QVARTVS.

In quo de niue, grandine & pluuia agitur.

Præfatio.

DElectat te, quemadmodum ſcribis, Lucili virorum optime, Sicilia, & officium procurationis otioſæ. Delectabit, ſi continere id intra fines ſuos volueris, nec efficere imperium, quod eſt procuratio. Facturum te hoc, non dubito. Scio quam ſis ambitioni alienus, quam familiaris otio & litteris. Turbam rerum hominumque deſiderent, qui ſe pati neſciunt. Tibi tecum optime conuenit. Nec mirum paucis iſtud contingere, imperioſi nobis ipſis & moleſti ſumus: modo amore noſtri, modo tædio laboramus: infelicem animum nunc ſuperbia inflamus, nunc cupiditate diſtendimus: alias voluptate laxamus, alias ſollicitudine exurimus. Quod eſt miſerrimum, numquam ſumus ſinguli. Neceſſe eſt itaque aſſidua ſit, in tam magno vitiorum contubernio, rixa. Fac ergo, mi Lucili, quod facere conſueſti. A turba quantum potes, te ſepara, nec adulatoribus latus præbeas, artifices ſunt ad captandos ſuperiores. Par illis, etiam ſi bene caueris, non eris. Mihi crede capieris, ſi proditioni ipſe te trades. Habent hoc in ſe naturale blanditiæ: etiam cum reiiciuntur, placent: ſæpe excluſæ, nouiſſime recipiuntur. Hoc enim ipſum imputant, quod repelluntur, & ſubigi ne contumelia quidem poſſunt. incredibile eſt, quod dicturus ſum, ſed tamen verum. Ea maxime quiſque patet, qua petitur. Fortaſſe enim ideo, quia patet, petitur. Sic ergo formare, vt ſcias non poſſe te conſequi, vt ſis impenetrabilis. cum omnia caueris, per ornamenta feriet. Alius adulatione clam vtetur parce: alius ex aperto, palam ruſticitate ſimulata quaſi ſimplicitas illa, non ars ſit. Plancus artifex 1 ante Velleium maximus aiebat non eſſe occulte, nec ex diſſimulato blandiendum. Perit, inquit, procari, ſi latet. Plurimum adulator cum deprehenſus eſt; proficit: plus etiamnum ſi obiurgatus eſt, ſi erubuit. Futuros multos in perſona tua Plancos cogita: & hoc non eſſe remedium tanti mali, nolle laudari. Criſpus Paſſienus, quo ego nil cognoui ſubtilius in omnibus rebus, maxime in diſtinguendis & curandis vitiis, ſæpe dicebat, adulationi nos opponere, non claudere oſtium. Et quidem ſic, quemadmodum opponi amicæ ſolet. Quæ ſi impulit, grata eſt: gratior, ſi effregit. Demetrium egregium virum memini dicere cuidam libertino potenti, facilem ſibi eſſe ad diuitias viam, quo die pœnituiſſet bonæ mentis. Nec inuidebo, inquit, vobis hanc artem, ſed docebo eos quibus quæſito opus eſt, quemadmodum non dubiam fortunam maris, non emendi vendendique aleam ſubeant, non incertam fidem ruris, incertiorem fori tentent, quemadmodum non ſolum facili, ſed etiam hilari via pecuniam faciant, gaudenteſque diſpolient. Te inquit, longiorem Fido Annæo iurabo & Apollonio Pycta, quamuis ſtaturam habeas Thracæ incompoſiti. Hominem quidem non eſſe vllum liberaliorem, non mentiar, cum poſſis videri omnibus donaſſe, quidquid dereliquiſti. Ita eſt, mi Iunior, quo apertior eſt adulatio, quo improbior, quo magis frontē ſuam perfricuit, cecidit alienam, hoc citius expugnat. Eo enim iam dementiæ venimus, vt qui parce adulatur, pro maligno ſit. Solebam tibi dicere, Gallionem fratrem meum (quem nemo non parum amat, etiam qui amare plus non poteſt) alia vitia non noſſe, hoc etiam odiſſe ab omni illum parte tentaſti. Ingenium ſuſpicere cœpiſti, omnium maximum & digniſſimum, quod conſecrari mallet, quam conteri: pedes abſtulit. Frugalitatem laudare cœpiſti. prima ſtatim verba præcidit. Cœpiſti mirari comitatem & incompoſitam ſuauitatem: quæ illos quoque, quos tranſit, abducit, gratuitum etiam in obuios meritum. Nemo enim mortalium vni tam dulcis eſt, quam hic omnibus: cum interim tanta naturalis boni vis eſt, vti artem ſimulationemque non redoleat. Nemo non imputari ſibi bonitatem publicam patitur. Hoc quoque loco blanditiis tuis reſtitit. vt exclamares inueniſſe te inexpugnabilem virum aduerſus inſidias, quas nemo non in ſinū recipit. Eo quidē magis hanc eius prudentiā,

Digitized by Google

& in euitando ineuitabali malo pertinaciam te ſuſpicere confeſſus es, quia ſperaueras poſſe apertis auribus recipi, quamuis blanda diceres, quia vera dicebas. Sed eo magis intellexit obſtandum. Semper enim falſis à vero petitur veritas. Nolo tamen tibi diſplice as, quaſi male egeris mimum, & quaſi ille aliquid iocorum aut doli ſuſpicatus ſit. Non deprehendit te, ſed repulit. Ad hoc exemplar componere. Cum quis ad te adulator acceſſerit, dicito: I tu, iſta verba, quæ iam ab alio magiſtratu ad alium cum lictoribus tranſeunt, ferto ad aliquem, qui paria facturus, vult quidquid dixeris, audire. Ego nec decipere volo, nec decipi poſſum. Laudari me à vobis, niſi laudaretis etiam malos, vellem. Quid autem neceſſe eſt in hoc deſcendere, vt te petere cominus poſſint? Longum inter vos interuallum ſit. Cum cupietis bene laudari, quare hoc vlli debeas? Ipſe te lauda. dic: Liberalibus me ſtudiis tradidi, quamquam paupertas alia ſuaderet, & ingenium eo duceret, vbi præſens ſtudij pretium eſt. Ad gratuita carmina deflexi me, & ad ſalutare philoſophiæ ſtudium contuli. Oſtendi in omne pectus cadere virtutem: & eluctatus natalium anguſtias, nec ſorte me, ſed animo menſus, par maximis ſteti. Non mihi inimicitia Getulici Caij fidem eripuit, non in aliorum perſonam infeliciter amatorum, Meſſala & Narciſſus, diu publici hoſtes, antequam ſui, propoſitum meum potuerunt euertere. Ceruicem pro fide oppoſui. Nullum verbum mihi quod non ſalua conſcientia procederet, excuſſum eſt. Pro amicis omnia timui, pro me nihil, niſi ne parum bonus amicus fuiſſem. Non mihi muliebres fluxere lacrimæ, non è manibus vllius ſupplex pependi. Nihil indecorum nec bono, nec viro feci. Periculis meis maior, paratus ire in ea quæ minabantur, egi gratias fortunæ, quod experiri voluiſſet, quanti æſtimarem fidem. Non debebat mihi paruo res tanta conſtare. Nec examinauit me quidem diu: neque enim paria pendebant, vtrum ſatius eſſet me perire pro fide, an fidem pro me. Non præcipiti impetu in vltimum conſilium, quo me eriperem furori potentium, miſi. Videbam apud Caium tormenta, videbam ignes. Sciebam olim ſub illo in eum ſtatum res humanas decidiſſe, vt inter miſericordiæ opera haberetur, occidi. Non tamen ferro incubui, nec in mare aperto ore deſilui, ne viderer pro fide tantum mori poſſe. Adiice nunc inuictum muneribus animum, & in tanto auaritiæ certamine numquam ſuppoſitam manum lucro. Adiice nunc victus parſimoniam, ſermonis modeſtiam, aduerſus minores humanitatem, aduerſus maiores reuerentiam. Poſt hoc ipſe te conſule verane an falſa memoraueris. Si vera ſunt, coram magno teſte laudatus es: ſi falſa, ſine teſte deriſus es. Poſſum & ipſe nunc videri te aut captare, aut experiri. Vtrumlibet crede, & omnes timere à me incipe. Virgilianum illud excute:

Nuſquam tuta fides.

Aut Ouidianum,

---Qua terra patet, fera regnat Erynnis.
In facinus iuraſſe putes.---

Aut illud Menandri: (quis enim non in hoc magnitudinem ingenij ſui concitauit, deteſtatus conſenſum humani generis, tendentis ad vitia?) Omnes, ait, malos viuere: & in ſcænam velut ruſticus poëta proſiluit. Non ſenem excepit, non puerum, non fæminam, non virum: & adiicit, non ſingulos peccare, nec paucos, ſed iam ſcelus eſſe contextum. Fugiendum ergo, & in ſe redeundum eſt, imo etiam à ſe recedendum. Hoc tibi, etſi diuidimur mari, præſtare tentabo, vt dubium viæ, iniecta manu ad meliora perducam. Et ne ſolitudinem ſentias, hinc tecum miſcebo ſermones. Erimus vna, qua parte optimi ſumus: dabimus inuicem conſilia, non ex vultu audientis pendentia. Longe te ab iſta prouincia abducam, ne forte magnam hiſtoriis eſſe fidem credas, & placere tibi incipias, quotiens cogitaueris, Hanc ego habeo ſub meo iure prouinciam, quæ maximarum vrbium exercitus & ſuſtinuit & fregit, cum inter Carthaginem & Romam ingentis belli pretium iacuit, cum quattuor Romanorum principum, id eſt, totius imperij vires contractas in vnum locum vidit, altámque Pompeij fortunam erexit, Cæſaris fatigauit, Lepidi tranſtulit, omniumque cepit: quæ illi ingenti ſpectaculo interfuit, ex quo liquere mortalibus poſſet, quam velox foret ad imum lapſus ex ſummo, quamque diuerſa via magnam potentiam fortuna deſtrueret. Vno enim tempore vidit Pompeium Lepidúmque, ex maximo faſtigio aliter ad extrema deiectos, cum Pompeius alienum exercitum fugeret, Lepidus ſuum.

Itaque vt te tota mente abducam, quamuis multa habeat Sicilia in ſe, circaque ſe mirabilia, omnes interim prouinciæ tuæ quæſtiones prætentibo, & in diuerſum cogitationes tuas abſtraham. 1. Quæram enim tecum id quod libro ſuperiore diſtuli: 2 Quid ita Nilus æſtiuis menſibus abundet. Cui Danubium ſimilem habere naturam philoſophi tradiderunt, quod & fontis ignoti, & æſtate quam hieme

maior ſit. Vtrumque aparuit falſum. Nam & caput eius in Germania eſſe comperimus: & æſtate quidem incipit creſcere, ſed adhuc manente intra menſuram ſuam Nilo, primis caloribus, cum ſol vehementior inter extrema veris niues emollit, quas ante conſumit, quam intumeſcere Nilus incipiat. Reliquo vero æſtatis minuitur, & ad hibernam magnitudinem redit, atque ex ea demittitur. At Nilus ante exortum caniculæ augetur mediis æſtibus, vltra æquinoctium. Hunc nobiliſſimum amnem natura extulit ante humani generis oculos, & ita diſpoſuit, vt eo tempore inundaret Ægyptum, quo maxime vſta feruoribus terra vndam altius traheret, tantum hauſura, quantum ſiccitati annuæ ſufficere poſſit. Nam in ea parte, quæ in Æthiopiam vergit, aut nulli imbres ſunt, aut rari, & qui inſuetam aquis cæleſtibus terram non adiuuent. Vnam, vt ſcis, Ægyptus in hoc ſpem ſuam habet. 3 Proinde aut ſterilis annus aut fertilis eſt, prout ille magnus influxit, aut parcior. Nemo aratorum adſpicit cælum. Quare non 4 cum poëta meo iocor, & illi 5 Ouidium ſuum impingo, qui ait:

---- *Nec pluuio ſupplicat herba Ioui.*

Vnde creſcere incipiat ſi comprehendi poſſet, cauſſæ quoque incrementi inuenirentur. Nunc vero magnas ſolitudines peruagatus, & in paludes diffuſus, gentibus ſparſus circa Philas primũ ex vago & errante colligitur. Philæ inſula eſt aſpera & vndique prærupta: duobus in vnum coituris amnibus cingitur, qui Nilo mutantur, & eius nomen ferunt. Vrbem totam complectitur. Hanc Nilus magnus magis quam violẽtus, egreſſus Æthiopiam arenáſque, per quas iter ad commercia Indici maris eſt, prælabitur. Excipiunt eum cataractæ, nobilis inſigni ſpectaculo locus. Ibi per arduas exciſaſque pluribus locis rupes Nilus inſurgit, & vires ſuas concitat. Frangitur enim occurrentibus ſaxis, & per anguſta eluctatus, vbicumque vincit, aut vincitur, fluctuat: & illic excitatis primum aquis quas ſine tumultu leni alueo duxerat, violentus, & torrens per malignos tranſitus proſilit, diſſimilis ſibi. Quippe ad id lutoſus & turbidus fluit. At vbi ſcopulos verberauit, ſpumat: & illi non ex natura ſua, ſed ex iniuria loci color eſt. Tandémque eluctatus obſtantia in vaſtam altitudinem ſubito deſtitutus cadit, cum ingenti circumiacentium regionum ſtrepitu. Quem perferre gens ibi à Perſis collocata non potuit, obtuſis aſſiduo fragore auribus, & ob hoc ſedibus ad quietiora tranſlatis. Inter miracula fluminis incredibilem incolarum audaciam accepi. Bini paruula nauigia conſcendunt, quorum alter nauem regit, alter exhaurit. Deinde multum inter rapidam inſaniam Nili, & reciprocos fluctus volutati, tandem tenuiſſimos canales tenent, per quos anguſta rupium effugiunt: & cum toto flumine effuſi nauigium ruens manu temperant, magnoque ſpectantium metu in caput nixi, cum iam adploraueris, merſoſque atque obrutos tanta mole credideris, longe ab eo, in quem ceciderant, loco nauigant, tormenti modo miſſi. Nec mergit cadens vnda, ſed planis aquis tradit. Primum incrementum Nili circa inſulam, quam modo retuli, Philas noſcitur. Exiguo ab hac ſpatio petra diuiditur, ἄβατον Græci vocant: nec illam vlli, niſi antiſtites calcant: illa primum ſaxa auctum fluminis ſentiunt. Poſt magnum deinde ſpatium duo eminent ſcopuli, Nili venas vocant incolæ: ex quibus magna vis funditur, non tamen quanta operire poſſet Ægyptum. In hæc ora ſtipem ſacerdotes, & aurea dona præfecti, cum ſollenne venit ſacrum, iaciunt. Hinc iam manifeſtus nouarum virium Nilus, alto ac profundo alueo fertur, ne in latitudinem excedat obiectu montium preſſus. Circa Memphim demum liber, & per campeſtria vagus, in plura ſcinditur flumina, manuque canalibus factis, vt ſit modus in deriuantium poteſtate, per totam diſcurrit Ægyptum. Initio diducitur, deinde continuatis aquis in faciem lati ac turbidi maris ſtagnat: curſum illi violentiamque eripit latitudo regionum in quas extenditur, dextra læuaque totam amplexus Ægyptum. Quantum creuit Nilus tantum ſpei in annum eſt. Nec computatio fallit agricolam: adeo ad menſuram fluminis reſpondet, quam fertilem facit Nilus. Is arenoſo & ſitienti ſolo & aquam inducit & terram. Nam cum turbulentus fluat, omnem in ſiccis atque hiantibus locis fæcem relinquit: & quidquid pingue ſecum tulit, arentibus locis allinit: iuuatque agros duabus ex cauſſis, & quod inundat, & quod oblimat. Ita quidquid non adiit, ſterile ac ſqualidum iacet. Si creuit ſuper debitum, nocuit. Mira æque natura fluminis, quod cum ceteri amnes abluant terras & euiſcerent, Nilus tanto ceteris maior, adeo nihil exedit, nec abradit, vt contra adiiciat vires, minimúmque in eo ſit quod ſolum temperet. Illato enim limo, arenas ſaturat ac iungit. Debétque illi Ægyptus non tantum fertilitatem terrarum, ſed ipſas. Illa facies pulcherrima eſt, cum iam ſe in agros Nilus ingeſſit. Latent campi, opertæque ſunt valles: oppida inſularum modo exſtant. Nullum in mediterraneis, niſi per nauigia commercium eſt. Maiórque eſt lætitia gentibus, quo minus terrarum ſuarum vident. Sic quoque cum ſe ripis continet Nilus,

Digitized by Google

Nilus, per ſeptena oſtia in mare emittitur: quodcumque elegeris ex his, mare eſt. Multos nihilominus ignobiles ramos in aliud atque aliud littus porrigit. Ceterum beluas, marinis vel magnitudine vel noxa pares, educat. Et ex eo quantus ſit, æſtimari poteſt, quod ingentia animalia & pabulo ſufficienti, & ad vagandum loco, continet. Babillus virorum optimus, in omni litterarum genere rariſſimus, auctor eſt, cum ipſe præfectus obtineret Ægyptum, Heracleotico oſtio Nili, quod eſt maximum, ſpectaculo ſibi fuiſſe delphinorum à mari occurrentium, & crocodilorum à flumine aduerſum agmen agentium, velut pro partibus prælium. Crocodilos ab animalibus placidis morſuque innoxiis victos. His ſuperior pars corporis dura & impenetrabilis eſt etiam maiorum animalium dentibus; at inferior mollis ac tenera: 6 hanc delphini ſpinis, quas dorſo eminentes gerunt, ſubmerſi vulnerabant, & in aduerſum enixi diuidebant. Reciſis hoc modo pluribus, ceteri velut acie verſa refugerunt. Fugax animal audaci, audaciſſimum timido. Nec illos Tentyritæ generis aut ſanguinis proprietate ſuperant, ſed contemptu & temeritate. Vltro enim inſequuntur, fugienteſque iniecto trahunt laqueo: plerique pereunt, quibus minus præſens animus ad perſequendum fuit. Nilum aliquando marinam aquam detuliſſe, Theophraſtus eſt auctor. Biennio continuo, regnante Cleopatra, non aſcendiſſe, decimo regni anno & vndecimo conſtat. Significatam aiunt duobus rerum potentibus defectionem. Antonij enim Cleopatræque defecit imperiũ. Per nouem annos nõ aſcendiſſe Nilum ſuperioribus ſæculis, Callimachus eſt auctor. Sed nunc ad inſpiciendas cauſſas, propter quas æſtate Nilus creſcat, accedam, & ab antiquiſſimis incipiam. Anaxagoras ait, ex Æthiopiæ iugis ſolutas niues ad Nilum vſque decurrere. In eadem opinione omnis vetuſtas fuit. Hoc Æſchylus, Sophocles, Euripides tradunt. Sed falſum eſſe, argumentis plurimis patet. Primo Æthiopiam feruentiſſimam eſſe, indicat hominum aduſtus color, & Troglodytæ, quibus ſubterraneæ domus ſunt. Saxa velut igni ferueſcunt, non tantum medio, ſed inclinato quoque die: ardens puluis, nec humani veſtigij patiens: argentum replumbatur: ſignorum coagmenta ſoluuntur: nullum materiæ ſuperadornatæ manet operimentum. Auſter quoque, qui ex illo tractu venit, ventorum calidiſſimus eſt. Nullum ex his animalibus quæ latent bruma, vmquam reconditur. Etiam per hiemem in ſummo & aperto ſerpens eſt. Alexandriæ quoque, quæ longe ab huiuſmodi immodicis caloribus eſt poſita, niues non cadunt: ſuperiora etiam pluuia carent. Quemadmodum ergo regio tantis ſubiecta feruoribus duraturas per totam æſtatem niues recipit? Quas ſane aliqui montes illic quoque excipiant: numquam tamen magis quam Thraciæ iuga aut Caucaſus. Atqui horum montium flumina vere & prima æſtate intumeſcunt, deinde hibernis minora ſunt. Quippe vernis temporibus imbres niuem diluunt, reliquias eius primus calor diſſipat. Nec Rhenus, nec Rhodanus, nec Iſter, nec Cayſtrus ſubiacent malo: æſtate proueniunt. Altiſſimæ ſunt & in illis Septentrionalibus iugis niues. Phaſis quoque per id tempus 7 & Boryſthenes creſceret, ſi niues flumina poſſent contra æſtatem magna producere: Præterea ſi hæc cauſſa attolleret Nilum, æſtate prima pleniſſimus flueret. Tunc enim maximæ & integræ adhuc niues, ex molliſſimoque tabes eſt. Nilus autem per menſes quattuor liquitur, & illi æqualis acceſſio eſt. Si Thaleti credis, Eteſiæ diſcedenti Nilo reſiſtunt, & curſus eius acto contra oſtia mari ſuſtinent: ita reuerberatus in ſe recurrit: nec creſcit, ſed exitu prohibitus reſiſtit, & quacumque mox potuit, inconceſſus erumpit. 8 Euthymenes Maſſilienſis teſtimonium dicit: Nauigaui, inquit, Atlanticum mare. Inde Nilus fluit maior, quamdiu Eteſiæ tempus obſeruant: tunc enim eiicitur mare inſtantibus ventis. Cum reſederint, & pelagus conquieſcit: minorque diſcedenti inde vis Nilo eſt. Ceterum dulcis maris ſapor eſt, & ſimiles Niloticis beluæ. Quare ergo, ſi Nilum Eteſiæ prouocant, & ante illos incipit incrementum eius, & poſt eos durat? Præterea non fit maior, quo illi flauere vehementius? Nec remittitur incitaturque, prout illis impetus fuit: quod fieret, ſi illorum viribus creſceret. Quid, quod Eteſiæ littus Ægyptium verberant, & contra illos Nilus deſcendit, inde venturus, vnde illi, ſi origo ab illis eſſet. Præterea ex mari purus & cæruleus efflueret, non vt nunc turbidus venit. Adde, quod teſtimonium eius teſtium turba coarguitur. Tunc erat mendacio locus, cum ignota eſſent externa. Licebat illis fabulas mittere. Nunc vero tota exteri maris ora mercatorum nauibus ſtringitur: quorum nemo narrat nunc cæruleum Nilum, aut mare ſaporis alterius, quod & natura credi vetat: quia dulciſſimum quodque & leuiſſimum ſol trahit. Præterea quare hieme non creſcit? & tunc poteſt ventis concitari mare, aliquanto quidem maioribus. Nam Eteſiæ temperati ſunt. Quod ſi è mari ferretur Atlantico, ſemel oppleret Ægyptum. At nunc per gradus creſcit. Oenopides Chius ait, hieme calorem ſub terris contineri: ideo & ſpe-

cus calidos eſſe, & tepidiorem puteis aquam: itaque venas interno calore ſiccari. Sed in aliis terris augentur imbribus flumina. Nilum, quia nullo imbre adiuuetur, tenuari, deinde creſcere per æſtatem: quo tempore frigent interiora terrarum, & redit rigor fontibus. Quod ſi verum eſſet, æſtate flumina creſcerent, omneſque putei æſtate abundarent. Deinde non calorem hieme ſub terris eſſe maiorem. Aqua & ſpecus & putei tepent: quia aëra rigentem extrinſecus non recipiunt. Ita non calorem habent, ſed frigus excludunt. Ex eadem cauſſa æſtate refrigeſcunt: quia illo remotus ſeductuſque aër calefactus non peruenit. Diogenes Apolloniates ait: Sol humorem ad ſe rapit: hunc exſiccata tellus tum ex mari ducit, tum ex ceteris aquis. Fieri autem non poteſt, vt vna ſicca ſit tellus, alia humeat. Sunt enim perforata omnia, & inuicem peruia. Sicca ab humidis ſumunt aliquando. Niſi aliquid terra acciperet, exaruiſſet. Ergo vndas ſol trahit: ſed ex his quæ premunt, maxime hæc meridiana ſunt. Terra cum exaruit, plus ad ſe humoris adducit. vt in lucernis oleum illo fluit, vbi exuritur: ſic aqua illo incumbit, quò vis caloris & terræ æſtuantis arceſſit. Vnde ergo trahitur? ex illis ſcilicet partibus ſemper hibernis, Septentrionalibus, vnde exundat. Ob hoc pontus in infernum mare aſſidue fluit rapidus, non vt cetera maria, alternatis vltro citro æſtibus, in vnam partem ſemper pronus & torrens. Quod niſi faceret, hiſque itineribus, quod cuique deeſt, redderetur, quod cuique ſupereſt, emitteretur; iam aut ſiccata eſſent omnia, aut inundata. Interrogare Diogenem libet, quare, cum pontus & amnes cuncti inuicem commeent, non omnibus locis æſtate maiora ſunt flumina? Ægyptum ſol magis percoquit. Itaque Nilus magis creſcit. Sed in ceteris quoque terris aliqua fluminibus fiat adiectio. Deinde quare vlla pars terræ ſine humore eſt, cum omnis ad ſe ex aliis regionibus trahit: eoque magis, quo calidior eſt. Deinde quare Nilus dulcis eſt, ſi illi è mari vnda eſt? Nec enim

III. vlli flumini dulcior guſtus. 9 Grandinem hoc modo fieri, ſi tibi affirmauero, quo apud nos glacies fit, gelata nube tota: nimis audacem rem fecero. Itaque ex his me teſtibus numera ſecundæ notæ, qui vidiſſe quidem ſe negant, ſed audiſſe. Aut quod hiſtorici faciunt, & ipſe faciam. Illi cum multa mentiti ſunt ad arbitrium ſuum, vnam aliquam rem nolunt ſpondere: ſed adiiciunt, Penes auctores fides erit. Ergo ſi mihi parum credis, Poſidonius tibi auctoritatem promittet, tam in illo quod præteritum, quam in hoc quod ſecuturum eſt. Grandinem enim fieri ex nube aquoſa, etiam in humorem verſa, ſic affirmabit, tamquam interfuerit. Quare autem rotunda ſit grando, etiam ſine magiſtro ſcire potes, cum adnotaueris, ſtillicidium omne conglomerari. Quod & in ſpeculis apparet, quæ humorem halitu colligunt, & in poculis ſparſis aliaque omni leuitate: nam & in herbarum vel arborum foliis, ſi quæ guttæ adhæſerunt, in rotundum iacent.

Quid magis eſt ſaxo durum? quid mollius vnda?
Dura tamen molli ſaxa cauantur aqua.

Aut, vt alius poëta ait:

Stillicidi caſus lapidem cauat.----

Et hæc ipſa excauatio rotunda fit. Ex quo apparet illud, huic quoque ſimile eſſe quod cauat. Locum enim ſibi ad formam & habitum ſuum exſculpit. Præterea poteſt, etiam ſi non fuerit grando talis, cum defertur, corrotundari, & toties per ſpatium aëris denſi deuoluta æquabiliter atque in orbem teri. Quod nix pati non poteſt: quia non eſt tam ſolida, imo fuſa eſt, & non per magnam altitudinem cadit, ſed circa terras initium eius eſt. Ita non longius illi per aëra, ſed ex proximo lapſus eſt. Quare non & ego idem mihi permittam, quod Anaxagoras: cum inter nullos magis quam inter philoſophos eſſe debeat æqua libertas? Grando nihil aliud eſt quam ſuſpenſa glacies. Nix, in pruina pendens congelatio. Illud enim iam diximus, quod inter aquam & rorem intereſt, hoc inter pruinam

IV. & glaciem, nec non inter niuem & glaciem intereſſe. Poteram me, peracta quæſtione, dimittere: ſed 10 bene emenſum dabo: & quoniam cœpi tibi moleſtus eſſe, quidquid in hoc loco quæritur, dicam. Quæritur autem, quare hieme ningat, non grandinet: & vere, iam frigore infracto, grando cadat. Nam, vt fallar tibi, verum mihi quidem perſuadetur, qui me vſque ad mendacia hæc leuiora, in quibus 11 os præcidi, non oculi erui ſolent, credulum præſto. Hieme aër riget: & ideo nondum in aquam vertitur, ſed in niuem, cui aër propior eſt. Cum ver cœpit, maior inclinatio aëris ſequitur, & calidiore cælo maiora fiunt ſtillicidia. Ideo, vt ait Virgilius noſter.

----cum ruit imbriferum ver.

Vehementior immutatio eſt aëris vndique patefacti & ſoluentis ſe, ipſo tempore adiuuante. Ob hoc nimbi graues magis vaſtique quam pertinaces deferuntur. Bruma lentas

Digitized by Google

pluuias habet & tenues : quales ſæpe ſolent interuenire , cum pluuia rara & minu-
ta, niuem quoque admixtam habet. Dicimus niualem diem , cum altum frigus, &
triſte cælum eſt. Præterea Aquilone flante, & ſuum cælum habente , minutæ plu-
uiæ ſunt : Auſtro imber improbior eſt, & guttæ pleniores ſunt. Rem a noſtris v.
poſitam nec dicere audeo, quia infirma videtur : nec præterire. Quid enim mali eſt,
aliquid & faciliori iudici ſcribere ? Imo ſi omnia argumenta ad lancem cæperimus
exigere , ſilentium indicetur. Pauca enim admodum ſunt ſine aduerſario. Cetera
etiam ſi vincunt, litigant. Aiunt, quidquid circa Scythiam & Pontum & Septemtrio-
nalem plagam glaciatum & adſtrictum eſt, vere relaxari; tunc flumina gelata diſcedere,
tunc obrutos montes niuem ſoluere. Credibile eſt ergo, frigidos ſpiritus inde fieri,
& verno cœlo immiſceri. Illud quoque adiiciunt, quod nec ſum expertus, nec experiri
cogito. Tu quoque, cenſeo, ſi volueris verum exquirere, niuem ita caue experiaris.
Minus algere aiunt pedes eorum, qui fixam & duram niuem calcant, quam eorum qui te-
neram & labefactam. Ergo, ſi non mentiuntur, quidquid ex illis Septemtrionalibus lo-
cis iam diſtributa niue, & glacie frangente ſe fertur, id meridianæ partis tepentem iam
humidumque aëra alligat, & perſtringit. Itaque cum pluuia futura erat, grando fit, iniu-
ria frigoris. 12 Non tempero mihi, quò minus omnium noſtrorum ineptias vi.
proferam. Quoſdam peritos obſeruandarum nubium eſſe affirmant, & prædicere cum
grando futura ſit: & hoc intelligere vſu ipſo potuiſſe, cum colorem nubium notaſſent,
quem grando toties inſequebatur. Illud incredibile, Cleonis fuiſſe publice præpoſitos
χαλαζοφύλακας, ſpeculatores futuræ grandinis. Hi cum ſignum dediſſent, adeſſe iam gran-
dinem, quid exſpectas? vt homines ad penulas diſcurrerent, aut ad ſcortea? Imo pro ſe
quiſque alius agnum immolabat, alius pullum. Protinus autem illæ nubes alio decli-
nabant, cum aliquid guſtaſſent ſanguinis. Hoc rides. Accipe, quod rideas magis. Si
quis nec agnum nec pullum habebat, quod ſine damno fieri poterat, manus ſibi af-
ferebat. Et ne tu auidas aut crudeles exiſtimes nubes, digitum ſuum beneacuto gra-
phio pungebat, & hoc ſanguine litabat. Nec minus ab huius agello grando ſe auerte-
bat, quam ab illo, in quo maioribus hoſtiis exorata erat.

Rationem huius rei quidam quærunt. Alteri, vt homines ſapientiſſimos decet, negant vii.
poſſe fieri, vt cum grandine aliquis paciſcatur, & tempeſtates munuſculis redimat, 13
quamuis munera etiam deos vincant. Alteri ſuſpicari ipſos aiunt, eſſe in ipſo ſan-
guine vim quandam potentem auertendæ nubis, ac repellendæ. Sed quomodo in
tam exiguo ſanguine poteſt eſſe vis tanta, vt in altum penetret, & eam ſentiant
nubes? Quanto expeditius erat dicere, Mendacium & fabula eſt? At Cleonis iudicia
reddebant in illos, quibus delegata erat cura prouidendæ tempeſtatis: quod negligen-
tia eorum vineæ vapulaſſent, aut ſegetes procidiſſent. Et apud nos in duodecim tabulis
cauetur, ne quis alienos fructus excantaſſit. Rudis adhuc antiquitas credebat & attrahi
imbres cantibus, & repelli: quorum nihil poſſe fieri, tam palam eſt, vt huius rei cauſſa
nullius philoſophi ſchola intranda ſit. 14 Vnam rem adhuc adiiciam, & fa- viii.
uere ac plaudere te iuuabit. Aiunt niuem in ea parte aëris fieri, quæ prope terras eſt.
Hanc enim plus habere caloris ex tribus cauſis. Vna, quod omnis terrarum euaporatio,
cum multum intra ſe feruidi aridique habeat, hoc eſt calidior, quo recentior. Altera,
quod radij ſolis à terra reſiliunt, & in ſe recurrunt. Horum duplicatio proxima quæ-
que à terris calefacit. Quæ ideo plus habent teporis, quia ſolem bis ſentiunt. Ter-
tia cauſſa eſt, quod magis ſuperiora perflantur. At quæcumque depreſſa ſunt, mi-
nus ventis verberantur. Accedit his ratio Democriti. Omne corpus quo ſo- ix.
lidius eſt, hoc calorem citius concipit, & diutius ſeruat. Itaque ſi in ſole poſueris æneum
vas & vitreum & argenteum, æneo citius calor accedet, diutius hærebit. Adiicit deinde,
quare hoc exiſtimet fieri. His, inquit, corporibus, quæ duriora, & preſſiora denſioraque
ſunt, neceſſe eſt minora foramina eſſe, & tenuiorem in ſingulis ſpiritum. Sequitur vt
quemadmodum minora balnearia & minora miliaria, citius calefiunt, ſic hæc foramina
occulta & oculos effugientia, & celerius feruorem ſentiant, & propter eaſdem anguſtias
quidquid receperunt, tardius reddant. Hæc longe præparata ad id perdu- x.
cunt, de quo nunc quæritur. Omnis aër quo propior eſt terris, hoc craſſior. Quem-
admodum in aqua & in omni humore fæx ima eſt: ita in aëre ſpiſſiſſima quæque deſi-
dunt. Iam autem probatum eſt, omnia quo craſſioris ſolidioriſque materiæ ſunt, hoc fi-
delius cuſtodire calorem receptum: ſed quo editior eſt aër, & quo longius à terrarum
colluuie receſſit, hoc ſincerior puriorque eſt. Itaque ſolem non retinet, ſed velut per
inane tranſmittit: ideo minus calefit. Contra autem quidam aiunt, cacumina xi.

ZZ2
Digitized by Google

montium hoc calidiora eſſe debere, quo ſoli propiora ſunt. Qui mihi videntur errare, quod Apenninum & Alpes, & alios notos ob eximiam altitudinem montes intantum putant creſcere, vt illorum magnitudo ſentire ſolis viciniam poſſit. Excelſa ſunt iſta quamdiu nobis comparantur: at vero vbi ad vniuerſum reſpexeris, manifeſta eſt omnium humilitas. Inter ſe vincuntur, & vincunt. Ceterum intantum nihil attollitur, vt collatione totius nulla ſit vel maximis portio: quod niſi eſſet, non diceremus, totum orbem terrarum pilam eſſe. Pilæ proprietas eſt, cum æqualitate quadam rotunditas: æqualitatem autem hanc accipe, quam vides in luſoria pila. Non multum illi commiſſuræ & rimæ earum nocent, quo minus par ſibi ab omni parte dicatur. quomodo in hac pila, nihil illa interualla officiunt ad ſpeciem rotundi, ſic nec in vniuerſo quidem orbe terrarum editi montes, quorum altitudo totius mundi collatione conſumitur. Qui dicit altiorem montem, quia ſolem propius excipiat, magis calere debere: idem dicere poteſt, longiorem hominem citius quam puſillum debere calefieri, & citius caput eius quam pedes. At quiſquis mundum menſura ſua æſtimauerit, & terram cogitauerit tenere puncti locum, intelliget nihil in illa poſſe ita eminere, vt cæleſtia magis ſentiat, velut in propinquum illis acceſſerit. Montes iſti quos ſuſpicimus, & vertices æterna niue obſeſſi, nihilominus in imo ſunt. & propius quidem ſoli eſt mons, quam campus aut vallis: ſed ſic, quomodo eſt pilus pilo craſſior. Iſto enim modo, & arbor alia magis quam alia dicetur vicina cælo, quod falſum eſt: quia inter puſilla non poteſt eſſe magnum diſcrimen, niſi dum inter ſe comparantur. Vbi ad collationem immenſi corporis ventum eſt, nihil intereſt quanto alterum altero ſit maius: quia etiam ſi magno diſcrimine, ta-

XII. men minima dicuntur. Sed vt ad propoſitum reuertar propter has quas retuli cauſſas, pleriſque placuit, in ea parte aëris niuem concipi, quæ vicina terris eſt: & ideo minus alligari, quia minore frigore coit. Nam vicinus aër & plus habet frigoris, quam vt in aquam & imbrem tranſeat, & minus quam vt duretur in grandinem. Hoc medio

XIII. frigore non nimis intento niues fiunt coactis aquis. Quid iſtas, inquis, ineptias, quibus nec litteratior fit quiſquam, nec melior, tam operoſe perſequeris? Quomodo fiant niues, dicis: cum multo magis ad nos dici à te pertineat, quare emendæ non ſint niues. Iubes me cum luxuria litigare. Quotidianum iſtud & ſine effectu iurgium eſt. Litigemus tamen: etiamſi ſuperior futura eſt, pugnantes ac reluctantes vincat. Quid porro? Hanc ipſam inſpectionem naturæ nihil iudicas ad id, quod vis, conferre? Cum quærimus, quomodo nix fiat, & dicimus illam pruinæ ſimilem habere naturam, plus illi ſpiritus quam aquæ ineſſe, non putas exprobrari illis: cum emere aquam turpe ſit, ſi nec aquam quidem emunt? Nos vero quæramus potius, quomodo fiant niues, quam quomodo ſeruentur: quoniam non contenti vina diffundere veterana, & per ſapores ætateſque diſponere, inuenimus quomodo ſtiparemus niuem, vt ea æſtatem euinceret, & contra anni feruorem defenderetur loci frigore. Quid hac diligentia conſecuti ſumus? Nempe vt gratuitam mercemur aquam. Nobis dolet, quod ſpiritum, quod ſolem emere non poſſumus, quod hic aër etiam delicatis diuitibuſque ex facili nec emptus venit. O quam nobis male eſt, quod quidquam à rerum natura in medio relictum eſt. Hoc quod illa fluere & patere omnibus voluit, cuius hauſtum vitæ publicum fecit: hoc quod tam homini, quam feris auibuſque, & inertiſſimis animalibus, in vſum largè ac beate profudit, contra ſe ingenioſa luxuria redegit ad pretium. Adeo nihil poteſt illi placere, niſi carum. Vnum hoc erat, quod diuites in æquum turbæ deduceret, quo vno non poſſent antecedere pauperrimum. Illi cui diuitiæ moleſtæ ſunt, excogitatum eſt, quemadmodum etiam aqua caperet luxuriam. Vnde ad hoc peruentum ſit, vt nulla nobis aqua ſatis frigida videretur quæ flueret, dicam. Quamdiu ſanus & ſalubris cibi capax ſtomacus eſt, impleturque, non premitur, naturalibus fomentis contentus eſt. Vbi quotidianis cruditatibus non temporis æſtus, ſed ſuos ſentit, vbi ebrietas continua viſceribus inſedit, & præcordia bile, in quam vertitur, torret, aliquid neceſſario quæritur, quo æſtus ille frangatur, qui ipſis aquis incaleſcit, remediis incitat vitium. Itaque non æſtate tantum, ſed & media hieme niuem hac cauſſa bibunt. Quæ huius rei cauſſa eſt, niſi inteſtinum malum, & luxu corrupta præcordia, quibus nullum interuallum vmquam quo interquieſcerent, datũ eſt, ſed prandia cænis vſque in lucem perductis ingeſta ſunt, & diſtentos copia ferculorum ac varietate, comeſſatio altius merſit? Deinde numquam intermiſſa intemperantia, quidquid ante decoxerat, efferauit, & in deſideriũ ſemper noui rigoris accendit. Itaque quãuis cænationem velis ac ſpecularibus muniant & igne multo doment hiemẽ, nihilominus ſtomachus ille ſolutus, & æſtu ſuo languidus, quærit aliquid quo erigatur. Nã ſicut animo relictos ſtupenteſque fri-

gida ſpargimus, vt ad ſenſum ſui redeant: ita viſcera iſtorum vitiis torpentia nihil ſentiunt, niſi frigore illa vehementiore peruſſeris. Inde eſt, inquam, quod nec niue quidem contenti ſunt, ſed glaciem, velut certior illi ex ſolido rigor ſit, exquirunt, ac ſæpe repetitis aquis diluunt: quæ non è ſummo tollitur, ſed vt vim maiorem habeat, & pertinacius frigus, ex abdito effoditur. Itaque ne vnum quidem eius eſt pretium: ſed habet inſtitores aqua, & annonam, pro pudor! variam. Vnguentarios Lacedæmonij vrbe expulerunt, & prope recedere finibus ſuis iuſſerunt, quia oleum diſperderent. Quid illi feciſſent, ſi vidiſſent reponendæ niuis officinas, & tot iumenta portandæ aquæ deſeruientia, cuius colorem ſaporémque paleis, quibus cuſtodiunt, inquinant? At dij boni, quam facile eſt exſtinguere ſitim ſanam! Sed quid ſentire poſſunt emortuæ fauces, & occallatæ cibis ardentibus? Quemadmodum nihil illis ſatis frigidum, ſic nihil ſatis calidum eſt. Sed ardentes boletos, & raptim condimento ſuo merſatos, demittunt pæne fumantes, quos deinde reſtinguant niuatis potionibus. Videbis, inquam, quoſdam graciles, & palliolo focalique circumdatos, pallentes & ægros, non ſorbere ſolum niuem, ſed etiam eſſe, & fruſta eius in ſcyphos ſuos deiicere, ne inter ipſam bibendi moram tepeſcant. Sitim iſtam eſſe putas? Febris eſt: & quidem eo acrior, quod non tactu venarum, nec in cutem effuſo calore deprehenditur. Sed cor ipſum excoquit luxuria, inuictum malum, & ex molli fluidóque durum atque patiens. Non intelligis, omnia conſuetudine vim ſuam perdere? Itaque nix iſta, in qua etiamnum natatis, eo peruenit vſu, & quotidiana ſtomachi ſeruitute, vt aquæ locum obtineat. Aliquid adhuc quærite illi frigidius, quia pro nihilo eſt familiaris rigor.

MVRETVS IN LIB. IV. NAT. QVÆST.

Vt omnes diſputationes ſuas, vſitata ſibi conſuetudine, ſermone aliquo, qui ad formandos mores pertineat, condiat, de Nilo, grandine, niue, pluuiaque dicturus, elegantiſſimo procemio vtitur de vitandis adulatoribus: & quantopere eorum conſuetudo tum periculoſa, tum perniccioſa ſit. In eo emendando quid præſtiterim & ipſe mihi conſcius ſum, & ſciet, ſi quis hos libros cum anteà editis conferre voluerit.

1. Ante Villeum.] *Parum abeſt, quin legendum ſuſpicer* Velleium, *vt intelligatur Velleius Paterculus, cuius fragmenta quædam hiſtoriarum exſtant. Ille quidem certè perfrictæ frontis adulator fuit.*

AD CAP. I. 2. Quid ita Nilus æſtiuis menſibus abundet.] *De hac nobiliſſima quæſtione multa diſputat Herodotus libro ſecundo, ſed multo copioſius multoque eruditius Diodorus Siculus libro primo bibliothecæ. Vide & Solinum capite* XLV. *& Plinium capite nono libri quinti, & Heliodorum libro ſecundo Æthiopicon.*

AD CAP. II. 3. Proinde aut ſterilis annus.] *Plinius:* In duodecim cubitis famem ſentit: in tredecim etiamnum eſurit: XIII. cubita hilaritatem afferunt, XV. ſecuritatem, XVI. delicias.

4. Cum poëta meo.] *Id eſt, tecum. erat enim & hic Lucilius poeta. Alij ineptè,* cum poëta in eo.

5. Ouidium.] *Memoriæ lapſus. Tibulli enim verſus eſt, non Ouidij.*

Te propter nullos tellus tua poſtulat imbres,
Arida nec pluuio ſupplicat herba Ioui.

6. Hanc delphini.] *Et de hoc naturali aſtu delphinorum aduerſus Crocodilos, & de Tentyritarum audacia, vide Plinium cap.* XXV. *libri octaui.*

7. Et Boryſthenes.] *Ineptè alij,* eas oras tenens.

8. Eudimenes Maſſilienſis.] *Legendum* Euthymenes, *è libro quarto eorum qui Plutarcho tribuuntur, de placitis philoſophorum.*

AD CAP. III. 9. Grandinem.] *Ariſtoteles capite* XII. *libri* 1. *Meteorologicon.*

AD CAP. IV. 10. Bene emenſum dabo.] *Bene emenſum vocat ἐπίμετρον, auctarium, corollarium. vt cum multis modiis tritici pugillos aliquot pro cumulo adiiciunt.*

11. Os præcidi, non oculi erui ſolent.] *Præcidere, aut fortaſſis præcludere os audientibus videntur, qui ita mentiuntur, vt contra dici non facilè poſſit: at oculos eruere, qui non verentur ea pro veris affirmare, quæ adſpectu ipſo mendacij argui poſſunt. Excæcare enim eos qui audiunt, quantum in ipſis eſt, videntur.*

AD CAP. VI. 12. Non tempore mihi.] *Horum ſpeculatorum futuræ grandinis meminit & Plutarchus libri ſeptimi ſympoſiacon capite ſecundo. Et ne tota res, quæ alioqui primo adſpectu ridicula eſt, fabuloſa exiſtimetur, grauis & ſanctus ſcriptor, Clemens Alexandrinus, putat magos fuiſſe, qui longa eorum quæ in ſublimi fierent obſeruatione, grandinem imminentem prænoſcerent, & illis impiis ſacrificiis, aut ſanguinis è digito effuſione, populum in impietate ac ſuperſtitione retinerent. Vide eum libro* VI. *Stromat.*

AD CAP. VII. 13. Quamuis munera etiam Deos vincant.] *Reſpicit ad illud Homericum.*

Δῶρα θεοὺς πείθει, δῶρ' αἰδοίους βασιλῆας.

AD CAP. VIII. 14. *De origine niuis, de qua hic agitur, videndus Ariſtoteles capite* XI. *libri* 1. *Meteorologicon.*

PINCIANVS.

Tvrbam rerum hominumque deſiderant.] *Scribe,* deſiderent, *non* deſiderant, *ex vetere lectione.* PRÆFATIO.

Si modo amore noſtri, modo tædio laboramus.] *Puto expungendam eſſe coniunctionem* ſi, *etſi à vetuſtis exemplaribus agnoſcatur.*

Cum omnia caueris, per ornamenta fiet.] *Vetus lectio.* Cum omnia caueris, per munimenta feriet. *Quid ſi legas?* veramenta, *non* munimenta.

Futuros multos in perſona tua Plancos cogita.] *Scribe,* Futuros multos in perſonam tuam Plancos cogita, *ex eadem.*

Adulationi opus non claudere oſtium.] *Eadem,* adulationibus non claudere oſtium.

Hominem quidem non eſſe vllum liberaliorem, non mentiar.] *Legendum reor,* Hominem quidem non eſſe vllum liberaliorem mentiar.

Solebam tibi dicere.] *Scribendum puto*, Solebas mihi dicere. *Nam ſequitur aliquanto poſt*, Nolo tamen tibi diſpliceas, quaſi male egeris.

Tali vitia non nolle, hoc eum odiſſe.] *Puto corrigendum*, alia vitia non nolle, *&c.*

Ingenium ſuſpicere cœpiſti.] *Scribendum per maiorem*, Ingenium, *vt ſit initium narrationis, qua monſtrat quomodo ſe erga adulatores Gallio geſſerit.*

Quod conſecrari mallet, quam conteri.] Malles *libentius legerim*, *quam* mallet: *&* conſeruari, *quam* conſecrari.

Prima ſtatim verba præſcidit. Cœpiſti mirari comitatem & compoſitam ſuauitatem.] *Eadem*, Prima ſtatim verba præſcidit: Cœpiſti mirari comitatem & incompoſitam ſuauitatem. *Recte. Nam ſequitur*: Cum interim tanta naturalis bonitas eſt, vti artem ſimulationemque non redoleat.

Gratuitum etiam in obuios meritum.] *Probarem magis, vt ſcriberetur* omnes, *quàm* obuios, *quia ſubdit ſtatim*, quàm hic omnibus, *& item* bonitatem publicam.

Vis tu iſta verba quæ iam ab alio magiſtratu ad alium cum lictoribus tranſeant, ferre ad aliquem qui paria facturus vult quicquid dixeris audire.] *Scribe* I tu, *non* vis tu. *&* ferro, *non* ferre, *ex vetere lectione. Nam & nonnulla ex exemplaribus* ferte *habent, non* ferre.

Oſtendi in omne pectus eandem cadere virtutem.] *Verbum* eãdem *ſuperfluum eſt, ex vetere lectione.*

Salua bona conſcientia.] *Et hic quoque dictio* bona *redundat, ex eadem.*

Et ex vultu audientis pendentia, Longe te ab iſta prouincia abducam.] *Exiſtimo corrigendum*, & ex vultu audientis pendentem longe te ab iſta prouincia abducam.

Altamque Pompeij fortunam exerit, Cæſaris fatigauit, Lepidi tranſtulit, omniumque cœpit, quæ illi ingenti ſpectaculo interfuit: ex quo liquere, mortalibus poſſet.] *Locus creber mendis. Vetus lectio*, altumque Pompeij fortuna erexit. *vt pro* altum *commodior forte ſcriptura ſit* animum, *Quod autem ſequitur*, omniumque cœpit, *libẽtius ſic ſcriberem*: Omnium concuſſit, qui illi ingenti ſpectaculo interfuere: quo liquere mortalibus poſſet.

CAP. I. Itaque vt totum mente abducam.] *Legendum reor*, Itaque vt totum mihi te abducam.

Atque ex ea dimittitur.] *Vetus lectio*, demittitur.

CAP. II. Vrbem totam complectitur.] *Recte qui legunt*, Vrbs eam totam complectitur. *Cuius rei auctor eſt Ariſtides in oratione qua vocatur Ægyptia, his verbis*: Eſt autem Phile inſula, in confinibus Ægypti & Æthiopiæ. Cuius par eſt magnitudo cum magnitudine vrbís in ea ſitæ. *Idem de Arado Phœniciæ inſula memoriæ proditum eſt. Nam ſi accipiamus, Nilum fluuium vrbem totam complecti, inutilis eſt repetitio: quia ſtatim ante dixerat*, duobus in vnum coituris amnibus cingitur.

At vbi in ſcopulos cautium intrauit ſpumat.] *Scribetur ni fallor, ſincerius*, At vbi in ſcopulos arctius intrauit, ſpumat. *præceſſit enim*, & per anguſtias eluctatur: *& mox paulo*, tandem tenuiſſimos canales tenet, per quos anguſtia rupium effugit.

Primum incrementum Nili circa inſulam quam modo retuli, Philas naſcitur. Exiguo ab hoc ſpatio petra diuiditur.] *Scribo* noſcitur, *non* naſcitur. *quia ſequitur paulo poſt*, auctum fluminis ſentiunt. *Item legendum* ab hoc: *videlicet inſula.*

Illa primo ſaxa auctum fluminis ſentiunt.] *Vetus lectio*, Illa primum ſaxum actu fluminis ſentiunt. *Scribo*. Illud primo ſaxum auctum fluminis ſentit.

Quicquid pingue ſecum tulit, arentibus locis illinit.] *Fidelior antiqua lectio* allinit, *non* illinit.

Quod cum cæteri amnes abluant terras.] *Eadem, non* abluant *agnoſcet, ſed* ambulant. *Scribe* ambedant: *vt Virgilianum illud.* Ambeſas ſubigat malis ab ſumere menſas. *Tum ſequitur illico*, adeo nihil edit nec abradit.

Heraclito oſtio Nili, quod eſt maximum.] *Eadem* Heraclutio, *Scribo* Heracleotico, *ex Plinio, Strabone, Ptolomæo, Diodoro, reliquis: quod idem eſt cum Canopico.*

Tunc enim maxime & integræ adhuc niues, molliſſimoque tabes eſt.] *Caſtigatius leges* niuis, *quàm* niues.

Eudimenes Maſſilienſis.] *Corrige.*, Eutymenes Maſſilienſis, *tum ex ſcriptis exemplaribus, tum ex Græcis vulgata voce. Nam Ariſtophanis in comœdia Arcananes, Eutymenes magiſtratus eſt Athenienſium: & apud Suidam mentio quoque Eutymenis.*

Cum reſiderint in pelagus, conquieſcit.] *Emenda ex eiſdem*, Cum reſederit pelagus, conquieſcit.

Ex eadem cauſa æſtate frigidant.] *Sic prior editio, Scribendum* frigeſcunt, *non* frigidant, *ex eiſdem.*

Vt vna ſicca ſit tellus, alia abundet.] *Scribendum arbitror*, vt vna ſicca ſit tellus, alia humeat.

Vnde ergo trahit?] *Lege*, vnde ergo trahitur? *ex vetere lectione.*

CAP. III. Quid niſi faceret.] *Rectior lectio*, Quod niſi fieret.

Illud huic quoque ſimile eſſe quod cauat.] *Permuta dictionum ordinem.* Illud quoque huic ſimile quod cauat, *ex vetere lectione.*

Nix in pruina pendens congelatio.] *Mallem ſcriberes*, nix & pruina pendans congelatio: *quia ſequitur* hoc inter pruinam & glaciem, necnon inter niuem & glaciem intereſſe. *Ergo iungit niuem & pruinam.*

CAP. IV. Aquilone flante & ſuum cœlum habente.] *Vetus lectio*, aquilone flante aut ſuum cœlum habente.

CAP. VIII. Vnam rem ad hoc adiiciam.] Adhuc, *non* ad hoc, *eadem.*

CAP. XIII. Quoniam non contenti vina diffundere veteranea, per ſapores ætatéſque diſponere.] *Eadem*, quoniam non contenti vina diffundere per veterana, per ſaporeſque diſponere.

Niſi frigore illa vehementiore peruſſeris.] *Eadem* percuſſeris *præfert, non* peruſſeris.

Et propere cedere finibus ſuis iuſſerunt.] *Scribendum puto*, & prope recedere è finibus ſuis iuſſerunt.

Quemadmodum nihil illis ſatis frigidum, ſic nihil calidum illis ſatis eſt.] *Breuior ſincerior que vetus lectio.* Quemadmodum nihil illis ſatis frigidum, ſic nihil ſatis calidum eſt.

OPSOPOEVS.

PRÆFATIO. FOrtunati vetus lectio *Villeium*, noſtra *Villeium.* Lipſius ex VI. Annal. Taciti corrigit, & legit *Vitellium.* Villeus enim (ſcribit in cõment.) ignotus: at Vitellij huius mirũ in adulãdo ingeniũ, etiã Suetonius celebrat, cap. II. in Vitellio, & Dio, & Dio. LVIII. Plancus autẽ in Seneca, eſt is qui apud Fuluiã Antonij magnus: de cuius adulatoriis moribus Appianus lib. III. Ciuiliũ. Hęc Lipſius. Verba vero Taciti hæc ſunt: *Tiberius*

Digitized by Google

cunctis quæ apud Orientem parabantur L. Vitellium præfecit. Eo de homine haut ſum ignarus ſiniſtram in vrbe famam, pleraque fœda memorari: ceterum regendis prouinciis priſca virtute egit. Vnde regreſſus & formidine C. Cæſaris, familiaritate Claudij, turpe in ſeruitium mutatus: exemplar apud poſteros adulatorij dedecoris habetur.

In perſona tua.] Fortunatus etiam contra exemplaria legendum cenſet, non *in perſona*, ſed *in prouincia*, hoc eſt in Sicilia, in qua Lucilius Iunior tunc præfectus erat. vt dicat Seneca, in Sicilia multos adulatores Planci ſimileis eſſe, quos omni diligentia Lucilius caueat.

In diſtinguendis.) Lipſius initio comment. ad XII. Annal. Taciti ſcribit omnino *diſtinguendis* legendum.

Te inquit, longiorem.] Turnebus Aduerſat. lib. XXI. cap. 19. Ait Seneca libro 4. quæſt. nat. in præfat. *Te longiorem Fido, Anneo iurabo & Apollonio pyctа, quamuis ſtaturam habeas Tetiſi threcæ incompoſiti.* quæ adulationem impudenter mentientium aſſentatorum indicant, gignantum proceritatem nanis & pumilionibus attribuentium: ſed verba tamen illa conſideranti mihi percuſſit animum, numquid nam ab eo ſcriptum fuiſſet, *Quamuis ſtaturam habeas threcis in threcem compoſiti.* nam in amphitheatralibus muneribus thraces, qui & threſes plerumque vocabantur, inter ſe committebantur, qui cum exiguam haberent parmam, ſe totos velut in eā colligebant, ne vulneri paterent, & ſtaturam incuruando paruus & breuis eſt, ille ſimilis non illepide threci in threcem compoſito dicitur. Ac medius fidius lineamenta apographorum vetuſtorum, ſi quid iſtud refert, effigiem neſcio quam huius ſcripturæ reddere videntur. Thraces autem ſolitos eſſe peltis, id eſt certis vel parmis pugnare, docet ita Ariſtophanes in comedia, quæ Acharnes eſt inſcripta, de Thracum auxiliis loquens, καταπελτῶν τὴν Βοιωτίαν ὅλην. Sic Turnebus, Lipſius l. II. Saturn. ſerm. cap. IX. vbi de threcum origine & armis: In libro (ait) Lipſij ſcripto, *Trecisum trece compoſiti.* ex ijſque procliua correctio, *Threcis cum Threce compoſiti.* Habitum videlicet aſpicit pugnantium inter ſe Threcum, & dum in arma ſe colligunt, ſubſidentium.

Turnebus citato loco: Hic *pedes abſtulit*, valet, curſum orationis tuæ inhibuit, eique pedes ademit, ne ſic adblandiretur. nec enim ſine pedibus incedere quiſquam poſſet, vel currere. aut, tibi, ſic indulgenter liberaliterque laudanti, & per aſſentatorias laudes decurrenti pedes abſtulit, ne pergeres in eo incœpto. Eam mihi videtur continere ſententiam locutio illa, quam ne attigiſſem quidem, niſi mihi aliquantum negotij exhibuiſſet, & futurum eſſem ſuſpicatus, vt aliis eſſet paulo indoctioribus moleſta, nec ſatis percepta. *Frugalitatem laudare cœpiſti, qua ſic à nummis reſiluit, vt illos habere nec damnare videatur*: legendum in eo potius crediderim, quàm vt euulgatum eſt, *à nobis*. nam *illos habere*, antiqui codicis fide à nobis receptum eſt. Hæc Turnebus. Vetus codex, *Frugalitatem laudare cœpiſti, quæ ſic ae nobis reſiluit, vt illos nec habere, nec damnare videatur. Prima,* &c. Haud parum dubito (ſcribit Fortunatus) aut tota hæc lectio conuulſa & deprauata ſit. ita omnia inepta, frigida & abrupta, nonnulla vero etiam diſſona ſunt. Primo illa verba *quæ ſic à nobis*, vel vt alij legunt, *à vobis reſiluit,* quid referunt: frugalitatem ne? Nihil profecto ineptius putidiuſque. ſed procedat hoc. Verbum deinde *illos*, quo referendum? quod nullo pacto cum verbo *nobis* aut *vobis* locum habere poteſt. Etiamnum alia quæ ſequuntur, nulla ratione coherent. Legendum itaque arbitror hoc modo: *Quare ſic à nobis reſiluit? vti nos nec laudare, nec damnare videatur*. Moderationem enim animi Gallionis laudat. Senſus autem eſt. Quare Gallio frater meus, cum eum laudaremus, eique adularemur, à nobis ſic reſiluit? hoc eſt, non probatis vel reprobatis noſtris de ſe laudibus, verba ſua ad frugalitatem laudandam tranſtulit? Reſpondet deinde Seneca. Vti nos, inquit, nec laudare, nec damnare videatur, quod argumentum temperati animi eſt. Ita Fortunatus, cuius emendationem hactenus prætulerunt excuſi libri: at Muretus reſcidit.

Infeliciter amatorum.] Commodius putat Fortunatus, ſi *armati*, non *armatorum*, legamus.

Turnebus Aduerſar. lib. XXI. cap. XIX. Eſt pereleganter perque ſcite dictum: *nec in mare aperto ore deſilui.* ſolent enim homines in maxima deſperatione ſe ore hiante in profundum abijcere, vt celerius ſtrangulato aquis ſpiritu moriantur: id πρὸς κῦμα χανεῖν, id eſt, ad aquam hiare, Græci dicere ſolent.

CAP. I. Legendum ait Fortunatus, etiam refragantibus omnibus codicibus, *vrbs*, non *vrbem*. hoc eſt totam inſulam, id eſt Philas, vrbs eodem nomine complexa eſt. vt illud Plinij, vbi de inſulis ante Aſiam: *In Phœnicio deinde mari eſt ante Ioppe Paria, tota oppidum*. Sic ille. qui mox, cum excuſi haberent, *Ad hanc Nillus*, ex vetuſtis codicibus legit, *Hanc Nilus*, Sed rectius in vet. membrana puto, *Ab hac Nilus*, ſcilicet egreſſus. Paulo poſt ſcripti plerique habent *ſcopulos cautium.*

Ad menſuram fluminis.] Vocabulum *fluminis* non legitur in vetere membrana.

Mox Fortunatus ſubſtituit *minimumque*: at libri priſci *nimiumque* habent.

Babillus.] Memmij v.c. *Balbillus virorum optimus perfectuſque in omni*, &c. Et male vulgo *Babillus* ſcribi monuit Lipſius comment. ad lib. 13. Annal. Taciti, apud hunc enim legitur, *Ægyptus C. Babillo permittitur.* Eiuſdem meminit etiam Plinius lib. 19. proœmio, ſed nomine corrupto.

CAP. II. Vet. c. *non quod magis quam Alpes, quam Thraciæ*, &c. Fortunatus legit, *numquam tamen magis quam Alpes*, &c.

Eteſiæ diſcedenti.] Idem legit *deſcedenti*, pro *diſcendenti.* Seneca certe paulo poſt, *contra illos Nilus deſcendit.*

Turbidus venit.] Fortunatus, *non, vt nunc, turbidus veniret.*

Humeat.] A Pinciano profectum eſt. Veteres editiones & membranæ *abundet* legunt. quod genuinum eſt, & natiuam ſuam ſignificationem hic retinet. Sic enim ſtatim, *iam aut ſiccata eſſent omnia aut inundata.* Deinde m. ſſ. duo, *quod preterit.*

Inter niuem, & glaciem.] Vetus membrana, *inter niuem & grandinem intereſſe.*

Immutatio.] Rectius eſt ſimplex, *mutatio* ex ſcriptis libris. Et ſtatim, *ipſe tepore adiuuante.*

Optima Memmij membrana, *argumenta ad obruſſam cœperimus exigere.* qua voce vſus eſt Seneca in Epiſt. 13. *ſic verus ille animus, & in alienum non venturus arbitrium probatur. hæc eius obruſſa eſt.* Adulterina igitur erit vulgata dictio *lancem*: quemadmodum & olim in epiſtolam illam commentatores vocem *probatio* inferſerant.

CAP.V. Scripti libri, *remiſcuri*. quo verbo aliquoties vtitur Seneca. Poſtea v. 37. ſcribendum cenſeo *tabefactam*. Supra lib. III. cap. XXVIII. *congeſtiæ ſæculis tabuerunt niues*. cap. 29. *ire in humorem, & aſſidua tabe defluere*. lib. v. cap. XI. *cum maxime niues tabeſcunt*.

CAP. VII. Fortunati & Nicotij vetus lectio, *nubes*, non *imbres*. Mox, e. m. ſſ. lege *in ſe*, pro *intra ſe*.

CAP. IX. In vtroque m. ſſ. deeſt *denſioraque*. & reuera videtur commentum eſſe *ad preſſiora*.

CAP. X. Memmij v. c. breuius, *receptum : editior aer quo longius*, &c. Sed tamen & impreſſa lectio e. v. c. deprompta eſt à Fortunato.

GRVTERVS ET IVRETVS.

Ex Præfatione.

Cvm omnia caueris, per ornamenta feriet.] Lipſius lib. 2. epiſt. q. 10. & lib. 2. Satur Serm. cap. 17. hanc lectionem defendit, aitque *ornamenta* ſumi pro ipſis *armis*, quomodo iterum etiam vſurpauit noſter epiſt. 14. *Ars ei conſtat qui per ornamenta percuſſus eſt*. Vnde Suetonius audentius ipſo gladios appellat *ornamenta*, Titi ca. 9. *Inſequenti die gladiatorum ſpectaculo, circa ſe ex induſtria collocatis, oblata ſibi ornamenta pugnantium inſpicienda porrexit*, ille *ornamenta* dixit, at Victor in eadem re, *iiſque gladios tradidit*. rectè adeatur Feſtus: *Ornatus*, inquit, *dicitur bene aptus, vt miles, aut gladiator, aut acturus fabulas*. & ad eius mentem Plautus Capteiuis: *Ornamenta abſunt: Aiacem hunc cum vides, ipſum vides, &c.*

Maxime in diſtinguendis.] Lipſius ad lib. 12. Ann. Taciti omnino ſcribendum ait diſtinguendis, nec improbo. Grut.

Ex Cap. II.

Prout ille magnus influxit aut parcior.] Vnde legimus menſuram altitudinis in templa ſolitam deferri. certe tempore Conſtantini in Eccleſias cœptam deferri, Caſſiodorus ex Sociate in Tripart. hiſt. *Ab illo denique tempore*, inquit, *apud Ægyptios nequaquam ſecundum priores ſolemnitates in paganorum templa cubitus, ſed in Eccleſias magis effertur, quo ſignificatur augmentum aquæ Niliacæ*. Ruffinus Preſbyter in appendice lib. 2. ad Euſebij libros de hiſt. Eccleſiaſt. *Quoniam moris erat in Ægypto vt menſura aſcendentis Nili fluminis ad templum Serapis deferretur, velut ad incrementi aquarum & inundationis autorem, ſubuerſo eius ſimulacro ignique conſumpto, omnes ſimul negabant Serapin iniuriæ memorem, aquas vltra affluentiam ſolitam largiturum. Sed vt oſtenderet Deus non Serapin, qui multo erat Nilo poſterior, ſed ſe eſſe qui aquas fluminis ſuis temporibus iuberet excreſcere, tanta ex eo & deinceps fuit inundatio, quantam fuiſſe prius nulla ætas meminerat: & ideo vlna ipſa id eſt aquæ menſura quam Pechyn vocant, ad aquarum dominum in Eccleſiam cœpta deferri*. Idem teſtatur Caſſiodorus lib. 1. cap. 18. Plinius de eodem Nilo ait lib. 18. cap. 18. *Si duodecim cubitos non exceſſerit, famis certa eſt, nec minus ſi ſexdecim exuperauerit*. Durantius Caſellius lib. 2. ca. 18. Variar.

Ex Cap. III.

Autoritatem promittet.] *Auctoritas* pro iure dominij in IX. tab. & *auctoritatem* actionem pro euictione Venuleius interpretatur in l. vlt. ff. de euict. plura de huius nominis ſignificatione pete è Briſſonio lib. 1. de verb. ſignif.

Ex Cap. XIII.

Vnguentarios Lacedæmonij vrbe expulerunt.] Hi ſunt *aliptæ* & *iatroliptæ*, ſat ex veterum vnguendi conſuetudine noti: Cicero lib. 1. epiſt. Lentulo: *Vellem non ſolùm ſalutis meæ, quemadmodum medici, ſed etiam vt aliptæ, virium & coloris rationem habuiſſent*: de iis quam multa vide apud Fornerium ad l. 203. de verb. ſignif.

Digitized by Google

L. ANNÆI SENECÆ AD LVCILIVM NATVRALIVM QVÆSTIONVM

LIBER QVINTVS.

In quo de ventis & aëris motu agitur.

VEntus 1 eſt fluens aër. Quidam ita definierunt: Ventus eſt aër fluens in vnam partem. Hæc definitio videtur diligentior: quia numquam aër tam immobilis eſt, vt non in aliqua ſit agitatione. Sic tranquillum mare dicitur, cum leuiter commouetur, nec in vnam partem inclinatur. Itaque ſi legeris, CAP. I.

Cum placidum ventis ſtaret mare:

Scito illud non ſtare, ſed ſuccuti leuiter: & dici tranquillum, quia huc nec illo impetum capiat. Idem & de aëre iudicandum eſt, non eſſe vmquam immobilem, etiam ſi quietus ſit. Quod ex hoc intelligas licet. Cum ſol in aliquem clauſum locum infuſus eſt, videmus corpuſcula minuta in aduerſum ferri alia ſurſum, alia deorſum, varie concurſantia. Ergo parum diligenter comprehendet quod vult, qui dixerit, Fluctus eſt maris agitatio: quia tranquillum quoque agitatur. At ille abunde ſibi cauerit, cuius hæc definitio fuerit: Fluctus eſt maris in vnam partem agitatio. Sic in hac quoque re, de qua cum maxime quærimus, non circumſcribetur, qui ita ſe geſſerit, vt dicat: Ventus eſt fluens aër in vnam partem: aut, Ventus aër eſt fluens impetu, aut vis aëris in vnam partem euntis, aut curſus aëris aliquo concitatior. Scio quid reſponderi pro definitione altera poſſit. Quid neceſſe eſt adiicere te, in vnam partem fluens aër? Vtique enim quod fluit in vnam partem fluit. Nemo aquam fluere dicit, ſi tantum intra ſe mouetur, ſed ſi aliquo fertur. Poteſt ergo aliquid moueri, & non fluere: at è contrario non poteſt fluere, niſi in vnam partem. Sed ſi hæc breuitas ſatis à calumnia tuta eſt, hac vtamur. Si vero aliquis circumſpectior eſt, verbo non parcat, cuius adiectio cauillationem omnem poterit excludere. Nunc ad ipſam rem accedamus, quoniam ſatis de formula diſputatum eſt.

Democritus ait: cum in anguſto inani multa ſunt corpuſcula, quæ ille atomos vocat, ſequi ventum. At contra, quietum & placidum aëris ſtatum eſſe, cum in multo inani pauca ſunt corpuſcula. Nam quemadmodum in foro aut vico quamdiu paucitas eſt, ſine tumultu ambulatur: vbi turba in anguſtum cucurrit, aliorum in alios incidentium rixa fit: ſic in hoc quo circundati ſumus ſpatio, cum exiguum locum multa corpora impleuerint neceſſe eſt alia aliis incidant, & impellantur, ac repellantur, impliccnturque & comprimantur, ex quibus naſcitur ventus, cum illa quæ colluctabantur incubuere & diu fluctuata ac dubia inclinauere ſe. At vbi in magna laxitate corpora pauca verſantur, nec arietare poſſunt, nec impelli. II.

Hoc falſum eſſe, vel ex eo colligas licet, quod tunc interim minime ventus eſt, cum aër nubilo grauis eſt. Atqui tunc plurima corpora ſe in anguſtum contulere: & inde ſpiſſior nubium grauitas eſt. Adiice nunc, quod circa flumina & lacus frequens nebula eſt, arctatis coniunctiſque corporibus, nec tamen ventus eſt. Interdum verò tanta caligo effunditur, vt conſpectum in vicino ſtantium eripiat: quod non eueniret, niſi in paruum locum corpora ſe multa compellerent. Atqui nullum tempus magis, quam nebuloſum, caret vento. Adiice nunc, quod è contrario venit, vt ſol matutinum aëra ſpiſſum & humidum ortu ſuo tenuit. Tunc ſurgit aura, cum datum eſt laxamentum corporibus, & ſtipatio illorum ac turba reſoluta eſt. III.

Quomodo, inquis, ergo venti fiunt, quos non negas fieri? Non vno modo. Alias enim terra ipſa magnam vim aëris eiicit, & ex abdito ſpirat: alias cum magna & continua ex imo euaporatio in altum agit quæ merſerat, immutatio ipſa halitus mixti in ventum vertitur. Illud enim nec vt credam, mihi perſuaderi poteſt nec vt taceam: 2 quomodo in noſtris corporibus ex cibo fit inflatio, quæ non ſine magna narium iniuria emittitur, & ventrem interdum cum ſono exonerat, interdum ſecretius: ſic putant & hanc magnam rerum naturam alimenta mutantem emittere ſpiritum. Bene nobiſcum agitur, quod ſemper excoquit. Alioquin immundius aliquid timeremus. Numquid ergo hoc verius eſt, diſcere, multa ex omni parte terrarum & aſſidua IV.

Digitized by Google

ferri corpuſcula: quæ, cum coaceruata ſunt, deinde extenuari ſole cœperint, quia omne
V. quod in anguſto dilatatur, ſpatium maius deſiderat, ventus exſiſtit? Quid
ergo? hanc ſolam eſſe cauſſam venti exiſtimas, aquarum terrarumque euaporationes?
Ex his grauitatem aëris fieri, deinde ſolui impetu, cum quæ denſa ſteterant, vt eſt ne-
ceſſe; extenuata nituntur in ampliorem locum? Ego vero & hanc iudico. Ceterum illa
eſt longe verior cauſſa, valentiorque, habere aëra naturalem vim mouendi ſe: nec aliun-
de concipere, ſed ineſſe illi vt aliarum rerum, ita huius potentiam. An hoc exiſtimas,
nobis quidem datas vires eſſe, quibus nos moueremus, aëra autem inertem, inagita-
bilem relictum eſſe? cum aqua motum ſuum habeat, etiam vẽtis quieſcentibus: nec enim
aliter animalia edere poſſet. Muſcum quoque innaſci aquis, & herboſa quædam vide-
VI. mus, ſummo innatantia. Eſt ergo aliquid in aqua vitale. De aqua
dico? Ignis qui omnia conſumit, quædam etiam creat: & quod videri non poteſt
ſimile veri, ſed tamen verum eſt, 3 animalia igne generantur. Habet ergo aliquam
vim talem aër, & ideo modo ſpiſſat ſe, modo expandit & purgat: alias contrahit, alias
diducit, ac differt. Hoc ergo intereſt inter aëra & ventum, quod inter lacum & flumen.
Aliquando per ſe ipſe ſol cauſſa venti eſt, fundens rigentem aëra, & ex denſo coacto-
VII. que explicans. In vniuerſum de ventis diximus: 4 nunc viritim in-
cipiemus illos excutere. Fortaſſe apparebit quemadmodum fiant, ſi apparuerit quan-
do & vnde procedant. Primum ergo antelucanos flatus inſpiciamus, qui aut ex flu-
minibus, aut ex conuallibus, aut ex aliquo ſinu feruntur. Nullus ex his pertinax eſt,
ſed cadit fortiore iam ſole: nec fertur vltra terrarum aſpectum. Hoc ventorum ge-
nus incipit vere, nec vltra æſtatem durat. Et inde maxime venit, vbi aquarum pluri-
mum & montium eſt. Plana licet abundent aquis: tamen carent aura hac dico, quæ
VIII. pro vento valet. Quomodo ergo talis flatus concipitur, quem Græci ἐγκολπίαν
vocant? Quicquid ex ſe paludes & flumina emittunt (id autem & multum eſt, & aſſi-
duum) per diem ſolis alimentum eſt: nocte non exhauritur, ſed montibus incluſum,
in vnam regionem colligitur. Cum illam impleuit, & iam ſe non capit, ſed exprimi-
tur aliquo, & in vnam partem procedit: hic ventus eſt. Itaque eo incumbit, quo li-
berior exitus inuitat, & loci laxitas, in quam coaceruata incurrant. Huius rei argu-
mentum eſt, quod prima noctis parte non ſpirat. Incipit enim fieri tunc illa collectio,
quæ circa lucem iam plena eſt, & onerata, quærit quo defluat: & eo potiſſimum exit,
vbi plurimum vacui eſt, & magna ac patens area. Adiicit autem ei ſtimulos ortus ſo-
lis, feriens gelidum aëra. Nam etiam ante quam appareat, lumine ipſo valet; & non-
dum quidem aëra radiis impellit, iam tamen laceſſit & irritat, luce præmiſſa. Nam
cum ipſe proceſſit, alia ſuperius rapiuntur, alia diffunduntur tepore. Ideo non vltra
matutinum illis datur flare. omnis illorum vis conſpectu ſolis extinguitur: etiam ſi
violentiores flauere, circa medium tamen diem relangueſcunt: nec vmquam vſque in
meridiem aura producitur. Alia autem imbecillior ac breuior eſt, prout valentiori-
IX. bus minoribuſve collecta cauſſis eſt. Quare tamen tales venti vere & æſtate
validiores ſunt? Leuiſſimi enim cetera parte anni, nec qui vela impleant, ſurgunt.
Quia ver aquoſius eſt, & ex plurimis aquis, locisue ob humidam cæli naturam ſaturis
& redundantibus, maior euaporatio eſt. At quare æſtate æque profunditur? Quia poſt
occaſum ſolis remanet diurnus calor, & magna noctis parte perdurat: qui euocat
exeuntia, ac vehementius trahit, quidquid ex his ſponte reddi ſolet: deinde non tan-
tum habet virium, vt quod euocauit, abſumat. Ob hoc diutius corpuſcula emana-
re ſolita, & efflare, terra ex ſe atque humor emittit. Facit autem ventum ſol or-
tus, non calore tantum, ſed etiam ictu. Lux enim (vt dixi) quæ ſolem antecedit, non-
dum aëra calefacit, ſed percutit tantum: percuſſus autem in latus cedit. Quamquam
ego ne illud quidem conceſſerim, lucem ipſam ſine calore eſſe, cum ex calore fiat.
Non habet forſitan tantum teporis, quantum actu appareat. Opus tamen ſuum facit,
& denſa diducit ac tenuat. Præterea loca, quæ aliqua iniquitate naturæ ita clauſa ſunt,
vt ſolem accipere non poſſint, illa quoque nubila & triſti luce caleſiunt, & per diem
minus quam noctibus rigent. Etiamnum natura calor omnis abigit nebulas, & à ſe re-
pellit. Ergo ſol quoque idem facit. Et ideo quibuſdam videtur, inde flatus eſſe, vnde
ſol. Hoc falſum eſſe ex eo apparet, quod aura in omnem partem vehi, & contra ordinem
plenis velis nauigatur. Quod non eueniret, ſi ſemper ventus ferretur à ſole.
X. Eteſiæ quoque, qui in argumentum à quibuſdam aduocantur, non nimis propo-
ſitum adiuuant. Dicam primum quid illis placeat: deinde, cur diſpliceat mihi. Ete-

Digitized by Google

ſiæ, inquiunt, hieme non ſunt: quia breuiſſimis diebus ſol deſinit, priuſquam frigus euincatur. Itaque niues & ponuntur, & durantur. Æſtate incipiunt flare cum & longius extenditur dies, & recti in nos radij dirigũtur. Veri ergo ſimile eſt, concuſſas calore magno niues plus humidi efflare. Item terras exoneratas niue, retectaſque ſpirare liberius. Itaque plura ex Septemtrionali parte cæli corpora exire, & in hæc loca quæ remiſſiora ac tepidiora ſunt, deferri. Sic impetum Eteſias ſumere: & ob hoc à ſolſtitio illis initium eſt, vltraque ortum caniculæ non valent: quia iam multum è frigida cæli parte in hanc egeſtum eſt. At ſol mutato curſu in noſtram rectior tenditur: & alteram partem aëris attrahit, aliam vero impellit. Sic ille Eteſiarum flatus æſtatem frangit: & à menſium feruentiſſimorum grauitate defendit. Nunc, quod promiſi, dicendum eſt, quare Eteſiæ illos non adiuuent, nec quidquam huic conferant cauſſæ. Dicimus autem luce XI.
auram incitari, tandem ſubſidere, cum illam ſol attigit. Atqui Eteſiæ ob hoc ſomniculoſi à nautis, & delicati vocantur, quod (vt ait Gallio) mane neſciunt ſurgere: eo tempore incipiunt prodire, quo ne pertinax quidem aura eſt. quod non accideret, ſi vt auras, ita illos ſol commoueret. Adiice nunc quod ſi cauſſa illis flatus eſt, & ſpatium diei ac longitudo, etiam ante ſolſtitium flarent, cum longiſſimi dies ſunt, & cum maxime niues tabeſcunt. Iulio enim menſe iam diſpoliata ſunt omnia: aut certe admodum pauca iacent adhuc ſub niue. Sunt Quædam genera ventorum, quæ ruptæ nubes & in pronum ſolutæ præmittunt. Hos Græci ventos ἐκνεφίας vocant. Qui hoc (vt puto)
modo fiunt. Cum magna inæqualitas ac diſſimilitudo corporum, quæ vapor terrenus XII.
emittit, in ſublime eat, & alia ex his corporibus ſicca ſint, alia humida: ex tanta diſcordia corporum inter ſe pugnantium, cum in vnum conglobata ſunt, veriſimile eſt quaſdam cauas effici nubes, & interualla inter illas relinqui fiſtuloſa, & in modum tibiæ anguſta. His interuallis tenuis includitur ſpiritus: qui maius deſiderat ſpatium, cum euerberatus curſu parum libero incaluit: & ob hoc amplior ſit, ſcinditque cingentia, & erumpit in ventum: qui fere procelloſus eſt, quia ſuperne demittitur, & in nos cadit vehemens & acer: quia non fuſus, nec per apertum venit, ſed laborat, & iter ſibi vi ac pugna parat. Hic fere breuis flatus eſt. Quia receptacula nubium per quæ ferebatur, ac munimẽta perrũpit, ideo tumultuoſus venit aliquando, non ſine igne ac ſono cæli. Hi venti multo maiores diuturnioreſque ſunt, ſi alios quoque flatus ex eadem cauſſa ruentes in ſe abſtulere, & in vnum confluxere plures: ſicut torrentes modicæ magnitudinis eunt, quamdiu ſeparatis ſuus curſus eſt: cum vero plures in ſe aquas conuertere, fluminum iuſtorum ac perennium magnitudinem excedunt. Idem credibile eſt fieri & in procellis, vt ſint breues quamdiu ſingulæ ſunt: vbi vero ſociauere vires, & ex pluribus cæli partibus eliſus ſpiritus eodem ſe contulit, & impetus illis accedit, & mora.

Facit ergo ventum reſoluta nubes: quæ plurimis modis ſoluitur. Nonnumquam
conglobationem illam ſpiritus rumpit incluſi & in exitum nitentis luctatio: nonnum- XIII.
quam calor, quem modo ſol fecit, modo ipſa arietatio, vt magnorum inter ſe corporum attritus. Hoc loco, ſi tibi videtur, quæri poteſt, cur turbo fiat: qui euenire in fluminibus ſolet, vt quam diu ſine impedimento feruntur, ſimplex & rectum illis iter ſit: vbi incurrere in aliquod ſaxum ad latus ripæ prominens, retorqueantur, & in orbem aquas ſine exitu flectant, ita vt circumlatæ in ſe ſorbeantur, & vorticem efficiant. Sic ventus, quamdiu nihil obſtitit, vires ſuas effundit. Vbi aliquo promontorio repercuſſus eſt, aut vi locorum coeuntium in canalem conuexum tenuemque collectus, ſæpius in ſe volutatur, ſimilémque illis, quas diximus conuerti, aquis facit vorticem. Hic ventus circumactus, & eundem ambiens locum, & ſe in ipſa vertigine concitans, turbo eſt. Qui ſi pugnacior eſt, ac diutius volutatur, inflammatur, & efficit quem πρηστῆρα Græci vocant. Hic eſt igneus turbo. Hi fere omnia pericula venti erupti de nubibus produnt quibus armamenta rapiuntur, & totæ naues in ſublime tollantur. Etiamnum quidam ex ſe generant venti diuerſos, & impulſum aëra in alias quoque partes quàm in quas ipſi inclinauere, diſpergunt. Illud quoque dicam, quod mihi occurrit, quemadmodum ſtillicidia, quamuis iam inclinent ſe & labantur, nondum tamen effecere lapſum, ſed vbi plura coiere, & turba vires dedit, tunc fluere & ire dicuntur: ſic quamdiu leues ſunt aëris motus, agitati pluribus locis, nondum ventus eſt: tunc eſſe incipit, cum omnes illos miſcuit, & in vnum impetum contulit. Spiritum à vento modus ſeparat: vehementior enim ſpiritus ventus eſt, inuicem ſpiritus leuiter fluens aer.

Repetam nunc quod primo dixeram, edi è ſpecu ventos, receſſuque interiore terra- XIV.
rum. Non tota ſolida contextu terra in vnum vſque fundatur, ſed multis partibus caua,

------& cæcis ſuſpenſa latebris.

Digitized by Google

Alicubi habet inania ſine humore. Ibi etiam ſi nulla lux diſcrimen aeris monſtrat, dicam tamen nubes nebulaſque in obſcuro conſiſtere. Nam ne hæ quidem ſupra terras, quia videntur, ſunt: ſed quia ſunt, videntur. Illic quoque nihilominus ob id ſunt, quod non videntur. Flumina illic ſcias licet, noſtris paria, ſublabi: alia leuiter ducta, alia in confragoſis locis præcipitando ſonantia. Quid ergo? non illud æque dabis, eſſe aliquos & ſub terra lacus, & quaſdam aquas ſine exitu ſtagnare? Quæ ſi ita ſunt, neceſſe eſt & illud, aera onerari, oneratumque incumbere, & ventum propulſu ſuo concitare. Ex illis ergo ſubterraneis nubibus ſciemus nutriri inter obſcura flatus, cum tantum virium fecerint, quanto aut terræ obſtantia auferant, aut aliquod apertum ad hos afflatus iter occupent, & per hanc cauernam in noſtras ſedes efferantur. Illud vero manifeſtum eſt, magnam eſſe ſub terris vim ſulphuris, & aliorum non minus ignem alentium. Per hæc loca cum ſe, exitum quęrens, ſpiritus torſit, accendat flammam ipſo obſtrictu neceſſe eſt. Deinde flammis latius fuſis, etiam ſi quid ignaui aeris erat, extenuatum moueri & viam cum fremitu vaſto atque impetu quęrere. Sed hoc diligentius perſequar, cum

XV. quæram de motibus terrę. Nunc mihi permitte narrare fabulam. Aſclepiodotus auctor eſt, demiſſos quam plurimos à Philippo in metallum antiquum olim deſtitutum, vt explorarent quæ vbertas eius eſſet, quis ſtatus, an aliquid futuris reliquiſſet vetus auaritia: deſcendiſſe illos cum multo lumine, & multos duraſſe dies, deinde longa via fatigatos, vidiſſe flumina ingentia, & conceptus aquarum inertium vaſtos, pares noſtris, nec compreſſos quidem terra ſupereminente, ſed liberæ laxitatis, non ſine horrore viſos. Cum magna hæc legi voluptate. Intellexi enim ſæculum noſtrum, non nouis vitiis, ſed iam antiquitus traditis laborare: nec noſtra ætate primum auaritiam, venas terrarum lapidumque rimatam, in tenebris male obſtruſa quæſiſſe. Illi quoque maiores noſtri quos celebramus laudibus, quibus diſſimiles querimur nos eſſe, ſpe ducti, montes ceciderunt, & ſupra lucrum ſub ruina ſteterunt. Ante Philippum Macedonem reges fuere, qui pecuniam in altiſſimis vſque latebris ſequerentur, & relicto ſpiritu libero, in illos ſe demitterent ſpecus, in quos nullum noctium dierumque perueniret diſcrimen, & à tergo lucem relinquerent. Quæ tanta ſpes fuit? Quæ tanta neceſſitas hominem ad ſidera erectum incuruauit, & defodit, & in fundum telluris intimæ merſit, vt erueret aurum, non minore periculo quærendum, quam poſſidendum? Propter hoc cuniculos egit, & circa prædam lutulentam incertamque reptauit, oblitus dierum, oblitus naturæ melioris, à qua ſe auertit. Nulli ergo mortuo terra tam grauis eſt, quam iſtis ſupra quos auaritia vrgens terrarum pondus iniecit, quibus abſtulit cælum, quos in imo, vbi illud malum virus latitat, infodit. Illo deſcendere auſi ſunt, vbi nouam rerum poſitionem terrarumque pendentium habitus, ventoſque per cæcum inane experirentur, & aquarum in illis fluentium horridos fontes, & altam perpetuamque noctē. Deinde cum

XVI. iſta fecerint, inferos metuunt. Sed vt ad id de quo agitur, reuertar, venti quattuor ſunt, in ortum, occaſum, meridiem, ſeptemtrionemque diuiſi. Ceteri quos variis nominibus appellamus, his applicantur.

Eurus ad auroram Nabatheaque regna receſſit,
Perſidaque, & radiis iuga ſubdita matutinis.
Veſper & occiduo quæ littora ſole tepeſcunt,
Proxima ſunt Zephyro. Scythiam ſeptemque triones
Horrifer inuaſit Boreas. contraria tellus
Nubibus aſſiduis, pluuioque madeſcit ab Auſtro.

Vel, ſi breuius illos complecti mauis, in vnam tempeſtatem (quod fieri nullo modo poteſt) congregentur:

Vna Eurúſque Notuſque ruunt, creberque procellis
Africus?

Et qui locum in illa rixa non habuit, Aquilo. Quidam illos duodecim faciunt. Quattuor enim cæli partes in ternas diuidunt, & ſingulis ventis binos ſuffectos dant. Hac arte Varro, vir diligens, illos ordinat nec ſine cauſſa. Non enim eodem ſemper loco ſol oritur, aut occidit. Sed alius eſt ortus occaſuſque æquinoctialis (bis autem æquinoctium eſt:) alius ſolſtitialis, alius hibernus. Qui ſurgit ab oriente æquinoctiali, Subſolanus apud nos dicitur: Græci illum ἀπηλιώτην vocant. Ab oriente hiberno Eurus exit: quem noſtri vocauere Vulturnum. Et Liuius hoc illum nomine appellat, in illa pugna Romanis parum proſpera, in qua Hannibal & contra ſolem orientem exercitum noſtrum, & contra ventum conſtituit: cum venti adiutorio ac fulgoris præſtringentis oculos hoſtium vicit. Varro quoque hoc nomen vſurpat. Sed & Eurus iam ciuitate donatus eſt, & noſtro ſermoni

Digitized by Google

ſermoni non tanquam alienus interuenit. Ab oriente ſolſticiali excitatum, Græci καικίαν
appellant, apud nos ſine nomine eſt. Æquinoctialis occidens Fauonium mittit: quem
Zephyrum eſſe dicent tibi, etiam qui Græce neſciunt loqui. A ſolſtitiali occidente Co-
rus venit, qui apud quoſdam Argeſtes dicitur. Mihi non videtur: quia Cori violenta
vis eſt, & in vnam partem rapax: Argeſtes fere mollis eſt, & tam euntibus communis,
quam redeuntibus. Ab occidente hiberno Africus furibundus & ruens, apud Græcos
λίψ dicitur. A ſeptentrionali latere ſummus eſt Aquilo, medius Septemtrio, imus Thra-
cias. Huic deeſt apud nos vocabulum. A meridiano axe Euronorus eſt. deinde No-
tus, Latine Auſter. deinde Libonotus, qui apud nos ſine nomine eſt. Placet au- XVII.
tem duodecim ventos eſſe, non quia vbique tot ſint (quoſdam enim inclinatio terrarum
excludit) ſed quoniam plures nuſquam ſunt. Sic caſus ſex dicimus, non quia omne no-
men ſex recipit, ſed quia nullum plures quàm ſex. Qui duodecim ventos eſſe dixerunt,
hoc ſecuti ſunt totidem ventorum eſſe, quot cæli diſcrimina. Cælum enim diuiditur in
circulos quinque, qui per mundi cardines eunt. Eſt ſeptemtrionalis, eſt ſolſtitialis, eſt
æquinoctialis, eſt brumalis, eſt contrarius ſeptemtrionali. His ſextus accedit, qui ſupe-
riorem partem mundi ab inferiore ſecernit, vt ſcis. Dimidia enim pars mundi ſemper
ſupra, dimidia infra eſt. Hanc lineam, quæ inter aperta & occulta eſt, Græci ὁρίζοντα vo-
cant: noſtri finitorem dixere, alij finientem. Adijciendus eſt ad hunc meridianus circu-
lus, quo horizonta rectis angulis ſecat. Ex his quidam circuli in tranſuerſa currunt, &
alios interuentu ſuo ſcindunt. Neceſſe autem eſt, tot aëris diſcrimina eſſe, quot partes.
Ergo horizon, ſiue finiens circulus, quinque illos orbes, quos modo dixi fieri, ſecat, &
efficit decem partes, quinque ab ortu, quinque ab occaſu. Meridianus circulus, qui in
horizonta incurrit, regiones duas adijcit. Si duodecim aër diſcrimina accipit, & toti-
dem facit ventos. Quidam ſunt quorumdam locorum proprij, qui non tranſmittunt,
ſed in proximum ferunt. Non eſt illis à latere vniuerſi mundi impetus. Atabulus .. pu-
liam infeſtat, Calabriam Iapyx, Athenas Sciron, Pamphyliam Catægis, 5 Galliam
Circius: cui ædificia quaſſanti, tamen incolæ gratias agunt, tanquam ſalubritatem cæ-
li ſui debeant ei. Diuus certe Auguſtus templum illi, cum in Gallia moraretur, & vo-
uit, & fecit. Infinitum eſt, ſi ſingulos velim perſequi. Nulla enim propemodum regio
eſt, quæ non habeat aliquem flatum ex ſe naſcentem, & circa ſe cadentem. In- XVIII.
ter cetera itaque prouidentiæ opera, hoc quoque aliquis, vt dignum admiratione ſuſpe-
xerit. Non enim ex vna cauſa ventos, aut inuenit, aut per diuerſa diſpoſuit: ſed pri-
mum vt aëra non ſinerent pigreſcere, ſed aſſidua vexatione vtilem redderent, vitalem-
que tracturis. Deinde vt imbres terris ſubminiſtrarent, ijdemque nimios compeſce-
rent. Nam modo adducunt nubes, modo diducunt, vt per totum orbem pluuiæ diui-
di poſſent. In Italiam Auſter impellit, Aquilo in Africam reijcit. Eteſiæ non patiuntur
apud nos nubes conſiſtere. Ijdem totam Indiam & Æthiopiam continuis per id tempus
aquis irrigant. Quid, quod fruges percipi non poſſunt, niſi flatu ſuperuacua admixta
ſeruandis ventilarentur, niſi eſſet quod ſegetem excitaret, & latentem frugem, ruptis
velamentis ſuis, quæ folliculos agricolæ vocant, adaperiret? Quid, quod omnibus in-
ter ſe populis commercium dedit, & gentes diſſipatas locis miſcuit? Ingens naturæ be-
neficium, ſi illud in iniuriam ſuam non vertat hominum furor. Nunc quod de Cæſare
olim maiore vulgo dictitatum eſt, & à Titio Liuio poſitum, in incerto eſſe, vtrum illum
magis naſci Reip. profuerit, an non naſci, dici etiam de ventis poteſt: adeo quidquid ex
illis vtile & neceſſarium eſt, non poteſt his repenſari, quæ in perniciem ſuam generis hu-
mani dementia excogitat. Sed non ideo non ſunt iſta natura ſua bona, ſi vitio male vten-
tium nocent: Nimirum in hoc prouidentia, ac diſpoſitor ille mundi Deus, aëra ventis
exercendum dedit, & illos ab omni parte, ne quid eſſet ſitu ſqualidum, effudit, non vt
nos claſſes partem freti occupaturas compleremus milite armato, & hoſtem in mari aut
poſt mare inquireremus. Quæ nos dementia exagitat, & in mutuum compellit exitium?
Vela ventis damus bellum paraturi, & periclitamur periculi cauſa. Incertam fortunam
experimur, vim tempeſtatum nulla ope humana ſuperabilem, mortem ſine ſpe ſepultu-
ræ. Non erat tanti, ſi ad pacem per iſta veheremur. Nunc autem cum euaſerimus tot
ſcopulos latentes, & inſidias vadoſi maris cum effugerimus procelloſos deſuper mon-
tes, in quos præceps nauigantes ventus impingit: cum inuolutos nubilo dies, & nimbis
ac tonitruis horrendas noctes, cum turbinibus diuulſa nauigia: quis erit huius laboris
ac metus fructus? quis nos feſſos tot malis portus excipiet? Bellum ſcilicet, & obuius in
littore hoſtis, & trucidandæ gentes tracturæ magna ex parte victorem, & antiquarum
vrbium flamma. Quid in arma cogimus populos? Quid exercitus ſcribimus, directuros

Digitized by Google

aciem in medijs fluctibus? Quid maria inquietamus? parum videlicet ad mortes noſtras terra late patet. Nimis delicate fortuna nos tractat. Nimis dura dedit nobis corpora, felicem valetudinem. Non depopulatur nos caſus incurrens. Emetiri cuique annos ſuos ex commodo licet, & ad ſenectutem decurrere. Itaque eamus in pelagus, & vocemus in nos fata ceſſantia. Miſeri, quid quæritis? mortem, quæ vbiq; ſupereſt? Petet illa vos & ex lectulo, ſed vbiq; innocentes petat: occupabit vos in veſtra domo, ſed occupet nullum molientes malum. Hoc vero quid aliud quis dixerit, quàm inſaniam, circumferre pericula, & ruere in ignotos, iratum ſine iniuria, occurrentia deuaſtantem, ac ferarum more occidere, quem non oderis? Illis tamen in vltionem, aut ex fame morſus eſt: nos ſine vlla parſimonia noſtri alienique ſanguinis, mouemus maria, & nauigia deducimus, ſalutem committimus fluctibus, ſecundos optamus vẽtos, quorum felicitas eſt ad bella perferri. Quouſque nos malos mala noſtra rapuere? Parum eſt intra orbem ſuum furere. Sic Perſarum rex ſtolidiſſimus in Græciam traijcit, quam exercitu non vincet, cum impleuerit. Sic Alexander vlterior Bactris & Indis volet quærere quid ſit vltra magnum mare, & indignabitur aliquid eſſe vltimum ſibi. Sic Parthis auaritia Craſſum dabit. Non horrebit reuocantis diras tribuni, non tempeſtates longiſſimi maris, non circa Euphratem præſaga fulmina, & deos reſiſtentes. Per hominum deorumque iras ad aurum ibitur. Ergo non immerito quis dixerit, rerum naturam melius acturam fuiſſe nobiſcum, ſi ventos flare vetuiſſet. & inhibito diſcurſu furentium, in ſua quemque terra ſtare iuſſiſſet. Si nihil aliud, certe ſuo quiſque tantum ac ſuorum malo naſceretur. Nunc parum vi domeſtica, externis quoque laborandum eſt. Nulla terra tam longe remota eſt, quæ non mittere aliquo ſuum malum poſſit. Vnde ſcio an nunc aliquis magnæ gentis in abdito dominus, fortunæ indulgentia tumens, non contineat intra terminos arma, an paret claſſes ignota moliens? Vnde ſcio, hic mihi, an ille ventus bellum inuehet? Magna pars erat pacis humanæ, maria præcludi. Non tamen (vt paullo ante dicebam) queri poſſumus de auctore noſtri Deo, ſi beneficia eius corrumpimus, & vt eſſent contraria, efficimus. Dedit ille ventos ad cuſtodiendam cæli terrarumq; temperiem, ad euocandas ſupprimendaſque aquas, ad alendos ſatorum atq; arborum fructus: quos ad maturitatem cum alijs cauſis adducit ipſa iactatio. attrahens cibum in ſumma, &, ne torpeat, promouens. Dedit ventos ad vlteriora noſcenda. fuiſſet enim imperitum animal, & ſine magna experientia rerum homo, ſi circumſcriberetur natalis ſoli fine. Dedit ventos, vt commoda cuiuſque regionis fierent communia: non vt legiones equitemque geſtarent, nec vt pernicioſa gentibus arma tranſueherent. Si beneficia naturæ vtentium prauitate perpendimus, nihil non noſtro malo accepimus. Cui videre expedit? Cui loqui? Cui non vita tormentum eſt? Nihil inuenies tam manifeſtæ vtilitatis, quod non in contrarium transferat culpa. Sic ventos quoque natura bonos futuros inuenerat, ipſi illos contrarios fecimus. Omnes in aliquod nos malum ducunt. non eadem eſt his & illis cauſa ſoluendi: ſed iuſta nulli. Diuerſis enim irritamentis ad tentandum iter impellimur. Itaque alicui vitio nauigatur. Egregie Plato dicit, qui nobis circa exitum iam teſtium loco dandus eſt, minima eſſe quæ homines emant vita. Imo, Lucili cariſſime, ſi bene furorem illorum æſtimaueris, id eſt noſtrum (in eadem enim turba volutamur) magis ridebis, cum cogitaueris vita parari ea, in quibus vita conſumitur.

MVRETVS.

1. VENTVS eſt fluens aër.] *Hanc definitionem non à Stoicis primum proditam, ſed vetuſtam eſſe oſtendit Ariſtoteles: & certe Hippocratis in libro de flatibus eam ſententiam eſſe conſtat: quam tamen multis modis Ariſtoteles ſecundo Meteorologicon erroris mendaciique conuincit.*

AD CAP. IV. 2. Quomodo in noſtris corporibus.] *Ridicula opinio. Itaque Ariſtophanes Socratem vt populi ludibrio exponeret, eodem, prope modo de tonitrui & fulminis origine diſſerentem facit.*

AD CAP. VI. 3. Animalia igne generantur.] *Contra Ouidius.*

Nec tu aliud Veſtam, quam puram intellige flammam.
Natáque de flamma corpora nulla vides.

Sed hac de re vide Ariſtotelem libro v. *de hiſtoria animalium, & Plinium cap.* XXVI. *lib.* XI.

AD CAP. VII. 4. Nunc viritim incipiemus illos excutere.] *De his omnibus, quæ hoc loco de ventorum varietate narrantur, vide Plinium libro* II. *à cap.* XLV. *vſque ad cap.* L. *& ſcriptorem noctium Atticarum cap.* XXII. *libri ſecundi.*

AD CAP. XVII. 5. Galliam Circius.] *Galliam Narbonenſem: vbi hodiéque & vehementiam & nomen retinet. Certium M. Cato vocat, ſi emendata ſunt exemplaria.*

PINCIANVS.

Cap. 1. ET cõtinua ex imo euaporatio in altum agit quæ merſerat.] *Scribendũ arbitror,*

Digitized by Google

& continua ex imo euaporatio in altum agit quæ merſa erant.

x. Itaque niues & ponuntur & durantur.] *Conſiderandum, an* reponuntur *legi debeat, hoc eſt, coaceruantur, accumulantur: non* & ponuntur.

Et in hæc loca quæ remiſſiora ac tepidiora ſunt.] *Vetus lectio,* ſubmiſſiora *habet, nō* remiſſiora.

Ac ſol mutato curſu in noſtram rectior tendit.] *Vitiatiſſimus locus. Caſtigandum puto ſic,* ac ſol mutato curſu noſtra regione cedit.

xii. Qui ſuperne dimittitur.] Quia ſuperne dimittitur, *vetus lectio.*

Et pluribus cæli partibus eliſus ſpiritus.] *Lege,* & ex pluribus. *&c. ex eadem.*

xiii. Hoc loco, ſi tibi videtur, quæri poteſt cur turbo fiat, qui euenire in fluminibus ſolet.] *Eadem,* Hoc loco, ſi tibi videtur, quæri poteſt, *cur* turbo fiat. Euenire in fluminibus ſolet.

In canalem conuexam tenuemque collectus.[Deuexum *lege, non* conuexam.

Quem præſtera Græci vocant. Hic eſt igneus turbo.] *Mallem legeres,* quem præſter Græci vocant, hoc eſt igneus turbo.

Quibus armenta rapientur.] *Scribe* armamenta, *non* armenta, *ex vetere lectione.*

Tunc enim incipit, cum omnes illos miſcuit.] *Legendum,* tunc eſſe incipit, cum omnes illos miſcuit, *ex eadem.*

xiv. Non tota ſolida contextu terra in vnum vſque fundatur.] *Legendum,* non tota ſolido contextu terra in imum vſque fundatur, *ex eadem.*

Quod non videntur flumina. Illic ſcias licet noſtris paria ſublabi:] *Scribe,* quod non videntur. Flumina illic ſcias licet, *&c. ex eadem.*

xv. Oblitus dierum, oblitus naturæ melioris.] *Scribendum forte* deorum, *non dierum.*

xvii. Adij ciendus eſt ad huc meridianus circulus.] Adhuc *lege, non* ad huc, *ex eadem.*

xviii. Nunc quod de Cæſare olim maiore.] *Verbum* olim *redundat, ex eadem.*

Cum effugerimus procelloſos deſuper montes, per quos præceps in nauigantes ventus impingit.] *Si de fluctuum montibus accipimus, neceſſe eſt, vt præpoſitio* per *pro ſuperuacua eradatur. Si de promontorijs, legendum erit:* Cum effugerimus procelloſos deſuper montes, in quos præceps nauigantes ventus impingit.

Cum inuoluto nubilo dies.] *Scribe,* cum inuolutos nubilo dies, *ex vetere lectione.*

Circumferre pericula, & ruere in ignotos iratum.] *Eadem* initium *habet, non* iratum: *vt forte pro* initium *ſcribendum ſit* inuitum: *quia ſequitur mox paulo,* quem non oderis.

In ſua quemque terra ſtare iuſſiſſet.] *Verbum* terra *ſuperuacaneum eſt, ex eadem.*

Diuerſis enim irritamentis ad tentandum ire compellimur.] *Sic prior editio. Legendum reor* mare, *non* ire.

Vita parari ea, in quibus vita conſumitur.] *Vetus lectio,* vitæ parari, in qua vita conſumitur. *Puto legendum,* vitæ parari, in quæ vita conſumitur.

ERASMVS.

iv. QVod ſemper excoquit.] Vnum exemplar habebat, *quum quod ſemper concoquit, ſic emittit:* ſed mendoſe, ſignificat autem craſſiora excrementa alui, aut certe vomitum.

viii. *Alia finiuntur tepore.*] Sic prior editio. Fortunatus legit, *alia diffunduntur.* Britānicum exemplar habebat, *diſtrahuntur tepore.*

OPSOPOEVS.

Cap. i. PArticulam *vt* ex v. c. neceſſariam hic eſſe, innuit ſequens membrum. *Sic in hac quoque re,* &c. Legendum itaque, *Ergo vt parum,* &c.

Ventus aer eſt fluens impetu.] Scripti libri, abiectis duabus vocibus, *partem: aut aer fluens impetu.* Et mox *in anguſtam concurrit.*

ii. Fortunati vetus lectio, *nec arctari poſſunt, nec impelli.*

In vno m. ſ. deeſt *tunc,* in altero *interim.* Deleatur alterutrum.

iii. M. ſſ. duo vna cum Fortunati libri, *& inde eſt ſpiſſatarum* (vel *ſpiſſarum*) *nubium grauitas.* Iterum proxima linea, *arctatis congeſtiſque corporibus.*

Memmij v. c. *fiunt, quoniam hæc negas fieri.*

iv. Scriptis, etiam Fortunati, libris conſentientibus reponendum, *in altum egit quæ emiſerat, mutatio ipſa,* &c.

Iidem omnes *concoquit,* non *excoquit. Concoquit* autem, hoc eſt digerit (vt Fortunatus explicat) & conſumit omnia alimenta, quibus nutritur. Facete autem & ſatis iocoſe irridet hanc opinionem.

v. Ex v. c. ſcribe *inertem & inagitabilem.* & v. 45. *ederet,* pro *edere poſſet.*

vii. Proba eſt vetuſta lectio, *nec fert vltra terrarum aſpectum,* ſiue *conſpectum.* & v. in eadem deeſt particula *tamen.*

Datur flare.] Priſci libri omnes *fluere. flare* eſt ex coniectura Fortunati.

ix. Fortunati vetuſti codices. *Quia vere aer aquoſus eſt, & ex pluribus aquis, &c.*

xi. M. ſſ. duo. *Dicimus ante lucem auram incitari, eandem ſubſidere,* &c. Fortunatus probat vulgatam lectionem, cuius ipſe auctor.

Soluta promittunt.] Scribendum *emittunt,* non *præmittunt,* ex v. c.

xii. *Idem credibile.*] Fortunati vetus lectio. *Ideo credibile eſt, vt ſpiritus, quamdiu ſinguli ſunt, breues ſint.*

xiii. Vet. c. *ſpiritus rumpit, nonnunquam incluſi,* &c. Fortunatus, *nonnunquam* iuſſit deleri, & cetera coniunctim legi.

Fortunati, Pinciani, & noſtri codices expuncto *qui,* ita legunt & diſtinguunt, *fiat. Euenire,* &c.

Ac ſe in ipſa vertigine.] M. ſſ. *ac ſe ipſa vertigine concitans.* recte.

Hi fere.] Memmij v. c. *Hæc fere.* Nicotij, *Hinc fere,* vett. editiones, *Sed fere.* Fortnnatus, *Hi fere.* qui deinde ita ſcribit. Quid ſi legeremus in Seneca, non *Hi fere,* ſed *Typhones fere?* Typhonem enim Plinius dicit præcipuam nauigantium peſtem, non antennas modo, verum ipſa nauigia contorta frangentem. Quamuis Turbines, Vortices, Typhones, & vibrati Ecnephiæ non magno diſcrimine diſtant. Hactenus ille.

xiv. Memmij v. c. *ipſo aſtrictu.* Nicotij *ipſo affrictu.* Et mox ille, *ſed iam inde antiquitus,* &c.

xv. *Auertit.*] Scribe *reptauit:* & mox *ingenti terrarum pondus,* ex v. c.

Mox Vetuſti codices tam noſtri quam Fortunati, & Aldina editio, *& aquarum nulli fluentium,* hoc eſt nulli vſui, nulli rei.

xvi. Vetera Fortunati exemplaria, *ſub præfecto*

Digitized by Google

dant. Menmij v. c. *ſub præfectos dant.*

Libonotus.] Vetera exemplaria *Leuconotus*, ſed rectius in vulgatis *Libonotus*, vt annotat Fortunatus. Quamuis non neſciam (ſcribi) apud Ariſtotelem Eteſias imbecilliores à Bruma ſpiranteis Leuconotos & Ornithias vocari. *Poſt Brumam*, inquit, *qui Leuconoti appellantur, non tamen ita continenter ſpirant.* Et paulo poſt: *A Bruma æque Ornithiæ flant.* quos ſupra Leuconotos dixerat. hi enim imbecilli. Eteſiæ ſunt, cum pauciores & tardiores quam Eteſiæ flent. Hi ſeptuageſimo die poſt Brumam ſpirare incipiunt. Plinius quoque libro II. de Eteſijs ſcribens: *Spirant autem*, inquit, *& à Bruma, cum vocantur Ornithiæ, ſed leniores, & paucis diebus.* Cum tamen Seneca videatur hũc ventum poſt Auſtrum ſiue Noton inter Meridiem, & hibernum Occidentem ponere: placet vt *Libonotus* legatur, à Libe ſcilicet & Noto compoſitus, & medius inter vtrumque ſpirans. Nam & Ariſtoteles libro de mundo Libonoton, inter Liba & Noton, hoc eſt inter Auſtrum & Africum ponit, quamuis hunc ſecundo Meteoron non agnoſcat. Dicit enim Meſæ, qui medium tenet locum inter Aquilonem & Cæciam, nullum flatum ex aduerſo reſpondere, hoc eſt à loco inter Auſtrum & Africum medio, vnde per dimetientem ducitur linea ad locum qui eſt inter Boream & Cæciam, vbi Meſes oritur. Plinius lib. II. *Numeroſior*, inquit, *ratio interiecerat inter Liba & Notum compoſitum ex vtroque, medium inter Meridiem, & hybernum Occidentem, Libonoton.* Strabo Argeſten, hoc eſt Caurum, ſeu Corum, qui ab Occaſu ſolſtitiali ſpirat, Leuconotum, hoc eſt album Auſtrum, appellari dicit. Hic enim contra naturam Auſtri paucas nebulas facit. Τὸν ὑφ' ἡμῶν, inquit, καλούμενον ἀργέστην, νότον τὸν λευκόνοτον. οὗτος γὰρ ὀλίγα τὰ νέφη ποιεῖ: Hæc Fortunatus.

XVIII. *Poſt mare inquiremus.*] M. ſſ. *poſt mare quæreremus*, & verſu ſequenti, *& in mutuum componis exitium?* v. c. *v. d. bellum petituri.*

Nec autem.] Ex eorundem conſenſu dele *autem*: & verſu ab hoc tertio ſcribe, *ac tonitribus horridas noctes.*

Fortunati & noſtra exemplaria, *monemus malum*, Linea proxima *malos* abeſt à noſtris.

Vera eſt alterutra vett. codicũ ſcriptura: vnius. *Nunc parum mihi domeſtica, externis*, &c. alterius. *Nunc parum mihi domeſtica ſunt, exterius quoque*, &c.

Quod non in contrarium.] Vetera exemplaria, *quod non in contrarium tranſeat culpa.* & poſtea *iræ impellimur. Vtique alicui*, &c.

Veteris codicis lectio placet, *vita parari ea, in qua vita conſumitur.* conſentit plane cum Pinciani coniectura.

GRVTERVS ET IVRETVS.

EX CAP. XI.

Quare Eteſiæ illos non adiuuent.] Sic editi. at Col. bene abeſt vox *illos*. Palat. vero tert. ac quart. *quare Eteſiæ nos adiuuant.*

Iam diſpoliata ſunt omnia.], Col. & Pal. quart. *diſpoſita.* prius tamen reſtat in Pal. tert. eſtque ad oram quarti, alias legi, *diſcooperta.*

EX CAP. XIV.

Aquas ſine exitu ſtagnare.] Pomponius Mela li. 3. cap. I. putat depreſſos quoſdam ſpecus eſſe, quo reciproca maria recidant, atque inde ſe rurſus exuberantia attollant. vide Vulcanium ſcholijs ad Apuleium de mundo.

EX CAP. XVII.

Atabulus Apuliam infeſtat.] de eo Plinius lib. 17. Horatius lib. I. Serm.

Incipit ex illo montes Apulia notos
Oſtentare mihi, quos torret Atabulus.

atque ob hoc Gellius lib. 2. Sunt alij plurifariam venti commentitij ſuæ quiſque regionis indigenæ, vt Horatianus ille Atabulus. vide Porphyr. ad d. locum Horatij & Baptiſtam Pium ad lib. I. Ep. Sidonij.

Galliam Circius.] Galliæ Narbonenſi præcipue infeſtus.

Digitized by Google

L. ANNÆI SENECÆ
AD LVCILIVM
NATVRALIVM QVÆSTIONVM
LIBER SEXTVS.

In quo de terræ motu agitur.

POMPEIOS, 1 celebrem Campaniæ vrbem, in quam ab altera parte Surrentinum Sabianumque littus, ab altera Herculanenſe Cap. I. conueniunt, mareque ex aperto conductum amœno ſinu cingit, deſediſſe terræ motu, vexatis quæcumque adiacebant regionibus, Lucili virorum optime, audiuimus: 2 & quidem diebus hibernis: quos vacare à tali periculo maiores noſtri ſolebant promittere. Nonis Febr. fuit motus hic Regulo & Virginio conſulibus, qui Campaniam numquam ſecuram huius mali, indemnem tamen, & totiens defunctam metu, magna ſtrage vaſtauit. Nam & Herculanenſis oppidi pars ruit, dubiéque ſtant etiam quæ relicta ſunt. Et Nucerinorum colonia, vt ſine clade, ita non ſine querela eſt. Neapolis quoque priuatim multa, publice nihil amiſit, leuiter ingenti malo perſtricta. Villæ vero præruptæ paſſim ſine iniuria tremuere. Adiiciunt his 3 ſexcentarum ouium gregem exanimatum, & diuiſas ſtatuas: motæ poſt hoc mentis aliquos atque impotes ſui erraſſe. Quorum vt cauſſas excutiamus, & propoſiti operis contextus exigit, & ipſe in hoc tempus congruens caſus. Quærenda ſunt trepidis ſolatia, & demendus ingens timor. Quid enim cuiquam ſatis tutum videri poteſt ſi mundus ipſe concutitur, & partes eius ſolidiſſimæ labant? Si, quod vnum immobile eſt in illo, fixumque, vt cuncta in ſe intenta ſuſtineat, fluctuat: ſi quod proprium habet terra, perdidit, ſtare: vbi tandem reſident metus noſtri? Quod corpora receptaculum inuenient? quo ſolicita confugient, ſi ab imo metus naſcitur, & funditus trahitur? Conſternatio omnium eſt, vbi tecta crepuere, & ruina ſignum dedit tunc præceps quiſque ſe proripit, & penates ſuos deſerit, ac ſe publico credit. Quam latebram proſpicimus, quod auxilium, ſi orbis ipſe ruinas agitet? ſi hoc, quod nos tuetur ac ſuſtinet, ſupra quod vrbes ſitæ ſunt, quod fundamentum quidam orbis eſſe dixerunt, diſcedit ac titubat? Quid ibi eſſe non dico auxilij, ſed ſolatij poteſt, vbi timor fugam perdidit? Quid eſt, inquam, ſatis munitum? Quid ad tutelam alterius ac ſui firmum? Hoſtem muro repellam: præruptæ altitudinis caſtella, vel magnos exercitus difficultate aditus morabuntur. A tempeſtate nos vindicant portus. Nimborum vim effuſam, & ſine fine cadentes aquas tecta propellunt: fugientes non ſequitur incendium: aduerſus tonitrua & minas cæli, ſubterraneæ domus, & defoſſi in altum ſpecus remedia ſunt. Ignis ille cæleſtis non tranſuerberat terram, ſed exiguo eius obiectu retunditur. In peſtilentia mutare ſedes licet. Nullum malum ſine effugio eſt. Numquam fulmina populos peruſſerunt. Peſtilens cælum exhauſit vrbes, non abſtulit. Hoc malum latiſſime patet, ineuitabile, auidum, publice noxium. Non enim domos ſolum, aut familias, aut vrbes ſingulas haurit, ſed gentes totas, regioneſque ſubuertit: & modo ruinis operit, modo in altam voraginem condit: ac ne id quidem relinquit, ex quo appareat, quod non eſt ſaltem fuiſſe; ſed ſupra nobiliſſimas vrbes ſine vllo veſtigio prioris habitus, ſolum extenditur. Nec deſunt qui hoc genus mortis magis timeant, quo in abruptum cum ſedibus ſuis eunt, & è viuorum numero viui auferuntur, tamquam non omne fatum ad eundem terminum veniat. Hoc habet inter cetera iuſtitiæ ſuæ natura præcipuum, quod cum ad exitum ventum eſt, omnes in æquo ſumus. Nihil itaque intereſt, vtrum me lapis vnus elidat, an monte toto premat: vtrum ſupra me domus vnius onus veniat, & ſub exiguo eius tumulo ac puluere exſpirem, an totus caput meum terrarum orbis abſcondat: in luce hunc & in aperto ſpiritum reddam, an in vaſto terrarum dehiſcentium ſinu: ſolus in illud profundum, an cum magno comitatu populorum concidentium ferar. Nihil

intereſt mea quantus circa mortem meam tumultus ſit: ipſa vbique tantumdem eſt. Proinde magnum ſumamus animum aduerſus iſtam cladem, quę nec euitari, nec prouideri poteſt. Deſinamus audire iſtos, qui Campanię renunciauere, quique poſt hunc caſum emigrauerunt, negantque ſe vnquam ipſam regionem acceſſuros. quis enim illis promittet melioribus fundamentis hoc aut illud ſolum ſtare? Omnia eiuſdem ſortis ſunt, & ſi nondum mota, tamen mobilia: hunc fortaſſe in quo ſecurius conſiſtis locum, hæc nox, aut hic ante noctem dies ſcindet. Vnde ſcies an melior eorum locorum conditio ſit, in quibus iam vires ſuas fortuna conſumpſit, & quæ in futurum ruina ſua fulta ſunt? Erramus enim, ſi vllam terrarum partem exceptam immunemque ab hoc periculo credimus. Omnes ſub eadem iacent lege. Nihil ita, vt immobile eſſet, natura concepit. Alia temporibus alijs cadunt. Et quemadmodum in vrbibus magnis, nunc hęc domus, nunc illa ſuſpenditur: ita in hoc orbe terrarum nunc hęc pars fecit vitium, nunc illa. Tyros aliquãdo infamis ruinis fuit. Aſia duodecim vrbes ſimul perdidit. Anno priore Achaiam & Macedoniam, quęcumque eſt iſta vis mali quæ incurrit; nunc Cãpaniam lęſit. Circuit fatum, & ſi quid diu præterijt, repetit. Quædam rarius ſolicitat, ſæpius quædam. Nihil immune eſſe & innoxium ſinit. Non homines tantum, qui breuis & caduca res naſcimur, vrbes oræq; terrarũ & littora, & ipſum mare in ſeruitutem fati venit. Nos tamen nobis permanſura promittimus bona fortunæ, & felicitatem, cuius ex omnibus rebus humanis velociſſima eſt leuitas, habituram in aliquo pondus ac moram credimus. Et perpetua ſibi omnia promittentibus in mentem non venit, id ipſum, ſupra quod ſtamus, ſtabile non eſſe. Neque enim Campaniæ iſtud aut Achaiæ, ſed omnis ſoli vitium eſt, malè cohęrere, & ex cauſſis pluribus reſolui, & ſummam manere, partibus ruere.

II. Quid ago? Solatium aduerſus pericula dare promiſeram: ecce vndique timenda denuncio. Nego quidquam eſſe quietis æternæ: quod & perire non poſſit, & perdere. Ego vero hoc ipſum ſolatij loco pono, & quidem valentiſſimi: quandoquidem ſine remedio timor ſtultus eſt. ratio terrorem prudentibus excutit: imperitis fit magna ex deſperatione ſecuritas. Hoc itaque generi humano dictum puta, quod illis ſubita captiuitate inter ignes & hoſtem ſtupentibus dictum eſt,

Vna ſalus victis, nullam ſperare ſalutem.

Si vultis nihil timere, cogitate omnia eſſe timenda, circumſpicite quam leuibus cauſſis diſcutiamur. Non cibus nobis, non humor, non vigilia, non ſomnus, ſine menſura quadam ſalubria ſunt. Iam intelligitis nugatoria eſſe noſtra, & imbecilla corpuſcula, fluida, non magna molitione perdenda. Sine dubio id vnũ periculi ſatis eſſet, quod tremũt terræ, quod ſubito diſſipantur, ac ſuperpoſita deducunt. Magni ſe æſtimat, qui fulmina & motus terrarũ hiatuſque formidat: vult ille imbecillitati ſuæ conſcius timere pituitã. ita videlicet nati ſumus, tam felicia ſortiti membra, & in hanc magnitudinem creuimus, & ob hoc niſi mundi partibus motis, niſi cælum intonuerit, niſi terra ſubſederit, perire nõ poſſumus. Vnguiculi nos, & ne totius quidem dolor, ſed aliqua à latere eius ſciſſura conficit: & ego timeam terras trementes, quem craſſior ſaliua ſuffocat? Ego extimeſcã emotum ſedibus ſuis mare, & ne æſtus, maiore quam ſolet curſu, plus aquarum trahẽs ſuperueniat: cum quoſdam ſtrangulauerit potio, male lapſa per fauces? Quam ſtultum eſt, mare horrere: cum ſcias, ſtillicidio perire te poſſe? Nullum eſt maius ſolatium mortis, quam ipſa mortalitas. nullum autem omnium iſtorum quę extrinſecus terrent, quam quod innumerabilia pericula in ipſo ſinu ſunt. Quid enim demẽtius, quam ad tonitrua ſuccidere, & ſub terrã correpere fulminum metu? Quid ſtultius, quã timere nutationem aut ſubitos montium lapſus, irruptiones maris extra littus eiecti: cum mors vbique pręſto ſit, & vndique occurrat: nihilq; ſit tã exiguum, quod non in perniciem generis humani ſatis valeat? Adeo non debent nos iſta confundere, tãquam plus in ſe mali habeant, quam vulgaris mors: vt contra, cum ſit neceſſarium è vita exire, & aliquãdo emittere animam, maiore perire ratione iuuet. Neceſſe eſt mori vbicumque, quandoque. Stet licet iſta humus, & ſe teneat ſuis finibus, nec vlla iactetur iniuria: ſupra me quandoque erit. Intereſt ergo, illam ego mihi, an ipſa ſe mihi imponat? Diducitur ingenti potentia neſcio cuius mali: rumpitur, & me in immenſam altitudinem abducit. Quid porro? Mors leuior in plano eſt? Quid habeo quod querar, ſi rerum natura non me vult iacere in ignobili loco? ſi mihi inijcit ſui partem? Egregie Vagellius meus in illo inclyto carmine:

Si cadendum eſt, inquit, *mihi, cælo cecidiſſe velim.*

Idem licet dicere: Si cadendum eſt, cadam orbe concuſſo: non quia fas eſt optare publicam cladem, ſed quia ingens mortis ſolatium eſt, terram quandoque videre mortalem.

III. Illud quoque proderit præſumere animo, nihil horum deos face-

re: nec ira numinum, aut cælum concuti, aut terram. Suas iſta cauſſas habent: nec ex imperio ſæuiunt, ſed ex quibuſdam vitiis, vt corpora noſtra, turbantur: & tunc, cum facere videntur iniuriam, accipiunt. Nobis autem ignorantibus verum, omnia terribilia ſunt, vtpote quorum metum raritas auget. Leuius accidunt familiaria: ex inſolito formido eſt maior. Quare autem quidquam nobis inſolitum eſt? quia naturam oculis, non ratione comprehendimus: nec cogitemus, quid illa facere poſſit, ſed tantum quid fecerit. Damus itaque huius negligentiæ pœnas, tamquam nobis territi: cum illa non ſint noua, ſed inſolita. Quid ergo? Non religionem incutit mentibus, & quidem publice, ſiue deficere ſol viſus eſt, ſiue luna, cuius obſcuratio frequentior, aut parte ſui, aut tota delituit? Longéque magis illæ actæ in tranſuerſum faces, & cæli magna pars ardens, & crinita ſidera, & plures ſolis orbes, & ſtellæ per diem viſæ, ſubitique tranſcurſus ignium, multam poſt ſe lucem trahentium? nihil horum ſine timore miramur: & cum timendi ſit cauſſa, neſcire; non eſt tanti ſcire, ne timeas? Quanto ſatius eſt, cauſſas inquirere, & quidem toto in intentum animo? Neque enim illo quidquam inueniri dignius poteſt, cui ſe non tantum commodet, ſed impendat. Quæramus ergo, IV.
quid ſit quod terram ab infimo moueat, quid tanti molem corporis impellat, quid ſit illa valentius, quid tantum onus vi ſua labefactet: cur modo tremat, modo luxata ſubſidat, nunc in partes diuiſa diſcedat: & alias interuallum ruinæ ſuæ diu ſeruet, alias cito comprimat: nunc amnes magnitudinis notæ conuertat introrſus, nunc nouos exprimat: aperiat aliquando aquarum calentium venas, aliquando refrigeret, ignesque nonnumquam per aliquod ignotum antea montis aut rupis foramen emittat, aliquãdo notos & per ſecula nobiles comprimat. Mille miracula mouet, faciemque mutat locis, & defert montes, ſubrigit plana, valles extuberat, nouas in profundo inſulas erigit. Hæc ex quibus cauſſis accidant, digna res eſt excuti. Quod, inquis, erit pretium operæ? quo nullum maius eſt, noſſe naturam. Neque enim quidquam habet in ſe huius materiæ tractatio pulchrius, cum multa habeat futura vſui, quam quod hominem magnificentia ſui detinet; nec mercede, ſed miraculo colitur. Inſpiciamus ergo quid ſit, propter quod accidant hæc: quorum eſt adeo mihi dulcis inſpectatio, vt quamuis aliquando de motu terrarum volumen iuuenis ediderim, tamen tentare me voluerim, & experiri, an ætas aliquid nobis aut ad ſcientiam, aut certe ad diligentiam adiecerit.

Cauſſam qua terra concutitur, alij in aqua eſſe, alij in ignibus, alij in ipſa terra, alij in ſpiritu putauere: alij in pluribus, alij in omnibus his. Quidam liquere ipſis aliquam ex iſtis cauſſam eſſe dixerunt; ſed non liquere, quæ eſſet. Nunc ſingula perſequamur. Illud ante omnia mihi dicendum eſt, opiniones veterum parum exactas eſſe, & rudes. Circa verum adhuc errabatur. Noua omnia erant primo tentantibus, poſt eadem illa limata ſunt: & ſi quid inuentum eſt, illis nihilominus referri debet acceptum. Magni animi res fuit, rerum naturæ latebras dimouere, nec contentum exteriori eius conſpectu, introſpicere, & in deorum ſecreta deſcendere. Plurimum ad inueniendum contulit, qui ſperauit poſſe reperiri. Cum excuſatione itaque veteres audiendi ſunt. Nulla res conſummata eſt, dum incipit. Nec in hac tantum re omnium maxima atque inuolutiſſima, in qua etiam cum multum actum erit, omnis tamen ætas quod agat inueniet, ſed in omni alio negotio, longe ſemper à perfecto fuere principia. In aqua cauſſam V. VI.
eſſe, nec ab vno dictum eſt, nec vno modo. Thales Mileſius totam terram ſubiecto iudicat humore portari & innatare: ſiue illud oceanum vocas, ſiue magnum mare, ſiue alterius naturæ, ſimplicem adhuc aquam & humidum elementum. Hac, inquit, vnda ſuſtinetur orbis, velut aliquod grande nauigium & graue his aquis quas premit. Superuacuum eſt reddere cauſſas, propter quas exiſtimat, grauiſſimam partem mundi non poſſe ſpiritu tam tenui fugacique geſtari: non enim nunc de ſitu terrarum, ſed de motu agitur. Illud argumenti loco ponit, aquas eſſe in cauſſa, quibus hic orbis agitatur, quod in omni maiore motu erumpunt fere noui fontes: ſicut in nauigiis quoque euenit, vt ſi inclinata ſunt, & abiêre in latus, aquam ſorbeant, quæ in omni onere eorum quę vehit, ſi immodice depreſſa ſunt, aut ſuperfunditur, aut certe dextra ſiniſtraque ſolito magis ſurgit. Hanc opinionem falſam eſſe, non eſt diu colligendum. Nam ſi terram aqua ſuſtineret, tota aliquando concuteretur, ſemper moueretur: nec agitari illam miraremur, ſed manere. Tum tota concuteretur, non ex parte: numquam enim nauis dimidia iactatur. nunc vero non terrarum vniuerſarum, ſed ex parte motus eſt. Quomodo ergo fieri poteſt, vt quod totum vehitur, totum non agitetur, ſi id quo vehitur, agitatum eſt? At quare aquæ erumpũt? Primum omnium ſæpe tremuit terra, & nihil humoris noui fluxit. Deinde ſi ex hac cauſſa vnda prorumperet, à lateribus terræ circumfunderetur: ſicut

in fluminibus ac mari videmus accidere, vt incrementum aquarum, quotiens nauigia deſidunt, in lateribus maxime appareat. Ad vltimum non tam exigua fieret quàm dicit eruptio, nec velut per rimam ſentina ſubreperet, ſed fieret ingens inundatio, vt ex infinito liquore, & ferente vniuerſa. Quidam motum terrarum aquæ imputa-

VII. uere: ſed non ex eadem cauſa. Per omnem, inquiunt, terram, multa aquarum genera decurrunt. Alicubi perpetui amnes, quorum nauigabilis etiam ſine adiutorio imbrium magnitudo eſt. Hinc Nilus per æſtatem ingentes aquas inuehit: hinc qui medius inter pacata & hoſtilia fluit, Danubius ac Rhenus, alter Sarmaticos impetus cohibens, & Europam Aſiamque diſterminans, alter Germanos, auidam gentem belli, repellens. Adijce nunc patentiſſimos lacus, & ſtagna populis inter ſe ignotis circumdata, & ineluctabiles nauigio paludes, nec ipſis quidem inter ſe peruias, quibus incoluntur. Deinde tot fontes, tot capita fluminum, ſubitos, & ex occulto amnes vomentia. Tot deinde ad tempus collectos torrentium impetus: quorum vires quàm repentinæ, quàm breues? Omnis hæc aquarum, etiam intra terram, natura facieſque eſt. Illic quoque aliæ vaſto curſu deferuntur, & in præceps volutæ cadunt: aliæ languidiores in vadis refunduntur, & leniter ac quiete fluunt. Quis autem neget, vaſtis illas receptaculis concipi, & ceſſare multis inertes locis? Non eſt diu probandum, ibi multas aquas eſſe, vbi omnes ſunt. Neque enim ſufficeret tellus ad tot flumina edenda, niſi ex repoſito multoque funderet. Si hoc verum eſt, neceſſe eſt aliquando illic amnis excreſcat, & relictis ripis, violentus in obſtantia incurrat. Sic fiet motus alicuius partis, in quam flumen impetum dedit, & quam, donec creſcat, verberabit. Poteſt fieri, vt aliquam regionem riuus affluens exedat, ac ſecum trahat aliquam molem: qua lapſa, ſuperpoſita quatiantur. Iam vero nimis oculis permittit, nec vltra illos ſcit producere animum, qui non credit eſſe in abſcondito terræ ſinus maris vaſti. Nec enim video, quid prohibeat, vel obſtet, quo minus illic habeatur aliquod etiam in abſcondito littus, & per occultos aditus receptum mare, quod illic quoque tantumdem loci tenet, aut fortaſſis hoc amplius, quod ſuperiora cum tot animalibus erant diuidenda: abſtruſa enim, & ſine poſſeſſore deſerta, liberius vndis vacant. Quas quis vetat illic fluctuare, & ventis, quos omne interuallum terrarum, & omnis aër creat, impelli? Poteſt ergo maior ſolito exorta tempeſtas, aliquam partem terrarum impulſam vehementius mouere. Nam apud nos quoque multa, quæ procul à mari fuerant, ſubito eius acceſſu vapulauere, & villas in conſpectu collocatas, fluctus, qui longe audiebatur, inuaſit. Illic quoque poteſt accedere ac decedere pelagus infernum, quorum neutrum fit ſine motu ſuperſtantium. Non quidem exiſtimo diu te hæſitaturum, an credas

VIII. eſſe ſubterraneos amnes, & mare abſconditum. Vnde enim iſta prorumpunt, vnde ad nos veniunt, niſi quod origo humoris incluſa eſt? Age cum vides interruptum Tigrim in medio itineris ſiccari, & non vniuerſum auerti, ſed paullatim, non apparentibus damnis, minui primum, deinde conſumi: quo illum putas abire niſi in obſcura terrarum: vtique cum videas emergere iterum, non minorem eo qui prior fluxerat? Quid cum vides Alpheum, celebratum poëtis, in Achaia mergi, & in Sicilia rurſus tranſiecto mari effundere amœniſſimum fontem Arethuſam? Neſcis autem, inter opiniones, quibus narratur Nili æſtiua inundatio, & hanc eſſe, à terra illum erumpere, & augeri, non ſupernis aquis, ſed ex intimo redditis? Ego quidem centuriones duos, quos Nero Cæſar, vt aliarum virtutum, ita veritatis in primis amantiſſimus, ad inueſtigandum caput Nili miſerat, audiui narrantes, longum illos iter peregiſſe, cum à rege Æthiopiæ inſtructi auxilio, commendatique proximis regibus, penetraſſent. Ad vlteriora quidem, aiebant, peruenimus, ad immenſas paludes, quarum exitum nec incolæ nouerant, nec ſperare quiſquam poteſt, ita implicitæ aquis herbæ ſunt, & aquæ nec pediti eluctabiles, nec nauigio, quod niſi prauum & vnius capax, limoſa & obſita palus non ferat. Ibi, inquit, vidimus duas petras, ex quibus ingens vis fluminis excidebat. Sed ſiue caput illa, ſiue acceſſio eſt Nili, ſiue tunc naſcitur, ſiue in terras ex priore recepta curſu redit: nonne tu credis, illam, quidquid eſt, ex magno terrarum lacu aſcendere? Habeant enim oportet pluribus locis ſparſum humorem, & in imo coactum, vt eructare tanto impetu poſſint.

IX. Ignem cauſam motus quidam, & quidem non eandem iudicant. Imprimis Anaxagoras, qui exiſtimat ſimili pene ex cauſa & aëra concuti & terram, cum in inferiore parte ſpiritus craſſum aëra, & in nubes coactum, eadem vi qua apud nos quoque nubila frangi ſolent, rumpit, & ignis ex hoc colliſu nubium, curſuq; eliſi aëris emicuit. Hic ipſe in obuia incurrit, exitum quærens, ac diuellit repugnatia, donec per anguſta aut nactus

Digitized by Google

eſt viam exeundi ad cœlum, aut vi atque iniuria fecit. Alij in igne cauſam quidem eſſe; ſed non ob hoc iudicant: ſed quia pluribus obrutus locis ardeat, & proxima quæque conſumat. Quæ ſi quando exeſa ceciderint, tunc ſequi motum earum partium, quę ſubiectis adminiculis deſtitutæ labant, donec corruere: nullo occurrente, quod onus exciperet. Tunc chaſmata, tunc hiatus vaſti aperiuntur: aut cum diu nutauere, ſuper ea ſe, quæ ſuperſunt, ſtantque, componunt. Hoc apud nos quoque videmus accidere, quotiens incendio pars ciuitatis laborat, cum exuſtæ trabes ſunt, aut corrupta quæ ſuperioribus firmamentum dabant: tunc diu agitata faſtigia concidunt, & tam diu differuntur, atque incerta ſunt, donec in ſolido reſederunt. Anaximenes ait, terram ipſam ſibi eſſe cauſam motus, nec extrinſecus incurrere quod illam impellat, ſed intra ipſam & ex ipſa quaſdam partes eius decidere, quas aut humor ſoluerit, aut ignis excederit, aut ſpiritus violentia excuſſerit. Sed his quoque ceſſantibus non deeſſe, propter quod aliquid abſcedat, aut reuellatur. Nam primum omnia vetuſtate labuntur, nec quidquam tutum à ſenectute eſt. Hæc ſolida quoque, & magni roboris carpit. Itaque quemadmodum in ædificijs veteribus quædam non percuſſa tamen decidunt, cum plus ponderis habuere, quàm virium: ita in hoc vniuerſo terræ corpore euenit, vt partes eius vetuſtate ſoluantur, ſolutæ cadant, & tremorem ſuperioribus afferant: primum, dum abſcedunt (nihil enim vtique magnum ſine motu eius cui hæſit, abſcinditur) deinde cum deciderunt, ſolido exceptæ reſiliant, pilæ more, quæ cum cæcidit, exultat, ac ſæpius pellitur, totiens à ſolo in nouum impetum miſſa. Si vero in ſtagnantibus aquis delata ſunt, hic ipſe caſus vicina concutit fluctu, quem ſubitum vaſtumque illiſum ex alto pondus eijcit. Quidam ignibus quidem aſſignant hunc tremorem, ſed aliter. Nam cum pluribus locis ferueant, neceſſe eſt ingentem vaporem ſine exitu voluant, qui vi ſua ſpiritum intendit; & ſi acrius inſtitit, oppoſita diffundit; ſi vero remiſſior fuit, nihil amplius quam mouet. Videmus aquam ſpumare, igne ſubiecto. Quod in hac aqua facit incluſa & anguſta, multo magis illum facere credamus, cum violentus ac vaſtus ingentes aquas excitat. Tunc ille vaporatione inundantium aquarum, quidquid pulſauerit, agitat. Spiritum eſſe qui moueat, & plurimis & maximis auctoribus placet. Archelaus antiquitatis diligens, ait ita: Venti in concaua terrarum deferuntur, deinde vbi iam omnia ſpatia plena ſunt, & inquantum aër potuit, denſatus eſt, is qui ſuperuenit ſpiritus, priorem premit & elidit, ac frequentibus plagis primo cogit, deinde perturbat. Tunc ille quærens locum, omnes anguſtias dimouet, & clauſtra ſua conatur effringere. Sic euenit, vt terræ, ſpiritu luctante, & fugam quærente, moueantur. Itaque cum terræ motus futurus eſt, præcedit aëris tranquillitas & quies: videlicet, quia vis ſpiritus, quæ concitare ventos ſolet, in inferna ſede detinetur. Nunc quoque cum hic motus in Campania fuit, quamuis hiberno tempore, & inquieto, per ſuperiores dies aër ſtetit. Quid ergo? Nunquam flante vento terra concuſſa eſt? Admodum raro duo flauere ſimul venti. Fieri tamen & poteſt, & ſolet. quod ſi recipimus, & conſtat duos ventos rem ſimul gerere: quidni accidere poſſit, vt alter ſuperiorem aëra agitet, alter infernum? In hac ſententia licet ponas Ariſtotelem, & diſcipulum eius Theophraſtum, non, vt Græcis viſum eſt, diuini, tamen & dulcis eloquij virum, & nitidi ſine labore. Quid vtrique placeat, exponam. Semper aliqua euaporatio eſt è terra, quæ modo arida eſt, modo humido mixta. Hæc ab infimo edita, & in quantum potuit, elata, cum vlteriorem locum in quem exeat non habet, retro fertur, atque in ſe reuoluitur: dumq; rixa ſpiritus reciprocantis iactat obſtantia, & ſiue intercluſus, ſiue per anguſta eniſus eſt, motum ac tumultum ciet. Straton ex eadem ſchola eſt, qui hanc partem phiſophiæ maxime coluit, & rerum naturæ inquiſitor fuit. Huius tale decretum eſt: Frigidum & calidum ſemper in contraria abeunt, & vna eſſe non poſſunt: eo frigidum confluit, vnde vis calida diſceſſit: & inuicem ibi calidum eſt, vnde frigus expulſum eſt. Hoc quod dico verum eſt: ſed vtrumque in contrarium agi, ex hoc tibi appareat. Hiberno tempore, cum ſupra terram frigus eſt, calent putei, nec minus ſpecus, atque omnes ſub terra receſſus: quia eo ſe calor contulit, ſuperiora poſſidenti frigori cedens? qui cum in inferiora peruenit, & eo ſe quantum poterat ingeſſit, quo denſior, hoc validior eſt: huic alius ſuperuenit, cui neceſſario congregatus ille iam & in anguſtum preſſus, loco cedit. Idem è contrario euenit, cum vis maior frigidi illata in cauernis eſt. Quidquid illic calidi latet, frigori cedens abit in anguſtũ, & magno impetu agitur: quia non patitur vtriuſque natura concordiam, nec in vno moram. Fugiens ergo, & omni modo cupiens excedere, proxima quæq; remolitur ac iactat. Ideoq; antequã terra moueatur, ſolet mugitus audiri, ventis in abdito tumultuantib. nec enim aliter poſſet, vt ait noſter Virgilius:

X. XI. XII. XIII.

Digitized by Google

Sub pedibus mugire ſolum, & iuga celſa moueri.

Niſi hoc eſſet ventorum opus. Vices deinde huius pugnæ ſunt: deſinit calidi congregatio, ac rurſus eruptio. Tunc frigida compeſcuntur & ſuccendunt, mox futura potentiora.

XIV. Dum ergo alterna vis curſat, & vltro citroque ſpiritus commeat, concutitur. Sunt qui exiſtiment, ſpiritu quidem, & nulla alia ratione tremere terram, ſed ex alia cauſa, quàm Ariſtoteli placuit. Quid ſit quod ab his dicatur, audi. Corpus noſtrum & ſanguine irrigatur, & ſpiritu, qui per ſua itinera diſcurrit. Habemus autem quædam anguſtiora animæ receptacula, per quæ nihil amplius quàm meat: quædam patentiora, in quibus colligitur, & vnde diuiditur in partes. Sic hoc totum terrarum omnium corpus, & aquis, quæ vicem ſanguinis tenent, & ventis, quos nihil aliud quiſquam animam vocauerit, peruium eſt. Hæc duo alicubi concurrunt, alicubi conſiſtunt. Sed quemadmodum in corpore noſtro, dum bona valetudo eſt, venarum quoque imperturbata mobilitas modum ſeruat: vbi aliquid aduerſi eſt, micat crebrius, & ſuſpiria atque anhelitus, laborantis ac feſſi ſigna ſunt: ita terræ quoque, dum illis poſitio naturalis eſt, inconcuſſæ manent. Cum aliquid peccatur, tunc velut ægri corporis motus eſt, ſpiritu illo qui modeſtius perfluebat, icto vehementius, & quaſſante venas ſuas: nec, vt illi paulo ante dicebant, quibus animal placet eſſe terram. nam ſi hoc eſt quemadmodum animal, tota vexationem ſentiet. Neque enim in nobis febris alias partes moderatius impellit, ſed per omnes pari æqualitate diſcurrit. Vide ergo, nunquid intret in illam ſpiritus ex circumfuſo aëre: qui quamdiu habet exitum, ſine iniuria labitur: ſi offendit aliquid, & incidit quod viam claudat, tunc oneratur primo infundente ſe à tergo aëre. Deinde per aliquam rimam maligne fugit, & hoc acrius fertur, quo anguſtius. Id ſine pugna non poteſt fieri, nec pugna ſine motu. At ſi nec rimam quidem per quam effluat, inuenit, conglobatus ille furit, & huc atque illo circumagitur, aliaque deijcit, alia intercidit: cum tenuiſſimus, idemque fortiſſimus, & irrepat quamuis in obſtructa, & quidquid intrauit, vi ſua diducat & diſſipet: tunc terra iactatur. Aut enim datura vento locum diſcedit, aut cum dedit, in ipſam, qua illum emiſit, cauernam fundamento ſpoliata conſidit. Quidam ita exiſtimant. Terra multis locis perforata eſt, nec tantum

XV. primos illos aditus habet, quos velut ſpiramenta ab initio ſui recepit, ſed multos illic caſus impoſuit. Alicubi diduxit, quidquid ſuperne terreni erat, aqua: alia torrentes exedere, illa æſtibus magnis dirupta patuere. Per hæc interualla intrat ſpiritus: quem ſi incluſit mare, & adegit, nec fluctus retro abire permiſit, tunc ille exitu ſimul redituq; præcluſo, voluta tur. Et quia in rectum non poteſt tendere, quod illi naturale eſt, in ſublime

XVI. ſe intendit, & terram prementem reuerberat. Etiamnum dicendum eſt, quod pleriſque auctoribus placet, & in quo fortaſſe fiet diſſentio. Non eſſe terram ſine ſpiritu palam eſt. Non tantum illo dico, quo ſe tenet, ac partes ſui iungit, qui ineſt etiam ſaxis, mortuiſq; corporibus: ſed illo dico vitali, & vegeto, & alente omnia. Hunc niſi haberet, quomodo tot arbuſtis ſpiritum infunderet, non aliunde viuentibus, & tot ſatis? Quemadmodum tam diuerſas radices aliter atque aliter in ſe merſas foueret, quaſdam ſumma receptas parte, quaſdam altius tractas, niſi multum haberet animæ, tam multa, tam varia generantis, & hauſtu atque alimento ſuo educantis? Leuibus adhuc argumentis ago. Totum hoc cælum, quod igneus æther, mundi ſumma pars, claudit, omnes hæ ſtellæ, quarum iniri non poteſt numerus, omnis hic cæleſtium cætus, & (vt alia præteream) hic tam prope à nobis agens curſum ſol, omni terrarum ambitu non ſemel maior alimentum ex terreno trahunt, & inter ſe partiuntur: nec vllo alio ſcilicet, quàm halitu terrarum ſuſtinentur. Hoc illis alimentum, hic paſtus eſt. Non poſſet autem tam multa, tantaque, & ſe ipſa maiora, terra nutrire, niſi plena eſſet animæ, quam per diem & noctem ab omnibus partibus ſuis fundit. Fieri enim non poteſt vt non multum illi ſuperſit, ex qua tantum petitur ac ſumitur: & ad tempus quidem, quod exeat, naſcitur. Nec enim eſſet perennis illi copia ſuffecturi in tot cæleſtia ſpiritus, niſi inuicem iſta excurrerent, & in aliud alia ſoluerentur. Sed tamen neceſſe eſt abundet ac plena ſit, & ex condito proferat. Non eſt ergo dubium, quin multum ſpiritus lateat intus, & cæca ſub terra aër latus obtineat. Quod ſi verum eſt, neceſſe eſt id ſæpe moueatur, quod re mobiliſſima plenum eſt. Numquid enim dubium eſſe poteſt cuiquam, quin nihil ſit tam inquietum quàm aër, & tam verſabile & vagatione gaudens? Sequitur ergo, vt na-

XVII. turam ſuam exerceat, & quod ſemper moueri vult, aliquando & alia moueat. Id quando fit? Cum illi curſus interdictus eſt. Nam quamdiu non impeditur, placide fluit: cum offenditur & retinetur, inſanit, & moras ſuas abrumpit, non aliter quàm ille Poëtæ:

——— *pontem indignatus Araxes.*

Digitized by Google

Quamdiu illi facilis & liber eſt alueus, primas quaſque aquas explicat. Vbi ſaxa manu vel caſu illata preſſere venientem, tunc impetum mora quærit, & quo plura oppoſita ſunt, plus inuenit virium. Omnis enim illa vnda quæ à tergo ſuperuenit, & in ſe creſcit, cum onus ſuum ſuſtinere non potuit, vim ruina parat, & prona cum his quæ iacebant, fugit. Idem ſpiritu fit: qui quo valentior agiliorque eſt, citius rapitur, & vehementius ſeptum omne diſturbat. Ex quo motus fit, ſcilicet eius partis, ſub qua pugnatum eſt. Quod dicitur, verum eſſe ex illo probatur: ſæpe enim cum terræ motus fuit, ſi modo pars eius aliqua dirupta eſt, inde ventus per multos dies fluxit: vt traditur factum eo terræ motu, quo Chalcis laborauit: quod apud Aſclepiodotum inuenies, auditorem Poſidonij in ipſis quæſtionum naturalium cauſis. Inuenies & apud alios auctores, hiaſſe vno loco terram, & inde non exiguo tempore ſpiraſſe ventum, qui ſcilicet illud iter ipſe ſibi fecerat, per quod ferebatur. Maxima ergo cauſa eſt, propter quam terra moueatur, ſpiritus natura citus. & locum è loco mutans. Hic quamdiu impellitur, & in vacanti ſpatio latet, iacet innoxius, nec circumiectis moleſtus eſt. Vbi illum extrinſecus ſuperueniens cauſa ſolicitat, compellitque, & in arctum agit, ſcilicet adhuc cedit tantum, & vagatur. Vbi erepta diſcedendi facultas eſt, & vndique obſiſtitur, tunc, xviii.

——— magno cum murmure montis
Circum clauſtra fremit.

Quæ diu pulſata conuellit ac iactat: eo acrior, quo cum valentiore mora luctatus eſt. Deinde cum circa perluſtrauit omne quo tenebatur, nec potuit euadere, inde quo maxime impactus eſt, reſilit, & aut per occulta diuiditur, ipſo terræ motu raritate facta, aut per nouum vulnus emicuit. Ita eius vis tanta non poteſt cohiberi, nec ventum tenet vlla compages: ſoluit enim quodcumque vinculum, & omne onus fert ſecum, infuſuſque per minima, laxamentum ſibi parat, indomita naturæ potentia liber, vtique concitatus, ſibi ius ſuum vindicat. Spiritus vero inuicta res eſt: nihil enim erit quod

Luctantes ventos, tempeſtateſque ſonoras
Imperio premat, ac vinclis & carcere frenet.

Sine dubio Poëtæ hunc voluerant videri carcerem, in quo ſub terra clauſi laterent. Sed hoc non intellexerunt, nec id quod clauſum eſt, eſſe adhuc ventum: nec id quod ventus eſt, poſſe iam claudi. Nam quod in clauſo eſt, quieſcit, & aëris ſtatio eſt. Omnis in fuga ventus eſt. Etiamnum & illud accedit his argumentis, per quod appareat. motum effici ſpiritu, quod corpora quoque noſtra non aliter tremunt, quàm ſi ſpiritum aliqua cauſa conturbat: cum timore contractus eſt, cum ſenectute langueſcit. & venis torpentibus marcet, cũ frigore inhibetur, aut ſub acceſſionem curſu ſuo deijcitur. Nam quamdiu ſine iniuria perfluit, & ex more procedit, nullus eſt tremor corpori. cum aliquid occurrit quod inhibeat eius officium, tunc parum potens perferendis his quæ ſuo vigore tenebat, deficiens concutit quidquid integer tulerat. Metrodorum Chium neceſſe eſt audiamus, quod vult ſententiæ loco dicentem. Non enim permitto mihi nec eas quidem opiniones prætercire, quas improbo: cum ſatius ſit omnium copiam fieri, & quæ improbamus, damnare potius, quàm præterire. Quid ergo dicit? Quomodo in dolio cantantis vox, per totum cum quadam diſcuſſione percurrit ac reſonat, & tam leuiter mota, tamen circuit, non ſine tactu eius tumultuque quo incluſa eſt: ſic ſpeluncarum ſub terra pendentium vaſtitas habet aëra ſuum? quem ſimul alius ſuperne incidens percuſſit, agitat non aliter, quàm illa de quibus paullo ante retuli, inania indito clamore ſonuerunt. Veniamus nunc ad eos, qui omnia iſta quæ retuli, in cauſa eſſe dixerunt, aut ex his plura Democritus plura putat. Ait enim motum aliquando ſpiritu fieri, aliquando aqua, aliquando vtroq;: & id hoc modo proſequitur. Aliqua pars terræ concaua eſt, & in hanc aquæ magna vis confluit. Ex hac eſt aliquid tenue, & ceteris liquidius. Hoc cum ſuperueniente grauitate reiectum eſt, terris illiditur, & illas mouet. Nec enim fluctuari poteſt ſine motu eius in quod impingitur. Etiamnum quodmodo de ſpiritu dicebamus, de aqua quoque dicendum eſt. Vbi in vnum locum congeſta eſt, & capere ſe deſijt, aliquo incumbit, & primo viam pondere aperit, deinde impetu. Nec enim exire niſi per deuexum poteſt, diu incluſa, nec in directum cadere moderate, aut ſine concuſſione eorum, per quæ & in quæ cadit. Si vero cum iam rapi cœperit, aliquo loco ſubſtitit, & illa vis fluminis in ſe reuoluta eſt, in continentem terram repellitur, & illam qua parte maxime tendit, exagitat. Præterea, aliquando madefacta tellus, liquore penitus accepto, altius ſidit, & fundus ipſe vitiatur, tunc ea pars premitur, in quam maxime aquarum vergentium pondus inclinat. Spiritus vero nonnumqum impellit vndas, & ſi vehementius inſtitit, eam ſcilicet terræ partem mouet, in quam coactas aquas intulit.

xix.

xx.

Digitized by Google

Nonnumquam in coacta itinera coniectus, & exitum quærens, mouet omnia: terra autẽ penetrabilis ventis eſt, & ſpiritus ſubtilior eſt, quam vt poſſit excludi, & vehementior, quam vt ſuſtineri concitatus ac rapidus. Omnes iſtas eſſe poſſe cauſſas Epicurus ait, pluresque alias tentat: & alios, qui aliquid vnum ex iſtis eſſe affirmauerunt, corripit: cum ſit arduum, de ijs quę coniectura ſequenda ſunt, aliquid certi promittere. Ergo, vt ait, poteſt terram mouere aqua, ſi partes aliquas eluit, & abraſit, quibus deſijt poſſe extenuatis ſuſtineri, quod integris ferebatur. Poteſt terram mouere impreſſio ſpiritus. Fortaſſe enim aër extrinſecus alio intrante aëre agitatur. Fortaſſe aliqua parte ſubito decidente percutitur, & inde modum capit. Fortaſſe aliqua parte terræ velut columnis quibuſdam ac pilis ſuſtinetur: quibus vitiatis ac recedentibus, tremit pondus impoſitum. Fortaſſe calida vis ſpiritus in ignem verſa, & fulmini ſimilis, cum magna ſtrage obſtantium feriur. Fortaſſe paluſtres & iacentes aquas aliquis flatus impellit, & inde aut ictus terram quatit, aut ſpiritus agitatio, ipſo motu creſcens, & ſe incitans, ab imo in ſumma vſque perfertur: nullam tamen illi placet cauſſam motus eſſe maiorem, quam ſpiritum.

XXI. Nobis quoque placet, hunc ſpiritum eſſe, qui tanta poſſit conari, quo nihil eſt in rerum natura potentius, nihil acrius, ſine quo nec illa quidem, quæ vehementiſſima ſunt, valent. Ignem ſpiritus concitat: aquæ, ſi ventum detrahas, inertes ſunt. Tunc demum impetum ſumunt, cum illas agit flatus: qui poteſt diſſipare magna ſpatia terrarum, & nouos montes ſubrectos extollere; & inſulas non ante viſas, in medio mari ponere. Theraſiam noſtræ ætatis inſulam, ſpectantibus nautis in Ægæo mari enatam, quis dubitat, qui in lucem ſpiritus vexerit? Duo genera ſunt (vt Poſidonio placet) quibus mouetur terra: vtrique nomen eſt proprium. Altera ſucceſſio eſt. cum terra quatitur, & ſurſum ac deorſum mouetur: altera inclinatio, qua in latera nutat nauigij more. Ego & tertium illud exiſtimo, quod noſtro vocabulo ſignatum eſt: non enim ſine cauſſa tremorem terræ dixere maiores, qui vtrique diſſimilis eſt. nam nec ſuccutiuntur tunc omnia, nec inclinantur, ſed vibrantur. Res minime in huiuſmodi caſu noxia, ſicut longe perniciosior eſt inclinatio cõcuſſione. Nam niſi celeriter ex altera parte properabit motus, qui inclinata reſtituat, ruina neceſſario ſequitur. Cum diſſimiles ij motus inter ſe ſint, cauſſæ eorum diuerſæ ſunt.

XXII. Prius ergo de motu quatiente dicamus. Si quando magna onera per vices vehiculorum plurium tracta ſunt, & rotæ maiore niſu in ſalebras inciderunt, terram concuti ſenties. Aſclepiodotus tradit, cum petra è latere montis abrupta cecidiſſet, ædificia vicina tremore collapſa. Idem ſub terris fieri poteſt, vt ex his quæ impendent rupibus aliqua reſoluta, magno pondere ac ſono in ſubiacentem cauernam cadat, eo vehementius, quo aut plus ponderis habuit, aut venit altius. Et ſic commouetur omne tectum cauatæ vallis. Nec tantum pondere ſuo abſcindi ſaxa credibile eſt, ſed cum flumina ſupra ferantur, aſſiduus humor commiſſuras lapidis extenuat, & quotidie his ad quæ religatus eſt, aufert, & illam (vt ita dicam) cutem qua continetur, abradit. Deinde longa per æuum diminutio vſque eo infirmat illa, quæ quotidie attriuit, vt deſinant eſſe oneri, ferendo. Tunc ſaxa vaſti ponderis decidunt, tunc illa præcipitata rupes, quidquid ab imo repercuſſit, non paſſura conſiſtere, ſuccutit,

——— *Et ruere omnia viſa repente*:

vt ait Virgilius noſter. Huius motus ſuccutientis terras, hæc erit cauſa. Ad alteram tranſeo.

XXIII. Rara terræ natura eſt, multumq; habens vacui. per has raritates ſpiritus fertur: qui vbi maior influxit, nec emittitur, concutit terram. Hæc placet & alijs, vt paullo ante retuli, cauſa: ſi quid apud te profectura teſtium turba eſt. Hanc etiam Calliſthenes probat, non contemptus vir. Fuit enim illi nobile ingenium, & furibundi regis impatiens. Hoc eſt Alexandri crimen æternum, quod nulla virtus, nulla bellorum felicitas redimet. Nam quotiens quis dixerit: Occidit Perſarum multa millia: opponetur, Et Calliſthenem. Quotiens dictum erit, Occidit Darium, penes quem tunc magnum regnum erat: opponetur, Et Calliſthenem. Quotiens dictum erit, Omnia oceano tenus vicit, ipſum quoque tentauit nouis claſſibus, & imperium ex angulo Thraciæ vſque ad Orientis terminos protulit: dicetur, Sed Calliſthenem occidit. Omnia licet antiqua ducum, regumq; exempla tranſierit, ex his quæ fecit, nihil tam magnum erit, quàm ſcelus Calliſthenes. Hic Calliſthenes in libris, quibus deſcribit quemadmodum 5 Helice Buriſq; merſæ ſunt, quis illas caſus in mare, vel in illas mare immiſerit, dicit id quod in priore parte dictum eſt. Spiritus intrat terram per occulta foramina, quemadmodum vbique, ita & ſub mari. Deinde cum eſt obſtructus ille trames, per quem deſcenderat, reditum autem illi à tergo reſiſtens aqua abſtulit, huc & illuc fertur, & ſibi ipſe occurrens terram labefactat. Ideo frequentiſſime mari oppoſita vexantur, & inde Neptuno hæc aſſignata eſt mouendi

Digitized by Google

eſt mouendi potentia. Quiſquis primas litteras Græcas didicit, ſcit illum apud Homerum ἐννοσίγαιον vocari. Spiritum eſſe huius mali cauſam, & ipſe conſentio: de illo XXIV.
diſputabo, quomodo intret hic ſpiritus: vtrum per tenuia foramina, nec oculis comprehenſibilia, an per maiora, ac patentiora: & vtrum ab imo, an etiam per ſumma terrarum. Hoc incredibile eſt. Nam in noſtris quoque corporibus cutis ſpiritum reſpuit: nec eſt illi introitus, niſi per quem trahitur: nec conſiſtere quidem à nobis receptus poteſt, niſi in laxiore corporis parte. Non enim inter neruos pulpaſve, ſed in viſceribus & patulo interioris partis receſſu commoratur. Idem de terra ſuſpicari licet, vel ex hoc quod motus non in ſummo terræ, circave ſumma eſt, ſed ſub terra & ab imo. Huius indicium eſt, quod altitudinis profundæ maria iactantur, motis ſcilicet his, ſupra quæ fuſa ſunt. Ergo veriſimile eſt, terram ex alto moueri, & illic ſpiritum in cauernis ingentibus concipi. Imo, inquit, 6 ceu cum frigore inhorruimus, tremor ſequitur, ſic terras quoque ſpiritus extrinſecus accidens quaſſat. Quod nullo modo poteſt fieri. Algere enim debet, vt idem illi accidat quod nobis, quos externa cauſa in horrorem agit. Accidere autem terræ ſimile quiddam noſtræ affectionis, ſed non ex ſimili cauſa, conceſſerim. Illam interior & altior iniuria debet impellere: cuius rei argumentum vel maximum hoc poteſt eſſe, quod cum vehementi motu adapertum ingenti ruina ſolum eſt, totas nonnunquam vrbes & recipit hiatus ille, & abſcondit. 7 Thucydides ait, circa Peloponneſiaci belli tempus, Atalantam inſulam, aut totam, aut certe maxima ex parte ſuperfuſam. 8 Idem Sidoni accidiſſe, Poſidonio crede. Nec ad hoc teſtibus opus eſt. Meminimus enim terris interno motu diuulſis, loca disiecta, & campos interiiſſe. Quod iam dicam, quemadmodum exiſtimem fieri. Cum ſpiritus magna vi in vacuum terra- XXV.
rum locum penitus applicuit, cœpitque rixari, & de exitu cogitare, latera ipſa intra quæ latet, ſæpius percutit, ſupra quæ vrbes interdum ſitæ ſunt, hæc nonnumquam adeo concutiuntur, vt ædificia ſuperpoſita procumbant: nonnumquam in tantum, vt parietes quibus fertur omne tegimen caui, decidant in illum ſubteruacantem locum, totæq; vrbes in immenſam altitudinem mergantur. Si velis credere, aiunt aliquando Oſſam Olympo cohæſiſſe, deinde terrarum motu receſſiſſe, & ſciſſam vnius magnitudinem montis in duas partes. Tunc effugiſſe Peneum, qui paludes quibus laborabat Theſſalia, ſiccauit, abductis in ſe quæ ſine exitu ſtagnauerant aquis. Ladon flumen inter Helim & Megalempolin medius eſt, quem terrarum motus effudit. Per hoc quid probo? In laxos ſpecus (quid enim aliud appellem loca vacua ſub terris?) ſpiritum conuenire. Quod niſi eſſet, magna terrarum ſpatia commouerentur, & vnà multa titubarent. Nunc exiguæ partes laborant, nec vmquam per ducenta milliaria motus extenditur. Ecce hic qui impleuit fabulis vrbem, non tranſcendit Campaniam. Quid dicam, cum Chalcis tremuit Thebas ſtetiſſe? 9 Cum laborauit Ægium, tam propinquas illi Patras de motu nil audiſſe? Illa vaſta concuſſio quæ duas ſuppreſſit vrbes, Helicem & Burin, citra Ægium conſtitit. Apparet ergo in tantum ſpatium motum protendere, quantum illa ſub terris vacantis loci inanitas pateat. Poteram ad hoc probandum, abuti auctoritate ma- XXVI.
gnorum virorum, qui 10 Ægyptum numquam tremuiſſe tradunt. Rationem autem huius rei hanc reddunt, quod ex limo tota concreuerit. Tantum enim (11 ſi Homero fides eſt) aberat à continenti Pharos, quantum nauis diurno curſu metiri plenis lata velis poteſt: ſed continenti admota eſt. Turbidus enim defluens Nilus, multumque ſecum limum trahens, & eum ſubinde apponens prioribus terris, Ægyptum annuo incremento ſemper vltra tulit. Inde pinguis & limoſi ſoli eſt, nec vlla interualla in ſe habet, ſed creuit in ſolidum areſcente limo: quo preſſa erat & ſedens ſtructura, cum partes glutinarentur, nec quidquam inane interuenire poterat, cum ſolido liquidum ac molle ſemper accederet. Sed mouetur & Ægyptus 12 & Delos, quam Virgilius ſtare iuſſit;

Immotamque coli dedit, & contemnere ventos.

Hanc philoſophi quoque, 13 credula natio, dixerunt non moueri, 14 auctore Pindaro. 15 Thucydides ait, antea quidem immotam fuiſſe, ſed circa Peloponneſiacum bellum tremuiſſe. Calliſthenes & alio tempore ait hoc accidiſſe. Inter multa, inquit, prodigia, quibus denunciata eſt duarum vrbium Helices & Buris euerſio, fuere maxime notabilia, columna ignis immenſi, & Delos agitata. Quam ideo ſtabilem videri vult, quia mari impoſita, habeat concauas rupes & ſaxa peruia, quæ dent deprehenſo aëri reditum. Ob hoc etiam inſulas eſſe certioris ſoli, vrbeſque eo tutiores, quo propius ad mare acceſſerunt. Falſa hæc eſſe, Pompeij & Herculaneum ſenſere. Adijce nunc, quod omnis ora maris obnoxia eſt mōtibus. Sic Paphos non ſemel corruit, ſic nobilis & huic iam familiaris malo Nicopolis Cyprum ambit altum mare & agitatur. Tyros & ipſa tam mo-

Digitized by Google

ueтur, quàm diluitur. Hæ fere cauſæ redduntur, propter quas tremit terra. XXVII. Quædam tamen propria in hoc campano motu accidiſſe narrantur, quorum ratio reddenda eſt. Aiunt enim ſexcentarum ouium gregem exanimatum in Pompeiana regione. Non eſt quare hoc putes ouibus illis timore accidiſſe. Diximus ſolere poſt magnos terrarum motus peſtilentiam fieri. Nec id mirum eſt: multa enim mortifera in alto latent. At aër ipſe qui vel terrarum culpa, vel pigritia, & æterna nocte torpeſcit, grauis haurientibus eſt: vel corruptus internorum ignium vitio, cum eſt longo ſitu emiſſus, purum hunc, liquidumque maculat, ac polluit, inſuetumque ducentibus ſpiritum, affert noua genera morborum. Quid, quod aquæ inutiles peſtilenteſque in abdito latent, vt quas numquam vſus exerceat, numquam aura liberior verberet? Craſſæ itaque, & graui caligine ſempiternaque tectæ, nihil niſi peſtiferum in ſe & corporibus noſtris contrarium habent. Aër quoque qui admixtus eſt illis, quique inter illas paludes iacet, cum emerſit, late vitium ſuum ſpargit, & haurientes necat. Facilius autem pecora ſentiunt, in quæ peſtilentia incurrere ſolet, quo auidiora ſunt: aperto cælo plurimum vtuntur, & aquis, quarum maxima in peſtilentia culpa eſt. Oues vero mollioris naturæ, quo propiora terris ferunt capita, corruptas eſſe non miror, cum afflatum diri aëris circa ipſam humum exceperint. Nocuiſſet ille & hominibus, ſi maior exijſſet: ſed illum copia aëris ſinceri exſtinxit, antequam vt ab homine poſſet trahi, ſurgeret. XXVIII. Multa autem terras habere mortifera, vel ex hoc intellige, quod tot venena naſcuntur, non manu ſparſa, ſed ſponte: ſolo ſcilicet habente, vt boni, ita mali ſemina. Quid, quod pluribus Italiæ locis per quædam foramina peſtilens exhalatur vapor, quem non homini ducere, non feræ tutum eſt? Aues quoque ſi in illum inciderint, antequam cælo meliore leniatur, in ipſo volatu cadunt, liuentque corpora, & non aliter quàm per vim eliſæ fauces tument. Hic ſpiritus quamdiu terris continetur, tenui foramine fluens, non plus potentiæ habet, quàm vt deſpectantia & vltro ſibi illata conficiat. Vbi per ſæcula conditis tenebris, ac triſtia loci creuit in vitium, ipſa ingraueſcit mora: hoc peior, quo ſegnior. Cum autem exitum nactus eſt, æternum illud vmbroſi frigoris malum, & infernam noctem ſoluit, ac regionis noſtræ aëra infuſcat. Vincuntur enim meliora peioribus. Tunc etiam ille ſpiritus purior tranſit in noxium. Inde ſubitæ continuæque mortes, & monſtroſa genera morborum, vt ex nouis orta cauſſis. Breuis aut longa clades eſt, prout vitia valuere. Nec prius peſtilentia deſinit, quàm ſpiritum illum grauem exercuit laxitas cæli, ventorumq; iactatio. XXIX. Nam quod aliquot inſanis attonitiſq; ſimiles diſcurrere fecit metus, qui excutit mentes, vbi priuatus ac modicus eſt, quid vbi publice terret, vbi cadunt vrbes, populi opprimuntur, terra concutitur: quid mirum eſt, animos inter dolorem & metum deſtitutos aberraſſe? Non eſt facile, inter magna non deſipere. Itaque leniſſima fere ingenia in tantum venere formidinis, vt ſibi exciderent. Nemo quidem ſine aliqua iactura ſanitatis expauit, ſimiliſque furenti, quiſquis timet: ſed alios cito timor ſibi reddit, alios vehementius perturbat, & in dementiam transfert. Inde inter bella errauere lymphatici: nec vſquam plura exempla vaticinantium inuenies, quàm vbi formido mentes religione mixta percuſſit. Statuam diuiſam non miror, cum dixerim montes à montibus receſſiſſe, & ipſum diruptum eſſe ab imo ſolum.

Hæc loca, vi quondam & vaſta conuulſa ruina,
(Tantum æui longinqua valet mutare vetuſtas)
Diſſiluiſſe ferunt, cum protinus vtraque tellus
Vna foret, venit medio vi pontus, & vndis
Heſperium Siculo latus abſcidit, arvaque & vrbes
Littore diductas, anguſto interluit æſtu.

Vides totas regiones à ſuis ſedibus reuelli, & trans mare iacere, quod in confinio fuerat: vides & vrbium fieri gentiumque diſcidium, cum pars naturæ concita eſt ex ſe, vel aliquod mare ingens ſpiritus impegit, quorum mira, vt ex toto, vis eſt. Quamuis enim parte ſæuiat, mundi tamen viribus ſæuit. Sic & Hiſpanias à contextu Africæ, mare eripuit. Sic hac inundatione, quam poëtarum maximi celebrant, ab Italia Sicilia reiecta eſt. Aliquando autem plus impetus habent, quæ ex infimo veniunt. Acriora enim ſunt, in quibus niſus eſt per anguſta. Quantas res ij terrarum tremores, quamque mira ſpectacula ediderint, ſatis dictum eſt. XXX. Cur ergo aliquis ad hoc ſtupet, quod æs vnius ſtatuæ, ne ſolidum quidem, ſed concauum ac tenue diruptum eſt: cum fortaſſe in illud ſe ſpiritus, quærens fugam, incluſerit? Illud vero quis neſcit? Diductis ædificia angulis vidimus moueri, iterumque componi. Quædam vero parum aptata poſitu ſuo, & à fabris negligentius ſolutiuſque compoſita, terræmotus ſæpius agitata compegit. Quod

ſi totos parietes, & totas fundit domos, & latera magnarum turrium, quæ ſolida ſunt, ſcindit, & pilas operibus ſubditas diſſipat: quid eſt, quare quiſquam dignum annotari putet, ſectam eſſe æqualiter ab imo ad caput in partes duas ſtatuam? Quare tamen per plures dies motus fuit? Non deſijt enim aſſidue tremere Campania, clementius quidem, ſed ingenti damno, quia preſſa & quaſſa quatiebat: quibus ad cadendum male ſtantibus, non erat impelli, ſed agitari. Nondum videlicet ſpiritus omnis exciderat, ſed adhuc emiſſa parte maiore oberrabat. Inter argumenta quibus probatur ſpiritu iſta fieri, non eſt quod dubites & hoc ponere. Cum maximus editus tremor eſt, quo in vrbes terraſque ſæuitum eſt, non poteſt par illi ſubſequi alius, ſed poſt maximum leues motus ſunt, quia vehementius exitum ventis luctantibus fecit. Reliquiæ deinde reſidui ſpiritus non idem poſſunt, nec illis pugna eſt: cum iam viam inuenerint, ſequanturque ea quæ prima vis ac maxima euaſit. Hoc quoque dignum memoria iudico, ab eruditiſſimo, & grauiſſimo viro cognitum: forte enim cum hoc euenit, lauabatur. vidiſſe ſe affirmabat in balneo teſſelas, quibus ſolum erat ſtratum, alteram ab altera ſeparari, iterumq; committi: & aquam modo recipi in commiſſuras, pauimento recedente, modo, compreſſo, bullire & elidi. Eumdem audiui narrantem, vidiſſe ſe molles materias, mollius crebriuſque tremere, quàm natura duras. XXXI.

Hæc, Lucili virorum optime, quantum ad ipſas cauſas. Illa nunc quæ ad confirmationem animorum pertinent, quos magis refert noſtra fortiores fieri, quàm doctiores. Sed alterum ſine altero non fit. Non enim aliunde animo venit robur, quàm à bonis artibus, quàm à contemplatione naturæ. Quem enim non hic ipſe caſus aduerſus omnes firmauerit & erexerit? Quid eſt cur ego hominem, aut feram, quid eſt cur ſagittam aut lanceam tremam? maiora me pericula expectant. Fluminibus & terris, & magnis naturæ partibus petimur. Ingenti itaque animo mors prouocanda eſt, ſiue nos æquo vaſtoque impetu aggreditur, ſiue quotidiano, & vulgari exitu: nihil refert quàm minax veniat, quantumque ſit, quod in nos trahat: quod à nobis petit, minimum eſt. Hoc ſenectus à nobis ablatura eſt, hoc auriculæ dolor, hoc in nobis humoris corrupti abundantia, hoc cibus parum obſequens ſtomacho, hoc pes leuiter offenſus. Puſilla res eſt hominis anima, ſed ingens res eſt contemptus animæ. Hanc qui contempſerit, ſecurus videbit maria perturbari: etiam ſi illa omnes excitauerint venti, etiam ſi æſtus aliqua perturbatione mundi, totum in terras verterit oceanum. Securus adſpiciet fulminantis cæli trucem & horridam faciem: frangatur licet cælum, & ignes ſuos in exitium omnium, in primis ſuum, miſceat. Securus adſpiciet ruptis compagibus dehiſcens ſolum. Illa licet inferiorum regna retegantur, ſtabit ſuper illam voraginem intrepidus, & fortaſſe quo debet cadere, deſiliet. Quid ad me, quàm ſint magna quibus pereo? Ipſum perire non eſt magnum. Proinde ſi volumus eſſe felices, ſi nec hominum, nec deorum, nec rerum timore vexari, ſi deſpicere fortunam ſuperuacua promittentem, leuia minitantem, ſi volumus tranquille degere, & ipſis dijs de felicitate controuerſiam facere, anima in expedito eſt habenda. Siue illam inſidiæ, ſiue morbi petent, ſiue hoſtium gladij, ſiue inſularum cadentium fragor, ſiue ipſarum ruina terrarum, ſiue vaſta vis ignium, vrbes agroſque pari clade complexa, cum libet illi, eam accipiat. Quid aliud debeo, quàm exeuntem hortari, & cum bonis ominibus emittere? Vade fortiter, vade feliciter. Nihil dubitaueris reddere. Non de re, ſed de tempore eſt quæſtio. Facis quod quandoque faciendum eſt. Nec rogaueris, nec timueris, nec te velut in aliquod malum exiturum tuleris retro. Rerum natura te, quæ genuit, expectat, & locus melior ac tutior. Illic non tremunt terræ, nec inter ſe venti cum magno nubium fragore concurrunt, non incendia regiones vrbeſq; vaſtant, non naufragiorum totas claſſes ſorbentium metus eſt, non arma contraria diſpoſita vexillis, & in mutuam perniciem multorum millium par furor, non peſtilentia, & ardentes promiſcue, communes populis cadentibus rogi. Iſtud leue eſt. quid timemus? Graue eſt. potius ſemel incidat, quàm ſemper impendat. Ego autem perire timeam, cum terra ante me pereat, cum iſta quatiantur quæ quatiunt, & in iniuriam noſtram non ſine ſua veniunt? Helicen Burinq; totas mare accepit: ego de vno corpuſculo timeam? Supra oppida duo nauigatur: duo autem, quæ nouimus, quæ in noſtram notitiam memoria litteris ſeruata perduxit. Quàm multa alia alijs locis merſa ſunt? Quot populos, aut terra in ſe, aut mare incluſit? Ego recuſem mei finem, cum ſciam me ſine fine non eſſe? imo cum ſciam omnia eſſe finita? Ego vltimum ſuſpirium timeam? Quantum potes itaq; ipſe te cohortare, Lucili, contra metum mortis. Hic eſt qui nos humiles facit: hic eſt qui ipſam vitam cui parcit, inquietat ac perdit. Hic omnia iſta dilatat, terrarũ motus & fulmina. Quæ omnia feres conſtanter, ſi cogitaueris nil intereſſe inter exiguum tempus & XXXII.

Digitized by Google

longũ. Horæ ſunt quas perdimus. Puta dies eſſe, puta mẽſes, puta annos: perdimus illos, nẽpe perituros. Quid, oro te, refert, num perueniã ad illos? fluit tempus, & auidiſſimos ſui deſerit. Nec quod futurum eſt, meum eſt, nec quod fuit. In puncto fugientis temporis pendeo: & magni eſt, modicum fuiſſe. Eleganter Lælius ille ſapiens dicenti cuidam, Sexaginta annos habeo: Hos, inquit, dicis ſexaginta, quos non habes? Ne ex hoc quidem intelligimus incomprehenſibilis vitæ cõditionem & ſortem temporis ſemper alieni, quod annos annumeramus omiſſos. Hoc affigamus animo, hoc nobis ſubinde dicamus: Moriendum eſt. Quando? Quid tua? Mors naturæ lex eſt, mors tributum officiumque mortalium, malorumq; omnium remedium eſt. Optabit illam, quiſquis timet. Omnibus omiſſis, hoc vnum, Lucili, meditare, ne mortis nomen reformides: effice illam tibi cogitatione multa familiarem: vt ſi ita tulerit, poſſis illi vel obuiam exire.

MVRETVS.

AD CAP. I. 1. Pompeios.] *Vix vlla res eſt, de qua maiore contentione diſputarint philoſophi, quã de terra motu. De quo tamen nihil adhuc pro certo atque explorato ſtatuere potuerunt. Videndus Ariſtot. libro ſecundo meteorologicon, & qui in eum ſcripſerunt. Plinius libri ſecundi cap.* LXXIX. *& deinceps Liber tertius de placitis philoſophorum.*

2. Et quidem diebus hibernis.] *Ariſtoteles quidem auctor eſt, vere & autumno ſæpius terram moueri æſtate & hieme rarius: ſed tamen nullam eſſe anni partem ab hoc mali genere tutam, experimenta docuerunt.*

3. Sexcentarum ouium gregem:] *Hoc ex eo contigiſſe videri poteſt, quod in terra motu tetri ac peſtiferi halitus afflantur à terra: quorum noxia vis ad pecudes citiſſimè ac facillimè peruenit: vt quæ humi paſcantur, neque fere vmquam caput attollant. Sic Homerica peſtis greges primum & armenta corripuit. Sed hoc Seneca ipſe poſtea dicturus eſt.*

AD CAP. XXI. 4. Theram & Theraſiã.] *Locum hunc, qui etiam in vetuſtis libris mutilus ac deprauatus eſt, ita legendum puto*, Inter Theram & Theraſiam, hanc noſtræ ætatis inſulam, *&c. Plinius libro quarto*: Thera, cum primum emerſit, Calliſte dicta: ex ea auulſa poſtea Theraſia, atque inter duas enata, mox Automate, eadem Hiera. & in noſtro æuo Thia iuxta eandem Hieram nata. *Vide eumdem cap.* LXXXVII. *libri ſecundi.*

AD CAP. XXIII. 5. Helice Buriſq;.] *Vocatur & Bura, earum vnam hiatu terra abſorptam, alteram vndis obrutam fuiſſe ſcribit Strabo lib.* 1. *Vide eumdem & lib.* 8. *& Pauſaniam in Achaicis, & Plinium cap.* XCI. *lib.* 2.

AD CAP. XXIV. 6. Ceu cum frigore inhorruimus.] *Lucretius.*

Frigus vti noſtros penitus cum venit in artus,
Concutit, inuitos cogens tremere atque mouere.

7. Thucydides ait,] *Libro tertio Atalenta autem inſula eſt in Locris Opuntijs.*

8. Idem Sidoni accidiſſe, Poſſidonio crede.] *Hoc ipſum narrat, & auctorem eumdem Poſidonium laudat Strabo lib.* 1.

AD CAP. XXV. 9. Cum laborauit Ægiũ.] *Verè & erudite locum hunc emendauit Pincianus.*

AD CAP XXVI. 10. Ægyptum numquam tremuiſſe tradunt.] *Aliam huius rei cauſſam affert Plinius, cuius hæc verba ſunt, cap.* LXXX. *lib.* 2. Ideo Galliæ & Ægyptus minime quatiuntur, quoniam hic æſtatis cauſſa obſtat, illic hiemis.

11. Si Homero fides eſt.] *Hac de re Homeri verſus ſunt Odyſſeæ lib.* IV.

Νῆσος ἔπειτά τις ἐστὶ πολυκλύστῳ ἐνὶ πόντῳ,
Αἰγύπτου προπάροιθε. Φάρον δέ ἑ κικλήσκουσι.
Τόσσον ἄνευθ' ὅσσον τε πανημερίη γλαφυρὴ νηῦς
Ἤνυσεν, ᾗ λιγὺς οὖρος ἐπιπνείῃσιν ὄπισθεν.

12. Et Delos, quam Virgilius ſtare iuſſit.] *Eleganter quod de Apolline Virgilius dixerat, id ad ipſum Virgilium transtulit.*

13. Credula natio.] *Plerumque enim, non tam, verum ſit aliquid, nec ne ſit, quam poſito verum eſſe, cauſſas cur ita fiat, inquirunt.*

14. Auctore Pindaro.] *Locus Pindari apud Pindarum ipſum non exſtat: ſed citatur à Strabone libro decimo. Apud Callimachum quidem in hymno in Delum ita legitur.*

Κεῖτο δ' ἀκινήτα καὶ ἄπρατος.

Herodotus tremuiſſe ait Delon, quo tempore Darius in Græciam exercitum duxit: cum prius oraculo ita reſponſum eſſet.

Quinetiam Delon, quamquam eſt immota, mouebo.

15. Thucydides ait.] *Libro* II. ἔτι δὲ Δῆλος ἐκινήθη, ὀλίγον πρὸ τούτων, πρότερον οὔπω σεισθεῖσα, ἀφ' οὗ Ἕλληνες μέμνηνται. *Plinius lib.* IV. Ipſaque longe clariſſima, Cycladum media, templo Apollinis & mercatu celebrata Delos: quæ diu fluctuata, vt proditur, ſola motum terræ non ſenſit ad M. Varronis ætatem. Mucianus prodidit bis concuſſam.

PINCIANVS.

Cap. 1. DEſſediſſe terræ motu.] *Vetus lectio*, conſediſſe terræ motu, *rectius.*

Negantque ſe ipſos vnquam ipſam regionem acceſſuros.] *Corrige*, negantque ipſos vnquam in ipſam regionem acceſſuros, *ex eadem.*

II. Imperitis fit magna ex deſperatione ſecuritas.] *Eadem, mutato dictionum ordine*, imperitis magna fit ex deſperatione ſecuritas. *Conſidera an legendum* manu *potius quam* magna.

IV. Quid tanti molẽ ponderis pellat.] Corporis, *non* ponderis, *in eadem habetur caſtigatius: quandoquidem charta ſequente*, Ita, *inquit*, in hoc vniuerſo terræ corpore euenit, vt partes eius vetuſtate ſoluantur. *& alibi*: Sic hoc totum terrarum omnium corpus, & aquis quæ vicem ſanguinis tenent, *etc. infra paulo* diuiſa *legendum ex eadem, non* diuiſas.

V. Aliquam ex iſtis cauſam dixerũt:] *Scribe*, aliquam ex iſtis cauſam eſſe dixerunt, *ex eadem.*

Omnis tamen ætas quod agat inueniat.] *Eadem*, Omnis tamen ætas quod inueniat habet.

VI. Siue magnum mare.] *Verbum* magnum *tol-*

Digitized by Google

lendum ex eadem.

Grauiſſimam partem mundi non poſſe ſpiritu tam tenui fugacique geſtari.] *Duo illa verba* non poſſe, *remouenda, ex eadem.*

VII. Et quã donec decreſcat, verberauit.] Creſcat, *non* decreſcat, *in eadem habetur.*

VIII. Aut cum dubitauere.] *Eadem ſic habet*, aut cumdiu dubitauerunt. *Caſtigandum cenſeo*, aut cum diu nutauerunt.

X. Sed intra ipſam & ex ipſa quaſdã partes eius decidere.] *In eadem aliter*, ſed intra ipſam, & in ipſam quaſdam partes eius decidere.

XI. Oppoſita diffundit.] *Quid ſi legas?* diffindit, *non* diffundit.

XIV. Hæc duo alicubi concurrunt, alibi conſiſtunt.] *Scribe*, Hæc duo alicubi concurrunt, alicubi conſiſtunt. *ex vetere lectione.*

Vide ergo nunc quod intret in illam ſpiritus.] *Corrigo*, Vide ergo nunquid intret in illam ſpiritus, *ex vetere lectione.*

Aliaque deijcit, alia intercidit.] *Legendum reor*, interſcindit, *non* intercidit.

XV. Alicubi deduxit quicquid ſuperne terreni erat aqua. Alia torrentes cecidere.] *Scribendum puto.* Alicubi deduxit quicquid ſuperne terreni erat, aqua. Alia torrentes exedere.

XVI. Atque alimento ſui educantis.] Suo, *non* ſui. *Vetus lectio.*

XVII. Et moras ſuas arripit.] *Rectior lectio*, abrumpit, *quàm* arripit.

Qui quo valentior agiliorque eſt, citius eripitur.] *Sic prior editio. Scribendum reor* erumpit, *non* eripitur. *quanquam in vetere lectione deſideretur omnino hoc verbum.*

XVIII. Infuſuſque per minima laxamentum ſuperatus.] *Caſtigandum puto*, infuſuſque per minima laxamentum ſibi parat. *Nam & prior editio & vetus item lectio* ſuperat *habet, non* ſuperatus.

XX. Et illam qua parte maxime pendet, exagitat.] *In eadem ſic habetur.* Et illam qua parte tendit, exagitat maximè.

XXI. Nonnunquam in coacta itinera coniectus.] *Eadem*, Nonnumquam in terrena itinera coniectus.

Et inſulas non ante viſas in medio mari ponere. Therem & Theream hanc noſtræ ætatis inſulam ſpectantibus nobis in Ægæo mari natam, quis dubitat.] *Caſtigandum puto hunc locum ſic*: & inſulas non ante viſas in medio mari ponere, Theram & Theraſiam. Thiam noſtræ ætatis inſulam ſpectantibus nautis in Ægeo mari enatam, quis dubitat? *Plinius volum. 2. cap.* 87. Inter Cycladas Olympiadis 135. anno quarto Thera & Theraſia. Inter eaſdem poſt annos 130. Hiera, eademque Automate, & ab ea duobus ſtadijs poſt annos 110. in noſtro æuo, M. Iunio Syllano & L. Balbo conſulibus, ad 8. idus Iulij, Thia.

Nam nec ſuccutiuntur tunc omnia.] *Legendum forte* mœnia, *non* omnia: *vt non multo poſt*, ædificia vicina tremore collapſa ſunt.

XXII. Tunc illa præcipitata rupes, quicquid ab illo repercuſſit, non paſſura conſiſtere, ſonitu venit.] *Deprauatiſſimum locum, & tantum non conclamatum, reſtituendum hoc pacto exiſtimo*: tunc illa rupes præcipitata quicquid ab imo repercuſſit, non paſſura conſiſtere, ſuccutit.

XXIII. Opponetur ei & Calliſthenes.] *Vetus lectio*, opponetur & Calliſthenes. *Lego*, opponetur & Calliſthenem. *Idem error ſtatim corrigendus.*

Ideo frequentiſſime mari oppoſita vexantur.] Appoſita, *non* oppoſita, *vetus lectio. & paulo ante* merſit, *non* immerſit.

XXIV. Aut certe maxima ex parte ſuperfuſam.] Suppreſſam, *non* ſuperfuſam, *in eadem habetur. Sicque eſſe legendum, monſtrat ipſe autor paulo poſt, dicens*, Illa vaſta concuſſio, quæ duas ſuppreſſit vrbes, Helicem & Burin. *Quanquam &* ſuperfuſam *legi poſſet ex Thucydide 3. volum. ſed idem erit ſenſus. Item* Atlantem *legendum*, *non* Atalantem, *ex eodem autore colligitur: cui ſuffragatur vetus lectio.*

Idem Sidoniæ accidiſſe.] Sidoni, *non* Sidoniæ *legendum reor, qua vrbs eſt Phœnicia, notior quam vt ſit prodenda. Et vero ſimile eſt, quaſſationi obnoxiam eſſe Sidonem: cum Tyrus vrbs propinqua eo malo laboret, ſicuti & omnia loca maritima: vt paulo ante monſtrauit.*

XXV. Totæque vrbes in immenſam altitudinem vergant.] *Mallem legeres* mergantur, *quam* vergant. *Cui verbo locus non eſt in hac ſede.*

Tunc effugiſſe Peneon.] *Legendum reor*, tunc effluxiſſe Penæum. *Is celeber eſt Theſſalia fluuius omnibus.*

Cum laborauit Ægine.] *Scribo.* Cum laborauit Ægium. *Vrbs eſt Peloponneſi Ægium, paruo ſpacio ſubmota à Patris, omnibus fere Coſmographis. Ægina autem inſula in ſinu* Saronico, *longe diſtat à Patris. & paulo poſt* Ægium, *non* Ægeum *legendum: adſtipulante etiam vetere lectione.*

XXVI. In tantum ſpatium motum protendere.] *Vetus lectio* pertendere, *non* protendere.

Quia mari impoſita ſit, habeatque concauas rupes.] *Breuius eadem*, quia mari impoſita habeat concauas rupes.

XXX. Quia preſſa & quaſſa quatiebat:] *Scribe*, quia quaſſata quatiebat, *ex vetere lectione.*

Emiſſa ſui parte maiore.] *Verbum* ſui *redundat, ex eadem.*

XXXI. Quia vehementius locum ventis luctantibus fecit.] *Puto legendum* vehementiſſimus, *non* vehementius.

Nec illis pugna opus eſt.] *Verbum* opus *ſuperuacaneum eſt, ex vetere lectione.*

XXXII. Controuerſiam agere.] Controuerſiam facere, *eadem.*

Perdidimus illos, nempe perituros.] Perdimus *in eadem habetur*, *non* perdidimus.

OPSOPOEVS.

Cap. I. Sabianumque littus.] Aldina & ceteræ editiones cum v. c. s. *tabianumque litus.* Confirmat Plinius lib. XXXII. cap. II. *In Stabiano Campania ad Herculis petram, melanuri in mari panem abiectum rapiunt.* quomodo itaque Romana *Sabianum littus* excuſet, ipſa viderit. Statim ex v. c. fide ſcribemus. *& mare ex aperto reductum amœno ſinu cingunt, conſediſſe*, &c. verſu vero penultimo, *perſtricta.*

Sed gent. tot reg. ſubuertit.] Vet. c. omiſſo *ſed, gentes totas regionesque ſubmergit.*

Fortunati vetus lectio.] *Hoc habet inter cetera iuſtitia ſua munera præcipuum Deus, quod*, &c. Poſtea m. ſſ. duo. *ſine remedio timor ſtultus eſt.*

II. Iidem, *imbecillitatis ſibi ſua conſcius.* mox Duo iſta *vbicumque, quandoque*, abſunt à Nicotiano codice. qui mox refert, *Egregie vero Agellius.*

Illud quoque Pro *quandoque* ſcriptum eſt, *quoque* in duobus priſcis.

III. In iiſdem ſcribitur, *Longeque magis illa, acta*, &c. Deinde v. in Nicotij codice, *Differt montes*.

VI. M. ſſ. *& ea aliquando concuteretur*. & v. proximo. *Deinde tota concuteretur*.

VII. Fortunatus hæc annotat: Quis non iure miretur niſi hæc verba, *& Europam Aſiamque diſterminans*, aliena & adulterina ſint: Senecam in tanta notitia, contra omnium opiniones, & contra veritatem ipſam Danubium Aſiæ Europæque terminum ſtatuere, quas Tanaim diuidere certum eſt? Mari enim Mediterraneo, & Tanai, Niloque vniuerſum terrarum orbem in treis parteis diuidi compertiſſimum eſt. mare Europam ab Africa diſpeſcit, Africam ab Aſia Nilus, ex aduerſo latere Aſiam ab Europa Tanais. Lucanus libro III.

——Qua vertice lapſus
Riphæo Tanais, diuerſi nomina mundi
Impoſuit ripis, Aſiaque, & terminus idem.
Europa, & media dirimens confinia terræ.

Non diſplicet Nicotiani codicis ſcriptura, *quorum vires quam repentina, tam breues*.

XI. M. ſſ. *in abdito*, & itidem verſu ſequenti. ſic enim Seneca potius fari ſolet, quam *in abſcondito*.

XIII. *Diu mutauere*.] Vetera exemplaria, *diu dubitauere*, mox *diu deferuntur*. Poſtea *vaporatione fluctuantium aquarum*.

XIV. M. ſſ. & Aldina editio, *terra concutitur*.

XV. *Commeat, concurretur*.] M. ſſ. *decurrit*, non *diſcurrit*: & *currunt*, non *concurrunt*.

Iidem. *& alius adegit*. & ſtatim vnus, *deuerberat*, alter, *diuerberat*.

XVI. Nicotij codex duplicem exhibet ſcripturam. *finiet diſſenſio*, & *fiet diſceſſio*. Memmij membrana. *& in quod fortaſſe fiet diſſenſio*. Facilis hinc emendatio, veraque, *& in quod fortaſſe fiet diſceſſio*.

Alim. ex terreno trahunt.] Memmij v. c. *alimenta externa trahunt*. Scribo, *alimenta ex terra trahunt*. Idem poſtea *ſpiritus interlateat, & cæca*, &c.

Vagatione gaudens.] Omnia tam Fortunati quam noſtra exemplaria ſcripta *agitatione gaudent*.

XVII. Fortunatus in annotationibus ita ſcribit: Vetuſti codices, *quam ille poëta*. forte legendum, *quam illud poeta*: vel, *ille poeta pontem indignatus Araxes*. Hoc enim homeſtichion Virgilij eſt in calce octaui Æneid. Sic ille, At noſtri codices plane non habent *poeta*, & mihi rectius abeſſe quam adeſſe videtur.

Caſu illata preſſere. Fortunati & noſtri codices, *caſu in latere preſſere*, &c. rectius tamen (ſcribit ille) legitur *illata*: quam lectionem Eraſmus reponit: vel forte vtrumque retinendum, vt ſit, *illata in latere preſſere*. Nam ſi *in latere* tantum legerimus, ſuſpenſa ſententia videbitur.

M. ſſ. *cum ipſis quæ obiacebant fugit*. Deinde mox Nicotianus codex, *motus fit ſolius eius partis*.

XVIII. Manuſcriptorum alter, *Hic quamdiu non & in vac*. alter, *Hic quamdiu non impellitur, & in vac*. & ſic etiam abſque veterum librorum conſenſu legendum eſſet. Mox iterum alter, *compellitque, in arctum agit ſcilicet*: alter, *compellitque, & in arctum ducit ſcilicet*. quis hic non videt ſcholaſticam interpretationem? quid *compellit* aliud ſignificat niſi *in arctum agit*? Exploſis ſuperuacuis ſic conſtabunt ſua Senecæ verba, *compellitque, adhuc cedit tantum*, &c.

In ſcriptis libris ἐὰν γῆς. Fortunati vetus lectio habet, *laxamentum ſuperatus indomita natura potentia liberat. Eſt vtique cum concitatus ſibi ius ſuum vindicat*. Memmij v. c. *laxamentum ſuperat, & domita natura potētia liberat. Eſt vtique cum concitatius ſibi ius ſuum vindicat*. Nicotianus, *laxamentum ſuperat, & indomitam. p. liberat. Eſt vtique cum concitatur, & ſibi*, &c. Aldina editio, *laxamentum ſuperat. Indomita natura potentia libera eſt, vtique cum concitatius ſibi ius ſuum vindicat*. Ego depono locum: tollat qui nouit.

XX. Vetus membrana *per quæ vel in qua cadit*. Neſcio an diuerſa lectio hic notata ſit.

M. ſſ. *in concurrentem terram repellitur, & illam qua parte maxime pendet, exagitat*.

Scriptus vnus, *eam ſcilicet partem terræ mouet*. Ab interprete, *ſcilicet terra* eſſe, ferre affirmare auſim.

Pinciani, Fortunati noſtra exemplaria & vetera probant, *in terrena itinera coniectus*. Fortunatus conijcit legendum, *in arcta itinera*.

Alio intrante aere.] Non legitur vox *aere* in v. c. Mox m. ſſ. *Et poteſt*, pro *qui poteſt*: & ſequente verſu, Aldina editione, *monteſ ſubiectus ex tollera*.

Aldina editio, *Therem, & Theream, & hanc noſtra ætatis inſulam*. Vbi Fortunatus hæc annotat: Vetus lectio, *Therem, & Themam, & hanc noſtra ætatis inſulam*. Videtur legendum ex Plinio, *Theram & Theraſiam*, vel *Theram & Thiam*: quia ſequitur, *& hanc noſtra ætatis inſulam*. Thia enim principatu Claudij, ætate Senecæ enata eſt. Thera autem & Theraſia ante Senecam plus minus ducentis annis emerſerunt. Quid ſi quis *Theram & Hieram* hoc loco legeret? Videtur ergo ſuæ ætatis inſulam illam intelligere, quæ inter Theram & Theraſiam, cum flammis totum mare inuoluentibus illa ætate enata eſt, de qua ſupra capite XXVI. lib. II. Strabo lib. I. ἀνὰ μέσον Θήρας καὶ Θηρασίας ἐκπίπτουσαι φλόγες ἐκ τοῦ πελάγους, ἐφ' ἡμέρας τέτταρας, ὥστε πᾶσαν ζεῖν, καὶ φλέγεσθαι τὴν θάλατταν ἀνεφύσησαν κατ' ὀλίγον ἐξαιρομένην ὡς ἂν ὀργανικῶς, καὶ συντιθεμένην ἐκ μύδρων νῆσον, ἐπέχουσαν δώδεκα σταδίων τὴν περίμετρον. Hactenus Fortunatus. Scripti libri referunt partim, *Thereytheraam & hanc noſtra æt. inſ. ſpectantibus nobis in Æg.* partim, *Theren & Theram noſtra ætatis inſulas ſp. nobis in Æg. m. natas*, Sed nihil certi hinc hauriri poteſt. auxilium ego à melioribus libris expectandum potius quam coniecturis fidendum duco.

Per vices vehiculorum plurium tracta.] Nicotianus codex, *per vicos vehiculorum tracta*. Sed melior eſt vulgata lectio, nam *per vices vehiculorum plurium*, expono, *longo vehiculorum ordine*, vt loquitur Seneca epiſt. XC.

XXII. Scripti & impreſſi olim libri, *ſonitu venit*. Pincianus *ſuccutit* ſubſtituit. Illud certe Virgilianum eſt, ex 8. Æneidos deſumptum:

Namque improuiſo vibratus ab æthere fulgor
Cum ſonitu venit: & ruere omnia viſa repente.

XXIII. *Hoc eſt Alex*.] M. ſſ. *Hic eſt Alexandri crimen*: mox *maximum regnum*. & poſtea *quam ſcelus. Hic Caliſthenes*, &c.

Primus litteras Græcas.] In vno codice non legitur *Græcas*, in altero ſcribitur *Græcorum*. vt dubitem an à Seneca ſit.

Homerus ἐννοσίγαιον.] Vetuſti codices partim *ſubithona*, partim *ſibiphthona*, partim μεσίχθονα. Veſtigia ſatis monſtrant ſcribendum σεισίχθονα. quod re idem eſt cum omnibus ἐννοσίγαιος & ἐννοσίχθων. Gellius lib. II. Noct. Attic. cap. 38. *Ita videntur exiſtimaſſe antiquiſſimi Græcorum, qui Neptunum* ἐννοσίγαιον *καὶ* σεισίχθονα. *appellauerunt*.

XXV. Vnus e. m. ſſ. *magnum & vacuum terrarum locum penitus implenit*: alter, *magna in vacuum t. l. p.*

Digitized by Google

oppleuit. Puto germanam lectionem fuiſſe, *magna vt vacuunt t.l.p. oppleuit*.

Receſſiſſe & ſciſſam.] Idem *fiſſum*, pro *ſciſſam*: & paulo poſt, *ducenta milia*.

xxvi. Fortunati & Memmij v. c. *multumque ſecum cœni trahens, & in ſubinde*, &c.

M. ſſ. *cuius preſſa erat & ſedens ſtructura*, Mox v. c. *cum è longo ſinu emiſſus eſt*. bene, ſi cum vulgo *ſitu* ſcribas.

M. ſſ. *Quid quod aqua quoque inutiles*, &c. Poſteaque *voluit*, non *ſoluit*.

xxix. Locus intricatus, cuius medela à ſola fere interpunctione depēdet. Sic igitur diſtinguam: *Nam quod aliquot inſanis attonitiſque ſimiles diſcurrere, fecit metus: qui excutit mentes vbi priuatus ac publicus eſt. Qui* (ita veteres libri, non *quid*) *vbi publice*, &c.

Vet. c. *inter magna mala conſpicere*, alius *concipere*. & ſtatim, *ſimiliſque eſt furentis*.

Cum pars natura concitata.] Lectio excuſa eſt è coniectura Fortunati: cuius exemplaria vetera habebant, *cum pars natura concitata* (vnum *conſcitata*) *eſt, deeſſe & aliquo mare ignem ſpiritu* (vnum *ſpiritus impegit*. Et noſtra vel, *cum p. n. concitata eſt decem & aliquo mare ignem ſuum impegit*: vel, *cum p. n. concitata & aliquo in mare & ignem ſpiritu impegit*. Impreſſa lectio excuſatior foret, *ſi aliquo* pro *aliquod* ſcriberemus. Sed forſan hæc propius ad veterem ſcripturam accedet, *Cum pars natura concitata eſt de ſe, & aliquo mare, ignem, ſpiritum impegit*. Vt dicat terram concitatam, vel ventis, vel igne, vel aquis eiectis, diſcidio vrbium & gentium cauſam dare. Nam de pluribus ſermonem eſſe innuunt quæ ſequuntur, *quorum mira, vt ex toto, vis eſt*.

Reiecta eſt.] Nicotianus codex, *reſecta eſt*. *Aliquanto autem plus*, &c. Et mox lege, *Acriora enim ſunt, quibus niſus eſt per anguſta*, ex librorum conſenſu.

xxx. M. ſſ. & Aldina editio *exierat*, non *exciderat*.

Vidiſſe ſe molles materias.] Epithetum *molles* non eſt in m. ſſ. Sequentia vero variant. in vno eſt, *quam natura duri ſinit*: in altero, *quam qua natura dura ſunt*.

xxxii. *Fulminibus* habet Memmiana membrana: & mox *ſiue cadentium fragor*.

Complexa cum libet illi, eam accipiat.] Eadem, *complexa, qui volet illam eam accipiat*. Fortunati & Nicotij vetus lectio, *qui volet illam accipiat*. vt ſit communiter dictum.

Mox Legendum eſt ex priſcis libris, *cum bonis omnibus*, hoc eſt fauſtis precationibus & auſpicijs. Id eſt Græcis eſt, εὐφημοῦντας ἐκπέμπειν δόμων.

Arma contraria diſpoſita vexillis. Bene m. ſſ. & Aldina editio, *arma contrarijs diſpoſita vexillis*: & mox *ſemper impendeat*.

GRVTERVS ET IVRETVS.

EX CAP. I.

Regulo & Virginio Coſſ.] Intelligit C. Memmium Regulum & L. Virginium Rufum. Tacitus tamen lib. 15. Ann. motum hunc terræ ad priores Coſſ. refert. & hercle, inquit ibi Lipſius, tam aſſeuerat id diſtincte Seneca, vt credam alterum eſſe vitium, non Taciti, ſed Ægyſthi alicuius.

EX CAP. IV.

Dulcis inſpectatio. Pal. tert. *inſpecton.* quart. & Colon. *inſpectio.* quomodo & Fortun. editio.

EX CAP. VII.

Et Europam Aſiamque diſterminant.] Quis non iure miretur (niſi hæc verba aliena & adulterina ſunt) Senecam in tanta notitia contra omnium opiniones, veritatemque ipſam. *Danubium* Aſiæ Europæque terminum ſtatuere: quas Tanaim diuidere certum eſt? mari enim Mediterraneo & Tanai Niloque vniuerſum terrarum orbem in tres partes diuidi compertiſſimum eſt. Mare Europam ab Africa diſpeſcit, Africam ab Aſia Nilus, ex aduerſo latere Aſiam ab Europa Tanais. Lucanus lib. 3. ——*qua vertice lapſus Riphæo Tanais diuerſi nomina mundi Impoſuit ripis Aſiæque, & terminus idem Europæ. & media dirimens confinia terræ.* ſic Fortunatus, & vero mei item ſeruant verba illa ſuperiora, niſi quod Pal. quart. *diſcriminant* habet.

EX CAP. XIII.

Solet mugitus audiri.] Trebellius Pollio auctor eſt *imperante Gallieno auditum tonitru, terra mugiente, non Ioue tonante: quo motu fabricæ multæ ſunt deuoratæ, multi terrore mortui. Apuleius lib. de mundo: Micetias vocatur tetri odoris, inquietudo terrena. audiuntur mugitus interioribus mugitibus expreſſis, cum ſpiritus inualidus ad terram mouendam per aperta telluris inuentis itineribus progreditur.* ibi Vulcanus.

EX CAP. XIX.

Sic ſpeluncarum ſub terra pendentium vaſtitas. Ita impreſſi omnes & ſcripti mei. I. C. quidam quærit. quid ſi inquit ita? *pandentium vaſtitas*, h. e. *apertarum ſpeluncarum*. ſatis inſcite. mutandum enim eſſet & iſtud Virgilij 4. Georg.

> *Poſtquam eſt in thalami pendentia pumice tecta*
> *Peruentum*, item 1. Æneidos:
> *Fronte ſub aduerſa ſcopulis pendētibus antrū, &c.*

nec non illud Ouidij Epiſt. ad Phaonem.

> *Antra vident oculi ſcabro pendentia topho.*

vide de hiſce amplius Gruterum lib. 5. cap. 7. Opinionum.

EX CAP. XXV.

Per ducenta milliaria.] Sic Pal. quart. & Col. at tert. Memm. & Nic. item editio Fortunati, *millia*, quod malim, vt ſubintelligatur *paſſuum*.

EX CAP. XXIX.

Similiſque furenti, quiſquis timet.] P. Faber hunc locum Senecæ citat quemadmodum publicatur, quem videat cui cura ſcire an metu perciti vlla ſit voluntas, videatur inquam ad lib. 116. de reg. iu. & gratiam habebit pro indicio.

Ab Italia Sicilia reiecta eſt.] Sic & Pall. at Col. *retorta eſt*. Nicotianus liber *reſecta eſt*. veriſſima ſcriptura, vt pote quæ alludat ad Siciliæ etymon.

L. ANNÆI SENECÆ AD LVCILIVM, NATVRALIVM QVÆSTIONVM LIBER SEPTIMVS ET VLTIMVS.

In quo agitur de Cometis.

Cap. I. NEMO vſque eo tardus, & hebes, & demiſſus in terram eſt, vt ad diuina non erigatur, ac tota mente conſurgat: vtique vbi nouum aliquod e cælo miraculum fulſit. Nam quamdiu ſolita decurrunt, magnitudinem rerum conſuetudo ſubducit. Ita enim compoſiti ſumus, vt nos quotidiana, etiamſi admiratione digna ſunt, tranſeant: contra minimarum quoque rerum, ſi inſolitæ prodierunt, ſpectaculum dulce fiat. Hic itaque cœtus aſtrorum, quibus immenſi corporis pulchritudo diſtinguitur, populum non conuocat. At cum aliquid ex more mutatum eſt, omnium vultus in cælo eſt. Sol ſpectatorem, niſi cum deficit, non habet. Nemo obſeruat lunam, niſi laborantem. Tunc vrbes conclamant, tunc pro ſe quiſque ſuperſtitione vana trepidat. Quanto illa maiora ſunt, quod ſol totidem (vt ita dicam) gradus, quot dies habet, & annum circuitu ſuo claudit: quod à ſolſtitio ſtatim inclinat, & dat ſpatium noctibus: quod ſidera abſcondit: quod terras, cum tanto maior ſit illis, non vrit, ſed calorem ſuum intenſionibus ac remiſſionibus temperando fouet: quod lunam numquam implet, niſi aduerſam ſibi, nec obſcurat. Hæc tamen non annotamus, quamdiu ordo ſeruatur. Si quid turbatum eſt, aut præter conſuetudinem emicuit, ſpectamus, interrogamus, oſtendimus. Adeo naturale eſt magis noua quàm magna mirari. Idem in Cometis fit. Si rarus, & inſolitæ figuræ ignis apparuit, nemo non ſcire quid ſit, cupit: & oblitus aliorum, de aduentitio quærit: ignarus, vtrum debeat mirari, an timere. Non enim deſunt qui terreant, qui ſignificationes eius graues prædicent. Sciſcitantur itaque, & cognoſcere volunt, prodigium ſit, an ſidus. At mehercules non aliud quis aut magnificentius quæſierit, aut didicerit vtilius, quàm de ſtellarum ſiderumque natura: vtrum flamma contracta, quod & viſus noſter affirmat, & ipſum ab illis fluens lumen, & calor inde deſcendens: an non ſint flammei orbes, ſed ſolida quædam terrenaque corpora, quæ per igneos tractus labentia inde ſplendorem trahant, coloremque, non de ſuo clara. In qua opinione magni fuere viri, qui ſidera crediderunt ex duro concreta, & ignem alienum paſcentia. Nam per ſe, inquiunt, flamma diffugeret, niſi aliquid haberet quod teneret, & à quo teneretur, conglobatamque, nec ſtabili inditam corpori, profecto iam mundus turbine ſuo diſſipaſſet.

II. Ad hæc inueſtiganda proderit quærere, num Cometæ eius conditionis ſint, cuius ſuperiora. Videntur enim cum illis quædam habere communia, ortus & occaſus, ipſam quoque, quamuis ſpargantur, & longius exeant, faciem. æque enim ignei ſplendidique ſunt. Itaque ſi omnia terrena ſidera ſunt, his quoque eadem ſors erit. Si vero nihil aliud ſunt quàm purus ignis, manentque menſibus ſenis, nec illos conuerſio mundi ſoluit & velocitas: illa quoque poſſunt & tenui conſtare materia, nec ob hoc diſcuti aſſiduo cæli circumactu. Illo quoque pertinebit hoc excuſſiſſe, vt ſciamus, 2 vtrum mundus terra ſtante circumeat, an mundo ſtante terra vertatur. Fuerunt enim qui dicerent, nos, eſſe, quos rerum natura neſcientes ferat, nec cæli motu fieri ortus & occaſus, ſed ipſos oriri & occidere. Digna res eſt contemplatione, vt ſciamus in quo rerum ſtatu ſimus: pigerrimam ſortiti, an velociſſimam ſedem: circa nos [illegible] omnia, an nos agat. Neceſſarium eſt autem, veteres ortus Cometarum habere [illegible]tos. Deprehendi enim propter raritatem eorum curſus adhuc non poteſt, nec explorari, an vices ſeruent, & illos ad ſuum diem certus ordo producat. Noua hæc cæleſtium obſeruatio eſt, & nuper in Græciam inuecta.

Digitized by Google

Democritus quoque, ſubtiliſſimus antiquorum omnium, ſuſpicari ait ſe, plures ſtellas eſſe quæ currant: ſed nec numerum illarum poſuit, nec nomina, nondum comprehenſis quinque ſiderum curſibus. Eudoxus primus ab Ægypto hos motus in Græciam tranſtulit. Hic tamen de Cometis nihil dicit. Ex quo apparet, ne apud Ægyptios quidem, quibus maior cæli cura fuit, hanc partem elaboratam. Conon poſtea diligens & ipſe inquiſitor, defectiones quidem ſolis ſeruatas ab Ægyptijs collegit, nullam autem mentionem fecit Cometarum: non prætermiſſurus, ſi quid explorati apud illos comperiſſet. Duo certe, qui apud Chaldæos ſtuduiſſe ſe dicunt, Epigenes & Apollonius Myndius, peritiſſimus inſpiciendorum naturalium, inter ſe diſſident. Hic enim ait, Cometas in numero ſtellarum errantium poni à Chaldæis, tenerique curſus eorum. Epigenes contra ait, Chaldæos nihil de Cometis habere comprehenſi, ſed videri illos accendi turbine quodam aëris concitati & intorti. III.

Primum ergo, ſi tibi videtur, opiniones huius ponamus, ac refellamus. Huic videtur plurimum virium habere, ad omnes ſublimium motus, ſtella Saturni. Hæc cum proxima ſigna Marti premit, aut in Lunæ viciniam tranſit, aut in Solis incidit radios, natura ventoſa & frigida contrahit pluribus locis aëra, conglobatque. Deinde ſi radios Solis aſſumpſit, tonat, fulguratque. Si Martem quoque conſentientem habet, fulminat. Præterea, inquit, aliam materiam habent fulmina, aliam fulgurationes. Aquarum enim, & omnis humidi euaporatio, ſplendores tantum cæli citra ictum minaces mouet. Illa autem calidior ſicciorque terrarum exhalatio, fulmina extundit. Trabes vero & faces, quæ nullo aliò inter ſe quàm magnitudine diſtant, hoc modo fiunt. Cum humida terrenaque in ſe globus aliquis aëris clauſit, quem turbinem dicimus, quacumque fertur, præbet ſpeciem ignis extenti. Quæ tamdiu durat, quamdiu manſit aëris illa complexio, humidi intra ſe terrenique multum vehens. IV.

Vt à proximis mendacijs incipiam, falſum eſt, faces & trabes exprimi turbine. Turbo enim circa terras concipitur, ac fertur. Ideoque arbuſta radicitus vellit, & quocumque incubuit, ſolum nudat: ſiluas interim & tecta corripiens, inferior fere nubibus, vtique numquam altior. At contra trabes editior cæli pars oſtentat. Ita numquam nubibus obſtiterunt. Præterea, turbo omni nube velocior rapitur, & in orbem vertitur. Super iſta velociter deſinit, & ipſe ſe ſua vi rumpit. Trabes autem non tranſcurrunt, nec præteruolant, vt faces, ſed commorantur, & in eadem parte cæli collucent. Charimander quoque in eo libro quem de Cometis compoſuit, ait Anaxagoræ viſum, grãde inſolitumque cælo lumen magnitudine amplæ trabis, & id per multos dies fulſiſſe. Talem effigiem ignis longi fuiſſe, Calliſthenes tradit, antequam Burin & Helicen mare abſconderet. Ariſtoteles ait, non trabem illam, ſed Cometen fuiſſe: ceterum ob nimium ardorem non apparuiſſe ſparſum ignem, ſed procedente tempore, cum iam minus flagraret, redditam ſuam Cometæ faciem. In quo igne multa quidem fuerunt digna quæ notarentur, nihil tamen magis, quàm quod vt ille fulſit in cælo, ſtatim ſupra Burin & Helicen mare fuit. Numquid ergo Ariſtoteles non illam tantum, ſed omnes trabes Cometas eſſe credebat? Hanc habetis differentiam, quod ijs continuus ignis eſt, ceteris ſparſus. Trabes enim flammam æqualem habent, nec vllo loco intermiſſam, aut languidam, in vltimis vero partibus coactam, qualem fuiſſe illam, quam modo retuli, Calliſthenes tradit. V.

Duo, inquit Epigenes, Cometarum genera ſunt. Alij ardorem vndique effundunt, nec locum mutant: alij in vnam partem ignem vagum in modum comæ porrigunt, & ſtellas prætermeant: quales duo ætate noſtra viſi ſunt. Illi priores criniti, vndique etiam immoti, humiles fere ſunt, & eiſdem cauſſis quibus trabes faceſque conflantur, & ex intemperie aëris turbidi, multa ſecum arida humidaque terris exhalata verſantis. Poteſt enim ſpiritus per anguſta eliſus accendere ſupra ſe poſitum aëra, plenum alimentis idoneis igni. Deinde propellere ex nitido, ne ex aliqua cauſa refluat curſus, ac remittatur: deinde iterum proximo die ac ſequentibus conſurgere, & eumdem locum inflammare. Videmus enim ventos per complures dies ad conſtitutum redire. Pluuiæ quoque, & alia tempeſtatum genera, ad præſcriptum reuertuntur. Vt breuiter autem voluntatem eius exprimam, eadem fere ratione hos fieri Cometas exiſtimat, qua fiunt ignes turbine eiecti. Hoc vnum intereſt, quod illi turbines ex ſuperiori parte in terras deprimuntur, hi de terra in ſuperiora eleuantur. VI.

Aduerſus hæc multa dicuntur. Primum, ſi ventus in cauſſa eſſet, numquam Cometes ſine vento appareret. nunc autem & quietiſſimo aëre apparet. Deinde ſi vento fieret, cum vento caderet. Et ſi vento inciperet, creſceret vento, eoque eſſet ardentior, quo ille incitatior. His accedit illud quoque. Ventus multas aëris partes impellit, Cometes in vno loco apparet: ventus in ſublime non peruenit, VII.

Digitized by Google

Cometæ autem viſuntur ſupra quam ventis ire non licet. Tranſit deinde ad illos, quos ait certiorem habere ſtellarum ſpeciem, qui & procedunt, & ſigna prætereunt. Hos ait ex iiſdem cauſſis fieri, quibus illos, quos dixit humiliores. Hoc tantum intereſſe, quod terrarum exhalationes multa ſecum arida ferentes, celſiorem petant partem, & in editiora cæli aquilone pellantur. Deinde ſi illos aquilo propelleret, ad meridiem ſemper ageretur, quo ventus hic nititur. Atqui varie concurrunt, alij in ortum, alij in occaſum, omnes in flexum: quod iter non daret ventus. Deinde ſi aquilonis illos impetus à terris in altum leuaret, aliis ventis non orirentur Cometæ. atqui oriuntur.

VIII. Illam nunc rationem eius (vtraque enim vtitur) refellamus. Quidquid humidi aridique terra efflauit, cum in vnum coit, ipſa diſcordia corporum, ſpiritum verſat in turbinem. Tunc illa vis venti circumeuntis quidquid intra ſe comprehendit, curſu ſuo accendit, & leuat in altum: ac tam diu manet ſplendor ignis expreſſi, quamdiu alimenta ſufficiunt: quibus deſinentibus, & ipſe ſubſidit. Qui hoc dicit, non notat qualis ſit turbinum curſus, & qualis Cometarum. Illorum rapidus ac violentus, & ipſis ventis citatio eſt: Cometarum lenis, & quod per diem & noctem quantum tranſierit, abſcondat. Deinde turbinum motus vagus eſt & diſiectus, & (vt Salluſtij vtar verbis,) verticoſus: Cometarum autem compoſitus, & deſtinatum iter carpens. Num quis noſtrum credere, aut lunam, aut quinque ſidera rapi vento, aut turbine rotari? Non vt puto. Quare? quia non eſt illis perturbatus & impotens curſus. At Cometas idē transferamus. Non confuſe nec tumultuoſe eunt, vt aliquis credat illos cauſſis turbulentis & inconſtantibus pelli. Deinde etiam ſi vertices iſti comprehendere terrena humidaque, & ex humili in altum exprimere poſſent: non tamen ſupra lunam efferrent. Omnis illis vſque in nubilum vis eſt: Cometas autem immixtos ſtellis videmus per ſuperiora labentes. Ergo veriſimile non eſt, in tantum ſpatium perſeuerare turbinem:

IX. qui quo maior eſt, maturius corrumpitur. Vtrumlibet itaque eligat: aut vis leuis tam alte peruenire non poterit, aut magna & concitata citius ipſa ſe franget. Præterea humiliores illi Cometæ ob hoc (vt putant) non exeunt altius, quia plus terreni habent. Grauitas illos ſua in proximo tenet. Atqui neceſſe eſt, his Cometis diuturnioribus & celſioribus, plenior materia ſit. Nec enim diutius apparerent, niſi maioribus nutrimentis ſuſtinerentur. Dicebam modo, non poſſe diu verticem permanere, nec ſupra lunam, aut vſque in ſtellarum locum creſcere. Nempe effici turbinem, plurimum ventorum inter ipſos luctatio. Hæc diu non poteſt eſſe. Nam cum vagus & incertus ſpiritus conuolutatus eſt, nouiſſime vni vis omnium cedit. Nulla autem tempeſtas magna perdurat. Procellæ quanto plus habent virium, tanto minus temporis. Venti cum ad ſummum venerunt, remittuntur omni violentia. Neceſſe eſt iſta concitatione in exitium ſui tendant. Nemo itaque turbinem toto die vidit, ne hora quidem. Mira velocitas eius, & mira breuitas eſt. Præterea violentius celeriuſque in terra circaque eam voluitur; quo celſior, eo ſolutior, laxiorque eſt, & ob hoc diffunditur. Adijce nunc, quod etiam ſi in ſummum pertenderet, vbi ſideribus iter eſt, vtique ab eo motu, qui vniuerſum trahit, ſolueretur. Quid enim eſt illa conuerſione mundi citatius? hac omnium ventorum in vnum coniecta vis diſſiparetur, & terræ ſolida fortiſque compages, nedum particula aëris torti.

X. Præterea in alto manere non poteſt ignis turbine illatus, niſi ipſe quoque permaneret turbo. Quid porro tam incredibile eſt, quam in turbine longior mora? Vtique motus motu contrario vincitur: habet enim ſuam locus ille vertiginem, quæ rapit cælum,

Sideraque alta trahit, celerique volumine torquet.

Et vt det eis aliquam aduocationem, quod fieri nullo modo poteſt: quid de his Cometis dicetur, qui ſenis menſibus apparuerunt? Deinde duo debent eſſe motus eodem loco, alter ille diuinus & aſſiduus, ſuum ſine intermiſſione peragens opus: alter nouus & recens, & turbine illatus. Neceſſe eſt ergo alter alteri impedimento ſit. Atqui lunaris illa orbita, ceterorumque ſupra lunam meantium motus irreuocabilis eſt: nec hæſitat vſquam, nec reſiſtit, nec dat vllam nobis ſuſpicionem obiectæ ſibi moræ. Fidem non habet, turbinem, violentiſſimum & perturbatiſſimum tempeſtatis genus, in medios ſiderum ordines peruenire, & inter diſpoſita ac tranquilla verſari. Credamus ignem circumacto turbine accendi, & hunc expulſum in ſublime, præbere nobis opinionem ſpeciemque ſideris longi. At puto tale eſſe debet, quale eſt id quod ignem efficit. Turbinis autem rotunda facies eſt. In eodem enim veſtigio verſatur, & in columnæ modo circumagentis ſe voluitur. Ergo ignem quoque qui incluſus eſt,

Digitized by Google

ſimilem eſſe illi oportet. Atqui longus eſt, & diſiectus, miniméque ſimilis in orbem coacto. Epigenem relinquamus, & aliorum opiniones perſequamur. Quas antequam exponere incipiam, illud in primis præſumendum eſt, Cometas non in vna parte cæli adſpici, nec in ſignifero tantum orbe, ſed tam in ortu quam in occaſu, frequentiſſime tamen circa Septemtrionem. Forma eis non eſt vna. Quamuis enim Græci diſcrimina fecerint eorum quibus in morem barbæ flamma dependet, & eorum qui vndique circa ſe velut comam ſpargunt, & eorum quibus fuſus quidem eſt ignis, ſed in verticem tendens: tamen omnes iſti eiuſdem notæ ſunt, Cometæque recte dicuntur. Quorum cum poſt longum tempus appareant formæ, inter ſe eos comparare difficile eſt. Illo ipſo tempore, quo apparent, inter ſpectantes de habitu illorum non conuenit: ſed prout cuique acrior acies aut hebetior, ita dicit aut lucidiorem eſſe aut rubicundiorem, & crines aut in interiora deductos, aut in latera diuiſos. Sed ſiue ſint aliquæ differentiæ illorum, ſiue non ſint, eadem fiant ratione neceſſe eſt Cometæ. Illud vnum conſtare debet, præter ſolitum adſpici nouam ſideris faciem, circa ſe diſſipatum ignem trahentis. Quibuſdam antiquorum hæc placet ratio. Cum ex ſtellis errantibus altera ſe alteri applicuit, confuſo in vnum duarum lumine, faciem longioris ſideris reddi. Nec hoc tunc tantum euenit, cum ſtella ſtellam attigit, ſed etiam cum appropinquauit. Interuallum enim, quod inter duas eſt, illuſtratur ab vtraque, inflammatúrque, & longum ignem efficit. His illud reſpondebimus certum eſſe numerum ſtellarum mobilium. Solere autem eodem tempore & has apparere, & Cometen. Ex quo manifeſtum fit, non illarum coitu fieri Cometen, ſed proprium & ſui iuris eſſe. Etiamnum frequenter ſtella ſub altioris ſtellæ veſtigium venit: & Saturnus aliquando ſupra Iouem eſt, & Mars Venerem aut Mercurium recta linea deſpicit: nec tamen propter hunc curſum, cum alter alterum ſubit, Cometes fit: alioquin annis omnibus fieret: omnibus enim aliquæ ſtellæ in eodem ſigno ſimul ſunt. Si Cometam faceret ſtella ſtellæ ſuperueniens, momento eſſe deſineret. Summa enim velocitas tranſeuntium eſt. Ideo omnis ſiderum defectio breuis eſt: quia cito illas idem curſus, qui admouerat, abſtrahit. Videmus ſolem & lunam intra exiguum tempus, cum obſcurari cœperint, liberari: quanto celerior debet fieri in ſtellis congreſſio, tanto minoribus? Atqui Cometæ ſenis menſibus manent. quod non accideret, ſi duarum ſtellarum conuentu gignerentur. Illæ enim diu cohærere non poſſunt, & neceſſe eſt illas lex celeritatis ſeparet. Præterea iſta nobis vicina videntur, ceterum interuallis ingentibus diſſident. Quomodo ergo poteſt altera ſtella vſque ad alteram ſtellam ignem mittere, ita vt vtraque iuncta videatur, cum ſint ingenti regione diductæ? Stellarum, inquit, duarum lumen miſcetur, & præbet vnius ſpeciem. Nempe, ſic quemadmodum rubicunda fit nubes ſolis incurſu, quemadmodum veſpertina aut matutina flaueſcunt, quemadmodum alterne arcus ſolis viſitur. Hæc omnia primum magna vi efficiuntur. Sol enim eſt, qui iſta ſuccendit. Sellarum non eſt eadem potentia. Deinde nihil horum, niſi infra lunam in terrarum vicinia naſcitur. Superiora pura & ſincera ſunt, & coloris ſui ſemper. Præterea ſi quid tale accideret, non haberet moram, ſed extingueretur cito: ſicut coronæ, quæ ſolem lunam ve cingũt, & intra breuiſſimum ſpatium exoleſcunt. Nec arcus quidem diu perſeuerat. Si quid eſſet tale, à quo medium inter duas ſtellas ſpatium confunderetur æque cito dilaberetur. Vtique non in tantum maneret, quantum morari Cometæ ſolent. Stellis intra ſigniferum curſus eſt, hunc gyrum premunt: at Cometæ vbique cernuntur. Non magis certum eſt illis tempus quo appareant, quam locus vllus, vltra quem non exeant. Aduerſus hoc ab Artemidoro illa dicuntur, non has tantum ſtellas quinque diſcurrere, ſed ſolas obſeruatas eſſe. Ceterum innumerabiles ferri per occultum, aut propter obſcuritatem luminis nobis ignotas, aut propter circulorum poſitionem talem, vt tunc demum, cum ad extremam eorum venere, viſantur. Ergo intercurrunt quædam ſtellæ, vt ait, nobis nouæ, quę lumen ſuum cum ſtantibus miſceant, & maiorem quam ſtellis mos eſt, porrigãt ignem. hoc ex his quæ mentitur, leuiſſimum eſt: tota eius narratio mundi, mendacium impudens eſt. Nam ſi illi credimus, ſumma cæli ora ſolidiſſima eſt, in modum tecti durata, & alti craſſique corporis, quod atomi congeſtæ coaceruatæque fecerunt. Huic proxima ſuperficies eſt ignea, ita compacta, vt ſolui vitiarique non poſſit. Habet tamen ſpiramenta quædam, & quaſi feneſtras, per quas ex parte exteriore mundi influant ignes, non tam magni, vt interiora conturbent. Rurſus ex mundo in exteriora labuntur. Itaque hæc quæ præter conſuetudinem apparent, influxerunt ex illa vtraq; mundi iacente materia. Soluere iſta quid aliud eſt, quam manum exercere, & in ventum iactare brachia?

(Margin: XII. beside "His illud reſpondebimus"; XIII. beside "Aduerſus hoc ab Artemidoro")

Digitized by Google

XIV. Velim tamen mihi dicat iſte, qui mundo tam firma lacunaria impoſuit, quid ſit quare credamus illi tantam eſſe craſſitudinem cæli. Quid fuit, quod illo tam ſolida corpora adduceret, & ibi detineret. Deinde quod tantæ craſſitudinis eſt, neceſſe eſt & magni pōderis ſit. Quomodo ergo in ſummo manent grauia? Quomodo illa moles non deſcendit, & ſe onere ſuo frangit? Fieri enim non poteſt, vt tanta vis ponderis, quantam ille ſubſtituit, pendeat, & leuibus innixa ſit. Nec illud quidem poteſt dici, extrinſecus aliqua eſſe retinacula, quibus cadere prohibeatur. nec rurſus de medio aliquid eſſe oppoſiti, quod imminens corpus excipiat ac fulciat. Illud etiamnum nemo dicere audebit, mundum ferri per immenſum, & cadere quidem, ſed non apparere an cadat: quia præcipitatio eius æterna eſt, nihil habens nouiſſimum, in quod incurrat. Hoc quidam de terra dixerunt, cum rationem nullam inuenirent, propter quam pondus in aëre ſtaret. Fertur, inquiunt, ſemper: ſed non apparet an cadat, quia infinitum eſt in quod cadit. Quid eſt deinde quo probes, non quinque tantum ſtellas moueri, ſed multas eſſe, & in multis mundi regionibus? Aut ſi hoc ſine vllo probabili argumento licet reſpondere, quid eſt, quare non aliquis aut omnes ſtellas moueri, aut nullam dicat? Præterea nihil te adiuuat iſta ſtellarum paſſim euntium turba. Nam quo plures fuerint, ſæpius in alias incident: rari autem Cometæ, & ob hoc mirabiles ſunt. Quid, quod teſtimonium dicet contra te omnis ætas, quæ talium ſtellarum exortus & annotauit, & poſteris tradidit?

XV. Poſt mortem Demetrij Syriæ regis, cuius Demetrius & Antiochus liberi fuere, paullo ante Achaicum bellum Cometes effulſit, non minor ſole. Primo igneus ac rubicundus orbis fuit, clarumque lumen emittens, quanto vinceret noctem. Deinde paullatim magnitudo eius diſtricta eſt, & euanuit claritas. Nouiſſime autem totus intercidit. Quod ergo coire ſtellas oportet, vt tantum corpus efficiant? Mille in vnum licet congreges numquam hunc ambitum ſolis æquabunt. Attalo regnante, initio Cometes apparuit modicus. Deinde ſuſtulit ſe diffuditque, & vſque in æquinoctialem circulum venit, ita vt illam plagam cæli, cui lactea nomen eſt, immenſum extentus æquaret. Quot ergo conueniſſe debent erraticæ, vt tam longum cæli tractum occuparent igne continuo?

XVI. Contra argumentum dictum eſt: contra teſtes dicendum eſt. Nec magna molitione detrahenda eſt auctoritas Ephoro: hiſtoricus eſt. Quidam incredibilium relatu commendationem parant, & lectorem aliud acturum, ſi per quotidiana duceretur, miraculo excitant. Quidam creduli, quidam negligentes ſunt: quibuſdam mendacium obrepit, quibuſdam placet. Illi non euitant, hi appetunt. Et hoc in commune de tota natione: quæ approbare opus ſuum, & fieri populare non putat poſſe, niſi illud mendacio aſperſit. Ephorus vero non religioſiſſimæ fidei, ſæpe decipitur, ſæpe decipit. Sicut hic Cometen, qui omnium mortalium oculis cuſtoditus eſt, quia ingentis rei traxit euentus, cum Helicen & Burin ortu ſuo merſit, ait illum diſceſſiſſe in duas ſtellas: quod pręter illum nemo tradidit. Quis enim poſſet obſeruare illud momentum, quo Cometes ſolutus & in duas partes redactus eſt: Quomodo autem ſi eſt qui viderit Cometen in duas dirimi, nemo vidit fieri ex duabus? Quare autem non adiecit, in quas ſtellas diuiſus ſit, cum aliqua ex quinque ſtellis eſſe debuerit?

XVII. Apollonius Myndius in diuerſa opinione eſt. Ait enim Cometen non vnum ex multis erraticis effici, ſed multos Cometas erraticos eſſe. Non eſt, inquit, ſpecies falſa, nec duarum ſtellarum confinio ignis extentus: ſed & proprium ſidus Cometes eſt, ſicut ſolis aut lunæ. Talis illis forma eſt, non in rotundum reſtricta, ſed procerior, & in longum producta. Ceterum non eſt illi palam curſus: altiora mundi ſecat: & tunc demum apparet, cum in imum curſus ſui venit. Nec eſt quod putemus, eumdem viſum eſſe ſub Claudio, quem ſub Auguſto vidimus: nec hunc qui ſub Nerone Cæſare apparuit, & Cometis detraxit infamiam, illi ſimilem fuiſſe, qui poſt necem diui Iulij, ludis Veneris genitricis, circa vndecimam horam diei emerſit. Multi varijque ſunt, diſpares magnitudine, diſſimiles colore: aliis rubor eſt ſine vlla luce: aliis candor, & purum liquidúmque lumen: aliis flamma, & hæc non ſincera, nec tenuis, ſed multum circa ſe voluens fumidi ardoris. Cruenti quidam, minaces, qui omen poſt ſe futuri ſanguinis ferunt. hi minuunt augéntque lumen ſuum, quemadmodum alia ſidera: quæ clariora, cum deſcendere, ſunt, maioráque ex loco propiore viſuntur: minora, cum redeunt, & obſcuriora, quia abducunt ſe longius.

XVIII. Aduerſus hoc protinus reſpondetur, non idem accidere in Cometis, quod in ceteris. Cometæ enim quo primum die apparuerint, maximi ſunt. Atqui deberent creſcere, quo propius accederent. Nunc autem manet illis prima facies, donec incipiant exſtingui. Deinde quod aduerſus priores etiam aduerſus hunc

Digitized by Google

hunc dicitur: Si erraret Cometes, eſſetq; ſidus, intra ſigniferi terminos moueretur, in-
tra quod omne ſidus curſus ſuos colligit. Numquam apparet ſtella per ſtellam. Acies
noſtra non poteſt per medium ſidus exire, vt per illud ſuperiora proſpiciat. Per Come-
ten autem non aliter quàm per nubem vlteriora cernuntur: ex quo apparet, illum non
eſſe ſidus, ſed leuem ignem ac tumultuarium. Zenon noſter in illa ſententia eſt: XIX.
congruere iudicat ſtellas, & radios inter ſe committere: hac ſocietate luminis exſiſtere
imaginem ſtellæ longioris. Ergo quidam nullos eſſe Cometas exiſtimant, ſed ſpecies il-
lorum per repercuſſionem vicinorum ſiderum, aut per coniunctionem cohærentium
reddi. Quidam aiunt eſſe quidem, ſed habere curſus ſuos, & poſt certa luſtra in conſpe-
ctum mortalium exire. Quidam eſſe quidem, ſed non quibus ſiderum nomen imponas,
quia dilabuntur, nec diu durant, & exigui temporis mora diſſipantur. In hac ſen- XX.
tentia ſunt plerique noſtrorum, nec id putant veritati repugnare. Videmus enim in ſu-
blimi varia ignium concipi genera, & modo cælum ardere, modo

Longos à tergo flammarum albeſcere tractus,

Modo faces cum igne vaſto rapi: ipſa etiam fulmina, etſi velocitate mira, ſimul & per-
ſtringunt aciem, & relinquunt ignes ſuos, aeris attriti, & impetu inter ſe maiore colliſi.
Ideò ne reſiſtunt quidem, ſed expreſſi fluunt, & protinus pereunt. Alij vero ignes diu
manent, nec ante diſcedunt, quàm conſumptum eſt omne, quo paſcebantur, alimen-
tum. Hoc loco ſunt illa à Poſidonio ſcripta miracula, columnæ clypeiq; flagrantes, aliç-
que inſigni nouitate flammæ, quæ non aduerterent animos, ſi ex conſuetudine & lege
decurrerent. Ad hæc ſtupent omnes, & repentinum ignem ex alto efferunt, ſiue emi-
cuit aliquid & fugit, ſiue compreſſo aëre & in ardorem coacto, loco miraculi ſtetit.
Quid ergo? Non aliquando lacuna cedentis retro ætheris patuit, & vaſtum in concauo
lumen? Exclamare poſſes: Quid eſt hoc?

——— *medium video diſcedere cælum,*
Palanteſque polo ſtellas.

Quæ aliquando non exſpectata nocte fulſerunt, & per medium eruperunt diem. Sed
alia huius rei ratio eſt, quare alieno tempore apparent, quas eſſe, etiam cum laterent,
conſtat. Multos Cometas non videmus, quod obſcurantur radijs ſolis, quo deficiente,
quendam Cometen apparuiſſe, quem ſol vicinus obtexerat, Poſidonius tradit. Sæpe au-
tem cum occidit ſol, ſparſi ignes non procul ab eo videntur. Videlicet ipſa ſtella ſole
perfunditur, & ideo adſpici non poteſt. Cometæ autem radios ſolis effugiunt. Pla- XXI.
cet ergo noſtris, Cometas, ſicut faces, ſicut tubas, trabeſque, & alia oſtenta cæli, denſo
aëre creari. Ideo circa Septemtrionem frequentiſſime apparent, quia illic plurimum eſt
aëris pigri. Quare ergo non ſtat Cometes, ſed procedit? dicam. Ignium modo alimen-
tum ſuum ſequitur. Quamuis enim illi ad ſuperiora niſus eſt, tamen deficiente materia,
retroïens ipſe deſcendit in aëra quoque, ſi dextram læuamque permit partem. Nulla
enim illi via eſt: ſed qua illum vena pabuli ſui duxit, illo repit, nec vt ſtella procedit, ſed
vt ignis paſcitur. Quare ergo per longum tempus apparet, & non cito extinguitur?
4 Sex enim menſibus hic, quem nos Neronis principatu lætiſſimo vidimus, ſpectandum
ſe præbuit in diuerſum illi Claudiano circumactus. Ille enim à Septemtrione in verticem
ſurgens, Orientem petijt ſemper obſcurior: hic ab eadem parte cœpit, ſed in Occiden-
tem tendens, ad Meridiem flexit, & ibi ſe ſubduxit oculis. Videlicet ille humidiora ha-
buit, & aptiora ignibus, quæ proſecutus eſt, huic rurſus vberior fuit & plenior regio.
Huc itaque deſcendunt, inuitante materia, non itinere. Quod apparet duobus, quos
ſpectauimus, fuiſſe diuerſum: cum hic in dextrum motus ſit, ille in ſiniſtrum. Omnibus
autem ſtellis in eamdem partem curſus eſt, id eſt, contrarius mundo. Hic enim ab ortu
voluitur in occaſum, illæ ab occaſu in ortum eunt. Et ob hoc duplex his motus eſt: ille
quo eunt, & hic quo auferuntur. Ego noſtris non aſſentior. Non enim exiſtimo XXII.
Cometen ſubitaneum ignem, ſed inter æterna opera naturæ. Primum quæcumque aër
creat, breuia ſunt. Naſcuntur enim in re fugaci & mutabili. Quomodo poteſt enim in
aëre aliquid idem diu permanere, cum ipſe aër numquam idem maneat? fluit ſemper, &
breuis illi quies eſt, Intra exiguum momentum in alium, quàm in quo fuerat, ſtatum
vertitur. Nunc pluuius, nunc ſerenus, nunc inter vtrumque varius. nubeſque illi fami-
liariſſimæ, in quas coit, & ex quibus ſoluitur. modo congregantur, modo digeruntur,
numquam immotæ iacent. Fieri non poteſt, vt ignis certus in corpore vago ſedeat, &
ita pertinaciter hæreat, quàm quem natura, ne vmquam excuteretur, aptauit. Deinde
ſi alimento ſuo hæreret, ſemper deſcenderet. Eo enim craſſior aër eſt, quo terris pro-
pior: numquam Cometes in imum vſque demittitur, neque appropinquat ſolo. Etiam-

Digitized by Google

num ignis aut it quo illum natura ſua ducit, id eſt ſurſum, aut eo quo trahit materia, cui adhæſit, & quam depaſcitur. Nullis ignibus ordinarijs & cæleſtibus iter flexum
XXIII. eſt. Sideris proprium eſt, ducere orbem. Atqui hoc an Cometæ alij fecerint, neſcio: duo noſtra ætate fecerunt. Deinde omne quod cauſa temporalis accendit, cito intercidit. Sic faces ardent dum tranſeunt, ſic fulmina in vnum valent ictum, ſic quæ tranſuerſæ dicuntur ſtellæ & cadentes, præteruolant, & ſecant aëra. Nullis ignibus niſi in ſuo mora eſt. Illis dico diuinis, quos habet mundus æternos, quia partes eius ſunt, & opera. Hi autem aliquid agunt, & vadunt, & tenorem ſuum ſeruant, pareſque ſunt. Nam alternis diebus maiores minoreſve fierent, ſi ignis eſſet collecticius, & ex aliqua cauſa repentinus. Minor enim eſſet ac maior, prout plenius aleretur, aut malignius. Dicebam modo, nihil diuturnum eſſe, quod exarſit aëris vitio: nunc amplius adijcio. Morari ac ſtare nullo modo poteſt. Nam & fax & fulmen & ſtella tranſcurrens, & quiſquis alius eſt ignis aëre expreſſus, in fuga eſt, nec apparet niſi dum cadit. Cometes habet ſuam ſedem, & ideo non cito expellitur, ſed emetitur ſpatium ſuum: nec exſtinguitur, ſed excedit. Si erratica, inquit, ſtella eſſet, in ſignifero eſſet. Quis vnum ſtellis limitem ponit? Quis in anguſtum diuina compellit? Nempe hæc ipſa ſidera quæ ſola moueri credis, alios & alios circulos habent. Quare ergo non aliqua ſint, quæ in proprium iter & ab iſtis remotum ſeceſſerint? Quid eſt, quare in aliqua parte cælum peruium non ſit? Quod ſi iudicas non poſſe vllam ſtellam niſi ſigniferum attingere: Cometes poteſt ſic latum habere circulum, vt in hunc tamen parte aliqua ſui incidat: quod fieri non eſt neceſſarium, ſed po-
XXIV. teſt. Vide ne hoc magis deceat magnitudinem mundi, vt in multa itinera diuiſus ſit: nec hanc vnam deterat ſemitam, ceteris partibus torpeat. Credis autem in hoc maximo & pulcherrimo corpore inter innumerabiles ſtellas, quæ noctem decore vario diſtingunt, quæ aëra minime vacuum & inertem eſſe patiuntur, quinque ſolas eſſe, quibus exercere ſe liceat, ceteras ſtare; fixum & immobilem populum? Si quis hoc loco me interrogauerit: Quare ergo non quemadmodum quinque ſtellarum, ita harum obſeruatus eſt curſus? Huic ego reſpondebo: Multa ſunt quæ eſſe concedimus: qualia ſint, ignoramus. Habere nos animum, cuius imperio & impellimur, & reuocamur, omnes fatebuntur: quid tamen ſit animus ille rector dominuſque noſtri, non magis tibi quiſquam expediet, quàm vbi ſit. Alius illum dicet eſſe ſpiritum, alius concentum quemdam, alius vim diuinam & Dei partem, alius tenuiſſimum aërem, alius incorporalem potentiam. Non deerit qui ſanguinem dicat, qui calorem. Adeo animo non poteſt liquere de ceteris rebus, vt adhuc ipſe ſe quærat.
XXV. Quid ergo miramur Cometas, tam rarum mundi ſpectaculum, nondum teneri legibus certis: nec initia illorum fineſque noteſcere, quorum ex ingentibus interuallis recurſus eſt? Nondum ſunt anni mille quingenti, ex quo Græcia

——ſtellis numeros, & nomina fecit.

Multæque hodie ſunt gentes, quæ tantum facie nouerint cælum, quæ nondum ſciant cur luna deficiat, quare obumbretur. Hoc apud nos quoque nuper ratio ad certum perduxit. Veniet tempus, quo iſta quæ nunc latent, in lucem dies extrahat, & longioris æui diligentia. Ad inquiſitionem tantorum ætas vna non ſufficit, vt tota cælo vacet. Quid, quod tam paucos annos inter ſtudia ac vitia non æqua portione diuidimus? Itaque per ſucceſſiones iſtas longas explicabuntur. Veniet tempus quo poſteri noſtri tam aperta nos neſciſſe mirentur. Harum quinque ſtellarum quæ ſe ingerunt nobis, quæ alio atque alio occurrentes loco, curioſos nos eſſe cogunt, qui matutini veſpertinique ortus ſint, quæ ſtationes, quando in rectum ferantur, quare agantur retro, modo cœpimus ſcire. Vtrum emergeret Iupiter, an occideret, an retrogradus eſſet (nam hoc illi nomen impoſuere cedenti) ante paucos annos didicimus. Inuenti ſunt qui nobis dicerent: Erratis, qui vllam ſtellam aut ſuprimere curſum iudicatis, aut vertere. Non licet ſtare cæleſtibus, nec auerti: prodeunt omnia: vt ſemel miſſa ſunt, vadunt. Idem erit illis curſus, qui ſui finis. Opus hoc æternum irreuocabiles habet motus: qui ſi quando conſti-
XXVI. terint, alia ex aduerſo incident, quæ nunc tenet, & æqualitas ſeruat. Quid eſt ergo, cur aliqua redire videantur? Solis occurſus ſpeciem illis tarditatis imponit, & natura viarum circulorumque ſic poſitorum, vt certo tempore intuentes fallant. Sic naues, quamuis plenis velis eant, videntur tamen ſtare. Erit qui demonſtret aliquando, in quibus Cometæ partibus errent, cur tam ſeducti à ceteris eant, quanti, qualeſque ſint. Contenti ſimus inuentis: aliquid veritati & poſteri conferant. Per ſtellas, inquit, vlteriora non cernimus, per Cometas aciem tranſmittimus. Primum ſi fit iſtud, non in ea parte fit, qua ſidus ipſum eſt ſpiſſi, ac ſolidi ignis, ſed qua rarus ſplendor excurrit, & in

Digitized by Google

crines diſpergitur. Per interualla ignium, non per ipſos vides. Stellæ, inquit, omnes rotundæ ſunt, Cometæ porrecti: ex quo apparet, ſtellas non eſſe. Quis enim tibi concedet, Cometas longos eſſe? Quorum natura quidem, vt ceterorum ſiderum, globus eſt, ceterum fulgor extenditur: Quemadmodum ſol radios ſuos longe lateque dimittit, ceterum ipſi alia eſt forma, alia ei quod ex ipſo fluit lumini: ſic Cometarum corpus ipſum corrotundatur, ſplendor autem longior quam ceterorum ſiderum apparet. Quare? inquis. Dic tu mihi prius, quare luna diſſimillimum ſoli lumen accipiat, cum accipiat à ſole? Quare modo rubeat, modo palleat? Quare liuidus illi & ater color ſit cum à conſpectu ſolis excluditur? Dic mihi, quare omnes ſtellæ inter ſe diſſimilem habeant aliquatenus faciem, diuerſiſſimam ſoli. Quomodo nihil prohibet, iſta ſidera eſſe, quamuis ſimilia non ſint: ita nihil prohibet, Cometas æternos eſſe & ſortis eiuſdem, cuius cetera, etiamſi faciem illis non habent ſimilem. Quid porro? mundus ipſe, ſi conſideres illum: nonne ex diuerſis compoſitus eſt? Quid eſt quare in leone ſemper ſol ardeat, & terras æſtibus torreat: in aquario adſtringat hiemem, flumina gelu claudat? Et hoc tamen & illud ſidus eiuſdem conditionis eſt, cum effectu & natura diſſimile ſit. Intra breuiſſimum tempus aries extollitur, libra tardiſſime emergit: & tamen hoc ſidus & illud eiuſdem naturæ eſt: cum illud exiguo tempore adſcendat, hoc diu proferatur. Non vides, quam contraria inter ſe elementa ſint? grauia & leuia ſunt, frigida & calida, humida & ſicca. Tota huius mundi concordia ex diſcordibus conſtat. Negas Cometen ſtellam eſſe, quia forma eius non reſpondeat ad exemplar, nec ſit ceteris ſimilis. Vides enim quam ſimillima ſit illa, quæ triceſimo anno reuertitur ad locum ſuum, huic quæ intra annũ reuiſit ſedem ſuam. Non ad vnam natura formam opus ſuum præſtat, ſed ipſa varietate ſe iactat. Alia maiora, alia velociora alijs fecit. Alia validiora, alia tẽperatiora: quædam autem eduxit à turba, vt ſingula & conſpicua procederent: quædam in gregem miſit. Ignorat naturæ potentiam, qui illi non putat aliquando licere, niſi quod ſæpius facit. Cometas non frequẽter oſtendit, attribuit illis alium locum, alia tempora, diſſimiles ceteris motus. Voluit & his magnitudinem operis ſui colere, quorum formoſior facies eſt, quam vt fortuitam putes ſiue amplitudinem eorum conſideres, ſiue fulgorem, qui maior eſt ardentiorque quam ceteris. Facies vero habet inſigne quiddam & ſingulare, non in anguſtum coniecta & arctata, ſed dimiſſa liberius, & multarum ſtellarum amplexa regionem. XXVII.

Ariſtoteles ait, Cometas ſignificare tempeſtatem, & ventorum intemperantiam atque imbrium. Quid ergo? non iudicas ſidus eſſe, quod futura denuntiat? Non enim ſic hoc tempeſtatis ſignum eſt, quomodo futuræ pluuiæ, XXVIII.

Scintillare oleum, & putres concreſcere fungos:

aut quomodo indicium eſt ſæuituri maris, ſi marinæ

In ſicco ludunt fulicæ: notaſque paludes
Deſerit, atque altam ſupra volat ardea nubem:

ſed ſic quomodo æquinoctium in calorem frigusque flectentis anni, quomodo illa quæ Chaldæi canunt, quid ſtella naſcentibus triſte lætumve conſtituat. Hoc vt ſcias ita eſſe, non ſtatim Cometes ortus ventos & pluuias minatur, vt Ariſtoteles ait, ſed annum totum ſuſpectum facit. Ex quo apparet, illum non ex proximo, quæ in proximum daret ſigna traxiſſe, ſed habere repoſita & compreſſa legibus mundi. Fecit is Cometes, qui Paterculo & Voſpiſco conſulibus apparuit, quæ ab Ariſtotele Theophraſtoque ſunt prædicta. Fuerunt enim maximæ & continuæ tempeſtates vbique. At in Achaia, Macedoniaque, vrbes terrarum motibus prorutę ſunt. Tarditas, inquit, illorum argumentum eſt grauiores eſſe, multumque in ſe habere terreni: ipſi præterea curſus. ferе enim compelluntur in cardines. Vtrumque falſum eſt. De priore dicam prius. Quare quæ tardius feruntur, grauia ſunt? quid ergo? Stella Saturni, quæ ex omnibus iter ſuum lentiſſime efficit, grauius eſt? Atqui leuitatis argumentum habet, quod ſuper ceteras eſt. Sed maiore, inquam, ambitu circuit, nec tardius it quam ceteræ, ſed longius. Succurrat tibi, idem me de Cometis poſſe dicere, etiamſi ſegnior illis curſus ſit. Sed mendacium eſt, ire eos tardius. Nam intra ſextum menſem dimidiam cæli partem tranſcurrit hic proximus. Prior intra pauciores menſes recepit ſe. Sed quia graues ſunt, inferius deferuntur. Primum non defertur, quod circumfertur. Deinde hic proximus à Septemtrione motus ſui initium fecit, & per Occidentem in Meridiana peruenit, erigenſque ſuum curſum oblituit. Alter ille Claudianus à Septemtrione primum viſus, non deſiit in rectũ aſſidue celſior ferri, donec exceſſit. Hęc ſunt quæ aut alios mouere ad Cometas pertinentia, aut me. Quæ an vera ſint, XXIX.

dij ſciunt, quibus eſt ſcientia veri. Nobis rimari illa & coniecturare in occulto tantum licet, nec cum fiducia inueniendi, nec ſine ſpe.

XXX. Egregie Ariſtoteles ait, numquam nos verecundiores eſſe debere, quam cum de diis agitur. Si intramus templa compoſiti, ſi ad ſacrificium acceſſuri vultum ſubmittimus, togam adducimus, ſi in omne argumentum modeſtiæ fingimur: quanto hoc magis facere debemus, cum de ſideribus, de ſtellis, de deorum natura diſputamus, ne quid temere, ne quid impudenter, aut ignorantes affirmemus aut ſcientes mentiamur? nec miremur tam tarde erui, quæ tam alte iacent Panætio & his qui videri volunt Cometen non eſſe ordinarium ſidus, ſed falſam ſideris faciem, diligenter tractandum eſt, an æque omnis pars anni edendis Cometis ſatis apta ſit: an omnis cæli regio idonea in qua creentur: an quacumque ire, ibi etiam concipi poſſint: & cetera, quæ vniuerſa tolluntur, cum dico illos fortuitos non eſſe ignes, ſed intextos mundo, quos non frequēter educit, ſed in occulto mouet. Quam multa præter hos per ſecretum eunt, nūquam humanis oculis oriētia? Neque enim omnia Deus humanis oculis nota fecit. Quota pars operis tanti noſtris oculis committitur. Ipſe qui ea tractat, qui condidit, qui totum hoc fundauit deditque circa ſe maiorque eſt pars operis ſui, ac melior, effugit oculos, cogitatione viſendus eſt.

XXXI. Multa præterea cognata numini ſummo, & vicinam ſortita potentiam, obſcura ſunt. Aut fortaſſe, quod magis mireris, oculos noſtros & implent & effugiunt: ſiue illis tanta ſubtilitas eſt, quantum conſequi acies humana non poſſit: ſiue in ſanctiore ſeceſſu maieſtas tanta delituit, & regnum ſuum, id eſt ſe, regit, nec vlli aditum dat, niſi animo. Quid ſit hoc, ſine quo nil eſt, ſcire non poſſumus: & miramur, ſi quos igniculos parum nouimus, cum maxima pars mundi Deus lateat? Quam multa animalia hoc primum cognouimus ſæculo? & quidem multa venientis æui populus ignota nobis ſciet. Multa ſæculis tunc futuris cum memoria noſtri exoleuerit, reſeruantur. Puſilla res mundus eſt, niſi in illo quod quærat omnis mundus habeat. Non ſemel quędam ſacra traduntur: Eleuſis ſeruat, quod oſtendat reuiſentibus. Rerum natura, ſacra ſua non ſimul tradit. Initiatos nos credimus, in veſtibulo eius hęremus. Illa arcana non promiſcue nec omnibus patēt: reducta & in interiore ſacrario clauſa ſunt. Ex quibus aliud hæc ætas, aliud quę poſt nos ſubibit, adſpiciet. Quando ergo iſta in notitiam noſtram perducentur? Tarde magna proueniunt, vtique ſi labor ceſſat. Id quod vnum toto agimus animo, nondum perfecimus, vt peſſimi eſſemus. Adhuc in proceſſu vitia ſunt. Inuenit luxuria aliquid noui, in quod inſaniat. Inuenit impudicitia nouam contumeliam ſibi. Inuenit delitiarum diſſolutio & tabes aliquid tenerius molliuſque, quo pereat. Nondum ſatis robur omne proiecimus. Adhuc quidquid eſt boni moris, exſtinguimus leuitate & politura corporum. Muliebres munditias anteceſſimus, colores meretricios, matronis quidem non induendos, viri ſumimus. Tenero & molli ingreſſu ſuſpendimus gradum; non ambulamus, ſed incedimus. Exornamus annulis digitos, in omni articulo gemma diſponitur. Quotidie comminiſcimur, per quæ virilitati fiat iniuria, vt traducatur, quia non poteſt exui. Alius

XXXII. genitalia excidit, alius in obſcœnam partem ludi fugit, & locatus ad mortem, infamiæ armatur. Egenus etiam, in quo morbum ſuum exerceat, legit. Miraris, ſi nondum ſapientia omne opus ſuum impleuit? Nondum tota ſe nequitia protulit. Adhuc naſcitur, & huic omnes operam damus: huic oculi noſtri, huic manus ſeruiunt. Ad ſapientiam quis accedit? Quis dignam iudicat, niſi quam in tranſitu nouerit? Quis philoſophiam, aut vllum liberale reſpicit ſtudium, niſi cum ludi intercalantur, cum aliquis pluuinus interuenit dies, quem perdere licet? Itaque tot familiæ philoſophorum ſine ſucceſſore deficiunt. Academici & veteres & minores nullum antiſtitem reliquerunt. Quis eſt qui tradat præcepta Pyrrhonis? Pythagorica illa inuidioſæ turbæ ſchola præceptorem non inuenit. Sextiorum noua & Romani roboris ſecta, inter initia ſua, cum magno impetu cœpiſſet, exſtincta eſt. At quanta cura laboratur, ne cuius cantomimi nomen intercidat? Stat per ſucceſſores Pyladis & Batilli domus: harum artium multi diſcipuli, ſunt, multique doctores. Priuatim vrbe tota ſonat pulpitum. In hoc viri, in hoc fœminæ tripudiant. Mares inter ſe vxoreſque contendunt, vter det latus illis. Deinde ſub perſona, cum diu trita frons eſt, tranſitur ad ganeam. Philoſophiæ nulla cura eſt. Itaque adeo nihil inuenitur ex his quæ parum inueſtigata antiqui reliquerunt, vt multa quæ inuenta erant, oblitterentur. At mehercules ſi hoc totis membris premeremus, ſi in hoc iuuentus ſobria incumberet, hoc maiores docerent, hoc minores addiſcerent, vix ad fundum veniretur: in quo veritas poſita eſt, quam nunc in ſumma terra & leui manu quærimus.

Naturalium quæſtionum finis.

Digitized by Google

MVRETVS.

DE Cometis, quæ propria huius libri materia eſt videndus Ariſtoteles cap. ſexto, & cap. ſeptimo primi Meteorologicon. Plinius cap. xxv. lib. ſecundi, & alij.

AD CAP. I. 1. Quod à ſolſtitio ad minuendos dies vertitur.] *Hæc omnia & abſunt à veteribus libris, & plane redundant. Quare deleri iuſſi.*

AD CAP. II. 2. Vtrum mundus terra ſtante.] *Cicero in Academicis*: Hicetas (*ita enim iampridem legendum docui, non vt vulgo*, Nicetas) Syracuſius, vt ait Theophraſtus, cœlum, ſolem, lunam, ſtellas, ſupera denique omnia ſtare cenſet: neque, præter terram, rem vllam in mundo moueri: quæ cum circum axem ſe ſumma celeritate conuertat & torqueat, eadem effici omnia, quæ, ſi, ſtante terra, cælum moueretur. Atque hoc etiã Platonem in Timæo dicere quidam arbitrantur, ſed paullo obſcurius. *Laërtius ab alys hunc, ab alys Philolaum huius admirabilis ſententiæ auctorem putari ait. Sed & Heraclides Ponticus, & Ecphantus Pythagoreus idem ſenſiſſe traduntur.*

AD CAP. XI. 3. Quibuſdam antiquorum.] *Anaxagoræ & Democriti opinio hæc fuiſſe dicitur.*

AD CAP. XXI. 4. Sex enim menſibus.] *Quomodo igitur tuebimur Plinium, cuius hæc verba ſunt?* breuiſſimum quo cernerentur ſpatium ſeptem dierum annotatum eſt, longiſſimum octoginta. *Nimirum addenda eſt Plinio vna littera* C: *vt ſit*, C. octoginta. *Totidem enim diebus ſex menſes conſtant.*

PINCIANVS.

Cap. I. QVi ſydera crediderunt.] *Vetus lectio*, tradiderunt, *non* crediderunt.

III. Sed videri illos accendi turbine quodam.] *Conſidera, an ſcribendum ſit non* illos, *ſed* illis: *videlicet Chaldæis.*

IV. Huic videtur plurimum virium habere ad omnem ſublimium motus ſtella Saturni] *Quædam exemplaria.* Huic videtur plurimum virium habere ſtella Saturni. *reliqua deſiderantur.*

V. Et quacũque incumbit, ſolum nudat:] Quocumque *vetus lectio agnoſcit, non* quacumque.

In quo igne multã quidem fuerunt digna quæ notarentur:] *Breuius eadem*, In quo igne multa fuerunt, quæ notarentur.

VIII. Lunam aut quinque ſydera rapi vento.] *Scribendum puto* lumina, *non* lunam: *vt vocet ſolem & lunam lumina, quæ ſacra littera luminaria appellãt: & errones, ſidera antiquorum more, qui ſolem & lunam inter Planetas non reponebant. Eadem menda in verbis quæ ſequuntur.*

Non tamen ſupra lunam efferrent.] *Scribendum enim* lumina, *non* lunam.

IX. Nec ſupra lunam vſque in ſtellarum locum creſcere.] *Legendum reor*, nedum ſupra lumina in ſtellarum locum creſcere: *vt non multo poſt*, nedum particula æris intorti.

Mira velocitas eius & mira breuitas eius.] *Lege*, Mira velocitas eius, & mira breuitas, *ex vetere lectione, & mox*, Violentius celeriuſque in terra circa eam voluitur.] *Duo illa verba* celeriuſque *non habentur in eadem.*

X. Nec hæſitatus qui nec reſiſtit.] *Caſtigandum cenſeo*, nec hæſitat vſquam, nec reſiſtit.

Et puto talis eſſe debet,] *Caſtigandum puto*, At puto talis eſſe debet, *vt ſit aduerſatio.*

XII. Intra exiguum tempus, cum obſcurari cœperint, liberari.] *Legendum mihi videtur*, intra exiguum tempus quam obſcurari ceperint, liberari.

Præterea illa nobis vicina videntur,] Iſta, *non* illa, *legito, ex vetere lectione.*

Altera ſtella vſque ad alteram ſtellam ignem mittere.] *Verbum illud* ſtellam *non habetur in eadem.*

Sicut faces trabeſque.] *Eadem*, Sicut faces, ſicut tubas, trabeſque.

XXI. Hinc itaque deſcendunt inuitante materia, non itinere.] Deſcendit *eadem*, non deſcendunt.

XXII. Neque appropinquat ſ[illegible]o etiam nunc. Ignis autem it, quo natura ſua ducit.] *Corrige*, neque appropinquat ſolo. Etiamnum ignis aut it quo natura ſua ducit. *ex eadem.*

XXIII. Quæ ſola moueri creditis,] *Scribo*, credis, *non* creditis, *ex eadem, vt infra*: Credis autem in hoc maximo & pulcherrimo corpore.

Quid eſt, quare in aliqua parte cœli peruium non ſit?] *Eadem non* preuium *habet ſed* paruium, *vt forte ſcribi debeat* par via.

XXIX. Quia quæ tardius feruntur, grauia ſunt.] *Corrigendum reor*, Quare quæ tardius feruntur, grauia ſunt? *vt legatur per notam interrogationis*;

Succuratque tibi idem me de cometis poſſe dicere,] *Particula* que *eradenda, ex vetere lectione. Et aliquanto poſt* coniectare *fidelius quam* coniecturare *ſcribetur.*

Multo præterea cognata nimium numini ſummo.] *Scribe* ſuo *non* ſummo, *ex eadem.*

Id quod vnum toto agimus animo.] *Scribe*, in quod vnum toto agimur animo. *ex eadem.*

Aliquid tenerius molliuſque quo pereat.] *Eadem* pereatur *agnoſcit, non* pereat.

OPSOPOEVS.

Cap. I. QVamuis ſpargatur.] Fortunatus legit, *Quamuis ſpargatur & longius exeat.* & ita v. c.

III. *Stellas eſſe quæ currant.*] Idem mauult legere *coeant* vel *concurrant*, quanquam in omnibus exẽplaribus *currant* reperiſſet. Quod Anaxagoras & Democritus nihil aliud Cometen eſſe arbitrentur, quam iunctam effigiem, lumenque commiſſum & confuſum duarum vel plurium ex propinquo errantium ſtellarum.

VI. Bene m. ſſ. *criniti vndique & immoti.* & *mox eadem fieri ratione hos Cometas exiſtimat.*

Quod illi turbines.] Vox *turbines* deeſt in Nicotiano codice. iure. quia interpretis eſt, non Senecæ. Nec ad *illi* ſubaudiendum *turbines*, aut quod præceſſit, *ignes turbine eiecti*: ſed *Cometa.* nam turbines ex ſuperiori parte in terras non deprimuntur, ſed circa terras concepti quicquid intra ſe comprehendunt, curſu ſuo accedunt, & in altum leuant.

Hi de terra in ſuperiora eleuantur.] M. ſſ. *hi de terra in ſuperiora eluctantur.* quod verbum aptiſſimum eſt turbinum violentiæ exprimendæ.

VII. Monet Fortunatus ex vetuſtis codicibus legendum, *His accedit illud quoque, quod ventus*, &c.

Deinde ſi illos aquilo.] Delendum eſt *Deinde*, libris ſcriptis & Aldina editione adprobantibus.

Mox Membrana vetus, *A qui variè cõcurrerũt.* & poſt bene, *& qui per diem noctemque quantũ tranſierit, abſcondat.* vt *motus* ſubaudiatur.

Digitized by Google

VIII. Nicotianus codex, *vt Salluſtij, verbo vtar.*

IX. Elegantius m. ſſ. *Neceſſe eſt ipſa conciatione*, &c.

X. Nicotianus codex, *Puto talis eſſe debet*, omiſſo, *At.* Poſtea expunge præpoſitionem *in*,

XI. Veteres codices, etiam Fortunati, *aut in latera demiſſet.*

Veteres membranæ, *propter hunc illorum curſum*, vel *concurſum.*

Mox.] Eadem & Fortunatus *digreſſio.* male vulgo *congreſſio.* & contra ſenſum.

XII. Neſcio quid vitij lateat in his verbis, *quemadmodum alterne arcus ſolis viſitur.* Ita emendauerat Fortunatus, cum ante legeretur, *quemadmodum arcum alterne ſol viſit.* Membranæ quoque veteres diſſentiunt. in vna eſt. *quemadmodum arcus alterne ſol viſitur.* in altera. *quemadmodum arcus aliter niſi ſole vincitur.* Eruant alij quod poſſunt.

Et intra breuiſſimam.] In m. ſſ. deeſt coniunctio *&*, & proxima linea præpoſitio *a.*

Ad extremam eorum.] Scribendum *extrema eorum*, vt in prioribus editionibus eſt.

XIII. M. ſſ. *ex illa vtraque mundum iacente.* Natiua Senecæ verba reſtituo, *ex illa vltra mundum iacente materia.*

XVI. *Sicut hic Cometem.*] Fortunatus refert *ſicut hic*, ad ſuperiorem clauſulam, & ſubintelligit verbum *decipit.*

XVII. *Qui omne poſt ſe.*] Membrana vetus, *qui omē pra ſe fut. ſang. ferunt* & ſtatim, *maioraque, quia ex loco*, &c.

XVIII. Lege *intra quos*, ſcilicet terminos ſigniferi, ex Nicotiano codice.

XX. Ita conſtituendus eſt locus ex v. c. *Iam ipſa fulmina, & ſi velocitate mira ſimul & perſtringunt aciem & relinquunt*, (vnus *remittunt*,) *ignes ſunt aeris triti*, &c.

XXI. M. ſſ. *deſcendit. In aere quoque non dextram lauamque partem premit.*

XXII. Item, *& tam pertinaciter hæreat, quam qua natura, ne vnquam excuterentur, aptauit.* Cuſam lectionem protulit quidem Fortunatus ex v. c. ſed illam probiorem cenſuit.

XXIII. *In aliqua parte cælum peruium.*] Vox *cælum* non eſt in vno codice: in alio vero ſcribitur *celi.* Et ſtatim referunt ambo m. ſſ. *non poſſe vllam ſtellam, niſi ſigniferum attingit*, (vel *attigit*) *vadere: Cometet*, &c.

XXIV. Tria hæc verba *alius incorporalem potentiam*, valde mihi ſuſpecta ſunt: & ex Thomæ potius vel Scoti quam Senecæ ſchola eſſe videntur.

XXV. *Vt ſemel miſſa ſunt.*] Placet Nicotiani codicis lectio, *vt ſemel iuſſa ſunt.*

Mox. Vetus membrana, *alia alijs incident, qua*, &c.

XXVIII. Fortunato vetus lectio, *non ex improuiſo*, rectior videtur.

XXIX. *Quare qua tardius.*] Scripti ſunt contra Pincianum. *Quia* enim, non *Quare* habent, abſque interrogationis nota.

Fortunatus ſcribit legendum ex vetuſtis, non *Dij ſciunt.* ſed *diſcutiant quibus eſt ſententia veri.* Supra quoque, *Contenti*, inquit, *ſumus inuentis aliquid veritati & poſteri conferant. Diſcutiant* autem hoc ſenſu dixit, vt palam diſputent, & exquirant, quos ea cura tenet. ſequitur enim, *Nobis rimari illa & coniecturare in occulto tantum licet.* Illud enim dictum *Dij ſciunt*, puerile & putidum eſt, neque huic loco inconueniens, Tragici ſolent ad aliquem Deum confugere. vbi explicare argumenti exitum non poſſunt atque vbi aliquis dignus vindice nodus inciderit. Ita quidem Fortunatus. Et hunc hactenus ſecutæ ſunt Baſileenſes & ex his deductæ aliquot editiones. Sed Romani lectio munita eſt plurimum codicum fide, & patet ex ſequentibus Senecæ verbis.

Ex m. ſſ. legendum, *& coniectura ira in occulta tantum licet.* Sic ait lib. II. nat. quæſt. cap. vlt. *Cum imus per occulta natura.*

XXX. M. ſſ. *Neque enim omnia Deus hominum fecit. Quota pars operis tanti nobis committitur?*

XXXI. Locus non bene hæret: nec in m. ſſ. conſtat. ita enim ferunt, *ſeculo quam multa negotia. Ne hoc quidem. Multa*, &c.

Non ambulamus ſed incedimus.] Fortunati vetus lectio, *non ambulamus, ſed repimus.*

Partem ludi.] Lipſius Saturn. ſerm. lib. I. cap. XVIII. Obſcænam partem ludi in Seneca lego: nec ſcio an ad ſpoliarium, an ad ludi locum fœdum vbi ſpongia, referam: an potius emendem, *artem ludi*, & capiam de ijs qui ſponte ſeſe auctorant.

Mox. Placet Fortunati lectio, *infame armatur*, qui mox de egeno. at libri noſtri ὁ ἐν *infame.* Idem ſtatim, *quem perdere libet.*

Priuatim vrbe.] Idem, *Priuatum vrbe tota ſonat pulpitum.* Mox in antiquis editionibus fuerat, *vt detur latus*: Fortunatus ex v. c. repoſuit, *vter det latus illis.* at Nicotianus codex habet, *vter det latus. Illius deinde ſub perſona*, &c.

Mox Vetera (ſcribit Fortunatus) recentiaque exemplaria forſitan rectius *galeam.* dixit enim *Deinde ſub perſonna cum diu trita frons eſt.* nam nam prius & viri & feminæ impudentiores exerceantur ſub perſona, deinde quaſi ad veram arenam ſe præparent, ſub galea. Iuuenalis lib. II.

Quem praſtare poteſt mulier galeata pudorem?

Idem paulo poſt:

Aſpice quo fremitu monſtratos perferat ictus,
Et quanto galea curuetur pondere ———

Hæc fæminarum impudentia eo progrediebabatur inſaniæ, vt aliquando in veram arenam, veramque pugnam prodire auderent, & cominus apros, leones, vrſos, & alias id genus feras in arena conficere, Iuuenalis lib. I.

———*Cum Maeuia Tuſcum*
Figat aprum, & nuda teneat venabula mamma.

Item Martialis primo Epigrammaton:

Belliger inuictis quod Mars tibi ſauit in armis,
Non ſatis eſt Cæſar, ſauit & ipſa Venus.
Proſtratum Nemees & vaſta in valle leonem
Nobile, & Herculeum fama canebat opus.
Priſca fides taceat. nam poſt tua munera Cæſar,
Hac iam feminea vidimus acta manu.

Papinius in Siluis:

Stat ſexus rudis, inſciusque ferri
Et pugnas capit improbus virileis.
Credas ad Tanaim, ferumque Phaſim
Thermodontiacas calere turmas.

Refert Suetonius Domitianum non modo virorum, verum etiam feminarum pugnas edidiſſe. Hæc Fortunatus.

GRVTERVS ET IVRETVS.
EX CAP. III.

PLures eſſe ſtellas qua currant] ita & mei & Fortunati, qui tamen malit, *quæ coeant*, aut certe *concurrant*, quod ipſum voluiſſe Anaxagoram & Democritum ipſe prodit Ariſt. lib. I. meteor.

EX CAP. VII.

His accedit illud quoque ventus] ſic Eraſmus. at mei omn. item Fortunati, *quoque, quod ventus.*

EX CAP. XIII.

quam manum exercere & in ventum iactare brachia.] ſic & Pall. mei ſed enim cum ſic in Col. *inanum ex.* retineo coniecturam meam, *inane exercere,* h. e. ipſum *aera,* de qua latius lib. 1. cap. 3. Suſpic.

EX CAP. XIV.

Quinque ſolas eſſe] ita & vett. Fortunati codd. & Pal. tert. at reliqui, vt & exoletæ editt. *quinque ſtellas eſſe.*

EX CAP. XXXI.

Eleuſis ſeruat quod oſtendat reuiſentibus] ſic Muretus. aliæ editt. *Eleuſina,* quod & in Pal. quart. & Colonam tert. *Cluſin.* meminit huius loci Hadr. Iunius Adag. 13. Centur. 6. deque hac re multa quoque Tertullianus aduerſus Valentinianos.

L. ANNÆI SENECÆ
CLAVDII CAESARIS
ΑΠΟΚΟΛΟΚΥΝΤΟΣΙΣ.

QVID actum ſit in cælo ante diem tertium eidus Octobris, Aſinio Marcello, Acilio Auiola Coſſ. anno nouo, initio ſæculi feliciſſimi, volo memoriæ tradere. Nihil offenſæ vel gratiæ dabitur. Hæc ita vera ſi quis quæſierit vnde ſciam: primum, ſi noluero, non reſpondebo. Quis coacturus eſt? Ego ſcio me liberum factum, ex quo ſuum diem obiit ille, qui verum prouerbium fecerat, Aut regem, aut fatuum naſci oportere. Si libuerit reſpondere, dicam quod mihi in buccam venerit. Quis vmquam ab hiſtorico iurato res exegit? Tamen ſi neceſſe fuerit auctorem producere, quærite ab eo qui Druſillam euntem in cælum vidit. Idem Claudium vidiſſe ſe dicet iter facientem, non paſſibus æquis. Velit, nolit, neceſſe eſt illi omnia videre, quæ in cælo agantur. Appiæ viæ curator eſt: qua ſcis & diuum Auguſtum, & Tiberium Cæſarem, ad deos iſſe. Hunc ſi interrogaueris, ſoli narrabit: coram pluribus numquam verbum faciet. Nam ex quo in ſenatu iurauit ſe Druſillam vidiſſe cælum adſcendẽtem, & illi pro tam bono nuntio nemo credidit quid viderit, verbis conceptis adfirmauit, ſe non indicaturum etiamſi in medio foro hominem vidiſſet occiſum. Ab hoc ego quæcumque audiui, certe clara affero, ita illum ſaluum & felicem habeam.

Iam Phœbus breuiore via contraxerat ortum
Lucis, & obſcuri creſcebant 2 tempora ſomni,
Iamque ſuum victrix augebat Cynthia regnum;
Et deformis hiems gratos carpebat honores
Diuitis autumni, viſoque ſeneſcere Baccho
Carpebat raras ſerus vindemitor vuas.

Puto magis intelligi ſi dixero, menſis erat October, dies tertius eidus Octobris. Horam non poſſum tibi certam dicere. facilius inter Philoſophos, quam inter horologia conueniet. Tamen inter ſextam & ſeptimam erat. Nimis ruſtice 3 acquieſcunt oneri poetæ, non contenti ortus & occaſus deſcribere, vt etiam medium diem inquietent. Tu ſic tranſibis horam tam bonam?

Iam medium curſu Phœbus diuiſerat orbem,
Et propior nocti feſſas quatiebat habenas,
Obliquo flexam deducens tramite lucem.

Claudius animam agere cœpit, nec inuenire exitum poterat. Tum Mercurius, qui ſemper ingenio eius delectatus eſſet, vnam de tribus Parcis educit, & ait: Quid fœmina crudeliſſima hominem miſerum torqueri pateris, 4 nec vnquam meritum, vt tamdiu cruciaretur? Annus ſexageſimus & quartus eſt, ex quo cum anima luctatur. Quid huic inuides? Patere mathematicos aliquando verum dicere, qui illum ex quo princeps factus eſt, 5 omnibus annis, omnibus menſibus efferunt. Et tamen non eſt mirum ſi errant. horam eius nemo nouit. Nemo enim illum vmquam natum putauit. Fac quod faciendum eſt.

Dede neci. melior vacua ſine regnet in aula.

Sed Clotho: Ego mehercule, inquit, puſillum temporis adiicere illi volebam, dum hos pauculos, qui ſuperſunt, ciuitate donaret. Conſtituerat enim omnes Græcos,

Digitized by Google

Gallos, Hiſpanos, 6 Britannos, togatos videre. Sed quoniam placet aliquos peregrinos in ſemen relinqui, & tu ita iubes fieri, fiat. Aperit tum capſulam, & treis fuſos profert. Vnus erat Augurini, 7 alter Babæ, tertius Claudij. Hos, inquit, treis vno anno exiguis interuallis temporum diuiſos mori iubebo: nec illum incomitatum dimittam. Non oportet enim eum, qui modo ſe tot millia hominum ſequentia videbat, tot præcedentia, tot circumfuſa, ſubito ſolum deſtitui. Contentus erit his interim conuictoribus.

Hæc ait, & turpi conuoluens ſtamina fuſo,
Abrupit ſtolidæ regalia tempora vitæ.
At Lacheſis redimita comas, ornata capillos,
Pieria crines lauro frontemque coronans,
Candida de niueo ſubtemina vellere ſumit,
Felici moderanda manu: quæ ducta colorem
Aſſumpſere nouum: mirantur penſa ſorores.
Mutatur vilis pretioſo lana metallo:
Aurea formoſo deſcendunt ſæcula filo.
Nec modus eſt illis, felicia vellera ducunt,
Et gaudent implere manus, ſunt dulcia penſa.
Sponte ſua feſtinat opus, nulloque labore
Mollia contorto deſcendunt ſtamina fuſo.
Vincunt Tithoni, vincunt & Neſtoris annos.
Phœbus adeſt, cantuque iuuat, gaudetque futuris:
Et lætus nunc plectra mouet, nunc penſa miniſtrat.
Detinet intentas cantu, fallitque laborem.
Dumque nimis citharam, fraternaque carmina laudant.
Plus ſolito neuere manus: humanaque fata
Laudatum tranſcendit opus. Ne demite Parcæ,
Phœbus ait: vincat mortalis tempora vitæ,
Ille mihi ſimilis vultu, ſimiliſque decore,
Nec cantu, nec voce minor: felicia laſſis
Sæcula præſtabit, legumque ſilentia rumpet.
Qualis diſcutiens fugientia lucifer aſtra;
Aut qualis ſurgit redeuntibus heſperus aſtris:
Qualis cum primum tenebris aurora ſolutis
Induxit rubicunda diem, ſol adſpicit orbem
Lucidus, & primos è carcere concitat axes:
Talis Cæſar adeſt, talem iam Roma Neronem
Adſpiciet, flagrat nitidus fulgore remiſſo
Vultus, & affuſo ceruix formoſa capillo.

Hæc Apollo. At Lacheſis, quæ & ipſa homini fortiſſimo faueret, fecit, & plena orditur manu, & Neroni multos annos de ſuo donat. Claudium autem iubent omnes χαίροντας, εὐφημοῦντας ἐκπέμπειν δόμων. Et ille quidem animam ebullijt, & eo deſijt viuere videri. Exſpirauit autem dum comœdos audit. Vt ſcias me non ſine cauſa illos timere. Vltima vox eius inter homines audita eſt, cum maiorem ſonitum emiſiſſet illa parte, qua facilius loquebatur: Væ me, puto, concacaui me, Quid autem fecerit, neſcio: 8 omnia certe concacauit. Quæ in terris poſtea ſint acta, ſuperuacuum eſt referre. Scitis enim optime: nec periculum eſt, ne excidant, 9 quæ memoriæ publicum gaudium impreſſerunt. Nemo felicitatis ſuæ obliuiſcitur. In cælo quæ acta ſint, audite: fides penes auctorem erit. Nunciatur Ioui, veniſſe quemdam bonæ ſtaturæ bene canum, neſcio quid illum minari: aſſidue enim caput mouere, pedem dextrum trahere. quæſiſſe ſe cuius nationis eſſet? reſpondiſſe, neſcio quid perturbato ſono, & voce confuſa, non intelligere ſe linguam eius: nec Græcum eſſe, nec Romanum, nec vllius gentis notæ. Tum Iupiter Herculem, quia totum orbem terrarum pererrauerat, & noſſe videbatur omnes nationes, iubet ire & explorare, quorum hominum eſſet. Tum Hercules primo adſpectu ſane perturbatus eſt, vt qui etiam non omnia monſtra timuerit: vt vidit noui generis faciem, inſolitum inceſſum, vocem nullius terreſtris animalis, ſed (qualis eſſe marinis belluis ſolet) raucam & implicatam, putauit ſibi tertium decimum laborem veniſſe. Diligentius intuenti, viſus eſt quaſi homo. Acceſſit itaque, & quod facillimum fuit Græculo, ait: τίς πόθεν εἰς ἀνδρῶν, πόθι τοι πόλις: Vbi hæc Claudius, gaudet eſſe illic philologos homines, ſpe-

rat futurum aliquem hiſtoriis ſuis locum. Itaque & ipſe Homerico verſu Cæſarem ſe eſſe ſignificans, ait:

Ιλιόθεν με φέρων ἄνεμος Κικόνεσσι πέλασσεν.

Erat autem ſequens verſus verior, æque Homericus:

Ἔνθα δ' ἐγὼ πόλιν ἔπραθεν, ὤλεσε δ' αὐτούς.

Et impoſuerat Herculi homini minime vafro, niſi fuiſſet illic Febris, quæ fano ſuo relicto ſola cum illo venerat: ceteros omnes deos Romæ reliquerat. Iſte, inquit, mera mendacia narrat. Ego tibi dico, quæ cum ipſo tot annos vixi, Lugduni natus eſt: 10 Marci municipem vides: quod tibi narro, ad ſextumdecimum lapidem à Vienna natus eſt, Gallus germanus. Itaque quod Gallum facere oportebat, Romam cœpit. Hunc ego tibi recipio Lugduni natum, vbi Licinius multos annos regnauit. Tu autem qui plura loca calcaſti, quam vllus mulio perpetuarius, Lugdunenſes ſcire debes, & multa millia inter Xantum & Rhodanum intereſſe. Excandeſcit hoc loco Claudius, & quanto poteſt murmure iraſcitur. Quid diceret, nemo intelligebat. Ille autem Febrim duci iubebat, illo geſtu ſolutæ manus, & ad hoc vnũ ſatis firmę, quo decollare homines ſolebat. Iuſſerat illi collum præcidi. Putares omnes illius eſſe libertos, adeo illum nemo curabat. Tum Hercules: Audi me, inquit, tu, & deſine fatuari: veniſti huc, vbi mures ferrum rodunt. Citius mihi verum, ne tibi alogias excutiam. Et quo terribilior eſſet, tragicus fit, & ait:

Exprome propere, ſede qua genitus cluas,
Hoc ne peremptus ſtipite, ad terram accidas.
Hæc claua reges ſæpe mactauit feros.
Quid nunc profatu vocis incerto ſonas?
Quæ patria, quæ gens mobile eduxit caput,
Ediſſere. equidem regna tergemini petens
Longinqua regis, vnde ab Heſperio mari
Inachiam ad vrbem nobile aduexi pecus
Vidi duobus imminens fluuiis iugum
Quod Phœbus ortus ſemper obuerſo vidit?
Vbi Rhodanus ingens amne prærapido fluit,
Ararque dubitans quo ſuos curſus agat,
Tacitus quietis alluit ripas vadis.
Eſtne illa tellus ſpiritus altrix tui?

Hæc ſatis animoſe & fortiter. Nihilominus mentis ſuæ non eſt, & timet μωροῦ πληγήν. Claudius vt vidit virum valentem oblitus nugarum, intellexit neminem parem ſibi Romæ fuiſſe: illic non habere ſe idem gratiæ: Gallum in ſuo ſterquilinio plurimum poſſe. Itaque quantum intelligi potuit, hæc viſus eſt dicere: Ego te fortiſſime deorum Hercules, ſperaui mihi affuturum apud alios: & ſi quis à me 11 notorem petiiſſet, te fui nominaturus, qui me optime noſti. Nam ſi memoria repetis, ego eram, qui tibi ante templum tuum ius dicebam totis diebus menſe Iulio & Auguſto. Tu ſcis quantum illic miſeriarum pertulerim, cum cauſidicos audirem, & diem & noctem: in quos ſi incidiſſes, valde fortis licet, maluiſſes Cloacas augiæ purgare: multo plus ego ſtercoris exhauſi. * Sed quoniam volo, non mirum, quod impetum in curiam feciſti nihil tibi cluſi eſt. Modo dic nobis, qualem deum iſtum fieri velis: ἐπικούρειος θεὸς non poteſt eſſe: οὔτε αὐτὸς πρᾶγμα ἔχει, οὔτε ἄλλοις παρέχει. Stoicus? quomodo poteſt rotundus eſſe (vt ait Varro) ſine capite, ſine præputio? Eſt aliquid in eo Stoici Dei: iam video, nec cor nec caput habet. * Si mehercules à Saturno petiiſſet hoc beneficium, 12 cuius menſem toto anno celebrauit Saturnalia eius princeps non tuliſſet. 13 Illum Deum ab Ioue, quem quantum quidem in illo fuit, damnauit inceſti. L. Syllanum enim generum ſuum occidit. Oro per quod ſororem ſuam, feſtiuiſſimam omnium puellarum, quam omnes Venerem vocarent, maluit Iunonem vocare. 14 Quare, inquit, quæro enim, ſororem ſuam ſtulte ſtudere; Athenis dimidium licet Alexandriæ totum? Quia Romæ, inquit, mures molas lingunt: 15 hic nobis curua corrigit. Quid in cubiculo ſuo faciat, neſcio: etiam cæli ſcrutatur plagas, deus fieri vult. Parum eſt quod templum in Britannia habet, quod hunc barbari colunt, & vt deum orant. Αλώρου φιλέτου χεῖν. Tandem Ioui venit in mentem, priuatis intra curiam morantibus ſententiam dicere, 16 nec diſputare. Ego, inquit, P. C. interrogare vobis permiſeram, vos mera mapalia feciſtis. Volo ſeruetis diſciplinam curiæ. Hic qualiſcumque eſt, quid de nobis exiſtimabit? illo dimiſſo, primus interrogatur ſententiam Ianus pater: is deſignatus erat in Kal. Iulias poſtmeridianus Coſ.

Digitized by Google

homo quantumuis vafer, qui ſemper ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω. Is multa diſerte, quod in foro viuat, dixit, quæ notarius perſequi non potuit: & ideo non refero: ne alijs verbis ponam, quæ ab illo dicta ſunt. Multa dixit de magnitudine deorum: non debere hunc vulgo dari honorem. Olim,inquit,magna res erat, Deum fieri: 17 fama nimium feciſti. Itaque ne videar in perſonam, non in rem ſententiam dicere,cenſeo ne quis poſt hunc diem Deus fiat ex his, qui ἀρούρης καρπὸν ἔδουσιν: aut ex his, quos alit ζείδωρος ἄρουρα. Qui contra hoc S.C. deus factus,fictus pictuſve erit eum dedi laruis, & proximo munere inter nouos auctoratos,ferulis vapulare placet, Proximus interrogatur, ſententiam Dieſpiter 18 Vicæ Potæ filius,& ipſe deſignatus Coſ. nummulariolus. Hic quæſtu ſe ſuſtinebat,vendere ciuitatulas ſolebat. Ad hunc ſe belle acceſſit Hercules,& auriculam ei tetigit. Itaq; in hæc verba cenſet: Cum Diuus Claudius Diuum Auguſtum ſanguine contingat,nec minus Diuam Auguſtam auiam ſuam,quam ipſe Deam eſſe iuſſit,longeque omnes mortales ſapientia antecellat,ſitque è rep. eſſe aliquem, qui cum Romulo poſſit

---- *feruentia rapa vorare*:

cenſeo, vt D. Claudius ex hac die Deus fiat,ita vti ante eum quis optimo iure factus ſit, eamque rem ad μεταμορφώσεις Ouidij adijciendam. Variæ erant ſententiæ, & videbatur Claudius ſententia vincere. Hercules enim,qui videret ferrum ſuum in igne eſſe, modo huc,modo illuc curſabat: & aiebat: Noli mihi inuidere,mea res agitur: deinde ſi quid volueris,inuicem faciam: Manus manum lauat. Tunc Diuus Auguſtus ſurrexit ſententiæ ſuæ dicendæ, & ſumma facundia diſſeruit, P.C. vos teſtes habeo, ex quo deus factus ſum, nullum verbum me feciſſe. ſemper meum negotium ago. Sed non poſſum amplius diſſimulare, & dolorem quem grauiorem pudor facit, continere. In hoc terra marique pacem peperi? ideo ciuilia bella compeſcui? ideo legibus vrbem fundaui, operibus ornaui? Et quid dicam P. C. non inuenio: omnia infra indignationem verba ſunt. Confugiendum eſt itaque à me ad Meſſalæ Coruini diſertiſſimi viri illam ſententiam: 19 Præcidit ius imperij. hic, P. C. qui nobis non poſſe videtur muſcam excitare, tam facile homines occidebat, 20 quam canis exta edit. Sed quid ego de tot acribus viris dicam? Non vacat deflere publicas clades intuenti domeſtica mala. Itaque illa omittam, hæc referam. 21 Etiamſi Phormea Grçce neſcit, ego ſcio. ΕΝΤΙΚΟΝΤΟΝΤΚΗΝΔΙΗC ſeneſcit. Iſte, quem videtis, per tot annos ſub meo nomine latens, hanc mihi gratiam retulit, vt 22 duas Iulias proneptes meas occideret, alteram ferro,alteram fame: vnum abnepotem L. Syllanum. Videris Iupiter, an in cauſſa mala,certe in tua, ſi hic inter nos futurus eſt. Dic mihi, Diue Claudi, quare quemquã ex his, quos, quaſque occidiſti, antequam de cauſa cognoſceres, antequam audires, damnaſti? hoc fieri ſolet? in cælo non fit. Ecce Iupiter, qui tot annos regnat,vni Vulcano crus fregit, quem

ῥῖψε ποδὸς τεταγὼν ἀπὸ βηλοῦ θεσπεσίοιο.

& iratus fuit vxori, & ſuſpendit illam: numquid occidit? Tu Meſſalinam, cuius æque auunculus maior eram,quam tuus,occidi. Neſcio, inquis? Dij tibi malefaciant: adeo iſtud turpius eſt,quod neſcis, quam quod occidiſti. Iſte C. Cæſarém non deſijt mortuum proſequi. Occiderat ille ſocerum: hic & generum. Caius Cæſar Craſſi filium vetuit Magnum vocari: hic nomen illi reddidit,caput tulit. Occidit in vna domo Craſſum Magnum,Scriboniam,Triſtioniam,Aſſarionem,nobiles tamen: Craſſum,vero tam fatuum,vt etiam regnare poſſet. Cogitate P. C. quale portentum 23 in numerum deorum ſe recipi cupiat. Hunc nunc deum facere vultis? Videte corpus eius diis iratis natum. Ad ſummam tria verba cito dicat, & 24 ſeruum me ducat. Hunc deum quis colet? quis credet? denique dum tales deos facitis, nemo vos deos eſſe credet. Summa rei, P. C. ſi honeſte inter vos geſſi, ſi nulli durius reſpondi, vindicate iniurias meas. Ego pro ſententia mea hoc cenſeo. Atq; ita ex tabella recitauit: Quandoquid dĉiuus Claudius occidit 25 ſocerum ſuum Appium Syllanum, generos duos, Pompeium Magnum & L. Syllanum, ſocerum filiæ ſuæ Craſſum, frugi hominem, tam ſimilem ſibi, quam ouo ouum, Scriboniam ſocrum filię ſuę, Meſſalinam vxorem ſuam, & ceteros, quorum numerus iniri non potuit: placet mihi in eum ſeuere animaduerti,nec illi rerum iudicandarum vocationem dari, eumque quamprimum exportari, & cęlo intra dies xxx. excedere, olympo intra diem tertium. Pedibus in hanc ſententiam itum eſt. Nec mora, Cyllenius illum collo obtorto trahit ad inferos,

Illuc vnde negant redire quemquam.

Dum deſcendunt per viam ſacram, interrogat Mercurius, quid ſibi velit ille concurſus hominum, num Claudij funus eſſet? Et erat omnium formoſiſſimum, & impenſa

Digitized by Google

cura plenum, vt ſcires Deum efferri, tibicinum, cornicinum, omniſque generis æneatorum tanta turba, tantus conuentus, vt etiam Claudius audire poſſet. Omnes læti, hilares. Pop. Rom. ambulabat tamquam liber. Agatho, & pauci cauſidici plorabant, ſed plane ex animo. Iuriſconſulti è tenebris procedebant, pallidi, graciles, vix habentes animam, tamquam qui cummaxime reuiuiſcerent. Et his vnus cum vidiſſet capita conferentes, & fortunas ſuas deplorantes cauſidicos, accedit, & ait: Dicebam vobis, Non ſemper Saturnalia erunt. Claudius vt vidit funus ſuum, intellexit ſe mortuum eſſe.
26 Ingenti enim μεγαληγορία nænia cantabatur anapæſtis:

Fundite fletus
Edite planctus,
Fingite luctus,
Reſonet triſti
Clamore forum:
Cecidit pulchre
27 *Cordatus homo,*
Quo non alius
Fuit in toto
Fortior orbe.
Ille citato
Vincere curſu
Poterat celeres:
Ille rebelles
Fundere Parthos,
Leuibuſque ſequi
Perſida telis,
Certaque manu
Tendere neruum:
Qui præcipites
Vulnere paruo
Figeret hoſtes,
Pictaque Medi
Terga fugacis.
Ille Britannos
Vltra noti
Littora ponti,
Et cæruleos
Scuta Brigantas
Dare Romuleis
Colla cathenis
Iuſſit, & ipſum
Noua Romanæ
Iura ſecuris
Tremere Oceanum.
Deflete virum,
Quo non alius
Potuit citius
Diſcere cauſas,
Vna tantum
Parte audita,
Sæpe & neutra.
Quis nunc iudex
Toto lites
Audiet anno?
Tibi iam cedet
Sede relicta,
Qui dat populo
Iura ſilent,
Cretæa tenens
Oppida centum.
Cædite mæſtis
Pectora palmis,
O cauſidici,
Venale genus:
Voſque Poetæ
Lugite noui,
Voſque in primis
Qui concuſſo
Magna paraſtis
Lucra fritillo.

Delectabatur laudibus ſuis Claudius, & cupiebat diutius ſpectare. Inijcit illi manum Talthybius deorum nuncius, & trahit capite obuoluto, ne quis eum poſſit agnoſcere, per campum Martium: & inter Tyberim & 28 viam rectam deſcendit ad inferos. Anteceſſerat iam compendiaria via Narciſſus libertus, ad patronum excipiendum, & venienti 29 nitidus, vt erat à Balineo, occurrit, & ait: Quid dij ad homines? Celerius, inquit Mercurius, & venire nos nuncia. Ille autem patrono plura blandiri volebat, quem Mercurius iterum feſtinare iuſſit, & virga morantem impulit. Dicto citius Narciſſus euolat. Omnia procliua ſunt, facile deſcenditur. Itaque quamuis podagricus eſſet, momento temporis peruenit ad ianuam Ditis: vbi iacebat, vt ait Horatius, bellua centiceps, ſeſe mouens, villoſque horrendos excutiens. puſillum ſuperturbatur (albam canem in delicijs habere conſuerat) vt illum vidit canem nigrum villoſum ſane: quem non velis tibi in tenebris occurrere. Et magna inquit voce: Claudius Cæſar venit. Ecce extemplo cum plauſu procedunt cantantes: 30 εὑρήκαμεν, συγχαίρομεν. Hic erat C. Silius Coſ. deſig. Iunius Prætorius, Sex. Trallus, M. Heluius Trogus, 31 Cotta, Tectus, Valens, Fabius, Equ. Ro. quos Narciſſus duci iuſſerat. Medius erat in hac cantantium turba Mneſter Pantomimus, quem Claudius decoris cauſa minorem fecerat. Necnon ad Meſſalinam cito rumor percrepuit, Claudium veniſſe. Conuolarunt primum omnium liberti, 32 Polybius, Myron, Harpocras, Amphęus & Pheronactes, quos omnes, necubi imparatus eſſet, præmiſerat. Deinde præfecti duo, Iuſtus Catonius, & Ruffus Pompeij F. Deinde amici, Saturnius Luſcius, & Pedo Pompeius, & Lupus, & Celer Aſinius conſulares. Nouiſſime fratris filia, ſororis filia, gener, ſocer, ſocrus, omnes plane conſanguinei. Et agmine facto, Claudio occurrunt. Quos cum vidiſſet Claudius, exclamat, Πάντα φίλων πλήρη. Quomodo vos huc veniſtis? Tum Pedo Pompeius: Quid dicis, homo crudeliſſime? Quæris quomodo? Quis enim nos alius huc miſit, quàm tu, omnium amicorum interfector? In ius eamus: ego tibi hic ſellas oſtendam. Ducit illum ad tribunal Æaci. is lege Cornelia, quæ de ſicarijs lata eſt, quærebat: poſtulat nomen eius recipi, edit ſubſcriptionem: Occiſos Senatores xxx. Equites Rom. cccxv. atque plures: ceteros ccxxi ὅσα ψάμαθός τε κόνις τε. Exterritus Claudius, oculos vndecumque circumfert, veſtigat aliquem patronum qui ſe defenderet. Aduocatum non inuenit.

Tandem procedit P. Petronius, vetus conuictor eius, homo Claudiana lingua diſertus, & poſtulat aduocationem. Non datur. Accuſat Pedo Pompeius magnis clamoribus. Incipit Petronius velle reſpondere. Æacus, homo iuſtiſſimus, vetat. Illum tantum altera parte audita condemnat, & ait: 33 εἴκε πάθοι τάκ' ἔρεξε, δίκη τ' ἰθεῖα γένοιτο. Ingens ſilentium factum eſt. Stupebant omnes, nouitate rei attoniti: negabant hoc vmquam factum. Claudio iniquum magis videbatur, quàm nouum. De genere pœnæ diu diſputatum eſt, quid illum pati oporteret. Erant qui dicerent, ſi vni dij laturam feciſſent, Tantalum ſiti periturum, niſi illi ſuccurreretur: non vmquam Siſyphum onere eleuari: aliquando Ixionis miſeri rotam ſufflaminandam. Non placuit illi ex veteranis miſſionem dari, ne vel Claudius vmquam ſimile ſperaret. Placuit nouam pœnam excogitari debere, inſtituendum illi laborem irritum, & alicuius cupiditatis ſpecies ſine fine & effectu. Tum Æacus iubet illum alea ludere pertuſo fritillo. Et iam cœperat fugientes ſemper teſſeras quærere, & nihil proficere.

Nam quotiens miſſurus erat reſonante fritillo,
Vtraque ſubducto fugiebat teſſera fundo:
Cumque recollectos auderet mittere talos,
Luſuro ſimilis ſemper, ſemperque petenti,
Decepére fidem: refugit, digitoſque per ipſos
Fallax aſſiduo dilabitur alea furto.
Sic cùm iam ſummi tanguntur culmina montis,
Irrita Siſyphio voluuntur pondera collo.

Apparuit ſubito C. Cæſar, & petere illum in ſeruitutem cœpit: producit teſtes, qui illum viderant ab illo flagris, ferulis, colaphis vapulantem. Adiudicantur C. Cæſari: illum Æacus donauit. Is Menandro liberto ſuo tradidit, vt à cognitionibus ei eſſet.

AD ΑΠΟΚΟΛΟΚΥΝΤΩΣΙΝ CLAVDII CÆSARIS NOTÆ.

NIC. FABER SENATOR.

1. AVCTORIS, *tituli, & temporis, quo ſcriptus eſt hic feſtiuiſſimus liber fidem facit Dio ad finem lib.* XL.

2. Tempore ſomni.] *Quidam veteres* cornua ſomni: *quam lectionem viri magni ſecuti et interpretati ſunt. Iidem etiam ſequenti verſu legendum*, augebat Cynthia lychnum, *ſed repugnantibus membranis.*

3. Acquieſcunt oneri poetæ.] *Veteres codices habent* omnes poëtæ.

4. Nec vmquam meritum, vt tamdiu.] *Vetus codex*, Nec vmquam tam cruciatus eſſet.

5. Omnibus annis, omnibus menſibus.] *Quidam veteres habent* omnibus annis, menſibus: *alij*, omnibus annis, omnibus menſis efferunt.

6. Britannos togatos videre.] *In ceteris editionibus hic inſeruntur.* Britannos, Sauromatas, & ſi qui vltra glacialem Boream incolunt barbari, togatos videre. *quæ à ſex, quos contuli, codicibus abſunt, & à ſuis abeſſe notarunt tres doctiſſimi viri, qui in hoc fragmentum ſcripſere.*

7. Alter Babæ.] *Is eſt fortaſſe, de quo Epiſt.* 15. *notiſſimæ illis temporibus fatuitatis.*

8. Omnia certe concacauit.] *Addunt ceteræ editiones.* nec poſt boletum opipare conditum, plus cibi ſumpſit. *Quæ tamen lectio ab omnibus ſcriptis exemplaribus abeſt. Et ſane fuiſſet nimia impudentia ſi voluit Agrippina, vel ſi noluit, confidentia, parricidium veneficio commiſſum prouulgare.*

9. Quæ memoriæ publicum gaudium impreſſerunt.] *Non video cur hæc lectio boni & elegantis ſenſus, quam omnes notarunt in ſuis exſtare manuſcriptis, quamque in meis plane ſcriptam inueni, mutari debuerit.*

10. Marci municipem vides.] *Beatus Rhenanus vir rariſſima doctrina, qui litteris renaſcentibus plurimum contulit, cenſuit legendum* Munatij municipem vides. *Non ſine ratione. Veterem tamen lectionem conatur interpretari magnus Turnebus Aduerſ. cap.* 4. *lib.* 26. *Porro Licinius, quem Lugduni regnaſſe dicit, is eſt qui, vt ait Dio lib.* 54. *in Gallia,* πλεονεξίᾳ τῇ βαρβαρικῇ, ἀξιώσει δὲ ῥωμαϊκῇ χρώμενος, τῶν μὲν τὰ χρυσίον ποτὲ αὐτῷ τελεῖν καθηκόντων. νῦν δὲ τὰ ἐν τῷ παρόντι ἰσχυρῶς ἐσάττιζε, *& quæ ſequuntur. qui etiam cum quoddam tributum quot menſibus à Gallis penderetur, annum quatuordecim menſium effecit, dictitans homo acutus Decembrem menſem decimum eſſe, nec vltimum duodecim menſium, quibus annus conſtaret, eſſe poſſe, ſed duos*

neceſſario

neceſſario eum ſequi. quod quid eſt regnare, ſi hoc non eſt?

11. Nototem petiſſet.] *Notorem interpretor eum, qui ignoti notitiam dat, γνωστῆρα. Supra in Epiſtolis*, qui notorem dat, ignotus eſt: *& Xenophon lib. 6.* Κῦρε πυθέσθαι, εἰ δέ τε χρημάτων προσδέῃ, πέμπε εἰς ἡμᾶς, γνωστῆρα ἐμοὶ προσαγαγὼν καὶ ἐλθόντας ἢ αὐτὸν πορευθῆναι σὺν τῇ στρατιᾷ, λαμβανέτω ὅτι ἂν ἔχωμεν: *id eſt, notores addacat. quod non admonuiſſem, niſi vidiſſem doctos viros, qui in hunc librum ſcripſerunt, itemque qui locum Xenophontis Latine reddere conati ſunt ad hæc vocabula impegiſſe.*

12. Cuius menſem.] *Viri docti legerunt* menſam, *ex coniectura, ſed fruſtra: ita enim noſter auctor epiſt. 18. conqueritur olim fuiſſe menſem Decembrem: nunc autem annum eſſe. Porro hæc tria vocabula*, Saturnalia eius princeps *quæ in omnibus exemplaribus habentur ex gloſſa ſunt, & merito à Romana editione abſunt.*

13. Illum deum ab Ioue.] *Cuius hæc verba ſint, ſunt cenſentis Claudium inter Deos non recipiendum ab Ioue maxime, quem ipſe Claudius eius imitatorem Syllanum damno, quantum in ſe fuit, damnauit inceſti. Porro veterem lectionem ad viuum expreſſi, niſi quod* qui quantum in eo fuit *habet, in qua illam commiſerantis reticentiam*, Oro per, *qui non intellexerint*, Oropen *effecerunt: at Syllani ſoror non Orope, ſed Iunia Caluina dicta eſt. Tacit. lib. 12. quem vide.*

14. Quare, inquit, quæro enim.] *Hæc eſt codicum veterum lectio, recta fortaſſe, niſi quis malit legere* ſtudet. *veteres enim omnes* ſtude *habent. Studere autem eſt amare*, σπουδάζειν. *Porro quod ſequitur de ſororum connubio, ex pulcherrimo Philonis loco*, περὶ τῶν ἐν εἴδει νόμων, *facile intelligitur.* ὁ μὲν Ἀθηναῖος, *inquit*, Σόλων ὁμοπατρίους ἀδελφὰς ἐφεὶς ἄγεσθαι, τὰς ὁμομητρίους ἐκώλυσεν. ὁ δὲ Λακεδαιμονίων νομοθέτης ἔμπαλιν, τὸν ἐπὶ ταῖς ὁμογαστρίοις γάμον ἐπιτρέψας, τὸν πρὸς τὰς ὁμοπατρίους ἀπεῖπεν. ὁ δὲ τῶν Αἰγυπτίων χλευάζων τὴν ἑκατέρων εὐλάβειαν, ὡς ἡμίεργα διατεθειμένων, εὐφόρητον εἰς ἀσέλγειαν ἐπιδαψιλευσάμενος διαδεξάμενος κακὸν σώμασι, καὶ ψυχαῖς ἀκρασίαν, καὶ παρέσχεν ἄδειαν ἅπασι ἀδελφὰς ἄγεσθαι.

15. Hic nobis cura corrigit.] *Plin. Iun. Epiſt. vlt. lib. 5.*

16. Nec diſputare.] *Deeſt fortaſſe verbum* licere, *aut tale aliquid: vel potius, vt magno iudicio cenſet P. Pithœus, legendum*, extra curiam morantibus, *non* intra.

17. Iam fama nimium feciſti.] *Sic habent veteres, corrupte tamen. ex quo effecerunt*, iam fama minimum fecit. *Propius ad ſcriptam lectionem erit, ſi* iam fama minui feciſtis *legamus. Quæ autem ſequebantur*, & iam peſſimum quemque illum affectare, *à veteribus abſunt.*

18. Vicæ Potæ filius.] *Sic plane legendum, vt in duobus manuſcriptis codicibus, altero meo, altero eruditiſſimi P. Pithœi ſcriptum legi omiſſis diphthongis, quas fere recentiores tranſcriptores neglexerunt. Huius Vica Pote, ſiue Dei, ſiue Deæ, vt numen obſoletum, ita apud auctores obliteratum pæne nomen eſt. Primum id corruptum latere apud Cic. lib. 2. de Leg. itemque apud Liuium, & Plutarchum, me docuit vir clariſſimus atque ornatiſſimus Henricus Memmius, prolatiſque quibus inſtructiſſimam habet bibliothecam manuſcriptis exemplaribus probauit. Ciceronis locus ita vulgo habetur:* Quod ſi fingenda ſunt nomina vice poetæ, & potius vincendi potiundique: *& quæ ſequuntur. Manuſcripta vero ſic exhibent:* Quod ſi fingenda ſunt nomina, Vicæ Potæ potius vincendi, potiundique, ſtataſſandi, quæ cognomina ſtatoris, & inuicti Iouis, rerumque expetendarum nomina, *&c. quomodo etiam legit codex antiquus qui aliquando fuit F. Petrarchæ, nunc autem amiciſſimi F. Pithœi P. fratris vere in literis Caſtorum. Rectius tamen fortaſſe leni mutatione legamus:* Quod ſi fingenda ſunt nomina, Vicæ Potæ potius vincendipotiundique, ſtaſſandique cognomina ſtatoris & inuicti Iouis, rerumque expetendarum nomina Salutis, Honoris, Opis, Victoriæ. Ἀπὸ κοινοῦ *enim repetendum eſt*, fingenda ſunt, *idque verum eſſe ex præcedentibus cuique patebit, Liuius etiam lib. 2. de domo Poplicolæ loquens ſcribit*, Delata confeſtim materia infra Veliam eſt, vbi nunc Vicæ Potæ eſt. *Plutarch. in Popl. de eadem re*, κατεσκεύασεν οἰκίαν ἐκείνης μετριωτέραν ὅπου νῦν ἱερόν ἐστιν οὐίκας πότας ὀνομαζόμενον. *Vulgo legitur apud Liuium*, vbi nunc vicus publicus eſt: *& apud Plut.* ὅπου νῦν ἱερόν ἐστιν οὐίκας πούπλικας ὀνομαζόμενον, *malo exemplo contra veteres, & rationem. Templum enim nominari vicum publicum abſurdum eſt, & vt Romæ fuerit vicus publicus, is tamen non templum erat, ne infra Veliam, aut in foro Romano* VIII. *vrbis regis regione: ſed in* VI. *quæ alta ſemita dicta eſt. Sex. Ruffus & Pub. Victor. Nec mouere nos debet quod Plut. Vicam Pocam nominauit, quemadmodum etiam in quibuſdam exemplaribus Liuij legitur. & in ſuo exaratum fuiſſe adnotauit doctiſſimus Rhenanus. Corrupto enim vocabulo, ita vulgo vocari potuit. Nec enim de mendo Plut. lectio argui poteſt: cum ſex manuſcripti codices Regiæ bibliothecæ, & tres ampliſſimi illius viri, quorum etiam vnus Florentiæ editus ab Iuntis, anno 1517. ſummo conſenſu ita legant. Vica Pota igitur, ceu Vica Poca vis eſt & numen vincendi potiundique dicta, quemadmodum Anna Peranna, vis & numen annandi, & perannandi. Vt enim ſatis non eſt annare, niſi perannes: ita parum eſt vincere, niſi victoria potiaris & fruaris: de qua fortaſſe ab alijs alij inuenientur loci.*

19. Præcidit ius imperij.] *Peſſime in editione Romana editum* perijt ius imperij, *contra veteres & rationem. Porro obſcæno verbo vſurus, quod dicendi magiſtri vitium eſſe notarunt, indignationem rei, & Meſſalæ auctoritatem excuſauit.*

20. Quam canis exta edit.] *Veteres omnes legunt*, quam canis excidit. *Si canis accuſandi caſu in plurali accipimus, notat ſtoliditatem Claudij hoc canum ſupplicio delectati, quod tamen apud vllum auctorem non legi: quare malim coniecturam Rhenani ſequi, dum quid veriſimilius ſuppetat.*

21. Etiamſi Phormea.] *Veterem lectionem exprimendam curaui: quæ enim in alijs habentur editionibus, à Rhenano ſunt, & toto cælo ab ijs quæ in membranis inueniuntur diſſident.*

22. Duas Iulias.] *Non amitas, vt vulgo legitur. Altera enim Germanici fratris, altera Druſi patruelis ex Liuilla, ſeu Liuia Claudij ſorore, filia fuit. Sueton. in Claud. cap. 29. et Dion. lib. LX. vnde infra fratris filiam, ſororis filiam inter conſanguineos à Claudio occiſos recenſet.*

23. In numerum deorum ſe recipi cupit.] *Poſt hæc vulgo quæ ſequuntur interiecta ſunt:* Principes pietate & iuſtitia, Dij fiunt, ſcilicet, hic pius & iuſtus, quoniam Druydarum immanem religionem aduexit, noſtram prorſus exſtirpauit, vt Romæ nuptiarum ſacra eſſent, quibus ipſe, cum ſibi Agrippina nuberet, XXX. Senatoribus, innumeris Equitibus Romanis mactatis, principium dedit: *quæ vt ſuppoſititia, ita etiam falſa ſunt. Apage enim Senecam nuptias Agrippinæ culpaſſe, ea rerum potiente. à cuius partibus adhuc etiam priuatæ fautor Germanici domus ſtetit. Falſum autem tantam ſtragem Cannenſi*

Senec. DDdd

Digitized by Google

fere parem nuptiarum die editam. Infra ait triginta Senatores occiſos, ſed toto imperij tempore, non vno nuptiarum die. Denique non Dio, non Tacitus, qui harum nuptiarum hiſtoriam narrant, id tacuiſſent. nec hoc Suetonius dicit, ſi eius verba, vt res ipſa loquitur, interpungantur, & vt interpungenda docuit Lipſius initio lib. 12. in Tacitum. Lipſius, inquam, cuius laudi & claritati meis verbis nihil addi poteſt.

24. Seruum me ducat.] *Lubens delerem vocabulum* ſeruum. *Id enim per ſe ducendi verbo ſignificatur.*

25. Socerum ſuum Appium Syllanum.] *Contra veteres membranas ceteræ editiones* conſocerum *legunt, cui lectioni cauſſam dedit Suetonius: verumtamen ſcriptorum librorum auctoritatem ea ratione prætuli, quia ſupra dixit:* Occiderat ille ſocerum, hic & generum: *infra inter conſanguineos à Claudio occiſos, ſocerum recenſet, quæ non niſi de hoc Appio intelligi poſſunt. Erat autem Appius Syllanus Claudij ſocer et conſocer: ſocer quidem, quia Meſſalinæ vitricus. Dio lib. LX. conſocer, quia pater L. Syllani Octauiæ ſponſi.*

26. Ingenti enim μεγαληγορίᾳ nænia.] *Veteres qui Græcæ ſcripturæ veſtigia retinuerunt, legunt,* ΜΕΓΑΛΩΚΟΡΙΚΟΝΕΝΙΑ.

27. Cordatus Homo.] *Omnes veteres* Cordatus Iano. *quid hoc ſit, ſcient fortaſſe alij.*

28. Viam rectam.] *Omnes veteres* Viam tectam, *legunt, quam viæ denominationem nunquam apud auctores legi, recte fit mentio apud Mart. ad finem li. 8.*

29. Nitidus vt erat à balineo.] *Cur hæc dicat, vide Dionem ad finem lib.* LX.

30. Εὑρήκαμεν, συγχαίρομεν.] *Sollennia verba ſunt proclamari ſolita in Oſiridis ſacris Deo inuento. Iul. Firmicus de error. prophan. relig. ſtatim initio, & commentarius antiquus à noſtro Pithœo luci datus in Iuuenal. Sat. 8. Apud quos tamen potius legerem* συγχαίρωμεν, *vt hic habetur, per ω, quam per ο.*

31. Cotta Tectus, Valens.] *Fortaſſe* Cotta Vectius, Valens. *is enim ſummus orator & medicus inter Meſſalinæ adulteros iuſſu Narciſſi ductus eſt. Plin. ca. 1. lib.* XXIX. *& Tacit. ad finem* XI. *Cotta autem apud eumdem Tacitum non Tectus, ſed Meſſalinus dicitur.*

32. Polybius, Myron.] *Sic veteres melioris notæ hæc repræſentant, vt edidi. Quidam pro* Myrone, Mytonem, *&* Heronactem *pro* Pheronacte *ponunt, & ad finem.* necubi imperatus eſſet, *vel,* ne niſi imperatus eſſet. *Ait autem Claudium illos ſuos libertos præmiſiſſe, ne apud inferos imperatius eſſet, quia ſine ſuis libertis nihil penitus facere, loqui, vel reſpondere poterat, eratque, vt ait Iulianus Imperator in Cæſaribus:* τὰ τῆς τραγῳδίας δορυφορήματα, μικροῦ δέω φάναι, καὶ ἄφωνα. *Poſtrema autem lectio ferri poteſt, vt notet eum libertorum imperijs obnoxium, vnde dictus eſt Saturnalia toto anno celebraſſe.*

33. Εἴκε πάθοι.] *Vetus vnus hunc verſum diſerte ſic ſcriptum habet,* αἴκε πάθοι τὰ κ' ἔρεξε, δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο. *& paullo infra omnes veteres legunt:* ſi vni Dei laturam feciſſent, *& ad finem,* vt à cognitionibus abeſſet.

BEATVS RHENANVS SELESTADIENSIS.

QVid actum ſit.] *Claudius Cæſar, Druſi Germanici filius, qui Caio proxime ſucceſſit, talem egit principem, vt neſcias ſtultior ne fuerit, an crudelior. Hunc Annæus Seneca hoc libello, quem Ludū de morte Claudij Cæſaris inſcripſit, mire taxat, & ſuis (quod aiunt) coloribus graphice depingit. In cauſſa autem nonnihil fuiſſe crediderim, cur ſic Claudium inſectaretur, quod ſub eo exſulauit. Cuius rei ipſe meminit in lib. De breuitate vitæ ad Paullinum, his verbis de Cæſare blandiuſcule loquens:* Nec enim ſic me deiecit, vt nollet erigere: imo ne deiecit quidem, ſed impulſum à fortuna, & cadentem ſuſtinuit, & in præceps euntem, leniter diuinæ manus vſus moderatione depoſuit. *Hactenus Seneca. Ceterum cum Agrippina Claudio nupſiſſet, ne malis tantum facinoribus innoteſceret, veniam exſilij pro Annæo Seneca, ſimul præturam imperat, lætum in publicum rata ob claritudinem ſtudiorum eius, vtque Domitij pueritia tali magiſtro adoleſceret, & conſilijs eiuſdem ad ſpem dominationis vteretur: quia Seneca fidus in Agrippinam memoria beneficij, & infenſus Claudio dolore iniuriæ credebatur. Hæc Tacitus.*

In cælo.] *Ridicule cœpit, pollicens ſe traditurum quæ in cælo ante diem tertium Eidus Octobris acta ſunt: quaſi illic ſint Kalendæ. Sic Homerus ſubinde deſcribit, quid interea dij fecerint in cælo: locus eſt ex imitatione: nam ita exordimur Annales.*

Ante diem tertium.] *Exceſſit enim Claudius tertium ante Eidus Octobris, Aſinio Marcello, Acilio Auiola Coſſ.* LXXIV. *ætatis, imperij* XIV. *anno. Ac veneno quidem occiſum conuenit: vbi autem, & per quem dato, diſcrepat. Auctor Tranquillus & Tacitus.* Eidus *autem per* ei *diphthongum Græcam ſcriptum eſt: qua vtebantur antiqui in his, quæ* i *extenſum habent. id quod in vetuſtis inſcriptionibus etiamnum viſitur.*

Feliciſſimi.] *Ob Claudium ſublatum.*

Ego ſcio me liberum factum.] *Innuit tyrannidem Claudij, vel optimis optima cum loqui tum agere prohibentis.*

Aut regem, aut fatuum.] *Hic ſtultitiā Claudij notat: neque in falſo. Nam mater Antonia portentum eum hominis dictitabat, nec abſolutum à natura, ſed tantum inchoatum: ac ſi quem ſocordiæ argueret, ſtultiorē aiebat filio ſuo Claudio. Auia Auguſta pro deſpectiſſimo ſemper habuit: non affari, niſi rariſſime: non monere, niſi acerbo & breui ſcripto aut per internuncios ſolita. Soror Liuilla cum audiſſet quandoque imperaturum, tam iniquam, tam indignam ſortem populi Romani palam & clare deteſtata eſt: vt ſcribit Tranquillus. Hoc autem prouerbio,* Aut regem, aut fatuū naſci oportet. *antiqui regum vecordiam taxabāt, Nam quemadmodum in fatuis, riſu, quæcumq; fecerint, excipimus: ſic regum quoque facta nemo non probat. Proinde veriſſimum eſt, facultatibus licentiaque & adſentationibus alij principum vitia: quod de Antonio Velleius Paterculus ſcriptum reliquit. Ceterum niſi ſtulti fuiſſent olim reges, non eſſent libri illorum fatuitatibus referti, hoc eſt factis, non tam ſtultis ſæpenumero quam ſceleratis, ac impijs cædibus & bellis: quibus in hoc mundo nihil ſtultius. Qui huius prouerbij explicatiorem interpretationem legere cupit, Eraſmi Roterodami, quem equidem præceptorem & veneror & ſuſpicio, Chiliades adeat. Illic enim præter eruditionem, quæ huic nuſquam deeſt, etiam ad vitam rectius inſtituendam ſaluberrimam inueniet cohortationem.*

Quis vmquam ab hiſtorico.] *Salſiſſime taxat vanitatem hiſtoricorum, qui ſcribunt quidquid volunt, nullo fide iuſſore.*

Auctorem producere.] *Auctor eſt, non ſolum is, cuius ſuaſu & auctoritate fit aliquid, verum is, vnde rumor eſt ortus. Produci autem teſtes dicuntur.*

Quærite ab eo qui Druſillam.] *Caius Cæſar (vt refert Suetonius) Druſillam ſororem vitiaſſe virginem creditus eſt: quam mox L. Caſſio Longino conſulari collocatam abduxit, & in modum iuſtæ vxoris propalam habuit. Eadem defuncta iuſtitium indixit, in quo ti-*

ſiſſe, lauiſſe, cœnaſſe, cum parentibus, aut coniuge, liberiſve, capitale fuit: cuius amorem quanti faceret, vel hac re docuit, quod poſt mortem eius repente noctuque ab vrbe profugiens, tranſcurſa Campania, Syracuſas petijt. Rurſuſque inde propere rediịt, barba capilloque promiſſo. Nec vmquam poſtea, quantiſcumque de rebus, ne pro concione quidem populi, aut apud milites, niſi per nomen Druſillæ deierauit. Seneca quoque noſter in libro de Breuitate vitæ Suetonio adſtipulatur, adfirmans Caium poſt mortem Druſillæ, furioſa inconſtantia modo barbam capillumque ſubmittentem, modo Italiæ ac Siciliæ oras errabundum permetientem, nunquam ſatis certum fuiſſe, vtrum lugeri vellet, an coli ſororem. Eodem enim tempore, quo templa illi conſtituebat et puluinaria, eos qui parum mœſti fuerant, crudeliſſima afficiebat animaduerſione. Hanc igitur Druſillam, quidam, cum eſſet viæ Appiæ curator, in qua ſepeliebantur Romani, vt gratificaretur Caio, cœlum aſcendentem ſe vidiſſe in ſenatu iureiurando adfirmauit. quod cum illi nemo crederet, ſed rideretur potius, ſancte promiſit, ſe nihil amplius, ne ſi hominem quidem in medio foro occiſum vidiſſet, deinceps indicaturum.

Non paſſibus æquis.] Particula eſt carminis Virgiliani in Æneide. Reſpexit autem ad id, quod Tranquillus de eo refert, his verbis: Cæterum ingredientem deſtituebant poplites minus firmi.

Velit, nolit.] Εἰρωνικῶς dixit,

Appiæ viæ.] Hæc ſic nominata fuit ab Appio, qui eam muniuit: vt auctor eſt Liuius in nono primæ Decadis. Eſtque præcipua viarum, ducens Brunduſium, in qua erant conditoria ſepulchraque Romanorum.

Diuum Auguſtum.] De quo ſic inquit Suetonius: Nec defuit vir prætorius, qui ſe effigiem cremati euntem in cœlum vidiſſe iuraret.

Soli narrabit.] Notat morem eorum, qui huiuſmodi portenta ſpargunt in vulgus. Primum vnicuipiam narrant, velut arcanum quod ſileri velint: deinde fama ſerpit, alio alijs per manus tradente.

Conceptis verbis.] Conceptis verbis proprie iuramus, cum (vt Latine dicam & eleganter) alio præeunte, ac iuſiurandum dictante, aliquid expreſſis ad certam formulam verbis promittimus. Plautus in Bacchidibus: Ego iuſiurandum conceptis verbis dedi, daturum id me hodie mulieri ante veſperam: nunc pater ne peierem cura.

Etiam ſi in medio foro.] Taxat obiter vrbem Romanam: in qua tanta erat impunitas malis, vt homines ſæpenumero in medio foro occiderentur. Id quod paſſim fiebat Romæ ſub Alexandro, frequentiſſimo foro in meridie.

Iam Phœbus.] Chronographia eſt. Et tacite notat poetas quoſdam, qui huiuſmodi deſcriptionibus explent volumina. Quos taxauit & Horatius in arte poetica.

——Cum lucus & ara Dianæ,
Et properantis aquæ per amœnos ambitus agros,
Aut flumen Rhenum, aut pluuius deſcribitur arcus.

Augebat Cynthia regnum.] Al. lignum legitur: tu lege lychnum. eleganter vocat lychnum, lunam, quod alieno lumine egeat, nempe ſolis.

Gratos carpebat honores.] Id eſt fœtus. Sic Horatius, ruris honores vocat, quidquid frugum terra producit.

Puto magis intelligi.] Poetas notat, nimis anxie tempus deſcribentes, & id multis carminibus, cum interim quatuor cum maximum verbis, & quidem expreſſius dici poſſet.

Facilius inter philoſophos.] Feſtiue dictum in horologiorum diſcrepantiam. Simulq́; philoſophorum perpetuum illud diſſidium latenter taxat. Nam cui non notum eſt, quam inter ſe philoſophi omnes ἐν διαμάχῃ (quod aiunt, diſſideant? Plato ſiquidem (vt in hanc digreſſiunculam exſpatiemur) vnum Deum vnigenitum ex ſeipſo natum cenſuit: Anaximander cæleſtia ſidera, Deos eſſe: Thales animam mundi, Deum putat: Ariſtoteles formam ſeparatam, ſphæræ quidem vniuerſi innitentem: Democritus mentem ignitam, mundi animam: Epicurus ſpecie humana Deos eſſe: Pythagoras, monada: Stoici Deum ignem eſſe, necnon ſpiritum, qui mundum vniuerſum penetret. Denique Euemerus Tegeates, & Theodorus Cyrenenſis, nullos eſſe deos. Quid cum de principijs rerum diſputant, nonne diuerſiſſima ſentire videntur? Anaximenes Mileſius aerem eſſe rerum principium adſtruxit: Thales aquam: Anaxagoras Clazomenius particulas ſimilares: Heraclitus ignem: Archelaus Athenienſis, aeris infiniti raritatem ac denſitatem: Empedocles amicitiam & litem: Pythagoras numeros, & horum commenſiones: Plato Deum, materiam et ideam: Zeno Deum & materiam, & quatuor elementa: Ariſtoteles entelechiam, materiam, & priuationem, elementa quatuor, & quintum quoddam corpus. An vero de mundo inter illos conuenire putas? Nullibi magis diſſident. Nam Plato Deum ad ſui exemplum ait mundum effinxiſſe: Ariſtoteles ſempiternum eſſe vult: Epicurus plane interiturum: Xenophanes ſempiternum, corruptionis expertem: Pythagoras & Stoici genitum à Deo, ſed ex ſua quidem natura, nequaquam interitus immunem. Plato quoque animantem eſſe mundum aſſeruerat, ſeque ex tabeſcentibus alere: Democritus, Ariſtoteles, & Epicurus id conſtanter negant. Adde quod Thales vnum mundum eſſe cenſuit: Democritus & Epicurus innumerabiles: ac horum diſcipulus Metrodorus, abſurdum eſſe dixit, in agris vnicam naſci ſpicam, vnumque in infinito mundum: innumeros autem eſſe, quod innumerabiles eorum ſint cauſſæ: Seleucus infinibilem mundum: Empedocles mundum quidem vnum, ſed vniuerſi tantum exiguam eſſe particulam. Quid de anima, nonne pugnantia ſtatuiſſe videntur? Pythagoras animam definiuit, numerum ſeipſum cientem. Ariſtoteles entelechiam primam corporis: Dicearchus quatuor elementorum harmoniam: Thales naturam irrequietam, ſeſe mouentem: Aſclepiades medicus, ſenſuum coexercitationem: Plato ſubſtantiam intellectu præditam: Stoici ſpiritum feruidum: Anaxagoras aeri ſimilem: Democritus ignitum quiddam: Epicurus elementalem temperaturam. Neque vero ſecius de animæ principatu, quæ videlicet in parte ſit, longe lateque diſſident. Herophilus enim in ventriculo cerebri ſedem animæ ponit: Plato & Democritus in toto capite: Eraſiſtratus circa membranam cerebri, quam Epicranidem vocat: Strato in ſuperciliorum interſtitio: Parmenides & Epicurus in toto pectore: Diogenes in arteriaco cordis ventriculo: Stoici in toto corde vel ſpiritu, quia circa cor verſatur: nonnulli in ceruice cordis: quidam in præcordijs. Empedocles in ſanguinis concretione. Ad hæc, nonne de ſole & luna inter ſe ridicule propemodum euariant? Anaxagoras, Democritus & Metrodorus, ſolem eſſe aiunt globum ferri candentem, vel ſaxum ignitum: Philolaus ſolem vitri modo pellucentem, ab igne cæleſti ſplendorem accipere: Xenophanes nubem fragrantem. Lunam vero Heraclitus terram dixit nebula obuolutam: Stoici temperamentum ex igne aereque: Pythagoras ignitum lunæ corpus: Xenophanes eſſe nubem conſtipatam: Democritus conglobationem ignitam. Sic de magnitudine horum diſcordes ſunt. Anaxagoras enim ſolem putat Peloponneſo maiorem: Heraclitus latitudine pedali. Anaximander terræ æqualem, circulum vero quo

uebitur, ſepties & vicies terra maiorem. Lunam ſimiliter terra maiorem Stoici cenſent. Parmenides ſoli æqualem eſſe contendit. Sed quid hæc verboſius perſequimur: cum bona pars librorum vtriuſque linguæ id genus opinionibus ſit referta, & quidam luculenti ſcriptores de his ex profeſſo tractarint? Satis ſuperque ſit, è tanta copia nos vno atq; item altero argumēto breuiter indicaſſe, quam inter veteres philoſophos vſpiam conueniat. In quorum locum ſuperioribus ſæculis, Scotus, Thomas, Ægidius Romanus, alij (ſi dijs placet) ſucceſſerunt: inter quos non minus quam antiquos illos diſcrepat, vt vel hac re priſcos, Academicos, Stoicos, Peripateticoſque maxime referre videantur. Proinde neutiquam abſurdum erit, ſi iocum Senecæ verterimus, vt dicamus, facilius inter horologia conuenire, quam inter philoſophos.

Nimis ruſtice.] Exactam poetarum curam etiam in minimo temporis articulo deſcribendo rides.

Animam agere.] Agere animā, eſt niti ad mortem. Tacite vero ridet Claudium, qui crebro vētris crepitum ſolebat edere. Nam anima pro vento quoque ponitur. Agebat igitur animam: verum ea non potuit erumpere: quod aliquoties accidit conāti vētris exprimere flatum.

Qui ſemper ingenio.] Propter cognitiones cauſarū, quibus expilabat populū. Eſt enim Mercurius ἀγοραῖος.

De tribus Parcis.] Parcis non eſt in vetere codice, ſed lacuna vacua. fortaſſis Græce ſcriptum fuit μοίραις.

Numquam meritum.] Locus eſt ex ambiguo: nam vtrumque poteſt intelligi, indignum longo cruciatu, & dignum præſentaneo ſubitoque exitio.

Cum anima luctatur.] Rurſum alluſit ad crepitū.

Patere mathematicos.] Forte patiar. nam ſunt verba Parcæ. Verba ſunt Clothus. Notat Genethliacos, qui mendaciſſimi, mendaciorum præſidem Mercurium colunt: quem ne offendant, rarius vera dicunt. De Mathematicis non minus ſcite quam vere Tacitus in 17. Genus hominum, inquit, potentibus infidū, ſperantibus fallax, quod in ciuitate noſtra et vetabitur ſemper, & retinebitur. Eodem auctore de Mathemat. Italia pellendis ſub Claudio factum ſenatuſconſultum atrox & irritum.

Omnibus annis.] In quibuſdam codicibus hæc duo verba non leguntur.

Efferunt.] Efferimus mortuos, quod Græcis dicitur ἐκφέρειν.

Horam eius nemo nouit.] Si exſpectas vt Mathematicus tibi quidquam prædicet, opus eſt vt illi genituram tuam ediſſeras: quod ab Auguſto factum refert Tranquillus, cum in Appollonia ſeceſſu Theogenis Mathematici pergulam comite Agrippa conſcendiſſet.

Natum putauit.] Indicat Claudij obſcuritatem, quem nemo ſenſerit naſcentem. Tullius ſe quoſdam reges natos neſciſſe dixit, pro eo quod eſt prorſus ignorare.

Dede neci.] Carmen Virgilij ex quarto Georgicon, de apibus.

Dum hos poculos.] Multis enim iam ius ciuitatis donauerat.

Ciuitate donaret.] Donare ciuitate, eſt ius ciuitatis tradere, & plane facere ciuem. Hoc etiam Romanam ciuitatem dare Suetonius dixit, ſic de Galba imperatore ſcribens: Ciuitatem Romanam raro dedit.

Conſtituerat enim.] Indicat indulgentiam Claudij, qua etiam exteros minimeque merentes honoribus afficiebat. Nam, vt ſcribit Tacitus. A. Vitellio, L. Vipſano conſulibus, cum de ſupplendo ſenatu agitaretur, primoreſque Galliæ, quæ Comata appellatur, fœdera & ciuitatem Romanam pridem aſſequuti, ius adipiſcendorum in vrbe honorum expeterent, & id ſenatui non placeret: Claudius contra diſſeruit, maiores ſuos origine Sabina ſimul in ciuitatem Romanam, & in familias patriciorum adſcitos: hortari vt paribus conſilijs Rempublicam capeſſat, transferendo Romam, quod vſquam egregium eſſet. Orationem itaque principis ſequuto patrum conſulto, primi Ædui ſenatorum in vrbe ius adepti ſunt. Præterea (ceu refert Tranquillus) ornamenta conſularia etiam procuratoribus ducenarijs indulſit. Senatoriam dignitatem recuſantibus, equeſtrem quoque ademit, Latum clauum (quamuis initio affirmaſſet, non lecturum ſe ſenatorem, niſi ciuis Romani abnepotem) etiam libertini filio tradidit. Triumphalia ornamenta Syllano filiæ ſuæ ſponſo nondum puberi dedit. Aulum inſuper Plautium, qui ſuam virtutem certis experimentis in expeditione Britannica probarat, Imperatoriæ maieſtatis oblitus, ouantem ſequutus eſt, & Capitolium conſcendenti læuum latus texit.

Sauromatas.] Nouem hæc verba non ſunt in veteri lectione: aliquis doctus, ad explendam fortaſſis lacunam, adiecit.

In ſemen relinqui.] [illegible] dictum, à ſegetibus, aut leguminibus ſumpta metaphora.

Qui modo ſe tot.] Videtur alludere ad triumphum Claudij, quo ob receptam Britanniam apparatu maximo triumphauit: ad cuius ſpectaculum, vt teſtatur Suetonius, commeare in vrbem, non ſolum præſidibus prouinciarum permiſit, verumetiam exſulibus quibuſdam.

His interim conuictoribus.] Augurino & Balba.

Abrupit.] Mortem Claudij ſignificat.

Regalia tempora.] Rurſum alluſit ad prouerbium: Aut regem, aut fatuum naſci oportet. Regis enim nomen apud Romanos, vt tyrannicum & barbarum, inuiſum habebatur.

At Lacheſis.] Poëtice natiuitatem Neronis deſcribit. Sed ô vanum augurem! Putabas optime Seneca morte Claudij libertatem obueniſſe Romanis. At quando Romæ ſæuior vnquam tyrannis fuit, quàm ſub Nerone: de quo tu tamen adeo præclara, ſed plane falſo Apolline vaticinaris? Id quod tandem ipſe expertus es, dum ad necem te compulit.

Deſcendunt ſæcula.] Aliter diſtendunt, pro deducunt, vt Parcas intelligas.

Mollia contorto diſtendunt.] Caſtigauimus deſcendunt: exemplar antiquum ſequuti. Tametſi diſtendunt quoque poſſit legi, ſi quis ad Parcas refert.

Vincunt Tithoni.] Tithoni & Neſtoris longæuitas vel vulgo nota eſt.

Intentas cantu.] Pro cantui: paſſim id apud poëtas obuium.

Mihi ſimilis.] Apollinem enim vt citharœdum pingunt. Talis in theatro ſæpe viſus eſt Nero: qui etiam ſtatuas ſuas citharœdico cultu poſuit.

Nec cantu.] Neronem imprimis muſicæ ſtudioſum fuiſſe, neque quidquam eorum omiſiſſe, quæ generis eius artifices & phonaſci, vel conſeruandæ vocis cauſſa, vel augendæ factitabant, teſtis eſt Tranquillus. Apollinem enim æquiparare cantu, Solem aurigando videri volebat.

Felicia lapſis.] Repoſuimus laſſis, ex veteri ſcriptura. Intelligit autem laſſos incommodis & calamitatibus temporum Claudianorum.

Legumque ſilentia rumpet.] Eleganter oppreſſas leges, ſilentia legum vocat, iuxta illud: Silent leges inter arma.

A carcere.] Sumpta eſt à certaminibus equorum metaphora: in quibus repagulum illud, vnde fit initiū curſus, carcer dicitur, quemadmodum meta vbi ſiſtitur. Hinc à carcere, ſiue à carceribus, pro eo quod eſt ab initio, prouerbiali figura iactatum. Carcerem in hac ſignificantia Græci βαλβῖδα appellant.

Affuſo, Quidam legunt effuſo, ſed affuſo, non diſ-

Digitized by Google

plicet, pro circumfuſo. nam ceruici capillus affunditur.

Plena manu.] *Hoc eſt, largiter & copioſe. Prouerbium eſt quo vtitur Cicero ad Atticum libro ſecundo:* At hercle alter familiaris tuus Horatius quam plena manu, quam ornate noſtras laudes in aſtra ſuſtulit.

Deſijt viuere videri.] *Sic ſcriptum eſt in exemplari veteri: ſignificat autem eum fuiſſe non hominem, ſed ſomnium hominis. Nam ſequitur paulo poſt,* Viſus eſt quaſi homo.

Comœdos audit.] *Qui per ſimulationem fuerant inducti, velut deſiderantem oblectaturi. Auctor Suet.*

Illa parte.] *Fœditatem aſſidue pendentis innuit. id vel ex hoc intelligas, quod edictum meditatus eſt, quo veniam daret in conuiuio flatum crepitumque ventris emittendi.*

Poſt boletum.] *Quam Agrippa medicatum veneno que infectum, auidiſſimo ciborum talium obtulerat. Hinc boletos Nero, quaſi deorum cibum, Græco prouerbio collaudare ſolebat. Quamquam hæc nouem verba in codice Vuiſſenburgenſi non ſunt.*

Scitis enim optime.] *Vetus,* Scitis enim certiſſime: nec periculum eſt ne excidant, quæ memoriæ publicum gaudium impreſſerunt. *Vbi legendum, aut* impreſſit, *aut* publica gaudia.

Nemo felicitatis ſuæ.] *Epiphonema eſt.*

Bonæ ſtaturæ.] *Auctoritas enim dignitaſque formæ non defuit, vel ſtanti, vel ſedenti, ac præcipue quieſcenti. nam & prolixo, nec exili corpore erat, vt refert Tranquillus.*

Bene canum.] *Fuit enim ſpecie canitieque pulchra.*

Caput mouere.] *Habuit enim Claudius caput cum ſemper, tum in quantulocunque actu, vel maxime tremulum.*

Pedem dextrum.] *Nam ingredientem deſtituebant poplites minus firmi: quod ſup. retulimus.*

Tertium decimum laborem.] *Duodecim labores Herculis à nullo poeta non ſunt celebrati. De his & Virgilij titulo carmen exſtat.*

Græculo.] *Nam non mediocri cura Claudius Græca ſtudia ſequutus eſt. Ac ſæpe in ſenatu legatis perpetua oratione reſpondit. Multũ vero pro tribunali etiam heroicis locus eſt verſibus: vt ſcribit Suetonius. Ait:*

Τίς, πόθεν εἰς ἀνδρῶν, πόθι τοι πόλις, ἠδὲ τοκῆες;

Hoc eſt:

Quinam es, vnde venis, tibi quæ patria atq; parentes?

Hoc carmen ex primo Odyſſeæ in hunc locum ſubſtituimus. Verba ſunt Telemachi, Mineruã alloquentis, quæ illi Menta Taphiorum regis ſpecie tum apparuerat.

Philologos.] *Erant philologi, qui multiplici variaque ſcientia cenſebantur: qualis fuit primum Eratoſthenes: qui primus hoc cognomentum ſibi vendicauit. Deinde Atteius Romæ tempore Salluſtij quemadmodum refert Tranquillus de claris Grammaticis. Hic de Græcis dicit, tamquam loquacibus, aut verborum phaleras ſectantibus.*

Hiſtorijs ſuis.] *Scripſit enim Græcas hiſtorias, Tyrrhenicon* xx. *Carchedonicon octo.*

Homerico verſu.]

Σκηπτοῦχος βασιλεύς, ᾧ τε Ζεὺς κῦδος ἔδωκεν. *Id eſt:*

Sceptra ferens rex ſum, rerum à Ioue tradita cura eſt.

Carmen hoc ex primo Iliados Homeri, coniecturam ſequuti, reſtituimus.

Erat autem ſequens.]

Ἀλλ' ὅγε φέρτερός ἐστιν, ἐπεὶ πλεόνεσσιν ἀνάσσει.

Quod multis præſit, vult hic præſtãtior eſſe.

Ex eodem Homeri lib. Carmen autem hoc à ſuperiori tertium eſt. Ridet ſtultitiam eorum, qui quod reges ſint, ac multis imperent, ſeſe meliores putant. Niſi quis hos duos ex Odyſſeæ ſecundo verſiculos malit:

Σκηπτοῦχος βασιλεύς, ὁ δὲ φρεσὶν αἴσιμα εἰδώς. *Id eſt:*

Sceptra regens rex ſum, non mente decentiã noſcens.

Ἀλλ' αἰεὶ χαλεπός τ' εἴη, καὶ αἴσυλα ῥέζοι. *Id eſt.*

Immitis fuerit, ſemper ſimul impia tractet:

Et impoſuerat Herculi minimo diſcrimine fibulam.] *Impoſuerat Herculi fibulam: hoc eſt, compeſcuerat Herculem de patria ſciſcitantem. Metaphora eſt duriuſcula, à conſtrictione membri virilis ſumpta, qua arrectio prohibetur. Id fibula obuinciente fiebat. Erat autem citharœdis & comœdis huius fibulæ vſus familiariſſimus, vocis nimirum gratia ad cohibendam Venerem, raucedinis & offuſcationis matrem. Eam rem multis epigrammatibus feſtiuiſſimus poeta Martialis docet, cuius & hoc eſt:*

Menophilo penem tam grandis fibula veſtit,
Vt ſit Comœdis omnibus vna ſatis.
Hũc ego crediderã (nam ſæpe leuamur in vno)
Sollicitum voci parcere Flacce ſuæ.
Dum ludit media populo ſpectante palæſtra,
Delapſa eſt miſero fibula, verpus erat.

Hinc ſumpta ſunt illa Septimij Tertulliani locutiones, Carni fibulam imponere, *in libro de Monogamia: cuius contrarium,* Laxare fibulam delictis: *in de Corona militis, decenter & verecunde exprimentis, quod auctor obſcœni carminis impudentius dixit:*

Neve imponite fibulam Priapo.

Ceu docuimus in annotationibus noſtris in Tertullianum, locis modo citatis. Quoniam vero volumen manu ſcriptum apertè fabros *continebat, non* fibulam: *putaui legendum aliquando* ἀζεῖς *propter mollitiem Claudij: vt eſſet,* Impoſuerat Herculi, *hoc eſt, deceperat Herculem ſimilior Græco quam Romano.*

Febris.] *Plinius indicat, Romæ Febri delubrum in palatio publico fuiſſe. Porro ſubſignificat inſaniã Claudij qua per omnem vitam laborauerat.*

Ceteros omnes.] *Tacite notat impietatem &* ἀθεότητα *Cæſaris, quem nemo deorum comitatus ſit, præter Febrim, & hanc infeſtam.*

Lugduni.] *Claudius natus eſt Iulio Antonio, Fabio Africano Coſſ. Kal. Auguſti, Lugduni, eo ipſo die, quo primum ara ibi Auguſto dedicata eſt. Auctor Tranq.*

Marci municipem.] *Pro* Marci, *legendũ credo* Munatij. *L. enim Munatius Plancus Lugdunum coloniam deduxit, & Rauricam, quæ ſupra Baſileam vno milliario Germanico ſita eſt, ex qua Baſilea deriuata eſt, vrbs amœniſſima, necnon optimis iuxta ciuibus ornata. Et Munatio nuperrime huiuſmodi memoria poſita eſt hic in foro, non procul à curia, me auctore.*

L. MVNATIO PLANCO, CIVI ROMANO, VIRO CONSVLARI, ET PRÆTORIO, ORATORIQVE, AC M. CICERONIS DISCIPVLO, QVI POST DEVICTOS RHETOS, ÆDE SATVRNI DE MANVBIIS EXTRVCTA, NON MODO LVGDVNVM, SED ET RAVRICAM, COLONIAM DEDVXIT, QVÆ AVGVSTA FVIT APPELLATA, AB OCTAVIO AVGVSTO TVM RERVM POTIENTE, S. P. Q. BASILIENSIS. TAMETSI ALEMANORVM TRANSDVCTI COLONI, SVBACTIS RAVRACIS, ROMANISQVE DEPVLSIS, AMORE TAMEN VIRTVTIS, QVÆ ETIAM IN HOSTE VENERATIONEM MERETVR, VETVSTISSIMO TRACTVS HVIVS ILLVSTRATORI, CVLPA TEMPORVM PRORSVS ABOLITAM MEMORIAM DE POSTLIMINIO RENOVARVNT. ANNO M. D. XXVIII.

Municipes ſunt, qui in ciuitem Romanam recepti, muneribus capeſſendis apti ſiunt. Iocatur itaque in Claudium, perinde ac ſi Munatio honores conſulares debeat, non parenti Druſo. Si Marci legas, *Ancum Marcium intelligas, quartum Romanorum regem. Meminit & T. Liuius Marci Cornelij, quem ſcribit in* x. *tertiæ Decadis, prorogato imperio Galliam prouinciam obtinuiſſe.*

Vienna.] *Vrbs eſt Galliæ.*

Germanus.] *Verus. Quod enim natiuum eſt, germanum etiam dicere ſolemus. Sic Plauto germana illuuies dicta. Germanum etiam appellamus quod cognatum eſt. Sic inuidentiam & detractionem, germana vitia dicimus. Eſt & germanus, ex Germania aliquis. vnde hic amphibologia, quam iocantes affectare ſolent.*

Itaque quod Gallum.] *Quomodo Galli vrbem Romanam ceperint, narrat Liuius in quinto primæ Decadis.*

Romam cepit.] *Iocus eſt in amphibologia. Capit hoſtis, qui populatur: & capit, qui ſuſcipit.*

L. Licinius.] *L. Florus meminit L. Licinij Luculli.*

Qui plura.] *Ridet Herculem per innumeras regiones diuagatum.*

Mulio perpetuarius.] *De quartariis mulionibus meminit Feſt. hic* μυωπικῶς *Seneca perpetuarium dixiſſe videtur, aut qui in ſolidum, aut ſemper ſit vector: aut (quod magis arridet) qui perpetua nec interrupta vectatione ſuos vectores aliquo perducat. Ad vehicula mulis vſi ſunt antiqui non equis: vnde muliones vehicularij, quique mulis quæſtum faciebant.*

Milia.] *Miliaria.*

Xanthum.] *Fluuius eſt Troiæ, qui & Scamander dicitur. Taxat Claudium, qui cum in Gallia natus eſſet, Græcus videri geſtiebat, vt quem patriæ ſuæ puderet.*

Rhodanum.] *Rhodanus fluuius eſt Galliæ notiſſimus qui ex Alpibus non longe quidem a Rheni Danubiique fontibus oriuntur, ac Lugdunum lauans, Ararim ibi ſuſcipiens, mox Iſaram Druentiamque, tribus oſtiis in mare Thyrrenum influit. Huius Strabo meminit & Cæſar.*

Duci.] *Ducuntur hi proprie, quos carnifices ad ſupplicia rapiunt. Suetonius in Caligula:* Stans tantummodo intra porticum mediam, à caluo ad caluum duci imperauit.

Solutæ manus.] *Innuit Claudium ſigno ſolutæ manus, vt homines capite truncarentur, iubere ſolitum. Belle igitur dicit, ſolutam etiam manum Claudij, in hoc ſatis adhuc fuiſſe firmam, vt hominem capite priuaret.*

Putares omnes illius eſſe libertos.] *Notat hic Claudium, vt qui nimium in libertos ſuos indulgens eſſet. Vnde fiebat, vt ab his, quos non modo præmijs ingentibus ſed & quæſturis prætorijſque ornamentis ornari patiebatur, quibuſque multa per fas & nefas acquirere rapereque permittebat, contemneretur, deſpiceretur, illuderetur.*

Vbi mures ferrum rodunt.] *Hoc ad excitandum riſum dictum. ſignificare autem vult magnam rerum mutationem, locique diuerſitatem. Quaſi diceret: ſi mures hic ferrum rodunt, quales nos eſſe putas? Theophraſtus auctor eſt (vt refert Plinius lib. 8. cap. 56.) mures in Gyaro inſula cum incolas fugaſſent, ferrum roſiſſe. Hic autem ridicule de cælo dictum, quaſi & illic oporteat eſſe mures, ſed præſtantiores.*

Sitius mihi verum.] *Subaudi* dicito, *aut huiuſmodi aliud: ſed non ſcribitur, vt irati ſermonem referat.*

Alogias.] Stultitias. ἀλογίαν *Græci eam animæ partem dicunt, quæ rationis expers eſt.*

Tragicus.] *Et hoc, vt alia multa, ad riſum iocoſe dixit. Nota eſt Tragicorum amarulentia, tumiditaſque.*

Exprome.] *Carmen eſt Iambicum, quod conſtat in locis paribus ſemper ex Iambo aut Tribreui: in imparibus indiſcriminatim ex Iambo, Spondeo, Dactylo, Anapeſto, Tribreui.*

Exprome propere, ſede qua genitum dicas.] *Exemplar vetus habet*, Exprime propere, ſed qua genitus cluas. *Numquid opus erat pro elegantiſſimo & veteri verbo* cluas, *ſupponere* dicas? *Ego carmen ſic reſtituendum arbitror*: Expromere properes, qua gente natus cluas.

Hoc ſtipite.] *Clauam obiectat.*

Mobile caput.] *Supra retulimus, Claudium fuiſſe capite admodum tremulo.*

Tergemini petens.] *Notum eſt, quo pacto Hercules Geryoni tricipiti boues eripuerit, & ſecum in Græciam duxerit. Qui fabulæ originem noſſe volet, Palephatum euoluat. Arrianum quoque legat de geſtis Alexandri Magni, li. ſecundo, qui Hecatæi Abderitæ ſententiam de Hercule & Geryone refert.*

Heſperio mari.] *Hiſpanico.*

Inachiam ad vrbem.] *Hoc eſt, Argos, Peloponneſi caput. Inachia (auctore Stephano) Peloponneſum ſignificat, non tantum Argos, ab Inachio fluuio. Vnde gentile Inachius, verba Stephani hæc ſunt:* Ἰναχία ἡ Πελοπόννησος, ἢ μόνον τὸ Ἄργος, ἀπὸ Ἰνάχου τοῦ ποταμοῦ· τὸ ἐθνικὸν Ἰνάχιος.

Nobile pecus.] *Boues Geryonis.*

Vidi.] *Rediens ex Hiſpania.*

Iugum.] *Cacumen montis.*

Ararque.] *Araris fluuius, qui per concisionem Arar dicitur, oritur non longe à monte Vogeſo (qui Germaniam à Gallia hodie ſeparat) in confinio Burgundiæ, Lotharingiæque, ac decurrens per Eduorum Sequanorumque fines, Lugduni Rhodanum influit. Nunc Sonam vocant.*

Gallum in ſuo ſterquilinio.] *Simili prouerbio noſtrates vulgo dictitant: Canem in ſuo ſterquilinio, ſiue in ſuarum ædium veſtibulo ferociorem eſſe. Non deeſt autem in Galli vocabulo latens morſus. Nam in Gallia, Lugduni videlicet, natus eſt Claudius: ceu ſupra quoque retulimus.*

Fortiſſime deorum.] *Belle tribuit eam Herculi fortitudinem inter deos, quam inter homines habuit.*

Mihi affuturum.] *Opitulaturum.*

Et ſi quis à me notorem petiſſet.] *Non admodum mihi placet notoris vocabulum. Quando vero tantopere Claudius lingua Græca delectabatur: quid ſi putemus hic non* à me notorem, *ſed* amyntorem, *à Seneca fuiſſe ſcriptum? Significat autem* ἀμύντωρ *Græcis defenſorem & vindicem: niſi libeat* auctorem *legere pro patrono. Paullo poſt ſequitur* contulerim: *quod fortaſſis eſſe debebat* exantlarim.

Maluiſſes cloacas Augiæ purgare.] *Sic enim hunc locum ex codice manuſcripto reſtituimus. Hic Augias tantum fimi collegerat in ſtabulis ſuis, vt* Αὐγείου κόπρια *Græcis in prouerbium abierit, quoties hominem ſignificare volunt, aut rem ſupra modum immundam. Augiæ meminit Philoſtratus lib.* VIII.

Sed non miror, quod impetum in curiam feciſti: quoniam volo.] *Hic locus ſic legitur in libro vetuſto:* Sed quoniam volo non mirum, quod in curiam impetum feciſti, nihil tibi cluſi eſt. *quemadmodum & nos repoſuimus. Cæterum aut mendoſus eſt locus, aut (quod potius credo) Græca hic deſunt, & diuerſas ſententias librarius confudit. Fuit autem in hunc forsaſſis ſenſum aliquid ſcriptum:* Sed bono animo *ſis, quoniam volo tibi patronus eſſe. Et ſunt verba Herculis, Claudio reſpondentis. interim irrumpit Hercules in Curiam, quam Seneca fingit in cœlo: neque enim ci-*

Digitized by Google

tilitatem didicerat inter homines, omnia cum impetu facere ſolitus. Itaq; Semidei iſti, qui intra curiam erãt, de Claudio recipiendo conſultantes, irrumpentem illum, & clauſa omnia ſuis viribus perfringere ſolitum ſic alloquuntur: Non mirum, *inquiunt*, quod impetum in Curiam feciſti. *quaſi dicant: Hoc tibi nouum non eſt. Nihil tibi clauſi eſt. Modo dic nobis qualem Deum, & quæ ſequuntur.*

Ἐπικούρειος θεὸς non poteſt eſſe.] *Hæc verba* Ἐπικούρειος θεὸς *præſidio tenuium veſtigiorum eruta repoſuimus: niſi mauis,* Ἐπικούρειον θεὸς *Reſtituimus & ea quæ mox ſequuntur:* οὔτε αὐτὸς πράγματα ἔχει, οὔτε ἄλλοις παρέχει. *hoc eſt:* Neque ipſe negotium habere, neque alijs exhibet. *Quam ſententiam, velut aduerſantem diuinæ prouidentiæ, hactenus exploſit optimus quiſque, ſed in primis Chriſtiani ſcriptores. Cæterum eleganter in Epicuri Deum iocantur ſemidei iſti, quando regnant, iraſcuntur, pugnant dij. ſi quid poëtis creditur. Epicurus autem hebetem & ignauum Deum inducit. Sed & in Stoicorum Deum iocatur, tamquam monſtroſum: nam negant Deum Stoici membra habere, puta caput, pedes, ventrem, & quæ ſub ventre ſunt. At dij vulgares & poëtici de loco in locum migrant, comeſſantur, amant. Proinde Stoicus Deus, inquiunt, quomodo poteſt rotundus eſſe, ſine capite & præputio? Quaſi dicat, Imperfectum quiddam eſt Stoicus Deus, & monſtri ſimile. Concedunt tamen, Claudium poſſe Stoicum Deum fieri, quod corde & capite careat: hoc eſt, prudentia & mente propter ſtultitiam.*

Stoicus.] *Subaudi,* Deus fiat Claudius?

Rotundus.] *Perfectus. Horatius.*

—— Graijs dedit ore rotundo
Muſa loqui. ——

Figura enim orbicularis, quam et cælum poſſidet, perfectiſſima eſt.

Sine capite, ſine præputio.] *Nam negant Stoici, ineſſe Deo humanæ formæ lineamenta. Iocatur itaque non tam in imperfectum Stoicorum Deum, quam in Claudium ipſum, veluti carentem capite, eo quod ſtultus eſſet, & carentem præputio. vel ob morbum, vel quod iam ob ætatem ad Venerem importunus & inutilis foret.*

Nec cor, nec caput.] *Quia Stoici Deum faciunt incorporeum, & mentem duntaxat, cui nulla ſint membra. Id torquet in ſtultitiam & amentiam Claudij. Apud Græcos obſcœnus ſermo* ἀκέφαλος *dicitur: & cordatos vocamus prudentes.*

Hercules.] *Iurantis eſt: & ſunt verba alicuius diuorum. Ridiculum autem, iurare Deum per Herculem.*

Si mehercules à Saturno petiſſet.] *Cum hoc loco, & his quæ ſequuntur, diutiſſime luctatus ſum, nec ſuccurrebat exemplar manuſcriptum. Opinor autem legendum:* Iuſtiſſime hercle à Saturno petiſſet hoc beneficium *& quæ ſequuntur. Suntque verba ſemidei cuiuſpiam in illa Curia, quam in cælo Seneca fingit. Nam hoc animaduertere debet Lector, ſemideos illos nunc nullo ordine obſeruato loqui. Vnde poſtea Iupiter illos obiurgat:* Ego P. C. inquit, interrogare vobis permiſeram, vos vera mapalia feciſtis. *Quaſi diceret: In dicendis ſententiis non ſeruatis ciuilem conſuetudinem, ſed ruſticano more, quicquid in buccam venit, promiſcue blatteratis.*

Hoc beneficium.] Ἀποθέωσιν *videlicet, hoc eſt, deificationem.*

Cuius menſem.] *Saturnalia Romæ celebrari mẽſe Decembri ſolebant, ita vt intra quinque, aut quam plurimum ſeptem dies finirentur. Claudius autem, qui numquam temere (quemadmodum teſtatur Tranquillus) triclinio abiecit, niſi diſtentus ac madens, toto anno viſus fuit Saturnalia celebrare. De Saturnalibus Claudij Cæſaris, ad Lucilium his verbis Scribit Seneca noſter, quæ mire faciunt ad hunc locum.* December eſt menſis, *inquit*, quo maxime ciuitas deſudat, ius luxuriæ publice datum eſt, ingenti apparatu ſonant omnia: tamquam quicquam inter Saturnalia non interſit, & dies rerum agendarum. Adeo nihil intereſt, vt non videatur mihi erraſſe, qui dixit, olim menſem Decembrem fuiſſe, nunc annum.

Eius princeps non tuliſſet.] *In his prodigioſe corruptis locis nihil prorſus erat præſidij à codice manuſcripto. Deprehendi tandem legendum, non* eius princeps, *ſed* Caius princeps. *Sequitur mox,* Illum deum à Ioue. *Liber vetus habet,* Illum Ioue: *ſic vt inter* illum & Ioue *ſit lacuna media. Porro perſuaſiſſimum mihi eſt, dictiones iſtas,* deum à Ioue, *nihil ad ſenſum facere. Doctus quiſpiam ſic tumultuarie locum caſtigauit,* deum & à *præpoſitionem apponens, hac re diligentius perpenſa. Ego legendum reor,* illum ἀποθεωθῆναι, *hoc eſt, in deorum numerum referri: nam dubio procul ignota vox Græca librario occaſionem dedit, vt omitteret. Sequitur,* dãmnauit inceſti, *Lego,* damnatum inceſti. *Sequitur,* Oropenque ſororem ſuam. *In manuſcripto codice eſt,* oro per quid ſororem ſuam. *Coniecio ſcribendum,* nos quod ſororem ſuam.

Sequitur, quam quoniam omnes. *ſcribe,* quum omnes Venerem: *disiuncto relatiuo* quam. *Sequitur adhuc:* Quam, inquit, quæro tantum ſororem ſuam ſtulte ſtudere. *Sic & in exemplari ſcripto legitur propemodum ita videlicet:* Quare, inquit, ſororem ſuam ſtulte ſtude. *Locus eſt non ſolum mẽdoſus, ſed & obſcurus. Diuinatione plane hic opus eſt. Fortaſſis legendum:* Quare inuidit Romæ hiſtoriam ſuam. Auſcultare Athenis dimidium licet, Alexandriæ totum: *Vt huius ſemidei ſententia taxet, quod Græcas hiſtorias ſuas Claudius Alexandriæ curarit recitandas ſingulis annis, & quidem opus vtrumque totum, per vices ſeorſim in duobus Muſæis, inſtitutis ſtipendiis veluti contempta Roma. Quam rem his verbis narrat Suetonius:* Denique, *inquit*, & Græcas ſcripſit hiſtorias, Tyrrhenicon xx. Carchedonicon viii. Quarum cauſſa veteri Alexandriæ Muſæo additum ex ipſius nomine, inſtitutumque vt quotannis in altero Tyrrhenicon libri, in altero Carchedonicon diebus ſtatutis velut in aditorio recitarentur toti à ſingulis per vices. *Hactenus ille. Vides illos libros hiſtoriarum, auctore Tranquillo, totos fuiſſe lectos ſingulis annis. Id ergo eſt quod dicit Seneca,* Alexandriæ totum. *Fortaſſis alterum tantum volumen ſingulis annis apud Athenas recitabatur, non vtrumque vt ſit quod ait,* Athenis dimidium. *Porro validum argumentum, ſi dijs placet, aduerſus Claudium, quod Græcis plus fauere viſus ſit, quam Romanis. Iam à nobis caſtigata ſententia ſic poterunt legi, & diſtingui:* Iuſtiſſime hercle à Saturno petiſſet hoc beneficium, cuius menſem toto anno celebrauit Saturnalia. Caius princeps non tuliſſet illum ἀποθεωθῆναι, qui (quantum quidem in illo fuit) damnatum inceſti Syllanum generum ſuum occidit eo quod ſororem ſuam feſtiuiſſimam omnium puellarũ, quum omnes Venerem vocarent, maluit Iunonem vocare. Quare inuidit Rom. hiſtorias ſuas? Auſcultare Athenis dimidium licet, Alexandriæ totum. Quia Romæ, inquit, mures molas lingunt. Hic nobis curua corrigit. Quid in cubiculo ſuffaciat, neſcio: & iam cæli ſcrutatur pla-

gas. Deus fieri vult. Parum eſt quod templum in Britannia, & quæ ſequuntur. Porro eius ſententiæ quæ incipit, Caius princeps non tuliſſet, hic eſt ſenſus: Caius Caligula Cæſar numquam permiſiſſet Claudium recipi in numerum deorum, vel ob hoc quod generum ſuum L. Syllanum inceſti ſtatim damnauit, accuſante Vitellio, ſed Agrippina ſubornante, quod illicito ſororis ſuæ Iuniæ Caluinæ amore teneretur: quum eidem crimini Caius Cæſar longe magis fuerit obnoxius, ob omnes ſorores ſuas adamatas, non vnam tantum. Nam (vt Suetonius ſcribit) Caius Caligula cum omnibus ſororibus ſuis ſtupri conſuetudinem fecit plenoque conuiuio ſingulas infra ſe viciſſim collocabat, vxore ſupra cubante. Solent autem fures furibus, inceſti inceſtis fauere. Blandimur enim hoc modo vitijs noſtris. Porro non occidit Claudius generum ſuum Syllanum, ſed ipſo conniuente per edictum Vitellij ordine ſenatorio motus eſt, & eiurare magiſtratum coactus: quum forte eo anno prætor eſſet, & pridie ſenatus lectus foret. Inſtrumque conditum. Præterea affinitatem Cæſar diremit. Quibus rebus offenſus ornatiſſimus iuuenis, & alias clarus inſigni triumphalium & gladiatorij muneris magnificentia, quo die Claudius inceſtas illas nuptias cum Agrippina celebrauit, ipſe ſibi mortem conſciuit ſiue eouſque ſpem vitæ produxerat, ſeu delecto die ad augendã inuidiam, vt ait Tacitus. Atque hoc eſt quod hic Seneca vult his verbis: Quantum quidem in illo fuit, damnatum inceſti Syllanum generum ſuum occidit. nimirum ob præſtitam mortis occaſionem. Iam ſatis apertum puto, quid ſibi velint illa verba, eo quod ſororem ſuam feſtiuiſſimam omnium puellarum, quum omnes Venerem vocarent, maluit Iunonem vocare. Significat enim per Venerem, non admodum caſtam fœminam Iuniam Caluinam, quam & Tacitus decoram, ſed procacem appellat, à fratre Syllano, vxoris pene loco habitam: id quod per Iunonem, Ioui nexu coniugali copulatam, eleganter innuit. Porro dicterium Claudij, Romæ mures molas lingunt, quo frequenter vti ſolitus videtur, perſtringit Romanos, tamquam delicatos et faſtidioſos, qui non quibuſlibet ſcriptis recitandis intereſſe poſſint, precibus tam & pretio corrogandi.

L. Syllanum.] Hic Claudij gener à Vitellio, cum ad id inſtigaret Agrippina Auguſta, de inceſtu ſororis ſuæ Iuniæ Caluinæ accuſatus, quæ ante Vitellij nurus fuerat, ordine ſenatorio motus eſt, nec longe poſt, mortem ſibi conſciuit. De hoc multa apud Cornelium Tacitum in duodecimo. Fit huius quoque paullo poſt mentio.

Mures molas lingunt.] Cauſſatur mollitiem Romanorum, vt qui proni ſint ad libidinem, ſed non niſi pulcherrimas ſollicitent. Mures enim vrbani farinam abſumunt, & delicatiſſimus ad ſatietatem vſque veſcuntur: cum ruſtres interim fruticulos depaſcantur. Quin adeo molles ſunt, vt nec caſeum arrodant, ſed lingant molitam farinam. Apparet hoc dictum fuiſſe familiare Claudio, de muribus ferrum arrodentibus.

Hic nobis curua corrigit.] Subeſt, vt opinamur, ſenſus obſcœnus: velut ſi diceretur: Claudius adeo circa Venerem eſt intemperans, vt ad libidinem ſuo nos exemplo incitet. Et enim vt Claudius veriſſime cecinit.

Mobile mutatur ſemper cum principe vulgus.

Corrigere, eſt emendare: eſt & rectum facere, atq; arrigere. Si quis hoc ſimpliciter accipiendum putat erit, εἰρωνεία in cenſoriam Claudij ſeueritatem. Si referendum ad proxime præcedens dicterium quid ſi legas? Hic nos ſcurra Cæſar regit. vt ſit alicuius Mimi clauſula.

In cubiculo.] Alludit ad hoc, quod refert Suetonius: Mortem videlicet eius celatam fuiſſe, donec omnia circa ſucceſſorem ordinarentur. Iacuit itaque corpus mortui Claudij dies aliquot in cubiculo. Et hæc verba et ſuperiora. & quæ proximè ſequuntur, intellige Romæ fuiſſe in ſenatu dicta, cum deliberarent, eſſet ne in numerum deorum referendus Claudius: id quod etiam ex ſequentibus magis pateſcet. Fingit autem Curiam in cœlo, qualis erat Senatorum Romæ.

Templum in Britannia habet.] De hoc ſic Tacitus, vbi de Camuloduno loquitur: Ad hæc templum diuo Claudio conſtitutum, quaſi ara æternæ dominationis aſpiciebatur.

Tandem Ioui venit in mentem, priuatis.] Fortaſſis legendum, primateis intra Curiam moranteis ſententiam dicere, nec diſputare. Vt intelligas, voluiſſe Iouem ſenatores primæ auctoritatis ſententiam dicere omiſſa iſta pedariorum ſenatorum diſputatione.

Vos mera mapalia.] Promiſcue ſententiam ferentes, non ſeruato ordine alius alium turbantes. mapalia ſunt tuguria ruſticorum. Eſtque vocabulum Punicum: Alluſit autem ad prouerbium, Rus ciuitas. Confine eſt Epicharmicum illud, ἀγρὸν τὴν πόλιν ποιεῖς: id eſt, E ciuitate rus facis.

Qualiſcumque eſt.] Quam contemptim hoc de Cæſare dicit Iupiter.

Dimiſſo] Secedere iuſſo.

Ianus pater.] Per Ianum hic aliquem ſenatorem intelligit. Sed & Acron in Satyram Horatij, cuius initium, Sic raro ſcribis teſtatur tres Iano in foro fuiſſe ſtatuas: ad vnam conueniebant creditores & fœneratores: ad alteram, qui fœnus redderent: ad tertiam, qui locarent fœnus. Indicat igitur hic, fuiſſe maximum quæſtum Claudij.

Homo quantum via ſua fert.] Oſtendimus alias, quo ſenſu ſit accipiendum id, quantum via ſua fert. Quia tamen præcedit homo, quid ſi legas? quantumuis vafer, & qui ſemper videt ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω. hoc eſt, ſimul ante & poſt. Quæ Græca verba reſtituimus ex veſtigijs, quæ erant in codice manuſcripto. Clauſula eſt, qua Homerus ſæpe vtitur: vt Iliad. α, & rurſum Iliad. γ.

Οἷς δ' ὁ γέρων μετέῃσιν, ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω.

Et Iliad. σ.

——ὁ γὰρ οἶος ὅρα πρόσσω καὶ ὀπίσσω.

de Polydamante loquitur.

Semper videt.] Vel quod bifrons, vel quod tres haberet ſtatuas. Et addit ridicule, quantum via fert, quaſi videre, ſit videri.

Quod in foro iuuat.] Notat ambitionem fori quod à patrono iam non veritas, ſed eloquentia exigeretur: & iudex non tantum doceri cuperet, ſed etiam delectari, Quemadmodum indicat & Quintilianus. Non dubito autem quin hic legendum ſit viuat, non iuuat. Notat autem quempiam, qui conſul factus erat ex numero nummulariorum, aſſidue in foro verſantium. Nam qui inter homines verſantur, plus eloquentiæ plerumque habent.

Ne alijs verbis.] Ridicula religio in re conficta, ſed feſtiniter ſimulata.

De magnitudine.] Subnotat locos communes, in quibus oſtentandi ingenij cauſſa nimium ſolent immorari Rhetores.

Iam fama minimum fecit.] Duo notat, paſſim collectos, ſordidos in ordinem ſenatorium, & peſſimos etiam imperatores, in deorum numerum relatos, magis iam ex more, quam ex merito. Exemplar manuſcriptum nimium habet, non minimum. Fortaſſis legendum, mimum fecit. Vt ſit ſenſus: Adeo vulgaris res eſſe cœpit, etiam immeritos inter deos conſecrare, vt ſcenicis ludis argumentum ſubinde præbeat. Nam quid eſt aliud hic Seneca ludus de Apotheoſi Claudij, quam mimus quidam? Significat autẽ mimus modo hiſtrionem

Digitized by Google

actorem, modo carmen ipſum ſiue fabulam. Sic Laberius mimum quemdam, vt auctor eſt Gellius, Cophinum inſcripſit alium, Alexandriam: alium, Fullonem. Huiuſmodi mimus fuit Laureolus quem Catulus Mimographus edidit, in quo iudex agebatur in crucem. Laureoli mimi Iuuenalis & Martialis meminerunt, & Tranquillus in Caio Caligula, his quidem verbis: Et quum in Laureolo Mimo, in quo actor proripiens ſe ruina ſanguinem vomuit, vt plures ſecũdarum certatim experimentum artis darent, cruore ſceno abundauit, *Quem locum ſic opinor legi debere:* in quo actor prorepens è ruina, ſanguinem vomuit, plures ſecundarum: *& quæ ſequuntur. Iam arbitror liquere, quid ſibi Septimius Tertullianus, omnis antiquitatis peritiſſimus, velit, quum in libro quo aduerſum Valentinanos pugnat, ſic ſcribit, de Enthymeſi illa Valentinianorum loquens:* Ita depulſa, *inquit,* quo minus pergeret, nec habens, ſuperuolare crucem, id eſt Horon, quia nullum Catuli Laureolum fuerit exercitata, vt deſtituta, vt paſſioni illiſa, in trica multiplici atq; perplexa, omni genere eius cœpit adfligi. *Vult enim dicere, Enthymeſin non fuiſſe exercitatam in ſcena, in agenda fabula illa quam Catulus Mimographus Laureolum inſcripſit, in qua iudex in crucem agebatur. Alioqui ſi illam ſcenicorum hiſtrionum in repræſentanda in crucem acti præſidis fabula dexteritatem habuiſſet, fortaſſis crucem ſuperuolaſſet, id eſt, Horon.*

Etiam peſſimum quemque illum affectare.] *Hæc clauſula non eſt in codice Vuiſſemburgenſi.*

Illum.] *Honorem.*

In perſonam, non.] *Nam cum in genere dicit, in rem pronunciat, non proprie in Claudium.*

Ex his qui ἀρούρης καρπὸν ἔδουσιν.] *Id eſt,* agrorum fructu veſcuntur. *Reſtituimus hunc locum manuſcripti libri veſtigijs adiuti. Eſt autem apud Homer. Iliad. ζ.*

Εἰ δέ τις ἐσσι βροτῶν οἳ ἀρούρης καρπὸν ἔδουσιν.

Aut ex his quos alij ζείδωρος ἄρουρα.] *Hoc eſt,* frumentiferum rus. *Et hunc locum eruimus. Eſt autem hæc clauſula apud Homerum frequenter obuia: vt Odyſſea. α.*

Καὶ γὰρ Κυκλώπεσσι φέρει ζείδωρος ἄρουρα.

Eſt vero ζείδωρος terræ epithetum.

S.C.] *Senatuſconſultum.*

Dictus pictuſue.] *Eſt nonnihil feſtiuitatis in imitatione: nam his modis loquuntur iureconſulti, & qui ſenatuſconſulta conſcribunt.*

Dedi Laruis.] *Terriculamentis inferorum. Laruæ ſunt noxiæ inferorum vmbræ. Et dedimus noxæ animal quod læſit. Fecit iniuriam laruis, qui mortuus pro Deo voluerit haberi, cum nihil ſit niſi vmbra.*

Eum dedi laruis. Sed proximo munere inter nouos autoratos.] *Repoſuimus ex manuſcripto codice pro* dedo, dedi: *& pro* noxios, nouos. *Porro ſententia adhuc eſt imperfecta, niſi pro* ſed, *legamus,* & proximo. *Sic autem reſtitui debet:* Qui contra hoc S.C. Deus factus, dictus, pictuſve erit, cum dedi laruis, & proximo munere inter nouos autoratos, ferulis vapulare placet. *Nam ad hoc verbum* placet, *in fine, etiam ſuperiora referri debent. Ex hoc loco veterem ſpectaculorum morem animaduertere licet, quo ferulis verberabantur, qui nuper ſe laniſtis addixiſſent. Nam hos vocat autoratos, vbi rudes adhuc primum in harenam prodiſſent. Solent autem in nulla non arte ludicro aliquo tentari rudes. Sic mos tentandi nouos ſcholaſticos Athenis obſeruatus narratur in vita Magni Baſilij de Baſilio & Gregorio Nazianzeno.*

Dieſpiter.] *Iouis cognomentum eſt. quem ſic vocant, quaſi diei patrem.*

Cos. numulariolus. Hic quæſtu ſe ſuſtinebat: vendere ciuitatulas ſolebat. Ad hoc velle acceſſit Hercules.] *Hunc locum auſim iurare corruptiſſimum eſſe. Nam iſtæ dictiones,* Ad hoc velle *plane portenta quædam ſunt mendarum. Diu hic laboraui, nec quicquam venit in mentem, quod prorſus probem. Inter cetera viſum eſt legi poſſe,* Coſ. numulariolus. Hic quæſtu ſe ſuſtinebat, vendere ciuitatulis ſolebat olei culeos. Acceſſit Hercules, *&c. Tum videndum, an pro numulariolo legendum ſit* culleariolus. *Sed hæc coniectura eſto.*

At Auriculam ei tetigit.] *Auris memoriæ dicata. Vnde qui atteſtantur, aut admonent, auriculam vellere dicuntur.*

Diuum Auguſtum ſanguine.] *Fuit enim nepos Auguſti. Nam patrem Claudij Cæſaris Druſum, cum Liuia Auguſto grauida nupſiſſet, intra menſem tertium peperit. Auctor Tranquillus.*

Quam ipſe deam eſſe iuſſit.] *Auiæ enim Liuiæ (vt refert Suetonius) diuinos honores, & Circenſi pompa currum elephantorum decernendum curauit.*

E Repub.] *Ex vſu Reipublicæ Romanæ.*

Qui cum Romulo poſſit feruentia reparare.] *Exemplar manuſcriptum habet,* Qui è Romulo poſſit feruentia rapa uotare. *Ego caſtigaui* vorare. *Ceterum videndum, an pro* Romulo *ſcribendum ſit* rhombulo: *vt hic ſit ſenſus: Expedire eſſe aliquem, qui feruentia rapa voret è rhombulo: hoc eſt, vaſe cuius figuræ cuius eſt rhombus: Fieri poteſt, vt huiuſmodi vaſe peculiariter vſus ſit Claudius. Boletorum, & ſimilium ciborum, quibus & rapa annumerari poſſunt, auidum illum fuiſſe, Suetonius tradit.*

Eamque rem.] *Innuit ἀποθέωσιν Claudij plane eſſe fabulam, ac proinde dignam, quæ fictis Ouidij transformationibus infulciatur. Deſcribit enim Ouidius μεταμορφώσεις fabulas: vt Ægles puellæ in populum arborem, Hecubæ in canem.*

Et videbatur Claudius ſententiam vincere.] *Vetuſtior codex habet* ſententia. *Conijcio ſcriptum à Seneca fuiſſe,* Et videbatur Claudium vna vincere, *ſubaudi* ſententia. *Pars Claudio fauentium vno tantum calculo vincebat partem diuerſam. Attende, Claudium paucis fuiſſe probatum.*

Ferrum ſuum in igne.] *Hoc eſt, rem ſuam agi. rogatus enim erat, vt Claudio patrocinaretur. Sumpta eſt metaphora à fabro ferrario. Suballudit autem ad hoc, quod Hercules etiam ex homine Deus factus eſſet: id quod tanta nunc ambitione Claudius aſſequi nitebatur. Ac profecto Hercules Claudium Deum Romæ efficit: hoc eſt, precibus & inſtinctu Agrippinæ, hoc modo dati veneni ſuſpicionem euitare volentis, ſenatus quaſi vt impulſus, Claudio diuinos honores decreuit.*

Noli mihi inuidere.] *Expreſſit Seneca morem, etiamnum magis communem quam vtilem.*

Manus manum lauat.] *Prouerbium eſt de opera mutuum præſtanda. Græce ſic effertur,* χεὶρ χεῖρα νίπτει.

Tum diuus Auguſtus.] *Quoniam ſuperiora ad ſenatum Romanum retulimus, hic ſub Auguſti perſona Neronem Cæſarem intelligere poteris. Nam Nero Claudium diuinis honoribus deſtituit, omnibus rerum verborumque contumelijs mortuum inſectatus, ac modo ſtultitiæ, modo ſæuitiæ arguens, vt refert Tranquillus.*

P.C.] *Patres conſcripti.*

Ex quo Deus factus ſum.] *Ridet Auguſti diuinitatem. Nam huic viuo quoque diuini honores contigerunt. Mortui non loquuntur.*

Meum negotium ago.] *Salſe ſignificat, iam priuatum nec curare, quid agatur vſquam.*

Digitized by Google

In hoc.] *Ad hoc. Et pronunciandum cum exclamatione.*

Operibus.] *Vt foro cum æde Martis vltoris, templo Apollinis in palatio, æde tonantis Iouis in Capitolio.*

Infra indignationem.] *Quaſi dicat: Etiam ſi multa nunc allegem, adhuc non videbor indignatus, ſed iuſte conqueri.*

Præcidit.] *Verba ſunt ex aliqua oratione Meſſalæ. Subeſt autem locus ex ambiguitate. Nam* præcido *ſignificat* amputo, *& aliud obſcœnius, quam vt libeat exponere.*

Quam canis fruſtum abſcidit.] *Emendaui*, quam caneis excidit, *Exemplar manuſcriptum ſecutus. Videtur autem Claudius canibus exſectis delectatus fuiſſe. Porro quando manuſcriptum exemplar mire corruptum eſt, ſuſpicari libet hic ſcriptum fuiſſe*, exta edit, *pro* excidit: *vt ſit ad Græcum prouerbium alluſio κύων παρ' ἐντέροις, id* Canis iuxta inteſtina.

De tot actibus tuis.] *In cognoſcendo enim ac decernendo, mira varietate animi fuit: vt inquit Tranquillus.*

Sed quid ego de tot actibus iuris dicam.] *Fortaſſis legendum*, de tot præſtantibus viris: *aut*, de dodrantibus vſuris.

Nam τῆς ἐργῆς ægre ſeneſcit ὁ ῥίσος.] *Hunc locum maximo labore reſtitui, quod Græca Latinis litteris eſſent ſcripta, et Latina non minus deprauata forent quam Græca, hoc modo:* Nam & ſi Phormea Græce neſcit, ego ſcio: *Senſus eſt, ira moribus ægre ſeneſcit. Reddit rationem Auguſtus, cur domeſtica mala potius commemorare velit, quam publica. Alludit ad prouerbium,* Ira omnium tardiſſime ſeneſcit: *quod Græci dicunt*, ὁ θυμὸς ἔσχατον γηράσκει, *id eſt*, ira poſtremum ſeneſcit.

Πυργοπολυνίκης iſte, quem videtis.] *Et hoc verbum ex qualibuſcumque veſtigiis repoſui. Thraſonicum nomen eſt, ab expugnatis arcibus & oppidis deductum: quo glorioſum militem Plautus vocauit. Notatur autem hic Claudius qui potentiam ſuam in miſeros, & qui reſiſtere non poſſent, oſtendere voluerit.*

Duas amitas.] *Nam Iulias, alteram Druſi, alteram Germanici filiam, crimine incerto, nec defenſione vlla data occidit. Hic Druſus autem & Germanicus Tiberii Cæſaris fuerunt filii.*

Videris Iupiter, an in tua certe mala.] *Codex vetuſtior habet:* Videris Iupiter, an in cauſſa certe in tua. *Scriptum opinor à Seneca*, Videris Iupiter non mea mala, certe in tua, ſi hic inter nos futurus eſt.

Quos quaſque.] *Imitatio feſtinitatem habet, ſimul & emphaſim. Sic enim loquuntur in iudicialibus cauſſis. Et intelligimus illum nec feminis pepercisse.*

Ecce Iupiter.] *Alludit ad id quod eſt apud Homerum, in fine primi Iliados. Iupiter aliquando cum Iunone, quod inter coniuges non ita rarum eſt, rixatus, cum verbera huic infligere cœpiſſet, Vulcanus qui forte tum aderat, accurrens Iunoni ſubſidium ferre volebat. At Iupiter iratus hunc pedibus arreptum è cœlo rotauit: qui cum totum diem decidendo conſumpſiſſet tandem in Lemnon inſulam (mane enim deiectus fuerat) ſub veſperam lapſus, ibi ſtatim ab indigenis ſubleuatus eſt. Quod apud Homerum his carminibus ipſe teſtatur, dum Iunonem monet, ne marito aduerſitur, ſin illius in ſe furorem concitet, Vulcanum nequaquam ſuppetias laturum, vt pote qui Iouis iram olim ſenſerit.*

Ἤδη γάρ με καὶ ἄλλοτ' ἀλεξέμεναι μεμαῶτα,
Ῥῖψε ποδὸς τεταγὼν ἀπὸ βηλοῦ θεσπεσίοιο.
Πᾶν δ' ἦμαρ φερόμην, ἅμα δ' ἠελίῳ καταδύντι
Κάππεσον ἐν Λήμνῳ (ὀλίγος δ' ἔτι θυμὸς ἐνῆεν)
Ἔνθα με Σίντιες ἄνδρες ἄφαρ κομίσαντο πεσόντα.

Quos verſus ſic nos, vt ſententiam redderemus, extempore Latinos fecimus:

Me quidem læſæ nuper tibi adeſſe volētem,
Arreptum pede de magno deiecit Olympo.
Atque diem totum delapſus ab æthere, tandem
In Lemnon cecidit, exanimi vix pectore ſpirans.
Hic vbi me pia gēs delapſum attollere curat.

Huius fabulæ ſic meminit Phurnutus, ſimulque rationem reddit: ῥιφθῆναι δ' ὑπὸ τοῦ Διὸς εἰς τὴν γῆν λέγεται, διὰ τὸ τοὺς πρώτους ἴσως ἀρξαμένους χρῆσθαι πυρί, ἐκ κεραυνοβολίας καιομένου τούτου περιτυχεῖν, μηδέπω ἐπίνοια πυρείων ἐμπεπτωκυίας. *id eſt*, Vulcanus à Ioue proiectus in terram è cælo dicitur: quod hi forſan, apud quos primum in vſu fuit ignis, ex iactu fulminis hunc nacti fuerint, quum inſtrumenta, quibus ignem excuterent, nullo adhuc ingenio reperiſſent.

Vni Vvlcano crus fregit, quem ῥῖψε ποδὸς τεταγὼν ἀπὸ βηλοῦ θεσπεσίοιο: & iratus fuit vxori.] *Sic nos hunc locum reſtituimus, præſidio manuſcripti codicis. Nam verba quæ in priore editione legebantur,* Et in Lemnon cœlo deturbauit, non exſtinxit: *doctus aliquis adiecerat, vt lacunam Græci carminis expleret. Verſus eſt apud Homerum Iliados α. quem ſic reddere poſſis.*

Arreptum pede de magno deiecit Olympo.

Iratus fuit vxori.] *Cum Hercules olim ex iuſſu Iunonis nauigationem inſtituiſſet, hæc vt ſuum odium nuſquam non oſtenderet, illi, excitato Borea, ventos aduerſos immiſit. Iupiter ob id indignatus, Iunonem ex alto ſuſpendit. geminam incudem pedibus appendens. Sic enim Iliados ο loquitur, hoc illi in memoriam reducens:*

Ἦ οὐ μέμνῃ ὅτε τ' ἐκρέμω ὑψόθεν, ἐκ δὲ ποδοῖιν
Ἄκμονας ἧκα δύω; ——

Quorum verſuum hic ſenſus eſt:

Ex alto ne tenes quod cum ſuſpenſa fuiſti
Nos pedibus geminam incudem demiſimus?

Cuius fabulæ, quemadmodum & ſuperioris, cauſſam aſſignat Phurnutus, ἀπὸ τοῦ παραδιδομένου μύθου, his verbis: ἔοικεν ὁ ποιητὴς μύθου παλαιοῦ παρεφθέγχθαι τοῦτο, καθ' ὃ ὁ Ζεὺς ἱστορεῖτο κεκρεμακέναι τὴν Ἥραν χρυσαῖς ἁλύσεσι, τῷ χρυσοφανεῖς εἶναι τὰ ἄστρα. καὶ ἐκ τῶν ποδῶν αὐτῆς δύο ἄκμονας ἐξηρτηκέναι, τὴν γῆν δηλονότι, καὶ τὴν θάλατταν. ὑφ' ὧν τείνεται κάτω. ὁ ἀὴρ μηδετέρωθεν ἀποσπασθῆναι δυνάμενος. Ex antiqua fabula videtur, *inquit*, poëta hoc afferre, qua Iouem fabulabantur, Iunonem aureis catenis ſuſpendiſſe, nempe quod auri fulgorem ſtellæ poſſideant. Ac ad pedes eius appendiſſe duas incudes, mare videlicet & terram: à quibus deorſum tenditur aër, ſic vt ab horum neutro diuelli poſſit. *Huius etiam fabulæ meminit enarrator, τῶν Στηλιτευτικῶν Greg. Nazian.*

Meſſalinam.] *Hæc fuit vxor Claudii: quam mori cōpulit, vt eſt apud Tacitum. Fuit igitur immitior Ioue.*

Neſcio inquis.] *Alludit ad hoc quod Tacit. refert. Meſſalinæ enim iam mortem expectanti, Claudius vbi vino incaluerat, nuntiari iubet, ad dicendam cauſſam poſtero die adeſſet. quod Narciſſus accuſator intelligens, ne, ſi euaderet, in ſe pernicies verteretur, denunciat centurionibus & tribuno qui tum aderant, exſequi cædem, ita imperatorem iubere: illi eam interfecerunt. Neſcire autē viſus eſt. Nam occiſa Meſſalina*

Digitized by Google

(*inquit Suetonius*) *paullo poſt quam in triclinio decubuit, cur domina non veniret, requiſiuit. tantæ fuit & obliuionis & inconſiderantiæ.*

C. Cæſarem.] *Caium Caligulam putat, is fuit Claudij ex fratre nepos: qui incredibili ſæuitia aduerſus omne genus hominum graſſatus eſt. Quem rerum natura* (*velut alio loco ſcribit Seneca*) *non niſi in exitium opprobriumque humani generis edidit.*

Occiderat ille ſocerum.] *Syllanum enim ſocerum Caius ad necem ſecandaſque nouacula fauces compulit, cauſſatus in eo, quod ingreſſum ſe turbatius mare non eſſet ſecutus, ac ſpe occupandi vrbem, ſi quid ſibi per tempeſtatem accideret, remanſiſſet: quum Syllanus impatientiam nauſeæ vitaſſet, & nauigandi moleſtiam. Auctor Tranquillus.*

Hic generum.] *L. Syllanum, de quo ante & paullo poſt.*

Craſſi filium vetuit.] *Cn. enim Pompeio ſtirpis antiquæ, Magni cognomen Caius ademit: vt meminit etiam Suetonius.*

Hic nomen.] *Fecit enim generum ſuum: nam Antoniam filiam maiorem, illi vxorem dedit.*

Caput tulit.] *Ambiguũ eſt. Poteſt enim intelligi* caput tulit, *hoc eſt exſeruit caput, & ad honores eleuauit:* & caput tulit, *hoc eſt, amputauit.*

Tam fatuum, vt etiam regnare poſſet.] *Alludit ad vulgi dicterium quo regum ſtultitiam paſſim notabant.*

In quam & ab Eraſmo declamatum eſt in prouerbio, Aut regem, aut fatuum naſci oportet, quod huius ludi exordio ſtatim vſurpauit Seneca.

Cogitate P. C.] *Hæc verba, & quæ ſequuntur, vſque ad eam ſententiam, quæ incipit,* Hunc nunc deum facere vultis? *non erant in codice Vviſſemburgenſi.*

Scilicet.] *Ironiæ cum infitiatione accommodata eſt particula. Quemadmodum & illud apud Poëtam:*

Scilicet hic ſuperis labor eſt.

Druydarum.] *Druydarum religionem (inquit Suetonius) apud Gallos diræ immanitatis & tantum ciuibus ſub Auguſto interdictam penitus aboleuit. De Druydibus Gallorum ſacerdotibus multa meminit Cæſar in ſexto.*

Immanem religionem.] *Nam pro victimis homines mactabant: vt refert Cæſar.*

Vt Romæ nuptiarum.] *Senſus eſt: Claudius hanc ob cauſſam Druydarum religionem deleuit, vt fratris ſui filiam Agrippinam ducere poſſet: quod non licebat ante. Nam Claudius ſenatum ingreſſus decretum poſtulauit, quo iuſtæ inter patruos fratrumque filias nuptiæ etiam in poſterum ſtatuerentur. Exſtat apud Tacitum, in hanc rem Vitellij oratio coram ſenatu habita.*

Senatores.] *De hoc ſic Suetonius:* Die ipſo Claudij & Agrippinæ nuptiarum, in quinque & xxx. Senatores, trecentoſque amplius equites Rom. tanta facilitate animaduerſum, vt de nece conſularis viri renunciante centurione, factum eſſe quod imperaſſet, negaret Claudius quicquam ſe imperaſſe, nihilominus rem comprobaret, affirmantibus libertis, officio milites functos, quod ad vltionem imperatoris vltro procurriſſent.

Tria verba.] *Quod balbus eſſet: & tamen iudicijs eſt tria verba dicere, quæ diebus nefaſtis non licebat. Eſt autem iucunda παρονομασία. in* dicat, & ducat.

Summa rei.] *Imperij.*

Ex tabella recitauit.] *Alludit ad conſuetudinem antiquam, qua in ſenatu cenſentes, de ſcripto ſententiam proferebant: &* recitare *verbum hoc ſignificat.*

Appium Syllanum.] *Quem cum Meſſalina & Narciſſus conſpiraſſent perdere, diuiſis partibus, alter ante lucem ſimilis attonito, patroni cubiculum irrupit, affirmans ſomniaſſe ſe vim ei ab Appio illatam: altera in admiratione firmata ſibi quoque eamdem ſpeciem aliquot iam noctibus obuerſari retulit. Nec multo poſt ex compoſito irrumpere Appius nunciatus, cui pridie ad id temporis, vt adeſſet, præceptum erat, quaſi plane repræſentaretur ſomnii fides, arceſſi ſtatim ac mori iuſſus eſt. Hæc Suetonius.*

Craſſum frugi.] *Huius meminit quodam loco Tranquillus.*

Tam ſimilem ſibi, quam ouo ouum.] *Prouerbium eſt, quo vtimur, propinquam ſimilitudinem indicantes. Vide Chiliades Eraſmi Roterodami.*

Nec illi rerum iudicandarum vocationem.] *Quemadmodum ipſe viuens pro conditione cuiuſque ciuis vacationem legis Papiæ conſtituerat: hoc eſt, vt ea lege non tenerentur.*

Pedibus in hanc ſententiam.] *Non pauci ſunt, qui opinantur, pedarios ſenatores appellatos, qui ſententiam non verbis dicerent, ſed in alienam ſententiam pedibus irent: inquit Gellius lib. 3. Vnde dictum eſt,* in ſententiam ire, & pedibus ire in ſententiam.

Cyllenius.] *Mercurius, à Cyllene monte Arcadiæ ſic dictus.*

Vnde negant.] *Verſus eſt Catulli de paſſere mortuo Lesbiæ.* Illuc vnde negant redire quemquam.

Viam ſacram.] *Via eſt Romæ ſic dicta. In hac apparet illum fuiſſe ſepultum.*

Vt ſcires Deum efferri.] *Iocus eſt à ſtultitia. Nam hoc ipſum pugnat cum ratione Dei, efferri mortuum.*

Omniſque generis Senatorum.] *In exemplari manuſcripto legitur* ſenatorum *pro* ſonatorum. *Ego caſtigaui* æneatorum. *Sunt autem æneatores, tubicines: quod tuba ex ære fiant.*

Vt etiam Claudius.] *Tam ſtupidus & ſomnolentus, denique mortuus.*

P. R. Ambulabat tanquam liber.] *Vetus codex habet* ambulat. *Malim* iubilat, *ſiue* iubilabat.

Pauci cauſidici plorabant.] *Merito lugebant cauſidici ob mortuum Claudium quippe qui in ſe nimia facilitate vſus eſſet. Scribit enim Tranquillus, ſe à natu maioribus audiſſe, cauſidicos adeo patientia Claudij abuti ſolitos, vt deſcendentem è tribunali non ſolum voce reuocarent, ſed & lacinia togæ retenta, interdum pede apprehenſo, retinerent.*

Sed plane ex animo.] *Obiter taxat publicum morem, quo lugebant etiam conducti. Iuuenalis:*

Ploratur lachrymis amiſſa pecunia veris.

Tamquam qui tum maxime reuiuiſcerent.] *Hic erat in volumine Vviſſemburgenſi lacunula quadam verbum* reuiuiſcerent *integre erat perſcriptum.*

Dicebam vobis non ſemper.] *Hoc eſt: Prædicebam vobis, non ſemper adeo fauentem Cæſarem habebitis, cuius abutamini patientia. Saturnaliorum licentia nota eſt: in quibus ſerui quoque libertate gaudebant. & domini viciſſim ſeruis miniſtrabant. Sub Claudio plus poterant aduocati quam iuriſconſulti. Sapit prouerbium ſimile illi,* θύραζε Κᾶρες, οὐκ ἔτ' Ἀνθεστήρια: *id eſt,* Foras Cares, non amplius Anthiſteria.

Ingenti enim ἐπιτάσει χειρῶν, Mænia cantabantur Anapæſtis.] *Hæc verba nos vtcumque eruimus è veſtigijs, quæ erant in exemplari manuſcripto. Per* ἐπίτασιν, *vocis contentionem intellige. Cuius contrarium eſt* ἄνεσις.

Fundite.] *Anapeſtica ſunt familiaria tragœdijs, licet recipiant Dactylos & Spondeos. Poſtremo tamen loco non admittunt niſi Spondeum, aut Anapeſtum.*

Digitized by Google

Cordatus homo.] *Volumen manuſcriptum habet*, cordatus iano. *Proinde cenſeo ſcribendum*, cordatus Sino: *nam precedentis dictionis vltimum elementum eſt s: vt ad Sionem Virgilianum ſit alluſio.*

Rebelles Parthos.] *De Parthis ſub Claudio Mithridatem regem expetentibus. ac de eorum diſſenſione, lege Tacitum in* XII.

Qui.] *Id eſt, quo: ſcilicet neruo.*

Vulnere paruo.] *Sagitta.*

Pictaque terga.] *Propter ſcutum pictum.*

Britannos.] *Non, vt inquit Suetonius, à Ceſſoriaco (nunc Caleſium vocant) in Britanniam tranſmiſit, at Cn. Sentij & Auli Plautij ductu, ſine vllo prælio aut ſanguine, intra pauciſſimos dies parte inſulæ in deditionem recepta, ſexto, quam profectus erat, menſe, Romam rediit, triumphauitque maximo apparatu.*

Brigantas.] *Populi ſunt Britanniæ: de quorum diſcordijs meminit Cornelius Tacitus in duodecimo. nunc eam regionem Valli habitant. Ponit etiam Brigantium oppidum Ptolemæus in deſcriptione Rhetiæ.*

Et ipſum noua.] *Hoc dixit propter Orcadas inſulas, quas Claudius imperio Romano primus adiecit, vt teſtatur Euſebius.*

Non alius citius.] *Locus eſt ex ambiguo. Nam cito cognoſcit, qui ſtatim intelligit, & abſoluit. Et cito cognoſcit, qui pronunciat, non auditis partibus, ita vt Claudius ſolebat.*

Toto anno.] *Ius enim laborioſiſſime dixit, etiam ſuis ſuorumque diebus ſollennibus nonnumquam, feſtis quoque antiquitus & religioſis. Auctor Tranquillus.*

Qui dat.] *Iudex inferorum Minos, qui quondam Cretæ præfuit. Hunc poſt mortem ob iuſtitiam ſuam poëtæ apud inferos ius dicere finxerunt. At Cretenſes, vt quos ciuilitate & moribus erudijt, ad Iouem tamquam præceptorem itaſſe memorant, in Ida monte ſpeluncam oſtendentes: atque illi in nonum annum conſueſſe, nec non didiciſſe, quæ ad Rempublicam inſtituendam vtilia forent. Id quod Max. Tyrius his verbis innuit.* Τί δ' οἱ Κρῆτες, ἢ οὐδὲ ἐκεῖνοι ὑπὸ βασιλεῖ τῷ Μίνῳ κοσμηθέντες καλῶς ἐχρῶντο τῇ ἀρετῇ, διδάσκαλον αὐτῷ ἐπιγραφόμενοι τὸν Δία. εἶναι μὲν αὐτόθι ἐν τῇ Ἴδῃ ἄντρον Διός, φοιτῶντα δὲ τὸν Μίνω δι' ἐννάτου ἔτους συγγιγνόμενον τῷ Διῒ μανθάνειν καὶ αὐτὰ τὰ πολιτικά. ὥς τοι Κρητῶν λόγοι. *Meminit huius Homerus Odyſſea vndecimo.*

O cauſidici, venale genus.] *De rhetoribus dictum,* ὑποτιθέασι τὴν χεῖρα τοῖς λήμμασι καὶ τὴν φωνὴν παρέχουσι, *qui muneribus linguam venditant. Sic Velleius Paterculus, vetuſtiſſimus ſcriptor, quem nos nuperrime in Murbacenſi bibliotheca reperimus, aliquando ſtudioſis impertituri, Plancum proditorem, qui ab Antonio ad Cæſarem transfugerat, in omnia & in omnibus venalem perquam eleganter appellat.*

Concuſſo fritillo.] *Nam (auctore Suetonio) Claudius alea ſtudioſiſſime luſit, de cuius arte librum emiſit. Solitus etiam erat in geſtatorio ludere, ita eſſedo alueoque adaptatis, ne luſus confunderetur.*

Talthybius.] *Eſt Talthybius præco apud Homerum in primo Iliad. quem Agamemnon ad tentoria Achillis miſit.*

Ἀλλ' ὅγε Ταλθύβιόν τε καὶ Εὐρυβάτην προσέειπε.

id eſt:

Aſt hic Talthybium affatus fuit Euribatenque.

Eſt & nuncij nomen apud Euripidem, qui Hecubam iuſſit filiam ſuam Polyxenam ſepelire.

Narciſſus.] *Ab epiſtolis Claudij, ante omnes dilectus.*

Dominus domini.] *Scribit Cornelius Tacitus, Claudium libertos, quos rei familiari præfecerat, ſibique ac legibus adæquaſſe. De immodicis Narciſſi diuitijs, & Claudij in eum indulgentia, ſic ſcribit Satyricus:*

Nec Crœſi fortuna vmquam, nec Perſica regna
Sufficient animo, nec diuitiæ Narciſſi,
Indulſit Cæſar cui Claudius omnia.

—— Dominus domini.] *Non eſt in codice Viſſemburgenſi.*

Virga.] *Caduceo.*

Facile deſcenditur.] *Alludit ad poetam:*

—— Facilis deſcenſus auerni.

Velut ait Horatius.] *Eſt apud Horatium in Oda, qua arborem alloquitur, cuius caſu pene perierat: vbi inquit:*

Demittit atras bellua centiceps
Aures, & intortis capillis
Eumenidum recreantur angues.

Nec quem velis.] *Superſtitioſa ſiquidem antiquitas nigri ſeu deformis occurſum, infelicis ominis loco ponebat. Et tempus nocturnum alioqui per ſe ſubinfauſtum habetur. Hinc illud apud Satyrographum.*

Et cui per mediam nolis occurrere noctem.

Ab hiſtoricis memoriæ proditum eſt, quo pacto quidam imperator, quod in via Maurum hiſtrionem habuiſſet obuium, mortem ſibi ſit ominatus.

Claudius Cæſar venit.] *Vetus*: Et magna voce, Claudius, inquit, veniet. Cum plauſu, *&c. Nam duæ iſtæ dictiones*, Ecce extemplo, *illic non habentur.*

Procedunt cantantes.] *Ex notulis imperfectis litterarum Græcarum, quæ erant in libro veteri, nihil potui certi colligere. Forte* θρηνῳδὸν næniam χορικῶς legendum. *Sed hæc coniectura eſto.*

Hic erat cos.] *Mira hic diuerſitas exemplaris, quæ plerumque ſolet accidere in proprijs nominibus. Primum erat lacunula: deinde pro* Iunio prætore, vnus prætorius: *pro* Tralliano, Tralius: *pro* Coriotecto, Cortatectus *poſtremo pro* Fuſidio, Fabius.

Trogus.] *Sanfelli Trogi meminit Tacitus.*

Quos Narciſſus duci iuſſerat.] *Hi iuſſu Narciſſi fuerant occiſi.*

Medius erat in hac cantantium turba noſter Pantomimus.] *Sic & in codice manuſcripto legitur. Nos tamen pro* noſter, *ſubſtituimus* Neſtor. *Nam indubie locus hic de M. Neſtore eſt intelligendus, cuius ſemel atque iterum in vita Caij Caligulæ meminit Suetonius, adamatum ab illo tradens.*

Pantomimus.] *Mimus imitatorem ſignificat: Pantomimus eſt, qui omnes perſonas effingit repræſentatque.*

Quem Claudius decoris cauſſa.] *Neſcio an legendum* Caius: *vt intelligas, Neſtorem amaſium ex obeſo graciliorem factum:*

Conuolarunt primum omnium.] *Vetuſtus liber habet*, Conuolarunt omnium liberti. *Fortaſſis ſcribendum*, Conuolarunt obuiam liberti.

Myron, Ampeus Ampyronas.] *Hic rurſus nominum diuerſitas, & alius ordo. Pro* Ampyrona, Arropas *eſt in codice manuſcripto: & pro* Pherona, Pheronatus. *Alius habet hoc modo*: Polybius, Myron, Arperas, Ampheus, Pheronaſſeus, quos, *&c.*

Poſides.] *Libertorum præcipue ſuſpexit Poſidem, ſpadonem, quem etiam Britannico triumpho inter militares viros haſta pura donauit: vt refert Suetonius.*

Felix.] *Hunc cohortibus & alijs prouinciæque Iudææ præpoſuit, trium reginarum maritum. Auctor Tranquillus & Tacitus. Apud Felicem Paulus Apoſtolus à*

Iudæis

Digitized by Google

Iudeis accuſatus, ſe excuſauit: vt ſcribit Lucas in Actis Apoſtolicis, & meminit Euſebius.

Cum Pallante fratre.] *Hic fuit à rationibus Claudij, quem & Narciſſum, de quo paullo ante, decreto quoque ſenatus non modo præmijs ingentibus, ſed & quæſtorijs prætorijſque ornamentis ornari libenter paſſus eſt. Tantum præterea acquirere, & rapere, vt quærente eo quondam de fiſci exiguitate, non abſurde ſit dictum, abundaturum ſi à duobus libertis in conſortium reciperetur: vt prodit Suetonius. De his & Plinius meminit, ſic ſcribens:* Multos poſtea cognouimus ſeruitute liberatos, opulẽtiores, pariter tres Claudij Principatu, Pallantem, Calliſtum, & Narciſſum. *Cornel. Tac. vbi de Pallante loquitur:* Fixum eſt, *inquit*, ære publico ſenatuſconſultum, quo libertinus ſeſtertij ter millies poſſeſſor antiquæ parſimoniæ laudibus cumulabatur. *Hinc cecinit Iuuenalis:*

Ego poſſidebo plus Pallante & Licinis.

De monumento Pallantis, ad Montanum Plinius iunior meminit.

Harpocras.] *Huic lectica per vrbem vehendi, ſpectaculaque publice edendi ius tribuit.*

Polybius.] *Hic à ſtudijs Claudij, ſæpe inter duos conſules ambulabat.*

Quos omnes Claudius.] *Volumen antiq. habet:* Quos Claudius omnes necubi imperatus eſſet, permiſerat. *Quem locum doctus aliquis caſtigare volens, Senecæ mentem non eſt aſſequutus, quem opinor ſic ſcripſiſſe:* Quos Claudius omneis, velut tibi imperaturus eſſet, præmiſerat.

Exclamat.] *E veſtigijs hic Græcarum dictionum, quæ libellus manuſcriptus continet, nihil eruere potui: niſi ſi quis ſcriptum fuiſſe putet* πάντας φίλους ὁρῶ, *id eſt, omnes amicos video.*

In ius eamus.] *In codice Vuiſſemburg. eſt* eamus: *& loco duarum dictionum præcedentium, erat dimiſſa lacuna. Nec eſt* ſellas, *ſed* ſtellas. *Nomine ſellarum intelligantur ſubſellia iudiciaria. Græci vocant columnam ſepulchralem, in qua ponitur inſcriptio.*

Lege Cornelia.] *Lege Cornelia de ſicarijs tenetur, inquit Martianus iureconſultus, lib. Pandect. 48. qui hominem occiderit, cuiuſve dolo malo incendiũ factum erit, quive hominis occidendi, furtive faciendi cauſa cũ telo ambulauerit. Pœna huius legis eſt, in inſulam deportatio, & omnium bonorum ademptio. Sed ſolent hodie capite puniri, niſi honeſtiore loco poſiti fuerint, quam vt legis pœnam ſuſtineant: vt habetur eodem titulo. Mire vero hic expreſſit morem priſtinum iudiciorum.*

Equites Romanos.] *Hunc locum ſic arbitror legi debere: Equites Romanos* CCXXI. *Ceteros* ὅσα ψάμαθός τε κόνις τε, *id eſt innumeros, quorum videlicet numerum non minus difficile ſit inire, quã aut arenæ, aut pulueris. Eſt Iliados* ι.

Οὐδ᾽ εἴ μοι τόσα δοίη ὅσα ψάμαθός τε κόνις τε.

Exterritus Claudius oculos vndecumque circumfert, veſtigat aliquem patronum, qui ſe defenderet.] *Hæc verba non ſunt in codice Vuiſſẽburgenſi.*

Claudiana lingua.] *Siue quod Gallus eſſet, ſiue quod balbus, ſiue quod ſemper ageret Claudij negotia, locus eſt ex amphibologia.*

Homo iuſtiſſimus.] *Iuſtum enim par pari referre. Sic ille tractauerat eos. Alioqui iniuſtiſſimum eſt, reum non ſinere loqui.*

Nouitate rei.] *Quod videlicet vna tantum accuſationis parte audita, ſtatim iudicaſſet.*

Quam nouum.] *Sæpe enim inauditos, reos damnauerat.*

Si minus dij Latura feciſſent.] *Hic locus deprauatiſſimus multum mihi negotij exhibuit. Liber manuſcriptus habet,* ſi vni dij laturam feciſſent. *Conijcio legendum,* Semidij laruam facellerent, *id eſt, abijceres, ſubaudi* Claudius. *Nam ſic & Linius hoc verbo facceſſo vtitur.*

Tantalũ ſiti.] *Tantalus ſtagno apud inferos labroteuus immerſus, & pomis circũ os ex arbore propendentib. ſiti tamen et fame torquetur. nam ſi bibere velis, refugit aqua: ſi pomum arripere tentet, arbor ſurſum reſilit, Ouidius:*

Quærit aquas in aquis, & poma fugacia captat
Tantalus. ———

Syſiphum onere.] *Syſiphi ſaxum illud ingens apud inferos, vbi in montem protruſum fuerit, ſtatim delabitur, iterum inani conatu ſurſum ferendum. De huius & Tantali pœnis lege Hom.* 11. *Odyſſ. circa finem: vbi Vlyxes refert quæ apud inferos viderit.*

Non vmquam Syſiphum.] *Hæc clauſula non erat in codice Vuiſſenburgenſi.*

Ixionis miſeri rotam ſuſſlaminandam.] *Ixion apud inferos rotæ alligatus, aſſidue circumfertur. Meminit huius Lucianus in dialogis deorum.*

Aliquãdo Ixionis miſeri rotam ſuſſlaminandã.] *Quid ſi legas* ſublaminandam, *à lamina deducto verbo?*

Ex veteranis miſſionẽ.] *Vtitur metaphora militari. Militibus enim datur miſſio, cum citra ignominiam exauctorantur.*

Non placuit vllis ex veteranis.] *Vetuſtus libellus non habet hæc duo vocabula* ex veteranis: *ſed horum loco, lacunam.*

Pœnam excogitari debere, inſtituendum.] *In manuſcripto volumine legitur,* conſtitui debere, excogitandum illi.

Et alicuius cupiditatis, ſpes ſine fine effectus] *Propemodum certus ſum ſic ſcripſiſſe Senecam:* Et alicuius cupiditatis ſpecimen ſine effectu.

Alea ludere.] *Qua viuens adeo ſtudioſe luſit.*

C. Cæſar.] *Nam Caligula Cæſar, Claudij ex fratre nepos, hũc (vt ſcribit Suet.) non niſi ad ludibriũ reſeruauit. Quid mirum igitur, ſi à Caio in ſeruitutem poſcatur?*

Ab illo flagris.] *De his qui iuſſu Caligulæ vapularunt, in hunc modũ ſcribit Seneca noſter lib. 3. de Ira:* Modo C. Cæſar, Sext. Papinium, cui pater erat conſularis, Bethenum Baſſum, quæſtorem ſuum procuratoris ſui filium, alioſq; & equites Rom. & ſenatores, vno die flagellis cecidit.

Cognitionibus.] *Cognitiones ſunt cauſſarum: vt cum dicimus, Senatus Romani cognitionem certæ legi non fuiſſe obnoxiam. Ac procul dubio Caium hic notat, vt qui cognoſcendi prouinciam ſæpe libertis ſuis committeret, quo magis à curis liber altiori otio frueretur.*

HADRIANVS IVNIVS HORNANVS.

LVdum de morte Claudij Cæſaris, à Seneca iocoſe, ſed non abſque felleo ſale, eruditis leporibus condito, conſcriptum, oſtendi olim in meis animaduerſorum libris, diuerſo planeq; alio fuiſſe titulo ab auctore inulgatum, quam nunc inſcriptus legatur. Nec de ſententia nunc quidquam muto, præſertim quum diſertis illud

Senec. EEe e

verbis proditum ſit à Dione Cocceio, haudquaquam dilutæ auctoritatis ſcriptore, qui hiſtoriarũ duodeſexageſimo libro ſcribit à Seneca exiſſe opuſculum titulo ἀποκολοκύντωσιν, quo Claudij Cæſaris ad ſuperos exceſſum conſignarit. Eius hæc ſunt verba: Συνέθηκε μὲν γὰρ καὶ ὁ Σενέκας σύγγραμμα, ἀποκολοκύντωσιν αὐτὸ ὥσπερ τινὰ ἀπαθανάτισιν, ὀνομάσας, Quod Latine ſonat, propter Græcæ linguæ rudes: *Cõpoſuit & Seneca libellum cui nomen eſt Apocolocyntoſis, velut Apotheoſis quadam, & in immortalium cœtum adoptio*. Addita fuit & eodem in loco ratio nominis, eiuſmodi ferme: quod quum conſtet Claudium medicati boleti eſu fuiſſe conſumptum, fraude quidem vxoris, ſed ingenio Locuſtæ nobilis veneficæ, huic titulum libello dederit auctor, à præcipui vſus purgante medicamine, Colocynthide: cuius prope nulla inter deiectiora medicamenta compoſitio eſt expers apud veteres medicos, vſque adeo, vt hodie quoque in hac tam clara litterarum & ſcientiarum omnium luce proh dolor! promiſcue quouis in morbo, cuilibet ætati & ſexui, à circumforaneis medicaſtris impune propinetur, non ſine præſenti multorum exitio. Itaque tanti ego ſcriptoris auctoritate fretus, ſeruandum duxi, & quaſi poſtliminij iure aſſerendum libri titulum, haud otioſe aut temere ab auctore vſurpatum, quod equidem exiſtimo: neque ſane id abſque certo temperamento inter auctoris delectum, & inueteratam recepti vſus neceſſitatem. Quod ſi quis vulgatam lectionem mordicus tuendam eſſe exiſtimarit, non laboro, per me licet, is etiam vt cum ratione inſaniat: præiudicatæ opinioni derogatum nihil volo, modo liberum rectius opinatur is iudicium & integrum permittatur. Porro vbi iam codices impreſſos cum manuſcripto exemplari (quod Ioannes Cauchus noſter, vir à Gratijs & Muſis factus, & adiuuandis melioribus litteris natus, nobis communicauit) contuliſſem, tot loca conſpurcata & peruerſa offendi, vt periclitari apud me cœperit (abſit inuidia dicto) Beati Rhenani auctoritas, viri alioqui longe doctiſſimi, ſed in corrigendo nimium forte præproperi & audacis: dum aut de ſua coniectura infarcit verſus ἀπροσδιονύσους, nihilque ad rem facientes: aut pro ſuo arbitratu immutat, quæ rectius legebantur antea: ne quid addam grauius. Certe, mea quidem ſententia, conſultius foret interdum vigilijs & valetudini, meliorumque horarum compendio conſulerent nonnulli, quam ita famam aucuparentur. Sed hæc miſſa facientes, locorum aliquot reſtitutorum & interpolatorum rationem ſubijciamus.

Duæ illæ litteræ S. A. Sancti Amandi codicem vetuſtum innuunt, quo vſi in caſtigando ſumus.

Nihil offenſa vel gratia.] S. A. *nec gratia.*

Quis vmquam ab hiſtorico iuratores exegit.] S. A. *iuratores.*

Idem Claudium vidiſſe.] S. A. *Item Claudium.*

Nam poſteaquam in ſenatu iurauit.] S. A. *Nam ex quo*, &c.

Ab hoc ego quæcumque audiui, certa claraque affero.] S. A. *Certe clara affero.*

Augebat Cinthia regnum.] Damnat hanc lectionem Rhenanus: ſed falſo. ratio enim contendit: ita eſſe legendum omnino, quomodo ſcribit & codex noſter. indicat namque noctes, tranſacto dudum autumnali æquinoctio, creuiſſe, longioreſque factas: quibus adauctis, etiam lunæ, penes quam noctis imperium ſit, ſuum regnum creſcere, nihil mirum eſt. Quid vero hic attinuit, *lychnum* ſuſtituere: cum non de ipſo lunæ incremento loquatur, ſed de autumno, cuius cataſtaſin poëtico more circumſcribit, qui relicta à tergo æſtate, noctes paullatim adauget: quæ acceſſio efficit vt diutius ſplendeat luna, ſolis præſentia lunare iubar abſente. Neque vero noctu animam agere cœpit Claudius, ſed mox à meridie: quod paullo poſt tribus verſibus periphraſtice dicet: & Tacitus medio die (quo tempore videlicet Claudius animam agebat) Neronem ad cohortes exiſſe ait.

Tertium idus Octobris.] Quod hactenus falſo lectum fuit, *dies quintus eiuſdem Octobris*, noſtrum exemplar manifeſte exaratum habet. *dies* III. *Idus Octobris.* quam ſcripturam confirmat & initialis verſus huiuſce libelli, & ſuffragatur ceterorum hiſtoricorum conſenſus. etenim Suetonius exceſſiſſe illum tertio Idus Octobris ſcribit: & Dion expiraſſe ait τῇ τρίτῃ καὶ δεκάτῃ τοῦ Ὀκτωβρίου. id eſt, *decimotertio die Octobris*: hoc eſt, iuxta Romanæ dictionis filum, tertio Idus Octobris. nam quod dubitationis periculum creare nonnullis poſſet, illud Senecæ, *ante diem tertium Idus Octobris.* non ita accipiendum eſt, vt die vno aut altero mors Claudij tertium Idus præceſſerit. Imo pure puteque idem eſt dicere, *ante diem tertium Kalend. vel Idus, & tertio Kal. vel Idus*: quod ex Ciceronis epiſtolis notiſſimum eſt. alioqui quod ſæpe in antiquis libris legas, *ad* III *Kal.* non *ad tertium Kalend.* denotat: ſed, *ante diem tertium Kalend.* qua de re alias per occaſionem.

Acquieſcũt oneri poëta.] S. A. *acquieſcũt omnes poëtæ.*

Torqueri pateris? numquam meritum, vt tamdiu cruciaretur.] Codex S. Amandi, & Vviſſemburgenſis, quo ſe vſum fuiſſe profitetur Beatus, in lectione iſta conſentiunt. *Nec vmquam tamdiu cruciatus eſſet.* quæ ſcriptura cum ſit vtrobique conſtans, haud temere immutanda meo iudicio videtur. Tametſi non eam inficias, locum eſſe haud immunem à vitio? quem, ſequendo ſcripturæ veſtigia, ita concinnarim: *Nec vmquam tandem cruciatus eſſet.*

Poſtquam princeps factus eſt.] S. A. *ex quo princeps.*

Omnibus annis, omnibus menſibus efferunt.] Non inuenuſte codex noſter ſcribit, *omnibus menſis*. eleganti paronomaſia: vt ludens inſinuet, Claudium temulentum, & crapulæ quotidianæ addictiſſimum ſæpenumero fallere Genethliacorum prædictiones, non in annos modo, ſed in ſingulas etiam paſtiones menſaſque exitum illius operientium.

Ego mehercule, inquit, puſillum temporis adijcere.] S. A. *Ego mehercules, inquit, puſillũ temporis adicere.*

Hiſpanos, Britannos, Sauromatas, & ſi qui vltra glacialem Boream incolunt Barbari, togatos videre.] Codex S. Amandi conciſius legit: *Hiſpanos, Britannos togatos videre.* quo pacto etiam Vviſſemburgenſe exemplar ſcribit: itaque vt ſpuria inducenda, atque extra familiam eijcienda cetera cenſeo. videntur enim à ſciolo quopiam aſſuta.

Candida de niueo ſubtegmine.] Codex noſter laudata ſcriptura ſic legit: *Candida de niueo ſubtemina vellere ſumit. Subtemen*, quaſi *ſubſtamen*, abſque *g*, ſcribi debere videtur. nec enim cum tegmine quidquam illi commune: ſed quod inter tenſa ſtaminis fila ſubtendatur ſubtexaturque.

Digitized by Google

Claudium iubent omnes χαίρειν.] Manuſcriptus codex manifeſtis notis præfert verſum Euripidis ex Cteſiphonte fabula:

Χαίροντας, εὐφημοῦντας ἐκπέμπειν δόμων.

hoc eſt:

Efferre læto proſequentes omine.

Locus autem Tragici, vnde hic verſus deſumptus eſt, citatur à Strabone & Stobæo:

Ἐχρῆν γὰρ ἡμᾶς σύλλογον ποιουμένους
Τὸν φύντα θρηνεῖν, εἰς ὅσ᾽ ἔρχεται κακά.
Τὸν δ᾽ αὖ θανόντα, ὡς πόνων πεπαυμένον,
Χαίροντας, εὐφημοῦντας ἐκπέμπειν δόμων.

Quos hunc in modum conuertit Cicero in Tuſculanarum primo:

Nam nos decebat cœtus celebrantes, domum
Lugere, vbi eſſet aliquis in lucem editus,
Humanæ vitæ varia reputantes mala:
At qui labores morte finiſſet graues,
Omnes amicos laude & lætitia exſequi.

Nam in impreſſis codicibus vocem *Hunc* ſuperuacuam, & de margine in contextum raptam, trimetri lex reſpuit.

Ne excidant memoriæ.] Vviſſemburgenſi codici conſentit manuſcriptum exemplar in hac lectione: *ne excidant, quæ memoria publicum gaudium impreſſerunt.* vt intelligat occaſiones & cauſas publici gaudij quæ rediuiuam in animis ingentis lætitiæ materiam ſemper ſint alituræ. niſi placet potius mutato numero ſcribi *impreſſerat*, quæ lectio per ſe quoque clara fuerit.

Reſpondiſſe illum, neſcio quid.] S. A. *Reſpondiſſe neſcio quid.*

Diligentius autem intuenti.] S. A. *Diligentius intuenti.*

Vbi hæc Claudius, gaudet.] In S. A. codice non ſunt illa duo verba, *Vbi hæc.*

Ἰλιόθεν με φέρων.] Exſtat hic verſus Odyſſeæ nono, vnde apud Alcinoum Phæacum regem narrationis ſuæ telam orditur Vlyſſes: quem ita conuerti:

Appulſum ad Ciconas me ventus ab Ilio adegit.

Cur vero Claudius ab Ilio adeſſe ſe dicat, & Seneca hoc verſu ſignificare voluiſſe Claudium ſe eſſe Cæſarem teſtetur, eo ſpectat, quod non modo Iulius Cæſar, totaque Iulia gens, ſed & Claudius, & in genere Romanus populus, ad Iulum Æneæ Troiani filium, ſtirpis ſuæ originem referebat. Hinc eſt quod apud Suetonium Tranquillum Claudius legitur remiſiſſe tributa in perpetuum Ilienſibus, quaſi Romanæ gentis auctoribus. Ibidem meminit veteris epiſtolæ Græcæ, Senatus populique Romani nomine ad Seleucum Syriæ regem ſcriptæ, qua illi regi ſocietatem amicitiamque pollicebantur, ſi Ilienſes conſanguineos ſuos ab omni onere immunes præſtitiſſet. Quin & apud Corn. Tacitum Annalium li. XII. Nero Cæſar ſuſcepta Ilienſium cauſa, Romanum Troia demiſſum, & Iulæ ſtirpis auctorem Æneam fuiſſe diſſerit. T. Liuius quoque li. 37. Corn. Scipionem Coſ. Troiana in vrbe liberaliter exceptum memorat, Ilienſibus in omni rerum verborumque honore ab ſe oriundos Romanos proferentibus, & Romanis lætis origine ſua.

Ἔνθα δ᾽ ἐγὼν πόλιν ἔπραθον.] Hic verſus præcedentem ordine ſequitur apud Homerum: vnde Seneca ait. *Erat autem ſequens verſus verior, æque Homericus.* ita vt à latæ culpæ crimine eximi nequeat Rhenanus, alienos plane ab huius loci ſenſu verſus inſerens. Sonat autem Latine ità.

Hic vrbem euerti, & conſumpſi corpora ferro.

Innuit autem Seneca, verſum iſtum, qui proxime ſequitur alterum, veriorem illo eſſe, quod illum alio detorſerit Claudius, ad inſinuandum generis ſui fabuloſam originem: quum Vlyſſes inde auſpicetur errorum ſuorum narrationem, quando poſt Troianæ vrbis excidium, in Ciconas gentem Thraciam appuliſſe, eorumque oppidum Iſmaron diripuiſſe, cæſis oppidanis, ait. Cur autem veriorem illo dixerit, ad eius crudelitatem referendum eſt: qua conſtat ex Tranquillo, ſtato nuptiarum die triginta quinque ſenatores, trecentoſque equites Romanos ab eo interemptos fuiſſe. cuius ſæuitiæ mentionem non tacuit hic libellus: quaſi ex confeſſo vaſtitatem, & vrbis occidionem deſignaturus fuerit Claudius, ſi hunc verſum priori, vt ordine illi contiguus adhæret, ſubijcere ſtuduiſſet.

Et impoſuerat Herculi minimo diſcrimine fabulam.] Codex noſter legit, *minime fabro*, loco trium illorum verborum, *minimo diſcrimine fabulam*: noſtrique codicis lectioni aſtipulatur exemplar manuſcriptum Beati Rhenani. quamquam quid iſti animi fuerit, reponendam cenſenti vocem *Allobrox* pro *fabro*, diuinare non poſſum: & eſt alioqui ſatis commoda ſententia, *Et impoſuerat Herculi minime fabro*: intelligendo fabrum architectum, & dolos fabricare doctum. Multo vero minus ambigua ſententia fuerit & lectio, ſi paullulum deflectamus, & quaſi recudamus vocem *fabro*, in *vafro*: hunc in modum legendo: *Et impoſuerat Herculi minime vafro*, ea ratione, qua Herculeam ſimplicitatem dixit in libris de Ponto Ouidius. Herculis namque ſimplicitas, facilitaſque, & εὐήθεια quædam in omnibus eius operibus ſeſe prodit manifeſtiſſime. Porro vox addita in impreſſis libris *diſcrimine*, impoſuit Andreæ Alciato in libris Parergon, vt *fabulam* in *fibulam* mutarit, hanc lectionem inculcando: *Impoſuerat Herculi nimio diſcrimine fibulam.* quaſi ſenſerit auctor de fibula, notiſſimo penis aſtrigmento, quo ad inhibendum Veneris vſum iniecto vſa fuit antiquitas, ἀγκτῆρα Græci vocant. de qua Cornelius Celſus libro ſeptimo. vnde refibulandi vocabulum apud Epigrammatarium, quod Iuuenalis ſoluere fibulam dixit. Sed aliena eſt ab hoc loco iſta dictio.

Sola cum illo venerat.] Venuſtior lectio eſt noſtri codicis, *ſola cum illo venerat*, per aduerbium locale: vt febris comitis indiuidue comitatum, & cum Claudio ad cælitum curiam acceſſum ſignificet.

Hunc ego reddo tibi.] Eſt & ipſa ſcriptura verior manuſcripti codicis, *Hunc ego tibi recipio*, vt genitura Claudij apud Lugdunum nati fidem confirmet.

Audi me, inquit, tu, & deſine.] S. A. *Audi me, inquit, tu deſine fatuari.*

Sede qua genitum dicas.] Infeliciter hunc verſum interpolare conatur Rhenanus, hoc pacto: *Expromere properes qua gente natus cluas*: non ſeruata trimetri lege, quæ religioſe in noſtro codice obſeruata eſt: *Exprome propere, ſede qua genitus cluas. Cluere* enim, antiqui vſus verbum pro *dici* & *perhiberi* ponitur: vt in Enniano illo: *Pergentes eſſe cluebat omnium miſerrimus*: & apud Plautum in Trinummo Staſimus ſeruus: *Nimium difficile eſt reperiri amicum, ita ut nomen cluet.*

Digitized by Google

Tacitus quietis alluit ripas vndis.] Verſus ſenarij ratio poſtulat vt legatur *vadis*: vt & manuſcriptus liber habet.

Mentis ſuæ non eſt, & timet.] Suſpenſa ſententia eſt, & hiatum iſtum implet codex manuſcriptus, duabus immiſſis vocibus, ita legens, *& timet μωρῦ πληγὴν.* vt innuat, Herculem, poſtquam tragico cothurno animoſe quædam fuiſſet prolocutus in Claudij barbariem (apud Lugdunum, ad confluentes præcipitis Rhodani & ſegnis Araris, nati) nihilominus extimuiſſe ſtolidi hominis manus, ne ab illo vapulando iniuriam acciperet, eo quod ſtulti faciles eſſe ſoleant colaphis infligendis verberibuſque. Stoliditas autem inſignis Claudij hoc libello paſſim traducitur: quam impune etiam illi obiectam perſæpe memorat Suetonius Tranquillus poſſit & πμωρὸν πληγὴν legi, vt vindicis manus iniuriam in depalmando pati Herculem exhorruiſſe ſignificet.

Si quis à me notorem petiſſet.] Deſcenſurus forte fueram, in opinionem Rhenani, legentis, *ſi quis ἀμώνορα petiſſet*: niſi conſenſus omnium codicum reclamaret, ſuaderetque diuiſim potius legi huncin modum: *& ſi qui à me noto rem petiſſet.* nam quæ ſequuntur verba, *qui me optime noſti*, ἐπεξηγητικῶς exponere videntur vocabulum *noto*, vt ſit *noto, qui me optime noſti.*

Sed quoniam volo] Locus proculdubio mutilus, non modo deprauatus: vt veriſimile ſit, multa iſtic deſiderari, ſi quidem ab hoc verſu nouæ pagellæ initium eſt in manuſcriptis: ſuſpicioque tenet, bonam dialogiſmi partem abeſſe. Quid ſi pro *quoniam volo*, legatur, *quo ἰμβαλῇ*, certe has voces ipſe litterarum ductus commonſtrat his qui Græce norunt. Notatur enim paſſim in hoc libello Claudij philelleniſmus, quo Græce loqui in quotidiano etiam ſermone affectabat. Videntur autem quæ ſequuntur, per dialogiſmum diſceptari à dijs indigetibus, mirantibus inſolentem Herculis in cæleſtium curiam irruptionem, vt ſuſcitentur, ſed quo ἰμβαλῇ? quaſi dixerint: Quo irrumpis, impreſſionemque facis? iſti namque lectioni fauet, quod ſubijcitur: *Non mirum, quod in curiam impetum feciſti: nihil tibi clauſi eſt.*

Si mehercules à Saturno.] Totus iſte locus ita prodigioſe eſt deprauatus, vt Pæonia manu ſit opus ſanandis eius vulneribus. videtur autem deeſſe tale quid: Repulſam non tuliſſet, ſi mehercules à Saturno petiſſet hoc beneficium: videlicet, vt in deos referretur. Subdit deinde cauſam mutui beneficij: *cuius menſem toto anno celebrauit, Saturnaliaque eius*: ita namque lego. Cur vero dicat, Claudium Saturni menſem toto anno celebraſſe, & Saturnalia, referendum eſt partim ad intempeſtiuas eius comeſſationes & perpotationes, partim ad ſtudium immodicum, nimiamque indulgentiam in libertos. Conſtat autem, Saturni tutelæ dicatum fuiſſe olim Decembrem menſem, in quo per dies aliquot Saturnalia celebrabantur magna procacitate, luxuſque omnis apparatu: quo tempore ſerui non modo ingenuorum calceos ſumebant, vt Porphyrius ſcribit: aut herilem habitum mutabant, quod Dion tradit: ſed in heros quoque licenter multa agebant. Iam cum Saturnalibus Claudianos mores conferamus. Primum omnium ſcimus ex Tranquilli lectione, Claudium conuiuia agitaſſe & ampla & aſſidua, nec temere vnquam triclinio exceſſiſſe, niſi diſtentum ac madidum, itaut hac ratione Saturnalitia dicta illi perennaueſſe. Deinde notiſſimum eſt, quantum indulſerit libertis ſuis, quibus non prætoria ſolum ornamenta, ſed & lecticæ ius cum imperatoribus conſulibuſque commune, permiſit: medium quoque inter conſules locum in ijſdem paſſus, & impunitas opum immenſarum voragines, vſque eo, vt ſcomma in illum extiterit, abundaturum ſi libertis conſors foret. quo ſpectat & morſus, quo Narciſſum libertum, dominum domini huius libelli auctor nominat. Quod autem Rhenanus exiſtimat legendum eſſe, *Caius princeps non tuliſſet illum*, &c. mea quidem opinione multum fallitur. primum namque repugnat codicis vetuſti fides, qui poſt vocem *eius*, manifeſtum comma habet. deinde qui potuit de Caio Caligula iſtud vel dici vel intelligi, vt is paſſurus non fuerit Claudium ab Ioue deum fieri? cum Caius ceterorum Imperatorum more per apotheoſin cæleſtium augere numerum nedum non meruerit, vt etiam mortuum nouo contumeliæ ignominiæq; exemplo proſequendum ſenatus cenſuerit, nomenq; oblitterari voluerit, & expungi è catalogo eorum Imperatorum, quos & in ſacramentis & in publicis votis ſuſcipiendis religioſe nominabant, vt teſtatur Dion. Forte non male ſic legas: *Si mehercules à Saturno petiſſet hoc beneficium, cuius menſam toto anno celebrauit, Saturnalitius princeps non tuliſſet?* per interrogationis modum, & cum ironiæ nota: vt quæ ſequuntur verba, deorum quiſpiam ſubijciat cum ſtomacho: Illum deum ab Ioue fieri, qui ſcilicet tantis flagitijs coopertus fuerit?

Oropenque ſororem.] S. A. *Oro per quod.*

Et vt Deum orant.] Græcas voces, quæ in manuſcripto exempiari hoc in loco leguntur, certo & indubitate aſſerere eas eſſe, quas hic poſiturus ſum, non eſt animus: ne fraudẽ lectoribus faciã, quippe cum de ijs parum liquida mihi conſtet ratio, vſque adeo confuſa eſt ab imperito ſcriba Græcarum litterarum textura, vt neſcias quam ſcripturam ſis magis probaturus μωρὸς ἐκ πληγῶν χεῖν, an μωρῦ ἀποχὴν, vel ἀποτυχίαν. interdum enim vna plus littera ſupereſt, interdum vna aut altera deficit: vt diuinare neceſſe ſit ſubinde. Delioque natatore opus habeat qui cuncta velit βυσσοδομεύειν. Breuiore eademque certiore methodo ad artificioſas (quas Galenus nominare ſolet) coniecturas via nobis patuiſſet, ſi deſcriptor eaſdem vbique characterum formas ac typos religione quadam obſeruaſſet, obſeruatas retinuiſſet, nec ab ijs latum vnguem diſcedendum ſibi propoſuiſſet. nunc cum typis illis temere prorſuſque inſcite abutatur, definire nihil hic auſim, nullius iudicio præiudicatum volens, ſed relicturus vnicuique liberum arbitrium ſequendi quod ſibi probabilius videatur, donec feliciorem quis natus genium, aut meliore vſus codice, certius diuinet, aut ſtatuat. Si itaque μωρὸς ἐκ πληγῶν χεῖν legamus, notari rurſus atque perſtringi Claudianam ſtultitiam intelligimus, vt ſignificet barbaros orare fatuos rerum potiri. in quam ſententiam bis in hoc libello ſcripſit, *Aut regem, aut fatuum naſci oportere*: & iterum, *tam fatuum vt etiam regnare poſſet.* Sin pero, μωρῦ ἀποχὴν, vel ἀποτυχίαν ſcribamus: ſignificabit orari ab illis, necis fruſtrationẽ dilationẽq;. Quod vero ſequitur codice excuſo. *Tamdem Ioui venit in mentẽ*: noſter habet, *in tantum Ioui*, &c. quæ dictio familiarior eſt Senecæ, quam vt propterea mutandam cenſuerim.

Digitized by Google

Vos mera mapalia feciſtis.] In veteri manuſcripto legitur, *vos me rapamalia feciſtis.* Legendum puto, ſecuturus litterarũ tractũ: *Vos me rapatolem feciſtis.* vt ſuorũ iuſſorum contemptum indicet: quaſi qui nihilo pluris fecerint Iouem, quam homũcionem ſtipulam inflantem. Eſt enim ῥαπταύλης ſiue ῥαπταύλων is qui ſtipulam calamumve inſpirat. Quid enim commune habet cælum cum mapalibus? & de ſe loquitur iſthic Iupiter, ſuique deſpectum indignabundus oſtendit.

Quantum via ſua fert.] Sequor hic lectionem Andr. Alciati, longe doctiſſimi, in Parerg. lib. 6. cap. 5. & ſcribo, *quantumuis vafer.*

Quod in foro iuuat.] Legendum eſt omnino *viuat*: quam ſcripturã ſeruat clare manuſcriptus codex.

Ne alijs verbis ponam, quam quæ ab illo.] Codex vetuſtus purius legit: *Ne alijs verbis ponam, quæ ab illo dicta ſunt*, hoc eſt, diuerſis verbis.

Iam fama minimum feciſti etiam.] In manuſcripto codice ita legitur: *Jam fama nimium feciſti. Itaque ne videar*, &c. Vt inducenda videantur illa verba, ceu ὑποβολιμαῖα, etiam peſſimum quemque illum affectare: à naſutiore quopiam adiecta.

Deus factus, dictus, pictusve erit.] Forte rectius, *factus fictusve erit.*

Hic quæſtu ſe ſuſtinebat.] Codicis manuſcripti hęc eſt lectio: *Hoc quæſtu ſe ſuſtinebat vendere, ciuitatulas ſolebat adhuc velle.* Quid ſi legas, *& adhuc velle apparebat*: aut ſimile quid? vt iſthic interpungatur oratio: deinde ſequatur altera periodus, *Acceſſit Hercules, & auriculam illi tetigit.*

Quam caneis excidit.] Alciatus in parergis lib. 6. cap. 5. legit hoc modo: *quam canis exta edit.* cui lectioni libens etiam accedo.

De tot actibus iuris.] Sequor manuſcripti codicis fidem, qui legit, *de tot acribus viris.* quæ ſententia videtur etiam Rhenano placuiſſe: niſi quod pro *acribus*, legit *præſtantibus*: repugnante vocis ductu.

Nam τὸ ὄργνς agre ſeneſcis ἢ νόος. Γυργωπλιτιευς iſte.] Beatus hoc loco gloriatur, ſe iſtum locum magno labore reſtituiſſe: cum videatur illum potius peruertiſſe, ſi fas eſt dicere, ea obtrudens quæ à manuſcripti codicis fide ſunt alieniſſima. Equidem ſic interpolandum locum cenſeo, obſeruato anxie characterum ductu: *Nam etiamſi* φόρμιγγος *neſcit, ego ſcio*, ἐπιμύων τὸ, Καλλίνικε Ἡρακλῆς. *Iſte quem videtis*, &c. verba Græca ſatis euidenter cum hac diſtinctione legere eſt in manuſcripto noſtro codice. Eſt autem illud, Καλλίνικε Ἡρακλῆς, Archilochi poëtæ carminis initium, quod ad citharam canebatur: teſtante etiam Pindaro in Olympijs, hoc modo: Χαῖρε Καλλίνικε τήνελλα ἄναξ Ἡρακλῆς.

Ecce Jupiter, qui tot annos regnat, vni Vulcano.] Hunc quoque locum Beatus parum recte reſtituit, qui vocem *regnatum*, quæ in manuſcripto codice legitur, diuulſit, & interiecto commate diſpecuit, ex *um*, faciens *vni.* Vera enim lectio eſt huiuſmodi: *Ecce Iupiter quoi tot annos regnatum, Vulcano crus fregit.* Nemo ignorat, *quoi*, pro *cui*, vetuſtatem ſapere, & in pleriſque manuſcriptis exemplaribus paſſim legi ſolere.

Cogitate P. C. quale.] Conſentit noſter codex hic cum Vviſſemburgenſi, quo Beatus vſum ſe teſtatur. nam neque in illo leguntur verba iſta omnia, ad eum vſque locum: *Hunc nunc Deum facere vultis.*

Videte corpus eius, dijs iratis natum. Ad ſummam.] Vetus codex ſic ſcribit: *Videte corpus eius dijs iratis natum ad ſumma. Tria verba cito dicat. Hunc Deum quis colet?* &c. Quod ſi genuina auctoris ſunt illa, *& ſeruum me ducat*, forte non errabit qui leget, *& in neruum me ducat.* quod argute peruidit Ioannes Chaucus, incredibili memoria & iudicio vir honeſtiſſimo, reſtituendæ antiquitatis ſtudio mirifice accenſus. Eſt autem neruus, compedis genus aut vinculi, quo ceruix & pedes vinciuntur.

Eumque quamprimum exportari cælo.] Codicis manuſcripti integrior eſt lectio, quæ in hunc habet modum: *eumque quamprimum exportari, & cælo intra dies triginta excedere, olympo intra diem tertium.* Nimirum innuit, præfinitum fuiſſe Claudio emigrandi ſpatium, omni quidem cælo (plures enim ſunt cæleſtium orbium ambitus) intra triceſimum diem, conceſſo illi tridui ſpatio commeandi per ſingulos orbes: at olympo, qui editior eſt & purior cæli locus, intra tertium diem. Quid enim attinuit hic terræ mentionem inculcare, cum in cælo drama iſtud agatur, non autem in terra?

Omniſque generis æneatorum.] S. A. *Sonatorum.*

Agatho, & pauci cauſidici.] Quid ſi legas? *Matho, & pauci*, &c. de quo Iuuenalis Satyra 1.

Cauſidici noua cum veniat lectica Mathonis.

Ingenii enim ἐπιτάφιον χρείας.] Legendum eſt μεγαληγορίᾳ, ex manuſcripti codicis lectione: in quo μεγγαλογορεία ſcriptum eſt perperam. ait namque ingenti magnificentia næniam cantatam fuiſſe anapæſtis. Porro ſciendum eſt, metrum quo nænia iſta perſcripta eſt, eſſe Anapæſticum, Threnicum vocitatum à luctus argumento (ſic enim ſcribendum eſt in Centimetro Marij Seruij, non *Itiminum*) quod conſtat monometro acatalectico, recipitque præter anapæſtum, & ſpondæum & dactylum. Itaque ſic ſcribendum:

Fundite fletus, Edite planctus, Reſonet triſti
Clamore forum, Cecidit pulchre Cordatus homo, &c.

Cæruleos ſcuta Brigantas.] Deierare Iouem lapideum auſim, ab auctore ſcriptum fuiſſe, *Cæruleos cute Brigantas.* Solebant namque olim omnes Britanni (inter quos recenſentur à Tacito & Stephano etiam Brigantes) glaſto ſe inficere. quod cæruleum efficit colorem, vt horribiliore eſſent in pugna adſpectu: vti ſcribit Cæſar Comment. lib. 5. & ſubſcribit Plinius lib. 22. c. 1. Quin & Herodianus lib. 3. de Britannis loquens: τὰ σώματα, inquit, στίζονται γραφαῖς, hoc eſt, *corpora picturis notant.* Tacitus quoque Silurum (id nomen eius inſulæ populo) coloratos fuiſſe vultus memorat. Alioqui, ne quem remoretur illa ſolicitudo, lex metri aptius conſtat, ſi legas *cute*, quam ſi *ſcuta.* neque vero ſcuta cærulea pinxiſſe, ſed cutim corpuſque omne tinxiſſe eo colore, quam iſatis reddit, leguntur.

Et viam rectam.] Codex manuſcriptus legit *tectam.* quæ ſcriptura mihi probatur magis, quod viæ tegebantur velis olim.

Compendiaria via Narciſſus.] S. A. *Compendiaria Narciſſus.*

Iſte autem patrono plura, &c.] Hæc verba ad illam vſque ſententiam, *Dicto citius Narciſſus euolat*, in manuſcripto noſtro non extant, nec veri diſſimile eſt, ſuppoſititia eſſe, & plena eſt ſententia, etiamſi abſint.

Bellua centiceps.] Magnus eſt & hic conſenſus & noſtri & Vviſſemburgenſis codicum, ita legentium. *bellua centiceps, puſillum ſupertur batur (albam canem in delicijs habere aſſueuerat) vt illum vidit canem nigrum, villoſum. Sane, non quem velis tibi in tenebris occurrere. Et magna voce: Claudius, inquit,*

veniet. Sed noſter in vno rectius ſcribens, *non quem velis*: vbi ille, *non quam velis*.

Et magna inquit voce: Claudius Cæſar venit.] S.A. *Et magna voce: Claudius, inquit, veniet.*

Procedant cantantes.] Noſter codex hoc loco expreſſas habet voces iſtas, εὑρήκαμεν, συγχαίρωμεν, hoc eſt, *captū tenemus, pariterq; exultemus læti omnes*. Videtur autem iſtud initium fuiſſe epicinij carminis, quod læti inter lætos cantabant, in laudationē alicuius cōpoſitum, vt in Nerone indicat Suetonius.

Hic erat Conſul deſignatus Iunius Prætorius.] Hic locus monſtroſe deprauatus eſt: quem priuſquam ſanare aggrediar, adſcribam manuſcripti codicis corruptam lectionem, ſed quæ medelæ locum aperiat. in eo itaq; ſic ſcriptum inuenio: *Hic erat Conſilius Conſul deſignatus, vnus prætorius Sext. Trallus, M. Heluius, Trogus, Cotta, Tectus Valens, Fabius eques Rom. quos Narciſſus duci iuſſerat.* Hactenus ille. nunc meam cōiecturam ſubijciam, deinde immutationis conſilium detegam. Sic itaque ſcribo: *Hic erat C. Silius Cōſul deſignatus, vnus prætorius Sex. Traulus Montanus, Saufellus Trogus, Cotta, Vectius Valens, Fabius eques Rom.* &c. Nunc ad remediorum rationem. Quod pro Conſilio repoſuerim C. Silius, nihil temere feci, ratus vocem illam non eſſe otioſam, innixuſq; auctoritate Cornel. Taciti auguſtæ hiſtoriæ ſcriptoris, qui ita lib. 2. ſcribit: *Igitur incipiente C. Silio Conſule deſignato, cuius de potentia & exitio in tempore memorabo.* Hunc enim C. Sillium iuuentutis Romanæ pulcherrimum, maximis opibus adauctum, adulterū ſuum legerat Meſſalina, & Conſulem deſignatum fieri obtinuerat. Idem rurſus loquens de nuptiarum ſollennibus, inter Meſſallinum & C. Silium celebratis, vecordiamque huius admirans: *Nedum Conſulem*, inquit, *deſignatum cum vxore principis*. Neque de Traulo obſcura oratio eſt, cuius ibid. mētio fit apud Tacitum: *Ne Trauli quidem Montani equitis Rom. defenſio recepta eſt.* & alioqui in manuſcripto non temere adſcriptam fuiſſe M. notam arbitror. De Saufello & Vectio Valente, eodem in libro ita legas: *Vectium Valentem confeſſum, & Pompeium Vrbicum, ac Saufellum Trogum ex conſcijs tradi ad ſupplicium iubet.* Facilis vero fuit adulteratio Vectij in Tectum. De Fabio nihil auſim adfirmare, in æquo ponens, ſiue legas *Fabius*, ſiue *Fuſidius*. ita enim malim, quam *Fuſidius*.

Neſtor Pantomimus.] Legendum eſt indubitato *Mneſter*. nam apud Tacitum ſciolus quiſpiam, improbe in alieno libro ingenioſus, ratus initialem litteram Marci prænomen deſignare, compagem nominis diſſecuit, è Mneſtere faciens M. Neſtorem. quod ipſum non diſſimulauit aut reticuit ab ſe factum Beatus, apud Tacitum lib. 11. vbi vetuſti lib. caſtigatiſſime ſic legunt: *Solus Mneſter contationem attulit.* cum interim ille admoneat legi debere, *M. Neſtor*, vt & antea illic, *Cauſa necis, quod domum ſuam Mneſteris & Poppææ congreſſibus præbuiſſent.* Quin vero ita legendum ſit, ſcrupulum omnem eximit Dionis hiſtoria. apud quem lib. 58. ſic lego: καὶ ἀνδριάντας ἀπ' αὐτοῦ ἡ Μεσσαλῖνα τῷ Μνηστῆρι τῷ ὀρχηστῇ ἐποιήσατο. id eſt: *Ex ære Claudiano ſtatuas Mneſteri ſaltatori fecit Meſſalina.* & iterum: τὸ δὲ καὶ τοῦ Μνηστῆρος φειδόμενοι. οὕτω γὰρ ἐκεῖνον διὰ τὸ κάλλος, τοσοῦτον τῷ δήμῳ διὰ τὴν τέχνην ἤρεσκεν, οὕτω γὰρ που δεινὸς σοφιστὴς ἐν τῇ ὀρχήσει ἦν. id eſt: *Partim etiam Mneſteri parcentes. tam enim gratioſum populo Mneſterem ars faciebat, quam Meſſalinam forma. vſque adeo peritus ille ſaltator erat.* & poſtea: τὸν Μνηστῆρα ἐθανάτωσε. *Mneſterem morte mulctauit.* Eadem legas & in Xiphilino, qui Dionis hiſtorias in epitomem contraxit. Meminit eiuſdem nominis & Ioannes Zonaras, Græcus hiſtoricus, ὀρχηστὴν Μνηστῆρα nominatim recenſens, *ſaltatorem & mimum Mneſterem*. Porro Taciti illum locum. *Solus Mneſter contationem attulit, dilaniata veſte clamitās adſpiceret verberum notas, reminiſceretur vocis, qua ſe obnoxium iuſſis Meſſalinæ dediſſet*: explanat Dion libro prædicto in hæc verba ſcribens: Vehementi Mneſteris amore flagrabat Meſſalina. quem cum nec ingentibus promiſſis, nec nimis ad ſui commercium expugnare valeret, cum marito collocuta, effecit vt ille vxoris imperio obſequentem eſſe iuſſerit, velut alíorſum eius opera vſuræ. Quibus verbis adductus Mneſter, quoties Meſſalina imperarat, cum illa ſtupri conſuetudinem habebat, ſeu id ipſum à principe facere iuſſus.

Rumor percrepuit.] Rectius in veteri codice *percrebuit*.

Conuolarunt primum omnium.] Totum hunc locum venuſtius rectiuſque legit vetus liber, niſi fallor, hoc modo: *Conuolarunt primum omnium liberti, Polybius, Myrum, Harpocras, Amphæus, Pheronactus: quos Claudius omnes, necubi imparatus eſſet, præmiſerat.* Quem locum interpolare aggreſſus eſt Beatus: ſed quam dextre, neſcio, cum lectionis iſtius mens ſit cuiuis obuia. Forte doctulus quiſpiam congeriem illam libertorum numeroſam ex Tranquillo adiecerat, cum mortuis viuos adhuc ſuperſtites confundens.

Saturnius Luſcus.] Vetus codex habet *Saturnius Luſius*. Tacitus Annal. lib. 12. Lucium quemdam nominat. At *Ruffus Pompeij F.* de quo hic, is eſt Curtius Ruffus, quem conſulare imperium in Africa obtinuiſſe ſcribit Tacitus. Lupum vero, cuius etiam hic fit mentio, non alium eſſe putarim, quam quem Iunium Lupum ſenatorem vocat libro 12. Tacitus.

Quos cum vidiſſet Claudius, exclamat.] In vetuſto codice hæ voces leguntur, πάντα φίλων πλήρη. hoc eſt, *Cuncta amicorum plena*. Videtur autem alluſum eſſe ad Heracliti dogma, quod iſtiuſmodi erat, πάντα θεῶν πλήρη. id eſt, *Deorum omnia plena*. quod natum è tali occaſione memorat Michaël Epheſius, quod cum ſedenti ſemel in furno nunciatum eſſet peregrinos adeſſe hoſpites, qui ipſum conuentum expeterent, iuſſit eos introire, dicens, non abeſſe etiam illinc Deos.

Ego hic tibi ſellas oſtendam.] Codex m.ſ. legit *ſtellas*. forte ſcribendū *ſtelas*. στήλας ſunt cippi pilæve opere ſtructili, quib. inſcripta viſebantur fœdera, aut etiam proſcriptorum nomina. Iſocrates in Panegyr. ἐν στήλαις λιθίναις ἀναγράψαντας, ἐν τοῖς κοινοῖς τῶν ἱερῶν ἀναθεῖναι. id eſt, *in ſaxeis ſtellis deſcriptas fœderis leges publicis in templis conſecrare.* Latina voce vſus eſt & Plinius l. 6. c. 28. *ſcripta ſunt ſtela lapidea litteris incognitis.* Neque male ſcripſeris *ſitellas*. Sunt enim ſitellæ, quas ἀμφορεῖς & καδίσκους nominant Græci, in quas calculi vel condemnantes mittebantur, vt Ariſtophanis ſcholiaſtes in Veſpas docet. quæ binæ erant: necis vna, miſericordiæ nomine inſignita altera. Meminit ſitellarum & Cicero pro L. Cornelio Balbo.

Poſtulat nomen eius, recipit, edit.] Verior mihi videtur eſſe manuſcripti codicis lectio: *poſtulat nomen eius recipiat, cedit ſubſcriptionem.*

Condemnat, & ait.] In manuſcripto codice verſus Græcus legitur in hac lacuna, cuius characte-

Digitized by Google

rum veſtigia ſequenti mihi parum reſpondere videtur carminis lex: ſubijciam tamen, vt ſi cui lectum ſit initium, cetera reponat. vnde ſi deſumptus, ingenue fateor me neſcire: videtur tamen aliunde è Tragœdia petitus eſſe. Δίκη τ' ἄισα ἐξ ᾗ ἀπλῶς εὐθύνει νόμος, νόμῳ. Videtur autem innuere Æacus, iuſtitiæ oculum nihil poſſe fallere, nihil latere. Fuit, cum reponendum hunc Menandri ſenarium cenſerem, *δίκαιος ἐν τῷ δικαίῳ χρῶ-σο νόμῳ.*

Si minus dij latura feciſſent.] Codex vetus ſcribit, *ſi vni dij laturam feciſſent:* lectione conſentiente cum illa Vviſſemburgenſis exemplaris, quo Beatum vſum antea indicauimus. itaque in ea codicum concordia nolim præcipitantius immutare quidquam, ſed molliter potius reponere luxatam particulam. Proinde legendum autumo, *ſi vni dilaturam feciſſent.* quod erratum deſcriptoris vitio irrepſit, qui dictantis verba excipiens, vocem *dilaturam* in duas diſpecuit. Suffragatur noſtræ ſententiæ Andr. Alciatus Parergon libro 6. capite 5. niſi quod pro *vni*, legat *vllam*. Nam laruarum præſtigijs ſimile eſt, quod hoc loco ſubſtitui vult Beatus.

Sufflaminandam.] Ridicule, ne dicam inepte, reponi idem voluit, *ſublaminandam*, cum ſufflamen rotæ decurrenti proprijſſimum impedimentum & retinaculum addi ſoleat. cuiuſmodi impedimentum deberetur Ixionis rotæ in leuando perpetui laboris tædio. Sufflamen enim omne id vocatur, quod decliui in loco currum remoratur, reſtricta rota, ne in præceps deferatur, de quo Iuuenalis ſatyra 8.

Ipſe rotam ſtringit multo ſufflamine conſul.

Vnde & ſufflamen litis, idem metaphorice dixit, pro dilatione & remora litis, in longum tempus extractæ. Hic facit D. Auguſti dictum, quod in Controuerſijs repetit Seneca: *Haterius noſter ſufflaminandus eſt.* ita enim legi debet locus, quo ſignificare voluit, coercendam fuiſſe & reuocandam Haterij in dicendo concitatiorem, planeque immodicam verborum affluentiam.

Vlli ex veteranis. Vetus codex habet, *illi ex veteris.* forte, *Non placuit illi ex veteri.* S. C. hoc eſt, Senatus-conſulto vel inſtituto, aut ſimile quid.

Excogitari debere.] Codici noſtro conſenſus eſt cum Vviſſemburgenſi, vterque enim legit, *Conſtitui debere, excogitandum illic*, &c. tranſpoſitis vocibus.

Adiudicatur C. Cæſari: illum Æacus donat.] Vetus ſcribit: *Adiudicatur, C. Cæſar illum Æaco donat.* & meo quidem iudicio, ſincerius.

Vt à cogitationibus abeſſet.] Male: ſcribendum enim è manuſcripti codicis fide, *vt à cognitionibus eſſet.*

OPSOPOEVS.

AVT *Regem aut fatuum.*] Turnebus lib. 26. Aduerſ. cap. 4. *Aut Regem, aut fatuum naſci oportere.* quod in ioculari libello facete à Seneca dicitur adagionis ſpecie, hanc continet ſententiam: ſolis libertatem ſuam conſtare ſolere fatuis & regibus. nam & fatuis quiduis licet impune loqui & facere, & regibus inultum eſt, quidquid libet. quod quidem prouerbium verum Claudius Cæſar fecerat, quo imperante nemo fuerat liber, ſuique iuris, præter eos quos verbum illud vetus complectitur.

Ab hiſtorico iurato res exegit.] Lipſius lib. II. epi. XXIV. Omnis ſcripta lectio, *iuratores exegit.* recte Iuratores, teſtes dixerunt, quia produci ſolent iurati. Falluntur qui aliter in Plauti Pœnulo aut explicant, aut legunt, *Vos iuratores eſtis, quæſo operam date.* In mox ſequentibus notat, Liuium Geminum ſenatorem, de quo Dio lib. 69.

Appiæ viæ curator eſt.] Turnebus citato iam loco: iocatur perbelle Seneca, *Viæ Appiæ curator eſt, qua ſcis & D. Auguſtum & Tiberium Cæſarem ad deos iſſe.* fingit enim per viam Appiam ſolitos eſſe in cælum Imperatores ire, quia Appiæ viæ curator iurarat, ſe Druſillam in cælum aſcendentem vidiſſe: quaſi enim certus, vt ludens ſignificat, quidam eſſet limes & certa via ad cælum eundi. cumque Druſilla occurrerit curatori viæ Appiæ, vt peterat, illac in cælum viam eſſe exiſtimandum eſt. Idem ibi eleganter canit, *& obſcuri creſcebant cornua ſomni*, phantaſia quadam & laſciuia poëtica, cum fictione perſonæ. nam ad conſopiendos homines, ſomno cornu plenum medicato Stygij fluuij liquore tribuebant: cornu autem ei creuiſſe dicit, creſcentibus noctibus, quod tum etiam homines longiore ſepeliuntur ſopore. de ſomni autem cornu, ita ſcribit Papin X. Thebaid.

——— manus hac fuſos à tempore
Suſtentat crines, hac cornu oblita res ſit.

ſic in Seneca mox ſcribitur:

Iamque ſuum victrix augebat Cynthia lychnon.

nam longioribus & hibernis noctibus lampade eſt Lunæ opus maiore. Lepide autem & venuſte ait Seneca, *nimis ruſtice acquieſcunt oneri poëtæ.* quaſi ſe onerari patiantur vt iumenta, cum ipſi vltro ambitioſe conſectentur intempeſtiuas, nec accommodatas temporis deſcriptiones. Legendum autem puto, vt reſpondit. *patere Mathematicos aliquando verum dicere*: vt Clotho iſta loquatur, dicatque, Pateris Mercuri & vis vt verum tandem de eo dicant Mathematici, qui dum ſemper effeſunt & mentiuntur. Hæc Turnebus.

Vt qui etiam non omnia monſtra timuerit.] P. Faber Semeſt. libro II. capite XVI. Quis *domuerit* ſcripſiſſe Senecam non videat: Lipſius epiſt. XXIV. lib. II. Eleganter corrigetur, *monſtra domuerit.* Similis locus illi ſequitur: *Putauit ſibi decimum tertium laborem veniſſe.*

Turnebus Aduerſ. lib. 24. c. vlt. Quid eſt, *Marci municipem vides?* nubecula enim quadam locus iſte fuſcatur, vt non ſatis perſpiciatur. Ego exiſtimo ſignificari Claudium non verum germanumque Romanum eſſe, ſed inquilinum, quales erant municipes Ciceronis, qualiſque Cicero ipſe erat, quos tamen contendebat veros eſſe Romanos, cum municipibus diceret duas eſſe patrias, vnam loci, alteram iuris. Claudius autem Cæſar non Romæ, ſed Lugduni natus fuerat. Et lib. XXVI. c. IV. Scite autem & docte illud, *Marci municipem vides?* vel, vt alij codices habent, *audis.* ait autem, Claudium non verum germanumque Romanum eſſe, ſed inquilinum, quales ſunt M. Ciceronis municipes, qualiſq; ipſe Cicero erat. Nam Claud. Lugduni natus erat: *Vbi L. Licinius*, inquit, *multos annos regnauit*, vir tamen obſcurus & ignobilis: verum Lugduni potens & celebris. Lipſius Antiq. lect. lib. IV. cap. XXI. In Ludo Senecæ fugit interpretes, quis L. Licinius ſit. Puto autem Licinium illum intelligi, qui ab Auguſto præfectus Gallis fuit, de cuius intolerabili in Gallos regno, vide Dionem Caſſium lib. 54.

Digitized by Google

Quam vllus mulio perpetuarius.] Alciatus Parerg. l. 1. c. 37. Mulionem perpetuarium appellare videtur, qui mulam veterinam conductam in perpetuum dum vixerit, certo pretio habet, eaque valaturam facit. Id enim hominum genus nunquam quieſcit, quo lucrum faciat.

Cui menſem t. a. celebrauit ſaturnalia eius princeps non tuliſſet.] Lipſius ep. 23. l. 11. Liber m. ſ. *Saturnus eius princeps* Corruptus à gloſſemate locus fuit, ſic corrigendus, *cuius menſem toto anno celebrauit princeps, non tuliſſet.* Clara omnia: & ludit in Claudiū qui ſeruis & libertis, quod Saturnalibus ſolet, regnum permiſit. Illud *Saturnalia eius*, γελαστικῶς adiectum erat his verbis, *cuius menſem.*

Turneb. Aduerſ. l. 18. c. 13. Si Senecæ verba, vt ſubſcribam, legantur, ſine ſenſu frigida & inepta non iacebunt. *Eius preces non tuliſſent illum Deum ab Ioue, quem quantum in illo fuit, damnauit inceſti. qui L. Sillanum generum ſuum occidit, ſororemque ſuam.* quod enim per libros percrebuit, *princeps Oropen*, nec intelligo, & folium Sibyllę explicatu facilius credo. Lipſius epi. ante cit. pro *Illum Deū à Ioue*, codex m. ſ. *Deum Jane*, lego, *illum Deum ſane.* εἰρωνικῶς. Facite certe, ſi placet, hunc Deum, qui, &c. Quę ſequuntur, obſcuriora folio Sybillę Turnebus ait. quæ enim iſta Oropę? Et ille quidem ſatis regie, quod ſoluere non poteſt, abſcindit legitq; *occidit ſororemq; ſuam*, voce omiſſa. Iunij codex, vt & meus, *Oro per quod.* clara veritas eſt, *oro propter quid.* In tota parte huius ſermonis interpellationes & dialogiſmi ſunt. Cur, inquit, Silanum occidit? Leui cauſa: quia ille fatuus Iuniam Caluinā ſororem ſuam Iunonem ſolet dicere. Id valet, pro vxore habere. Nam mariti blandientes vxorculas, Iunones appellabant. Plautus. *Eia mea Juno haud decet te triſtem eſſe tuo Joui.* Scribit eandem vulgo Venerem appellatam, quia meretrix, & vt Tacitus ait, procax fęmina & laſciua. Hæc Lipſius.

Turneb. loco quo paulo ante: Sic lego, *Quare, inquit, quare ſororem ſuā? ſtulte ſtude: Athenis dimidium licet, Alexandriæ totū.* hoc ſenſu, Alexandrię quiduis facere licet, & Ptolomęi ſuas ſorores inceſtarunt: Athenis licet dimidium. legimus enim apud Athenienſes fuiſſe ſorores in matrimonio fratrū. Cimon enim ſororē Elpinicē duxerat vxorem, ſed huius inceſti maior erat & impunitas & licentia apud Alexandrinos. Aut hoc ait, quia Athenis vterinas ducere non licebat, cū liceret germanas eodē patre natas. Philo, ὁ μὲν οὖν Ἀθηναῖος Σόλων ὁμοπατρίους ἐπέτρεψεν ἄγεσθαι, τὰς ὁμομητρίους ἐκώλυσεν, Contra Lycurgus inceſtas nuptias cēſuit germanorum ſororum, vterinarum permiſit. ſic illi dimidiū conceſſere. Sed Ægypti omnium ſororum nuptias legitimas habuere. Philo, ὁ δὲ τῶν Αἰγυπτίων νομοθέτης χλευάζων τὴν ἑκατέρων εὐλάβειαν ὡς ἡμίεργα διαπραξάμενος ἀνέθηκεν εἰς ἀσέλγειαν, ἀπὸ δαψιλεύσας δυσθεράπευτον κακὸν σώμασι καὶ ψυχαῖς ἀκρασίαν, καὶ παρῆκεν ἀδείας ἀπάσας ἀδελφὰς ἄγεσθαι. Hęc Turnebus. Lipſius l. 11. epi. xxiv. Vetus lectio, *quare, inquit, quaro, inquit, ſororem.* Eam ſecutus lego, *quare, inquit, quare inquit ſororem ſuam? Stulte, ſtulte, Athenis d. l.* Iterum dialogiſmus. alter quaſi excuſans Claudium, Merito occidit: cur enim ſcelus ille ſororem diuiſit? & irridens alter. O ſtulte, inquit, quaſi ignores Athenis, &c. Athenis dimidium, Alexandrię totum, quid valeat, recte Turnebus. Hactenus Lipſius.

Quia Romæ, inquit, mures molas lingunt.] Turneb. ibid. Quia, inquit, mures Romę, quod ipſis ſolitum eſt & vſitatum, molas lingunt, idcirco cenſoriam iſte diſtringit ſeueritatem, vt curua corrigat. Atque hic ſignificat genus hoc inceſti frequens fuiſſe Romę, vt fratres cum ſororibus ſe conſuetudine ſtupri contaminarent. Solent autem mures molas lingere, vnde & apud Homerum λειχομύλη in batrachomyomachia nominatur, Lipſius dicta epiſt. Suſpicatur in his verbis, *hic nobis curua corrigit*, Rhenanus de ſenſu obſcęno. Hominem acutum! qui videt quod nuſquam eſt. Dubitat tamen an corrig. ſit, *hic nos ſcurra Cæſar regit.* Ego quieſcere illum vnico Plinij loco iubeo, Epiſt. l. 5. *Interim tota ciuitate Nepotis edictum carpitur, laudatur multis, inuenimus qui curua corrigeret quid? ante hunc Prætores non fuerunt? quis autem hic eſt qui emendet publicos mores?* Dictum igitur eſt in cenſorem importunum.

Ego, inquit, P. C. interrogare vobis permiſerā.] Turnebus ibid. Senecę verba hunc ſenſum prę ſe ferunt. Permiſeram vobis, P. C. vt quod aſſoler, Claudium interrogaretis: ſolent enim & teſtes & rei interdum interrogati. *Vos mera mapalia feciſtis*, id eſt, vos diſciplinā curię neglexiſtis. quod enim feciſtis, merum rus eſt, & Afrorum mapalibus inconditiſque caſulis & rudibus paſtorum tugurijs perſimile, non vrbanum, nec decorum, neq; ſcitum, neque elegans hic igitur, qualemcumque eum exiſtimare oportet, quid de vobis exiſtimabit, eum ſine diſciplina. velut alias res agentes, ſic inepte vos geratis? Et lib. Aduerſ. xix. cap. xxiv. Mapalia caſas Punicas explicat Feſtus, in quibus quia nihil eſt ſecreti, ſolet ſolute viuētibus obijci hoc vocabulum. Hęc Feſti verba magno poſſunt eſſe ad explanandum Senecę locū de morte Claudij Cęſaris adhuc hominibus obſcurum. *Vos*, inquit, *mera mapalia feciſtis.* quod eſt, vos diſſoluti fuiſtis, & à diſciplina receſſiſtis, inconditeque & perturbate omnia egiſtis. magalia autem & mapalia antiqua vocabularia καλύβας interpretantur. Hęc Turnebus. Scaliger in Caſtigationibus ad Feſtum, *Mera mapalia feciſtis*, hoc eſt, ſuſque deque habuiſtis, & diſſolute potius egiſtis. vel potius, Vos, ô inepti & diſſoluti, id feciſtis. Vide quam bene locus ille ex Menippęa Senecę huius loci collatione illuſtretur. & tamen mirum, quantum negotij faceſſit viris doctiſſimis, qui in loco Senecę exponēdo plurimum ęſtuarunt. Hactenus Scaliger. Lipſius lib. 11. epiſt. xxiv. Mapalia dici de ſolute viuentibus Feſtus notat: id eſſe huic lectioni ſtabiliendę Turnebus & Scaliger cenſent. Peream, niſi à me ipſe diſſentire mauelim, quàm à talibus viris. Scripta lectio tamen mea eſt, *mera nuptialia.* Nuptiales ſermones, impuri & minime virginales: quid autem? nonne eius notę multa in Claudium ante dicta?

Primus interrogatur ſententiam Ianus pater.] Turnebus libro decimo octauo, capite decimo tertio, Ianus poſt meridianus eſt conſul, credo quod cum meridie plenum ſit forum (nam hoc tempus πλήθουσαν ἀγορὰν vocant) poſt meridiem frequentiſſimo iam conuentu feneratores ęs locabant. quod Romę ad Ianum fiebat: vel potius, quod cum Romani magiſtratus nihil ſerium poſt meridiem inchoarent & agerent, otioſus, & ſupervacaneus eſſe videatur, & non neceſſarius, ſed imaginarius, & in ſpeciem conſul. Immo vero, conſul potius ſero factus, vt nimium ſenex, iocoſe ſignificatur. Seneca libro tertio quęſtionum naturalium: *Nunc vero ad rem ſeriam, grauem, immenſam, pomeridianis horis acceſſimus.* id eſt ſero.

Digitized by Google

Inter nouos auctoratos.] Turnebus ibidem: Nouos auctoratos hic dicit, qui nuper mercede conducti ſunt, vt depugnent, qui pro auſpicio ferulis vapulabant, cum ipſi ferro carerent, & alij gladiatores per ludibrium ferulis eos cæderent, vt pueros ludimagiſtri. nam aduerſus eum qui ferrum habuiſſet, cuius temeritatis eſſet ferula batuere.

Proximus interrogatur ſententiam Dieſpiter.] Turnebus ibidem. Dieſpiter filius Nicepotæ dicitur imitatione Romana & Græca. ſolebant enim cum quem nominabant, cuius filius eſſet adijcere. ſed Nicepotes iſte ſuboffendit me, & *Iapeti*, legere mallem, vel potius *Nicephori*. nam etſi forte ab Iapeto non deducitur Dijouis ſtemma, tamen ſic pro ſuo iure ſcripſiſſe Senecam quiſpiam crediderit. Hic autem (vt hoc non prætermittam) videtur Dieſpiter eſſe diei & lucis pater, quique mane regit, quo tempore nummularij res ſuas gerunt, non perinde poſt meridiem. In antiquo tamen lexico reperio, Dijouem eſſe Διακερματίζων. Et paulo poſt: At Dieſpiter nummulariolus vocatur, & ciuitatulas vendere ſolet, quod minutus eſſet fenerator, & paruulas ciuitates haberet obæratas, quarum nomina cum venderet, vel delegaret, vendere ciuitatulas dicitur. Hact. Turnebus.

Qui cum Romulo poſſit feruentia rapa vorare.] Idem ibidem: Crediſſe videntur priſci non tantum nectare & ambroſia deos paſci, verum etiam vilibus quibuſdam cibis, vt Romulum rapis: credo de paupertate illius ſeculi, quo Romulus vixerat. Proinde quaſi in cælo ijſdem cibis victitet, quibus in terra alebatur, Seneca ſcripſit, ſicque è repub. eſſe aliquem qui cum Romulo poſſit feruentia rapa vorare. Martialis lib. decimo tertio:

Hæc tibi brumali gaudentia frigore rapa
Quæ damus, in cælo Romulus eſſe ſolet.

Tanta turba, tantus conuentus.] Lipſius epiſtola xxiv. lib. II. mauult *concentus.*

Ibidem: Vide ne deſit quidpiam: ſcripſeritque Seneca, *Vbi iacebat Cerberus, triceps, vel. vt ait Horatius, bellua c.* mihi neſcio quid tale ſubolebat.

Si vni dij laturam feciſſent.] Alciatus Parerg. li. VI. cap. V. legit, *ſi vllam dilaturam feciſſent.* pro dilatione & mora.

QV. SEP. FLOR. CHRISTIANVS,
IAN. GRVTERVS. FR. IVRETVS.

Ἀποκολοκύντωσις] quaſi dicas *incucurbitatio*, omnino fatuitatem & μωροῦ ἀνάστασιν. Flor. Chriſtianus.

Anno nouo.] m. ſſ. Rhenani, *nono*, ſed male. nam *nouus annus* dicebatur primus annus imperij alicuius Imperatoris, vt ad hunc locum notat Turnebus lib. XXIII. cap. 8. Aduerſ. qui conſulatur, non enim anni noui ſignificatio vna.

Initio ſeculi feliciſſimi.] quaſi infelix fuerit ſeculum ſub Claudio. Dictum autem ſeculum felix, vt luſtrum apud antiquum Poëtam, cuius verſus extant apud Gellium lib. 4. c. 17.

Scipiade magno improbus obijciebat Aſellus
Luſtrum, illo Cenſore, malum infelixque fuiſſe.

Hæc d. Sept. Flor. Chriſtianus.

Tum Iupiter Herculem quia, &c.] malo *qui* Flo. Chriſtianus.

Qualis eſſe marinis beluis ſolet, raucam & implicitam] vt Cleonis apud Ariſtophanem.

Quam vllus mulio perpetuarius.] Alciatus libro I. parerg. cap. 39. hic eum ita appellari putat qui mulam veterinam conductam in perpetuum dum vixerit, certo pretio habet, eaque velaturam facit: id enim genus hominum numquam quieſcere quo lucrum faciat.

Nemo intelligebat.] tam illi erat barbara & ἄσημος loquela F. Chriſt.

Quantum intelligi potuit.] vox enim illi erat tremula, incondita, & barbara. Iulianus Apoſtata in ſimili fere ludo quem Cæſares vocauit, cum Silenum inducit de hoc Claudio dicentem, principium equitum Ariſtophanis memorat: puto quia velut Cleona ille Comicus vocauit Paphlagona propter vocis barbaræ ſonum, ſic Claudium innuit ſimilem. Sed apud illum παραβάτην vbi ait Silenus αἰαῖ δῆμε, ſuſpicor legendum δημοσθένες: nam ea verba apud Ariſtophanem facit Demoſthenes ille qui in Pylo fuit. Hæc Florus Chriſtianus.

Notorem petiſſet.] vtitur & Petronius verbo iſto: *At ego ne mea quidem veſtimenta ab officioſo recepiſſem, niſi notorem dediſſem.* vt enim ibi *notor* qui cum veſtimenta ſua aſſeruanda dabat Eumolpus officioſo, qui, inquam conſulto adhibebatur, vt Eumolpum res ſuas ſibi vindicantem probe cognitum habere aſſeueraret, eidemque, quantum pote, ſuffragio ſuo aduerſus veſtirapos omnes in partem præſto foret illico, conuinceretque Eumolpi eſſe ſpolia quæ balnearius poſſideret, ita & hic *notor* eſt, qui aliquem cognoſcit, diciturque Ciceroni *cognitor* Verr. 7. *Adeunt ad ea loca quæ numquam antea viderunt: vbi neque noti eſſe qui venerunt, nec ſemper eum cognitoribus eſſe poſſunt. Cognitor* enim hic qui ſe homines Romanos noſſe diceret. vide Turnebum lib. 29. cap. vlt. Douſam præcid. in Petronium, lib. & cap. 2. vocabuli huius ignoratione ſubſtituit Rhenanus *à muneris ptiſſet*, Iunius, *à noto rem petiſſet*, Cælius Curio *auctorem petiſſet*. Gruterus.

Quia Romæ, inquit, mures molas lingunt, hic nobis curua corrigit.] plura habet ad huius loci explanationem Lipſius lib. 2. Epiſt. quæſt. 24. & ad lib. 12. Ann. Taciti.

Iam fama nimium feciſti.] Fl. Chriſtianus notat ad marginem, quid ſi, *Iani fana?*

Vendere ciuitatulas ſolebat.] quid ſi, *vel aere ciuitatulas colebat.* Fl. Chriſtianus.

Confugiendum eſt itaque à me.] puto delendum *à me.*

Neſcio, inquis?] Vide Tranquillum de Claudij ἀβλεψία, καὶ μετεωρία, ſed & auertit Rhenanus.

Hunc nunc deum] *Eumne deum.*

Ad ſummam tria verba cito dicat, & ſeruum me ducat.] putat Briſſonius libro quinto Form. ſentire Senecam de ijs verbis quibus rem noſtram vindicamus, quæ erant *hoc meum eſt*, ſiue *aio eſſe meum*. Virgilius Eclog. I.

Scilicet hæc mea ſunt, veteres migrate coloni.

vide plura exempla apud eumdem Briſſonium.

Ex tabella.] de ſcripto dictas etiam ſententias probat & Cicero decima Philipp. item li. decimo familiarium Epiſtolarum ad Plancum: Tertullianus in Apolog. Gellius libro ſeptimo capite decimo nono. Suetonius Claudij capite decimo quinto, quorum refert verba Langlæus lib. 6. cap. 5. Otij Semeſt.

Digitized by Google

Talthybius deorum nuncius.] Camdenus deleri vellet dictionem *nuncius*, vt intelligatur Mercurius, deorumque ipſe dicatur Talthybius figura non infrequenti.

Omnia procliua.] m. ſſ. Curionis *proclinia.*

Facile deſcenditur.] Virgil.

Facilis deſcenſus auerni.

Fl. Chriſtianus.

Si vni dij laturam feciſſent.] fortaſſis, *ſi vnius diei dilaturam*, id aduocationem dare dicitur, quia dies differendi ad patrocinium concedebatur. Puto autem, *vni* hic eſſe pro ſoli vel alteri. hæc Chriſtianus.

Vt à cognitionibus ei eſſet.] in m. ſſ. Iunij vox *ei*, abeſt, quod probatur Lipſio libro quarto capite vigeſimo primo Antiq. lect. adeatur & Alciatus lib. 6. cap. 5. Parerg.

Digitized by Google

L. ANNÆI SENECÆ DE OTIO AVT SECESSV SAPIENTIS.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΟΝ, ſeu, LIBRI PARS.

ARGVMENTVM I. LIPSI.

LIBER hic an Epiſtola fuerit, neſcio: diuellendus tamen à libr. de Vita beata, *cum qua commune nihil habet. Sed nec quando ſcriptum iſtud, ſcio: materies & tractatio bona eſt, atque erudita. Quærebatur, An Sapienti non liceret in otium, & à rep. ſecedere? Quærebatur inter Stoicos, qui conſenſu eo vocabant. Ipſe adfirmat: & principium ſcripti deeſt, quæ ſuperſunt, ita habent. Ait ab exemplo principum Stoicorum id ius moremq; eſſe: qui etſi miſerunt ad remp. non iuerunt. Quoſdam autem à prima ætate otium, ſed honeſtum, amplecti: quoſdam in vltima, tamquam veteranos, & emeritis iam ſtipendijs, illuc ire. Honeſtum autem otium in ſtudijs Sapientiæ, & contemplatione Naturæ, eſſe. Addit hæc Stoicis, ſed & Epicureis placere: & ſi in leui diſſenſu. quod iſti otium ex propoſito petant: illi ex cauſſa. Nempe ſi reſp. deſperate corrupta: ſi parua alicui auctoritas aut gratia: item ſi valetudo infirma. Concludit, etiam in otio Remp. tractari. quam duplicem facit, Paruam & Magnam. Illa eſt, finibus certis, legibuſque comprehenſa: vt Athenienſis, aut Romana. Hæc ipſe mundus totus, cui Natura ciues nos dedit. Magnam, etiam in otio & ſeceſſu Sapiens colit tractatque, ſcribendo aut docendo. Hoc Zeno, & Chryſippus fecere, & plus generi humano profuere, quàm omnium actuoſorum ſudores & diſcurſus.*

EX CAPITE VIGESIMO-SEPTIMO.

*1 CIRCI nobis magno conſenſu vitia commendant. Licet nihil aliud quod ſit ſalutare tentemus, proderit tamen 2 primo in ſeipſum ſecedere meliores erimus ſinguli. Quid, quod ſecedere 3 ad optimos viros, & aliquod 4 exemplum eligere, ad quod vitam dirigamus, licet? 5 quod in otio non fit. Tunc poteſt obtinere quod ſemel placuit, vbi nemo interuenit, qui iudicium adhuc imbecillum, populo adiutore, detorqueat. tunc poteſt vita æquali & vno tenore procedere, quam propoſitis diuerſiſſimis ſcindimus. Nam inter cetera mala illud peſſimum eſt, quod vitia ipſa mutamus. ſic ne hoc quidem nobis contingit, permanere in malo iam familiari. Aliud ex alio placet, vexatque nos. 6 Hoc quoque, quod iudicia noſtra non tantum praua, ſed etiam leuia ſunt. Fluctuamus, aliudque ex alio comprehendimus: 7 petita relinquimus, relicta repetimus: alternæ inter cupiditatem noſtram, & pœnitentiam vices ſunt. Pendemus enim toti ex alienis iudicijs: & id optimum nobis videtur, quod petitores laudatoreſq; multos habet, non id quod laudandum petendumque eſt. Nec viam bonam ac malam per ſe æſtimamus, ſed turba veſtigiorum, in quibus nulla ſunt 8 redeuntium. Dices mihi: 9 Quid agis Seneca? deſeris 10 partes. Certe Stoici veſtri dicunt: Vſque ad vltimum vitæ finem 11 in actu erimus, non deſinemus communi bono operam dare, adiuuare ſingulos, opem ferre etiam inimicis, 12 eniti manu. Nos ſumus, qui nullis annis vacationem damus, & quod ait ille 13 vir diſertiſſimus, *Canitiem galea premimus.* Nos ſumus, apud quos vſque eo nihil ante mortem otioſum eſt, vt, ſi res patitur non ſit

ipſa mors otioſa. Quid nobis Epicuri præcepta, in ipſis Zenonis 14 principijs, loqueris?
Quin tu bene & nauiter, ſi partium piget, transfugis potius, quàm prodis? Hoc tibi in
præſentia reſpondebo. Numquid vis amplius, quam vt me ſimilem ducibus meis præ-
XXIX. ſtem? Quid ergo eſt? non quo 15 miſerint me illi, ſed quo 16 duxerint, ibo. Nunc
probabo tibi, nec deſciſcere me à præceptis Stoicorum: nam ne ipſi quidem à ſuis deſ-
ciuerunt: & tamen excuſatiſſimus eſſem, etiam ſi non præcepta illorum ſequerer, ſed
exempla. Hoc quod dico, in duas diuidam partes. Primum, vt poſſit aliquis, vel à prima
ætate, contemplationi veritatis totum ſe tradere, rationem viuendi quærere, atq; exer-
cere, ſecreto. Deinde, 17 vt poſſit hoc aliquis emeritis iam ſtipendijs, 18 profligatæ æta-
tis, iure optimo facere, & ad 19 alios actus animum referre: virginum Veſtalium more,
XXX. quæ, annis 20 inter officia diuiſis diſcunt facere ſacra, & cum didicerunt, docent.
Hæc Stoicis quoque placere oſtendam: non quia legem dixerim mihi, nihil contra di-
ctum Zenonis Chryſippiue committere: ſed quia res ipſa patitur me ire in illorum ſen-
tentiam: quam ſi quis ſemper vnius ſequitur, 21 non id vitæ, ſed factionis eſt. Vtinam
quidem iam tenerentur omnia, & inoperta ac confeſſa veritas eſſet: nil ex decretis mu-
taremus: nunc veritatem, cum eis ipſis qui docent, quærimus. Duæ maximæ in hac re
diſſident ſectæ, Epicureorum & Stoicorum: ſed vtraq; ad otium diuerſa via mittit. Epi-
curus ait: *Non accedet ad remp. ſapiens, niſi ſi quid 22 interuenerit.* Zenon ait: *Accedet ad
remp. niſi ſi quid 23 impedierit.* Alter otium ex propoſito petit, alter ex cauſa. Cauſa au-
tem illa late patet, ſi reſp. corruptior eſt, quam vt adiuuari poſſit, ſi occupata eſt malis:
non nitetur ſapiens in ſuperuacuum, nec ſe nihil profuturus impendet: ſi parum habe-
bit auctoritatis aut virium: nec illum erit admiſſura reſpub. ſi valetudo illum impediet.
Quomodo nauem quaſſam non deduceret in mare, quomodo nomen in militiam non
daret debilis: ſic 24 ad iter quod inhabile ſciet, non accedet. Poteſt ergo & ille, cui om-
nia adhuc in integro ſunt, antequam vllas experiatur tempeſtates, 25 in tuto ſubſiſtere,
& protinus commendare ſe bonis artibus: & illud beatum otium exigere, virtutum cul-
tor, quæ exerceri etiam à quietiſſimis poſſunt. Hoc nempe ab homine exigitur, vt proſit
hominibus ſi fieri poteſt, multis; ſi minus, paucis; ſi minus, proximis; ſi minus ſibi. Nam
cum ſe vtilem ceteris efficit, commune agit negotium. Quomodo qui ſe deteriorem fa-
cit, non ſibi tantummodo nocet, ſed etiam omnibus eis, quibus melior factus prodeſſe
potuiſſet: ſic ſi quis bene de ſe meretur, hoc ipſo alijs prodeſt, quod illis profuturum
XXXI. parat. Duas reſpublicas animo complectamur, 26 alteram magnam, & vere pu-
blicam, qua dij atque homines continentur. in qua non ad hunc angulum reſpicimus,
aut ad illum, ſed terminos ciuitatis noſtræ cum ſole metimur: alteram, cui nos adſcri-
pſit conditio naſcendi. Hæc aut Athenienſium erit, aut Carthaginenſium, aut alterius
alicuius vrbis, quæ non ad omnes pertineat homines, ſed ad certos. Quidam eodem
tempore vtrique reipub. dant operam, maiori minorique: quidam tantum minori, qui-
dam tantum maiori. Huic maiori reipub. & in otio deſeruire poſſumus. imo vero ne-
ſcio non in otio melius: vt quæramus, quid ſit virtus, 27 vna pluresve ſint? natura 28
an ars bonos viros faciat? vnum ſit hoc, quod maria terraſque & mari ac terris inſerta
complectitur, 29 an multa Deus corpora eiuſmodi ſparſerit? continua ſit omnis & 30
plena materia, ex qua cuncta gignuntur, an 31 diducta, & 32 ſolidis inane permixtum
ſit? 33 Deus ſedens opus ſuum ſpectet, an 34 tractet? vtrumne 35 extrinſecus illi cir-
cumfuſus ſit, 36 an toti inditus? 37 immortalis ſit mundus, an inter caduca, & ad tem-
pus nata, numerandus? Hæc qui contemplatur, quid Deo præſtat? 38 ne tanta eius ope-
ra ſine teſte ſint. Solemus dicere, ſummum bonum eſſe, ſecundum naturam viuere:
natura nos ad vtrumque 39 genuit, & contemplationi rerum, & actioni. Nunc
XXXII. probemus quod prius diximus. Quid porro, hoc non erit probatum, ſi ſe vnuſquiſque
conſuluerit, quantam cupiditatem habeat ignota noſcendi, quam ad omnes fabulas ex-
citetur? Nauigant quidam, & labores peregrinationis longiſſimæ vna mercede perpe-
tiuntur, cognoſcendi aliquid abditum remotumque. Hæc res ad ſpectacula populos
contrahit, hæc cogit præcluſa rimari, ſecretiora exquirere, antiquitates euoluere, mo-
res barbararum audire gentium. Curioſum nobis natura ingenium dedit: & artis ſibi
ac pulchritudinis ſuæ conſcia, ſpectatores nos tantis rerum ſpectaculis genuit, perditu-
ra fructum ſui, ſi tam magna, tam clara, tam ſubtiliter ducta, tam nitida, & non vno
genere formoſa, ſolitudini oſtenderet. Vt ſcias illam ſpectari voluiſſe, non tantum aſ-
pici, vide quem nobis locum dederit. In media nos ſui parte conſtituit, & circumſpe-
ctum omnium nobis dedit: nec erexit tantummodo hominem, 40 ſed etiam ad con-
templationem factum, vt ab ortu ſidera in occaſum labentia proſequi poſſet, & vultum
ſuum

Digitized by Google

ſuum circumferre 41 cum toto, ſublime fecit illi caput, & collo flexibili impoſuit. Deinde 42 ſena per diem, ſena per noctem ſigna produxit, nullam non partem ſui explicuit: vt per hæc quæ obtulerat eius oculis, cupiditatem faceret etiam ceterorum. 43 nec enim omnia, 44 nec tanta viſimus, quanta ſunt: ſed acies noſtra aperit ſibi inueſtigando viam, & fundamenta veri iacit, vt inquiſitio tranſeat ex apertis in obſcura, & aliquid ipſo mundo inueniat 45 antiquius. 46 Vnde iſta ſidera exierint? quis fuerit vniuerſi ſtatus, antequam ſingulas in partes diſcederent? 47 quæ ratio merſa & confuſa diduxerit? quis loca rebus aſſignauerit? ſuapte natura grauia deſcenderint, euolauerint leuia, an præter niſum ponduſque corporum 48 altior aliqua vis legem ſingulis dixerit? an aliud verum ſit, quo maxime probatur, hominem diuini ſpiritus eſſe, partem ac veluti ſcintillas quaſdam 49 ſacrorum in terris deſiluiſſe, atque alieno loco hæſiſſe? Cogitatio noſtra cæli munimenta perrumpit, nec contenta eſt id quod oſtenditur ſcire. Illud, inquit, ſcrutor, quod 50 vltra mundum iacet, vtrumne profunda vaſtitas ſit, an & hoc ipſum terminis ſuis cludatur? qualis ſit habitus excluſis, informia & confuſa ſint, 51 an in omnem partem tantumdem loci obtinentia, an & illa in aliquem cultum deſcripta ſint? huic cohæreant mundo, an longe ab hoc ſeceſſerunt, & in vacuo volutentur? 52 indiuidua ſint, per quæ ſtruitur omne id quod natum futurumque eſt, an continua eorum materia ſit, & 53 per totum mutabilis? vtrum contraria inter ſe elementa ſint, an non pugnent, ſed per diuerſa conſpirent? Ad hæc quærenda natus, æſtima, quam non multum acceperit temporis, etiam ſi illud totum ſibi vindicet. cui licet nihil facilitate eripi, nihil negligentia patiatur excidere, licet horas ſuas auariſſime ſeruet & vſque in vltimæ ætatis humanæ terminos procedat, nec quidquam illi ex eo quod natura conſtituit, fortuna concutiat: tamen homo, ad immortalium cognitionem, nimis mortalis eſt. Ergo ſecundum naturam viuo, ſi totum me illi dedo, ſi illius admirator cultorque ſum. A natura 54 vtrumque facere me voluit, & agere, & contemplationi vacare. Vtrumq; facio: quoniam ne contemplatio quidem ſine actione eſt. Sed refert, inquis, an ad hanc voluptatis cauſſa acceſſerit, 55 nihil aliud ex illa petens, quam aſſiduam contemplationem, ſine exitu. eſt enim 56 dulcis, & habet illecebras ſuas. Aduerſus hoc tibi reſpõdeo. æque refert, quo animo ciuilem agas vitam: an vt ſemper inquietus ſis, nec vnquam ſumas vllum tempus, quo ab humanis ad diuina reſpicias. Quomodo res appetere, ſine vllo virtutum amore, & ſine cultu ingenij, ac 57 nudas edere operas, minime probabile eſt: (miſceri enim inter ſe iſta, & 58 conferri debent:) ſic imperfectum ac languidum bonum eſt, in otium ſine actu proiecta virtus, nunquam id quod didicit oſtendens. Quis negat illum debere profectus ſuos in opere tentare? nec tantum quid faciendum ſit cogitare, ſed etiam aliquando manum exerere, & ea quæ meditata ſunt, ad verum perducere? 59 Quid ſi per ipſum ſapientem non eſt mora, ſi non actor deeſt, ſed agenda deſunt: ecquid illi ſecum eſſe permittes? Quo animo ad otium ſapiens ſecedit? vt ſciat 60 ſecum quoque ea acturum, per quæ poſteris proſit. Nos certe ſumus, qui dicimus, & Zenonem & Chryſippum maiora egiſſe, quam ſi duxiſſent exercitus, geſſiſſent honores, leges tuliſſent, quas non vni ciuitati, ſed toti humano generi 61 tulerũt. Quid ergo eſt, quare tale otium non conueniat bono viro, per quod futura ſæcula ordinet, nec apud paucos concionetur, ſed apud omnes omnium gentium homines, quique ſunt, quique erunt? Ad ſummam quæro, an ex præceptis ſuis vixerint Cleanthes, & Chryſippus, & Zenon? non dubie reſpondebis, ſic illos vixiſſe, quemadmodum dixerant eſſe viuendum. atqui nemo illorum remp. adminiſtrauit. Non fuit illis, inquis, aut ea 62 fortuna, aut 63 dignitas, quæ admitti ad publicarum rerum tractationem ſolet. Sed iidem nihilominus non ſegnem egere vitam, inuenerunt, quemadmodum plus quies illorum hominibus prodeſſet, quam aliorum diſcurſus & ſudor. Ergo nihilominus hi multum egiſſe viſi ſunt, quamuis nihil publice agerent. Præterea 64 tria genera ſunt vitæ, inter quæ, quod ſit optimum, quæri ſolet: vnum voluptati vacat, alterum contemplationi, tertium actioni. Primum, depoſita contentione depoſitoque odio quod implicabile diuerſa ſequentibus indiximus, videamus, an hæc omnia ad idem, ſub alio titulo, perueniant. Nec ille, qui voluptatem probat, ſine contemplatione eſt; nec ille, qui contemplationi inſeruit, ſine voluptate eſt; nec ille, cuius vita actioni deſtinata eſt, ſine contemplatione eſt. Plurimum, inquis, diſcriminis eſt, vtrum aliqua res propoſitum, an propoſiti alterius acceſſio ſit. Sane grande diſcrimen: tamen alterum ſine altero non eſt. Nec ille ſine actione contemplatur, nec hic ſine contemplatione agit. Nec ille tertius, 65 de quo male exiſtimare conſueuimus, voluptatem inertem probat, ſed eam, quam 66 ratione efficit firmam ſibi. Ita & hæc ipſa voluptaria ſecta 67 in actu eſt. Quid-

ni in actu ſit, cum ipſe dicat Epicurus, aliquando ſe receſſurum à voluptate, dolorem etiam appetiturum, ſi aut voluptati imminebit pœnitentia, aut dolor minor pro grauiore ſumetur? Quo pertinet hoc dicere? vt appareat, contemplationem placere omnibus. Alij 68 petunt illam; 69 nobis hæc ſtatio eſt, non portus. Adijce nunc huc, quod 70 e lege Chryſippi viuere otioſe licet. non dico, vt otium patiatur, ſed vt eligat. Negant noſtri ſapientem ad quamlibet remp. acceſſurum. Quid autem intereſt, quomodo ſapiens ad otium veniat? vtrum quia reſp. 71 illi deeſt, an quia ipſe reipublicæ? Si omnibus defutura reſp. eſt (ſemper autem deerit faſtidioſe quærentibus) interrogo ad quam remp. ſapiens acceſſurus ſit? Ad Athenienſium, in qua Socrates damnatur, 72 Ariſtoteles ne damnaretur, fugit? in qua opprimit inuidia virtutes? negabis mihi acceſſurum ad hanc remp. ſapientem. Ad Carthaginienſium ergo remp. ſapiens accedet, in qua aſſidua ſeditio, & optimo cuique infeſta libertas eſt, ſumma æqui ac boni vilitas, aduerſus 73 hoſtes inhumana crudelitas, etiam aduerſus 74 ſuos hoſtilitas? & hanc fugiet. Si percenſere ſingulas voluero, nullam inueniam, quæ 75 ſapientem, aut quam ſapiens 76 pati poſſit. Quod ſi non inuenitur illa reſp. quam nobis 77 fingimus, incipit omnibus eſſe otium neceſſarium: quia quod vnum præferri poterat otio, nuſquam eſt. Si quis dicit optimum eſſe nauigare: deinde negat nauigandum in eo mari, in quo naufragia fieri ſoleant, & frequenter ſubitæ tempeſtates ſint, quæ rectorem in contrarium rapiunt: puto, hic me vetat nauem ſoluere, quamquam laudat 78 nauigationem. ****.

I. Lipsi *NOTÆ AD FRAGMENTVM*

Senecæ De otio & ſeceſſu ſapientis.

CAP. XXVIII. *Tenemus hos numeros, ne citationes aliorum falſa ſint aut irrita: etſi ipſi falſi. Omnino autem diuerſum hoc ſcriptum, à libro* de Vita Beata *etſi hactenus cohæſit: & quid* de Beata Vita *eſt? Argumentum diuerſiſſimum,* An ſapiẽs in otio & ſeceſſu poſſit agere? *quæſitum ideo, quia Stoici eum ad remp. mittebant.*

1. Circi nobis.] *Quid praiuerit, neſcio: haud multa tamen ex eo, quod cap. ſequenti materiam diuidit, & oſtendit ſe tantum non ordiri. De* Circi *autem vitiis, haud improbo: quia à pueris eo trahebatur, & tales fere ſermones. Alij tamen libri* cur nobis. *Exordium fuit de malis, quæ adfricat turba.*

2. Primo in ſe] *Priſca lectio:* proderit tamen poſſe ipſum ſecedere. *Colonienſis editio veriſſime,* tamen per ipſum ſecedere: *id eſt, ſeceſſus, ſine alio adſpectu, ſua vi prodere.*

Ad optimos.] *Ita libri alij ediderunt, præpoſitione omiſſa. At Senecæ mens eſt, ipſum Secedere per ſe bonum eſſe: quanto magis, ſi à vulgo & prauis ad bonos itur? Ad quos? nempe cogitatos in mente, aut etiam manu prehenſos & electos.*

4. Exemplum.] *Vide Epiſt.* XI.

5. Quod in otio.] *Tota hæc clauſula (mirum) non Mureto ſolum, ſed & Eraſmo omiſſa, alias talium non æque libero. Sed libri conſenſu reponunt: legendumque pro ſenſu:* quod in otio nonne ſit? *aut omiſſa negatione, vt in libro.*

6. Hoc quoque.] *Diſtinguam:* Vexatque nos hoc quoque.

7. Petita relinq.] *Plautina philoſophia ſimilis.*

> Certa amittimus, dum incerta petimus atque hoc euenit,
> In labore atque in dolore vt mors obrepat interim.

8. Redeuntium.] *Ruunt enim alij ſuper alios, & præcipitant.*

9. Quid agis.] *Tale in Epiſt.* VIII. Tu me, inquis, vitare turbam iubes, ſecedere, & conſcientia contentum eſſe? Vbi illa præcepta veſtra, quæ iubent in actu mori?

10. Partes.] *Vt in factione, aut bello.*

11. In actu.] *Tacitus* XIV. *Annal.* Aſſumpta etiam Stoicorum arrogantia ſectaque: quæ turbidos, & negotiorum appetentes, facit.

12. Eniti manu.] *In vitio eſt: quidam libri,* eruti manu. *Ego è vulgata eruebam,* mente, manu.

13. Vir diſertiſſ.] *Virgilius libro* IX. *de Latinis.*

14. Principiis.] *A caſtris ſumptum.*

15. Miſerint.] *Præcipiendo.*

16. Duxerint.] *Præeundo.*

CAP. XXIX. 17. Vt poſſit.] *Quomodo poſſit, qua via & lege.*

18. Profligatæ.] *Iam affecta, & ad exitum vrgentis.*

19. Alios actus.] *Meditandi, docendi.*

20. Inter officia.] *Nam vt Dionyſius lib.* II. *Plutarchus in Numa produnt, Veſtalium tricennale tempus eſt: exque eo decem annos diſcunt, decem faciunt, totidem docent. Dixit fuſius in De Veſtalibus.*

CAP. XXX. 21. Non id vitæ.] *Corrupta, nec boni vllius ſenſus eſt. qui corrigi cenſet:* non id ſectæ. *At libri ſcripti:* nõ iniuria ſed in factionis eſt. *ex quo ego veriſſime,* non id curiæ, ſed iam factionis eſt. *In ſententiis, crebro alludit ad Senatum ſiue Curiam (teſtis liber De vita beata, cap.* II. III. *& alibi:) ita & hic. Siquis ſemper vnius ſententiæ ſe mancipat, non Senatorem agit, ſed partiarium & factioſum. Tertullianus hoc ſcite dictum arripuit & ſic inuertit:* Cum boni coeũt, cum pij & caſti congregantur, non eſt factio dicenda, ſed Curia: *Apologet. cap.* X.

Digitized by Google

22. Interuenerit.] *Vt ſi patria periclitetur: ſi lex eum cogit: ſi populus ignarum eligit.*

23. Impedierit.] *Verba ipſa dogmatis:* πολιτεύσεσθαι τὸν σοφὸν, ἂν μή τι κωλύῃ: Iturum ad remp. ſapientem, niſi quid impediat.

24. Ad iter.] *A Mureto eſt. libri ante cuſi*: ſic ad vitam, quam inhabilem. *At ſcripti*: ſic aditum quod inhabile. *Ad olim vulgatam inclino.*

25. In tuto.] Neptunum procul è terra ſpectare furentem.

CAP. XXXI. 26. Alteram magnam.] *Vide pulchra, epiſt.* LXIX.

27. Vna.] *Iuſtitia, quæ in ſe omnes continet. Siue magis Stoico ſenſu, Virtutem eſſe communiter*, affectionem conſentientem naturæ. *Itaque noſter epiſt.* LXVI. Vnam animi virtutem eſſe, ſed multas eius ſpecies, quæ pro vitæ varietate, & pro actionibus explicantur. *Ego iſta* II. *Ethic.*

28. An ars.] *Hoc enim quærebatur*, An docilis virtus eſſet? *Stoici conſenſu affirmabant: quia boni ex malis cottidie fiunt. Alij aliter, qui philoſophiam ſupervacuam cenſebant. Eorum mente Quintilianus Declam.* CCLXVIII. Ego autem mores naſci puto, & propriam cuiuſque naturæ virtutem. Alia forſitan diſcantur, boni mores conſtant voluntate. *Vide Manuduct.* II. *Diſſert.* X.

29. An multa.] *Democriti, Anaxagoræ, Epicuri dogma, Plures aut infinitos mundos eſſe.*

30. Plena.] *Sine vacuo.*

31. Diducta.] *Vt in Epicuri atomis qui idem & inane ſtatuebat. Democritum ſecutus, cuius opinio:* ἀρχὰς εἶναι τῶν ὅλων, ἀτόμους καὶ κενόν: principia omnium, atomos & inane eſſe.

32. Solidis.] *Atomi ſunt ſolidæ. Lucret.* I.

Sunt igitur ſolida, ac ſine inani, corpora prima: *ſed ſpatium in quo voluuntur, inane. Item, creatis omnibus in rebus inane mixtum. Diffuſe ille poëta libro dicto.*

33. Deus ſedens.] *Otioſus & nihil agens, vt Epicurus cenſet.*

34. Tractet.] *Regat, curet, vt Stoici.*

35. Extrinſecus.] *Epicurus, qui Deum proiecit extra mundum. Seneca de Benef.* IV. *cap.* XIX. *Vbi is ergo? in Intermundijs.*

36. An toti.] *Seneca, Præfat. Quæſt. Natur.* Opus ſuum & intra & extra tenet. *Nam & Stoici Vacuum ponunt extra: atque ibi etiam Deum. Vide Phyſiol.* I. *Diſſ.* XXI.

37. Immortalis.] *Quod Xenophanes cenſuit,* ἀγένητον καὶ ἄφθαρτον: ingenitum, & immortalem. *Idem Ariſtoteles. At Epicurei*, animalis modo, quia genitus, occaſurum. *Stoici, periturum igne, ſed ſemen tamen eius (id eſt Materiam) manſurum, & reparandum.*

38. Ne tanta.] *Epictetus in Diſſert.* ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον θεατὴν εἰσήγαγεν αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἔργων τῶν αὐτοῦ. καὶ οὐ μόνον θεατὴν, ἀλλὰ καὶ ἐξηγητὴν αὐτῶν: Deus hominem ſpectatorem in mundum hunc induxit, & ſui & ſuorum operum. nec ſpectatorem tantum, ſed enarratorem & præconem. *Noſter, De Benef.* VI. *cap.* XXIII. Inter maxima rerum ſuarum, natura nihil habet quo magis glorietur (*quam homine*) aut certe cui glorietur.

39. Genuit.] *Peryctione Pythagorica (in Stobæo, Serm.* I.) Γέγονε δὲ καὶ συνέστα ὁ ἄνθρωπος ποτὶ θεωρῆσαι τὸν λόγον τᾶς τῶν ὅλων φύσιος, καὶ τᾶς σοφίας. ἔργον ἐστὶν αὐτῷ τοῦτο, κτήσασθαι καὶ θεωρῆσαι τὰν τῶν ἐόντων φρόνασιν. Factus & conditus eſt homo, vt contempletur rationem vniuerſæ naturæ & ſapientiæ: eidemque hoc opus eſt acquirere, & conſiderare omnium quæ exſtant ſapientiam.

CAP. XXXII. 40. Sed etiam ad.] *Vitiata libri quidam*: ſed etiam hanc contemplationem facturum: *mens*, ſed & habere contemplationem facturæ: *Legam*: ſed & habilem contemplationi naturæ, vt. *Muretus autem hæc licenter eiecerat.*

41. Cum toto.] *Id eſt, cum hoc Mundo.*

42. Sena per diem.] *In qualibet die ciuili, breui, ſeu longa ſex ſigna Zodiaci oriuntur, id eſt ſupra horizontem noſtrum aſcendunt totidemque de nocte. Etſi id ſignum Coſinice proprie oriri dicitur, cum quo & in quo Sol mane oritur. Non alia hic mens noſtri: neque enim ad* Diurna *aut* Nocturna *ſigna traxerim: de quibus, abſtruſiore ſenſu. Manilius li.* II. *haud longe ab initio.*

43. Nec enim omnia.] *Multa latere volunt Aſtrologi in octaua ſphæra, quæ paruitate ſunt inconſpicua. An & ad Cometas refers, quos noſter vult eſſe æternos ignes, & ſi raro videndos? Potes & ad Auſtralia ſidera iuxta polum, nobis occulta.*

44. Nec tanta.] *Non certe. nam terram longe ſuperant ea, quæ nobis bipedalia aut palmaria videntur.*

45. Antiquius.] *Ita. nempe (Stoice) Deum & Materiam, principia prima.*

46. Vne iſta ſid.] *Ex igne Stoicis. nam breuiter ita ſentiunt. Duo eſſe rerũ principia, Deum & Materiam. Deũ eſſe*, ignem intelligentẽ (πῦρ νοερόν) *Materiam, aqua ſimilem. Ex his quatuor elementa creata, & ex ijs ſummo loco, Ignem. Ex puriſſimo igne, Solem & aſtra nata: atque ea, quia ignea, humore nutriri. Nos in Phyſiol.* II. *Diſſert.* XIV.

47. Quæ ratio.] *Incorporalis ratio. vide Conſol. ad Hel. c.* VIII. *& me* II. *Phyſiol. Diſſert.* II.

48. Altior aliqua] *Eadem dicta.*

49. Sacrorũ.] *Quorum? ignium æternorum, qui ſacri, & dij quidam. Sed omnino diuinatio noſtra verior*, aſtrorum: *& ſic ſcripſit. Pythagoræ primum ſententia fuit, opinor,* ψυχὴν ἀπόσπασμα αἰθέρος εἶναι: Animam auulſionem & partem detractam ætheris eſſe. *Stoici (vt multa illius) ſecuti. Varro* IV. *de L.L.* Siue, vt Zeno Cittieus, animalium ſemen, ignis: qui anima, & mens. qui calor è cælo, quod hic innumerabiles & immortales ignes. *Ennius apud Priſcianum*: Terra corpus eſt, at ignis mentis eſt: *antique, pro* mens. *Cic. de Nat. Deor.* Semina deorum decidiſſe de cælo putamus in terras, & ſic homines exſtitiſſe. *Plura in Phyſiol.* III. *Diſſert.* VIII.

50. Vltra.] *Siue extra mundum: quod Vacuum Stoici cenſebant.*

51. An in omnem.] *Lego*, ac in, *Nihil enim in loco, niſi finitum.*

52. Indiuidua] *Corpuſcula ſecari neſcia, atomi.*

53. Per totum.] *Vbique & ſemper mutabilis, ſuſceptis alijs aliiſq; formis. Non ita in Atomis, quas* ἀμεταβλήτους, immutabiles *Epicurus diſerte ſcripſit. Itaq; ipſis manẽtibus, fieri duntaxat, ex earum concurſu vario, varias* συγκρίσεις, *ſiue* concretiones.

54. Vtrũque facere.] *Et in vtroque, ſi per virtutem operere (Contẽplatione & Actione, inquam) eſt Ariſtoteli perfecta felicitas* X. *Ethic. c.* VI. VII. VIII.

55. Nihil aliud.] *Id eſt, contemplans tantum contemplandi cauſa.*

56. Dulcis.] *Ariſtot. delectari nos maxime contemplatione & cognitione diuinorum, ait*: καὶ τῆς, *inquit*, εἰ καὶ κατὰ μικρὸν ἐφαπτόμεθα, ὅμως διὰ τιμιότητα τοῦ γνωρίζειν, ἥδιον ἢ τὰ παρ' ἡμῖν ἅπαντα: & illius ſi vel modicam partem adepti ſumus, ſuauius hoc nobis, quàm ſi inferæ huius partis omnia: *De partib. animal.* I. *cap. vlt.*

57. Nudas.] *Meras ſoloſque.*

58. Conferri.] *Scripſi,* conſeri: *quod probem. vna ſeri & iungi.*

59. Quid ſi.] *Lego*, quod ſi,

60. Secum quoque.] *Meus,* ſe tum.

61. Tulerunt.] *Et quas leges tulerunt? bene ſentiendi, intelligendi, viuendi. Quibus? toti humano generi, vt inquit. Et ſunt ſane hi tales ad iſtud Homericum, Jliados ν.*

Ἄλλῳ δ' ἐν στήθεσσι τίθει νόον εὐρύοπα Ζεὺς
Ἐσθλὸν, τῶ δέ τε πολλοὶ ἐπαυρίσκοντ' ἄνθρωποι.

At Deus huic animum prudentem in pectore donat,
Quo multi poſſint homines vti atque fruiſci.

62. Fortuna.] *Nam ex cenſu ad remp. admiſſi.*

63. Dignitas.] *Itemque ex genere. Alia ab his cauſa, de Chryſippo quidem, proditur in Stobæo, Serm.* XLIII. Chryſippus interrogatus, cur non adminiſtraret publica? Quia ſi male, inquit, dijs diſplicuero, ſi bene, ciuibus.

64. Tria genera.] *Ipſa hæc diuiſio eſt in Plutarcho, De inſtituendis liberis:* Viuendi, *inquit*, tres rationes. quarum vna eſt Actiua, altera Contemplatiua, tertia Voluptaria. Atque hæc vltima, illiberalis, aut brutalis eſt. Contemplatiua, ſiue Actiua, ſterilis; Actiua Contemplationis expers, impolita & cæcutiens.

65. De quo male.] *De Epicuro, quem ipſe hic obiter, alibi ſtrictius defendit aut excuſat.*

66. Ratione.] *Hæc vera lectio, & priſca. Nam Epicuri dogma (ſane laudabile & rectum, ſi cetera conſentiant)* quod non conuiuia aut commeſſationes, non item amores, non alia oblectantia, vitam faciant iucundam, ἀλλὰ, *inquit*, νήφων λογισμὸς, καὶ τὰς αἰτίας ἐξερευνῶν πάσης αἱρέσεως καὶ φυγῆς: ſed ſobria & vigilans Ratio, cauſas explorans cur quidque eligat, aut vitet. *Eo palam noſter adſpexit.*

67. In actu.] *Quomodo? quia ne Rationem adhibet? ita. quoniam & hoc ipſum ratiocinari & explorare, eſt non eſſe deſidem: & Ratio à ſegnitie ad opus ducet, idque ſolida voluptatis cauſa.*

68. Petunt.] *Ex propoſito: vt Epicurus.*

69. Nobis.] *Stoicis. quibus acceſſio propoſiti eſt. Non licet remp. gerere, & in publico actu eſſe, quod primo volebam: ad me ſecedo, & ago quod poſſum bono publico, etiam otioſus: quod ſecundo volebam. Sic nauta, qui portum petit, ſi excidit, ſtatione contentus eſt.*

70. E lege.] *Non ex permiſſo, ſed (amplius dico) ex decreto.*

71. Illi deeſt.] *Qualem vellet, & in qua vtilis.*

72. Ariſtoteles.] *Cum tredecim annos docuiſſet à morte Alexandri, impietatis accuſatus ab Eurymedonte ſycophanta, Chalcidem profugit: & poto aconito, vita aufugit.*

73. Hoſtes.] *Punica crudelitas, prouerbio innotuit.*

74. Suos hoſtilitas.] *Quos re male geſta in crucem agebant, de more.*

75. Sapientem.] *Perfectum illum, & ex dogmatibus ſuis loquentem.*

76. Pati poſſit.] *Niſi cum ſapienti illa cantione Antiſthenis. qui* interrogatus quomodo ad remp. accedendum? Vt ad ignem, inquit, neque prope admodum, ne amburaris: neque longe, ne frigeas. *Quis ſic temperabit?*

78. Fingimus.] *Bonam, & bonorum. Deformari animo & ſcriptis poteſt: in re non eſſe. certe non fuit.*

79. Nauigationem. ****] *Deſunt haudubie quadam: & doleo, in pulcherrimo, & pro nobis qui ſcribimus, ſcripto.*

VARIAS LECTIONES MVRETI ET PINCIANI ad hoc ἀποσπασμάτιον *ſeu, fragmentum, vide ſupra pag. 671. & 674.*

EXCERPTA QVAEDAM
è Libris Senecæ.

HONESTA, inquit Epicurus, res eſt paupertas læta. Illa vero iam paupertas non eſt, ſi læta eſt. Cui cum paupertate bene conuenit, diues eſt. Non qui parum habet, ſed qui plura cupit, pauper eſt. Quid enim refert, quantum illi in arca, quantum in horreis lateat, quantum paſcat, aut feneret, ſi alieno imminet, ſi non acquiſita, ſed acquirenda concupiſcit? Quis ſit diuitiarum modus, quæris? Primò, habere quod neceſſe eſt: ſecundo, quod ſatis eſt. Nulli poteſt ſecura vita contingere, qui de producenda nimis cogitat. Nullum bonum iuuat habentem, niſi ad cuius amiſſionem præparatus eſt animus. Magnæ diuitiæ ſunt, lege naturæ compoſita paupertas. Lex autem naturæ, ſcis quos terminos nobis ſtatuit? Non eſurire, non ſitire, non algere. Vt famem ſitimque depellas, a non eſt neceſſe maria tentare, nec caſtra ſequi. Parabile eſt quod natura deſiderat, & cito apponitur. Ad ſuperuacua ſudatur. Illa ſunt quæ togam terunt, quę nos ſeneſcere cogunt, quę in aliena littora impingunt. Ad manum eſt, quod ſatis eſt. Si cui ſua non videntur ampliſſima, licet totius mundi dominus ſit, miſer eſt. Miſer eſt, qui ſe beatiſſimum non iudicat, licet toti mundo imperet. Non eſt beatus, qui ſe id non putat eſſe. b Nihil habemus, quod cum magno emolumento inſidiantis eripi poſſit. Quàm minimum in corpore tuo ſit ſpoliorum. Nemo ad humanum ſanguinem venit. propter ipſum, vel admodum pauci. Nudum latro tranſmittit: c etiam in obſeſſa via pauperi pax eſt. Is maxime diuitijs fruitur, qui minime indiget. Si ad naturam viues, numquam eris pauper: ſi ad opinionem, numquam diues. Exiguum natura deſiderat, immenſum opinio. Si congeratur in te quicquid multi locupletes poſſederunt, ſi vltra priuatum pecunię modum fortuna te prouehat, auro tegat, purpura veſtiat, eo deliciarum opumque perducat, vt terram marmoribus abſcondas, non tantum liceat habere, ſed calcare diuitias: accedent ſtatuę & picturę, & quicquid ars vlla luxurię auro & argento elaborauit: maiora cupere ab his diſces. Deſideria naturalia, finita ſunt: ex falſa opinione naſcentia, d vbi deſinant, non habent. nullus enim terminus falſo eſt. e Veritati aliquid extremum eſt: error immenſus eſt. Retrahe te ergo à vanis: & cum voles ſcire, an naturalem, an vanam habeas cupiditatem, conſidera num alicubi conſiſtat. Si longe progreſſo ſemper aliquid longius reſtat, ſcito id naturale non eſſe. f Paupertas expedita, ſecura eſt. Cum claſſicum cecinit, ſcit non ſe peti: cum aliquo conclamatum eſt, quomodo exeat, non quid efferat, quærit. At cum nauigandum eſt, non trepitu portus, non vnius comitatu inquieta ſunt littora. Non circumſtat illum turba hominum, ad quos paſcendos tranſmarinarum regionum optanda eſt fertilitas. Facile eſt paſcere paucos ventres, & bene inſtitutos, & nihil aliud deſiderantes quàm impleri. Paruo fames conſtat, magno faſtidium. Paupertas contenta eſt deſiderijs inſtantibus ſatisfacere. Sanus diues eſt, qui licet habeat diuitias, g eas tamen vt fugientes habet. Quid ergo eſt? quare recuſes eam contubernalem, cuius mores ſanus diues imitatur? Si vis vacare animo, h aut pauper ſis oportet, aut pauperi ſimilis. Non poteſt ſtudium ſalutare fieri ſine frugalitatis cura. Frugalitas, paupertas voluntaria eſt. i Perpeſſi ſunt multotiens exercitus inopiam omnium rerum, vixerunt herbarum radicibus, & dictu fœdam tulerunt famem. Et hæc omnia perpeſſi ſunt pro regno, quo magis mireris, alieno. Dubitabit aliquis ferre paupertatem, vt animum à furoribus liberet? Multis diuitias paraſſe, non finis miſeriarum fuit, ſed mutatio. Nec hoc miror. Non in rebus vitium, ſed in animo ipſo eſt. Illud quod paupertatem grauem nobis fecerat, & diuitias graues faciet. Quemadmodum nihil refert, vtrum ægrum in lecto ligneo, an in aureo colloces: quocumque illum tranſtuleris, l morbum ſuum ſecum transferet: ſic nihil refert vtrum æger animus in diuitijs, an in paupertate ſit: malum ſuum illum ſequitur. m Ad ſecuritatem non eſt opus fortuna. Quod enim neceſſitati ſat eſt, dabit, licet irata. Ne imparatos nos fortuna deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris. n Securius diuites erimus, ſi ſciemus quàm non ſit graue pauperes eſſe. Incipe cum paupertate habere contubernium.

De paupertate.

FFff iij

o *Aude hoſpes contemnere opes: & te quoque dignum*
Finge Deo.

Nemo alius dignus Deo eſt, niſi qui opes contempſit. Quare poſſeſſiones tibi non interdico, ſed efficere volo, vt illas intrepide poſſideas. Quod vno conſequeris modo, ſi te etiam ſine illis bene victurum ſperaueris, & p ſi illas tanquam exituras aſpexeris. q Diſcedat quiſquis, non te, ſed aliud in te ſequebatur. ob hoc vnum eſt amanda paupertas, r quod à quibus ameris, oſtendit. Multum eſt, non corrumpi diuitiarum contubernio. Magnus ille eſt, qui in diuitijs pauper eſt. Nemo naſcitur diues. Quiſquis exit in lucem, ſ iuſſus eſt pane & lacte eſſe contentus. Ab his initijs regna nos non capiunt. Panem & aquam natura deſiderat. Nemo ad hæc pauper eſt. t Intra quæ ſi quis deſiderium ſuum cluſit, cum ipſo Ioue de felicitate contendat. Res inquieta, felicitas eſt, ipſa ſe exagitat, mouet cerebrum, u non in vno genere. x Alios in cultum irritat, alios in potentiam, alios inflat, alios mollit. y Si vis ſcire quàm nihil mali ſit in paupertate, compara inter ſe vultum pauperis & diuitis. Sæpius pauper & fidelius ridet: nulla ſollicitudine concutitur, in alto eſt. Cura velut nubes leuis tranſit: horum qui felices vocantur, hilaritas ficta eſt: z huic grauis & ſuprema ſuperbia, licet non palam, triſtitia eſt: eo quidem grauior, a quod interdum non licet palam eſſe miſeros, ſed inter ærumnas cor ipſum exedentes, b neceſſe eſt agere felicem. Abſtrahunt à recto diuitiæ, honores, potentiæ, & cetera, quæ opinione hominum cara ſunt, pretio ſuo vilia. Neſcimus æſtimare res, de quibus non cum fama, ſed cum rerum natura deliberandum eſt. Nihil habent iſta magnificum quod mentes noſtras in ſe trahat, præter hoc quod mirari illa conſueuimus. c Non enim quia concupiſcenda ſunt, laudantur, ſed quia concupiſcuntur. Hanc præcedentem cauſam habent diuitiæ. Mutant animos, d ſuperbiam & arrogantiam pariunt, e inuidiam trahunt, eo vſque mentem alienant, vt fama pecuniæ nos etiam nocitura delectet. f Bona omni culpa carere decet: g pura ſunt, non corrumpunt animos, non ſolicitant: extollunt quidem animos, & delectant, h ſed ſine tumore. Quæ bona ſunt, fiduciam faciunt: diuitiæ audaciam. Quæ bona ſunt, magnitudinem animi dant, diuitiæ inſolentiam.

Digitized by Google

EXCERPTA ALIA.

LICET cunctorum poëtarum carmina gremium tuum ſemper illuſtrent, aliquando deliberans, hoc tibi opuſculum pro accidentibus caſibus dirigere curaui, a quod non præcedentes, ſed poſteri narrabunt. b Vnde ergo primum incipimus? Si tibi videtur, à morte. Ab vltimo, inquis: immo à maximo. Ad hoc præcipue gens humana contremit: nec immerito tibi videtur hoc facere. Ceteri timores habent aliquem poſt ſe locum: mors omnia abſcindit. Alia nos torquent: mors omnia deuorat. Omnium quæ horremus, ad hanc exitus ſpectat aliorum quæ per circuitum. Etiam qui alioqui qui ſe nihil timere iudicant, hoc timent. Quicquid aliud extimeſcimus, habet aut remedium, aut ſolatium. c Sic ergo te forma, vt ſi quis tibi palam mortem minetur, omnes terriculas eius deludas. *De remedijs fortuitorum.*

Morieris. Iſta hominis natura eſt, non pœna. Morieris. Hac conditione intraui, vt exirem. Morieris. Gentium ius eſt, quod acceperis, reddere. Morieris. Peregrinatio eſt vita. d Multum cum deambulaueris, domum redeundum eſt. Morieris. Putabam te aliquid noui dicere. Ad hoc veni, hoc ago, huc me ſinguli dies abducunt. Naſcendi mihi natura protinus hunc poſuit terminum. Quid habeo quod indigner? In hæc verba iuraui. Morieris. Stultum eſt timere quod vitare non poſſis. Iſtud non effugit, etiam qui diſtulit. Morieris. Nec primus, nec vltimus. Multi me anteceſſerunt, omnes ſequentur. Morieris. Hic eſt humani officij finis. e Quis ſanus exauctorari moleſte tulit? Quo tranſit orbis, ego tranſibo. f Ad hanc conditionem cuncta gignuntur. Quod cœpit, & deſinit. Morieris. g Nihil graue eſt, quod ſemel eſt. Æs alienum meum noui. Hoc quidem cum eo creditore contraxi, cui decoquere non poſſum. Morieris. h Dij melius. Nemo hac re melius mortalibus minari poteſt.

Sed decollaberis. Quid intereſt, vtrum cæſim moriar, an punctim? Sed ſæpe ferieris, & multi in te gladij concurrent. Quid refert, quàm multa ſint vulnera? Non poteſt amplius quàm vnum eſſe mortiferum.

Peregre morieris. Vndecunque ad inferos vna via eſt. Peregre morieris. Ego quod debeo, ſoluere paratus ſum. Videat fænerator vbi me appellet. Peregre morieris. i Nulla terra eſt aliena mortuo. Peregre morieris. Non eſt grauior foris quàm domi ſomnus. k Peregre morieris. Hoc eſt, in patriam ſine viatico peruenire.

Sed iuuenis morieris. Optimum eſt, antequam optes, mori. Iuuenis morieris. Hoc vnum eſt, l quod æque ad iuuenem quàm ad ſenem pertinet. Non citamur ex cenſu, nec exigitur numerus annorum. Et adoleſcentes & impuberes eadem fati neceſſitas ducit. Optimum eſt mori; cum iuuat viuere. Iuuenis morieris. Quicumque ad extremum fati ſui venit, ſenex moritur. Non enim refert quæ ſit hominis ætas, ſed quæ ſit meta. Iuuenis morieris. Fortaſſe alicui malo ſubducit me fortuna: ſi nulli alij, vel ſenectuti. Iuuenis morieris. Non refert quot annos habeam, ſed quot acceperim. ſi plus viuere non poſſum, hæc eſt ſenectus mea. Inſepultus iacebis. Quid aliud reſpondeam quàm illud Maronis?

——*Facilis iactura ſepulcri.*

Si nihil ſentio, non pertinet ad me iactura corporis inſepulti. Si ſentio, omnis ſepultura tormentum eſt. Inſepultus iacebis.

——*Cælo tegitur, qui non habet vrnam.*

Quid intereſt, m ignis me an fera conſumat, n an tellus omnium ſepultura? Iſtud non ſentienti ſuperuacuum eſt, ſentienti onus. Inſepultus iacebis. At tu combuſtus, at tu obrutus, at tu incluſus, at tu putridus, at tu euiſceratus & conſtrictus, o at traditus lapidi, qui te paullatim edat & exſiccet. Nulla eſt ſepultura. non ſepelimur, ſed proijcimur. Non ſepelieris. Quid inter tutiſſima trepidas? Vltra pœnarum omnium terminum iſte locus eſt. p Vitæ multa debemus, morti nihil. Non defunctorum cauſa, ſed viuorum inuenta eſt ſepultura, vt corpora & viſu, & odore fœda, amouerentur. alios terra obruit, alios flamma conſumpſit, q alios lapis oſſa redditurus incluſit. Non defunctis, ſed noſtris oculis parcimus.

Ægroto. Venit tempus quo experimentum mei caperem. Non in mari tantum, aut

Digitized by Google

in prælio vir fortis apparet. Exhibetur etiam in lectulo virtus. Ægroto. Non poteſt iſtud toto ſæculo fieri. Aut ego febrem relinquam, aut ipſa me. Semper vna eſſe non poſſumus. Cum morbo mihi res eſt: aut vincetur, aut vincet.

r Male de te loquuntur homines. Sed mali. Moueret, ſi de me Marcus Cato, ſi Lælius ſapiens, ſi alter Cato, ſi duo Scipiones iſta loquerentur. Nunc malis diſplicere, laudari eſt. Non poteſt vllam autoritatem habere ſententia, ſ vbi qui damnandus eſt, damnat. Male de te loquuntur. Moueret, ſi iudicio hoc facerent: nunc morbo faciunt. Non de me loquuntur, ſed de ſe. Male de te loquuntur. Bene neſciunt loqui: t faciunt, non quod mereor, ſed quod ſolent. Quibuſdam enim canibus ſic innatum eſt, vt non pro feritate, ſed pro conſuetudine latrent.

Exulabis. Erras: cum omnia fecerim, patriam meam tranſire non poſſum. Omnium vna eſt. Extra hanc nemo proficiſci poteſt. Exulabis. Non patria mihi interdicitur, ſed locus. In quamcumque terram venio, in meam venio. Nulla terra exilium eſt, altera patria eſt. Non eris in patria. Patria eſt, vbicumque bene eſt. Illud autem per quod bene eſt, in homine, non in loco eſt. u In ipſius poteſtate eſt, quæ ſit illi fortuna. Si enim ſapiens eſt, peregrinatur: ſi ſtultus exulat. Exulabis. Hoc dicis: alterius loci ciuitate donaberis.

Dolor imminet. Si exiguus eſt, feramus: x leuis eſt patientia. Si grauis eſt, feramus: non leuis eſt gloria. Dolor clamorem exprimat, dum ſecreta non exprimat. Non poteſt homo par dolori eſſe, nec rationi dolor. Dura res eſt dolor: immo tu mollis. Pauci dolorem ferre potuerunt. Simus ex paucis. Imbecilles natura ſumus. Naturam infamare nolite. illa nos fortes genuit. Fugiamus dolorem. Quid, quod ille ſequitur fugientes.

Paupertas mihi grauis eſt, y immo tu paupertati. Non in paupertate vitium eſt, ſed in paupere. Illa expedita eſt, hilaris, tuta. Pauper ſum. Neſcis te opinione, non re, laborare. Pauper es, quia videris. Pauper ſum. Nihil deeſt auibus. Pecora in diem viuunt. feris ad alimenta ſolitudo ſua ſufficit. z

Non ſum potens. a Gaude, impotens non eris. Iniuriam accipere potero. Gaude: facere non poteris. Magnam pecuniam habet. Hominem illum iudicas? arca eſt. Quis ærario, quis plenis loculis inuidet? Et iſte quem dominum pecuniæ exiſtimas. loculus eſt. Multum habet. b Vtrum auarus an prodigus eſt? Si auarus, non habet: ſi prodigus, non habebit. c Iſte quem beatum credis, ſæpe dolet, ſæpe ſuſpirat. Multi illum comitantur. Mel muſcæ ſequuntur, cadauera lupi, frumenta formicæ. Prædam ſequitur iſta turba, non hominem.

Pecuniam perdidi. Fortaſſe te illa perdidiſſet. Pecuniam perdidi. Sed habuiſti. Pecuniam perdidi. Sed habebis inde periculi minus. Pecuniam perdidi. O te felicem, ſi cum illa auaritiam perdidiſti. Sed ſi manet illa apud te, es tamen vtcumque felicior, quod tanto malo materia ſubducta eſt. Perdidi pecuniam. & illa quidem quàm multos. Eris nunc in via expeditior, domi tutior. Non habebis, ſed non timebis heredem. Exonerauit te fortuna, ſi intelligis, & tutiore loco poſuit. d Damnum putas? remedium eſt. Defles, gemis, miſerum te clamitas. quod opibus excuſſus es? Tuo vitio iſta tibi iactura tam triſtis eſt. Non tam moleſte ferres, ſi tanquam perditurus habuiſſes. e Perdidi pecuniam. nempe quam vt tu haberes, alius ante perdiderat.

f Oculos perdidi. Habet & nox ſuas voluptates. Oculos perdidi. Quàm multis cupiditatibus via inciſa eſt. quàm multis rebus carebis, quas ne videres, vel eruendi erant. Non intelligis partem innocentiæ eſſe cæcitatem. Huic oculi adulterium monſtrant, huic inceſtum, huic domum quam concupiſcat, huic vrbem, & mala omnia. Certe irritamenta ſunt vitiorum, duceſque ſcelerum.

g Amiſi liberos. Stultus es qui defleas mortem mortalium. Quid iſtud aut nouum, aut mirum eſt? Quàm rara eſt ſine iſto caſu domus. Quid ſi infelicem voces arborem, h quod ſtante ipſa, cadunt poma? Et hic tuus fructus eſt. Nemo extra ictum vulneris poſitus eſt. Ducuntur ex plebeia domo immatura funera, ducuntur & ex regia. Non eſt idem ordo fati, qui & ætatis. Non quomodo quiſque venit, emittitur. i Quid tamen eſt quod indigneris? Quid contra expectationem tuam euenit? Periere perituri. Sed ego illos ſuperſtites optabam. k Verum hoc nemo tibi promiſerat. Perierunt liberi mei. Habebant illi cuius eſſent magis quàm tui: apud te precario morabantur. Educandos tibi fortuna mandauerit. recipit illos, non abſtulit.

Naufragium feci. Cogita non quid perdideris, ſed quod euaſeris. Nudus exij. Sed exiſti. Omnia perdidi. Sed perire potuiſti vna cum omnibus.

Digitized by Google

In latrones incidi. Sed alius in accuſatores, alius in fures, alius in fraudatores. Plena eſt inſidijs via. Noli conqueri quod incideris: gaude quod euaſeris. m Inimicos graues habeo. Quomodo aduerſus feras munimenta conquiris, quomodo aduerſus ſerpentes: ſic aduerſus inimicos auxilia circumſpice, quibus illos aut arceas, aut compeſcas, aut quod optimum eſt, places. Inimicos habeo. Illud eſt peius, n quod amicos non habes.

Amicum perdidi. o Iam enim te habuiſſe certum eſt? Amicum perdidi. Alium quære, & ibi eum quæras, vbi inuenire poſſis. Quære inter liberales artes, inter honeſta & recta officia, quære in laboribus. Ad menſam iſta res non quæritur. quære aliquem frugi. Perdidi amicum. Fortem animum habe ſi vnum: erubeſce, ſi vnicum: quid tu in tanta tempeſtate ad vnam anchoram ſtabas?

Vxorem bonam amiſi. Vtrum inueneras bonam, an feceras? Si inueneras, habere adhuc te poſſe ex hoc intelligas licet, quod habuiſti. Si feceras, bene ſpera. Res perijt: ſaluus eſt artifex. Amiſit vxorem bonam. Quid in illa probabas? Pudicitiam? Quàm multæ diu cuſtoditam perdidere! Decus? p Quàm multæ inter probatas matronalis ordinis, eſſe cœperunt poſtea inter exempla mutatarum. Delectabat te fides eius? Quàm multas ex optimis coniugibus peſſimas videmus, q ex diligentiſſimis ſolutiſſimas. Omnium quidem imperitorum animus, maxime tamen muliebris, in lubrico eſt. r Si bonam vxorem habuiſti, non potes affirmare in illo eam permanſuram fuiſſe propoſito. Nihil tam mobile, quàm fœminarum voluntas, nihil tam vagum. Nouimus veterum matrimoniorum repudia, & fœdiores diuortio, male cohærentium rixas. Quàm multæ quos in adoleſcentia amauerunt, in communi reliquere ſenectute: quoties anile diuortium riſimus: quàm multarum notus amor odio notiore mutatus eſt? Sed hæc & fuit bona, & fuiſſet, ſi vixiſſet. Mors effecit, vt affirmare id ſine periculo poſſis. Bonam vxorem amiſi. Inuenies, ſi nihil quæris, niſi bonam. ſ Dummodo ne imagines, proauoſque reſpexeris, nec patrimonium, t cui iam ipſa nobilitas ceſſit. Iſta diu cum forma non repugnabunt. Facilius reges animum, nulla vanitate tumentem. Non multum abeſt à contemptu viri, quæ ſe nimis ſuſpicit. Duc bene inſtitutam, nec maternis inquinatam vitijs. Non cuius auriculis vtrimque bina patrimonia dependeant. Non quam margaritæ ſuffocent, cui minus ſit in dote, quàm in veſte, quàm in patente ſella circumlatam per vrbem populus ab omni parte æque vt maritus inſpexerit: cuius ſarcinis domus ſit anguſta. Hanc facile ad tuos mores rediges, u quam nondum corruperunt publici. Vxorem bonam amiſi. Non erubeſcis flere, & intolerabilem vocare iacturam? Hoc vnum deeſt, vtrum illam lugeas, an non. Cum maritum te cogitaueris, cogita & virum. Amiſi vxorem bonam. Soror bona non poteſt recuperari, nec mater. Vxor aduenticium bonum eſt: non eſt inter illa quæ ſemel vnicuique contingunt. x Amiſi vxorem bonam. Multos tibi numerare poſſum, quibus bonam vxorem lugentibus, ſucceſſit melior.

Mors, exilium, luctus, dolor, non ſunt ſupplicia, ſed tributa viuendi. Neminem illæſum fata tranſmittunt. Felix eſt, y non qui alijs videtur, ſed qui ſibi. z

---

AD EXCERPTA NOTÆ.

NICOL. FABER.

HÆc libenter omiſiſſem. Seneca enim non eſſe, vel cæco perſpicuum eſt. Sed veritus ſum, ne quis ea, cuiuſmodi ſunt, ſublata quereretur. Et in eis tamen multa ex vetere libro emendauimus.

IN LIBRVM DE PAVPERTATE, SEV in EXCERPTA SENECÆ.

PINCIANVS.

a NOn eſt neceſſe maria tempeſtate.] *Corrige,* Non eſt neceſſe maria tentare, *ex vetere lectione. Hoc loco admonendus eſt Lector, ſi velit multa in hoc opuſculo in priſtinam veramque lectionem reſtituere, conferendum eſſe cum epiſtola decimaſeptima, qua incipit:* Proijce omnia iſta, ſi ſapis.

b Nihil humani vſquam quod cum magno emolumento inſidiantis eripi nihil poteſt.] *Caſtigo,*

Digitized by Google

nihil habeamus quod cùm magno emolumento eripi poſſit. *reliqua ſuperſluunt, ex exemplari Facundi & Primitini.*

c Etiam in obſeſſa pauperi via pax eſt.] *Legendum prepoſtero ordine*, Etiam in obſeſſa via pauperi pax eſt, *ex vetere lectione.*

d Vbi deſinat, non erit.] *Legendum,* vbi deſinant, non habent, *ex eadem.*

e Veritati aliquid extremum eſt. Error immenſus eſt.] *Caſtigo*, Via eunti aliquid extremum eſt, error immenſus eſt, *ex eadem.*

f Paupertas expedita eſt, cum ſecura eſt.] *Particula* cum *ſuperſluit, ex eadem. & paulo ante* progreſſæ *legit, non* progreſſio.

g Eas tamen vt tangẽtes habet.] Egens *ſiue* egentes *legendum crediderim, non* tangentes.

h Vt pauper ſis optes, aut pauperi ſimilis.] *Scribe*, aut pauper ſis oportet, aut pauperi ſimilis, *ex vetere lectione.*

i Perpeſſi ſunt multi inopiam hominum, reges vixerunt Barbari radicibus.] *Scribe*, Perpeſſi ſunt multotiens exercitus inopiam omnium rerum. Vixerunt herba, radicibus, *ex eadem.*

k Rebus in aduerſis facile eſt contemnere vitam. Fortius ille facit, qui miſer eſſe poteſt.] *Martialis poeta verſus ad Charemonem, ab aliquo ſtudioſo in margine libri ſui ſcripti, poſtea ab inſcijs Librarijs in contextum adlecti. Neque habentur in correctiſſimo exemplari Facundi & Primitini.*

l Morbum ſuum ſecum affert.] *Scribe*, morbum ſuum ſecum transfert, *ex vetere lectione.*

m Ad ſecuritatem non eſt opus fortuna licet irata. Quiuis enim neceſſitati ſatis eſt.] *Prepoſtero ordine locata verba, & deprauatiſſime ſcripta. Scribendum per maiorem*, Ad ſecuritatem non eſt opus fortuna. Quod enim neceſſitati ſat eſt, dabit, licet irata. *ex exemplari Facundi & Primitini.*

n Serius diuites erimus, ſi ſciemus.] *Lege* ſecurius, *non* ſerius, *ex eodem exemplari.*

o Aude opes contemnere, & te quoque dignum finge Deo.] *Legendum*, Aude hoſpes contemnere opes, & te quoque dignum finge Deo: *tum ex ipſo Seneca alibi, tum ex ipſo, quod dudum citaui, exemplari.*

p Illas tanquã exituras amplecti ſemper.] *Scribe:* Si illas tanquam exituras aſpexeris, *ex vetere lectione.*

q Diſcedat quiſquis non te, ſed alium diuitem ſequebatur.] *Eadem*, Diſcedit quiſquis non te, ſed alium ſequebatur. *Legendum reor* aliud, *non* alium.

r Quod à quibus ameris, oſtendat.] *Longe aliter eadem*, quod animum ſi intendit, liberum reddit.

ſ Viſus eſt pane & lacte eſſe contentus.] Iuſſus eſt, *non* viſus eſt, *eadem.*

t Item ſi quis deſiderium ſuum clauſit.] *Eadem*, Inter quæ ſi quis deſiderium ſuum clauſit. *Lego*, intra quæ ſi quis deſiderium ſuum clauſit.

u Non in vno graue.] Non vno modo graue, *eadem. Scribendum videtur* grauis, *non* graue.

x Alios in alium irritat, alios in potentiam.] *Eadem*, Alios aliud irritat, alios impotentia. *Corrigendum puto*, Alios alio irritat, alios impotentia.

y Si vis ſcire quod nihil mali ſit in paupertate, compara multum pauperes & diuites.] *Caſtigo*, Si vis ſcire quam nihil mali ſit in paupertate, compara vultum pauperis & diuitis, *ex eadem.*

z Hic enim grauis, & ſub purpura lucet, non palam triſtitia eſt.] *In vetere lectione hæc tantum verba habentur*: His enim ſub purpura triſtitia eſt. *cetera ſuperuacanea ſunt.*

a Quod interdum non licet palam eſſe miſeros.] *Verbum* interdum, *non habetur in eadem.*

b Neceſſe eſt latere felicem.] *Puto ſcribendum* agere, *non* latere*: vt ex alio Seneca loco datur intelligi.*

c Non enim quia concupiſcenda illa laudantur, ſed quia laudanda ſunt, concupiſcuntur.] *Corrige*, Non enim quia concupiſcenda ſunt, laudantur, ſed quia concupiſcuntur, laudata ſunt, *ex vetere lectione.*

d Superbiam & arrogantiam pariunt.] *Eadem*, ſuperbiam pariunt, *cetera non agnoſcit.*

e Inuidiam trahunt.] *Scribe*, inuidiam contrahunt, *ex eadem.*

f Bona omnia culpa carere decet.] *Mallem legeres* omni, *quam* omnia.

g Pura ſunt hæc, non corrumpunt animos.] *Scribe*, pura ſunt. Non corrumpunt animos, *ex vetere lectione.*

h Sed ſine timore.] *Legendum* tumore, *non* timore, *ex eadem.*

IN LIBRVM DE REMEDIIS FORTVITORVM.

a QVod non præcedentes, ſed poſteri narrabunt.] *Sunt exemplaria in quibus* curabunt *habeatur, non* narrabunt.

b Vnde ergo principium incipimus: ſi tibi videtur, à morte.] *Quidam codices* incipiemus, *non* incipimus. *Domeſticum exemplar*, Vnde ergo incipiendum tibi videtur? A morte.

c Si ergo fortuna, aut aliquis tibi palam mortem minetur.] *Vetus lectio,* Sic ergo te forma, vt ſi quis tibi palam mortem minetur,

d Multa cum deambulaueris.] *Scribendum,* Cum multum deambulaueris, *ex eadem.*

e Quis ſenex exactorem moleſte tulit?] Sanus, *non* ſenex, *eadem præfert.*

f Quid ergo? Neſcio me eſſe animal rationale & mortale.] *Eadem*, Quid? Ego neſcio me eſſe animal rationale mortale?

g Nihil graue eſt, quod ſemel eſt. Alienum nil noui. Hoc quidem cum eo creditore contraxi, de quo queri non poſſum.] *In eadem ſic habetur*, Quid graue eſt quod ſemel? æs alienum meum noui. Hoc quidem cum eo creditore contraxi, cui detorquere non poſſum. *Scribendum puto*, Quid graue eſt quod ſemel? Æs alienum, non meum noui. Hoc equidem cum eo creditore contraxi, cui decoquere non poſſum.

h Dij melius. Nemo hac re melius mortalibus minari poteſt.] *Eadem*, Dij melius, quod nemo mihi iſtud minari immortalis poteſt. *Alij codices*, mortalis *præferunt, non* immortalis. *Quid ſi legas*, niſi mortalis, *& infra paulo* conuenient, *non* concurrent.

Digitized by Google

i Nulla terra aliena eſt.] *Quædam exemplaria,* Nulla eſt aliena patri mortuo.
k Peregre morieris. Hoc eſt in patriam ſine viatico peruenire.] *Hæc verba in quibuſdam codicibus non habentur.*
l Quod æque tam ad iuuenem quam ad ſenem pertinet.] *Particula* tam *redundat ex vet. lect.*
m Ignis me an fera comedat.] Conſumat *lege, non* comedat, *ex eadem.*
n An tempus omnium ſepultura?] *Deeſt verbum* vltima, *vt ſit*, an tempus vltima omniũ ſepultura? *ex eadem. Neque* tempus *agnoſcit exemplar Facundi & Primitiui, ſed* tellus.
o At traditus lapidi.] *Scribe,* aut traditus lapidi, *ex eadem.*
p Vitæ multa debemus, morti nihil.] *Eadem,* Vt vitæ debeamus multa, morti nihil.
q Alios lapis oſſa redditurus incluſit.] *Caſtiga,* alios lapis ad oſſa redacturus incluſit, *ex eadem.*
r Male de te opinantur homines, ſed mali.] Loquuntur, *non* opinantur, *domeſticũ habet exemplar.*
s Vbi qui damnandus eſt, male de te loquitur. Male de te loquuntur.] *Emenda,* Vbi qui damnandus eſt, damnat. Male de te loquuntur. *ex exemplari Facundi & Primitiui.*
t Qui faciunt non quod mereor, ſed quod ſolẽt.] *Verbum* qui, *non habetur in vetere lectione.*
u In illius poteſtate eſt, quid ſit illa fortuna.] *In domeſtico exemplari, & item in Pinciano:* In ipſius inquam poteſtate eſt, quid ſit illud fortunij.
x Leuis enim eſt patientia.] *Expungenda coniunctio* enim, *ex vetere lectione.*
y Immo tu grauior paupertati.] *Scribendum per maiorem,* Immo tu paupertati, *ex eadem.*
z Abſque dubio ſuperbiam accepit.] *Breuius eadem,* Ergo & ſuperbiam.
a Gaude, quia impotens non eris.] *Eadem,* Gaude. Impotens non eris. *Idem vitium paulo poſt.*
b Vtrum auarus aut prodigus eſt?] *Exemplar Facundi & Primitiui,* Vtrum auarus an prodigus ſit. *Codex domeſticus,* Aut auarus, aut prodigus.
c Iſte quem beatum credis.] *Scribe,* Iſte quem tu felicem admirantibus credis, *ex omni vet. lect.*
d Damnum putas, & remedium eſt.] *Redundat coniunctio* &, *ex eadem.*
e Perdidiſti pecuniã.] *Eadem,* Perdidi pecuniam.
f Oculos perdidiſti.] *Scribe,* oculos perdidi, *ex eadem. Idem vitium mox paulo.*
g Amiſit liberos, Stultus es qui defleas mortem mortalium.] *Caſtigo,* Amiſi liberos. Stultus es qui fles caſus mortalium, *ex eadem.*
h Aqua ſtante ipſa cadunt poma.] *Domeſticus codex,* quod ſtante illa cadunt ſua poma. *Exemplar Facundi & Primitiui rectius,* quod ſtante ipſa cadunt poma.
i Quid inde eſt quod indigneris?] *Scribe,* Quid tamen eſt quo indigneris? *ex vetere lectione.*
k Verum hoc nemo tibi promiſerat.] *Eadem,* Sed hoc nemo tibi promiſerat.
l Verum gaude quod euaſeris.] *Supernacanea eſt dictio* verum, *ex eadem.*
m Inimicos graues habeo.] *Verbum* graues, *in quibuſdam exemplaribus non habetur.*
n Quod amicos non habeas.] *Scribe* habes, *non* habeas, *ex vetere lectione.*
o Iam eum te habuiſſe certum eſt.] *Scribe cum interrogatione,* Iam enim te habuiſſe certum eſt? *ex eadem.*
p Quam multæ inter probatas matronalis ordinis eſſe cœperunt, poſtea inter exempla naturarum.] *Eadem,* Quam multæ inter probra matronalis ordinis eſſe cœperunt, inter exempla nominatarum. *Vide an magis arrideat hæc lectio:* Quam multæ antea probra matronalis ordinis, *cætera, exemplar Facundi & Primitiui,* numeratarum *legit, non* nominatarum.
q Ex diligentiſſimis ſolutiſſimas.] *Adijce ad hæc verba,* ex liberaliſſimis rapaciſſimas, *ex eadem.*
r Si bonam vxorem amiſiſti.] *Scribe,* Etiam ſi bonam vxorem amiſiſti, *ex eadem: etſi ſint exemplaria in quibus* habuiſti *legatur, non* amiſiſti.
s Dummodo ne imagines proauoſque reſpexeris.] *Lege,* Tu modo ne imagines proauoſque reſpexeris, *ex eadem.*
t Cui ipſa nobilitas ceſſit.] *Scribendum,* cui iam ipſa nobilitas primo loco ceſſit, *ex eadem.*
u Quam nondum corruperunt publici corruptores.] *Verbum* corruptores, *putamus redundare.*
x Amiſi vxorem bonam. Multos tibi numerare poſſum.] *Priora illa verba,* Amiſi vxorem bonam, *non habentur in multis exemplaribus.*
y Non qui alijs videtur, ſed qui ſibi.] *Deeſt verbum* eſſe, *vt ſit,* non qui alijs videtur eſſe, ſed qui ſibi, *ex vetere lectione.*
z Videas autem quam domi ſit.] *Eadem* vide, *non* videas, *præfert.*
zz Vicina eſt miſeriç: habet enim aliquid, trahitq; ex ea.] *Hæc verba in omnibus, quæ viderim, ſcriptis exemplarib. deſunt.*

OPSOPOEVS.

H*Oneſta, inquit Epicurus.*] Cento hic vulgo De paupertate inſcriptus, conſarcinatus eſt ex Seneca epiſt. II. IV. IX. XIV. XVI. XVII. XVIII. XX. XXV. XXXVI. LXXX. LXXXI. LXXXVII. quarum collatio non inutilis erit.

Aliorum quæ per circuitum.] M. ſſ. *aliorum per circuitum, etiam qui aliud ſe non timere indicant, hoc timent. Quidquid enim aliud,* &c. Mox *eludas,* non *deludas.*

Dij melius. Nemo hæc re.] M. ſſ. *Dij melius, quod nemo mihi iſtud minari ipſe immortalis poteſt.* Linea ſequenti omittunt *vtrum.*

Quid aliud reſpondeam.] M. ſſ. *Quid aliud huic reſpondeam,* &c. mox *lapis ad oſſa redacturus.*

Nemo proficiſci poteſt.] M. ſſ. *nemo proijci poteſt.* Et ſtatim, *in quamcumque terram venero.*

Mox Idem, *ſed altera patria eſt.* & pro *Iam enim te habuiſſe,* ſcribe. *Iam autem te habuiſſe,* &c.

Inter exempla mutatarum.] Scriptus codex, *inter exempla numeratarum.* Puteanus legit, *inter exempla meretricum.*

FINIS.

RERVM

Digitized by Google

Digitized by Google

Vita Nova
di M. Sillitti
Latina-
1976

Digitized by Google